T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

SÜNEN-İ TİRMİZÎ'NİN KAYNAKLARI

-TESPİT VE DEĞERLENDİRME-

Aziz GÖKÇE

DOKTORA TEZİ

Danışman: Prof. Dr. Hayati YILMAZ

HAZİRAN - 2022

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SÜNEN-İ TİRMİZÎ'NİN KAYNAKLARI

-TESPİT VE DEĞERLENDİRME-

DOKTORA TEZİ

Aziz GÖKÇE

Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Hadis

"Bu tez 22/06/2022 tarihinde yüz yüze olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oy birliği ile kabul edilmiştir."

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Prof. Dr. Hayati YILMAZ	Başarılı
Prof. Dr. Erdinç AHATLI	Başarılı
Doç. Dr. Mahmut ZENGİN	Başarılı
Doç. Dr. Mustafa ÖZTÜRK	Başarılı
Doç. Dr. Sezai ENGİN	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☐

Hayır ☒

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Aziz GÖKÇE

22/06/2022

ÖNSÖZ

Kur'ân-ı Kerîm'in doğru bir şekilde anlaşılması ve hayata yansıtılması için Sünnet-i Seniyye'nin tespit edilmesi kaçınılmaz bir gerekliliktir. Bu tespit için Resûl-i Ekrem'den -*sallallâhu aleyhi ve sellem*- itibaren üç asırlık süreci ifade eden rivayet asrındaki çalışmalar önem arz etmektedir. Tirmizî'nin *el-Câmi'* ve *es-Sünen* gibi isimlerle meşhur *el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ*'i bu konuda muteber bir kaynaktır. Bu eser içeriğindeki sahih ve hasen hadislerin zayıf hadislere göre oranının epey yüksek olması sebebiyle rivayet asrında telif edilmiş en sahih altı hadis kitabından biri kabul edilmiştir.

Tirmizî eserini rivayetü'l-hadîs yanında dirayetü'l-hadîs ile de zenginleştirmiştir. Pek çok yerde sahâbeden itibaren kendi dönemine kadar birçok âlimin hadislerden çıkardıkları fıkhî hükümlere, hadisin şerhine yönelik açıklamalarına yer vermektedir. Hadisin sıhhatine yönelik açıklamaları yanında az olmakla birlikte kendi fıkhî görüş ve değerlendirmelerini de belirtmektedir. Böylelikle Sünnet-i Seniyye'nin tatbikine yönelik okuyucuya kolaylık sağlamak istemektedir.

Bu çalışmada Tirmizî ve *es-Sünen*'i hakkında bilgi verilecektir. *es-Sünen*'de nakledilen hadislerin hem senedlerinde yer alan hem de sıhhat ve anlaşılmasına yönelik istifade ettiği kaynakları belirtilecektir. Ortak rivayetleri ile bu rivayetlerin bulunduğu bâb başlıkları açısından Tirmizî'nin *es-Sünen*'i ile kaynaklarından telifleri günümüze ulaşanların eserleri karşılaştırılıp Tirmizî'nin, hadisleri kaynaklarının rivayetlerine uygun nakledebilme durumu ve terceme isimlendirmedeki tavrı incelenecektir.

Son söz olarak ufuk açıcı görüş ve düşüncelerinden her zaman istifade ettiğim danışman hocam Prof. Dr. Hayati YILMAZ'a teşekkürü bir borç bilirim. Görüş ve önerileriyle teze katkı sağlayan saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Abdullah AYDINLI, Prof. Dr. Ahmet BOSTANCI, Prof. Dr. Erdinç AHATLI, Doç. Dr. Mahmut ZENGİN ve Doç. Dr. Gökhan ATMACA'ya teşekkürlerimi arz ederim. Tez savunma jürilerim içinde yer alan değerli hocalarım Doç. Dr. Mustafa ÖZTÜRK, Doç. Dr. Sezai ENGİN ve Dr. Şule YÜKSEL UYSAL'a kıymetli tavsiyeleri için şükranlarımı sunarım. Her daim destekleriyle yanımda olan aile fertlerime şükranlarımı arz ederim.

Aziz GÖKÇE

22/06/2022

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR ..... **iv**
TABLO LİSTESİ ..... **v**
ŞEKİL LİSTESİ ..... **xi**
ÖZET……. ..... **xii**
ABSTRACT ..... **xiii**

GİRİŞ……..... **1**
BÖLÜM 1: TİRMİZÎ ve *es-SÜNEN*'İ **23**
1.1. Tirmizî 23
1.1.1. Hayatı 26
1.1.2. İlmî Yönü 39
1.1.3. Hadisçiliği 48
1.1.4. Tirmizî'nin Eserleri 97
1.2. *Sünen-i Tirmizî* 107
1.2.1. Bazı Nüsha ve Baskıları 113
1.2.2. Çeşitli Branşlardaki Kaynakları 121
1.2.3. Hadis ve Bâb Sayısı 124
1.2.4. İçeriği ve Metodu 145
1.2.5. Hadislere Atıf Şekilleri 167
1.2.6. Hadislerin Sıhhati Hakkındaki Değerlendirmeleri 205
1.2.7. Hadislerin Anlaşılıp Tatbikine Yönelik Açıklamaları 278
BÖLÜM 2: TİRMİZİ'NİN KAYNAKLARI **283**
2.1. Tirmizî'nin *es-Süneni*'nde Rivayette Bulunduğu Hocaları 286
2.1.1. Cerh-Ta'dîl Dereceleri ve Rivayet Sayıları 287
2.1.2. Yaşadıkları Bölgeler 289
2.1.3. Yaşadıkları Dönem Açısından Tabakaları 292
2.1.4. *Kütüb-i Sitte*'de Rivayet Durumları 293
2.1.5. Eser Sahipleri 296
2.2. Tirmizî'nin *es-Süneni*'nde Rivayet Senedlerindeki Hocalarının Hocaları Olan Etbeu Etbeı't-Tâbiîn 305
2.2.1. Cerh-Ta'dîl Dereceleri ve Rivayet Sayıları 306

2.2.2. Yaşadıkları Bölgeler 308
2.2.3. Yaşadıkları Dönem Tabakaları 309
2.2.4. *Kütüb-i Sitte*'de Rivayet Durumları 312
2.2.5. Eser Sahipleri 315
2.3. Tirmizî'nin *es-Süneni*'nde Rivayet Senedlerindeki Etbeu't-Tâbiîn 320
2.3.1. Cerh-Ta'dîl Dereceleri ve Rivayet Sayıları 322
2.3.2. Yaşadıkları Bölgeler 325
2.3.3. Yaşadıkları Dönem Tabakaları 329
2.3.4. *Kütüb-i Sitte*'de Rivayet Durumları 329
2.3.5. Eser Sahipleri 336
2.4. Tirmizî'nin *es-Süneni*'nde Rivayet Senedlerindeki Tâbiûn 355
2.4.1. Cerh-Ta'dîl Dereceleri ve Rivayet Sayıları 356
2.4.2. Yaşadıkları Bölgeler 359
2.4.3. Yaşadıkları Dönem Tabakaları 362
2.4.4. *Kütüb-i Sitte*'de Rivayet Durumları 362
2.4.5. Eser Sahipleri 368
2.5. Tirmizî'nin *es-Süneni*'nde Hadis Senedlerindeki Sahâbe-i Kirâm 381
2.5.1. Rivayet Sayıları 383
2.5.2. Yaşadıkları Bölgeler 384
2.5.3. En Hayırlı Dönem 387
2.5.4. *Kütüb-i Sitte*'de Rivayet Durumları 389
2.5.5. Yazının Kullanımı ve Hadislerin Kayda Geçirilmesi 392
2.6. Tabakalar Arası Değerlendirme 416
2.6.1. Cerh-Ta'dîl Durumlarına Göre Rivayet Oranları 416
2.6.2. Bölgelerden Gelen Rivayet Oranları 424
2.6.3. Hanım Râvilerden Gelen Rivayet Oranları 427
2.6.4. Süregelen *Kemâl* Çalışmaları 428
2.7. Hadis Senedlerindeki Râvi Sayı ve Durumları 439
BÖLÜM 3: TİRMİZÎ'NİN *es-SÜNEN*İ'NİN GÜNÜMÜZE ULAŞAN KAYNAKLARIYLA KIYASLANMASI 448
3.1. Tirmizî'nin *es-Süneni*'nin Hocalarına Ait Eserlerle Kıyaslanması 459
3.1.1. Buhârî 459

3.1.2. Müslim 470
3.1.3. Ebû Dâvûd 470
3.1.4. Dârimî 472
3.1.5. Hennâd b. es-Serî 475
3.1.6. Abd b. Humeyd 487
3.2. Rivayet Senedlerindeki Diğer Kaynaklarıyla Kıyaslanması 494
3.2.1. Abdürrezzâk b. Hemmâm 495
3.2.2. Ebû Dâvûd et-Tayâlisî 514
3.2.3. Abdullâh b. Vehb 535
3.2.4. İsmâîl b. Ca'fer 537
3.2.5. Mâlik b. Enes 545
3.2.6. İbrâhîm b. Tahmân 577
3.2.7. Saîd b. Ebî Arûbe 578
3.2.8. Ma'mer b. Râşid 583
3.2.9. Hemmâm b. Münebbih 605
3.3. Kaynaklar Arası Mukayese 608
3.4. Değerlendirme 625
3.4.1. Sened Tahlili 625
3.4.2. Metin Tahlili 637
3.4.3. Bölüm İsmi ve Terceme Tahlili 648
3.4.4. Genel Karşılaştırma 652

SONUÇ……. 661
KAYNAKÇA 669
EK…… 697
ÖZGEÇMİŞ 1071

KISALTMALAR

a.g.e. : adı geçen eser

a.mlf. : aynı müellif

b. : ibn

bk. : bakınız

c. : civarı

dn. : dipnot

Hz. : Hazreti

krş. : karşılaştırınız

nşr. : neşreden

ö. : öncesi

öl. : ölüm tarihi

r.a. : radıyallâhu anh(â)

s. : sonrası

s.a.s. : sallallâhu aleyhi ve sellem

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

thk. : tahkik eden

trc. : tercüme eden

ts. : tarihsiz

vd. : ve diğerleri

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Tirmizî'nin Vefatından İtibaren Beş Asırlık Süreçte İstinsah Edilen *es-Sünen* Nüshalarından Günümüze Ulaşan Bazıları 118
Tablo 2: *es-Sünen*'in Üç Baskısındaki Bölüm İsimleri ile Bölümlerdeki Terceme ve Hadis Sayıları 126
Tablo 3: *es-Sünen*'de Bâblara Göre Hadis Sayısı 140
Tablo 4: *es-Sünen*'de 100'ün üzerinde Hadis İçeren Bölümler 142
Tablo 5: *es-Sünen*'de 10'dan Fazla Hadis Bulunduran Bâblar 143
Tablo 6: Tirmizi'nin Her Birinden 30'dan Fazla Rivayette Bulunduğu 26 Hocası ... 286
Tablo 7: Tirmizî'nin Hocalarından Kaçar Rivayette Bulunduğu 288
Tablo 8: Tirmizî'nin *es-Süneni*'ndeki Tüm Hocalarının Rivayet Sayılarına Göre Cerh-Ta'dîl Durumları 289
Tablo 9: Yaşadıkları Bölgelere Göre Tirmizi'nin Hocalarının ve Rivayet Sayılarının Oranı 291
Tablo 10: Tirmizî'nin Hocalarının *Kütüb-i Sitte*'de Rivayet Durumları 295
Tablo 11: Tirmizî'nin Hocalarının Etbeu Etbeı't-Tâbiîn İçinde Yer Alan Hocalarından 3'ten Fazla Rivayetini Aktardıkları 306
Tablo 12: Tirmizî'nin Hocalarının Hocalarından Etbeu Etbeı't-Tâbiîn Tabakasındakilerin *es-Sünen*'de Kaçar Hadis Rivayetinin Bulunduğu 307
Tablo 13: Tirmizî'nin *es-Süneni*'ndeki Hocalarının Etbeu Etbeı't-Tâbiînden Olan Tüm Hocalarının Rivayet Sayılarına Göre Cerh-Ta'dîl Durumları 307
Tablo 14: Yaşadıkları Bölgelere Göre Tirmizi'nin Hocalarının Etbeu Etbeı't-Tâbiînden Hocaları ile Rivayet Sayılarının Oranı 309
Tablo 15: Tirmizi'nin Hocalarının Hocalarından Etbeu Etbeı't-Tâbiîn Tabakasının Büyüklerinin Büyükleri İçinde Yer Alan 42'sinin Cerh-Ta'dîl Dereceleri ve Rivayet Sayıları 310
Tablo 16: Tirmizî'nin Hocalarının Etbeu Etbeı't-Tâbiînden Olan Hocalarının *Kütüb-i Sitte*'de Rivayet Durumları 314
Tablo 17: *es-Sünen*'de 50'nin Üzerinde Rivayeti Olan 27 Tâbiu't-Tâbiî 321
Tablo 18: Etbeu't-Tâbiînin *es-Sünen*'de Kaçar Hadis Rivayetinin Bulunduğu 324
Tablo 19: Tirmizî'nin *es-Süneni*'nin Hadis Senedlerindeki Etbeu't-Tâbiînin Rivayet Sayıları ve Cerh-Ta'dîl Durumları 325

Tablo 20: *es-Sünen*'deki Hadis Senedlerinde Bulunan Etbeu't-Tâbiînin İkamet Yerlerine Göre Sayılarının ve Rivayetlerinin Oranı 327
Tablo 21: *es-Sünen*'deki Hadis Senedlerinde Yer Alan Etbeu't-Tâbiînin *Kütüb-i Sitte*'de Rivayet Durumları 332
Tablo 22: *es-Sünen*'de 50'den Fazla Rivayeti Olan 27 Tâbiî 355
Tablo 23: Tâbiûn Tabakasındakilerin *es-Sünen*'de Kaçar Hadis Rivayetinin Bulunduğu 358
Tablo 24: Tirmizî'nin *es-Süneni*'nin Rivayet Senedlerinde Yer Alan Tâbiûnin Rivayet Sayılarına Göre Cerh-Ta'dîl Durumları..... 359
Tablo 25: *es-Sünen*'deki Hadislerin Senedlerinde Yer Alan Tâbiûnun İkamet Yerlerine Göre Sayılarının ve Rivayetlerinin Oranı 361
Tablo 26: *es-Sünen*'deki Hadislerin Senedlerinde Yer Alan Tâbiînin *Kütüb-i Sitte*'de Rivayet Durumları 364
Tablo 27: *es-Sünen*'de 10 ve Üzerinde Rivayeti Olan 47 Sahâbî 382
Tablo 28: *es-Sünen*'de Sahâbenin Kaçar Hadis Rivayetinin Bulunduğu..... 384
Tablo 29: *es-Sünen*'deki Hadislerin Senedlerinde Bulunan Sahâbenin İkamet Yerlerine Göre Sayılarının ve Rivayetlerinin Oranı 386
Tablo 30: *es-Sünen*'deki Hadislerin Senedlerinde Bulunan Sahâbenin *Kütüb-i Sitte*'de Rivayet Durumları 391
Tablo 31: Cerh-Ta'dîl Durumlarına Göre *Sünen-i Tirmiẕî* Kaynaklarından Nakledilen Rivayetlerin Oranı 417
Tablo 32: *Sünen-i Tirmiẕî* Kaynaklarınca Bölgelere Göre Nakledilen Rivayetlerin Oranı 425
Tablo 33: *Sünen-i Tirmiẕî* Kaynaklarınca Beş İlim Merkezinde Nakledilen Rivayetlerin Oranı 426
Tablo 34: Dönemlere Göre *Sünen-i Tirmiẕî* Kaynaklarından Olan Hanımların Rivayetlerinin Oranı 428
Tablo 35: Üç Ricâl Eserinde *Kütüb-i Sitte*'deki Rivayet Durumları Farklı Zikredilen Râvilerden Bazısı..... 432
Tablo 36: Üç Ricâl Eserinde *Kütüb-i Sitte*'deki Rivayet Durumları Zikredilirken Rivayeti Tirmizî'de Geçtiği Halde Tirmizî'nin Zikredilmediği Râviler ... 435
Tablo 37: *Sünen-i Tirmiẕî*'deki Senedli Merfû ve Mevkūf Hadislerin Sayısı..... 439

Tablo 38: *Sünen-i Tirmiẕî*'deki Merfû Muttasıl Hadislerin Senedlerindeki Râvi Sayıları ve Cerh-Ta'dîl Bakımından En Düşük Dereceli Râvileri 441
Tablo 39: *Sünen-i Tirmiẕî*'deki Mevkūf Muttasıl Senedlerindeki Râvi Sayıları ve Cerh-Ta'dîl Bakımından En Düşük Dereceli Râvileri 442
Tablo 40: *Sünen-i Tirmiẕî*'deki Mürsel Hadislerin Senedlerindeki Râvi Sayıları ve Cerh-Ta'dîl Bakımından En Düşük Dereceli Râvileri 443
Tablo 41: *Sünen-i Tirmiẕî*'deki Munkatı' Hadislerin Senedlerindeki Râvi Sayıları ve Cerh-Ta'dîl Bakımından En Düşük Dereceli Râvileri 443
Tablo 42: *es-Sünen*'deki Buhârî Rivayetlerinin Mukayesesi 460
Tablo 43: Tirmizî'nin *es-Sünen*'i ile Buhârî'nin Bazı Eserlerindeki Ortak Rivayetlerin Mukayesesi 468
Tablo 44: Tirmizî ve Dârimî'nin *es-Sünen*lerindeki Müşterek Rivayetlerin Mukayesesi 472
Tablo 45: Tirmizî ve Dârimî'nin *es-Sünen*lerindeki Müşterek Rivayetlerin Altında Bulundukları Tercemelerin Mukayesesi 474
Tablo 46: Tirmizî'nin *es-Sünen*'i ile Hennâd'ın *ez-Zühd*ü'ndeki Ortak Rivayetlerin Mukayesesi 476
Tablo 47: Kaynaklarda İki Yüzlülerle İlgili Rivayetin A'meş'ten Nakledilişi Şekilleri 481
Tablo 48: Tirmizî'nin *es-Sünen*'i ile Hennâd'ın *ez-Zühd*ü'ndeki Ortak Rivayetlerin Altında Zikredildikleri Tercemelerin Mukayesesi 485
Tablo 49: Tirmizî'nin *es-Sünen*'i ile Abd b. Humeyd'in *el-Münteḫab*ı'ndaki Ortak Rivayetlerin Mukayesesi 489
Tablo 50: *es-Sünen*'deki Rivayetlerde Tirmizî ile Abdürrezzâk Arasındaki Râviler ve Abdürrezzâk'tan Rivayet Sayıları 496
Tablo 51: Tirmizî'nin *es-Sünen*'i ile Abdürrezzâk'ın *el-Muṣannef*i'ndeki Ortak Rivayetlerin Mukayesesi 497
Tablo 52: Tirmizî'nin *es-Sünen*'i ile Abdürrezzâk'ın *el-Muṣannef*i'ndeki Ortak Rivayetlerin Altında Zikredildikleri Tercemelerin Mukayesesi 498
Tablo 53: Tirmizî'nin *es-Sünen*'i ile Abdürrezzâk'ın *et-Tefsîr*i'ndeki Ortak Rivayetlerin Mukayesesi 502

Tablo 54: Tirmizî'nin *es-Sünen*'i ile Abdürrezzâk'ın *el-Muṣannef* ve *et-Tefsir*i'nde Ortak Geçen İlk Rivayetin Mukayesesi 503
Tablo 55: Tirmizî'nin *es-Sünen*'i ile Abdürrezzâk'ın *el-Muṣannef* ve *et-Tefsir*i'nde Ortak Geçen İkinci Rivayet 504
Tablo 56: Tirmizî'nin *es-Sünen*'i ile Abdürrezzâk'ın *el-Muṣannef* ve *et-Tefsir*i'nde Ortak Geçen Üçüncü Rivayet 505
Tablo 57: Tirmizî'nin *es-Sünen*i'nde de Yer Alan ve Abdürrezzâk'ın *el-Muṣannef*i'nde İki Kez Geçen Bir Rivayet 509
Tablo 58: Tirmizî'nin *es-Sünen*i'nde de Yer Alan ve Abdürrezzâk'ın *et-Tefsîr*i'nde İki Kez Geçen Bir Rivayet 509
Tablo 59: *es-Sünen*'deki Hadis Senedlerinde Tirmizî ile Tayâlisî Arasındaki Râviler, Cerh-Ta'dîl Dereceleri ve Abdürrezzâk'tan Rivayet Sayıları 515
Tablo 60: Tirmizî'nin *es-Sünen*'i ile Tayâlisî'nin *el-Müsned*i'ndeki Ortak Rivayetlerin Mukayesesi 517
Tablo 61: *es-Sünen*'deki Rivayetlerde Tirmizî ile İbn Vehb Arasındaki Râviler ve İbn Vehb'den Rivayet Sayıları 536
Tablo 62: *es-Sünen*'deki Rivayetlerde Tirmizî ile İsmâîl b. Ca'fer Arasındaki Râviler ve İsmâîl b. Ca'fer'den Rivayet Sayıları 538
Tablo 63: Tirmizî'nin *es-Sünen*'i ile İsmâîl b. Ca'fer'in Hadis Cüzündeki Rivayetlerin Mukayesesi 539
Tablo 64: Tirmizî'nin *es-Sünen*'de Mâlik Rivayetlerini Aldığı Tarikler ve Bu Tariklerden Gelen Rivayet Sayıları 547
Tablo 65: Tirmizî'nin *es-Sünen*'i ile Mâlik'in el-*Muvaṭṭa*'ında Ortak Geçen Rivayetlerin Mukayesesi 550
Tablo 66: Tirmizî'nin *es-Sünen*'i ile Mâlik'in el-*Muvaṭṭa*'ındaki Ortak Rivayetlerin Tercemelerinin Mukayesesi 570
Tablo 67: Tirmizî'nin *es-Sünen*'de İbrâhîm b. Tahmân'ın Rivayetlerine Ulaştığı Tarikler ve Bu Tariklerden Gelen Rivayet Sayıları 578
Tablo 68: Tirmizî'nin *es-Sünen*'de Saîd b. Ebî Arûbe'nin Rivayetlerine Ulaştığı Tarikler ve Bu Tariklerden Gelen Rivayet Sayıları 580
Tablo 69: Tirmizî'nin *es-Sünen*'de Ma'mer b. Râşid'in Rivayetlerine Ulaştığı Tarikler ve Bu Tariklerden Gelen Rivayet Sayıları 585

Tablo 70: *es-Sünen* ile Ma‘mer’in *el-Câmi‘* Adlı Eserindeki Ortak Rivayetlerin Mukayesesi 587
Tablo 71: *es-Sünen* ve *el-Câmi‘*deki Ortak Rivayetlerin Tercemelerinin Mukayesesi 603
Tablo 72: Tirmizî’nin Hemmâm’dan Rivayetlerini Aldığı Tarikler, Râvilerin Cerh-Ta‘dîl Durumları, Bu Tariklerden Gelen Rivayet Sayısı 607
Tablo 73: Tirmizî’nin *es-Sünen*’i ile Hemmâm’ın *eṣ-Ṣaḥîfe*si’nde Ortak Geçen Rivayetlerin Mukayesesi 607
Tablo 74: Tirmizî, Abd b. Humeyd ve Abdürrezzâk’ın Eserlerinde Ortak Geçen İlk Rivayet 608
Tablo 75: Tirmizî, Abd b. Humeyd ve Abdürrezzâk’ın Eserlerinde Ortak Geçen İkinci Rivayet 609
Tablo 76: Tirmizî, Abd b. Humeyd ve Abdürrezzâk’ın Eserlerinde Ortak Geçen Üçüncü Rivayet 610
Tablo 77: Tirmizî, Abd b. Humeyd ve Abdürrezzâk’ın Eserlerinde Ortak Geçen Dördüncü Rivayet 612
Tablo 78: Tirmizî, Abd b. Humeyd ve Abdürrezzâk’ın Eserlerinde Ortak Geçen Beşinci Rivayet 613
Tablo 79: Tirmizî, Abd b. Humeyd ve Abdürrezzâk’ın Eserlerinde Ortak Geçen Altıncı Rivayet 614
Tablo 80: Tirmizî, Abd b. Humeyd ve Abdürrezzâk’ın Eserlerindeki Ortak Yedinci Rivayet 614
Tablo 81: Tirmizî, Abd b. Humeyd, Abdürrezzâk ve Ma‘mer’in Eserlerinde Ortak Geçen Bir Rivayet 615
Tablo 82: Tirmizî, Abdürrezzâk ve Ma‘mer’in Eserlerindeki Ortak İlk Rivayet 617
Tablo 83: Tirmizî, Abdürrezzâk ve Ma‘mer’in Eserlerindeki Ortak İkinci Rivayet . 617
Tablo 84: Tirmizî, Abdürrezzâk ve Ma‘mer’in Eserlerindeki Ortak Üçüncü Rivayet 618
Tablo 85: Tirmizî, Abdürrezzâk ve Ma‘mer’in Eserlerindeki Ortak Dördüncü Rivayet 619
Tablo 86: Tirmizî, Abdürrezzâk ve Hemmâm’ın Eserlerindeki Ortak İlk Rivayet ... 620
Tablo 87: Tirmizî, Abdürrezzâk ve Hemmâm’ın Eserlerindeki Ortak İkinci Rivayet620

Tablo 88: Tirmizî, Ma‘mer ve Hemmâm’ın Eserlerindeki Ortak İlk Rivayet 622
Tablo 89: Tirmizî, Ma‘mer ve Hemmâm’ın Eserlerinde Ortak Geçen İkinci Rivayet 623
Tablo 90: Tirmizî, Ma‘mer ve Hemmâm’ın Eserlerinde Ortak Geçen Üçüncü Rivayet 623
Tablo 91: Tirmizî, Tayâlisî ve Abdürrezzâk’ın Eserlerinde Ortak Yer Alan Bir Rivayet 624
Tablo 92: Tirmizî’nin, Rivayet Senedlerinde Geçen Kaynaklarıyla Eserlerindeki Ortak Rivayetlerinde Senedde Değişiklik Olanlara Genel Bakış 626
Tablo 93: Tirmizî’nin, Rivayet Senedlerinde Geçen Kaynaklarıyla Ortak Rivayetlerinin Metin Karşılaştırması..... 638
Tablo 94: Tirmizî’nin, Rivayet Senedlerinde Geçen Kaynaklarıyla Ortak Rivayetlerinin Metin Karşılaştırması - 1 640
Tablo 95: Tirmizî’nin, Rivayet Senedlerinde Geçen Kaynaklarıyla Ortak Rivayetlerinin Metin Karşılaştırması - 2 641
Tablo 96: Tirmizî’nin, Kaynaklarıyla Ortak Rivayetlerinin Yer Aldığı Bölüm ve Tercemelerinin Karşılaştırılması 649
Tablo 97: Tirmizî ile Kaynaklarının Terceme Kalıplarının Karşılaştırılması..... 650

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Mâverâünnehir Bölgesi 29
Şekil 2: *es-Sünen*'de Tirmizî'yi Abdürrezzâk'a Ulaştıran Sened Zincirleri 495
Şekil 3: *es-Sünen*'de Tirmizî'yi Tayâlisî'ye Ulaştıran Sened Zincirleri 515
Şekil 4: *es-Sünen*'de Tirmizî'yi İbn Vehb'e Ulaştıran Sened Zincirleri 536
Şekil 5: *es-Sünen*'de Tirmizî'yi İsmâîl b. Ca'fer'e Ulaştıran Sened Zincirleri 538
Şekil 6: *es-Sünen*'de Tirmizî'yi Mâlik'e Ulaştıran Sened Zincirleri - 1 546
Şekil 7: *es-Sünen*'de Tirmizî'yi Mâlik'e Ulaştıran Sened Zincirleri - 2 547
Şekil 8: *es-Sünen*'de Tirmizî'yi İbrâhîm b. Tahmân'a Ulaştıran Sened Zincirleri 578
Şekil 9: *es-Sünen*'de Tirmizî'yi Saîd b. Ebî Arûbe'ye Ulaştıran Sened Zincirleri - 1. 579
Şekil 10: *es-Sünen*'de Tirmizî'yi Saîd b. Ebî Arûbe'ye Ulaştıran Sened Zincirleri - 2579
Şekil 11: *es-Sünen*'de Tirmizî'yi Saîd b. Ebî Arûbe'ye Ulaştıran Sened Zincirleri - 3580
Şekil 12: *es-Sünen*'de Tirmizî'yi Ma'mer b. Râşid'e Ulaştıran Sened Zincirleri - 1 .. 584
Şekil 13: *es-Sünen*'de Tirmizî'yi Ma'mer b. Râşid'e Ulaştıran Sened Zincirleri - 2 .. 584
Şekil 14: *es-Sünen*'de Tirmizî'yi Ma'mer b. Râşid'e Ulaştıran Sened Zincirleri - 3 .. 584
Şekil 15: *es-Sünen*'de Tirmizî'yi Hemmâm b. Münebbih'e Ulaştıran Sened Zincirleri 606

ÖZET

Başlık: *Sünen-i Tirmiẕî*'nin Kaynakları -Tespit ve Değerlendirme-

Yazar: Aziz GÖKÇE

Danışman: Prof. Dr. Hayati YILMAZ

Kabul Tarihi: 22/06/2022 **Sayfa Sayısı:** xiii (ön kısım) + 1071 (tez)

Tirmizî en sahih altı hadis kitabından biri olan *es-Sünen* adlı eserin müellifidir. Tabi olarak Tirmizî'nin *es-Süneni*'nin kıymetinin nereden kaynaklandığı önem arz etmektedir. Bu tezde *es-Sünen*'in değerinin tespitine yönelik üç bakış açısı sunuldu. İlk olarak, Tirmizî'nin hayatı, ilmî şahsiyeti, *es-Sünen* adlı eserini önemli kılan içerik ve metodu ile bu eserde istifade ettiği çeşitli branşlardaki kaynakları hakkında bilgi verildi.

İkinci olarak, Tirmizî'nin hocalarının ve *es-Sünen*'deki hadis senedlerinde yer alan diğer râvilerin güvenilirlik derecelerine bakıldı. İlgili kaynaklarının büyük çoğunluğunun güvenilir ve makbul birer râvi olduğu gözlendi. Her bir tabakada güvenilir kaynaklarının bazılarından yüzlerce hadis naklettiği, genelde birer hadis naklettiği makbul olmayan kaynakları içinde 10'un üzerinde rivayetini verdiği kişi sayısının tüm tabakalardakilerin toplamında sekiz olduğu görüldü.

Üçüncü olarak, Tirmizî'nin hadisleri naklederken sened ve metinleri ne derece aslına uygun şekilde aktardığı ele alındı. Bunu tespitte hocalarından ve hocalarının üst tabakalarında yer alan râvilerden olan kaynaklarından eserleri günümüze ulaşanlara bakıldı. Tirmizî'nin; bu kaynaklarından naklettiği hadislerin, ilgili kaynağının günümüze ulaşan eser(ler)inde olup olmadığı ve kaynağının eserinde var ise ilgili rivayetin *es-Sünen*'de sened ve metin açısından kaynağının eserindekiyle ne kadar benzerlik taşıdığı tespit edilmeye çalışıldı. Sonuç olarak Tirmizî'nin; hocalarının ve hocalarının üst tabakalarındaki eser sahiplerinin eserlerinde zikredilen rivayetleri sened ve metin açısından büyük oranda aslına uygun şekilde naklettiği müşahede edildi. Ancak hocalarından itibaren daha uzaktaki kaynaklarına doğru gidildikçe metinlerindeki lafız benzerliğinin azaldığı fark edildi. Ayrıca aynı senedle gelen bu rivayetlerde metnin lafızlarındaki farklılaşma artsa bile mananın hep korunduğu anlaşıldı.

Anahtar Kelimeler: Hadis, *es-Sünen*, Tirmizî, Kaynak, Rivayet

ABSTRACT

Title of Thesis: Sources of Tirmidhi's *as-Sunan* -Dedection and Evaluation-

Author of Thesis: Aziz GÖKÇE

Supervisor: Prof. Dr. Hayati YILMAZ

Accepted Date: 22/06/2022 **Number of Pages:** xiii (pretext) + 1071 (main body)

Tirmidhi is the author of *as-Sunan*, one of the six most authentic hadith books. Of course, it is important from where the value of Tirmidhi's *as-Sunan* originates. In this thesis, three perspectives for determining the value of *as-Sunan* are presented. First of all, information was given about Tirmidhi's life and scientific personality, as well as the content and method that made his work *as-Sunan* important and his sources in various branches that he used in this book.

Secondly, the reliability levels of Tirmidhi's teachers and other transmitters in the hadith sanads in *as-Sunan* were examined. It was observed that most of the relevant sources were reliable and acceptable transmitters. It was seen that in each strata, he transmitted hundreds of hadiths from some of his reliable sources and that the number of people whom he gave more than 10 transmissions among his undesirable sources, in which he generally transmitted a hadith, was eight in all strata.

Thirdly, the extent to which Tirmidhy conveyed the scripts and the texts of hadithes in accordance with the original was discussed. In order to determine this, it vas looked at the sources whose works have survived to the present day from his teachers and from the transmitters who were in the upper strata of his teachers. It has been tried to determine whether the hadithes Tirmidhi transmitted from these sources are in the work(s) that have survived to the present day and if there is in the work of the source, how similar the related transmittion in *as-Sunan* in terms of sanad and text is with the work of the source. As a result, it has been observed that Tirmidhy mostly conveyed the transmittions mentioned in works of his teachers and the upper stratas of his teachers in accordance with the original in terms of the sanad and text. However, it was noticed that the similarity of words in his texts decreaed as one went from his teachers towards his sources, which are more distant. In addition, in these transmissions with the same isnad, it was understood that the meaning was always preserved, even though the differentiation in the wording of the text increased.

Keywords: Hadith, *as-Sunan*, Tirmidhi, Source, Transmittion

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu

İslam'ın iki ana kaynağı Kur'ân-ı Kerîm ve Sünnet-i Seniyye'dir. Bu iki kaynak insanların iki dünya saadetini temin etmeleri için rehberdir. Bu nedenle bu iki temel kaynağın hayata tatbik edilmesi gerekmektedir. Hem Kur'ân-ı Kerîm'i doğru anlamak hem de Sünnet-i Seniyye'ye ilişkin bilgileri öğrenmek ise sahih hadis-i şerifler ile mümkündür. *Sünen-i Tirmiẕî* -kısaca *es-Sünen* veya diğer meşhur ismiyle *el-Câmi'*- de sahih hadislerin belirlenmesi ve anlaşılmasına yönelik telif edilmiş bir eserdir.

Sünen-i Tirmiẕî içerdiği sahîh hadislerin fazlalığı ve muhtevasındaki sahîh hadislerin eserdeki tüm hadisler içindeki oranının yüksekliği açısından rivayet asrındaki en sahih altı hadis kitabından biri olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmanın konusu ise *es-Sünen* adlı eserin, değerini kazanmasına vesile olan kaynaklarının incelenmesidir.

Çalışmanın Önemi

Sünen-i Tirmiẕî'nin kaynaklarını tespit ve değerlendirmenin önemi öncelikle çalışmaya konu olan eserin kendisinden kaynaklanmaktadır. Kaynaklarının çoğunluğunun güvenilir ve otorite oluşları, içeriğinin zenginliği ve tertibinin güzelliği malumdur. Ancak her tabakadaki güvenilir kaynaklarının ve bunlardan rivayetlerinin oranı ve bunun hadislere yansımasının tespit edilmesi gerekmektedir.

Son dönemde bir hadis âliminin eseri, kaynaklarının günümüze ulaşanların eserleriyle ortak rivayet ve tercemeler açısından karşılaştırılmakta ve eserlerde rivayetlerin korunma düzeyi incelenmektedir. Tirmizî'nin (öl. 279/892) saygı ve takdirle anılan eserinin kıymetinin anlaşılmasında böyle kıyaslamalara dayalı değerlendirmelerin yapılmasına ihtiyaç durulmaktadır. Bu sebeplerle *es-Sünen*'i kıymetlendiren özelliklerin daha yakından incelenmesi ehemmiyet arz etmektedir. Sayfa Düzeni – Kesmeler – Sonraki Sayfa geri al

Çalışmanın Amacı

Sünen-i Tirmiẕî'nin en muteber altı hadis kitabından biri olma vasfını kazanmasındaki etkenlerin tespiti için klasik ve yeni yöntemlerden yararlanılmalıdır. Bu çalışmada bu yöntemlerden hareketle belirlenecek bazı kıstaslarla *Sünen-i Tirmiẕî*'nin

konumlandırıldığı önemli mevkiye dair değerlendirme yapılması amaçlanmaktadır. Bunun için Tirmizî'nin naklettiği hadis senedlerindeki kaynakları güvenilirlik dereceleri ve rivayet sayıları açısından incelenecektir. Bunun yanında sened ve metin değerlendirmelerinde istifade ettiği kaynaklarına değinilecektir.

Çalışmanın gayelerinden biri de Tirmizî'nin hadisleri aslına uygun bir şekilde nakledebilme becerisini kaynaklarının -günümüze ulaşan- eserleriyle ortak rivayetlerini kıyaslayarak ortaya koymaktır. Bu değerlendirmelerde ayrıca oryantalistlerin hadis kaynaklarının güvenilirliğiyle alakalı iddialarının Tirmizî özelinde geçerli olup olmadığının tespit edilmesi hedeflenmektedir.

Çalışmanın Yöntemi

Hadisle ilgili kaynak çalışmalarında temel olarak iki paradigma bulunmaktadır. Bunların birincisini Müslüman âlimler ilk dönemden itibaren uygulamaktadır. İkincisini ise oryantalistler son asırlarda tatbik etmektedir. Oryantalistler, hadis ilmiyle ilgilenmeye başlamalarından itibaren geliştirdikleri metotlar ve sundukları iddialardaki yanlışlıklarını fark etmekte ve metotlarını sürekli güncelleştirme ihtiyacı hissetmektedirler.

Sünen-i Tirmiẕî'nin konumu belirlenirken İslami paradigma ve oryantalist paradigmaya kısaca değinilecektir. Bu iki paradigmaya dayalı yöntemler hakkında değerlendirme yapılmasının akabinde çalışma üç bölüm halinde ele alınacaktır. İlk bölümde Tirmizî'nin hayatı, ilmî kişiliği, hadisçiliği ve eserleri hakkında bilgi verilecektir. Ayrıca *es-Sünen*'de istifade ettiği kaynakları, bu eserinin râvileri, nüshaları ve bu çalışmada kullanılan üç baskısı belirtilecektir. *es-Sünen*'in içeriği, metodu, hadislere atıf şekilleri, hadislerin sıhhati, anlaşılması ve tatbikine yönelik değerlendirmeleri üzerinde durulacaktır. Bu konularda ricâl ve hadis usulü kaynakları ile *Sünen-i Tirmiẕî* üzerine yapılan bazı çalışmalara da müracaat edilecektir.

İkinci bölümde Tirmizî'nin *es-Sünen*'de rivayette bulunduğu hocaları ile sened zincirinde yer alan üst tabakalarındaki râviler incelenecektir. Her birinin cerh-ta'dîl ve vefat yönünden tabakaları, bölgeleri, eser durumları, *Kütüb-i Sitte*'nin hangilerinde rivayetlerinin bulunduğu ile *Sünen-i Tirmiẕî*'deki rivayet sayıları hakkında bilgi verilecektir.

Tirmizî'nin kaynakları incelenirken tabaka ve derecelendirmede bilhassa İbn Hacer'in (öl. 852/1449) *Taḳrîb*'i, râvilerin hoca ve öğrencileri arasındaki ilişki tespit edilirken de Mizzî'nin (öl. 742/1341) *Tehẕîbü'l-Kemâl*i'nden yararlanılacaktır. Birçok yerde İbn Hacer'in diğer eseri *Tehẕîbü't-Tehẕîb*'e de müracaat edilecektir. Tirmizî ve kaynaklarının eserleri incelenirken *Kitâbü'l-Fihrist, Keşfü'ẓ-ẓunûn, Hediyyetü'l-'Ârifîn, el-A'lâm, Muʿcemü'l-mü'ellifîn, Târîḫu't-türâṯi'l-'Arabî* ve *Dirâsât fi'l-hadîṯi'n-nebevî* gibi çalışmalar yanında özellikle Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nin maddelerinden istifade edilecektir.

Üçüncü bölümde Tirmizî'nin *es-Süneni*'nde nakilde bulunduğu hocalarından ve rivayet senedlerinde hocalarının üst tabakalarında yer alan ravilerden eseri ulaşıp basılanların başlıcalarıyla *es-Sünen* kıyaslanacaktır. Bununla Tirmizî'nin kaynaklarının yazılı malzemeye dayanıp dayanmadığı, ayrıca Tirmizî'nin rivayetlerindeki titizliği gözlenmeye çalışılacaktır. Kaynaklarıyla ortak rivayetlerinde benzerlik durumu beş derecede ele alınacaktır.

Tirmizî'nin eserinin, kaynaklarının eserleriyle karşılaştırılmasında ortak hadis rivayetleri, arkasından mümkünse bu hadislerin yer aldığı bölüm ve bâb isimleri dikkate alınacaktır. Tirmizî ile kaynaklarının müşterek naklettiği hadislerin bazısı *Kütüb-i Tis'a* ve diğer hadis kaynaklarından bir kısmına bakılarak incelenecektir. Tirmizî'nin *es-Sünen*'i ile kaynaklarından eserleri bâblı olanlar ortak rivayetleri olup olmadığına bakılmaksızın terceme kalıpları açısından kıyaslanacaktır. Bilhassa bu bölümde oryantalistlerin hadislerle ilgili açıklamaları kendi metotları üzerinden değerlendirilecektir.

• Kur'ân-ı Kerîm, Sünnet-i Seniyye'nin önemini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Sünnet-i Seniyye'nin önemini gösteren hususlardan biri âyet-i kerîme ve hadis-i şeriflerde pek çok övgü ve müjdeye nail olan sahâbenin tavrıdır. Sahâbe, Kur'ân ve Sünnet'in bir bütün olduğunu çok iyi kavramıştır. Bu konuda *Sünen-i Tirmizî*'de zikredilen örneklerden bazıları şunlardır: *Sünnet-i Seniyye*'de cevabı olan bir meselede kendisine sual eden kişiye Hz. Âişe (öl. 58/678), -Kur'ân dışındaki hükümleri kabul etmeyenlerin bulundukları yeri kastederek- "Sen Harûralı mısın?" demekte, akabinde Resûl-i Ekrem'in *-sallallâhu aleyhi ve sellem-* ilgili konudaki hükmünü beyan

etmektedir.[1] Abdullâh b. Ömer (öl. 73/693) de hacla ilgili sual edilen bir meseleyi Hz. Peygamber'in uygulamasına atıfla "Nebinizin sünnet-i seniyyesi size yeterli değil mi?" diyerek vuzuha kavuşturmaktadır.[2] Hz. Ömer (öl. 23/644); Resûlullâh, Hz. Ebû Bekir (öl. 13/634) ve kendisinin uyguladıkları bir emir konusunda ileride bazılarının "Kur'ân'da bulamıyoruz" diyerek Allah'ın bir farizasını terk etmelerinden endişe ettiğini ifade etmektedir.[3]

Sahâbe, Hz. Peygamber'in ibadet, ahlak, muâmelât, ukūbât, devlet yönetimi ve günlük yaşam gibi hayatın her alanıyla ilgili söz ve fiillerini titizlikle tatbik etmişlerdir.[4] Sonradan ictihadlarının aksine bir hadis-i şerif olduğunu duyunca hemen ictihadlarından vaz geçmişler, ictihadlarına uygun bir hadis olduğunu öğrenince de çok sevinmişlerdir.[5] Onların sünnet-i seniyyeye bağlılıklarında Allah Resûlü'ne son derece sevgi ve saygı duymaları büyük bir etkendir.[6] Bu sevgileri sebebiyle bazı sahâbîler onun bir bağlayıcılığı olmayan insanî bazı fiillerini de uygulamaya çalışmışlardır.[7]

Sahâbe sünnet-i seniyyeyi aralarında müzakere etmişler,[8] birbirlerinin eksik ve yanlış bilgilerini düzeltmişlerdir.[9] Ashâb-ı güzînin -*radıyallâhü anhüm*- en sevmediği şeyin sünnetin zıttı olan ve dinde sonradan ortaya çıkarılan bid'at olduğu ve bid'at içeren davranışlar sergileyenleri uyardıkları ve tepkilerini gösterdikleri aktarılmaktadır.[10]

Sahâbe önemine binaen hadisleri rivayet etmeye özen göstermiştir.[11] Ancak hadis rivayetinde yanlış yapılması ihtimalini önlemeye yönelik tedbirler de geliştirmişlerdir. Özellikle hulefâ-i râşidîn yeni bir hadis duyduklarında şahit isteme veya yemin ettirme gibi metotlar uygulamışlardır.[12] Şahit isteme uygulamasının, hadiste isnad uygulamasının temelini teşkil ettiği söylenebilir. Bu şekilde ilk dönemden itibaren hadisler titiz bir şekilde korunarak rivayet edilmektedir.

[1] 130. hadis.
[2] 942. hadis.
[3] 1431-1432. hadis.
[4] 36, 364, 823, 522, 538, 1139, 1438, 2225, 2696. hadis.
[5] 824, 1121, 1145, 1241. hadis.
[6] 1849-1850. hadis.
[7] 3619, 3668. hadis.
[8] 260, 1194. hadis.
[9] 79, 251, 818, 823, 936, 1006, 1040, 2327, 2934, 2965. hadis.
[10] 198, 244, 2152, 2610. hadis.
[11] 2668. hadis.
[12] 406, 2100, 2690, 3006. hadis.

Bazı oryantalistlerin iddiasının aksine[13] ilk dönemden itibaren hadislerin yazımının gerçekleştiği görülmektedir.[14] *es-Sünen*'de bu konuya dair de birçok örnek vardır. Bizzat Resûl-i Ekrem; kayser, kisrâ, necâşî ve diğer birçok devlet yöneticisine İslam'a davet mektupları göndermiştir.[15] Allah Resûlü'nün zekâtla ilgili hükümleri yazdığı, vefatından sonra Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in bu yazılı hükümleri tatbik etmeye devam ettiği bildirilmektedir.[16] Muhadramdan olan Abdullâh b. Ukeym (öl. ?), Hz. Peygamber'in yazılı bir talimatının kendilerine geldiğinden bahsetmektedir.[17] Yazının kullanımının yaygınlığı sebebiyle -bunda devlet başkanı olmalarının da etkisi vardır- Hz. Peygamber'in[18] ve sahâbeden Hz. Ebû Bekir,[19] Hz. Alî (öl. 40/661)[20] gibi bazılarının kâtiplerinin bulunduğu görülmektedir. Hadisleri sahife ve nüshalarında toplamış olan bazı sahâbîlerden *es-Sünen*'de de bahsedilmektedir.[21] Tâbiûn döneminde hadis yazımının daha da geliştiği ve sistemleştiği görülmektedir. Bu dönemde tedvin ve çeşitli şekillerde tasnif faaliyetleri artmaktadır. Mesela *Sünen-i Tirmiẕî*'de "Ameller niyetlere göredir. Kişi için ancak niyet ettiği vardır..." hadisinin akabinde tâbiûndan Abdurrahmân b. Mehdî'nin (öl. 198/813-14) "Bu hadisi her bâba koymamız gerekir" sözü zikredilmektedir.[22] Tirmizî yer yer hocalarından ve hocalarının üst tabakalarındaki kaynaklarından eser sahibi olanlara da değinmektedir.[23]

es-Sünen'deki bazı rivayetlerde râvi isimleri ve metinlerdeki farklılıklar da yazının kullanıldığına delalet etmektedir Mesela bir rivayetin senedindeki tâbiî Ömer b. Harmele'yi (öl. ?) bazısı Amr b. Harmele şeklinde yanlış zikretmektedir. İşitmeye dayansa Amr (عمرو) ve Ömer (عمر) rahatlıkla ayrılabilir. Ama yazıya bakılarak rivayet

[13] Oryantalistlerin bu şekildeki iddialarının değerlendirilmesi hakkında bk. Fuat Sezgin, *Buhârî'nin Kaynakları* (Ankara: Avrasya Yayınları, 2001), 38, 54-55, 58-62, 87-88.
[14] Hz. Peygamber döneminden itibaren hadislerin muhafaza edildiği ve yazıldığına dair bk. Muhammed Hamidullah, *Muhtasar Hadis Tarihi ve Sahife-i Hemmam ibn Münebbih* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2004), 28-70.
[15] 2716-2718. hadis. 2718. hadiste Resûlullah'ın davet mektuplarını mühürlediğinden bahsedilmektedir.
[16] 621. hadis.
[17] 1729. hadis.
[18] 2514. hadis. Hz. Peygamber'in vahiy kâtiplerinden bazısı için bk. 3103. hadis.
[19] 274. hadis.
[20] 519, 657, 3305. hadis.
[21] 306, 307, 308, 322, 1296, 1312, 1343, 1412, 1556, 1586, 2127, 2668, 3841, 3902. hadis.
[22] 1647. hadis.
[23] 1102, 3059. hadis.

edildiğinde bunun her zaman için karıştırılabilmesi mümkündür. İşiterek aldıkları kabul edilse bile yazıya geçirmede yanlışlık yapıldığı söylenebilir.[24]

es-Sünen'de tâbiî Katâde b. Diâme'den (öl. 117/735) etbeu't-tâbiînden Ebû Avâne (öl. 176/792) ve Saîd b. Ebî Arûbe'nin (öl. 156/773) rivayet ettiği bir hadisin iki tariki verilmektedir. Metindeki bir kelime birinin naklinde "kenz (كنز)", diğerinde "kibr (كبر)" şeklinde geçmektedir. Noktalama kullanılmadığında iki kelimenin de yazımı aynıdır. Yazı ile almaları durumunda râvilerin bu şekilde karıştırma ihtimali olmaktadır. Yoksa şifahî olarak alınması durumunda bu kelimelerin karıştırılma ihtimali azdır. Nakilleri "an" edatıyla verildiği için bu iki râvinin ilgili hadisi Katâde'den hangi tahammül yoluyla aldığı belli değildir. Ancak metindeki bu farklılık râvilerden biri veya ikisinin Katâde'den kırâat, kitâbet veya vicâde gibi bir yolla tahammül ettiğini düşündürmektedir.[25]

es-Sünen ilk dönemden itibaren hadislerin gerek yazılı gerek sözlü olarak muhafaza edilmesinin yanında rivayetlerin otantikliğiyle ilgili de birçok misal ihtiva etmektedir. Bunların bazısı sened veya metinde şüpheye düşülen kısımların belirtilmesi şeklindedir. Mesela tâbiî Ubeydullâh b. İkrâş (öl. ?), babası İkrâş b. Züeyb'in (öl. ?) Hz. Peygamber ile bir anısını aktarmaktadır. Hz. Peygamber'in, evinde ağırladığı babasına et, tirit ve hurma ikram ettiğini ve yemek âdâbına dair bazı bilgiler öğrettiğini belirtmektedir. Ancak babasının hurmanın kuru mu, yaş mı olduğunu söylediğinde şüpheye düşmektedir.[26] Bu, manaya bir tesiri olmamakla birlikte nakillerin ilk dönemden itibaren en doğru şekilde aktarılma gayretini göstermektedir.

İlk İslam neslinin uygulamaları ve isnadın sistemleşmesi ile birlikte hadisin değerlendirilmesinde çeşitli kriterler belirlenmiştir. Buna göre râvilerin düşünce, ahlak ve öğrendiği hadisi ezberleyip koruma bakımından iyi olmasını ifade eden adâlet ve zabt sahibi olmaları birinci kriterdir. Kriterlerin ikincisi senedin muttasıl olması, üçüncüsü ise hadiste şâz ve illet durumunun olmamasıdır.

Hz. Peygamber döneminden itibaren hadislerin rivayeti ve korunmasını kendine dert edinmiş müslümanlar ile hadis ilmiyle ilgileri 19. asırda artan oryantalistler arasında

[24] 3455. hadis.
[25] 1572-1573. hadis.
[26] 1848. hadis.

paradigma farklılığı olduğu belirtilmelidir. İslamî paradigma ve oryantalist paradigmayı ayıran vasıf ve ilkeler şunlardır: Hz. Peygamber'in nübüvvetini kabul, dindekini konumunu takdir, sahâbenin adaletini onay, selefe ve ulemaya umumi olarak itimat, literatürle irtibatın varoluşsal olup olmaması bağlamında imal veya ihmalin takdimi, aksi ispat edilene kadar hadislerin sahîh veya uydurma kabulü, isnatlara güven, rical literatürünü belirleyici kabul etmek.[27]

Oryantalistler hadislerin, ilk asırlardaki fıkhî ve itikadî görüşlere otorite kazandırmak amacıyla müslümanlar tarafından Hz. Peygamber'e nispet edildiğini iddia etmektedir. İlk ne zaman ve kimin ortaya attığının tespit edilmesi gerektiğini söylemektedirler. Onlar bu konuda usul geliştirirken Batı'daki Dinler Tarihi ve Kitab-ı Mukaddes'e uygulanan metotlardan yararlanmışlardır.[28] Onların 19. yüzyılın sonundan itibaren ortaya attıkları farklı metotların başta gelenleri metin esaslı, kaynak esaslı, isnad esaslı, metin ve isnad esaslı esaslı yöntemlerdir.[29] Oryantalistler kendi aralarındaki metodolojik yaklaşım ve pozitif sonuçlar açısından farklılıklarına rağmen birtakım kurucu ilkeleri paylaştıkları ve söz konusu ilkelerin son dönemde sorgulanmalarına ve haklarındaki şüphe izharlarına karşın temelde değişmediği ifade edilmektedir.[30]

Müslüman âlimlerin değerlendirmelerinde hadisin Hz. Peygamber'e ait olduğu veya olmadığı, aitse de sıhhat derecesine yönelik tespit mümkündür. Râviler adâlet ve zabt sahibi, sened muttasıl olup şâz ve illet yoksa hadisler sahîh kabul edilmektedir. Sıhhat durumu bu kıstaslardaki eksikliğin tür ve sayısına göre derece derece aşağıya kadar inmekte, Hz. Peygamber'e ait olmadığı anlaşılan rivayetler "mevzu" olarak nitelendirilmektedir. Müsteşriklerin kriterleri ise hadislerin Hz. Peygamber'e ait olmadığı ön kabulüyle başlamaktır. Bu şekilde hadisleri Hz. Peygamber'den sonraki herhangi bir döneme nispet etmekte ve nispet ettikleri dönemdeki râviyi hadisi uyduran kişi olarak nitelemektedirler. Müslümanların objektif, müsteşriklerin sübjektif davrandıkları görülmektedir.

---

[27] Fatma Kızıl, *Müşterek Râvi Teorisi ve Tenkidi* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2013), 37.
[28] Ahmet Yücel, *Oryantalistler ve Hadis* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2013), 40.
[29] Yücel, *Oryantalistler ve Hadis*, 41-42. Özcan Hıdır, "Şarkiyatçıların Hadisi Tarihlendirme Metotları", *Hadis Tetkikleri Dergisi* 1 / 1 (Haziran 2003): 99. Fatma Kızıl, *Oryantalistlerin Hadisin Menşeini Tespite Yönelik Yöntemleri* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisan Tezi, 2005), 19-76.
[30] Kızıl, *Müşterek Râvi Teorisi*, 35.

• "Metin esaslı tespit" isnada ve ravi biyografilerine ön yargılı bakıştan kaynaklanmaktadır. Hadisler, İslam toplumunun ilk yüzyıllarındaki sosyo-politik gelişme ve çatışmaların yansıması olarak değerlendirilip bu kurguya göre tarihsel bir kesite yerleştirilmektedir. Siyasi, itikadi veya ilmî herhangi bir grubun görüşlerini destekleme ihtimali bulunan her hadisin söz konusu grup tarafından ortaya atıldığı ileri sürülmektedir. Ayrıca metni uzun ve amacı kesin ifade eden hadislerin daha geç tarihli olduğu söylenmektedir.[31]

Oryantalistlerin metin esaslı tespitteki en temel yanlışlığı İslamiyet ve ilk dönem İslam tarihiyle ilgili rivayetleri oluş halindeki bir dinin tarihî verileri şeklinde değerlendirmeleri ve yöntemlerini bu çerçevede kullanmalarıdır. Bu nedenle kurgularına uymayan rivayetleri uydurma diye reddetmekte, bazı kaynakları görmezden gelmekte ve birkaç misale dayanarak genellemelere gitmektedirler.[32] Mesela hadisin yazılıp yazılmaması ile ilgili rivayetleri Ehl-i Rey ile buna zıt düşüncedeki Ehl-i Hadis'e nispet edilmektedir. Halbuki Yûsuf el-Iş (1911-1967), Ehl-i Rey'den hadis yazma taraftarı olan; Ehl-i Hadis'ten yazma taraftarı olmayan kişileri zikretmektedir.[33]

İslam âlimleri de sıhhat değerlendirmesinde metne bakmaktadır. Mezhep ve müntesiplerini övücü mahiyetteki hadislere ihtiyatla yaklaşmakta ve bu durumu uydurma alameti olarak nitelemektedirler. Ancak hiçbir hadisin Hz. Peygamber ile ilişkisinin bulunmadığı, özellikle hicrî 2. ve 3. asır ulemasınca ortaya atıldığı şeklinde bir söz etmemektedirler. Her bir hadisin Peygamber'e aidiyetini araştırmaktadırlar. Oryantalistlerse Hz. Peygamber ile ilişkisi bulunmadığından hareketle rivayetleri ele almaktadırlar.[34] Bu tutum, hayatını Kur'ân ve Sünnet'e adamış, sahihi sahih olmayandan ayırmak için büyük emek vermiş ve devasa külliyatlar oluşturmuş ulemayı görmezden gelme anlamını taşımaktadır.

Hadislerin kısa haldeyken zamanla detaylandırıldığı, bu nedenle kısa metinlerin eski tarihli olduğu iddiası da gerçeği yansıtmamaktadır. Zira ravinin aktarımı esnasında lafızlarda artma meydana gelebileceği gibi eksilme de meydana gelebilmektedir. Nitekim hicrî 2. asrın başlarından itibaren âlimlerin önemli bir kısmı ihtisar veya iktisar

[31] Yücel, *Oryantalistler ve Hadis,* 42-46; Ahmet Yücel, *Hadis Tarihi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 6. Basım, 2012), 202-203.
[32] Yücel, *Oryantalistler ve Hadis,* 45; a.mlf., *Hadis Tarihi*, 204.
[33] Yücel, *Oryantalistler ve Hadis,* 44-46; a.mlf., *Hadis Tarihi*, 203, 205-6.
[34] Yücel, *Oryantalistler ve Hadis,* 44-45; a.mlf., *Hadis Tarihi*, 204.

diye isimlendirilen ve anlatılmak istenileni tam aktarmak kaydıyla hadisin kısa olarak rivayet edilebileceği görüşünü benimsemektedir. Hatta hicrî ikinci asırda başlayan tasnif faaliyeti ile birçok konuyu içeren bir hadis konularına göre kısım kısım ayrılarak (taktî) eserlerdeki ilgili mevzuya yerleştirilmeye başlamakta ve birçok hadis sonraki kaynaklara kısa halleriyle geçmektedir. Ayrıca hadis alimleri yapılan ilaveler açısından hadisleri araştırıp tespit etmekte ve ilavenin durumuna göre idrâc, el-mezîd fî muttasıli'l-esânîd ve ziyâdetü's-sika gibi ifadeler kullanmaktadır.[35]

- "İsnad esaslı tenkid"de hadisin kaynağının müşterek râvi olduğu belirtilmektedir. Müşterek râvinin ise senedin kendisinden sonra kollara ayrıldığı etbeu't-tâbiînden bir râvi olduğunu bildirilmektedir. Tebe-i tâbiîn nesline kadar isnadların Hz. Peygamber -- bir sahâbî -- bir tâbiî şeklinde olduğu iddia edilmektedir. Bazılarınca ise müşterek râvi senedin ilk defa kendisinden sonra kollara ayrıldığı, ilk kollara ayrılmanın vaki olduğu -kısmî müşterek râvi dedikleri- kişilerin her birinden de birçok kişinin naklettiği kişi olarak tanımlanmaktadır. Müşterek râvilerin hayali olduğu kadar tarihi bir hüviyete sahip kişileri de kendi ravileriymiş gibi gösterdikleri söylenmektedir. Hem müşterek hem de kısmi müşterek râvilere sahip bir isnad kümesiyle desteklendiği için savunulabilir birkaç yüz hadis olduğu iddia edilmektedir.[36]

Bu metotta ayrıca mevkūf ve maktû rivayetlerin isnadı tamamlamak için gerekli birkaç ismin rastgele eklenerek kolayca merfûya dönüştürüldüğü iddia edilmektedir. İmam Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî'nin (öl. 204/820) merfû hadisler üzerindeki ısrarı ile hadislerin artmaya başladığı ve yükselen merfû hadis dalgasının ondan sonraki 50 yılda artış gösterdiği belirtilmektedir. Bu süreçte isnadlardaki kusurların da giderilmeye başladığı, mürsel-munkatı rivayetlerin muttasıl hale getirildiği, isnadların klasik mecmualarda mükemmelleştirildiği ifade edilmektedir. Bu nedenle en kesintisiz isnadların en son çıkan isnadlar olduğu söylenmektedir. İnkıtâları gidermek için sıklıkla meşhur tarihi şahsiyetlerin seçildiği; ancak daha çok uydurma kişilerin tercih edildiği söylenmektedir.[37]

---

[35] Yücel, *Oryantalistler ve Hadis,* 46; a.mlf., *Hadis Tarihi,* 206-207. Ayrıca bk. Hıdır, "Şarkiyatçıların Hadisi Tarihlendirme Metotları", 99-103; Kızıl, *Oryantalistlerin Hadisin Menşeini Tespite Yönelik Yöntemleri*, 44-58.

[36] Yücel, *Oryantalistler ve Hadis,* 48-49; a.mlf., *Hadis Tarihi,* 207-208.

[37] Yücel, *Oryantalistler ve Hadis,* 49-51; a.mlf., *Hadis Tarihi,* 209-210.

Oryantalistlerin isnad esaslı tespitteki yanlışlığı ise tüm isnadları dikkate almamalarıdır. Zira tüm senedler Hz. Peygamber -- bir sahâbî -- bir tâbiî şeklinde değildir. Hz. Peygamber'den birden fazla sahâbî, sahâbeden birden fazla tâbiî, tâbiînden de birden fazla kişinin rivayette bulunduğu hadisler vardır. Ancak onlar bu senedlerden bahsetmemekte ve örneklerini görüşlerini ispatlamak amacıyla özel seçmektedir.[38]

Bazı hadislerde sened zincirinin Hz. Peygamber tarafındaki ilk bir iki halkasının tek râvili olması ise olağan bir durumdur. Râvilerin nitelik ve niceliği kuşaktan kuşağa geçişte değişmekte, râviler sayıca çoğalmakta ve profesyonellikleri artmaktadır.[39] Hz. Peygamber çeşitli hikmetlere binaen hadislerin yazılması ile tedrisat ve rivayetine dair bir metot uygulamasını hayata geçirmemekte, bunu hayatın akışına bırakmaktadır.[40] Hz. Peygamber'in vefatı sonrasında her evde sahâbî(ler) bulunduğundan Hz. Peygamber'in söz ve uygulamalarına ulaşmada bir sıkıntı yaşanmamaktadır. Bu nedenle hadis toplama refleksini harekete geçirecek ve güçlü bir kolektif talebi tetikleyecek düzeyde bir ihtiyaç bulunmamaktadır. Sahâbîlerin çoğu çevresindekilerle çeşitli vesilelerle yeri geldiğinde Allah Resûlü'nün sünnet-i seniyyesine dair tanıklıklarını paylaşmaktadır. İstek ve azimleriyle hadis toplayanların rağbetine mazhar olarak hadislerini tedrisat faaliyeti şeklinde dağıtanlar da vardır. İlk dönemde çeşitli vesilelerle hadislerini bir(kaç) kişiyle paylaşanların, hadisleri farklı muhitlerden çok sayıda talebeye dağıtmak suretiyle öğretim faaliyetine dönüştürmüş sahâbîlere göre oldukça yoğun olması rivayetlerin çoğunlukla tek râvili zincir şeklinde aktarılmasını beraberinde getirmektedir.[41]

Sahâbe azalmaya başlayınca hadise ulaşma vesileleri azaldığı için sahâbeden hadis dinlemenin önemi fark edilmekte ve bu, cezbedici bir ayrıcalığa dönüşmektedir. Hayatta kalan yaşlı sahâbîler etrafında hadis öğrenimi cazibesini sürdürmektedir.[42] Sahâbe neslinden sonra ise yakın zamanda fark edilen bu önem, onların tamamen ortadan kalkmasıyla daha fazla anlaşılmakta, sahâbeden hadis duymuş tâbiûnun etrafında göreceli çekim alanı oluşmaktadır. Bu nedenle sahâbîlerde yoğun görülen yeri geldiğinde hadisi paylaşma uygulaması, yavaş yavaş hadisi ilmî faaliyet olarak

[38] Yücel, *Oryantalistler ve Hadis,* 51; a.mlf., *Hadis Tarihi,* 210.
[39] Halis Aydemir, "Hadis Rivayet Sisteminde Râvi Modelleri", *Hadis Tetkikleri Dergisi* 5 / 1 (Haziran 2007): 85.
[40] Aydemir, a.g.e., 99. Hadisleri kaydetmeye yönelik bazı fiilleri olsa da ilk halifelerin tercihi de Allah Resûlü'nün uygulaması şeklinde olmuştur (Aydemir, a.g.e., 99).
[41] Aydemir, a.g.e., 92-99.
[42] Aydemir, a.g.e., 98.

dağıtmaya dönüşmektedir. Zira toplum hadise ihtiyaç ve özlemini iyice hissetmekte, oluşan kolektif talep genç dimağları hadis ilmine teşvik etmekte, İslam coğrafyasında hızlı gelişen hadis toplama faaliyeti ortaya çıkmaktadır.[43] Bu gelişimden sarf-ı nazar eden müsteşriklerin râvi tür ve adedini referans alarak ilk kuşak râvileri karalaması bilimsel anlamda "sosyolojik bir vakıanın atlanması" anlamına gelmektedir. Bu nedenle Resûlullah'ın vefatıyla birlikte hadis rivayet sisteminin en gelişmiş haliyle niçin devrede olmadığını sorgulamak ilmî bir yaklaşım olarak kabul edilemez. Muhaddislerin de rivayetin ilk evrelerde yeterli oranda korunaklı olmadığını ciddiye almayarak ilk kuşaktakilerin faziletlerini sayması isabetli bir yanıt olmamaktadır.[44]

Oryantalistlerin müşterek râvi olarak tanımladıklarının, ilk büyük müdevvinler oldukları anlaşılmaktadır. Onlardan bir kısmı aldıkları hadisleri tek bir isnadla rivayet etmeyi tercih etmektedir. Ancak aynı hadisin müdevvin dışında rivayeti kaybolmadan ulaşan nakledenleri de bulunmaktadır. Tasnif dönemi eserlerinin hicrî ikinci yüzyıldaki kaynaklarını bu müdevvinler oluşturmaktadır. Müdevvinlerden itibaren sistemli rivayete geçilip hoca-öğrenci ve eser sayısının artmasıyla rivayetlerin tekli isnad zinciri yerine birçok kaynağın zikredilmesiyle nakledilmesi makul bir durumdur.[45]

İslâm âlimleri de garîbliğin sonraki döneme uzandığı nispette hadisin sıhhatini azalttığını belirtmektedir. Bu konuda Zehebî (öl. 748/1348) güvenilir hadis hafızları da olsa tek başlarına rivayet ettiklerinde nakillerinin tabiûnden iseler sahih, etbeu't-tâbiînden iseler sahîh garîb, etbeu etbeı't-tâbiînden iseler garîb ferd (nadir ve bu nesilden 100.000 rivayeti olan birinin 2-3 rivayetinde olduğunu söylemektedir); etbeu etbeı't-tâbiînden sonraki tabakalardan ise münker (böyle bir durumun yok denecek kadar az olduğunu bildirmektedir) olduğunu belirtmektedir.[46] Bu, tekli isnad zincirinin etbeu't-tâbiînin altına vardığında rivayetin terkine sebep olduğunu göstermektedir.

Kendi döneminde veya sonraki dönemlerde hiçbir âlimin, hakkında olumsuz bir açıklaması bulunmayan İbn Şihâb ez-Zührî (öl. 124/742) gibi hadis âlimlerinin sadece rivayetlerin merkezi haline gelmelerinden hareketle uydurmacı olarak nitelendirilmesi

---

[43] Aydemir, a.g.e., 98.
[44] Aydemir, a.g.e., 86, 98-99.
[45] Yücel, *Oryantalistler ve Hadis,* 51-2; a.mlf., *Hadis Tarihi*, 210-211.
[46] Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikī ed-Dımaşkī, *el-Mûḳıẓa fî 'ilmi muṣṭalaḥi'l-ḥadîṣ*, itina. Abdülfettâh Ebû Gudde (Halep: Mektebü'l-Matbûâti'l-İslâmiyye, 2. Basım, 1412/1991), 77**;** Yücel, *Oryantalistler ve Hadis,* 51-52.

isabetli görünmemektedir. Bu nedenle müşterek râvi ile ilgili spekülasyonlar tarihi gerçekleri izaha yönelik bir varsayıma değil, kurgusal yazılara uygun görünmektedir.[47] Ayrıca bu kadar çok râvinin organize bir şekilde sahte haberler aktarması düşük bir ihtimaldir.[48] Aksi takdirde toplum onların nakillerini kabul edip uygulamaya geçirmeyecek ve onlar itibardan tamamen düşecektir. Kaldı ki bu âlimlerin birçoğu dürüstlükleri, önemli âlimlere öğrencilik etmeleri ve önemli âlimleri yetiştirmeleri ile temayüz etmektedir.

Hatalı aktarımlar yaparak büyük bir fayda uman art niyetli insanlar bile bir süreliğine aktarımlarına sadık kalarak toplumun güvenini kazanmaya ihtiyaç duyar.[49] İnsanları doğru veya yanlış aktarım yapmaya iten çeşitli sebeplerin hiçbiri onun yaptığı herhangi bir özel aktarımın sonucunu zorunlu olarak belirlemeyeceği de dikkate alınmalıdır.[50]

Hadislerin hicrî ikinci yüzyılın ortalarından itibaren merfûlaştırıldığı ve mükemmelleştirildiği iddiası da doğru değildir. Bu iddiaya göre hicrî 3. yüzyıl eserlerinde mevkūf-maktû hadislerin bulunmaması gerekirdi. Halbuki sözü edilen asırda telif edilen özellikle Abdürrezzâk b. Hemmâm (öl. 211/826-27) ile İbn Ebî Şeybe'nin (öl. 235/849) *el-Muṣannef*lerinde merfû rivayetlerden daha çok mevkūf ve maktu rivayetler bulunmaktadır. İbn Ebî Şeybe'nin *el-Muṣannef*i'nde 7597 merfû, 11245 mevkūf, 15998 maktû rivayet vardır. Abdürrezzâk'ın eserinde söz gelimi Atâ b. Ebî Rebâh'ın (öl. 114/732) Abdullâh b. Abbâs'tan (öl. 68/687-88) rivayetleri Hz. Peygamber'in hadislerinden sayıca fazladır. Bu durumu destekleyen diğer bazı hususlar bu eserde Zührî, İbn Cüreyc (öl. 150/767) ve Amr b. Dînâr'ın (öl. 126/744) şahsi reylerinin yer alması, yaptıkları rivayetlerde zıt görüşlerin bulunması ve bazı nakillerinde şüpheye düşmeleridir.[51] Ayrıca yanlışlıkla da olsa merfûlaştırma yapanlar "Reffâ'" diye nitelendirilerek cerhe uğramaktadır.[52]

İsnadlar zamanla uydurularak mükemmel hale getirilseydi bütün isnadların güvenilir râvilerden oluşması gerekirdi. Halbuki oryantalistlerin kendilerinin kullandığı en eski kaynaklarda eksik ve mükemmel isnadlar yan yana bulunmaktadır. Mesela

[47] Yücel, *Oryantalistler ve Hadis,* 53; a.mlf., *Hadis Tarihi,* 211.
[48] Halis Aydemir, "A Theoretical Approach to the System of Transmission of Hadith Based on Probability Calculations", *Hadis Tetkikleri Dergisi* 3 / 1 (Haziran 2005): 70.
[49] Aydemir, a.g.e, 40.
[50] Aydemir, a.g.e, 41-42.
[51] Yücel, *Oryantalistler ve Hadis,* 53; a.mlf., *Hadis Tarihi,* 211-212.
[52] Yücel, *Oryantalistler ve Hadis,* 54.

Abdürrezzak'ın eserinde azımsanmayacak sayıda isnadsız, eksik veya kusurlu isnadlı rivayet vardır. İsnadlarda mübhem ve mechûl kişiler de vardır ve üstelik genelde müşterek râvi ile Peygamber arasındaki isnad zincirindedir. Cook da "Şayet hadisler ve isnadları müşterek raviler tarafından uydurulsaydı, hadis alimlerinin güvenilir isnadlar üzerindeki ısrarları anlamsız olurdu" diyerek özeleştiri yapmaktadır.[53] Neticede hicrî 2. asırda ittisâl-inkıtâ olgularının varlığı isnâdın tedrîcî gelişiminden dolayıdır. Süreç ilerledikçe muttasıllar tercih edilmektedir; ama munkatı isnadlı hadisler de eserlerde yer almaktadır. İsnadında inkıtâ bulunan rivayetler bu yüzyılda *Merâsîl* ve '*İlel* eserlerinde toplanmıştır.[54]

• "Kaynak esaslı tespit"te[55] hadisin ilk defa geçtiği kaynağın da belirleyici olacağını iddia edilmektedir. Buna göre ekoller arası tartışılan bir konuda herhangi bir hadis delil olarak kullanılmıyorsa bu, söz konusu dönemde konuyla ilgili hadisin henüz tedavüle sokulmadığını göstermektedir. Konunun tartışıldığı dönemin kaynaklarında ilgili hadisin bulunmadığını ifade etmek üzere "e-silentio / sessizlik, sükût" delili isimlendirmesi yapılmaktadır. Sonraki kaynakta geçen, öncekinde olmayan hadisin ortaya çıkışının sonraki dönem olduğu söylenmektedir.[56]

Kaynak esaslı tespit, bir âlimin tartışılan meselede o konudaki bütün hadisleri bilip kullandığı ön kabulüne dayalıdır. İlk devir âlimlerinin tartışmalarını yansıtan bütün bilgilerin şu an elimizde olduğu, bir âlimin bilmediği bir hadisin diğerleri tarafından da bilinmemesinin gerektiği düşüncesini de içermektedir. Halbuki bir hadisin fıkhî tartışmalarda bir âlim tarafından kullanılmaması fakihin o hadisi bilmemesi, konuyla doğrudan ilgili görmemesi veya delil olacak seviyede bulmaması gibi sebeplerden kaynaklanabilir.[57]

Uygulamada mevcut eserlerden hareket edilmesi metodun en zayıf noktasıdır. Bu metotla çıkarım yapılabilmesi için tüm eserlerin ulaşması ve hepsinin görülmesi lazımdır. Dünyanın değişik kütüphanelerinde bulunan 3,5-4 milyon Arapça yazma esere

---

[53] Yücel, a.g.e, 54.
[54] Yücel, a.g.e, 54-55; a.mlf., *Hadis Tarihi*, 211-212. Ayrıca bk. Hıdır, "Şarkiyatçıların Hadisi Tarihlendirme Metotları", 107-113; Kızıl, *Oryantalistlerin Hadisin Menşeini Tespite Yönelik Yöntemleri*, 19-43.
[55] Bu metot genelde fıkhî tartışmalar üzerinden yürütüldüğü için kaynak esaslı tespit, bazı çalışmalarda "Hadisin Erken Dönem Fıkıh Tartışmalarında Kullanımını Esas Alan Tarihlendirme" şeklindedir. Mesela bk. Hıdır, "Şarkiyatçıların Hadisi Tarihlendirme Metotları", 99, 104.
[56] Yücel, *Oryantalistler ve Hadis*, 55-56; a.mlf., *Hadis Tarihi*, 212-214.
[57] Yücel, *Oryantalistler ve Hadis*, 56-57; a.mlf., *Hadis Tarihi*, 214.

vakıf olunması gerekmektedir. Mesela Juynboll; Kindî'nin (öl. 350/961) *Kitâbü'l-Vülât ve'l-ḳuḍât,* İbn Sa'd'ın (öl. 230/845) *eṭ-Ṭabaḳātü'l-kübrâ* ve İbnü'l-Cevzî'nin (öl. 597/1201) *Ṣıfatü'ṣ-ṣafve* adlı eserlerinde bulunmadığı için Nâfi'in (öl. 117/735) tarihi bir şahsiyet olmadığını, aslında olmayan ve uydurulan bir kişi olduğunu iddia etmektedir. Halbuki Kindî'nin *Kitâbü'l-Vülât ve'l-ḳuḍât*'ı vali ve kadılar hakkındadır, İbn Sa'd'ın *eṭ-Ṭabaḳāt*'ı ile İbnü'l-Cevzî'nin *Ṣıfatü'ṣ-ṣafve*'si ise bütün ravileri içerdikleri iddiasında değillerdir.[58] Birçok eserde Nâfi' anlatılmaktakla birlikte Juynboll bunlara temas etmeyip en eski biyografi eseri dediği İbn Sa'd'ın *eṭ-Ṭabaḳāt*ı'nı gündemine almakta, bu eserin eksik olduğunu da dile getirmemektedir. Motzki, Juynboll'ün bu görüşlerini belirttiği eserini yazdıktan sonra bulunan *eṭ-Ṭabaḳāt*'ın eksik kısmında Nâfi'in tanıtımının da yer aldığını aktarmaktadır.[59]

Motzki, Nâfi'in tarihî bir şahsiyet olduğuna Abdürrezzâk'ın *el-Muṣannef*i'ni de delil göstermekte ve Juynboll'ün buna değinmemesini eleştirmektedir. Motzki, Juynboll'ün bu konuda bir yönden işine gelen metinleri seçtiği, öte taraftan bu metinlerin yorumunu sadece bir şekilde, ispat etmek istediği yönde kullandığı intibaından insanın kendini alamadığını söylemektedir.[60] Dolayısıyla bu metot ilmi olmaktan çok istenilen metinler esas alınarak sonuca varmaya müsait gözükmektedir.[61]

Juynboll "Men kezebe / Kim bana yalan nispet ederse" hadisinin İmam Mâlik b. Enes'in (öl. 179/795) *el-Muvaṭṭa*'ı ile Abdullâh b. Vehb'in (öl. 197/813) *el-Câmi'*i'nde olmadığından hareketle hicrî 2. yüzyılda bilinmediğini; Şâfiî'nin *er-Risâle* ile Humeydî'nin (öl. 219/834) *el-Müsned*i'nde yer alması sebebiyle ilk defa hicrî 3. yüzyılda çıktığını ileri sürmektedir. Bu değerlendirmesinde de isabetli sonuca ulaşmamaktadır. Zira aralarında hoca-öğrenci ilişkisi olmamakla birlikte Mâlik ve İbn Vehb'den daha büyük olan Ma'mer'in (öl. 153/770) *el-Câmi'*i'nde bu hadis bulunmaktadır.[62]

- Kramers (öl. 1951), Schoeler, Motzki, Görke gibi oryantalistler hadisleri tarihlendirmede "isnad ve metin esaslı tespit"i gerekli görmektedir. Bu metotla isnadla

[58] Yücel, *Oryantalistler ve Hadis,* 57-58; a.mlf., *Hadis Tarihi,* 214-215.
[59] Harald Motzki, *Batı'da Süren Hadis Çalışmalarının Tarihi Seyri,* editör. Bülent Uçar (İstanbul: Hadisevi Yayınları), 169-172.
[60] Motzki, *Batı'da Süren Hadis Çalışmaları*, 179-180.
[61] Yücel, *Oryantalistler ve Hadis,* 57.
[62] Yücel, a.g.e., 57. Ayrıca bk. Hıdır, "Şarkiyatçıların Hadisi Tarihlendirme Metotları", 104-107; Kızıl, *Oryantalistlerin Hadisin Menşeini Tespite Yönelik Yöntemleri*, 59-68.

varılan sonuçları metinle elde edilenlerle test ederek daha isabetli sonuçlar hedeflemektedirler. Zira diğer metotlardaki tutarsızlıkları fark etmişlerdir. Mesela Görke, Schacht'ın isnada dayalı yöntemle ulaştığı üç rivayet hakkındaki sonuçları metne dayalı yöntemle inceleyince farklı tarihlere ulaşmıştır. Buradan tarihlendirmede isnad ve metne dayalı yöntemin birlikte uygulanması gerektiği sonucunu çıkarmıştır.[63]

Bu yöntemle bir hadisin farklı tarikleri ile metinleri aralarında karşılıklı bir ilişkisi tespit edilirse müşterek râvinin naklettiği orijinal metin ile müşterek râviden sonraki rivayet esnasında meydana gelen değişikliklerden sorumlu kişiye ilişkin sonuçlar elde edileceği belirtilmektedir. Metinlerde geçen tekrarlar ve sonraki dönemlere ait tartışma izi yoksa erken, metinlerde detay bilgiler varsa ilgili versiyonun geç tarihli olduğu kabul edilmektedir. Bu yöntemi sistematik olarak ortaya koyan ise Motzki'dir.[64]

Oryantalistlerin metotlarını değerlendiren Motzki'ye göre hadisleri sadece metinleri esas alarak tarihlendirme en hatalı metottur. Bir hadisin ilk göründüğü kaynak eserden önceki zamanda bulunmadığını iddia eden bir delillendirme belirsiz ve oldukça geç tarihe eğilimlidir. Bir hadisin sadece isnadını ve müşterek ravi olgusunu araştırmayı esas alan tarihlendirme; isnad analizi sonuçlarını metin varyantlarının incelenmesi yoluyla test eden tarihlendirmeden daha az güvenilirdir. En güvenilir bulduğu isnad ve metin esaslı tespitin de problemden hâlî olmadığını ifade etmektedir! Neticede bir hadisi tarihlendirmenin güvenilir olup olmadığı sadece kullanılan metotlara değil, aynı zamanda sözü edilen yöntemleri kullanan kimsenin İslam'ın erken dönemi hakkında önceden oluşturduğu telakkilerine de dayanmaktadır.[65]

• Motzki, "isnad ve metin esaslı tespit" ile Hz. Ömer hakkındaki Zührî hadislerinin, hicrî 1. asrın son yarısına tarihlendirilebilecek sahabe hadislerinin var olduğunu gösterdiğini belirtmektedir. Bunun erken dönemli olarak sahâbeye ait birçok hadisten sadece biri olduğunu dile getirmektedir. Zührî'nin Hz. Peygamber'den rivayet edilen hadisleri hakkında incelediği bir hadisin ise hicrî 1. asrın ilk yarısına tarihlendirilebilecek çok erken bir hadis olduğu sonucuna ulaşmaktadır.[66] Ancak bu yöntemle de hadislerin Hz. Peygamber'e aidiyeti sonucuna ulaşılmamaktadır. Nitekim

[63] Yücel, *Oryantalistler ve Hadis,* 58-60.
[64] Yücel, a.g.e., 58-59.
[65] Yücel, a.g.e., 58.
[66] Motzki, *Batı'da Süren Hadis Çalışmaları*, 272-288.

Motzki bu yöntemin de problemleri olduğunu söylemektedir.[67] Zira hakşinas Batılılarca da belirtildiği üzere dünyadaki en büyük değişime sebep olan İslam Peygamberi'ne oryantalistlerin bir tanecik bile cümle nispet edememeleri yanlışlıklarını göstermeye kâfidir. Mesela Wensick, taşralı küçük bir topluluğa gelen İslam'ın kısa sürede evrensel bir dine dönüşmesinin ve hemen arkasından medeni dünyanın yarısına hükmeden bir organizasyon haline gelmesinin sırrının hadis tahlillerinde yattığını söylemektedir.[68] Benzer gerekçeler ileri süren Hart'a göre de Allah Resûlü dünyada gelmiş geçmiş en etkili kişidir.[69]

Oryantalistlerin farklı yaklaşımlarına rağmen aralarında sürekliliği mümkün kılan, aynı ilmi geleneği tevarüs etmeleridir.[70] Bu tutum onların müslüman âlimlerin görüşlerine en yakın olan Motzki'de de sürmektedir. Müslümanlar "Berâet-i zimmet asıldır" ilkesiyle cerhi ancak müfesser olduğunda ta'dîle tercih etmekte, hakkında cerh-ta'dîl değerlendirmesi olmayan bir râviyi metrûk değil, mestûr kabul etmektedirler. Motzki Abdürrezzâk'ın *el-Muṣannef*i'ni incelemesi sonucunda elde ettiği sonuçları ısrarla yalnız incelediği hadis grubu ile sınırlamaktadır. Sahâbe râvisine kadar her birinin hocalarının ismini vermede dürüst davrandığını tespit ettiği Abdürrezzâk -- İbn Cüreyc -- Atâ -- İbn Abbâs isnadına rağmen bu görüşlerini isnadla sınırlayarak metinlerinin içeriğinin sahte olabileceğini vurgulamaktadır. Kaynaklarını doğru verme pratiğini tespit ettiği Zührî, İbn Cüreyc, Amr b. Dînâr ve Süfyân b. Uyeyne (öl. 198/814) gibi müşterek râviler hakkında "Bu, onların zaman zaman hadis uydurmaları veya uydurulan hadislerle yanıltılmalarını dışlamıyor" demektedir.[71]

• Oryantalistlerin geliştirdikleri yöntemlerin ve kullandıkları malzemelerin tartışmaya açık olduğu ifade edilmelidir. Ayrıca oryantalistlerin iddialarını ispat amacıyla bütün kaynakları kullanmadıkları, işlerine gelen metinleri seçtikleri, bunları ispat etmek istedikleri yönde yorumladıkları, Müslüman âlimlerin nadiren sahih saydıkları hadisleri esas aldıkları ve genellemelere gittikleri bizzat Motzki gibi bazı oryantalistler tarafından

[67] Yücel, *Oryantalistler ve Hadis,* 60. Ayrıca bk. Hıdır, "Şarkiyatçıların Hadisi Tarihlendirme Metotları", 113-114; Kızıl, *Oryantalistlerin Hadisin Menşeini Tespite Yönelik Yöntemleri*, 59-68.
[68] Yücel, *Oryantalistler ve Hadis,* 31.
[69] Mesela bk. Michael H. Hart, Dünya Tarihine Yön Veren En Etkin 100, çeviri: Nurşan Üstüntaş (İstanbul: Neden Kitap, 2008), 24-30.
[70] Kızıl, *Müşterek Râvi Teorisi,* 58.
[71] Kızıl, a.g.e., 43.

dile getirilmektedir. Motzki, Goldziher'in, metinleri esas alarak bazı hadisleri tarihlendirme metodunu son derece basit, sezgisel ve keyfî bulmaktadır.[72]

Goldziher gibi oryantalistler isnadların önemli ölçüde uydurma olduğuna inanmaktadır. Raviler hakkındaki biyografilerin müslümanlar tarafından hazırlandığını ve bunlara güvenilemeyeceğini düşünmektedir. Hatta Juynboll'e göre rical kitapları sahte isimler deposudur. Oryantalistler bu anlayışlarını güçlendirmek, müslümanların râviler hakkındaki çalışmaları ve özellikle güvenilir hadis râvileri hakkında şüphe uyandırmak amacıyla temel rical kitaplarındaki bilgileri tahrif ederek aktarmaktadırlar.[73] Bu konuda Goldziher'in; Zührî'nin, Emevilerin politikalarını destekleyici hadis uydurduğu iddiası zikredilebilir. Belirttiği hadisle ilinti kurduğu olay arasında tarih farkının olması, ayrıca Emevileri yıkan Abbâsîlerin Zührî hakkında olumsuz bir kanaat beslediklerine dair bir bilginin bulunmaması, müsteşriklerin tutarsız ve tahrif amaçlı tutumuna bir örnektir.[74]

Bazı oryantalistler hakkı beyan ederek müslümanların hadis ravileriyle ilgili eserlerine hayranlıklarını ifade etmektedirler. Mesela Adam Mez (öl. 1917), hadis münekkitlerinin; râvilerin kimlikleri ve râvilerde gerekli gördükleri hadis rivayet ehliyetleri hususuna verdikleri öneme, cerh-ta'dîl ilmini geliştirip râvi biyografilerini ihtiva eden ricâl kitaplarının büyüklüklerine dikkat çekmektedir. Hamilton Gibb'e (öl. 1971) göre rical kitapları olmasaydı İslam kültürü ile ilgili detaylı çalışma yapma imkânı olmazdı. Zira rical kitapları sosyal ve kurumsal tarih için de kıymetli bilgiler ihtiva etmekteydi. Von Grunebaum (öl. 1972) ise şu ifadeleri kullanmaktadır:

> "Müslümanların herhangi bir dalda kaleme aldıkları biyografik eserler mecmuası; sayıca çokluğu, titizlikle ele alınışı ve enteresan malumatı toplayışları bakımından insanı hayret ve dehşete düşürmektedir. Zira bu sahada, Orta Çağ'daki Batılı âlimlerin, muasırları olan İslam âlimlerinin verdikleri eserlere benzer bir çalışmaları yoktur."[75]

Tabi ki yeni yöntemler kullanılabilir. Mesela bir çalışmada Halis Aydemir, râvilerin güvenilirlik katsayısı, hadislerin doğruluk yüzdesi ve hadislerin ihtimal dahilinde

[72] Yücel, *Oryantalistler ve Hadis,* 60.
[73] Yücel, a.g.e., 61.
[74] Yücel, a.g.e., 45-46; a.mlf., *Hadis Tarihi*, 202, 205. Goldziher'in; Vekî'e (öl. 197/812) "Ziyâd b. Abdillâh (öl. 183/799) hakkında söylemediği bir ifadeyi isnad etmesine dair bk. Yücel, *Oryantalistler ve Hadis,* 61-62.
[75] Yücel, a.g.e., 61.

bulunan en üst biçimiyle yeniden terkibi konusunu teorik olarak incelemektedir.[76] Bu metotla mechûl râvilerin bilinmeyen karakterinin ortadan kaldırılabileceğini de dile getirmektedir. Râvilerin derecesini ve hadisin sıhhatini belirlemede rakamsal verilerin kullanılabileceğini ve hadisin en muhtemel formatının belirlenebileceğini belirtmektedir. Bir hadisin olasılığının, tüm rivayet zincirleri belirlenerek tüm râvilerinin tüm rivayetleri incelenip güvenilirlik katsayıları durumları (en önemli aşama), sonra bu hadisi asıl râviden aktaran diğer insanlardan gelen rivayetler incelenerek hüküm verilebileceğini beyan etmektedir.[77]

Hadisin formlarının ve en muhtemel formunun saptanmaya çalışıldığı bu metotta ricâl eserlerindeki râvi tanıtımlarında "şu kişiden rivayetlerinde kusurları olduğu" veya "ondan en iyi rivayet eden olduğu" gibi malumatın da dikkate alınması faydalı olacaktır. Zira bazen sika râvilerin yanılabildiği, zayıf bazı râvilerin de doğru nakilde bulunabildikleri; ayrıca birçok hadis eserinin ve hadislerin tüm tariklerinin günümüze ulaşmadığı malumdur. Az tarikle gelen rivayetlerin muhtemel formunun değerlendirmesinde bu bilgiler kolaylık sağlayacaktır.

Münekkitlerin bir râvi hakkındaki cerh-ta'dîl değerlendirmesi farklı olabilmektedir. Münekkitler ortak olarak cerh veya ta'dîl ettikleri râvinin derecesini farklı değerlendirebilmektedir. Aynı cerh veya ta'dîl lafzı farklı bir kuvvet derecesinde kullanabilmektedirler. Hatta aynı münekkidin farklı eserlerinde zikrettiği aynı rütbe aynı kuvvette olmayabilmektedir. Cerh-ta'dîl lafızlarındaki izafiliğin de hadislere verilen hükme taşındığı ifade edilmektedir. Ancak ilgili teoriyle 100 üzerinden yapılacak puanlandırmalarla daha dakik sonuçlara ulaşılabileceği bildirilmektedir. Fikir vermesi açısından güvenilirlikleri 100 puan üzerinden değerlendirilen râvilerden sika hâfız olanların 80-100, sika, mütkın ve adl olanların 60-80, sadûk, lâ be'se bih, sadûk seyyiü'l-hıfz, makbul ve mechûlü'l-hâl olanların 40-60; zayıf, lem yûsak, mechûl, metruk ve vâhî olanların 20-40, üttühime bi'l-kizb ve kezzâb olanların 0-20 puan arasında değerlendirilebileceği bildirilmektedir.[78] Bu puanlama birçok münekkidin değerlendirmesine uyması açısından geniş aralıklarla zikredilmiş gözükmektedir.

---

[76] Aydemir, "A Theoretical Approach", 51-84; a. mlf., "Ömer b. Abdullâh b. Urve'nin Güvenilirlik Katsayısı: İhtimal Hesapları Merkezli Hadis Rivayet Sistemi Teorisine Bir Uygulama", *Hadis Tetkikleri Dergisi* 3 / 2 (Aralık 2005): 7.
[77] Aydemir, "A Theoretical Approach", 51-84.
[78] Aydemir, "Ömer b. Abdullâh b. Urve'nin Güvenilirlik Katsayısı", 34-35.

Örnek olarak zikredilen etbeu't-tâbiînden Ömer b. Abdillâh b. Urve'nin (öl. ?) güvenilirlik katsayısı %57,5 olarak tespit edilmiştir. Bu neticenin İbn Hacer'in bu şahsı "makbul" olarak değerlendiren tespitiyle uyuştuğu belirtilmektedir. İbn Hibbân (öl. 354/965) ve Zehebî'nin bu râvi hakkında sika dedikleri; ancak sika kavramını çok geniş manada kullandıklarına dikkat çekilmektedir.[79]

Hadisin kuvvetle muhtemel lafızlarının tespitinin akabinde râvilerin ilgili hadisteki muhtemel lafızlara uygunlukları nispetinde zabtına dair bir puanlama yapılabilir. Bu şekilde her bir rivayetindeki puanlamasından hareketle her bir râvinin tüm nakillerindeki ortalama bir cerh-ta'dîl puanı verilebilir.

İbn Hacer'in oldukça sistematik değerlendirmesi dikkate alındığında râvilerin güvenilirlik katsayısı aralığı ta'dîl edilmiş râvilerde şu şekilde belirtilebilir: 90-100 arası "sika hâfız", 80-90 arası "hâfız", 70-80 arası "sadûk", 60-70 arası "sadûk lehû evhâm", 50-60 arası "makbul" şeklinde değerlendirilebilir. Cerh edilmiş râvilerde ise 40-50 arası mechûlü'l-hâl, 30-40 arası zayıf, 20-30 arası mechûlü'l-ayn, 10-20 arası metruk, 0-10 arası uydurmacılıkla itham edilenler ve uydurmacılar. Bu puanlama genel bir değerlendirme sonucunda değiştirilebilir veya detaylandırılabilir.

Bu şekilde "sika sadûk" gibi farklı ta'dîl derecelerindeki lafızlarla vasfedilen râvilerin konumu daha net belirlenebilir. Rivayetlerin birçoğunun günümüze ulaşmaması nedeniyle bu tespitlerin nihâî sonuç olmayacağı açıktır. Ancak ihtilaflı birçok meseleyi vuzuha kavuşturmaya yardımcı olacağı da kuşkusuzdur.

Bu konuda mechûl râvilere de değinilebilir. Seneddeki inkıtâı gidermek için zikredilenler dikkate alınmazsa bazı râvilerin mechuliyeti üzerinde bir kez daha durulması yerinde olacaktır. Mesela Tirmizî'nin iki hocası için mechûlü'l-hâl değerlendirmesi yapılmaktadır. Tirmizî'nin 7'si zayıf, 2'si çok zayıf dokuz hocası da olmakla birlikte Tirmizî muhtemelen bu iki hocasının durumunu bilmekteydi. Tirmizî bu hocalarından Belhli olandan 5, Yemenli olandan bir hadis nakletmektedir. Tirmizî'ye göre bilinen ve Tirmizî'nin görüştüğü bir râvinin durumu o kişiden Tirmizî'nin ondan nakliyle haberdar olan biri için bilinmez olabilir. Ancak bu kişinin bilinmediği belirtilen hâli, naklettiği rivayetinin diğer tarikleri incelenerek kısmen ortaya çıkarılabilir.

[79] Aydemir, a.g.e, 8-36.

Fatma Kızıl da, müslümanların ilk dönemden itibaren müracaat ettikleri -ve bazı oryantalistlerin de önemini kabul ettikleri- ricâl malumatı ile oryantalistlerin en güvenilir metodu isnad ve metin analizini birleştiren bir metotla bir hadisi analiz etmiştir. Bu çalışmasında ilgili hadisi tüm tarikleriyle incelemektedir.[80] Araştırmasının sonucunda ilgili hadisin isnadında yer alan râviler hakkında ricâl literatüründe kayıtlı bilgilere dayanarak, ortak metinlerden gelen metinlerin muârazası şeklinde yapılan isnad ve metin analizi ile oryantalistlerin yanlışlığı, bazı durumlarda ise tenkitlerine dayanak olarak öne sürdükleri olguların esasen klasik İslâmî paradigma içerisinden makul izahlarının yapılabileceğinin görüldüğünü belirtmektedir. Ayrıca ulaştığı sonucu şu sözlerle dile getirmektedir:

> "Ortak hocadan gelen rivayetlerin birbiriyle mukayesesi ve mukayeseyi sürekli bir üst aşamaya taşıyarak bir metin için mütâbi' aranması şeklinde yürütülen, bu esnada metinlerdeki ortak ve karakteristik lafızlara odaklanan isnad-metin analizi, ricâl literatürünün bu tür bir analizi yürütmek için güvenilirliğinin ve vazgeçilmezliğinin yanı sıra yalnız isnad veya yalnız metinlerden hareketle ulaşılacak sonuçların eksik kalacağını da göstermiştir. İsnad ve metin analizinin birlikte yürütülmesinin bir neticesi de hadislerin isnadları ile metinleri arasındaki uyumun tespiti olmuştur. Bu durum hadis rivayet tarihinin ve hadis öğretiminin sistemleşmesinin izlerinin isnadlar ve metinlerdeki karşılıklarını görmenin mümkün olduğunu göstermekte ve oryantalistlerin iddiasının aksine bir kurgu değil; bilakis gerçek ve tarihi bir süreç olarak hadis rivayet tarihine işaret etmektedir."[81]

Hadis rivayetlerinin karşılaştırılması ilk dönemden itibaren uygulanan bir yöntem olmakla birlikte son dönemde, bir âlimin eserindeki ile bu âlimin kaynaklarının eserlerinde müştereken naklettikleri hadis metinleri kıyaslanmaktadır. Bu konuda bir hadis kaynağının zatî kıymetinin anlaşılmasında kaynak eserleriyle mukayeseli bir tetkikinin yapılmasının kaçınılmaz işlemlerden biri olduğuna dikkat çekilmektedir.[82]

Hicrî 3. asırda eserlerin çok fazla yaygın olduğu, bir âlimin birçok konuda telifi olduğu malumdur. Bu da önceki dönemlerdeki branşlaşmaya dayalı eser yazımının çokluğuna delalet etmektedir. Fuat Sezgin (1924-2018), ilmî hayatının tamamına yakınını hicrî

[80] Kızıl, *Müşterek Râvi Teorisi*, 231-505.
[81] Kızıl, a.g.e., 504-505.
[82] M. Emin Özafşar, "Rivayet İlimlerinde Eser Karizması ve Müslim'in *el-Câmiu's-ṣaḥîḥ*'i", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39 / 1 (Haziran 1999): 300, 343.

üçüncü asrın ilk yarısında geçiren Buhârî'yi (öl. 256/870) incelediği çalışmasında eserine "Buhârî'nin Yazılı Kaynakları" diyecekken kaynaklarının hepsinin yazılı olduğunu görerek "Buhârî'nin Kaynakları" adını verdiğini belirtmektedir.[83] Mesela Buhârî'nin, *eṣ-Ṣaḥîḥ*i'nin İlim Bölümü'nde Humeydi'nin (öl. 219/834) *Kitâbü'n-Nevâdir*i'nden, Feżâʾilü'l-Ḳurʾân Bölümü'nde Ebû Ubeyd'in (öl. 224/838) *Feżâʾilü'l-Ḳurʾân*ı'ndan faydalandığını söylemektedir. Sezgin; Buhârî'nin, hocalarına tabi olduğunu söylemektedir. Mesela Buhârî, bâbları oluştururken bir esere değil, birçoklarına müracaat ile bir sentez yapmaktadır.[84] Bir hadisi ayrı bablarda farklı hocalardan beş defa tekrar etmiştir. Bazen bir hadisi birbirini takip eden iki babın muhtevasında iki ayrı şeyhin rivayetiyle aktarmıştır.[85]

Buhârî, hocalarının üst kaynaklarındaki eserlerine de uymaktadır. Sezgin, Buhârî'nin bir rivayetinden sonra, bu rivâyetin Abdullah b. Mübarek'in kitabından olmadığını belirttiğini, bir yerde ise şeyhinin şeyhlerinden birinin kitabında bir yeri boş bıraktığını, kendisinin de böyle aktardığını bildirmektedir. Sezgin, *Kütüb-i Sitte*'nin kaynaklarının kitaplar olduğunun, bu eserlerin şerh ve müstahreclerini yapan müellifler tarafından bilindiğini, şârihlerin bazen eserin kaynağını açıkça verdiklerini, bazen de çok maruf olduğundan veya tayini mümkün olmadığından belirtmediklerini söylemektedir.[86]

Ortak nakledilen hadisler bağlamında- eser karşılaştırmalarının yapıldığı bazı çalışmalara atıf yapmak gerekirse Muhammed Hamidullah (1908-2002), Hemmâm b. Münebbih (öl. 132/750) ile ona aracılarla ulaşan Buhârî, Müslim (öl. 261/875), Tirmizî ve İmam Ahmed b. Hanbel'in (öl. 241/855) rivayetlerindeki uyuma dikkat çekmektedir.[87] Buhârî'yi Sezgin, Mâlik ile;[88] Akyüz, Abdürrezzâk ile;[89] Yatkın, İbn Ebî

[83] Sezgin, *Buhârî'nin Kaynakları*, 88.
[84] Sezgin, a.g.e, 68, 115.
[85] Sezgin, a.g.e, 316.
[86] Sezgin, a.g.e, 93-96.
[87] Hamidullah, *Muhtasar Hadis Tarihi*, 72, 84-86. Hemmâm'ın *Ṣaḥîfe*si'nin korunarak gelmesi hakkında bk. 75-87.
[88] Sezgin, *Buhârî'nin Kaynakları*, 315-26. Sezgin burada iki eserdeki ortak hadislerin yerlerini belirtmekle birlikte dil kaynakları Ma'mer ve Ebû Ubeyde'deki gibi farklılıklara değinmemektedir. Bu nedenle onun, Mâlik ve Buhârî'nin rivayetleri arasında uyumsuzluk olmadığına zımnen işaret etmiş olduğu söylenebilir. Sezgin'in; Buhârî'nin, Ebû Ubeyde'nin *Mecâzü'l-Ḳur'ân*ı'ndan 248 ve Ferrâ'nın *Me'âni'l-Ḳur'ân*ı'ndan 45 naklini karşılaştırması için bk (Sezgin, a.g.e, 329-362). Sezgin; Ma'mer'in, öncesindeki ve sonrasındaki bazı kaynaklarla ilişkisine de dikkat çekmektedir. Hadislerin aktarımına ve tasnif ameliyyesinin gelişimine dair bazı açıklamalar yapmaktadır [Fuat Sezgin, "Hadis Muṣannefatının Mebdei ve Ma'mer b. Râşid'in Câmi'i", *Türkiyat Mecmuası* 12 (1955): 121-128].
[89] Ali Akyüz, *Kaynak Tetkikleri Açısından Abdürrezzâk-Buhârî İlişkisi Üzerine Bir Mukayese* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, 1997), 41-59, Ek Kısım ٣-٩٠.

Şeybe[90] ile kıyaslamaktadır. Tekin, Müslim'i hocalarıyla karşılaştırmaktadır.[91] Dinçoğlu, Ebû Dâvûd'u (öl. 275/889) hocaları ve üst kaynakları açısından kıyaslamaktadır.[92] Erkaya ise İbn Mâce'yi (öl. 273/887) eserinde kendisinden en çok hadis naklettiği hocası İbn Ebî Şeybe ile karşılaştırmaktadır.[93] Yatkın da İbn Ebî Şeybe'nin *el-Muṣannef*'i ile Mâlik'in *el-Muvaṭṭa*'nı ortak rivayetleri bağlamında kıyaslamaya tabi tutmaktadır.[94]

Örnek verilen bu çalışmalarda zamanlarında otorite olan âlimlerin hadisleri titiz bir şekilde sonrakilere nakletmeye çalıştıkları ve bunu büyük oranda başardıkları sonucuna ulaşılmaktadır. Bu çalışmaların genel neticesi olarak ilk dönemden itibaren ilk dönemden itibaren hadis rivayetlerinin korunarak nakledildiği anlaşılmaktadır.

[90] Nihat Yatkın, *Ebû Bekr İbn Ebî Şeybe ve Kitâbü'l-Musannef'i* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998), 156-159.
[91] Dilek Tekin, *Yazılı-Şifâhî Rivayet Bağlamında Müslim'in Eser Sahibi Hocalarından Rivayetleri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015), 125-482.
[92] Mehmet Dinçoğlu, *Ebû Dâvûd'un Sünen'i -Kaynakları ve Tasnif Metodu-* (Ankara: TDV Yayınları, 2012), 190-232.
[93] Musa Erkaya, *İbn Mâce'nin Hadis Kültüründeki Yeri* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004), 199-200, 233-246.
[94] Nihat Yatkın, *Ebû Bekr İbn Ebî Şeybe ve Kitâbü'l-Musannef'i*, 172-176, 191, 213-231.

BÖLÜM 1: TİRMİZÎ ve *es-SÜNEN*'İ

1.1. Tirmizî

Tirmizî'nin ismi tam olarak Muhammed b. Îsâ b. Sevre b. Mûsâ b. ed-Dahhâk Ebû Îsâ es-Sülemî et-Tirmizî el-Bûğī ed-Darîr şeklindedir.[95] Bu kullanımın daha yaygın olduğu görülmektedir. Ancak nesebindeki bazı kişilerin isimlendirmesinde farklılık içeren şu ifadeler de Tirmizî hakkında kullanılmaktadır:

Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Yezîd b. Sevre b. es-Seken es-Sülemî et-Tirmizî ed-Darîr[96]

Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre b. Şeddâd b. Îsâ es-Sülemî et-Tirmizî ed-Darîr[97]

---

[95] Tirmizî'nin ismi hakkında bk. Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *Kitâbü's-Sikāt*, thk. Muhammed Abdülmuîd Han (Haydarabad: Dâiretü'l-Meârifi'l-Osmâniyye, 1393/1973), 9/153; Ebü'l-Ferec Muhammed b. Ebî Ya'kūb İshâk b. Muhammed b. İshâk en-Nedîm, *Kitâbü'l-Fihrist*, thk. Rıza Teceddüd, 1391/1971), 286; Ebû Nasr Alî b. Mâkûlâ el-İclî, *el-İkmâl fî refʿi'l-irtiyâb ʿani'l-müʾtelif ve'l-muḫtelif mine'l-esmâʾ ve'l-künâ ve'l-ensâb*, tashih ve ta'lîk. Abdurrahmân b. Yahyâ el-Muallimî (Kahire: Dârü'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts), 4/396; Ebû Bekr Muhammed b. Abdilganî b. Nukta el-Bağdâdî, *Kitâbüt-Takyîd li-ma'rifeti ruvâti's-sünen ve'l-mesânîd* (Haydarâbâd: Matbaatü Meclisi Dâireti'l-Osmâniyye, 1403/1983), 1/92; Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. Hallikân el-İrbilî, *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâ'ü ebnâ'i'z-zamân*, thk. İhsân Abbâs (Beyrut: Dârü Sâdır. 1388/1968-1398/1978), 4/278; Ebü'l-Ḥaccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdirrahmân el-Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl fî esmâ'i'r-ricâl*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1413/1992-1415/1994), 26/250; Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed ez-Zehebî, *Mîzânü'l-iʿtidâl fî naḳdi'r-ricâl*, thk. Alî Muhammed Muavvad - Âdil Ahmed Abdülmevcûd - Abdülfettâh Ebû Gudde (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1416/1995), 6/289; a. mlf., *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, thk. Şuayb el-Arnaût - Sâlih Alî Ebû Zeyd vd. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1401/1981-1405/1985), 13/270; a. mlf., *Târîḫu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-aʿlâm,* thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî (Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1408/1988-1421/2000), 20/459; a. mlf., *Kitâbü Tezkireti'l-ḥuffâẓ* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts), 2/633; Ebü's-Safâ Salâhuddîn Halîl b. İzziddîn es-Safedî. *Nektü'l-himyân fî nüketi'l-'umyân*, thk. Ahmed Zekî Bek (Kâhire: Dârü'l-Medîne - el-Matbaatü'l-Cemâliyye, 1329/1911), 264; a. mlf., *Kitâbü'l-Vâfî bi'l-vefeyât*, thk. Ahmed Arnaût - Türkî Mustafâ (Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1420/2000), 4/207; Ebû Muhammed Abdullâh b. Es'ad b. Alî el-Yâfiî, *Mir'âtü'l-cenân ve 'ibretü'l-yaḳẓân* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1417/1997), 2/144; Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Kesîr, el-*Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Abdullâh b. Abdilmuhsin et-Türkî (Cize: Dârü Hicr. 1417/1997-1419/1999), 14/647; Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Hacer el-Askalânî, *Tehẕîbü't-Tehẕîb* (Haydarâbâd: Matbaatü Meclisi Dâireti'l-Meârifi'n-Nizâmiyye, 1325/1907-1327/1909), 9/387; Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed es-Süyûtî, *Ṭabaḳātü'l-ḥuffâẓ* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1403/1983), 282 (Süyûtî, nesebindeki Mûsâ kısmını zikretmemektedir); Ebü'l-Felâh Abdülhay b. el-İmâd ed-Dımaşkī, *Şeẕerâtü'z-zeheb fî aḫbâri men zeheb* (Beyrut: Dârü İbn Kesîr, 1406/1986-1414/1993), 3/327; Ebü'l-Meâlî Muhammed b. Abdirrahmân b. el-Gazzî, *Dîvânü'l-İslâm*, thk. Seyyid Kesrevî Hasen (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411/1990), 2/20... Tirmizî'nin nesebindeki "Sevre" kısmını Brockelman "Sehl" olarak belirtmektedir [Carl Brockelmann, *Târîḫu'l-edebi'l-'Arabî*. Arapça'ya trc. Abdülhalîm en-Neccâr (Kahire: Dârü'l-Meârif, ts), 3/189]. Sezgin de buradaki yanılgıya işaret etmektedir [Fuat Sezgin, *Târîḫu't-türâṯi'l-'Arabî*, Arapça'ya tercüme: Mahmûd Fehmî Hicâzî (Riyad: Câmiatü'l-İmam Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, 1411/1991), 1/299, dn. 321]. "Sevre" ismi Zehebî'nin *Târîḫi*'nde (20/459) "Sevrâ'", diğer eserlerinde "Sevre" olarak verilmektedir. *Târîḫ*'teki bu durum istinsah veya tahkik kaynaklı olmalıdır.

[96] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 14/647; Zehebî, *Siyer*, 13/270; Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 26/250. Tüm bu eserlerde bu şekildeki isimlendirme "Denildi ki" ifadesiyle aktarılmıştır. İbn Hacer de "Denildi ki İbnü's-Seken es-Sülemî" diyerek muhtasar bir şekilde bu isimlendirmeyi zikretmiştir (İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 9/387).

Tirmizî'nin kendisini sadece künyesiyle ifade ettiğinden dolayı künyesini ismine tercih ettiği belirtilmektedir. Ancak bazı âlimler onun "Ebû Îsâ" künyesini kullanmasını hoş karşılamamaktadır. Buna sebep olarak kendisini "Ebû Îsâ" diye künyeleyen kişiye Hz. Peygamber'in "Îsâ'nın babası yoktur" demesi[98] ve Hz. Ömer'in, kendisine bu künyeyi kullanan oğlunun davranışını beğenmemesi[99] nakledilmektedir.[100]

"Ebû Îsâ" künyesinin kullanılabileceğini belirten âlimler bu rivayetlerden birincisinin merfû olmakla birlikte mürsel olduğunu, sahih bile olsa Allah Resûlü'nün o kişiye şaka yaptığını bildirmektedirler. Örnek olarak Resûlullah'ın, kendisinden binek hayvan isteyen birine dişi deve yavrusu vermeyi teklif etmesini; o kişinin de bunu ne yapacağını söylemesi üzerine Hz. Peygamber'in tüm develerin bir dişi devenin yavrusu olduğunu dile getirmek suretiyle yaptığı şakayı[101] zikretmektedirler. Resûl-i Ekrem'in şakalaşırken bile ancak hakkı söylediği[102] de malumdur. Bu künyenin kullanılabileceğine dair aktarılan delillerden biri de Hz. Peygamber'in el-Mugīre b. Şu'be'yi (öl. 50/670) Ebû Îsâ olarak nitelemesidir.[103] Hz. Ömer'in tutumunun mevkūf olması sebebiyle merfû rivayetle bir tutulamayacağı ifade edilmektedir.[104]

Kendisini künyesiyle tanıtmakla birlikte Tirmizî doğup büyüdüğü yer olan Tirmiz şehrine nispet edilerek "Tirmizî" lakabıyla meşhur olmuştur.[105] Birçok ilim ve fazilet ehli kişinin çıktığı bu şehri Termiz veya Türmüz olarak zikredenler de vardır.[106] Bu belde ehlinin lisanında burası için kullanılan ifade Termiz'dir. Burada 12 gün kaldığını

---

[97] Ebû Yaʿlâ el-Halîl b. Abdillâh el-Halîlî, *el-İrşâd fî maʻrifeti 'ulemâ'i'l-ḥadîṯ*, thk. Muhammed Saîd b. Ömer İdrîs (Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd li'n-Neşri ve't-Tevzî'. 1409/1989), 3/904; Ebû Sa'd Abdülkerîm b. Muhammed b. Mansûr es-Sem'ânî, el-*Ensâb,* thk. Abdullâh Ömer el-Bârûdî (Beyrut: Dârü'l-Cinân, 1408/1998), 1/415; Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. el-Esîr el-Cezerî. el-*Lübâb fî Tehẕîbi'l-Ensâb* (Bağdat: Mektebetü'l-Müsennâ, ts), 1/188; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 14/647. İbn Kesîr de bu ifadeyi "deniliyor ki" diyerek aktarmaktadır.

[98] Ebû Bekr Abdullāh b. Muhammed b. Ebî Şeybe el-Kûfî, *el-Muṣannef,* thk. Muhammed Avvâme (Cidde: Dârü'l-Kıble. 1427/2006), 13/570 (No. 27206).

[99] Ebû Bekir Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî, *el-Muṣannef,* thk. Habîburrahmân el-A'zamî (Karaçi: el-Meclisü'l-İlmî - el-Mektebü'l-İslâmî, 1390/1970-1403/1983), 11/42 (No. 19856-19857); İbn Ebî Şeybe, *el-Muṣannef,* 13/571 (No. 27207).

[100] Ebü'l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdirrahîm el- Mübârekpûrî, *Muḳaddimetü Tuḥfeti'l-aḥveẕî şerḥi Câmi'i't-Tirmiẕî,* thk. Abdurrahmân Muhammed Osmân (Dârü'l-Fikr, ts), 1/343-344.

[101] Tirmizî, "Birr ve ṣıla", 57 (No. 1991).

[102] Tirmizî, "Birr ve ṣıla", 57 (No. 1990).

[103] Ebû Dâvûd, "Edeb", 72 (No. 4963).

[104] Mübârekpûrî, a.g.e., 1/343-5.

[105] Lütfullah Cebeci, "İmam-ı Tirmizî", *Atatürk Üniversitesi İslamî İlimler Fakültesi* / 4 (1980): 288.

[106] Mesela mutasavvıf Abdullâh b. Muhammed el-Ensârî'nin (öl. 481/1089) Türmüz, muhaddis, fakih, edip ve tarihçi Ebü'l-Feth b. el-Ya'merî nâm-ı diğer İbn Seyyidinnâs (öl. 734/1334) Termiz demektedir (Zehebî, *Siyer,* 13/273-4). Ayrıca bk. Ebû Abdillâh Yâkūt, b. Abdillâh el-Hamevî, *Muʿcemü'l-büldân* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1397/1977), 2/26.

belirten Sem‘ânî (öl. 562/1166), burayı eskiden “Tirmiz” şeklinde biliyor olduklarını bildirmektedir.[107] Ancak İbn Dakīkı’l-Îd’in (öl. 702/1302) dediği gibi Tirmiz kullanımının mütevatir denecek düzeyde çok meşhur olduğu[108] söylenebilir.

“Tirmizî” olarak meşhur iki hadis âlimi daha vardır. Bunlardan biri “et-Tirmizî el-Kebîr (Büyük Tirmizî)” olarak meşhur olan,[109] râvîleri içinde Buharî, Tirmizî ve İbn Mâce’nin de bulunduğu, Ahmed b. Hanbel’in ashâbından olup Buhârî’nin, *el-Câmi‘u’ṣ-ṣaḥîḥ*i’nin Megāzî bölümündeki rivayetlerini onun aracılığıyla Ahmed b. Hanbel’den aldığı ve kendisine ilel, ricâl ve fıkıhta danışılan Ebü’l-Hasen Ahmed b. el-Hasen’dir (öl. 250/864 c.). Diğeri Hakîm et-Tirmizî olarak bilinen Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. el-Hasen’dir (öl. 320/932). Hakîm et-Tirmizî de hadisle meşgul olup bu hususta rıhleler yapan ve kendisinden rivayette bulunulan biridir. Sülemî’nin (öl. 412/1021) “Tirmiz’den onun *Ḫatmü’l-evliyâ’ ve ‘İlelü’ş-şerî‘a* telifleri sebebiyle söz ederiz” dediği ve tasavvufî görüşleri bulunup *Nevâdirü’l-uṣûl* adlı eserin de sahibi olan sûfî bir muhaddistir.[110] Mezkûr nisbeyle meşhur olmamakla birlikte Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî’nin (öl. 672/1273) şeyhi Seyyid Burhâneddin (öl. 639/1241) de Tirmiz’e mensup önemli şahsiyetler arasındadır.[111]

el-Bûğī ve es-Sülemî, Tirmizî’nin zikredilen diğer nisbeleridir. Tirmizî, Bûğ köyünden olduğu ya da vefatına kadar bu köyde ikamet ettiği için el-Bûğī olarak nitelendirilmektedir.[112] Bûğ’un, Tirmîz’in altı fersah mesafesindeki köylerinden biri olduğu[113] ve Belh Nehri üzerinde bulunduğu bildirilmektedir.[114] Tirmizî’nin es-Sülemî nisbesi ise çok defa bütün Mudar kabilelerini ve hatta Adnânîler’in tamamını temsil ve

---

[107] Sem‘ânî, *el-Ensâb*, 1/459; İbnü’l-Esîr, *el-Lübâb*, 1/213; İbn Hallikân, *Vefeyât*, 4/196 (Sem‘ânî’den nakli).
[108] Zehebî, *Teẕkire*, 2/634; a. mlf, *Siyer*, 13/273-4.
[109] Safedî “Büyük Tirmizî” olarak *es-Sünen* yazarı Tirmizî’yi vasfetmektedir (Safedî, *el-Vâfî bi’l-vefeyât*, 4/207).
[110] Mübârekpûrî, *Muḳaddimetü Tuḥfe*, 1/345-7. Tirmizî’nin hadis aldığı hocalarından Muhammed b. İsmâîl b. Yûsuf (öl. 283/893) da Tirmizli olmakla birlikte Bağdat’a yerleşip orada hadis rivayet etmiştir (Yâkūt, *Muʿcemü’l-büldân*, 2/26). Tirmizî’nin dönemimde yaşamış diğer bazı önemli hadis âlimleri için bk. Ekrem Ziyâ’ el-Ömerî, *Türâs̲ü’t-Tirmiẕî el-‘ilmî* (Medine: Mektebetü’d-Dâr, ts), 7.
[111] Abdullah Muhammedcanow, “Tirmiz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 41/201, İstanbul: TDV Yayınları, 2012). Tirmiz’deki ilmî hayat bu âlimler sayesinde anlaşılmaktadır. Zira böyle âlimlerin nadir zikredilmesi sebebiyle ilk üç asırda Tirmiz’deki ilmî hareket hakkında bilgi olmadığı söylenmektedir (Ömerî, *Türâs̲ü’t-Tirmiẕî*, 6).
[112] Sem‘ânî, *el-Ensâb*, 1/415
[113] Sem‘ânî, *el-Ensâb*, 1/415; İbnü’l-Esîr, *el-Lübâb*, 1/187; İbn Hallikân, *Vefeyât, 4/2*78. Zehebî, *Târîḫ*, 20/460.
[114] Zehebî, a.g.e., 20/460.

ifade eden Benî Kays Aylân[115] kabilelerinden Benû Süleym'e nispet edilmesi sebebiyle kullanılmaktadır.[116]

1.1.1. Hayatı

Tirmizî aslen Mervlidir. Semerkant, Buhara, Ramiten ve Beykend şehirleri gibi Merv'in Türkler tarafından tesis edilmiş olduğu Eski İran rivayetlerini nakleden İslam ve İran müelliflerinin umumi kanaatidir.[117] Tirmizî, dedesinin el-Leys b. Seyyâr (öl. 187/803) zamanında Merv'den Tirmiz'e taşındığını söylemektedir.[118] Bu dönemden itibaren ailesi Tirmiz'i vatan edinmiştir. Tirmizî de burada doğup büyümüştür.[119] Leys, o dönem Merv'e hâkim olan Emevilerin Merv valisi Nasr b. Seyyâr'ın (öl. 131/748) oğludur.[120]

Tirmizî, kendisine nispetle meşhur olduğu Tirmiz şehrinde doğup büyümüştür.[121] Tirmiz, Özbekistan'ın güneyinde, 37º 19' enlemi ve 67º 20' boylamında yer alan şu anki yerleşim yerinin biraz daha batısında yer almaktadır.[122] Tirmiz şehri Mâverâünnehir Bölgesi'nde yer almaktadır. Mâverâünnehir tabirinin 9./15. yüzyıldan itibaren Farsça kaynaklarda kullanılmaya başlandığı söylenmektedir. Bu bölgenin Arapça metinlerde Mâverâü'l-Ceyhûn ya da Haytal, Batı kaynaklarında Transoxiana (Transoxania), bazı Türk müellifleri Çayardı diye anıldığı ifade edilmektedir.[123] Bununla birlikte İbn Hallikân'ın (öl. 681/1282), Tirmiz'in Hârizm değil, Mâverâünnehir'de olduğunu belirten ifadesi[124] Mâverâünnehir tabirinin 7. yüzyılda da kullanıldığını göstermektedir.

---

[115] Ahmet Önkal, "Kays Aylân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25/91.
[116] Mübârekpûrî, *Muḳaddimetü Tuḥfe,* 1/341; M. Yaşar Kandemir, "Tirmizî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/202.
[117] A. Zeki Velidî Togan, *Umumî Türk Tarihi'ne Giriş*, 2 Cilt (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları – Enderun Kitabevi, 3. Baskı, 1981), 1/25-26. Ayrıca bk. 1/84.
[118] İbn Hayr, Ebû Bekr Muhammed el-İşbîlî, *Fehresetü mâ revâhü 'an şüyûḫihî mine'd-devâvînî'l-muṣannefe fî ḍurûbi'l-'ilm ve envâ'i'l-ma'ârif* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1998), 99; Ebü's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Muhammed İbnü'l-Esîr el-Cezerî, *Câmi'u'l-uṣûl li-eḥâdîṣi'r-Resûl,* thk. Abdülkâdir el-Arnaût (Dımaşk: Mektebetü Dâri'l-Beyân vd, 1389/1969-1392/1972), 1/194.
[119] Mübârekpûrî, a.g.e., 1/337-338.
[120] Çetin, "Horasan", 18/235.
[121] Mübârekpûrî, a.g.e., 1/338.
[122] Emel Esin, "Tirmiz", *İslam Ansiklopedisi* (Eskişehir: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1997), 12/1/382.
[123] Osman Gazi Özgüdenli, "Mâverâünnehir", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları, 2003); 28/177. Çayardı adını Kâşgarlı Mahmud'un (öl. 477/1084-5) kullandığına dair bk. Emel Esin, *İslâmiyet'ten Önceki Türk Kültür Târîhi ve İslâm'a Giriş* (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1978). 152.
[124] İbn Hallikân, *Vefeyât*, 4/196.

Modern dönemde Mâverâünnehir, Ceyhun[125] ile Seyhun nehirleri arasında kalan yaklaşık 660.000 km^2'lik coğrafî bölgeyi[126] ifade etmek için kullanılmaktadır. Burası da Orta Asya'da 19. yüzyıl ortalarına kadar Türkistan (Türk yurdu) olarak adlandırılan bölgenin 3.836.503 km^2'lik batı kısmında yer almaktadır. Doğu Türkistan'ın[127] yüz ölçümü ise 1.828.418 km^2'dir. Batı Türkistan'da Mâverâünnehir ve Fergana en önemli tarihî bölgelerdir. Türkistan denilen geniş alanın siyasal, ekonomik ve kültürel açılardan eski çağlardan beri en merkezî kesimini oluşturur. Türkistan adını ilk defa eski İranlılar'ın, daha sonra Araplar'ın Orta Asya'da Türkler'in yaşadığı bölgeleri tanımlamak için kullandıkları bilinmektedir. Bazı Batı kaynaklarında 580'lere doğru Orta Asya için Turkhia (Türkiye) adı yer almaktadır.[128]

Tirmiz ve Buhara gibi Mâverâünnehir şehirlerini de Horasan Bölgesi içinde değerlendiren de vardır.[129] Ancak genel tanımlarında Horasan'ın kuzey tarafında Türkmenistan'ın bir bölümü, Hârizm ve Mâverâünnehir tarafından çevrili olduğunun belirtilmesi[130] ve Mâverâünnehir'in Ceyhun Nehri'nin kuzey ve doğusunda kalan bölge için kullanılması[131] sebebiyle Tirmiz'in Mâverâünnehir Bölgesi'nde olduğu söylenebilir. Bazı kaynaklarda Tirmiz'in Belh ve Ceyhûn da denilen Âmuderyâ nehrinin doğusunda[132] / sağ yakasında[133] bazı kaynaklarda ise kuzeyinde[134] olduğu

---

[125] Ceyhun Nehri'ne eski Türkler "Büyük Nehir" anlamında "Ögüz" derlerdi. Yunanlılar bu ismi "Oxus" şeklinde zikretmişlerdir. Arap ve Acem tarihçilerinin kayıtlarında ise bu nehir "Âmû" ve "Âmûderyâ" şeklindedir (Şemseddin Günaltay, *Mufassal Türk Tarihi*, 4/36, dn. 1).

[126] Bu bölge tarihteki Mâverâünnehir topraklarının günümüzde Özbekistan ve Türkmenistan'la Kazakistan'ın bazı kesimlerini ihtiva ettiğini göstermektedir (Özgüdenli, "Mâverâünnehir", 28/179.).

[127] Bugünkü Doğu Türkistan ilk Müslüman Türk Devleti Karahanlıların kurulduğu yerdir. Bu bölgeyi ifade eden Sincar Uygur'daki Karahanlıların torunlarının günümüzde kullandığı Türkçe, Türkiye'deki kullanılana yakındır ve dillerini daha saf muhafaza edebilmişlerdir (İlber Ortaylı, *Türklerin Tarihi -Orta Asya'nın Bozkırlarından Avrupa'nın Kapılarına-*, editör: Tuğçe Ertuğrul, İstanbul: Timaş Yayınları, 2015), 114, 128. Karahanlılar Devri'nde yazılan eserlerden *Kutadgu Bilig*'in Türk hükümdarlarınca ideal devlet sisteminin ne olduğu, *Divânü Lügâti't-Türk*'ün ise Bizans hududundan Çin hududuna kadar uzayan Türk illerindeki müteaddit kabile lehçeleri, Türk coğrafya, etnografya, iktisadî-ictimaî hayatı gibi konular hakkında kıymetli bilgiler verdiği malumdur (Togan, *Umumî Türk Tarihi'ne Giriş*, 1/84-86).

[128] Ahmet Taşağıl, "Türkistan", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/556-557.

[129] Osman Çetin, "Horasan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/235, 236, 237, 239.

[130] Çetin, "Horasan", 18/234.

[131] Osman Gazi Özgüdenli, "Mâverâünnehir", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları, 2003); 28/177

[132] Ali Yardım, "Ashâb Bilgisinin Kaynakları", 248, dn. 5

[133] Abdullah Muhammedcanow, "Tirmiz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/200.

[134] Yâkūt, *Muʿcemü'l-büldân*, 2/26; Şemseddin Sâmi, *Kāmûsü'l-aʿlâm* (İstanbul: Mihrân Yayınları, 1306-1315/1889-1898), 3/46; Esin, "Tirmiz", 12/1/382; Ali Yardım, "Tirmizî'nin Şemâil'i", 356, dn. 12.

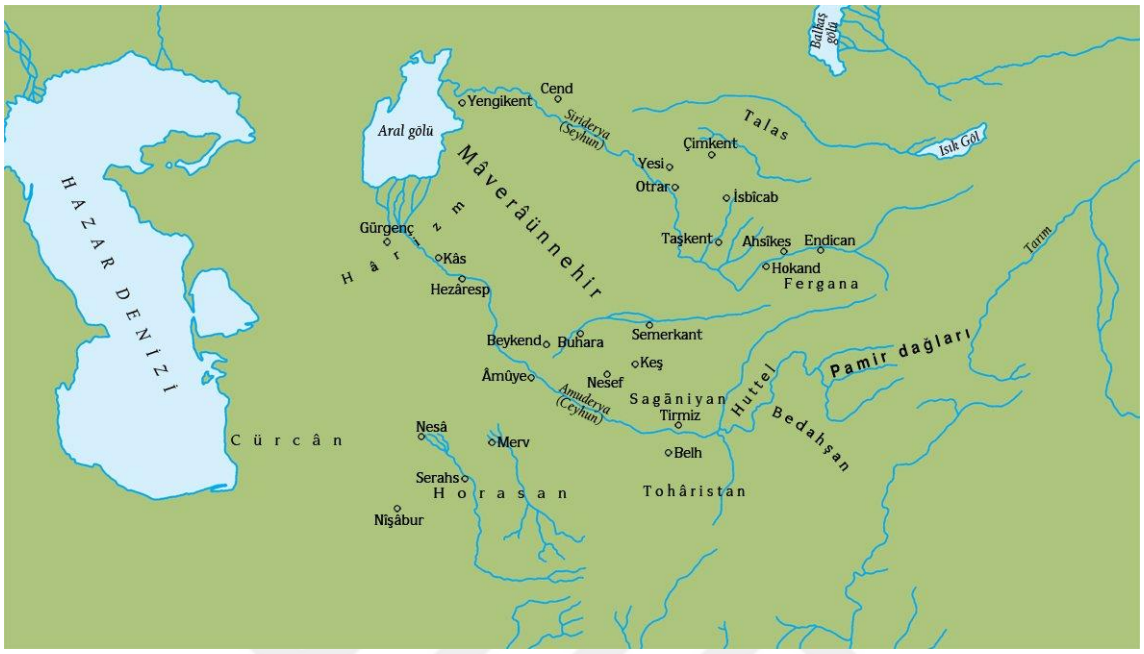
belirtilmektedir. İki ifade de doğrunun farklı kısımlarını ifade etmektedir. Tirmiz, nehrin ana kısmı ve merkezi esas alındığında doğusunda, yakın olduğu uç ve alt kısmı esas alındığında kuzeyinde yer almaktadır (Bk. Şekil 1).

Tirmiz, Orta Asya'daki diğer önemli ilim merkezlerinden olan Buhara'nın 380 km. güneydoğusunda, Belh'in 80 km. kuzeydoğusundadır. Belh Nehri'ne dökülen Serhâb (Sürhâb) Çayı'nın kenarındadır. Şimdi küçük bir kasaba olmakla birlikte İslamiyet devrinde büyük ve meşhur bir şehir konumundaydı. Cengiz Han (öl. 624/1227) tarafından tamamen yıkılıp tahrip edildikten sonra restorasyon geçirse de eski mamuriyetini bir daha bulamamıştır.[135] Milâttan önce 1. binyılın ikinci yarısında Amuderya nehri yakasında küçük bir kale olan Tirmiz'in Büyük İskender (öl. Milattan önce 323) tarafından kurulduğu ileri sürülmektedir. Şehrin adı eski Baktria dilinde "su kenarındaki kale, liman" anlamındadır. Özellikle Ortaçağ'da Hindistan'a giden eski kervan yolu Tirmiz'den geçmekteydi. 4./10. yüzyıla ait coğrafya kitaplarında Tirmiz, Ceyhun Nehri kenarında etrafı surlarla çevrilmiş, yönetim binası, pazarı, camisi, çoğu tuğla döşeli cadde ve sokaklarıyla güzel ve mamur bir şehir diye kaydedilmektedir; burada üretilen sabunun kalitesi de vurgulanmaktadır.[136]

Kadîm bir şehir olan[137] Tirmiz tarih boyunca birçok devletin idaresinde kalmıştır. Kuşan Devleti, Hiyânîler ve Kidârîler, Akhunlar ve mahallî Türk idarecileri, Emeviler, Samânîler, Karahanlılar, Gazneliler, Selçuklular, Karahıtaylar, Gurlular ve Hârizmşahlar, Özbek hanları, Babürlüler, Mangıtlar, Çarlık Rusyası ve şu anki Özbekistan Devleti bunlardandır. Bu şehir 617/1220'de Cengiz Han kumandasındaki Moğol orduları tarafından tahrip edildi. Halkının Moğol istilâsı karşısında gösterdiği kahramanca direnişten dolayı Tirmiz "Medînetü'r-ricâl" adıyla anıldı. Tirmiz ve çevresi iç savaşlar yüzünden büyük tahribata uğradı. Şimdiki Tirmiz, eski Tirmiz'den 8 km. uzaklıkta bir sınır kalesi Toprakkorgan çevresinde gelişti. 1916'da Buhara - Tirmiz demiryolunun yapılmasıyla şehir gelişti ve nüfusu arttı. Tarım, tekstil, inşaat sanayi

[135] Sâmi, *Kāmûsü'l-aʿlâm*, 3/46.
[136] Muhammedcanow, "Tirmiz", 41/200. Ayrıca bk. Yâkūt, *Muʿcemü'l-büldân*, 2/26.
[137] Sem'ânî, *el-Ensâb*, 1/459; İbnü'l-Esîr, *el-Lübâb*, 1/213. Âmuderyâ'nın Orta Aral adlı adasına nazır kıyısında harabeleri bulunmaktadır (Esin, "Tirmiz", 12/1/382). Esin burada Tirmiz'in Âmuderyâ'nın kuzey kıyısında olduğunu söylemektedir.

halkın geçim sağladığı alanlardır. Tirmiz'deki Amuderya Limanı Özbekistan'ın yegâne nehir limanıdır.[138]

Şekil 1: Mâverâünnehir Bölgesi

Kaynak: Osman Gazi Özgüdenli, "Mâverâünnehir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003); 28/177.

Doğum tarihi hakkında hicrî 200 küsür,[139] 209,[140] 210[141] ve 210 senesi sınırları[142] şeklinde ifadeler kullanılmış olan[143] Tirmizî'nin sosyal hayatı ve ailesi hakkında dedesinin Merv'den taşınması dışında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.[144] Künyesinden dolayı Îsâ adında bir oğlu olduğu söylenebilir. 220'de vefat eden bir

[138] Muhammedcanow, "Tirmiz", 41/200-201.
[139] Zehebî, *Târîḫ*, 20/459; Safedî, *Nektü'l-himyân*, 264; a. mlf., *el-Vâfî*, 4/207
[140] Ebü's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn Muhammed eş-Şeybânî, *Câmi'u'l-uṣûl li-eḥâdîṯi'r-Resûl*, thk. Abdülkâdir el-Arnaût (Dımaşk: Mektebetü Dâri'l-Beyân vd, 1389/1969-1392/1972), 1/193; Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Kārî el-Herevî, *Cemʿu'l-vesâʾil fî şerḥi'ş-Şemâʾil*, thk. Âişe bint Âbid b. Müflih el-Hüzelî (Mekke: Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi, 1429/2008), 1/134]. Mübârekpûrî, İbnü'l-Esîr'in *Câmi'u'l-uṣûl*ü'nden nakille 200'de doğduğu ifade etmekle birlikte (*Muḳaddimetü Tuḥfe*, 1/337) *Câmi'u'l-uṣûl*'de (1/193) Tirmizî'nin doğum yılı 209 olarak belirtilmektedir.
[141] Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/299.
[142] Zehebî, *Siyer*, 13/271; Ömer Rızâ Kehhâle, *Muʿcemü'l-mü'ellifîn*, nşr. Mektebü Tahkîki't-Türâs (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1414/1993), 3/573.
[143] "İmam-ı Tirmizî" adlı çalışmada (s. 294) Zehebî'nin *Mîzân*ı'na atıfla "Vefat ettiğinde 70 yaşında idi" denilip "Buna göre doğumunun 209 olması gerekir" sonucu çıkarılmıştır. Ama Zehebî'nin ifadesi "70 yaşlarında idi" (*Mîzân*, 6/289) şeklindedir. Nitekim Zehebî diğer eserlerinde Tirmizî'nin doğum yılını 200 küsür (*Târîḫ, 20/459*) veya 210 sınırları (*Siyer,* 13/271) olarak zikretmiştir.
[144] Adâb Mahmûd el-Hamş, *el-İmâm et-Tirmiẕî ve Menhecühû fî Kitâbi'l-Câmi' -Dirâse Naḳdiyye Taṭbîḳiyye* (Amman: Dâru'l-Feth, 1424/2003), 1/66-8; Huriye Martı, "Tirmizî'nin Zevâidi ve Sıhhat Analizi --*Kütüb-i Sitte* Merkezli Bir Mukayese-", *Hadis Tetkikleri Dergisi* 2 / 7 (2009): 9.

hocasının olması sebebiyle ilme erken yaşta başladığı ifade edilebilir.[145] Birçok ilim merkezine rıhle gerçekleştirdiği belirtilmektedir. Horasan, Irak, Hicaz ve diğer bölgelere mensup birçok hocadan hadis dinlediği belirtilen[146] Tirmizî'nin Şam ve Mısır'a gitmediği[147] söylenmektedir.

Nûreddîn Itr (1937-2020); Tirmizî'nin, aracıyla nakilde bulunduğu kaynağının ölümünün 234, doğrudan rivayette bulunduğu hocasının da 236'da vefat ettiğini söyleyerek Tirmizî'nin ilim talebi ve rıhlelerinin 235'te başladığını belirtmektedir. Tirmizî'nin, aracıyla rivayet ettiği ve 235'ten önce ölen hocalarına Alî b. el-Medînî (öl. 234/848-49) ve Muhammed b. Abdillâh b. Nümeyr'i (öl. 234/848-49); hocalarından en erken vefat tarihli olduklarını belirttiği 235'ten sonra ölenlere Muhammed b. Amr es-Sevvâk (öl. 236/850), Mahmûd b. Gaylân (öl. 239/853) ve Kuteybe b. Saîd'i (öl. 240/854) örnek vermektedir.[148]

Son dönemde ortaya atılan bu iddia kabul görmemektedir. Hamş, Itr'ın Tirmizî'nin ilim tahsili ile rıhlelere başlamasını bir değerlendirmesini tenkit etmektedir. Rıhlelerin, ilim talibinin ikamet ettiği şehirdeki ilmi topladıktan sonra gerçekleştiğini aktarmaktadır. Öğrencinin nakilde bulunduğu hocasından, vefat tarihinden ne kadar önce karşılaştığının bilinemeyeceği de ifade edilmektedir. Hamş, ayrıca Tirmizî'nin 235'ten önce vefat eden iki hocası olduğunu bildirmektedir. İlk olarak Yûsuf b. Ya'kūb es-Saffâr'ı (öl. 231/846) zikretmektedir. İbn Hacer'in Yûsuf b. Ya'kūb'un tanıtımında rivayetinin Buhârî ve Müslim'de geçtiğini bildirdiğini; ancak Tirmizi'nin de rivayet ettiğini belirtmediğini söylemektedir.[149]

Hamş, İbn Hacer'in Yûsuf b. Ya'kūb'u zikretmediğini söylemekle birlikte bir gerekçe belirtmemektedir. İbn Hacer'in onu zikretmeme sebebi bu hadisin Mahbûbî'nin (öl. 346/957) rivayetinde bulunmamasıdır.[150] Zira İbn Hacer *en-Nüketü'ẕ-ẓırâf* adlı eserinde

---

[145] Muhammed b. Ca'fer es-Simnânî için bk. İbn Hacer, *Taḳrîb*, 472. Tirmizî'nin Muhammed b. Ca'fer es-Simnânî'den naklettiği dört hadis rivayeti vardır [475 (2 rivayet), 1776, 3432 nolu hadisler]. Vefat tarihi için *Tehẕîbü'l-Kemâl* ve *Tehẕîbü't-Tehẕîb*'de vefat tarihine temas edilmemektedir (Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 25/13-14; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 9/99).

[146] Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 26/250-1; Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Süyûtî, *Ṭabaḳātü'l-ḥuffâẓ* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1403/1983). 282.

[147] Zehebî, *Siyer*, 13/271. Burada Tirmizî'nin Horasan, Irak ve Harameyn'de hadis dinlediği; ancak Mısır ve Şam'a gitmediği belirtilmektedir.

[148] Itr, *el-Müvâzene*, 11-12. İlme 235/849'da başladığına dair ayrıca bk. Kandemir, "Tirmizî", 41/201.

[149] Hamş, *et-Tirmizî ve Menhecüh*, 71.

[150] Meârif, 3378. hadis, 767, dn.1. Burada ayrıca Mizzî'nin *Tuḥfetü'l-eşrâfı*'na da bu hadisi koymadığı beyan edilmektedir.

ilgili rivayet hakkında "Hafız Ebû Alî el-Hüseyn b. Muhammed es-Sadefî'nin (öl. 514/1120) hattıyla *el-Câmi'*de böyle gördüm. Mahbûbî'nin rivayetinde ise görmedim." demektedir.[151] İbn Hacer ve Mizzî, Mahbûbî nüshasında bu rivayet olmadığı için bu râvinin hocası Hafs b. Ömer'in (öl. 225/840) biyografisinde de rivayetinin *Sünen-i Tirmiẕî*'de geçtiğini dile getirmemektedirler.[152]

Hamş'ın zikrettiği ikinci kişi ise Tirmizî'nin Tirmiz veya Bağdat'ta ders almış olabileceğini belirttiği Sâlih b. Abdillâh b. Zekvân'dır (öl. 231/846).[153] Tirmizli olmakla birlikte sonradan Bağdat'a yerleşen Sâlih b. Abdillâh b. Zekvân'ın vefat yılı için "231/846" denilmesinin yanında "239/855" de belirtilmektedir.[154]

Hamş'ın belirttiklerinin dışında 235 yılı öncesi ölen bir hadis âlimi daha bulunmaktadır. Bu kişi İran Bölgesi'nden Muhammed b. Ca'fer es-Simnânî'dir (öl. 220/835 ö.).[155] Tirmizî'nin genel kabul gören 209 yılında doğmuş olması da onunla görüşmüş olma ihtimalini azaltmaktadır. Tirmizî'nin 200 küsür tarihinde doğduğunu belirten görüş dikkate alındığında ve bunun 200'lerin başları olduğu kabul edildiğinde onunla görüşmüş olma ihtimali artmakla birlikte -çok az rivayetinin olduğu- İran Bölgesi'ne gittiğine dair bir bilgi yoktur. Ancak Muhammed b. Ca'fer es-Simnânî'nin Basra ziyareti sırasında Tirmizî'nin ondan istifade etmiş olması mümkündür. Zira doğum yılı 195 olan Ebû Hâtim er-Râzî'nin (öl. 277/890) de rıhlelerinden birinde Basra'da bu

---

[151] Tirmizî, "Deʿavât", 7 (No. 3378) (Meârif, 767, dn.1; Risâle, 1137, dn 1). Bu hadis *es-Sünen*'in üç baskısında da nakledilmekle birlikte Mustafâ Elbânî Baskısı'nda hiçbir açıklama yapılmamaktadır; ayrıca diğer baskıların aksine 3378. hadisin devamında değil, 3380. hadisin ardından nakledilmektedir (Tirmizî, "Deʿavât", 7 (No. 3378) (Mustafâ Elbânî, 5/460-1). 3380. hadisin ardından geldiğinde bulunduğu yerle ilgisi olmamaktadır. Doğrusu, onun 3378. hadisin akabinde zikredilmesidir.

[152] Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 7/26-29; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 2/405-406; a.mlf., *Taḳrîb*, 172.

[153] Hamş, *et-Tirmizî ve Menhecüh*, 71. Hamş ayrıca Tirmizî'nin 236'dan önce vefat eden Ahmed b. Muhammed b. Mûsâ el-ma'rûf bi Merdûye el-Mervezî (öl. 235/849) adlı hocasını da zikretmektedir (Hamş, *et-Tirmizî ve Menhecüh*, 72).

[154] Mekke'de hayata gözlerini kapayan Sâlih b. Abdillâh'ın vefat yılını Buhârî 230 küsür, İbn Hibbân 231, Ebü'l-Kāsım el-Begavî (öl. 317/920) 239 olarak belirtmektedir (İbn Hibbân, *eṣ-Ṣiḳāt*, 8/317; Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 13/61-63; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 4/395-6; a. mlf., *Taḳrîb*, 272.). Bu konuda Zehebî, *Târîḫ*i'nde (17/199) onun "239'da öldüğü söylendi" şeklinde temrîz sigalı; *Siyer*i'nde (5/1139) ise: "Dedim ki: 239'da öldü" şeklinde kesin bir ifade kullanmaktadır. *Tehẕîb*'de (4/396) Begavî'nin belirttiği yıl 229 olarak zikredilmekle birlikte hem diğer kaynaklarda belirtilen 239 hem de İbn Hacer'in diğer eseri *Taḳrîb*'de geçen 231 veya sonrası şeklindeki tarihlendirmeler *Tehẕîb*'de belirtilen tarihte istinsah veya tahkik kaynaklı bir hata olduğunu göstermektedir. Mizzî, Zehebî ve İbn Hacer; Tirmizî'nin, Sâlih b. Abdillâh'tan hadis aktardığını dile getirmektedirler (Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 13/62; Zehebî, *Siyer*, 11/539; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 4/395). Sâlih b. Abdillâh'tan *es-Sünen*'de 14 hadis nakledilmektedir (403, 416, 590, 2198, 2210, 2304, 2370, 2406, 2407, 2920, 3397, 3405, 3604, 3706. hadis).

[155] Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 25/13-14; *Taḳrîb*, 472; *Tehẕîbü't-Tehẕîb*'de (9/99). Tirmizî'nin Muhammed b. Ca'fer es-Simnânî'den naklettiği dört hadis rivayeti vardır [475 (2 rivayet), 1776, 3432 nolu hadisler]. Vefat tarihi için *Tehẕîbü'l-Kemâl* ve *Tehẕîbü't-Tehẕîb*'de vefat tarihine temas edilmemektedir.

âlimle bir araya geldiği ifade edilmektedir.[156] Mizzî ve İbn Hacer de Tirmizî'nin Muhammed b. Ca'fer'den rivayette bulunduğunu bildirmektedir.[157]

Tirmizî ilk eğitimini memleketinde almış olmalıdır. Tirmiz'de en erken vefat eden hocası 244/858'de ölmekle birlikte burada eğitim aldığı dört hocasından bu tarihten çok önce eğitim almış olması kuvvetle muhtemeldir. Tirmizî, Mâverâünnehir Bölgesi'nde memleketi Tirmiz dışında çeşitli merkezlerde bulunmuştur. Sezgin, onun ilk olarak Buhara'da ders gördüğünü söylemektedir.[158] Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Süleymân el-Guncâr (öl. 412/1028), Tirmizî'nin Buhara'da hadis rivayet ettiğini *Târîḫu Buḫârâ* adlı eserinde bildirmektedir.[159] Tirmizî Buhara'ya birden fazla rıhle gerçekleştirmiş olabilir. Itr, Buhârî 250-255 yılları arasında Nîşâbur'da iken Tirmizî'nin ondan hadis dinlediğini belirtmektedir. Bu dönemin Buhârî'nin rıhlelerinden döndüğü, gelişimini tamamladığı, eserlerini tasnif ettiği, artık rıhlelerin kendisine ağır geldiği bir dönem olduğunu ifade etmektedir.[160] Tirmizî'nin de belli bir birikim elde etmiş olmasını gerektireceği üzere çokça istifade ettiğini bildirdiği Buhârî ile aralarında hadisin tariklerine dair detaylı değerlendirmelerin olması, Buhârî'nin bilmediği bazı tarikleri zikretmesi, Buhârî'nin eserlerinden bahsetmesi Tirmizî'nin 250-255 yılları arasında da Buhara'da bulunmuş olmasına delalet etmektedir.

Tirmizî'nin Mâverâünnehir'in Semerkant ve Nesef gibi birçok merkezinde bulunduğu anlaşılmaktadır. *es-Süneni*'nin tasnifini Semerkant'ta 270'in Kurban Bayramı günü tamamladığı[161] (9 Haziran 884) bilgisi onun Semerkant'a rıhle gerçekleştirdiğini göstermektedir. Tirmizî'nin kendisinden 176 hadis aldığı hocası Abd b. Humeyd (öl. 249/863-4) de Semerkant'ın Kis şehrindendir. Abdullâh b. Abdirrahmân ed-Dârimî (öl. 255/869) ve Recâ b. Müreccâ (öl. 249/863) da Tirmizî'nin Semerkantlı hocalarındandır. Tirmizî'nin öğrencileri de genelde Mâverâünnehir Bölgesi'ndendir. Öğrencileri Nesef ağırlıklı olmak üzere Semerkant, Şâş, Pezde ve Firebr gibi yerlerdendir. Bu öğrencilerine kendi yerlerinde ders vermiş olabileceği gibi onların kendisini ziyaretlerinde de ders vermiş olabilir. Ancak Nesef'ten Abd b. Muhammed b. Mahmûd

[156] Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 25/14; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb,* 9/99.
[157] Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 25/14; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb,* 9/99.
[158] Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/299.
[159] İbn Nukta, *Kitâbüt-Taḳyîd,* 1/93 (Guncâr'dan nakli); İbn Kesîr, *el-Bidâye,* 14/648.
[160] Itr, *el-Müvâzene,* 17.
[161] İbn Nukta, *Kitâbüt-Taḳyîd*, 1/95; İbn Kesîr, *el-Bidâye,* 14/649. Tirmizî *es-Süneni*'ni Semerkant'ta ilave ettiği ilel kısmıyla birlikte 51 bölüm olarak tasnif etmiştir.

(öl. 326/938), Hammâd b. Şâkir (öl. 311/923) ve Muhammed b. Süfyân b. en-Nadr (öl. 308/920) gibi birçok öğrencisinin[162] olması burada ders vermiş olduğuna işaret etmektedir. Nitekim Abdülmü'min b. Halef en-Nesefî'nin (öl. 346/957) "Ben oyun yaşında küçük bir çocukken Nesef'teki evimizde Tirmizî'ye *el-Câmi'* kıraat edildi." şeklindeki beyanı Tirmizî'nin Nesef'te *el-Câmi'* adlı eserini okuttuğunu açıkça göstermektedir.[163]

Tirmizî Horasan Bölgesi'nde Merv'den 19, Belh'ten 9, Nîşâbur'dan 6 hocasından hadis nakletmiştir. Bu nedenle Tirmizî'nin Horasan'daki bu ilmî merkezlerden ilim tahsil ettiği söylenebilir.[164] Tirmizî'nin öğrencileri Mâverâünnehir Bölgesi'nden sonra en çok Horasan Bölgesinden olanlardır.[165] Bu bölgede Merv ve Herat gibi yerlerden öğrencileri vardır. Bu nedenle Tirmizî'nin hadis öğrenme amacıyla olmasa da öğretme amacıyla Herat'a gitmiş olma ihtimali de vardır.

Tirmizî'nin en çok istifade ettiği bölge ise Irak'tır. Hocalarının 58'inin Basra, 44'ünün Bağdat, 34'ünün Kûfeli olması kuvvetle muhtemelen Irak'taki bu üç merkezde bulunduğunu göstermektedir. Tirmizî, Vâsıtlı 2, Medâinli 1 hocasından da *es-Süneni*'nde nakilde bulunmaktadır. İbn Nukta (öl. 629/1231) -muhtemelen hocalarının bulundukları bölgeleri dikkate alarak- Tirmizî'nin Irak Bölgesi'nde Basra, Vâsıt, Kûfe ve Bağdat'ta rivayette bulunduğu bazı hocaları belirtmektedir.[166]

Çağımız araştırmacılarından Şakir, Tirmizî'nin Bağdat'ta bulunan ve muhaddislerin en önde gelenlerinden olan Ahmed b. Hanbel'den rivayet etmemesi ve Hatîb el-Bağdâdî'nin (öl. 463/1071) *Târîḫu Baġdâd*'da onu zikretmemesi sebebiyle kuvvetle muhtemelen Bağdat'a gitmediğini söylemektedir. Bu konuda Itr da ona uymaktadır.[167] Bu iddia Tirmizî'nin en çok hadis aldığı ikinci merkezin Bağdat olması sebebiyle zayıf kalmaktadır. Tirmizî'nin Ahmed b. Hanbel'den ilim tahsil etmemesi Bağdat'a gelmediği anlamına gelmemektedir. Ahmed b. Hanbel'den ders almamasının sebebi Bağdat'a rıhlesinin onun vefatından sonra olması ihtimalidir. Tirmizî'nin Bağdatlı

[162] Tirmizî'den rivayette bulunanlar hakkında bk. Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl,* 26/251-2; Zehebî, *Siyer,* 13/271-2.
[163] Zehebî, *Târîḫ,* 26/460.
[164] Tirmizî, Sîstânlı 2, Serahslı 1 hocasından da *es-Süneni*'nde rivayette bulunmaktadır.
[165] Tirmizî'den rivayette bulunanlar hakkında bk. Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl,* 26/251-2; Zehebî, *Siyer,* 13/271-2.
[166] İbn Nukta, *Kitâbü't-Taḳyîd,* 1/92.
[167] Ahmed M. Şâkir, *el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ*, neşredenin girişi, 1/83; Itr, *el-Müvâzene,* 11-12.

hocalarından ölümü 241'den önce olan iki kişi bulunmaktadır. Bunlardan Sâlih b. Abdillâh'ın da 231 veya 239'da vefat ettiği belirtilmektedir. Mekke'de vefat ettiği söylenmektedir.[168] Mervli olmakla birlikte Bağdat'ta ikamet eden hocası Mahmûd b. Gaylân'ın vefat yılı için çoğunluk 239 demekle birlikte 249 diyen de vardır. 249'da vefat ettiğini söyleyenler onun 246 yılında hacca gittiği, sonra Merv'e geldiğini bildirmektedir.[169]

Tirmizî'nin Sâlih b. Abdillâh ve Mahmûd b. Gaylân'dan Bağdat dışında ders aldığı farz edilirse Bağdat'ta erken tarihli ölen hocalarından 242'de vefat eden bir, 243'te vefat eden iki, 244'te vefat eden dört hocasının olması Tirmizî'nin Ahmed b. Hanbel'in vefatından sonra Bağdat'a gelmiş olabileceğine delalet etmektedir.[170] Zaten Irak'a gelip şöhretine rağmen Bağdat'a uğramaması makul gözükmemektedir. Hatîb'in eserinde bulunmaması konusunda da en kuvvetli ihtimalin mevcut baskısından diğer birçok isim gibi Tirmizî'nin de düşmüş olabileceği belirtilmektedir. Diğer bir ihtimal de Hatîb'in şartına uyduğu halde zikretmediği kişilerin olmasıdır. Bu nedenle istidrak çalışmalarında Hatîb'in şartına uyan; ama onun zikretmediği büyük bir sayıdaki kişiye yer verilmektedir.[171]

Tirmizî'nin Ahmed b. Hanbel'den rivayet etmeme sebebi için başka ihtimaller de mevcuttur. Bunun için Tirmizî'nin Belh'teki kaynaklarından rivayet durumu örnek verilebilir. Tirmizî'nin buradaki hocalarının vefat tarihleri aralığı 236/850-268/881, etbeu etbeı't-tâbiînden olan hocalarının hocalarının vefat tarihleri aralığı 213/828-244/858'dir. Belh'te 236'da ölen bir hocasından doğrudan nakleden Tirmizî'nin aynı şehirdeki 244'te ölen diğer bir kaynağından aracıyla nakilde bulunmuştur.

Bağdat'taki kaynakları için de aynı durum geçerlidir. Bağdat'a en geç 239'da geldiği kabul edildiğinde burada 240 ve 241'de ölen hocasının hocası olan iki kişiden de hadis alması gerekirdi, aracıya gerek kalmazdı. Buradan bir yeri ziyaret ettiklerinde oradaki tüm hocalardan hadis aldıkları sonucunun çıkarılamayacağı anlaşılmaktadır.

---

[168] İbn Hibbân, *eṣ-Ṣiḳāt*, 8/317; Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 13/61-3; Zehebî, *Târîḫ*, 17/199; a. mlf., *Siyer*, 5/1139; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 4/395-6; a. mlf., *Taḳrîb*, 272.
[169] Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 27/308; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 10/59.
[170] Tirmizî'nin Bağdat'ta mukim olan ve 242'de ölen hocası Ahmed b. el-Hasen b. Hırâş için bk. Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 1/293-4; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 1/21; İbn Hacer, *Taḳrîbü't-Tehẕîb*, 78.
[171] Ömerî, *Türâṣü't-Tirmiẕî*, 13.

Âlimlerin mümkün oldukça rıhle yaptığı yerlerdeki önde gelen âlimlerin hepsine gitmeye çalıştıkları düşünülebilir. Ya da bölgelerdeki önemli hocaların bazısını ilk planlarına alıp sonraki ziyaretlerinde diğerlerinden hadis dinlemeyi amaçlamış olabilirler. Tirmizî'yi örnek verirsek sadece o, önce Basra veya Bağdat'taki tüm hocalarını dinlemeyi bitirip sonrasında diğer şehirlere gitmeyi hedeflese Kûfe, Merv gibi diğer ilmi merkezlerdeki bazı önemli hocalardan istifade etmeyi kaçırabileceğini de rıhle planında hesaba katmıştır. Ama Bağdat örneğini ele alırsak Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn (öl. 233/848) gibi hocalardan istifadeyi ihmal etmek istemeyeceğinden bu hocalarından doğrudan istifade edemediği de anlaşıldığı için bunlara vefatlarından önce yetişemediği söylenebilir. Ancak bu büyük âlimlerin eserleri ve onun tüm malumatına sahip öğrencileri aracılığıyla onun nakillerine ulaşabileceğini düşünerek farklı bölgelerin hadislerini de elde edip şehrine dönmüş nispeten daha genç âlimlerin rivayetlerini de önceliğine almış olabilir.

Bir gerekçe de ilmî rıhlelerde olan âlimler Tirmizî'nin ziyareti sırasında diğer merkezlerde ya da hem hac ve umre hem ilim merkezi Hicaz'da olabilirler. Tirmizî ve diğer âlimlerin hatıratları olsaydı o zaman rıhleleri, gittiği şehirdeki hadis âlimlerini dinlemede tercih ettiği sıralama ve bazı önemli âlimlerden onun yaşadığı yer ve zamanda şehrine rıhle gerçekleştirdiği halde neden doğrudan değil de öğrencisi aracılığıyla ondan rivayet ettiği en iyi şekilde anlaşılabilirdi.

Tirmizî'nin kesin olmamakla birlikte Kûfe'ye 234 sonrası geldiği söylenebilir. Çünkü burada vefatı en geç olan hocasının hocasının vefatı 234, vefatı en erken olan hocasının ölümü ise 242'dir. Ancak 242 vefatlı hocasından 232'de hadis dinlemiş; o tarihte 234 vefat tarihli hocasının hocasına gidememiş; yahut bu hocasının hocasının o yıl başka bir yerde bulunmuş olması gibi çeşitli ihtimaller de vardır.

Tirmizî'nin İslam'a hizmet yolunda rıhleler gerçekleştirirken kutsal beldeler olan Mekke ve Medine'ye gitmemesi düşünülemez. Bu vesileyle İslam'ın beş esasından biri olan hac farizasını ifa edecek ve hadis-i şeriflerini topladığı Resûl-i Ekrem'i ziyaret edecektir. Nitekim, Tirmizî'nin, Mekke yolunda bir hocasına hadis arz etmesinden bahsedilmektedir.[172] Mekke'den 9, Medine'den 5 hocasının olması da Tirmizî'nin Hicaz'dan istifade ettiğine delalet etmektedir.

[172] T.İslâm, 20/460-1

Kaynaklarda Tirmizî'nin Horasan, Irak ve Hicaz'ı dolaştığı ve buralarda birçok hocadan hadis dinlediği ifade edilmektedir.[173] Tirmizî'nin bu bölgeleri kaçar kez ziyaret ettiği bilinmemekle birlikte şu ifadesi *es-Süneni*'ni telif ettikten sonra bu bölgeleri kuvvetle muhtemelen en az bir kez daha ziyaret ettiğini göstermektedir: "Bu sahîh *el-Müsned*'i (*es-Sünen*'i) tasnif ettim ve onu Hicaz âlimlerine arz ettim, bunu beğendiler. Irak âlimlerine sundum, onlar da bunu beğendiler. Horasan âlimlerine arz edip sundum onlar da bu eserden hoşnut kaldılar. Kimin evinde bu kitap varsa sanki evinde konuşan bir Peygamber vardır."[174]

İran'ın Rey şehrinden 2, diğer beş şehrinden birer; Şam'ın 2 şehrinden birer, Anadolu ve Yemen'in birer şehrinden birer hocasından da Tirmizî'nin nakilleri vardır. Birer ikişer hocasının bulunduğu bu şehirlere Tirmizî gitmiştir; yahut bu hocalarından diğer ilim merkezlerinde hadis dinlemiştir. Mısır ve Şam'a rıhle gerçekleştirmediği beyan edilen Tirmizî'nin[175] Mısırlı bir hocası olmamakla birlikte o, Şam Bölgesi'ndeki iki şehre mensup birer hocasından farklı şehirlerde hadis dinlemiş olabilir. Tirmizî'nin ilim uğrunda yaptığı seyahatler dışındaki hayatı hep Tirmiz'de geçmiştir.[176]

Tirmizî hocalarından bölgeleri dışında farklı yerlerde de eğitim almış olabilir. Bununla birlikte hocalarının ikamet ettikleri bölgeler dikkate alınarak ve vefat tarihlerine bakılarak Tirmizî'nin erken dönem rıhlelerine dair 235'ten önce Merv,[177] 236'dan önce Belh'e gittiği söylenebilir.[178] Tirmizî'nin 231'de Bağdat[179] ve Kûfe'de[180] ölen birer hocası bulunmaktadır. Ancak 231'de vefat eden bu hocalarından Bağdat'ta ikamet edenin vefat tarihinin sonraki bir tarih olarak da belirtilmesi, Kûfe'de ikamet edenden de Tirmizî'nin rivayet ettiğinin kesin olmaması sebebiyle bu yerlerden diğer hocalarına bakılması yerinde olacaktır. Tirmizî'nin en erken vefat eden diğer hocalarından Bağdatlı

---

[173] Zehebî, *Siyer*, 13/271; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 9/387. Ayrıca bk. Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd ez-Ziriklî. *el-A'lâm -ḳāmûṣu terâcimi li-eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ'-* (Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn, 1422/2002), 6/322; Kehhâle, *Muʿcem,* 3/573; Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/299.

[174] Zehebî, *Teẕkire*, 2/634; a.mlf., *Târîḫu'l-İslâm*, 20/461-2.

[175] Zehebî, *Siyer*, 13/271: Horasan, Irak ve Harameyn'de hadis dinledi. Mısır ve Şam'a gitmedi.

[176] Ali Yardım, "Tirmizî'nin Şemâil'i", 356.

[177] Tirmizî'nin bu bölgeden olan Ahmed b. Muhammed el-ma'rûf bi Merdûye (öl. 235/849) adlı hocası için bk. (Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 1/473-4; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 1/66-67; a. mlf., *Taḳrîb*, 84).

[178] Bu bölgeden olan hocası için bk. Muhammed b. Amr es-Sevvâk Ebû Abdillâh el-Belhî (öl. 236/850). Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 26/223-4; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 9/337; a. mlf., *Taḳrîb*, 500.

[179] Bu bölgeden olan Sâlih b. Abdillâh b. Zekvân Ebû Abdillâh et-Tirmizî el-Bağdâdî (öl. 231/846 c.) adlı hocası için bk. (Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 13/61-63; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 4/395-6; a. mlf., *Taḳrîb*, 272).

[180] Bu bölgeden olan Yûsuf b. Ya'kūb (öl. 231/846) adlı hocası için bk. Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 32/479-485; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 11/430-432; a. mlf., *Taḳrîb*, 612.

olan 239,[181] Kûfeli olan 242'de[182] vefat etmiştir. Basralı hocalarından en erken vefat tarihli olan ise 240'ta ölmüştür.[183] Tirmizî'nin mukaddes beldeler Mekke-i Mükerreme[184] ve Medine-i Münevvere'ye[185] ilk gidiş yılı ise en geç 242/856 olmalıdır. Tirmizî'nin bu şehirlere ilk gidiş tarihi en geç Merv için 235, Belh için 236, Bağdat için 239, Basra için 240, Kûfe, Mekke ve Medine için 242 olarak değerlendirilebilir.

Tirmizî'nin Tirmiz başta olmak üzere Mâverâünnehir Bölgesi'ndeki eğitim hayatından sonra ilk rıhlelerini Bölgesi'nin yakınındaki Horasan'da yer alan Merv ve Belh'e gerçekleştirmiş olması, sonrasında Irak Bölgesi'ne, daha sonrasında da Hicaz Bölgesi'ne geçmesi daha makuldür. Bölgesinden önemli bir ilim merkezi olan Irak'a başka bir yere uğramadan gidip sonrasında Horasan Bölgesine gelmesi de ihtimal dahilindedir.

Tirmizî'nin âmâ olduğu[186] ve âmâlığının ömrünün sonunda meydana geldiği ifade edilmektedir.[187] Doğuştan kör olduğunun söylendiği de dile getirilmektedir.[188] Zehebî, bu hususta ihtilaf edildiğini; ancak onun, rıhleleri ve elde ettiği ilmi yazıya geçirmesi sonrası yaşı ilerlediğinde âmâ olmasının doğru olduğunu belirtmektedir.[189] İbn Hacer de Tirmizî'nin hayat hikâyesinin, âmâ olarak doğduğu iddiasını reddettiğini bildirmektedir.[190] Mesela bir şeyhten iki cüzü alıp yazdığı ve kıraat edeceğinde onları

[181] Tirmizî'nin en çok rivayette (354) bulunduğu hocalarından Mahmûd b. Gaylân (öl. 239/853) da Bağdatlıdır. Mahmûd b. Gaylân'ın vefat tarihi içinde 239'dan sonrası da olduğu söylenmektedir (Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 27/305-308; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 10/58-59; a. mlf., *Taḳrîb*, 522). Tirmizî'nin Bağdât'ta ölen vefat tarihi 242 olan bir, 243 olan iki, 244 olan dört hocası vardır.

[182] Tirmizî'nin Kûfeli Muhammed b. Tarîf (öl. 242/856) adlı hocası için bk. Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 25/409-11; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 9/209; a. mlf., *Taḳrîbü't-Tehẕîb*, 485.

[183] Abbâs b. Abdilazîm el-Anberî için bk. Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 14/222-224; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 5/107; a. mlf., *Taḳrîbü't-Tehẕîb*, 293.

[184] Mekke-i Mükerreme'deki vefatı en erken tarihli hocalarından el-Hasen b. Alî el-Hallâl (öl. 242/856) için bk. Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 6/259-263; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 2/262; a. mlf., *Taḳrîb*, 162

[185] Medine-i Münevvere'deki vefatı en erken tarihli olan hocalarından Ebû Mus'ab el-Medenî (242/856) için bk. Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 1/278-281; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 1/17-18; a. mlf., *Taḳrîb*, 78.

[186] Ebü'l-Fidâ, *Muḫtaṣar*, 2/56.

[187] Ziriklî, *el-A'lâm*, 6/322.

[188] Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 26/250; Zehebî, *el-'İber,* 1/402; a. mlf., *Kâşif*, 2/208; Yâfiî, *Mirât*, 2/193; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 14/647; İbnü'l-İmâd, *Şeẕerât*, 3/328.

[189] Zehebî, *Siyer*, 13/270.

[190] İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 9/389. İbn Kesîr, Kandemir ve Mübârekpûrî de Tirmizî'nin ömrünün sonlarında gözlerini kaybettiği şeklindeki çoğunluğun görüşünü benimseyenlerdendir (İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 14/649; Mübârekpûrî, *Muḳaddimetü Tuḥfe*, 1/343; Kandemir, "Tirmizî", 41/202).

yanına almadığını fark ettiği hadise de gözlerinin sonradan âmâ olduğunu göstermektedir.[191]

Tirmizî'nin âmâ olma sebebiyle ilgili olarak "Gözlerini kaybedesiye kadar ağladı ve birkaç sene âmâ (darîr) olarak kaldı."[192] denilmektedir. Ağlamasında takva alâmeti olarak Allah korkusunun etkili olduğu,[193] içli, mütevazı ve rakîk kalpli biri olarak Allah'a çokça tazarrû ettiği[194] söylenebilir.

Tirmizî, 279/892'de[195] Receb'in[196] 13'ünde[197] (9 Ekim) Pazartesi gecesi[198] vefat etmiştir. Bu tarihte öldüğünü belirtenlerden bazısı onun vefatında 70 yaşlarında olduğunu,[199] bazısı ise 70 yaşında olduğunu[200] ifade etmektedir. Tirmizî'nin 275'te öldüğünü belirtenler olduğu gibi[201] 270 küsür,[202] 280'den sonra[203] ve 299 Receb'in 13'ünde[204] vefat ettiğini söyleyenler de olmuştur. Ancak İbn Kesîr'in (öl. 774/1373) belirttiği üzere 279'un Receb ayını belirten tarihlendirmenin sahîh meşhur görüş olduğu söylenebilir.[205] Tirmizî memleketi Tirmiz'de vefat etmekle birlikte,[206] bazı kaynaklar bu şehrin Bûğ köyünde vefat ettiğini haber vermektedir.[207]

---

[191] Bu olayın geçtiği kaynaklar için bk. Sem'ânî, *el-Ensâb*, 1/415; Zehebî, *Siyer*, 13/273; a. mlf., *Târîḫ*, 20/460-1; a. mlf., *Teẕkire*, 2/635; a.mlf., Zehebî, *Târîḫ*, 20/460-1.
[192] Zehebî, *Siyer*, 13/273 (Horasan'da T gibisi kalmadı diyen Ömer b. Allek'in ifadesinin devamında yine bu kişiye ait bir ifade gibi gözüküyor); a. mlf., *Teẕkire*, 2/634.
[193] Kandemir, "Tirmizî", 41/202; Köycü, *Metotça Tirmizî*, 2.
[194] Cebeci, "İmâm-ı Tirmizî", 294.
[195] Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Hasen b. Ali Kunfüz el-Kustantînî. *el-Vefeyât*. thk. Âdil Nüveyhız (Beyrut: Dârü'l-Âfâkı'l-Cedîde, 4. Basım, 1403/1983), 189; İbn Atıyye, *Fihris*, 70; Yâfiî, *Mir'ât,* 2/144; İbn Hacer, *Taḳrîb* , 500; Kâtib Çelebi, *Keşf,* 1/559; İbnü'l-İmâd, *Şeẕerât*, 3/327; İbnü'l-Gazzî, *Dîvân*, 2/20; Ziriklî, *el-A'lâm,* 6/322; Bağdatlı İsmâîl Paşa, *Hediyyetü'l-'ârifîn, esmâ'ü'l-mü'ellifîn ve âṯârü'l-muṣannifîn* (Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî ve İstanbul: MEB Matbaası, 1951-1955), 2/19; Şemseddin Sâmi, *Kāmûsü'l-aʿlâm*, 3/1645.
[196] İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, 6/373; Ebü'l-Fidâ, *Muḫtaṣar*, 2/56; Zehebî, *el-ʿİber,* 1/402; a. mlf., *Kâşif*, 2/208; a. mlf., *Mîzân*, 6/289; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 9/388; İbn Tağrîberdî, *en-Nücûm*, 3/81; Süyûtî, *Ṭabaḳāt,* 282.
[197] İbnü's-Salâh, *Muḳaddime*, 1/231; Nevevî, *Taḳrîb*, 1/30-1; Zehebî, *Siyer*, 13/277 ("Guncâr ve diğerleri dedi ki" ifadesiyle); a. mlf., *Târîḫ*, 20/461; a. mlf., *Teẕkire*, 2/635; Safedî, *Nektü'l-himyân*, 264; a. mlf., *el-Vâfî*, 4/207; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 14/648; Kehhâle, *Muʿcem,* 3/573.
[198] İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl,* 4/396; İbn Nukta, *Kitâbüt-Taḳyîd*, 1/92-3; İbn Hallikân, *Vefeyât*, 4/278; Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 26/252; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 14/648. Tirmizî'nin vefatıyla alakalı nakillerin birçoğunda Guncâr'ın, *Târîḫu Buḫârâ* adlı eserine atıf yapılmaktadır. Köycü, (*Metotça Tirmizî*, 14) hataen Pazartesi yerine Salı gecesi öldüğünü söylemektedir.
[199] Zehebî, *Mîzân*, 6/289.
[200] Alî el-Kārî, *Cemʿu'l-vesâʾil*, 1/134. Tirmizî hakkında 209'da doğup 279'da vefat ettiğini belirtenler de onun 70 yaşında vefat ettiğini söylemiş olmaktadır. Mesela bk. İbnü'l-Esîr, *Câmiʿu'l-uṣûl*, 1/193.
[201] Sem'ânî, *el-Ensâb*, 1/415; İbnü'l-Esîr, *el-Lübâb*, 1/188.
[202] Sem'ânî, *el-Ensâb*, 1/460; İbnü'l-Esîr, *el-Lübâb*, 1/213.
[203] Halîlî, *el-İrşâd,* 1/905; İbn Nukta, *Kitâbüt-Taḳyîd,* 1/93; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 14/648.
[204] İbn Atıyye, *Fihris*, 70.
[205] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 14/649.

1.1.2. İlmî Yönü

Tirmizî, ifrat ve tefritten uzak bir âlimdir. Kur'ân'daki Resûl'e itaat ve ittiba emirlerinden dolayı sahih sünnetleri tespite çalışmaktadır. Yine Kur'ân-ı Kerîm ve Sünnet-i Seniyye'deki yalan ve iftiradan kaçınılması emirleri sebebiyle Hz. Peygamber'e ait olmayan bir ifadeyi ona nispet etmekten son derece sakınmaktadır. Zira yalan ve iftiranın en ileri derecesi söz ve fiilleri dinin kaynaklarından olan Resûlullah'a yapmadığı ve tavsiye etmediği bir şeyi nispet etmektir. Bu nedenle Tirmizî hadisleri tümden kabul veya tümden reddeden bir anlayıştan uzak durmaktadır.

İfrat ve tefritten uzak duran Tirmizî'nin güzel bir hususiyeti de Allah'ın kullarından istediği "korku ve umut arasında olma" vasfını ilmî hayatına da yansıtmış olmasıdır. İfrat ve tefritten kaçarken çıkarımlarında yanlış hüküm verme korkusu ve doğru hüküm verme umudu içerisindedir. Nitekim çıkarımlarında yer yer "bana göre",[208] "sanki",[209] "muhtemelen",[210] "olması ihtimali bulunmaktadır",[211] "…olduğunu düşünmüyorum"[212] gibi ifadeler kullanarak kesin hüküm vermekten sakınmakta, bazen "ben bilmiyorum"[213] demektedir.

Tirmizî müminlerin temel vasıflarından olduğu üzere Allah Teâlâ, Hz. Peygamber ve ashâbının sevgisiyle dolu ve onlara son derece saygı duyan biridir. Allah sevgisine en uzun bâblardan birini Tefsîr Bölümü'ne ayırması ve bu bölümün bâblarına besmele ile başlaması örnek verilebilir. Tefsîr Bölümü'nde hadisleri sûre sıralamasına uygun şekilde nakletmesinden bağımsız olarak ilk bâb ve son iki bâbdaki uygulamaları da Allah ve Resûlü'ne sevgisini göstermektedir. İlk bâbda naklettiği hadiste -Allah

---

[206] İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl,* 4/396; İbn Nukta, *Kitâbüt-Taḳyîd*, 1/92-3; İbn Hallikân, *Vefeyât*, 4/278; İbnü's-Salâh, *Muḳaddime*, 1/231; Nevevî, *İbn Hacer, Taḳrîb*, 1/30-1; Ebü'l-Fidâ, *Muḫtaṣar*, 2/56; Zehebî, *el-'İber,* 1/402; a. mlf., *Mîzân*, 6/289; a. mlf., *Siyer*, 13/277; a. mlf., *Târîḫ*, 20/461; a. mlf., *Teẕkire*, 2/635; Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 26/252; Safedî, *el-Vâfî*, 4/207; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 14/649; Süyûtî, *Ṭabaḳāt,* 282; Şemseddin Sâmi, *Kāmûsü'l-A'lâm*, 3/1645; Kehhâle, *Muʿcem,* 3/573; Ziriklî, *el-A'lâm*, 6/322.

[207] Sem'ânî, *el-Ensâb*, 1/415, 460; İbnü'l-Esîr, *el-Lübâb*, 1/188, 213; Şemseddin Sâmi, *Kāmûsü'l-aʿlâm*, 3/1645.

[208] 17, 22, 230, 368, 679. hadis… Bazı açıklamalarını Buhârî (620, 683. hadis…) ve Dârimî (1886) gibi kaynakları da "Bana göre" diyerek belirtmektedir. "Indî" diyerek görüşlerini açıklamaktadırlar.

[209] 286, 541, 639, 666, 1032. hadis… "Keene" diyerek görüşünü belirtmektedir.

[210] 3945. hadis. "Lealle" diyerek düşüncesini ifade etmektedir.

[211] 368, 3869. hadis. "Ühtümile-yuhtemelü en yekûne" denilmektedir.

[212] 1075. hadis. "Erâhü…" diyerek düşüncesini paylaşmaktadır.

[213] 1891. hadis. "Lâ edrî" ifadesiyle bilmediğini açıklamaktadır.

Resûlü'nü (hadisleri) dikkate almadan- reyle yapılan tefsirin kötülüğü vurgulanmaktadır.[214]

Tefsîr Bölümü'nün sondan ikinci bâbında insanın unutkan olduğu, bu nedenle yazma ve şahitlerin emredildiği (Tâhâ 20/115) hatırlatılmakta[215] ve son bâbında Allah Teâlâ'yı tesbih ve onun sevdiği bir ameli gösterme mahiyetinde bu konuları içeren şu hadisi aktarmaktadır:

> "Allah yeryüzünü yarattığı zaman yeryüzü sallanmaya başladı. Bunun üzerine Allah dağları yarattı. Onları yeryüzüne yerleştirdi de yeryüzünün sarsıntısı durdu. Melekler dağların ağırlığına şaştılar ve 'Ya Rabbi! Yarattıklarının içinde dağlardan daha kuvvetli bir şey var mıdır?' dediler. Allah 'Evet. Demir var' buyurdu. Melekler 'Ya Rabbi! Yarattıklarının içinde demirden daha güçlü bir şey var mıdır?' dediler. Allah 'Evet. Ateş var' buyurdu. Melekler 'Ya Rabbi! Yarattıklarının içinde ateşten daha kuvvetli bir şey var mıdır?' dediler. Allah 'Evet. Su var' buyurdu. Melekler 'Sudan daha güçlü bir şey var mıdır?' dediler. Allah da 'Evet. Rüzgâr var' dedi. Melekler 'Yarattıklarının içinde rüzgârdan da daha kuvvetli bir şey var mıdır?' deyince Allah şöyle buyurdu: "Evet. Sağ eliyle verdiğini sol elinden gizleyen Âdemoğlu var."[216]

Tirmizî'nin bazı râvileri tanıtırken bir vesileyle konu dışına çıkarak bir hadisini nakletmesi -o râvinin bir naklini göstermesinin yanında- Resûlullah ve hadislere sevgisine işaret etmektedir.[217] Bazı râvileri tanıtırken de neseblerini sahâbîye kadar zikretmesi sevgisi sebebiyle sahâbeyi anma vesilesi olarak değerlendirilebilir.[218]

Allah Resûlü'ne sevgisi nedeniyle Tirmizî hadislerin anlaşılıp tatbik edilmesini amaçlamaktadır. Bilhassa ibadet ve muâmelât konularında hadisin sıhhati yanında ulemanın fıkhî görüşlerini de vermektedir. Bu şekilde ulemanın çıkarımlarını aktararak ve yer yer sebeb-i vürud ve şerhine yönelik bilgiler vererek hadislerin anlaşılmasına çalışmaktadır. Zira hadisler anlaşılmadan sünnet-i seniyye hayata tatbik edilemez. Bu nedenle bazı yerlerde hadisle ilgili açıklamaların akabinde "Hadisle ilgili bu açıklama

---

[214] 2950-2952. hadis.
[215] 3368. hadis.
[216] 3369. hadis.
[217] 3321. hadis.
[218] 24, 2832. hadis. Burada sahâbîlerden bazısının Hz. Peygamber ile akrabalıklarının olduğu da dile getirilmelidir. Mesela bk. Hayati Yılmaz, *Hz. Muhammed'in Aile ve Akraba Atlası* (İstanbul: BSR Yayınları, 2012), 286.

ittibaya daha uygundur",[219] "Bu hadise ittiba ederek şu uygulamayı müstehab görmüşlerdir"[220] gibi ifadeler kullanılmaktadır. Ayrıca Tirmizî, *es-Süneni*'nin sonundaki 'İlel Bölümü'ne öncelikle bu kitaptaki hadislerin ikisi hariç tümünün kendisiyle amel edilen hadisler olduğunu belirterek başlaması bu hadislerin hayata yansıtılmasını hedeflediğini göstermektedir.[221]

Tirmizî yeni bilgiler öğrenerek ilmi düzeyini artırmaya çalışan biridir. Naklettiği bir hadisin akabinde "-Süveyd bana söyleyinceye kadar- bunu sadece İbn Ebî Adî'nin rivayetinden biliyordum" demesi buna delalet etmektedir. Bu açıklamalarının akabinde Süveyd'den tahammül ettiği aynı hadisi nakletmekte ve bu tarikin senedi Abdullâh b. Mübârek (öl. 181/797) aracılığıyla İbn Ebî Adî'nin naklettiği Şu'be b. el-Haccâc'a (öl. 160/776) ulaşmaktadır.[222]

Şüphesiz ki hadisin aktarımı, anlaşılması ve tatbiki aşamalarının temelini hadisin aktarımı teşkil etmektedir. Tirmizî aktarılan rivayetin sıhhatinde önem arz eden senedin muttasıl, râvilerin güvenilir olması, hadisin şâz olmaması ve illet içermemesine dikkat etmekte, bu konularda yeterli açıklamalar yapmaktadır. Zira sıhhati problemli bir rivayetin anlaşılmasının bir önemi yoktur. Bu konuda Tirmizî'nin bir hadisi ulaşabildiği bütün tarikleriyle değerlendirmesi ve o konuda hadis nakleden diğer sahâbîlerin isimlerini zikretme ihtiyacı hissetmesi ilmi titizliğinden kaynaklanmaktadır.

Bir hadîsin aktarımına yönelik sahîh veya zayıf farklı tariklerini belirtmesi, bazı bâblarda olmaması veya ulaşamaması nedeniyle zayıf olduğuna işaret ederek sadece zayıf hadis zikretmesi gibi hususlar Tirmizî'nin objektifliğini göstermektedir.[223] Bu objektifliği hadisin anlaşılmasına yönelik fıkhî görüşlerdeki farklılıkları zikretmesinde de görülmektedir.[224]

Tirmizî'nin bir diğer özelliği de istişâre ile hareket etmesidir. Bir hadisi en ince ayrıntısına kadar araştırmakla birlikte bazen Buhârî başta olmak üzere uzman hocalarına da danışmaktadır. Çokça zikrettiği "Lâ na'lemühû (na'rifühû)…illâ.. / bunu ancak şöyle

[219] 157. hadis.
[220] 541. hadis.
[221] Tirmizî, "'İlel", 1280.
[222] 3438. hadis.
[223] 195-196, 1020, 2306. hadis.
[224] 7, 86, 87, 115, 144, 185. hadis… İhtilaf durumunda bazen amelin "bazıları" (899. hadis) veya "çoğunluğa" (900. hadis) göre ne üzere olduğu ifade edilmektedir.

biliyoruz" ve "ındenâ / bize göre"[225] gibi ifadeler fikir alışverişi ve istişare sonucu aktardığı görüşleri yansıtmaktadır.

Tirmizî kendi görüşlerini çoğu zaman hadisin sıhhati, bazen de hadisin anlaşılması ile ilgili olarak bildirmektedir. Görüşlerinde bazen kesin ifadeler kullanmakta, bazen de "Bana göre", "sanki" diyerek zihninde ağırlık basan tarafı paylaşmaktadır. Bu da Tirmizî'nin özgünlüğünü göstermektedir. Tirmizî'nin özgünlüğünü gösteren diğer bir husus da genelde görüşlerini benimsediği ehl-i hadise muhalif çıkarımlarının da olmasıdır.[226] Bu, ehl-i hadise taassupla bağlı olmadığını da ortaya koymaktadır.

Tirmizî'nin "Her bir ilim sahibinin üzerinde bir bilen vardır" (Yûsuf 12/76) ayetini özümsediği görülmektedir. Mesela Tirmizî'nin en başta gelen hocası Buhârî'dir. O, hadis ilmini Buhârî'den alıp[227] onunla hadiste ince anlayış sahibi olmuş ve fıkhü'l-hadîste derinleşmiştir.[228] Buhârî hakkındaki hayranlığını şöyle dile getirmektedir: "Irak ve Horasan'da illetleri ve tarihi verileri anlayıp yorumlama ve isnad bilgisinde Buhârî'den daha bilgili büyük birini görmedim."[229] Bu ifade Tirmizî'nin üzerinde büyük emeği olan hocasına vefasını da göstermektedir. Hocasının büyüklüğünü belirtmekle birlikte ilgili ayet gereğince her bir bilgiyi daha iyi bilen biri olabileceği gerçeğinin farkındadır. Hocasının büyüklüğüne rağmen taassuba kaçmamakta ve daha doğru olduğunu düşündüğü bazı meselelerde hocası Buhârî'nin görüşüne katılmamaktadır.[230]

---

[225] 421, 1134, 2449. hadis…
[226] 95-96, 157. hadis…
[227] Zehebî, *Târîḫ*, 20/459; Safedî, *Nektü'l-himyân*, 264; a. mlf., *el-Vâfî*, 4/207.
[228] Zehebî, *Teẕkire*, 2/634.
[229] Tirmizî, "'İlel", 1281. Yûsuf b. Muhammed Abdullah ed-Dahîl'in *Su'âlâtü't-Tirmiẕî li'l-Buḫârî* (Medine: el-Câmiatü'l-İslâmiyye, 1400) adlı bir çalışması olduğuna dair bk. Kandemir, "Tirmizî", 41/203.
[230] Aljaad, Tirmizî'nin *es-Süneni*'nde hocasına Buhârî'nin kanaatine katılmadığı dört yer olduğunu belirtmektedir. Bunların biri iki zayıf râviden hangisinin daha evlâ olduğu (1886, -tekrar- 3275. hadis), diğer üçü ise hadisin tariklerinden hangisinin daha sahih olduğu (17, 22, 2393. hadis) ile alakalıdır. Yazar ulaşabildiği diğer kaynaklara bakarak bu meselelerde bu iki âlimden hangisinin hangi meselelerde daha doğru kanaatte olduğuna dair açıklamalar yapmaktadır. Tirmizî'nin hocasına katılmadığını ifade ederken güzel bir üslup ve tam bir edeple doğru olduğuna kanaat getirdiği düşüncesini ifade ettiğine dikkat çekmektedir. Son ihtilaf meselesinde Tirmizî'nin görüşü belirtilmekle birlikte Buhârî'nin görüşü *es-Sünen*'den değil, *el-'İlelü'l-kebîr*'den nakille aktarılmaktadır [Anas Aljaad, "İmam Tirmizî'nin Sünen'inde Hocası İmam Buhârî'ye Muhalefet Ettiği Hususlar", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 / 2 (Haziran 2015): 151-176]. Tirmizî'nin, Buhârî ile aynı görüşte olduğu yerlerden biri için bk. 2682. hadis. Burada Tirmizî "Re'yü Muhammed b. İsmâîl hâzâ esahh / Buhârî'nin bu görüşü daha doğrudur" demektedir.

Tirmizî'nin büyük ve geniş kaynak ağına rağmen en değerli bilgilerinin Abdurrahmân b. Mehdî'ye kadar uzandığı söylenebilir. Zira üstadı Buhârî, yanında kendini küçük hissettiğini bildirdiği tek kişinin hocası Alî b. el-Medînî olduğunu bildirmektedir.[231] Alî b. el-Medînî de hocası Abdurrahmân b. Mehdî'ye hayranlığını "Eğer rükün ve makam arasında bana yemin ettirilseydi Abdurrahmân b. Mehdî'den daha bilgili hiçbir kimseyi görmediğime yemin ederdim" ifadesiyle dile getirmektedir.[232] Abdurrahmân b. Mehdî ise hadis konusunda önder kişilerin Süfyân-ı Sevrî (öl. 161/778), Mâlik b. Enes, Evzâî (öl. 157/774) ve Hammâd b. Zeyd (ö. 179/795) olduğunu söylemektedir.[233] Tirmizî'nin kaynaklarının, nesilden nesle takdir ve hayranlıkla andıkları hocaları bu şekilde devam etmektedir.

Tirmizî'nin hadis-i şerifleri topladığı bu eserindeki asıl hedefinin ise rızâ-i Bârî olduğu açıktır. Zira kulun dünya hayatında iki vazifesi vardır. Biri Hâlık'a, diğeri mahluka yöneliktir. Tirmizî'nin *es-Süneni*'nde zikrettiği ilk hadiste "abdest" ve "namaz" ile kul ve kamu hakkına riayete dikkat çekilmesi bunları hatırlatmaktadır. Bu hadis şudur: "Abdestsiz namaz kabul edilmez. Ganimetten aşırılarak elde edilen hiçbir maldan da sadaka kabul edilmez".[234] Dinin direği olması sebebiyle kişinin dini yaşantısını ayakta tutan namazın abdestle kabul olunacağı belirtilmektedir. Bu vesileyle günde beş kere alınan abdestle de imanın yarısı olarak nitelenen temizliğe vurgu yapılmaktadır. Sonra kul ve kamu hakkının ihmal edilmesi sebebiyle haram yoldan elde edilen gelirle yapılan hayırların kıymet-i harbiyesinin olmadığı ifade edilmektedir.

Tirmizî'nin son zikrettiği hadis de halîfe tayin edilerek dünyayı imar ile görevlendiren insanın bu şuuru kaybetmemesine yöneliktir: "Allah, cahiliyye gururunu ve atalarla övünme kötülüğünü sizden gidermiştir. İnsanlar takva sahibi mü'min ve bahtsız günahkâr olarak iki gruptur. İnsanlar Hz. Adem'in çocuklarıdır. O ise topraktandır."[235] Tüm insanların atasının bir olduğu ve topraktan yaratıldıkları belirtilerek üstünlüğün takvada olduğuna atıf yapılmaktadır. Günümüzdeki en büyük problemlerin başında

---

[231] Ebü'l-Hasenât Muhammed Abdülhay b. Muhammed el-Leknevî, *er-Ref'u ve't-tekmîl fi'l-cerḥi ve't-ta'dîl,* tahkik ve ta'lîk: Abdülfettâh Ebû Gudde (Halep: Mektebetü İbn Teymiyye, 1383/1963), 185.

[232] 'İlel, 1290. Hadislerin ezberlenmesine ve lafzî olarak rivayet edilmesine çok önem veren Abdurrahmân b. Mehdî, Basra muhaddislerinin ilmini en iyi bilen kişi olarak tanınmıştır. 796 yılında Bağdat'a yerleşmiş ve buradaki ilim meclisleri çok rağbet görmüştür [Mücteba Uğur, "Abdurrahmân b. Mehdî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/168.].

[233] 'İlel, 1289.

[234] 1. hadis.

[235] 3956. hadis.

gelen başkasını dışlama yerine farklı kabile ve milletlerle tanışma ve dünyanın imarına yönelme salık verilmektedir.

Tirmizî'nin ilmî kişiliği hakkında söylenebilecek diğer bir husus Allah'ın rızasına yönelik olarak insanlığa bir katkı sunmak istemesidir. Bunun için devasa bir bilgi yükünü bir esere sığdırmıştır. Hadis usulüne dair bazı bilgiler aktardığı 'ilel-i ṣaġīr bölümünü de çok muhtasar tutmuş ve bu konuda şöyle demiştir: "Faydalı olacağını ümid ettiğimden dolayı bu kitabı -*es-Sünen*'i veya sondaki ilel bölümünü kastetmektedir- özet biçimde ortaya koyduk. Allah'tan bu kitabımızı faydalı kılmasını ve rahmetinden dolayı bize günah yüklememesini temenni ederim."[236] Tirmizî ayrıca fıkıhçıların görüşlerini ve hadislerin illetlerine dair bilgileri bu konularda sorulara muhatap olması ve bu nedenle de insanlara faydalı olacağı ümidiyle *es-Sünen*'de sunduğunu belirtmektedir.[237]

Tirmizî ilim ve fazilet ehli diyerek vasfettiği ilk tasnifi yapan kişileri sıralarken de onların bu yaptıklarında birçok fayda bulunduğunu, Allah'ın müslümanları bu eserlerle faydalandırması sebebiyle onlar için büyük bir ecir olduğunu, onların tasnif ettikleri şeyde örnek olduklarını belirtmektedir.[238] Bu, Tirmizî'nin, kendisinin de böyle güzel bir iş yapmak istediğini göstermekte ve bu isteğine nail olmaktadır. Zira sonraki âlimlerce de faydasına dikkat çekilen[239] *el-Câmi'* adlı eserini Tirmizî, çok titiz bir şekilde hazırlaması sebebiyle müminlere en güzel hediyeyi takdim etmekte ve onun şöyle dediği nakledilmektedir: "Kimin evinde bu kitap olursa sanki evinde konuşan bir Nebî vardır."[240]

Tirmizî'nin bir diğer hususiyeti teslimiyetidir. Allah'ın istediği şekilde araştırma, akletme ve düşünme yükümlülüklerini yerine getirmektedir. Bu aklı aşan bir konuda hadis olabilir; ama araştırma sonucunda bu hadisin sübut ve sıhhatinde bir problem

[236] Tirmizî, "'İlel", 1299.
[237] Tirmizî, "'İlel", 1281.
[238] Tirmizî, "'İlel", 1281. Burada Tirmizî hayırla andığı, ilk defa tasnif faaliyetini gerçekleştirenleri "Hişâm b. Hassân, Abdülmelik b. Abdülaziz b. Cüreyc, Saîd b. Ebî Arûbe, Mâlik b. Enes, Hammad b. Seleme, Abdullah b. Mübarek, Yahya b. Zekeriyya b. Ebî Zaide, Vekî' b. el Cerrâh, Abdurrahman b. Mehdî ve diğerleri" diyerek belirtmektedir. "Diğer kişiler"in bazısı Ahmed b. Hanbel, İbn Ebî Hâtim ve Ebû Talib el-Mekkî'nin verdiği bilgilerde mevcuttur. Bu bilgiler de dikkate alındığında ilk tasnif çalışmalarının farklı zaman ve mekanlarda birçok alim tarafından hicrî 2. yüzyılın ortalarından sonlarına kadar yapıldığı görülmektedir (Sezgin, *Buhârî'nin Kaynakları*, 27).
[239] Mesela bk. İbnü'l-Esîr, *Kâmil,* 6/373
[240] Zehebî, *Siyer*, 13/274 Ayrıca bk. İbn Nukta, *Kitâbüt-Takyîd*, 1/93-4; Zehebî, *Târîḫ*, 20/461-2; a. mlf., *Teẕkire*, 2/634, Kâtib Çelebi, *Keşf,* 1/559.

yoksa onu kabul etmektedir. Mesela "Cehennem ateşi bin sene yakıldı kırmızılaştı. Sonra bin sene daha yakıldı, beyazlaştı. Tekrar bin sene yakıldı ve siyahlaştı. Şimdi simsiyah ve karanlıktır."[241] hadisinin o zaman akılla anlaşılması mümkün değilken bunu nakletmektedir. Hatta mevkūf bir varyantını da vermekte ve mevkūf naklin daha doğru olduğunu söylemektedir. Bu hadis, sadece vahye muhatap olması sebebiyle Hz. Peygamber'in söyleyebileceği bir ifadedir. Ancak Tirmizî elindeki verileri aktarmakla kendini yükümlü hissetmekte ve verilerle asla oynamamaktadır. Merfû hadisi çeşitli gerekçelerle sahâbe ve tâbiûnun kendi ifadeleriyle aktardıkları da malum olmakla birlikte Tirmizî bu konularda yoruma girmemektedir. Ayrıca burada örnek verilen bu hadis *Kütüb-i Sitte*'nin diğer eserlerinde olmayan bir rivayettir.

İtikadi meselelerde mezhebi açıklamalara da yer veren Tirmizî'nin Ehl-i Sünnet'in görüşlerini benimsediği görülmektedir. Allah her şeyin yaratıcısı olarak (el-En'âm 6/102) kötü işlere karşı uyarılarını da yaparak (Nisâ 4/13-14) imtihan olan dünya hayatlarında kullarına verdiği irade hürriyetiyle (el-Kehf 18/29) onların yapmak istediklerini gerçekleştirmektedir. Nitekim Allah'ın, Resûlü'ne *"...Oku attığında sen atmadın, Allah attı."* (el-Enfâl 8/17) buyurması buna bir örnektir. Bunun gibi *es-Sünen*'deki bir hadiste Allah'ın sadakayı alıp kabul etmesi ile ilgili mecazi bir anlatım bulunmaktadır. Hadisin devamında ilim ehlinden birçoğunun bu hadis ve benzerleri hakkında "Bu rivayetler sabit olabilir. Bunlara inanılır, vehme düşülüp "Nasıl?" denilmez. Ehl-i sünnet ve'l-cemaatten ilim ehinin kavli böyledir" açıklaması yapılmaktadır. Cehmiyye'nin ise bu hadisleri inkar ettiği ve ilgili ayetleri ilim ehlinin tefsirinden farklı bir şekilde tefsir ettiğine değinilmektedir.[242] Bu şekilde açıklamalara devam edilmektedir. Tirmizî Cehmiyye'nin hem hadis hem de tefsir de yaptıklarını ilim ehlinin tavrından ayırarak Cehmiyye'nin tutumunun ilmî yaklaşımdan uzak olduğunu göstermektedir.

Ahirette kulun Rabbi'yle konuşmasını içeren bir hadisin akabinde Tirmizî, Vekî' b. el-Cerrâh'ın (öl. 197/812) bir gün öğrencilerine "Burada Horasanlılardan kim varsa bu hadisi Horasan'da aktarmak suretiyle Allah'ın rızasını kazansın. Çünkü Cehmiyye mezhebi; Allah'ın kullarıyla konuşmasını inkâr etmektedir" dediğini aktarmaktadır.[243]

[241] 2591. hadis.
[242] 662. hadis.
[243] 2415. hadis.

İyiliği emretme ve kötülüklerden sakındırma prensibiyle İslam'a aykırı düşüncelerin tebliğ yoluyla düzeltilmesi hedeflenmektedir. Bu çalışmaların neticesinde hicrî 2. yüzyılın başlarından 4. yüzyılın başlarına kadar Tirmiz, Nihâvend ve Horasan bölgelerinde yayılan bu bid'at fırkası, mensuplarının bir kısmının zaman içinde Eş'ariyye'ye katılmasıyla dağılmış ve Cehmiyye'nin, Allah'ı tenzih maksadıyla da olsa nasların ifade ettiği manaları aşacak derecede te'vile gitmesindeki[244] ifrat durumu engellenmiştir.

Tirmizî, ahirette Allah'ın görüleceğiyle ilgili bir hadisi naklinden sonra ise Resûlullah'tan buna benzer pek çok rivayet geldiğini bildirmektedir. Sûfyân-ı Sevrî, Mâlik b. Enes, Abdullâh b. el-Mübârek, Süfyân b. Uyeyne, Vekî' b. el-Cerrâh ve diğer ilim adamlarının bu hadisleri rivayet ettiklerini ve "Bunlar rivayet edilir. 'Bu nasıldır?' denilmeden bunlara inanılır" dediklerini belirtmektedir. Hadisçilerin de kabul ettikleri görüşün bu şekilde olduğunu, bu hadislerin geldiği gibi rivayet edileceğini, yorum ve vehme girmeden ve 'Nasıl?' denilmeden bunlara inanılacağını bildirdiklerini dile getirmektedir.[245] Allah'ın eli, terazisi gibi ifadelerin geçtiği diğer bir hadiste Tirmizî bu görüşü kendisinin de benimsediğini göstererek şunları söylemektedir: "Bu, imamların rivayet etmiş oldukları, bizim de tefsir ve yoruma girmeden geldiği şekliyle iman ettiğimiz bir hadistir."[246] Bu ifadelerden Tirmizî'nin, Mâturidî ve Eş'arî mezheplerinin çıkmadığı dönemde itikadda Ehl-i Sünnet'in diğer bir mezhebi Selefiyye'nin görüşlerini benimsediği anlaşılmaktadır. Zira Selefiyye, nasları tevile girmeden kabul etmektedir.[247]

İmtihan gereği bazı ayet-i kerîmelerin müteşabih olması durumunun hadislerde de görülmesi tabidir. Mümine düşen müteşabih ayetleri "İnandık. Hepsi Rabbimiz katındandır" (Âl-i İmrân 3/7) diyerek teslimiyetle kabul etmektir. Ehl-i Sünnet mezhepleri -bazısı tevil ederek bazısı tevil etmeyerek- bu konudaki hadisleri de kabul etmektedir. Ancak Cehmiyye gibi bid'at fırkaları bu konudaki hadisleri inkâr etmekte, ilgili ayetleri de anlamının dışına çıkacak şekilde tevile başvurmaktadır.

es-Sünen'de diğer bazı itikadi fırkaların düştüğü yanlışlıklara da işaret edilmektedir. Birçok hadiste Kur'ân okuyup okudukları Kur'ân'ın köprücük kemiklerinden öteye

[244] Şerafettin Gölcük, "Cehmiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul, TDV Yayınları,1993), 7/234-236.
[245] 2557. hadis.
[246] 3045. hadis. İbn Sîrîn'den naklettiği bir ifade için bk. İlel, 1282-3.
[247] İbrahim Kâfi Dönmez, "İslam Dini", İlmihal (Ankara: TDV Yayınları, 2001), 1/24-25.

geçmeyeceği, okun yaydan çıktığı gibi İslam Dini'nden çıkacak bir topluluktan bahsedilmektedir. Bunları Harûriyye ve diğer Hâricî fırkaları olarak değerlendiren Tirmizî[248] bu bid'at fırkalarına karşı da dikkatli olunmasını salık vermektedir. Tirmizî'nin kader konusunu bâb olarak değil bölüm olarak ele alması insanın sorumluluğuyla ilgili meselelerde ilahi kaderi kabul etmeyen Kaderiyye'ye bir cevap olarak değerlendirilebilir.

Tirmizî bir bâbda namazın terki ile şirk ve küfür arasındaki durumu belirten hadisleri nakletmektedir. Hocası Ebû Mus'ab ez-Zührî el-Medenî'nin (öl. 242/856) "İman kavildir / dille ikrar etmektir" diyenin tevbe etmeye çağrılacağını belirten ifadesini aktarmaktadır.[249] İlim ehlinden hiçbir kimsenin zina, hırsızlık ve içki yasaklarını işleyen kişi hakkında kâfir olduğuna hükmettiklerini bilmediklerini söyleyerek imanın amelden de ayrı olduğunu bildirmektedir.[250] Zira Kur'ân-ı Kerîm'de imanın kalben tasdik olduğu (el-Hucurât 49/14) bildirilmektedir. Kâmil iman kalbî tasdikin söz ve amelle birleşmesiyle meydana gelecek olmakla birlikte imanda kalbin tasdiki dille ikrar ve iman göstergesi amelden ayrılmaktadır. Ancak ashâbın ilgili hadislerden hareketle imanın kişideki en önemli göstergesi olan namazı diğer amellerden ayrı tuttukları belirtilmektedir: "Ashâb amellerden namaz dışında hiçbirini küfür olarak görmüyorlardı."[251] Kur'ân'da "iman eden ve salih amel işleyenler" (el-Bakara 2/25, Âl-i İmrân 3/57, en-Nisâ' 4/57, el-Mâide 5/9…) şeklindeki ayetlerde de buyurulduğu üzere iman ve ameller ayrı olarak değerlendirilmektedir. Ancak ilgili hadisler ve sahâbenin konuya bakışı namazın terkinin çok büyük bir vebal, mümine yakışmayacak ve imanıyla bağdaşmayacak bir durum olduğunu göstermektedir.

Tirmizî'nin bazı nakilleri de Şiîleri ilgilendirmektedir. Bir yerde İbn Ömer'in "Biz Resûlullah hayatta iken Ebû Bekir, Ömer ve Osmân (sıralamasıyla bu önde gelen sahâbîleri) zikrederdik" ifadesini aktarmaktadır.[252] Bu, Şiîlerin tavrına karşı onun

[248] 2188. hadis.
[249] 2622. hadis
[250] 2622. hadis
[251] 2622. hadis. Bu konuya benzer bir durumu ifade eden diğer bir hadisin şerhine dair bk. Şule Yüksel Uysal, "Men Teşebbehe bi Kavmin" Hadisini Küresel Giyim Kültürü Açısından Yeniden Okumak", *Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 11 / 7 (İlkbahar 2016): 293-314.
[252] 3707. hadis.

düzeltme amaçlı açıklaması olarak değerlendirilebilir. Zira bazı şiîler bazı sahâbîleri dışlayıp Hz. Alî'yi en önemli sahâbî konumuna getirme çabasına girmişlerdir.[253]

Tirmizî *es-Süneni*'nde kısa tuttuğu iman bölümünde günümüz problemlerinden biri olan mümin kardeşini kafirlikle itham etmeyi ifade eden tekfir meselesiyle ilgili iki hadise yer vermektedir. Bunların ilkinde tekfirin mümin kardeşini öldürme gibi olduğu,[254] ikincisinde tekfir edilenin eğer kafir değilse kafirlik isnadının isnad edene döneceği[255] ifade edilmektedir. Bu hadisler kişiyi tekfirden tamamen uzak tutacak mahiyettedir.

1.1.3. Hadisçiliği

Tirmizî'nin hadis ilmindeki değerini rivayet asrındaki en kıymetli altı hadis kitabından birinin yazarı olması göstermektedir. Onun bu konuma gelmesinde Buhârî'nin etkisi büyüktür. Tirmizî birçok kaynaktan istifade etmekle birlikte Buhârî başta olmak üzere üç hocasını özel olarak zikretmektedir. *es-Süneni*'nde hadislerdeki illetler, ricâl ve tarih hakkında bilgileri Buhârî'nin *et-Târîḫ* kitabından tahric ettiğini bildirmektedir. Bu malumatın çoğunu üstadı Buhârî ile münazara ettiğini dile getirmektedir. Nakilleri içinde hocalarından Dârîmî ve Ebû Zür'a ile münazara ettiklerinin de olduğunu söylemektedir. Ancak Dârimî ve Ebû Zür'a'dan istifadesinin Buhârî'den istifadesine nispetle az olduğunu ifade etmektedir.[256] Tirmizî'nin Buhârî'den râvilerin tanıtımı,[257] cerh-ta'dîl durumu,[258] senedde kopukluk olup olmadığı,[259] hadisin değerlendirmesi ve sıhhati,[260] merfû, mevkūf veya mürsel olduğu[261] hakkında pek çok açıklama nakletmesi ondan çok istifade ettiğini açık bir şekilde göstermektedir.

Ayrıca Tirmizî, Buhârî'nin kendisine "Senin benden faydalandığından daha fazla ben senden faydalandım" dediğini belirtmektedir.[262] Hadis ilminde asrında müminlerin önderi olan hocası Buhârî'nin bu ifadesinin Tirmizî için çok büyük bir şahitlik olduğu ifade edilmektedir.[263] Hocası yanında dönemindekiler ve sonrasındakiler de Tirmizî'nin

[253] Dönmez, "İslam Dini", 1/29.
[254] 2636. hadis.
[255] 2637. hadis.
[256] Tirmizî, "'İlel", 1281.
[257] 241, 296, 586, 1667. hadis.
[258] 343, 364, 586, 1461,1579, 1674, 1886, 2121, 3275. hadis…
[259] 322, 739, 1451, 1453, 1548, 1841, 2916, 3094, 3299. hadis...
[260] 128, 683, 814, 928, 1010, 1016, 1126, 1150, 1177, 1361, 1532, 1579, 2730, 2811, 3235. hadis…
[261] 866, 1581, 1588. hadis.
[262] İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb,* 9/389.
[263] Şâkir, "Muḳaddime", 87.

büyüklüğünü belirtmektedir. Buhârî'nin vefatından sonra "Buhâri öldü. Horasan'da ilim, hıfz, zühd ve verâ hususunda Ebû Îsâ gibisi kalmadı." denildiği aktarılmaktadır.[264] Tirmizî'nin öne çıkan hâfız imamlardan biri olduğu, Allah'ın onunla müslümanları faydalandırdığı dile getirilmektedir.[265] İlmi, güçlü hâfızası, zühd ve takvâsı ile temayüz ettiği,[266] hıfz ve itkanda delil olduğu belirtilmektedir.[267]

Tirmizî'nin, Buhârî'nin kendisinden semâ ettiğini; ancak bunu garîb bulduğunu belirttiği bir hadise[268] sonraki kaynaklarda da atıf yapılmaktadır. Atıyye b. Sa'd el-Avfî'nin (öl. 111/729), Ebû Saîd'den naklettiği bu hadiste Resûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in Hz. Ali'ye "Ey Ali! Bu mescidde ben ve senden başka hiç kimsenin gusül gerektiren bir halde bulunması helal olmaz." buyurduğunu aktarmaktadır.[269] Atıyye zayıf bir râvi olmakla birlikte Tirmizî "Bu, hasen garîb bir hadistir. Bunu ancak bu tarikten biliyoruz" demektedir. Nevevî ve İbn Hacer, Tirmizî'nin bunu şahidleriyle hasen yaptığını belirtmekte[270] ve bu hadisin makbuliyetine işaret etmektedirler.

Tirmizî'nin Buhârî'nin kendisinden dinlediğini belirttiği, senedinde zayıf bir râvinin bulunmadığı diğer bir hadiste şu ayet-i kerimenin sebeb-i nüzulüne dair bilgi aktarılmaktadır: "(Savaş gereği,) hurma ağaçlarından her neyi kestiniz yahut (kesmeyip) kökleri üzerinde dikili bıraktınızsa hep Allah'ın izniyledir. Bu da fasıkları rezil etmesi içindir" (el-Haşr 59/5). Tirmizî bu hadisi önce hocası el-Hasen b. Muhammed'den muttasıl olarak nakletmekte ve "hasen garîb" olarak değerlendirmektedir. Sonra diğer bir hocası Dârimî'den sahâbî râvisi olmaksızın mürsel nakletmektedir.[271]

---

[264] Zehebî, *Siyer*, 13/273; a. mlf., *Tezkire*, 2/634; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 9/389. Horasan'da Tirmizî gibisi kalmadı diyen -isminde ihtilaf edilen- Ömer b. Mâlik'in bir ifadesidir.
[265] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 26/250.
[266] Kandemir, "Tirmizî", 41/202.
[267] İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, 3/327.
[268] Tirmizî, Menâkıb, 21 (No: 3727).
[269] İbn Nukta, *Kitâbüt-Takyîd*, 1/94-5; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 14/649. Ayrıca bk. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 26/252; Zehebî, *Siyer*, 13/272; a. mlf., *Târîh*, 20/460; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 9/387. Senedin Tirmizî ile Atıyye arasındaki kısmı "Alî b. el-Münzir -- Muhammed b. Fudayl -- Sâlim b. Ebî Hafsa" şeklindedir. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*'nde (41/202) *el-Câmi'u's-sahîh* dışında ondan bir (veya iki) hadis rivayet ettiği nakledilmiştir.
[270] Zehebî, *Siyer*, 13/272, dn. 4.
[271] 3303. hadis. Tirmizî'nin nakillerinin akabinde "Buhârî bu hadisi benden işitti." Şeklindeki açıklaması Mustafâ Elbânî Baskısı'nda (5/409) bulunmamakla birlikte Meârif (747) ve Risâle Baskılarında yer almaktadır.

Tirmizî, *es-Sünen*'de Buhârî'nin bilmediğini belirttiği diğer bazı hadisler veya bu hadislerin tariklerini de zikretmektedir.[272] Mesela senedinde zayıf bir râvi olmayan ve "hasen garîb" olarak değerlendirdiği şu hadisi aktarmaktadır: "İslam memleketlerinden en son yıkılacak olan Medîne'dir." Tirmizî bu aktarımının akabinde Buhârî'nin bu hadisin Ebû Hüreyre'nin (öl. 58/678) rivayetinden geldiğine şaşırdığını ifade etmektedir.[273] Tirmizî, Hammâd b. Seleme (öl. 167/784) ve Abdülvehhâb b. Atâ'nın Muhammed b. Amr b. Alkame (öl. 145/762) -- Ebû Seleme (öl. 94/712-13) -- Ebû Hüreyre tarikiyle naklettiği "Biz Peygamberler miras bırakmayız" hadisinin devamında bu hadisi Buhârî'ye sorduğunu belirtmektedir. Buhârî'nin ise bu hadisi belirtilen tarikten Hammâd b. Seleme'den başka rivayet eden hiçbir kimseyi bilmediğini söylediğini dile getirmektedir. Sonra Buhârî'nin bilmediği, Abdülvehhâb b. Atâ'nın da bu tarikten naklettiği rivayeti senedli olarak aktarmaktadır.[274] İbn Kesîr, Tirmizî'den birçok âlimin rivayette bulunduğunu belirtirken Buhârî'nin de *es-Ṣaḥîḥ* dışındaki eserlerinde ondan rivayet ettiğini bildirmektedir.[275]

Müslim'in de Tirmizî'den bir hadis aldığının[276] belirtilmesi en sahîh iki hadis kitabının yazarının yaşça kendilerinden küçük olan Tirmizî'ye verdikleri değeri göstermektedir. Tirmizî; Buhârî, Müslim ve Ebû Dâvûd'dan *es-Süneni*'nde rivayette bulunmaktadır; ancak onlardan rivayeti azdır. Zira bu üç kaynağı ile genellikle aynı hocalardan hadis nakletmektedir.[277] Buhârî'nin istifade ettiği Kuteybe b. Saîd, Alî b. Hucr (öl. 244/858-59), Hennâd b. Serî (öl. 243/857), Muhammed b. el-Alâ' Ebû Küreyb (öl. 247/861), Muhammed b. Beşşâr (öl. 252/866), Muhammed b. Mûsâ (öl. 248/862), Dârimî ile Irak ve Hicâz ehlinden birçok hocasından Tirmizî de doğrudan ilim alabilmiştir.[278]

Tirmizî, Buhârî ile *eṣ-Ṣaḥîḥi*'ndeki rivayetleri bakımından 48 hocasında müşterektir. Müslim ile *eṣ-Ṣaḥîḥi*'ndeki 70, Ebû Dâvûd ile *es-Süneni*'ndeki 70 hocasında ortaktır.

---

[272] 1608, 1640, 1677, 1679, 2035, 2520, 2548, 2916. hadis. Tirmizî'nin Buhârî'ye sual ettiği, onun da garîb bulduğu hadisler için bk. 550, 614, 1286, 1609, 2520. hadis.
[273] 3919. hadis.
[274] 1608. hadis.
[275] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 14/648.
[276] Kandemir, "Tirmizî", 41/202.
[277] Kandemir, a.g.e., 41/202. Bu maddede Tirmizî'nin Buhârî'den hadis nakletmediği bildirilmekle birlikte *es-Sünen*'de Tirmizî'nin Buhârî'den biri maktû olmak üzere 51 rivayet nakledilmektedir. Tirmizî'nin Müslim'den 1 ve Ebû Dâvûd'dan 3 rivayeti *es-Sünen*'de yer almaktadır.
[278] Sem'ânî, *el-Ensâb*, 1/459-60. Ayrıca bk. İbnü'l-Esîr, *el-Lübâb*, 1/213; İbn Hallikân, *Vefeyât*, 4/278; Ebü'l-Fidâ', *Muḫtaṣar*, 2/56; İbnü'l-İmâd, *Şeẕerât*, 3/327; Ziriklî, *el-Aʿlâm*, 6/322; Kehhâle, *Muʿcem*, 3/573.

Birbirlerinden rivayetleri bulunmamakla birlikte *Kütüb-i Sitte*'nin diğer müelliflerinden Nesâî (öl. 303/915) 123 ve İbn Mâce 96 hocasında Tirmizî ile müşterektir. Tirmizî'nin 12 hocasından *Kütüb-i Sitte* müelliflerinin tümü rivayette bulunmaktadır.

Kaynaklarda zikredilen Tirmizî'nin diğer bazı hocaları şunlardır: Abdullâh b. Muâviye el-Cumahî (öl. 243/857), Abdülcebbâr b. el-Alâ' (öl. 248/862), Ahmed b. Menî' (öl. 244/858-59), Alî b. Saîd el-Kindî (öl. 249/863), Amr b. Alî el-Fellâs (öl. 249/864), Bişr b. Muâz el-Akadî (öl. 240/854 s.), Hârûn el-Hammâl (öl. 243/857), el-Hasen b. Ahmed b. Ebî Şuayb (öl. 250/865), Humeyd b. Mes'ade (öl. 244/858), el-Hüseyn b. Hureys Ebû Ammâr (öl. 244/858), İmrân b. Mûsâ el-Kazzâz (öl. 240/854 s.), İbrâhîm b. Abdillâh el-Herevî (öl. 244/858), İshâk b. Mûsâ el-Ensârî (öl. 244/858), İshâk b. Râhûye (öl. 238/853), İsmâîl b. Mûsâ el-Fezârî (öl. 245/859), Mahmûd b. Gaylân, Muhammed b. Abdila'lâ (öl. 245/859), Muhammed b. Abdilazîz b. Ebî Rizme (öl. 241/855), Muhammed b. Abdilmelik b. Ebi'ş-Şevârib (öl. 244/858), Muhammed b. Amr es-Sevvâk, Muhammed b. Ebân el-Müstemlî (öl. 244/858), Muhammed b. Humeyd er-Râzî (öl. ?), Muhammed b. Mûsâ, Muhammed b. Râfi' (öl. 245/859), Muhammed b. Yahyâ b. Ebî Ömer (öl. 243/858), Muhammed b. Ebî Ma'şer es-Sindî (öl. 247/861), Nasr b. Alî el-Cehdamî (öl. 250/864), Sâlih b. Abdillâh, Süveyd b. Nasr el-Mervezî (öl. 240/854), el-Velîd b. Şücâ' (öl. 243/857), Yahyâ ibn Dürüst (öl. ?), Yahyâ b. Eksem (öl. 242/857), Yahyâ b. Habîb b. Arabî (öl. 248/862), Yahyâ b. Talha el-Yerbûî (öl. ?), Yûsuf b. Hammâd el-Ma'nî (öl. 245/859) ve Ebû Mus'ab ez-Zührî.[279]

Tirmizî'nin kaynaklarda zikredilen bazı öğrencileri ise şunlardır: Abd b. Muhammed b. Mahmûd en-Nesefî (öl. 326/938), Abdullâh b. Nasr b. Süheyl el-Pezdevî (öl. ?), Ahmed b. Abdillâh b. Dâvûd Ebû Hâmid el-Mervezî (öl. ?), Ahmed b. Alî b. Hasnûye el-Mukrî (öl. 350/961), Ahmed b. İsmâîl b. Âmir Ebû Bekr es-Semerkandî (öl. 321/933),[280] Ahmed b. Yûsuf en-Nesefî (öl. ?), Alî b. Ömer b. et-Takī Ebü'l-Hasen es-Semerkandî (öl. ?), Dâvûd b. Nasr b. Süheyl el-Pezdevî (öl. 323/935), Esed b. Hamdûye Ebü'l-Hâris en-Nesefî, el-Fazl b. Ammâr (öl. ?), Hammâd b. Şâkir en-Nesefî, *eş-Şemâ'il*'in râvîsi el-

[279] Hocaları için bk. İbn Hibbân, *Sikāt,* 9/153; Zehebî, *Siyer,* 13/271*;* a. mlf., *Târîḫ*, 20/459; a. mlf., *Teẕkire,* 2/634; Safedî, *Nektü'l-himyân,* 264; a.mlf., *el-Vâfî,* 4/207. İbn Halfûn el-Endelüsî'nin, (ö. 636/1239) *Şüyûḫu Ebî 'Îsâ et-Tirmiẕî* adlı eserinde onun hocalarını tespit ettiğine dair bk. Kandemir, "Tirmizî", 41/202. Tirmizî'nin mezheplerin zikrinde yer verdiği muhaddis fakihlerin tercemeleri hakkında bk. Mübârekpûrî, *Muḳaddimetü Tuḥfe,* 428-484. Tirmizî'nin *el-Câmi*'nde zikredilen tefsir imamlarının tercemeleri hakkında bk. Mübârekpûrî, *Muḳaddimetü Tuḥfe,* 2/3-9.

[280] *Tehẕîbü'l-Kemâl* (26/251); *Siyer*'de (13/271). Zehebî, *Târîḫ*i'nde (24/74) onun Tirmizî'den *el-Câmi'*i'ni de tahdîs ettiğini bildirmektedir.

Heysem b. Küleyb eş-Şâşî (öl. 335/946), el-Hüseyn b. Yûsuf el-Firebrî (öl. ?), Mekhûl b. el-Fazl Ebû Mutî' en-Nesefî (öl. 308/920), Mekkî b. Nûh en-Nesefî el-Mukrî (öl. ?), Muhammed b. Ahmed Ebû Ca'fer en-Nesefî (öl. 308/920), *el-Câmi'*in râvîsi Mahbûbî olarak bilinen Muhammed b. Ahmed b. Mahbûb Ebü'l-Abbâs el-Mervezî, Muhammed b. Mahmûd b. Anber Ebü'l-Fazl en-Nesefî (öl. 342/953), Muhammed b. Mekkî b. Nûh en-Nesefî (öl. ?),[281] Muhammed b. Muhammed b. Yahyâ el-Herevî (öl. 324/936), Muhammed b. el-Münzir b. Saîd el-Herevî (öl. 303/915), Muhammed b. Süfyân b. en-Nadr en-Nesefî (öl. 308/920), el-Müsebbih b. Ebî Mûsâ Ebü'l-Fazl el-Kâcerî (öl. ?), Nasr b. Muhammed b. Sebre eş-Şîrakesî (öl. ?), er-Rebî' b. Hayyân el-Bâhilî (öl. ?) ve Ebü'n-Nadr er-Reşâdî (öl. ?).[282] Semerkand, Nesef gibi merkezlerin yer aldığı Horasan ve Mâverâünnehir Bölgelerinde birçok kimsenin Tirmizî'den rivayette bulunduğu bildirilmektedir.[283]

Öğrencileri içinde Tirmizî'nin kültür mirasını gelecek nesillere aktaranların başında el-Heysem b. Küleyb eş-Şâşî gelmektedir. *Tesmiyetü aṣḥâbi'n-Nebî* onun rivayeti ile bir sonraki nesle intikal etmiştir. Tirmizî'nin *eş-Şemâ'il*i'nin râvîsi de odur. Muhtemelen diğer eserlerinin de rivayet belgesine sahiptir. Mahbûbî de Tirmizî'nin *es-Sünen*'i başta olmak üzere eserlerini rivayet eden talebelerinden birisidir.[284]

Tirmizî, güvenilirliğinde ittifak edilen bir âlimdir.[285] Buhârî'nin Tirmizî'ye itimat edip ondan hadis almasının onun tevsîki noktasında yeterli olduğu da ifade edilmektedir.[286] İbn Hibban, Tirmizî'nin hadisleri toplayıp tasnif eden ve ezberleyip müzakere edenlerden olduğunu söylemektedir.[287] Süyûtî (öl. 911/1505) onu "allâme" olarak

---

[281] *Tehẕîbü'l-Kemâl*'de (26/251) böyle geçmiştir. *Tehẕîb*'de (9/387) Muhammed b. Mekkî b. Fevc ismi zikredilmiştir.
[282] Tirmizî'den rivayette bulunanlar hakkında bk. İbn Hibbân, *Sikāt*, 9/153; Sem'ânî, *el-Ensâb*, 1/460; İbnü'l-Esîr, *el-Lübâb*, 1/213; İbn Nukta, *Kitâbüt-Takyîd*, 1/92; Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 26/251-2; Zehebî, *Kâşif*, 2/208; a. mlf., *Siyer*, 13/271-2; a. mlf., *Teẕkire*, 2/634; Safedî, *Nektü'l-himyân*, 264-5; a. mlf., *el-Vâfî*, 4/207; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 14/648; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 9/387; a. mlf., *Lisân*, 7/371; Hazrecî, *Ḫulâṣa*, 355.
[283] Safiyyüddîn Ahmed b. Abdillâh el-Hazrecî, *Ḫulâṣatü Teẕhîbi Tehẕîbi'l-Kemâl* (Halep: Mektebü'l-Matbûati'l-İslâmiyye, 1391/1971), 355.
[284] Ali Yardım, "Ashâb Bilgisinin Kaynakları", 249.
[285] Halîlî, *el-İrşâd,* 3/905; İbn Nukta, *Kitâbüt-Takyîd,* 1/93; İbn Kesîr, 14/648 (Bu iki eser de Halîlî'den nakilde bulunmaktadır); Zehebî, *Mîzân*, 6/289 (Zehebî burada "sikatün mücmeun aleyh" ifadesini kullanmıştır); Cebeci, "İmâm-ı Tirmizî", 292.
[286] Muhammed Muhammed Ebû Zehv, *el-Hadîs̱ ve'l-muhaddiṣûn -İnâyetü'l-ümmeti'l-İslâmiyye bi's-sünneti'n-nebeviyye-* (Riyad: Şirketü't-Tıbâati'l-Arabiyyeti's-Suûdiyye, 2. Basım, 1404/1984), 360; Köycü, *Metotça Tirmizî*, 13.
[287] İbn Hibbân, *eṣ-Ṣiḳāt,* 9/153.

vasfetmektedir.[288] Hâfız olmasının yanında tarihçi ve fakīh olduğu ifade edilerek[289] birçok alanda behre sahibi olduğu aktarılmaktadır.

Tirmizî'nin hadis ilminde kendilerine uyulan imamlardan biri olduğuna vurgu yapılmaktadır.[290] Tirmizî'nin çok duygulu bir insan olduğu, kendisine söz getirebilecek her davranıştan uzak durduğu, dünya malına değer vermediği ve bütün gayretiyle ahiretini imar etmeye çalıştığının bildirilmesi[291] adâlet vasfını göstermesi açısından önemlidir. Tirmizî'nin çok rıhleci olduğuna dikkat çekilmesi de[292] araştırmacı kişiliğine işaret etmektedir. Hadis ilminde hâfız[293] ve imâm[294] olduğu belirtilen Tirmizî'nin hıfz ve zabt konusunda örnek gösterildiği dile getirilmektedir.[295] Emanet ve ilmiyle meşhur olan Tirmizî,[296] bazı âlimler tarafından asrının imamı olarak değerlendirilmektedir.[297]

Abdülazîz ed-Dihlevî (öl. 1239/1824) Tirmizî'nin Buhârî ile arkadaşlık edip tarz ve üslubunu ondan aldığını ifade etmektedir. Hıfzında örnek gösterilen Tirmizî'nin, gözlerini kaybetmesi nedeniyle arkasında Horasan'da ilim, hıfz, verâ ve zühdde kendisi gibi birini bırakamadığını bildirmektedir. Bununla birlikte eserler bıraktığını, bunların içinde en değerlisinin *el-Câmi'*i olduğunu söylemektedir.[298] Hakîm et-Tirmizî'nin *Nevâdirü'l-üṣûl*ü'nü Ebû Îsâ et-Tirmizî'nin eseri zannedenler olduğunu bildirmektedir. Bu karıştırma sebebiyle *Nevâdirü'l-üṣûl*'de bulunan birtakım çok zayıf rivayetleri

[288] Süyûtî, *Ṭabaḳāt*, 282.
[289] Kehhâle, *Muʿcem,* 3/573.
[290] İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 9/388. Ayrıca bk. Sem'ânî, *el-Ensâb*, 1/459; İbnü'l-Esîr, *el-Lübâb*, 1/213; İbn Hallikân, *Vefeyât*, 4/278; Ebü'l-Fidâ, *Muḫtaṣar*, 2/56; Yâfiî, *Mir'ât,* 2/144; İbnü'l-İmâd, *Şeẕerât*, 3/328.
[291] Kandemir, "Tirmizî", 41/202.
[292] İbnü'l-Gazzî, *Dîvân*, 2/20.
[293] İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl,* 4/396; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, 6/373; İbn Hallikân, *Vefeyât*, 4/278; Ebü'l-Fidâ, *Muḫtaṣar*, 2/56; Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 26/250; Zehebî, *el-'İber,* 1/402; a. mlf., *Kâşif*, 2/208; a. mlf., *Mîzân*, 6/289; a. mlf., *Siyer*, 13/270; a. mlf., *Târîḫ*, 20/459; Safedî, *Nektü'l-himyân*, 264; a. mlf., *el-Vâfî*, 4/207; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 14/648 (Halîlî ve Guncâr'dan nakli); İbn Hacer, *Lisân*, 7/371; İbn Tağrîberdî, *en-Nücûm*, 3/81; Süyûtî, *Ṭabaḳāt,* 282; Hazrecî, *Ḫulâṣa*, 355; İbnü'l-İmâd, *Şeẕerât*, 3/328 (İbn Hallikân'ın sözünün içinde); İbnü'l-Gazzî, *Dîvân*, 2/20; Bağdatlı, *Hediyye*, 2/19; Ziriklî, *el-A'lâm*, 6/322.
[294] Sem'ânî, *el-Ensâb*, 1/459; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, 6/373; a. mlf., *el-Lübâb*, 1/213; İbn Hallikân, *Vefeyât*, 4/278; Ebü'l-Fidâ, *Muḫtaṣar*, 2/56; Zehebî, *Siyer*, 13/270; Yâfiî, *Mir'ât,* 2/144; İbn Hacer, *Lisân*, 7/371; a. mlf., *İbn Hacer, Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 9/387, 328; a. mlf., *Taḳrîb*, 500; İbn Tağrîberdî, *en-Nücûm*, 3/81; Hazrecî, *Ḫulâṣa*, 355; İbnü'l-İmâd, *Şeẕerât*, 3/328; İbnü'l-Gazzî, *Dîvân*, 2/20; Bağdatlı, *Hediyye*, 2/19; Ziriklî, *el-A'lâm*, 6/322.
[295] Sem'ânî, *el-Ensâb*, 1/459. Ayrıca bk. Zehebî, *Siyer*, 13/273. a. mlf., *Târîḫ*, 20/460; a. mlf., *Teẕkire*, 2/634; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 9/388; Süyûtî, *Ṭabaḳāt,* s.282; Ziriklî, *el-A'lâm*, 6/322.
[296] Halîlî, *el-İrşâd,* 3/905; İbn Kesîr, 14/648.
[297] Sem'ânî, *el-Ensâb*, 1/415; İbnü'l-Esîr, *el-Lübâb*, 1/188.
[298] Abdülazîz b. Şâh Veliyyillâh Ahmed ed-Dihlevî, *Bustânü'l-muḥaddiṯîn*, Farsçadan Arapçaya tercüme. Muhammed Ekrem en-Nedvî (Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1423/2002), 84.

Tirmizî'nin *el-Câmi'*i'ne nispet edenler olduğunu, bu ayrıma dikkat edilmesi gerektiğini belirtmektedir.[299]

Ahmed b. Abdillâh el-Mervezî'nin naklettiği şu ifade Tirmizî'nin zabt kuvvetini göstermesi açısından önemlidir:

> "Tirmizî'yi şöyle derken işittim: 'Mekke yolundaydım. Bir şeyhin hadislerinden iki cüzü yazmıştım. O bize uğradı. Ben de o iki cüzün yanımdaki yükümde olduğunu zannederek onun yanına gittim. Şeyh bana izin verince iki cüzü aldım. Bir de baktım ki cüzler beyaz (boş). Şaşakaldım. Şeyh ezberinden bana okumaya başladı. Sonra bana baktı ve elimdekilerin boş olduğunu görüp 'Benden utanmıyor musun?' dedi. Ona durumu anlatıp 'Onların hepsini ezberliyorum' dedim. Bunun üzerine 'Sen oku' dedi. Ben de önce bana okuduklarının hepsini okudum. Beni tasdik etmedi ve 'Bana gelmeden önce ezberlemişsin' dedi. Ben 'Bana başkasını rivayet et' dedim. Bunun üzerine o bana garîb hadislerinden kırk tane okudu. Sonra 'Haydi bunları oku' dedi. Ben başından sonuna kadar okuyup bir harfte bile hata etmedim. Bunun üzerine şeyh 'Ben, senin gibisini görmedim' dedi."[300]

İbn Nâsıriddîn'in (öl. 842/1438) *Bedî'atü'l-beyân* adlı eserinde şöyle dediği nakledilmektedir:

> Muhammed b. Îsâ et-Tirmizî
> Kaydedin, ilminin genişliği oldu iyi
> Benzeri Mervezli fakih nakkād
> Muhammed b. Cebbâr b. Hammâd[301]

İbn Hazm'ın (öl. 456/1064) Tirmizî'yi mechûl olarak nitelendirmesi ise tenkit konusu olmuştur. Çeşitli hadis ilimleri yanında cerh ve ta'dîl ilminde de adını duyurmuş bir muhaddis olan İbn Hazm'ı bazıları Tirmizî (öl. 279/892) ve Hâkim (öl. 405/1014) gibi müsamahakâr, bazıları titiz, Cezairî (1852-1920) gibi bazı âlimlerse İbn Abdilber (öl. 463/1071), Beyhakī (öl. 458/1066) ve Hatîb el-Bağdadî ile aynı kategorideki münekkitler içinde değerlendirmektedir.[302] Tirmizî ile ilgili olarak İbn Hazm'ın ona mechûl demesini eleştirenlerden Zehebî bu sözünden ötürü "İbn Hazm'a şaşılır"

[299] Abdülazîz Dihlevî, a.g.e., 171.
[300] Zehebî, *Târîḫ*, 20/460-1. Ayrıca bk. Sem'ânî, *el-Ensâb*, 1/415; İbn Nukta, *Kitâbüt-Taḳyîd,* 1/95-6; Zehebî, *Siyer,* 13/273 (hiçbir harfte hata etmedim kısmına kadar verilir); a. mlf., *Teẕkire,* 2/635.
[301] İbnü'l-İmâd, *Şeẕerât,* 3/328.
[302] Selman Başaran, "Tirmizî ve İbn Mâce'yi İbn Hazm'ın Mechûl Olarak Vasıflandırması". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 / 1 (Ocak 1987): 23.

demekte ve Ebü'l-Hasen el-Kattân'ın (öl. 628/1231) *Beyânü'l-vehm ve'l-îhâmi'l-Vâḳı'ayn fî kitâbi'l-Aḥkâm* adlı eserinde şöyle dediğini nakletmektedir: "Bu, onu araştırmayanın sözüdür. Onun imamet ve şöhretine Dârekutnî (öl. 385/995) ve Hâkim şahitlik etmiştir. Ebû Ya'lâ el-Halîlî (öl. 446/1055) de "O, hâfız, mütkın, sikadır."[303]

Zehebî, Tirmizî'nin üzerinde ittifak edilmiş bir sika olduğunu da belirtip İbn Hazm'ın hakkında *el-Îsâl* adlı kitabının Ferâ'iż Bölümü'nde onun hakkında *"mechûl*" demesine iltifat edilemeyeceğini vurgulamaktadır. Buna sebep olarak İbn Hazm'ın Tirmizî'yi tanımadığını ve onun *el-Câmi'* ve *el-'İleli*'nin varlığını bilmediğini bildirmektedir.[304] İbn Hazm'ın tazimde evlâ kitapları zikrederken İbn Mâce ve Tirmizî'nin *es-Sünen*lerini zikretmeme ve bilmeme sebebini ise onun bu iki kitabı görmediği ve Endülüs'e bu iki kitabın, onun ölümünden sonra girdiğiyle açıklamaktadır.[305] Zehebî, Beyhakī'nin yanında da ne Nesâî ve İbn Mâce'nin *es-Sünen*leri ne de Tirmizî'nin *el-Câmi'*i olduğunu; ancak Hâkim'in eserinden çokça rivayette bulunduğunu belirtmektedir.[306]

İbn Kesîr, İbn Hazm'ın Tirmizî'yi bilmemesinin ona zarar vermeyeceğini; bu durumun, ilim ehlinin nazarında Tirmizî'nin değerini düşürmeyeceğini, aksine İbn Hazm'ın mertebesini hâfızlar nazarında düşüreceğini ifade etmektedir.[307] İbn Kesîr bu durumu Mütenebbî'nin *Dîvân*ı'nda geçen bir mısra ile izah etmektedir:

> Zihinlerdeki herhangi bir şey nasıl sıhhatli olur
> Gündüz bir delile ihtiyaç duyarsa[308]

İbn Hacer, Tirmizî'ye İbn Hazm'ın muttali olmamasının kendi aleyhine bir davranış olduğunu belirtmektedir. Şu ifadelerle İbn Hazm'ı ciddi bir şekilde tenkit etmektedir:

> "Hiç kimse 'Belki o, Tirmizî'yi tanımamış veya hıfz ve eserlerine muttali olamamıştır' demesin. Çünkü bu adam bu ibareyi Ebü'l-Kāsım el-Begavî (öl. 317/929), İsmâîl b. Muhammed es-Saffâr (öl. 341/952), Ebü'l-Abbâs el-Esamm (öl. 346/957) ve diğerleri gibi birçok meşhur sika-hâfızlara da kullanmıştır. Hâfız İbnü'l-Faradî (öl. 403/1013) Tirmizî'yi kitabı el-Mü'telif ve'l-muḫtelif'te zikredip

[303] Zehebî, *Târîḫ*, 20/461
[304] A. mlf., *Mîzân*, 6/289
[305] A. mlf., *Siyeru A'lâm,* 18/202; Mübârekpûrî, *Muḳaddime*, 1/342
[306] Zehebî, *Teẕkiretü'l-huffâz*, 3/1132; Mübârekpûrî, *Muḳaddime*, 1/342
[307] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 14/648
[308] İbn Kesîr, a.g.e., 14/648 (ve dn. 2: *Dîvân*'ın 334. savfasından naklen).

onun kadrine dikkat çekmişken İbn Hazm'ın ona vakıf olmayı nasıl kaçırdığına şaşılır!"[309]

Cerh ve ta'dîl âlimleri arasında sayılan İbn Hazm'ın mechûl olarak vasıflandırdığı râvîlerde başka bir muhaddis de mechûl olarak nitelendirdiyse geçerli olduğu; aksi takdirde diğer muhaddislerin cerh-ta'dîl hükmünün dikkate alınması gerektiği bildirilmektedir. Zaten İbn Hazm bu tür râvîler için çoğunlukla yalnız "mechûl" lafzını kullanmaktadır. İbn Hazm'ın bazen tam araştırma yapmadığı veya elindeki kaynaklarda hakkında bilgi bulamadığı zaman râvîyi mechûl olarak vasıflandırdığı sonucuna varılabilir. Mesela, Ebü'l-Hasen el-Eş'arî'yi (öl. 324/935-6) tanımadığı, oradan buradan duyduğu yalan yanlış bilgilere dayanarak onun görüşlerini tenkit ettiği söylenmektedir.[310]

İbn Hazm'ın, *es-Sünen*'in müellifi Tirmizî için mechûl olduğunu söylemediği de iddia edilmektedir. Zehebî, İbn Kesir ve İbn Hacer'den nakledilen bu haberi Sehavî (öl. 902/1497) ve Leknevî (1848-1886) gibi müelliflerin kitaplarına aldığı, İbn Hacer'in bu iddiayı Ebu Ya'lâ el-Halîlî'den naklettiği ve Ebû Gudde'nin (1917-1997) de bu suçlamaların, Halîlî'nin *el-İrşad fî 'ulemâi'l-bilâd* adlı eserinden intikal ettiğini söylediği belirtilmektedir. Ancak Halilî'nin 446/1055'te vefat ettiği ve Kazvinli olduğu dikkate alınırsa kendisinden on yıl sonra Endülüs'te ölmüş olan ve hayatında Endülüs dışına hiç çıkmamış bulunan İbn Hazm'ın, hangi tarihte yazdığı tam tespit edilemeyen *el-Îsâl* adlı kitabını görüp okuması, hatta bu eserden haberdar olmasının çok uzak bir ihtimal olduğu ifade edilmektedir.[311]

Bu iddianın devamında İbn Hazm'ın bazı tanınmış râvîler hakkında mechûl tabirini kullandığı, fakat Tirmizî'yi mechûl olarak vasıflandırdığına rastlanmadığı bildirilmektedir. Onun *el-Muḥalla* isimli eserinin[312] Ferâiz bahsinde Tirmizî vasıtasıyla Zeyd b. Sabit'in (öl. 45/655) feraizi en iyi bilen sahâbî olduğuna dair bir hadis rivayet ettiğini; ancak bu hadisin isnadındaki bazı râvîleri bilinmemekle itham ettiği halde

[309] İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb,* 9/388. "İmam-ı Tirmizî" (s. 292) ve "Tirmizî ve İlmî Hüviyeti" (s. 69) adlı çalışmalarda İbn Hacer'in bu ifadesi "Hem sonra bu adam, Tirmizi hakkındaki görüşünü sika ve meşhur alimlerden Ebü'l-Kasımi'l-Begavi, İsmail b. Muhammed, İbnü'l-Abbas el-Esam gibi hafızlara istinaden söylüyor. Halbuki o zatlar Tirmizi'yi çok iyi tanıyan kimselerdi" şeklinde farklı tercüme edilmiştir.

[310] Başaran, "İbn Hazm'ın Mechûl Demesi", 23.

[311] Başaran, a.g.e., 19- 20

[312] Yazar, İbn Hazm'ın diğer eserinin günümüze ulaştığı bilinmediğinden bu esere baktığını bildirmiştir.

Tirmizî hakkında hiçbir şey söylemediği, başka nüshalarda farklı bir ibare bulunduğuna dair dipnotta da bir açıklama yapılmadığı söylenmektedir. Bu duruma ilişkin şu çıkarımda bulunulmaktadır:

> "İbn Hazm'ın, hadisi Tirmizî'den nakleden râvîlere mechûl demesine ve bu sebeple hadisi zayıf saymasına bakılarak Tirmizî'yi de mechûl saydığı sonucuna ulaşılmış olabilir. Veya *Kitâbü'l-Îṣâl*'de Tirmizî'yi gerçekten mechûl olarak nitelendirdiğine dair bir ibare yer almış; fakat *el-Muḥalla'*da bu fikrinden vazgeçmiş olabilir."[313]

Sonuç olarak adı geçen *es-Sünen*lerin, İbn Hazm'ın ölümünden sonra Endülüs'e girmiş olduğu, dolayısıyla İbn Hazm'ın bu kitapları görmediği şeklindeki Zehebî'nin tespitinin daha makul olduğu belirtilmektedir. Görmediği bir kitabın tanımadığı müellifini -şayet söylemiş ise- mechûl diye nitelendirmesi sebebiyle İbn Hazm'ın mazur olduğu bildirilmektedir.[314]

Tirmizî'nin hadisçiliğinde rivayet, ricâl ve ilel bilgisi önemli bir yer tutmaktadır. Bu bilgilerin yanında hadisin değerlendirilmesi ve anlaşılmasında da derin bir vukufiyeti vardır. Bu nedenle Hâkim, Tirmizî'yi fıkhü'l-hadîs konusunda bilgi sahibi imamlar içinde zikretmektedir.[315] Tirmizî fıkhî değerlendirmelerde sahâbe döneminden itibaren kendi dönemine kadar yaşamış birçok âlimin görüşünü nakletmektedir.

Tirmizî birçok yerde genel bir ifadeyle mübhem olarak sahâbe, tâbiûn, ashâbımız, Ehl-i Medine ve Ehl-i Kûfe gibi ifadeler kullanmaktadır. Sahâbe ve tâbiûna atıflarını "Ehl-i ilim" kaydıyla ve "bazısı", "onlardan bir topluluk", "çoğunluğu" veya "birçoğu" şeklinde tahsis ile zikretmektedir. "Kûfe Ehli" ifadesini de "ehl-i ilim" tabiriyle "bir grup" ve "bazısı" gibi takyid edici lafızlarla 70 kez kullanmaktadır. Ehl-i Medine'ye 8 yerde, üçü "fukaha" kaydıyla atıf yapmaktadır. Ehl-i Mekke'ye 2 defa temas etmektedir. Yahyâ b. Saîd el-Ensârî (öl. 143/760), Rebîatürrey ve Mâlik b. Enes'in Ehli Medine'den olduğunu açık bir şekilde belirtmektedir.[316]

---

[313] Başaran, a.g.e., 20

[314] Başaran, a.g.e., 21. İbn Hazm'ın crh-ta'dîl kaynakları, mechûl ıstılahını kullanma metodu ve bunun değerlendirmesi hk. bk. Başaran, a.g.e., 21-2

[315] Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nîsâbûrî (öl. 405/1014) *Ma'rifetü 'ulûmi'l-ḥadîṣ*, thk. Ahmed b. Fâris es-Selûm *(Beyrût: Dârü İbn Hazm, 1424/2003), 287.*

[316] Oğuzhan Yıldız, *Tirmizî'nin Câmi'inde Fıkhü'l-Hadîs ve Fakîh Muhadisler* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisan Tezi, 2017), 74-79.

Tirmizî; sahâbeden 22, tâbiûndan 25 ve tâbiûn sonrasından 16 kişinin fıkhî kavillerine yer vermektedir.[317] Bu sayılar senedsiz olarak zikredilen nakilleri kapsamaktadır. Tirmizî'nin sahâbî kavillerini senedli verdiği de olmaktadır.[318] Sahâbe döneminden sonra yaşamışların kavillerini genelde senedsiz olarak aktarmaktadır. Ancak fıkhü'l-hadîste önemli kaynakları olan ve görüşlerine çokça başvurduğu Süfyân-ı Sevrî, Mâlik b. Enes, Abdullâh b. el-Mübârek, Şâfiî, Ahmed b. Hanbel, İshâk b. Râhûye gibi kaynaklarına şu senedlerle ulaştığını *el-'İlelü'ş-şağīr*i'nde belirtmektedir:

- Süfyân-ı Sevrî'nin kavillerine ulaştığı tarikler:

1. Çoğunlukla Muhammed b. Osmân el-Kûfî (öl. 256/870) -- Ubeydullâh b. Mûsâ (öl. 213/828)
2. Ebü'l-Fazl Mektûm b. el-Abbâs et-Tirmizî (öl. ?) -- Muhammed b. Yûsuf el-Firyâbî (öl. 212/827)[319]

- Mâlik b. Enes'in kavillerine ulaştığı tarikler:

1. İshâk b. Mûsâ el-Ensârî -- Ma'n b. Îsâ el-Kazzâz (öl. 198/814) -Çoğunlukla ulaştığı tarik-
2. Ebû Mus'ab el-Medenî -Oruç konusunda-
3. Mûsâ b. Hizâm et-Tirmizî (öl. 250/864 s.) -- Abdullâh b. Mesleme el-Ka'nebî (öl. 221/836).[320]

- Abdullâh b. el-Mübârek'in kavillerine ulaştığı tarikler:

1. Ahmed b. Abde el-Âmülî (öl. ?) -- Ebû Vehb Muhammed b. Müzâhim (öl. 209/824)
2. Ahmed b. Abde el-Âmülî (öl. ?) -- Alî b. el-Hasen el-Mervezî (öl. 215/830)
3. Ahmed b. Abde el-Âmülî (öl. ?) -- Abdân Abdullâh b. Osmân el-Atekī (öl. 221/836) -- Süfyân b. Abdilmelik el-Mervezî (öl. 200/815 ö.)
4. Ahmed b. Abde el-Âmülî (öl. ?) -- Hibbân b. Mûsâ el-Mervezî (öl. 233/847)
5. Ahmed b. Abde el-Âmülî (öl. ?) -- Vehb b. Zem'a el-Mervezî (öl. ?) -- Fedâle b. İbrâhîm en-Nesevî (öl. ?)

Tirmizî, bu zikrettiklerinden başka da İbnü'l-Mübârek'e ulaşan tarikleri olduğunu söylemektedir.[321]

---

[317] Yıldız, *Tirmizî'nin Câmi'inde Fıkhü'l-Hadîs*, 83-90
[318] 201, 218, 359. hadis.
[319] Tirmizî, "'İlel", 1280.
[320] Tirmizî, "'İlel", 1280.

• Şâfiî'nin kavillerine ulaştığı tarikler:

1. el-Hasen b. Muhammed ez-Za'ferânî (öl. 260/874) -Çoğunlukla-

2. Ebü'l-Velîd Mûsâ b. Ebi'l-Cârûd el-Mekkî (öl. ?) -Abdest ve namaz konusunda-

3. Ebû İsmâîl Muhammed b. İsmâîl et-Tirmizî (öl. 280/893) -- Yûsuf b. Yahyâ el-Kureşî el-Büveytî (öl. 231/846)

4. Ebû İsmâîl Muhammed b. İsmâîl et-Tirmizî (öl. 280/893) -- er-Rebî' b. Süleymân el-Murâdî (öl. 270/883)[322]

• Ahmed b. Hanbel'in kavillerine ulaştığı tarikler:

1. İshâk b. Mansûr (öl. 251/865) -Hac, diyât ve hudûd konuları dışında-

2. Muhammed b. Mûsâ el-Esam (öl. ?) -- İshâk b. Mansûr -Hac, diyât ve hudûd konularında-[323]

• İshâk b. Râhûye'nin kavillerine ulaştığı tarikler:

1. İshâk b. Mansûr (öl. 251/865) -Hac, diyât ve hudûd konuları dışında-

2. Muhammed b. Mûsâ el-Esam -- İshâk b. Mansûr -Hac, diyât ve hudûd konularında-

3. Muhammed b. Eflah -İshâk b. Râhûye'nin kelamının bazısı-: Bu açıklama yukarıda belirttiği konular da dahil olmak üzere İshâk b. Râhûye'den tüm konularda bu tarikle de rivayet etmiş olma ihtimalini ortaya çıkarmaktadır-[324]

Bu kaynaklarının her birine ulaşan -hiçbirinde zayıf bir râvinin bulunmadığı- birden fazla tarik zikrettiği için Tirmizî'nin hangi kavilde hangi senedi kullandığı sadece bu bilgilere bakılarak çıkarılamamaktadır. Ancak bazı kaynaklarının belirli bir konudaki kavline ulaştığı tariki hususen zikrettiği için bazı kavillerin senedi anlaşılmaktadır. Mesela o, Mâlik'in oruç konusunda kavillerine Ebû Mus'ab el-Medenî ile;[325] Şâfiî'nin abdest ve namaz konusundaki kavillerine Ebü'l-Velîd el-Mekkî (öl. 217/832) aracılığıyla[326] ulaştığını bildirmektedir. Ahmed b. Hanbel'in kavillerine hac, diyât ve hudûd konularında Muhammed b. Mûsâ el-Esam -- İshâk b. Mansûr, diğer konularda İshâk b. Mansûr aracıyla ulaştığını söylemektedir. Tirmizî'nin bu kaynaklarına ulaşan tarikleri -belirttiği üzere- bu kaynaklarının fıkhî kavilleridir. Örneğin Mâlik'e hadis

---

321 Tirmizî, "'İlel", 1280-1. Diğer bazı tarikleri için 481. hadis.

322 Tirmizî, "'İlel", 1281. Tirmizî'nin Şâfiî'nîn kavl-i kadimini Za'ferânî ve Ebü'l-Velîd el-Mekkî; kavl-i cedidini ise Rebî'den hem Ebû İsmâîl vasıtasıyla hem de doğrudan almıştır.

323 Tirmizî, "'İlel", 1281.

324 Tirmizî, "'İlel", 1281.

325 Tirmizî, "'İlel", 1280

326 Tirmizî, "'İlel", 1281.

rivayetlerinde birçok tarikle ulaşmakta iken fıkhî kavillerinde üç tarikle vasıl olmaktadır.

Tirmizî'nin kavillerini verdiği bu kişilerin çoğunun, onun "ashâbımız" diyerek belirttiği kişilerden oldukları görülmektedir. Bazı yerlerde bu ifadeyi "ashâbımız" diyerek mübhem bırakmakla birlikte[327] bazı yerlerde bu ifadesiyle belirttiği kişiler içinde Şâfiî, Ahmed b. Hanbel ve İshâk b. Râhûye'nin olduğunu açıkça belirtmektedir.[328] Bazı yerlerde bu kişiler ile "ashâbımız" ifadesi arasında "ve" bağlacını kullanması bu kişilerin Tirmizî'nin "ashâbımız" dediği kişilerden ayrı düşünülmesi ihtimalini ortaya çıkarmaktadır. Ancak bu kişilerin Tirmizî'nin hem ashabının içinde hem de dışında olmaları mümkün olmadığından bu ihtimal ortadan kalkmaktadır. Bu yüzden Tirmizî'nin bu kişilerle "ashâbımız" ifadesi arasında "ve" bağlacı kullanmasındaki sebebinin bu kişilere vurgu yapmak olduğu söylenebilir.[329] Bunun benzeri olarak bazı yerlerde "ashâbımızın kavli böyle" derken bu kavildeki ashâbından olan kişileri ayrı olarak zikretmektedir.[330] Bu son kullanım sebebiyle Süfyân-ı Sevrî ve Abdullâh b. el-Mübârek'in de Tirmizî'nin ashâbından olduğu anlaşılmaktadır. Zira bunu destekleyen bir husus da bu kaynaklarını ashâbından olduğunu açıkça belirttiği Ahmed b. Hanbel ve İshâk b. Râhûye gibi kaynaklarıyla birlikte zikretmesidir.[331]

"Ashâbımız" ifadesini kullandığı yerlerde senedleriyle birlikte kavillerini zikrettiği kaynaklarından sadece Mâlik'i doğrudan veya dolaylı olarak zikretmemektedir. Ancak zikretmemesi onun ashâbından olmadığını göstermemektedir. Ashâbından olmakla birlikte daha birçok kaynağını da "ashâbımız" ifadesiyle kullanmamaktadır. Tirmizî, Mâlik'i Tirmizî'nin "ashâbımızdan" dediği kişilerden Şâfiî, Ahmed b. Hanbel ve İshâk b. Râhûye gibi kişilerle birçok yerde zikretmektedir.[332] Ancak bazen Mâlik'in bu kişilerden farklı ictihadda bulunduğu yerler vardır.[333] Sadece Mâlik'in değil,

[327] 178, 186, 251, 287, 294, 316 349, 396, 509, 560, 651, 1225, 1462, 3423. hadis.
[328] 583, 1128, 1221, 1252. Bu kişileri "ashâbımız" ifadesinin devamında "ve" bağlacı ile belirttiği yerler de olması (186, 251, 287, 1225, 3423), bazen ashabımızın görüşü dedikten sonra bu kişilerin bunu benimsediğini ayrıca zikretmesi (349, 651, 1462. hadis) ve bu şekilde diğer bazı kişileri de zikretmesi sebebiyle bu kişileri de ashâbı içinde değerlendirdiği söylenebilir. Benzer bazı durumlar için ayrıca bk. 27, 87, 97, 128, 193, 203, 256, 311, 312. Hadis. Ehl-i hadisin ihtilaflarına dair aktarılanların bazısı hakkında bk. 27, 87, 96, 128, 200, 391, 396. hadis.
[329] 186, 251, 287, 1225, 3423. hadis.
[330] 349, 651, 1462. hadis.
[331] 651. hadis.
[332] 27, 87, 97, 128, 193, 203, 256, 311, 312. hadis.
[333] 96, 391. hadis.

Tirmizî'nin "ashâbımızdan" dediği kişilerin bazı konularda iki[334] veya daha fazla[335] farklı görüşte olabildiklerini Tirmizî aktarmaktadır. Tirmizî bazen "ashâmızın kavli şu şekilde" derken diğer kavildekileri "Ehl-i Kûfe'den bir topluluk",[336] "Ehl-i İlm'in bazısı"[337] şeklinde zikretmektedir.

Tirmizî'nin "ashâbımız" kavliyle hadis ehlinden olan müctehid fakihleri kastettiği söylenmekle[338] birlikte bu açıklamayı kabul etmeyen de vardır. Bunlar "ashâbımız" kavramıyla, hüküm çıkarırken Ehl-i Hadis ekolu mensuplarının yönteminin kastedildiği, Tirmizî'nin kendisi gibi düşünen ilim adamlarını ifade ettiği belirtilmektedir.[339] Aslında "ashâbımız" ifadesiyle ehl-i hadisin belirtildiğini ifade eden görüş de ehl-i hadis mensuplarının tek bir ağız olmamaları, farklı görüşlere sahip olmaları sebebiyle onların yöntemlerini ifade etmektedir.

Tirmizî genelde fıkhü'l-hadîste belirtmekle birlikte ricâl değerlendirmeleri ve hadisin sıhhati hakkındaki açıklamalarda da "ashâbımız" ifadesiyle bazı kaynaklarının görüşlerine yer vermektedir. Mesela bir râvi hakkında "Ashâbımıza göre kâvî / kuvvetli değildir" derken devamında Abdullâh b. el-Mübârek'in onun zayıf olduğunu belirttiğini nakletmektedir.[340] "Ashâbımız bu hadisi terk etti" dediği bir yerde ise Ebû Bekr el-Attâr -- Alî b. el-Medînî tarikiyle Yahyâ el-Kattân'ın (öl. 198/813) bu hadisin ciddi manada zayıf olduğunu belirttiğini aktarmaktadır. Buhârî'nin de zayıf olduğunu söylediği bu hadisin senedinde inkıtâa dikkat çektiğini de ifade etmektedir.[341] Bu ifadelerinde de Tirmizî'nin Abdullâh b. el-Mübârek, Yahyâ el-Kattân ve Buhârî'yi ashâbı içinde zikrettiği görülmektedir.

Taassup derecesinde olmamakla birlikte ehl-i hadise mensup olan Tirmizî ehl-i hadisi destekleyen ve ehl-i reye karşı da tenkit içeren açıklamalar nakletmektedir. Bir yerde "Ümmetim için ancak saptırıcı devlet adamlarından korkuyorum. Ümmetimden bir grup Allah'ın emri tahakkuk edinceye kadar batıla galebe çalarak hak üzere devam edeceklerdir. Onları yardımsız bırakanlar onlara zarar veremeyecektir" hadisini

[334] 87, 200. hadis…
[335] 27, 128. hadis…
[336] 178. hadis.
[337] 396. hadis.
[338] Itr, *el-Müvâzene*, 388-390; Mübârekpûrî, a.g.e., 352
[339] Ertaş, *Tirmizî'de Fıkıh Mezhepleri*, 9
[340] 57. hadis.
[341] 86. hadis.

nakletmektedir. Alî b. el-Medînî'nin "Ümmetimden bir grup hak üzere olmaya devam edecektir" buyruğundaki topluluğun Ehl-i Hadis olduğunu belirten yorumunu aktarmaktadır.[342]

Tefsîr bölümünün ilk bâb başlığını "Kur'ân'ı Reyiyle Tefsir Eden Kimse" şeklinde zikreden Tirmizî bu bâbda "İlimsiz Kur'ân hakkında konuşan, Cehennem'deki yerine hazırlansın" hadisini nakletmektedir. Bu şekilde o, bu hadisi Ehl-i Rey'i tenkit eder nitelikte yorumlamaktadır.[343] Kurbanlık hayvanın sağ tarafına işaret koymakla ilgili bir hadis nakleden Tirmizî, ashâbdan ilim ehline göre amelin bunun üzerine olduğunu, Süfyân-ı Sevrî, Şâfiî, Ahmed b. Hanbel ve İshâk b. Râhûye'nin de kavlinin bunun üzere olduğunu bildirmektedir. Vekî'in bu hadisi rivayet edince "Bu konuda ehl-i reyin kavline bakmayın. Çünkü işaretlemek sünnettir. Onların kavli ise bid'attir" dediğini söylemektedir. Allah Resûlü kurbanlık hayvanı işaretlemekle birlikte İmam Ebû Hanîfe'nin (öl. 150/767) müsle demesini eleştirmektedir. Kendisine İbrâhîm en-Nehaî'nin (öl. 96/714) bunun müsle olduğunu söylediğinin aktarıldığını söyleyen kişiye ise Vekî'in "Ben sana 'Allah Resûlü buyurdu' diyorum. Sen bana 'İbrâhîm söyledi' diyorsun. Hapsedilip bu kavlinden ayrılıncaya kadar çıkarılmamaya ne kadar layıksın" ifadesiyle tenkitte bulunduğunu aktarmaktadır.[344] Vekî'den aktarılan üslubun biraz sert olması[345] Ebû Hanîfe'ye karşı bir miktar ön yargısının olduğunu göstermektedir.

Tirmizî nakledilen hadislerin ve ifade edilen kavillerin kendi aralarında ihtilaf olduğunda bundan da bahsetmektedir.[346] Ancak sünnete muhalefet etme ifadesini bir yerde ve Ebû Hanîfe için kullanmaktadır. "İstiskā' namazı / Yağmur duası namazı" konulu bâbında ilgili bazı rivayetleri aktardıktan sonra Ebû Hanîfe'nin "İstiskā namazı

[342] 2229. hadis. Tirmizî, çeşitli vesilelerle Alî b. el-Medînî (3010. hadis), Îsâ b. Yûnus (3598. hadis), Ebû Âsım (3598. hadis) gibi kişileri ehl-i hadisin büyükleri içinde zikretmektedir. Ubeyde ed-Dabbî (2496. hadis) ve el-Haccâc b. Ertât'ın (2496. hadis) ilim ehlinin büyüklerinden olduğunu dile getirmektedir. İbrâhîm en-Nehaî (13. hadis) ve Ubeyde'nin (13. hadis) tâbiûnun büyüklerinden olduğunu belirtmektedir. Ya'kūb b. el-Alâ'yı da Hz. Ömer'e erişmiş olduğunu bildirerek tâbiûnun büyüklerinden olduğunu ifade etmektedir (487. hadis). Humeydî (581. hadis) ve el-Mu'temir b. Süleymân'ı (1218. hadis) ise insanların büyüklerinden olduklarını söylemektedir. Alî b. el-Medînî'nin Süfyân b. Uyeyne'nin naklettiği bir hadisi alabilmek için hac yolculuğu yaptığı bir yer için bk. 3149. hadis (O, daha önce Süfyân'dan bu hadisi almakla birlikte ilk dinleyişinde bu kadar geniş anlatmadığını bildirmektedir).

[343] 2950. hadis.

[344] 906. hadis.

[345] Vekî' b. el-Cerrâh, Ebû Hanîfe'nin her reye hoş bakmadığını gösteren bir ifadesini de aktarmaktadır [İsmail Hakkı Ünal, *İmam Ebû Hanîfe'nin Hadis Anlayışı ve Hanefî Mezhebi'nin Hadis Metodu* (Ankara: TDV Yayınları, 5. Basım, 2018), 77].

[346] Mesela 587. hadiste "Vekî' rivayetinde Fazl b. Mûsâ'ya muhalefet etmiştir" denilmektedir. Diğer bazı örnekler için bk. 117, 144. hadis.

yoktur. Böyle bir namaz için insanlara elbiselerini ters çevirmelerini emretmem. Ancak dua ederler ve hep birlikte dönerler." şeklindeki görüş beyan etmesi sebebiyle onun sünnete muhalefet ettiğini söylemektedir.[347] Halbuki ihtilaflarda "şu kavil daha doğru"[348] şeklinde açıklama yaparken, ya da Ehl-i Hadis'ten olan âlimlerin ihtilaf ettiği konularda genelde kavilleri aktarıp tercih yapmazken Ebû Hanîfe'ye kavli sebebiyle "Sünnete muhalefet etti" demektedir. Bu ifade; Tirmizî'nin, yaşadığı dönemde Ehl-i Hadis'in Ehl-i Rey'e karşı takındığı ön yargılı tutumdan etkilendiğini göstermektedir.[349]

Ebû Hanîfe'nin istidlal kaynaklarının Kur'ân, Sünnet ve sahâbe kavli olduğu, bunlardan sonra reye dayanan istidlal yollarına baş vurduğu belirtilmektedir.[350] Ebû Hanîfe'nin daha sonraki muhaddislerce zayıf sayılan bazı hadisleri kıyasa takdim ettiği,[351] bazı kıyaslarından da Hz. Peygamber'in bir hadisini duyunca kendi görüşünden vazgeçtiği sabittir.[352] O, Hz. Peygamber'e sevgisini "Allah Resûlü'nün konuştuğu -duyduğumuz duymadığımız- her şey baş göz üstünedir. Buna inandık ve bunun Allah'ın Elçisi'nin dediği gibi olduğuna şahitlik ederiz." diyerek ifade etmektedir.[353] Buyruğun ancak Kur'ân'ın getirdiği ve Allah Resûlü'nün davet ettiği şeyler olduğunu, bunun dışındaki düşünceye sahip olanların bid'atçi olduğunu bildirmektedir.[354] Kur'ân-ı Kerîm bilgisine tüm âlimler sahip olduğu için sünnet-i seniyyenin öğrenilmesine dikkat çekmekte ve şöyle demektedir: "Bildiğiniz ve insanlara öğreteceğiniz şeylerin en üstünü sünneti seniyyedir."[355]

Ebû Hanîfe kurbanlık hayvana işaret koyulmasıyla ilgili hükmüne sünnete muhalefet denemez. Sadece sıhhat kriterlerine uymadığı değerlendirmesi yapılabilir. Gerekçesi de müslenin Resûlullah tarafından kesin olarak yasaklanması sebebiyle bu yasağa aykırı olduğunu düşündüğü, içeriği müsleye benzeyen bu hadisin sıhhatine yöneliktir. Zira

---

[347] 556-559. hadis; Ertaş, a.g.e., 11

[348] 511, 537, 779, 1371, 1412. 511. hadisteki kavillerde ihtilaftaki grupların birinde Şâfiî, Ahmed b. Hanbel ve İshâk b. Râhûye, diğer grupta Süfyân-ı Sevrî ve Ehl-i Kûfe vardır.

[349] 27, 87, 128, 200. hadis.

[350] Ünal, *İmam Ebû Hanîfe'nin Hadis Anlayışı,* 76 (*İntiḳā*'dan naklen).

[351] Ebü'l-Hasenât Muhammed Abdülhay b. Muhammed Abdilhalîm el-Leknevî, *el-Ecvibetü'l-fâżıla li'l-es'ileti'l-'aşereti'l-kâmile*, ta'lîk. Abdülfettâh Ebû Gudde (Halep: Mektebetü'l-Matbûâti'l-İslâmiyye, 2. Basım, 1404/1984), 48 (Ta'lîk kısımdaki Ebû Gudde'nin açıklaması).

[352] Ünal, *İmam Ebû Hanîfe'nin Hadis Anlayışı,* 81.

[353] Ebû Hanîfe, *el-'Âlim ve'l-müte'allim*, thk. Muhammed Zâhir el-Kevserî (Kahire: Matbaatü'l-Envâr, 1367/1948), 25; Ünal, *İmam Ebû Hanîfe'nin Hadis Anlayışı,* 75.

[354] Ebû Hanîfe, *er-Risâle ilâ Osmân el-Bettî*, thk. Muhammed Zâhir el-Kevserî (Kahire: Matbaatü'l-Envâr, 1367/1948), 35.

[355] Ebû Hanîfe, *er-Risâle ilâ Osmân el-Bettî*, thk. Muhammed Zâhir el-Kevserî (Kahire: Matbaatü'l-Envâr, 1367/1948), 37.

Mâlik'in de nakledilen rivayetin Medine ehlinin ameline muhalet etmemesi gibi bir kriteri vardır.

Ehl-i Rey ve Ehl-i Hadis çeşitli manalarda kullanılmaktadır.[356] Burada Ebû Hanîfe ve mensuplarına kullanılmaya başlanan Ehl-i Rey ve Ehl-i Hadis kavramları üzerinde durulacaktır. Ehl-i hadis kavramı yaygın olmasa da sahâbîlerden itibaren yer yer kullanılmakta iken[357] Ehl-i Rey kavramı ikinci yüzyılın ortalarında kullanılmaya başlamış, Ehl-i Hadis'in anlamı da Ehl-i Rey'in karşısında konumlandırılmıştır. Ehl-i Rey kavramı İbrâhîm en-Nehaî sonrasında reyi daha çok kullanması ve farazi konulara da yer vermesi sebebiyle özellikle Ebû Hanîfe ve ashabını belirtmek için olumsuz manada kullanılmıştır. İki yönteme mensup olanlar da hem hadis hem reyi kullanmakta hem de kaynakları itibariyle sahâbîlere ulaşmakta, sahâbî kaynaklarının bazısında -Hz. Ömer gibi- ortaklık taşımaktadır. Ancak en çok istifade ettikleri sahâbî kaynaklarından tevarüs ettikleri metodu uygulamakta, Kur'ân ve Sünnet'i yorumlama ve siyasî ve fikrî hareketler bakımından bulundukları coğrafya itibariyle hadisin sıhhatini kabul şartlarında farklı görüşleri bulunmaktadır. Metot farklılıkları sebebiyle Ehl-i Rey'den Hanefî, Ehl-i Hadis'ten Mâlikî hukuk ekolleri de çıkmıştır.[358]

Abbasîler döneminde kavramlaşan Ehl-i Rey ve Ehl-i Hadis kavramları için Emeviler döneminde Ehl-i Rey'e Kûfe Ekolü, Ehl-i Hadis / Ehl-i İlme Medine Ekolü denmekteydi. Kûfe Ekolü burada yaşamış olan Hz. Peygamber'in isabetli görüş sahibi oluşuyla da övdüğü Abdullâh b. Mes'ûd'a (öl. 32/652-53) dayanmaktadır. Onun dört bin öğrenci yetiştirdiği belirtilmektedir. Abdullâh b. Mes'ûd gibi Kur'ân ve Sünnet bilgileri yanında rey ve içtihatlarıyla tanınan Hz. Ömer ve Hz. Alî de bu merkezde ilmî kaynak konumundadır. Tebliğ gibi amaçlarla Kûfe'ye gitmiş 1500 sahâbîden yetmişinin Bedir Ehli'nden, 300'ünün Bîatü'r-rıdvân'a katılmış kişilerden olduğu belirtilmektedir. Bu nedenle Kûfe, Medine ile birlikte en önemli iki ilim merkezinden biri olmuştur. Kûfe'de Abdullâh b. Mes'ûd'dan sonra tâbiûn döneminde en önemli kaynaklar Alkame b. Kays, Mesrûk b. el-Ecda' bunların sonrasında ise İbrâhîm en-Nehaî, Şa'bî (öl. 104/722) gibi âlimlerdir. Ebû Hanîfe de Kûfe Ekolü'nün en önemli temsilcisi olan ve İbn Abbâs, Ebû Saîd el-Hudrî (öl. 74/693-94) ve Enes b. Mâlik gibi sahâbîlerle görüşen

[356] Salim Öğüt, "Ehl-i Hadis", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul, 1994, 10/508; Kılıçer, 523
[357] Abdullah Aydınlı, "Ehl-i Hadis", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul, 1994, 10/507.
[358] Öğüt, 508-510; Kılıçer, 521-522.

İbrâhîm en-Nehaî'nin metot ve görüşlerine Hammâd b. Ebî Süleymân (öl. 120/738) aracılığıyla ulaşmıştır.[359]

Hz. Alî döneminde Kûfe, Emevîler döneminde Dımaşk hilafet merkezi yapılmakla birlikte Medine en çok sahâbîyi barındırma ve en çok hadis malumatına sahip şehir olma vasfını kaybetmemiştir. Hz. Ömer, Zeyd b. Sâbit (öl. 45/665), Abdullâh b. Ömer gibi sahâbîlere dayanan Medine'deki ekolde bu sahâbîlerin ardından Saîd b. el-Müseyyib (öl. 94/713), Urve b. ez-Zübeyr (öl. 94/713), bunlardan sonra Nâfi', Zührî gibi isimler ön plana çıkmıştır. Nâfi' ve Zührî de Mâlik'in kaynakları arasındadır.[360]

Ehl-i Rey ve Ehl-i Hadis aynı yöntemleri kullanmakta ve birbirlerine benzer gerekçelerle tenkitte bulunmaktadır.[361] Şa'bî gibi Kûfe / Irak Ehli'nden olup Ehl-i Hadis'e, Rebîatürrey gibi Medine / Hicaz Ehlinden olup Rey Ehli'ne nispet edilenler vardır. Bu kavramların iyice yerleşmesinden sonra da âlimleri değerlendirmede Ehl-i Reyden mi Ehl-i Hadisten mi olduğuna dair farklı değerlendirmeler yapılmaktadır. Mesela Mâlik ve Şâfii için Ehl-i Rey'den diyenler de, Ehl-i Hadis'ten diyenler de mevcuttur. Şehristânî'nin Mâlik, Şâfiî, Sevrî ve Ahmed b. Hanbel gibi Hicazlıları Ehl-i Hadis, Iraklı Ebû Hanîfe ve ashâbını Ehl-i Rey olarak değerlendiren tasnifi sonraki dönem de birçok müellif tarafından benimsenmiştir. [362]

Aralarında üstat, muhit ve malzeme farklılığı bulunmakla birlikte Ehl-i Hadis'i Ehl-i Rey'den ayıran temel husus rey ve kıyasa nadiren başvurup hüküm verirken hadisle ve sahâbe fetvalarıyla yetinmeye çalışmasıdır. Ahmed b. Hanbel ile Tirmizî'nin de yer aldığı *Kütüb-i Sitte* müellifleri bu kişilerdendir. Ehl-i Rey de Kur'ân ve hadisi titiz bir şekilde esas almakta, hakkında nas bulunmayan konularda kıyas, istihsan ve istislâh gibi reye dayanan yollarla hüküm vermektedir. Rey ve hadisi kullanmada gösterdikleri ilmî tavır ve metoda göre yapılan bu tasnifin tabii sonucu olarak reye sıklıkla başvuran Ebû Hanîfe ve diğer Hanefî müctehidleri kadar Mâlik, Şâfiî, İbn Ebî Leylâ, Evzâî ve Süfyân-ı Sevrî de Ehl-i Rey içinde değerlendirilebilir.[363]

[359] Öğüt, 508-9; Kılıçer, 520-2.
[360] Öğüt, 509-510.
[361] Kılıçer, 522
[362] Öğüt, 509-10, Kılıçer, 523.
[363] Öğüt, 510; Kılıçer, 522-523

es-Sünen'deki Ehl-i Kûfe tabiriyle her zaman Hanefîlerin belirtildiğinin söylenemeyeceği, zira Hanefîlerin dışındakilerin de belirtildiği ifade edilmektedir.[364] Tirmizî, safın arkasında tek başına kılanın namazıyla alakalı Ahmed b. Hanbel'in namazı iade etmesi gerektiğini, Süfyân-ı Sevrî, İbnü'l-Mübârek ve Şâfiî'nin namazının yeterli olduğunu (iadenin gerekmediğini) belirttiklerini haber vermektedir. "Ehl-i Kûfe'den bir topluluğun da namazın iade edilmesi gerektiği görüşünde olduğunu bildirirken bu kişiler içinde Hammâd b. Ebî Süleymân, İbn Ebî Leylâ ve Vekî'i zikretmektedir.[365] Yine Ehl-i Kûfe'den olan Ebû Hanîfe'nin ise bu durumdaki kişinin namazı iade etmeyeceği görüşünde olduğu bildirilmektedir. Bu durumda Kûfeli olan bu gruplar arasında ihtilaf olduğu ve Tirmizî'nin burada Ehl-i Kûfe derken Hanefîleri kastetmediği görülmektedir. Bu ayrıca Ebû Hanîfe'nin içtihadında hocası Hammâd'dan bağımsız olduğunu göstermektedir.[366]

Tirmizî hakkında onun mezhep bağlantısı olduğu iddia edilmektedir. Onun Şâfiî veya Hanbelî olduğuna dair bazı ifadelerden bahsedilmektedir; ancak onun bir mezhebi olmayıp ashâbü'l-hadîsten olduğu *es-Süneni*'nden örneklerle dile getirilmektedir. Mübârekpûrî (1865-1935) bu iddiaları dile getirenleri Tirmizî'nin bir babda "Amel, ashabımız Şâfîî, Ahmed ve İshâk'a göre bunun üzerinedir" dediğine dair bir bilgileri yok mu?" sualiyle eleştirmektedir.[367]

Tirmizî'nin ve *Kütüb-i Sitte*'nin diğer müelliflerinin bir mezhebin mukallidi olmayıp müctehid oldukları dile getirilmektedir. Ayrıca yine Tirmizî'nin *Kütüb-i Sitte* müellifleri, İbn Huzeyme, Ebû Ya'lâ ve Bezzâr (öl. 292/905) gibi hadis ehlinin mezhebi üzere oldukları, mukallid olmayıp mutlak olarak müctehid de olmadıkları, bilakis onların hadis ehlinin kavline meyledenler oldukları söylenmektedir.[368]

Fıkıhta herhangi bir mezhebi izlemeyen ve kendi içtihadıyla hükümler ortaya koyan Tirmizî farklı görüşleri mukayese ederek sonuçlara varmaktadır. Tirmizî nasslardan hüküm çıkarırken Ehl-i Kûfe'yi kendine yakın görmeyip Ehl-i Hadis ekolunun yöntemini tercih ettiğinden içtihat ettiği konulardaki görüşü, birçok yerde Ehl-i Hadis

[364] Oğuzhan, 75-76. Burada Mübârekpûrî'nin açıklamalarına bakılarak "Ehl-i Kûfe" ifadesinin çoğu yerde sadece Hanefîlere delâlet ettiğinin anlaşıldığı söylenmektedir.
[365] 230. hadis.
[366] Itr, *el-Müvâzene*, 351-352.
[367] Mübârekpûrî, *Muḳaddimetü Tuḥfe*, 1/350-1
[368] Mübârekpûrî, a.g.e., 352-4

ekolüne mensuplara yakındır.[369] Tirmizî, hukukun her alanında kendi görüşlerini sunmamaktadır; ama belirttiği tercih ve ictihatları kendisinden önce sahneye çıkmış dört meşhur fıkıh mezhebiyle karşılaştırılınca da onun herhangi bir fıkhî mezhebe mensup olmadığının anlaşıldığı bildirilmektedir. Tirmizî'nin delilleri kullanarak içtihat ettiği görülmekle birlikte onun tercihlerinin daha çok Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'e yakın olduğu söylenmektedir.[370]

Tirmizî, sıradan bir muhalif de değildir. Görüşlerini naklettiği mezheplerden, farklı düşündüğü konularda deliller getirerek karşı tarafın delillerini kendi uslûbu ile analiz etmekte, ulaştığı sonuca göre tercihte bulunmaktadır. Mesela İmam Şâfiî'nin sıcak havalarda öğlenin tehir edilmesinin, uzak yerden cemaat gelecek mescidler için olduğu şeklindeki değerlendirmesinin doğru olmadığını başka bir hadis daha naklederek göstermektedir.[371] İmam Mâlik'in mest için sürenin olmadığı şeklindeki görüşüne vakit tayin edilmesine dair rivayetlerin daha sahih olduğunu belirterek katılmamaktadır.[372]

Hadis usulü eserlerinde Tirmizî'nin *es-Süneni*'nde zikrettiği çeşitli konulardaki açıklama ve örneklere çokça baş vurulmaktadır. Mesela Hatîb, bazı tariklerden muttasıl, bazı tariklerden münkatı' nakledilen bir hadis hakkında bilgi verirken bu konuda Tirmizî'nin nakil ve açıklamalarına[373] da müracaat edilmektedir.[374] İbnü's-Salâh hadisteki kapalı ve anlaşılması zor lafızların açıklanmasını ifade eden garîbü'l-hadisle ilgili zikrettiği bir örnekte "Bu sabit ve sahihtir. Tirmizî ve diğerleri onu tahric etti." açıklamasında bulunmaktadır.[375] Tirmizî'nin neshi hadisin illetlerinden biri olarak değerlendirdiğini aktarmaktadır.[376] Neshin bilinme yollarından birinin sahâbenin verdiği bilgiler olduğuna dair de *es-Sünen*'den bir örnek[377] zikretmektedir.[378] İbnü's-Salâh ve

[369] Ertaş, a.g.e., 9
[370] Ertaş, a.g.e., 84
[371] 157. hadis; Ertaş, a.g.e., 9-10.
[372] 95-96. hadis; Ertaş, a.g.e., 10. Ertaş'ın çalışmasında burada Ahmed b. Hanbel'le ilgili verdiği bilgi *es-Sünen*'de belirtilenle uyuşmamaktadır.
[373] 1102. hadis.
[374] Hatîb, *el-Kifâye*, 412.
[375] İbnü's-Salâh, *Muḳaddime*, 235-236. Tirmizî zikrettiği bu hadisin hasen sahîh olduğunu ifade etmektedir (2249. hadis).
[376] İbnü's-Salâh, a.g.e., 102; Nevevî, *Taḳrîb*, 44.
[377] 110-112. hadis.
[378] İbnü's-Salâh, *Muḳaddime*, 239.

Nevevî garîb hadis çeşitlerini incelerken Tirmizî'nin bazı hadislerde "Bu tarikten garîbdir" şeklindeki kullanımını örnek vermektedir.[379]

İbn Hacer mahfûz ve şâz konusunu işkerken verdiği bir misalde Tirmizî'ye de atıf yapmaktadır.[380] Örnek verilen rivayeti Süfyân b. Uyeyne (Tirmizî'nin naklettiği tarik) ve İbn Cüreyc'in muttasıl, Hammâd b. Zeyd'in mürsel naklettiği bir rivayettir. Hammâd'ın rivayetinin şâz olduğu, diğer tariklerin ise mahfûz olduğu gösterilmektedir.[381]

Süyûtî zayıf olmakla birlikte diğer rivayetlerle hasen ligayrih derecesine yükselen hadislere Tirmizî'den örnekler vermektedir. İrsâl / inkıtâ, tedlîs ve râvinin meçhullüğü sebebiyle olan rivayetin zayıflığının, hadisin başka bir tarikten gelmesiyle zail olacağını ifade etmektedir. Ancak böyle bir hadisin hasen lizâtih derecesinin altında olacağını bildirmektedir. Tirmizî'nin aktardığı, tedlis yapmasıyla bilinen Hüşeym'in rivayetindeki kusurun -zayıf bir râvi olan- Ebû Yahyâ et-Teymî tarafından da nakledilmesi, Ebû Saîd el-Hudrî'nin rivayetinden metninin şahidi de olmasıyla ortadan kalktığı rivayeti zikretmektedir. Tirmizî'nin bu nedenle hadisi hasen olarak değerlendirdiğini belirtmektedir.[382]

Süyûtî, râvisinin güvenilir olmakla birlikte hıfzının zayıflığı sebebiyle hadiste bulunan zayıflığın başka bir tarikten gelmesiyle ortadan kalkacağını yine Tirmizî'den bir nakille göstermektedir. Zayıf bir râvi olan Âsım b. Ubeydillâh'ın Abdullâh b. Âmir b. Rebîa -- Âmir b. Rebîa tarikiyle naklettiği merfû bir hadis için Tirmizî'nin hasen demesinin "Ve fi'l-bâb" kısmında bu konuda hadis nakleden sahâbîler sebebiyle[383] olduğunu ifade etmektedir.[384]

---

[379] İbnü's-Salâh, *Muḳaddime,* 233; Nevevî, *Taḳrîb*, 86.
[380] 2106. hadis.
[381] Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Hacer el-Askalânî. *Nüzhetü'n-naẓar fî tavżîḥi Nuḫbeti'l-fiker*, thk. Nûreddîn Itr (Dımaşk: Matbaatü's-Sabâh, 1421/2000), 71-72.
[382] 528-529. hadis. Süyûtî'nin bu hadisin hasen ligayrih olduğuna dair açıklaması için bk. Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Süyûtî , *Tedrîbü'r-râvî fî şerḥi Taḳrîbi'n-Nevevî*, thk. Ebû Abdirrahmân Salâh b. Muhammed b. Avîda (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1417/1996), 1/90. Bu rivayette Hüşeym ve Ebû Yahyâ et-Teymî'nin rivayette bulunduğu Yezîd b. Ebî Ziyâd da zayıf bir râvidir.
[383] Ve fi'l-bâb kısmında *Sünen-i Tirmiẕî*'de sekiz kişi geçmekle birlikte (1113. hadis) *Tedrîbü'r-râvî*'de dört kişi zikredilmektedir (*Tedrîb,* 1/90).
[384] Süyûtî, *Tedrîb,* 91. 1113. hadis. Ayrıca Âsım'dan rivayet eden Şu'be'den de üç kişi bu hadisi nakletmektedir.

1.1.3.1. Usûl Bilgisi Aktarımları

Tirmizî eserin ilel kısmında hadis usulüne dair önemli bilgiler aktarmaktadır. Bu bilgiler isnadın ve cerh ta'dîlin gerekliliği, mana ile rivayetin makbuliyeti, hadis tahammül yolları, isnadın tam yerleşmediği ilk dönemdekilerin mürsel ve münkatı rivayetlerine nasıl bakılacağı gibi konulardadır.

Tirmizî hadis ehlini anlamayan bazı kişilerin rical tenkidini ayıpladıklarını belirtmektedir. Tâbiûn ve etbeu't-tâbiîn âlimlerinden birçoğunun da rical hakkında konuşmuş olduklarını ve bunun gerekliliğini ifade ettiklerini dile getirmektedir. Onları buna müslüman kardeşlerine samimiyet / nasihat duygularının sevk ettiğine dikkat çekmektedir. Onların insanları karalamak veya gıybet etmek istediklerinin zannedilmemesi gerektiğini söylemektedir. Zayıf olduğu belirtilenlerin bazısının bid'at sahibi, bazısının yalanla itham edilen, bazısının da gaflet sahibi veya çok hata yapan kişiler olduğunu belirtmektedir. Bu sebeple hadis ehlinin, tanınmaları için bu kişilerin zaafını açıklamak istediklerini beyan etmektedir. Bu şekilde dini esasları korumak ve bu konuda şahitliklerini tam yapmak için cerh-ta'dîl işini üstlendiklerini bildirmektedir. Çünkü dinde şahitliğin hak ve mallardaki şahitlikten daha evla olduğuna işaret etmektedir.[385]

İsnad, metinle birlikte hadis ilminin iki temel alanını oluşturmaktadır. Tirmizî, bu konuda Muhammed b. Sîrîn (öl. 110/729) ve Abdullâh b. el-Mübârek gibi âlimlerin açıklamalarını vermektedir. İbn Sîrîn'in "İlk zamanlarda isnaddan sormazlardı. Fitne vaki olunca ehl-i sünnetin hadisini almak ve ehl-i bid'atin hadisini terk etmek için isnaddan sordular" sözünü nakletmektedir. Abdullâh b. el-Mübârek'in ise "Bana göre isnad dindendir. İsnad olmasaydı dileyen dilediğini söylerdi. Ama hadis aktaran kişiye "Sana kim söyledi?" denildiğinde kalakalır." ifadesini zikretmektedir. Abdullâh b. el-Mübârek'in bu sözünü hayatında titiz bir şekilde tatbik ettiği, isnada ve seneddeki ricalin cerh-ta'dîl durumuna dikkat ettiğine dair örnekler vermektedir.[386]

Bazı âlimlerin cerh-ta'dîl fiilerine örnek veren Tirmizî, Ahmed b. Hanbel'den de bir anekdot paylaşmaktadır. Buna göre Ahmed b. Hanbel'in yanında bir hadis rivayet edilince o öfkelenip rivayet edene *"İki kez Rabbi'ne istiğfar et"* demiştir. Ahmed b.

[385] Tirmizî, "'İlel", 1281-2.
[386] Tirmizî, "'İlel", 1283.

Hanbel bunu isnadının zayıf olması -isnadındaki iki râvi zayıftır- ve Hz. Peygamber'den geldiğini bilmemesi sebebiyle Allah Resûlü'nden nakledilmesini tasdik etmediği için yapmıştır.[387]

Tirmizî yalanla itham edilen veya gafleti ve hatasının çokluğu sebebiyle zayıf sayılanlardan sadece kendi rivayetleriyle bilinen bir hadis rivayet edildiğinde bu hadisle ihticac edilmeyeceğini beyan etmektedir.[388] İmamlardan birçoğunun insanlara onların durumlarını açıklayarak zayıflardan rivayet ettiklerini belirtmektedir.[389] Bu nedenle sikaların zayıf râvilerden rivayet etmesine aldanılmaması gerektiğini söyleyen Tirmizî, İbn Sîrîn'in şu sözünü aktarmaktadır: "Bir kişi bana hadis rivayet eder. Onu itham etmem. Ancak ondan daha üstün olan birini itham edebilirim."[390]

Tirmizî, nice kişinin sâlih ve iyi bir insan olsa da şahitliği düzgünce yapamadıkları ve muhafaza edemediklerine temas etmektedir. Hadis âlimlerinin çoğunluğunun hadiste yalanla itham edilen veya çok hata yapan kimselerin rivayetiyle meşgul olmamayı tercih ettiklerini bildirmektedir.[391]

Tirmizî hadis ehlinden bazısının ilim ehlinin büyüklerinden birçoğunu tenkit ettiklerini ve hafızaları yönünden zayıf gördüklerini belirtmektedir. İmamlardan diğerlerinin ise bu kişileri -rivayet ettiklerinin bazısında yanılmış olsalar da- şeref ve doğruluklarından dolayı güvenilir kabul ettiklerini söylemektedir.[392]

Bu konuda örnekler veren Tirmizî, Yahyâ el-Kattân'ın yalanla ithamdan dolayı değil, hıfzları sebebiyle terk ettiği bazı kişilerden Abdullâh b. el-Mübârek, Vekî' b. el-Cerrâh ve Abdurrahmân b. Mehdî gibi âlimlerin rivayet ettiğini belirtmektedir. Bu şekilde hadis ehlinin bazısının, imamlardan bazısını rivayet ettiklerinin bazısı hakkında tenkit ettiklerini; ancak imamların onlardan hadis rivayet ettiklerini söylemektedir. Yahyâ el-Kattân'ın da bazı tenkit ettiği kişilerden rivayet ettiğini ifade etmektedir.[393] Bu şekilde insanın tabiatında olan hata ve yanılmanın belli bir seviyeye kadar râvilerin terkine sebep olmadığını göstermektedir.

[387] Tirmizî, "'İlel", 1284.
[388] Tirmizî, "'İlel", 1284.
[389] Tirmizî, "'İlel", 1284.
[390] Tirmizî, "'İlel", 1284.
[391] Tirmizî, "'İlel", 1285.
[392] Tirmizî, "'İlel", 1285.
[393] Tirmizî, "'İlel", 1285-7.

Râvilerin yanılma sebeplerinden biriyle ilgili olarak Tirmizî, öncekilerin çoğunun hadisleri yazmaması, yazanların da duyduktan sonra yazmasını belirtmektedir.[394] Hıfzları ve çok hata etmeleri sebebiyle tenkit edilenlerden biri bir hadisi rivayetinde tek kaldığında ve ona uyulmadığında onun hadisiyle ihticac edilemeyeceğini dile getirmektedir. Bundan daha şiddetlisini; râvinin, senedi ilave - eksiltme yaparak veya değiştirerek koruyamaması ya da hadisin içeriğinde manayı değiştirecek şeyler getirmesi olarak beyan etmektedir.[395]

Tirmizî, manayı değiştirmedikleri sürece senedi muhafaza edip lafzen değişiklik yapanlar konusunda âlimler tarafından müsamahakâr davranıldığını bildirmektedir.[396] Mana ile rivayet konusunda yapılan çeşitli açıklamalara da yer vermektedir. Mesela Ebû Osmân en-Nehdî'ye hadisi farklı zamanlarda farklı lafızlarla nakletmesi sorulunca o, kendisinden ilk dinlediklerini almalarını söylemektedir. Mücâhid b. Cebr (öl. 103/721) hadisin kısaltılabileceğini; ama ziyade yapılamayacağını ifade etmektedir. İbrâhîm en-Nehaî, Hasan-ı Basrî (öl. 110/728) ve Şa'bî gibi âlimlerin manen, Kāsım b. Muhammed, Muhammed b. Sîrîn ve Recâ b. Hayve (öl. 112/730) gibi âlimlerin lafzen rivayette bulunduklarından söz etmektedir .[397]

Tirmizî, ilim ehlinin üstünlüğünün hadisleri ezberleyip korumaları, dinledikleri andaki gibi korumaya devam edip aktarmalarıyla olduğunu belirtmektedir. Bu vasıflarıyla birlikte hata ve yanlışlıktan salim olmadıkları da dile getirmektedir. Ebû Zür'a b. Amr b. Cerîr, Abdülmelik b. Umeyr gibi âlimlerin bir harf bile değiştirmeden hadisi naklettiklerini söylemektedir.[398]

Tirmizî, âlimlerin kendi aralarında üstünlüklerini gösteren nisbî cerh-ta'dîl olarak değerlendirilebilecek açıklamalar da nakletmektedir. Bölgelere, genel durumlarına veya birinden rivayetlerine göre râviler hakkında bilgi verilmektedir. Mesela Eyyûb es-Sahtiyânî'nin (öl. 131/749) "Medine ehlinin hadisini Zührî'den sonra Yahyâ b. Ebî Kesîr'den (öl. 129/747) daha iyi bilen birini bilmiyorum" dediğini nakletmektedir. İbn Avn'ın "Eyyûb es-Sahtiyânî, Muhammed b. Sîrîn'in hadisleri konusunda bizden daha bilgilidir" dediğini aktarmaktadır. Mis'ar'ın Hişâm ed-Destevâî'den daha sebt olduğunu

[394] Tirmizî, "'İlel", 1287, 1288.
[395] Tirmizî, "'İlel", 1287.
[396] Tirmizî, "'İlel", 1287.
[397] Tirmizî, "'İlel", 1288.
[398] Tirmizî, "'İlel", 1288.

söylemektedir. Yahyâ el-Kattân iki önemli âlim olan Şu'be ve Süfyân-ı Sevrî'yi kıyaslarken uzun hadisler ve rical konusunda Şu'be'nin, fıkıh konusunda Süfyân-ı Sevrî'nin daha bilgili olduğunu ifade etmektedir. Şu'be ve Süfyân-ı Sevrî'nin önemli konumları hakkında diğer bazı açıklamalara da temas etmektedir. Abdurrahmân b. Mehdî'nin hadiste imam olanların Süfyân-ı Sevrî, Mâlik b. Enes, Evzâî ve Hammâd b. Zeyd olduğunu belirten ifadesini zikretmektedir.[399]

Tirmizî, hadislerin harflerinde bile son derece titizlik gösteren Mâlik'in hadis öğrenim ve öğretiminde âdâb olark değerlendirilebilecek bir uygulamasını aktarmaktadır. Buna göre Mâlik, Ebû Hâzim'den ders almaya gidince orada durmadan geçip gitmiştir. Sebebi sorulunca oturabileceği bir yer bulamadığını ve Allah Resûlü'nün hadislerini ayakta almayı hoş görmediğini söylemiştir.[400]

Sened karşılaştırmalarına da yer veren Tirmizî, Yahyâ el-Kattân'ın; Mâlik'in Saîd b. el-Müseyyib'den rivayetinin, Süfyân-ı Sevrî'nin İbrâhîm en-Nehaî'den rivayetinden kedisine daha sevimli olduğunu söylediğini haber vermektedir.[401] Tirmizî, Ahmed b. Hanbel'in Yahyâ el-Kattân, Yahyâ el-Kattân'ın Şu'be ve Mâlik'i, Alî b. el-Medînî'nin Abdurrahmân b. Mehdî'yi en önemli âlimler içinde gördüklerine dair bilgileri paylaşmaktadır.[402]

Bu konuda kelamın ve ilim ehlinden rivayetin çok olduğunu belirten Tirmizî, özetle az bir şey açıkladığını dile getirmektedir. Bu açıklamalarıyla ilim ehlinin mertebelerinin, hıfz ve itkān bakımından aralarındaki üstünlüklerinin; ayrıca ilim ehli tarafından tenkit edilenlerin hangi sebeple tenkit edildiğinin anlaşılmasını amaçladığını bildirmektedir.[403]

Tirmizî bu açıklamalarının ardından hadis alma yolları (tahammülü'l-ilm) konusunda bilgiler vermektedir. Öncelikle kıraate değinmektedir. Âlime kıraatin (okumanın) -âlim kendisine okunanı ezbere bildiği veya kendisine okunanın (yazılı nüshanın) aslını elinde bulundurduğu takdirde- hadisçilere göre semâ (dinleme) gibi sahih olduğunu belirtmektedir. İbn Abbâs'ın gözleri az görmeye başlayınca kendi kitaplarının rivayet hakkını almak için ders almaya gelenlere "Siz bana okuyun, benim okuduklarınızı

[399] Tirmizî, "'İlel", 1289.
[400] Tirmizî, "'İlel", 1289-90.
[401] Tirmizî, "'İlel", 1290.
[402] Tirmizî, "'İlel", 1290.
[403] Tirmizî, "'İlel", 1290.

onaylayışım benim size okuyuşum gibidir" dediğini aktarmaktadır. Bunu, kıraatin geçerli bir metot olduğuna delil olarak getirdiği söylenebilir.[404]

es-Sünen'de hadisleri naklettiği kısımda da bu konuya temas eden Tirmizî, arz ve kıraat yoluyla hadis almaya bazı karşı çıkanlar olsa da fakihlerin çoğunluğunun, muhaddislerin ise tümünün bu yolu hadisi dinleyerek alma (semâ) mertebesinde gördüklerini bildirmektedir. Bununla ilgili olarak Tirmizî'nin naklettiği bir hadisi delil göstermektedir.[405] Bu hadiste yeni müslüman olan Dımâm b. Sa'lebe'nin, Allah Resûlü'nün yanına gidip kendilerine elçisinin geldiğini, iman ve ibadetlerle ilgili bazı meseleleri anlattığını belirtmektedir. Sonra bu anlatılanları "Göğü yükselten, yeryüzünü serip döşeyen ve dağları meydana getiren Allah mı seni gönderdi?", "Senin gönderdiğin kimse bize bir gün ve gecede beş vakit namaz kılınması gerektiğini söyledi?" gibi sorularla Allah Resûlü'ne arz etmekte, o da her suali *"Evet"* diyerek yanıtlamaktadır. Buhârî'nin, bazı alimlerin bu hadisi delil getirerek âlime kıraat ve arzın âlimde hadisi dinlemek (semâ) gibi caiz olduğunu anladıklarını söylediğini bildirmektedir.[406]

Kırâati kabul eden ve etmeyen âlimlere değinen Tirmizî, kıraat edilen hadislerde "haddesenâ", "ahberenâ" gibi hangi tahammül lafzının kullanılacağına dair âlimlerin yaptığı açıklamaları vermektedir. [407]

Münâvele yöntemi hakkında bilgi veren Tirmizî, Mansûr b. el-Mu'temir'in "Bir kişinin, diğerine kitabını verip 'Bunu benden rivayet et' dediğinde o kişinin (o kitabı) rivayet etme hakkı olur" dediğini aktarmaktadır. Bu icazetli münavele yöntemini ifade etmektedir.

İlim ehlinin bazısının icazeti caiz gördüğünü belirten Tirmizî "Âlim kişi, birine hadislerinden bir kısmını kendisinden rivayet etmesine icazet / izin verirse o kişinin kendisinden rivayet etme hakkı olur." demektedir. Ebû Hüreyre'nin Beşîr b. Nehîk'e, Hasan-ı Basrî'nin ismi zikredilmeyen birine, Zührî'nin Ubeydullâh b. Ömer'e ve Hişâm b. Urve'nin (öl. 146/763) de İbn Cüreyc'e kendilerine hadislerini toplayıp geldikleri ve kıraat etmeden rivayet etme izni istedikleri, bu âlimlerin de onlara izin verdiklerini bildirmektedir. Hasan-ı Basrî'nin isim vermeden icazet vermesi olayını aktaranın

[404] Tirmizî, "'İlel", 1290.
[405] Hatîb de Tirmizî'den aktarmaktadır (Ebû Bekr Hatîb Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî, *el-Kifâye fî İlmi'r-rivâye*, (Haydarâbâd: Dâiretü 'l-Meârifi'l-Osmâniyye, 1357/1938), 259-261).
[406] *es-Sünen*, 619. hadis.
[407] Tirmizî, "'İlel", 1290-1291.

imamlardan birçoğunun kendisinden rivayette bulunduğu Mahbûb b. el-Hasen olduğunu söylemektedir.[408]

Tirmizî, Yahyâ el-Kattân'ın; İbn Cüreyc'in Atâ b. Ebî Müslim el-Horasânî'den (öl. 135/752) rivayetini zayıf olarak değerlendirdiğini bildirmektedir. İbn Cüreyc'in "ahberanî" diyerek naklettiği söylenince ise "lâ şey / hiçbir şey" diyerek yine bu rivayetin bir değeri olmadığını, gerekçe olarak onun Atâ'nın kendisine verdiği kitaptan naklettiğini söylemektedir. Burada Atâ'nın kitabı vermekle birlikte izin verdiğine dair bilgi olmadığı için bu tahammülün icazetli münâvele değil, münâvele olduğu ifade edilebilir. Bunu da Yahyâ el-Kattân'ın kabul etmediği anlaşılmaktadır.[409]

Bazı hadis tahammül yollarına kısaca değinmesinden sonra Tirmizî mürsel hadisler hakkında bilgi vermektedir. Hadisin mürsel olması durumunda hadisçilerin çoğunluğuna göre sahih olmadığını ve hadisçilerin birçoğunun mürsel hadisi zayıf kabul ettiğini bildirmektedir.[410]

Tirmizî, İshâk b. Abdillâh b. Ebî Ferve'nin doğrudan "Allâh Resûlü şöyle buyurdu" dediğini duyan Zührî'nin, ona yaptığı ikazdan söz etmektedir. Yahyâ el-Kattân'ın bazı âlimlerin mürsel rivayetleri hakkındaki değerlendirmelerine de yer vermektedir. Buna göre Yahyâ; Mücâhid ve Saîd b. Cübeyr'in (öl. 94/713) mürsellerinin Atâ b. Ebî Rebâh'ınkilerden daha sevimli olduğunu söylemektedir. Çünkü Atâ'nın her tür kişiden rivayet ettiğini söylemektedir. Mücâhîd b. Cebr ve Tâvûs b. Keysân'ın (öl. 106/725) mürselleri arasında tercih yapamamakta, "Ne kadar da birbirlerine yakınlar" demektedir. Ebû İshâk es-Sebîî (öl. 127/745), Süleymân b. Mihrân el-A'meş (öl. 148/765), İbrâhîm b. Yezîd et-Teymî (öl. 92/710-11), Yahya b. Ebî Kesîr ve Süfyân b. Uyeyne'nin mürsellerinin değeri olmadığını aktarmaktadır. Toplumda Mâlik'ten daha sahih hadis rivayet eden biri olmadığını belirterek Mâlik'in mürsellerinin de kendisine daha sevimli olduğunu ifade etmektedir. Bu açıklamalar mürsel hadislerin de hüküm açısından nisbîliğini göstermektedir.[411]

Tirmizî, mürsel hadisin zayıf olduğunu belirtenlerin, bu imamların sika olan ve olmayanlardan rivayet etmiş olmaları cihetinden zayıf kabul ettiklerini aktarmaktadır.

[408] Tirmizî, "'İlel", 1291-1292.
[409] Tirmizî, "'İlel", 1292.
[410] Tirmizî, "'İlel", 1292.
[411] Tirmizî, "'İlel", 1293

Çünkü onlardan birinin bir hadis rivayet ettiğinde onu sika olmayandan almış olabileceğine dikkat çekmektedir.[412]

Tirmizî, Yahyâ el-Kattân'ın, Hasan-ı Basrî'nin "Allah Resûlü" şöyle buyurdu" şeklindeki mürsel nakillerinin bir ikisi dışında aslını bulduğuna değinmektedir. Hasan-ı Basrî'nin sakınılmasını belirterek tenkit ettiği Ma'bed el-Cühenî'den rivayette bulunduğunu da söylemektedir. Şa'bî ve Süfyân b. Uyeyne gibi diğer bazı âlimlerin de tenkit ettiği kişilerden rivayet edebildiklerine örnekler vermektedir.[413]

İlim ehlinin bazısının mürsel hadisi hüccet kabul ettiklerini söyleyen Tirmizî, buna şu olayı örnek vermektedir: A'meş, İbrâhîm en-Nehaî'den Abdullâh b. Mes'ûd'dan nakledilen bir hadisi senediyle aktarmasını ister. O ise "Size bir kişi aracılığıyla Abdullâh'tan rivayet ettiğimde bu, o dinlediğim kişi aracılığıyladır. 'Abdullâh dedi' dediğimde ise bu, Abdullâh'tan birçok kişi aracılığıyla naklettiğimdir."[414]

Tirmizî, ilim ehlinden imamların diğer ilmî konularda olduğu gibi ricâlin zayıf sayılmasında da ihtilafa düştüklerini söylemektedir. Şu'be'nin Ebü'z-Zübeyr el-Mekkî, Abdülmelik b. Ebî Süleymân el-Azremî ve Hakîm b. Cübeyr'i zayıf olduklarını belirtip terk ettiğini aktarmaktadır. Ancak Şu'be'nin hıfz ve adalet bakımından bunlardan daha aşağı derecede olan Câbir el-Cu'fî (öl. 128/746), İbrâhîm b. Müslim el-Hecerî ve Muhammed b. Ubeydillâh el-Arzemî gibi hadiste zayıf görülen râvilerden rivayet ettiğini bildirmektedir. Şu'be'nin çelişki gibi olan bu durumun farkında olduğunu da ifade etmektedir. Şu'be'nin Abdülmelik'ten önceden rivayet ettiği; ancak onu tek kaldığı bir rivayet sebebiyle terk ettiğini dile getirmektedir. İmamlardan birçoğunun Ebü'z-Zübeyr el-Mekkî, Abdülmelik b. Ebî Süleymân el-Azremî ve Hakîm b. Cübeyr'i sebt bulduklarını ve onlardan rivayet ettiklerini söylemektedirler.[415]

Tirmizî, Şu'be'nin rivayeti terk ettiği bu kişilerden Ebü'z-Zübeyr el-Mekkî ve Hakîm b. Cübeyr'in de terk edilecek durumda olmadıklarını göstermektedir. Atâ'nın Câbir b. Abdillâh'ın yanından çıktıklarında onun hadislerini müzakere ettiklerini, içlerinde onun hadislerini en iyi ezberleyip muhafaza edenlerinin Ebü'z-Zübeyr olduğunu belirttiğini

[412] Tirmizî, "'İlel", 1293.
[413] Tirmizî, "'İlel", 1293.
[414] Tirmizî, "'İlel", 1293-1294.
[415] Tirmizî, "'İlel", 1294.

söylemekte, Süfyân-ı Sevrî'nin de ondan hadis rivayet edip hıfz ve itkanına işaret ettiğini ve onun hadiste mizan olduğunu söylediğini aktarmaktadır.[416]

Hakîm b. Cübeyr ile ilgili olarak da Tirmizî'nin üzerinde durduğu husus hem bu kişinin diğer âlimler nazarındaki konumu hem de Şu'be'nin ondan rivayeti tek etmesine sebep olan bir hadisidir. Yahyâ el-Kattân'ın Süfyân-ı Sevrî ve Zâide'nin de ondan rivayet ettiğini belirttiğini, Alî b. el-Medînî'nin de Yahyâ el-Kattân'ın onun hadisinde bir beis görmediğini söylediğini nakletmektedir.[417]

Tirmizî, Hakîm'in rivayet ettiği hadisle ilgili olarak Süfyân-ı Sevrî'nin bu hadisi ondan naklettiği bir yerde Şu'be'nin arkadaşı Abdullâh b. Osmân'ın (öl. 159/776 c.) "Keşke bunu Hakîm'den başkası rivayet etseydi" dediğini söylemektedir. Süfyân-ı Sevrî "Hakîm'in neyi var?" deyince Abdullâh "Şu'be ondan rivayet etmiyor" dediğini bildirmektedir. Bunun üzerine Süfyân-ı Sevrî Zübeyd'den de bu hadisi dinlediğini söylemektedir. Bu şekilde Şu'be'nin bu rivayet sebebiyle Hakîm'i terk etmesinin doğru olmadığını ve genel olarak râvilerden rivayeti terk ettiklerinde bazen aşırı gittiğini göstermektedir.[418]

Tirmizî'nin bu açıklamaları zayıf görülen bazı râvilerin zayıf olmayabileceği, rivayet değerlendirmelerinde bu durumun da göz önünde bulundurulması düşüncesinde olduğu şeklinde yorumlanabilir. Bu durumun da gerek cerh-ta'dîl âliminin müteşeddid olarak ufak bir kusurda râviyi cerh edebilmesi ya da rivayet hakkında eksik bilgi sebebiyle rivayetteki garîbliğin hadisi aldığı gibi nakleden râviye nispet edilebilmesinden kaynaklandığını göstermektedir.

1.1.3.2. **Bazı Kavram ve Istılahları**

Tirmizî, hadis usulüne dair pek çok kavram kullanmaktadır. Burada onun hadis değerlendirmelerinde kullandığı bazı kavramlara temas edilecektir. Tirmizî kullandığı kavramları açıklamamakta; sadece hasenin tarifini yapmakta, garîbin de çeşitli anlamlarda kullanıldığına dair bilgi vermektedir. Hasen kavramıyla kendilerine göre isnadı iyi ve güzel olan hadisi kastettiklerini belirten Tirmizî bu terimi şu şekilde tarif

[416] Tirmizî, "'İlel", 1295.
[417] Tirmizî, "'İlel", 1295.
[418] Tirmizî, "'İlel", 1295.

etmektedir: "İsnadında yalanla itham edilen kimse bulunmayan, şâz olmayan ve benzeri başka bir tarikten rivayet edilen her hadistir."[419]

Delil getirme bakımından müşterek oluşları sebebiyle haseni sahihe katarak hadisi sahîh ve zayıflar şeklinde ikiye ayıranlar olsa da Tirmizî'nin, kullanımını yaygınlaştırdığı haseni ayrı değerlendirerek hadisin sıhhat bakımından taksimini üç temel grupta yaptığı belirtilmektedir.[420] İbnü's-Salâh; Tirmizî ve diğer bazı kişilerin ıstılahlaşma sürecindeki haseni kullanırken sahihten ayıran bir vasfını zikretmediklerini söylemektedir.[421] Hasenin yaygınlık kazanmış ıstılahî manası ise sahîh hadisin şartlarından (râvilerinin adâlet ve zabt sahibi olması, senedinin muttasıl olması, şâz ve illetinin bulunmaması)[422] tek farkı râvisinin zabt bakımından biraz hafif olmasıdır.[423]

Tirmizî garîb hadisin tanımını yapmamakla birlikte ehl-i hadis tarafından çeşitli manalarda kullanıldığına dair örnekler vermektedir. Mesela hadisin Hz. Peygamber'den bir sahâbî -- bir tâbiî.. şeklinde gelerek sonraki râvilerden birinden çokça kişinin rivayet etmesiyle meşhur olsa da senedin dayandığı kısmın tek râvili olması sebebiyle garîb bulunabildiğini ifade etmektedir. Ya da Hz. Peygamber'den itibaren birçok tarikten nakledilmekle birlikte bu tariklerden birinin garîb bulunduğunu haber vermektedir. Hadise ilave edilen bir fazlalıktan dolayı hadisin garîb sayılabildiğini, hadisin diğer sahih rivayetlerinden farklı olarak metne yapılan bir kelimelik ilavenin yapıldığı hadisle örneklendirmektedir.

Tirmizî, nice hadisin sadece bir tarikten rivayet edildiği için garîb olduğunu belirtmektedir. Zikrettiği birinci örnek Hammad b. Seleme'nin Ebû'l Uşerâ -- babası aracılığıyla Hz. Peygamber'den rivâyet ettiği kurbanlık hayvanların kesimiyle alakalı bir hadistir.[424] Bu hadisin Hammad b. Seleme'nin, Ebû'l Uşerâ'dan tek başına rivâyet ettiği bir hadis olduğunu, Ebü'l-Uşerâ'nın da babasından sadece bu hadisi rivayet

---

[419] Tirmizî, "'İlel", 1295; İbnü's-Salâh, *Muḳaddime,* 1/3

[420] Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân b. Muhammed es-Sehâvî. *Fetḥu'l-muġīṯ bi-şerḥi Elfiyyeti'l-ḥadîṯ li'l-'Irâḳī,* thk. Abdülkerîm b. Abdillâh b. Abdirrahmân b. Hudayr -- Muhammed b. Abdillâh b. Füheyd Âl-i Füheyd (Riyad: Dârü'l-Minhâc, 1426), 21.

[421] İbnü's-Salâh, *Muḳaddime,* 1/32.

[422] Sahîh hadisin râvilerinin adâlet ve zabt sahibi olması, senedinin muttasıl olması, şâz ve illetinin bulunmaması şeklindeki şartları için bk. İbn Hacer, *Nüzhetü'n-naẓar,* 58

[423] İbn Hacer, a.g.e., 65.

[424] Tirmizî, bu hadisin Hammâd b. Seleme'ye ulaşan iki tarikini zikretmektedir ve garîb olduğunu bildirmektedir. Tirmizî, "Et'ıme", 5 (No. 1481). Senedindeki Ebü'l-Uşerâ'nın mechûl bir râvi olması sebebiyle zayıf bir rivayettir (İbn Hacer, *Taḳrîbü't-Tehẕîb,* 658).

ettiğinin bilindiğini söylemektedir. Bu hadisin, Hammad b. Seleme'nin rivayetinden meşhur olduğunu, bunu ancak onun rivayetinden bildiklerini ifade etmektedir.[425]

İkinci zikrettiği örnekte Tirmizî, Abdullah b. Dinar'ın İbn Ömer'den rivâyet ettiği Resûlullah'ın velâ hakkının satılmasını ve hibe edilmesini yasakladığını aktarmaktadır.[426] Bunun sadece Abdullâh b. Dînâr'ın rivayetinden bilindiğini ve bunu ondan Ubeydullah b. Ömer, Şu'be, Sûfyân-ı Sevrî, Mâlik b. Enes ve imamlardan diğer birçoğunun aktardığını söylemektedir. Yahya b. Süleym'in, bu hadisi; Ubeydullah b. Ömer -- Nâfi' -- İbn Ömer tarikiyle rivayet ederek vehme kapıldığını, doğru tarikin Ubeydullah b. Ömer -- Abdullah b. Dinar -- İbn Ömer şeklinde olduğunu dile getirmektedir. Zira Ubeydullah b. Ömer'den nakleden Abdulvehhâb es-Sekafî ve Abdullah b. Nümeyr'in (öl. 199/814) de senedlerinin Abdullah b. Dinar -- İbn Ömer şeklinde olduğuna dikkat çekmektedir. [427]

Üçüncü zikrettiği örnekte Tirmizî ilave edilen bir fazlalıktan dolayı garîb sayılan hadislerden birini zikretmektedir. Bu ilavenin, hafızasına güvenilen bir kimse tarafından yapılmışsa sahih kabul edileceğini beyan etmektedir. Bu rivayette Mâlik b. Enes, Nafi -- İbn Ömer tariki aracılığıyla Allah Resûlü'nün, müslümanlardan kadın erkek, hür köle herkese Ramazan'da fıtır sadakasını farz kıldığını nakletmektedir.[428] Mâlik bu hadisteki "müslümanlardan" ifadesini kendisi eklemiştir. Eyyûb es-Sahtiyanî, Ubeydullah b. Ömer ve imamlardan birçoğu bu hadisi Nafi -- İbn Ömer tariki aracılığıyla rivâyet etmiş; ancak "müslümanlardan" ifadesini zikretmemişlerdir. Nâfi'den, Mâlik'in rivâyetine benzer şekilde hafızasına güvenilmeyen kimselerden rivâyet eden bazıları da olmuştur. [429]

---

[425] Tirmizî, "'İlel", 1296.

[426] *es-Sünen*'de bu hadisin Abdullâh b. Dînâr'a ulaşan senedli ve muallak tarikleri hakkında bilgi verilmektedir. Senedli olarak zikredildiği yerlerde bu rivayetin hasen sahîh olduğu belirtilmektedir: Tirmizî, "Büyû", 20 (No. 1236), "Velâ ve Hibe", 2 (No. 2126).

[427] Tirmizî, "'İlel", 1296.

[428] *es-Sünen*'de bu hadisin senedinin Mâlik'e kadar ulaşan kısmı İshâk b. Mûsâ -- Ma'n şeklinde verilmekte ve hadisin hasen sahîh olduğu ifade edilmektedir: Tirmizî, "Zekât," 35 (No. 676). Burada Nâfi'den birçok kişinin rivayet ettiği "Müslümanlardan" lafzını kullanmadığını haber vermektedir. Ancak "garîb" terimini kullanmamaktadır.

[429] Tirmizî, "'İlel", 1297.

İmamlardan birçoğunun Mâlik'in rivayetini delil olarak kabul ettiklerini bildirmektedir. Ancak hıfzına itimad edilen sika bir râvinin ziyadesinin hadisin metninden değil, kendisinden kabul edileceği vurgulanmaktadır. [430]

Tirmizî, dördüncü örnek rivayetinde birçok tarikten rivayet edilen nice hadisin isnadının durumundan dolayı garîb olduğuna dikkat çekmektedir. Bu rivayette Ebû Küreyb, Ebû Hişâm er-Rifâî, Ebû's-Sâib ve el-Hüseyin b. el-Esved'in Ebû Üsame -- Büreyd b. Abdullah b. Ebî Bürde -- dedesi Ebû Bürde -- Ebû Mûsâ el-Eş'arî (öl. 42/662-3) tariki aracılığıyla Hz. Peygamber'in yiyecek yeme bakımından müminin kâfirden farkını belirten ifadesini aktarmaktadır.[431] Tirmizî, bu hadisin, isnadı yönünden bu tarikten garîb olduğunu bildirmektedir. Bu hadisin birçok tarikten Hz. Peygamber'den rivâyet edilmekle birlikte Ebû Musa'nın rivâyetinden garîb sayıldığını ifade etmektedir. Mahmûd b. Gaylân ve Buhârî'nin bu hadisin Ebû Küreyb'in Ebû Üsame'den rivâyeti olduğunu söylediklerini aktarmaktadır. Buhârî'ye "Bu hadisi Ebû Üsame'den pek çok kişi bize nakletmiştir" dediğinde buna hayret edip "Bu hadisi bu şekilde Ebû Küreyb'den başka rivayet eden birini bilmiyorum" karşılığını verdiğini söylemektedir. Mahmûd b. Gaylân'ın da "Ebû Küreyb'in bu hadisi Ebû Üsame'den müzakere esnasında aldığını düşünüyoruz" dediğini aktarmaktadır.[432] Burada Tirmizî, bilinenin aksine Ebû Üsâme'den nakleden Ebû Küreyb dışında üç nakleden kişiyi daha zikretmesi sebebiyle garîb olduğunu söylemese de farklı tariklerin tanınmamaları sebebiyle garip karşılandığını göstermektedir.

Tirmizî, beşinci örnek rivayetinde Abdullah b. Ebî Ziyâd ve birçok kişinin Şebâbe b. Sevvâr -- Şu'be -- Bükeyr b. Atâ -- Abdurrahman b. Ya'mer tarikiyle Hz. Peygamber'in dübbâ ve müzeffe -denilen cahiliyye dönemi içki kaplarının- kullanılmasını yasakladığını belirttiğini nakletmektedir.[433] Tirmizî bunun, isnadı cihetinden garîb bir hadis olduğunu, Şebâbe'den başka bu hadisi Şu'be'den rivayet eden hiçbir kimseyi bilmediklerini söylemektedir.[434] Birçok tarikten Hz. Peygamber'den bu tür kaplarda şıra yapılmasını yasakladığının rivayet edildiğini belirtmektedir. Bu hadisin Şebâbe

[430] Tirmizî, "'İlel", 1297.
[431] Tirmizî, *es-Sünen*'de bu hadisin İbn Ömer ve Ebû Hüreyre'den gelen tariklerini nakletmektedir: Tirmizî,"Et'ıme", 20 (No. 1818-1819). İlk zikrettiğine "hasen sahîh", ikincisine "hasen sahîh garîb" değerlendirmesinde bulunmaktadır.
[432] Tirmizî, "'İlel", 1297-1298.
[433] Tirmizî, *es-Süneni*'nde bu hadisin İbn Ömer'den gelen ve hasen sahîh dediği tarikini aktarmaktadır: Tirmizî, "Eşribe", 5 (No. 1868).
[434] Tirmizî, "'İlel", 1298.

tarikinden rivayetinin ise onun Şu'be'den rivayette tek kalmasından dolayı garîb sayıldığını haber vermektedir.[435]

Altıncı örnek rivayetinde Tirmizî, Şu'be ve Sûfyân-ı Sevrî'nin Bükeyr b. Atâ -- Abdurrahman b. Ya'mer tarikiyle Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: "Hac, Arafat'ta bulunmaktan ibarettir."[436] Bu ma'rûf hadisin hadisçilerce bu senedle olduğunu ifade etmektedir.[437]

Yedinci örnek rivayetinde Tirmizî, Muhammed b. Beşşâr -- Muâz b. Hişâm -- babası Hişâm -- Yahyâ b. Ebî Kesîr -- Ebû Müzâhim -- Ebû Hüreyre tarikinden Resûlullah'ın cenazeyi takip edip namazını kılmanın bir, cenazeye defnedilinceye kadar eşlik etmenin iki kıratlık ecre vesile olduğuna dair hadisini aktarmaktadır.[438] Dârimî'nin de Mervân b. Muhammed -- Muâviye b. Sellâm -- Yahyâ b. Ebî Kesîr -- Ebû Müzâhim -- Ebû Hüreyre tarikinden bu hadisin benzerini aktardığını söylemektedir. Dârimî'nin Mervân -- Muâviye -- Yahyâ -- Ebû Saîd Mevla'l-Mehrî -- Hamza b. Sefîne -- es-Sâib -- Hz. Âişe tarikinden de bu hadisin benzerini aktardığını bildirmektedir.[439]

Tirmizî; Dârimî'ye, rivâyet ettiği hadislerden Irak'ta garîb görülenin hangisi olduğunu sorduğunu, onun da Sâib'in, Hz. Âişe vasıtasıyla Peygamber'den rivâyet ettiği cenazenin takibiyle ilgili olan bu hadisi belirttiğini söylemektedir. Buhârî'nin de bu hadisi Dârimî'den rivâyet ettiğini işittiğini haber vermektedir. Ancak bu hadisin birçok tarikten Hz. Âişe aracılığıyla Hz. Peygamber'den rivayet edilmiş bir hadis olduğunu ifade etmektedir. Bu hadisin Sâib'in Hz. Âişe -- Nebî (s.a.s) tarikinden rivayeti sebebiyle isnadının durumundan dolayı garîb sayıldığını dile getirmektedir.[440]

Tirmizî, sekizinci örnek rivayetinde Ebû Hafs Amr b. Ali, Yahya b. Saîd el-Kattan -- el-Mugīre b. Ebî Kurre es-Sedusî -- Enes b. Mâlik tarikiyle bize aktardı ki: Bir adam, devesini bağlayıp da mı, bağlamadan mı tevekkül edeceğini sorması üzerine Allah Resûlü'nün "Deveni bağla sonra Allah'a tevekkül et" buyurduğunu nakletmektedir.[441] Yahya b. Saîd'in "Bana göre bu münker bir hadistir" dediğini belirten Tirmizî, bu

[435] Tirmizî, "'İlel", 1298.
[436] Tirmizî, *es-Sünen*'de Süfyân'a ulaşan sahîh iki tarikini zikretmektedir: Tirmizî, Hac: 57 (No. 889)
[437] Tirmizî, "'İlel", 1298.
[438] Tirmizî, *es-Sünen*'de bu hadisi Ebû Hüreyre'ye Ebû Seleme aracılığıyla ulaşan ve hasen sahîh olduğunu belirttiği diğer bir tarikini zikretmektedir (Tirmizî, "Cenâiz", 49 (No. 1040. hadis).
[439] Tirmizî, "'İlel", 1298.
[440] Tirmizî, "'İlel", 1298-1299.
[441] Tirmizî, "Zühd", 60 (No. 2517).

hadisin bu tarikten garîb olduğunu söylemektedir. Bunu Enes b. Mâlik'in rivayetinden ancak bu tarikten bildiklerini, Amr b. Ümeyye ed-Damrî (meşhur bir sahâbî) aracılığıyla da Hz. Peygamber'den bunun benzeri bir hadisin rivayet edildiğini dile getirmektedir.[442] Enes b. Mâlik'ten nakledilen hadis senedinde hâli mechul bir râvi olan el-Mugīre b. Ebî Kurre'yi[443] içermektedir.[444]

Zikrettiği örneklerinde Tirmizî'nin birden fazla mesaj vermekle birlikte her örnekle ilgili birer mesaj dikkate alındığında şunlar söylenebilir: Tirmizî, senedin sahâbenin olduğu son kısımdan itibaren tek râvili bir şekilde gelip belli bir râviden sonra bu râviden rivayet edenlerin çokluğu sebebiyle hadisin şöhret kazanabildiğini göstermektedir. Ancak hadisin kendisiyle meşhur olduğu râvinin bunu kaynağından tek rivayet etmesi sebebiyle hadisin garîb olduğunu belirtmektedir (1, 2. örnek).

Tirmizî Hz. Peygamber'den birçok tarikten nakledilmekle birlikte isnadının durumundan dolayı bir hadisin bazı tariklerinin garîb bulunabildiğini ifade etmektedir.[445] Mesela birden fazla sahâbînin naklettiği bir hadisi Hz. Âişe'den de birçok kişi nakletmekte iken es-Sâib'in Hz. Âişe'den naklinin garîb görüldüğünü belirtmekte, bunda bölge faktörünün etkili olduğuna işaret etmektedir (7. örnek). Yine birden fazla sahâbînin Hz. Peygamber'den naklettiği bir rivayette bu sahâbîlerden Hz. Enes'e ulaşan bir tarikin bilindiğini ve bu sebeple garîb sayıldığını söylemektedir (8. örnek).

Garîb tarik içinde garîbliklerin de olabildiğine örnekler vermektedir. Hz. Peygamber'den birçok tarikten nakledilen rivayetin senedin sonundaki Ebû Mûsâ'nın tarikinden garîb olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte Tirmizî, hocalarından Buhârî ve Mahmûd b. Gaylân da dahil olmak üzere bu garîb hadisin Ebû Küreyb'in Ebû Üsâme'den nakli olarak bilindiğini belirtmektedir. Ancak Tirmizî'nin -senedin başında- Ebû Küreyb'e ilave olarak başka hocaları aracılığıyla da Ebû Üsâme'den naklettiğini belirtmesi hayretle karşılanmıştır (4. hadis).

Hz. Peygamber'den birçok tarikten nakledilen diğer bir hadisin bir tariki hakkında Tirmizî, senedinin ortasındaki Şebâbe'nin Şu'be'den rivayette tek kalmasından dolayı garîb olarak değerlendirildiğini dile getirmektedir (5. örnek).

---

[442] Tirmizî, "'İlel", 1299.
[443] İbn Hacer, *Taḳrîbü't-Tehẕîb*, 543.
[444] Tirmizî, "Zühd", 60 (No. 2517).
[445] Râvinin tek kaldığı kısım senedin aslı denilen sahâbe ve tâbiîn tarafındaysa garîb-i mutlak, orta kısımlarında ise garîb-i nisbî denilmektedir (Ahmet Yücel, "Hadîs Usûlü", 150).

Tirmizî, hadislerin tariklerine vukûfiyetin sağladığı garîb bilgisiyle isnad (2. hadis) veya metindeki (3. hadis) yanılma veya farklılığın anlaşılabildiğine işaret etmektedir. Garîbliğin metinde de olabileceğini gösterirken sikanın diğer sikalar içinde tek kalarak metinde zikrettiği ziyadenin kabul edileceği; ama bunun hadisten değil, ziyadenin ortaya çıktığı râvinin kendisinden sayılacağına dikkat çekmektedir (3. hadis).

Garîb hadisler hakkında râvilerin cerh-ta'dîl durumuna değinmemekle birlikte Tirmizî, garîb hadislerin ma'rûf (6. örnek)[446] veya münker olabileceğini dile getirmektedir (8. hadis). 6. örnekte hadis ehline göre ma'rûf (tanınan); 8. örnekte ise kendine göre münker olduğunu belirtmektedir. Bu örneklerden münker (tanınmayan ve kabul edilmeyen) olduğunu belirttiğinde zayıf bir râvi vardır.[447]

es-Sünen'de hadislerin garîb olma nedenleri birçok yerde açıklanmakta,[448] bazen açıklanmamaktadır.[449] Açıklama "garîb min hâze'l-vech / bu tarikten garîb"[450] "garîb min hadisi … / şu râvinin tarikinden garîb",[451] "garîb min hadisi… an… / şu râvinin şu râviden rivayet ettiği tarikten garîb",[452] "garîb teferrede bihî fülân, lâ yu'rafü illâ min hadîsih / garîbdir filan bunu rivayette tek kaldı, bu ancak onun rivayetinden biliniyor"[453] gibi açıklamalarla zikredilmektedir. Bu açıklamalar da bazen "garîb" lafzı zikredilmeden kullanılmaktadır.[454]

Hadislerdeki garîbliğe şu şekildeki ifadelerle de dikkat çekilmektedir: "lâ na'lemü ehaden revâhü anhü misle hâzâ gayru fülân / Filandan başka bu hadisi ondan bu hadisteki gibi rivayet eden hiçbir kimseyi bilmiyoruz",[455] "lâ na'rifühû (hadîse…) misle hâzâ illâ min hadisi fülân / Bu hadisi filanın naklinden başka bunun gibi bilmiyoruz",[456] "lâ na'lemü ehaden revâhü gayru fülân anh / Filanın naklinden başka ondan bunu rivayet eden hiçbir kimse bilmiyoruz"[457], "lâ na'rifü fî hâze'l-bâb illâ hadîseh / bu bâbda

[446] Tirmizî'nin garîb hadisler için zikrettiği dördüncü örnek de buna benzemekle birlikte senedin Tirmizî'nin olduğu cihetteki baş kısımdadır.
[447] Zayıf bir râvi olan el-Mugīre b. Ebî Kurre için bk. İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehẕîb*, 543.
[448] 2248, 2264, 2267. hadis.
[449] 57, 206, 2227, 2228. hadis…
[450] 58, 360. hadis.
[451] 190, 211, 349. hadis.
[452] 2661. hadis.
[453] 411. hadis
[454] 417, 422, 423, 464. hadis.
[455] 694 (sahâbî râvisi farklı).
[456] 422, 1371,
[457] 21 426. hadis. Bu ifade şu şekilde de gelmekte:

ancak onun hadisini biliyoruz",[458] "lâ na'rifühû illâ min hadisih / Bunu onun naklettiği tarikten başka bilmiyoruz",[459] "lâ na'riühû illâ min hâze'l-vech / Bu hadisi ancak bu tarikten biliyoruz",[460] "lâ yürvâ hadîsüh illâ min hadisi fülân / onun hadisi ancak filanın tarikinden rivayet edilir",[461] "innemâ na'rifühü (hadîse…) min hadisi / Bu hadisi ancak onun naklettiği hadisten biliyoruz",[462] "lâ na'rifühû min hadisih illâ min hadisi fülân / Bu hadisi onun tarikinden ancak filanın rivayeti aracılığıyla biliyoruz"[463]

Garîb görülen hadisler bazen "istigrâb / garîb bulmak" kavramı ile izah edilmektedir. "Hasen sahîh garîb" denilen bir hadis için "Ebû Bekir b. Ebî Mûsâ'nın Câbir b. Semüre'den naklettiği tarikten garîb bulundu" açıklamasının yapılması buna örnek verilebilir.[464] Buhârî'ye sorulan bir hadis hakkında da Buhârî'nin ancak Ubeydullâh b. Mûsâ'nın naklettiği tarikten bildiğini söylediği bu hadisi çok garipsediği ifade edilmektedir. *es-Sünen*'de bu hadis için "hasen garîb" denilmektedir.[465]

Garîb / ferd hadisler "teferrüd / (rivayette) tek kalmak" kavramıyla da ifade edilmektedir. "Kad teferrede bihâze'l-hadîs an fülân / O bu hadisi (filandan)[466] rivayette tek kalmıştır",[467] "Kad teferrede bihî alâ hâze'l-lafz / O bu hadisi bu lafızla rivayette tek kalmıştır."[468] Bu şekilde lafzın zikredilmesinde de diğer rivayetlere göre tek ve garîb bulunan nakiller vardır.

Tirmizî kullandığı kavramlardan olan "sahîh"i tanımlamamaktadır. Hasen garîb, hasen sahîh gibi birkaç ıstılahı içeren mürekkep bazı tabirler de kullanan Tirmizî bu terkiplerinin anlamı üzerinde de durmamaktadır. Ancak "sahîh" ve "garîb" terimlerini muhtemelen ehlince şöhretlerinden dolayı tarife ihtiyaç hissetmediği ifade

---

458 7. hadis.
459 7, 43, 106, 210, 324, 368, 419, 435 (öncesinde hadise garîb demiş), 431 (öncesinde garîb min hadisi denmiş). Buhârî'te nispetle bu ifadenin kullanıldığı bir yer için bk. 139: lem ya'rif Buhârî hâzâ illâ min hadisi fülân / Buhârî bu hadisi ancak filanın rivayetinden bildi.
460 202, 423, 473 (öncesinde garîb denmiş). "Lâ na'rifühû illâ min hâze'l-vech ifadesi 605. hadiste garîb ifadesi kullanılmadan hasen olarak değerlendirilmektedir. *2948. hadisin akabinde ayrıca isnadın kuvvetli olmadığı bildirilmektedir.*
461 172. hadis.
462 199, 426, 855, 921, 1189. hadis.
463 282, 417. hadis. "…illâ min hadisi fülân" tebiri yerine "illâ min hâze'l-vech" ifadesi de kullanılmaktadır: 269, 294, 426. hadis..
464 2223. Diğer bir örnek için bk. 680. hadis.
465 614. hadis. diğer bir örnek için bk. 3005. hadis.
466 106, 127. hadis…
467 1848. hadis.
468 469. hadis.

edilmektedir.[469] Bazıları bu mürekkep ıstılahları ilk kez Tirmizî'nin kullandığını söyleyip bu mürekkep ıstılahların tariflerinin çözüme kavuşturulmaya ihtiyaç duyulduğunu söylemektedir.[470] Bu ıstılahların tarifine yönelik birçok değerlendirme vardır. Bu değerlendirmelerin devam etmesi faydalı olacaktır. Lakin Tirmizî'nin mürekkep kavramları ilk defa kullandığı söylenemez. Zira Buhârî, Ahmed b. Hanbel, Alî b. el-Medînî ve İshâk b. Râhûye gibi kaynaklarının da hasen sahîh kavramını kullandığını Tirmizî belirtmektedir.[471] Tirmizî'nin bu mürekkep kavramların kullanımını detaylandırıp çeşitlendirdiği ve çokça kullanmak suretiyle hasen kavramını kullanmayı yaygınlaştırması gibi yaygınlaştırdığı söylenebilir.

Tirmizî'nin hasenin şartlarından birinin başka bir tarîkten rivayet edilmesi olduğunu açıklamışken "hasen garîb" demesinin anlamı üzerinde durulmaktadır. Haseni kayıtsız olarak tarif etmediği, başka bir sıfat olmaksızın tek olarak zikrettiği "hasen" kavramı için kullandığı ifade edilmektedir.[472]

Tirmizî'nin başka bir sıfat olmaksızın tek olarak zikredilen "hasen" ıstılahının tanımını belirttiği şeklindeki yorum sebebiyle "hasen garîb" terimi gibi "hasen sahîh", "hasen ceyyid" gibi terimler de "hasen" teriminden farklı olarak değerlendirilmektedir. Zira Tirmizî'nin tarif ettiği "hasen" sahîh ıstılahından çok düşük manaları da ifade etmektedir. Çünkü Tirmizî'nin tanımında "isnadında yalanla itham edilen kimse bulunmayan" şeklindeki açıklama bazen ıstılahlaşmış manadaki hasenin seviyesine de ulaşmamaktadır. Durum böyle olmakla birlikte "hasen sahîh" örneğinden hareketle bu kavram hakkında da açıklamalar yapılmaktadır.

Hasen sahih kavramı için ıstılahlaşmış anlamları dikkate alınarak hasenin sahihten bir miktar noksan olduğu ve bunun râvilerden birinin zabt bakımından eksik olmasından kaynaklandığı belirtilmektedir. Bir hadiste hasen ve sahîh kavramlarının bir araya toplanmasının bu noksanın yokluğu ve varlığını bir araya getirilmesi anlamına geleceği ifade edilmektedir. Ancak durumun böyle olmadığı bir hadisin biri hasen, diğeri sahîh iki isnadla rivayet edildiğini ifade ettiği; hadisin bir isnadına nispetle hasen, diğerine

[469] İbn Hacer, *Nüzhetü'n-naẓar*, 67-68.
[470] Ömerî, *Türâs̲ü't-Tirmiz̲î*, 19. Ömerî burada hadis ilmi tarihinde bu terkipli ıstılahları ilk defa Tirmizî'nin kullandığını söylemektedir.
[471] 128, 144, 182, 1742, 3235. hadis.
[472] İbn Hacer, *Nüzhetü'n-naẓar*, 67-68.

nispetle sahîh olduğu bildirilmektedir.[473] Bu konuda hasen için lügavî manasının kastedildiği şeklindeki izaha da yer verilmektedir.[474] Tek tarikten rivayet edilen hadise bu hükmün kullanılmasının "râvide sıhhat şartları toplandı mı, yoksa bir eksiklik var mı?" şeklinde râvide âlimlerin farklı değerlendirmeler yapmalarına sebep olan tereddüdün hadise hüküm veren müçtehide sirayet etmesiyle verilen bir hüküm olduğu söylenmektedir. Bu son durumda rivayetin hükmü hasenden üst, sahihten alt derecede yer almaktadır. Sahîh ve hasen tariklerden gelmesi sebebiyle hasen sahîh denilen hadis ise sadece tek tarikli olarak sahîh denilenden daha üstün olduğu; çünkü tariklerin çokluğunun onu kuvvetlendirdiği beyan edilmektedir.[475] Mübârekpûrî araştırması sonucunda Tirmizî'nin *Ṣaḥîḥayn'da* veya birinde rivayet edilen hadisler hakkında hasen sahîh dediğini bulduğunu söylemektedir.[476] Hasen sahîh kavramı için ayrıca "hasen iken diğer rivayetlerin desteğiyle sahih derecesine yükselen hadis"; "kendisiyle amel edilmiş olan sahih hadis" gibi anlamlar da belirtilmektedir.[477]

Tirmizî, zayıf olan bazı hadislerin hasen olduğunu söyleyebilmektedir. İsnadında mechûl olana hasen demesine gelince Tirmizî'nin onu tanıyor olması muhtemeldir.[478] Mechûl bile kabul etse yalancılıkla itham edilen derecesinde olmadığı için kendi kullanımına göre hasen demesine mâni değildir.

1.1.3.3. *es-Sünen*'de Hocalarından Rivayette Kullandığı Tahammül Lafızları

Tirmizî hocalarından en makbul yöntemlerle hadisleri almaktadır. Rivayetlerinin büyük çoğunluğunu semâ, az bir kısmını ise kıraat yoluyla almaktadır. Zira hocalarından rivayetteki tahammül lafızlarının tamamına yakınını "haddesenâ / bize söyledi" lafzı oluşturmaktadır. Bu ifade onun diğer öğrencilerle birlikte ilgili kaynaklardan hadis aldığını ifade etmektedir. Genelde yine "haddesenâ" ile nakilde bulunduğu bazı hocalarından bazı rivayetlerde farklı tahammül ifadeleriyle de nakilde bulunmaktadır.

[473] İbnü's-Salâh, *Muḳaddime,* 44, Nevevî, *Taḳrîb*, 29.
[474] İbnü's-Salâh, a.g.e., 44.
[475] İbn Hacer, *Nüzhetü'n-naẓar*, 66-7.
[476] Mübârekpûrî, *Muḳaddimetü Tuḥfe,* 1/395
[477] Abdullah Aydınlı, *Hadis Istılahları Sözlüğü* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2009), 112. Ayrıca bk. Ömerî, *Türâs̲ü't-Tirmiz̲î*, 19-25.
[478] Mübârekpûrî, *Muḳaddimetü Tuḥfe,* 1/391. Tirmizî'nin bu şekildeki davranışları hakkında eleştiride bulunanlara ve bunlara verilen cevaplar için bk. (Mübârekpûrî, a.g.e., 1/391-3).

Ebû Mus'ab'dan "haddesenâ kırâaten / kıraat yolu ile bize söyledi",[479] "ahberanâ kırâaten / kıraat yolu ile bize haber verdi",[480] Buhârî'den "seeltüh…/ ona sordum",[481] "ahberanî / bana haber verdi",[482] İbn Ebî Ömer'den "haddesenî (bana söyledi)",[483] Kuteybe'den "Kultü lehû haddeseküm …/ ona dedim ki: Size şu kişi şöyle söyledi"[484] ve "ahberanâ / bize haber verdi",[485] Yahyâ b. Mûsâ'dan (öl. 240/854) "Kultü lehû haddeseküm …"[486], Seleme b. Şebîb'den "ahberanâ",[487] Alî b. Hucr'dan "ahberanî",[488] Muhammed b. Beşşâr,[489] el-Hüseyn b. Hureys[490] ve Muhammed b. Abdirrahîm el-Bağdâdî'den "enbeenâ / bize bildirdi" diyerek de rivayette bulunmaktadır.[491]

"Haddesenâ kırâaten", "ahberanâ kırâaten", "Kultü lehû haddeseküm …" ifadeleri kıraat ve arz yöntemleri göstermektedir. Diğer tahammül ifadelerinin genelde semâya delalet ettiği söylenebilir. "Haddesenî" ifadesi İbn Ebî Ömer'in, "Ahberanî" ifadesi ise Buhârî ve Alî b. Hucr'un ona tek olarak da rivayet ettiğini göstermektedir. Diğerlerinde bir grup halinde hadisleri hocalarından tahammül ettikleri ifade edilebilir. "Seeltü…" şeklindeki ifadelerini hocalarından teke tek öğrenmiş olabileceği gibi diğer arkadaşları da varken kendisi sual etmiş olabilir. Aksi takdirde "sorduk" veya "soruldu" kelimelerini kullanırdı. Tirmizî'nin kıraat ve arz ile aldığı rivayetlerdeki ifadelerinde

[479] 804 (Mustafâ Elbânî, 3/158, Meârif, 196, Risâle, 448), 820. hadis (Mustafâ Elbânî, 3/174, Meârif, 200, Risâle, 454).
[480] 699 (Mustafâ Elbânî, 3/73, Meârif, 175, Risâle, 422), 869 (Mustafâ Elbânî, 3/212, Meârif, 211), 3747 (Mustafâ Elbânî, 5/647, Meârif, 848, Risâle, 1233). hadis. Risâle Baskısı'nda (467) 869. hadiste "ahberanâ kırâaten" lafzı yerine "haddesenâ kırâaten" denilmektedir.
[481] 1178, 1679. hadis.
[482] 1705. hadisin devamı.
[483] 2825. hadis.
[484] 1380. hadis.
[485] 10. hadis. Risâle (223) ve Meârif (14) Baskılarında bu şekilde geçmekle birlikte Mustafâ Elbânî Baskısı'nda (1/15) "haddesenâ" şeklinde geçmektedir.
[486] 1972. hadis.
[487] 2506. hadis. Mustafâ Elbânî (4/662) ve Meârif (564) Baskılarında "ahberanâ" şeklinde geçen tahammül lafzı yerine Risâle Baskısı'nda (899) "haddesenâ" geçmektedir. Seleme b. Şebîb'ise bu hadisi hocasından - üç baskıda da - "haddesenâ" lafzıyla aktarmaktadır.
[488] 162. hadis.
[489] 1187A. Bu tahammül lafzının kullanımında nüshalar arasında farklılık mevcuttur. Mustafâ Elbânî Baskısı'nda (3/484) "enbenâ", Meârif Baskısı'nda (282-283) "ahberanâ", Risâle Baskısı'nda (557) "haddesenâ" geçmektedir. Burada Tirmizî aynı rivayeti hocasının ve hocasının hocasının kullandığı tahammül lafzıyla rivayet etmektedir. Hocası Muhammed b. Beşşâr'ın hocası Abdülvehhâb'dan nakilde kullandığı enbeenâ tahammül lafzı (Mustafâ Elbânî Baskısı) yerine Meârif Baskısı'nda "ahberanâ", Risâle Baskısı'nda "haddesenâ" lafzı kullanılmaktadır. Abdülvehhâb'ın, hocası Eyyûb'dan naklinde ise Mustafâ Elbânî Baskısı'nda "enbeenâ", Meârif Baskısı'nda "ahberanâ", Risâle Baskısı'nda "haddesenâ" lafzı bulunmakyadır.
[490] 1199. hadis. Mustafâ Elbânî Baskısı'nda (3/494) "enbeenâ" şeklinde geçen bu tahammül lafzı yerine Meârif (285) ve Risâle (560) Baskılarnda "haddesenâ" lafzı yer almaktadır.
[491] 1185MR. hadis. Mustafâ Elbânî Baskısı'nda (3/482) "enbeenâ" şeklinde geçen bu tahammül lafzı yerine Meârif (282) ve Risâle (556) Baskılarnda "haddesenâ" lafzı yer almaktadır.

haddesenâ ve ahberanâ'yı ayırmadığı, ikisini de aynı manada kullandığı görülmektedir. Ama "kırâaten" ifadesini kullanmadan sadece "haddesenâ" ve "ahberanâ" ifadelerini kullanmasında anlam farkı olup olmadığı araştırılabilecek bir konudur. Zira Tirmizî hocalarının, üst kaynaklarından rivayetinde "haddesenâ ve ahberenâ" şeklindeki hadis alımlarındaki farklılıkları naklettikleri şekilde vermektedir.[492]

Tirmizî müzâkerede aldığı rivayetlerde de "haddesenâ(î)" lafzıyla rivayette bulunmaktadır. Bir hadiste el-Hasen b. Alî el-Hulvânî'den (öl. 242/857) "haddesenâ" diyerek senedli bir şekilde hadis nakletmektedir. Devamında bu hadisi veya benzerini el-Hasen b. Alî'nin kendisine müzakerede söylediğini belirtmektedir: "haddesenî el-Hasen b. Alî bihâzâ ev şibhihî fi'l-müzâkere."[493] Bu ifadeler farklı zamanlardaki ifadeler için kullanılıyorsa "haddesenâ"lı ifadede bir grup halinde dinlediği, "haddesenî"lı ifadede ise onunla özel olarak müzakere ettikleri bir esnada tekrar dinlediğini göstermektedir. Bu ifadeler tek bir zamanda alınan hadis için kullanılıyorsa önce "haddesenâ", sonra "haddesenî" diyerek nakletmesi şu şekilde yorumlanabilir: Hasen b. Alî, müzakerede Tirmizî'ye yönelik olarak bu hadisi aktarmakta; ancak diğer bazı kişiler de o ortamda bulunarak hadisi dinlemektedir.

Tirmizî, çokça bilgi alışverişinde bulunduğu hocası Buhârî ile yaptığı müzakerelerden de bahsetmektedir. Mesela "zâkertü bihî Muhammed b. İsmâîl" diyerek aktardığı müzakerelerinin birinde üzerinde durdukları hadisi Buhârî'nin Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin naklettiği tarikten bilmediğini söylediğini haber vermektedir.[494] *es-Sünen*'de Tirmizî'nin kaynaklarının müzakerelerine de bazı örnekler vardır. Bir dava vesilesiyle Hz. Ömer, Hz. Osmân (öl. 35/656), Hz. Alî, Hz. Abbâs (öl. 27/653), Hz. Zübeyr b. el-Avvâm (öl. 37/656), Hz. Abdurrahmân b. Avf (öl. 32/652), Hz. Sa'd b. Ebî Vakkās'ın (öl. 55/675) "Peygamberlerin miras bırakmadığı, bıraktıklarının sadaka olduğu ile ilgili hadisi müzakere etmeleri nakledilmektedir.[495]

"Seeltü / sordum" ifadesiyle öğrenim şekli sahâbenin Hz. Peygamber'den,[496] tâbiûnun sahâbeden[497] hadis öğrenme yollarından biridir. Sonraki dönemde "seeltü" ifadesinin

[492] 650, 827, 1865, 3703. hadis.
[493] 666. hadis.
[494] 3186. hadis. Buhârî ile müzakere ettikleri diğer bir hadis için bk. 2678. hadis. Bu müzakerede de Buhârî, Tirmizî'nin zikrettiği hadisi bilmediğini belirtmektedir.
[495] 1610. hadis.
[496] *590 (namaz), 659 (zekât), 957 (hac günü)…2991, 3106. hadis…*
[497] *461 (namaz), 768 (oruç), 1175 (boşanma)…2991, 3106. hadis…*

hadis öğrenme amaçlı kullanımı azalmakta,[498] hadisin senedinin ittisâli, râvilerinin cerh-ta'dîl durumu gibi konulara yönelik kullanımı artmaktadır.[499] Bu nedenle Tirmizî "seeltü" ifadesiyle sorularını genelde en büyük hocası Buhârî'ye yöneltmektedir. Buhârî'den senedli[500] veya muallak[501] rivayetler edinmekte; yahut hadisin sıhhati,[502] rivayetteki hata veya illet durumu,[503] merfûluğu,[504] rivayetin doğru şekli,[505] râvinin ismi, tanınması[506] ile cerh-ta'dîl durumu,[507] senedde kopukluk olup olmadığı,[508] o hadisi bilip bilmediği,[509] hangi tarikten bildiği[510] gibi konularda ondan bilgi almaktadır. Buhârî, Tirmizî'nin sorularına yanıtlarında senedli hadis nakledeceğinde "haddesenâ" ifadesiyle hocasından nakletmektedir.[511] Tirmizî, bu ifadeyle bilgi aldığı hocalarından Kuteybe,[512] Ebû Mus'ab,[513] Dârimî'den[514] hadisle ilgili bilgiler aktarmaktadır. Ebû Zür'a'dan ise hadisle ilgili bilgiler[515] dışında muallak olarak hadis[516] de nakletmektedir. Tirmizî'nin "seeltü" ifadesine karşılık olarak aldığı senedli rivayet hocalarından sadece Buhârî'den gelmektedir.

İbn Ebî Ömer'den "haddesenâ" lafzıyla nakilde bulunduğu bir hadisin akabinde pekiştirme amaçlı olarak bu rivayete atıf yapmak için "İbn Ebî Ömer bize böyle rivayet etti" derken "revâ lenâ" ifadesini kullanmaktadır.[517]

---

[498] *566. hadis.*
[499] *Cerh-ta'dîl amaçlı kullanımlar için bk. 466, 719, 1169, 3269. Hadis. Senedde ittisâl-inkıtâ durumunun değerlendirmesi için bk. 735. hadis. Tesbih namazının kılınışı hakkında bk. 481. hadis.*
[500] *683. hadis (senedi farklı olan maktû bir rivayet vermekte ve bunun daha doğru olduğunu söylemektedir), 1178 (hadisin mevkūf varyantını bildirmektedir), 1679 (sorulan merfû hadisi hocalarını mübhem bırakıp senedin kalanını vererek zikretmektedir).*
[501] 495 (merfû), *97-758-1588 (mürsel), 866-1726. hadis (mevkūf).*
[502] 128, 550, 620, 814, 1126, 1361, 1579, 2811, 3235. hadis.
[503] 1010, 1177, 1532. hadis. Mahfûz olmama durumuna dair bk. 644, 815, 2730. hadis.
[504] 1581. hadis.
[505] 5, 17, 495, 928, 1016, 1150. hadis.
[506] 127, 500, 1024, 2748 (ismini bilmedi), 1597. hadis (onun ancak ilgili hadisini bildiğini söyledi).
[507] 1461, 1532, 2121. hadis; nisbî cerh-ta'dîl: 1886, 3275. hadis.
[508] 802, 814, 1532, 1841, 3094. hadis.
[509] 1677-2548 (bilmediği) (ikisi de zayıf rivayettir), 1640. hadis (medar râvinin ilgili tarikinden o metinle bilmediği).
[510] 614, 1608, 1801, 1815, 2520. hadis.
[511] 83, 1178, 1679. hadis.
[512] 237. hadis.
[513] 459 (Resûlullah'ın vitri tek rek'atlı olarak kılışını tarif), 973 (sıhhat değerlendirmesi), 979 (rivayetin tarik bilgisi).
[514] 17 (daha doğru olan hadisinin hangisi olduğu sorusuna bir hüküm vermedi), 1886 (tercihe şayan hadisi bildirdi), 3275. hadis ("iki yalancıdan biridir" hadisinin kapsamı hakkında bilgi verdi).
[515] 248 (daha doğru olan nakil)), 2953 (iki rivayeti de sahih buldu; ancak biriyle ihticac etti), 3265. hadis (merfû olarak ancak sorulan tarikten bildiğini söyledi).
[516] 97. hadis (devamında bulunan muallak mürsel rivayet).
[517] 2824. hadis.

Tirmizî, hocalarından "kāle" diyerek de nakilde bulunmaktadır. Bu hocaları şunlardır: Saîd b. Abdirrahmân el-Mahzûmî,[518] Abdullâh b. Abdirrahmân ed-Dârimî,[519] Alî b. Hucr,[520] Ahmed b. Abde el-Âmülî,[521] Bündâr,[522] Hârûn b. İshâk el-Hemdânî,[523] el-Hasen b. Alî,[524] Îsâ b. Ahmed,[525] Mahmûd b. Ğaylân,[526] Alî b. Haşram,[527] Yûsuf b. Hammâd.[528] Bir rivayet hariç bunların her birinde bir önceki rivayetleri aynı hocalarından "haddesenâ" lafzıyla rivayet etmektedir. Öncesindeki "haddesenâ"ya atıf olması sebebiyle buradaki "kāle"ler de semâ ile tahammülünü belirtmektedir.

Bir rivayette Tirmizî, Ahmed b. Menî'den de "kāle" diyerek rivayet etmekte; ancak öncesinde Ahmed b. Menî'den başka bir rivayet nakletmemektedir. Bu rivayet tahvil ha'lı bir rivayettir ve Ahmed b. Menî' tahvil ha'sıyla ayrılan senedin ikinci kısmındadır. Tahvil ha'sıyla ayrılan senedin ilk kısmındaki Hennâd ve Mahmûd b. Gaylân'dan nakilde "haddesenâ" denilmektedir.[529] Ahmed b. Menî'den bu hadisin alınış şeklinde de Hennâd ve Mahmûd b. Gaylân'ın "haddesenâ" lafzına atıf yapılmış olabilir. Ya da nüshalarda hata olmuş olabilir. Tirmizî diğer rivayetlerde tahvil ha'sından sonra zikrettiği hocalarında "haddesenâ(î)" veya "ahberanâ" gibi tahammül lafızlarını hep belirtmektedir.[530]

Tirmizî, Abdullâh b. Ebî Ziyâd adlı hocasından bir rivayetinin akabinde "Dârimî'nin bu hadisi kitaplarında Abdullâh b. Ebî Ziyâd'dan naklettiğini gördüm" demektedir. Tirmizî'nin bu ifadesi kesinlik arz etmemekle birlikte vicâde yöntemiyle edâya / hadis almaya onay verdiği; bu yolu az kullanması da diğer tahammül yollarını daha makbul gördüğü anlamında değerlendirilebilir. Ancak Tirmizî bu hadisi semâ yoluyla Dârimî'nin naklettiği hocadan aracısız olarak da tahammül etmesi vicâde ile naklettiği rivayetin geçerli olmadığını gösterme amaçlı olabilir. Ya da "vicâde" üzerinde hiç

[518] 148. hadis.
[519] 278. hadis.
[520] 315. hadis.
[521] 481. hadis. Maktû bir rivayettir.
[522] 566, 1048, 1825. hadis.
[523] 2259. hadis (iki yerde).
[524] 1618. hadis.
[525] 2077. hadis.
[526] 1565 (2 yerde), 1987, 3551. hadis.
[527] 3504. hadis.
[528] 3506. hadis.
[529] 1481. hadis. Bu rivayette baskılarda farklılığın bulunması nüsha farklılığına işaret etmektedir. Mustafâ Elbânî (4/75) ve Meârif Baskılarında (351) ilgili yer için "kâle", Risâle Baskısı'nda (641) "haddesenâ" lafzı geçmektedir.
[530] 1, 2, 69, 114, 1774, 1779, 1794, 1820, 2506, 2514, 2825, 2982, 3716, 3920, 3921, 3922. hadis…

durmadan bilgi amaçlı bir paylaşım yapmış olabilir.[531] Diğer bir rivayetinde Tirmizî hocası Buhârî'den nakille, "raeytü revâ / rivayet ettiğini gördüm" demektedir. Bu ifadesiyle büyük ihtimalle Buhârî'nin kitaplarını kastediyor olsa da öğrencilere rivayet ederken gördüğünü de kastediyor olabilir. Ama bir hocanın öğrencilerine rivayetine tanıklıkta genelde "haddesenâ ve "ahberanâ" kullanılmaktadır. Bu nedenle Tirmizî'nin, bu hadisi de hocasının kitabından vicâde yöntemiyle tahammül ettiği söylenebilir.[532] Tirmizî bir yerde Amr b. Şuayb (öl. 118/736) -- babası -- dedesi senediyle gelen nakli "fî isnâdihî makāl / senedinde tenkit vardır" diyerek vermektedir. Bu ifade Tirmizî'nin vicade ile tahammülü benimsemediği şeklinde yorumlanabilecek olmakla birlikte bilhassa bu sened hakkında yapılan tenkitleri aktarma amaçlı zikrettiği şeklinde de değerlendirilebilir.[533] Tirmizî, sahâbenin vicâde yoluyla hadis tahammül ettiğine dair de bir örnek verilmektedir. Buna göre Kays b. Sa'd b. Ubâde, "Sa'd b. Ubâde'nin yazılı evrağında (kitâb) bulduk ki Nebî (s.a.s)…" diyerek hadisi nakletmektedir.[534]

es-Sünen'de Tirmizî'nin icâzet, münâvele, kitâbet, i'lâm ve vasiyet yöntemiyle hadis aldığına bir örnek yoktur. Üst tabakalarından bilhassa sahâbenin kitâbet yönteminin gelişmesinde etkili olan yazılı olarak hadis nakletme uygulamalarına çok örnek vardır. Bunların birçoğunda bir sahâbî diğer bir sahâbî[535] veyâ tâbiîye[536] kitabet yöntemiyle hadis rivayet etmektedir. Sahâbenin bu yöntemi kullanmasında Hz. Peygamber'in bazı uygulamaları ashâb-ı kirâma örneklik teşkil etmektedir.[537]

Hadis ricâliyle ilgili konularda Buhârî'nin *et-Târîḫu'l-kebîr*i'nden istifade eden Tirmizî, muhtemelen bu eseri -tamamı veya bir kısmını- Buhârî'ye kırâat etmiştir. Zira Ebû Lübâbe adlı râvinin tanıtımıyla ilgili bilgi verdiği bir yerde "Ahberanî bizâlike Muhammed b. İsmâîl fî *Kitâbi't-Târîḫ* / Bunu Buhârî bana *et-Târîḫ* kitabında haber verdi" demektedir. Bu ifade Tirmizî'nin Buhârî'ye *Kitâbü't-Târîḫ* adlı eserini kıraatle arz ettiğini göstermektedir.[538] Tirmizî, Buhârî'nin *el-Câmi'u's-ṣaḥîḥ*i'nden de istifade etmiştir. Bir yerde "Bu hadisi *el-Câmi'* kitabına koydu" diyerek[539] bu esere de vâkıf

[531] 815. hadis.
[532] 3240. hadisin devamı.
[533] 636. hadis.
[534] 1343. hadis.
[535] 306, 307, 308, 1586, 2414, 3902. hadis.
[536] 1334, 1556. hadis.
[537] 2716-2718. hadis.
[538] 2920. hadis.
[539] 17. hadis.

olduğunu göstermektedir. Diğer bir yerde ise Tirmizî, Buhârî'den rivayet ettiği bir hadisin akabinde "Buhârî bunu *el-Fevâ'id* kitabına koydu" diyerek Buhârî'nin diğer bir eserinden bahsetmektedir.[540]

Buhârî'nin kitaplarına vukûfiyetini gösteren Tirmizî zaman zaman diğer eser sahiplerine de atıf yapmaktadır. Bir hadisin devamında da râvi Kelbî için "Sâhibü *'t-Tefsîr*" diyerek *et-Tefsîr* adlı eserin sahibi olduğunu hatırlatmaktadır.[541]

Tirmizî bir yerde en makbul tahammül yolunu ifade eden[542] "haddesenâ" ifadesini kullanmakla birlikte hocalarını mübhem bırakmaktadır. Bu nakledişi *"Haddesenâ gayru vâhid"* şeklindedir. Mahmûd b. Gaylân adlı hocasının Ebû Dâvûd et-Tayâlisî'den (öl. 204/819) naklettiği bir rivayeti aktardıktan sonra, Mahmûd b. Gaylân dışındaki hocalarının bu rivayetin metnindeki bir kelimede şüphe lafzı kullandıklarını bu ifadeyle belirtmekte (haddesenâ gayru Mahmûd); ancak hiçbir hocasının ismini zikretmemektedir.[543] Buhârî'nin de bu şekilde rivayet ettiği bir hadisi aktarmaktadır.[544] Muallaklarda çok olmakla birlikte senedli rivayetlerinde yanında hiçbir isim zikretmeden "Birçok kişi bize söyledi" diyerek naklettiği rivayet bu kadardır. Bu ilk dönemde yaygın olmakla birlikte rivayet sisteminin gelişmesiyle azalan bir uygulamadır. Mesela Ebû Yûsuf'un "Bana bir muhaddis / sika tahdis etti / haber verdi" şeklinden hocasını mübhem bırakarak naklettiği rivayetler vardır. Ama Ebû Yûsuf da râvilerin güvenilir olmasını önemsemekle ve benimsemekle birlikte bunları neden zikretmediği hakkında çeşitli gerekçeler belirtilmektedir. Nitekim kaynağını mübhem bıraktığı kişiler bazen kendi eserlerinden bazen başkalarının eserlerinden tespit edilebilmektedir.[545]

İlk iki asırda bir açıklamada yapmadan doğrudan bir üst kaynağa atıfla haber nakledilmesine de çoğu kez başvurulmaktadır. Hatta bazıları bunu üst kaynağa

---

[540] 3742. hadis. Tirmizî burada Buhârî'den "haddesenâ" ile rivayet etmektedir. Ancak eserine koyduğunu tekrar belirtirken "semi'tü" diyerek Buhârî'den nakletmektedir.
[541] 3059. hadis.
[542]
[543] 732. hadis.
[544] 1679. hadis. Buhârî Yahyâ b. Âdem'den naklini bilmediği bir hadisi onun dışında birçok kişiden dutduğunu söylemekte; ancak isim zikretmemektedir. Buhârî'nin bu şekilde nakletmesi bilgi verme amaçlıdır. Tirmizî'nin sorusu üzerine senedi detaylandırmadan aktarmaktadır. Tirmizî'nin naklinin de hadisi aktarmaktan ziyade bilgi verme amacıyla zikredildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca bu iki uygulama İbrâhîm en-Nehaî'nin birden çok kaynaktan alınca -üst kaynağa ulaştığına güvenmeleri sebebiyle- isimleri belirtmeme prensibine birer örneklik nazire olarak değerlendirilebilir.
[545] Mehmet Özşenel, *Ebû Yûsuf'un Hadis Anlayışı* (İstanbul: Klasik Yayınları, 2. Basım, 2011), 102-105.

ulaştığında şüphe duymadığını göstermek için aracıları zikretmemeyi daha kuvvetli bir nakil olarak değerlendirmekteydi. Mesela A'meş'in, İbrahim en-Nehaî'den Abdullâh b. Mes'ûd'dan senedli rivayet etmesini talep etmesi üzerine o "Sana bir kimse vasıtasıyla Abdullah'tan naklettiğimde bu hadis, ismini verdiğim işittiğim kişi aracılığıyladır. Ama ne zaman "Kāle Abdullah" demişsem bu, birçok kimse aracılığıyla Abdullâh b. Mes'ûd'dan gelmiştir" açıklamasında bulunmaktadır.[546] Bu nedenle ilk dönemdeki râvilerin senedi inkıtâlı rivayetlerinde inkıtâlı nakleden kişinin sika olup olmadığı, inkıtâsında tedlis mi yaptığı, ya da İbrâhîm en-Nehaî gibi isnadının üst kaynağına ulaştığında emin olduğunu mu göstermek istediği gibi durumlara göre hadislerin değerlendirilmesi daha uygundur.

es-Sünen'de sened zincirleri, rivayet usulünün gelişimine uygun bir şekildedir.[547] Tirmizî'nin hocaları da semâ, kırâat gibi yollarla hadisleri alış şekillerini belirtmektedir. Senedin ilerleyen tabakalarında ebeu't-tâbiîn[548] ve bilhassa tâbiûn[549] tabakalarının olduğu kısma gelinince "an" lafzıyla rivayetler; hatta inkıtâlar artmaktadır. Bazı inkıtâ durumları bazı büyük âlimlerin birden fazla hocalarından almaları ve üst kaynağa ulaşmada bir tereddüt kalmaması sebebiyle bilinçli olarak; ayrıca daha kuvvetli olduğunu göstermek için aldıkları hocayı zikretmemeleri, sadece üst kaynağı belirtmeleri şeklindedir. Sahâbe tabakasına geçişte de bazen "enne"li rivayetler yer almaktadır.[550]

es-Sünen'de Tirmizî'nin hocalarının ve üst tabakalardaki kaynaklarının "haddesenâ" ile rivayetleri çok fazla olmakla birlikte "arz ve kıraat" yöntemleriyle hadis alışlarına da örnekler vardır. Mesela Tirmizî'nin hocası Yahyâ b. Mûsâ "Kultü li Abdirrahîm b. Hârûn haddeseküm Abdülazîz b. Ebî Revâd an Nâfi'… / Abdürrahîm b. Hârûn'a 'Abdülazîz b. Ebî Revâd, Nâfi'den size nakletti ki…'" şeklinde arz yöntemiyle aldığı bir hadisi nakletmektedir.[551] Hocası Ahmed b. el-Hasen, Abdullâh b. Nâfi'den (öl. 206/822) "haddesenâ kırâaten" diyerek kıraat yöntemiyle aldığı bir hadisi

[546] Tirmizî, "'İlel", 1294.
[547] Rivayet usulünün gelişimi ilk dönemdeki uygulamaların sistemleşmesi ve dayandığı kaynaklatı olması sebebiyle sistemleşmiş dönemdekine benzer muttasıl nakledilen, hadisin semâ ve kitâbet yollarıyla alındığını gösteren tahammül lafızlarının kullandığı bazı rivayetler de bulunmaktadır.
[548] 107, 108, 109, 110. hadis…
[549] 106, 107, 108, 109, 110. hadis…
[550] 1200. hadis.
[551] 1972. hadis.

aktarmaktadır.[552] Bir hadiste de hocasının hocası Ma'n'ın "Araztü alâ Mâlik / Mâlik'e arz ettim" diyerek arz yöntemiyle hadis tahammül ettiğini bildirmektedir.[553] Diğer bir hadiste Tirmizî'nin Mahmûd b. Gaylân -- Tayâlisî ve Şu'be aracılığıyla ulaştığı Süfyân-ı Sevrî, Ebû İshâk'a Ebû Bürde'nin Allah Resûlü'nden rivayet ettiği şu hadisi duydun mu? deyince Ebû İshâk'ın "Evet" dediğini belirtmekte ve hadis arz yöntemiyle rivayet etmektedir.[554]

Tirmizî'nin kaynaklarının da "enbeenâ" lafzıyla rivayetleri bulunmaktadır. Hocası Muhammed b. Beşşâr'dan "enbeenâ" ile naklettiği hadiste hocası Muhammed b. Beşşâr da kendi hocası Abdülvehhâb'dan naklinde "enbeenâ", Abdülvehhâb da kendi hocası Eyyûb'den naklinde "enbeenâ" lafzını kullanmaktadır.[555] Tirmizî'nin "enbeenâ" lafzıyla rivayette bulunduğu el-Hüseyn b. Hureys de bu rivayette hocası el-Fazl b. Mûsâ'dan "enbeenâ" lafzıyla aktarım yapmaktadır. Etbeu't-tâbiînden olan Fazl b. Mûsâ'nın hocası Ma'mer'den rivayetinde ise "an" lafzı kullanılmaktadır.[556] Tirmizî'nin "enbeenâ" lafzıyla rivayette bulunduğu diğer bir hocası Muhammed b. Abdirrahîm de kendi hocası Alî b. Bahr'dan, Alî b. Bahr da kendi hocası Hişâm b. Yûsuf'tan "enbeenâ" lafzıyla nakilde bulunmaktadır. Hişâm b. Yûsuf ise kendi hocası Ma'mer'den "an" lafzını kullanarak rivayet etmektedir.[557] Tirmizî'nin, hocası İshâk b. Mansûr'dan "haddesenâ" lafzı ile tahammül ettiği diğer bir hadiste İshâk b. Mansûr, kendi hocası Hârûn b. İsmâîl'den, Hârûn b. İsmâîl kendi hocası Alî b. el-Mübârek, Alî b. el-Mübârek kendi hocası Yahyâ b. Ebî Kesîr'den "enbeenâ" lafzını kullanarak hadis nakletmektedir.[558]

Tirmizî, hocası Muhammed b. Beşşâr'ın, Ebû Dâvûd et-Tayâlisî'den naklederken "haddesenâ ve emleehû aleyye" diyerek imlâ yöntemiyle hadis tahammül ettiğini

---

[552] 3561. hadis.
[553] 3630. hadis.
[554] 1102. hadis.
[555] 1187. Bu tahammül lafzının kullanımında nüshalar arasında farklılık mevcuttur. Mustafâ Elbânî Baskısı'nda (3/484) "enbenâ", Meârif Baskısı'nda (282-283) "ahberanâ", Risâle Baskısı'nda (557) "haddesenâ" geçmektedir. Hocası Muhammed b. Beşşâr'ın hocası Abdülvehhâb'dan nakilde kullandığı enbeenâ tahammül lafzı (Mustafâ Elbânî Baskısı) yerine Meârif Baskısı'nda "ahberanâ", Risâle Baskısı'nda "haddesenâ" lafzı kullanılmaktadır. Abdülvehhâb'ın, hocası Eyyûb'dan naklinde ise Mustafâ Elbânî Baskısı'nda "enbeenâ", Meârif Baskısı'nda "ahberanâ", Risâle Baskısı'nda "haddesenâ" lafzı bulunmakyadır.
[556] 1199. hadis. Meârif (285) ve Risâle (560) Baskılarında "enbeenâ"ların yerine "haddesenâ" lafızları bulunmaktadır.
[557] 1185MR. hadis (Mustafâ Elbânî, 3:482). Meârif Baskısı'nda (282) "enbeenâ"ların ilk ikisi yerine "haddesenâ", üçüncüsü yerine "ahberanâ" lafzı kullanılmaktadır. Risâle Baskısı'nda (556) ise üç yerde de "haddesenâ" lafzı geçmektedir.
[558] 1200. hadis. Bu kullanım Mustafâ Elbânî Basksı'na (3/494-495) göredir. Meşhûr (285) ve Risâle (560) Baskılarında "enbeenâ" lafızlarının yerine "haddesenâ" lafzı bulunmaktadır.

aktarmaktadır.[559] Bu da kıraat yöntemi gibi yazının kullanıldığını gösteren bir rivayet şeklidir. "İmla"da öğrenci, hocasından dinlediğini yazıya geçirmekte iken "kıraat"te öğrencilerden biri hocanın yazılı nüshasını hocanın yanında diğer öğrencilere okumaktadır.

Tirmizî, sened zincirinin halkaları arasında tahammül lafızlarında farklılık varsa bunu bildirmektedir. Örneğin hocaları Kuteybe ve Alî b. Hucr aracılığıyla Şerîk'ten naklettiği bir hadiste Kuteybe'nin "haddesenâ / bize söyledi", Alî b. Hucr'un ise "ahberanâ / bize haber verdi" diyerek ilgili hadisi Şerîk'ten naklettiklerini haber vermektedir.[560] Tirmizî bazen hocalarının bu şekilde aynı râviden nakillerini iki hocası arasında "ve" diyerek aktarmakta, devamında tahammül lafızlarındaki farkı ayrı ayrı belirtmektedir. Bazen de tahammül lafızlarındaki farklılığı belirtmek için tahvil ha'sı kullanmaktadır. Mesela iki hocasının da İbn Ebî Füdeyk'ten naklettiği bir hadiste hocaları Muhammed b. Râfi' ve İshâk b. Mansûr'u "ve" bağlacıyla ayırmamaktadır. Muhammed b. Râfi'in İbn Ebî Füdeyk'ten "haddesenâ", tahvil ha'sından sonra ise İshâk b. Mansûr'un İbn Ebî Füdeyk'ten "ahberanâ" diyerek rivayet ettiğini ifade etmektedir.[561]

Tirmizî, hocalarının üst tabakasındakilerden İbn Cüreyc'in Zührî'den naklettiği bir hadisin iki tarikini vermektedir. Bu iki râvi arasındaki tahammül lafzını Tirmizî'nin hocalarından biri "uhbirtü an", diğeri sadece "an" diyerek aktarmaktadır. Tirmizî'nin hocaları ise Abdürrezzâk aracılığıyla bu hadisi İbn Cüreyc'den nakletmektedir.[562] Bir hadisin senedinde A'meş "Ebû Sâlih'ten bana tahdis edildi / söylendi (huddistü an)" demektedir. Ancak A'meş'ten nakleden birçok kişinin bu senedde A'meş'in "Bana söylendi" kısmını belirtmeden "Ebû Sâlih'ten" dediğini ifade etmektedir.[563] Mikdâm b. Ma'dîkerib'den nakledilen bir hadiste, onun Hz. Peygamber'den nakli bir tarikte "Resûlullah'tan işittim ki", diğer bir tarikte "Nebî'den" diyerek naklettiğini haber vermektedir.[564]

---

[559] 3048. hadis. Mustafâ Elbânî (5/253), Meârif (683) ve Risâle (1040)Baskılarında bu şekildedir.
[560] 650. hadis. Tirmizî bu hadisi iki hocasından "haddesenâ" diyerek almaktadır. Tirmizî'nin, aralarını "ve" ile ayırarak nakilde bulunduğu hocalarının tahammül lafızlarındaki farkı belirttiği diğer bir örnek için bk. 3703. hadis.
[561] 827. hadis. Tirmizî bu hadisi iki hocasından "haddesenâ" diyerek almaktadır. Tirmizî'nin, aralarını "tahvil ha"sı ile ayırarak nakilde bulunduğu hocalarının tahammül lafızlarındaki farkı belirttiği diğer bir örnek için bk 1865. hadis.
[562] 3654. hadis.
[563] 1930. hadis.
[564] 2380. hadis.

Senedin tâbiûn tabakasına yaklaştıkça tahammül lafızlarından hadis alma yollarını daha net gösteren "haddesenâ", "ahberanâ" gibi ifadeler yerini "an" ve bundan çok daha az olmak üzere "enne" gibi ifadelere bırakmaktadır. Mesela bir rivayette Tirmizî'nin haddesenâ ile Kuteybe'den aldığı, Kuteybe'nin de etbeu't-tâbiînden Ebû Avâne'den (öl. 176/792) "haddesenâ" aldığı rivayet Ebû Avâne'nin tâbiûndan Saîd b. Cübeyr'den, onun da İbn Abbâs'tan "an" ile naklinden şeklindedir.[565] Diğer bir rivayette Tirmizî'nin etbeu etbeı't-tâbiînden İshâk b. Mûsâ el-Ensârî'den "haddesenâ", İshâk'ın etbeu etbeı't-tâbiînin büyüklerinden Ma'n b. Îsâ'dan "haddesenâ", Ma'n'ın etbeu't-tâbiîndan olan Mâlik'ten "haddesenî" tahammül lafızlarıyla rivayet ettiği hadis, Mâlik'in tâbiûndan Humeyd b. Ebî Humeyd et-Tavîl'den (öl. 143/760) "an", Humeyd et-Tavîl'in de Hz. Enes'ten "an" lafzıyla aktarımı şeklinde devam etmektedir.[566] Tirmizî'nin naklettiği tahvil ha'lı bir rivayette medâr râvi olan etbeu't-tâbiînden Hammâd b. Seleme'den etbeu't-tâbiînden Vekî' "an", yine etbeu't-tâbiînden olan Yezîd b. Hârûn (öl. 206/821) "enbeenâ" diyerek nakletmektedir. Hammâd ise tâbiûn tabakasından Ebü'l-Uşerâ'dan (öl. ?) "an", Ebü'l-Uşerâ da sahâbî babasından "an" diyerek rivayet etmektedir.[567] Bir rivayette ise sened "haddesenâ"lı lafızlarla sahâbîden rivayet eden iki kişiye ulaşmakta, bu iki kişi ise sahâbîden "enne"li bir lafızla nakilde bulunmaktadır.[568]

Bazen senedin sahâbeye yakın olan üst kısmındaki râviler için kullanılan tahammül lafzı alttakilere göre daha nettir. Mesela Tirmizî'nin etbeu etbeı't-tâbiînden el-Hasen b. Alî'den "haddesenâ", Hasen'in tâbiu't-tâbiî Abdürrezzâk'tan "haddesenâ" ile naklettiği rivayette Abdürrezzâk'ın tâbiî İbn Cüreyc'den nakli "an" ile bildirilmektedir. İbn Cüreyc'in etbeu't-tâbiînden Abdullâh b. Ebî Yezîd'den (öl. 126/743) rivayeti "ahberanâ", Abdullâh'ın tâbiî Sibâ' b. Sâbit'ten (öl. ?) rivayeti "an" lafzıyla belirtilmektedir. Bu rivayette Sibâ'ın tâbiî Muhammed b. Sâbit'ten (öl. ?) nakli "enne(hû ahberah), Muhammed b. Sâbit'in de sahâbî Ümmü Kürz'den (öl. ?) "enne(hû ahberathü)" lafızlarıyla zikredilmektedir.[569] Bu rivayette Abdürrezzâk'ın İbn Cüreyc'den naklinde "an", İbn Cüreyc'in Abdullâh b. Ebî Yezîd'den naklinde

[565] 1427. hadis.
[566] 1550. hadis.
[567] 1481. hadis.
[568] 1200. hadis. Bu hadiste "haddesenâ"lı ifadeler Meârif (285) ve Risâle (560) Baskılarına göredir. Mustafâ Elbânî Baskısı'nda (3/494-495) "haddesenâ" lafızlarının ilkinde "haddesenâ", diğerlerinde "enbeenâ" lafzı kullanılmaktadır.
[569] 1516. hadis. İbn Cüreyc'in Yaʿlâ b. Müslim adlı hocasından "ahberanî" diyerek nakli için bk. 1672. hadis.

"ahberanâ" kullanması üst kaynaklarda da hadis alma yönteminin daha net zikredildiği durumların olduğunu göstermektedir.

Diğer bir nakilde Tirmizî hocası İshâk b. Mansûr'dan "haddesenâ"; İshâk, hocası Ravh b. Ubâde'deh ahberanâ"; Ravh, Haccâc es-Savvâf'tan "haddesenâ"; Haccâc, Yahyâ b. Ebî Kesîr'den "haddesenâ"; Yahyâ, İkrime el-Berberî'den (öl. 105/723) "an"; İkrime, sahâbî el-Haccâc b. Amr'dan "haddesenî" lafzıyla nakilde bulunmaktadır.[570] Burada sahâbîden nakleden "haddesenî", sahâbîden nakleden de alan kişi "an" lafzını kullanmaktadır.

Tirmizî hocalarının birbirinden nakilde bulunduğu hadisler rivayet etmektedir. Mesela doğrudan rivayette bulunduğu hocaları içerisinde yer alan Muhammed b. Beşşâr[571] ve Ebû Küreyb'den[572] birer rivayetlerinde Buhârî aracılığıyla nakilde bulunmaktadır. Bir hadisi hem doğrudan hem de diğer hocası Yahyâ b. Mûsâ aracılığıyla Muhammed b. Ebî Ma'şer'den rivayet ettiği bir hadisi nakletmektedir.[573] Diğer bir hadisi hem doğrudan hem de Dârimî aracılığıyla Abdullâh b. Ebî Ziyâd'dan aktarmaktadır.[574]

Tirmizî bazen bir hocasına birbirinden rivayet etmek suretiyle birden fazla râvi aracılığıyla ulaşmaktadır. Mesela bir hadisi hem doğrudan; hem de Muhammed b. el-Müsennâ -- Ahmed b. Saîd tarikiyle hocası Kuteybe'den aktarmaktadır. Muhammed b. el-Müsennâ ve Ahmed b. Saîd de Tirmizî'nin doğrudan nakilde bulunduğu hocalarındandır.[575] Tirmizî, hocası Kuteybe'den diğer bir yerde hem doğrudan hem de 5 râvi (Abdussamed b. Süleymân (öl. 246/860) -- Zekeriyyâ el-Lü'lüî (öl. 232-33/846-47) -- Ebû Bekr el-A'yen (öl. 240/854) -- Alî b. el-Medînî -- Ahmed b. Hanbel) aracılığıyla bir hadis nakletmektedir.[576] Burada Tirmizî, hocası Abdussamed b. Süleymân (öl. 246/860) aracılığıyla hiçbirine doğrudan ulaşamadığı üst tabakalarındaki üç kaynağının birbirinden rivayetiyle (Zekeriyyâ el-Lü'lüî -- Ebû Bekr el-A'yen -- Alî b. el-Medînî -- Ahmed b. Hanbel) doğrudan ulaştığı bir kaynağı olan Kuteybe'den rivayet etmektedir.

Tirmizî, rivayetin senedinde birbirinden nakledenler arasında ilginç bulduğu durumlar varsa bunları belirtmektedir. Mesela iki farklı rivayette dört tâbiînin birbirinden rivayet

[570] 940. hadis.
[571] 3621. hadis.
[572] 3742. hadis.
[573] 342-343. hadis.
[574] 815. hadis.
[575] 2887. hadis.
[576] 553-554. hadis.

ettiğini haber vermektedir.[577] Tirmizî bir hadisin senedinin son kısmında ise ilk ikisinin Hz. Peygamber'in üvey kızı, sonraki ikisinin Hz. Peygamber'in hanımı olduğu dört kadının birbirinden rivayet ettiğine dikkat çekmektedir.[578] Bu hanımların hepsi aynı zamanda sahâbîdir.[579]

1.1.4. Tirmizî'nin Eserleri

Tirmizî'nin *el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ (es-Sünen), el-'İlelü'l-Kebîr, eş-Şemâ'il* ve *Tesmiyetü aṣḥâbi Resûlillâh (s.a.s)* adlı eserleri günümüze ulaşmış olup[580] kaynaklarda bu üç eser ve Tirmizî'ye nispet edilen diğer eserler hakkında şu bilgiler yer almaktadır:

1. *es-Sünen*:[581] Tirmizî bu eseri Semerkant'ta tasnif etmiştir.[582] Eser *Kitâbü'l-Câmi'*,[583] *el-Câmi'*,[584] *el-Câmi' fi's-sünen*,[585] *el-Câmi'u'l-kebîr*,[586] *el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ*,[587] *eṣ-Ṣaḥîḥ*,[588] *Kitâbü'ṣ-ṣaḥîḥ*,[589] *el-Müsnedü'ṣ-ṣaḥîḥ*[590] gibi isimlerle de anılmaktadır.

---

[577] 574, 1044. hadis.
[578] 2187. hadis.
[579] Peşpeşe üç sahâbînin birbirinden rivayette bulunduğu bir hadis için bk. 373. hadis.
[580] Sezgin, *Târîḫu't-türâs*, 1/300-309; Ömerî, *Türâsü't-Tirmizî*, 15. *el-'İlelü'l-kebîr* günümüze ulaşmamakla birlikte onun eserine yapılan tehzîb çalışması nedeniyle içeriği ulaşmıştır.
[581] Kâtib Çelebi, *Keşf,* 1/559 (Kâtib Çelebi "el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ" maddesinde Tirmizî hakkında bilgi verip bu eserin müellifine nispetle meşhur olduğunu ve Câmiu't-Tirmizî dendiğini; ayrıca bu eser için *es-Sünen* de dendiğini; ama 1.sinin daha çok kullanıldığını söylemiştir.), 2/1007; Muhammed b. Ca'fer el-Kettânî, *er-Risâletü'l-müsteṭrafe,* dipnot ve ilaveleri ile tercüme eden. Yusuf Özbek (İstanbul: İz Yayıncılık, 1994) 4. Müellifin ismine nispetle *Sünenü't-Tirmiẕî* de denilmektedir: Çakan, "el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ", 7/129.
[582] (Diğer asıl kaynağı da yaz); Ömerî, *Türâsü't-Tirmizî*, 14
[583] İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl,* 4/396; Sem'ânî, *el-Ensâb*, 1/459, İbn Hallikân, *Vefeyât*, 4/278; Süyûtî, *Ṭabaḳāt,* 282 (İdrîsî'nin ifadesini naklinde. Kendisi ise *el-Câmi'* demektedir); İbnü'l-İmâd, *Şeẕerât*, 3/328. Bu eser *el-Kitâbü'l-Câmi'* olarak da isimlendirilmektedir: *Safedî, Nektü'l-himyân*, 264; a. mlf., *el-Vâfî*, 4/207.
[584] İbnü'l-Esîr, *el-Lübâb*, 1/213 (Sem'anî'nin ifadelerini nerdeyse tamamen aynı kullanırken, burada onun başta zikrettiği Kitâb kelimesini zikretmemektedir); Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 26/250; Zehebî, *el-'İber,* 1/402; a. mlf., *Mîzân*, 6/289; a. mlf., *Mu'în*, 1/25; a. mlf., *Siyer*, 13/270; a. mlf., *Târîḫ*, 20/459 (Musannifü Kitabi "*el-Câmi*"); a. mlf., *Teẕkire*, 2/633; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 14/647, 648 (2.si (648): Ğuncâr'dan nakli); İbn Hacer, *Lisân*, 7/371; a. mlf., *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 9/388 (İdrisî'nin ifadesinde geçer); a. mlf., *Taḳrîb* , 500; İbn Tağrîberdî, *en-Nücûm*, 3/81; Süyûtî, *Ṭabaḳāt,* 282; *Ḫulâṣa*, 355; İbnü'l-Gazzî, *Dîvân*, 2/20. Tirmizî'ye nispetle *Câmi'u't-Tirmiẕî* şeklinde de isimlendirilmektedir: Kâtib Çelebi, *Keşf,* 1/559, 2/1473; Çakan, "el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ", 7/129.
[585] Yâfiî, *Mir'ât,* 2/144 (Musannifü *el-Câmi' fi's-sünen*). Bu ifade sünen konusunda *Câmi'*i tasnif eden olarak da değerlendirilirse bu ifade de *Câmi'* içinde değerlendirilebilir.
[586] Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Câbir b. Muhammed el-Vâdîâşî el-Kaysî, *Bernâmecü İbn Câbir el-Vâdî'âşî*, thk. Muhammed el-Habîb el-Heyle (Mekke: Câmiatü Ümmi'l-Kurâ, 1401/1981), 194; Kettânî, *er-Risâle*, 4; Ziriklî, *el-A'lâm*, 6/322.
[587] Süyûtî, 84; Kâtib Çelebi, *Keşf,* 1/559, 2/1007; Bağdatlı, *Hediyye*, 2/19; Sezgin, *Târîḫu't-türâs*, 1/300; Kehhâle, *Muʿcem,* 3/573; Kandemir, "Tirmizî", 41/202; Çakan, "el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ", 7/129; Yardım, "Ashâb Bilgisinin Kaynakları", 249; Brockelman, *Târîḫu'l-edebi'l-'arabî*, 3/190
[588] Süyûtî, 84. Tirmizî'nin ismi belirtilerek *Ṣaḥîḥu't-Tirmizî* şeklinde de zikredilmektedir: Ziriklî, *el-A'lâm*, 6/322; Itr, *el-Müvâzene*, 44; Çakan, "el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ", 7/129.
[589] İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist,* 289

İsminin *el-Câmi'u'l-muḫtaṣar mine's-sünen 'an Resûlillâh (sas) ve ma'rifetü'ṣ-ṣaḥîḥi ve'l-ma'lûli ve mâ 'aleyhi'l-'Amel* şeklinde uzun olarak belirtildiği kaynaklar da vardır.[591] Bu isimlendirmeler içinde kullanımı en ön plana çıkanların *el-Câmi', es-Sünen* ve *el-Câmi'u's-ṣaḥîḥ* olduğu; bunların içinde ise *el-Câmi'* isminin en meşhur ve en çok kullanılan isim olduğu söylenebilir.[592]

Tirmizî'nin eserine *es-Sünen* denilmesinin, bu eserin fıkıh bablarına göre tertip edilmesinden dolayı olduğu söylenmektedir. Bu kitapta ahkâm (ibadet ve muâmelât) dışındaki konuların da olduğu; ancak eserin cüzlerinin bazısıyla tümünün isimlendirilebildiği ifade edilmektedir.[593]

Sadece ahkâm hadislerini değil câmi' türündeki hadis eserlerinde bulunan diğer konulardan akaid, tefsir, siyer, menâkıb, âdâb, fiten ve kıyamet alametlerine dair hadisleri de ihtiva ettiği için *el-Câmi'* ismi de yaygın olarak kullanılmaktadır.[594]

Sahîh ve hasen hadislerin çoğunlukta olduğu Tirmizî'nin eserine *eṣ-Ṣaḥîḥ* şeklinde sıhhati belirten isimlendirmelerin yapılmasında bazılarının hadisleri ihticac bakımıdan ele alarak haseni sahihe dahil etmeleri,[595] bizzat hadislerin büyük bir kısmının sahih kabul edilmesi[596] şeklinde açıklamalar yapılmaktadır. Nitekim meşhur *Kütüb-i Sitte*'ye de dört *es-Sünen*'de sahih, hasen ve zayıf hadislerden kısımlar bulunmakla birlikte baskın özelliklerinden dolayı *eṣ-Ṣıḥâḥu's-sitte* / *Sahîh Altı Kitap* denildiğine dikkat çekilmektedir.[597] Ancak yeterli bilgisi olmayanların kitabın tüm hadislerinin sahih olduğunu zannedebileceği gerekçesiyle kitabın isimlendirilmesinde sahîh kavramının kullanılmasını sakıncalı bulanlar da vardır.[598]

Bu eser için *el-Müsned* tabirinin kullanılmasında eserin sahâbî veya sonrasındaki râvilerin rivayetlerine göre tasnif edilmemesi sebebiyle diğer gerekçeler üzerinde

---

[590] İbn Kesîr, 14/649; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb,* 9/389 (Mansûr Hâlidî'nin Tirmizî'den naklinde onun, eserinden bu isimle bahsetmesi, bu eserin adından dolayı olabileceği gibi, eserin belirgin özelliğini zikretmek için de olabilir.)
[591] İbn Hayr, *Fehrese,* 98.
[592] Kâtib Çelebi, *Keşf,* 1/559; Şâkir, "Muḳaddime", 87; Itr, *el-Müvâzene,* 44-5; Çakan, "el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ", 7/129.
[593] Itr, *el-Müvâzene,* 44.
[594] Itr, *el-Müvâzene,* 45; Çakan, "el-Câmi'u's-ṣaḥîḥ", 7/129.
[595] İbnü's-Salâh, *Muḳaddime,* 45-46. Ayrıca bk. Sehâvî, *Fetḥu'l-muġīṯ,* 1/21.
[596] Kandemir, "Sünen", 38/142.
[597] Mübârekpûrî, *Muḳaddimetü Tuḥfe,* 1/368
[598] Itr, *el-Müvâzene*, 45. Ayrıca bk. "el-Câmi'u's-ṣaḥîḥ", 7/129. İbn Kesîr; Hâkîm ve Hâtîb'in *Sünen-i Tirmiẕî*'nin isimlendirmesinde "es-sahîh" ifadesini kullanmalarını, bu eserde birçok münker hadis bulunduğunu belirterek ikisinin gevşek bir tutumu olarak değerlendirmektedir (Şâkir, *Bâ'iṯ,* 116.).

durulmalıdır. Bu kullanımda hadislerinin büyük çoğunluğunun senedinde hiçbir râvi düşmeksizin Allah Resûlü'ne varması, kopukluk olsa da Resûlullah'a nispet edilmesi, senedli olması ya da eserin güvenilir bir hadis kitabı olmasının etkili olduğu söylenebilir.[599]

Tirmizî'ye çok atıfta bulunduğu bildirilen İbn Hacer'in, Tirmizî'nin *es-Süneni*'ne yaptığı atıflarda kullandığı ifadenin umumiyetle "Revâ et-Tirmizî min tarîki ... / Tirmizî şunun tarikinden rivayet etti" ve *Tesmiyetü aṣḥâbi'n-Nebî*si'ne atıf yaptıklarında kullandığı formülün ise "Zekerahû et-Tirmizî fi's-sahâbe / Tirmizî onu sahâbe içinde zikretti" şeklinde olduğu bildirilmektedir.[600]

Kütüb-i Sitte'den biri ve fıkhü'l-hadîse dair önemli malumat içeren *es-Sünen* üzerine bu eseri farklı perspektiflerden inceleyen şerh, muhtasar ve müstahrecler gibi pek çok çalışma mevcuttur. Günümüzde ise *es-Sünen*'i birçok yönden araştıran birçok çalışma bulunmaktadır.

es-Sünen üzerine yapılan şerhlerden Ebû Bekir İbnü'l-Arabî'nin (öl. 543/1148) '*Âriżatü'l-aḥvezî fî şerḥi't-Tirmiẕî* adlı şerhi *el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ*'in her bâb ve her hadisini içermese de tamamını kapsayan ilk şerhtir. İbn Seyyidinnâs el-Ya'murî'nin (öl. 734/1334) *en-Nefḥu'ş-şezî şerḥu Süneni't-Tirmiẕî* adlı şerhi *el-Câmi'*in üçte ikisini ihtiva eden yarım kalmış bir şerhtir. Irâkī (öl. 806/1404) bu şerhe bir tekmile yazmış; ayrıca *Şerḥu Süneni't-Tirmiẕî* adıyla ayrı bir şerh de kaleme almıştır. Süyûtî'nin *Ḳūtü'l-muġtezî 'alâ Câmi'i't-Tirmiẕî* adlı şerhi önceki şerhlerden özellikle Ebû Bekir İbnü'l-Arabî'nin görüşlerine dayalı özlü bir eserdir. Muhammed Enver Şah el-Keşmîrî'nin (öl. 1933) *el-'Urfü'ş-şezî 'alâ Câmi'i't-Tirmiẕî* adlı şerhi *el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ*'i okuttuğu sırada talebeleri tarafından derlenmiş bir ciltlik bir çalışmadır. Mübârekpûrî'nin *Tuḥfetü'l-aḥvezî bi-şerḥi Câmi'i't-Tirmiẕî* adlı şerhinde Tirmizî'nin râvileri hakkında bilgi verilmiş, hadislerin geçtiği diğer önemli kaynaklar belirtilmiş, sened ve metinler hakkında açıklama yapılmıştır. Muhaddis fakihlerle selefin görüşlerine de yer verilen şerhte Tirmizî'nin "hasen", "sahih" gibi değerlendirmeleri diğer muhaddislerin

[599] "Müsned" kavramının tanımı için bk. Aydınlı, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 219.
[600] Ali Yardım, a.g.e. 276

görüşleriyle desteklenmiştir. Tirmizî tarafından genel mahiyette zikredilen görüş ve ihtilâfların kimlere ait olduğu, delilleri ve bunlardan tercih edilenler gösterilmiştir.[601]

el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ üzerine Necmeddin Süleyman b. Abdilkavî es-Sarsarî (öl. 716/1316) ve Muhammed b. Akīl el-Bâlisî (öl. 729/1329), Ebü'l-Fazl Muhammed Tâceddin Abdülmuhsin el-Kalaî tarafından 1147/1735'te yapılan muhtasar;[602] Ebû Alî el-Hasen b. Alî b. Nasr el-Horasânî et-Tûsî (öl. 312/924) ile İbn Mencûye'nin (öl. 428/1036) müstahrec çalışmaları bulunmaktadır.[603] Ebü'l-Kāsım Ubeyd b. Muhammed b. Abbas el-İsirdî (öl. 692/1293) *Feżâ'ilü'l-kitâbi'l-Câmi'* adlı kitabında *el-Câmi'*in özellikleri ve râvilerinin durumları hakkında kısa bilgi vermektedir. Ayrıca bu eserdeki tenkit edilen ricali; sahih, hasen, garîb hadisleri, rubâî rivayetleri inceleyen, zevâid hadisleri hakkında bilgi veren, bu eserin rivayet zincirlerini gösteren, bu eseri Buhârî ve Müslim'in *el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ*leri ile karşılaştıran ve *el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ*'i daha birçok açıdan inceleyen çalışmalar da mevcuttur.[604] Çeşitli dillere tercüme edilmiştir.[605] Osman Zeki Mollamehmetoğlu'nun *Sünen-i Tirmiẕî*'yi sened zincirinde sadece sahâbî olan râvileri kaydederek Türkçe'ye tercüme ettiği çalışmasında[606] bazı hatalar olsa da hadis metinlerinin tercümesinin güzel yapıldığı söylenebilir.

2. *eş-Şemâ'il*:[607] *eş-Şemâ'ilü'n-Nebeviyye,*[608] *eş-Şemâ'ilü'n-Nebeviyye ve'l-Ḫaṣâiṣu'l-Muṣtafaviyye,*[609] *Şemâ'ilü'n-Nebî ṣallallâhu 'aleyhi ve sellem,*[610] *Kitâbü Şemâ'ili Resûlillâh ṣallallâhu 'aleyhi ve sellem*[611] ve *Kitâbü'ş-Şemâ'il*[612] gibi isimlerle zikredilmektedir.[613] Alî Yardım, devrin tasnif ve isimlendirme geleneği dikkate

[601] Çakan, "*el-Câmiu'ṣ-ṣaḥîḥ*", 131. *Sünen*'in yukarıda zikredilenler ve bunların dışındaki diğer bazı şerhleri için bk. Keşf, 1/559; Mübârekpûrî, *Muḳaddimetü Tuḥfe,* 1/369-385; Sezgin, 1/302-303; Brockelman, *Târîḫu'l-edebi'l-'arabî*, 3/190-192.
[602] Kettânî, *er-Risâle*, 4, dn. 4.
[603] Kettânî, a.g.e., 23.
[604] Kandemir, a.g.e., 41/203; Çakan, "*el-Câmiu'ṣ-ṣaḥîḥ*", 7/131-2; Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/300, 303. *el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ*'in zevaidine yönelik çalışmalar için bk. Martı, "Tirmizî'nin Zevâidi", 8-9.
[605] Hintçeye tercümesi için bk. Brockelman, *Târîḫu'l-edebi'l-'arabî*, 3/190.
[606] Osman Zeki Mollamehmetoğlu, *Sünen-i Tirmiẕî Tercümesi* (İstanbul: Yunus Emre Yayınları, 1975).
[607] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 14/647; İbn Tağrîberdî, *en-Nücûm,* 3/81; İbnü'l-Gazzî, *Dîvân,* 2/20; Kehhâle, *Muʿcem,* 3/573.
[608] Ziriklî, *el-A'lâm*, 6/322. Kandemir, "Tirmizî", 41/203.
[609] Kâtib Çelebi, *Keşf,* 2/1059 (Burada önce Şemâilü'n-Nebî denir. sonra parantez içinde yukarıdaki isimlendirme verilir.)
[610] Kâtib Çelebi, a.g.e., 2/1059; Bağdatlı, *Hediyye,* 2/19; Mübârekpûrî, *Muḳaddimetü Tuḥfe,* 1/340
[611] Safedî, *el-Vâfî*, 4/207.
[612] Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/304; Ali Yardım, "Ashâb Bilgisinin Kaynakları", 249; Brockelmann, *Târîḫu'l-edebi'l-'Arabî*, 3/192.
[613] Çok yazma nüshası olduğu bildirilen bu eserin baskıları ile ricâli ve şerhi, Osmanlı'ya tercümesi ve hakkındaki diğer çalışmalar hakkında bk. Kettânî, *er-Risâle*, 215, dn. 1.

alındığında eserin orijinal adının *Kitâbü'ş-Şemâ'il* olma ihtimalinin ağırlık kazandığını belirtmektedir. Çünkü o devirlerde bir ana mevzi etrafındaki hadisler veya bilgiler müstakil bir eserde toplanırsa umumiyetle eserin adının ilk kelimesinin "*kitâb"* tabiri ile ifadelendirildiğini söylemektedir.[614]

Sahasında ilk çalışma olan eserin[615] bu konuda yazılanların en mükemmeli kabul edildiği, içindeki hadislerin büyük çoğunluğunun sahih, önemli bir kısmının hasen, pek azının zayıf rivayetler olduğu dile getirilmektedir.[616] Tirmizî eserinde 55 bölüm ve 400 civarındaki metin içinde; Allah Resûlü'nün mucizelerine hiç yer vermemekte, gerektiği haller dışında bir meseledeki sözlü tavsiyelerini kaydetmemekte, harplerinden söz açmamakta ve siyer konularına hiç girmemektedir. Böylece, meseleyi sınırı dışına taşırmamaktadır.[617]

Tirmizî'nin *es-Şemâ'il* adlı bu eseri sonraki asırlarda da rivayet edilmeye devam etmiştir. Mesela İbn Sükkere'ye kıraat ederek bu eserin rivayet hakkına sahip olanlardan Kādî İyâz (öl. 544/1149) İbn Sükkere'den itibaren İbn Şâfûr -- Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh el-Mukri, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Muhammedî ve Kādî Ebû Alî el-Vahşî -- Ebü'l-Kāsım Alî b. Ahmed el-Huzâî -- Şâşî aracılığıyla Tirmizî'ye varan sened zincirini belirtmektedir.[618] Safedî (öl. 764/1363), Mizzî'ye başından sonuna kadar kıraat etmek suretiyle Mizzî'den tahammül ettiği, onun da üç hocasından farklı tariklerle Ebü'l-Kāsım el-Huzâî -- Şâşî aracılığıyla Tirmizî'ye ulaşan sened zincirini zikretmektedir.[619] İbn Tağrîberdî (öl. 874/1470) Alâüddîn Alî b. Berdes el-Ba'lebekkî (öl. 803/1401) ve İbn Nâzır es-Sâhibiyye'den (öl. 801/1399) semâ ile aldığı bu eserin Ebü'l-Kāsım el-Belhî -- Ebü'l-Kāsım el-Huzâî -- Şâşî aracılığıyla Tirmizî'ye uzanan

---

[614] Yardım, "Tirmizî'nin Şemâil'i", 357. Tirmizî'nin *eş-Şemâil*i'nin muhtevası hk. bk. Yardım, "Tirmizî'nin Şemâil'i", 357-9. Tirmizî'nin *Şemâil*i'nin yazma nüshaları ve baskıları hk. bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâs*, 1/304; Yardım, a.g.e., 359-361. Ali Yardım, Tirmizî'nin *eş-Şemâil*'i üzerine yapılan çalışmalar konusunda bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâs*, 1/305-309; Yardım, a.g.e., 361-405

[615] Yardım, "Ashâb Bilgisinin Kaynakları", 272

[616] Kandemir, "Tirmizî", 41/203

[617] Ali Yardım, "Tirmizî'nin Şemâil'i", 353. Bu çalışmada şemâilin temel ve ıstılâhî manaları, Hz. Peygamber'in şahsi ve husüsi hayatını anlatma anlamında ilk defa kullananın Tirmizî olduğu, tarihî süreçte İslam âlimlerinin bu konuyu kitaplarında hangi başlık ismi altında işledikleri, Tirmizî'nin kullandığı ıstılâhî mananın zamanla yerleştiği ve onun *Şemâil*i'nin içeriği, Tirmizî'den sonra gelenlerin onun şemâil işleme sınırlarına riayet etmedikleri anlatılmıştır (Ali Yardım, "a.g.e., 350-3).

[618] Ebü'l-Fazl Kādî İyâz b. Mûsâ el-Yahsubî, *el-Ġunye: Fihristü şüyûḫi'l-Ḳāḍî 'İyâż,* thk. Mâhir Züheyr Cerrâr (Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1402/1982), 132.

[619] Safedî, *el-Vâfî*, 4/207-8

sened zincirini bildirmektedir.[620] Bedrüddîn b. Cemâa (öl. 733/1333) da *eş-Şemâ'il*'in ne kadarının rivayet hakkına sahip olduğunu belirtmemekle birlikte *eş-Şemâ'il*'deki bir hadisi naklederken Tirmizî'ye ulaşan sened zincirinin son iki râvisi Alî b. Ahmed Ebü'l-Kāsım el-Huzâî -- Şâşî şeklindedir.[621]

Ebü'l-İmdâd Burhânüddîn İbrâhîm b. İbrâhîm b. Hasen el-Lekānî'nin (öl. 1041/1632) *es-Şemâ'il*'deki hadis ricali üzerine *Behcetü'l-meḥâfil ve ecmelü'l-vesâ'il bi't-ta'rîf bi-rüvâti'ş-Şemâ'il* adında bir eser kaleme aldığı ifade edilmektedir.[622] Tirmizî'nin bu eseri üzerine birçok şerhin yazıldığı belirtilmektedir.[623]

3. *Esmâ'ü'ṣ-ṣaḥâbe*:[624] *Kitâbü Esmâ'i'ṣ-ṣaḥâbe,*[625] *Tesmiyetü aṣḥâbi Resûlillâh*[626] *Kitâbü Tesmiyeti aṣḥâbi Resûlillâh,*[627] ve *Kitâbü't-Târîḫi'ṣ-ṣaġīr fî esmâi'ṣ-ṣahâbe*[628] gibi isimlerle zikredilmektedir. Tirmizî'nin bu eseri için sadece ashâba tahsis edilmesi sebebiyle kendi nev'inin ilk çalışması olduğu söylenmektedir.[629] İbn Abdilber, İbnü'l-Esîr ve özellikle İbn Hacer'in, eserin özel isminden bahsetmeksizin "Tirmizî onu sahâbe içinde zikretti" ifadesi ile bu kaynağa atıfta bulunduklarını belirten Alî Yardım, çağımız araştırmacılarının[630] verdiği bilgilere dayanarak neşrettiği bu nüshanın İstanbul'daki Laleli ve Şehid Ali Paşa Kütüphanelerindeki[631] birer nüshasından bahsetmektedir.[632]

---

[620] İbn Tağrîberdî, *en-Nücûm,* 3/82. İbn Cemâa'nın *eş-Şemâ'il*'den naklettiği bir hadisi aktarırken Şâşî aracılığıyla Tirmizî'ye ulaşan senedi için bk. İbn Cemâa, *Meşyeḫa,* 1/361-363, 363, dn. 2.

[621] Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. İbrâhîm b. Sa'dîllâh b. Cemâa el-Kinânî el-Hamevî, *Meşyeḫatü ḳāḍi'l-ḳuḍât İbn Cemâ'a*, thk. Muvaffak b. Abdillâh b. Abdilkâdir (Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1408/1988), 361-362. Kâhire'de 365 yılında hocası Abdülmelik b. Abdillâh Ebü'l-Muzaffer el-Halebî'ye (öl. 674/1275) kıraat ederek bu hadisin rivayet hakkını aldığını söylemektedir.

[622] Kettânî, *er-Risâle,* 421.

[623] Şerhler hakkında bk. Kâtib Çelebi, *Keşf,* 2/1059; Sezgin, *Târîḫu't-türâs*, 1/305-309; Brockelman, *Târîḫu'l-edebi'l-'arabî,* 3/192-195.

[624] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 14/647; Kettânî, *er-Risâle,* 256, dn. 15.

[625] Kandemir, "Tirmizî", 41/203.

[626] Kettânî, *er-Risâle,* 256, dn. 15; Sezgin, *Târîḫu't-türâs*, 1/309.

[627] Brockelman, *Târîḫu'l-edebi'l-'Arabî,* 3/195.

[628] Kettânî, *er-Risâle*, 256, dn. 15.

[629] Ali Yardım, "Ashâb Bilgisinin Kaynakları", 271, 272. Muhtevaları ashab ağırlıklı veya sadece ashaba tahsis edilmiş olan kaynakların kronolojik listesi hakkında bk. Ali Yardım, a.g.e., 255-271.

[630] Sezgin, 1/309.

[631] Eserin Laleli nüshasındaki ismi *Tesmiyetü aṣḥâbi Resûlillah ṣallallâhu 'aleyhi ve sellem*'dir. Şehid Alî Paşa nüshasındaki ismi *Tesmiyetü aṣḥâbi'n-Nebi ṣallallâhu 'aleyhi ve sellem*'dir. Maamafih eserin ismi dahil, metin içinde de, Laleli nüshasında "Resûlullah" olarak kullanılan ifade, bu nüshada hep "en-Nebî" şeklinde yazılmıştır. Bu nüshanın rivayet zinciri ve semâ kaydı yoktur. Yer yer atlanan isimler olmuşsa da diğer nüshaya göre hata oranı çok azdır (Ali Yardım, a.g.e., 281).

[632] Ali Yardım, a.g.e., 250.Tirmizî, *es-Süneni*'nin son kısmını "Ebvâbü'l-Menâkıb" başlığı ile sahâbe bahsine tahsis etmesinin yanında Buhârî, Müslim, Hâkim, Heysemi ve İbn Hacer'in (*el-Meṭâlibü'l-'Âliye*) meşhur hadis kitaplarında bu konuyu işledikleri bölümler hakkında. bk. Ali Yardım, a.g.e., 254, dn. 21

Tesmiyetü aṣḥâbi'n-Nebi sahâbe isimlerinin alfabetik sırasına göre tertip edilmiş bir eserdir. Ancak aşere-i mübeşşere bu sıraya dâhil edilmeden başa alınmaktadır. Ne var ki isimlerin sıralanışında sadece ilk harfler göz önünde bulundurulmakta, ikinci ve üçüncü harfler sıralamada dikkate alınmamaktadır.[633] 730 sahâbînin adı zikredilmektedir.[634]

Tirmizî'nin sahâbî kavramının tanımına hiç temas etmediği bu eserinden kabul ettiği sahâbîlik şartlarının tespit edilemediği belirtilmektedir. Ancak *es-Süneni*'nin son kısmında yer alan Menâḳıb Bölümü'ndeki "Bâbü mâ câe fî faẓli men rae'n-Nebiyye ṣallallâhu 'aleyhi ve sellem ve ṣaḥibeh" bâb başlığından Tirmizî'nin, Hazreti Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*'i görme ve onunla birlikte bulunmayı sahâbî olma şartı olarak kabul ettiğinin anlaşıldığı belirtilmektedir.[635] Mamafih bu görüşün, hocası Buhârî'nin görüşünün aynısı olduğu, nitekim *el-Câmi'*i'nde "Bâbü Fezâili ashabi'n-Nebi *sallallâhu aleyhi ve sellem* ve men sahıbe'n-Nebiyye *sallallâhu 'aleyhi ve sellem* ve reâhü mine'l-müslimin fehüve min aṣḥâbih" babını koyduğu ifade edilmektedir.[636]

Tirmizî'nin *es-Süneni*'nde "lehû suhbetün / onun sahâbîliği vardır" açıklaması ile kaydettiği bir kısım sahâbîyi bu eserine almadığı beyan edilmektedir. Yine Hz. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in hayatında küçük bir çocuk olduğunu ve bütün rivayetlerinin bizzat Hazreti Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*'den değil de diğer sahâbîlerden duymak suretiyle gerçekleştiğini kaydettiği sahâbîlere ise bu eserinde yer verdiği dile getirilmektedir. Abdullah b. Ukeym ve Ebu Kılâbe el-Cüheni gibi Allah Resûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*'i görmemiş ve sadece onunla mektuplaşmış zevatı da *Tesmiye*'ye aldığı belirtilmektedir.[637]

4. *el-'İlelü'l-kebîr:*[638] Bu eseri Tirmizî'nin *el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ*'ten önce kaleme aldığı belirtilmektedir.[639] Hadisin en önemli meselelerinden illet konusundaki bu çalışma

[633] Ali Yardım, a.g.e., 272
[634] Kandemir, "Tirmizî", 41/203.
[635] Ali Yardım, a.g.e., 273
[636] Ali Yardım, a.g.e., 274. Eserdeki sahâbî sayısı, en büyük eksikleriden birinin belirtilmesi hk. bk. (Ali Yardım, a.g.e., 272-3), Amir b. Tufeyl'in sahâbîliğinin belirlenmesinde sonraki kaynaklarda tek kaynak olarak Tirmizî'yi zikrettikleri hk. bk. (Ali Yardım, a.g.e., 277)
[637] Ali Yardım, a.g.e., 274. Tirmizî'nin bu eserinde faydalandığı kaynaklar hk. bk. Ali Yardım, a.g.e., 274-5.
[638] Kandemir, a.g.e., 41/203. Ese *Kitâbü'l-Ileli'l-Kebîr* olarak da zikredilmektedir: Mübârekpûrî, *Muḳaddimetü Tuḥfe,* 1/337. Ayrıca bk. Kettânî, *er-Risâle,* 322, dn. 3.
[639] Kandemir, "Tirmizî", 41/203.

ayrıca *el-'İlel,*[640] *Kitâbü'l-'İlel,*[641] *el-'İlel fi'l-ḥadîs̲,*[642] *el-'İlelü'l-müfred*[643] ve *'İlelü't-Tirmiẕî el-kebîr*[644] gibi isimlerle anılmaktadır. Aslı hakkında bir bilgi olmamakla birlikte Ebû Tâlib el-Kādî tarafından fıkıh bablarına göre tertip edilen şekli mevcuttur.[645]

Âlimler "Tirmizî bunu el-'İlel'de rivayet etmiştir" ifadesiyle onun *el-'İlelü'l-kebîr* adlı eserini kastetmektedirler.[646] Ancak bazen 'İlel-i Saġīr'in de kastedildiği söylenebilir. Mesela Medine Kadısı İbrâhîm b. Abdillâh b. Kureym'i (öl. ?) tanıtırken Mizzî *es-Sünen*'de rivayetinin geçtiği belirtmekle birlikte devamında yaptığı açıklamada bu eserin 'ilel bölümünde geçtiğine (revâ lehü't-Tirmizî fi'l-'İlel) dikkat çekilmektedir.[647] İbn Hacer *Tehẕîb*'de bu kişinin *es-Sünen*'de rivayetinin geçtiğini belirtmekle birlikte *Mîzân*'dan nakille bu kişinin rivayetinin *es-Sünen*'in sonundaki 'ilel bölümünde geçtiğini haber vermektedir.[648] *Taḳrîb* adlı eserinde ise muhtasar tuttuğu için sadece *Sünen-i Tirmiẕî*'de rivayetinin geçtiğini belirtmekte, detaya girmemektedir.[649] 'İlel Bölümü'nde bu râviden nakledilen ise merfû veya mevkūf bir rivayet değildir. Mâlik'in gereken önemi vermemek şeklinde düşünerek ayakta hadis almayı hoş görmediğini belirten tavrını anlatmaktadır.[650]

5. *el-'İlelü'ṣ-ṣaġīr*: *el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ*'in sonunda yer alan bölüm olup bu adla anılmaktadır. Tirmizî, *el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ*'in mukaddimesi mahiyetinde olan bu eserde *el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ*'te takip ettiği usulü, kaynaklarını, eserde geçen râvileri ve terimleri açıklamaktadır. İbn Receb el-Hanbelî (öl. 795/1393) *el-'İlelü'ṣ-ṣaġīr*'i, Tirmizî'nin metinlerini zikretmeden bu metinleri ilavelerle genişletip ve eksiklerini tamamlamak

---

[640] Sem'ânî, *el-Ensâb,* 1/459; İbnü'l-Esîr, *el-Lübâb,* 1/213 (Sem'anî'nin ifadelerini aktarmakla birlikte burada onun *'İlel*'den önce zikrettiği *Tevârîḫ* kitabını zikretmedi); İbn Hallikân, *Vefeyât,* 4/278; Zehebî, *Mîzân,* 6/289; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb,* 9/388 (İdrisî'nin ifadesinde geçer); İbn Tağrîberdî, *en-Nücûm,* 3/81; Süyûtî, *Ṭabaḳāt,* 282; İbnü'l-İmâd, *Şeẕerât,* 3/328 (İbn Hallikân'dan nakil); Sezgin, *Târîḫu't-türâs̲,* 1/310. Sezgin burada Ebû Tâlib el-Kādî'nın tehzibiyle 3. Ahmet Sarayı'nda hicrî 6. Asra ait 77 yapraklık yazmasından da bahsetmektedir.

[641] İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist,* 289, Zehebî, *Siyer,* 13/270; a. mlf., *Teẕkire,* 2/633; Bağdatlı, *Hediyye,* 2/19. Kettânî, *er-Risâle,* 322; Ali Yardım, "Ashâb Bilgisinin Kaynakları", 249.

[642] Ziriklî, *el-A'lâm,* 6/322; Kehhâle, *Mu'cem,* 3/573.

[643] Kandemir, "Tirmizî", 41/203.

[644] Kandemir, a.g.e., 41/203.

[645] Sezgin, *Târîḫu't-türâs̲,* 1/310; Kandemir, a.g.e., 41/203; Ali Yardım, "Ashâb Bilgisinin Kaynakları", 249-50.

[646] Kandemir, a.g.e., 41/203. Bu eser hakkında Itr, *el-Müvâzene,* 426-437'de önemli bilgiler vermektedir.

[647] Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl,* 2/127.

[648] İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb,* 1/118.

[649] İbn Hacer, *Taḳrîbü't-Tehẕîb,* 91.

[650] Tirmizî, "'İlel", 1290.

suretiyle *Şerḥu ʻİleli't-Tirmiẕî* adıyla şerh etmiştir.[651] Bu, İbn Receb'in *Şerḥu Câmiʻi't-Tirmiẕî* adıyla *el-Câmiʻu's-ṣaḥîḥ* üzerine yazdığı yirmi ciltlik şerhin, günümüze ulaşan *el-ʻİlelü's-ṣaġīr* adlı bölümünün şerhini içeren kısımdır.[652] Mübârekpûrî de eseri *Şifâ'ü'l-ġilel fî şerḥi Kitâbi'l-ʻİlel* adlı çalışmasında şerh etmiş ve eser *Tuḥfetü'l-aḥveẕî*'nin 10. cildinin sonunda yayımlanmıştır. Mücteba Uğur (1936-2005), "Muhammed b. Îsâ et-Tirmizî'nin *Kitâbü'l-İlel*'i" adıyla bir makale yazmıştır.[653]

6. *et-Tevârîḫ*:[654] Bazı kaynaklarda bu eser tekil bir şekilde *Kitâbü't-Târîḫ*[655] veya *et-Târîḫ*[656] şeklinde zikredilmektedir. Bu eser(ler) hakkında bilgi bulunmamaktadır.[657] Semʻânî, İbn Hacer ve Süyûtî gibi âlimlerin bu eserin ismini çoğul zikretmesi ve Tirmizî'nin ricâl dâhil en çok istifade ettiği âlim olan Buhârî'nin de *et-Târîḫ* adlı eserlerinin olması dikkate alındığında Tirmizî'nin bu eserinin de küçük, orta ve büyük çeşitleri olduğu düşünülebilir. Ama kaynaklarda bu konuda bilgi verilmemektedir.

7. *Kitâbü'l-Esmâ ve'l-künâ:*[658] İbn Hacer'in bu eseri gördüğü anlaşılmaktadır.[659] Ömerî, bu eserin muhtemelen Tirmizî'nin *Tesmiyetü ʻaṣḥâbi Resûlillâh* adlı eseri olabileceğini belirtmekte; ama herhangi bir delil zikretmemektedir.[660] Ancak isimlendirmede ashâbın kullanılmaması; esmâ ve künâ eserlerinde sadece sahâbîlerin incelenmemesi, genelde sahâbînin alt tabakalarındaki râvilerin konu edinilmesi[661] bu ihtimali düşürmektedir.

8. *ez-Zühd:* İbn Hacer bu eserden bahsetmekte; ancak görmediğini söylemektedir.[662]

---

[651] Kandemir, a.g.e., 41/203.
[652] Cengiz Kallek, "İbn Receb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/245. Burada İbn Recen'in bu şerhinden "Kitâbü'l-Libâs"tan bir kısım ulaştığı ifade edilmektedir. Brockelman eserin ilel kısmını içeren şerhi *Şerḥu ʻİleli'l-Câmiʻ* olarak belirtmektedir (3/191-192).
[653] Kandemir, a.g.e., 41/203.
[654] Semʻânî, *el-Ensâb*, 1/459, İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 9/388; Süyûtî, *Ṭabaḳāt,* 282.
[655] İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist,* 289; Kâtib Çelebi, *Keşf,* 1/453; Bağdatlı, *Hediyye,* 2/19.
[656] İbn Kesîr, 14/648 (Guncâr'dan nakli); Ziriklî, *el-Aʻlâm, 6/3*22; Kehhâle, *Muʿcem,* 3/573; *Mübârekpûrî, Muḳaddimetü Tuḥfe,* 1/341.
[657] Kandemir, "Tirmizî", 41/203.
[658] İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb,* 9/389; Kandemir, "Tirmizî", 41/203; Mübârekpûrî, *Muḳaddimetü Tuḥfe,* 1/341. *Metotça Tirmizî*'de (s. 16) el-Esmâ ve'l-Künâ olarak eser belirtilmektedir.
[659] İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb,* 9/389. İbn Hacer, Tirmizî'nin *ez-Zühd* adlı eserini zikrederken bunu görmediğini bildirmekte; ancak *Kitâbü'l-Esmâ ve'l-künâ*'yi zikrederken bir şey dememekte ve dolaylı olarak bu eseri gördüğünü söylemektedir. Ayrıca bk. Kandemir, "Tirmizî", 41/203.
[660] Ömerî, *Türâṯü't-Tirmiẕî*, 14.
[661] Esmâ ve künâ konusunda bk. Müctebâ Uğur, "Esmâ ve Künâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/419-420.
[662] İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb,* 9/389; Kandemir, "Tirmizî", 41/203; Mübârekpûrî, *Muḳaddimetü Tuḥfe,* 1/341.

Tirmizî'nin bu eserler dışında daha birçok kitabının olma ihtimali vardır. Nitekim *et-Tefsîr,*[663] *Risâletün fi'l-ḫılâf ve'l-cedel*[664] ona nispet edilen eserlerdendir. *el-'İlelü'ṣ-ṣaġīr*i'nde fakihlerin kavillerine ulaştıkları tarikleri belirtmesinin akabinde "Bunu aynı şekliyle içinde mevkūf hadislerin bulunduğu kitapta açıklamıştık"[665] şeklindeki ifadesinden hareketle mevkūf hadisleri içeren bir eseri olduğu belirtilmektedir.[666] Tirmizî'nin bu açıklamasından sadece son dönemde çıkarım yapılması, önceki dönemlerde bunun üzerinde durulmaması Tirmizî'nin bu eseri rivayet etmeden vefat ettiğini düşündürmektedir. Zira diğer ilmî çalışmaları bu kitabının rivayetini tehir etmesine sebep olmuş olabilir. Muhtemelen *es-Sünen*'deki muallak verdiği mevkūf rivayetleri de senedli olarak bu eserine almış olmalıdır.

Tirmizî'ye *el-Erbe'ûn* adında kırk hadis çalışması da izafe edilmekle birlikte[667] bu eserin ona aidiyetinde kesinlik olmadığı belirtilmekte;[668] hatta Irâkī'nin (öl. 806/1404) çalışması olduğu söylenmektedir.[669] *er-Rubâ'iyyât*[670] adlı eserin de Tirmizî'nin yazdığı bir eser olmayıp *el-Câmi'* üzerine yazılan muhtasar ve seçme çalışmalardan biri olduğu belirtilmektedir.[671] Tirmizî'nin *el-Câmi'*i'ndeki dört râvili tarikleri topladığı anlaşılan bu eseri İbn Hacer'in torunu Hâfız Yûsuf b. Şâhîn'in hazırladığı ifade edilmektedir.[672]

Halîlî'nin (öl. 446/1055), Tirmizî hakkında "Lehû kitâbün fi's-sünen ve kelâmün fi'l-cerhi ve't-ta'dîl / Onun sünen konusunda bir kitabı ve cerh-ta'dîl konusuda bir kelamı vardır" demesi onun *el-Cerḥ ve't-ta'dîl* adlı bir eserinin olma ihtimalini ortaya çıkarmaktadır.[673] Ömerî, bu ibarede Tirmizî'nin cerh-ta'dîlde bir kitap tasnif ettiğine delalet eden bir şeyin olmadığını belirtmektedir. "Cerh-ta'dîlde kelamı" ifadesiyle *et-Târîḫ, es-Sünen* ve *el-'İlelü'l-kebîr*'de yaptığı açıklamaları kast edilmiş olabileceğini

---

663 *Ḫulâṣa*, 355; Mübârekpûrî, *Muḳaddimetü Tuḥfe,* 1/341.
664 Kehhâle, *Mu'cem,* 3/573.
665 Tirmizî, "'İlel", 1281.
666 Itr, *el-Müvâzene*, 29; Tirmizî, "'İlel", 1281, dn. 4.
667 Keşfü'ẓ-ẓunûn'a atıfla (1/58) bu bilgi verilmekle birlikte belirtilen yerde bu eserin Tirmizî'ye ait olduğuna dair kesin bir ifade bulunmamaktadır [M. Tayyib Okiç, *Bazı Hadis Meseleleri Üzerinde Tetkikler* (İstanbul: Osman Yalçın Matbaası - Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1959), 162]. .
668 A. Jan Wensick, "Tirmizî", *İslam Ansiklopedisi* (Eskişehir: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1997), 12/1/389.
669 Brockelmann, *Târîḫu'l-edebi'l-'arabî,* 3/195.
670 Kâtib Çelebi, *Keşf,* 1/832; Bağdatlı, *Hediyye,* 2/19.
671 Sezgin, 304.
672 Muhammed Abdülhay b. Abdilkebîr el-Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris ve'l-eṣbât ve mu'cemü'l-me'âcim ve'l-meşyaḫât ve'l-müselselât,* thk. İhsân Abbâs (Beyrût: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 2. Basım, 1402/1982), 2/1440; Ömerî, *Türâsü't-Tirmizî,* 15.
673 Halîlî, *el-İrşâd,* 3/905

ifade etmektedir. Lakin ibarenin *el-Bidâye*'de "Kelâmün fi'l-cerh ve't-ta'dîl" yerine "Kitâbün fi'l-cerh ve't-ta'dîl" şeklinde yanlış yazıldığını söylemektedir. Bazı çağdaş araştırmacıların da bu yanlışın farkına varmayarak bu hatayı tekrarladıklarını dile getirmektedir.[674]

İbn Kesîr'in *el-Bidâye*'de Halîlî'den yaptığı nakli Halîlî'nin ifadesindeki gibi "Cerh-ta'dîlde bir kelamı olduğu" şeklindedir.[675] Dolayısıyla İbn Kesîr bu ifadenin aktarımında yanlışlık yapmamaktadır. "Kelam" kelimesiyle bir eserin ve bu eserden yapılan aktarımın anlaşılması da mümkündür. Ayrıca ilel bilgilerini *es-Süneni*'nde çokça işleyen Tirmizî'nin ayrıca *el-'İlelü'l-kebîr* adlı eseri kaleme aldığı malumdur. Bunun gibi; Tirmizî'nin, *es-Süneni*'nde çokça geçen, *et-Târîḫi*'nde ise çokça geçmesi muhtemel olan cerh-ta'dîl konusundaki bilgileri daha kapsamlı incelediği müstakil bir cerh-ta'dîl eseri yazmış olmasının ihtimal dahilinde değerlendirilmesi ve bu konuda eserinin olmadığına yönelik kesin ifadelerin kullanılmaması daha yerinde olacaktır. Bu ihtimallere tarih ile cerh-ta'dîl konulu eserlerinin aynı eserler olabileceği de katılmalıdır. Çünkü hadis konulu tarih eserlerinde ravilerin cerh-ta'dîl durumu ön plandadır.

1.2. *Sünen-i Tirmiẕî*

Kütüb-i Tis'a en sahih dokuz hadis kitabı olarak meşhurdur. İç içe halkalar olarak düşünüldüğünde bunların içinde *Kütüb-i Sitte* olarak zikredilen en sahih altı hadis kitabı bulunmaktadır. Bunların içinde ise *Kütüb-i Ḫamse* denen beş eser öne çıkmaktadır. Bunun içindeki *Ṣaḥîḥayn* denilen Buhârî ve Müslim'in *eṣ-Ṣaḥîḥ*leri ise bu eserlerin en önde gelenleridir. Buhârî'nin *eṣ-Ṣaḥîḥ*'i ise bu eserlerin en sahihi ve en değerlisidir.[676] Tirmizî; Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî ile birlikte *Kütüb-i Ḫamse*'nin de içindedir. Böyle olmakla birlikte bazı özellikleriyle Buhârî ve Müslim'den daha iyi,[677] bazı özellikleriyle ise Ebû Dâvûd ve Nesâî'den daha kötüdür.[678] İbnü's-Salâh hadis

[674] Ömerî, *Türâsü't-Tirmizî*, 14-5.
[675] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 16/648
[676] İbn Hacer, *Taḳrîbü't-Tehẕîb*, 26. Ayrıca bk. Ebû Amr Takıyyüddîn Osmân b. Salâhiddîn Abdirrahmân b. Mûsâ eş-Şehrezûrî, *'Ulûmü'l-ḥadîs el-Ma'rûf bi Muḳaddimeti İbni'ṣ-Ṣalâḥ, nşr. Muhammed Râgib et-Tabbâh* (Halep: el-Matbaatü'l-İlmiyye, 1350/1931) 41-42
[677] Zehebî, *Siyer*, 13/277 ("Ve fi'l-Mensûr li İbn Tâhir" diyerek bu bilgi aktarılır.); *a. mlf., Târîḫ*, 20/461
[678] Süyûtî, *Tedrîb*, 87.

öğrencisinin uygulaması gereken edep kurallarını işlerken talebelere *Kütüb-i Ḫamse'*yi incelemeyi ilerletmelerine vurgu yapmaktadır.[679]

En sahih hadis kitapları olduğu belirtilen Buhârî ve Müslim'in *eṣ-Ṣaḥîḥ*lerindekilere ilave sahih hadislerin bulunduğu eserlerden olması da Tirmizî'nin *es-Süneni*'ni önemli kılan unsurlardandır.[680] Zira Buhârî ve Müslim'in, *eṣ-Ṣaḥîḥ* adlı eserlerine tüm sahîh hadisleri koymadıkları ve bunu kendilerine şart da koşmadıkları belirtilmektedir.[681] Irâkī de "*Ṣaḥîḥayn* Üzerine Zâid Hadisler" başlığı altında Tirmizî'nin sahih ile hasen hadisin arasını ayıran kimselerden olmakla birlikte *el-Câmi'*i'nde sahih olduğunu belirttiği hadisler içinde *Ṣaḥîḥayn*'da bulunmayan sahih hadislerin yer aldığını ifade etmektedir.[682]

Hasen hadisin bilinmesinde Tirmizî'nin kitabının asıl olduğu, Tirmizî'den önce Buhârî, Ahmed b. Hanbel ve Şâfiî gibi âlimlerin de bunu kullandıkları; ancak Tirmizî'nin *el-Câmi'*i'nde bunu çokça zikrettiği[683] ve meşhur yaptığı ifade edilmektedir.[684]

es-Sünen adlı eserinin faydası ve kullanışlılığı da Tirmizî'nin ilmî becerisini göstermektedir. Ebû İsmâîl Abdullâh b. Muhammed el-Ensârî (öl. 481/1089) Herat'ta bir ilim meclisinde Tirmizî'nin zikri geçtiğinde "Onun kitabı Buhârî ve Müslim'in kitabından daha faydalıdır. Çünkü o ikisinden geniş bilgi sahibi âlim istifade eder. Ebû Îsâ'nın kitabının faydasına ise insanların hepsi ulaşır." dediği haber verilmektedir. [685]

Güçlüğü sebebiyle çok az kişinin meşhur olduğu ilel konusunda usul kitaplarının üzerinde ittifak ettiği ilel âlimleri arasında Tirmizî de yer almaktadır.[686] İlel bilgisi sebebiyle ricâl ve cerh-ta'dîl ilimlerinde de yetkin bir âlimdir.

Ebû Alî Mansûr b. Abdillâh el-Hâlidî'nin ifadesine göre Tirmizî *es-Sünen* / *el-Câmi'* adlı eseri hakkında şöyle demektedir: "Bu kitabı tasnif ettim. Hicaz, Irak ve Horasan âlimlerine arz ettim. Ondan razı oldular. Kimin evinde bu kitap olursa sanki evinde

---

679 İbnü's-Salâh, *Muḳaddime*, 1/213.
680 İbnü's-Salâh, a.g.e., 16, Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *et-Taḳrîb ve't-teysîr li(fî)-ma'rifeti süneni'l-beşîri'n-neẕîr*, thk. Muhammed Osmân el-Haşt? (Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1405/1985), 26. Bu hususu belirten birçok kaynaktan diğer biri için bk. Sehâvî, *Fetḥu'l-muġīṯ*, 1/36-7
681 İbnü's-Salâh, *Muḳaddime*, 14-15, Nevevî, *Taḳrîb*, 26; Sehâvî, *Fetḥu'l-muġīṯ*, 1/60.
682 Sehâvî, *Fetḥu'l-muġīṯ*, 1/36-7.
683 İbnü's-Salâh, *Muḳaddime*, 1/38.
684 Nevevî, *Taḳrîb*, 30; İbn Hacer, *Nüzhetü'n-naẓar*, 79-80, Süyûtî, *Tedrîb*, 1/85.
685 Zehebî, *Siyer*, 13/277 ("Ve fi'l-Mensûr li İbn Tâhir" diyerek bu bilgi aktarılır.); *a. mlf.*, *Târîḫ*, 20/461.
686 Talat Koçyiğit, *Hadis Usûlü* (Ankara: Elif Matbaa, ts), 105.

konuşan bir Nebî vardır."[687] Tirmizî bu sözü övünmek için değil eserine olan güvenini belirtmek için söylemektedir.[688] İbrâhîm el-Beycûrî, *es-Sünen*'i şöyle vasfetmektedir: "Hadis ve fıkıhla ilgili faydalar ile selef ve halefin görüşlerini toplayan Tirmizî'nin *el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ*'i sana yeter. O müctehid için kâfi, mukallid için nâfidir (yaralıdır)."[689]

İbnü'l-Esîr (öl. 606/1210), Tirmizî'nin bu eserinin, kitapların en güzeli,[690] en faydalısı, en iyi tertiplisi, en az tekrarlısı olduğunu, onda diğer eserlerde olmayan fakihlerin kavillerinin ve istidlal şekillerinin olduğunu, ayrıca hadis çeşitlerinin sahih, hasen ve garîb şeklinde açıklandığını ifade etmektedir. *es-Sünen*'in ayrıca cerh-ta'dîl bilgisi içerdiğini ve son bölümünde illetlere dair ona vakıf olan kimselere kıymeti gizli olmayan güzel faydaların bulunduğunu dile getirmektedir.[691] Abdülazîz ed-Dihlevî *Bustânü'l-muḥaddiṯîn*'de Tirmizî'nin *el-Câmi'*i'ni şu sözleriyle övmektedir:

> "Tirmizî'nin bu fende eserleri çoktur. Onların en güzeli bu *el-Câmi'*dir. Hatta o, çeşitli yönlerden bütün hadis kitaplarından daha güzeldir: 1. Güzel tertibi ve tekrarsızlığı/az tekrarı cihetinden. 2. Fakihlerin görüşlerini ve görüş sahiplerinden her birinin istidlâl vecihlerini zikretmesi cihetinden. 3. Sahih, hasen, zayıf, garîb ve muallel hadis çeşitlerini açıklaması cihetinden. 4. Râvîlerin isim, lakap, künyelerini ve ricâl ilmiyle alakalı diğer faideleri açıklaması cihetinden."[692]

es-Sünen'in *Kütüb-i Sitte* içinde kaçıncı sırada geldiği tartışma konusudur. *Teẕkire*, *Tehẕîb*, *Taḳrîb* ve *Ḫulâṣa* gibi eserlerde zikredilen rumuzların sırasından Tirmizî'nin eserinin rütbesinin, Ebû Dâvûd'un *es-Süneni*'nden sonra, Nesâî'nin *es-Süneni*'nden önce geldiği anlaşılmaktadır. Süyûtî de *el-Câmi'u'ṣ-ṣaġīr*'de Tirmizî'yi Ebû Dâvûd'dan sonra, Nesâî'den önce zikretmektedir. Bu eseri şerh eden Münâvî de şerhi *Feyżü'l-ḳadîr*i'nde Süyûtî'nin bu şekilde zikretmesi sebebiyle Tirmizî'nin *el-Câmi'*i'nin rütbesinin Ebû Dâvûd ve Nesâî arasında olduğuna hükmettiğini söylemektedir.[693]

---

[687] Zehebî, *Siyer*, 13/274. Ayrıca bk. İbn Nukta, *Kitâbüt-Taḳyîd*, 1/93-4; Zehebî, *Târîḫ*, 20/461-2; a. mlf., *Teẕkire*, 2/634, İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 9/389; Kâtib Çelebi, *Keşf,* 1/559. *Tehẕîb*'de ifadenin "…ondan razı oldular" kısmından sonrası bulunmamaktadır.
[688] Çakan, "*el-Câmiu'ṣ-ṣaḥîḥ*", 7/130.
[689] Mübârekpûrî, *Muḳaddimetü Tuḥfe*, 1/357.
[690] İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, 6/373.
[691] İbnü'l-Esîr, *Câmi'u'l-uṣûl*, 1/192-193.
[692] Mübârekpûrî, *Muḳaddimetü Tuḥfe*, 1/358. Köycü, *Metotça Tirmizî*, 33'te bir kısmı zikredilen bu ifade yanlışlıkla Şah Veliyyullâh'a nispet edilmiştir.
[693] Mübârekpûrî, *Muḳaddimetü Tuḥfe*, 1/364.

İbnü'l-Arabî (öl. 543/1148) sünnet-i seniyyeye dair temel eserlerin başında Mâlik'in *el-Muvaṭṭa'*ı ve Buhârî'nin *eṣ-Ṣaḥîḥ*î'nin geldiğini söylemektedir. Bunların ardından Müslim'in *eṣ-Ṣaḥîḥ*'i, Tirmizî'nin *el-Câmi'*i ve bunların aşağısındakilerin bulunduğunu dile getirmektedir. Bu şekilde Tirmizî'nin eserini *Kütüb-i Sitte*'nin üçüncü sırasına konumlandırmakta ve Tirmizî'nin kitabının benzerinin olmadığını belirtmektedir.[694] Kâtib Çelebi (öl. 1067/1657) de Tirmizî'nin *el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ*i'nin, *Kütüb-i Sitte*'nin *Ṣaḥîḥayn*'den sonra üçüncüsü olduğunu söylemektedir.[695] Ancak âlimlerin ekserisi onun mertebesinin Ebû Dâvûd'un *es-Süneni*'nden sonra dördüncü sırada olduğunu kabul etmektedir.[696]

Zehebî, *Kütüb-i Ḫamse'*den olmakla birlikte Maslûb (öl. ?) ve Kelbî gibi kişilerin rivayetlerine yer vermesinin Tirmizî'nin *es-Süneni*'nin derecesini Ebû Dâvûd ve Nesâî'ninkinden düşürdüğünü bildirmektedir.[697] Zehebî bu eser hakkında şunları da dile getirmektedir: "*el-Câmi'*de yararlı bir ilim, bol faydalar, meselelerin asılları vardır ve o, İslam'ın temellerinden biridir. Keşke onu bazısı mevzû olan bir kısım vâhî hadislerle bulandırmasaydı. Bunlardan birçoğu Feżâ'il Bölümü'ndedir."[698]

Halbuki Tirmizî, örnek olarak zikredilen Maslûb ve Kelbî'nin birer rivayetini vermektedir. Kelbî'nin naklettiği hadise garîb hükmünü vermekte, isnadının da sahîh olmadığını söylemektedir. *et-Tefsir* adlı eserin sahibi olduğunu belirttiği Kelbî'yi ehl-i hadisin terk ettiğini haber vermektedir.[699] Maslûb'un rivayetini aktardığı yerde ise hadisin garîb olduğunu yine söylemekte, Buhârî'nin, onun hadisinin terk edildiğini söylediğini vurgulamaktadır.[700] Tirmizî'nin birer kez de olsa bu metrûk kişileri zikretme sebebi eserin sonundaki ilel kısmında zikrettiği üzere Ya'lâ b. Ubeyd'in naklettiği şu durum olmalıdır: "Süfyân-ı Sevrî bize 'Kelbî'den (rivayetlerinden) sakının' uyarısında bulundu. 'Sen ondan rivayet ediyorsun' denilince 'Ben onun doğru rivayetini yalanından ayırt ediyorum' şeklinde karşılık verdi."

---

[694] İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî, *'Âriżatü'l-aḥveẕî fî şerḥi't-Tirmiẕî*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts), 1/5.
[695] Kâtib Çelebi, *Keşf,* 1/559.
[696] Cebeci, "İmam-ı Tirmizî", 296.
[697] Süyûtî, *Tedrîb*, 87.
[698] Zehebî, *Siyer*, 13/274.
[699] 3059. hadis.
[700] 3549. hadis

Âlimlerin geneli, Zehebî'nin *Sünen-i Tirmiẕî*'nin derecesini *Kütüb-i Sitte*'nin beşinci sırasına koymasına katılmamaktadır. Mübârekpûrî, Zehebî'nin görüşünün tartışılabilir olduğunu, Kâtib Çelebi'nin görüşünün ise açık bir şekilde doğru olduğunu beyan etmektedir. Tirmizî'nin *el-Câmi'*i'nin, Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin *es-Sünen*lerinden daha yararlı olduğunu, *el-Câmi'*de Maslûb gibi kişilerden zayıflığı açıklanarak destekleyici mahiyette rivayette bulunulduğunu belirtmekte ve *el-Câmi'*in *Kütüb-i Sitte*'nin üçüncüsü olduğunu bildirmektedir.[701] İ. Lütfi Çakan da Tirmizî'nin, durumlarını açıklayarak kitabında râviler yüzünden tereddüt ve güvensizliğe yer bırakmadığı için Zehebî'nin görüşünün fazla kabul görmediğini ifade etmektedir.[702]

Çakan, yaygın kanaate göre *el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ*'in, *Kütüb-i Sitte* içinde Ebû Dâvûd'un *es-Süneni*'nden sonra dördüncü sırayı aldığını ifade etmekle birlikte İbnü'l-Arabî ve Kâtib Çelebi gibi eski, Mübârekpûrî ve Nûreddin Itr gibi çağdaş bazı müelliflerin, onun üçüncü sırada olduğunu ifade eden görüşlerinin haklı olduğunu söylemektedir. Buna gerekçe olarak hadis kabul şartlarında Ebû Dâvûd'dan daha titiz davranması, eserin dinî her konuyu kapsaması gibi özelliklerini bildirmektedir. Ancak Tirmizî'nin hocalarıyla uzun zaman beraber olmaması, durumlarını açıklasa bile tenkide uğramış dördüncü tabaka (ileri derecede zayıf) râvilerinden hadis alması, Hâzimî gibi bazı âlimlerin Ebû Dâvûd'u ona tercih etmelerine sebebiyet verdiğini belirtmektedir.[703]

Şah Veliyyullâh (öl. 1176/1762), hadis kitaplarını şöhret ve sıhhatlerine göre dört tabakada değerlendirmekte ve hadis âlimlerinin ilk iki tabakaya itimat ettiğini, bu iki tabakanın himayesi çerçevesinde bereketli bir kaynak olduğunu belirtmektedir. İlk tabakada zikrettiği üç eserden olan Mâlik'in *el-Muvaṭṭa'*ı ile Buhârî ve Müslim'in *eṣ-Ṣaḥîḥ*lerinden sonra gelen ikinci tabakada Tirmizî'nin eserine yer vermektedir.[704] Kendisine göre ilim bakımından en geniş, tasnif bakımından en faydalı, anılma bakımından en şöhretli dört hadis eserini sıralarken de Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve Tirmizî'yi zikretmektedir. Tirmizî'nin birçok faydalı uygulamasını beyan etmektedir.[705]

---

[701] Mübârekpûrî, a.g.e., 1/364-5.
[702] Çakan, "el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ", 7/129.
[703] Çakan, a.g.e., 7/129.
[704] Ebû Abdilazîz Şah Veliyyullâh Ahmed b. Abdirrahîm ed-Dihlevî, *Ḥüccetullāhi'l-bâliġa*, thk. es-Seyyid Sâbık (Beyrut: Dârü'l-Cîl, 1426/2005), 1/230-234.
[705] Şah Veliyyullâh, a.g.e., 258-259.

Hadis kitaplarının tabakaları zikredilirken ilk tabakada zikredilen *el-Muvaṭṭa'* ve *Ṣaḥîḥayn*'dan sonra Tirmizî'nin *es-Süneni*'nin, Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin *es-Sünen*leri ile birlikte ikinci tabakada yer aldığı belirtilmektedir.[706] Müsned kitaplarının ise Tirmizî'nin de içinde olduğu *Kütüb-i Ḫamse*'ye iltihak edilemeyeceği; çünkü *Müsned* müelliflerinin, kendilerini ihticâc edilen hadisleri almakla kayıtlamaksızın her sahâbînin rivayet ettiğini eserlerine almak şeklinde âdetlerinin olduğu ifade edilmektedir. Bu nedenle *Müsned* müelliflerinin celaletleri yüce olsa da mertebelerinin *Kütüb-i Ḫamse* ve bunlara iltihak eden bablar üzerine tasnif edilmiş kitapların mertebesinden geride kaldığı bildirilmektedir.[707]

Tirmizî'nin *es-Sünen*'i Buhârî ve Müslim'in eserleriyle fayda açısından kıyaslanmaktadır. Bu konuda Hâfız Muhammed b. Tâhir el-Makdisî (öl. 507/1113) *el-Mensûr* adlı eserinde şöyle demektedir:

> "Ebû İsmâîl Abdullâh b. Muhammed el-Ensârî'yi Herât'ta işittim. Tirmizî'nin zikri geçti. Dedi ki: 'Onun kitabı Buhârî ve Müslim'in kitabından daha faydalıdır. Çünkü o ikisinden faideye ancak geniş bilgi sahibi âlim vakıf olur.[708] Ebû Îsâ'nın[709] kitabının faydasına tüm insanlar ulaşır.'"[710]

Tirmizî'nin *es-Süneni*'nin önemini gösteren hususlardan biri de kaynak zenginliğidir. Mesela Tirmizî'nin "*Ve fi'l-bab an ...* " kalıbıyla, kimi zaman sayıları yirmiye yakın sahâbînin ismini zikretmek suretiyle yaptığı tahricler arasında halen kaynağına ulaşılamayan rivayetlerin bulunduğu belirtilmektedir. Diğer taraftan hadisi naklettikten sonra "*Ebû Îsâ der ki*:" şeklinde söze başlayan Tirmizî, ilel, muhtelifü'l-hadîs ve garîbü'l-hadis gibi ilim dallarına dair bilgilere de yer vermektedir. Onun fıkhü'l-hadîs konusundaki derin bilgi sahibi olduğu, rivayetlerin ardından mezhep görüşlerindeki farklılıklara değindiği ve icmâya işaret ettiği de bilinmektedir.[711]

---

[706] Mübârekpûrî, *Muḳaddimetü Tuḥfe,* 1/59.
[707] İbnü's-Salâh, *Muḳaddime,* 19.
[708] *es-Sünen*'in hadisleri şerh eden ve açıklayan bir kitap olduğu da bildirilmiş (İbn Nukta, *Kitâbüt-Taḳyîd,* 1/94; İbn Kesîr, *el-Bidâye,* 14/649),
[709] *Târîḫ*'te (20/461) burası "Ebû Îsmâîl olarak yazılmıştır. *Siyer* (13/277)'de Kitâbu Ebî İsmâîl ifadesi yerine sadece *el-Câmi* yazılarak ifade doğru verilmiştir.
[710] Zehebî, *Târîḫ*, 20/461. Ayrıca bk. İbn Nukta, *Kitâbüt-Taḳyîd,* 1/94; Zehebî, *Siyer,* 13/277; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 14/649.
[711] Martı, "Tirmizî'nin Zevâidi", 11

1.2.1. Bazı Nüsha ve Baskıları

Sünen-i Tirmiẕî, telif edildikten sonra âlimlerin büyük beğenisini kazanmakla birlikte *Ṣaḥîḥayn*'ın aksine telif edildiği yıllarda meşhur olmamış, 5./11. asırdan itibaren şöhret kazanarak *Kütüb-i Sitte* içindeki yerini almıştır.[712] *es-Sünen*, muhaddisler arasında pek rağbet görmüştür. Sem'ânî'nin "Irak'ta hadis ilmini en iyi anlayan iki kişiden biri olarak" vasfettiği[713] el-Mü'temen b. Ahmed es-Sâcî'nin (öl. 507/1113) *Sünen-i Tirmiẕî*'yi altı kez istinsah ettiği kaydedilmektedir.[714] İbn Kesîr *Kitâbü'l-Câmi'*in birçok bölgedeki âlimlerin kendisine müracaat ettikleri *Kütüb-i Sitte*'den biri olduğunu bildirmektedir.[715] Dört ve beşinci asırda rivayet tarikleri çoğalan bu eserin İbn Hazm'ın Tirmizî'yi mechûl olarak belirtmesi, İbn Abdilberr'in bu eseri geç tahammül etmesine binaen Endülüs'e diğer bölgelere nispetle daha geç girdiği ifade edilmektedir.[716]

Tirmizî'den pek çok kimse rivayette bulunmakla beraber *es-Süneni*'ni ondan bütünüyle veya kısmen kaç kişinin rivayet ettiği kesin olarak bilinmemektedir. Fakat eserin râvisi olarak bilhassa altı kişinin ismi zikredilmektedir.[717] Ebû Ca'fer b. ez-Zübeyr Bernâmecî'nin bu kişileri zikrettiği ifadesi şöyledir:

> "Bildiğime göre bu kitabı Tirmizî'den altı kişi rivayet etti: Ebü'l-Abbâs Muhammed b. Ahmed el-Mahbûbî, Ebû Saîd el-Heysem b. Küleyb eş-Şâşî, Ebû Zerr Muhammed b. İbrâhîm et-Tirmizî (öl. ?), Ebû Muhammed el-Hasen b. İbrâhîm el-Kattân (öl. 343/954), Ebû Hâmid Ahmed b. Abdillâh et-Tâcir (öl. ?), Ebü'l-Hasen el-Fezârî (öl. ?)."[718]

---

[712] Çakan, "el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ", 7/129; Ömerî, *Türâsü't-Tirmiẕî*, 26. Ömerî bilhassa dördüncü ve beşinci asırda *Sünen-i Tirmiẕî*'nin rivayet tariklerinin arttığını söylemektedir. Zehebî'nin açıklamasına katılarak İbn Hazm'ın Tirmizî'yi mechûl saymasından hareketle muhtemelen İbn Hazm'ın ölümünden sonra Tirmizî'nin *es-Süneni*'nin Endülüs'e girdiğini belirtmektedir.

[713] Ayşe Esra Şahyar, "Sâcî, Mü'temen b. Ahmed", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/363.

[714] Kettânî, *er-Risâle*, 4

[715] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 14/647

[716] Ömerî, *Türâsü't-Tirmizî*, 26-27, 47.

[717] Çakan, "el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ", 7/130. Ayrıca bk. İbn Kesîr *el-Bidâye*, 11/648. Tirmizî'nin *es-Süneni*'nin bize kadar ulaşan rivayeti Mahbûbî adlı ravisinden olup bu rivayetin *Sünen*'in birçok baskısında esas alındığı ifade edilmiştir (Köycü, *Metotça Tirmizî*, 34, dn. 121).

[718] Mübârekpûrî, *Muḳaddimetü Tuḥfe*, 1/360-1.

Bunların dışında Ebû Alî Muhammed b. Muhammed b. Yahyâ el-Karrâb (öl. ?) adında *el-Câmi'*in bir râvîsinden daha bahsedilmektedir.[719] Bu râvilerden Mahbûbî'nin rivayeti bize kadar ulaşmış ve eserin birçok baskısına esas alınmıştır.[720]

Tirmizî'nin *el-Câmi'*i sonraki dönemlerde de rivayet edilegelmiştir. Mesela el-Hasen b. Muhammed b. Ahmed Ebû Alî el-Mervezî (öl. 391/1001) Mahbûbî'den aldığı *el-Câmi'*i ikamet ettiği Bağdat'ta rivayet etmiştir. Cerrâhî diye anılan Abdülcebbâr b. Muhammed Ebû Muhammed el-Mervezî (öl. 412/1021), Mahbûbî'den aldığı *el-Câmi'*i Herat'ta birçok kişiye nakletmiştir. Muhammed b. Mûsâ b. el-Fazl Ebû Saîd es-Sayrafî en-Nîsâbûrî (öl. 421/1030) ve İsmâîl b. Yenâl el-Mahbûbî el-Mervezî (öl. 421/1021) de *Sünen-i Tirmiẕî*'nin rivayet hakkını Mahbûbî'den alan kişilerdendir. el-Hüseyn b. Ahmed es-Saffâr (öl. 372/982), Muhammed b. Muhammed b. Yahyâ Ebû Alî el-Karrâb'dan *Sünen-i Tirmiẕî*'yi tahammül etmiştir. Ahmed b. Abdissamed el-Gavrecî (öl. 481/1088), Muhammed b. Alî b. Ebî Sâlih el-Begavî (öl. 488/1095) -Cerrâhî'den Tirmizî'nin *el-Câmi'*i'ni âlî olarak rivayet eden son kişi-, Abdülazîz b. Muhammed b. Alî el-Herevî et-Tiryâkī -son cüz hariç Cerrâhî'den-, Mahmûd b. el-Kāsım Ebû Âmir el-Ezdî el-Herevî de Cerrâhî'den *Sünen-i Tirmiẕî*'yi taahmmül eden kişilerdendir. Daha sonraki râvilerden Sâid b. Seyyâr el-Herevî (öl. 520/1126), Muhammed b. Ebî Alî el-Hasen b. Muhammed el-Hemezânî (öl. 531/1137), Abdülmelik b. Ebi'l-Kāsım Abdillâh b. Ebî Sehl el-Kerûhî el-Herevî (öl. 548/1153) gibi pek çok kişi bu eseri rivayet etmiştir.[721]

Endülüs'te rivayet edenlerden eseri doğrudan Tirmizî'nin öğrencilerinden alan yoktur. Endülüs'e bu eserin biraz geç girdiği söylenebilir. Mesela İbn Abdilberr'in, birçok eserini tasnif ettikten sonra geç bir dönemde *es-Sünen*'i tahammül ettiği anlaşılmaktadır. Zira *et-Temhîd* adlı eserinde *es-Sünen*'den istifade etmemektedir. Ancak bir yerde Tirmizî'nin '*İlel-i kebîr*i'nden üç metin nakletmektedir. el-Hasen b. Ömer b. el-Hasen Ebü'l-Kāsım el-Hûzinî el-İşbîlî (öl. 512/1118), el-Hüseyn b. Muhammed b. Fiyyüre Ebû Alî es-Sadefî es-Serakustî, Gālib b. Abdirrahmân b. Gālib Ebû Bekr (öl. 518/1124), Abdülhak b. Atıyye Ebû Muhammed el-Muhâribî el-Endelüsî (öl. 541/1146) gibi âlimler *es-Sünen*'in rivayet hakkını alan Endülüs'teki âlimlerden bazısıdır. Ebû Alî el-

[719] Ömerî, *Türâṯü't-Tirmiẕî*, 29; Köycü, *Metotça Tirmizî*, 35. Ayrıca bk. Zehebî, *Siyer*, 13/272.
[720] Çakan, "el-Câmi'u's-ṣaḥîḥ", 7/130.
[721] Ömerî, *Türâṯü't-Tirmiẕî*, 34-39.

Gassânî'den bu eserin rivayet hakkını alan Endülüslü âlimler çoktur: Ahmed b. Hasen b. Süleymân el-Belensî (öl. 547/1152), Ahmed b. Muhammed b. Ziyâdetillâh es-Sekafî el-Mürsî (öl. 554/1159), İbrâhîm b. Ca'fer b. Ahmed el-Levâtî İbnü'l-Fâsî (öl. 513/1119), İbrâhîm b. Ahmed el-Bekrî ed-Dânî (öl. 542/1147), Muhammed b. el-Hasen el-Ümevî ed-Dânî (öl. 536/1141), Nasr b. Alî eş-Şifûrî (öl. 508/1114), İyâz b. Mûsâ el-Yahsubî (öl. 544/1149) ve Sirâc b. Abdilmelik b. Sirâc (öl. 508/1114)…[722]

Tirmizî'den *es-Sünen*i'ni nakledenler içinde meşhur ve mütedavel rivayet Mahbûbî'nindir. Bu eseri Mahbûbî'den rivayet edenlerin en meşhuru ise Cerrâhî'dir. Cerrâhî *es-Sünen*'i birçok kez -özellikle Herat'ta ikamet ederken- tahdis etti.[723] Ondan bu kitabı tahammül edenler içinde Mahmûd b. el-Kāsım Ebû Âmir el-Ezdî (öl. 490/1097), Ahmed b. Abdissamed Ebû Bekr el-Gürecî (öl. 481/1089), Abdullâh b. Muhammed Ebû İsmâîl el-Herevî (öl. 481/1089), Abdülazîz b. Muhammed Ebû Nasr et-Tiryâkī (öl. 483/1090) ve Muhammed b. Muhammed el-Alâî gibi kişiler vardır.[724] *es-Sünen*'in rivayet hakkını Abdülcebbâr'ın birçok öğrencisinden alan[725] Abdülmelik b. Ebi'l-Kāsım Ebü'l-Feth el-Kerûhî (öl. 548/1153) Abdülcebbâr'dan rivayet edenlerden rivayet edenlerin en meşhurlarındandır. *es-Sünen* Kerûhî'nin rivayetinden itibaren çok büyük bir yayılım göstermektedir. Çünkü ondan büyük bir grup *es-Sünen*'i dinledi. Bunların içinde âlimlerin büyüklerinden İbnü's-Sem'ânî, İbn Asâkir (öl. 571/1176) ve İbnü'l-Cevzî gibi kimseler vardır.[726]

es-Sünen'in rivayet hakkına sahip olan âlimlerden Kādî İyâz[727] ve İbn Hayr'ın[728] (öl. 575/1179) tarikleri Ebû Alî el-Hasen b. Muhammed b. Mahbûb es-Sincî el-Mervezî (öl.

---

[722] Ömerî, *Türâs̲ü't-Tirmiz̲î*, 40-46.
[723] Risâle Baskısı, 67-68. Ayrıca bk. Zehebî, *Siyer*, 17/258.
[724] Zehebî, *Siyer*, 17/257, 258; 18/503; 19/6, 7, 33.
[725] Zehebî, a.g.e., 20/274.
[726] Risâle Baskısı, 68. Ayrıca bk. Zehebî, *Siyer*, 20/275.
[727] Ebü'l-Fazl Kādî İyâz b. Mûsâ el-Yahsubî, *el-Ġunye: Fihristü şüyûḫi'l-Ḳāḍî 'İyâż,* thk. Mâhir Züheyr Cerrâr (Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1402/1982), 132. Kādî İyâz *es-Sünen*'i İbn Sükkere olarak bilinen Ebû Alî el-Hüseyn b. Muhammed b. Fiyyüre b. Hayyûn es-Sadefî'ye (öl. 514/1120) kıraat ettiğini bildirmektedir. Seneddeki İbn Zevc el-Harre olarak bilinen Ebû Yaʿlâ Ahmed b. Abdilvâhid (öl. 438/1046) *es-Sünen*'İn son kısmındaki Tirmizî'nin kelamının olmadığı bildirilmektedir. Kādî İyâz bu kısmı ise hocası İbn Sükkere'den İbn Sükkere'nin diğer bir hocası aracılığıyla Şâşî'ye uzanan bir senedle tahammül ettiğini söylemektedir.
[728] İbn Hayr, *Fehrese*, 98-99. Kādî Ebû Bekir Muhammed b. Abdillâh b. el-Arabî (öl. 543/1148), Abbâd b. Serhân b. Müslim Ebü'l-Hasen el-Meâfirî'den -bir kısmını- semâ, Abdülmelik b. Muhammed b. Hişâm b. Sa'd Ebü'l-Hüseyn el-Kaysî "İbnü't-Talâ'dan (öl. 551/1156) kıraat yoluyla almaktadır. Bu kişilerin tarikleri aracılığıyla yapılan nakilde senedlerin kesiştiği İbn Zevc el-Harre'nin Ebû Alî'den Deavât, Menâkıb ve 'İlel Bölümlerini almadığını beyan etmektedir. İbn Hayr bu kısmı ise dayısı Ebü'l-Kâsım el-Hasen b. Ömer el-Hûzinî'den (öl. 512/1118) semâ ettiğini aktarmaktadır.

391/1001) aracılığıyla Mahbûbî'ye vâsıl olmaktadır.[729] İbn Cemâa el-Vâdîâşî[730] (öl. 749/1348), İbn Hacer[731] ve İbn Tağrîberdî'nin[732] tarikleri Cerrâhî aracılığıya Mahbûbî'ye ulaşmaktadır. Bedrüddîn b. Cemâa da bu eserin tam veya kısmî rivayet hakkını aldığını belirtmeden *es-Sünen*'deki bir hadisi (56. hadis) Cerrâhî'ye ulaşan bir tarikle nakletmektedir.[733]

Kādî İyâz[734] ve İbn Hayr[735] başka birer tarikten Alî b. Ahmed Ebü'l-Kāsım el-Huzâî (öl. ?) aracılığıyla el-Heysem b. Küleyb Ebû Saîd eş-Şâşî'nin (öl. 335/946) *es-Sünen* rivayet hakkına sahip bulunmaktadır. Kādî İyâz bu senedle hocası İbn Sükkere'nin (öl. 514/1120) rivayetinde diğerlerinde olmayan birtakım hadislerin olduğunu ifade etmektedir.[736] Bedrüddîn b. Cemâa da *es-Sünen*'in ne kadarının rivayet hakkını aldığını belirtmemekle birlikte *es-Sünen*'deki (1747. hadisi) bir hadisi Ebü'l-Kāsım'a, ondan da Şâşî'ye uzanan tarikle rivayet etmektedir.[737]

İbn Hayr, Ebû Bekr Yahyâ b. Muhammed ibn Reydân (öl. ?) ve Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdirrezzâk b. Yûsuf el-Kelbî (öl. 563/1168) adlı hocalarından münâvele, Ebû Muhammed b. Attâb el-Kurtubî (öl. 520/1126) adlı hocasından

---

729 Halîlî (öl. 466) de *es-Sünen*'i Mervli bir hocasından semâ ettiğini, bu hocasının da Mahbûbî'den naklettiğini söylemektedir. Halîlî hocasının adını belirtmemektedir (Halîlî, *el-İrşâd,* 3/905).

730 Vâdîâşî, *Bernâmec*, 194-195. Vâdîâşî, *es-Sünen*'i Kâbe'nin karşısında Nedve kapısı tarafında hocası Razıyyüddîn İbrâhîm b. Muhammed Ebû İshâk et-Taberî'ye (öl. 722)!! kırâat ettiğini söylemektedir. İbn Abbâs'ın menakıbından ilelin sonuna kadarki kısmı seneddeki Kerûhî'nin, Tiryâkī'den dinlemediği, bu kısmı Tiryâkī'nin yanında zikrettiği diğer iki hocası Ebû Âmir ve Ebû Bekr ile sadece bu kısmı aldığı Ebü'l-Muzaffer Abdullâh b. Alî'den dinlediğini belirtmektedir.

731 Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *Taġlîḳu't-ta'lîḳ,* thk. Saîd b. Abdirrahmân b. Mûsâ el-Kazakî (Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, Amman: Dârü Ammâr,1405/1985), 5/449-450. İbn Hacer, *es-Sünen*'i İbrâhîm b. Ahmed b. Abdilvâhid Ebû İshâk el-Ba'lebekkî'ye (öl. 800) kıraat ettiğini belirtmektedir. Bu hocasının zikrettiği iki tarikten biri âlî senedlidir. Seneddeki Kerûhî'nin yine birden çok kişiden naklettiği görülmektedir. Âlî senedde Kerûhî'nin naklettiklerinden biri olan Ebû Âmir el-Ezdî'den (öl. 487) Nasr b. Seyyâr b. Nasr (öl. 572) rivayet etmektedir.

732 İbn Tağrîberdî, *en-Nücûm*, 3/81-2. İbn Tağrîberdî *es-Sünen*'i Alâüddîn Alî b. Berdes el-Ba'lebekkî (öl. 803/1401) ve İbn Nâzır es-Sâhibiyye (öl. 801) adlı hocalarından dinlediğini ifade etmektedir.

733 İbn Cemâa, *Meşyeḫa*, 2/470-472.

734 Ebü'l-Fazl Kādî İyâz b. Mûsâ el-Yahsubî, *el-Ġunye: Fihristü şüyûḫi'l-Ḳāḍî 'İyâż,* thk. Mâhir Züheyr Cerrâr (Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1402/1982), 132. Kādî İyâz, *es-Sünen'*i bu tarikten hocası Kādî Ebû Alî İbn Sükkere aracılığıyla aldığını aktarmaktadır.

735 İbn Hayr, *Fehrese*, 99. İbn Hayr, İbn Zevc el-Harre'nin Mahbûbî rivayetinde nakletmediği Deavât, Menâkıb ve İlel Bölümlerini, Şâşî tarikinden rivayet eden hocası Ebü'l-Kâsım Abdullâh b. Tâhir et-Temîmî el-Belhî'ye kıraat ederek aldığını söylemektedir.

736 Kādî İyâz, *el-Ġunye*, 132.

737 İbn. Cemâa, *Meşyeḫa*, 318-319. İbn Cemâa Kâhire'de 665 yılında bu hadisi İbnü'l-Acemî olarak bilinen Kādî Abdürrahîm b. Abdirrahîm Ebü'l-Hüseyn'e (öl. 670) kıraat ederek tahammül ettiğini bildirmektedir.

kitâbetü'l-makrûne bi'l-icâze[738] yöntemiyle *es-Sünen*'in Ebû Hâmid'den naklinin rivayet hakkına sahip olduğunu ifade etmektedir. Tirmizî'nin üç hocasından aktardığı tarikleri Ebû Zeyd Muhammed b. Ahmed el-Mervezî aracılığıyla Ebû Hâmid Ahmed b. Abdillâh et-Tâcir el-Mervezî'ye ulaşmaktadır. Ebû Bekr Yahyâ b. Muhammed ibn Reydân (öl. ?) ve Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdirrezzâk b. Yûsuf el-Kelbî'nin (öl. ?) tarikleri aynıdır. Ebû Muhammed b. Attâb, Ebû Zeyd'in rivayetine Mekkî b. Ebî Tâlib (öl. 437/1045), onun da üç hocasından nakliyle ulaşmaktadır. Mekkî b. Ebî Tâlib bu üç hocasının, hocaları Ebû Zeyd el-Mervezî'den aktarımlarında bir farklılığa dikkat çekmektedir. Buna göre bu üç kişiden biri Ebû Zeyd'den naklinde hiçbir istisna belirtmemekte, ikisi ise Menâkıb Bölümü'nde Ehl-i Beyt'in menakıbından itibaren Hz. Âişe'nin faziletine kadar olan kısmı Ebû Zeyd'in Ebû Hâmid'den semâ ettiği kısımdan istisna ettiğini belirttiğini aktarmaktadır. Ebû Zeyd'in bu kısmı Ebü'l-Fazl Muhammed b. Abdillâh (öl. ?) aracılığıyla Ebû Hâmid'den rivayet ettikten sonra doğrudan Ebû Hâmid'den rivayetine döndüğünü bildirmektedir.[739]

İbn Hayr, hocası (Ebû) Muhammed b. Attâb el-Kurtubî adlı hocası aracılığıyla Tirmizî'nin *es-Süneni*'nin diğer iki râvisinin rivayetine de ulaşmaktadır. Ebû Muhammed'in zikrettiği ilk tarikle Ebû Ya'kūb Yûsuf b. Ahmed b. Yûsuf es-Saydalânî el-Mekkî'nin (öl. ?), hocası Ebû Zer Muhammed b. İbrâhîm b. Muhammed et-Tirmizî'den (öl. ?), ikinci tarikle Muhammed b. Alî b. Abdilmelik'in (öl. ?), hocası Ebû Muhammed el-Hasen b. İbrâhîm el-Kattân'dan naklettiği *Sünen-i Tirmiẕî* rivayetine erişmektedir.[740] Bu şekilde İbn Hayr, Tirmizî'nin *es-Süneni*'ni nakleden beş öğrencisinin rivayetine ulaşmaktadır.

• *Sünen-i Tirmiẕî*'nin pek çok nüshası günümüze ulaşmıştır. Bunların İstanbul kütüphanelerinde olanlar başta olmak üzere birçoğunu Sezgin zikretmektedir. Sezgin'in belirttikleri içinde hicrî beşinci asırdan bir nüsha bulunmaktadır. Atıf Efendi Kütüphanesi'ndeki bu nüsha hicrî 424 tarihlidir ve 288 yapraktır. Hicrî altıncı asırdan yedi nüsha vardır. Bunlardan Paris'teki hicrî 547 tarihlidir ve 272 yapraktır,

[738] Rivayet izinli kitâbet denebilecek "Kitâbetü'l-makrûne bi'l-icâze" ıstılahı için bk. Aydınlı, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 151.
[739] İbn Hayr, *Fehrese*, 99-100.
[740] İbn Hayr, *Fehrese*, 100. İbn Hacer el-Heytemî (öl. 974/1567) ve diğer bazı âlimlerin Tirmizî'nin eserine ulaştıkları rivayet zincirleri hakkında bk. Mahbûbî nüshasının rivayet zincirleri hakkında bk. Türâs, 32-34. Robson, James, "*Câmi'u't-Tirmizî* Nüshalarının Rivayeti = The Transmission of Tirmidhi's 'Jâmi'", tercüme: Tuğberk Uğurlu, İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi 1 / 4 (Haziran 2016): 674-675.

Bankipûr'daki hicrî 572 tarihlidir ve 269 yapraktır, Cârullâh'taki hicrî 558 tarihlidir ve 338 yapraktır. Reisülküttap'taki birinci cilt hicrî 589 tarihlidir ve 181 yapraktır, Laleli'deki hicrî 536 tarihlidir ve 305 yapraktır. Feyzullah Efendi'deki hicrî 582 tarihlidir ve 266 yapraktır, Topkapı Sarayı Revan Köşkü'ndeki hicrî 593 tarihlidir ve 307 yapraktır. Hicrî 7. Asırdan dört nüsha mevcuttur. Cârullâh Kütüphanesi'ndeki tarihi tam belli olmamakla birlikte 245 yapraktır. Reîsülküttap'taki ikinci cilt hicrî 630 tarihlidir ve 203 yapraktır. Mahmut Paşa'daki hicrî 655 tarihlidir ve 204 yapraktır. Chester Beatty'deki hicrî 626 tarihlidir ve 195 yapraktır. Diğerleri yedinci asırdan sonraki tarihlere ait nüshalardır (Bk. Tablo 1).

Tablo 1: Tirmizî'nin Vefatından İtibaren Beş Asırlık Süreçte İstinsah Edilen *es-Sünen* Nüshalarından Günümüze Ulaşan Bazıları

Sıra	Bulunduğu Kütüphane	Varak Sayısı	Tarih
1	Âtıf Efendi	288 yaprak	hicrî 424
2	Laleli	305 yaprak	hicrî 536
3	Hollanda, Leiden	cilt 1, 195 yaprak	hicrî 540
4	Paris	272 yaprak	hicrî 547
5	Cârullâh	338 yaprak	hicrî 558
6	Hindistan, Bankipûr	cilt 1, 269 yaprak	hicrî 572
7	Feyzullah	266 yaprak	hicrî 582
8	Reîsü'l-Küttâb	cilt 1, 181 yaprak	hicrî 589
9	Topkapı, Revan Köşkü	cilt 2, 307 yaprak	hicrî 593
10	Dublin, Chester Beatty	195 yaprak	hicrî 626
11	Reîsü'l-Küttâb	cilt 2, 203 yaprak	hicrî 630
12	Mahmut Paşa	304 yaprak	hicrî 655
13	Cârullâh	cilt 3, 245 yaprak	hicrî 7. asır
14	Laleli	cilt 1, 234 yaprak	hicrî 707
15	Fas, Karaviyyîn	cilt 1	hicrî 746

Kaynak: Fuat Sezgin, *Târîḫu't-türâs̲i'l-'Arabî*, Arapça'ya tercüme: Mahmûd Fehmî Hicâzî (Riyad: Câmiatü'l-İmam Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, 1411/1991), 1/300-301.[741]

[741] Nâfiz Paşa Kütüphanesi'ndeki hicri 8. asra nispet edilen 281 yapraklık nüshada 770 tarihinden önceyi ifade etme ihtimali vardır. Sezgin ayrıca *es-Sünen*'in -birkaçı tarihsiz olmakla birlikte- hicri 8-12.asırlar arasında istinsah edilmiş şu kütüphanelerdeki nüshalarından da bahsetmektedir: Oxford-Bodleian Library, Madrid-El Escorial, Cezayir, Nûru Osmâniye (dört nüsha), Ayasofya (üç nüsha), Köprülü, Hindistan-Bankipûr (diğer bir nüsha), Tunus-Abdülvehhâb, Murat Molla, Süleymâniye, Selim Ağa (iki nüsha), Şehit Ali, Cârullâh (diğer beş nüsha), Hakîm (iki nüsha), Fatih (üç nüsha), Hacı Mahmut, Reîsü'l-Küttâb (diğer bir nüsha), Laleli (diğer iki nüsha), Ayasofya (iki nüsha), Beyazıd (üç nüsha), Dublin-Chester Beatty (diğer bir nüsha); Mangana (dört nüsha). Brockelman, bu nüshaların bazısını zikretmekte ve

Mübârekpûrî, Tirmizî'den eserini rivayet edenlerin hiçbirinin semâ ve rivayetinin sahih olmadığı şeklinde Fesevî'ye nispet edilen bir iddia olduğunu; ama bunun doğru olmadığını belirtmektedir. Zira *es-Sünen*'in rivayetlerinin musanniften tanınan bir topluluk tarafından peş peşe yayılmış olduğunu ifade etmektedir. Ebû Abdillâh b. Attâb, Ebû Alî el-Gassânî (öl. 498/1105), hatta bu iddianın Fesevî'ye nispet edilmesindeki senedde geçen Ebû Muhammed b. Attâb ve diğer hadis âlimlerinin bu kitabın isnadlarını fihristlerinde verdiklerini ve kitabın bilinmediği ya da rivayetinin kesik olduğuna dair bir şeyden bahsetmediklerine dikkat çekmektedir.[742]

Robson da Tirmizî'nin rivayet nüshaları hakkındaki önemli bir çalışmasında en geniş tanıtımı Tirmizî'nin en makbul ve bugün elimizde bulunan Tirmizî nüshalarına mesned teşkil eden Mahbûbî nüshasına ayırmaktadır. Ancak Robson'un hiç de ilmî ölçülere yakışmayan bazı yargılarının yanında Tirmizî ile Mahbûbî'nin vefat tarihlerinden hareketle Mahbûbî nüshasının güvenilirliği üzerinde şüphe ihdas etmeye çalışmasının müsteşriklerin İslamî ilimlerle ilgili çalışmalarındaki genel kanaati doğrular mahiyette olduğu belirtilmektedir.[743]

el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ, ilk defa hicrî 1292'de iki cilt halinde Bulak'ta basılmıştır. Daha sonra '*Âriżatü'l-aḥvezî* şerhiyle birlikte on üç cilt olarak Kahire'de yayımlanmıştır (hicrî. 1350-1352). Ayrıca Leknev'de (hicrî 1310, 1317), Delhi'de (hicrî 1269, 1270, 1302, 1315) neşredilmiştir. Eserin 1. cildi Abdülvehhâb Abdüllatîf, diğerleri Abdurrahman Muhammed Osman tarafından tahkik edilen beş ciltlik baskısı ile (Medine 1384/1964-1387/1967) İzzet Ubeyd tarafından son cildi fihrist olmak üzere on cilt halinde yayımlanan bir başka baskısı daha vardır.[744]

Bu çalışmada üç baskıdan istifade edildi. İlk iki cildini A. Muhammed Şâkir, üçüncü cildini M. Fuâd Abdülbâkī, son iki cildini İbrâhîm Utve Avd'ın tahkîk ettiği ve sonraki yayınlara da kaynaklık eden beş ciltlik Mektebetü Mustafa Elbânî Matbaası'nın ikinci

---

ilaveten Polonya, Zeytûne (Tunus), Umûmî (Dımaşk) ve Beşâver Kütüphanelerindeki nüshaları belirtmektedir (*Târîḫu'l-edebi'l-'arabî*, 3/190). Sezgin'in çalışmasına atıf yapmakla birlikte Ömerî, yukarıda zikredilen on beş nüshadan iki, beş, on iki, on üç ve on beşinci sıradakileri gözden kaçırmaktadır; ancak diğer bazı nüshalardan da bahsetmektedir (Ömerî, *Türâs̲ü't-Tirmiz̲î*, 48-51).

[742] Mübârekpûrî, *Muḳaddimetü Tuḥfe*, 1/361.

[743] Hıdır, *Tirmizî'deki Mevkūf ve Maktûlar*, 60 ve dn. 94. Ayrıca bk. Robson, James, "*Câmi'u't-Tirmizî* Nüshalarının Rivayeti = The Transmission of Tirmidhi's 'Jâmi'", tercüme: Tuğberk Uğurlu, İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi 1 / 4 (Haziran 2016): 663-673.

[744] Bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâs̲*, 1/301; Çakan, "el-Câmi'u's-ṣaḥîḥ", 7/131.

baskısı bu tezde kullanılan en eski baskıdır.[745] Kullanılan ikinci baskı Haşhûr b. Hasen'in metni harekeleyerek ve Muhammed Nâsıruddîn Elbânî'nin hadislerin sıhhat değerlendirmelerini ekleyerek hazırladığı 1106 sayfalık Mektebetü'l-Meârif Baskısı'dır. Kullanılan en yakın tarihli olan son baskı ise İzzüddîn Dalî?, İmâd et-Tayyâr ve Yâsir Hasen'in tahrîc ve ta'lîkleriyle hazırlanan 1488 sayfalık Messesetü'r-Risâle Baskısı'dır.

Ahmed Muhammed Şâkir; hazırladığı kısımda hicrî 1292 tarihli Bûlâk Baskısı -iki hocasından dinlemiştir-, Sindî'nin okuyup hicrî 1221'de bizzat tashih ettiği yazması -nüshaların en sahihlerindedir-, Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye'deki 726 tarihli bir yazma, Hindistan'daki 1328 tarihli Delhî Baskısı ve Mübârekpûrî'nin şerhinin 1341-1353 tarihli Hindistan Baskısı'ndan yararlanmaktadır. Bunları sırayla ب, ع, س, هـ ve ك rumuzlarıyla göstermekte ve bu nüshalar arasındaki farkları titiz bir şekilde ortaya koymaktadır.[746] Bu nedenle ilk iki ciltte 616 hadisi zikredebilmektedir. M. Fuâd Abdülbâkī'nin hazırladığı 3. ciltte bu farklara değinilmemekte, sadece hadislerin *Kütüb-i Sitte*'nin diğer eserlerinden tahrîcleri ve hadisle ilgili bazı açıklamalar yapılmaktadır. 617-1385. hadisler arasını tahkik etmektedir. 1386-3956. hadisler arasını tahkik eden İbrâhîm Utve Avd ise hazırladığı son iki ciltte garîb lafızların şerhine, mübhem ifadelerin izahına yoğunlaşmaktadır. Bu konuda *Fetḥu'l-bârî şerḥu'l-Buḫârî, Şerḥu'l-İmâm en-Nevevî 'alâ Ṣaḥîḥi Müslim*, Zemahşerî'nin *Kitâbü'l-Fâ'iḳ*'i, İbnü'l-Esîr'in *Kitâbü'n-Nihâye*'si ve *Lisânü'l-'Arab*'dan yararlanmaktadır.[747] Her bir muhakkik faydalı bir şekilde farklı açılardan tahkik gerçekleştirse de Ahmed Muhammed Şâkir'in hazırladığı kısım bizzat *es-Sünen* nüshaları arasındaki farkları göstermesi açısından daha yararlıdır.[748]

Haşhûr b. Hasen'in yayına hazırladığı *Sünen-i Tirmiẕî* Baskısı'nda metin harekelenmektedir. Hadis ve bâbların numaralandırılmasında önceki baskılara

[745] Yine Kahire'de neşredilen bu baskının ilk üç cildi 1356/1937, son iki cildi 1382/1962 tarihlidir (Çakan, "el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ", 7/131).
[746] Mustafâ Elbânî Baskısı, 1/4.
[747] Mustafâ Elbânî Baskısı, 4/8-9.
[748] Bu nüshayı hocaları Muhammed b. İbrâhîm Ebü'l-Hüdâ el-Ya'kūbî'den onun naklettiği birçok tarik aracılığıyla tahammül etmişlerdir (68-70). Tirmizî, Muhammed b. Îsâ Ebû Îsâ. *el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ ve hüve es-Sünenü't-Tirmiẕî*, thk. A. Muhammed Şâkir - Muhammed Fuâd Abdülbâkī - İbrâhîm Utve Avd (Kahire: Mektebetü ve Matbaatü Mustafa Elbânî, 2. Basım, 1388/1968-1398/1978).

uyulmaktadır. Müşkil meselelerde ricâl ve hadis kitaplarına müracaat edilmektedir. Hadislere Elbânî'nin verdiği hükümler, yaptığı tahrîc ve ta'lîkler zikredilmektedir.[749]

İzzüddîn Dalî?, İmâd et-Tayyâr ve Yâsir Hasen'in hazırladığı *es-Sünen* Baskısı Tirmizî'ye kadar muttasıl senedle alınmış bir nüshadır. Önceki baskılarda düşen hadislerin eklendiği, tekrar eden numaraların ve hadisin tariklerinin de numaralandırılıp ilave edildiği, hadislerinin -hüküm verilerek- tahrîc edildiği, garîb lafızlarının şerh edildiği, faydalı ta'lîklere/açıklamalara yer verildiği, başlangıcında ilmî bir mukaddimenin sunulduğu, sonunda genel birkaç fihristin konduğu tashih edilmiş bir baskıdır.[750]

Mustafâ Elbânî baskısının ilk 2 cildinde bölümler numaralandırılmamış olmakla birlikte sonraki ciltlerde bölümlere numara verilmektedir. Bölümler ilk 2 ciltte "Ebvâb" sonraki ciltlerde "Kitâb" şeklinde isimlendirilmektedir. Meârif baskısında eserin içerisinde bölümler numaralandırılmamakla birlikte fihristte numaralandırılmaktadır. Bölümler "Kitâb" diye isimlendirilmektedir. Risâle baskısında bölümler "Ebvâb" şeklinde isimlendirilmekte ve numaralandırılmaktadır.

1.2.2. Çeşitli Branşlardaki Kaynakları

Hadis ilminde yetkin olmak için râvilerin cerh-ta'dîl durumu, senedin râvileri arasındaki ittisâl ve inkıtâ durumu, hadisin tarikleri, hadisin anlaşılmasına yönelik garîb lafızlar, şerh ve fıkıh gibi konularda bilgi sahibi olmak gerekmektedir. Bunların her biri ayrı ihtisas gerektiren alanlar olmakla birlikte mudakkik hadis âlimleri bunların çoğunda; hatta bazısı tamamında derin vukûfiyet sahibidir. Bu nedenle Tirmizî hadisle ilgili bu alanlarda bilgi verirken aynı kaynağının çeşitli alanlardaki ilgili açıklamalarına yer verdiği olmaktadır. Mesela Buhârî,[751] Dârimî,[752] Muhammed b. Beşşâr[753] gibi

[749] Tirmizî, Muhammed b. Îsâ Ebû Îsâ. *es-Sünenü't-Tirmiẕî ve hüve'l-Câmiu'l-Muḫtaṣaru mine's-Süneni an Resûlillâh sallallâhu aleyhi ve sellem ve Ma'rifeti'ṣ-Ṣaḥîḥı ve'l-Ma'lûli ve Mâ aleyhi'l-Amel el-ma'rûf bi Câmıı't-Tirmizî*, hadislere hüküm ve ta'lîk: Muhammed Nâsıruddîn Elbânî, itina: Ebû Ubeyde Haşhûr b. Hasen (Riyâd: Mektebetü'l-Meârif, 1417/1996), 5.

[750] Tirmizî, Muhammed b. Îsâ Ebû Îsâ. *es-Sünenü't-Tirmiẕî ve hüve'l-Câmiu'l-Muḫtaṣaru mine's-Süneni an Resûlillâh sallallâhu aleyhi ve sellem ve Ma'rifeti'ṣ-Ṣaḥîḥı ve'l-Ma'lûli ve Mâ aleyhi'l-Amel ve meahü'ş-Şemâili'l-Muhammediyye*, tahrîc ve ta'lîk. İzzüddîn Dalî?, İmâd et-Tayyâr - Yâsir Hasen (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1432/2011), 3.

[751] Cerh-ta'dîlle ilgili açıklamaları için bk. 3, 131, 139, 199, 343, 364, 435, 517, 585, 1666, 1726, 1734, 1735, 1780, 1841, 2548, 2699, 2731, 2762, 2801, 3195, 3549. hadis… İnkıtâ durumu ile ilgili verdiği bilgiler için bk. 739, 1451, 1453, 1548, 1841, 2916, 3094, 3299. hadis.

[752] Cerh-ta'dîlle ilgili açıklamaları için bk. 1886, 3275. hadis. İnkıtâ durumu ile ilgili verdiği bilgiler için bk. 2916. hadis.

hocalarından, Ahmed b. Hanbel,[754] Alî b. el-Medînî,[755] İshâk b. Râhûye,[756] Abdullâh b. el-Mübârek,[757] Süfyân-ı Sevrî,[758] Şu'be b. el-Haccâc,[759] Eyyûb es-Sahtiyânî,[760] Ebû Zer[761] ve Abdullâh b. Mes'ûd[762] gibi hocalarının üst tabakalarında yer alan kaynaklarından nakledilen hadisle alakalı birden fazla konuda bilgi aktarmaktadır.

Tirmizî'nin hadisin değerlendirilmesine yönelik kaynaklarının çoğu cerh-ta'dîl konusundadır. Ricâl tenkidinde Kuteybe b. Saîd,[763] Abbâs el-Anberî (öl. 240/854),[764] hocalarının üst tabakalarındaki münekkit kaynakları içinde ise Süleymân b. Harb (öl. 224/839),[765] Yahyâ b. Maîn;[766] bunların da üst tabakalarında yer alanlar içinde Abdurrahmân b. Mehdî,[767] Vekî' b. el-Cerrâh,[768] Yahyâ b. Saîd el-Kattân,[769] Ebû İshâk el-Fezârî (öl. 188/804),[770] Mâlik b. Enes,[771] Zâide b. Kudâme (öl. 161/777),[772] Abdullâh b. Avn (öl. 151/768)[773] ve Katâde[774] gibi kaynakları yer almaktadır.

Yûnus b. Ubeyd (öl. 139/756)[775] ve Alî b. Zeyd (öl. 131/748)[776] inkıtâ değerlendirmelerinde, Ebû Mus'ab el-Medenî,[777] Mansûr b. el-Mu'temir (öl.

---

[753] Cerh-ta'dîlle ilgili aktarımları için bk. 2735. hadis. Hadisin şerhiyle ilgili nakilleri için bk. 1909. hadis.
[754] Cerh-ta'dîlle ilgili açıklamaları için bk. 17, 131, 199, 358, 646, 1715, 1841, 2697, 3039. hadisin şerhiyle ilgili izahları için bk. 1094. hadis. Hadisteki garîb kelimeleri beyanı için bk. 1351. hadis.
[755] Cerh-ta'dîlle ilgili açıklamaları için bk 466, 632, 719, 852. hadis. İnkıtâ durumu ile ilgili verdiği bilgiler için bk. 182, 2916. hadis.
[756] Cerh-ta'dîlle ilgili açıklamaları için bk. 641. hadis. Hadisin şerhiyle ilgili izahları için bk. 457, 1094. hadis. Hadisteki garîb kelimeleri beyanı için bk. 1351. hadis.
[757] Cerh-ta'dîlle ilgili açıklamaları için bk. 57, 1341, 2911. hadis. Hadisin şerhiyle ilgili izahları için bk. 995. hadis. Hadisteki garîb kelimeleri beyanı için bk. 737. hadis
[758] Cerh-ta'dîlle ilgili açıklamaları için bk. 3721. hadis. Hadisin şerhiyle ilgili izahları için bk. 485. hadis. Hadisteki garîb kelimeleri beyanı için bk. 596. hadis
[759] Cerh-ta'dîlle ilgili açıklamaları için bk. 155, 1369, 1897, 1929, 1950, 2601, 2878, 3717, 3721. hadis. İnkıtâ durumu ile ilgili verdiği bilgiler için bk. 183. hadis.
[760] Cerh-ta'dîlle ilgili açıklamaları için bk. 12, 1945. hadis. İnkıtâ durumu ile ilgili verdiği bilgiler için bk. 2703, 2889, 3298. hadis.
[761] Garîb kelimeleri beyanı için bk. 806. hadis. Fıkhî görüşleri için bk. 1438. hadis.
[762] Garîb kelimeleri beyanı için bk. 984. hadis. Fıkhî görüşleri için bk. 124, 159, 242, 256, 464, 1178, 1179, 1180, 1434, 1438, 1452. hadis.
[763] 2611. hadis.
[764] 3479. hadis.
[765] 1832. hadis.
[766] 800, 3270, 3310, 3763,
[767] 17, 206, 1181, 2181, 2869, 3037, 3350, 3715. hadis.
[768] 3115. hadis.
[769] 10, 113, 155, 172, 199, 206, 269, 334, 758, 815, 992, 1168, 2181, 3039, 3269, 3350, 3386, 3721. hadis.
[770] 2859. hadis.
[771] 1755. hadis.
[772] 3721. hadis.
[773] 2697. hadis.
[774] 2648. hadis.
[775] 2703, 2889, 3298. hadis.

132/750)[778] ve Muhammed b. İshâk (öl. 151/768)[779] hadis şerhlerinde, Nadr b. Şümeyl[780] ve Yezîd b. Hârûn,[781] Ebû Ubeyd el-Kāsım b. Sellâm[782] ve Abdülmelik b. Kureyb el-Asmaî[783] de (öl. 216/831) garîb kelimelerin beyanında Tirmizî'nin ismini belirttiği kaynaklarından bazısıdır.

İnkıtâ konusundaki kaynaklarının açıklamasını senedli[784] veya senedsiz[785] olarak veren Tirmizî bazen bir inkıtâ durumunu birden fazla kaynağından nakletmektedir.[786] Tirmizî birçok yerde hadislerin şerhine yer vermekte,[787] bunların bir kısmında kaynaklarının ifadelerini vermektedir. Kaynaklarından naklini bazen senedli,[788] bazen senedsiz[789] aktarmaktadır.

Şerhle ilgili birçok açıklama ise "garîbü'l-hadîs" denen hadiste geçen kelime ve ifadelerle alakalıdır. Bunlarda da Tirmizî bazen kendisi,[790] bazen de kaynakları aracılığıyla açıklama yapmaktadır. Birçok yerde aktarılan hadislerin devamında Ahmed b. Hanbel, İshâk b. Râhûye, Şâfiî, Abdullâh b. el-Mübârek, Süfyân-ı Sevrî ve sahâbeye kadar her dönemden birçok âlimin görüşünü aktarmaktadır.[791]

es-Süneni'nde Tirmizî pek çok sahâbî ve tâbiîden mevkūf ve maktû hadis rivayet edip yine pek çoğunun da "kavlü fulân" girişiyle görüşlerine başvurmaktadır. Ancak bazı sahâbî ve tâbiîlerin ön plana çıktığı belirtilmektedir. Görüşlerini en fazla naklettiği sahâbîlerin Hulefâ-i Râşidîn, Abdullâh b. Mes'ûd, İbn Abbâs, Enes b. Mâlik, Hz. Âişe, Übey b. Kâ'b (öl. 33/654 c.), Câbir b. Abdillâh, İbn Ömer, Zeyd b. Sâbit, Ebû Mûsâ el-Eş'arî gibi sahâbenin önde gelenleri olduğu söylenmektedir. Yine onun, tâbiûndan da

---

[776] 2703, 2889, 3298. hadis.
[777] 459. hadis.
[778] 359. hadis.
[779] 67. hadis.
[780] 2341. hadis.
[781] 3109. hadis.
[782] 2757. hadis. Meârif Baskısı'nda Ebû Ubeyd olarak zikredilmekle birlikte Meârif ve Risâle Baskılarında Ebû Îsâ olarak belirtilmektedir. Meârif Baskısı'nda bir nüshada "Ebû Ubeyd" şeklinde geçtiği ifade edilmektedir.
[783] 3638. hadis. Burada Asmaî'den 14 kelimenin açıklaması aktarılmaktadır.
[784] 30, 182, 183, 2916. hadis.
[785] 2703, 2889, 3298. hadis.
[786] Mesela bir rivayetin akabinde Muttalib b. Abdillâh adlı râvinin sahâbeden nakledip nakletmediğine dair Buhârî, Dârimî ve Alî b. el-Medînî'nin açıklamaları zikredilmektedir (2916. hadis.).
[787] 12, 129, 218, 246, 304, 646, 720, 809, 930. hadis…
[788] 359. hadis.
[789] 485. hadis.
[790] 331, 377, 491, 669, 729, 792, 809, 828, 891, 962. hadis…
[791] 8, 13, 16. hadis…

çoğunlukla Saîd b. el-Müseyyib,[792] İbrâhîm en-Nehâî, Mücâhid, Alkame, Nâfi‘, Saîd b. Cübeyr, Sâlim b. Abdillâh, İbn Sîrîn, Hasan el-Basrî, Katâde, Atâ b. Ebî Rebâh ve Zührî gibi tâbiûnun en önde gelen muhaddis ve fakihlerinin görüşlerini naklettiği ifade edilmektedir.[793]

Tirmizî'nin *es-Süneni*'nde tabiûn sonrası dönemle ilgili olarak yine belirli şahsiyetlerin ön plana çıktığı dile getirilmektedir. Bunların Şâfiî, Mâlik, Ahmed b. Hanbel, Evzâî, Abdullâh b. el-Mübârek ve Süfyân-ı Sevrî olduğu söylenmektedir. Tirmizî'nin, bu âlimlerden de özellikle son ikisinin görüşlerini çoğu kere bir görüş üzerinde müttefik, bazen de muhalif olarak zikrettiği bildirilmektedir. Bu durumun, Tirmizî'nin mezhebî görüş ve tercihinin şekillenmesinde bu iki âlimin önemli rol oynadığını gösterdiği ifade edilmektedir.[794]

Tirmizî, *es-Süneni*'nin sonundaki hadisteki illetler konusunda istifade ettiği üç hocasının ismini vurgulamaktadır. *es-Süneni*'nde hadislerdeki illetler, ricâl ve tarih hakkında bilgileri Buhârî'nin *et-Târîḫ* kitabından tahric ettiğini bildirmektedir. Bu malumatın çoğunu üstadı Buhârî, az bir kısmını ise diğer hocaları Dârîmî ve Ebû Zür‘a ile karşılıklı görüşerek elde ettiğini bildirmektedir. Tüm kaynakları içinde ise Buhârî'nin yerini ayrı tutmakta ve illetlerin anlaşılması, *Târîḫ* ve isnadların bilinmesi konularında Irak ve Horasan'da ondan daha bilgili büyük bir kimse görmediğini vurgulamaktadır.[795]

1.2.3. Hadis ve Bâb Sayısı

es-Sünen'de Bölüm sayısı Mustafâ Elbânî Baskısı'nda 50 gözükmekle birlikte 52, Meârif Baskısı 46 gözükmekle birlikte 47 ve Risâle Baskısı'nda 48'dir.[796] Mestafâ Elbânî Baskısı'ndaki 50 gözükmekle birlikte 52 bölüm olmasının sebebi şudur: İlk 2 ciltte numaralandırılmamakla birlikte 7 bölümün zikredilmesi; bölümlerin

[792] Saîd b. el-Müseyyib'in Hz. Ömer'in verdiği hükümleri çok iyi bildiği için kendisine "râviyetü Ömer" denildiğine; Ebû Hâtim er-Râzî onun tâbiîn neslinin en üstünü, Ebû Hüreyre'nin rivayetleri konusunda bu neslin en güveniliri olduğunu söylediğine dair bk. M. Yaşar Kandemir, "Saîd b. Müseyyeb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/564. Ayrıca bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâs*, 2/68.
[793] Hıdır, *Tirmizî'deki Mevkūf ve Maktûlar*, 123. Ayrıca bk. Hıdır, a.g.e., 61-62.
[794] Hıdır, a.g.e., 62, dn. 102, 123-4.
[795] Tirmizî, "'İlel", 1281.
[796] Ilel bölümü bu numaralandırmada dikkate alınmadı. Üç baskıda da Ilel eserin sonunda zikredilmekle birlikte sadece Mustafâ Elbânî baskısında bu bölüm numaralandırılmıştır. Risâle'de ayrı bir eser olan Tirmizî'nin *Şemâil*'i de 'İlel Bölümü'nün ardından verilmiştir.

numaralandırılmaya başladığı 3. ciltteki yeni bölüme ise 5 numarası verilerek başlanmasıdır. Bu farklılıktan dolayı ilk 2 cildi hazırlayan Şâkir'in 5 ve 6. bölüm olarak zikrettiği "Îdeyn" ve "Sefer" bölümleri Meârif Baskısı'nda zikredilmemekte, bu bölümlerin terceme ve bâbları ise 4. bölüm olan Cum'a'nın içinde yer almaktadır. Risâle baskısında ise "'Îdeyn" ve "Sefer" 5 ve 6. bölüm olarak zikredilmektedir.

Meârif Baskısı'nda bölüm sayısının 46 gözükmekle birlikte 47 bölüm yer alması "Emsâl" Bölümü'nde bir önceki bölüm numarası olan 41'in tekrar zikredilmesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca Emsâl Bölümü'ndeki tercemelerin numaralandırılması 1'den başlamamakta, numaralar bir önceki bölümün kaldığı yerden devam etmektedir. 'Îdeyn ve Sefer Bölümleri de zikredilmekle birlikte numaralandırılmamakta, içerikte de bu bölümlerin altındaki tercemelerin numaralandırılması 1'den başlamamakta, öncelerindeki bölüm olan Cum'a'nın terceme numaraları kaldığı yerden devam etmektedir.

Bölüm sayısında "'İlel" Bölümü dikkate alınmadı. Üç baskıda da bu bölüm eserin sonunda zikredilmekle birlikte sadece Mustafâ Elbânî Baskısı'nda bu bölüm numaralandırılmaktadır. Risâle Baskısı'nda ayrı bir eser olan Tirmizî'nin *eş-Şemâil*'i de 'İlel Bölümü'nün ardından verilmektedir.

Baskılar arasındaki diğer bazı farklılılar şu şekildedir: Mustafâ Elbânî Baskısı'nda (4. cilt) "Ṣayd", "Z̲ebâiḥ", "Eṭʿime", "Aḥkâm ve Fevâ'id" şeklinde 4 kısımda yer alan bölümler Risâle ve Meârif'te "Ṣayd" bölümünde tek kısımda verilmektedir. Mustafâ Elbânî Baskısı'nda (5. cilt) "İsti'z̲ân" ile "Edeb"; Meârif Baskısı'nda "İsti'z̲ân ve Âdâb" ile "Edeb" şeklinde 2 kısımda verilen bölümler Risâle'de sadece "İsti'z̲ân ve Âdâb" şeklinde tek bölümde bulunmaktadır. Mustafâ Elbânî ve Risâle Baskılarındaki "Ṣalât" Bölüm'ü Meârif Baskısı'nda "Mevâḳītü'ṣ-ṣalât"; yine Mustafâ Elbânî ve Risâle Baskılarındaki "Feżâ'ilü'l-Ḳur'ân" Bölüm'ü Meârif Baskısı'nda "S̲evâbü'l-Ḳur'ân" şeklinde isimlendirilmektedir. Terceme sayısı Mustafâ Elbânî Baskısı'nda 2221; Meârif Baskısı'nda 2226; Risâle Baskısı'nda 2259'dur (Bk. Tablo 2). Bu farklar bazı isimlendirilmeyen bâb başlıklarının birinde zikredilmesi diğerinde zikredilmemesinden kaynaklanmaktadır. Nüsha farkından bir bâbın hadis(ler)iyle birlikte zikredilmediği durumlar da vardır.

Bölümlerin isimlendirilmesinin devamında "an Resûlillâh" ifadesi Mustafâ Elbânî Baskısı'nda Vitr, Sefer, Raḍâ' bölümleri hariç, Meârif Baskısı'nda Vitr ve Deʿavât bölümleri hariç, Risâle Baskısı'nda Vitr, Cum'a, 'Îdeyn, Sefer, Ṣavm, Raḍâ', Eşribe bölümleri hariç zikredilmektedir.

Tablo 2: *es-Sünen*'in Üç Baskısındaki Bölüm İsimleri ile Bölümlerdeki Terceme ve Hadis Sayıları

SÜNEN-İ TİRMİZÎ	**YAYIN EVİ**								
	RİSÂLE			**MEÂRİF**			**MUSTAFÂ ELBÂNÎ**		
BÖLÜM ADI	**BÖLÜM NO**	**BAB SAYISI**	**HADİS SAYISI**	**BÖLÜM NO**	**BAB SAYISI**	**HADİS SAYISI**	**BÖLÜM NO**	**BAB SAYISI**	**HADİS SAYISI**
Ṭahâret	1	112	148	1	112	148	(1)	112	148
Ṣalât / Mevâḳītü'ṣ-ṣalât	2	215	306	2	219	303	(2)	219	303
Vitr	3	21	39	3	21	36	(3)	21	36
Cum'a	4	29	44	4	82	129	(4)	29	42
'Îdeyn	5	9	14	-	0	0	(5)	9	14
Sefer	6	43	69	-	0	0	(6)	44	73
Zekât	7	38	68	5	38	65	5	38	65
Ṣavm	8	83	131	6	83	127	6	83	127
Ḥacc	9	115	166	7	116	156	7	116	156
Cenâ'iz	10	77	117	8	77	115	8	76	115
Nikâḥ	11	42	76	9	44	66	9	43	66
Raḍâ'	12	19	30	10	19	29	10	19	29
Talâḳ ve li'ân	13	23	36	11	23	30	11	23	30
Büyû'	14	74	125	12	77	117	12	76	117
Aḥkâm	15	41	72	13	42	64	13	42	64
Diyât	16	22	42	14	23	37	14	23	37
Ḥudûd	17	30	47	15	30	41	15	30	41
Ṣayd	18	18	36	16	19	29	16	7	8
Ẕebâiḥ	-	0	0	-	0	0	17	1	1
Eṭʿime	-	0	0	-	0	0	18	5	9
Aḥkâm ve feva'îd	-	0	0	-	0	0	19	6	11
Eḍâḥî	19	21	36	17	24	31	20	24	31
Nüẕûr ve eymân	20	19	26	18	19	24	21	19	24
Siyer	21	47	84	19	48	71	22	48	71
Feżâ'ilü'l-cihâd	22	26	52	20	26	51	23	26	51
Cihâd	23	40	52	21	39	50	24	39	50
Libâs	24	45	74	22	45	68	25	45	68

Eṭʿime	25	46	78	23	48	73	26	48	73
Eşribe	26	21	37	24	21	36	27	21	36
Birr ve ṣıla	27	87	149	25	88	139	28	87	139
Ṭıbb	28	31	64	26	35	52	29	35	54
Ferâiż	29	22	30	27	23	28	30	23	26
Veṣâyâ	30	8	9	28	7	9	31	7	9
Velâ' ve hibe	31	7	9	29	7	8	32	7	8
Ḳader	32	18	30	30	19	25	33	19	25
Fiten	33	70	126	31	79	112	34	79	112
Rü'yâ	34	11	25	32	10	25	35	10	25
Şehâdât	35	1	8	33	4	9	36	4	9
Zühd	36	54	124	34	64	111	37	64	111
Ṣıfatü'l-ḳıyâme, Reḳāiḳ ve verâ'	37	50	113	35	60	108	38	60	108
Ṣıfatü'l-Cenne	38	24	59	36	27	50	39	27	50
Ṣıfatü'l-Cehennem	39	11	37	37	13	33	40	13	33
Îmân	40	18	47	38	18	39	41	18	39
'İlm	41	19	47	39	19	43	42	19	43
İsti'z̲ân ve Âdâb/İsti'z̲ân	42	110	192	40	34	48	43	34	48
Edeb	-	0	0	41	75	123	44	75	123
Ems̲âl	43	7	17	41	7	16	45	7	16
Feżâ'il(S̲evâb)ü'l-Ḳur'ân	44	26	62	42	25	52	46	25	52
Ḳırâât	45	13	27	43	13	23	47	13	23
Tefsîrü'l-Ḳur'ân	46	95	484	44	96	420	48	95	420
Deʿavât	47	153	267	45	133	235	49	139	235
Menâḳıb	48	148	369	46	75	352	50	75	352
Toplam Bâb Sayısı		2259			2226			2227[797]	
Toplam Hadis Sayısı			4300			3956			3956

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Risâle ve Meârif Baskılarında A. Muhammed Şâkir, M. Fuâd Abdülbâkī ve İbrâhîm Utva Avd tarafından hazırlanan Mustafâ Elbânî Baskısı'nda zikredilen hadis numaralandırması esas alınmış ve üç baskıda da toplam 3956 hadis yer almıştır.

[797] Mustafâ Elbânî Bsskısı'nda Nikâḥ Bölümü'ndeki bâb numaralarında 16 ve Tefsîr Bolümü'ndeki bâb numaralarında 41 atlanmaktadır. Deʿavât Bölümü'nün son kısmındaki terceme ve hadisler zikredilmemektedir. Risâle Baskısı'na göre devamında 6, Meârif Baskısı'na göre devamında 7 bâb zikredilmektedir. Bu bölümde normalde 133 olan bâb sayısına Risâle Baskısı esas alınarak altı bâb başlığı daha eklenerek Deʿavât Bölümü'nün 139 bâb içerdiği belirtildi.

Risâle'de ayrıca bu numaralandırmanın yanında kendi numaralandırmaları da belirtilmekte ve numaralandırılan hadis sayısı 4300'e ulaşmaktadır. Bu sayı farklılığı Mustafâ Elbânî Baskısı'nda muhakkiklerce önceki rivayetin devamı ve ilavesi olarak değerlendirilerek numaralandırılmayan yerlere Risâle Baskısı'nda numara verilmesidir. Meârif Baskısı'nda Mustafâ Elbânî Baskısı'nın numaralandırılmasına uyulmakla birlikte ilave rivayetler numaralandırmanın yanında "m" harfi zikredilerek ilave sayıya göre "m1", "m2" şeklinde belirtilmektedir.

Tirmizî'nin *el-Câmi'*i Mustafâ Elbânî Baskısı'na göre 3956, *Tuḥfetü'l-aḥvez̲î* ile basılan baskısına göre 4051, Şuayb el-Arnaûd (1928-2016) başkanlığında yapılan tahric ce tahkiki yapılan baskısına göre 4300, *Tuḥfetü'l-aḥvez̲î* ile birlikte basılmış olan nüshadaki rakamlamaya göre ise 4051 hadis ihtiva etmektedir.[798]

Bu tezde kullanılan üç baskıya bakıldığında Mustafâ Elbânî Baskısı'ndan, sonrasında yayınlanan iki baskı da istifade etmekte, bu baskıya iki baskı da birçok yerde atıf yapmaktadır. Bu baskılar arasındaki farklılıklar eserin ebatına nispetle çok azdır. Bu farklılıkların bazısı hata şeklinde, bazısı da bazı nüshalarda zikredilme, bazısında zikredilmeme veya farklı belirtilme şeklindedir. Her baskıda bazı hatalar ve her birinde diğerine göre doğru olan yerler olmakla birlikte son iki baskıda hatalar azaltılmıştır.

Farklılıkların en başta geleni bazı hadislerin bazı baskılarda yer almamasıdır.[799] Bazı farklılıklar senedde râvinin isimlendirilmesi[800] veya düşmesi[801] şeklinde olmaktadır.[802]

---

[798] Martı, "Tirmizî'nin Zevâidi", 10. Ayrıca bk. Çakan, "el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ", 7/129; Cebeci, "İmam-ı Tirmizî", 305. Diğer bazı baskıları için bk. Köycü, *Metotça Tirmizî*, 37. Mübârekpûrî'nin nâsih ve baskı hataları hakkında verdiği bilgiler için bk. Mübârekpûrî, *Muḳaddimetü Tuḥfe,* 1/177-88.

[799] 162-163, 226, 256D, 388, 590, 611-612, 695, 980, 1588, 1709M, 1747, 1800, 1823, 1973, 2086/2088, 2089 (maktû), 2149M2, 2153-2154, 2161, 2300, 2407M2, 2439, 2441, 2673R, 3078, 3171M, 3261R, 3308, 3321 (tahvil ha'sından önceki kısmı, 3374, 3413, 3487MR, 3488 (maktû), 3515, 3532, 3549M2R2, 3604-3605. hadisler arasındaki 9 hadis, 3615D, 3716, 3758M, 3759M 3793, 3796M, 3938. hadis. Ancak zikredilmeyen hadislerin birçoğuna bu baskılarda dipnotta değinilmekte, bazen bazı nüshalarda zikredildiği, bazısında zikredilmediği, bazen kadîm, mevsuk nüshalar, *Tuḥfetü'l-eşrâf, Tehz̲îbü'l-Kemâl*, şerhler ve istidrâk çalışmalarında zikredilmediği gibi gerekçeler bildirilmektedir. Bazen de yine bu çalışmaların bazısına atıfla ilgili hadisin *es-Sünen*'de diğer geçtiği yerde zikredilmesinin doğru olduğu belirtilmektedir. Meârif Baskısı'nda bazen üst kısımda zikredilmekle birlikte ilgili rivayetin mevsuk nüshalarda olmadığına dipnotta işaret edilmektedir.

[800] 603, 761, 1085, 1289, 1300, 1336, 1504, 1766, 2065MR, 2084, 2112, 2238, 2308, 2486, 2529, 3303MR, 3705, 3732, 3804, 3815, 3819, 3944, 3955, 3317, 3540. hadis. Ta'lîk rivayetlerdeki bu durum için bk. 1817, 2682, 3102. hadis. Basımlar da farklı olarak isimlendirilen bazı kişilerin isimlerinde hata edildiği söylemez; zira bunların isimleri rical eserlerinde iki türlü de belirtilmektedir (3896, 3915. hadis). Üç baskıda da aynı zikredilmekle birlikte Risâle Baskısı'nda bazı râvilerin ricâl eserlerinde farklı isimlendirildiğine işaret edilmektedir: 2306, 3500. hadis.

Geç tarihli Risâle Baskısı üç baskı arasında özellikle râvilerde en doğru olandır.[803] Ancak üç baskıda da iki yerde yanılma gözlenmektedir: 1525. hadiste önce ta'lîk rivayette İbn Ebî Atîk olarak geçen kişi senedli rivayette üç baskıda da Abdullâh b. Ebî Atîk olarak zikredilmektedir. Ancak hocası Zührî ve öğrencisi Süleymân b. Bilâl açısından bakıldığında bu râvinin Muhammed b. Abdillâh b. Ebî Atîk olması uygun düşmektedir.[804] 2063. hadisin devamındaki ta'lîk rivayeti Şu'be, Ebû Avâne, Hişâm ve diğer birçok kişi Ebû Bişr'den nakletmektedir. Ebû Bişr'den bu rivayeti nakleden üç kişi Meârif ve Mustafâ Elbânî Baskılarında zikredilmekte iken Risâle'de bu kişilerden Hişâm zikredilmemektedir. Ancak ricâl eserlerine bakılınca Hişâm adlı kişinin Hüşeym b. Beşîr olması daha yerindedir.[805]

Baskılar arasında bazen tahammül lafzında, bazen râvilerden birinin zikredilip zikredilmemesinde veya farklı yerde zikredilmesinde faklılıklar da bulunmaktadır. Mesela 1247. rivayette Mustafâ Elbânî ve Meârif Baskılarında Tirmizî'nin hocasından "ahberanâ" lafzı ile tahammül ettiğini gösteren ifade Risâle Baskısı'nda "haddesenâ" şeklinde geçmektedir. 48. rivayette Mustafâ Elbânî ve Meârif Baskılarında "Hennâd ve Kuteybe" Risâle Baskısı'nda "Kuteybe ve Hennâd" şeklinde yerleri değiştirilerek zikredilmektedir. 268. rivayette "Seleme b. Şebîb, Ahmed b. İbrâhîm ed-Devrakī, el-Hasen b. Alî, Abdullâh b. Münîr ve diğerleri" şeklinde zikredilen isimlerden Abdullâh b. Münîr Risâle Baskısı'nda ikinci sıradadır. 305. rivayette "Muhammed b. Beşşâr, el-Hasen b. Alî, Seleme b. Şebîb ve diğerleri" şeklinde zikredilen isimlerden Seleme b. Şebîb, Mustafâ Elbânî ve Risâle Baskısı'nda yer alıp Meşhûr Baskısı'nda bulunmamaktadır.

"Ve fi'l-bâb" kısmının zikredilip zikredilmediği,[806] zikredildiğinde bazı sahâbîlerin orada bulunup bulunmadığı[807] veya bir sahâbînin yerine farklı bir sahâbînin

---

[801] 1152, 1705, 1765, 3167. hadis. Muallak rivayetlerde bu durum için bk. 893, 1102, 1244, 3662. hadis. Râvi düşmesi olmadan seneddeki ta'lîkin baş veya son kısmından bir veya daha fazla râvinin bazı baskılarda zikredilmediği durumlar da vardır: 43, 49, 3171. hadis.

[802] Mustafâ Elbânî Baskısı'nda bir hadiste senedin ba kısmından üç râvinin farklı zikredildiği ciddi bir hata olmakla birlikte sonraki baskılarda bu durum düzeltilmiştir (3212. hadis).

[803] Râvilerin isimlendirmesinde Risâle ve Meârif Baskıları kıyaslandığında Risâle'nin doğru olduğu yerler için bk. Meârif'in doğru olduğu yerler için bk.

[804] Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 25/549.

[805] Mizzî, a.g.e., 5/6.

[806] 2105, 2167, 2730, 3221, 3346. hadi3486. hadisin devamındaki "Ve fi'l-bâb" kısmında ise devamında hadis metni zikredilmektedir. Ancak bu kısım Risâle Baskısı'nda bulunmamaktadır.

[807] 30, 182, 224, 389. 371, 1275, 1529, 1720, 2234, 2272, 2593, 2615, 2757, 2875B, 3134, 3672, 3855. hadis.

belirtildiği[808] durumlar mevcuttur. Baskılar arasında metnin lafızlarında da bazen farklılık, eksiklik, fazlalık yer almaktadır. "Dilini tut / diline sahip ol" anlamındaki yazılışları da benzer olan "أمسك / املك" emr-i hâzır şeklindeki fiillerin zikredilmesi buna örnektir.[809] Terceme nadiren baskıların birinde zikredilmemekte[810] veya farklı zikredilmektedir.[811]

Mustafâ Elbânî Baskısı'nda bir hadisin devamı olarak zikredilenlerin numaralandırılmasında bazen karışıklık olmuştur. Arka arkaya zikredilen bu rivayetlerde ilkinin devamındakine numara verilmemesi, bundan sonrakine numara verilmesi gerekirken bunun tersi yapılmıştır.[812] Mustafâ Elbânî Baskısı'nda numara verilmeden zikredilen ilave rivayetlere Meârif Baskısı'nda bu hadislerin yanında "m" konularak,[813] Risâle Baskısı'nda ise bu hadislerin yanında kendi numaralandırmaları da zikredilerek işaret edilmiştir. Numara verilmeyen rivayetlerin numaralandırılıp numaralandırılmamasında bazı farklılıklar da vardır.[814] Bazen hadislerin zikredildiği yerler baskılar arasına farklılık arz etmektedir.[815]

Baskılar arasında bu farklılıklar olmakla birlikte eserin en önemli kısmını teşkil eden hadislerinin, Mustafâ Elbânî Baskısı'nda zikredilmiş olması esas alındı. Bu baskıda yer almayıp Meârif ve/veya Risâle Baskılarında zikredilen hadisler de değerlendirmeye alındı.[816] Birkaç hadis dışında[817] Meârif ve Risâle Baskılarının ikisinde de

---

[808] 141, 331, 2014, 2806. hadis.

[809] 2406. hadis. Diğer bazı örnekler için bk. 47, 975, 1687, 2382, 2497, 3620. hadis. Bazen üç baskıda da aynı zikredilen bir lafız ricâl eserlerinde farklı belirtilmektedir. "Ümmetim on beş hasleti yerine getirdiğinde…" şeklinde başlayan hadiste üç baskıda da "yerine getirdiğinde" anlamındaki "فعلت" fiili yerine rical eserlerinde eş anlamlısı olan "عملت" fiili kullanılmaktadır (2210. hadis, krş. Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 26/218, İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 9/334).

[810] Tirmizî, "Nikâh", 14-15.bâb arası; Cenâiz, 60-61.bab arası; Tirmizî, "Zühd", 53-54. bâb arası.

[811] Tirmizî, "Cenâiz", 33.

[812] 2977-2978, 3025-3026, 3548-3549, 3549-3549M1R1. hadisler. Numaralandırmada çok az sayıda atlanan (339, 458. hadis) veya tekrarlanan (1770, 3078) numara vardır. Bunların dışında 3048MR nolu hadisin 3047. hadisten önce gelmesi daha yerindedir.

[813] Mustafâ Elbânî (945. hadis) ve Risâle Baskılarında (1465. hadis) da çok az yerde ilave rivayetlerin yanında "m" zikredilmektedir.

[814] 13M1, 13M2, 182M, 391M, 455MR, 460R, 511MR, 523MR, 644MR,674MR, 691MR, 735MR, 815MR, 816MR, 820MR, 828MR, 834MR, 901MR, 912MR, 923MR, 940M1R1, 940M2R2, 945MR, 968MR, 1042M, 1048M, 1050MR, 1062MR, 1080MR, 1081MR, 1102MR, 1114MR, 1116MR, 1125MR, 1127MR, 1132MR, 1135MR, 1145MR, 150MR, 1767M. hadis…

[815] Mustafâ Elbânî Baskısı'nda 1839R ve 1842. hadisler aynıdır. Risâle Baskısı'nda ilk, Meârif Baskısı'nda ikinci zikredildiği yerde zikredilmektedir. İlk geçtiği yerde zikredilmesi daha uygundur. Çünkü öncesindeki Müb b. Saîd'in rivayetiyle kıyaslanmaktadır. Mesela bir hadis Mustafâ Elbânî Baskısı'nda 3380, Meârif ve Risâle Baskılarında 3378. hadisin devamında yer almaktadır.

[816] İlave 3487, 3608. hadisin ta'lîki, 3549, 3604-3605. hadisler arasındaki dokuz hadis, 3758, 3796. hadis.

zikredilmeyen hadisler de Mustafâ Elbânî Baskısı'na uyularak değerlendirmeye dahil edildi.[818] Aynı bâbda iki kez tekrarlanan bazı hadislerden ise biri dikkate alındı.[819]

Sünen-i Tirmiẕî'de belirtilen hadis sayısına senedin sonu veya başı açısından bakıldığında sonuç farklılık arz etmektedir. Örneğin *es-Sünen*'de bazen bir hadisin naklinin akabinde farklı tarik(ler)i metni ya hiç zikredilmeden ya da bir kısmı zikredilip mislehû veya nahvehû denilerek aktarılmaktadır. Baskılarda genelde bu durumdakilere ayrı numara verilmektedir. Bu, Tirmizî tarafından bakılınca yeni bir hadis olarak değerlendirilebilir; ama senedin sonu tarafından bakıldığında yeni bir rivayet olduğu söylenemez. Bu durumda senedin sonu açısından bakıldığında iki veya daha fazla hadis nosuyla rivayet edilen rivayet tek hadisi ifade etmektedir, senedin başı açısından bakıldığında ise birden fazla rivayet olmaktadır. Bir hadis nosunda zikredilen rivayetler de gerek "ve" atıf harfiyle gerekse tahvil "hâ"sıyla birden fazla rivayeti içermekte; ama senedin sonu açısından yine tek rivayeti ihtiva etmektedir. Bu nedenle hadis numaralandırmada senedin başı ve sonunun dikkate alınması farklı sonuçlara ulaştırmaktadır. Bu iki açıdan bakıldığında da *es-Sünen*'deki hadis numaraları zikredilenlerden farklı olmaktadır.

Burada *es-Sünen*'deki hadislerin numaralandırılmasına yönelik şu şekilde bir uygulama yapılacaktır: Merfû ve mevkūf olarak Tirmizî'den itibaren senedin sonuna kadar -arada bazen kopukluk olsa da- râvileri zikredilenler esas alınacaktır. Bu nedenle merfû veya mevkūf olsa da muallak zikredilenler ile Tirmizî'den itibaren seneddeki râvileri belirtilmekle birlikte maktû olanlar dikkate alınmayacaktır.

Senedin sonu açısından numaralandırma yapılması düşünüldüğünde baskılarda farklı numaralarda zikredilen şu rivayetlerin tek numara olarak değerlendirilmesi daha uygundur:

1. *es-Sünen*'de "mislehû" denilerek rivayet edilenler: 25-26; 29-30; 48-49, 110-111; 342-343; 433-434; 492-493; 573-574; 847-848; 887-888 ve 2569-2570.

---

[817] 2439. hadis (râviler arası öğrenci ilişkilerinde sıkıntı bulunmaktadır).

[818] 695. hadiste ikinci tahvil ha'sından sonraki kısım, 2088. hadis, 2089. hadis (maktû). İki yerde zikredilen bazı hadislerde nüshalarda zikredilme, tercemeyle uyumluluk gibi kıstaslara dayanılarak bunlardan birisinin zikredildiği hadisler de bulunmaktadır. Ancak Mustafâ Elbânî Baskısı'na uyularak iki yerde de zikredildiler: 3759M-3795. hadis.

[819] 1839R-1842, 3076-3078, 3171M-3172, 3722-3729. hadis. İlk ikisinde ilk, son ikisinde ikinci hadisler dikkate alındı.

Tirmizî 848 ve 2570. rivayetlerde "mislehû" denmekle birlikte ifadede farklı kısım da olduğunu göstermektedir.

2. *es-Sünen*'de "nahvehû" denilerek rivayet edilenler: 51-52; 82-83; 83-84; 118-119; 126-127; 161-162; 162-163; 165-166; 195-196; 225-226; 248-249; 255-256; 262-263; 279-280; 284-285; 298-299; 304-305; 327-328; 328-329; 346-347; 381-382; 402-403; 440-441; 443-444; 503-504; 528-529; 534-535; 539-540; 558-559; 568-569; 595-596; 598-599; 611-612; 626-627; 633-634; 635-636; 647-648; 653-654; 700-701; 703-704; 716-717; 785-786; 799-800; 835-836; 871-872; 889-890; 924 ve 926; 967-968; 1050-1051; 1095-1096; 1451-1452; 1629-1630; 1661-1662; 1696-1697; 1872-1873; 2281-2282; 2295-2296; 2618-2619; 2863-2864; 2872-2873; 2977-2978; 3025-3026 ve 3831-3832. hadis.

127, 328, 347, 403, 836, 890, 1662, 1697, 2864, 2978. rivayetlerde ayrıca "bima'nah" ifadesini kullanan Tirmizî manaca uygunluğa vurgu yapmaktadır. 569. rivayette ise nahvehû lafzını "bilafzihî" ilavesiyle zikretmektedir. 52, 305, 559, 704, 968. rivayetlerin metinlerinde bir miktar fazlalık olduğuna işaret etmektedir.

3. "Mislehû ev nahvehû" denilerek rivayet edilenler: 348-349; 721-722. hadis.

4. "Bihâzâ / bihâze'l-hadîs / bizâlike" lafızlarıyla rivayet edilenler: 494-495; 553-554; 614-615; 650-651; 804-805; 1298-1299. hadis.

1299. rivayet ilave sahâbî içerdiğinden ayrı bir rivayet olarak değerlendirildi.

5. Aynı metinle rivayet edilenler: 230-231; 343-344; 659-660; 842-843; 843-844; 1007-1008; 1078-1079; 1111-1112; 1233 ve 1235; 1285-1286; 1524-1525; 1628 ve 1631; 1762-1763; 1763-1764; 1859-1860; 2094-2095; 2749-2750; 2826-2827; 3207-3208; 3464-3465; 3507-3508; 3594-3595; 3650-3651; 3915-3916 ile 3941 ve 3949. hadis.

3915. rivayet farklı bir sahâbî daha içerdiğinden ayrı bir rivayet olarak ele alındı. 660, 1860 ve 3595. rivayetlerde ihtisar; 2095, 2827. rivayetlerde taktî' vardır.

6. Metni bir önceki rivayetin metniyle manaca aynı, lafızca çok yakın olan rivayet edilenler: 5-6; 58 ve 60; 728-729; 825-826; 987-988; 1129-1130; 1164 ve 1166; 1232-1233; 1396-1397; 1591 ve 1594; 1628-1629; 1685-1686; 1747-1748; 1772-1773; 1821-1822; 1826-1827; 1998-1999; 2043-2044; 2066 ve 2068; 2278-2279; 2295 ve 2297; 2353-2354; 2502-2503; 2581 ve 2584; 2618 ve 2620; 2634-2635; 2770-2771; 2833-

2834; 2907-2908; 2931-2932; 2950-2951 (tak); 3182-3183; 3442-3443; 3506-3507; 3605-3606; 3665-3666; 3790-3791; 3808-3809; 3820-3821; 3881-3882; 3885-3886 ile 3941 ve 3948. hadis.

1166, 1233, 1999, 2503, 3183 ve 3507. rivayetlerde ihtisar, 2951. rivayette taktî, 2044. rivayette ise bir fazlalık bulunmaktadır.

7. Metni bir önceki rivayetin metniyle manaca aynı, lafızca yakın olan rivayet edilenler: 45-46; 74-75; 93-94; 108-109; 136-137; 314-315; 364-365; 392-393; 427-428; 551-552; 675-676; 684-685; 733-734; 775-776; 776-777; 784-785; 879-880; 954-955; 991-992; 1004 ve 1006; 1013-1014; 1026-1027; 1175-1176; 1202-1203; 1251-1252; 1300 ve 1302; 1316-1317; 1323-1324; 1346-1347; 1355-1356; 1372-1373; 1418 ve 1421 (tak); 1453-1454; 1506-1507; 1533-1534; 1536-1537; 1572-1573; 1586-1587; 1606-1607; 1608-1609; 1609-1610; 1686-1687; 1799-1800; 1808-1809; 1912 ve 1916; 1913 ve 1915; 2002-2003; 2047-2048; 2076-2077; 2078-2079; 2100-2101; 2131-2132; 2152-2153; 2230-2231; 2385-2386; 2578-2579; 2606-2607; 2650-2651; 2657-2658; 2703-2704; 2746-2747; 2763-2764; 2766-2767; 2784-2785; 2795 ve 2797; 2797-2798; 2828-2829; 2899-2900; 2959-2960; 2970-2971; 2973-2974; 3002-3003; 3004-3005; 3016-3017; 3024-3025; 3050-3051; 3107-3108; 3112 ve 3114; 3145-3146; 3168-3169; 3191 ve 3193; 3200-3201; 3217-3218; 3218-3219; 3230-3231; 3233-3234; 3238-3239; 3248-3249; 3260-3261; 3280-3281; 3285 ve 3287; 3312-3313; 3313-3314; 3323-3324; 3359-3360; 3408-3409; 3421-3422; 3422-3423; 3428-3429; 3476-3477; 3535-3536; 3548-3549; 3646-3647; 3662-3663; 3753 ve 3755; 3782-3783; 3823-3824; 3896-3897; 3945-3946 ve 3955-3956. hadis.

393, 734, 1203, 1454, 2386, 2900 ve 3360. rivayetlerde ihtisar, 552, 1373, 2579, 2607, 2658 ve 3549. rivayetlerde taktî‘ gözlenmektedir.

1609. rivayet ile 2132. rivayet farklı birer sahâbî daha içerdiğinden ayrı bir rivayet olarak değerlendirildi. 2002-2003 ile 2047-2048. rivayetlerin ilk cümleleri aynı muhtevada olup ayrı veya bir arada değerlendirilmesi mümkündür.

8. Metni bir önceki rivayetin metniyle manaca aynı; ama lafız farklılıkları çok olarak rivayet edilenler: 467 ve 469; 521-522; 661-662; 671-672; 678-679; 712-713; 731-732; 1136-1137; 1391-1392; 1419-1420; 1849-1850; 2063-2064; 2221-2222 ve 2758-2759. hadis.

469 ve 1392. rivayetlerde ihtisar bulunmaktadır.

Bu sekiz kısımda noları peşpeşe belirtilen rivayetler senedin sonu açısından bakılarak tek rivayet kabul edildi. Metni bir önceki rivayetin metniyle mana olarak yakınlığı az, lafızcada çok farklı olarak nakledilen şu rivayetler ise farklı numaralarda değerlendirildi: 191-192; 239-240; 371-372; 374-375; 432-433; 439-440; 517-518; 936-937; 1534-1535; 1612-1613; 1967-1968; 2418-2419; 2577-2578; 2593-2594; 2666-2667; 2888-2889; 2893 ve 2895; 2993-2994; 3041-3042; 3279-3280; 3348-3349; 3484-3485; 3637-3638; 3766-3767; 3822-3823; 3875-3876 ve 3917-3918. hadis.

Senedin baş kısmı açısından bakıldığında ise senedin son kısmı / kısımları aynı olsa da baş kısmı farklı ise her birine farklı numara verilmesi yerinde olur. Buna baskılarda birçok yerde uyulmakta, birçok yerde ise uyulmamaktadır. Mesela yukarıda zikredilen senedinin sonu aynı, metni ise aynı veya yakın olan rivayetlere senedin baş kısmı dikkate alınarak ayrı numara verilmesi doğrudur. Ancak birkaç tarikin bir arada zikredildiği rivayetlerde bu hususa hiçbir baskıda riayet edilmemektedir. Mesela Tirmizî bazı rivayetleri iki[820] veya daha fazla sayıdaki[821] hocasından nakletmektedir. Bazen de tahvil ha'si ile senedin üst kısımlarındaki medâr râviye ulaşan sened zincirini vermektedir.[822] Bunlarla birlikte veya bunların dışında senedin üst kısmındaki halkaların bazısında birden fazla râvi yer almaktadır. Dolayısıyla bu şekildeki nakiller bir kerede zikredilmiş olsalar da senedin baş kısmı cihetinden birden fazla rivayeti ifade etmektedirler. Hadisler senedin sonu açısından değerlendirildiğinde ise sened veya metin aynı, sadece senedin sonundaki sahâbî râvi farklıysa bunlar da ayrı birer hadis olarak değerlendirildi.[823] Yine senedin sonu açısından değerlendirilmesi sebebiyle metin aynı olsa da aynı hadisin merfû, mevkūf ve maktû varyantları ayrı birer hadis olarak ele alındı.[824]

Bunlara bazı örnekler vermek gerekirse şunlar zikredilebilir:

- 3 numaralı hadis senedin sonu açısından bir, başı açısından dört tariki göstermektedir:

[820] 1, 9, 17. hadis.
[821] 70, 72, 77, 86. hadis.
[822] 1, 2, 3. hadis… 3. hadisi hem üç hocasından nakletmekte hem de tahvil ha'sı ile bir tarikini daha zikretmektedir.
[823] Mesela bk. 3615. hadis.
[824] 241, 3936MR. hadis. Ancak maktu hadisler hadis sayısına dahil edilmedi. Merfû hadisle birlikte zikredilen mevkūf ve maktu nakiller de dikkate alınmadı.

3 – حدثنا قتيبة و هناد و محمود بن غيلان قالوا حدثنا وكيع عن سفيان و حدثنا محمد بن بشار حدثنا عبد الرحمن بن مهدي حدثنا سفيان عن عبد الله بن محمد بن عقيل عن محمد بن الحنفية عن علي : عن النبي صلى الله عليه و سلم قال مفتاح الصلاة الطهور وتحريمها التكبير وتحليلها التسليم

Tirmizî bu hadisi önce hocaları Kuteybe, Hennâd ve Mahmûd b. Gaylân'ın Vekî' aracılığıyla Süfyân'dan, sonrasında diğer bir hocası Muhammed b. Beşşâr'ın ise Abdurrâhmân b. Mehdî aracılığıyla Süfyân'dan naklettiğini bildirmektedir. Süfyân ise bu hadisi Abdullâh b. Muhammed b. Akīl -- Muhammed b. el-Hanefiyye -- Hz. Alî aracılığıyla aktarmakta ve Resûlullah'ın "Namazın anahtarı abdest, namazın tahrimi (yasaklarının başlangıcı) tekbir, tahlîli (yasaklarını sonlandıranı) selamdır" dediği haber verilmektedir. Bu merfû hadisin Tirmizî'ye ulaşan tarikleri sırayla şöyledir:

1. Kuteybe b. Saîd -- Vekî' b. el-Cerrâh -- Süfyân-ı Sevrî -- Abdullâh b. Muhammed b. Akīl (öl. 140/757 s.) -- Muhammed b. el-Hanefiyye (öl. 80/699 s.) -- Hz. Alî
2. Hennâd b. Serî -- Vekî b. el-Cerrâh -- Süfyân-ı Sevrî -- Abdullâh b. Muhammed b. Akīl -- Muhammed b. el-Hanefiyye -- Hz. Alî
3. Mahmûd b. Gaylân -- Vekî b. el-Cerrâh -- Süfyân-ı Sevrî -- Abdullâh b. Muhammed b. Akīl -- Muhammed b. el-Hanefiyye -- Hz. Alî
4. Muhammed b. Beşşâr -- Abdurrahmân b. Mehdî -- Süfyân-ı Sevrî -- Abdullâh b. Muhammed b. Akīl -- Muhammed b. el-Hanefiyye -- Hz. Alî

Senedin sonu açısından Hz. Alî'ye ait bir hadis senedin başındaki Tirmizî tarafından dört tarikle nakledilmektedir. Tirmizî dışındaki tüm râviler için bu hadis birer tarikle nakledilmektedir.

- 298 ve 299 nolu hadisler senedin sonu açısından bir, başı açısından üç hadisi ifade etmektedir:

298 – حدثنا أحمد بن منيع حدثنا أبو معاوية عن عاصم الأحول عن عبد الله بن الحارث عن عائشة قالت : كان رسول الله صلى الله عليه و سلم إذا سلم لا يقعد إلامقدار ما يقول اللهم أنت السلام ومنك السلام تباركت ذا الجلال والإكرام

299 – حدثنا هناد بن السري حدثنا مروان بن معاوية القزازي وأبو معاوية عن عاصم الأحول بهذاالإسناد : نحوه وقال تباركت يا ذا الجلال والإكرام

Resûlullah'ın namazın sonunda selam verdiğinde "Allâhümme ente's-Selâmü ve minke's-selâm. Tebârekte (Yâ) Ze'l-celâli ve'l-ikrâm / Allah'ım! Sen Selâm'sın (Esenlik kaynağısın) ve esenlik / selamet sendendir. Celâl ve ikram sahibi olan sen ne mübareksin" dediğini aktaran Hz. Âişe'nin bu hadisinin tarikleri şu şekildedir:

1. Ahmed b. Menî' -- Ebû Muâviye el-Kûfî (öl. 195/811) -- Âsım el-Ahvel (öl. 142/759) -- Abdullâh b. el-Hâris -- Hz. Âişe
2. Hennâd b. es-Serî -- Mervân b. Muâviye (öl. 193/809) -- Âsım el-Ahvel -- Abdullâh b. el-Hâris -- Hz. Âişe
3. Hennâd b. es-Serî -- Ebû Muâviye -- Âsım el-Ahvel -- Abdullâh b. el-Hâris -- Hz. Âişe

Hz. Âişe'nin naklettiği bu hadis Tirmizî'ye üç tarik aracılığıyla gelmektedir. Hocalarından Hennâd iki tarikle almakta, diğer râviler ise bu hadisi birer tarikle tahammül etmektedirler.

- 241. hadis ve devamındaki numaralandırılmayan hadislerden ilki merfûdur, ikincisi ise bu hadisin mevkūf varyantıdır. Bu nedenle senedin sonu açısından bu iki hadis birbirinden farklı birer rivayeti ifade etmektedir.

241 – حدثنا عقبة بن مكرم و نصر بن علي الجهضمي قالا حدثنا أبو قتيبة سلم بن قتيبة عن طعمة بن عمرو عن حبيب بن أبي ثابت عن انس بن مالك قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم من صلى لله أربعين يوما في جماعة يدرك التكبيرة الأولى كتبت له براءتان براءة من النار وبراءة من النفاق

قال أبو عيسى وقد روي هذا الحديث عن أنس موقوفا ولا أعلم احدا رفعه إلا ما روى سلم بن قتيبة عن طعمة بن عمرو عن حبيب بن أبي ثابت عن أنس وإنما يروى هذا الحديث عن حبيب بن أبي حبيب البجلي عن أنس ابن مالك قوله

-- حدثنا بذلك هناد وكيع عن خالد بن طهمان عن ابن أبي حبيب البجلي عن أنس نحوه ولم يرفعه

İlk hadisin metni "Allah için kırk gün cemaatte (cemaatle namazda) ilk tekbire (iftitah tekbirine) yetişen kimse için iki beraat yazıldı: (Cehennem) ateşinden beraat ve nifaktan (münafıklıktan) beraat." şeklindedir. İkincisinin metni verilmemekle birlikte bunun benzeri olduğu ifade edilmektedir. İkisi de Hz. Enes'ten nakledilmekle birlikte ilkinde bu, Hz. Enes'in Hz. Peygamber'den naklidir, ikincisinde ise kendi ifadeleridir. Tirmizî ilkini iki, ikincisini bir hocasından nakletmektedir. Ayrı birer hadisi ifade eden bu hadislerin senedleri şu şekildedir:

1. Ukbe b. Mükrem (öl. 250/864) -- Ebû Kuteybe Selm b. Kuteybe -- Tu‘me b. Amr (öl. ?) -- Habîb b. Ebî Sâbit -- Enes b. Mâlik

2. Nasr b. Alî el-Cehdamî -- Ebû Kuteybe Selm b. Kuteybe -- Tu‘me b. Amr (öl. ?) -- Habîb b. Ebî Sâbit -- Enes b. Mâlik

3. Hennâd -- Vekî‘ -- Hâlid b. Tahmân (öl. ?) -- İbn Ebî Habîb el-Becelî -- (Enes b. Mâlik)

Muallak rivayetlerde de bu usule uyularak numaralandırma yapıldı. Ancak senedli ve muallak rivayetler arasında ayrım yapıldı. Buna göre senedli rivayette geçen râviler aynı tarikleriyle muallak rivayetlerde de geçtiyse buradaki nakilleri ayrı bir hadis olarak değerlendirmeye alınmadı. Ancak muallak rivayette farklı bir râvi zikredildiyse veya aynı râvinin farklı bir tarikten bu hadisi naklettiği belirtildiyse bunlar dikkate alındı; ancak bunların muallak bir nakil olduğu belirtildi. Râvilerin rivayet sayıları belirtilirken senedli rivayetler ile muallak rivayetleri ayrı ayrı zikredildi. Bunlara bazı örnekler şu şekildedir:

- 70. hadisin devamında bir ta‘lîk rivayet edilmektedir:

70 – حدثنا هناد و قتيبة و أبو كريب قالوا حدثنا وكيع عن الأعمش قال سمعت مجاهدا يحدث عن طاوس عن ابن عباس : أن النبي صلى الله عليه و سلم مر على قبرين فقال إنهما يعذبان وما يعذبان في كبير أما هذا فكان لا يستتر من بوله وأما هذا فكان يمشي بالنميمة قال أبو عيسى وفي الباب عن أبي هريرة و أبي موسى و عبد الرحمن بن حسنة و زيد بن ثابت و أبي بكرة قال أبو عيسى هذا حديث حسن صحيح وروى منصور هذا الحديث عن مجاهد عن ابن عباس ولم يذكر فيه عن طاوس

Bu hadiste Hz. Peygamber’in iki kabre uğradığı ve “Bu ikisi azaba uğramaktadır ve sebebi büyük bir günah konusunda değildir. Bu küçük tuvaletinden (üzerine sıçramasından) sakınmazdı, bu ise insanların arasını bozmak için laf taşırdı” buyurduğu nakledilmektedir. Hadisin devamındaki ta‘lîkin zikredilme sebebi bu hadisin senedinin münkatı‘ olarak da zikredildiğinin gösterilmesidir. Bu hadisin zikredilen tarikleri şöyledir:

1. Hennâd -- Kuteybe ve Ebû Küreyb -- Vekî‘ -- A‘meş -- Mücâhid -- Tâvûs -- İbn Abbâs

2. (Muallak) Mansûr -- Mücâhid -- İbn Abbâs

İbn Abbâs'tan nakledilmesi sebebiyle senedin sonu açısından bir rivayettir. Tirmizî senedli olarak üç tarikten, muallak olarak ise bir tarikten bu hadisi aktarmaktadır. Senedli rivayetteki her bir râvi bu hadisi birer tarikten nakletmektedir. Ancak ta'lîk rivayette Mücâhid'in, Tâvûs'u zikretmeden de İbn Abbâs'tan naklettiği belirtildiğinden Mücâhid, İbn Abbâs'ın hadisini senedli ve muallak olarak farklı birer şekilde rivayet etmiş olmaktadır. Mansûr'un nakli ise sadece bir muallak rivayette zikredilmektedir.

- 154. hadisin devamında ise üç ta'lîk nakledilmektedir.

154 – حدثنا هناد حدثنا عبدة هو ابن سليمان عن محمد بن إسحق عن عاصم بن عمر بن قتادة عن محمود بن لبيد عن رافع بن خديج قال : سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم يقول أسفروا بالفجر فإنه أعظم للأجر قال وقد روى شعبة و الثوري هذا الحديث عن محمد بن إسحق قال ورواه محمد بن عجلان أيضا عن عاصم بن عمر بن قتادة

Hz. Peygamber bu hadis-i şerifinde "Sabah namazını tan ağarırken güneşin doğmasına yakın kılın. Bunun mükafatı daha büyüktür." buyurmaktadır. Bu hadisin zikredilen senedleri şu şekildedir:

1. Hennâd b. es-Serî -- Abde b. Süleymân -- Muhammed b. İshâk -- Âsım b. Ömer b. Katâde -- Mahmûd b. Lebîd -- Râfi' b. Hadîc (öl. 73/692)
2. (1.muallak) Şu'be -- Muhammed b. İshâk -- Âsım b. Ömer b. Katâde -- Mahmûd b. Lebîd -- Râfi' b. Hadîc
3. (2.muallak) Süfyân-ı Sevrî -- Muhammed b. İshâk -- Âsım b. Ömer b. Katâde -- Mahmûd b. Lebîd -- Râfi' b. Hadîc
4. (3.muallak) Muhammed b. Aclân (öl. 148/765) -- Âsım b. Ömer b. Katâde -- Mahmûd b. Lebîd -- Râfi' b. Hadîc[825]

Zikredilen ta'lîklerde hadisin senedi tam olarak zikredilen tarikindeki râvilerden Muhammed b. İshâk ve Âsım b. Ömer b. Katâde'den bu hadisi başkalarının da naklettiği belirtilmek istenmektedir. Bu hadis senedin sonu açısından tek bir rivayettir. Muallak rivayetlerde Muhammed b. İshâk ve Âsım b. Ömer tekrar geçse de muallak rivayetler senedliye atfedildiğinden aynı rivayeti ifade etmektedir ve senedli nakilleri değerlendirilmeye alınmakla birlikte muallak olanların değerlendirilmesine gerek yoktur. Bu nedenle senedli rivayetteki râvilerin bu hadisi birer tarikle aldıkları

[825] *es-Sünen*'de muallak rivayetler belirtilirken bu şekilde ortak râvilerden birine kadar belirtilmekle yetinilmektedir. Bazen de senedin sonuna kadar zikredilmektedir.

söylenebilir. Muallak rivayetlerde ise Şu'be, Süfyân-ı Sevrî ve Muhammed b. Aclân'ın rivayetleri ise birer muallak rivayet olarak değerlendirilmektedir.

Hadislerin numaralandırmasında Mustafâ Elbânî Baskısı esas alınmakla birlikte bu baskıda zikredilmekle birlikte numaralandırılmayan hadislerden Meârif Baskısı'nda "m" remziyle ayrı zikredilenlerine "M", Risâle Baskısı'nda ayrı numara verilenlerine "R", bunlarda ne ayrı zikredilen ne de ayrı numaralandırılanların hadislere diğer anlamında "D" remziyle işaret edildi. Bu yüzden bazı yerlerde ilave birden fazlaysa "M2", "R3" gibi bu sembolün yanında rakamlar zikredilerek gösterildi.

es-Sünen'de asıl rivayetlerin tamamına yakınının merfû olduğu görülmektedir. Hükmen merfû olan mevkūf rivayetler (110, 111, 112, 218, 359, 486, 632, 686, 1412, 1874, 1890, 3089, 3134, 3160, 3335, 3889. hadis), maktû hükmen merfû rivayetler (630, 2089, 3582. hadis); mürsel rivayetler (278, 466, 595, 596, 915, 1038, 1345, 1605, 1637, 1709, 1771, 1778, 1896, 2072, 2318, 2442, 2744, 2791, 2912, 3172, 3365, 3403, 3534, 3671. hadis) gibi senedinde kopukluk bulunanlar olsa da Tirmizî'den itibaren senedi zikredilen rivayetlere numara verildiği gözlenmektedir. Senedli mevkūf rivayetler de asıl rivayetler (487, 1055, 1104, 1743, 2367, 2497, 2668, 3269, 3347, 3488, 3750, 3839, 3840, 3884, 3888, 3938) içinde zikredilmektedir.

Baskılarda ara sıra yapılmakla birlikte maktû[826]ve muallak[827] rivayetler ile ricâl bilgisi[828] ve hadis değerlendirmesi[829] nakledilen yerlere numara verilmemesi daha iyi olurdu. Ayrıca aynı bâbda tekrar eden hadislere,[830] hadis değeri olmayan bilgilere[831] numara verilmeyebilir.[832]

---

[826] 151M, 289MR, 372MR, 445MR, 460R, 481MR1, 481R2, 630, 617MR, 683R, 759M, 792MR, 870, 1490MR, 1770M4R4, 1811, 2005, 2089, 2198, 2480, 2884, 2892M2R2, 2952M1, 2952M2, 2958M1R1, 2958M2R2, 3210, 3415, 3472, 3582, 3685.hadis. 289MR nolu hadiste tâbiûndan Husayf b. Abdirrahmân (öl. 137/754) rüyasında Hz. Peygamber'in, kendisine teşehhüd ile ilgili yaptığı açıklamayı aktarmaktadır. Ancak rüyada alınan bu bilginin hadisi merfû yapmadığı malumdur. Bu konuda bk. Hayati Yılmaz, "Peygamberimiz'i Rüyada Görmek: -Mahiyeti ve Bilgi Değeri-", *Usûl: İslam Araştırmaları* 32 / 32 (Ekim 2019): 9-38; Enbiya Yıldırım, "Beyhakî ve Hadis Rivayetinde Rüyaya Verdiği Değer", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 / 1 (Haziran 2001): 169-190.

[827] 495M, 567, 1300MR, 2303, 2372M, 2614M1.hadis.

[828] 624. numarada "İbn Mes'ûd'dan bir şey hatırlıyor musun" diye sorulunca oğlu "Hayır" diye yanıtlamaktadır. 867. numarada Abdullâh b. Saîd b. Cübeyr hakkında bilgi verilmektedir. Risâle Baskısı'nda buna no verilmemektedir. Ayrıca numara verilmemekle birlikte Mustafâ Elbânî ve Meârif Baskılarında zikredilmeyen, Risâle Baskısı'nda zikredilen rical bilgisine dair bir malumata dair bk. 814. hadis.

[829] 256MR. numarada Abdullâh b. el-Mübârek'in iki hadis hakkındaki değerlendirmesini içermektedir.

[830] 1842, 2824M1, 3078, 3722. hadis. Bu hadisler ilgili bâblarında sırayla 1839, 2824, 3076, 3729 numaralı hadislerde geçmektedir.

Bu kıstaslar doğrultusunda seneddeki son râviler dikkate alındığında 3816, seneddeki ilk râviler dikkate alındığında 5003 hadis yer almaktadır (Bk. Tablo 3). Bu sayılara az da olsa tekrar eden hadisler dahildir. Bâblarda bulunan hadis sayısına bakıldığında bâbların çoğunun birer hadisli olduğu görülmektedir. Burada bâblardaki hadis sayıları verilirken Mustafâ Ebânî Baskısı'ndaki zikredilen bâblar dikkate alınacaktır. Sadece Deʿavât Bölümü'nün sonunda zikredilmeyen 6 bâb Meârif Baskısı'ndakine göre eklenecektir.

Tablo 3: *es-Sünen*'de Bâblara Göre Hadis Sayısı

BÖLÜM NO	BÖLÜM ADI	BAB SAYISI	HADİS SAYISI (SON RÂVİYE GÖRE)	HADİS SAYISI (İLK RÂVİYE GÖRE)
1	Ṭahâret	112	133	207
2	Ṣalât	219	279	364
3	Vitr	21	35	39
4	Cum'a	29	39	52
5	'İdeyn	9	12	15
6	Sefer	44	63	75
7	Zekât	38	54	78
8	Ṣavm	83	113	166
9	Ḥacc	116	152	190
10	Cenâ'iz	76	110	161
11	Nikâḥ	43	65	94
12	Raḍâ'	19	29	35
13	Talâḳ ve li'ân	23	31	40
14	Büyû'	76	112	146
15	Aḥkâm	42	62	84
16	Diyât	23	37	52
17	Ḥudûd	30	45	54
18	Ṣayd	7	8	13
19	Ẕebâiḥ	1	1	1
20	Eṭʿime	5	9	13
21	Aḥkâm ve feva'îd	6	11	15
22	Eḍâḥî	24	30	41
23	Nüẕûr ve eymân	19	21	29
24	Siyer	48	72	91
25	Feżâ'ilü'l-cihâd	26	49	56
26	Cihâd	39	49	62

[831] 2220M1R1.numaradaki Haccâc-ı Zâlim'in öldürdüğü kişi sayısı, 3780.numaradaki Ubeydullah b. Ziyad'ın cenazesinin başına gelenler hakkındadır.

[832] Mustafâ Elbânî Baskısı'nda atlanan 458 numarası da yeniden numaralandırma yapıldığında düzelecektir.

27	Libâs	45	66	95
28	Eṭʿime	48	69	98
29	Eşribe	21	35	48
30	Birr ve ṣıla	87	140	171
31	Ṭıbb	35	51	79
32	Ferâiż	23	27	39
33	Veṣâyâ	7	9	10
34	Velâ' ve hibe	7	8	11
35	Ḳader	19	24	40
36	Fiten	79	113	138
37	Rü'yâ	10	23	26
38	Şehâdât	4	6	9
39	Zühd	64	114	134
40	Ṣıfatü'l-ḳıyâme, Reḳāiḳ ve verâ'	60	107	131
41	Ṣıfatü'l-Cenne	27	54	66
42	Ṣıfatü'l-Cehennem	13	35	41
43	Îmân	18	35	56
44	ʻİlm	19	42	53
45	İsti'z̲ân	34	48	56
46	Edeb	75	119	164
47	Ems̲âl	7	14	17
48	Feżâ'ilü'l-Ḳur'ân	25	52	64
49	Ḳırâât	13	23	30
50	Tefsîrü'l-Ḳur'ân	95	405	554
51	Deʿavât	133+6	238	291
52	Menâḳıb	75	338	409
	Toplam Bâb Sayısı	**2227**		
	Toplam Hadis Sayısı		**3816**	**5003**

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Sünen-i Tirmiz̲î'de bâb sayısı 200'ün üzerinde olan bir bölüm vardır. O da Ṣalât Bölümü'dür. 100'ün üzerinde bâbı olan üç bölüm yer almaktadır. Bunlar Deʿavât, Ḥacc ve Ṭahâret Bölümleridir. Bâb sayısı 50-100 arasında olan 10; 30-50 arasında olan 11, 20-29 arasında olan 10, 10-19 arasında olan 8, 1-9 arasında olan 9 bölüm vardır.

Son râvi esas alındığında bölümlerdeki hadis sayısı 400'ün üzerinde 1, 300-400 arası 1, 200-300 arası 2, 100-200 arası 10, 50-100 arası 10, 40-49 arası 5, 30-39 arası 8, 20-29 arası 6, 10-19 arası 3, 1-9 arası olan 6 bölüm bulunmaktadır. Tirmizî'ye ulaştığı sened sayılarına göre bakıldığında hadis sayısı 500'ün üzerinde olan 1, 400-500 arası 1, 300-400 arası 1, 200-300 arası 2, 100-200 arası 9, 50-99 arası 18, 40-49 arası 5, 30-39 arası 4, 20-29 arası 2, 10-19 arası 7, 1-9 arası olan 2 bölüm mevcuttur.

Son râvi esas alındığında en çok hadis içeren Tefsîrü'l-Ḳur'ân Bölümü'nde 405, Menâḳıb Bölümü'nde 338, Ṣalât Bölümü'nde 279, Deʿavât Bölümü'nde 238 hadise yer verilmektedir. 100'ün üzerinde hadis içeren bölümlerden Ḥacc'da 152, Birr ve ṣıla'da 140, Ṭahâret'te 133, Edeb'de 119, Zühd'de 114, Ṣavm'da 113, Fiten'de 113, Büyû'da 112, Cenâ'iz'de 110, Ṣıfatü'l-ḳıyâme, Reḳāiḳ ve verâ'da 107 hadis bulunmaktadır. En çok hadisin bulunduğu bu 14 bölümde toplam bâb sayısı 1356, toplam hadis sayısı ise 2473'tür (Bk. Tablo 4).

Tablo 4: *es-Sünen*'de 100'ün üzerinde Hadis İçeren Bölümler

Sıra	BÖLÜM ADI	BAB SAYISI	HADİS SAYISI (SON RÂVİYE GÖRE)	HADİS SAYISI (İLK RÂVİYE GÖRE)
1	Tefsîrü'l-Ḳur'ân	95	405	554
2	Menâḳıb	75	338	409
3	Ṣalât	219	279	364
4	Deʿavât	139	238	291
5	Ḥacc	116	152	190
6	Birr ve ṣıla	87	140	171
7	Ṭahâret	112	133	207
8	Edeb	75	119	164
9	Zühd	64	114	134
10	Ṣavm	83	113	166
11	Fiten	79	113	138
12	Büyû'	76	112	146
13	Cenâ'iz	76	110	161
14	Ṣıfatü'l-ḳıyâme, Reḳāiḳ ve verâ'	60	107	131
	Toplam Bâb Sayısı	**1356**		
	Toplam Hadis Sayısı		**2473**	**3226**

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bâblardaki, hadis sayıları genelde 1 veya 2 hadislidir. Son râvi esas alındığında en fazla olarak 30'un üzerinde hadisi olan bir bâb vardır. Hadis sayısı 20-29 arası olan 4, 10-19 arası olan 13, 5-9 arası olan 55, 4 olan 56, 3 olan 169, 2 olan 511, 1 olan 1418 bâb bulunmaktadır. Hadislerin Tirmizî'ye ulaştığı sened sayıları esas alındığında 30'dan fazla hadis içeren 3 bâb vardır. Hadis sayısı 20-29 arası olan 6, 10-19 arası olan 15, 5-9 arası olan 140, 4 olan 152, 3 olan 277, 2 olan 611, 1 olan 1023 bâb mevcuttur.

Bilhassa Tefsîrü'l-Ḳur'ân Bölümü'ndeki bâblarda birçok bâb alt başlık koyulabilecek durumda olmakla birlikte koyulmaması tercih edilmektedir. Mesela en çok bâb içeren

“Ve min Sûreti’l-Baḳara” Bakara Sûresi’nin farklı birçok âyet-i kerîmesi ile alâkalı birçok hadis-i şerif içermektedir. Ancak farklı âyetler ile alakalı hadisler zikredilirken ayrı bir bâb açılmamaktadır.

Son râvi esas alındığında 10’un üzerinde hadis içeren 18 bâbın yarısı Tefsîrü’l-Ḳur’ân, yarısı Menâḳıb Bölümü’ndendir. Tefsîrü’l-Ḳur’ân Bölümü’nde hadisler, ilgili sûre ve âyet-i kerîmelerin Kur’ân-ı Kerîm’deki sırasına göre zikredilmektedir. “Ve min Sûreti’l-Baḳara” Bâbı 37, “Ve min Sûreti’n-Nisâ’” Bâbı 26, “Ve min Sûreti Âl-i ‘İmrân” Bâbı 22, “Ve min Sûreti’l-Mâide” Bâbı 21, “Ve min Sûreti’t-Tevbe”, “Ve min Sûreti Benî İsrâîl” ve “Ve min Sûreti’l-Ahzâb” Bâbları on dokuzar, “Ve min Sûreti’z-Zümer” ve “Ve min Sûreti’l-En‘âm” Bâbları on birer hadis içermektedir.

Menâḳıb Bölümü’nde ilk zikrettiği “Bâbün fî faẓli’n-Nebî -ṣallallâhü aleyhi ve sellem-” Bâbı’nda 15, Menâḳıb Bölümü’ndeki Hz. Alî ile ilgili olmakla birlikte isimsiz olan bir bâbda 22, “Menâḳıbü’l-Ḥasen ve’l-Ḥüseyn -‘aleyhime’s-selâm-” ve “Bâbün fî menâḳıbi ‘Osmân b. ‘Affân -raḍıyallâhü anh-” on altışar, “Bâbün fî menâḳıbi ‘Ömer b. el-Ḫattâb -raḍıyallâhü anh-” Bâbı’nda 14, “Bâbün fî menâḳıbi Ebî Bekr ve ‘Ömer -raḍıyallâhü anhümâ kileyhümâ-”, “Bâbün fî faẓli’l-Enṣâr ve Ḳureyş” ve “Bâbün fî faẓli’l-Medîne” Bâblarında on ikişer, “Bâbü Faẓli ‘Âişe -raḍıyallâhü anhâ-” 10 hadis içermektedir (Bk. Tablo 5).

Tablo 5: *es-Sünen*’de 10’dan Fazla Hadis Bulunduran Bâblar

Sıra	Bölüm	Terceme	Hadis Sayısı (Son Râviye Göre)	Hadis Sayısı (İlk Râviye Göre)
1	Tefsîrü’l-Ḳur’ân	Ve min Sûreti’l-Baḳara	37	55
2	Tefsîrü’l-Ḳur’ân	Ve min Sûreti’n-Nisâ’	26	32
3	Tefsîrü’l-Ḳur’ân	Ve min Sûreti Âl-i ‘İmrân	22	32
4	Menâḳıb	Bâb (Bâbü menâḳıbi ‘Alî b. Ebî Tâlib’in devamı)	22	25
5	Tefsîrü’l-Ḳur’ân	Ve min Sûreti’l-Mâide	21	25
6	Tefsîrü’l-Ḳur’ân	Ve min Sûreti’t-Tevbe	19	26
7	Tefsîrü’l-Ḳur’ân	Ve min Sûreti Benî İsrâîl	19	24
8	Tefsîrü’l-Ḳur’ân	Ve min Sûreti’l-Ahzâb	19	28
9	Menâḳıb	Bâbün fî menâḳıbi ‘Osmân b. ‘Affân	16	18
10	Menâḳıb	Menâḳıbü’l-Ḥasen ve’l-Ḥüseyn ‘aleyhime’s-selâm	16	21
11	Menâḳıb	Bâbün fî faẓli’n-Nebî -ṣallallâhü aleyhi ve sellem-	15	16
12	Menâḳıb	Bâbün fî menâḳıbi ‘Ömer b. el-Ḫattâb -raḍıyallâhü anh-	14	16

13	Menâḳıb	Bâbün fî menâḳıbi Ebî Bekr ve ‘Ömer --raḍıyallâhü anhümâ kileyhümâ-	12	16
14	Menâḳıb	Bâbün fî faẓli’l-Enṣâr ve Ḳureyş	12	16
15	Menâḳıb	Bâbün fî faẓli’l-Medîne	12	16
16	Tefsîrü’l-Ḳur’ân	Ve min Sûreti’l-En‘âm	11	11
17	Tefsîrü’l-Ḳur’ân	Ve min Sûreti’z-Zümer	11	16
18	Menâḳıb	Bâbü Faẓli ‘Âişe -raḍıyallâhü anhâ-	10	13
		TOPLAM	314	406

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

es-Sünen’de “Tefsîrü’l-Ḳur’ân” ve “Deʿavât” Bölümlerinden sonra yer verilen Menâḳıb Bölümü’nde ilk on üç bâbda Hz. Peygamber ile ilgili bilgiler verilmektedir. İlki Hz. Peygamber’in fazileti, ikincisi doğum zamanı, üçüncüsü peygamberliğinin başlangıcı, dördüncüsü kaç yaşında peygamber olarak gönderildiği, beşincisi ve isimsiz bıraktığı altıncısı mucizeleri, yedincisi vahyin ona nasıl nazil olduğu, sekiz ve on ikincisi Hz. Peygamber’in görünüşü, dokuzuncusu konuşması, onuncusu gülüşü, on birincisi nübüvvet mührü, on üçüncüsü vefat yaşı hakkındadır. Bu şekilde Hz. Peygamber ile ilgili kısımda aslında 49 hadis, Tirmizî’ye ulaştığı sened bakımından 58 hadis yer almaktadır.

Menâḳıb Bölümü’nde Allah Resûlü’nden sonra Hz. Ebû Bekir hakkında bilgi verilmektedir. On dördüncü bâb Hz. Ebû Bekir’in adını taşımakta, on beşinci bâb isimsiz olmakla birlikte yine Hz. Ebû Bekir hakkındadır. On altıncı bâb Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer’in adını içermektedir. On yedinci bâb da isimsiz olmakla birlikte yine Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer hakkında hadisleri ihtiva etmektedir. On altıncı ve on yedinci bâbdaki her hadis Hz. Ebû Bekir hakkında olmakla birlikte bazı hadislerde Hz. Ömer zikredilmemektedir. On sekizinci bâb Hz. Ömer’in adını taşımaktadır. Hadisler Hz. Ömer ile ilgili olmakla birlikte bu hadislerim bazısında Hz. Ebû Bekir de Hz. Ömer ile birlikte zikredilmektedir. Bu beş bâbda Hz. Ebû Bekir ile ilgili 29, Tirmizî’ye ulaşma bakımından 38 hadis zikredilmektedir. Bu beş bâbda Hz. Ömer ile ilgili 26, Tirmizî’ye ulaşma bakımından 36 hadis yer almaktadır.

Menâḳıb Bölümü’nde Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer’den sonra Hz. Osmân ve Hz. Alî hakkında nakledilen hadislere yer verilmektedir. On dokuzuncu bâbda Hz. Osmân hakkında 16, Tirmizî’ye ulaşma bakımından 18 hadise yer verilmektedir. Yirminci bâb Hz. Alî’nin ismini taşımaktadır. İsimsiz yirmi birinci bâbda da Hz. Alî ile ilgili hadisler

devam etmektedir. Bu iki bâbda Hz. Alî ile ilgili 20, senedlerin Tirmizî'ye ulaşması bakımından 22 hadis nakledilmektedir.

Hulefâ-i Râşidîn'den sonra yirmi iki ile yirmi sekizinci bâblar arasında Cennet ile müjdelenen on sahâbîden diğerleri şu sırayla zikredilmektedir: Talha b. Ubeydillâh (öl. 36/656), ez-Zübeyr b. el-Avvâm, Abdurrahmân b. Avf ve Sa'd b. Ebî Vakkās ve Saîd b. Zeyd (öl. 51/671). Bu sahâbîlerden ez-Zübeyr b. el-Avvâm hakkındaki hadislere biri kendi ismiyle, diğer ikisi isimsiz olarak üç bâbda yer verilmektedir. Diğerleri hakkındaki hadisler kendi isimleriyle birer bâbda zikredilmektedir.

Aşere-i Mübeşşere'den sonra Hz. Peygamber'in bazı akraba ve aile fertleri de dahil olmak üzere genel veya özel olarak ashâb-ı kiramın birçoğu ile bazı yer ve toplulukların faziletleri hakkında nakledilen hadislere yer verilmektedir. Sadece hanım sahâbîlerin zikredildiği bâblarda sırayla Hz. Fâtıma'nın Fazileti, Hz. Hatîce'nin Fazileti", "Hz. Âişe'nin Fazileti" şeklinde özel ve "Nebî sallallâhü aleyhi ve sellem'in Hanımlarının Fazileti" şeklinde genel isimlendirmeli konulardaki ilgili hadisler aktarılmaktadır.

Menâḳıb Bölümü'nde sadece "bâb" şeklinde zikredilen iki terceme daha vardır. Bunlar elli dokuz ve altmışıncı tercemelerdir. Elli sekizinci terceme "(Bey'atürrıdvân'da) Ağacın Altında Biat Edenlerin Fazileti" adını taşımaktadır. İsimsiz olan elli dokuzuncu ve altmışıncı bâblarda iki hadiste Bey'atürrıdvân'a katılanlar hakkında övücü hadislere yer verilmekle birlikte diğer dört hadiste genel olarak ashâba kötü söz kullanılması ve eziyetten sakınılması ve onların değeri hakkındaki hadisler zikredilmektedir.

1.2.4. İçeriği ve Metodu

es-Sünen için kullanılan şu isimlendirme onun içeriği ve metodunu açıkça göstermektedir: *el-Câmi'u'l-muḫtaṣaru mine's-süneni an Resûlillâh ṣallallâhu aleyhi ve sellem ve ma'rifeti'ṣ-ṣaḥîḥi ve'l-ma'lûli ve mâ 'aleyhi'l-'amel.* Bu isimlendirme eserin özellikle Hz. Peygamber'den nakledilen hadisleri içerdiğini; ancak eserin tüm merfû hadisleri kapsamadığını, muhtasar tutulduğunu göstermektedir. Ayrıca hadislerin sıhhat, illet durumu ve bu hadislerle amel edilme durumu hakkında bilgi verildiği ifade edilmektedir. Tabi ki eser incelendiğinde bu kavramların detayları ve istisnaları görülmektedir.

- Tirmizî'nin eseri "*el-Câmi'*" ismine uygun şekilde câmi türü eserlerde bulunan sekiz konuyu içermektedir. *Kütüb-i Sitte*'nin diğer eserleri gibi Tirmizî'nin *el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ*'i de konularına göre (ale'l-ebvâb) hazırlanmış bir tasniftir. Tirmizî, konu başlıkları ve sıralamasında özellikle Buhârî'den etkilenmekle birlikte ondan ayrıldığı noktalar da vardır. Eserin sünenlerde olduğu gibi "Kitâbü'ṭ-Ṭahâre" ile başlaması, bölüm adlarını verirken "kitâb" yerine "ebvâb" kelimesini kullanması ve "an Resûlillâh sallallâhü aleyhi ve sellem" kaydıyla hadislerin merfû olduğunu belirtmesi belirgin özelliklerindendir.[833] Câmilerde bulunan sekiz konunun dışında eserinin sonundaki el-'İlel Bölümü ile hadis usûlü ile ilgili ilk çalışmalardan birini gerçekleştirmektedir.

Sünen-i Tirmiẕî'de özellikle "Menâḳıb" ve "Tefsîrü'l-Ḳur'ân" bölümleri geniş tutulmaktadır. Bu iki bâb diğer *es-Sünen*lerde yoktur.[834] Meşhur *es-Sünen* musannifleri içerisinde Tirmizî dışında hiçbiri, eserlerinde sahâbe için de ayrı bir bölüm ayırmamaktadır. Dârimî, Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce, Dârekutnî ve Beyhakī gibi ünlü muhaddislerin *es-Sünen*lerinde "Ma'rifetü'ṣ-ṣaḥâbe" veya "Menâḳıbü'ṣ-ṣaḥâbe" başlığı altında ayrı bir bölüm olmadığı gibi bu muhaddislerin, sahâbeye dair bilinen müstakil eserleri de bulunmamaktadır. Bu konuda *sünen* türünde eser veren muhaddisler içinde Tirmizî tek istisna olarak karşımıza çıkmaktadır.[835]

- "Muhtasar" ifadesi eserin muhtasar tutulduğunu beyan etmektedir. Zira Tirmizî, eserinde ta'lîk rivayetleri çokça zikretmekte, bazen bunları da kısaltarak ta'lîkin ta'lîki denebilecek olan "Ve fi'l-bâb" şeklindeki kullanıma çokça yer vermektedir. Bazen muallak olarak veya "Ve fi'l-bâb" kısmında zikrettiklerinin senedli halini de ihtiyaç halinde zikretmektedir. Tirmizî'nin ta'lîk olarak veya "Ve fi'l-bâb" kısmında zikretmediği başka makbul rivayetlerinin de olduğu söylenebilir. Zira o, bildiği tüm hadisleri zikretmeyi ve onlara işaret etmeyi hedeflemedi. Bu nedenle Tirmizî'nin eserinde vurgulamak istediği hususları aktardığı söylenebilir.

Tirmizî senedini kısmen veya tam hazfederek naklettiği rivayetlerin senedli halinden haberdar olduğunu gösteren beyanları vardır. Zira birçok yerde muallak tarik[836] veya

[833] Çakan, "el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ", 7/129. Bu maddede *Sünen-i Tirmiẕî*'de mevkūf ve maktû hadislerin sadece merfû hadisler değerlendirilirken zikredildiği şeklindeki tespit sadece mevkūf hadis olan bazı bâbların da olması sebebiyle güncellenmelidir.
[834] Köycü, *Metotça Tirmizî*, 18.
[835] Ali Yardım, "Ashâb Bilgisinin Kaynakları", 274-5.
[836] 22, 30, 230. hadis.

"Ve fi'l-bâb"[837] kısmıyla atıfta bulunduğu bu nakillerin senedli halini de vermektedir. Bazen muallak tarik[838] veya "Ve fi'l-bâb"[839] kısmıyla atıfta bulunduğu rivayetlerin -tam senedli halini belirtmeden- sıhhat hükmünü belirtmektedir.

- Tirmizî'nin eserinin isimlendirilmesinde kullanılan "*es-Sünen an Resûlillâh*" ifadesi Hz. Peygamber'den nakledilen sünnet-i seniyyeleri içerdiğini göstermektedir. Senedli rivayetlerin büyük çoğunluğunun merfû olması bunu desteklemektedir. Hz. Peygamber'in sünnet-i seniyyesini gösteren rivayetlerin çoğunluğu Hz. Peygamber'in kendi sözlerinin nakledildiği kavlî sünnet olmakla birlikte, bazısı başkalarının onun fiil[840] ve takrirlerini[841] aktarımı şeklindedir. Ancak *Sünen-i Tirmiẕî*'de mevkūf ve bundan daha az olmak üzere maktû rivayetler de yer almaktadır. Mevkūfların bazısı merfû hadisin mevkūf varyantı da olduğunu göstermek içindir.[842] Bazısı ise hükmen merfû olma özelliğine sahiptir.[843] Bazısı ise bu durumlar olmadan mevkūf birer rivayettir.[844] Hadislerin kaynağına göre sınıflandırıldığı bu tasnife göre *es-Sünen*'de kudsî[845] hadislerin de bulunduğu ifade edilebilir.

Senedi zikredilerek nakledilen maktû hadisler az sayıdadır. Bunlar da kelâm-ı kibâr olarak güzel ve faydalı içeriklere sahiptir. Mesela Abdullâh b. el-Mübârek'in "Güzel ahlak, güler yüzlü olmak, iyiliği yaymak ve ezaya engel olmaktır"[846] şeklindeki ifadesi, Hasan-ı Basrî'nin "…Ey Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver…" (el-Bakara 2/201) ayetiyle ilgili olarak "İyilik dünyada ilim ve ibadet, ahirette Cennet'tir"[847] şeklindeki tefsiri aktarılmaktadır. Saîd b. Cübeyr'in de "Beni anın ki ben de sizi anayım" (el-Bakara 2/153) ayetiyle ilgili olarak "Bana itaat ile beni anın, ben de sizi mağfiret ve rahmetimle anayım…" şeklinde tefsir ettiği aktarılmaktadır.[848] Muhammed b. Sîrîn'in "Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'e dil uzatan kimsenin Hz.

[837] 9, 38, 53. hadis…
[838] 80, 159, 2392. hadis.
[839] 1736, 2376. hadis.
[840] 702, 936. hadis… Fiilî bir sünnetin sahâbe ve sonrasında tâbiûna uygulanarak geçtiği bir hadis için bk. 1736. hadis.
[841] 783. hadis.
[842] 1104, 1178. hadis…
[843] 359, 486. hadis…
[844] 487, 1055. hadis…
[845] 475. hadis.
[846] 2005. hadis.
[847] 3488. hadis
[848] 3603. hadis.

Peygamber'i sevdiğini sanmıyorum"[849] dediğinin aktarılması ise aşırı şiîlerin naslara da aykırı olan bu tutumlarına tepki mahiyetindedir. İbrâhîm en-Nehaî'nin "Bina yapmanın tümü vebaldir"[850] ifadesi inşaat sektörünün ağır bir sorumluluğu gerektirdiğine dikkat çekmektedir.

Kütüb-i Sitte içinde en fazla mevkūf ve maktû hadis içeren eser olan *Sünen-i Tirmiẕî*'nin 24 bölümünde mevkūf ve maktû rivayetler bulunmaktadır. Tirmizî *es-Sünen*'in yarıya yakın bölümünde (23 bölüm) mevkūf ve maktû rivayete yer vermemektedir. Zira o, bu rivayetleri daha çok hüküm bildiren bölümlerde zikretmektedir. Bu durum, hüküm bildiren bâb hadislerini değerlendirirken sahâbe ve tâbiûn kavillerinin de bâbdaki hadislerle birlikte ele alınması gereğine Tirmizî tarafından işaret edilmek istenmesi şeklinde yorumlanmaktadır.[851]

Tirmizî'nin *el-Câmi'*i'ndeki mevkūf hadisler, bazen senedleri muttasıl, müstakil mevkūf hadisler olarak, bazen de bazı merfû hadislerin sonunda rivayet edilen hadisin başka râvîler tarafından mevkūf olarak da rivayet edildiği râvîlerin isimleri sayılarak belirtilmektedir. Tirmizî çoğu kere de merfû olarak rivayet ettiği hadislerin akabinde rivayet edilen hadisle amel eden ve etmeyen sahâbîlerin isimlerini ve konu hakkındaki görüşlerini de vermektedir. Bazen de isim vermeden rivayet edilen bu hadisle ashâbın amel ettiğini mutlak olarak zikretmektedir.[852]

Tirmizî, *el-Câmi'*i'nde çeşitli sahâbe ihtilaflarına yer verirken Buhârî bu gibi ihtilaflara yer vermemektedir. Buhârî, mevkūf hadisleri kendi fıkhî görüşlerine mesned olması için, Tirmizî ise ashâbın görüşlerini yansıtmak için rivayet etmektedir. Bu görüşler arasından uygun görürse tercih yapmaktadır. *Sünen-i Tirmiẕî*'de maktû kavramı kullanılmamaktadır. *el-Câmi'* tabiûn ve onları takip eden muhaddis ve fakīhlerin sözleriyle doludur. Bu durum, ümmetin o konudaki anlayış ve uygulamasının ne yönde

[849] 3685. hadis.
[850] 2480. hadis.
[851] Hıdır, a.g.e., 122-123. Burada *el-Câmi'*de -tasnif içerisinde ayrı ayrı rivayet olduğu halde bir paragrafta sunulan rivayetler ayrı birer rivayet olarak hesaplanarak- 112'si mevkūf, 72'si de maktû rivayet tespit edildiğinin belirtilmesi, zikredilen sayıların *Sünen-i Tirmiẕî*'deki mevkūf ve maktû rivayet sayısını yansıtmadığını göstermektedir.
[852] Hıdır, a.g.e., 60-1. Tirmizî, Câmisi'nde mevkūf ve maktû rivayetleri büyük oranda merfû hadisleri değerlendirirken zikrettiği belirtilmiştir (Hıdır, *Tirmizî'deki Mevkūf ve Maktûlar*, 123).

tecelli ettiğini bize göstermesi bakımından Tirmizî'nin *el-Câmi'*i'nin önemli hususiyetlerinden biridir.[853]

- *"Ma'rifeti'ş-şaḥîḥi ve'l-ma'lûl" ifadesi* hadislerin sıhhat ve illet durumu hakkında bilgilendirme yapıldığını ifade etmektedir. Hadisin sıhhat ve illet durumunun anlaşılabilmesi için ise râvilerin tanınması ve kaynaklarıyla ilişkilerinin tespit edilmesi ve aynı hadisi nakledenlerin rivayetlerinin birbiriyle kıyaslanması gerekmektedir. Bunun ilk aşaması olan ve hadislerin sonrakilere ulaşmasını sağlamaları sebebiyle râvi tanıtımlarına *es-Sünen*'de önem verilmektedir. Râvinin ismi,[854] nesebi,[855] künyesi,[856] nereli olduğuna dair nisbesi,[857] lakabı,[858] isim ve künyesi,[859] muhadram[860] veya sahâbî olduğu,[861] kimin arkadaşı olduğu,[862] hayatı,[863] akrabası,[864] râvisi,[865] Hz. Peygamber'den naklettiği başka hadisinin olup olmadığına[866] dair bazı bilgiler verilmektedir. Bazen çeşitli bölgelerdeki kişilerden rivayetlerinin kabul durumuna değinilmektedir.[867] İsmi veya nesebi yanlış zikredilenlerin doğru yazımı gösterilmektedir.[868] İsminde ihtilaf varsa belirtilmekte,[869] bazen tercihte bulunulmaktadır.[870] İsim ve nesebinin yerleri değiştirilerek (taklîb ile) zikredilen râvilerin durumu ve bunların bazısında doğrunun tespitine yönelik ızdırap / büyük bir zorluk olduğu belirtilmektedir.[871]

Râvilerin sahâbe ile akrabalık durumları varsa bildirilmektedir. Bu durum doğrudan senedde bildirilmektedir. Mesela Tirmizî hocası Abdullâh b. Saîd'in nesebini aşere-i

[853] Hıdır, a.g.e., 61
[854] 2, 7, 8, 141. hadis.
[855] 13, 106, 832, 1858, 2415. hadis. 445'tekinin babasının sahâbî olduğu bildirilmekte, 1858'tekinin dedesinin, 832'dekinin dedesinin babası, ve 2415'tekinin dedesinin dedesinin sahâbî olup bu sahâbîlere uzanan soy ağaçları bildirilmektedir.
[856] 13. hadis.
[857] 196, 220, 245. hadis.
[858] 3448. hadis.
[859] 8. hadis.
[860] 2791. hadis.
[861] 264, 274, 2147, 2160, 2768. hadis.
[862] 13. hadis.
[863] 264 1022. hadis.
[864] 1022. hadis.
[865] 3448. hadis.
[866] 35. hadis.
[867] 2120. hadis.
[868] 452, 474, 1034, 1701, 3018, 3320. hadis. 3320. hadisin senedinde nesebi yanlış zikredilenin doğru hali belirtilip senedinde bu doğru haliyle geçtiği bir hadisi aktarılmaktadır. Bunların bazısında ismi telaffuzda yanılan kişi de belirtilmektedir: 872, 1034, 1701. hadis.
[869] 474, 702. hadis. Mısır ve Irak ehlinin bir râvinin ismini farklı telaffuz ettiklerine dair bk. 709, 773. hadis.
[870] Tercih edilen esahh / (bu) daha doğru" (2, 86, 92, 872, 939. hadis) gibi ifadelerle belirtilmektedir.
[871] 50, 296, 748, 1634, 1914.

mübeşşereden Abdurrahmân b. Avf'a kadar zikretmektedir.[872] Diğer bir hocası Ahmed b. Bekkâr'ı *es-Sünen*'de ilk zikrettiği yerde sahâbî Büsr b. Ertât'ın nesebinden olduğunun söylendiğini belirtmektedir.[873] Hocalarının üst tabakalarındakilerde de böyle bu şekilde davranmaktadır. Mesela hocasının hocasını Abdülmüheymin b. Abbâs b. Sehl b. Sa'd es-Sâidî diye zikrederek sahâbî Sehl b. Sa'd ile irtibatını göstermektedir.[874] Hocasının hocasını Hârice b. Abdillâh b. Süleymân b. Zeyd b. Sâbit diye zikrederek nesebini vahiy kâtibi Zeyd b. Sâbit'e kadar bildirmektedir.[875] Hocasının hocası Sâlih b. Mûsâ'nın da Talha b. Ubeydillâh'ın neslinden olduğunu ifade etmektedir.[876] Senedde kendisinden üç sonraki İsmâîl b. Muhammed b. Sa'd b. Ebî Vakkās'ı da aşere-i mübeşşereden olan dedesine kadar nesebini vererek zikretmekte,[877] Ömer b. Süleymân'ın[878] ise Hz. Ömer'in nesebinden olduğunu dile getirmektedir. Bir rivayette kendisinden dört sonraki İbrâhîm b. Muhammed'in Hz. Alî'nin soyundan geldiğini bildirmektedir.[879] Bazen de bu bilgiler hadisin nakledilmesinden sonra râvi tanıtımı faslında ifade edilmektedir. Bu, İslam'a çok büyük hizmet sunmuş sahâbeye vefa ve kadirşinaslık olarak değerlendirilebilir.

Bazen râvilerin itikadi görüş ve mezhepleri hakkında da *es-Sünen*'de bilgi verilmektedir. Mesela Kuteybe'den, Ömer b. Hârûn'ın sâhibü hadis biri olduğunu; bununla birlikte "İman söz (dille ikrar) ve ameldir" dediği aktarılmaktadır.[880] Eyyûb b. Âiz et-Tâî hakkında zayıf görüldüğü ve mürcienin görüşlerini benimsediğinin söylendiği ifade edilmektedir.[881] Telîd b. Süleymân'ın şiî olduğu söylenmektedir.[882]

İsnadda zayıf bir râvinin olması isnadının zayıf olmasına sebebiyet vermektedir. Tirmizî açıklamalarında da zayıf isnadlı bir rivayetin sıhhat vasfını kaybettiğini göstermektedir.[883] Bu yüzden ricâl değerlendirmelerine önem vermektedir. Tirmizî rical

[872] 2832. hadis.
[873] 24. hadis.
[874] 2012. hadis.
[875] 3691. hadis.
[876] 3739. hadis.
[877] 2151. hadis.
[878] 2656. hadis.
[879] 3638. hadis.
[880] 2762. hadis. "Sâhibü hadîs" terimi hakkında bk. Sezai Engin, "Bir Kavramın Analizi: Hadis İlimleri Açısından 'Sâhibu Hadis'", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20 / 38 (Aralık 2018): 57-85.
[881] 614. hadis.
[882] 3680. hadis.
[883] 2887. hadis.

değerlendirmelerinde bazen doğrudan kendisinin,[884] bazen hocalarının, bazen de hocalarının üst tabakalarındakilerin ifadelerini aktarmaktadır. Hocalarının üst tabakalarındaki âlimlerin ricâl hakkında yaptıkları değerlendirmeleri onlardan bazen senedli,[885] bazen senedsiz[886] olarak nakletmektedir. Tirmizî bazen de hem kendisinin hem de kaynağının görüşünü bildirmektedir.[887] Bazen nisbî cerh-ta'dîllere yer vererek râvileri veya bir râvinin farklı râvilerden rivayet durumunu kıyaslamaktadır.[888] Cerh-ta'dîl derecesi çok yakın olup bir tercih yapma zarureti olan râvilerde Buhârî[889] ve Dârimî[890] gibi hocalarına müracaat etmektedir.

es-Sünen'deki birçok yerde rivayetin senedinde geçen râvi, benzer isimli râvilerden ayırt edilmekte, benzer isimli râvinin hayatı,[891] cerh-ta'dîl durumu,[892] tâbiî[893] veya sahâbî[894] olduğu, öğrencisi[895] hakkında bilgi verilmekte,[896] bazen rivayette geçen râviyle cerh-ta'dîl durumları[897] veya yaşadıkları dönem[898] ve bölgeleri[899] açısından kıyaslanmaktadırlar. Tanıtırken bazen konu dışı da olsa bir rivayeti nakledilmektedir.[900]

es-Sünen'de bazen râvilerin ilgili hadisi nerede aldığı hakkında bilgi verilmektedir. Mesela Tirmizî Mervli hocası el-Hüseyn b. Hasen'den Mekke'de tahammül ettiğini

---

884 417, 480, 622, 1011, 1717, 1823, 2266, 2434, 2633, 2678, 2737, 2835, 2933, 3310, 3316, 3328, 3350, 3545, 3555, 3714, 3845, 3866, 3870, 3887. hadis…

885 17, 131, 466, 511, 719, 1168, 1715, 1950, 3715. hadis…

886 646, 850, 1041, 1683, 1897, 2878, 3717. hadis…

887 417, 800, 3195, 3386. 800. hadisteki râvi hakkında Tirmizî ve kaynağının görüşü zıttır.

888 789, 1984, 2747. hadis. 789'da ilgili rivayetin senedindekiyle kıyasladığı râvi Tirmizî de muallak rivayet senedleri de dahil olmak üzere hiç bulunmayan, İbn Mâce'nin *es-Sünen*'i ile Buhârî'nin *el-Edebü'l-Müfred*i'nde ise rivayetine yer verilen bir râvidir. Tirmizî'nin isim benzerliği sebebiyle bilgi verdiği bu râvinin, rivayetini naklettiği râviden daha sika olduğunu bildirmektedir (İbn Hacer, *Taḳrîb*, 447). Karşılaştırmalarda evsak, eslah, esbet ve ehfaz gibi kavramlar kullanmaktadır (17, 70, 789, 1174, 1984, 2120, 2747. hadis).

889 1793, 1886. hadis.

890 1886. hadis. Tirmizî hocalarından hem Buhârî hem de Dârimî'nin kendilerine göre "ercah / tercihe şayan" olanı belirttikleri râvi hakkında Dârimî'nin tercihini daha doğru bulmaktadır.

891 13. hadis.

892 789, 1792. hadis.

893 13. hadis.

894 274. hadis.

895 13. hadis.

896 13. hadis.

897 789, 1019. hadis.

898 789, 1984. hadis.

899 1792, 1984. hadis.

900 2, 155. İlkinde "Ve fi'l-bâb"da zikredilen ve hakkında bilgi verilen Sunâbihî'nin tanıtımına yönelik naklettiği bir hadis, ikincisinde hadisin senedindeki râvilerden Hakîm b. Cübeyr'in Şu'be tarafından diğer bir hadisi sebebiyle tenkide uğradığı belirtilerek bu tenkit edilen rivayeti konu dışı olarak nakledilmektedir (155. hadis). Bir rivayetin devamında senedin râvisi veya isim benzerliği gibi bir durum olmaksızın tanıtılan bir râvi hakkında bk. 3330. hadis.

bildirdiği bir hadisi rivayet etmektedir.[901] Basralı hocası İsmâîl b. İbrâhîm'in (öl. 193/809), Medineli Abdullâh b. el-Hasen'den (öl. 145/762) Mekke'de tahammül ettiği bir hadisi nakletmektedir.[902] Senedin üst tabakalarında Kûfeli Rib'î b. Hırâş (öl. 100/718), Hz. Alî'nin kendilerine Rahbe'de naklettiği bir hadisi aktarmaktadır.[903]

Bir yerde geniş çaplı bir değerlendirmeyle Mısır'ın Batısını "Mağrib" ve Mısır ve doğusunu "Meşrik" Bölgelerine ayrılması uygulaması[904] Yahyâ el-Kattân'dan nakille bir rivayetin senedi için belirtilmektedir. Bu rivayetin meşrikli bir isnadının olduğu belirtilerek râvilerinin hiçbirinin Mağrib'den olmadığına dikkat çekilmektedir.[905] *es-Sünen*'de genelde senedler meşrikî olmakla birlikte bu senedin meşrikli olmakla nitelenmesi râvilerinden birinin İfrîkī nisbeli olmasıdır. Bu rivayette İfrîkī nisbeli kişi Abdurrahmân b. En'um'dur. Abdurrahmân b. En'um, Mağrib'deki İfrîkıyye'de kadılık yapmakla birlikte Meşrik'teki Mısır ehlinden sayılmaktadır.[906]

es-Sünen'de bazen "Ve fi'l-bâb" kısmında geçen kişiler de tanıtılmaktadır. Mesela Sunâbihî bu kişilerdendir. Hz. Ebû Bekir'den rivayet eden Sunâbihî'nin Resûlullah'tan hadis dinlemediğini, isminin Ebû Abdillâh Abdurrahmân b. Useyle olduğunu, Hz. Peygamber'e gitmek üzere yola çıktığını; ancak o yoldayken Allah Resûlü'nün vefat ettiğini ve ondan (başkaları aracılığıyla) birkaç hadis rivayet etmiş olduğunu bildirmektedir. Allah Resûlü'nün arkadaşı es-Sunâbih b. el-A'ser el-Ahmesî'ye de Sunâbihî dendiğini, Hz. Peygamber'den "Diğer ümmetlere sizin çokluğunuzla övüneceğim, benden sonra birbirinizle savaşmayın" hadisini işittiğini haber vermektedir.[907]

Râvilerin tanıtımı yanında hadisin sıhhati bakımından önemi sebebiyle senedde inkıtâ olup olmadığına yönelik açıklamalara da *es-Sünen*'de yer verilmektedir. Rivayetin diğer tariklerine de değinilmekte, şâz[908] veya illetli[909] olup olmadığı hakkında bilgiler

[901] 2487. hadis.
[902] 315. hadis.
[903] 3715. hadis. Rahbe Fırat'ın üzerinde bir beldedir (İbnü'l-Esîr, *Lübâb*, 2/19).
[904] Aydınlı, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 167, 177.
[905] 159. hadis. Seneddeki râviler sırayla Merv, Vâsıt, Mısır, Medine şehirlerindendir. Ebû Gutayf ise meçhul bir râvidir. Her biri Meşriklidir.
[906] Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 17/102-103; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 6/173.
[907] 2. hadis.
[908] 1084, 1817, 3122. hadis…
[909] 5, 97, 1119. hadis…

vermektedir. Hadislerin çoğunun sahîh, hasen olduğu veya sahih olmadığı gibi sıhhat hükmü hakkında bilgi vermektedir.[910]

es-Sünen'in isminde geçen *"ve mâ 'aleyhi'l-'amel"* ifadesi ise hadislerde amelin ne üzere olduğunun belirtildiğini ve fıkhü'l-hadîs konusunun işlendiği göstermektedir. *es-Sünen*'de yer yer hadislerin şerhi yapılmakta,[911] hadislerdeki bilinmeyen kelimeler izah edilmektedir.[912] Fıkhü'l-hadîse dair açıklamalarda hadisin fıkhî yönden değerlendirilmesi yapılmaktadır.[913] Amelin ne üzerine olduğuna temas edilmektedir.[914] Birçok yerde aktarılan hadislerin devamında malumat durumuna göre sahâbeden itibaren Tirmizî'nin kendi dönemine kadarki birçok âlimin görüşü aktarılmaktadır.[915] Konuda icmâ[916] veya ihtilaf[917] varsa aktarılmaktadır. Tirmizî ihtilaflı meselelerde bazen tercihini de belirtmektedir.[918] Bazen de iki görüşün arasını telif etmektedir.[919] Farklı fıkıh okulları arasındaki ihtilafların öğrenilmesinde en önemli kaynaklardandır.[920]

Tirmizî neredeyse mezhepler arasındaki fıkhî ihtilaflar (ilm-i hilâf) konusunda telif edilen eserleri aratmayacak şekilde sahâbe, tâbiûn, fıkhî mezheplerin imamları ve diğer büyük âlimlerin görüşlerine yer vermektedir. Böylece Tirmizî rivayet ettiği hadisi sahâbe ve tâbiûnun nasıl anladıklarını ortaya koymak suretiyle oldukça faydalı bir iş yapmaktadır. Çünkü sahâbe ve tâbiûnun mezkûr hadis hakkındaki görüş ve değerlendirmelerinin bilinmesi hadislerin iyi bir şekilde anlaşılabilmesi için çok önemlidir.[921]

Tirmizî'nin tarafları delilleriyle beraber vermesi hilâf ilmi açısından önemlidir. Onun bir konudaki farklı görüşleri vermesi ancak hilâf kitaplarına ait bir özelliktir. Ebû Îsâ'nın kitabı günümüzde müntesibi pek kalmamış olan Evzâî, Abdullah b. el-Mübârek,

---

[910] 1111-1118. hadis….
[911] 312, 652, 697. hadis.
[912] 377, 1351, 2341. hadis.
[913] 41, 58, 69, 322, 399, 738. hadis.
[914] 20, 35, 36, 266, 267. hadis.
[915] 8, 13, 16. hadis…
[916] 139, 278, 281, 351, 419, 926, 927. hadis…
[917] 7, 86, 87, 115, 144, 185. hadis… İhtilaf durumunda bazen amelin "bazıları" (899. hadis) veya "çoğunluğa" (900. hadis) göre ne üzere olduğu ifade edilmektedir.
[918] Bazen kendi görüşü olarak (511, 537, 779, 1371, 1412), bazen de "ındenâ" diye kendiyle birlikte ehl-i hadisin görüşü olarak tercihini belirtmektedir (204. hadis). İhtilafların bazısı sahâbe arasındadır (69, 100, 144. hadis).
[919] Hıdır, a.g.e., 52-3.
[920] Brockelman, *Târîḫu'l-edebi'l-'Arabî*, 3/189.
[921] Hıdır, *Tirmizî'deki Mevkūf ve Maktûlar*, 52 .

Süfyân es-Sevrî, İshâk b. Râhûye gibi mezheplerin yanında Ebû Hanîfe, Mâlik, Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'in de fıkhını delilleriyle beraber bize iletmesi açsından hilâf ilminde önemli bir kaynaktır. Tirmizî'nin *es-Süneni*'nde Muhammed b. Nâsır el-Mervezî (öl. 294/907), İbn Cerîr et-Taberî (öl. 310/923) ve Ebû Ca'fer et-Tahâvî (öl. 321/923) gibi âlimlerin hilâf kitaplarından daha fazla fıkhî zenginlik olduğu ve *es-Sünen*'in bu anlamda günümüze ulaşmış ilk hilâf kitabı olduğunun söylenebileceği ifade edilmektedir.[922] Fıkıh tarihi açısından *es-Sünen*'in diğer önemli bir özelliği ise Tirmizî'nin kendi dönemine kadar olan süreçte ulemânın icmâ ettiği bazı konuları belirtmesidir. Bu anlamda *Sünen*, aynı zamanda bir icmâ' kitabıdır.[923]

es-Sünen'in fıkıh tarihi açısından önemli diğer bir özelliği ise burada yer verilen görüşlerin belirli senedlerle naklidir. Tirmizî mezheplerin görüşlerini belirli senetlerle almaktadır.[924] Tirmizî, sahîh dediği bazı hadislerle amel etme noktasında bazı fukahânın ihtilaf ettiğini de söylemekte; fakat bu ihtilafın sebebini zikretmemektedir.[925] Bu tip hadislerle bazı fukahâ tarafından amel edilmemesinin araştırılması sonucunda bunun ana sebeplerinin yorum farkı, tercih ve telif metodu, hadisin sıhhati ve nesih ihtimali olduğu söylenmektedir.[926]

Tirmizî hadisler arasındaki teâruzları kendisinden önceki âlimlerin görüşlerine dayanarak gidermeye çalışmaktadır. Neshin söz konusu olduğu bahislerde genellikle önce mensuh, sonra da nâsih hadisler sıralanmaktadır.[927]

- Tirmizî'nin eserinin isimlendirilmesinde zikredilenlerden hareketle ana başlıklar halinde zikredilen Tirmizî'nin içerik ve metoduna biraz daha yakından bakıldığında şu hususlar dile getirilebilir: Tirmizî bâb başlıklarının tanziminde bazı metotlar uygulamaktadır. Bâb başlığını zikrederken en çok "Bâbü mâ câe fî…" kalıbını kullanmakta ve 1185 kez zikretmektedir. Kalıp olarak "Bâbü mâ câe…"yi 161, "Bâbün fî…"yi 152, "Ve min Sûreti…"yi 98, "Bâbün/Bâbü…"yü 98, "Bâbü mâ câe enne…"yi 85, "Bâbü mâ yekūlü…"yü 34, "Menâḳıbü…"yü 27, "Bâbü mâ z̲ükira…"yı 22, "Bâbü

[922] Ertaş, *Tirmizî'de Fıkıh Mezhepleri*, 7, 17-18, 84-85.
[923] Ertaş, a.g.e., 9.
[924] Ertaş, a.g.e., 7.
[925] Arık, *Tirmizî'de Fukahânın İhtilafları,* 16.
[926] Arık, , a.g.e., 109-111.
[927] Çakan, "el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ", 7/130. Burada örnek olarak iç yer zikredilmektedir Tirmizî, "Tahâret", 6-7 (No. 8-10), 8-9 (No. 13-14), 58-59 (No. 79-80). Bunların ilk ikisinde ikinci zikredilenler ruhsat olarak belirtilmektedir.

mâ…”yı 15, “Bâbü men…”i 11, “Bâbü menâḳıbi…”yi 9, “Bâbün âḫar fî faẓli...”, “Eḥâdîsün şettâ min Ebvâbi...” ve “Sûretü...”yü birer kez zikretmektedir. Bâb başlıkları bu kalıplarla çoğu kere o bâbın hadislerindeki ifadelerden bir sonuç bildirmeyecek tarzda tespit etmektedir. Bazı bâb başlıkları ile konu arasındaki ilginin zorlukla kurulduğu ifade edilmektedir.[928] 306 kez “Bâb”, 36 kez “Bâbün minh”, 5 kez “Bâbün âḫar”, 5 kez “Bâbün minhü eyḍan”, 3 kez “Bâbün minhü âḫar” terceme kalıplarını zikretmekte ve bunları sadece bâbları ayırma ya da önceki bâba atıf amaçlı kullanılmaktadır. Bâb başlığının içeriğinde de âyet-i kerîme ve hadis-i şeriflerin içeriğinden de yaralanmaktadır.

Tirmizî bâb başlıklarında bazen hadisle ilgili değerlendirmesini de belirtmektedir. Kendine özgü bu usulünde Tirmizî'nin ictihadını belirtirken bâb başlıklarında soru kalıbı kullanma, peşi sıra birbirine zıt başlıklar verme -bu şekilde davrandıklarında ilki mensûh ve ikincisi nâsihtir- ve hadisten çıkarılan hükme göre başlık koyma yöntemlerini izlemektedir.[929] Tirmizî görüş farklılıkları olan konulara ait bâb başlıklarının tanziminde kullandığı soru kalıplarını “metâ”, “keyfe”, “kem”, “hel” gibi çeşitli soru edatlarıyla oluşturmaktadır. Tirmizî, bilhassa Menâḳıb Bölümü'nde bâb başlıklarından bazılarını şahıs isimlerine göre tanzim etmektedir.[930]

Tefsir Bölümü'nde bâblar sûrelerin Kur'ân-ı Kerîm'deki tertibine uygun şekilde sıralanmaktadır. Bu bölümdeki terceme isimlerinde sûre isimleri ve ayetlerden istifade edilmektedir. Bazı sûreler daha çok kullanılandan farklı şekillerde isimlendirilmektedir. Mesela İsrâ Sûresi “Benû İsrâîl Sûresi”, Fâtır Sûresi “Melâike Sûresi” şeklinde zikredilmekte; Zuhruf Sûresi “Hâ mîm. Ayn sîn kāf” Sûresi, Meâric Sûresi “Seele Sâil” Sûresi şeklinde baş kısımları zikredilerek ifade edilmektedir. Bu bökümdeki bâbların birçğuna “Besmele” ile başlamaktadır. Bu şekilde sûrelerin çoğuyla ilgili hadisler aktarılmaktadır. Uzun sûrelerde çok fazla âyet hakkında hadisler vârid olduğundan bu bâblar uzun olmaktadır.

Tefsir Bölümü'nün Tevbe Sûresi'nin işlendiği 10.bâbının ilk hadisinde İbn Abbâs, Hz. Osmân'a Tevbe Sûresi'nin yeri ve başında besmele yazılmama sebebini sormaktadır. Hz. Osmân, Allâh Resûlü'nün hayattayken nâzil olan ayetleri “Şu sûrelerin şurasına

[928] Çakan, “el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ”, 7/130; Ebû Tâlib el-Kādî, *'İlelü't-Tirmiziyyi'l-kebir,* 20.
[929] Ertaş, a.g.e., 15-7.
[930] Köycü, *Metotça Tirmizî*, 43.

koyunuz" şeklinde açıkladığını belirtmektedir. Medîne'de inen ilk sûrelerden olan Enfâl sûresi ile Kur'ân'ın son inen sûresi Berâe (Tevbe) Sûresi'nin konularının aynı olduğunu, Hz. Peygamber'in bu iki sûrenin ayrı mı bir mi olduğunu açıklamadan vefat ettiğini söylemektedir. Bu nedenle ikisini bir sûre zannettiğini ve bu iki sûreyi birbirine birleştirerek aralarına besmele koymadığını ifade etmektedir. Tirmizî, bu sûreden sonra sûrelerle ilgili her bâb başlığının akabinde besmeleyi zikretmektedir. Tirmizî'nin Tevbe Sûresi ile ilgili bâbın ardından her bâb başlığında besmele geçmesinin ardından her bâb başlığına "besmele" ile başlaması, Tevbe Sûresi'ndeki bâblardan önce böyle yapmaması şu şekilde yorumlanabilir: Tirmizî, sûrelerin başlarında besmelenin bulunduğunun açıkça belirtildiği bu hadise ittiba ettiğini göstermek istemektedir. Ayrıca Enfâl ve Tevbe Sûrelerinin ayrı veya bir sûre mi oldukları ihtilafında yanlış bir tutum sergilememek için bu sûreye kadar sûre isimlerinde besmele çekmemekte ve bu sûrelerin bir veya ayrı mı olduğuna doğrudan veya dolaylı işarette bulunmak istememektedir.

Muhammed b. Tâhir el-Makdisî (öl. 507/1113), Tirmizî'nin *es-Süneni*'nde bâbı oluşturma yöntemi hakkında önce o konuda bir sahâbîden meşhur olan bir hadisi oraya koyduğunu belirtmektedir. Bu hadisin de o sahâbîye kadar tarikinin sahih olan ve sahîh kitaplarında yer alanını aldığını belirtmektedir. Devamında bâbda diğer bir sahâbînin, sahîh kitaplarda onun tarikinden yer verilmeyen ve hükmü sahîh olsa da tariki ilki gibi (çok kuvvetli) olmayan rivayetini verdiğini bildirmektedir. Bunları "Ve fi'l-bâb" kısmının takip ettiğini söylemektedir. "Ve fi'l-bâb" kısmında bu konuda hadis nakleden sahâbîleri saydığını; sadece birkaç bâbda olmak üzere (meşhur sahâbîyi de "Ve fi'l-bâb" kısmında zikretmesini) az bir şekilde uyguladığını ifade etmektedir.[931] Makdisî'nin belirttiği üzere bâbda en sahîh olanı ilk sırada verdikleri olmakla birlikte sıralamada sonra verdikleri de bulunmaktadır. Tirmizî'nin "Ve fi'l-bâb" kısmında meşhur sahâbîyi zikretme sebebi o sahâbînin bâbda zikredilen hadisini kastetmesinden ziyade o konuda olmakla birlikte içeriği bir miktar farklı diğer bir rivayetine veya ondan nakledilen meşhur diğer bir tarike işaret etmek istemesidir.

İbn Receb, Tirmizî'nin senedinde garîblik bulunan hadisleri umumiyetle konuya girerken zikretmesine itiraz edildiğini belirtmektedir. Ancak isnadlardaki illetleri

[931] Ebü'l-Fazl Muhammed b. Tâhir el-Makdisî, *Şürûṭü'l-e'immeti's-sitte* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1405/1984), 21.

açıklaması ve ardından sahîh olanları belirtmesi sebebiyle bunun bir kusur olmadığını, onun kasdının illetleri zikretmek olduğunu söylemektedir. Önce kusurlu senedleri, ardından da sağlam senedleri sıralamanın Nesâî tarafından da devam ettirildiğini ifade etmektedir. Ebû Dâvûd'un uygulamasının ise bunun aksi yönünde olduğunu önce sahihleri zikrettiğini, bazen ise illetlileri hiç zikretmediğini bildirmektedir.[932]

es-Sünen'de daha sahih olanın önce zikredildiği hadisler de bulunmaktadır. Mesela senedlerinde zayıf râvileri olmayan ve Ebû Avâne ile birlikte son dört râvileri aynı olan iki tarik aracılığıyla Allah Resûlü'nden bir hadis aktarılmaktadır. Âlî senedli olan ilk rivayetin daha sahih olduğu söylenmektedir. Halbuki Ebû Avâne'ye kadar olan râvilerinin ta'dîl dereceleri bakımından ilkinin râvilerinin ta'dîl dereceleri ikinciden düşüktür. Bununla birlikte bâbda zikredilen muallak bir rivayette Ebû Avâne'ye kadar olan senedin zikredilen kısmı ikinciden kuvvetlidir ve bu hadisin ilk hadise benzediği söylenmektedir. Diğer bir muallak nakilde ise seneddeki râvilerden birinin zikredilmediği bilgisi verilmektedir.[933] Sonuçta burada daha doğru olan birinci rivayet, kendisini destekleyen muallak bir rivayet sebebiyle daha sahih konumuna yükselmekte ve Tirmizî bunun daha doğru olduğunu dile getirmektedir.

Bazen hadisin meşhur olduğu râvi veya tarikine de temas edilmektedir. Mesela senedli ve muallak olarak birer tariki aktarılan hadisin akabinde bu hadisin sahâbî Ebü's-Senâbil'in nakliyle meşhur olduğu ifade edilmektedir.[934] Bir hadisin de son beş râvileri aynı olan iki tarikinden ikincisinin naklinden meşhur olduğu bildirilmektedir.[935] Câbir b. Abdillâh'ın bir rivayette Hz. Ömer aracılığıyla, diğerinde ise doğrudan Hz. Peygamber'den naklettiği iki hadisten ikincisinin meşhur olduğu ifade edilmektedir. Medar râviden ilkinde rivayet edenin "sika hâfız" olduğu bildirilmektedir. Ancak -isim verilmemekle birlikte- birçok kişinin ikinci hadisteki gibi naklettiği haber

[932] Ebü'l-Ferec Zeynüddîn Abdurrahmân b. Ahmed b. Abdirrahmân Receb el-Hanbelî el-Bağdâdî ed-Dımaşkī, *Şerḥu 'İleli't-Tirmiẕî*, thk. Nûreddîn Itr (Dımaşk: Dârü'l-Mellâh, 1398/1978), 1/411. Ayrıca bk. Çakan, "el-Câmi'u's-ṣaḥîḥ", 7/130.
[933] 165-166. hadis. Burada Tirmizî "bize göre" diyerek tercih belirtmektedir. İkinci rivayetin daha doğru bulunduğu bazı yerler için bk. 45-46, 682-683, 1572-1573. hadis. Tirmizî, 682-683. hadislerde tercihi Buhârî'den aktarmakta, diğerlerinde kendisi tercihte bulunmaktadır.
[934] 1796. hadis.
[935] 1193. hadis.

verilmektedir.[936] Bazen "eşheru hadîsin fî hâze'l-bâb / bu babdaki en meşhur hadis" şeklinde değerlendirmeler de yapılmaktadır.[937]

Tirmizî'nin bir bâb açıp onda merfû ve mevkūfluğunda ihtilaf olan bir hadisi koyabildiği belirtilmektedir. Bâbda merfû-mevkūfluğunda ihtilafın olmadığı merfû sahih bir hadis olduğu halde oraya bunu koymamaktadır. Ama o hadise işaret etmektedir. Aynı şekilde bazen bir bâbda zayıf bir hadis vermekte, o bâbda sahih hadis olduğu halde orada o sahih hadisi vermemektedir. Ama ona "Ve fi'l-bâb" kısmında işaret etmektedir. Onun ilk yaptığı "Kendisinde ihtilaf edilmeyenle istişhâd ederek kendisinde ihtilaf edileni tahric etti. Çünkü istişhâd, kendisiyle ihtilaf edilmişle güzel/iyi olmaz" ifadesiyle ve ikinci yaptığı "O zayıf hadise dikkat çekmek içindir. Onun hakkındaki kelamı açıklar ve sahihle istişhâdda bulunur" açıklamasıyla izah edilmektedir.[938] İhtilaf olan hadislerin tarikleri mahfûz[939] veya ma'rûf[940] olup olmadıkları açısından da değerlendirilmektedir.

Tirmizî bâblarda ilk hadisten sonraki rivayetlerin senedini kısaca zikretmekte; önceki hadiste medâr râviye kadar ulaşan kısmı vermektedir. Bazen seneddeki hiçbir râviyi zikretmeden "Ve bihâze'l-isnâd" ifadesini kullanarak önceki senedle bağlantı kurmaktadır.[941] Bazen "Ve bihâze'l-isnâd" ifadesini de kullanmadan sadece "ve kāle" diyerek önceki senedle irtibatı sağlamaktadır.[942] İhtisarla zikredilen senedin farklılaştığı kısım varsa bu belirtilmekte ve farklılık bu şekilde daha açık gösterilmektedir. Mesela bir rivayetin akabinde "Ve kad ruviye bihâze'l-isnâd an Ebî Nadre an İbn Abbâs" denilerek senedin öncesindeki senede uygun olarak Ebû Nadre'ye kadar aynı olduğu; ancak Ebû Nadre'nin bir önceki rivayette zikredilen Ebû Saîd el-Hudrî'den değil, bu rivayette İbn Abbâs'tan naklettiği haber verilmektedir.[943]

Bir yerde kullandığı bir sened zikretme yöntemi ise Tirmizî'nin diğer kullanımlarından daha farklıdır. Tirmizî burada senedin baş kısmını vermekte (baştan ilk üç râviyi

---

[936] 2835. hadis.
[937] 242. hadis. "Ecvedü isnaden ve eşher / isnadı daha sağlam ve daha meşhur" ifadesiyle değerlendirilen bir hadis için bk. 357. hadis.
[938] Mübârekpûrî, *Muḳaddimetü Tuḥfe,* 1/390-391. Ayrıca bk. Mübârekpûrî, a.g.e., 1/386; Cebeci, "İmam-ı Tirmizî", 303; Hıdır, *Tirmizî'deki Mevkūf ve Maktûlar*, 54
[939] 12, 203, 290, 316, 592, 644, 849, 852, 1009. hadis…
[940] 423, 2261. hadis…
[941] 1227, 1413, 1858, 2347, 2396, 2584, 2584, 2699, 2898, 2956, 3323. hadis...
[942] 2498, 3340, 3407. hadis…
[943] 3615. hadis.

zikretmekte), hadisi aktardıktan sonra son kısmını (sondaki üç râviyi) zikretmektedir.[944] Bu senedin bu şekilde zikredilme sebebi Tirmizî'nin üç sonrasındaki râvinin önce hadisi nakledip sonrasında senedini belirtmesidir.

Tirmizî bazı hadislerin metninde ihtisara başvurmaktadır. İhtisarlarda "Ve fîhi kıssa(tün tavîle) / bunda (uzun)[945] bir hikaye vardır",[946] "revâhü muhtasaran / muhtasar rivayet etti",[947] "fe zekera'l-hadîs / hadisi(n devamını) zikretti",[948] "fe zekera ba'dah / hadisin bir kısmını zikretti",[949] "revâ şey'en minh / hadisten bir kımını zikretti",[950] "ve fîhi ekser min hâzâ / hadiste bundan daha fazlası var",[951] "ve zekerahû bitûlih / uzun haliyle zikretti"[952] gibi ifadeler kullanılmaktadır.[953] Muhtasar olarak zikredilen hadislerin bir kısmının tam hali *es-Sünen*'de bir öncelerindeki rivayette geçmekte ve öncelerindeki tam rivayete atıf yapılmaktadır.[954]

Öncesinde geçen hadisi farklı bir tarikten zikredildiğinde o metne "nahvehû",[955] "mislehû"[956] gibi ifadelerle işaret edilmektedir.[957] Metin olarak "nahvehû" benzer, "mislehû" ise aynı olmayı ifade etmektedir. Mesela Hz. Peygamber'in "İnsanlar ezan okuma ve ilk safta namaz kılmadaki fazileti bilselerdi bunlar için kura çekmekten başka yol bulamaz ve kura çekerlerdi." buyurduğu bir hadis verilmektedir. Devamında bu hadisin iki tariki verilmektedir. İlkinden sonra "mislehû", ikincisinden sonra "nahvehû" denilerek bu iki lafız birbirinden ayrılmaktadır.[958] Bir yerde kullanılan "mislehû ev nahvehû / aynısı veya benzeri(ni rivayet etti)" açıklamasında da bu ayrım görülmektedir.[959] Senedli olarak nakledilen diğer bir hadisin akabinde ise bu hadisin iki

[944] 1672. hadis.
[945] 491, 1094, 2461. hadis.
[946] 836, 1760, 2225, 2518, 2667. hadis.
[947] 593. hadis.
[948] 683. hadis.
[949] 674, 2945. hadis
[950] 2549. hadis.
[951] 1005. hadis.
[952] 2692, 2954. hadis.
[953] Diğer bazı ihtisar ifadeleri için bk. 1714, 2008, 2294, 2722, 2811, 2940, 3015, 3059. hadis.
[954] 674, 2549, 2945. hadis.
[955] Bu ifade, bazen başında "bi" harf-i cerri (540, 648, 704. hadis) veya "zekera" fiiliyle (800, 816, 1062. hadis) de kullanılabilmektedir.
[956] Bu ifade, bazen başında "bi" harf-i cerri (1125, 1179, 2046. hadis) veya "zekera" fiiliyle (2137, 3378. hadis) de kullanılabilmektedir.
[957] Bu ifadeler göre az olsa da "nahvehû" manasında kullanılan bir ifade "şibhehû"dür (666. hadis). "Nahvehû" vs. denilerek zikredilen rivayetin metni eserin bir başka yerinde verilmektedir (890. hadis, krş. 2975. hadis).
[958] 225-226. hadis.
[959] 722. hadis.

tariki daha verilmekte, ilkinden sonra "mislehû", ikincisinden sonra "nahvehû" denilmektedir.[960]

Bir yerde bir önceki rivayete atıfla "nahvehû" denilmekle birlikte devamında metin de zikretmektedir. Zikredilen metin öncekinden farklı olduğu için "nahvehû" denilince lafızların aynı olmadığı anlaşılmaktadır.[961] Ayrıca birçok yerde "nahvehû bi ma'nâh / manasıyla benzeri" ifadesi zikredilmekteyken tutarsız olacağı için "mislehû bi ma'nâh / manasıyla aynısı"[962] ifadesi hiç kullanılmamaktadır.[963]

Yine "mislehû" "aynı", "nahvehû" "benzeri" manasında kullanılmakla birlikte bu lafızların bazen ilave açıklamalarla birbirine benzetildiği olmaktadır. Mesela bir hadis, diğer bir tarikten zikredildikten sonra "mislehû illâ ennehû kāle… / aynısı; ancak şöyle dedi" denilmekte ve bu tarikin metninde bir kelimenin farklı olduğu gösterilmektedir.[964] Burada istisna ilavesiyle "mislehû" lafzı "nahvehû"ye benzetilmektedir. Bir hadisin akabinde ise diğer bir tariki verilmekte, sonra "nahvehû bilafzih / lafzıyla benzeri" denilmektedir. Burda da kuvvetle muhtemelen metinlerin aynı olduğunu kastedilmekte ve "nahvehû" lafzı "mislehû"ye benzetilmektedir.[965]

"Nahvehû" denilerek belirtilen bir hadisin metni bazen eserin bir başka yerinde verilmektedir.[966] *es-Sünen*'de farklı tariklerden zikredilen hadislerin metinleri arasındaki lafzî eksiklik,[967] fazlalık[968] ve farklılıklara[969] değinilmekte,[970] şüpheye düşülen kelime ve ibarelere de temas edilmektedir.[971] Bu farklılıklarda hata eden[972] veya şüpheye

[960] 940. hadis.
[961] 2618-2619. hadisler. Nahvehû denilerek nakledilen bir rivayetin metni eserin bir başka yerinde metniyle zikredilmekte ve lafızlarda çok az da olsa farklılıklar bulunmaktadır (2422-3336. hadis).
[962] 127, 151, 347, 403, 836, 890, 1116. hadis…
[963] Bu kullanımların benzeri olarak *es-Sünen*'de "nahvehû bilafzih / lafıyla benzeri" ifadesi bir yerde geçmekte (569. hadis), "mislehû bilafzih" ifadesi ise hiç zikredilmemektedir.
[964] 2570. hadis. Diğer bir örnek için bk. 848. hadis.
[965] 568-569. hadis.
[966] 890-2975, 2065-2148, 2422-3336. hadis.
[967] 150. hadis.
[968] 1381. hadis
[969] 1397. hadis.
[970] Bu konudaki diğer örnekler için bk. 49, 52, 91, 98, 150, 239-240, 255, 558-559, 597, 889, 985, 1024, 1151, 1348, 1350, 1381, 1396-1397, 1711, 1747-1748, 1755, 2023, 2024, 2024, 2673, 2904, 3401. hadis…
[971] 64, 1848, 3545. hadis…1442 . hadiste hadisin naklinden sonra râvi, hadisteki had hükmünün konusu hakkında şüpheye düşmektedir.
[972] 239-240. hadis.

düşenlerin[973] kim olduğu da belirtilmektedir. Bu farklılıklarda manaya etki eden bir durum söz konusu değildir. *es-Sünen*'de bazı yerlerde farklı tariklerle; ama ortak metinle zikredilen rivayetler için "Ma'nâ vâhid / mana bir"[974] denilerek metinlerinin aynı anlamı ifade ettikleri belirtilmektedir.[975] Hadisin tatbiki için anlamı öncelikli olmakla ve lafzî rivayete de dikkat edilmekle birlikte bu ifadeyle ortak metinle zikredilirken bu hadislerin manasına bir halel getirilmediği vurgulanmaktadır.

Nahvehû,[976] mislehû[977] gibi ifadelerle senedin önceki senedle birleşen râvilerden birinde bırakılıp devamının zikredilmediği de olmaktadır.[978] Bazen bu ifadelerin hiçbirini vermeden sened belirtilerek önceki hadisin içeriğine atıf yapılmaktadır.[979]

Tirmizî hocalarının nakillerinde lafız benzerliği azsa rivayetlerini "nahvehû" demeden ayrı ayrı zikretmektedir. Mesela Ziyâd b. Yahyâ el-Basrî ve Muhammed b. Yahyâ ez-Zühlî (öl. 258/872) adlı hocalarının senedin sonuna kadar aynı râvilerden ve aynı tahammül lafızlarıyla aktardığı rivayette "ve" diyerek ikisini bir kerede zikretmemektedir. Ayrı ayrı zikrettiği hadis metinleri ise manaca aynı olmakla birlikte lafızca biraz farklıdır, ayrıca ikinci rivayet muhtasardır.[980]

Tirmizî hadisleri bazen taktî' ile aktarmaktadır. Mesela Buhârî'nin Resûl-i Ekrem'in bir umresinden bahsettiği ve bu umresinde Hz. Alî, Ca'fer b. Ebî Tâlib ve Zeyd b. Hârise (öl. 8/629) ile alakalı iki yerde ve uzunca naklettiği rivayeti[981] Tirmizî ondan aktarırken bir yerde sadece Hz. Alî, diğer yerde sadece Ca'fer b. Ebî Tâlib hakkında söylediği birer ifadeyi aktararak nakletmektedir.[982] Bazen de farklı nakilleri birleştirmektedir. Bir hadiste üç rivayet bileştirilmektedir. Ma'mer'in naklettiği bu rivayetlerin ilkinde o, Zührî -- Ubeydullâh b. Abdillâh b. Ebî Sevr -- İbn Abbâs -- Hz. Ömer tariki aracılığıyla

---

[973] 64, 3565. hadis. Bu hadiste Tirmizî hocalarından Muhammed b. Beşşâr ve Mahmûd b. Gaylân'dan naklettiği rivayetin metnindeki şüpheye düşülen lafzın Muhammed b. Beşşâr'dan kaynaklanmadığını bildirmektedir. 3565. hadiste ise şüpheye düşen Tirmizî'nin hocasının hocasıdır.
[974] 77, 152, 621, 2354, 1846. hadis…
[975] "Mana bir" ifadenin kullanıldığı yerlerin bazısında da ilgili râvilerin lafzı farklı zikrettikleri yerler bildirilmektedir Mesela Tirmizî hocaları İbn Ebî Ömer ve Ahmed b. Menî'in naklettikleri hadis metinlerinin lafızlarındaki farklılıkları ifade etmektedir: 2615. hadis.). Diğer bir örnek için bk. 1354. hadis.
[976] 654, 704, 834. hadis... Senedinin tam zikredildiği bazı yerler için bk. 786, 800, 926. hadis…
[977] 343, 2046, 3160, hadis... Senedinin tam zikredildiği bazı yerler için bk. 1125, 1179, 1515. hadis…
[978] 494-495; 553-554; 614-615; 650-651. hadis.
[979] 3615. hadis.
[980] 3408. hadis.
[981] Buhârî, "Şulḥ", 6 (No. 2699); ; "Meġāzî", 43 (No. 4251).
[982] Tirmizî, "Menâḳıb", 21 (No. 3716); ", 30 (No. 3765).

Tahrîm Sûresi 4.ayette geçen iki kişiyi soran İbn Abbâs'a Hz. Ömer'in hoşlanmayarak cevap vermesi, Medine'deki kadınların durumunu aktarması, Resûlullah'ın hanımlarını boşadığı haberi gelince bunu araştırmak için kızına, sonra Allah Resûlü'ne gitmesi anlatılmaktadır. Ma'mer ikinci naklinde yine Zührî'den Urve aracılığıyla Hz. Âişe'den hadiseyle ilgili diğer bir bilgi aktarmaktadır. Ma'mer üçüncü rivayetinde ise Eyyûb aracılığıyla yine Hz. Âişe'den ilave bir bilgi daha nakletmektedir.[983]

es-Sünen'de rivayet metinleri birbirine karıştığında belirtilmektedir. Mesela Tirmizî, hocası Alî b. Hucr'un el-Velîd b. Müslim ve Abdullâh b. Abdirrahmân b. Yezîd'den naklettiği bir hadiste bunların hadis metinlerinin birbirine girdiğini ifade etmektedir.[984] *es-Sünen*'de bir hadisin hem âlî hem nâzil isnadla zikredildiği birçok yer bulunmaktadır.[985]

Tirmizî'nin senedini tam zikretmediği bazı rivayetlerinin metni bazen çok az da olsa farklılaştırmaktadır. Mesela senedini verdikten sonra bir hadisi " **صلاة الجماعة تفضل على صلاة الرجل وحده بسبع وعشرين درجة** / Cemaatle namaz kişinin tek başına kıldığı namazdan yirmi yedi derece üstündür" şeklinde aktarmakta, devamında bazı açıklamalara gidecekken aynı bu hadisi girizgah mahiyetinde muallak olarak senedindeki son iki râviyi zikrederek " تفضل **صلاة الجميع على صلاة الرجل وحده بسبع وعشرين درجة**" şeklinde zikretmektedir. "**صلاة الجماعة**" ve "**تفضل**" kelimelerinin yerlerini değiştirmekte "**الجماعة**" kelimesi yerine ise "**الجميع**" kelimesi kullanılmaktadır.[986] Bu, tam senedli olmayan rivayetlerde Tirmizî'nin manen rivayette bulunabildiği şeklinde değerlendirilebilir. Ya da manen rivayet olarak gözüken bu rivayetler üst kaynaklardan rivayette belirtilen lafızlarla dilden dile aktarıldığı veya üst kaynaklarının kitaplarında yer aldığı; ancak semâ ile aldığı nakilde ise lafızlarında bazı farklılıklarla aldığı şeklinde yorumlanabilir. Tirmizî'nin senedli rivayetlerinde de kaynaklarının lafızlarına dikkat etmekle birlikte bazen çok az farklılaşmanın olabildiği bir gerçektir.

[983] 3318. hadis. Zührî'nin bu şekilde naklettiği bir hadis için bk. 3104. hadis.
[984] 2240. hadis.
[985] 343, 553-554, 834, 923, 1042, 1050, 1080, 1081, 1565, 2533, 3421-3422. hadis…
[986] 215. hadis.

Sünen-i Tirmiẕî'de senedde veya metinde şüphe olduğunda bildirilmektedir. Mesela bir rivayetin senedinin son kısmında "Ebû Hüreyre veya Ebû Saîd'den" denilmektedir.[987] Rivayetler arasındaki farklılıklara[988] şüpheye düşülen kelime ve ibarelere temas edilmektedir.[989] Hadis metninin son kısmında bazen seneddeki râvilerden birinin açıklaması olabilmektedir. Diğer bir tarikle ilgili metin zikredilerek[990] ve/veya doğrudan açıklama yapılarak[991] hadisin merfû metninden olmayan kısmı ayrılmaktadır.

- *Sünen-i Tirmiẕî'de* tekrar eden bâb başlığı ve hadisler de bulunmaktadır. *Ṣaḥîḥayn*'ın her biri kadar hadis ihtiva eden *el-Câmi'* tekrarlarının azlığı ile tanınmaktadır.[992] Buhârî ve Müslim'e kıyasla da tekrar edilen hadisleri daha azdır.[993] Tekrar eden bâb başlığı sayısı ise daha azdır. Mübârekpûrî, *Sünen-i Tirmiẕî*'de tekrar eden on bir bab başlığı ve seksen üç hadis zikretmektedir.[994] Tekrar eden hadislerden biri "Allah korkusundan ağlayan adam Cehennem'e girmez" hadisidir. Bu hadis "Feżâ'ilü'l-cihâd" Bölümü'nün "Allah Yolunda tozun fazileti" Bâbı ve "Zühd" Bölümü'nün "Allah Korkusundan Ağlamanın Fazileti" Bâbı'nda zikredilmektedir.[995] "Kim Allah'a kavuşmayı istiyorsa Allah da ona kavuşmak ister" tercemesi ise hem Cenâiz, [996] hem de Zühd[997] Bölümlerinde tekrar eden bir bâb başlığıdır. Çakan, Mübârekpûrî'nin birçok bab ve hadisin mükerrer olduğunu söylemesine rağmen gösterdiği on bir bab ve seksen kadar hadisin büyük çoğunluğunun iki defa, pek azının ise üç defa tekrarlandığını, bunların önemli bir kısmının ise kaçınılmaz tekrarlar olduğunu belirtmektedir.[998]

es-Sünen'de senedleri baştan sona aynı olarak tekrar eden hadislerin metinlerine bakıldığında lafızların genelde aynı olduğu görülmektedir.[999] Tekrar eden hadislerde

---

[987] 3600. hadis.
[988] 150, 1381, 1397, 1711. hadis.
[989] 64, 1848, 3545. hadis… 144. hadiste hadisin naklinden sonra râvi, hadisteki had hükmünün konusu hakkında şüpheye düşmektedir.
[990] 3850. hadis.
[991] 3040. hadis. Son kısım için "Sanki İbn Abbâs'ın kavlidir" denilmektedir.
[992] Çakan, "el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ", 7/129.
[993] Wensick, "Tirmizî", 12/1/389.
[994] Mübârekpûrî, *Muḳaddimetü Tuḥfe*, 2/17-29.
[995] Mübârekpûrî, a.g.e., 2/18-29.
[996] Tirmizî, "Cenâ'iz", 68.
[997] Tirmizî, "Zühd", 6.
[998] Çakan, "el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ", 7/129.
[999] 171-1075, 406-3006, 851-1791 (üçer ta'lîkleriyle birlikte), 957-3088, 958-3089 (birer ta'lîkleriyle birlikte), 1132-3017, 1269-1996 (Birinde "lekad" edatı eksik), 1283-1566 (bir kelime 'ال'siz), 1361-1711 (birinde "fe" yerine "sümme", "ve" yerine "fe" bağlacı bulunmakta), 1633-2311, 1759-2783, 1845-2042,

bazen bir kelimenin zikredilememesi gibi[1000] çok az farklılıklar bulunmaktadır.[1001] Bunları Tirmizî hocalarından iki farklı şekilde almış olabileceği gibi genelde lafzî rivayete çok dikkat etmekle birlikte manen nakletmiş de olabilir. Bunların bazısının istinsah veya tahkik kaynaklı olması da mümkündür. Mesela iki yerde zikredilen uzunca bir hadisin son iki kelimesi ilkinde "hayruhüm neseben / nesebce en hayırlısı", ikincisinde "hayruhüm nefsen / kişilik bakımından en hayırlısı" şeklindedir. Burada "نسبا" ve "نفسا" kelimelerinin karıştırılması mümkündür.[1002] Tekrar eden hadislerde bazen taktî' yapılmaktadır.[1003] Bazen aynı hadislerin zikredildiği babların tercemeleri de aynı olmaktadır.[1004] Ancak tercemesi aynı olan babların hadislerinin aynı olmadığı yerler mevcuttur.[1005]

Tekrar eden hadisler zikredildikleri yerlerde "Ve fi'l-bâb" kısmında bazen aynı sahâbîleri içermektedir.[1006] Ancak bazen hadis içeriğindeki farklı bir konuya temas etme amaçlı tekrarlandığında "Ve fi'l-bâb" kısmında o konuda hadis nakleden sahâbîler değişmektedir. Mesela zekâtın toplanması ve mazlumun bedduasından sakınılması gibi birçok konuyu içeren bir hadis iki farklı yerde zikredilmektedir. Zekât bölümünde zikredildiğinde "Ve fi'l-bâb" kısmında Sunâbihî, mazlumun duası kısmının vurgulandığı kısmıyla iyi davranışların ele alındığı "el-Birr ve'ṣ-ṣıla" bölümünde "Ve

---

1901 -- 2301 -- 3019 (ikincisinde hadisin kavlî kısmı verilmekteyken, ilki ve üçüncüsünde fiilî kısmı da (dayanmış vaziyetteyken doğruldu) bildirilmektedir); 2017-3875, 2310-3184, 2422-3335, 2587-3176, 2829-3753, 2830-3754, 2935-3192, . Bir yerde bir bâbda da aynı hadis tekrarlanmaktadır: 3722-3729. 3729. hadis Meârif ve Mustafâ Elbânî Baskılarında yer almakla birlikte Meârif Baskısı'nda "Ve fi'l-bâb" kısmı zikredilmemekte, dipnotta da bir bilgi verilmemektedir. Risâle Baskısı'nda ise hadis ve "Ve fi'l-bâb" kısmı sadece dn.ta geçmektedir. Risâle Baskısı'nın dipnotunda ayrıca bu rivayetin 4056/3722. hadiste geçtiği söylenmektedir. "Ve fi'l-bâb" kısmı ilk hadiste geçmemekte iken ikincisinde geçmekte ve dört sahâbî zikredilmektedir. İki yerde de bu hadis için hasen garîb denilmektedir. Senedin son kısmı aynı olacak şekilde başka bir yerde tekrarlanan bir hadis için bk. 1066-2309, 2430-3244. hadis…

[1000] 2553-3330. hadis.

[1001] 579-3424, 1474-1564, 1984-2527 (ikincisinde 'ileyhi' ve 'hiye' fazladır), 2273-3106, 2429-3353, 2552-3105, 2553-3330, 3256-3803, 3793-3898. hadis. 925-2161. hadis (hacce / hacce bî)(2161'deki Risâle Baskısı'da zikredilmemekte, yazma nüshalarda da olmadığını söylenmekte, Mizzî'nin de sadece Hac Bölümü'nde zikrettiği ifade edilmektedir). 905-1501. hadis (Tirmizî'nin ilkinde hocasının yanında "gayru vâhid" demiştir, diğerinde bu yoktur. Bu nakilde yapılan bir değişiklik sayılmaz. Çünkü diğer birçok hocasının kullandığı lafzı zikrettiği hocasının lafzına tercih etmiş addedilir).

[1002] 3532-3608. hadis. Aralarındaki farkın "يوم" ve "عام" "kelimelerinin kullanımı olan rivayetler için bk. 3873-3893. hadis.

[1003] 625-2014, 1474-1564. Lafızlar ilkinde aynı, ikincisinde ise bir kelime dışında aynıdır.

[1004] 1845-2042. hadis. Bablarının tek hadisi olarak bulunmaktadırlar. İkinci zikredildiği yerde "Ve fi'l-bâb" kısmı zikredilerek bir sahâbî bildirilmektedir.

[1005] Tirmizî, "Cenâiz", 68, "Zühd", 6. Cenâiz bölümündeki bâbda iki hadis, Zühd bölümünde bir hadis bildirilmektedir. Zühd bölümündeki hadis Cenâiz bölümündeki hadislerden biriyle senedin son kısmında olmakla birlikte baş kısımlarında ayrılmaktadır.

[1006] 579-3424; 2273-3106. hadis...

fi'l-bâb" kısmında Hz. Enes, Ebû Hüreyre, İbn Ömer ve Ebû Saîd el-Hudrî zikredilmektedir.[1007]

Tekrar eden hadislere zikredildikleri konum itibariyle bazen farklı hükümler de belirtilmektedir. Mesela "hasen sahîh garîb min hâze'l-vech" denen bir hadise diğer bir yerde "hasen sahîh" denilmektedir. Bu hadisin hükmünün hasen sahîh olmasını belirtmekte; ancak garîb oluşuna dikkat çekilmemektedir.[1008] Bunun gibi bir hadis bir yerde garîb hasen, diğer yerde sadece garîb;[1009] diğer bir hadis bir yerde hasen garîb, diğer bir yerde garîb;[1010] olarak değerlendirilmektedir.[1011] Bazen hadisin derecesinin bir miktar farklılık arz ettiği görülmektedir. Bir hadise bir yerde hasen garîb, diğer yerde hasen sahîh;[1012] diğer bir hadise bir yerde hasen, diğer yerde hasen sahîh[1013] denilmektedir. Ancak bunların bir kısmının nüsha farklılıklarından kaynaklanması mümkündür. Kaynaklarda *Sünen-i Tirmiẕî* nüshalarının onun hasen, hasen sahîh vb. hükümlerinde farklılık gösterdiği, kullanılan nüshanın mutemet nüshalarla karşılaştırılması ve üzerinde ittifak edilenlere itimat edilmesi gerektiği hatırlatılmaktadır.[1014]

Birçok yerde ise farklı yerlerde de olsa hadise hasen sahîh,[1015] hasen garîb,[1016] hasen,[1017] hasen-sahîh-garîb[1018] ve garîb[1019] gibi ifadelerle aynı sıhhat durumu belirtilmektedir. Bazen hadislere zikrettiği hükümlerin yerleri değiştirilerek

[1007] 625-2014. Diğer bazı örnekler için bk. 1269-2996, 1901 -- 2301 -- 3019, 2310-3184. hadisler. Zikredildiği yerlerin birinde "Ve fi'l-bâb" kısmı zikredilen, diğerinde zikredilmeyen hadisler için bk. 905-1501; 1845 -- 2042, 1474-1564, 2423-3336. (1566 B:'de zikredilen 1283'ün devamında senedli verildiğinden B: kullanılmamaktadır.

[1008] 1845-2042. hadis. Üç yerde tekrar eden bir hadis için ise zikredildiği ilk iki yerde hasen sahîh, üçüncü zikredildiği yerde hasen garîb sahîh denilmektedir (1901 -- 2301 -- 3019. hadis).

[1009] 171-1075. hadis.

[1010] 579-3424, 3256-3803. hadis.

[1011] Tekrar eden hadislere bazen bir yerde hüküm verilmekte, diğer yerde verilmemektedir: 2273-3106. hadisler. Bu örnekteki hadislerin ilkine hasen denilirken, zikredildiği ikinci yerde bir değerlendirme yapılmamaktadır.

[1012] 2429-3353. hadis. Diğer bir örnek için bk. 2310-3184. hadis.

[1013] 2829-3753. hadis. Diğer bir örnek için bk. 3793-3898. hadis.

[1014] İbnü's-Salâh, *Muḳaddime,* 38; Nevevî, *Taḳrîb*, 30; Sehâvî. *Fetḥu'l-muġīṯ,* 112, 139; Süyûtî, *Tedrîbü'r-râvî*, 85.

[1015] 625-2014, 851-1791, 1269-2996, 1633-2311, 2422-3335, 2830-3754. hadis.

[1016] 905-1501, 1283-1566, 2935-3192, 3873-3893. hadis.

[1017] 3532-3608. hadis.

[1018] 2587-3176. hadis.

[1019] 1984-2527. hadis.

verilmektedir. Mesela bir yerde hasen garîb sahîh olduğu bildirilen hadise diğer yerde hasen sahîh garîb denilmektedir.[1020]

- Bazı âlimler *es-Sünen*'deki ilim sayısını belirtmeye çalışarak Tirmizî'nin metodu hakkında genel bilgiler vermektedir. Örneğin Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Reşîd'in (öl. 769/1367) *es-Sünen*'deki ilim sayısını yedi olarak belirtmektedir. İlk önce *Sünen-i Tirmiẕî'de* hadislerin bablara göre tasnif edilmiş olmasını başlı balına bir ilim olarak nitelemektedir. -Önemli açıklamaların aktarıldığı- Fıkhın ikinci ilim olduğunu söylemektedir. Hadisin sahihinin, zayıf ve aralarındaki mertebelerinden ayırt edilmesini kapsayan ilelü'l-hadîsin üçüncü ilim olduğunu belirtmektedir. -Râvilerin isim ve künyelerinden bahseden- el-Esmâ ve'l-Künâ'nın dördüncü, -râvilerin güvenilirlik durumlarını belirten- et-Ta'dîl ve't-Tecrîh'in beşinci ilim olduğunu haber vermektedir. Resûllullâh sallallâhu aleyhi ve sellem'e erişenler ile erişmemekle birlikte ondan hadis rivayet edenleri ayırmasının altıncı, o hadisi rivayet eden diğer kişilerin sayılmasının ise yedinci ilim olduğunu belirtmektedir. Bunların genel bir değerlendirmeyle zikredilen ilimler olduğunu, detaylara gelince daha farklı bilgilerin de bulunduğunu, eserin yararının büyük ve faydalarının çok olduğunu dile getirmektedir."[1021]

İbn Seyyidinnâs (öl. 734/1334) *Sünen-i Tirmiẕî*'nin Muhammed b. Ömer b. Reşîd'in zikretmediği üç ilmi daha içerdiğini ifade etmektedir. Bu üç ilmin ise şâz, mevkūf ve müdrec olduğunu söylemektedir. Bunların faydaları çok olan ilim çeşitleri olduğunu ifade etmektedir. *es-Sünen'de* râvilerin vefat ve tabakaları gibi az bilgi olan konuların Muhammed b. Ömer b. Reşîd'in işaret ettiği detaylı faydalara girdiğini belirtmektedir.[1022]

Bu yazarlardan daha önce bu konuda bilgi veren Ebû Bekr b. el-Arabî (öl. 543/1148) ise *Sünen-i Tirmiẕî*'nin güzelliğini dile getirip onda şu 14 kıymetli ilmin olduğunu ifade etmektedir: 1. Tasnif 2. İsnad 3. Tashîh 4. Taz'îf 5. Tariklerin sayılması 6. Cerh etme 7. Ta'dîlde bulunma 7. İsim bilgisi 8. Künye bilgisi 9. Rivayetin mevsûl olduğunu açıklama 9. Rivayetin münkatı' oluşunu beyan etme 10. (Şerh ve garîbü'l-hadise yönelik) izah 11. Amel edilmeyen hadisi belirtme 12. Terk edilen rivayeti söyleme 13.

[1020] 2017-3875. hadis.
[1021] Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *Ḳūtü'l-muġteẕî 'alâ Câmi'i't-Tirmiẕî*, thk. Nâsır b. Muhammed b. Hâmid el-Garîbî (Mekke: Câmiatü Ümmi'l-Kurâ, 1424/2003) *1:22-23.*
[1022] Süyûtî, *Ḳūtü'l-muġteẕî*, 1/23.

Âlimlerin rivayetlerini kabul ve red hususundaki ihtilaflarını açıklama 14. Kendisinin tevili hususunda âlimlerin ihtilaflarını zikretme.[1023] İbnü'l-Arabî öncekilerin bir maddede zikrettiklerinin bazısını iki maddede zikretse de bazı yerleri mesela senedin muttasıl olup olmadığını "rivayetin mevsûl veya münkatı' oluşu" ifadesiyle daha güzel bir şekilde belirtmektedir.

Özetle Tirmizî'nin belirleyip tasnif ettiği bölümlere işleyeceği konular için âyet ve hadislerden de yararlanarak bâb başlığı isimlendirmeleri yapmasının akabinde genel itibariyle şu şekilde bir yol izlediği söylenebilir: Tirmizî, hadisi senediyle birlikte zikretmekte, "Kāle Ebû Îsâ" veya "Kāle" diye başlayan değerlendirmelerinde hadisin sıhhat durumu hakkında bilgi vermektedir. Râvilerin tanıtımına yönelik açıklamalar yapmakta, gerektiğinde güvenilirlik durumlarını bildirmektedir. Sened veya metindeki illetleri açıklamaktadır. Bazen hadisin diğer tariklerini senedli veya muallak olarak vermektedir. Hadisin mevkūf veya mürsel varyantı varsa bunlardan bahsetmektedir. Bazen o konuda içeriği diğerinden farklı bazı hadisleri de nakletmektedir. "Ve fi'l-bâb" kısmında o konuda diğer sahâbîlerden gelen rivayetler varsa onların isimlerini de zikretmektedir. Bilhassa fıkhî konularda fakihlerin görüşlerini ve hadislerle amel edilme durumunu açıklamaktadır. Bazen garîbü'l-hadîs ve hadis şerhleriyle ilgili açıklamalara yer vermektedir.

1.2.5. Hadislere Atıf Şekilleri

Tirmizî, eserini muhtasar tutmak amacıyla bâblarda çoğunlukla seçtiği senedli bir veya birkaç hadise yer vermektedir. Bununla birlikte senedli merfû hadisler Tirmizî'nin *es-Sünen*'in genelinde en çok başvurduğu rivayet şeklidir.[1024] Bu şekilde hadisi hocasından itibaren sahâbîye kadar senedli bir şekilde vermekte, sonra Hz. Peygamber'in söz, fiil veya takririni aktarmaktadır. Mesela Tirmizî, hocası Ebû Bekr b. Muhammed b. Zencûye el-Bağdâdî'nin kendilerine el-Hüseyn b. Muhammed -- Süleymân b. Karm -- Ebû Yahyâ el-Kattât -- Mücâhid b. Cebr -- Câbir b. Abdillâh tarikiyle Resûlullah'ın "Cennet'in anahtarı namaz, namazın anahtarı abdesttir" buyurduğunu söylemektedir.[1025]

[1023] Zehebî, *Târîḫ*, 20/462. Ayrıca bk. İbnü'l-Arabî, 1/5 (Baskıda ifadenin sadece baş kısmı bulunmakla birlikte cümle yarıda kesilmektedir. Mübârekpûrî, *Muḳaddime*, 1/356. Mübârekpûrî'nin eserinde dördüncü maddede "meşhur rivayeti belirtme" yerine "zayıf olanı beyan" yazmaktadır. Bu "eşhere" ve "eskame" kelimelerinin yazılış benzerliğinden kaynaklanmış olabilir.
[1024] 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11. hadis…
[1025] 4. hadis.

Tirmizî'den itibaren kaynağına kadar -bazen aralarda inkıtâ olsa da- senedli olarak zikredilen hadisler *es-Sünen*'deki esas rivayetlerdir.

Tirmizî, bazı hadislere ise senedini tam zikretmeden çeşitli şekillerde atıf yapmaktadır. Bu atıf şekilleri "Ve fi'l-bâb" kısmı, muallak rivayetler ve "hadîsü fülân" ifadeleridir. Tirmizî'nin "Ve fi'l-bâb" kısmında zikrettiği ile muallak tarikle naklettiği kişilerin hadisleri genelde *es-Sünen*'de hiç tam senedli zikretmediği hadislerdir. "Hadîsü fülân" ifadeleriyle işaret ettiklerini ise çoğunlukla yeni bir rivayetten ziyade nakletmiş olduğu hadise atıf yapmak için kullanmaktadır.

1.2.5.1. Ta'lîk ile Nakledilen Rivayetler

es-Sünen'de rivayetler her zaman baştan sona kadar senedli bir şekilde verilmemektedir. Senedde inkıtâ olanların yanında Tirmizî'nin senedde hocasını, bazen hocasıyla birlikte senedde hocasının peş peşe üst tabakasındakileri de zikretmeyerek ta'lîk ile naklettiği hadisler de vardır. Bu muallak hadislerin senedi ta'lîk adıyla müsemma olacak şekilde askıda bulunmaktadır. Tirmizî'nin bu rivayetleri senedli vermeme gerekçesi eserini muhtasar tutmak istemesi ve bu muallak rivayetleri sened ve metin değerlendirmelerinde kullanma ihtiyacı hissetmesidir.

Ta'lîklerin zikredilmesinde ayrıca o rivayeti nakleden diğer kişilere atıfta bulunarak pekiştirme,[1026] o rivayetin mevkūf,[1027] mürsel,[1028] maktû[1029] veya münkatı'[1030] varyantını belirtme veya o rivayeti nakleden diğer bir râvinin hadisin sened veya metnindeki farklılığı gösterme gibi gayeler güdülmektedir.[1031] Seneddeki farklılıkla

[1026] Mesela 13. rivayette Hennâd, el-Cârûd ve el-Hüseyn b. Hureys'in Vekî' -- A'meş -- Ebû Vâil -- Huzeyfe tariki aracılığıyla Resûlullah'tan nakli sunulmaktadır. Arkasından ta'lîkle Mansûr ve Abîde ed-Dabbî'nin de Ebû Vâil -- Huzeyfe tarikiyle bu merfû nakli aktardığı ifade edilmektedir. Bunun ardından ise yine muallak olarak Hammâd b.Ebî Süleymân ve Âsım b. Behdele'nin bunu Ebû Vâil aracılığıyla Hz. Huzeyfe'den değil, Hz. el-Mugīre b. Şu'be'den rivayet ettikleri aktarılmaktadır. Diğer bazı örnekler için bk. 637. hadis.

[1027] 652, 1073, 1351, 1396, 2496, 3029, 3057, 3198, 3556. hadis.

[1028] 285, 623, 669, 983, 2098, 2310, 2510, 2947, 3009, 3046, 3184, 3266, 3331, 3481, 3879. hadis.

[1029] Mesela 2552. rivayet. Bu rivayette Muhammed b. Beşşâr -- Abdurrahmân b. Mehdî -- Hammâd b. Seleme tarikiyle Sâbit el-Bünânî'ye ulaşan tarikte Sâbit el-Bünânî'nin Abdurrahmân b. Ebî Leylâ -- Suheyb aracılığıyla Hz. Peygamber'den nakli verilmektedir. Hammâd b. Seleme'nin merfû nakline mukabil muallak olarak Süleymân b. el-Mugīre ve Hammâd b. Zeyd'in Sâbit el-Bünânî aracılığıyla naklinde bu hadisi Abdurrahmân b. Ebî Leylâ'dan onun kavli olarak aktardıkları dile getirilmektedir.

[1030] 641, 2018 ve 2187. hadis. İlkinde Amr b. Şuayb ile Hz. Ömer arasında Şuayb düşmektedir.

[1031] Muallak rivayetler senedli bir hadise atıf için de kullanılmaktadır. Mesela bk. 61. hadis. Bu hadisin devamındaki son ta'lîk senedli olarak zikredilen 59. hadise atfedilmektedir.

ilgili sahâbî râvisi farklı zikredilen bildirilmekte,[1032] sahâbîden bir önce gelen râvinin farklılığı,[1033] yanlışlığı[1034] veya senedde olup olmadığı[1035] gibi senedin herhangi bir yerinde bunlara benzer durumların olup olmadığı konusunda açıklamalar yapmaktadır.[1036] Metindeki farklılığa da bir kelimenin farklı zikredildiğinin belirtilmesi örnek verilebilir.[1037]

Tirmizî, muallak rivayetlerinin çoğunu kendisi, bazısını ise Buhârî,[1038] Ebû Zür'a[1039] gibi hocaları veya Şâfiî[1040] ve Evzâî[1041] gibi senedin üst tabakalarındaki hocalarından nakletmektedir. Tirmizî bu kaynaklarına kadar senedi zikretmekte, sonra bu kaynaklarının ta'lîk rivayetini aktarmaktadır.

Burada *es-Sünen*'de muallak rivayet sayısı belirlenirken şu kıstaslara riayet edildi: Muallak rivayetin senedi parça parça verildiğinde[1042] bunlar birer ta'lîk olarak sayıldı. Senedle ilgili bazı açıklamalar yapılırken bir isim belirtilmeden nakledilen muallak rivayetler dikkate alınmadı.[1043] Metinle ilgili kelime ve ifadelerdeki ilave-eksiklik ve değişikler belirtilirken "Bazıları / birçok kişi bu hadisi şöyle diyerek rivayet etti" şeklinde isim verilmeden zikredilen muallak rivayetler sayıya dahil edilmedi. Mesela "Lehçe sahibi olarak Meryem oğlu Îsâ'nın benzeri Ebû Zer'den daha doğru ve daha vefalı birini hiçbir yeşillik gölgelendirmedi, hiçbir toprak zerresi de üzerinde taşımadı" hadisinden sonra bazılarının "Ebû Zer, Meryem oğlu Îsâ'nın zühdüyle yürürdü" ilavesinde bulundukları bildirilmektedir.[1044] Devamında senedli hâli verilen muallak

[1032] 829, 966, 1019, 1111, 2134, 2140, 2653, 2838, 3148. hadislerdeki ta'lîkler. 829 ve 1111. hadisteki ta'lîklerde Tirmizî, bazısının hadisin sahâbî râvisini farklı zikretmekle birlikte bunun hata olduğunu belirtmektedir. 1691 ve 2928. hadislerde ise sahâbî râvinin yerine tâbiûndan isimler verilmektedir. İlkinde Hz. Enes yerine Saîd b. el-Müseyyib zikredilmektedir.
[1033] 1319, 1358, 2127 ve 2495. rivayetler. İlkinde Yûnus'tan nakledilen bu hadiste bazılarının Hasan-ı Basrî yerine Saîd el-Makbürî'yi belirttikleri ifade edilmektedir.
[1034] 1356. rivayette Katâde'den bunu nakledenlerden bazısının Beşîr b. Kâ'b adlı tâbiîyi Beşîr b. Nüheyk olarak zikrettiği ve bunun gayr-i mahfûz olduğu beyan edilmektedir.
[1035] 1449, 1762, 2187, 3723. hadis.
[1036] 1244, 1365, 1712, 1732, 1949, 1960, 2194, 2402, 3083, 3289, 3377, 3502. hadis.
[1037] 215. hadis.
[1038] 97,155,343. hadis…
[1039] 84, 97. hadis.
[1040] 174. hadis.
[1041] 1556, 1564. hadis.
[1042] 417, 554, 791, 1555, 3102. hadislerdeki ta'lîk rivayetler.
[1043] 92, 413, 2296, 3455. hadis. Bunlarda 413. hadisin senedindeki Hureys b. Kabîsa'yı bu rivayeti ondan nakleden Hasan-ı Basrî'den ashâbının birinin Kabîsa b. Hureys şeklinde zikretmesi gibi isimdeki farklılıklar aktarılmaktadır.
[1044] 3802. hadis. 3401. rivayette ise elbisenin "uç kısmı" yerine "iç kısmı" dendiği ifade edilmektedir. Metindeki farklı veya ilave diğer bazı açıklamalar için bk. 312, 381, 849, 1240, 1350, 1438, 2019, 3305.

nakiller de hesaba katılmadı.[1045] Böyle bir sayımla *es-Sünen*'de merfû veya mevkūf olarak 1197 muallak rivayete yer verildiği söylenebilir.[1046] Bu nedenle *Sünen-i Tirmiẕî*'deki ta'lîk miktarı az[1047] sayılmaz.

Muallak rivayetlerde senedin ilk kısmında nakledilen kişilere bakıldığında bunların içinde sahâbe, tâbiûn, etbeu't-tâbiîn ve etbeu etbeı't-tâbiîn olarak tüm tabakalardan kişilerin yer aldığı görülmektedir. Tirmizî'nin bu kişilerden muallak nakletme sebebi olarak sadece ihtisar amacıyla mı senedi tam zikretmediği ya da rivayet hakkını mı almadığı, böyle naklederken doğrudan onun eserinden mi naklettiği de akla gelmektedir. Kaynaklarda geçtiği kadarıyla Tirmizî'nin muallak olarak nakilde doğrudan kendilerinden nakilde bulunduğu sahâbe,[1048] tâbiûn,[1049] etbeu't-tâbiîn[1050] ve etbeu etbeı't-tâbiînden[1051] olan kişilerin içinde hadisle ilgili yazılı belgesi / kitabı olanlar yanında olmayanlar da vardır. Ayrıca muallak naklettiklerinin birçoğunu senedli olarak da nakletmektedir.

Muallak rivayetlerin senedi genelde sahâbenin alt tabakalarında yer alan tâbiûn veya sonrasındaki râvilerden itibaren başlamaktadır. Bunlardan rivayette genelde "revâ"[1052]

[1045] Birçok ta'lîk rivayetin ardından senedli hâli de zikredilmektedir. Bu şekilde ardından senedli hali verilen ve ön bilgilendirme mahiyetinde olan ta'lîkler de ilgili sayıya dahil edilmedi. Mesela 22. hadisin akabinde "Bu hadisi Muhammed b. İshâk, Muhammed b. İbrâhîm -- Ebû Seleme -- Zeyd b. Hâlid -- Nebî (s.a.s) tarikinden rivayet etmiştir" denilmektedir. 23. rivayette de bu hadis tam senedli olarak "Hennâd -- Abde b. Süleymân -- Muhammed b. İshâk -- Muhammed b. İbrâhîm -- Ebû Seleme -- Zeyd b. Hâlid el-Cühenî" şeklinde metin de zikredilerek verilmektedir. Diğer bazı örnekler için bk. 3303, 3667. hadis.

[1046] Bu sayıya rivayetin ardından zikredilen "Birçok kişi ….'dan böyle rivayet etmiştir" şeklindeki ifadeler dahil edilmedi. Zira bu ifadeler ta'lîkten ziyade o rivayetin kimden itibaren yaygınlaştığını gösterme amaçlı bilgilendirmelerdir. Mesela 124. rivayetin senedi Muhammed b. Beşşâr ve Mahmûd b. Gaylân -- Ebû Ahmed ez-Zübeyrî -- Süfyân -- Hâlid el-Hazzâ' -- Ebû Kılâbe -- Amr b. Becdân -- Ebû Zerr -- Resûlullah şeklindedir. Devamında bunu Hâlid el-Hazzâ'dan Ebû Kılâbe -- Amr b. Becdân -- Ebû Zerr tarikiyle birçok kişi böyle rivayet etti" denilmektedir.

[1047] Çakan, "el-Câmi'u's-ṣaḥîḥ", 7/129.

[1048] Yazılı hadis nüshası olanlar için bk. Abdullâh b. Amr (878. hadis) ve İbn Abbâs (137. hadis); Yazılı hadis nüshası olmayanlar için bk. Ebû Mahzûre (192. hadis) ve Abdurrahmân b. Ebzâ (460, 462. hadis).

[1049] Hadislerini yazdığı kitabı olanlar için bk. Katâde (497, 3898. hadis) ve Muhammed b. İshâk (317. hadis). Hadislerini yazdığı kitabı olmayanlar için bk. İbrâhîm et-Teymî (öl. 110/728) (86. hadis), Abdurrahmân b. Ebî Amre (öl. ?) (221. hadis); Hâlid b. Ebî İmrân (öl. 105/723) (3502. hadis).

[1050] Hadislerini yazdığı kitabı olanlar için bk. Mâlik b. Enes (35. hadis) ve Ma'mer (208. hadis). Hadislerini yazdığı kitabı olmayanlar için bk. Abdülkerîm b. Ebi'l-Muhârık Ebû Ümeyye (öl. 126/744) (12. hadis) ve Alî b. Kâdim el-Huzâî (213/828 ö.) (61. hadis).

[1051] Hadislerini yazdığı kitabı olanlar için bk. Ahmed b. Hanbel (416, 593. hadis) ve Alî b. el-Medînî (1047, 2187). Hadislerini yazdığı kitabı olmayanlar için bk. el-Hakem b. Nâfi' Ebü'l-Yemân (öl. 222/837) (3508. hadis). el-Hakem'in kendi kitabı olmamakla birlikte Şuayb b. Ebî Hamza'nın kitaplarından istifade etmiştir (Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 7/149-151).

[1052] Bazen başlarında zikredilen "kad" ifadesi dikkate alınmadı.

şeklinde rivayet edilmektedir.[1053] "ruviye an",[1054] "yurvâ an"[1055] veya doğrudan "kāle"[1056]ifadeleri de kullanılmakla birlikte bunlar bilhassa, kendi ifadesi verileceğinde kullanılmaktadır.

Sahâbeden yapılan ta'lîk rivayetlerde ise "revâ / rivayet etti" ifadesinin kullanımı azdır.[1057] Onlardan rivayette genelde "ruviye an / rivayet edildi ki…"[1058] ifadesine baş vurulmaktadır. Onlardan nakilde bazen "kāle",[1059] "zâde"[1060] gibi lafızlara da yer verilmektedir.[1061]

Doğrudan sahâbeden nakledilen muallak rivayete şu hadis örnek verilebilir: Senedli bir şekilde Enes b. Mâlik, Hz. Peygamber'in Medine'den Mekke'ye yola çıktığında (dörder rekâtlık) namazları ikişer rekât kıldığını söylemekte, bir soru üzerine de Allah Resûlü'nün Mekke'de 10 gün kaldığını belirtmektedir. Sonra ta'lîk yoluyla Hz. Alî ve İbn Ömer'den mevkūf rivayetler nakledilmektedir. Her birinde "Rivayet edilmiştir ki…" denilerek sadece ilgili sahâbîler bildirilmektedir.

Bu muallak rivayetlerden önce İbn Abbâs'tan Hz. Peygamber'in yolculuklarından birinde on dokuz gün kalıp (dörder rekatlı farz) namazları ikişer rekât olarak kıldırıp "On dokuz günden fazla kalırsak namazları dörder rekât şeklinde tam kılarız" dediği muallak olarak nakledilmekle birlikte, sonrasında senedli hali verilmektedir. Muallak rivayetlerde ise Hz. Alî'den "Kim bir yerde 10 gün kalırsa namazları tam kılar" dediği rivayet edilmektedir. İbn Ömer'den "Kim bir yerde 15 gün (diğer rivayetinde 12 gün) kalırsa namazları tam kılar" ifadesini kullandığı nakledilmektedir. Bu bilgilerin akabinde tâbiûndan bazılarının ifadeleri aktarılmaktadır. Bunların ardından ise ilk ta'lîki olan İbn Abbâs'ın merfû rivayeti senedli olarak rivayet edilmektedir.[1062]

[1053] Bir muallak rivayette Mustafâ Elbânî Baskısı'nda "hakâ / anlattı" şeklinde geçen fiil Meârif ve Risâle Baskılarında yine "revâ / rivayet etti" şeklinde geçmektedir (1705. hadis).
[1054] 792. hadis.
[1055] 1490, 2958, 2958. hadis.
[1056] 21. hadis.
[1057] 172, 1820. hadis. 1820. hadisin devamında ta'lîk ile aktarımda bulunulan belirtilen iki sahâbîden birinin aktarımının senedli hâli hemen akabinde zikredilmektedir.
[1058] 354, 523, 751, 820, 900, 971, 2947, 2949, 3911. hadis.
[1059] 1150. hadis.
[1060] 826. hadis. Burada metinle ilgili olarak "Zâde İbn Ömer … / İbn Ömer ilave etti ki …" demektedir.
[1061] "Hadîsü …" diyerek nakledilenler hakkında bk. 312, 640, 1247. hadis. Diğer bir kullanım için bk. 3170. hadis.
[1062] 548. hadis. Bu ta'lîk sonradan senedli olarak zikredildiği için ta'lîkler içinde değerlendirilmedi.

Doğrudan Allah Resûlü'nden nakledilecek olsa bile hadis metninin kendisine ait olması sebebiyle Hz. Peygamber için "revâ / rivayet etti" denilememektedir. Ondan rivayet edildiğini belirten genelde "ruviye[1063] (yürvâ)[1064] ani'n-Nebî / ondan rivayet edildi (ediliyor) ki" ibaresi, bazen de doğrudan "kāle / buyurdu ki"[1065] ifadesinin kullanılması veya bir fiilinin zikredilmesi[1066] gibi uygulamalara başvurulmaktadır. Sonradan senedli zikredilenleri dikkate alınmadığında 70 rivayet doğrudan Hz. Peygamber'den nakledilen muallak rivayetlerdir.[1067]

Muallak rivayetlerde bazen birden çok isim zikredilerek rivayet pekiştirilmekte veya ihtilaf varsa hangi râvilerin nasıl naklettiği ve şâz olan(lar)ın hangisi olduğu gösterilmeye çalışılmaktadır.[1068] Muallak rivayetlerde bazen bir râvi ismi zikredilmemekte, öncesindeki senedde geçen râvilerin birinden "ekseruhüm / onların çoğunluğu", "gayru vâhid / birçoğu", "baduhüm / bazıları"…nın nakledişş şekli hakkında bilgi verilmektedir. Genelde "ba'zuhüm" ifadesiyle şâz, "gayru vâhid / birçoğu" ve "ekseruhüm / ekserisi" ifadesiyle ise mahfûz ve tercih edilen durumda olma kastedilmektedir.

Tirmizî "revâ ba'zuhüm / bazıları şöyle rivayet etti" ifadesiyle birçok yerde rivayetin şâz olduğunu göstermektedir. Mesela bir hadisin senedinin son kısmı "Hallâd b. es-Sâib b. Hallâd -- babası" şeklindedir. Devamındaki ta'lîkte bazısının, sahâbî râviyi Zeyd b. Hâlid (öl. 68/687) olarak zikrettikleri; ancak bunun doğru olmadığını söylemektedir.[1069] Diğer bir yerde, nakledilen hadisin devamında râvisi Zührî'den bazı ashâbının aktarırken metinde -tam senedli rivayette geçmeyen- "lahm" ilavesiyle naklettiklerini; ancak bunun mahfûz bir kullanım olmadığını beyan etmektedir.[1070]

"Ba'zuhüm" ifadesi az sayıda olmakla birlikte bazen daha doğru olan rivayeti göstermek için de kullanılmaktadır. Hz. Peygamber'e en sevimli ve kıyamet günü en yakın olacak kişilerin ahlakı güzel olanlar olduğunun belirtildiği hadisin senedinde

[1063] 319, 455, 709, 1187, 2841. hadis.
[1064] 2628. hadis.
[1065] 225. hadis. Bu muallak rivayetin ardından senedi de verilmektedir.
[1066] 1556. hadis.
[1067] 224, 227, 228. rivayetler… Mesela 228. rivayetin devamında şöyle denilmektedir: Nebî'den (s.a.s) rivayet edilmiştir ki o, muhacir ve ensârın okuduklarını ezberlemek için namazda hemen arkasına dizilmelerinden hoşlanırdı. 225, 319, 455, 709, 1187, 2628, 2841. hadislerde ardından senedlisi verildiğinden sayıya dahil edilmediler.
[1068] 5, 13, 17. hadis.
[1069] 829. hadis.
[1070] 849. hadis.

sahâbîden iki önceki râvi Abdürabbih b. Saîd'dir. Ancak ta'lîk kısımda bazılarının onu zikretmediği bildirilmektedir. Sonrasında bu kişinin zikredilmediği muallak rivayetin daha sahîh olduğuna değinmektedir.[1071] Ancak o râvinin zikredildiği rivayet de çok kişiden değil, bir kişiden nakledilmektedir.

Tirmizî "revâ gayru vâhid / Birçok kişi rivayet etti" dediği ifadelerde[1072] ise genelde rivayetin farklı tariklerindeki ihtilafta çoğunluğun naklini göstermektedir. Bu şekilde mahfûz ve tercih edilen hadisi bildirmektedir.[1073] "Revâ gayru vâhid" tabiri ile bazen bir ihtilaf olmaksızın rivayet pekiştirilmektedir.[1074] "Revâhü gayru vâhid anh / Birçok kişi bu hadisi ondan rivayet etti" ifadesi yerine bazen "Ruviye hâze'l-hadîs min gayri vechin anh / Bu hadis birçok vecihten ondan rivayet edildi" ifadesi de kullanılmaktadır.[1075] Gayru vâhih ifadesi yerine kullanılan diğer bir ifade ise "ekseruhüm / çoğunluğu" ifadesidir.[1076]

"Namaz için kamet getirilince sadece farz namaz kılınır" hadisi Atâ b. es-Sâib (öl. 136/753) -- Ebû Hüreyre tarikinden merfû ve mevkūf olarak nakledilmektedir. Medar râvi Amr b. Dînâr'dan merfû olarak nakledenler tam senedli rivayette Zekeriyyâ b. İshâk (öl. ?), muallak rivayette İsmâîl b. Müslim (öl. ?) ve Muhammed b. Cehâde; mevkūf olarak nakledenler muallak rivayette Hammâd b. Zeyd ve Süfyân b. Uyeyne'dir. Tirmizî "Bize göre merfû hadis daha doğru" demekte ve bu görüşü Ebû Hüreyre'den diğer birçok tarikten (min gayri hâze'l-vech) merfû nakledildiğini belirterek delillendirmektedir. Bu açıklamasını da ilgili hadisin Ebû Seleme -- Ebû Hüreyre tarikinden merfû nakledildiği tarikini muallak olarak zikrederek örneklendirmektedir. İlgili hadisi Atâ b. es-Sâib -- Ebû Hüreyre tarikinde medâr râviden merfû olarak nakledenlerden Zekeriyyâ b. İshâk ve Muhammed b. Cühâde (öl. 131/748) sika, İsmâîl b. Müslim zayıf; mevkūf nakledenler ise sika hâfızdır. Mevkūf nakledenler

[1071] 2018. hadis.
[1072] Ta'lîkleri bazen senedli vermesinde olduğu gibi bunda da bazen "birçok kişi" ile kastedilen kişilerden bazısının ismi verilmektedir (3742. hadis).
[1073] 1104, 1350, 1571, 1741, 1766, 2304, 3057, 3505. hadis. 1350 ve 1741. hadislerde metinde ilave lafzı içermeyenin, 1930. rivayettede iki râvi arasındaki tahammül lafızlarındaki farklılıkta ilave lafızlı olmayanın yaygın olan rivayet şekli gösterilmektedir.
[1074] 949, 1205, 1216, 1219, 1419…1758, 2665. hadis. Gayru vâhid ifadesi yerine "nâs / insanlar" kelimesi de kullanılmaktadır. Mesela bir râvi tanıtılırken "Revâ anhü Mâlik ve'n-nâs / Ondan Mâlik ve diğer kişiler rivayet etti" denilmektedir (3453. hadis).
[1075] 2447, 2634, 2643, 2661, 2860, 2874, 2981, 3507. hadis…
[1076] 691, 1605. hadis. 2296. rivayette de "ekseruhüm" ifadesi kullanılmakta; ancak bu ifadeninamacı yanlış zikredilen ismin doğru hâlinin gösterilmesidir.

daha sika olmakla birlikte merfû rivayeti tercih sebeplerinden diğeri Ebû Hüreyre'den nakleden diğer kişi Ebû Seleme'den birçok tarikten merfû nakledilmesidir.[1077]

Hadisin birçok tarikten nakledilmesi her zaman onun sahih veya daha doğru olduğunu göstermemektedir. Senedinde (Alî b. Hucr -- Îsâ b. Yûnus -- Hişâm b. Hassân -- Muhammed b. Sîrîn -- Ebû Hüreyre) zayıf bir râvinin bulunmadığı bir hadisin akabinde Tirmizî hadisi hasen garîb olarak değerlendirmekte, bu hadisi bu tarikten sadece Îsâ b. Yûnus'un rivayetinden bildiklerini söylemektedir. Buhârî'nin bu hadisi mahfûz görmediğini söylediğini aktarmaktadır. Ebû Hüreyre'den birçok tarikten nakledildiğini; ancak isnadının sahih olmadığını ifade etmektedir.[1078] Senedinin son kısmı Humeyd et-Tavîl -- Sâbit el-Bünânî (öl. 127/744) -- Hz. Enes şeklinde olan senedli bir hadisin akabinde diğer tariklerde birçok kişinin seneddeki Sâbit'i zikretmediklerini belirtmekte; ancak Sâbit'i zikredenlerin naklinin daha doğru olduğunu bildirmektedir.[1079] Diğer bir yerde de çoğu kişinin naklettiği rivayete "leyse bi şey / hiçbir şey değil" diyerek bir değerinin olmadığını söylemektedir.[1080]

Tirmizî ta'lîk rivayetlerde senedli rivayetlerine benzer uygulamalarda bulunmaktadır. Mesela muallak rivayeti öncesindeki rivayetin senedindeki râvilerden birine bağlanan[1081] veya bağlanmayan[1082] başka bir tarik ile aktarmaktadır. Bazen muallak rivayetlerin senedini de parça parça zikretmekte,[1083] metninde taktî' yapmakta[1084] veya metin kısmını zikretmeden "bihâzâ", "nahvehû" [1085] veya mislehû[1086] demektedir. Bazen bir râvisinin cerh-ta'dîl durumuna değinmektedir.[1087] Bazen de ta'lîk rivayetlerin sıhhat değerlendirmesi[1088] veya merfû olup olmadığı[1089] hakkında bilgiler aktarmaktadır.

[1077] 421. hadis.
[1078] 720. hadis. Ayrıca bk. 3039. hadis.
[1079] 363. hadis.
[1080] 42. hadis.
[1081] 450, 454, 520. hadis…
[1082] 523, 536, 548. hadis…
[1083] 417, 554, 791, 1555, 3102. hadislerdeki ta'lîk rivayetler. Mesela 1555. hadisin devamında yer alan ta'lîkte Zührî'den ilgili hadisin doğrudan Hz. Peygamber'den rivayeti şeklinde mürsel olarak da nakledildiği ifade edilmektedir. Sonra da Zührî'nin mürsel tarikine ulaşan bir tarik yine muallak olarak verilmektedir.
[1084] 306, 307, 308. hadis.
[1085] 1788. hadis.
[1086] 1368, 2057, 3399. hadis.
[1087] 992. hadis.
[1088] 80, 159, 2392. hadis. Mesela 159. hadiste Râfi'in ikindinin geç kılınmasıyla ilgili naklettiği muallak rivayetin sahih olmadığı bildirilmektedir.
[1089] 1581. hadis.

- Sened veya metinle ilgili bir bilgi vermek ve eserin hacmini uzatıp sıkmamak amacıyla başvurulmakla birlikte bazen belirtilen muallak senede ulaşan bir tarik zikredilmektedir.[1090] Mesela tam senedli bir rivayette müminlerin anneleri Hz. Âişe ve Hz. Ümmü Seleme'ye (öl. 62/681), Allah Resûlü'ne amellerin hangisinin daha sevimli olduğu sorulunca onların "Az da olsa devam edileni" şeklinde cevap verdikleri belirtilmektedir. Sonra senedliye göre farklı olan muallak bir tarikle Hz. Âişe'nin "Resûlullah'a amellerin en sevimlisi kendilerine devam edilen amellerdir" dediği aktarılmaktadır. Sonra bu muallak rivayetin senedi tam olarak verilmektedir.[1091] Muallak rivayetin ardından aynı bâbda senedinin baş kısmının da bildirildiği 81 merfû veya mevkūf hadis vardır.[1092]

Muallak olarak verilmekle birlikte akabinde "Haddesenâ …"[1093] diyerek hocasından başlayarak senedin tamamı veya muallak senedin ilk râvisine kadarki kısmı[1094] zikrettiği nakil çeşitleri vardır. Bunlar şöyle sıralanabilir:

- Ta'lîk ile nakledilen senedin ardından metin, sonra senedin baş kısmı[1095]
- Ta'lîk ile nakledilen senedin ardından metin, sonra senedin tümü[1096]
- Ta'lîk ile nakledilen senedin ardından metin, sonra senedin tümü ve metnin tekrarı[1097]
- Metinsiz olarak ta'lîk ile nakledilen sened, ardından yine metinsiz olarak senedin baş kısmı[1098]

[1090] Bazen ta'lîk ile nakledilen rivayetin ardından birden fazla senedli hâline yer verilmektedir. Mesela bk. 162-163, 494-495. hadis.

[1091] 2856. hadis.

[1092] Maktû rivayetlerdeki metinler Abdullâh b. el-Mübârek, Şâfii, Ebû Kılâbe, Katâde ve Mücâhid gibi râvilere aittir. Bu rivayetlerde muallak olarak doğrudan bu râvilere nispetle ifadeleri aktarılmakta, sonra senedleri kendilerine kadar zikredilmektedir. 21, 174, 256, 792, 1490, 2958m1, 2958. hadis. 256. hadisteki iki hadisin değerlendirmesi hakkındadır. Sayıya dahil edilmeyen bazı muallak rivayetlerde senedli olarak önceki bablarda geçen hadislere atıf yapılmaktadır. Mesela 687. hadisteki ta'lîklerden ilki iki öncesinde yer alan bâbdaki 684, ikincisi bir öncesindeki babda bulunan 685. hadise atfedilmektedir. 738. hadisteki ta'lîkte ise 685. hadise atıf yapılmaktadır. Tirmizî muallak rivayetleri *es-Sünen*'de senedli (312. hadis) veya muallak (169, 2730. hadis) olarak eserin başka bir yerinde zikredilebilmektedir. Sonradan ekledim; ama çıkarsam iyi kırmızıyı.

[1093] Birçok yerde burada "haddesenâ bizâlik / bih" ifadesine de yer vermektedir: 494, 2830. hadis.

[1094] Bazen bu râviden sonraki bazı râviler de zikredebilir: 46, 372. hadis (1 sonrasındakiyle).

[1095] 10, 49, 218, 354, 372, 454, 494, 495, 971, 1150, 1455, 1556, 1558, 1822, 2162, 2811, 2815, 2856, 2901, 3207, 3330, 3549. hadis. Bu şekildeki nakillerde genelde senedin baş kısmı zikredilirken ta'lîkte zikredilen ilk râviye (bazen devamındaki birkaç râviye) kadar isim zikredilerek sened birleştirilmektedir. Senedin baş kısmı son kısmıyla birleştirilirken nadiren ta'lîk kısımda zikredilenlerden hiçbirinin zikredilmediği de olmaktadır. Mesela 3224. hadisin devamındaki ta'lîk Zührî'den itibaren başlamaktadır. Sonra senedli hali verilirken sened baştan Evzâî'ye kadar zikredilmekte ve sened Zührî'ye kadar sürdürülmemektedir.

[1096] 94, 737, 816, 820, 1500, 2614, 2825, 2856. hadis.

[1097] 523,1884, 2830. hadis.

• Metinsiz olarak ta‘lîk ile nakledilen sened, ardından yine metinsiz olarak senedin tümü[1099]

• Metinsiz olarak ta‘lîk ile nakledilen sened, ardından senedin tümü ve hadis metni[1100]

• Muallak olmakla birlikte sonuna kadar zikredilmeyen sened; akabinde senedin baş kısmı[1101]

• Muallak olmakla birlikte sonuna kadar zikredilmeyen sened; akabinde senedin tümü[1102]

• Muallak olmakla birlikte sonuna kadar zikredilmeyen sened; akabinde senedin tümü ve metin[1103]

Muallak sened ile başlayıp sonra senedin ilk kısmının verildiği hadisler tam senedli hadislerdendir. Bununla birlikte muallak olan senedin ilk kısmında nakledilen kişilere bakıldığında bunların içinde sahâbe, tâbiûn, etbeu’t-tâbiîn ve etbeu etbeı’t-tâbiîn olarak tüm tabakalardan kişilerin yer aldığı görülmektedir. Kaynaklarda geçtiği kadarıyla sahâbe,[1104] tâbiûn,[1105] etbeu’t-tâbiîn[1106] ve etbeu etbeı’t-tâbiîn[1107] olarak zikredilenlerin içinde hadisle ilgili yazılı belgesi / kitabı olanlar yanında olmayanlar da vardır.

Hadisin muallak arkasından tam senedli kısmının zikredilmesiyle iki aşamalı nakledilen hadis şekli bazen üç aşamalı olarak da bulunmaktadır. Bu aktarımda ta‘lîk ile bir sened verilmektedir. Ardından ta‘lîk ile nakledilen râviye ulaşan bir sened yine tâlîk ile

---

[1098] 59, 83, 241, 735, 805, 1132, 1425, 1600, 1705, 1944, 2059, 2091, 2908, 3135, 3224, 3303, 3330, 3430. hadis. Bu rivayet şeklinde de genelde baş kısım zikredilirken ta‘lîkte zikredilen ilk râviye (bazen devamındaki birkaç râviye) kadar isim zikredilerek sened birleştirilmektedir.

[1099] 84, 1709, 2039, 2261, 2553, 2676, 3303, 3667. hadis.

[1100] 22, 1347, 1428, 1609, 1627, 1874, 2722, 2912, 2953, 3539, 3549, 3755. hadis.

[1101] 444, 2743. hadis.

[1102] 249, 2261, 3051. hadis. Muallak kısımda senedin sonuna kadar zikredilmemesi önceki tarikle birleştiği râviye kadar zikredilmesi ve devamının aynı olduğuna işaret edilmesi sebebiyledir.

[1103] 3429, 1166. hadisler. Senedli rivayet önce ta‘lîk ile, sonra senedin baş kısmından itibaren zikredilerek iki aşamada nakledilmesi gibi bazen muallak rivayette iki aşamada nakledilmektedir. Mesela bk. 1555, 3102. hadis.

[1104] Sahâbeden olup yazılı hadis nüshası olanlar için bk. Abdullâh b. Amr (2947. hadis) ve İbn Abbâs (549. hadis); Yazılı hadis nüshası olmayanlar için bk.Ukbe b. Âmir (1500. hadis).

[1105] Tâbiûndan olup hadislerini yazdığı kitabı olanlar için bk. Katâde (3234. hadis) ve Muhammed b. İshâk (22. hadis). Hadislerini yazdığı kitabı olmayanlar için bk. Abdullâh b. Şeddâd (3755. hadis), Zeyd b. Ertât (2912. hadis).

[1106] Etbeu’t-tâbiînden olup hadislerini yazdığı kitabı olanlar için bk. Mâlik (955. hadis) ve Ma‘mer (940. hadis). Hadislerini yazdığı kitabı olmayanlar için bk. el-Alâ’ b. Sâlih (249. hadis) ve el-Müsennâ b. Saîd (2722. hadis).

[1107] Etbeu etbeı’t-tâbiînden olup yazdığı kitabı olanlar için bk. Ahmed b. Hanbel (416, 593. hadis) ve Alî b. el-Medînî (554. hadis). Hadislerini yazdığı kitabı olmayanlar için bk. Hayve b. Şüreyh (3477. hadis) ve İbrâhîm b. Beşşâr (1705. hadis).

bildirilmektedir. Bunların ardından hadisin senedli hali zikredilmektedir.[1108] Bazen muallak rivayet iki aşamada zikredilmekle birlikte devamında senedli kısmına yer verilmemektedir.[1109]

Tirmizî'nin "revâ …"[1110] veya "ruviye[1111] / yürvâ an …"[1112] gibi ifadeler kullanarak muallak nakledip sonra senedini verdiği ve her iki kısımda da metni belirttiği yerlerde bazen metin lafızlarında farklılıklar olmaktadır.[1113] Bu, Tirmizî'nin manen rivayeti uygun bulması şeklinde değerlendirilebilir. Bu metin farklılığına şu hadis örnek verilebilir:

وقد روي عن ابن عباس عن النبي صلى الله عليه و سلم أنه أقام في بعض أسفاره تسع عشرة يصلي ركعتين قال ابن عباس فنحن إذا أقمنا ما بيننا وبين تسع عشرة صلينا ركعتين وإن زدنا على ذلك أتممنا الصلاة

حدثنا هناد بن السري حدثنا أبو معاوية عن عاصم الأحول عن عكرمة عن ابن عباس قال : سافر رسول الله صلى الله عليه و سلم سفرا فصلى تسعى عشر يوما ركعتين قال ابن عباس فنحن نصلي فيما بيننا وبين تسع عشرة ركعتين ركعتين فإذا أقمنا أكثر من ذلك صلينا أربعا

Zikredilen muallak rivayette İbn Abbâs'ın "Allah Resûlü bir seferinde on dokuz gün kalıp (dört rekâtlık farz) namazları ikişer rekât kıldı. Biz de bir yolculukta namazı on dokuz güne kadar ikişer rekât, on dokuz günden fazla olursa tam kılarız" dediği nakledilmektedir. Senedli rivayette ise ifadesi "Allah Resûlü bir sefere çıktı, on dokuz gün (dört rekâtlık farz) namazları ikişer rekât kıldı. Biz de bir yerde on dokuz güne kadar ikişer rekât, daha fazla kalırsak dörder rekât kılarız." şeklinde geçmektedir.

Hadis metni verilerek Resûlullah'tan doğrudan nakledilen, sonra tam senedi zikredilen rivayetlerde de metin bazen zikredilmekte,[1114] bazen zikredilmemektedir.[1115]

[1108] 59, 241, 493-494, 502. hadis.
[1109] 81, 1864, 1997, 2112, 3102, 3911. hadis.
[1110] 443, 3549. hadis. Bazen de "reva/yekûl badühüm/ğ.vâhid an olarak gelmektedir: 1371, 1438, 2221, 1763, 3048, 3274, 3303, 3667. hadis. Tirmizî, 1438. hadiste hocası Ebû Saîd el-Eşecc'i, 1763. hadiste diğer bir hocası Ziyâd b. Eyyûb'u kastetmektedir. Ancak "ba'zuhüm" denenlerin hepsinde senedde bir sonrasındakiler dikkate alındı. 3604. hadiste "revâ g.vâhid an Ca'fer b. Süleymân" diyerek naklettiği muallakta bu g.vâhidlere bir örnek olarak hocası Sâlih b. Abdillâh'ın Abdillâh b. Ca'fer'den ilgili rivayetini tam senedli olarak aktarmaktadır.
[1111] 1428, 3539. hadis.
[1112] 94, 1558. hadis.
[1113] 549, 1187, 2824. hadis. Lafızların iki yerde de aynı olduğu rivayetler için bk. 1884. hadis.
[1114] 1187, 2628. hadis.
[1115] 225, 319, 455, 709, 2842. hadis.

Resûlullah'tan doğrudan nakledilirken zikredilen hadis metni ile devamında Hz. Peygamber'e kadar senedli zikredilen hadis metni aynı olabildiği[1116] gibi lafızca bazı farklılıklar da -mana aynı olmakla birlikte- içerebilmektedir.[1117]

1.2.5.2. "Ve fi'l-bâb"

Senedli olarak zikredilen hadisten başka ilgili bâbda hadis nakleden ve tamamına yakını sahâbî olan kişilerin -senedleri belirtilmeden- isimlerinin zikredildiği kısımdır. İhtisar amaçlı yapılan bu uygulama hadisin şahitlerinin görülmesini temin etmesi vesilesiyle önem arz etmektedir.

Sadece Tirmizî'de görülen bu uygulama, Müslim'in, hadislerin bütün senedlerini bir araya toplamak suretiyle tekrardan kaçınma prensibine benzediği gibi aynı zamanda hadislerin bir nevi tahrîci sayılmaktadır. Tirmizî'nin "Ve fi'l-bâb" diye varlığına işaret ettiği birçok rivayeti şârihler mevcut hadis kaynaklarında bulamamaktadır. Bu durum, Tirmizî tarafından bilinen birçok rivayetin elimizdeki eserlere intikal etmediğini, dolayısıyla *el-Câmi'*in kaynaklarının zenginliğini göstermektedir.[1118]

Tirmizî'nin ilgili bâblarda elindeki hadislerden hangisini senedli zikredeceği, hangisine "Ve fi'l-bâb" kısmında atıf yapacağı konusunda nasıl tercihte bulunduğuna yönelik bir araştırma vardır. Bu araştırmada *Sünen-i Tirmiẕî*'den 'İlim Bölümü örnek seçilmektedir. Bu bölümde zikredilen 50 hadisten 10'unun akabinde "Ve fi'l-bâb" kısmına yer verilmektedir. Bunların dördünde senedli aktardığının, ikisinde "Ve fi'l-bâb" kısmında zikrettiğinin daha doğru olduğu, diğer ikisinde aralarında bâriz bir fark olmadığı ifade edilmektedir. "Ve fi'l-bâb"da zikrettiğinin daha sahih veya aynı derecede olduğu durumlarda Tirmizî'nin niye bunu senedli kısımda vermediğiyle ilgili olarak muhtemelen senedli naklettiği hadisi bu hadislere göre semâ/kırâat gibi diğerlerine göre daha muteber bir yolla almasından kaynaklandığı söylenmektedir. Kalan iki rivayet "Ve fi'l-bâb"da zikredilenlerin nakilleriyle muhtevaca yakın olsa da lafızca oldukça farklı gözükmektedir. Bunun da Tirmizî'nin mana ile rivayete daha geniş çerçeveden bakması

[1116] 2628. hadis
[1117] 1187. hadis.
[1118] Çakan, "el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ", 7/130. Ayrıca bk. (*el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ,* nâşirin girişi, 1/66), (Muḳaddimetü Tuḥfeti'l-ahvezî, 1/386-396.

veya -bugün henüz ulaşamadığımız- bilgi kaynaklarının genişliği ile ilgili olabileceği şeklinde değerlendirilmektedir.[1119]

İlgili 10 hadisin 7'sinin "Ve fi'l-bâb"da zikredilenlerin yanında başka sahâbîlerin de olduğu belirtilmektedir. "Ve fi'l-bâb" kısmı zikredilmeyen hadislerden gelişigüzel seçilen 8 rivayetin dördünün diğer kaynaklarda farklı sahâbî râvileri olduğu gözlenmiştir. Hatta bu 4 rivayetten birinin aynı bâbda, diğer birinin farklı bâbda olmak üzere yine 'İlim Bölümü'nde aktarıldığı dile getirilmektedir.[1120]

"Ve fi'l-bâb an / Ve fîh an" kısımları *es-Sünen*'de 1249 kere geçmektedir.[1121] "Ve fi'l-bâb"larda bir ile yirmi arasında kişi zikredilmektedir. Onun üzerinde zikredilenler azdır. Mesela 2660. hadisin devamındaki "Ve fi'l-bâb"da on dokuz, 680 ve 1720. hadislerin devamındaki "Ve fi'l-bâb"larda on üçer sahâbî yer almaktadır.

es-Sünen'de "Ve fi'l-bâb" kısımlarında en çok zikredilen kişi Ebû Hüreyre'dir. O, "Ve fi'l-bâb" kısımlarında 538 kez yer almaktadır. "Ve fi'l-bâb" kısımlarında 200'ün üzerinde zikredilen beş sahâbî daha vardır. Bu beş sahâbîden Enes b. Mâlik 250, Abdullâh b. el-Abbâs 248, Abdullâh b. Ömer 239, Câbir b. Abdillâh 238 ve Hz. Âişe 220 kez zikredilmektedir. "Ve fi'l-bâb" kısımlarında 100-200 arası yerde geçen dört sahâbî vardır. Bu dört sahâbîden Ebû Saîd el-Hudrî 146, Abdullâh b. Amr 125, Alî b. Ebî Tâlib 119, Abdullâh b. Mes'ûd 108 kez geçmektedir. Ve fi'l-bâb kısımlarında 10-100 arası yerde geçen 49, 5-9 arası yerde geçen 38, 2-4 arası yerde geçen 112, birer kez geçen 197 sahâbî vardır. *es-Sünen*'de tam veya muallak senedli rivayetlerin sened zincirinde yer verilen 145 sahâbî ise "Ve fi'l-bâb" kısımlarında hiç zikredilmemektedir.

"Ve fi'l-bâb" kısmında senedin son râvisi olan kişiler -çoğunluğu sahâbî olmak üzere,- isimleriyle zikredilmektedir. Çok az sayıda olmakla birlikte bazı kişiler "ümmü…",

---

[1119] Mustafa Öztürk, "Tirmizî'nin Süneni'nde 'Ve Fi'l-Bâbi an Fulân' İfadesini Kullandığı Rivayetler Üzerinde Bir Tetkik (Kitâbu'l-İlim Örneği)" *İslâmî İlimler Dergisi* 15 / 1 (Mart 2020): 11-23, 28-30.

[1120] Öztürk, "Tirmizî'nin Süneni'nde 'Ve Fi'l-Bâbi an Fulân' İfadesini Kullandığı Rivayetler", 23-27, 30.

[1121] 575. hadisin devamındaki "Ve fi'l-bâb" kısmı 2 kez aynen zikredildiğinden biri dikkate alınmadı. 1044. hadisin devamında ise "**وفيه رواية اربعة من التابعين بعضهم عن بعض** / Ve bu hadiste tâbiûndan dördünün birbirinden rivayeti vardır" ifadesi kullanılmaktadır. Genelde "Ve fi'l-bâb" an şeklinde geçmekle birlikte Ve fîhi an" şeklinde zikredildiği bazı yerler için bk. 878, 995, 2498, 3138, 3187, 3221, 3263, 3272, 3305, 3307, 3319, 3332, 3336, 3346, 3349, 3662. hadis. "Ve fi'l-bâb ve "Ve fîh" kullanımlarının birlikte zikredildiği bir yer için bk. 2875. hadis. Ve fî hâze'l-bâb şeklinde geçtiği bazı yerler için bk. 15, 1104. hadis. "Yürvâ fî hâze'l-bâb an" şeklinde de gelebilmektedir: 2376. hadis. Sadece "Ve kad ruviye" şeklinde geçenler ta'lîk olarak değerlendirildi: 1295. hadis.

"ceddü…" gibi ifadelerle zikredilmektedir. Ümmü Süleymân b. Amr b. el-Ahvas,[1122] Ceddü Talha b. Musarrif b. Amr,[1123] Ceddü Adî b. Sâbit,[1124] Ceddü Abdülhamîd b. Ca'fer,[1125] Ceddü Harb b. Ubeydillâh es-Sekafî[1126] gibi akrabalık ifadeleriyle belirtilenler bu kullanıma örnektir.[1127]

"Ve fi'l-bâb" kısmında senedin son râvisi olan kişiler bazen hadisin senedli hâline atıf yapılarak senedde kendilerinden bir veya iki önceli râviyle birlikte belirtilmektedir. Sened zincirinin son kısmının verilmesi şeklindeki bu uygulamada zikredilenlerin çoğu arasında akrabalık bağı vardır. Mesela Hallâd b. es-Sâib,[1128] Yahyâ b. Ubeyd,[1129] Ebü'l-Melîh,[1130] "Ümmü Bilâl bint Hilâl'in[1131] "an ebîh(â) babasından" diyerek hadisi naklettiklerinin gösterildiği yerler vardır.[1132] "…an ebîh" şeklindeki kullanım şu şekilde değerlendirilmektedir: 1. Oğlunun kendisinden rivayette teferrüd ettiği ve kendisinden

[1122] 899. hadis.
[1123] 34. hadis.
[1124] 370. hadis. Adî'nin dedesi 370.devamındaki "Ve fi'l-bâb"da bu şekilde geçmekle birlikte 126 ve 2748. hadislerin devamındaki "Ve fi'l-bâb"larda "Adî b. Sâbit an ebîh an ceddih" şeklinde ifade edilmektedir. Abdurrahmân b. Ebî Kurâd 20. hadisin devamındaki "Ve fi'l-bâb"da bu ismiyle, 42. hadisinde vamındaki "Ve fi'l-bâb"ın devamında İbnü'l-Fâkih olarak zikredilmektedir. İrbâd b. Sâriye çoğunlukla ismiyle zikredilmekle birlikte (1474, 1564, 2676, 2921, 3406.senedli hadisler ile 224, 708, 1473, 1478, 1706, 1795, 2401. hadislerin devamındaki "Ve fi'l-bâb"larda), iki yerde (1638.senedli hadiste ve 1080. hadisin devamındaki "Ve fi'l-bâb"da) künye ve nisbesiyle Ebû NecÎh es-Sülemî olarak bulunmaktadır. Muhammed b. Abdillâh b. Cahş iki yerde ve "Ve fi'l-bâb" kısmlarında geçmektedir. Buların birinde (1712. hadis) ismiyle, diğerinde (2797. hadis) "Muhammed b. Cahş" olarak dedesine nispetiyle verilmektedir. İki yerde zikredilen (954, 955. hadislerin senedli kısmında) Âsım b. Adî önce "Ebu'l-Beddâh b. Adiyy an ebîh", sonra "Ebu'l-Beddâh b. Âsım b. Adiyy an ebîh" şeklinde geçmektedir. Cündeb b. Süfyân b. Abdillâh el-Becelî'yi de farklı tariklerle gelen rivayetlerde "Cündeb b. Süfyân" (222. hadis), "Cündeb b. Abdillâh" (2952. hadis) ve Cündeb el-Becelî (3345. hadis) gibi çeşitli şekillerde zikretmektedir. Esmâ' bint Ebî Bekr de bir rivayette (2073. rivayetin devamındaki "Ve fi'L-bâb" kısmında) diğer rivayetlerdekinin aksine "İmraetü'z-Zübeyr" olarak isimlendirmektedir. Lübâbe bint el-Hâris de diğer yerlerdeki zikredilmelerinin aksine bir yerde (71. hadisin devamındaki "Ve fi'l-bâb"da) Ümmü'l-Fazl" künyesiyle belirtilmektedir. Ebû Saîd el-Hudrî de hep künyesiyle zikredilmekle birlikte iki rivayette (975 ve 2366. hadis) Sa'd b. Mâlik olarak ismiyle ifade edilmektedir. Amr b. Avf el-Müzenî'yi bir yerde Ceddü Kesîr (1378. hadisin "Ve fi'l-bâb" kısmında), bir yerde (2844. hadis) "Kesîr b. Abdillâh an ebîh an ceddih" olarak zikretmektedir. Tirmizî, bu isimlendirmelerde senedde geçtiği şekilleri esas almış olmalıdır. Mesela Kabîsa'nın babası Hülb'ün rivayetlerinin üçü senedli olarak (252, 301, 1565. hadis), biri "Ve fi'l-bâb" kısmında (617. hadis) zikredilmektedir ve hepsinde de "Kabîsa b. Hülb an ebîh" şeklinde belirtilmektedir. Amr b. el-Ahvas da geçtiği senedli rivayetlerin üçünde (1163, 2159, 3087. hadis) ve "Ve fi'l-bâb" kısmında geçtiği tek rivayette "Süleymân b. Amr b. el-Ahvas an ebîh" şeklinde ifade edilmektedir.
[1125] 1357. hadis.
[1126] 634. hadis.
[1127] Diğer bazı örnekler için bk. 634, 1222, 1554, 1849, 1854, 2006, 2276, 2688, 2838, 3101. hadis.
[1128] 16. hadis.
[1129] 20. hadis.
[1130] 1, 409. hadis.
[1131] 1499. hadis.
[1132] "Ve fi'l-bâb" kısmında "an ebîh" şeklinde zikredilen diğer bazı kişiler için bk. 16, 157, 617, 1222, 1512, 1937, 2038, 2056, 2276, 2838, 3101. hadis.

ondan başkasının rivayette bulunmadığı sahâbeden nakledilmesi. 2. Sahâbînin isminde ihtilaf bulunması. 3. O sahâbî babanın ismi, nisbesi gibi durumlarında ihtilaf olması. 4. O sahâbînin isminin ancak oğlunun zikriyle meşhur olması.[1133]

"Ve fi'l-bâb" kısmında aile / akraba isnadı olarak "…an ümmih / annesinden", "…an ebîh an ceddih / babası aracılığıyla dedesinden", "an ammih / amcasından" şeklinde zikredilenler de yer almaktadır. Mesela Abdurrahmân b. Seleme el-Huzâî'nin "an ammih",[1134] Süleymân b. Ebî Amr'ın "an ümmih" [1135] diyerek hadisi naklettiklerinin gösterildiği yerler vardır. "…an ebîh an ceddih" şeklinde birden fazla râvi aracılığıyla son râviden zikredilen yerler de vardır. Mesela Behz b. Hakîm[1136] ve Kesîr b. Abdillâh'ın[1137] "…an ebîh an ceddih" şeklindeki nakilleri "Ve fi'l-bâb"da yer almaktadır.

"Ve fi'l-bâb" kısmında sened zinciri şeklinde; ama aralarında akrabalık bağı olmadan zikredilenler de vardır. "Abdurrahmân b. Ebzâ an Übey"[1138] şeklindeki kullanım buna örnektir. Bu kullanımın devamında farklı tariklerde Abdurrahmân b. Ebzâ'nın Übey b. Kâ'b veya Hz. Alî aracılığıyla veya doğrudan Hz. Peygamber'den nakli şeklinde rivayet edildiği ifade edilmektedir. Tirmizî de muhtemelen daha doğru bulduğu Übeyy'i "Ve fi'l-bâb" kısmında zikrederken her halükârda bu rivayetin senedinde geçtiği anlaşılan Abdurrahmân b. Ebzâ'nın da bu hadisi Übey'den naklettiğini göstermek istemektedir.

"Ve fi'l-bâb" kısımlarında nadiren "racülün min ashâbi'n-Nebî / Hz. Peygamber'in ashâbından biri",[1139] "ba'zu ashâbi'n-Nebî / Hz. Peygamber'in bazı ashâbı",[1140] "Şeyhun mine'l-Ensâr / Ensâr'dan bir hoca"[1141] gibi mübhem ifadeler kullanılmaktadır.[1142] Yine pek az sayıda "Racülün min Benî Nümeyr an ebîh an ceddih /

[1133] Mübârekpûrî, *Muḳaddimetü Tuḥfe*, 1/387-8
[1134] 752. hadis.
[1135] 897. hadis. Süleymân b. Amr'ın annesinden rivayet ettiği söylendikten sonra annesinin Ümmü Cündeb el-Ezdiyye olduğu da belirtilmektedir.
[1136] 621. hadis.
[1137] 2844. hadis.
[1138] 460-462. hadis. Diğwe bazı örnekler için bk. 1440. hadis.
[1139] 21, 1220, 1222, 1251, 1499, 1632. hadis.
[1140] 684. hadis.
[1141] 528. hadis.
[1142] "Atâ' racülün min Benî Şeybe" şeklindeki mübhem zikredilen kişi için bk. 400. hadis.

Beni Nümeyr'den bir kişi, babasından, babası da dedesinden"[1143] şeklinde senedli olmanın yanında mechûl bir kişi içererek akrabalık ifadeleriyle zikredilenler mevcuttur.

"Ve fi'l-bâb" kısmında senedli şekilde zikredilmeden doğrudan ismi belirtilen râviler içinde sahâbî olmayanlar da nadiren vardır: es-Sunâbihî,[1144] Zeyd b. Eslem (öl. 136/754)[1145] ve Dağfel b. Hanzale[1146] bu kişilerdendir.[1147] Tâbiûndan olan kişilerin rivayetlerinin mürsel olduğu söylenebilir.[1148]

"Ve fi'l-bâb" kısmında senedli şekilde zikredilirken "an ebîh / babasından", "an ceddih / dedesinden" kısmının öncesinde yer alıp senedin son kısmını göstermeye aracı olan râviler de genelde sahâbî değildir. Mesela "Ve fi'l-bâb" kısmında "Hallâd b. es-Sâib an ebîh"[1149] şeklinde zikredilen yerde Hallâd, "Abdurrahmân b. Seleme an ammih" şeklinde zikredilen yerde Abdurrahmân, "Behz b. Hakîm an ebîh an ceddih"[1150] şeklinde zikredilen yerde Behz ve babası sahâbî değildir. "Ümmü Bilâl bint Hilâl an ebîhâ"[1151] şeklinde zikredilen yerde ise Ümmü Bilâl'in sahâbî olma ihtimalinden bahsedilmektedir.

"Ve fi'l-bâb" kısmında doğrudan veya sened zincirinde yer alarak zikredilenlerin 21'i tâbiûndan, 2'si etbeu't-tâbiîndendir. Tâbiûndan olan Abdurrahmân b. Useyle es-Sunâbihî 5;[1152] Abdurrahmân b. Âiş[1153] ve Şüreyh b. Hâni' Ebü'l-Mikdâm[1154] üçer; Süleymân b. Amr b. el-Ahvas[1155] ve Ebü'l-Melîh b. Üsâme[1156] ikişer; diğerleri birer kez "Ve fi'l-bâb" kısmında geçmektedir. Tâbiûndan az da olsa sahâbe gibi sened zincirinin devamı zikredilmeyenlerin zikredildiği yerler azdır. Etbeu't-tâbiînden olan iki râvi birer

[1143] 2693. hadisin devamı
[1144] 2, 164, 183, 625, 2193. hadis.
[1145] 3729. hadis.
[1146] 3652. hadis.
[1147] Sahâbî olmayan diğer kişiler için bk. Abdullâh b. el-Hâris b. Cez' (41. hadis), el-Hakem b. Umeyr (220. hadis), Ümmü Külsûm bint Ebî Seleme (331. hadis), Mihrân b. Meymûn (656. hadis), Eymen b. Hureym (1207. hadis).
[1148] 52, 1854, 3234. hadis.
[1149] 16. hadis.
[1150] 621. hadis.
[1151] 1499. hadis.
[1152] 2, 164, 183, 625, 2193. hadis.
[1153] 52, 1854, 3234. hadisler. 3234. hadisin devamındaki "Ve fi'l-bâb"da zikredilirken devamında "ani-Nebî -sas-" ifadesi kullanılmaktadır.
[1154] 1854, 2688, 2838. hadis. Bu üç yerdeki "Ve fi'l-bâb"larda zikredilirken her birinin akabinde "an ebîh" ifadesi kullanılmaktadır.
[1155] 897, 1937. hadis. Bu hadislerin devamındaki "Ve fi'l-bâb"larda zikredilirken isminin devamında ilkinde "an ümmih", ikincisinde "an ebîh" denilmektedir.
[1156] 1, 409. Bu iki yerde de "Ve fi'l-bâb" kısmında isminin devamında "an ebîh" ibaresi kullanılmaktadır.

kez “Ve fi’l-bâb” kısmında -sadece kendilerinden itibaren sened zinciri zikredilmek suretiyle- yer almaktadır. Bu râviler Behz b. Hakîm b. Muâviye ve Kesîr b. Abdillâh b. Amr’dır. Behz[1157] ve Kesîr’in[1158] ikisi de “Ve fi’l-bâb”da zikredilirken devamında “an ebîh an ceddih” denilmektedir.

“Ve fi’l-bâb”da hadisi nakleden kişiler belirtildikten sonra bazen “Nebî’den” denilerek rivayetin merfû olduğu vurgulanmaktadır.[1159] Bazen Hz. Peygamber’den şunu aktardılar şeklinde metnin zikredildiği yerler de bulunmaktadır.[1160] Mesela bir hadiste Sa‘d b. Ebî Vakkās’ın “İnsanların hangisinin imtihanı en şiddetlidir?” şeklindeki sorusuna Resûlullah şu şekilde cevap vermektedir:

> Peygamberler, sonra yaşantı olarak Peygamberlere benzeyeler, sonra da bunlara benzeyenler. Kişi dindarlığı nispetinde belaya uğratılır. Dindarlığı sağlam olursa bela ve imtihanı şiddetlendirilir. Dininde gevşekse dindarlığı nispetinde bela ve imtihana uğratılır. Kul yeryüzünde üzerinde hata ve günah kalmadan yürüyünceye kadar bela ve imtihan onu bırakmaz.”

“Ve fi’l-bâb kısmında” ise Ebû Hüreyre ve Huzeyfe b. el-Yemân’ın kız kardeşinin, Allah Resûlü’ne “İnsanların hangisinin imtihanı en şiddetlidir?” diye sorulduğunu, onun da “Peygamberler, sonra inanç ve yaşantı bakımından onlara benzer olanlar, bunlardan sonra ise derece derece yaşantısı peygamberlere benzeyenler” buyurduğunu belirttikleri ifade edilmektedir.[1161]

Birçok yerde[1162] ise “Ve fi’l-bâb”da zikredilenlerin rivayeti bazen senedli veya muallak olarak aktarılmakta ve okuyucunun hadisin sıhhati konusunda bilgi edinmesi sağlanmaktadır. “Ve fi’l-bâb” kısmındaki kişinin rivayetinin verilmesi çoğunlukla aynı bâbda olmakla birlikte eserin başka bir bölümünde de olmaktadır. Mesela bir yerde “Ve fi’l-bâb” kısmında Hz. Alî, Hz. Huzeyfe ve Hz. Enes ve birçok kişiden ilgili konuda

[1157] 621. hadis.
[1158] 2844. hadis.
[1159] 2327, 3157. hadis.
[1160] 689, 2398. hadis. 989. hadiste ise üç sahâbi Hz. Ebû Bekr’in, ruhunu teslim etmiş vaziyetteyken Allah Resûlü’nü öptüğü ifade edilmektedir.
[1161] 2398. hadis. Ayrıca bk. 1298. hadis (Bunun devamında senedli halini aktarmaktadır, metni zikretmeden “Ve fi’l-bâb” kısmındaki metne atıf yapmaktadır).
[1162] Birçok yerde olan bu durum “Ve fi’l-bâb” kısmında zikredilen tüm kişilere oranla az sayıdadır.

rivayet olduğu bildirilmektedir. Sonra "Bunu 'Kitâbü'l-Libâs'ta zikretmiştik" denilmektedir.[1163] Kitâbü'l-Libâs'ta nakledilen Hz. Enes'in ilgili konudaki hadisidir.[1164]

"Ve fi'l-bâb" kısmında zikredilen sahâbîlerden rivayeti çok olanların devamlarındaki senedli rivayetlerde geçme sayıları da çok olmaktadır. Hz. Âişe,[1165] Ebû Hüreyre,[1166] İbn Ömer,[1167] Enes b. Mâlik,[1168] İbn Abbâs,[1169] İbn Amr,[1170] Câbir b. Abdllâh,[1171] Ebû Saîd el-Hudrî[1172] ve Semüre b. Cündeb[1173] bu sahâbîlerdendir. Diğer birçok sahâbînin de birer veya birkaçar yerde "Ve fi'l-bâb" kısmında zikredildikten sonra senedli olarak rivayetlerinin nakledildiği olmaktadır.[1174] Senedli hadiste geçip sonra "Ve fi'l-bâb"

[1163] 2817. hadis.
[1164] 1722. hadis.
[1165] 242, 447, 462, 560, 562, 670, 736, 883, 1028,1066, 1088, 1101, 1146, 1754, 1865, 1912, 2015, 2073, 2103, 2838. hadis. Bunların dışında Mustafâ Elbânî ve Meârif Baskılarında 1942. hadiste zikredilen sahâbî aynı babda 1943. hadisin devamındaki "Ve fi'l-bâb"da belirtilmekle birlikte Risâle Baskısında burada zikredilen diğer örneklerdeki gibi önce "Ve fi'l-bâb"daki, sonra rivayetli kısımdakinin zikredildiği şekliyle bulunmaktadır.
[1166] 699, 742, 810, 1000, 1169, 1305, 1424, 1478, 1531, 1648, 1699, 1818, 1922, 1960, 2242, 2312, 2357, 2393, 2400, 2408, 2452, 2736, 2890, 3431, 3920. hadis.
[1167] 429, 450, 550, 639, 817, 820, 860, 863, 943, 947, 1123, 1298, 1486, 1688, 1812, 1971, 1985, 2421, 2636, 3446. hadis.
[1168] 155, B542, 581, 588, 661, 689, 768, 970, 1009, 1227, 1273, 1690, 1802, 2241, 2338, 2660, 3696. hadis.
[1169] 38, 144, 272, 548, 831, 904, 921, 1047, 1107, 1185, 1213, 1824. Ayrıca Mustafâ Elbânî ve Meârif Baskılarında 2166. hadiste zikredilen sahâbî aynı babda 2167. hadisin devamındaki "Ve fi'l-bâb"da belirtilmekle birlikte Risâle Baskısında burada zikredilen diğer örneklerdeki gibi önce "Ve fi'l-bâb"daki, sonra rivayetli kısımdakinin zikredildiği şekliyle bulunmaktadır.
[1170] 877, 1233, 1246, 1287, 1336, 1340, 1386, 1412, 1882, 1919, 2640. hadis.
[1171] 149, 312, 511, 1222, 1237, 1456, 1820, 2107, 2108, 2841. hadis.
[1172] 711, 837, 965, 1042, 1622, 3293, 3659. hadis.
[1173] 680, 705, 1034, 1035, 1265. hadis.
[1174] Abdurrahmân b. Semüre (3700. hadis), Âbi'l-Lahm (556. hadis), Hz. Alî (2135. hadis), Amr (708. hadis), Amr b. Hârice (2120. hadis), Attâb b. Esîd (643. hadis), Avf b. Mâlik (1024. hadis), el-Berâ (309. hadis), Câbir b. Semüre (1806. hadis), Cündeb b. Süfyân (219. hadis), Ebû Azze (2146. hadis), Ebû Berze (2416. hadis), Ebû Hâtim el-Müzenî (1084. hadis), Ebû Katâde (9, 846. hadis), Ebû Mes'ûd (1306, 2670. hadis), Ebû Râfi' (656, 840. hadis), Ebû Talha (1749. hadis), Ebû Vâkıd (533. hadis), Ebû Zer (1752, 1832, 3801. hadis), Fedâle (2347, 2703. hadis), Hubşî (652. hadis), Huzeyfe (261. hadis), İmrân (544, 2056. hadis), İrbâd (1473. hadis), İbn Ebî Evfâ (1329. hadis), İbn Mes'ûd (1060, 1119, 1733. hadis), Muaykīb, Muâz (53, 622, 3234. hadis), el-Müstevrid b. Şeddâd (38. hadis), Ömer (1058, 1720. hadis), Sa'b b. Cessâme (1569. hadis), Sa'd (1224, 3753. hadis), Safiyye (2183. hadis), Safvân b. Assâl (95, 2386. hadis), Saîd b. Zeyd (2066. hadis), Sâlim b. Ubeyd (2739. hadis), Sehl b. Ebî Hasme (564. hadis), Sehl b. Sa'd (764, 1113, 1917. hadis), Sevbân (299. hadis), Sıddîk (1940. hadis), Süleymân b. Surad (1063. hadis), Şeddâd (1408. hadis), Talk b. Alî (1159. hadis), Ubâde b. Sâmit (1433. hadis), Ukbe b. Âmir (1499. hadis), Ümmü Habîbe (414. hadis), Ümmü Hâni' (473. hadis), Ümmü Seleme (976, 1193. hadis), Vâil b. Hucr (1380. hadis), Zeyd b. Hâlid (1380. hadis). Ümmü Kürz de Mustafâ Elbânî ve Meârif Baskılarında 1513. hadisin devamındaki "Ve fi'l-bâb"da zikredilen sahâbî 1516. hadisin devamındaki rivayette; ancak farklı bir bâbda belirtilmektedir. Risâle Baskısında ise aynı babda peşpeşe ve önce "Ve fi'l-bâb"daki, sonra rivayetli kısımdakinin zikredildiği şekliyle aktarılmakradır

kısmında da zikredilen bazı sahâbîlerin yeri bazı baskılarda değişmekte,[1175] bazısında farklı bâbda zikredilmektedir.[1176]

Bazı sahâbîler "Ve fi'l-bâb" kısmında zikredilmekte, sonra o sahâbîlerin o bâbdaki hadisleri senedli veya muallak olarak aktarılmaktadır. Devamında rivayetlerinin muallak olarak aktarıldığı yerler, senedli olarak aktarılan yerlere göre azdır.[1177] Bu şekildeki rivayetlerin akabinde genelde hadisle ilgili bazı değerlendirmeler yapılmaktadır. Mesela ateşte pişen gıdaları yemekten dolayı abdestin bozulmayacağı ile ilgili Câbir b. Abdillâh'tan nakledilen hadisin devamındaki "Ve fi'l-bâb"da on sahâbî zikredilmektedir. Sonra "Ve fi'l-bâb"da yer verilen sahâbîlerden ilk ikisi olan Hz. Ebû Bekir ve İbn Abbâs'ın nakilleri üzerinde durulmaktadır. Bu bâbda Hz. Ebû Bekir'den nakledilen hadisin, isnadı cihetinden sahih olmadığına temas edilmektedir. Muallak rivayette (zayıf bir râvi olan) Hüsâm b. Misak'ın (öl. ?) "İbn Sîrîn -- İbn Abbâs -- Hz. Ebû Bekir" aracılığıyla ilgili hadisi Nebî'den (s.a.s) naklettiği bildirilmektedir. Ardından doğru olanın İbn Abbâs'ın doğrudan Hz. Peygamber'den nakli olduğu ve hâfızların bu şekilde rivayet ettiği dile getirilmektedir. Bu açıklamanın sonrasında birçok tarikten İbn Sîrîn'in İbn Abbâs -- Nebî (s.a.s) tarikiyle naklettiğine vurgu yapılmakta ve atıf yapılan hafızlar zikredilerek yine ta'lîk bir rivayetle Atâ b. Yesâr, İkrime, Muhammed b. Amr b. Atâ (öl. 120/738) , Alî b. Abdillâh b. Abbâs ve diğer birçok kişinin bu hadisi İbn Abbas'tan, onun da Hz. Peygamber'den nakli olarak rivayet ettikleri ve senedde Hz. Ebû Bekir'i zikretmedikleri ve bunun daha doğru olduğu bildirilmektedir.[1178]

Şüf'a konulu bir bâbda senedinin son kısmı Katâde -- Hasan-ı Basrî -- Semüre b. Cündeb olan ve hasen-sahih olarak belirtilen bir hadis verilmekte, ardından "Ve fi'l-bâb"da eş-Şerîd, Ebû Râfi' (öl. 40/660) ve Enes b. Mâlik zikredilmektedir. Sonra bu üç sahâbînin rivayeti muallak olarak aktarılmaktadır. İlk olarak metninin aynı olduğu bildirilerek kuvvetli bir senedle Katâde'nin Hz. Enes'ten nakli haber verilmektedir. Sonra tam senedli zikredilen Hasan-ı Basrî'nin Semüre b. Cündeb'den rivayeti hakkında

[1175] Hz. Ömer (771, 2943. hadis), Hz. Alî (171. hadis), Cerîr (1925. hadis). Mustafâ Elbânî ve Meârif Baskılarında önce senedli rivayetleri, sonra "Ve fi'l-bâb" kısmında isimleri zikredilen bu sahâbîler Risâle Baskısı'nda önce "Ve fi'l-bâb" kısmında belirtilmekte, sonra senedli rivayetleri aktarılmaktadır.
[1176] Ayrıca Mustafâ Elbânî ve Meârif Baskılarında ayrı bâblarda gözüken 1513. hadisteki sahâbî Ümmü Kürz ile ilgili durum Risâle Baskısı'nda aynı bâbda yer almaktadır
[1177] 81, 184, 694, 939, 1368 (3 rivayet), 1472, 2376, 2768. hadis.
[1178] 80. hadis.

ilim ehlince sahih olduğu bildirilmektedir.[1179] Bu konuda Abdullâh b. Abdirrahmân et-Tâifî'nin "Amr b. eş-Şerîd -- babası eş-Şerîd" aracılığıyla Allah Resûlü'nden naklettiği hadisin hasen olduğu söylenmektedir. Bunun ardından İbrâhîm b. Meysere'nin "Amr b. eş-Şerîd -- Ebû Râfi'" aracılığıyla Resûlullah'tan rivayette bulunduğu dile getirilmektedir. Buhârî'nin değerlendirmesine göre Amr b. eş-Şerîd'in hem babasından hem de Ebû Râfi'den naklettiği gözüken rivayetlerin her ikisinin de sahih olduğu aktarılmaktadır.[1180]

"Ve fi'l-bâb"da zikredilen sahâbînin nakli merfû olmadığında bu durum belirtilmeye çalışılmaktadır. Mesela akşam namazının vakti ile ilgili bir hadisin akabinde bu konuda (Ve fi'l-bâb kısmında) sekiz sahâbî ve bir tâbiînin de nakilleri olduğu ifade edilmektedir. Ancak bu sekiz sahâbîden Hz. Abbâs'ın naklinin kendisinden mevkūf nakledildiği ve bu şeklin daha doğru olduğu dile getirilmektedir. Muhadram tâbiî Sunâbihî'nin de Hz. Ebû Bekir'in arkadaşı olduğundan söz edilmektedir.[1181] Bu şekilde Sunâbihî'nin mürsel rivayetini hangi sahâbîden almış olabileceğine işaret edilmektedir.

Bazen "Ve fi'l-bâb" kısmında zikredilen sahâbîden nakledilen rivayetin -tam veya muallak olarak verilmemekle birlikte- isnadının sıhhat durumu hakkında bilgi verilmektedir. Bir bâbda İbn Ömer "Ve fi'l-bâb" kısmında zikredilmekte; ancak senedinin -muallak veya tam olarak- verilmeden sahîh olmadığı bildirilmektedir.[1182] Bir yerde "Ve fi'l-bâb" kısmında Hz. Alî zikredilmekte, devamında Hz. Alî'den nakledilen rivayetin isnadı -muallak veya tam olarak verilmeden- cihetinden sahih olmadığı ifade edilmektedir.[1183] Bir bâbda ise "Ve fi'l-bâb" kısmında zikredilen bir sahâbînin rivayeti için "İsnadı cihetinden sahih olmaz" denilmekte, sonra muallak bir tariki verilmektedir. Zayıflığın kimden kaynaklandığını belirtmemekle birlikte senedin iki tâbiî ve iki

[1179] Tirmizî burada ayrıca "Alî b. Hucr'un rivayeti dışında Katâde'nin Hz. Enes'ten naklettiğini bilmiyoruz" demektedir. Bununla birlikte ricâl eserlerinde Katâde'nin Hz. Enes'ten nakilde bulunduğu bildirilmektedir (Tehzîbü'l-Kemâl, 23/499, 516; Tehzîb, 8/317,318, 319).
[1180] 1368. hadis.
[1181] 164. hadis.
[1182] 2376. hadis.
[1183] 1736. hadis. Diğer bir örnek için bk. 159. hadis. Burada Râfi'in "Ve fi'l-bâb" ikindinin erken vakitte, muallak kısımda ise ikindinin geç kılınmasıyla ilgili hadisinin olduğu belirtilmektedir. Muallak rivayetin sahih olmadığı belirtilirken muhtemelen "Ve fi'l-bâb" kısmındakinin de sahîh olduğuna işaret edilmek istenmektedir.

sahâbînin birbirinden rivayeti şeklinde olarak son dört halkasının zikredildiği bu rivayette ilk zikredilen tâbiînin zayıf olduğu görülmektedir.[1184]

Bazen bir bâbda birden fazlâ "Ve fi'l-bâb" kısmı zikredilmektedir. Bunlar bâbın içinde ayrı bir bâb olarak değerlendirilebilir; ancak daha alt başlıklandırma tercih edilmediğinden bu şekilde davranılmaktadır. Mesela "Cemrelerin binek üzerinde ve yürüyerek taşlanması" adlı bâbda İbn Abbâs'tan Resûlullah'ın cemreleri binek üzerinde taşladığı nakledilmektedir. Ve fi'l-bâb" kısmında Câbir b. Abdillâh, Kudâme b. Abdillâh ve Ümmü Süleymân b. Amr b. el-Ahvas zikredilmektedir. Devamında İbn Ömer'den Hz. Peygamber'in cemreleri yürüyerek taşladığı aktarılmaktadır.[1185] İbn Ömer'in "Ve fi'l-bâb" kısmında zikredilmemesi bâb başlığının ikinci alt başlığını içeren "yürüyerek cemreleri taşlama" kısmını ifade etmesinden dolayıdır.

3015-3042. hadisler arasını içeren "Nisâ' Sûresi" konulu bâbda ise üç yerde "Ve fil-bâb" geçmektedir. 3030. hadis İbn Abbâs'tan nakledilmekte ve "Ve fi'l-bâb" kısmında Üsâme b. Zeyd belirtilmektedir. 3035. hadis Ebû Hüreyre'den rivayet edilmekte ve "Ve fi'l-bâb" kısmında dokuz kişi zikredilmektedir. 3039. hadis Hz. Ebû Bekir'den aktarılmakta ve "Ve fi'l-bâb" kısmında Hz. Âişe'ye yer verilmektedir. Zira 3030. hadis Nisâ' Sûresi'nin 94., 3035. hadis Nisâ' Sûresi'nin 102., 3039. hadis ise Nisâ' Sûresi'nin 123. âyeti ile ilgili hadisleri içermektedir.[1186]

Tirmizî, Ebû Hüreyre'den naklettiği bir hadisin akabinde "Ve fi'l-bâb" diyerek Hz. Enes'i, sonra "Ve fîh" diyerek Ebû Saîd b. el-Muallâ'yı zikretmektedir.[1187] Önceki örneklerden hareketle burada aynı bâbla ilgili olmakla birlikte iki kez zikredilen "Ve fi'l-bâb" kısımlarında isimleri verilen sahâbîlerin naklettikleri hadislerin içeriklerinin, zikredilen bâb başlıklarının alt başlıkları olacak şekilde farklı olduğu söylenebilir.

Bir bâbda bir sahâbîden bir hadis rivayet ettiği zaman Tirmizî o sahâbînin ismini "Ve fi'l-bâb" kısmında tekrar etmemektedir. Bazı yerlerde "Ve fi'l-bâb"da da tekrar etmesinin bu âdetine muhalefet[1188] olarak değerlendirilmemesi daha yerindedir. Tirmizî muhtemelen o sahâbînin o bâbda olmakla birlikte farklı bir tarikini veya içerik olarak

[1184] 80. hadis.
[1185] 899-900. hadis.
[1186] Diğer bazı örnekler için bk. 410. hadis.
[1187] 2875. hadis. "Ve fîh" kısmı Mustafâ Elbânî ve Meârif Baskılarında olmakla birlikte Risâle Baskısı'nda zikredilmemekte, dipnotta matbuda olduğuna işaret edilmektedir. Meârif Baskısı'nda ise bunun bir nüshada yer aldığı ifade edilmektedir.
[1188] Mübârekpûrî, a.g.e., 1/388-9

farklı bir rivayetini kastetmiş olmalıdır. Mesela "İnsanların Güldürecek Bir Söz Söyleyen Kimse" başlığını kullandığı bâbda iki merfû hadis nakletmektedir. Önce Ebû Hüreyre aracılığıyla bir söz sebebiyle insanın Cehennem'de yetmiş yıl dibe doğru düşeceğini, sonra Muâviye b. Hayde'den (Ceddü Behz. b. Hakîm) insanları güldürme amaçlı yalan söyleyen kimse için Allah Resûlü'nün üç kere "Yazıklar olsun" dediğini aktarmaktadır. İkinci hadisin devamında zikrettiği "Ve fi'l-bâb"da Ebû Hüreyre zikredilmektedir. Cehz b. Hakîm'in rivayeti aynı bâba uygun olmakla birlikte içerik olarak öncesinde zikredilen Ebû Hüreyre'nin naklinden farklıdır. "Ve fi'l-bâb"da zikredilen Ebû Hüreyre'nin zikredilmeyen metninin; Muâviye'nin naklinin akabinde zikredilmesi ve Muâviye'nin naklinin de öncesindeki Ebû Hüreyre'nin naklinden farklı olması nedeniyle senedli zikredilen Ebû Hüreyre naklinden içerikçe farklı olduğu söylenebilir.[1189] Tirmizî çok az yerde Ve fi'l-bâb" kısmında öncesinde yer verdiği tam senedli rivayetteki sahâbî râviyi zikredebilmektedir. İbn Ömer,[1190] Hz. Enes,[1191] Hz. Âişe,[1192] Câbir b. Abdillâh,[1193] Ebû Hüreyre[1194] ve Ebû Mûsâ[1195] bu şekilde hadis nakledilen sahâbîlerdendir.

Bir bâbda aynı kişinin -konu olarak aynı olmakla birlikte- içerikçe farklı rivayet nakledilebilmesine *es-Sünen*'den şu örnek verilebilir: Şarap içmenin haramlığıyla ilgili İbn Ömer'den nakledilen merfû bir hadisin şahitleri "Ve fi'l-bâb" kısmında Ebû Hüreyre, Ebû Saîd el-Hudrî, Abdullâh b. Amr, Abdullâh b. Abbâs, Ubâde b. es-Sâmit ve Ebû Mâlik el-Eş'arî olarak bildirilmektedir. İbn Ömer'in hadisinin hasen sahih olduğu söylenip birçok tarik aracılığıyla yapılan nakillerde Nâfi'in bu hadisi İbn Ömer aracılığıyla Hz. Peygamber'den rivayet ettiği bildirilmektedir. Aynı bâbdaki bir sonraki merfû hadis yine İbn Ömer'den aktarılmaktadır. Devamında İbn Amr ve İbn Abbâs aracılığıyla Hz. Peygamber'den bunun benzerinin nakledildiği haber verilmektedir. Zira aynı konuda olmakla birlikte İbn Ömer'den nakledilen ilgili hadislerin ilkinde içki içmenin ahirette Cennet şarabından içmeye engel olacağı; ikincisinde ise içki içmenin

[1189] 2314-2315. hadis.
[1190] 172. hadis.
[1191] 973. hadis.
[1192] 989. hadis.
[1193] 1379. hadis.
[1194] 1440. hadis. Bunun dışında Mustafâ Elbânî ve Meârif Baskılarında 2398. rivayetin devamındaki sahâbî 2399. hadiste tam senedli rivayette geçmekle birlikte Risâle Baskısı'nda 2399 nolu hadisin ardından ilgili "Ve fi'l-bâb" kısmına yer verilmektedir.
[1195] 2628. hadis.

ibadetlerin kabulüne etkisi ve Cehennem'de cehennemliklerin irinlerinden oluşan Habal Nehri'nden içmeye neden olacağı hakkındadır. Burada "Ve fi'l-bâb"da zikredilen altı sahâbîden ikisi zikredilmekte, aynı babda olmakla birlikte muhteviyatları farklı hadislerden hangisine benzediği ikinci rivayetin devamında muallak olarak haber verilmektedir.

Tirmizî birden fazla "Ve fi'l-bâb" kullanmasa da zikrettiği bazı bâb başlıklarının altında zikredilen hadislerde ihtilaf gibi gözüken bazı içerik farklılıkları bulunmaktadır. Mesela ikindi namazının ardından nafile namaz kılınması ile alakalı bir bâbda İbn Abbâs'tan bir hadis nakledilmekte ve Hz. Peygamber'in bunu o gün öğlenin farzından sonra kılamadığı iki rekʿatlık sünneti için uyguladığı; ancak bir daha tekrarlamadığı haber verilmektedir. "Ve fi'l-bâb" kısmında bu konuda Hz. Âişe, Hz. Ümmü Seleme, Hz. Meymûne (öl. 51/671) ve Ebû Mûsâ el-Eşʿarî'nin de hadis naklettiği belirtilmektedir. Birçok kişinin ise Allah Resûlü'nün ikindinin farzından sonra iki rekât namaz kıldığını söylediği dile getirilmektedir. İbn Abbâs'ın "Bunu bir daha tekrarlamadı" diyerek naklinin en doğru hadis olduğu bildirilmektedir. Zeyd b. Sâbit'in de İbn Abbâs'ın naklettiği gibi rivayet ettiği söylenmektedir. Sonra muallak rivayetlerde Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber'in ikindinin farzından sonra iki rekât nafile namaz kıldığı, Hz. Ümmü Seleme'den Hz. Peygamber'in ikindinin farzı ile akşam, sabahın farzı ile güneşin doğuşu arasında nafile namaz kılmayı yasakladığı rivayet edilmektedir.[1196]

Burada ikindinin farzından sonra Hz. Peygamber'in kıldığı, istisnai olarak kıldığı, kılınmasının yasak olduğu şeklinde üç alt başlıkta değerlendirilebilir. İlk gruba Hz. Âişe'nin de içinde bulunduğu birçok kişinin, ikinci gruba İbn Abbâs ve Zeyd b. Sâbit'in, üçüncüye Hz. Ümmü Seleme'nin nakilleri zikredilebilir. Burada en doğru olduğu belirtilen İbn Abbâs'ın rivayetine uygunluğu sebebiyle Zeyd b. Sâbit'in nakli ayrı tutulmaktadır. Diğerleri buna uygun olmayan diğer gruplar olarak birlikte değerlendirilmekte ve bir kez kullanılan "Ve fi'l-bâb"da zikredilmektedirler.

Bu açıklamalar, aynı bâbda bir sahâbînin "Ve fi'l-bâb"da zikredilmesinden sonra tam senedli hadisin sened zincirinde verilmesi ile aynı bâbda tam senedli hadisinin nakledilmesinden sonra "Ve fi'l-bâb"da zikredilmesinin her zaman aynı anlama gelmediğini göstermektedir. İkinciye göre çok fazla yerde bulunan ilk şekil ile sahâbînin

[1196] 184. hadis. Diğer bir örnek için bk. 187-188. hadis.

"Ve fi'l-bâb"da zikredilmesinin ardından tam senedli rivayette gösterilmesinin hedeflendiği söylenebilir. İkinci şekil ile tam senedli bir hadiste, ardından "Ve fi'l-bâb"da belirtilen sahâbîden aynı konuda farklı birer rivayetinin kastedildiği ifade edilebilir. Zira bazı bâblarda aynı sahâbîden içerikçe farklı hadisler nakledilmektedir.

1.2.5.3. "Hadîsü Fülân"

"Hadîsü …" terkibi çoğunlukla zikredilmiş olan bir hadise atıf yapmak için kullanılmaktadır.[1197] Bu terkip hadisin konusu[1198] veya metninin bir kısmını[1199] ifade etmek için de kullanılmakla birlikte genelde seneddeki râvilerden biri için kullanılmaktadır. "Hadîsü fülân"[1200] yerine bazen aynı anlama gelen "rivâyetü fülân" terkibi de kullanılmaktadır. Bu terkiplerle ifade kolaylığı sağlanmakta ve anlatım sadeleştirilmektedir.[1201]

"Hadîsü fülân" kavramının muallak senedli rivayet gibi zikredildiği yerler vardır.[1202] Ancak bu kavram genelde senedli veya muallak zikredilen hadis hakkında bilgi ve değerlendirme amaçlı kullanılmaktadır. Vurgulanmak istenen duruma göre rivayetin ayırt edici olan kısmındaki râvi bu terkiplerde belirtilmektedir. Bu kolaylaştırıcı yöntem ile mesela ihtiyaca göre bir rivayette senedin kollara ayrıldığı yerlerdeki râviler[1203] veya

---

[1197] "Hadîsü fülân"ın, sonrasındaki hadise atıf yapmak içinde kullanıldığı bir yer için bk. 312-313. hadis.
[1198] 49, 678. hadis.
[1199] 256. hadis. Burada "Hadîsü men yerfeu yedeyh / 'Namazda iki eli kaldıran kimse' hadisi" ifadesine yer verilmektedir.
[1200] Bu ifade iki yerde "ehâdîsü fülân" olarak zikredilmektedir. Ebû Kılâbe (967), Saîd el-Makbûrî (2747). Bunların ilkinde Tirmizî'den Ebû Kılâbe'ye kadar uzanan senedde Ebû kılâbe'nin Ebû Esmâ er-Rahabî -- Sevbân aracılığıyla Hz. Peygamber'den naklettiği bir hadis verilmektedir. Sonra muallak bir rivayette Ebû Kılâbe'den senedli rivayettekinden farklı iki râvinin naklettiği haber verilmektedir. Bu iki râvinin senedi Ebû Kılâbe'den sonra Ebü'l-Eş'as -- Ebû Esmâ -- Sevbân tarikiyle Allah Resûlü'ne ulaşmaktadır ve dolayısıyla diğer senedden farklı olarak Ebü'l-Eş'as adlı bir râviyi de içermektedir. Devamında Buhârî'nin bu hadisi senedde Ebü'l-Eş'as'ı zikrederek rivayet edenin daha doğru davrandığını ifade etmektedir. Buhârî'nin açıklamalrı şöyle sürmektedir. "'Ebû Kılâbe'nin hadisleri' bu hadis hariç, sadece Ebû Esmâ'dan yapılan nakillerdir. Bu hadis ise bana göre Ebû Kılâbe'nin Ebü'l-Eş'as aracılığıyla Ebû Esmâ'dan rivayetidir."
[1201] Bazen hadîsü fülân ifadesi yerine "hâzâ / bu", ve "hüve / o" gibi ism-i işaret veya zamirler kullanılmaktadır. Mesela bir yerde hadise hüküm verilirken "hâzâ" diyerek hadis bildirilmektedir. Ardından "hüve" denilerek şöyle kıyaslanmaktadır: "Hüve esahh min hadisi Muâviye b. Sâlih / O, Muâviye b. Sâlih'in hadisinden daha doğrudur.". Senedde hiçbir râvide ortaklıkları olmamakla birlikte karşılaştırıldığı rivayet "Hadîsü Muâviye b. Sâlih" olarak zikredilmektedir (1626-1627. hadis.). Hadîsü fülân yerine "el-hadîsü'l-evvel" denilen bir yer için bk. 3748. hadis.
[1202] "Hadîsü fülân" genelde öncesinde geçen hadis hakkında bilgi verme amaçlı kullanılmaktayken bazen muallak (2, 84, 344, 417, 423. hadis) ve "Ve fi'l-bâb" (12, 80, 81, 157, 564. hadis) kısmının yerini tutabilmektedir.
[1203] 18. hadis.

senedin farklı kollarının birleştiği yerdeki râvi[1204] "hadîsü / rivâyetü fülân" ifadesiyle zikredilmektedir. Bu ifadeyle ilgili rivayetin sened[1205] veya metnindeki[1206] benzerlik, farklılık veya dikkat çekilmek istenen çeşitli özelliklerine[1207] işaret edilmektedir.

Aynı bâbdaki hacc-ı ekber zamanını bildiren hadislerden ilki "Abdülvâris b. Abdissamed -- Abdüssamed b. Abdilvâris -- babası Abdülvâris -- Muhammed b. İshâk -- Ebû İshâk es-Sebîî -- el-Hâris b. Abdillâh el-A'ver -- Alî -- Resûlullah; ikincisi İbn Ebî Ömer -- Süfyân b. Uyeyne -- Ebû İshâk -- el-Hâris -- Alî tarikine sahiptir. İçeriği aynı olan bu hadislerin ikisi de senedin son kısmı olan Ebû İshâk -- el-Hâris -- Hz. Alî kısmında ortak olmakla birlikte ilki merfû, ikincisi mevkūftur. Senedin iki kola ayrıldığı kısımda hadislerin ilkinde Muhammed b. İshâk, ikincisinde Süfyân b. Uyeyne vardır. O yüzden bu iki râvi zikredilerek mevkūf olarak "Süfyân b. Uyeyne'nin rivayeti"nin, merfû olarak "Muhammed b. İshâk'ın rivayeti'nden daha sahih olduğu dile getirilmektedir. Hafızlardan birçoğunun Ebû İshâk'tan el-Hâris -- Hz. Alî tarikiyle böyle mevkūf olarak rivayet ettiği bildirilmektedir. Ayrıca -muallak olarak nakledilen bir hadiste- Şu'be'nin de Ebû İshâk -- Abdullâh b. Mürre -- el-Hâris -- Hz. Alî tarikiyle bu hadisi mevkūf olarak aktardığı haber verilmektedir.[1208] Bu şekilde "hadîsü fülân" terkibi kullanılarak zikredilen rivayetle ilgili açıklamalarda ifade kolaylığı sağlanmaktadır.[1209]

"Hadîsü fülân" ve "rivâyetü fülân" terkiplerinin birlikte kullanıldıkları yerler vardır. Bu terkipler aynı cümlede kullanıldığı ve sened zincirinin aynı halkasını veya aynı râviyi belirttikleri durumlar vardır. Mesela abdest azalarının birer, ikişer veya üçer kez yıkanmasıyla ilgili hadisin senedi "İsmâîl b. Mûsâ el-Fezârî -- Şerîk -- Sâbit b. Ebî Safiyye -- Ebû Ca'fer -- Câbir b. Abdillâh " tarikiyle Nebî'den (s.a.s) nakledilmektedir. Metindeki bir farklılığın dile getirildiği ikinci merfû hadisin senedi ise "Hennâd ve Kuteybe -- Vekî' -- Sâbit b. Ebî Safiyye -- Ebû Ca'fer -- Hz. Câbir" şeklindedir. Bu nakillerin ardından Sâbit'ten diğer birçok tarikten de "Vekî'in rivayeti" gibi nakledildiği için ikinci hadisin "Şerîk'in hadisi"nden daha sahih olduğu beyan edilmektedir.[1210] Medâr râvi Sâbit b. Ebî Safiyye'den naklederek sened zincirinin aynı halkasında yer

[1204] 1866. hadis.
[1205] 325, 968. hadis.
[1206] 256, 328. hadis.
[1207] 1044, 1134, 3033. hadis. Bunlarda ilgili hadisin sıhhat ve hüccet durumları belirtilmektedir.
[1208] 957-958. hadis.
[1209] Diğer bir örnek için bk. 35. hadis.
[1210] 46. hadis. Aynı râviyi belirten örnekler için bk. 166, 683. hadis.

alan Vekî‘in zikredilmesinde “rivâyetü fülân”, Şerîk’in zikredilmesinde ise “hadîsü fülân” ıstılahı kullanılmaktadır.

Hadîsü fülân” ve “Rivâyetü fülân” terkiplerin aynı cümlede birlikte kullanıldıkları rivayetlere bakıldığında bazen birinin bazen diğerinin, sened zincirinde Hz. Peygamber’e daha yakın olan kısmı gösterdikleri durumlar bulunmaktadır. “Rivâyetü fülân”ın “hadîsü fülân”a nispetle senedde Hz. Peygamber’e daha yakın yerde zikredilmesine “bir yerde konaklanınca okunacak dua” ile alakalı hadis örnek verilebilir. Bu rivayetin senedi “Kuteybe -- el-Leys b. Sa‘d (öl. 175/791) -- Yezîd b. Ebî Habîb -- el-Hâris b. Ya‘kūb -- Ya‘kūb b. Abdillâh b. el-Eşec -- Büsr b. Saîd -- Sa‘d b. Ebî Vakkās -- Havle bint Hakîm -- Resûlullah” şeklindedir. Muallak olarak da Mâlik’in de Ya‘kūb b. Abdillâh’a ulaşan senedinde aynı zincirle naklettiği bildirilmektedir. Ardından yine ta‘lîk ile İbn Aclân’ın Ya‘kūb b. Abdillâh’tan bu hadisi rivayet ettiği; ancak Havle bint Hakîm’den önce Saîd b. el-Müseyyib’i zikrettiği haber verilmektedir. Devamında “Leys’in hadisi”nin, “İbn Aclân’ın rivayeti”nden daha sahih olduğu bildirilmektedir.[1211] Medâr râvi Ya‘kūb’a Leys iki râvi aracılığıyla, İbn Aclân ise aracısız ulaşmaktadır. Bu hadiste “rivâyetü fülân”, “hadîsü fülân”a nispetle Hz. Peygamber’e daha yakın kısmı göstermektedir.

“Hadîsü fülân” ve “Rivâyetü fülân” terkiplerinin aynı cümlede birlikte kullanıldıkları diğer bir yerde “hadîsü fülân”, “rivâyetü fülân”a nispetle Hz. Peygamber’e daha yakın kısmı göstermektedir. Sahiplerinden izinsiz bir toprağı ekenin durumunu belirten bu hadisin senedi “Kuteybe -- Şerîk b. Abdillâh -- Ebû İshâk es-Sebîî -- Atâ b. Ebî Rebâh -- Râfi‘ b. Hadîc -- Nebî (s.a.s)” şeklinde gelmektedir. Devamında Tirmizî “ **لا نعرفه من حديث أبي إسحاق إلا من الوجه من حديث شريك بن عبد الله** / Bu nakli Ebû İshâk’ın rivayetinden (hadîsü Ebî İshâk) ancak bu tarikten Şerîk b. Abdillâh’ın nakli (hadîsü Şerîk b. Abdillâh) aracılığıyla biliyoruz” demektedir. Buhârî’ye bu hadisi soruduğunu onun, bu hadisi hasen olarak değerlendirdiğini ve “**لا أعرفه من حديث أبي إسحاق إلا من رواية شريك** / Bunu Ebû İshâk tarikinden (hadîsü Ebî İshâk) ancak Şerîk’in rivayetiyle (rivâyetü Şerîk) biliyorum” dediğini haber vermektedir. Buhârî, bunların ardından “Ma‘kıl b. Mâlik el-Basrî’nin kendilerine “Ukbe b. el-Esam -- Atâ -- Râfi‘ b. Hadîc -- Nebî (s.a.s)” senediyle bu

[1211] 3437. hadis.

hadisin benzerini söylediğini bildirmekte ve Atâ'ya Ebû İshâk dışında Ukbe b. el-Esam tarikiyle de ulaşıldığını göstermektedir.[1212]

Bu rivayette Şerîk ile hocası Ebû İshâk'ın nakillerinin değerlendirmesi aynı cümlelerde ifade edilirken bunların ilkinde Tirmizî iki râvi için de "hadîsü fülân" kavramını, Buhârî ise Ebû İshâk'ı zikrederken "hadîsü fülân", Şerîk'i zikrederken "rivâyetü fülân" tabirini kullanmaktadır. Buhârî'nin ifadesinde "hadîsü fülân" kavramı "rivâyetü fülân"a nispetle senedin Hz. Peygamber'e daha yakın kısmında yer almaktadır.

Hadîsü fülân" ve "Rivâyetü fülân" terkiplerinin aynı rivayetin devamında; ancak farklı cümlelerde yer aldıkları yerler de vardır. Bunlarda da genelde hadîsü fülân,[1213] bazen de "rivâyetü fülân"[1214] senedin Allah Resûlü'ne yakın kısmını, bazen de aynı kısmını[1215] göstermektedir. Farklı cümlelerde kullanıldığında bu ifadelerin birbiriyle doğrudan bağlantılı olduğu yerler olduğu gibi birbirlerinden bağımsız oldukları yerler de vardır.

"Hadîsü fülân" ve "rivâyetü fülân" ifadelerinin birbirleriyle doğrudan bağlantılı oldukları yerlere şu hadis örnek verilebilir: Yeryüzünün mezarlık ve yıkanılan yerler dışında tamamının namaz kılınabilen bir yer olduğunu belirten hadis "İbn Ebî Ömer ve Ebû Ammâr el-Hüseyn b. Hureys -- Abdülazîz b. Muhammed -- Amr b. Yahyâ –babası -- Ebû Saîd el-Hudrî senediyle Allah Resûlü'nden nakledilmektedir. "Ebû Saîd el-Hudrî'nin hadisi (hadîsü Ebî Saîd el-Hudrî)"nin Abdülazîz b. Muhammed'den iki şekilde nakledildiği, diğer rivayet şeklinde Ebû Saîd el-Hudrî'nin zikredilmeyerek mürsel olarak aktarıldı belirtilmektedir. Süfyân-ı Sevrî, Hammâd b. Seleme ve Muhammed b. İshâk'ın da bu hadisi Amr b. Yahyâ -- babası tarikiyle naklettikleri, Sevrî'nin senedde Ebû Saîd el-Hudrî'yi zikretmediği, Hammâd'ın ise zikrettiği bildirilmektedir. Muhammed b. İshâk'tan bu rivayetinin genelde mürsel olarak nakledildiği söylenmektedir. Devamında da "Sanki" denilerek "Sevrî'nin rivayeti (rivâyetü's-Sevrî)"nin daha sahih ve sebt olduğu bildirilmektedir.[1216] "Ebû Saîd'in

[1212] 1366. hadis. Diğer bazı örnekler için bk.230, 248. hadis.
[1213] 13, 239, 248, 286, 296, 317, 1608. hadis… 286. hadiste aynı cümlede de geçen bu iki râvinin ikisinin nakli de "hadîsü fülân" kavramıyla nitelenmektedir.
[1214] 533. hadis. Vu rivayette üç kişi için kullanılan ilgili ıstılahlarda nakleden sahâbî için "hadîsü fülân", bir öncesindeki râvi için "rivâyetü fülân", dört öncesindeki için de yine "hadîsü fülân" tabiri kullanılmaktadır.
[1215] 116, 208, 316, 454, 1424, 1484, 1573. hadis. Bazen aynı râviyi zikretmek için de bu kavramlar kullanılabilir: 940. hadis.
[1216] 317. hadis.

hadisi"nin mürsel olup olmadığının incelendiği bu yerde "Sevrî'nin rivayeti" denilirken doğrudan bağlantılı olarak hadisin mürselliği gösterilmektedir.

"Hadîsü fülân" ve "rivâyetü fülân" ifadeleri birbirinden bağımsız bir şekilde kullanılmasına Hz. Peygamber'in nasıl abdest aldığı ile ilgili Hennâd ve Kuteybe'nin "Ebü'l-Ahvas (öl. 179/795) -- Ebû İshâk -- Ebû Hayye b. Kays (öl. ?) -- Hz. Alî" tarikiyle naklettiği hadis örnek verilebilir. "Ve fi'l-bâb" kısmında yedi sahâbînin de zikredildiği bu hadisin ardından yine aynı senedle; ancak Ebû Hayye'nin olduğu yerde Abdühayr'ın olduğu, metninde -manaya tesiri olmamakla birlikte- ilave kelimelerin yer alması dışında "Ebû Hayye'nin hadisi"nin aynısının nakledildiği diğer bir hadis zikredilmektedir. Zikredilen nakillerin devamında "Alî'nin hadisi"ni Ebû İshâk'ın Ebû Hayye ve Abdühayr ile birlikte el-Hâris'ten de rivayet ettiği dile getirilmektedir. Ve "abdest hadisi"ni Zâide b. Kudâme ve diğer birçok kişinin Hâlid b. Alkame'den Abdühayr -- Hz. Alî tarikiyle naklettiği haber verilmektedir. Şu'be'nin de bu hadisi Hâlid b. Alkame'den Abdühayr -- Hz. Alî tarikiyle aktardığı; ancak Hâlid b. Alkame'yi Mâlik b. Urfuta olarak zikrederek hata ettiği beyan edilmektedir. Bu hadisin Ebû Avâne'den hem Hâlid b. Alkame -- Abdühayr -- Hz. Alî hem de "Şu'be'nin rivayeti"ndeki gibi Mâlik b. Urfuta -- Abdühayr -- Hz. Alî tarikiyle aktarıldığı söylenmektedir. Doğru olarak ise ilgili ismin Hâlid b. Alkame olduğu bildirilmektedir.[1217]

Bu hadisin değerlendirilmesinde kullanılan kavramlar "Ebû Hayye'nin hadisi (hadîsü Ebî Hayye)", "Alî'nin hadisi (hadîsü Alî)" ve "Şu'be'nin rivayeti (rivâyetü Şu'be)"dir. Hadîsü fülân şeklinde olmamakla birlikte "abdest hadisi (hadîsü'l-vuzû)" ifadesiyle konu dile getirilmektedir. "Hadîsü Ebî Hayye" ifadesiyle senedli rivayetlerde Hz. Alî'den bu hadisi nakledenlerden Abdühayr'ın rivayetinin Hz. Alî'den nakleden diğer kişi olan Ebû Hayye'nin rivayetinin metni gibi olduğu belirtilmektedir. "Hadîsü Alî" kavramıyla Hz. Alî'den nakleden iki kişinin iki ayrı senedde zikredilmesinin akabinde muallak rivayette üçüncü bir kişinin de ondan naklettiği gösterilmektedir. "Hadîsü'l-vudû'" ifadesiyle Abdühayr'dan yapılan nakli Zâide b. Kudâme ve birçok kişinin Hâlid b. Alkame tarikiyle naklettiği haber verilmektedir. Akabinde Şu'be'nin bu tarikten yaptığı nakilde Hâlid b. Alkame'yi Mâlik b. Urfuta şeklinde zikrederek yanıldığı belirtilmektedir. "Rivâyetü Şu'be" ifadesiyle Ebû Avâne'nin de Abdühayr'ın naklini

[1217] 49. hadis. ayrıca bk. 208, 717. hadis.

aktardığı; Ebû Avâne ile Abdühayr arasındaki râviyi bazısının Hâlid b. Alkame, bazısının "Şu'be'nin rivayeti"ndeki gibi Mâlik b. Urfuta şeklinde zikrettiğine dikkat çekilmektedir.

Şahıslar için kullanıldığında senedde dikkat çekilmek istenen kısma atıf yapmak için kullanılan "hadîsü …" ve "rivâyetü …" kalıplarının kimler için kullanıldığına bakıldığında aralarında bazı farkların olduğu görülmektedir. Hz. Peygamber için "hadîsü …" tabiri 22 kez kullanılmakla birlikte[1218] metnin kaynağı olması sebebiyle "rivâyetü…" tabiri kullanılmamaktadır. "Hadîsü …" tabiri sahâbîlerde çokça kullanmakla birlikte "rivâyetü fülân" tabiri hiçbir sahâbînin ismiyle birlikte de zikredilmemektedir. Buradan Tirmizî'nin sahâbîlerin nakillerine hadîs lafzını kullanmayı rivâyete göre daha uygun bulduğu için onlarda hep "hadîsü fülân" kavramını tercih ettiği söylenebilir.

Bir hadisin değerlendirmesinde Tirmizî, isim vermeden "ashâbdan birinin rivayeti" ifadesini kullanmaktadır.[1219] Burada hem sahâbînin ismini zikretmemekte hem de bu sahâbî ilgili merfû hadisi bir tâbiî ve onun da diğer bir sahâbîden nakli aracılığıyla nakletmekte, bu nedenle senedde Hz. Peygamber'den üç önceki râvi konumuna düşmektedir. *es-Sünen*'de "rivâyetü fülân" ifadelerinin senedde sahâbîden bir önceki râviler için bile kullanımı neredeyse yok denecek kadar azdır.[1220] Hem "hadîsü fülân"[1221] hem de "rivâyetü fülân"[1222] kalıpları senedin başı için kullanılmaktadır. "Hadîsü fülân" en çok senedin sonundaki sahâbîler[1223] için kullanılmakla birlikte senedin orta kısmındaki râviler için de çokça kullanılmaktadır.[1224] "Rivâyetü fülân" senedin başı için bir kez kullanıldığı, sahâbî râviler için de hiç kullanılmadığı için

---

[1218] *es-Sünen*'deki "Hadîsü…" terkibinin Allah Resûlü'ne nispetle kullanıldığı 22 yer şunlardır: 164, 265, 523, 868, 893 (2 kez), 1036, 1102, 1150, 1180, 1377, 1505, 2107, 2112, 2246, 2302, 2662 (2 kez), 2690, 3325, 3837. hadisler. Ayrıca 2663. hadisin öncesi bâb başlığında bu kullanım mevcuttur. Bunlardan 2246. hadiste sahâeden Ebû Saîd el-Hudrî "Resûlullah'ın hadisi" ifadesini kullanmaktadır. Hadis kavramının ıstılahlaşmasında erken dönemdeki gelişimin başlamasını göstermesi açısından önemli olduğu söylenebilir.

[1219] İlgili ifade tam olarak "وفي هذا الحديث رواية رجل من اصحاب النبي صلى الله عليه وسلم عن رجل من التابعين / Bu hadiste Nebî'nin ashâbından birinin tâbiûndan birinden rivayeti vardır" şeklindedir (3033. hadis).

[1220] 1296, 1472. hadisler. Bu kişiler altı râvili senedin beşinci kısmında bulunmaktadırlar.

[1221] 1, 52, 64, 124, 235, 255, 256, 325, 925, 1082, 1138, 1748, 2010, 2037, 2387, 2525, 2615, 2703, 2824, 3015, 3061, 3119, 3386, 3564, 3625, 3862. hadis.

[1222] 2824. hadis.

[1223] 2, 5, 7, 8, 9, 10, 12, 16, 22, 27, 28, 32, 33, 34, 36, 41, 42, 44. hadis…

[1224] 2, 3, 7, 10, 13, 17, 18, 21, 22, 25, 30, 35, 40, 43, 46, 49. hadis… Bu şekilde birçok rivayette ve bunların herbirinde bir veya daha fazla halkayı belilrtecek şekilde "hadîsü fülân" ifadesi kullanılmakta ve senedin tüm halkalarını içerecek şekilde pek çok yerde kullanılmaktadır.

zikredildiklerinin büyük çoğunluğu senedin orta kısmını içermektedir.[1225] Bunlar da etbeu etbeı't-tâbiîn, etbeu't-tâbiîn ve tâbiûn tabakalarına tekabül etmektedir.

"Hadîsü fülân" ifadesi seneddeki râviler için *es-Sünen*'de 1686 kez geçmektedir. Bu kavramın 843'ü 172 sahâbî, kalan 843'ü ise senedde sahâbînin öncesinde kalan 435 râvi için kullanılmaktadır. Sahâbeden Ebû Hüreyre için 125, İbn Abbâs için 78, İbn Ömer için 74, Hz. Âişe için 63, Enes b. Mâlik için 55 kez kullanılmaktadır. Senedde sahâbeden önceki râvilerden Süfyân-ı Sevrî için 26, el-Leys b. Sa'd için 20, Süfyân b. Uyeyne için 19, Zührî için 18, Hammâd b. Seleme için 14 kez kullanılmaktadır.[1226] "Hadîsü fülân" terkibiyle en çok zikredilen sahâbîlerden beşi ve senedde sahâbe öncesinde yer alan râvilerden beşi bunlardır.

"Hadîsü fülân" terkibinin benzeri bir kullanım da "ehâdîsü fülân / filanın hadisleri" terkibidir. *es-Sünen*'de Ebû Kılâbe ve Saîd el-Makbûrî için kullanılmaktadır. Bunların ilkinde senedli iki rivayette birinde Hâlid el-Hazzâ, diğerinde Eyyûb aracılığıyla Ebû Kılâbe'nin Ebû Esmâ er-Rahabî -- Sevbân aracılığıyla Hz. Peygamber'den hasta ziyaretinin Cennet'te meyve toplama mükafatına vesile olduğu haber verilmektedir. Senedli bir rivayette Âsım el-Ahvel, muallak bir rivayette ise Ebû Gaffâr'ın Ebû Kılâbe'den nakillerinde ise Ebû Kılâbe'nın bu rivayeti Ebü'l-Eş'as aracılığıyla Ebû Esmâ'dan naklettiği aktarılmaktadır. Tüm bu rivayetler merfû olmakla birlikte Eyyûb'dan nakleden bazılarının bu hadisi aynı senedle; ancak mevkūf olarak naklettiği de dile getirilmektedir. Buhârî'nin bu hadisi senedde Ebü'l-Eş'as'ı zikrederek rivayet eden kimselerin daha doğru davrandığını söylediği ifade edilmektedir. Buhârî'nin açıklamaları şöyle sürmektedir. "'Ebû Kılâbe'nin hadisleri' bu hadis hariç, sadece Ebû Esmâ'dan yapılan nakillerdir. Bu hadis ise bana göre Ebû Kılâbe'nin Ebü'l-Eş'as aracılığıyla Ebû Esmâ'dan rivayetidir."[1227]

[1225] 4 râvili senedin 2. halkasında olanlar için bk. 958, 1793, 2120. hadis. 5 râvili senedin 3. halkasında olanlar için bk. 13, 737, 972, 1034, 1484. hadis. 5 râvili senedin ikinci halkasında olanlar için bk. 46, 208, 239, 316, 371, 453, 528, 529, 683, 1366, 1425, 1438, 1571, 1982, 2742, 2743, 3116. hadis. 6 râvili senedin 5. halkasında olanlar için bk. 1296, 1472. hadis. 6 râvili senedin 3. halkasında olanlar için bk. 35, 70, 116, 208, 248, 732, 756, 887, 888, 1350, 1484, 1492, 1682, 3115, 3440. hadis. 6 râvili senedin ikinci halkasında olanlar için bk. 18, 230, 286, 303, 372, 717, 1174, 1424, 1449, 3309, 3316. hadis. 7 râvili senedin dördüncü halkasında olanlar için bk. 957. hadis. 7 râvili senedin üçüncü halkasında olanlar için bk. 166, 1348. hadis. 7 râvili senedin ikinci halkasında olanlar için bk. 1235. hadis. 10 râvili senedin üçüncü halkasında olanlar için bk. 2896. hadis.

[1226] Erdinç Ahatlı - Selvi Raif Murad, "*Sünen-i Tirmiẕî*'de "Hüve Hadîsü Fülân" Kavramı Üzerine", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17 / 35 (Haziran 2017): 4-5.

[1227] 967. hadis.

"Ehâdîsü fülân" ıstılahının kullanıldığı ikinci yerde Allah'ın aksırmayı sevdiği ve esnemeyi hoş görmediğini belirten hadis nakledilmektedir. Bu bâbda nakledilen iki hadisten ilkinin senedi İbn Ebî Ömer -- Süfyân -- İbn Aclân -- Saîd b. Ebî Saîd el-Makbürî (öl. 125/743) -- Ebû Hüreyre, ikincisi ise el-Hüseyn b. Alî el-Hallâl -- Yezîd b. Hârûn -- İbn Ebî Zi'b -- Saîd el-Makbürî -- babası -- Ebû Hüreyre tarikiyle Hz. Peygamber'e ulaşmaktadır. İki senedin birleştiği râvi Saîd el-Makbürî'dir; ancak ikinci rivayette ondan sonra bir râvi daha bulunmaktadır.

Rivayetlerin naklinden sonra ikinci hadisin, ilk zikredilen İbn Aclân'ın hadisinden daha sahih olduğu bildirilmektedir. Gerekçe olarak İbn Ebî Zi'b'in, Saîd el-Makbûrî'nin hadisini daha iyi hıfzetmesi ve Muhammed b. Aclân'dan daha sebt olması zikredilmektedir. Ayrıca Muhammed b. Aclân'ın "Saîd el-Makbûrî'nin hadisleri"ne dair Saîd'in hadislerinin bazısını doğrudan Ebû Hüreyre'den, bazısını bir kişi aracılığıyla Ebû Hüreyre'den naklettiği, bunun kendisine karışık geldiği ve bunların hepsini Saîd el-Makbürî'nin Ebû Hüreyre'den nakline çevirdiğini belirten -ve doğru olmayan bir davranışını gösteren- ifadesi verilmektedir.[1228]

"Rivâyetü fülân" terkibi *es-Sünen*'de 91 kez geçmektedir. Bunlar "hadîsü fülân" ifadelerinin zikredildiği kişilere eklenebilir. Bu terkip altışar kez ile en çok Mâlik b. Enes[1229] ve Süfyân-ı Sevrî,[1230] için kullanılmaktadır. A'meş[1231] ve İsmâîl b. Ayyâş (öl. 181/797)[1232] dörder, Fazl b. Mûsâ (öl. 192/808),[1233] Leys b. Sa'd,[1234] Süfyân b. Uyeyne,[1235] Şu'be b. el-Haccâc[1236] ve Vekî' b. el-Cerrâh[1237] ise üçer kez rivâyetü fülân terkibiyle zikredilmektedir. İsmâîl b. İbrâhîm el-Esedî (öl. 193/809),[1238] Muhammed b. İshâk (öl. 151/768),[1239] Muhammed b. Yezîd b. Sinân (öl. 220/835),[1240] Saîd b. Ebî Arûbe[1241] ve Zâide b. Kudâme (öl. 161/777)[1242] ikişer kez bu şekilde zikredilmektedir.

[1228] 2747. hadis.
[1229] 208, 316, 954, 1350, 1484, 1799. hadis.
[1230] 248, 317, 888, 1492, 1682, 3112. hadis.
[1231] 13, 70, 116, 756. hadis.
[1232] 131, 1174, 2120/1, 2120/2. hadis.
[1233] 587, 3115, 3116. hadis.
[1234] 286, 1449, 1571. hadis.
[1235] 958, 1793, 1799. hadis.
[1236] 49, 732, 3440. hadis.
[1237] 46, 1424, 2918. hadis.
[1238] 18, 1102. hadis.
[1239] 317, 958. hadis.
[1240] 2918/1, 2918/2. hadis.
[1241] 1348, 1573. hadis.

"Rivâyetü fülân" terkibi ile şu râviler ise birer kez zikredilmektedir: Abdullâh b. İdrîs (öl. 192/807-8),[1243] Abdullâh b. el-Mübârek,[1244] Abdülazîz b. Suheyb (öl. 130/748),[1245] Abdürrezzâk,[1246] Abdüssamed b. Abdilvâris (öl. 207/822),[1247] Amr b. el-Hâris (öl. 150/767 ö.),[1248] Hafs b. Gıyâs (öl. 194/810),[1249] Hammâd b. Seleme,[1250] Hammâd b. Vâkıd (öl. ?),[1251] Hasan-ı Basrî,[1252] Hemmâm b. Yahyâ (öl. 164/781-165/782),[1253] Hüşeym b. Beşîr (öl. 183/799),[1254] İbrâhîm b. Tahmân (öl. 163/780),[1255] İmrân el-Kattân (öl. 165/781 c.),[1256] Îsâ b. Yûnus (öl. 187/803),[1257] İsmâîl b. Ayyâş (öl. 181/797),[1258] İsmâîl b. İbrâhîm et-Teymî (öl. ?),[1259] İsmâîl b. Ebî Hâlid (öl. 146/763),[1260] Kays b. er-Rebî' (öl. 160/770 s.),[1261] Ma'mer b. Râşid,[1262] Mehdî b. Meymûn (öl. 172/788),[1263] Muâviye b. Sellâm (öl. 170/786),[1264] Muhammed b. Aclân,[1265] Muhammed b. Amr b. Alkame,[1266] Muhammed Ebî Füdeyk (öl. 200/815),[1267] Muhammed b. Kesîr (öl. 210/825 s.),[1268] Saîd b. Abdirrahmân (öl. 249/863),[1269] Şa'bî,[1270] Şerîk b. Abdillâh (öl. 177/794),[1271] Ubeydullâh b. Ömer (öl. 147/764),[1272] Yahyâ b. Saîd el-Kattân,[1273] Yahyâ

[1242] 2896/1, 2896/2. hadis.
[1243] 1438. hadis.
[1244] 2743. hadis.
[1245] 973. hadis.
[1246] 3316. hadis.
[1247] 1235. hadis.
[1248] 35. hadis.
[1249] 18. hadis.
[1250] 1608. hadis.
[1251] 3571. hadis.
[1252] 1296. Hadis.
[1253] 1034. hadis.
[1254] 529. hadis.
[1255] 372. hadis.
[1256] 2607. hadis.
[1257] 372. hadis.
[1258] 2120. hadis.
[1259] 529. hadis.
[1260] 888. hadis.
[1261] 3115. hadis.
[1262] 940. hadis.
[1263] 1866. hadis.
[1264] 940. hadis.
[1265] 3437. hadis.
[1266] 737. hadis.
[1267] 828. hadis.
[1268] 3309. hadis.
[1269] 2824. hadis.
[1270] 1472. hadis.
[1271] 1361. hadis.
[1272] 203. hadis.
[1273] 303, 2743. hadis.

b. el-Yemân (öl. 189/805),[1274] Zâide b. Kudâme (öl. 161/777),[1275] Zeyd b. Eslem,[1276] Ebû Avâne,[1277] Ebû Bekr b. Ayyâş (öl. 193/809),[1278] Ebû Dâvûd el-Haferî (öl. 203/818),[1279] Ebü'l-Ahvas (öl. 179/795)[1280] ve Ebû Hâlid (öl. 190/806 c.).[1281] Bu terkip Hâülâ'[1282] ve Irak ehli[1283] gibi ismin belirgin bir şekilde verilmediği ifadelerle de bazen kullanılmaktadır.[1284]

Hadîsü fülân kavramı da bazen açık bir isimle zikredilmemektedir. Mesela "Hadîsü hâze'ş-şeyh",[1285] "Hadîsü ehadihimâ" ve "hadîsü'l-âhar" kullanımları buna örnek verilebilir. Tirmizî bu örneklerin ilkindeki "Hâze'ş-şeyh" ifadesiyle hocası Yahyâ b. Talha el-Yerbûî'yi ifade etmektedir. Örneklerden ikincisi olan "Hadîsü ehadihimâ" ve üçüncüsü olan "hadîsü'l-âhar"ı ise aynı cümlede kullanmaktadır. Tirmizî, Alî b. Hucr aracılığıyla el-Velîd b. Müslim ve Abdullâh b. Abdirrahmân b. Yezîd'den naklettiği hadiste Velîd ve Abdullâh'ı zikretmesinin hemen ardından "**دخل حديث أحدهما في حديث الآخر**" / Bu iki râvinin hadisi birbirine girdi*"* diyerek mezkûr iki râvinin aynı senedle zikrettikleri bu rivayette hadis metinlerinin birbirine karıştığını bildirmektedir.[1286]

es-Sünen'de bu kişilerin ilgili terkiplerle geçtiği yerlere bakıldığında Abdullah Aydınlı'nın Hadis Istılahları Sözlüğü'nde belirttiği "hadîsü fülân" ıstılahının üç anlamına da uygun kullanım bulunmaktadır.[1287] "Söz konusu hadisi Hz. Peygamber'den rivayet eden kimse, özelllikle sahâbî" şeklindeki ilk anlam *es-Sünen*'de en çok kullanılan durumdur. [1288] "Söz konusu hadisin söylenmesine sebep olan veya içinde adı geçen kimse" şeklindeki üçüncü anlamına uygun da kullanımlar vardır.[1289] "Söz konusu

[1274] 239. hadis.
[1275] 2896. hadis.
[1276] 3368. hadis.
[1277] 166, 1425. hadis.
[1278] 454, 683. hadis.
[1279] 1982. hadis.
[1280] 230. hadis.
[1281] 717. hadis.
[1282] 286, 533, 1028, 1102 (2 kez), 3112. hadis. "Hadîsü fülân" kavramı da bir yerde bu kullanımla mevcuttur: "Hadîsü gayri hâülâ'" (990. hadis).
[1283] 296. hadis.
[1284] Diğer kullanımlar "rivâyetü racülin min ashâbi'n-Nebî" (3033. hadis) ile "rivâyetü erbeatin mine't-tâbiîn"dir (574. hadis).
[1285] 1640. hadis.
[1286] 2240. hadis.
[1287] Aydınlı, *Hadis Istılahları Sözlüğü,* 99.
[1288] 2, 5, 7. hadis…
[1289] 1128, 1135, 1145. hadis.

hadis kendisinden rivayet edilmekle meşhur olan, yayılan râvi" anlamına uygun kullanım şekilleri de mevcuttur.

İkinci anlamın devamında bu sözlükte "Bu durumda bu râvi büyük ihtimalle bir kitap sahibidir. Dolayısıyla bu tamlama "falanın (kitabında yazılı olan hadis" demek olur" açıklaması yapılmaktadır." Terkip bu şekilde Mâlik b. Enes,[1290] Vekî'[1291] Muhammed b. İshâk (öl. 151/768),[1292] Saîd b. Ebî Arûbe[1293] Abdullâh b. el-Mübârek,[1294] Abdürrezzâk,[1295] İbrâhîm b. Tahmân,[1296] Ma'mer b. Râşid[1297] ve Ebû Avâne[1298] gibi pek çok eser sahibi için bunların bazısında pek çok kez kullanılmaktadır. Ancak bunlarda kesin olarak ilgili râvinin eserinin kastedildiğine yönelik açıklık olmadığından yine değerlendirmede belirtildiği üzere "büyük ihtimalle" denilmesi yerinde olacaktır. Mesela *es-Sünen*'de "Hüve Hadîsü Fülân" kavramının kullanıldığı 21 râvinin 17'sinin yazılı belge sahibi olduğu belirtilmektedir.[1299] Kalan dört kişiden üçünün ise hocasının kitap sahibi olduğu görülmektedir.[1300]

Birer rivayetin analizinde "Hadîsü racülin min ashâbi'n-Nebî an racülin mine't-tâbiîn / Sahâbeden bir kişinin tâbiûndan bir kişiden naklettiği hadisi"[1301] ve "Hadîsü erbeatin mine't-tâbiîne ba'zıhim an ba'z / tâbiûndan dört kişinin birbirinden naklettiği hadis"[1302] ifadelerine yer verilmektedir. Bunların ilkinde senedinin son kısmı Sehl b. Sa'd (öl. 88/707) -- Mervân b. el-Hakem (öl. 65/685) -- Zeyd b. Sâbit -- Resûlullah şeklindeki rivayette sahâbî Sehl b. Sa'd'ın tâbiî Mervân b. el-Hakem'den rivayette bulunmasına dikkat çekilmektedir. İkincisinde ise ilgili rivayetin sened zincirinde peş peşe dört tâbiînin geçtiğine vurgu yapılmaktadır. Yedi kişilik sened zincirindeki peşpeşe gelen dört tâbiî râvi şunlardır: Yahyâ b. Saîd el-Ensârî -- Vâkıd b. Amr b. Sa'd b. Muâz (öl. 120/738) -- Nâfi' b. Cübeyr (öl. 99/717) -- Mes'ûd b. el-Hakem'dir (öl. ?).

[1290] 208, 316, 954, 1350, 1484, 1799. hadis.
[1291] 46, 1424, 2918. hadis.
[1292] 317, 958. hadis.
[1293] 1348, 1573. hadis.
[1294] 2743. hadis.
[1295] 3316. hadis.
[1296] 372. hadis.
[1297] 940. hadis.
[1298] 166, 1425. hadis.
[1299] Ahatlı - Murad, "*Sünen-i Tirmiẕî*'de "Hüve Hadîsü Fülân" Kavramı Üzerine", 7.
[1300] Ahatlı - Murad, a.g.e., 20-1. Ayrıca bk. Selvi Raif Murad, *Sünen-i Tirmiẕî'de "Hadîsü Fülân" Kavramı* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisan Tezi, 2018), 86.
[1301] 3033. hadis.
[1302] 1044. hadis.

"Hadîsü fülân" ve "rivâyetü fülân" terkipleri ile ilgili şunlar da söylenebilir: "Hadîsü fülân" ifadesi zikredilen bir rivayete atıf yerine kullanılması dışında zikredilmeyen bir rivayete değinme amaçlı olarak muallak rivayetin yerinde de nadiren kullanılmaktadır.[1303] "Hadîsü fülân" ve "rivâyetü fülân" terkiplerinde genelde tek bir râvinin ismi verilmektedir.[1304] Bazen râvi bir sonrasındaki râvi ile,[1305] bazen de râvi kendisinden itibaren senedinin sonuna kadar zikredilmesi ile[1306] belirtilmektedir. Mesela bir rivayette "hadîsü'l-A'meş an Alî b. Müdrik" denilmektedir. Burada A'meş'in bir sonrasındaki râvi ile zikredilme sebebi bu bâbda onun başka bir kişiden daha rivayeti olmasıdır.[1307] Bu terkiplerle muallak rivayette[1308] veya "Ve fi'l-bâb" kısmında" [1309] zikredilen kişilere de atıf yapılmaktadır.

Bu konuda zikredilebilecek diğer bir kullanım "Kavlü fülân" ifadeleridir. Genel itibariyle "hadîsü / rivâyetü fülân" ifadeleri rivâyetü'l-hadis ile ilgiliyken "kavlü fülân" ifadeleri dirâyetü'l-hadîs ve fıkhü'l-hadîs ile ilgilidir.[1310] "Hadîsü / rivâyetü fülân" ifadeleri senedli bir hadis rivayetine işaret etmekte iken kavlü fülân sahâbe veya sonraki dönem âlimlerinin o konudaki hadis(ler)i incelemek suretiyle ulaştıkları çıkarımlarını ifade etmektedir. Tabi bazen bulundukları dönem icabı ulaşamadıkları veya zayıflığı nedeniyle ihticac etmedikleri hadisler olabileceğinden bir hadise dayanmadan Kur'ân ve Sünnet'in genel prensipleri çerçevesinde ictihadlarını da göstermektedir. "Kavlü fülân" ifadelerinden konumuzu ilgilendiren kısım sahâbeye nispet edilenleridir. Zira sahâbînin kavli mevkūf hadis çeşidine dahildir.

"Kavlü …" terkibi bizzat ifade sahibini belirttiğinden, birçoğunda ayet-i kerîmelere işaret edilmek suretiyle "Kavlüllâh / Allah'ın buyruğu" şeklinde 97 yerde kullanılmaktadır.[1311] "Kavlü'n-Nebî / Kavlü Resûlillâh" ifadesi ise 72 yerde

[1303] 1128, 2303. hadis.
[1304] 13, 18, 46, 49, 70, 116, 166, 208, 239, 248, 286. hadis.
[1305] 35, 303… "Hadîsü fülân"ın bu şekilde geçmesine örnek olarak bk. 1068. hadis.
[1306] 203, 230, 317, 683. hadis.
[1307] 2302. hadis.
[1308] 49. hadis.
[1309] 313, 640, 1247. hadis. Bu yerlerin üçünde de devamında belirtilen hadisler senedli olarak aktarılmaktadır.
[1310] 1181. hadis. Sahâbe ve sonrasındakilerin dirâyetü'l-hadîs ve fıkhü'l-hadîse dair açıklamaları "yekûlü bih / bunu ifade ediyor(lar)" (256. hadis), "al-amel aleyhi ındeh(üm) / On(lar)a göre amel bunun üzerinedir" şeklindeki ifadelerle de atıf yapılmaktadır (247. hadis).
[1311] 73, 1117, 1169, 1591, 1672, 2117, 2273, 2275, 2428, 2540, 2552, 2565, 2581, 2583, 2935, 2956, 2958, 2961 (2 kez), 2969 (2 kez), 2979, 2981, 2991 (2 kez), 2993, 3001, 3007, 3011, 3036 (4 kez), 3049, 3058, 3059, 3062, 3069, 3070, 3071, 3073, 3105, 3115, 3118, 3120, 3126, 3134, 3135, 3136, 3137, 3144,

kullanılmaktadır.[1312] Bunların birçoğunda "Ma'nâ kavli'n-Nebî / Hz. Peygamber'in ifadesinin anlamı"[1313] -büyük çoğunlukla-, "tefsîrü kavli'n-Nebî / Hz. Peygamber'in ifadesinin açıklaması"[1314] gibi terkiplere yer verilmesi, teevvele / yorumla(n)dı" gibi fiillerle zikredilmesi dirâyetü'l-hadîse delalet eden kullanımlardır.[1315]

Fıkhü'l-hadîste "Hz. Peygamber'in buyruğu (kavlü'n-Nebî) sebebiyle" denilerek merfû hadisin hükme dayanak yapıldığı ihticâc örnekleri bulunmaktadır.[1316] Bazen alimlerin bu ifadeyi kullanmadan muallak senedle Hz. Peygamber'in ifadesini delil getirdikleri yerler vardır. Mesela bir yerde "Allah'a isyan içeren bir konuda adak yoktur. Böyle bir adak yapılmışsa kefareti yemin kefaretidir" görüşü verildikten sonra "Bu, Ahmed b. Hanbel ve İshâk b. Râhûye'nin kavlidir" denilmekte, akabinde bu iki âlimin Zührî'nin Ebû Seleme -- Hz. Âişe tarikiyle Hz. Peygamber'den naklettiği hadis ile ihticac ettikleri haber verilmektedir.[1317]

"Kavlü …" terkibiyle sahâbenin hükmünün de delil getirildiği yerler vardır. Buna "İbn Mes'ûd'un[1318] / İbn Abbâs'ın[1319] / Hz. Alî'nin[1320] kavlini benimsediler", "Hz. Osmân'ın kavliyle ihticac ettiler"[1321] şeklindeki kullanımlar örnek verilebilir.[1322] Sahâbenin Hz. Peygamber'in bir hadisini duyunca bu hadise aykırı kendi kavillerinden hemen vazgeçtiklerine dair örnekler de *es-Sünen*'de yer almaktadır.[1323]

3146, 3152, 3157, 3159, 3161, 3168, 3169, 3180, 3190, 3192, 3193 (3 kez), 3194, 3199, 3207, 3210, 3215, 3221, 3223, 3228, 3229, 3230, 3232, 3241, 3246, 3249, 3254 (2 kez), 3255, 3267, 3277, 3280, 3280, 3286, 3291, 3294, 3303, 3308, 3316, 3322, 3325, 3337, 3488, 3536. hadis. Terceme olarak şu hadisin öncesinde de geçmekte: 2273. hadis. Kavl ifadesinin Hz. İbrâhîm (3166. hadis), melek (267. hadis) ve cinlere (3323. hadis) nispet edilerek kullanıldığı bazı yerler de vardır.

[1312] 8, 37, 121, 235, 312 (3 kez), 377, 408, 596, 634, 710, 724, 891, 975, 990, 995, 1087, 1108, 1163, 1171, 1172, 1240, 1243, 1245, 1246, 1252, 1377, 1378, 1458 (2 kez), 1498, 1535, 1547, 1577, 1716,1728, 1745, 1760, 1921, 1957 (2 kez), 1968 (2 kez), 1979, 2006, 2023, 2034, 2262, 2384, 2459, 2481, 2508, 2557, 2584, 2637, 2638, 3380, 3439, 3461, 3580, 3584, 3726, 3861. hadis. Şu hadislerin öncesindeki tercemelerde de kavlü'n-Nebî terkibine yer verilmektedir: 1045, 2213, 2276, 2312, 2369, 2508, 2608, 3545. hadis.

[1313] 8, 312, 710, 891, 1108, 1163, 1171, 1243, 1245, 1246, 1252, 1377, 1378, 1498, 1535, 1577, 1716, 1728, 1745, 1760, 1921, 1957, 1968. hadis...

[1314] 1172. hadis.

[1315] "Ve hüve kavlü …" terkibi "Ve bihî yekûl …" şeklinde fiil kalıbında da gelebilmektedir. Ancak bu kullanım "Kavlü fülân" terkibinde zikredilenlerin dışında tutulmuştur.

[1316] 408, 975, 1458, 1547. hadis.

[1317] 1525. hadis.

[1318] 523. hadis.

[1319] 321. hadis.

[1320] 178. hadis.

[1321] 1309. hadis.

[1322] "Muvâfakât-ı Ömer" konusuna uygun bir kullanım için bk. 3084. hadis. Burada "Bu konuda Kur'ân 'daki ilgili âyet-i kerime Hz. Ömer'in kavliyle / onun görüşüne uygun olarak nazil oldu." denilmektedir.

[1323] 1121, 1241. hadis.

"Kavlü fülân" terkibinin "rivâyetü'l-hadîs"e uygun olan kullanımları da mevcuttur. Mesela Ebû Ümâme'den Hz. Peygamber'in abdest alırken yüzü ile el ve kollarını üçer kez yıkadığı, başını da meshettiği aktarılırken devamında "'Kulaklar baştandır' dedi." denilmektedir. Hadisin devamında senedin baştan ikinci râvisi Hammâd, "kulakların baştan olduğu" ile ilgili kısmın Hz. Peygamber'in ifadesi (kavlü'n-Nebî) mi sahâbî Ebû Ümâme'nin ifadesi (kavlü Ebî Ümâme) mi olduğunu bilmediğini söylemektedir.[1324] Ayrıca mevkūf bazı rivayetler de ilgili sahâbînin sözü olduğu belirtilerek rivayet edilmektedir.[1325]

"Kavlü …" terkibi sahâbeden Abdullâh b. Abbâs için 12,[1326] Hz. Alî için 10,[1327] Hz. Ömer için 9,[1328] Abdullâh b. Ömer için 8,[1329] Hz. Ebû Bekr[1330] ve Abdullâh b. Mes'ûd[1331] için dörder, Enes b. Mâlik[1332] için 3; Hz. Âişe, Hz. Osmân[1333] ve Câbir b. Abdillâh[1334] ikişer; Abdullâh b. Amr,[1335] Ammâr b. Yâsir,[1336] el-Berâ b. Âzib (öl. 71/690 c.),[1337] Haccâc el-Eslemî,[1338] Urve b. Mudarris (öl. ?),[1339] Ebü'd-Derdâ,[1340] Ebû Humeyd es-Sâidî,[1341] Ebû Hüreyre,[1342] Ebû Saîd el-Hudrî[1343] Ebû Ümâme[1344] birer kez geçmektedir.

"Kavlü …" terkibi sahâbe için genel bazı ifadelerle de kullanılmaktadır. "Ekseru (çoğu)[1345] / âmmetü (geneli)[1346] / ba'zu (bazısı)[1347] ehli'l-ilm[1348] (ilim ehlinin) min

[1324] 37. hadis. Benzer örnekler için bk. 1614, 3040. hadis.
[1325] 241, 718, 730, 866, 878, 1026, 1997, 2553, 2586, 3057, 3316, 3326, 3330. Bunların birçoğunda öncesinde aynı sahâbîden ilgili metnin merfû olarak nakledildiği de bildirilmektedir: 241, 718, 866, 878, 1026, 2553, 2586, 3057, 3316, 3326, 3330. hadis.
[1326] 69, 78, 144, 321, 866, 1026, 1104, 1121, 1241, 1556, 3040, 3316. hadis.
[1327] 109, 144, 178, 1044, 1179, 1259, 1809, 1997, 3300, 3638. hadis.
[1328] 69, 100, 109, 141, 1178, 1179, 1533, 1791, 3084. hadis.
[1329]718, 730, 824, 1178, 1179, 1716, 2553, 3330. hadis.
[1330] 69, 100, 109, 3057. hadis.
[1331] 124, 523, 1178, 1614. hadis.
[1332] 100, 241, 1551. hadis.
[1333] 109, 1309. hadis.
[1334] 710, 3582. hadis.
[1335] 878. hadis.
[1336] 144. hadis.
[1337] 1704. hadis
[1338] 1153. hadis.
[1339] 891. hadis.
[1340] 2586. hadis
[1341] 304. hadis.
[1342] 491. hadis
[1343] 3326. hadis.
[1344] 37. hadis.
[1345] 16, 69, 109, 131, 164, 183, 1181, 1240. hadis. Ekseru'ulemâ' min ashâbi'n-Nebî ifadeleri için bk. 92, 96, 182. hadis.

ashâbi'n-Nebî (Nebî'nin ashâbından)" ve en çok kullanılan "gayru vahid (min ehli'l-ilm) min ashâbi'n-Nebî"[1349] bu terkiplerdendir.[1350] Bu terkiplerde "gayru vâhid",[1351] "ekseru"[1352] veya "ba'zu"[1353] diyerek hangi sahâbîleri kastettiğini de açıklamaktadır.[1354]

1.2.4.4. *es-Sünen*'de Senedsiz Rivayetlerde Zikredilen Kaynaklar

İkinci bölümde görüleceği üzere Tirmizî'nin naklettiği senedli merfû ve mevkūf hadislerin isnad zincirinde geçen 211 hocası, hocalarının etbeu etbeı't-tâbiînden olan 109 hocası, 1192 tâbiu't-tâbiî, 1154 tâbiî, 362 sahâbî vardır. Tirmizî bu kaynaklarından bazen aşağıda belirtildiği gibi muallak, maktu rivayetler de aktarmaktadır:

Tirmizî; hocalarından doğrudan, nadiren aracılarla nakilde bulunduğundan onlardan ta'lîk yoluyla bir aktarımı bulunmamaktadır. Bununla birlikte 5 hocasının ta'lîkle naklettiği rivayeti nakletmektedir. Tirmizî 35 hocasından ise çeşitli sayılarda maktu rivayet aktarmaktadır (Ek 1.2). Tirmizî hocalarının etbeu't-tâbiînden olan hocalarından 8'inin muallak, 2'sinin maktû nakline yerine vermektedir (Bk. Ek 1.4).

Tirmizî'nin etbeu't-tâbiînden olan kaynaklarının 206'sının çeşitli sayılarda muallak olarak naklettikleri hadisler de verilmektedir. 46'sının ise maktu rivayetleri aktarılmaktadır. Ayrıca etbeu't-tâbiînden iki kaynağı "Ve fi'l-bâb" kısmında muallak rivayet gibi sahâbeye uzanan sened zincirinin ilk halkası şeklinde zikredilmektedir (Bk. Ek 1.6).

Tirmizî'nin tâbiûn kaynaklarından 270'i muallak, 28'i (senedsiz olarak maktu rivayetlerde zikredilen beşi de dahil edilirse 33'ü) maktu rivayet senedlerinde geçmektedir. "Ve fi'l-bâb" kısmında tek başına veya sened zincirinin ilk halkası şeklinde zikredilen tâbiî sayısı ise 22'dir (Bk. Ek 1.8).

[1346] 114. hadis.
[1347] 193, 824. hadis.
[1348] 254, 264, 1526. hadis. "Kavlün vâhid min ehli'l-ilm min ashâbi'n-Nebî" ifadesi için bk. 71. hadis.
[1349] 84, 86, 97, 100, 107, 113, 116, 120, 123, 125, 126, 132, 142, 144, 220. hadis…
[1350] Bunların dışında hadiste zikredilen "men" ism-i mevsûlüne (267, 977. hadis), Hz. Peygamber ile diyaloğu aktarılan; ancak kim olduğu belirtilmeyen kişiye atıfla (669. hadis) da "kavlü …" terkibi şahsa nispet edilerek zikredilmektedir.
[1351] 100, 144. hadis.
[1352] 69, 109. hadis.
[1353] 824. hadis.
[1354] Bunlar da ilgili sahâbîler için "kavlü fülân" terkiplerine eklendi. Ancak bu ifadelerin akabinde "kavlü.." terkibinde yer almayan diğer bazı sahâbîlerin kavillerine de yer verilmektedir. Bunlar da fıkhî görüşlerini belirtmekle birlikte "kavlü…" terkibinde yer almadıklarından "kavlü…" terkibi sayılarına eklenmedi: 69, 182, 1181. hadis.

Tirmizî'nin 362 sahâbî kaynağından 77'si muallak rivayet sendinde yer almaktadır. 22'si -yine muallak olarak değerlendirilebilir- ise fıkhî görüşlerinin belirtilmesinde zikredilmektedir. 228'i "Ve fi'l-bâb" kısmında bulunmaktadır (Bk. Ek 1.9).

• *Sünen-i Tirmiẕî*'de zikredilen bazı râviler senedli olarak merfû veya mevkūf hadislerin senedlerinde yer almamaktadır. *es-Sünen*'in sonunda yer alan ve hadis usulüne dair bilgi verilen 'İlel Bölümü'nde de konulara göre hadislerin verildiği *es-Sünen* bölümlerinde zikredilmeyen bazı rivayetler aktarılmaktadır.

Sahâbîlerden sadece 'İlel Bölümü'nde zikredilen biri yoktur. Konulara göre hadislerin verildiği *es-Sünen* bölümlerindeki senedli merfû veya mevkūf hadislerin senedlerinde geçmeyen 189 sahâbî vardır. Bunlardan 170'i sadece "Ve fi'l-bâb" kısmında, 10'u sadece muallak rivayetlerde, 1'i sadece fıkhî görüşü verilirken, 8'i hem muallak rivayette hem de "Ve fi'l-bâb" kısmında zikredilmektedir (Bk. Ek 2.1).

Konulara göre hadislerin zikredildiği *es-Sünen* bölümlerindeki senedli merfû veya mevkūf hadislerin senedlerinde geçmeyen ve sahâbîlerden sonraki nesillerden olan 115 râvi vardır. Bu râvilerin 12'si sadece 'İlel Bölümü'ndeki nakillerin, 53'ü sadece merfû veya mevkūf olan muallak rivayetlerin, 24'ü sadece senedli olan maktû rivayetlerin senedinde, 9'u sadece "Ve fi'l-bâb" kısmında geçmektedir. 2'si hem 'İlel Bölümü'ndeki hadislerin hem de maktû rivayetlerin, 3'ü hem muallak hem maktû rivayetlerin, 2'si hem Ve fi'l-bâb kısmında hem muallak rivayetlerin senedinde geçen 2 râvi bulunmaktadır. (Bk. Ek 2.2).

1.2.6. Hadislerin Sıhhati Hakkındaki Değerlendirmeleri

Tirmizî, hadisleri değerlendirmede yerleşmiş bir kaide olan sıhhat kriterlerine riayet etmektedir. Adalet ve zabt sahibi râvilerin kendileri gibi adalet ve zabt sahibi râvilerden muttasıl bir senedle şâz ve illeti olmaksızın naklettikleri hadis için kullanılan sıhhat kriterlerini tatbik etmektedir.

Tirmizî bazen râvi için belirttiği hükmü o hadisin kendisi veya isnadı için kullanılmaktadır. Mesela münker bir râvinin olduğunu belirttiği bir hadisi münker olarak nitelemektedir.[1355] Zayıf bir râvi olduğunu söylediği bir râvinin rivayetinin

[1355] 2699. hadis.

senedinin zayıf olduğunu belirtmektedir.[1356] "Leyse bi'l-kavî" olarak değerlendirilen bir râvinin zikredildiği isnadı "leyse bi'l-kavî" olarak değerlendirmektedir.[1357]

es-Sünen'de genelde râvilerin cerh-ta'dîl durumu verilerek isnadının, bazen de isnadın durumu belirtilerek râvilerinin durumu hakkında bilgi verilmektedir. Mesela *es-Sünen*'de râvilerin durumuna değinilmeden zayıf râvi(ler)in yer aldığı isnâdın "zayıf",[1358] mechûl bir râvinin bulunduğu isnâdın "mechûl" olarak nitelendirildiği yerler vardır.[1359]

es-Sünen'de isnadla ilgili bir problem varsa bu, çeşitli şekillerde beyan edilmektedir. Mesela "leyse isnâdühû bi'l-kâim / isnadı sağlam değildir",[1360] "leyse ındehüm bizâke'l-kâim / isnadı öyle sağlam değildir",[1361] "leyse isnâdühû bi'l-kavî / isnadı kuvvetli değildir.",[1362] "leyse isnâdühû bima'rûf / isnadı ma'rûf değildir",[1363] "leyse isnâdühû bimuttasıl / isnadı muttasıl değildir."[1364] "leyse isnâdühû bizâk / isnadı öyle iyi değil", "leyse isnâdühû bizâke'l-kâim / isnadı öyle sağlam değil"[1365], "leyse hâzâ bişey' / bu hiçbir şey değil",[1366] "fî isnâdihî makāl / isnadında tenkit vardır"[1367] şeklinde ifadeler kullanılmaktadır.

[1356] 2599. hadis.
[1357] 57. hadis.
[1358] 59. hadis. Bu rivayette zayıf bir râvinin yanında mechûl bir râvi de vardır.
[1359] 196, 2744, 2906. hadis. *es-Sünen*'de hiçbirinde durumları belirtilmeyen bu râvilerden 196. hadiste bir ve 2906. hadiste iki mechûlü'l-ayn râvi bulunmaktadır. 2744. hadiste ise "mechûlü'l-hâl" olan bir râvi yer almaktadır.
[1360] 1784, 2666 Bunların ilkinde iki mechûl râvi olduğu bildirilmektedir. İkincisinde mechûl ve zayıf birer râvi bulunmakta, zayıf râvi "münkerü'l-hadîs" olarak değerlendirilmektedir.
[1361] 37. hadis.
[1362] 57, 1186, 2544, 2918, 2930, 3559, 3580, 3586, 3698, 3844, 3892. hadis. 57. rivayette münker bir râvi için kuvvetli olmadığı söylenmektedir. 1186 ve 3586. rivayetlerde râviler hakkında herhangi bir açıklama zikredilmemekte; ancak zayıf ve mechûl birer râvi bulunmaktadır. 1792. hadiste iki zayıf râvi olmakla birlikte biri hakkında tenkit edildiğinden bahsedilmektedir. Zâlike 1026 (bir münker ve belirtilmekte), 1809 ve 2114'te zayıf bir râvi bulunmamakta ve belirtilmemektedir. 2544'te zayıf bir râvi yer almakta ve bu söylenmektedir. 2918. rivayette zaî ve mechûl birer râvi bulunmakta ve mechûl olan bildirilmektedir. 2930. rivayette iki zayıf râvi vardır ve durumları ifade edilmektedir. 3559 ve 3698. rivayetlerde mechûl birer râvi olmakla birlikte durumları beyan edilmemektedir. 3580. rivayette zayıf bir râvi olmakla birlikte durumu haber edilmemektedir. 3844. hadiste zayıf bir râvi bulunmamaktadır. 3892. hadiste de hiçkimse açıklanmamakla birlikte bir zayıf râvi yer almaktadır. Bu terim bazen "leyse isnâdühû bizâlike'l-kavî" şeklinde kullanılmaktadır: 1026, 1809, 2114, 3892. hadis.
[1363] 3554. hadis.
[1364] 261, 315, 422, 1074, 1322, 1328, 1666, 2505, 2795, 3601. hadis. Tirmizî bazen seneddeki kopukluk durumunu "bana göre" (1322. hadis) veya "mâ erâ isnâdehû bimuttasıl / isnadının muttasıl olduğunu düşünmüyorum" (2795. hadis) şeklinde kesin olmayan bir tarzda belirtmektedir. İnkıtâ sebebini "o, bundan hadis dinlemedi, ona erişmedi" şeklindeki ifadelerle çoğunlukla belirtmekte (261, 315, 422, 1074, 1666, 2505, 3601. hadis), bazen belirtmemektedir (1322, 2795. hadis).
[1365] 37, 245, 801,1042-1043, 3684. hadis.
[1366] 42. hadis.

es-Sünen'de bazen "leyse biisnâdihî be's / isnasında bir beis yoktur",[1368] "leyse fî isnâdihî makāl / isnadı hakkında bir tenkit yoktur"[1369] şeklindeki genel açıklamalarla hadisin senedinde inkıtâ bulunmadığı ve râvilerin genel durumunun cerhten uzak olduğu gösterilmektedir. Çünkü bir rivayetin zayıf olmasına senedindeki bir râvinin cerh edilmiş olması veya senedin bir yerinde inkıtâ olması yeterlidir.

es-Sünen'de şâz ve illet durumlarını tespitte ilel âlimlerinin görüşlerine baş vurulmakta[1370] veya rivayet karşılaştırmalarına[1371] müracaat edilmektedir. Bu değerlendirmeler neticesinde hadisin sened veya metnindeki farklılıklar belirlenmekte, zaman zaman rivayette hangi râvinin yanıldığı hakkında bilgi verilmektedir.

1.2.6.1. Râvilerin Cerh-Ta'dîl Durumları

Râvilerin cerh-ta'dîl durumu isnadı, isnadın durumu da hadisin sıhhatini doğrudan etkilemektedir. *es-Sünen*'de zayıf râvilerin rivayetlerinden kaçınılmakla birlikte zaman zaman bilgi amaçlı bu kişilerin nakilleri aktarılmaktadır. Bazen de ilgili konuda sahih hadis olmaması sebebiyle bu kişilerden nakil yapılmaktadır.[1372] Ya da çok meşhur sahih hadislerin olduğu bir konuda sadece bazısı çok zayıf bir râvinin hadisi nakledilerek bu râvilerin de hadisi doğru nakledebildikleri gösterilmek istenmektedir.[1373] Ancak bu rivayetlerin akabinde ilgili râvilerin zayıf oluşları belirtilmeye çalışılmaktadır.

Hadisin sıhhati senedin sıhhatiyle doğrudan irtibatlı olduğu için Tirmizî de râvilerin cerh-ta'dîl durumları üzerinde hassasiyetle durmaktadır. Tirmizî'nin rical tenkidinde aktarımda bulunduğu hocaları içinde Buhârî,[1374] Muhammed b. Beşşâr,[1375] Kuteybe b. Saîd,[1376] Abbâs el-Anberî (öl. 240/854)[1377] bulunmaktadır. Hocalarının üst

---

[1367] 479, 629, 636, 641, 1341, 3039. hadis.
[1368] 123, 180. hadis. Bunların ilkinde bir zayıf râvi vardır. Tirmizî, hakkında hiçbir açıklama yapmadığı bu râviyi zayıf olarak değerlendirmemiş olmalıdır.
[1369] 2603. hadis.
[1370] 5, 17, 495. hadis…
[1371] 239-240, 327-328, 647-648. hadis.
[1372] 195-196, 1020, 2306. hadis.
[1373] 3417. hadis. Bu hadiste Hz. Peygamber'in uyumak istediğinde ve uyandığında okuduğu dualar bildirilmektedir. Buhârî ve Müslim'de geçen bu rivayeti Tirmizî -İbn Hacer'in belirttiği üzere- metruk olan hocasından nakletmektedir.
[1374] 3, 131, 139, 199, 343, 364, 435, 517, 585, 1666, 1726, 1734, 1735, 1780, 1841, 2548, 2699, 2731, 2762, 2801, 3195, 3549. hadis.
[1375] 2735. hadis.
[1376] 2611. hadis.
[1377] 3479. hadis.

tabakalarındaki münekkit kaynakları içinde ise Ahmed b. Hanbel,[1378] Alî b. el-Medînî,[1379] İshâk b. Râhûye,[1380] Süleymân b. Harb (öl. 224/839),[1381] Yahyâ b. Maîn;[1382] bunların da üst tabakalarında yer alanlar içinde Abdurrahmân b. Mehdî,[1383] Vekî‘ b. el-Cerrâh,[1384] Yahyâ el-Kattân,[1385] Ebû İshâk el-Fezârî (öl. 188/804),[1386] Abdullâh b. el-Mübârek,[1387] Mâlik b. Enes,[1388] Süfyân b. Uyeyne,[1389] Zâide b. Kudâme (öl. 161/777),[1390] Süfyân-ı Sevrî,[1391] Şu‘be b. el-Haccâc,[1392] Abdullâh b. Avn (öl. 151/768),[1393] Eyyûb es-Sahtiyânî,[1394] Katâde[1395] gibi âlimler yer almaktadır.

es-Sünen’de Tirmizî tarafından bazen ehl-i hadis,[1396] ehl-i ilim,[1397] ehl-i ilm/hadisin bazısı,[1398] birçoğu, çoğunluğu,[1399] bazı insanlar,[1400] bazıları,[1401] onlar,[1402] ashâbımız,[1403] biz[1404] diye belli bir isim vermeden değerlendirmeler aktarılmaktadır. Bazen de sadece “tenkit edilmiştir”,[1405] “zayıf görülür”[1406] gibi temrîz sigasıyla ifadeler kullanılmaktadır. Bunlarda da tenkit kaynağı olarak hep ilim ehli kasdedilmektedir. Zira bir râviyi tenkit edenler için bir rivayette “insanların bazısı”, aynı râviyi tenkit edenler için diğer bir

[1378] 17, 131, 199, 358, 646, 1715, 1841, 2697, 3039. hadis.
[1379] 466, 632, 719, 852. hadis.
[1380] 641. hadis.
[1381] 1832. hadis.
[1382] 800, 3270, 3310, 3763. hadis.
[1383] 17, 206, 1181, 2181, 2869, 3037, 3350, 3715. hadis.
[1384] 3115. hadis.
[1385] 10, 113, 155, 172, 199, 206, 269, 334, 758, 815, 992, 1168, 2181, 3039, 3269, 3350, 3386, 3721. hadis.
[1386] 2859. hadis.
[1387] 57, 1341, 2911. hadis.
[1388] 1755. hadis
[1389] 511, 523. hadis.
[1390] 3721. hadis.
[1391] 3721. hadis.
[1392] 155, 1369, 1897, 1929, 1950, 2601, 2878, 3717, 3721. hadis
[1393] 2697. hadis.
[1394] 12, 1945. hadis
[1395] 2648. hadis.
[1396] 28, 667, 903, 1775, 1917, 1951, 2151, 2288, 2519, 2586, 3507, 3928. hadis
[1397] 3218. hadis.
[1398] 17, 85, 343, 813, 1167, 1401, 1792, 1984, 2012, 2130, 2210, 2527, 3548, 3739. hadis.
[1399] 641. hadis. Burada devamında bu görüşten bazı kişiler açıklanmaktadır.
[1400] 233. hadis.
[1401] 2736, 3668, 3683. hadis.
[1402] 663, 2654, 2759, 3669, 3728. hadis.
[1403] 57, 509, 3473. hadis. Tirmizî, 57. hadisin devamında İbnü’l-Mübârek’in, 3473’ün devamında Buhârî’nin açıklamasını belirtti.
[1404] 1784. hadis.
[1405] 2581. hadis.
[1406] 479, 614, 801, 1816, 2714, 2854, 3195, 3255, 3843. hadis.

rivayette "ilim ehlinin bazısı" denilmektedir.[1407] Bir yerde "tenkit edilmiştir" denen râvi için diğer bir yerde "hadis ehlince zayıftır" ifadesi kullanılmaktadır.[1408] "Bazı ehl-i hadis"in tenkit ettiğinin belirtildiği bir râviden diğer bir yerde "bazı ehl-i ilm"in onu tenkit ettiği söylenerek bahsedilmektedir. Bu değerlendirmelerde ehl-i hadis ve ehli ilim aynı anlamda kullanılmaktadır.[1409] Nadiren cerh-ta'dîl durumu senedde bildirilmektedir. Bir rivayetin senedinde iki sonra geçen râvinin ismi zikredildikten sonra "şeyhun sika / güvenilir bir hoca" denilmekte ve senedin kalan kısmı verilmektedir.[1410]

es-Sünen'de zikredilen bazı cerh ifadeleri şunlardır: zayıf,[1411] zayıfün cidden,[1412] leyse bi'l-kavî,[1413] leyse bizâlike'l-kavî,[1414] lem yekün bi'l-kaviyyi'l-hadîs;[1415] leyse bi'l-hâfız,[1416] leyse bizâk,[1417] vâh(î),[1418] münkerü'l-hadîs,[1419] zâhib.[1420] Mechûl râviler için ise şu ıstılahlar kullanılmaktadır: mechûl,[1421] leyse bima'rûf,[1422] "lâ na'rifüh / onu tanımıyoruz",[1423] "lâ yu'raf / tanınmıyor".[1424]

[1407] 233. hadis, krş. 1401. hadis.
[1408] 2581. hadis, krş. 2584. hadis. Diğer bir örnek için bk. 2151. hadis, krş. 2264. hadis.
[1409] 1984. hadis, 2527. Hadis. Diğer bir örnek için bk. 813. hadis, krş. 2998. hadis.
[1410] 1420. hadis. Diğer bir örnek için bk. 3479. hadis.
[1411] 10, 188, 199, 852, 869. hadis.
[1412] 3709. hadis. Bu râvi İbn Hacer'e göre 11. tabakada olarak çok zayıf bir râvîdir.
[1413] 57, 172, 1020, 2151, 3669, 3316, 3328. hadis. Bu ibareyi kullandıkları içinde İbn Hacer'e göre 8. tabakadandırlar.
[1414] 198, 663, 2654, 3928. hadis. Tirmizî'nin bu ifadeyi kullandıkları içinde İbn Hacer'e göre beşinci (198-663. hadis), sekizinci (2654) ve onuncu (3928) tabakadan olanlar vardır.
[1415] 1873. hadis. Tirmizî'nin bu ifadeyle değerlendirdiği kişi İbn Hacer'e göre beşinci tabakadandır.
[1416] 629, 2759, 3571. hadis. Tirmizî'nin bu ifadeyle değerlendirdiği kişiler içinde beşinci (2759. hadis) ve sekizinci (629, 3571. hadis.) tabakadan olanlar mevcuttur.
[1417] 106. hadis. İbn Hacer'e göre bu kişi 8. tabakadandır.
[1418] 641. hadis. Burada bu râviyi zayıf görenlerin, onun, sahâbî dedesinin sahifesinden rivayet etmesini gerekçe gösterdikleri belirtmektedirler. İbn Hacer'e göre bu kişi dördüncü tabakadandır.
[1419] 1019, 1026, 1734, 2144, 2340, 2666. hadis. Tirmizî'nin bu ifadeyi kullandıkları içinde İbn Hacer'e göre sekizinci (1019, 1734, 2666. hadis) ve onuncu (1026, 2144, 2340. hadis) tabakadan olanlar bulunmaktadır.
[1420] 1191, 1726, 2699. hadis. İbn Hacer'e göre bu râviler çok zayıf olup onuncu (1191, 2699. hadis) ve on birinci (1726. hadis) tabakadandır. Tirmizî, zâhibü'l-hadîs terkibini hadisleri ezberledikten sonra çabuk unutan kimse hakkında kullanmaktadır (Çakan, *el-Câmiu's-ṣaḥîḥ.*, 7/130).
[1421] 812; 1856, 2633, 2887, 3039, 3866. hadis. Bu kişilerin çoğu İbn Hacer'e göre de dokuzuncu tabakadan (mechûl) olmakla (1856, 2633, 2887, 3039. hadis) birlikte sekizinci (3866. hadiste iki kişi) ve onuncu (812. hadis) tabakadan olan da vardır.
[1422] 2580, 3095, 3612, 3870. hadis. Tirmizî'nin bu ifadeyi kullandıkları içinde İbn Hacer'e göre dokuzuncu tabakadan (mechûl) olanlar (2580, 3612. hadis) olmakla birlikte altıncı (3870. hadis) ve sekizinci (3095. hadis) tabakadan olanlar da vardır.
[1423] 1784. hadis. Bu, İbn Hacer'e göre de mechûl bir râvidir.
[1424] 2633. hadis. Bu, İbn Hacer'e göre de mechûl bir râvidir.

es-Sünen'de zikredilen bazı ta'dîl ifadeleri ise şunlardır: sika fitın keyyis,[1425] sika hâfız,[1426] sika me'mûn,[1427] sika,[1428] sebt,[1429] sâlih,[1430] sadûk,[1431] sadûk rubemâ yehim,[1432] sadûk yehim,[1433] mukāribü'l-hadîs,[1434] lâ be'se bih,[1435] leyse bihî be's.[1436] Sika olanları genelde belirtmemekle birlikte ihtiyaç halinde durumlarını ifade etmektedir. Mesela merfû olması sebebiyle şâz bulunan bir rivayetin senedinde geçen Kutbe b. Âmir'in sika olduğuna işaret etmektedir.[1437]

Farklı cerh veya ta'dîl tabakalarını ifade eden ıstılahlar bir râvi için kullanılmaktadır. Mesela farklı ta'dîl derecelerine tekabül eden "sika" ile "mukāribü'l-hadîs"i[1438] veya "sika" ile "sadûk"u[1439] Buhârî bazen bir râvinin tanıtımında kullanmaktadır. Bu kullanımlarda da râvinin durumunda kesin karar verilememesi, âlimlerin farklı şekillerde değerlendirmeleri gibi hasen sahîh kavramının değerlendirilmesinde zikredilenlerin benzeri söylenebilir. Aralarında derece farkı olan cerh lafızlarının birlikte kullanılmasına ise "zayıf" kavramıyla çok zayıf olmayı ifade eden "zâhib"

[1425] 1168. hadis. Hakkında bu ifadenin kullanıldığı Haccâc es-Savvâf için bir yerde hadis ehlince sika hâfızdır (940. hadis), diğer bir yerde hadis ehlince sikadır" (3591. hadis) ifadeleri de kullanılmaktadır. İbn Hacer'e göre de ikinci tabakadadır.
[1426] 28, 622, 940, 2835, 3412. hadis. Bu râvilerin her biri İbn Hacer'e göre de ikinci tabakadandır.
[1427] 511, 1369, 1899, 2181. hadis. Bunların içinde İbn Hacer'e göre ikinci tabakadan (1899. hadis) olanlar olduğu gibi üçüncü (2181. hadis), dördüncü (511. hadis) ve beşinci (1369. hadis) tabakadan olanlar da mevcuttur. Buradan sika memûn kavramının sika hâfız, sika fitın keyyis kavramları derecesinde olmadığı anlaşılmaktadır (bk. Önceki iki dipnot).
[1428] 139 (iki râvi), 428, 480, 582, 599, 992 (iki râvi), 903, 998, 1792, 2678 (iki râvi), 3887. hadis. Bunların içinde İbn Hacer'in de üçüncü tabaka içinde değerlendirdikleri [139 (diğer râvi), 992 (diğer râvi), 998, 2678 (diğer râvi), 3887. hadis] olduğu gibi, ikinci (582, 1792. hadis), dördüncü (428, 599, 992. hadis), beşinci tabaka içinde değerlendirdikleri de (139, 480, 903, 2678. hadis bulunmaktadır.
[1429] 523. hadis. Buradaki râvi İbn Hacer'e göre beşinci tabakadandır.
[1430] 617, 3479. hadis. İbn Hacer'e göre bu hadislerde geçen râvilerin ikisi de beşinci tabakadandır.
[1431] 3, 1809. hadis. İbn Hacer'e göre bu hadislerin ilkinde geçen râvi beşinci, ikincisinde
[1432] 517. hadis. İbn Hacer'e göre bu kişi üçüncü tabakadandır. Tirmizî'nin "sadûk; illâ ennehû rubemâ yerfeu'ş-şey'ellezî yûkıfühû gayruh / O sadûktur; ancak başkalarının mevkūf naklettikleri şeyi bazen merfû rivayet eder" dediği bir râviyi ise İbn Hacer sekizinci tabaka içinde değerlendirmektedir (2678. hadis).
[1433] 1715. hadis. "Sadûk, yehimü fi'l-isnâd" şeklinde zikredilen bu kişiyi İbn Hacer de beşinci tabaka içinde değerlendirmektedir.
[1434] 3, 199, 586, 1578. hadis. İbn Hacer bu kişilerin bazısını beşinci (3, 1578. hadis), diğer bazısını ise sekizinci (199, 586. hadis) tabaka içinde saymaktadır. İbn Hacer'in sekizinci tabakada değerlendirdiği 199. hadisin senedindeki İfrîkī hakkında Tirmizî, Buhârî'nin mukāribü'l-hadîs dediğini söylemekle birlikte zayıf olarak değerlendirenlerin de olduğunu aktarmaktadır. 586. hadisin senedindeki Ebû Zılâl hakkındaki mukāribü'l-hadîs değerlendirmesi de Buhârî'ye aittir.
[1435] 466. hadis. İbn Hacer'e göre bu kişi beşinci tabakadandırlar.
[1436] 2918. hadis. Burada "leyse bihadîsihî be's" şeklinde zikredilen râvi İbn Hacer'e göre sekizinci tabakadandır.
[1437] 2586. hadis.
[1438] "Sika mukāribü'l-hadîs" kavramını Tirmizî'nin kendisi (3253. hadis) ve hocası Buhârî (1666. hadis) kullanmaktadır.
[1439] Buhârî'nin "sika sadûk" dediği bir yer için bk. 1674. hadis.

kelimelerinin birlikte kullanılması örnek verilebilir.[1440] Zayıf ve metrûk râvi ayrımını gösteren açıklamalara da yer verilmektedir. Mesela bir râvi için onu Şu'be'nin zayıf gördüğü, İbnü'l-Mübârek'in ise terk ettiği haber verilmektedir.[1441]

Objektiflik prensibine uygun olarak râvi hakkında olumlu ve olumsuz değerlendirmeler varsa *es-Sünen*'de ikisi de aktarılmaktadır. Yahyâ b. Saîd ve Abdurrahmân b. Mehdî'nin zayıf bulup terk ettiklerinin belirtildiği[1442] bir râvi hakkında Vekî'in "O olmasa Kûfe ehli hadissiz kalırdı" dediği[1443] söylenmektedir. Abdurrahmân b. Ziyâd el-İfrîkī hakkında Yahyâ b. Saîd el-Kattân ve diğer birçok kişinin onu zayıf gördüğü, Ahmed b. Hanbel'in "Onun hadisini yazmam" dediği ifade edilmektedir. Buhârî'nin ise onun durumunu kuvvetlendirerek hakkında "mukāribü'l-hadîs" değerlendirmesinde bulunduğu nakledilmektedir.[1444] Bazen râvi hakkında dolaylı olarak cerhe baş vurulmaktadır. O râvinin zikrettiği râvi hakkında ondan bu hadisi rivayet eden sika birini bilmiyoruz" denilmekte ve o ravinin sika olmadığı gösterilmektedir.[1445]

Bazı râviler hakkında değerlendirmeler *es-Sünen*'de birkaç yerde aktarılmaktadır. Mesela 19 rivayetin senedinde geçen Rişdîn b. Sa'd (öl. 188/804) hakkında çeşitli rivayetlerde sırasıyla şu değerlendirmelere yer verilmektedir: "İlim ehlinin bazısı onu tenkit etmiş, hıfzı yönünden zayıf olarak değerlendirmiştir",[1446] "Tenkit edilmiştir",[1447] "O, hıfzı yönünden tenkit edilmiştir",[1448] "Hadis ehlince zayıftır"[1449] ve "Hadiste zayıf görülür".[1450] el-Hüseyn b. Kays (öl.) için *es-Sünen*'de senedinde geçtiği dört rivayetin her birinin akabinde durumu belirtilmekte ve sırayla şu ifadeler belirtilmektedir: "Hadis ehlince zayıftır. Ahmed ve diğerleri onu zayıf saydı",[1451] "Hadiste zayıf addedilir",[1452] "Hadîs ehlince zayıftır"[1453] ve "Hadiste hıfzı bakımından zayıf görülür".[1454] *es-Sünen*'de

[1440] 509, 1141. hadis. Tirmizî bunların ikincisinde ilgili râviyi bizzat kendi değerlendirmesi, ilkinde ise diğer râviyi ashâbının değerlendirmesi olarak belirtmektedir.
[1441] 638. hadis.
[1442] 206, 364. hadis.
[1443] 206. hadis.
[1444] 199. hadis. Bu râvi hakkındaki açıklama üç yerde daha zikredilmekte; ancak âlimlerin açıklamalarına ve ihtilafına yer verilmeden zayıf olarak değerlendirildiği ifade edilmektedir (1980, 2599, 2930. hadis).
[1445] 789. hadis.
[1446] 513. hadis.
[1447] 2581. hadis.
[1448] 2584. hadis.
[1449] 2599. hadis.
[1450] 2930. hadis.
[1451] 188. hadis.
[1452] 1217. hadis
[1453] 1917. hadis.

13 rivayetin senedinde geçen Kāsım b. Abdirrahmân (öl. 120/738 ö.) için dört yerde sika olduğu belirtilmekte, bunların sonuncusunda ise Buhârî'nin onun hakkında sika olduğunu söylediği ifade edilmektedir.[1455] *es-Sünen*'de 50 rivayetin senedinde geçen Ebû Ahmed ez-Zübeyrî için iki yerde "sika hâfız" olduğu dile getirilmektedir.[1456]

es-Sünen'de râvilerin cerh-ta'dîl durumuna bazen senedinde geçtiği rivayetin devamında değil, başka bir rivayette benzer isimli bir râvinin tanıtılmasından sonra değinilmektedir. Bu şekilde isim benzerliği sebebiyle râvilerin kendilerinin ve cerh-ta'dîl durumlarının karışmasının engellenmesi hedeflenmektedir.[1457] Mesela bir rivayette geçen İsmâîl b. Müslim'in Mekkeli olduğu hadiste zayıf görüldüğü belirtildikten sonra diğer İsmâîl b. Müslim adlı râvinin Basralı olduğu ve Vekî'in onun sika olduğunu bildirdiği belirtilmektedir.[1458] Basralı olan İsmâîl b. Müslim'in senedinde geçtiği rivayette ise cerh-ta'dîl durumuna temas edilmemektedir.[1459]

Ravinin cerh edilme nedenlerine *es-Sünen*'de bazen değinilmektedir. Bu nedenlere bakıldığında râvinin sahifeden rivayet etmesi, [1460] hıfzı yönünden tenkide uğraması,[1461] sultanın verdiği görevi üstlenmesi[1462] gibi durumlardan bahsedilmektedir. Bu örneklerin ilk ikisi zabt, üçüncüsü ise adâlet yönünden cerhi ifade etmektedir. Bir rivayetin devamında bu hadisi Abdürrezzâk'tan eskiden nakledenlerin senedde Yûnus b. Yezîd'i de zikrettiği, sonradan nakledenlerin ise bu râviyi zikretmediği ve zikredilenin daha doğru olduğu ifade edilmektedir. Abdürrezzâk'ın bazen Yûnus'u zikrettiği, bazen de zikretmediği belirtilerek zikretmediğinde rivayetin Mürsel olduğu dile getirilmektedir.[1463] Burada dolaylı olarak Abdürrezzâk'ın ilerleyen dönemde ihtilata uğradığı işaret edilmektedir.

[1454] 2416. hadis.
[1455] 428, 2347, 2731, 3195. hadis.
[1456] 417, 2835. hadis.
[1457] 1460, 1674, 1726, 1735, 1809, 1984, 3692, 3709.
[1458] 1460. hadis.
[14591459] 448. hadis. Bazen de aynı rivayetin devamında olduğu halde râvi hakkında cerh lafzı dolaylı bildirilmektedir. Bir rivayette "lâ na'rifü hâze'l-hadîs an vâhid mine's-sikât an Şerîk / Bu hadisi Şerîk'ten nakleden sikalardan hiçbir kimseyi bilmiyoruz" denilerek senedde Şerîk'ten nakleden kişinin sika olmadığı gösterilmektedir.3723. hadis.
[1460] 322, 641. hadis.
[1461] 10, 113, 233, 1683, 1945, 1984, 2012, 2185, 2210, 2416, 2527, 3548. hadis.
[1462] 2697. hadis.
[1463] 3173. hadis. Atâ b. es-Sâib'den eskiden semâ edenin semâının sahîh olduğu bildirilmektedir. Şu'be ve Süfyân'ın Atâ'dan naklinin iki hadis için sahîh olduğu da ifade edilmektedir (2816. hadis).

es-Sünen'de vicâde yoluyla tahammülün geçerliliği ve cerh sebebi olup olmadığı üzerinde durulmaktadır. Mesela Amr b. Şuayb'ı tenkit edenlerin, sahâbî dedesi İbn Amr'ın sahifesinden rivayet etmesi sebebiyle onu zayıf kabul ettikleri belirtilmekte, "Sanki onun, dedesinden bu hadisleri sema etmediğini düşündüler" denilmekte, Buhârî'nin ise bu kişinin dedesi İbn Amr'dan naklettiği hadisleri sema ettiğini belirttiği aktarılmaktadır[1464] Diğer bir yerde ise Yahyâ b. Saîd'in "O, bize göre 'vâhî / zayıftır'" diyerek onu tenkit ettiği; ancak Ahmed b. Hanbel, İshâk b. Râhûye ve ilim ehlinin çoğunluğunun onun hadisiyle ihticac ettiği, onu sebt / sağlam kabul ettikleri belirtilmektedir.[1465] Bir rivayetin akabinde ise Süleymân et-Teymî, Câbir b. Abdillâh'ın sahifesinin Hasan-ı Basrî'ye götürüldüğünü, onun alıp rivayet ettiğini, Katâde'ye götürüldüğünü, onun da bunları rivayet ettiğini, kendisine de bu sahifenin getirildiğini; ancak rivayet etmediğini ve bunu reddettiğini söylemektedir.[1466] Hasan-ı Basrî'nin Semüre b. Cündeb'den rivayeti hakkında Alî b. el-Medînî, Hasan-ı Basrî'nin Semüre b. Cündeb'den semâının sahih olduğunu ifade ederken; bazıları onun Semüre b. Cündeb'in sahifesinden rivayet ettiğini belirtip -vicade ile rivayeti sahih tahammül yollarından görmedikleri için- bunu tenkit etmektedirler.[1467]

Tirmizî'nin bilgi verdiği râvi sayısı *es-Sünen*'deki râvilerin onda biri bile değildir. Her râvinin cerh-ta'dîl durumuna değinilmesi *es-Sünen*'i hadis kitabı olmaktan, rical kitabı haline dönüştüreceğinden ihtiyaç halinde cerh-ta'dîl bilgisine başvurulmaktadır. Bu nedenle durumu öğrenilmek istenen râviler hakkındaki bilgiler için rical eserlerine baş vurmak gerekmektedir. Burada bilhassa İbn Hacer'in değerlendirmelerinden yararlanılarak *es-Sünen*'de cerh-ta'dîl bilgisi ve bilhassa en ağır cerhe uğramış râvilerin durumu üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

Tirmizî'nin bilgi verdiği râviler genelde cerhe maruz kalan râvilerdir. *es-Sünen*'deki ta'lîk yapılmadan zikredilen rivayetlerin senedleri dikkate alındığında cerh-ta'dîl durumuna yönelik açıklamalar yapılan 242 râvi vardır.[1468] 242 râvinin 137'si cerhe uğramış râvilerdir.

[1464] 322. hadis.
[1465] 641. hadis.
[1466] 1312. hadis.
[1467] 1296. hadis.
[1468] Her biri âdil birer râvi olduklarından sahâbîler burada dikkate alınmadı. *es-Sünen*'de sahâbiliğine atıf yapılan bazı kişiler hakkında bk. Ayrıca sahâbîlerin alt tabakalarında yer almakla birlikte muallak

Hadis uyduran bir râvinin bulunmadığı *es-Sünen*'de bunların dışında en ağır cerhe uğramış, yalanla itham edilmiş 9 râviden ikisi hariç hepsinin cerh edildiklerine dair bilgi verilmektedir. *es-Sünen*'de haklarında bilgi verilmeyen Ziyâd b. el-Münzir el-Hemdânî'den (öl. 150/767 s.) bir,[1469] Ya'kūb b. el-Velîd'den (öl. ?) iki rivayet aktarılmakta, üç rivayete de sadece "garîb" denilmekte, sahîh ve hasenlik vasfı belirtilmemektedir. Böylelikle bu iki râvinin de makbul bir râvi olmadıkları gösterilmektedir.[1470]

Tirmizî -durumlarını belirtmediği ikisi dahil- yalanla itham edilmiş 9 râviden rivayetinde hasen ve sahihlik hükmünü hiç kullanmamaktadır.[1471] Yezîd b. İyâz'ın bir rivayetine hasen sahîh demesi ise tahvil ha'sı kullandığı bu rivayette zayıf bir râvisi olmayan diğer bir tarikini de yanında belirtmesidir.[1472] Zira Yezîd'in geçtiği diğer bir rivayette hadise hiçbir hüküm vermemektedir.[1473] Seyf b. Muhammed es-Sevrî'nin rivayetine de "hasen garîb" demekle birlikte hemen ardından bu rivayetin Seyf dışında sika bir râvi olan Zeyd b. Ebî Üneyse'den (öl. 125/743) aynı tarikle nakledildiğini haber vermektedir.[1474] Bu da Tirmizî'nin "hasen" hadiste "yalanla itham edilmemiş olma" şartını tatbik ettiğini göstermektedir.

es-Sünen'de ağır bir cerh olan "metrûk" olmakla nitelenen 57 râvinin 43'ü hakkında bilgi verilmektedir. Durumlarına değinilmeyen 14 metrûk râvinin ikisi Tirmizî'nin hocası, diğerleri hocalarının üst tabakalarında yer alan râvilerdir. Bunlardan el-Alâ b. Mesleme ve Ömer b. İsmâîl b. Mücâlid (öl. ?) Tirmizî'nin hocasıdır. Abdülazîz b. Abdillâh el-Kureşî (öl. ?), Abdullâh b. İbrâhîm (öl. ?), Abdülhakîm b. Mansûr'un (öl. ?), Abdülmün'im b. Nuaym (öl. ?) Âmir b. Sâlih (öl. 190/806 c.), Dâvûd b. ez-Zibrikān (öl. 180/796 s.), İshâk b. Ömer (öl. ?), İsmâîl b. Yahyâ b. Seleme (öl. ?), Muharrer b. Hârûn'dan (öl. ?), er-Rebî' b. Bedr'in (öl. 178/794), Saîd b. Zerbî (öl. ?), Süleymân b. Cünâde'nin (öl. ?) ise Tirmizî'nin hocalarının üst tabakalarındaki kaynaklarıdır.

---

rivayetlerin senedinde geçen beş râvinin cerh-ta'dîline yönelik açıklama da yapılmaktadır. Bunların üçü makbul olan, ikisi ise makbûliyet derecesine ulaşmamış râvilerdir.

[1469] 2449. hadis.

[1470] 172,1859. hadis.

[1471] Hatta bir yerde "sahîh olmadığını açıkça belirtmektedir: 509. hadis.

[1472] 645. hadis.

[1473] 26. hadis.

[1474] 3118. hadis.

1. el-Alâ b. Mesleme: *es-Sünen*'de bir hadisi nakledilmekte ve rivayetine "hasen" hükmü verilmektedir.[1475] İlgili bâbda biri aynı sahâbîden olmak üzere dört hadis daha nakledilmektedir. Aynı sahâbîden nakledilen diğer hadisin sahîh olduğu belirtilmektedir. Diğer üç rivayetin içeriği biraz farklı olmakla birlikte birinden iki, diğerinden bir nakille iki farklı sahâbîden aktarılmaktadır. Bir rivayet aktarılanın hadisine "hasen garîb" denilmektedir. İki hadis nakledilenin bir rivayetine "garîb" denilmekte, diğer rivayetinin durumuna değinilmemektedir.[1476] el-Alâ'nın nakline hasen denilmesi aynı sahâbîden sahih bir naklin gelmesi sebebiyledir.

2. Ömer b. İsmâîl b. Mücâlid: *es-Sünen*'de kendisinden 5 hadis nakledilmektedir. İlk geçtiği yerde hadisin kendisinden iki sonraki râvi olan Beyân'ın tarikinden "hasen sahîh garîb" olduğu belirtilmektedir. İlgili bâbda başka hadisler de olmakla birlikte sadece bir sonrasındaki rivayetin içeriği bu hadisle aynıdır. Tüm râvileri sika olan sonrasındaki hadis de Beyân'ın naklettiği gibi Kays b. Ebî Hâzim -- Sa'd b. Ebî Vakkās tarikiyle nakledilmektedir; ancak bu tarikten nakleden Beyan değil İsmâîl b. Ebî Hâlid'dir. Bu hadis için "hasen sahîh" denilmektedir.[1477] Sonrasındaki rivayet sebebiyle Ömer b. İsmâîl'in hadisine de "hasen sahîh" denildiği söylenebilir. Tirmizî'nin bu hocasının metrûk olmadığı kanaatinde olduğu belirtilebilir.

Ömer b. İsmâîl'in ikinci zikredildiği yerde tahvil ha'sı kullanılarak Tirmizî'nin diğer bir hocası Seleme b. Şebîb'in (öl. 240/854 s.) nakline de yer verilmekte ve bu rivayette zayıf bir râvi bulunmamaktadır. İki senedinin birlikte zikredildiği bu hadisin hükmüne de "hasen garîb" denilmektedir.[1478]

Ömer b. İsmâîl'in üçüncü zikredildiği yerdeki rivayetin -senedde Ömer'in iki sonrasındaki- Beyân'ın tarikinden hasen garîb olduğu belirtilmektedir. Devamındaki muallak rivayette Beyân'ın Hz. Enes aracılığıyla aktardığı gibi sika bir râvi olan Sâbit'in de Hz. Enes'ten bu hadisi rivayet ettiği bildirilmektedir. Ömer'in naklettiği hadisin öncesindeki iki rivayet de Hz. Enes'tendir ve benzer içeriktedir. Zayıf râvi

[1475] 1913. hadis. Üç baskıda da "Bu, hasen bir hadistir" ifadesi geçmektedir.
[1476] 1912-1916. hadis. 1913. rivayet ile aynı sahâbîden nakledilen hadis 1915. hadistir.
[1477] 2365. hadis. Bu rivayeti destekleyen nakil ise 2366. hadistir.
[1478] 2506. hadis.

içermeyen bu hadislerden ilkine ilgili tarikten "garîb", ikincisine "hasen sahîh" denilmektedir.[1479]

Ömer b. İsmâîl'in dördüncü zikredildiği yerde ilgili bâbdaki tek hadis olarak zikredilen rivayetinin devamında "hasen sahîh" hükmü belirtilmekle yetinilmektedir.[1480] Hz. Peygamber'in uyumak istediğinde ve uyandığında okuduğu duayı belirten, sahih tarikleri olan meşhur bir rivayet olması[1481] ya da hocası Ömer'i metrûk görmemesi sebebiyle ilgili hadise "hasen sahîh" hükmü verilmiş olmalıdır.

Ömer b. İsmâîl'in beşinci zikredildiği yerde hadisin sıhhat hükmü belirtilmemekte; ancak senedinde geçen zayıf diğer bir râvi hakkında hadis ehlince kavî olmadığı söylenmekte, sonuçta hadisin sıhhat derecesine ulaşmadığı gösterilmektedir. Birçok hadisin nakledildiği bâbda içerik olarak Ömer'in hadisinin benzeri yoktur.[1482]

3. Abdülazîz b. Abdillâh el-Kureşî: *es-Sünen*'de bir rivayeti nakledilmekte ve hadisin ilgili tarikten garîb olduğu dile getirilmektedir. Bâbda başka hiçbir hadis zikredilmemekle birlikte "Ve fi'l-bâb" kısmında "Ebû Cuhayfe'den de bu konuda hadis nakledildiği belirtilmektedir.[1483]

4. Abdullâh b. İbrâhîm: *es-Sünen*'de bir rivayetine yer verilmekte ve bu rivayet için "garîb" denilmektedir.[1484] İlgili bâbda üç senedli rivayet daha zikredilmektedir. Bunların ikisinde zayıf râvi bulunmamakta, birinde ise mechûl bir râvi yer almaktadır. Zayıf râvisi bulunmayan râvilerin birisi için hasen garîb, diğeri için garîb denilmektedir. Mechûl râvinin bulunduğu tarik için hasen denilmekle birlikte devamında aktarılan muallak tariklerle değerlendirilmesi yapılmaktadır. Ancak zikredilen üç senedli rivayet de Abdullâh'ın rivayetini destekleyici mahiyette değildirler.[1485]

5. Abdülhakîm b. Mansûr: *es-Sünen*'de Abdülmelik b. Umeyr ve Abdurrahmân b. Abdillâh b. Mes'ûd aracılığıyla İbn Mes'ûd'dan aktardığı bir nakli bulunmaktadır. "Ve fi'l-bâb" kısmında Sa'd b. Ebî Vakkās ve Abdullâh b. Mugaffel'in de bu konuda

[1479] 3219. hadis.
[1480] 3417. hadis.
[1481] Buhârî, "Deavât", 7 (No. 6312), 8 (No. 6314), 16 (No. 6324), "Tevhîd", 13 (No. 7394); Müslim, "Zikir", 59 (No. 2711).
[1482] 3669. hadis.
[1483] 2478. hadis.
[1484] 2494. hadis. Hadisin durumu Mustafâ Elbânî Baskısı'nda "hasen garîb", Meârif Baskısı'nda (562, dn. 1) hasen kısmı parantez içinde bazı nüshalarda bulunduğu belirtilerek "hasen garîb", Risâle Baskısı'nda (897, dn. 3) "garîb" şeklinde geçmektedir.
[1485] 2494-2496. hadis.

rivayeti olduğu ifade edilmektedir. İbn Mes‘ûd’un hadisinin “hasen sahîh” olduğu, çünkü İbn Mes‘ûd’dan birçok tarikten rivayet edildiği haber verilmektedir. Sonra sika ve sika hâfız râvilerden oluşan bir senedle İbn Mes‘ûd’dan Ebû Vâil’İn de bu hadisi naklettiği aktarılmaktadır. Bu hadisin “hasen sahîh” olduğu beyan edilmektedir.[1486] Burada Tirmizî, çok zayıf bir râvinin de doğru rivayet nakledebildiğini göstermektedir.

Senedinde Abdülhakîm’in olduğu rivayetin arkasından “İbn Mes‘ûd’un hadisi hasen sahîhtir” denilmesi Abdülhakîm’in senedinin kastedilmediğine işaret etmektedir. İbn Mes‘ûd’dan birçok tarikten nakledildiği söylenmesi ve buna sika râvilerden oluşan senedle İbn Mes‘ûd’dan aktarılan bir varyantının belirtilmesi tarikleriyle birlikte “İbn Mes‘ûd’un hadisinin hasen sahîh olduğu; bu nakledilen tariklerin içinde de başlı başına “hasen sahîh” olanların bulunduğu ifade edilmektedir.

6. Abdülmün‘im b. Nuaym: *es-Sünen*’de yer alan rivayetini kendisinden iki kişi nakletmektedir. Kendisi ise mechûl olarak değerlendirilen Yahyâ b. Müslim’den (öl. ?), Yahyâ’nın da iki râvi aracılığıyla Câbir b. Abdillâh’tan naklettiği bir rivayeti aktarmaktadır. Tirmizî, Câbir b. Abdilâh’ın hadisini ancak Abdülmün‘im’in tarikinden bildiklerini söylemektedir. Abdülmün‘im’e değinmemekle birlikte -Yahyâ sebebiyle- “mechûl bir isnadı” olduğunu söyleyerek bu rivayetin her halükarda zayıf olduğunu göstermiş olmaktadır. Bâbda başka bir hadis zikredilmemektedir.[1487]

7. Âmir b. Sâlih: *es-Sünen*’de sadece merfû muttasıl bir rivayetin senedinde yer almaktadır. İlgili bâbda Tirmizî, üç hocasından aynı hadisi nakletmektedir. İlk hocasından naklettiği merfû muttasıl, ikinci ve üçüncü hocasından naklettiği mürseldir. İkinci ve üçüncü hocasından naklettiği rivayetlerde zayıf bir râvi yoktur. Üç rivayette de hadislerin sıhhat hükmü hakkında bilgi vermemektedir. Sadece ikinci hocasının iki hocası aracılığıyla naklettiği hadisin, senedinde Âmir’in bulunduğu rivayetten daha doğru olduğu bildirilmektedir.[1488]

8. Dâvûd b. ez-Zibrikān: *es-Sünen*’de iki rivayeti nakledilmektedir. İlk rivayetinin “garîb” olduğu dile getirilmektedir.[1489] İlk rivayetinin zikredildiği bâbda çok sayıda hadis vardır. Ancak bunlardan devamındaki üç hadisin içeriği benzerlik taşımakta; hatta

[1486] 2634-2635. hadis.
[1487] 195-196. hadis.
[1488] 594-596. hadis.
[1489] 3207. hadis.

ilk ikisi aynı sahâbîden nakledilmektedir. Zayıf bir râvi içermeyen bu hadislerden ilkine bir sıhhat hükmü belirtilmemekte, bu rivayetten daha kuvvetli olan ikinci ve üçüncü hadislerin her ikisine de ayrı ayrı "hasen sahîh" hükmü verilmektedir.

Dâvûd b. ez-Zibrikān'ın ikinci rivayetinin ise "hasen garîb" olduğu beyan edilmektedir. Bâbda öncesinde aynı içerikte farklı bir sahâbînin naklettiği hadis aktarılmaktadır. Zayıf bir râvinin bulunmadığı ilk hadis için "hasen sahîh garîb" denilmektedir. Dâvûd'un rivayetinin hasen mertebesine çıkması ise öncesindeki rivayet sebebiyledir.[1490]

9. İshâk b. Ömer: İbn Hacer, bu râvi için doğrudan metrûk dememekte, sadece Dârekutnî'nin onu terk ettiğini söylemektedir.[1491] Dârekutnî ise cerh-ta'dîlde müteşeddid veya mütesâhil biri değil, mutedil biridir.[1492] İshâk b. Ömer'in *es-Sünen*'de bir rivayeti bulunmaktadır. Naklinin "garîb" olduğu ve isnadının muttasıl olmadığı söylenmektedir.[1493] İlgili bâbda dört farklı sahâbîden de birer hadis nakledilmektedir; ancak bunların hiçbiri İshâk'ın rivayetinin içeriğinde değildir.[1494]

10. İsmâîl b. Yahyâ b. Seleme: *es-Sünen*'de geçen tek rivayetinde, kendisi gibi metrûk olan Yahyâ b. Seleme b. Küheyl'den (öl. 179/795) nakletmektedir. Kendisinin durumu belirtilmemekle birlikte nakilde bulunduğu Yahyâ b. Seleme'nin zayıf görüldüğü beyan edilmektedir. Hadisin hükmü konusunda ise bazı baskılarda "garîb", bazı baskılarda ise "hasen garîb"[1495] denilmektedir. Gerçekte hangisinin zikredildiği bilinmemekle birlikte rivayete "garîb" denilip sahih ve hasenliğine değinilmemesinin sebebi zayıf bir râvi içerdiğinin belirtilmesindendir. "Hasen garîb" denilmesinin sebebi ise muhtemelen -başka sahâbîlerden nakledilse de- manasını destekleyen rivayetlere yer verilmesidir. Bu destekleyici rivayetlerin hiçbirinde zayıf bir râvi yoktur.[1496]

11. Muharrer b. Hârûn: *es-Sünen*'de bir rivayeti nakledilmekte ve "garîb hasen" olduğu belirtilmektedir. Bu rivayetin arkasından nakledilen iki muallak rivayetten ilki

---

[1490] 3470. hadis. Üç baskıda da (Risâle, 3470; Meârif) Dâvûd b. ez-Zibrikān'ın hadisi için "hasen garîb" hükmü geçmektedir.
[1491] İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 1/214; a. mlf., *Taḳrîbü't-Tehẕîb*, 1/102
[1492] Leknevî, *er-Refʿu ve't-tekmîl*, 125.
[1493] 174. hadis. Mustafa Elbânî Baskısı'nda "hasen garîb" olarak geçmekle birlikte Meârif (53) ve Risâle (273 ve dn.4) Baskılarında "garîb" değerlendirmesi yer almaktadır.
[1494] 170-173. hadis.
[1495] Risâle (1246) Baskısı'nda garîb lafzı geçmekle birlikte matbuda "hasen garîb" ibaresinin geçtiği belirtilmektedir (1246 ve dn. 2). Meârif Baskısı'nda hasen kısım parantez içinde belirtilerek "hasen garîb" denilmekte, "hasen kısmının bir nüshada geçtiği bildirilmektedir (859 ve dn. 2).
[1496] 3805. hadis. İlgili babda bu hadisin manasını kısmî olarak destekleyen rivayetler ise şunlardır: 3807-3810. hadis.

Muharrer'e varmakta, ikincisi ise Muharrer'i içermemekle birlikte mechûl bir râvisi (men semia Saîd el-Makbürî / Saîd el-Makbürî'yi işiten kimse) olan zayıf bir nakildir.[1497]

12. er-Rebî' b. Bedr: *es-Sünen*'de bir rivayeti nakledilmekte ve bu rivayet için "hasen" denilmektedir. Bu rivayetin, öncesindeki tam senedli, devamındaki muallak rivayette er-Rebî'den gelmeyen iki tariki daha verilmektedir. Tam senedli rivayette zayıf bir râvi, muallak rivayette Ebû Hâtim'in tevsik ettiği, Nesâî'nin ise "leyse bi'l-kavî / kuvvetli değil" dediği bir râvi vardır.[1498]

13. Saîd b. Zerbî : *es-Sünen*'de sadece Âsım el-Ahvel ve Sâbit el-Bünânî (öl. 127/744) aracılığıyla Hz. Enes'ten naklettiği bir rivayet aktarılmaktadır. Bu hadisin Hz. Enes'in Sâbit tarikinden gelen tarikinin "garîb" olduğu bildirilmekte, Hz. Enes'ten diğer birçok tarikten nakledildiği ifade edilmektedir. Hadisin hasen ve sahihliğine dair bir bilgi verilmemektedir. Bâbdaki diğer hadislerin bu hadisle doğrudan bir bağlantısı ise yoktur.[1499]

14. Süleymân b. Cünâde: *es-Sünen*'de ilgili bâbda zikredilen tek rivayetin senedinde geçmekte ve rivayetin garîb olduğu bildirilmektedir. Senedinde iki zayıf ravi daha bulunan bu rivayette zayıf ravilerden biri hakkında "leyse bi'l-kavî" denilerek hadisin sıhhat vasfını haiz olmadığına işaret edilmektedir.[1500]

Belirtildiği üzere *es-Sünen*'deki hadislerin sıhhat hükümlerine bakıldığında hasen, hasen garîb garîb veya garîb gibi ıstılahlarının kullanımında nüshalar, dolayısıyla baskılar arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklara rağmen İbn Hacer'in metrûk olduğunu belirttiği, Tirmizî'nin ise bir açıklama yapmadığı râvilerin rivayetleri üzerinde bir değerlendirme yapılmaya çalışıldığında[1501] şunlar görülmektedir: Kullanım sıklıkları açısından hükümsüz bırakılanlar ilk, hasen denilenler ikinci, hasen sahîh denilenler üçüncü sıradadır. Tek olarak "sahîh" hükmü ise kullanmamaktadır.

[1497] 2306. hadis. Mustafâ Elbânî ve Meârif (522) Baskılarında "hasen garîb", Risâle Baskısı'nda (851) "garîb hasen" şeklindedir.
[1498] 1770M1R1. Meârif Baskısı'nda (410, dn. 2) "garîb" kısmı parantez içinde ve bazı nüshalarda düştüğü belirtilerek "hasen garîb" şeklinde zikredilmektedir. Risâle Baskısı'nda bu kısım sadece "hasen" olarak geçmekte, baskıda "hasen garîb" şeklinde geçtiği söylenmektedir (715, dn. 3).
[1499] 3544. hadis.
[1500] 1020. hadis.
[1501] Bu kısımda baskılar arası farklı zikredilen hükümlerde Risâle Baskısı'ndaki değerlendirmeler kullanılacaktır.

Tirmizî'nin, durumunu zikretmediği 14 metrûk râviden rivayetlerine "hasen sahîh" değerlendirmesinde bulunduklarının "hasen sahîh" vasfına sahip başka bir tariki[1502] veya şöhretine binaen zikredilmeyen sahîh bir tariki[1503] bulunmaktadır. Tirmizî'nin rivayetlerine hasen sahîh hükmünü verdiği bu râvilerin metrûk olmadığı kanaatinde olma ihtimali de vardır. Zira rivayetlerine hasen sahîh hükmü verdiği iki kişiden biri Tirmizî'nin bizzat tanıdığı hocasıdır.[1504]

Tirmizî'nin 14 râvi içinde rivayetine "hasen" hükmü verdikleri "hasen sahîh" hükmü verdiklerinden fazladır. İbn Hacer gibi Tirmizî'nin de bu râvileri metrûk kabul ettiği var sayıldığında bu râvilerin rivayetlerinde hasen hükmünü vermesi kendisinin hasen kavramı kullanımına aykırı değildir. Çünkü bu râviler çok zayıf olmakla birlikte yalanla itham edilmemektedir. Tirmizî'nin hasen dediklerinin birçoğu ise yine hasen tanımına uygun olacak şekilde başka tariklerle desteklenmekte ve şâz durumunda bulunmamaktadır.[1505] Zikredilen örneklerde geçmemekle birlikte destekleyici bir rivayet aktarılmadan zayıf bir rivayete hasen demesi ise "hasen sahîh" denilen rivayette geçtiği üzere[1506] şöhretine binaen zikretmediği rivayetlerden olmalıdır.

14 râvi içinde rivayetinin hasen veya sahihliğine dair Tirmizî'nin hiç hüküm vermedikleri ise daha çoktur. Bunların bazısında senedinde kopukluk olma,[1507] durumu belirtilen zayıf başka bir râvi içerme,[1508] başka tariklerden desteklenmeme[1509] gibi durumlar da vardır. Başka tariklerden desteklenmekle birlikte hasen ve sahîhliğine hükmedilmeyenler de vardır.[1510] Bu rivayetlerin râvilerinin de Tirmizî'ye göre de metrûk veya daha ağır bir cerh durumunda olma ihtimali vardır.

[1502] Ömer b. İsmâîl'in birinci rivayeti, Abdülhakîm b. Mansûr'un rivayeti. Bu rivayetlerde sahihlik hükmü hasenlik hükmüyle birlikte "hasen sahîh" şeklindedir.
[1503] Ömer b. İsmâîl'in dördüncü rivayeti.
[1504] Ömer b. İsmâîl ve Abdülhakîm b. Mansûr.
[1505] Alâ' b. Mesleme'nin rivayeti, Ömer b. İsmâîl'in ikinci-üçüncü rivayeti, Dâvûd b. ez-Zibrikān'ın ikinci rivayeti,
[1506] Ömer b. İsmâîl'in dördüncü rivayeti. Zayıf bir tarikle desteklenmekle birlikte yine hasen denilenler de vardır: Muharrer b. Hârûn'un rivayeti, er-Rebî' b. Bedr'in rivayeti.
[1507] İshâk b. Ömer'İn rivayeti (desteksiz),
[1508] Ömer b. İsmâîl'in beşinci rivayeti (durumu zikredilen başka zayıf bir râvi de var), Abdülmün'ım b. Nuaym (mechûl bir isnad), İsmâîl b. Yahyâ'nın rivayeti (zayıf var, fr sah'den destek), Saîd b. Zerbî'in rivayeti, Süleymân b. Cünâde'nin rivayeti (desteksiz, durumu belirtilen zayıf bir râvi de var),
[1509] Abdullâh b. İbrâhîm'in rivayeti, Abdülazîz b. Abdillâh'ın rivayetini de destekleyen bir nakil olmamakla birlikte devamındaki "Ve fi'l-bâb" kısmında bir kişi daha zikredilmektedir.
[1510] Dâvûd b. Ez-Zibrikān'ın ilk rivayeti (destekli).

Tirmizî, durumlarını açıkladığı metrûk râvilerin rivayetlerini de genelde hükümsüz bırakmaktadır.[1511] Bunlardan nakillerinde bazen hadisin münker olduğu,[1512] sahih olmadığı;[1513] bazen de isnadının (öyle)[1514] sahîh[1515] / kuvvetli olmadığı,[1516] zayıf olduğu,[1517] isnadı hakkında makāl / tenkit bulunduğu[1518] şeklinde açıklamalar yapmaktadır. Birkaç yerde "hasen garîb" olduğunu ifade etmektedir. Hasen garîb dediklerini destekleyen başka rivayetler vermektedir.[1519] Bir hadise ise "garîb"lik vasfını zikretmeden "hasen" demektedir. Bu, metrûk râvi İbrâhîm b. Yezîd'in Muhammed b. Abbâd -- İbn Ömer aracılığıyla naklettiği bir rivayettir.[1520] Ancak diğer bir yerde İbrâhîm b. Yezîd'in aynı senedle naklettiği aynı içerikli hadise hüküm vermemektedir. İlgili rivayetlerde iki farklı tarikle İbrâhîm b. Yezîd'e kadar uzanan bu kısmın râvileri sikadır. Hatta bir hüküm vermediği rivayettekilerin râvilerinden biri diğerinden daha sikadır.[1521] Tirmizî "hasen" dediği nakli destekleyen bir rivayet zikretmemektedir. Buradaki hükümde nüshalarda bir karışıklık olma ihtimali vardır.

Tirmizî'nin metrûk râvilerden zayıflığına değindiklerinin rivayetine hasen deme oranı, zayıflığına hiç değinmediklerinin rivayetlerine hasen deme oranından daha azdır. Bu nedenle Tirmizî'nin cerh durumuna değinmediği râvilerin hepsini makbuliyet durumundan uzak görmediği, bunların içinde makbul bazı râvilerin olduğu kanaatini taşıdığı söylenebilir.

es-Sünen'deki hadislerin senedlerinde geçen râviler içinde İbn Hacer'in mechûl olarak belirttiği 124 râvi, zayıf olarak değerlendirdiği 182, mestûr olarak belirttiği 36 râvi vardır. *es-Sünen*'de meçhullerin 14'ü, zayıfların 62'sinin cerh-ta'dîl durumuna dair açıklama yapılmakta, mestûrların ise hiçbirine yönelik bir beyan zikredilmemektedir.

[1511] 57, 188, 288, 346, 479, 801, 812, 869, 1191, 1217, 1780, 1823, 1917, 1950, 2086, 2144, 2288, 2340, 2416, 2799, 2889, 2905, 2957, 3665, 3683, 3717, 3739. hadis…
[1512] 789, 1856, 2699, 2713. hadis.
[1513] 2109. hadis.
[1514] 345. hadis.
[1515] 638. hadis.
[1516] 1026, 3523. hadis.
[1517] 502, 2648, 2714. hadis.
[1518] 1341. hadis.
[1519] 674, 1775, 3805. hadis. 3805. hadise "hasen garîb" denilmesinin sebebi ise muhtemelen -başka sahâbîlerden nakledilse de- manasını destekleyen rivayetlere yer verilmesidir. 674. rivayetteki metruk râvinin rivayetine 2762. rivayette de yer vermekte; ancak 2762. rivayettekine sahîh ve hasenlik hükmünü vermemektedir. Farklı sahâbîlerden nakledilse de manaca desteklenen bir rivayettir. 1775. hadise de hasen garîb denmesi aynı gerekçeyle başka sahâbîden de gelse destekleyici bir rivayet nakledilmesidir. Ancak 1775. hadisin devamında iki hadisin de sahîh olmadığı belirtilmektedir.
[1520] 813. hadis.
[1521] 2998. hadis.

İbn Hacer'e göre mechûl olmakla birlikte *es-Sünen*'de cerh-ta'dîl durumlarının bildirilmediği râvilerin rivayetlerine verilen hükümlerde genelde yine garîb,[1522] bazen hasen garîb[1523] ve hasen[1524] gibi hükümler verilmektedir.

İbn Hacer'e göre zayıf olmakla birlikte *es-Sünen*'de cerh-ta'dîl durumlarının bildirilmediği râvilerden nakledilen hadislere de genelde garîb[1525] bazen de hasen garîb,[1526] hasen[1527]; sahîh garîb[1528]; hasen sahîh[1529] gibi değerlendirmeler yapılmaktadır. *es-Sünen*'de İbn Hacer'e göre mestûr olan ve cerh-ta'dîl durumuna değinilmeyenlerin rivayetleri de genelde garîb,[1530] bazen de hasen garîb,[1531] hasen,[1532] hasen sahîh garîb[1533] ve hasen sahîh[1534] olarak değerlendirilmektedir.

es-Sünen'de Tirmizî'nin hocaları bazı râviler hakkında farklı görüşler serdetmektedir. Tirmizî münekkitlerin ihtilaflarının bazısında tercihini ifade etmekte, bazen de bir şey söylememektedir. Bazı râviler hakkında cerh-ta'dîline dair tek bir ifade zikredilse de bunların bazısı İbn Hacer'in sınıflandırmasındaki gibi tam konumunu ifade etmemektedir. Bazısının değerlendirmesinde ise Tirmizî ve İbn Hacer farklı sonuçlara ulaşmaktadır.

Ulemanın ihtilaf ettiği Abdurrahmân b. Ziyâd b. En'um (öl. 156/773) hakkında Yahyâ el-Kattân'ın zayıf olduğunu belirttiği, Ahmed b. Hanbel'in "Onun hadisini yazmam" dediği, Buhârî'nin ise diğerlerinin aksine onun için "mukāribü'l-hadîs" diyerek onun durumunu kuvvetlendirdiğini ifade etmektedir.[1535] Bu râviye değindiği diğer iki yerde ise "hadis ehlince zayıftır"[1536] ve "Hadiste zayıf sayılır"[1537] diyerek bu râvinin cerhi yönündeki görüşü kabul ettiğini göstermektedir. İbn Hacer de bu kişinin sâlih bir kişi

[1522] 411, 1380, 2211, 2893, 3252, 3626, 3700, 3769, 3937, 3442. hadis. 3612. rivayette mechûl olduğu belirtilen râvinin ardından da garîb denilmektedir.
[1523] 1518, 2346, 3508-9. hadis.
[1524] 396, 1212. hadis..
[1525] 513, 2352, 2681, 3428. hadis. Cerh-ta'dîl durumuna değindiği hadise garîb demesine örnek olarak bk. 106. hadis.
[1526] 2040 (babdaki tek hadis olup "bunu ancak bu vecihten biliyoruz" denilmektedir), 2405, 3680. hadis.
[1527] 2820. hadis.
[1528] 3386. hadis.
[1529] 3644. hadis.
[1530] 452, 604, 1076, 1828, 2084, 3100, 3123. hadis.
[1531] 830, 978, 2412, 3737. hadis.
[1532] 1218, 3757MR. hadis.
[1533] 2156. hadis.
[1534] 881. hadis.
[1535] 199. hadis.
[1536] 2599. hadis.
[1537] 1980, 2930. hadis.

olmakla birlikte hıfzında zayıf olduğunu belirtmektedir.[1538] İsmâîl b. Râfi‘ (öl. 150/767) adlı râvi hakkında ise Tirmizî isim vermeden hadis ashabının bazısının onu zayıf olarak değerlendirdiğini, Buhârî'nin ise "sika mukāribü'l-hadîs" olarak nitelediğini bildirmektedir.[1539] Tirmizî tercihini belirtmemekle birlikte ihtilaflı râviden nakleden kişi cihetinden hadisin hasen veya sahih demeden garîb olduğunu söylemesi Tirmizî'nin bu râvinin zayıf olduğunu düşündüğü söylenebilir. İbn Hacer ise bu râviyi zaîfü'l-hıfz olarak ifade etmektedir.[1540]

Sâbit b. Ebî Safiyye (öl. 138/755 c.) hakkında Tirmizî, Buhârî'nin "Ahmed b. Hanbel onu tenkit etti; ancak o bana göre mukāribü'l-hadîstir" dediğini haber vermekte;[1541] ancak hadise "hasen garîb" diyerek Buhârî'nin o râvinin makbul oluşuna delalet eden tercihine yakın durduğunu göstermektedir. İbn Hacer ise bu râvinin zayıf olduğunu beyan etmektedir.[1542] Tirmizî'nin sika olduğunu söylemekle birlikte Yahyâ el-Kattân'ın zayıf gördüğünü belirttiği Muhammed b. Ca‘fer b. Ebî Kesîr (öl. ?) hakkında İbn Hacer de sika olduğu görüşündedir.[1543] Tirmizî bazen zayıf râvili rivayetlere de "hasen" hükmünü verdiğinden buralarda Tirmizî'nin kesin düşüncesinin ne olduğu söylenemez.

Tirmizî ve İbn Hacer, râvilerin makbuliyet ve merdûdiyetinde genelde müşterek kanaattedirler. Bu ortaklık bazen bir râvi hakkında aynı ıstılahı kullanmak şeklinde olmaktadır. Mesela Abdüsselâm b. Harb'in (öl. 187/803) "sika hâfız",[1544] Amr b. Yahyâ b. Umâre'nin (öl. 130/748 s.) "sika",[1545] Alî b. Yezîd b. Ebî Ziyâd'ın (öl. 110/728 s.) "zayıf",[1546] Hârûn Ebû Muhammed'in (öl. ?) "mechûl";[1547] Amr b. Vâkıd'ın (öl. 130/748 s.) "metrûk"[1548] olduğunu Tirmizî ve İbn Hacer aynı lafızlarla ifade etmektedir.

Tirmizî ve İbn Hacer'in ortaklığı bazen sadece râvinin makbuliyet-merdûdiyetinde kalmakta, makbuliyet ve merdûdiyetin derecesini kapsamamaktadır. Mesela Tirmizî; Abdülkerîm b. Mâlik el-Cezerî'ye (öl. 127/745),[1549] Ümeyye b. Hâlid (öl. 201/816),[1550]

[1538] İbn Hacer, *Taḳrîb*, 340.
[1539] 1666. hadis.
[1540] İbn Hacer, *Taḳrîb*, 107.
[1541] 1841. hadis.
[1542] İbn Hacer, *Taḳrîb*, 132
[1543] 800. hadis; krş. İbn Hacer, a.g.e., 471.
[1544] 622. hadis; krş. İbn Hacer, a.g.e., 355.
[1545] 772. hadis; krş. İbn Hacer, a.g.e., 428.
[1546] 2347. hadis; krş. İbn Hacer, a.g.e., 406.
[1547] 2887. hadis; krş. İbn Hacer, a.g.e., 569.
[1548] 2843. hadis; krş. İbn Hacer, a.g.e., 428.
[1549] 1792. hadis.

Abdurrahmân b. Ebi'l-Mevâl (öl. 173/789),[1551] Nübayh b. Abdillâh (öl. ?)[1552] adlı râvileri sika olarak değerlendirmektedir. İbn Hacer ise ta'dîl derecesinde üçüncü sırada "sika" ifadesi yerine sırayla bu râvilerde ikinci, dördüncü, beşinci ve altıncı dereceye tekabül eden ta'dîl lafızlarını kullanmaktadır. İlkine "sika mütkın",[1553] ikincisine "sadûk",[1554] üçüncüsüne "sadûk rubemâ ehtae",[1555] dördüncüsüne "makbul"[1556] demektedir. Hamza b. Amr Ebî Hamza'yı (öl. ?) İbn Hacer cerh-ta'dîl sıralamasında 10.dereceyi ifade eden "metrûk" terimiyle nitelerken[1557] Tirmizî onun hakkında İbn Hacer'in sıralamasında sekizinci sırayı ifade eden "zayıfün fi'l-hadîs" olduğuu bildirmektedir.[1558] İbn Hacer'in "zayıf" dediği[1559] İmrân b. Enes el-Mekkî (öl. ?) hakkında ise Tirmizî, hocası Buhârî'nin onun metrûk olduğunu ifade eden "münkerü'l-hadîs" dediğini zikretmekle yetinmektedir.[1560]

Çok az yerde olmakla birlikte Tirmizî veya hocası Buhârî ile İbn Hacer bazı râvilerin makbuliyet ve merdûdiyetinde farklı görüştedirler. Mesela Hilâl b. Ebî Hilâl (öl. ?) hakkında Tirmizî, Buhârî'nin "mukāribü'l-hadîs" dediğini aktararak ta'dîlin alt derecelerinden biriyle de olsa makbul bir râvi olduğunu göstermekte, hadisin ise "hasen garîb" olduğunu söylemektedir.[1561] İbn Hacer'e göre ise bu râvi zayıftır.[1562]

Ömer b. Hârûn (öl. 194/810) adlı râvi hakkında Tirmizî yine Buhârî'nin "mukāribü'l-hadîstir. Onun aslı olmayan bir hadisini bilmiyorum" veya "bu hadis haricinde tek kaldığı bir rivayetini bilmiyorum" dediğini ve Buhârî'nin onun hakkındaki düşüncesinin iyi olduğunu gördüğünü belirtmektedir. Kuteybe'nin de onun hadis sahibi olduğunu ve "İman, söz (dille takrir) ve ameldir" dediğini belirten açıklamasını nakletmektedir. Bu râvinin geçtiği rivayet için Tirmizî "garîb" demektedir.[1563] İbn Hacer ise hadis hâfızı

[1550] 2933. hadis.
[1551] 480. hadis.
[1552] 1717. hadis.
[1553] İbn Hacer, *Taḳrîb*, 361.
[1554] İbn Hacer, a.g.e., 114.
[1555] İbn Hacer, a.g.e., 351.
[1556] İbn Hacer, a.g.e., 559.
[1557] İbn Hacer, a.g.e., 179.
[1558] 2713. hadis.
[1559] İbn Hacer, *Taḳrîb*, 428.
[1560] 1019. hadis.
[1561] 586. hadis.
[1562] İbn Hacer, *Taḳrîb*, 576.
[1563] 2762. hadis.

olduğunu dile getirmekle birlikte onu metrûk olarak nitelemektedir.[1564] Tirmizî'nin bu hadis için hasen ve sahihlik belirtmemesi kendisinin de bu râvinin çok zayıf olduğunu düşünmesinden veya rivayetini tek kalması sebebiyle şâz bulmasından olabilir.

Tirmizî, İbn Hacer'in zayıf olduğunu söylediği[1565] Yezîd b. Sinân Ebû Ferve (öl. 155/772) hakkında Buhârî'nin "Onun hadisinde -oğlunun kendisinden rivayeti dışında- bir beis yoktur. Zira oğlu ondan birtakım münker rivayetler nakleder" dediğini aktarmaktadır. Bu râvi ile birlikte mechûl olduğunu belirttiği bir râvinin senedinde geçtiği rivayet için isnâdının kuvvetli olmadığını ifade etmektedir.[1566] Burada ise isnadda bu râvi dışında mechûl bir râvinin de bulunması sebebiyle Tirmizî'nin Ebû Ferve hakkındaki görüşünün hocası Buhârî veya İbn Hacer'in hangisinin görüşüyle benzerlik taşıdığı anlaşılamamaktadır. Ancak onun hakkında olumsuz bir ifade aktarmaması hocası Buhârî'nin görüşüne yakın olduğuna bir emare sayılabilir.

Tirmizî'nin yaşadığı dönem itibariyle bazı râvilerin bilgisine ulaşamadığı söylenebilir. Zira çok az bir miktarda da olsa mechûl olarak değerlendirdiği râvilere İbn Hacer tarafından farklı değerlendirmeler yapılmaktadır. Mesela İbn Hacer, Tirmizî'nin mechûl olarak değerlendirdiklerinden Yûsuf b. Sa'd'ı (öl. ?) "sika",[1567] Subeyh Mevlâ Ümmi Seleme'yi (öl. ?) "makbul",[1568] en-Nadr b. Hammâd (öl. ?)[1569] ve Gutayf b. A'yen'i (öl. ?) "zayıf",[1570] Hilâl b. Abdillâh'ı (öl. ?) "metrûk"[1571] olarak nitelemektedir. İki âlim de Kâ'b Ebû Âmir (öl. ?),[1572] Muhammed b. Rükâne (öl. ?),[1573] Ebü'l-Muhârık (öl. ?),[1574] Ebü'l-Mübârek (öl. ?),[1575] Ebü'n-Nu'mân (öl. ?).[1576] gibi birçok râvinin mechûl oluşunda müşterektir.

[1564] İbn Hacer, *Takrîb*, 417.
[1565] İbn Hacer, a.g.e., 602.
[1566] 2918. hadis.
[1567] 3350. hadis; krş. İbn Hacer, *Takrîb*, 611.
[1568] 3870. hadis; krş. İbn Hacer, a.g.e., 274.
[1569] 3866. hadis; krş. İbn Hacer, a.g.e., 561.
[1570] 3095. hadis; krş. İbn Hacer, a.g.e., 443.
[1571] 812. hadis; krş. İbn Hacer, a.g.e., 575.
[1572] 3612. hadis; krş. İbn Hacer, a.g.e., 462.
[1573] 1784. hadis; krş. İbn Hacer, a.g.e., 478.
[1574] 2580. hadis; krş. İbn Hacer, a.g.e., 671.
[1575] 2918. hadis; krş. İbn Hacer, a.g.e., 670.
[1576] 2633. hadis; krş. İbn Hacer, a.g.e., 679.

1.2.6.2. Senedde İttisal ve İnkıtâ Durumu

Hadisin sıhhatini ilgilendirmesi nedeniyle *es-Sünen*'de birçok rivayetin devamında senedindeki râviler arasında inkıtâ olup olmadığına dair açıklamalar yapılmaktadır. Tirmizî inkıtâın hadisin sıhhatine engel olduğunu açıkça belirtmektedir. Mesela Hasan-ı Basrî'nin Ebû Hüreyre'den naklini aktardığı, senedinde zayıf bir râvi bulunmayan bir rivayetin akabinde "Hasan-ı Basrî'nin Ebû Hüreyre'den semâ etmemesi sebebiyle bu hadis sahîh olmaz" demektedir. Sonra muallak olarak nakledilen bir rivayet aktararak bazısının bu hadisi Hasan-ı Basrî'nin Ebû Mûsâ'dan naklettiğini dile getirmekte; ama Hasan-ı Basrî'nin Ebû Mûsâ'dan da semâ etmemesi cihetiyle bu hadisin de sahîh olmadığını söylemektedir.[1577]

Tirmizî hiçbir zayıf râvisi olmayan bir hadis için "Zührî bu hadisi Ebû Seleme'den semâ etmedi" diyerek sahîh olmaz" değerlendirmesini yapmaktadır.[1578] Diğer bir yerde Buhârî'nin, senedinde iki yerde kopukluk olduğunu belirterek zayıf olduğunu belirttiği bir hadisten bahsetmektedir. Bu hadisin senedinde de zayıf bir râvi yoktur.[1579]

Sahihliği göstermemekle birlikte münkatı' bir rivayet için nisbî tashih yapılarak daha doğru / daha iyi denildiği olmaktadır. Tirmizî'nin iki münkatı' rivayeti karşılaştırarak aralarında daha doğru olanı belirttikleri vardır.[1580] Münkatı' rivayetin senedliden daha doğru bulunduğu yerler de mevcuttur.[1581] Şâfiî'nin de münkatı' bir rivayet için "Bu bâbda rivayet edilen en iyi (ahsen) hadis" dediğini belirtmektedir.[1582]

Tirmizî rivayetlerde inkıtâ olup olmadığına dair açıklamalarını bazen doğrudan kendisi belirtmekte,[1583] bazen de kaynaklarından aktarmaktadır. Buhârî,[1584] Dârimî[1585] gibi hocalarının yanında hocalarının üst tabakalarında yer alan Alî b. el-Medînî,[1586] Süfyân b. Uyeyne,[1587] Şu'be,[1588] Yûnus b. Ubeyd (öl. 139/756),[1589] Eyyûb es-Sahtiyânî[1590] ve

[1577] 2425. hadis. Diğer bir örnek için bk. 203. hadis.
[1578] 1524. hadis.
[1579] 739. hadis. Buhârî zayıf olarak belirttiği bu rivayetin senedinde iki yerde kopukluk olduğunu da belirtmektedir.
[1580] 200-201. hadis.
[1581] 1895-1896. hadis.
[1582] 846. hadis.
[1583] 194, 261, 797, 1452, 3083, 3113. hadis.
[1584] 739, 1451, 1453, 1548, 1841, 2916, 3094, 3299. hadis.
[1585] 2916. hadis.
[1586] 182, 2916. hadis.
[1587] 30. hadis.
[1588] 183. hadis.

Alî b. Zeyd (öl. 131/748)[1591] inkıtâ değerlendirmelerinde ismini belirttiği kaynaklarındandır. Kaynaklarının açıklamasını senedli[1592] veya senedsiz[1593] olarak vermektedir. Tirmizî bazen bir inkıtâ durumunu birden fazla kaynağından nakletmektedir.[1594]

es-Sünen'de inkıtâa dair yapılan açıklamaların bazısı "lem yesma' minh / ondan hadis dinlemedi"[1595], "Lem yüdrikhü / ona erişmedi",[1596] "lem yelka'hü / onunla karşılaşıp görüşmedi"[1597] şeklindeki kesin ifadelerdir.[1598] Bazısı ise "lâ na'rifü lehû semâan minh / onun ondan hadis dinlediğini bilmiyoruz",[1599] "Lâ na'rifü lehû rivâyeten anh / onun o kişiden rivayet ettiğini bilmiyoruz",[1600] "lâ a'rifü lehû semâan minh / onun ondan semâ ettiğini bilmiyorum"[1601] şeklinde kesinlik arz etmeyen ancak galip zannı gösteren açıklamalardır.[1602] Bazen de bu kavramlar "mürsel",[1603] "münkatı'"[1604] veya "leyse bimuttasıl"[1605] kavramlarıyla birlikte zikredilmektedir. "Mürsel" ve "leyse bimuttasıl" kavramları da bazen birlikte verilmektedir.[1606] İnkıtâ durumu bazen de nakledilen benzer rivayetin senediyle kıyaslanarak ilgili tarikte "zikredilmediği" ifade edilen râvi belirtilerek gösterilmektedir.[1607]

[1589] 2703, 2889, 3298. hadis.
[1590] 2703, 2889, 3298. hadis.
[1591] 2703, 2889, 3298. hadis.
[1592] 30, 182, 183, 2916. hadis.
[1593] 2703, 2889, 3298. hadis.
[1594] Mesela bir rivayetin akabinde Muttalib b. Abdillâh adlı râvinin sahâbeden nakledip nakletmediğine dair Buhârî, DârimÎ ve Alî b. el-Medînî'nin açıklamaları zikredilmektedir (2916. hadis.).
[1595] 17, 30, 55, 86, 194, 422, 739 (B), 936, 1257, 1452, 1453, 2299, 3033, 3113, 3480, 3601, 3927. hadis. Birinin nakilde bulunduğu kişiden semâ ettiğini gösteren bazı yerler için bk. 1811, 1454, 1632, 3721. hadis…
[1596] 241, 315, 797, 814, 3671 (N), 1270, 1519, 1612, 1665, 2530, 2683, 2860, 3075, 3083, 3822, 3845. hadisler… Birinin nakilde bulunduğu kişiye eriştiğini gösteren bazı yerler için bk. 318, 1811. hadis…
[1597] 261. hadis.
[1598] Bazen "Bana göre o, ondan semâ etmedi" diyerek bu ifadelerde de kesinlikten kaçınılmaktadır. Mesela bk. 1257. hadis. Buhârî'nin "Bana göre o, ondan semâ etmedi" dediği bir rivayet için bk. 3299. hadis. "Bana göre muttasıl dediği diğer bir yer için bk. 2526. hadis.
[1599] 1074, 1193, 1423, 1910, 2392, 3822 (+1701yukâlü innehû lem yesma' minh),
[1600] 533. hadis.
[1601] 1393, 1841. hadis. İlgili ifade bunların ilkinde Tirmizî'ye, ikincisinde Buhârî'ye aittir.
[1602] "Onun şu kişiden hadis sema etmediği söylenir" (1521. hadis) şeklindeki temrîz sigalı ifadeler dinlememiş olma ihtimalinin az olduğunu gösterdiğinden bunların inkıtâ sayılmaması evlâdır.
[1603] 1270, 1446, 2860. hadis.
[1604] 203, 3698. hadis.
[1605] 3113. hadis.
[1606] 2683. hadis.
[1607] 97, 268, 278, 317, 816, 915, 2104. hadis… Mesela 3266. hadiste "lem yezkür fîh 'an Abdullâh b. ez-Zübeyr' / -Senedde- 'abdullâh b. ez-Zübeyr'den' kısmını zikretmedi", 2995. hadiste "lem yekul fîh 'an Mesrûk' / -Senedi zikrederken- 'Mesrûk'tan' demedi", 1051. hadiste "leyse fîhi an Ebî İdrîs / Bu senedde 'Ebû İdrîs'ten' kısmı yoktur" ifadeleri kullanılmaktadır.

es-Sünen'de genelde rivayetler senedli bir şekilde verildiği için inkıtâ olduğu durumlarda bilgi verilmektedir. Ancak bazen senedin muttasıl olduğunu belirtmek veya ilgili rivayeti -genelde şâz olarak- merfû nakleden kişiyi belirtmek için senedin kopuk olmadığını gösteren kavramlar zikredilmektedir. "Esnede / muttasıl isnadlı rivayet etti" ve "müsned / muttasıl" bu kavramlardandır.[1608] Bu terimlerin yer aldığı ifadelerin bazısının hemen ardından mürsel (senedi inkıtâlı)[1609] veya mevkūf[1610]-maktû[1611] rivayet edenlere değinilmesi bu kavramların zikredilen kavramlardan farklı tutulduğunu göstermektedir. Bu nedenle "müsned" kelimesi muttasıl olmanın yanında rivayetin merfû olduğunu da göstermektedir.

Bu kavramlar merfû muttasıl rivayetlerin akabinde şu şekillerde kullanılmaktadır: "lâ na'rifühû müsneden illâ minh / bu hadisi onun rivayetinden başka muttasıl olarak tanımıyoruz",[1612] "lâ na'lemü ehaden esnedeh gayru/illâ…/ Bunu ondan başka muttasıl rivayet eden hiçbir kimseyi bilmiyoruz"[1613] ve "innemâ esnedehû…/ Bunu ancak o muttasıl rivayet etti"[1614] denilmektedir. Merfû muttasıl bir rivayetin akabinde ise "Hâzâ hâdîsün garîb (min hâze'l-vech merfû hüve sahîh müsned ve mevkūfün ilâ ashâbi'n-Nebî ve lem yüsned ile'n-Nebî / Bu, bu tarikten garîb ve merfû bir hadistir. Sahîh ve muttasıldır. Hz. Peygamber'e isnad edilmeyerek ashabda durdurulan bir tariki de vardır" açıklaması yapılmaktadır.[1615]

Tirmizî'nin genelde münkatı' rivayetlerde bir hüküm belirtmediği görülmektedir. Sıhhati ortadan kaldırıcı bir durum olduğunu söylemekle birlikte bazen inkıtâ şerhi düşerek münkatı' rivayetlerinin hasenliğine hükmetmektedir: "Bu hasen hadistir; ancak Ebû Ubeyde, babasından semâ etmedi."[1616] Bu konuda hocası Buhârî'nin de bazı

[1608] "Esnede" kavramı *es-Sünen*'de "isnad etti" anlamında da kullanılmaktadır. Mesela bk. 97. hadis.
[1609] 447, 841. hadis
[1610] 223. hadis.
[1611] 57. hadis. Bu rivayeti senedli rivayet edenin belirtilmesinden sonra sendinde sahâbîden 2 önce yer alan Hasan-ı Basrî'nin sözü olarak da naklettiği haber verilmektedir.
[1612] 1365. hadis.
[1613] 57, 591, 841, 1978, 3036. hadis.
[1614] 447. hadis.
[1615] 223. hadis. Parantez içindeki kısım Risâle Baskısı'nda yoktur; ama dipnotta matbuda geçtiği belirtilmektedir (289, dn. 5). Meârif Baskısı'nda (65, dn. 2) bu kısmın bazı nüshalardan düştüğü ifade edilmektedir.
[1616] 366. hadis, 1714-3084 (1714-3084'te ancak demeden hükmün akabinde inkıtâı belirtti).

ifadelerini aktarmaktadır: "Buhârî'ye bu hadisi sordum. O da 'Mürsel olmasa hasen bir hadistir. Ebü'l-Bahterî (öl. 82/701), Hz. Alî'ye erişmedi.' dedi."[1617]

İnkıtâ şerhi düşmek suretiyle belirtilen hasenliğe dair hükümlerin belirtilen hükme ulaşmadığı anlaşılmaktadır. Hükmün hemen ardından vermeyip arada bazı açıklamaların yapıldıktan sonra inkıtâ durumlarının belirtilmesi de aynı şekilde değerlendirilmelidir. Ayrıca bazı inkıtâlarda kesinlik olmamasının da hasenlik hükmünü vermede engel teşkil etmediği söylenebilir. Mesela Tirmizî hocası Buhârî'nin "Bana göre"[1618] diyerek veya "Bunun ondan rivayet ettiğini bilmiyorum"[1619] şeklinde belirttiği inkıtâ durumları bulunmaktadır. Tirmizî kesinlik olmamakla birlikte kendisine göre inkıtâın olduğunu düşündüğü bir rivayette hasen hükmünü belirtmemektedir.[1620]

Hasenliğine hüküm verilen münkatı' rivayetler için şâhid ve mütâbilerle desteklenmesi de gerekçe gösterilebilir. Mesela Hasan-ı Basrî'nin hiçbir şey dinlemediği Ebû Hüreyre'den naklettiği, Tirmizî'nin bâbda senedli olarak tek zikrettiği münkatı' hadise "hasen garîb" demektedir. Ancak devamında birçok tarikten Ebû Sâlih aracılığıyla Ebû Hüreyre'den bu hadisin nakledildiğini haber vermektedir.[1621] Tirmizî, Zeyd b. Eslem'in semâda bulunmadığı Ebû Hüreyre'den ilgili bâbda tek olarak zikrettiği bir hadis için de "hasen garîb" hükmünü vermektedir. Destekleyici bir rivayet nakletmemekle birlikte "Ve fi'l-bâb" kısmında Ebû Bekir es-Sıddîk'ın da bu konuda hadis naklettiğini dile getirmektedir.[1622]

es-Sünen'de aynı kişiler arasında inkıtâ bulunan rivayetlere farklı tariklerine göre farklı değerlendirmeler yapılmaktadır. Mesela Hasan-ı Basrî'nin Ebû Hüreyre'den rivayeti münkatı olmakla birlikte bunların beşinde hadis hükümsüz bırakılmakta, birinde "hasen garîb" denilmektedir. "Hasen sahîh" denilen bir rivayet ise Hasan-ı Basrî ile birlikte iki râvinin daha Ebû Hüreyre'den nakletmesi ve bu iki râvinin naklinde inkıtâ olmaması sebebiyle dikkate alınmamalıdır.[1623] Hüküm verilmeyen rivayetlerin ikisinde zayıf râvi

[1617] 814. hadis. Tirmizî de bu hadisin hasen garîb olduğunu ifade etmektedir. Buhârî'nin açıklaması Meârif ve Mustafâ Elbânî Baskılarında bir açıklamada olmaksızın zikredilmemektedir. Ancak Meârif Baskısı'nda Buhârî'nin açıklamasının inkıtâı belirten kısmı zikredilmektedir. Risâle Baskısı'nda bu kısım tamamen zikredildikten sonra dipnotta ilgili kısmın Mustafâ Elbânî Baskısı'nda düştüğü söylenmektedir.
[1618] 3299. hadis. Tirmizî bu hadise "hasen" hükmünü bildirmektedir.
[1619] 1781. hadis.
[1620] 1257. hadis.
[1621] 2375. hadis.
[1622] 3846. hadis.
[1623] 3221. hadis.

vardır,[1624] birinde sika seviyesinde olmamakla birlikte sadûk bir râvi vardır.[1625] Diğer ikisinde ise sika olmayan râvi yoktur.[1626] "Hasen garîb" olduğuna hükmedilen hadisin devamında birçok tarikten Ebû Sâlih aracılığıyla Ebû Hüreyre'den bu hadisin nakledildiği haber verilmektedir.[1627] Senedin Hasan-ı Basrî -- Ebû Hüreyre kısmı öncesindeki râvilerin sika olmakla birlikte "hasen" kavramının kullanıldığı rivayetin mütâbi' bir rivayetle desteklendiği görülmektedir.

Tirmizî'nin münkatı' bir hadisi nakledip tam veya muallak senedli rivayet veya "Ve fi'l-bâb" kısmı ile desteklemeden bu hadisin hasen oluşuna dair değerlendirmeleri bulunmaktadır. Bunlara hasen hükmü vermesi hakkında şunlar söylenebilir:

1. Aralarında inkıtâ olan râvilerin birbirinin yakını olması sebebiyle münkatı rivayet edenin diğer bir yakınına veya yakınının nüshasına ulaşarak onun rivayetlerine erişmiş olduğuna yönelik kuvvetli zanna sahip olunmuş olabilir. Mesela Muhammed b. Alî b. Hüseyn'in (öl. 115/733) kendisine erişemediği Hz. Alî'den naklettiği ve "Ve fi'l-bâb" kısmı ile destekleyici herhangi bir rivayetin zikredilmediği ve "hasen garîb" olduğunu belirttiği rivayet bu konuda örnektir.[1628] Muhammed b. Alî birçok sahâbîden de nakletmekle birlikte dedesi Hz. Hüseyn ile büyük amcası Hz. Hasan'dan hadis dinlemiştir.[1629] Naklettiği hadis de Hz. Peygamber'in, yeni doğan Hz. Hasan için akika kurbanı olarak bir koyun kesmesi, kızı Fâtıma'ya da saçının ağırlığınca gümüş tasadduk etmesini söylemesidir. Büyük dedesi Hz. Alî'den naklettiği bu rivayeti Muhammed b. Alî'nin, Hz. Hasan veya Hz. Hüseyin veya babası Alî aracılığıyla almış olması mümkündür. Bu şekilde aralarında inkıtâ olsa da naklettiği râviden o hadisi çeşitli aracılarla almış olduğu kuvvetle muhtemelse hadisine hasen denilmesinde bir sıkıntı olmadığının anlaşıldığı söylenebilir.

Ebû Ubeyde'nin, babası İbn Mes'ûd'dan naklettiği bir hadisin akabinde onun, babasından hadis dinlemediği ifade edilmektedir. Bir rivayetin akabinde zikredilen muallak bir rivayette Ebû Ubeyde'nin annesi aracılığıyla babasının bu rivayetine

[1624] 2305, 2889. hadis.
[1625] 1319. hadis.
[1626] 2703, 3298. hadis.
[1627] 2375. hadis.
[1628] 1519. hadis.
[1629] Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 26/137.

ulaştığı görülmektedir.[1630] Bu rivayetlerin ardından şahit olarak Muâz b. Cebel'den (öl. 17/638) muttasıl merfû senedli bir rivayet, muallak olarak da Hz. Muâz'ın hadisini nakleden Mesrûk'un bu hadisi mürsel olarak da naklettiği tariki zikredilmektedir. Hiçbirinde cerh edilmiş bir râvi olmamakla birlikte Muâz b. Cebel'in hadisine "hasen" denilmekte, senedinde inkıtâ olan Hz. İbn Mes'ûd'un hadisine hüküm verilmemektedir.[1631] İttisaline dair bilgi edinilen bu hadise hüküm vermezken bu rivayete râvi durumu bakımından benzemekte olan; ancak biri yine Ebû Ubeyde -- İbn Mes'ûd -- Hz. Peygamber, diğeri Ebû Ubeyde -- Hz. Peygamber tarikinden nakledilen iki münkatı' tarikle desteklenen rivayete "hasen" demektedir.[1632] Sika derecesinden düşük bir râvisi olmayan ve Ebû Ubeyde -- İbn Mes'ûd tarikine ulaşan; muallak rivayetlerle desteklenen bir hadise de hüküm vermemektedir. Zira muallak rivayetlerde ızdırâb olduğunu belirtmektedir.[1633]

2. Aralarında inkıtâ olan râvilerin diğer rivayetlerinde bir sıkıntı olmadığı anlaşılmış ve tek kalınan rivayetinde de muhtemelen doğru davrandığı düşünülmüş olabilir. Ancak bu durumla ilgili aynı inkıtâ durumuna sahip bazı râvilerde Tirmizî'nin bazen hasenliğine hükmedip bazen hüküm vermedikleri mevcuttur.[1634]

3. Aralarında inkıtâ olan râvilerin rivayetini destekleyen mütâbî veya şahidler olmakla birlikte Tirmizî zikretmemiş olabilir. Mesela Ebû Ubeyde'nin babasından zikrettiği bir rivayetin hasen olduğunu belirtmekte; ancak destekleyici bir rivayet aktarmamaktadır.[1635] Ancak bu rivayeti eserinde diğer bir yerde ihtisar ile zikretmekte, akabinde "Ve fi'l-bâb" kısmında dört sahâbîden bahsetmekte ve bu sahâbîlerden birinin rivayetini muallak şâhid bir rivayet olarak nakletmektedir.[1636]

4. Tirmizî hasen kavramını bazen lügavî manada kullanmış olabilir. Kur'ân ve Sünnet bütünlüğünde bakınca o rivayetin bu iki kaynağa aykırı olmadığını görmüş ve manasının güzel olduğunu belirtmiş olabilir.

[1630] Ebû Ubeyde'nin anne ve babasından rivayette bulunduğu; ancak babasından semâ etmediğine dair bk. Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 14/61.
[1631] 622. hadis.
[1632] 3047. hadis. 622 ve 3047. hadislerde derecesi en düşük râviler ta'dîl bakımından beşinci derecededir.
[1633] 17. hadis.
[1634] Hasan-ı Basrî -- Ebû Hüreyre rivayetleri için bk. 1319, 2305, 2375, 2703, 2889, 3221, 3298. hadis. Ebû Ubeyde -- Abdullâh b. Mes'ûd rivayetleri için bk. 17, 366, 622, 1714, 3047, 3084. hadis.
[1635] 3084. hadis.
[1636] 1714. hadis. Bununla birlikte eserinin başka yerinde destekleyici rivayet zikretmeden "hasen" dediği hadisler de vardır.

Tirmizî, senedli rivayetlerde -hiçbirinde zayıf râvi yoktur- Ebû Ubeyde'nin babasından naklettiği rivayetlerin ikisine hüküm vermemekte, üçüne "hasen", birine "hasen garîb" demektedir. Hüküm vermediği rivayetlerin ilkinin devamında zikrettiği muallak rivayetlerle bu hadiste ızdırap olduğunu göstermektedir.[1637] Hüküm vermediği rivayetlerin ikincisinde zikrettiği muallak rivayette Ebû Ubeyde'nin bu hadisi annesi aracılığıyla babası İbn Mes'ûd'dan aldığını göstermektedir. Bir sonraki rivayette aynı içerikli olarak Muâz b. Cebel'den yaptığı nakle "hasen" demektedir.[1638]

Tirmizî, bu rivayetlerden "hasen" dediklerinin ilkinde başka hiçbir nakle yer vermemektedir.[1639] İkincisinin devamında "Ve fi'l-bâb" kısmında dört sahâbîyi zikretmekte ve bu sahâbîlerden birinin rivayetini muallak şâhid bir rivayet olarak nakletmektedir.[1640] Üçüncüsü, ikinci hadisin ihtisar edilmemiş hâlidir. Bâbda başka nakiller olmakla birlikte içerikleri benzer değildir.[1641] "Hasen garîb" dediğini ise iki tarikle desteklemektedir. Biri yine Ebû Ubeyde'nin İbn Mes'ûd aracılığıyla Allah Resûlü'nden naklidir. Diğeri Ebû Ubeyde'nin doğrudan Allah Resûlü'nden rivayeti şeklindedir.[1642]

Münkatı' rivayetler sahâbînin zikredilmediği, sahâbîden nakledenin zikredilmediği ve daha alt tabakadakilerin zikredilmediği şeklinde üç kısımda değerlendirildiğinde şunlar görülmektedir: Sahâbînin zikredilmediği mürsel rivayetlerde çoğunlukla hadise bir hüküm verilmemekte,[1643] birkaç yerde hasen[1644] veya hasen garîb[1645] şeklinde değerlendirme yapılmaktadır. Tirmizî bazı mürsel rivayetlerin muttasıl varyantlarını da vermektedir. Ancak mürseliyle birlikte zikredilen muttasıl tarik için de genelde hasen[1646] veya sahîhlik[1647] şartlarına uysa da hiçbir hüküm vermemekte, birkaç yerde

[1637] 17. hadis.
[1638] 622. hadis
[1639] 366. hadis.
[1640] 1714. hadis.
[1641] 3084. hadis.
[1642] 3047. hadis.
[1643] 63, 278, 466, 595, 797, 816MR, 915, 1038, 1102, 1192, 1345, 1371, 1389, 1605, 1637, 1709, 1771, 1851, 1896, 1904, 1939, 1969, 2072, 2299, 2318, 2370, 2392, 2543, 2565, 2744, 2762, 2791, 2839, 2876, 2912, 2948, 3048, 3064, 3170, 3172, 3297, 3303, 3306, 3306, 3365, 3604, 3671. hadis.
[1644] 3604. hadis.
[1645] 674, 1558, 3534. hadis.
[1646] 278, 1345, 1389 (mürseldeki daha sika), 1605, 1896, 1939, 2543. hadis (mürseldeki daha sika), 2839, 2876, 3048, 3064, 3303, 3604. hadis.
[1647] 1102, 1771, 1851, 1904. hadis. 3306. rivayette mürsel ve muttasıl iki tarikten rivayet verilerek hasen sahîh denilmektedir. Hükmün hangisine belirtildiğinde kesinlik yoktur.

muttasıl varyantına hasen sahîh,[1648] hasen sahîh garîb,[1649] hasen,[1650] hasen garîb[1651] gibi değerlendirmelerini bildirmektedir. Mürsel halini daha doğru bulduklarının hiçbirinde ne mürsele ne de muttasıla bir hüküm belirtmemektedir.[1652]

Sahâbîden nakleden râvinin, naklettiği sahâbîden hadisi dinlememiş veya ona erişmemiş olmaması nedeniyle münkatı‘ olan rivayetlerde çoğunlukla hüküm vermemekte,[1653] ancak hasen,[1654] hasen garîb,[1655] hasen sahîh[1656] şeklinde hüküm verdikleri mürsel hadislere bu şekilde hüküm verdiklerine oranla fazladır. Bunda da bazen münkatı‘ olmayan senedlisini zikretmektedir. Muttasıl tarikinin hükmünü belirtebilmektedir.[1657]

Tirmizî, senedli hadislerinde sahâbînin öncesindekinin öncesindekinin sebep olduğu inkıtâ durumunun bulunduğu rivayetlere diğer inkıtâ durumlarına nispetle çok az yer vermektedir.[1658] Bunda da genelde hüküm vermemekte iken birinde hasen garîb şeklinde hüküm beyan etmektedir.[1659] Muttasıl tarikini verdiği ve mürsel haline daha doğru dediği bir rivayette hem münkatı‘ hem de muttasıl tariklerini hükümsüz bırakmaktadır.[1660]

Bazen senedde inkıtâı tabirler aynı veya farklı yerlerde birbirinin yerine de kullanılmaktadır. Alî b. Hüseyn b. Alî’nin Hz. Alî’den nakli hususunda bir yerde onu idrak etmediği,[1661] diğer bir yerde ondan semâ etmediği[1662] beyan edilmektedir. Avn b.

[1648] 3170. hadis.
[1649] 2370. hadis.
[1650] 3172. hadis.
[1651] 816, 3297. 816. hadiste öncesindeki sahîh vasfına sahip olmakla birlikte Tirmizî’nin “hasen garîb” dediği muttasıl bir tariktir. Müşterek râviden rivayet edenler ta‘dîl durumları bakımından mürselde “2”, muttasılda 3. tabakadandır. Mürsel rivayetteki daha sika olup senedin baş kısmı açısından da Mürsel rivayet daha kuvvetlidir. Ortak râviden rivayet edenlerden muttasıldaki daha sika olup ta‘dîl bakımından muttasıldaki 2, mürseldeki 4. tabakadandır.
[1652] Muttasıl hâline göre daha doğru denen mürsel rivayetlerin muttasıl halinin hasen (278, 1345, 1605, 1896, 2543. hadis), sahîh (1371, 1771, 1851, 1904. hadis), zayıf (466, 1192, 1709, 1771, 2948. hadis) vasıflı olanları da vardır.
[1653] 17, 55, 194, 200-1, 261, 422, 622, 835, 846, 936, 1074, 1193, 1257, 1270, 1319, 1393, 1560, 1612, 1796, 1910, 2069, 2070, 2305, 2394, 2505, 2530, 2575, 2703, 2860, 2889, 3113, 3298, 3533, 3601, 3665, 3822, 3845. hadis.
[1654] 366, 1548, 1665, 1714, 2941, 3017, 3075, 3084, 3094, 3299. hadis.
[1655] 814, 1198, 1423, 1519, 1781, 2375, 2678, 3047, 3055, 3638, 3927. hadis.
[1656] 3221, 3760. hadis.
[1657] 3016-3017. hadis. Muttasılınına hüküm verdiği bu rivayette münkatı’ına da aynı hükmü kullanmaktadır.
[1658] 29, 77, 739, 827, 880, 1312, 1896, 1978, 3152, 3435. hadis.
[1659] 1978. hadis.
[1660] 1895-1896. hadis.
[1661] 2318. hadis. Bu rivayette Alî b. Hüseyn, Hz. Alî’den değil, doğrudan Hz. Peygamber’den nakletmektedir. Ancak yine de bilgi olarak Alî b. Hüseyn’in Hz. Alî’den nakletmediği haber verilmektedir.

Abdillâh b. Utbe hakkında bir rivayette onun İbn Mes‘ûd ile karşılaşmadığı,[1663] diğer bir rivayette İbn Mes‘ûd’a erişmediği[1664] ifade edilmektedir. Tabi olarak bu ıstılahların birbirinin yerini tam tutmadığı gerçektir. Erişmeme semâ etmemeyi de içerirken; sema etmeme erişmemeye engel değildir. Mesela Tirmizî, Hasan-ı Basrî’nin Hz. Alî dönemine erişmekle birlikte ondan semâ ettiğini bilmediklerini dile getirmektedir.[1665] Ancak aslolan hadisin tahammülü olduğundan bu kavramların hepsi de inkıtâa delalet etmektedir. Bir rivayette el-Kāsım b. Abdirrahmân adlı râvinin İbn Mes‘ûd’dan hadis dinlemediği belirtilmekte,[1666] bu iki râvinin zikredildiği diğer bir rivayette ise aralarındaki semâ edip etmeme durumuna değinilmeden ilgili rivayet için “mürsel” denilmektedir.[1667]

Bazen “ersele / mürsel rivayet etti” fiiliyle de kullanılan[1668] “mürsel” ıstılahı *es-Sünen*’de çoğunlukla senedin herhangi bir yerinde kopukluk olan tüm rivayetler için kullanılmakta ve münkatı‘ anlamını taşımaktadır. Bu nedenle ıstılahî olarak mürseli[1669] ifade eden tâbiînin doğrudan Hz. Peygamber’den veya sahâbe mürselini[1670] ifade eden sahâbînin hadisi aldığı sahâbînin adını zikretmeden doğrudan Hz. Peygamber’den naklettikleri hadis için de kullanılmaktadır. Ayrıca senedin sahâbe öncesindeki tabakalarındaki kopukluklar ile[1671] senedde peşpeşe iki râvinin atlandığı rivayetleri ifade eden mu’dâl rivayetler için de kullanılmaktadır.[1672] Çünkü münkatı‘ kavramı burada örnek olarak zikredilen ve diğer her türlü inkıtâı içeren çatı bir kavramdır. *es-Sünen*’de münkatı‘ kavramı ise iki yerde geçmekte ve sadece genel değil hususi anlamında senedin sahâbî tabakası ve son kısmı dışındaki bir yerinde kopukluk olduğunu belirtmek için kullanılmaktadır. [1673]

[1662] 3665. hadis.
[1663] 261. hadis
[1664] 1270. hadis.
[1665] 1423. hadis.
[1666] 1446. hadis.
[1667] 1270. hadis.
[1668] 928, 2104, 3377. hadis.
[1669] 634 (muallak), 797, 669 (muallak), 926 (muallak), 2683. hadis.
[1670] 2610 (muallak). Mürsel ifadesi kullanılmamakla birlikte bu hadisi Hz. Peygamber’den nakleden sahâbînin, senedli rivayetlerde bir balka sahâbî râvi aravılığıyla Allah Rsûlü’nden nakledildiği gösterilmektedir. Diğer sahâbîninde yer aldığı rivayetin doğru olduğu ifade edilmektedir. Bu şekilde sahâbe mürseli durumundaki rivayetin doğru olmadığı gösterilmektedir. Sahâbe mürseli olan diğer bir rivayet için bk. 80. hadis. Ama buna daha doğru denilmektedir.
[1671] 1270, 1446 (muallak), 2683, 2860. hadis.
[1672] 1234. hadis.
[1673] 203, 3698. hadis.

"Mürsel" ıstılahının *es-Sünen*'de inkıtâ durumu dışında da kullanılma ihtimali vardır. Bu kullanım inkıtâ olmaksızın bir râvinin hem aracıyla hem de doğrudan nakilde bulunduğu bir râviden aracısız naklettiği rivayetlerde görülmektedir. Mesela bir rivayetin senedinin sonu Süfyân -- Ebû İshâk -- Mus'ab b. Sa'd -- İkrime b. Ebî Cehl (öl. 13/634) şeklindedir. Muallak rivayetin senedinin sonu ise Süfyân -- Ebû İshâk -- İkrime b. Ebî Cehl şeklindedir. Mus'ab'ın zikredilmediği münkatı' ve muallak naklin daha doğru olduğu söylenmektedir. Zira ilkinin isnadının sahîh olmayıp Süfyân'dan nakleden kişinin hadiste zayıf görüldüğü ifade edilmektedir. Muallak tarikte Süfyân'dan nakleden ise önde gelen hadis âlimi Abdurrahmân b. Mehdî'dir.[1674]

Ebû İshâk hem Mus'ab b. Sa'd hem de İkrime b. Ebî Cehl'den;[1675] Mus'ab b. Sa'd da İkrime b. Ebî Cehl'den rivayet eden bir râvidir.[1676] Bu nedenle iki rivayette de inkıtâ vâki değildir. Bununla birlikte burada bazı hususlar gündeme gelmektedir: İlk rivayette muttasıl senedli bir rivayete ilave bir râvi eklenmesini ifade eden "el-mezîd fî muttasıli'l-esânîd" meydana gelmiş olabilir. Yahut Ebû İshâk bu hadisi hem nâzil hem de âlî isnadla almış, iki türlü de rivayet etmiş olabilir. Veya senedde olmakla birlikte Mus'ab inkıtâ sonucu zikredilmemiş olabilir. Ancak Tirmizî ne râvilerin birbirinden işitmediğini, birbirini idrak etmediğini bildirmekte ne de senedde ittisalin olmadığını söylemektedir. Bu sebeple Ebû İshâk'ın Mus'ab'dan mürsel olarak naklettiğinin daha doğru bulunması ile muhtemelen diğer râvinin fazladan zikredildiği, Ebû İshâk'ın o olmadan doğrudan İkrime b. Ebî Cehl'den naklettiği belirtilmek istenmektedir.[1677]

Istılâhî olan mürsellerle ilgili açıklamalar senedin asıl kısmını oluşturan sahâbenin zikredilip zikredilmemesini ilgilendirdiğinden önem arz etmektedir. Bu yüzden bazı rivayetlerde Hz. Peygamber'den nakledenin çok meşhur bir râvi değilse kim olduğuna yönelik açıklamalar yapılmaktadır. Bazı yerlerde Hz. Peygamber'den nakledenin sahâbî olup olmadığına dair bilgiler verilerek senedde kopukluğun olmadığına işaret edilmektedir. Ebû İzze[1678] ve es-Sâib b. Yezîd'in[1679] sahâbî olduklarının belirtilmesi buna örnek verilebilir. Bazı yerlerde Hz. Peygamber'den nakledenin muhadram veya tâbiî olduğuna yönelik beyanlar ile senedde kopukluğun olduğu gösterilmektedir. Ebû

[1674] 2735. hadis.
[1675] Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 22/106-107.
[1676] Mizzî, a.g.e., 28/25.
[1677] 2735. hadis.
[1678] Ebû İzze gibi çok meşhur olmayan sahâbîlerdir.
[1679] 2147. hadis. Ayrıca bk. 2160. hadis.

Osmân en-Nehdî için "Allah Resûlü'nün dönemine erişti; ancak onu ne gördü, ne de onun hadislerini dinledi" denilerek kendisinin muhadram, rivayetinin ise mürsel olduğuna işaret edilmektedir.[1680] Bir rivayette de Mervân b. el-Hakem'in Hz. Peygamber'in hadislerini dinlemediği ve tâbiûndan olduğu haber verilmektedir.[1681]

Istılâhî olan mürsellere bakıldığında bazen hem kopukluğun kimden kaynaklandığı, hem de rivayetin mürsel olduğu belirtilmektedir.[1682] Bazen "mürsel" denilmeden kopukluğun yeri bildirilmektedir.[1683] Bazen inkıtâın yeri belirtilmeden "mürsel" denilmektedir; ancak öncesinde veya sonrasında mürsel rivayette Hz. Peygamber'den doğrudan aktaran râvinin bir sahâbî aracılığıyla aynı hadisi naklettiği rivayet verilmektedir.[1684] Bazen de ne "mürsel" denilmekte ne de kopukluğun yeri belirtilmekte; ancak önce veya sonrasında mürsel rivayette Hz. Peygamber'den doğrudan rivayet eden râvinin bir sahâbî aracılığıyla aynı hadisi naklettiği rivayetler aktarılmaktadır.[1685] Bazen ne rivayet için mürsel değerlendirilmesi yapılmakta ne seneddeki kopukluk belirtilmekte ne de önce veya sonrasında mürsel rivayette Hz. Peygamber'den doğrudan rivayet eden râvinin bir sahâbî aracılığıyla aynı hadisi naklettiği rivayetler zikredilmektedir. Bu son kısımdaki rivayetlerde Hz. Peygamber'den nakledenler ise meşhur tâbiîlerden olan Câbir b. Nüfeyr (80/699),[1686] Saîd b. el-Müseyyib,[1687] Tâvûs[1688] ve Hasan-ı Basrî[1689] olduğundan bir açıklamaya ihtiyaç duyulmamaktadır.

Sahâbîliği ihtilaflı olan kişilerin Hz. Peygamber'den doğrudan rivayetleri hakkında bilgi verilmektedir. Bunların bazısında kesin ifadeler kullanılmaktadır. Âmir b. Mes'ûd'un Allah Resûlü'ne erişmediği bildirilmektedir.[1690] Sadece "Ve fi'l-bâb" kısmında zikredilmek suretiyle bir rivayetine değinilen Dağfel b. Hanzale'nin de Hz. Peygamber

[1680] 2791. hadis. Hz. Peygamber'i gördüğü belirtilen bir kişi için bk. 318. hadis.
[1681] 3033. hadis.
[1682] 797. hadis.
[1683] 2791, 3534. hadis.
[1684] 1345. hadis. Bazen önceki ve sonraki rivayetlerde Mürsel olmayan halinin verilmesi yanında ilgili rivayetteki sahâbinin zikredilmediği de belirtilmektedir (1605. hadis).
[1685] 915, 1771, 1896, 1969, 3048. hadis. Bazen önceki ve sonraki rivayetlerde Mürsel olmayan halinin verilmesi yanında ilgili rivayetteki sahâbinin zikredilmediği de belirtilmektedir (1389, 2370. hadis).
[1686] 2912. hadis.
[1687] 1038. hadis.
[1688] 3306. hadis.
[1689] 2439. hadis.
[1690] Sahâbî olmadığı gösterilen diğer bazı râviler için bk. 797. hadis. Diğer bazı örnekler için bk. 2299, 2392, 3033, 3671. hadis. 3033. rivayette Mervân b. el-Hakem'in *es-Sünen*'de zikredilen üç rivayetinde de Hz.

ile irtibatı hususunda ne ondan hadis dinlediği ne de onu gördüğü söylenmektedir.[1691] Bazısında ise "Onun Nebî'den hadis dinlediğini bilmiyoruz" denilmektedir. Ancak bu ifade bu kişilerin sahâbî olmadıkları ya da sahâbî oldukları halde Hz. Peygamber'den hadis dinleme imkanına erişmedikleri; ya da hadisi dinlemiş olmakla birlikte buna vakıf olmadıkları ihtimallerini içerdiğinden kesinlik arz etmemektedir. *es-Sünen*'de bu ifadenin kullanıldığı Eymen b. Hureym[1692] ve Yezîd b. Neâme'nin[1693] rical kitaplarında da sahâbîliklerinin ihtilaflı olduğu görülmektedir.[1694]

Aralarında kopukluk olduğu ifade edilen râvilerin senedde aynı şekilde geçtikleri diğer rivayetlerin olması durumunda, aralarındaki inkıtâ durumu bu rivayetlerin bazen bazısında bazen tamamında tekraren belirtilmektedir. Mesela *es-Sünen*'de Avn b. Abdillâh b. Utbe'nin İbn Mes'ûd'dan naklettiği iki rivayet vardır, ikisinde de seneddeki kopukluk dile getirilmektedir.[1695] *es-Sünen*'de Hasan-ı Basrî'nin Ebû Hüreyre'den dokuz rivayeti vardır.[1696] Bunların beşinde Hasan-ı Basrî'nin Ebû Hüreyre'den semâ etmediği dile getirilmektedir.[1697] İnkıtâ durumu zikredilmeyenlerin ilki ve üçüncüsüne "garîb",[1698] ikincisine "hasen garîb",[1699] Hasan-ı Basrî dışında iki kişinin daha Ebû Hüreyre'den naklettiği dördüncüsüne "hasen sahîh"[1700] denilmektedir.

Bazen bir râvinin diğerinden semâ edip etmemesi dışında belirli bazı hadisleri alıp almadığına dair bilgi verilmektedir. Mesela Abdülkerîm b. Ebi'l-Muhârık'ın Hassân b. Bilâl'den tahlil hadisini dinlemediği aktarılmaktadır.[1701] Abdülkerîm b. Ebi'l-Muhârık ise Hassân b. Bilâl'in öğrencilerindendir.[1702] Öğrencisi olması sebebiyle *es-Sünen*'de Abdülkerîm'in Hassân'dan semâ etmediği belirtilmemekte, tahlil hadisini ondan sema etmediği bildirilmektedir. Bir yerde de Ebû İsrâîl'in normalde rivayette bulunduğu el-

[1691] 3652. hadis.
[1692] 2299. hadis
[1693] 2392. hadis.
[1694] İbn Hacer, *Taḳrîb*, 117, 605.
[1695] 261, 3592. hadis.
[1696] 1319, 2375, 2305, 2394, 2425, 2703, 2889, 3221 ve 3298. hadisler.
[1697] 2305, 2425, 2703, 2889 ve 3298. hadisler.
[1698] 1319, 2394. hadis. 2394. hadisin öncesinde başka bir sahâbîden aynı içerikte bir hadis nakledilmektedir.
[1699] 2375. hadis. 2375. hadise "hasen garîb" denilmesinde devamındaki muallak rivayette Ebû Hüreyre'den bu hadisi Ebû Sâlih'in, Ebû Sâlih'ten de birçok kişinin nakletmesinin de tesiri vardır.
[1700] 3275. hadis.
[1701] 29. hadis.
[1702] Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 6/14; 18/260.

Hakem b. Uteybe'den[1703] ilgili hadisi semâ etmediğine de değinilmektedir.[1704] Diğer bir rivayetin akabinde de Şu'be'nin; el-Hakem b. Uteybe'nin Muksim'den sadece beş hadis semâ ettiğini belirtip bu hadisleri saydığı ve bu hadisin, Şu'be'nin saydığı beş hadis içinde olmadığı beyan edilmektedir.[1705] Yine Şu'be'nin "Katâde, Ebü'l-Âliye'den sadece şu üç hadisi semâ etti" şeklindeki açıklamasının devamında bu hadisler zikredilmektedir. *es-Sünen*'de Katâde'nin Ebü'l-Âliye'den nakillerinde bu üç rivayet içinde nakledilen rivayetleri muttasıl,[1706] diğerlerinin de münkatı'[1707] olduğu anlaşılmaktadır.

Belağāt tabiriyle ifade edilen kullanımlar da *es-Sünen*'de bulunmaktadır. Mesela Tirmizî, Seleme b. Şebîb ve Hatem b. Siyâh adlı iki hocasından "Abdürrezzâk -- Ma'mer -- Zührî…" şeklinde senedi devam eden merfû bir rivayeti aktarmaktadır. Hadisi naklettikten sonra hocası Hâtem b. Siyâh'ın, rivayetinde "Kāle Ma'mer: Belağanî ani'z-Zührî ve lem esma' minh / Ma'mer dedi ki: Bana Zührî'den -ondan işitmemekle birlikte- ulaştı ki" dediğini haber vermektedir.[1708] Şâfiî'nin "Bize İbn Abbâs'tan ulaşmıştır ki o.." şeklinde arada hiçbir râvi zikretmeden doğrudan İbn Abbâs'tan nakli verilmektedir. Bu ifadenin öncesinde Şâfiî'nin "Ve kad ruviye ani'n-Nebî / Hz. Peygamber'den rivayet edilmiştir ki…" şeklinde Şâfiî'nin doğrudan Hz. Peygamber'den nakline de yer verilmektedir.[1709] *es-Sünen*'de bilhassa fıkhî meselelerde bazı âlimlerin hadisin bilindiğinden hareketle doğrudan Hz. Peygamber'den naklettikleri rivayetler de bulunmaktadır.[1710]

es-Sünen'de bazen seneddeki inkıtâ durumunun tespit edilişine dair bilgi verilmektedir. İki rivayette Abdurrahmân b. Ebî Leylâ'nın Muâz b. Cebel'den semâ etmediği bildirilirken şu çıkarım yapılmaktadır: "Muâz b. Cebel, Hz. Ömer'in hilafetinde öldü. Hz. Ömer ise Abdurrahmân b. Ebî Leylâ altı yaşında küçük bir çocukken öldürüldü."[1711] Bu rivayetlerin ilkinde senedin muttasıl olmadığı belirtilirken ikincisinde mürsel olduğu söylenmektedir. Burada da mürsel ifadesinin senedin herhangi bir yerindeki kopukluk

[1703] Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 3/77.
[1704] 198. hadis.
[1705] 527. hadis.
[1706] 183. hadis.
[1707] 77, 1978, 3435. hadis.
[1708] 1418. hadis. Mâlik'in belağ ile naklettiği bir rivayet için bk. 3437. hadis.
[1709] 931. hadis.
[1710] 174, 1556. hadis.
[1711] 3113, 3452. hadis.

için kullanıldığı görülmektedir. Abdülcebbâr b. Vâil b. Hucr'un babasından hadis dinlemediği babasının vefatından birkaç ay sonra doğmuş olduğu belirtilerek gösterilmektedir.[1712]

Bir hadiste Sâlih b. Keysân'ın, "racül / bir kişi" diyerek ismini vermediği biri aracılığıyla Ukbe b. Âmir'den (öl. 58/678) naklettiği görülmektedir. Bazılarının bu hadisi yine bu tarikle; ancak ismi verilmeyen kişiyi zikretmeden Sâlih'in Ukbe b. Âmir'den nakli şeklinde aktardıkları bildirilmektedir. "Racül" şeklinde mechûl olarak zikredilen kişinin bulunduğu tarikin daha doğru olduğu bildirilmektedir. Ancak Tirmizî, Sâlih'in Hz. Ömer'e eriştiği halde Ukbe b. Âmir'e erişemediğine dikkat çekmektedir.[1713]

Bazen bir râvinin birden fazla kişiden naklinde inkıtâ durumuna değinilmektedir. Farklı yerlerde Habîb b. Ebî Sâbit'in Urve b. ez-Zübeyr ve Hakîm b. Hizâm'dan[1714] semâ etmediği beyan edilmektedir. Muhtelif yerlerde Hasan-ı Basrî'nin Ebû Hüreyre,[1715] Utbe b. Gazvân,[1716] Alî b. Ebî Tâlib[1717] ve Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den[1718] hadis tahammül etmediği bildirilmektedir.[1719] Bir rivayette de Hâlid b. Ma'dân'ın 70 sahâbiye erişmekle birlikte Muâz b. Cebel'in bu sahâbîler içinde olmadığı belirtilerek seneddeki inkıtâ durumu gösterilmektedir.[1720] Katâde'nin Enes ve Ebü't-Tufeyl dışında sahâbenin herhangi birinden hadis dinlediğini bilmediklerini bildiren Tirmizî onun birçok sahâbîden naklini aktarmaktadır.[1721] Bir rivayetin akabinde ise onun sahâbî Nu'mân b. Mukarrin'e erişmediği bildirilmektedir.[1722] Bu durumda onun Hz. Enes'ten naklettiği pek çok rivayet muttasıl;[1723] ancak İmrân b. Husayn,[1724] Ebû Hüreyre[1725] ve Hz.

[1712] 1453. hadis. Diğer bir örnek için bk. 1548. hadis.
[1713] 3083. hadis.
[1714] 1257. hadis.
[1715] 2425, 2452, 2703, 2889, 3298. hadis.
[1716] 2575. hadis
[1717] 1423. hadis.
[1718] 2425. hadis.
[1719] Hasan-ı Basrî'ni sahâbenin tümünden semâ etmeme gibi bir durumu yoktur. Nitekim *es-Sünen*'de bir yerde (182. hadis) Alî b. el-Medînî'nin onun Semüre b. Cündeb (öl. 60/680) semâının sahîh / doğru olduğunu belirten açıklaması aktarılmaktadır.
[1720] 2505. hadis. Bu râviinin bir râvi aracılığıyla Muâz'dan naklettiği bir hadis için bk. 1174. hadis.
[1721] 2941. hadis.
[1722] 1612. hadis.
[1723] 3878, 3911,3934. hadis…
[1724] 2941. hadis. Katâde'nin İmrân'dan aracı râvilerle rivayet ettiklerine dair bk. 1416, 2049, 2099, 2788. hadis.
[1725] 2069 ve 2070. hadisler. Katâde'nin Ebû Hüreyre'den aracı râvilerle rivayet ettiklerine dair bk. 2068. hadis.

Âişe'den[1726] nakilleri ise münkatı' olmaktadır. Katâde'nin sahâbî olmayanlar içinde Habîb b. Sâlim'den hiç semâ etmediği, (Şu'be'den nakille) Ebü'l-Âliye'den ise sadece üç hadis naklettiği dile getirilmektedir. Buhârî'den nakille Sâlim b. Ebi'l-Ca'd'ın Sevbân'dan hadis dinlemediği; ancak Câbir b. Abdillâh, Enes b. Mâlik ve birçok sahâbîden semâ ettiği bildirilmektedir.[1727]

Bazı râvilerin genel olarak bir tabakadan rivayet edip etmediğine değinilmektedir. Mesela biri senedli biri muallak olarak nakledilen iki rivayette A'meş'in farklı birer sahâbîden (Hz. Enes ve İbn Ömer) nakli verilmektedir. Değerlendirmede onun sahâbenin hiçbirinden hadis dinlemediğinin söylendiği aktarılmaktadır. Rivayetlerinin çoğunda sahâbeden başka râviler aracılığıyla nakilde bulunan A'meş'in iki yerde daha doğrudan Hz. Enes'ten nakli verilmektedir. Bunların ilkinde bir açıklamaya yer verilmemekle birlikte,[1728] ikincisinde "A'meş'in Hz. Enes'ten sema ettiğini bilmiyoruz. Ancak onu gördü ve ona baktı" denilmektedir.[1729] Tirmizî, Muttalib b. Abdillâh'ın da sahâbenin herhangi birinden semâ ettiğine dair malumatlarının olmadığını söylemektedir.[1730]

es-Sünen'de bazen hadisle ilgili senedinin muttasıl olmadığı söylenmekte; ancak inkıtâın / seneddeki kopukluğun nerede olduğu bildirilmemektedir. Örneğin senedi muttasıl olmadığı belirtilen bir rivayetin senedinde İbrâhîm b. Muhammed b. Alî, dedesinden rivayet etmektedir.[1731] Bu râvinin dedesinden rivayet etmediği rical eserlerine bakılarak anlaşılmaktadır.[1732] Senedin muttasıl olmadığının belirtildiği; ancak seneddeki kopukluğun nerede olduğunun belirtilmediği bazı rivayetlerde bu kopukluk *es-Sünen*'in farklı yerlerinde görülmektedir. Bazen de ne senedde inkıtâ olduğu ne de râvilerinin birinin diğerinden tahammül etmediğine dair bir bilgi verilmektedir. Mesela bir yerde senedinin sonu Yezîd b. Yûsuf es-San'ânî -- Mekhûl -- Ümmü'd-Derdâ' -- Ebü'd-Derdâ şeklinde olan bir hadis zikredilmekte, devamında bu hadisi destekleyici bir rivayet daha aktarılmakta; ancak senedde Yezîd b. Yûsuf ile Mekhûl arasında YezÎd b.

[1726] 915. hadisteki ta'lîk rivayet. Katâde'nin Hz. Âişe'den aracı râvilerle rivayet ettiklerine dair bk. 19, 445. hadis.
[1727] 3094. hadis. Sâlim b. Ebi'l-Ca'd'ın 1572 ve 3094. rivayette doğrudan, 1573. rivayette ise bir râvi aracılığıyla Sevbân'dan nakli zikredilmektedir.
[1728] 2316. hadis.
[1729] 3533. hadis.
[1730] 2916. hadis
[1731] 3638. hadis.
[1732] Mizzî bu râvinin dedesinden rivayetinin mürsel olduğunu bildirmektedir (Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 2/183).

Yezîd adlı bir râvi zikredilmektedir. Bu rivayetlerin ilkinde inkıtâ olduğu rical kaynaklarından anlaşılmaktadır. Zira bu kaynaklarda Yezîd b. Yûsuf'un Yezîd b. Yezîd'den naklettiği belirtilmekle birlikte Mekhûl'den rivayet ettiği bildirilmemektedir.[1733]

Bazen senedde inkıtâı zikretmekle yetinmeyen Tirmizî inkıtâ edilerek zikredilmeyen râvinin kim olduğuna dair açık veya dolaylı bir şekilde açıklamalar yapmaktadır. Bir muallak rivayette de İbn Sîrîn, Hakîm b. Hizâm'dan nakletmekte, devamında mürsel (mu'dâl) olduğu belirtilen bu rivayette İbn Sîrîn'in aslında Eyyûb es-Sahtiyânî -- Yûsuf b. Mâhik aracılığıyla Hakîm b. Hizâm'dan naklettiği ifade edilmektedir.[1734] Katâde'nin Habîb b. Sâlim'den naklettiği bir hadisin devamında Buhârî'nin "Katâde'nin bu hadisi Habîb'den dinlemediğini, Hâlid b. Urfuta'dan rivayet ettiğini" belirttiği aktarılmaktadır.[1735] Diğer bir rivayette Ebû İdrîs'in Hz. Ömer'den naklettiği bir hadis verilmektedir. Ta'lîk rivayette ise Ebû İdrîs'in Hz. Ömer'den Ukbe b. Âmir aracılığıyla nakilde bulunduğu gösterilmektedir. Sonra Buhârî'den nakille Ebû İdrîs'in, Hz. Ömer'den semâ etmediği haber verilmektedir.[1736] Bir rivayetin akabinde Tirmizî, düşüncesinin bu hadisin senedinin muttasıl olmadığı yönünde olduğunu söylemektedir. Râviler arasında inkıtâın nerede olduğunu bildirmemektedir. Ancak başka bir tarikten nakledilen rivayette Ebû Hüreyre'den bu hadisi Ebû Müdle'nin naklettiğini bildirerek senedli rivayette Ziyâd et-Tâî ile Ebû Hüreyre arasında inkıtâ olduğu izlenimini uyandırmaktadır.[1737]

Bir rivayetle ilgili Muhammed b. el-Münkedir'in Abdurrahmân b. Yerbû'dan semâ etmediği belirtildikten sonra onun Saîd b. Abdirrahmân b. Yerbû' aracılığıyla Abdurrahmân b. Yerbû'dan birçok hadisi rivayet etmiş olduğu belirtilmektedir. Bu şekilde kesin bir şey söylenmemekle birlikte senedde kopukluğun olduğu yerdeki râvinin muhtemelen Saîd b. Abdirrahmân b. Yerbû olabileceğine işaret edilmektedir. Hatta muallak bir rivayette Saîd b. Abdirrahmân'ın zikredildiği bir rivayet de verilmektedir. Ancak Ahmed b. Hanbel'in bu hadisin naklinde mezkûr iki râvi arasında Saîd b. Abdirrahmân b. Yerbû'u zikredenin hata etmiş olduğunu belirten açıklaması da

[1733] Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl,* 32/383.
[1734] 1234. hadis.
[1735] 1451-1452. hadis.
[1736] 55. hadis.
[1737] 2526. hadis. İbn Hacer de onun Ebû Hüreyre'den irsâl ile naklettiğini açık bir şekilde bildirmektedir. Ayrıca bk. İbn Hacer, *Taḳrîb*, 221

verilmektedir.[1738] Diğer bir rivayette Ebü'l-Cehdam'ın İbn Abbâs'tan semâ ettiğini bilmedikleri ve onun Abdillâh b. Ubeydullâh b. Abbâs aracılığıyla bu hadisi nakletmiş olduğu söylenmektedir.[1739] Ebü'l-Cehdam -- Abdullâh b. Ubeydillâh -- İbn Abbâs tarikiyle naklettiği farklı bir içerikteki rivayetin akabinde de muallak tariklerde üç râvi zikredilerek bunların da bu hadisi senedlerinde Ebü'l-Cehdam ile İbn Abbâs arasında Abdillâh b. Ubeydullâh b. Abbâs'ı zikrederek naklettikleri gösterilmektedir.[1740]

Tirmizî'nin bazen inkıtâı kendisinin çıkarma ihtimali de akla gelmektedir. Mesela Muhammed b. Abdirrahmân b. Ebî Leylâ'nın babasından hadis dinlemediğini bildirmektedir.[1741] Bunu *es-Sünen*'deki diğer rivayetlerinde İbn Ebî Leylâ'nın, babasından birer râvi aracılığıyla nakletmiş olmasından[1742] çıkarmış olabilir. Peşpeşe gelen iki rivayette Zührî'nin Ebû Hüreyre'den rivayeti yer almaktadır; ancak Zührî'nin Ebû Hüreyre'den semâının olmadığını söylemektedir.[1743] *es-Sünen*'de Zührî, Ebû Hüreyre'den bu iki rivayet dışındaki nakillerini birer râvi aracılığıyla aktarmaktadır.[1744] Buradan zikrettiği rivayette de inkıtâın olduğunu tespit etmiş olabilir. Ancak râvilerin doğum ve vefat tarihleri başta olmak üzere hayatları hakkında bilgi sahibi olunmadan sadece rivayet karşılaştırması ile rivayetlerdeki inkıtâ kesin bir şekilde tespit edilememektedir. Tirmizî ise bu ifadelerinin çoğunda kesin ifadeler kullanmaktadır. Kimi açıklamalarında da "bize göre", "sadece şunu biliyoruz" diyerek kendi görüşlerinde kaynaklarının da etkili olduğunu göstermektedir. Bu nedenle Tirmizî'nin, açıklamalarında sahip olduğu ricâl bilgisini de kullanarak hüküm verdiğinin söylenmesi daha doğrudur.

İnkıtâ sonucu zikredilmeyen râvinin kim olabileceğine dair eserin içindeki diğer rivayetlerden ipuçları edinilebilecek durumlara şu örnek zikredilebilir: *es-Sünen*'de el-Kāsım b. Abdirrahmân'ın İbn Mes'ûd'dan hadis dinlemediği belirtilmekte,[1745] diğer bir rivayette el-Kāsım'ın ondan rivayetine "mürsel (munkatı')" denilmektedir.[1746] Ancak el-

[1738] 827-828. hadis.
[1739] 3822. hadis.
[1740] 1701. hadis.
[1741] 194. hadis.
[1742] 1485, 2741, 2741, 2880, 3553. hadis, 2662. hadisin ta'lîk kısmı.
[1743] 200-201. hadis.
[1744] 24, 147, 148 (muallak), 208 (muallak), 216, 250, 254, 297, 312, 327. hadis…
[1745] 1446. hadis.
[1746] 1270. hadis.

Kāsım'ın İbn Mes'ûd'dan babası Abdurrahmân b. Abdillâh b. Mes'ûd aracılığıyla naklettiği iki rivayeti eserinin farklı yerlerinde sunmaktadır.[1747]

Mesela bu şekilde *es-Sünen*'in farklı yerlerinde İbn Ebî Müleyke'nin (öl. 117/735), Ümmü Seleme'den doğrudan[1748] ve dolaylı[1749] rivayetlerine yer verilmektedir.[1750] Bu hadisler farklı içeriktedir ve iki türlü nakilde de inkıtâa dair bir açıklama yapılmamaktadır. Dolaylı olarak Ya'lâ b. Memlek (öl. ?) adlı bir râvi aracılığıyla naklettiği rivayetin devamında ise muallak bir rivayet verilmekte, burada aynı hadis; İbn Ebî Müleyke'nin Ümmü Seleme'den nakli olarak aktarılmakta ve muallak rivayetin daha doğru olduğu bildirilmektedir.

Tirmizî ve İbn Hacer râvinin kimliği ve senedin inkıtâı durumunda bazen farklı görüşlere sahiptir. Mesela *es-Sünen*'de Habîb b. Ebî Sâbit'in Urve'den dört rivayeti nakledilmektedir. Mizzî, Habîb'in Urve b. ez-Zübeyr'den rivayet ettiğini; ancak doğrusunun Urve el-Müzenî (öl. ?) olduğunun söylendiğini bildirmektedir.[1751] Urve el-Müzenî'nin tanıtımında da Habîb'in ondan rivayet ettiği hadisleri sıralarken bu hadisleri bildirmektedir. Süfyân-ı Sevrî'nin de Habîb'in kendilerine ancak Urve el-Müzenî'den naklettiğini söylediğini haber vermektedir.[1752] İbn Hacer de Urve el-Müzenî'nin Habîb b. Ebî Sâbit'in hocası ve mechûl bir râvi olduğunu söylemektedir.[1753] Tirmizî ise bu râviyi Urve b. ez-Zübeyr olarak değerlendirmekte ve tüm bu rivayetleri aktardığı yerlerin devamında Habîb'in ondan semâ etmediğini ifade etmektedir.[1754] Dolayısıyla bu rivayetler Tirmizî'ye göre münkatı', İbn Hacer'e göre içinde mechûl bir râvi bulundurmakla birlikte muttasıl birer rivayettir.[1755]

[1747] 2052 ve 3462. hadisler. Diğer bazı örnekler için bk. 1451-1452. hadisler; krş. 165-166. hadis.
[1748] *161. hadis.*
[1749] *2923. hadis.*
[1750] İbn Ebî Müleyke, Yaʿlâ b. Memlek ve Ümmü Seleme'den (Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 15/257), Yaʿlâ b. Memlek de Ümmü Seleme'den (Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 31/402) rivayet etmektedir.
[1751] Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 5/359. Mizzî, diğer bir yerde de Urve b. ez-Zübeyr'in öğrencilerini sıralarken Habîb b. Ebî Sâbit'i de zikretmekte ve devamında Habîb'İn ondan işitmediğinin de söylendiğini haber vermektedir (Mizzî, a.g.e., 20/14).
[1752] Mizzî, a.g.e., 20/40-41.
[1753] İbn Hacer, *Taḳrîb*, 390.
[1754] 86, 936 (2 rivayet), 3480. hadis.
[1755] 186, 1306, 1924. hadis.

1.2.6.3. Şâz ve İlletli Olmaması

Hadisin sıhhatini tespitte şâz ve illet durumunu bilme bizatihi bir hadisi senedinin kopukluk olup olmadığı, râvilerinin cerh-ta'dîl durumuna bakarak değerlendirmekten daha kapsamlıdır. Şâz ve illet durumunu tespit, ilgili hadisin diğer tariklerinin durumlarına vâkıf olmayı da gerektirmektedir. *es-Sünen*'de rivayetlerin şâz ve illetli olup olmadığı hakkında birçok yerde beyanat verilmektedir. Tirmizî'nin kendine has kullandığı "hasen" değerlendirmesindeki kriterlerinden biri de naklin şâz olmamasıdır.[1756]

es-Sünen'de -sonundaki ilel bölümü dışında- şâz kavramı kullanılmamakla birlikte rivayetin şâz oluşu çeşitli şekillerde dile getirilmektedir. Rivayetin mahfûz olmadığını belirten "leyse bimahfûz"[1757] veya "gayru mahfûz"[1758] kavramları şâz rivayetin belirtilme yollarından biridir.[1759] Örneğin mahfûz olmadığı belirtilen rivayetle ilgili senedindeki Abdurrahmân b. Zeyd b. Eslem'in zayıf bir râvi olduğu bildirilmekte, devamında "Bu hadisi merfû olarak sadece bu râvinin rivayetinden biliyoruz" denilmektedir.[1760] Diğer bir yerde biri tam, biri muallak senedli iki rivayet vermektedir. Bu rivayetlerin ilkinde İbn Aclân, tam senedli rivayette İbn Vesîme aracılığıyla; ta'lîk rivayette ise doğrudan Ebû Hüreyre'den nakletmektedir. İbn Aclân'dan nakledenler tam senedlide zayıf bir râvi olan Abdülhammîd b. Süleymân, ta'lîkte ise en üst derece ta'dîl ifadesiyle vasfedilen el-Leys b. Sa'd'dır. Râvilerin cerh-ta'dîl durumlarına değinilmemekle birlikte Buhârî'nin Abdülhamîd'in hadisini mahfûz saymayarak Leys'in hadisini "eşbeh / sahih hadise daha benzer" bulduğu ifade edilmektedir.[1761]

Zikredilen iki örnekte mahfûz ve eşbeh olmaması sebebiyle şâz olarak değerlendirilebilecek hadisler, şâzın iki farklı manasına işaret etmektedirler. İlki, sika râvilere veya kendisinden diğer sika râviye aykırı rivayet ettiği hadis; ikincisi ise hadis

[1756] Tirmizî, "'İlel", 1295.
[1757] 3525. hadis.
[1758] 12, 203, 290, 316, 592, 644, 849, 852, 1009. hadis. Buhârî (719, 815. hadis) ve Alî b. el-Medînî (203. hadis) gibi kaynaklarının da bu ıstılahı kullanmaktadır.
[1759] Bazen "Ve fi'l-bâb"da geçen sahâbînin kendisin nakledilen sened ve metni verilmeden mahfûz olmadığı söylenmektedir. Mesela bk. 12, 592. hadis.
[1760] 852. hadis. Bazen de seneddeki değil, metindeki mahfûz olmayan kullanım gösterilmektedir (849. hadis).
[1761] 1084. hadis. Diğer bir örnek için bk. 1817, 3122. hadis.

rivayetinde yanlışları doğrularından fazla olacak derecedeki hafıza bozukluğu sürekli olan râvinin rivayet ettiği hadis anlamında kullanılmaktadır.[1762]

es-Sünen'de rivayetlerdeki şâz olma durumu bazen "hata",[1763] "galat"[1764] ve "vehim"[1765] gibi ifadelerle açıklanmaktadır.[1766] Çoğunda galat,[1767] hata[1768] ve vehmin[1769] kaynaklandığı kişi de belirtilmektedir. Bu rivayetlerin doğru bulunmadığı,[1770] zayıf olarak değerlendirildiği[1771] veya terk edildiğine[1772] dair bazen açıklamalar yapılmaktadır.

"Hata" durumundan bahsedilen bir yerde metinlerinde ihtilaf bulunan bir hadisin tarikleri hakkında şu bilgiler verilmektedir: Hammâd b. Seleme'nin Eyyûb -- Nâfi' -- İbn Ömer tarikiyle naklettiği rivayet verilmekte ve "gayru mahfûz" olduğu belirtilmektedir. Doğrusunun ise Ubeydullâh b. Ömer ve diğer birçok kişinin Nâfi' -- İbn Ömer aracılığıyla naklettiği hadis olduğu beyan edilmektedir. Alî b. el-Medînî'nin de Hammâd'dan nakledilen rivayetin gayru mahfûz olduğunu belirttiği, ayrıca bu rivayette Hammâd b. Seleme'nin hata ettiğini (ehtae) belirttiği bildirilmektedir.[1773]

"Vehim" durumundan bahsedilen bir yerde bir hadisin iki tariki aktarılmaktadır. Tariklerin ilkinde Amr b. el-Hâris'in İbn Ehî Zeyneb -- Zeyneb imraetü Abdillâh, ikincisinde Amr b. el-Hâris b. Ehî Zeyneb'in Zeyneb imraetü Abdillâh'tan naklettiği görülmektedir. Sonra ilk tarikin nakledildiği Ebû Muâviye'nin rivayetinde "Amr b. el-

[1762] Sözlük-291-292. Bu ıstılahın diğer bir anlamı da sadece bir râvinin rivayet ettiği hadistir. *es-Sünen*'de buna uygun kullanımlar da bulunmaktadır. Buna "Bu rivayeti ancak onun rivayetinden biliyoruz" şeklindeki ifadelerle belirtilen rivayetler örnek verilebilir. *Ancak Tirmizî bu tür hadisleri şâz olarak değerlendirmemektedir.*
[1763] 151, 240. hadis.
[1764] 119, 3525. hadis.
[1765] 143, 452, 517, 635. hadis
[1766] Bu ifadeler "ehtae / hata etti" (151, 240), "galeta / yanlış yaptı" (3525. hadis) ve "vehime / yanıldı" şeklinde fiil formunda da gelmektedir. Tirmizî birçok yerde bu yanlışlığı belirten kavramları Buhârî (151. hadis) ve Alî b. el-Medînî (203. hadis) gibi kaynaklarından aktarmaktadır.
[1767] 119, 3525. hadis.
[1768] 151, 240. hadis.
[1769] 635. hadis.
[1770] 157, 159. hadis…
[1771] 86. hadis. Buradaki değerlendirmede "Za'afe Yahyâ el-Kattân hâze'l-hadîse cidden ve kâle şibhün lâ şey' / Yahyâ el-Kattân 'şibh ve lâ şey'" diyerek bu hadisin ciddi manada zayıf olduğunu bildirdi" denilmektedir.
[1772] 86. hadis. Bu örnekte "Terake ashâbünâ hâzâ / ashâbımız bu hadisi terk etti" denilmektedir.
[1773] 203. hadis.

Hâris, İbn Ehî Zeyneb'den" diyerek yanılgıya düştüğü (vehime), doğrusunun o kişinin Amr b. el-Hâris b. Ehî Zeyneb olduğu bildirilmektedir.[1774]

"Galat" durumundan bahsedilen bir yerde "Mahmûd b. Gaylân -- Müemmel b. İsmâîl (öl. 206/821) -- Hammâd b. Seleme -- Humeyd et-Tavîl -- Enes" senediyle merfû bir hadis aktarılmaktadır. Bu hadisin mahfûz olmadığı; sadece Hammâd b. Seleme -- Humeyd -- Hasan-ı Basrî tarikinden nakledildiği haber verilmektedir. İlgili senedde Hz. Enes yerine Hasan-ı Basrî'nin olması gerektiği gösterilmektedir. Rivayette "Enes'ten" demek suretiyle Mümmel'in yanlış yaptığı (galeta) dile getirilmektedir.[1775]

Tirmizî'nin şâz rivayeti belirtme şekillerinden biri, rivayetteki farklılıkta çoğunluğun nasıl rivayet ettiğini belirtmesidir. Çoğunluğun rivayetine aykırı olan rivayet genelde şâz durumda kalmaktadır. Çoğunluğu bazen râvilerin isimlerini açıkça zikrederek[1776] bazen de "gayru vâhid / birçoğu", "ekseru / çoğunluğu", "âmmetü / geneli", "nâs / insanlar" gibi ifadelerle bildirmektedir.

"Gayrû vâhid / Birçoğu" ifadesiyle ihtilaf olmadığı durumlarda rivayet pekiştirilmektedir.[1777] İhtilaf olan durumlarda da genelde[1778] yine mahfûz olan nakle delalet etmekte, bu rivayetin dışında kalan nakil ise şâz durumunda kalmaktadır. Tirmizî bazen "haddesenâ / bize söyledi ki" deyip bir,[1779] iki,[1780] üç[1781] veya dört[1782] hocasını zikrettikten sonra "ve gayrû vâhid / ve birçoğu" ifadesini kullandığı yerler vardır. Bir yerde hiçbir hocasını belirtmeden bu ifadeyi kullanmaktadır.[1783] Hiçbir hocasının ismini zikretmeden aktardığı bu hadisin metninde çoğunluğun "emîn" kelimesini "veya emîr" diyerek şüphe ifadesiyle zikretmesi; Mahmûd b. Gaylân'ın ise sadece "emîn" kelimesini belirtmesi sebebiyle naklinin şâz durumda kaldığı gösterilmektedir.

Bu ifadenin "Revâ gayru vâhid" tabiri ile muallak rivayetlerde kullanımı daha fazladır. "Revâhü gayru vâhid anh / Birçok kişi bu hadisi ondan rivayet etti" ifadesi yerine bazen

[1774] 636. hadis.
[1775] 3525. hadis.
[1776] 28. hadis.
[1777] 949, 1205, 1216, 1219, 1419…1758, 2665. hadis. Gayru vâhid ifadesi yerine "nâs / insanlar" kelimesi de kullanılmaktadır. Mesela bir râvi tanıtılırken "Revâ anhü Mâlik ve'n-nâs / Ondan Mâlik ve diğer kişiler rivayet etti" denilmektedir (3453. hadis).
[1778] Birçok kişi nakletmekle doğru bulunmayan rivayetler de vardır (42. hadis).
[1779] 4, 905, 1474, 1490. hadis.
[1780] 66, 524. hadis.
[1781] 430. hadis.
[1782] 268. hadis
[1783] 732. hadis.

“Ruviye hâze’l-hadîs min gayri vechin anh / Bu hadis birçok vecihten ondan rivayet edildi”[1784] ve “Ruviye fî gayri hadîs ani’n-Nebî / Hz. Peygamber’den nakledilen birçok hadiste rivayet edildi”[1785] ifadeleri de kullanılmaktadır. Mesela Muhammed b. Seleme el-Harrânî’nin Muhammed b. İshâk -- Âsım b. Ömer b. Katâde -- babası -- Katâde b. en-Nu‘mân aracılığıyla naklettiği bir hadisin devamında “Bunu Muhammed b. Seleme’den başkasının muttasıl senedle rivayet ettiğini (esnede) bilmiyoruz” demektedir. Sonra bu hadisi Yûnus b. Bükeyr ve diğer birçok kişinin Muhammed b. İshâk -- Âsım b. Ömer tarikiyle naklederken senedde Âsım’ın babası ve dedesini zikretmedikleri muallak bir tarikle gösterilmektedir.[1786] Muhammed b. Seleme sika bir râvi olmakla birlikte rivayeti tercih edilmemektedir.

“Ekseru…” ifadesinin kullanımına Kadir Gecesi’nin vaktiyle alakalı nakledilen hadis ile “Ve fi’l-bâb” kısmında zikredilen on üç sahâbî sonrası yapılan açıklamalar örnek verilebilir. Bu hadisin aktarımı sonrası metinler dikkate alınarak “Ekseru’r-rivâyât ani’n-Nebî ennehû kāle… / Resûlullah’tan nakledilen rivayetlerin çoğu onun ‘son on günün tek sayı olanlarında’ dediğidir” açıklaması yapılmaktadır.[1787] Senedli olarak merfû nakledilen bir rivayetin akabinde insanların çoğunun bu hadisi senedinde geçen sahâbî zikredilmeden mürsel naklettikleri bildirilmektedir.[1788]

“Âmmetü / geneli” ifadesinin kullanıldığı bir yer şöyledir: Önce İbn Ömer’den, Hz. Peygamber’den cemaatle namazın ferdî kılınan namazdan yirmi yedi derece daha üstün olduğunu belirttiği rivayet edilmektedir. “Ve fi’l-bâb” kısmında altı sahâbî zikredilmektedir. Devamında İbn Ömer dışında Nebî’den (s.a.s) rivayet edenlerin genelinin “yirmi beş”, İbn Ömer’in ise “yirmi yedi” dediği ifade edilmektedir. Bu bilginin ardından genelin rivayetine örnek olarak Ebû Hüreyre’nin hadisi senedli olarak aktarılmaktadır.[1789]

Çoğunluğun nakli nadiren “nâs / insanlar” kelimesiyle ifade edilmektedir: Dârimî’den nakille merfû muttasıl bir rivayet aktarılmakta; sonra Dârimî’nin “en-Nâs lâ yerfeûne hâze’l-hadîs / Diğer insanlar bu hadisi merfû nakletmiyorlar” dediği bildirilmektedir.

[1784] 2447, 2634, 2643, 2661, 2860, 2874, 2981, 3507. hadis…
[1785] 1461. hadis.
[1786] 3036. hadis.
[1787] 792. hadis.
[1788] 447. hadis.
[1789] 215. hadis.

Senedi sonuna kadar aynen" zikredip "Biz de bu hadisi bu tarikle merfû olmadığı şekilde biliyoruz" demektedir. A'meş'ten merfû nakleden Kutbe'nin sika olduğunu da belirtmekle birlikte bu rivayetinin şâz olduğuna işaret etmektedir.[1790]

Azınlığın veya bir kişinin kastedildiği "Revâ ba'zuhüm / bazıları şöyle rivayet etti" ifadesiyle de birçok yerde rivayetin şâz olduğu gösterilmektedir. Mesela bir hadisin senedinin son kısmı "Hallâd b. es-Sâib b. Hallâd -- babası" şeklindedir. Devamındaki ta'lîkte bazısının, sahâbî râviyi Zeyd b. Hâlid olarak zikrettikleri; ancak bunun doğru olmadığı dile getirilmektedir.[1791]

Birçok yerde garîb ifadeleri de rivayetin şâz olduğunu göstermektedir; ancak her garîb hadis zayıflığa delalet eden şâz durumunda değildir. Mesela "garîbün min hâze'l-vech / bu tarikten garîbdir" denen bir hadis sika râvilerin rivayetine farklı koldan gelmesi dışında senedin devamı ve metin bakımından muhalefet etmediğinde şâz olmamaktadır. Mesela Allah yolunda cihad etmenin ve gayret göstermenin faziletinin anlatıldığı bâbda iki hadis nakledilmektedir. Ebû Hüreyre'den nakledilen ilkinde ancak usanmadan geceleri namaz, gündüzleri oruçla geçirmenin Allah yolunda gayret göstermeye denk olabileceği ifade edilmekte ve hadisin hasen sahîh olduğu belirtilmektedir. Hz. Enes'ten nakledilen ikincisinde Allah yolunda cihad edenin Allah'ın güvencesinde olacağı, canı alınırsa Cennet'e varis kılınacağı, memleketine dönme imkânı verilirse sevap veya ganimetlerle döneceği ifade edilmektedir.[1792] Bu hadis için "O, bu tarikten sahîh garîbdir" denilmektedir. İlk senedden bağımsız bir rivayet olması benzer bir tarikinin olamaması sebebiyle isnadı cihetinden garîbdir; ancak zayıf bir râvisi olmaması ve sika birinin rivayetine de aykırı olmaması sebebiyle şâz olduğu söylenemez.

Garîb kavramı gibi "lâ na'rifühû illâ min hadisi…/ bunu ancak onun rivayetinden biliyoruz" ifadeleri de birçok yerde şâz olma durumunu göstermektedir. Bu açıklamaların yapıldığı rivayetin karşısında bulunan rivayetler çoksa ve isnadca kuvvetliyse şâz durumu gerçekleşmektedir. Ama karşısında bir rivayet varsa ve derecesi aynı veya daha düşükse şâz durumu olmamaktadır. Bu ifadelerin *es-Sünen*'de "şâz" durumunda kullanımına şunlar örnek verilebilir:

[1790] 2586. hadis.
[1791] 829. hadis.
[1792] 1620. hadis. Diğer bazı örnekler için bk. 210, 362, 480, 1659, 1699. hadis.

Bir yerde Saîd b. Âmir'in Şu'be'nin naklettiği rivayetin ardından "Lâ na'lemü ehaden revâhü anhü misle hâzâ gayruh / Filandan başka bu hadisi ondan bu hadisteki gibi rivayet eden hiçbir kimseyi bilmiyoruz" ifadesi kullanılmaktadır. Sonra Şu'be'nin ashâbıın bu hadisi Şu'be'den naklettikleri senedin nasıl olduğu belirtilmekte, Saîd'in zikrettiği senedin şâz olduğuna işaret edilmektedir.[1793] Ebû Hamza'nın Abdülazîz b. Rufey'dan naklettiği merfû muttasıl bir hadisin akabinde "Lâ na'rifühû (hadîse…) misle hâzâ illâ min hadisih / Bu hadisi filanın naklinden başka bunun gibi bilmiyoruz." denilmektedir. Devamında bu hadisi Abdülazîz'den rivayet eden birçok kişinin senedde sahâbî râviyi zikretmeden mürsel naklettikleri ve bunun daha doğru olduğu ifade edilmektedir.[1794]

Tirmizî'nin elindeki verilere göre garîb olmakla birlikte garîb olmayan hadisler de vardır. Mesela Tirmizî garîb olduğunu belirttiği bir hadisin akabinde "Lâ na'rifühû illâ min hadisi Şerîk / Bunu sadece Şerîk'in tarikinden biliyoruz" demektedir. Ancak Buhârî aracılığıyla Alî b. el-Medînî'nin "Ve kad revâhü gayru Şerîk / Şerîk dışında birçok kişi de rivayet etti" dediğini de aktarmaktadır.[1795]

Hadislerdeki gizli kusuru ifade eden illet durumunu belirten terimlere de *es-Sünen*'de yer verilmektedir. Mesela *es-Sünen*'de illet durumu vaki olan birçok hadis ele alınmakta ve bunlarla ilgili değerlendirmeler yapılmaktadır. Bu değerlendirmelerin dışında bazen "ma'lûl / illetli" ıstılahıyla hadislerdeki illet durumu bildirilmektedir. Mesela Ebû Saîd el-Eşec -- Eş'as b. Abdirrahmân -- Mücâlid tariki aracılığıyla Şa'bî'nin Câbir b. Abdillâh'tan, el-Hâris'in de Hz. Alî'den naklettiği bir hadis birlikte zikredilmektedir. Hz. Alî ve Câbir b. Abdillâh'tan nakledilen bu hadisin "ma'lûl bir hadîs" olduğu belirtilmektedir. Senedinin kâim / sağlam olmadığı; zira iki tarikin de senedinde yer alan Mücâlid'in Ahmed b. Hanbel'in de dahil olduğu bazı ilim ehlince zayıf görüldüğü haber verilmektedir. Abdullâh b. Nümeyr'in naklettiği Mücâlid -- Şa'bî -- Hz. Câbir -- Hz. Alî tarikli bir hadis de verilmekte, devamında -illetli olan bu hadisin senedini daha da karıştıran- Abdullâh b. Nümeyr'in bu nakilde yanılmış olduğu söylenmektedir. Sonuçta bu hadisin Şa'bî aracılığıyla Hz. Câbir'den nakledilen tarikinin daha doğru olduğu ifade edilmektedir. Bu tercih bu hadisin sika hâfız râvilerden Mugīre ve İsmâîl

[1793] 694. hadis.
[1794] 1371. hadis.
[1795] 1495. hadis.

b. Ebî Hâlid'in de içinde bulunduğu birçok kişi tarafından Şa'bî -- el-Hâris -- Hz. Alî tarikinden rivayet edildiği belirtilerek delillendirilmektedir.[1796]

İlletli olan diğer bir merfû hadisin senedi ise şu şekildedir: Ebü'l-Velîd ed-Dımaşkī -- el-Velîd b. Müslim -- Sevr b. Yezîd -- Recâ b. Hayve -- Kâtibü'l-Mugīre -- Mugīre b. Şu'be. Resûlullah'ın mestin altına ve üstüne meshettiğinin belirtildiği bu hadisin devamında bu şekilde yapmanın ashâb, tâbiûn ve sonralarındaki Mâlik, Şâfiî ve İshâk b. Râhûye gibi fukahâdan birçoğunun kavli olduğu bildirilmektedir. Senedinde zayıf bir râvinin de bulunmadığı, sahâbeden itibaren birçok âlimin kavlinin buna göre olduğu bildirilen ilgili hadisteki gizli kusur şu şekilde açıklanmaktadır: "Bu, ma'lûl / illetli bir hadistir. Zira bu hadisi el-Velîd b. Müslim'den başkası Sevr b. Yezîd'e isnad etmedi." Bu açıklamanın akabinde Ebû Zür'a ve Buhârî'nin de bu hadisin sahih olmadığını belirtip gerekçe olarak İbnü'l-Mübârek'in bu hadisi Sevr'den, Sevr'in Recâ b. Hayve'den, Recâ'nın da "huddistü an Kâtibi'l-Mugīre / Kâtibü'l-Mugīre'den bana söylendi" diyerek naklettiğini, Kâtibü'l-Mugīre'nin de Mugīre'yi zikretmeden doğrudan Nebî'den mürsel olarak rivayet ettiğini söyledikleri bildirilmektedir.[1797]

Bazen yanılmanın nerede ve kim tarafından meydana geldiğinin belirtilmesiyle illet durumuna işaret edilmektedir. Süfyân-ı Sevrî'nin Seleme b. Küheyl -- Hucr b. Anbes -- Vâil b. Hucr aracılığıyla Allah Resûlü'nden bir nakli verilmektedir. Şu'be'nin de bu rivayeti aynı tarikle; ancak Hucr b. Anbes ile Vâil b. Hucr arasında Alkame b. Vâil'i zikrettiği ifade edilmektedir. Buhârî'nin Süfyân-ı Sevrî'nin naklini daha doğru bulduğu ve Şu'be'nin ilgili hadiste birkaç yerde hata ettiğini söylediği aktarılmaktadır. Buhârî, Şu'be'nin hatalarını hadisin senedinde Alkame'yi ilave etmesi ve Hucr b. Anbes'i de Hucr Ebi'l-Anbes şeklinde zikretmesi şeklinde ifade etmektedir.[1798] Alkame, babası Vâil'den sema etmekle birlikte Hucr'ün Alkame'den hadis dinlediği söylenmemektedir.[1799]

es-Sünen'de birçok rivayette tarikler arasındaki ihtilaf durumuna değinilmektedir. İhtilaflara bazen "Kad hâlefe fülânen fî rivâyetih / O, rivayetinde filana muhalefet etmiştir",[1800] "Kad hûlife fülân fî hâze'l-hadîs / Bu hadiste filana muhalefet

[1796] 1119. hadis.
[1797] 97. hadis.
[1798] 248. hadis
[1799] Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 5/474.
[1800] 587. hadis.

edilmiştir",[1801] "Hılâfü mâ ruviye anh / Ondan rivayet edilene muhalif",[1802] "Leyse bimuhâlif li'l-hadîs / Bu hadise muhalif değil"[1803] ifadeleriyle temas edilmektedir. Birçok yerde ise "ihtilaf" ve "muhalefet" gibi kavramlar kullanılmadan ihtilaflı nakiller incelenmektedir.[1804] İhtilafların çözümüne yönelik değerlendirmeler yapılmaktadır.[1805]

Bazı ihtilaflı rivayetler ızdırab derecesindedir. Hadislerin birbirine, özelliklerinin eşit durumda olması sebebiyle biri diğerine tercih edilemeyecek veya birbiriyle uzlaştırılamayacak şekilde aykırı olmasını ifade eden "ızdırâb"[1806] durumu, hadisteki en büyük problemlerden biridir. Hadiste "ızdırâb" olma durumunu Tirmizî bazen kendi ifadeleriyle,[1807] bazen de hocalarından nakille[1808] belirtmektedir.[1809]

es-Sünen'de ızdırâb olduğu belirtilen nakillerden biri Hz. Enes'ten aktarılan bir hadistir. İlgili bâbda en doğru ve en iyi rivayet olduğu belirtilen Hz. Enes'in hadisinin akabinde "Ve fi'l-bâb" kısmında dört sahâbî zikredilmektedir. Bu sahâbîlerden biri olan Zeyd b. Erkam'ın (öl. 68/688) hadisinde ızdırâb olduğu ifade edilmektedir. Her biri de sika hâfız olan dört râvinin Katâde'den farklı şekillerde naklettikleri tariklerde ızdırâb durumu olduğu gösterilmektedir. Bu râvilerden Saîd b. Ebî Arûbe, Katâde -- el-Kāsım b. Avf -- Zeyd b. el-Erkam; Hişâm ed-Destevâî, Katâde -- Zeyd b. Erkam; Şu'be, Katâde -- en-Nadr b. Enes -- Zeyd b. Erkam; Ma'mer ise Katâde -- en-Nadr b. Enes -- Enes b. Mâlik tarikiyle bu hadisi nakletmektedir. İçinden çıkılması ve tercihte bulunulması zor bir durum olan bu hadisi Tirmizî, Buhârî'ye sorduğunu, onun da Katâde'nin Zeyd b. Erkam ve Enes b. Mâlik'in ikisinden topluca rivayet etmesinin muhtemel olduğunu belirttiğini aktarmaktadır.[1810]

[1801] 55, 629, 946. hadis.
[1802] 184. hadis.
[1803] 117. hadis.
[1804] 207, 658, 756. hadis. Bir hadis Hişâm b. Urve -- babası -- Hz. Âişe -- Hz. Peygamber, Hişâm b. Urve -- babası -- Hz. Peygamber, Hişâm b. Urve -- Avf b. el-Hâris -- Rumeyse bint el-Hâris -- Hz. Peygamber tarikinden nakledilmektedir. Sonra bu hadis Hişâm b. Urve'den çeşitli rivayetlerle (rivâyâtün muhtelife) nakledilmiş bir hadis olduğu belirtilmekte, her birinin doğru olma ihtimalinden bahsedilmemekte, herhangi birini tercih eden ifade kullanılmamaktadır (3879. hadis).
[1805] 117, 737, 2691. hadis.
[1806] Aydınlı, *Hadis Istılahları Sözlüğü,* 121.
[1807] 5, 17, 55, 1451-1452, 2091, 2741. hadis.
[1808] 1177. hadis. Bu, Buhârî'den nakille yapılan değerlendirmedir.
[1809] Izdırâb kavramı bunların bazısında isnad (5, 55, 1451-1452. hadis), bazısında doğrudan hadis (17, 1177, 2091, 2741. hadis) için kullanılmaktadır.
[1810] 5. hadis. İbn Ebî Müleyke'nin bir senedli tarikte Abdullâh b. ez-Zübeyr'den naklettiği hadis sonrası ta'lîk nakilde birçok kişinin İbn Ebî Müleyke aracılığıyla el-Misver b. Mahrame'den rivayet ettiği

Zikredilen bir hadis için Ebû İshâk'tan Ebû Ubeyde -- Abdullâh b. Mes'ûd, Alkame -- Abdullâh b. Mes'ûd; Abdurrahmân b. el-Esved -- babası el-Esved b. Yezîd -- Abdullâh b. Mes'ûd; Abdurrahmân b. Yezîd -- el-Esved b. Yezîd -- Abdullâh b. Mes'ûd tarikiyle nakledildiği aktarılmaktadır. Tirmizî bu hadislerde ızdırâb olduğunu belirtmektedir. Dârimî'ye Ebû İshâk'tan nakledilen bu hadislerden hangisinin daha doğru olduğunu sorduğunu; ancak onun bu konuda hiçbir hüküm vermediğini belirtmektedir. Buhârî'ye de aynı suali yönelttiğini, onun da hiçbir hüküm vermediğini söylemektedir. Ancak Ebû İshâk -- Abdurrahmân b. el-Esved -- babası el-Esved b. Yezîd -- Abdullâh b. Mes'ûd tarikinden nakledilen hadisi *el-Câmi'* adlı eserine koyması sebebiyle Buhârî'nin bu tariki doğruya daha benzer (eşbeh) bulduğu tahmininde bulunmaktadır. Tirmizî kendisine göre ise Ebû İshâk -- Ebû Ubeyde -- Abdullâh b. Mes'ûd tarikiyle nakledilen rivayetin daha doğru olduğunu belirtmektedir. Gerekçe olarak bu hadisi Ebû İshâk'tan İsrâîl ve Kays'ın naklettiğini bildirmekte; ayrıca İsrâîl'in Ebû İshâk'ın rivayetlerini Ebû İshâk'tan nakleden diğerlerinden daha iyi ezberlemiş ve korumuş (ehfaz) biri olduğunu ifade etmektedir.[1811]

Bir hadisi tam senedli tarikinde Nûh b. Kays, Amr b. Mâlik -- Ebü'l-Cevzâ' -- İbn Abbâs, muallak tarikinde ise Ca'fer b. Süleymân, Amr b. Mâlik -- Ebü'l-Cevzâ tarikiyle Allâh Resûlü'nden nakletmektedir. Cerh-ta'dîl durumlarına değinilmemekle birlikte bu tariklerde medâr râvi Amr b. Mâlik'ten nakleden Nûh b. Kays ve Ca'fer b. Süleymân aynı derecede bulunan güvenilir râvilerdir. Bu tariklerin naklinin akabinde İbn Abbâs zikredilmeden mürsel nakledilen rivayetin daha sahih olmaya Nûh'un rivayetinden daha benzer (eşbeh) olduğu ifade edilmektedir.[1812]

Tedlis de hadis ilminde önemli kusurlardan biridir. Mesela bir rivayette Ömer b. Alî'nin Hişâm b. Urve'den naklettiği merfû bir rivayet, senediyle verildikten sonra muallak rivayetlerde Müslim b. Hâlid (öl. 179/795 c.) ve Cerîr b. Abdilhamîd'in (öl. 188/804) de bu hadisi Hişâm'dan naklettiği haber verilmektedir. Ancak Cerîr'in rivayetinde tedlis yaptığı ve -Hişâm'ın öğrencisi olmakla birlikte-[1813] bu hadisi ondan dinlemediğinin söylendiği aktarılmaktadır. Buhârî'nin bu hadisi Ömer b. Alî tarikinden garîb bulduğu,

---

bildirilmektedir. Sonra İbn Ebî Müleyke'nin ikisinin de rivayet etmesinin muhtemel olduğu söylenmektedir (3869. hadis).

[1811] 17. hadis.

[1812] 3122. hadis.

[1813] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 4/542.

tedlis görüp görmediği sorusuna ise görmediği şeklinde cevapladığı dile getirilmektedir.[1814] Diğer bir yerde de Süfyân b. Uyeyne'nin ilgili hadisi Zührî'den bazen doğrudan bazen iki râvi (Vâil b. Dâvûd -- oğlu tariki) aracılığıyla naklettiği bildirilerek tedlis yaptığı bildirilmektedir.[1815]

Bazı rivayetlerde tedlîs kavramı kullanılmadan da tedlîs durumuna işaret edilmektedir. Mesela bir rivayette Süfyân b. Uyeyne, hadisin râvilerinden Abdülkerîm b. Ebi'l-Muhârik'in Hassân b. Bilâl'dan tahlil hadisini dinlemediğini söylemektedir.[1816] Abdülkerîm b. Ebi'l-Muhârik, Hassân b. Bilâl'in öğrencilerinden olmakla birlikte[1817] dinlemediği bu hadisi hocasından aktarması rivayetin tedlîs içeren müdelles bir rivayet olmasına sebep olmaktadır.

1.2.6.4. Hadislerin Değerlendirilmesi

Tirmizî hadisi sübut ve delaleti açısından değerlendirmektedir. "Sübût" ile hadisin varlığı ve sıhhatinin tespit edilmesi; "delalet" ile makbul hadisin doğru bir şekilde anlaşılması hedeflenmektedir. Sübût ve delaleti yönünden kuvvetine göre hadisle amel edilme durumu belirginleşmektedir.

es-Sünen'de rivayetin sübûtuna yönelik sabit olup olmadığı,[1818] aslının bulunup bulunmadığına[1819] yönelik açıklamalar yapılmaktadır. Ancak bu ifadelerle genelde uydurma rivayetten ziyade rivayetin hüccet olma vasfına sahip olmama ve zayıf olma durumu kastedilmektedir. Mesela bu konuda İmam Şâfiî'den nakledilen bir açıklama şöyledir: "Umre sünnettir. Onun terkine ruhsat veren hiçbir kimse ve rivayet bilmiyorum. Umrenin tetavvu' / nafile olduğuna dair de sabit bir şey yoktur; buna yönelik Hz. Peygamber'den zayıf bir isnadla rivayette bulunulmuştur; ancak bunun gibi

[1814] 1286. hadis. Diğer bir tedlis örneği için bk. 3475. hadis.
[1815] 1095. hadis. Süfyân b. Uyeyne'nin hem Zührî'den hem de Vâil b. Hucr'den doğrudan da naklettiğine dair bk. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 11/182. Süfyân b. Uyeyne'nin tedlis yaptığı diğer bir hadis için bk. 3662. hadis: Senedde Zâide'yi bazen belirtmekte, bazen belirtmemektedir.
[1816] 30. hadis.
[1817] Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 18/260.
[1818] "kad sebete / sâbit olmuştur" ve "lem yesbüt / sabit olmadı" gibi ifadelerle hadisin sübutuna dair açıklamalar yapılmaktadır: 256, 1145. hadis. Bu açıklamaların ilki Abdullâh b. el-Mübârek, ikincisi Şâfiî'ye aittir.
[1819] 694, 1775, 2762, 3061. hadis. Bu örneklerin ilk ikisinde "Lâ na'lemü/na'rifü lehû aslen min hadîsih / bu hadisin şunun tarikinden aslı olduğunu bilmiyoruz/tanımıyoruz" denilmektedir. Üçüncüsünde "Lâ a'rifü lehû hadisen leyse lehû asl / Onun aslı olmayan hiçbir hadisini bilmiyorum" ifadesiyle değerlendirilen bir râvi için bk. 2762. hadis. Dördüncüsünde hem merfû hem de mevkūf nakledilen bir hadisin aktarımından sonra "lâ na'rifü li'l-hadîsi'l-merfû aslen / Merfû hadisin hiçbir aslını bilmiyoruz" (3061. hadis).

bir hadisle hüccet olmaz. İbn Abbâs'ın ise umrenin vacip olduğunu belirttiği bize ulaşmıştır."[1820] Şâfiî'den diğer bir yerde "Birva ' bint Vâşık'ın hadisi sabit olsaydı hüccet olurdu" ifadesi aktarılmaktadır. Ancak Mısır'a gittiğinde bu kavlinden dönerek sabit olmaz dediği hadisi benimsediğinin rivayet edildiği belirtilmektedir.[1821]

es-Sünen'de senedi muttasıl, râvileri adalet ve zabt sahibi olan, şâz ve illeti olmayan hadislere yer verilmeye çalışılmaktadır. Bu şartlara aykırılık varsa bunlar gösterilmektedir. Rivayeti sened veya metin açısından destekleyen veya desteklemeyen rivayetlere de yer verilmektedir. "Tâbea / mutâbaat edip uydu"[1822] ve "lem yütâbi' / mutabaat etmeyerek uymadı",[1823] şeklinde bir rivayetin diğerini destekleyici mütâbîsi olup olmadığı hakkında bilgi verilmektedir.[1824] Birçok yerde ise mütâbî rivayetler bu kavram kullanılmadan zikredilmektedir.[1825] "Kad hâlefe fülânen fî rivâyetih / O, rivayetinde filana muhalefet etmiştir"[1826] ve "leyse bimuhâlif li'l-hadîs / Bu hadise muhalif değil"[1827] şeklindeki ifadelerle de rivayetler arasında ihtilaf olup olmadığı gösterilmektedir.

"Ve fi'l-bâb" kısmında zikredilen birçok sahâbînin rivayeti ise hadisi sahâbî tabakasında desteklemeyi ifade eden şâhit hükmündedir. *es-Sünen*'de "Ve fi'l-bâb" kısmında zikredilen birçok sahâbînin rivayeti de senediyle birlikte aktarılmaktadır. Mesela naklettikleri hadis sayısının fazla olması vesilesiyle Hz. Âişe[1828] ve Hz. Enes[1829] şâhit olarak rivayetine çokça başvurulan sahâbîlerdendir. Senedli olarak zikredilen şâhid rivayetler de vardır.[1830]

[1820] 931. hadis
[1821] 1145. hadis.
[1822] 17, 2896. hadis.
[1823] 1365. hadis.
[1824] 17. hadis. "lâ yütâba' / mutabaat edilip uyulmaz" ifadesiyle ravilerin genel olarak veya bazı rivayetlerinin mütâbî olarak kullanulıp kullanılamayacağına da değinilmektedir (2918, 3092, 3429, 3516, 3525. hadis).
[1825] 5-6, 13, 18, 25-26, 35, 45-56, 94. hadis…
[1826] 587. hadis.
[1827] 117. hadis.
[1828] 242, 447, 462, 560, 562, 670, 736, 883, 1028,1066, 1088, 1101, 1146, 1754, 1865, 1912, 2015, 2073, 2103, 2838. Bunların dışında Mustafâ Elbânî ve Meârif Baskılarında 1942. hadiste zikredilen sahâbî aynı babda 1943. hadisin devamındaki "Ve fi'l-bâb"da belirtilmekle birlikte Risâle Baskısında burada zikredilen diğer örneklerdeki gibi önce "Ve fi'l-bâb"daki, sonra rivayetli kısımdakinin zikredildiği şekliyle bulunmaktadır.
[1829] 155, B542, 581, 588, 661, 689, 768, 970, 1009, 1227, 1273, 1690, 1802, 2241, 2338, 2660, 3696
[1830] 1904, 1987, 2074. hadis…

Değerlendirmeler sonucunda hadis makbul görüldüğünde hasen,[1831] hasen sahîh,[1832] hasen garîb,[1833] sahîh garîb,[1834] hasen sahîh garîb;[1835] makbul görülmediğinde "lâ yesıh",[1836] "leyse bisahîh",[1837] "zayıf",[1838] "münker",[1839] "leyse bişey""[1840] gibi kavramlar kullanılmaktadır. Bu değerlendirmeler bazen doğrudan bu rivayetler için, bazen -yine rivayeti etkilemekle birlikte- senedleri için yapılmaktadır. Hadis değerlendirmelerinde hassas davranan Tirmizî'nin doksan altı farklı ifade kullandığı söylenmektedir.[1841]

es-Sünen'de birçok yerde ise hadislere hüküm verilmemektedir. Mürsel halini daha doğru bulduklarının hiçbirinde -- râvileri sika bile olsa- ne mürsele ne de muttasıla bir hüküm belirtmemektedir.[1842] Hüküm verilmeyen bazı rivayetlerin ise sebebi anlaşılamamaktadır. Mesela şu rivayetler arasında hem sened hem metin yönünden farklılık bulunmaktadır: Abdullâh b. es-Sabbâh el-Attâr -- Mahbûb b. el-Hasen -- Hâlid el-Hazzâ' -- Muhammed b. Sîrîn -- Ebû Hüreyre tarikiyle Hz. Peygamber'in "Kim Müslüman kardeşine silah doğrultarsa melekler ona lanet eder." buyurduğu aktarılmaktadır. Sonra "Eyyûb, Muhammed b. Sîrîn'den, o da Ebû Hüreyre'den bunun benzerini Hz. Peygamber'i zikretmemesi sebebiyle ref' etmeden rivayet etti ve metinde 'anne-babasından kardeşi de olsa" kısmını ilave etti" denilmektedir. Akabinde muallak verilen bu senedin baş kısmı ifade edilmektedir: "Bize Kuteybe böyle söyledi ve dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd, Eyyûb'den nakille bunu söyledi." Burada hem seneddeki merfû-mevkūf farklılığına hem de mevkūf rivayetin metnindeki ilave kısma işaret edilmektedir. İlk rivayetten sonra bu tarikten hasen sahîh garîb denilmektedir. Bu ifade Hâlid el-Hazzâ tarikinden garîb bulunduğu belirtilerek açılmaktadır. Senedlerin birleştiği Muhammed b. Sîrîn'e kadar olan tariki ilkinden daha kuvvetli olan ikinci hadisten sonra ise bir hüküm belirtilmemektedir. Mesela Muhammed b. Sîrîn'den

[1831] 421, 424, 429. hadis.
[1832] 418, 432, 433. hadis.
[1833] 427, 448, 470. hadis.
[1834] 1620, 1659. hadis.
[1835] 428, 449, 480. hadis.
[1836] 57. hadis.
[1837] 97. hadis.
[1838] 789. hadis.
[1839] 2699. hadis.
[1840] 42. hadis.
[1841] Hamş, *et-Tirmizî ve Menhecüh,* 1/365-371, Martı, "Tirmizî'nin Zevaidi", 11.
[1842] Muttasıl hâline göre daha doğru denen Mürsel rivayetlerin muttasıl halinin hasen (278, 1345, 1605, 1896, 2543. hadis), sahîh (1371M1R1, 1771, 1851MR, 1904M2R2. hadis), zayıf (466, 1192, 1709, 1771, 2948. hadis) vasıflı olanları da vardır.

rivayet eden ilkinde Hâlid el-Hazzâ iken ikincisinde daha sika bir râvi olan Eyyûb es-Sahtiyânî'dir.[1843]

Tirmizî çok kullanması sebebiyle kendisiyle özdeşleşen "hasen", "hasen sahîh"[1844] gibi[1845] kavramları Buhârî gibi bazı kaynaklarının da kullandıklarını göstermektedir. Sahih hadisin hasen hadisten üstün olduğu açıktır. Bu, Tirmizî'nin bazı rivayet değerlendirmelerinde de görülmektedir. Mesela senedi muttasıl rivayetlerin sahîh olmadığını belirten Tirmizî bazen bu hadisler için "hasen" demektedir.[1846] Hocası Buhârî'nin de münkatı' hadise hasen diyebildiğini aktarmaktadır.[1847] Kendisinin "hasen garîb" olarak değerlendirdiği bir hadisin devamında ise ehl-i hadisin, bu hadisi bir râvisinin "leyse bi'l-hâfız" olduğunu belirterek sahîh bulmadıklarını ifade etmektedir. Bu hadisi o zayıf râvi yerine sika hâfız bir râvinin de naklettiğini muallak olarak belirtmekte; ancak ehl-i hadise göre bunun da sahîh olmadığını söylemektedir.[1848] *Tirmizî'nin hasen hadis şartları açısından bakıldığında ilki Tirmizî'nin hasen hadis şartında senedin muttasıl oluşunu şart koşmadığı, ikincisinde ise râvinin yalancılıkla itham edilmemiş olması ve başka bir tarikle desteklemesi ve şâz olmaması sebebiyle şartına uygun olduğu söylenebilir.*

"Ceyyid" ve "kavî" terimlerini "sahih" yerinde kullanmaktadır.[1849] Ancak bu kavramların "hasen lizâtih"ten üstün olmakla birlikte sahih derecesine ulaştıklarında tereddüdün de vaki olduğu ve bu nedenle derecelerinin sahîhten biraz düşük olduğu da ifade edilmektedir.[1850] *es-Sünen*'de bu kavramlar "cevvede" ve "kavvâ" fiilleriyle de kullanılmaktadır. "Cevvede" fiili sadece isnadda geçen râvilerden biri zikredilerek "o râvi iyi ve sağlam rivayet etti" manasında kullanılmaktadır.[1851] Senedde geçmeyen münekkit açıklamalarında da tashih (sahhaha) kelimesindeki gibi "sahih kabul etti", "sahîh olduğunu söyledi" manasındaki gibi "iyi ve sağlam kabul etti" anlamı verilecek

[1843] 2162. hadis.
[1844] 128, 3235. hadis. 128. hadiste Buhârî ve Ahmed b. Hanbel, 3235. hadiste Buhârî ilgili hadisleri "hasen sahîh" olarak değerlendirmektedir.
[1845] Eşbeh (17. hadis), evlâ ve eşbeh (157. hadis), eşbeh ve esah (296. hadis) kavramlarını Buhârî de kullanmaktadır.
[1846] Babının tek hadisi olan 1519. rivayete "hasen garîb" denilip devamında isnadının muttasıl olmadığı, senedde Hz Alî'den önceki râvinin Hz. Alî'ye erişmediği haber verilmektedir.
[1847] 814. hadis.
[1848] 1775. hadis.
[1849] Süyûtî, *Tedrîbü'r-râvî*, 1/91; "el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ", 7/130.
[1850] Süyûtî, *Tedrîbü'r-râvî*, 1/91; Mübârekpûrî, 1/399
[1851] 87, 92, 1188, 2187. hadis.

bir durum yoktur. Mesela Ahmed b. Hanbel "Bu konuda isnadı ceyyid olan bir hadis bilmiyorum" açıklamasında bulunmakta; Buhârî, bir hadiste seneddeki râvilerden birini zikrederek "O râvi iyi ve sağlam rivayet etti (cevvede)" demektedir.[1852]

"Kavvâ" fiiiliyse bir râvinin durumunun belirtilenden kuvvetli olduğunu belirtmek için kullanılmaktadır. Mesela zayıf denilen bir râvi hakkında Buhârî'nin, diğer münekkitlerinin aksine "mukāribü'l-hadîs" diyerek onun durumunu kuvvetlendirdiği ifade edilmektedir.[1853] "Sahhaha" fiiline benzer şekilde "kuvvetli kabul etti" manası verilmemekte, diğer değerlendirmelere nazaran nisbî olarak kuvvetlendirdiği ifade edilmektedir. Zira mukāribü'l-hadîs kavramı sika teriminden düşük bir ta'dîl derecesidir.[1854]

İsnadı için "ceyyid / iyi ve sağlam" denilen hadisler için hasen sahih[1855] başta olmak üzere esahhu şey'in fî hâze'l-bâb,[1856] hasen sahîh garîb[1857] ve hasen[1858] değerlendirmesi yapılmaktadır. Ahmed b. Hanbel'in "Bu konuda isnadı ceyyid bir hadis bilmiyorum" dediği babda zikredilen rivayet için ise bir hüküm verilmemektedir.[1859]

es-Sünen'de sahih, hasen gibi kavramlar bazen "esahh" ve "ahsen" şeklinde ism-i tafdîl sigasıyla kullanılmakta ve kullanımdan rivayet karşılaştırmalarında yararlanılmaktadır. "Esahhu şey fî hâze'l-bâb / Bu bâbda zikredilen en sahîh şey",[1860] "Ahsenü şey ruviye fî hâze'l-bâb / Bu bâbda zikredilen en iyi şey",[1861] "lem yürva hadîsüh ahsene mimmâ revâ fülâh / Onun hadisi filanın rivayetinde daha güzel rivayet edilmedi",[1862] "Rivâyetü fülân ahsen min rivâyeti fülân / Bunun rivayeti şunun rivayetinden daha iyi",[1863]

[1852] 717. hadis.
[1853] 199. hadis. Tenkit edilen diğer bir râvi hakkında da Buhârî'nin "hasenü'l-hadîs" diyerek durumunu kuvvetlendirdiği diğer bir râvi hakkında bk. 2697. hadis.
[1854] Ref, 70-82.
[1855] 92, 717, 2187. hadisler.
[1856] 87. hadis.
[1857] 1188. hadis.
[1858] 66. hadis.
[1859] 25. hadis.
[1860] 84, 289. hadis. Bu ifadeyi Buhârî (30. hadis) ve Ahmed b. Hanbel (774. hadis) gibi kaynakları da kullanmaktadır.
[1861] 1181. hadis. "Ve fi'l-bâb"da 5 sahâbî daha zikredilmektedir. Ancak senedli rivayette İbn Amr'dan nakledilen hadis için hasen sahîh denmekte, devamında "Bu bâbda zikredilen en iyi şey" olduğu ifade edilmektedir. Diğer bazı örnekler için bk. 85, 90, 92, 96. hadisler… Buhârî'nin bu şekildeki kullanımı için bk. B: ahsenü şey' fî hâze'l-bâb.
[1862] 66. hadis.
[1863] 528-529. hadis. Medâr râvi zayıftır. Ancak ondan nakledenlerden ahsen bulunan rivayetteki sika, diğer rivayetteki zayıf bir râvidir.

"Ruviye biisbâdin esahh min hâze / Bundan daha sahîh bir isnadla rivayet edildi"[1864] şeklinde ifadelere yer verilmektedir.

Tirmizî bazen kullandığı "eşbeh / daha benzer"[1865] kavramını bir yerde "eşbehe en yekûne sahîhan / doğruya daha benzer" diyerek[1866] açıklamaktadır. Birkaç yerde "eşbeh bi'l-ittibâ" diyerek "ittibaya daha uygun" anlamında kullanılmaktadır.[1867] Bir yerde Buhârî'nin, iki kişinin naklettiği bir rivayeti karşılaştırırken kullandığı şu ifadede eşbeh kavramı münkerin zıttı gibi kullanılmaktadır: "Kāle Muhammed: 'Hadîsü'l-Leys eşbeh' ve lem yeudde hadîse Abdilhamîd mahfûzan" / "Abdülamîd'İn rivayetini mahfûz saymayarak 'Leys'in rivayeti doğruya daha benzerdir' dedi."[1868]

"Ceyyid" kavramının ism-i tafdîli olan "ecved" kavramından bazı hadis değerlendirmelerinde yararlanılmaktadır. Tirmizî bazı rivayetlerin akabinde "esahh ve ecvedü isnaden",[1869] "ecvedü isnaden ve esahh",[1870] "ecvedü isnaden ve eşher"[1871] veya sadece "ecvedü isnaden"[1872] tabirlerini kullanmakta ecved tabirini isnâd ile birlikte belirtmektedir. Süfyân b. Uyeyne ise bu ıstılahı Süfyân-ı Sevrî'nin naklettiği bir hadis için kullanmaktadır.[1873] Tirmizî "ceyyid" ıstılahının kendisini ise hem isnad[1874] hem de hadis[1875] için kullanmaktadır.

"Kavî" kavramının ism-i tafdîli olan "akvâ" kavramından da rivayet karşılaştırmalarında istifade edilmektedir. Hıfzı yönünden tenkit edilen zayıf bir râviden aktarılan bir rivayetin akabinde; aynı sahâbîye ulaşan ve zayıf bir râvisi bulunmayan bir tarik nakledilmektedir. Sonra Buhârî'nin bu rivayetin ilkinden daha kuvvetli olduğunu söylediği bildirilmektedir.[1876] Şâfiî'den bir konuda "rivayetlerin en kuvvetlisi şudur"

[1864] 2860. hadis.
[1865] 1102. hadis.
[1866] 3112. hadis. Diğer bir yerde bu ifadeyi "eşbehe en yekûne esah / daha doğruya daha benzer" şeklinde zikretmektedir (3122, 3571. hadis).
[1867] 353. hadis.
[1868] 1084. hadis.
[1869] 33. hadis.
[1870] 238. hadis
[1871] 357. hadis.
[1872] 1144. hadis.
[1873] 890, 2975. hadis.
[1874] Ceyyid kavramı diğer ıstılahlarla "hasen ceyyid garîb" (1972, 2035. hadis), "ceyyid garîb hasen" (60. hadis) ve "ceyyid garîb" (2037. hadis) şeklinde hadis için kullanılmaktadır.
[1875] İsnad için kullanıldığı yerlere bk. 25, 1188. hadisler.
[1876] 343. hadis. İshâk b. Râhûye'nin fıkhî bir meselede görüşlerin en kuvvetlisinin hakkında şu hadisin olduğunu belirttiği bir ifadesi için bk. 548. hadis.

dediğinden bahsedilmektedir.[1877] Tirmizî kendisi de bir yerde bu kavramı râvi karşılaştırmalarında kullanmaktadır.[1878]

Bazen ism-i tafdîlle zikredilen bu ıstılahlar da birlikte kullanılmaktadır. Bazen yerleri de değişebilmektedir: "Esahhu şey fî hâze'l-bâb ve ahsen / Bu babdaki hadislerin en sahih ve en iyisi",[1879] "Ahsenü şey fî hâze'l-bâb ve esahh / Bu bâbdaki en iyi ve en doğru rivayet".[1880] Diğer bazı kullanımlar şunlardır: "Ecvedü isnaden ve esahh / isnad bakımından en sağlamı ve en sahihi"[1881] denilmektedir. "eşbeh ve evlâ li'l-ittibâ / ittibaya daha yakın ve daha uygun",[1882] "eşbeh ve esah / doğruya daha benzer ve daha sahih"[1883] ve "esbet ve esahh / daha sebt ve daha sahih".[1884]

"Esahhu şey fî hâze'l-bâb ve ahsen" ifadesinde olduğu gibi bâbdaki hadislerle ilgili genel değerlendirmelere de yer verilmektedir: "Bu bâbda Nebî'den nakledilen birçok hadis sahih olmuştur",[1885] -İshâk b. Râhûye'den nakille- "Bu bâbda iki hadis sahih oldu"[1886] "Bu bâbda Nebî'den nakledilen çoğu şey sahîh olmaz",[1887] "Bu bâbda nakledilenlerin büyük bir kısmı sahih olmaz",[1888] "Bu bâbda nakledilen hiçbir şey sahih olmaz."[1889] Bu değerlendirmeler genelde Tirmizî'nin kendi açıklamaları, bazen de Buhârî,[1890] İshâk b. Râhûye[1891] ve Ebû Zür'a[1892] gibi kaynaklarından aktarımlarıdır.

es-Sünen'de bazen sahîh olduğu belirtilen hadisin, nakledilenlerin dışında olduğu gösterilmektedir. Mesela Muâz b. Cebel'den nakledilen bir hadisten sonra "Ve fi'l-bâb" kısmında sekiz sahâbî zikredilmekte, sahîh rivayetin -bu sekiz sahâbîden biri olan-

[1877] 792. hadis.
[1878] 1886. hadis.
[1879] 1, 3, 5, 32. hadis…
[1880] 8, 12, 42, 44. hadis…Bu tabiri Dârimî'nin kullandığı bir yer için bk. 1336. hadis. Şâfiî'nin "hâzâ ahesenü hadîsin ruviye fî hâze'l-bâb ve akyes / Bu, bu bâbda rivayet edilen en iyi ve en hoş hadistir" (846. hadis).
[1881] 33, 238. hadis.
[1882] 1084. hadis. Diğer bir yerde aynı kavram "eşbeh" ve evlâ" kelimelerinin yerleri değiştirilerek kullanılmaktadır (157. hadis). Tirmizî'nin "Kavlü… akrab ile'l-Kitâbi ve eşbeh / Şu görüş Allah'ın Kitabı'na daha yakın ve daha uygundur" ifadesi için bk. 88. hadis.
[1883] 347, 1571, 1817, 3403. hadis. "Eşbeh ve esahh kavramlarının yerleri farklı da zikretmektedir (666, 2449. hadis).
[1884] 317, 644. hadis.
[1885] 928. hadis.
[1886] 81. hadis.
[1887] 55. hadis.
[1888] 629. hadis.
[1889] 57, 86, 501. hadis.
[1890] 97, 1368. hadis.
[1891] 928. hadis.
[1892] 97, 973, 2953. hadis.

Üsâme b. Zeyd'den nakledildiği söylenmektedir; ancak Üsâme'ye ulaşan tarik ve ondan nakledilen metin zikredilmemektedir.[1893] Bir bâbda senedli olarak Kâ'b b. Ucre'nin; muallak rivayetlerde ise senedde sadece kendileri zikredilecek şekilde Huzeyfe b. el-Yemân ile İbn Ömer'in rivayet metinleri verilmektedir. Sahîh olanın İbn Ömer'den nakledilen rivayet olduğu ifade edilmektedir.[1894] İbn Ömer'in naklinin senediyle birlikte tam hâli ise *es-Sünen*'in farklı bir yerinde belirtilmektedir.[1895]

es-Sünen'de çoğunluğun naklinin birçok yerde tercih sebebi olduğu görülmektedir. Bazen isimler açıkça belirtilirken[1896] bazen "Birçokları" ve "bazıları" şeklindeki ifadeler kullanılmaktadır. Genelde "Revâ / zekera gayru vâhid / birçoğu bu şekilde rivayet etti / zikretti" mahfûz, "Revâ / zekera ba'zuhüm ba'zuhüm / bazıları böyle rivayet etti / zikretti" ise şâz bulunan rivayetler için kullanılmaktadır. İki ifadenin birlikte kullanıldığı yerlerde "birçokları" denilerek zikredilen rivayetin doğru olduğu belirtilmektedir.[1897]

Birçok yerde ise çoğunluğun naklettiği şekil belirtilmekte; ama bir tercih belirtilmemektedir. Mesela bir rivayet hakkında birçok kişinin merfû, bazılarının ise mevkūf naklettiği haber verilmektedir.[1898] Bir hadisin senedi hakkında bazılarının İbn Ebî Müleyke ile Esmâ' bint Ebî Bekr arasında Abbâd b. Abdillâh b. ez-Zübeyr'i zikrettikleri; ancak birçok kişinin Abbâd'ı zikretmedikleri bildirilmektedir. Bu örneklerde iki rivayetin kıyasına yer verilmemektedir.[1899] "Birçoğu" ve "bazıları" ifadelerinin birlikte kullanıldığı yerlerin birçoğunda ise sadece metinlerdeki lafız farklılıkları üzerinde durulmaktadır.[1900]

Bir rivayetin çoğunluk tarafından nakledildiği şeklin tercih edilmediği; bazılarının zikrettiği hadisin tercihe şayan bulunduğu durumlar da vardır. Mesela senedinin son kısmı Humeyd -- Sâbit -- Hz. Enes şeklinde olan senedli bir hadisin akabinde diğer

[1893] 553. hadis.
[1894] 604. hadis.
[1895] 432-433. hadis.
[1896] 5, 13, 17. hadis…
[1897] 804. hadis.
[1898] 1396. hadis. Benzer bir örnek için bk. 1438, 2304, 3057. hadis.
[1899] 1960. hadis. Senedle ilgili bu şekilde zikredilen değerlendirmesiz diğer bazı aktarımlar için bk. 2838, 3505. hadis. 3505. hadisin devamındaki açıklamalarda ilgili hadisin senedindeki bir râvinin bazı tariklerde bulunmadığı gösterilmete, bunun bir râvinin senedde bu kişiyi bazen zikretmesi, bazen zikretmemesinden kaynaklandığı ifade edilmektedir.
[1900] 100, 676, 791, 1542, 3305. hadis.

tariklerde birçok kişinin seneddeki Sâbit'i zikretmedikleri belirtilmekte; ancak Sâbit'i zikredenlerin naklinin daha doğru olduğu bildirilmektedir.[1901]

Aynı râvinin aynı hadisi bir tarikte bir sahâbîden, diğer tarikte farklı bir sahâbîden naklettiği olmaktadır. *es-Sünen*'de bu şekildeki rivayetlerde bir illet durumunun olup olmadığı üzerinde durulmaktadır. Bunlarda her iki naklinde sahîh olduğu,[1902] birinin sahîh olup diğerinin sahîh olmadığı,[1903] ikisinin de sahih olmadığı[1904] şeklinde ulaşılan çeşitli sonuçlar aktarılmaktadır. Mesela Ebû Seleme'nin senedli tarikinde Ebû Hüreyre, muallak tarikinde Zeyd b. Hâlid'den naklettiği rivayet için "Her ikisi de sahihtir" denilmektedir.

Sahîh kavramı isnadı nitelemek, râvilerin birbirinden rivayet edip etmediğinin doğru olup olmadığını belirtmek veya râvinin isminin yanlış kullanımını düzeltmek gibi çeşitli amaçlarla kullanılmaktadır. Mesela isnad için "sahîh bir isnad",[1905] "leyse isnâdühû bisahîh / isnadı sahîh olmaz"[1906] şeklindeki ifadelerle kullanılmaktadır. Bir yerde "Rivayetlerden birçoğu içinde esmâ-i hüsnânın zikredildiği sahih isnad sadece bu hadistedir" denilmesi buna örnek verilebilir.[1907] "Hasan'ın Semüre'den semâı sahihtir"[1908] ifadesinde geçtiği üzere sahîh terimiyle râvilerin birbirinden semâ edip etmediği de belirtilmektedir. Bir râvinin isminin yanlış telaffuz edilmesi "lâ yesıhh / (bu) doğru olmaz" [1909] veya ya da "*eṣ-Ṣaḥîḥ* / doğrusu (şu)"[1910] denilerek düzeltilmektedir. İsmin doğru telaffuzu çok etkili olmamakla birlikte isnâdın râvileri cihetinden sahihliği ve inkıtâın olmaması hadisin sıhhatiyle doğrudan ilgilidir.

es-Sünen'de hadisin tanındığı tarik ve metni ifade eden "ma'rûf" kavramı da kullanılmaktadır.[1911] Senedinin sonu Hemmâm -- Katâde -- en-Nadr b. Enes -- Beşîr b.

[1901] 363. hadis.
[1902] 23, 620, 973, 1368, 2953. hadis. Buhârî'den 973, Ebû Zür'a'dan 973 ve 2953. hadislerin hükmünü nakletmektedir.
[1903] 1111. hadis.
[1904] 1775-1776. hadis. Burada Ma'mer'den nakledilen ve onun farklı birer râvi aracılığıyla farklı birer sahâbîden naklettiği hadisler için Buhârî'nin ikisinin de sahîh olmadığı şeklindeki açıklaması aktarılmaktadır.
[1905] 1217, 1903. hadis.
[1906] 1399, 2904, 3059. Bu örneklerin tümünde hadisin devamında zayıf olan râvi de bildirilmektedir.
[1907] 3507. hadis.
[1908] 1237. hadis. Alî b. el-Medînî'den nakledilmektedir.
[1909] 3018. hadis.
[1910] 140. hadis.
[1911] Ma'rûfun buradaki anlamı zayıf bir râvi ile ondan daha iyi durumda olanbir râvinin birbirine aykırı şekilde rivayet ettikleri hadislerden daha iyi durumda olan râvinin rivayet ettiği hadis anlamındadır (Aydınlı, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 171).

Nüheyk -- Ebû Hüreyre şeklinde olan merfû bir hadisin metni "Kim sabah namazının iki rekâtını kılamazsa güneş doğduktan sonra kılsın" şeklindedir. Ancak Katâde -- en-Nadr b. Enes -- Beşîr b. Nüheyk -- Ebû Hüreyre tarikinden gelen ma'rûf rivayette Hz. Peygamber'den nakledilen ifadenin "Kim güneş doğmadan sabah namazının bir rekâtına yetişirse sabah namazına yetişmiş sayılır" şeklinde olduğu bildirilmektedir.[1912] Ancak burada ma'rûf olan rivayetin tam senedi verilmemektedir.

Ma'rûf rivayetin belirtildiği diğer bir yerde aynı içerikli benzer bir hadis tam senedli olarak iki tarikten nakledilmektedir. Senedlerinin sonu ilkinde Zeyd b. el-Hubâb (öl. 203/819) -- Mûsâ b. Ubeyde -- Abdullâh b. Dînâr -- İbn Ömer; ikincisinde Ebû Muâviye -- Yahyâ b. Habîb -- Abdullâh b. Dînâr -- İbn Ömer şeklindedir. Resûlullah'ın ifadeleri ilkinde verilmekte, ikincisinde sadece "ilkinin benzeri" olduğu söylenmektedir. Sahîh ve hasenliğine hiç değinilmeyen bu rivayetlerin sadece ilkinde zayıf bir râvi olan Mûsâ b. Ubeyde vardır.[1913] Abdullâh b. Dînâr'da birleşen bu tariklerin ilkine sadece garîb denilmekte, ikincisine ise hiçbir şey denilmemektedir. Ebû Muâviye'nin Yahyâ b. Saîd -- Abdullâh b. Dînâr -- İbn Ömer tarikinden naklettiği rivayetin tanınmadığı (lâ yu'raf); ancak ma'rûf olanın Mûsâ b. Ubeyde'nin naklettiği hadis olduğu söylenmektedir. Senedce garîb olması ve zayıf bir râvi içermesine rağmen ilk tarikin ma'rûf olduğu, ikincisinin ma'rûf olmadığı ifade edilmektedir. Bunda zayıf râvi bulunmayan rivayetin geldiği Yahyâ b. Saîd'den gelen tarikten Mâlik'in de rivayet etmesinin etkisi vardır. Zira Ebû Muâviye'den daha sika bir râvi olan Mâlik, Yahyâ b. Saîd'den naklinde senedde Yahyâ b. Saîd'den sonraki iki râviyi zikretmeyip doğrudan Allah Resûlü'nden rivayet etmektedir.[1914]

Tirmizî, birçok manada kullanıldığını belirttiği "garîb" kavramını birçok hadisi değerlendirirken kullanmaktadır. Tirmizî'nin bu kavramı kullanımı hakkında üç açıklama yapılmaktadır. Bunların birincisi teferrüd; ikincisi zayıflık; üçüncüsü ise sened olsun metin olsun maruf olmama, tuhaf, anlaşılması zor ve garip olmadır. Bunların içinde zayıflığın öne çıktığı; zira Tirmizî'nin garîb dediği rivayetlerin büyük oranda problemli olduğu dile getirilmektedir. Ancak tamamının zayıflık veya teferrüd anlamı

[1912] 423. hadis.
[1913] Mûsâ b. Ubeyde'nin zayıf bir râvi (özellikle de Abdullâh b. Dînâr'dan rivayetlerinde) olduğuna dair bk. İbn Hacer, *Taḳrîbü't-Tehẕîb*, 552.
[1914] 2261. hadis. Burada bu hadisi Mâlik'in de Yahyâ b. Saîd'den naklettiği; ancak onun senedi zikretmeden doğrudan Allah Resûlü'nden aktardığı bildirilmektedir.

taşıdığı şeklindeki değerlendirmelerin isabetli olmadığı belirtilmektedir.[1915] Tirmizî'nin hasen ve sahihlik vasfı olmadan "hadîsün garîbün" ifadesini 448 kez kullandığı, bunların çoğunda garîb lafzının yanında "lâ na'rifühû illâ min 'hâze'l-vech / hadisi fülân'" dediği, varsa hadisin illet durumu belirttiği bildirilmektedir.[1916]

Hükümleri açısından bakıldığında birçok rivayetinin akabinde hasen garîb,[1917] sahîh garîb,[1918] hasen sahîh garîb[1919] gibi hükümler belirten Tirmizî, garîb hadisin sahîh veya hasen olabileceğini göstermektedir. "Garîb" kavramı yanında sahîh ve hasenlik hükmü kullanılmadan tek başına zikredildiğinde o hadisin zayıf olduğunu düşündürmektedir. Ancak sadece "garîb" denilenler içinde -bazısı ileri derecede olan-[1920] zayıf[1921] rivayetler olduğu gibi az da olsa -ıstılahlaşmış anlamıyla- sahîh[1922] ve hasen[1923] derecesinde olanlar da bulunmaktadır.

Tirmizî, hadisteki garîblik durumunu genelde sahîh veya hasenlik vasfının akabinde belirtmektedir. Bazen de garîblik vasıfını hasen, ceyyid ve sahih hükmünün önünde (garîb hasen sahîh,[1924] garîb hasen[1925]) veya arasında (hasen garîb sahîh,[1926] ceyyid garîb hasen[1927]) zikrettiği olmaktadır. Mesela Tirmizî, İbn Ömer'den Hz. Peygamber'in "İkindiden önce dört rekât namaz kılan kişiye rahmet etsin" buyurduğunu nakletmekte

[1915] Hüseyin Akgün, "Tirmizî'nin Kullandığı 'Hadîsün Garîbun' Kavramı", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 17 / 3 (Aralık 2017): 118-119, 122-123.
[1916] Akgün, "Tirmizî'nin Kullandığı 'Hadîsün Garîbun' Kavramı", 112.
[1917] 7, 28, 39. hadis…
[1918] 1620, 1659, 1699. hadis…
[1919] 210, 362, 480. hadis… Ebû Hüreyre'nin Hz. Peygamber'den naklettiği bir hadisin akabinde hasen sahîh deyip amelin ne üzere olduğunu belirttikten sonra bu tarikin garîb olduğunu söylediği, Ebû Hüreyre'den mevkūf olarak da bu hadisin nakledildiğini bildirdiği bir yer için bk. 349. hadis.
[1920] 57, 479, 801, 812, 850, 1020, 1041, 1780. hadis.
[1921] 50, 54, 106, 206, 334, 411, 419, 431, 435, 452, 473, 482, 489, 513, 527, 569, 604, 606, 612, 653, 654, 748, 758, 827, 878, 927, 936, 946, 1018, 1019, 1061, 1074, 1076, 1077, 1172, 1182, 1186, 1280, 1319, 1322, 1332, 1335, 1380, 1393, 1398, 1404, 1453, 1461, 1481, 1495, 1517, 1525, 1549, 1563, 1640, 1666, 1677, 1683, 1726, 1734, 1785. hadis. "Garîb" dediği bir rivayetin isnadı için "leyse bi'l-kavî", kendisi için "lâ yesıhh" dediği bir yer için bk. 57. hadis.
[1922] 269, 286, 845, 1670. hadis…
[1923] 21, 73, 285, 414, 447, 542, 550, 554, 587, 591, 609, 646, 663, 683, 815, 866, 907, 924, 935, 962, 987, 1073, 1075, 1178, 1248, 1287, 1295, 1369, 1438 (2), 1450, 1466, 1473, 1521, 1564, 1622, 1624, 1679, 1692, 1776. hadis…
[1924] 76, 549, 1000, 1018. hadis. "Garîb min hâze'l-vech merfû hüve sahîh müsned ve mevkūfün ilâ ashâbi'n-Nebî" ifadesi için bk. 223. hadis. "Garîb" ifadesinden sonraki kısım Risâle Baskısı'da dipnotta belirtilmektedir. Bu kısım için Meârif Baskısı'nda bu kısmın nüshaların bazısından düştüğü, Mustafâ Elbânî Baskısı'nda ise bazı nüshalarda olduğu bildirilmektedir.
[1925] 172, 430, 1089. hadis.
[1926] 1969. hadis.
[1927] 60. hadis.

ve bu hadisin garîb hasen olduğunu söylemektedir.[1928] Irâkī şu açıklamalarda bulunmaktadır:

> "Musannifin âdeti hasenlik vasfını garîblikten önce zikretmek şeklinde cereyan etmiştir. Hadise hasenlik vasfı baskın olursa önce hasenliği, garîblik vasfı baskın olursa önce garîbliği zikreder. Bu hadis bu lafızla ancak bu vecihten bilinir. Onda mutâbî ve şâhid tarikler yoktur. Bu hadise garîblik vasfı galip olmuştur."[1929]

es-Sünen'de aynı rivayetin çeşitli tariklerindeki farklılıklara değinilmektedir. Senedli merfû muttasıl bazı rivayetlerin mürsel, mevkūf, münkatı' gibi çeşitli şekillerdeki tarikleri verilmektedir. Bazen sened ihtisar edildiği, bazen de ayrım vurgulanmak istendiği için bu tariklere "Şu merfû rivayet etti", "Bu mevkūf nakletti", "O mürsel rivayet etti" şeklindeki açıklamalarla değinilmektedir.

es-Sünen'de nakledilen hadisler genelde merfû olmakla birlikte bazen rivâyetin "ref / merfûluk" durumuna bazı terimlerle dikkat çekilmektedir. Bu terimlerin başında "Rafeah / Onu merfû nakletti",[1930] "Yerfeuh / Onu merfû rivayet eder",[1931] ve "merfû"[1932] terimleri gelmektedir. "İnnemâ rafea hâze'l-hadîse … / Ancak o merfû rivayet etti",[1933] "Lâ na'rifühû (min hadisi..)[1934] merfûan illâ min hadîsih / Bu hadisi ancak onun rivayetinden biliyoruz",[1935] "Lâ na'lemü ehaden rafeahû gayrah / illâ mâ revâ …(sened) / Onun rivayet ettiğinden başka bu hadisi merfû nakleden hiçbir kimseyi bilmiyoruz",[1936] "Lâ na'lemü ehaden rafeahû gayruhû anh / Bu hadisi ondan başka merfû nakledeni bilmiyoruz"[1937] gibi ifadeler de rivayetin merfûluğunu belirtmekle birlikte merfû olarak şâz durumda kaldığı gösterilmektedir. Nitekim bunların zayıf râviden geldiğini[1938] ya da çoğunluğun nakline aykırı olarak nakledildiğini[1939] gösteren

---

[1928] 430. hadis.
[1929] Mübârekpûrî, a.g.e., 1/395-6
[1930] 566, 597, 610. hadis. "Lem yerfa'h / Merfû nakletmedi" ifadesinin kullanıldığı bazı yerler için bk. 565, 610. hadis.
[1931] 1969. hadis. Ebû Hüreyre'nin "yeblügu bihî en-Nebiyye" diyerek Hz. Peygamber'den naklettiği bir hadis için bk. 3197. hadis.
[1932] 2553. hadis.
[1933] 12, 621, 2844. hadis.
[1934] 378. hadis.
[1935] 21, 296. hadis. Bu ifade Buhârî'ye nispetle de kullanılmaktadır: "Lem ya'rif hadîse Ebî Hüreyre merfûan" (1178. hadis).
[1936] 241. hadis.
[1937] 1766, 1899. hadis.
[1938] 12. hadis.
[1939] 621, 2407, 2844. hadis. 601. hadiste hem merfû hem mevkūf nakil sika râvilerden nakledilmekle birlikte mevkūfun sika bir râvinin de ismi zikredilerek birçok kişi tarafından nakledildiği ifade

birçok yer vardır. Merfû nakledilen bir rivayetin akabinde ise senedde geçen Alî b. Zeyd hakkında başkalarının mevkūf naklettiği hadisleri merfû aktardığı belirtilmekte, Şu'be'nin de bu râviyi "reffâ' / merfûlaştırıcı" olarak nitelediği belirtilmektedir.[1940] Bu açıklamalarla bu rivayetin merfû olamayabileceğine işaret edilmektedir.

Bazen de rivayetin hem merfû hem mevkūf naklinin kuvvetli olduğu gösterilmektedir. Mesela merfû olarak senedli nakledilen bir rivayette medâr râviden nakleden Ebû Avâne'dir. Rivayetin akabinde bu hadisi medâr râvi Osmân'dan Şu'be ve diğer birçok kişinin merfû, Süfyân-ı Sevrî ve Mis'ar'ın mevkūf olarak naklettikleri haber verilmekte, bu hadisin Mis'ar'dan merfû olarak da rivayet edildiği bildirilmektedir. Devamında senedde sahâbînin bir öncesinde yer alan Esmâ' b. el-Hakem'in "Bu hadisten başka merfû bir hadisini bilmiyoruz" denilmektedir.[1941]

Tirmizî hükmen merfû gibi bir kavram kullanmamaktadır. Sahâbenin bir hadisi Hz. Peygamber'den aldığı kuvvetle muhtemel bile olsa senedde Hz. Peygamber zikredilmediyse o hadisin mevkūf olduğunu belirtmektedir. Mesela Ebû Hüreyre'nin "abdestsiz olarak ezan okunmayacağı" ile ilgili ifadesi nakledildikten sonra seneddeki râvilerden İbn Vehb'in bu hadisi merfû nakletmediği bildirilmektedir.[1942] Diğer bir rivayette Hz. Ömer'den savaşta cemaatle namazın nasıl kılınacağı aktarılmakta, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî'den bu şekilde bu hadisin mevkūf olarak nakledildiği, Şu'be'nin ise bu hadisi merfû naklettiği bildirilmektedir.[1943]

Tirmizî hükmen merfû değerlendirmesinde bulunmasa da bu şekildeki rivayetlerde merfû olabileceği değerlendirmesinde bulunanlardan bahsetmektedir. Mesela "İnsanların âlemlerin rabbinin huzuruna çıkacakları gün" (el-Mutaffifîn 83/6) ayetiyle ilgili İbn Ömer'in "Kulaklarının yarısına kadar ter içinde kalırlar" açıklamasını yaptığı rivayetin senedinde geçen Hammâd b. Zeyd'in "Bize göre merfû" dediği aktarılmaktadır. Bu Hammâd b. Zeyd'in zikrettiğinin dışında başka tarikten de İbn

---

edilmektedir. 2407. hadiste de aynı durum olmakla birlikte merfû nakilde nakledenin ta'dÎl derecesi düşüktür. 2844. rivayette merfû nakilde medardan nakleden sika olmakla birlikte, mevkūf naklettiği bildirilen birçok kişiden hiçbirinin adı belirtilmemektedir.

[1940] 2678. hadis. Tirmizî, Alî b. Zeyd hakkında diğer bir yerde "O sadûktur; ancak başkalarının mevkūf naklettikleri şeyi bazen merfû rivayet eder" demektedir. Benzer bir değerlendirmenin yapıldığı diğer bir râvi için bk. 2801. hadis.

[1941] 406. hadis.

[1942] 200-201. hadis.

[1943] 565-566. hadis.

Ömer'den bu hadisi merfû olarak rivayet edilmektedir.[1944] Bir hadiste ise ağır bir vebal olan intihar suçunu işleyenlerin ahirette uğrayacakları durum anlatılmaktadır. Ebû Hüreyre'den -Hz. Peygamber zikredilmeksizin- nakledilen bu hadiste seneddeki râvilerden birinin "Ebû Hüreyre'nin bunu merfû rivayet ettiğini düşünüyorum" şeklindeki ifadesi zikredilmektedir.[1945] Diğer bir rivayette Ebû Kılâbe'nin Enes b. Mâlik'ten nakli zikredilmekte, "İsteseydim 'Resûlullah buyurdu' derdim" demekte; ancak Hz. Enes'in "Şu husus sünnettir" dediğini belirtmektedir.[1946]

Bir çalışmada *el-Muvaṭṭa'*da mevkūf, sonraki kaynaklarda merfû gelen rivayetlere örnekler verilirken Tirmizî'den üç örnek verilmektedir.[1947] Tirmizî'nin Mâlik aracılığıyla naklettiği rivayetlerde merfû değilken merfû hale gelmiş hiçbir nakil bulunmamaktadır. Tirmizî ilgili çalışmada zikredilen üç rivayete Mâlik aracılığıyla ulaşmamaktadır. Format farklılığına riayet etmek[1948] ve spekülatif bir işe sebebiyet vermemek[1949] için uygun olan bu rivayetlerin farklı kabul edilip kıyas dışı tutulmasıdır. Zira bir rivayet hem merfû hem mevkūf aktarılabilmektedir. Bunlardan birini diğerine tercih etmek yerine her biri ayrı birer rivayet olarak değerlendirilmelidir. Bunda râvilerin müdahalesi olabileceği gibi bizzat Ebû Hüreyre'nin hadisi Hz. Peygamber'den, bazen de kendi ifadesiyle aktarması imkân dahilindedir. Râvilerin müdahalesinin anlaşılabilmesi için bir isnad zincirinde Hz. Peygamber'den uzaklaşan halkaların birindeki râviden herkes mevkūf aktarırken biri merfû naklediyorsa burada kasıtlı veya kasıtsız merfûlaştırmadan bahsedilebilir. Bu nedenle Tirmizî'nin senedi Mâlik'e ulaşmadığı için *el-Muvaṭṭa'*daki mevkūf rivayetin merfûlaştırıldığı söylenemez.

"Vakf / mevkūfluk" durumuna dikkat çekilmek istenilen rivayetler "evkafeh / bu hadisi mevkūf olarak rivayet etti",[1950] "lem yerfa'h (onu merfû olarak rivayet etmedi)"[1951] gibi

[1944] 2422, 3335. hadis.
[1945] 2043. hadis.
[1946] 1139. hadis.
[1947] Yusuf Suiçmez, *Hadiste Ref Problemi -Mevkūf ve Maktû Hadislerin Resûlullah'a İzafesi-* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005), 280-281. hadis (1. örnek: *es-Sünen*, 3377. hadis), 281 (2. örnek: *es-Sünen*, 720. hadis), 283 (3. örnek: 109. hadis). Senedin farklılaştığı kısım ikincide sahâbede, ilkinde Ziyâd b. Ebî Ziyâd'dan sonra ve üçüncüsde rivayette Saîd b. el-Müseyyib'den sonradır. İkincide Ziyâd b. Ebî Ziyâd'dan nakledenler *el-Muvaṭṭa*'da Mâlik, *es-Sünen*'de Abdullâh b. Saîd b. Ebî Hind'dir. Ziyâd, Ebü'd-Derdâ'dan *el-Muvaṭṭa*'da doğrudan, *es-Sünen*'de Ebû Bahriyye aracılığıyla nakletmektedir. Bu hadisin değerlendirmesi de üçüncü bölümdedir.
[1948] Aydemir, "A Theoretical Approach", 66.
[1949] Motzki, *Batı'da Süren Hadis Çalışmaları*, 314-315.
[1950] 567, 610. hadis.
[1951] 652. hadis.

terimlerle gösterilmektedir.[1952] Ya da sahâbî râviden sonra "kavlüh / onun sözü"[1953] denilerek zikredilen metnin o sahâbîye ait olduğu bildirilmektedir. Bazen de doğrudan "mevkūf" açıklaması yapılmaktadır.[1954]

es-Sünen'de rivayetler çeşitli şekillerde karşılaştırılmaktadır. Muttasıl rivayetler kendi aralarında kıyaslandığı gibi münkatı'lar da kendi aralarında karşılaştırılmaktadır. Bazen de muttasıl ve münkatı'lar birlikte karşılaştırılmaya tâbi tutulmaktadır. Bazen de muttasıl olmakla birlikte ilgili hadisin merfû mu mevkūf mu maktû mu nakledilmesinin daha doğru[1955] olduğu mukayese edilmektedir. Bu kıyaslamaların hadis metninin en doğru şeklini ve metnin kime ait olduğunu göstermesi için yapıldığı da açıktır.

es-Sünen'de rivayetler kıyaslanırken senedler bazen senedli, bazen muallak olarak verilmektedir. Muallak verilenlerin bir kısmının akabinde senedin Tirmizî'ye ulaşan baş kısmı zikredildiğinden ilgili hadisteki ta'lîk durumu ortadan kalkmaktadır. Birçok yerde ise muallak zikredilen hadisin senedinin baş kısmı verilmemektedir. Bu muallak hâliyle de hadis bazen senedli rivayetlerle sıhhat yönünden kıyaslanmaktadır. Tirmizî'nin bu rivayetleri kıyaslaması sebebiyle muallak naklinin zikretmediği kısmının durumunu da değerlendirmesine kattığı anlaşılmaktadır. Ya da bunların bazısını üst kaynaklarının eserinden almış ve o kaynaklarına aidiyetinde şüphe duymayarak senedlerin sadece ilgili kısımlarıyla değerlendirme yapmıştır. Burada tarik karşılaştırmaları senedli -- muallak olarak zikredilme şekilleri dikkate alınarak dört sınıfta değerlendirilecektir:

1. **Senedli olanın diğer senedli olana göre daha doğru bulunduğu rivayetler:** *es-Sünen*'de bazen senedli rivayetler kıyaslanmaktadır. Bir bâbda hadis metnindeki yanlışlık kıyas yoluyla bildirilmektedir. Medâr râviden nakledenlerden birinin hata ettiğine değinilmekte ve medâr râviden nakleden diğerinin rivayetinin daha doğru olduğu dile getirilmektedir. Birçok kişinin daha doğru olduğu belirtilen şekilde rivayet ettiği beyan edilmektedir. Belirtilmemekle birlikte medâr râvilerden ikisi de makbuliyet derecesini haiz olmakla birlikte daha doğru bulunan rivayetteki râvinin ta'dîl derecesi diğerinden bir kademe yüksektir.[1956] Aynı metnin aktarıldığı bir

[1952] "Mevkūf olarak rivayet etti" ve "merfû olarak rivayet etmedi" terimlerinin birlikte kullanıldığı bazı yerler için bk. 450, 610, 1029, 1103, 3320. hadis
[1953] 866. hadis.
[1954] 993, 1046. hadis.
[1955] Tirmizî'nin esahh kelimesini lügavî manasında kullandığına hadis usulü eserlerinde de işaret edilmektedir (Sehâvî, *Fetḥu'l-muġīṯ*, 1/141).
[1956] 239-240. hadis.

hadisin iki ayrı tarikinin birinde medâr râviden nakledenin zayıf olduğu belirtilerek diğer tarikin daha sahih olduğu dile getirilmektedir.[1957]

Senedin bir halkasında bazı tariklerde bir, bazı tariklerde iki râvi zikredildiği hadisler bulunmaktadır. Mesela bir rivayetin senedli olarak verilen iki tarikinden birinde Sâlim ile birlikte Hamza b. Ömer, diğerinde sadece Sâlim zikredilmektedir. Muallak olarak verdiği tariklerin bazısı ilk, bazısı ikinci nakli desteklemektedir. Değerlendirmesi sonucunda ise Hamza'nın zikredilmediği tarikin daha doğru olduğu beyan edilmektedir.[1958]

Sahâbeden bir önceki râvilerinin farklı olduğu bir rivayetin iki tariki hakkında hangi tarikin daha sahîh olduğu hususunda âlimlerin ihtilafa düştüğü bildirilmektedir. Medâr râvilerden rivayet edenlerin ta'dîl dereceleri aynıdır. Tirmizî tercih ettiği rivayet için "Bu, bana göre daha sahihtir" derken gerekçe olarak birçok tarikten böyle nakledildiğini belirtmektedir.[1959] Sahâbeden bir önceki râvinin farklı zikredildiği diğer bir rivayette de destekleyici bir husus belirtilmeden zikredilen iki tarikten biri için daha doğru olduğu haber verilmektedir. Medar râviden nakledenler iki tarikte de en üst ta'dîl derecesine sahip olduğundan bu râvilerden öncekilere bakıldığında -Tirmizî'nin hocalardır- birinin diğerinden daha sika olduğu görülmektedir.[1960]

Senedleri iki türlü de muttasıl olmakla birlikte bir hadisin iki farklı tarikinden birinde tâbiî ile sahâbî arasındaki diğer bir tâbiî râvi vardır, diğerinde yoktur. Bu tâbiî râvinin bulunduğu tarikin daha doğru olduğu dile getirilmektedir. Bir hata durumu, destekleyici bir tarik veya cerh-ta'dîl kıyası ile tercih sebebi açıklanmamaktadır. Ancak iki rivayetteki senedlerin birleştiği râviden nakledenler sikadır, tercih edilen seneddeki ise daha sika bir râvidir.[1961] Başka bir yerde bir tâbiînin bir sahâbîden naklettiği bir hadisin diğer bir tarikinde bu tâbiî başka bir tâbiî aracılığıyla aynı sahâbîden aktarmaktadır. Arada bir râvi daha zikredilen rivayet daha sahih bulunmaktadır. Gerekçe olarak medâr râviden nakledenlerden rivayeti daha sahih bulunan râvinin, medâr râvinin rivayetlerini daha iyi ezberleyip koruduğu ve

[1957] 645. hadis. Diğer bir örnek için bk. 647-648. hadis.
[1958] 2824. hadis.
[1959] 230-231. hadis.
[1960] 327-328. hadis.
[1961] 671-672. hadis. Diğer bir örnek için bk. 940. hadis

diğerinden daha sebt olduğu bildirilmektedir. Ayrıca Yahyâ el-Kattân'dan nakille rivayeti tercih edilmeyenin medâr râvinin o sahâbiden nakillerini bazen doğrudan bazen bir râvi aracılığıyla rivayet ettiğini; ancak karıştırdığını ve hepsini doğrudan o sahâbîden nakli olarak aktardığını belirttiği ifade edilmektedir.[1962]

Destekleyici bir husus zikredilmeden mürselin daha doğru bulunduğu bir hadiste medâr râviden nakledenlerin her ikisi de makbuliyet derecesini hâiz olmakla birlikte mürseli nakleden, senedli muttasıla göre ta'dîl derecesi bakımından daha üst konumdadır. Tirmizî, bunların cerh-ta'dîl derecelerine değinmeden rivayetler arasındaki sıhhat karşılaştırmasını vermekle yetinmektedir.[1963]

Ebü'd-Duhâ'nın (öl. 100/718) Mesrûk b. el-Ecda' (öl. 197/812) aracılığıyla İbn Mes'ûd'dan nakli verilmektedir. Sonrasında zikredilen iki tarikte ise Mesrûk zikredilmeden Ebü'd-Duhâ'dan sonra İbn Mes'ûd zikredilmektedir. Ebü'd-Duhâ'nın İbn Mes'ûd'dan nakli olmaması sebebiyle[1964] münkatı' olan rivayet için daha doğru denilmektedir. Bu hadiste medâr râviden nakledenler ilkinde Ebû Ahmed, ikincisinde Ebû Nuaym el-İsfahânî (öl. 430/1038), üçüncüsünde Vekî'dir.[1965] Hepsi de sika hâfız râviler olmakla birlikte Tirmizî muhtemelen çoğunluğun rivayetini kabul etmektedir.

Bir yerde bir tarikten merfû, bir tarikten mevkūf olarak nakledilen bir hadisin mevkūf olanı daha sahih olarak değerlendirilmektedir. Bu tespit merfû rivayette bir zayıf râvinin olduğu; ayrıca iki kişinin adı da verilerek birçok kişinin bu hadisi mevkūf olarak aktardığı bildirilerek delillendirilmektedir.[1966] Diğer bir yerde de senedin aynı yerinde kopukluğu olan iki rivayetten merfû olanın değil mevkūfun daha doğru olduğu ifade edilmektedir. Belirtilmemekle birlikte medâr râvilerden nakledenlerden merfû rivayetteki zayıf iken mevkūf rivayetteki sikadır.[1967]

Bir bâbda bir hadisin merfû hâli varken maktû olarak zikredilen haline daha doğru denilmektedir. Medâr râviden nakledenlerden merfû rivayetteki râvinin bu hadiste hata ettiği bildirilmektedir. Zikredilmemekle birlikte medâr râviden nakledenlerden

[1962] 2746-2747. hadis.
[1963] 1192. hadis. Diğer bazı örnekler için bk. 277-278, 1007-1009, 1192, 1344-1345. hadis
[1964] Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 27/521.
[1965] 2995. hadis.
[1966] 631-632. hadis.
[1967] 200-201. hadis. Diğer bazı örnekler için bk. 453-454, 957-958, 984-985. hadis.

maktû rivayetteki râvi, ta‘dîl derecesi bakımından diğerinden üstte bulunmaktadır.[1968]

2. **Senedli olanın muallak rivayete göre daha doğru bulunduğu hadisler:** Tirmizî bazen senedli naklettiği bir rivayeti muallak olarak naklettiği ile kıyaslayarak senedli aktardığı rivayeti daha doğru bulmaktadır.[1969] Mesela bir tâbiî merfû bir hadisi üçü senedli, biri muallak nakilde bir sahâbîden, diğer bir muallak nakilde başka bir sahâbîden nakletmektedir. Dolayısıyla Tirmizî birçok tarik ile desteklenen rivayetteki sahâbînin geçtiği nakli daha sahih olarak değerlendirmektedir.[1970]

   Senedli rivayette muttasıl merfû bir rivayetin muallak bir naklinde Hz. Peygamber'den önceki iki râvi sened zincirinden düşmektedir. Senedlide Hz. Peygamber'den üç önce yer alan tâbiî râvi muallak nakilde doğrudan Allah Resûlü'nden nakletmektedir. Medar râviden nakledenlerden senedli rivayettekinin, medar râvinin isnadını muallak rivayette medâr râviden aktarandan daha iyi koruduğu bildirilmektedir. Böylelikle senedli rivayetteki muttasıl merfû naklin muallak nakledilen mürsel rivayetten daha doğru ve isnad bakımından daha muttasıl olduğu söylenmektedir.[1971]

   Senedler iki türlü de muttasıl olmakla birlikte senedli rivayette tâbiî ile sahâbî arasında bir tâbiî râvi daha bulunurken; muallak rivayette bulunmamaktadır. *es-Sünen*'de hem iki tarikin de birleştiği râviden iki kişinin daha o tâbiîyi senedde zikrettikleri, hem de iki tarikin senedinin birleştiği râvinin hadisi naklettiği hocasından iki kişinin de o tâbiîyi senedde zikrettikleri söylenmektedir. Dolayısıyla ilgili tâbiînin zikredilmesinin daha doğru olduğu bu şekilde delillendirilmektedir.[1972]

   Bir babda bir tâbiî merfû bir hadisi tam senedli tarikte bir sahâbîden, muallak senedlide ise başka bir sahâbîden nakletmektedir. Bu nakillerde Tirmizî üç hâdis âliminin görüşünü vermektedir. Hocası Ebû Zür‘a senedli nakledilendeki sahâbînin bulunduğu rivayeti, diğer hocası Buhârî ise muallak nakledilendeki sahâbînin yer

[1968] 151. hadis. Diğer bir örnek için bk. 659-660. hadis.
[1969] 13, 70, 116, 207, 208, 248, 422, 450, 756, 1102, 1244. hadis…
[1970] 13. hadis. Farklı sahâbîlerden gelip birini tercih ettiği diğer bir hadis için bk. 208. hadis. İki ayrı tarikten nakledilen bir hadisi ilkinde Ebû Seleme, Ebû Hüreyre'den, ikincisinde Zeyd b. Hâlid'den aktarmaktadır. Tirmizî "Bana göre ikisi de sahihti" şeklinde açıklama yapmakta, birini diğerine tercih etmemektedir. İki tarikte de en düşük râvi ta' dîl derecesi bakımından beşinci derecededir (22. hadis.)
[1971] 756. hadis.
[1972] 658. hadis.

aldığı rivayeti daha doğru bulmaktadır. Alî b. el-Medînî'nin ise iki türlü aktarımın da sabit olmadığını söylediğini aktarmaktadır. Tirmizî bu üstadlarının görüşleri arasında bir tercihte bulunmamakla birlikte, senedli naklettiğini destekleyen iki muallak rivayeti de zikretmektedir.[1973]

Diğer bir bâbda bir sahâbînin merfû hadis nakli verilmektedir. Ta'lîk rivayetlerde bu merfû hadisi o sahâbîden nakleden diğer râviler zikredilmektedir. Bir ta'lîk rivayette ise bu sahâbînin bu metni Hz. Peygamber'in değil diğer bir sahâbînin ifadesi olarak naklettiği geçmektedir. Birçok tarikten nakledilen merfû varyant daha sahih olmakla birlikte merfû rivayetler içinde senedli rivayette zikredilen tarikten gelen hadis için Buhârî'nin daha sahih olduğunu söylediği aktarılmaktadır.[1974]

Bir yerde bir tarikten senedli, diğer bir tarikten muallak olarak nakledilen merfû bir hadisin diğer bir muallak tarikten naklinde mevkūf aktarıldığı görülmektedir. Ta'lîk iki rivayette de hadis merfû nakledilmektedir. Bu zikredilenler içinde -medar râviden zikredenlerin hepsi makbul olduğu için *es-Sünen*'de bu konuya değinilmemekle birlikte- mevkūf varyantı nakleden râvi diğerlerinden daha sikadır. *es-Sünen*'de rivayetlerin verilmesinden sonra bazılarının mevkūf aktarmakla birlikte merfû olan şeklin daha sahih olduğu dile getirilmektedir.[1975] Diğer bir yerde bir tâbiînin merfû bir hadisi senedli rivayette diğer bir tâbiî aracılığıyla, ta'lîk rivayette ise doğrudan bir sahâbîden naklettiği gösterilmektedir. Bu tâbiî normalde bu sahâbîden doğrudan da hadis nakleden biri olmakla birlikte ilgili hadisi diğer tâbiî aracılığıyla naklettiği şeklin daha doğru olduğu söylenmektedir. Gerekçe olarak da medâr râviler kıyaslanmaktadır. Bu kıyasta medâr râviden nakleden iki râvinin başka bir râviden nakillerinin değerlendirmesinde yapılan bir kıyasa atıf yapılmakta ve dolaylı olarak bu rivayete de ilgili kıyasın hükmü tatbik edilmektedir.[1976]

Bazen hem senedli hem de muallak tarikinden inkıtâı bulunan hadisler arasında da kıyaslama yapılarak daha sahih olan bildirilmektedir. Mesela tâbiûndan bir râvinin senedli tarikte semâının olmadığı bir sahâbî dedesi aracılığıyla; ta'lîk tarikte ise doğrudan Hz. Peygamber'den nakli aktarılmaktadır. Kopukluk artmakla birlikte muallak rivayetin daha doğru olduğu belirtilmektedir. Bu da hadislerde seneddeki

[1973] 207. hadis.
[1974] 1244. hadis.
[1975] 450. hadis. Diğer b.r örnek için bk. 3198. hadis.
[1976] 70. hadis

inkıtâların başka râvilerle doldurularak mükemmelleştirilme yapılmadığını göstermektedir. Zira bu hadiste tâbiî râvi sahâbî dedesiyle ilgili hadisi dedesinin çocuklarına aktarması, onun da babası veya amcaları aracılığıyla dedesinin naklini öğrenmiş olması muhtemeldir. Tâbiî râvinin hadis kaidelerinin tam yerleşmemesi ya da usul bilgisinin azlığı ya da bu şekilde bir nakli tercih etmesi sebebiyle ilgili hadiseyi senedi ihmal ederek anlatması mümkündür. Ancak bu senedsiz naklinde bile sahâbî dedesi aracılığıyla mı; yoksa doğrudan Hz. Peygamber'den mi naklettiği muhaddisler tarafından incelemeye tabi tutulmuştur.[1977]

3. **Muallak olanın senedli olandan daha sahih bulunduğu rivayetler:** Muallakın ta'lîk yapıldığı kısımdan sonrası dikkate alındığında bu naklin, senedli hali ile kıyaslanarak muallak halinin doğru bulunduğu durumlar olmaktadır. Mesela bir tarikten muallak, bir tarikten senedli verilen bir hadisin zikredilen iki tarikinde de medar râviden sonraki râviler sikadır. Medâr râviden nakledenlerin ta'dîl durumları ve kıyaslamasına dair bir bilgi verilmemektedir. Ama muallak olan için "sanki daha sahihtir" denilmektedir. Bu ifade ile dolaylı olarak râvilerin de ta'dîl yönünden kıyaslaması yapılmaktadır. Burada medar râviden nakledenlerden rivayeti daha sahih bulunan râvi daha sikadır.[1978] Tirmizî'nin bu şekilde naklettiği bir rivayette ise sened zincirinde iki râvi arasında "an" ve "enne" lafızlarından hangisinin kullanımının daha doğru olduğu yönünde tercihte bulunulmaktadır ve "enne" geçen ta'lîktekine daha doğru olduğu haber verilmektedir. Belirtilmemekle birlikte iki rivayette de medâr râviden nakledenler sikadır; ancak ta'lîk rivayetteki daha sika olan bir râvidir. Ayrıca ta'lîk rivayettekini medâr râviden birçok kişinin ilgili kısmı "enne" diye zikrettiği belirtilmektedir.[1979]

   Senedli rivayette münkatı' olarak verilen bir rivayetin ise muallak nakledilen tarikinde -senedin geri kalan kısmı bakımından- muttasıl hali verilmekte ve bunun daha doğru olduğu nakledilmektedir. *es-Sünen*'de cerh-ta'dîl durumlarına

[1977] 422. hadis.
[1978] 18. hadis.
[1979] 666. hadis. "an" ve "enne" farkına dikkat çekilerek nakledilen; ancak ikisi de tam senedli zikredilen bir rivayet için bk. 3049. hadis. *Bu ikinci yerdeki rivayette "enne"li rivayetin mürsel olduğuna işaret edilmektedir.*

değinilmemekle birlikte medâr râviden nakledenlerden senedli rivayetteki sikadır, muallak rivayetteki ise en üst ta‘dîl lafızlarıyla vasfedilen bir râvidir.[1980]

Muallak olarak zikrettikleri içinde de mevkūf, mürsel veya maktû olmakla birlikte Tirmizî'den itibaren senedli ve merfû muttasıl olarak zikredilenlere göre daha sahih bulunan hadisler vardır.[1981] Mesela bir rivayetin senedli merfû muttasıl nakline göre daha sahih bulunan muallak mevkūf versiyonu birçok kişinin bu şekilde rivayet ettiği belirtilerek desteklenmektedir.[1982] Bir rivayetin ise destekleyici bir husus verilmeden muallak mevkūf hâlinin senedli merfû muttasıl halinden daha doğru olduğu ifade edilmektedir.[1983]

Bir hadisin senedli merfû muttasıl hâli varken muallak olarak zikrettiği mürsel hâlinin daha doğru olduğu yine birçok kişinin bu şekilde naklettiği haber verilerek daha sahih bulunmaktadır. Ayrıca Tirmizî değinmemekle birlikte medâr râvilerden ikisi de sika olmakla birlikte mürseli nakledenin ta‘dîl derecesi en üst seviyededir.[1984] Diğer bir yerde muallak olarak zikredilen maktû rivayetin, senedli olarak zikredilen muttasıl varyantına göre daha doğru olduğu söylenmektedir. Medâr râviden nakledenlerden; senedli rivayetteki râvi zayıf görüldüğü belirtilen bir râvidir, muallak rivayetteki iki râvi ise dile getirilmemekle birlikte sika hâfızdır.[1985]

Diğer bir rivayette de senedli muttasıl değil, bunun senedinde sahâbîden bir öncekinin zikredilmeyerek münkatı‘ olarak nakledildiği muallak rivayet daha doğru bulunmaktadır. Medâr râviden nakledenlerden senedli rivayetteki râvinin zayıf olduğu da belirtilmektedir. Muallak rivayette medâr râviden nakleden ise hadis ilminde önde gelen âlimlerden olan Abdurrahmân b. Mehdî'dir.[1986]

4. **Muallak olanın diğer muallak olandan daha sahîh bulunduğu rivayetler:** Mesela her biri muallak olarak nakledilen hadislerin birinde mevkūf, diğerinde mürsel olan hadis diğerlerine göre muttasıl merfû nakledilenden daha doğru bulunmaktadır. Mevkūfun kıyaslandığı merfû muttasılda zayıf bir râvi vardır ve bu

[1980] 2927. hadis.
[1981] 192, 311, 541, 730, 907, 948, 1012, 1140, 1201, 1726. hadis…
[1982] 948. hadis.
[1983] 907. hadis.
[1984] 1140. hadis.
[1985] 659-660. hadis.
[1986] 2735. hadis.

belirtilmektedir.[1987] Mürselin kıyaslandığı merfû muttasılda medâr râviden nakledenlerin ikisi de en yüksek ta'dîl derecesine haiz olmakla birlikte mürsel olanın daha birçok kişi tarafından medâr râviden nakledildiği bildirilmektedir.[1988]

Bazen "daha doğru" ifadesi kullanılmadan da daha doğru rivayete işaret edilmektedir. Mesela senedinin son kısmı Abdurrahmân b. Ebî Amre -- Osmân b. Affân şeklinde merfû nakledilen ve râvileri sika olan bir rivayetin ardından bu hadisin Hz. Osmân'ın sözü olarak Abdurrahmân'dan mevkūf rivayet edildiği de bildirilmektedir. Abdurrahmân da sika bir râvi olmakla birlikte devamında Hz. Osmân'dan birçok tarikten merfû aktarıldığı ifade edilmektedir.[1989]

Sonuçta Tirmizî, kıyaslamalarında tarafsız bakış açısıyla eldeki verileri değerlendirmektedir. Hadisin mevkūf,[1990] mürsel[1991] veya münkatı'[1992] tariki varken merfû muttasıl tarike daha doğru dediği olduğu gibi, merfû muttasıl tariki varken mevkūf,[1993] mürsel,[1994] maktû[1995] veya münkatı'[1996] tariki daha doğru bulduğu da olmaktadır.[1997] İnkıtâı sıhhat kaybettirici bir durum olarak değerlendirmekle birlikte bazen muttasıl hâli varken münkatı'a daha doğru demesi nisbî değerlendirme olması sebebiyledir.

Sünen-i Tirmiẕî'de görüldüğü üzere Hz. Peygamber'e ait bazı hadisler sonraki tabakalardaki kişilere nispet edilebilmektedir. Bu bilhassa, hadis de dahil olmak üzere fıkıh, kelam ve tefsir gibi disiplinlerde ilgili dallardaki âlimlerin, bilindiği gerekçesiyle merfû hadisleri kendi ifadeleri ile anlatmaları sebebiyledir. Dolayısıyla bazı merfu hadisler sahâbî veya tâbiî kavli şeklinde aktarılmaktadır. Bu nedenle her bir hadisin tüm

[1987] 12. hadis.
[1988] 61. hadis.
[1989] 221. hadis.
[1990] 450. hadis.
[1991] 756. hadis
[1992] 2927. hadis.
[1993] 631-632. hadis.
[1994] 1192. hadis
[1995] 151. hadis
[1996] 2735. hadis
[1997] Tirmizî muttasıl ve mürsel olarak nakledilen ve iki tarikinde de zayıf râvi olmayan bir hadis hakkında hocaları Ebû Zür'a ve Buhârî'nin muttasıl olan tariki doğru bulmadıklarını belirtmektedir (97. hadis). Zira doğru buldukları Mürsel tarikte medar raviden nakleden daha sika bir râvidir. Tirmizî'nin senedinde kopukluk da olsa doğrusunu rivayeti nakleden kişilere göre belirleme usulünü hocalarından aldığı söylenebilir. Buhârî'nin iki türlü de muttasıl olmakla bitlikte maktû naklini, merfû naklinden daha doğru bulduğu bir hadis için bk. 682-683. hadis.

tarikleriyle araştırılarak doğruya en yakın sonuçların belirlenmesini sağlayacak araştırmaların yapılması büyük bir önem taşımaktadır.

İnkıtâ durumu olmaksızın diğer tarike göre eksik-fazla râvisinin bulunduğu,[1998] bazısı âlî isnadlısı varken nâzil isnadlısının tercih edildiği;[1999] senedde sahâbî[2000] veya öncesindeki râvilerin[2001] farklı zikredildiği veya râvilerin birbirinden rivayette farklı tahammül lafızları kullandıkları[2002] bazı rivayetlerde de daha doğru olan tarik belirlenmeye çalışılmaktadır.[2003]

Bilgi ve tecrübesiyle en doğru rivayetleri araştıran Tirmizî'nin hadisleri merfûlaştırma ve senedleri mükemmelleştirme gibi bir derdi yoktur. Bu, değerlendirmelerinde açıkça görülmektedir. Tirmizî, hadisin merfû olmadığı kanaatine varmışsa bunu belirtmekte, merfû muttasıl hadisin mevkūf veya münkatı' nakli durumunda da merfû muttasılın tercihe şayan olduğunu bildirmektedir.[2004] Senedleri mükemmelleştirilmeye çalışanlara da göz açtırmamaktadır. Mesela Müslim b. Yesâr'ın Hz. Ömer'den naklettiği bir hadisi aktardıktan sonra Müslim'in Hz. Ömer'den hadis dinlemediğini bildirmekte, bazılarının ise bu isnadda Müslim ve Hz. Ömer arasında mechûl bir râviyi zikrettiklerini belirterek durumu aktarmaktadır.[2005] Bir sened karşılaştırmasında senede bir kişi ilavesinde bulunduğunu söylediği Vâsıl el-Ahdeb'in rivayetini değil, böyle bir durumdan bahsetmediği diğer hadisi daha doğru bulmaktadır.[2006]

[1998] 940. hadis.

[1999] 1078, 3440. hadis. Mesela 1078. hadiste Sa'd b. İbrâhîm'in bir rivayette Ömer b. Ebî Seleme, diğer bir rivayette doğrudan Ebû Seleme'den naklettiği hadis verilmektedir. Sa'd bu iki râviden de nakletmekle birlikte (Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 10/242) Ömer b. Ebî Seleme'nin zikredildiği rivayetin daha sahih olduğu ifade edilmektedir.

[2000] 13. hadis.

[2001] 230-231. hadis.

[2002] 666. hadis

[2003] "Daha doğru" ve "doğrusu" ifadelerinin aynı hadis için kullanıldığı bazı yerler için bk. 80, 836, 1104, 1895. hadis. Bu hadislerde iki kavramıda Tirmizî kendi açıklamaları şeklinde aktarmaktadır. 1798. hadiste ise Tirmizî "daha doğru" olarak belirttiği rivayet hakkında hocası Buhârî'nin de "doğru olanı" dediğini haber vermektedir. Buhârî'nin "doğru" dediği hadise Bazen de rivayetin tarikleri arasında farklılık gösterilmekte; ama tercihte bulunulmamaktadır (669, 926, 2545, 2546, 2552, 2839, 3331, 3429-3430. hadis…).

[2004] Merfû, mevkūf ve maktû olarak üç şekilde nakledildiği bildirilen bir hadiste Tirmizî'nin mevkūf olanı doğru bulduğu bir rivayet için bk. 1460. hadis.

[2005] 3075. hadis. Tirmizî'nin inkıtâ olup olmadığına, senedde ilave eden ve edilene değinmeksizin "Bu isnadda bir kişiyi ilave etmişlerdir" şeklinde açıklamada bulunduğu bir hadis için bk. 1912. hadis. Bu isnadda bir kişi ilave edilmiştir" şeklindeki açıklama ve sonrasında ilave edilen râvinin gösterildiği bir rivayet için bk. 3896-3897. hadis. Senede râvi ilave eden ve edilenin zikredildiği bir hadis için bk. 2908. hadis.

[2006] 3183. hadis.

Tirmizî'nin senedi mükemmelleştirmemesine diğer bir örnek de senedinde "racül / bir kişi" denilerek zikredilen mechûl râvilerin kim olduklarını bilse de aynı şekilde nakletmesidir. O, hadisin diğer tariklerini zikrederek bu kişilerin kim olduğunun anlaşılmasını sağlamakla birlikte "racül" olarak geçen tarikteki senede müdahale etmemekte, o râviyi "racül" diyerek zikretmektedir. O senedi kendisine aktarıldığı şekliyle nakletmeye devam etmektedir. Mesela senedli bir rivayette Ebû Temîme; kabilesi Benû Hüceyme'den bir kişinin (racül), Hz. Peygamber ile bir konuşmasını aktarmaktadır. Ardından zikredilen senedli rivayette Ebû Temîme'nin bu kişiyi Câbir b. Süleym olarak zikrettiği gösterilmektedir. İlk rivayette ismi belirtilmeyen kişinin kim olduğu anlaşılmakla birlikte ilk tarikten gelen sened değiştirilmemektedir.[2007]

Bazen ilgili bâbda sahîh bir tarik bilmiyorsa bunu da belirtmektedir. Mesela Ebû Hüreyre'den Hz. Peygamber'in av köpeği dışında köpek satarak gelir elde etmeyi yasakladığını aktarmaktadır. Seneddeki zayıf râviyi Şu'be'den nakille bildirmektedir. Câbir b. Abdillâh'tan da bu konuda hadis rivayet edildiğini; ancak onun da isnadının sahîh olmadığını ifade etmektedir.[2008]

Bu örnekler oryantalistlerin senedlerin mükemmelleştirilmesi ve merfûlaştırılması şeklindeki iddiasının Tirmizî özelinde gerçeği yansıtmadığını göstermektedir. Tirmizî'nin böyle bir gayesi yoktur. Sadece en doğru tarikleri bulmaya çalışmaktadır. Doğrusunu bulamayınca da bunu ifade etmektedir. Senedindeki râvilerden birinin senedde mükemmelleştirme veya merfûlaştırma ihtimalini sezdiğinde bu durumu belirtmektedir.

es-Sünen'de bazen meşhur tariki varken senedli tarikinde garîb, devamındaki muallak tarikinde meşhur tarikin nakledildiği hadisler vardır. Mesela Katâde'nin Hz. Enes'ten naklettiği bir hadis senediyle verilmektedir. Hadise hasen garîb denildikten sonra "Bu hadisi Katâde'nin tarikinden sadece bu vecihten biliyoruz" açıklaması yapılmaktadır. Bu hadisin benzerini Ebû Kılâbe'nin de Hz. Peygamber'den rivayet ettiği bildirilip meşhur olanın Ebû Kılâbe'nin hadisi olduğu ifade edilmektedir.[2009] Diğer bir yerde de hasen ve tarikinin (Saîd el-Makbürî -- Ebû Hüreyre) garîb olduğu belirtilen bir hadis nakledilmektedir. Devamında Ebû Hüreyre'den birçok tarikten Zeyd b. Eslem -- Ebû

[2007] 2721. hadis. Diğer bir örnek için bk. 2787. hadis.
[2008] 1281. hadis.
[2009] 3790. hadis.

Sâlih -- Ebû Hüreyre tarikiyle nakledildiği haber verilmektedir.[2010] Bunlar da Tirmizî'nin, zikrettiğinin metni iyi olduğu için mi, meşhuru herkes bildiği için mi farklı bir tarikini göstermeyi istediği ayrı bir inceleme mevzusudur.

Bazen de sahîhi varken senedli tarikinde zayıf, devamındaki muallak tarikinde sahih tarikin aktarıldığı hadisler vardır.[2011] Bu nakil şekli zayıf râvilerin de doğru rivayet edebileceğinin gösterilmek istenmesiyle açıklanabilir. Zira burada muallak rivayetin de ilkine benzer bir metne sahip olduğu bildirilmektedir.

Bazen el-mezîd fî muttasıli'l-esânîd türünden uygulamalar da bulunmaktadır. Muttasıl senedli bir hadisin akabinde muallak olarak bir tariki daha verilmekte, bu muallak rivayette İbrâhîm b. Sa'd'ın Mersed ile Mâlik b. Hübeyre arasında bir kişi soktuğu bildirilmektedir.[2012]

Ta'lîk ile nakledileni daha doğru bulduklarını niye senedli vermediği düşünülebilir. Bu şekilde birçok kullanım vardır. Medâr râviden senedli naklinde zayıf, muallak naklinde sika; medâr râviden senedli naklinde makbul, muallak naklinde daha sika bir râvinin naklettiği bazı tarikler zikredilmektedir. Hatta bazen daha sika olan râvilerden gelen rivayetin daha çok tarikten geldiği ifade edilmekte; ama muallak olarak aktarılmaktadır.[2013] Bunlarda Tirmizî, zayıf olan râvilerin de doğru rivayet edebildiğini göstermeyi hedeflemiş olabilir. Bu râvilerin de mütâbî rivayetlerinden istifade edilebileceği için bunların da rivayetlerinin devam ettirilmesi faydalıdır. Zayıf râvilerin rivayetlerinin metninin de daha doğru, daha güzel olma veya farklı detaylar içerme ihtimali vardır. Tirmizî'nin tercih etmemekle birlikte senedli olarak verdiği rivayetler içinde meşhur olan birçok hadislerin olması Tirmizî'nin zayıf râvilerin de tamamen soyutlanmaması, sahih rivayetlere uygun rivayetlerinin de olduğunun gösterilmesi, hatta bazı zayıf râvilerin cerh durumunun bir daha gözden geçirilmesi gibi muhtemel hedeflerini desteklemekle birlikte bu mevzu ayrı bir araştırma konusudur.

Tirmizî'nin hadisleri değerlendirmede uyguladığı bir diğer husus da râvilerin bir kişiden nakillerinde farklı zamanlarda dinleyip aynı şekilde nakledenlerin rivayetini, aynı zamanda dinleyip aynı şekilde nakledenlerin rivayetine tercih etmesidir. Mesela Şerîk,

[2010] 3368. hadis.
[2011] 3118. hadis. Bu hadiste A'meş'ten yalancılıkla itham edilmiş bir râvi nakletmektedir. Ancak muallak rivayette bu hadisi A'meş'ten nakleden sika bir kişi de zikredilmektedir.
[2012] 1028. hadis. Mersed'in Mâlik'ten hadis naklettiğine dair bk. Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl,* 27/358.
[2013] 3368. hadis.

Ebû Avâne, İsrâîl ve Yûnus b. Ebî İshâk, Ebû İshâk -- Ebû Bürde -- Ebû Mûsâ tarikiyle merfû bir hadis nakledilmektedir. Muallak rivayette bu hadisi Züheyr b. Muâviye ve Kays b. er-Rebî'in de naklettiği haber verilmektedir. Muallak diğer bir rivayette Yûnus b. Ebî Habîb'den nakleden birinin senedde Ebû İshâk'ı zikretmediği rivayeti verilmektedir. Diğer bir muallak rivayette ise Şu'be ve Süfyân-ı Sevrî'nin Ebû İshâk'tan nakillerinde Ebû Mûsâ'yı senedde zikretmedikleri ifade edilmektedir. Sonra değerlendirmede Tirmizî "Bana göre Ebû İshâk -- Ebû Bürde -- Ebû Mûsâ tarikinden Hz. Peygamber'in "velisiz nikâh olmaz' hadisini nakledenlerin rivayeti daha doğrudur. Çünkü onların Ebû İshâk'tan bu hadisi semâları muhtelif vakitlerdedir" demektedir.

Açıklamasını dinleme zamanına vurgu yaparak şöyle sürdürmektedir: "Şu'be ve Süfyân-ı Sevrî bu hadisi Ebû İshâk'tan rivayet eden bu kişilerden daha hafız ve daha sebt olsa da bana göre bunların rivayeti doğruya daha benzerdir. Zira Şu'be ve Süfyân-ı Sevrî bu hadisi Ebû İshâk'tan aynı mecliste birlikte dinlediler." Tirmizî Şu'be ve Sevrî'nin hadisi aynı zamanda ondan aldıklarını gösteren ilgili rivayeti de senediyle aktararak görüşünü desteklemektedir. [2014]

es-Sünen'de bazen rivayetler sened bakımından "evsalü isnaden / isnadca daha muttasıl" denilerek kıyaslanmaktadır. Mesela bir rivayette A'meş'in İbrâhîm -- el-Esved -- Âişe tarikiyle; ta'lîk rivayette ise Mansûr'un el-Esved'i zikretmeden İbrâhîm -- Âişe tarikiyle naklettiği hadis verilmektedir. A'meş'in rivayetinin daha sahih ve isnad bakımından daha muttasıl olduğu ifade edilmektedir. Bu değerlendirmenin gerekçesi olarak Vekî'in "İbrâhîm'in isnadını (ikisi de en sika ravilerden olmakla birlikte) A'meş'in Mansûr'dan daha iyi muhafaza eden biri" olduğunu belirtmesi gösterilmektedir.[2015]

es-Sünen'de bazen hadislerin metinleri, lafızları dışında uzunlukları açısından da kıyaslanmaktadır. Bunlar bir râvinin rivayeti, diğerininkinden daha tam (etemm) ve daha uzundur (etvel) şeklindeki açıklamalardır.[2016]

1.2.7. Hadislerin Anlaşılıp Tatbikine Yönelik Açıklamaları

Hadisin aktarımıyla ilgili senedindeki râvilerin cerh-ta'dîli veya inkıtâ durumu, metnin de içerik veya lafız farklılıkları incelenerek doğru, daha doğru, en doğru hadisler

[2014] 1101-2. hadis.
[2015] 756. Diğer bir örnek için bk. 1612. hadis.
[2016] 242, 357, 2370, 2375. hadis.

araştırılmaktadır. Bunların yanında sünnete ittiba için makbul bir hadisin anlaşılması gerekmektedir. Anlaşılması için de bazen hadisteki garîb lafızlar açıklanmakta, bazen hadisin şerhine dair bilgiler verilmektedir. Fıkhî konularda amelin ne üzerinde olduğu, ihtilaf olup olmadığı âlimlerin kavilleriyle açıklanmaktadır.

Hadisin anlaşılmasıyla ilgili açıklamalarda "tefsir",[2017] "te'vîl"[2018] ve "vecih"[2019] gibi kavramlar zikredilmekte, "manası şöyle"[2020] denilmekte; ancak "şerh" terimi kullanılmamaktadır. Bu nedenle Tirmizî'nin döneminde hadis açıklamaları için şerh kavramının kullanımının yaygınlaşmadığı söylenebilir. Tefsir kavramı bazen hadisin bazı rivayetlerde daha detaylı anlatıldığını ifade etmek için kullanılmaktadır. Mesela bir rivayette "Hadislerin bazısında bu şekilde müfesser (açıklamalı / daha detaylı) rivayet edildi" denilmektedir.[2021]

Tirmizî birçok yerde hadislerin şerhine yer vermekte,[2022] bunların bir kısmında Muhammed b. Beşşâr,[2023] İshâk b. Râhûye,[2024] Ebû Mus'ab el-Medenî,[2025] Ahmed b. Hanbel,[2026] Mansûr b. el-Mu'temir (öl. 132/750),[2027] Abdullâh b. el-Mübârek,[2028] Süfyân-ı Sevrî[2029] ve Muhammed b. İshâk (öl. 151/768)[2030] gibi kaynaklarının ifadelerini vermektedir. Kaynaklarından naklini bazen senedli,[2031] bazen senedsiz[2032] aktarmaktadır.

es-Sünen'deki şerhlerde hadisle ilgili olarak bazen farklı izahlar verilmekte,[2033] bazen ihtilafa düşüldüğü gösterilmektedir.[2034] Bazen hadis doğrudan başka bir hadisle şerh

[2017] 697, 932, 1286, 1999, 3603. hadis… Tefsir kelimesi *es-Sünen*'de ayet açıklamaları için de kullanılmaktadır (1535, 1999, 2428, 2638, 3045. hadis).
[2018] Bu ıstılah "teevvele" fiiliyle "yorumla(n)dı" manasında kullanılmaktadır (312, 576. hadis). Tevil kavramı daha yaygın kullanıldığı için teevvül mastarı yerine tevil kavramı zikredildi. Bu kavram ayetlerin tevili için de kullanılmaktadır (662, 1004, 2972. hadis).
[2019] 652, 710, 899, 2302, 2638, 3439. hadis. İmam Şâfiî'nin bu terimi kullandığı bir yer için bk. 849. hadis.
[2020] 56, 692, 737. hadis…
[2021] 1556. hadis.
[2022] 12, 129, 218, 246, 304, 646, 720, 809, 930. hadis…
[2023] 1909. hadis.
[2024] 457, 1094. hadis.
[2025] 459. hadis.
[2026] 1094. hadis.
[2027] 359. hadis.
[2028] 995. hadis.
[2029] 485. hadis.
[2030] 67. hadis.
[2031] 359. hadis.
[2032] 485. hadis.
[2033] 692. hadis.

edilmektedir.[2035] Hadisle ilgili şerh mahiyetindeki açıklamalarda cahiliye dönemini de içeren tarihi bilgiler,[2036] sebeb-i vürûd[2037] diye tabir edilen hadisin söyleniş sebepleri de zikredilmektedir.

Şerhle ilgili birçok husus "garîbü'l-hadîs" denen hadiste geçen kelime ve ifadelerin izahına yöneliktir. Bunlarda da Tirmizî bazen kendisi,[2038] bazen de İshâk b. Râhûye,[2039] İbn Hanbel,[2040] Nadr b. Şümeyl,[2041] Yezîd b. Hârûn,[2042] Süfyân b. Uyeyne,[2043] Abdullâh b. el-Mübârek[2044] ve Süfyân-ı Sevrî[2045] gibi kaynakları aracılığıyla açıklama yapmaktadır. Hatta hadisi nakleden İbn Mes'ûd[2046] ve Ebû Zerr[2047] gibi sahâbîlerin, rivayetlerinin akabinde verdiği bilgiler de hadis metninin devamında aktarılmaktadır. Bu açıklamalarında ayrıca dil âlimleri olan Ebû Ubeyd el-Kāsım b. Sellâm[2048] ve Abdülmelik b. Kureyb el-Asmaî'den[2049] de (öl. 216/831) yararlanmaktadır.

Hadislerin anlaşılmasına yönelik kullanılan fıkhü'l-hadîs kavramı *es-Sünen*'de bazı yerlerde kullanılmaktadır. Bunların birinde hadis ilmine dair bir çıkarım yapılmaktadır. Bu çıkarım ilgili hadiste birinin bazı konuları Hz. Peygamber'e arz etmesi, Hz. Peygamber'in de onu onaylamasıyla ihticac eden bazı ilim ehlinin "âlime kıraat ve arzın âlimden semâ etmek gibi câiz olduğunu belirtmeleridir.[2050] Fıkhü'l-hadîs kavramıyla değinilen meselelerden birinde kıyamete kadar her devlet başkanıyla birlikte Allah yolunda mücahede ve mücadelenin devam ettirilmesi gerektiği dile getirilmektedir.[2051] Diğer bir yerde ise ibadetle ilgili bir meseleye değinilmekte, çorap veya mest

---

[2034] 1094, 1921. hadis. 198. hadiste de ihtilaf husus belirtilmekte, Tirmizî, kendi tercihini de aktarmaktadır.
[2035] 2023. hadis.
[2036] 1231. hadis.
[2037] 932. hadis.
[2038] 331, 377, 491, 669, 729, 792, 809, 828, 891, 962. hadis…
[2039] 1351. hadis.
[2040] 1351. hadis.
[2041] 2341. hadis.
[2042] 3109. hadis.
[2043] 2026. hadis.
[2044] 737. hadis.
[2045] 596. hadis.
[2046] 984. hadis.
[2047] 806. hadis.
[2048] 1533, 2757. hadis. 2757. hadisin devamında Mestafâ Elbânî Baskısı'nda Ebû Ubeyd olarak zikredilmekle birlikte Meârif ve Risâle Baskılarında Ebû Îsâ olarak belirtilmektedir. Meârif Baskısı'nda bir nüshada "Ebû Ubeyd" şeklinde geçtiği ifade edilmektedir. Bu nedenle 2757. hadisin devamındaki açıklamanın Tirmizî'ye ait olma ihtimali vardır.
[2049] 3638. hadis. Burada Asmaî'den 14 kelimenin açıklaması aktarılmaktadır.
[2050] 619. hadis.
[2051] 1694. hadis.

olmaksızın doğrudan ayakları meshetmenin caiz olmayacağı ifade edilmektedir.[2052] Fıkhü'l-hadîs kavramına benzer bir kullanım, bazen fiil formunda[2053] gelen delâletü'l-hadîs[2054] terimidir.

es-Sünen'de hadisle ilgili bir nesih durumu veya ihtimali varsa bildirilmektedir. Mesela ateşte pişen yiyecekleri yemekten dolayı abdestin gerekip gerekmeyeceğiyle ilgili hadislerde nesih durumundan bahsedilmektedir. "Ve fi'l-bâb" kısmında zikredilenler abdestin gerekeceğini belirten rivayette 6, gerekmeyeceğini belirtende 15 kişidir. Abdestin gerekeceğini bazı ilim ehlinin, gerekmeyeceğini ise ashâb, tâbiûn ve sonrasındakilerden ilim ehlinin çoğunluğunun görüşü olduğu haber verilmektedir. Tirmizî naklettiği bu bilgilerden hareketle muhtemelen ikinci hadisin ateşte pişen şeyi yemekten dolayı abdest gerekeceğini belirten hadisi neshettiğini ifade etmektedir.[2055] Allah ve Resûlü'nin neshe ihtiyacı olmamakla birlikte bazı durumlarda tedriciliğe riayet edilebileceği, bazı durumlarda tedricilik metoduyla geçici birtakım hükümlerin konulabileceği yönünde müminlere örnek tavır gösterilmektedir.

Birçok yerde hadislerin devamında Ahmed b. Hanbel, İshâk b. Râhûye, Şâfiî, Abdullâh b. el-Mübârek ve Süfyân-ı Sevrî ve sahâbeye kadar birçok âlimin görüşü aktarılmaktadır.[2056] Onların görüşlerine "zehebe ileyh / şu görüşü benimsedi",[2057] (kāle -- yekūlü bi / bunu söyledi),[2058] "ihtâre / (bu kavli) seçti",[2059] "kavlühû / kavli (şudur)",[2060] "re'yühû / rey, görüş ve düşüncesi (şöyledir)"[2061] şeklindeki açıklamalarla değinilmektedir. Meseleyle ilgili icmâ[2062] veya ihtilaf[2063] durumu varsa beyan edilmektedir. Tirmizî bazen ihtilaflı meselelerde tercihini de belirtmektedir.[2064] Mesela İbn Ömer'den Hz. Peygamber'den "Alışveriş yapan iki kişi birbirinden ayrılmadıkça

[2052] 41. hadis.
[2053] 230, 738, 1547, 2841. hadis…
[2054] 144, 234, 604. hadis…
[2055] 80. hadis. Ayrıca bk. 111, 1044, 1054. hadis. 111. hadisteki ifade ashâb ve sonrasındakilerden birçok kişiye nispet edilmektedir. 1044. hadiste hükmü belirten İmam Şâfiî'dir..
[2056] 8, 13, 16. hadis…
[2057] 157, 192, 290. hadis…
[2058] 186, 245. hadis.
[2059] 236, 261, 271. hadis…
[2060] 264, 295. hads…
[2061] 252. Bazen rey kavramını fiil olarak da kullanmaktadır: "Şâfiî şöyle düşünüyür…" (246. hadis).
[2062] 139, 278, 281, 351, 419, 926, 927. hadis…
[2063] 7, 86, 87, 115, 144, 185. hadis… İhtilaf durumunda bazen amelin "bazıları" (899. hadis) veya "çoğunluğa" (900. hadis) göre ne üzere olduğu ifade edilmektedir.
[2064] Bazen kendi görüşü olarak (511, 537, 779, 1371, 1412), bazen de "ındenâ" diye kendiyle birlikte ehl-i hadisin görüşü olarak tercihini belirtmektedir (204. hadis). İhtilafların bazısı sahâbe arasındadır (69, 100, 144. hadis).

muhayyerdirler" şeklindeki ifadesi nakledilmektedir. İbn Ömer'in bir şey satın aldığında alışverişin gerçekleşmesi için oturuyor vaziyette iken ayağa kalktığı aktarılmaktadır. Âlimlerin "birbirinden ayrılma" konusunda bedenen anlaşmanın yapıldığı yerden ayrılarak konumu değiştirmek veya söz konusunu değiştirmek şeklinde farklı değerlendirmeler yaptıkları nakledilmektedir. Tirmizî birinci görüşü daha doğru bulmakta; zira İbn Ömer'in bu hadisi Allah Resûlü'nden duyan kişi olarak manasını daha iyi bildiği ifade edilmektedir. Yine İbn Ömer'den bu konuda alışverişin gerçekleşmesi için birkaç adım yürüdüğünün de rivayet edildiği belirtilmektedir.[2065]

Hadisin amel edilirliğine de bazen temas edilmektedir. Hz. Peygamber'in nafile namazıyla ilgili içerik bakımından kımen farklılık içeren iki rivayet nakledilmekte, Ahmed b. Hanbel ve İshâk b. Râhûye'nin amelin her iki hadise göre de olduğunu söyledikleri ve sanki iki âlimin de her iki hadisi kendisiyle amel edilen sahîh birer rivayet olarak gördükleri bildirilmektedir. İki hadis de tüm râvileri sika olan râvilerden oluşmaktadır.[2066]

Fıkhü'l-hadîse dair açıklamalarda amelin ne üzere olduğunun belirtilmesinin[2067] yanında hadisten ve ilgili değerlendirmelerden yola çıkılarak bir meselede bir beis olup olmadığı,[2068] o meselenin vâcib,[2069] caiz,[2070] müstehab[2071] veya mekruh[2072] olma durumu açıklanmaktadır.[2073] Fıkhî gerekçeyi ifade eden "illet",[2074] delil getirmede kullanılan "ihticac"[2075] kavramları da kullanılmaktadır. Hükümle ilgili ruhsat[2076] ve özür[2077] durumlarına da değinilmektedir.

[2065] 1245. hadis.
[2066] 373. hadis.
[2067] 20, 35, 36, 266, 267, 270. hadis. Bir vecibenin iki farklı şekilde yapıldığını gösteren 898-899. hadislerin devamında ilim ehlince her iki hadisin de ilim ehlince müsta'mel / kullanılır olduğu bildirilmektedir.
[2068] 62, 63, 69, 72, 220, 235. hadis…
[2069] 58, 75. hadis…
[2070] 41, 238, 564. hadis…
[2071] 58, 185, 251, 420. hadis…
[2072] 21, 63, 69, 738. hadis…
[2073] Genel hükümden istisna edilerek istihsana başvurulan bir hadis için bk. 184. hadis. Bir amelin yeterli bulunup bulunmaması durumu hakkında bk. 230, 270. hadis.
[2074] 399. hadis. Burada fiil şeklinde "i'telle / hükmün illetini belirtmek" anlamında zikredilmektedir.
[2075] 3, 234, 322, 429. hadis…
[2076] 21, 47, 322. hadis…
[2077] 217. hadis.

BÖLÜM 2: TİRMİZİ'NİN KAYNAKLARI

Tirmizî'nin kaynaklarını öncelikle kendilerinden hadis tahammül ettiği hocaları oluşturmaktadır. Bununla birlikte hocalarından aldığı hadisleri bir sened zinciri ile aldığı için sened zincirindeki râviler de onun kaynaklarına dahil olmaktadır. Sened zincirindeki râvileri; etbeu etbeı't-tâbiîn, etbeu't-tâbiîn, tâbiûn ve sahâbeyi içermektedir. Tirmizî'nin bu kaynakları cerh-ta'dîl dereceleri, rivayet sayıları, yaşadıkları dönemi ifade eden tabakaları ve bölgeleri açısından incelenecek, ayrıca meşhur bazılarının eserleri zikredilecektir. Rivayet sayıları verilirken -bazılarında Tirmizî'nin hocalarından sonra Hz. Peygamber'e kadar uzanan kısımda 1-2 inkıtâ olsa da- senedli olarak zikredilen merfû ve mevkūf olanlar dikkate alınacaktır.[2078]

Râvilerin cerh-ta'dîl dereceleri ile yaşadıkları dönemi ifade eden tabakalarını tespitte İbn Hacer'in *Taḳrîbü't-Tehẕîb* adlı eserindeki sınıflandırma yöntemi esas alınacaktır. Zira İbn Hacer hadis ilminin hem rivayet hem dirayet alanında devrinin en yetkili âlimidir. "Emîrü'l-mü'minîn fi'l-hadîs" nadir muhaddislerdendir. Bu ilmin çeşitli dallarında 170 kadar eser kaleme alması hadis sahasındaki üstün yerini ortaya koymaktadır. Usûl-i hadis konusundaki eserleri kendi görüşlerini yansıtmaktadır. Hadis ricâline dair çalışmaları da meşhur âlimlerin râviler hakkındaki tespitlerine dair tashihlerle doludur. Bir konudaki pek çok rivayeti onlarca eserden ancak modern yöntemlerle toplamak mümkün olduğu halde İbn Hacer'in o çağda bunu başarması veya bir hadisin farklı rivayetlerinin kaç râvi tarafından nakledildiğini ortaya koyması, muallak sanılan rivayetin mevsûl ve muttasıl olduğunu göstermek amacıyla o rivayetin birçok kaynağını zikredebilmesi onun ilmî derinliğini göstermektedir.[2079]

İbn Hacer'in *Taḳrîbü't-Tehẕîb*'i yine kendisinin yazdığı *Tehẕîbü't-Tehẕîb*'in muhtasarıdır. Türünün en önemli eseri olan *Tehẕîbü't-Tehẕîb*'de *Kütüb-i Sitte* râvilerine dair *Tehẕîbü'l-Kemâl fî esmâ'i'r-ricâl*'i ihtisar edilmiş ve esere hacminin üçte biri kadar ilâvede bulunulmuştur.[2080] İbn Hacer *Taḳrîbü't-Tehẕîb*'de gerek cerh-ta'dîl gerekse vefat yönünden râvileri on ikişer tabaka halinde ele almaktadır. Ta'dîl derecelerinin en üstünden cerh derecelerinin en altına kadar olan bu tabakalar sıralanacak olursa

[2078] Muallak rivayetler ile senedli ve senedsiz maktû rivayetler için bk. Bölüm 1.
[2079] M. Yaşar Kandemir, "İbn Hacer", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/516-7.
[2080] Kandemir, a.g.e., 19/524.

sahâbîler birinci, "insanların en sikası" veya "sika hâfız" gibi tekitli övgülerle nitelenen râviler ikinci tabakayı oluşturmaktadır. Bunların ardından gelmekle birlikte senedde bulunmaları hadisin sıhhatini sağlayan ve haklarında "sika", "mütkın" veya "adl" gibi ta'dîlin tek olarak zikredildiği râviler üçüncü tabakayı teşkil etmektedir.[2081]

Üçüncü derecenin vasıflarından zabt itibariyle biraz eksik olup "sadûk", "lâ be'se bih" gibi lafızlarla işaret edilen râviler dördüncü; bu dereceden biraz eksik olan ve "sadûk seyyiü'l-hıfz", "sadûk yuhtı'" gibi ifadeler kullanılanlar ile teşeyyu' gibi bid'at türlerinden biriyle suçlanıp bid'atine davet edenlerin bulunduğu râviler beşinci tabakayı ifade etmektedir. Hadisi az olmakla birlikte bundan dolayı hadisinin terk edildiği sabit olmayanlar ise altıncı tabakada yer almaktadır.[2082]

Kendisinden birden fazla râvi hadis rivayet ettiği halde cerh ve ta'dîl durumu bilinmeyenler yedinci, haklarında muteber birinin tevsîki bulunmayıp açıklanmasa da zaaf kullanımı bulunanlar sekizinci tabakada konumlandırılmaktadır. Dokuzuncu tabaka ise kendilerinden sadece bir kişi rivayet ettiği; ancak cerh-ta'dîl durumları hakkında hiçbir bilgi olmayanları ihtiva etmektedir.[2083]

Kesinlikle tevsîk edilmemiş ve bununla birlikte yaralayıcı bir sebeple zayıf görülmüş kişiler onuncu; yalan ve uydurmacılıkla itham edilenler on birinci tabakada değerlendirilmektedir. "Yalancı" ve "uydurmacı" olarak en ağır ceh lafızlarıyla nitelenenler ise son tabaka olan on ikinci tabakada yer almaktadır.[2084] Sırayla üçlü olarak değerlendirildiğinde bu on iki tabakadaki râvilerin senedde cerh-ta'dîl bakımından en düşük kendilerinin yer aldığı rivayetlerde -İnkıtâ' veya herhangi bir illet olmadığı sürece- ilk üçlü grubun naklettikleri sahih, ikinci gruptakilerinki hasen, üçüncü gruptakilerinki zayıf, dördüncü gruptakilerinki çok zayıf rivayet olarak nitelendirilebilir.

Yaşadıkları dönemi ifade eden tabakalar sıralanacak olursa sahâbîler ilk sırada yer almaktadır. Dört tabakadan oluşan tâbiûn tabakasının ilkini tâbiûnun büyükleri, ikincisini tâbiûnun orta tabakası, üçüncüsünü tâbiûnun orta tabakasının ardından gelen

[2081] İbn Hacer, *Taḳrîb*, 74.
[2082] İbn Hacer, a.g.e., 74.
[2083] İbn Hacer, a.g.e., 74.
[2084] İbn Hacer, a.g.e., 74-5.

ve tâbiûnun büyüklerinden rivayetleri çok olanlar; sonuncusunu ise bazısının sahâbeden semâının sabit olmadığı tâbiûnun küçükleri oluşturmaktadır.[2085]

Yine dört tabakadan müteşekkil olan etbeu't-tâbiîn tabakasının ilkini beşinci tabakada yer alan tâbiûnun son tabakasındakilerle çağdaş olan; ama sahâbeden herhangi biriyle karşılaşması sabit olmayanlar, kalanlarını ise sırasıyla etbeu't-tâbiînin büyükleri, orta tabakası ve küçükleri meydana getirmektedir. Etbeu etbeı't-tâbiîn tabakası da büyük, orta ve küçükleri olmak üzere üç kısma ayrılmaktadır.[2086]

Râvilerin hadislerini naklettikleri bölgelerinin belirlenmesi, büyük çoğunluğunun ömürlerinin rihle ile gerçekleşmesi sebebiyle çetrefillidir. Râviler rihlelerinde çoğunlukla hadis toplamışlar, bazen ders vermişler, bazen hem hadis tahammül edip hem de hadis rivayet etmişlerdir. Burada Tirmizî'nin kaynaklarının yaşadıkları yerler verilirken son olarak ikamet ettiği -burası doğup büyüdüğü yer olabilir veya kendisine ders vermek için seçtiği mekân olabilir- bölgeler zikredilecektir. Mesela Tirmizî'nin en önemli hocası Buhârî pek çok yer dolaşmıştır. Bağdat'a sekiz, Basra'ya dört veya beş, Mısır ve Nîşâbur'a ikişer kez, Belh'e birkaç kere, Kûfe'ye birçok kez gitmiştir. Dımaşk ve Humus'a da rihle gerçekleştiren Buhârî Hicaz'da altı yıl kalmış ve Nîşâbur'da 5 yıl hadis okutmuştur. Nîşâbur'dan Merv'e, oradan da son ikamet yeri olarak ders halkasını kurduğu, aynı zamanda doğup büyüdüğü yer olan Buhara'ya gitmiştir. Her ne kadar buradan ayrılmak durumunda kalsa da yeni gideceği yer olan Semerkant'a varamadan Hartenk'te vefat etmiştir.[2087] En çok hadis rivayet edilen sahâbî Ebû Hüreyre de çeşitli yerlerde görev yapmakla birlikte genel itibariyle Medine'de ikamet etmiştir.[2088]

Râvilerin *Kütüb-i Sitte*'deki rivayet durumları belirtilirken klasik kullanıma uygun şekilde *Kütüb-i Sitte* müellifleri sadece isimleriyle zikredildiğinde *Kütüb-i Sitte*'ye dahil olan eserleri kastedilecektir. Örneğin "Müslim ve Nesâî ondan nakletti" deyince Müslim'in *Ṣaḥîḥ*'i, Nesâî'nin de *es-Sünen'*i anlaşılacaktır. *Kütüb-i Sitte* müelliflerinin *Kütüb-i Sitte* dışındaki eserleri bildirileceğinde mutlaka eser isimleri zikredilecektir.

[2085] İbn Hacer, a.g.e., 75.
[2086] İbn Hacer, a.g.e., 75.
[2087] Muhammed Mustafa A'zamî, "Buhârî, Muhammed b. İsmâil", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/368-372.
[2088] M. Yaşar Kandemir, "Ebû Hüreyre", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 10/160-161.

Misalen bu durumlarda "Buhârî *el-Edebü'l-müfred*i'nde ve Ebû Dâvûd *el-Merâsîl*i'nde rivayet etti" denilecektir.

2.1. Tirmizî'nin *es-Süneni*'nde Rivayette Bulunduğu Hocaları

Tirmizî, *es-Süneni*'nde 211 hocasından 5009 hadis rivayet etmektedir. *es-Sünen'*de 5003 rivayet olduğu halde hocalarının toplam rivayet sayısının 5009 olması bazen bazı hocalarının birbirinden nakletmesinden kaynaklanmaktadır. Tirmizî'nin hocalarının ikisi etbeu't-tâbiînden, diğerleri etbeu etbeı't-tâbiîndendir.

Tablo 6: Tirmizi'nin Her Birinden 30'dan Fazla Rivayette Bulunduğu 26 Hocası

Sıra	Tirmizî'nin Hocası	Rivayet Sayısı	Cerh-Ta'dîl Derecesi	Bölgesi	Dönem Tabakası
1	Kuteybe b. Saîd b. Cemîl Ebû Recâ es-Sekafî (öl. 240/855)	635	2	Horasan - Belh	10
2	Muhammed b. Beşşâr b. Osmân Ebû Bekr Bündâr el-Abdî (öl. 252/866)	514	3	Irak - Basra	10
3	Mahmûd b. Gaylân Ebû Ahmed el-Adevî (öl. 239/853)	354	3	Irak - Bağdat	10
4	Hennâd b. es-Serî b. Mus'ab Ebü's-Serî' et-Temîmî el-Kûfî (öl. 243/857)	299	3	Irak - Kûfe	10
5	Ahmed b. Menî' b. Abdirrahmân Ebû Ca'fer el-Bağdâdî (öl. 244/858-59)	274	2	Irak - Bağdat	10
6	Muhammed b. Yahyâ b. Ebî Ömer Ebû Abdillâh el-Mekkî (öl. 243/858)	202	4	Hicaz - Mekke	10
7	Muhammed b. el-Alâ' b. Küreyb Ebû Küreyb el-Hemdânî (öl. 247/861)	197	2	Irak - Kûfe	10
8	Alî b. Hucr b. İyâs Ebü'l-Hasen es-Sa'dî (öl. 244/858-59)	182	2	Horasan - Merv	9
9	Abd b. Humeyd b. Nasr Ebû Muhammed el-Kissî (öl. 249/863-64)	177	2	Mâverâünnehir - Kis	11
10	el-Hasen b. Alî Ebû Alî el-Hallâl el-Hulvânî (öl. 242/857)	109	2	Hicaz - Mekke	11
11	İshâk b. Mûsâ b. Abdillâh Ebû Mûsâ el-Ensârî (öl. 244/858)	103	2	Horasan - Nîşâbur	10
12	Süveyd b. Nasr b. Süveyd Ebü'l-Fazl el-Mervezî (öl. 240/854)	90	3	Horasan - Merv	10
13	Muhammed b. el-Müsennâ b. Ubeyd Ebû Mûsâ el-Anezî (öl. 252/866)	80	2	Irak - Basra	10
14	Abdullâh b. Abdirrahmân b. el-Fazl Ebû Muhammed es-Semerkandî (öl. 255/869)	68	2	Mâverâünnehir - Semerkant	11
15	el-Hüseyn b. Hureys b. el-Hasen Ebû Ammâr el-Huzâî (öl. 244/858)	67	3	Horasan - Merv	10
16	Süfyân b. Vekî' b. el-Cerrâh Ebû Muhammed er-Rüâsî (öl. 247/861)	65	5	Irak - Kûfe	10
17	Nasr b. Alî b. Nasr Ebû Amr el-Cehdamî (öl. 250/864 c.)	62	2	Irak - Basra	10

18	Abdullâh b. Saîd b. Husayn Ebû Saîd el-Eşec el-Kindî (öl. 257/871)	60	3	Horasan - Merv	10
19	Yahyâ b. Mûsâ b. Abdirabbih Ebû Zekeriyyâ es-Sahtiyânî (öl. 240/854)	60	3	Horasan - Belh	10
20	İshâk b. Mansûr b. Behrâm el-Kevsec Ebû Ya'kūb el-Mervezî (öl. 251/865)	59	2	Irak - Kûfe	11
21	Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm Ebû Abdillâh el-Buhârî (öl. 256/870)	50	2	Mâverâünnehir - Buhara	11
22	Muhammed b. Yahyâ b. Abdillâh Ebû Abdillâh ez-Zühlî (öl. 258/872)	41	2	Horasan - Nîşâbur	11
23	Ahmed b. Muhammed b. Mûsâ el-ma'rûf bi Merdûye el-Mervezî (öl. 235/849)	40	2	Horasan - Merv	10
24	Saîd b. Abdirrahmân b. Hassân Ebû Ubeydillâh el-Mahzûmî (öl. 249/863)	39	3	Hicaz - Mekke	10
25	Ahmed b. Abde b. Mûsâ Ebû Abdillâh ed-Dabbî (öl. 245/859)	34	3	Irak - Basra	10
26	Muhammed b. Abdila'lâ Ebû Abdillâh es-San'ânî el-Basrî (öl. 245/859)	32	3	Irak - Basra	10

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.1.1. Cerh-Ta'dîl Dereceleri ve Rivayet Sayıları

Cerh-ta'dîl durumları yönünden Tirmizî'nin *es-Sünen'*deki hocalarından 39'u ikinci, 76'sı ise üçüncü tabakada yer almaktadır. İkinci tabakadakiler üçüncüdekilerin yaklaşık yarısı olmakla birlikte *es-Sünen'*deki rivayetleri daha fazladır. *es-Sünen'*de ikinci tabakadakilerden 2270 rivayet nakledilmesine mukabil üçüncü tabakadakilerden 1964 rivayet aktarılmaktadır. İkinci ve üçüncü tabakadakilerden gelen rivayet sayısı 4234'tür ve *es-Sünen'*deki tüm rivayetlerin %84,528'ini oluşturmaktadır.

Tirmizî'nin *es-Sünen'*de kendilerinden hadis naklettiği hocalarının 61'i dördüncü; 15'i beşinci, 9'u ise altıncı tabakada bulunmaktadır. Bu da ikinci ve üçüncü tabakadakilerle birlikte Tirmizî'nin 211 hocasının 200'ünün makbul râviler içinde yer aldığını göstermektedir. Rivayet sayısı dördüncü tabakadan olan hocalarından 545, beşinci tabakadakilerden 132, altıncı tabakadakilerden ise 24'tür. Dördüncü tabakadaki hocalarından rivayeti beş ve altıncı tabakadakilerin rivayet toplamının üç katından daha fazladır. Dört, beş ve altıncı tabakadaki hocalarından rivayet sayısı 701'dir ve bu, tüm rivayetlerin %13,995'ine tekabül etmektedir.

Tirmizî'nin, cerh edilmiş hocaları ve onlardan naklettiği rivayet pek az sayıdadır. Cerhe uğramış hocalarından 2'si yedinci, 7'si sekizinci tabakadadır. Naklettiklerinin sayısı yedinci tabakadaki hocalarından 6, sekizinci tabakadaki hocalarından ise 62'dir. Zayıf hocalarından naklettiklerinin tüm rivayetlerine oranı ise %1,358'dir. Çok zayıf olarak

nitelendirilebilecek 2 hocası ise onuncu tabakada değerlendirilmektedir ve bunlardan gelen rivayet sayısı toplam 6'dır ve yok denecek düzeyde olan bu 6 nakil, tüm rivayetlerin %0,12'sidir (Bk. Tablo 8).

Her bir hocasından aktardığı rivayet sayılarına bakıldığında Tirmizî 11 hocasından 100'ün üzerinde nakilde bulunmaktadır. 50 ile 100 arası rivayette bulunduğu 10, 20 ile 49 arası rivayette bulunduğu 14 hocası yer almaktadır. Kendilerinden rivayet sayısı 10 ile 19 arasında olan 28, 5 ile 9 arasında olan 49 hocası mevcuttur. Hocalarının 30'undan ise üç veya dörder, 32'sinden ikişer, 37'sinden ise birer rivayeti vardır (Bk. Tablo 7).

Tirmizî'nin her birinden 30'un üzerinde rivayette bulunduğu hocalarının içinde zayıf bir râvi bulunmamaktadır. Hatta bunların çoğunluğunu, güvenilirliği en üst düzeyde olan râviler oluşturmaktadır. 100'ün üzerinde rivayette bulunduğu 11 râvinin 7'si ikinci, 3'ü üçüncü, 1'i dördüncü tabakadandır. 50 ile 100 arası rivayette bulunduğu 10 hocasının 5'i ikinci, 4'ü üçüncü, 1'i ise beşinci tabakadandır. 30 ile 49 arası rivayette bulunduğu 5 hocasının ise 2'si ikinci, 3'ü üçüncü tabakadandır.

14'ü ikinci, 10'u üçüncü, biri dördüncü, diğer biri ise beşinci tabakadan olan ve *es-Sünen'*de kendilerinden 30'un üzerinde nakilde bulunduğu 26 hocasından Tirmizî'nin toplam rivayet sayısı 3893'tür ve bu rakam tüm rivayetlerin %77,72'sidir. Sadece -en çok nakilde bulunduğu- hocası Kuteybe'den rivayet miktarı (635) tüm rivayetlerinin onda birinden fazladır (%12,677). Kuteybe'nin rivayetlerine Muhammed b. Beşşâr'ın 514, Mahmûd Gaylân'ın 354, Hennâd b. es-Serî'nin 299, Ahmed b. Menî'in 274 rivayeti eklendiğinde ise bu beş râvinin toplam rivayeti (2076) *es-Sünen* rivayetlerinin %41,445'ini oluşturmaktadır (Bk. Tablo 6).

Tablo 7: Tirmizî'nin Hocalarından Kaçar Rivayette Bulunduğu

Rivayet Sayısı	Hoca Sayısı	Toplam Rivayet
1	37	37
2	32	64
3	17	51
4	13	52
5	21	105
6	9	54
7	6	42
8	5	40
9	8	72
10	5	50

Rivayet Sayısı	Hoca Sayısı	Toplam Rivayet
28	1	28
32	1	32
34	1	34
39	1	39
40	1	40
41	1	41
50	1	50
59	1	59
60	2	120
62	1	62

11	2	22
12	4	48
13	3	39
14	6	84
15	1	15
16	2	32
17	3	51
18	1	18
19	1	19
20	1	20
21	1	21
23	1	23
24	1	24
25	1	25
26	1	26
27	2	54
65	1	65
67	1	67
68	1	68
80	1	80
90	1	90
103	1	103
109	1	109
177	1	177
182	1	182
197	1	197
202	1	202
274	1	274
299	1	299
354	1	354
514	1	514
635	1	635
TOPLAM	211	5009

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 8: Tirmizî'nin *es-Süneni*'ndeki Tüm Hocalarının Rivayet Sayılarına Göre Cerh-Ta'dîl Durumları

Rivayet Sayısı	Hoca Sayısı	Toplam Rivayet	Cerh-Ta'dîl Tabakaları
250 ve üzeri	5	2076	ikisi 2 ve üçü 3
100-249 arası	6	970	beşi 2 ve biri 4
50-99 arası	10	661	beşi 2, dördü 3 ve biri 5
20-49 arası	14	407	dördü 2, beşi 3, dördü 4 ve biri 8
10-19 arası	28	378	sekizi 2, on ikisi 3, dördü 4, ikisi 5 ve diğer ikisi 8
5-9 arası	49	313	üçü 2, yirmi ikisi 3, on altısı 4, üçü 5, ikisi 6, bireri 7, 8 ve 10
1-4 arası	99	204	on ikisi 2, otuzu 3, otuz altısı 4, dokuzu 5, yedisi 6, biri 7, üçü 8 ve biri 10. tabakadan
TOPLAM	211	5009	

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.1.2. Yaşadıkları Bölgeler

Tirmizî'nin hocalarının yaşadıkları yerler sekiz bölgede değerlendirilebilir. Bunlar Irak, Horasan, Hicaz, Mâverâünnehir, İran, Şam, Anadolu ve Yemen'dir. Irak'taki 140 hocasından 2788; Horasan'daki 38 hocasından 1433, Hicaz'daki 14 hocasından 396, Mâverâünnehir'deki 8 hocasından 325; İran'daki 7 hocasından 50, Şam'daki 2

hocasından 15 ve Anadolu'daki ile Yemen'deki birer hocasından birer rivayette bulunmaktadır. Bunlar da oran bakımından *es-Sünen*'deki rivayetlerin hocalarının bölgeleri olarak Irak'tan %55,66'sının, Horasan'dan %28,609'unun, Hicaz'dan %7,906'sının, Mâverâünnehir'den %6,488'inin, İran'dan %0,998'inin, Şam'dan %0,299'unun, Anadolu'dan %0,02'sinin ve Yemen'den %0,02'sinin geldiğini göstermektedir (Bk. Tablo 9).

Bölgelere biraz daha yakından bakıldığında Tirmizî'nin Irak'ta Bağdat, Basra ve Kûfe ağırlıklı olmak üzere Medâin ve Vâsıt'tan hadis öğrendiği hocaları bulunmaktadır. Hadis tahammül ettiği hoca sayısı Basra'dan 58, Bağdat'tan 44, Kûfe'den 35, Vâsıt'tan 2 ve Medâin'den 1'dir. Bu bölgelerdeki hocalarından gelen toplam rivayet sayısı Basra'dan 1050, Bağdat'tan 881, Kûfe'den 825, Vâsıt'tan 16 ve Medâin'den 16'dır.

Tirmizî'nin Horasan Bölgesi'ndeki hocalarının sayısı Merv'den 19, Belh'ten 9, Nîşâbur'dan 6, Sîstan'dan 2, Serahs'tan 1 ve Tûs'tan 1'dir. Rivayet sayıları ise Merv'den 521, Belh'ten 731, Nîşâbur'dan 170, Sîstan'dan 4, Serahs'tan 5 ve Tûs'tan 2'dir. Hicaz Bölgesi'ndeki 9 Mekkeli hocasından 377 rivayet aktaran Tirmizî, 5 Medineli hocasından ise 19 hadis nakletmektedir. Memleketi Tirmiz'den 4, Buhara ve Kis'ten birer, Semerkant'tan ise 2 hocası Tirmizî'nin Mâverâünnehir Bölgesi'ndeki hocalarını oluşturmaktadır. Sayı olarak Kis'ten 177, Semerkant'tan 70 ve Buhara'dan 50 ve Tirmiz'den 28 rivayet gelmektedir. Şam Bölgesi'nden Dımaşk ve Rusâfe'den birer hocası bulunan Tirmizî'nin bu hocalarından rivayet sayısı sırasıyla 13 ve 2'dir. Anadolu Bölgesi'nde Res'an ve Yemen Bölgesi'nde San'a'daki birer hocasından ise birer rivayeti mevcuttur.

Tirmizî'nin en çok hadis naklettiği beş hocasından ikisi Bağdatlı, diğer birer kişi ise Belhli, Basralı ve Kûfeli'dir. 100 ile 249 arası rivayette bulunduğu altı hocasından ikisi Mekkeli, bireri ise Mervli, Kisli, Nîşâburlu ve Kûfelidir. 50-99 arası hadis naklettiği on hocasından üçü Mervli, ikisi Basralı, diğer ikisi Kûfeli, birer kişi ise Semerkant, Buhara ve Belh'tendir. 30-49 arası nakilde bulunduğu beş hocasından ise ikisi Basralı, bireri ise Nîşâburlu, Mervli ve Mekkelidir. 20-29 arası rivayet aktardığı dokuz hocasından ikişeri Merv, Basra, Bağdat ve Kûfe'den; biri ise Rey'dendir.

Tirmizî'nin 30'un üzerinde rivayette bulunduğu ve her biri ta'dîl edilmiş yirmi altı hocası bulunmaktadır. Bunlara bir bütün olarak bakıldığında bu hocalarının üçü

Mekke'den, ikisi Belh'ten, beşi Merv'den, ikisi Nîşâbur'dan, ikisi Bağdat'tan, beşi Basra'dan, dördü Kûfe'den, bireri ise Buhara, Kis ve Semerkant'tandır. Rivayetlerin dörtte üçünden fazlası Tirmizî'nin bu yirmi altı hocasından gelmektedir.

Hocalarının yaşadıkları yerler dikkate alınarak rivayet sayılarına değinilecek olursa Basra'dan 1050, Bağdat'tan 879; Kûfe'den 825, Belh'ten 731, Merv'den 521, Mekke'den 377, Kis'ten 177, Nîşâbur'dan 170, Semerkant'tan 70, Buhara'dan 50, Rey'den 31, Tirmiz'den 28, Vâsıt'tan 18, Medâin'den 16, Medine'den 19, Dımaşk'tan 13, Hûzistan'dan 11, Sîstan ve Kūmis'ten dörder, Serahs'tan 5, Tûs, Fesâ ve Rusâfe'den ikişer, Res'an, Hemedan, İsfahan ve San'a'dan birer rivayet gelmektedir.

Tablo 9: Yaşadıkları Bölgelere Göre Tirmizi'nin Hocalarının ve Rivayet Sayılarının Oranı

Bölge	Hoca Sayısı	Oran	Rivayet Sayısı	Oran
Anadolu - Res'an	1	%0,474	1	%0,02
Hicaz -- Medine	5	%2,37	19	%0,379
Hicaz - Mekke	9	%4,265	377	%7,526
Horasan - Belh	9	%4,265	731	%14,594
Horasan - Merv	19	%9,005	521	%10,401
Horasan - Nîşâbur	6	%2,844	170	%3,394
Horasan - Serahs	1	%0,474	5	%0,1
Horasan - Sîstan	2	%0,948	4	%0,08
Horasan - Tûs	1	%0,474	2	%0,04
Irak - Bağdat	44	%20,853	881	%17,588
Irak - Basra	58	%27,488	1050	%20,962
Irak - Kûfe	35	%16,588	825	%16,47
Irak - Medâin	1	%0,474	16	%0,319
Irak - Vâsıt	2	%0,948	16	%0,319
İran - Fesâ	1	%0,474	2	%0,04
İran - Hemedan	1	%0,474	1	%0,02
İran - Hûzistan - Askerimükrem	1	%0,474	11	%0,22
İran - İsfahan	1	%0,474	1	%0,02
İran - Kūmis - Simnân	1	%0,474	4	%0,08
İran - Rey	2	%0,948	31	%0,619

Mâverâünnehir - Buhara	1	%0,474	50	%0,998
Mâverâünnehir - Kis	1	%0,474	177	%3,534
Mâverâünnehir - Semerkant	2	%0,948	70	%1,397
Mâverâünnehir - Tirmiz	4	%1,896	28	%0,559
Şam - Dımaşk	1	%0,474	13	%0,26
Şam - Rusâfe	1	%0,474	2	%0,04
Yemen - San‘a	1	%0,474	1	%0,02
TOPLAM	211		5009	

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.1.3. Yaşadıkları Dönem Açısından Tabakaları

Tirmizî’nin 209 hocası etbeu etbeı’t-tâbiîn tabakasındandır. Bununla birlikte Tirmizî etbeu’t-tâbiîndan olan iki hocadan da istifade edebilmiştir. Etbeu’t-tâbiînden olan hocalarının ikisi de dokuzuncu tabakadandır. Bu hocalarından Alî b. Hucr Ebü’l-Hasen es-Sa‘dî’den 182, el-Hüseyn b. Seleme b. İsmâîl el-Basrî’den 2 hadis nakletmektedir. Alî b. Hucr, Tirmizî’nin en çok rivayette bulunduğu sekizinci hocasıdır. Dokuzuncu tabakanın küçüklerinden olan Alî b. Hucr’dan çokça istifade etmesi onun diğer etbeu’t-tâbiînden geç vefat etmesi ve güvenilirliğinin en üst derecede olması sebebiyle olmalıdır. Cerh-ta‘dîl açısından Alî b. Hucr ikinci, el-Hüseyn b. Ebî Kebşe dördüncü tabakada bulunmaktadır.[2089] Her biri makbul bir râvi olan bu iki etbeu’t-tâbiîn hocasından Tirmizî’nin yaptığı toplam nakil 184’tür ve tüm rivayetlerinin %3,673’üdür.

Etbeu etbeı’t-tâbiînden olan hocalarının 121’i onuncu, 87’si on birinci, 1’i ise on ikinci tabakadandır. Tirmizî’nin etbeu etbeı’t-tâbînin büyüklerinden olan onuncu tabakadan toplam rivayeti 3939, etbeu etbeı’t-tâbînin orta tabakasından olan on birinci tabakadan toplam nakli 885 ve etbeu etbeı’t-tâbînin küçüklerinden olan on ikinci tabakadaki tek hocasından rivayeti ise 1’dir. Tüm rivayetlere oranlandığında etbeu etbeı’t-tâbînin büyüklerinin rivayeti %78,638, etbeu etbeı’t-tâbînin orta tabakasından rivayetleri %17,668, etbeu etbeı’t-tâbînin küçüğünden rivayeti %0,02’lik bir orana sahiptir.

En çok hadis aktardığı beş hocası onuncu tabakadandır. 100-249 arası rivayette bulunduğu altı hocasından biri dokuzuncu, üçü onuncu, ikisi on birinci tabakadandır. 50

[2089] Tirmizî’nin zikredilen dört hocası hakkında bk. Mizzî, *Tehẕîbü’l-Kemâl*, 6/380-381; 20/355-360; 21/470-473; 32/482-484; İbn Hacer, *Tehẕîbü’t-Tehẕîb*, 2/340; 7/293-294, 485-487; 11/431; a. mlf, *Taḳrîb*, 166, 399, 416, 612.

ile 99 arası hadis naklettiği on hocasından yedisi onuncu ve üçü on birinci tabakadandır. 30 ile 49 arası rivayet aktardığı beş hocası ise biri on birinci, diğerleri onuncu tabakada bulunmaktadır. Bu durumda Tirmizî'nin 30'dan fazla hadis naklettiği, rivayetlerinin dörtte üçünden fazlasının kendilerinden geldiği her biri makbul olan 26 hocasının 19'u onuncu, 6'sı on birinci, 1'i ise dokuzuncu tabakadandır (Bk. Tablo 6).

2.1.4. *Kütüb-i Sitte*'de Rivayet Durumları

Tirmizî'nin hadis naklettiği 211 hocasından 171'inin *Kütüb-i Sitte*'nin en az birinde rivayeti vardır. 12'sinin *Kütüb-i Sitte*'nin hepsinde rivayeti bulunmaktadır. Bu 12 hocası Abdullâh b. Saîd Ebû Saîd el-Eşec (öl. 257/871), Ahmed b. Ebî Bekr Ebû Mus'ab el-Medenî, Ahmed b. Menî' Ebû Ca'fer el-Bağdâdî, Amr b. Ali Ebû Hafs el-Fellâh el-Basrî (öl. 249/864), Kuteybe b. Saîd Ebû Recâ el-Bağlânî, Muhammed b. el-Alâ Ebû Küreyb el-Kûfî, Muhammed b. Beşşâr Ebû Bekr Bündâr el-Abdî, Muhammed b. Ma'mer Ebû Abdillâh el-Bahrânî (öl. 250/864), Muhammed b. el-Müsennâ Ebû Mûsâ el-Basrî (öl. 252/866), Nasr b. Ali Ebû Amr el-Cehdamî (öl. 250/864), Ya'kūb b. İbrâhîm Ebû Yûsuf ed-Devrakī (öl. 252/866) ve Ziyâd b. Yahyâ Ebu'l-Hattâb el-Basrî'dir (öl. 254/868).[2090]

Tirmizî'nin *Kütüb-i Sitte* müellifleriyle ortak olduğu 12 hocasından naklettiği toplam rivayet 1868'dir ve bu *es-Sünen'*deki rivayetlerin %37,293'üdür. Tirmizî'nin *es-Sünen'*deki hocalarından Buhârî ve Müslim'in *eṣ-Ṣaḥîḥ*lerinde rivayette bulunduğu 14 kişi daha vardır. Bu hocalarından gelen toplam rivayet sayısı 861 olup *es-Sünen'*deki rivayetlerin %17,189'udur. Bu 14 hocanın yedisinden Ebû Dâvûd ve Nesâî, birinden Ebû Dâvûd ve İbn Mâce, ikisinden Nesâî ve İbn Mâce, üçünden Nesâî'nin de nakli bulunmaktadır. Bu durumda Tirmizî'nin 26 hocası aynı zamanda *Ṣaḥîḥayn*'ın kaynağıdır. Tirmizî'nin bu 26 hocasından aktardığı toplam 2729 hadis, tüm hocalarından naklettiği toplam rivayetin %54,482'sidir.

Ṣaḥîḥayn'dan sadece *Ṣaḥîḥ-i Buḫârî*'dekiler ile ortak 22 hocası olan Tirmizî'nin, bu hocalarından toplam rivayeti 269'dur (%5,37). Bu 22 hocasının altısından Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce, üçünden Ebû Dâvûd ve Nesâî, ikisinden Ebû Dâvûd ve İbn Mâce (birinden Nesâî -*Müsnedü 'Alî b. Ebî Ṭâlib'*inde), ikisinden Nesâî ve İbn Mâce,

[2090] Bu sayının dokuz olarak belirtilmesine dair bk. Cebeci, "İmam-ı Tirmizî", 289; Ertaş, *Tirmizî'de Fıkıh Mezhepleri*, 5-6.

dördünden Nesâî, ikisinden İbn Mâce de rivayette bulunmaktadır. Üç hocadan ise *Kütüb-i Sitte* müellifleri içinde sadece Buhârî ve Tirmizî istifade etmektedir.

Tirmizî'nin *Ṣaḥîḥayn*'dan sadece Müslim'in rivayet ettiği hocalarının sayısı 44'tür. Toplam 1227 hadis (%24,496) naklettiği bu 44 hocasının 13'ünden Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce (birerinden de Buhârî *eṣ-Ṣaḥîḥi*'nde muallak olarak ve *Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*ı'nda), ikisinden Ebû Dâvûd ve Nesâî, dördünden Ebû Dâvûd ve İbn Mâce, sekizinden Nesâî ve İbn Mâce (birinden Ebû Dâvûd *Kitâbü'l-Ḳader*i'nde), birinden Ebû Dâvûd, dokuzundan Nesâî, üçünden İbn Mâce, birinden Buhârî *eṣ-Ṣaḥîḥi*'nde muallak olarak, bir başkasından ise Ebû Dâvûd *el-Merâsîl*i'nde nakilde bulunmaktadır. İki hocadan ise *Kütüb-i Sitte* müellifleri içinde sadece Müslim ve Tirmizî rivayet etmektedir. Bu şekilde Buhârî ve Müslim'den sadece birinin nakilde bulunduğu Tirmizî'nin hoca sayısı 66 olmaktadır. Tirmizî'nin, *Ṣaḥîḥayn*'da rivayeti nakledilen 26 hocası da dikkate alındığında Buhârî ve Müslim'den en az birinin *eṣ-Ṣaḥîḥi*'nde rivayetini naklettiği 92 hocası bulunmaktadır. 92 hocasından toplam rivayeti 4225 olup bu da *es-Sünen'*deki rivayetlerin %84,348'ini meydana getirmektedir.

Buhârî veya Müslim'in rivayette bulunmadığı Tirmizî'nin hocalarının 77'sinden *Kütüb-i Sitte*'deki *es-Sünen* sahiplerinden en az birinin rivayeti mevcuttur. Bu hocalarının dördünden Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce, yedisinden Ebû Dâvûd ve Nesâî, altısından Ebû Dâvûd ve İbn Mâce (birerinden Buhârî *Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*ı'nda ve Nesâî - *Müsnedü 'Alî b. Ebî Ṭâlib*i'nde), on dördünden Nesâî ve İbn Mâce (birerinden Buhârî - *Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm*ı'nda, Ebû Dâvûd *el-Merâsîl*i'nde), ikisinden Ebû Dâvûd, yirmi yedisinden Nesâî, on yedisinden İbn Mâce (birerinden Buhârî *Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm*ı'nda, Ebû Dâvûd *Kitâbü'l-Ḳader*i'nde ve Nesâî -*Müsnedü 'Alî b. Ebî Ṭâlib*i'nde), birinden Ebû Dâvûd *Kitâbü'l-Ḳader*i'nde ve bir başkasından Nesâî *Müsnedü 'Alî b. Ebî Ṭâlib*i'nde rivayette bulunmaktadır. Tirmizî'nin *Ṣaḥîḥayn* dışındaki *Kütüb-i Sitte* müelliflerinin *es-Sünen*lerinde yer alan ortak hocalarından toplam rivayet sayısı 673'tür ve bu rakam *Sünen-i Tirmiẕî* rivayetlerinin %13,436'sına tekabül etmektedir.

Cerh-ta'dîl durumları açısından Tirmizî'nin *Kütüb-i Sitte* müellifleri içerisinde rivayette tek kaldığı 42 hocası mevcuttur. Bunların 2'sinden *es-Sünen* müellifleri *es-Sünen*leri dışındaki eserlerinde rivayet etmektedirler. Cerh ta'dîl bakımından biri üçüncü, diğeri

dördüncü tabakadan olan bu kişilerden toplam 3 hadis (%0,006) aktarılmaktadır. Kalan 40'ının 2'si ikinci, 8'i üçüncü, 12'si dördüncü, 3'ü beşinci, 8'i altıncı, 2'si yedinci, 3'ü sekizinci ve 2'si onuncu tabakadandır. Bu 40 hocasından *es-Sünen*'de naklettiği toplam hadis sayısı ise 108'dir (%2,156). Makbuliyet derecesine erişemeyen yedinci tabakadakilerden 1 ve 5, sekizinci tabakadakilerden birer, onuncu tabakadakilerden de 1 ve 5 rivayet olmak üzere toplam 15 rivayet (%0,299) aktarılmaktadır (Bk. Tablo 10).

Tablo 10: Tirmizî'nin Hocalarının *Kütüb-i Sitte*'de Rivayet Durumları

Hoca Sayısı	***Kütüb-i Sitte*'de Rivayet Durumu**
12	*Kütüb-i Sitte*
7	Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî
1	Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce
2	Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce
3	Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî
1	Buhârî, Müslim, Tirmizî
6	Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce
3	Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî
1	Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Nesâî- -*Müsnedü 'Alî b. Ebî Ṭâlib*-
1	Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce
2	Buhârî, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce
4	Buhârî, Tirmizî, Nesâî
2	Buhârî, Tirmizî, İbn Mâce
3	Buhârî, Tirmizî
1	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî -*Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*-
1	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî -muallak-
11	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce
2	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî
4	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce
1	Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Ebû Dâvûd -*Kitâbü'l-Ḳader*-
7	Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce
1	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî
9	Müslim, Tirmizî, Nesâî
3	Müslim, Tirmizî, İbn Mâce
1	Müslim, Tirmizî, Buhârî -muallak-
1	Müslim, Tirmizî, Ebû Dâvûd -*el-Merâsîl*-
2	Müslim, Tirmizî
4	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce

7	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî
1	Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Buhârî -*Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*-
1	Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Nesâî -*Müsnedü 'Alî b. Ebî Ṭâlib*-
4	Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce
1	Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî -*Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm*-
1	Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Ebû Dâvûd -*el-Merâsîl*-
12	Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce
2	Ebû Dâvûd, Tirmizî
27	Tirmizî, Nesâî
1	Tirmizî, İbn Mâce, Buhârî -*Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm*-
1	Tirmizî, İbn Mâce, Ebû Dâvûd -*Kitâbü'l-Ḳader*-
1	Tirmizî, İbn Mâce, Nesâî -*Müsnedü 'Alî b. Ebî Ṭâlib*-
14	Tirmizî, İbn Mâce
1	Tirmizî, Ebû Dâvûd -*Kitâbü'l-Ḳader*-
1	Tirmizî, Nesâî -*Müsnedü 'Alî b. Ebî Ṭâlib*-
40	Tirmizî

211

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Birebir bakıldığında Tirmizî'nin, *Kütüb-i Sitte* müellifleriyle müşterek hoca sayısı Buhârî ile 48, Müslim ile 70, Ebû Dâvûd ile 70, Nesâî ile 123 ve İbn Mâce ile 96'dır. Tirmizî ayrıca Buhârî ile *Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm* ve *Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd* adlı eserlerindeki ile *Ṣaḥîḥayn*'da muallak olarak rivayet ettiği ikişer, Ebû Dâvûd ile *el-Merâsîl* adlı eserindeki iki, *Kitâbü'l-Ḳader* adlı eserindeki üç, Nesâî ile -*Müsnedü 'Alî b. Ebî Ṭâlib*- adlı eserindeki dört hocasında ortaklık taşımaktadır.

2.1.5. Eser Sahipleri

Yazım faaliyeti sahâbe döneminden itibaren her dönemde bir önceki döneme göre daha da artarak devam etmiştir. Tirmizî'nin hocalarının çoğunun da zamanlarına ulaşan büyük birikimden istifadede yazım faaliyetinde bulunmuş olmaları izahtan vareste olmakla birlikte kaynaklarda eser sahibi ya da bir eserin râvisi olduğu belirtilen bazı kimseler şunlardır:

1. Alî b. Hucr (öl. 244/858-59): *es-Sünen'*de 182 rivayeti aktarılmaktadır.[2091] *Aḥkâmü'l-Ḳur'â*n[2092] ve *Fevâ'id fi'l-ḥadîṯ*[2093] adlı iki eserinin bulunduğu kaydedilmektedir. Zâhiriyye Kütüphanesi'nde kayıtlı hadis cüzü[2094] ile Köprülü Kütüphanesi'ndeki -İsmâil b. Ca'fer'den rivayet ettiği- *Fevâ'id fi'l-hadîṯ*'in aynı eserin farklı kısımları olabileceği ifade edilmektedir.[2095] *Aḥkâmü'l-Ḳur'â*n'ın ulaşıp ulaşmadığı bilinmemektedir.

2. Kuteybe b. Saîd (öl. 240/855): *es-Sünen'*de 635 hadisi nakledilmektedir.[2096] Zehebî, Kuteybe hakkında içinde seksen kadar âlî isnadla rivayet edilmiş hadislerine de yer verdiği bir biyografi çalışmasından bahsetmekte, İbn Hacer de üzerinde hocaları ve talebeleriyle ilgili bazı özel işaret ve remizlerin bulunduğu bir kitabının varlığından söz etmektedir.[2097] Bu eserleri kaynaklarda *Târîḫ, Ṭabaḳāt*[2098] ve '*Avâlî fi'l-Hadîs*[2099] adlarıyla zikredilmektedir. Bu eserlerin günümüze ulaşıp ulaşmadığı bilinmemektedir.

3. el-Velîd b. Şücâ' (öl. 242/857): *es-Sünen'*de 1 rivayeti mevcuttur. Hadis malzemesini bir araya getirip telifte bulunduğu ve rivayet ettiği bildirilmekle birlikte kendisine herhangi bir eser ismi nispet edilmemektedir.[2100]

4. Yahyâ b. Eksem (öl. 242/857): *es-Sünen'*de 5 rivayeti aktarılmaktadır. Pek çok eser yazdığı, özellikle fıkha dair eserlerinin önemli kabul edildiği belirtilmekle beraber çok hacimli olması sebebiyle bu eserlerin erken dönemlerden itibaren ihmal edildiği bildirilmektedir. İmam Muhammed'in (öl. 189/805) *el-Câmi'u'ṣ-ṣaġīr*i'ne *Kitâbü't-Tenbîh* adıyla bir reddiye yazarak bazı meseleleri eleştirmiş, kendisine Ebû Abdullah İbnü's-Selcî (öl. 405/1014) tarafından *Kitâbü'l-Beyân* adlı eserle cevap verilmiştir. *Kitâbü't-Tenbîh*'i Yahyâ b. Eksem'in ilimdeki mevkiine bir delil sayan Hâkim en-Nîsâbûrî'nin aksine Ebü'l-Usr el-Pezdevî (öl. 482/1089), Yahyâ'nın eserini karalamalar ve delil olamayacak şeylerle doldurmaktan başka bir şey yapmadığını söyleyerek onu ağır bir dille eleştirmiştir. Yahyâ b. Eksem'in *Îcâbü't-temessük bi-aḥkâmi'l-Ḳur'ân* adlı

[2091] Maktû olarak da 2 rivayeti bulunmaktadır.
[2092] Kâtib Çelebi, *Keşf,* 1/20; Ziriklî, *el-A'lâm,* 4/270.
[2093] Bağdatlı, *Hediyye*, 1/672; Kehhâle, *Muʿcem*, 2/418
[2094] Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/212.
[2095] Mehmet Ali Sönmez, "Ali b. Hucr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/399.
[2096] Maktû olarak da 1 rivayeti mevcuttur.
[2097] Kamil Çakın, "Kuteybe b. Saîd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (*Ankara: TDV Yayınları 2002), 26/492.
[2098] Kehhâle, *Muʿcem*, 2/657.
[2099] Bağdatlı, *Hediyye*, 1/835.
[2100] Kehhâle, *Muʿcem*, 4/76-77.

bir eserle şürûta dair bir kitap yazdığı zikredilmekle birlikte bunların zamanımıza ulaştığı bilinmemektedir.[2101]

5. Ebû Mus'ab el-Medenî (öl. 242/856): *es-Sünen'*de 9 hadis rivayeti nakledilmektedir.[2102] İmam Mâlik'in *el-Muvaṭṭa'* adlı eserinin en son râvilerinden olması sebebiyle onun rivayetinde diğer birçok rivayette bulunmayan 100 kadar hadis yer almaktadır. *Muhtasar* adlı diğer bir eseri Mâlikî fıkhının bugüne kadar tam olarak gelebilmiş en eski eseridir.[2103]

6. Hennâd b. es-Serî' (öl. 243/857): *es-Sünen'*de 299 rivayeti nakledilmektedir.[2104] Günümüze ulaşan *Kitâbü'z-Zühd*'ü vardır.[2105]

7. Muhammed b. Yahyâ b. Ebî Ömer (öl. 243/858): *es-Sünen'*de 202 hadisi aktarılmaktadır.[2106] *el-Müsned* ve *Kitâbü'l-Îmân* adlı eserlerinden bahsedilmektedir.[2107] *Kitâbü'l-Îmân* günümüze ulaşmakla birlikte *el-Müsned*'in günümüze intikal edip etmediğine dair bir bilgi bulunmamaktadır.[2108]

8. Muhammed b. Ebân (öl. 244/858): *es-Sünen'*de 14 rivayeti aktarılmaktadır.[2109] İsimleri zikredilmemekle birlikte hadiste birkaç tasnifi olduğu söylenmektedir.[2110]

9. Ahmed b. Menî' (öl. 244/858-59): *es-Sünen'*de 274 rivayetine yer verilmektedir. Seksenli yaşlarında vefat ettiğinde, kitapları dışında sahip olduğu şeylerin tümü yirmi dört dirheme satılan Ahmed b. Menî'in[2111] kaynaklarda sözü edilen *Müsned*i'nin[2112] günümüze gelip gelmediği bilinmemektedir.[2113]

[2101] Şükrü Özen, "Yahyâ b. Eksem", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/251. Bu konuda bk. Bağdatlı, *Hediyye*, 2/515 (*Kitâbü't-Tenbîh* -fıkıh-; *Îcâbü't-Temessük bi-Ahkâmi'l-Ḳur'ân*); Ziriklî, *el-A'lâm*, 8/138; Kehhâle, *Muʿcem*, 4/88.

[2102] Açıkça zikredilmese de Mâlik b. Enes'in oruç konusundaki kavillerine ulaştığı senedlerde yer almaktadır (Tirmizî, "'İlel", 1280).

[2103] İbrahim Harekât, "Ebû Mus'ab", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/194

[2104] Maktû olarak da üç rivayetine yer verilmektedir.

[2105] Bağdatlı, *Hediyye*, 2/511; Ziriklî, *el-A'lâm*, 8/96; Kehhâle, *Muʿcem*, 4/66. "Müntekâ min hadisi Bakî b. Mahled ve Hennâd ve el-Fârisî" adlı eser hakkında bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâs*, 1/212.

[2106] Ayrıca maktû bir rivayeti nakledilmektedir.

[2107] Kehhâle, *Muʿcem*, 3/769. Ayrıca bk. Ziriklî, *el-A'lâm*, 7/135.

[2108] Emin Âşıkkutlu, "İbn Ebû Ömer", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 19/438, İstanbul, 1999. Ayrıca bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâs*, 1/211.

[2109] Ayrıca maktû bir rivayeti aktarılmaktadır.

[2110] Ziriklî, *el-A'lâm*, 5/293.

[2111] İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 1/84-85.

[2112] Bağdatlı, *Hediyye*, 1/48; Ziriklî, *el-A'lâm*, 1/260; Kehhâle, *Muʿcem*, 1/313.

[2113] Mehmet Ali Sönmez, "Ahmed b. Menî'", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/100.

10. Ahmed b. İbrâhîm ed-Devrakī (öl. 246/860): *es-Sünen'*de 12 rivayeti aktarılmaktadır. Birkaç eseri olduğu söylenmektedir.[2114] Günümüze vasıl olan eseri *Müsnedü Sa'd b. Ebî Vakḳāṣ*'tır. *Müsnedü 'Alî b. Ebî Ṭâlib*, talebesi Bakī b. Mahled (öl. 276/889) tarafından rivayet edildiği bildirilen *Sîretü 'Ömer b. 'Abdil'azîz ve zühdüh* ile *Zühdü İbn Sîrîn ve Eyyûb ve Vüheyb b. el-Verd ve İbrâhîm b. Edhem ve Süleymâne'l-Ḫavvâṣ* adlı eserler onun diğer çalışmalarıdır.[2115]

11. İbrâhîm b. Saîd el-Cevherî (öl. 247/861):[2116] *es-Sünen'*de 13 rivayeti geçmektedir Hz. Ebû Bekir'in rivayet ettiği hadisleri derlediği *el-Müsned* adlı eserinin günümüze gelip gelmediği bilinmemektedir.[2117]

12. Muhammed b. Yezîd er-Rifâî (öl. 248/862): *es-Sünen'*de 16 rivayeti aktarılmaktadır. Onun kıraatler hakkında bir kitabı olduğu ifade edilmektedir.[2118]

13. el-Hasen b. es-Sabbâh el-Bezzâr (öl. 249/863): *es-Sünen'*de 13 rivayeti vardır. *Kitâbü's-Sünen* ile *Kitâbü'l-'Amel bi ẕâti'l-ḥalk* ve *Kitâbü'l-Kerre* adlı eserleri tasnif ettiği[2119] söylenmekle birlikte bunların günümüze ulaşıp ulaşmadığına dair malumat yoktur.

14. Amr b. Ali el-Fellâs (öl. 249/864): *es-Sünen'*de 21 rivayeti zikredilmektedir. *el-Müsned, el-'İlel* ve *et-Târîḫ* adlı eserlerin musannifidir.[2120] Ayrıca *Tefsîrü'l-Ḳur'ân* isimli eseri zikredilmektedir.[2121] Hadis ve tefsirle ilgili bu kitapları günümüze ulaşmamıştır.[2122]

15. Abbâd b. Ya'kūb (öl. 250/864 c.): *es-Sünen'*de 3 rivayeti bulunmaktadır. Birkaç kitabı olup *Aḫbâru'l-Mehdiyyi'l-muntaẓar* ve sahâbe hakkında *el-Ma'rife* adlı

[2114] Bağdatlı, *Hediyye*, 1/48; Kehhâle, *Muʿcem*, 1/90.
[2115] M. Yaşar Kandemir, "Devrakī, Ahmed b. İbrâhîm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/247-8. Yazma nüsha bilgisi hakkında bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/214
[2116] İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 1/124. Ayrıca bk. Kâtib Çelebi, *Keşf*, 2/1684; Bağdatlı, *Hediyye*, 1/3; Kehhâle, *Muʿcem*, 1/28.
[2117] İsmail Lütfi Çakan, "Cevherî, İbrâhîm b. Saîd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/459.
[2118] Ziriklî, *el-A'lâm*, 7/144; Kehhâle, *Muʿcem*, 3/775; Bağdatlı, *Hediyye*, 2/15.
[2119] Bağdatlı, *Hediyye*, 1/266. Ayrıca bk. Kehhâle, *Muʿcem*, 1/555.
[2120] İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 8/81.
[2121] Kehhâle, *Muʿcem*, 2/585.
[2122] Selman Başaran, "Fellâs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/309.

eserlerinin bunlardan olduğu belirtilmektedir.[2123] Bu eserlerin günümüze ulaşıp ulaşmadığı hakkında bir bilgi mevcut değiildir.

16. Muhammed b. Beşşâr (öl. 252/866): *es-Sünen'*de 514 hadis rivayeti geçmektedir.[2124] Ebû Dâvûd, kendisinden 50 bine yakın hadis yazmıştır.[2125] Büyük bir külliyat hacminde hadis bilgisi olmakla birlikte rivayet ettiği hadislerin bir bölümünü ihtiva eden küçük bir mecmua asrımıza intikal etmiştir.[2126] Ancak birçok rivayetine Tirmizî'de nakledilen 500'ü aşkın hadisi gibi diğer kaynaklar aracılığıyla ulaşılabilmektedir.

17. Muhammed b. el-Müsennâ (öl. 252/866): *es-Sünen'*de 80 rivayeti bulunmaktadır.[2127] Çok eseri olduğu belirtilmekle birlikte bunların adları kaynaklarda zikredilmemektedir.[2128]

18. Ya'kūb b. İbrâhîm ed-Devrakī (öl. 252/866): *es-Sünen'*de 9 rivayeti bulunmaktadır. Kaynakların çoğunda bir müsnedinin olduğu belirtilmektedir. Dâvûdî (öl. 945/1539) onun bir de tefsir yazdığını söylemektedir. Ancak o; Ya'kūb'un, Hüşeym b. Beşîr'in (öl. 183/799) *et-Tefsîr* adlı eserini rivayet etmesi sebebiyle bu hükme varmış olmalıdır.[2129]

19. Ziyâd b. Eyyûb el-Bağdâdî (öl. 252/866): *es-Sünen'*de 14 hadis nakli yer almaktadır. Hadis malzemesini bir araya getirip telifte bulunduğu nakledilmektedir.[2130] Ancak bir eser ismi ona nispet edilmediği gibi ulaşan eseri hakkında da malumata yer verilmemektedir.

20. Ebû Saîd el-Eşec (öl. 257/871): *es-Sünen'*de 60 rivayeti nakledilmektedir. Zehebî, muhtelif eserleri olduğu zikredilen Eşecc'in *Tefsîrü'l-Ḳur'ân* adlı eserini gördüğünü söylemektedir. Rivayet ettiği bazı hadisleri ihtiva eden bir risâlesi de günümüze intikal etmiştir.[2131]

[2123] Ziriklî, *el-A'lâm,* 3/258; Kehhâle, *Muʿcem*, 2/29. *Muʿcem*'de ilk eser *Aḥbâru'l-Mehdî 'aleyhi's-selâm* adıyla geçer. Ayrıca bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâs*, 2/146.

[2124] Ayrıca maktu dört rivayeti zikredilmektedir.

[2125] Ziriklî, *el-A'lâm*, 6/52

[2126] Mücteba Uğur, "Bündâr, Muhammed b. Beşşâr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/489. Yazması için bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâs*, 1/218.

[2127] Ayrıca maktu bir nakli verilmektedir.

[2128] Kehhâle, *Muʿcem*, 3/615; Ziriklî, *el-A'lâm,* 7/18; Ali Toksarı, "İbnü'l-Müsennâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/160

[2129] Selman Başaran, "Devrakī, Ya'kūb b. İbrâhîm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/248. Bu konuda bk. Bağdatlı, *Hediyye,* 2/537; Kehhâle, *Muʿcem*, 4/123.

[2130] Kehhâle, *Muʿcem*, 1/738

[2131] Ali Yardım, "Eşec el-Kindî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/461. Ayrıca bk. Kâtib Çelebi, *Keşf,* 1/442; Bağdatlı, *Hediyye,* 1/441; Ziriklî, *el-A'lâm,* 4/90; Kehhâle, *Muʿcem*, 2/244; Sezgin, *Târîḫu't-türâs*, 1/260.

21. el-Hasen b. el-Arefe el-Abdî (öl. 257/871): *es-Sünen'*de 20 hadis rivayeti mevcuttur. Asırlardır rivayet edilen[2132] *el-Cüz (el-Hadîṯ)* adlı eseri dönemimize erişmiştir.[2133]

22. el-Hasen b. Muhammed ez-Za'ferânî (öl.260/874): *es-Sünen'*de 18 hadisi aktarılmaktadır.[2134] İmam Şâfiî'nin râvisi olan Za'ferânî'nin[2135] birkaç eseri olduğu söylenmektedir.[2136] Safedî, Za'ferânî'nin yirmi küsur ciltlik bir telif rivayet ettiğini belirtmektedir. Ancak günümüze sadece isnadı Bilâl-i Habeşî'ye ulaşan bazı hadisleri içeren *Müsnedü Bilâl* adlı risâlesi intikal etmiştir.[2137]

23. el-Hasen b. Ali el-Hallâl el-Hulvânî (öl. 242/857): *es-Sünen'*de 109 hadisi nakledilmektedir. *Sünen* hakkında tasnif ettiği bir kitabının olduğu dile getirilmektedir.[2138] Günümüze ulaşıp ulaşmadığı bilinmemektedir.

24. Abd b. Humeyd (öl. 249/863-64): *es-Sünen'*de 177 rivayeti vardır.[2139] İki eseri olan Abd'ın, *el-Müsnedü'l-kebîr* adlı eserine kendisinin yaptığı muhtasarına ait bazı cüzler günümüze kadar ulaşmıştır. *el-Münteḫab min Müsnedi 'Abd b. Ḥumeyd* adıyla bilinen bu muhtasarın çeşitli kütüphanelerdeki yazmaları üzerine Kemaleddin Özdemir, Hadis İlminde Abd b. Humeyd ve Müntehab Müsned'i adıyla bir doktora tezi hazırlamıştır. Abd'ın *et-Tefsîr* adlı diğer eseri günümüze ulaşmasa da İbn Hacer'in bu eserden yaptığı iktibaslara *el-İṣâbe*'de yer yer rastlanmaktadır.[2140]

25. Abdülvehhâb b. Abdilhakem el-Verrâk (öl. 250/864): *es-Sünen'*de 5 rivayeti mevcuttur. *Kitâbü's-Sünne* isimli bir eserinden bahsedilmektedir.[2141] Ancak bunun günümüze ulaşıp ulaşmadığına dair bir bilgi bulunmamaktadır.

26. İshâk b. Mansûr el-Kevsec (öl. 251/865): *es-Sünen'*de 59 rivayeti mevcuttur.[2142] Ahmed b. Hanbel'den tedvin ettiği *el-Mesâ'il* adında bir fıkıh eseri vardır ve günümüze vasıl olmuştur.[2143]

[2132] Kâtib Çelebi, *Keşf,* 1/583; Ziriklî, *el-A'lâm*, 2/199; Kehhâle, *Muʿcem*, 1/563.
[2133] Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/260.
[2134] Tirmizî, ayrıca açıkça zikredilmese de Şâfiî'nin kavillerine çoğunlukla el-Hasen b. Muhammed aracılığıyla ulaşmaktadır (Tirmizî, "'İlel", 1281).
[2135] Ziriklî, *el-A'lâm*, 2/212; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb,* 2/318
[2136] Kehhâle, *Muʿcem*, 1/586.
[2137] Bilal Aybakan, "Za'ferânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/68-69.
[2138] İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb,* 2/303; Kehhâle, *Muʿcem*, 1/572.
[2139] Üç maktû rivayeti de bulunmaktadır.
[2140] Talat Koçyiğit, "Abd b. Humeyd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/58.
[2141] Bağdatlı, *Hediyye,* 1/637; Kehhâle, *Muʿcem*, 2/341.
[2142] İki maktû rivayeti de nakledilmektedir. Ayrıca birçok konuda İshâk b. Râhûye ve Ahmed b. Hanbel'in kavillerine ulaştığı kaynaklarındandır (Tirmizî, "'İlel", 1281).

27. Abdullâh b. Abdirrahmân ed-Dârimî (öl. 255/869): *es-Sünen'*de 68 rivayeti zikredilmektedir. *Kütüb-i Tis'a* içinde yer alan *Sünen* adlı eseri birçok kez basılmıştır. *el-Müsned* diye de anılmaktadır. Kaynaklarda *el-Müsnedü'l-Câmi', el-Câmi'u's-ṣaḥîḥ* adlarıyla geçen eserler de bu olmalıdır.[2144] Dârimî'nin *es-Süneni*'ndeki sülâsî rivayetler ve diğer bazı konularla ilgili de bazı çalışmalar yapılmıştır. Dârimî'nin *et-Tefsîr* ve *Kitâbü's-Sünne* adlı iki eserinin daha olduğu kaydedilmektedir.[2145]

28. Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî (öl. 256/870): *es-Sünen'*de 50 rivayeti vardır.[2146] Eserlerinden *el-Câmi'u's-ṣaḥîḥ,*[2147] *et-Târîḫu'l-kebîr, et-Târîḫu's-ṣagīr, Kitâbü'd-Ḍu'afâ'i's-ṣaġīr, Kitâbü'l-Künâ, el-Edebü'l-müfred, Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd, Ref'u'l-yedeyn fi's-ṣalât, Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm, et-Târîḫ fî ma'rifeti ruvâti'l-ḥadîṯ ve naḳaleti'l-âṯâr ve temyîzi ṣiḳātihim min ḍu'afâ'ihim ve târîḫi vefâtihim, et-Tevârîḫ ve'l-ensâb, el-'Aḳīde* (*et-Tevḥîd*) ile *Aḫbârü's-ṣıfât* adlı eserleri günümüze vasıl olmuştur. *et-Târîḫu'l-evsaṭ*'ı *et-Târîḫu'l-kebîr*'in bir muhtasarı olduğu anlaşılmakla beraber eserin tam olarak günümüze geldiği bilinmemektedir. Çok eksik bir nüshası Hindistan'da mevcuttur. Bunların dışında Buhârî'ye nispet edilen on altı eser vardır.[2148]

29. Süleyman b. Ma'bed (öl. 257/871): *es-Sünen'*de 1 rivayeti bulunmaktadır. Günümüze geldiği bilinmemekle birlikte *Kitâbü't-Târîḫ* adlı eseri yazdığı aktarılmaktadır.[2149]

30. Muhammed b. Yahyâ ez-Zühlî (öl. 258/872): *es-Sünen'*de 41 rivayeti vardır. *ez-Zühriyyât* adlı eserinde İbn Şihâb ez-Zührî'nin hadislerini derlemiştir. Bu eserin otuz üç hadisten oluşan küçük bir bölümü asrımıza intikal etmiştir. '*İlelü ḥadîṯi'z-Zührî*'de *ez-*

[2143] Ziriklî, *el-A'lâm,* 1/297.

[2144] Abdullah Aydınlı, "Dârimî, Abdullah b. Abdurrahman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/495.

[2145] Aydınlı, "Dârimî, Abdullah b. Abdurrahman", 8/495. Ayrıca bk. İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb,* 5/294, 295, Kâtib Çelebi, *Keşf,* 1/522; 2/1008, 1682; Bağdatlı, *Hediyye*, 1/441; Kehhâle, *Muʿcem*, 2/251, Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/219-220. *Hediyyetü'l-'Ârifîn*'de Dârimî'ye nispet edilen *Kitâbü Ṣavmi'l-Müstehâzati'l-Mütehayyire* onun değil Ebü'l-Ferec ed-Dârimî'ye ait olduğu (bk. Nevevî, 2/344, 459; Keşfü'ẓ-ẓunûn, 2/1434) bildirilmiştir (Aydınlı, "Dârimî, Abdullah b. Abdurrahman", 8/495).

[2146] Bir de maktû rivayeti bulunmaktadır.

[2147] Daha çok *et-Târîḫu'l-kebîr*'de görülen *eṣ-Ṣaḥîḥ, el-Müsned, el-Müsnedü'l-kebîr*, el-Muḫtaṣar gibi kitap isimleriyle de *el-Câmi'u's-ṣaḥîḥ*'i kastetmiş olmalıdır (A'zamî, "Buhârî, Muhammed b. İsmâîl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam* Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/372). Buhârî'nin *et-Târîḫu'l-kebîr* ve diğer birtakım kitapları telif ettikten sonra yazdığı *el-Câmiu's-ṣaḥîḥ*'in rivayeti için icazet verilen ilk râviler, ilk şerh edeni, rivayet tarihi etrafında çalışmalar, 56 şerhi, 14 muhtasarı, sülâsiyyâtı, babları, kıraat adabı, şeyh ve kaynakları gibi çeşitli konulardaki çalışmalar hakkında bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/225-256).

[2148] A'zamî, "Buhârî", 6/371-372. Bu konuda bk. İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist,* 286; Bağdatlı, *Hediyye,* 2/16, Ziriklî, *el-A'lâm,* 6/34; Kehhâle, *Muʿcem*, 3/130-1; Kâtib Çelebi, *Keşf,* 1/48-49, 89, 132, 227, 238, 287, 522, 541-555, 564-5, 571, 722; 2/1087; 2/1392; 2/1402; 1448, 1449, 1453, 1469, 1471, 1581, 1684.

[2149] Bağdatlı, *Hediyye*, 1/395; Kehhâle, *Muʿcem*, 1/797.

Zühriyyât ile *el-Cüz'* adlı eserlerinin de yazmaları bulunmaktadır. *Kitâbü't-Tevekkül* adlı çalışmasının ise günümüze ulaştığı bilinmemektedir. Çok sayıda eseri olduğu belirtilen Zühlî'nin vefatından sonra 2000 cüz kitabının gömüldüğü rivayet edilmektedir.[2150]

31. İbrâhîm b. Ya'kūb el-Cûzcânî (öl. 259/873): *es-Sünen'*de 13 rivayeti yer almaktadır. Günümüze ulaşabilen *Aḥvâlü'r-ricâl*, *Emârâtü'n-nübüvve* ve *el-Ebâṭîl* adlı eserleri vardır. Muhtelif kaynaklarda *el-Cerḥ ve't-ta'dîl* ve *el-Ebâṭîl* adlarıyla da geçen *Aḥvâlü'r-ricâl*'i günümüze erişmiştir. *Emârâtü'n-nübüvve*si'nden seçilmiş bir kısım ve hadis tenkidine dair eseri *el-Ebâṭîl'*den seçilen küçük bir bölüm Zâhiriyye Kütüphanesi'ndedir. Bunların dışında İbn Kesîr, ona birçok ilim ve fayda içerdiğini bildirdiği *el-Mütercim* adlı bir eseri de nispet etmektedir.[2151]

32. Müslim b. el-Haccâc (öl. 261/875): *es-Sünen'*de 1 rivayeti nakledilmektedir. *el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ,*[2152] *Kitâbü't-Temyîz* –ulaşılan bir kısmı-, *eṭ-Ṭabaḳāt, Kitâbü'l-Künâ ve'l-Esmâ, el-Münferidât ve'l-vuḥdân, Ricâlü 'Urve b. ez-Zübeyr ve cemâ'atün mine't-tâbi'în ve ġayrihim* adlı eserleri günümüze ulaşmıştır. Müslim'in *el-Müsnedü'l-kebîr 'ale'r-ricâl ('alâ esmâ'i'r-ricâl, 'ale'ṣ-ṣaḥâbe)* adlı günümüze ulaşıp ulaşmadığı bilinmeyen eserini Ebû Avâne el-İsferâyînî'nin (öl. 316/929) ihtisar ettiği belirtilmekte, *Muḫtasaru Ebî Avâne* adlı çalışmanın bu eser olduğu anlaşılmaktadır. Müslim'in, hocası Ahmed el-Ferrâ'nın rivayetlerinden seçip derlediği *İntiḫâbü Müslim 'alâ Ebî Aḥmed el-Ferrâ'* adlı eserini İbn Hacer kendi hocalarından okumuş ve eserin rivayeti hakkında bilgi vermiştir. Ayrıca günümüze ulaşıp ulaşmadığı bilinmeyen yirmiyi aşkın eseri zikredilmektedir.[2153]

[2150] Mehmet Emin Özafşar, "Zühlî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013.), 44/543-4. Ayrıca bk. Ziriklî, *el-A'lâm,* 7/135 Bağdatlı, *Hediyye*, 2/16; Kehhâle, *Mu'cem*, 3/768; Sezgin, *Târîḫu't-türâs*, 1/261.

[2151] Çakan, İsmail Lütfi, "Cûzcânî, Ebû İshâk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/98. Ayrıca bk. İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb,* 1/182; Bağdatlı, *Hediyye*, 1/3; Ziriklî, *el-A'lâm,* 1/81; Kehhâle, *Mu'cem,* 1/83; Sezgin, *Târîḫu't-türâs*, 1/262-263. Bazı kaynaklarda *eş-Şecere fî aḥvâli'r-ricâl* şeklinde zikredilmekteyse de eserin nâşiri olan Subhî el-Bedrî es-Sâmerrâî, Zâhiriyye Kütüphanesi'ndeki (Hadis, nr. 349) yegâne nüshasının ikinci kısmı üzerinde müstensih hattından başka bir yazıyla yazılmış olan "eş-şecere" ibaresinin yanlış olarak kaydedildiği kanaatindedir Çakan, "Cûzcânî, Ebû İshâk", 8/98.

[2152] Robson'un Sahîh-i Müslim'in rivayeti hakkındaki çalışması hakkında bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâs*, 1/264. Sahîh-i Müslim'in 24 şerhi, birtakım cüzlerinin üç şerhi, altı muhtasarı, râvileri-maktûları gibi Sahîh-i Müslim etrafında çeşitli konularda yapılan dört çalışma, Buhârî ve Müslim'in râvi ve rivayetlerine dair on beş çalşma, Buhârî ve Müslim'de ortak ve onlara müstedrek rivayetler üzerine 13 çalışma hakkında bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâs*, 1/264-276.

[2153] M. Yaşar Kandemir, "Müslim b. Haccâc", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/93-94. Bu konuda ayrıca bk. İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist,* 286; Kâtib Çelebi, *Keşf,*

33. Ebû Zür'a er-Râzî (öl. 264/878): *es-Sünen'*de 4 rivayeti bulunmaktadır. Günümüze ulaşan tek eseri *Kitâbü'ḍ-Ḍu'afâ' ve'l-kezzâbîn ve'l-metrûkîn min aṣḥâbi'l-ḥadîṯ*'tir. Muhtelif kitaplarda Ebû Zür'a'nın şu eserlerinden ise dolaylı olarak söz edilmektedir: *ez-Zühd*,[2154] *Fevâ'idü'r-râziyyîn, Feżâ'il, A'lâmü'n-nübüvve* (*Delâ'ilü'n-nübüvve*), *es-Siyer, et-Tefsîr, el-'İlel, el-Muḫtaṣar, el-Eṭ'ime, el-Ferâ'iż, eṣ-Ṣavm, el-Âdâb, el-Efrâd, el-Cerḥ ve't-ta'dîl, el-Vuḍû', eş-Şüf'a, Beyânü ḫaṭa'i Ebî 'Abdillâh Muḥammed b. İsmâ'îl el-Buḫârî fî Târîḫih, eṣ-Ṣaḥâbe* ve *el-Müsned*.[2155]

34. el-Abbâs b. Muhammed ed-Dûrî (öl. 271/884): *es-Sünen'*de 25 rivayeti yer almaktadır. Ricâl hakkında Yahyâ b. Maîn'den rivayet ettiği bir kitabının olduğu[2156] aktarılmakla birlikte eserin günümüze ulaştığına dair malumat nakledilmemektedir.

35. Ebû Dâvûd es-Sicistânî (öl. 275/889): *es-Sünen'*de 3 rivayeti yer almaktadır. *es-Sünen, el-Merâsîl, Mesâ'ilü'l-İmâm Aḥmed b. Ḥanbel, İcâbâtühû 'alâ su'âlâti Ebî 'Ubeyd Muḥammed b. 'Alî b. 'Oṯmân el-Âcurrî* –bazı cüzlerinin ulaşıp ulaşmadığı bilinmemekte-, *Risâletü Ebî Dâvûd ilâ ehli Mekke fî vaṣfi es-Sünenihî* adlı eserleri yayınlanmıştır. *Kitâbü'z-Zühd* adlı eserinin bir nüshası Fas'ta Karaviyyin Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. *Tesmiyetü iḫve elleẕîne ruviye 'anhümü'l-ḥadîṯ* veya *Tesmiyetü'l-iḫve min ehli'l-emṣâr* adıyla bilinen risâlesi Dârü'l-kütübi'z-Zâhiriyye'dedir. *Kitâbü'l-Ba'ṯ ve'n-nüşûr* adlı eseri hakkında ise Brockelmann bunun Dımaşk'ta bulunduğunu söylemektedir. *Kitâbü'l-Ḳader* adlı eserinin günümüze gelip gelmediği bilinmemektedir. Bunlardan başka on civarında eser kendisine nispet edilmektedir.[2157]

36. Ya'kūb b. Süfyân el-Fesevî (öl. 277/890): *es-Sünen'*de 2 rivayeti zikredilmektedir. İki bölüm halindeki *el-Ma'rife ve't-târîḫ* adlı eserinin kronolojik sıraya göre düzenlenen birinci bölümü tarihî bilgileri, şahıslara göre tertip edilen ikinci bölümü ise muhaddislere dair bilgileri ihtiva etmektedir. Birinci bölümünün önemli bir kısmını ihtiva eden 1. cildi henüz ele geçmemiştir. Ekrem Ziya el-Ömerî, İbn Asâkir ve İbn Kesîr başta olmak üzere Hatîb el-Bağdâdî, Zehebî ve İbn Hacer gibi tarihçilerin

---

1/175, 202, 485, 555, 832; 2/1159, 1399, 1464; Bağdatlı, *Hediyyet*, 2/431-432; Ziriklî, *el-A'lâm*, 7/221-2; Kehhâle, *Muʿcem*, 3/851-852; Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/277.

[2154] Eserden bazı kısımlar İbn Hacer'in *el-İṣâbe*si'nde bulunur (Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/282).

[2155] M. Yaşar Kandemir, "Ebû Zür'a er-Râzî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/275.

[2156] Ziriklî, *el-A'lâm*, 3/265; Kehhâle, *Muʿcem*, 2/34.

[2157] M. Yaşar Kandemir, "Ebû Dâvûd es-Sicistânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/121. Ayrıca bk. Bağdatlı, *Hediyye*, 1/395; Ziriklî, *el-A'lâm*, 3/122; Kehhâle, *Muʿcem*, 1/784.

eserlerini tarayarak 1. cildin Asr-ı Saâdet, Hulefâ-yi Râşidîn ve Emevîler devri ile Abbâsîler'den Ebü'l-Abbas es-Seffâh dönemini (hicrî 750-754) kapsadığını tespit etmiştir. Günümüze ulaşan 1. cildin baş tarafı, 136/754 yılından 242/856 yılına kadar meydana gelen önemli olayları, özellikle hac emirliği yapmış kişileri ve bu yıllarda vefat eden önemli şahsiyetlerin adlarını ihtiva etmekte, bu cildin devamında eserin ikinci bölümü başlamaktadır. Bu bölümde hadis rivayetiyle tanınan ashâb, tâbiîn ve daha sonraki râviler ele alınmakta, ashâb-ı güzîn dışındaki râvilerin cerh ve ta'dîl durumu belirtilmektedir ve bölgelere göre sınıflandırılmaktadır. Diğer eseri altı cüz olan *Meşyeẖa*sı'dır. Günümüze gelen ikinci ve üçüncü cüzlerinde hocalarından rivayet ettiği hadislerden bir veya ikisini zikretmekle yetinmektedir. Fesevî'nin *Kitâbü'l-Müsned* adlı diğer bir çalışmasını ise Sem'ânî, hocasından okuduğunu söylemektedir.[2158]

37. Muhammed b. İsmâîl et-Tirmizî (öl. 280/893): *es-Sünen'*de 3 rivayeti mevcuttur.[2159] İsimleri zikredilmemekle birlikte bazı tasniflerinin olduğu bildirilmektedir.[2160]

2.2. Tirmizî'nin *es-Süneni*'nde Rivayet Senedlerindeki Hocalarının Hocaları Olan Etbeu Etbeı't-Tâbiîn

Tirmizî'nin hocalarını etbeu't-tâbiûndan olan iki hocası dışında kendisi gibi etbeu etbeı't-tâbiîn tabakasındakiler oluşturmaktadır. Tirmizî'nin hocaları da çoğunlukla etbeu't-tâbiîndan nakletmekle birlikte kendileri ile aynı tabakadan olan etbeu etbeı't-tâbiînden de az da olsa rivayet etmektedirler. Tirmizî'nin bizzat ulaşamadığı, diğer hocaları aracılığıyla nakilde bulunduğu etbeu etbeı't-tâbakasından 109 râvi bulunmaktadır ve bunlardan gelen toplam rivayet sayısı 349'dur. Bu şekilde Tirmizî'nin etbeu't-tâbiînden iki hocası olmakla birlikte doğrudan ulaşamadığı hocasının hocası olan etbeu etbeı't-tâbiînden 109 kaynağı vardır.

[2158] M. Yaşar, Kandemir, "Fesevî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/425-426. Ayrıca bk. Ziriklî, *el-Aʿlâm*, 8/198; Kehhâle, *Muʿcem*, 4/128-129.

[2159] Ayrıca *es-Sünen*'de açıkça zikredilmese de bu râvi, Tirmizî'nin Şâfiî kavillerine ulaştığı senedlerde yer alan hocalarındandır (Tirmizî, "'İlel", 1281).

[2160] Bağdatlı, *Hediyye*, 2/20; Kehhâle, *Muʿcem*, 3/136.

Tablo 11: Tirmizî'nin Hocalarının Etbeu Etbeı't-Tâbiîn İçinde Yer Alan Hocalarından 3'ten Fazla Rivayetini Aktardıkları

Sıra	Tirmizî'nin Hocasının Etbeu Etbeı't-Tâbiînden Hocası	Rivayet Sayısı	Cerh-Ta'dîl Derecesi	Bölgesi	Dönem Tabakası
1	Ma'n b. Îsâ b. Yahyâ Ebû Yahyâ el-Kazzâz (öl. 198/814)	95	2	Hicaz - Medine	10
2	Affân b. Müslim Ebû Osmân es-Saffâr (öl. 220/835)	25	2	Irak - Basra	10
3	Hayve b. Şüreyh b. Yezîd Ebü'l-Abbâs (öl. 224/839)	18	3	Şam - Humus	10
4	Abdullâh b. Nâfi' es-Sâiğ Ebû Muhammed (öl. 206/822)	11	3	Hicaz - Medine	10
5	Abdullâh b. Sâlih b. Muhammed Ebû Sâlih (öl. 223/838)	7	5	Kuzey Afrika - Mısır	10
6	İsmâîl b. Ebî Üveys Abdillâh Ebû Abdillâh (öl. 226/841)	7	5	Hicaz - Medine	10
7	Muhammed b. Hâlid b. Asme el-Basrî (öl. ?)	7	5	Irak - Basra	10
8	Alî b. el-Hüseyn b. Vâkıd Fel-Mervezî (öl. 211/826)	6	5	Horasan - Merv	10
9	Muhammed b. Kesîr el-Abdî el-Basrî (öl. 223/838)	6	3	Irak - Basra	10
10	Abdurrahmân b. Abdillâh b. Sa'd Ebû Muhammed ed-Deştekî (öl. ?.)	5	3	İran - Rey	10
11	Abdüla'lâ b. Müshir b. Abdila'lâ Ebû Müshir el-Gassânî (öl. 218/833)	5	3	Şam - Dımaşk	10
12	Alî b. el-Hasen b. Şakīk Ebû Abdirrahmân el-Mervzî (öl. 215/830)	5	2	Horasan - Merv	10
13	Hâlid b. Mahled Ebü'l-Heysem el-Katavânî (öl. 213/828)	4	5	Irak - Kûfe	10
14	Muallâ b. Esed Ebü'l-Heysem el-Ammî (öl. 218/833)	4	2	Irak - Basra	10
15	Muhammed b. Ubeyd b. Ebî Ümeyye et-Tanâfisî (öl. 204/819)	4	3	Irak - Kûfe	11
16	Yahyâ b. İshâk Ebû Zekeriyyâ (Ebû Bekr) es-Seylehînî (öl. 210/825)	4	4	Irak - Bağdat	10
17	Zekeriyyâ b. Adî b. es-Salt Ebû Yahyâ et-Teymî (öl. 227/842)	4	2	Irak -- Bağdat	10

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.2.1. Cerh-Ta'dîl Dereceleri ve Rivayet Sayıları

Tirmizî'nin hocalarının rivayette bulunduğu etbeu etbeı't-tâbiînden olan kaynaklarının cerh-ta'dîl dereceleri bakımından 28'i ikinci tabakadandır ve kendilerinden 172 rivayet gelmektedir. Üçüncü tabakadan olan 36'sından ise 93 hadis nakledilmektedir. İkinci tabakadaki râviler üçüncüdekilerden az olmakla birlikte rivayet sayısı üçüncü tabakadakilerden epey fazladır. *es-Sünen'*de ikinci ve üçüncü tabakadakilerden gelen

rivayet sayısı 265'tir ve Tirmizî'nin etbeu etbeı't-tâbiînden olan hocalarının hocalarının *es-Sünen*'deki tüm rivayetlerinin %75,931'ini oluşturmaktadır.

Tirmizî'nin *es-Sünen*'de etbeu etbeı't-tâbiînden olan hocalarının hocalarının 14'ü dördüncü tabakadandır ve kendilerinden 18 hadis gelmektedir. 21'i beşinci tabakada bulunmakta ve kendilerinden 54 hadis nakledilmektedir. 4'ü altıncı tabakada yer almakta ve kendilerinden 5 rivayet aktarılmaktadır. Dört, beş ve altıncı tabakadaki hocalarından rivayet sayısı 77'dir ve bu gruptaki *es-Sünen* rivayetlerinin %22,063'üne tekabül etmektedir.

Tirmizî'nin cerh edilmiş etbeu etbeı't-tâbiînden olan hocalarının hocalarının 2'si sekizinci tabakadandır ve kendilerinden üç rivayet nakledilmektedir. 2'si dokuzuncu tabakaban olan 2'sinden ise iki rivayet aktarılmaktadır. Bu zayıf râvilerden nakledilen hadislerin oranı %1,433'tür. Onuncu tabakadaki 2 râviden gelen iki rivayet *es-Sünen* rivayetlerinin %0,573'üdür. Bu zayıf râvilerden nakledilenlerin tüm rivayetlerine oranı ise %2,006'dır. Makbûl olmayan bu altı râviden gelen yedi rivayet dışında *es-Sünen*'de Tirmizî'nin hocalarının hocalarından olan 103 etbeu etbeı't-tâbiînden nakledilen 342 hadisin oranı ise %97,994'tür.

Etbeu etbeı't-tâbiîn'den olan Tirmizî'nin hocalarının hocalarından *es-Sünen*'de rivayet sayısı en fazla olan (95) Ma'n b. Îsâ'dır. 10'un üzerinde rivayeti olanlardan Affân b. Müslim'in (öl. 220/835) 25, Hayve b. Şüreyh'in (öl. 224/839) 18, Abdullâh b. Nâfi'in 11 nakli bulunmaktadır. 3'ünden yedişer, 2'sinden altışar, 3'ünden beşer, 5'inden dörder, 12'sinden üçer, 16'sından ikişer, 64'ünden ise birer rivayeti mevcuttur (Bk. Tablo 12 ve 13).

Tablo 12: Tirmizî'nin Hocalarının Hocalarından Etbeu Etbeı't-Tâbiîn Tabakasındakilerin *es-Sünen*'de Kaçar Hadis Rivayetinin Bulunduğu

Rivayet Sayısı	Râvi Sayısı	Toplam Rivayet
1	64	64
2	16	32
3	12	36
4	5	20
5	3	15
6	2	12
7	3	21
11	1	11
18	1	18
25	1	25
95	1	95
TOPLAM	109	349

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 13: Tirmizî'nin *es-Süneni*'ndeki Hocalarının Etbeu Etbeı't-Tâbiînden Olan Tüm Hocalarının Rivayet Sayılarına Göre Cerh-Ta'dîl Durumları

Rivayet Sayısı	Hocasının Etbeu Etbeı't-Tâbiînden Hocası	Toplam Rivayet	Cerh-Ta'dîl Tabakaları
50 üzeri	1	95	İkinci tabaka
10-49 arası	3	54	1'i ikinci, 2'si üçüncü tabaka
5-9 arası	8	48	1'i ikinci, 3'ü üçüncü, 4'ü beşinci tabaka
2-4 arası	33	88	13'ü ikinci, 10'u üçüncü, 2'si dördüncü, 6'sı beşinci, 1'i altıncı ve 1'i sekizinci tabaka
1	64	64	12'si ikinci, 21'i üçüncü, 12'si dördüncü, 11'i beşinci, 3'ü altıncı, 1'i sekizinci, ikişeri dokuz ve onuncu tabaka
TOPLAM	109	349	

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.2.2. Yaşadıkları Bölgeler

Etbeu etbeı't-tâbiînden olan Tirmizî'nin hocalarının hocalarının yaşadıkları yerler Anadolu, Hicaz, Horasan, Irak, İran, Kuzey Afrika, Mâverâünnehir, Necid ve Şam olmak üzere dokuz bölgede değerlendirilebilir. Bu râvilerin Anadolu'daki beşinden 6 (%1,719), Hicaz'daki on beşinden 129 (%36,963), Horasan'daki dokuzundan 18 (%5,158), Irak'taki 57'sinden 131 (%37,536), İran'daki ikisinden 8 (%2,292), Kuzey Afrika'daki yedisinden 16 (%4,585), Mâverâünnehir'deki birinden 2 (0,573), Necid'deki birinden 1 (%0,287), Şam'daki on ikisinden 38 (%10,888) rivayet aktarılmaktadır.

Bölgelere göre rivayette Hicaz ve Irak ağırlık göstermektedir. Hicaz'dakiler, Irak'takilerin yaklaşık dörtte biri olduğu halde toplam rivayetleri Iraklılara çok yakındır. Hicaz Bölgesi'nde Mekke'den 6 ve Medine'den 123; Irak Bölgesi'nde ise Bağdat'tan 26, Basra'dan 65, Cezîre'den 3 ve Kûfe'den 37 hadis nakledilmektedir. Şam Bölgesi'nde Dımaşk'tan 16, Filistin'den 2, Humus'tan 20; Horasan Bölgesi'nde Belh'ten 3, Merv'den 14, Nîşâbur'dan 1; Kuzey Afrika'da Mısır'dan 16; İran'da Rey'den 8; Anadolu'da Harran'dan 4, Misis'ten 2; Mâverâünnehir'de Buhara'dan 2, Necid'de Feyd'den 1 rivayet gelmektedir (Bk. Tablo 14).

Tablo 14: Yaşadıkları Bölgelere Göre Tirmizi'nin Hocalarının Etbeu Etbeı't-Tâbiînden Hocaları ile Rivayet Sayılarının Oranı

Bölge	Râvi Sayısı	Oran	Rivayet Sayısı	Oran
Anadolu - Harran	3	%2,752	4	%1,146
Anadolu - Misis	2	%1,835	2	%0,573
Hicaz - Medine	12	%11,009	123	%35,244
Hicaz - Mekke	3	%2,752	6	%1,719
Horasan - Belh	3	%2,752	3	%0,86
Horasan – Merv	5	%4,587	14	%4,011
Horasan – Nîşâbur	1	%0,917	1	%0,287
Irak – Bağdat	15	%13,761	26	%7,45
Irak – Basra	20	%18,349	65	%18,625
Irak - Cezîre – Rakka	2	%1,835	3	%0,86
Irak – Kûfe	20	%18,349	37	%10,602
İran - Rey	2	%1,835	8	%2,292
Kuzey Afrika – Mısır	7	%6,422	16	%4,585
Mâverâünnehir - Buhara	1	%0,917	2	%0,573
Necid – Feyd	1	%0,917	1	%0,287
Şam – Dımaşk	7	%6,422	16	%4,585
Şam - Filistin – Remle	2	%1,835	2	%0,573
Şam – Humus	3	%2,752	20	%5,731
TOPLAM	109		349	

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Etbeu etbeı't-tâbiînden olan hocalarının hocaları içinde Tirmizî'nin üçten fazla rivayette bulunduğu -hepsi de makbul bir râvi olan- 17 kişiden 3'ü Medine, 4'ü Basra, ikişeri Bağdat, Kûfe, Merv, bireri Dımaşk, Humus, Mısır ve Rey'de ikamet etmektedir. Bu 17 râviden nakledilen 217 rivayetten 113'ü Medineli, 42'si Basralı kaynaklardan gelmektedir (Bk. Tablo 11).

2.2.3. Yaşadıkları Dönem Tabakaları

Tirmizî'nin hocalarının hocaları içinde etbeu etbeı't-tâbiîn tabakasında yer alanların 105'i büyüklerinden (10. tabaka), kalan 4'ü bu tabakanın orta grubundandır (11. tabaka). Etbeu etbeı't-tâbiînin orta grubundan olan dört râvi el-Hasen b. Şücâ' (öl. 244/858), Ebû Bekr el-A'yen, Muhammed b. Ubeyd et-Tanâfisî (öl. 204/819) ve Zekeriyyâ b. Ebî Zekeriyyâ el-Lü'lüî'dir (öl. 232/846 c.). *es-Sünen'*de Muhammed b.

Ubeyd'den 4, diğerlerinden ise birer rivayet gelmektedir. Cerh-ta'dîl bakımından el-Hasen b. Şücâ' ve Muhammed b. Ubeyd üçüncü, Zekeriyyâ b. Ebî Zekeriyyâ ikinci, Ebû Bekr el-A'yen ise dördüncü tabakadandır.[2161]

Tirmizî'nin hocalarının etbeu etbeı't-tâbiîn içinde yer alan hocalarından 3'ten fazla rivayetini aktardığı 17 kişi vardır. İlgili kaynaklarından naklettiği 349 rivayetin beşte üçünden fazlasının (217) kendilerinden geldiği 17'sinden 11. tabakadan olan ve 3 rivayet naklettiği biri dışında tümü 10. tabakadandır (Bk. Tablo 11).

Tirmizî'nin etbeu't-tâbiînin büyüklerini gösteren onuncu tabakadan hocalarının 105 hocası vardır. Bu 105 kaynağının her biri makbul râvi olan 42'si ise onuncu tabakanın büyüklerindendir (etbeu't-tâbiînin büyüklerinin büyükleridir). Bunların içinde ise Ahmed b. Hanbel, onuncu tabakanın başı kabul edilmektedir.[2162] 349 rivayetin 212'si (%60,745) onuncu tabakanın büyüklerinden gelmektedir. Kalan rivayetlerin 130'u (%37,249) onuncu tabakadaki diğer râvilerden, 7'si ise (%2,006) on birinci tabakadan gelmektedir (Bk. Tablo 15).

Tablo 15: Tirmizi'nin Hocalarının Hocalarından Etbeu Etbeı't-Tâbiîn Tabakasının Büyüklerinin Büyükleri İçinde Yer Alan 42'sinin Cerh-Ta'dîl Dereceleri ve Rivayet Sayıları

Sıra	Tirmizî'nin Hocasının Etbeu Etbeîn Tabakasından Hocası	Cerh-Ta'dîl Derecesi	Rivayet Sayısı
1	Ahmed b. Muhammed b. Hanbel Ebû Abdillâh eş-Şeybânî (öl. 241/855)	2	1
2	Ahmed b. Abdillâh b. Yûnus et-Temîmî (öl. 227/842)	**2**	3
3	Bişr b. Şuayb b. Ebî Hamza Ebü'l-Kāsım el-Kureşî (öl. 213/828)	3	1
4	Hâlid b. Mahled Ebü'l-Heysem el-Katavânî (öl. 213/828)	5	4
5	Sa'd b. Abdilhamîd b. Ca'fer Ebû Muâz el-Ensârî (öl. 219/834)	5	1
6	Saîd b. el-Hakem b. Muhammed b. Sâlim b. Ebî Meryem Ebû Muhammed el-Cumahî (öl. 224/839)	2	3
7	Saîd b. Süleymân Ebû Osmân ed-Dabbî (öl. 225/840)	2	2
8	Süreyc b. en-Nu'mân b. Mervân Ebü'l-Hasen el-Cevherî (öl. 217/832)	3	1
9	Zekeriyyâ b. Adî b. es-Salt Ebû Yahyâ et-Teymî (öl. 211/826 c.)	2	4

[2161] Tirmizî'nin bu dört hocası için bk. Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 6/172-176, 9/378-379; 26/54-59, 77-80; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 2/146-147, 3/289-290; 9/291-292, 298; a. mlf, *Taḳrîb*, 161, 216, 495.
[2162] Ahmed b. Hanbel hakkında bk. Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 1/437-470; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 1/62-65; a. mlf, *Taḳrîb*, 84.

10	Abdullâh b. el-Velîd b. Meymûn Ebû Muhammed el-Adenî (öl. ?)	5	2
11	Abdullâh b. Muhammed b. Alî Ebû Ca‘fer en-Nüfeylî (öl. 234/848)	2	1
12	Abdullâh b. Nâfi‘ es-Sâiğ Ebû Muhammed el-Mahzûmî (öl. 206/822)	3	11
13	Abdullâh b. Yûsuf Ebû Muhammed el-Kelâî (öl. 218/833)	2	1
14	Abdüla‘lâ b. Müshir b. Abdila‘lâ Ebû Müshir el-Gassânî (öl. 218/833)	3	5
15	Abdülazîz b. Abdillâh b. Yahyâ Ebü’l-Kāsım el-Üveysî (öl. ?)	3	1
16	Affân b. Müslim b. Abdillâh Ebû Osmân es-Saffâr el-Bâhilî (öl. 220/835)	2	25
17	Alî b. Ca‘fer b. Muhammed b. Alî b. el-Hüseyn b. Alî Ebü’l-Hasen el-Alevî (öl. 210/825)	6	1
18	Alî b. el-Hasen b. Şakīk Ebû Abdirrahmân el-Mervezî (öl. 215/830)	2	5
19	Alî b. Ma‘bed b. Şeddâd el-Mısrî (öl. 218/833)	3	1
20	Amr b. Ebî Seleme Ebû Hafs et-Tinnîsî (öl. 214/829 c.)	5	2
21	Âsım b. Yûsuf Ebû Amr el-Yerbûî (öl. 220/835)	3	1
22	Hafs b. Ömer b. el-Hâris Ebû Ömer (öl. 225/840)	2	2
23	Hârûn b. Muâviye b. Abdillâh el-Eş‘arî (öl. ?)	4	1
24	Hârûn b. Sâlih b. İbrâhîm et-Talhî (öl. 220/835 c.)	4	2
25	Hişâm b. Ammâr b. Nusayr Ebü’l-Velîd es-Sülemî (öl. 245/859 c.)	5	1
26	Ma‘n b. Îsâ b. Yahyâ Ebû Yahyâ el-Kazzâz el-Eşcaî (öl. 198/814)	2	95
27	Muallâ b. Esed Ebü’l-Heysem el-Ammî (öl. 218/833)	2	4
28	Muâz b. Hâni’ Ebû Hâni’ el-Yeşkürî (öl. 209/824)	3	2
29	Muhammed b. el-Mübârek el-Kalânisî (öl. 215/830)	3	1
30	Muhammed b. es-Salt b. el-Haccâc Ebû Ca‘fer el-Esedî (öl. 220/835 c.)	3	3
31	Muhammed b. Kesîr el-Abdî (öl. 223/838)	3	6
32	Muhammed b. Sâbık Ebû Ca‘fer (Ebû Saîd) et-Temîmî (öl. 213/828)	4	1
33	Muhammed b. Sinân Ebû Bekr el-Bâhilî (öl. 223/838)	2	1
34	Mutarrif b. Abdillâh b. Mutarrif Ebû Mus‘ab el-Medenî (öl. 220/835)	3	1
35	Osmân b. Züfer b. Müzâhim Ebû Züfer (Ebû Ömer) et-Teymî (öl. 218/833)	4	1
36	Sâid b. Ubeyd Ebû Muhammed (Ebû Saîd) el-Harrânî (öl. ?)	6	2
37	Süveyd b. Amr Ebü’l-Velîd el-Kelbî (öl. 204/819 c.)	3	2

38	Talk b. Gannâm b. Talk en-Nehâî (öl. 211/826)	3	3
39	Ubeydullâh b. Muhammed b. Âişe Ebû Abdirrahmân el-Ayşî (öl. 228/843)	3	2
40	Ümeyye b. el-Kāsım el-Hazzâ' el-Basrî (öl. ?)	4	1
41	Yahyâ b. İshâk Ebû Zekeriyyâ (Ebû Bekr) es-Seylehînî (öl. 210/825)	4	4
42	Yahyâ b. Muhammed b. Abdillâh b. Mihrân Mevlâ Benî Nevfel el-Medenî (öl. ?)	5	1

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Etbeu etbeı't-tâbiînden olan Tirmizî'nin hocalarının hocaları içinde 10'un üzerinde rivayeti olan dört râviden üçü onuncu tabakanın büyüklerindendir. Bunlardan Ma'n b. Îsâ'dan 95, Affân b. Müslim'den 25, Abdullâh b. Nâfi'den 11 hadis gelmektedir. Onuncu tabakadan olan diğer râvi ise Hayve b. Şüreyh'tir ve kendisinden 18 rivayet nakledilmektedir. Bu dört râvinin naklettikleri 349 rivayetin %42,693'üdür.

2.2.4. *Kütüb-i Sitte*'de Rivayet Durumları

19'u hariç Tirmizî'nin hocalarının etbeu etbeı't-tâbiînden olan hocalarının, *Kütüb-i Sitte*'nin en az birinde rivayeti mevcuttur. Buhârî, Tirmizî'nin bu 19 kaynağının dördünden *el-Edebü'l-müfred*, birinden ise *Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm* adlı eserinde rivayet etmektedir. Tirmizî'nin hocalarının etbeu etbeı't-tâbiînden olan hocalarının 22'sinin *Kütüb-i Sitte*'de rivayeti bulunmaktadır ve rivayetleri toplamı 170'tir. Bu sayı Tirmizî'nin *es-Sünen'*deki hocalarının etbeu etbeı't-tâbiînden olan hocalarının naklettiği hadis sayısının %48,711'idir.

Etbeu etbeı't-tâbiînden olan Tirmizî'nin *es-Sünen'*deki hocalarının hocalarından *Ṣaḥîḥayn*'da rivayeti bulunan 12 kişi daha vardır. Bunlardan gelen rivayet sayısı ise 33'tür ve Tirmizî'nin etbeu etbeı't-tâbiînden hocalarının hocalarından gelen tüm rivayetlerin %9,456'sıdır. Bu 12 râvinin 3'ünden Ebû Dâvûd ve Nesâî (bunların birinden İbn Mâce *et-Tefsîr*i'nde), 1'inden Ebû Dâvûd ve İbn Mâce, 5'inden Nesâî ve İbn Mâce (Ebû Dâvûd birerinden *Kitâbü'l-Ḳader, el-Merâsîl* ve *Müsnedü Mâlik*'te), ikisinden Nesâî ve birinden İbn Mâce de nakilde bulunmaktadır. Bu şekilde Tirmizî'nin, hocalarının etbeu etbeı't-tâbiînden olan hocalarından *Ṣaḥîḥayn*'da rivayeti bulunan 34'ünden toplam 203 hadis nakletmekte ve bu rivayet sayısı diğer tümünün rivayetlerinin %58,166'sını oluşturmaktadır.

Ṣaḥîḥayn'dan sadece Buhârî'nin nakilde bulunduğu Tirmizî'nin etbeu etbeı't-tâbiînden hocasının hocası olanların sayısı 26'dır. 54 hadisin geldiği bu râvilerin rivayetlerinin oranı ise %15,473'tür. 26 râvinin 6'sından Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce, 4'ünden Ebû Dâvûd ve Nesâî, 4'ünden Ebû Dâvûd ve İbn Mâce (birerinden Müslim *Mukaddime*'de, Nesâî *Müsnedü ḥadîṯi Mâlik b. Enes*'te), 1'inden Nesâî ve İbn Mâce, 1'inden Nesâî (İbn Mâce de *et-Tefsîr*i'nde), 4'ünden Nesâî, 2'sinden İbn Mâce de hadis aktarmaktadır. Tirmizî 4 kişiden rivayette ise sadece Buhârî ile ortaktır.

Tirmizî'nin etbeu etbeı't-tâbiînden hocalarının hocaları içinde *Ṣaḥîḥayn*'dan sadece Müslim'in rivayet ettiği 7 kişi vardır. Bu râvilerden gelen rivayet 26 olup Tirmizî'nin etbeu etbeı't-tâbiînden hocalarının hocalarından aktarılan tüm rivayetlerin %7,45'idir. 7 râvinin 3'ünden Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce (2'sinden Buhârî *el-Edebü'l-müfred*'de), birinden Nesâî ve İbn Mâce, birinden Ebû Dâvûd, diğer birinden Nesâî de nakilde bulunmaktadır. Bir râviden rivayette *Kütüb-i Sitte* içinde sadece Müslim ve Tirmizî müşterektir.

Tirmizî'nin *Ṣaḥîḥayn*'da rivayeti bulunan 34, *Ṣaḥîḥayn*'dan sadece birinde nakli bulunan 33 etbeu etbeı't-tâbiînden hocasının hocası mevcuttur. *Ṣaḥîḥayn*'dan en az birinde rivayeti nakledilen 67 râvi, Tirmizî'nin etbeu etbeı't-tâbiînden olan hocalarının hocalarının %61,468'idir. Bu kaynaklarından gelen 283 rivayetin oranı ise %81,089'dur.

Buhârî veya Müslim'in rivayette bulunmadığı Tirmizî'nin hocalarının etbeu etbeı't-tâbiînden olan hocalarının 23'ünün *Sünen-i Erbaa*'dan en az birinde, 5'inin ise Buhârî'nin *eṣ-Ṣaḥîḥ* dışındaki iki eserinde rivayeti yer almaktadır. 23 râvinin 4'ünden Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce (Buhârî birinden *Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm*'da, diğer birinden *Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*'da), 7'sinden Ebû Dâvûd ve Nesâî (birinden Buhârî muallak olarak *eṣ-Ṣaḥîḥ*'te, diğerinden İbn Mâce *et-Tefsîr*'de), 1'inden Ebû Dâvûd ve İbn Mâce (Buhârî muallak olarak *eṣ-Ṣaḥîḥ*'te), 1'inden Nesâî ve İbn Mâce, 4'ünden Ebû Dâvûd (birinden Buhârî muallak olarak *eṣ-Ṣaḥîḥ*'te), 4'ünden Nesâî (birinden Buhârî muallak olarak *eṣ-Ṣaḥîḥ*'te) ve 2'sinden İbn Mâce nakilde bulunmaktadır. Tirmizî, sadece Buhârî'nin *el-Edebü'l-müfred*'de hadis aktardığı dört, *Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm*'da hadis aktardığı bir râvide Buhârî ile müştereklik içermektedir.

Tirmizî'nin hocalarının etbeu etbeı't-tâbiînden olan hocalarından *Ṣaḥîḥayn*'dan herhangi birinde bulunmamakla birlikte *Sünen-i Erbaa*'nın en az birinde rivayeti bulunan 14 kişi vardır. Bunlardan gelen toplam rivayet sayısı 45'tir ve rivayetlerin %12,894'lük kısmını oluşturmaktadır.

Kütüb-i Sitte içerisinde Tirmizî'nin rivayette tek kaldığı hocalarının hocalarından etbeu etbeı't-tâbiînden olan 19 kişi vardır (Bk. Tablo 16). Bunların 5'inden *Kütüb-i Sitte* müellifleri içerisinde sadece Buhârî, *eṣ-Ṣaḥîḥ*'i dışındaki eserlerinde (4'ünden *el-Edebü'l-müfred*'de, 1'inden *Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm*'da) rivayet etmektedir. Bunların 1'i üçüncü, ikisi dördüncü, bireri beşinci ve altıncı tabakadandır ve bunlardan birer rivayet aktarılmaktadır (%1,433). Geri kalan 14'ünün 3'ü üçüncü, 4'ü dördüncü, 1'i beşinci, ikişeri altıncı ve sekizinci, bireri ise dokuz ve onuncu tabakalardandır. Bu râvilerden gelen toplam rivayet ise 16'dır (%4,585).

Tablo 16: Tirmizî'nin Hocalarının Etbeu Etbeı't-Tâbiînden Olan Hocalarının *Kütüb-i Sitte*'de Rivayet Durumları

Râvi Sayısı	***Kütüb-i Sitte*'deki Rivayet Durumu**
22	*Kütüb-i Sitte*
1	Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce *-et-Tefsîr-*
2	Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî
1	Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce
1	Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Ebû Dâvûd *-Kitâbü'l-Ḳader-*
1	Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Ebû Dâvûd *-el-Merâsîl-*
1	Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Ebû Dâvûd *-Müsnedü Mâlik-*
2	Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce
2	Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî,
1	Buhârî, Müslim, Tirmizî, İbn Mâce
6	Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce
4	Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî
1	Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Müslim -Muḳaddime-
1	Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Nesâî *-Müsnedü ḥadîṯi Mâlik-*
2	Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce
1	Buhârî, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce
1	Buhârî, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce *-et-Tefsîr-*
4	Buhârî, Tirmizî, Nesâî
2	Buhârî, Tirmizî, İbn Mâce
4	Buhârî, Tirmizî

2	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-
1	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce
1	Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce
1	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî
1	Müslim, Tirmizî, Nesâî
1	Müslim, Tirmizî
1	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî -*Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm*-
1	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî -*Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*-
2	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce
1	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, Buhârî -muallak-
1	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce -*et-Tefsîr*-
5	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî,
1	Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Buhârî -muallak-
1	Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce
1	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Buhârî -muallak-
3	Ebû Dâvûd, Tirmizî
1	Tirmizî, Nesâî, Buhârî -muallak-
3	Tirmizî, Nesâî
2	Tirmizî, İbn Mâce
4	Tirmizî, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-
1	Tirmizî, Buhârî -*Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm*-
14	Tirmizî

109

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Kütüb-i Sitte müellifleriyle tek tek kıyaslandığında Tirmizî'nin, hocalarının etbeu etbeı't-tâbiînden olan hocalarından ortak rivayet ettiklerinin sayısı Buhârî ile 60, Müslim ile 41, Ebû Dâvûd ile 60, Nesâî ile 69, İbn Mâce ile 54'tür. Ayrıca Buhârî'nin -*el-Edebü'l-müfred*i'nde 6, *Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm*ı'nda 1, *Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*ı'nda 1 ve *eṣ-Ṣaḥîḥ*i'ndeki muallak rivayetlerinde 4; Müslim'in *eṣ-Ṣaḥîḥ*i'nin mukaddimesinde 1, Ebû Dâvûd'un *Kitâbü'l-Ḳader, el-Merâsîl* ile *Müsnedü Mâlik*i'nde birer, Nesâî'nin *Müsnedü ḥadîṯi Mâlik b. Enes*i'nde 1 ve İbn Mâce'nin *et-Tefsîr*i'nde 3 râvide müşterektir.

2.2.5. Eser Sahipleri

Etbeu etbeı't-tâbiîn tabakasındakilerin çoğu Tirmizî'nin hocası olduğu için eser durumları "Tirmizî'nin Hocaları" başlığı altında ele alınmaktadır. Burada ise bu

tabakadan olmakla birlikte Tirmizî'nin hocalarının hocaları konumunda olanlardan 15 kişi zikredilecektir:

1. Muallâ b. Mansûr (öl. 211/826): *es-Sünen'*de 3 rivayeti aktarılmaktadır. Eserlerinden yalnızca *en-Nevâdir (Nevâdiru Mu'allâ, Kitâbü'n-Nevâdir)* günümüze ulaşmıştır. Kendisine izâfe edilen *el-Emâlî*'nin söz konusu eserin diğer bir adı olması kuvvetle muhtemeldir. *en-Nevâdir*, Hanefî literatüründe Ebû Yûsuf (öl. 182/798) ve Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî'nin (öl. 189/805) talebelerince kaleme alınan nâdirü'r-rivâye metinlerinden günümüze ulaşan tek kitaptır.[2163]

2. Ebû Müshir el-Gassânî (öl. 218/833): *es-Sünen'*de naklettiği 5 hadis bulunmaktadır. İbn Hacer'in *el-İṣâbe* adlı eserlerinde yararlandığı rivayetlerini içeren hadis cüzü günümüze intikal etmiştir.[2164]

3. Abdullâh b. ez-Zübeyr el-Humeydî (öl. 219/834): *es-Sünen'*de 3 rivayeti vardır.[2165] Günümüze ulaşan *el-Müsned*[2166] adlı eseri Mekke'de kaleme alınmış ilk müsnedler arasındadır. Eserinde Hz. Peygamber'in hadisleri yanında az miktarda mevkūf ve maktû habere de yer vermiştir. *el-Müsned* adlı -yayınlanan- küçük hacimli risâlesinde itikadî konuları ele almıştır. Kaynaklarda *Kitâbü'n-Nevâdir, Kitâbü'd-Delâ'il, er-Red 'ale'n-Nu'mân* ve *Kitâbü't-Tefsîr* adlı eserlerinin de olduğu belirtilmektedir.[2167]

4. Affân b. Müslim es-Saffâr (öl. 220/835): *es-Sünen'*de 25 rivayeti yer almaktadır. Affân b. Müslim'in rivayetlerini ihtiva eden bazı küçük sahifeler zamanımıza ulaşmıştır.[2168]

5. Ebü'l-Yemân el-Behrânî (öl. 222/837): *es-Sünen'*de 1 rivayeti zikredilmektedir.[2169] Yahyâ b. Maîn ve diğer bazı kişilerle birlikte Ebü'l-Yemân'ın rivayetlerini ihtiva eden bir hadis mecmuası günümüze kadar gelmiştir.[2170]

[2163] Eyyüp Said Kaya, "Muallâ b. Mansûr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/309. Ayrıca bk. Ziriklî, *el-A'lâm*, 7/271.
[2164] Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/188, 194. Ayrıca bk. Ziriklî, *el-A'lâm*, 3/269.
[2165] Muallak olarak da 2 rivayeti yer almaktadır.
[2166] Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/190.
[2167] Ahmet Yücel, "Humeydî, Abdullah b. Zübeyr", İstanbul, 1998, 18/357. Ayrıca bk. Ayrıca bk. Kâtib Çelebi, *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, 2/1419, 1682, 1684; Ziriklî, *el-A'lâm*, 2/284.
[2168] Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/191; M. Yaşar Kandemir, "Affân b. Müslim", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/399-400.
[2169] Muallak olarak da 1 rivayeti zikredilmektedir.
[2170] Ziriklî, *el-A'lâm*, 2/267; Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/192; Akif Köten, "Ebü'l-Yemân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 10/351, İstanbul, 1994

6. Abdullâh b. Sâlih Ebû Sâlih (öl. 223/838): *es-Sünen'*de 7 hadis rivayeti vardır.[2171] Eserleri hakkında bilgi bulunmamakla birlikte Abdullah b. Vehb tarikiyle rivayet ettiği on altı sayfalık bir hadis mecmuası günümüze kadar gelmiştir.[2172]

7. Asbağ b. el-Ferec el-Ümevî (öl. 225/840): *es-Sünen'*de 1 rivayeti mevcuttur. Mâlikî mezhebi metodolojisine dair on ciltlik *Kitâbü'l-Uṣûl* adlı çalışması, *Tefsîrü Ġarîbi'l-Muvaṭṭa'*, *Âdâbü'ṣ-ṣıyâm*, *Âdâbü'l-każâ'*, *Kitâbü'l-Müzâra'a*, *Kitâbü'r-Red 'alâ ehli'l-ehvâ'* adlı eserleri ve hocası İbnü'l-Kāsım'dan dinlediği rivayetlerden oluşan yirmi iki ciltlik bir külliyatı vardır. Bu eserlerin günümüze kadar geldiği bilinmemektedir.[2173]

8. Muhammed b. es-Sabbâh ed-Dûlâbî (öl. 227/841): *es-Sünen'*de 1 rivayeti aktarılmaktadır. Bablara göre tasnif edildiği söylenen küçük *es-Süneni*'nin günümüze gelip gelmediği bilinmemektedir.[2174]

9. Saîd b. Mansûr (öl. 227/842): *es-Sünen'*de 1 hadisi rivayet edilmektedir. Bazı kaynaklarda *el-Muṣannef* diye anılan eseri *es-Sünen*'in kaybolduğu sanılırken 3. cildine ait bir nüshasını Muhammed Hamîdullah tespit etmiştir. Eserin ferâiz ve cihad konularını ihtiva eden bu kısmı yayınlanmıştır. Ali Akyüz, Saîd b. Mansûr'un Musannef'inin Yeniden İnşâsı adlı doktora tezinde değişik kaynaklarda Saîd b. Mansûr'dan nakledilen 286 rivayeti derleyerek eseri muhtemel kitap ve bab başlıklarına göre yeniden inşa etmeye çalışmıştır. Sa'd b. Abdullah b. Abdülazîz Âl-i Humeyyid, *es-Sünen*'in yaklaşık yarıdan sonraki kısmını içine alan 235 varaklık bir nüshasını bulmuş ve bu kısım da yayınlanmıştır. Eserin Almanya'da bulunduğu söylenen tam bir nüshası hakkında güvenilir bilgi yoktur. Saîd b. Mansûr'un *Tefsîrü'l-Ḳur'ân* adlı eserinin *es-Sünen*'in "Tefsîrü'l-Ḳur'ân" adlı bölümünün ayrı bir rivayeti olduğu da belirtilmektedir. Kaynaklarda Saîd b. Mansûr'a nispet edilen diğer eserler *es-Siyer* ile *ez-Zühd*'dür.[2175]

10. Nuaym b. Hammâd (öl. 228/843): *es-Sünen*'de 2 hadisi nakledilmektedir. *el-Fiten ve'l--melâḥim* adlı günümüze intikal eden eseri hadis kitabından çok bir tarih kitabı mahiyetindedir. Eserde Resûl-i Ekrem'e nispet edilen rivayet pek azdır. Geri kalanı sahâbe, tâbiîn ve daha sonraki dönem âlimlerinin sözleri olup çoğu makbul sayılmayan

---

[2171] Ta'lîk olarak da 2 rivayeti aktarılmaktadır.

[2172] Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/195; Ali Yardım, "Abdullah b. Sâlih el-Mısrî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/132.

[2173] Mehmet Ali Sönmez, "Asbağ b. Ferec", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/463. Ayrıca bk. Ziriklî, *el-A'lâm*, 1/333.

[2174] Ziriklî, *el-A'lâm*, 6/166; Akif Köten, "Dûlâbî, Muhammed b. Sabâh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1984), 9/552.

[2175] Mehmet Efendioğlu, "Saîd b. Mansûr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/562. Ayrıca bk. Kâtib Çelebi, *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, 1/449; Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/196.

râvilerden nakledildiğinden eser fazla ilgi görmemiştir. Kaynaklarda Mısır'da ilk müsnedi Nuaym b. Hammâd'ın tasnif ettiği belirtilmekte, ancak *Müsned*i'nin günümüze ulaşıp ulaşmadığı bilinmemektedir. Ayrıca Cehmiyye'ye reddiye olarak on üç kitap yazdığı zikredilmekte; ancak bunlar hakkında da bilgi bulunmamaktadır.[2176]

11. Müsedded b. Müserhed (öl. 228/843): *es-Sünen'*de 1 rivayeti bulunmaktadır. Basra'da ilk müsnedi kaleme almasıyla bilinmektedir. Biri küçük, diğeri büyük olmak üzere iki müsnedinin bulunduğu, küçük olan müsnedin sahâbe isimlerine göre tertip edildiği, bunun üç misli olan diğer müsnedde ise birçok mevkūf ve maktû rivayetin yer aldığı ifade edilmektedir. İbn Hacer *Müsned*'in *Kütüb-i Sitte*'ye olan zevâidini *el-Meṭâlibü'l-'âliye*'ye almış, bazı eserlerinde *Müsned*'den iktibaslar yapmıştır.[2177]

12. Yahyâ b. Maîn (öl. 233/847): *es-Sünen'*de 2 hadisi yer almaktadır. Hadis alanındaki bilgilerini kitap şeklinde telif etmeyi hoş karşılamamışsa da onun büyük birikimini talebeleri tedvin ve telif ederek günümüze ulaştırmıştır. Bu eserler *et-Târîḫ (et-Târîḫ ve'l-'İlel, Su'âlâtü İbni'l-Cüneyd, Ma'rifetü'r-ricâl, Târîḫu 'Oṯmân b. Sa'îd ed-Dârimî 'an Ebî Zekeriyyâ Yaḥyâ b. Ma'în fî tecrîḥi'r-ruvât ve ta'dîlihim, Min kelâmi Ebî Zekeriyyâ Yaḥyâ b. Ma'în fi'r-ricâl, Cüz'ün fîhi ḥadîṯü'ṣ-Ṣûfî 'an Yaḥyâ b. Ma'în, Su'âlâtü 'Oṯmân b. Ṭâlût el-Baṣrî li'l-İmâm Ebî Zekeriyyâ Yaḥyâ b. Ma'în b. 'Avn el-Baġdâdî, el-Cüz'ü'ṯ-ṯânî min ḥadîṯi Yaḥyâ b. Ma'în* (*el-Fevâ'id*), *Cüz'ün fîhi eḥâdîṯü Yaḥyâ b. Ma'în bi-rivâyeti Ebî Manṣûr Yaḥyâ b. Aḥmed eṣ-Ṣeybânî* ve *Târîḫu Ebî Sa'îd Hâşim b. Meṛed eṭ-Ṭaberânî 'an Ebî Zekeriyyâ Yaḥyâ b. Ma'în fi't-ta'dîl*'dir. Bunların dışında Ebû Ya'lâ el-Mevsılî'ye (öl. 307/919) nispet edilen *Ḥadîṯü Yaḥyâ b. Ma'în* adlı bir cüzden söz edilmektedir.[2178]

13. Alî b. el-Medînî (öl. 234/848-49): *es-Sünen'*de 2 hadisi zikredilmektedir. Kaynaklarda, birçoğunun sahasında ilk eser olduğu ifade edilerek 200 civarında kitabının bulunduğu kaydedilmektedir. Bunlardan günümüze kadar gelebilenleri '*İlelü'l-ḥadîṯ ve ma'rifetü'r-ricâl, Tesmiyetü evlâdi'l-'aşere ve ġayrihim min aṣḥâbi Resûlillâh* ve *Ârâ'ü İbni'l-Medînî fî 'ulemâ'i'l-Baṣra ellezîne vaṣafehüm Yaḥyâ b. Ma'în bi'l-Ḳaderiyye (Mesâ'il)*'dir. Ebû Ca'fer İbn Ebî Şeybe'nin (öl. 297/910) İbnü'l-

[2176] Ali Çelik, "Nuaym b. Hammâd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/219. Ayrıca bk. Ziriklî, *el-A'lâm*, 8/40; Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/197.

[2177] Zekeriya Güler, "Müsedded b. Müserhed", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/83. Ayrıca bk. Kâtib Çelebi, *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, 2/1684; Ziriklî, *el-A'lâm*, 7/215.

[2178] Erdinç Ahatlı, "Yahyâ b. Maîn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/257. Ayrıca bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/203. Ayrıca bk. Kâtib Çelebi, *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, 1/585; Ziriklî, *el-A'lâm*, 8/172-173.

Medînî'ye yönelttiği cerh ve ta'dîle dair sorularını içeren eser günümüze kadar ulaşmıştır. Ayrıca ona nispet edilen ve hepsinin adı "aḫbâru" kelimesiyle başlayan diğer bazı kitaplar hadis, siyer ve çeşitli şahısların biyografisi ile yer, şehir, ülke, bazı kabile ve aile tarihleri ve Abbâsî Devleti'nin tarihi hakkındadır. İbnü'l-Medînî'nin bugün mevcut olmayan eserlerinin muhtevası, ikinci elden kaynaklar vasıtasıyla kısmen de olsa günümüze intikal etmiştir.[2179]

14. Ahmed b. b. Hanbel (öl. 241/855): *es-Sünen'*de 1 rivayeti nakledilmektedir.[2180] Günümüze gelen eserlerinden *el-Müsned, Kütüb-i Tis'a* içinde yer almaktadır. Bu eser Ahmed b. Hanbel'in 700.000 hadis arasından seçerek tertip ettiği 30.000 kadar hadis ile oğlu Abdullah (öl. 290/903) ve talebesi Ebû Bekir el-Katîî'nin (öl. 368/979) birçok hadis ilavesini içermektedir. *el-Müsned* üzerine Hz. Peygamber'den üç râvi ile rivayet edilen hadisleri, râvilerinin hal tercümeleri, şerh ve ihtisar gibi pek çok kitap yazılmıştır. Ahmed b. Hanbel'in günümüze intikal eden diğer eserleri şunlardır: *Kitâbü's-Sünne. İ'tiḳādü Ehli's-sünne, Kitâbü'z-Zühd, Kitâbü'l-Vera', Kitâbü'l-'İlel ve ma'rifeti'r-ricâl, Kitâbü Feżâ'ili'ṣ-ṣaḥâbe, el-Mesâ'il, Kitâbü'ṣ-Ṣalât, Kitâbü'l-Eşribe, er-Red 'ale'z-zenâdıḳa ve'l-Cehmiyye, el-'Aḳīde, Kitâbü Feżâ'ili 'Alî, Kitâbü'l-Vuḳūf ve'l-veṣâyâ, Bâbü aḥkâmi'n-nisâ', Kitâbü't-Tereccül, Kitâbü Ehli'l-milel ve'r-ridde ve'z-zenâdıḳa ve târiki'ṣ-ṣalât ve'l-ferâ'iż ve naḥvi z̲âlik, Cevâbü'l-İmâm Aḥmed b. Ḥanbel 'an su'âl fî ḫalḳi'l-Ḳur'ân, Kitâbü'l-İrcâ'* ve *Kitâbü'l-Îmân.*[2181]

Ahmed b. Hanbel'in günümüze kadar gelip gelmediği bilinmeyen *et-Tefsîr* ve *Kitâbü'l-Ferâ'iż* adlarında iki eseri daha vardır. Ayrıca ona sekiz eser daha nispet edilmektedir. Talebesi Ebû Bekir el-Hallâl'in (öl. 311/923) yaptığı uzun seyahatler sonunda diğer talebe arkadaşlarından yüz kadarıyla görüşmek suretiyle derlediği, Ahmed b. Hanbel'in sözlerini, fetvalarını, ilel, râviler, sünnet ve fıkha dair görüşlerini ihtiva eden *Kitâbü'l-'İlm, Kitâbü'l-'İlel, Kitâbü's-Sünne* ve *Kitâbü'l-Câmi'* adlı eserler de dolaylı olarak onun eserleri arasında sayılabilir.[2182]

15. Hişâm b. Ammâr'ın (öl. 245/859 c.): *es-Sünen'*de 1 rivayeti zikredilmektedir. Kaynaklarda zikredilen *el-Meb'aṣ, Feżâ''ilü'l-Ḳur'ân* ve *el-Fevâ'id* adlı eserlerinin

[2179] Mehmet Ali Sönmez, "Ali b. Medînî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/411. Ayrıca bk. Kâtib Çelebi, *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, 1/1, 81; Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/205.
[2180] Ayrıca 4 muallak rivayeti mevcuttur.
[2181] M. Yaşar Kandemir, "Ahmed b. Hanbel", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/77-79. Ayrıca bk. Kâtib Çelebi, *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, 2/1422, 1680.
[2182] Kandemir, "Ahmed b. Hanbel", 2/80.

içeriklerinin bazısına sonraki kaynaklar aracılığıyla ulaşılabilmektedir. Hişâm'ın bazı mecmualarda yer alan hadislerinin bir kısmı günümüze kadar gelmiştir. Ona nispet edilen diğer bir eser ise *Cüz' fîhi 'avâlî eḥâdîṯi Mâlik*'tir.[2183]

Tirmizî'nin, *es-Süneni*'nde hadis veya rical değerlendirmelerini aktardığı veya fıkhî görüşlerini veya dille ilgili açıklamalarını naklettiği etbeu etbeı't-tâbiînden diğer bazı hocalarının da önemli eserleri bulunmaktadır. Mesela Ammâr b. Yâsir'den nakledilen iki hadisten ilkinin hasen-sahîh olduğuna hükmeden ve aralarındaki ihtilafı cem yöntemiyle çözen (144. rivayet), diğer bir yerde zikredilen hadisin (599. rivayet) ilgili konuda nakledilenlerin en iyisi olduğunu söyleyen; ayrıca bazı konularda fıkhî görüşlerine yer verilen İshâk b. Râhûye, bu kişilerden biridir.[2184] Altı cilt olduğu kaydedilen *el-Müsned*[2185] adlı eserinin 2648 hadis ihtiva eden 4. cildi günümüze ulaşmıştır. *el-Müsned*'in *Kütüb-i Sitte*'de bulunmayan rivayetleri büyük ölçüde Bûsîrî'nin *İtḥâfü'l-ḫıyere bi-zevâ'idi'l-mesânîdi'l-'aşere*, İbn Hacer'in *el-Meṭâlibü'l-'âliye fî zevâ'idi'l-mesânîdi'ṯ-ṯemâniye* gibi kitapları yoluyla bugüne kadar gelmiştir. İshâk b. Mansûr el-Kevsec'in (öl. 251/865) Ahmed b. Hanbel ve İshâk b. Râhûye'nin fıkha dair sorulara verdikleri cevapları derlediği *Kitâbü'l-Mesâ'il* adlı eseri yayınlanmıştır. *et-Tefsîr, es-Sünen, el-Câmi'u'l-kebîr, el-Câmi'u'ṣ-ṣaġīr, el-Muṣannef* ve *Kitâbü'l-'İlm* adlı çalışmalar İshâk b. Râhûye'nin kaynaklarda zikredilen diğer eserleridir.[2186] Tirmizî, çeşitli ilimlere dair birçok eseri olan[2187] Ebû Ubeyd el-Kāsım b. Sellâm'dan dil, fıkıh ve kıraatle ilgili bazı nakillerine muallak olarak yer vermektedir.[2188]

2.3. Tirmizî'nin *es-Süneni*'nde Rivayet Senedlerindeki Etbeu't-Tâbiîn

Sünen-i Tirmiẕî'nin rivayet senedlerinde geçen etbeu't-tâbiîn sayısı[2189] 1192'dir ve onlardan aktarılan rivayet sayısı 7817'dir. Burada sayının fazla olması 4 tabakadan

---

[2183] Tayyar Altıkulaç, "Hişâm b. Ammâr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/151. Ayrıca bk. Ziriklî, *el-A'lâm*, 8/87; Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/213.
[2184] İshâk b. Râhûye, Tirmizî'nin birçok yerde fıkhî görüşlerine başvurduğu kaynaklarındandır ('İlel, 1281). İki yerde muallak olarak hadis nakli verilmektedir (1705, 3173. hadis).
[2185] Yazma nüshaları için bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/209.
[2186] Abdullah Aydınlı, "İbn Râhûye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/241.
[2187] Zülfikar Tüccar, "Ebû Ubeyd, Kâsım b. Sellâm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10: 224-6.
[2188] 128, 1533, 1543, 2757, 2927, 2929. hadis.
[2189] Tirmizî'nin hocaları arasında yer alan dört etbeu't-tâbiî bu sayıya dahil değildir.

oluşan etbeu't-tâbiînin birbirinden rivayetinin çok olması ve yine 4 tabakadan oluşan tâbiûnun çeşitli tabakalarından rivayette bulunmaları sebebiyledir.

Tablo 17: *es-Sünen*'de 50'nin Üzerinde Rivayeti Olan 27 Tâbiu't-Tâbiî

Sıra	Tirmizî'nin Hocası	Rivayet Sayısı	Cerh-Ta'dîl Derecesi	Bölgesi	Dönem Tabakası
1	Süfyân b. Uyeyne b. Ebî İmrân Ebû Muhammed el-Hilâlî (öl. 198/814)	304	2	Hicaz - Mekke	8
2	Süfyân b. Saîd b. Mesrûk Ebû Abdillâh es-Sevrî (öl. 161/778)	291	2	Irak - Kûfe	7
3	Şu'be b. el-Haccâc b. el-Verd Ebû Bistâm el-Atekî (öl. 160/766)	255	2	Irak - Basra	7
4	Vekî' b. el-Cerrâh b. Melîh Ebû Süfyân er-Ruâsî (öl. 197/812)	208	2	Irak - Kûfe	9
5	el-Leys b. Sa'd b. Abdirrahmân Ebü'l-Hâris el-Fehmî (öl. 175/791)	168	2	Kuzey Afrika - Mısır	7
6	Abdullâh b. el-Mübârek b. Vâzıh Ebû Abdirrahmân el-Hanzalî (öl. 181/797)	154	2	Horasan - Merv	8
7	Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd Ebû Dâvûd et-Tayâlisî (öl. 204/819)	148	2	Irak - Basra	9
8	Mâlik b. Enes b. Mâlik Ebû Abdillâh el-Asbahî (öl. 179/905)	146	2	Hicaz - Medine	7
9	Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' Ebû Bekr es-San'ânî (öl. 211/826-27)	145	2	Yemen - San'a	9
10	Ma'mer b. Râşid Ebû Urve el-Ezdî (öl. 153/770)	142	2	Yemen - San'a	7
11	Abdurrahmân b. Mehdî b. Hassân Ebû Saîd el-Anberî (öl. 198/813-14)	124	2	Irak - Basra	9
12	Muhammed b. Hâzim Ebû Muâviye el-Kûfî (öl. 195/811)	124	3	Irak - Kûfe	9
13	Yahyâ b. Saîd b. Ferrûh Ebû Saîd el-Kattân et-Temîmî (öl. 198/813)	109	2	Irak - Basra	9
14	Yezîd b. Hârûn b. Zâzân Ebû Hâlid es-Sülemî (öl. 206/821)	91	2	Irak - Vâsıt	9
15	Hammâd b. Seleme b. Dînâr Ebû Seleme el-Basrî (öl. 167/784)	84	3	Irak - Basra	8
16	Muhammed (Gander) b. Ca'fer Ebû Abdillâh el-Mahramî (öl. 193-194/812-813)	82	3	Irak - Basra	9
17	İsrâîl b. Yûnus b. Ebî İshâk Ebû Yûsuf es-Sebîî (öl. 160/777)	78	3	Irak - Kûfe	7
18	Hammâd b. Zeyd b. Dirhem Ebû İsmâîl el-Ezdî (öl. 179/795)	75	2	Irak - Basra	8
19	Abde b. Süleymân Ebû Muhammed el-Kilâbî (öl. 187/802)	70	2	Irak - Kûfe	8
20	Abdülazîz b. Muhammed b. Ubeyd Ebû Muhammed ed-Derâverdî (öl. 186-87/802-3)	69	4	Hicaz - Medine	8
21	Hüşeym b. Beşîr b. el-Kāsım Ebû Muâviye es-Sülemî (öl. 183/799)	69	2	Irak - Vâsıt	7

22	İsmâîl b. İbrâhîm Ebû Bişr el-Esedî el-ma‘rûf bi İbn Uleyye (öl. 193/809)	66	2	Irak - Basra	8
23	Vaddâh b. Abdillâh Ebû Avâne el-Yeşkürî (öl. 176/792)	65	2	Irak - Vâsıt	7
24	Abdülmelik b. Abdilazîz b. Cüreyc Ebü’l-Velîd el-Ümevî (öl. 150/767)	59	3	Hicaz - Mekke	6
25	Şerîk b. Abdillâh b. el-Hâris Ebû Abdillâh en-Nehaî (öl. 177/794)	56	5	Irak - Kûfe	8
26	Saîd b. Ebî Arûbe Mihrân Ebü’n-Nadr el-Yeşkürî (öl. 156/773)	54	2	Irak - Basra	6
27	Sellâm b. Süleym Ebü’l-Ahvas el-Hanefî (öl. 179/795)	53	2	Irak - Kûfe	7

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.3.1. Cerh-Ta‘dîl Dereceleri ve Rivayet Sayıları

Cerh-ta‘dîl açısından *Sünen-i Tirmiẕî*’nin rivayet senedlerinde yer alan etbeu’t-tâbiînin 99’u ikinci tabakadandır ve *es-Sünen’*de kendilerinden 3638 hadis nakledilmektedir. 309’u üçüncü tabakadandır ve *es-Sünen’*deki hadis rivayetleri toplamı 1931’dir. İkinci ve üçüncü tabakadakilerden gelen 5569 hadis *es-Sünen’*deki etbeu’t-tâbiîn rivayetlerinin %71,242’sidir. *es-Sünen’*deki etbeu’t-tâbiînin dördüncü tabakadaki 156’sından 515, beşinci tabakadaki 244’ünden 1104 ve altıncı tabakadaki 81’inden 95 hadis aktarılmaktadır. Bu üç tabakadan gelen 1714 hadis *es-Sünen’*deki etbeu’t-tâbiîn rivayetlerinin %21,927’sini meydana getirmektedir.

Sünen-i Tirmiẕî’deki durumu veya bizzat kendisi bilinmeyen ya da cerh edilmiş etbeu’t-tâbiînden yedinci tabakadan olan 12’sinden 12, sekizinci tabakadaki 176’sından 371, dokuzuncu tabakadaki 60’ından 66 rivayet aktarılmaktadır. Rivayetin zayıf sayılmasına neden olacak bu üç tabakadan gelen 449 rivayet *es-Sünen’*deki etbeu’t-tâbiîn rivayetlerinin %5,744’üne tekabül etmektedir. Rivâyetin çok zayıf sayılmasına sebep olan son üç tabakadakilerden çok az râvi vardır. Bunlardan onuncu tabakadaki 44’ünden 70, on birinci tabakadaki 9’undan 12 rivayet bulunmaktadır. Cerhin en ağırına uğramış on ikinci tabakadan kimse yoktur. *es-Sünen’*deki onuncu ve on birinci tabakadakilerden gelen 82 rivayet *es-Sünen’*deki etbeu’t-tâbiîn rivayetlerinin %1,049’udur.

es-Sünen’de kim olduğu net olmayan iki kişiden biri Yahyâ b. Ubeyd, diğeri Muhammed b. Zeyd’dir (öl. ?). Yahyâ b. Ubeyd hakkında İbn Hacer onun muhtemelen cerh-ta‘dîlce üçüncü tabakadan olan Yahyâ b. Ubeyd el-Mekkî (öl. ?) olduğunu; aksi

takdirde mechûl biri olduğunu ifade etmektedir.[2190] Muhammed b. Zeyd hakkında ise cerh-ta'dîlce altıncı tabakadan olan İbn Ebi'l-Kamûs (öl. ?) olabileceğini; değilse mechûl bir râvi olduğunu belirtmektedir.[2191] Bu iki râvinin ilkinden 2, ikincisinden 1 olmak üzere toplam 3 hadis aktarılmaktadır (%0,038).

Etbeu't-tâbiînden olanların içinde *Sünen-i Tirmiẕî*'de rivayeti 300'ün üzerinde olan 1, 200-300 arası olan 3 râvi bulunmaktadır. 200'ün üzerinde rivayeti olanlardan Süfyân b. Uyeyne'den 304, Süfyân es-Sevrî'den 291, Şu'be b. el-Haccâc'dan 255 ve Vekî' b. el-Cerrâh'tan 208 hadis aktarılmaktadır.

Etbeu't-tâbiînden 9'unun *es-Sünen'*deki rivayeti 100-200 arasındadır. el-Leys b. Sa'd'dan 168, Abdullâh b. el-Mübârek'ten 154, Ebû Dâvûd et-Tayâlisî'den 148, Mâlik b. Enes'ten 146, Abdürrezzâk b. Hemmâm'dan 145, Ma'mer b. Râşid'den 142, Abdurrahmân b. Mehdî'den 124, Ebû Muâviye el-Kûfî'den 124 ve Yahyâ b. Saîd el-Kattân'dan 109 hadis rivayet edilmektedir.

Cerh-ta'dîlce *es-Sünen'*deki 100'ün üzerinde rivayeti olan 13 etbeu't-tâbiînden biri hariç hepsi ikinci tabakadandır. Bu tabakadan olmayan Ebû Muâviye el-Kûfî ise üçüncü tabakadandır. Belirtilen 13 râviden 2318 hadis nakledilmektedir ve bu, *es-Sünen'*deki etbeu't-tâbiîn rivayetlerinin %29,653'üdür.

es-Sünen'deki rivayeti 50-99 arası olan 14, 20-49 arası olan 52, 10-19 arası olan 59, 5-9 arası olan 109, 2-4 arası olan 344 etbeu't-tâbiîn mevcuttur. 601 etbeu't-tâbiînden ise birer rivayet nakledilmektedir (Bk. Tablo 18 ve 19). *es-Sünen'*de 50'den fazla rivayeti olan 27 etbeu't-tâbiînin hepsi de makbul râvilerdir (Bk. Tablo 17).

[2190] İbn Hacer, *Taḳrîb*, 594.
[2191] İbn Hacer, a.g.e., 479.

Tablo 18: Etbeu't-Tâbiînin *es-Sünen*'de Kaçar Hadis Rivayetinin Bulunduğu

Rivayet Sayısı	Etbeu't-tâbiîn Sayısı	Toplam Rivayet
304	1	304
291	1	291
255	1	255
208	1	208
168	1	168
154	1	154
148	1	148
146	1	146
145	1	145
142	1	142
124	2	248
109	1	109
91	1	91
84	1	84
82	1	82
78	1	78
75	1	75
70	1	70
69	2	138
66	1	66
65	1	65
59	1	59
56	1	56
54	1	54
53	1	53
49	1	49
48	1	48
47	1	47
44	1	44
42	3	126
41	1	41
39	3	117
37	1	37
36	2	72
35	3	105
34	2	68
33	1	33
32	1	32
31	1	31
30	2	60
29	2	58
28	2	56
27	2	54
26	3	78
25	4	100
24	2	48
23	3	69
22	5	110
21	2	42
20	3	60
19	3	57
18	6	108
17	1	17
16	2	32
15	5	75
14	4	56
13	6	78
12	9	108
11	10	110
10	13	130
9	8	72
8	16	128
7	21	147
6	25	150
5	39	195
4	56	224
3	79	237
2	209	418
1	601	601
TOPLAM	1192	7817

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 19: Tirmizî'nin *es-Süneni*'nin Hadis Senedlerindeki Etbeu't-Tâbiînin Rivayet Sayıları ve Cerh-Ta'dîl Durumları

Rivayet Sayısı	Tâbiu't-Tâbiî Sayısı	Toplam Rivayet	Cerh-Ta'dîl Tabakaları
300 üzeri	1	304	İkinci tabaka
200-299 arası	3	754	İkinci tabaka
100-199 arası	9	1260	8'i ikinci, 1'i üçüncü
50-99 arası	14	971	8'i ikinci, 4'ü üçüncü, 1'i dördüncü, 1'i beşinci
20-49 arası	52	1585	14'ü ikinci, 20'si üçüncü, 5'i dördüncü, 12'si beşinci, 1'i sekizinci
10-19 arası	59	771	18'i ikinci, 19'u üçüncü, 4'ü dördüncü, 14'ü beşinci, 4'ü sekizinci
5-9 arası	109	692	18'i ikinci, 45'i üçüncü, 8'i dördüncü, 26'sı beşinci, 11'i sekizinci, 1'i onuncu tabakadan
2-4 arası	344	879	24'ü ikinci, 96'sı üçüncü, 47'si dördüncü, 86'sı beşinci, 11'i altıncı, 55'i sekizinci, 6'sı dokuzuncu, 15'i onuncu, 3'ü on birinci, 1'i üçüncü veya dokuzuncu tabaka
1	601	601	5'i ikinci, 124'ü üçüncü, 91'ı dördüncü, 105'i beşinci, 70'i altıncı, 12'si yedinci, 105'i sekizinci, 54'ü dokuzuncu, 28'i onuncu, 6'sı on birinci, 1'i altıncı veya dokuzuncu tabaka
TOPLAM	1192	7817	

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.3.2. Yaşadıkları Bölgeler

Sünen-i Tirmiẕî'nin rivayet senedlerindeki etbeu't-tâbiînin 248'i Hicaz Bölgesi'ndendir ve kendilerinden 1349 hadis nakledilmektedir. 4933 hadisin nakledildiği 710 tâbiu't-tâbiî Irak Bölgesi'ndendir. 413 hadisin aktarıldığı 38 tâbiu't-tâbiî ise Kuzey Afrika Bölgesi'ndendir. *es-Sünen*'in rivayet senedlerindeki etbeu't-tâbiînin Şam'daki 87'sinden 335, Horasan'daki 27'sinden 264, Yemen'deki 23'ünden 327, İran'daki 22'sinden 116, Anadolu'daki 10'undan 34, Necid'deki 8'inden 20, Mâverâünnehir'deki 2'sinden 3 hadis rivayet edilmektedir. Bu şekilde *es-Sünen*'deki etbeu't-tâbiîn rivayetlerinin %17,257'si Hicaz, %63,106'sı Irak, %5,283'ü Kuzey Afrika, %4,286'sı Şam, %4,183'ü Yemen, %3,377'si Horasan, %1,484'ü İran, %0,435'i Anadolu, %0,256'sı Necid, %0,038'i Mâverâünnehir'den gelmektedir. *es-Sünen*'deki etbeu't-tâbiînin bölgesi belli olmayan 17'sinden rivayet edilen 23 rivayetin tüm etbeu't-tâbiînin rivayetlerine oranı ise %0,294'tür.

es-Sünen'de Hicaz ve Irak bölgelerinden gelen toplam 6282 rivayet, etbeu't-tâbiînden nakledilen hadislerin beşte dördünden fazlasını (%80,363) meydana getirmektedir. Hicaz Bölgesi'nde Medine başta olmak üzere Harameyn'den gelen rivayetler ağırlıklıdır. 172 Medineli'den 799, 66 Mekkeli'den ise 538 hadis nakledilmektedir. Bu râvilerden Medineliler Mekkelilerin 2,5 katından fazla olmakla birlikte Medinelilerin rivayet sayıları Mekkelilerinkinin 1,5 katına varmamaktadır. Hicaz Bölgesi'ndeki diğer yerlerden Vâdilkurâ'daki 1'inden 1, Tâif'teki 3'ünden 5, genel olarak Hicaz'a nispet edilmiş 6'sından 6 rivayet aktarılmaktadır.

Irak Bölgesi'nde Kûfe ve Basra yine öne çıkmaktadır. *es-Sünen'*de 309 Kûfeli'den 2220, 298 Basralı'dan 2153 hadis rivayet edilmektedir. Irak Bölgesi'ndeki diğer yerlerde oturan etbeut't-tâbiînin Vâsıtlı 28'inden 313, Bağdatlı 44'ünden 156, Cezîreli 17'sinden 40, Medâinli 10'undan 24, Musullu 2'sinden 23, Rakkalı 1'inden 3, genel olarak Irak'a nispet edilmiş 1'inden ise 1 hadis rivayet nakledilmektedir.

es-Sünen'de rivayet senedlerindeki etbeu't-tâbiînden Kuzey Afrika Bölgesi'nde bulunanlardan Endülüs'teki 1'inin 23, Habeşistan'daki 1'inin 3, İfrîkıye'deki 1'inin 8, Mısır'daki 35'inin 379 rivayetine yer verilmektedir. Şam Bölgesi'ndeki etbeu't-tâbiînin *es-Sünen* senedlerinde geçenlerinin Dımaşk'taki 34'ünden 132, Filistin'deki 11'inden 16, Beyrut'taki 3'ünden 5, Halep'teki 2'sinden 2, Humus'taki 21'inden 83, Kaysâriye'deki 1'inden 22, San'a'daki 1'inden 2, Ürdün'deki 7'sinden 32, genel olarak Şam'a nispet edilmiş 7'sinden 41 rivayet gelmektedir. *es-Sünen'*in rivayet senedlerinde yer alan Yemen Bölgesi'ndeki etbeu't-tâbiînden Aden'deki 2'sinden 4, Cened'deki 2'sinden 6, Hadramut'taki 1'inden 6, Havlan'daki 1'inden 1, Hemdân'daki 1'inden 1, Me'rib'deki 2'sinden 2, Necran'daki 1'inden 2, San'a'daki 10'undan 299, genel olarak Yemen'e nispet edilmiş 3'ünden 6 hadis aktarılmaktadır.

es-Sünen'de Horasan Bölgesi'nde ikamet eden etbeu't-tâbiînden Belh'teki 6'sından 10, Cürcan'daki 1'inden 1, Merv'deki 15'inden 247, Nîşâbur'daki 1'inden 2, genel olarak Horasan'a nispet edilmiş 2'si ile Serahs ve Sîstan'daki birer râviden birer hadis rivayet edilmektedir. İran Bölgesi'ndeki etbeu't-tâbiînin Ahvaz'daki 2'sinden 55, Hemedan'daki 1'inden 1, İsfahan'daki 1'inden 1, Kum'daki 1'inden 1, Rey'deki 17'sinden 58 rivayet aktarılmaktadır. Anadolu Bölgesi'ndeki etbeu't-tâbiînin Ezene/Adana'daki 1'inden 4, Halep'teki 1'inden 2, Harran'daki 2'sinden 6, Misis'teki

4'ünden 12, Ruhâ/Şanlıurfa'daki 2'sinden 10 rivayet nakledilmektedir. Necid Bölgesi'nde Yemâme'deki 8'inin 20, Mâverâünnehir Bölgesi'nde Buhara'daki 1'inin 1, Tirmiz'deki 1'inin 2 rivayeti zikredilmektedir (Bk. Tablo 20).

Etbeu't-tâbiîn içinde *Sünen-i Tirmiẕî*'de 300'ün üzerinde rivayete sahip tek râvi olan Süfyân b. Uyeyne Mekkelidir. 200-299 arası rivayeti olanlardan Süfyân-ı Sevrî ve Vekî' b. el-Cerrâh Kûfeli, Şu'be b. el-Haccâc ise Basralıdır. 100-199 arası rivayeti olan etbeu't-tâbiînden 3'ü Basralı, 2'si Yemen-San'alı, bireri Mısırlı, Mervli, Medineli ve Kûfelidir. 50-99 arası rivayeti olanlardan 5'i Basralı, 4'ü Kûfeli, 3'ü Vâsıtlı, 1'i Medineli, 1'i Mekkelidir.

3289 rivayet ile *es-Sünen'*deki etbeu't-tâbiîn rivayetlerinin %42,075'ini nakleden ve hepsi makbul birer râvi olan 27 tâbiu't-tâbiînin 9'u Basra, 7'si Kûfe, 3'ü Vâsıt, ikişeri Medine, Mekke, San'a, bireri ise Merv ve Mısır'dandır (Bk. Tablo 17).

Tablo 20: *es-Sünen* Senedlerinde Bulunan Etbeu't-Tâbiînin İkamet Yerlerine Göre Sayılarının ve Rivayetlerinin Oranı

Bölge	Tâbiu't-Tâbiî Sayısı	Oran	Rivayet Sayısı	Oran
Anadolu - Ezene/Adana	1	%0,084	4	%0,051
Anadolu - Halep	1	%0,084	2	%0,026
Anadolu - Harran	2	%0,168	6	%0,077
Anadolu - Misis	4	%0,336	12	%0,154
Anadolu - Ruhâ/Şanlıurfa	2	%0,168	10	%0,128
Hicaz	6	%0,503	6	%0,077
Hicaz -- Medine	172	%14,43	799	%10,221
Hicaz -- Mekke	66	%5,537	538	%6,882
Hicaz -- Tâif	3	%0,252	5	%0,064
Hicaz - Vâdilkurâ	1	%0,084	1	%0,013
Horasan	2	%0,168	2	%0,026
Horasan -- Belh	6	%0,503	10	%0,128
Horasan - Cürcan	1	%0,084	1	%0,013
Horasan - Merv	15	%1,258	247	%3,16
Horasan - Nîşâbur	1	%0,084	2	%0,026
Horasan - Serahs	1	%0,084	1	%0,013
Horasan - Sîstan	1	%0,084	1	%0,013
Irak	1	%0,084	1	%0,013
Irak - Bağdat	44	%3,691	156	%1,996
Irak - Basra	298	%25	2153	%27,553

Irak - Cezîre	17	%1,426	40	%0,512
Irak - Kûfe	309	%25,923	2220	%28,4
Irak - Medâin	10	%0,839	24	%0,307
Irak - Musul	2	%0,168	23	%0,294
Irak - Rakka	1	%0,084	3	%0,038
Irak - Vâsıt	28	%2,349	313	%4,004
İran - Ahvaz	2	%0,168	55	%0,704
İran - Hemedan	1	%0,084	1	%0,013
İran - İsfahan	1	%0,084	1	%0,013
İran - Kum	1	%0,084	1	%0,013
İran - Rey	17	%1,426	58	%0,742
Kuzey Afrika - Endülüs	1	%0,084	23	%0,294
Kuzey Afrika - Habeşistan	1	%0,084	3	%0,038
Kuzey Afrika - İfrîkıye	1	%0,084	8	%0,102
Kuzey Afrika - Mısır	35	%2,936	379	%4,848
Mâverâünnehir - Buhara	1	%0,084	1	%0,013
Mâverâünnehir - Tirmiz	1	%0,084	2	%0,026
Necid - Yemâme	8	%0,671	20	%0,256
Şam	7	%0,587	41	%0,524
Şam - Beyrut	3	%0,252	5	%0,064
Şam - Dımaşk	34	%2,852	132	%1,689
Şam - Filistin	11	%0,923	16	%0,205
Şam - Halep	2	%0,168	2	%0,026
Şam - Humus	21	%1,762	83	%1,062
Şam - Kaysâriye	1	%0,084	22	%0,281
Şam - San‘a	1	%0,084	2	%0,026
Şam - Ürdün	7	%0,587	32	%0,409
Yemen	3	%0,252	6	%0,077
Yemen - Aden	2	%0,168	4	%0,051
Yemen - Cened	2	%0,168	6	%0,077
Yemen - Hadramut	1	%0,084	6	%0,077
Yemen - Havlân	1	%0,084	1	%0,013
Yemen - Hemdân	1	%0,084	1	%0,013
Yemen - Me’rib	2	%0,168	2	%0,026
Yemen - Necran	1	%0,084	2	%0,026
Yemen -- San‘a	10	%0,839	299	%3,825
?	17	%1,426	23	%0,294
TOPLAM	1192		7817	

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.3.3. Yaşadıkları Dönem Tabakaları

Yaşadıkları dönem tabakaları dikkate alındığında etbeu't-tâbiînden *Sünen-i Tirmiẕî*'nin rivayet senedlerinde geçen 399'u altıncı, 342'si yedinci, 202'si sekizinci ve 249'u dokuzuncu tabakadandır. Altıncı tabakadakilerden 1251, yedinci tabakadakilerden 2352, sekizinci tabakadakilerden 1747 ve dokuzuncu tabakadakilerden 2467 hadis aktarılmaktadır. Oran olarak *es-Sünen'*deki etbeu't-tâbiîn rivayetlerinin %16,004'ü altıncı, %30,088'i yedinci, %22,349'u sekizinci, %31,559'u dokuzuncu tabakadakilerden gelmektedir.

Etbeu't-tâbiînden *es-Sünen'*de, naklettiği 300'den fazla hadisle en çok rivayeti olanı sekizinci, rivayeti 200-299 arası olanların 2'si yedinci, 1'i dokuzuncu tabakadandır. Rivayeti 100-199 arası olanların 3'ü yedinci, 1'i sekizinci, 5'i dokuzuncu tabakadandır. Naklettiği hadis 50-99 arası olanların 2'si altıncı, 4'ü yedinci, 6'sı sekizinci, ikisi ise dokuzuncu tabakadandır. *es-Sünen'*de 50'nin üzerinde rivayeti olan etbeu't-tâbiîne bütün olarak bakıldığında 2'sinin altıncı, 9'unun yedinci, 8'inin sekizinci, diğer 8'inin ise dokuzuncu tabakadan olduğu görülmektedir (Bk. Tablo 17).

2.3.4. *Kütüb-i Sitte*'de Rivayet Durumları

Etbeu't-tâbiînin *Sünen-i Tirmiẕî* senedlerinde geçen 260'ının, *Kütüb-i Sitte*'nin diğerlerinde de rivayetleri bulunmaktadır. Bunlardan gelen hadis rivayeti 5409'dur ve *es-Sünen'*deki etbeu't-tâbiîn rivayetlerinin %69,195'ini oluşturmaktadır. *es-Sünen* senedlerindeki etbeu't-tâbiînin 53'ünün daha *Kütüb-i Sitte*'nin tamamında olmasa da *Ṣaḥîḥayn*'da rivayetleri mevcuttur. *es-Sünen'*de kendilerinden 130 rivayet nakledilen bu 53 tâbiu't-tâbiînin 22'sinden Ebû Dâvûd ve Nesâî (1'inden İbn Mâce *et-Tefsîr*i'nde), 5'inden Ebû Dâvûd ve İbn Mâce (1'inden Nesâî *Müsnedü 'Alî b. Ebî Ṭâlib*i'nde), 15'inden Nesâî ve İbn Mâce (Ebû Dâvûd 2'sinden *Kitâbü'l-Ḳader*i'nde, 1'inden *el-Merâsîl*i'nde, 2'sinden *Mesâ'il*i'nde 3'ünden *Nâsiḫu'l-Ḳur'ân ve mensûḫuh*u'nda), 9'undan Nesâî (birerinden Buhârî *el-Edebü'l-müfred*i'nde, Ebû Dâvûd *el-Merâsîl*i'nde, İbn Mâce *et-Tefsîr*i'nde), 1'inden İbn Mâce de hadis nakletmektedir. 1'inden rivayette ise sadece Buhârî, Müslim ve Tirmizî müşterektir.

Tirmizî'nin *es-Süneni*'ndeki etbeu't-tâbiîn râvilerinden *Ṣaḥîḥayn*'dan sadece Buhârî ile ortaklık içerdiği 64 kişi bulunmaktadır. Bunların 19'undan Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn

Mâce (1'inden Müslim *eṣ-Ṣaḥîḥ*i'nin mukaddimesinde), 9'undan Ebû Dâvûd ve Nesâî, 4'ünden Ebû Dâvûd ve İbn Mâce, 8'inden Nesâî ve İbn Mâce (Ebû Dâvûd 1'inden *Nâsiḫu'l-Ḳur'ân ve mensûḫu*hu'da), 2'sinden Ebû Dâvûd, 4'ünden Nesâî (1'inden Ebû Dâvûd *Kitâbü'l-Ḳader*i'nde), 10'undan İbn Mâce (1'inden Nesâî *Müsnedü ḥadîṯi Mâlik b. Enes*i'nde), 1'inden Ebû Dâvûd *Feżâ'ilü'l-enṣâr*ı'nda, 1'inden Nesâî *Müsnedü 'Alî b. Ebî Ṭâlib*i'nde de hadis aktarmaktadır. 6 tâbiu't-tâbiîden rivayette sadece Buhârî ve Tirmizî ortaktır.

Ṣaḥîḥayn'dan sadece Müslim'de rivayeti bulunan *es-Sünen* senedlerindeki etbeu't-tâbiînin sayısı 156'dır. Bunların 87'sinden Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce (Buhârî 6'sından *Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm*ı'nda, 24'ünden *el-Edebü'l-müfred*i'nde, 1'inden *Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*ı'nda, 23'ünden *eṣ-Ṣaḥîḥ*i'nde muallak olarak, 1'inden *Ref'u'l-yedeyn fi'ṣ-ṣalât*ı'nda), 17'sinden Ebû Dâvûd ve Nesâî (Buhârî 3'ünden *el-Edebü'l-müfred*i'nde, 1'inden *Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*ı'nda), 10'undan Ebû Dâvûd ve İbn Mâce (Buhârî 3'ünden *el-Edebü'l-müfred*i'nde, 3'ünden *eṣ-Ṣaḥîḥ*i'nde muallak olarak, Nesâî 1'inden *Müsnedü 'Alî b. Ebî Ṭâlib*i'nde), 13'ünden Nesâî ve İbn Mâce (Buhârî 2'sinden *el-Edebü'l-müfred*i'nde, 1'inden *eṣ-Ṣaḥîḥ*i'nde muallak olarak, Ebû Dâvûd 1'inden -*Feżâ'ilü'l-enṣâr*ı'nda, 1'inden *Kitâbü'l-Ḳader*i'nde, 1'inden *el-Merâsîl*i'nde), 5'inden Ebû Dâvûd (1'inden Buhârî *eṣ-Ṣaḥîḥ*i'nde muallak olarak, 1'inden Nesâî *Müsnedü ḥadîṯi Mâlik b. Enes*i'nde), 13'ünden Nesâî (2'sinden Buhârî *el-Edebü'l-müfred*i'nde ve Ebû Dâvûd *el-Merâsîl*i'nde, Ebû Dâvûd birerinden de *Feżâ'ilü'l-enṣâr*ı'nda ve *Kitâbü'l-Ḳader*i'nde), 5'inden İbn Mâce (Buhârî 1'inden *eṣ-Ṣaḥîḥ*i'nde muallak olarak, diğer 1'inden *Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*ı'nda), 1'inden Buhârî *el-Edebü'l-müfred*i'nde, başka 1'inden ise İbn Mâce *et-Tefsîr*i'nde de rivayette bulunmaktadır. Sadece Müslim ve Tirmizî'nin rivayette ortak olduğu 4 tâbiu't-tâbiî vardır.

Ṣaḥîḥayn'da olmayıp *Sünen-i Erbaa*'nın diğerlerinde rivayeti yer alan *Sünen-i Tirmiẕî* senedlerindeki etbeu't-tâbiîn sayısı 448'dir. Bunların 87'sinden Nesâî ve İbn Mâce (ayrıca Buhârî 23'ünden *el-Edebü'l-müfred*i'nde, 12'sinden *eṣ-Ṣaḥîḥ*i'nde muallak olarak, 3'ünden *Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm*ı'nda, 2'sinden *Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*ı'nda, diğer 2'sinden *Ref'u'l-yedeyn fi'ṣ-ṣalât*ı'nda) hadis rivayet etmektedir. *Sünen-i Tirmiẕî* senedlerindeki etbeu't-tâbiînin geri kalanlarının 43'ünden Ebû Dâvûd ve Nesâî (Buhârî 4'ünden *el-Edebü'l-müfred*i'nde, 1'inden *eṣ-Ṣaḥîḥ*i'nde muallak olarak), 64'ünden Ebû Dâvûd ve İbn Mâce (Buhârî 9'undan *el-Edebü'l-müfred*i'nde, 3'ünden *eṣ-Ṣaḥîḥ*i'nde

muallak olarak, 2'sinden *Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm*ı'nda, 1'inden *Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*ı'nda, 1'inden *Ref'u'l-yedeyn fi'ṣ-ṣalât*ı'nda, Nesâî de 1'inden *Müsnedü 'Alî b. Ebî Ṭâlib*i'nde), 25'inden Nesâî ve İbn Mâce (Buhârî 4'ünden *el-Edebü'l-müfred*i'nde, 1'inden *eṣ-Ṣaḥîḥ*i'nde muallak olarak, Ebû Dâvûd 2'sinden *Kitâbü'l-Ḳader*i'nde) hadis aktarmaktadır.

Sünen-i Tirmiẕî'de yer alan hadislerin senedlerindeki etbeu't-tâbiînden *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *es-Sünen*'de rivayeti olanlar da bulunmaktadır. *Sünen-i Tirmiẕî,* bunlardan Ebû Dâvûd ile 47 (bunlardan Buhârî ile *el-Edebü'l-müfred*i'nde 5, *eṣ-Ṣaḥîḥ*i'nde muallak olarak 2, *Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*ı'nda 1, *Ref'u'l-yedeyn fi'ṣ-ṣalât*ı'nda 1, Nesâî ile *Müsnedü 'Alî b. Ebî Ṭâlib*i'nde 2, İbn Mâce ile *et-Tefsîr*i'nde 1), Nesâî ile 33 (bunlardan Buhârî ile *el-Edebü'l-müfred*i'nde 4, *Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*ı'nda 1, ta'lîk olarak *eṣ-Ṣaḥîḥ*i'nde 1; Ebû Dâvûd ile *el-Merâsîl* ve *Kitâbü'l-Ḳader*i'nde ikişer ve *Mesâ'ilü'l-İmâm Aḥmed b. Ḥanbel*i'nde 1), İbn Mâce ile 149 (Buhârî ile *el-Edebü'l-müfred*i'nde 14, ta'lîk olarak *eṣ-Ṣaḥîḥ*i'nde 3, *Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm*ı'nda 1; Ebû Dâvûd ile *Kitâbü'l-Ḳader* ile *el-Merâsîl*i'nde üçer ve *Feżâ'ilü'l-enṣâr*ı'nda 1; Nesâî ile *Müsnedü 'Alî b. Ebî Ṭâlib*i'nde 4) râvide ortaklık ihtiva etmektedir.

Sünen-i Tirmiẕî'de *Kütüb-i Sitte*'nin diğerlerinde olmamakla birlikte *Kütüb-i Sitte* müelliflerinin *Kütüb-i Sitte* dışındaki eserlerinde zikredilmiş ortak 34 etbeu't-tâbiîn daha yer almaktadır. Bunların 2'sinden Buhârî *el-Edebü'l-müfred*i'nde, Ebû Dâvûd *Kitâbü'l-Ḳader*i'nde; 1'inden Buhârî *el-Edebü'l-müfred*i'nde, Ebû Dâvûd *el-Merâsîl*i'nde; 1'inden Buhârî *el-Edebü'l-müfred*i'nde, Nesâî *Müsnedü ḥadîṯi Mâlik b. Enes*i'nde; 1'inden Buhârî *el-Edebü'l-müfred*i'nde, İbn Mâce *et-Tefsîr*i'nde; Buhârî 10'undan *el-Edebü'l-müfred*i'nde, 2'sinden *eṣ-Ṣaḥîḥ*i'nde muallak olarak, 1'inden *Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm*ı'nda; Ebû Dâvûd 5'inden *el-Merâsîl*i'nde, 2'sinden *Kitâbü'l-Ḳader*i'nde, 1'inden *Mesâ'ilü'l-İmâm Aḥmed b. Ḥanbel*i'nde; Nesâî 2'sinden *Müsnedü 'Alî b. Ebî Ṭâlib*i'nde, 1'inden *Müsnedü ḥadîṯi Mâlik b. Enes*i'nde, 1'inden *Ḫaṣâ'iṣu emîri'l-mü'minîn 'Alî b. Ebî Ṭâlib raḍıyallāhu 'anh*ı'nda; İbn Mâce 4'ünden *et-Tefsîr*i'nde hadis nakletmektedir. Tirmizî 177 tâbiu't-tâbiîden rivayette *Kütüb-i Sitte* müellifleri içinde tek kalmaktadır (Bk. Tablo 21).

Tablo 21: *es-Sünen*'deki Hadis Senedlerinde Yer Alan Etbeu't-Tâbiînin *Kütüb-i Sitte*'de Rivayet Durumları

Tâbiu't-Tâbiî Sayısı	***Kütüb-i Sitte*'deki Rivayet Durumu**
260	*Kütüb-i Sitte*
1	Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce *-et-Tefsîr-*
21	Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî
1	Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Nesâî *-Müsnedü 'Alî b. Ebî Ṭâlib-*
4	Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce
2	Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Ebû Dâvûd *-Kitâbü'l-Ḳader-*
1	Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Ebû Dâvûd *-el-Merâsîl-*
2	Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Ebû Dâvûd *-Mesâ'îl-*
3	Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Ebû Dâvûd *-Nâsiḫu'l-Ḳur'ân ve mensûḫuh-*
7	Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce
1	Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî, Buhârî *-el-Edebü'l-müfred-*
1	Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî, Ebû Dâvûd *-el-Merâsîl-*
1	Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce *-et-Tefsîr-*
6	Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî
1	Buhârî, Müslim, Tirmizî, İbn Mâce
1	Buhârî, Müslim, Tirmizî
1	Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Müslim *-eṣ-Ṣaḥîḥi*'nin mukaddimesinde-
18	Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce
9	Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî
4	Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce
1	Buhârî, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Ebû Dâvûd *-Nâsiḫu'l-Ḳur'ân ve mensûḫuh-*
7	Buhârî, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce
2	Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî
1	Buhârî, Tirmizî, Nesâî, Ebû Dâvûd *-Kitâbü'l-Ḳader-*
3	Buhârî, Tirmizî, Nesâî
1	Buhârî, Tirmizî, İbn Mâce, Nesâî- *Müsnedü ḥadîṯi Mâlik b. Enes-*
9	Buhârî, Tirmizî, İbn Mâce
1	Buhârî, Tirmizî, Ebû Dâvûd *-Fežâ'ilü'l-enṣâr-*
1	Buhârî, Tirmizî, Nesâî *-Müsnedü 'Alî b. Ebî Ṭâlib-*
6	Buhârî, Tirmizî
6	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî *-Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm-*
24	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî *-el-Edebü'l-müfred-*
1	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî *-Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd-*

23	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî -*eṣ-Ṣaḥîḥ*i'nde muallak-
1	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî -*Ref'u'l-yedeyn fi'ṣ-ṣalât*-
32	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce
3	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-
1	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, Buhârî -*Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*-
13	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî
2	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-
1	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-, Nesâî -*Müsnedü 'Alî b. Ebî Ṭâlib*-
3	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Buhârî -*eṣ-Ṣaḥîḥ*i'nde muallak-
4	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce
2	Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-
1	Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî - *eṣ-Ṣaḥîḥ*i'nde muallak-
1	Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Ebû Dâvûd -*Feżâ'ilü'l-enṣâr*-
1	Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Ebû Dâvûd -*Kitâbü'l-Ḳader*-
1	Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Ebû Dâvûd -*el-Merâsîl*-
7	Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce
1	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Buhârî -*eṣ-Ṣaḥîḥ*i'nde muallak-
1	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî- *Müsnedü ḥadîṯi Mâlik b. Enes*-
3	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî
2	Müslim, Tirmizî, Nesâî, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-, Ebû Dâvûd -*el-Merâsîl*-
1	Müslim, Tirmizî, Nesâî, Ebû Dâvûd -*Feżâ'ilü'l-enṣâr*-
1	Müslim, Tirmizî, Nesâî, Ebû Dâvûd -*Kitâbü'l-Ḳader*-
9	Müslim, Tirmizî, Nesâî
1	Müslim, Tirmizî, İbn Mâce, Buhârî -*eṣ-Ṣaḥîḥ*i'nde muallak-
1	Müslim, Tirmizî, İbn Mâce, Buhârî -*Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*-
3	Müslim, Tirmizî, İbn Mâce
1	Müslim, Tirmizî, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-
1	Müslim, Tirmizî, İbn Mâce -*et-Tefsîr*-
4	Müslim, Tirmizî
3	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî -*Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm*-
23	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-
2	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî -*Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*-
12	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî -*eṣ-Ṣaḥîḥ*i'nde muallak-
2	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî -*Ref'u'l-yedeyn fi'ṣ-ṣalât*-
45	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce
4	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-
1	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, Buhârî -*eṣ-Ṣaḥîḥ*i'nde muallak-
38	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî

2	Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Buhârî -*Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm*-
9	Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-
1	Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Buhârî -*Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*-
3	Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Buhârî - *eṣ-Ṣaḥîḥ*i'nde muallak-
1	Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Buhârî -*Ref'u'l-yedeyn fi'ṣ-ṣalât*-
1	Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Nesâî -*Müsnedü 'Alî b. Ebî Ṭâlib*-
47	Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce
4	Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-
1	Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî -*eṣ-Ṣaḥîḥ*i'nde muallak-, Ebû Dâvûd -*Kitâbü'l-Ḳader*-
1	Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Ebû Dâvûd -*Kitâbü'l-Ḳader*-
19	Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce
4	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-
1	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-, Nesâî -*Müsnedü 'Alî b. Ebî Ṭâlib*-
1	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Buhârî -*Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*-
2	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Buhârî - *eṣ-Ṣaḥîḥ*i'nde muallak-
1	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Buhârî -*Ref'u'l-yedeyn fi'ṣ-ṣalât*-
1	Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce -*et-Tefsîr*-
1	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî -*Müsnedü 'Alî b. Ebî Ṭâlib*-
36	Ebû Dâvûd, Tirmizî
3	Tirmizî, Nesâî, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-
1	Tirmizî, Nesâî, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-, Ebû Dâvûd -*Kitâbü'l-Ḳader*-
1	Tirmizî, Nesâî, Buhârî -*Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*-
1	Tirmizî, Nesâî, Buhârî - *eṣ-Ṣaḥîḥ*i'nde muallak-
1	Tirmizî, Nesâî, Ebû Dâvûd -*Kitâbü'l-Ḳader*-
2	Tirmizî, Nesâî, Ebû Dâvûd -*el-Merâsîl*-
1	Tirmizî, Nesâî, Ebû Dâvûd -*Mesâ'ilü'l-İmâm Aḥmed b. Ḥanbel*-
23	Tirmizî, Nesâî
1	Tirmizî, İbn Mâce, Buhârî -*Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm*-
11	Tirmizî, İbn Mâce, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-
1	Tirmizî, İbn Mâce, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-, Ebû Dâvûd -*Feżâ'ilü'l-enṣâr*-
1	Tirmizî, İbn Mâce, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-, Ebû Dâvûd -*Kitâbü'l-Ḳader*-
1	Tirmizî, İbn Mâce, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-, Ebû Dâvûd -*el-Merâsîl*-
3	Tirmizî, İbn Mâce, Buhârî - *eṣ-Ṣaḥîḥ*i'nde muallak-
2	Tirmizî, İbn Mâce, Ebû Dâvûd -*Kitâbü'l-Ḳader*-
2	Tirmizî, İbn Mâce, Ebû Dâvûd -*el-Merâsîl*-
4	Tirmizî, İbn Mâce, Nesâî -*Müsnedü 'Alî b. Ebî Ṭâlib*-
123	Tirmizî, İbn Mâce
2	Tirmizî, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-, Ebû Dâvûd -*Kitâbü'l-Ḳader*-

1	Tirmizî, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-, Ebû Dâvûd -*el-Merâsîl*-
1	Tirmizî, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-, Nesâî- *Müsnedü ḥadîṯi Mâlik b. Enes*-
1	Tirmizî, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-, İbn Mâce -*et-Tefsîr*-
10	Tirmizî, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-
1	Tirmizî, Buhârî -*Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm*-
2	Tirmizî, Buhârî -*eṣ-Ṣaḥîḥi*'nde muallak-
2	Tirmizî, Ebû Dâvûd -*Kitâbü'l-Ḳader*-
5	Tirmizî, Ebû Dâvûd -*el-Merâsîl*-
1	Tirmizî, Ebû Dâvûd -*Mesâ'ilü'l-İmâm Aḥmed b. Ḥanbel*-
2	Tirmizî, Nesâî -*Müsnedü 'Alî b. Ebî Ṭâlib*-
1	Tirmizî, Nesâî- *Müsnedü ḥadîṯi Mâlik b. Enes*-
1	Tirmizî, Nesâî -*Ḫaṣâ'iṣu emîri'l-mü'minîn 'Alî b. Ebî Ṭâlib raḍıyallāhu 'anh*-
4	Tirmizî, İbn Mâce -*et-Tefsîr*-
177	Tirmizî
1192	

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Sünen-i Tirmiẕî senedlerindeki etbeu't-tâbiîn tek tek değerlendirildiğinde Buhârî ile 377, Müslim ile 469, Ebû Dâvûd ile 681, Nesâî ile 664, İbn Mâce ile 739 tâbiu't-tâbiî ile rivayetlerinin zikredilmesinde ortaktır. Bunların dışında hadis senedlerinde geçmeleri bakımından Buhârî'nin *el-Edebü'l-müfred*i'ndeki 115, *eṣ-Ṣaḥîḥi*'ndeki muallak olarak naklettiği 52, *Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm*ı'ndaki 13, *Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*ı'ndaki 9, *Ref'u'l-yedeyn fi'ṣ-ṣalât*ı'ndaki 5; Müslim'in *eṣ-Ṣaḥîḥi*'nin mukaddimesindeki 1; Ebû Dâvûd'un *el-Merâsîl*i'ndeki 16, *Kitâbü'l-Ḳader*i'ndeki 16, *Feżâ'ilü'l-enṣâr*ı'ndaki 4, *Nâsiḫu'l-Ḳur'ân ve mensûḫu*hu'ndaki 4, *Mesâ'ilü'l-İmâm Aḥmed b. Ḥanbel*i'ndeki 4; Nesâî'nin *-Ḫaṣâ'iṣu emîri'l-mü'minîn 'Alî b. Ebî Ṭâlib raḍıyallāhu 'anh*ı'ndaki 1, *Müsnedü 'Alî b. Ebî Ṭâlib*i'ndeki 12, *Müsnedü ḥadîṯi Mâlik b. Enes*i'ndeki 4; İbn Mâce'nin *et-Tefsîr*i'ndeki 9 tâbiu't-tâbiî Tirmizî'nin *es-Süneni*'nde rivayetine yer verdiği râvilerdendir.

*Ṣaḥîḥayn*dakiler ile ortak olan 313 tâbiu't-tâbiînden 5539 rivayet aktarılan *es-Sünen'*de bu sayı, etbeu't-tâbiîn rivayetlerinin %70,858'idir. *Ṣaḥîḥayn*'dan sadece Buhârî'de rivayeti olan 64 tâbiu't-tâbiînin *es-Sünen'*deki 163 rivayetinin oranı %2,085, sadece Müslim'de rivayeti zikredilen 156 tâbiu't-tâbiînin *es-Sünen'*deki 924 rivayetinin oranı %11,82'dir. *Ṣaḥîḥayn*'dan en az birinde bulunanlarla müşterek 533 tâbiu't-tâbiîden 6626 hadis nakledilmektedir ve bu da *es-Sünen'*deki etbeu't-tâbiîn rivayetlerinin

%84,764'ünü teşkil etmektedir. Tirmizî'nin *Ṣaḥîḥayn* dışındaki *Kütüb-i Sitte* müelliflerinin eserlerinin en az birinde de yer alan 448 tâbiu't-tâbiîden toplam rivayeti 938'dir ve bu adet *es-Sünen'*deki tâbiu't-tâbiî rivayetlerinin %11,999'udur.

Kütüb-i Sitte müelliflerinin *Kütüb-i Sitte* dışındaki eserlerinde rivayette bulundukları 34 tâbiu't-tâbiînin cerh-ta'dîl tabakaları şöyledir: 5'i üçüncü, 5'i dördüncü, 8'i beşinci, 6'sı altıncı, 5'i sekizinci, 4'ü dokuzuncu, 1'i on birinci tabakadandır. Makbûl birer râvi olan 24'ünden 31 (%0,397), makbul olmayan 10'undan 11 (%0,141) rivayet aktarılmaktadır.

Tirmizî'nin *Kütüb-i Sitte* müellifleri içerisinde rivayette tek kaldığı 177 kaynağına cerh-ta'dîl durumları açısından bakıldığında bunların 8'i üçüncü, 21'i dördüncü, 13'ü beşinci, 26'sı altıncı tabakadandır. *es-Sünen'*de makbul olan bu dört tabakadaki 68 râviden gelen hadis 74'tür ve *es-Sünen'*deki etbeu't-tâbiîn rivayetlerinin %0,947'sidir. Makbuliyet vasfına haiz olmayan 108'inin ise 5'i yedinci, 53'ü sekizinci, 31'i dokuzuncu, 15'i onuncu, 4'ü on birinci tabakadandır. Rivayetin zayıf olmasına neden olan bu beş tabakadan gelen rivayet 134'tür ve bu ise *es-Sünen'*deki etbeu't-tâbiîn rivayetlerinin %1,714'üdür. Tâbiu't-tâbiînin biri tam belli olmadığından üçüncü veya dokuzuncu tabakadan olma ihtimali vardır ve 2 hadis nakli bulunmaktadır (%0,026).

2.3.5. Eser Sahipleri

Sahâbe döneminden itibaren başlayan hadislerin yazımı tâbiûn döneminde artmış, etbeu't-tâbiîn döneminde daha da artmış, hadisleri çeşitli konulara göre yazmadaki sistemleşme daha ileri düzeye ulşmış ve çeşitlenmiştir. *Sünen-i Tirmiẕî*'nin rivayet senedlerinde yer alan etbeu't-tâbiînin eser sahibi olanlarından 60'ı şunlardır:

1. Zeyd b. Ebî Üneyse (öl. 125/743 c.): *es-Sünen'*de 5 rivayeti bulunmaktadır.[2192] *Hadîs* adlı eserdeki ona ait rivayetler Hilâl b. el-Alâ el-Bâhilî'nin (280/893) derleme ve hazırlamasıyla günümüze ulaşmıştır.[2193]
2. Mansûr b. Zâzân (öl. 129/747): *es-Sünen'*de 8 rivayeti zikredilmektedir. Rivayetlerini Nesâî'nin, *Müsnedü Manṣûr b. Zâẕân* adlı bir eserde topladığı kaydedilmektedir.[2194]

[2192] Muallak olarak da 1 rivayeti geçmektedir.
[2193] Yazma nüsha bilgisine dair bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/160; Kettânî, *er-Risâle*, 227, dn.10'un devamı.
[2194] Abdullah Aydınlı, "Mansûr b. Zâzân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/13.

3. Dâvûd b. el-Husayn (öl. 135/752-53): *es-Sünen'*de 6 rivayeti aktarılmaktadır. Günümüze kadar gelmeyen *Kitâbü'l-Meġāzî* adlı bir eserinin olduğu kaydedilmektedir. Vâkıdî'nin (öl. 207/823) *Kitâbü'l-Meġāzî*si'nde, Belâzürî'nin (öl. 279/892-93) *Ensâbü'l-eşrâfi'*nda ve onlardan iktibasla Taberî'nin (öl. 310/923) *Târîḫ*i'nde onun megāzî rivayetleri yer almaktadır. Sezgin'in kanaati Vâkıdî'nin bu bilgileri, Dâvûd'un talebesi İbrâhim b. Ebî Habîbe'nin (öl. 165/781) rivayetiyle elde ettiği yönündedir.[2195]

4. Büreyd b. Abdillâh (öl. 140/757 c.): *es-Sünen'*de 9 rivayeti nakledilmektedir.[2196] Dedesi (öl. 104/722) aracılığıyla dedesinin babası olan Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den rivayet ettiği ve bir çeşit kırk hadis olan *Müsnedü Büreyd* adlı eseri vardır. Bunu tertip eden Dârekutnî'ye ait bir cüz *Kitâbü'l-Erba'în ve ġayruh* adlı bir mecmua içinde bugüne vasıl olmuştur. Tamamı sahih rivayetlerden meydana gelen *Müsnedü Büreyd*'deki otuz yedi hadisin hem *Ṣaḥîḥ-i Buḫârî*'de hem de *Ṣaḥîḥ-i Müslim*'de yer alması onun muteber bir metin olduğunu göstermektedir.[2197]

5. Muhammed b. es-Sâib el-Kelbî (öl. 146/763): *es-Sünen'*de 1 rivayeti geçmektedir. Pek çok yazma nüshası günümüze ulaşan *et-Tefsîr'i (Tefsîrü'l-Ḳur'ân) Keşfü'ẕ-ẕunûn*'da *Tefsîrü'l-Kelbî* adıyla zikredilmektedir. Onun ayrıca Abdullâh b. Abbâs'tan yaptığı rivayetlerden meydana gelen *Aḥkâmü'l-Ḳur'ân*'ı ile *en-Nâsiḫ ve'l-mensûḫ* adlı birer eserinin bulunduğu kaydedilmektedir.[2198]

6. Abdülmelik b. Abdilazîz b. Cüreyc (öl. 150/767): *es-Sünen'*de 59 rivayeti mevcuttur.[2199] Adıyla zikredilen *Tefsîrü İbn Cüreyc*i'nin İbn Abbâs, İkrime, Mücâhid b. Cebr ve Atâ b. Ebî Rebâh'ın (öl. 114/732) tefsir kitaplarına dayandığı anlaşılmaktadır. Günümüze ulaşmayan bu eserinden daha sonra yazılan tefsir kaynaklarında bolca faydalanılmıştır. Hasan Ali Abdülganî, bunlardan isnadı İbn Cüreyc'de sona eren rivayetleri Kur'ân'daki sûre sırasına göre bir araya getirmiş ve *Tefsîrü İbn Cüreyc* adıyla yayımlamıştır. Hadisleri konulu olarak Mekke'de ilk tertip eden İbn Cüreyc'in *Kitâbü's-Sünen*'i ile *Menâsikü'l-ḥac* adlı eserlerinden de bahsedilmektedir. Ayrıca ona

---

[2195] Mustafa Zeki Terzi, "Dâvûd b. Husayn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/28-29. Ayrıca bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâs*, 2/83. Burada ismi Dâvûd b. el-Hüseyn olarak zikredilmektedir.

[2196] Ta'lîk olarak da 1 rivayeti mevcuttur.

[2197] M. Yaşar Kandemir, "Ebû Bürde, Büreyd b. Abdillâh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/115. Ayrıca bk. bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâs*, 1/162

[2198] İsmail Cerrahoğlu, "Kelbî, Muhammed b. Sâib", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara, 2002), 25/206. Ayrıca bk. Kâtib Çelebi, *Keşfü'ẕ-ẕunûn*, 1/457; Ziriklî, *el-A'lâm*, 6/133; Sezgin, *Târîḫu't-türâs*, 1/81-82.

[2199] 9 ta'lîk ve 1 maktû rivayeti de aktarılmaktadır.

ait bir cüz günümüze ulaşmıştır. Yine içinde ona ait hadislerin bulunduğu İbn Mahled el-Attâr (öl. 331/943) tarafından düzenlenen *Mâ revâhü'l-ekâbir 'an Mâlik b. Enes ve Yaḥyâ el-Enṣârî ve İbn Cüreyc* adlı çalışmanın bir nüshası[2200] ile *Ḥadîṯü İbn Cüreyc* başlığıyla bir mecmuada onun hadislerinden bir bölüm günümüze vasıl olmuştur.[2201]

7. Saîd b. Ebî Arûbe (öl. 156/773): *es-Sünen'*de 54 rivayeti bulunmaktadır.[2202] Kendisine ulaşan sözlü ve yazılı rivayetleri fıkıh konularına göre Basra'da ilk defa tasnif ettiği söylenen iki kişiden biridir. *Sünen* türünün ilk örneği kabul edilen ve orijinal haliyle günümüze intikal etmeyen bu eserini İbn Ebî Arûbe'nin yazılı metne bakmadan hıfzından rivayet edebildiği kaydedilmektedir. Kendisine nispet edilen *el-Muṣannef* adlı eserin *es-Sünen*'le aynı kitap olması da muhtemeldir. İbn Ebî Arûbe, Katâde'nin tefsirini bizzat kendisinin yazdığını söylemiştir. Günümüze gelip gelmediği bilinmeyen bu tefsirdeki hadislerden faydalanan müfessirler en çok İbn Ebî Arûbe'nin Katâde'den yaptığı rivayetlere güvenmişlerdir. Kaynaklarda bahsedilen *Kitâbü'l-Menâsik 'an Ḳatâde* adlı eser İbn Ebî Arûbe'nin Katâde'den naklettiği hac konusundaki rivayetlerinden ibaret değilse *es-Sünen*'i meydana getiren bölümlerden biri olmalıdır.[2203]

8. Ebû Ma'şer es-Sindî (öl. 170/787): *es-Sünen'*de 2 rivayeti vardır. *Kitâbü'l-Meġāzî* adlı günümüze ulaşmayan eserinin bazı bölümleri Vâkıdî (öl. 207/823), İbn Sa'd (öl. 230/845) ve Taberî (öl. 310/923) tarafından intikal ettirilmiştir. Ebû Ma'şer'in vefatına kadar meydana gelen hadiseleri kronolojik olarak naklettiği günümüze gelmeyen *Târîḫu'l-ḫulefâ*sı'ndan Taberî *Târîḫu'r-rusül ve'l-mülûk*ü'nde yer yer nakiller yapmaktadır.[2204]

9. Muhammed b. Abdirrahmân b. Ebî Leylâ (öl. 148/765): *es-Sünen'*de 22 rivayeti bulunmaktadır.[2205] Kendisine *el-Ferâ'iż* ve *el-Firdevs* adlı iki eser izafe

---

[2200] Yazma nüsha bilgisine dair bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/167.

[2201] İsmail Cerrahoğlu, "İbn Cüreyc", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/405-406. İbn Cüreyc'in eserleri için ayrıca bk. Kâtib Çelebi, *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, 1/437; 2/1008, 1831; Kettânî, *er-Risâle*, 27; 36, dn. 5'in devamı: 114, dn. 21'in devamı, 164, dn 36'nın devamı, 227 dn.10'un devamı; Ziriklî, *el-A'lâm*, 4/160; Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/166-167.

[2202] Ayrıca ta'lîk olarak 7, maktû olarak 1 rivayeti bulunmaktadır.

[2203] Mehmet Ali Sönmez, "İbn Ebû Arûbe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/421-422. Döneminde Basra'nın en önemli muhaddisi sayılan İbn Ebî Arûbe'nin eserleri için ayrıca bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/168; Kettânî, *er-Risâle*, 36, dn.5'in devamı; 50, dn.44'ün devamı.

[2204] Selman Başaran, "Ebû Ma'şer es-Sindî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/184-185. Ayrıca bk. Ziriklî, *el-A'lâm*, 8/14; Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 2/95.

[2205] Muallak olarak da 2 rivayeti zikredilmektedir.

edilmektedir.[2206] Muhammed'in babası ise sahâbîlerin bile kendisinden hadis dinlediği ve kıraatte de önemli bir konumda olan Abdurrahmân b. Ebî Leylâ'dır. Muhammed -her biri, diğerinden arz etmek suretiyle- kardeşi Îsâ -- babası Abdurrahmân -- Hz. Alî tarikinden kıraat ilmini almıştır. Muhammed de yine arz usulüyle yedi kıraat imamından biri olan Hamza b. Habîbe kıraat icazeti vermiştir.[2207]

10. Ma'mer b. Râşid (öl. 153/770): *es-Sünen'*de 142 rivayeti yer almaktadır.[2208] Yemen'de ilk eser tasnif eden ve o bölgede hadisleri ilk tedvin eden kişi olduğu belirtilmektedir. Yazılı hadis kaynaklarına olan ilgisi dolayısıyla ileri yaşlarda bulunan Hemmâm ile görüşüp sahîfesinde yer alan 138 hadisten otuzunu semâ, geri kalanları da arz ve kıraat yoluyla almıştır.

Ma'mer b. Râşid'in, Hemmâm'ın *Ṣaḥîfe*si'nden başka hocası Katâde vasıtasıyla Câbir b. Abdullah'ın hac menâsikine dair rivayetlerini içeren sahifesini, A'meş'in sahîfesini, oğlu vasıtasıyla Mücâhid b. Cebr'in sahîfesini, Semmâk b. Fazl el-Yemânî'nin (öl. ?) Hz. Peygamber'in Mukavkıs'a gönderdiği mektubunu ve bundaki fıkha dair hadisleri yazılı belgelere dayanarak rivayet ettiği kaydedilmektedir.

Ma'mer, rivayetlerinin büyük çoğunluğunu semâ yoluyla almış olmakla beraber rivayet icâzetini aldığı eserlerin bir kısmını arz ve kıraat yoluyla, Câbir b. Abdullah'ın sahîfesini ise muhtemelen vicâde yoluyla elde etmiştir. Onun hadis ilmine katkısı sadece yaptığı hadis rivayetleriyle sınırlı kalmamış, Zührî'den naklettiği siyer ve megāzîye dair bilgiler, Katâde'den yaptığı tefsire dair nakiller, pek çok konuda verdiği fıkhî hükümler de günümüze kadar gelmiştir. Talebesi Abdürrezzâk es-San'ânî'nin tefsiri de esasta onun eserine dayanır.

Ma'mer'in rihle, kitâbet, tasnif usulü, rivayet âdâbı ile muhtelif hadis ilimleri alanında ortaya koyduğu prensipler rivayet ve dirâyetü'l-hadîs ilminin temelini teşkil etmiş, sonraki çalışmalarda bunlara atıfta bulunulmuştur. *el-Câmi'* adlı eseri günümüze gelen hadis kitaplarının en eskisidir. Abdürrezzâk, kendi eserinde de Ma'mer'den sıkça rivayette bulunmasına rağmen hocasına olan bağlılığı sebebiyle onun *el-Câmi'*ini eserinin sonuna eklemiştir. Ma'mer'in *Kitâbü'l-Meġāzî* adlı eserinin ise günümüze ulaşıp ulaşmadığı bilinmemekle birlikte Abdürrezzâk, özellikle Hz. Peygamber'in

[2206] Saffet Köse, "İbn Ebû Leylâ, Muhammed b. Abdurrahman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/437.
[2207] Abdullah Aydınlı, "İbn Ebû Leylâ, Abdurrahman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/436.
[2208] 23 ta'lîk ve 3 maktû rivayeti de aktarılmaktadır.

gazveleriyle ilgili rivayetleri hocası Ma‘mer’den naklederken bu kitaptan söz etmektedir.[2209]

11. Abdurrahmân b. Amr el-Evzâî (öl. 157/774): *es-Sünen’*de 29 rivayeti zikredilmektedir.[2210] Dımaşk’ta ilk tedvin ve tasnif faaliyetinde bulunan âlim olarak tanınmaktadır. Çok sayıda eser telif ederek rivayetlerini bunlarda toplamıştır. Ancak bu eserleri Beyrut’ta otururken vuku bulan bir zelzele sırasında yanmıştır. Evzâî’nin günümüze ulaşan tek eseri Şâfiî’nin *el-Üm* adlı eseri içinde bir bölüm olarak yer alan *Kitâbü Siyeri’l-Evzâ‘î*’dir. Bu eser, savaş hukuku konusunda Ebû Hanîfe muhalefet ettiği otuz beş meseleyi ihtiva etmektedir. Ebû Yûsuf’un (öl.182/798) *er-Red ‘alâ Siyerî’l-Evzâ‘î* adlı eseri de buna reddiye olarak kaleme alınmıştır. Kaynaklarda Evzâî’ye ayrıca *Müsnedü’l-Evzâ‘î, Kitâbü’s-Sünen fi’l-fıḳh, Kitâbü’l-Mesâ’il fi’l-fıḳh* adlı eserler nispet edilmektedir.[2211]

12. İbn Ebî Zi’b (öl. 159/776): *es-Sünen’*de 21 rivayeti vardır. Kaynaklarda *el-Muvaṭṭa’* ile *Kitâbü’s-Sünen* adlı bir eserlerinin varlığından söz edilmektedir. Rabaî’nin (öl. 379/989) onun hayatına dair kaleme aldığı *Aḫbâru İbn Ebî Zi’b* adlı eserin bir nüshası bugüne ulaşmıştır.[2212]

13. Şu‘be b. el-Haccâc (öl. 160/776): *es-Sünen’*de 255 rivayeti aktarılmaktadır.[2213] Kaynaklarda kendisine *el-Ġarâ’ib fi’l-ḥadîṯ, Kitâbü Şu‘be, Muṣannefü Şu‘be, Tefsîrü’l-Ḳur’âni’l-‘aẓîm* gibi eserler nispet edilmektedir. Ehil olmayan kişilerin eline geçmemesi için ölümünden sonra kitaplarının imha edilmesini vasiyet etmiş ve oğlu Sa‘d (öl. 219/834) bu vasiyeti yerine getirmiştir. Bu nedenle Basra’da ilk musannifler arasında zikredilmesine rağmen bugün elimizde bir eseri bulunmamaktadır. Ancak sonraki kaynaklarda kendisinden çokça nakil yapılmasının yanında kendisine ve rivayetlerine dair klasik dönemde pek çok eser kaleme alınmıştır.[2214]

[2209] İbrahim Hatiboğlu, “Ma‘mer b. Râşid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/553-554. Ayrıca bk. Ziriklî, *el-A‘lâm*, 7/272; Sezgin, *Târîḫu’t-türâṯ*, 1/184; 2/93; a. mlf., Hadis Musannefatının Mebdei ve Ma ‘mer b. Râşid’in Câmi‘“, *Türkiyat Mecmuası* 12 (1955), 121-128.

[2210] 8 muallak ve 1 maktû rivayeti de yer almaktadır.

[2211] Salim Öğüt, “Evzâî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/547-548. Ayrıca bk. Kâtib Çelebi, *Keşfü’ẓ-ẓunûn*, 2/1683; Ziriklî, *el-A‘lâm*, 3/320.

[2212] İbrahim Hatiboğlu, “İbn Ebû Zi’b”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/453.

[2213] Muallak rivayetlerde de 88 kez geçmektedir.

[2214] İbrahim Hatiboğlu, “Şu‘be b. Haccâc”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/225. İbnü’l-Muzaffer’in (öl. 379/989) *Ġarâ’ibü ḥadîṯi Şu‘be b. el-Ḥaccâc* adlı eseri ile el-Hasen b. Ahmed b. İbrâhîm el-Bezzâr (öl. 426/1034) onun bazı hadislerini cem ettiği mecmuanın

14. Süfyân-ı Sevrî (öl. 161/778): *es-Sünen'*de 291 rivayeti mevcuttur.[2215] *et-Tefsîr* adlı eseri 2./8. yüzyıla ait ilk sistemli rivayet tefsiri çalışmalarından biri olup Taberî'nin tefsirinin önemli kaynaklarındandır. Günümüze eksik olarak ulaşan tek nüshası *Tefsîrü Süfyâni'ṣ-Ṣevrî* adıyla neşredilmiştir. *el-Câmi'u'l-kebîr* adlı eseri İmam Mâlik'in *el-Muvaṭṭa'*ı'na benzetilen, sünen ve musannef türünün ilk örneklerinden sayılmaktadır. İbn Hayr'ın *el-Câmi'u'l-kebîr fi'l-fiḳh ve'l-iḫtilâf* şeklinde kaydettiği bu eserin günümüze ulaştığına dair bilgi bulunmamaktadır. Süfyân-ı Sevrî'nin *el-Câmi'u'ṣ-ṣaġīr* adlı eserinin ise tamamen re'y ya da tamamen hadis içerikli olduğuna dair farklı kayıtlar vardır. *Kitâbü'l-Ferâ'iż* adlı konusunda ilk olan ve bu literatürün günümüze ulaşan en eski örneklerinden olan kitabının tespit edilen tek nüshası yayınlanmıştır. Beyhakī'nin *es-Sünenü'l-kübrâ*'sı içinde büyük ölçüde günümüze ulaşan esere *Kenzü'l-'ummâl*'de de sıkça atıf yapılmaktadır. Sadece yedi hadis rivayeti içeren eser büyük ölçüde İbrâhim en-Nehaî'ye dayanan Kûfe fıkıh geleneğini yansıtmaktadır. *Kitâbü'l-İ'tiḳād*'ı kendisine sorulan itikadî meselelerle ilgili sorularına Sevrî'nin verdiği cevap ve açıklamalarını içermektedir ve bir nüshası zamanımıza vasıl olmuştur. *Kitâbü Süfyân 'an İbn Cüreyc* adlı diğer bir eser, Sevrî'nin, hocası İbn Cüreyc'den rivayetlerini içeren bir semâ derlemesi olmalıdır. Ayrıca Sevrî'nin öğrencisi Firyâbî'den (öl. 212/827) rivayet edilen *Kitâbü Âdâbi Süfyân eṣ-Ṣevrî* adlı bir eserden söz edilmektedir. Günümüze intikal eden *Mâ esnedehû Süfyân eṣ-Ṣevrî* adlı bir risâle Firyâbî'ye ve Abdullah b. Muhammed b. Saîd b. Ebî Meryem'e (öl. ?) nispet edilmiştir. Süfyân es-Sevrî'nin zühd ve takvâ konularında öğrencilerine ve dostlarına yazdığı tabakat kitapları sayesinde günümüze ulaşan bazı mektup ve vasiyetnâmeleri şunlardır: *Risâle ilâ 'Abbâd b. 'Abbâd el-Ersûfî; Risâle ilâ 'Oṣmân b. Zâ'ide; Vaṣiyyetühû ilâ 'Alî b. Ḥasan es-Selîmî*. Süfyân es-Sevrî'ye nispet edilen eski kimyaya ait bir risâle ile *Cevâbü Hârûn er-Reşîd ilâ Süfyân eṣ-Ṣevrî ve icâbetü Süfyân lehû* adlı diğer bir risâlenin Sevrî'ye aidiyeti incelenmeye muhtaçtır.[2216]

---

yazmaları için bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâṣ*, 1/169. Ayrıca bk. Kâtib Çelebi, *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, 1/451; Kettânî, *er-Risâle*, 225 ve dn.7; 228, dn.10'un devamı; 234 ve dn.7; Ziriklî, *el-A'lâm*, 3/164.

[2215] Ayrıca 75 ta'lîk ve 2 maktû rivayeti vardır.

[2216] Recep Özdilek ve Ali Hakan Çavuşoğlu: "Süfyân es-Sevrî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/24-25. Ayrıca bk. Ayrıca bk. Kâtib Çelebi, *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, 1/443; Ziriklî, *el-A'lâm*, 3/104-105.

15. Zâide b. Kudâme (öl. 161/777): *es-Sünen'*de 19 hadis rivayeti mevcuttur.[2217] Hayatının önemli bir kısmı hadis tarihinin tedvîn dönemine rastlayan Zâide ilk musanniflerden biri olarak rivayet ettiği hadisleri tasnif etmiştir. Ona *et-Tefsîr, Kitâbü'l-Ḳırâ'ât, es-Sünen, ez-Zühd* ve *el-Menâḳıb* adlı eserler nispet edilmektedir.[2218]

16. İbrâhîm b. Tahmân (öl. 163/780): *es-Sünen'*de 2 rivayeti bulunmaktadır. İbnü'n-Nedîm'in (öl. 385/995) nispet ettiği *Kitâbü'l-Menâḳıb, Kitâbü'l-'Îdeyn* ve *Kitâbü't-Tefsîr* adlı eserlerinden hiçbiri zamanımıza vasıl olmamıştır. Günümüze ulaşan tek eseri *Meşyeḫatü İbrâhîm b. Ṭahmân*'dır.[2219] Eserin yazma nüshasını yayımlayan Muhammed Tâhir Mâlik'in, nüshanın üzerinde "meşyeha" kaydı bulunmakla beraber bunun "*es-Sünen*" kelimesinin tashifi olduğunu düşündüğünü söylemesi, eserin İbnü'n-Nedîm'in müellife nispet ettiği *Kitâbü's-Sünen fi'l-fiḳh* olabileceğini düşündürmektedir. 208 rivayetten meydana gelen eserin içeriği de bir meşyeha olmadığını göstermektedir. Sika ve zayıf râvilere dair de *Medḫal* adıyla birer eser kaleme aldığı nakledilen İbrâhim b. Tahmân'ın zikredilen diğer bir önemli faaliyeti muhtemelen Hicaz'dan dönerken Kûfe'de ziyaret ettiği Ebû Hanîfe'ye Mâlik b. Enes'in hadislerini imlâ etmiş olmasıdır.[2220]

17. Abdülazîz b. Abdillâh (öl. 164/780): *es-Sünen'*de 3 rivayeti yer almaktadır.[2221] Birkaç tasnifi vardır.[2222] Malik'ten evvel Medine ameline dair *el-Muvaṭṭa*' adıyla eser telif ettiği; fakat rivayetlere fazla yer vermediğinden Mâlik tarafından tenkit edildiği aktarılmaktadır. Ona ait *Kitâbü'l-Ḥac* adlı eser günümüze erişmiştir. Eksik olup hacca dair bazı konuları içermektedir. Bu eserin *el-Muvaṭṭa*'ı'nın bir kısmı ya da müstakil telif edilen *Kitabü'l-Ḥac* adlı eserinin baş kısmı olması muhtemeldir. Kelam ilmine dair üç önemli risalesi bulunmaktadır. Bunların ikisi kaderle ilgili olup diğeri Cehmiyye'ye reddiye olarak kaleme alınmıştır. Kadere dair iki risalesinin İbn Batta'nın (öl. 387/997) *el-İbâne*si'nin içinde yer aldığı ve bu şekliyle günümüze ulaştığı görülmektedir. Ahirette Allah'ın görülemeyeceğini iddia eden Cehmiyye'ye reddiye olarak yazdığı

[2217] Ta'lîk olarak da 5 rivayeti bulunmaktadır.
[2218] Hayati Yılmaz, "Zâide b. Kudâme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/103.
[2219] Sezgin, *Târîḫu't-türâs*, 1/170-1
[2220] M. Yaşar Kandemir, "İbrâhîm b. Tahmân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/353. Eserleri için ayrıca bk. Kettânî, *er-Risâle*, 114, dn. 21'in devamı; 298, dn.1; 305, dn.7'nin devamı; Ziriklî, *el-A'lâm*, 1/45.
[2221] 1 muallak rivayetine de yer verilmektedir.
[2222] Ziriklî, *el-A'lâm*, 4/22.

Ru'yet risalesine de İbn Batta *el-İbâne*si'nde ve Esrem (öl. 261/874-75) *es-Sünne*si'nde yer vermektedir.[2223]

18. Saîd b. Abdilazîz (öl. 167/783): *es-Sünen'*de 2 hadisi bulunmaktadır. Kaynaklarda eseri zikredilmemekle birlikte Taberânî'nin (öl. 360/971) ondan nakledilen rivayetleri bir cüzde topladığı kaydedilmektedir.[2224]

19. Füleyh b. Süleymân (öl.168/784): *es-Sünen'*de 9 rivayeti aktarılmaktadır.[2225] Bazı rivayetlerini ihtiva eden bir mecmua çağımıza ulaşmıştır.[2226]

20. el-Hasen b. Sâlih el-Hemdânî (öl. 168/784-85): *es-Sünen'*de 4 rivayeti mevcuttur.[2227] *Kitâbü'l-Câmi' fi'l-fiḳh* adlı bir eser yazdığı nakledilmektedir.[2228]

21. Abdullâh b. Lehîa (öl. 174/790): *es-Sünen'*de 35 rivayeti geçmektedir.[2229] Kaynaklarda herhangi bir eseri zikredilmemekle birlikte Heidelberg Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan[2230] papirüs üzerine yazılı bir mecmuada Abdullah b. Lehîa'nın rivayetlerinin yer aldığı bir yazma günümüze kadar gelmiştir. el-Leys b. Sa'd ve Abdullah b. Vehb'in de bazı rivayetlerinin yer aldığı yazmaya, üzerinde tarih ve eser adı bulunmamakla birlikte, rivayetlerin dörtte üçünü İbn Lehîa'dan talebesi Osman b. Sâlih'ın (öl. 219/834) nakletmiş olması sebebiyle *Ṣaḥîfetü 'Abdillâh b. Lehî'a* adı verilmiştir. 200'e yakın hadis içeren bu yazma, gerek bugüne ulaşan İslâmî döneme ait en eski yazılı belgelerden biri olması, gerekse fiten ve melâhime dair rivayetleri toplayan ilk eser sayılması bakımından büyük önem taşımaktadır.[2231]

[2223] Mansur Koçinkağ, "Abdülaziz b. Abdullah b. Ebî Seleme el-Mâcişûn ve Kadere Dair İki Risalesi", *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* / 9 (Eylül 2016): 84-87.

[2224] Talat Sakallı, "Saîd b. Abdülazîz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/548.

[2225] Muallak olarak da 1 hadisi rivayet edilmektedir.

[2226] Selman Başaran, "Füleyh b. Süleymân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/248. Çalışmanın yazma nüshası hakkında bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/171. İlgili nüshanın râvisinin Ebû Muhammed el-Muâfâ b. Süleymân el-Harrânî olduğuna dair bk. Kettânî, *er-Risâle*, 149, dn.144'ün devamı.

[2227] Maktû olarak da 1 rivayeti vardır.

[2228] Fatih Yücel, "Zeydiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/332. Ayrıca bk. Ziriklî, *el-A'lâm*, 2/193.

[2229] 5 ta'lîk ve 1 maktû rivayeti de geçmektedir.

[2230] Yazma nüsha bilgisine dair bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/174.

[2231] Nihat Dalgın, "İbn Lehîa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/159.

22. Abdurrahmân b. Ebi'z-Zinâd (öl. 174/790): *es-Sünen'*de 14 rivayeti vardır. Kıraat âlimi olan İbn Ebi'z-Zinâd, bu ilmi meşhur kıraat âlimlerinden Ebû Ca'fer ve Nâfi'den öğrenmiştir. Nâfi' kıraatine dair bir eser kaleme aldığı bilinmektedir.[2232]

23. el-Leys b. Sa'd (öl. 175/791): *es-Sünen'*de 168 rivayeti nakledilmektedir.[2233] İbnü'n-Nedîm, Leys'in *Kitâbü Mesâ'ili'l-fıḳh* ve *Kitâbü't-Târîḫ* adlı iki eserinden bahsetmektedir. Bazı rivayetlerden anlaşıldığına göre *Mesâ'ilü'l-fıḳh* İmam Mâlik'in görüşlerinin eleştirisi niteliğindedir. Ayrıca Leys'in Mâlik'e yazdığı mektup on civarında fıkhî görüşünü ihtiva etmektedir. Kindî'nin (öl. 252/866) de söz edip iktibaslarda bulunduğu *Kitâbü't-Târîḫ*'in 6./12. yüzyıla kadar geldiği bilinmektedir. Başta Ebü'l-Kāsım İbn Abdihakem olmak üzere Belâzürî (öl. 279/892-93), İbn Sa'd (öl. 230/845) ve Ebû Ubeyd Kāsım b. Sellâm gibi birçok müellifin kitaplarında Leys'ten yaptıkları tarihî rivayetler muhtemelen bu esere dayanmaktadır. Leys'in çeşitli hocalardan derlediği hadislerden oluşan sayfalar halinde bir hadis mecmuası (asıl) ve ayrıca *Kitâbü'r-Rıḳ* adında bir başka eserinin olduğu kaydedilmektedir.[2234]

24. Mâlik b. Enes (öl. 179/795): *es-Sünen'*de 146 rivayeti geçmektedir.[2235] Bilinen en önemli eseri *el-Muvaṭṭa*'dır. Bu kitabı tasnif çalışmaları arasında günümüze ulaşması bakımından genel olarak hadis ve fıkha dair yazılan ilk eser kabul edilmektedir. Kādî İyâz (öl. 544/1149) tabakat kitaplarında ona nispet edilen bazı çalışmalar hakkında bunların bir kısım talebeleri tarafından rivayet edildiğini, çoğu ondan sahih senedle nakledilse bile şöhret bulmadığını belirtmektedir. Ayrıca Mâlik'in İbn Vehb'e Kaderiyye'nin reddi ve kader konusunda yazdığı risâlesi, nücûma ve ayın menzillerine dair bir eseri, kadılara yazdığı bir risâlesi, fetvaya dair diğer bir risâlesi ve *Ġarîbü'l-Ḳur'ân* adlı çalışmasından bahsetmektedir. Mâlik'in Hârûnürreşîd'e (öl. 193/809) yazdığı âdâb ve mevâize dair yaygın bir risâleden söz etmekte; ancak birçok âlimin ona aidiyetini kabul etmediklerini söylemektedir. Mâlik'ten rivayet edilen bir tefsire de değinmektedir. Süyûtî de *Kitâbü'l-Menâsik*'i ve diğer bazı kitapları yazdığını, onun telifi olması muhtemel müsned bir tefsiriyle İbn Vehb'in, Mâlik'in meclislerinde dinlediği hadisleri ihtiva eden *el-Mücâlesât 'an Mâlik* adlı eserini gördüğünü

[2232] Mücteba Uğur, "Abdurrahman b. Ebü'z-Zinâd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/159.
[2233] Ta'lîk olarak 8, maktû olarak da 1 rivayeti nakledilmektedir.
[2234] Şükrü Özen, "Leys b. Sa'd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2003), 27/167.
[2235] Ta'lîk olarak da 40 rivayeti zikredilmektedir.

belirtmektedir. Abdullah b. Nâfi‘ es-Sâiğ’in (öl. 206/822) Mâlik’ten nakledilen tefsire dair rivayetleri derlediği bir cüzü, *el-Ḳabes fî şerḥi Muvaṭṭa’*ı *Mâlik b. Enes* adlı eserinin sonuna “Kitâbü’t-Tefsîr” başlığı altında eklediği gibi Mekkî b. Ebî Tâlib (öl. 437/1045) ile İbnü’l-Ciâbî de (öl. 355/966) İmam Mâlik’ten nakledilen tefsir rivayetlerini birer kitapta toplamışlardır. İmam Mâlik’in *el-Muvaṭṭa*’dan başka hadis rivayetlerini ihtiva eden bazı küçük cüzleri de bugüne ulaşmıştır.[2236] Ahmed b. Hanbel ve Ebû Dâvûd’un; Mâlik b. Enes’in görüş ve hadislerini en iyi bilen kişi olduğunu söyledikleri Abdullâh b. Nâfi‘, hocasının *el-Muvaṭṭa*’ına bir şerh de yazmıştır. Bu şerhi kendisinden Yahyâ b. Yahyâ el-Minkarî (öl. 226/840) nakletmiştir.[2237]

25. Ebû Bekir b. Ayyâş (öl. 193/809): *es-Sünen’*de 37 rivayeti yer almaktadır.[2238] Kıraat alimi olan[2239] Ebû Bekir’den kırâat-i seb‘a imamlarından Kisâî (öl. 189/805) başta olmak üzere pek çok kişi kıraat öğrenmiştir. Ebû Bekir sonraları kıraat okutmayı bırakıp bu ilme ait ihtilâfları (vecihler) rivayet etmeye başlamıştır. Yahyâ b. Âdem’in (öl. 203/818) de yazıya geçirmesiyle oluşan çalışması Âsım kıraatinin yazılı kaynaklarından birini teşkil etmiştir. Ayrıca Kur’ân-ı Kerîm’in otuz cüze bölünmesiyle ilgili olarak *Eczâ’ü s̲elâs̲în* adıyla bir eser telif ettiği kaydedilmektedir.[2240]

26. Abdülazîz b. el-Muhtâr (öl. ?): *es-Sünen’*de 4 rivayeti bulunmaktadır. Sehl b. Ebî Sâlih (öl. ?) - Ebû Sâlih (öl. 101/719) -- Ebû Hüreyre aracılığı ile gelen rivayetlerinin bulunduğu bir nüsha günümüze ulaşmıştır.[2241]

27. Hammâd b. Seleme (öl. 167/784): *es-Sünen’*de 84 rivayeti vardır.[2242] *Kitâbü’s-Sünen* adlı günümüze ulaşıp ulaşmadığı bilinmeyen kitabının ona nispet edilen *el-Muṣannef*’le aynı eser olması muhtemeldir.[2243]

[2236] Ahmet Özel, “Mâlik b. Enes”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/511-512. Ayrıca bk. Kâtib Çelebi, *Keşfü’ẓ-ẓunûn*, 2/1908; Ziriklî, *el-A‘lâm*, 5/257; Sezgin, *Târîḫu’t-türâs̲*,

[2237] Ali Bardakoğlu, “Abdullah b. Nâfi‘”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1: 124.

[2238] Muallak 1 rivayeti de bulunmaktadır.

[2239] Ziriklî, *el-A‘lâm*, 3/165.

[2240] Tayyar Altıkulaç, “Ebû Bekir b. Ayyâş”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/109-110.

[2241] Sezgin, *Târîḫu’t-türâs̲*, 1/180-181.

[2242] 11 muallak rivayeti de zikredilmektedir.

[2243] Altıkulaç, Tayyar, “Hammâd b. Seleme”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/488-489. Ayrıca bk. Ziriklî, *el-A‘lâm*, 2/272.

28. İsmâîl b. Ca'fer (öl. 180/796): *es-Sünen'*de 36 hadisi rivayet edilmektedir.[2244] Döneminde Medine ehlinin k*āriidir.*[2245] Elde mevcut tek eseri Ali b. Hucr'ün rivayetiyle günümüze ulaşan hadis cüzüdür.[2246]

29. Seyf b. Ömer (öl. 180/796): *es-Sünen'*de 1 rivayeti aktarılmaktadır. Kaynaklarda *Kitâbü'r-Ridde ve'l-fütûḥ* ile *Kitâbü'l-Cemel ve mesîru 'Â'işe ve 'Alî* adlı iki kitabından söz edilmekte ve bu kitapların uzun süre tarihçiler tarafından kullanıldığı bilinmektedir. Zamanla kaybolan bu kitapların bazı bölümleri yakın zamanda oldukça eksik olarak bulunmuştur. Seyf'in Taberî'de (öl. 310/923) yer alan, iç karışıklıklar ve Cemel Vak'ası hakkındaki rivayetlerini Ahmed Râtib Armûş *el-Fitne ve vaḳ'atü'l-Cemel* adlı çalışmasında bir araya getirmiştir.[2247]

30. Abdullâh b. el-Mübârek (öl. 181/797): *es-Sünen'*de 154 rivayeti aktarılmaktadır.[2248] *Kitâbü'z-Zühd ve'r-reḳā'ik* adlı eseri, konusunda ilk olan *Kitâbü'l-Cihâd* çalışması, *el-Müsned*'i ve *Kitâbü'l-Bir ve'ṣ-ṣıla*'sı günümüze erişmiştir. *es-Sünen fi'l-fıkh, Kitâbü't-Tefsîr, Kitâbü't-Târîḫ, el-Erba'ûn* ile *Kitâbü'l-İsti'ẕân* ve *Kitâbü'l-Menâsik* adlı eserleri ise günümüze ulaşmamıştır.[2249]

31. Hüşeym b. Beşîr (öl. 183/799): *es-Sünen'*de 69 hadisi nakledilmektedir.[2250] Muhtelif kaynaklarda hadisleri ilk defa bablara göre tasnif edenler arasında zikredilmektedir. Taberî'nin (öl. 310/923) *Câmi'u'l-beyân* ve *Târîḫu'r-rusül ve'l-mülûk*ü'nde nakillerde bulunduğu *et-Tefsîr*'i bazı kaynaklarda *el-Ḳırâ'ât* adıyla geçmektedir. *Kitâbü's-Sünen fi'l-fiḳh* ve *Kitâbü'l-Meġāzî* adlı kitaplar ise diğer eserleridir.[2251]

32. İbrâhîm b. Sa'd (öl. 183/799): *es-Sünen'*de 15 rivayeti zikredilmektedir.[2252] İbn İshâk'ın (öl. 151/768) *es-Sîre*si'nin râvilerindendir. Bazı hadislerini ihtiva eden bir cüzü günümüze intikal etmiştir.[2253]

[2244] Ta'lîk olarak da 1 rivayeti mevcuttur.
[2245] Ziriklî, *el-A'lâm*, 1/312.
[2246] Zekeriya Tüfekçioğlu, "İsmâîl b. Ca'fer el-Ensârî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/91.
[2247] Mustafa Fayda, "Seyf b. Ömer", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/28. Ayrıca bk. Kâtib Çelebi, *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, 2/1240; Ziriklî, *el-A'lâm*, 3/150; Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 2/134.
[2248] 6 muallak ve 7 maktû rivayeti de aktarılmaktadır.
[2249] Raşit Küçük, "Abdullâh b. Mübârek", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/123-124. Ayrıca bk. Kâtib Çelebi, *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, 2/1275, 1422; Ziriklî, *el-A'lâm*, 4/115; Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/175-176.
[2250] Muallak olarak 6 rivayette de yer almaktadır.
[2251] Mustafa Ertürk, "Hüşeym b. Beşîr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/64. Ayrıca bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/89.
[2252] Ta'lîk olarak da 3 rivayeti geçmektedir.

33. Ebû İshâk el-Fezârî (öl. 188/804 c.): *es-Sünen'*de 1 rivayeti nakledilmektedir.[2254] İslâm devletler hukukuna dair ilk eserlerden olan ve hakkında İmam Şâfiî'nin, "Siyer (devletler hukuku) konusunda benzeri yazılmamıştır" dediği *Kitâbü's-Siyer* (*Kitâbü's-Siyer ve'l-cihâd, Kitâbü's-Sîre fî dâri'l-ḥarb ve Kitâbü's-Siyer fi'l-aḫbâr ve'l-aḥdâṣ*) adıyla bir eser kaleme almıştır. Beş bölümden meydana gelmiş bu eserin mevcut nüshasının 270/883-84'te istinsah edilen ikinci bölümü yayınlanmıştır.[2255]

34. Hafs b. Gıyâs (öl. 194/810): *es-Sünen'*de 26 rivayeti mevcuttur.[2256] 170 hadis ihtiva eden bir cüzünün bulunduğu kaydedilmektedir.[2257]

35. Velîd b. Müslim (öl. 195/810): *es-Sünen'*de 35 rivayetine yer verilmektedir.[2258] Yetmiş kitap yazdığı kaydedilmekle birlikte Zehebî'ye göre bunlar irili ufaklı cüzlerdir. Kendisine ahkâm hadislerini içeren *Kitâbü's-Sünen*, ayrıca *Kitâbü'l-Meġāzî, et-Târîḫ* ve *Siyerü'l-enbiyâ'* adlı eserler nispet edilmektedir. *Kitâbü's-Sünen*'i Beyhakī'nin *es-Sünenü'l-kübrâ*'da kaynak olarak kullandığı zikredilmektedir.[2259]

36. Süfyân b. Uyeyne (öl. 198/814): *es-Sünen'*de 304 rivayeti vardır.[2260] *Cüz'ü (fîhi ḥadîṯi) Süfyân b. 'Uyeyne* adlı eseri hüküm verme konusunda yirmi sekiz kaynaktan alınan elli hadisi ihtiva etmektedir. Süfyân b. Uyeyne'nin *el-Câmi'* adlı başka bir hadis kitabının bulunduğu zikredilmektedir. *Tefsîr* adlı eseri ulaşmasa da İbn Hacer'in *el-İṣâbe*si'nde ve *Sa'lebî'*nin *el-Keşf ve'l-Beyân*ı'nda bu eserden iktibasları yer almaktadır. Ayrıca çağımızda Muhâyirî'nin Süfyân b. Uyeyne'nin çeşitli âyetler hakkındaki tefsirlerini farklı kaynaklardan derlediği bir çalışması bulunmaktadır.[2261] Süfyân b. Uyeyne'nin, İmam Mâlik'in *el-Muvaṭṭa*'ındaki mürsel ve münkatı' rivayetlerin başka tariklerle muttasıl geldiğini ortaya koymak üzere *el-Muvaṭṭa'* adında bir eser yazdığı da

---

[2253] Ali Toksarı, "İbrâhîm b. Sa'd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/349. Ebû Sâlih Abdullâh b. Sâlih'in (öl. 223/837) rivayetiyle gelen bu eserin yazma nüsha bilgisi için bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/177. Ayrıca bk. Ziriklî, *el-A'lâm*, 1/40.

[2254] Muallak ve maktû olarak da birer rivayeti nakledilmektedir.

[2255] Hasan Güleç, "Fezârî, Ebû İshâk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/539. Ayrıca bk. Ziriklî, *el-A'lâm*, 1/59; Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 2/96.

[2256] Muallak olarak da 2 rivayetine yer verilmektedir.

[2257] Ziriklî, *el-A'lâm*, 2/264; Saffet Köse, "Hafs b. Gıyâs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/118.

[2258] Muallak olarak da 2 rivayeti zikredilmektedir.

[2259] Erdinç Ahatlı, "Velîd b. Müslim", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/34-35. Ayrıca bk. Ziriklî, *el-A'lâm*, 8/122; Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 2/98.

[2260] Muallak olarak 15, maktû olarak da 3 rivayeti aktarılmaktadır.

[2261] İbrâhîm Hatiboğlu, "Süfyân b. Uyeyne", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/29. Süfyân b. Uyeyne'nin hadîs cüz'ünün yazma nüshaları ile *Tefsîr* adlı eserini İbn Hacer'in *el-İṣâbe* ve Sa'lebî'nin *el-Keşf ve'l-Beyân*'da kullandığına dair bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/179.

kaydedilmektedir. Süfyân b. Uyeyne'ye nispet edilen *Cevâbâtü'l-Ḳur'ân* adlı eser, muhtemelen Mukātil b. Süleyman'ın (öl. 150/767) Süfyân b. Uyeyne tarafından rivayet edilen *Kitâbü'l-Cevâbât fi'l-Ḳur'ân*ı'dır. Ebû Ya'kūb İshâk b. Mansûr el-Mervezî (öl. 251/865), onun fıkhî görüşleriyle ilgili olarak Ahmed b. Hanbel ve İshâk b. Râhûye'ye yöneltilmiş soruları ve onların verdiği cevapları *Mesâ'ilü Aḥmed b. Ḥanbel ve İsḥâk b. Râhûye* adlı eserinde derlemiştir. Habbâl'in (öl. 482/1090) Süfyân b. Uyeyne'ye ait âlî hadisleri topladığı kaynaklarda belirtilmektedir.[2262]

37. Yahyâ b. Zekeriyyâ b. Ebî Zâide (öl. 182/798): *es-Sünen'*de 19 rivayeti geçmektedir. Kendisine *es-Sünen, el-Müsned* ve *eş-Şürûṭ ve's-sicillât* adlı eserler nispet edilmekle birlikte bunlara henüz rastlanmamıştır.[2263]

38. Mu'temir b. Süleymân (öl. 187/803): *es-Sünen'*de 23 rivayeti nakledilmektedir.[2264] Kettânî'nin (1857-1927) bildirdiği siyer ve megāzîye dair bir çalışmasının, babasının *Kitâbü'l-Meġāzî* adlı eseriyle karıştırılmış olabileceği akla gelmektedir.[2265] Eser babasının bile olsa İmam Şâfiî'nin kitaplarını Rebî'in (öl. 270/884) aktarması gibi bir eserin rivayetini üstlenmesi önemlidir.

39. Muhammed b. Fudayl (öl. 195/811): *es-Sünen'*de 42 rivayeti zikredilmektedir.[2266] Günümüze sadece *Kitâbü'd-Du'â*'sı ulaşmıştır. Kaynaklarda *Kitâbü'z-Zühd, Kitâbü't-Tefsîr, Kitâbü'ṣ-Ṣalât, Kitâbü'l-Menâsik, Kitâbü'ṭ-Ṭahâre, Kitâbü'ṣ-Ṣıyâm, Kitâbü'z-Zekât* adlı eserlerinin de bulunduğu kaydedilmektedir.[2267]

40. Vekî' b. el-Cerrâh (öl. 197/812): *es-Sünen'*de 208 rivayeti aktarılmaktadır.[2268] *Kitâbü'z-Zühd, Cüz' fi'l-ḥadîṯ* ile *Nüsḫatü Vekî' 'ani'l-A'meş* adlı eserleri günümüze ulaşmıştır. Bu iki eserin dışında ona *Kitâbü't-Tefsîr, Kitâbü's-Sünen* (*el-Müsned, el-Muṣannef*) ve *Feżâ'ilü'ṣ-ṣaḥâbe* adlı kitaplar da izafe edilmektedir.[2269]

[2262] İbrâhîm Hatiboğlu, "Süfyân b. Uyeyne", 38/29. Ayrıca bk. Kâtib Çelebi, *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, 1/439, 587; Ziriklî, *el-A'lâm*, 3/105.

[2263] Ahmet Yaman, "Yahyâ b. Zekeriyyâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/270. Kûfe'de tasnif metodunu onun uyguladığına ve Vekî' b. el-Cerrâh'ın kitaplarında onun bu uygulamasını tatbik ettiğine bk. Ziriklî, *el-A'lâm*, 8/145

[2264] Muallak 1 rivayeti de vardır.

[2265] M. Yaşar Kandemir, "Mu'temir b. Süleyman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31/390. Ayrıca bk. Ziriklî, *el-A'lâm*, 7/265.

[2266] Muallak olarak da 2 hadisi rivayet edilmektedir.

[2267] Yavuz Ünal, "Muhammed b. Fudayl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/530. Ayrıca bk. Ziriklî, *el-A'lâm*, 6/332; Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/178.

[2268] Muallak olarak 14, maktû olarak da 4 rivayetine yer verilmektedir.

[2269] Mehmet Emin Özafşar, "Vekî' b. Cerrâh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/9. Ayrıca bk. Kâtib Çelebi, *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, 4/161; Ziriklî, *el-A'lâm*, 8/117; Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/180.

41. Abdullâh b. Vehb (öl. 197/813): *es-Sünen'*de 25 hadis nakli verilmektedir.[2270] *el-Câmi' fi'l-ḥadîṯ* adlı eserinin günümüze ulaşan nüshaları vardır. Bunların bazısı neşredilmiştir. *Tefsîrü'l-Ḳur'ân* adlı eserine ait ulaşan küçük bir kısmın nüshası yayınlanmıştır. Diğer günümüze ulaşmış çalışması Kaderiyye'ye reddiye amacıyla yazdığı *Kitâbü'l-Ḳader ve mâ verede fî ẕâlike mine'l-âṯâr*ı'dır. İbn Vehb'in kaynaklarda adı geçen diğer eserleri *el-Muvaṭṭa'ü'l-kebîr, el-Muvaṭṭa'ü'ṣ-ṣaġīr, Kitâbü'l-Cenâ'iz, Kitâbü Aḥvâli'l-ḳıyâme, Kitâbü'l-Bey'a, Kitâbü'l-Menâsik, Kitâbü'l-Meġāzî, Kitâbü'r-Ridde, Tefsîrü Ġarîbi'l-Muvaṭṭa'* ve *el-Mücâlesât 'an Mâlik*'tir.[2271] Abdullah b. Abdülhakem (öl. 214/829), *el-Muḫtaṣarü'l-kebîr fi'l-fiḳh* adlı eserinde hocası İbn Vehb ile Eşheb el-Kaysî (öl. 204/820), İbnü'l-Kāsım (öl. 191/806) ve kendisinin İmam Mâlik'ten rivayet ettikleri 18.000 civarında meseleyi toplamış, Hâris b. Miskîn (öl. 250/864) de İbn Vehb, Eşheb ve İbnü'l-Kāsım'ın ittifak ettikleri görüşlere dair bir eser yazmıştır. İbn Beşküvâl (öl. 578/1783), İbn Vehb'in rivayetleriyle ilgili *Aḫbâru İbn Vehb* adlı bir risâle kaleme almıştır.[2272]

42. Yahyâ b. Saîd el-Kattân (öl. 198/813): *es-Sünen'*de 109 hadis rivayeti nakledilmektedir.[2273] İlele dair ilk eseri onun yazdığı, zayıf râvilerle ilgili bir kitabı (*eḍ-Ḍu'afâ'*) ile *Kitâbü'l-Meġāzî* adlı bir başka çalışmasının olduğu nakledilmektedir. Ancak günümüze ulaşan herhangi bir eserine rastlanmamıştır.[2274]

43. Alî b. Âsım (öl. 201/816): *es-Sünen'*de 2 hadis rivayeti nakledilmektedir. Döneminde Irak'ın müsnidi olduğu ifade edilmektedir.[2275] *Ḥadîṯ* adlı eseri günümüze kadar gelmiştir.[2276]

44. Yahyâ b. Âdem (öl. 203/818): *es-Sünen'*de 30 rivayeti bulunmaktadır.[2277] Yahyâ b. Âdem'in günümüze ulaştığı bilinen tek eseri *Kitâbü'l-Ḫarâc*'dır. 2./8. yüzyılda İslâm kamu maliyesi düşüncesinin ortaya konmasında önemli bir yeri vardır ve iktisat düşüncesindeki "hadisçi" geleneğin eldeki ilk örneği olarak görülmektedir. Yahyâ b.

[2270] Muallak olarak 3 rivayeti daha mevcuttur.
[2271] Saffet Köse, "İbn Vehb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/441-442. Ayrıca bk. Kâtib Çelebi, *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, 1/440; 2/1908; Ziriklî, *el-A'lâm*, 4/144.
[2272] Köse, "İbn Vehb", 20/442.
[2273] Ta'lîk olarak 6 rivayeti daha zikredilmektedir.
[2274] Erdinç Ahatlı, "Yahyâ b. Saîd el-Kattân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/262. Ayrıca bk. Ziriklî, *el-A'lâm*, 8/147.
[2275] Ziriklî, *el-A'lâm*, 4/297.
[2276] Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/181.
[2277] Maktû olarak da 1 rivayeti nakledilmektedir.

Âdem'in günümüze ulaşıp ulaşmadığı bilinmeyen diğer eserleri *Kitâbü'l-Ferâ'iż, Kitâbü'l-Ḳırâ'ât, Kitâbü Mücerredi aḥkâmi'l-Ḳur'ân* ve *Kitâbü'z-Zevâl*'dir.[2278]

45. en-Nadr b. Şümeyl (öl. 204/820): *es-Sünen*'de 14 hadis nakli mevcuttur.[2279] Eserleri Arapça ile ilgilidir. Ebû Ubeyd Kāsım b. Sellâm'a ait *el-Ġarîbü'l-Muṣannef*'in temel kaynaklarından olan *Kitâbü'ṣ-Ṣıfât fi'l-luġa* adlı kitabının günümüze ulaşıp ulaşmadığı bilinmemektedir. *Risâle fi'l-ḥurûfi'l-'Arabiyye* adlı ulaşan eseri yayınlanmıştır. *Ġarîbü'l-ḥadîṯ, Kitâbü'l-Me'ânî, Kitâbü'l-Envâ', Kitâbü's-Silâḥ, Kitâbü Ḫalḳı'l-feres, Kitâbü'l-Vuḥûş, Kitâbü'l-Cîm, Kitâbü'l-Meṣâdir, Kitâbü'ş-Şems ve'l-ḳamer* adlı eserler onun diğer çalışmalarıdır. Nadr, Arap dilinin ilk tam sözlüğü olan Halîl b. Ahmed'e (öl. 175/791) ait *Kitâbü'l-'Ayn*'ın yöntemi ve muhtevasına dair geniş bir mukaddime yazmıştır.[2280]

46. Ebû Âmir el-Akadî (öl. 204/819-20): *es-Sünen*'de 39 rivayeti geçmektedir. Kaynaklarda herhangi bir eseri zikredilmemektedir. Ancak Ebû Bekir eş-Şâfiî'nin (öl. 354/965) rivayetlerinden İbn Gaylân'ın (öl. 440/1049) derlediği *el-Ġaylâniyyât*'ta Ebû Âmir'in rivayetleri âlî senedlerle zikredilmektedir.[2281]

47. Ebû Dâvûd et-Tayâlisî (öl. 204/819): *es-Sünen*'de 148 rivayeti vardır. Günümüze ulaşan *el-Müsned*'i, türünün ilk örneği sayılmaktadır. Zehebî tarafından Tayâlisî'ye nispet edilen *Ma'rifetü şüyûḫi Şu'be*si'nin 6./12. yüzyılda mevcut olduğu; ancak günümüze ulaşıp ulaşmadığı bilinmemektedir. Tayâlisî'ye izâfe edilen *Ma'rifetü'l-evḳāt* ve *Feżâ'ilü'l-enṣâr* gibi eserler hakkında bilgi bulunmamaktadır.[2282]

48. Ravh b. Ubâde (öl. 205/820): *es-Sünen*'de 36 rivayeti geçmektedir.[2283] Hadis, tefsir ve ahkâma dair çeşitli kitaplar tasnif ettiği belirtilmektedir. *es-Sünen ve'l-aḥkâm* ile *Tefsîrü'l-Ḳur'âni'l-kerîm* adlı çalışmaları bunlardandır.[2284]

[2278] Cengiz Kallek, "Yahyâ b. Âdem", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/234-236. Ayrıca bk. Ziriklî, *el-A'lâm*, 8/134.

[2279] Muallak ve maktû olarak da birer rivayeti geçmektedir.

[2280] İsmail Durmuş, "Nadr b. Şümeyl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 32/281-282, İstanbul, 2006. (Arapça ile ilgili eserler)

[2281] M. Yaşar Kandemir, "Ebû Âmir el-Akadî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları 1994), 10/94.

[2282] Halit Özkan, "Tayâlisî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları 2011), 40/189, Ayrıca bk. Kâtib Çelebi, *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, 1/635; Ziriklî, *el-A'lâm*, 3/125; Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/182.

[2283] Muallak ve maktû olarak da birer rivayeti aktarılmaktadır.

[2284] Mustafa Karataş, "Ravh b. Ubâde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/472. Ayrıca bk. Kâtib Çelebi, *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, 1/448; Ziriklî, *el-A'lâm*, 3/34; Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/92.

49. Yezîd b. Hârûn (öl. 206/821): *es-Sünen'*de 91 hadis rivayeti aktarılmaktadır.[2285] Kendisine *Tefsîrü'l-Ḳur'ân* ile *Kitâbü'l-Ferâ'iż* adlı iki eser nispet edilmektedir.[2286]

50. Abdürrezzâk b. Hemmâm (öl. 211/826-27): *es-Sünen'*de 145 hadisi nakledilmektedir.[2287] Abdürrezzâk'ın birçok eser yazdığı kaydedilmektedir. Bunlardan günümüze kadar gelebilenler *el-Musannef fi'l-hadîs, et-Tefsîr, Kitâbü'ṣ-Ṣalât, el-Emâlî fî âsâri'ṣ-ṣ*ahâbe adlı eserlerle biri Ebû Hüreyre'ye diğeri İbn Ömer'e ulaşan iki sahîfesidir.[2288]

51. Muhammed b. Yûsuf el-Firyâbî (öl. 212/827): *es-Sünen'*de 22 rivayeti vardır.[2289] İbn Hacer'in *el-İṣâbe*si'nin kaynaklarından olan *el-Müsned* adlı eserinden başka *Kitâbü't-Tefsîr, Kitâbü'ṭ-Ṭahâre, Kitâbü'ṣ-Ṣalât, Kitâbü'ṣ-Ṣıyâm, Kitâbü'z-Zekât* ve *Kitâbü'l-Menâsik* adlı eserleri kaynaklarda zikredilmektedir.[2290]

52. Ebû Âsım en-Nebîl (öl. 212/828): *es-Sünen'*de 31 rivayeti aktarılmaktadır.[2291] Onun bir hadis cüzünün bulunduğu kaydedilmektedir.[2292]

53. Abdullâh b. Yezîd el-Adevî (öl. 213/828): *es-Sünen'*de 15 rivayeti bulunmaktadır. Âlî isnadlı rivayetleri, Ebû Bekir Ahmed b. Ca'fer el-Katîî'ye (öl. 378/988-89) ait beş cüzlük e*l-Katî'iyyât*'ta yer almaktadır. Abdullah'ın rivayet ettiği hadislerden meydana getirilmiş olan *Aḥâdîṯü Ebî 'Abdirraḥmân 'Abdullâh b. Yezîd el-Muḳrî mimmâ vâfeḳa'l-İmâm Aḥmed* adlı on beş sayfalık bir cüz günümüze kadar gelmiştir.[2293]

[2285] Muallak olarak da 3 rivayeti nakledilmektedir.

[2286] Zekeriya Güler, "Yezîd b. Hârûn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/521. Ayrıca bk. Kâtib Çelebi, *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, 1/461; Ziriklî, *el-A'lâm*, 8/190; Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/93. *Keşfü'ẓ-ẓunûn*'da vefat tarihi olarak doğum tarihi olan 117/735 yazılmış, bu nedenle de tâbiî olduğu ifade edilmektedir.

[2287] Ayrıca 3 ta'lîk, 2 maktû rivayette yer almaktadır.

[2288] Ali Akyüz, "Abdürrezzâk es-San'ânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/298-299. Ayrıca bk. Kâtib Çelebi, *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, 1/452, 576; 2/1008; Ziriklî, *el-A'lâm*, 3/353. Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/184-185.

[2289] Muallak olarak da 1 rivayeti vardır. Ayrıca ismi açıkça zikredilmese de Süfyân-ı Sevrî'nin kavillerine ulaştığı sened zincirlerinin bazısınnda yer almaktadır (Tirmizî, "'İlel", 1280).

[2290] Ali Osman Koçkuzu, "Firyâbî, Muhammed b. Yûsuf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/146. Ayrıca bk. Kâtib Çelebi, *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, 1/456; Ziriklî, *el-A'lâm*, 7/148; Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/93.

[2291] 2 muallak rivayette de geçmektedir.

[2292] M. Yaşar Kandemir, "Ebû Âsım en-Nebîl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/100. Ayrıca bk. Ziriklî, *el-A'lâm*, 3/215.

[2293] Ali Yardım, "Abdullâh b. Yezîd el-Adevî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/143. Ayrıca bk. Ziriklî, *el-A'lâm*, 4/146.

54. Kabîsa b. Ukbe (öl. 215/830): *es-Sünen'*de 13 rivayeti zikredilmektedir. *et-Tefsîr* adlı günümüze ulaşmayan eserinden Taberî'nin *Câmi'u'l-beyân*ı'nda faydalandığı anlaşılmaktadır.[2294]

55. Muhammed b. Abdillâh el-Ensârî (öl. 215/830): *es-Sünen'*de 11 rivayetine yer verilmektedir. Rivayet ettiği hadisleri içeren cüzün bazı nüshaları günümüze ulaşmıştır.[2295]

56. Ebû Zeyd el-Ensârî (öl. 215/830): *es-Sünen'*de 1 rivayeti bulunmaktadır. Eserleri hadis dışı konulardadır. Başta dil ve edebiyat olmak üzere astronomi, meteoroloji ve botanik gibi çeşitli alanlarda otuzu aşkın eser telif ettiği kaydedilmektedir. Çok azı zamanımıza kadar gelmiş olan eserlerinden dille ilgili olanları şevâhid yönünden çağdaşlarının eserlerine göre daha zengindir. Yayınlanan başlıca eserleri *Kitâbü'n-Nevâdir (en-Nevâdir fi'l-luġa), Kitâbü'l-Maṭar, Kitâbü'l-Libe' ve'l-leben, Kitâbü'l-Hemz* ve *Kitâbü'n-Nebât* ve *Kitâbü'l-Emṣâl*'dir.[2296]

57. el-Fazl b. Dükeyn (öl. 219/834): *es-Sünen'*de 22 rivayeti mevcuttur.[2297] *Kitâbü'ṣ-Ṣalât*ı'nın birinci kısmından on beş sayfa günümüze kadar gelmiştir. Ebû Nuaym el-İsfahânî'nin hazırladığı *Tesmiyetü me'ntehâ ileynâ mine'r-ruvât 'an Ebî Nu'aym* adlı risâle de günümüze ulaşmıştır. Bunların dışında Fazl'ın İbn Sa'd, Buhârî ve İbn Hacer gibi âlimlerin kitaplarında alıntı yaptıkları *et-Târîḫ*, İbnü'n-Nedîm'in söz ettiği *Kitâbü'l-Menâsik* ve *Kitâbü'l-Mesâ'il fi'l-fiḳh* adlı kitapları da bulunmakta, bir de tefsir yazdığı kaydedilmektedir. Ebû Nuaym el-İsfahânî'nin, Fazl b. Dükeyn'den âlî isnadla kendisine gelen yetmiş sekiz rivayeti bir cüzde topladığı söylenmektedir.[2298]

58. Âdem b. Ebî İyâs (öl. 220/835): *es-Sünen'*de 2 rivayeti geçmektedir.[2299] Sadece bir hadis cüzü günümüze ulaşmıştır. İbn Hacer, *el-İṣâbe*si'nde onun *Kitâbü Ṣevâbi'l-a'mâl* adlı bir kitabından söz etmektedir.[2300] Ayrıca bir tefsiri olduğu bilinmekle birlikte eser

---

[2294] Abdülkadir Şenel, "Kabîsa b. Ukbe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/39. Ayrıca bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/94.

[2295] Yazma nüsha bilgisi hakkında bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/186-187. M. Kâmil Yaşaroğlu, "Muhammed b. Abdullah el-Ensârî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/488. Ayrıca bk. Kâtib Çelebi, *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, 1/586; Ziriklî, *el-A'lâm*, 6/221.

[2296] Hüseyin Elmalı, "Ebû Zeyd el-Ensârî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/270-271. Ayrıca bk. Ziriklî, *el-A'lâm*, 3/92.

[2297] Muallak olarak da 1 rivayeti yer almaktadır.

[2298] M. Yaşar Kandemir, "Ebû Nuaym, Fazl b. Dükeyn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/201. *Kitâbü'ṣ-Ṣalât* ve *Tesmiyetü me'ntehâ ileynâ mine'r-ruvât 'an Ebî Nu'aym*'ın yazma nüsha bilgileri hakkında bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/189.

[2299] Muallak olarak da 1 rivayeti mevcuttur.

[2300] Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/191-2.

henüz ele geçmemiştir. *Tefsîrü Mücâhid* adıyla neşredilmiş eserdeki hemen bütün rivayetlerde isminin yer alması bu tefsirin asıl sahibinin Âdem b. Ebî İyâs olabileceğini akla getirmektedir.[2301]

59. Yahyâ b. Sâlih (öl. 222/837): *es-Sünen'*de 1 rivayeti geçmektedir. Rivayetlerinden oluşan bir cüz, Ebû Müshir'in *Nüsẖatü Ebî Müshir* adıyla bilinen cüzü içinde diğer birkaç muhaddisin rivayetleriyle birlikte günümüze intikal etmiştir.[2302]

60. Müslim b. İbrâhîm el-Ferâhîdî (öl. 222/837): *es-Sünen'*de 6 rivayeti yer almaktadır. Hadislerini içeren 9 yapraklık bir cüz günümüze ulaşmıştır.[2303]

Etbeu't-tâbiînden bu kişilerin dışında *Sünen-i Tirmiẕî*'de nakledilen hadislerin senedlerinde bulunan eser sahibi diğer bazıları daha vardır. Mesela 34 rivayeti olan Âsım b. Behdele Ebi'n-Necûd (127/745),[2304] on sekizer rivayeti olan Amr b. el-Hâris (öl. 148/765)[2305] ile Cerîr b. Hâzim (öl. 170/786),[2306] 12 rivayeti olan Yahyâ b. Eyyûb el-Gāfikī (öl. 168/784),[2307] 10 rivayeti olan Yahyâ b. Saîd b. Ebân (öl. 194/810),[2308] dörder rivayeti olan Zer b. Abdillâh (öl. 100/718),[2309] Hamza b. Habîb el-Kûfî (öl. 156/773)[2310] ve Abdurrahmân b. Zeyd b. Eslem (öl. 182/798),[2311] üçer rivayeti olan Muhammed b. Abdirrahmân b. Nevfel (öl. 130/748)[2312] ile Mukātil b. Hayyân (öl. 150/767),[2313] birer rivayeti olan Abdullâh b. Kesîr ed-Dârî (öl. 120/738),[2314] Hafs b. Süleymân (öl. 180/796),[2315] ve Mûsâ b. Mes'ûd (öl. 220/835)[2316] bu kişilerdendir.

[2301] Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi yazarları, "Âdem b. Ebû İyâs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/364. Ayrıca bk. Kâtib Çelebi, *Keşfü'ẕ-ẕunûn*, 1/442.

[2302] Mehmet Efendioğlu, "Yahyâ b. Sâlih", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/263. Yazma nüsha bilgisi hakkında bk. Sezgin, *Târîẖu't-türâṯ*, 1/194

[2303] Ziriklî, *el-A'lâm*, 7/221; Sezgin, *Târîẖu't-türâṯ*, 1/193.

[2304] Sezgin, *Târîẖu't-türâṯ*, 1/27-28. Ayrıca bk. Mehmet Ali Sarı, "Âsım b. Behdele", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/475-476. *es-Sünen*'de ayrıca 4 muallak nakli verilmektedir.

[2305] Sezgin, *Târîẖu't-türâṯ*, 2/199. Ayrıca bk. M. Yaşar Kandemir, "Amr b. Hâris", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/84. *es-Sünen*'de 1 muallak rivayeti de zikredilmektedir.

[2306] Sezgin, *Târîẖu't-türâṯ*, 2/311. *es-Sünen*'de ayrıca 3 muallak ve 1 maktû nakline yer verilmektedir.

[2307] Sezgin, a.g.e, 2/232. *es-Sünen*'de 6 muallak rivayeti de aktarılmaktadır.

[2308] Sezgin, a.g.e, 2/97.

[2309] Sezgin, a.g.e, 2/256.

[2310] Sezgin, a.g.e, 1/32.

[2311] Sezgin, a.g.e, 1/84.

[2312] Sezgin, a.g.e, 2/82.

[2313] Sezgin, a.g.e, 1/84.

[2314] Sezgin, a.g.e, 1/25-26.

[2315] Sezgin, a.g.e, 1/34.

[2316] Sezgin, a.g.e, 1/95.

es-Sünen'de sadece muallak veya senedli olsa da maktû rivayet senedlerinde bulunan tâbiu't-tâbiînden eser sahibi olanlar da bulunmaktadır. Fıkhî mezhep imamlarının en büyüğü olan ve görüşleri en çok benimsenen Ebû Hanîfe *es-Sünen'*de 2 ta'lîk rivayette geçmektedir. Onun bir kısmı öğrencileri tarafından derlenen hadis, akaid ve fıkıh gibi konularda birçok eseri bulunmaktadır.[2317] Diğer bir mezhep imamı Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî'nin de *es-Sünen'*de ta'lîk olarak 2 rivayeti nakledilmektedir. Bazısı öğrencilerince yazılı hale getirilen hadis ve fıkıh konusundaki birçok eseri bugüne kadar gelmiştir. *er-Risâle*'si fıkıh usulüne dair günümüze ulaşan ilk eserdir.[2318]

es-Sünen'de 1 muallak rivayetin senedinde geçen İbrâhîm b. Edhem'in (öl. 161/778) bazı evrad ve münâcâtı yayınlanmıştır. İbn Mende'nin (öl. 395/1005) onun genellikle tergīb ve terhîbe dair merfû ve mevkūf rivayetlerinden elli birini bir araya getirdiği *Müsnedü İbrâhîm b. Edhem ez-Zâhid (Müsnedü eḥâdîṯi İbrâhîm b. Edhem)* adlı eser de günümüze ulaşmıştır. Kendisine izâfe edilen *Cevâbü İbrâhîm b. Edhem 'an 'ademi isticâbeti'd-du'â'* adlı anonim bir derlemeden ibaret olan eser, baş tarafında İbrâhim b. Edhem'e ait olduğu rivayet edilen ve duaların kabul edilmeyişinin başlıca sebeplerini gösteren bir açıklamadan dolayı ona nispet edilmiş olmalıdır.[2319] *es-Sünen'*de 1 maktû rivayeti nakledilen Alî b. Mücâhid adlı râvi de *Kitâbü'l-Meġāzî* ve *Kitâbü Aḫbâri'l-Emeviyyîn* adlı eserlerin müellifidir.[2320]

Dil ve edebiyat âlimi olan Abdülmelik b. Karîb el-Asmaî (öl. 216/831) de *es-Sünen'*de 1 muallak rivayetin senedinde yer almaktadır. Birçok eseri günümüze ulaşmıştır.[2321] *es-Sünen'*de 1 ta'lîk rivayette geçen Mûsâ b. Dâvûd ed-Dabbî'nin (öl. 217/832) de rivayetlerini içeren bir hadis cüzü günümüze vasıl olmuştur.[2322] Her dönemde olduğu

[2317] Mustafa Uzunpostalcı, "Ebû Hanîfe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/134-135.
[2318] Bilal Aybakan, "Şâfiî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları 2010), 38/229-231.
[2319] Reşat Öngören, "İbrâhîm b. Edhem", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları 2000), 21/294.
[2320] Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 2/135.
[2321] Süleyman Tülücü, "Asmaî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991) 3/499-500. Ayrıca bk. Kâtib Çelebi, *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, 1/1, 81, 722, 723; 2/1203, 1240, 1355, 1388, 1395, 1396,1432, 1446, 1454, 1461, 1466, 1466, 1469, 1472, 1572, 1703, 1916, 1979, 1980; Ziriklî, *el-A'lâm*, 4/162.
[2322] Yazma nüsha bilgisi hakkında bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/187.

gibi ilme merakı sebebiyle birçok kitap temin ettiği halde kendisi kitap telif etmeyen birçok âlimin olması da tabi bir durumdur.[2323]

2.4. Tirmizî'nin *es-Süneni*'nde Rivayet Senedlerindeki Tâbiûn

Tirmizî'nin *es-Süneni*'nde rivayet senedlerinde geçen tâbiûn sayısı 1154'tür ve onlardan gelen rivayet sayısı 6908'dir. Burada râvi ve rivayet sayının fazla olmasının nedeni dört tabakadan oluşan tâbiûnun birbirinden de rivayetinin çok olmasıdır.

Tablo 22: *es-Sünen*'de 50'den Fazla Rivayeti Olan 27 Tâbiî

Sıra	Tirmizî'nin Hocası	Rivayet Sayısı	Cerh-Ta'dîl Derecesi	Bölgesi	Dönem Tabakası
1	Muhammed b. Müslim b. Ubeydillâh b. Şihâb ez-Zührî (öl. 124/742)	298	2	Hicaz - Medine	4
2	Süleymân b. Mihrân Ebû Muhammed el-A'meş el-Esedî (öl. 148/765)	227	2	Irak -- Kûfe	5
3	Katâde b. Diâme b. Katâde Ebü'l-Hattâb es-Sedûsî (öl. 117/735)	205	2	Irak - Basra	4
4	Amr b. Abdillâh b. Ubeyd Ebû İshâk es-Sebîî (öl. 127/745)	146	3	Irak - Kûfe	3
5	Zekvân b. Abdillâh Ebû Sâlih es-Semmân et-Teymî (öl. 101/719-20)	139	2	Hicaz - Medine	3
6	Nâfi' Ebû Abdillâh Mevlâ İbn Ömer el-Medenî (öl. 117/735 c.)	131	2	Hicaz - Medine	3
7	Ebû Seleme Abdillâh b. Abdirrahmân b. Avf ez-Zührî (öl. 94/712-13)	127	3	Hicaz - Medine	3
8	Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm Ebû Abdillâh el-Esedî (öl. 94/713)	125	3	Hicaz - Medine	3
9	İkrime b. Abdillâh Ebû Abdillâh Mevlâ İbn Abbâs el-Berberî (öl. 105/723)	95	2	Hicaz - Medine	3
10	Eyyûb b. Ebî Temîme Keysân Ebû Bekr es-Sahtiyânî (öl. 131/749)	89	2	Irak - Basra	5
11	Hişâm b. Urve b. ez-Zübeyr Ebü'l-Münzir el-Esedî (öl. 146/763)	81	3	Hicaz - Medine	5
12	el-Hasen b. Ebi'l-Hasen Yesâr Ebû Saîd el-Basrî (öl. 110/728)	77	3	Irak - Basra	3
13	Muhammed b. Müslim b. Tedrüs Ebü'z-Zübeyr el-Esedî (öl. 126/743-44)	71	5	Hicaz - Mekke	4
14	Sâbit b. Eslem Ebû Muhammed el-Bünânî (öl. 127/744)	69	3	Irak - Basra	4
15	Simâk b. Harb b. Evs Ebü'l-Mugīre ez-Zühlî (öl. 123/741)	66	5	Irak - Kûfe	4
16	Âmir b. Şerâhîl b. Abd(illâh) Ebû Amr eş-Şa'bî (öl. 104/722)	64	3	Irak - Kûfe	3

[2323] Mesela İsrâîl b. Yûnus için bk. M. Yaşar Kandemir, "Sebîî, İsrâîl b. Yûnus", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36: 249.

17	Saîd b. el-Müseyyib b. Hazn Ebû Muhammed el-Mahzûmî (öl. 94/713)	63	2	Hicaz - Medine	2
18	Ubeydullâh b. Ömer b. Hafs b. Âsım b. Ömer b. el-Hattâb el-Ömerî (öl. 147/764)	63	2	Hicaz - Medine	5
19	Saîd b. Cübeyr b. Hişâm Ebû Abdillâh el-Esedî (öl. 94/713 c.)	60	2	Irak - Kûfe	3
20	Amr b. Dînâr Ebû Muhammed el-Cumahî (öl. 126/744 c.)	59	2	Hicaz - Mekke	4
21	Yahyâ b. Ebî Kesîr Sâlih Ebû Nasr et-Tâî (öl. 129/747)	59	2	Necid - Yemâme	5
22	Sâlim b. Abdillâh b. Ömer Ebû Ömer (Ebû Abdillâh) el-Adevî (öl. 106/725)	55	3	Hicaz - Medine	3
23	İbrâhîm b. Yezîd b. Kays Ebû İmrân en-Nehaî (öl. 96/714)	54	3	Irak - Kûfe	5
24	Saîd b. Ebî Saîd Keysân Ebû Sa‘d el-Makbürî (öl. 125/743)	53	3	Hicaz - Medine	3
25	Mansûr b. el-Mu‘temir b. Abdillâh Ebû Attâb es-Sülemî (öl. 132/750)	52	2	Irak - Kûfe	5
26	Humeyd b. Ebî Humeyd et-Tavîl Ebû Ubeyde el-Basrî (öl. 143/760)	51	3	Irak - Basra	5
27	Muhammed b. İshâk b. Yesâr Ebû Abdillâh el-Muttalibî (öl. 151/768)	51	5	Kuzey Afrika - Mısır	5

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.4.1. Cerh-Ta‘dîl Dereceleri ve Rivayet Sayıları

Cerh-ta‘dîl bakımından Tirmizî’nin rivayet senedlerinde yer alan tâbiûnun 60’ı ikinci tabakadandır ve kendilerinden 2040 hadis gelmektedir. Üçüncü tabakadan 609 râvi vardır ve kendilerinden 3464 hadis aktarılmaktadır. İkinci ve üçüncü tabakadakilerden toplam nakil 5504’tür ve *es-Sünen’*deki tâbiûn rivayetlerinin %79,676’sıdır. Tâbiûnun dördüncü tabakadan olan 94’ünden 354, beşinci tabakadan olan 76’sından 544, altıncı tabakadan olan 170’inden ise 225 hadis nakledilmektedir. Bu üç tabakadan gelen toplam 1123 hadis, tâbiûn rivayetlerinin %16,257’lik kısmını oluşturmaktadır.

es-Sünen’deki cerh-ta‘dîl durumu veya bizzat kendisi bilinmeyen ya da cerh edilmiş tâbiûndan olanlar azdır. Tâbiûndan cerh-ta‘dîl bakımından yedinci tabaka içinde yer alan 23’ünden 28, sekizinci tabakada yer alan 47’sinden 164, mechûl olarak değerlendirilen 60’ından 68 rivayet aktarılmaktadır. Rivayetin zayıflığına neden olan bu üç tabakadakilerden gelen rivayet tâbiûn rivayetlerinin %3,764’üdür. Rivayetin çok zayıf olarak nitelenmesine sebep olan son üç tabakadan *es-Sünen’*de en hafifi olan onuncu tabakadan râviler vardır. Bunlar 9 kişidir, kendilerinden sadece 15 rivayet gelmektedir ve bu sayı, *es-Sünen’*deki tâbiûn rivayetlerinin %0,217’sidir.

es-Sünen'de kim olduğu kesin olmayan 6 tâbiîden birer rivayet aktarılmaktadır. İbn Hacer, Hucr el-Adevî hakkında onun cerh-ta'dîlce beşinci tabakadan olan Huceyye b. Adî (öl. ?) olduğunun söylendiğini, bunun doğru olmaması durumunda mechûl olduğunu söylemektedir.[2324] Ebû Zür'a hakkında onun, cerh-ta'dîlce üçüncü tabakadan olan Ebû Zür'a b. Amr b. Cerîr (öl. ?) olduğunun dile getirildiğini; bu kişi olmaması halinde mechûl olduğunu belirtmektedir.[2325] Ebû Şeybe hakkında onun İbrâhîm b. Abdillâh (öl. ?), Yûsuf b. İbrâhîm (öl. ?), Yahyâ b. Yezîd (öl. ?), Saîd b. Abdirrahmân (öl. 156/773), İbrâhîm b. Osmân (öl. 169/785), Yahyâ b. Abdirrahmân el-Kindî (öl. ?) veya Abdurrahmân b. İshâk el-Vâsıtî'den (?) biri olabileceğini; değilse mechûl olduğunu bildirmektedir. Bu zikredilenlerin cerh-ta'dîl dereceleri 4, 6, 8 ve 11'dir.[2326]

İbn Hacer kimliği net olmayan diğer bir râvi -Rebîa b. Yezîd ed-Dımaşkī'nin (öl. 121-23/739-41) hocası- Ebû Osmân hakkında onun cerh-ta'dîl derecesi üç olan Saîd b. Hâni' el-Havlânî (öl. 127/745) veya cerh-ta'dîl derecesi iki olan Harîz b. Osmân er-Rehabî (öl. 163/780) olduğunun ifade edildiğini; bunlardan biri olmaması durumunda da makbul bir râvi olduğunu beyan etmektedir.[2327] Abdurrahmân b. Ziyâd'ın (öl. ?) hocası Ebû Osmân hakkında onun cerh-ta'dîl derecesi dört olan Müslim b. Yesâr (öl. ?) olduğunu; o değilse mechûl olduğunu söylemektedir.[2328] Ebû Ferve'nin (öl. 155/772) hocası İbn Atâ[2329] hakkında ise sanki onun ceh-ta'dîl derecesi sekiz olan Ya'kūb (öl. 155/772) olduğunu; aksi takdirde mechûl olduğunu bildirmektedir.[2330]

Tâbiûn râvilerinden *es-Sünen'*de en çok hadisi olan 298 rivayetli Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî'dir. 200'ün üzerinde rivayeti olan iki kişi daha vardır. Bunlardan Süleymân b. Mihrân el-A'meş'in 227, Katâde b. Diâme'nin 205 rivayeti mevcuttur. Cerh-ta'dîl bakımından bu üçü ikinci tabakadandır. 100-200 arası rivayeti olan 5 tâbiî bulunmaktadır. Bunlardan Amr b. Abdillâh Ebû İshâk es-Sebîî'nin 146,[2331] Zekvân b. Abdillâh Ebû Sâlih es-Semmân'ın 139, Nâfi' Ebû Abdillâh Mevlâ İbn Ömer'in 131, Ebû Seleme b. Abdirrahmân b. Avf ez-Zührî'nin 127, Urve b. ez-Zübeyr Ebû Abdillâh

[2324] İbn Hacer, *Taḳrîb*, 154.
[2325] İbn Hacer, a.g.e., 641.
[2326] İbn Hacer, a.g.e., 92, 238, 336, 593, 598, 610, 648.
[2327] İbn Hacer, a.g.e., 156, 242, 658.
[2328] İbn Hacer, a.g.e., 531, 658.
[2329] Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 34/462.
[2330] İbn Hacer, *Taḳrîb*, 608, 696.
[2331] Hocası ölünce kitaplarının kendisine kaldığına dair bk. Ali Osman Koçkuzu, "Ebû İshâk es-Sebîî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/171. Ayrıca bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâs*, 2/79.

el-Esedî'nin 125 hadisi *es-Sünen*'de yer almaktadır. Cerh-ta'dîl dereceleri ise 3'ünün üç, 2'sinin ikidir (Bk. Tablo 22). Bu sekiz tâbiîden gelen 1398 nakil *es-Sünen*'deki tâbiî rivayetlerinin %20,237'sidir. *es-Sünen*'de 50-100 arası rivayeti olan 19 tâbiî bulunmaktadır. Tâbiûnun 50'sinden 20-49, 55'inden 10-19, 106'sından 5-9, 350'sinden 2-4 arası rivayet nakledilmektedir. Sadece birer rivayetin nakledildiği 566 tâbiî vardır (Bk. Tablo 23 ve 24).

Tablo 23: Tâbiûn Tabakasındakilerin *es-Sünen*'de Kaçar Hadis Rivayetinin Bulunduğu

Rivayet Sayısı	Râvi Sayısı	Toplam Rivayet
298	1	298
227	1	227
205	1	205
146	1	146
139	1	139
131	1	131
127	1	127
125	1	125
95	1	95
89	1	89
81	1	81
77	1	77
71	1	71
69	1	69
66	1	66
64	1	64
63	2	126
60	1	60
59	2	118
55	1	55
54	1	54
53	1	53
52	1	52
51	2	102
49	1	49
48	1	48
45	1	45
42	1	42
41	1	41
37	2	74
36	4	144
35	2	70
32	1	32
30	4	120
29	3	87
28	2	56
27	2	54
26	7	182
25	7	175
24	2	48
23	3	69
22	4	88
20	2	40
17	2	34
16	2	32
15	1	15
14	11	154
13	7	91
12	11	132
11	10	110
10	11	110
9	10	90
8	14	112
7	16	112
6	24	144
5	42	210
4	49	196
3	104	312
2	197	394
1	566	566
TOPLAM	1154	6908

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 24: Tirmizî'nin *es-Süneni*'nin Rivayet Senedlerinde Yer Alan Tâbiûnin Rivayet Sayılarına Göre Cerh-Ta'dîl Durumları

Rivayet Sayısı	Tâbiî Sayısı	Toplam Rivayet	Cerh-Ta'dîl Tabakaları
200-300 arası	3	730	İkinci tabaka
100-199 arası	5	668	2'si ikinci, 3'ü üçüncü tabaka
50-99 arası	19	1232	8'i ikinci, 8'i üçüncü, 3'ü beşinci
20-49 arası	50	1464	11'i ikinci, 30'u üçüncü, 4'ü dördüncü, 4'ü beşinci, 1'i sekizinci tabaka
10-19 arası	55	678	7'si ikinci, 35'i üçüncü, 4'ü dördüncü, 6'sı beşinci, 3'ü sekizinci tabaka
5-9 arası	106	668	11'i ikinci, 69'u üçüncü, 8'i dördüncü, 10'u beşinci, 3'ü altıncı, 5'i sekizinci tabaka
2-4 arası	350	902	13'ü ikinci, 216'sı üçüncü, 29'u dördüncü, 31'i beşinci, 29'u altıncı, 5'i yedinci, 18'i sekizinci, 6'sı dokuzuncu, 3'ü onuncu tabaka
1	566	566	5'i ikinci, 248'i üçüncü, 49'u dördüncü, 21'i beşinci, 138'i altıncı, 18'i yedinci, 20'si sekizinci, 54'ü dokuzuncu, 6'sı onuncu tabaka (Diğer 6'sı ise kim oldukları net olmayanlardır)
TOPLAM	1154	6908	

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.4.2. Yaşadıkları Bölgeler

Sünen-i Tirmiẕî'de rivayet senedlerinde yer alan tâbiûnun 510'u Irak Bölgesi'ndendir ve kendilerinden 3169 hadis rivayet edilmektedir. Hicaz Bölgesi'nden 424 kişi bulunmaktadır ve bunlardan 2962 hadis nakledilmektedir. Şam Bölgesi'nden 95 tabiî vardır ve rivayetleri toplamı 282'dir. Tâbiûnun Kuzey Afrika Bölgesi'ndeki 58'inden 244, Yemen Bölgesi'ndeki 12'sinden 58, Necîd Bölgesi'ndeki 8'inden 85, Horasan Bölgesi'ndeki 8'inden 61, İran Bölgesi'ndeki 5'inden 8, Anadolu Bölgesi'ndeki 2'sinden 2 ve Bahreyn Bölgesi'ndeki 1'inden 1 rivayet aktarılmaktadır. Bölge olarak rivayetlerin %45,874'ü Irak, %42,878'i Hicaz, %4,082'si Şam, %3,532'si Kuzey Afrika, %0,84'ü Yemen, %1,23'ü Necid, %0,883'ü Horasan, %0,116'sı İran, %0,029'u Anadolu, %0,014'ü Bahreyn'den gelmektedir. *es-Sünen'*deki bölgesi belli olmayan 31 tâbiîden nakledilen 36 rivayetin oranı ise %0,521'dir.

Rivayetlerin yaklaşık %89'unun geldiği Hicaz ve Irak Bölgelerinde belli merkezler ön plandadır. Hicaz'da Mekke ve Medine, Irak'ta ise Kûfe ve Basra öne çıkmaktadır.

Hicaz Bölgesi'nde Medine'den 346, Mekke'den 55, Tâif'ten 13, genel olarak Hicaz'a nispet edilmiş 10 tâbiîden rivayet zikredilen *Sünen-i Tirmiẕî*'de bu merkezlerden gelen rivayet sayısı sırasıyla 2532, 352, 65 ve 13'tür. Irak Bölgesi'nde Kûfe'den 298, Basra'dan 194, Vâsıt'tan 6, Cezîre'den 5, Medâin'den 1 ve genel olarak Irak'a nispet edilmiş 6 tâbiî bulunmaktadır, bu bölgelerdeki râvilerden sırasıyla 1893, 1231, 22, 14, 2 ve 7 rivayet nakledilmektedir.

es-Sünen'de Şam Bölgesi'nde Dımaşk'tan 37 tâbiînin 121, Humus'tan 36 tâbiînin 117, Filistin'den 11 tâbiînin 17, Ürdün'den 3 tâbiînin 7, genel olarak Şam'a nispet edilmiş 7 tâbiînin 14 hadisi yer almaktadır. Kuzey Afrika Bölgesi'ndeki tâbiî sayısı Mısır'dan 52, İfrîkıye'den 5, Berka'dan 1'dir. Rivayet sayıları ise Mısır'dan 222, İfrîkıye'den 20, Berka'dan 2'dir.

Tâbiûndan Yemen Bölgesi'ndeki San'alı 3'ünden 18 hadis aktarılan *es-Sünen'*de, Cenedli 1'inden 30, Me'ribli 2'sinden birer, Hadramutlu, Hecerli ve Keyhârânlı birerinden birer, genel olarak Yemen'e nispet edilmiş 3'ünden 5 hadis nakledilmektedir. Horasan Bölgesi'ndeki tâbiî ravilerin Mervli 4'ünden 43, Serahs ve Sistanlı birerinden beşer, belli bir şehre nispet edilmeyen 2'sinden 8 hadis rivayet edilmektedir. İran Bölgesi'nde tâbiûndan Reyli 3'ünden 4, İsfahanlı 1'inden 3, Kumlu 1'inden 1 rivayet aktarılmaktadır. Anadolu'da Urfa ve Harran'da birer tâbiîden birer hadis, Bahreyn Bölgesi'ndeki bir tâbiîden de yine 1 rivayet nakledilmektedir (Bk. Tablo 25).

Tirmizî'nin *es-Süneni*'nde en çok hadis rivayeti olan 3 tâbiînin ilki Medineli, ikincisi Kûfeli, üçüncüsü Basralıdır ve rivayetleri 200'ün üzerindedir. Hadis nakilleri 100-199 arası olan 5 tâbiînin ise ilki Kûfeli, diğerleri Medinelidir. Aktardıkları hadis 50-99 arası olan 18 tâbiînin 6'sı Medineli, 5'i Kûfeli, 4'ü Basralı, 2'si Mekkeli, 1'i Mısırlı, diğer 1'i Yemâmelidir. Bu şekilde *es-Sünen*'de 2630 hadis ile tâbiûn rivayetlerinin %38,072'sinin nakledildiği, 50'nin üzerinde rivayeti bulunan ve her biri ta'dîl edilmiş 27 tâbiînin 11'i Medine, 7'si Kûfe, 5'i Basra, 2'si Mekke, bireri ise Mısır ve Yemâme'dendir (Bk. Tablo 22).

Rivayet sayısı 20-49 arası olan 50 tâbiînin 16'sı Medineli, 15'i Kûfeli, 10'u Basralı, 3'ü Mısırlı, 2'si Mekkeli, bireri ise Tâifli, Mervli, Humuslu ve Cenedlidir. Rivayeti 10-19 arası olan 55'inin 21'i Kûfeli, 12'si Medineli, 7'si Basralı, 4'ü Dımaşklı, 3'ü Mekkeli, 2'si Humuslu, bireri ise Tâifli, Mervli, Vâsıtlı, İfrîkıyeli, Yemâneli ve San'alıdır.

Tablo 25: *es-Sünen*'deki Hadislerin Senedlerinde Yer Alan Tâbiûnun İkamet Yerlerine Göre Sayılarının ve Rivayetlerinin Oranı

Bölge	Tâbiî Sayısı	Oran	Rivayet Sayısı	Oran
Anadolu - Harran	1	%0,087	1	%0,014
Anadolu -- Ruhâ (Urfa)	1	%0,087	1	%0,014
Bahreyn	1	%0,087	1	%0,014
Hicaz	10	%0,867	13	%0,188
Hicaz - Medine	346	%29,983	2532	%36,653
Hicaz - Mekke	55	%4,766	352	%5,096
Hicaz - Tâif	13	%1,127	65	%0,941
Horasan	2	%0,173	8	%0,116
Horasan - Merv	4	%0,347	43	%0,622
Horasan - Serahs	1	%0,087	5	%0,072
Horasan - Sîstan	1	%0,087	5	%0,072
Irak	6	%0,52	7	%0,101
Irak - Basra	194	%16,811	1231	%17,82
Irak - Cezîre	5	%0,433	14	%0,203
Irak - Kûfe	298	%25,823	1893	%27,403
Irak - Medâin	1	%0,087	2	%0,029
Irak - Vâsıt	6	%0,52	22	%0,318
İran - İsfahan	1	%0,087	3	%0,043
İran - Kum	1	%0,087	1	%0,014
İran - Rey	3	%0,26	4	%0,058
Kuzey Afrika - Berka	1	%0,087	2	%0,029
Kuzey Afrika - İfrîkıye	5	%0,433	20	%0,29
Kuzey Afrika - Mısır	52	%4,506	222	%3,214
Necid - Yemâme	8	%0,693	85	%1,23
Şam	7	%0,607	14	%0,203
Şam - Dımaşk	37	%3,206	121	%1,752
Şam - Filistin	11	%0,953	17	%0,246
Şam - Humus	36	%3,12	117	%1,694
Şam - San'a	1	%0,087	6	%0,087
Şam - Ürdün	3	%0,26	7	%0,101
Yemen	3	%0,26	5	%0,072
Yemen - Cened	1	%0,087	30	%0,434
Yemen - Hadramut	1	%0,087	1	%0,014
Yemen - Hecer	1	%0,087	1	%0,014

Yemen - Keyhârân	1	%0,087	1	%0,014
Yemen - Me'rib	2	%0,173	2	%0,029
Yemen - San'a	3	%0,26	18	%0,261
?	31	%2,686	36	%0,521
TOPLAM	1154		6908	

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.4.3. Yaşadıkları Dönem Tabakaları

Yaşadıkları dönem bakımından *Sünen-i Tirmiẕî*'nin senedlerinde geçen tâbiîlerin 165'i ikinci, 513'ü üçüncü, 252'si dördüncü ve 219'u beşinci tabakadandır. 5 tâbiûnun tabakaları ise kim olduklarında kesinlik olmadığından ihtilaflıdır. İkinci tabakadan olanlardan 768, üçüncü tabakadakilerden 2860, dördüncü tabakadakilerden 1586, beşinci tabakadakilerden 1689, tabakası tam belli olmayanlardan 5 rivayet nakledilmektedir. Oran olarak *es-Sünen'*de tâbiûn rivayetlerinin %11,118'i ikinci, %41,401'i üçüncü, %22,959'u dördüncü, %24,45'i beşinci tabakadakilerden gelmektedir.

es-Sünen'de en çok rivayeti olan tâbiî dördüncü, 200'ün üzerinde rivayeti olan diğer iki râviden biri beşinci, diğeri dördüncü tabakadandır. 100-199 arası rivayeti olan beş tâbiînin her biri üçüncü tabakadandır. 50-99 arası rivayeti olan 19 tâbiîden biri ikinci, altısı üçüncü, dördü dördüncü, sekizi beşinci tabakadandır. En çok rivayeti olan ve hepsi makbul bir râvi olan 27 râviye bütüncül olarak bakıldığında biri ikinci, on biri üçüncü, altısı dördüncü, dokuzu ise beşinci tabakadandır.

2.4.4. *Kütüb-i Sitte*'de Rivayet Durumları

Tâbiûndan *Sünen-i Tirmiẕî*'nin hadis senedlerinde geçen 331'inin, *Kütüb-i Sitte*'nin diğer eserlerinde de rivayetleri yer almaktadır. *Sünen-i Tirmiẕî*'de bu 331 tâbiîden gelen hadis 4811'dir ve bu eserdeki tâbiî rivayetlerinin %69,644'üdür. *es-Sünen'*de zikredilen hadislerin senedlerindeki 40 tâbiînin daha *Ṣaḥîḥayn*'da rivayetleri bulunmaktadır, naklettikleri 69 hadis *es-Sünen* rivayetlerinin %1'ini oluşturmaktadır. Bu 40 tâbiînin 17'sinden Ebû Dâvûd ve Nesâî (1'inden İbn Mâce *et-Tefsîr*i'nde), 2'sinden Ebû Dâvûd ve İbn Mâce (1'inden Nesâî *Müsnedü ḥadîṯi Mâlik b. Ene*s'nde), 13'ünden Nesâî ve İbn Mâce (Ebû Dâvûd 3'ünden *Kitâbü'l-Ḳader*i'nde, 1'inden *el-Merâsîl*i'nde, diğer

1'inden *Mesâ'ilü'l-İmâm Aḥmed b. Ḥanbel*i'nde), 1'inden Ebû Dâvûd, 7'sinden Nesâî (1'inden Ebû Dâvûd *Nâsiḫu'l-Ḳur'ân ve mensûḫuh*u'nda) rivayet etmektedir.

Ṣaḥîḥayn'dan sadece Buhârî'de rivayeti olan 37 tâbiîden *es-Sünen'*de 104 hadis aktarılmaktadır. 37 tâbiînin 23'ünden Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce, 7'sinden Ebû Dâvûd ve Nesâî, 1'inden Ebû Dâvûd ve İbn Mâce, diğer 1'inden Nesâî ve İbn Mâce, 2'sinden Ebû Dâvûd, 1'inden Nesâî, 1'inden Ebû Dâvûd *Mesâ'ilü'l-İmâm Aḥmed b. Ḥanbel*i'nde, diğer birinden Nesâî *Müsnedü ḥadîṯi Mâlik b. Enes*i'nde de hadis nakletmektedir.

Ṣaḥîḥayn'dan sadece Müslim'de rivayeti zikredilen 201 tâbiîden *es-Sünen'*de nakledilen hadis sayısı 880'dir. 201 tâbiînin 141'inden Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce (Buhârî 9'undan *Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm*ı'nda, 45'inden *el-Edebü'l-müfred*i'nde, 2'sinden *Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*ı'nda, 22'sinden *eṣ-Ṣaḥîḥ*i'nde muallak olarak), 25'inden Ebû Dâvûd ve Nesâî (Buhârî 6'sından *el-Edebü'l-müfred*i'nde, 1'inden *eṣ-Ṣaḥîḥ*i'nde muallak olarak), 8'inden Ebû Dâvûd ve İbn Mâce (Buhârî 2'sinden *el-Edebü'l-müfred*i'nde, 1'inden *eṣ-Ṣaḥîḥ*i'nde muallak olarak), 7'sinden Nesâî ve İbn Mâce (Buhârî 1'inden *Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm*ı'nda, 1'inden *Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*ı'nda, 1'inden Buhârî *Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*ı'nda ve Ebû Dâvûd *el-Merâsîl*i'nde, 1'inden Buhârî *eṣ-Ṣaḥîḥ*i'nde muallak olarak ve Ebû Dâvûd *Feżâ'ilü'l-enṣâr*ı'nda, 1'inden Ebû Dâvûd *Merâsîl*i'nde), 3'ünden Ebû Dâvûd (1'inden Buhârî *el-Edebü'l-müfred*i'nde), 9'undan Nesâî (Buhârî 1'inden *Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm*ı'nda, 2'sinden *el-Edebü'l-müfred*i'nde, 1'inden *Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*ı'nda, Ebû Dâvûd 1'inden *el-Merâsîl*i'nde), 3'ünden İbn Mâce (2'sinden Buhârî *el-Edebü'l-müfred*i'nde), 1'inden ise Buhârî *Ref'u'l-yedeyn fi'ṣ-ṣalât*ı'nda da hadis rivayet etmektedir. 4 tâbiîden ise *Kütüb-i Sitte* içinde sadece Müslim ve Tirmizî hadis nakletmektedir.

Buhârî veya Müslim'in rivayette bulunmadığı *Sünen-i Tirmiẕî*'deki tâbiûn râvilerinin 424'ünden *Kütüb-i Sitte*'deki sünen sahiplerinden en az birinin rivayeti bulunmaktadır. Bunların 134'ünden Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce (Buhârî 8'inden *Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm*ı'nda, 23'ünden *el-Edebü'l-müfred*i'nde, 2'sinden *Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*ı'nda, 6'sından *eṣ-Ṣaḥîḥ*i'nde muallak olarak, 1'inden *Ref'u'l-yedeyn fi'ṣ-ṣalât*ı'nda), 69'undan Ebû Dâvûd ve Nesâî (Buhârî 1'inden *Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm*ı'nda, 7'sinden *el-Edebü'l-müfred*i'nde, 2'sinden *Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*ı'nda,

1'inden *Ref'u'l-yedeyn fi'ş-ṣalât*ı'nda, 2'sinden *eṣ-Ṣaḥîḥ*i'nde muallak olarak; İbn Mâce ise 1'inden *et-Tefsîr*i'nde, 1'inden Buhârî *el-Edebü'l-müfred*i'nde ve İbn Mâce *et-Tefsîr*i'nde, 1'inden Buhârî *Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*ı'nda ve İbn Mâce *et-Tefsîr*i'nde), 58'inden Ebû Dâvûd ve İbn Mâce (Buhârî 1'inden *Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm*ı'nda, 12'sinden *el-Edebü'l-müfred*i'nde, 2'sinden *Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*ı'nda, 2'sinden *eṣ-Ṣaḥîḥ*i'nde muallak olarak, Nesâî 3'ünden *Müsnedü 'Alî b. Ebî Ṭâlib*, 1'inden *'Amelü'l-yevm ve'l-leyle*si'nde, 1'inden Buhârî *el-Edebü'l-müfred*i'nde ve Nesâî *'Amelü'l-yevm ve'l-leyle*si'nde), 15'inden Nesâî ve İbn Mâce (4'ünden Buhârî *el-Edebü'l-müfred*i'nde), 45'inden Ebû Dâvûd (1'inden Buhârî *Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm*ı'nda, 6'sından *el-Edebü'l-müfred*i'nde ve 2'sinden *Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*ı'nda; Nesâî 1'inden *Müsnedü ḥadîṯi Mâlik b. Enes*i'nde, 1'inden *es-Sünenü'l-kübrâ*sı'nda ve 1'inden ise *'Amelü'l-yevm ve'l-leyle*si'nde), 39'undan Nesâî (1'inden Buhârî *Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*ı'nda ve Ebû Dâvûd *Kitâbü'l-Ḳader*i'nde), 64'ünden İbn Mâce (Buhârî 7'sinden *el-Edebü'l-müfred*i'nde, 1'inden *Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*ı'nda, Ebû Dâvûd 1'inden *Kitâbü'l-Ḳader*i'nde, 1'inden *el-Merâsîl*i'nde, Nesâî 2'sinden *Müsnedü 'Alî b. Ebî Ṭâlib*i'nde, 1'inden *'Amelü'l-yevm ve'l-leyle*si'nde) hadis nakletmektedir.

Sünen-i Tirmiẕî'deki tâbiûn râvilerinin 20'sinden ise *Kütüb-i Sitte* müellifleri diğer eserlerinde rivayette bulunmaktadır. Buhârî 1'inden *Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm*ı'nda, 10'undan *el-Edebü'l-müfred*i'nde, 1'inden *Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*ı'nda, 3'ünden *eṣ-Ṣaḥîḥ*i'nde muallak olarak; Ebû Dâvûd 1'inden *Kitâbü'l-Ḳader*i'nde, 2'sinden *el-Merâsîl*i'nde, başka 2'sinden *Mesâ'ilü'l-İmâm Aḥmed b. Ḥanbel*i'nde rivayette bulunmaktadır. 101 tâbiîden rivayette ise *Kütüb-i Sitte* müellifleri içinde Tirmizî tek kalmaktadır (Bk. Tablo 26).

Tablo 26: *es-Sünen*'deki Hadislerin Senedlerinde Yer Alan Tâbiînin *Kütüb-i Sitte*'de Rivayet Durumları

Tâbiî Sayısı	***Kütüb-i Sitte*'deki Rivayet Durumu**
331	*Kütüb-i Sitte*
1	Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce -*et-Tefsîr*-
16	Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî
1	Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Nesâî -*Müsnedü ḥadîṯi Mâlik b. Enes*-
1	Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce
3	Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Ebû Dâvûd -*Kitâbü'l-Ḳader*-

1	Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Ebû Dâvûd -*el-Merâsîl*-
1	Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Ebû Dâvûd -*Mesâ'ilü'l-İmâm Aḥmed b. Ḥanbel*-
8	Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce
1	Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî
1	Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî, Ebû Dâvûd -*Nâsiḫu'l-Ḳur'ân ve mensûḫuh*-
6	Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî
23	Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce
7	Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî
1	Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce
1	Buhârî, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce
2	Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî
1	Buhârî, Tirmizî, Nesâî
1	Buhârî, Tirmizî, Ebû Dâvûd -*Mesâ'ilü'l-İmâm Aḥmed b. Ḥanbel*-
1	Buhârî, Tirmizî, Nesâî -*Müsnedü ḥadîṯi Mâlik b. Enes*-
9	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî -*Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm*-
45	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-
2	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî -*Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*-
22	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî -*eṣ-Ṣaḥîḥi*'nde muallak-
63	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce
6	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-
1	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, Buhârî -*eṣ-Ṣaḥîḥi*'nde muallak-
18	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî
2	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-
1	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Buhârî -*eṣ-Ṣaḥîḥi*'nde muallak-
5	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce
1	Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî -*Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm*-
1	Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî -*Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*-, Ebû Dâvûd -*el-Merâsîl*-
1	Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî -*eṣ-Ṣaḥîḥi*'nde muallak-, Ebû Dâvûd -*Feżâ'ilü'l-enṣâr*-
1	Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî -*Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*-
1	Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Ebû Dâvûd -*el-Merâsîl*-
2	Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce
1	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-
2	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî
1	Müslim, Tirmizî, Nesâî, Buhârî -*Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm*-
2	Müslim, Tirmizî, Nesâî, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-
1	Müslim, Tirmizî, Nesâî, Buhârî -*Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*-
1	Müslim, Tirmizî, Nesâî, Ebû Dâvûd -*el-Merâsîl*-

4	Müslim, Tirmizî, Nesâî
2	Müslim, Tirmizî, İbn Mâce, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-
1	Müslim, Tirmizî, İbn Mâce
4	Müslim, Tirmizî
1	Müslim, Buhârî -*Ref'u'l-yedeyn fi's-ṣalât*-
8	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî -*Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm*-
23	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-
2	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî -*Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*-
6	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî -*eṣ-Ṣaḥîḥi*'nde muallak-
1	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî -*Ref'u'l-yedeyn fi's-ṣalât*-
94	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce
1	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, Buhârî -*Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm*-
7	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-
1	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-, İbn Mâce -*et-Tefsîr*-
1	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, Buhârî -*Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*-, İbn Mâce -*et-Tefsîr*-
2	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, Buhârî -*Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*-
2	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, Buhârî -*eṣ-Ṣaḥîḥi*'nde muallak-
1	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, Buhârî -*Ref'u'l-yedeyn fi's-ṣalât*-
1	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce -*et-Tefsîr*-
53	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî
1	Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Buhârî -*Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm*-
12	Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-
1	Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-, Nesâî -*Müsnedü 'Alî b. Ebî Ṭâlib*-
2	Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Buhârî -*Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*-
2	Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Buhârî -*eṣ-Ṣaḥîḥi*'nde muallak-
3	Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Nesâî -*Müsnedü 'Alî b. Ebî Ṭâlib*-
1	Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Nesâî -*'Amelü'l-yevm ve'l-leyle*-
36	Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce
4	Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-
11	Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce
1	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Buhârî -*Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm*-
6	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-
2	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Buhârî -*Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*-
1	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî- *Müsnedü ḥadîṯi Mâlik b. Enes*-
1	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî -*es-Sünenü'l-kübrâ*-
1	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî -*'Amelü'l-yevm ve'l-leyle*-
33	Ebû Dâvûd, Tirmizî
1	Tirmizî, Nesâî, Buhârî -*Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*-, Ebû Dâvûd -*Kitâbü'l-Ḳader*-

38	Tirmizî, Nesâî
7	Tirmizî, İbn Mâce, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-
1	Tirmizî, İbn Mâce, Buhârî -*Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*-
1	Tirmizî, İbn Mâce, Ebû Dâvûd -*Kitâbü'l-Ḳader*-
1	Tirmizî, İbn Mâce, Ebû Dâvûd -*el-Merâsîl*-
2	Tirmizî, İbn Mâce, Nesâî -*Müsnedü 'Alî b. Ebî Ṭâlib*-
1	Tirmizî, İbn Mâce, Nesâî -*'Amelü'l-yevm ve'l-leyle*-
51	Tirmizî, İbn Mâce
1	Tirmizî, Buhârî -*Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm*-
10	Tirmizî, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-
1	Tirmizî, Buhârî -*Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*-
3	Tirmizî, Buhârî -*eṣ-Ṣaḥîḥi'nde muallak*-
1	Tirmizî, Ebû Dâvûd -*Kitâbü'l-Ḳader*-
2	Tirmizî, Ebû Dâvûd -*el-Merâsîl*-
2	Tirmizî, Ebû Dâvûd -*Mesâ'ilü'l-İmâm Aḥmed b. Ḥanbel*-
101	Tirmizî

1154

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Sünen-i Tirmiẕî, rivayet senedlerindeki tâbiûna tek tek *Kütüb-i Sitte* müellifleriyle ortaklıkları açısından bakıldığında Buhârî ile 408, Müslim ile 572, Ebû Dâvûd ile 867, Nesâî ile 839, İbn Mâce ile 801 tâbiî ile rivayette müşterektir. Ayrıca Buhârî ile *Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm*ı'da 23, *el-Edebü'l-müfred*i'nde 129, *Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*ı'nda 17, *Ref'u'l-yedeyn fi'ṣ-ṣalât*ı'nda 3, *eṣ-Ṣaḥîḥi*'nde muallak olarak 38, Ebû Dâvûd ile *Feżâ'ilü'l-enṣâr*ı'nda 1, *Kitâbü'l-Ḳader*i'nde 6, *el-Merâsîl*i'nde 7, *Mesâ'ilü'l-İmâm Aḥmed b. Ḥanbel*i'nde 4, *Nâsiḫu'l-Ḳur'ân ve mensûḫuh*u'nda 1, İbn Mâce'nin *et-Tefsîr*i'nde 4, Nesâî ile *'Amelü'l-yevm ve'l-leyle*si'nde 3, *Müsnedü ḥadîṯi Mâlik b. Enes*i'nde 3, *Müsnedü 'Alî b. Ebî Ṭâlib*i'nde 6, *es-Sünenü'l-kübrâ*sı'nda 1 tâbiîden rivayette ortaklık içermektedir.

Cerh-ta'dîl durumları açısından Tirmizî'nin *Kütüb-i Sitte* müellifleri içerisinde rivayette tek kaldığı 101 tâbiînin 12'si üçüncü, 5'i dördüncü, 2'si beşinci, 35'i altıncı, 5'i yedinci, 7'si sekizinci, 29'u dokuzuncu, 3'ü onuncu tabakadandır. 3 tâbiînin ise kim oldukları tam belli olmadığından cerh-ta'dîl durumları da net değildir. Bu 101 râviden gelen rivayet 126'dır ve *Sünen* senedlerindeki tüm tâbiî rivayetlerinin %1,824'üdür. Makbuliyet derecesine ulaşamayan yedinci tabakadakilerden 6, sekizinci tabakadakilerden 15, dokuzuncu tabakadakilerden 31, onuncu tabakadakilerden 3

rivayet olmak üzere 54 nakil yer almaktadır ve bu, *es-Sünen'*deki tâbiî rivayetlerinin %0,796'sıdır.

Ṣaḥîḥayn'dakiler ile ortak olduğu 371 tâbiînden 4880 rivayet aktarılan *es-Sünen'*de bu sayı, tüm tâbiî rivayetlerinin %70,643'üne tekabül etmektedir. *Ṣaḥîḥayn*'dan sadece Buhârî'de rivayeti olan 37 tâbiîden *es-Sünen'*deki 104 rivayetinin oranı %1,506, sadece Müslim'de rivayeti zikredilen 201 tâbiînin *es-Sünen'*deki 880 rivayetinin oranı %12,739'dur. *Ṣaḥîḥayn*'dan en az birinde bulunanlarla müşterek 609 tâbiîden 5864 nakledilmektedir ve bu da *es-Sünen'*deki tâbiî rivayetlerinin %84,887'sini teşkil etmektedir. Tirmizî'nin *Ṣaḥîḥayn* dışındaki *Kütüb-i Sitte*'den en az birinde yer alan tâbiûndan toplam rivayeti 892'dir ve bu adet *es-Sünen'*deki tâbiî rivayetlerinin %12,913'üne denk gelmektedir. *Kütüb-i Sitte* müelliflerinin *Kütüb-i Sitte* dışındaki eserlerinde rivayet ettikleri râvilerden gelen rivayet 26'dır ve oranı %0,376'dır.

2.4.5. Eser Sahipleri

Senedin son kısmı olan sahâbe döneminden itibaren hadisler gerek not alma, gerek birilerine mektupla bilgi verme, gerekse de bir kitap oluşturma amaçlı pek çok sahâbe tarafından yazılmıştır. Sahâbîlerin birçoğu da öğrencilerine yazmayı teşvik ve tavsiye ederek; hatta derslerinde onlara imla ederek tâbiîn tabakasında yazının daha da çok kullanılmasını temin etmişlerdir. Bu tabaka tabaka giderek gelişmiş ve hicrî 3. asırda büyük hadis külliyatları, râvilerin değerlendirildiği rical eserleri ve hadis usulü çalışmaları gibi pek çok konuda eserlerin oluşmasına vesile olmuştur. Tâbiûn tabakasındaki hadisleri yazan ve eser sahibi olanların sayısı çok fazla olmakla birlikte bunlardan eseri ulaşanların bazıları şunlardır:

1. Zeyd b. Vehb (öl. 83/702): *es-Sünen'*de 5 rivayeti mevcuttur. Hz. Ali'nin (öl. 40/661) hutbelerinden oluşan ve *Nehcü'l-belâġa* gibi bazı eserlere kaynaklık eden bir derleme ona nispet edilmektedir.[2332]

2. Urve b. ez-Zübeyr (öl. 94/713): *es-Sünen'*de 125 rivayeti bulunmaktadır.[2333] Vâkıdî'nin (öl. 207/823) belirttiğine göre megāzî konusunda ilk eseri yazan kişidir. *Meġāzî* adlı eseri dahil günümüze ulaşan herhangi bir eseri bulunmamaktadır. Urve,

[2332] Halit Özkan, "Zeyd b. Vehb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/324.
[2333] Ayrıca 22 ta'lîk rivayette zikredilmektedir.

Halife Abdülmelik'in (öl. 86/705) ve daha sonra Velîd'in (öl. 96/715) istekleri üzerine İslâm'ın ilk dönemleriyle ilgili çeşitli olaylar hakkında kendilerine bilgi göndermiştir. Hz. Peygamber'in hayatına dair en eski metinleri teşkil eden bu mevsuk rivayetler, sonrasındaki pek çok hadis ve tarih aliminin eserlerinde yer almıştır. İbn Ebî Dâvûd'un (öl. 316/929) derlediği, Urve b. Zübeyr'in Hz. Âişe'den naklettiği 102 hadisi içeren *Müsnedü 'Â'işe* adlı çalışması günümüze ulaşmıştır. Muhammed Mustafa el-A'zamî (1932-2017), Urve b. ez-Zübeyr'in megāzîye dair Ebü'l-Esved yoluyla gelen rivayetlerini Meġāzî Resûlillâh adıyla derlemiştir. Urve'nin rivayetlerinin ilk dönem İslâm tarihi konusundaki öneminden dolayı yakın zamanlarda bir kısım Batılı araştırmacılar, onun hadis ve tarih kitaplarında nakledilen rivayetlerini derleyerek bazı siyer konularıyla ilgili metinler inşa etmeye çalışmışlardır.[2334]

3. Saîd b. Cübeyr (öl. 94/713): *es-Sünen'*de 60 hadis rivayeti zikredilmektedir.[2335] Halife Abdülmelik'in (öl. 86/705) talebi üzerine ilk düzenli tefsir olan eserini kaleme alarak halifeye göndermiştir. Eser daha sonra Atâ b. Dînâr (öl. 126/744) tarafından rivayet edilmiştir. Bu tefsirdeki rivayetler Abd b. Humeyd ve Taberî (öl. 310/923) gibi rivayet müfessirlerinin eserlerinde bulunmaktadır.[2336] Atâ b. Dînâr (öl. 126/744) Saîd b. Cübeyr'den rivayet ettiği tefsiri ondan bizzat almamış, bu eseri Emevî sarayında bularak rivayette bulunmuştur.[2337]

4. Alî b. el-Hüseyn Zeynelâbidîn (öl. 94/712): *es-Sünen'*de 8 hadisi nakledilmektedir.[2338] *eṣ-Ṣaḥîfetü'l-kâmiletü's-Seccâdiyye* adlı, çeşitli ibadetler esnasında yapılacak duaları ve bazı itikadî konuları ihtiva eden eserinin birçok yazması günümüze ulaşmıştır. *Risâletü'l-ḥuḳūḳ* adlı diğer bir eseri bir âdâb kitabı olup sonrasındaki döneme ait bazı kitaplarda yer almıştır. Ona nispet edilen veya onun adına derlenen dokuz eser daha vardır.[2339]

5. el-Hasen b. Muhammed b. Hanefiyye (öl. 100/718): *es-Sünen'*de 3 rivayeti yer almaktadır. Ona nispet edilen *Kitâbü'l-İrcâ'*ın sıhhati konusunda kesinlik yoktur.

[2334] İrfan Aycan, "Urve b. Zübeyr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/185. Ayrıca bk. Kâtib Çelebi, *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, 2/1746; Sezgin, *Târîḫu't-türâs*, 2/71.
[2335] Muallak olarak 11, maktû olarak da 1 rivayette yer almaktadır.
[2336] Mehmet Efendioğlu, "Saîd b. Cübeyr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/553. Ayrıca bk. İbn Hacer, *Taḳrîb*, 391; Ziriklî, *el-A'lâm*, 4/235; Sezgin, *Târîḫu't-türâs*, 1/69-70.
[2337] Abdullah Aydemir, "Atâ b. Dînâr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/35. a
[2338] Muallak olarak da **1** rivayette zikredilmektedir.
[2339] Ahmet Saim Kılavuz, "Zeynelâbidîn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/365-66.

Kaderiyye'ye karşı sorular ve cevapları ile fıkhî konulardaki görüşlerini yansıtan bir eser daha nispet edilmektedir. Allah'ın kudreti, iradesi, insan hürriyeti gibi meselelerle ilgili bu risâle sonraki kaynaklarda kısmen nakledilmektedir.[2340]

6. Mücâhid b. Cebr (öl. 103/721): *es-Sünen'*de 45 rivayeti vardır.[2341] Mücâhid'e nispetle yayınlanan iki tefsir günümüze ulaşan bir yazma nüshaya dayanmaktadır. Bunlardan ilkinde mevcut yazmadaki malumata Taberî'nin (öl. 310/923) tefsirinde ve diğer tefsirlerde Mücâhid'e nispet edilen bilgiler de ilave edilmiştir. Farklı bir araştırmacının hazırladığı ikinci neşirde ilk yayının eksikleri giderilmeye çalışılmış, yazmadaki bilgiler ilk neşirde olduğu gibi zenginleştirilmiştir. İsmail Cerrahoğlu, bu neşirlerde kullanılan yazmadaki tefsir rivayetlerinin Mücâhid'e nispetini zayıf görmekte, aynı şeyin ilk nâşir tarafından yapılan eklemeler için de söz konusu olduğunu belirtmektedir.[2342]

7. Âmir b. Şerâhîl eş-Şa'bî (öl. 104/722): *es-Sünen'*de 64 hadisi bulunmaktadır.[2343] Birçok alanda bilgi sahibi Şa'bî'ye bazı eserler nispet edilmektedir. Yaşadığı dönemde hesabı en iyi onun bildiği söylenen Şa'bî'nin *el-Ferâ'iż ve'l-cirâḥât* adlı bir kitap yazdığı; ayrıca *el-Meġāzî, el-Kifâye fi'l-'ibâde ve'ṭ-ṭâ'a, Kitâbü'ş-Şûrâ* ve *maḳtelü 'Oṣmân* adlı eserleri kaleme aldığı kaydedilmektedir. İslâm fetihlerine dair bir kitabı Horasan'da Kuteybe b. Müslim'in (öl. 96/715) yanında bulunduğu sırada ezberinden yazdırdığı ifade edilmektedir.[2344]

8. Ebân b. Osmân b. Affân (öl. 105/723): *es-Sünen'*de 4 rivayeti geçmektedir. Siyer ve megāzî ilminin öncülerinden biri olan Ebân'ın bu konuyla ilgili hadisleri ihtiva eden *Kitâbü'l-Meġāzî* adlı bir eserinden bahsedilmektedir. Bu kitabın Ebân b. Osman b. Yahyâ el-Becelî el-Ahmer'e (öl. 200/815 c.) ait olduğu da ileri sürülmektedir. Ancak veliaht Süleyman b. Abdülmelik'in (öl. 99/717) o sırada Medine valisi olan Ebân b. Osman b. Affân ile görüşerek megāzîye dair eserinden kendisi için bir nüsha istinsah ettirmek istediğine dair Zübeyr b. Bekkâr'ın (öl. 256/870) aktardığı bilgi birinci görüşün doğruluğunu desteklemektedir.[2345]

[2340] Ethem Ruhi Fığlalı, "Hasan b. Muhammed b. Hanefiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/331-332. Ayrıca bk. Ziriklî, *el-A'lâm*, 2/212.

[2341] **8** ta'lîk ve **4** maktû rivayette de geçmektedir.

[2342] Muhammed Fatih Kesler, "Mücâhid b. Cebr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31/443. Ayrıca bk. Ziriklî, *el-A'lâm*, 5/278; Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/71.

[2343] Muallak olarak **8,** maktu olarak **1** rivayeti daha nakledilmektedir.

[2344] M. Yaşar Kandemir, "Şa'bî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/218. Ayrıca bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 2/69.

[2345] Salahattin Polat, "Ebân b. Osman b. Affân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/66-67. Ayrıca bk. Ziriklî, *el-A'lâm*, 1:27; Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 2/71.

9. İkrime b. Abdillâh el-Berberî (öl. 105/723): *es-Sünen'*de 95 hadisine yer verilmektedir.[2346] Kur'ân'ın tamamını tefsir ettiğini söylediği rivayet edilen İkrime'ye İbnü'n-Nedîm, *Tefsîrü 'İkrime* adlı eseri nispet etmektedir. Ancak bu tefsirin günümüze ulaştığına dair bir bilgi bulunmamaktadır.[2347]

10. Kāsım b. Muhammed b. Ebî Bekr (öl. 107/725): *es-Sünen'*de 23 hadis rivayeti aktarılmaktadır. Taberî (öl. 310/923), Vâkıdî (öl. 207/823) ve Belâzürî (öl. 279/892-93) gibi tarihçilerin ondan iktibas ettikleri megāzî ve halifelerle ilgili bazı haberlerinden yola çıkan Şâkir Mustafa onun bu konuda bir kitap yazmış olabileceğini söylemektedir.[2348]

11. Süleymân b. Yesâr (öl. 107/725): *es-Sünen'*de 13 rivayeti geçmektedir.[2349] İbn Habîb es-Sülemî (öl. 238/853), Mâlik'in *el-Muvaṭṭa*'da "el-emrü'l-müctema' aleyh indenâ / bizde üzerinde ittifak edilen görüş" ifadesiyle içinde Süleymân b. Yesâr'ın da bulunduğu meşhur on tâbiî fakihin fikir birliği ettiği hususları kastettiğini belirtmektedir.[2350] Bu açıklama Süleymân b. Yesâr'ın bazı fetva ve görüşlerinin *Muvaṭṭa'* ile günümüze intikal ettiğini göstermektedir.

12. Muhammed b. Kâ'b el-Kurazî (öl. 108/726): *es-Sünen'*de 9 rivayeti mevcuttur. *Tefsîrü'l-Ḳuraẓî* adıyla bir eser kaleme aldığı ifade edilmektedir.[2351]

13. el-Hasen el-Basrî (öl. 110/728): *es-Sünen'*de 77 rivayeti nakledilmektedir.[2352] *Risâle ilâ 'Abdilmelik b. Mervân fi'l-ḳader* adlı eserinin ona aidiyetinde şüphe izhar edenler olmuştur. Günümüze ulaşan çalışmalardandır. Hasan-ı Basrî'nin *Risâle fî faẓli Mekke* adlı kitabı ise şehirlerin faziletine dair yazılmış ilk eserlerden olup bugün elimizde bulunmaktadır. *et-Tefsîr* adlı Amr b. Ubeyd (öl. 144/761) tarafından rivayet edilen çalışmasından daha sonraki kaynaklarda iktibaslarda bulunulmaktadır. *el-Ferâ'iż (Erba'a ve ḫamsûn ferâ'iż)* adlı kitabının nüshaları bugün elimizdedir. Hasan-ı Basrî'ye nispet edilen *Şürûṭü'l-imâme'*nin bir nüshası ve *el-İstiġfârâtü'l-münḳıẕe mine'n-nâr* adlı

[2346] Muallak olarakda 8 rivayeti aktarılmaktadır.
[2347] Tayyar Altıkulaç, "İkrime el-Berberî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/42.
[2348] Cengiz Kallek, "Kāsım b. Muhammed b. Ebû Bekir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/545. Ayrıca bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 2/83.
[2349] Muallak olarak da **3** hadisi rivayet edilmektedir.
[2350] Orhan Çeker, "Süleymân b. Yesâr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/110.
[2351] Mehmet Emin Maşalı, "Muhammed b. Kâ'b el-Kurazî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/546. Ayrıca bk. Kâtib Çelebi, *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, 1/457; Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/76.
[2352] Ayrıca 12 ta'lîk ve 4 maktû rivayetin senedinde geçmektedir.

risâle de günümüze ulaşmıştır. Onun ibadet, ihlâs, tevekkül, doğruluk, tevazu, kanaat gibi konulara dair sözleri *ez-Zühd* adlı çalışmada derlenmiş, devrin âlim ve yöneticilerine yazdığı bazı mektuplar *Cemheretü resâ'ili'l-'Arab* adlı eserde neşredilmiştir. Kaynaklarda Hasan-ı Basrî'ye *el-Ḳırâ'e, Nüzûlü'l-Ḳur'ân, Kitâbü'l-'Aded fi'l-Ḳur'ân, Risâle fi't-tekâlîf* ve *Kitâbü'l-İḫlâṣ* gibi risâleler de nispet edilmektedir.[2353]

14. Muhammed b. Sîrîn (öl. 110/729): *es-Sünen'*de 42 hadis rivayeti aktarılmaktadır.[2354] İlk dönemlerde daha çok muhaddis ve fakih olarak tanınsa da sonraki yüzyıllarda ilk rüya tabircilerinden biri olarak anılmıştır. İbn Sa'd (öl. 230/845), Halîfe b. Hayyât (öl. 240/854-55), Ahmed b. Hanbel ve Hatîb el-Bağdâdî onun rüya tabirciliğinden hiç söz etmezken Buhârî, Müslim, Câhiz (öl. 255/869) ve Ebû Nuaym konuyla ilgili rivayetlerine yer vermektedir. İbn Haldûn (öl. 808/1406), İbn Sîrîn'in bu alanda en meşhur âlimlerden biri olduğunu, tabircilikle ilgili kurallarının nesilden nesile nakledilegeldiğini belirtmektedir. İbnü'n-Nedîm ona *Ta'bîrü'r-rü'yâ, Rûdânî de 'İbâretü'r-rü'yâ* adlı bir eseri nispet etmekle birlikte hadislerin yazılmasına bile karşı çıkan İbn Sîrîn'in rüya tabirine dair kitap yazmasının düşünülemeyeceği de dile getirilmektedir. Bir kısmında İbn Sîrîn'den sonra yaşamış kimselerin adları da geçen sonraki dönemlere ait bazı rüya tabiri mecmualarının ona nispet edilmesi, bir tâbiî âlimin ilmî otoritesinden faydalanma amaçlı olmalıdır.[2355]

15. Atıyye b. Sa'd (öl. 111/729): *es-Sünen'*de 29 rivayeti yer almaktadır.[2356] Günümüze ulaşmayan bir tefsiri vardır. Taberî'nin, *Tefsîr*i'nde ondan 1560 yerde söz etmesi, günümüze kadar gelmeyen bu eserin ilmî değerini göstermektedir [2357]

16. Atâ b. Ebî Rebâh (öl. 114/732): *es-Sünen'*de 49 hadisi bulunmaktadır.[2358] Hicaz fıkıh mektebinin teşekkülünde önemli bir yeri vardır. Tefsire dair eseri olduğu kaydedilmekle birlikte eser hakkında bir bilgi yoktur. Ancak onun tefsir rivayetleri çeşitli isnadlarla Abdürrezzâk, Süfyân es-Sevrî ve Taberî (öl. 310/923) gibi müelliflerin

---

[2353] Süleyman Uludağ, "Hasan-ı Basrî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/292-293. Ayrıca bk. Ziriklî, *el-A'lâm*, 2/226; Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/72.

[2354] Ta'lîk olarak **6** ve maktû olarak **2** rivayette daha yer almaktadır.

[2355] Ahmet Yücel, "İbn Sîrîn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/358-359. Ayrıca bk. Ziriklî, *el-A'lâm*, 6/154.

[2356] Ayrıca 4 maktû rivayeti zikredilmektedir.

[2357] İsmail Lütfi Çakan, "Atıyye el-Avfî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/63. *Târîḫu't-türâṯ*, 1/73.

[2358] Ta'lîk olarak 7 ve maktû olarak 1 rivayeti daha bulunmaktadır.

tefsirlerine girmiştir. Garîbü'l-Kur'ân konusunda pek çok eser ve risâledeki rivayetler onun vasıtasıyla İbn Abbas'a (öl. 68/687-88) kadar ulaşmaktadır.[2359]

17. Vehb b. Münebbih (öl. 114/732): *es-Sünen'*de 5 rivayeti mevcuttur.[2360] *Meġāzî Resûlillâh* adlı eserinin 228/843'te istinsah edildiği söylenen bir parçası günümüze ulaşmıştır. Ona nispet edilen *Kitâbü'l-Mülûki'l-mütevvece min Ḥimyer ve aḫbârihim ve ḳıṣaṣıhim ve ḳubûrihim ve eş'ârihim* adlı eser, soyundan gelen İbn Hişâm'a (öl. 218/833) nispetle neşredilen *Kitâbü't-Tîcân fî mülûki Ḥimyer* adlı eser ile aynı metin olabilir. Zira *Kitâbü't-Tîcân*'ın önemli bir kısmı Vehb'den aktarılan rivayetlerden teşekkül etmektedir. Bunlar aynı eser değilse de İbn Hişâm'ın Vehb'in eserinden büyük oranda faydalandığı söylenebilir. Vehb'e izafe edilen diğer bir eser *Kitâbü'l-İsrâ'îliyyât*'tır.[2361]

18. Zeyd b. Eslem (öl. 136/754): *es-Sünen'*de 36 hadis rivayeti bulunmaktadır.[2362] Mâlik b. Enes'in tefsir alanında kendisinden faydalandığı Zeyd b. Eslem'in bir tefsirinin olduğu söylenmektedir. Bu tefsirin önemli bir bölümünün Zeyd b. Eslem'den birçok nakilde bulunan Taberî'nin (öl. 310/923) *Câmi'u'l-beyân*'ında ve Ferrâ el-Begavî'nin (öl. 516/1122) *Me'âlimü't-tenzîl*'inde yer aldığı anlaşılmaktadır.[2363]

19. Katâde b. Diâme (öl. 117/735): *es-Sünen'*de 205 hadisi rivayet edilmektedir.[2364] *Kitâbü't-Tefsîr'*i hakkında İbnü'n-Nedîm, iki rivayetinden söz etmekte ve Sezgin de Hatîb el-Bağdâdî tarafından kullanıldığını belirtmektedir. Ancak eserin günümüze ulaşıp ulaşmadığı bilinmemektedir. *en-Nâsiḫ ve'l-mensûḫ fî kitâbillâh* adlı eseri yayınlanmıştır. *Kitâbü'l-Menâsik* adlı eserinin yazması da günümüze ulaşmıştır. Ona nispet edilen diğer bir çalışma *'Avâşirü'l-Ḳur'ân*'dır.[2365]

20. Âsım b. Ömer (öl. 120/738): *es-Sünen'*de 5 rivayeti vardır.[2366] Siyer ve megāzîye dair yazdığı eser günümüze müstakil bir kitap halinde intikal etmemiştir. Ancak

---

[2359] İsmail Cerrahoğlu, "Atâ b. Ebû Rebâh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/36. Ayrıca bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/74.

[2360] Muallak olarak da 1 rivayeti aktarılmaktadır.

[2361] Mehmet Emin Özafşar ve Mahmut Demir, "Vehb b. Münebbih", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/608-610. Ayrıca bk. Kâtib Çelebi, *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, 1/461; 2/1140, 1746; Ziriklî, *el-A'lâm*, 8/126; Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 2/124-125.

[2362] Muallak olarak 6 rivayette zikredilmekte, 1 yerde de "Ve fi'l-bâb" kısmında geçmektedir.

[2363] Muhammed Fatih Kesler, "Zeyd b. Eslem", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/319. Ayrıca bk. Kâtib Çelebi, *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, 1/448; Ziriklî, *el-A'lâm*, 3/56.

[2364] 26 muallak ve 3 maktû rivayetin senedinde de yer almaktadır.

[2365] Abdülhamit Birışık, "Katâde b. Diâme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2002), 25/23. Ayrıca bk. Kâtib Çelebi, *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, 1/456; Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/75-76.

[2366] Muallak olarak da 1 rivayeti bulunmaktadır.

sonrasındaki İbn İshâk (öl. 151/768) ve Vâkıdî (öl. 207/823) gibi müelliflerin eserlerinin birçok yerinde ondan iktibaslar bulunmaktadır.[2367]

21. Zeyd b. Alî (öl. 122/740): *es-Sünen'*de 1 rivayetine yer verilmektedir. *el-Müsned* diye de anılan *el-Mecmû'* adlı günümüze ulaşan eseri fıkıh alanında tedvin edilen ilk çalışmadır. *Tefsîrü ġarîbi'l-Ḳur'âni'l-mecîd* adlı eseri de konusundaki ilk örneklerdendir. Kitabın Zeyd b. Ali'ye nispeti tartışmalı olsa da ona ait olduğu görüşü daha baskındır. Zeyd b. Alî'ye nispet edilen *Mensekü (Menâsikü)'l-ḥac ve aḥkâmüh (âdâbüh)*, *Kitâbü'ṣ-Ṣafve* ile *el-Vaṣıyye ve'l-imâme: İṯbâtü vaṣıyyeti Emîri'l-mü'minîn ve imâmetühû ve imâmetü'l-Ḥasan ve'l-Ḥüseyn ve ẕürriyyetühümâ* adlı eserler de günümüze ulaşmıştır.[2368]

22. Muhammed b. Müslim ez-Zührî (öl. 124/742): *es-Sünen'*de 298 rivayeti mevcuttur.[2369] Sahih hadislerin tedvini yolundaki faaliyetleri resmî olarak başlatan Ömer b. Abdilazîz'in (öl. 101/720) talimatı neticesinde Zührî, derlediği hadis mecmualarını çoğaltıp çeşitli bölgelere yollamıştır.[2370] Zührî'nin rivayetlerini Şuayb b. Ebî Hamza (öl. 162/779), Ahmed b. Sâlih et-Taberî (öl. 248/862), Zühlî (öl. 258/872) gibi birçok muhaddis derlemiştir. Şuayb b. Ebî Hamza'nın derlediği nüshadaki bütün rivayetler *Buhârî'nin el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥi*'nde bulunmaktadır. Şuayb'ın, vefatından hemen önce talebelerinin istinsah edip kendisinden rivayet etmeleri için izin verdiği bu nüshanın bir kısmı yayınlanmıştır. Zühlî'nin *ez-Zühriyyât* adlı derlemesi de kısmen neşredilmiştir. Ebû Ali el-Mâsercisî (öl. 365/976) bu esere ilâvelerde bulunmuştur. Zühlî'nin '*İlelü ḥadîṯi'z-Zührî, Muḫtârât min rivâyâtihî 'ani'z-Zührî, Eḥâdîṯü'z-Zührî* gibi adlarla anılan ve *ez-Zühriyyât*'ı ile aynı eser olması muhtemel bulunan eserinin bir nüshası günümüzde mevcuttur. Müslim'in, Zührî'nin teferrüd ettiği râvilerin listesini yaptığı bir çalışması vardır. Sonrakilerce ayrıca Zührî'nin nakledilen rivayetlerindeki illetler, fetvaları gibi çeşitli konularda bazı eserler hazırlanmıştır.[2371]

[2367] Mustafa Zeki Terzi, "Âsım b. Ömer b. Katâde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/479. Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 2/74.

[2368] Saffet Köse, "Zeyd b. Ali", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/315. Ayrıca bk. Ziriklî, *el-A'lâm*, 3/59; Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/28

[2369] Muallak olarak 50, maktû olarak da 2 rivayette geçmektedir.

[2370] İsmail Yiğit, "Ömer b. Abdülazîz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/54.

[2371] Halit Özkan, "Zührî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/549. Ayrıca bk. Ayrıca bk. Kâtib Çelebi, *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, 2/1746; Ziriklî, *el-A'lâm*, 7/97; Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/164, 2/77-79.

23. Amr b. Dînâr (öl. 126/744 c.): *es-Sünen'*de 59 rivayeti geçmektedir.[2372] Ali b. Medînî; Zührî, Katâde b. Diâme, Yahyâ b. Ebî Kesîr, Ebû İshâk es-Sebîî (öl. 127/745), Süleyman b. Mihrân el-A'meş ile Amr b. Dînâr'ı birlikte hadis sahasında eser veren ilk altı kişi olduklarını söylemektedir.[2373] Ancak kaynaklarda ona nispet edilen herhangi bir eser bulunmamaktadır.

24. Ebü'z-Zübeyr el-Esedî (öl. 126/743-44): *es-Sünen'*de 71 hadisi vardır.[2374] Abdullâh b. Abbâs, Abdullâh b. Mes'ûd, Abdullâh b. Ömer, Abdullâh b. Amr (öl. 65/684-85), Hz. Âişe ve Câbir b. Abdillâh'tan rivayet etmiştir. Öğrencisi el-Leys b. Sa'd, onun Câbir b. Abdillâh'tan rivayetlerinin tümünü doğrudan işitmediğini belirtmiştir. Mekke'de yanında olan Leys'e Ebü'z-Zübeyr hadislerinden iki sahife vermiştir. Leys, sahîfeleri inceledikten sonra Ebü'z-Zübeyr'in Hz. Câbir'den naklettiği hadislerin tümünü ondan sema etmediği kanaatine varmıştır.[2375] Bunu Ebü'z-Zübeyr'in kendisine sorunca o, bu hadislerin bazısını Câbir b. Abdillâh'tan doğrudan, bazısını da diğer yollardan aldığını ifade etmiştir. Bunun üzerine Leys, Ebü'z-Zübeyr'e Hz. Câbir'den doğrudan aldığı hadisleri bildirmesini rica etmiştir. Bundan sonra da Leys, Ebü'z-Zübeyr'e nispet edilen sahifeyi meydana getirmiştir.[2376] Ebü'ş-Şeyh el-İsfahânî'nin (öl. 369/979), Ebü'z-Zübeyr'in bazı hadislerini derlediği *Eḥâdîṯü Ebi'z-Zübeyr 'an ġayri Câbir* adlı eseri günümüze ulaşmıştır.[2377]

25. İsmâîl b. Abdirrahmân es-Süddî (öl. 127/745): *es-Sünen'*de 14 hadis rivayeti zikredilmektedir.[2378] *Tefsîrü's-Süddî* adlı bir eseri olduğu söylenmekle birlikte kitabın günümüze ulaşıp ulaşmadığı bilinmemektedir. Süddî'nin tefsirinin talebesi Esbât b. Nasr (öl. ?) tarafından rivayet edildiğini söyleyen Ebû Ya'lâ el-Halîlî (öl. 446/1055) bu eserin en faziletli tefsirlerden biri olduğunu ileri sürmektedir. Muhammed Atâ Yûsuf, Süddî'ye nispet edilen ve altı ayrı rivayet tefsirinde yer alan rivayetleri bir araya

---

[2372] Muallak olarak da 5 rivayeti vardır.

[2373] Mustafa Uzunpostalcı, "Amr b. Dînâr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 3/83.

[2374] Muallak olarak da **9 r**ivayeti zikredilmektedir.

[2375] Tahammül lafızlarının ilk dönemlerden itibaren dikkatli kullanıldığı anlaşılıyor. Ebü'z-Zübeyr muhtemelen diğer rivayetlerde "semi'tü" derken Câbir'den naklettiği bazı rivayetlerinde "kāle Câbir" ifadesini kullanmışmaktadır.

[2376] Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/158

[2377] Mehmet Ali Sönmez, "Ebü'z-Zübeyr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/355. Burada 7. yüzyıla ait olan yazma nüshanın yeri ve varakları "Dârü'l-kütübi'z-Zâhiriyye, Mecmua, nr. 53/3, vr. "19ª-26ᵇ" şeklinde gösterilirken *Târîḫu't-türâṯ*'ta varaklar "9ª-26ᵇ" şeklindedir. Ayrıca bk. Ziriklî, *el-A'lâm*, 7/97.

[2378] Muallak olarak da **2** rivayeti aktarılmaktadır.

getirerek neşretmiştir. Kaynaklarda Süddî'nin *Kitâbü'n-Nâsiḫ ve'l-mensûḫ* ile *el-Meġāzî ve's-siyer* adlı eserleri olduğundan da bahsedilmektedir.[2379]

26. Sâbit b. Eslem el-Bünânî (öl. 127/744): *es-Sünen'*de 69 rivayeti geçmektedir.[2380] Kendisinden 250 civarında hadis intikal etmiş olup Ebû İshâk el-Cehdamî (öl. 282/896), bunları *Müsnedü ḥadîṯi Ṯâbit el-Bünânî* adıyla bir cüzde toplamıştır. Bu cüzün günümüze ulaşıp ulaşmadığına dair bir bilgi elde edilememiştir.[2381]

27. Hemmâm b. Münebbih (öl. 132/750): *es-Sünen'*de 12 hadisi aktarılmaktadır. *eṣ-Ṣaḥîfetü'ṣ-ṣaḥîḥa*'sı günümüze ulaşan ilk yazılı hadis metinlerindendir.[2382] Ebû Hüreyre, Muâviye, İbn Abbâs gibi sahâbîlerden rivayet eden Hemmâm'ın öğrenci ve râvilerinin en meşhuru Ma'mer b. Râşid, kendisinden *Ṣaḥîfe*si'nin bir kısmını semâ, bir kısmını ise kıraat yoluyla tahammül etmiştir.[2383] Ma'mer b. Râşid'den talebesi Abdürrezzâk'ın, ondan da Ahmed b. Hanbel, Buhârî ve Müslim gibi muhaddislerin rivayet ettikleri bu mecmuada Allah'ın sıfatları, sünnetin önemi, iman esasları ve ibadetler gibi konularda 136-139 arası hadis bulunmaktadır.[2384]

28. Süleymân b. Tarhân (öl. 143/761): *es-Sünen'*de 26 hadis rivayetine yer verilmektedir.[2385] *Kitâbü'l-Meġāzî* adlı bir eseri vardır. Hatîb el-Bağdâdî'nin, bu eseri rivayet etmek için Dımaşk'ta bir hocasından icâzet aldığı belirtilmektedir.[2386]

29. Ebü'l-Uşerâ ed-Dârîmî (öl. ?): *es-Sünen'*de 1 rivayeti zikredilmektedir.[2387] Rivayetleri meşhur olmayan Ebü'l-Uşerâ'nın hadislerini içeren bir cüz günümüze intikal etmiştir.[2388]

30. Mekhûl b. Ebî Müslim (ö: 112/730): *es-Sünen'*de 13 hadisi rivayet edilmektedir.[2389] Onun *Kitâbü's-Sünen fi'l-fiḳh* ve *Kitâbü'l-Mesâ'il fi'l-fiḳh* adlı eserleri kaleme aldığı dile getirilmektedir.[2390]

[2379] İsmail Cerrahoğlu, "Süddî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/18. Ayrıca bk. Ziriklî, *el-A'lâm*, 1/317; Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/78.

[2380] Muallak olarak **6** rivayeti mevcuttur.

[2381] Hasan Cirit, "Sâbit el-Bünânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/350.

[2382] Kemal Sandıkçı, "Hemmâm b. Münebbih", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 17/189. Yazmalarının bulunduğu yerler hakkında bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/158. Ayrıca bk. Kettânî, *er-Risâle*, 228, dn. 10'un devamı; Ziriklî, *el-A'lâm*, 8/94.

[2383] Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/157

[2384] Sandıkçı, "Hemmâm b. Münebbih", 17/189.

[2385] Muallak olarak da **3** rivayette geçmektedir.

[2386] Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 2/83-84; Bilal Saklan, "Süleymân b. Tarhân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/109.

[2387] "Ve fi'l-bâb" kısmında da **1** kez zikredilmektedir.

[2388] Eserin yazma nüsha bilgisi hakkında bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/159. Ayrıca bk. Kettânî, *er-Risâle*, 154, dn. 36'nın devamı.

31. Yezîd b. Ebî Habîb (öl. 128/745): *es-Sünen'*de 26 hadisi rivayet edilmektedir.[2391] Görüş ve rivayetlerinin İslâm'ın erken dönem Mısır tarihinde ve müslümanların ilk kazaî ve idarî uygulamalarında önemli bir yer tuttuğu, bu konuda eser yazdığı veya ona ait rivayetlerden meydana gelen bir tarih eserinin en azından 4./10. asır başlarına kadar mevcut bulunduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bu kitap ilk fetihler dönemi Mısır tarihi hakkında eser yazanların temel kaynakları arasındadır. Ayrıca İbn İshâk 115/733 veya 119/737 yılında gittiği Mısır'da Yezîd'den siyere dair çeşitli konularda faydalanmıştır. İbn Hişâm da tahsilini Basra'da tamamladıktan sonra gittiği Kahire'de yaşamış ve Yezîd'in önde gelen talebesi el-Leys b. Sa'd'dan istifade etmiştir. Yezîd'in rivayetlerini ihtiva eden bir cüz dönemimize vasıl olmuştur.[2392]

32. Câbir b. Yezîd el-Cu'fî (öl. 128/746): *es-Sünen'*de 3 hadisi aktarılmaktadır.[2393] Kendisine *Kitâbü't-Tefsîr, Kitâbü'l-Feżâ'il, Kitâbü Ṣıffîn, Kitâbü'n-Nehrevân, Kitâbü Maḳteli'l-Ḥüseyn*'in de içinde bulunduğu dokuz kitap nispet edilmektedir. Taberî (öl. 310/923) *Tefsîr* ve *Târîḫ*i'nde, Nasr b. Müzâhim (öl. 212/827-28) de *Vaḳ'atü Ṣıffîn*i'nde özellikle Hz. Ali'nin hilâfeti, Cemel, Sıffîn ve Hz. Hüseyin'in şehâdeti olaylarında Câbir'in rivayetlerine yer vermişlerdir.[2394]

33. Abdullâh b. Ebî Bekr b. Muhammed (öl. 130/747-48): *es-Sünen'*de 11 rivayeti geçmektedir. İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa'd gibi birçok müellifin, eserlerinde Abdullah b. Ebî Bekir'den rivayet ettikleri haberlerden yola çıkan J. Horovitz, onun megāzî konusunda büyük bir âlim olduğunu ve hatta kardeşinin oğlu Abdülmelik b. Muhammed el-Kādî'ye ait *Kitâbü'l-Meġāzî*'nin gerçek müellifinin Abdullah olabileceğini ileri sürmüştür. Zehebî de *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'sında* Abdullah'ın bir megāzî kitabı yazdığını ifade etmiştir. Abdullah ailesinden kendisine intikal eden Hz. Peygamber'in bazı mektuplarını da rivayet etmiştir. Resûl-i Ekrem'in Himyerî

[2389] Ta'lîk olarak 3 rivayette daha mevcuttur.
[2390] Eyyüp Said Kaya, "Mekhûl b. Ebû Müslim", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/552-553.
[2391] Muallak olarak da 2 rivayetine yer verilmektedir.
[2392] Tuncay Başoğlu, "Yezîd b. Ebû Habîb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/519. Ayrıca bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâs*, 2/196-197.
[2393] Muallak olarak da **5** rivayeti aktarılmaktadır.
[2394] Fığlalı, Ethem Ruhi, "Câbir el-Cu'fî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/532. Ayrıca bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâs*, 2/126.

meliklerine yazdığı mektup ile büyük dedesi Amr b. Hazm'a (öl. 53/673), Necran'a giderken verdiği mektup bunlar arasında zikredilebilir.[2395]

34. Ebü'z-Zinâd (öl. 130/748): *es-Sünen'*de 35 rivayeti yer almaktadır.[2396] Mahiyeti bilinmemekle birlikte fıkha dair bir kitap yazdığı zikredilmektedir.[2397]

35. Eyyûb es-Sahtiyânî (öl. 131/749): *es-Sünen'*de 89 rivayeti vardır.[2398] Sahâbeden Hz. Enes'i görmüştür.[2399] Kadı Ebû İshâk el-Cehdamî'nin (öl. 282/895) Eyyûb es-Sahtiyânî'nin rivayet ettiği hadisleri bir araya getirdiği *Müsnedü (Tenḳīḥu) ḥadîṯi Eyyûb es-Saḫtiyânî* adlı eser bugüne kadar gelmiştir.[2400] Bazı kaynaklarda ona *Ferâ'izu Eyyûb el-Baṣrî* adlı bir kitap nispet edilmişse de diğer kaynaklarda bu konuda bir bilgiye rastlanmamaktadır.[2401]

36. ez-Zübeyr b. Adî (öl. 131/748): *es-Sünen'*de 1 rivayeti mevcuttur. Rivayet ettiği sahâbîlerden biri Hz. Enes olup günümüze ulaşan bir hadis cüzü bulunmaktadır.[2402]

37. Rebîa b. Ebî Abdirrahmân (öl. 136/753): *es-Sünen'*de 5 rivayeti bulunmaktadır.[2403] Sezgin, 3./9. yüzyılda Rebîa'ya ait bir fıkıh eserinden fukahanın istifade ettiğini belirtmektedir. Abdullah b. Vehb'in *el-Muvaṭṭa*'ı ile *el-Müdevvene*'de bu eserden doğrudan, İmam Mâlik'in ise Rebîa'dan gelen rivayetlerle birlikte onun *el-Muvaṭṭa'*ında bu eserden istifade ettiklerini ileri sürmektedir. Rebîa'nın fıkhî görüşlerine özellikle Mâlikî kaynakları ile klasik dönem hilâfiyat literatüründe yer verilmiştir. Taberânî'nin (öl. 360/971), *Ḥadîṯü Rebî'a* adıyla onun rivayet ettiği hadisleri bir araya getiren bir derleme yaptığı nakledilmektedir.[2404]

38. Yûnus b. Ubeyd (öl. 139/756): *es-Sünen'*de 13 rivayeti nakledilmektedir.[2405] Hocaları içinde Hasan-ı Basrî ve Muhammed b. Sîrîn'in bulunduğu Yûnus'un

---

[2395] Mustafa Fayda, "Abdullah b. Ebû Bekir b. Muhammed", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 1/95. Ayrıca bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 2/80.

[2396] Ta'lîk olarak **2** rivayeti daha zikredilmektedir.

[2397] Ali Osman Koçkuzu, "Ebü'z-Zinâd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/354.

[2398] Muallak olarak **27**, maktû olarak da **2** rivayeti geçmektedir.

[2399] Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/161.

[2400] Yazma nüsha bilgisi hakkında bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/161; HL, 227, dn.4. Ayrıca bk. Ahmet Akgündüz, "Eyyûb es-Sahtiyânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/19.

[2401] Akgündüz, "Eyyûb es-Sahtiyânî", 12/19.

[2402] Eserin yazma nüsha bilgisine dair bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/159. Ayrıca bk. Kettânî, *er-Risâle*, 152, dn. 36'nın devamı.

[2403] Muallak olarak da **1** rivayeti yer almaktadır.

[2404] Şükrü Özen, "Rebîa b. Ebû Abdurrahman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/500.

[2405] Muallak olarak **2** rivayeti daha yer almaktadır.

rivayetleri Ebû Arûbe (öl. 318/931) tarafından bir cüzde bir araya getirilmiş, Zehebî ile İbn Hacer bu eseri okuduklarını belirtmişlerdir.[2406] Ebû Nuaym el-İsfahânî de onun rivayet ettiği hadisleri derlemiştir.[2407]

39. Mûsâ b. Ukbe (öl. 141/758): *es-Sünen'*de 16 hadis rivayeti zikredilmektedir.[2408] Zehebî, Mûsâ b. Ukbe'nin (öl. 141/758) megāzî konusunda eser yazan ilk kişi olduğunu belirtir. Günümüze ulaşmayan ve İbn İshâk ve Vâkıdî'nin eserlerine göre muhtasar denebilecek *Kitâbü'l-Meġāzî* (*Sîretü Mûsâ b. 'Uḳbe*) adlı bir eseri olduğu belirtilmektedir.[2409]

40. Humeyd et-Tavîl (öl. 143/760): *es-Sünen'*de 51 rivayeti geçmektedir.[2410] Enes b. Mâlik ile Sâbit el-Bünânî (öl. 127/744) ve Hasan-ı Basrî gibi ilk tâbiîlerden hadis rivayet etmiştir. Hasan-ı Basrî'nin tüm kitaplarını yazmıştır.[2411] Humeyd'in Enes b. Mâlik'ten olan rivayetlerini ihtiva eden *Ṣaḥîfetü Ḥumeyd eṭ-Ṭavîl 'an Enes* adlı cüzü günümüze intikal etmiştir.[2412]

41. Hişâm b. Urve (öl. 146/763): *es-Sünen'*de 81 rivayeti vardır.[2413] Sahâbeden Abdullâh b. Ömer, Câbir b. Abdillâh, Enes b. Mâlik ve Sehl b. Sa'd'a (öl. 88/707) erişmiştir. Babası Urve, amcası Abdulâh b. ez-Zübeyr ile Zührî gibi ileri gelen muhaddislerden hadis rivayet etmiştir. Mâlik, İbn Cüreyc, Süfyân-ı Sevrî, Süfyân b. Uyeyne, Vekî' b. el-Cerrâh gibi ileri gelen muhaddisler de ondan rivayette bulunmuştur.[2414] Hişâm'ın âlî rivayetleri *el-'Avâlî min ḥadîṯi Hişâm b. 'Urve* adlı bugüne ulaşan eserde bulunmaktadır.[2415]

42. Ubeydullâh b. Ömer b. Hafs (öl. 147/764): *es-Sünen'*de 63 hadis rivayeti aktarılmaktadır.[2416] Rivayette bulundukları içinde sahâbeden Ümmü Hâlid bint Hâlid yer almaktadır. Şu'be, Süfyân-ı Sevrî ve Süfyân b. Uyeyne öğrencilerindendir. Meşhur

---

[2406] Abdullah Karahan, "Yûnus b. Ubeyd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/611.
[2407] Yazma nüshası hakkında bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/161.
[2408] Muallak olarak da **2** rivayeti zikredilmektedir.
[2409] Şaban Öz, "Mûsâ b. Ukbe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2016), Ek-2/323-324. Ayrıca bk. Ziriklî, *el-A'lâm*, 7/325; Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/85-86.
[2410] Muallak olarak da **2** rivayeti nakledilmektedir.
[2411] Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/163.
[2412] Ali Toksarı, "Humeyd et-Tavîl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/357. Ayrıca bk. Ayrıca bk. Ziriklî, *el-A'lâm*, 2/283; Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/163.
[2413] Ayrıca 14 muallak rivayette yer almaktadır.
[2414] Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/162.
[2415] M. Yaşar Kandemir, "Hişâm b. Urbe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/156. Yazma nüsha bilgisi hakkında ayrıca bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/162; Kettânî, *er-Risâle*, 356, dn.1.
[2416] Ayrıca 16 ta'lîk ve 2 maktû rivayeti bulunmaktadır.

sahifesi (cüz) Zehebî'nin asrında birçok rivayetiyle elden ele dolaşmaktaydı.[2417] Amr b. Ebî Zür'a Ebû Saîd'in (öl. ?) Süleymân b. Abdirrahmân'dan (öl. 233/847), onun da Şuayb b. İshâk'tan (öl. 189/804) rivayetiyle gelen hadis cüzü günümüze erişmiştir.[2418]

43. Muhammed b. İshâk (öl. 151/768): *es-Sünen'*de 51 rivayeti mevcuttur.[2419] En önemli eseri olan *Kitâbü'l-Meġāzî (Sîretü İbn İsḥâḳ, el-Mübtede' ve'l-Meb'aṣ ve'l-meġāzî)* bütünüyle günümüze ulaşmamıştır. İbn Sa'd (öl. 230/845), kitabın adını *el-Meġāzî* ve müellifini de "Sâhibü'l-Megāzî" diye vermektedir. *es-Sîre* adı İbn Hişâm'ın (öl. 218/833) bu eseri özetlemesinden sonra yaygınlık kazanmıştır. İbn İshâk'ın *el-Meġāzî*'si günümüze tam olarak İbn Hişâm'ın *es-Sîretü'n-nebeviyye*'si ile ulaşmıştır. Kitabın orijinali ise eksik nüshalar halinde zamanımıza intikal etmiş ve iki ayrı neşri yapılmıştır. İbn İshâk'a ait *Kitâbü'l-Ḫulefâ' (Aḫbârü'l-ḫulefâ', Târîḫu'l-ḫulefâ'*) adlı bir eserin daha olduğu belirtilmektedir.[2420] Ya'kūb

Zikredilenler dışında *Sünen* senedlerinde geçen eser sahibi başka tâbiîler de vardır. Mesela *es-Sünen'*de 5 rivayeti olan er-Rebî' b. Enes el-Bekrî (öl. 140/757),[2421] üçer rivayeti olan ed-Dahhâk b. Müzâhim (öl. 105/723)[2422] ve Ubeydullâh b. Ebî Ca'fer (öl. 132/749),[2423] 2 rivayeti olan Atâ el-Horasânî,[2424] birer rivayeti olan Atâ b. Dînâr (öl. 126/744),[2425] Huyey b. Hâni' Ebû Kabîl (öl. 128/746)[2426] ve Yezîd b. Rûmân (öl. 130/748)[2427] bu kimselerdendir. Her bir tabakada olduğu gibi hadis rivayetleri öğrencileri aracılığıyla gelenler de vardır. *es-Sünen*'de 1 nakline yer verilen Hammâd b. Ebî Süleymân bu kişilerdendir. İsnad usulünü Basra'ya ilk getiren ve Ebû Hanîfe'nin

[2417] Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/163.
[2418] Yazma nüsha bilgisi için bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/164. Bir kaynakta eserin senedi Süleymân ve Şuayb'ın yeri değişmek suretiyle "Ebû Saîd Amr b. Ebû Zür'a, Şuayb b. İshâk ve Süleyman b. Abdurrahman kanalıyla gelen" denilerek farklı zikredilmiştir (Kahraman, Abdullah, "Ubeydullah b. Ömer b. Hafs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/26). Ayrıca bk. Kettânî, *er-Risâle*, 227, dn. 7.
[2419] Muallak olarak da 9 rivayeti bulunmaktadır.
[2420] Mustafa Fayda, "İbn İshak", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/95-96. Ayrıca bk. Ziriklî, *el-A'lâm*, 6/28; Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 2/89-90.
[2421] Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/80.
[2422] Sezgin, a.g.e., 1/72.
[2423] Sezgin, a.g.e., 2/198.
[2424] Sezgin, a.g.e., 1/78-79. Baskıda vefat tarihi 135/752 yazılacakken 135/757 yazılmıştır.
[2425] Sezgin, a.g.e., 1/77.
[2426] Sezgin, a.g.e., 2/195.
[2427] Sezgin, a.g.e., 2/81.

yaklaşık 2000 hadis rivayet ettiği Hammâd'ın nakillerinin büyük kısmı Ebû Yûsuf ve Muhammed eş-Şeybânî'nin eserleriyle günümüze intikal etmiştir.[2428]

es-Sünen'de, ta'lîk ile zikredilen rivayetlerde veya "Ve fi'l-bâb" kısmında geçen eser sahibi olan veya rivayetleri derlenen diğer bazı tâbiî râviler de bulunmaktadır. Bunlardan Kâ'b el-Ahbâr (öl. 32/652-53), *es-Sünen*'de muallak bir rivayetin senedinde yer almaktadır. Elinde Tevrat'ın tahrif edilmemiş bir nüshası bulunduğu, bu nüshadan özellikle Son Peygamber'e inanmanın gereğine ve onun ümmetinin faziletine dair geniş iktibaslar yaptığı aktarılmaktadır. Sonraki kaynaklardaki özellikle tarih eserlerindeki bilgilerin bir kısmı Kâ'b'dan rivayet edilen haberlere dayanmaktadır. Brockelmann, Kâ'b el-Ahbâr adına uydurulan *Ḥadîṯü Ẕilkifl*'den, Ziriklî (1893-1976) de *Sîretü'l-İskender* adlı bir eserden söz etmektedir. *Kitâbü Kâ'bi'l-Aḥbâr* adlı eser de Kâ'b el-Ahbâr'a nispet edilen rivayetlerden meydana gelmektedir.[2429]

es-Sünen'de sadece "Ve fi'l-bâb" kısmında 1 kez geçen Dağfel b. Hanzale'nin (öl. 65/683) de eserlerinin olduğu dile getirilmektedir. *es-Sîre 'an Dağfel eş-Şeybânî* adlı günümüze ulaşan eserin ona aidiyeti tartışmalıdır. Yedi sohbetini içeren *Kitâbü't-Teẓâfür ve't-tenâṣur* adlı kitabından yapılan bir iktibas *et-Tuḥfetü'l-behiyye* adlı eserde bulunmaktadır. Günümüze ulaşmayan *et-Teşcîr* adında bir eseri daha bulunduğu bildirilmektedir.[2430]

2.5. Tirmizî'nin *es-Süneni*'nde Hadis Senedlerindeki Sahâbe-i Kirâm

Tirmizî, *es-Süneni*'ndeki senedli rivayetlerinde 362 sahâbîden 4000 hadis nakletmektedir. *es-Sünen'*deki rivayet sayısı 5003 olmakla birlikte sahâbeden rivayet sayısının yaklaşık 1000 rivayet az gözüküyor olması varyant farkındandır. Çünkü Tirmizî'nin bir sahâbînin aynı rivayetini 2, 3 ve 4 gibi farklı sayıda tarikle aktardığı olmaktadır.

[2428] Aras, M. Özgü, "Hammâd b. Ebû Süleymân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15: 484-6. *es-Sünen*'de Hammâd ayrıca 1 ta 'lîk rivayetin senedinde geçmektedir.
[2429] M. Yaşar Kandemir, "Kâ'b el-Ahbâr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/2-3. Ayrıca bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 2/122.
[2430] Mustafa Zeki Terzi, "Dağfel b. Hanzale", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/403. Ayrıca bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 2/40-41.

Tablo 27: *es-Sünen*'de 10 ve Üzerinde Rivayeti Olan 47 Sahâbî

Sıra	Sahâbî	Rivayet Sayısı	Bölgesi
1	Ebû Hüreyre Abdurrahmân b. Sahr ed-Devsî (öl. 58/678)	566	Hicaz - Medine
2	Enes b. Mâlik b. en-Nadr el-Hazrecî (öl. 93/711-12)	352	Irak - Basra
3	Abdullâh b. el-Abbâs b. Abdilmuttalib Ebü'l-Abbâs el-Hâşimî (öl. 68/687-88)	310	Hicaz - Mekke
4	Âişe bint Ebî Bekr es-Sıddîk el-Kureşiyye Ümmü'l-Mü'minîn (öl. 58/678)	285	Hicaz - Medine
5	Abdullâh b. Ömer b. el-Hattâb Ebû Abdirrahmân el-Adevî (öl. 73/693)	282	Hicaz - Medine
6	Câbir b. Abdillâh b. Amr Ebû Abdillâh el-Ensârî (öl. 78/697)	173	Hicaz - Medine
7	Sa'd b. Mâlik b. Sinân Ebû Saîd el-Hudrî (öl. 74/693-94)	148	Hicaz - Medine
8	Abdullâh b. Mes'ûd b. Gāfil Ebû Abdirrahmân el-Hüzelî (öl. 32/652-53)	134	Irak - Kûfe
9	Alî b. Ebî Tâlib b. Abdilmuttalib Ebü'l-Hasen el-Hâşimî (öl. 40/661)	125	Irak - Kûfe
10	Abdullâh b. Amr b. el-Âs Ebû Muhammed es-Sehmî (öl. 65/684-85)	93	Kuzey Afrika - Mısır - Fustat
11	Ömer b. el-Hattâb b. Nüfeyl Ebû Hafs el-Adevî (öl. 23/644)	71	Hicaz - Medine
12	el-Berâ b. Âzib b. el-Hâris Ebû Umâre el-Evsî (öl. 71/690 c.)	48	Irak - Kûfe
13	Hind bint Ebî Ümeyye Ümmü Seleme el-Mahzûmiyye Ümmü'l-Mü'minîn (öl. 62/681)	44	Hicaz - Medine
14	Sudey b. Aclân b. Vehb Ebû Ümâme el-Bâhilî (öl. 86/705)	37	Şam - Humus
15	Abdullâh b. Kays b. Süleym Ebû Mûsâ el-Eş'arî (öl. 42/662-63)	34	Irak - Kûfe
16	İmrân b. Husayn b. Ubeyd Ebû Nüceyd el-Huzâî (öl. 52/672)	33	Irak - Basra
17	Büreyde b. el-Husayb b. Abdillâh Ebû Abdillâh el-Eslemî (öl. 63/682-83)	32	Irak - Basra
18	Semüre b. Cündeb b. Hilâl Ebû Saîd el-Ensârî (öl. 60/680)	32	Irak - Basra
19	Sa'd b. Ebî Vakkās Mâlik b. Vüheyb (Üheyb/Vehb) Ebû İshâk (öl. 55/675)	30	Irak - Kûfe
20	Ebû Zer el-Gıfârî (öl. 32/653)	28	Hicaz - Medine
21	Muâz b. Cebel b. Amr Ebû Abdirrahmân el-Hazrecî (öl. 17/638)	25	Şam - Dımaşk
22	Huzeyfe b. el-Yemân Huseyl b. Câbir Ebû Abdillâh el-Absî (öl. 36/656)	24	Irak - Medâin
23	Übey b. Kâ'b b. Kays Ebü'l-Münzir (Ebü't-Tufeyl) el-Hazrecî (öl. 33/654 c.)	24	Hicaz - Medine
24	Uveymir b. Zeyd b. Kays Ebü'd-Derdâ' el-Hazrecî (öl. 32/652 c.)	23	Şam - Dımaşk
25	Abdullâh b. Osmân Ebî Kuhâfe b. Âmir Ebû Bekir es-Sıddîk et-Teymî (öl. 13/634)	22	Hicaz - Medine
26	el-Mugīre b. Şu'be b. Ebî Âmir Ebû Îsâ (Ebû Abdillâh) es-Sekafî (öl. 50/670)	20	Irak - Kûfe
27	Ukbe b. Âmir b. Abs Ebû Hammâd el-Cühenî (öl. 58/678)	20	Kuzey Afrika - Mısır
28	Ebû Katâde el-Hâris b. Rib'î b. Beldeme es-Selemî (öl. 54/674)	19	Irak - Kûfe

29	Câbir b. Semüre b. Cünâde es-Süvâî (öl. 70/689 s.)	18	Irak - Kûfe
30	Sehl b. Sa‘d b. Mâlik Ebü’l-Abbâs es-Sâidî (öl. 88/707)	18	Hicaz - Medine
31	Ubâde b. es-Sâmit b. Kays Ebü’l-Velîd el-Ensârî (öl. 34/654)	18	Şam - Humus
32	Nüfey‘ b. el-Hâris b. Kelede Ebû Bekre es-Sekafî (öl. 51/671 c.)	17	Irak - Basra
33	Sevbân b. Bücdüd (Cahder) Ebû Abdillâh el-Hâşimî Mevle’n-Nebî (s.a.s) (öl. 54/674)	17	Şam - Humus
34	Hâlid b. Zeyd b. Küleyb Ebû Eyyûb (öl. 49/669)	15	Hicaz - Medine
35	en-Nu‘mân b. Beşîr b. Sa‘d Ebû Abdillâh el-Hazrecî (öl. 64/684)	15	Şam - Humus
36	Osmân b. Affân b. Ebi’l-Âs Ebû Abdillâh (Ebû Amr) el-Ümevî (öl. 35/656)	15	Hicaz - Medine
37	Râfi‘ b. Hadîc b. Râfi‘ Ebû Abdillâh (Ebû Hadîc) el-Hârisî (öl. 73/692)	15	Hicaz - Medine
38	Ziyâd b. Erkam b. Zeyd Ebû Amr el-Hazrecî (öl. 68/688)	15	Hicaz - Medine
39	Abdullâh b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm Ebû Bekr el-Esedî (öl. 73/692)	13	Hicaz - Mekke
40	Adî b. Hâtim b. Abdillâh Ebû Tarîf et-Tâî (öl. 67/686)	13	Irak - Kûfe
41	Cerîr b. Abdillâh b. Câbir Ebû Amr el-Becelî (öl. 51/671)	13	Irak - Kûfe
42	Zeyd b. Sâbit b. ed-Dahhâk Ebû Hârice en-Neccârî (öl. 45/665 c.)	13	Hicaz - Medine
43	es-Sâib b. Yezîd b. Saîd Ebû Yezîd el-Kindî (öl. 91/710)	12	Hicaz - Medine
44	Muâviye b. Hayde b. Muâviye el-Kuşeyrî	11	Irak - Basra
45	Ukbe b. Amr b. Sa‘lebe Ebû Mes‘ûd el-Ensârî (öl. 40/660 c.)	11	Irak - Kûfe
46	Ümmü Hâni’ Fâhite (Hind) bint Ebî Tâlib el-Hâşimiyye (öl. 50/670 s.)	11	Hicaz - Mekke
47	Zeyd b. Sehl b. el-Esved Ebû Talha el-Ensârî en-Neccârî (öl. 34/654-55)	10	Hicaz - Medine

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.5.1. Rivayet Sayıları

Tirmizî’nin *es-Süneni*’nde 250’nin üzerinde hadis aktardığı sahâbî sayısı beştir. Naklettiği hadis sayısı 100 ile 250 arasında dört, 30 ile 99 arasında on sahâbî bulunmaktadır. Hadisi 20-29 arası olan sekiz, 10-19 arası olan yirmi sahâbî mevcuttur. *es-Sünen’*deki sahâbî rivayetlerinin %82,6’sı (3304 rivayet) on ve üzeri rivayette bulunan 47 sahâbîden gelmektedir. Rivayeti 5-9 arası olan 43, 2-4 arası olan 84 sahâbî yer almaktadır. 362 sahâbînin yarısından fazlasından (188) birer hadis aktarılmaktadır (Bk. Tablo 28).

Sünen-i Tirmiẕî’de sadece Ebû Hüreyre’nin rivayet ettiği 566 hadis tüm sahâbî rivayetlerinin %14,15’idir. 250’nin üzerinde rivayeti olanlardan Enes b. Mâlik’in 352,

Abdullâh b. el-Abbâs'ın 310, Hz. Âişe'nin 285 ve Abdullâh b. Ömer'in 282 hadisi de bu sayıya eklendiğinde bu beş sahâbînin naklettiği 1795 hadis sahâbîlerin tüm rivayetlerinin %44,875'ini teşkil etmektedir. Bunlara 100-250 arası rivayette bulunanlardan Câbir b. Abdillâh'ın 173, Ebû Saîd el-Hudrî'nin 148, Abdullâh b. Mes'ûd'un 134, Alî b. Ebî Tâlib'in 125 rivayeti de ilave edildiğinde dokuz sahâbînin aktardığı 2375 hadis, sahâbî rivayetlerinin %59,375'ini meydana getirmektedir.[2431]

Tablo 28: *es-Sünen*'de Sahâbenin Kaçar Hadis Rivayetinin Bulunduğu

Rivayet Sayısı	Sahâbî Sayısı	Toplam Rivayet
566	1	566
352	1	352
310	1	310
285	1	285
282	1	282
173	1	173
148	1	148
134	1	134
125	1	125
93	1	93
71	1	71
48	1	48
44	1	44
37	1	37
34	1	34
33	1	33
32	2	64
32	2	64
30	1	30
28	1	28
25	1	25

Rivayet Sayısı	Sahâbî Sayısı	Toplam Rivayet
24	2	48
23	1	23
22	1	22
20	2	40
19	1	19
18	3	54
17	2	34
15	5	75
13	4	52
12	1	12
11	3	33
10	1	10
9	4	36
8	5	40
7	9	63
6	8	48
5	17	85
4	22	88
3	24	72
2	38	76
1	188	188
TOPLAM	362	4000

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.5.2. Yaşadıkları Bölgeler

Sahâbîlerin büyük çoğunluğu Hz. Peygamber'in hicret sonrası geniş kitlelere ulaştığı Medine'de bulunsa da birçoğu hak dinin evrensel mesajlarını diğer diyarlara ulaştırmak başta olmak üzere çeşitli gayelerle pek çok bölgeye gitmişlerdir.[2432] *Sünen-i Tirmiẕî*'de hadisleri bulunan sahâbenin yarıdan fazlası (190'ı) Hicaz Bölgesi'ndendir ve *es-*

[2431] *Sünen-i Tirmiẕî*'de hadis sayıları en çok olan yedi sahâbî kaynaklarda -ikisinin genel olarak naklettikleri hadis sayısı sıralaması farklı olsa da- müksirûn olarak vasfedilen yedi sahâbîdir (Bk. Okiç, *Bazı Hadis Meseleleri*, 26-35; Koçyiğit,).

[2432] Sahâbenin değişik beldelere gitme sebepleri hakkında bk. Hüseyin Akgün, *Sahâbe Coğrafyası* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999), 12-18.

*Sünen'*deki hadislerin beşte üçünden fazlası (2469'u) bu bölgede ikamet etmiş sahâbeden nakledilmektedir.

Sünen-i Tirmiẕî'de sahâbeden yoğun rivayetin geldiği ikinci bölge Irak'tır. Buradaki 113 sahâbîden 1168 hadis aktarılmaktadır. Diğer bölgelerde bulunan sahâbîlerden Şam'daki 40'ından 219, Kuzey Afrika'daki 8'inden 129, Necid'deki 4'ünden 7, Yemen'deki 4'ünden 4, Horasan'daki 2'sinden 3 ve Bahreyn'deki 1'inden 1 hadis aktarılmaktadır. Hadislerin oran olarak %61,725'i Hicaz, %29,2'si Irak, %5,475'i Şam, %3,225'i Kuzey Afrika, %0,175'i Necid, %0,1'i Yemen, %0,075'i Horasan ve %0,025'i Bahreyn Bölgesi'ne yerleşmiş sahâbîlerce rivayet edilmektedir.

Sünen-i Tirmiẕî'de en çok hadis rivayet edilen sahâbî olan Ebû Hüreyre, Medine'de ikamet etmiştir. Hz. Peygamber'in 10 sene hizmetinde bulunmuş olan Hz. Enes, *es-Sünen'*de en çok rivayet eden ikinci sahâbîdir ve birikimini Basra'da insanların istifadesine sunmuştur. 250'nin üzerinde rivayeti bulunan Abdullâh b. el-Abbâs Mekke-i Mükerreme'de, Hz. Âişe ve Abdullâh b. Ömer ise Medine-i Münevvere'de ilimlerini insanlara aktarmıştır.[2433]

100-250 arası hadisi bulunan sahâbîlerden rivayetlerinin çokluğuna göre ilk ikisi Medine'de, sonraki ikisi ise Kûfe'de ikamet etmektedir. 30-99 arası rivayeti bulunan on sahâbîden ikisi Medine, üçeri Kûfe ve Basra, bireri ise Mısır ve Humus'ta oturmaktadır. Rivayeti 20-29 arası olan sekizinin üçü Medine, ikisi Dımaşk, bireri Kûfe, Mısır ve Medâin'dendir. 10-19 arası rivayeti bulunan yirmisinin sekizi Medine, beşi Kûfe, üçü Humus, ikisi Mekke, diğer ikisi Basra'dandır (Bk. Tablo 27).

Hicaz Bölgesi'ne yerleşmiş sahâbîlerin Medine'deki 161'inden 2083, Mekke'deki 22'sinden 376, Tâif'teki 4'ünden 5, Batn-ı Nahle'deki 1'inden 3, Kadîd'deki 1'inden 1 ve genel olarak Hicaz Bölgesi'ne nispet edilen diğer 1'inden de 1 rivayet nakledilmektedir. Irak Bölgesi'nde ikamet etmiş sahâbîlerden Kûfe'deki 68'inden 597, Basra'daki 42'sinden 537, Medâin'deki 2'sinden 33, Cezîre'deki 1'inden 1 hadis aktarılmaktadır.

Şam Bölgesi'nde Dımaşk'taki 12'sinden 72, Filistin'deki 2'sinden 7, Humus'taki 9'undan 98, Ürdün'deki 1'inden 2 ve genel olarak Şam'a nispet edilmiş 16'sından 40

[2433] Bu dört sahâbî için bk. İbn Hacer, *el-İṣâbe,* 1/71-73; 4/90-94; 7/199-207; 8/139-141; a. mlf, *Tehẕîbü't-Tehẕîb,* 1/376-379; 5/276-279; 12/262-267; 433-436.

hadis zikredilmektedir. Kuzey Afrika Bölgesi'nde Mısır'daki 8'inden 129, Necid Bölgesi'nden Bâdiye'deki 1'inden 1, Yemâme'deki 2'sinden 5 ve genel olarak Necid Bölgesi'ne nispet edilmiş 1'inden 1 hadis rivayet edilmektedir. Bahreyn Bölgesi'ndeki 1'inden 1, genel olarak Horasan Bölgesi'ne nispet edilmiş 2'sinden 3, genel olarak Yemen'e nispet edilmiş 4'ünden ise 4 rivayet gelmektedir (Bk. Tablo 29).

Tablo 29: *es-Sünen*'deki Hadislerin Senedlerinde Bulunan Sahâbenin İkamet Yerlerine Göre Sayılarının ve Rivayetlerinin Oranı

Bölge	**Sahâbî Sayısı**	**Oran**	**Rivayet Sayısı**	**Oran**
Bahreyn	1	%0,276	1	%0,025
Hicaz	1	%0,276	1	%0,025
Hicaz - Batn-ı Nahle	1	%0,276	3	%0,075
Hicaz - Kadîd	1	%0,276	1	%0,025
Hicaz - Medine	161	%44,475	2083	%52,075
Hicaz - Mekke	22	%6,077	376	%9,4
Hicaz - Tâif	4	%1,105	5	%0,125
Horasan	2	%0,552	3	%0,075
Irak - Basra	42	%11,602	537	%13,425
Irak - Cezîre	1	%0,276	1	%0,025
Irak - Kûfe	68	%18,785	597	%14,925
Irak - Medâin	2	%0,552	33	%0,825
Kuzey Afrika- Mısır	8	%2,21	129	%3,225
Necid	1	%0,276	1	%0,025
Necid - Bâdiye	1	%0,276	1	%0,025
Necid - Yemâme	2	%0,552	5	%0,125
Şam	16	%4,42	40	%1
Şam - Dımaşk	12	%3,315	72	%1,8
Şam - Filistin	2	%0,552	7	%0,175
Şam - Humus	9	%2,486	98	%2,45
Şam - Ürdün	1	%0,276	2	%0,05
Yemen	4	%1,105	4	%0,1
TOPLAM	362		4000	

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.5.3. En Hayırlı Dönem

En hayırlı nesil olan ve Asr-ı Saâdet'te yaşamış olan sahâbe-i güzînden *Sünen-i Tirmiẕî*'de rivayeti bulunanların başında Aşere-i Mübeşşere gelmektedir. Bunların içinde Hulefâ-i Râşidîn'den Hz. Ebû Bekir'den 22, Hz. Ömer'den 71, Hz. Osmân'dan 15 ve Hz. Alî'den 125 rivayet nakledilmektedir. Aşere-i Mübeşşere'nin diğer güzide fertlerini oluşturan Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'tan (öl. 18/639) 2, Abdurrahmân b. Avf'tan 6, Talha b. Ubeydillâh'tan 8, ez-Zübeyr b. el-Avvâm'dan 9, Saîd b. Zeyd'den 7 ve Sa'd b. Ebî Vakkās'tan 30 hadis nakledilmektedir. Cennet ile müjdelenen bu on sahâbînin de rivayetleri *Kütüb-i Sitte*'de yer almaktadır.

Hz. Peygamber'in eşleri ve müminlerin anneleri olan Hz. Âişe'nin 285, Hz. Ümmü Seleme'nin 44, Hz. Ümmü Habîbe'nin (öl. 44/664) 5, Hz. Meymûne'nin 4, Hz. Safiyye'nin (öl. 50/670) 3, Hz. Zeyneb'in (öl. 20/641) 2 rivayeti *Sünen-i Tirmiẕî*'de zikredilmektedir. Bu Ezvâc-ı Tâhirât'ın da *Kütüb-i Sitte*'nin hepsinde rivayetleri bulunmaktadır. *es-Sünen'*deki Hz. Peygamber'in diğer bazı akrabalarından da örnek verilecek olursa kızı Hz. Fâtıma'dan (öl. 11/632) 1, torunu Hz. Hüseyin'den (öl. 61/680) 3, amcası Hz. Abbâs'tan 7 ve bu amcasının oğulları Abdullâh'tan (öl. 68/687-88) 310, Fazl'dan (öl. 19/630 c.) 3 rivayet nakledilmektedir. Bunların da rivayetleri *Kütüb-i Sitte*'de mevcuttur.

Abdullâh b. Mes'ûd (134 hadis), Habbâb b. el-Eret (öl. 37/657-58) (5 hadis), el-Mikdâd b. el-Esved (öl. 33/653) (3 hadis) *es-Sünen'*de rivayetlerine yer verilen sâbikīn-i evvelînden bazısıdır. Ashâbın büyükleri içinde zikredilen diğer bazılarına değinilecek olursa Ebû Eyyûb el-Ensârî'den (öl. 49/669) 15, Ebû Talha el-Ensârî'den (öl. 34/654-55) 10, Muâz b. Enes'ten (öl. 76/695 c.) 7 ve Esmâ' bint Ebî Bekr es-Sıddîk'tan (öl. 73/692) 5 hadis rivayetine *es-Sünen'*de yer verilmektedir.

es-Sünen'de rivayeti nakledilen Bedir'e katılmış sahâbîlerden bazısına temas edilecek olursa Ubâde b. es-Sâmit'ten (öl. 34/654) 18, Ammâr b. Yâsir'den (öl. 37/657) 8, Rifâa b. Râfi'den (öl. 42/662) 4, Sehl b. Huneyf'ten (öl. 38/658-59) iki ve Ebû Üseyd es-Sâidî (öl. 40/660-61) 1 rivayet gelmektedir. Gazvelerden ilk olarak Uhud'a katılmışlardan Huzeyfe b. el-Yemân'dan (öl. 36/656) 24, Ebû Katâde el-Ensârî'den (öl. 54/674) 19, Fedâle b. Ubeyd'den (öl. 53/673) 8, Hendek'te bulunmuşlardan Selmân-ı Fârisî'den (öl. 36/656 c.) 9, Hayber'e katılmışlardan Umeyr Mevlâ Âbi'l-Lahm'dan (öl. 70/689 c.) 2

rivayet aktarılmaktadır. Mekke fethinde müslüman olanlar içinde Muâviye b. Ebî Süfyân'dan (öl. 60/680) 7, Abdullâh b. eş-Şıhhîr (öl. ?) ve Hakîm b. Hizâm'dan (öl. 54/674) dörder, el-Muttalib b. Ebî Vedâa'dan (öl. 8/630) 3 rivayet nakledilmektedir.

Birinci Akabe Biatı'nda bulunan Ukbe b. Âmir'den (öl. 58/678) 20, İkinci Akabe Biatı'nda ve Uhud'da bulunan Abdullâh b. Üneys el-Cühenî'den (öl. 54/674) 1, Suffe Ehli'nden İrbâd b. Sâriye'den 6, Cerhed b. Zârih ve Rebîa b. Kâ'b'dan birer, Hz. Peygamber'e bir heyetle gelip müslüman olanlardan Talk b. Alî'den 4, el-Hâris b. Yezîd ve Ziyâd b. el-Hâris'ten birer, Bey'atürrıdvân'a katılan Ashâb-ı Şecere'den Seleme b. el-Ekva'dan 5, Huzeyfe b. Esîd'den 2 hadis *Sünen-i Tirmiẕî*'de rivayet edilmektedir.

Tirmizî'nin *es-Sünen*'de rivayetlerine yer verdiği sahâbîlerin içinde sahâbîliğinde ihtilaf edilenler de vardır. İbn Hacer bu kişilerden Ferve b. Nevfel el-Eşcaî (öl. 51/671 c.), Hakîm b. Muâviye en-Nümeyrî (öl. ?), Hareşe b. el-Hür (öl. 74/693), İmrân b. İsâm ed-Dubaî (öl. 82/701) ve Mâlik b. Yahâmir es-Seksekî gibi kişilerin (öl. 70/689) sahâbî olmadığı şeklindeki tercihini belirtmektedir.[2434] Abdurrahmân b. Âiş el-Hadramî (öl. ?), Abdurrahmân b. Ganm el-Eş'arî (öl. 78/697), Âmir b. Mes'ûd el-Cumahî (öl. ?), Cündebü'l-Hayr el-Ezdî (öl. 37/657), Eymen b. Hureym el-Esedî (öl. 80/699), el-Hâris b. Abdillâh b. Evs et-Tâifî (öl. ?), Sa'd b. el-Ahrem et-Tâî (öl. ?) ve Umâre b. Şebîb gibi kişilerin (öl. ?) sahâbî olmadığına işaret eder şekilde açıklama yapmaktadır.[2435]

İbn Hacer, sahâbîliğinde ihtilaf olan Abdullâh b. Hantab el-Mahzûmî (öl. ?) ve Abdurrahmân b. Ebî Amîre el-Müzenî (öl. ?) hakkında doğrudan veya dolaylı olarak tercihte bulunmamaktadır. Ancak *el-İṣâbe* adlı eserinde zayıf bir rivayetle de olsa sahâbîliği anlaşılanları zikrettiği birinci tabakada bu kişilere yer verdiği için bu kişiler burada da sahâbî olarak ele alındılar. İbn Hacer sahâbîliğinde ihtilaf edilen Cünâde b.

[2434] Bu kişiler hakkında bk. İbn Hacer, *Taḳrîb*, 177, 193, 430, 445, 518; a. mlf, *el-İṣâbe*, 2/108; 5/27, 99, 221-222; 6/38. İbn Hacer hem *el-İṣâbe* hem de *Taḳrîb*'de Ferve b. Nevfel el-Eşcaî ve Hakîm b. Muâviye'nin sahâbî olmadıklarını açıkça belirtmektedir. Hareşe b. el-Hür, İmrân b. İsâm ve Mâlik b. Yahâmir'i ise *el-İṣâbe*'de birinci tabakada zikretmekle birlikte *Taḳrîb*'de sahâbî olmadıkları şeklindeki kanaatini paylaşmaktadır. Sahâbî olmadığını beyan ettikleri içinde Abdullâh b. Fîrûz (öl. ?), Abdurrahmân b. Âiz (öl. ?), Abdurrahmân b. Büceyd (öl. ?), Abdühayr b. Yezîd Ebû Umâre (öl. ?), Abdülazîz b. Abdillâh (öl. ?), Alkame b. Vakkās (öl. 86/705), Amr b. Saîd b. el-Âs (öl. 70/690), Kays b. Kesîr (öl. ?), Mervân b. el-Hakem (ö. 65/685), Ubeyd b. Nadle (öl. 74/693), Yezîd b. Neâme, Ebü'l-Beddâh b. Âsım (öl. 110/728) ve Safiyye bint Şeybe (öl. ?) de vardır.

[2435] Bu kişiler hakkında bk. İbn Hacer, *Taḳrîb*, 117, 142, 145, 230, 288, 343, 348, 409; a. mlf, *el-İṣâbe*, 1/94, 260, 295; 2/80; 3/72-73; 4/18-19, 165-166, 276. İbn Hacer *el-İṣâbe*'de bu kişilerden sadece Abdurrahmân b. Ganm'ı sahâbî olmayanlar içinde zikretmektedir. Ancak *Taḳrîb*'de tümü hakkında da sahâbî olmadıklarına delalet eder şekilde açıklama yapmaktadır. Bu şekilde açıklama yaptıkları içinde Abdurrahmân b. Abd el-Kārî (öl. 88/707), Sibâ' b. Sâbit (öl. ?) ve Urve b. Âmir (öl. ?) de vardır.

Ebî Ümeyye el-Ezdi hakkında ise doğru olanın bu ismin, isim benzerliği olan biri sahâbî, diğeri tâbiî iki kişiye ait olduğunu belirtmektedir.[2436]

2.5.4. *Kütüb-i Sitte*'de Rivayet Durumları

Tirmizî'nin hadis rivayetlerinin senedlerinde geçen 135 sahâbînin rivayetlerine *Kütüb-i Sitte*'nin tamamında yer verilmektedir. Bu sahâbîlerden gelen hadis miktarı 3630'dur ve *es-Sünen'*deki sahâbî rivayetlerinin %90,75'tir. *Ṣaḥîḥayn*'da rivayetlerine yer verilen diğer 6 sahâbîden 3'ünün Ebû Dâvûd ve Nesâî, 2'sinin Nesâî ve İbn Mâce, 1'inin ise Nesâî'de de hadisleri bulunmaktadır. Bu 6 sahâbîden ise birer rivayet *es-Sünen'*de yer almaktadır.

Ṣaḥîḥayn'dan sadece Buhârî'de yer alan 10 sahâbîden 21 rivayet gelmektedir. Bu 10 sahâbînin 6'sından Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce, 1'inden Ebû Dâvûd ve Nesâî, 1'inden Nesâî ve İbn Mâce, diğer birinden Nesâî de nakilde bulunmaktadır. 1 sahâbîden rivayette ise sadece Buhârî ve Tirmizî müşterektir. *es-Sünen'*de kendilerinden 106 rivayet gelen ve *Ṣaḥîḥayn*'dan sadece Müslim'in rivayet senedlerinde yer alan 44 sahâbînin 30'undan Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce (Buhârî 1'inden *Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm*ı'nda, 11'inden *el-Edebü'l-müfred*i'nde, 4'ünden *el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ*'te muallak olarak), 14'ünden Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce, 4'ünden Ebû Dâvûd ve Nesâî (1'inden Buhârî *el-Edebü'l-müfred*i'nde), 1'inden Ebû Dâvûd ve İbn Mâce, 7'sinden Nesâî ve İbn Mâce (Buhârî 1'inden *el-Edebü'l-müfred*i'nde, 2'sinden *Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*ı'nda), 1'inden Nesâî, diğer 1'inden İbn Mâce de hadis aktarmaktadır.

Kütüb-i Sitte müelliflerinden Buhârî ve Müslim'in *eṣ-Ṣaḥîḥ*lerinde rivayeti bulunmayan sahâbîlerin 59'undan Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce (Buhârî 6'sından *el-Edebü'l-müfred*i'nde, 3'ünden *Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*ı'nda, 3'ünden *el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ*i'nde muallak olarak), 20'sinden Ebû Dâvûd ve Nesâî (5'inden Buhârî *el-Edebü'l-müfred*i'nde), 19'undan Ebû Dâvûd ve İbn Mâce (Buhârî 1'inden *el-Edebü'l-müfred*i'nde, 2'sinden *el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ*i'nde muallak olarak), 16'sından Nesâî ve İbn Mâce (1'inden Buhârî *el-Edebü'l-müfred*i'nde ve Ebû Dâvûd *Kitâbü'l-Ḳader*i'nde, diğer 1'inden sadece Buhârî *el-Edebü'l-müfred*i'nde), 7'sinden Ebû Dâvûd (Buhârî 2'sinden *el-Edebü'l-müfred*i'nde), 8'inden Nesâî, 12'sinden İbn Mâce (Buhârî 2'sinden

[2436] Bu sahâbîler için bk. İbn Hacer, *Taḳrîb,* 142, 300, 347; a. mlf, *el-İṣâbe,* 1/256-257; 4/58, 175.

*el-Edebü'l-müfred*i'nde, Ebû Dâvûd 1'inden *Kitâbü'l-Ḳader*i'nde) nakilde bulunmaktadır.

Tirmizî'nin *Kütüb-i Sitte*'nin diğer eserlerinde olmamakla birlikte *Kütüb-i Sitte* müelliflerinin diğer eserlerinde rivayetine yer verilen sahâbî kaynakları da vardır. Bunların 1'inden Buhârî *el-Edebü'l-müfred* ve Ebû Dâvûd *Kitâbü'l-Ḳader*i'nde, Buhârî 1'inden *el-Edebü'l-müfred*i'nde, 2'sinden *el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ*i'nde muallak olarak, Ebû Dâvûd 1'inden *Kitâbü'l-Ḳader*i'nde, diğer 1'inden *Mesâ'il*i'nde rivayet etmektedir. Tirmizî'nin *es-Süneni*'nde diğer *Kütüb-i Sitte* müelliflerinin eserlerinde yer almayan 20 sahâbînin rivayeti mevcuttur ve her birinden birer rivayet nakledilmektedir (Bk. Tablo 30).

Genel olarak Tirmizî *Kütüb-i Sitte* müelliflerinden Buhârî ile 151, Müslim ile 185, Ebû Dâvûd ile 285, Nesâî ile 295, İbn Mâce ile 289 sahâbîden müştereken rivayette bulunmaktadır. Ayrıca *Kütüb-i Sitte* müelliflerinden Buhârî'nin *Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm*ı'ndaki 1, *el-Edebü'l-müfred*i'ndeki 33, *Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*ı'nda 5, *el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ*i'nde muallak rivayette bulunduğu 11, Ebû Dâvûd'un *Kitâbü'l-Ḳader*i'nde 4 ve *Mesâs'il*i'nde 1 sahâbîden rivayette ortaklık içermektedir.

Kütüb-i Sitte'de sadece Tirmizî'de hadisi nakledilen 26 sahâbînin 26 rivayeti *es-Sünen'*deki sahâbî rivayetlerinin %0,65'idir. *Ṣaḥîḥayn*'da kendilerinden hadis nakledilen sahâbîlerin 141'inden Tirmizî *es-Süneni*'nde 3636 hadis rivayet etmektedir ve bu, *es-Sünen*'deki tüm sahâbî rivayetlerinin %90,9'unu oluşturmaktadır. Tirmizî'nin *Ṣaḥîḥayn*'dan sadece birinde rivayeti olan 54 sahâbîden naklettiği 127 hadis ise sahâbî rivayetlerinin %3,175'idir. Bu şekilde *Ṣaḥîḥayn*'dan en az birinde nakli verilen 195 sahâbîden *es-Sünen'*de aktarılan 3690 hadis, tüm sahâbî rivayetlerinin %92,25'idir. *Sünen-i Tirmiẕî*'de *Ṣaḥîḥayn* dışındaki diğer *Kütüb-i Sitte* müelliflerinin eserlerinin en az birinde müştereken rivayetlerine yer verilen sahâbî sayısı 141 ve bu sahâbîlerden gelen rivayet sayısı 211'dir, sahâbî rivayetleri içinde oranı %5,275'tir.

Tablo 30: *es-Sünen*'deki Hadislerin Senedlerinde Bulunan Sahâbenin *Kütüb-i Sitte*'de Rivayet Durumları

Sahâbî Sayısı	***Kütüb-i Sitte*'deki Rivayet Durumu**
135	*Kütüb-i Sitte*
3	Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî
2	Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce
1	Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî
6	Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce
1	Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî
1	Buhârî, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce
1	Buhârî, Tirmizî, Nesâî
1	Buhârî, Tirmizî
1	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî *-Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm-*
11	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî *-el-Edebü'l-müfred-*
4	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî *-el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ*'te muallak-
14	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce
1	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, Buhârî *-el-Edebü'l-müfred-*
3	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî,
1	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce
1	Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî *-el-Edebü'l-müfred-*
2	Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî *-Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd-*
4	Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce
1	Müslim, Tirmizî, Nesâî
1	Müslim, Tirmizî, İbn Mâce
6	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî *-el-Edebü'l-müfred-*
3	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî *-Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd-*
3	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî *-el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ*'te muallak-
47	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce
5	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, Buhârî *-el-Edebü'l-müfred-*
15	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî
1	Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Buhârî *-el-Edebü'l-müfred-*
2	Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Buhârî *-el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ*'te muallak-
16	Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce
1	Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî *-el-Edebü'l-müfred-*, Ebû Dâvûd *-Kitâbü'l-Ḳader-*
1	Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî *-el-Edebü'l-müfred-*

14	Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce
2	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-
5	Ebû Dâvûd, Tirmizî
8	Tirmizî, Nesâî
2	Tirmizî, İbn Mâce, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-
1	Tirmizî, İbn Mâce, Ebû Dâvûd -*Kitâbü'l-Ḳader*-
9	Tirmizî, İbn Mâce
1	Tirmizî, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-, Ebû Dâvûd -*Kitâbü'l-Ḳader*-
1	Tirmizî, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-
2	Tirmizî, Buhârî -*el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ*'te muallak-
1	Tirmizî, Ebû Dâvûd -*Kitâbü'l-Ḳader*-
1	Tirmizî, Ebû Dâvûd -*Mesâ'il*-
20	Tirmizî
362	TOPLAM

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.5.5. Yazının Kullanımı ve Hadislerin Kayda Geçirilmesi

Ashâb-ı güzinin birçoğu İslam'ın ikinci temel kaynağı sünnet-i seniyyeyi yazıya geçirme ya da imla etmek suretiyle de muhafaza etmişlerdir. Sadece uygulama ve öğrenip öğretmede hadis-i şerifleri zihinde tutmakla yetinmemişlerdir. Eserleri günümüze ulaşmamakla birlikte sünnet-i seniyyeyi sohbetlerinde ve özellikle ilim meclislerinde kendilerinden sonrakilere aktarmışlardır.

Allah Resûlü'nün hadislerini yazan pek çok sahâbî bulunmaktadır. Bu da onların elinde çok sayıda hadis vesikası olduğuna delalet etmektedir. Hicrî 7'den sonra Medine'ye hicret eden İbn Amr'ın (öl. 65/684-85) şu ifadesi ashabın birçoğunun hadisleri yazdığını göstermektedir: "Resûlullah'ın yanında ashâbından birtakım insanlar vardı. Ben de en küçükleri olarak onlarla beraberdim. Nebî 'Kim bana kasten yalan nispet ederse Cehennem'deki yerine hazırlansın' buyurdu. Topluluk çıkınca 'Resûlullâh'ın buyurduğu şeyi duyduğunuz ve kendinizi hadis rivayet etmeye adamış olduğunuz halde ondan nasıl rivayet edebiliyorsunuz? dedim. Onlar bana gülüp 'Ey kardeşimizin oğlu! Ondan işittiğimiz her şey yanımızda bir kitaptadır' dediler."[2437] A'zamî, ashabın

[2437] Râmhürmüzî, Ebû Muhammed İbn Hallâd el-Hasen b. Abdirrahmân, *el-Muḥaddiṯü'l-fâṣıl beyne'r-râvî ve'l-vâ'î*, thk. Muhammed Accâc el-Hatîb (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1391/1971), 378; Ebü'l-Hasan

muhtemelen Hz. Peygamber'in huzurunda yazıyor olduklarını söylemiştir. Zehebî'nin senedi hasen garîb dediği bir rivayette ise İbn Amr "Biz Resûlullah'ın yanında yazıyorduk" ifadesini kullanmıştır.[2438]

Sahâbeden kaynaklarda geçtiği kadarıyla 54'ünün yazılı hadis vesikalarına sahip oldukları dile getirilmektedir. A'zamî'nin *Dirâsât fi'l-hadîs<u>i</u>'n-nebevî* adlı eserinde bilgi verdiği konulardan biri sahâbenin hadisleri yazmasıyla ilgilidir. Bu çalışmasında 52 sahâbînin hadisleri yazdığını belirtmektedir.[2439] Sezgin, bu sahâbîlerin dışında Abdullâh b. Selâm'a (öl. 43/663-64) nispet edilen bazı risâleler ile kesin olmamakla birlikte -sıhhatinin sabit olması durumunda- Resûl-i Ekrem'in sözleri hakkında günümüze ulaşan meşhur en eski sahife olduğunu belirttiği Nubayt b. Şerît'a ait bir hadis cüzünden de bahsetmektedir.[2440]

Sahâbenin yazılı rivayetleri içinde bizzat Hz. Peygamber'in kendilerine yaz(dır)dıkları, kendilerinin Hz. Peygamber'den dinleyerek kayıt altına aldıkları, öğrencilerine imla ettikleri veya öğrencilerinin dinlediklerini sonradan yazıya geçirdikleri ile bir ihtiyaç veya kendilerine yapılan bir talep üzerine mektup kaleme alarak gönderdikleri yer almaktadır. Hadisleri yazdığı söylenen 54 sahâbîden 48'inin, *es-Sünen'*de rivayeti bulunmaktadır. Bunların da yarısına yakını çoğunluğu mektupla olmak üzere çeşitli vesilelerle bir veya birkaç hadisi yazma/yazdırma şeklinde gerçekleşmiştir. Diğerleri ise hadis sayıları bunlara nispetle fazla olarak bir araya getirilmiş sahife olarak isimlendirilebilecek çalışmalardır.

Mektup yoluyla hadis rivayet edenlerden, *es-Sünen'*de 13 rivayeti olan[2441] Cerîr b. Abdillâh (öl. 51/671), Muâviye'ye (öl. 60/680) bir hadis yazıp göndermiştir.[2442] *es-Sünen'*de 1 rivayeti yer alan[2443] Üseyd b. Hudayr (öl. 20/641), Mervân'a (öl. 65/685) kaza/ukūbât konusunda bir meseleyle ilgili Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir ve Hz.

Nûreddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân el-Heysemî, thk. Abdullah Muhammed ed-Dervîş, *Buġyetü'r-râ'id fî taḥḳīḳi Mecma'i'z-zevâ'id* (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1414/1994), 1/380.

[2438] A'zamî, *Dirâsât*, 122.

[2439] Muhammed Mustafa el-A'zamî, *Dirâsât fi'l-hadîsi'n-nebevî* (Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1400/1980), 712 s.

[2440] Sezgin, *Târîḫu't-türâ<u>s</u>*, 1/155

[2441] "Ve fi'l-bâb" kısmında da 13 kez bulunmaktadır.

[2442] A'zamî, *Dirâsât*, 106-107.

[2443] Ayrıca 2 kez "Ve fi'l-bâb" kısmında zikredilmektedir.

Osmân'ın nasıl hükmettiğini yazmıştır.[2444] *es-Sünen'*de 18 rivayeti bulunan[2445] Câbir b. Semüre (öl. 72/691), bir hadis-i şerifi talepleri üzerine Âmir b. Sa'd b. Ebî Vakkās ve arkadaşlarına yazıp yollamıştır.[2446] *es-Sünen'*de 17 hadisi rivayet edilen[2447] Ebû Bekre (öl. 51/671) mektupla hadis nakledenlerdendir ve Sîstan'da kadı olan oğluna kaza ile ilgili nebevî hadislerin bazısını haber vermiştir.[2448]

Kurrâdan olup Hz. Osman'ın Kur'ân-ı Kerîm'in nüshalarını çoğaltmak için kurduğu dört kişilik heyette yer alan,[2449] *es-Sünen'*de 13 rivayeti bulunan,[2450] Abdullâh b. ez-Zübeyr (öl. 73/692), kadısı Abdullâh b. Utbe b. Mes'ûd'a (öl. 74/693) bir risale yazıp içinde Resûlullâh'ın hadislerinden bazısını zikretmiştir.[2451] Mektup yoluyla hadis rivayet eden diğer bir sahâbî el-Mugīre b. Şu'be'dir ve kâtibine imla ederek Muâviye'ye Hz. Peygamber'in bir hadis-i şerifini göndermiştir.[2452] *es-Sünen'*deki kendisinden nakledilen rivayet sayısı 20 olan[2453] el-Mugīre b. Şu'be'nin hadis rivayeti dışında yazım konusundaki diğer bir uygulaması da önemli bir işlev görmüştür. Bu uygulamasında o, 17/638'de tayin edildiği Basra valiliği sırasında vilâyetin gelir giderlerini içeren bir defter tanzim etmiştir. Hz. Ömer, onun bu icraatını takdirle karşılamış ve divan teşkilâtının kurulmasında onu örnek almıştır.[2454]

Mektupla hadis rivayetini *es-Sünen'*de 7 rivayeti nakledilen[2455] Muâviye b. Ebî Süfyân çok uygulamıştır. Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber'e kâtiplik yapmış olan Muâviye, Hz. Ömer döneminde sırayla Ürdün ve Dımaşk valiliği, Hz. Osman

[2444] A'zamî, *Dirâsât*, 100. Diğer 2 halifeyi de sorması hükmün kesinliği, rivayette hata yapılıp yapılmadığını anlama amaçlı olabilir veya bunlardan herhangi biri bu konuda fetva verdi mi, hangisinin bir uygulaması varsa ona göre hüküm vereceği anlamında değerlendirilebilir.
[2445] Ayrıca 19 kez "Ve fi'l-bâb" kısmında ve 1 muallak rivayette geçmektedir. 1 yerde de senedsiz olarak fıkhî görüşü nakledilmektedir.
[2446] A'zamî, *Dirâsât,* 104.
[2447] Ayrıca "Ve fi'l-bâb" kısmında 23 kez geçmekte ve 1 yerde de senedsiz olarak fıkhî görüşü verilmektedir.
[2448] A'zamî, *Dirâsât*, 195.
[2449] Hakkı Dursun Yıldız, "Abdullah b. Zübeyr b. Avvâm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/145,
[2450] Ayrıca 13 kez "Ve fi'l-bâb" kısmında zikredilmekte, 3 muallak rivayette geçmekte ve 2 yerde senedsiz olarak fıkhî görüşü nakledilmektedir.
[2451] A'zamî, *Dirâsât*, 115
[2452] A'zamî, *Dirâsât*, 141
[2453] "Ve fi'l-bâb" kısmında 15, muallak rivayetlerde 2 kez geçmektedir.
[2454] İrfan Aycan, "Mugīre b. Şu'be", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/377.
[2455] "Ve fi'l-bâb" kısmında da 9 kez geçmektedir.

döneminde Suriye genel valiliği yapmıştır.[2456] Döneminde Dîvânü'r-resâil, Dîvânü'l-hâtem ve Dîvânü'l-berîd'i oluşturması[2457] yazım konusundaki hassasiyetini göstermektedir. Hz. Âişe'nin, el-Mugīre gibi ileri gelen sahâbîlerden kendisine Resûlullah'tan işittikleri hadislerden yazmaları için mektuplar göndermesi, kendisinin de Mervan'a (öl. 65/685) içinde nebevi hadislerin yer aldığı mektup yollaması[2458] onun yazıyla hadis öğrenim ve öğretimine verdiği önemi göstermektedir. Yazıda döneminde az bilinen renklendirme/noktalamayı bilen Muâviye, Câhiliye tarihini[2459] tedvine ehemmiyet gösteren ilk kişidir. Bu konuda görevlendirmeler yapmıştır.[2460] Yemenli tarihçi Ubeyd b. Şeriyye'yi (öl. 67/686) Dımaşk'a çağırarak kendisinden Arap ve Acem meliklerinin hayatlarını anlatan bir kitap yazmasını istemiştir.[2461]

Sırayla Suriye, Cezîre ve Kûfe valiliği, son olarak Dımaşk kadılığı yapan, *es-Sünen'*de 15 rivayeti nakledilen[2462] en-Nu'mân b. Beşîr (öl. 64/684) de Kays b. el-Heysem (öl. ?) ve Dahhâk b. Kays'a (öl. 64/684) içine nebevi hadislerin birini içeren bir mektup yazmıştır. Kâtibi Habîb b. Sâlim (öl. ?), onun bazı hadisleri yazıp Yezîd b. Nu'mân (öl. ?) ve Katâde'ye gönderdiğini bildirmiştir.[2463] Nu'mân b. Beşîr, yaşının küçüklüğü sebebiyle âlimlerin çoğunluğuna göre Hz. Peygamber'den çok az hadis dinlemiş, bu sebeple hadisleri naklederken, "Helâl bellidir, haram da bellidir" hadisi dışında semâa delâlet eden lafızlar yerine "Allah Resûlü buyurdu ki" ifadesini kullanmış, rivayet ettiği 124 hadisin çoğunu dayısı Abdullah b. Revâha (öl. 8/629), Hz. Ömer ve Hz. Âişe'den öğrenmiştir. Aynı zamanda bir şair olan Nu'mân'ın bir divan hacmine ulaşan şiirlerini Hâlid b. Külsûm (2./8. yüzyıl) *Mecmû'u şi'ri'n-Nu'mân* adıyla bir araya getirmiştir. Nu'mân'daki şiir söyleme kabiliyeti Hz. Peygamber'in şairlerinden olan dayısı Abdullah b. Revâha ile annesi Amre bint Revâha'dan (öl. ?) intikal etmiştir.[2464]

[2456] İrfan Aycan, "Muâviye b. Ebû Süfyân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (*İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/332.
[2457] Aycan, İrfan, "Muâviye b. Ebû Süfyân", 30/333.
[2458] A'zamî, *Dirâsât*, 141. Ayrıca bk. A'zamî, *Dirâsât*, 106-107.
[2459] Câhiliye tarihine dair eserlerde kaynak olarak nakillerine başvurulan sahâbî Cübeyr b. Mut'im (öl. 59/678-79), Akīl b. Ebî Tâlib (öl. 60/680) ve diğerleri hakkında bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâs*, 2/29-34. Câhiliye dönemini sona erdiren Hz. Peygamber'in sîresi hakkında başvurulan kaynaklardan Sehl b. Ebî Hasme hakkında bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâs*, 2/66-67.
[2460] A'zamî, *Dirâsât*, 141.
[2461] Aycan, İrfan, "Muâviye b. Ebû Süfyân", 30/334.
[2462] Bunun dışında "Ve fi'l-bâb" kısmında 10 kez zikredilmekte ve 1 muallak rivayette geçmektedir.
[2463] A'zamî, *Dirâsât*, 142.
[2464] İbrahim Hatiboğlu, "Nu'mân b. Beşîr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (*İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/234.

Resûl-i Ekrem'in, kendisine diyet hakkında bir hadisi yazdırdığı -*es-Sünen*'de 1 rivayeti geçen- ed-Dahhâk b. Süfyân (öl. 11/632) da nebevî uygulamayı aynen tatbik etmiş, o da Hz. Ömer'e Hz. Peygamber'in bu konudaki hadisini göndermiştir.[2465] Buna göre hilâfeti zamanında Hz. Ömer, öldürülen bir adamın diyetini karısının alamayacağı kanaatinde olduğunu söyleyerek bu konuda sahâbîlerin bilgisine başvurmuş, Dahhâk de Hz. Peygamber'in kendisine bir mektup yazarak yanlışlık sonucu öldürülen Eşyem ed-Dıbâbî'nin (öl. ?) karısına diyetinden pay vermesini emrettiğini belirtmiş, Hz. Ömer de kanaatinden vazgeçerek bu rivayete göre hareket etmiştir.[2466]

es-Sünen'de 15 rivayetine yer verilen[2467] Ebû Eyyûb el-Ensârî, kardeşine bazı nebevî hadisleri yazmıştır.[2468] *es-Sünen'*deki rivayet sayısı 6 olan[2469] Abdullâh b. Ebî Evfâ (öl. 86/705) bazı kişilere hadislerini yazmıştır.[2470] *es-Sünen'*de 15 rivayeti zikredilen[2471] Râfi' b. Hadîc'in yanında Medine'nin Allah Resûlü tarafından harem belde kılındığına dair hadisler yazılı olarak bulunmaktaydı.[2472] Mervân b. Hakem'in bir konuşmasında yalnız Mekke'nin ve Mekke halkının faziletleriyle Mekke Haremi'nden bahsetmesi üzerine Râfi', Resûlullah'ın Medine için de aynı şeyleri söylediğini, bunu neden zikretmediğini sormuş ve bu hususta yanında ceylan derisine yazılmış hadis metnini gösterebileceğini belirtmiştir.[2473]

Hayatını Allah yolunda mücahede etmek, hadis ve fıkıh dersleri vermekle geçiren ve *es-Sünen'*de 48 hadisi nakledilen[2474] el-Berâ b. Âzib'in[2475] naklettiklerini meclisindeki öğrencileri ellerindeki kamış kalemlerle kayda geçirmişlerdir.[2476] Hadislerin mana ile rivayetine izin veren, *es-Sünen'*de 4 rivayeti bulunan[2477] Vâsile b. el-Eska' (öl. 85/704)

[2465] A'zamî, *Dirâsât,* 112.
[2466] İsmail Lütfi Çakan, "ed-Dahhâk b. Süfyân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/411-2.
[2467] 36 kez de "Ve fi'l-bâb" kısmında bulunmakta ve 1 muallak rivayetine yer verilmektedir.
[2468] A'zamî, *Dirâsât,* 92.
[2469] 19 kez de "Ve fi'l-bâb" kısmında geçmektedir.
[2470] A'zamî, *Dirâsât,* 114.
[2471] Ayrıca 11 kez "Ve fi'l-bâb" kısmında ve 1 muallak rivayette yer almaktadır.
[2472] A'zamî, *Dirâsât,* 107.
[2473] Abdülkadir Şenel, "Râfi' b. Hadîc", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/292. İlgili hadis için bk. Müslim, "Ḥac", 457 (…وذلك عندنا في اديم خولاني…). Hadisenin devamında Muâviye bir süre sustuktan sonra bunun bir kısmını hatırladığını belirtmektedir.
[2474] Ayrıca 30 kez "Ve fi'l-bâb" kısmında geçmekte ve 2 muallak rivayette yer almaktadır.
[2475] İsmail Lütfi Çakan, "Berâ b. Âzib", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/469.
[2476] A'zamî, *Dirâsât,* 104.
[2477] 7 kez de "Ve fi'l-bâb" kısmında zikredilmektedir.

da derslerinde imlâ yöntemini düzenli biçimde kullanmıştır.[2478] *es-Sünen*'de 4 rivayeti zikredilen[2479] Şeddâd b. Evs (öl. 58/678), bir hadisi gençlere imla etmiştir.[2480]

Kimi sahâbîlerin öğrencileri, hadisleri dinleme esnasında veya sonrasında kaydetmişlerdir. Sahâbî hocalarının hadis rivayetlerini yazıya geçirenlerden Mekhûl (öl. 112/730), *es-Sünen'*de "Ve fi'l-bâb" kısmında ve 1 kez geçen Ebû Hind ed-Dârî'nin (öl. ?) naklettiklerini de kayıt altına almıştır.[2481] *es-Sünen'*de yine sadece "Ve fi'l-bâb" kısmında ve 1 kez zikredilen Sübey'a bint el-Hâris'in (öl. ?) naklettiği hadisleri tâbiûndan Abdullâh b. Utbe (öl. 74/693), Ömer b. Abdillâh b. el-Erkam (öl. ?), Amr b. Utbe (öl. 22/643) ve Mesrûk (öl. 63/683) yazmıştır.[2482] Azadlısı Atâ b. Yesâr (öl. 103/721) *es-Sünen'*de 4 hadisi rivayet edilen[2483] Hz. Meymûne'den dinlediği hadisleri kitabına yazmıştır.[2484] *es-Sünen'*deki rivayet sayısı 4 olan[2485] Fâtıma bint Kays'ın (öl. 54/674) bazı hadislerini Ebû Seleme kayıt altına almıştır.[2486] *es-Sünen'*de 12 hadisi rivayet edilen[2487] es-Sâib b. Yezîd'in (öl. 91/710) öğrencilerinden Yahyâ b. Saîd (öl. 144/761 c.), ondan işittiği hadislerin bazısını yazıp İbn Lehîa'ya (öl. 174/790) göndermiştir.[2488] *es-Sünen'*de 18 rivayeti olan[2489] Sehl b. Sa'd'ın (öl. 88/707) hadislerini Ebû Hâzim (öl. 135/752) toplamış, ondan da oğlu nakletmiştir.[2490]

Hadislerini öğrencilerinin kayda geçirdiği sahâbîlerden biri *es-Sünen'*de 37 hadisi rivayet edilen[2491] Ebû Ümâme el-Bâhilî'dir (öl. 86/705). Bir hadisi Hz. Peygamber'den yalnız bir defa duymakla onu rivayet etmeyeceğini söyleyen Ebû Ümâme hadisi duyduğu gibi rivayet edebilmek için titizlik göstermiştir.[2492] Hadislerin yazılmasında bir

[2478] Mehmet Görmez, "Vâsile b. Eska'", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (*İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/551; A'zamî, *Dirâsât,* 142
[2479] Ayrıca 3 kez "Ve fi'l-bâb" kısmında zikredilmekte, 1 de maktû rivayeti aktarılmaktadır.
[2480] A'zamî, *Dirâsât,* 112.
[2481] A'zamî, a.g.e., 99.
[2482] A'zamî, a.g.e., 109-110.
[2483] Ayrıca "Ve fi'l-bâb" kısmında 11, ta'lîk rivayette 2 kez bulunmaktadır.
[2484] A'zamî, *Dirâsât,* 141.
[2485] 1 kez de "Ve fi'l-bâb" kısmında geçmektedir.
[2486] A'zamî, *Dirâsât,* 140.
[2487] Ayrıca 5 kez "Ve fi'l-bâb" kısmında zikredilmektedir.
[2488] A'zamî, *Dirâsât,* 110-1.
[2489] Ayrıca 23 kez "Ve fi'l-bâb" kısmında yer almaktadır.
[2490] A'zamî, *Dirâsât*, 112. Ayrıca bk. Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl,* 2/1174; 12/189.
[2491] Ayrıca 43 kez "Ve fi'l-bâb" kısmında, 2 kez de muallak rivayette geçmektedir.
[2492] Kemal Sandıkçı, Ebû Ümâme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/251.

beis olmadığını ifade etmiştir. Nebevi hadisleri el-Kāsım eş-Şâmi (öl. 112/730) ondan yazmıştır.[2493]

Hadisleri az da olsa yazıya geçirenlerden biri *es-Sünen'*de 148 hadisi bulunan[2494] Ebû Saîd el-Hudrî'dir. O, 1000'den fazla hadis rivayet eden yedi sahâbîden biri olup diğer sahâbîler gibi sünnet-i seniyyeden taviz vermezdi. Nitekim Muâviye b. Hakem'in bayram hutbesini bayram namazından önceye almasına karşı çıkıp bunun sünnete uymadığını hatırlatmıştır. Aynı şekilde Dımaşk'ta onun huzuruna çıkarak beğenmediği tavırlarını tenkit etmiş, Hz. Peygamber'in, doğruyu bilenin onu söylemekten geri durmaması hususundaki buyruğu üzerine bu uyarıyı yaptığını belirtmiştir.[2495] Bununla birlikte Hz. Peygamber'in, hadislerin yazılmasını yasaklamasıyla ilgili en yaygın ve sahih rivayet ondan nakledilmiştir. Kendisinden hadis öğrenenlerden bazıları ezberledikleri hadisleri yazmak isteyince buna izin vermemiş, hadislerin Kur'ân haline getirilmemesini söyleyerek onları ezberlemelerini tavsiye etmiştir.[2496] Fakat onun "Biz Kur'ân ve teşehhüd dışında hiçbir şey yazmıyorduk" ifadesi kendisi için bazı hadisleri not aldığını göstermektedir. İbn Abbâs'a sarf ile ilgili yazdığı yazıda nebevi hadislerden bazısını zikretmiş olması da kuvvetle muhtemeldir.[2497] Çeşitli gerekçelerle öğrencilerinin naklettiği hadisleri yazmasına karşı olmakla birlikte hadislerin korunmasına riayet etmiş ve sünnete riayette titizlik göstermiştir.

• Kaynaklarda zikredildiği kadarıyla yazdıkları hadis diğer sahâbîlere nispetle çok olan ve kendilerine bazısı sahife[2498] ve cüz[2499] gibi küçük hacimli çeşitli eserler nispet edilen *Sünen-i Tirmiẕî* kaynaklarından olan bazı sahâbîler şunlardır:

1. Ebû Bekir es-Sıddîk (öl. 13/634): *es-Sünen'*de 22 rivayeti geçmektedir.[2500] Başta Kureyş olmak üzere Arap kabilelerinin tarihini çok iyi bilirdi ve en iyi ensâb

[2493] A'zamî, *Dirâsât,* 92.
[2494] Ayrıca 146 kez "Ve fi'l-bâb" kısmında, 6 kez de muallak rivayette zikredilmektedir.
[2495] Raşit Küçük, "Ebû Saîd el-Hudrî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/223.
[2496] Küçük, "Ebû Saîd el-Hudrî", 10/223.
[2497] A'zamî, *Dirâsât,* 95
[2498] Sahîfe, bir şahsın derlemiş olduğu az sayıdaki hadisleri ihtiva eden hadis mecmuası veya hadisin vicâde yoluyla alındığını söylemekte kullanılan bir kelime anlamındadır (Aydınlı, Hadis Istılahları, s.265).
[2499] Cüz: Bir kişinin rivayet ettiği hadisleri veya bir konudaki hadisleri ihtiva eden hadis kitabı, hacmi küçük kitap, on yaprak/varaktan oluşan kitapçık veya bir kitabın bu kadarlık kısmı gibi anlamlarda kullanılmaktadır (Aydınlı, Hadis Istılahları, 51).
[2500] 18 kez de "Ve fi'l-bâb" kısmında geçmekte, 13 muallak rivayet senedinde bulunmakta, senedsiz 8 rivayette de fıkhî görüşü belirtilmektedir.

âlimlerinden sayılırdı. Kur'ân'ı ezbere bilir ve çok duygulu bir şekilde okurdu. Hilâfeti esnasında Kur'ân-ı Kerîm'i mushaf haline getirmek suretiyle İslâmiyet'e en büyük hizmeti yapmıştır. Hz. Peygamber'in 500 kadar hadis-i şerifini bir kitapta toplattığı; fakat hadisleri toplayanın bazı yanlışlıklar yapmış olabileceği düşüncesiyle bunları imha ettiğine dair rivayeti Zehebî doğru bulmamaktadır. Resûl-i Ekrem'den 142 hadis rivayet etmesi, duymadığı bir hadisi nakledenlerden şahit getirmesini istemesi ikinci kaynak Sünnet'e gösterdiği ehemmiyeti yansıtmaktadır.[2501] Sünnet'i koruma ve yayma hassasiyeti dolayısıyla Bahreyn görevlisi Hz. Enes için Allah Resûlü'nün belirttiği zekât hükümlerini yazılı olarak göndermiştir; Amr b. el-Âs'a da içinde nebevi hadisler zikrettiği bir mektup yollamıştır.[2502]

Hz. Ebû Bekir devlet işlerinde de kayıt ve yazım işlerine önem vermiştir. Resmi işleri sistemleştirmiş, çeşitli görevliler atamış ve katipler görevlendirmiştir. Beytülmâli kurmuş ve başına Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ı getirmiştir. Kazâ işlerine Hz. Ömer'i, kâtipliğine Zeyd b. Sâbit ile Hz. Osman'ı, hâcibliğine âzatlısı Şedîd'i, Medine'nin gece bekçiliğine de Abdullah b. Mes'ûd'u tayin etmiştir. Devlet işlerinde Resûl-i Ekrem'den intikal eden mührü, şahsî işlerinde ise "Ni'me'l-kādiru Allah" veya "Abdün zelîl li-rabbin celîl" ibaresini taşıyan mührünü kullanmıştır.[2503]

2. Ömer b. el-Hattâb (öl. 23/644): *es-Sünen'*de 71 rivayeti zikredilmektedir.[2504] Vahiy kâtiplerinden biridir. Hz. Ebû Bekir, halifeliği döneminde Hz. Ömer'i Medine'de kazâ işlerinin başına getirmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'in mushaf haline getirilmesi hususunda Hz. Ömer'in önemli bir katkısı vardır. Hz. Ömer, halife iken İslâm beldelerindeki tüm valilere cami ve mekteplerde eğitim ve öğretime Kur'ân ile başlanmasını emretmiş, bu maksatla çeşitli vilâyetlere Medine'den bazı sahâbîleri göndermiş, onlara maaş bağlamıştır.[2505] Ayrıca çocuklara Kur'ân-ı Kerîm, okuma yazma ve Arap dili kaidelerinin yanında ensâb bilgisi, şiir, darbımesel, yüzme, binicilik ve atıcılığın öğretilmesini istemiş, bu konuda da valilere emirler göndermiştir.[2506] Hz. Ömer'in bir konuda sünnetin olup olmadığını araştırması, bir hüküm vermişken Hz. Peygamber'in

[2501] Mustafa Fayda, "Ebû Bekir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (*İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/105. Hadisleri toplatması hakkında bk. A'zamî, *Dirâsât*, 92-94.
[2502] A'zamî, *Dirâsât*, 94
[2503] Fayda, "Ebû Bekir", 10/106.
[2504] "Ve fi'l-bâb" kısmında 51 kez zikredilmekte, 36 muallak rivayette geçmekte, senedsiz 23 rivayette de fıkhî görüşü belirtilmektedir.
[2505] Mustafa Fayda, "Ömer", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/44-47.
[2506] Fayda, "Ömer", 34/50

uygulamasının farklı olduğunu öğrenince kendi kararından vazgeçmesi gibi sünnete son derece bağlı olduğunu gösteren pek çok olay aktarılmıştır.[2507]

Hz. Ömer, sünneti ikinci teşrî‘ kaynağı olarak kabul etmekle birlikte hadis rivayeti konusunda dikkatli olmaya sevk etmek, kötü niyetli kişilerin hadis uydurma teşebbüslerini önlemek, Kur’ân eğitiminin yerleşmesini sağlamak ve Kur’ân ile Sünnet’in birbirine karıştırılmasını önlemek gibi gerekçelerle çok hadis rivayet edilmesine taraftar olmamıştır.[2508] Bununla birlikte âlimleri Kitap ve Sünnet’i yaymak için çeşitli bölgelere gönderdiği de bir gerçektir.[2509] Resmî yazılarda ipek kıyafetlerin erkeklerce giyilmemesi gibi nebevi hadislerin uygulaması için vilayetlere yazılı talimatlar göndermiştir.[2510]

Hz. Ömer’in yargılama hukukuyla ilgili olarak Ebû Mûsâ’ya gönderdiği mektup İslâm hukuk tarihinde önemli bir yere sahiptir. Bu mektup, sonraki dönem İslâm hukukçuları tarafından yargılama hukukunun esaslarına dair temel bir kaynak olmuştur. İbn Kayyim (öl. 751/1350) bu mektubu şerh etmiştir.[2511] Kaynaklarda Hz. Ömer’in benzer esasları ihtiva eden başka mektupları da yer almaktadır.[2512] Valilerine yazdığı mektup ve emirnâmelerden birer nüshanın saklanmasını istediğinden Dîvânü’l-inşâ’nın kurucusu kabul edilmiştir. [2513] Hz. Ömer ayrıca hadisleri bir araya getirmeyi düşünmüş, konu etrafında çok düşünüp sahâbîlerle istişare etmiştir. Ancak ehl-i kitabın Allah’ın kitabından başka kitaplar yazmaları sonrası Allah’ın kitabını terk etmeleri gerekçesiyle bu düşüncesinden vazgeçtiği rivayet edilmektedir.[2514] Bununla birlikte Hz. Ömer bir risalede zekâtla alakalı hadisleri derlemiştir. Bu risaleyi Nâfi‘ (öl. 117/735), İbn Ömer’e birkaç kez okumuştur.[2515]

Hz. Ömer’in yazıyı çokça kullanmasına başka pek çok örnek zikredilebilir. Mesela o, fey gelirlerini müslümanlara dağıtmak için divan teşkilatını kurmuştur.[2516] Ona nispet

---

[2507] A‘zamî, *Dirâsât,* 135-8.

[2508] Muhsin Koçak, “Ömer”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/51-52; A‘zamî, Hz. Ömer’in hadis rivayetine karşı olduğunu gösteren bazı rivayetleri sened ve metin yönünden değerlendirmiş, çoğunun güvenilir olmadığını, bazısının da bazı konulara yönelik olduğunu ve hadislere verdiği ehemmiyet sebebiyle yanlış anlaşıldığını beyan etmektedir (A‘zamî, *Dirâsât,* 131-5)

[2509] A‘zamî, *Dirâsât,* 138

[2510] A‘zamî, *Dirâsât,* 139

[2511] M. Yaşar, Kandemir, “Ebû Mûsâ el-Eş’arî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/191.

[2512] Fayda, “Ömer”, 34/50. Ayrıca bk. A‘zamî, *Dirâsât,* 139

[2513] Fayda, “Ömer”, 34/47

[2514] Fayda, “Ömer”, 34/47.

[2515] A‘zamî, *Dirâsât,* 139.

[2516] Fayda, “Ömer”, 34/47-48.

edilen *eş-Şürûtü'l-'Ömeriyye* adlı belgenin uydurma olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Ömer'in Kur'ân-ı Kerîm'in anlaşılması hususundaki görüşlerini Taberî (öl. 310/923), İbn Kesîr ve Süyûtî'nin tefsirlerinde yer alan rivayetlerden derleyen *et-Tefsîrü'l-me'sûr* adıyla bir eser hazırlanmıştır.[2517] Hz. Ömer'in fıkıh, tefsir ve hadis kitaplarında dağınık şekilde bulunan fıkhî görüşlerini toplayan *Mevsû'atü fiḳhi 'Ömer b. el-Ḫaṭṭâb* adlı bir eser yazılmıştır.[2518] Ayrıca ibadetler, aile, ceza ve miras hukukuna dair görüşlerinin bir araya getirildiği bir doktora çalışması yapılmıştır.[2519]

3. Alî b. Ebî Tâlib (öl. 40/661): *es-Sünen'*de 125 rivayeti mevcuttur.[2520] Müminlerin annesi Ümmü Seleme; Hz. Peygamber'in, vahiy katiplerinden Hz. Ali'ye deri üzerine uzunca bazı hadislerini yazdırdığını nakletmektedir. Hz. Alî'nin kılıcının kınında muhafaza ettiği bir sahifesinin olduğu da bilinmektedir.[2521] O, bu sahîfenin diyete dair hükümlerle düşman elindeki bir esiri kurtarmanın yolları, bir kâfir için müslümanın öldürülemeyeceği, Medine'nin Harem bölgesi sınırları gibi konulardaki hadisleri ihtiva ettiğini söylemektedir. Rifat Fevzi, bu sahîfeyi, muhtevasını tahlil ederek *Ṣaḥîfetü 'Alî b. Ebî Ṭâlib* adıyla yayınlamıştır. Hz. Peygamber daha hayatta iken Kur'ân-ı Kerîm'in tamamını ezberlemiş bulunan Hz. Ali, Kur'ân-ı Kerîm ile bu sahîfenin dışında Hz. Peygamber'den özel bir talimat almadığını ve başka bir şey yazmadığını ısrarla belirtmiştir.[2522] Ancak kendisinden yazanlar çoktur. Zira Hz. Ali, talebeleri ilmi yazmaya yönelik cesaretlendirmiş ve bazen kendisi imla etmiştir. Hatta İbn Abbâs, Hz. Hasan (öl. 49/669), ve Hucr b. Adî (öl. 51/671) gibi bazı sahâbenin yanında Hz. Alî'nin hadislerinin yazılı olarak bulunduğu haber verilmektedir.[2523]

Yazıma teşviki vesilesiyle Hz. Alî'nin fıkhî görüş ve fetvaları erken dönemde tedvin edilmiştir. İnsanlar onun fetvalarından çokça istifade etmiştir. Mesela İbn Ebî Müleyke'nin (öl. 117/735) talebi üzerine İbn Abbâs onu Hz. Alî'nin yargı hükümlerine yönlendirmiş ve ona bu hükümlerden yazıp yollamıştır.[2524] Muhammed Revvâs

[2517] Fayda, "Ömer", 34/47.
[2518] Koçak, "Ömer", 34/52.
[2519] Koçak, "Ömer", 34/53.
[2520] "Ve fi'l-bâb" kısmında 119 kez yer almakta, 27 muallak rivayette geçmekte, senedsiz 16 rivayette de fıkhî görüşü belirtilmektedir.
[2521] A'zamî, *Dirâsât*, 127.
[2522] M. Yaşar Kandemir, "Ali", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/375.
[2523] A'zamî, *Dirâsât*, 130-1.
[2524] A'zamî, *Dirâsât*, 129.

Kal'acî'nin derlediği *Mevsû'atü fiḳhi 'Alî b. Ebî Ṭâlib* adlı esere bakarak Hz. Alî'nin İslâm hukuku sahasındaki geniş kültürü hakkında fikir sahibi olmak mümkündür.[2525]

4. Âişe bint Ebî Bekr (öl. 58/678): *es-Sünen'*de 285 hadisi nakledilmektedir.[2526] Hz. Peygamber vefat ettiği zaman çok genç olmasına rağmen Kur'ân-ı Kerîm'i ve Hz. Peygamber'in sünnetini en iyi bilen, anlayan ve muhafaza eden sahâbîlerin başında yer almaktaydı. Hem baba evinde, hem Peygamber'in yanında zekâsı, anlayış kabiliyeti, öğrenme arzusu, kuvvetli hâfızası, aşk ve imanı sayesinde en iyi şekilde yetişti ve başkalarına nasip olmayan bilgiler edindi.[2527] Medineli meşhur yedi tâbiî fakihten Urve b. ez-Zübeyr "Ayet, farz, sünnet, şiir, eyyâm-ı arab, neseb, kaza, tıp ve diğer ilimlerde Hz. Âişe'den daha bilgilisini asla görmedim" diyerek onun pek çok konuda yetkin derecede ilim sahibi olduğunu belirtmektedir. Zehebî de ümmet-i Muhammed içinde Hz. Âişe'den daha bilgilisini bilmediğini ifade etmektedir.[2528]

Hz. Âişe, Muâviye ve Ziyâd b. Ebî Süfyân (öl. 53/672) gibi devlet yöneticilerinin mektupla gönderdikleri dini sorulara veya hadis talep etmelerine cevap yollamıştır. Hadislerini yazanlardan Urve b. ez-Zübeyr'e kendisinden tekrar tekrar yazmasını sormuş, o da hadisi farklı şekillerde işittiğini belirtince Hz. Âişe "Manada bir farklılık işitiyor musun?" demiş, Urve "Hayır" deyince de bunda bir beis olmadığını ifade etmiştir.[2529] Ashabın büyükleri ferâize dair meseleleri hep ondan sorarlardı. Hadislerin sebeb-i vürûdunu ve delâletlerini beyan eder, ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'e muhalif bir unsur ihtiva edip etmemesi bakımından onları incelemeye tâbi tutar, bazı sahâbîlerin rivayet sırasında yaptıkları hataları düzeltirdi. Bu tashihleriyle İslâm dünyasında tenkit zihniyetinin gelişmesine öncülük etmiştir.[2530]

Hz. Peygamber'den sonra Hz. Âişe'nin evi, kadın erkek, büyük küçük birçok kimsenin huzuruna gelip kendisini dinlediği, varsa sorusunu sorup cevabını aldığı bir ilim ve irfan ocağı olmuştur. Eğitim ve öğretim faaliyetleri sonunda, İslâm ilimlerinin temellerinin atılması ve ilmî hareketin gelişmesini sağlamış, ayrıca hadis ve fıkıh sahalarında Medine ekolü teşekkül etmiştir. Hz. Âişe yalnızca şifahî sorularla değil, aynı zamanda

[2525] Kandemir, "Ali", 2/375.
[2526] "Ve fi'l-bâb" kısmında 220 kere yer almakta, 27 muallak rivayette zikredilmekte, senedsiz 6 rivayette de fıkhî görüşü belirtilmektedir.
[2527] Mustafa Fayda, "Âişe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları: 1989), 2/203.
[2528] A'zamî, *Dirâsât,* 113
[2529] A'zamî, *Dirâsât,* 114.
[2530] Fayda, "Âişe", 204

muhtelif şehir ve bölgelerde yaşayan müslümanların mektupla sordukları sorulara da cevaplar vermiştir. Böylece hadislerin ve bazı fıkhî meselelerin yazılmasına da öncülük etmiştir.[2531] Abdullah b. Ebî Dâvûd es-Sicistânî (öl. 316/929) Hz. Âişe'nin rivayet ettiği hadisleri *Müsnedü 'Â'işe* adıyla müstakil bir eserde toplamıştır. Başka müelliflerin de bu nevi çalışmaları vardır.[2532]

5. Fâtımatü'z-Zehrâ (öl. 11/632): *es-Sünen'*de 1 hadisi rivayet edilmektedir. Yanında içinde vasiyetinin olduğu ve nebevi hadislerin bazısını içeren bir sahîfesi vardı.[2533] 18 rivayeti bilinmektedir. Kendisinden eşi Hz. Ali, çocukları Hz. Hasan ile Hüseyin, müminlerin annelerinden Hz. Âişe ve Hz. Ümmü Seleme de rivayet etmiştir. Hz. Hüseyin'in kızı Fâtıma'nın ve daha başka râvilerin ondan mürsel rivayetleri vardır. Kaynaklarda Hz. Fâtıma'ya nispet edilen ve babasının vefatından sonra söylediği belirtilen bazı şiir ve beyitler bulunmaktadır.[2534]

6. Sa'd b. Ubâde (öl. 14/635): *es-Sünen'*de 2 rivayeti vardır.[2535] Ensardan erken dönemde Kur'ân-ı Kerîm'i ezberleyen altı kişi içindedir.[2536] Câhiliye döneminde yazmayı bilen az sayıdaki kişiden biri olan Sa'd'ın hadisleri de yazdığı birtakım kitapları vardır.[2537]

7. Muâz b. Cebel (öl. 17/638): *es-Sünen'*de 25 hadisi rivayet edilmektedir.[2538] Asr-ı Saâdet'te Kur'ân-ı Kerîm'in tamamını ezbere bilen birkaç kişi arasındadır. Resûlullah'ın kendilerinden Kur'ân öğrenilmesini tavsiye ettiği dört sahâbîden biridir.[2539] Yine o devirde fetva veren altı sahâbî içinde yer almaktadır. Muâz'ı Resûl-i Ekrem helâl ve haramı en iyi bilen kişi olarak göstermektedir. Muaz'ın, ayrıca Hz. Peygamber'in katipleri ve hazinedarları arasında yer aldığı zikredilmektedir.[2540] Resûlullah onu Mekke'ye önce emîr, ardından Kur'ân ve dinî bilgiler muallimi tayin

---

[2531] Fayda, "Âişe", 204. İnsanların problemlerin çözümü için Hz. Âişe'ye mektup yoluyla soru sorduklarına dair bk. A'zamî, *Dirâsât,* 114.
[2532] Fayda, "Âişe", 205.
[2533] A'zamî, *Dirâsât*, 140.
[2534] M. Yaşar Kandemir, "Fâtıma", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/220.
[2535] Ayrıca "Ve fi'l-bâb" kısmında 1 kez zikredilmektedir.
[2536] Mehmet Azimli, "Sa'd b. Ubâde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/378.
[2537] A'zamî, *Dirâsât*, 110.
[2538] "Ve fi'l-bâb" kısmında **12** kez geçmektedir.
[2539] M. Yaşar Kandemir, "Muâz b. Cebel", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları: 2005), 30/338.
[2540] Kandemir, "Muâz b. Cebel", 30/339.

etmiş, sonraları ise Yemen'e görevlendirmiştir.[2541] Zekât ve diğer konularda bilgilendirme amaçlı ona yazı yazmıştır.[2542]

Hz. Ömer, halifeliğinde Suriye ordusu kumandanı Ebû Ubeyde b. Cerrâh ile Muâz b. Cebel'e bir mektup yazmıştır. Muâz, daha sonraları bazı sahâbîlerle birlikte Suriye'ye muallim olarak gönderilmiştir. Hz. Peygamber'den yazdığı hadisleri ihtiva eden bir sahîfesi olduğu belirtilmektedir.[2543] Mûsâ b. Talha'nın (öl. 103/721) yanında ya Muâz'ın kitabı veya ondan bir nüshanın olduğu, İbnü Âiz'in (öl. ?) yanında ise çoğul bir ifade ile Muâz b. Cebel'in kitaplarının olduğu haber verilmektedir.[2544]

8. Abdullâh b. Mes'ûd (öl. 32/652-53): *es-Sünen'*de 134 rivayeti nakledilmektedir.[2545] Kur'ân hâfızlarının önde gelenlerinden biridir ve yetmişten fazla sûreyi bizzat Resûlullah'tan öğrendiğini söylemiştir. Kendisinin topladığı bir Mushaf nüshası vardır. Diğer bazı sahâbîler gibi Hz. Peygamber'den duyduğu tefsir mahiyetindeki açıklamaları bu özel nüshasına kaydetmiştir. Hanefîler, yemin kefâreti olarak tutulacak üç günlük orucun (el-Mâide 5/89) peş peşe olması gerektiği gibi çeşitli hükümlerinde İbn Mes'ûd'un nüshasındaki açıklamalardan yararlanmışlardır.[2546]

İbn Mes'ûd'un, nebevi hadislerin yazılmasına müsamaha göstermediğine dair birkaç rivayet olsa da rivayetlerden birinde bunun, İbn Mes'ûd'un, sahîfenin ehl-i kitaptan alındığını düşünmesinden kaynaklandığı ifade edilmiştir.[2547] Zira kendisi de az da olsa yazmış olan İbn Mes'ûd'un şöyle dediği nakledilmiştir: "Resulullah'ın zamanında hadislerden sadece teşehhüd ve istihareyi yazıyorduk." İbn Mes'ûd'un oğlu Abdurrahmân da babasının el yazısı olduğunu belirttiği bir kitabı muhafaza etmiştir.[2548]

Hz. Ömer tarafından Kûfe'ye görevlendirilen Abdullâh b. Mes'ûd'un buradaki uzun süreli ilmî faaliyetleri neticesinde sonraki dönemde tefsir, kıraat ve fıkıhta Kûfe mektebi oluşmuştur. İbn Mes'ûd dışında, görüş ve fetvaları talebeleri tarafından yazıya geçirilmiş başka bir sahâbînin olmadığı söylenmiştir.[2549] İbn Mes'ûd'un kaynaklarda

---

[2541] Kandemir, "Muâz b. Cebel", 30/338.
[2542] A'zamî, *Dirâsât*, 140
[2543] Kandemir, "Muâz b. Cebel", 30/339.
[2544] A'zamî, *Dirâsât*, 140
[2545] "Ve fi'l-bâb" kısmında **108** kez geçmekte, **20** muallak rivayette geçmekte, senedsiz **11** rivayette de fıkhî görüşü belirtilmektedir.
[2546] İsmail Cerrahoğlu, "Abdullah b. Mes'ûd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/116.
[2547] A'zamî, *Dirâsât*, 126 .
[2548] A'zamî, a.g.e., 127.
[2549] Cerrahoğlu, "Abdullah b. Mes'ûd", 1/117.

dağınık halde bulunan fıkhî görüşlerini Muhammed Revvâs Kal'acî, *Mevsûʿatü fiḳhi ʿAbdillâh b. Mesʿûd* adlı çalışmasında derlemiştir.[2550]

9. Übey b. Kâ'b (öl. 33/654): *es-Sünen'*de 24 rivayeti mevcuttur.[2551] Ebü'l-Âliye Rufey' b. Mihrân'ın (öl. 90/709) ondan tefsir hakkında büyük bir nüsha rivayet ettiği söylenmektedir.[2552] Kendisine nispet edilen *Feżâ'ilü'l-Ḳur'ân adlı çalışma*, muhtemelen onun adına rivayet edilen, bütün sûrelerin faziletlerinin sayıldığı ve İbnü'l-Cevzî'nin uydurma kabul ettiği nakillerden meydana gelmektedir.[2553]

10. Selmân el-Fârisî (öl. 36/656): *es-Sünen'*de 9 rivayeti aktarılmaktadır.[2554] Rumca ve İbrânîce öğrendiği, Farsların, Romalıların, yahudi ve hıristiyanların kutsal kitaplarını okuduğu rivayet edilmektedir. Fâtiha sûresini Farsça'ya tercüme ettiği ve Resûlullah'ın bunu men etmediği kaydedilmektedir. İbn Hacer, onun *Cüz'ân min ḥadîṯi Selmân* adında oldukça hacimli bir hadis cüzü olduğunu söylemektedir. Bunun dışında *Mesâ'ilü'r-ruhbân* isimli küçük bir risâle ona nispet edilmektedir.[2555] Selmân'ın nebevî hadislerin bazısını Ebü'd-Derdâ'ya yazdığı da nakledilmektedir.[2556]

11. Ebû Râfi' (öl. 40/660): *es-Sünen'*de 7 rivayetine yer verilmektedir.[2557] Abdullâh b. Abbâs ondan Hz. Peygamber'in yaptıkları ile ilgili bilgileri yazmıştır.[2558] Ebû Bekir b. Abdirrahmân b. Hişâm'a (öl. 94/713) "istiftâhü's-salât" konulu bir kitap vermiştir.[2559]

12. Esmâ' bint Umeys (öl. 40/661): *es-Sünen'*de 3 rivayeti vardır. İçinde Resûl-i Ekrem'in hadislerinin olduğu bir sahîfesi vardır.[2560]

13. Ebû Mûsâ el-Eş'arî (öl. 42/662-63): *es-Sünen'*de 34 rivayeti vardır.[2561] Kur'ân-ı Kerîm'i bizzat Hz. Peygamber'den öğrenerek ezberleyen sayılı sahâbeden biridir. Şa'bî'nin ulemânın altı kişiden ibaret olduğunu söylediği kişilerdendir (Diğerleri Hz.

[2550] Cerrahoğlu, "Abdullah b. Mes'ûd", 1/117.
[2551] Ayrıca 24 kez "Ve fi'l-bâb" kısmında ve 2 ta'lîk rivayette geçmektedir. 2 yerde de senedsiz olarak fıkhî görüşü nakledlmektedir.
[2552] A'zamî, *Dirâsât,* 100.
[2553] Bünyamin Erul, "Übey b. Kâ'b", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/272.
[2554] Ayrıca 8 kez "Ve fi'l-bâb" kısmında ve 1 muallak rivayette zikredilmektedir.
[2555] İbrahim Hatiboğlu, "Selmân-ı Fârisî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/442.
[2556] A'zamî, *Dirâsât,* 110.
[2557] "Ve fi'l-bâb" kısmında 17 kez geçmekte, 1 muallak rivayeti de yer almaktadır.
[2558] Abdullah Aydınlı, "Ebû Râfi'", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları: 1994), 10/211.
[2559] A'zamî, *Dirâsât,* 95.
[2560] A'zamî, a.g.e., 100.
[2561] Ayrıca 53 kez "Ve fi'l-bâb" kısmında yer almakta, 1 muallak rivayette geçmekte, senedsiz 1 rivayette de fıkhî görüşü belirtilmektedir.

Ömer, Hz. Ali, Abdullah b. Mes'ûd, Zeyd b. Sâbit ve Übey b. Kâ'b'dır). "Bize tarihsiz mektuplar gönderiyorsunuz" diye Hz. Ömer'i uyarması hicrî takvimin tespitine vesile olmuştur.[2562] Hadislerin yazımına karşı çıktığı; hatta öğrencisinin kendisine yazdıklarını sildiği söylenmektedir. Ancak İbn Abbâs Basra'ya geldiğinde onunla mesajlaşmış ve İbn Abbâs'a Allah Resûlü'nün hadislerini de içeren bir yazı kaleme almıştır.[2563] Ebû Bürde Büreyd b. Abdullah'ın (öl. 140/757), Ebû Mûsâ'dan rivayet edilen ve sonraları *Müsnedü Büreyd* diye anılan kırk hadislik cüzünün bir nüshası günümüzde mevcuttur.[2564]

14. Abdullâh b. Selâm (öl. 43/663-64): *es-Sünen'*de 5 hadisi rivayet edilmektedir.[2565] Sorularına Hz. Peygamber'in verdiği cevapları ihtiva eden *el-Mesâ'il*'i, büyüye dair üç varaklık bir risâlesi ile Resûlullah'ın kavlî ve fiilî bazı sünnetlerini içine alan başka bir risâlesi ve Daniel'e nispet edilen kitaptan aldığı bazı parçalar günümüze intikal etmiştir.[2566]

15. Muhammed b. Mesleme el-Ensârî (öl. 43/663): *es-Sünen'*de 1 rivayeti aktarılmaktadır.[2567] Muhaddis, fakih ve Hz. Peygamber'in kâtibi olarak anılmaktadır. Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman devrinde yöneticileri teftişle görevlendirilmiştir.[2568] Vefatından sonra kılıcının kınında Hz. Peygamber'in birtakım hadislerini içeren bir sahife bulunmuştur.[2569]

16. Zeyd b. Sâbit (öl. 45/665): *es-Sünen'*de 13 rivayeti aktarılmaktadır.[2570] Bedir Gazvesi'nde esir düşen müşriklerin okur yazarlarından okuma yazma öğrenenlerdendir ve vahiy katipliği yapmıştır. Resûlullah'ın, yahudilerle yaptığı görüşme ve yazışmalar sırasında kendisine yardımcı olması için İbrânîce (veya Süryânîce) yazmayı öğrenmesini istemesi üzerine kısa sürede bu yazıyı öğrenmiştir. Zeyd b. Sâbit'in ayrıca Farsça, Rumca, Kıptîce ve Habeşçe bildiği, Farsça'yı kisrânın elçisinden, Rumca'yı

[2562] M. Yaşar Kandemir, "Ebû Mûsâ el-Eş'arî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/191.
[2563] A'zamî, *Dirâsât*, 96.
[2564] Kandemir, "Ebû Mûsâ el-Eş'arî", 10/191.
[2565] "Ve fi'l-bâb" kısmında 4 kez geçmektedir.
[2566] Mustafa Fayda, "Abdullâh b. Selâm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 1/135.
[2567] "Ve fi'l-bâb" kısmında 5 kez yer almaktadır.
[2568] Ataullah Şahyar, "Muhammed b. Mesleme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları: 2005), 30/555.
[2569] A'zamî, *Dirâsât*, 140.
[2570] Ayrıca 22 kez "Ve fi'l-bâb" kısmında yer almakta, 6 muallak rivayette geçmekte, senedsiz 3 rivayette de fıkhî görüşü belirtilmektedir.

Resûlullah'ın hâcibinden, Habeşçe'yi ve Kıptîce'yi de yine Resûlullah'ın hizmetçilerinden öğrendiği nakledilmektedir. Resûlullah zamanında Kur'ân-ı Kerîm'in tamamını ezberleyen ensara mensup dört kişiden biridir.[2571] Kur'ân'ın Mushaf hale getirilmesi ve çoğaltılmasında kendisine görev verilmiştir.[2572]

Zeyd b. Sâbit'ten hadislerin yazılmaması hakkında nakledilen hadis münkatı' olduğu için zayıftır. Ayrıca Zeyd b. Sâbit hadisleri yazmış ve yazdırmıştır. Ömer b. Abdilazîz'in talebi üzerine ona bir konuda hadis yazıp göndermiştir. Feraiz konusunda ilk kitap tasnif edendir.[2573] Kitabını ondan oğlu Hârice b. Zeyd (öl. 100/718-19) rivayet etmiştir. İbn Hayr, bu kitabın kendisine ulaşan rivayet zincirini zikretmiştir. Ebû Kılâbe (öl. 104/722) ve diğer bazı kimselerin yanında Zeyd b. Sâbit'in hadislerinin yazılı olarak bulunduğu belirtilmektedir. Katâde, Kesîr b. Salt'ın (öl. ?) Zeyd b. Sâbit'in ders halkasında naklettiklerini yazanlardan olduğunu bildirmektedir. Kesîr b. Eflah (öl. 62/682), kendisinin de bu meclislerde yazanlardan olduğunu dile getirmektedir.[2574]

17. el-Hasen b. Alî (öl. 49/669): *es-Sünen'*de 5 rivayeti bulunmaktadır.[2575] Hz. Alî'nin fetvaları bulunan yanındaki sahîfesinde Resûlullâh'tan nakledilen birtakım hadislerin de olup olmadığı bilinmemekle[2576] birlikte bu fetvalarda ya doğrudan ya da kendileriyle kıyas edilmek suretiyle hadis-i şeriflerin olması kuvvetle muhtemeldir.

18. Amr b. Hazm el-Ensârî (öl. 53/673): *es-Sünen'*de hiçbir rivayetin senedinde geçmemekle birlikte "Ve fi'l-bâb" kısımlarında 4 kez zikredilmektedir. Allah Resulü onu Necran'daki Hâris b. Kâ'b oğullarına dinî esasları, Kur'ân'ı öğretmek ve zekât toplamakla görevlendirmiştir. Ayrıca yapacağı işleri belirten tâlimatnâme de yazdırıp kendisine vermiştir. Bu tâlimatnâmede dinin emirleri ve yasaklarıyla zekât, diyet ve cezaî konular yer almıştır.[2577] Bu talimatnameyi geç bir tarihte okuyan Atâ b. Ebî Rebâh'ın, Hz. Peygamber'in yazılı talimatlarının bazısını bir kitap şeklinde topladığı

[2571] Bünyamin Erul, "Zeyd b. Sâbit", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/321-322.
[2572] A'zamî, *Dirâsât,* 108.
[2573] A'zamî, a.g.e., 108.
[2574] A'zamî, a.g.e., 109.
[2575] "Ve fi'l-bâb" kısmında da 2 kez geçmektedir.
[2576] A'zamî, *Dirâsât,* 107.
[2577] Selman Başaran, "Amr b. Hazm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/84-85; A'zamî, *Dirâsât,* 139.

anlaşılmaktadır. Bu kitabı ondan oğlu rivayet etmiş ve kitap İbn Tolun'un (öl. 953/1546) kitabı *İ'lâmü's-sâilîn 'an kütübi Seyyidi'l-Mürselîn* ile birlikte basılmıştır.[2578]

19. Ebû Hüreyre (öl. 58/678): *es-Sünen'*de 566 hadisi aktarılmaktadır.[2579] Ezber hususunda Hz. Peygamber'in duasına mazhar olmuştur. En çok hadis rivayet eden sahâbîdir. Ebû Hüreyre Ehl-i Suffe'den biri olarak Resûlullah'ın yanından ayrılmamış, ilmi yaymayı emredip onu gizlemeyi yasaklayan âyetler karşısında bildiği hadisleri rivayet etmeye mecbur olduğunu düşünmüştür.[2580] Ebû Hüreyre, hadisleri en iyi bilen kişi olarak İbn Amr'ı (öl. 65/684-85) işaret etmiş, gerekçe olarak onun yazdığını, kendisinin ise yazmadığını dile getirmiştir. Bu ifadesi onun ilk zamanlarda kitaplarının olmadığını göstermekle birlikte son zamanlarında eli altında kitaplarının olduğu müşahede edilmektedir. Zira bir öğrencisinin kendisinden işittiğini belirttiği ifadesinin akabinde "Benden işitseydin yanımda yazılı bulunurdu." demiştir. Ardından onu evine götürüp Resûlullah'ın hadislerinden oluşan pek çok kitabı ona göstermiştir. Beşîr b. Nehîk (öl. ?) de ona geldiğini, kitaplarını alıp istinsah edip ardından kendisine okuduğunu, "Bunu senden işittim mi?" deyince Ebû Hüreyre'nin "Evet" diyerek onayladığını aktarmıştır.[2581] Bu ifade aynı zamanda arz yönteminin sahâbe uygulamalarından olduğunu gösteren örneklerdendir.

Ebû Hüreyre'den naklettiği hadisleri yazanlar çoktur. Mesela Ebû Sâlih es-Semmân'ın (öl. 101/719-20) Ebû Hüreyre'den naklettiği bir sahîfesi vardır.[2582] A'meş, Ebû Sâlih'ten Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiklerinden 1000 hadisi yazmıştır. İbrâhîm en-Nehaî de A'meş'ten Ebû Sâlih'in Ebû Hüreyre rivayetlerini yazmıştır. Bu ifade senedlerin ciddi bir şekilde hoca-öğrenci ilişkisine dayandığını göstermektedir. Saîd el-Makbürî'nin de Ebû Hüreyre'den naklettiği sahîfesinin olduğu dile getirilmiştir. Zehebî, Ferkad b. Ebi'l-Haccâc'ın (öl. ?) Ukbe b. Ebi'l-Hasnâ' (öl. ?) aracılığıyla Ebû Hüreyre'den naklettiği güzel bir nüshaya eriştiğini haber vermiştir.[2583] Ebû Hüreyre, Hz. Osman'ın vefatından itibaren İbn Abbas, İbn Ömer, Ebû Saîd el-Hudrî ve Câbir b.

[2578] A'zamî, *Dirâsât*, 139. Burada ayrıca çok erken dönemde Hz. Peygamber'in risalelerini derlemek için başka çalışmaların da olduğu ifade edilmektedir. İbn Abbâs'ın yanında bu risalelerinin bazısının nüshalarının olduğu, Urve b. Zübeyr'in de bunları toplamaya çalıştığı ile bunların bazısının İbn Zencûye'nin Kitâbü'l-Emvâli'nde bulunduğu belirtilmektedir.
[2579] "Ve fi'l-bâb" kısmında 538 kez zikredilmekte, 40 muallak rivayette yer almakta, senedsiz 4 rivayette de fıkhî görüşü belirtilmektedir.
[2580] Kandemir, "Ebû Hüreyre", 10/162.
[2581] A'zamî, *Dirâsât*, 95-97.
[2582] A'zamî, a.g.e., 97.
[2583] A'zamî, a.g.e., 98-99.

Abdillâh ile beraber Medine'de fetva istemek için kendisine yöneltilen soruları hayatının sonuna kadar cevaplamaya devam etmiştir. Onun fetvalarını Takıyyüddîn es-Sübkî (öl. 756/1355), *Fetâvâ Ebî Hüreyre* adlı çalışmasında bir araya getirmiştir.[2584]

20. Semüre b. Cündeb (öl. 60/680): *es-Sünen'*de 32 rivayeti bulunmaktadır.[2585] Nebevî hadisleri bir kitap şeklinde toplamıştır.[2586] Ona nispet edilen ve hicri 3. asırda mevcut olduğu anlaşılan[2587] *eṣ-Ṣaḥîfe*si'ni hadis rivayetiyle meşgul olan çocuklarına bıraktığı, torunlarının da ailede ilim ve rivayet geleneğini sürdürdüğü dile getirilmektedir. İbn Hacer, Hasan-ı Basrî'nin Semüre'den büyük bir nüsha rivayet ettiğini söylerken *eṣ-Ṣaḥîfe*'yi kastetmektedir. Hasan-ı Basrî'nin bir rivayeti dışında Semüre'den doğrudan hadis dinlemediği, diğer rivayetlerini onun *eṣ-Ṣaḥîfe*si'nden aldığı belirtilmektedir. 118 rivayet içeren sahîfenin içeriği Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*i'nde ve Taberânî'nin (öl. 360/971) *el-Mu'cemü'l-kebîr*i'nde yer almaktadır.[2588]

21. Abdullâh b. Amr (öl. 65/684-85): *es-Sünen'*de 93 rivayeti zikredilmektedir.[2589] Hicri 7. yıldan sonra Medine'ye hicret ettiğinde ashabın hadisleri yazdığını görmesi, yazısı iyi olan İbn Amr'ı hadisleri yazmada şevklendirdi ve Hz. Peygamber'den her işittiğini yazmaya başladı. Kureyş, "Allah Resulü'nden her işittiğini yazıyorsun; ama o bir beşer, öfke ve rıza halinde konuşur" deyince yazı yazmayı durdurdu. Resûlullah'a bunu söyleyince "Yaz. Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki benden haktan başka bir şey çıkmaz." cevabını alınca hadisleri yazmaya devam etti. Ebû Hüreyre de ashabın içinde en çok hadis bilenin İbn Amr olduğunu bildirirken gerekçe olarak onun, hadisleri yazmasını zikretmiştir. İbn Amr yazdığı hadis-i şerifleri *Sâdıka* diye isimlendirdiği bir sahifede toplamıştır. Mücâhid b. Cebr'e bu kitabı verip "Bunların doğrudan Hz. Peygamber'den işittiği rivayetler olduğunu söylemiştir.[2590]

İbn Amr, kendisine yöneltilen sorularda sahifesinden nakilde bulunmuştur. Amr b. Şuayb'ın *eṣ-Ṣaḥîfe*'den Hz. Ömer'den bir fetvasını nakletmesi İbn Amr'ın Hz. Ömer'in

[2584] Kandemir, "Ebû Hüreyre", 10/162.
[2585] Ayrıca 35 kez "Ve fi'l-bâb" kısmında ve 3 muallak rivayette yer almaktadır.
[2586] A'zamî, *Dirâsât,* 111.
[2587] Sezgin, *Târîḫu't-türâs,* 1/154.
[2588] Bünyamin Erul, "Semüre b. Cündeb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/501.
[2589] Ayrıca 125 kez "Ve fi'l-bâb" kısmında yer almakta, 11 muallak rivayette geçmekte, senedsiz 2 rivayette de fıkhî görüşü belirtilmektedir.
[2590] A'zamî, *Dirâsât,* 121-122.

fetvalarını da kaydettiğini göstermektedir.[2591] Abdullah, *eṣ-Ṣaḥîfetü's-sâdıka*'yı bir sandıkta dikkatle korur ve kendisini hayata bağlayan şeylerin başında *eṣ-Ṣaḥîfe*'nin geldiğini söylerdi. Müstakil olarak ulaşmayan *es-Ṣaḥîfetü's-sâdıka*'daki hadis sayısı kesin olarak bilinememekle beraber, 1000 civarında olduğuna dair rivayetler vardır. Bu eser daha sonra büyük torunu Amr b. Şuayb'a intikal etmiş ve onun tarafından rivayet edilmiştir. Eserin büyük bir bölümü, Amr b. Şuayb'ın rivayetiyle Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde yer almıştır.[2592] Ancak Ahmed b. Hanbel'in, rivayetlerinde *eṣ-Ṣâdıka*'nın kendisinden mi yararlandığı yoksa bu hadisleri başka kaynaklardan mı elde ettiği bilinmemektedir. Ancak iki durumda da alınan rivayetlerinin *eṣ-Ṣâdıka*'dan olduğu kesindir. Ona bunlar İbn Amr'ın torunu Amr b. Şuayb'ın rivayetiyle ulaşmıştır.[2593]

2. ve 3. asrın muhaddisleri İbn Amr'ın *es-Ṣaḥîfe*si'ni -içeriğindeki hadislerin küçük bir kısmı dışında babasından sema etmemiş olması sebebiyle- Amr b. Şuayb aracılığıyla rivayet etmede ihtilafa düşmüşlerdir. Buhârî, Ahmed b. Hanbel, Alî b. el-Medînî ve İshâk b. Râhûye gibi büyük muhaddisler Amr'ın rivayeti ile gelen *eṣ-Ṣâdıka*'nın içeriğini de kabul etmekten kaçınmamışlardır.[2594] Ancak İbnü'l-Medînî bir soru üzerine İbn Amr'ın torunu Şuayb b. Muhammed'den (öl. ?) Eyyûb es-Sahtiyânî ve İbn Cüreyc'in naklettiklerinin hepsinin sahih; ancak Şuayb'ın oğlu Amr'ın naklettiklerinin -bulduğu bir kitaptan olması sebebiyle- zayıf olduğunu beyan etmiştir. Kandemir, Amr'ın dedesinden rivayetlerini, dedesinden bizzat duymadığı gerekçesiyle reddetmenin isabetli olmadığını; zira vicâdenin, hadis tahammül metotlarından biri olduğunu belirtmektedir. O devirde yazılı metinlerde nokta ve hareke bulunmadığı için hadisleri rivayet ederken Amr'ın yanlışlıklar yapabileceğinin ileri sürülebileceğini, bunun ise sadece bir ihtimal olduğunu söylemektedir. Ayrıca Ya'kūb b. Şeybe (öl. 262/875), kendisi sika, hadisleri sahih olan Amr hakkındaki tenkitlerin ondan hadis rivayet eden bazı zayıf râvilerden kaynaklandığının söylediğini aktarmaktadır.[2595] Hadislerin yazımına sıcak bakan İbn Amr, öğrencilerine hadisleri imla etmiştir. Mesela

[2591] A'zamî, *Dirâsât*, 123.
[2592] M. Yaşar Kandemir, "Abdullah b. Amr b. Âs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/85.
[2593] Sezgin, *Târîḫu't-türâs*, 1/153.
[2594] Sezgin, a.g.e., 1/153-154.
[2595] M. Yaşar Kandemir, "Amr b. Şuayb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/92.

Ebû Sebre'ye havz hakkında bir hadisi yazdırmıştır. Ayrıca birçok tâbiînin yanında İbn Amr'ın hadislerinin yazılı olarak bulunduğu ifade edilmektedir.[2596]

22. Abdullâh b. el-Abbâs (öl. 68/687-88): *es-Sünen'*de 310 rivayeti zikredilmektedir.[2597] Çok hadis rivayet eden sahâbîlerden biri olan İbn Abbâs hadis öğretimine önem vermiştir. "Din ilmini ancak şahitliğini kabul ettiğiniz kişilerden öğreniniz" demiş, bazı tâbiîler hakkında cerh anlamı taşıyan değerlendirmeler yapmıştır.[2598] Hz. Peygamber'in hadislerini yazan İbn Abbâs, diğer sahâbîlere gider, "Hz. Peygamber şu gün ne yaptı?" diye sorar ve öğrendiklerini katibine yazdırırdı. Mûsâ b. Ukbe (öl. 141/758), Küreyb Mevlâ İbn Abbâs'ın (öl. 98/716) kendilerine İbn Abbâs'a ait bir deve yüküne denk kitabı bıraktığını bildirmiştir.[2599]

Öğrencilerine "İlmi yazıyla kaydedin" tavsiyesinde bulunan İbn Abbâs, bazen öğrencileri için bizzat kendisi hadisleri kaleme almıştır. İnsanlara kitaplarını okumuş; ancak son zamanlarında gözlerindeki rahatsızlık sebebiyle okuması zorlaşmış, insanlardan kendisine kitaplarından okumalarını istemiştir.[2600] Kendisinden ders almak için gelen Tâiflilere bir müddet hadis okuduktan sonra -yaşlılık ve yorgunluk sebebiyle- hadis metinlerini birbirine karıştırmaya başlayınca şöyle dediği nakledilmiştir: "Ben artık yoruldum. Siz okuyun da ben dinleyeyim. Sizin okuduğunuzu benim dinleyip tasvip etmem, tıpkı benim okumam gibidir". İbn Abbâs bu ifadesi ile hadis öğretiminde "arz" veya "kıraat" denilen metodun geçerli olduğunu belirtmiştir.[2601]

Beraberinde notlarını yazacağı levhası olduğu halde İbn Abbâs'a Kur'ân'ın tefsirini sormak için gelen Mücâhid b. Cebr için İbn Abbâs "Tefsire dair her şeyi soruncaya kadar ona yazdırırım" demiştir. Saîd b. Cübeyr ve Amr b. Dînâr gibi bazı öğrencilerinin yanlarında İbn Abbâs'ın hadisleri yazılı olarak bulunmaktaydı. İkrime ise hocası İbn Abbâs'ın *et-Tefsîr*i'ni rivayet etmiştir. İbn Abbâs'ın doğrudan eserlerinden nakiller yapanlar da vardır. Mesela el-Hakem b. Miksem'in İbn Abbâs'tan naklettiği hadislerin

[2596] A'zamî, *Dirâsât,* 124-125.
[2597] Ayrıca 248 kez "Ve fi'l-bâb" kısmında zikredilmekte, 47 muallak rivayette geçmekte, senedsiz 9 rivayette de fıkhî görüşü belirtilmektedir.
[2598] İsmail Lütfi Çakan - Muhammed Eroğlu, "Abdullah b. Abbas", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 1/79
[2599] A'zamî, *Dirâsât,* 116.
[2600] A'zamî, a.g.e., 117.
[2601] Çakan - Eroğlu, "Abdullah b. Abbas", 1/79.

sadece dördünü ondan işittiği, diğerlerini İbn Abbâs'ın kitabından aldığı ifade edilmiştir.[2602]

Çeşitli konulardaki nakillerinin toplanması suretiyle İbn Abbâs'ın adına çeşitli kitaplar derlenmiştir. Abdülazîz b. Abdullah, İbn Abbâs'tan nakledilen ve çeşitli tefsir ve hadis kitaplarında yer alan metinleri *Tefsîrü İbn 'Abbas ve merviyyâtüh* adıyla toplamıştır. Atâ b. Ebî Rebâh'ın düzenlediği, İbn Abbâs'tan nakillerinden oluşan *Ġarîbü'l-Ḳur'ân* adlı cüz günümüze erişmiştir. Kur'ân'da geçen anlaşılması güç 200 kadar kelime hakkında Hâricîler'in reislerinden Nâfi' b. Ezrak'ın (öl. 65/685) sorduğu sorulara İbn Abbas'ın yanıtlarını içeren *Mesâ'ilü Nâfi' b. el-Ezrak* adlı çalışmanın nüshaları zamanımıza ulaşmıştır. Abdullah b. Hüseyin b. Hasnûn el-Mukrî'nin (öl. 386/996) rivayetiyle gelen *el-Luġat fi'l-Ḳur'ân* adlı eseri neşredilmiştir. Dört halife ile babası Abbas'ın menâkıbı hakkında olan Ḳaṣîdetü medḥ'i halife Muâviye'nin huzurunda okumuştur. İbn Abbâs'a *Müsned, Ḫavâṣṣu ba'ži'l-ed'iyye* ve *Ḥadîṯü'l-Mi'râc* gibi bazı risâleler de nispet edilmektedir. Taberî'nin (öl. 310/923) *Tehẕîbü'l-âṯâr*'ında İbn Abbas'tan nakledilen hadisler, Mahmud Muhammed Şâkir tarafından neşredilmiştir.[2603]

23. Abdullâh b. Ömer (öl. 73/693): *es-Sünen'*de 283 rivayeti vardır.[2604] En çok hadis rivayet eden ikincisi sahâbîdir. En çok fetva veren yedi sahâbîden biridir ve altmış yıl boyunca fetva vermiştir. Hadisleri Resûl-i Ekrem'den duyduğu lafızlarla rivayet etmeye son derece dikkat eder, bunların benzer kelimelerle değiştirilmesine asla izin vermezdi.[2605] Büyük küçük herkesten Hz. Peygamber'in hadislerini araştırırdı. İmam Mâlik, bir hocasının "İbn Ömer Resûlullâh'ın fiil, söz ve halini o kadar araştırır, buna öyle çok önem verirdi ki bu ihtimamından dolayı aklını kaçıracağından korkulurdu" dediğini aktarmıştır. Azadlısı Nâfi' de "Allah Resûlü'ne ittibadaki titizliğini gördükçe 'Bu, mecnun' derdim" şeklindeki düşüncesini paylaşmıştır. Bu takvası sebebiyle insanlar ona örnek şahsiyet olarak bakmışlardır. Sünnete aykırı davranışlarında yöneticileri ikaz etmekten geri durmamıştır. Mesela bir keresinde hutbeyi uzatıp namazı geciktirmesi üzerine sünnete uygun davranması için Haccac'ı (öl. 95/714) üç kez uyarmıştır. Yanında hadisleri kaydettiği kitapları olan İbn Ömer, babası Hz. Ömer'in

[2602] A'zamî, *Dirâsât*, 117.
[2603] Çakan - Eroğlu, "Abdullâh b. Abbas", 1/76-77. Ayrıca bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/66-69.
[2604] Ayrıca 240 kez "Ve fi'l-bâb" kısmında yer almakta, 47 muallak rivayette geçmekte, senedsiz 16 rivayette de fıkhî görüşü belirtilmektedir.
[2605] M. Yaşar Kandemir, "Abdullah b. Ömer b. Hattâb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/127.

sadaka kitabının bir nüshasına da sahipti. Nâfi‘ (öl. 117/735) bu nüshayı birkaç kez İbn Ömer’e arz etmiştir. İbn Ömer’in diğer birçok öğrencisinin yanında da hadisleri yazılı olarak bulunmaktaydı. Bu kişilerden Cemîl b. Zeyd et-Tâî (öl. ?), İbn Ömer’i görmekle birlikte onun vefatından sonra Medine’ye gitmiş ve hadislerini oradan buradan toplamıştır. Saîd b. Cübeyr de İbn Ömer ve İbn Abbâs’a gider, hadislerini dinler, sonra da yazıya geçirirdi. İbn Ömer birçok kişiye nebevi hadisleri yazıp göndermiştir. Mervân’ın oğullarından Abdülazîz (öl. 86/705) ve Abdülmelik (öl. 86/705) bu kişiler arasındadır. Fâris emiri Ömer b. Ubeydillâh (öl. ?) namaz hakkında soru sormak için mektup yazınca İbn Ömer ona da mektupla karşılık vermiştir. Vâkıdî, hocalarının Nafi’in İbn Ömer’den işittiklerinin bir sahife olduğunu ve ondan okuduklarını söylediklerini nakletmiştir.[2606] Fıkhın hemen her dalında vermiş olduğu fetvalarını Muhammed Revvâs Kal‘acî konularına göre alfabetik olarak tasnif edip neşretmiştir.[2607]

24. Câbir b. Abdillâh (öl. 78/697): *es-Sünen’*de 173 rivayeti geçmektedir.[2608] Hacca dair rivayetlerini ihtiva eden *Kitâbü’l-Mensek* adlı bir sahîfesinden bahsedilmektedir. Fetvaları da küçük bir cüz tutacak hacimdedir. Süleyman b. Kays el-Yeşkürî (öl. 79/698 c.) adlı öğrencisinin de kendisinden bir sahîfe yazıp rivayet ettiği kaydedilmektedir.[2609] Süleymân b. Kays el-Yeşkürî’nin erken vakitte vefat ettiği söylenmiştir. Hanımı bu sahifeyi ezberlemiştir; ancak sahîfenin icazet hakkını almamıştır. Hz. Câbir’in diğer râvileri Ebü’z-Zübeyr (öl. 126/743-44), Ebû Süfyân (öl. ?), Şa‘bî de Câbir b. Abdillâh’ın metinlerini semâ etmemişlerdir. Onların Hz. Câbir’den rivayetlerinin vicâde yoluyla olduğu anlaşılmaktadır.[2610] Yahyâ b. Maîn, İsmâîl b. Abdilkerîm b. Ma‘kıl’ın (öl. ?) Vehb b. Münebbih (öl. 114/732) aracılığıyla rivayet ettiği sahîfenin az bir miktar olmadığını; Vehb’in, Câbir b. Abdillâh’tan hiçbir şey dinlememiş olduğu halde onun kendilerine ulaşmış bir kitaptan naklettiğini ifade etmiştir.[2611] Bazıları Katâde ve Mücâhid’i de Hz. Câbir’in *Ṣaḥîfe*si’nden icazetleri olmadan rivayet ettikleri için tenkit etmişlerdir. Ma‘mer b. Râşid de bu sahîfeden “Câbir b. Abdillâh’ın *Ṣaḥîfe*si’nde (geçtiği üzere Resûlullah) buyurdu ki” ifadesini kullanarak istifade etmiştir. Ahmed b.

[2606] A‘zamî, *Dirâsât,* 119-21.
[2607] Kandemir, “Abdullah b. Ömer b. Hattâb”, 1/127.
[2608] Ayrıca 238 kez “Ve fi’l-bâb” kısmında zikredilmekte, 12 muallak rivayette geçmekte, senedsiz 6 rivayette de fıkhî görüşü bildirilmektedir.
[2609] M. Yaşar Kandemir, “Câbir b. Abdullâh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/531.
[2610] Sezgin, *Târîḫu’t-türâs̱,* 1/154-5.
[2611] A‘zamî, *Dirâsât,* 106.

Hanbel'in de *el-Müsned*'de bu sahifeyi nakletmiş olduğu anlaşılmaktadır.[2612] Muhammed b. Alî Ebû Ca'fer (öl. 115/733) ve Muhammed b. el-Hanefiyye (öl. 81/700); Hz. Câbir'e gidip Resûl-i Ekrem'in sünnetlerinden ve namazdan soruyor, ondan öğrenerek yazıyorlardı.[2613] Şu'be, Ebû Süfyân'ın Hz. Câbir'den rivayetinin, onun *Ṣaḥîfe'*si olduğunu haber vermiştir.[2614] Muhammed b. Müslim Ebü'z-Zübeyr, el-Leys b. Sa'd'a iki kitap vermiş, o "Bunların hepsi Câbir'den mi?" diye sorunca Ebü'z-Zübeyr "Ondan işttiklerim de var işitmediklerim de" demiştir. Bu şekilde Hz. Câbir'in hadisleri pek çok kişi tarafından yazıya geçirilmiş; ya da yazılı sahifesinden rivayette bulunulmuştur.[2615]

25. Enes b. Mâlik (öl. 93/711-12): *es-Sünen'*de 352 rivayeti yer almaktadır.[2616] Yazısı iyi olduğu için Hz. Ebû Bekir, Hz. Enes'i Bahreyn'e vergi tahsildarı olarak göndermiştir.[2617] Basralılara namaz kıldırıp hadis ve fıkıh okutan Hz. Enes,[2618] ilmi yazmaya teşvik etmiş; hatta derslerinde öğrencilerine imla etmiştir. "İlmini yazmayan kimsenin ilmini ilim saymazdık" diyen Hz. Enes, bir oğluna rivayetini beğendiği İtbân b. Mâlik'in (öl. 50/670) hadislerini yazmasını tenbih etmiştir. Onun pek çok kitabının olduğu, Hz. Peygamber'den işittiğini ve yazdığını vurgulayarak bu kitaplardan naklettiği söylenmiş; ancak Zehebî bunun sıhhatten uzak olduğunu belirtmiştir. Bu sahih kabul edilmese bile çeşitli konularda hadisleri yazdığına veya yazdırdığına dair birçok olay zikredilmiştir. Torunu Sümâme b. Ubeydillâh b. Enes'in (öl. 110/728 s.) yanında kendisinden nakledilen *Kitâbü'ṣ-Ṣadaḳāt*'ın olduğu bildirilmiştir. Öğrencilerinden Enes b. Sîrîn'e (öl. 118/736) Hz. Ömer'in sünnet malumatını yazdırmıştır. Hz. Enes aracılığıyla Allah Resûlü'nden rivayet eden Humeyd et-Tavîl'in (öl. 143/760) kitabını Hâlid b. el-Hâris (öl. 186/802) bazı öğrencilerine imla etmiştir. Cübâre b. Mugallis (öl. 241/855), Kesîr b. Süleym'in (öl. ?) Hz. Enes'ten naklettiği hadisleri içeren bir nüshayı rivayet etmiştir.[2619] Enes b. Mâlik'in torunu olan el-Müsennâ b. Abdillâh'ın (öl. 150/767) hadislerini ihtiva eden bir cüz günümüze intikal

[2612] Sezgin, *Târîḫu't-türâs*, 1/155
[2613] A'zamî, *Dirâsât*, 105
[2614] A'zamî, a.g.e., 104
[2615] A'zamî, a.g.e., 106
[2616] Ayrıca 250 kez "Ve fi'l-bâb" kısmında zikredilmektedir. 23 muallak rivayette geçmekte, 4 yerde de senedsiz olarak fıkhî görüşü verilmektedir.
[2617] A'zamî, *Dirâsât*, 100; İbrahim Canan, "Enes b. Mâlik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/234.
[2618] Canan, "Enes b. Mâlik", 11/234.
[2619] A'zamî, *Dirâsât*, 101-102.

etmiştir.[2620] el-Müsennâ'nın *Sünen-i Tirmiẕî*'de kendisinin rivayeti yoktur; ancak oğlu Abdullâh (öl. ?) ile onun oğlu Muhammed'in (öl. 215) rivayetleri bulunmaktadır.

26. Ebû Reyhâne Şem'ûn el-Ezdî (öl. ?): *es-Sünen'*de hiçbir rivayetin senedinde geçmemekle birlikte "Ve fi'l-bâb" kısımlarında 5 kez zikredilmektedir. Dımaşk ehlinin büyüklerindendir ve orada tomar dürenlerin ilki olduğu söylenmektedir. Ebû Reyhâne'nin, yanında sahîfelerin olduğu nakledilmektedir.[2621]

Sünen-i Tirmiẕî'de senedli veya senedsiz rivayeti yer almayan; ama yanında yazılı hadis rivayetleri bulunan diğer sahâbe Ebû Şâh (öl. ?), İtbân b. Mâlik (öl. 50/670), ed-Dahhâk b. Kays (öl. 64/684), Zeyd b. Erkam[2622] ve Nubayt b. Şerît'tır.[2623] Ebû Şâh, Hz. Peygamber'in bir konuşması sonrasında açıklamalarını kendisi için yazmasını isteyince Resûl-i Ekrem "Bunları Ebû Şah için yazın" buyurmuştur. Ahmed b. Hanbel'in oğlu Abdullah (öl. 290/903), bu hadisenin hadislerin yazılabileceğini en iyi belirten vesika olduğunu belirtmektedir. Ebû Şah'ın yazılı bir kültüre sahip İran ve Yemen'den gelmiş olması, ayrıca hadisi yine bir Yemenli olan Ebû Hüreyre'nin rivayet etmesi de kayda değer hususlardır.[2624]

İtbân b. Mâlik'in hadisinin yazılı hale gelmesi ise Enes b. Mâlik aracılığıyla olmuştur. İtbân bir hadis nakledince Hz. Enes'in, oğluna bunu yazmasını söylediği, onun da yazdığı nakledilmektedir.[2625] Diğer bir sahâbî, Cezîre ve Kûfe valiliği, sâhibü'ş-şurta ve Dımaşk ordugâhı kumandanlığı gibi vazifeler üstlenmiş[2626] ed-Dahhâk b. Kays'ın (öl. 64/684), Kays b. el-Heysem'e (öl. ?) hadis içeren bir mektup kaleme aldığı belirtilmektedir.[2627]

Zeyd b. Erkam'ın, "Allah'ım Ensar'ı ve Ensar'ın çocuklarını bağışla…" hadisini yazıp Enes b. Mâlik'e yolladığı nakledilmektedir.[2628] Sıhhatinin sabit olması durumunda bize ulaşan en eski sahife olan Nubayt b. Şerît'a nispet edilen *Ḥadîs̲* adlı eser, Nubayt'ın

[2620] Sezgin, *Târîḫu't-türâs̲*, 1/168.
[2621] A'zamî, *Dirâsât*, 112.
[2622] A'zamî, a.g.e., 96, 107, 113, 127.
[2623] Sezgin, *Târîḫu't-türâs̲*, 1/155.
[2624] Abdullah Aydınlı, "Ebû Şâh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/233.
[2625] A'zamî, *Dirâsât*, 127.
[2626] Hakkı Dursun Yıldız, "Dahhâk b. Kays", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/409:
[2627] A'zamî, *Dirâsât*, 113.
[2628] A'zamî, a.g.e., 107.

torunu Ebû Hafs Ahmed b. İshâk'ın (öl. 287/900) rivayetiyle de ulaşmıştır. Ayrıca içeriğinin bir kısmı Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*i'nde bulunmaktadır. [2629]

2.6. Tabakalar Arası Değerlendirme

Hadislerin ilk râvisi sahâbeden Tirmizî'ye varıncaya kadar yoğun bir hadis rivayet faaliyetinin gerçekleştiği görülmektedir. Sahâbe döneminde 362 kişinin rivayeti yer almaktayken kişi sayısı tâbûn döneminde yaklaşık üç katına çıkarak 1154'e ulaşmaktadır. Etbeu't-tâbiîn döneminde bu sayı 1192'ye ulaşmaktadır. Etbeu etbeı't-tâbiîn tabakası içinde Tirmizî'nin hocalarının hocaları olan 109 râvi mevcuttur. Senedin Tirmizî'nin hocalarının bulunduğu kısmına gelince 2'si etbeu't-tâbiînden ve geri kalanları etbeu etbeı't-tâbiînden olan 211 kişi bulunmaktadır.

2.6.1. Cerh-Ta'dîl Durumlarına Göre Rivayet Oranları

Sünen-i Tirmiẕî'nin her biri âdil olan sahâbe[2630] dışındaki kaynakları cerh-ta'dîl bakımından değerlendirildiğinde her dönemde ilk üç tabakadaki râvilerden gelen rivayet oranlarının %70'in üzerinde olduğu müşahede edilmektedir. Bu tabakalardan gelen rivayetlerin oranı Tirmizî'nin hocalarında %84,528; Tirmizî'nin hocalarının etbeu etbeı't-tâbiînden hocalarında %75,931; etbeu't-tâbiînde %71,242; Tâbiûnda %79,676'dır. Cerh-ta'dîlce 4, 5 ve 6. tabakadakilerden gelen rivayet oranları %14 ile %24 arasında değişmektedir. Bu üç tabakadan gelen rivayet oranları Tirmizî'nin hocalarında %13,995; Tirmizî'nin hocalarının etbe etbeı't-tâbiînden hocalarında %22,063, etbeu't-tâbiînde %21,927, tâbiûnda %16,257'dir.

Sünen-i Tirmiẕî kaynaklarının cerh yönü ağır basan râvilerinin rivayet oranlarına bakıldığında 7, 8 ve 9. tabakadakilerin rivayet oranı Tirmizî'nin hocalarında %1,358, Tirmizî'nin hocalarının etbeu etbeı't-tâbiînden hocalarında %1,433, etbeu't-tâbiînde %5,744; tâbiûnda %3,764'tür. İleri derecede zayıf olan 10 ve 11. tabakadaki râvilerden gelen rivayet oranı Tirmizî'nin hocalarında %0,12, Tirmizî'nin hocalarının etbeu etbeı't-tâbiînden hocalarında %0,573, etbeu't-tâbiînde %1,049, tâbiûnda %0,217'dir (Bk. Tablo 31).

[2629] Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/155-156.

[2630] Sahâbîlerin hepsinib âdil kabul edilmeleri hakkında bk. Ahmed Naim, "Mukaddime", *Sahîh-i Buhârî Muḫtaṣarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi* (Ankara: DİB Yayınları, 1984), 1/19-25.

Tablo 31: Cerh-Ta‘dîl Durumlarına Göre *Sünen-i Tirmiẕî* Kaynaklarından Nakledilen Rivayetlerin Oranı

Tirmizî'nin Kaynakları	1-2-3. Tabaka	4-5-6. Tabaka	7-8-9. Tabaka	10-11 Tabaka
Tirmizî'nin Hocaları	%84,528	%13,995	%1,358	%0,12
Tirmizî'nin Hocalarının Etbeu Etbeı't-Tâbiînden Hocaları	%75,931	%22,063	%1,433	%0,573
Etbeu't-Tâbiîn	%71,242	%21,927	%5,744	%1,049
Tâbiûn	%79,676	%16,257	%3,764	%0,217
Sahâbe	%100	%0	%0	%0

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Sünen-i Tirmiẕî'de geçen hadisler için genel bir hükümle Begavî'nin (öl. 516/1122) hasen, Ebû Tâhir es-Silefî'nin (öl. 576/1180) sahîh olarak değerlendirmesi tenkit edilmiştir. Begavî'nin *Meṣâbiḥu's-sünne* adlı eserinde benimsediği şey hadislerin ikiye taksimidir: Sahîhler ve hasenler. Sahîhler ile Buhârî ve Müslim'in bir veya ikisinde bulunanı, hasenlerle Ebû Dâvûd, Tirmizî ve benzerlerinin eserlerine koyduklarını kastetmektedir. Ancak bunun tanınmayan bir ıstılah olduğu, hadis ehlince hasenin bundan ibaret olmadığı, bu kitapların hasen olan ve olmayan hadisleri içerdikleri malumdur.[2631] Ebû Tâhir es-Silefî de *Kütüb-i Ḫamse*'yi "Şark ve garp alimleri onun sıhhatinde ittifak etti" diyerek zikretmektedir. Ancak bunun sağlam bir değerlendirme olmadığı; çünkü bu eserlerde -bizzat Ebû Dâvûd ve Tirmizî'nin de belirttiği üzere- sahîh olmayan hadislere de yer verildiği ifade edilmektedir.[2632]

Burada *es-Sünen*'deki hadislerin sened zincirlerindeki mechûl râvilere de değinmek yerinde olacaktır. Bu râvilerin birçoğu, ismi sened zincirlerinde ve ricâl kaynaklarında yer almakla birlikte kendisi veya durumu bilinmeyen kişilerdir. Bir kısmı ise *es-Sünen*'deki sened zincirlerinin bazısında isimsiz olarak "racül",[2633] "racülün min…",[2634] "ricâlün min…",[2635] "nâs",[2636] "ünâs",[2637] "sâhibün li…",[2638] "ba‘zu ashâbi…",[2639]

[2631] İbnü's-Salâh, *Muḳaddime,* 41, Nevevî, bu açıkamada İbnü's-Salâh'ın "hasen olmayanlar" şeklindeki ifadesini "sahîh, zayıf ve münker hadisler" şeklinde açmaktadır (Nevevî, *Taḳrîb*, 30).
[2632] İbnü's-Salâh, *Muḳaddime,* 47. Ayrıca bk. Nevevî, *Taḳrîb*, 30.
[2633] 386, 2091MR, 2100, 2145MR, 2177, 2591MR, 2728, 2730, 2787, 2948, 3083, 3229, 3321, 3347, 3403. hadis.
[2634] 63, 501, 2084, 2273, 2414, 2438, 2721, 3106, 3225, 3273, 3342, 3407, 3519. hadis...
[2635] 3224MR, 3225. hadis.
[2636] 735MR. hadis.
[2637] 1328. hadis.
[2638] 2143. hadis.

"men…",[2640] "muhbir"[2641] ve "şeyh"[2642] gibi ifadelerle geçmektedir. *es-Sünen*'deki hadis senedlerinde bu şekilde isimsiz geçen mechûl kişilerin 29'unun tâbiûndan olduğu anlaşılmaktadır.[2643] 2'sinin ise tâbiûn veya etbeu't-tâbiînden olma olasılıkları vardır.[2644] İsmi zikredilmemekle birlikte sahâbî olanlar ise dikkate alınmadı.[2645] Bazı senedlerde birden fazla mechûl râvinin yer aldığı görülmektedir.[2646]

Sünen-i Tirmiẕî'de ismi belirtilmekle birlikte mechûl olarak değerlendirilen -7'sinin bilinen bir kişi olma ihtimali olan- 166 râvi yer almaktadır. Bu râvilerin 129'u -7'sinde kesinlik olmamakla birlikte- mechûlü'l-ayn, 37'si ise mechûlü'l-hâl olan râvilerdir.

İsmi zikredilen mechûlü'l-ayn olan râvilerin yaşadıkları dönem tabakaları açısından 5'i ikinci, 29'u üçüncü, 19'u dördüncü, 7'si beşinci tabakadandır. Bu 60 kişi tâbiûndandır. 33'ü altıncı, 20'si yedinci, 4'ü sekizinci, 3'ü dokuzuncu tabakadandır. Bu 60 kişi ise etbeu't-tâbiîndendir. Etbeu etbeı't-tâbiînden olan 2 kişi onuncu tabakadandır. Mechûl olma durumunda kesinlik olmayan 7 kişiden 3'ü tâbiûn (1'i üçüncü, 1'i üçüncü veya dördüncü, 1'i üçüncü veya beşinci tabakadandır), 2'si etbeu't-tâbiîndendir (altıncı tabaka). 2 kişi ise tâbiûndan veya etbeu't-tâbiîndendir (1'i beşinci veya yedinci; diğeri beşinci, altıncı veya yedinci tabakadandır). Mechûl olma durumlarında kesinlik olmayan kişiler de dahil edildiğinde mechûlü'l-ayn olanların 63'ü tâbiî, 62'si tâbiu't-tâbiî, 2'si tâbiu tâbii't-tâbiî, 2'si ise tâbiî veya tâbiu't-tâbiîdir.

Sünen-i Tirmiẕî'deki mechûlü'l-hâl olan 37 râviden 3'ü ikinci, 17'si üçüncü, 3'ü beşinci tabakadandır. 5'i altıncı, 4'ü yedinci, 2'si sekizinci, 1'i dokuzuncu tabakadandır. Bu şekilde 23'ü tâbiî, 12'si tâbiu't-tâbiîdir. Etbeu etbeı't-tâbiînden olan 2'si on birinci tabakadandır.

İsmi belirtilen mechûlü'l-ayn ve mechûlü'l-hâl olanlar birlikte değerlendirildiğinde *Sünen-i Tirmiẕî*'de ismi zikredilen 86 tâbiî, 74 tâbiu't-tâbiî, 4 tâbiu tâbii't-tâbiî

[2639] 588, 2285. hadis.
[2640] 567, 735MR, 2473, 2476, 2990. hadis.
[2641] 569. hadis.
[2642] 2507. Diğer bir ifade için bk. 501. hadis.
[2643] 63, 386, 501, 569, 588, 735MR (2 kişi), 1328, 2084 (isminin Saîd olduğu bildirilmektedir), 2100, 2143, 2145MR, 2177, 2273, 2414, 2473, 2476, 2730, 2787, 2990, 3083, 3106, 3225 (2 kişi), 3342, 3347, 3403 3407, 2591MR. hadis. 63. hadiste zikredilen kişi bir sonraki rivayette sahâbî el-Hakem b. Amr el-Gıfârî olarak geçmekle birlikte 63. hadiste ismi verilmediğinden sahâbî olarak değerlendirilmedi.
[2644] 2091MR, 3229. hadis.
[2645] 501, 567, 2285, 2438, 2507, 2721, 2728, 2948, 3224MR, 3273, 3321, 3519. hadis.
[2646] 735MR, 3225. hadis.

meçhuldür. 2 mechul râvi ise tâbiî veya tâbiu't-tâbiîdir. İsmi belirtilmeyen mechûlü'l-ayn ve mechûlü'l-hâl olan râvilerle birlikte değerlendirildiğinde mechûl râvilerin 115'i tâbiî, 74'ü tâbiu't-tâbiî, 4'ü tâbiu tâbii't-tâbiî ve 4'ü ise tâbiî veya tâbiu't-tâbiî tabakasındandır. Bu da mechûl râvilerin çoğunluğunun senedin müşterek râvi ile Hz. Peygamber arasında olduğunu ve senedin mükemmelleştirilmediğini delalet etmektedir.

es-Sünen'in tümü esas alınarak hadislerinin sıhhatine bakıldığında hasen-sahîh 1641 (%41), hasen-garîb 557 (%14), garîb 362 (%9), hasen-sahîh-garîb 321 (%9), hasen 312 (%7), sahîh 108 hadis (%3), sahih-garîb 18 hadis (%1) ve diğer 637 hadisin (%16) olduğu görülmüştür.[2647]

*el-Cami'*in *Kütüb-i Sitte*'yi oluşturan diğer beş eser ile mukayesesi sonucunda, toplam 1280 hadisin zevâid olduğu ortaya çıkmıştır. Ahmed Muhammed Şakir baskısındaki 3956 hadisten oluşan toplam sayı esas alındığında *el-Cami'*deki zevâid oranının %32 olduğu bildirilmiştir. Tirmizî'nin *el-Cami'*i'nde yer alan zâid rivayetlerin 1231'i merfû, 49'u ise mevkūf ya da maktû'dur. Bu durumda merfû hadisler zevâidin %96'sını oluştururken, mevkūf ve maktûlar %4'lük bir orana sahiptir. Esas itibarıyla Tirmizî, eserinde mevkūf ve maktû hadisleri sadece merfûları değerlendirme sadedinde zikretmiştir. Eserde bulunan 84 mevkūf, 16 maktû' rivayet toplamda *el-Cami'* hadislerinin %2.52'sidir.[2648]

Tirmizî'nin *el-Cami'*i'nde bulunan zevâid hadisler, 1231'i merfû, 49'u mevkūf ve maktû olmak üzere toplam 1280 adettir. Bu 1280 rivayet, *el-Cami'* hadislerinin %32'si etmektedir. 1231 merfû rivayetin 1084'ü yani %88'i hakkında hüküm veren Tirmizî %12'lik dilimi oluşturan 147'si hakkında değerlendirme yapmamıştır. Zevâidin mevkūf ve maktû yoğunluğunun *el-Cami'*in genelindeki mevkūf ve maktû yoğunluğundan fazla olduğu görülmektedir.[2649]

Tirmizî'nin hüküm vermediği 147 zevâid hadisin 71 tanesi (%48) sahih, 53 tanesi (%36) zayıf, 23 tanesi (%16) ise hasendir. Bu durumda müellifin sıhhat değerlendirmesinde bulunmayışının ağırlıklı nedeni, rivayetin sıhhatine olan güveni şeklinde algılanabilir.[2650] Tirmizî'nin değerlendirmeksizin naklettiği bu rivayetlerin

[2647] Martı, "Tirmizî'nin Zevaidi", 15. Ayrıca bk. Martı, a.g.e, 11-2.
[2648] Martı, a.g.e, 12.
[2649] Martı, a.g.e, 13, 16.
[2650] Martı, a.g.e., 13.

sıhhati araştırıldığında, sahih ve hasen olanların toplamda %64 gibi büyük bir orana sahip olduğu görülmektedir. Bu durum Tirmizî'nin, sıhhati konusunda şüphe taşıdığı rivayetlerde değil, aksine güven beslediği rivayetlerde değerlendirme yapmadan geçebildiğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.[2651]

Hakkında değerlendirme bulunmayan hadisler de –sıhhatlerinin tespiti sonrası- eklenerek sayıldığında zevâid hadislerin 96 sahih (%8), 113 hasen (%9), 254 hasen-sahih (%21) ve 97 hasen-sahih-garîb (%8) olmak üzere toplam 560 (%46) adedinin ihticaca elverişli olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sayıya dâhil edilmeyen ayrı bir kategori olarak 266 adet hasen-garîb rivayet, %22 gibi azımsanamayacak bir orana sahiptir. Zira tahriclerde müellif tarafından hasen-garîb olarak adlandırılan bu rivayetlerin arasında büyük oranda zayıf hadis bulunduğu görülmüştür.[2652] Tirmizî zevâidinin sıhhat bakımından zafiyet taşıyan bölümü ise 272 garîb (%22) ve 115 zayıf (%9) hadisle toplamda 387 hadise ve %31'lik orana ulaşmaktadır. "Diğer" kaydı altında sayılan 18 (%1) rivayet (5'i sahîh-garîb, 4'ü muzdarib, 7'si münker, 2'si mürsel) arasında "münker" ve "batıl" gibi değerlendirmelerle anılanların da bulunduğu düşünüldüğünde bu oran az da olsa yükselecektir. Tirmizî'nin de bizzat eserinde "münker" olarak değerlendirdiği 7 hadisin tamamının zevâid içerisinde yer alması bir başka belirgin noktadır. Başta İbnü'l-Cevzi olmak üzere ilim adamları tarafından mevzû olduğuna hükmedilen *el-Cami'* hadisleri arasında bunlar dışında Tirmizî'nin "garîb" hükmü verdikleri de bulunmaktadır. Zevâidin sıhhat analizi sonucu karşımıza çıkan bu tablo *el-Cami'*in geneli ile kıyaslandığında sıhhat ortalamasının düştüğü görülmektedir.[2653]

Tirmizî zevâidinin ağırlıklı üç noktasını garîb, hasen-garîb ve hasen-sahîh hadisler oluşturduğu bildirilmiştir. Bu durum *el-Cami'*in geneli ile kıyaslandığında sıralamanın hasen-sahîh, hasen-garîb ve garîb olmak üzere yer değiştirdiği görülmektedir. Diğer bir ifade ile zevâidin sıhhat ortalaması *el-Cami'*in genelinden düşüktür. Zira zevâidde bu üç sınıfın toplamı %65, *Câmi'*de %64'tür; ama zevâidde %22'lik garîb hadis oranı *el-*

[2651] Martı, a.g.e., 16.
[2652] Martı, a.g.e., 16.
[2653] Martı, a.g.e., 14, 16-7. Burada Tirmizi'nin hüküm vermediği rivayetlerin sıhhatinin tespitinde A. Muhammed Şakir ve Şuayb el-Arnaûd'un değerlendirmeleri, onların tarzıyla da örtüşen bir biçimde -sadece merfû rivayetlerin sıhhati irdelenerek- dikkate alınmıştır.

*Cami'*de sadece %9'dur. Öte yandan *el-Cami'*in hasen-sahih olarak değerlendirilen hadisleri %41'e ulaşırken, zevâidde bu oran %2l'de kalmaktadır.[2654]

es-Sünen'deki hadislerin sıhhatiyle ilgili bizzat Tirmizî'nin açıklamaları olduğu gibi Tirmizî'den sonraki âlimlerin de çeşitli değerlendirmeleri bulunmaktadır. Tirmizî rivayeti makbul olmayan râvilerin durumuna genelde işaret etse de bu râvilerin rivayetine yer vermesi, hakkında tenkit konusu olmuştur. Zehebî, *el-Cami'*in fayda ve önemini ve İslam'ın temellerinden biri olduğunu belirterek övmekle birlikte "Bazısı mevzû, çoğu fezâil konusunda vâhî hadislerle de bulandırmasaydı" diyerek eleştirisini de dile getirmektedir.[2655]

es-Sünen'deki hadisler çeşitli şekillerde tasnife tutulmaktadır. Mesela Muhammed b. Tâhir el-Makdisî'nin dört gruplu sınıflandırması şöyledir: 1. Sahîh olduğuna kesin hükmedilen, Buhârî ve Müslim'e muvafakat ettiği hadisler 2. Üç Sünen müellifinin Buhârî ve Müslim'in altında olan şartları üzere olan hadisler 3. İlletlerini açıklayarak zıtlık ve ihtilafı göstermek için eserine aldığı kısım 4. -Tirmizî'den nakille- ikisi hariç her biriyle fukahânın bazısının amel etmiş olduğu hadis. Makdisî dördüncü grubu -sahîh olsun olmasın- her bir hadisle ihticac eden ve gereğiyle amel eden olacağı için geniş bir şart olarak değerlendirmektedir. Ancak Tirmizî'nin, sözündeki olumsuz durumu kendisinden uzaklaştırdığını; zira her hadis üzerinde gerektiği gibi konuşarak tasnifini iyileştirdiğini belirtmektedir.[2656] Makdisî'nin haklılık payı olmakla birlikte Tirmizî'nin "fukahâ" kavramı bu kadar geniş bir şekilde her hadisle ihticac eden kişiyi değerlendirmesine katmadığını göstermektedir. Zehebî de *es-Sünen*'deki hadisleri dört grup olarak sınıflandırmakta ve şunları söylemektedir: "Tirmizî'nin kitabında isnadı sahih olanlar, sâlih olanlar, metrûk olmayarak zayıf görülenler ile vâhî ve sâkıt olanlar vardır. Bu sonuncusu Menâḳıb ve diğer bazı bölümlerde bulunan az bir kısımdır." Bunun ardından Tirmizî'nin 'Bu kitabımda fakihlerin kendisiyle amel ettikleri hadisleri tahric ettim." dediğini aktarmaktadır.[2657]

[2654] Martı, a.g.e., 15.
[2655] Zehebî, *Siyer*, 13/274-5.
[2656] Makdisî, *Şürûṭü'l-e'immeti's-sitte*, 21.
[2657] Zehebî, *Siyer*, 13/274; A. mlf., *Târîḫ*, 20/462. Ebû Nasr Abdürrahîm b. Abdilhâlık el-Yûsufî'nin (öl. 574) de benzer bir sınıflandırması için bk. Zehebî, *Siyer*, 13/274 (Şu 2 hadis müstesnadır: 274-5); a. mlf., *Teẕkire*, 2/634-635.

Tirmizî fakihlerin amel ettikleri hadisleri eserine aldığını belirtmekle birlikte naklettiği şu iki hadisi bu prensibinden istisna tutmaktadır:[2658] "Kim içki içerse ona celde vurun/değnekle vurma cezasını uygulayın, bunu tekrar ederse dördüncüsünde onu öldürün"[2659] ve "Resûlullâh (s.a.s) Medine'de öğle ve ikindi ile akşam ve yatsının arasını korku ve yağmur durumu olmaksızın cem etti."[2660] Zehebî amel edilme meselesinin helal-haramla ilgili konularda olduğunu, -bunun dışındaki konularda ihtilaf olduğunu- belirtmektedir.[2661]

Molla Mu'în *Dirâsâtü'l-Lebîb* kitabında Tirmizî'nin amel edilmediğini belirttiği bu iki hadisle de amel edildiğini ispat ederek Tirmizî'nin bu sözünü eleştirmiştir. Bunu aktaran Mübârekpûrî de Molla Mu'în'e katıldığını dile getirmiştir.[2662] Bunun aksine Şerefüddîn Ebü'l-Kāsım b. Abdilalîm el-Kurbetî'nin, Tirmizî'nin 'Bu kitabımda zikrettiklerimin dört hadis hariç hepsi hüccettir' dediğini aktardığı bildirilmiştir. Mübârekpûrî ise Tirmizî'nin bu sözünü ne *el-Câmi'*i'nde, ne de *el-Câmi'*i'nin sonundaki *el-'İlelü'ṣ-ṣaġīr*i'nde bulamadığını, zâhir/açık olanın, bunun zikredilen Şerefüddîn Ebü'l-Kāsım'dan kaynaklanan bir yanılgı olduğunu söylemektedir.[2663]

Begavî'nin, kendine özgü usulüyle Tirmizî'nin rivayetlerini hasen olarak belirtmesi kabul görmemiştir. Onun benimsediği şey hadislerin ikiye taksimidir: Sahihler ve hasenler. O, sahihler ile Buhârî ve Müslim'in bir veya ikisinde bulunanı, hasenlerle Ebû Dâvûd, Tirmizî ve benzerlerinin eserlerine koyduklarını kastetmiştir. Bunun tanınmayan bir ıstılah olduğu, hadis ehlince hasenin bundan ibaret olmadığı ve bu kitapların hasen ve hasen olmayanı içerdiği bildirilmiştir.[2664]

Bir çalışmada bilhassa Şevkânî'nin (öl. 1250/1834) *el-Feva'idü'l-mecmû'a fi'l-eḥâdîṯi'l-mevżû'a* adlı eserinde[2665] bulunan Tirmizî rivayetleri üzerinde durulacağı söylenmiştir. Konuyu makalede ele alınca hadis sayısının sınırlandırılmaya çalışıldığı

[2658] Tirmizî, "'İlel", 1280; Zehebî, *Siyer,* 13/274-5.
[2659] Tirmizî, "Hudûd", 15.
[2660] Tirmizî, "Ṣalât", 138
[2661] Zehebî, *Târîḫ,* 26/462
[2662] Mübârekpûrî, *Muḳaddimetü Tuḥfe,* 1/367. Mübârekpûrî burada ayrıca Tirmizî'nin *el-Câmi'*i'nin sonuna eklediği *el-'İlelü'ṣ-ṣaġīr*i'nin şerhinde bu ifade hakkında kelamı tam olarak açıkladığını belirtmektedir.
[2663] Mübârekpûrî, a.g.e., 1/368
[2664] İbnü's-Salâh, *Muḳaddime,* 19
[2665] Bu eserin öneminin, müellifin kendinden önce mevzû hadisiere dair meydana getirilen eserleri incelemesi ve cerh-ta'dîl, teracüm ve rical kitaplarını da gözden geçirmesinden kaynaklandığı belirtilmiştir. Eserdeki hadis sayısının 1500 civarında olduğu ifade edilmiştir (Sofuoğlu, "Zayıf ve Mevzû Hadisler Açısından Tirmizî", 46).

belirtilmiştir.[2666] 17 hadis zikredilmiş olup bunların 11'i garîb, 2'si hasen-garîb, diğer dördü ise sırayla münker, zayıf, hasen-sahîh ve "yüksek bir derece ile tavsif etmediği" ifade edilmiş rivayetlerdir.[2667] Sonuçta Tirmizî'nin *es-Süneni*'ndeki zayıf hadisler sahihe yakın, mevzûya yakın ve mevzû olanlar olmak üzere 3 kısma ayrılabileceği sonucuna ulaşılmıştır.[2668] Burada -Tirmizî'nin *es-Sünen*'i çerçevesinde ayrıca şu hususa değinilmiştir:

> "Bazı şiî râvîler, şiî olmakla birlikte "sika" addedilmişlerdir. Onların rivayetlerinin bir kısmının Hz. Alî başta olmak üzere bazı sahâbîlerin faziletleriyle ilgili olması ister istemez bu tür hadisler hakkında daha titiz davranmak gerektiğini düşündürmektedir. Sünnî münekkidler şîi râvîlere karşı yine bizim kanatimize göre tarafsız davranmışlar, aşırılıklanna şahid olmadıkları birçok râvîyi "sika" veya "sadük" kabul etmişlerdir. Bazı sahâbilerin, -özellikle Alî b. Ebî Tâlib'in- faziletleri ile ilgili haberler, siyasî bir malzeme olarak kullanıldıkları için, bu tür hadislerin râvîleri üzerinde daha ayrı bir hassasiyetle durmak gerektiği âşikardır. Ayrıca, kaynakların bize verdiği bilgilere göre, bazı münekkidler çeşitli sebeplerle gerektiği gibi tarafsız olamamışlardır. Ve biz asırlarca sonra, hangi sebeple olursa olsun, onların bu tarafgirlikleri yüzünden râviler hakkında sahih bir görüşe -belki de- sahip olamıyoruz."[2669]

İbnü'l-Cevzî, *el-Mevżû'ât*ı'nda Tirmizî'nin *el-Câmi'*i'ne aldıklarından 23 hadisi zikredip onların mevzû olduğuna hükmetmiştir. Sonra Süyûtî'nin *el-Ḳavlü'l-ḥasen fi'z-zebbi 'ani's-Sünen* adlı kitabında tahkik ettiği gibi bunların aslında mevzû olmadığı belirtilmiştir. İbnü'l-Cevzî'nin, onlara Tirmizî'nin *el-Câmi'*i'nde olduğu halde nasıl mevzû hükmü verdiğine şaşılmaması gerektiği; çünkü onun, Müslim'in *eṣ-Ṣaḥîḥi*'nde olduğu halde bir hadisin mevzû olduğuna hükmettiği bildirilmiştir. Hâkim'in tashîh hükmü vermede mütesâhil olduğu gibi İbnü'l-Cevzî'nin de "vaz'/uydurma" hükmü vermede mütesâhil / gevşek olduğunda şüphe olmadığı ve ikisinin tesâhülünün meşhur olduğu ifade edilmiştir. Bununla birlikte İbn Hacer İbnü'l-Cevzî'nin kitabındakilerin çoğunun mevzû olup ona yapılan tenkitlerin, tenkit edilmeyenlere nispetle gerçekten az

[2666] Sofuoğlu, "Zayıf ve Mevzû Hadisler Açısından Tirmizî", 47
[2667] Bu 17 örnek hadis arasında incelenmiştir (Sofuoğlu, a.g.e., 47-78).
[2668] Sofuoğlu, a.g.e., 80
[2669] Sofuoğlu, a.g.e., 79

olduğunu söylemiştir.[2670] Mübârekpûrî ise bu konudaki görüşünü şu sözleriyle dile getirmiştir: "Tirmizî'nin *el-Câmi'*i'nde zayıf hadisler vardır. Tirmizî, kendisi illetlerini belirterek zayıfları açıklamıştır. Onda mevzûnun varlığına gelince asla; ama asla (bulunmaz)."[2671] İbn Hacer'e göre de *es-Sünen*'in râvileri içerisinde "uydurmacı" olmakla nitenen bir kimsenin olmaması *es-Sünen*'de uydurma bir hadis olmadığını da göstermektedir.

2.6.2. Bölgelerden Gelen Rivayet Oranları

Sünen-i Tirmiẕî kaynakları bölgesel olarak incelendiğinde Tirmizî odaklı olarak önce kendisinin bulunduğu yer ve zamanın, sonrasında hocalarından sahâbeye kadar uzanan zincirdeki râvilerin muhit ve dönemlerinin etkisiyle rivayet coğrafyası değişiklikler arz etmektedir. Nitekim sahâbe döneminde rivayette sırayla Hicaz, Irak, Şam ve Kuzey Afrika önde gelmekteyken Tirmizî'nin hocalarına gelindiğinde Irak, Horasan, Hicâz ve Mâverâünnehir ön plana çıkmaktadır. Hicaz ve Irak kaynaklı rivayetler her dönemde fazladır. Ancak buralardaki rivayet oranı da Tirmizî endeksli olarak değişime uğramaktadır. Mesela Hicaz kaynaklı rivayet oranı sahâbe döneminde %61,725 iken Tirmizî'nin hocalarında %7,906'ya düşmektedir. Irak kaynaklı rivayet oranı da sahâbe döneminde %29,2 iken Tirmizî'nin hocalarında %55,66'ya çıkmaktadır.

Sahâbeden Tirmizî'nin hocalarına varıncaya kadarki duruma bakıldığında Hicaz Bölgesi'ndeki oranlar Tirmizî'nin hocalarında %7,906, Tirmizî'nin hocalarının etbeu etbeı't-tâbiînden hocalarında %36,963, etbeu't-tâbiînde %17,257, tâbiûnda %42,878, sahâbede %61,725'tir. Irak Bölgesi'ndeki oranlar Tirmizî'nin hocalarında %55,66, Tirmizî'nin hocalarının etbeu etbeı't-tâbiînden hocalarında %37,536, etbeu't-tâbiînde %63,106, tâbiûnda %45,874, sahâbede %29,2'dir.

[2670] Mübârekpûrî, *Muḳaddimetü Tuḥfe*, 1/365. Süyûtî'nin İbnü'l-Cevzî'nin ilgili eserini ihtisar ettiği, bazı yerleri açtığı, İbnü'l-Cevzî'nin sözlerini ve kendisinin ona eleştirilerini zikrettiği, hafızların, bilhassa İbn Hacer'in sözlerini aktardığı bir eserinin olduğu bildirilmiştir. İbn Hacer'in *el-Kavlü'l-müsedded* kitabında *Müsned*'deki 14 hadis hakkında İbnü'l-Cevzî'nin iddialarını kabul etmediği belirtilmiştir. İbnü'l-Cevzî'nin ayrıca Müslim'de geçen bir rivayete de İbnü'l-Cevzî'nin zikretmesi ciddi bir gaflet olarak nitelendirilmiştir. Süyûtî'nin bu eserde (İbn Hacer'in eserinde) zikredilmeyen *Müsned*'deki diğer mevzû hadisleri (bunlara yapılan tenkitleri de zikrederek) zikrettiği bir çalışmasının olduğu bildirilmiştir. Ayrıca Süyûtî bu iki kitaba zeyl olarak *el-Ḳavlü'l-ḥasen fi'z-zebbi ani's-Sünen* adlı kitabı yazdığı, Buhârî'den 1, Tirmizî'den 13 rivayetin (diğer *Sünen*ler de zikredilir) bu eserde yer aldığı ifade edilmiştir (Mübârekpûrî, *Muḳaddimetü Tuḥfe*, 1/365-7).

[2671] Mübârekpûrî, a.g.e., 1/367.

Şam Bölgesi'ndeki oranlar Tirmizî'nin hocalarında %0,299, Tirmizî'nin hocalarının etbeu etbeı't-tâbiînden hocalarında %10,888, etbeu't-tâbiînde %4,286, tâbiûnda %4,082, sahâbede %5,475'tir. *Sünen-i Tirmiẕî* kaynağı olarak hadis sayısı yönünden sahâbe döneminde üçüncü sırada yer alan Şam bölgesi, Tirmizî'nin hocaları döneminde rivayet yok denecek düzeydedir. Sahâbe döneminde dördüncü sırada yer alan Kuzey Afrika Bölgesi'nden ise Tirmizî'nin hocaları döneminde rivayet bulunmamaktadır. Bu bölgeden rivayet oranları Tirmizî'nin hocalarının etbeu't-tâbiînden hocalarında %4,585, etbeu't-tâbiînde %5,283, tâbiûnda %3,532, sahâbede %3,225'tir.

Tirmizî'nin kaynak coğrafyasına bakıldığında sahâbe döneminden itibaren süreç içerisinde Horasan Bölgesi'nden rivayet oranının her dönemde artış gösterdiği, Tirmizî'nin hocalarına gelindiğinde bir öncesindeki dönemde yer alanların rivayet sayısının beş katından daha fazlasına ulaştığı gözlenmektedir. Bu bölgedeki râvilerin rivayet oranı Tirmizî'nin hocalarında %28,609, Tirmizî'nin hocalarının etbeu't-tâbiînden hocalarında %5,158, etbeu't-tâbiînde %3,377, tâbiûn döneminde %0,883, sahâbe döneminde %0,075'tir (Bk. Tablo 32).

Tablo 32: *Sünen-i Tirmiẕî* Kaynaklarınca Bölgelere Göre Nakledilen Rivayetlerin Oranı

Bölge	Tirmizî'nin Hocalarının Rivayetleri	Hocalarının Etbeu Etbeı't-Tâbiîn Hocalarının Rivayetleri	Etbeu't-Tâbiîn Rivayetleri	Tâbiûnun Rivayetleri	Sahâbenin Rivayetleri
Anadolu	%0,02	%1,719	%0,435	%0,029	%0
Bahreyn	%0	%0	%0	%0,014	%0,025
Hicaz	%7,906	%36,963	%17,257	%42,878	%61,725
Horasan	%28,609	%5,158	%3,377	%0,883	%0,075
Irak	%55,66	%37,536	%63,106	%45,874	%29,2
İran	%0,998	%2,292	%1,484	%0,116	%0
Kuzey Afrika	%0	%4,585	%5,283	%3,532	%3,225
Mâverâünnehir	%6,488	%0,573	%0,038	%0	%0
Necid	%0	%0,287	%0,256	%1,23	%0,175
Şam	%0,299	%10,888	%4,286	%4,082	%5,475
Yemen	%0,02	%0	%4,183	%0,84	%0,1
?	%0	%0	%0,294	%0,521	%0

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Sünen-i Tirmiẕî'nin kaynakları olarak süreç içerisindeki rivayet oranı her dönemde Hicaz Bölgesi'nde %7'nin, Irak Bölgesi'nde %29'un üzerindedir. Hadis rivayetinin en

yoğun olduğu beş merkez Hicaz Bölgesi'ndeki Medine ve Mekke ile Irak Bölgesi'ndeki Kûfe, Basra ve Bağdat şehirleridir.

Tablo 33: *Sünen-i Tirmiẕî* Kaynaklarınca Beş İlim Merkezinde Nakledilen Rivayetlerin Oranı

İlim Merkezi	Tirmizî'nin Hocalarının Rivayetleri	Hocalarının Etbeu Etbeı't-Tâbiîn Hocalarının Rivayetleri	Etbeu't-Tâbiîn Rivayetleri	Tâbiûnun Rivayetleri	Sahâbenin Rivayetleri
Mekke	%7,526	%1,719	%6,882	%5,096	%9,4
Medine	%0,379	%35,244	%10,221	%36,653	%52,075
Kûfe	%16,47	%10,602	%28,4	%27,403	%14,925
Basra	%20,962	%18,625	%27,553	%17,82	%13,425
Bağdat	%17,588	%7,45	%1,996	%0	%0

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bu tablolar da sahâbe döneminden itibaren Hicaz ve Irak'ın önemli birer ilmî bölge olduğunu göstermektedir (Bk. Tablo 32 ve 33). Sahâbeden tâbiûna, tâbiûndan etbeu't-tâbiîne, sonrasında Tirmizî'nin hocalarından Tirmizî'ye varıncaya kadar doğal olarak yer ve zaman faktörünün önemli bir etken olduğu gözlenmektedir. Bu yer ve zaman da Tirmizî endekslidir. Öncelikle Tirmizî'nin döneminde yararlandığı coğrafya, sonra hocalarının yararlandığı kendi dönemlerindeki coğrafya şeklinde sahâbeye kadar gitmektedir. Mesela *es-Sünen* rivayetlerinin %52,075'lik kısmı Medineli sahâbîler kaynaklı olmakla birlikte Tirmizî'ye bunların tamamına yakını diğer ilmî merkezlerin hocaları aracılığıyla ulaşmaktadır. Aslında Irak merkezli hadisler de bu bölgedeki sahâbîlerin, hadislerin çoğunu Hz. Peygamber'den dinlemiş olması sebebiyle Hicaz kaynaklıdır.

Mansûr döneminde kurulan[2672] Bağdat'ın da dönem içerisinde önemli bir ilmî merkez hüviyetini kazandığı anlaşılmaktadır. Tirmizî kaynağı olarak Bağdat'takilerden ilk defa etbeu't-tâbiîn döneminde %1,996'lık rivayet oranıyla hadis nakledilirken, bu oran Tirmizî'nin etbeu etbeı't-tâbiînden hocalarında %7,45, Tirmizî'nin hocalarında %17,588'e çıkmaktadır. Tirmizî'nin hocaları dönemindeki bu oranıyla Bağdat, her dönemde %10'un üzerinde rivayetine yer verilen Kûfe'yi geçmiş, Basra'dan sonra

[2672] Nahide Bozkurt, "Mansûr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/6; Abdülazîz ed-Dûrî, "Bağdat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/425, 426.

ikinci sırada yer almıştır. Basra'daki hadis rivayet oranı ise hiçbir dönemde %13'ün altına düşmemektedir.

2.6.3. Hanım Râvilerden Gelen Rivayet Oranları

İslam ile birlikte haklarına kavuşan kadınların -sahâbe döneminde müminlerin anneleri olan Ezvâc-ı Tâhirât başta olmak üzere- ilme büyük katkı sağladıkları gözlenmektedir. *es-Sünen'*in rivayet senedlerinde 50 sahâbî hanımın naklettiği 426 hadis mevcuttur ve bu *es-Sünen'*deki hadislerin %10,65'idir. Sadece Hz. Âişe'nin naklettiği hadis hanım sahâbîlerin rivayetlerinin %66,901'idir, tüm sahâbî rivayetlerinin %7,125'idir. İkinci en çok hadis nakleden hanım sahâbî Hz. Peygamber'in diğer eşi Ümmü Seleme'dir ve naklettiği hadis sayısı 44'tür. 11 rivayetiyle *es-Sünen'*de hadis nakil sayısında üçüncü sırada Hz. Peygamber'in amcasının kızı olan Ümmü Hânî bint Ebî Tâlib gelmektedir.

Tâbiûn döneminde râvi sayısı üç katına çıkmakla birlikte hanım râvi sayısı düşmüştür. *es-Sünen'*de yer alan hanım tâbiî sayısı 38'dir ve kendilerinden gelen rivayet 72'dir. En fazla rivayet sahibi 9 hadis nakledilen Amre bint Abdirrahmân el-Ensâriyye'dir (öl. 106/724). Onu 7 hadisi nakledilen Ümmü'd-Derdâ bint Huyey el-Vâssâbiyye (öl. 81/701 c.) ve 6 hadisi nakledilen Hafsa bint Sîrîn el-Ensâriyye (öl. 100/718 s.) takip etmektedir. *Sünen-i Tirmiẕî* kapsamında hanım tâbiîlerin rivayetleri tüm tâbiîlerin rivayetinin %1,042'sidir. *es-Sünen'*de tabiî hanımlar içinde en çok rivayeti olan bu üç hanım aynı zamanda kadın tâbiîn nesli içinde en önemli üç âlim arasında zikredilmektedirler.[2673]

Hz. Âişe'nin yanında yetişen ve Zührî'nin "ilim denizi" olduğunu söylediği Amre bint Abdirrahmân, Halife Ömer b. Abdülazîz tarafından çıkarılan fermanda rivayetlerinin yazılması özellikle istenen tâbiîdir.[2674] Ümmü'd-Derdâ, kadın tâbiîn nesli içinde Hafsa bint Sîrîn ve Amre bint Abdurrahman'dan sonra en önemli âlim olup kıraat, fıkıh ve hadis bilgisiyle şöhret kazanmıştır. Dımaşk Mescidi'nin kuzey tarafında yaptığı derslerinde aralarında erkeklerin de bulunduğu pek çok kişi kendisinden ilim öğrenmiştir.[2675]

[2673] Ayşe Esra Şahyar, "Ümmü'd-Derdâ el-Vassâbiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/316.
[2674] Abdullah Aydınlı, "Amre bint Abdurrahman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/95-96.
[2675] Şahyar, "Ümmü'd-Derdâ el-Vassâbiyye", 42/316.

es-Sünen'de etbeu't-tâbiîn râvî sayısı tâbiûn râvi sayısından fazla olmakla birlikte hanım râvi sayısı iyice azalmaktadır. Sadece 4 tâbiu't-tâbiî hanımın birer hadisi aktarılmaktadır. Bu adet *es-Sünen*'deki etbeu't-tâbiîn rivayetlerinin %0,051'idir. Tirmizî'nin hocaları ile hocalarının etbeu etbeı't-tâbiînden olan hocalarında ise hanım râvi bulunmamaktadır. Sonuçta *Sünen-i Tirmiẕî* kaynakları olarak hanım râvilerden gelen rivayet oranı sahâbeden tâbiûna gelindiğinde onda bire düşmüş, tâbiûndan etbeu't-tâbiîne geçişte yarıya inmiş ve sonrasındakilerde sıfırlanmıştır (Tablo 34).

Tablo 34: Dönemlere Göre *Sünen-i Tirmiẕî* Kaynaklarından Olan Hanımların Rivayetlerinin Oranı

Hanım Râviler	Tirmizî'nin Hocaları	Hocalarının Etbeu Etbeı't-Tâbiînden Hocaları	Etbeu't-Tâbiîn	Tâbiûn	Sahâbe
Rivayet Oranı	%0	%0	%0,051	%1,042	%10,65

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.6.4. Süregelen *Kemâl* Çalışmaları

Kütüb-i Sitte ricalinin tümüne dair yazılan eserlerden[2676] ilki Abdülganî el-Makdisî'nin (öl. 600/1204) *el-Kemâl fî esmâi'r-ricâl* adlı çalışmasıdır. Bu eser üzerine ihtisar, zeyl, tashih, tehzîb türünden birçok çalışma yapılmıştır. Mizzî, bu eserdeki eksik ve hataları gidermek, *Kütüb-i Sitte* müelliflerinin *Kütüb-i Sitte* dışında yer alan diğer bazı rivayet kitaplarındaki râvileri de eklemek ve tüm râvilerin hâl tercemelerini de zenginleştirmek suretiyle *Tehẕîbü'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl* adlı eseri kaleme almıştır. Mizzî bu eserinde ayrıca râvînin isminin hangi eserde geçtiğini, üstad ve talebesini zikrederken o râvînin üstadından veya talebesinin kendisinden rivâyetinin hangi kitapta geçtiğini de rumuzlarla mümkün mertebe göstermeye çalışmış, cerh-ta'dîl durumları hakkında da İbn Ebî Hâtim (öl. 327/939), İbn Adî (öl. 365/975), Hatîb ve İbn Asâkir gibi müelliflerden istifade etmiştir. *Tehẕîbü'l-Kemâl*'den sonra *el-Kemâl* önemini

[2676] İsmail Lütfi Çakan, *Hadis Edebiyatı* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2008), 286-288; Abdullah Aydınlı, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 157.

kaybetmeye başlamış, *Kütüb-i Sitte* ricâli çalışmaları *Tehẕîbü'l-Kemâl* üzerinde yoğunlaşmıştır.[2677]

Zehebî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*'den dört ayrı eser meydana getirmiştir: *Teẕhîbü't-Tehẕîb* adlı eserinde *Tehẕîb*'e bazı ilavelerde bulunmuştur. Zehebî, *el-Kâşif fî ma'rifeti men lehû rivâye fi'l-Kütübi's-Sitte* adlı kitabında *Tehẕîb*'den *Kütüb-i Sitte* râvîleri dışındakileri çıkarmıştır. *el-Mücerred min Tehẕîbi'l-Kemâl* adlı çalışmasında ise *Kütüb-i Sitte* ricâlini alfabetik değil, tabaka sistemine göre sıralamıştır. Sehavî (öl. 902/1497), Zehebî'nin *el-Muḳteḍab min Tehẕîbi'l-Kemâl* adlı eserinin ise *Kütüb-i Sitte* müelliflerinin diğer eserlerinde bulunan râvîleri ihtiva ettiğini söylemektedir. Alâüddîn Moğoltay (öl. 762/1360), İbn Kesîr, Hüseynî (öl. 786/1384), İbn Berdis Ba'lebekkî (öl. 786/1384) ve İbn Mulakkın (öl. 804/1301) de *Tehẕîbü'l-Kemâl* üzerine çeşitli çalışmalar yapmışlardır. Hazrecî (öl. 923/1517) ise, Zehebî'nin *Teẕhîbü't-Tehẕîb*i'ni *Ḫülâṣatü Teẕhîbi Tehẕîbi'l-Kemâl* adıyla ihtisar etmiştir.[2678]

İbn Hacer *Tehẕîbü't-Tehẕîb* adlı eserinde *Tehẕîbü'l-Kemâl*'de zikredilmeyen yeni râviler eklemiştir. *el-Kemâl*'de bulunup da Mizzî tarafından *Kütüb-i Sitte*'deki yerleri tespit edilemediği için hazfedilen râvîleri de eserine almıştır. *Tehẕîbü'l-Kemâl*'deki siyer kısmını ve *Kütüb-i Sitte* müelliflerinin şartları gibi fasılları çıkarmıştır. Râvîlerin hadis aldığı ve kendilerine hadis naklettiği şahısların bazısını zikretmiştir. Tercemelerde doğrudan cerh-ta'dîlle ilgili olmayan bilgiler ile râvilerin vefat tarihleri konusundaki birçok ihtilafa yer vermemiştir. İbn Hacer daha sonra *Tehẕîb*i'ni râvînin sadece ismini, tevsîk derecesini, tabakasını ve *Kütüb-i Sitte* müelliflerinin eser rumuzlarını zikrederek *Taḳrîbü't-Tehẕîb* adlı kitabında özetlemiştir. İbn Fehd el-Mekkî (öl. 871/1466), İbn Hacer'in *Tehẕîb*'i ile Mizzî'nin *Tehẕîb*i'ni birleştirmiş; bunlara Zehebî'nin *Tezhîb*i'ndeki ziyadelerle kendi ilavelerini de ekleyerek *Nihâyetü't-Taḳrîb ve tekmîlü't-Tehẕîb bi't-Teẕhîb* adıyla *el-Kemâl* üzerinde yapılan çalışmaları adeta nihayete erdirmek istemiştir. Böylece Makdisî'den Hazrecî'ye bir eserin yaklaşık dört asır süren macerası tarihteki yerini almıştır.[2679]

İbn Fehd el-Mekkî'nin cem çalışmasının büyük katkısı olmakla birlikte *Sünen-i Tirmiẕî* özelinde bakıldığında bu çalışmada çokça istifade edilen *Tehẕîbü'l-Kemâl, Tehẕîbü't-*

[2677] Mehmet Özşenel, "Bir Kemâlin Hikayesi -Makdisî'nin "el-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl'inin Dört Asırlık Serüveni", *Dîvân: İlmî Araştırmalar,* 2001, 6/11/156-158.
[2678] Özşenel, "Bir Kemâlin Hikayesi", 6/11/159-160.
[2679] Özşenel, a.g.e., 160-161.

Tehẕîb ve *Taḳrîbü't-Tehẕîb, Kütüb-i Sitte* râvilerine yönelik *el-Kemâl* çalışmalarının devam etmesi gerektiğini göstermektedir. *Tehẕîbü'l-Kemâl* -daha detaylı- ve *Tehẕîbü't-Tehẕîb* râvinin hayatı, vefat tarihi, hoca ve öğrencileri, cerh-ta'dîl durumu ile *Kütüb-i Sitte*'de hangi kaynaklarda rivayetinin geçtiği hakkında geniş bilgi vermektedir. Gerek çok faydalı olan bu iki eser, gerekse *Kütüb-i Sitte* ricali üzerine yazılan diğer eserler dikkate alındığında râvi hakkında muhtasar genel bilgi açısından *Taḳrîbü't-Tehẕîb* ile râvinin tanıtımında hoca ve öğrencilerinin *Kütüb-i Sitte*'nin hangilerinde rivayetinin olduğunu göstermesi bakımından *Tehẕîbü'l-Kemâl* diğerlerinden ayrılmaktadırlar.

Taḳrîbü't-Tehẕîb'in, râvînin sadece ismini, tevsîk derecesini, tabakasını ve rivayetinin yer aldığı *Kütüb-i Sitte* müelliflerinin eser rumuzlarını zikretmesi râviler hakkında bilgi edinmede çok büyük kolaylık sağlamaktadır. Mizzî'nin *Tehẕîbü'l-Kemâl*'i râvinin tanıtımıında üstad ve talebesini zikrederken o râvînin üstadından veya talebesinin kendisinden rivâyetinin hangi kitapta geçtiğini görmede büyük katkı sağlamaktadır. Ancak *Taḳrîb*'de bazen belirtilen bazı hususlar zikredilmemekte; *Tehẕîbü'l-Kemâl*'de de bazen râvinin zikredilen hoca veya öğrencisiyle birlikte bulunduğu rivayetin *Kütüb-i Sitte*'de hangi eserde geçtiği belirtilmemektedir.

Genelde *Tehẕîbü'l-Kemâl, Tehẕîbü't-Tehẕîb* ve *Taḳrîbü't-Tehẕîb* aktardıkları bilgiler konusunda uyumludur. Yazılma sırasıyla zikredilen bu üç eserin her biri bir öncesindekinin bazı eksik ve hatalarını giderme amacını gütse de bazen her birinde diğerine göre noksan veya farklılık olan durumlar bulunmaktadır. Bunların bir kısmının isitinsah veya tahkik kaynaklı olduğu da görülmektedir.

Bu zikredilenlere örnek vermek gerekirse *Sünen-i Tirmiẕî*'de rivayeti olmayan Nâim b. Üceyl için *Tehẕîbü'l-Kemâl*'de Müslim ve Nesâî'de rivayeti olduğu belirtilirken *Tehẕîb* ve *Taḳrîbü't-Tehẕîb*'de Müslim ile *Dört es-Sünen*'de geçtiği ifade edilmektedir.[2680] Burada kaynakları istinsah veya tahkik edenlerin bazısınca *Sünen-i Erbaa*'yı belirten "٤" ile Nesâî'yi ifade eden "س" harfinin karıştırıldığı izlenimi edinilmektedir.

es-Sünen'deki 1228. rivayetteki hadisi el-Hasen b. Alî, Hammad b. Seleme'den (öl. 167/784) nakletmektedir. Ancak *Tehẕîbü'l-Kemâl*'de el-Hasen b. Alî'nin tanıtımında hocaları zikredilirken "Hammâd b. Seleme Ebû Seleme", "Hammâd b. Üsâme Ebû

[2680] Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 17/72; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 453/10; a. mlf, *Taḳrîb*, 339.

Üsâme" şeklinde zikredilmektedir; rivayetlerinin geçtikleri kaynakların ise Müslim, Ebû Dâvûd ve Tirmizî olduğu söylenmektedir.[2681]

Sünen-i Tirmiẕî'de 1180. rivayette Hüşeym b. Beşîr'in (183/799) rivayette bulunduğu, kendisinin de Şa'bî'den nakilde bulunduğu İsmâîl adlı râvinin kim olduğu ilk bakışta anlaşılamamaktadır. *Tehẕîbü'l-Kemâl*'de Hüşeym'in tanıtımında hocaları içinde İsmâîl adında 2 râvi belirtilmektedir. Bunlardan İsmâîl b. Ebî Hâlid'in (öl. 146/763) rivayetinin Buhârî ve Müslim'de, İsmâîl b. Sâlim el-Esedî'nin (öl. ?) rivayetinin Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî ile Buhârî'nin *el-Edebü'l-müfred*i'nde olduğu ifade edilmektedir, ikisinde de Tirmizî'ye atıf yapılmamaktadır. Şa'bî'nin tanıtımında ise öğrencileri içinde İsmâîl b. Sâlim ile Ebû Dâvûd ve Nesâî'de; İsmâîl b. Ebî Hâlid ile Buhârî, Müslim, Tirmizî ve Nesâî'de rivayetinin geçtiği belirtilmektedir.[2682]

Rical eserlerinde *Sünen-i Tirmiẕî*'de rivayeti sadece ta'lîk olarak geçtiği için tanıtımında Tirmizî'nin zikredilmediği râviler de vardır. Bu şekilde ta'lîk rivayetlerde geçenlerde hoca ve öğrencisi zikredilirken de Tirmizî'ye atıf yapılmamaktadır. Mesela Abdurrahmân b. Humeyd er-Ruâsî (öl. ?) adlı râvi sadece 290. rivayetin devamında muallak bir senedde zikredilmektedir. *Tehẕîbü'l-Kemâl*, *Tehẕîbü't-Tehẕîb* ve *Taḳrîb*'de tanıtımında rivayetinin Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî'de geçtiği belirtilmekte ve Tirmizî zikredilmemektedir.[2683] 2008. rivayetin devamında muallak bir senedde Sâbit el-Bünânî (öl. 127/744), Ebû Râfi' es-Sâiğ'den (öl. ?) hadis nakletmektedir. Ancak Sâbit'in *Tehẕîbü'l-Kemâl*'deki tanıtımında hocaları içinde Ebû Râfi' zikredilirken rivayetlerinin Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce'de geçtiği dile getirilmekte, Tirmizî'den bahsedilmemektedir.[2684]

Tehẕîbü'l-Kemâl, *Tehẕîbü't-Tehẕîb* ve *Taḳrîbü't-Tehẕîb*'de bir râviden *Kütüb-i Sitte*'de rivayet edilme durumuna bakıldığında bazen üçünün de farklılık içerdiği, bazen herhangi ikisinin ortak olup diğerinden farklı bilgi verdiği gözlenmektedir. Mesela Üneys b. Ebî Yahyâ el-Eslemî (öl. ?) hakkında *Tehẕîbü'l-Kemâl* ve *Tehẕîbü't-Tehẕîb*'de Ebû Dâvûd ile Tirmizî'de rivayeti olduğu bildirilirken *Taḳrîbü't-Tehẕîb*'de sadece Ebû Dâvûd ve Nesâî'de rivayetinin olduğu ifade edilmektedir.[2685] Atâ b. es-Sâib hakkında

[2681] Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 6/260.
[2682] Mizzî, a.g.e., 14/28; 30/272.
[2683] Mizzî, a.g.e., 2/342.
[2684] Mizzî, a.g.e., 4/343.
[2685] Mizzî, a.g.e., 3/382; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 1/380; a. mlf, *Taḳrîb*, 115.

Tehẕîbü'l-Kemâl ve *Taḳrîbü't-Tehẕîb*'de Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce'de rivayetinin bulunduğu belirtilmekle birlikte *Tehẕîbü't-Tehẕîb*'de bu eserlerden biri farklı zikredilerek Buhârî'nin *eṣ-Ṣaḥîḥ*'i yerine *el-Edebü'l-müfred*i'nde rivayetinin olduğu söylenmektedir.[2686] Ma'n b. Muhammed el-Gıfârî (öl. ?) hakkında *Tehẕîbü't-Tehẕîb* ve *Taḳrîbü't-Tehẕîb*'de Buhârî, Müslim, Nesâî ve İbn Mâce'de rivayeti olduğu söylenirken *Tehẕîbü'l-Kemâl*'de bu eserlerden Müslim'in yerine Tirmizî zikredilmektedir (Bk. Tablo 35).[2687]

Tablo 35: Üç Ricâl Eserinde *Kütüb-i Sitte*'deki Rivayet Durumları Farklı Zikredilen Râvilerden Bazısı

Sıra	Râvi	*Tehẕîbü'l-Kemâl*	*Tehẕîbü't-Tehẕîb*	*Taḳrîbü't-Tehẕîb*
1	Cebele b. Hârise Ehû Zeyd (öl. ?)	Tirmizî, Nesâî-*'Amelü'l-yevm ve'l-leyle-*	Tirmizî, Nesâî	Tirmizî, Nesâî
2	el-Hâris b. el-Hâris Ebû Mâlik (öl. ?)	Tirmizî, Nesâî	Tirmizî, Nesâî	Müslim, Tirmizî, Nesâî
3	Ma'kıl b. Ebî/Ümmi Ma'kıl (öl. ?)	Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce	Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce
4	Ruveyfi' b. Sâbit b. es-Seken (öl. 56/676)	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, Buhârî *-el-Edebü'l-müfred-*	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, Buhârî *-el-Edebü'l-müfred-*	Buhârî, Tirmizî, Nesâî, Buhârî *-Ref'u'l-yedeyn fi'ṣ-ṣalât-*
5	Temîm b. Evs b. Hârice Ebû Rukıyye (öl. 40/661)	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî -ta'lîk-	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî -ta'lîk-
6	Yüseyre Ümmü Yâsir (öl. ?)	Ebû Dâvûd, Tirmizî	Ebû Dâvûd	?
7	Kâ'bu'l-Ahbâr (öl. 32/652-53)	Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce *-et-Tefsîr-*	Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce *-et-Tefsîr-*	Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce *-et-Tefsîr-*
7	Abdullâh b. Damre es-Selûlî (öl. ?)	Tirmizî, İbn Mâce, Nesâî-*'Amelü'l-yevm ve'l-leyle-*	Tirmizî, İbn Mâce, Nesâî -*'Amelü'l-yevm ve'l-leyle-*	Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce
8	Akkār b. el-Mugīre b. Şu'be es-Sekafî (öl. ?)	Tirmizî, Nesâî	Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce	?
9	Atâ' b. es-Sâib el-Hüceymî (öl. 136/753)	Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî-*el-Edeb-*	Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce,
10	Ferve b. Nevfel el-Eşcaî (öl. 51/671 c.)	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce,	Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce,	Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce
11	Habîb b. Sâlim el-Ensârî (öl. ?)	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce	Müslim

[2686] Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 20/86; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 7/203; a. mlf, *Taḳrîb*, 391.
[2687] Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 28/341; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 10/253; a. mlf, *Taḳrîb*, 542.

12	Ebû Zılâl el-Basrî (öl. ?)	Tirmizî, Buhârî -muallak-	Tirmizî, Buhârî -muallak-	Ebû Dâvûd, Buhârî -muallak-
13	İbrâhîm b. Abdillâh b. Kāriz el-Kinânî (öl. ?)	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, Buhârî-*el-Edeb-*	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, Buhârî-*el- Edebü'l-müfred-*	Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî *-el-Edebü'l-müfred-*
14	Kays b. Kesîr eş-Şâmî (öl. ?)	Ebû Dâvûd, İbn Mâce	Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce	Ebû Dâvûd, İbn Mâce
15	Ömer b. Harmele (öl. ?)	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî -*'Amelü'l-yevm ve'l-leyle-*	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî -*'Amelü'l-yevm ve'l-leyle-*	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî
16	Riyâh b. Abîde es-Sülemî (öl. ?)	Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Nesâî -*'Amelü'l-yevm ve'l-leyle-*	Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Nesâî -*'Amelü'l-yevm ve'l-leyle-*	Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Nesâî
17	Sâbit vâlidü Adî el-Ensârî (öl. ?)	Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce	Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce	Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce
18	Sümeyr b. Nehâr el-Abdî (öl. ?)	Ebû Dâvûd	Ebû Dâvûd	Tirmizî
19	Yezîd b. Abdillâh b. Mugaffel (öl. ?)	Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî -*Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm-*	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce	?
20	Zeyd b. el-Havârî el-Ammî (öl. ?)	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce	?
21	Ebû Ca'fer el-Medenî (öl. 124/742)	Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce,	Tirmizî,	Tirmizî,
22	Ebû Meymûne el-Fârisî (öl. ?)	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce	?
23	Ebû Müdille Mevlâ Âişe (öl. ?)	Tirmizî, İbn Mâce	Tirmizî, İbn Mâce	Ebû Dâvûd, İbn Mâce
24	Ebû Nasr el-Esedî (öl. ?)	Tirmizî, Buhârî -muallak-	?	Buhârî -muallak-
25	İbn Atâ b. Ebî Rebâh Şeyhun li Ebî Ferve (öl. ?)	Tirmizî	Nesâî	Nesâî
26	Abdullâh b. Îsâ el-Hazzâz el-Basrî (öl. ?)	Tirmizî, Buhârî -*Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm-*	Tirmizî, Buhârî -*Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm-*	Nesâî, Buhârî -*Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm-*
27	Ebû Safvân el-Ümevî (öl. 200/815)	Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî	Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce	Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî
28	Abdurrahmân b. Sâbit b. Sevbân el-Ansî (öl. 165/781)	Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Buhârî *-el-Edebü'l-müfred-*, Nesâî *– 'Amelü'l-yevm ve'l-leyle-*	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî *-el-Edebü'l-müfred-*	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî *-el-Edebü'l-müfred-*
29	Abdülkerîm b. Mâlik el-Cezerî (öl. 125/745)	*Kütüb-i Sitte*	*Kütüb-i Sitte*	?
30	Hâlid b. Ebî Bekr el-Adevî (öl. 162/778)	Tirmizî	Tirmizî	Buhârî *-Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm-*

31	Hüsâm b. Misak Ebû Sehl el-Ezdî (öl. ?)	Tirmizî -*eş-Şemâ'il*-	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce	Tirmizî -*eş-Şemâ'il*-
32	İbrâhîm b. Meymûn es-San'ânî (öl. ?)	Tirmizî	Tirmizî	Nesâî
33	İbrâhîm b. Yûsuf es-Sebîî (öl. 198/813)	Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî	Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî	Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce
34	Kâmil b. el-Alâ' Ebü'l-Alâ' (öl. ?)	Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce	Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce	Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce
35	Ma'n b. Muhammed el-Gıfârî (öl. ?)	Buhârî, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce	Buhârî, Müslim, Nesâî, İbn Mâce	Buhârî, Müslim, Nesâî, İbn Mâce
36	Muhammed b. el-Muallâ el-Hemdânî (öl. ?)	Tirmizî	Tirmizî	Nesâî
37	Muhammed b. Rebîa el-Kilâbî (öl. 190/806)	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî-*el-Edebü'l-müfred*-	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-	Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-
38	Üneys b. Ebî Yahyâ el-Eslemî (öl. ?)	Ebû Dâvûd, Tirmizî	Ebû Dâvûd, Tirmizî	Ebû Dâvûd, Nesâî
39	el-Velîd b. el-Kāsım el-Hemdânî (öl. 183/799)	Tirmizî, İbn Mâce, Nesâî -*'Amelü'l-yevm ve'l-leyle*-	Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce	Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce
40	Ebû Bekr Şu'be b. Ayyâş el-Esedî (öl. 193/809)	Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Müslim -Muḳaddime-	Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Müslim -Muḳaddime-	*Kütüb-i Sitte*
41	Alî b. Ma'bed el-Mısrî (öl. 218/833)	Tirmizî, Nesâî	Ebû Dâvûd, Nesâî	Tirmizî, Nesâî
42	Süleymân b. Abdirrahmân ed-Dımaşkī (öl. 233/847)	Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce	Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce
43	Zekeriyyâ b. Ebî Zekeriyyâ el-Lü'lüî (öl. 232-33/846-47)	Buhârî, Tirmizî	Buhârî, Tirmizî	Buhârî
44	Muhammed b. Yezîd Ebû Hişâm er-Rifâî (öl. 248/862)	Müslim, Tirmizî, İbn Mâce	Müslim, Tirmizî, İbn Mâce	Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî
45	Yahyâ b. Mûsâ el-Belhî (öl. 240/854)	Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî	Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-	Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Zikredilen üç rical eserinde Tirmizî'de rivayeti olduğu halde Tirmizî'de geçtiği belirtilmeyen bazı râviler de vardır (Bk. Tablo 36). Mesela Abdurrahmân b. Saîd b. Yerbû' el-Mahzûmî (öl. ?) hakkında *Tehẕîbü'l-Kemâl* ve *Tehẕîbü't-Tehẕîb*'de Ebû Dâvûd ile Buhârî'nin *el-Edebü'l-müfred*i'nde rivayeti olduğu bildirilirken *Taḳrîbü't-*

Tehẕîb'de sadece *el-Edebü'l-müfred*'de rivayetinin olduğu ifade edilmektedir.[2688] Alî b. Yezîd b. Rükâne el-Muttalibî (öl. ?) hakkında üç eserde de Ebû Dâvûd ve İbn Mâce'de rivayetinin olduğu söylenmektedir.[2689] Ebû Şimr ed-Dubaî hakkında ise üç eserde Müslim ve Nesâî'de hadisinin nakledildiği bildirilmektedir.[2690]

Ümmü Veledi Abdirrahmân b. Avf'ın (öl. ?) tanıtımına sadece *Taḳrîb*'de yer verilmektedir.[2691] Ancak Hz. Ümmü Seleme'den rivayet eden Hamîde (öl. ?) adlı râvi hakkında onun Ümmü Veledi Abdirrahmân b. Avf olduğunun söylendiğine dair bilgiye üç eserde de yer verilmektedir.[2692]

Tablo 36: Üç Ricâl Eserinde *Kütüb-i Sitte*'deki Rivayet Durumları Zikredilirken Rivayeti Tirmizî'de Geçtiği Halde Tirmizî'nin Zikredilmediği Râviler

Sıra	Râvi	*Tehẕîbü'l-Kemâl*	*Tehẕîbü't-Tehẕîb*	*Taḳrîbü't-Tehẕîb*
1	Abdülmuttalib b. Rebîa b. el-Hâris (öl. 61/680-81)	Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî	Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî	Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî
2	Abdullâh b. Fîrûz ed-Deylemî (öl. ?)	Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce	Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce	Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce
3	Abdurrahmân b. Saîd b. Yerbû' el-Mahzûmî (öl. ?)	Ebû Dâvûd, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-	Ebû Dâvûd, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-	Ebû Dâvûd, Buhârî -*el-Edebü'l-müfred*-
4	Alî b. Yahyâ b. Hallâd ez-Zürakī	Buhârî, Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce	Buhârî, Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce	Buhârî, Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce
5	Alî b. Yezîd b. Rükâne el-Muttalibî (öl. ?)	Ebû Dâvûd, İbn Mâce	Ebû Dâvûd, İbn Mâce	Ebû Dâvûd, İbn Mâce
6	Amr b. eş-Şerîd es-Sekafî (öl. ?)	Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce, Tirmizî -*eş-Şemâ'ilü'n-nebeviyye*-	Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce, Tirmizî -*eş-Şemâ'ilü'n-nebeviyye*-	Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce, Tirmizî -*eş-Şemâ'ilü'n-nebeviyye*-
7	Habîb b. en-Nu'mân el-Esedî	?	Ebû Dâvûd, Nesâî	Ebû Dâvûd, Nesâî
8	Kesîr b. Eflah el-Ensârî (öl. ?)	Nesâî	Nesâî	Nesâî
9	et-Tufâvî Şeyhun li Ebî Nadre (öl. ?)	Ebû Dâvûd	Ebû Dâvûd	Ebû Dâvûd
10	Ziyâd vâlidü Süfyân el-Usfurî (öl. ?)	?	Nesâî	Nesâî

[2688] Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 17/147; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 6/187; a. mlf, *Taḳrîb*, 341.
[2689] Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 21/174; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 7/395; a. mlf, *Taḳrîb*, 406.
[2690] Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 33/404; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 12/127; a. mlf, *Taḳrîb*, 648.
[2691] İbn Hacer, *Taḳrîb*, 765.
[2692] Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 35/159; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 12/412-413; a. mlf, *Taḳrîb*, 746.

11	Züfer b. Vesîme en-Nasrî (öl. ?)	Ebû Dâvûd	Ebû Dâvûd	Ebû Dâvûd
12	Zür'a b. Müslim b. Cerhed el-Eslemî (öl. ?)	Ebû Dâvûd, Nesâî - *Müsnedü ḥadîṯi Mâlik b. Enes-*	Ebû Dâvûd, Nesâî - *Müsnedü ḥadîṯi Mâlik b. Enes-*	Ebû Dâvûd, Nesâî - *Müsnedü ḥadîṯi Mâlik b. Enes-*
13	Ebû Sâlih el-Eş'arî (öl. ?)	İbn Mâce	İbn Mâce	İbn Mâce
14	Ebû Şimr ed-Dubaî (öl. ?)	Müslim, Nesâî	Müslim, Nesâî	Müslim, Nesâî
15	Ümmü Veledi Abdirrahmân b. Avf (öl. ?)	YOK	YOK	Ebû Dâvûd
16	Abbâs b. Abdirrahmân b. Mînâ' el-Eşcaî (öl. ?)	İbn Mâce, Ebû Dâvûd *-el-Merâsîl-*	İbn Mâce, Ebû Dâvûd *-el-Merâsîl-*	İbn Mâce, Ebû Dâvûd *-el-Merâsîl-*
17	Ziyâd b. Abdillâh b. Ulâse el-Ukaylî (öl. ?)	İbn Mâce	İbn Mâce	İbn Mâce
18	Yahyâ b. Ebî Amr es-Seybânî (öl. 148/765 s.)	Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce	Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce	Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce
19	Ebû Muân (Ebû Muâz) el-Basrî (öl. ?)	İbn Mâce	İbn Mâce	İbn Mâce
20	Hafs b. Ömer Ebû Ömer (öl. 225/840)	Buhârî, Ebû Dâvûd, Nesâî	Buhârî, Ebû Dâvûd, Nesâî	Buhârî, Ebû Dâvûd, Nesâî
21	Yezîd b. Hâlid er-Remlî (öl. 232/846)	?	Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce	?
22	Recâ b. Müreccâ Ebû Muhammed (öl. 249/863)	Ebû Dâvûd, İbn Mâce	Ebû Dâvûd, İbn Mâce	Ebû Dâvûd, İbn Mâce

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Nadiren *es-Sünen'*de senedli olarak geçen râvilerin tanıtımına ricâl eserlerinde yer verilmemektedir. Vâlidü Ebî İbrâhîm el-Eşhelî (öl. ?) ve Abdullâh (Ubeydullâh) el-Kureşî bunlardandır. Mesela 746. rivayetin senedinin son kısmı "Hârûn b. Selmân -- Ubeydullâh b. Müslim el-Kureşî -- babası -- Resûlullah (s.a.s)" şeklindedir. İlletin gösterilmek istendiği ta'lîk rivayette ise sened "Hârûn b. Selmân -- Müslim b. Ubeydullâh -- babası -- Resûlullah (s.a.s)" şeklindedir. Üç eserde de isminde ihtilaf olan Ubeydullâh b. Müslim[2693] müstakil olarak tanıtılmaktadır. Ancak Abdullâh vâlidü Müslim maddesinde "Ubeydullâh b. Müslim'in tercemesindedir"[2694] denilmesi dışında babası için ayrı bir tanıtım tahsis edilmemektedir. Ubeydullâh b. Müslim için ayrıca Müslim b. Abdillâh maddesinde "Müslim b. Ubeydillâh da denildiği ifade edilip

[2693] Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 19/156; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 7/547-548; a. mlf, *Taḳrîb*, 374.
[2694] Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 16/346; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 6/92.

Ubeydullâh b. Müslim'in tercemesinde" anlatılacağı ifade edilmekte,[2695] Müslim el-Kureşî maddesinde de aynı şekilde aynı tercemeye atıf yapıılmaktadır.[2696] Bu şekilde Ubeydullâh b. Müslim'in gerek ismindeki ihtilaflar gerekse babası ayrı bir şekilde zikredilmekle birlikte hepsi aynı maddeye atıfla tanıtılmaktadır. Aynı ismi ifade edenlerde atıf yapılması iyidir; ancak ayrı bir râvi olan babasında atfa ilave olarak kısa da olsa açıklamanın yapılması daha iyi olurdu. Bu yüzden *Taḳrîb*'de tabakası cerh-ta'dîl durumu gibi bilgiler zikredilmemektedir.[2697]

Rical eserlerinde *es-Sünen'*de senedli olarak geçen 6 râvi ise tanıtım bir tarafa madde başlığı olarak bile zikredilmemektedir. Bu râviler Mâlik b. Kıhtım (öl. ?), Ya'mer vâlidü Ebî Hizâme (öl. ?), İbn Ehî Ebî Saîd (öl. ?), Ammetü Umâre b. Umeyr (öl. ?), Vâlidetü Abdullâh b. Büreyde (öl. ?) ve Hâşim b. el-Velîd el-Herevî'dir (öl. ?). Bunların bir kısmına diğer râvilerin tanıtımında yer verilmektedir. Mesela *es-Sünen'*de 1358. rivayette geçen Umâre b. Umeyr'in teyzesi *Tehẕîbü'l-Kemâl*[2698] ve *Tehẕîbü't-Tehẕîb*'de[2699] Umâre b. Umeyr'in tanıtımında, Umâre'nin rivayette bulundukları içinde zikredilmektedir.

Bazılarının madde başlığı olarak zikredilmemesi rivayetteki illet durumundan kaynaklanmaktadır. Vâlidü Ebî Hızâme'nin geçtiği rivayet böyledir. *Sünen-i Tirmiẕî*'de 2065. rivayette senedli olarak Ebû Hızâme'nin, babasından rivayeti aktarılmakta, devamında yine senedli olarak bunu İbn Ebî Hızâme'nin, babasından rivayet ettiği nakledilmektedir. İki rivayetin ardından Ebû Hızâme'nin babasından nakletmesinin daha doğru olduğu ve birçok kimsenin böyle aktardığı dile getirilmektedir. 2148. rivayette bu hadislerden ikincisi tekraren zikredilmektedir. İlki ise muallak olarak; ancak çoğu kişinin böyle zikrettiği ve Ebû Hızâme'nin babasından rivayet ettiğinin daha doğru olduğu açık bir şekilde beyan edilerek nakledilmektedir. Mizzî ve İbn Hacer, Ebû Hızâme'nin babasından rivayet ettiğinin doğru olduğunu ifade etmelerine rağmen Vâlidü Ebî Hızâme'nin tanıtımına yer vermemektedirler.[2700] İbn Ebî Hızâme ve Ebû

[2695] Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 27/525; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 10/133.
[2696] Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 27/560; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 10/143.
[2697] *Taḳrîb*'de râvinin tanıtımı yapılırken bazen bazı bilgilerin verilmediği de olmaktadır. Mesela Müslim'in (öl. 261/875) tanıtımında diğer bilgileri aktarılmakla birlikte tabakasının 11 olduğu belirtilmemektedir (İbn Hacer, *Taḳrîb*, 529.).
[2698] Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 21/257
[2699] İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 7/421.
[2700] Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 34/437; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 12/84-85.

Hızâme'yi ise ayrı maddelerde tanıtmaktadırlar.[2701] Bu eserlerde *es-Sünen'*de böyle bir senedli rivayet geçtiği için rivayet illetli bile olsa numara verilmeden bu ravinin tanıtımı yapılıp illet durumuna işaret edilmesi faydalı olurdu.

Bazı râvilerin madde başlığı olarak zikredilmemesi *Sünen-i Tirmiẕî*'nin asıl, kadîm ve sahih nüshalarına ilave edilen çok az sayıdaki rivayetten kaynaklanmaktadır. *es-Sünen'*de 3297. rivayetin devamında zikredilen ikinci senedli rivayette geçen Hâşim b. el-Velîd el-Herevî (öl. ?) bunlardandır. Bu rivayetin müteahhir nüshaların birinde geçtiği ifade edilmektedir.[2702] Bu şekilde bazı râvilerin *Sünen-i Tirmiẕî*'de rivayeti geçtiği halde *Kütüb-i Sitte* ricali üzerine yapılan çalışmalarda tanıtılmaması *Sünen-i Tirmiẕî*'nin günümüz baskılarındaki sonraki döneme ait, aslında olmayan çok az sayıdaki bazı ilave rivayetlerde geçmeleri sebebiyledir.

Sonuçta bu eksiklikleri giderecek mümkünse baskı ve nüshalara da atıf yapacak kemal çalışmalarının devamı mahiyetinde yeni bir çalışma yapılması faydalı olacaktır. Buna yönelik olarak ülkemizdeki hadis otoritelerinin başkanlığında bir çalışma grubu oluşturulması, yapılacak çalışmada râvilerin cerh-ta'dîl durumları, tabakaları, hayatları, hoca ve öğrencileri hakkında derli toplu bilgi verilmesi, İbn Hacer'in *Taḳrîb*'deki usulü ile *Tehẕîbü'l-Kemâl*'deki gibi râvinin hoca ve öğrencileri zikredilirken birlikte rivayetlerinin geçtiği *Kütüb-i Sitte* kaynaklarının beyan edilmesi yönteminin uygulanması önemli bir hizmet olacaktır. Yeni bir usul olarak râvinin tanıtımının başında *Kütüb-i Sitte*'de hangi eserlerde rivayeti olduğu belirtilirken her bir eserde ne kadar rivayetinin olduğunun da belirtilmesi, yine râvinin tanıtımında hoca veya öğrencileri sıralanırken ilgili hoca veya öğrencisiyle rivayetlerinin hangi kaynakta geçtiği belirtilirken de o kaynakta kaçar rivayetinin olduğunun bildirilmesi ve ayrıca imkan dahilinde dipnotlarda ta'lîk rivayetlerde geçen râviler ile rivayet sayılarının bildirilmesi de önem arz etmektedir. Zira *Kütüb-i Sitte* müelliflerinin otoritesi, kaynaklarından gelmektedir. Kaynaklarının genel durumu önemli olduğu gibi her bir kaynağından rivayet sayısı da otoriteyi belirleyen temel etkendir. Mesela Tirmizî, zayıf bazı kaynaklardan açıklamak suretiyle rivayette bulunsa da onlardan rivayeti genelde bir ikiyi geçmemektedir. Ama çok güvenilir ve meşhur olan, otoritesinin kendilerine

[2701] Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 33/279; 34/437; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 12/84-85, 292; a. mlf, *Taḳrîb*, 636, 690.
[2702] Tirmizî, *Sünenü't-Tirmiẕî*, hadislere hüküm ve ta'lîk: Muhammed Nâsıruddîn Elbânî, itina: Ebû Ubeyde Haşhûr b. Hasen (Riyâd: Mektebetü'l-Meârif, 1417/1996), 744, dn. 3.

dayandığı bazı kaynaklarından yüzlerce rivayet nakletmektedir. *Kütüb-i Sitte* ricali üzerine yapılacak çalışmanın öncelikle *Kütüb-i Sitte* ile sınırlı tutulması, ikinci aşamada *Kütüb-i Sitte* müelliflerinin diğer eserlerinin, üçüncü aşamada ise *Kütüb-i Tis'a*'nın diğer eserlerinin araştırmaya dahil edilmesi eserden istifadeyi artıracaktır.

2.7. Hadis Senedlerindeki Râvi Sayı ve Durumları

Tirmizî'nin *es-Süneni*'nde rivayet ettiği muallak olmayan 5003 senedli naklinin 4917'si merfû, 86'sı mevkūftur. Merfû hadislerin 4722'si muttasıl, 65'i mürsel, 129'u munkatı', 1'i ise hem mürsel hem de munkatı'dır.[2703] Mevkūf rivayetlerin 82'si muttasıl ve 4'ü munkatı'dır (Bk. Tablo 37).

Tablo 37: *Sünen-i Tirmiẕî*'deki Senedli Merfû ve Mevkūf Hadislerin Sayısı

Hadis	Merfû	Mevkūf
Muttasıl	4722	82
Mürsel	65	0
İrsâl Dışı İnkıtâ Olan	129	4
İrsâl ve İnkıtâ Olan	1	0
TOPLAM	4917	86

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Sünen-i Tirmiẕî'deki merfû muttasıl hadislerin çoğunluğu beşer râvilidir (humâsî). Beşer râvili 2050 hadis *es-Sünen*'deki merfû muttasıl hadislerin %43,414'üdür. Altışar râvili (südâsî) 1851 hadisin oranı %39,199'dur. Beşer veya altışar râvili toplam 3901 hadisin oranı ise %82,613'tür. Bu oran *es-Sünen*'deki merfû muttasıl rivayetlerin genelini beşer veya altışar râvili senedlerin oluşturduğunu göstermektedir.

Sünen-i Tirmiẕî'deki merfû muttasıl rivayetlerin içinde en âlî senedli olan biri sülâsî / üç râvilidir (%0,021); ancak zayıf bir rivayettir. Merfû muttasıl hadislerin 287'si rubâî / dörder (%6,078), 461'i sübâî / yedişer (%9,763), 60'ı sümânî / sekizer (%1,271), 5'i tüsâî / dokuzar (%0,106), 7'si uşârî / onar (%0,148) râvilidir.

[2703] Mürsel hadislerin bir kısmının da ayrıca inkıtâ içerme ihtimali vardır. *es-Sünen*'de nakledilen bazı mürsel hadislerin, mürsel olmayan varyantları nakledilirken ilgili tâbiî ile Allah Resûlü arasında birden fazla râvi olan yerler vardır. Ancak mürsel rivayeti o tâbiînin sadece bir râvi aracılığıyla alma ihtimali de bulunduğu için bu rivayetler irsâl dışında inkıtâ içermiyormuş gibi değerlendirildi. Mesela bk. 1895-1896, 2467-2468. hadis.

• Tirmizî'nin hocaları, hocalarının hocaları, etbeu't-tâbiîn ve tâbiûn kaynaklarında cerh-ta'dîl bakımından ilk üç tabakada olanlar %71'in, 4-6. tabakalar arasında olanlar %13'ün üzerindedir. Makbûl birer râvi olan bu kaynaklarına bir bütün olarak bakıldığında ilk altı derecede olanlar her tabakada %93'ün üzerindedir. Ancak muhaddisler hadisin sıhhatine hüküm verirken sened zincirindeki zayıf halkayı ifade eden cerh-ta'dîl bakımından seneddeki en düşük dereceli râviyi dikkate almaktadırlar. Bu nedenle hadislerin makbûliyet oranı her tabakadaki makbul râvi oranı gibi %93'lere çıkamamaktadır. Bu şekilde *Sünen-i Tirmiẕî*'de hiçbir râvisi ta'dîl bakımından altıncı derecenin altına düşmeyen ve inkıtâ içermeyen hadislerin oranının ancak %80'e ulaştığı görülmektedir.

Tirmizî'nin *es-Süneni*'ndeki merfû muttasıl hadislerin içinde senedinde cerh-ta'dîl açısından en düşük ikinci derecede râvi olan hadis sayısı 177, üçüncü derecede râvi olan hadis sayısı 1582'dir. Bu, 1759 hadis *es-Sünen*'deki merfû muttasıl rivayetlerin %37,251'idir. *es-Sünen*'deki merfû muttasıl hadislerin en düşük dereceleri râvileri bakımından 570'inde en az dördüncü, 1238'inde beşinci, 356'sında altıncı dereceden râviler vardır. Dördüncü, beşinci ve altıncı derecedeki râvilerin bulunduğu merfû muttasıl hadislerin toplamı 2164, tüm merfû muttasıl nakiller içindeki oranı %45,828'dir.

Tirmizî'nin *es-Süneni*'ndeki merfû muttasıl hadislerin içinde isnadındaki râvilerinde cerh-ta'dîl derecesi en düşük yedi olan 32, sekiz olan 493, dokuz olan dokuz olan 167 râvi bulunmaktadır. Yedinci, sekizinci ve dokuzuncu tabakadaki râvilerden gelen 692 naklin oranı %14,655'tir. İsnadındaki râvilerinde cerh-ta'dîl derecesi en düşük on olan 88, sekiz olan 11 rivayet yer almaktadır. Onuncu ve on birinci dereceli râvilerden gelen 99 rivayetin oranı ise %2,097'dir (Bk. Tablo 38).

Bu şekilde *Sünen-i Tirmiẕî*'deki 177 merfû muttasıl hadisin senedinde cerh-ta'dîlce ikinci derecenin altında râvi bulunmamaktadır. Bu rivayetlerin senedleri altın zincir olarak değerlendirilebilir. Bu altın zincirlerin 43'ü dörder, 94'ü beşer, 34'ü altışar, 6'sı yedişer râvilidir (Bk. Ek 3).

Tablo 38: *Sünen-i Tirmiẕî*'deki Merfû Muttasıl Hadislerin Senedlerindeki Râvi Sayıları ve Cerh-Ta'dîl Bakımından En Düşük Dereceli Râvileri

Merfû Muttasıl Rivayetler	**Seneddeki Râvi Sayıları**								
Seneddeki En Düşük Dereceli Râvi	**Üç**	**Dört**	**Beş**	**Altı**	**Yedi**	**Sekiz**	**Dokuz**	**On**	**Toplam**
İki	0	43	94	34	6	0	0	0	177
Üç	0	80	687	636	160	17	0	2	1582
Dört	0	35	273	215	41	4	0	2	570
Beş	0	77	545	489	111	14	1	1	1238
Altı	0	10	125	152	55	11	3	0	356
Yedi	0	2	8	14	8	0	0	0	32
Sekiz	1	32	222	190	41	5	0	2	493
Dokuz	0	2	44	80	32	8	1	0	167
On	0	6	45	32	4	1	0	0	88
On Bir	0	0	5	4	2	0	0	0	11
Net Olmayan	0	0	2	5	1	0	0	0	8
Toplam	1	287	2050	1851	461	60	5	7	**Genel Toplam: 4722**

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

• *Sünen-i Tirmiẕî*'deki mevkūf muttasıl hadislerin senedlerindeki râvi sayıları da merfû muttasıldakilere benzerdir. Ancak naklin nispet edildiği kişi sahâbî olduğu ve Hz. Peygamber zikredilmediği için seneddeki râvi sayıları merfû hadistekinden birer eksik olmaktadır. *es-Sünen*'deki mevkūf muttasıl nakillerin çoğunluğu da dörder veya beşer râvilidir. Ancak beşer râvili olanlar dörder râvili olanlardan fazladır. Beşer râvili 45, dörder râvili 25 mevkūf muttasıl naklin *es-Sünen*'de 82 mevkūf muttasıl hadis içindeki oranı %85,366'sıdır. Kalan kısmın 6'sı altışar (%7,317), 3'ü üçer (%3,659), diğer 3'ü yedişer (%3,659) râvilidir.

es-Sünen'deki mevkūf muttasıl senedlerde cerh-ta'dîlce en düşük ikinci derecede râvi olan hadis sayısı 3, üçüncü derecede râvi olan hadis sayısı 32'dir. Bu, 35 hadis *es-Sünen*'deki mevkūf muttasıl rivayetlerin %42,683'üdür. Mevkūf muttasıl senedlerde en düşük dereceleri râvileri bakımından 7'sinde dördüncü, 23'ünde beşinci, 8'inde altıncı dereceden râviler vardır. Dördüncü, beşinci ve altıncı derecedeki râvilerin bulunduğu 38 mevkūf muttasıl hadis, tüm mevkūf muttasıl nakillerin içindeki oranı %46,341'idir.

Tirmizî'nin *es-Sünen*i'ndeki mevkūf muttasıl hadislerin içinde isnadındaki râvilerinde cerh-ta'dîl derecesi en düşük sekiz olan 5, dokuz olan 3 râvi bulunmaktadır. Sekizinci ve dokuzuncu tabakadaki râvilerden gelen 8 naklin oranı %9,756'dır. İsnadındaki

râvilerinde cerh-ta‘dîl derecesi en düşük on olan 1 rivayet (%1,22) yer almaktadır. *Sünen-i Tirmiẕî*’deki 4 mevkūf muttasıl hadisin senedinde cerh-ta‘dîlce ikinci derecenin altında râvi bulunmamaktadır. Bu rivayetlerin tümü dörder râvilidir (Bk. Tablo 39).

Tablo 39: *Sünen-i Tirmiẕî*’deki Mevkūf Muttasıl Senedlerindeki Râvi Sayıları ve Cerh-Ta‘dîl Bakımından En Düşük Dereceli Râvileri

Mevkūf Muttasıl Rivayetler	**Seneddeki Râvi Sayıları**					
Seneddeki En Düşük Dereceli Râvi	**Üç**	**Dört**	**Beş**	**Altı**	**Yedi**	**Toplam**
İki		3				3
Üç	3	9	17	3		32
Dört		3	3	1		7
Beş		6	15	2		23
Altı		2	5		1	8
Yedi						0
Sekiz		1	3		1	5
Dokuz		1	1		1	3
On			1			1
Toplam	3	25	45	6	3	**Genel Toplam: 82**

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

• *Sünen-i Tirmiẕî*’de muallak olmaksızın senedli nakledilen rivayetlerde mürsel ve munkatı olanlar vardır. Mürsel rivayetlerde sahâbe zikredilmediği için sened, merfû muttasıllara göre en az birer râvi eksiktir. 82 mürsel rivayetin çoğunluğu dörder veya beşer râvilidir. 27’si dörder, 25’i beşer râvili toplam 48 mürsel rivayet *es-Sünen*’deki mürsel nakillerin %73,846’sıdır. Mürsel rivayetlerin 2’si üçer (%3,077), 13’ü altışar (%20), 2’si ise yedişer (%3,077) râvilidir.

Mürsel ve munkatı‘ rivayetler senedlerindeki kopukluk sebebiyle zayıf kabul edildiği için senedde zikredilen kısmın en düşük dereceli râvinin cerh-ta‘dîl durumunu tespite gerek yoktur. Ancak munkatı‘ rivayetlerin senedindeki râvilerin durumuna yönelik fikir vermesi açısından az da olsa yararı vardır. *Sünen-i Tirmiẕî*’de Mürsel rivayetlerin senedlerinde en düşük ikinci dereceden râvi olan 4, üçüncü dereceden râvi olan 31, dördüncü dereceden râvi olan 7, beşinci dereceden râvi olan 23, altıncı dereceden râvi olan 8, sekizinci dereceden râvi olan 5, dokuzuncu dereceden râvi olan 3, onuncu dereceden râvi olan 1 rivayet vardır (Bk. Tablo 40).

Tablo 40: *Sünen-i Tirmiẕî*'deki Mürsel Hadislerin Senedlerindeki Râvi Sayıları ve Cerh-Ta'dîl Bakımından En Düşük Dereceli Râvileri

Mürsel Rivayetler	**Seneddeki Râvi Sayıları**					
Seneddeki En Düşük Dereceli Râvi	**Üç**	**Dört**	**Beş**	**Altı**	**Yedi**	**Toplam**
İki		5				5
Üç		12	9	5		26
Dört		5	2			7
Beş	2	2	6	4		14
Altı		1	2	1		4
Yedi		0	1		1	2
Sekiz		0	1	1	1	3
Dokuz		1		2		3
On		1				1
Toplam	2	27	21	13	2	**Genel Toplam: 65**

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

es-Sünen'deki munkatı' 134 rivayetin 55'i altışar, 17'si (4'ü mevkūf, 1'i mürsel) beşer, 11'i dörder, 3'ü yedişer râvilidir. Kopukluk olmakla birlikte senedin zikredilen kısmında cerh-ta'dîlce en düşük ikinci dereceden râvi olan 1, üçüncü dereceden râvi olan 19, dördüncü dereceden 7, beşinci dereceden 26, altıncı dereceden 5, yedinci dereceden 1, sekizinci dereceden 13, dokuzuncu dereceden 12, onuncu dereceden 2 munkatı' rivayet vardır (Bk. Tablo 41).

Tablo 41: *Sünen-i Tirmiẕî*'deki Munkatı' Hadislerin Senedlerindeki Râvi Sayıları ve Cerh-Ta'dîl Bakımından En Düşük Dereceli Râvileri

Munkatı' Rivayetler	**Seneddeki Râvi Sayıları**				
Seneddeki En Düşük Dereceli Râvi	**Dört**	**Beş**	**Altı**	**Yedi**	**Toplam**
İki	1				1
Üç		15 (1'i mevkūf)	15	4	19
Dört	1	12 (1'İ mevkūf)	6		7
Beş		20 (2'si mevkūf)	26		26
Altı		1	3	1	5
Yedi		1 (mürsel)	1		1
Sekiz	1	10	1	1	13
Dokuz		4	3	5	12
On		2			2
Toplam	3	17	55	11	**Genel Toplam: 134**

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bu şekilde *es-Sünen*'deki -muttasıl ve munkatı'- merfû ve mevkūf olan 5003 nakil içinde muttasıl rivayetlerden senedinde cerh-ta'dîl bakımından en düşük ikinci ve üçüncü dereceden râvi bulunan 1759'u merfû, 35'i mevkūf olan 1794 hadisin oranı %35,858'idir. Dördüncü, beşinci veya altıncı dereceden râvi bulunan 2164'ü merfû, 38'i mevkūf olan 2202 hadisin oranı %44,014'tür. Yedinci, sekizinci ve dokuzuncu dereceden râviler bulunan 692'si merfû, 8'i mevkūf olan 700 rivayetin oranı %13,992'dir. Onuncu ve on birinci dereceden râvi olan 99'u merfû ve 1'i mevkūf olan 100 rivayetin oranı %1,999'dur. Râvilerinin durumu net olmayan sekiz rivayetin oranı %0,16'dır. 65'i mürsel ve 134'ü munkatı 199 munkatı' rivayetin oranı ise %3,978'dir.

es-Sünen'deki hadislerin %35,858'inin sahih, %44,014'ünün hasen olması nakillerin %79,872'sinin makbul birer rivayet olduğunu göstermektedir. %13,992'si zayıf ve %1,999'unun çok zayıf olduğunu göstermektedir. Rivayetlerin %3,978'i ise senedindeki inkıtâ sebebiyle zayıftır. İnkıtâ sebebiyle makbul olmayan rivayetlerden bazısının da zayıflık durumu hakkında bilgi edinilebilmektedir. Râvilerinin durumu nedeniyle durumu net olmayan bazı hadislerin durumu da tespit edilebilmektedir.

Munkatı rivayetlerde seneddeki zikredilmeyen râvinin cerh-ta'dîl durumu bilinmediğinden bu rivayetlerin zayıflık derecesinin durumunu tespit zordur. Ancak munkatı' rivayetlerin 3'ünde çok zayıf râvilerin olması bu rivayetlerin de çok zayıf olmasına sebep olmaktadır. Diğer 196 munkatı rivayetin ise normal derecede zayıf olduğu söylenebilir. Râvilerinin durumu nedeniyle durumu net olmayan rivayetlerden 4'ünün hasen veya zayıf olma ihtimali vardır. Dereceleri net olmamakla birlikte (dördüncü veya altıncı derecedeki) 1'i hasen, (sekizinci veya dokuzuncu derecedeki) 3'ü zayıftır.

Munkatı' rivayetlerin zayıflık dereceleri ile durumu net olmayan râvilerin rivayetlerinin sıhhat durumları tespit edilenler de değerlendirmeye alındığında *es-Sünen*'deki 1794 hadis (%35,858) sahih, 2203 hadis (%44,034) hasen, 899 rivayet zayıf (%17,969), 103 rivayet (%2,059) ise çok zayıf, 4 nakil (%0,08) ise hasen veya zayıftır.

İlgili değerlendirmeler hadislerin tek tek ele alınmasıyla ortaya çıkan oranlardır. Mütâbi ve şâhid rivayetlerle hasenlerden sahîh ligayrih, zayıflardan hasen ligayrih derecesine çıkabilecek vasıftakilerın bu durumu dikkate alınmamaktadır.

Bu sonuçlar şunlara delalet etmektedir: Tirmizî'de çok sayıda sahih hadis bulunmakla birlikte hasen hadis sayısı daha fazladır. Makbûl olmayan rivayetler (%20) olmakla birlikte bunlar makbul hadislerin (%80) yaklaşık dörtte biri kadardır. Birçoğunun durumu belirtilmekle birlikte %2'si ileri, %18'i normal derecede olan %20'lik zayıf rivayet oranı Tirmizî'nin eserinin Buhârî ve Müslim'in el-Câmiu's-sahîhlerinden ayrı tutulmasına neden olduğu söylenebilir. Halbuki Tirmizî'nin eseri diğer *es-Sünen*lerden farklı olarak câmi' türü eserlere uygun olarak sekiz temel konudaki hadisleri muhtevidir.

Tirmizî geniş rivayet malumatı, ileri derecede cerh-ta'dîl ve ilel bilgisi ile yaşadığı asırda en önde gelen âlimlerden biridir. Bununla birlikte Tirmizî'nin birçoğunun durumunu açıkladığı ve hadislerine sahih ve hasen gibi hükümler vermekten kaçındığı çok zayıf rivayetlerin eserindeki aktarımların %2'lik kısmını oluşturması kıymetli eserinin değerini azalttığı bir vâkıadır. Bu nedenle *Kütüb-i Sitte* içinde derecesi birçok âlim tarafından Ebû Dâvûd'dan sonraya alınmaktadır.

Tirmizî, genel olarak zayıf kabul edilen çok az sayıdaki râvi hakkında Buhârî'nin, diğer münekkitlerinin aksine onun makbul bir râvi olduğunu belirten açıklamalarını nakletmektedir. Ama kendisi herhangi bir tercihte bulunmamaktadır.[2704] Bununla birlikte eserindeki bazısı ileri derecede olan zayıf râvilerden aktardığı rivayetler de vardır. Bunlar, münekkitlerce Tirmizî'nin mütesâhil olarak değerlendirilmesine[2705] neden olan etkenlerdendir.

Tirmizî hadislerin birçok tarikine vakıf olmakla birlikte naklettiği 5003 hadis içinde en değerli isnad sayısı 180'dir (%3,598). Sadece bu oran bile isnadların mükemmelleştirilmediğini göstermeye kâfidir. Ayrıca Tirmizî'nin tenkit edilmesine sebep olan çok zayıf râvilerin yer aldığı rivayetlerin oranı %2,059'dur. %17,969'luk normal derecede zayıf rivayetle birlikte eserinin yaklaşık beşte birinde makbul olmayan rivayetlere yer vermektedir. Bu, Tirmizî'nin elinde çok fazla sened olmakla birlikte rivayetleri aldığı gibi naklettiğini ve senedlere müdahale etmediğini göstermektedir.

Tirmizî yaşadığı dönemde hadisin birçok tarikine vakıf olmakla birlikte *es-Süneni*'ndeki senedli merfû veya mevkūf rivayetlerinin 199'u munkatıdır. *es-Sünen*'de senedli 86,

[2704] 199, 2697. hadis.
[2705] Sehâvî, *Fetḥu'l-muġīṯ*, 4/448; Ahmed Naim, "Muḳaddime", *Sahîh-i Buhârî Muḫtaṣarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1984), 364.

muallak 163, senedsiz fıkhî görüş şeklinde 126 nakil olmak üzere toplamda 375 mevkūf rivayet aktarmaktadır. Bilhassa fıkhî görüşleri aktarırken naklettiği maktu rivayet sayısı ise daha fazladır. Bunlar da senedleri merfûlaştırmadığına delalet etmektedir. Tirmizî'nin bir hadisin merfû, mürsel, mevkūf ve maktu varyantlarını aktarırken elindeki verilere göre birçok yerde hadisin mürsel, mevkūf, maktu, munkatı' varyantının daha doğru olduğunu çekinmeden söylediğini de hatırlamakta fayda vardır.

Üçüncü bölümde görüleceği üzere *es-Sünen*'deki rivayetler diğer kaynaklarla karşılaştırıldığında farklı yer ve zamanlarda yaşamış birçok âlimin hadisleri aynı senedle naklettikleri görülmektedir. Bu nedenle güvenilirlikleriyle tanınan muhaddislerin hadis ilmine gereken özeni gösterdikleri anlaşılmaktadır.

- *es-Sünen*'de senedindeki râvilerin tümünün en üst ta'dîl lafızlarıyla vasfedildiği 177'si merfû, 3'ü mevkūf olan 180 muttasıl hadis Tirmizî'ye 13 hocasından 108 tarikle gelmektedir. Bu da *es-Sünen*'de Tirmizî'nin en üst ta'dîl lafızlarıyla vasfedilmiş 39 hocasının üçte birinin altın zincirli tarikle aktardığı rivayetlerinin olduğunu göstermektedir. Tirmizî, altın zincirli tarikle hocalarından Kuteybe'nin (39 tarikten) 77, Ahmed b. Menî'in (15 tarikten) 29, İshâk b. Mûsâ'nın (12 tarikten) 19, el-Hasen b. Alî'nin (10 tarikten) 13, Muhammed b. el-Alâ'nın (6 tarikten) 10, Abd b. Humeyd'in (5 tarikten) 9, Nasr b. Alî'nin (7 tarikten) 8, İshâk b. Mansûr'un (5 tarikten) 5, Alî b. Hucr'un (4 tarikten) 4, Muhammed b. el-Müsennâ'nın (2 tarikten) 2, Zühlî'nin (1 tarikten) 2, Dârimî ve İbrâhîm b. Saîd'den birer hadisini aktarmaktadır.

Altın zincir kaynakları incelendiğinde en başta Kuteybe gelmektedir. Kuteybe'nin *es-Sünen*'deki 635 hadisinin 77'si altın zincirli tarike sahiptir. Bu 77 hadis Kuteybe'ye hocalarından el-Leys b. Sa'd'ın (14 tarikten) 29, Hammâd b. Zeyd'in (9 tarikten) 17, Ebû Avâne'nin (3 tarikten) 12, Süfyân b. Uyeyne'nin (7 tarikten 10), Mâlik'in (3 tarikten) 6, Hüşeym, Muâz b. Muâz ve İbn Ebî Zâide'nin birer hadis nakliyle ulaşmaktadır. el-Leys b. Sa'd'ın *es-Sünen*'deki 168 hadisinin 29'u altın zincirli tarike sahiptir. 29 hadis Leys'e Zührî'nin (7 tarikten) 9, Nâfi'in (2 tarikten) 14, Yahyâ b. Saîd'in (2 tarikten) 3, Ukayl b. Hâlid'in (2 tarikten) 2 ve Ubeydullâh b. Ömer'in 1 hadis nakliyle gelmektedir. Nâfi' Mevlâ İbn Ömer'in *es-Sünen*'deki 131 hadisinin 14'ü altın zincirli tarike sahiptir. Nâfi', bu 14 rivayetini de İbn Ömer'den aktarmaktadır. Ancak İbn Ömer bu hadislerin 13'ünü doğrudan, 1'ini ise Âmir b. Rebîa aracılığıyla Allah

Resûlü'nden nakletmektedir. *es-Sünen*'de en fazla kullanılan altın zincir 13 merfû hadisin nakledildiği bu seneddir: Kuteybe b. Saîd -- Leys -- Nâfi' -- Abdullâh b. Ömer.

es-Sünen'de en fazla kullanılan ikinci altın zincir ise 10 merfû hadisin nakledildiği şu seneddir: Kuteybe b. Saîd -- Ebû Avâne -- Katâde -- Hz. Enes. Kuteybe'den nakledilen bu iki altın zincirli sened dörder râvilidir. Üçüncü sırada en çok kullanılan altın zincir şöyledir: Ahmed b. Menî' -- İsmâîl b. İbrâhîm -- Eyyûb -- Nâfi' -- İbn Ömer. *es-Sünen*'de 8 kere kullanılan bu senedi 6 kere kullanılan şu sened takip etmektedir: Ahmed b. Menî' -- Süfyân b. Uyeyne -- Zührî -- Saîd b. el-Müseyyib -- Ebû Hüreyre. Ahmed b. Menî'den nakledilen bu iki sened ise beşer râvilidir.

180 altın zincirli hadisten 37'si bu 4 sened zinciri aracılığıyla gelmektedir. Geri kalan altın zincirli 104 tariklerin 1'inden 5, 2'sinden dörder, 8'inden üçer, 13'ünden ikişer, 80'inden birer hadis aktarılmaktadır. *es-Sünen*'de en çok kullanılan 4 altın zincirli tarikten nakledilen hadislerin 23'ü dörder, 14'ü beşer râvilidir. Bu, Tirmizî'nin güvenilir râvilerden nakli de âlî senedle rivayet etmeye çalıştığına delalet eden unsurlardan biridir. *es-Sünen*'de 180 hadis nakledilen 108 altın zincirli tarikten 46 hadisin nakledildiği 17'sinin dörder, 94 hadisin nakledildiği 56'sının beşer, 34 hadisin nakledildiği 29'unun altışar, 6 hadisin nakledildiği 6'sının ise yedişer râvili olması da bunu desteklemektedir (Bk. Ek 3).

Tirmizî, hadislerin birçok tarikine vakıf olmakla birlikte naklettiği 5003 hadis içinde en değerli isnada sahip 180'inin oranı %3,598'dir. Sadece bu oran bile isnadların mükemmelleştirilmediğini göstermeye kâfidir. Ayrıca Tirmizî'nin tenkit edilmesine sebep olan çok zayıf râvilerin yer aldığı rivayetlerin oranı %2,059'dur. Bu oranın -birçoğunun durumunu açıklasa ve genelde sahihlik veya hasenliğine dair hüküm vermese de- Tirmizî gibi hadisin altın çağında yaşamış ve hadis ilminde otorite olmuş bir âlim için fazla olduğu söylenebilir. Bunlar da Tirmizî'nin ve hocalarının ellerinde çok fazla sened olmasına rağmen rivayetleri aldığı gibi naklettiklerini göstermektedir.

BÖLÜM 3: TİRMİZÎ'NİN *es-SÜNEN*İ'NİN GÜNÜMÜZE ULAŞAN KAYNAKLARIYLA KIYASLANMASI

Rivayetleri karşılaştırma uygulamasının tarihi eskilere dayansa da bir hadis âliminin eserindeki rivayet ve tercemeleri hocalarının veya senedinde zikredilen diğer kaynaklarının eserindeki rivayetlerle karşılaştırmanın yirminci yüzyılda yapıldığı söylenebilir. Bu yöntemle kitapların eski eserlere dayandığı anlaşılmakta; ayrıca rivayetteki değişim ile rivayet eden râvinin zabt durumu tespit edilebilmektedir. Rical kitaplarında genel ifadelerle "şu ravi şundan rivayette en sebt / rivayetleri en sağlam kişidir" ya da "şu sebt olmakla birlikte şu râviden rivayette bir miktar zayıflığı vardır" şeklinde kıyaslamalar yapılmakla birlikte günümüzde bu işlem, bir hadis âliminin eserindeki ile kaynaklarının kitaplarındaki ortak rivayetler karşılaştırılarak yapılmaktadır.

** Burada rivayet karşılaştırmasında dikkate alınması ve alınmaması gereken farklılıklarda izlenecek yol üzerinde duruldu ve riayet edilecek bazı kıstaslar belirlendi. Her kelimenin; harf ve noktalama işaretinin varlığının, hatta kullanıldığı yerin bile bir fonksiyonu olmakla birlikte manaya önemli bir tesirleri olmadıkları takdirde kaynaklar arasındaki karşılaştırmada şu farklılıklar dikkate alınmadı:

- Senedde "haddesenâ" yerine "an" gibi farklı bir tahammül lafzının yer alması,[2706]
- Senedde rivayet metnine geçmeden önce aktarılan ve metinle ilgisi olmayan bazı bilgilerin nakledilip nakledilmemesi,[2707]
- Sened[2708] veya metinde[2709] "Nebî" yerine "Resûlullah" ifadesinin belirtilmesi,[2710] yine sened[2711] veya metinde[2712] bir şahsın isminin kısa veya uzun zikredilmesi, isim, künye veya nisbesiyle verilmesi,

[2706] Örneğin bk. Tirmizî, "Ṭahâret", 5 (No. 7); Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî, *et-Târîḫu'l-kebîr* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1407/1986), 8/386; a. mlf., *el-Edebü'l-müfred,* thk. Semîr b. Emîn ez-Zührî (Riyad: Mektebetü'l-Meârif, 1419/1998), 363 (No. 693); (2) Tirmizî, "Menâḳıb", 73 (No. 3941); Ebû İshâk İsmâîl b. Ca'fer b. Ebî Kesîr, *Ḥadîsü Alî b. Hucr es-Sa'dî an İsmâîl b. Ca'fer el-Medenî,* thk. Ömer b. Rüfûd b. Rüfeyd es-Süfyânî (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1418/1998), 142-143 (No. 22).

[2707] Tirmizî, "Ṣavm", 54 (No. 761); Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd et-Tayâlisî, *el-Müsned,* thk. Muhammed b. Abdilmuhsin et-Türkî (Cize: Hicr li't-Ṭıbâa ve'n-Neşr, 1420/1999), 1/381 (No. 477).

[2708] Tirmizî, "Ṣıfatü'l-ḳıyâme", 51 (No. 2503); Ebü's-Serî Hennâd b. es-Serî et-Temîmî, *Kitâbü'z-Zühd,* thk. Abdurrahmân b. Abdilcebbâr el-Ferîvâî (Kuveyt: Dârü'l-Hulefâ' li'l-Kitâbi'l-İslâmî, 1406/1985), 2/568 (No. 1189).

• Rivayet metni içinde sadece "kāle" lafzının zikredilmek suretiyle seneddeki metni aktaran râviye[2713] veya Hz. Peygamber'e[2714] tekraren atıf yapılıp yapılmaması, "kāle"nin veya diğer bir fiilin, öncesinde geçmesi sebebiyle failinin zikredilip zikredilmemesi,[2715]

• Allah anıldığındaki "'Azze ve Celle" veya "Teâlâ" gibi takdis ve tesbih,[2716] Hz. Peygamber zikredildiğindeki salât ve selâm[2717] ve sahâbe zikredildiğindeki dua[2718] ifadelerinin yazılı olarak kayda geçirilip geçirilmemesi, bu ifadelere farklı[2719] ya da uzun-kısa[2720] şekilde yer verilmesi,

• Metinde bir ismin yerine zamirin zikredilmesi[2721] ya da birinde fazladan muttasıl zamir zikredilmesi,[2722] farklı bir ism-i işaretin kullanılması,[2723] "ya'nî"[2724] ve "ey"[2725] gibi açıklama lafızlarına yer verilip verilmemesi,

---

[2709] Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 23 (No. 3173); Ebû Muhammed Abd b. Humeyd el-Kissî, *el-Münteḫab min Müsnedi 'abd b. Ḥumeyd*, thk. es-Seyyid Subhî el-Bedrî es-Sâmirî - Mahmûd Muhammed Halîl es-Saîdî (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1408/1988), 1/34 (No. 15).

[2710] Diğer bazı örnekler için bk. Tirmizî, "Ṭahâret", 5 (No. 7); Buhârî, *et-Târîḫu'l-kebîr*, 8/386; (2) Tirmizî, "Menâḳıb", 8 (No. 3637); Buhârî, *et-Târîḫu'l-kebîr*, 1/8; (3) Tirmizî, "Ṣıfatü'l-ḳıyâme ve'r-reḳāiḳ ve'l-vera', 35 (No. 2476); Hennâd, *ez-Zühd*, 2/389 (No. 758).

[2711] Tirmizî, "Ṣavm", 67 (No. 785); Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/244 (No. 1771); (2) Tirmizî, "el-Birr ve's-ṣıla", 16 (No. 1923); Tayâlisî, *el-Müsned*, 4/261 (No. 2652).

[2712] Tirmizî, "Menâḳıb", 21 (No. 3716); Buhârî, "Ṣulḥ", 6 (No. 2699); "Meġāzî", 43 (No. 4251); (2) Tirmizî, "İsti'ẕân", 34 (No. 2734); Muvaṭṭa', "Ḳaṣrü's-ṣalât fi's-sefer, 28 (No. 366); Muvaṭṭa' (Şeybânî), Ṣalât, 162 (No. 162).

[2713] Tirmizî, "Ṭıb", 29 (No. 2080); Muvaṭṭa', "'ayn", 9 (No. 1812); Muvatta' (Şeybânî), "Siyer", 17 (No. 878).

[2714] Tirmizî, "Ṣıfatü'l-ḳıyâme", 60 (No. 2520); Hennâd, *ez-Zühd*, 2/548 (No. 1136).

[2715] (1) Tirmizî, "Zekât", 5 (No. 668); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 9/117 (No. 16572); (2) Tirmizî, "Ṣıfatü'l-ḳıyâme ve'r-reḳāiḳ ve'l-vera'", 11 (No. 2436), Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/250 (No. 1774); (3) Tirmizî, "Ṭahâret", 109 (No. 143); Muvaṭṭa', "Ṭahâret", 16 (No. 50); Muvaṭṭa' (Şeybânî), "Ṣalât", 299 (No. 299).

[2716] Tirmizî, "Ṣıfatü'l-ḳıyâme ve'r-reḳāiḳ ve'l-vera'", 47 (No. 2491); Hennâd, *ez-Zühd*, 2/430 (No. 842).

[2717] Tirmizî, "Ṣıfatü'l-ḳıyâme ve'r-reḳāiḳ ve'l-vera'", 34 (No. 2475); Hennâd, *ez-Zühd*, 2/395 (No. 769).

[2718] Tirmizî, "Ṣıfatü'l-ḳıyâme ve'r-reḳāiḳ ve'l-vera', 34 (No. 2473); Hennâd, *ez-Zühd*, 2/385 (No. 749); Tirmizî, "Menâḳıb", 15 (No. 3660); Muvaṭṭa' (Şeybânî), "Siyer", 82 (No. 945).

[2719] Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 5 (No. 3026); Abd, *el-Münteḫab*, 1/56 (No. 82); (2) Tirmizî, "De'avât", 1 (No. 3370); Tayâlisî, *el-Müsned*, 4/311 (No. 2708).

[2720] Tirmizî, "Ṣıfatü'l-ḳıyâme", 48 (No. 2495); Hennâd, *ez-Zühd*, 2/456 (No. 905).

[2721] Tirmizî, "Ṣalât", 170 (No. 384); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 2/183 (No. 2991); (2) Tirmizî, "Îmân", 18 (No. 2643); Tayâlisî, *el-Müsned*, 1/459 (No. 566).

[2722] (1) Tirmizî, "Menâḳıb", 6 (No. 3628); Buhârî, *et-Târîḫu'l-kebîr*, 3/3; (2) Tirmizî, "Fiten", 56 (No. 2235); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/390-391 (No. 20820); (3) Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 89 (No. 3359); Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, 3/466 (No. 3715).

[2723] Tirmizî, "Menâḳıb", 16 (No. 3674); Muvaṭṭa', "Cihâd", 49.

[2724] Tirmizî, "Ṣalât", 7 (No. 158); Tayâlisî, *el-Müsned*, 1/357 (No. 446).

[2725] Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 54 (No. 3286); Ebû Bekir Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî, *et-Tefsîr*, thk. Mahmûd Muhammed Abduh (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1999), 3/258 (No. 3057).

• Âyet-i kerîmeler verilirken "hâẕihi'l-âye" yerine "fî ḳavlihî" denmesi[2726] veya bir eserde bunlar zikredilmeden doğrudan ayetin verilmesi,[2727]

• Harf-i cerlerde "li" yerine "ilâ"nın,[2728] atıf harflerinde "ve" yerine "fe"nin,[2729] nidâ harflerinde "yâ" yerine "ey"in,[2730] ism-i mevsûllerde "elleẕî" yerine "mâ"nın,[2731] ism-i işaretlerde "hâẕihî" yerine "tilke"nin,[2732] soru edatlarında "hel" yerine "hemze"nin kullanılması gibi farklılıklar,[2733] "le" tekit edatının,[2734] harf-i cer[2735] veya harf-i atfın[2736] zikredilip zikredilmemesindeki farklılıklar,

• Bir kelimenin bir eserde marife, diğerinde nekra zikredilmesi[2737] tekil veya çoğul yazılması,[2738] veya "visâd" yerine "visâde" yazılması gibi bir eşya isminin bir eserde müennesinin yazılması ve bundan kaynaklanan ism-i mevsûl ve zamirlerdeki farklılıklar,[2739] fiilin muzaraat harfindeki fark[2740] veya mazi-muzari olması,[2741] olumsuzluk edatındaki farklılık,[2742]

• Metinde şahıs veya madde sıralaması içermeyen durumlarda bir iki kelimelik takdim tehirler,[2743]

• Ayet-i kerîmelerin kısa veya uzunca verilmesi[2744] ya da aynı ayete farklı kısımlarının zikredilerek atıf yapılması,[2745]

[2726] Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 4 (No. 2993); Tayâlisî, *el-Müsned,* 3/51 (No. 1536).
[2727] Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 53 (No. 3281); Abdürrezzâk, *et-Tefsîr,* 3/250 (No. 3029).
[2728] Tirmizî, "Menâḳıb", 74 (No. 3946); Buhârî, *el-Edebü'l-müfred,* 307 (No. 596).
[2729] Tirmizî, "Ṣıfatü'l-ḳıyâme", 51 (No. 2503); Hennâd, *ez-Zühd*, 2/568 (No. 1189).
[2730] Tirmizî, Rü'yâ, 10 (No. 2293); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef,* 11/214-215 (No. 20360).
[2731] Tirmizî, "Ṣıfatü Cehennem", 10 (No. 2595); Hennâd, *ez-Zühd*, 1/154 (No. 207); (2) Tirmizî, "Ṣıfatü Cehennem", 7 (No. 2589); Hemmâm, *eṣ-Ṣaḥîfe*, 31 (No. 12).
[2732] Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 76 (No. 3340); Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, 3/413-5 (No. 3568).
[2733] Tirmizî, "Ṣavm", 54 (No. 763); Tayâlisî, *el-Müsned,* 3/151 (No. 1677); (2) Tirmizî, "Fiten", 30 (No. 2196); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef,* 11/370 (No. 20748).
[2734] Tirmizî, "Menâḳıb", 5 (No. 3624); Tayâlisî, *el-Müsned,* 2/134 (No. 818); (2) Tirmizî, "Ṣıfatü Cehennem", 4 (No. 2585); Tayâlisî, *el-Müsned,* 4/367 (No. 2765).
[2735] Tirmizî, "el-Birr ve'ṣ-ṣıla", 50 (No. 1980); Abd, *el-Münteḫab*, 133 (No. 327).
[2736] Tirmizî, "İsti'ẕân", 13 (No. 2702); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef,* 10/392 (No. 19463).
[2737] Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 89 (No. 3361); Hennâd, *ez-Zühd*, 1/108 (No. 132).
[2738] (1) Tirmizî, "Ṣıfatü'l-Cenne", 7 (No. 2537); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef,* 11/413-414 (No. 20866); (2) Tirmizî, "Eṭʿime", 15 (No. 1812); Muvaṭṭa', "Ṣıfatü'n-Nebî", 21 (No. 1783); Muvaṭṭa' (Şeybânî), "Siyer", 96 (No. 957).
[2739] Tirmizî, "Ṣıfatü'l-ḳıyâme ve'r-reḳāiḳ ve'l-verâ'", 32 (No. 2469); Hennâd, *ez-Zühd,* 2/381 (No. 741)
[2740] Tirmizî, "Ṣavm", 72 (No. 792); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef,* 4/252 (No. 7699). Bu rivayetlerde Kadir Gecesi'nin vaktinin Ramazan'ın son 10 gününde dolaştığı ifade edilirken manaya; hatta lafza hiçbir tesir olmamakla birlikte "dolaşmak/intikal etmek" fiili bu eserlerin birinde "ينتقل", diğerinde "تنتقل" şeklindedir.
[2741] (1) Tirmizî, "'İlm", 15 (No. 2674); İsmâîl b. Ca'fer, *Ḥadîṯ*, 319 (No. 247); (2) Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 19 (No. 3151); Hemmâm, *eṣ-Ṣaḥîfe*, 57 (No. 113).
[2742] Tirmizî, "Eṭʿime", 3 (No. 1790); İsti'ẕân, 4; Muvaṭṭa' (Şeybânî), "Ḍaḥâyâ ve mâ yüczeü minhâ", 18 (No. 646).
[2743] Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 12 (No. 3113); Abd, *el-Münteḫab,* 1/67-68 (No. 110); Tirmizî, "Büyû'", 74 (No. 1315); İsmâîl b. Ca'fer, *Ḥadîṯ*, 348 (No. 289).

• "Ṣavm" yerine "ṣıyâm" ifadesinin kullanılması gibi aynı kökten gelen ve aynı anlamdaki kelimelerdeki farklılıklar.[2746]

Mesela Tirmizî'nin Buhârî'den naklettiği bir hadis-i şerif şöyledir:[2747]

حدثنا محمد بن اسماعيل حدثنا مالك بن اسماعيل عن اسرائيل بن يونس عن يوسف بن أبي بردة عن أبيه عن عائشة رضي الله عنها عن عائشة قال (نا) مالك بن اسمعيل قالت : كان النبي صلى الله عليه و سلم إذا خرج من الخلاء قال غفرانك

Buhârî'nin eserinde ise bu rivayet şu şekildedir:[2748]

قال نا اسراءيل عن يوسف بن أبي بردة عن أبيه أن عائشة حدثته ان رسول الله صلى الله عليه وسلم كان إذا خرج من الخلاء قال غفرانك

Tuvalet adabıyla ilgili Hz. Peygamber'in tuvaletten çıktığında "Allah'ım! Beni bağışla." dediğini ifade eden bu rivayetin senedinde *et-Târîḫu'l-kebîr*'de "İsrâîl" olarak yer verilen râvi *Sünen-i Tirmiẕî*'de "İsrâîl b. Yûnus" şeklinde nesebiyle birlikte zikredilmektedir.[2749] Mâlik b. İsmâîl'in (öl. 217/832) İsrâîl b. Yûnus'tan tahammülüne dair *et-Târîḫu'l-kebîr*'de "haddesenâ", *es-Sünen*'de "an" lafzı; Ebû Bürde'nin (öl. 104/722) Hz. Âişe'den nakli için *et-Târîḫu'l-kebîr*'de "an", *es-Sünen*'de "enne" lafzı kullanılmaktadır. Rivayetin metnine *es-Sünen*'de "kâne" nâkıs fiili ile başlanmakta iken *et-Târîḫu'l-kebîr*'de "inne" ile başlandığı için "kâne" Hz. Peygamber'in zikredilmesinden sonra belirtilmekte ve takdim-tehir meydana gelmektedir.[2750] Ayrıca Allah Resûlü *et-Târîḫu'l-kebîr*'de "Resûlullâh", *es-Sünen*'de "Nebî" kelimesiyle zikredilmektedir.[2751] Bunların hiçbirinin de manaya tesiri olmadığı gibi lafza da dikkate değer bir etkisi bulunmamaktadır.

Allah Teâlâ'yı takdis ve tesbih ifadelerinin bir eserde yazılı olarak verilmemesine Tirmizî'de yer alan "**...وأكرمهم على الله من ينظر إلى وجهه غدوة وعشية**… / Allah katında en değerliniz

---

[2744] Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 48 (No. 3264); Abd, *el-Münteḫab*, 362-363 (No. 1206).
[2745] Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 4 (No. 2994); Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/50 (No. 1535).
[2746] Tirmizî, "Ṣıfatü'l-ḳıyâme", 51 (No. 2503); Hennâd, *ez-Zühd*, 2/568 (No. 1189); (2) Tirmizî, "Fiten", 43 (No. 2218); Hemmâm, *eṣ-Ṣaḥîfe*, 34 (No. 24).
[2747] Tirmizî, "Ṭahâret", 5 (No. 7).
[2748] Buhârî, *et-Târîḫu'l-kebîr*, 8/386.
[2749] Tirmizî'de İsrâîl'in ismi Ahmed Şâkir'in kullandığı yedi nüshanın sadece birinde bulunmaktadır (Tirmizî, "Ṭahâret", 5 (No. 7), Mustafâ Elbânî Baskısı, 1/12, dn. 1).
[2750] Buhârî bir diğer eserinde bu rivayeti *Sünen-i Tirmiẕî*'deki gibi "inne" lafzını zikretmeyerek, "kâne"yi de başta vererek nakletmektedir [Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, 363 (No. 693)].
[2751] Tirmizî, "Ṭahâret", 5 (No. 7); Buhârî, *et-Târîḫu'l-kebîr*, 8/386.

O'na sabah akşam bakacak olanlarınızdır" cümlesinin, hocası Abd'ın eserinde " **...وأكرمهم على الله عز و جل من ينظر إلى وجهه غدوة وعشية**" şeklinde "Azze ve Celle" kısmı ile verilmesi örnek verilebilir.[2752] Tirmizî'deki " **قال رسول الله صلى الله عليه و سلم يدعى نوح فيقال هل بلغت ؟ فيقول نعم فيدعى قومه فيقال هل بلغكم ؟ فيقولون ما أتانا من نذير وما أتانا من أحد فيقول من شهودك ؟ فيقول محمد وأمته قال فيؤتى بكم تشهدون أنه قد بلغ فذلك قول الله { وكذلك جعلناكم أمة وسطا لتكونوا شهداء على الناس ويكون الرسول عليكم شهيدا } *والوسط العدل***" "Resûlullah şöyle buyurdu: (Kıyamet günü) Nuh çağrılır ve Tebliğ ettin mi?" diye sorulur. O "Evet" der. Ardından kavmi çağrılır ve "Size tebliğ etti mi?" diye sorulur. Onlar "Bize hiçbir uyarıcı gelmedi" derler. Bunun üzerine Nuh'a "Şâhidlerin kimlerdir" diye sorulur. O da "Muhammed ve Ümmetidir" şeklinde cevap verir. Bu karşılık üzerine sizler getirilirsiniz ve Nuh'un tebliğ ettiğine şâhitlik edersiniz. İşte Allah'ın "İşte böylece sizin insanlığa şahitler olmanız, Resûl'ün de size şahit olması için sizi vaṣaṭ / mutedil / adaletli bir millet kıldık." (el-Bakara, 2/143) sözündeki "vasaṭ" kelimesi adaletli olmayı ifade eder.

Zikredilen rivayet, Allah Resûlü'ne salâtın bir eserde yazılı olarak yer almaması ve metin içinde seneddeki metni nakleden kişiye (burada Hz. Peygamber'e) atıfla "**قال** / dedi" lafzının tekrarlanıp tekrarlanmamasına örnektir. Bu rivayetin Allah'ı takdis ve Resûlullah'a salât içeren kısmı Abd'ın eserinde yer almakta, Hz. Peygamber'e giden ikinci "**قال**" lafzı ise zikredilmemektedir: " **فيقول محمد عليه السلام وأمته فيؤتى بكم تشهدون أنه قد بلغ وذلك** ". "**قول الله عز و جل وكذلك جعلناكم أمة وسطا *والوسط العدل* لتكونوا شهداء**". *والوسط العدل* / Vasaṭ 'adaletli' demektir" şeklindeki beyan ise lafza tesiri olmamakla birlikte *el-Münteḫab*'da ayet zikredilirken kelimenin geçtiği yerde verilmekte, *es-Sünen*'de ise ayetin tamamlanmasından sonra kullanılmaktadır.[2753]

Harf-i cerlerdeki durumla ilgili şu hadis zikredilebilir. Tirmizî'nin eserinde " **أهدى رجل من بني فزارة إلى النبي صلى الله عليه و سلم ناقة**" şeklinde yer alan cümle hocası Buhârî'nin *el-Edebü'l-Müfred*i'nde "**أهدى رجل من بني فزارة للنبي صلى الله عليه و سلم ناقة**" şeklindedir. *es-Sünen*'de "li" yerine "ilâ" harf-i cerri zikredilse de iki ifadede de "Benû Fezâre'den bir kişinin Hz.

[2752] Tirmizî, "Ṣıfatü'l-Cenne", 17 (No. 2553); Abd, *el-Münteḫab,* 260 (No. 819).
[2753] Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 3 (No. 2966); Abd, *el-Münteḫab*, 368 (No. 1226).

Peygamber'e bir deve hediye ettiği" belirtilmektedir.[2754] Diğer bir hadiste Tirmizî'nin "**ما دعوة أسرع إجابة من دعوة غائب لغائب**" ifadesi hocası Abd b. Humeyd'in eserinde "**ما من دعوة أسرع إجابة من دعوة غائب لغائب**" şeklindedir. Tirmizî'nin naklinde "min" harf-i cerri geçmemekle birlikte ikisinde de müminin mümin kardeşine gıyabında yaptığı duanın en çabuk kabul edilen dua olduğu bildirilmektedir.[2755]

Harf-i ta'rîflerin ve harf-i muzâraatin dikkate alınmamasına örnek olarak Tirmizî'deki şu rivayet zikredilebilir:[2756]

حدثنا علي بن حجر أخبرنا إسماعيل بن جعفر عن العلاء بن عبد الرحمن عن أبيه عن أبي هريرة قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم من دعا إلى هدى كان له من الأجر مثل أجور من يتبعه لا ينقص ذلك من أجورهم شيئا ومن دعا إلى ضلالة كان عليه من الإثم مثل آثام من يتبعه لا ينقص ذلك من آثامهم شيئا

Bu rivayet İsmâîl b. Ca'fer'in eserinde şu şekilde aktarılmaktadır:[2757]

حدثنا العلاء ، عن أبيه ، عن أبي هريرة أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « من دعا إلى الهدى كان له من الأجر مثل أجور من تبعه ، لا ينقص ذلك من أجورهم شيئا ، ومن دعا إلى ضلالة كان عليه من الإثم مثل آثام من تبعه ، لا ينقص ذلك من آثامهم شيئا »

Doğru bir yola davet edenin kendisine tabi olanların mükâfatları gibi ecre nail olacağının, yanlış bir yola çağıranın da kendisine tabi olanların günahları kadar vebal yükleneceğinin beyan edildiği bu hadis-i şerifin söz konusu iki eserdeki rivayetleri arasında şu farklılıklar vardır:

• İsmâîl b. Ca'fer'in eserinde "**الهدى** / hidayet, doğru yol" şeklinde marife olarak geçen lafız *Sünen-i Tirmiẕî*'de "**هدى** / doğru bir yol" şeklinde nekra zikredilmektedir. İki cümlede iki farklı durumun neticelerinden bahsedildiği bu hadis-i şerifte, ikinci kısımda iki eserde de "**ضلالة** / sapkın bir yol" lafzının nekra verilmesi ilk kısımdaki "**هدى**" lafzının da nekra olmasının daha uygun olacağını düşündürmektedir. Burada istinsah kaynaklı bir hata da olmuş olabilir.

[2754] Tirmizî, "Menâḳıb", 74 (No. 3946); Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, 307 (No. 596).
[2755] Tirmizî, "el-Birr ve'ṣ-ṣıla", 50 (No. 1980); Abd, *el-Münteḫab*, 1/271 (No. 327).
[2756] Tirmizî, "'İlm", 15 (No. 2674).
[2757] İsmâîl b. Ca'fer, *Ḥadîṯ*, 319 (No. 247).

• İsmâîl b. Ca‘fer’in eserinde “من تبعه / ona tabi (olmuş) olan” şeklinde mâzî olarak geçen ifade *es-Sünen*’de “من يتبعه / ona tabi (olmuş ve olacak) olan” şeklinde muzârî olarak geçmektedir. Sonuçta gelecekte de tabi olunduğunda bu gelecek, geçmiş hükmüne geçeceğinden rivayetlere bu farklılığın tesiri bulunmamaktadır.

** Rivayetlerdeki şu hususlar ise manaya bir tesirleri olmasa bile sened veya lafızdaki farklar içinde sayıldı:

• Senedde eksik veya fazla birinin olması ya da farklı bir kişinin zikredilmesi,
• Metinde bir kelimenin yerine aynı kökten olmayan eş[2758] veya yakın[2759] anlamlısının ya da yerini tutacak başka bir kelimenin[2760] verilmesi,
• Rivayetler arasında bir kelime bile olsa eksiklik[2761]-fazlalık[2762] olması[2763]

Her bir kelimedeki değişiklik veya eksiklik fazlalık birer kelimelik fark olarak sayıldı. Ancak “kâne” gibi nâkıs fiiller ile metinde genelde tesiri çok az olan ism-i mevsul ve ism-i işaretlerdeki eksiklik-fazlalıkların her biri yarım kelimelik fark olarak değerlendirildi. Mesela *es-Sünen*’de “فذاك الذي أقعدني مقعدي هذا” şeklinde geçen cümle Tirmizî’nin bu rivayeti Mahmûd b. Gaylân aracılığıyla aldığı Tayâlisî’nin, *el-Müsned*i’nde “الذي” kısmı olmadan yer almaktadır.[2764] *es-Sünen*’deki mana “İşte bu (Kur’ân öğrenim-öğretiminin en hayırlı iş olması), beni burada oturtan şeydir” cümlesi manaca “İşte bu, beni buraya oturttu” şeklindedir. Bir rivayet *es-Sünen*’de “ فقال ذلك الكاهن” şeklinde geçerken Tirmizî’nin Mahmûd b. Gaylân ve Abd b. Humeyd tarikiyle aldığı bu hadis Abdürrezzâk’ın *et-Tefsîr*i’nde “ذلك” ism-i işareti kullanılmadan

[2758] Tirmizî, “Ṭıb”, 25 (No. 2073); Hennâd, *ez-Zühd*, 1/240 (No. 408); (2) Tirmizî, “Ṭahâret”, 47 (No. 64); Tayâlisî, *el-Müsned*, 2/581 (No. 1348); (3) Tirmizî, “Ḥac”, 12 (No. 823); Muvaṭṭa’, “Ḥac”, 60 (No. 789); Muvaṭṭa’ (Şeybânî), “Ḥac”, 17 (No. 396).
[2759] Tirmizî, “Ṭalâḳ”, 23 (No. 1204); Muvaṭṭa’, “Ṭalâḳ”, 87 (No. 1295); Muvaṭṭa’ (Şeybânî), “Ṭalâḳ”, 41 (No. 593); (2) Tirmizî, “Eṭʿime”, 6 (No. 1794); Muvaṭṭa’, “Nikâḥ”, 41 (No. 1180); Muvaṭṭa’ (Şeybânî), “Ṭalâḳ”, 32 (No. 584).
[2760] Tirmizî, “Ṭalâḳ”, 18 (No. 1195); Muvaṭṭa’, “Ṭalâḳ”, 101 (No. 1311); (2) Tirmizî, “el-Birr ve’ṣ-ṣıla”, 77 (No. 2024); Muvaṭṭa’, “Ṣadaḳa”, 7 (No. 1941); Muvaṭṭa’ (Şeybânî), “Siyer”, 37 (No. 898).
[2761] Tirmizî, “‘İlm”, 19 (No. 2681); Buhârî, *et-Târîḫu’l-kebîr*, 3/308.
[2762] Tirmizî, “Emsâl”, 2 (No. 2862). Buhârî, “Menâḳıb”, 18 (No. 3534); (2) Tirmizî, “Rü’yâ”, 3 (No. 2275); Tayâlisî, *el-Müsned*, 1/477 (No. 584)
[2763] “Yâ ……” hitap ifadeleri [Tirmizî, “Zühd”, 60 (No. 2410); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/128 (No. 20111)] ile “kâne” gibi nâkıs fiillerin zikredilip zikredilmemesi de farklılık olarak değerlendirildi [Tirmizî, “Ṣıfatü’l-ḳıyâme ve’r-reḳāiḳ ve’l-vera‘”, 20 (No. 2452); Tayâlisî, *el-Müsned*, 2/681 (No. 1442)].
[2764] Tirmizî, “Feżâ’ilü’l-Ḳur’ân”, 15 (No. 2907); Tayâlisî, *el-Müsned*, 1/73 (No. 73).

nakledilmektedir.[2765] Bu uzun rivayette, öncesinde geçen kısım sebebiyle *et-Tefsîr*'de "Kâhin söyledi" ifadesi kullanılırken de "Kâhin bunu söyledi" dendiği anlaşılmaktadır.

Bu şekilde lafız bakımından farklılık sayısı metindeki kelime sayısına oranla %0 olanlar "aynı", %0-20" arasında olanlar "çok az farklı"; %20-40 arası olanlar "biraz farklı", %40-60 arası olanlar "orta derecede farklı", %60-80 arası olanlar "çok farklı", %80-100 arası olanlar "ileri derecede farklı", %100 olanlar "tam farklı" kabul edilecektir. Bunların dışında taktî'[2766] veya ihtisar[2767] yapıldıysa, bir cümlede ya da madde sıralamasında takdim-tehir meydana geldiyse bunlar lafzın geri kalan kısmının aynı, çok az farklı veya biraz farklı olmasının yanında belirtilecektir. İhtisar için genellikle[2768] bir cümlelik hazif olması dikkate alınacak, birkaç kelimenin ihtisar amaçlı olsun olmasın zikredilmemesi ihtisar sayılmayacaktır.[2769]

Lafzı çok az farklı rivayete *Sünen-i Tirmiẕî*'deki şu hadis örnek verilebilir:[2770]

حدثنا محمد بن إسمعيل حدثنا إبراهيم بن موسى أخبرنا الوليد بن مسلم حدثنا روح بن جناح عن مجاهد عن ابن عباس قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم فقيه أشد على الشيطان من ألف عابد

Bu rivayeti Buhârî *et-Târîḫu'l-kebîr*'de şu şekilde nakletmektedir:[2771]

روح بن جناح أبو سعد الشامي، قال ابراهيم بن موسى اخبرنا الوليد بن مسلم قال حدثنا أبو سعد روح عن مجاهد عن ابن عباس قال .قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: فقيه واحد اشد على الشيطان من الف عابد

İki rivayette de "Bir fakihin şeytana karşı bin âbidden daha çetin olduğu" ifade edilmektedir. Nekra "**فقيه** / fakih" kelimesi içeriğinde "bir"i de bulundurmaktadır. Bununla birlikte fakīh lafzı Buhârî'nin metninde ayrıca "**واحد** / bir" sıfatıyla pekiştirilmektedir. *es-Sünen*'de fakih lafzı bu sıfatla nitelenmeden yalın bir şekilde

[2765] Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 76 (No. 3340); Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, 3/413-415 (No. 3568).
[2766] Tirmizî, "Deʿavât", 56 (No. 3458); Buhârî, *et-Târîḫu'l-kebîr*, 7/360-361.
[2767] Tirmizî, "Ṭahâret", 53 (No. 70); Hennâd, *ez-Zühd*, 1/218 (No. 360).
[2768] İstisna olarak Hz. Peygamber'in gazveleriyle ilgili Tirmizî'nin üç hadisi cem ettiği rivayette sonuncusu "ġazâhâ" sıfatını da içeren üç gazve kelimesi zikredilmediği ve bir rivayet gibi nakledildiği için ihtisar sayıldı [Tirmizî, "Cihâd", 6 (No. 1676); Tayâlisî, *el-Müsned*, 2/64-65 (No. 717-719)]. Bir rivayette de "ṭîrun feallaḳtühû" denirken bir fiillik cümle oluşmakta; ama ihtisar sayılmadı [Tirmizî, "Ṣıfatü'l-ḳıyâme ve'r-reḳāiḳ ve'l-vera'", 32 (No. 2468); Hennâd, *ez-Zühd*, 2/383 (No. 745)].
[2769] Tirmizî, "Fiten", 56 (No. 2235); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/390-391 (No. 20820).
[2770] Tirmizî, "'İlm", 19 (No. 2681).
[2771] Buhârî, *et-Târîḫu'l-kebîr*, 3/308.

verilmektedir. Lafızdaki bir kelimelik fark %0-20 arası olduğundan bu rivayet lafızca çok az farklıdır.

• Tirmizî'nin taktî' ile rivayetine Buhârî'den naklettiği şu hadis örnek verilebilir:[2772]

حدثنا محمد بن إسمعيل حدثنا عبد الله بن يزيد المقرئ حدثنا سعيد بن أبي أيوب حدثني أبو مرحوم عن سهل بن معاذ بن أنس عن أبيه قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم من أكل طعاما فقال الحمد لله الذي أطعمني هذا ورزقنيه من غير حول مني ولا قوة غفر له ما تقدم من ذنبه

Bu rivayeti Buhârî şu şekilde aktarmaktadır:[2773]

نا اسحق عن المقرى عن سعيد بن أبي ايوب انه حدثهم قال حدثنى أبو مرحوم عن سهل بن معاذ بن انس عن أبيه عن النبي صلى الله عليه وسلم قال من أكل طعاما فقال الحمد لله الذى اطعمني هذا ورزقنيه من غير حول منى ولا قوة غفر له ما تقدم من ذنبه، ومن لبس ثوبا فقال الحمد لله الذى كسانى هذا من غير حول منى ولا قوة غفر له ما تقدم من ذنبه

Burada Tirmizî, Buhârî'nin iki kısımdan oluşan hadis rivayetinin ilk kısmını aynı lafızlarla nakletmektedir: "**من أكل طعاما فقال الحمد لله الذي أطعمني هذا ورزقنيه من غير حول مني ولا قوة غفر له ما تقدم من ذنبه** / Kim bir yemek yer, ardından 'Hiçbir kuvvet ve kudretim olmadan bana bunu yediren ve beni bununla rızıklandıran Allah'a hamd olsun' derse geçmiş günahları bağışlanır." Buhârî'nin metninde yer alan ve Tirmizî'nin zikretmediği ikinci kısım ise şöyledir: "**ومن لبس ثوبا فقال الحمد لله الذى كسانى هذا من غير حول منى ولا قوة غفر له ما تقدم من ذنبه**" / Ve kim bir elbise giyer, ardından 'Hiçbir kuvvet ve kudretim olmadan bana bunu giydiren Allah'a hamd olsun' derse geçmiş günahları bağışlanır." Lafızlar aynı olmakla birlikte taktî' vaki olduğu için "lafzı aynı -taktî'-" olarak değerlendirildi.[2774]

• Tirmizî'nin ihtisar ederek nakletmesine Hennâd'dan naklettiği şu hadis misal getirilebilir:[2775]

حدثنا هناد حدثنا يونس بن بكير حدثني عمر بن ذر حدثنا مجاهد عن أبي هريرة قال : كان أهل الصفة أضياف أهل الإسلام لا يأوون على أهل ولا مال والله الذي لا إله هو إن كنت لأعتمد بكبدي على الأرض من الجوع وأشد الحجر على بطني من الجوع ولقد قعدت

[2772] Tirmizî, "Deʿavât", 56 (No. 3458).
[2773] Buhârî, *et-Târîḫu'l-kebîr*, 7/360-361.
[2774] Bu rivayette Tirmizî'nin senedce bir eksik râvi olduğu gözükmektedir. Bu durum Buhârî'nin rivayetlerinde açıklanacaktır.
[2775] Tirmizî, "Ṣıfatü'l-ḳıyâme ve'r-reḳāiḳ ve'l-vera'", 35 (No. 2477).

يوما على طريقهم الذي يخرجون فيه فمر بي أبو بكر فسألته عن آية من كتاب الله ما أسأله إلا ليشبعني فمر ولم يفعل ثم مر بي عمر فسألته عن آية من كتاب الله عز و جل ما أسأله إلا ليشبعني فمر ولم يفعل ثم مر أبو القاسم صلى الله عليه و سلم فتبسم حين رآني وقال أبو هريرة قلت لبيك يا رسول الله ! قال الحق ومضى فاتبعته ودخل منزله فاستأذنت فأذن لي فوجد قدحا من لبن فقال من اين هذا اللبن لكم ؟ قيل أهداه لنا فلان فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم أبا هريرة قلت لبيك فقال الحق إلى أهل الصفة فادعهم وهم أضياف الإسلام لا يأوون على أهل ومال إذا أتته صدقة بعث بها إليهم ولم يتناول منها شيئا وإذا أتته هدية أرسل إليهم فأصاب منها وأشركهم فيها فساءني ذلك وقلت وما هذا القدح بين أهل الصفة وأنا رسوله إليهم فسيأمرني أن أديره عليهم فما عسى أن يصيبني منه وقد كنت أرجو أن أصيب منه ما يغنيني ولم يكن بد من طاعة الله وطاعة رسوله فأتيتهم فدعوتهم فلما دخلوا عليه فأخذوا مجالسهم فقال أبو هريرة خذ القدح وأعطهم فأخذت القدح فجعلت أنا وله الرجل فيشرب حتى يروى ثم يرده فأناوله الآخر حتى انتهيت به إلى رسول الله صلى الله عليه و سلم وقد روي القوم كلهم فأخذ رسول الله صلى الله عليه و سلم القدح فوضعه على يديه ثم رفع رأسه فتبسم فقال أبا هريرة اشرب فشربت ثم قال اشرب فلم أزل أشرب ويقول اشرب حتى قلت والذي بعثك بالحق ما أجد له مسلكا فأخذ القدح فحمد الله وسمى ثم شرب

Hennâd bu hadisi şu şekilde rivayet etmektedir:[2776]

حدثنا يونس بن بكير قال حدثني عمر بن ذر ثنا مجاهد عن أبي هريرة قال كان أهل الصفة أضياف الإسلام لا يأوون على أهل ولا مال ووالله الذي لا إله إلا هو إن كنت لأعتمد بكبدي على الأرض من الجوع وأشد الحجر على بطني من الجوع ولقد قعدت يوما على طريقهم الذي يخرجون فيه فمر بي أبو بكر فسألته عن آية من كتاب الله عز و جل ما أسأله إلا ليشبعني فمر ولم يفعل ثم مر عمر فسألته عن آية من كتاب الله عز و جل ما أسأله إلا ليشبعني فمر ولم يفعل ثم مر بي أبو القاسم فتبسم حين رآني وقال يا أبا هر قلت لبيك يا رسول الله فقال الحق ومضى فأتبعته ودخل منزله فاستأذنت فأذن لي فوجد قدحا من لبن فقال من أين هذا اللبن لكم قيل أهداه لنا فلان فقال رسول الله أبا هر قلت لبيك قال الحق إلى أهل الصفة فادعهم وهم أضياف الإسلام ولا يأوون على أهل ولا مال وإذا أتته صدقة بعث بها إليهم ولم يتناول منها شيئا وإذا أتته هدية أرسل إليهم فأصاب منها وأشركهم فيها فساءني ذلك وقلت ما هذا القدح بين أهل الصفة وأنا رسوله إليهم فسيأمرني أن أديره عليهم فما عسى أن يصيبني منه وقد كنت أرجو أن أصيب منه ما يغنيني ولم يكن بد من طاعة الله وطاعة رسوله فأتيتهم فدعوتهم فلما دخلوا عليه وأخذوا مجالسهم قال يا أبا هر خذ القدح فاعطهم فأخذت القدح فجعلت أناوله الرجل فيشرب حتى يروى ثم يرده وأناوله الآخر حتى انتهيت به إلى رسول الله وقد روي القوم كلهم فأخذ رسول الله القدح فوضعه على يديه ثم رفع رأسه إلى السماء فتبسم فقال يا أبا هر فقلت لبيك يا رسول الله قال اقعد فاشرب فقعدت فشربت

[2776] Hennâd, *ez-Zühd*, 2/393 (No. 764).

ثم قال اشرب فشربت ثم قال اشرب فشربت ثم قال اشرب فلم أزل أشرب ويقول اشرب حتى قلت والذي بعثك بالحق ما أجد له مسلكا فأخذ القدح فحمد الله عز و جل وسمى ثم شرب

Hz. Peygamber'in, aç kalan Ebû Hüreyre'yi evine götürmesi, sonrasında ashab-ı suffeyi de çağırtarak evlerindeki sütten ikram etmesi, evdeki bir tas sütün mucize eseri bereketlenerek herkese yetmesi, Ebû Hüreyre'nin de doyasıya kadar içmesi ve sütün yine bitmemesinin anlatıldığı uzun metne sahip bu rivayette ihtisar dışında lafız farkı çok azdır. Suffe ehli Hennâd'ın *ez-Zühd*ü'nde "**أضياف الإسلام** / İslam'ın misafirleri", Tirmizî'nin *es-Süneni*'nde "**أضياف أهل الإسلام** / İslâm ehlinin misafirleri" olarak belirtilmektedir. *ez-Zühd*'de "**رفع رأسه إلى السماء** / Başını semaya kaldırdı" şeklinde geçen ibare *es-Sünen*'de sadece "**رفع رأسه** / Başını kaldırdı" şeklindedir. İhtisar edilen kısımlarsa şöyledir:

ez-Zühd'de " **فقال يا أبا هر فقلت لبيك يا رسول الله قال اقعد فاشرب فقعدت فشربت ثم قال اشرب فشربت ثم قال اشرب فشربت ثم قال اشرب** / Bunun üzerine "Ey Ebû Hüreyre!" dedi. Ben de "Buyurun ey Allah'ın Resûlü'" dedim. O da 'Otur ve iç' buyurdu. Oturup içtim, sonra yine "İç" buyurdu, ben de içtim. Ardından tekrar 'İç' buyurdu, ben de içtim" şeklinde zikredilen kısım *es-Sünen*'de sadece "**فقال أبا هريرة اشرب فشربت** / 'Ebû Hüreyre iç' buyurdu, ben de oturup içtim" şeklinde yer almaktadır.

• *es-Sünen*'de takdim-tehir ile hadis nakledilmesinde Tirmizî'nin hocası Abd'dan naklettiği şu rivayet misal olarak zikredilebilir:[2777]

حدثنا عبد بن حميد قال أخبرني يعقوب بن إبراهيم بن سعد حدثنا ابي عن ابيه عن ابي عبيدة بن محمد بن عمار بن ياسر عن طلحة بن عبد الله بن عوف عن سعد بن زيد قال : سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم يقول من قتل دون ماله فهو شهيد ومن *قتل دون دينه فهو شهيد* ومن قتل دون دمه فهو شهيد ومن قتل دون أهله فهو شهيد

Bu hadisi Abd b. Humeyd eserinde şöyle nakletmektedir:[2778]

[2777] Tirmizî, "Diyât", 22 (No. 1421).
[2778] Abd, *el-Münteḫab*, 66 (No. 106).

حدثنا يعقوب بن إبراهيم ثنا أبي عن أبيه عن أبي عبيدة بن محمد بن عمار عن طلحة بن عبد الله بن عوف عن سعيد بن زيد رضي الله عنه سمعت النبي صلى الله عليه و سلم يقول : *من قتل دون دينه فهو شهيد* ومن قتل دون ماله فهو شهيد ومن قتل دون دمه فهو شهيد ومن قتل دون أهله فهو شهيد

Dini, malı, canı ve ailesi uğruna öldürülenin şehit olduğunun belirtildiği bu hadis-i şerifte "من قتل دون دينه فهو شهيد / Dini uğruna öldürülen kimse şehittir" cümlesi Abd'ın *el-Münteḫab*ı'nda birinci sırada zikredilirken *es-Sünen*'de ikinci sırada verilmektedir. Lafızlar tam uyumlu olduğu için bu iki rivayet "lafız aynı -takdim-tehir-" şeklinde değerlendirilebilir.

3.1. Tirmizî'nin *es-Süneni*'nin Hocalarına Ait Eserlerle Kıyaslanması

Rivayetlerin zaman içerisinde değişime uğrayıp uğramadığı veya ne kadar değişime uğradığı bir hadisi birbirinden nakleden muhaddislerin, eserlerinde ilgili rivayeti nasıl zikrettiklerinin karşılaştırılmasıyla anlaşılabilir. Burada Tirmizî'nin rivayetleri ile hocalarından eseri ulaşıp basılan bazılarının rivayetleri karşılaştırılacaktır. Ortak rivayetlerin zikredildikleri bölüm ve bâb başlıkları da kıyaslanmaya çalışılacaktır.

3.1.1. Buhârî

Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî (öl. 256/870), etbeu etbeı't-tâbiînin orta tabakasındandır. İbn Ḥacer onu "cebelü'l-hıfz ve imâmü'd-dünyâ fî fıkhi'l-hadîs" ifadesiyle niteleyerek onun hadis hıfzında bir dağ gibi olduğunu ve fıkhü'l-hadiste ilim âleminde en önemli mevkide bulunduğunu belirtmektedir.[2779] Tirmizî, *es-Süneni*'nde Buhârî'den 50 hadis nakletmektedir.[2780] Buhârî'nin *el-Câmi'u's-ṣaḥîḥ*,[2781] *et-Târîḫu'l-kebîr*,[2782] *et-Târîḫu'l-evsaṭ*,[2783] *el-Edebü'l-müfred*,[2784] *Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*,[2785] *Ref'u'l-*

[2779] Buhârî hakkında bk. Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 24/430-468; İbn Ḥacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 9/47-55; a. mlf, *Taḳrîb*, 468.

[2780] *es-Sünen*'de rivayetlerinin geçtiği hadis numaraları şöyledir: 7, 182M, 360, 615, 619, 641, 645, 663, 691, 697, 800, 1178D(mevkūf), 1322MR, 1366D, 1679B, 1705MR, 2325, 2346MR (nh), 2369, 2444, 2549, 2681, 2862, 2863, 2870, 2883, 2884, 2901, 2925, 2926, 3091, 3127, 3170, 3194, 3240D, 3458, 3549M2R2, 3577, 3606, 3614, 3621, 3628, 3637, 3701, 3716, 3742(+1), 3765, 3897(+1) ve 3946. 1 de maktû rivayeti (683R) vardır. 758'in devamında da de Buhârî'nin ta'lîkle naklettiği bir rivayete yer verilmektedir.

[2781] Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, itina: Ebû Suheyb el-Keremî? (Riyâd: Beytü'l-Efkâr, 1419/1998).

[2782] Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, *et-Târîḫu'l-kebîr* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1407/1986).

yedeyn fi'ṣ-ṣalât,[2786] *Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm*[2787] adlı eserlerine[2788] bakıldığında bu rivayetlerin 19'una ulaşılabilmektedir.

5 rivayet ikişer kez kıyasa konu olduğundan 24 kıyaslama yapılacaktır. İkişer kez kıyaslanan rivayetlerin 1'i *et-Târîḫu'l-kebîr* ve *el-Edebü'l-müfred*'de, 1'i *et-Târîḫu'l-evsaṭ* ve *et-Târîḫu'l-kebîr*'de yer almakta, bunların dışında 1'i *Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*'da, 2'si ise *el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ*'te ikişer kez geçmektedir. Bu nedenle *es-Sünen*'deki rivayetlerden *el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ*'teki 4'ü 6 kez, *el-Edebü'l-müfred'*deki 2'si 2 kez; *Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*'daki 1'i 2 kez *et-Târîḫu'l-kebîr*'deki 13'ü 13 kez ve *et-Târîḫu'l-evsaṭ*'taki 1'i 1 kez karşılaştırılacaktır.[2789] *Ref'u'l-yedeyn fi'ṣ-ṣalât* ve *Kitâbü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm*'da kıyasa konu olan bir rivayeti bulunmamaktadır.

Tablo 42: *es-Sünen*'deki Buhârî Rivayetlerinin Mukayesesi

Rivayet Sayısı	Rivayetin Senedi	Rivayetin Manası	Rivayetin Lafzı
10	Aynı	Aynı	Aynı
6	Aynı	Aynı	Çok az farklı[2790]
2	Aynı	Aynı	Biraz farklı
4	Aynı	Aynı -taktî'-	Aynı -taktî'-
1	Aynı -Buhârî'ninki muallak olup baştan 2 ravi yok-	Aynı	Çok az farklı
1	Aynı; ama Tirmizî'de Buhârî'den bir sonraki ravisi eksik	Aynı -taktî'-	Aynı -taktî'-

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

[2783] Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, *et-Târîḫu'l-evsaṭ*, thk. Mahmûd İbrâhîm Zeyd (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1406/1986).

[2784] Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, *el-Edebü'l-müfred*, thk. Semîr b. Emîn ez-Zührî (Riyad: Mektebetü'l-Meârif, 1419/1998).

[2785] Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, *Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd ve'r-reddü 'ale'l-Cehmiyye ve aṣḥâbi't-ta'ṭîl* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1411/1990).

[2786] el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, *Ref'u'l-yedeyn fi'ṣ-ṣalât*, tahrîc: Bedîuddîn er-Râşidî, (Beyrut: Dârü İbn Hazm, 1416/1996).

[2787] el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, *Cüz'ü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm*, thk. Faẓlurrahmân es-Sevrî (Lahor: el-Matbaatü'l-Arabiyye, 1400/1980).

[2788] Eserleri hakkında bk. A'zamî, "Buhârî", 6/371-372. Bu konuda ayrıca bk. İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, 286; Bağdatlı, *Hediyye*, 2/16, Ziriklî, *el-A'lâm*, 6/34; Kehhâle, *Muʿcem*, 3/130-131; Kâtib Çelebi, *Keşf*, 1/48-49, 89, 132, 227, 238, 287, 522, 541-555, 564-565, 571, 722; 2/1087, 1392, 1402, 1448, 1449, 1453, 1469, 1471, 1581, 1684.

[2789] Buhârî'nin kıyasa konu olan ve aynı veya farklı eserlerinde tekrarlanan rivayetleri arasında bir lafız farklılığı bulunmamaktadır ((1) Buhârî, "Ṣulḥ", 6 (No. 2699); "Meġāzî", 43 (No. 4251) (2 kez); (2) Buhârî, *Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*, 18, 41; (3) Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, 363 (No. 693); a. mlf, *et-Târîḫu'l-kebîr*, 8/386; (4) Buhârî, *et-Târîḫu'l-kebîr*, 1/4; a. mlf, *et-Târîḫu'l-evsaṭ*, 1/35).

[2790] Tirmizî'nin metni sonda yarım cümlelik fazlalık içermektedir.

24 rivayet karşılaştırıldığında 14'ü sened, mana ve lafızca aynı olup bunların 4'ünde Tirmizî taktî' yapmaktadır. 6'sı sened ve manaca aynı olmakla birlikte lafızca çok az farklılık içermektedir. 2 rivayet sened ve manaca aynı olmakla birlikte lafızca biraz farklıdır. Tirmizî, bir rivayetinde hocası Buhârî'nin eserindekine göre Buhârî'den bir sonraki râviyi zikretmemektedir. Bu rivayetin metni mana ve lafızca aynıdır; ancak Tirmizî bu rivayette de taktîe başvurmaktadır. Diğer bir rivayetinde Buhârî'nin iki râviyi atlamak suretiyle muallak olarak naklettiği rivayeti senedli olarak aktarmaktadır. Bu rivayetin metni ise manaca aynı, lafızca çok az farklıdır (Bk. Tablo 42 ve Ek 4.1).

- Senedlerde eksik veya fazlalık olan rivayetler şunlardır:

(1) İki muhaddisin eserlerinde ortak olan rivayetlerde Tirmizî'nin Buhârî'den naklettiği mana ve lafızca aynı, sened bakımından bir râvisinin eksik olduğu rivayet şudur:[2791]

حدثنا محمد بن إسمعيل حدثنا عبد الله بن يزيد المقرئ حدثنا سعيد بن أبي أيوب حدثني أبو مرحوم عن سهل بن معاذ بن أنس عن أبيه قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم من أكل طعاما فقال الحمد لله الذي أطعمني هذا ورزقنيه من غير حول مني ولا قوة غفر له ما تقدم من ذنبه

Bu rivayeti Buhârî *et-Târîḫu'l-kebîr*'de şu şekilde aktarmaktadır:[2792]

نا اسحق عن المقرى عن سعيد بن أبي ايوب انه حدثهم قال حدثنى أبو مرحوم عن سهل بن معاذ بن انس عن أبيه عن النبي صلى الله عليه وسلم قال من أكل طعاما فقال الحمد لله الذى اطعمني هذا ورزقنيه من غير حول منى ولا قوة غفر له ما تقدم من ذنبه، ومن لبس ثوبا فقال الحمد لله الذى كسانى هذا من غير حول منى ولا قوة غفر له ما تقدم من ذنبه

Tirmizî, Buhârî'nin iki kısımdan oluşan hadis rivayetinin ilk kısmını aynı lafızlarla nakletmektedir: "Kim bir yemek yer, ardından 'Bunu bana yediren ve hiçbir kuvvet ve kudretim olmadan beni onunla rızıklandıran Allah'a hamd olsun' derse geçmiş günahları bağışlanır." Buhârî'nin metninde yer alan ve Tirmizî'nin zikretmediği ikinci kısım ise şöyledir: "Kim bir elbise giyer, ardından 'Bunu bana hiçbir kuvvet ve kudretim olmadan giydiren Allah'a hamd olsun' derse geçmiş günahları bağışlanır." Lafızlar aynı olmakla birlikte taktî' vâki olduğu için kıyaslamada bu rivayet "lafzı aynı -taktî'-" şeklinde değerlendirildi.

[2791] Tirmizî, "Deʿavât", 56 (No. 3458).
[2792] Buhârî, *et-Târîḫu'l-kebîr*, 7/360-361.

Tirmizî, Muâz b. Enes'ten nakledilen bu hadise Buhârî -- Abdullâh b. Yezîd Ebû Abdirrahmân (öl. 213/828) -- Saîd b. Ebî Eyyûb (öl. 161/778) -- Abdurrahîm b. Meymûn Ebû Merhûm (öl. 143/760) -- Sehl b. Muâz (öl. ?) tariki aracılığıyla ulaşmaktadır. Buhârî de eserinde bu tarikle ulaşmakla birlikte Abdullâh b. Yezîd'den önce İshâk b. Râhûye'yi zikretmektedir. Muhtemelen bu hadisi iki türlü de almaktadır. Bu rivayet diğer kaynaklarda da Abdullâh b. Yezîd,[2793] Saîd b. Ebî Eyyûb[2794] veya Abdurrahmân b. Meymûn Ebû Merhûm'a[2795] kadar gelmekte, bu kişilerden itibaren Muâz b. Enes'e kadar aynı râvilerden oluşmaktadır.

Abdullâh b. Yezîd'den Muâz b. Enes hadisini nakledenler içinde İshâk b. Râhûye ve Buhârî dışında Abdüssamed b. el-Fazl (öl. ?),[2796] Ahmed b. el-Hanbel,[2797] Ahmed b. İbrâhîm Ebû Abdillâh ed-Devrakī (öl. 246/860),[2798] Bişr b. Mûsâ (öl. 288/901),[2799] Nusayr b. el-Ferec (öl. 245/859),[2800] Ebû Hayseme (öl. 234/849)[2801] ve Ebü'r-Rebî' ez-Zehrânî[2802] (öl. 234/849) de vardır.

Buhârî hem İshâk b. Râhûye hem de Abdullâh b. Yezîd Ebû Abdirrahmân el-Mekkî el-Mukrî'nin (öl. 213/828) öğrencisidir.[2803] İshâk b. Râhûye de aynı zamanda Abdullâh b. Yezîd el-Mukrî'nin öğrencisidir.[2804] İllet âlimi olan ve aynı rivayetin birçok varyantını

[2793] Ebû Dâvûd, "Libâs", 1 (No. 4023); Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *el-Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaût - Âdil Mürşid (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1416-1421/1995-2001), *el-Müsned*, 24/394-395 (15632); Ebû Yaʿlâ Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ el-Mevsılî, *el-Müsned*, thk. Hüseyn Selîm Esed (Beyrut: Dârü'l-Me'mûn li't-türâs, 2. Basım, 1409-1410/1988-1990), 3/62 (No. 1488); a. mlf., *el-Mefârîd 'an Resûlillâh ṣallellāhu 'aleyhi ve sellem*, thk. Abdullâh b. Yûsuf el-Cüdey' (Kahire: Dârü'l-Aksâ, 1405/1885), 1/26 (No. 6); Ebü'l-Kāsım Süleymân b. Ahmed et-Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, thk. Hamdî Abdülmecîd Ebû Mustafâ es-Selefî (Kâhire: Mektebetü İbn Teymiyye, 2. Basım, 1404/1983), 20/181 (No. 389); Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed İbnü's-Sünnî, *'amelü'l-yevm ve'l-leyle*, thk. Beşîr Muhammed Uyûn (Dımaşk: Mektebetü Dâri'l-Beyân, Taif: Mektebetü'l-Müeyyed, 1407/1987), 221 (No. 467); Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek 'ale'ṣ-Ṣaḥîḥayn*, nşr. Yûsuf Abdurrahmân el-Mar'aşlî (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, ts.), 1/506; Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakī, *el-Câmi' liŞuʿabi'l-îmân*, thk. Abdülalî Abdülhamîd Hâmid (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1423/2003), 8/309 (No. 5872); a. mlf., *el-Âdâb*, nşr. Ebû Abdillâh es-Saîd el-Mendûh (Beyrût: Müessesetü'l-Kütübi's-Sekāfiyye, 1408/1988), 212-213 (No. 639).

[2794] İbn Mâce, "Eṭʿime", 16 (No. 3285); Ebû Yaʿlâ, *el-Müsned*, 3/67 (No. 1498).

[2795] Hâkim, *el-Müstedrek*, 4/192-193 (No. 7409). Ebû Merhûm'dan nakleden Yahyâ b. Eyyûb, Yahyâ'dan nakleden ise Abdullâh b. Yezîd'dir.

[2796] Hâkim, *el-Müstedrek*, 1/506; Beyhakī, *el-Âdâb*, 212-213 (No. 639).

[2797] İbn Hanbel, *el-Müsned*, 24/394-395 (15632).

[2798] Ebû Yaʿlâ, *el-Mefârîd*, 1/26 (No. 6); İbnü's-Sünnî, *'amelü'l-yevm*, 221 (No. 467).

[2799] Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 20/181 (No. 389).

[2800] Ebû Dâvûd, "Libâs", 1 (No. 4023); Beyhakī, *el-Câmi' liŞuʿabi'l-îmân*, 8/309 (No. 5872).

[2801] İbnü's-Sünnî, *'amelü'l-yevm*, 221 (No. 467).

[2802] Ebû Yaʿlâ, *el-Müsned*, 3/62 (No. 1488); a. mlf., *el-Mefârîd*, 1/26 (No. 6); İbnü's-Sünnî, *'amelü'l-yevm*, 221 (No. 467).

[2803] Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 24/431-432.

[2804] Mizzî, a.g.e., 16/321-322.

bilen Buhârî, mezkûr hadisi, senedde İshâk b. Râhûye olmadan âlî bir senedle de almış[2805] ve Tirmizî'ye bu şekilde rivayet etmiş olabilir. Ya da iki türlü de rivayet ettiği hadisten Tirmizî âlî isnadlı olanı, kendisi ise nâzil isnâdlı olanı eserine koymayı tercih etmiş olabilir. Rivayette dikkat çeken bir husus ise Tirmizî'nin bu rivayette Buhârî'nin el-Mukrî diye mübhem bıraktığı râviyi Abdullâh b. Yezîd diye beyan etmesidir.

(2) Tirmizî'nin naklettiği manaca aynı lafızca çok az farklı olan Buhârî rivayetlerinin birinde senedce Buhârî'ninki muallak olup zikretmediği baştan 2 ravi *es-Sünen*'de zikredilmektedir. Burada senedin mükemmelleştirilmeye çalışıldığını söylemek mümkün değildir. Zira Tirmizî, inkıtâ' olduğunda bunları bildirmektedir. Buhârî'nin de bazen senedli rivayetleri muallak olarak verdiği malumdur. Bu da rivayetin bilinirlik kazanması ve sadece o rivayete atıf yapma amaçlı bir uygulamadır, o hadisi nakletme gaye edilmemektedir. Burada da Buhârî'nin senedli olarak naklettiği rivayeti eserine muallak alma tasarrufunda bulunduğu söylenebilir. Tirmizî ise rivayeti hocası Buhârî'nin aktardığı şekilde senedli olarak almakta ve *es-Sünen*'de şu şekilde nakletmektedir:[2806]

حدثنا محمد بن إسماعيل حدثنا إسماعيل بن أبي أويس حدثنا عبد العزيز بن محمد عن عبيد الله بن عمر عن ثابت البناني عن أنس بن مالك قال : كان رجل من الأنصار يؤمهم في مسجد قباء فكان كلما افتتح سورة يقرأ لهم في الصلاة فقرأ بها افتتح بقل هو الله أحد حتى يفرغ منها ثم يقرأ بسورة أخرى معها وكان يصنع ذلك في كل ركعة فكلمه أصحابه فقالوا إنك تقرأ بهذ السورة ثم لا ترى أنها تجزيك حتى تقرأ بسورة أخرى فإما أن تقرأ بها وإما أن تدعها وتقرأ بسورة أخرى قال ما أنا بتاركها إن أحببتم أن أؤمكم بها فعلت وإن كرهتم تركتكم وكانوا يرونه أفضلهم وكرهوا أن يؤمهم غيره فلما أتاهم النبي صلى الله عليه و سلم أخبروه الخبر فقال يا فلان ما يمنعك مما يأمر به أصحابك وما يحملك أن تقرا هذه السورة في كل ركعة ؟ فقال يا رسول الله إني أحبها فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم إن حبها أدخلك الجنة

Buhârî bu rivayeti *eṣ-Ṣaḥîḥ*i'nde şöyle nakletmektedir:[2807]

وَقَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَانَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ يَؤُمُّهُمْ فِي مَسْجِدِ قُبَاءٍ وَكَانَ كُلَّمَا افْتَتَحَ سُورَةً يَقْرَأُ بِهَا لَهُمْ فِي الصَّلَاةِ مِمَّا يُقْرَأُ بِهِ افْتَتَحَ بِقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ حَتَّى يَفْرُغَ مِنْهَا ثُمَّ يَقْرَأُ سُورَةً أُخْرَى مَعَهَا وَكَانَ يَصْنَعُ ذَلِكَ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ فَكَلَّمَهُ أَصْحَابُهُ فَقَالُوا

[2805] Hem Buhârî'nin hem de İshâk b. Râhûye'nin Abdullâh b. Yezîd Ebû Abdirrahman el-Mukrî'den rivayet ettiğine dair bk. Mizzî, a.g.e., 16/321-322.
[2806] Tirmizî, "Feżâ'ilü'l-Ḳur'ân", 11 (No. 2901).
[2807] Buhârî, "Eẕân", 106 (No. 774).

إِنَّكَ تَفْتَتِحُ بِهَذِهِ السُّورَةِ ثُمَّ لَا تَرَى أَنَّهَا تُجْزِئُكَ حَتَّى تَقْرَأَ بِأُخْرَى فَإِمَّا تَقْرَأُ بِهَا وَإِمَّا أَنْ تَدَعَهَا وَتَقْرَأَ بِأُخْرَى فَقَالَ مَا أَنَا بِتَارِكِهَا إِنْ أَحْبَبْتُمْ أَنْ أَؤُمَّكُمْ بِذَلِكَ فَعَلْتُ وَإِنْ كَرِهْتُمْ تَرَكْتُكُمْ وَكَانُوا يَرَوْنَ أَنَّهُ مِنْ أَفْضَلِهِمْ وَكَرِهُوا أَنْ يَؤُمَّهُمْ غَيْرُهُ فَلَمَّا أَتَاهُمْ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخْبَرُوهُ الْخَبَرَ فَقَالَ يَا فُلَانُ مَا يَمْنَعُكَ أَنْ تَفْعَلَ مَا يَأْمُرُكَ بِهِ أَصْحَابُكَ وَمَا يَحْمِلُكَ عَلَى لُزُومِ هَذِهِ السُّورَةِ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ فَقَالَ إِنِّي أُحِبُّهَا فَقَالَ حُبُّكَ إِيَّاهَا أَدْخَلَكَ الْجَنَّةَ

Bu hadiste Kubâ Mescidi'nde imamlık yapan Ensâr'dan birinin namaz kıldırırken her rekâtta Fâtiha'dan sonra İhlâs, İhlâs'ın ardından da başka bir sûre okuduğu belirtilmektedir. "Sen bir sûreyi okuyor, onu yeterli görmeyip başka bir sûre daha okuyorsun. Ya daima bu sûreyi ya da ondan başkasını oku." denilince İhlâs Sûresi'ni okumayı bırakmayacağını; ya bu sûre ile namaz kıldırmaya devam edeceğini ya da istemiyorlarsa imamlığı bırakacağını söylemektedir.

Ashâb bu kimseyi en değerli kişileri olarak gördüklerinden başka birisinin kendilerine imam olmasını istememektedirler. Ancak Hz. Peygamber onlara geldiğinde durumu ona haber vermektedirler. Allah Resûlü de bu kişiye davranışının sebebini sorunca o, İhlâs Sûresi'ni sevdiğini beyan etmektedir. Bunun üzerine Rasûlullah ona "Bu sûrenin sevgisi seni Cennet'e sokacaktır." buyurmaktadır.

Buhârî bu hadisin senedinde hocası İsmâîl b. Ebî Üveys (öl. 226/841) ile onun hocası Abdülazîz b. Muhammed'i (186-87/802-3) zikretmemektedir. Diğer kaynaklarda da bu merfû rivayet Tirmizî ve Buhârî'nin eserinde geçtiği şekilde Ubeydullâh b. Ömer (öl. 147/764) -- Sâbit el-Bünânî (öl. 127/744) -- Enes b. Mâlik tarikinden aktarılmaktadır. Bu hadisi Ubeydullâh b. Ömer'den İbn Huzeyme (öl. 311/924)[2808] ve Taberânî (öl. 360/971)[2809] -Tirmizî gibi- Abdülazîz b. Muhammed'e; İbn Mende (öl. 395/1005)[2810] ise Süleymân b. Bilâl'e (öl. 172/788) ulaşan sened aracılığıyla almaktadır. Buhârî de yer yer bilgi amaçlı ta'lîk rivayetler naklettiğinden burada da senedlerin kendisinde birleştiği Ubeydullâh b. Ömer'den itibaren senedi vermekle iktifa etmektedir.

[2808] Ebû Bekr Muhammed b. İshâk b. Huzeyme es-Sülemî en-Nîsâbûrî, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, thk. Muhammed Mustafâ el-A'zamî (Beyrut: Mektebü'l-İslâmî, 1400/1980), 1/269 (No. 537).

[2809] Ebü'l-Kāsım Süleymân b. Ahmed et-Taberânî, *el-Muʿcemü'l-evsaṭ*. thk. Târık b. İvazullah b. Muhammed Ebû Muâz - Abdülmuhsin b. İbrâhîm Ebü'l-Fazl el-Hüseynî (Kâhire: Dârü'l-Harameyn, 1415-1416/1995), 1/275-276 (No. 898).

[2810] Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Mende el-İsfahânî (öl. 395/1005), *Kitâbü't-Tevḥîd ve ma'rifeti esmâ'illâhi 'azze ve celle ve ṣıfâtihî 'ale'l-ittifâḳ ve't-teferrüd*, thk. Alî b. Muhammed b. Nâsır el-Fakîhî (Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, Dımaşk: Dârü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 2002/1423), 1/67 (No. 5).

Sünen-i Tirmiẕî'de Buhârî'nin muallak bazı rivayetlerinin Buhârî'den nakille senedli yer alması Buhârî'nin rivayetin senedli halini öğrencisi Tirmizî'ye bildirdiğine işaret etmektedir. Bu da Buhârî'nin rivayetleri bazen muallak aktarmasının bilgi verme amaçlı olduğunu göstermektedir. Tirmizî de eserin içeriğini artırmamak için bilgi amaçlı çokça ta'lîke yer vermekte; hatta ta'lîkin ta'lîki denebilecek "Ve fi'l-bâb" kısmını eserinin neredeyse tamamını kapsayacak şekilde kullanmaktadır.

** Tirmizî'nin aynı rivayetleri nakillerindeki lafız farklılıklarına dair dikkat çeken diğer bazı hususlar vardır. Bunlar şu şekildedir:

- Tirmizî'nin bir rivayetinde müdrece benzeyen; ama müdrec olmayan bir durum vardır:[2811]

حدثنا محمد بن إسماعيل حدثنا موسى بن إسماعيل حدثنا حفص بن عمر الشني حدثني أبو عمر بن مرة قال سمعت بلال بن يسار بن زيد مولى النبي صلى الله عليه و سلم حدثني أبي عن جدي : سمع النبي صلى الله عليه و سلم يقول من قال استغفر الله الذي لا إله إلا هو الحي القيوم وأتوب إليه غفر له وإن كان فر من الزحف

Bu rivayeti Buhârî *et-Târîḫu'l-kebîr*i'nde şöyle aktarmaktadır:[2812]

قال موسى حدثنا حفص بن عمر الشنى قال حدثنى ابى عمر بن مرة سمعت بلال ابن يسار بن زيد قال حدثنى ابى عن جدى سمع النبي صلى الله عليه وسلم يقول: من قال: استغفر الله الذى لا اله الا هو الحى القيوم وأتوب إليه غفر

Bu hadiste "'Kendisinden başka ilah bulunmayan, Hayy ve Kayyûm olan Allah'tan bağışlanma dilerim' diyen kimsenin bağışlanacağı" belirtilir. Tirmizî'nin Buhârî'den naklettiğini belirttiği metinde yer alan "**وإن كان فر من الزحف** / savaştan kaçmış bile olsa" ifadesi Buhârî'nin *et-Târîḫu'l-kebîr*i'nde yer alan ve bu kısım dışında *es-Sünen*'deki ile mana ve lafızca aynı olan rivayette bulunmamaktadır.

Diğer kaynaklara bakıldığında Buhârî'nin bu hadisi eserine koyarken ihtisar ederek o kısmı zikretmediği anlaşılmaktadır. Zira Mûsâ b. İsmâîl (öl. ?) -- Hafs b. Ömer (öl. ?) -- Ömer b. Mürre (öl. ?) -- Bilâl b. Yesâr (öl. ?) -- babası Yesâr b. Zeyd (öl. ?) -- dedesi Zeyd b. Hârise senediyle aktarılan bu hadiste Buhârî'nin Mûsâ b. İsmâîl'den naklinde kendi eserine göre "savaştan kaçsa da" kısmı yoktur, Tirmizî ise Buhârî'nin naklinde bu kısmı zikrettiğini ifade etmektedir. Bu hadisi Mûsâ b. İsmâîl'den nakleden Ebû

[2811] Tirmizî, "Deʿavât", 118 (No. 3577).
[2812] Buhârî, *et-Târîḫu'l-kebîr*, 3:379-380.

Dâvûd,[2813] İbn Ebî Hayseme (öl. 279/892-93)[2814] ve el-Abbâs b. el-Fazl el-Esfâtî'nin (öl. 283/896)[2815] naklinde de bu kısım zikredilmektedir.

Bu hadis oryantalistlerin metin kaynaklı hadis tarihlendirme yöntemlerinde kullandıkları rivayetlerin kısa metinli olanlarının önceki, detaylı bilgi verenlerinin sonraki tarihe ait olduğu tezini nakzetmektedir. Âlimlerin önemli bir kısmı hicrî 2. asrın başlarından itibaren manayı tam aktarmak kaydıyla hadisin kısa olarak rivayet edilebileceği görüşünü benimsemektedir. Dolayısıyla sonraki dönemlerde hadis kaynaklarında daha tam olarak zikredilen hadislerin, önceki dönemlerde ihtisar veya iktisar edilerek nakledilenlerin tam hali olmaları da mümkündür.[2816]

Bu rivayette Buhârî'nin, eserine ihtisar ile koyduğu hadisi, öğrencisi Tirmizî, kitabında hocası Buhârî'nin üstündeki kaynaklara uygun şekilde tam aktarmaktadır. Bu da âlimlerin ihtisar ve taktîe başvursalar da hadisi öğrencilerine tam aktarmaya çalıştıklarını göstermektedir.

Zeyd b. Hârise dışında Abdullâh b. Mes'ûd, Ebû Saîd el-Hudrî, Enes b. Mâlik, el-Berâ b. Âzib, Muâz b. Cebel ve Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin de yer aldığı birçok sahâbî bu hadisi nakletmektedir. Abdullâh b. Mes'ûd,[2817] el-Berâ b. Âzib,[2818] Muâz b. Cebel[2819] ve Ebû Hüreyre'den[2820] gelen nakillerde de "savaştan kaçsa da" ifadesi yer almaktadır.

Enes b. Mâlik'ten[2821] gelen rivayetlerde "denizin köpükleri kadar da olsa", Ebû Eyyûb'dan gelen rivayette "yılanın derisinden sıyrılması gibi günahlarından çıkar"[2822]

[2813] Ebû Dâvûd, "Sücûdü'l-Ḳur'ân", 26 (No. 1517).
[2814] Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Hatîb el-Bağdâdî, *Tâlî Telḫîṣü'l-müteşâbih*, nşr. Ebû Ubeyde Meşhûr b. Hasen -- Ebû Huzeyfe Ahmed eş-Şakîrât (Riyad: Dârü's-Sumayʿî, 1417/1997), 1/174-175 (No. 85).
[2815] Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 5/89 (No. 4670). Bu nakilde "el-Hayyu'l-Kayyûm" kısmı zikredilmemektedir.
[2816] Yücel, *Oryantalistler ve Hadis*, 46-47.
[2817] İbn Ebî Şeybe, *el-Muṣannef*, 15/235 (No. 30063); Hâkim, *el-Müstedrek*, 2/117-118.
[2818] İbnü's-Sünnî, *'amelü'l-yevm*, 71-72 (No. 137); Ebü'l-Kāsım Süleymân b. Ahmed et-Taberânî. *er-Ravżü'd-dânî ile'l-Muʿcemi'ṣ-ṣaġīr li'ṭ-Ṭaberânî*, thk. Muhammed Şekûr Mahmûd el-Hâc Emîr (Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1405/1985), 2/91 (No. 839); a. mlf., *el-Muʿcemü'l-evsaṭ*. 7/364 (No. 7738).
[2819] Abdürrezzâk, el-Muṣannef, 2/236 (No. 3195); İbn Ebî Şeybe, *el-Muṣannef*, 15/235 (No. 30062); İbnü's-Sünnî, *'amelü'l-yevm*, 66 (No. 126); Ebü'l-Kāsım Temmâm b. Muhammed b. Abdillâh el-Becelî er-Râzî, *el-Fevâ'id*, thk. Ḥamdî b. Abdilmecîd es-Selefî (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1412/1992), 2/41 (No. 1084). Abdürrezzâk'ın rivayetinde "Her namazdan sonra", İbnü's-Sünnî ve Temmâm'ın nakillerinde "Cuma sabahı" ifadesi bulunmaktadır.
[2820] Hennâd, *ez-Zühd*, 2/461 (No. 919).
[2821] İbnü's-Sünnî, *'amelü'l-yevm*, 42 (No. 83); Taberânî, *el-Muʿcemi'l-evsaṭ*, 7/356 (No. 7717); Taberânî'nin rivayetinde "denizlerin köpüklerinden daha çok da olsa" denilmektedir.

ifadesi kullanılmaktadır. Ebû Saîd el-Hudrî'den yapılan nakilde ise "Denizin köpükleri kadar da olsa, kum taneleri kadar da olsa, ağaçların yaprakları sayısınca da olsa" denilmektedir.[2823]

Hiçbir müminin din, vatan ve kutsal değerler uğruna yapılan bir savaştan kaçması düşünülemez. Aksi bir tavır çok büyük bir günahtır. Ancak böyle büyük bir gaflete düşüp savaştan kaçan birinin tamamen kendini bırakması ve Allah'ın rahmetinden ümit kesmesi de bir müminde olmaması gereken bir durumdur. Bu hadis hem "savaştan kaçma"nın büyüklüğünü hem de böyle bir hataya düşülmesi durumunda da samimi bir tevbe ile bu duayı okumanın affa vesile olacağını ifade etmektedir.

• İki müellifin eserlerinde ortak olarak yer alan rivayetlerin birinde Tirmizî'nin bazen uyguladığı senedi ortasından itibaren verip sonra baş kısmını verme usulüne Buhârî'nin *et-Târîḫu'l-kebîr*i'nden örnek vardır. Tirmizî, bu rivayetin senedini Buhârî gibi nakletmemektedir; ancak bu rivayet onun bazen uyguladığı metoda uygun durumdadır. Tirmizî bu hadisi şöyle aktarmaktadır:[2824]

حدثنا محمد بن إسماعيل وغير واحد قالوا *حدثنا عبد الله بن صالح قال حدثني الليث عن عبد الرحمن بن خالد عن ابن شهاب عن* محمد بن عروة بن الزبير عن عبد الله بن الزبير قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم إنما سمي البيت العتيق لأنه لم يظهر عليه جبار

Buhârî'nin bu rivayeti nakledişi şöyledir:[2825]

محمد بن عروة بن الزبير بن العوام الاسدي القرشى عن عبد الله بن الزبير عن النبي صلى الله عليه وسلم قال انما سمى الله البيت العتيق لانه اعتقه من الجبابرة، *قاله لنا عبد الله بن صالح عن الليث عن عبد الرحمن بن خالد عن الزهري*

Kâbe'nin hiçbir zorbanın oraya hâkim olamadığı için "Atîk" diye isimlendirildiğini belirten bu rivayette lafız farklılıkları dikkate alınmadığında senedce farklılık yoktur. Seneddeki râvileri Tirmizî düzenli olarak zikretmektedir. Buhârî ise senedi râvî tanıtımı sebebiyle kendisinden dört sonraki râvi Muhammed b. Urve b. Zübeyr'den Hz.

[2822] Ebü'l-Kāsım Süleymân b. Ahmed. *Kitâbü'd-Duâ'*, thk. Muhammed Saîd b. Muhammed Hasen el-Buhârî (Beyrût: Dârü'l-Beşîri'l-İslâmiyye, 1407/1987), 3/1602 (No. 1783).
[2823] İbn Hanbel, *el-Müsned*, 17/130 (No. 11074); İbn Ebî Şeybe, *el-Muṣannef*, 15/233 (30060), 19/334 (No. 36227); Ebû Yaʿlâ, *el-Müsned*, 2/495 (No. 1339); Taberânî, *Kitâbü'd-Duâ'*, 3/1602-3 (No. 1784-5). Ebû Yaʿlâ'nın aktarımında sadece "denizin köpükleri kadar da olsa", Taberânî'nin ikinci aktarımında ise "kum taneleri kadar da olsa, gökyüzünün yıldızları sayısı gibi de olsa" ibaresi yer almaktadır. Ahmed b. Hanbel ve Ebû Yaʿlâ'nın naklinde bu duanın yatma vakti yapılacağı belirtilmektedir.
[2824] Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 23 (No. 3170).
[2825] Buhârî, *et-Târîḫu'l-kebîr*, 1/201.

Peygamber'e kadar vermekte, sonra kendisinden itibaren dört sonrasındaki râviye kadar olan diğer râvileri belirtmektedir.[2826]

• Tirmizî ve Buhârî'nin eserlerindeki aynı veya benzer içerikli hadislerin, ait oldukları bâb başlıklarının kıyaslanması için Buhârî'nin bâb başlığı içeren eserlerinden; *eṣ-Ṣaḥîḥ*'ten 6, *el-Edebü'l-müfred* ve *Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*'dan ikişer bâb başlığı kullanılabilmektedir. Tercemelerin her birinin farklı olduğu gözlenmektedir. Rivayetlerin bulunduğu bölümlere bakıldığında ise kıyaslanma imkânı olan 6 rivayetin hiçbiri *Ṣaḥîḥ-i Buḫârî*'de aynı bölüm başlıkları altında değildir (Bk. Tablo 43).

Tablo 43: Tirmizî'nin *es-Sünen*'i ile Buhârî'nin Bazı Eserlerindeki Ortak Rivayetlerin Mukayesesi

Sıra	Tirmizî		Buhârî		Bölüm İsimleri	Bâb İsimleri
	Bölüm ve Bâb No	Bâb Başlığı	Eser İsmi ve Yeri	Bâb Başlığı	Kıyas	
1	"Ṭahâret", 5	Mâ yeḳūlü iẕâ ḫarace mine'l-ḫalâ'	*el-Edebü'l-müfred*, 363	Deʿavâtü'n-Nebî -s.a.s-	Yok	Farklı
2	"Emṯâl", 2	Meṯelü'n-Nebî -s.a.s- ve'l-enbiyâ'i ḳableh	*eṣ-Ṣaḥîḥ*, "Menâḳıb", 18	Ḫâtemü'n-Nebiyyîn -s.a.s-	Farklı	Farklı
3	"Feżâ'ilü'l-Ḳur'ân", 11	Sûretü'l-İḫlâṣ	*eṣ-Ṣaḥîḥ*, "Ezân", 106	el-Cem' beyne's-Sûreteyn fi'r-rekʿati…	Farklı	Farklı
4	"Feżâ'ilü'l-Ḳur'ân", 24	Bâb. Öncesindeki terceme: Keyfe kâne ḳırâetü'n-Nebî -s.a.s-	*Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*, 40	Mâ ẕekera ehlü'l-'ilmi li'l-Muaṭṭıle'lleẕîne…	Yok	Farklı
5	"Feżâ'ilü'l-Ḳur'ân", 24		*Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*, 60	Ef'âlü'l-'ibâd	Yok	Farklı
6	"Menâḳıb", 21	Bâb. Öncesindeki terceme Menâḳıbü 'Alî b. Ebî Tâlib -r.a-	*eṣ-Ṣaḥîḥ*, "Ṣulḥ", 6	Keyfe yüktebü hâẕe mâ ṣaleha fülân…	Farklı	Farklı
7	"Menâḳıb", 21	Bâb. Öncesindeki terceme Menâḳıbü Alî b. Ebî Tâlib -r.a-	*eṣ-Ṣaḥîḥ*, "Meġāzî", 43	'Umretü'l-ḳażâ	Farklı	Farklı
8	"Menâḳıb", 30	Menâḳıbü Ca'fer b. Ebî Tâlib -r.a-	*eṣ-Ṣaḥîḥ*, "Ṣulḥ", 6	Keyfe yüktebü hâẕe mâ ṣaleha fülân..	Farklı	Farklı
9	"Menâḳıb", 30	Menâḳıbü Ca'fer b. Ebî Tâlib -r.a-	*eṣ-Ṣaḥîḥ*, "Meġāzî", 43	'Umretü'l-ḳażâ	Farklı	Farklı
10	"Menâḳıb", 74	Fî Ṯaḳīf ve Benî Hanîfe	*el-Edebü'l-müfred*, 307	Men lem yaḳbel el-hediyyete lemmâ deḫale'l-buġżu fi'n-nâs	Yok	Farklı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

[2826] Diğer bazı örnekler için bk. Buhârî, *et-Târîḫu'l-kebîr*, 1: '32, 44, 49, 62, 111, 4/145-146…

Buhârî ve Tirmizî'ye tercemelerinde kullandıkları kalıplar açısından bakıldığında bazı benzerliklerin olduğu görülmektedir. "Bâbü mâ câe fî …",[2827] "Bâb",[2828] "Bâbün fî …",[2829] "Bâbün/Bâbü…",[2830] "Bâbü mâ câe enne…",[2831] "Bâbü mâ yeḳūlü …",[2832] "Bâbü mâ ẕükira ...",[2833] "Bâbü mâ …",[2834] "Bâbü men …",[2835] "Bâbü menâḳıbi …"[2836] ve "Sûretü…"[2837] şeklindeki kalıplar bunlardandır. Buhârî'nin bunları kullanım sıklığı ise en fazla "Bâb…" olmak üzere sırayla "Bâbü men…", "Bâb", "Bâbü mâ câe fî…", "Sûretü…", "Bâbü menâkıbi…", "Bâbün fî…" "Bâbü mâ…", "Bâbü mâ yeḳūlü…", "Bâbü mâ ẕükira…" ve "Bâbü mâ câe enne…"dir. Ayrıca Tirmizî'nin bölüm başlıklarında kullandığı "Ebvâbü…" kalıbını da Buhârî yer yer kullanmaktadır.[2838]

es-Sünen'deki "Bâbü mâ câe …", "Ve min Sûreti…", "Bâbün minh", "Menâḳıbü…", "Bâbün âḫar", "Bâbün minhü eyḍan", "Bâbün minhü âhar", "Bâbün âḫar fî faẓli…" ve "Eḥâdîsün şettâ min Ebvâbi…" şeklindeki kalıplar ise *el-Câmiu's-ṣahîh*'te bulunmamaktadır.

[2827] Buhârî, "'İlm", 6; "Vuḍû'", 1, 56; "Ṣalât", 32; "Eẕân", 160; "Vitr", 1; Sücûdü'l-Ḳur'ân", 1; ilave…(Toplam: 45).

[2828] Buhârî, "Bed'ü'l-vaḥy, 2, 3, 4, 5, 6, "Îmân", 11, 38…(Toplam: 72).

[2829] Buhârî, "Ṣalât", 13, "'Îdeyn", 1, "Taḳṣîrü'ṣ-ṣalât", 4, "Cenâiz", 1, "Zekât", 66, "Büyû'", 38…(Toplam: 25).

[2830] Buhârî, "Bed'ü'l-vaḥy", 1, "Îmân", 1, 2, 3, 4, 5, 6… (geri kalan)

[2831] Buhârî, "Îmân", 41 (1 tane).

[2832] Buhârî, "Vuḍû'", 9, "Eẕân", 124, "Umre", 12, "Cihâd ve Siyer", 197, "Nikâḥ", 66, "Eṭʿime", 54, "Deʿavât", 7, 16 (8 tane).

[2833] Buhârî, "'İlm", 16; "Ḥac", 50, "Büyû'", 49; "Farżu'l-ḫumuṣ", 5, "Enbiyâ'", 50; "Aḥkâm", 11; "İ'tiṣâm", 16 (Sonuncusu "Bâbü mâ zekera'n-Nebî…" şeklindedir. Toplam 7 tanedir. Bu kalıbı "Bâbü mâ yüzker…" şeklinde Buhârî 14 (Buhârî, "'İlm", 7, "Ṣalât", 12, "Zekât", 60, "Ṣavm", 53, "Büyû'", 54, "Ḫuṣûmât", 1, "Cihâd ve Siyer", 47…), Ebû Dâvûd 3 (Ebû Dâvûd, "Menâsik", 74, "Melâḥim", 1, 2) kez kullanmaktadır.

[2834] Buhârî, "'İlm", 11, 44, "Vudû'", 67, "Ṣalât", 10, "Mevâḳītüü'ṣ-ṣalât", 23, 33. "Bâbü mâ yuḳāl…" ve (Buhârî, "İstiskā'", 23; "Merdâ", 14) "Bâbü mâ lâ yecûz…" şeklinde (Buhârî, "Şürût", 8) olan kalıplar da vardır. Toplam 9 adettir.

[2835] Buhârî, "Îmân", 14, 18, "'İlm", 2, 3, 8, 12, 13…(Toplam: 334).

[2836] Buhârî, "Menâḳıb", 2, "Feżâ'ilü'ṣ-ṣaḥâbe", 2, 6, 7, 9, 10, 12…(Toplam: 26).

[2837] Buhârî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 1, 2, 4-14, 16-18, 27, 29, 70, 72-74, 85-91, 94, 97, 100-107, 109, 113, 114 (Toplam: 42). Buhârî sûrelerdeki bâb başlıklarında "Sûretü…" dışında ayrıca şu şekilleri kullanmaktadır. Bâbü Sûreti…" (Buhârî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 20, 22, 25, 34, 67 (Toplam: 5); "Tefsîrü Sûreti…" (Buhârî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 3, 23, 24, 26, 28, 30, 31, 33, 35, 36, 38-49, 51-66, 68, 69, 71, 75-84, 92, 93, 95, 96, 98, 99, 108, 110, 111 (Toplam: 60), "Bâbü Tefsîri Sûreti …" (Buhârî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 15, 19, 21, 32, 37, 50, 112 (Toplam: 7), "Bâbü Faẓli Sûreti…" (Buhârî, "Feżâ'ilü'l-Ḳur'ân", 10 (Bâbü Faẓli Sûreti'l-Bakara), 11 (…el-Kehf), 12 (el-Feth) (Toplam: 3))

[2838] Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *eṣ-Ṣaḥîḥ*. Thk. Abdülkadir Şeybe Ahmed, Şirketü'l-Alûke, 1429/2008), "Ebvâbü Ṣalâti'l-Ḫavf", "Ebvâbü'l-ʿÎdeyn", "Ebvâbü'l-Vitr", "Ebvâbü'l-istisḳā'", "Ebvâbü'l-Küsûf", "Ebvâbü Sücûdi'l-Ḳur'ân", "Ebvâbü't-Taḳṣîr", "Ebvâbü ṣadakati'l-fıtr", "Ebvâbü'l-'umre", "Ebvâbü'l-Muḥṣar ve cezâü'ṣ-ṣayd", "Ebvâbü'l-İ'tikâf" (Toplam: 11).

3.1.2. Müslim

Müslim b. el-Haccâc (öl. 261/875) etbeu etbeı't-tâbiînin orta tabakasındandır. En sahih iki hadis kitabından birincisi olan Buhârî'nin ardından ikincisini kaleme almıştır. En üst ta'dîl lafızlarından "sika hâfız" ifadesi ile nitelenmektedir.[2839] *es-Sünen*'de Müslim'den 1 rivayet nakledilmektedir.[2840] Ancak Müslim'in günümüze ulaşan eserlerinden[2841] *el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ*,[2842] *Kitâbü't-Temyîz*,[2843] *Kitâbü'l-Künâ ve'l-esmâ*[2844] ve *el-Münferidât ve'l-vuḥdân*'da[2845] bu rivayete ulaşılamamaktadır.

el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ'te Müslim bölüm başlıklarını bizzat tespit etmekle beraber bab adlarını (tercemeler) yazmamıştır.[2846] Bu nedenle *es-Sünen*, terceme kalıpları bakımından Müslim'in *el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ*'i ile karşılaştırılamamaktadır.

3.1.3. Ebû Dâvûd

Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî (öl. 275/889) etbeu etbeı't-tâbiînin orta tabakasındandır. En güvenilir altı hadis kitabından birinin yazarıdır. "Sika hâfız" olarak en üst ta'dîl lafızlarından biriyle vasfedilmektedir.[2847] *es-Sünen*'de Ebû Dâvûd'un 3

[2839] Müslim hakkında bk. Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl,* 27/499-507; İbn Ḥacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb* 10/126-128; a. mlf, *Taḳrîb,* 529.
[2840] Tirmizî, "Ṣavm", 4 (No. 687). Tirmizî, Müslim'den künyesiyle bilinen bir râvinin ismi hakkında da bir bilgi aktarmaktadır (1495. hadis).
[2841] M. Yaşar Kandemir, "Müslim b. Ḥaccâc", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/93-94. Bu konuda ayrıca bk. İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist,* 286; Kâtib Çelebi, *Keşf,* 1/175, 202, 485, 555, 832; 2/1159, 1399, 1464; Bağdatlı, *Hediyye*, 2/431-432; Ziriklî, *el-A'lâm*, 7/221-2; Kehhâle, *Muʿcem*, 3/851-852; Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/277.
[2842] Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Ḥaccâc el-Kuşeyrî, *eṣ-Ṣaḥîḥ* (Riyâd: Beytü'l-Efkâr, 1419/1998).
[2843] Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Ḥaccâc el-Kuşeyrî, *Kitâbü't-Temyîz*, thk. Muhammed Mustafâ el-A'zamî (Riyad: Vizâretü'l-Meârif, 2. Basım, 1402/1982).
[2844] Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Ḥaccâc el-Kuşeyrî, *el-Künâ ve'l-esmâ'*. Thk. Abdürrahîm Muhammed Ahmed el-Kaşkarî (Medine: el-Câmiatü'l-İslâmiyye-İhyâü't-Türâsi'l-İslâmî, 1404/1984).
[2845] Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Ḥaccâc el-Kuşeyrî, *el-Münferidât ve'l-vuḥdân*, thk. Abdülgaffâr Süleymân el-Bündârî - Muhammed es-Saîd Besyûnî Zağlûl (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1408/1988).
[2846] M. Yaşar Kandemir, "el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/124.
[2847] Ebû Dâvûd hakkında bk. Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl,* 11/355-366; İbn Ḥacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb* 4/179-183; a. mlf, *Taḳrîb,* 250.

rivayeti yer almaktadır.[2848] Ancak Ebû Dâvûd'un günümüze ulaşan eserlerinden[2849] *es-Sünen*[2850] ve *el-Merâsil*'de[2851] bu rivayetler bulunmamaktadır.

Sünen-i Tirmiẕî, *Sünen-i Ebî Dâvûd* ile terceme kalıplarında benzerlikler barındırmaktadır. Tirmizî'nin kullandığı "Bâbü mâ câe fî …",[2852] "Bâb",[2853] "Bâbü mâ câe …",[2854] "Bâbün fî …",[2855] "Bâbün/Bâbü …",[2856] "Bâbü mâ yeḳūlü …",[2857] "Bâbü men…"[2858] ve "Bâbü mâ …"[2859] kalıplarına Ebû Dâvûd da eserinde yer vermektedir. Bunların *Sünen-i Ebî Dâvûd*'da kullanılma sıklığı "Bâbün/Bâbü…" başta olmak üzere sırasıyla "Bâbün fî…", "Bâbü men…", "Bâbü mâ câe fî…", "Bâbü mâ…", "Bâbü mâ yeḳūlü…", "Bâb" ve "Bâbü mâ câe…"dir. "Ve min Sûreti…", "Bâbü mâ câe enne…", "Bâbün minh", "Menâḳıbü…", "Bâbü mâ ẕükira...", "Bâbü menâḳıbi …", "Bâbün âḫar", "Bâbün minhü eyḍan", "Bâbün minhü âḫar", "Bâbün âḫar fî faẓli…", "Eḥâdîsün şettâ min Ebvâbi…" ve "Sûretü…"[2860] kalıpları ise *Sünen-i Ebû Dâvûd*'da yoktur.

Tirmizî'nin bölüm başlıklarında kullandığı "Ebvâb" tabirini Ebû Dâvûd da beş yerde zikretmektedir.[2861] Ebû Dâvûd ayrıca kendine has olarak bir veya birkaç kez olacak şekilde "Tefrîu ebvâbi…",[2862] "Ebvâbü tefrîʿi…",[2863] "Bâbü tefrîʿi…"[2864] ve "Cümmâ'u ebvâbi…"[2865] ifadelerini de kullanmaktadır.

[2848] 2901MR, 3604M8R8, 3789. hadis.
[2849] Eserleri hakkında bk. M. Yaşar Kandemir, "Ebû Dâvûd es-Sicistânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/121. Ayrıca bk. Bağdatlı, *Hediyye*, 1/395; Ziriklî, *el-Aʿlâm*, 3/122; Kehhâle, *Muʿcem*, 1/784.
[2850] Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî, *es-Sünen*, itina: Ebû Abîde Meşhûr b. Hasen Âli Selmân, (Riyâd: Mektebetü'l-Meârif, ts.).
[2851] Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî, *el-Merâsîl*, thk. Abdülazîz İzzüddîn es-Seyrevân (Beyrut: Dârü'l-Kalem, 1406/1986).
[2852] Ebû Dâvûd, "Ṭahâret", 34, 121; "Ṣalât", 19, 23, 35, 38, 49…(Toplam: 89).
[2853] Ebû Dâvûd, "Ṭahâret", 62, "Ṣalât", 118, "Menâsik", 6, 97, "el-Hurûf ve'l-kırâât", 1 "Edeb", 85, 86 (Toplam: 7)
[2854] Ebû Dâvûd, "Veṣâyâ", 9 (1 tane).
[2855] Ebû Dâvûd, "Ṭahâret", 8, 9, 13, 15, 22, 23, 27, 46…(Toplam: 893).
[2856] Ebû Dâvûd, "Ṭahâret", 1, 2, 4, 5, 6, 7, 10, 11…(geri kalanların tamamı)
[2857] Ebû Dâvûd, "Ṭahâret", 3, 17, 65, "Ṣalât", 36, 37, 39, 144 (Toplam: 26).
[2858] Ebû Dâvûd, "Ṭahâret", 89, 109, 110, 111, 112, 113, 114…(Top;106).
[2859] Ebû Dâvûd, "Ṭahâret", 20, 33, 44, "Ṣalât", 32; 75, 102, 108…(Toplam: 48). Bu kalıba dahil olan "Bâbü mâ yecib/tecib" (Ebû Dâvûd, "Ṣalât", 32; "Zekât", 1) ile "Bâbü mâ lâ yecûz" (Ebû Dâvûd, "Zekât", 16, 35.) kalıplarını da Ebû Dâvûd kullanmaktadır.
[2860] Ebû Dâvûd bu kullanıma yakın olarak "Bâbün fî sûreti's-Samed" (Ebû Dâvûd, "Ṣalât", 353) kalıbını zikretmektedir.
[2861] "Ebvâbü'l-İmâme", "Ebvâbü ḳıyâmi'l-leyl", "Ebvâbü ḳırâeti'l-Ḳur'ân ve teḥzîbihî ve tertîlih", "Ebvâbü'n-nevm", "Ebvâbü's-selâm".
[2862] "Tefrîʿu ebvâbi'ṣ-ṣufûf", "Tefrîʿu ebvâbi's-sütre", "Tefrîʿu ebvâbi mâ yaḳṭau'ṣ-ṣalâte ve mâ lâ yaḳṭauhâ", "Tefrîʿu ebvâbi ṣalâti's-sefer" ve "Tefrîʿu ebvâbi'ṭ-ṭalâḳ".
[2863] "Ebvâbü tefrîʿi istiftâḥi'ṣ-ṣalât".

3.1.4. Dârimî

Abdullâh b. Abdirrahmân ed-Dârimî (öl. 255/869) etbeu etbeı't-tâbiînin orta tabakasındandır. En güvenilir dokuz hadis kitabından birinin müellifidir ve "sika fâzıl mütkın" denilerek en üst ta'dîl lafızlarından biriyle nitelendirilmektedir.[2866] *Kütüb-i Tis'a* içinde yer alan *es-Sünen* adlı eseri günümüze ulaşmıştır. Dârimî'nin *et-Tefsîr* ve *Kitâbü's-Sünne* adlı iki eserinin daha olduğu kaydedilmektedir.[2867] Tirmizî'nin *es-Süneni*'nde Dârimî'den naklettiği 68 rivayetin 8'ine Dârimî'nin *es-Süneni*'nde ulaşılabilmektedir.[2868] Bu 8 rivayetin 6'sı sened, mana ve lafızca aynıdır. Diğer 2'si sened ve manaca aynı olmakla birlikte lafızca çok az bir farklılığı muhtevidir (Bk. Tablo 44 ve Ek 4.2). Dârimî'nin bir rivayetinde "katık" için "**الإدام**" veya "**الأدم**" lafızlarının kullanımında ihtilafa düşülmesi ve Tirmizî'nin bu rivayeti aynı şekilde aktarması, rivayette lafızların kullanımına gösterilen özenden kaynaklanmaktadır.[2869]

Tablo 44: Tirmizî ve Dârimî'nin *es-Sünen*lerindeki Müşterek Rivayetlerin Mukayesesi

Rivayet Sayısı	Rivayetin Senedi	Rivayetin Manası	Rivayetin Lafzı
6	Aynı	Aynı	Aynı
2	Aynı	Aynı	Çok az fark

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tirmizî'nin Dârimî'den naklettiği 11 rivayet[2870] tefsirle ilgilidir. Tefsirle ilgili bu rivayetlerden biri Dârimî'nin *es-Süneni*'nde bulunmaktadır.[2871] Bulunmayanların, Dârimî'nin günümüze ulaşıp ulaşmadığı bilinmeyen *et-Tefsir* adlı eserinden olması

[2864] "Bâbü tefrîʿi ebvâbi'r-rükû' ve's-sücûd", "Bâbü tefrîʿi ebvâbi'l-cümu'a", "Bâbü tefrîʿi ebvâbi't-teṭavvu'", "Bâbü tefrîʿi ebvâbi şehr-i Ramażân", "Bâbü tefrîʿi ebvâbi's-sücûd ve kem secdeten fi'l-Ḳur'ân" ve "Bâbü tefrîʿi ebvâbi'l-vitr"

[2865] "Cümmâ'u ebvâbi ṣalâti'l-istisḳā' ve tefrîʿihâ".

[2866] Dârimî hakkında bk. Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl,* 15/210-216; İbn Ḥacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb,* 5/294-296; a. mlf, *Taḳrîb,* 311.

[2867] Aydınlı, "Dârimî, Abdullah b. Abdurrahman", 8/495. Ayrıca bk. İbn Ḥacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb,* 5/294, 295, Kâtib Çelebi, *Keşf,* 1/522; 2/1008, 1682; Bağdatlı, *Hediyye,* 1/441; Kehhâle, *Muʿcem,* 2/251, Sezgin, *Târîḫu't-türâs,* 1/219-220. *Hediyyetü'l-'Ârifîn*'de Dârimî'ye nispet edilen *Kitâbü Ṣavmi'l-Müstehâzati'l-Mütehayyire* onun değil Ebü'l-Ferec ed-Dârimî'ye ait olduğu (bk. Nevevî, 2/344, 459; *Keşfü'ẓ-ẓunûn,* 2/1434) bildirilmiştir (Aydınlı, "Dârimî, Abdullah b. Abdurrahman", 8/495).

[2868] Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdirrahmân ed-Dârimî, (öl. 255/868), *Müsnedü'd-Dârimî (el-Ma'rûf bi es-Süneni'd-Dârimî),* thk. Hüseyn Selîm Esed ed-Dârânî (Riyad: Dâru'l-Muğnî li'n-Neşri ve't-Tevzî', 1421/2000), 4 cilt.

[2869] Tirmizî, "Eṭʿime", 35 (No. 1840); Dârimî, "Eṭʿime", 18 (No. 2093).

[2870] 2987,3047,3049,3074,3115,3117,3136,3199,3240,3303MR,3309 nolu rivayetler.

[2871] Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 61 (No. 3309); Dârimî, "Cihâd", 1 (No. 2435).

kuvvetle muhtemeldir. Bu durum, Dârimî'nin *es-Süneni*'nde tefsirle ilgili bölüm bulunmasına rağmen tefsirle ilgili eserinin bundan ayrı ve daha geniş olduğuna işaret etmektedir. Bulunamayan rivayetlerin Dârimî'nin ulaşmayan diğer eserlerinden olması da ihtimal dâhilindedir. Mesela tefsirle ilgili bu rivayetlerden biri iyiliği emretme ve kötülükten sakındırma vazifesinin bir kereyle sınırlandırılmaması, yanlış davranış içinde olanların sürekli uyarılması gerektiği hakkındadır. Tirmizî, bu konuda Dârimî'den Yezîd b. Hârûn (öl. 206/821) -- Şerîk b. Abdillâh (öl. 177/794) -- Alî b. Bezîme (öl. 130/747 s.) -- Ebû Ubeyde (öl. 80/699) -- Abdullâh b. Mes'ûd tarikiyle aldığı rivayette Resûlullah'ın şöyle buyurduğunu aktarmaktadır:

لما وقعت بنو إسرائيل في المعاصي نهتهم علماؤهم فلم ينتهوا فجالسوهم في مجالسهم وواكلوهم وشاربوهم فضرب الله قلوب بعضهم ببعض / ولعنهم على لسان داود و عيسى ابن مريم ذلك بما عصوا وكانوا يعتدون / قال فجلس رسول الله صلى الله عليه و سلم وكان متكئا فقال لا والذي نفسي بيده حتى تأطروهم على الحق أطرا

> "İsrâiloğulları masiyetlere düştüklerinde âlimleri onları bundan men etti. Ancak onlar masiyetlerinden vazgeçmediler. Sonra âlimleri de meclislerinde onlarla birlikte oturmaya ve yiyip içmeye başladılar. Allah da onların kalplerini birbirine benzetti ve [ayette belirtildiği üzere (el-Mâide 5/78)] Dâvûd (a.s) ve Meryem oğlu Îsâ (a.s) diliyle lanetlendiler. (Resûlullah bu açıklamasından sonra oturduğu yerde dayanmış vaziyetteyken doğruldu ve şu uyarıda bulundu:) Hayır hayır! Canım kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki siz de aranızdaki günahkarlara gerektiği şekilde engel olmadıkça kurtulamazsınız."[2872]

Kütüb-i Tis'a'nın da içinde bulunduğu bazı hadis kitaplarına bakıldığında bu rivayette genel itibariyle medar râvinin sened zincirinde Dârimî'nin iki sonrasında yer alan Alî b. Bezîme olduğu görülmektedir[2873] Alî b. Bezîme de hadisi Ebû Ubeyde[2874] aracılığıyla İbn Mes'ûd'dan aktarmaktadır. Bu hadisi Dârimî ile baştan sona aynı senedle nakleden diğer bir hadis âlimi Ahmed b. Hanbel'dir. O da Dârimî gibi Yezîd b. Hârûn -- Şerîk b.

[2872] Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 6 (No. 3047). Tirmizî bu hadisi Muhammed b. Beşşâr'dan, onun iki hocası Abdurrahmân b. Mehdî ve Tayâlisî'nin Alî b. Bezîme'den nakli aracılığıyla da aktarmaktadır (Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 6 (No. 3048, 3048MR).

[2873] Ebû Dâvûd, "Melâḥim", 17 (No. 4226); Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 6 (No. 3047, 3048, 3048MR); İbn Mâce, "Fiten", 20 (No: 4006); İbn Hanbel, *el-Müsned*, 6/250-251 (No. 3713); Taberânî, *el-Muʿcemü'l-evsaṭ*, 1/166 (No. 519); a. mlf., *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 10/179 (No. 10264); Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ* (Haydarâbâd: Meclisü Dâireti'l-Meârifi'n-Nizâmiyye, 1344/1925-1355/1936), 10/93 (No. 20691).

[2874] Ebû Ubeyde'den İbn Mes'ûd'un bu hadisini Alî b. Bezîme dışında nakleden diğer bir râvi Sâlim b. Aclân el-Eftas'tır (Beyhakī, *el-Câmiʿ liŞuabi'l-îmân*, 10/44-45 (No. 7139).

Abdillâh aracılığıyla Alî b. Bezîme'ye ulaşmaktadır. Dârimî'nin mezkûr rivayetinin, tefsirle ilgili diğer rivayetlerde olduğu gibi *es-Sünen*'de bulunmaması sebebiyle bu hadis nakillerinin bir kısmının bu konuda hazırladığı ve günümüze ulaşmayan *et-Tefsîr* adlı eserinde olması kuvvetle muhtemeldir.

Tirmizî ve Dârimî'nin *es-Sünen*lerindeki aynı veya benzer hadislerinin geçtiği bölüm ve bâb başlıklarına bakıldığında iki eserde de beş rivayetin aynı isimli bölümlerde zikredildiği, aynı bölüm ismindeki bâb başlıklarının ikisinin benzer, birinin aynı ve diğer ikisinin farklı olduğu görülmektedir. Farklı bölüm ismi altında olan rivayetlerin hepsinin bâb başlıkları da farklıdır (Bk. Tablo 45).

Tablo 45: Tirmizî ve Dârimî'nin *es-Sünen*lerindeki Müşterek Rivayetlerin Altında Bulundukları Tercemelerin Mukayesesi

Sıra	Tirmizî		Dârimî		Bölüm İsimleri	Bâb İsimleri
	Bölüm ve Bâb No	Bâb Başlığı	Bölüm ve Bâb No	Bâb Başlığı	Kıyas	
1	"Ṣalât", 157	el-İmâm yenheḍu fi'r-rekʿateyn nâsiyen	"Ṣalât", 176	İẕâ kâne fi'ṣ-ṣalâti nuḳṣân	Farklı	Farklı
2	"Zekât", 27	İnne fi'l-mâli ḥaḳḳan sive'z-zekât	"Zekât", 13	Mâ yecibü fî mâlin sive'z-zekât	Aynı	Benzer
3	"Zekât", 37	Ta'cîlü'z-zekât	"Zekât", 12	Ta'cîlü'z-zekât	Aynı	Aynı
4	"Eṭʿime", 35	Ḫall	"Eṭʿime", 18	Eyyü'l-idâm kâne eḥabbe ilâ Resûlillâh -s.a.s-	Aynı	Farklı
5	"Ferâ'iż", 8	Mîrâṯü'l-'aṣabe	"Ferâiż", 28	'Aṣabe	Aynı	Benzer
6	"Ṣıfatü'l-ḳıyâme ve'r-reḳāiḳ ve'l-vera'", 1	el-Ḳıyâme	"Muḳaddime", 45	Men kerihe'ş-şühre ve'l-ma'rife	Farklı	Farklı
7	"'İlm", 5	Ẕehâbü'l-'ilm	"Muḳaddime", 29	Men ḳāle "el-'İlmü el- ḫaşye ve taḳva'llâh"	Farklı	Farklı
8	"Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 61	Min sûre'ti'ṣ-Ṣaff	"Cihâd", 1	el-Cihâd fî sebîlillâh efḍalü'l-'amel	Farklı	Farklı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

• Tirmizî ile hocası Dârimî'nin eserlerinde, terceme şekillerinde de benzerlikler bulunmaktadır. "Bâbü mâ câe fî…",[2875] "Bâb",[2876] "Bâbün fî…",[2877]

[2875] Dârimî, "Ṭahâret", 2, 30, 88, "Ṣalât", 152, 207, 211, "Eşribe", 1…(Toplam: 10)
[2876] Dârimî, "Muḳaddime", 21, "Ṭahâret", 7
[2877] Dârimî, "Muḳaddime", 10, 12, 13, 14, 23, 26, 30, 32…(Toplam: 530).

"Bâbün/Bâbü…",[2878] "Bâbü mâ yeḳūlü…",[2879] Bâbü mâ…"[2880] ve "Bâbü men…"[2881] bu kalıplardandır. Dârimî'nin bunları zikretme sıklığı, en fazla kullandığı "Bâbün/Bâbü…" kavramından itibaren sırayla "Bâbün fî…", "Bâbü men…", "Bâbü mâ…", "Bâbü mâ yeḳūlü…", "Bâbü mâ câe fî…" ve "Bâb"dır.

Sünen-i Tirmiẕî'de yer alan "Bâbü mâ câe …", "Ve min Sûreti ...", "Bâbü mâ câe enne …", "Bâbün minh", "Menâḳıbü…", "Bâbü mâ ẕükira ...", "Bâbü menâḳıbi …", "Bâbün âḫar", "Bâbün minhü eyḍan", "Bâbün minhü âḫar", "Bâbün âḫar fî faẕli…", "Eḥâdîṯün şettâ min Ebvâbi …" ve "Sûretü…"[2882] kalıpları ise *Sünen-i Dârimi*'de mevcut değildir. "Tirmizî'nin kullandığı "Ebvâb" kavramı da Dârimî'nin *es-Süneni*'nde bulunmamaktadır.

3.1.5. Hennâd b. es-Serî

Hennâd b. es-Serî (öl. 243/857) etbeu etbeı't-tâbiînin büyüklerindendir. Sika bir râvidir.[2883] *es-Sünen*'de 299 hadis aktarılmaktadır.[2884] Günümüze ulaşan *Kitâbü'z-*

[2878] Dârimî, "Ṭahâret", 1, 6, 8, 11, 12, 13, 14… (geri kalan).
[2879] Dârimî, "Ṭahâret", 10, 17, "İsti'ẕân", 41, 43, 48, 50, 53…(Toplam: 11).
[2880] Dârimî, "Muḳaddime", 1, 4, 5, 6, 7, 8, 9…(Toplam: 58). Bâbü mâ yuḳāl: Dârimî, "Ṣalât", 10, 33, 69, "Ṣavm", 3, "Riḳāḳ", 103; (Bâbü mâ yecib/tecib); Dârimî, "Zekât", 13; Bâbü mâ lâ yecûz: Dârimî, "Eḍâḥî", 3
[2881] Dârimî, "Muḳaddime", 19, 28, 29, 31, 33, 41, 42, 43…(Toplam: 77).
[2882] Dârimî bu kalıbı kullanmamakla birlikte buna yakın olarak kullandığı "Bâbün fî faẕli Sûreti …" (Dârimî, "Feżâ'ilü'l-Ḳur'ân", 13, 15, 18, 20) kalıbı vardır.
[2883] Hennâd hakkında bk. Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 30/311-312; İbn Ḥacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 11/70-71; a. mlf, *Taḳrîb*, 574.
[2884] 1, 3, 5, 11, 13, 16, 17, 18, 23, 36, 38, 42, 46, 48, 49, 66, 67, 70, 74, 77, 81, 85, 86, 88, 93, 96, 99, 101, 103, 109, 115, 116, 118, 119, 123, 125(+2), 141, 142, 149, 151, 154, 155, 167, 179, 182, 185, 187, 199(+1), 204, 207(+1), 209, 215, 217, 218, 220, 229, 230, 235, 241MR(mevkūf), 257, 275, 299(+1), 306(+1), 308, 310, 311, 333, 335, 340, 341, 354, 356, 359, 369, 372, 377, 378, 393, 443, 455MR, 457, 460, 470, 498, 507, 535, 549, 555, 595(+1), 608, 609, 613, 617, 635, 670, 680, 683, 685, 695, 702, 704, 705, 706, 727, 729(+1), 733, 737, 743, 754, 756, 757, 762, 770(+1), 773, 791, 806, 807, 828, 860, 870, 901MR, 919, 962, 965, 977, 1030, 1050, 1072, 1099, 1116, 1128, 1142, 1143, 1155, 1156(+1), 1160, 1164, 1176, 1177, 1180, 1202, 1205MR, 1208, 1208MR;1209, 1220, 1225MR, 1231, 1265, 1268, 1269, 1300, 1305, 1307, 1323, 1327, 1331, 1371M1R1, 1371M2R2, 1384, 1402, 1424MR, 1437, 1467, 1481, 1484, 1485, 1491, 1492, 1497MR, 1504, 1507, 1534, 1560MR, 1561MR, 1563, 1584, 1600, 1604, 1605, 1633, 1634, 1646, 1694, 1714, 1755, 1792, 1809, 1816, 1824, 1827, 1855, 1920MR, 1937, 1955, 1971, 1989MR, 2025, 2063, 2073, 2088, 2120, 2127, 2137, 2140, 2159, 2179, 2183M2R2, 2186, 2200, 2250, 2308, 2311, 2319, 2335, 2392, 2407M1R1(mevkūf), 2415, 2419, 2422MR, 2441, 2457, 2465, 2467, 2468, 2469, 2473, 2475, 2476, 2477, 2488, 2489, 2491, 2495, 2497(mevkūf), 2498, 2503, 2509, 2520, 2533MR;2534(mevkūf), 2550, 2551, 2564, 2572, 2580, 2595, 2596, 2597, 2606, 2619, 2620, 2679, 2683, 2688, 2736, 2755MR, 2757, 2762, 2772, 2792, 2811, 2820, 2825, 2892M1R1, 2939, 2962, 2963, 2964, 2969, 2984, 2988, 2996(+1), 3024, 3084, 3162MR, 3178, 3227, 3249, 3336, 3361, 3363, 3519, 3552, 3743, 3810, 3853MR, 3859. Maktû olan 3 rivayeti:151M, 759M, 1568AG.

*Zühd*ü'nde[2885] bu rivayetlerden 50'si bulunmaktadır.[2886] Ancak 4 rivayette Tirmizî, Hennâd'ın metnini vermeyip bir önceki rivayete atıfla "nahvehû" demektedir. Karşılaştırılabilen 46 rivayetin 23'ü sened, mana ve lafızca aynıdır; ancak Tirmizî üçünde taktî' yapmaktadır. 19 rivayette ise sened ve mana aynı olmakla birlikte lafızda çok az farklılık mevcuttur. Tirmizî bunların üçünde ihtisar, ikisinde takdim-tehir yapmaktadır. Rivayetlerin biri sened ve manaca aynı olmakla birlikte lafızca biraz farklıdır. Bir diğeri lafızca orta derecede farklıdır ve ihtisar içermektedir (Bk. Tablo 46 ve Ek 4.3).

Tablo 46: Tirmizî'nin *es-Sünen*'i ile Hennâd'ın *ez-Zühd*ü'ndeki Ortak Rivayetlerin Mukayesesi

Rivayet Sayısı	Rivayetin Senedi	Rivayetin Manası	Rivayetin Lafzı
20	Aynı	Aynı	Aynı
14	Aynı	Aynı	Çok az farklı[2887]
1	Aynı	Aynı	Biraz farklı
3	Aynı	Aynı -taktî'-	Aynı -taktî'-
3	Aynı	Aynı	Çok az farklı -ihtisar-
2	Aynı	Aynı	Çok az farklı -takdim-tehir-
1	Aynı; ama Hennâd'ın rivayeti hükmen merfû olsa da mevkūf	Aynı	Çok az farklı
1	Aynı -Hennâd'dan 1 sonraki kişi farklı-	Aynı	Çok az farklı
1	Aynı -Hennâd'dan 1 sonraki kişi farklı-	Aynı	Orta derecede farklı -ihtisar-

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

es-Sünen'deki Hennâd rivayetinin ikisinde, senedde Hennâd'dan bir sonrasındaki râviler farklıdır; bir rivayette ise mevkūf hükmen merfû rivayet aslen merfû şeklindedir. Bu iki rivayetin metni manaca aynı, lafızca çok az farklıdır. Metnin içeriğinin de merfû olduğu açıktır. Ayrıca Hennâd'ın rivayetlerinin ikisinde lafızlarda birer yerde şüphe ifadesi

[2885] Bağdatlı, *Hediyye*, 2/511; Ziriklî, *el-A'lâm*, 8/96; Kehhâle, *Muʿcem*, 4/66. *Münteḳā min hadisi Bakī b. Maḫled ve Hennâd ve el-Fârisî* adlı eser hakkında bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/212.
[2886] Hennâd b. es-Serî Ebü's-Serî et-Temîmî, *Kitâbü'z-Zühd*, thk. Abdurrahmân b. Abdilcebbâr el-Ferîvâî (Kuveyt: Dârü'l-Hulefâ' li'l-Kitâbi'l-İslâmî, 1406/1985).
[2887] Bu rivayetlerden biri Tirmizî'de 2 kez geçti.

vardır. Bunlardan biri "batmak" anlamındaki "تجلجل" ile "تلجلج" fiillerinin kullanımında düşülen ihtilaftır. Tirmizî bunları şüphe ifadeleriyle birlikte aynen eserine almaktadır.[2888] Hâdis âlimleri bu şekilde hadisin orijinal hâlini değiştirmemek için aynı/yakın anlamdaki kelimelerde şüpheye düşüldüğünde bile buna müdahale etmeden, bunlardan birini tercih etmeyi düşünmeden hadisleri aldıkları gibi nakletmede titizlik göstermektedirler.

• *es-Sünen* ile *ez-Zühd*'deki müşterek nakillerde senedlerinde farklılıkların olduğu rivayetler şunlardır:

(1) İki müellifin eserinde ortak olan rivayetlerden Hennâd'ın *ez-Zühd*ü'ndekinin hükmen merfû olsa da mevkūf olduğu, Tirmizî'nin *es-Sünen*'deki rivayetinin aslen merfû olduğu manaca aynı, lafızca çok az farklı rivayet *es-Sünen*'de şöyle aktarılmaktadır:[2889]

حدثنا هناد حدثنا عبدة عن محمد بن عمرو حدثني أبي عن جدي قال سمعت بلال بن الحارث المزني صاحب رسول الله صلى الله عليه و سلم يقول : سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم يقول إن أحدكم ليتكلم بالكلمة من رضوان الله ما يظن أن تبلغ ما بلغت فيكتب الله لها بها رضوانه إلى يوم يلقاه وإن أحدكم ليتكلم بالكلمة من سخط الله ما يظن أن تبلغ ما بلغت فيكتب الله عليه بها سخطه إلى يوم يلقاه

Hennâd ise *ez-Zühd*'de bu hadisi şu şekilde rivayet etmektedir:[2890]

حدثنا عبدة عن محمد بن عمرو حدثني أبي عن جدي قال سمعت بلال بن الحارث المزني صاحب رسول الله إن أحدكم ليتكلم بالكلمة من رضوان الله ما يظن أن تبلغ ما بلغت فيكتب الله له بها رضوانه إلى يوم القيامة وإن أحدكم ليتكلم بالكلمة من سخط الله ما يظن أن تبلغ ما بلغت فيكتب الله عليه بها سخطه إلى يوم يلقاه

Bu hadiste Allah'ın rızasına yönelik bir sözün Allah'ın rızasını kazanma yolunda neler kazandıracağının bilinemeyeceği; fakat Allah'ın, o kişiye bu sözü sebebiyle kendisine kavuşuncaya kadar rızasını gerekli kılabileceği belirtilmektedir. Allah'ın gazabına sebep olabilecek bir sözün ise Allah'ın gazabından neye sebep olacağının bilinemeyeceği; ancak Allah'ın o kimseye bu sözü yüzünden kendisine kavuşuncaya kadar gazabını

[2888] Tirmizî, "Ṣıfatü'l-ḳıyâme", 45 (No. 2488); Hennâd, *ez-Zühd*, 2/596 (No. 1263); Tirmizî, "Ṣıfatü'l-ḳıyâme", 47 (No. 2491); Hennâd, *ez-Zühd*, 2/430 (No. 842).
[2889] Tirmizî, "Zühd", 12 (No. 2319).
[2890] Hennâd, *ez-Zühd*, 2/551 (No. 1141).

gerekli kılabileceği ifade edilmektedir. Burada "عن رسول الله / an Resûlillâh" ifadesi istinsah veya tahkikteki bir hata neticesinde "صاحب رسول الله / sâhibü Resûlillâh" şeklinde yazılmış olabilir.[2891] Tirmizî, rivayetinin ardından Mâlik'in bunu Muhammed b. Amr b. Alkame -- babası -- Bilâl b. el-Hâris tarikiyle naklettiğini senedde "Muhammed b. Amr'ın dedesini zikretmediğini ifade etmektedir.[2892] Merfû-mevkūfluğuna dair bir açıklama yapmamaktadır.

Bu rivayet Muhammed b. Amr -- babası Amr b. Alkame (öl. ?) -- dedesi Alkame b. Vakkās (öl. 86/705) -- Bilâl b. el-Hâris (öl. 60/680) tarikinden Resûlullah'a ulaşmaktadır. Ancak Hennâd'ın rivayetinde sened bu şekilde olmakla birlikte Resûlullah zikredilmemektedir. Ancak Hennâd'ın eserinin tahkikinde düşme olduğu anlaşılmaktadır. Zira "سمعت بلال بن الحارث المزني صاحب رسول الله إن أحدكم / Resûlullah'ın arkadaşı Bilâl b. el-Hâris el-Müzenî'yi işittim: 'Sizden biriniz…'" ifadesinde senedden metne geçerken "ḳāle, yeḳūl, ḥaddeṣe, aḫbera" gibi Bilâl b. el-Hâris'in konuştuğunu belirten bir ifade kullanılmamaktadır ve ona atıf yapılmakla birlikte onun ne dediğini belirten bir ibarenin yer almaması cümlede anlam düşüklüğü oluşturmaktadır. Tirmizî rivayetinde ise "سمعت بلال بن الحارث المزني صاحب رسول الله صلى الله عليه و سلم / Resûlullah'ın arkadaşı Bilâl b. el-Hâris el-Müzenî'yi işittim" cümlesinin akabinde ve metnin öncesinde "سمعت رسول الله يقول : صلى الله عليه و سلم يقول / 'Resûlullah'ın şöyle buyurduğunu işittim' derken" ifadesi yer almakta ve bu ifadenin ardından "إن أحدكم... / 'Sizden biriniz…'" denilerek metne geçilmektedir. Bu şekilde Bilâl b. el-Hâris'in ne dediğinin belirtilmesi cümledeki anlam düşüklüğünü ortadan kaldırmaktadır. Bu ifade ayrıca Resûlullâh'ın buyruğuna atıf yaparak hadisin merfûluğunu beyan etmektedir.

Kaynaklarda Bilâl b. el-Hâris'in bu rivayetine çoğunlukla Muhammed b. Amr -- Amr b. Alkame -- Alkame b. Vakkās tarikiyle ulaşılmaktadır. Muhammed b. Amr'dan bu şekilde nakledenler çoktur. -Tirmizî ve Hennâd rivayetlerindeki- Abde b. Süleymân[2893]

[2891] Hennâd'daki bu rivayet dışında iki yerde daha istinsah veya tahkikteki yazım etkili olmuş olabilir. Bunların birinde iki rivayet arasındaki tek fark "احب" yerine "اخي" fiilinin yazılmasıdır [Tirmizî, "Zühd", 53 (No. 2392); Hennâd, *ez-Zühd*, 1:275-276 (No. 486)]. Diğerinde Hz. Peygamber'e şalât ile "ف / fe" atıf harflerinin zikredilip zikredilmemeleri hesaba katılmazsa tek fark "خص" kelimesi yerine "قد" lafzının kullanılmasıdır [Tirmizî, "Zühd", 25 (No. 2335); Hennâd, *ez-Zühd*, 1/294 (No. 515)].

[2892] Tirmizî, "Zühd", 12 (No. 2319).

[2893] Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *Ṣaḥîḥu İbn Ḥibbân bi tertîbi İbn Balbân,* thk. Şuayb el-Arnaût (Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 1414/1993), 1/516 (No. 281).

(öl. 187/802) dışında Abdülazîz b. Muhammed ed-Derâverdî (186/802-187/803),[2894] Abdülazîz b. Müslim (öl. 167/783),[2895] el-Fazl b Mûsâ (öl. 192/808),[2896] İsmâîl b. Ca'fer,[2897] Muhammed b. Aclân,[2898] Muhammed b. Bişr (öl. 203/818),[2899] Saîd b. Âmir ed-Dubaî (öl. 208/823),[2900] Süfyân-ı Sevrî,[2901] Yezîd b. Hârûn (öl. 206/821)[2902] ve Ebû Muâviye el-Kûfî[2903] bu kimselerdendir. Ondan nakledenler içinde sadece Mâlik'in rivayetinde bu tarikteki Alkame b. Vakkās zikredilmemektedir.[2904] Muhammed b. Amr'dan Hammâd b. Seleme'nin naklettiklerinde ise Muhammed b. Amr ile Alkame b. Vakkās arasındaki râvi Amr b. Alkame değil Muhammed b. İbrâhîm b. el-Hâris'tir (öl. 120/738).[2905] Bu hadisin Bilâl b. el-Hâris'e Mu'temir b. Süleymân (öl. 187/803) -- Ubeydullâh b. Ömer (öl. 147/764) -- Ömer b. Abdillâh (öl. 145/762-146/763) aracılığıyla ulaşan tariki de mevcuttur.[2906] Tüm bu varyantlar merfûdur.

Bu hadisle yakın manada olan ve Ebû Hüreyre tarikinden Allah Resûlü'ne ulaşan diğer bir rivayette ise ağızdan çıkan bir sözün, Allah'ın derecelerle yükseltmesine vesile; Allah'ın öfkesine sebep olacak bir sözün doğu ile batı arasındaki mesafeden daha fazla olacak şekilde Cehennem'in derinliklerine sürüklenmeye sebep olabileceği ifade

---

[2894] Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 1/368 (No. 1130/2); Hâkim, *el-Müstedrek*, 1/45; Beyhakī, *el-Câmi' liŞuʿabi'l-îmân*, 7/32 (No. 4606).

[2895] Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 1/367-368 (No. 1130/1).

[2896] İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 1/514-515 (No. 280)

[2897] İsmâîl b. Ca'fer, *Ḥadîs*, 303-304 (No. 227); Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 1/367 (No. 1129/2), Hâkim, *el-Müstedrek*, 1/45.

[2898] Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 1/368 (No. 1133).

[2899] İbn Mâce, "Fiten", 12 (No. 3972); Ebû Bekr Abdullāh b. Muhammed b. Ebî Şeybe el-Kûfî, *el-Müsned*, thk. Âdil b. Yûsuf el-Gazâvî - Ahmed Ferîd el-Mezîdî (Riyad: Dârü'l-Vatan, 1418/1997), 2/44 (No. 552); Hâkim, *el-Müstedrek*, 1/45-46.

[2900] Hâkim, *el-Müstedrek*, 1/44-45; Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 8/165.

[2901] Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb en-Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Hasen Abdülmün'im Şelebî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001), 10/378-379 (No. 11769); Ebû Bekr Abdullah b. ez-Zübeyr b. Îsâ el-Humeydî, *el-Müsned*, thk. Hüseyn Selîm Esed ed-Dârânî (Dımaşk: Dârü's-Sikâ, 1996), 2/158 (No. 935), Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 1/368 (No. 1131); Hâkim, *el-Müstedrek*, 1/45.

[2902] Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 1/367 (No. 1129/1).

[2903] Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *ez-Zühd* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1403/1983), 21; a. mlf., *el-Müsned*, 25/180 (No. 15852);

[2904] Muvaṭṭa' (Leysî), "Kelâm", 5 (No. 1909); Ebû Muhammed Abdullâh b. Vehb el-Mısrî, *el-Câmi'*, *el-Câmi' fî'l-ḥadîs*, thk. Mustafâ Hasan Hüseyn Muhammed Ebü'l-Hayr (Demmam: Dârü İbni'l-Cevzî, 1416/1995), 1/405 (No. 294); Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 1/369 (No. 1134) (3 riv), Hâkim, *el-Müstedrek*, 1/446 (3 riv). Mâlik'ten bu rivayeti İbn Vehb, Ka'nebî, Abdullâh b. Yûsuf ve Abdullâh b. Ebi'l-Hakem nakletmektedir. Malik'in nakli munkatı'dır. Ancak tüm bu varyantlar merfûdur. Amr b. Alkame'nin sadece babasından nakli vardır, kendisinden de sadece oğlu Muhammed rivayet etmektedir (Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 22/160). Bilâl b. el-Hâris'ten rivayet edenler içinde Alkame b. Vakkās'ın naklettiğine dair bk. Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 4/283.

[2905] Abd b. Humeyd, *el-Müsned*, 1/140 (No. 358); Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 1/369 (No. 1135).

[2906] Ebü'l-Kāsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *er-Ravżü'd-dânî ile'l-Muʿcemi'ṣ-ṣağīr li'ṭ-Ṭaberânî*, thk. Muhammed Şekûr Mahmûd el-Hâc Emîr (Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1405/1985), 1/392 (No. 657); a. mlf., *el-Muʿcemü'l-evsaṭ*. 5/17 (No. 4550).

edilmektedir. Bu hadis de Ebû Hüreyre'den Abdurrahmân b. Hürmüz el-A'rec (öl. 117/735),[2907] Îsâ b. Talha (öl. 100/718),[2908] Ebû Sâlih (öl. 101/719-720)[2909] ve Ebû Seleme b. Abdirrahmân[2910] aracılığıyla nakledilmektedir. Tüm kaynaklarda gerek Bilâl b. el-Hâris, gerekse Ebû Hüreyre'den nakledilen bu haber hep merfû olarak zikredilmektedir. Bu da Hennâd'ın eserindeki düşme durumunu pekiştiren bir gerçekliktir.

(2) Tirmizî'nin Hennâd'dan aktardığı manaca aynı, lafızca çok az farklı olan rivayette iki müellifin eserinde Hennâd'dan 1 sonraki râvi farklıdır. Bu rivayet *Sünen-i Tirmizî*'de şöyledir:[2911]

حدثنا هناد حدثنا ابو معاوية عن الأعمش عن أبي صالح عن أبي هريرة قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم إن من شر الناس عند الله يوم القيامة ذا الوجهين

Bu hadisi Hennâd şu şekilde aktarmaktadır:[2912]

حدثنا يعلي عن الأعمش عن أبي صالح عن أبي هريرة قال قال رسول الله تجد من شرار الناس عند الله يوم القيامة ذا الوجهين قال الأعمش يجيء إلى هؤلاء فيقول قولا ويجيء إلى هؤلاء فيقول قولا أبي شيبة

En şerli kişilerin ikiyüzlü olanlar olduğunu belirten bu hadis-i şerifte Hennâd'dan bir sonraki râvi *ez-Zühd*'de Ya'lâ b. Ubeyd et-Tanâfisî (öl. 200/815 s.) iken *es-Sünen*'de Ebû Muâviye el-Kûfî'dir. Lafızlardaki fark "**تجد** / Bulursun" fiili yerine "**إن** / Şüphesiz ki" nasb edatının; "**شرار** / şerliler" kelimesi yerine de "**شر** / şerli" kelimesinin kullanılmasıdır.

Hennâd'ın merfû hadisin devamında yer verdiği A'meş'in, ikiyüzlü olmayı tarif eden açıklamasını Tirmizî zikretmemektedir.

Ebû Muâviye ve Ya'lâ b. Ubeyd; Hennâd'ın hocası, A'meş'in ise öğrencisidirler.[2913] A'meş -- Ebû Sâlih -- Ebû Hüreyre tarikiyle Hz. Peygamber'e ulaşan bu rivayeti

---

[2907] Ebû Abdillâh Muhammed b. Selâme el-Kudâî, *Müsnedü'ş-şihâb*, thk. Hamdî Abdülmecîd es-Selefî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1405/1985), 1/354 (No. 605).

[2908] Buhârî, "Riḳāḳ", 23 (No. 6477); Müslim, "ez-Zühd ve'r-reḳāiḳ", 49-50 (No. 2988)…

[2909] Buhârî, "Riḳāḳ", 23 (No. 6478); İbn Hanbel, *el-Müsned*, 14/135 (8411); Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâliḳ el-Bezzâr el-Basrî, *el-Baḥrü'z-zeḫḫâr el-ma'rûf bi Müsnedi'l-Bezzâr*. thk. Mahfûzurrahmân Zeynullâh - Âdil b. Sa'd, (Beyrut: Müessesetü Ulûmi'l-Kur'ân - Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1409-1430/1988-2009), 15/380 (No. 8979); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsaṭ*, 5/203 (No. 5085); Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 8/164; Ebû Abdirrahmân Abdullâh b. el-Mübârek el-Mervezî, *Kitâbü'z-Zühd*, thk. Habîburrahmân el-A'zamî (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 489 (No. 1393) (2 rivayet); Beyhakī, *el-Câmi' liŞu'abi'l-îmân*, 7/30-31 (No. 4604); a. mlf., *el-Âdâb*, 124-125 (No. 373).

[2910] İbn Hanbel, *el-Müsned*, 14/493-494 (No. 8923).

[2911] Tirmizî, "el-Birr ve'ṣ-ṣıla", 78 (No. 2025).

[2912] Hennâd, *ez-Zühd*, 2/550 (No. 1139).

Hennâd iki hocasından semâ etmektedir. A‘meş’ten Ebû Muâviye aracılığıyla naklettiğini Tirmizî, Ya‘lâ vasıtasıyla naklettiğini kendisi eserine almaktadır. Ebû Hüreyre’den bu hadisi Ebû Sâlih[2914] dışında A‘rec,[2915] Irâk b. Mâlik (öl. 100/718 s.),[2916] Saîd b. el-Müseyyib,[2917] Ebû Hâzim (öl. 100/718)[2918] ve Ebû Zür‘a b. Amr (öl. ?)[2919] da nakletmektedir. Hadisin Tirmizî ve Hennâd’ın naklettiği Ebû Sâlih vechi A‘meş’ten gelmektedir. A‘meş’ten nakleden kişi sayısı ise çoktur. Bu hadisi A‘meş’ten Tirmizî ve Hennâd’ın rivayetlerinde geçen Ebû Muâviye[2920] ve Ya‘lâ b. Ubeyd et-Tanâfisî[2921] dışında Abdullâh b. Nümeyr,[2922] Hafs b. Gıyâs (öl. 194/810),[2923] Kays b. Rebî‘ (öl. 166/782)[2924] ve Kutbe b. Abdilazîz (öl. ?)[2925] de aktarmaktadır.

Tablo 47: Kaynaklarda İki Yüzlülerle İlgili Rivayetin A‘meş’ten Nakledilişi Şekilleri

A‘meş’ten Nakleden	Metin
Abdullâh b. Nümeyr	تَجِدُ شَرَّ النَّاسِ عِنْدَ اللهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ذَا الْوَجْهَيْنِ الَّذِي يَأْتِي هَؤُلَاءِ بِحَدِيثِ هَؤُلَاءِ
Hafs b. Gıyâs	نَجِدُ مِنْ شرار / شر النَّاسِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عِنْدَ اللهِ ذَا الْوَجْهَيْنِ الذي يَأْتِي هَؤُلَاءِ بِوجهٍ هَؤُلَاءِ بِوجهٍ
Kutbe b. Abdilazîz	نَجِدُ مِنْ شَرِّ النَّاسِ عِنْدَ اللهِ ذَا الْوَجْهَيْنِ
Ya‘lâ b. Ubeyd	تَجِدُ مِنْ شَرِّ النَّاسِ عِنْدَ اللهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ذَا الْوَجْهَيْنِ
Ebû Muâviye	إن / تَجِدُ مِنْ شَرِّ النَّاسِ عِنْدَ اللهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ذَا الْوَجْهَيْنِ.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

[2913] Mizzî, *Tehẕîbü’l-Kemâl*, 25/125, 127; 30/312; 33/289.
[2914] Buhârî, “Edeb”, 52 (No. 6058); İbn Hanbel, *el-Müsned*, 14/157 (No. 8438), 16/267-268 (No. 10427); İbn Ebî Şeybe, *el-Muṣannef*, 13/106 (No. 25974); Taberânî, *el-Muʿcemü’l-evsaṭ*, 5/203 (No. 5085) (Ebû Hâzim ile ortak metinli), Beyhakī, *es-Sünenü’l-kübrâ*, 10/246 (2 rivayet).
[2915] Müslim, “el-Birr ve’ṣ-ṣıla”, 98 (No. 2605); Ebû Dâvûd, “Edeb”, 39 (No. 4872), İbn Hanbel, *el-Müsned*, 12/295-296 (7341), 16/58 (9997), 411 (10700); Muvaṭṭa’, “Siyer”, 36 (No. 897); Buhârî, *el-Edebül’l-müfred*, 737 (No. 1309); Humeydî, *el-Müsned*, 2/275 (No. 1166); İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 13/67 (No. 5755); Kudâî, *Müsnedü’ş-şihâb*, 1/354 (No. 605); Beyhakī, *es-Sünenü’l-kübrâ*, 10/196.
[2916] Buhârî, Aḥkâm, 27 (No. 7179); Müslim, “el-Birr ve’ṣ-ṣıla”, 99 (No. 2605); İbn Hanbel, *el-Müsned*, 13/432 (8069); Ebû Bekr Muhammed b. Ca‘fer b. Muhammed es-Sâmerrî el-Harâitî, *Mesâvi’l-aḫlâḳ ve meẕmûmühâ*, thk. Mustafâ b. Ebi’n-Nasr eş-Şelebî (Cidde: Mektebetü’s-Sevâdâ, 1412/1992), 144 (No. 307); İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 13/66 (No. 5754); Beyhakī, *es-Sünenü’l-kübrâ*, 8/164.
[2917] Müslim, “*Fetâ’ilü’ṣ-ṣaḥâbe*”, 199 (No. 2526), “el-Birr ve’ṣ-ṣıla”, 100 (No. 2605); İbn Hanbel, *el-Müsned*, 16/461 (10791); İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 13/69 (No. 5757).
[2918] Taberânî, *el-Muʿcemü’l-evsaṭ*, 5/203 (No. 5085) (Ebû Sâlih ile ortak metinli),
[2919] Buhârî, “Menâḳıb”, 1 (3494); a. mlf., *el-Edebül’l-müfred*, 211 (No. 409); Müslim, “el-Birr ve’ṣ-ṣıla”, 100 (No. 2605); Ebû Ya‘kūb İshâk b. Râhûye el-Mervezî, *el-Müsned* (Beyrut: Dârü’t-Te’sîl, 1437/2016), 1/320 (No. 183); Kudâî, *Müsnedü’ş-şihâb*, 1/354 (No. 606).
[2920] İbn Ebî Şeybe, *el-Muṣannef*, 13/106 (No. 25974).
[2921] İbn Hanbel, *el-Müsned*, 16/267-268 (10427); Beyhakī, *es-Sünenü’l-kübrâ*, 10/246.
[2922] İbn Hanbel, *el-Müsned*, 16/267-268 (10427); Beyhakī, *es-Sünenü’l-kübrâ*, 10/246.
[2923] Buhârî, “Edeb”, 52 (No. 6058), a. mlf., *el-Edebül’l-müfred*, 211 (No. 409).
[2924] Taberânî, *el-Muʿcemü’l-evsaṭ*, 5/203 (No. 5085).
[2925] İbn Hanbel, *el-Müsned*, 14/157 (No. 8438).

A‘meş’ten nakledenlerin rivayetlerinde genel hatlarıyla “ تَجِدُ مِنْ شَرِّ النَّاسِ عِنْدَ اللهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ذُو الْوَجْهَيْنِ. / Kıyamet günü insanların şerlisinden olan ikiyüzlüleri görürsün” şeklindeki kısım aynıdır. Kutbe rivayetinde “يَوْمَ الْقِيَامَةِ / kıyamet günü” ifadesi,[2926] İbn Nümeyr rivayetinde “مِنْ / -den” harf-i cerri[2927] zikredilmemektedir. Hafs ve Abdullâh b. Nümeyr rivayetinde “ذا الوجهين / ikiyüzlü” ifadesini açıklayan birer sıla cümlesi vardır. Sıla cümlesi Hafs rivayetinde “الذي يأتي هؤلاء بوجه وهؤلاء بوجه / bazılarına bir yüzle, bazılarına diğer bir yüzle gelen kimse”[2928] ve İbn Nümeyr rivayetinde “الَّذِي يَأْتِي هَؤُلَاءِ بِحَدِيثِ هَؤُلَاءِ / birilerine diğerlerinin sözlerini getiren kimse”[2929] şeklindedir. Hafs rivayetlerini nakleden Buhârî’nin *eṣ-Ṣaḥîḥ*i’nde “شرار / şerliler”,[2930] *el-Edebül’l-müfred*i’nde “شرّ / şerli”[2931] lafzı kullanılmaktadır. Ya‘lâ’nın rivayetini nakleden Ahmed b. Hanbel’in *el-Müsned*i’nde “شرّ / şerli”,[2932] *ez-Zühd*ü’nde “شرار / şerliler”[2933] lafzı geçmektedir. Ebû Muâviye rivayetinde İbn Ebî Şeybe’nin naklinde “تَجِدُ / bulursun, görürsün” fiili geçmekle[2934] birlikte *Sünen-i Tirmiẕî*’deki Hennâd’ın naklinde “إن / şüphesiz ki” nasb edatı bulunmaktadır (Bk. Tablo 47).[2935] Neticede bu rivayet bazı lafız farklılıklarıyla çeşitli şekillerde nakledilmektedir. Hennâd’ın hocası, A‘meş’in ise öğrencisi olan Ebû Muâviye ve Ya‘lâ b. Ubeyd’in ikisi de bu rivayeti nakledenler içinde yer almaktadır.

(3) Tirmizî’nin Hennâd’dan aktardığı manaca aynı, lafızca orta derecede farklı olan ve Ebû Zer’den nakledilen bir rivayette, iki müellifin eserinde Hennâd’dan bir sonraki râviler farklıdır. Hennâd’dan rivayetleri genelde lafızca aynı veya çok az farklı olan Tirmizî’nin burada rivayetin manasının yine korunmakla birlikte lafzının orta derecede

[2926] İbn Hanbel, *el-Müsned*, 14/157 (No. 8438).
[2927] İbn Hanbel, *el-Müsned*, 16/267-268 (No. 10427).
[2928] Buhârî, “Edeb”, 52 (6058); a. mlf., *el-Edebül’l-müfred*, 211 (No. 409).
[2929] İbn Hanbel, *el-Müsned*, 16/267-268 (10427).
[2930] Buhârî, “Edeb”, 52 (No. 6058).
[2931] Buhârî, *el-Edebül’l-müfred*, 211 (No. 409).
[2932] İbn Hanbel, *el-Müsned*, 16/267-268 (10427).
[2933] Hennâd, *ez-Zühd*, 2/550 (No. 1139).
[2934] İbn Ebî Şeybe, *el-Muṣannef*, 13/106 (No. 25974).
[2935] Tirmizî, “el-Birr ve’ṣ-ṣıla”, 78 (No. 2025).

farklı olması, râvi değişiminin rivayet lafızlarının değişimine etkisini gösteren örneklerden biridir.[2936] Bu rivayetin nakli *es-Sünen*'de şöyledir:[2937]

حدثنا هناد حدثنا أبو معاوية عن الأعمش عن المعرور بن سويد عن أبي ذر قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم إني لأعرف آخر أهل النار خروجا من النار وآخر أهل الجنة دخولا الجنة يؤتى برجل فيقول سلوا عن صغار ذنوبه واخبئوا كبارها فيقال له عملت كذا وكذا يوم كذا وكذا عملت كذا وكذا في يوم كذا وكذا قال فيقال له فإن لك مكان كل سيئة حسنة قال فيقول يا رب لقد عملت أشياء ما أراها ههنا قال فلقد رأيت رسول الله صلى الله عليه و سلم ضحك حتى بدت نواجذه

Bu rivayet *ez-Zühd*'de şu şekildedir:[2938]

حدثنا وكيع عن الأعمش عن المعرور بن سويد عن أبي ذر قال قال رسول الله يؤتى بالرجل يوم القيامة فيقال أعرضوا عليه صغار ذنوبه فيعرض عليه صغارها ويخبأ عنه كبارها فيقال له عملت يوم كذا وكذا وهو مشفق من الكبار فيقال أعطوه من كل سيئة عملها حسنة قال فيقول إن لي ذنوبا لا أراها ها هنا قال ولقد رأيت رسول الله ضحك حتى بدت نواجذه

Cehennem'den en son çıkacak kişinin hesabı sırasında yaşananların anlatıldığı bu hadiste Tirmizî ve Hennâd'ın eserlerindeki metinler arasındaki farklar şu şekildedir:

1. Tirmizî'nin naklindeki "**إني لأعرف آخر أهل النار خروجا من النار وآخر أهل الجنة دخولا الجنة**" / Şüphesiz ki Cehennem ehli içinde Cehennem'den en son çıkacak ve Cennet ehline en son dahil olacak kişiyi biliyorum" ifadesi Hennâd'ın rivayetinde yer almamaktadır.
2. Tirmizî'nin rivayetindeki "**فيقول سلوا عن صغار ذنوبه واخبئوا كبارها**" / Allah 'Ona günahlarının küçüklerini sorun, büyüklerini saklayın' buyurur" ifadesi Hennâd'ın aktarımında "**فيقال أعرضوا عليه صغار ذنوبه فيعرض عليه صغارها ويخبأ عنه كبارها**" / "'Ona günahlarının küçüklerini arz edin' buyrulur. Bunun üzerine büyük günahları saklı tutularak küçük günahları arz edilir." şeklinde yer almaktadır.
3. Tirmizî'nin aktarımındaki "**فيقال له عملت كذا وكذا يوم كذا وكذا عملت كذا وكذا في يوم كذا وكذا قال فيقال له فإن لك مكان كل سيئة حسنة**" / Ona 'Şu şu gün şunu şunu işledin, şu şu gün ise şunu şunu işledin' denilir. Sonra da "Artık her kötülüğünün yerine senin için bir hasene vardır

[2936] Tirmizî Cehennem'den en son çıkacak kişinin hesap sonrası Cennet'e yerleştirilmesi sırasında Rabbi ile diyalogunu anlatan ve Abdullâh b. Mes'ûd'dan nakledilen diğer bir rivayeti Hennâd'ınki ile aynı senedle ve lafızca çok az farklı olarak nakletmektedir [Tirmizî, "Ṣıfatü Cehennem", 10 (No. 2595)|; Hennâd, *ez-Zühd*, 1/154 (No. 207)].
[2937] Tirmizî, "Ṣıfatü Cehennem", 10 (No. 2596).
[2938] Hennâd, *ez-Zühd*, 1/155 (No. 211).

(vereceğiz)' buyrulur." şeklinde yer alan ifade Hennâd'ın naklinde " فيقال له عملت يوم كذا وكذا وهو مشفق من الكبار فيقال أعطوه من كل سيئة عملها حسنة / Ona 'Şu şu gün günah işledin, şu şu gün ise şunu şunu işledin' denilir. Sonra da o, büyük günahlarından korkar bir vaziyette iken "Artık işlediği her günaha karşılık ona bir hasene verin' buyrulur." şeklinde bulunmaktadır.

4. Allah'ın büyük lütfunu gören kişinin büyük günahlarının hesabından korkarken sayılmayan kebâirini de hasenelerin içine katılması için hatırlatmaya kalkmasını anlatan ifade Tirmizî'nin naklinde "فيقول يا رب لقد عملت أشياء ما أراها ههنا / Bunun üzerine 'Ey Rabbim! Andolsun ki burada göremediğim birtakım şeyler daha işlemiştim' der" şeklinde yer almakta iken Hennâd'ın naklinde "فيقول إن لي ذنوبا لا أراها ها هنا / Bunun üzerine 'Şüphesiz ki benim burada göremediğin birtakım günahlarım daha var' der" şeklinde aktarmaktadır. İki eserde de Hz. Peygamber'in bu hadiseyi anlattıktan sonra azı dişleri görünecek kadar güldüğü nakledilmektedir.

es-Sünen ve *ez-Zühd*'de nakledilen ilgili rivayete göre Hennâd, bu hadisi iki hocasından dinlemektedir. Ancak Hennâd, eserine hocası Vekî'in naklettiğini, Tirmizî ise eserine Hennâd'ın diğer hocası olan Ebû Muâviye'nin naklettiğini koymaktadır. İki râvi de A'meş'in öğrencisi ve Hennâd'ın hocası konumundadır.[2939] Ayrıca diğer kaynaklarda Ebû Zer rivayeti el-Ma'rûr b. Süveyd (öl. 80/699 s.) aracılığıyla A'meş'e ulaşmakta, A'meş'ten itibaren çeşitli kollara ayrılmaktadır. Bu kolların içinde Ebû Muâviye[2940] ve Vekî'[2941] dışında Abdullâh b. Nümeyr[2942] ve Ebû Yahyâ el-Hımmânî (öl. 202/817)[2943] de bulunmaktadır.

A'meş'ten hem Abdullâh b. Nümeyr ve Ebû Yahyâ el-Hımmânî'nin rivayetleri hem de Ebû Muâviye ve Vekî'in rivayetleri dikkate alındığında her birinin diğerleriyle çeşitli

[2939] Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 12/82-83; 30/312.
[2940] İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 16/375; Ebû Nuaym, *Müsnedü'l-müstaḫrec 'alâ Ṣaḥîḥi Müslim*, 1/262 (No. 471) (3 rivayet, birinin senedinde Vekî' de var, metin ortak).
[2941] İbn Hanbel, *el-Müsned,* 35/313 (No. 21393); Ebû Süfyân Vekî' b. el-Cerrâh b. Melîh er-Ruâsî, *Kitâbü'z-Zühd,* thk. Abdurrahmân Abdülcebbâr el-Ferîvâî (Medine: Mektebetü'd-Dâr, 1404/1984), 651 (No. 367); Ebû Avâne Ya'kūb b. İshâk b. İbrâhîm el-İsferâyînî, *el-Müsned,* thk. Eymen b. Ârif ed-Dımaşkī, 5 cilt, (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1419/1998); *el-Müsned*, 1/146-147 (No. 435); Ebû Nuaym, *Müsnedü'l-müstaḫrec 'alâ Ṣaḥîḥi Müslim*, 1/262 (No. 471) (senedde Ebû Muâviye de var, metin ortak).
[2942] Müslim, "Îmân", 314 (No. 190); Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakī, *Kitâbü'l-Ba'ṯ ve'n-nüşûr,* thk. Âmir Ahmed Haydar (Beyrut: Merkezü'l-Hıdmât ve'l-Ebhâsi's-Sekāfiyye, 1406/1986), 103 (No. 98); a. mlf., *es-Sünenü'l-kübrâ*, 10/190.
[2943] Ebû Avâne, *el-Müsned,* 1/146 (434) (Abdullâh b. Nümeyr ile ortak metinle rivayeti).

benzerlikleri olmakla birlikte Vekî‘ rivayetinin biraz muhtasar olduğu söylenebilir. Râviler manayı korumakla birlikte lafızlarda bazı farklılıklara sebep olmaktadır.

• Hennâd’ın eserinde bölüm isimleri olmadığı için sadece bâb başlıkları kıyaslanabilmektedir. 46 benzer veya aynı rivayetin bâb başlıkları kıyaslanınca anlamca 39’unun farklı olduğu, 4’ünün yakın, biri taktîli olmak üzere 3’ünün aynı isimlendirildiği görülmektedir (Bk. Tablo 48).

Tablo 48: Tirmizî’nin *es-Sünen*’i ile Hennâd’ın *ez-Zühd*ü’ndeki Ortak Rivayetlerin Altında Zikredildikleri Tercemelerin Mukayesesi

Sıra	*es-Sünen*	*ez-Zühd*	Kıyas
1	et-Teşdîd fi’l-bevl	Fî ḳavlihî Teâlâ “Ma‘îşeten ḍankâ”	Farklı
2	Men’u’z-zekât mine’t-teşdîd	Men kerihe cem‘a’l-mâl	Farklı
3	Sevâbü’l-merîż	Ḥattu’l- ḫaṭâyâ	Farklı
4	Azâbü’l-ḳabr	‘Arżu’r-racül alâ maḳ’adih	Farklı
5	İnẓâru’l-mu‘sir ve’r-rifḳu bih	Mâ yüsteḥabbü mine’l-a‘mâl	Farklı
6	1. Fażlü’l-ġubâri fî sebîlillâh 2. Fażlü’l-bükâi min ḫaşyetillâh	el-Bükâ’	1. Farklı 2. Yakın
7	el-Ḥamdü ‘ale’ṭ-ṭa‘âmi izâ feriġa minh	eş-Şükrü ‘ale’n-ni‘am	Yakın
8	Raḥmetü’ṣ-ṣıbyân	er-Raḥme	Yakın
9	eş-Şükrü li men aḥsene ileyk	eş-Şükrü ‘ale’n-ni‘am	Farklı
10	eṣ-Ṣıdk ve’l-kezib	eṣ-Ṣıdk ve’l-kezib	Aynı
11	Zü’l-vecheyn	el-Müslimü men selime’l-müslimûne min lisânihî ve yedih	Farklı
12	Tebrîdü’l- ḥummâ bi’l-mâ’	Şiddetü’l-belâ’ ale’l-mü’min	Farklı
13	Bâbı isimsiz, öncesindeki terceme: Zikru’l-mevt	Azâbü’l-ḳabr	Farklı
14	Ḳılletü’l-kelâm	er-Racülü yetekellemü bimâ yesḫaṭu’llâhü ve kerâhiyetü’ḍ-ḍahk	Farklı
15	Ḳaṣrü’l-Emel	el-Mev‘ıẓa ve ḳaṣrü’l-emel	Aynı -Taktî’-
16	İ‘lâmü’l-ḥub	el-Müteḥâbbûn	Farklı
17	Bâbı isimsiz; öncesindeki tercemesi olan ilk bâbın ismi: eş-Şefâa	eş-Şefâa	Aynı
18	Ṣıfatü evâni’l-ḥavż	et-Teferruġ li’l-‘ibâde	Farklı

19	Bâbı isimsiz; öncesindeki isimli ilk tercemesi: Ṣıfatü evâni'l-ḥavż	Maîşetü'n-Nebî -s.a.s-	Farklı
20	Bâbı isimsiz; öncesindeki isimli ilk tercemesi: Ṣıfatü evâni'l-ḥavż	Maîşetü'n-Nebî -s.a.s-	Farklı
21	Bâbı isimsiz; öncesindeki isimli ilk tercemesi: Ṣıfatü evâni'l-ḥavż	Maîşetü'n-Nebî -s.a.s-	Farklı
22	Bâbı isimsiz; öncesindeki isimli ilk tercemesi: Ṣıfatü evâni'l- ḥavż	Maîşetü aṣḥâbi'n-Nebî -s.a.s-	Farklı
23	Bâbı isimsiz; öncesindeki isimli ilk tercemesi: Ṣıfatü evâni'l-ḥavż	Maîşetü aṣḥâbi'n-Nebî -s.a.s-	Farklı
24	Bâbı isimsiz; öncesindeki isimli ilk tercemesi: Ṣıfatü evâni'l-ḥavż	Maîşetü aṣḥâbi'n-Nebî -s.a.s-	Farklı
25	Bâbı isimsiz; öncesindeki isimli ilk tercemesi: Ṣıfatü evâni'l-ḥavż	Maîşetü aṣḥâbi'n-Nebî -s.a.s-	Farklı
26	Bâbı isimsiz; öncesindeki isimli ilk tercemesi: Ṣıfatü evâni'l-ḥavż	Ḥusnü'l-ḫuluḳ	Farklı
27	Bâbı isimsiz; öncesindeki isimli ilk tercemesi: Ṣıfatü evâni'l-ḥavż	el-Ḥıdme	Farklı
28	Bâbı isimsiz; öncesindeki isimli ilk tercemesi: Ṣıfatü evâni'l-ḥavż	el-Kibr	Farklı
29	Bâbı isimsiz; öncesindeki isimli ilk tercemesi: Ṣıfatü evâni'l-ḥavż	et-Tevbe ve'l-istiġfâr	Farklı
30	Bâbı isimsiz; öncesindeki isimli ilk tercemesi: Ṣıfatü evâni'l-ḥavż	et-Tevbe ve'l-istiġfâr	Farklı
31	Bâbı isimsiz; öncesindeki isimli ilk tercemesi: Ṣıfatü evâni'l-ḥavż	el-Ḥikâye	Farklı
32	Bâbı isimsiz; öncesindeki isimli ilk tercemesi: Ṣıfatü evâni'l-ḥavż	el- Ġażab	Farklı
33	Bâbı isimsiz; öncesindeki isimli ilk tercemesi: Ṣıfatü evâni'l-ḥavż	el-Müslimü men selime'l-müslimûne min lisânihî ve yedih	Farklı
34	Sûḳu'l-Cenne	Ṣıfatü'l-ḥûri'l-'în	Farklı
35	Kelâmü'l-ḥûri'l-'în	Ṣıfatü'l-ḥûri'l-'în	Yakın
36	Ṣıfatü enhâri'l-Cenne	Düḫûlü'l-Cenne	Farklı
37	'Iẕamü ehli'n-Nâr	Ḫalku ehli'n-Nâr ve elvânihim	Farklı
38	Bâbı isimsiz; öncesindeki isimli ilk tercemesi: İnne li'n-Nâri nefseyn ve mâ ẕükira men yaḫrucü mine'n-Nâr min ehli't-tevḥîd	el-Ḫurûc mine'n-Nâr	Farklı
39	Bâbı isimsiz; öncesindeki isimli ilk tercemesi: İnne li'n-Nâri Nefseyn ve Mâ ẕükira men yaḫrucü mine'n-Nâr min ehli't-tevḥîd	el-Ḫurûc mine'n-Nâr	Farklı
40	Bâbı isimsiz; öncesindeki isimli ilk tercemesi: İnne li'n-Nâri nefseyn ve mâ ẕükira men yaḫrucü mine'n-Nâr min ehli't-tevḥîd	el-Ḫurûc mine'n-Nâr	Farklı
41	Fażlü'l-fıḳh ale'l-'ibâde	el-Vera'	Farklı
42	Teşmîtü'l-'âṭıs	Ḥaḳḳu'l-müslimi ale'l-müslim	Farklı

43	Kerâhiyetü ḳıyâmi'r-racül li'r-racül	el-Kibr	Farklı
44	Sûretü Veylin li'l-muṭaffifîn	Yevmü'l-ḳıyâme ve 'ıẓamihî ve mâ ü'ıdde fîh	Farklı
45	Sûretü'l-Kevs̲er	el-Kevs̲er	Farklı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

• Tirmizî ile Hennâd bazı terceme kalıplarının kullanımında ortaktır. "Bâbü mâ câe fî…",[2944] "Bâbün fî …",[2945] "Bâbün/Bâbü: …"[2946] "Bâbü mâ …"[2947] ve "Bâbü men …"[2948] bunlardandır. Bu kalıpların *ez-Zühd*'de kullanım sıklığında "Bâbün/Bâbü…" ilk sıradadır ve bâbların tamamına yakını bu şekildedir. Diğer dört kalıptan biri yedi, biri üç, ikisi ise ikişer kez kullanılmaktadır. Bunlar sırayla "Bâbü men…", "Bâbü mâ câe fî…", "Bâbün fî…" ve "Bâbü mâ…"dır.

Tirmizî'nin zikrettiği "Bâb", "Bâbü mâ câe …", "Ve min Sûreti…", "Bâbü mâ câe enne …", "Bâbün minh", "Bâbü mâ yeḳūlü …", "Menâḳıbü …", "Bâbü mâ z̲ükira ...", "Bâbü menâḳıbi …", "Bâbün âḫar", "Bâbün minhü eyḍan", "Bâbün minhü âḫar", "Bâbün âḫar fî…", "Eḥâdîsün şettâ min Ebvâbi…" ve "Sûretü…" terceme kalıplarını ise Hennâd kullanmamaktadır. Tirmizî'nin bölüm başlıklarında kullandığı "Ebvâbü…" kalıbı da Hennâd'ın *ez-Zühd*ü'nde bulunmamaktadır.

3.1.6. Abd b. Humeyd

Abd b. Humeyd (öl. 249/863-64) etbeu etbeı't-tâbiînin orta tabakasındandır. Hakkında en üst ta'dîl lafızlarından biri olan "sika hafız" kullanılmaktadır.[2949] *es-Sünen*'de Abd b. Humeyd'in rivayet ettiği 177 hadis geçmektedir.[2950] *el-Müsnedü'l-kebîr* ve *et-Tefsîr*

[2944] Hennâd, *ez-Zühd*, 1/108, 248, 324 (Toplam: 3).
[2945] Hennâd, *ez-Zühd*, 1/214, 299 (Toplam: 2).
[2946] Hennâd, *ez-Zühd*, 1/52, 60, 64, 70, 72, 75, 79… (geri kalan).
[2947] Hennâd, *ez-Zühd*, 1/177, 2/515 (Toplam: 2).
[2948] Hennâd, *ez-Zühd*, 1/258, 307, 332, 2/373, 535, 559, 612 (Toplam: 7).
[2949] Abd b. Humeyd hakkında bk. Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 18/524-528; İbn Ḥacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 6/455-457; a. mlf, *Taḳrîb*,368 .
[2950] 196(+1), 474D, 501, 808, 824, 940M2R2, 1009, 1132MR, 1318, 1370, 1421, 1941, 1980, 2053, 2092, 2096, 2098MR, 2235, 2236, 2249, 2251(+1), 2268, 2286, 2300, 2341, 2461, 2493, 2542, 2553, 2573MR(mevkūf), 2575, 2576, 2735, 2804, 2814(+1), 2906, 2936MR, 2940, 2952, 2953M2R2, 2956, 2956MR, 2958, 2959, 2961M1R1, 2966, 2968, 2972, 2977, 2980, 2981, 2989, 2990, 2991(+1), 2994, 2998, 3001, 3003, 3007, 3007MR, 3013(+1), 3015, 3016, 3026MR, 3030, 3033, 3034, 3039, 3041, 3042, 3044, 3046, 3050, 3052, 3072, 3076, 3080, 3085, 3094, 3097, 3102, 3107, 3113, 3119, 3123, 3124, 3128, 3142(+1), 3145, 3158, 3159, 3164, 3173, 3174, 3177, 3183, 3185, 3187, 3199MR, 3201, 3204, 3206, 3211, 3213, 3214, 3221(+2), 3222, 3232, 3233, 3237(+2), 3252, 3253(+1), 3259, 3260, 3263, 3264, 3269, 3272, 3274, 3281(+2), 3283(+1), 3286, 3289, 3293, 3298, 3299, 3301, 3306(+1+), 3307, 3312, 3313, 3215, 3316, 3316MR, 3318, 3320, 3323, 3323MR, 3325, 3326, 3330, 3332, 3337, 3339(+1), 3340, 3348,

adında iki eseri vardır. *el-Müsnedü'l-kebîr*i'ne yaptığı muhtasarına ait bazı cüzler günümüze kadar ulaşmıştır. *el-Münteḫab min Müsnedi 'Abd b. Ḥumeyd* adıyla bilinen bu muhtasarın yazmaları çeşitli kütüphanelerde bulunmaktadır. Abd'ın *et-Tefsîr* adlı diğer eseri günümüze ulaşmasa da İbn Ḥacer'in bu eserden yaptığı iktibaslara *el-İṣâbe*'de yer yer rastlanmaktadır.[2951]

Tirmizî'nin, en çok rivayette bulunduğu dokuzuncu hocası olan Abd'dan naklettiği 180 rivayetten biri tekrar olmak üzere 34'ü eksik olarak ulaşan *el-Münteḫab min Müsnedi 'Abd b. Ḥumeyd*'de yer almaktadır.[2952] Bu rivayetlerin 20'si sened, mana ve lafızca aynıdır. Ancak Tirmizî bunların ikisinde taktî', diğer ikisinde takdim-tehir yapmaktadır. *es-Sünen*'deki 14 rivayet sened ve manaca aynı olmakla birlikte lafızca çok az farklılık içermektedir. Bunların 4'ünde Tirmizî'nin taktî' yaptığı görülmektedir (Bk. Tablo 49 ve Ek 4.4). Abd'ın naklettiği iki cümlelik bir hadisi Tirmizî taktî' ile rivayet ederken sadece ilk cümlenin yer aldığı kısmı bir yerde,[2953] sadece ikinci cümlenin olduğu kısmı iki yerde[2954] aktarmaktadır.

Abd'ın eseri, Tirmizî ile ortak rivayetinin ikisinde metnin lafızlarına yönelik birer şüphe ifadesi barındırmaktadır. Bunların ilkinde "ثدي / kürek kemiği" ve "نحر / göğüs" kelimelerinin kullanımında ihtilafa düşülmektedir. Tirmizî de bunları aynı şekilde nakletmektedir.[2955] Abd'ın diğer naklinde Kevser ile ilgili Hz. Peygamber'in "O Cennet'te bir nehirdir" veya "Cennet'te bir nehir gördüm. İki yanında inciden kubbeler vardı. Cibrîl'e 'Bu nedir?" dedim. O da 'Bu, Allah'ın sana verdiği Kevser'dir' dedi." buyurduğunu bildirmektedir. Tirmizî bu nakiller arasındaki "veya" lafzını zikretmemektedir.[2956] Ancak Abd'ın bu hadisi aldığı Abdürrezzâk'ın, eserinde zikrettiği rivayette de bu iki kısım arasında şüphe ifadesi bulunmamaktadır.[2957] Bu da Abd'ın

3357, 3358, 3359, 3362, 3365, 3575, 3583, 3676, 3694, 3769, 3849, 3880, 3894, 3905MR, 3928. hadis. Maktû rivayetleri için bk. 792MR, 3603R(+1). hadis.

[2951] Talat Koçyiğit, "Abd b. Humeyd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/58.

[2952] Abd b. Humeyd, Ebû Muhammed el-Kissî, *el-Münteḫab min Müsnedi 'abd b. Ḥumeyd*. Thk. Ebû Abdillâh Mustafâ b. el-Adevî, Riyad: Dârü Belensiyye, 1423/2002, 2 cilt.

[2953] Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 22 (No. 3164); krş. Abd, *el-Münteḫab*, 2/95 (No. 922).

[2954] Tirmizî, "Ṣıfatü Cehennem", 2 (No. 2576), "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 70 (No. 3326); Abd, *el-Münteḫab*, 289 (No. 924).

[2955] Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 39 (No. 3233); Abd, *el-Münteḫab*, 228 (No. 682)

[2956] Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 89 (No. 3359); Abd, *el-Münteḫab*, 359 (No. 1189).

[2957] Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, 3/466 (No. 3715).

eserinde istinsah/tahkik kaynaklı bir hata olabileceğini veya Tirmizî'nin üst kaynağı Abdürrezzâk'ın nüshasından da istifade etmiş olabileceğini düşündürmektedir.

Tablo 49: Tirmizî'nin *es-Sünen*'i ile Abd b. Humeyd'in *el-Münteḫab*ı'ndaki Ortak Rivayetlerin Mukayesesi

Rivayet Sayısı	Rivayetin Senedi	Rivayetin Manası	Rivayetin Lafzı
16	Aynı	Aynı	Aynı[2958]
10	Aynı	Aynı	Çok az farklı
4	Aynı	Aynı -taktî'-	Çok az farklı -taktî'-[2959]
2	Aynı	Aynı -taktî'-	Aynı -taktî'-
2	Aynı	Aynı	Aynı -takdim-tehir-

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

• Açıklama kabilinden bir ifade, Abd'ın eserinde yer almazken[2960] Tirmizî'nin naklinde zikredilmektedir. Bu rivayet şudur:[2961]

حدثنا عبد بن حميد حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن قتادة عن أنس : أن النبي صلى الله عليه و سلم قال إن في الجنة لشجرة يسير الراكب في ظلها مائة عام لا يقطعها وإن شئتم فاقرءوا { وظل ممدود وماء مسكوب }

Bu rivayeti Abd şu şekilde aktarmaktadır:[2962]

أخبرنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن قتادة عن أنس أن النبي صلى الله عليه و سلم قال : إن في الجنة لشجرة يسير الراكب في ظلها مائة عام لا يقطعها

Cennet'te bir süvarinin 100 sene ilerleyip de gölgesini kat edemediği çok büyük bir ağaç bulunduğundan bahseden bu hadisi nakillerinde Tirmizî, hocası Abd'dan farklı olarak "İsterseniz 'Uzamış gölgeler' (el-Vâḳıa 56/30) ayetini okuyun" ifadesini zikretmektedir. İkisi de hadisi Abdürrezzâk -- Ma'mer -- Katâde -- Hz. Enes tarikiyle nakletmektedir. Diğer kaynaklara bakıldığında Hz. Enes'in bu nakli Katâde'den

[2958] Birinde Tirmizî, 1 cümle fazla -Tirmizî'de ilave cümle var, bu açıklama Tirmizî veya sonraki dönem müstensihlerince hataen rivayete dahil zannedilmiş olabilir-
[2959] *es-Sünen*'de bu rivayetlerden biri 2 kez geçmektedir. İkisi de değerlendirildi
[2960] Abd'ın hocası Abdürrezzâk ve onun hocası Ma'mer'in eserlerinde de bu rivayet Abd'ın naklettiği gibi aktarılmaktadır [Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, 3/278 (No. 3129); a. mlf., *el-Muṣannef*, 11/417 (No. 20876)].
[2961] Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 56 (No. 3293).
[2962] Abd, *el-Münteḫab*, 356 (No. 1183).

gelmekte ve Katâde'den Ma'mer ile birlikte birçok kişi nakletmektedir. Ma'mer'in bu tarikten gelen rivayetlerinde "İsterseniz 'Uzamış gölgeler' (el-Vâḳıa 56/30) ayetini okuyun" ifadesi bulunmamaktadır.[2963] Ancak kaynakların bazısı Ma'mer'den bu tarikle aktarırken aynı zamanda Ma'mer'in Muhammed b. Ziyâd (öl. ?) aracılığıyla Ebû Hüreyre'den de naklettiğini ve onun, bu hadisi "İsterseniz 'Uzamış gölgeler' (el-Vâḳıa 56/30) ayetini okuyun" ifadesiyle naklettiğini söylemektedir.[2964]

İshâk b. Râhûye'nin bu tarikten naklinde senedde Katâde'nin bu hadisin "Uzamış gölgeler" (el-Vâḳıa 56/30) ayeti hakkında olduğunu bildirdiği söylenmektedir.[2965] Bu hadisi Katâde'den nakleden Saîd b. Ebî Arûbe,[2966] Selîm b. Hayyân (öl. ?),[2967] Şeybân b. Abdirrahmân (öl. 164/781),[2968] Süleymân b. Tarhân (öl. 143/761)[2969] ve İmrân el-Kattân'dan (öl. 160/777)[2970] hiçbirinin naklinde de bu ifade bulunmamaktadır. Tirmizî'nin kullanması ise Ma'mer'in Ebû Hüreyre tarikine yaptığı atıftan kaynaklanıyor olmalıdır.[2971]

Bu hadis sahâbeden Enes b. Mâlik dışında Ebû Hüreyre, Sehl b. Sa'd (öl. 88/707) ve Ebû Saîd el-Hudrî'den de nakledilmektedir. Sehl b. Sa'd ve Ebû Saîd el-Hudrî'nin nakillerinde, metinde "İsterseniz 'Uzamış gölgeler' (el-Vâḳıa 56/30) ayetini okuyun" kısmı bulunmamaktadır. Sehl b. Sa'd'ın nakli Vüheyb b. Hâlid (öl. 165/781) -- Ebû Hâzim (öl. 148/765) tarikiyle ulaşmaktadır.[2972] Ebû Saîd el-Hudrî'nin nakli ise en-Nu'mân b. Ebî Ayyâş ez-Zürakī (öl. ?), Atıyye el-Avfî (öl. 111/729), Atâ b. Ebî Rebâh ve Ebû Nadre el-Abdî'den (öl. 108-9/726-27) gelmektedir. Nu'mân'dan Seleme b.

[2963] İbn Hanbel, *el-Müsned*, 12/382 (No. 12390); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/417 (No. 20876); Abd, *el-Müntehab*, 356 (No. 1183); Ebû Yaʿlâ, *el-Müsned*, 5/380 (No. 3038).
[2964] İbn Hanbel, *el-Müsned*, 20/111 (No. 12677); Beyhakī, *Kitâbü'l-Baʿṯ*, 185 (No. 270).
[2965] İshâk b. Râhûye, *el-Müsned*, 1/284 (No. 61).
[2966] Buhârî, "Bed'ü'l-ḫalḳ", 8 (No. 3251); İbn Hanbel, *el-Müsned*, 21/124 (No. 13458); Bezzâr, *el-Müsned*, 2/301 (No. 6650); Bezzâr, *el-Müsned*, 2/330 (No. 7018), 332 (No. 7053); Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî. *Ṣıfatü'l-Cenne*, thk. Alî Rızâ b. Abdillâh b. Alî Rızâ (Dârü'l-Mâsûn li't-Türâs, 2. Basım, 1415/1995), 3/234 (No. 402) (2 tarikli). Bezzâr'ın üçüncü rivayetinde "Ve 'Uzamış gölgeler' (el-Vâḳıa 56/30) ayetini okudu" ifadesi yer almaktadır, ilk rivayetinde ise Katâde ile Hz. Enes arasında Hasan-ı Basrî zikredilmektedir ve ifade de "Dilerseniz…" kısmı vardır. Ebû Nuaym'da bu rivayetin senedini iki türlü vermekte, ikincisinde Katâde ile Hz. Enes arasında Hasan-ı Basrî'nin zikredildiğini ve bunu kimin zikrettiğini açıklamaktadır.
[2967] İbn Hanbel, *el-Müsned*, 19/126 (No. 12070), 20/264 (No. 12928).
[2968] İbn Hanbel, *el-Müsned*, 20/399 (No. 13155).
[2969] Ebû Yaʿlâ, *el-Müsned*, 5/348 (No. 2991).
[2970] Taberânî, *el-Muʿcemü'l-evsaṭ*, 3/72 (No. 2519).
[2971] Ma'mer'in Ebû Hüreyre'ye Hemmâm aracılığıyla ulaştığı tariklerin metninde ilgili ifade yoktur; Ebû Hüreyre'ye Muhammed b. Ziyâd aracılığıyla ulaştığı rivayetlerin metninde ilgili ifade vardır.
[2972] Müslim, "Cenne, sıfatü na'îmihâ ve ehlihâ", 7 (No. 2827); Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 6/185 (No. 5939); Beyhakī, *Kitâbü'l-Baʿṯ*, 185 (No. 271); Ebû Nuaym, *Ṣıfatü'l-Cenne*, 3/237 (No. 405).

Dînâr Ebû Hâzim,[2973] Atıyye'den Firâs (öl. 129/747);[2974] Atâ b. Ebî Rebâh ve Ebû Nadre el-Abdî'den ise Dâvûd b. Ebî Hind (öl. 140/757)[2975] rivayet etmektedir.

Bu hadis en çok Ebû Hüreyre'nin nakli olarak vasıl olmaktadır ve ondan bu hadisi pek çok kişi aktarmaktadır. Ebû Hâzim (öl. 100/718),[2976] Saîd el-Makbürî,[2977] Hemmâm b. Münebbih,[2978] Ebü'd-Dahhâk (öl. ?),[2979] Ebû Yûnus ed-Devsî (öl. 123/741),[2980] Hılâs b. Amr (öl. ?)[2981] ve Muhammed b. Sîrîn'in[2982] Ebû Hüreyre'den gelen nakillerinde "İsterseniz 'Uzamış gölgeler' (el-Vâḳıa 56/30) ayetini okuyun" ifadesi yoktur. Abdurrahmân el-A'rec ve Muhammed b. Ziyâd el-Cumahî'nin (öl. ?) Ebû Hüreyre'den naklettiklerinde bu ifadenin olduğu ve olmadığı varyantlar vardır. A'rec'den bu hadisi Abdullâh b. Zekvân Ebü'z-Zinâd (öl. 130/748)[2983] ve Abdullâh b. Fazl (öl. ?)[2984] nakletmektedir. İlgili ifade Muhammed b. Ziyâd'dan Hammâd b. Seleme,[2985] İbrâhîm b. Tahmân[2986] ve Şu'be'nin[2987] nakillerinde yoktur, sadece Ma'mer'in[2988] naklinde vardır.

Ebû Hüreyre'den Abdurrahmân b. Ebî Amre (öl. ?),[2989] Ebû Seleme el-Eşcaî (öl. ?),[2990] Saîd b. el-Müseyyib,[2991] Aclân el-Medenî (öl. ?)[2992] ve Ziyâd el-Mahzûmî'nin (öl. ?)[2993]

[2973] Müslim, "Cenne, ṣıfatü na'îmihâ ve ehlihâ", 8 (No. 2828).
[2974] Tirmizî, "Sıfatü'l-Cenne", 1 (No. 2523).
[2975] Taberânî, *el-Câmi' liŞuabü'l-îmân*, 5/241 (No. 3362).
[2976] Buhârî, "Riḳāḳ", 51 (No. 6551).
[2977] Müslim, "Cenne, sıfatü naîmhâ ve ehlihâ", 6 (No. 2826); Tirmizî, "Sıfatü'l-Cenne", 1 (No. 2523); İbn Hanbel, *el-Müsned*, 12/465 (No. 7498), 15/517 (No. 9832), 16/34 (No. 9950); İshâk b. Râhûye, *el-Müsned*, 1/384-5 (No. 411); Ebû Bekr Abdullah b. Ebî Dâvûd b. Eş'as es-Sicistânî, *el-Ba's*, thk. Ebû Hâcir Muhammed es-Saîd b. Besyûnî Zağlûl (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1407/1987), 59 (No. 67); Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 10/286-7 (No. 11500); Bezzâr, *el-Müsned*, 2/435 (No. 8441); Ebû Nuaym, *Ṣıfatü'l-Cenne*, 3/233 (No. 401); İbn Asâkir, *el-Muʿcem*, 366 (No. 439).
[2978] İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 16/426 (No. 7412); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/417 (No. 20877); Hemmâm, es-Sahîfe, 1/29 (No. 5).
[2979] Ebû Nuaym, *Ṣıfatü'l-Cenne*, 3/235-6 (No. 403/4).
[2980] İbn Hanbel, *el-Müsned*, 15/136 (No. 9243).
[2981] İshâk b. Râhûye, *el-Müsned*, 1/408 (No. 513).
[2982] Ebû Nuaym, *Sıfatü'l-Cenne*, 2/233-234 (No. 401/2). Bu rivayetin devamında Ka 'bü'l-Ahbâr'ın bu hadisler ilgili ifadede geçen ayet arasında irtibatı belirten açıklaması verilmektedir.
[2983] Buhârî, "Tefsîr", 56 (No. 4599); İbn Hanbel, *el-Müsned*, 15/243 (No. 9417); İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 16/426 (No. 7411); Humeydî, *el-Müsned*, 2/275 (No. 1165); Ebû Nuaym, *Ṣıfatü'l-Cenne*, 3/234-235 (No. 403); Beyhakī, *Kitâbü'l-Ba's*, 184 (No. 268). İlgili ifade Ahmed b. Hanbel ve Ebû Nuaym'ın rivayetlerinde bulunmamakta; diğerlerinde ise zikredilmektedir. İbn Hibbân'ın naklinde ilgili ifade Ebû Hüreyre'ye nispet edilmektedir.
[2984] Bezzâr, *el-Müsned*, 2/469 (No. 8851); Taberânî, *Müsnedüş-Şâmiyyîn*, 1/95 (No. 140). İlgili ifade Bezzâr'ın naklinde yok, Taberânî'nin naklinde vardır.
[2985] İbn Hanbel, *el-Müsned*, 16/93-94 (No. 10065).
[2986] İbn Tahmân, *el-Meşyeḫa*, 1/178 (No. 130).
[2987] Ebü'l-Hasen Alî b. el-Ca'd b. Ubeyd el-Bağdâdî, *el-Müsned*, thk. Abdülmehdî b. Abdilkâdir b. Abdilhâdî (Kuveyt: Mektebetü'l-Felâh, 1405/1985), 1/551 (No. 1180).
[2988] Beyhakī, *Kitâbü'l-Ba's*, 184 (No. 269), 185 (No. 270).
[2989] Buhârî, "Bed'ü'l-ḫalḳ", 8 (No. 3251); İbn Hanbel, *el-Müsned*, 16/181 (No. 10259); Bezzâr, *el-Müsned*, 2/410 (No. 8107); Ebû Nuaym, *Ṣıfatü'l-Cenne*, 3/235 (No. 403/3).

nakillerinde ilgili ifade bulunmaktadır. Ebû Seleme el-Eşcaî'nin naklinde bu ifadenin dışında iki hadis rivayetinin metni daha yer almaktadır. Bunlar "Allah'ın, sâlih kullarına; hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği, hiçbir kalbin hatırına gelmediği nimetler hazırladığı" ve "Cennet'te bir kamçılık yerin bile dünya ve içindekilerden daha hayırlı olduğu" hakkındadır. "Dilerseniz… okuyun" denilerek ilk kısmın sonunda "Hiç kimse, yapmakta olduklarına karşılık olarak onlar için saklanan göz aydınlıklarını bilemez." (es-Secde 32/17) ayetine, ikinci kısmın sonunda "Her canlı ölümü tadacaktır. Ancak kıyamet günü yaptıklarınızın karşılığı size tastamam verilecektir. Kim cehennemden uzaklaştırılıp cennete sokulursa gerçekten kurtuluşa ermiştir. Dünya hayatı, aldatıcı metadan başka bir şey değildir." (Âl-i İmrân 3/185) ayetine atıf yapılmaktadır.

Sonuçta bu ifadenin kaynağı Ebû Hüreyre'den; ondan da bazı râvileri aracılığıyla yapılan aktarımlardır. Bazı rivayetlerde bu ifade Ebû Hüreyre'ye de nispet edilmektedir.[2994] İlgili ifadenin hadisten olduğunun kabul edilmesi durumunda Ebû Hüreyre dışındaki sahâbîlerin bunu Hz. Peygamber'in, rivayetini pekiştirme amacıyla söylediği ve bu nedenle hadis metnine dahil olmadığı düşüncesiyle zikretmedikleri söylenebilir. Tirmizî de bu kısmı Ma'mer'den gelen rivayeti esnasında almış olmalıdır.

Bu hadis ayrıca bazı müsteşriklerin ileri sürdüğü müşterek râviye kadar rivayetin bir sahâbî ve bir tâbiî ile geldiği görüşünü nakzetmektedir. Hz. Enes'ten gelen varyant sadece Katâde aracılığıyla gelerek bire düşmekte; ondan ise yine birçok kişi nakletmektedir. Bu şekilde bazı varyantlarında sened zinciri sahâbe sonrasında bire düşmektedir. Ancak bu hadisi birçok sahâbînin, bu sahâbîlerden Ebû Hüreyre ve Ebû Saîd el-Hudrî'den en az dörder kişinin naklettiği bariz bir şekilde görülmektedir. Kaldı ki bu, kaynak sayısı sınırlandırılarak bakıldığında ortaya çıkan bir sonuçtur. Müracaat

---

[2990] Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 56 (No. 3292); İbn Mâce, "Zühd", 39 (No. 4335); Dârimî, "Riḳāḳ", 114 (No. 2880); İbn Hanbel, *el-Müsned*, 15/407 (No. 9649-9651); İsmâîl b. Ca'fer, *Hadîs*, 316-7 (No. 242); İbn Ebî Şeybe, *el-Muṣannef*, 18/415 (No. 35107); Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 11/56 (No. 11019); Hennâd, *ez-Zühd*, 1/97 (No. 113); Tahâvî, *Şerḥu müşkil*, 15/73 (No. 5848); Beyhakī, Beyhakī, *Kitâbü'l-Ba's*, 232 (No. 389). İlgili hadis metnine ilave olarak İbn Mâce ve Dârimî'ni Tahâvî'nin rivayetlerinde sadece ilgili ifade; Hennâd'ın rivayetine buna da ilave olarak "Cennet'te bir kırbaçlık yer ile ilgili kısım bulunmaktadır.

[2991] Ebû Yaʿlâ, *el-Müsned*, 10/235 (No. 5853).

[2992] Bezzâr, *el-Müsned*, 2/429 (No. 8353).

[2993] İbn Ebî Şeybe, *el-Muṣannef*, 18/415 (No. 35116); İbnü'l-Mübârek, *ez-Zühd*, 75-6 (No. 267); Hennâd, *ez-Zühd*, 1/97-8 (No. 114).

[2994] İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 16/426 (No. 7411).

edilen kaynak sayısı artırıldığında sahâbî, tâbiî gibi her bir tabakadaki râvi sayısı daha fazla olacaktır.

• Tirmizî *es-Süneni*'nin "Tefsîrü'l-Ḳur'ân" bölümündeki rivayetlerinin (2950-3369. rivayetler arası) dörtte birinden fazlasını (113 rivayet, birden fazla tarikliler de sayılırsa 126 rivayet) hocası Abd'dan nakletmektedir.[2995] Ancak Abd'ın tefsirle ilgili nakillerinin 21'i *el-Münteḫab*'da bulunmaktadır.[2996] Abd'dan aktarılan tefsirle ilgili diğer rivayetlerin, Abd'ın günümüze ulaşmayan *et-Tefsîr* adlı eserinde olması kuvvetle muhtemeldir. Günümüze ulaşmayan *el-Müsnedü'l-kebîr*i'nde bu rivayetlerin bir kısmının yer alması da ihtimal dâhilindedir. *es-Sünen*'de bulunup *el-Münteḫab*'da bulunmayan tefsirle ilgili hadislerden biri şudur:

حدثنا عبد بن حميد حدثني عبد الرزاق عن معمر حدثني سليمان بن حرب حدثنا حماد بن سلمة عن ثابت عن أنس : أن ثمانين هبطوا على رسول الله صلى الله عليه و سلم وأصحابه من جبل التنعيم عند صلاة الصبح وهم يريدون إن يقتلوه فأخذوا أخذا فأعتقهم رسول الله صلى الله عليه و سلم فأنزل الله { وهو الذي كف أيديهم عنكم وأيديكم عنهم }

Tirmizî'nin Abd b. Humeyd'den Abdürrezzâk b. Hemmâm -- Ma'mer b. Râşid -- Süleymân b. Harb (öl. 224/839) -- Hammâd b. Seleme -- Sâbit el-Bünânî (öl. 127/744) -- Hz. Enes sened zinciriyle naklettiği bu hadis, Resûl-i Ekrem'in affediciliğinin son derece ileride olduğunu da göstermektedir. Buna göre sabah namazı vaktinde Resûlullah'ı öldürmek isteyen (silahlı) 80 kişi Ten'im Dağı'ndan Resûlullah ve ashabının üzerine doğru harekete geçip indiler. Ancak yakalandılar ve Resûl-i Ekrem de bunların hepsini serbest bıraktı. Bunun üzerine Allah Teâlâ "O sizi onlara karşı muzaffer kıldıktan sonra, Mekke'nin içinde onların ellerini sizden, sizin ellerinizi de onlardan çekendir. Allah, yaptıklarınızı görendir." ayetini (el-Fetih 48/24) indirdi.[2997]

[2995] 2952, 2953M2R2, 2956, 2956MR, 2958, 2959, 2961M1R1, 2966, 2968, 2972, 2977, 2980, 2981, 2989, 2990, 2991(+1), 2994, 2998, 3001, 3003, 3007, 3007MR, 3013(+1), 3015, 3016, 3026MR, 3030, 3033, 3034, 3039, 3041, 3042, 3044, 3046, 3050, 3052, 3072, 3076, 3080, 3085, 3094, 3097, 3102, 3107, 3113, 3119, 3123, 3124, 3128, 3142(+1), 3145, 3158, 3159, 3164, 3173, 3174, 3177, 3183, 3185, 3187, 3199MR, 3201, 3204, 3206, 3211, 3213, 3214, 3221(+2), 3222, 3232, 3233, 3237(+2), 3252, 3253(+1), 3259, 3260, 3263, 3264, 3269, 3272, 3274, 3281(+2), 3283(+1), 3286, 3289, 3293, 3298, 3299, 3301, 3306(+1+), 3307, 3312, 3313, 3215, 3316, 3316MR, 3318, 3320, 3323, 3323MR, 3325, 3326, 3330, 3332, 3337, 3339(+1), 3340, 3348, 3357, 3358, 3359, 3362, 3365,

[2996] 3237. rivayet 3 tarikli olduğundan 23 de denebilir. 2961, 2966, 3026, 3039, 3097, 3107, 3113, 3128, 3164, 3173, 3201, 3206, 3233, 3237(+2), 3264, 3272, 3286, 3293, 3312, 3330, 3359.

[2997] Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 48 (No. 3264)

Fetih Sûresi 24. ayetin nüzulüyle ilgili hadislerden Hz. Enes'ten gelen bu rivayete, *Kütüb-i Tis'a*'nın da içinde yer aldığı bazı hadis kitaplarından bakıldığında medâr râvi, senedde Abd b. Humeyd'in 4 sonrasında yer alan Hammâd b. Seleme'dir.[2998] Hammâd da bu hadisi Sâbit aracılığıyla Hz. Enes'ten aktarmaktadır. Bir rivayette Abd b. Humeyd'den 3 sonraki râvi Süleymân b. Harb de bulunmakta ve Süleymân b. Harb aracılığıyla Hammâd b. Seleme'ye ulaşılmaktadır.[2999] Diğer kaynaklarda da yer alan bu rivayet gibi Abd'ın tefsirle ilgili ulaşmayan diğer hadislerinin bir kısmının, günümüze ulaşıp ulaşmadığı bilinmeyen *et-Tefsîr* adlı eserinde olması kuvvetle muhtemeldir.

- Müsned türünde bir eser olduğu için *el-Münteḫab, Sünen-i Tirmiẕî* ile terceme kalıpları açısından karşılaştırılamamaktadır.

3.2. Rivayet Senedlerindeki Diğer Kaynaklarıyla Kıyaslanması

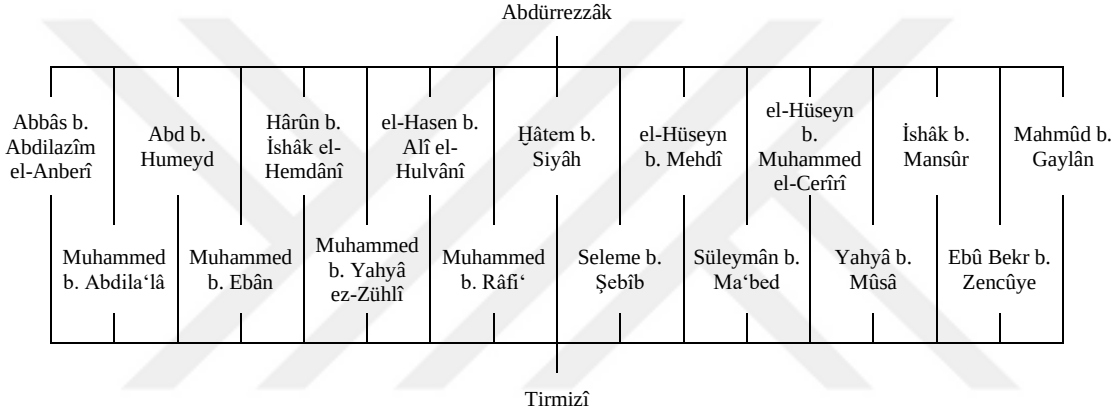
İlk dönemden itibaren hadis rivayetinde yazılı kaynak kullanımı araştırılırken Tirmizî'nin *es-Süneni*'nin rivayet ve tercemeleri açısından hocalarının eserleri ile karşılaştırılması yanında, hocalarının üst tabakasında yer alan kaynaklarının eserleri ile kıyaslanması da önem arz etmektedir. Zira tarihi süreçte rivayetlerde yazının kullanılıp kullanılmadığı, değişim olup olmadığı, olduysa ne miktarda olduğu bu şekilde görülecektir. Burada Tirmizî'nin hocalarının üst tabakalarındaki kaynaklarından biri tâbiî, sekizi tâbiu't-tâbiî olan dokuz âlimin, Tirmizî ile müştereken naklettikleri rivayetleri, eserleri üzerlerinden karşılaştırılacaktır.

[2998] Müslim, "Cihâd ve Siyer", 133 (No. 1808); Ebû Dâvûd, "Cihâd", 130 (No. 2688); Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 8/48-49 (No. 8614), 10/265 (No. 11446); İbn Hanbel, *el-Müsned*, 19/258-259 (No. 12227), 277-278 (No. 12254); 21/465 (14090); İbn Ebî Şeybe, *el-Muṣannef*, 20/476 (No. 38071); Ebû Ahmed İbn Zencûye Humeyd b. Mahled el-Horasânî, *Kitâbü'l-Emvâl*, thk. Şâkir Zîb Feyyâz (Riyad: Merkezü'l-Melik Faysal li'l-Buhus ve'd-Dirasati'l-İslâmiyye, ts.), 1/302 (No. 464); Bezzâr, *el-Müsned*, 2/327 (No. 6982); Ebû Bekr Muhammed b. Hârûn er-Rûyânî, *el-Müsned*, nşr. Eymen Alî Ebû Yemânî (Kahire: Müessesetü Kurtuba, 1416/1995), *el-Müsned*, 39/20 (No. 1380); Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm b. el-Münzir en-Nîsâbûrî, *el-Evsaṭ fi's-sünen ve'l-icmâ' ve'l-iḫtilâf*, thk. Ebû Hammâd Ahmed b. Muhammed Huneyf, (Riyâd: Dârü Taybe, 1405-1420/1985-1999), 11/231; Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed et-Tahâvî. *Şerḥu müşkili'l-âṯâr*. thk. Şuayb el-Arnaût (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1415/1994), 1/49 (No. 60); Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 6/464 (No. 11446), 9/67 (No. 18493). Bir rivayetin senedi Hammâd'a ulaşmakla birlikte burada Hammâd hadisi Sâbit'ten değil Katâde'den nakille Hz. Enes'ten aktarmaktadır: Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Abbâs el-Fâkihî, *Aḫbâru Mekke fî ḳadîmi'd-dehr ve ḥadîṯih*, thk. Abdülmelik b. Abdillâh b. Dehyeş, (Beyrut: Dârü Hadır, 2. Basım, 1414/1994), 5/90 (No. 2896).

[2999] Ebû Avâne Ya'kūb b. İshâk b. İbrâhîm el-İsferâyînî, *el-Müsned*, thk. Eymen b. Ârif ed-Dımaşkī (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1419/1998), 4/291 (No. 6782).

3.2.1. Abdürrezzâk b. Hemmâm

Abdürrezzâk b. Hemmâm (öl. 211/826-27) etbeu't-tâbiînin küçüklerindendir. "Sika hâfız" olarak vasfedilmektedir.[3000] Abdürrezzâk'ın birçok eserinden bahsedilmektedir. Bunlardan günümüze kadar gelebilenler *el-Muṣannef fi'l-ḥadîṯ, et-Tefsîr, Kitâbü'ṣ-Ṣalât, el-Emâlî fî âṯâri'ṣ-ṣaḥâbe* adlı eserlerle biri Ebû Hüreyre'ye diğeri İbn Ömer'e ulaşan iki sahîfesidir.[3001] *es-Sünen*'de 145 hadisi nakledilmektedir.[3002] Bunların 8'ini ikişer, 2'sini üçer 1'ini dört hocası Tirmizî'ye nakletmektedir. Bu nedenle 145 rivayet 15 artışla 160 rivayet olarak Tirmizî'nin hocalarına ulaşmaktadır. Tirmizî, Abdürrezzâk'ın tüm rivayetlerine birer hocası aracılığıyla ulaşmaktadır (Bk. Şekil 2).

Şekil 2: *es-Sünen*'de Tirmizî'yi Abdürrezzâk'a Ulaştıran Sened Zincirleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tirmizî, Abdürrezzâk'tan Abd b. Humeyd aracılığıyla 41, el-Hasen b. Alî aracılığıyla 34, Mahmûd b. Gaylân aracılığıyla 32, Yahyâ b. Mûsâ aracılığıyla 17 nakilde

[3000] Abdürrezzâk hakkında bk. Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 18/52-61; İbn Ḥacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 6/310-315; a. mlf, *Taḳrîb*, 354.

[3001] Ali Akyüz, "Abdürrezzâk es-San'ânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/298-299. Ayrıca bk. Kâtib Çelebi, *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, 1/452, 576; 2/1008; Ziriklî, *el-A'lâm*, 3/353. Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/184-185.

[3002] 31, 68, 76, 156, 197, 202, 212, 213, 283, 294, 321, 328, 330, 384, 433(+1), 434, 468, 469, 494, 518, 556, 623, 652, 668, 696, 774, 790(+1), 808, 858(+1), 921, 929, 940M2R2, 955, 1009, 1083, 1145MR, 1275, 1280, 1326, 1347, 1370, 1418, 1429, 1432, 1435, 1475, 1490, 1512, 1515, 1515MR, 1516, 1532, 1601, 1607, 1731, 1737, 1745, 1836, 1851, 1851MR(mürsel), 1891, 1964, 1973, 1974, 2059MR, 2060, 2098MR, 2166, 2218, 2225, 2235, 2236, 2249, 2251(+1), 2268, 2285, 2291, 2293, 2327(+1), 2401, 2435, 2461, 2598, 2673, 2702, 2750, 2756, 2785(+1), 2798, 2804, 2847, 2866, 2872 2943(+1), 2956, 2956MR, 2998, 3001, 3034, 3080, 3102, 3130, 3131, 3151, 3173, 3173MR, 3233, 3246(+1), 3259, 3260, 3263, 3264, 3281, 3286, 3293, 3306(+1), 3316MR, 3318, 3325, 3333, 3340, 3348, 3359, 3595, 3654, 3655, 3767, 3776, 3848, 3849, 3878, 3880, 3894, 3939. Ayrıca 2 maktû (792MR, 2952M1) ve 3 ta'lîk rivayette (1896, 2847, 2928) yer almaktadır.

bulunmaktadır.[3003] Diğer 13 hocasından Abdürrezzâk rivayetlerinin nakil sayısı 10'un altındadır (Bk. Tablo 50).

Tirmizî'nin Abdürrezzâk'ın rivayetlerini aktaran hocalarından birisi makbuliyet derecesinin altındadır. el-Hüseyn b. Muhammed el-Cerîrî adlı bu râvi, kendisinden birden fazla rivayet nakledilmekle birlikte tevsikine dair bir bilgi bulunmadığından "mestûr" olarak değerlendirilen hâli mechûl biridir.[3004] el-Hüseyn b. Muhammed el-Cerîrî adlı bu hocasından Tirmizî, Abdürrezzâk'ın 2 hadisini aktarmaktadır.

Tirmizî 3 rivayette ta'lîk yaparak doğrudan Abdürrezzâk'tan rivayet etmektedir. Abdürrezzâk'tan naklettiği iki maktû rivayetin ilkini Abd b. Humeyd, ikincisini el-Hüseyn b. Mehdî aracılığıyla aktarmaktadır.[3005]

Tablo 50: *es-Sünen*'deki Rivayetlerde Tirmizî ile Abdürrezzâk Arasındaki Râviler ve Abdürrezzâk'tan Rivayet Sayıları

Sıra No	Tirmizî'nin Abürrezzâk Rivayetlerini Aldığı Hocaları	Abdürrezzâk'tan Rivayet Sayısı
1	Abd b. Humeyd (öl. 249/863-864) (2)	41
2	el-Hasen b. Alî el-Hulvânî el-Hallâl (öl. 242/857) (2)	34
3	Mahmûd b. Gaylân (öl. 239/853) (3)	32
4	Yahyâ b. Mûsâ (öl. 240/854) (3)	17
5	Seleme b. Şebîb (öl. 240/854 s.) (3)	6
6	İshâk b. Mansûr (öl. 251/865) (2)	5
7	Muhammed b. Râfi' (öl. 245/859) (3)	4
8	Abbâs b. Abdilazîm el-Anberî (öl. 240/854) (2)	3
9	Muhammed b. Abdila'lâ (öl. 245/859) (3)	3
10	Muhammed b. Yahyâ ez-Zühlî (öl. 258/872) (2)	3
11	Hâtim b. Siyâh (öl. ?) (6)	2
12	el-Hüseyn b. Mehdî (öl. 247/861) (4)	2
13	el-Hüseyn b. Muhammed el-Cerîrî el-Belhî (öl. ?) (7)	2
14	Muhammed b. Ebân (öl. 244/858) (2)	2
15	Ebû Bekr b. Zencûye (öl. 258/872) (3)	2
16	Hârûn b. İshâk el-Hemdânî (öl. 258/872) (4)	1
17	Süleymân b. Ma'bed Ebû Dâvûd (öl. 257/871) (3)	1
	TOPLAM	160

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

[3003] 1896, 2847, 2928.
[3004] el-Hüseyn b. Muhammed el-Cerîrî hakkında bk. Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 6/475; İbn Ḥacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 2/368; a. mlf, *Taḳrîb*, 168.
[3005] 792MR, 2952M1.

es-Sünen'deki 47 rivayet Abdürrezzâk'ın *el-Muṣannef*i'nde ikisi tekrar ederek 49 yerde geçmektedir.[3006] *el-Muṣannef*'teki rivayetlerin 19'u sened, mana ve lafızca aynıdır. Ancak *es-Sünen*'de bunların ikisinde taktî', birinde ihtisar ve takdim-tehir bulunmaktadır. 26 rivayet sened ve manaca aynı olmakla birlikte lafızca çok az farklılık içermektedir. *es-Sünen*'de bunların dördünde ihtisar, ikisinde taktî' vardır. 4 rivayet ise sened ve manaca aynı olmakla birlikte lafızca biraz farklılık ihtiva etmektedir. *es-Sünen*'de bunların birinde ihtisar mevcuttur (Bk. Tablo 51 ve Ek 4.5).

Tablo 51: Tirmizî'nin *es-Sünen*'i ile Abdürrezzâk'ın *el-Muṣannef*i'ndeki Ortak Rivayetlerin Mukayesesi

Rivayet Sayısı	Rivayetin Senedi	Rivayetin Manası	Rivayetin Lafzı
15	Aynı	Aynı	Aynı
21	Aynı	Aynı	Çok az farklı
3	Aynı	Aynı	Biraz farklı
2	Aynı	Aynı -taktî'	Aynı -taktî'-
1	Aynı	Aynı	Aynı -ihtisar ve takdim-tehir-
4	Aynı	Aynı	Çok az farklı -ihtisar-
2	Aynı	Aynı	Çok az farklı -taktî'-
1	Aynı	Aynı	Biraz farklı -ihtisar-

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Abdürrezzâk'ın iki rivayetinin lafızlarında birer şüphe ifadesi vardır. Bunların birinde "**هديت** / yönlendirildin" ve "**أصبت** / isabet ettin" yüklemlerinin kullanımında ihtilaf edilmektedir. Tirmizî de bu rivayeti bu ihtilafla birlikte aktarmaktadır.[3007] Diğerinde Abdürrezzâk'ın rivayetinde iki ihtilaf noktasından birini Tirmizî eserinde zikretmektedir. İlkinde "**لقن** / çabuk kavrayan" ve "**فطن** / zeki" lafızlarındaki ihtilafa Tirmizî de yer vermekte; ama onun "**بسم الله رب الغلام** / Bu çocuğun Rabbi olan Allah'ın

[3006] Bunlara *el-Muṣannef*'in devamında yer alan *el-Câmi'*de geçen 44 rivayet dahil değildir. Zira *el-Câmi'*deki hadisler Ma'mer'in rivayetidir.
[3007] Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 18 (No. 3130); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 5/328-330 (No. 9719).

adıyla" şeklinde zikrettiği kısımda Abdürrezzâk'ın eserinde belirtildiği üzere Allah lafzı celilinin zikredilip zikredilmeme ihtilafı kayda geçmemektedir.[3008]

Tablo 52: Tirmizî'nin *es-Sünen*'i ile Abdürrezzâk'ın *el-Muṣannef*i'ndeki Ortak Rivayetlerin Altında Zikredildikleri Tercemelerin Mukayesesi

Sıra	Bölüm ve Bâb No	Bâb Başlığı	Bölüm	Bâb Başlığı	Bölüm İsimleri	Bâb İsimleri
1	Ṭahâret, 23	Taḥlîlü'l- liḥye	Ṭahâret	Kemi'l-vüḍûe min ġasle	Aynı	Farklı
2	Ṭahâret, 51	Kerâhiyetü'l-bevl fi'l-mâi'r-râkid	Ṭahâret	el-Bevl fi'l-mâi'd-dâim	Aynı	Yakın
3	Ṣalât, 144	İdḥâlü'l-İṣba' fi'l-üẕün 'ınde'l-eẕân	Mevâḳītüü'ṣ-ṣalât	İstiḳbâlü'l-ḳıble ve vaż'uhû üṣbüayhi fî üẕüneyh	Aynı	Yakın
4 (1)	Ṣalât, 148	İnne'l-imâme eḥaḳḳu bi'l-iḳāme	Ṣalât	1. eṣ-Ṣalâtü ḫayrun mine'n-nevm	Aynı	Farklı
4 (2)	Ṣalât, 148	İnne'l-imâme eḥaḳḳu bi'l-iḳāme	Ṣalât	2. el-Müezzin emlekü bi'l-Eẕân ve hel yüezzinü'l-imâm	Aynı	Yakın
5	Ṣalât, 158	İnne'd-duâ' lâ yüraddü beyne'l-eẕân ve'l-iḳāme	Ṣalât	ed-Duâ' beyne'l-eẕân ve'l-iḳāme	Aynı	Yakın
6	Ṣalât, 159	Kem feraża'llâhü alâ 'ıbâdihi'ṣ-ṣalavât	Ṣalât	Farżu'ṣ-ṣalât	Aynı	Yakın
7	Ṣalât, 210	er-Ruḫṣatü fi'l-iḳ'â'	Ṣalât	el-İḳ'â' fi'ṣ-ṣalât	Aynı	Yakın
8	Ṣalât, 220	el-İṣâretü fi't-teşehhüd	Ṣalât	Ref'u'l-yedeyn fi'd-duâ'	Aynı	Farklı
9	Ṣalât, 245	el-Ḳu'ûd fi'l-mescid ve'ntiẓârü'ṣ-ṣalât mine'l-faẓl	Ṣalât	İntiẓârü'ṣ-ṣalât	Aynı	Yakın
10	Ṣalât, 282	Kerâhiyetü Keffi'ṣ-ṣa'ri fi'ṣ-ṣalât	Ṣalât	Keffü'ṣ-ṣa'ri ve's-sevb	Aynı	Yakın
11	Ṣalât, 320	İnnehû yuṣallîhimâ fi'l-beyt	Ṣalât	et-Teṭavvu ḳable'ṣ-ṣalâti ve ba'dehâ	Aynı	Farklı
12	Vitr, 343	Mübâderetü'ṣ-ṣubh bi'l-vitr	Ṣalât	Fevtü'l-vitr	Farklı	Farklı
13	Cum'a, 355	el-İġtisâlü yevme'l-Cum'a	Cum'a	el-Ġuslü yevme'l-Cum'a ve'ṭ-ṭîbu ve's-sivâk	Aynı	Yakın
14	Cum'a, 373	el-Kelâmü ba'de nüzûli'l -- imâm mine'l-minber	Ṣalât	Mekṣü'l-imâm ba'de'l-iḳāme	Farklı	Farklı
15	Sefer, 395	Ṣalâtü'l-istisḳā'	Ṣalât	el-İstisḳā'	Farklı	Yakın
16	Zekât, 5	Zekâtü'l-baḳar	Zekât	el-Baḳar	Aynı	Yakın
17	Zekât, 23	Men lâ tehıllü lehü's-sadaka	Zekât	Kemi'l-kenz ve limeni'z-zekât	Aynı	Farklı

[3008] Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 76 (No. 3340); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 5/420-423 (No. 9751).

18	Zekât, 32	Kerâhiyetü'lavd fi'ṣ-ṣadaka	Ṣadaḳa	Hel yeûdü'r-racülü fi ṣadakatih	Farklı	Yakın
19	Ṣavm, 60	Kerâhiyetü'l-ḥacâmeti li'ṣ-ṣâim	Ṣıyâm	el-Ḥacâmetü li'ṣ-ṣâim	Aynı	Yakın
20	Ṣavm, 71	el-İ'tikâf	Ṣıyâm	Leyletü'l-ḳadr	Aynı	Farklı
21	Ṣavm, 72	Leyletü'l-ḳadr	Ṣıyâm	Leyletü'l-ḳadr	Aynı	Aynı
22	Ṣavm, 83	et-Terğîbü fî ḳıyâmi Ramażân ve mâ câe fîhi mine'l-faẓl	Ṣıyâm	Ḳıyâmu Ramażân	Aynı	Yakın
23	Ḥac, 35	İstilâmü'l-Ḥacer ve'R-rukni'l-Yemânî dûne mâ sivâhümâ	Menâsik	el-İstilâmü fî ġayri ṭavâf ve hel yestelimü ġayra müteveḍḍı'	Farklı	Yakın
24 (1)	Nikâḥ, 2	en-Nehyü ani't-tebettül	1. Nikâḥ	1. Vücûbü'n- nikâḥ ve faẓlih	Aynı	Farklı
24 (2)	Nikâḥ, 2	en-Nehyü ani't-tebettül	2. Ṭalâḳ	2. Ḥakku'l-mer'eti 'alâ zevcihâ ve fî kem teştâḳ	Farklı	Farklı
25	Büyû', 49	Kerâhiyetü ş̱emeni'l-kelb ve's-sinnevr	Menâsik	el-Hirru ve'l-cerâdü ve'l-ḫuffâş ve eklü'l-cerâd	Farklı	Farklı
26	Aḥkâm, 33	İẕâ ḥuddet el-ḥudûd ve veḳaati's-sihâmü fe lâ Şüf'a	Büyû'	İzâ ḍuribeti'l-ḥudûd fe lâ Şüf'a	Farklı	Yakın
27	Diyât, 22	Men ḳutile dûne mâlih fe hüve şehîd	Uḳūl	Men ḳutile dûne mâlih fe hüve şehîd	Farklı	Aynı
28	Ḥudûd, 5	Der'ü'l-ḥaddi ani'l-mu'terif izâ racea	Ṭalâḳ	er-Recmü ve'l-iḥsân	Farklı	Farklı
29	Ḥudûd, 7	Taḥḳīḳu'r-recm	Ṭalâḳ	er-Recmü ve'l-iḥsân	Farklı	Yakın
30	Ḥudûd, 9	Terabbüżu'r-recm bi'l-ḥublâ ḥattâ teża'a	Ṭalâḳ	er-Recmü ve'l-iḥsân	Farklı	Az yakın
31	el-Aḥkâm ve'l-Fevâid, 4	Men emseke kelben mâ yenḳuṣu min ecrih	Ehlü'l-Kitâbeyn	Ḳatlü'l-kilâb	Farklı	Farklı
32	Eḍâḥî, 15	el-Fera' ve'l-atîra	Aḳīḳa	el-Fera'a	Farklı	Yakın
33	Eḍâḥî, 17	el-Eẕânü fî eẕâni'l-mevlûd	Aḳīḳa	el-Aḳīḳa	Farklı	Farklı
34	Eḍâḥî, 17	el-Eẕânü fî eẕâni'l-mevlûd	Aḳīḳa	el-Aḳīḳa	Farklı	Farklı
35	en-Nüẕûr ve'l-Eymân, 7	el-İstiṯnâ' fi'l-yemîn	el-Eymân ve'n-nüẕûr	el-İstiṯnâ' fi'l-yemîn	Aynı	Aynı
36	Siyer, 40	Kerâhiyetü'n-nühbe	Cenâiz	es-Ṣabru ve'l-bükâ' ve'n-niyâḥa	Farklı	Az yakın
37	Eṭʿime, 33	er-Ruḫṣatü fî ḳat'ı'l-lahm bi's-sikkîn	Ṭahâret	Men ḳāle lâ yüteveḍḍa' mimmâ messeti'n-nâr	Farklı	Farklı

38	İsti’z̲ân, 13	es-Selâmü alâ meclisin fîhi’l-müslimûne ve ġayruhüm	Ehlü’l-Kitâb	es-Selâmü alâ ehli’l-kitâb	Farklı	Yakın
39	Tefsîrü’l-Kurân, 5	Sûretü’n-Nisâ’	Ṣalât	eṣ-Ṣalâtü fi’s-sefer	Farklı	Farklı
40	Tefsîrü’l-Kurân, 10	Sûretü’t-Tevbe	Meġāzî	Ḥadîs̲ü’s̲-selâs̲eti’llez̲îne ḫullifû	Farklı	Farklı
41	Tefsîrü’l-Ḳur’ân, 18	Sûretü Benî İsrâîl	Meġāzî	Ḥafru zemzem ve ḳad deḫale fi’l-ḥac evvelü mâ z̲ükira min ‘Abdilmuttalib	Farklı	Farklı
42	Tefsîrü’l-Ḳur’ân, 23	Sûretü “el-Mü’minûn”	Feżâ’ilü’l-Ḳur’ân	Ta‘lîmü’l-Ḳur’ân ve fażlih	Farklı	Farklı
43	Tefsîrü’l-Ḳur’ân, 70	Sûretü’l-Müddes̲sir	Meġāzî	Hafru zemzem ve kad deḫale fi’l-hac evvelü mâ z̲ükira min Abdilmuttalib	Farklı	Farklı
44	Tefsîrü’l-Ḳur’ân, 76	Sûretü’l-Bürûc	Meġāzî	Ḥadîs̲ü aṣḥâbi’l-uḫdûd	Farklı	Farklı
45	Deʿavât, 129	el-‘Afvü ve’l-‘âfiye	Ṣalât	ed-Duâ’ beyne’l-ez̲ân ve’l-iḳāme	Farklı	Farklı
46	Menâḳıb, 13	Sinnü’n-Nebî -s.a.s- kem kâne hîne mâte	Cenâiz	‘Umrü’n-Nebî -s.a.s- ve Umera ve ba’żı aṣḥâbih	Farklı	Yakın
47	Menâḳıb, 51	Menâḳıbü Sa‘d b. Muâz̲ -r.a-	Cenâiz	Fitnetü’l-ḳabr	Farklı	Farklı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

es-Sünen ve *el-Muṣannef*’te ortak rivayetlerin yer aldığı bölümler karşılaştırıldığında 21’inin aynı, 28’inin farklı isimlendirildiği görülmektedir. Aynı bölümde zikredilen rivayetlerin yer aldığı tercemelerin 2’si aynı, 12’si yakın, 7’si farklıdır. 2 yakın isimli bölümde nakledilen rivayetlerden birinin tercemesi yakın, diğerininki farklıdır. Farklı bölümlerde zikredilen 28 ortak rivayetten sadece 1’inin tercemesi aynıdır, 10’unun tercemesi yakın, 17’sinin tercemesi ise farklıdır (Bk. Tablo 52).

• Terceme kalıplarının bazısında Tirmizî ve Abdürrezzâk müşterektir. Bunlar “Bâbü mâ câe fî…”,[3009] “Bâbün fî…”[3010] “Bâbün/Bâbü…”,[3011] “Bâbü mâ yeḳūlü…”[3012] “Bâbü mâ…”,[3013] “Bâbü men…”[3014] kalıplarıdır. Hennâd çoğunlukla “Bâbün/Bâbü…” kalıbını kullanmaktadır. Eserinde bu kalıptan sonra sayıca sırasıyla “Bâbü mâ…”, “Bâbü mâ câe

[3009] Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 1/61, 172, 382, 452, 3/56; 4/516; 5/313; 8/314; 10/146 (Toplam: 9).
[3010] Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 2/524, 3/128, 569, 8/276, 9/420, 10/164, 198, 10/233 (Toplam: 8).
[3011] Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 1/5, 6, 9, 11, 18, 35, 37… (geri kalan).
[3012] Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 1/425, 2/164, 5/166 (Toplam: 3).
[3013] Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 1/44, 50, 92, 245, 302, 349, 2/26…(Toplam: 68); (Bâbü mâ yecib/tecib); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 4/26.
[3014] Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 1/15, 17, 28, 122, 142, 163, 475…(Toplam: 86).

fî…”, “Bâbü men…”, “Bâbün fî…” ve “Bâbü mâ yeḳūlü…” kalıplarına yer vermektedir.

Tirmizî’nin eserinde yer verdiği “Bâb”, “Bâbü mâ câe …”, “Ve min Sûreti ...”, “Bâbü mâ câe enne …”, “Bâbün minh”, “Menâḳıbü …”, “Bâbü mâ ẕükira ...”, “Bâbü menâḳıbi …”, “Bâbün âḫar”, “Bâbün minhü eyḍan”, “Bâbün minhü âḫar”, “Bâbün âḫar fî faẓli …”, “Eḥâdîsün şettâ min Ebvâbi …” ve “Sûretü …” terceme kalıpları ise *el-Muṣannef*’te bulunmamaktadır. Tirmizî’nin bölüm başlıklarında zikrettiği “Ebvâb” kalıbı da *el-Muṣannef*’te kullanılmamaktadır.

• Tirmizî’nin *es-Sünen*’deki Abdürrezzâk’tan naklettiği 19 rivayet Abdürrezzâk’ın *et-Tefsîr*i’nde 1’i tekrar ederek 20 yerde geçmektedir. Bu rivayetlerin 9’u sened, mana ve lafızca aynı olmakla birlikte *es-Sünen*’de bunların birinde ihtisar, diğer birinde takdim-tehir bulunmaktadır. Bu rivayetlerin 7’si sened ve manaca aynı, lafızca çok az farklı olmakla birlikte *es-Sünen*’deki hallerinde bunların birinde ihtisar, diğer birinde takdim-tehir mevcuttur. Rivayetlerin 3’ü sened ve manaca aynı olmakla birlikte lafızca biraz farklıdır ve bunların birinde ihtisar vardır. Tirmizî ve Abdürrezzâk’ın ortak rivayetlerinin birinin metni mana ve lafız bakımından aynı olmakla birlikte *es-Sünen*’deki sened fazladan 2 râvi içermektedir. Ve *el-Muṣannef*’teki ta‘lîk durumu ortadan kaldırılmaktadır (Bk. Tablo 53). *et-Tefsîr*’in *es-Sünen*’dekiler ile ortak rivayetlerinin ikisinin lafzında birer kelimede şüphe ifadeleri vardır. Bu ifadeler, rivayetlerin ilkinde “**ثدي** / kürek kemiği” ve “**نحر** / göğüs” kelimelerinde, diğerinde “**لقن** / çabuk kavrayan” ve “**فطن** / zeki” lafızlarındadır. Bunların ikisi de *es-Sünen*’de aynen nakledilmektedir.[3015]

[3015] (1) Tirmizî, “Tefsîrü’l-Ḳur’ân”, 39 (No. 3233); Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, 3/126 (No. 2612); (2) Tirmizî, “Tefsîrü’l-Ḳur’ân”, 76 (No. 3340); Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, 3/413-415 (No. 3568).

Tablo 53: Tirmizî'nin *es-Sünen*'i ile Abdürrezzâk'ın *et-Tefsîr*i'ndeki Ortak Rivayetlerin Mukayesesi

Rivayet Sayısı	Rivayetin Senedi	Rivayetin Manası	Rivayetin Lafzı
7	Aynı	Aynı	Aynı[3016]
5	Aynı	Aynı	Çok az farklı
2	Aynı	Aynı	Biraz farklı
1	Aynı	Aynı	Aynı -ihtisar-
1	Aynı	Aynı	Aynı -takdim-tehir-
1	Aynı	Aynı	Çok az farklı -ihtisar-
1	Aynı	Aynı	Çok az farklı -takdim-tehir-
1	Aynı	Aynı	Biraz farklı -ihtisar-
1	Aynı -Tirmizî'deki 2 ravi fazla-	Aynı	Aynı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tirmizî *es-Süneni*'nin "Tefsîrü'l-Ḳur'ân" bölümünde Abdürrezzâk'tan ikisi ikişer senedli olmak üzere 29 rivayet nakletmektedir.[3017] Bu rivayetlerin biri 2 senedli olmak üzere 16'sı Abdürrezzâk'ın *et-Tefsîr*i'nde, 6'sı *el-Muṣannef*i'nde geçmektedir. Bunların 2'si iki eserde ortaktır. Sonuçta Tirmizî tefsirle ilgili rivayetlerinin çoğunu Abdürrezzâk'ın *el-Muṣannef*i'nden değil, *et-Tefsîr*i'nden almış bulunmaktadır. Ancak *et-Tefsîr*'de *Sünen-i Tirmiẕî*'nin tefsirle ilgili bölümünde Abdürrezzâk rivayetlerinin yaklaşık yarısının bulunmaması, Abdürrezzâk'ın rivayet hakkına sahip olduğu tüm rivayetleri eserine koymadığını göstermektedir. Aynı şekilde *es-Sünen*'deki Abdürrezzâk'tan nakledilen 143 nakilden 44'ü *el-Câmi'* kısmında olmak üzere 93'ünün *el-Muṣannef*'te yer alması da Abdürrezzâk'ın, geniş hacimli eseri *el-Muṣannef*'te rivayet hakkına sahip olduğu tüm hadisleri zikretmediğini ifade etmektedir. Zira âlimlerin rivayet haklarına sahip oldukları pek çok hadisten bazılarını seçerek eserlerini oluşturdukları bilinmektedir. Bu seçimde kimisi konuyu, kimisi râviyi, kimisi sıhhati

[3016] Birinde *es-Sünen*'de 1 cümle fazladır. Bir diğerinde rivayetler aynı olmakla birlikte farklı ayetlere atıf yapılmaktadır.

[3017] 2956, 2956MR, 2998, 3001, 3034, 3080, 3102, 3130, 3131, 3151, 3173, 3173MR, 3233, 3246(+1), 3259, 3260, 3263, 3264, 3281, 3286, 3293, 3306(+1), 3316MR, 3318, 3325, 3333, 3340, 3348, 3359.

gibi hususları dikkate almış, kimisi de bunların birçoğunu nazar-ı itibara alarak eserlerini meydana getirmişlerdir.

• Hem *es-Sünen*'de, hem Abdürrezzâk'ın iki eserinde ortak yer alan üç rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetlerinin üçünde de Abdürrezzâk'ın, aynı rivayetleri *el-Muṣannef* ve *et-Tefsîr*'de lafızca az da olsa farklı naklettiği görülmektedir. Lafızca farklılaşan kısımlarının birçoğu Tirmizî'nin *es-Süneni*'nde geçenlere uygun hâldedir. Bu iki eserden biri olmasa diğer farklılıklar Tirmizî veya hocasına nispet edilecekti. Ancak Abdürrezzâk bazen aynı rivayeti lafızlarında bazı farklılıklarla nakletmektedir. Zira mana ile rivayet genelde tecviz edilmektedir.

Tablo 54: Tirmizî'nin *es-Sünen*'i ile Abdürrezzâk'ın *el-Muṣannef* ve *et-Tefsir*i'nde Ortak Geçen İlk Rivayetin Mukayesesi

Tirmizî	**Abdürrezzâk (*el-Muṣannef*)**	**Kaynak ve Değerlendirme**
... وروي عن أبي قلابة أنه قال ليلة القدر تنتقل في العشر الأواخر حدثنا بذلك عبد بن حميد أخبرنا عبد الرزاق عن معمر عن أيوب عن أبي قلابة بهذا	عبد الرزاق عن معمر عن أيوب عن أبي قلابة قال ليلة القدر ينتقل في العشر الأواخر في وتر	Tirmizî, "Ṣavm", 72 (No. 792); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 4/252 (No. 7699) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı
Tirmizî	**Abdürrezzâk (*et-Tefsîr*)**	**Kaynak ve Değerlendirme**
... وروي عن أبي قلابة أنه قال ليلة القدر تنتقل في العشر الأواخر حدثنا بذلك عبد بن حميد أخبرنا عبد الرزاق عن معمر عن أيوب عن أبي قلابة بهذا	نا عبد الرزاق عن معمر ، عن أيوب ، عن أبي قلابة قال : ليلة القدر تتفقد في العشر الأواخر	Tirmizî, "Ṣavm", 72 (No. 792); Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, 3/445 (No. 3663) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tirmizî'deki rivayet *el-Muṣannef*'tekine daha çok benzemekle birlikte "intikal eder" anlamındaki "**تنتقل**" fiilinin muzaraat harfi farklı olarak "**ينتقل**" geçmektedir. Ayrıca *el-Muṣannef*'teki "**في وتر** / tek sayılarda" ibaresi *Sünen-i Tirmiẕî*'de yer almamaktadır. Abdürrezzâk'ın *et-Tefsîr*i'nde de "**في وتر**" ibaresi bulunmamakla birlikte "**تنتقل** / intikal eder" fiilinin yerine "**تتفقد** / aranır" fiili zikredilmektedir (Bk. Tablo 54).[3018]

[3018] Müddessir Sûresi'nin ilk ayetlerinin nâzil olmasına vesile olan olayla ilgili *es-Sünen*'deki rivayet, Abdürrezzâk'ın iki eserinde de lafızca çok az farkla naklettiği rivayetlerden *el-Muṣannef*'ten alığı anlaşılmakta (Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 70 (No. 3325); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 5/321 (No. 9719); a. mlf., *et-Tefsîr*, 3/361 (No. 3377).

Tablo 55: Tirmizî'nin *es-Sünen*'i ile Abdürrezzâk'ın *el-Muṣannef* ve *et-Tefsir*i'nde Ortak Geçen İkinci Rivayet

Tirmizî	Abdürrezzâk (*el-Muṣannef*)	Kaynak ve Değerlendirme
بسم الله الرحمن الرحيم حدثنا عبد بن حميد أخبرنا عبد الرزاق حدثنا معمر عن الزهري عن أبي سلمة عن جابر بن عبد الله رضي الله عنهما قال : سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم وهو يحدث عن فترة الوحي فقال في حديثه بينما أنا أمشي سمعت صوتا من السماء فرفعت رأسي فإذا الملك الذي جاءني بحراء جالس على كرسي بين السماء والأرض فجئثت منه رعبا فرجعت فقلت زملوني زملوني فدثروني فأنزل الله عز و جل { يا أيها المدثر * قم فأنذر } إلى قوله { والرجز فاهجر } قبل أن تفرض الصلاة	عبد الرزاق قال أخبرنا معمر قال أخبرنا الزهري قال أخبرني عروة عن عائشة قالت .... قال معمر قال الزهري فأخبرني أبو سلمة بن عبد الرحمن عن جابر بن عبد الله قال سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم وهو يحدث عن فترة الوحي فقال في حديثه بينا أنا أمشي سمعت صوتا من السماء فرفعت رأسي فإذا الذي جاءني بحراء جالسا على كرسي بين السماء والأرض فجئثت منه رعبا ثم رجعت فقلت زملوني زملوني ودثروني فأنزل الله تعالى { يا أيها المدثر } إلى { والرجز فاهجر } قبل أن تفرض الصلاة وهي الأوثان	Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 70 (No. 3325); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 5/321 (No. 9719) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı
Tirmizî	**Abdürrezzâk (*et-Tefsîr*)**	**Kaynak ve Değerlendirme**
بسم الله الرحمن الرحيم حدثنا عبد بن حميد أخبرنا عبد الرزاق حدثنا معمر عن الزهري عن أبي سلمة عن جابر بن عبد الله رضي الله عنهما قال : سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم وهو يحدث عن فترة الوحي فقال في حديثه بينما أنا أمشي سمعت صوتا من السماء فرفعت رأسي فإذا الملك الذي جاءني بحراء جالس على كرسي بين السماء والأرض فجئثت منه رعبا فرجعت فقلت زملوني زملوني فدثروني فأنزل الله عز و جل { يا أيها المدثر * قم فأنذر } إلى قوله { والرجز فاهجر } قبل أن تفرض الصلاة	نا عبد الرزاق قال معمر : قال الزهري : أخبرني أبو سلمة بن عبد الرحمن ، عن جابر ، قال : كان النبي صلى الله عليه وسلم ، يحدث عن فترة الوحي ، قال : فبينما أنا أمشي يوما إذ رأيت الملك الذي كان أتاني بحراء على كرسي بين السماء والأرض ، فجئثت منه رعبا فرجعت إلى خديجة فقلت : زملوني زملوني زملوني ، قالت خديجة : فدثرناه ، فأنزل الله تعالى عليه { يا أيها المدثر قم فأنذر وربك فكبر وثيابك فطهر }	Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 70 (No. 3325); Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, 3/361 (No. 3377) ***sened aynı, mana aynı, lafız biraz farklı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

es-Sünen'de *el-Muṣannef*'ten farklı olarak "**وهي الأوثان** / onlar putlardır" açıklaması yoktur. Fazladan "**الملك** / Melek (Cebrâîl)" kelimesi mevcuttur. "**جئثت**" fiilinin yazımında ise *es-Sünen*'in baskıları arasında farklılık bulunmaktadır. Mustafâ Elbânî ve Meârif Baskılarında bunun yerine "**جثثت**" fiili zikredilmektedir.[3019] Risâle Baskısı'nda "**جئثت**" olarak verilip, dipnotta matbuda "**جثثت**" şeklinde geçtiği, bunun da *el-Müsned* ve

[3019] Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 70 (No. 3325) (Mustafâ Elbânî, 5/428; Meârif, 154)

Müslim'in rivayetine uygun olduğu, her ikisinin de "korktum" anlamında olduğu bildirilmektedir.[3020] *Sünen-i Tirmizî* baskıları arasındaki bu farklılık Abdürrezzâk'ın iki eserinde de mevcuttur. Zira *el-Muṣannef*'te "**جثثت**" şeklinde geçen fiil *et-Tefsîr*'de "**جثثت**" olarak bulunmaktadır. Bu şekildeki anlamları aynı, yazılışları da çok yakın kelimeler istinsah kaynaklı yazım farklılığı olduğunu çağrıştırmaktadır.

es-Sünen'de *et-Tefsîr*'den farklı olarak ise "**يوما إذ رأيت** / Bir gün görmüştüm" yerine "**سمعت صوتا من السماء فرفعت رأسي** / Semadan bir ses işittim ve başımı kaldırdım" ifadesi, "Bana geldi" ifadesi için "**أتاني**" yerine "**جاءني**" fiili zikredilmektedir. "**كان** / idi" nâkıs fiili yoktur. "**سمعت** / işittim", "**في حديثه** / konuşmasında", "**جالس** / oturmuş halde" ifadeleri fazladan kullanılmaktadır (Bk. Tablo 55).

Tablo 56: Tirmizî'nin *es-Sünen*'i ile Abdürrezzâk'ın *el-Muṣannef* ve *et-Tefsir*i'nde Ortak Geçen Üçüncü Rivayet

Tirmizî	Abdürrezzâk (*el-Muṣannef*)	Kaynak ve Değerlendirme
حدثنا محمود بن غيلان و عبد بن حميد المعنى واحد قالا حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن ثابت البناني عن عبد الرحمن بن أبي ليلى عن صهيب قال : كان رسول الله صلى الله عليه و سلم إذا صلى العصر همس والهمس في بعض قولهم تحرك شفتيه كأنه يتكلم فقيل له إنك *يا رسول الله* إذا صليت العصر همست قال إن نبيا من الأنبياء كان أعجب بأمته فقال من يقوم لهؤلاء ؟ فأوحى الله ... حدث بهذا الحديث الآخر قال كان ملك من الملوك وكان لذلك الملك كاهن يكهن له فقال الكاهن انظروا لي غلاما فهما أو قال فطنا لقنا فأعلمه ... على ما وصف فأمره أن يحضر ذلك الكاهن وأن يختلف إليه فجعل يختلف إليه ... فقال إنما أعبد الله قال فجعل الغلام يمكث عند الراهب ... فقل عند أهلي وإذا قال لك أهلك أين كنت فأخبرهم أنك كنت عند الكاهن قال فبينما الغلام على ذلك إذ مر بجماعة من الناس كثير قد حبسهم دابة فقال بعضهم إن تلك الدابة أسدا قال فأخذ الغلام حجرا قال اللهم	عبد الرزاق عن معمر عن ثابت البناني عن عبد الرحمن بن أبي ليلى عن صهيب قال كان رسول الله صلى الله عليه و سلم إذا صلى العصر همس – والهمس في *قول بعضهم* يحرك شفتيه كأنه يتكلم بشيء – فقيل له *يا نبي الله* إنك إذا صليت العصر همست فقال إن نبيا من الأنبياء كان أعجب بأمته فقال من يقوم لهؤلاء فأوحى ... حدث بهذا الآخر قال وكان ملك من الملوك وكان لذلك الملك كاهن يتكهن له فقال ذلك الكاهن انظروا لي غلاما فطنا – أو قال لقنا – أعلمه ... غلاما على ما وصف فأمروه أن يحضر ذلك الكاهن وأن يختلف إليه قال ... إنما أعبد الله وجعل الغلام يمكث عند الراهب ... فقل كنت عند أهلي وإذا قال لك أهلك أين كنت فقل كنت عند الكاهن قال فبينا الغلام على ذلك إذ مر بجماعة من الناس كبيرة قد حبستهم دابة قال بعضهم إن تلك الدابة يعني الأسد وأخذ الغلام حجرا فقال اللهم إن كان ما يقول الراهب حقا فأسألك أن أقتل هذه الدابة وإن كان ما يقول	Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 76 (No. 3340); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 5/420-423 (No. 9751) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı - ihtisar-

[3020] Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 70 (No. 3325) (Risâle, 1122 ve dn. 2).

	الكاهن حقا فأسألك أن لا أقتلها ... فجاءه فقال له إن أنت رددت علي بصري فلك كذا وكذا فقال له الغلام لا أريد منك هذا ولكن إن رد إليك بصرك أتؤمن بالذي رده عليك قال نعم قال فدعا الله فرد عليه بصره قال فآمن الأعمى فبلغ ذلك الملك أمرهم فبعث إليهم فأتي بهم فقال لأقتلن كل واحد منكم قتلة لا أقتلها صاحبها قال ... فلما انطلقوا به إلى ذلك المكان الذي أرادوا جعلوا يتهافتون من ذلك الجبل ويتردون منه حتى لم يبق إلا الغلام فرجع فأمر به الملك فقال انطلقوا به إلى البحر فألقوه فيه فانطلق به إلى البحر فغرق الله من كان معه وأنجاه الله فقال الغلام إنك لن تقتلني حتى تصلبني وترميني وتقول إذا رميتني باسم رب الغلام أو قال بسم الله رب الغلام فأمر به فصلب ثم رماه وقال بسم الله رب الغلام قال فوضع الغلام يده على صدغه ... ومن لم يرجع ألقيناه في النار فجعل يلقيهم في تلك ألأخدود ... كما كان وضعها قال عبد الرزاق والأخدود بنجران	إن كان ما يقول الراهب حقا فأسألك أن أقتلها قال ... فقال له إن أنت رددت بصري فلك كذا وكذا قال له لا أريد منك هذا ولكن أرأيت إن رجع إليك بصرك أتؤمن بالذي يرده عليك ؟ قال نعم قال فدعا الله فرد عليه بصره فآمن الأعمى فبلغ الملك أمرهم فبعث إليهم فأتي بهم فقال لأقتلن كل واحد منكم قتلة لا أقتل بها صاحبه ... فانطلقوا به إلى ذلك الجبل فلما انتهوا به إلى ذلك المكان الذي أرادوا أن يلقوه منه جعلوا يتهافتون من ذلك الجبل ويتردون حتى لم يبق منهم إلا الغلام قال ثم رجع فأمر به الملك أن ينطلقوا به إلى البحر فيلقونه فيه فانطلق به إلى البحر فغرق الله الذين كانوا معه وأنجاه فقال الغلام للملك إنك لا تقتلني حتى تصلبني وترميني وتقول إذا رميتني بسم الله رب هذا الغلام قال فأمر به فصلب ثم رماه فقال بسم الله رب هذا الغلام قال فوضع الغلام يده على صدغه حين رمي ... ومن لم يرجع ألقيناه في هذه النار فجعل يلقيهم في تلك الأخدود... كما وضعها حين قتل
Kaynak ve Değerlendirme	**Abdürrezzâk (*et-Tefsîr*)**	**Tirmizî**
Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 76 (No. 3340); Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, 3/413 (No. 3568) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı - ihtisar-	نا عبد الرزاق عن معمر ، عن ثابت البناني ، عن عبد الرحمن بن أبي ليلى ، عن صهيب ، قال : كان النبي صلى الله عليه وسلم : إذا صلى العصر همس – والهمس ، في *قول بعضهم* ، تحرك شفتيه كأنه يتكلم بشيء – فقيل له : يا *نبي* الله إنك إذا صليت العصر همست ، فقال : « إن نبيا من الأنبياء كان أعجب بأمته ... فسلط الله عليهم الموت ، قال فمات منهم في يوم سبعون ألفا ، قال : وكان إذا حدث هذا الحديث ، حدث بهذا الحديث الآخر ، قال : كان ملك من الملوك له كاهن يتكهن لهم ، فقال ذلك الكاهن : انظروا إلي غلاما فهما فطنا *أو قال* : لقينا فأعلمه علمي هذا ، فإني أخاف أن أموت ، فينقطع منكم هذا العلم ، فلا يكون منكم من يعلمه ، قال : فنظروا له غلاما على ما وصف ، فأمروه أن يحضر ذلك الكاهن ، وأن يختلف إليه ، قال : فجعل الغلام يختلف إليه ، قال : وكان على طريق الغلام راهب في صومعة له	حدثنا محمود بن غيلان و عبد بن حميد المعنى واحد قالا حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن ثابت البناني عن عبد الرحمن بن أبي ليلى عن صهيب قال : كان رسول الله صلى الله عليه و سلم إذا صلى العصر همس والهمس في *بعض قولهم* تحرك شفتيه كأنه يتكلم فقيل له إنك يا *رسول* الله إذا صليت العصر همست قال إن نبيا من الأنبياء كان أعجب بأمته ... فسلط عليهم الموت فمات منهم في يوم سبعون ألفا قال وكان إذا حدث بهذا الحديث حدث بهذا الحديث الآخر قال كان ملك من الملوك وكان لذلك الملك كاهن يكهن له فقال الكاهن انظروا لي غلاما فهما فطنا *أو قال* فطنا لقنا فأعلمه علمي هذا فإني أخاف أن أموت فينقطع منكم هذا العلم ولا يكون فيكم من يعلمه قال فنظروا له على ما وصف فأمره أن يحضر ذلك الكاهن وأن يختلف إليه فجعل يختلف إليه وكان على طريق الغلام راهب في صومعة قال معمر أحسب أن أصحاب الصوامع كانوا

	– قال معمر : وأحسب أن أصحاب الصوامع يومئذ كانوا مسلمين – قال : فجعل الغلام يسأل الراهب كلما مر به ، فلم يزل به حتى أخبره ، فقال : إنما أعبد الله ، قال : فجعل الغلام يمكث عند الراهب ، ويبطئ عن الكاهن ، قال : ... قال : فبينما الغلام على ذلك إذ مر بجماعة من الناس كبيرة ، قد حبستهم دابة ، قال بعضهم : إن هذه الدابة كانت أسدا ، قال : فأخذ الغلام حجرا فقال : اللهم إن كان ما يقول الراهب حقا فأسألك أن أقتل هذه الدابة ، وإن كان ما يقول الكاهن حقا فأسألك أن لا أقتلها ، ثم رمى فقتل الدابة ، فقال الناس : من قتلها ؟ فقالوا الغلام ، ففزع الناس إليه ، وقالوا قد علم هذا الغلام علما لم يعلمه أحد ، قال : فسمع به أعمى ، فجاءه فقال له الأعمى : إن أنت رددت بصري فإن لك كذا وكذا ، فقال الغلام : ... قال : فانطلقوا به إلى ذلك الجبل ، فلما انتهوا به إلى ذلك الموضع الذي أرادوا جعلوا يتهافتون من ذلك الجبل ، ويردون منه ، حتى لم يبق منهم إلا الغلام ، قال ثم رجع الغلام فأمر به الملك فقال : انطلقوا به إلى البحر فألقوه فيه ، فانطلقوا به إلى البحر فغرق الله الذين كانوا معه وأنجاه ، فقال الغلام : أنت لا تقتلني حتى تصلبني ، ثم ترميني فتقول إذا رميتني : بسم رب الغلام ، قال : فأمر به فصلب ، ثم رماه فقال : بسم رب الغلام ، قال : فوضع الغلام يده على صدغه حين رمي ثم مات ، قال : فقال الناس : ... ، فجعل يلقيهم في ذلك الأخدود ... كما كان وضعها حين قتل	يومئذ مسلمين قال فجعل الغلام يسأل ذلك الراهب كلما مر به فلم يزل به حتى أخبره فقال إنما أعبد الله قال فجعل الغلام يمكث عند الراهب ويبطئ على الكاهن ... قال فبينما الغلام على ذلك إذ مر بجماعة من الناس كثير قد حبسهم دابة فقال بعضهم إن تلك الدابة أسدا قال فأخذ الغلام حجرا قال اللهم إن كان ما يقول الراهب حقا فأسألك أن أقتلها قال ثم رمي فقتل الدابة فقال الناس من قتلها ؟ قالوا الغلام ففزع الناس وقالوا لقد علم هذا الغلام علما لم يعلمه أحد قال فسمع به أعمى فقال له إن أنت رددت بصري فلك كذا وكذا قال له ...فانطلقوا به إلى ذلك الجبل فلما انتهوا به إلى ذلك المكان الذي أرادوا أن يلقوه منه جعلوا يتهافتون من ذلك الجبل ويتردون حتى لم يبق منهم إلا الغلام قال ثم رجع فأمر به الملك أن ينطلقوا به إلى البحر فيلقونه فيه فانطلق به إلى البحر فغرق الله الذين كانوا معه وأنجاه فقال الغلام للملك إنك لا تقتلني حتى تصلبني وترميني وتقول إذا رميتني بسم الله رب هذا الغلام قال فأمر به فصلب ثم رماه فقال بسم الله رب هذا الغلام قال فوضع الغلام يده على صدغه حين رمي ثم مات فقال الناس ... فجعل يلقيهم في تلك الأخدود قال ... كما وضعها حين قتل

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

es-Sünen'de *el-Muṣannef*'ten farklı olarak "**قل** / de ki" yerine "**أخبرهم أنك** / onlara haber ver ki sen", "**كبيرة** / büyük" yerine "**كثير** / çok", "döndü" anlamında "**رد**" yerine "**رجع**" kelimeleri geçmektedir. "**بشيء** / bir şey", iki kez "**ذلك** / o", "**غلاما** / genç bir çocuğa", "**كنت** / idim", "**جاءه** / ona geldi" ve "**كان** / idi" kelimeleri bulunmamaktadır. "**الله**" lafz-ı celili, ikinci "**الحديث** / söz" kelimesi, "**فهما** / anlayışlı" sıfatı, "**فجعل يختلف إليه** / ona gidip gelmeye başladı" ve "**أرأيت** / "gördün mü?" ifadeleri, "bu" anlamında iki kez "**هذا**" ve bir kez "**هذه**" işaret

zamirleri ile "إلى ذلك الجبل فلما انتهوا به / o dağa, onu ulaştırdıklarında" "أن يلقوه منه / onu (dağ)dan atmayı", "للملك / krala", "حين رمي / atıldığında", "حين قتل / öldürüldüğünde" ifadeleri fazladan yer almaktadır. İhtisar sebebiyle "وإن كان ما يقول الكاهن حقا فأسألك أن لا أقتلها" ifadesi zikredilmemektedir. Şüphe ifadelerinin biri "أن أنتقم منهم أو أسلط عليهم / onlardan intikam almam veya onlara musallat olmam" ise kaldırılmaktadır. Diğer şüphe lafzı ise çocuğu zeki, anlayışlı, kavrayışlı olarak nitelerken " غلاما فطنا أو قال / غلاما فهما أو قال فطنا لقنا لقنا" kullanılan sıfatlardaki şüphe ifadeleri korunmaktadır.

es-Sünen'de *et-Tefsîr*'den farklı olarak "كبيرة / büyük" yerine "كثير / çok", "yer" anlamında "الموضع" yerine "المكان" lafzı gelmektedir. "بشيء / bir şey", iki kez "ذلك /o" işaret zamiri, "غلاما / çocuk", "كانت / idi", "جاءه / ona geldi" ve "كان / idi" kelimeleri bulunmamaktadır. İki kez "الله" lafz-ı celili, iki kez "هذا / bu" işaret zamiri ile "أن يلقوه منه / onu (dağ)dan atmayı", "للملك / krala" ifadeleri fazladan verilmektedir. İhtisar sebebiyle de "وإن كان ما يقول الكاهن حقا فأسألك أن لا أقتلها / Eğer kâhinin dediği doğruysa o hayvanı öldürmemeni senden istiyorum" cümlesi zikredilmemektedir (Bk. Tablo 56).

Zikredilen üç rivayet Tirmizî'nin *es-Sünen*'i ile ilk önce *el-Muṣannef,* sonra *et-Tefsîr*'dekiler ile lafız farklılıkları açısından kıyaslandığında ilkinde iki rivayet de çok az farklıdır. İkincisinde biri çok az farklı, diğeri biraz farklıdır. Üçüncüsünde ikisi de ihtisarla birlikte çok az farklıdır. Sonuçta lafız bakımından *Sünen-i Tirmiẕî*'deki bu üç rivayetin ilki Abdürrezzâk'ın iki eserindeki rivayetle eşit benzerlikte; -ikisi de çok az farklılık içermekle birlikte- ikincisi *el-Muṣannef*'tekine, üçüncüsü *et-Tefsîr*'dekine daha yakındır. Tirmizî'nin bu üç rivayetinden son ikisi *es-Süneni*'nin "Tefsîrü'l-Ḳur'ân" bölümündedir. Bunların birini Abd b. Humeyd, diğerini Mahmûd b. Gaylân'dan nakletmektedir. İlkini naklettiği hocası da Abd b. Humeyd'dir.

• Abdürrezzâk bazen aynı eserinde de rivayeti lafızca farklı zikredebilmektedir. Mesela Abdürrezzâk'ın, *el-Muṣannef*i'nde iki kez aktardığı ve konusu cemaatle namazda kāmet getirmenin zamanı ile ilgili olan bir hadis bu şekildedir.

Tablo 57: Tirmizî'nin *es-Süneni*'nde de Yer Alan ve Abdürrezzâk'ın *el-Muṣannefi*'nde İki Kez Geçen Bir Rivayet

Tirmizî	Abdürrezzâk (*el-Muṣannef*)	Kaynak ve Değerlendirme
حدثنا يحيى بن موسى حدثنا عبد الرزاق أخبرنا إسرئيل أخبرني سماك بن حرب سمع من جابر بن سمرة يقول : كان مؤذن رسول الله صلى الله عليه و سلم يمهل فلا يقيم حتى إذا رأى رسول الله صلى الله عليه و سلم قد خرج أقام الصلاة حين يراه	حدثنا عبد الرزاق عن إسرائيل عن سماك بن حرب أنه سمع جابر بن سمرة يقول كان مؤذن النبي صلى الله عليه و سلم يمهل فلا يقيم حتى إذا رأى النبي صلى الله عليه و سلم قد خرج أقام الصلاة حين يراه	Tirmizî, "Ṣalât", 36 (No. 202); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 1/475 (No. 1830) ***sened, mana ve lafız aynı
	عبد الرزاق عن إسرائيل عن سماك بن حرب أنه سمع جابر بن سمرة يقول كان مؤذن رسول الله صلى الله عليه و سلم يؤذن ثم يمهل فلا يقيم حتى إذا رأى نبي الله صلى الله عليه و سلم قد خرج أقام الصلاة حين يراه	Tirmizî, "Ṣalât", 36 (No. 202); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 1/477 (No. 1837) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

el-Muṣannef'teki ilk rivayette geçen lafızla *es-Sünen*'deki arasındaki tek fark "en-Nebî" yerine "Resûlullâh" ifadelerinin geçmesidir. *el-Muṣannef*'teki ikinci rivayette ise ilkinde zikredilmemekle birlikte metnin muhteviyatından anlaşılan "**يؤذن ثم** / ezanı okur, sonra" ifadesini içermektedir. İkinci rivayette Hz. Peygamber, zikredildiği yerlerin ilkinde Resûlallâh", ikincisinde "Nebiyyallâh" şeklinde belirtilmektedir (Bk. Tablo 57).

Abdürrezzâk'ın aynı eserinde yer aldığı halde lafızca değişikliğe uğrayan bir diğer rivayet *et-Tefsîr* adlı eserindedir. Rivayetin konusu "Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz" (Âl-i İmrân 3/110) ayetinin tefsiriyle ilgilidir.

Tablo 58: Tirmizî'nin *es-Süneni*'nde de Yer Alan ve Abdürrezzâk'ın *et-Tefsîri*'nde İki Kez Geçen Bir Rivayet

Tirmizî	Abdürrezzâk (*et-Tefsîr*)	Kaynak ve Değerlendirme
حدثنا عبد بن حميد حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن بهز بن حكيم عن أبيه عن جده : أنه سمع النبي صلى الله عليه و سلم يقول في قوله { كنتم خير أمة أخرجت للناس } قال إنكم تتمون سبعين أمة أنتم خيرها وأكرمها على الله	عبد الرزاق قال : نا معمر ، عن بهز بن حكيم بن معاوية القشيري ، عن أبيه ، عن جده ، قال : سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : « أنتم تتممون سبعين أمة ، أنتم خيرها ، وأكرمها على الله »	Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 4 (No. 3001); Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, 1/268-269 (No. 48) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az fark

Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 4 (No. 3001); Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, 1/409 (No. 446) ***sened, mana ve lafız aynı	عبد الرزاق قال : أنا معمر ، عن بهز بن حكيم بن معاوية ، عن أبيه ، عن جده ، أنه سمع النبي صلى الله عليه وسلم يقول في قوله تعالى : { كنتم خير أمة أخرجت للناس } قال : « إنكم تتمون سبعين أمة ، أنتم خيرها وأكرمها على الله »	حدثنا عبد بن حميد حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن بهز بن حكيم عن أبيه عن جده : أنه سمع النبي صلى الله عليه و سلم يقول في قوله { كنتم خير أمة أخرجت للناس } قال إنكم تتمون سبعين أمة أنتم خيرها وأكرمها على الله

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

et-Tefsîr'de iki kez geçen bu rivayetin ilkinde sadece Hz. Peygamber'in ifadeleri verilmekteyken, bu sözler ikincisinde "في قوله / buyruğu hakkında" ifadesi ve ayet-i kerîme de zikredilerek verilmektedir. *es-Sünen*'de bu rivayetlerden ikincisi tam uyumlu bir şekilde aktarılmaktadır.

Bu rivayet detaylarıyla birlikte incelendiğinde şu şekilde değerlendirilebilir: Hesaba katılamayacak derecede olan lafız farklılıklarından Abdürrezzâk'ın ilk rivayetinde sahâbînin ağzından "**سمعت** / işittim" ifadesi kullanılırken ikincisinde "**أنه سمع** / ki o işitti" ifadesi yer almaktadır. İlk rivayetinde "Resûlullâh", ikincisinde "en-Nebî" lafzı zikredilmektedir. İlkinde "**أنتم** / siz", ikincisinde "**إنكم** / şüphesiz ki siz" denilmektedir. İkincisindeki "**في قوله** / buyruğu hakkında" ibaresi ilkinde bulunmamaktadır. Bu haliyle Tirmizî'deki rivayet *et-Tefsîr*'deki ikinci rivayete detaylarıyla birlikte tam uymakla birlikte bu iki rivayet arasındaki tek fark Abdürrezzâk'ın *et-Tefsîr*i'nde "**في قوله** / buyruğu hakkında" ibaresinden sonra Allah'ı vasfetmek için kullanılan "**تعالى** / Yüce" kelimesinin *es-Sünen*'de belirtilmemesidir (Bk. Tablo 58).

• Abdürrezzâk'ın rivayetlerinin *el-Muṣannef*'teki 49'u, *et-Tefsîr*i'ndeki 20'si *Sünen-i Tirmiẕî*'de yer almaktadır. *el-Muṣannef* ve *et-Tefsîr*'de ortak 3 rivayet çıkarıldığında 66 rivayet *es-Sünen*'dekiler ile kıyasa konu olmaktadır. Bu 66 rivayetten *et-Tefsîr*'de yer alan birinde Tirmizî iki fazla râvi içermektedir. Ancak buradaki fazlalık Abdürrezzâk'ın iki râviyi zikretmeden muallak nakletmesinden kaynaklanmaktadır. *es-Sünen*'deki fazlalık Tirmizî'den kaynaklanmamaktadır. Tirmizî bu rivayeti Abd b. Humeyd aracılığıyla nakletmektedir. Abd b. Humeyd ise eserinde bu hadisi hocası Abdürrezzâk'tan naklederken metin olarak aynı, senedce de iki eksik râviyi zikrederek

aktarmaktadır.[3021] Bu nedenle Abdürrezzâk'ın, rivayet hakkına sahip olduğu bir hadisi, hadis nakil kaidelerine uygun şekilde naklettiği; ancak eserine koyarken sadece bilgi amaçlı, böyle bir hadisin varlığını belirtme gayeli olarak eserinde muallak olarak bulundurduğu ifade edilebilir. Tirmizî'nin aktarımı şu şekildedir:[3022]

بسم الله الرحمن الرحيم حدثنا عبد بن حميد حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن قتادة عن أنس { إنا أعطيناك الكوثر } : أن النبي صلى الله عليه و سلم قال هو نهر في الجنة حافتاه قباب اللؤلؤ قلت ما هذا يا جبريل ؟ قال هذا الكوثر الذي قد أعطاكه الله

Abdürrezzâk bu rivayeti şöyle zikretmektedir:[3023]

عبد الرزاق عن أنس بن مالك ، في قوله تعالى : (إنا أعطيناك الكوثر) أن النبي صلى الله عليه وسلم قال : « هو نهر في الجنة » ، قال النبي صلى الله عليه وسلم : « رأيت نهرا في الجنة حافتيه قباب اللؤلؤ » قلت : « ما هذا يا جبريل ؟ » قال : « هذا الكوثر الذي أعطاك الله

"Şüphesiz ki biz sana Kevser'i verdik" (el-Kevser 108/1) ayet-i kerîmesindeki Kevser'in Cennet'te iki yanında inciden kubbeler olan bir nehir olduğunun belirtildiği bu iki rivayet, manaca aynı olmakla birlikte lafızca çok az farklılık içermektedir. *et-Tefsîr*'de yer alan "في قوله تعالى / Yüce Allah'ın buyruğu hakkında" ve "رأيت نهرا في الجنة / Cennet'te bir nehir gördüm" ifadeleri *es-Sünen*'de yer almamaktadır. Ayrıca *es-Sünen*'de, *et-Tefsîr*'de "أعطاك / sana verdi" fiilinin devamında zikredilmeyen "ه / onu" zamiri zikredilmektedir. Bu nedenle ilgili rivayet Abdürrezzâk'ın rivayet hakkına sahip olarak naklettiği; ama eserine almadığı farklı bir rivayet olabilir, zikrettiği ise doğrudan İbn Abbâs'ın nüshasından nakli olabilir. Abdürrezzâk, İbn Abbâs rivayetlerini Ma'mer -- Katâde aracılığıyla aldığı için bu iki ismi atlayarak ta'lîk yapmış olabilir. Zira Buhârî ve Tirmizî de bazı senedli rivayetlerini bilgi amaçlı muallak nakletmektedir.

Tirmizî bu rivayeti naklettikten sonra Hz. Enes'e uzanan bir başka tarikini daha vermekte, devamında bunun, Hz. Enes'ten birçok vecih/tarikten nakledildiğini ifade etmektedir.[3024]

[3021] Abd, *el-Münteḫab*, 359 (No. 1189).
[3022] Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 89 (No. 3359).
[3023] Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, 3/466 (No. 3715).
[3024] Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 89 (No. 3360).

Bu rivayet diğer tüm kaynaklarda Katâde -- Enes b. Mâlik tarikiyle Resûlullah'tan nakledilmektedir. Katâde'den bu rivayeti nakleden çoktur. el-Hakem b. Abdilmelik (öl. ?),[3025] Hemmâm b. Yahyâ,[3026] Ma'mer b. Râşid,[3027] Saîd b. Ebî Arûbe,[3028] ve Şeybân b. Abdirrahmân[3029] bu kişilerdendir. Tirmizî'nin rivayetinde geçen Ma'mer'den Abd b. Humeyd dışında Ahmed b. Hanbel de Abdürrezzâk aracılığıyla bu hadisi aktarmaktadır. Bu da Abdürrezzâk'ın bazı senedli rivayetlerini bilgi amaçlı muallak nakletmiş olmasını pekiştirmektedir.

- Tirmizî'nin *es-Sünen*'i ve Abdürrezzâk'ın *et-Tefsîr*i'nde ortak yer alan manaca aynı, lafızca biraz farklı bir rivayette senedler aynı olmakla birlikte Tirmizî, *es-Sünen*'de farklı olarak Hz. Peygamber'i de fazladan zikretmiş gibi gözükmektedir. Tirmizî, rivayetinin devamında Ebû Hüreyre'den birçok tarikten bu şekilde nakledildiğini ifade etmektedir. *es-Sünen*'deki rivayet şöyledir:[3030]

حدثنا يحيى بن موسى حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن أيوب ابن طاوس عن ابيه عن أبي هريرة : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال من حلف على يمين فقال إن شاء الله لم يحنث قال ابو عيسى سألت محمد بن إسمعيل عن هذا الحديث فقال هذا حديث خطأ أخطأ فيه عبد الرزاق اختصره من حديث معمر عن ابن طاوس عن ابيه عن ابي هريرة عن النبي صلى الله عليه و سلم قال إن سليمان بن داود قال لأطوفن الليلة على سبعين امرأة تلد كل امرأة غلاما فطاف عليهن فلم تلد امرأة منهن إلا امرأة نصف غلام فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم لو قال إن شاء الله لكان كما قال هكذا روي عن عبد الرزاق عن معمر عن ابن طاوس عن ابيه هذا الحديث بطوله وقال سبعين امرأة وقد روي هذا الحديث من غير وجه عن ابي هريرة عن النبي صلى الله عليه و سلم قال قال سليمان بن داود لأطوفن الليلة على مائة امرأة

Abdürrezzâk'ın *et-Tefsîr*i'nde bu rivayet şu şekilde aktarılmaktadır:[3031]

[3025] Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 89 (No. 3360).
[3026] Buhârî, "Riḳāḳ", 53 (No. 6581); İbn Hanbel, *el-Müsned*, 20/301 (No. 12989), 21/460 (No. 14079); Ebû Yaʿlâ, *el-Müsned*, 5/257 (No. 2876); Beyhakī, *Kitâbü'l-Baʿṯ ve'n-nüşûr*, 112 (No. 117) (3 riv), 144 (No. 175).
[3027] İbn Hanbel, *el-Müsned*, 20/109-110 (No. 12675); Abd, *el-Münteḫab*, 359 (No. 1189).
[3028] İbn Hanbel, *el-Müsned*, 21/106-107 (No. 13425); İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 14/391-392 (No. 6474).
[3029] Buhârî, "Tefsîr", 461 (No. 4964); İbn Hanbel, *el-Müsned*, 20/399 (No. 13156); Beyhakī, *Kitâbü'l-Baʿṯ ve'n-nüşûr*, 112 (No. 117).
[3030] Tirmizî, "en-Nüẕûr ve'l-eymân", 7 (No. 1532).
[3031] Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, 2/330 (No. 1669).

نا عبد الرزاق قال : أرنا معمر ، عن ابن طاوس ، عن أبيه ، عن أبي هريرة ، قال : قال سليمان بن داود : لأطيفن الليلة على سبعين امرأة تلد كل امرأة منهن غلاما يقاتل في سبيل الله ، فقيل له : قل : إن شاء الله فلم يقل ، فأطاف بهن فلم تلد منهن إلا امرأة واحدة نصف إنسان ، قال : فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « لو قال : إن شاء الله لم يحنث وكان دركا لحاجته

Burada Resûlullah'ın zikredilip zikredilmemesi ile ilgili söylenebilecek bazı hususlar şunlardır: *es-Sünen*'deki rivayet Abdürrezzâk'ın *et-Tefsîr*i'nde zikretmediği farklı bir rivayet olabilir. Bu rivayeti Abdürrezzâk iki şekilde de nakletmiş olabilir. Ya da Hz. Süleymân ile ilgili bir hadise nakledildiği için hükmen merfû olan rivayetin senedinde, Abdürrezzâk'ın eserinin istinsah veya tahkiki esnasında meydana gelen bir hata sebebiyle Resûlullah zikredilmemiş olabilir. Yani bu rivayetlerde Tirmizî'nin senede ekleme yaptığının söylenmesinden önce pek çok ihtimal daha bulunmaktadır. Sened konusunda tariklere, inkıtâlara ve farklılıklara atıf yapmak suretiyle çok titiz davranan Tirmizî için çözüm diğer seçenekler arasında aranmalıdır. Bu rivayette, zikredilen ihtimaller dışında Ebû Hüreyre'nin rivayeti nakledişi şekli ön plana çıkmaktadır. Zira Abdürrezzâk'ın aktarımında Ebû Hüreyre, Hz. Süleymân ile ilgili hadiseyi kendi ifadeleriymiş gibi anlatmaya başlamakta, olayın devamı ve değerlendirmesine dair açıklamayı Hz. Peygamber'den aktarmaktadır. Bu şekilde anlatımın tamamının Resûl-i Ekrem'e ait olduğuna işaret etmektedir. Tirmizî de rivayetinde bu kapalılığı gidererek hadiste Resûlullah'ı metnin baş kısmında zikretmektedir.

Bu hadis Ebû Hüreyre'den Tâvûs b. Keysân, A'rec ve Huceyr Ebû Hişâm'dan (öl. ?) nakledilmektedir. Tâvûs rivayeti daha yaygındır. Tâvûs'tan bunu oğlu Eyyûb (öl. ?)[3032] ve Hişâm b. Huceyr (öl. ?)[3033] aktarmaktadır. Bu hadisi A'rec'den rivayet eden Ebü'z-Zinâd (öl. 130/748),[3034] Huceyr'den rivayet eden ise aynı zamanda Tâvûs'tan da nakleden oğlu Hişâm'dır (öl. ?).[3035] Tâvûs'un Eyyûb[3036] ve Hişâm b. Huceyr;[3037]

[3032] İbn Hanbel, *el-Müsned,* 13/142 (No. 7715). Resûlullah'ın başta zikredilmediği tarikler için bk. Buhârî, "Nikâḥ", 118 (No. 5242); Müslim, "Îmân", 24 (No. 1654); Nesâî, "el-Eymân ve'n-nüẕûr", 43 (No. 3856); Ebû Avâne, *el-Müsned,* 4/52 (No. 5998). Bu hadisin rivayetinde Abdürrezzâk -- Ma'mer aracılığıyla Eyyûb'a ulaşılmaktadır. Abdürrezzâk'tan nakledenler ise sırasıyla Mahmûd b. Gaylân, Abd b. Humeyd, Abbâs b. Abdilazîm, Ahmed b. Hanbel ve Muhammed b. Yahyâ'dır.

[3033] Buhârî, "Keffârâtü'l-eymân", 9 (No. 6720); Müslim, "Îmân", 23 (No. 1654); İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ,* 10/182 (No. 4338). Bu hadis Süfyân aracılığıyla Hişâm b. Hüceyr'den nakledilmektedir. Süfyân'dan nakledenler ise sırasıyla Alî b. Abdillâh, Mahmûd b. Abdillâh ve İbn Ebî Ömer ile İbrâhîm b. Beşşâr'dır.

[3034] Müslim, "Îmân", 23 (No. 1654); İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ,* 10/182 (No. 4338); Ebû Yaʿlâ, *el-Müsned,* 11/230-231 (No. 6347). Ebü'z-Zinâd'dan bu hadisi Süfyân aktarmaktadır. Süfyân'dan aktaranlar ise sırasıyla İbn Ebî Ömer, İbrâhîm b. Beşşâr ve Ebû Ma'mer'dir.

[3035] Hişâm'dan da bu hadisi rivayet eden Süfyân'dır. Bu hadisi Süfyân'dan da Ebû Ma'mer rivayet etmektedir.

A‘rec’in Ebü’z-Zinâd[3038] nakillerinde Resûlullâh’ı başta zikreden ve zikretmeyen varyantlar vardır. Huceyr’den oğlu Hişâm’ın rivayetinde[3039] ise Resûlullâh başta zikredilmemektedir.

3.2.2. Ebû Dâvûd et-Tayâlisî

Ebû Dâvûd et-Tayâlisî (öl. 204/819) etbeu’t-tâbiînin küçüklerindendir. Sika hafız bir muhaddistir.[3040] Günümüze ulaşan *el-Müsned*’i türünün ilk örneği sayılmaktadır. Zehebî tarafından Tayâlisî’ye nispet edilen *Ma‘rifetü şüyûḫi Şu‘be*si’nin 6./12. yüzyılda mevcut olduğu; ancak günümüze ulaşıp ulaşmadığı bilinmemektedir. Tayâlisî’ye izâfe edilen *Ma‘rifetü’l-evḳāt* ve *Feżâ’ilü’l-enṣâr* gibi eserler hakkında bilgi bulunmamaktadır.[3041] Tayâlisî’nin *es-Sünen*’de 148 rivayeti vardır.[3042] 4 rivayetini ikişer, 1 rivayetini ise üç kişi nakletmektedir. Bu nedenle öğrencilerinin kendinden naklettiği rivayet sayısı 154 olmaktadır. Tirmizî, Tayâlisî rivayetlerine 17 hocası aracılığıyla ulaşmaktadır (Şekil 3). Bu hocalarının içinde Tayâlisî’nin *el-Müsned*i’nin râvisi Yûnus b. Habîb (öl. 267/881) bulunmamaktadır.

[3036] Resûlullah’ın başta zikredildiği rivayetler için bk. İbn Hanbel, *el-Müsned,* 13/142 (No. 7715); Resûlullah’ın başta zikredilmediği tarikler için bk. Buhârî, “Nikâḥ”, 118 (No. 5242); Müslim, “İmân”, 24 (No. 1654); Ebû Avâne, *el-Müsned,* 4/52 (No. 5998). Nesâî’deki rivayette ise Ebû Hüreyre’den sonra rafeahû denmekle yetinilmektedir [Nesâî, “el-Eymân ve’n-nüẕûr”, 43 (No. 3856)].

[3037] Resûlullah’ın başta zikredildiği rivayetler için bk. Müslim, “İmân”, 23 (No. 1654); İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ,* 10/182 (No. 4338); Resûlullah’ın başta zikredilmediği tarikler için bk. Buhârî, “Keffârâtü’l-eymân”, 9 (No. 6720).

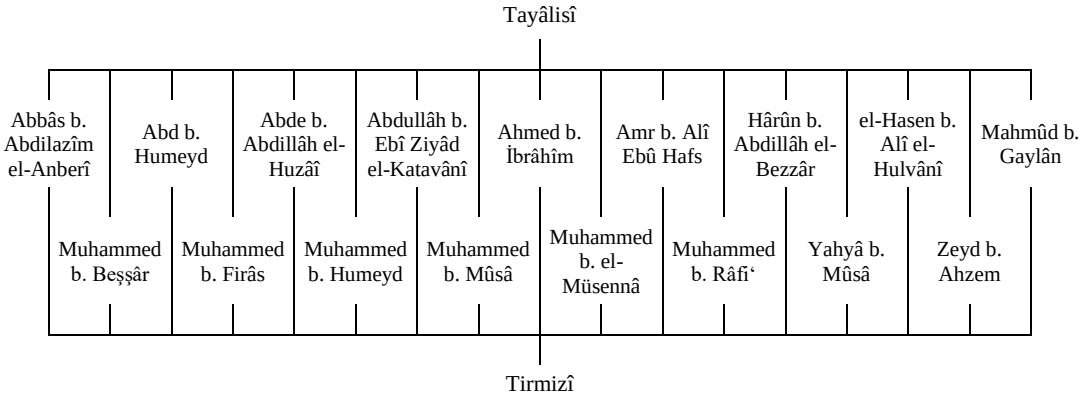
[3038] Resûlullah’ın başta zikredildiği rivayetler için bk. Müslim, “İmân”, 23 (No. 1654); İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ,* 10/182 (No. 4338); Resûlullah’ın başta zikredilmediği rivayetler için bk. Ebû Yaʿlâ, *el-Müsned,* 11/230-231 (No. 6347).

[3039] Resûlullah’ın başta zikredildiği rivayetler için bk. Ebû Yaʿlâ, *el-Müsned,* 11/230-231 (No. 6347). İbn Hibbân ve Ebû Yaʿlâ’nın rivayetlerinde iki tarikten birlikten nakredildiğinden tarzda hangisininkini benimsediği kesin olarak anlaşılamasa da sonuçta her biri merfûdur ve rivayet üslûbu farklılık arz etmektedir.

[3040] Tayâlisî hakkında bk. Mizzî, *Tehẕîbü’l-Kemâl,* 11/401-408; İbn Ḥacer, *Tehẕîbü’t-Tehẕîb*, 182/4-186; a. mlf, *Taḳrîb*, 250.

[3041] Halit Özkan, “Tayâlisî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları 2011), 40/189, Ayrıca bk. Kâtib Çelebi, *Keşfü’ẓ-ẓunûn*, 1/635; Ziriklî, *el-A‘lâm*, 3/125; Sezgin, *Târîḫu’t-türâṯ*, 1/182.

[3042] 57, 64, 158, 181, 262, 266, 276, 334, 366, 391MR(mevkūf), 409, 430, 478, 504, 517, 537, 602, 603, 636, 643, 652, 703, 732, 761, 763, 785, 875, 896, 914, 915, 991, 1001(+1), 1013, 1059, 1069, 1102MR, 1135, 1211, 1381, 1468, 1441, 1500MR, 1565, 1577, 1580, 1676, 1685, 1717, 1757, 1772, 1789, 1807, 1868, 1923, 1962, 1975, 2016, 2030, 2037MR, 2044, 2046, 2145, 2155, 2182, 2183M3R3(+1), 2189, 2192, 2214, 2224, 2239, 2257, 2258(+2), 2271, 2275(+1), 2278, 2309, 2345, 2357, 2378, 2384, 2397, 2436, 2452, 2536, 2545, 2547, 2784(+1), 2585, 2593(+1), 2594, 2644(+2), 2656, 2657, 2671, 2726, 2741, 2803, 2816, 2836, 2864, 2885, 2904(+1), 2907, 2942, 2985, 2993(+1), 2994, 3040, 3048MR, 3120, 3144, 3167, 3288, 3319, 3342, 3350, 3362, 3370, 3388, 3392, 3403, 3440, 3489, 3604M5R5, 3624, 3668, 3677, 3695, 3700, 3793, 3830, 3833, 3861, 3898, 3903, 3934. hadis. Kendisinden farklı kişiler rivayet etmekle birlikte nakillerinde hep “haddesenâ” lafzını kullanmaktadırlar. 1213. rivayetin devamında ona “seeltü” ifadesiyle bir hadis hakkına danışılması vardır.

Şekil 3: *es-Sünen*'de Tirmizî'yi Tayâlisî'ye Ulaştıran Sened Zincirleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tirmizî'nin Tayâlisî rivayetlerine ulaştığı 17 hocası içinde makbuliyet derecesinin altında sadece Muhammed b. Humeyd vardır. Muhammed b. Humeyd hadis hafızı olmakla birlikte zayıf olarak değerlendirilmektedir. Ancak cerh-ta'dîldeki en önemli âlimlerden biri olan İbn Maîn'in, onun hakkındaki düşüncesinin iyi olduğu da ifade edilmektedir.[3043] Tirmizî ondan Tayâlisî rivayetlerinin sadece birini aktarmaktadır. 154 rivayetin 101'ini Mahmûd b. Gaylân, 24'ünü Muhammed b. Beşşâr aracılığıyla nakletmektedir. Diğer hocalarından Abdürrezzâk'ın rivayetlerini nakil sayısı 10'un altındadır (Bk. Tablo 59).

Tablo 59: *es-Sünen*'deki Hadis Senedlerinde Tirmizî ile Tayâlisî Arasındaki Râviler, Cerh-Ta'dîl Dereceleri ve Abdürrezzâk'tan Rivayet Sayıları

Sıra No	Tirmizî'nin Tayâlisî Rivayetlerini Aldığı Hocaları ve Bu Hocalarının Cerh-Ta'dîl Durumları	Tayâlisî'den Rivayet Sayısı
1	Mahmûd b. Gaylân (öl. 239/853) (3)	101
2	Muhammed b. Beşşâr (öl. 252/866) (3)	24
3	Yahyâ b. Mûsâ (öl. 240/854) (3)	7
4	Muhammed b. el-Müsennâ Ebû Mûsâ (öl. ?) (2)	4
5	Abbâs b. Abdilazîm el-Anberî (öl. 240/854) (2)	3
6	Amr b. Alî Ebû Hafs el-Basrî (öl. 249/864) (2)	3
7	Abd b. Humeyd (öl. 249/863-864) (2)	2
8	Abde b. Abdillâh el-Huzâî (öl. 258/871) (3)	1
9	Abdullâh b. Ebî Ziyâd el-Katavânî (öl. 255/869) (4)	1

[3043] Muhammed b. Humeyd hakkında bk. Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 25/97-108; İbn Ḥacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 9/127-131; a. mlf, *Taḳrîb*, 475.

10	Ahmed b. İbrâhîm ed-Devrakī (öl. 246/860) (2)	1
11	Hârûn b. Abdillâh el-Bezzâr (öl. 243/857) (3)	1
12	el-Hasen b. Alî el-Hulvânî (öl. 242/857) (2)	1
13	Muhammed b. Firâs (öl. 245/859) (4)	1
14	Muhammed b. Humeyd (öl. ?) (8)	1
15	Muhammed b. Mûsâ (öl. 248/862) (6)	1
16	Muhammed b. Râfi‘ (öl. 245/859) (3)	1
17	Zeyd b. Ahzem (öl. 250/864) (2)	1
	TOPLAM	154

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

es-Sünen’deki Ebû Dâvûd et-Tayâlisî rivayetlerinın 103’ü, Ebû Dâvûd et-Tayâlisî’nin *el-Müsned*i’nde bulunmaktadır. Bunların 31’i sened, mana ve lafızca aynıdır; ancak *es-Sünen*’de bunların ikisinde ihtisar, ikisinde taktî‘, başka ikisinde takdim-tehir vardır. Sened ve manaca aynı olan 54 rivayetin lafzı çok az farklılığı muhtevi olup *es-Sünen*’de bunların dördünde ihtisar, ikisinde taktî‘, birinde takdim-tehir bulunmaktadır. Sened ve manaca aynı olan 13 rivayetin lafzında biraz farklılık görülmektedir. *es-Sünen*’de bunların üçünde ihtisar, birinde takdim-tehir, diğer birinde ihtisar ve takdim-tehir mevcuttur. 1 rivayet ise iki eserde sened ve manaca aynı olmakla birlikte lafızca çok farklıdır.

4 rivayette *es-Sünen* ile *el-Müsned* arasında sened bakımından farklılık gözlenmektedir. 2 rivayette *es-Sünen*, *el-Müsned*’e göre birer râvi fazladan içermektedir. Bu rivayetlerde mana aynı olmakla birlikte lafız birinde aynı, diğerinde biraz farklıdır. Bir rivayette *el-Müsned*’e göre *es-Sünen*’de seneddeki râvilerden biri yoktur. Bu rivayet iki eserde de mana ve lafızca aynıdır. Diğer bir rivayette ise *es-Sünen* ve *el-Müsned*’in senedlerinde birer râvileri farklıdır. Bu rivayetin manası aynı olmakla birlikte lafzı biraz farklıdır (Bk. Tablo 60 ve Ek 4.6).

Tayâlisî’nin “racülün min aṣḥâbi’n-Nebî” diyerek yer verdiği[3044] bir sahâbî, *es-Sünen*’de “el-Hakem b. Amr el-Gıfârî” (öl. 50/670) olarak zikredilmektedir.[3045] Buradaki değişim, Tayâlisî’nin eserinin râvisi Yûnus b. Habîb’den (öl. 267/881) kaynaklanmaktadır.[3046]

[3044] Tayâlisî, *el-Müsned,* 2/581 (No. 1348).
[3045] Tirmizî, “Ṭahâret”, 47 (No. 64).
[3046] Tayâlisî, *el-Müsned,* 2/581 (No. 1348); Beyhakī, *es-Sünenü’l-kübrâ*, 1/191 (No. 950).

Tayâlisî'den bu hadisi nakleden Muhammed b. Beşşâr,[3047] Mahmûd b. Gaylân,[3048] Amr b. Alî el-Fellâs,[3049] Ahmed b. Hanbel,[3050] Zeyd b. Ahzem[3051] bu sahâbîyi "el-Hakem b. Amr" olarak bildirmektedir.[3052]

Tablo 60: Tirmizî'nin *es-Sünen*'i ile Tayâlisî'nin *el-Müsned*i'ndeki Ortak Rivayetlerin Mukayesesi

Rivayet Sayısı	Rivayetin Senedi	Rivayetin Manası	Rivayetin Lafzı
25	Aynı	Aynı	Aynı
47	Aynı	Aynı	Çok az farklı[3053]
8	Aynı	Aynı	Biraz farklı
1	Aynı	Aynı	Çok farklı
2	Aynı	Aynı	Aynı -ihtisar-
2	Aynı	Aynı	Aynı -takdim-tehir-
2	Aynı	Aynı	Aynı -taktî'-
4	Aynı	Aynı	Çok az farklı -ihtisar-[3054]
2	Aynı	Aynı	Çok az farklı -taktî'-
1	Aynı	Aynı	Çok az farklı -takdim-tehir-

[3047] Tirmizî, "Ṭahâret", 47 (No. 64); Ebû Dâvûd, "Tahâret", 40 (No. 82); İbn Mâce, "Ṭahâret ve sünenühâ", 34 (No. 373); Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 1/191 (No. 951).
[3048] Tirmizî, "Ṭahâret", 47 (No. 64).
[3049] Nesâî, "Miyâh", 11 (No. 343); İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 4/71 (No. 1260).
[3050] İbn Hanbel, *el-Müsned*, 34/254 (No. 20657).
[3051] Ebü'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî, *es-Sünen*, thk. Şuayb el-Arnaût (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1424/2004), 1/82 (No. 142/1).
[3052] Şu'be -- Âsım el-Ahvel -- Ebû Hâcib (öl. ?) tarikiyle Tayâlisî dışında Vehb b. Cerîr (öl. 206/821) ile Abdüssamed b. Abdilvâris (öl. 207/822) de nakletmektedir. Şu'be'den nakleden bu iki muhaddisin senedinde de sahâbî el-Hakem b. Amr olarak zikredilmektedir. [İbn Hanbel, *el-Müsned*, 29/405-6 (No. 17863), 408 (No. 17865)]. Ebû Hâcib'den Süleymân et-Teymî aracılığıyla gelen nakillerde ise bu sahâbinin ismi verilmemektedir [İbn Hanbel, *el-Müsned*, 34/252 (No. 20655); Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 1/191 (No. 953). Bu sahâbîden Humeyd b. Abdirrahmân el-Himyerî'nin (öl. ?) naklinde de sahâbînin ismi belirtilmemektedir [Abdürrezzâk, de *el-Muṣannef*, 1/106 (No. 378)].
[3053] Birinde Tayâlisî'nin *el-Müsned*i'nde ismi mübhem bir sahâbî Tirmizî'nin *es-Sünen*i'nde isimli olarak zikredilmektedir. Üçünde Tirmizî'nin baş kısmı açıklamalı olarak bulunmaktadır. Birinde başındaki mevkūf rivayet kapsamındaki cümleler, diğer birinde devamındaki mevkūf kısım sadece *es-Sünen*'de yer almaktadır. Diğer birinde Hz. Peygamber'in ifadesi aynıdır. Başka birinde *es-Sünen*'de sonda râvi Ebû Abdirrahmân'ın Hz. Osmân'ın döneminden Ḥaccâc dönemine kadar Kur'ân öğrettiği fazladan bulunmaktadır.
[3054] Birinde *es-Sünen*'de başta seneddeki raviler arası konuşma fazladan vardır.

3	Aynı	Aynı	Biraz farklı -ihtisar-
1	Aynı	Aynı	Biraz farklı -takdim-tehir-
1	Aynı	Aynı	Biraz farklı -ihtisar ve takdim-tehir-
1	*Sünen-i Tirmiẕî*'de 1 râvî fazla	Aynı	Aynı
1	*Sünen-i Tirmiẕî*'de 1 râvî eksik	Aynı	Aynı
1	*Sünen-i Tirmiẕî*'de 1 râvî fazla	Aynı	Biraz farklı
1	*Sünen-i Tirmiẕî*'de1 râvî farklı	Aynı	Biraz farklı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

İki müellifin ortak rivayetlerinin 28'i sened, mana ve lafızca aynıdır. Tirmizî bunların 3'ünde taktî', 2'sinde takdim tehir yapmaktadır. Rivayetlerin 14'ü sened ve manaca aynı olmakla birlikte lafızca biraz farklılık içermektedir. Bunların birinde Tirmizî, Tayâlisî'nin "Câbir" olarak zikrettiği sahâbîyi[3055] "Câbir b. Semüre" (öl. 70/689 s.) olarak belirterek[3056] bu ismin ilk akla gelen "Câbir b. Abdillâh" olarak anlaşılmasını önlemektedir.[3057] Tayâlisi bu hadisi Şu'be -- Simâk b. Harb (öl. 123/741) tarikiyle aktarmaktadır. Tayâlisî'den bu hadisi nakleden Mahmûd b. Gaylân'ın rivayetinde bu sahâbî Câbir b. Semüre,[3058] İbn Ebî Şeybe'nin naklinde ise sadece "Câbir" olarak zikredilmektedir.[3059] Simâk'tan Ömer b. Mûsâ el-Vecîhî'nin (öl. ?)[3060], Şu'be'den Yahyâ b. Abdillâh'ın (öl. ?)[3061] nakillerinde de bu sahâbî Câbir b. Semüre olarak isimlendirilmektedir.

[3055] Tayâlisî, *el-Müsned,* 2/123 (No. 796).
[3056] Tirmizî, "Cenâiz", 29 (No. 1013).
[3057] Diğer hadis kaynaklarında da bu sahâbînin Câbir b. Semüre olduğunun belirtildiğine dair bk. İbn Hanbel, *el-Müsned*, 34/475 (No. 20935); İbnü'l-Münzir, *el-Evsaṭ*, 5/385 (No. 3048);Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 2/219 (No. 1900), 250 (No. 2050). Bu hadisi Tayâlisî'den nakleden İbn Ebî Şeybe de *el-Muṣannef*i'nde [7/215 (No. 11360)] bu sahâbînin kim olduğunu açıkça belirtilmeden sadece "Câbir" diyerek zikretmektedir. Tayâlisi bu hadisi Şu'be -- Simâk b. Harb tarikiyle aktarmaktadır. Simâk'tan Ömer b. Mûsâ'nın ve Şu'be'den Yahyâ b. Abdillâh'ın naklinde de bu sahâbî Câbir b. Semüre olarak isimlendirilmektedir.
[3058] Tirmizî, "Cenâiz", 29 (No. 1013).
[3059] Tayâlisî, *el-Müsned,* 2/123 (No. 796); İbn Ebî Şeybe de *el-Muṣannef*, 7/215 (No. 11360). Tayâlisî'nin naklini İbn Ebî Şeybe'ye ulaşan tarikleri aracılığıyla nakleden İbnü'l-Münzir ve Taberânî'nin rivayetlerinde bu sahâbî Câbir b. Semüre olarak ifade edilmektedir [İbnü'l-Münzir, *el-Evsaṭ*, 5/385 (No. 3048);Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 2/219 (No. 1900).].
[3060] Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 2/250 (No. 2050).
[3061] İbn Hanbel, *el-Müsned*, 34/475 (No. 20935).

Tirmizî'nin senedinde rivayetlerin 1'inde bir râvi eksik, 2'sinde ise birer sahâbî fazladır. Senedinin eksik olduğu rivayetin metni mana ve lafızca aynıdır. Birer sahâbî fazla içeren rivayetlerinden birinde mana ve lafız aynıdır, diğerinde mana aynı olmakla birlikte lafız biraz farklıdır. Ayrıca Tirmizî'nin bir rivayetinde senedde "an" yazılacak bir yerde "ve" bulunmaktadır. Bu da aslında seneddeki râvi zincirinin bir halkasında eksikliğe neden olmaktadır. Bu rivayet de Tayâlisî'ninkine göre lafızca biraz farklıdır. Rivayetlerin birinde ise Tirmizî'nin senedinde bir râvi farklıdır ve bunun metni Tayâlisî'ninkine göre biraz farklıdır.

Tirmizî'nin, kaynaklarıyla ortak rivayetleri içerisinde lafızlarında şüphe ifadesi en çok olan kaynağı Tayâlisî'dir. Tayâlisî'nin 16 rivayetinin lafzında birer yerde şüphe ifadesi vardır. *Sünen-i Tirmiẕî*'de bunların 12'si aynı şekilde yer almakta,[3062] 4'ündeki şüphe lafzı ise ortadan kalkmaktadır.[3063] Bu rivayetlerden birinde Tirmizî naklettiği bir rivayetin akabinde şüphe lafzını zikretmemekle birlikte Tayâlisî'nin naklini Mahmûd b. Gaylân'dan bu şekilde aldığını; Mahmûd b. Gaylân dışındaki hocalarından ise ilgili şüphe lafzıyla birlikte tahammül ettiğini bildirmektedir.[3064] Bir diğerinde Tayâlisî'nin eserinde de şüphe ifadesi zikredilmemekte; ancak eserin râvisi ilgili rivayetin devamında Tayâlisî'nin "يَصْفَحُ / bağışlar" ve "يَغْفِرُ / affeder" lafızları hakkında şüpheye düştüğünü ifade etmektedir.[3065]

[3062] (1) Tirmizî, "Sefer", 32 (No. 602); Tayâlisî, *el-Müsned,* 1/208 (No. 257); (2) Tirmizî, "Sefer", 33 (No. 603); Tayâlisî, *el-Müsned,* 4/165 (No. 2536); (3) Tirmizî, "Ṣavm", 34 (No. 732); Tayâlisî, *el-Müsned,* 3/189 (No. 1723); (4) Tirmizî, "Siyer", 24 (No. 1577); Tayâlisî, *el-Müsned,* 2/410 (No. 1179); (5) Tirmizî, "Siyer", 27 (No. 1580); Tayâlisî, *el-Müsned,* 2/471 (No. 1251); (6) Tirmizî, "Cihâd", 6 (No. 1676); Tayâlisî, *el-Müsned,* 2/64-65 (No. 717-719); (7) Tirmizî, "Eṭʿime", 2 (No. 1789); Tayâlisî, *el-Müsned,* 3/544 (No. 2179); (8) Tirmizî, "Rü'yâ", 6 (No. 2278); Tayâlisî, *el-Müsned,* 2/414 (No. 1184); (9) Tirmizî, "Ṣıfatü'l-Cenne", 13 (No. 2547); Tayâlisî, *el-Müsned,* 1/254 (No. 322); (10) Tirmizî, "'İlm",14 (No. 2671); Tayâlisî, *el-Müsned,* 2/8 (No. 645); (11) Tirmizî, "Edeb", 43 (No. 2803); Tayâlisî, *el-Müsned,* 3/112 (No. 1621) (Bu rivayette Hz. Âişe'ye gelen grubun Hıms Ehli mi Şam Ehli mi olduğunda ihtilaf edimektedir.); (12) Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 18 (No. 3144); Tayâlisî, *el-Müsned,* 2/483 (No. 1260).

[3063] (1) Tirmizî, "Ṭahâret", 43 (No. 57); Tayâlisî, *el-Müsned,* 1/442 (No. 549); (2) Tirmizî, "Nikâḥ", 37 (No. 1135); Tayâlisî, *el-Müsned,* 3/214 (No. 1750); (3) Tirmizî, "el-Birr ve'ṣ-ṣıla", 69 (No. 2016); Tayâlisî, *el-Müsned,* 3/114 (No. 1623); (4) Tirmizî, "Menâḳıb", 19 (No. 3700); Tayâlisî, *el-Müsned,* 2/512 (No. 1285). Diğer bir rivayette ise "Her sabah veya akşam" ifadesi *es-Sünen*'de "Her sabah ve akşam" şeklinde geçmektedir. Bu iki tür hadis metninin aslından olabileceği için değerlendirilmeye katılmadı [Tirmizî, "Deʿavât", 13 (No. 3388); Tayâlisî, *el-Müsned,* 1/77 (No. 79)].

[3064] Tirmizî, "Ṣavm", 34 (No. 732); Tayâlisî, *el-Müsned,* 3/189 (No. 1723).

[3065] Tirmizî, "el-Birr ve'ṣ-ṣıla", 69 (No. 2016); Tayâlisî, *el-Müsned,* 3/114 (No. 1623).

Bir rivayette Tayâlisî'nin eserindeki şüphe edilen 3 lafız *Sünen-i Tirmiẕî*'de 2'ye düşmektedir.[3066] Bir başka rivayette ise Tayâlisî'nin eserindeki 2 şüphe ifadesi *es-Sünen*'de bire düşmektedir. Dört rivayette ise Tayâlisî'nin eserinde olmayan şüphe edilen birer lafız *Sünen-i Tirmiẕî*'de yer almaktadır.[3067] Tirmizî bunların ilkini Tayâlisî'den Muhammed b. Beşşâr ve Mahmûd b. Gaylân aracılığıyla nakletmekte, Muhammed b. Beşşâr'ın şüpheye düşmediğini bildirmektedir.[3068]

Râvisi Yûnus bir rivayetinde Tayâlisî'nin bir lafzı bir keresinde farklı söylediğini ifade etmektedir. Bu hadiste Uhud'daki şehitleri aileleri alıp gitmek isteyince onların şehit oldukları yerde bırakılmaları gerektiği belirtilmektedir. Şehit oldukları yer ifadesi için "مضاجع" ifadesini kullanan Tayâlisî'den Tirmizî, onun kullandığı lafzı rivayet etmektedir. Ancak *el-Müsned*'in râvisi Yûnus bir keresinde Tayâlisî'nin "مضاجع" yerine "مصارع" lafzını kullandığını söylemektedir.[3069]

İki müelllifin eserlerinde birer yerde yer alan ve Şu'be'ye nispet edilen şüphe lafzının hangisi olduğuna dair bir karışıklık vardır. Bu hadiste iki yahûdînin Hz. Peygamber'e, Hz. Mûsâ'ya verilen dokuz ayeti sorması ve cevabın ardından Allah Resûlü'nün peygamber olduğunu kabul etmeleri anlatılmaktadır. *es-Sünen*'de ilgili kısım şu şekildedir: "Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayınız. Zina etmeyiniz. Haksız yere Allah'ın haram kıldığı bir cana kıymayınız. Hırsızlık yapmayınız. Sihir ve büyü ile uğraşmayınız. Bir suçsuzu öldürmesi için devlet adamına götürmeyiniz. Faiz yemeyiniz. İffetli bir kadına zina suçu atmayınız. Savaştan kaçmayınız. -Şu'be (son iki cümleden hangisinin belirtildiğinde) şüphe etti-. Sadece size mahsus olmak üzere Cumartesi yasağına uyunuz." *el-Müsned*'de râvisi Tayâlisî'nin "İffetli bir kadına zina suçu atmayınız ve savaştan kaçmayınız" diyerek naklettiği hadisi bir keresinde "İffetli bir

[3066] Tirmizî, "Feżâ'ilü'l-Ḳur'ân", 6 (No. 2885); Tayâlisî, *el-Müsned,* 2/88 (No. 749).
[3067] (1) Tirmizî, "Ṭahâret", 47 (No. 64); Tayâlisî, *el-Müsned,* 2/581 (No. 1348); (2) Tirmizî, "Ḥudûd", 13 (No. 1441); Tayâlisî, *el-Müsned,* 1/107-108 (No. 114); (3) Tirmizî, "Ṭıb", 8 (No. 2046); Tayâlisî, *el-Müsned,* 2/356 (No. 1111) (Burada sahâbinin ismindeki ihtilaf belirtilmektedir); (4) Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 4 (No. 2993); Tayâlisî, *el-Müsned,* 3/51 (No. 1536). Bir rivayette "ve" lafzı *es-Sünen*'de "veya" şeklindedir. Bunlar şüpheden ziyade hadis metnindeki kullanıma da uygun olacağından değerlendirilmedi (Tirmizî, "Eşribe", 5 (No. 1868); Tayâlisî, *el-Müsned,* 3/447 (No. 2051).
[3068] Tirmizî, "Ṭahâret", 47 (No. 64); Tayâlisî, *el-Müsned,* 2/581 (No. 1348).
[3069] Tirmizî, "Cihâd", 37 (No. 1717); Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/330 (No. 1889)

kadına zina suçu atmayınız veya savaştan kaçmayınız" diyerek ve Şu'be'nin bu kısımda şüpheye düştüğünü ifade ederek aktardığını söylemektedir.[3070]

• Sened zincirinin bazı kısımlarında değişiklik bulunan rivayetler şunlardır:

(1) *Sünen-i Tirmiẕî*'de senedinde 1 râvîsinin eksik gözüktüğü rivayet şu şekildedir:[3071]

حدثنا يحيى بن موسى [ومحمود بن غيلان] وأحمد بن إبراهيم [الدروقي] وغير واحد قالوا حدثنا أبو داود الطيالسي حدثنا محمد بن مسلم بن مهران سمع جده عن ابن عمر : عن النبي صلى الله عليه و سلم قال رحم الله امرأ صلى قبل العصر أربعا

Bu rivayeti Tayâlisî şu şekilde aktarmaktadır:[3072]

حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا أَبُو إِبْرَاهِيمَ مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ جَدِّهِ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم : رَحِمَ اللَّهُ امْرَأً صَلَّى قَبْلَ الْعَصْرِ أَرْبَعًا

Bu rivayet Ebû Dâvûd et-Tayâlisî -- Muhammed b. Müslim b. Ebi'l-Veddâh el-Müsennâ (öl. 180/796) -- dedesi el-Müsennâ (öl. ?) -- İbn Ömer tarikiyle Resûlullah'tan nakledilmektedir. Ebû Dâvûd et-Tayâlisî'den bu hadisi nakledenler içinde Ahmed b. Abdillâh b. Alî (öl. 252/866),[3073] Ahmed b. Hanbel,[3074] Ahmed b. İbrâhîm ed-Devrakī (öl. 246/860),[3075] Mahmûd b. Gaylân,[3076] Seleme b. Şebîb (öl. 240/854 s.)[3077] ve Yahyâ b. Mûsâ[3078] da bulunmaktadır. Ebû Dâvûd et-Tayâlisî'nin eserinde geçtiği şekilde Muhammed b. Müslim ile el-Müsennâ arasında Müslim b. Mihrân'ın (öl. ?) senedde yer aldığı rivayet Tayâlisî'nin sadece Yûnus b. Habîb (öl. 267/881) adlı öğrencisinden nakledilmektedir.

Tayâlisî'nin eserinin râvisi Ebû Bişr Yûnus b. Habîb'in bu hadisi naklinde, senedde Muhammed b. Müslim'in babası Müslim b. Mihrân da geçmektedir. Bu nedenle Yûnus b. Habîb'in naklettiği Tayâlisî rivayetinde Beyhakī de "Muhammed b. Müslim'in babası"na yer vermektedir. Ardından Ahmed b. İbrâhim'in aktardığı Tayâlisî'nin aynı rivayetine yer vermekte; ancak burada Muhammed b. Müslim'in babasını

[3070] Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 18 (No. 3144); Tayâlisî, *el-Müsned,* 2/483 (No. 1260).
[3071] Tirmizî, "Ṣalât", 206 (No. 430).
[3072] Tayâlisî, *el-Müsned,* 3/444 (No. 2048).
[3073] İbn Huzeyme, *eṣ-Ṣaḥîḥ,* 2/206 (No. 1193).
[3074] İbn Hanbel, *el-Müsned,* 10/188 (No. 5980).
[3075] Tirmizî, "Ṣalât", 206 (No. 430); Ebû Dâvûd, "Teṭavvu'", 8 (No. 1271); İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ,* 6/206 (No. 2453).
[3076] Tirmizî, "Ṣalât", 206 (No. 430).
[3077] İbn Huzeyme, *eṣ-Ṣaḥîḥ,* 2/206 (No. 1193).
[3078] Tirmizî, "Ṣalât", 206 (No. 430).

zikretmemektedir. Beyhakī, Muhammed b. Müslim'in babasının zikredilmediği rivayetin doğru olduğunu; Tayâlisî'den Seleme b. Şebîb'in de içinde bulunduğu bir topluluğun bu şekilde Muhammed b. Müslim'in babasını zikretmeden nakilde bulunduklarını ifade etmektedir.[3079]

Ricâl kitaplarında Muhammed b. Müslim'in dedesinden rivayet ettiği bildirilmekle birlikte babasından hadis naklettiği belirtilmemektedir.[3080] Bu bilgi Tayâlisî'nin Yûnus b. Habîb dışındaki râvilerinden gelen rivayetiyle de uyum arz etmektedir.

(2) Tirmizî'nin Tayâlisî rivayetlerine göre birer râvi fazla içerdiği iki rivayetten ilki şudur:[3081]

حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود عن شعبة عن سماك أنه سمع علقمة بن وائل عن أبيه : أنه شهد النبي صلى الله عليه و سلم وسأله سويد بن طارق أو طارق بن سويد عن الخمر فنهاه عنه فقال إننا نتداوى بها فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم إنها ليست بدواء ولكنها داء

Bu rivayet Tayâlisî'nin *el-Müsned*i'nde şu şekilde nakledilmektedir:[3082]

حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ ، قَالَ : سَمِعْتُ عَلْقَمَةَ بْنَ وَائِلٍ الْحَضْرَمِيَّ ، يُحَدِّثُ أَنَّ سُوَيْدَ بْنَ طَارِقٍ ، سَأَلَ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم ، فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللهِ ، إِنَّ لَنَا أَعْنَابًا نَعْتَصِرُهَا ، فَذَكَرَ الْخَمْرَ فَنَهَاهُ فَقَالَ : إِنَّهَا دَوَاءٌ ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم : بَلْ هِيَ دَاء.

Bu hadis genelde Şu'be b. el-Ḥaccâc -- Simâk b. Harb (öl. 123/741) -- Alkame b. Vâil -- babası Vâil b. Hucr (öl. 51/671) aracılığıyla Allah Resûlü'nden rivayet edilmektedir. Târık b. Süveyd'in tedavi amacıyla içkinin kullanımını sormasına Hz. Peygamber'in onun şifa değil dert olduğunu belirtmesi nakledilmektedir.[3083] Bu hadisi Şu'be b. el-Ḥaccâc'dan nakleden çoktur. Abdullâh b. el-Mübârek,[3084] Amr b. Merzûk (öl. 224/839),[3085] Ḥaccâc b. Muhammed (öl. 200/815),[3086] Hâşim b. el-Kāsım Ebü'n-Nadr

[3079] Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 2/473.
[3080] Buhârî, *et-Târîḫu'l-kebîr*, 1/23; İbn Hibbân, *eṣ-Ṣiḳāt*, 7/371; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerḥ ve't-Ta'dîl*, 7/184; Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 24. 332; İbn Ḥacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 9/16-17.
[3081] Tirmizî, "Ṭıb", 8 (No. 2046).
[3082] Tayâlisî, *el-Müsned*, 2/356 (No. 1111).
[3083] Şerîk'in naklettiği Simâk b. Harb -- Alkame b. Vâil tarikiyle gelen hadisin diğer bir varyantında Vâil senedde yer almamaktadır ve hadisede zikredilen ve şifa amaçlı kullanım talebinde bulunan kişi Yezîd b. Seleme'dir [Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 22/14 (No. 16)].
[3084] Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 9/251 (No. 17100).
[3085] Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 22/14 (No. 15).

(öl. 134),[3087] Muâz b. Muâz (öl. 190/806),[3088] Muhammed b. Ca'fer Gander (öl. 193/812-194/813),[3089] Müslim b. İbrâhîm, (öl. 220/835)[3090] Osmân b. Ömer (öl. ?),[3091] Ravh b. Ubâde (öl. 205/820),[3092] Sehl b. Hammâd (öl. 208/823),[3093] Şebâbe b. Sevvâr (204/819-206/821),[3094] Vehb b. Cerîr (öl. 206/821),[3095] Vekî' b. el-Cerrâh,[3096] Ebû Âmir el-Akadî (öl. 204/819-20),[3097] Ebû Attâb (öl. 208/823)[3098] ve Ebû Dâvûd et-Tayâlisî[3099] bunlardandır. Sadece Tayâlisî'nin eserindeki sened zincirinde Vâil b. Hucr yer almamaktadır.[3100] Bu hadisi Şu'be'den Tayâlisî vasıtasıyla nakleden diğer eserlerde ilgili rivayetin senedinde Vâil b. Hucr yer almaktadır. Tayâlisî'den bunu nakledenler *Sünen-i Tirmiẕî*'de Mahmûd b. Gaylân, Tayâlisî'nin *el-Müsned*i'nde Ebû Bişr Yûnus b. Habîb'dir (öl. 267/881).[3101] Tayâlisî'nin *el-Müsned*i'nin râvisi Yûnus b. Habîb'in "Bu kitabımda "an ebîh/babasından" ifadesi yoktur" demesine mukabil *el-Müsned*'i Yûnus'tan rivayet eden Ebû Mes'ûd Ahmed b. el-Fürât'ın (öl. 258/872) "an ebîh" dediği aktarılmaktadır. Sonuçta *el-Müsned* râvilerindeki ihtilaftan kaynaklanan meselede Tirmizî'nin naklindeki sened, bu hadisi Şu'be'den nakleden diğer tüm kaynaklara uygun şekilde Alkame'yi içermektedir.

Bu rivayetin Simâk b. Harb -- Alkame b. Vâil'in medâr olduğu diğer varyantlarında Simâk'tan Şu'be dışında rivayet edenler İsrâîl b. Yûnus (öl. 160/777), Hammâd b. Seleme ve Şerîk b. Abdillâh'tır (öl. 177/794). İsrâîl'in nakilleri Şu'be'ninkine benzerdir.[3102] Diğer rivayetlerde hadiste hadisenin içinde zikredilen Târık b. Süveyd (öl. ?), Hammâd b. Seleme'nin nakillerinde bu hadisi nakleden, Hz. Peygamber ile

---

[3086] İbn Hanbel, *el-Müsned*, 45/212 (No. 27238); Ebû Avâne, *el-Müsned*, 5/107 (No. 7979).
[3087] Dârekutnî, *es-Sünen*, 5/478 (No. 4703).
[3088] İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 13/429-30 (No. 6065).
[3089] Müslim, "Eşribe", 12 (No. 1984); Bezzâr, *el-Müsned*, 10/343-344 (No. 4473).
[3090] Ebû Dâvûd, "Ṭıb", 11 (No. 3873); Beyhakī, *Ma'rifetü's-sünen*, 14/138 (No. 19413).
[3091] Ebû Avâne, *el-Müsned*, 5/108 (7983); Beyhakī, *el-Âdâb*, 2/287-288 (No. 872).
[3092] İbn Hanbel, *el-Müsned*, 31/154 (No. 18862).
[3093] Dârimî, "Eşribe", 6 (No. 2140).
[3094] İbn Ebî Şeybe, *el-Muṣannef*, 12/52 (No. 23957).
[3095] Ebû Avâne, *el-Müsned*, 5/107 (No. 7981); Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 10/4 (No. 20168)
[3096] A: 45/212 (27238); Ebû Avâne, *el-Müsned*, 5/107 (7979).
[3097] İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 4/232 (No. 1390); Beyhakī, *el-Âdâb*, 2/287-288 (No. 872).
[3098] Ebû Avâne, *el-Müsned*, 5/108 (No. 7982).
[3099] Tirmizî, "Ṭıb", 8 (No. 2046); Ebû Avâne, *el-Müsned*, 5/107 (No. 7980) (2 rivayet).
[3100] Ebû Avâne, *el-Müsned*, 5/107 (No. 7980). Aslında Ebû Avâne'deki nakilde Yûnus b. Habîb, Ammâr ile birlikte zikredilmekte, iki sened cem edildiğinden babası ikisinde de zikredilmiş gibi olma ihtimali ortaya çıkmaktadır; ama Yûnus b. Habîb'in rivayet senedinde Alkame'nin babasının yer almadığına dair açıklayıcı bir ifadeye yer verilmediğinden hem Yûnus hem de Ammâr'ın Tayâlisî'den naklettikleri rivayetin senedinde babasının geçtiğinin kabul edilmesi uygun olacaktır.
[3101] Tirmizî, "Ṭıb", 8 (No. 2046); Ebû Avâne, *el-Müsned*, 5/107 (No. 7980).
[3102] İbn Hanbel, *el-Müsned*, 31/151 (No. 18859).

konuşmalarını bizzat anlatan konumundadır. Kendisinden bunu nakleden ise Vâil değil Alkame'dir.[3103] Hammâd b. Seleme yanılmadıysa bu hadisi babasından nakleden Alkame'nin bir vesileyle Târık b. Süveyd'i ziyaret edip bu hadiseyi bizzat kendisinden de dinlediği söylenebilir. Rical kitaplarında Alkame b. Vâil'in, babasından naklettiği tüm kaynaklarda söylenmekte;[3104] ancak bazı kaynaklarda -ve ondan naklettiğinde ihtilaf olduğu notu düşülerek- Târık b. Süveyd'den naklettiğine değinilmektedir.[3105]

(3) Tirmizî'nin Tayâlisî'ye göre bir fazla ravi içermiş göründüğü diğer rivayeti şudur:[3106]

حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود حدثنا شعبة عن قتادة حدثنا أنس بن مالك عن أسيد بن حضير : أن رجلا من الأنصار قال يا رسول الله استعملت فلانا ولم تستعملني فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم إنكم سترون بعدي أثره فاصبروا حتى تلقوني على الحوض

Tayâlisî bu hadisi şöyle rivayet etmektedir:[3107]

حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ أَنَسٍ ، أَنَّ رَجُلاً مِنَ الأَنْصَارِ قَالَ لِلنَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم يَا رَسُولَ اللهِ ، اسْتَعْمَلْتَ فُلاَنًا وَلَمْ تَسْتَعْمِلْنِي فَقَالَ : إِنَّكُمْ سَتَرَوْنَ بَعْدِي أَثَرَةً ، فَاصْبِرُوا حَتَّى تَلْقَوْنِي عَلَى الْحَوْضِ

Bu rivayet Ensâr'dan birinin bir kişiyi kastederek ona görev tevdi ettiği gibi kendisini de bir göreve tayin etmesini talep etmesi üzerine Hz. Peygamber'in "Şüphesiz ki siz benden sonra birtakım torpil ve kayırmalar göreceksiniz. Bu durumda Havz'ın orda bana kavuşuncaya kadar sabredin" şeklindeki cevabını içermektedir. Tirmizî ve Tayâlisî'nin rivayetlerinde lafızları aynı olarak nakledilen bu hadisin senedini Tirmizî, Mahmûd b. Gaylân -- Tayâlisî -- Şu'be -- Katâde -- Enes -- Üseyd b. el-Hudayr şeklinde zikretmektedir. Ancak Tayâlisî'nin eserinde, seneddeki Üseyd b. el-Hudayr zikredilmemektedir.

Bu hadis sahâbenin birçoğundan nakledilmektedir. Abdullâh b. Zeyd b. Âsım,[3108] el-Berâ b. Âzib,[3109] Râfi' b. Hadîc,[3110] Ebû Hüreyre,[3111] Ebû Saîd el-Hudrî[3112] bu

---

[3103] Buhârî, *et-Târîḫu'l-kebîr*, 4/352; İbn Hanbel, *el-Müsned*, 31/82 (18787), 37/179 (22502); İbn Ebî Şeybe, *el-Müsned*, 2/164 (No. 651); İbn Ebî Âsım, *el-Âḥâd ve'l-mes̲ânî*, 4/423 (No. 2476), 5/80 (No. 2621); Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed et-Tahâvî, *Şerḥu Me'âni'l-âs̲âr*, thk. Muhammed Zührî en-Neccâr -- Muhammed Seyyid Câru'l-Hak (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1414/1994), 1/108 (No. 650); İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 4/231 (No. 1389); Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 8/387-388 (No. 8212).

[3104] Buhârî, *et-Târîḫu'l-kebîr*, 7/41; İbn Hibbân, *es̲-Sikāt*, 5/209; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerḥ ve't-taʻdîl*, 6/405; Mizzî, *Tehz̲îbü'l-Kemâl*, 20/312; İbn Ḥacer, *Tehz̲îbü't-Tehz̲îb*, 7/280-281.

[3105] Mizzî, *Tehz̲îbü'l-Kemâl*, 20/312; İbn Ḥacer, *Tehz̲îbü't-Tehz̲îb*, 7/280-281.

[3106] Tirmizî, "Fiten", 25 (No. 2189).

[3107] Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/473 (No. 2081).

sahâbîlerdendir. Bu nakillerin hepsinde torpil ve kayırmaları içeren kısım bulunmaktadır. Üseyd b. Hudayr'ın nakli dışındakilerin kimi ayrıca bu ifadelerin söylenmesine sebep olan Huneyn ganimetlerinin dağıtımı sonrası meydana gelen bazı hadiseleri de içermektedir. Üseyd b. Hudayr'ın naklinde ise Huneyn Gazvesi'nden bağımsız olarak onun görev talebini ihtiva etmektedir. Bu rivayeti kendisinden nakleden Enes b. Mâlik'in konuyla ilgili iki rivayeti daha vardır. Bunların ikisi de Huneyn ganimetlerinin dağıtımı ile alakalı olmakla birlikte biri Üseyd b. Hudayr zikredilmeden Ensâr'dan bazılarının, rızâ-i Bârî hedefiyle uygulanan nebevî takdiri sorgulamalarını; diğeri Üseyd b. Hudayr zikredilerek onun ganimet takdimi sonrası memnuniyetini içermektedir.

Görev talebini içeren tek rivayet Üseyd b. Hudayr'dan gelmektedir. Bu rivayet Şu'be -- Katâde -- Enes b. Mâlik -- Üseyd b. Hudayr aracılığıyla Hz. Peygamber'den aktarılmaktadır. Şu'be'den bu hadisi nakledenler Affân b. Müslim,[3113] Bişr b. Ömer (öl. 207/822),[3114] Ḥaccâc b. Muhammed el-A'ver (öl. 200/815),[3115] Hâlid b. el-Hâris (öl. 186/802),[3116] Muhammed b. Ca'fer Gander,[3117] Tayâlisî[3118] ve Yezîd b. Hârûn'dur (öl. 206/821).[3119]

[3108] Buhârî, "Meġāzî", 53 (No. 4330); Müslim, "Zekât", 139 (No. 1061); İbn Hanbel, *el-Müsned,* 26/392-393 (No. 16470); İbn Ebî Şeybe, *el-Muṣannef,* 16/413 (No. 32327), 17/274 (No. 33036), 20/534 (No. 38156); Ebû Bekr Ahmed b. Amr İbn Ebî Âsım eş-Şeybânî, *el-Âḥâd ve'l-meṯânî,* thk. Bâsim Faysal Ahmed el-Cevâbire (Riyad: Dârü'r-Râye, 1411/1991), 3/343 (No. 1733); Rûyânî (öl. 307/919-20), *el-Müsned,* 2/183-184 (No. 1013); Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ,* 6/339.

[3109] Rûyânî (öl. 307/919-20), *el-Müsned,* 1/238 (No. 341); Ebû Abdillâh el-Hüseyn b. İsmâîl el-Muhâmilî, *Emâli'l-Muḥâmilî rivâyetü İbn Yaḥyâ el-Beyyi',* thk. İbrâhîm İbrâhîm el-Kaysî (Amman: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1412/1991), 1/396-397 (No. 463) (farklı sah'den).

[3110] Ebû Nuaym el-İsbehânî, *Müsnedü'l-müstaḫrec 'alâ Ṣaḥîḥi'l-İmâm Müslim,* 3/125 (No. 2368).

[3111] Bezzâr, *el-Müsned,* 14/393-394 (No. 8134).

[3112] İbn Hanbel, *el-Müsned,* 18/105 (No. 11547).

[3113] Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr,* 1/204 (No. 551).

[3114] Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ,* 8/159; a. mlf., Beyhakī, *Ma'rifetü's-sünen,* 12/224 (No. 16522).

[3115] Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *Kitâbü Feżâ'ili'ṣ-ṣaḥâbe,* thk. Vasiyyullâh b. Muhammed Abbâs (Cidde: Tab'u Bihâri'l-İlmi ve'n-Neşr, 1403/1983), 2/805 (No. 1449); Ebû Avâne, *el-Müsned,* 4/415 (7150).

[3116] Nesâî, "Âdâbü'l-ḳuḍât'", 4 (No. 5383).

[3117] Buhârî, "*Feżâ'ilü'ṣ-ṣaḥâbe*, 8" (No. 3792); Müslim, "İmâre", 48 (No. 1845); İbn Hanbel, *el-Müsned,* 31/440-441 (19094); a. mlf., *Kitâbü Feżâ'ili'ṣ-ṣaḥâbe,* 2/805 (1449).

[3118] Tayâlisî, *el-Müsned,* 3/473 (No. 2081); Tirmizî, "Fiten", 25 (No. 2189).

[3119] İbn Hanbel, *el-Müsned,* 31/438 (No. 19092); İbn Ebî Şeybe, *el-Müsned,* 2/406 (No. 930); a. mlf., *el-Muṣannef,* 16/412, 17/273, 21/139; Ebû Bekr Ahmed b. Amr İbn Ebî Âsım eş-Şeybânî, *es-Sünne,* thk. Bâsim Faysal el-Cevâbire (Riyad: Dârü's-Sumayʿî, 1419/1998), 507-508 (No. 770); a. mlf. (Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. ed-Dahhâk b. Mahled eş-Şeybânî, *el-Âḥâd ve'l-meṯânî,* 3/343 (No. 1732); Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 1/204 (No. 551); Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ,* 8/159; a. mlf., *el-Câmi' liŞuʿabi'l-îmân,* 12/203 (No. 9281).

Hz. Enes'in Üseyd b. Hudayr olmadan naklettiği ilgili rivayetin senedlerinde, kendisinden bu hadisi nakledenler Hişâm b. Zeyd (öl. ?),[3120] Yahyâ b. Saîd el-Ensârî[3121] ve Zührî'dir.[3122] Metnin içerisinde Üseyd geçmekle birlikte konusu Huneyn ganimetleri ile ilgili Hz. Enes'in naklettiği diğer rivayet kendisinden Âsım b. Süveyd (öl. ?) -- Yahyâ b. Saîd tariki aracılığıyla aktarılmaktadır. Âsım b. Süveyd'den nakledenler ise Alî b. Hucr,[3123] Muhammed b. es-Sabbâh (öl. 227/841)[3124] ve Abdullâh b. Abdilvehhâb'dır (öl. 228/843).[3125]

Abdullâh b. Zeyd b. Âsım,[3126] el-Berâ b. Âzib,[3127] Râfi' b. Hadîc,[3128] Ebû Hüreyre[3129] ve Ebû Saîd el-Hudrî'den[3130] nakledilen rivayetlerin, senedinde Enes b. Mâlik ve Üseyd b. Hudayr'ın geçmemesi, metninde de Üseyd'in vazife talebinin yer almaması sebebiyle Tirmizî ve Tayâlisî'nin rivayetiyle doğrudan ilgisi bulunmamaktadır.

İncelediğimiz hadis ile sened açısından sadece Şu'be -- Katâde -- Enes tariki aracılığıyla gelen Üseyd'in de senedde yer aldığı rivayet uyumludur. Metin açısından da tüm rivayetlerde ortak kısım (torpilden sakınılması) dışında Üseyd b. Hudayr'ın görev talebini içermesi bakımından tek uyumlu rivayet yine sadece Şu'be -- Katâde -- Enes tarikiyle gelen rivayettir. Bu tarikten gelen rivayetlerin hepsinde senedde Üseyd b. Hudayr yer almaktadır. Tayâlisî'nin eserindeki rivayette Üseyd zikredilmemekle birlikte *es-Sünen*'de Tirmizî'nin, Tayâlisî aracılığıyla ulaştığı bu rivayetin senedinde Üseyd yer

---

[3120] Ahmed b. Hanbel, *Kitâbü Feżâ'ili'ş-şaḥâbe*, 2/808 (No. 1458).
[3121] Muvaṭṭa' (Şeybânî), "Siyer", 157 (No. 982); Buhârî, "Cizye ve mevâdi'a", 4 (No. 3163); İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 16/264 (No. 7275).
[3122] Buhârî, "Ḫumuṣ", 19 (No. 3147), "Meġāzî", 53 (N0. 4331); Müslim, "Zekât", 123 (No. 1059); Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 7/381 (No. 8277); İbn Hanbel, *el-Müsned*, 20/122-3 (No. 12696), 21/58-59 (No. 13347); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/59-60 (No. 19908); Bezzâr, *el-Müsned*, 13/10-11 (No. 6302); Ebû Yaʿlâ, *el-Müsned*, 6/282-3 (No. 3594); İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 16/267-8 (No. 7278); Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî, *el-Müsnedü'l-müstaḫrec 'alâ Ṣaḥîḥi'l-İmâm Müslim*, thk. Muhammed Hasen eṣ-Şâfiî (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 3/121-2 (No. 2360); Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 6/337; 7/17.
[3123] Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 7/285 (No. 8287).
[3124] İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 16/265-266 (No. 7277); Beyhakī, *el-Câmi' liŞuʿabi'l-îmân*, 11/385-386 (No. 8712).
[3125] Hâkim, *el-Müstedrek*, 4/79.
[3126] Buhârî, "Meġāzî", 53 (No. 4330); Müslim, "Zekât", 139 (No. 1061); İbn Hanbel, *el-Müsned*, 26/392-393 (No. 16470); İbn Ebî Şeybe, *el-Muṣannef*, 16/413 (No. 32327), 17/274 (No. 33036), 20/534 (No. 38156); İbn Ebî Âsım, *el-Âḥâd ve'l-meṯânî*, 3/343 (No. 1733); Rûyânî, *el-Müsned*, 2/183-184 (No. 1013); Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 6/339.
[3127] Rûyânî (öl. 307/919-20), *el-Müsned*, 1/238 (No. 341); Muhâmilî, *Emâlî*, 1/396-397 (No. 463) (farklı sahâbîden).
[3128] Ebû Nuaym el-İsbehânî, *Müsned*ü'l-müstaḫrec 'alâ Ṣaḥîḥi'l-İmâm Müslim, 3/125 (No. 2368).
[3129] Bezzâr, *el-Müsned*, 14/393-394 (No. 8134).
[3130] İbn Hanbel, *el-Müsned*, 18/105 (No. 11547).

almaktadır. Bu da Tayâlisî'nin eserinde istinsah veya tahkik kaynaklı bir hatanın meydana gelmiş olabileceğini düşündürmektedir.

Torpil ve kayırma konulu bu hadis bazı oryantalistlerin uyguladığı isnad esaslı tarihlendirme yöntemine muhaliftir. Zira onlar bir hadisi bir sahâbînin, ondan bir tâbiînin, ondan da müşterek râvinin naklederek sonrasında da müşterek râviden pek çok kişinin naklettiğini ifade etmektedirler. İlk dönem için müdevvinler genelde hadisleri tek senedle toplamışlarsa da çalışmaları sayesinde bu şekilde de birçok tarikten hadisler gelmesine aracılık etmişlerdir. Bu hadis de Abdullâh b. Zeyd b. Âsım,[3131] el-Berâ b. Âzib,[3132] Enes b. Mâlik, Râfi' b. Hadîc,[3133] Üseyd b. Hudayr, Ebû Hüreyre[3134] ve Ebû Saîd el-Hudrî[3135] gibi birçok sahâbî tarafından nakledilmektedir.

Birçok sahâbînin zikrettiği bu hadisin, Hz. Enes'in Üseyd b. Hudayr'ı zikretmeden Huneyn ganimetlerinin dağıtımı esnasında yaşananları da ifade ettiği naklini kendisinden, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî,[3136] Zührî[3137] ve Hişâm b. Zeyd[3138] nakletmektedir. Bunu Yahyâ b. Saîd'den Mâlik b. Enes, Züheyr b. Muâviye (öl. 173/789) ve Yahyâ el-Kattân; Zührî'den Şuayb b. Ebî Hamza, Ma'mer, Yûnus b. Yezîd el-Eylî (öl. 159/776), Sâlih b. Keysân (öl. 140/757) ve İbn Ehı'z-Zührî (Muhammed b. Abdillâh b. Müslim) (öl. 152/769); Hişâm b. Zeyd'den ise Şu'be nakletmektedir. Yani bu hadis birçok sahâbînin, onlardan birçok tâbiînin, onlardan da birçok kişinin naklettiği bir rivayet konumundadır. Kaynak sayısı artırılarak incelense tüm tabakalardaki râvi sayısının daha fazla olduğu müşahede edilecektir.

[3131] Buhârî, "Megâzî", 53 (No. 4330); Müslim, "Zekât", 139 (No. 1061); İbn Hanbel, *el-Müsned,* 26/392-393 (16470); İbn Ebî Şeybe, *el-Muṣannef,* 16/413 (32327), 17/274 (No. 33036), 20/534 (No. 38156); İbn Ebî Âsım, *el-Âḥâd ve'l-meṣânî,* 3/233 (No. 1733); er-Rûyânî, Ebû Bekr Muhammed b. Hârûn er-Rûyânî (öl. 307/919-20), *el-Müsned,* 2/183-184 (No. 1013); Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ,* 6/339.

[3132] Rûyânî (öl. 307/919-20), *el-Müsned,* 1/238 (No. 341); Muhâmilî, Emâlî, 1/396-397 (No. 463) (farklı sah'den).

[3133] Ebû Nuaym el-İsbehânî, *el-Müsned*ü'l-müstahrec alâ Sahîhi'l-İmâm Müslim, 3/125 (No. 2368).

[3134] Bezzâr, *el-Müsned,* 14/393-394 (No. 8134).

[3135] İbn Hanbel, *el-Müsned,* 18/105 (No. 11547).

[3136] Muvaṭṭa' (Şeybânî), "Siyer", 157 (No. 982); Buhârî, "Cizye ve mevâdi'a", 4 (No. 3163); İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ,* 16/264 (No. 7275).

[3137] Buhârî, "Ḫumuṣ", 19 (No. 3147), "Meġāzî", 53 (4331); Müslim, "Zekât", 123 (No. 1059); Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ,* 7/381 (No. 8277); İbn Hanbel, *el-Müsned,* 20/122-123 (No. 12696), 21/58-59 (No. 13347); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef,* 11/59-60 (No. 19908); Bezzâr, *el-Müsned,* 13/10-11 (No. 6302); Ebû Yaʿlâ, *el-Müsned,* 6/282-283 (No. 3594); İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ,* 16/267-268 (No. 7278); Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî, *el-Müsnedü'l-müstaḫrec 'alâ Ṣaḥîḥi'l-İmâm Müslim*, thk. Muhammed Hasen eş-Şâfiî (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 3/121-122 (No. 2360); Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ,* 6/337; 7/17.

[3138] Ahmed b. Hanbel, *Kitâbü Feżâ'ili'ṣ-ṣaḥâbe*, 2/808 (No. 1458).

Oryantalistlerin reddetme ön kabulüyle başlayarak bunun için gerekçeler ürettikleri metotları tutmamaktadır. İlk dönemde genelde müdevvinler hadisleri toplayarak tek senedli nakletme usulünü benimsemişlerse de çalışmaları sayesinde bu şekilde de birçok tarikten hadisler gelmesini temin etmişlerdir. Zaten birer râvi aracılığıyla da gelse "berâet-i zimmet asıldır" prensibiyle bakılması en doğru tavırdır. Birçok oryantalisti de hayran bırakan ricâlle ilgili büyük külliyat, bir gayeye matuf olarak hazırlanmıştır. Bu küllliyatta râvinin adalet ve zabtına dair en ufak bir kusur dahi dikkate alınmıştır. Adalet noktasındaki eksiklikler râvi için önemli birer cerh sebebi olarak görülmüştür. Adalet vasfının bir parçası olan yalana ise hiç taviz verilmemiş, yalancıların hadis rivayetinde yalanı olmasa bile hadisleri reddedilmiştir. Durum buyken en güvenilir kişilerden olan ve bazısı devlet başkanının onun ilim ve ahlakına güvenerek tevdi ettiği görevle, bazısı bizatihi sorumluluk duygusuyla hadisleri toplayan ilk müdevvinlerin, sened zincirinde Hz. Peygamber'e kadar birer kişi aracılığıyla sundukları hadisleri reddetmenin makul bir gerekçesi olamaz.

(4) Allah'ın kulları üzerindeki hakkının kullarının yalnızca ona ibadet etmeleri ve ona hiçbir şeyi ortak koşmamaları; bunlara riayet eden kullarının da Rableri üzerindeki hakkının kendilerine azap edilmemesi olduğunu açıklayan ve Tirmizî ile Tayâlisî'nin ortak rivayetlerinden olan bir hadis-i şerifte iki eserde de Tayâlisî'den bir sonraki râviler farklıdır. Tayâlisî'den sonra *es-Sünen*'de Süfyân; Tayâlisî'nin eserinde Şu'be ve Sellâm yer almaktadır. *es-Sünen*'deki rivayet şu şekildedir:[3139]

حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود حدثنا سفيان عن أبي إسحق عن عمرو بن ميمون عن معاذ بن جبل قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم أتدرون ما حق الله على العباد ؟ قلت الله ورسوله أعلم قال فإن حقه عليهم أن يعبدوه ولا يشركوا به شيئا قال أتدري ما حقهم عليه إذا فعلوا ذلك ؟ قلت الله ورسوله أعلم قال أن لا يعذبهم

Tayâlisî'nin eserinde bu hadis şu şekilde aktarılmaktadır:[3140]

حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، وَسَلاَّمٌ ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ الأَوْدِيِّ ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ ، أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم قَالَ لَهُ : أَتَدْرِي مَا حَقُّ اللهِ عَلَى الْعِبَاد ؟ قَالَ : اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ : فَإِنَّ حَقّ اللهِ عَلَى الْعِبَاد أَنْ يَعْبُدُوهُ وَلاَ يُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا ، وَحَقُّهُمْ عَلَى اللهِ عَزَّ وَجَلَّ إِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ أَنْ لاَ يُعَذِّبَهُمْ.

[3139] Tirmizî, "Îmân", 18 (No. 2643).
[3140] Tayâlisî, *el-Müsned*, 1/459 (No. 566).

Mezkûr hadis Ebû Hüreyre'den[3141] de nakledilmekle birlikte büyük çoğunlukla Muâz b. Cebel'den rivayet edilmektedir. Bu hadisin Muâz b. Cebel'den yapılan nakilleri çoğunlukla Enes b. Mâlik[3142] aracılığıyla gelmektedir; ayrıca Amr b. Meymûn (öl. 74/693),[3143] Câbir b. Abdillâh,[3144] el-Esved b. Hilâl (öl. 84/703),[3145] Abdurrahmân b. Ebî Leylâ (öl. 83/702),[3146] Abdurrahmân b. Ganm (öl. 78/697),[3147] Ebü'l-Avvâm (öl. ?),[3148] Ebû Osmân en-Nehdî (öl. 100/718-719)[3149] ve Ebû Rezîn'den (öl. 85/704)[3150] de aktarılmaktadır.

Tirmizî ve Tayâlisî'nin eserlerinde bu hadisin Amr b. Meymûn'dan gelen varyantı nakledilmektedir. Amr b. Meymûn'dan bu hadis Ebû İshâk es-Sebîî (öl. 127/745) aracılığıyla gelmektedir. Ebû İshâk'tan bu hadisi nakledenler İsrâîl b. Yûnus (öl.

[3141] İbn Hanbel, *el-Müsned,* 13/447-448 (No. 8085), 16/464 (No. 10795); Ebû Abdirrahmân Muhammed b. Fudayl b. Gazvân ed-Dabbî, *Kitâbü'd-Duâ'*, thk. Abdülazîz b. Süleymân b. İbrâhîm (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1419/1999), 175-176 (No. 14); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/283 (No. 20547); İshâk b. Râhûye, *el-Müsned,* 1/346 (No. 264); Hâkim, *el-Müstedrek*, 1/516.

[3142] Buhârî, "Libâs", 99 (No. 5967), "İsti'ẕân", 30 (No. 6267); "Riḳāḳ", 37 (6500); Müslim, "Îmân", 49 (No. 30); Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb en-Nesâî, *'amelü'l-yevm ve'l-leyle*, thk. Fârûk Hamâde (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1399/1979), 224 (No. 186); a. mlf., *es-Sünenü'l-kübrâ*, 9/81 (No. 9943); İbn Hanbel, *el-Müsned,* 36/319 (No. 21993), 380 (No. 22058), 414-415 (No. 22096); Bezzâr, *el-Müsned,* 7/78 (No. 2627); Ebû Saîd el-Heysem b. Küleyb eş-Şâşî, *el-Müsned*, thk. Mahfûzurrahmân Zeynullâh (Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1410-1414/1989-1993), 3/228-229 (No. 1328); İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 2/82 (No. 362); Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 20/48 (No. 81), 49 (No. 84), 50 (No. 87); İbnü's-Sünnî, *'amelü'l-yevm*, 98-99 (No. 190). Ebû Nuaym'ın *Müsnedü'l-Müstaḫrec*i'nde bu hadisi Muâz'dan nakillerinin birinde Katâde'den sonra Hz. Enes zikredilmeden Muâz b. Cebel'e yer verilmektedir [Ebû Nuaym*, Müsnedü'l-müstaḫrec*, 1/123 (No. 137)]. Diğer nakillerde Katâde'nin bu hadisi hep Hz. Enes aracılığıyla naklettiği müşahede edilmektedir.

Nadiren Hz. Enes Muâz b. Cebel ile Resûlullah arasındaki konuşmaya şahit olup aktaran gibi gözükse de bu nakillerde de Muâz b. Cebel ile Resûlullah arasında gizli bir konuşma olduğu belirtildiğinden bunların da Muâz'ın nakli olduğu anlaşılmaktadır: İbn Hanbel, *el-Müsned,* 21/281-282 (No. 13742); Abd b. Humeyd, *el-Münteḫab,* 361 (No. 1199); Ebû Avâne, *el-Müsned,* 1/27 (No. 29).

[3143] Buhârî, "Cihâd ve siyer", 46 (No. 2856); Müslim, "Îmân", 49 (No. 30); İbn Hanbel, *el-Müsned,* 36/320 (No. 21994); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/282; Ebû Avâne, *el-Müsned,* 1/26 (No. 27), İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 1/440-441 (No. 210); Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 20/126 (No. 254); 127 (No. 255, 256), Ebû Nuaym, *Müsnedü'l-müstaḫrec*, 1/124 (No. 138), Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilber en-Nemerî, *Câmiʿu beyâni'l-ʿilm ve faẓlih*, thk. Ebü'l-Eşbâl ez-Züheyrî (Dammam: Dârü İbni'l-Cevzî, 1414/1994), 1/479 (No. 763); Ebû Bekr Hatîb Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî, *Şerefü aṣḥâbi'l-ḥadîs ve naṣîḥatü ehli'l-ḥadîs*, thk. Amr Abdülmün'im Selîm (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1417/1996), 2/161 (No. 176).

[3144] Şâşî, *el-Müsned,* 3/230 (No. 1330).

[3145] Buhârî, "Tevḥîd", 1 (No. 7373); Ebû Avâne, *el-Müsned,* 1/26-27 (No. 28); Şâşî, *el-Müsned,* 3/274 (No. 1378).

[3146] İbn Mâce, "Zühd", 35 (No. 4296); İbn Hanbel, *el-Müsned,* 36/332 (No. 22006); Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr,* 20/135-136 (No. 273, 274, 275).

[3147] İbn Hanbel, *el-Müsned,* 36/391 (No. 22073); Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 20/75 (No. 140); ; a. mlf., *Müsnedü'ş-şâmiyyîn*, 4/141-142 (No. 2945).

[3148] İbn Hanbel, *el-Müsned,* 36/367 (22040); Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 20/122 (No. 245).

[3149] İbn Hanbel, *el-Müsned,* 36/366-367 (No. 22039).

[3150] Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 20/174 (No. 372).

160/777),[3151] Ma‘mer b. Râşid,[3152] Ebü’l-Ahvas,[3153] Süfyân-ı Sevrî[3154] ve Şu‘be’dir.[3155] Ebû İshâk -- Amr b. Meymûn -- Muâz b. Cebel tarikinden gelen bu hadis-i şerifi Tirmizî, Tayâlisî -- Süfyân senedi vasıtasıyla; Tayâlisî ise Şu‘be ve Ebü’l-Ahvas aracılığıyla Ebû İshâk’tan nakletmektedir. Süfyân ve Şu‘be; Tayâlisî’nin hocaları, Ebû İshâk’ın öğrencileri içindedir.[3156] Ebü’l-Ahvas da Ebû İshâk’ın öğrencileri içinde belirtilirken Tayâlisî’nin hocaları içinde zikredilmemektedir.[3157] Bu durum Ebü’l-Ahvas’ın, Tayâlisî’nin hocalarından olmadığını göstermemektedir. Çünkü ricâl kitaplarında bir râvinin tüm öğrenci ve tüm hocaları bildirilememektedir. Mesela râvinin tanıtımında hoca ve öğrencilerini en fazla zikreden *Tehẕîbü’l-Kemâl*’de Şu‘be’nin tanıtımında hocaları içinde Ebû İshâk’a yer verilmekle birlikte öğrencileri içinde Tayâlisî belirtilmemektedir.[3158] Ancak Tayâlisî’nin tanıtımında hocaları içinde Şu‘be’nin olduğu beyan edilmektedir.[3159] Bu nedenle Tayâlisî’nin üç hocasından naklettiği bu hadisi kendisinin, eserinde iki hocasından; Tirmizî’nin ise onun bu hadiste zikretmediği üçüncü hocasından nakille eserinde takdim ettiği söylenebilir.

(5) Tirmizî’nin Tayâlisî’den hadis nakillerinin birinde *es-Sünen*’de senedde karışıklık meydana gelmektedir. Bunda Tayâlisî’nin aktarım şekli de etkilidir. Hadisin konusu fitnedir. Bu hadiste Hz. Ömer, Resûlullah’ın fitne konusunda söylediği bir sözü sormaktadır. Huzeyfe b. el-Yemân da kişinin fitnesinin/imtihanının ailesi, malı, çocuğu ve komşusunda olduğunu ve kişinin namaz, oruç, sadaka, iyilikleri emir ve kötülüklerden sakındırmasının bu fitnenin kefareti olduğunu bildiren hadis-i şerifi aktarmaktadır. Hz. Ömer deniz dalgaları gibi olacak büyük fitneyi sorduğunu belirtince Huzeyfe “Ey müminlerin emiri! Seninle o fitne arasında kapalı bir kapı vardır” demektedir. Hz. Ömer “O kapı açılacak mı? Yoksa kırılacak mı?” diye sual edince Hz. Huzeyfe kırılacağını söylemektedir. Bunun üzerine Hz. Ömer “O halde kıyamete kadar

[3151] Taberânî, *el-Muʿcemü’l-kebîr*, 20/127 (No. 255).
[3152] İbn Hanbel, *el-Müsned*, 36/320 (No. 21994); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/282 (No. 20546); Taberânî, *el-Muʿcemü’l-kebîr*, 20/126 (No. 254); İbn Abdiber, *Câmiʿu beyâni’l-ʿilm*, 1/479 (No. 763).
[3153] Buhârî, “Cihâd ve siyer”, 46 (No. 2856); Müslim, “Îmân”, 49 (No. 30); Tayâlisî, *el-Müsned*, 1/459 (No. 566); Ebû Avâne, *el-Müsned*, 1/26 (No. 27); Taberânî, *el-Muʿcemü’l-kebîr*, 20/127 (No. 256); Ebû Nuaym, *Müsnedü’l-müstaḫrec*, 1/124 (No. 138); Hatîb, *Şerefü aṣḥâbi’l-ḥadîs*, 2/161 (No. 176).
[3154] Tirmizî, “Îmân”, 18 (No. 2643).
[3155] Tayâlisî, *el-Müsned*, 1/459 (No. 566); Ebû Avâne, *el-Müsned*, 1/26 (No. 27); İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 1/440-441 (No. 210).
[3156] Mizzî, *Tehẕîbü’l-Kemâl*, 1/1161, 162, 402; 4/1286; 33/16.
[3157] Mizzî, a.g.e., 33/16.
[3158] Mizzî, a.g.e., 12/486.
[3159] Mizzî, a.g.e., 11/402.

kapanmayacaktır" açıklamasında bulunmaktadır. Mesrûk adlı bir öğrencisinin sorması üzerine de Huzeyfe'nin, o kapının Hz. Ömer olduğunu belirten açıklamasına yer verilmektedir.

es-Sünen'de bu hadisin nakli şöyledir:[3160]

حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود أنبأنا شعبة عن الأعمش و حماد و عاصم بن بهدلة سمعوا أبا وائل عن حذيفة قال قال عمر : أيكم يحفظ ما قال رسول الله صلى الله عليه و سلم في الفتنة ؟ فقال حذيفة أنا قال حذيفة فتنة الرجل في أهله وماله وولده وجاره يكفرها الصلاة والصوم والصدقة والأمر بالمعروف والنهي عن المنكر فقال عمر لست عن هذا أسألك ولكن عن الفتنة التي تموج كموج البحر ؟ قال يا أمير المؤمنين إن بينك وبينها بابا مغلقا قال عمر أيفتح أم يكسر ؟ قال بل يكسر قال إذا لا يغلق إلى يوم القيامة قال أبو وائل في حديث حماد فقلت لمسروق سل حذيفة عن الباب فسأله فقال عمر

Tayâlisî ise bu hadisi şu şekilde aktarmaktadır:[3161]

حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنِ الأَعْمَشِ ، وَحَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ ، عَنْ عَاصِمٍ ، كِلَيْهِمَا عَنْ أَبِي وَائِلٍ ، قَالَ : قَالَ عُمَرُ : مَنْ يُحَدِّثُنَا عَنِ الْفِتْنَةِ ؟ فَقَالَ حُذَيْفَةُ : أَنَا ، قَالَ : أَنْتَ ؟ فقَالَ : يا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ، فِتْنَةُ الرَّجُلِ فِي أَهْلِه وَمَالِهِ يُكَفِّرُهَا الصَّوْمُ وَالصَّدَقَةُ وَالأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيُ عَنِ الْمُنْكَرِ ، قَالَ : لَسْتُ عَنْ هَذَا أَسْأَلُكَ ، إِنَّمَا أَسْأَلُكَ عَنِ الْفِتْنَةِ الَّتِي قَبْلَ السَّاعَةِ تَمُوجُ كَمَوْجِ الْبَحْرِ ، فَقَالَ : يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ بَيْنَكَ وَبَيْنَهَا بَابٌ مُغْلَقٌ قَالَ : فَقَالَ عُمَرُ : فَأَخْبِرْنِي عَنِ الْبَابِ يُكْسَرُ كسْرًا أَمْ يُفْتَحُ فَتْحًا ؟ قَالَ : بَلْ يُكْسَرُ كَسْرًا فقَالَ عُمَرُ : إِذًا لاَ يُغْلَقُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ قَالَ أَبُو وَائِلٍ : قُلْنَا لِمَسْرُوقٍ : سَلْ حُذَيْفَةَ عَنِ الْبَابِ مَنْ هُو فَسَأَلَهُ فَقَالَ : الْبَابُ عُمَرُ وَرَوَى النَّاسُ هَذَا الْحَدِيثَ أَنَّ عُمَرَ قَالَ : مَنْ يُحَدِّثُنَا عَنْ حَدِيثِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم فِي الْفِتْنَةِ ؟

Huzeyfe b. el-Yemân'ın bu hadisi genelde Ebû Vâil'den,[3162] ondan da A'meş'in[3163] nakli aracılığıyla gelmektedir.[3164] Tayâlisî'nin eserinde "Hammâd an Âsım" denen yer

[3160] Tirmizî, "Fiten", 71 (No. 2258) (Mustafâ Elbânî, 4/524-525; Meârif, 511; Risâle, 839).
[3161] Tayâlisî, *el-Müsned*, 1/325-326 (No. 408).
[3162] Huzeyfe b. Yemân'dan bu hadisi Ebû Vâil dışında Rib'î b. Hırâş (öl. 101/719) (Müslim, "İmân", 144 (No. 231); İbn Hanbel, *el-Müsned*, 38/314 (No. 23280), 432 (No. 23440); Bezzâr, *el-Müsned*, 7/263 (No. 2844); Ebû Avâne, *el-Müsned*, 1/56 (No. 143); Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 3/187-8 (No. 3024), Ebû Nuaym, *Müsnedü'l-müstahrec*, 1/210 (No. 367); Muhammed b. Ubeyd (?) (İbn Hanbel, *el-Müsned*, 38/414 (No. 23412), Zir b. Hubeyş (öl. 82/701) [Bezzâr, *el-Müsned*, 7/313-314 (No. 2913)], Katâde (öl. 117/735) ve Süleymân et-Teymî (öl. 143/761) [Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/365 (No. 20752)] de rivayet etmektedir. Mesrûk b. el-Ecda' (öl. 63/683) ise bu hadiseyi Hz. Ömer aracılığıyla Huzeyfe'den nakletmektedir [Taberânî, *el-Muʿcemü'l-evsaṭ*, 2/215 (No. 1774)].
[3163] Ebû Vâil'den bu hadisi A'meş dışında Âsım b. Behdele (öl. 127/745) [Tirmizî, "Fiten", 71 (No. 2258); Tayâlisî, *el-Müsned*, 1/325-326 (No. 408), Bezzâr, *el-Müsned*, 7/297 (No. 2893); Taberânî, *el-Muʿcemü'l-evsaṭ*, 5/114 (No. 4835); Ebû Bekr Ahmed b. İbrâhîm b. İsmâîl el-Cürcânî el-İsmâîlî, *Kitâbü'l-Muʿcem fî esâmî şüyûḫi Ebî Bekr el-İsmâ'îlî,* thk. Ziyâd Muhammed Mansûr (Medine:

es-Sünen'de "Hammâd ve Âsım" olarak geçmektedir. Tayâlisî'nin senedi "Şu'be -- A'meş ve Hammâd b. Seleme -- Âsım b. Behdele (öl. 127/745) -- her ikisi: Ebû Vâil (öl. 82/701) -- Huzeyfe (öl. 36/656)" şeklinde iken Tirmizî bu kısmı Şu'be -- A'meş, Hammâd ve Âsım b. Behdele -- Şakīk b. Seleme Ebû Vâil -- Huzeyfe şeklinde vermektedir. Tirmizî bu hadisi Tayâlisî'den Mahmûd b. Gaylân aracılığıyla almaktadır. Tayâlisî zikrettiği senedde Şu'be'nin A'meş'ten; Hammâd b. Seleme'nin Âsım b. Behdele'den; A'meş ve Âsım'ın ise Ebû Vâil'den naklettiğini kastetmektedir. Zira Tayâlisî'nin bu hadisini, kendisine ulaşan senedle Taberânî (öl. 360/971) ve Ebû Bekr el-İsmâîlî (öl. 371/982) de aktarmaktadır.

Ebû Bekr el-İsmâilî'nin aktarımında Şu'be ve Hammâd, Âsım'dan; Şu'be aynı zamanda A'meş'ten nakletmektedir. Âsım ve A'meş ise Ebû Vâil'den ilgili hadisi nakletmektedir.[3165] Taberânî'nin naklinde ise Şu'be'nin hem Âsım hem de A'meş aracılığıyla Ebû Vâil'den naklettiği bildirilmekte; ancak Hammâd b. Seleme'den bahsedilmemektedir.[3166] Gerek Ebû Bekr el-İsmâilî gerekse Taberânî, Tayâlisî'ye öğrencisi Ammâr b. Recâ'ya (öl. 269/882) varan bir tarikle ulaşmaktadır. Bu nedenle Tirmizî'nin kullandığımız üç baskısında da ilgili rivayette "Hammâd an Âsım" yazılacakken "Hammâd ve Âsım" yazıldığı ifade edilebilir. Çünkü A'meş ve Âsım, Ebû Vâil'den nakletmekte iken Hammâd b. Seleme'nin ondan rivayeti bulunmamaktadır.[3167] Âsım b. Behdele, Hammâd b. Seleme'nin de hocası konumundadır.[3168] Tayâlisî'nin Âsım'ı zikrettikten sonra "her ikisinden" demesi Tayâlisî'nin istinsah veya tahkikinde bir karışıklık olmasını engellemektedir. *es-Sünen*'deki değişiklik ise Tirmizî'nin bu hadisi aldığı Mahmûd b. Gaylân'dan kaynaklanmış veya *es-Sünen*'in istinsah veya tahkikindeki bir hatadan meydana gelmiş olabilir.

Mektebetü'l-'Ulûm ve'l-Hikem, 1410/1990), 3/786-7 (No. 395)] ve Câmi' b. Ebî Râşid (öl. ?) [Buhârî, "Ṣavm", 3 (No. 1895), Humeydî, *el-Müsned*, 1/411-412 (No. 452)] de rivayet etmektedir.

[3164] Buhârî, "Mevâḳītü'ṣ-ṣalât", 4 (No. 525), "Zekât", 23 (No. 1435); "Menâḳıb", 25 (No. 3586), "Fiten", 17 (No. 7096); İbn Mâce, "Fiten", 9 (No. 3955); İbn Hanbel, *el-Müsned*, 38/414 (No. 23412); Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 1/206-207 (No. 324); İbn Tahmân, el-Meşyeḫa, 155 (No. 101); Humeydî, *el-Müsned*, 1/411-412 (No. 452); İbn Ebî Şeybe, *el-Muṣannef*, 21/37-38 (No. 38284); Bezzâr, *el-Müsned*, 7/284-5 (No. 2872-4); İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 13/304 (No. 5966); Taberânî, *el-Muʿcemü'l-evsaṭ*, 5/114 (No. 4835); İsmâîlî, *Kitâbü'l-Muʿcem,* 1/349-350 (No. 29); 3/786-7 (No. 395); Ebû Saîd Ahmed b. Muhammed b. Ziyâd İbnü'l-A'râbî, *Kitâbü'l-Muʿcem*, thk. Abdülmuhsin b. İbrâhîm b. Ahmed el-Hüseynî (Riyad: Dârü İbni'l-Cevzî, 1418/1997), 2/564 (No. 1107).

[3165] İsmâîlî, *Kitâbü'l-Muʿcem,* 3/786-7 (No. 395).

[3166] Taberânî, *el-Muʿcemü'l-evsaṭ*, 5/114 (No. 4835).

[3167] Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 12/550, 13/474.

[3168] Mizzî, a.g.e., 13/475.

• Tirmizî'nin Tayâlisî'den bir rivayetinde hadis metninin sonu *el-Müsned*'dekine göre bir cümlelik fazlalık içermektedir. Bu fazlalık meşhur "men kezebe" hadisidir. *Sünen-i Tirmizî*'de bu rivayet şöyledir:[3169]

حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود أنبأنا شعبة عن سماك بن حرب قال سمعت عبد الرحمن بن عبد الله بن مسعود يحدث عن أبيه قال : سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم يقول إنكم منصورون ومصيبون ومفتوح لكم فمن أدرك ذلك منكم فليتق الله وليأمر بالمعروف ولينه عن المنكر ومن كذب علي متعمدا فليتبوأ مقعده من النار

el-Müsned'de bu hadis şöyle rivayet edilmektedir:[3170]

حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، قَالَ : أَخْبَرَنِي سِمَاكُ بْنُ حَرْبٍ ، قَالَ : سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ ، يُحَدِّثُ عَنْ أَبِيهِ ، أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ : إِنَّكُمْ مُصِيبُونَ وَمَنْصُورُونَ وَمَفْتُوحٌ لَكُم فَمَنْ أَدْرَكَ ذَلِكَ مِنْكُمْ فَلْيَتَّقِ اللَّهَ وَلْيَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَلْيَنْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ.

es-Sünen'de bu hadis "Şüphesiz ki size yardım edilecek, muzafferiyetler verilecek ve fetihler nasip olunacaktır. Sizden kim bunlara erişirse Allah'a karşı sorumluluk bilincinde olsun ve iyiliği emredip kötülükten sakındırsın" ve "Kim bana bile bile yalan nispet ederse Cehennem'deki yerine hazırlansın" şeklinde iki kısımdan oluşmaktadır. Tayâlisî'nin rivayetinde ise sadece ilk kısım yer almaktadır. İki eserdeki rivayete bakılarak *es-Sünen*'deki fazla gözüken hadis metninin Tirmizî'nin rivayeti sebebiyle bu nakilde yer aldığı düşünülebilir. Ancak durum böyle değildir. Bu kısmı Tayâlisî de aynı tarikle *el-Müsned*'de başka yerde zikretmektedir. *el-Müsned*'de sadece "Men kezebe…" kısmının zikredildiği bu rivayet yukarıda zikredilenden 5 hadis sonra nakledilmektedir.[3171] Buradan hareketle Tayâlisî'nin bu hadisi Tirmizî'ye rivayeti bütün halde nakletmekle birlikte eserine yerleştirirken taktî' yaptığı söylenebilir. Tirmizî'nin aynı senedli olan bu 2 rivayeti cem ederek nakletmiş olması da muhtemeldir.

Hz. Peygamber'in bu konudaki ifadeleri Simâk b. Harb (öl. 123/741) -- Abdurrahmân b. Abdillâh b. Mes'ûd (öl. 79/698) -- Abdullâh b. Mes'ûd tarikiyle nakledilmektedir. Simâk'tan bu hadisi nakledenlerden Şu'be, Abdurrahmân el-Mes'ûdî (öl. 160/777) ve Süfyân-ı Sevrî'nin nakillerinde hadis metninin iki kısmı da yer almaktadır. Şu'be ve

[3169] Tirmizî, "Fiten", 70 (No. 2257).
[3170] Tayâlisî, *el-Müsned,* 1/264 (No. 335).
[3171] Tayâlisî, *el-Müsned,* 1/268 (No. 340).

Abdurrahmân el-Mes‘ûdî’nin rivayetlerinde sadece ilk kısmın zikredildiği de görülmektedir. Simâk’tan bu hadisi nakledenlerden Şerîk’in naklinde ise metnin sadece ikinci kısmı aktarılmaktadır.[3172]

Şu‘be’den Şebâbe b. Sevvâr (öl. 204-6/819-21)[3173] ve Vehb b. Cerîr (öl. 206/821);[3174] Abdurrahmân el-Mes‘ûdî’den Vekî‘[3175] aracılığıyla gelenlerde metnin ilk kısmı bulunmaktadır. Şu‘be’den Haccâc b. Muhammed (öl. 200/815)[3176] ve Alî b. el-Ca‘d (öl. 230/844-45)[3177] aracılığıyla gelenlerde metnin iki kısmı da vardır. Tayâlisî[3178] ve Muhammed b. Ca‘fer Gander[3179] aracılığıyla gelenlerde metnin ilk veya her iki kısmı olan nakiller yer almaktadır.

Abdurrahmân el-Mes‘ûdî’den Ca‘fer b. Avn (öl. 206/821) aracılığıyla gelen rivayet iki[3180] kısmı içermektedir. Süfyân-ı Sevrî’nin iki kısmı da içeren naklini ondan Müemmel b. İsmâîl nakletmektedir.[3181]

Metnin taktîe uğradığı nakillerin bazısı bu zikredilen râviler olabileceği gibi daha sonraki râvilerin tasarrufu da olabilir. Ancak bu rivayetin bütün olarak geldiği birçok râvinin olması hadiste cem’ yapılmadığını göstermektedir. Bu nedenle Tayâlisî’nin, bu hadisi bütün olarak aktarmakla birlikte eserinde taktîe başvurduğu ifade edilebilir.

Söz konusu hadis de rivayetlerin kısa metinli olanlarının önceki, detaylı bilgi verenlerinin daha sonraki bir tarihe ait olduğu şeklindeki oryantalist iddiaya karşıdır. Zira Tayâlisî’nin, eserine taktî‘ ile koyduğu hadisi, râvisinin râvisi Tirmizî *es-Süneni*’nde, Tayâlisî’nin de üstündeki kaynaklara uygun şekilde tam zikretmektedir.

• Tayâlisî’nin bir rivayetinde kitabet ve kıraatin birlikte uygulanmasına örnek vardır.[3182] Bu rivayette Şu‘be kendisine kitabetle rivayette bulunan Mansûr b. el-Mu‘temir’e (öl. 132/750) bu rivayetini kıraat ettiğini haber vermektedir. Kitabetle alınan rivayetin

[3172] İbn Mâce, “İftitâh”, 4 (No. 30).
[3173] İbn Ebî Şeybe, *el-Müsned*, 1/221 (No. 326).
[3174] Beyhakī, *el-Câmi‘ liŞuabi’l-îmân*, 10/53 (No. 7151).
[3175] İbn Hanbel, *el-Müsned*, 6/221 (No. 3694).
[3176] İbn Hanbel, *el-Müsned*, 7/220 (No. 4156).
[3177] Kudâî, *Müsnedü’ş-şihâb,* 1/329 (No. 561).
[3178] Tirmizî, “Fiten”, 70 (No. 2257); Tayâlisî, *el-Müsned*, 1/264 (No. 335, 340); Beyhakī, *es-Sünenü’l-kübrâ*, 10/94
[3179] İbn Hanbel, *el-Müsned*, 7/220 (No. 4156); Bezzâr, *el-Müsned*, 5/380 (No. 2011).
[3180] Beyhakī, *es-Sünenü’l-kübrâ*, 3/180.
[3181] Bezzâr, *el-Müsned*, 5/383 (No. 2015).
[3182] Tirmizî, “el-Birr ve’ṣ-ṣıla”, 16 (No. 1923); Tayâlisî, *el-Müsned,* 4/261 (No. 2652).

sonradan kıraat edilmesi, kıraatin önemini ve kitabette bir nebze de olsa desteğe ihtiyaç hissedildiğini göstermektedir. Bu da kıraatin, kitabetten üstün tutulduğuna bir örnek olarak değerlendirilebilir.

• Tayâlisî'nin bir rivayetinde "Şu'be hadisinde şöyle dedi", arkasından "Hammâd hadisinde böyle dedi" diyerek iki kişinin "hadisi"ne lafız farklılıklarına dikkat çekmek için ayrı ayrı atıf yapılması önemlidir. Ayrıca Tayâlisî'nin senedinden Şu'be ve Hammâd şeklinde geçen ibare Tirmizî'de sadece Şu'be diye geçmektedir ve lafızda ayrım yapıldığı yer *es-Sünen*'de Şu'be'ninkine uygumdur. Tirmizî, iki türlü de rivayet eden Tayâlisî'den ya iki şekli de duyup Şu'be varyantını seçmiştir; ya da Tayâlisî'den sadece Şu'be rivayetini dinlemiştir.[3183]

• Tayâlisî'nin eseri müsned türünde olduğu için *Sünen-i Tirmiẕî* ile terceme kalıpları açısından karşılaştırılamamaktadır.

3.2.3. Abdullâh b. Vehb

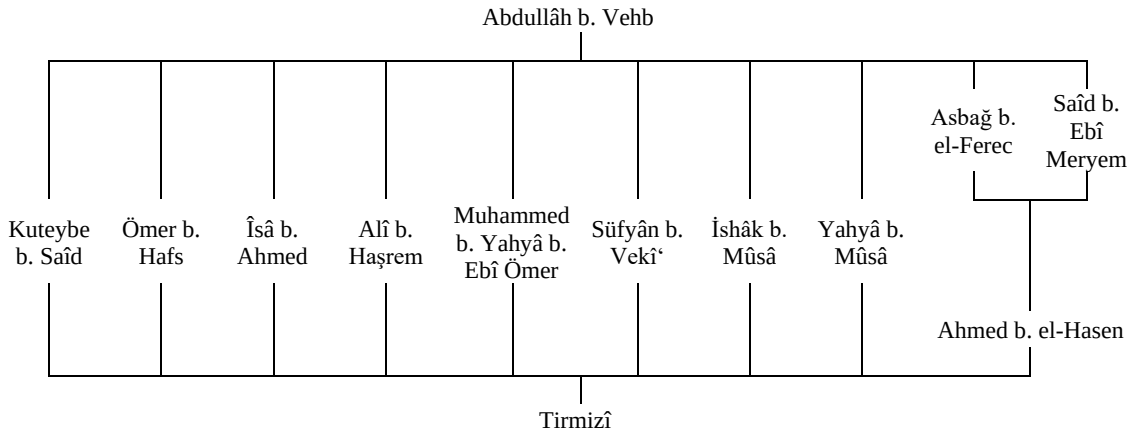
Abdullâh b. Vehb (öl. 197/813) etbeu't-tâbiînin küçüklerindendir. Sika hâfız bir hadis âlimidir.[3184] *es-Sünen*'de 25 rivayeti nakledilmektedir.[3185] Bunlar 8'inde tek râvi, ikisinde iki râvi aracılığıyla olmak üzere toplam 10 tarik vasıtasıyla İbn Vehb'den aktarılmaktadır (Bk. Şekil 4).

Tirmizî'yi Abdullâh b. Vehb'e bağlayan tariklerde makbuliyet derecesine ulaşamamış bir râvi bulunmamaktadır. Kuteybe b. Saîd ve Ömer b. Hafs eş-Şeybânî aracılığıyla gelen altışar nakle yer verilmektedir. Diğer tariklerden gelen rivayet sayıları 5'in altındadır (Bk. Tablo 61).

[3183] Tirmizî, "Eṭʿime", 13 (No. 1807); Tayâlisî, *el-Müsned,* 1/481 (No. 590). Tayâlisî'nin, Şu'be'nin olduğu tabakada 2 kişiden naklettiği bir rivayeti Tirmizî sadece Şu'be'den rivayet etmektedir. Şu'be'nin tabakasında diğer zikredilen râvi Verkâ'ın senedinde Şu'be'nin naklinden farklı olarak Rib'î ile Hz. Alî arasında burada mechûl bir kişi (racül) yer almaktadır (Tirmizî, "Ḳader", 9 (No. 2145); Tayâlisî, *el-Müsned,* 1/103 (No. 108). Tayâlisî'nin, Katâde'nin olduğu tabakada iki kişiden (diğeri Ebü't-Teyyâh) naklettiği diğer bir rivayeti Tirmizî sadece Katâde'den rivayet etmektedir [Tirmizî, "Fiten", 39 (No. 2214); Tayâlisî, *el-Müsned,* 3/480 (No. 2092)]. Bir rivayette Tirmizî Harb b. Şeddâd'ın olduğu tabakada bir kişi daha (İmrân el-Kattân) içermekteyken, Tayâlisî sadece Harb'i bulundurmaktadır (Tirmizî, "Rü'yâ", 3 (No. 2275); Tayâlisî, *el-Müsned,* 1/477 (No. 584). Bunlar da Tayâlisî'nin eserine birkaç varyantı birlikte zikrederek koyduğu rivayetleri aktarırken bazen sadece bir tarikini naklettiğini veya Tirmizî'nin sadece bir tariki eserine aldığını göstermektedir.

[3184] Abdullâh b. Vehb hakkında bk. Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl,* 16/277-286; İbn Ḥacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb,* 6/71-74; a. mlf, *Taḳrîb,* 328.

[3185] 35, 53, 171, 201, 568, 618, 640, 857, 1075, 1131, 1249, 1283, 1413, 1413MR, 1566, 1739, 1949MR, 2033, 2077D, 2617, 2686, 2854, 3063, 3093MR, 3568. Muallak olarak 3 rivayeti (1363, 1949 (1949MR'nin senedinde geçenden farklı sahâbî var), 3027) daha mevcuttur. 1283 ve 1566 aynı rivayettir.

Şekil 4: *es-Sünen*'de Tirmizî'yi İbn Vehb'e Ulaştıran Sened Zincirleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 61: *es-Sünen*'deki Rivayetlerde Tirmizî ile İbn Vehb Arasındaki Râviler ve İbn Vehb'den Rivayet Sayıları

Sıra No	**Tirmizî'nin İbn Vehb Rivayetlerini Aldığı Tarikler ve Bu Traiklerdeki Râvilerin Cerh-Ta'dîl Dereceleri**	**İbn Vehb'den Rivayet Sayısı**
	Bir Râvi Aracılığıyla Aldığı Tarikler	
1	Kuteybe b. Saîd (öl. 240/855) (2):	6
2	Ömer b. Hafs eş-Şeybânî (öl. 250/864 c.) (4):	6
3	Îsâ b. Ahmed (öl. 268/881) (3):	3
4	Alî b. Haşrem (öl. 257/870 c.) (3):	2
5	Muhammed b. Yahyâ b. Ebî Ömer (öl. 243/858) (4):	2
6	Süfyân b. Vekî‘ (öl. ?) (5):	2
7	İshâk b. Mûsâ (öl. 244/858) (2):	1
8	Yahyâ b. Mûsâ (öl. 240/854) (3):	1
	İki Râvi Aracılığıyla Aldığı Tarikler	
9	Ahmed b. el-Hasen et-Tirmizî (öl. 250/864 c.) (2) -- Asbağ b. el-Ferec (öl. 225/840) (3):	1
10	Ahmed b. el-Hasen et-Tirmizî (2) -- Saîd b. Ebî Meryem (öl. 224/839) (2):	1
	TOPLAM	25

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

el-Câmi‘ fi'l-ḥadîṯ adlı eserinin günümüze ulaşan nüshaları vardır. *Tefsîrü'l-Ḳur'ân* adlı eserine ait ulaşan küçük bir kısmın nüshası da bulunmaktadır. Diğer günümüze ulaşmış

çalışması Ḳaderiyye'ye reddiye amacıyla yazdığı *Kitâbü'l-Ḳader ve mâ verede fî ẕâlike mine'l-âṯârı*'dır. İbn Vehb'in kaynaklarda adı geçen diğer eserleri *el-Muvaṭṭa'ü'l-kebîr, el-Muvaṭṭa'ü'ṣ-ṣaġīr, Kitâbü'l-Cenâ'iz, Kitâbü Aḥvâli'l-ḳıyâme, Kitâbü'l-Bey'a, Kitâbü'l-Menâsik, Kitâbü'l-Meġāzî, Kitâbü'r-Ridde, Tefsîrü Ġarîbi'l-el-Muvaṭṭa'* ve *el-Mücâlesât 'an Mâlik*'tir. Rivayetlerini ve çeşitli konulardaki görüşlerini derleyen çalışmalar da yapılmıştır.[3186] *el-Câmi' fi'l-ḥadîṯ* ve *Kitâbü'l-Ḳader* adlı eserlerine bakıldığında[3187] *Sünen-i Tirmiẕî*'de Abdullah b. Vehb'den nakledilen hiçbir rivayet, bu iki eserde yer almamaktadır. Bu rivayetler diğer eserlerinden olabileceği gibi rivayet hakkına sahip olmakla birlikte herhangi bir eserine almadığı hadislerden de olabilir. Ayrıca *Tirmizî'nin es-Süneni*'nde kullandığı terceme kalıpları *el-Câmi'* ve *Kitâbü'l-Ḳader* ile kıyaslanamamaktadır. Çünkü *el-Câmi'*in ulaşan kısmında bölüm isimleri dışında terceme bulunmamaktadır. *Kitâbü'l-Ḳader* de bâblara göre sınıflandırılmamaktadır.[3188]

3.2.4. İsmâîl b. Ca'fer

İsmâîl b. Ca'fer (öl. 180/796) etbeu't-tâbiînin orta tabakasındandır. Sika sebt bir muhaddistir.[3189] Elde mevcut tek eseri, öğrencisi Ali b. Hucr'un rivayetiyle günümüze ulaşan hadis cüzüdür.[3190] *es-Sünen*'de 36 hadisi rivayet edilmektedir.[3191] Bunların birini kendisinden iki öğrencisi rivayet etmektedir. Bu nedenle öğrencilerine rivayetleri 37 tarik ile ulaşmaktadır. Tirmizî'ye bunların 36'sı bir, 1'i iki râvi aracılığıyla ulaşmaktadır (Bk. Şekil 5).

[3186] Saffet Köse, "İbn Vehb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/441-442. Ayrıca bk. Kâtib Çelebi, *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, 1/440; 2/1908; Ziriklî, *el-A'lâm*, 4/144.

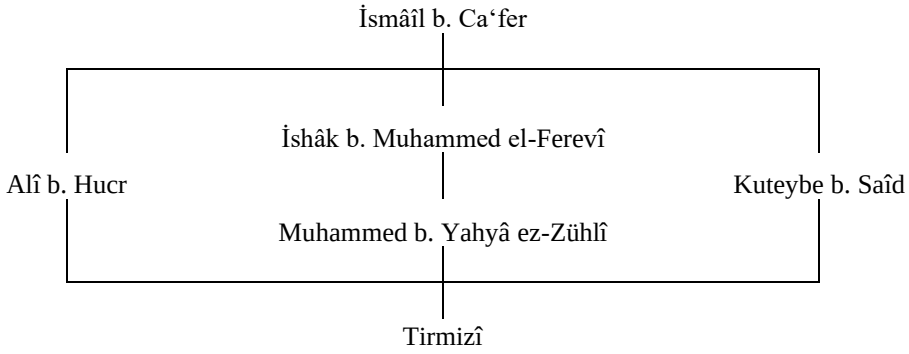
[3187] Abdullâh b. Vehb, Ebû Muhammed el-Mısrî, *el-Câmi'*, thk. Rıf'at Fevzî Abdülmuttalib - Alî Abdülbâsıt Mezîd (İskenderiye: Dârü'l-Vefâ, 1425/2005).

[3188] Ancak *Kitâbü'l-Ḳader*'in muhakkiki Abdülazîz Abdurrahmân Muhammed el-Useym çeşitli faydalar temin edeceği düşüncesiyle esere bâb başlıkları eklemiş, sonrasında hem hadis hem de tercemeleri numaralandırdığını belirtmektedir [Abdullâh b. Vehb, Ebû Muhammed el-Mısrî, *Kitâbü'l-Ḳader ve mâ verede fî ẕâlike mine'l-âṯâr*, thk. Abdülazîz Abdurrahmân Muhammed el-Useym (Mekke: Dârü's-Sultân li'n-Neşri ve 't-Tevzî', 1406/1986), 47-48].

[3189] İsmâîl b. Ca'fer hakkında bk. Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 3/56-60; İbn Ḥacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 1/287-288; a. mlf, *Taḳrîb*, 106.

[3190] Zekeriya Tüfekçioğlu, "İsmâîl b. Ca'fer el-Ensârî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/91.

[3191] 51, 160, 214, 302, 370, 485, 690, 693, 769, 1278, 1315, 1345, 1372, 1376, 1553MR, 1593, 1603, 1643, 1651, 1865, 2036, 2036MR, 2142, 2169MR, 2209, 2385, 2631MR, 2645, 2674, 3261, 3441, 3485, 3688, 3816MR, 3887, 3941. Ta'lîk olarak da 1 rivayeti (2953) mevcuttur.

Şekil 5: *es-Sünen*'de Tirmizî'yi İsmâîl b. Ca‘fer'e Ulaştıran Sened Zincirleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Abdullâh b. Vehb'e bir râvi aracılığıyla ulaşanların 34'ü Alî b. Hucr, 2'si Kuteybe b. Saîd aracılığıyla Tirmizî'ye gelmektedir. 2 râvî aracılığıyla Tirmizî'ye vasıl olan tek rivayetin tariki ise Muhammed b. Yahyâ ez-Zühlî -- İshâk b. Muhammed el-Ferevî (öl. 226/844) şeklindedir. Bu tariklerin hiçbirinde makbul olmayan bir râvi bulunmamaktadır (Bk. Tablo 62 ve Ek 4.7).

Tablo 62: *es-Sünen*'deki Rivayetlerde Tirmizî ile İsmâîl b. Ca‘fer Arasındaki Râviler ve İsmâîl b. Ca‘fer'den Rivayet Sayıları

Sıra No	Tirmizî'nin İsmâîl b. Ca‘fer Rivayetlerine Ulaştığı Tarikler ve Bu Tariklerdeki Râvilerin Cerh-Ta‘dîl Dereceleri	İsmâîl b. Ca‘fer'den Rivayet Sayısı
	Bir Râvi Aracılığıyla Ulaştığı Tarikler	
1	Alî b. Hucr (2)	34
2	Kuteybe b. Saîd (2)	2
	İki Râvi Aracılığıyla Ulaştığı Tarik	
3	Muhammed b. Yahyâ ez-Zühlî (2) -- İshâk b. Muhammed el-Ferevî (5)	1
	TOPLAM	**37**

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

İsmâîl b. Ca‘fer'in 36 rivayetinden 31'i *es-Sünen*'de kıyaslanabilmektedir.[3192] Bu rivayetlerden 18'i sened, mana ve lafızca aynıdır. Bunların birinde *es-Sünen*'de ihtisar bulunmaktadır. *es-Sünen*'de ve İsmâîl b. Ca‘fer'in hadis cüzünde ortak yer alan 12

[3192] İsmâîl b. Ca‘fer, *Ḥadîsü Alî b. Hucr es-Sa‘dî an İsmâîl b. Ca‘fer el-Medenî.* Thk. Ömer b. Rüfûd b. Rüfeyd es-Süfyânî, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1418/1998. 4 ortak rivayet daha iki eserde de yer almakla birlikte Tirmizî bunlardan metni vermeyip "nahvehû" diyerek bir öncesindeki rivayete atıf yapmaktadır. Senedce aynı olan bu rivayetler belirtilen metinlerle kıyaslansa ikisini mana ve lafızca aynı, diğer ikisi manaca aynı, lafızca çok az farklıdır.

rivayet sened ve manaca aynı, lafızca çok az farklıdır. *es-Sünen*'de bunların ikisinde ihtisar mevcuttur. İki eserdeki ortak 1 rivayet ise sened ve manaca aynı olmakla birlikte lafızca biraz farklıdır (Bk. Tablo 63). Ortak rivayetlerin 2'sinde İsmâîl b. Ca'fer'in hadis cüzündeki metinde birer şüphe ifadesi vardır. Bunlar *es-Sünen*'de aynen yer almaktadır.[3193] Diğer bir ortak rivayette ise hadis cüzündeki 2 şüphe lafzı *es-Sünen*'de 1'e düşmektedir. İki eserde de "مرتين ، أو ثلاثا / İki veya üç kez" ifadesi geçmektedir; ancak *es-Sünen*'de "فأرني أو علمني / Bana göster veya öğret" ifadesi "فأرني و علمني / Bana göster ve öğret" şeklinde zikredilmektedir.[3194]

Tablo 63: Tirmizî'nin *es-Sünen*'i ile İsmâîl b. Ca'fer'in Hadis Cüzündeki Rivayetlerin Mukayesesi

***es-Sünen*'deki İsmâîl b. Ca'fer Rivayetlerinin Mukayesesi**			
Rivayet Sayısı	**Rivayetin Senedi**	**Rivayetin Manası**	**Rivayetin Lafzı**
17	Aynı	Aynı	Aynı
10	Aynı	Aynı	Çok az farklı
1	Aynı	Aynı	Biraz farklı
1	Aynı	Aynı	Aynı -ihtisar-
2	Aynı	Aynı	Çok az farklı -ihtisar-

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

• Tirmizî'nin İsmâîl b. Ca'fer'in rivayetine kıyasla senedce 1 râvisinin eksik olarak gözüktüğü rivayet şudur:[3195]

حدثنا علي بن حجر أخبرنا إسماعيل بن جعفر عن العلاء بن عبد الرحمن عن أبي هريرة رضي الله عنه : أن النبي صلى الله عليه و سلم قال إذا مات الإنسان انقطع عمله إلا من ثلاث صدقة جارية وعلم ينتفع به وولد صالح يدعو له

İsmâîl b. Ca'fer bu rivayeti şöyle aktarmaktadır:[3196]

[3193] (1) Tirmizî, "Büyû'", 48 (No. 1278); İsmâîl b. Ca'fer, *Ḥadîs*, 175 (No. 64); (2) Tirmizî, "Aḥkâm", 35 (No. 1372); İsmâîl b. Ca'fer, *Ḥadîs*, 399-400 (No. 341).
[3194] Tirmizî, "Ṣalât", 114 (No. 302); İsmâîl b. Ca'fer, *Ḥadîs*, 499-501 (No. 441).
[3195] Tirmizî, "Aḥkâm", 36 (No. 1376).
[3196] İsmâîl b. Ca'fer, *Ḥadîs*, 318 (No. 243).

حدثنا علي بن حجر قال : ثنا إسماعيل بن جعفر قال : ثنا العلاء بن عبد الرحمن بن يعقوب ، عن أبيه ، عن أبي هريرة أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « إذا مات الإنسان انقطع عمله إلا من ثلاث : صدقة جارية ، أو علم ينتفع به ، أو ولد صالح يدعو له

Hadiste insanın öldüğünde amel defterinin kapandığı; ancak sadaka-i cariye, kendisiyle faydalanılan ilim ve kendisine dua eden sâlih çocuğun amel defterine hayırların yazılmasını devam ettirdikleri belirtilmektedir. *es-Sünen*'deki rivayette el-Alâ' b. Abdirrahmân'dan sonra babasının zikredilmemesi, eserin bir tahkikindeki hatadan kaynaklanmaktadır. Mustafâ Elbânî Baskısı'nda zikredilmeyen bu kısım, Meârif ve Risâle Baskılarında yer almaktadır. Mustafâ Elbânî Baskısı'nda senedle ilgili hiçbir açıklama yapılmamaktadır. Meârif Baskısı'nda da bir izaha yer verilmemektedir. Risâle Baskısı'nda ise Mustafâ Elbânî Baskısı kastedilerek matbuda "an ebîh" kısmının düştüğü ifade edilmektedir.[3197]

• Senedleri aynı ve tam olmakla birlikte iki müellifin müştereken naklettikleri bir rivayette buluntu mal ve deve ile ilgili kısım iki hadis âliminin eserinde varken *es-Sünen*'de İsmâîl b. Ca'fer'in eserinde yer almayan kaybolmuş koyunlar hakkında da bilgi verilmektedir. *es-Sünen*'de bu hadisin aktarımı şu şekildedir:[3198]

حدثنا قتيبة حدثنا إسماعيل بن جعفر عن ربيعة بن أبي عبد الرحمن عن يزيد مولى المنبعث عن زيد بن خالد الجهمي : أن رجلا سأل النبي صلى الله عليه و سلم عن اللقطة ؟ فقال عرفها سنة ثم اعرف وكاءها ووعاها *وعفاصها* ثم استنفق بها فإن جاء ربها فأدها إليه فقال له يا رسول الله ! فضالة الغنم ؟ فقال خذها فإنما هي لك أو لأخيك أو للذئب فقال يا رسول الله ! فضالة الإبل ؟ قال فغضب النبي صلى الله عليه و سلم حتى احمرت وجنتاه أو احمر وجهه فقال مالك ولها ؟ معها حذاؤها وسقاؤها حتى تلقى ربها

İsmâîl b. Ca'fer ise hadisi şöyle aktarmaktadır:[3199]

حدثنا علي ، ثنا إسماعيل ، ثنا ربيعة بن أبي عبد الرحمن مولى ربيعة بن عبد الله بن الهدير التيمي ، عن يزيد مولى المنبعث ، عن زيد بن خالد الجهني أن رجلا سأل رسول الله صلى الله عليه وسلم عن اللقطة ، فقال : « عرفها سنة ، ثم اعرف *عفاصها* ووكاءها ، ثم استنفقها فإن جاء ربها فأدها إليه » قال : يا رسول الله ، فضالة الإبل ؟ قال : فغضب رسول الله صلى الله عليه وسلم حتى احمرت وجنتاه ، أو احمر وجهه ، ثم قال ، « ما لك ولها ؟ معها حذاؤها وسقاؤها حتى يلقاها ربها »

[3197] Tirmizî, "Aḥkâm", 36 (No. 1376) (Mustafâ Elbânî, 3/651; Meârif, 325; Risâle, 610 dn. 3).
[3198] Tirmizî, "Aḥkâm", 35 (No. 1372).
[3199] İsmâîl b. Ca'fer, *Ḥadîs*, 399-400 (No. 341).

Hadiste buluntu mal, kayıp koyun ve develer hakkındaki sorulara Hz. Peygamber'in verdiği yanıtlar yer almaktadır. Buluntu malın bir yıl ilan edilmesi gerektiği, sonrasında özellikleri iyice belirlenip kullanılabileceği belirtilmekte, sahibi gelirse de hemen ödenmesi istenmektedir. Kaybolmuş koyunlar hakkında "Onu al. O ya senin, ya mümin kardeşinin ya da kurdundur" denilerek bu koyunların alınması gerektiği; zira almadığında kurtların telef edebileceği; aldığında ise ya sahibini bulabileceği, bulamadığında da kendisinin istifade edebileceği dile getirilmektedir. Yitik develerle ilgili soruya ise develerin sağlam ayakları ile su tulumlarının olduğu ve bunların onlara sahiplerini buluncaya kadar yeteceği ifade edilerek bunların alıkonulmaması talep edilmektedir. Tirmizî'nin Kuteybe b. Saîd aracılığıyla ulaştığı İsmâîl b. Ca'fer ile bu hadisi naklettikleri sened: Rebîa b. Ebî Abdirrahmân (öl. 136/753) -- Yezîd mevle'l-Münbeıs (öl. ?) -- Zeyd b. Hâlid el-Cühenî -- Resûlullah şeklindedir.

İsmâîl b. Ca'fer'den bu hadisi eserinin râvisi Alî b. Hucr ile Tirmizî'nin de rivayeti aldığı Kuteybe b. Saîd[3200] dışında da aktaranlar vardır. Bu kişilerden Muhammed b. Cehdam (öl. ?), Alî b. Hucr gibi mezkûr hadisin yitik koyunlarla ilgili kısmına yer vermemektedir.[3201] Yahyâ b. Eyyûb (öl. 234/848),[3202] Ebü'r-Rebî' Süleymân b. Dâvûd ez-Zehrânî (öl. 234/848)[3203] ve Âsım b. Alî (öl. 221/836)[3204] ise rivayetlerinde Kuteybe b. Saîd'in naklettiği şekilde ilgili kısmı zikretmektedirler. Müslim; Alî b. Hucr'un İsmâîl b. Ca'fer'den rivayetinde ilgili kısmı belirtmektedir.[3205] Ancak bu rivayette Alî b. Hucr'un yanında Yahyâ b. Eyyûb ve Kuteybe'yi de zikretmektedir. Bu durum ortak rivayet sebebiyle ikisinde olan kısmı metinde zikretmesinden kaynaklanıyor olabilir. İhtimalce bundan daha yüksek durum ise İsmâîl b. Ca'fer'in hadisi tam rivayet ettiği; ancak eserine alırken ihtisar ettiğidir. Zira Müslim de hocalarının bu rivayeti nakilde tahammül lafzı farklılıklarına değinmekle[3206] birlikte metinle alakalı bir ayrıma temas etmemesi ikisinin de ilgili kısmı belirttiğini göstermektedir. Muhammed b. Cehdam

[3200] Buhârî, "Luḳaṭa", 9 (No. 2436); Müslim, "Luḳaṭa", 2 (No. 1722/2); Ebû Dâvûd, "Luḳaṭa", 1 (No. 1704); Ebû Avâne, *el-Müsned*, 4/180-1 (No. 6437); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 6/189.
[3201] Buhârî, "Edeb", 75 (No. 6112).
[3202] Müslim, "Luḳaṭa", 2 (No. 1722/2); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 6/189.
[3203] Ebû Avâne, *el-Müsned*, 4/180-1 (No. 6437).
[3204] Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 5/252-3 (No. 5255).
[3205] Müslim, "Luḳaṭa", 2 (No. 1722/2).
[3206] Müslim, Alî b. Hucr'un "ahberenâ / bize haber verdi", Kuteybe ve Yahyâ b. Eyyûb'un "haddesenâ / bize söyledi" diyerek İsmâîl b. Ca'fer'den naklettiklerini ifade etmektedir.

kanalıyla gelen de sonrakilerin ihtisarı olmalıdır. Zira Nesâî de Alî b. Hucr'un İsmâîl b. Ca'fer'den rivayetinde ilgili kısmı belirtmektedir.[3207]

Bu hadisi İsmâîl b. Ca'fer dışında Mâlik b. Enes, Süfyân-ı Sevrî, Süleymân b. Bilâl (öl. 172/788), Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, Amr b. el-Hâris (öl. 150/767 ö.), Eyyûb b. Mûsâ (öl. 132/749), Abdülazîz b. Muhammed (öl. 186-87/802-3) ve Hammâd b. Seleme (öl. 167/784) de aynı senedle nakletmektedir. Mâlik'ten bu hadisi birçok öğrencisi nakletmekte ve hepsi de metinde ilgili kısmı zikretmektedir. Yahyâ b. Yahyâ el-Leysî (öl. 234/849),[3208] Şâfiî,[3209] Ahmed b. Ebî Bekr (öl. 242/856),[3210] Abdullah b. Vehb,[3211] İshâk b. Mûsâ,[3212] Ravh b. Ubâde (öl. 205/820)[3213] ve Ka'nebî (öl. 221/836),[3214] Mâlik'in bu öğrencilerindendir. İlgili kısım Süleymân b. Bilâl'den Ebû Âmir Abdülmelik b. Amr (204-5/819-20)[3215] ve Abdullâh b. Muhammed el-Fehmî'nin (öl. 231/846)[3216] nakillerinde vardır; Ka'nebî'nin (öl. 221/836)[3217] naklinde yoktur. Süfyân-ı Sevrî'den nakleden öğrencilerinin rivayetlerinde de ilgili kısım hep zikredilmektedir. Bu öğrencileri Muhammed b. Yûsuf el-Firyâbî (öl. 212/827),[3218] İbn Vehb,[3219] Kabîsa b. Ukbe (öl. 215/830),[3220] Abdürrezzâk b. Hemmâm[3221] ve Abdurrahmân b. Mehdî'dir (öl. 198/813-14).[3222] Yahyâ b. Saîd el-Ensârî'den Süfyân b. Uyeyne,[3223] Amr b. el-Hâris'ten Abdullâh b. Vehb,[3224] Eyyûb b. Mûsâ'dan Yahyâ b. Eyyûb (öl. 168/784),[3225]

[3207] Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 5/329 (No. 5740).
[3208] *Muvaṭṭa*', "Akdiye", 46 (No. 1444). Ayrıca bk. Müslim, "Luḳaṭa", 1 (No. 1722/1); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 6/185.
[3209] Şâfiî, *es-Sünenü'l-Me'sûre*, 381 (No. 520); Ebû Avâne, *el-Müsned*, 4/181 (No. 6438); Beyhakî, *Ma'rife*, 9/75-6 (No. 12398).
[3210] İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 11/250 (No. 4889), 261 (No. 4898).
[3211] İbnü'l-Cârûd, *el-Müntekā*, 1/167 (No. 666); Ebû Avâne, *el-Müsned*, 4/181 (No. 6438); Tahâvî, *Şerḥu Me'âni'l-âsâr*, 4/134 (No. 6066); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 6/185.
[3212] Ebû Avâne, *el-Müsned*, 4/186 (No. 6458).
[3213] Abd b. Humeyd, *el-Müntehab*, 417 (No. 279).
[3214] Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 5/251 (No. 5250).
[3215] Buhârî, "'İlm", 28 (No. 91).
[3216] Tahâvî, *Şerḥu Me'âni'l-âsâr*, 4/134 (No. 6067); Dârekutnî, *es-Sünen*, 5/421 (No. 4566). Tahâvî'nin rivayetinde deve ve koyunla ilgili kısımların olduğu belirtilmekte; ama ihtisaren zikredilmemektedir.
[3217] Ebû Avâne, *el-Müsned*, 4/185 (No. 6455).
[3218] Buhârî, "Luḳaṭa", 11 (No. 2438); İbnü'l-Cârûd, *el-Müntekā*, 1/167 (No. 667).
[3219] İbnü'l-Cârûd, *el-Müntekā*, 1/167 (No. 666); Ebû Avâne, *el-Müsned*, 4/181 (No. 6438); Tahâvî, *Şerḥu Me'âni'l-âsâr*, 4/134 (No. 6066); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 6/185 (No. 12409).
[3220] Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 6/192.
[3221] Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 10/130 (No. 18602); İbnü'l-Cârûd, *el-Müntekā*, 1/167 (No. 667).
[3222] Bezzâr, *el-Müsned*, 9/231 (No. 3773-4)
[3223] İbn Mâce, "Luḳaṭa", 1 (No. 2504).
[3224] İbnü'l-Cârûd, el-Münteḳā, 1/167 (No. 666); Ebû Avâne, *el-Müsned*, 4/181 (No. 6438); Tahâvî, *Şerḥu Me'âni'l-âsâr*, 4/134 (No. 6066); İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 11/252 (No. 4890); Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 5/252 (No. 5254); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 6/185.
[3225] Taberânî, *el-Muʿcemü'l- evsaṭ*, 8/297 (No. 8685); a. mlf., *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 5/251 (No. 5252).

Abdülazîz'den Ahmed b. Ebân (öl. ?)[3226] nakletmektedir ve her birinin naklinde ilgili kısım mevcuttur. Hammâd b. Seleme'den el-Haccâc b. Minhâl'in (öl. 210-17/825-32) naklinde yoktur,[3227] Esed b. Mûsâ (öl. 212/827)[3228] ve İbn Âişe'nin (öl. 228/842)[3229] naklinde vardır.

Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, Rebîa'dan da rivayet ettiği bu merfû hadisin senedine Yezîd mevle'l-Münbeıs -- Zeyd b. Hâlid el-Cühenî kısmında da ortak olmakta ve hadisi âlî senedle de rivayet etmektedir. Yahyâ b. Saîd'den bu hadisi nakledenler Süfyân b. Uyeyne, Süleymân b. Bilâl (öl. 172/788) ve Hammâd b. Seleme'dir. Süfyân b. Uyeyne'den bunu nakledenler Alî b. Abdillâh,[3230] Humeydî,[3231] Ahmed b. Hanbel,[3232] İshâk b. Ebî İsrâîl'dir[3233] ve nakillerinde ilgili kısım belirtilmektedir. Süleymân b. Bilâl'den İsmâîl b. Abdillâh (öl. 234/848-49),[3234] Abdullâh b. Mesleme,[3235] Abdullâh b. Muhammed el-Fehmî (öl. 231/846)[3236] ve Ka'nebî[3237] nakletmektedir ve bunların da rivayetinde ilgili kısım mevcuttur. İlgili kısım Hammâd b. Seleme'den nakleden Esed b. Mûsâ (öl. 212/827),[3238] İbrâhîm b. el-Haccâc es-Sâmî (öl. 231/846)[3239] ve İbn Âişe'nin (öl. 228/842)[3240] naklinde bulunmakta; Haccâc b. el-Minhâl'in (öl. 210-17/825-32)[3241] naklinde bulunmamaktadır.

Abdullâh b. Yezîd'e (öl. ?) ulaşan bir tarik de bu merfû hadisi onun, babası Yezîd mevle'l-Münbeıs aracılığıyla Zeyd b. Hâlid'den naklini aktarmaktadır. Abdullâh b. Yezîd'den bu hadisi nakleden Abbâd b. İshâk'tır (öl. ?).[3242]

Sahâbeden Zeyd b. Hâlid dışında Abdullâh b. Amr (öl. 65/684-85) ve Ebû Hüreyre de bu hadisi aktarmaktadır.[3243] Amr b. Şuayb -- babası Şuayb b. Muhammed (öl. ?) --

[3226] Bezzâr, *el-Müsned*, 9/231 (No. 3774).
[3227] Ebû Avâne, *el-Müsned*, 4/184-5 (No. 6453).
[3228] Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 340-1 (No. 5770).
[3229] Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 5/251 (No. 5251).
[3230] Buhârî, "Ṭalâḳ", 20 (No. 5292).
[3231] Humeydî, *el-Müsned*, 2/61 (No. 835).
[3232] İbn Hanbel, *el-Müsned*, 28/283 (No. 17050).
[3233] Dârekutnî, *es-Sünen*, 5/421 (No. 4569).
[3234] Buhârî, "Luḳaṭa", 3 (No. 2428); Ebû Avâne, *el-Müsned*, 4/185 (No. 6456).
[3235] Müslim, "Luḳaṭa", 5 (No. 1722/5).
[3236] Tahâvî, *Şerḥu Me'âni'l-âs̱âr*, 4/134 (No. 6067); Dârekutnî, *es-Sünen*, 5/421 (No. 4566).
[3237] Ebû Avâne, *el-Müsned*, 4/185 (No. 6456); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 6/190.
[3238] Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 5/328-329 (No. 5739), 340-1 (No. 5770).
[3239] İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 11/255 (No. 4893).
[3240] Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 5/251 (No. 5251).
[3241] Ebû Avâne, *el-Müsned*, 4/184-5 (No. 6453).
[3242] Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 5/253 (No. 5258).

dedesi Abdullâh b. Amr aracılığıyla gelen rivayetleri Amr b. Şuayb'dan nakledenler içinde şu kişiler vardır: Atâ b. Ebî Rebâh,[3244] Amr b. el-Hâris (öl. 150/767 ö.),[3245] Eyyûb es-Sahtiyânî, Hişâm b. Sa'd (öl. 160/777),[3246] Süfyân b. Hüseyn el-Vâsitî (öl. 170/786),[3247] Süfyân-ı Sevrî,[3248] Ubeydullâh b. el-Ahnes (öl. ?),[3249] el-Velîd b. Kesîr (öl. 151/768),[3250] Ya'kūb b. Atâ (öl. 155/772),[3251] İbn Aclân,[3252] İbn Cüreyc,[3253] İbn İshâk (öl. 151/768)[3254] ve Ubeydullâh b. Ömer.[3255] Ubeydullâh b. Ömer dışındakilerin nakillerinde ilgili kısım yer almaktayken Ubeydullâh b. Ömer'den iki türlü nakil gelmektedir. Ubeydullâh b. Ömer'in naklini Hammâd b. Seleme'den nakledenlerden Mûsâ b. İsmâîl ilgili kısmı belirtmekte,[3256] Alî b. Ömer el-Lâhıkî belirtmemektedir.[3257] Ebû Hüreyre'den Ebû Sâlih'in (öl. 719-20) nakliyle ulaşan rivayetlerde de ilgili kısım zikredilmektedir.[3258]

Genel itibariyle mezkûr rivayette ilgili kısmın bulunduğu; ancak istisnai olarak çok az rivayette ilgili kısmın zikredilmediği söylenebilir. İsmâîl b. Ca'fer'in farklı öğrencileri; hatta kendisinden bu kısım olmadan zikreden öğrencisinden yapılan diğer aktarımlarda ilgili kısım hep zikredilmektedir. Bu rivayeti İsmâîl b. Ca'fer'den başka onun isnadıyla zikreden diğer râviler; bu senede üst kısımlarda ulaşanlarda; hatta farklı sahâbîlerden bu konuyla ilgili yapılan nakillerde ilgili kısım zikredilmektedir. İsmâîl b. Ca'fer taktî' ile eserine koyduğu bu hadisi öğrencilerine tam olarak da nakletmektedir. Tirmizî'ye de

---

[3243] Bu hadis Sâlim b. Abdillâh (öl. 106/725) [İbn Ebî Şeybe, *el-Muṣannef*, 11/225 (No. 22077)] ve Rebâh b. Ubeyde b. el-Mu'terif'ten (öl. ?) [İbn Ebî Âsım, *el-Âḥâd ve'l-meṯânî*, 5/349 (No. 2924)] de mürsel olarak nakledilmektedir.
[3244] Taberânî, *el-Muʿcemü'l-evsaṭ*, 2/279 (No. 1983).
[3245] Tahâvî, *Şerḥu Me'âni'l-âṯâr*, 4/135-6 (No. 6071); a. mlf., *Şerḥu müşkil*, 12/159-62 (No. 4730); Dârekutnî, *es-Sünen*, 5/422 (No. 4570); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 4/152.
[3246] İbn Ebî Şeybe, *el-Muṣannef*, 11/226 (No. 22078);Tahâvî, *Şerḥu Me'âni'l-âṯâr*, 4/135-6 (No. 6071); a. mlf., *Şerḥu müşkil*, 12/159-62 (No. 4730); Dârekutnî, *es-Sünen*, 5/422 (No. 4570); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 4/152.
[3247] Taberânî, *el-Muʿcemü'l-evsaṭ*, 1/168 (No. 526); Dârektnî, *es-Sünen*, 4/263-4 (No. 3436).
[3248] Taberânî, *el-Muʿcemü'l-evsaṭ*, 1/158 (No. 526).
[3249] Ebû Dâvûd, "Luḳaṭa", 1 (No. 1712).
[3250] Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 6/190.
[3251] Dârekutnî, *es-Sünen*, 5/421 (No. 4567).
[3252] Ebû Dâvûd, "Luḳaṭa", 1 (No. 1710).
[3253] Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 10/127 (No. 18957).
[3254] İbn Hanbel, *el-Müsned*, 11/492 (No. 6891).
[3255] Taberânî, *el-Muʿcemü'l-evsaṭ*, 5/245 (No. 5212); Dârekutnî, *es-Sünen*, 5/421 (No. 4567).
[3256] Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 6/197.
[3257] Taberânî, *el-Muʿcemü'l-evsaṭ*, 3/114 (No. 2650).
[3258] Bezzâr, *el-Müsned*, 15/363 (No. 8947) (10-15); Tahâvî, *Şerḥu Me'âni'l-âṯâr*, 4/135 (No. 6070); a. mlf., *Şerḥu müşkil*, 12/158 (No. 4729); Taberânî, *el-Muʿcemü'l-evsaṭ*, 1/88 (No. 190).

hocası Kuteybe b. Saîd aracılığıyla İsmâîl b. Ca‘fer’in naklettiği metin tam olarak gelmektedir.

Bu hadis de müsteşriklerin; hadis metinlerinin zamanla ziyadeleşip geliştiği iddiasının aksine çoğu kez aynı kalmakla birlikte bazısının zamanla ihtisâr ve taktî‘ sebebiyle sadeleştiğini göstermektedir.

• İsmâîl b. Ca‘fer’in hadis cüzü mu’cem tarzında olduğundan terceme kalıpları ve ilgili hadisin bulunduğu bâb başlıkları bakımından *Sünen-i Tirmiẕî* ile karşılaştırılamamaktadır.

3.2.5. Mâlik b. Enes

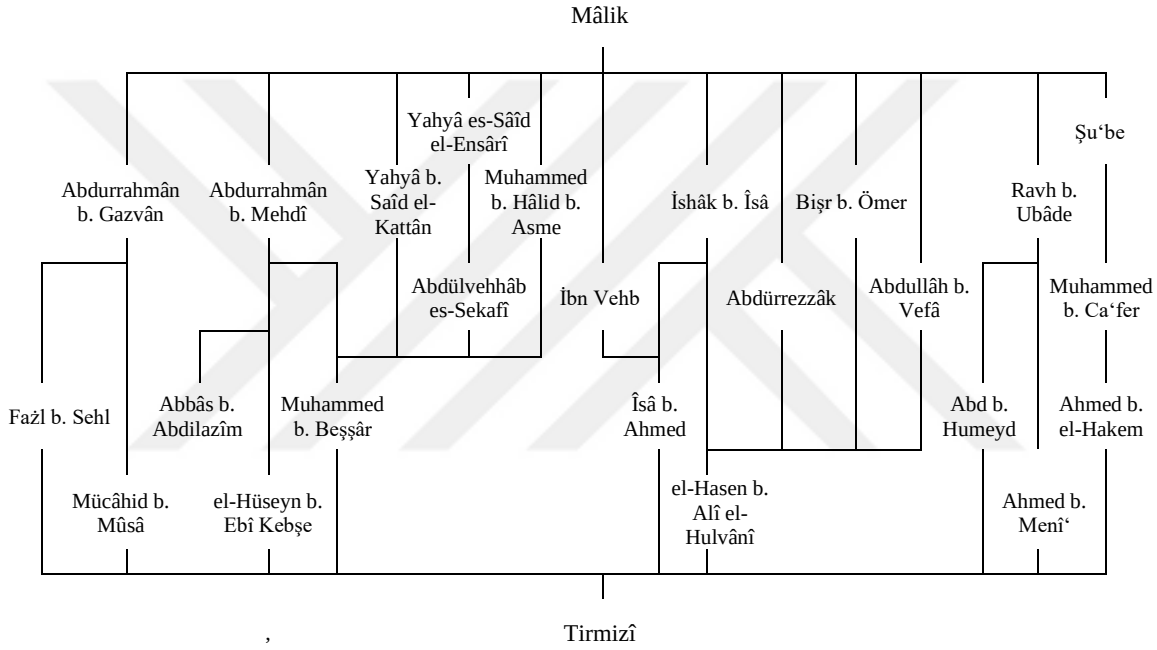
Mâlik b. Enes (öl. 179/795) etbeu’t-tâbiînin büyüklerindendir. “Re’sü’l-mutḳınîn ve kebîru’l-müsebbitîn” olarak vasfedilen ve döneminde en sahih hadis kitabını yazmış olan büyük bir hadis ve fıkıh alimidir.[3259] Bilinen en önemli eseri günümüze ulaşması bakımından genel olarak hadis ve fıkha dair yazılan ilk eser kabul edilen *el-Muvaṭṭa’*dır. Kādî İyâz (öl. 544/1149) tabakāt kitaplarında ona nispet edilen bazı çalışmalar hakkında bunların bir kısmının talebeleri tarafından rivayet edildiğini haber vermektedir. Kaynaklarda *el-Muvaṭṭa’*dan başka günümüze ulaşan hadis rivayetlerini ihtiva eden bazı küçük cüzlerinin yanında Ḳaderiyye’nin reddi konusunda yazdığı risâlesi, nücûma ve ayın menzillerine dair bir eseri, kadılara yazdığı bir risâlesi, fetvaya dair diğer bir risâlesi ve *Ġarîbü’l-Ḳur’ân* adlı çalışması, kendisinden rivayet edilen bir tefsir ile diğer bazı çalışmalarından bahsedilmektedir.[3260]

Dârekutnî, Mâlik’ten rivayette bulunanlarla ilgili olarak kaleme aldığı eserinde bin kişiyi saymaktadır. Hatîb el-Bağdâdî ve Kādî İyâz da ondan rivayette bulunanlara dair birer kitap kaleme almış olup ilki yaklaşık bin, diğeri bin üç yüzü aşkın kişinin adını vermektedir.[3261] Mâlik’ten çok kişi rivayet etmiş olmakla birlikte Tirmizî *es-Sünen*’de

[3259] Mâlik b. Enes hakkında bk. Mizzî, *Tehẕîbü’l-Kemâl*, 27/91-120; İbn Ḥacer, *Tehẕîbü’t-Tehẕîb*, 10/5-9; a. mlf, *Taḳrîb*, 516.
[3260] Ahmet Özel, “Mâlik b. Enes”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/511-512. Ayrıca bk. Kâtib Çelebi, *Keşfü’ẓ-ẓunûn*, 2/1908; Ziriklî, *el-A‘lâm*, 5/257; Sezgin, *Târîḫu’t-türâṯ*, 3/129-142.
[3261] Ahmet Özel, “Mâlik b. Enes”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/507.

ondan naklettiği 146 rivayetini[3262] 29 tarik ile elde etmektedir. 146 rivayetin 24'ünde ikişer tarik ile nakledildiğinden bu tarikler aracılığıyla Tirmizî'nin hocalarına ulaşan sayı 170'tir. Tirmizî'yi Mâlik'e bağlayan sened zincirlerinin ikisi birer, 25'i ikişer, kalan ikisi ise üçer râvi içermektedir (Bk. Şekil 6 ve 7).

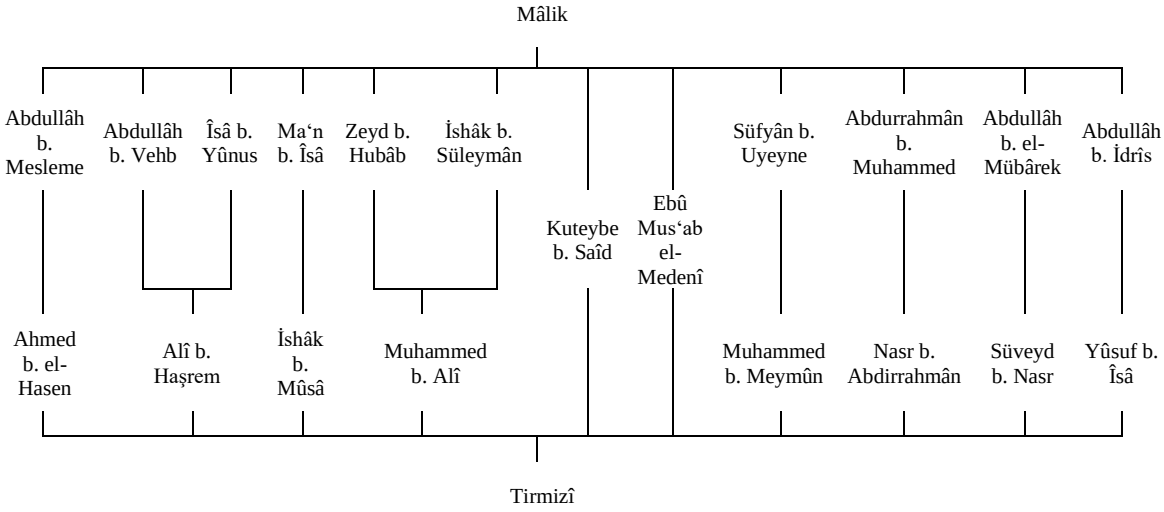
Tirmizî'yi Mâlik'e bağlayan sened zincirlerinde makbuliyet derecesinin altında hiçbir râvi yer almamaktadır. Bu rivayetlerin büyük çoğunluğu Tirmizî'ye iki tarik aracılığıyla ulaşmaktadır. Tirmizî Mâlik'ten İshâk b. Mûsâ -- Ma'n b. Îsâ aracılığıyla 89, Kuteybe aracılığıyla ise 44 hadis rivayet etmektedir (Bk. Tablo 64).

Şekil 6: *es-Sünen*'de Tirmizî'yi Mâlik b. Enes'e Ulaştıran Sened Zincirleri – 1

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

[3262] 2, 32, 69, 92, 143, 153, 186(+2), 208, 216, 225, 234, 250, 264, 267, 312, 313, 316, 325, 336, 373, 374, 399, 418, 439, 440, 472, 487, 491, 499, 534, 627, 676, 699, 804(+1), 820, 823, 847, 848, 857, 904, 955, 1006, 1060, 1063, 1108, 1114, 1124, 1147, 1149, 1150MR, 1170, 1195, 1203, 1204, 1225, 1277, 1301, 1318, 1350, 1433M1R1, 1436, 1477, 1484MR, 1502, 1523, 1526, 1530, 1550, 1558, 1562, 1588, 1610, 1645, 1674, 1693, 1725, 1730, 1750(+1), 1774, 1779, 1790, 1794(+1), 1812, 1819, 1820, 1850, 1863, 1887, 1893, 1958, 1969 (mürsel), 1969MR, 2024, 2077, 2080, 2101(+1), 2295, 2318, 2391, 2555, 2637, 2724, 2734, 2764, 2805, 2867, 2871, 2897, 2982, 3075, 3165, 3220(+1), 3262, 3387, 3418, 3454, 3466, 3468, 3468MR, 3493, 3494, 3497;3498(+1), 3623, 3630, 3631, 3634, 3660, 3672, 3674, 3816, 3920, 3921, 3922, Ta'lîk olarak da 38 rivayeti (28, 142, 143 (143. Rivayetteki senedliden farkı senedde 3 sonrasında farklı bir isim olması), 450, 495 (2 tane, 2.sinde zikredilen sahâbîden önce bir sahâbî daha bulunmakta), 554, 566, 735, 791, 804, 841, 1009, 1300, 1301, 1449, 1588 (1588'deki senedliden farkı 2 sonrasındaki sahâbînin olmaması), 1597, 1636, 1647, 1799, 1861, 1968, 2107, 2111 (2 tane, ikincisi mürsel), 2126, 2261, 2319, 2364, 2419, 2475, 2824, 3437(belağ), 2943, 2953, 2997, 3262 (3262'deki senedliden farkı mürsel olması) nakledilmektedir.

Şekil 7: *es-Sünen*'de Tirmizî'yi Mâlik b. Enes'e Ulaştıran Sened Zincirleri - 2

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 64: Tirmizî'nin *es-Sünen*'de Mâlik Rivayetlerini Aldığı Tarikler ve Bu Tariklerden Gelen Rivayet Sayıları

Sıra No	Tirmizî'nin Mâlik Rivayetlerini Aldığı Tarikler ve Râvilerin Cerh-Ta'dîl Dereceleri	Mâlik'ten Rivayet Sayısı
	Bir Râvi Aracılığıyla Aldığı Tarikler	
1	Kuteybe b. Saîd (öl. 240/855) (2)	45
2	Ebû Mus'ab el-Medenî (öl. 242/856) (4)	4
	İki Râvi Aracılığıyla Aldığı Tarikler	
3	İshâk b. Mûsâ el-Ensârî (öl. 244/858) (2) -- Ma'n b. Îsâ el-Kazzâz (öl. 189/814) (2)	91
4	Ahmed b. el-Hasen (öl. 250/864 c.) (2) -- Abdullâh b. Mesleme (öl. 221/836) (3)	3
5	el-Hasen b. Alî el-Hulvânî (öl. 242/857) (2) -- Bişr b. Ömer (öl. 207/822) (3)	2
6	Muhammed b. el-Alâ' Ebû Küreyb (öl. 247/861) (2) -- Zeyd b. Hubâb (öl. 203/819) (4)	2
7	Abbâs b. Abdilazîm el-Anberî (öl. 240/854) (2) -- Abdurrahmân b. Mehdî (öl. 198/813-14) (2)	1
8	Abd b. Humeyd (öl. 249/863-64) (2) -- Ravh b. Ubâde (öl. 205/820) (3)	1
9	Ahmed b. Menî' (öl. 244/858-59) (2) -- Ravh b. Ubâde (3)	1
10	Alî b. Haşrem (öl. 257/870 c.) (3) -- Abdullâh b. Vehb (öl. 197/813) (2)	1
11	Alî b. Haşrem (3) -- Îsâ b. Yûnus (öl. 187/803) (2)	1
12	el-Faẓl b. Sehl (öl. 255/869) (4) -- Abdurrahmân b. Gazvân Ebû Nûh (öl. 187/803) (3)	1
13	el-Hasen b. Alî el-Hulvânî (öl. 242/857) (2) -- Abdürrezzâk (öl. 211/826-827) (2)	1
14	el-Hasen b. Alî el-Hulvânî (2) -- İshâk b. Îsâ (öl. 214/829) (4)	1
15	el-Hasen b. Alî el-Hulvânî (2) -- Abdullâh b. Nâfi' es-Sâiğ (öl. 206/822) (3)	1

16	el-Hüseyn b. Ebî Kebşe el-Basrî (öl. ?) (4) -- Abdurrahmân b. Mehdî (2)	1
17	Îsâ b. Ahmed (öl. 268/881) (3) -- İbn Vehb (2)	1
18	Îsâ b. Ahmed (3) -- İshâk b. Îsâ (öl. 214/829) (4)	1
19	Muhammed b. el-Alâ' Ebû Küreyb (öl. 247/861) (2) -- İshâk b. Süleymân (öl. 200/815) (3)	1
20	Muhammed b. Beşşâr (öl. 252/866) (3) -- Abdurrahmân b. Mehdî (2)	1
21	Muhammed b. Beşşâr (3) -- Yahyâ b. Saîd el-Kattân (öl. 198/813) (2)	1
22	Muhammed b. Beşşâr (3) -- Muhammed b. Hâlid b. Asme (öl. ?) (5)	1
23	Muhammed b. Meymûn el-Mekkî (öl. 252/866) (5) -- Süfyân b. Uyeyne (öl. 198/814) (2)	1
24	Mücâhid b. Mûsâ (öl. 244/858) (3) -- Abdurrahmân b. Gazvân Ebû Nûh (öl. 187/803) (3)	1
25	Nasr b. Abdirrahmân el-Kûfî (öl. 246/862) (3) -- Abdurrahmân b. Muhammed el-Muhâribî (öl. 195/811) (5)	1
26	Süveyd b. Nasr (öl. 240/854) (3) -- Abdullâh b. el-Mübârek (öl. 181/797) (2)	1
27	Yûsuf b. Îsâ el-Mervezî (öl. 249/863) (3) -- Abdullâh b. İdrîs (öl. 192/807-808) (3)	1
	Üç Râvi Aracılığıyla Aldığı Tarikler	
28	Muhammed b. Beşşâr (3) -- Abdülvehhâb b. Abdilmecîd es-Sekafî (öl. 194/809) (3) -- Yahyâ b. Saîd el-Ensârî (öl. 143/760) (2)	2
29	Ahmed b. el-Hakem el-Basrî (öl. 247/861) (3) -- Muhammed b. Ca'fer (öl. 193/712-194/713) (3) -- Şu'be (öl. 160/776) (2)	1
	TOPLAM	170

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

es-Sünen'deki *el-Muvaṭṭa'*da yer alan Mâlik rivayetlerine göz atıldığında 59'u sened ve manaca aynı olmakla birlikte lafızca çok az farklılıklar içermektedir. *es-Sünen*'de, bunların sekizinde ihtisar, beşinde taktî', birinde takdim-tehir gözlenmektedir. 49 rivayet, sened ve manaca aynı olmakla beraber lafızca çok az farklıdır. *es-Sünen*'de bunların yedisinde ihtisar, ikisinde taktî', birinde ihtisar ve takdim-tehir, diğer birinde sadece takdim-tehir vardır. 9 rivayet ise sened ve manaca aynı olmakla birlikte lafızca biraz farklılık ihtiva etmektedir. *es-Sünen*'de bunların üçünde ihtisar, birinde taktî' ve ihtisar mevcuttur. 1 rivayet sened ve manaca aynı olmakla birlikte lafızca orta derecede farklıdır ve aynı zamanda ihtisar içermektedir. Sened ve manası aynı 1 rivayet ise lafızca çok farklılık içermektedir.

2 rivayette *es-Sünen* ve *el-Muvaṭṭa'* rivayetlerinin senedlerinde farklılık bulunmaktadır. Bunların birinde rivayet metninin lafız ve manası aynıdır; ancak senedde Mâlik'in "an" ile ayırdığı 2 ravi *es-Sünen*'de "ve" ile ayrılmaktadır. Diğerinde ise rivayet metninin manası aynı, lafzı biraz farklıdır; ancak *es-Sünen*'deki senedde 1 râvi fazladan yer almaktadır (Bk. Tablo 65 ve Ek 4.8).

Yapılan karşılaştırmada *el-Muvaṭṭa'ın* Yahyâ b. Yahyâ el-Leysi ve Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî rivayetleri dikkate alınmaktadır.[3263] *es-Sünen*'de yer alan bazı rivayetlerin Yahyâ b. Yahyâ el-Leysî rivayetinde, bundan daha fazla sayıda olanının da Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî rivayetinde olmadığı görülmektedir. Bu nedenle *el-Muvaṭṭa'*ın Yahyâ el-Leysî rivayetinde yer alan 51 rivayet[3264] Şeybânî rivayetinde, Şeybânî rivayetinde zikredilen 7 rivayet[3265] Yahyâ el-Leysî rivayetinde bulunmamaktadır. Mesela Şeybânî'nin Ḳur'ân bölümündeki rivayetleri Mâlik'ten dinlemediği anlaşılmaktadır. Dikkat çeken bir husus da Tirmizî rivayetlerinin lafızca bazen *el-Muvaṭṭa'*ın Yahyâ el-Leysî,[3266] çoğu zaman da Şeybânî[3267] rivayetlerine daha yakın olmasıdır. Bu da Tirmizî'nin manen rivayeti tecviz etmesi dolayısıyla çok az da olsa lafızlarda değişiklik yapmasının yanında, *el-Muvaṭṭa'* ravilerinin de ya Mâlik'in farklı şekillerde rivayet etmesi ya da bizzat kendilerinin manen rivayet ederek lafızların farklılaşmasına sebep oldukları ihtimallerini ortaya çıkarmaktadır.

[3263] *Muvaṭṭa'* nakilleri aktarılırken Yahyâ b. Yahyâ el-Leysî rivayetleri zikredilecektir. Muvaṭṭa'ın Şeybânî rivayeti zikredildiğinde Şeybânî rivayeti olduğuna parantez içinde işaret edilecektir: Muvaṭṭa' *-bi rivâyeti Yahyâ b. Yahyâ el-Leysî-*, thk. Külâl Hasen Alî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1434/2013); Muvaṭṭa' *-rivâyetü Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî-*, thk. Abdülvehhâb Abdüllatîf (Kahire: Vizâretü'l-Evkāf, 1414/1994).

[3264] Muvaṭṭa', "Ḳur'ân", 7, 9, 18, 20, 21, 28, 29, 30, 31, 33, 34; Muvaṭṭa', "Ṭahâret", 1, 31, 32, "Ṣalât", 47, 58; "Ḳıble", 9; "Vuḳūtü'ṣ-ṣalât", 4; "Ṣalâtü'l-cemâ'a", 2, 23; "Cum'a", 1, 16; Ḳaṣrü'ṣ-ṣalât fi's-sefer, 83 , "Ḥac", 37, 78; "Selâm", 4; "İsti'ẕân, 6, 28, 35, 37; "Cenâiz", 38; "Nikâḥ", 8; "Raḍâ'", 16; Ṭalâḳ, 101, 102, 103; "Büyû'", 22; "Cihâd", 18, 39, 48, 49; "Libâs", 11, 14, 15; "Ṣıfatü'n-Nebî", 10; "Şear", 1, 14; "Ḳader", 2; "Câmi'", 2, 10, 11.

[3265] Muvaṭṭa' (Şeybânî rivayeti), "el-Eymân ve'n-nüẕûr", 15, "el-Büyû' fi't-ticârâti ve's-selm", 47, Siyer, 58, 82, 98, 103, 147.

[3266] (1) Tirmizî, "Vitr", 14 (No. 472); Muvaṭṭa', "Ṣalâtü'l-leyl", 15 (No. 277); Muvaṭṭa' (Şeybânî), "Ṣalât", 206 (No. 206); (2) Tirmizî, "Ṣalât", 123 (No. 316); Muvaṭṭa', Ḳaṣrü'ṣ-ṣalât fi's-sefer, 60; Muvaṭṭa' (Şeybânî), "Ṣalât", 275; (3) Tirmizî, "Ḥac", 25 (No. 847); *Muvaṭṭa'*, "Ḥac", 76 (No. 805); Muvaṭṭa' (Şeybânî), "Ḥac", 64 (No. 443).

[3267] (1) Tirmizî, "Ṭahâret", 52 (No. 69); Muvaṭṭa', "Ṭahâret", 12 (No. 46); Muvaṭṭa' (Şeybânî), "Ṣalât", 46 (No. 46); (2) Tirmizî, "Ḥac", 66 (No. 904); Muvaṭṭa', "Ḍaḥâyâ , 9 (No. 1079); Muvaṭṭa' (Şeybânî), "Ḍaḥâyâ ve mâ yüczeü minhâ", 7 (No. 635); (3) Tirmizî, "Ḥac", 108 (No. 955); Muvaṭṭa', "Ḥac", 218 (No. 959); Muvaṭṭa' (Şeybânî), "Ḥac", 116 (No. 495); (4) Tirmizî, "Büyû'", 75 (No. 1350); Muvaṭṭa', "Aḳḍıye", 43 (No. 1515); Muvaṭṭa' (Şeybânî), "el-Büyû fi't-ticârât ve's-selem," 55 (No. 811); (5) Tirmizî, "Eṭ'ime", 3 (No. 1477); Muvaṭṭa', "Ṣayd", 13 (No. 1107); Muvaṭṭa' (Şeybânî), "ed-Ḍaḥâyâ ve mâ yüczeü minhâ", 15 (No. 643); (6) Tirmizî, "en-Nüẕûr ve'l-eymân", 2 (No. 1530); Muvaṭṭa', "en-Nüẕûr ve'l-eymân, 11 (No. 1063); Muvaṭṭa' (Şeybânî), Ferâiż, 32 (No. 753); (7) Tirmizî, "Libâs", 5 (No. 1725); Muvaṭṭa', "Ṣalât", 28 (No. 181); Muvaṭṭa' (Şeybânî), "Ṣalât", 287 (No. 287); (8) Tirmizî, "el-Birr ve'ṣ-ṣıla", 38 (No. 1958); Muvaṭṭa', "Ṣalâtü'l-cemâ'a", 6 (No. 301), "Ṣıfatü'n-Nebî", 23; Muvaṭṭa' (Şeybânî), "Ṣalât", 303 (No. 303); (9) Tirmizî, "Ṭıb", 29 (No. 2080); Muvaṭṭa', "'ayn", 9 (No. 1812); Muvaṭṭa' (Şeybânî), "Siyer", 17 (No. 878).

Tablo 65: Tirmizî'nin *es-Sünen*'i ile Mâlik'in *el-Muvaṭṭa*'ında Ortak Geçen Rivayetlerin Mukayesesi

Rivayet Sayısı	Rivayetin Senedi	Rivayetin Manası	Rivayetin Lafzı
46	Aynı	Aynı	Aynı
38	Aynı	Aynı	Çok az farklı
5	Aynı	Aynı	Biraz farklı
1	Aynı	Aynı	Orta derecede farklı -ihtisar-
1	Aynı	Aynı	Çok farklı
7	Aynı	Aynı	Aynı -ihtisar-
5	Aynı	Aynı	Aynı -taktî'-
1	Aynı	Aynı	Aynı -takdim-tehir-
9	Aynı	Aynı	Çok az farklı -ihtisar-
2	Aynı	Aynı -taktî'-	Çok az farklı -taktî'-
1	Aynı	Aynı	Çok az farklı -ihtisar ve takdim-tehir-
1	Aynı	Aynı	Çok az farklı -takdim-
3	Aynı	Aynı	Biraz farklı -ihtisar-
1	Aynı	Aynı	Biraz farklı -taktî' ve ihtisar-
1	Aynı; ancak Mâlik'in "an" ile ayırdığı 2 ravi Tirmizî'de "ve" ile ayrılmakta	Aynı	Aynı
1	Aynı; ancak Tirmizî'de 1 râvi fazla	Aynı	Çok az farklı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tirmizî ve Mâlik'in müşterek nakillerine bakıldığında *el-Muvaṭṭa'* 10 rivayette birer şüphe ifadesi içermektedir. *es-Sünen*'de bunların 7'sinde aynı şekilde birer şüphe ifadesi mevcuttur,[3268] 1'inde şüphe ifadesi ikiye çıkmakta, 2'sinde ise kaybolmaktadır. Şüphe

[3268] (1) Tirmizî, "Ṭalâḳ", 18 (No. 1195); Muvaṭṭa', "Ṭalâḳ", 101 (No. 1311); (2) Tirmizî, "Ṭalâḳ", 18 (No. 1197); Muvaṭṭa', "Ṭalâḳ", 103 (No. 1313); Tirmizî, "Büyû'", 63 (No. 1301); Muvaṭṭa', "Büyû'", 14 (No. 1352); Muvaṭṭa' (Şeybânî), "el-Büyû' ve ticârât" ve's-selem", 2 (No. 758; (4) Tirmizî, "Eṭ'ime", 15 (No. 1812); Muvaṭṭa', "Ṣıfatü'n-Nebî", 21 (No. 1783); Muvaṭṭa' (Şeybânî), "Siyer", 96 (No. 957) ; (5) Tirmizî, "Zühd", 53 (No. 2391); Muvaṭṭa', "Şe'ar", 14 (No. 1836); (6) Tirmizî, "Edeb", 44 (No. 2805), Muvaṭṭa',

lafzının *es-Sünen*'de ikiye çıktığı rivayette iki eserde de "ناداني أو أمر بي / bana seslendi veya emretti" ifadesi mevcuttur. *es-Sünen*'de fazladan zikredilen ise "في الحجرة" ibaresinden sonra "أو في المسجد / veya mescidde" ifadesinin yer almasıdır.[3269] *es-Sünen*'de kaybolan şüphe ifadeleri ise rivayetlerin birinde *el-Muvaṭṭa'*da "كقولي أو مثل قولي" şeklinde geçen ifadede "gibi" anlamındaki "ك" ve "مثل" lafızlarından birinin zikredilmesinden kaynaklanmaktadır.[3270] Diğer kaybolan şüphe ifadesi ise *el-Muvaṭṭa'*ın Leysî nüshasında da bulunmaması sebebiyle Mâlik'in râvileri arasındaki ihtilaf olarak değerlendirilebilir. Zira Tirmizî, Mâlik'in bu rivayetine şüphenin eserinde yer aldığı Şeybânî aracılığıyla değil; Ma'n adlı kaynağı aracılığıyla ulaşmaktadır.[3271]

Müşterek nakillerinde Mâlik'in eserinde iki rivayetteki ikişer şüphe lafzı *es-Sünen*'de de vardır.[3272] Mâlik'in eserinde bir rivayetteki dört şüphe lafzının üçü *es-Sünen*'e geçmekte; ancak bir başka yerdeki lafız sebebiyle *es-Sünen*'de de ilgili rivayetteki şüphe ifadesi sayısı 4'e çıkmaktadır. Abdestin günahlardan arınmaya vesile olduğunu anlatan bu rivayette Tirmizî ve Mâlik'in eserlerinde ortak yer alan üç şüphe ifadesi "المؤمن/المسلم (Müslüman / mümin)" ibaresi ve iki kez "آخر قطر الماء/الماء (su / suyun son damlası)" lafzından oluşmaktadır. "Su / suyun son damlası" ifadesinin *el-Muvaṭṭa'*da üçüncü kez geçtiği yer, ihtisar edilmesi sebebiyle *es-Sünen*'de bulunmamaktadır. Ancak *es-Sünen*'de "Su / suyun son damlası" ifadesinin ilk zikredildiği yerin akabinde "أو نحو هذا / veya bunun benzeri" denilmesi sebebiyle şüphe ifadesi sayısı *es-Sünen*'deki rivayette de 4 olmaktadır.[3273] Bir rivayette ise *el-Muvaṭṭa'*da geçen râvi *es-Sünen*'de zikredilirken

---

"İsti'z̲ân", 6 (No. 1862); (7) Tirmizî, "Menâḳıb", 6 (No. 3630); Muvaṭṭa', "Ṣıfatü'n-Nebî", 19 (No. 1781); Muvaṭṭa' (Şeybânî), "Siyer", 28 (No. 889). Bunların ikincisinde *el-Muvaṭṭa'*da 3 şüphe lafzı daha bulunmakla birlikte Tirmizî bu kısmı ihtisar etmektedir. Beşincisinde ise şüphe, sahâbî râvinin Ebû Hüreyre mi; yoksa Ebû Saîd el-Hudrî mi olduğu hakkındadır.

[3269] Tirmizî, "Ṭalâḳ", 23 (No. 1204); Muvaṭṭa', "Ṭalâḳ", 87 (No. 1295); Muvaṭṭa' (Şeybânî), "Ṭalâḳ", 41 (No. 593).

[3270] Tirmizî, "Siyer", 37 (No. 1597); Muvaṭṭa', "Bey'a", 2 (No. 1903); Muvaṭṭa' (Şeybânî), "Siyer", 81 (No. 942).

[3271] Tirmizî, "Şehâdât", 1 (No. 2295); Muvaṭṭa', "Aḳḍıye", 3 (No. 1472); Muvaṭṭa' (Şeybânî), "Ṣarf", 37 (No. 849).

[3272] (1) Tirmizî, "Ṣalât", 139 (No. 336); Muvaṭṭa', "Ḳaṣrü'ṣ-ṣalât fi's-sefer", 34 (No. 372); Muvaṭṭa' (Şeybânî), "Ṣalât", 272 (No. 272); (2) Tirmizî, "Feżâ'ilü'l-cihâd", 15 (No. 1645); Muvaṭṭa', "Cihâd", 39 (No. 1040). İkincisinde Tirmizî ikinci şüphe lafzına "nahvehû" ifadesiyle işaret etmektedir.

[3273] Tirmizî, "Ṭahâret", 2 (No. 2); Muvaṭṭa', "Ṭahâret", 31 (No. 66).

kimin azadlısı olduğu ifadesi şüphe lafzının kullanıldığı ilave bir bilgi ile aktarılmaktadır. Ubeyd b. Hanîn adlı bu râvi *el-Muvaṭṭa'*da "Mevlâ Âli Zeyd b. el-Hattâb" olarak nitelenirken *es-Sünen*'de bu nitelemenin yanına "veya" denilmek suretiyle "Zeyd b. el-Hattâb'ın mevlâsı" olduğu açıklaması yapılmaktadır.[3274]

• Sened zincirinin bazı kısımlarında artma veya eksilme bulunan rivayetler şunlardır:

(1) Senedde Mâlik'in "an" ile ayırdığı 2 ravi arasında Tirmizî'nin "ve" bağlacını kullandığı, metni mana ve lafızca aynı olan rivayet Tirmizî'nin *es-Süneni*'nde şu şekildedir:[3275]

حدثنا أبو مصعب المدني قراءة عن مالك بن أنس عن ابن شهاب عن عروة و عمرة عن عائشة : أنها قالت كان رسول الله صلى الله عليه و سلم إذا اعتكف أدنى إلى رأسه فأرجله وكان لا يدخل البيت إلا لحاجة الإنسان

Aynı rivayet *el-Muvaṭṭa'*da şu şekilde nakledilmektedir:[3276]

حدثني يحيى عن مالك عن بن شهاب عن عروة بن الزبير عن عمرة بنت عبد الرحمن عن عائشة زوج النبي صلى الله عليه و سلم أنها قالت :كان رسول الله صلى الله عليه و سلم إذا اعتكف يدني إلي رأسه فأرجله وكان لا يدخل البيت إلا لحاجة الإنسان

Bu hadiste Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in itikaftayken mescide bitişik olan odasından başını uzattığını, kendisinin onun saçlarını taradığını[3277] ve Allah Resûlü'nün itikaf yerinden sadece ihtiyaçları için dışarı çıktığını[3278] belirtmektedir. Tirmizî bu hadisi naklettikten sonra Mâlik'ten naklederken Urve ve Amre arasında birçok kimsenin "ve", bazılarının ise "an" bağlacını kullandığını ifade etmektedir. Ancak doğru olanın arada "ve" bağlacının kullanılması olduğunu söylemektedir. Sonra bunu destekleyen bir sened daha zikretmektedir. Hadisin Mâlik'ten gelmeyen bu senedi Kuteybe -- el-Leys b. Sa'd -- Zührî -- Urve ve Amre -- Hz. Âişe şeklindedir.

[3274] Tirmizî, "Feżâ'ilü'l-Ḳur'ân", 11 (No. 2897); Muvaṭṭa', "Ḳur'ân", 18 (No. 497).
[3275] Tirmizî, "Ṣavm", 80 (No. 804).
[3276] Muvaṭṭa', "İ'tikâf, 1 (No. 710); Muvaṭṭa' (Şeybânî), "Ṣıyâm", 32 (No. 377).
[3277] Bazı rivayetlerde başını yıkadığından söz edilmektedir: Ebû Dâvûd, "Ṣavm", 78 (No. 2469); İbn Hanbel, *el-Müsned*, 43/126 (No. 25984); İshâk b. Râhûye, *el-Müsned*, 2/215 (No. 1731); Taberânî, *Müsnedü'ş-Şâmiyyîn*, 4/128 (No. 2910).
[3278] Bazı rivayetlerde ayrıca hastayı ziyaret etmediği, cenazeye katılmadığı; cemaatle namaz kılınan mescidde itikafa girdiği ve itikafını oruçlu olarak yerine getirdiği belirtilmektedir [Ebü'l-Velîd Abdülmelik b. Abdilazîz b. Cüreyv el-Kureşî, *Cüz'ü İbn Cüreyc rivâyetü İbn Şâẕân*, nşr. Abdullâh b. İbrâhîm b. er-Reşîd (Riyad: Mektebetü'l-Kevser, 1412/1991), 53 (No. 39); Dârekutnî, *es-Sünen*, 3/187-188 (No. 2363-2364)].

Bu hadisin tariklerinin bazısı *el-Muvaṭṭa'*da geçtiği gibi Urve b. ez-Zübeyr -- Amre bint Abdirrahmân (öl. 106/724) -- Âişe bint Ebî Bekr es-Sıddîk (öl. 58/678) -- Resûlullah,[3279] bazısı Tirmizî'de geçtiği gibi Urve ve Amre -- Hz. Âişe -- Resûlullah[3280] tarikiyle gelmektedir. Urve -- Amre -- Hz. Âişe -- Resûlullah tariki Zührî'den gelmektedir.[3281] Zührî'ye bazen Ubeydullâh b. Ömer (öl. 147/764),[3282] el-Leys b. Sa'd[3283] ve Yûnus b. Yezîd (öl. 159/776);[3284] genelde ise Mâlik aracılığıyla ulaşılmaktadır. Bu hadisi "Urve an Amre" şeklindeki mezkûr senedle Mâlik'ten Abdullâh b. Mesleme,[3285] Abdullâh b. Vehb, Ahmed b. İsmâîl (öl. 259),[3286] Âmir b. Sâlih (öl. 182/798),[3287] Hâlid b. Mahled (öl. 213/828),[3288] İshâk b. Îsâ (öl. 214/829),[3289] Şâfiî,[3290] Şeybânî,[3291] Yahyâ el-Kattân[3292] ve Ebû Seleme[3293] nakletmektedir.

Bu hadisin Urve ve Amre -- Hz. Âişe -- Resûlullah tarikiyle nakledilen varyantları genelde Mâlik -- Zührî sened zinciriyle gelmektedir. Mâlik'ten bu şekilde nakledenler

---

[3279] Muvaṭṭa', "İ'tikâf, 1 (No. 710); Muvaṭṭa' (Şeybânî), "Ṣıyâm", 32 (No. 377); Müslim, "Ḥayż", 6 (No. 297); Ebû Dâvûd, "Ṣavm", 78 (No. 2467); Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî, *es-Sünenü'l-me'sûre,* thk. Abdülmu'tî Emîn Kal'acî (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1406/1986), 324-325 (No. 357); İbn Hanbel, *el-Müsned,* 41/251-252 (No. 24731), 43/302-303 (No. 26261), 412 (No. 26408); Taberânî, *el-Muʿcemü'l-evsaṭ*, 6/354 (No. 6604) (ayrıca mevkûf kısmında Hz. Âişe'nin itikafta hastanın durumunu sormadığı, cenazeye katılmadığı ve ancak ihtiyaç için dışarı çıktığı beyan edilmektedir); Taberânî, *el-Muʿcemü'ş-ṣaġīr*, 2/295 (No. 1017); İbni'l-A'râbî, *Kitâbü'l-Muʿcem*, 1/304 (No. 580); Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakī, *Ma'rifetü's-sünen ve'l-âsâr*, ta'lîk. Abdülmu'tî Emîn Kal'acî (Karaçi: Câmiatü'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, 1412/1991), 6/391 (No. 9083); a. mlf., *es-Sünenü'l-kübrâ,* 4/315; İbn Asâkir, *Muʿcem*, 2/989-990 (No. 1266).

[3280] Buhârî, "İ'tikâf", 3 (No. 2029); Müslim, "Ḥayż", 7 (No. 297); Tirmizî, Ṣavm, 80 (No. 804, 805), İbn Hanbel, *el-Müsned,* 41/68 (No. 24521); İbn Huzeyme, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 3/348 (No. 2230), İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 8/426 (No. 3669), 429 (No. 3672), Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 3/378 (No. 3326), 390 (No. 3361); Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ,* 4/315 (No. 8833), 320 (No. 8854); Ebü'l-Kāsım Alî b. el-Hasen İbn Asâkir ed-Dımaşkī, *Muʿcemü'ş-şüyûḫ*, thk. Vefâ' Takıyyüddîn (Dımaşk: Dârü'l-Beşâir, 1421/2000), 2/668-669 (No. 830).

[3281] Benzer bir varyant Hişâm'dan da nakledilmekte, farklı olarak içerikte Hz. Âişe'nin tarama işini hayız halindeyken yaptığı dile getirilmektedir: Buhârî, "İ'tikâf", 2 (No. 2028); Müslim, "Muḳaddime", 1/12 (muallak); Ebû Dâvûd, "Ṣavm", 78 (No. 2469); İbn Hanbel, *el-Müsned,* 40/285 (No. 24238); İshâk b. Râhûye, *el-Müsned,* 1/521 (No. 889); Ebû Yaʿlâ, *el-Müsned,* 8/94 (No. 4632); Taberânî, *el-Muʿcemü'l-evsaṭ*, 7/369 (H. 7750). İshâk b. Îsâ -- Mâlik -- Zührî -- Urve -- Amre -- Hz. Âişe tarikiyle gelen bir rivayette de içerik bu şekildedir: İbn Hanbel, *el-Müsned*, 43/302-303 (No. 26261).

[3282] Taberânî, *el-Muʿcemü'l-evsaṭ,* 6/354 (No. 6604); Taberânî, *el-Muʿcemü'ṣ-ṣaġīr,* 2/195 (No. 1017). Bu rivayeti Ubeydullâh b. Ömer'den Enes b. İyâz nakletmektedir.

[3283] Buhârî, İ'tikâf, 3 (No. 2029); Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ,* 4/315 (No. 8833); 320 (No. 8854).

[3284] Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ,* 4/315 (No. 8833).

[3285] Ebû Dâvûd, "Ṣavm", 78 (No. 2467).

[3286] İbn Asâkir, *el-Muʿcem*, 2/989-990 (No. 1266).

[3287] İbn Hanbel, *el-Müsned,* 43/412 (No. 26408).

[3288] İbnü'l-A'râbî, *Kitâbü'l-Muʿcem*, 1/304 (No. 580).

[3289] İbn Hanbel, *el-Müsned*, 43/302-303 (No. 26261).

[3290] Şâfiî, *es-Sünenü'l-Me'sûre*, 324-325 (No. 357); Beyhakī, *Ma'rifetü's-sünen*, 6/391 (No. 9083).

[3291] Muvaṭṭa' (Şeybânî), "Ṣıyâm", 32 (No. 377).

[3292] Müslim, "Ḥayż", 6 (No. 297); Muvaṭṭa', "İ'tikâf", 1 (No. 710); Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ,* 4/315.

[3293] İbn Hanbel, *el-Müsned,* 41:251 (No. 24731).

ise Abdullâh b. Vehb,[3294] Ahmed b. Ebî Bekr;[3295] Ebû Mus'ab el-Medenî[3296] ve İbnü'l-Kāsım'dır (öl. 191/806).[3297] el-Leys b. Sa'd[3298] ve Yûnus b. Yezîd (öl. 159/776)[3299] de Zührî'den nakillerinde "Urve ve Amre" diyerek bu hadisi rivayet etmektedir.

Bu kaynaklarda Mâlik dışında Leys ve Yûnus da Zührî'den Urve -- Amre sened zinciri aracılığıyla yahut Urve ve Amre'nin ikisi aracılığıyla Hz. Âişe'den itikaf hadisini rivayet etmektedir. Ubeydullâh b. Ömer'in Zührî'den naklinde ise sadece "Urve an Amre" ifadesi kullanılmaktadır. Tirmizî'nin dediği gibi Mâlik'ten iki türlü aktarım da vardır; ancak çoğunluğu "Urve an Amre" şeklinde olanlardır. Zührî'nin Urve ve Amre'den,[3300] Urve'nin hem Amre'den hem de Hz. Âişe'den hadis naklettiği malumdur.[3301]

Bu hadis ayrıca Saîd b. el-Müseyyib ve Urve b. ez-Zübeyr -- Hz. Âişe;[3302] Zührî -- Urve -- Hz. Âişe,[3303] Câbir b. Zeyd (öl. 93/711-712) -- Hz. Âişe[3304] ve Muhammed b. Sîrîn -- Hz. Âişe[3305] şeklindeki tarikler aracılığıyla da Resûlullah'tan rivayet edilmektedir. Bir rivayette Zührî senedsiz olarak Hz. Peygamber'in ancak ihtiyacı için itikaftan dışarı çıktığını bildirmektedir. [3306]

Bazı rivayetlerde Hz. Âişe'nin de sünnet-i seniyyeye uygun şekilde Ramazan'ın son on günü itikafta kaldığı ve sadece ihtiyaç için dışarı çıktığı belirtilmektedir.[3307] Bu rivayetler Evzâî -- Zührî -- Urve aracılığıyla Hz. Âişe'den gelmektedir. Evzâî'den Abdullâh b. el-Mübârek ve Abdülkuddûs b. el-Haccâc Ebü'L-Mugīre (öl. 212/827) bu hadisi nakletmektedir. Muhammed b. Hâtim'in naklettiğinde Urve ile birlikte Amre de

[3294] Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ,* 4/315.
[3295] İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 8/429-430 (No. 3672).
[3296] Tirmizî, "Ṣavm", 80 (No. 804).
[3297] Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ,* 3/378 (No. 3326).
[3298] Müslim, "Ḥayż", 7 (No. 297); İbn Hanbel, *el-Müsned,* 41/68 (No. 24521); Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 3/390 (No. 3361); İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 8/426 (No. 3669); Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ,* 4/315; İbn Asâkir, *el-Muʿcem*, 2/668-669 (No. 830).
[3299] İbn Huzeyme, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 3/348 (No. 2230); Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ,* 4/315.
[3300] Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 26/424, 426.
[3301] Mizzî, a.g.e., 20/13.
[3302] İbn Cüreyc, *Cüz',* 53 (No. 39); Dârekutnî, *es-Sünen*, 3/187-188 (No. 2363-2364).
[3303] Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 3/388-389 (No. 3355, 3356), 390 (No. 3359), 392 (No. 3367); İbn Hanbel, *el-Müsned*, 42/311 (No. 25484); 43/126 (No. 25984), 208 (No. 26102); Tayâlisî, *el-Müsned,* 3/58 (No. 1546); Ebü'l-Kāsım Süleymân b. Ahmed et-Taberânî, *Müsnedü'ş-Şâmiyyîn*, thk. Hamdî Abdülmecîd es-Selefî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1409/1989), 4/128 (No. 2910) (bu rivayetin mevkūf kısmı da vardır. Hz. Âişe'nin hastaya durumunu sormadığı ve cenazelere katılmadığı dile getirilmektedir).
[3304] Rebî', *el-Müsned,* 61 (No. 267).
[3305] İshâk b. Râhûye, *el-Müsned,* 2/215 (No. 1731).
[3306] Muvaṭṭa', "İ'tikâf", 8 (No. 717).
[3307] Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ,* 3/378 (No. 3325, 3326)

zikredilmektedir. Mevkūf rivayetin Mâlik -- Zührî -- Amre aracılığıyla aktarıldığı tarikte Hz. Âişe'nin hastanın halini bile yürür vaziyette iken durmaksızın sorduğu aktarılmaktadır.[3308]

(2) *el-Muvaṭṭa'*ın Şeybânî nüshasında olmayan, Yahyâ el-Leysî nüshasında bulunan bir rivayet *es-Sünen*'de metin bakımından ihtisar edilerek mana ve lafızca aynı, sened bakımından ise fazladan bir râvi ile aktarılmaktadır. Tirmizî'nin nakli şöyledir:[3309]

حدثنا الحسن بن علي الخلال حدثنا بشر بن عمر حدثنا مالك بن أنس عن سعيد بن أبي سعيد عن أبيه عن أبي هريرة قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم لا تسافر *امرأة* مسيرة يوم وليلة إلا ومعها ذو محرم

Bu hadisi Mâlik şu şekilde rivayet etmektedir:[3310]

وحدثني مالك عن سعيد بن أبي سعيد المقبري عن أبي هريرة ان رسول الله صلى الله عليه و سلم قال :لا يحل ل*امرأة* تؤمن بالله واليوم الآخر تسافر مسيرة يوم وليلة الا مع ذي محرم منها

Bu hadisi nakledenler içinde Ebû Hüreyre'nin yanında Ebû Saîd el-Hudrî, İbn Ömer, İbn Abbâs, İbn Amr gibi sahâbîler bulunmaktadır. Bu aktarımlarda -genel hatlarıyla- yanında bir mahremi olmadan bir kadının belirli bir mesafedeki yola gidemeyeceği / gitmesinin helal olmadığı belirtilmektedir.[3311] Nakillerde kadının, mahremi olmadan gidemeyeceği mesafe ile ilgili farklılıklar mevcuttur.

Ebû Saîd el-Hudrî'den nakledenler içinde Kazea Mevlâ Ziyâd ve Ebû Sâlih bulunmaktadır. Kazea'dan Abdülmelik b. Umeyr[3312] ve Yezîd b. Ebî Meryem'in[3313] rivayetlerinde iki günlük, Sehm b. Mincâb'ın rivayetinde üç günlük,[3314] Katâde'nin

[3308] Muvaṭṭa', "İ'tikâf", 2 (No. 711).
[3309] Tirmizî, "Raḍâ'", 15 (No. 1170).
[3310] Muvaṭṭa', "İsti'zân", 37 (No: 1894).
[3311] Hz. Âişe'nin hâc farizasıyla ilgili olarak kadının, mahreminin olmaması durumu hakkındaki açıklamaları için bk. Tahâvî, *Şerḥu Me'âni'l-âs̱âr*, 2/115-116 (No. 3512-3513). Hz. Âişe'nin mahremsiz yolculuk yapmasına dair bk. Tahâvî, a.g.e., 2/116 (No. 3515). Bu durum Hz. Âişe'nin, müminlerin annesi olmasıyla açıklanabilir.
[3312] Buhârî, "İḥṣâr ve cezâü'ṣ-ṣayd", 37 (No. 1864), "Ṣavm", 66 (No. 1995); Müslim, "Ḥac", 415 (No. 827), 416 (No. 827); İbn Hanbel, *el-Müsned*, 17/395 (No. 11294), 18/216 (No. 11681); Tahâvî, *Şerḥu Me'âni'l-âs̱âr*, 2/113 (No: 3504-3505); Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 3/138.
[3313] Taberânî, *Müsnedü'ş-Şâmiyyîn*, 2/308.
[3314] Müslim, "Ḥac", 418 (No. 827).

naklinde ise üç günü aşan[3315] mesafe bildirilmektedir. Ebû Sâlih'ten nakleden A'meş'in rivayetinde de üç gün ve fazlasındaki mesafe zikredilmektedir.[3316]

İbn Ömer'den aktaranlar içinde Nâfi'[3317] ve Abdullâh b. Dînâr[3318] yer almaktadır. Bu rivayetlerde üç günlük/gecelik mesafe dile getirilmektedir. İbn Abbâs'tan aktaranlar içinde Ebû Ma'bed ve Mücâhid vardır. Mücâhid'in naklinde üç günlük mesafe belirtilmektedir.[3319] Ebû Ma'bed'in naklinde ise bir süre beyan edilmemekte, sadece kadının mahremsiz olarak yolculuk yapamayacağı ifade edilmektedir.[3320] İbn Amr'dan torunu Şuayb'ın naklinde üç günlük,[3321] Kazea'nın naklinde 2 günlük[3322] mesafeden bahsedilmektedir.

Ebû Hüreyre'den bu hadis -genel olarak- Ebû Saîd el-Makbürî'nin (öl. 100/718-9) rivayetlerinde bir günlük, Saîd el-Makbürî'nin rivayetlerinin bazısında bir, bazısında üç günlük, Ebû Sâlih ve Câbir b. Zeyd'in rivayetlerinde üç günlük mesafe beyanıyla aktarılmaktadır.

Saîd el-Makbürî'nin doğrudan Ebû Hüreyre aracılığıyla rivayeti Mâlik ve Süheyl b. Ebî Sâlih aracılığıyla nakledilmektedir. Saîd'den Mâlik'in rivayetinde bir günlük, Süheyl b. Ebî Sâlih'in rivayetinde üç günden daha fazla sürelik mesafe dile getirilmektedir.[3323] Vüheyb b. Hâlid, Süheyl b. Ebî Sâlih'in hem babası Ebû Sâlih hem de Saîd el-Makbürî aracılığıyla Ebû Hüreyre'den naklettiğini aktarmaktadır ve ortak metinle üç günden fazla süreli mesafeyi belirtmektedir. Ebû Sâlih'ten nakledenlerden Bişr b. el-

[3315] Taberânî, *Müsnedü'ş-Şâmiyyîn*, 2/308 (No. 1400).
[3316] Bu hadisi A'meş'ten nakledenler içinde Ebû Muâviye [Müslim, "Ḥac", 423 (No. 1340); Tirmizî, "Raḍâ'", 15 (No. 1169)]; Vekî' [Müslim, "Ḥac", 423 (No. 1340)]; Ya'lâ b. Ubeyd [İbnü'l-Münzir, *el-Evsaṭ*, 2/306]; Yahyâ b. Îsâ [Tahâvî, *Şerḥu Me'âni'l-âs̲âr*, 2/114 (No. 3509)]; Abdullâh b. Nümeyr [Tahâvî, a.g.e., 2/114 (No. 3509)]; Ömer b. Hafs [Tahâvî, a.g.e, 2/114 (No. 3510)] vardır.
[3317] Bu hadisi Nâfi'den rivayet edenler içinde Ubeydullâh [Müslim, "Ḥac", 413 (No. 1338); Tahâvî, *Şerḥu Me'âni'l-âs̲âr*, 2/113 (No: 3506)], ed-Dahhâk b. Osmân [Müslim, "Ḥac", 414 (No. 1338); İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 6/435 (No. 2722)], Bükeyr [Tahâvî, *Şerḥu Me'âni'l-âs̲âr*, 2/115 (No. 3514)] ve Âsım b. Ömer [Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsaṭ*, 8/50 (No: 7929)] yer almaktadır. Müslim'in naklettiği rivayette, Abdullâh b. Nümeyr'in, babası aracılığıyla Ubeydullâh'tan yaptığı nakilde mesafe "üç günün üzeri" olarak ifade etmektedir.
[3318] Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsaṭ*, 8/50 (No: 7929).
[3319] Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 2/527 (No. 4306).
[3320] Müslim, "Ḥac", 424 (No: 1341).
[3321] İbn Hanbel, *el-Müsned*, 11/319 (No. 6712); Fâkihî, *Aḫbâru Mekke*, 1/263 (No. 518); Tahâvî, *Şerḥu Me'âni'l-âs̲âr*, 2/113 (No: 3507). Bu nakli Şuayb'dan nakleden oğlu Abdullâh'tır.
[3322] Taberânî, *Müsnedü'ş-Şâmiyyîn*, 2/308 (No. 1400). Bu nakli Kazea'dan nakleden ise Yezîd b. Ebî Meryem'dir.
[3323] Tahâvî, *Şerḥu Me'âni'l-âs̲âr*, 2/114 (No. 3511).

Mufaddal[3324] ve Ravh b. el-Kâsım'ın[3325] nakillerinde uzaklık üç günlük mesafe olarak beyan edilmektedir. Yine üç günlük mesafenin belirtildiği Câbir b. Zeyd'in naklini Ebû Ubeyde aktarmaktadır.[3326]

Saîd el-Makbürî'nin, babası Keysân -- Ebû Hüreyre aracılığıyla Hz. Peygamber'den nakli Mâlik'in[3327] yanında Leys,[3328] İbn Ebî Zi'b[3329] ve Muhammed b. Aclân[3330] aracılığıyla nakledilmektedir. Saîd el-Makbürî'nin naklini Mâlik'ten aktaranlardan Abdullâh b. Vehb,[3331] Şâfiî,[3332] Ahmed b. Ebî Bekr,[3333] ve Ka'nebî[3334] de senedde Keysân'ı zikretmekte, sadece Yahyâ el-Leysî[3335] senedde Keysân'ı zikretmemektedir. Burada Yahyâ'nın yanıldığı veya Mâlik'in iki şekildeki naklinden birini almış olduğu akla gelmektedir.

Bu hadisi Mâlik'in Saîd el-Makbürî'den diğer naklinde senedde Keysân'ı zikretmediği varyantırla nakledenler de vardır. Buhârî'nin muallak naklettiği bilgiye göre Yahyâ b. Ebî Kesîr ve Sehl bu kişilerdendir. Bu nedenle Saîd el-Makbürî, babasından öğrendiği bu hadisi muhtemelen Ebû Hüreyre'den de dinlemiştir. Ya da Ebû Hüreyre'den aktardığı bu hadisi sened uygulamasının daha da gelişimiyle birlikte babası aracılığıyla elde ettiğini belirtmiştir. Ricâl bilgilerine göre Saîd el-Makbürî hem babası Keysân'dan hem de Ebû Hüreyre'den rivayet etmektedir.[3336] Bu da ilk ihtimali desteklemektedir.

Daha kuvvetli olan ilk ihtimale göre bu hadisi Saîd el-Makbürî'den iki türlü alan Mâlik, *el-Muvaṭṭa'*ı'na Saîd'in âlî senedli olan naklini almıştır. el-Hasen b. Alî -- Bişr b. Ömer

[3324] Müslim, "Ḥac", 422 (No. 1339).
[3325] Tahâvî, *Şerḥu Me'âni'l-âṯâr*, 2/114 (No. 3508).
[3326] Rebî', *el-Müsned*, 161 (No. 219).
[3327] Müslim, "Ḥac", 421 (No. 1339)
[3328] Müslim, "Ḥac", 419 (No. 1339); İbn Hanbel, *el-Müsned*, 16/253 (No. 10401); Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 5/227.
[3329] Buhârî, "Takṣîrü'ṣ-ṣalât", 4 (No. 1038); Müslim "Ḥac", 420 (No. 1339); İbn Hanbel, *el-Müsned*, 15/642 (No. 9741), 16/338 (No. 10575); İbnü'l-Ca'd, *el-Müsned*, 2/1018 (No. 2949); İbn Ebî Şeybe, *el-Muṣannef*, 8/640 (No: 15409); Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 5/227. Bu nakillerde İbn Ebî Zi'b'den nakledenler Âdem, Yahyâ b. Saîd, Vekî, Yezîd, Şebâbe, Bezzâr'ın rivayetlerlerinde diğerlerinden farklı olarak İbn Ebî Zi'b'den Yahyâ b. Saîd'in naklinde mesafeden bahsedilmemekte, Ebû Âmir'in naklinde üç günlük mesafe ifade edilmektedir. Yahyâ b. Saîd'in naklini ondan Amr b. Alî mesafe zikretmeden, Züheyr b. Harb (Müslim, "Ḥac", 420 (No. 1339)) ve Muhammed b. Ebî Bekr (Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 5/227) bir günlük mesafe açıklamasıyla aktarmaktadır.
[3330] İbn Huzeyme, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 4/135 (No. 2525); Hâkim, *el-Müstedrek*, 1/441.
[3331] Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 5/227
[3332] Şâfiî, *el-Müsned*, 1/171; *es-Sünenü'l-kübrâ*, 3/138 (2); a.mlf., *Ma'rife*, 4/247 (No. 6025), 7/508 (No. 10861).
[3333] İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 6/437 (No. 2725);
[3334] Beyhakī, a.g.e., 5/227.
[3335] Muvaṭṭa', "İsti'ẕân", 37 (No: 1894); Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 5/227.
[3336] Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 10/468; 24/241; 27/96.

tarikiyle Mâlik'in nakline ulaşan Tirmizî, *es-Süneni*'nde Saîd'in ilgili rivayetini Keysân geçen varyantıyla -nâzil senedli olarak- vermiştir. Tirmizî'ye Mâlik'in Saîd'den iki türlü nakli de, sadece *es-Süneni*'nde zikrettiği şekli de gelmiş olabilir. Ancak muhaddisler tüm nakillerini aktarmadıklarından diğer naklin de Tirmizî'ye varıp varmadığı konusunda kesin bir şey söylenemez. Mâlik'in Ebû Hüreyre'ye gerek Saîd el-Makbürî -- babası Keysân gerekse doğrudan Saîd el-Makbürî aracılığıyla ulaştığı nakillerinde hep bir günlük mesafe ifade edilmektedir.

Tarikler birlikte değerlendirildiğinde üç günlük mesafeyi belirten nakil daha muhtemel görülmekle birlikte bu hadisler çeşitli şekillerde yorumlanmaktadır. Mesela Beyhakī, Allah Resûlü'nün farklı zamanlarda sorulan farklı mesafeleri her defasında yasakladığı; bu nedenle az veya çok uzak mesafe fark etmeksizin kadının, gerekli olmayan durumlarda mahremsiz yolculuk edemeyeceği görüşünde olduklarını bildirmektedir. Bu mesafelerin nesih ile tedricen belirtilme durumlarına katılmamaktadır.[3337]

Hanefî fakihleri üç günlük yolculuk mesafesini günlük ortalama 6 saatlik yürüyüşle üç günde 18 saatlik yürüyüş olarak değerlendirmektedir. Bazı Hanefî fakihleri ise bunu uzunluk ölçüleriyle ele almışlar ve mezhepte 18 fersah (54 mil) ölçüsü fetvada esas alınmıştır. Bu da 90 kilometreye yaklaşan bir mesafeyi ifade etmektedir. Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelîler ise başka bir hadise (Dârekutnî, 1/387) dayanarak asgarî yolculuk mesafesinin 4 berîd (16 fersah / 48 mil) olduğunu söylemektedirler.[3338]

Fakihler ilgili hadisler sebebiyle kadının sefer mesafesindeki bir yere yanında mahremi olmadan yolculuk yapmasının câiz olmadığında ittifak etmekte; farz olan hac yolculuğunda ise ihtilaf etmektedir. Hanefî ve Hanbelîler, Hz. Peygamber'in cihad için orduya yazılmış bulunan bir sahâbîye hac yolculuğuna hazırlanan hanımına refakat etmesini söylemesine[3339] binaen hac yolculuğunun da bu yasak kapsamında olduğuna hükmetmektedir. Şâfiî ve Mâlikîler ise söz konusu hadislerde haccın zikredilmediğini ve yasağın farz olmayan yolculukları kapsadığını belirterek bir kadının güvenilir kadınlardan oluşan bir kafileyle hac yolculuğuna çıkabileceğini ileri sürmektedir. Bazı Şâfiî fakihleri, bir kadının Hîre'den kalkıp güven içinde Kâbe'ye gelerek haccını ifa

[3337] Beyhakī, *Ma'rife*, 7/509.
[3338] Fahrettin Atar, "Sefer", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/295-296.
[3339] Buhârî, "Nikâḥ", 111 (No. 5233).

edeceği günlerin yakın olduğunu bildiren hadise[3340] dayanarak yol emniyeti olduğunda kadının tek başına da hac yolculuğu yapabileceğini söylemektedir. Yine fıkıh eserlerinde, istisnaî olarak ve zaruret hükümleri çerçevesinde kadının mahremi olmadan tek başına yolculuk yapabileceği bildirilmektedir. Günümüzde ise fetvalarda genellikle, hadislerde söz konusu edilen uzun yolculuğun alt sınırının, orta bir yürüyüşle üç günlük mesafe olduğu dikkate alınarak yol güvenliği, konaklama yerlerindeki emniyet şartları ve kadının kişisel durumu gibi hususlar üzerinde durulmaktadır. Bu hususlarda hükmün amacı bakımından bir sakınca bulunmadığında kadının yanında mahremi veya kocası bulunmaksızın yolculuk yapabileceği yönünde kanaat belirtilmektedir.[3341]

(3) Manaca aynı, lafızca çok az farklı bir rivayette Tirmizî'nin 1 fazla râvi içerdiği rivayeti şudur:[3342]

حدثني الحسين بن أبي كبشة البصري حدثنا عبد الرحمن بن مهدي عن مالك عن الزهري عن السائب بن يزيد قال : أخذ رسول الله صلى الله عليه و سلم الجزية من مجوس البحرين وأخذها عمر من فارس وأخذها عثمان من الفرس وسألت محمدا عن هذا ؟ فقال هو مالك عن الزهري عن النبي صلى الله عليه و سلم

Bu rivayeti Mâlik, *el-Muvaṭṭa'*da şöyle nakletmektedir:[3343]

حدثني يحيى عن مالك عن بن شهاب قال بلغني :أن رسول الله صلى الله عليه و سلم أخذ الجزية من مجوس البحرين وأن عمر بن الخطاب أخذها من مجوس فارس وأن عثمان بن عفان أخذها من البربر

Hadiste Resûlullah'ın Bahreyn mecûsilerinden, Hz. Ömer'in İranlı mecûsilerden ve Hz. Osman'ın İranlılardan cizye aldığı beyan edilmektedir. Bu hadisin senedi Tirmizî'nin *es-Süneni*'nde el-Hüseyn b. Ebî Kebşe (öl. 250/864) -- Abdurrahmân b. Mehdî -- Mâlik -- Zührî -- es-Sâib b. Yezîd (öl. 91/710) şeklindedir. Mâlik'in *el-Muvaṭṭa'*ını nakleden Yahyâ el-Leysî ve Şeybânî'nin nakillerinde ise senedde es-Sâib b. Yezîd bulunmamaktadır.

Tirmizî hadisi aldığı şekilde aktarmakta; ancak hadis varyantlarına hakimiyeti ve illet konusundaki uzmanlığı nedeniyle bir kusur hissettiği anlaşılmaktadır. Zira naklinin akabinde bunu hocası Buhârî'ye sorduğunu, Buhârî'nin de -*el-Muvaṭṭa'*ın gerek Yahyâ

[3340] Buhârî, "Menâḳıb", 25 (No. 3595).
[3341] Atar, "Sefer", 36/297.
[3342] Tirmizî, "Siyer", 31 (No. 1588).
[3343] Muvaṭṭa', "Zekât", 41 (No. 630); Muvaṭṭa' (Şeybânî), "Zekât", 10 (No. 332).

el-Leysî gerekse Şeybânî'nin rivayetinde geçtiği şekilde- rivayetin senedinde fazlalık gibi gözüken es-Sâib b. Yezîd'i zikretmediğini, senedinin Mâlik -- Zührî -- Hz. Peygamber şeklinde olduğunu belirttiğini ifade etmektedir. Ayrıca *el-Muvaṭṭa*'ın metninde "**الفرس** / İranlılar" yerine "**البربر** / Berberîler" lafzı yer almaktadır.

Tirmizî'nin tarikinden bu hadisi Taberânî (öl. 360/971) ve Hatîb el-Bağdâdî de rivayet etmektedir. İkisi de senedi -Tirmizî'nin rivayet ettiği gibi- es-Sâib b. Yezîd'i de zikrederek Hüseyn b. Ebî Kebşe'den Allah Resûlü'ne kadar aynı şekilde nakletmektedir. Ancak Taberânî'nin naklinde Resûlullah'ın Yemen'de bulunan meşhur bir şehir olan[3344] Hecer mecûsîlerinden cizye aldığı ifade edilmektedir. Hatîb, Mâlik'ten el-Hüseyn b. Ebî Kebşe dışında bu hadisi nakledenlerin senedde es-Sâib b. Yezîd'i zikretmediğini ifade etmektedir. Bu rivayetlerde el-Hüseyn b. Ebî Kebşe'den rivayet eden kişi, Taberânî'nin naklinde Muhammed b. Sâlih b. el-Velîd (öl. ?);[3345] Hatîb'in naklinde[3346] ise Ahmed b. Muhammed b. Sâkin'dir (öl. 299/911).

Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî[3347] veya Abdullâh b. Vehb'in[3348] Mâlik b. Enes'ten rivayetleri aracılığıyla da Zührî'nin nakline ulaşılmaktadır. Zührî yine doğrudan Hz. Peygamber'den aktarmaktadır. Ancak bu nakilleri iki eserinde aktaran Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ*sı'nda[3349] bu bilgiyi Zührî'nin Saîd b. el-Müseyyib'den naklettiğinin söylendiğini belirtmektedir. Şâfiî'nin rivayetinde Hz. Ömer'in İran mecûsilerinden cizye aldığı zikredilmemektedir. İkrime[3350] ve Hasan-ı Basrî[3351] de doğrudan Allah Resûlü'nden, onun Bahreyn mecûsilerinden cizye aldığını haber vermektedir.

Mecûsilerden cizye alınması ile ilgili rivayet genelde Abdurrahmân b. Avf'tan gelmektedir. Bu rivayette Resûlullah'ın Hecer Mecûsîlerinden cizye aldığı

[3344] İbnü'l-Esîr, *el-Lübâb*, 3/381.
[3345] Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 7/149 (No. 6660).
[3346] Hatîb, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî, *el-Câmiʻ li-aḫlâḳı'r-râvî ve âdâbi's-sâmiʻ*, tahric ve talik: Ebû Abdirrahmân Salâh b. Muhammed (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1417/1996), 314 (No. 1388).
[3347] Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ*; a. mlf., *Maʻrifetü's-sünen*, 13/365 (No. 18495).
[3348] Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ*.
[3349] Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ* (No. 19124). Bu rivayette Mâlik'ten nakleden İbn Vehb ve Şâfiî'dir. Beyhakī Maʻrife'deki rivayet Şâfiî'den gelmektedir. Buradaki nakllde *es-Sünenü'l-kübrâ,*'daki ile aynı senedle gelmektedir. Ancak oradakinden farklı olaak Beyhakī bunu bir değil, üç hocasından nakletmektedir; ayrıca bunu Zührî'nin Saîd b. el-Müseyyib'den aklettiğine dair bir kayda yer verilmemektedir (*Maʻrifetü's-sünen*, 13/365 (No. 18495).).
[3350] İbn Ebî Şeybe, *el-Muṣannef*, 17/407 (No. 33314).
[3351] İbn Zencûye, *el-Emvâl*, 1/147-148 (No. 137).

belirtilmektedir.[3352] Abdurrahmân b. Avf'tan nakledilen rivayetlerin bazısında bu bilgiye ilave olarak Hz. Ömer'in İran mecûsilerinden ve Hz. Osmân'ın Berberîlerden cizye aldığı ifade edilmektedir.[3353]

Saîd b. el-Müseyyib,[3354] Ya'kūb b. Utbe (öl. 128/746) ve İsmâîl b. Muhammed (öl. 134/751)[3355] de sened zikretmeden doğrudan Hz. Peygamber'in Hecer mecûsîlerinden, Hz. Ömer'in Sevâd mecûsîlerinden ve Hz. Osmân'ın Berberîlerden cizye aldığını belirtmektedir.[3356]

Zührî, Bahreyn mecûsîlerinden cizye alınması rivayetinde olduğu gibi doğrudan Allah Resûlü'nden nakillerinde, Hecer mecûsilerinden cizye aldığını da dile getirmektedir. Zührî'den bu nakil Abdullâh b. İdrîs (öl. 192/808) -- Eş'as b. Sevvâr (öl. 136/754)[3357] ile Vekî' -- Mâlik b. Enes[3358] tarikleri aracılığıyla rivayet edilmektedir. Abdürrahîm b. Süleymân (öl. 187/803) -- Eş'as b. Sevvâr vasıtasıyla nakledilen bir rivayette ise Zührî, Hz. Peygamber'in Hecer mecûsîlerinin dışında Yemen'de Yahûdî ve Hristiyanlardan, Hz. Ömer'in Sevâd mecûsîlerinden, Hz. Osmân'ın Mısır mecûsîleri Berberîlerden cizye aldığını bildirmektedir.[3359] Yahyâ b. Eyyûb el-Mısrî (öl. 168/784) -- Yûnus b. Yezîd b. Ebi'n-Necûd (öl. 159/776) aracılığıyla gelen bir rivayette ise Zührî, Hz. Peygamber'in

---

[3352] Buhârî, "Cizye", 1 (No. 3156-3157); Ebû Dâvûd, "Ḫarâc", 31 (No. 3043); Tirmizî, "Siyer", 31 (No. 1586), Tirmizî, "Siyer", 31 (No. 1587), Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî, *el-Müsned* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 170; Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 6/49 (No. 9972), Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 10/180 (No. 18746), Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 10/367 (No. 19390), Humeydî, *el-Müsned*, 1/186 (No. 64); Dârimî, "Siyer", 58 (No. 2543), İbn Zencûye, *el-Emvâl*, 1/137 (No. 123); Bezzâr, *el-Müsned*, 3/268 (No. 1060), Ebû Ubeyd el-Kāsım b. Sellâm b. Miskîn el-Herevî, *Kitâbü'l-Emvâl*, thk. Ebû Enes Seyyid b. Receb (Kâhire: Dârü'l-Hüdâ - Riyad: Dârü'l-Fazîle, 1428/2008), 1:78-79 (No. 80); Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 8/89-90 (No. 8715); Ebû Yaʿlâ, *el-Müsned*, 2/166-167 (No. 860), 167-8 (No. 861), Ebû Muhammed Abdullâh b. Alî b. el-Cârûd en-Nîsâbûrî, *el-Münteḳā mine's-Süneni'l-müsnede 'an Resûlillâh ṣallallāhü 'aleyhi ve sellem*, nşr. Abdullâh Ömer el-Bârûdî (Beyrut: Müessesetü'l-Kütbi's-Sekāfiyye ve Dârü'l-Cinân, 1408/1988), 278-279 (No. 1105), Şâşî, *el-Müsned*, 1/284 (No. 254); Dârekutnî, *es-Sünen*, 3/92-93 (No. 2141-2142); Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 9/189; a. mlf., *Ma'rifetü's-sünen*, 13/364 (No. 18489).

[3353] Muvaṭṭa' (Şeybânî), "Zekât", 10 (No. 332).

[3354] Tahâvî, *Şerḥu müşkili'l-âṯâr*, 5/266 (No. 2031); Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 9/190 (No. 19127).

[3355] Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 6/69 (No. 10027); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 10/327 (No. 19260).

[3356] Bir rivayette Hz. Ali'nin de Mecusilerden cizye aldığına değinilmektedir (Tahâvî, *Şerḥu müşkili'l-âṯâr*, 5/259-260 (No. 2025). Hecer mecûsilerinden Resûlullâh'ın cizye aldığı burada da ifade edilmektedir).

[3357] İbn Ebî Şeybe, *el-Muṣannef*, 7/71 (No. 10869).

[3358] İbn Ebî Şeybe, *el-Muṣannef*, 17/408 (No. 33315).

[3359] İbn Ebî Şeybe, *el-Muṣannef*, 17/409 (No. 33317).

Hecer mecûsîlerinden cizye almasının yanında Hz. Ömer'in İran mecûsîlerinden, Hz. Osmân'ın Berberîlerden cizye aldığını söylemektedir.[3360]

Zührî, Bahreyn Mecûsîlerinden cizye alınması rivayetinde olduğu gibi bu rivayeti Resûlullah'tan doğrudan aktarımı yanında, es-Sâib b. Yezîd aracılığıyla naklederek Hz. Peygamber'in Hecer mecusilerinden, Hz. Ömer'in İran mecûsîlerinden ve Hz. Osmân'ın Berberîlerden cizye aldığını bildirmektedir.[3361] Zührî'nin Saîd b. el-Müseyyib'den naklettiği diğer bir rivayette; Hz. Peygamber'in Hecer mecûsilerinden, Hz. Ömer'in Sevad mecusilerinden, Hz. Osmân'ın Berber mecusilerinden cizye aldığından söz edilmektedir.[3362]

Bu rivayetler değerlendirildiğinde şunlar söylenebilir:

Zührî'nin rivayetleri incelendiğinde o, Hz. Peygamber'in Bahreyn mecûsîlerinden cizye almasını doğrudan[3363] veya Saîd b. el-Müseyyib[3364] ya da es-Sâib b. Yezîd aracılığıyla[3365] Allah Resûlü'nden nakletmektedir. Hz. Peygamber'in Hecer mecûsîlerinden cizye almasını da doğrudan[3366] veya Saîd b. el-Müseyyib[3367] ya da es-Sâib b. Yezîd[3368] aracılığıyla aktarmaktadır.

Mâlik'in rivayetleri incelendiğinde o, Bahreyn'den vergi toplanması rivayetini Zührî aracılığıyla doğrudan[3369] veya Zührî -- es-Sâib b. Yezîd[3370] ya da Zührî -- Saîd b. el-Müseyyib[3371] tariki aracılığıyla; Hecer'den vergi alınmasını Zührî aracılığıyla

---

[3360] İbn Zencûye, *el-Emvâl*, 1/138 (No. 126); el-Kāsım b. Sellâm, *Kitâbü'l-Emvâl*, 1/80 (No. 82). İbn Zencûye'nin rivayetinde Hz. Ömer'in Sevâd mecûsîleri, Hz. Osmân'ın Berber mecûsîlerinden cizye aldığı belirtilmektedir.

[3361] Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 7/178 (No. 6660).

[3362] Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 9/190; a. mlf., *Maʻrifetü's-sünen*, 13/366 (No. 18497).

[3363] Muvaṭṭa', "Zekât", 41 (No. 630); Muvaṭṭa' (Şeybânî), "Zekât", 10 (No. 332); Beyhakī, *Maʻrifetü's-sünen*, 13/365 (No. 18495).

[3364] Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 9/190.

[3365] Tirmizî, "Siyer", 31 (No. 1588).

[3366] İbn Ebî Şeybe, *el-Muṣannef*, 7/71 (No. 10869), 17/408 (No. 33315), 409 (No. 33317); İbn Zencûye, *el-Emvâl*, 1/138 (No. 126); el-Kāsım b. Sellâm, *Kitâbü'l-Emvâl*, 1/80 (No. 82). Bunları aktaran Mâlik, İsmâîl b. Yezîd ve Yûnus b. Yezîd aktarmaktadır.

[3367] Tahâvî, *Şerḥu müşkili'l-âṯâr*, 5/266 (No. 2031); Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 9/190; a. mlf., *Maʻrifetü's-sünen*, 13/366 (No. 18497). Bu rivayetler Zührî'den İ Vehb -- Yûnus b. Yezîd tariki aracılığıyla nakledilmektedir. *Maʻrife*'deki rivayet muallak olup sened Yûnus b. Yezîd'den başlamaktadır.

[3368] Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 7/178 (No. 6660).

[3369] Muvaṭṭa', "Zekât", 41 (No. 630); Muvaṭṭa' (Şeybânî), "Zekât", 10 (No. 332); Beyhakī, *Maʻrifetü's-sünen*, 13/365 (No. 18495). Bunları Mâlik'ten sırasıyla Yahyâ el-Leysî, Şeybânî ve Şâfiî rivayet etmektedir.

[3370] Tirmizî, "Siyer", 31 (No. 1588). Bunu Mâlik'ten İbn Mehdî aktarmaktadır.

[3371] Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 9/190. Bunu Ma'dan Abdullâh b. Vehb ve Şâfiî rivayet etmektedir.

doğrudan[3372] veya Zührî -- es-Sâib b. Yezîd aracılığıyla Hz. Peygamber'den rivayet etmektedir.[3373] Gerek Bahreyn gerekse Hecer mecusilerinden cizye alınmasını içeren nakillerin senedinde, es-Sâib b. Yezîd'in geçtiği rivayetler Abdurrahmân b. Mehdî'den gelmektedir. Bunları da kendisinden el-Hüseyn b. (Seleme b.) Ebî Kebşe (öl. ?) nakletmektedir. Abdurrahmân b. Mehdî'den bu konuda bu iki nakli dışında rivayet gelmemektedir. Bu nedenle bu rivayetler için el-Hüseyn b. Ebî Kebşe veya Abdurrahmân b. Mehdî'nin bir yanılması olmadıysa Mâlik'in iki türlü de naklettiği söylenebilir.

Neticede bu rivayet genelde Abdurrahmân b. Avf'tan ve muttasıl senedle gelmektedir. Mürsel olarak Zührî dışında Saîd b. el-Müseyyib, İkrime ve Hasan-ı Basrî, Ya'kūb b. Utbe ve İsmâîl b. Muhammed de rivayet etmekte ve doğrudan Hz. Peygamber'den nakilde bulunmaktadır. Zührî bu hadisi es-Sâib b. Yezîd ve Saîd b. el-Müseyyib aracılığıyla da Hz. Peygamber'den nakletmektedir. Zührî'nin doğrudan Resûlullah'tan naklettiğini Mâlik dışında Eş'as b. Sevvâr, Yûnus b. Yezîd b. Ebi'n-Nücûd da haber vermektedir.

Mâlik'ten Yahyâ el-Leysî ve Şeybânî dışında Vekî'in naklinde de Zührî doğrudan Hz. Peygamber'den aktarmaktadır. Mâlik'ten İbn Vehb ve Şâfiî'nin nakillerinde de Zührî doğrudan Allah Resûlü'nden aktarmaktadır; ancak bazısı Zührî'nin bunu Saîd b. el-Müseyyib'den naklettiğini ifade etmektedir.

Zührî'nin es-Sâib b. Yezîd aracılığıyla aktardığı nakil sadece Mâlik'ten, ondan ise Abdurrahmân b. Mehdî aracılığıyla gelmektedir. Zührî'nin Saîd b. el-Müseyyib aracılığıyla nakli ise Mâlik dışında Yûnus adlı öğrencisinden gelmektedir. Bunu Mâlik'ten nakledenler ise İbn Vehb ve Şâfiî'dir.

Sadece *Sünen-i Tirmizî* ve *el-Muvaṭṭa'*daki rivayetler dikkate alındığında bu rivayetlerde Sâib'in eklenerek inkıtâ'ın kaldırıldığı yorumu yapılmak istenirse bunun Tirmizî'den değil, Mâlik'ten nakledenden nakleden el-Hüseyn b. Ebî Kebşe'den (Tirmizî'nin hocası) kaynaklanabileceği anlaşılmaktadır. Ayrıca çok sayıda öğrencisi olan Mâlik'ten, diğer bazı öğrencileri zikredilen hadisin senedinde Saîd b. el-Müseyyib'in olduğu üçüncü bir aktarımı da nakletmektedir.

[3372] İbn Ebî Şeybe, *el-Muṣannef*, 17/408 (No. 33315). Bunu kendisinden Vekî' aktarmaktadır.
[3373] Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 7/178 (No. 6660). Bunu kendisinden Abdurrahmân b. Mehdî nakletmektedir.

Tâbiûndan sonraki tabakalarda bile bu konuda doğrudan Hz. Peygamber'den aktarımda bulunmalar vâkidir. Mesela fıkıh âlimi Şâfiî bilgilendirme amacıyla doğrudan Resûlullah'tan onun Yemen, Eyle ve Necran Ehli, Ükeyder, Mekke'de Hristiyanlar, Bahreyn'de mecûsîlerden cizye aldığını bildirmektedir. Ayet-i kerîmede geçen ehl-i kitaptan cizye alınması emrinden dolayı Mecusilerin de ehl-i kitaba mı girdiği yoksa bunun sünnet-i seniyye ile mi hükme eklendiği bahis konusu olmuştur.[3374]

Cizye, 9/630 yılında nâzil olan ve İslâm ülkesinde yaşamak istediği halde müslümanlığı kabul etmeyen gayri müslimlere malî mükellefiyet getiren âyetle (et-Tevbe 9/29) sabit olmuştur. Hz. Peygamber cizye âyetinin inmesiyle aynı yıl Eyle, Ezruh, Cerbâ ve Dûmetülcendel, ertesi yıl Necran, Yemen, Bahreyn, Maknâ, Teymâ ve Hecer halklarıyla yaptığı barış antlaşmalarına bu yükümlülüğü koymuştur. Bunlardan Eyle, Ezruh, Dûmetülcendel ve Necranlılar hıristiyan, Teymâ ve Maknâ halkları yahudi, Bahreyn, Hecer ve Yemen ahalisi de kısmen bu iki din mensubu, kısmen de Mecûsîler'den oluşmaktaydı. Kaynaklarda Hz. Ömer ile Hz. Ali'nin Mecûsîler'den cizye almaya devam ettikleri, Hz. Osman'ın Berberîler'den de cizye aldığı belirtilmektedir. Bu uygulamalar ışığında Şâfiî hukukçuları sadece yahudi, hıristiyan ve Mecûsîler'den cizye alınabileceğini söylerken Hanefîler Arapların dışındaki müşriklerden, Mâlikīler ise bütün müşriklerden cizye alınabileceğini, dolayısıyla bunların zimmî statüsü içinde mütalaa edilebileceğini ileri sürmüşlerdir. İrtidat eden kimseden cizye alınmayacağı ve ona zimmî statüsü tanınmayacağı konusunda ise İslâm hukukçuları arasında görüş birliği vardır.[3375]

Genelde Berberîler, bazen de Berberî mecûsîler olarak geçen grubun tüm Berberîleri içerdiği söylenebilir. Putperest olan Berberîler arasında Mecûsîliğe ve Yahudiliğe mensup olanlar da vardı. Bunlar Suriye'de yahudi hâkimiyeti altında yaşadıkları dönemde bu dini benimsemişlerdi. Hıristiyanlığın yayılma çağında Kuzey Afrika'da yerleşik bir hayat süren Berberîler bu dini kabul etmiştir. Mısırlı rahipler vasıtasıyla yayılan Hıristiyanlık iç kısımlara sokulamamış, ancak sahilde tutunabilmiştir.

Kuzey Afrika'da fetihlerde bulunan Ukbe b. Nâfi' (öl. 62/682), Ebü'l-Muhâcir (öl. ?) ve Hassân b. Nu'mân (öl. 85/704) Berberîler arasında İslâmiyet'in yayılmasında önemli

[3374] Tahâvî, *Şerḥu müşkili'l-âṯâr*, 5/259-260 (No. 2025).
[3375] Mehmet Erkal, "Cizye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/42.

hizmetlerde bulunmuşlardır. Daha sonra Mûsâ b. Nusayr (öl. 98/717) davetçiler göndererek bu faaliyetleri devam ettirmiştir. Ömer b. Abdilazîz, Kuzey Afrika'ya tayin ettiği valisi ve gönderdiği bazı tâbiî âlimler ile Berberîler arasında İslâm esaslarının iyice yerleşmesini temin etmiştir. Bu bölgede görev yapan vali ve kumandanlar, müslüman olan Berberîler'in dinlerini öğrenecekleri birer mektep olarak telakki ettikleri mescidlerin yapımına büyük önem vermişlerdir. Fakihler de eğitim ve öğretim faaliyetlerini buradan yönlendirerek Berberîler'in İslâmiyet'i tanıyıp yaşamaları hususunda önemli hizmetlerde bulunmuşlardır. Bu gayretlerin sonucu olarak 2./8. yüzyılda Berberîler'in hemen tamamı müslüman olmuştur.[3376]

• Tirmizî'deki Mâlik rivayetlerinden *el-Muvaṭṭa'ın* Şeybânî nüshasında yer almayan Yahyâ el-Leysî nüshasında bulunan bir rivayet, râvilerin az da olsa lafızlarda etkisinin olduğunu göstermektedir. Tirmizî'nin bu hadisi nakli şöyledir:[3377]

حدثنا قتيبة عن مالك بن أنس قال و حدثنا الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك عن يحيى بن سعيد عن عمرة عن عائشة قالت : إن كان رسول الله صلى الله عليه و سلم ليصلي الصبح فينصرف النساء قال الأنصاري فيمر النساء متلففات بمروطهن ما يعرفن من الغلس وقال قتيبة متلفعات

*el-Muvaṭṭa'*da ise bu hadis şu şekilde aktarılmaktadır:[3378]

وحدثني يحيى عن مالك عن يحيى بن سعيد عن عمرة بنت عبد الرحمن عن عائشة زوج النبي صلى الله عليه و سلم أنها قالت :إن كان رسول الله صلى الله عليه و سلم ليصلي الصبح فينصرف النساء متلفعات بمروطهن ما يعرفن من الغلس

Hadiste Rasûlullah ile beraber kadınların da sabah namazını kıldıkları, şallarını sarınmış olarak gelen bu kadınların alacakaranlıktan dolayı tanınmadan namazdan ayrıldıkları ifade edilmektedir. Tirmizî bu rivayeti Mâlik'ten aynı lafızla zikretmekle birlikte el-Ensârî'nin "**ينصرف** / ayrılırlardı" yerine "**يمر** / geçerlerdi" fiilini, ikisi de "sarınmış" anlamındaki kelimelerden "**متلفعات**" yerine "**متلففات**" lafzını kullandığını bildirmektedir. Bu değişiklikler el-Ensârî'nin kendisinde veya ona Mâlik'ten nakletmiş Ma'n'da meydana gelmiş olabilir. Doğrudan Mâlik'ten nakleden Kuteybe'nin lafzı ise *el-Muvaṭṭa'*daki ile aynıdır.

[3376] Hakkı Dursun Yıldız, "Berberîler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 5/482.
[3377] Tirmizî, "Ṣalât", 4 (No. 153).
[3378] Muvaṭṭa', "Vuḳūtü'ṣ-ṣalât", 4 (No. 4).

İshâk b. Mûsâ tarikinden gelen rivayetlerde bu şekilde bazı değişiklikler olmaktadır. Buna bir diğer örnek *Sünen-i Tirmiẕî*'deki şu rivayettir:[3379]

حدثنا إسحق بن موسى الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك عن أبي نعيم وهب بن كيسان أنه سمع جابر بن عبد الله يقول : من صلى ركعة لم يقرأ فيها بأم القرآن فلم يصل إلا أن يكون وراء الإمام

*el-Muvaṭṭa'*da bu hadis şu şekilde nakledilmektedir:[3380]

وحدثني عن مالك عن أبي نعيم وهب بن كيسان أنه سمع جابر بن عبد الله يقول :من صلى ركعة لم يقرأ فيها بأم القرآن فلم يصل إلا وراء الإمام

Bu hadiste imamın arkasında namaz kılınması dışında Fâtiha'yı okumadan namaz kılanın namazının olmadığı belirtilmektedir. Ancak istisna edilen kısım *el-Muvaṭṭa'ın* iki nüshasında da "إلا وراء الإمام / imamın arkasında" şeklinde iken Tirmizî'de " إلا أن يكون وراء الإمام / imamın arkasında olunması" şeklinde gizli "أن يكون" (veya "أن يصلي" denilebilirdi) gün yüzüne çıkarılması suretiyle zikredilmektedir.

• Tirmizî nüshalarındaki farklılığın da rivayetlerdeki değişikliklerde etkili olduğuna şu rivayet misal verilebilir:[3381]

حدثنا إسحق بن موسى الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك عن سعيد بن أبي المقبري عن أبي سلمة أنه أخبره أنه سأل عائشة : كيف كانت صلاة رسول الله صلى الله عليه و سلم بالليل في رمضا ؟ فقالت ما كان رسول الله صلى الله عليه و سلم يزيد في رمضان ولا في غيره على إحدى عشرة ركعة يصلي أربعا فلا تسأل عن حسنهن وطولهن ثم يصلي أربعا فلا تسأل عن حسنهن وطولهن ثم يصلي ثلاثا فقالت عائشة فقلت يا رسول الله أتنام قبل أن توتر ؟ فقال يا عائشة إن عيني تنامان ولا ينام قلبي

Bu rivayeti Mâlik şu şekilde aktarmaktadır:[3382]

وحدثني عن مالك عن سعيد بن أبي سعيد المقبري عن أبي سلمة بن عبد الرحمن بن عوف :أنه سأل عائشة زوج النبي صلى الله عليه و سلم كيف كانت صلاة رسول الله صلى الله عليه و سلم في رمضان فقالت ما كان رسول الله صلى الله عليه و سلم يزيد في رمضان ولا في غيره على إحدى عشرة ركعة يصلي أربعا فلا تسأل عن حسنهن وطولهن ثم يصلي أربعا فلا تسأل عن حسنهن وطولهن ثم يصلى ثلاثا فقالت عائشة فقلت يا رسول الله أتنام قبل أن توتر فقال يا عائشة إن عيني تنامان ولا ينام قلبي

[3379] Tirmizî, "Ṣalât", 121 (No. 313).
[3380] Muvaṭṭa', "Ṣalât", 38 (No. 192); Muvaṭṭa' (Şeybânî), "Ṣalât", 113 (No. 113).
[3381] Tirmizî, "Ṣalât", 213 (No. 439).
[3382] Muvaṭṭa', "Ṣalâtü'l-leyl", 9 (No. 271); Muvaṭṭa' (Şeybânî), "Ṣalât", 239 (No. 239).

Bu rivayette Hz. Âişe'nin, sual edilmesi üzerine Resûlullah'ın güzellik ve uzunluklarıyla vasfettiği 11 rekatlık (gece) namazına ne Ramazan'da ne de Ramazan dışında ilavede bulunmadığını söylediği bildirilmektedir. *es-Sünen*'de "Resûlullah'ın namazı Ramazan'da geceleyin nasıldı?" şeklindeki soru kısmı *el-Muvaṭṭa'ın* Yahyâ el-Leysî ve Şeybânî rivayet nüshalarında aynı şekilde; ancak "geceleyin" lafzı zikredilmeden verilmektedir. "Geceleyin" kısmı *es-Sünen*'in Risâle Baskısı'nda verilmemekte iken, Meârif Baskısı'nda zikredilmektedir; iki eserde de bir dipnot aracılığıyla açıklama yapılmamaktadır. Mustafâ Elbânî Baskısı'nda ise bu ilavenin üç nüshadaki bir ziyade olduğu, *el-Muvaṭṭa'*da da yer almadığı ifade edilmektedir. Manaya tesiri olmasa da bu kelime aynı manalı bu rivayetin lafzının çok az farklı olarak değerlendirilmesine sebep olmaktadır.[3383]

• *es-Sünen*'de Mâlik'in Yezîd b. Abdillâh b. el-Hâd (öl. 139/756) -- Muhammed b. İbrâhîm et-Teymî (öl. 120/738) -- Ebû Seleme -- Ebû Hüreyre tariki aracılığıyla Resûlullah'ın cumanın güneşin üzerine doğduğu en hayırlı gün olduğunu belirttiği bir hadis ihtisar ve taktî' ile nakledilmektedir. Ancak Hz. Âdem'in o gün yaratıldığı, Cennet'e o gün yerleştirildiği, Cennet'ten o gün indirildiği, tevbesinin o gün kabul edildiği, o gün öldüğü, o günde dualaların müstecab olduğu bir anın olduğu, kıyametin o gün kopacağı belirtilirken cumanın en hayırlı gün olma gerekçelerinde "وفيه أدخل الجنة / Ve Cuma gününde Cennet'e yerleştirildi" cümlesi *el-Muvaṭṭa'*da bulunmamaktadır. *es-Sünen*'de bu hadis şöyle aktarılmaktadır:[3384]

حدثنا إسحق بن موسى الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك بن أنس عن يزيد بن عبدالله بن الهاد عن محمد بن إبراهيم عن أبي سلمة عن أبي هريرة قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم خير يوم طلعت فيه الشمس يوم الجمعة فيه خلق آدم وفيه أدخل الجنة وفيه أهبط منها وفيه ساعة لا يوافقها عبد مسلم فيسأل الله فيها شيئا إل أعطاه إياه قال أبو هريرة فلقيت عبد الله بن سلام فذكرت له هذا الحديث فقال أنا أعلم بتلك الساعة فقلت أخبرني بها ولا تضنن بها علي ؟ قال هي بعد العصر إلى أن تغرب الشمس فقلت كيف تكون بعد العصر وقد قال رسول الله صلى الله عليه و سلم لا يوافقها عبد مسلم وهو يصلي وتلك الساعة لا يصلى فيها ؟ فقال عبد الله بن سلام أليس قد قال رسول الله صلى الله عليه و سلم من جلس [مجلسا] ينتظر الصلاة فهو في صلاة ؟ قلت بلي قال فهو ذاك

*el-Muvaṭṭa'*da bu hadisin nakli şu şekildedir:[3385]

[3383] Tirmizî, "Ṣalât", 213 (No. 439) (Mustafâ Elbânî, 2/302, dn. 8; Meârif, 118; Risâle, 351).
[3384] Tirmizî, "Cum'a", 2 (No. 491). (Mustafâ Elbânî, 2/362-3; Meârif, 130; Risâle, 365).
[3385] Muvaṭṭa', "Cum'a", 16 (No. 248).

وحدثني عن مالك عن يزيد بن عبد الله بن الهاد عن محمد بن إبراهيم بن الحارث التيمي عن أبي سلمة بن عبد الرحمن بن عوف عن أبي هريرة أنه قال ...قال رسول الله صلى الله عليه و سلم :خير يوم طلعت عليه الشمس يوم الجمعة فيه خلق آدم وفيه أهبط من ...وفيه ساعة لا يصادفها عبد مسلم وهو يصلي يسأل الله شيئا إلا أعطاه إياه ... قال أبو هريرة ثم لقيت عبد الله بن سلام فحدثته بمجلسي مع كعب الأحبار وما حدثته به في يوم الجمعة فقلت قال كعب ذلك في كل سنة يوم قال قال عبد الله بن سلام كذب كعب فقلت ثم قرأ كعب التوراة فقال بل هي في كل جمعة فقال عبد الله بن سلام صدق كعب ثم قال عبد الله بن سلام قد علمت أية ساعة هي قال أبو هريرة فقلت له أخبرني بها ولا تضن علي فقال عبد الله بن سلام هي آخر ساعة في يوم الجمعة قال أبو هريرة فقلت وكيف تكون آخر ساعة في يوم الجمعة وقد قال رسول الله صلى الله عليه و سلم لا يصادفها عبد مسلم وهو يصلي وتلك الساعة ساعة لا يصلى فيها فقال عبد الله بن سلام ألم يقل رسول الله صلى الله عليه و سلم من جلس مجلسا ينتظر الصلاة فهو في صلاة حتى يصلي قال أبو هريرة فقلت بلى قال فهو ذلك

Bu hadise Mâlik aracılığıyla ulaşan kaynaklarda -Mâlik'in naklindeki gibi- ilgili ifadeye yer verilmemektedir. Mâlik'e kaynaklar Ebû Abdirrahmân el-Ka'nebî (öl. 221/836),[3386] Abdurrahmân b. Mehdî,[3387] Ebû Mus'ab el-Medenî,[3388] Şâfiî[3389] Yahyâ b. Abdillâh b. Bükeyr (öl. 231/846),[3390] İbn Vehb[3391] ve Kuteybe b. Saîd'den gelen nakiller aracılığıyla ulaşmaktadır.[3392]

Mâlik'in zikrettiği Yezîd b. Abdillâh b. el-Hâd -- Muhammed b. İbrâhîm -- Ebû Seleme -- Ebû Hüreyre tarikinden Mâlik dışında Bekr b. Mudar (öl. 173-74/789-90) da nakletmekte; o da Mâlik'in naklindeki gibi ilgili cümleyi zikretmemektedir.[3393] Mâlik'in senedinin uzandığı Ebû Seleme'nin aktarımı Muhammed b. İbrâhîm et-Teymî dışında Muhammed b. Amr b. Alkame ve Yahyâ b. Ebî Kesîr'den gelmektedir. Muhammed b. Amr'dan İsmâîl b. Ca'fer,[3394] Abdullâh b. İdrîs (öl. 192/807-8),[3395] Muhammed b.

[3386] Ebû Dâvûd, "Ṣalât", 207 (No. 1046); Ebû Avâne, *el-Müsned*, 2/129 (No. 2545); Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 3/250; a. mlf., *el-Câmi' liŞuʿabu'l-îmân*, 4/396 (No. 2714).
[3387] İbn Hanbel, *el-Müsned*, 16/204 (No. 10303); Hâkim, *el-Müstedrek*, 1/277.
[3388] İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 7/7 (No. 2772); Ebü'l-Kāsım Abdurrahmân b. Abdillâh b. Muhammed el-Cevherî, *Müsnedü'l-Muvaṭṭa'*, thk. Lütfî b. Muhammed es-Sağîr -- Tâhâ b. Alî (Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1417/1997), 620 (No. 838).
[3389] Şâfiî, *el-Müsned*, 72; Beyhakī, *Ma'rifetü's-sünen*, 4/420 (No. 6688).
[3390] Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 3/250; a. mlf., *el-Câmi' liŞuʿabu'l-îmân*, 4/396 (No. 2714).
[3391] Ebû Avâne, *el-Müsned*, 2/129 (No. 2545).
[3392] Abdülmelik b. Muhammed b. Abdillâh b. Bişrân, *el-Emâlî*, nşr. Ebû Abdirrahmân Âdil b. Yûsuf el-Azâzî (Riyad: Dârü'l-Vatan, 1418/1997), 1/62 (No. 95).
[3393] Nesâî, "Cum'a", 45 (No. 1430); İbn Mende, *et-Tevḥîd*, 1/184-5 (No. 60).
[3394] İsmâîl b. Ca'fer, *Hadîs*, 241 (No. 149).

Ubeyd (öl. 204/819)[3396] ve Yezîd b. Hârûn'un (öl. 206/821)[3397] naklinde vardır; Muhammed b. Bişr el-Abdî'nin (öl. 203/818)[3398] yoktur; Hammâd b. Seleme'nin[3399] naklinde ise bu kısmın yanında Cennet'ten çıkarılmasını içeren cümle de mevcut değildir. Yahyâ'dan nakleden Evzâî[3400] ve Hüseyn el-Muallim'in (öl. 145/762)[3401] ikisinin de naklinde ilgili cümle bulunmaktadır.

Ebû Hüreyre'den bu hadisi Ebû Seleme dışında A'rec, Abdullâh b. Ferrûh (öl. ?), Câbir b. Zeyd (öl. 93/711-12) de nakletmektedir. A'rec ve Abdullâh b. Ferrûh'ın rivayetlerinde ilgili kısım bulunmaktadır. A'rec'in rivayetleri genelde Zührî[3402] ve Ebü'z-Zinâd'dan (öl. 130/748)[3403] gelmektedir.[3404] Abdullâh b. Ferrûh'un naklini aktaran Şeddâd Ebû Ammâr'dır (öl. ?). [3405] Câbir b. Zeyd'den gelen rivayette Hz. Âdem'in Cennet'e yerleştirilmesi bir tarafa Cennet'ten çıkarıldığı da zikredilmemektedir. Kendisinden bu rivayeti Ebû Ubeyde (öl. ?) aktarmaktadır. [3406]

Sonuçta Mâlik'e uzanan senedle aktarılan ilgili rivayette ilgili kısım zikredilmemektedir. Bunu Mâlik de hocasından bu şekilde almaktadır. Tirmizî bu rivayetinde Mâlik'e İshâk b. Mûsâ -- Ma'n b. Îsâ tariki aracılığıyla vasıl olmaktadır. Bakılan kaynaklardaki rivayetler Mâlik'ten Ma'n dışındaki râviler aracılığıyla

---

[3395] Ebû Yaʿlâ, *el-Müsned*, 10/331 (No. 5925); Ebû Tâhir Muhammed b. Ahmed İbn Ebi's-Sakr el-Enbârî, *Mecmû'un fîhi Meşyeẖatü Ebî Ṭâhir İbn Ebi'ṣ- Ṣaḳr*, nşr. Hâtim b. Ârif el-Avnî (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1418/1997), 164 (No. 93).
[3396] İbnü'l-Münzir, *el-Evsaṭ*, 4/7.
[3397] İbn Hanbel, *el-Müsned*, 16/321 (No. 10545)
[3398] Hâkim, *el-Müstedrek*, 2/544
[3399] Tayâlisî, *el-Müsned*, 4/117 (No. 2483).
[3400] Bezzâr, *el-Müsned*, 2/447 (No. 8595).
[3401] Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 3/251.
[3402] Müslim, "Cum'a", 17 (No. 854); Nesâî, "Cum'a", 4 (No. 1373); İbn Hanbel, *el-Müsned*, 15/113 (No. 9207), 16/378 (No. 10645); Ebû Nuaym, *Müsnedü'l-Müstahrec*, 2/444 (No. 1922); Beyhakī, *el-Câmi' liŞuʿabu'l-îmân*, 4/393 (No. 2709). Bu tarikten gelen ve Hz. Âdem'in Cennet'e girip çıkmasına değinmeyen bir nakil için bk. Bezzâr, *el-Müsned*, 2/467 (No. 8830).
[3403] Müslim, "Cum'a", 18 (No. 854); Tirmizî, "Cum'a", 1 (No. 488); İbn Hanbel, *el-Müsned*, 15/240 (No. 9409); Ebû Avâne, *el-Müsned*, 2/128 (No. 2543); Taberânî, *el-Muʿcemü'l-evsaṭ*, 4/326 (No. 4335); Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 3/251. Bu tarikten nakledilmekle birlikte "Cennet'e yerleştirildi" yerine Cennet'e iade edildi" ifadesinin kullanıldığı diğer bir nakle dair bk. Ebû Avâne, *el-Müsned*, 2/128 (No. 2542); Taberânî, *Müsnedü'ş-Şâmiyyîn*, 4/270 (No. 3246); İbn Asâkir, *el-Muʿcem*, 2/1175-1176 (No. 1536). Bu vecihten nakledilen diğer bir rivayette ise Hz. Âdem'in Cennet'e girmesi ve yeryüzüne indirllmesinden bahsedilmemektedir [Bezzâr, 2/470 (No. 8880)]. Bezzâr'ın A'rec -- Zührî tarikinde gelen rivayette diğer bu vecihten gelen rivayetlerin aksine Hz. Âdem'in Cennet'e Cuma günü yerleştirildiği kısmını zikretmemesi bu rivayetlerinde taktî' yaptığını düşündürmektedir.
[3404] A'rec'den nakleden diğer bir râvinin "Cennet'e yerleştirildi" ifadesi yerine Cennet'e iade edildi" dediği bir nakle dair bk. Ebû Yaʿlâ, *el-Müsned*, 11/176 (No. 6286).
[3405] İbn Hanbel, *el-Müsned*, 16/569 (No. 10970); İbn Huzeyme, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 3/115 (No. 1729).
[3406] Ebû Amr er-Rebî' b. Habîb b. Amr el-Ferâhîdî, *el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ -Müsnedü'l-İmâm'ir-Rebî' b. Habîb el-Ferâhîdî*- (Amman: Vizâretü'l-Evkāf ve'ş-Şüûnü'd-Dîniyye,1432/2011), 64 (No. 281).

geldiğinden *es-Sünen*'de bunu kimin zikrettiği tespit edilememektedir. Ancak bu rivayet Mâlik sonrasında da çıkmış değildir. Zira Mâlik'in bu hadisi aktardığı hocasının hocası Muhammed b. Amr, Muhammed b. Amr'ın hocası Ebû Seleme; hatta hadisin sahâbî râvisi Ebû Hüreyre'den bu senedde yer almayan diğer başka öğrencilerinin naklinde de ilgili ifadeyi nakledenler vardır. Bu da ilgili cümlenin hadise dahil olma ihtimalini artırmaktadır.

• Ortak rivayetlerin birlikte yer aldığı bölüm ve tercemelere bakıldığında ortak rivayetlerin 47'si aynı, kalan 76'sı farklı isim taşıyan bölümlerde rivayet edilmektedir. Bu durum en geniş kapsamlı sınıflandırmada bile Tirmizî'nin Mâlik'ten yararlanmadığını sadece rivayetlerini alıp kendi tasavvuruna göre eserini tasnif ettiğini göstermektedir. Tercemelerde de aynı durum görülmektedir. Aynı isimli bölümlerde yer alan müşterek rivayetlerin tercemelerinin 4'ü aynı, 30'u yakın, 13'ü farklıdır. Farklı bölüm başlıkları altındaki ortak rivayetlerden 1'i aynı, 36'sı yakın, 39'u farklı ifadeye sahip bab başlığında yer almaktadır (Bk. Tablo 66). Bu da Tirmizî'nin tercemelerini de kendine has olarak oluşturduğuna delalet etmektedir.

Tablo 66: Tirmizî'nin *es-Sünen*'i ile Mâlik'in *el-Muvaṭṭa*'ındaki Ortak Rivayetlerin Tercemelerinin Mukayesesi

Sıra	***es-Sünen***		***el-Muvaṭṭa'***		**Bölüm İsimleri**	**Bâb İsimleri**
1	Ṭahâret, 2	Faẓlü't-ṭuhûr	Ṭahâret, 6	Câmiu'l-vuḍû'	Aynı	Farklı
2	Ṭahâret, 24	Meshu'r-ra's ennehû yebdeü bi-mukaddemi'r-ra's ilâ muahharih	Ṭahâret, 1	el-*'Amel*ü fi'l-vüḍû'	Aynı	Farklı
3	Ṭahâret, 52	Mâü'l-baḥri ṭuhûr	Ṭahâret, 3	eṭ-Ṭahûru li'l-vuḍû'	Aynı	Farklı
4	Ṭahâret, 69	Sü'rul-hirra	Ṭahâret, 3	eṭ-Ṭahûru li'l-vuḍû'	Aynı	Farklı
5	Ṭahâret, 109	el-Vuḍû' mine'l-mevṭa'	Ṭahâret, 4	Mâ lâ yecibü minhü'l-vuḍû'	Aynı	Farklı
6	Ṣalât, 4	et-Taġlîsü bi'l-fecr	Vuḳûtü'ṣ-ṣalât, 1	Vuḳûtü'ṣ-ṣalât	Farklı	Farklı
7	Ṣalât, 25	Men edrake rekʿaten mine'l-aṣr ḳable en taġribe'ş-şems	Vuḳûtü'ṣ-ṣalât, 1	Vuḳûtü'ṣ-ṣalât	Farklı	Farklı
8	Ṣalât, 42	Mâ yeḳûlü'r-racül izâ ezzene'l-müezzin	Ṣalât, 1	en-Nidâ' li'ṣ-ṣalât	Aynı	Yakın
9	Ṣalât, 49	Faẓlü'l-cemâ'a	Ṣalât, 8	Faẓlü ṣalâti'l-cemâ'ati 'alâ ṣalâti'l-fezz	Aynı	Yakın

10	Ṣalât, 54	Faẕlü'ṣ-ṣaffi'l-evvel	Ṣalât, 1; Ṣalâtü'l-cemâ'a, 2	en-Nidâ' li'ṣ-ṣalât, Mâ câe fi'l-atemeti ve'ṣ-ṣubh	Aynı	Farklı
11	Ṣalât, 61	er-Racülü yüṣallî ve meahü'r-ricâl ve'n-nisâ'	Ḳaṣrü'ṣ-ṣalât fi's-sefer, 9	Câmi'u sübhati'ḍ-ḍuhâ	Farklı	Farklı
12	Ṣalât, 73	Faẕlü't-te'mîn	Ṣalât, 11	et-Te'mîn ḫalfe'l-İmâm	Aynı	Yakın
13	Ṣalât, 83	en-Nehyü ani'l-ḳırâeti fi'r-rükû'ı ve's-sücûd	Ṣalât, 6	el-*'Amel*ü fi'l-ḳırâe	Aynı	Yakın
14	Ṣalât, 85	Mâ yeḳūlü'r-racül izâ rafea ra'sehû mine'r-rükû'	Ṣalât, 11	et-Te'mîn ḫalfe'l-imâm	Aynı	Farklı
15	Ṣalât, 121	Terkü'l- ḳırâeti ḫalfe'l-imâm iẕâ Cehera bi'l-ḳırâe	Ṣalât, 10	Terkü'l-Ḳırâeti Halfe'l-İmâm fî mâ Cehera fîh	Aynı	Yakın
16	Ṣalât, 121	Terkü'l- ḳırâeti ḫalfe'l-imâm iẕâ Cehera bi'l-ḳırâe	Ṣalât, 8	Ümmü'l-Ḳur'ân	Aynı	Farklı
17	Ṣalât, 123	İẕâ deḫale ehadükümü'l-mescide fe'l-yerka' rekʿateyn	Ḳaṣrü'ṣ-ṣalât fi's-sefer, 18	İntiẓârü'ṣ-ṣalât ve'l-meşyü ileyhâ	Farklı	Farklı
18	Ṣalât, 131	Eyyü'l-mesâcidü efḍal	Ḳıble, 5	Mescidü'n-Nebî	Farklı	Yakın
19	Ṣalât, 139	Kerâhiyetü'l-mürûr beyne yedeyi'l-muṣallî	Ḳaṣrü'ṣ-ṣalât fi's-sefer, 10	et-Teşdîdü fî en yemürra ehadün beyne yedeyi'l-muṣallî	Farklı	Yakın
20	Ṣalât, 163	er-Racülü yeteṭavve'u câlisen	Ṣalâtü'l-cemâ'a, 7	Ṣalâtü'l-kâ'ıdi fi'n-nâfile	Farklı	Yakın
21	Ṣalât, 163	er-Racülü yeteṭavve'u câlisen	Ṣalâtü'l-cemâ'a, 7	Ṣalâtü'l-kâıdi fi'n-nâfile	Farklı	Yakın
22	Ṣalât, 180	er-Racülü yüsellimü rekʿateyni mine'ẕ-ẕuhri ve'l-'aṣr	Ṣalât, 15	Mâ yef'alü men selleme min rekʿateyni sâhiyen	Aynı	Yakın
23	Ṣalât, 213	Vaṣfü ṣalâti'n-Nebî -s.a.s-	Ṣalâtü'l-leyl, 2	Ṣalâtü'n-Nebî -s.a.s- fi'l-Vitr	Farklı	Yakın
24	Ṣalât, 213	Vaṣfü ṣalâti'n-Nebî -s.a.s-	Ṣalâtü'l-leyl, 2	Ṣalâtü'n-Nebî -s.a.s- fi'l-Vitr	Farklı	Yakın
25	Vitr, 14	el-Vitru 'ale'r-râḥıle	Ṣalâtü'l-leyl, 3	el-Emru bi'l-vitr	Farklı	Yakın
26	Vitr, 21	Faẕlü'ṣ-ṣalât 'ale'n-Nebî -s.a.s-	(Şeybânî) el-Büyû' fi't-ticârâti ve's-selm, 27	(Şeybânî) eş-Şeriketü fi'l-bey'	Farklı	Farklı
27	Cum'a, 2	es-Sâatü'lleti türcâ fî yevmi'l-cümu'a	Cum'a, 7	es-Sâatü'lleti fî yevmi'l-cümu'a	Aynı	Yakın
28	Cum'a, 6	et-Tebkîr ile'l-Cümu'a	Cum'a, 1	el-*'Amel*ü fî ġusli yevmi'l-cümu'a	Aynı	Farklı
29	Cum'a, 33	el-Ḳırâe fi'l-'îdeyn	'Îdeyn, 4	et-Tekbîru ve'l-ḳırâetü fî ṣalâti'l-'îdeyn	Farklı	Yakın

30	Ṣavm, 13	Ta‘cîlü’l-iftâr	Ṣıyâm, 3	Ta‘cîlü’l-fıṭr	Aynı	Çok Yakın
31	Ṣavm, 80	el-Mu’tekifü yaḫrucü liḥâcetihî em lâ?	İ‘tikâf, 1	Ẕikru’l-İ‘tikâf	Farklı	Yakın
32	Ḥac, 10	İfrâdü’l-ḥacc	Ḥac, 11	İfrâdü’l-ḥacc	Aynı	Aynı
33	Ḥac, 12	et-Temettu’	Ḥac, 19	et-Temettu’	Aynı	Aynı
34	Ḥac, 25	Eklü’ṣ-ṣayd li’l-muḥrim	Ḥac, 24	Mâ yecûzü li’l-muḥrimi eklühû mine’ṣ-ṣayd	Aynı	Yakın
35	Ḥac, 25	Eklü’ṣ-ṣayd li’l-muḥrim	Ḥac, 24	Mâ yecûzü li’l-muḥrimi eklühû mine’ṣ-ṣayd	Aynı	Yakın
36	Ḥac, 34	er-Remel mine’l-Ḥacer ile’l-Ḥacer	Ḥac, 34	er-Remel fi’ṭ-ṭavâf	Aynı	Yakın
37	Ḥac, 66	el-İştirâk fi’l-bedene ve’l-baḳara	Ḍaḥâyâ, 5	eṣ-Şeriketü fi’ḍ-ḍḥâyâ ve an kem tüẕbehu’l-baḳaratü ve’l-bedene	Farklı	Yakın
38	Ḥac, 108	er-Ruḫṣatü li’r-ruâi en yermû yevmen ve yed’û yevmen	Ḥac, 72	er-Ruḫṣatü fî remyi’l-cimâr	Aynı	Yakın
39	Cenâiz, 25	er-Ruḫṣatü fi’l-bükâi ‘ale’l-meyyit	Cenâiz, 12	en-Nehyü ‘ani’l-bükâi ‘ale’l-meyyit	Aynı	Yakın
40	Cenâiz, 65	Ṣevâbü men ḳaddeme veleden	Cenâiz, 13	el-Ḥısbe fi’l-muṣîbe	Aynı	Farklı
41	Cenâiz, 66	eṣ-Şühedâ’ men hüm?	Ṣalâtü’l-cemâ’a, 2	el-‘Ateme ve’ṣ-ṣubh	Farklı	Farklı
42	Nikâḥ, 17	İsti’mârü’l-bekr ve’s-seyyib	Nikâḥ, 2	İsti’ẕânü’l-bekri ve’l-eyyim fî enfüsihimâ	Aynı	Yakın
43	Nikâḥ, 22	Mühûrü’n-nisâ’	Nikâḥ, 3	eṣ-Ṣadâk ve’l-ḥıbâ’	Aynı	Yakın
44	Nikâḥ, 29	en-Nehyü an nikâḥi’ṣ-ṣiġâr	Nikâḥ, 11	Câmi‘u mâ lâ yecûzü mine’n-nikâḥ	Aynı	Yakın
45	Raḍâ’, 1	Yaḥrumü mine’r-raḍâ’ mâ yaḥrumü mine’n-neseb	Raḍâ’, 3	Câmi‘u mâ câe fi’r-raḍâa	Aynı	Yakın
46	Raḍâ’, 2	Lebenü’l-faḥl	Raḍâ’, 1	Radâatü’s-saġīr	Aynı	Yakın
47	Raḍâ’, 15	el-Vaḥdetü fi’s-sefer li’r-ricâli ve’n-nisâ’	İsti’ẕân, 14	Kerâhiyyetü en tüsâfira’l-mer’etü vaḥdehâ	Farklı	Yakın
48	Ṭalâḳ, 18	İddetü’l-müteveffâ anhâ zevcühâ	Ṭalâḳ, 35	İḥdâd	Aynı	Yakın
49	Ṭalâḳ, 18	İddetü’l-müteveffâ anhâ zevcühâ	Ṭalâḳ, 35	İḥdâd	Aynı	Yakın
50	Ṭalâḳ, 18	İddetü’l-müteveffâ anhâ zevcühâ	Ṭalâḳ, 35	İḥdâd	Aynı	Yakın
51	Ṭalâḳ, 22	Li‘ân	Ṭalâḳ, 13	Li‘ân	Aynı	Aynı

52	Ṭalâḳ, 23	Eyne ta'teddü'l-müteveffâ anhâ zevcühâ	Ṭalâḳ, 31	Maḳāmü'l-müteveffâ anhâ zevcühâ fî beytihâ ḥattâ teḥılle	Aynı	Yakın
53	Büyû', 14	en-Nehyü ani'l-muḥâḳale ve'l-müzâbene	Büyû', 12	Mâ yükrahü min bey'ı't-temr	Aynı	Yakın
54	Büyû', 47	Kesbü'l-ḥaccâm	İsti'z̲ân, 10	el-Ḥıcâme ve ücretü'l-ḥaccâm	Farklı	Yakın
55	Büyû', 63	el-Arâyâ ve'r-ruḫṣatü fî zâlik	Büyû', 13	el-Müzâbene ve'l-muḥâḳale	Aynı	Farklı
56	Büyû', 63	el-Arâyâ ve'r-ruḫṣatü fî z̲âlik	Büyû', 9	Bey'u'l-'ariyye	Aynı	Yakın
57	Büyû', 75	İstiḳrâżu'l-be'îr evi'ş-şey' mine'l-ḥayevâni evi's-sin	Büyû', 43	Mâ yecûzü mine's-selef	Aynı	Farklı
58	Aḥkâm, 15	'Umrâ	Aḳḍıye, 37	el-Każâü fi'l-'umrâ	Farklı	Yakın
59	Eṭ'ime, 3	Kerâhiyetü külli z̲î nâb ve zî miḫleb	(Ṣeybânî) ed-Ḍaḥâyâ ve mâ yüczeü minhâ, 6	(Ṣeybânî) eṣ-Ṣayd ve mâ yükrahü eklühû mine's-Sibâ'ı ve ġayrihâ	Farklı	Yakın
60	Eḍâḥî, 8	el-İştirâk fi'l-uḍḥiye	(Ṣeybânî) ed-Ḍaḥâyâ ve mâ yüczeü minhâ, 4	(Ṣeybânî) Mâ yüczeü mine'ḍ-ḍaḥâyâ an ekz̲er min vâḥid	Aynı	Yakın
61	en-Nüz̲ûr ve'l-eymân, 2	Men nez̲era en yuṭîa'llâhe fe'l-yuṭı'h	en-Nüz̲ûr ve'l-eymân, 3	Mâ lâ yecûzü mine'n-nüz̲ûr fî ma'ṣiyetillâh	Aynı	Farklı
62	en-Nüz̲ûr ve'l-eymân, 6	el-Keffâretü ḳable'l-ḥınṣ	en-Nüz̲ûr ve'l-eymân, 7	Mâ tecibü fîhi'l-keffâretü mine'l-eymân	Aynı	Yakın
63	Siyer, 3	el-Beyât ve'l-ġārât	Cihâd, 19	el-Ḫaylü ve'l-müsâbaḳatü beynehâ ve'n-nafaḳatü fi'l-ġazv	Farklı	Farklı
64	Siyer, 13	Men ḳatele ḳatîlen fe lehû selbüh	Cihâd, 10	es-Selb fi'n-nefel	Farklı	Farklı
65	Siyer, 31	Aḫz̲ü'l-cizye mine'l-mecûs	Zekât, 24	Cizyetü ehli'l-kitâb ve'l-mecûs	Farklı	Yakın
66	Siyer, 37	Bey'atü'n-nisâ'	Bey'a, 1	Bey'a	Farklı	Yakın
67	Feżâ'ilü'l-cihâd, 15	Ġazvetü'l-baḥr	Cihâd, 18	et-Terġîb fi'l-cihâd	Farklı	Farklı
68	Cihâd, 4	Kerâhiyyetü en yüsâfire'r-racül vaḥdeh	İsti'z̲ân, 14	el-Vaḥdetü fi's-sefer li'r-ricâli ve'n-nisâ'	Farklı	Yakın
69	Cihâd, 18	Miġfer	Ḥac, 81	Câmi'u'l-ḥac	Farklı	Farklı
70	Libâs, 5	Kerâhiyyetü'l-mu'aṣfar li'r-ricâl	Ṣalât, 6	el-*'Amel*ü fi'l-ḳırâe	Farklı	Farklı
71	Libâs, 8	Kerâhiyyetü cerri'l-izâr	Libâs, 5	İsbâlü'r-racüli s̲evbeh	Aynı	Yakın

72	Libâs, 18	Ṣûret	İsti’z̲ân, 3	eṣ-Ṣuveru ve’t-Temâs̲îl	Farklı	Yakın
73	Libâs, 34	Kerâhiyyetü’l-meşy fi’n-na’li’l-vâḥide	Libâs, 7	İnti’âl	Aynı	Yakın
74	Libâs, 37	Bi eyyi riclin yübdeü iz̲e’nte’ale?	Libâs, 7	İnti’âl	Aynı	Yakın
75	Eṭʿime, 3	Eklü’ḍ-ḍab	İsti’z̲ân, 4	Eklü’ḍ-ḍab	Farklı	Aynı
76	Eṭʿime, 6	Lüḥûmü’l-ḥumuri’l-ehliyye	Nikâḥ, 18	Nikâḥü’l-müt’a	Farklı	Farklı
77	Eṭʿime, 15	Taḫmîru’l-inâ’ ve iṭfâi’s-sirâci ve’n-nâr ‘ınde’l-menâm	Şıfatü’n-Nebî, 10	Câmiu mâ câe fi’ṭ-ṭa’âmi ve’ş-şerâb	Farklı	Farklı
78	Eṭʿime, 20	İnne’l-mü’mine ye’külü min mi’an vâhid ve’l-kâfir ye’külü fî seb‘ati em’â’	Şıfatü’n-Nebî, 6	Mi’a’l-kâfir	Farklı	Yakın
79	Eṭʿime, 21	Ṭa’âmü’l-vâḥid yekfî el-iş̲neyn	Şıfatü’n-Nebî, 49	Câmi‘u mâ câe fi’ṭ-ṭa’âmi ve’ş-şerâb	Farklı	Yakın
80	Eṭʿime, 24	Eklüd-dübbâ’	Nikâḥ, 21	el-Velîme	Farklı	Farklı
81	Eşribe, 2	Küllü müskirin ḥarâm	Eşribe, 4	Taḥrîmü’l-ḫamr	Aynı	Yakın
82	Eşribe, 15	Kerâhiyyetü’n-nefḫı fi’ş-şerâb	Şıfatü’n-Nebî, 7	en-Nehyü ani’ş-şerâb fî âniyeti-fiḍḍa ve’n-nefḫu fi’ş-şerâb	Farklı	Yakın
83	Eşribe, 19	İnne’l-eymeneyn eḥaḳḳu bi’ş-şerâb	Şıfatü’n-Nebî, 9	es-Sünnetü fi’ş-şürbi ve münâveletihî ‘ani’l-yemîn	Farklı	Yakın
84	el-Birr ve’ṣ-ṣıla, 38	İmâṭatü’l-ez̲â ani’ṭ-ṭarîḳ	Şıfatü’n-Nebî, 10	el-‘Ateme ve’ṣ-ṣubh	Farklı	Farklı
85	el-Birr ve’ṣ-ṣıla, 44	es-Sa’yü ‘ale’l-ermele ve’l-yetîm	(Şeybânî) Siyer, 56	(Şeybânî) en-Nevâdir	Farklı	Farklı
86	el-Birr ve’ṣ-ṣıla, 72	el-La’nü ve’ṭ-ṭa’n	Ṣadaḳa, 2	et-Te’affüf ‘ani’l-mes’ele	Farklı	Farklı
87	Ṭıb, 27	Ġīle	Raḍâ’, 3	Câmiu mâ câe fi’r-radâa	Farklı	Farklı
88	Ṭıb, 29	Bâb. 1 öncesi: Devâü z̲âti’l-cenb	Ayn, 4	et-Te’avvüd ve’r-ruḳye mine’l-maraż	Farklı	Farklı
89	Ferâiż, 10	Mîrâs̲ü’l-cedde	Ferâiż, 8	Mîrâs̲ü’l-cedde	Aynı	Aynı
90	Şehâdât, 1	eş-Şühedâ’ eyyühüm ḫayr?	Aḳḍıye, 2	eş-Şehâdât	Farklı	Yakın
91	Zühd, 11	İsimsiz. Öncesi: Men tekelleme bikelimetin yeḍḥakü bihe’n-nâs	Ḥusnü’l-huluk, 1	Ḥusnü’l-ḫuluḳ	Farklı	Farklı
92	Zühd, 53	el-Ḥubbü fi’llâh	Şear, 14	el-Müteḥâbbûne fi’llâh	Farklı	Yakın

93	Îmân, 16	Men remâ eḫâhü biküfr	(Şeybânî) Siyer, 33	(Şeybânî) el-Ḫuṣûmetü fi'd-dîn ve'r-racülü yeşhedü ale'r-racüli bi'l-küfr	Farklı	Yakın
94	İsti'z̲ân, 29	Kerâhiyyetü en yeḳūle aleyke's-selâm mübtedien	Selâm, 3	Câmi'u's-selâm	Farklı	Yakın
95	İsti'z̲ân, 34	Merhabâ	Ḳaṣrü'ṣ-ṣalât fi's-sefer, 8	Ṣalâtü'ḍ-ḍuḥâ	Farklı	Farklı
96	Edeb, 18	İ'fâü'l-liḥye	Şear, 3	es-Sünnetü fi'ş-şe'ar	Farklı	Farklı
97	Edeb, 44	İnne'l-melâikete lâ tedḫulü beyten fîhi ṣûretün ve kelb	İsti'z̲ân, 3	es-Ṣuver ve't-temâs̲îl	Farklı	Yakın
98	Ems̲âl, 4	Mes̲elü'l-mü'mini'l-ḳārii li'l-Ḳur'ân ve ġayru'l-kārî	(Şeybânî) Siyer, 56	(Şeybânî) en-Nevâdir	Farklı	Farklı
99	Ems̲âl, 7	Mes̲elü İbni Âdem ve ecelihî ve emelih	(Şeybânî) Siyer, 60	(Şeybânî) *et-Tefsîr*	Farklı	Farklı
100	Feżâ'ilü'l-Ḳur'ân, 11	Sûretü'l-İḫlâṣ	Ḳur'ân, 6	Ḳırâetü "Ḳul hüve'llâhü Ehad" ve "Tebâreke'llez̲î biyedihi'l-mülk"	Farklı	Yakın
101	Tefsîrü'l-Ḳur'ân, 3	Sûretü'l-Baḳara	Ṣalâtü'l-cemâ'a, 8	eṣ-Ṣalâtü'l-vüsṭâ	Farklı	Farklı
102	Tefsîrü'l-Ḳur'ân, 8	Sûretü'l-A'râf	Ḳader, 1	en-Nehyü ani'l-ḳavli bi'l-ḳader	Farklı	Farklı
103	Tefsîrü'l-Ḳur'ân, 34	Sûretü'l-Ahzâb	Ḳaṣrü'ṣ-ṣalât fi's-sefer, 22	eṣ-Ṣalâtü 'ale'n-Nebî -s.a.s-	Farklı	Farklı
104	Tefsîrü'l-Ḳur'ân, 48	Sûretü'l-Feṭḥ	Ḳur'ân, 4	Ḳur'ân	Farklı	Farklı
105	Deʿavât, 12	Men yesta'cilü fî duâih	Ḳur'ân, 8	Duâ'	Farklı	Yakın
106	Deʿavât, 29	Mâ yeḳūlü iz̲â ḳāme mine'l-leyl ile'ṣ-ṣalât	Ḳur'ân, 8	Duâ'	Farklı	Yakın
107	Deʿavât, 54	Mâ yeḳūlü iz̲â rae'l-bâkûre mine's̲-s̲emer	Câmi', 1	ed-Duâ' li'l-Medîneti ve ehlihâ	Farklı	Farklı
108	Deʿavât, 60	Bâb. 2 öncesindeki: Fażlü't-tesbîḥi ve't-tekbîri ve't-tehlîli ve't-taḥmîd	Ḳur'ân, 7	Z̲ikrullâhi Tebâreke ve Teâlâ	Farklı	Yakın
109	Deʿavât, 60	Bâb. 2 öncesindeki: Fażlü't-tesbîḥi ve't-tekbîri ve't-tehlîli ve't-taḥmîd	Ḳur'ân, 7	Z̲ikrullâhi Tebâreke ve Teâlâ	Farklı	Yakın
110	Deʿavât, 76	Bâb. 4 öncesindeki: 'Akdü't-tesbîḥi bi'l-yed	Ḳur'ân, 8	Duâ'	Farklı	Farklı
111	Deʿavât, 77	Bâb. 5 öncesindeki: 'Akdü't-tesbîḥi bi'l-yed	Ḳur'ân, 8	Duâ'	Farklı	Farklı
112	Deʿavât, 78	Bâb. 6 öncesindeki: 'Akdü't-tesbîḥi bi'l-	Ḳur'ân, 8	Duâ'	Farklı	Farklı

		yed				
113	Deʿavât, 79	Bâb. 7 öncesindeki: ‘Akdü’t-tesbîḥi bi’l-yed	Ḳur’ân, 8	Duâ’	Farklı	Farklı
114	Menâḳıb, 4	Meb‘aṯü’n-Nebî -s.a.s- ve’bnü kem kâne ḥîne bü’ıṯe?	Ṣıfatü’n-Nebî, 1	Ṣıfatü’n-Nebî -s.a.s-	Farklı	Yakın
115	Menâḳıb, 6	Âyâtü iṯbâti nübüvveti’n-Nebî -sas vemâ ḳad ḫaṣṣahü’llâhü ‘azze ve celle bih	Ṣıfatü’n-Nebî, 10	Mikyeletü zekâti’l-fıṭr	Farklı	Farklı
116	Menâḳıb, 6	Âyâtü iṯbâti nübüvveti’n-Nebî -s.a.s- vemâ ḳad ḫaṣṣahü’llâhü ‘azze ve celle bih	Ṭahâret, 62	Câmi‘u’l-vuḍû’	Farklı	Farklı
117	Menâḳıb, 7	Keyfe kâne yenzilü’l-vaḥye ‘ale’n-Nebî -s.a.s-?	Ḳur’ân, 4	Ḳur’ân	Farklı	Farklı
118	Menâḳıb, 14	Menâḳıbü Ebî Bekri’ṣ-Ṣıddîk	Siyer, 47	Feżâ’ilü aṣḥâbi Resûlillâh	Farklı	Farklı
119	Menâḳıb, 16	Menâḳıbü Ebî Bekr ve ‘Umer -r.a- kileyhimâ	Ḳaṣrü’ṣ-ṣalât fi’s-sefer, 24	Câmi‘u’ṣ-ṣalât	Farklı	Farklı
120	Menâḳıb, 16	Menâḳıbü Ebî Bekr ve ‘Umer -r.a- kileyhimâ	Cihâd, 19	el-Ḫaylü ve’l-müsâbaḳatü beynehâ ve’n-nafaḳatü fi’l-ġazv	Farklı	Farklı
121	Menâḳıb, 68	Fażlü’l-Medîne	Câmi‘, 2	Sükne’l-Medîne ve’l-ḫurûcu minhâ	Farklı	Yakın
122	Menâḳıb, 68	Fażlü’l-Medîne	Câmi‘, 3	Taḥrîmü’l-Medîne	Farklı	Yakın
123	Menâḳıb, 68	Fażlü’l-Medîne	Câmi‘, 3	Taḥrîmü’l-Medîne	Farklı	Yakın

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

• Tirmizî ve Mâlik bazı terceme kalıplarının kullanımında müşterektir. “Bâbü mâ câe fî …”,[3407] “Bâbün fî …”,[3408] “Bâbün/Bâbü: …”,[3409] “Bâbü mâ yeḳūlü …”,[3410] “Bâbü mâ …”[3411] ile “Bâbü men …”,[3412] terceme kalıpları bunlardandır. *el-Muvaṭṭa’*ın Şeybânî

[3407] *Muvaṭṭa*’, “Vuḳūtü’ṣ-ṣalât”, 4; “Ṭahâret”, 7, 8, 10, 30, 31, 32…(Toplam: 176); *Muvaṭṭa*’ (Şeybânî)’de yok; Buhârî, “‘İlm”, 6; “Vuḍû’”, 1, 56; “Ṣalât”, 32; “Ezân”, 160; “Vitr”, 1; Sücûdü’l-Ḳur’ân”, 1; ilave…(Toplam: 45).

[3408] *Muvaṭṭa*’, “Ṭahâret”, 23 (“Hâzâ bâbün fi’t-teyemmüm” şeklindedir.)

[3409] *Muvaṭṭa*’, “Vüḳūtü’ṣ-ṣalât”, 1, 2, 5, 6, 7, 8, “Ṭahâret”, 1; en-Nüzûr ve’l-eymân”, 3…(Toplam: 414); *Muvaṭṭa*’ (Şeybânî), “Ṣalât”, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, “Ḥac”, 9, 49…(Toplam: 390).

[3410] *Muvaṭṭa*’, “Cenâiz”, 6, *Muvaṭṭa*’ (Şeybânî), “Ḥac”, 52. ‘

[3411] *Muvaṭṭa*’, “Ṭahâret”, 4, 26, “Zekât”, 5, 21, 22, “Ḥac”, 24, 25…(Toplam: 55) (yef’al, yecib, lâ yecûz dışı); *Muvaṭṭa*’, (Şeybânî), “Ṣalât”, 82, 102, “Cenâiz”, 2, 11, “Zekât”, 2, “Ḥac”, 16, 17… (Toplam: 28) Bâbü mâ yef’al/tef’al: *Muvaṭṭa*’, “Ṣalât”, 14, 15, “Ḳaṣrü’ṣ-ṣalât fi’s-sefer”, 21, “Ṣıyâm”, 8, 15, “Ḥac”, 16, 79, “Büyû‘”, 5); (Bâbü mâ yecib/tecib); *Muvaṭṭa*, “Ḳaṣrü’ṣ-ṣalât”, 3; “Zekât”, 1; “en-Nüzûr ve’l-eymân”,

rivayetinde Tirmizî'nin bölüm başlıklarında zikrettiği "Ebvâb" kullanımına az da olsa başvurulmaktadır.[3413]

*el-Muvaṭṭa'*da *Sünen-i Tirmiẕî*'de yer verilen "Bâb", "Bâbü mâ câe …", "Ve min Sûreti ...", "Bâbü mâ câe enne …", "Bâbün minh", "Menâḳıbü …", "Bâbü mâ ẕükira ...", "Bâbü menâḳıbi …", "Bâbün âḫar", "Bâbün minhü eyḍan", "Bâbün minhü âḫar", "Bâbün âḫar fî faẓli …", "Eḥâdîsün şettâ min Ebvâbi …" ve "Sûretü …" terceme kalıpları ise bulunmamaktadır.

3.2.6. İbrâhîm b. Tahmân

İbrâhîm b. Tahmân (öl. 163/780) etbeu't-tâbiînin büyüklerindendir. Sika bir râvidir.[3414] İbnü'n-Nedîm'in nispet ettiği *Kitâbü'l-Menâḳıb, Kitâbü'l-'Îdeyn* ve *Kitâbü't-Tefsîr* adlı eserlerinden hiçbiri zamanımıza vasıl olmamıştır. Günümüze ulaşan tek eseri *Meşyeḫatü İbrâhîm b. Ṭahmân*'dır.[3415] Eserin yazma nüshasını yayımlayan Muhammed Tâhir Mâlik'in, nüshanın üzerinde "Meşyeḫa" kaydı bulunmakla beraber bunun "sünen" kelimesinin tashifi olduğunu düşünmesi sebebiyle eser İbnü'n-Nedîm'in müellife nispet ettiği *Kitâbü's-Sünen fi'l-fıḳh* olabilir. Eserin içeriği de bir *meşyeḫa* olmadığını göstermektedir. İbrâhîm b. Tahmân'ın sika ve zayıf râvilere dair de *Medḫal* adıyla birer eser kaleme aldığı da nakledilmektedir.[3416] Tirmizî *es-Sünen*'de 2 rivayeti bulunan[3417] İbrâhîm b. Tahmân'dan bunları ikişer râvi aracılığıyla ulaştığı iki tarikten nakletmektedir (Bk. Şekil 8).

Tirmizî'yi İbrâhîm b. Tahmân'a bağlayan sened zincirlerinin ilki Hennâd b. es-Serî -- Vekî' b. el-Cerrâh, ikincisi ise Muhammed b. Beşşâr -- Ebû Âmir el-Akadî'dir (öl. 204/819-820). Bunların her biri sika ravidir (Bk. Tablo 67).

7; "Ṭalâḳ", 4, "Ḥudûd", 7, "'Uḳûl", 20; *Muvaṭṭa*' (Şeybânî), "Zekât", 2, "Ḥudûd", 4; Bâbü mâ lâ yecûz: *Muvaṭṭa*', "İ'tikâf", 2; "en-Nüẕûr ve'l-eymân", 4; "Nikâḥ", 6, 9; "Büyû'", 26, 44…(Toplam: 14).

[3412] *Muvaṭṭa*', "Vüḳūtü'ṣ-ṣalât", 3, 17, "Zekât", 27, 30, "Ṣıyâm", 2; "Ḥac", 50, "Ferâiż", 12…(Toplam: 11); *Muvaṭṭa*' (Şeybânî); "Zekât", 12, "Ṣıyâm", 3, 10, "Ḥac", 7, 9, 10, 55…(Toplam: 17).

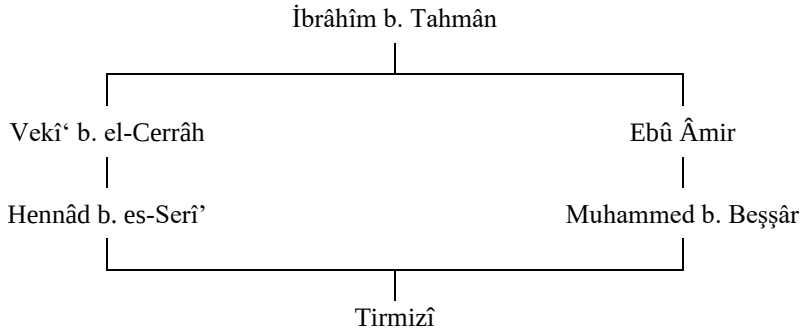
[3413] *Muvaṭṭa*' (Şeybânî), "Ṣalât", "Cenâiz", "Ṣıyâm", "el-Büyû' ve't-ticârât ve's-selem".

[3414] İbrâhîm b. Tahmân hakkında bk. Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl,* 2/108-115; İbn Ḥacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb,* 1/129-131; a. mlf, *Taḳrîb,* 90.

[3415] Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/170-171.

[3416] M. Yaşar Kandemir, "İbrâhîm b. Tahmân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/353. Eserleri için ayrıca bk. Kettânî, *er-Risâle*, 114, dn. 21'in devamı; 298, dn. 1; 305, dn. 7'nin devamı; Ziriklî, *el-A'lâm,* 1/45.

[3417] *es-Sünen*'deki hadis rivayet numaraları 372 ve 2633'tür.

Şekil 8: *es-Sünen*’de Tirmizî’yi İbrâhîm b. Tahmân’a Ulaştıran Sened Zincirleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 67: Tirmizî’nin *es-Sünen*’de İbrâhîm b. Tahmân’ın Rivayetlerine Ulaştığı Tarikler ve Bu Tariklerden Gelen Rivayet Sayıları

Sıra No	Tirmizî’nin İbrâhîm b. Tahmân Rivayetlerini Aldığı Tarikler	İbrâhîm b. Tahmân’dan Rivayet Sayısı
1	Hennâd b. es-Serî’ (öl. 243/857) (3) -- Vekî‘ b. el-Cerrâh (öl. 197/812) (2)	1
2	Muhammed b. Beşşâr (öl. 252/866) (3) -- Ebû Âmir el-Akadî (öl. 204/819-820) (3)	1
	TOPLAM	2

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Sünen-i Tirmizi’deki 2 rivayet de İbrâhîm b. Tahmân’ın *el-Meşyeẖa*sı’nda bulunmamaktadır.[3418] Bu rivayetler onun günümüze ulaşmayan diğer eserlerindendir yahut herhangi bir eserine almamakla birlikte rivayet hakkına sahip olduğu hadis nakillerindendir.

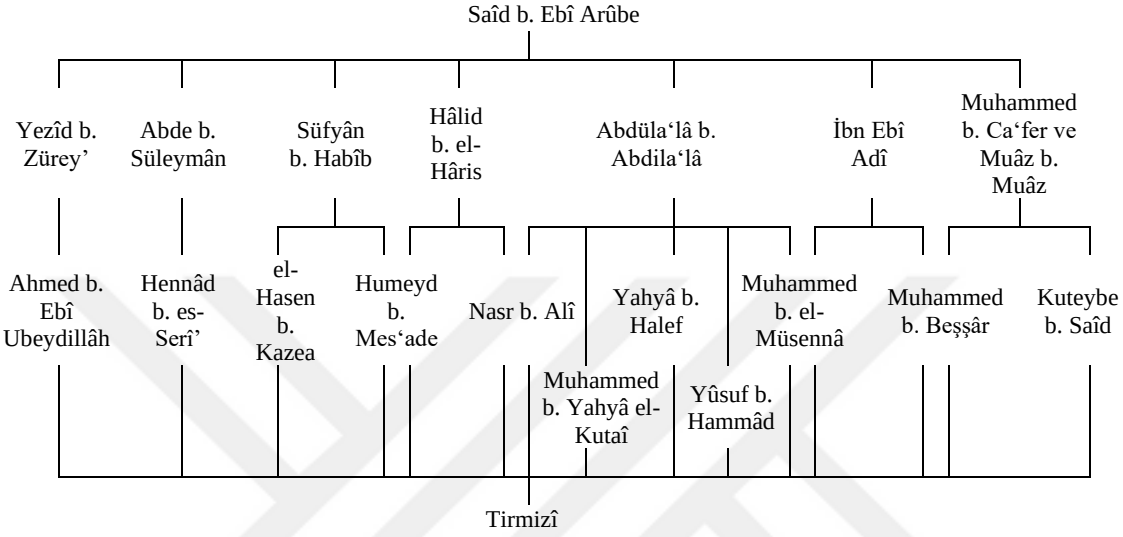
• *el-Meşyeẖa*’da bâb başlıkları bulunmadığı için *Sünen-i Tirmizi* ile terceme kalıpları açısından kıyaslanamamaktadır.

3.2.7. Saîd b. Ebî Arûbe

Saîd b. Ebî Arûbe (öl. 156/773) tâbiûnun küçükleri ile çağdaş olmakla birlikte sahâbeden herhangi biriyle karşılaştığı sabit değildir. Sika hâfız bir muhaddistir.[3419]

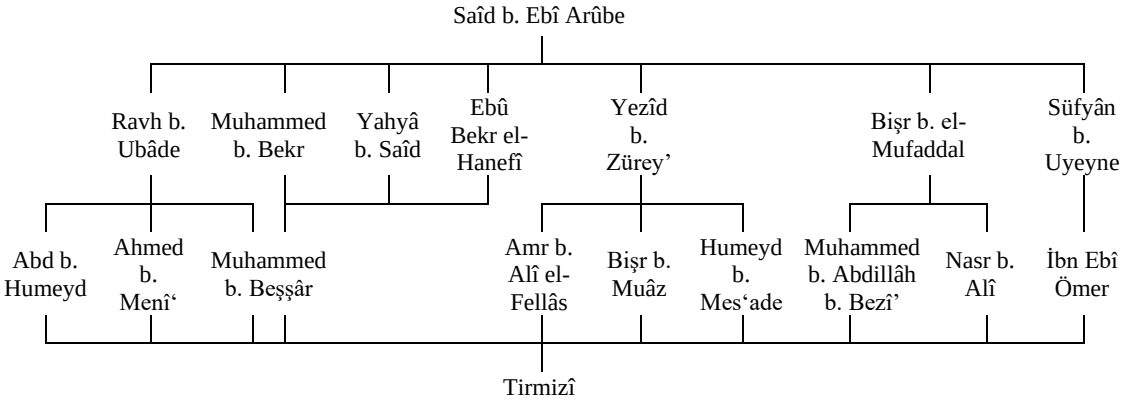
[3418] İbrâhîm b. Tahmân, *Meşyeẖatü İbn Ṭahmân*, thk. Muhammed Tâhir Mâlik (Dımaşk: Matbûâtü Mecmai’l-Lügati’l-Arabiyye, 1403/1983).
[3419] Saîd b. Ebî Arûbe hakkında bk. Mizzî, *Tehẕîbü’l-Kemâl,* 11/5-11; İbn Ḥacer, *Tehẕîbü’t-Tehẕîb,* 4/63-66; a. mlf, *Taḳrîb,* 239.

Sünen-i Tirmiẕî'de 54 rivayeti vardır.[3420] Bu rivayetlerin 6'sı ikişer, biri üç tarik aracılığıyla geldiği için tariklerde 62 rivayet olarak değerlendirilecektir. Tirmizî'ye bu rivayetler her biri ikişer râviden oluşan 39 ayrı tarik aracılığıyla gelmektedir (Şekil 9-11).

Şekil 9: *es-Sünen*'de Tirmizî'yi Saîd b. Ebî Arûbe'ye Ulaştıran Sened Zincirleri – 1

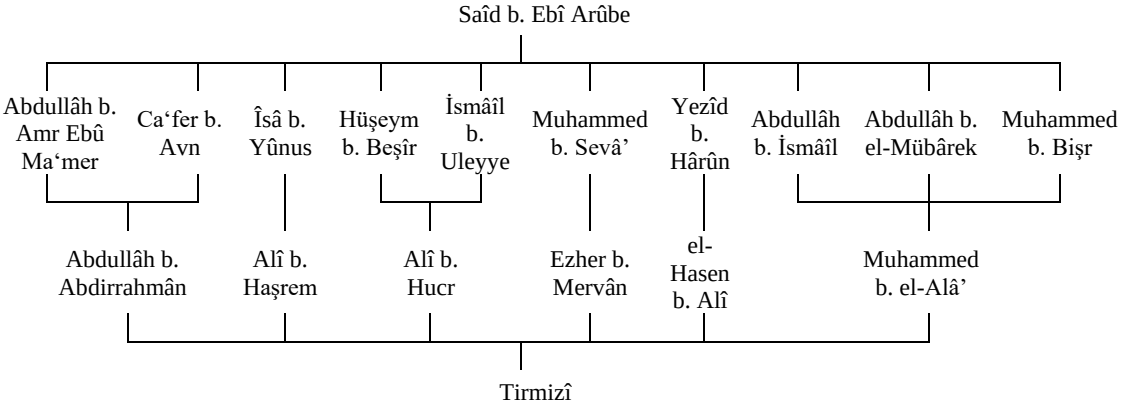
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 10: *es-Sünen*'de Tirmizî'yi Saîd b. Ebî Arûbe'ye Ulaştıran Sened Zincirleri – 2

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

[3420] Ayrıca ta'lîk olarak 7, maktû olarak 1 rivayeti bulunmaktadır. 30, 144, 182, 220, 251 (+2), 778, 780, 1038, 1067, 1103, 1104 (mevkūf), 1110, 1125, 1128, 1156 (+1), 1250, 1266, 1296, 1312, 1338, 1348, 1349, 1368, 1451, 1472, 1504, 1522MR, 1551, 1573, 1770M2R2, 1800, 1825MR, 1879, 1881, 2237, 2280, 2363, 2441, 2716, 2788, 2983, 2984, 3008, 3061, 3061MR (mevkūf), 3174, 3231, 3346, 3506, 3697, 3931. hadis. Maktû rivayeti için bk. 2958M1R1. Muallak senedde yer aldığı rivayetler için bk. 5, 78 (mevkūf), 610 (mevkūf), 1368, 1788, 1845, 3157.hadis.

Şekil 11: *es-Sünen*'de Tirmizî'yi Saîd b. Ebî Arûbe'ye Ulaştıran Sened Zincirleri – 3

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tirmizî'yi Saîd b. Arûbe'ye bağlayan sened zincirlerinin birinde [Muhammed b. el-Alâ' Ebû Küreyb -- Abdullâh b. İsmâîl (öl. ?)] makbuliyet derecesinin altında bir râvi vardır. Bu sened zincirindeki Abdullâh b. İsmâîl adındaki râvi mechûl biridir[3421] ve *es-Sünen*'de bu tarikten gelen rivayet sayısı 1'dir. Bu tarikteki 62 rivayetin 8'i Hennâd b. es-Serî -- Abde b. Süleymân (öl. 187/802), 5'i Yûsuf b. Hammâd -- Abdüla'lâ b. Abdila'lâ (öl. 189/805) tarikinden gelmektedir. Diğer tariklerden Tirmizî'ye vasıl olanlarının rivayet sayıları 5'in altındadır (Bk. Tablo 68).

Tablo 68: Tirmizî'nin *es-Sünen*'de Saîd b. Ebî Arûbe'nin Rivayetlerine Ulaştığı Tarikler ve Bu Tariklerden Gelen Rivayet Sayıları

Sıra No	Tirmizî'nin Saîd b. Ebî Arûbe'den Rivayetlerini Aldığı Tarikler ve Râvilerin Cerh-Ta'dîl Dereceleri	İbn Ebî Arûbe'den Rivayet Sayısı
1	Hennâd b. es-Serî (öl. 243/857) (3) -- Abde b. Süleymân (öl. 187/802) (2)	8
2	Yûsuf b. Hammâd el-Basrî (öl. 245/859) (3) -- Abdüla'lâ b. Abdila'lâ (öl. 189/805) (3)	5
3	Muhammed b. Beşşâr (öl. 252/866) (3) -- İbn Ebî Adî (öl. 194/810) (3)	4
4	Muhammed b. Beşşâr (3) -- Yahyâ b. Saîd (öl. 198/813) (2)	3
5	Muhammed b. el-Müsennâ (öl. ?) (2) -- Abdüla'lâ b. Abdila'lâ (öl. 189/805) (3)	3
6	Alî b. Haşrem (öl. 257/870 c.) (3) -- Îsâ b. Yûnus (öl. 187/803) (2)	2
7	Bişr b. Muâz el-Akadî (öl. 240/854 c.) (4) -- Yezîd b. Zürey' (öl. 182/798) (2)	2

[3421] Abdullâh b. İsmâîl b. Ebî Hâlid hakkında bk. Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 14/308; İbn Ḥacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 5/148; a. mlf, *Taḳrîb*, 296.

8	Humeyd b. Mes‘ade (öl. 244/858) (4) -- Hâlid b. el-Hâris (öl. 186/802) (2)	2
9	Kuteybe b. Saîd (öl. 240/855) (2) -- Gander Muhammed b. Ca‘fer (öl. 193/812-194/813) (3)	2
10	Muhammed b. el-Müsennâ (2) -- İbn Ebî Adî (3)	2
11	Abd b. Humeyd (öl. 249/863-864) (2) -- Ravh b. Ubâde (öl. 205/820) (3)	1
12	Abdullâh b. Abdirrahmân (öl. 255/869) (2) -- Abdullâh b. Amr Ebû Ma‘mer (öl. 224/839) (2)	1
13	Abdullâh b. Abdirrahmân (2) -- Ca‘fer b. Avn (öl. 206/821) (2)	1
14	Ahmed b. Ebî Ubeydillâh el-Basrî (öl. 240/854 c.) (3) -- Yezîd b.Zürey’ (öl. 182/798) (2)	1
15	Ahmed b. Menî‘ (öl. 244/858-59) (2) -- Ravh b. Ubâde (öl. 205/820) (3)	1
16	Alî b. Hucr (öl. 244/858-59) (2) -- Hüşeym b. Beşîr (öl. 183/799) (2)	1
17	Alî b. Hucr (2) -- İsmâîl b. Uleyye (öl. 193/809) (2)	1
18	Amr b. Alî Ebû Hafs el-Fellâs (öl. 249/864) (2) -- Yezîd b. Zürey’ (öl. 182/798) (2)	1
19	Ezher b. Mervân el-Basrî (öl. 243/857) (4) -- Muhammed b. Sevâ’ (öl. 180/796) (5)	1
20	el-Hasen b. Alî (öl. 242/857) (2) -- Yezîd b. Hârûn (öl. 206/821) (2)	1
21	el-Hasen b. Kazea (öl. 250/864 c.) (4) -- Süfyân b. Habîb (öl. 202/817) (3)	1
22	Humeyd b. Mes‘ade (öl. 244/858) (4) -- Süfyân b. Habîb (3)	1
23	Humeyd b. Mes‘ade (4) -- Yezîd b. Zürey’ (öl. 182/798) (2)	1
24	Kuteybe b. Saîd (öl. 240/855) (2) -- Muâz b. Muâz (öl. 190/806) (2)	1
25	Muhammed b. Abdillâh b. Bezî’ Ebû Bekr (öl. 247/861) (3) -- Bişr b. el-Mufaddal (öl. 187/803) (2)	1
26	Muhammed b. el-Alâ’ Ebû Küreyb (öl. 247/861) (2) -- Abdullâh b. İsmâîl (öl. ?) (9)	1
27	Muhammed b. el-Alâ’ Ebû Küreyb (2) -- Abdullâh b. el-Mübârek (öl. 181/797) (2)	1
28	Muhammed b. el-Alâ’ Ebû Küreyb (2) -- Muhammed b. Bişr (öl. 203/818) (2)	1
29	Muhammed b. Beşşâr (3) -- Muâz b. Muâz (öl. 190/806) (2)	1
30	Muhammed b. Beşşâr (3) -- Muhammed b. Bekr (öl. 204/819) (5)	1
31	Muhammed b. Beşşâr (3) -- Muhammed b. Ca‘fer Gander (3)	1
32	Muhammed b. Beşşâr (3) -- Ravh b. Ubâde (öl. 205/820) (3)	1
33	Muhammed b. Beşşâr (3) -- Ebû Bekr el-Hanefî (öl. 204/819) (3)	1
34	Nasr b. Alî (öl. 250/864 c.) (2) -- Abdüla‘lâ b. Abdila‘lâ (öl. 189/805) (3)	1
35	Nasr b. Alî (2) -- Bişr b. el-Mufaddal (öl. 187/803) (2)	1

36	Nasr b. Alî (2) -- Hâlid b. el-Hâris (öl. 186/802) (2)	1
37	Muhammed b. Yahyâ b. Ebî Ömer (öl. 243/858) (4) -- Süfyân b. Uyeyne (öl. 198/814) (2)	1
38	Muhammed b. Yahyâ el-Kutaî (öl. 253/867) (4) -- Abdüla'lâ (öl. 189/805) (3)	1
39	Yahyâ b. Halef Ebû Seleme (4) -- Abdüla'lâ (3)	1
	TOPLAM	62

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Türünün ilk örneği kabul edilen ve orijinal haliyle günümüze intikal etmeyen *es-Sünen* adlı eseri ile kendisine nispet edilen *el-Muṣannef* 'in aynı kitap olması muhtemeldir. İbn Ebî Arûbe, Katâde'nin tefsirini bizzat kendisinin yazdığını söylemektedir. Günümüze gelip gelmediği bilinmeyen bu tefsirdeki hadislerden faydalanan müfessirler, en çok İbn Ebî Arûbe'nin Katâde'den yaptığı rivayetlere güvenmişlerdir. Kaynaklarda bahsedilen *Kitâbü'l-Menâsik 'an Ḳatâde* adlı eser İbn Ebî Arûbe'nin Katâde'den naklettiği hac konusundaki rivayetlerinden ibaret değilse *es-Sünen*'i meydana getiren bölümlerden biri olmalıdır.[3422] *Sünen-i Tirmiẕî*'de yer alan Saîd b. Ebî Arûbe'nin 62 rivayetine *Kitâbü'l-Menâsik 'an Ḳatâde* adlı eserden bakıldığında[3423] hiçbiri bu eserde yer almamaktadır. Bu nakilleri İbn Ebî Arûbe'nin günümüze ulaşmayan diğer eserlerindendir; ya da herhangi bir eserine almadan rivayet etme hakkına sahip olduğu rivayetlerdir.

• *el-Menâsik*'te *es-Sünen*'deki terceme kalıpları bulunmamaktadır; ancak "Süile 'an(i'r-)racül…"[3424], "Süile 'ani'l-ġulâm…",[3425] "Süile 'an(i'l-)ḥac…",[3426] "Süile 'an ḳavlihî Teâlâ…"[3427] ve "Süile 'an…"[3428] gibi kalıplarla hac ve umre ile ilgili sorular zikredilmekte ve akabinde ilgili hadis rivayetleri nakledilmektedir.

[3422] Mehmet Ali Sönmez, "İbn Ebû Arûbe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/421-422. Döneminde Basra'nın en önemli muhaddisi sayılan İbn Ebî Arûbe'nin eserleri için ayrıca bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâṯ*, 1/168; Kettânî, *er-Risâle*, 36, dn.5'in devamı; 50, dn.44'ün devamı.

[3423] İbn Ebî Arûbe, Saîd b. Mihrân Ebü'n-Nadr el-Adevî, *Kitâbü'l-Menâsik*, thk. Âmir Hasen Basrî (Beyrut: Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1421/2000).

[3424] İbn Ebî Arûbe, *Kitâbü'l-Menâsik*. 60, 64, 65, 66, 86, 90, 97.

[3425] İbn Ebî Arûbe, *Kitâbü'l-Menâsik*. 63.

[3426] İbn Ebî Arûbe, *Kitâbü'l-Menâsik*. 64, 65.

[3427] İbn Ebî Arûbe, *Kitâbü'l-Menâsik*. 67, 68, 70, 79, 93, 95, 108.

[3428] İbn Ebî Arûbe, *Kitâbü'l-Menâsik*. 69, 78, 91, 94, 98, 99, 107.

3.2.8. Ma‘mer b. Râşid

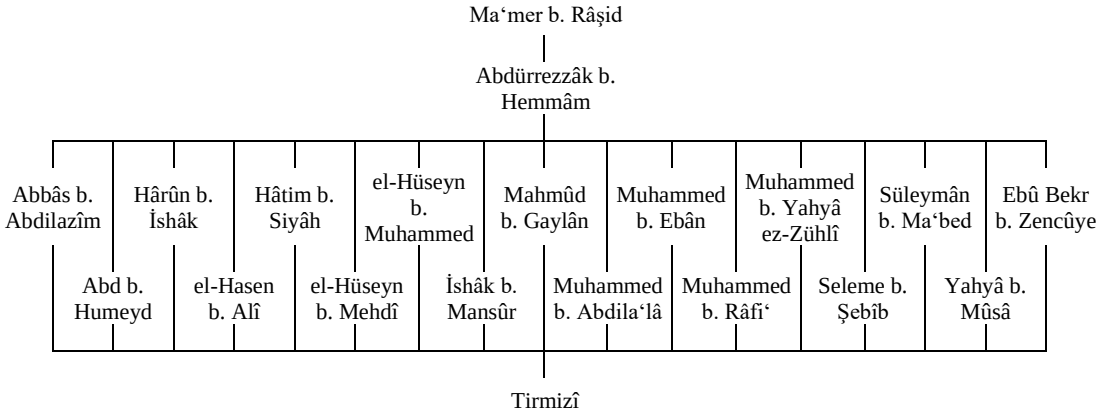
Ma‘mer b. Râşid (öl. 153/770) etbeu’t-tâbiînin büyüklerindendir. Sika sebt bir hadis âlimidir.[3429] Yazılı hadis kaynaklarına olan ilgisi dolayısıyla ileri yaşlarda bulunan Hemmâm ile görüşüp sahîfesinde yer alan 138 hadisten otuzunu semâ, geri kalanları da arz ve kıraat yoluyla almıştır. *el-Câmi‘* adlı eseri günümüze ulaşan hadis kitaplarının en eskisidir. Abdürrezzâk, kendi eserinde de Ma‘mer’den sıkça rivayette bulunmasına rağmen hocasına olan bağlılığı sebebiyle onun *el-Câmi‘*ini eserinin sonuna eklemiştir. Ma‘mer’in *Kitâbü’l-Meġāzî* adlı eserinin ise günümüze ulaşıp ulaşmadığı bilinmemekle birlikte Abdürrezzâk, özellikle Hz. Peygamber’in gazveleriyle ilgili rivayetleri hocası Ma‘mer’den naklederken bu kitaptan söz etmektedir.[3430]

Ma‘mer’in *es-Sünen*’de 142 rivayeti nakledilmektedir.[3431] Bunlardan 7’si ikişer, 2’si üçer, 1’i 4 râviden nakledildiğinden dolayı tariklerde 156 rivayet olarak aktarım gerçekleşmektedir. 156 rivayet 40 tarik aracılığıyla Tirmizî’ye vasıl olmaktadır. Tirmizî ile Ma‘mer arasında bu tariklerin 33’ünde ikişer, 7’sinde üçer râvi yer almaktadır (Şekil 12-14).

[3429] Ma‘mer hakkında bk. Mizzî, *Tehẕîbü’l-Kemâl*, 28/303-311; İbn Ḥacer, *Tehẕîbü’t-Tehẕîb*, 2/1043-246; a. mlf, *Taḳrîb*, 541.

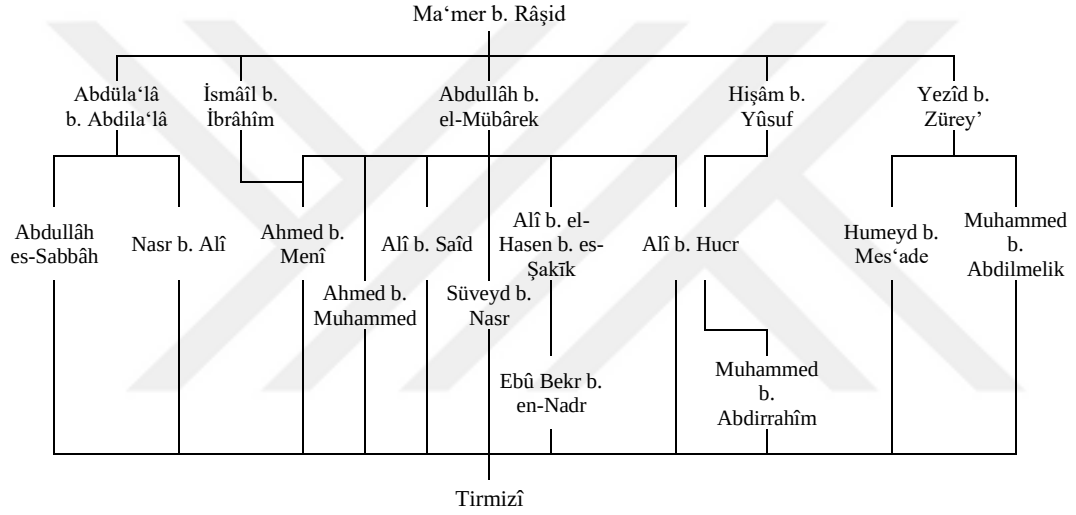
[3430] İbrahim Hatiboğlu, “Ma‘mer b. Râşid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/553-554. Ayrıca bk. Ziriklî, *el-A‘lâm*, 7/272; Sezgin, *Târîḫu’t-türâṯ*, 1/184; 2/93; a. mlf., “Hadis Muṣannefatının Mebdei”, 121-128.

[3431] Ma‘mer’den ayrıca 24 muallak, 3 maktû rivayet nakledilmektedir. Senedli merfû veya mevkūf hadisleri için bk. 15, 21, 68, 76, 111, 140, 156, 213, 294, 321, 327, 328, 330, 337, 433(+1), 434, 468, 494, 518, 556, 561, 564, 592, 668, 735, 771, 774, 790(+1), 802, 808, 837, 858, 940MR, 942, 1009, 1022, 1083, 1128, 1136, 1185MR, 1199, 1275, 1326, 1347, 1370, 1417, 1418, 1429, 1432, 1435, 1490, 1512, 1532, 1601, 1731, 1737, 1745P, 1775, 1776, 1800, 1836, 1851, 1851MR(mürsel), 1857P, 1895, 1896, 1907, 1913, 1915, 1938, 1973, 1974, 2050, 2059MR, 2098MR, 2100D, 2196, 2218, 2225, 2235, 2236, 2249, 2251(+1), 2268, 2285, 2291, 2293, 2410, 2435P, 2461, 2462, 2500, 2537, 2589, 2598, 2616, 2702, 2704, 2750, 2756, 2785(+1), 2798, 2804, 2866, 2872, 2943(+1), 2947, 2956, 2956MR, 3001, 3102, 3130, 3131, 3151, 3224, 3233, 3259, 3263, 3264, 3286, 3293, 3306(+1), 3318, 3325, 3340, 3348, 3359, 3767, 3776, 3790, 3849, 3878, 3881, 3894. hadis. Muallak rivayetleri için bk. 5, 17, 87, 208, 666, 1016, 1350, 1444, 1798, 2107, 2187, 1433, 1719, 1897, 2306, 2607, 2847, 2928, 2947, 3033, 3119, 3180, 3318, 3911. hadis. Maktû rivayetleri için bk. 792MR, 289MR(rüya), 2952M1. hadis. Fıkhî bir görüşü için bk. 256. hadis.

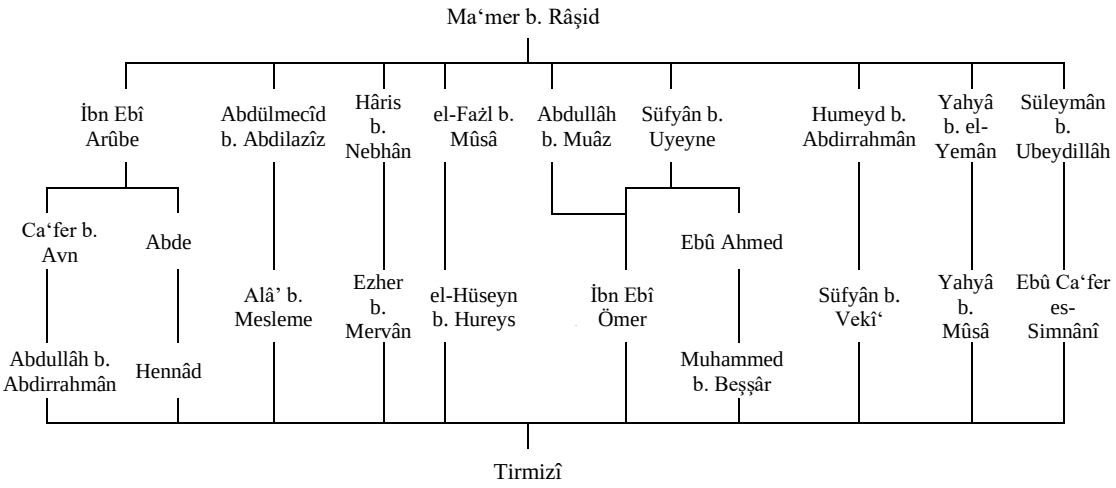
Şekil 12: *es-Sünen*’de Tirmizî’yi Ma‘mer b. Râşid’e Ulaştıran Sened Zincirleri – 1

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 13: *es-Sünen*’de Tirmizî’yi Ma‘mer b. Râşid’e Ulaştıran Sened Zincirleri – 2

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 14: *es-Sünen*’deTirmizî’yi Ma‘mer b. Râşid’e Ulaştıran Sened Zincirleri – 3

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ma‘mer’den Abd b. Humeyd -- Abdürrezzâk tarikinden 34, el-Hasen b. Alî -- Abdürrezzâk tarikinden 28, Mahmûd b. Gaylân -- Abdürrezzâk tarikinden 15 rivayet Tirmizî’ye gelmektedir. Diğer tariklerde rivayet sayısı 10’u bulan yoktur. Tirmizî Ma‘mer rivayetlerinin 111’ini farklı hocaları aracılığıyla Abdürrezzâk’tan aktarmaktadır. Tirmizî’yi Ma‘mer’e bağlayan sened zincirlerinin ikisinde makbuliyet derecesine haiz olmayan râviler vardır. Tirmizî’ye bunlardan el-Hüseyn b. Muhammed el-Cerîrî -- Abdürrezzâk tarikinden 2, el-Alâ’ b. Mesleme el-Bağdâdî -- Abdülmecîd b. Abdilazîz tarikinden ise 1 rivayet ulaşmaktadır. el-Hüseyn b. Muhammed “mestûr” olduğu belirtilen hâli mechûl bir râvidir.[3432] el-Alâ’ b. Mesleme el-Bağdâdî ise metrûk bir râvidir (Bk. Tablo 69).[3433]

Tablo 69: Tirmizî’nin *es-Sünen*’de Ma‘mer b. Râşid’in Rivayetlerine Ulaştığı Tarikler ve Bu Tariklerden Gelen Rivayet Sayıları

Sıra No	Tirmizî’nin Ma‘mer’den Rivayetlerini Aldığı Tarikler ve Râvilerin Cerh-Ta‘dîl Dereceleri	Ma‘mer’den Rivayet Sayısı
	İki Râvi Aracılığıyla Gelen Rivayetler	
1	Abd b. Humeyd (öl. 249/863-864) (2) -- Abdürrezzâk (öl. 211/826-827) (2)	34
2	el-Hasen b. Alî (öl. 242/857) (2) -- Abdürrezzâk (2)	29
3	Mahmûd b. Gaylân (öl. 239/863) (3) -- Abdürrezzâk (2)	16
4	Yahyâ b. Mûsâ (öl. 240/854) (3) -- Abdürrezzâk (2)	9
5	Süveyd b. Nasr (öl. 240/854) (3) -- Abdullâh b. el-Mübârek (öl. 181/797) (2)	8
6	Muhammed b. Abdilmelik b. Ebi’ş-Şevârib (öl. 244/858) (4) -- Yezîd b. Zürey’ (öl. 182/798) (2)	7
7	Seleme b. Şebîb (öl. 240/854 c.) (3) -- Abdürrezzâk (2)	6
8	Ahmed b. Muhammed b. Mûsâ Merdeveyh (öl. 235/849) (2) -- Abdullâh b. el-Mübârek (2)	4
9	İshâk b. Mansûr (öl. 251/865) (2) -- Abdürrezzâk (2)	3
10	Muhammed b. Yahyâ b. Ebî Ömer (öl. 243/858) (4) -- Süfyân b. Uyeyne (öl. 198/814) (2)	3
11	Muhammed b. Yahyâ ez-Zühlî (öl. 258/872) (2) -- Abdürrezzâk (2)	3

[3432] el-Hüseyn b. Muhammed el-Cerîrî hakkında bk. Mizzî, *Tehẕîbü’l-Kemâl*, 6/475; İbn Ḥacer, *Tehẕîbü’t-Tehẕîb*, 2/368; a. mlf, *Taḳrîb*, 168.

[3433] el-Alâ’ b. Mesleme el-Bağdâdî hakkında bk. Mizzî, *Tehẕîbü’l-Kemâl*, 22/539-540; İbn Ḥacer, *Tehẕîbü’t-Tehẕîb*, 8/192; a. mlf, *Taḳrîb*, 436.

12	Ahmed b. Menî‘ (öl. 244/858-59) (2) -- Abdullâh b. el-Mübârek (2)	2
13	Ahmed b. Menî‘ (2) -- İsmâîl b. Uleyye (öl. 193/809) (2)	2
14	Hâtim b. Siyâh el-Mervezî (öl. ?) (6) -- Abdürrezzâk (2)	2
15	el-Hüseyn b. Muhammed el-Cerîrî (öl. ?) (7) -- Abdürrezzâk (2)	2
16	Muhammed b. Râfi‘ en-Nîsâbûrî (öl. 245/859) (3) -- Abdürrezzâk (2)	2
17	Abbâs b. Abdilazîm el-Anberî (öl. 240/854) (2) -- Abdürrezzâk (2)	1
18	Abdullâh b. es-Sabbâh el-Hâşimî (öl. 250/864) (3) -- Abdüla‘lâ (3)	1
19	el-Alâ’ b. Mesleme el-Bağdâdî (öl. ?) (10) -- Abdülmecîd b. Abdilazîz (5)	1
20	Alî b. Hucr (öl. 244/858-859) (2) -- Abdullâh b. el-Mübârek (2)	1
21	Alî b. Saîd el-Kindî (öl. 249/863) (4) -- Abdullâh b. el-Mübârek (2)	1
22	Ezher b. Mervân el-Basrî (öl. 243/857) (4) -- el-Hâris b. Nebhân (öl. 160/777 s.) (10)	1
23	Hârûn b. İshâk el-Hemdânî (öl. 258/872) (4) -- Abdürrezzâk (2)	1
24	Humeyd b. Mes‘ade (öl. 244/858) (4) -- Yezîd b. Zürey’ (öl. 182/798) (2)	1
25	el-Hüseyn b. Hureys Ebû Ammâr (öl. 244/858) (3) -- el-Fażl b. Mûsâ (2)	1
26	el-Hüseyn b. Mehdî (öl. 247/861) (4) -- Abdürrezzâk (öl. 211/826-827) (2)	1
27	Muhammed b. Abdila‘lâ es-San‘ânî (öl. 245/859) (3) -- Abdürrezzâk (2)	1
28	Muhammed b. Ebân (öl. 244/858) (2) -- Abdürrezzâk (2)	1
29	Muhammed b. Yahyâ b. Ebî Ömer (öl. 243/858) (4) -- Abdullâh b. Muâz es-San‘ânî (öl. 190/806) (4)	1
30	Nasr b. Alî el-Cehdamî (öl. 250/864 c.) (2) -- Abdüla‘lâ b. Abdila‘lâ (öl. 189/805) (3)	1
31	Süleymân b. Ma‘bed Ebû Dâvûd (öl. 257/871) (3) -- Abdürrezzâk (2)	1
32	Yahyâ b. Mûsâ (öl. 240/854) (3) -- Yahyâ b. el-Yemân (öl. 189/805) (5)	1
33	Ebû Bekr b. Zencûye (öl. 258/872) (3) -- Abdürrezzâk (2)	1
	Üç Râvi Aracılığıyla Gelen Rivayetler	
34	Abdullâh b. Abdirrahmân (öl. 255/869) (2) -- Ca‘fer b. Avn (öl. 206/821) (4) -- İbn Ebî Arûbe (öl. 156/773) (2)	1
35	Hennâd (öl. 243/857) (3) -- Abde (öl. 187/802) (2) -- Saîd İbn Ebî Arûbe (2)	1
36	Muhammed b. Abdirrahîm el-Bağdâdî (öl. 255/869) (2) -- Alî b. Hucr (öl. 244/858-859) (3) --Hişâm b. Yûsuf (3)	1
37	Muhammed b. Beşşâr (öl. 252/866) (3) -- Ebû Ahmed (öl. 203/818) (2) -- Süfyân-ı Sevrî (öl. 161/778) (2)	1

38	Süfyân b. Vekî‘ (öl. ?) (5) -- Humeyd b. Abdirrahmân el-Kûfî (öl. 189/805) (3) -- Dâvûd el-Attâr (3)	1
39	Ebû Bekr b. Ebi’n-Nadr (öl. 245/859) (3) -- Alî b. el-Hasen b. Şakīk (öl. 215/830) (2) -- Abdullâh b. el-Mübârek (2)	1
40	Ebû Ca‘fer es-Simnânî (öl. 220/835 ö.) (3) -- Süleymân b. Ubyedillâh er-Rakkī (öl. ?) (5) -- Ubeydullâh b. Amr er-Rakkī (öl. 180/796) (3)	1
	TOPLAM	156

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ma‘mer’in günümüze ulaşan *el-Câmi‘* adlı eserinde Tirmizî’nin Ma‘mer’den rivayet metnini zikrederek naklettiği 44 hadis bulunmaktadır. Bunlar karşılaştırıldığında 20 rivayet sened, mana ve lafızca aynıdır; ancak *es-Sünen*’de bunların birinde taktî‘, diğer birinde ihtisar mevcuttur. 15 rivayetin senedi ile metninin manası aynı olmakla birlikte lafzı çok az farklılık içermektedir, bunların 1’inde taktî‘ bulunmaktadır. Manası aynı lafzı çok az farklı 3 rivayetten senedce ikisinde *es-Sünen*’in birer râvisi fazla, birinde ise bir râvisi farklıdır. Senedi aynı; metni manaca aynı, lafızca biraz farklı 3 rivayet yer almakta olup bunların birinde ihtisar, birinde takdim-tehir yapılmaktadır. Metninin manası aynı, lafzı biraz farklı 2 rivayette ise *es-Sünen*’de birer râvi fazladır. Senedce aynı 1 rivayetin metni ise manaca aynı, lafızca orta derecede farklı olarak ve taktî‘ ile *es-Sünen*’de zikredilmektedir (Bk. Tablo 70 ve Ek 4.9).

Tablo 70: *es-Sünen* ile Ma‘mer’in *el-Câmi‘* Adlı Eserindeki Ortak Rivayetlerin Mukayesesi

***es-Sünen*’deki Ma‘mer Rivayetlerinin Mukayesesi**			
Rivayet Sayısı	**Rivayetin Senedi**	**Rivayetin Manası**	**Rivayetin Lafzı**
18	Aynı	Aynı	Aynı[3434]
15	Aynı	Aynı	Çok az farklı
1	Aynı	Aynı	Biraz farklı
1	Aynı	Aynı -taktî‘-	Orta derecede -taktî‘-
1	Aynı	Aynı -taktî‘-	Aynı -taktî‘-

[3434] *es-Sünen*’de birinde sonunda 1 cümlelik fazlalık vardır (ve in şi’tüm…). Birinde de bu hadisin ravisi sah’nin devamındaki hadise uygın davrandığını bildiren mev ihtisaren zikredilmemektedir. Diğer birinde hadisin devamındaki diğer sahâbînin hadisle ilgili açıklaması (ekin) aktarılmamaktadır.

1	Aynı	Aynı	Aynı -ihtisar-
1	Aynı	Aynı	Biraz farklı -ihtisâr-
1	Aynı	Aynı	Biraz farklı -takdim-tehir-
1	Aynı -Tirmizî 1 fazla ravi içerir-	Aynı	Çok az farklı -taktî‘-
1	Aynı -Tirmizî 1 fazla ravi içerir-	Aynı	Çok az farklı
2	Aynı -Tirmizî 1 fazla ravi içerir-	Aynı	Biraz farklı
1	Aynı -1 kişi farklı- (Urve yerine Ebû Seleme var)	Aynı	Çok az farklı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ma‘mer’in Tirmizî ile ortak rivayetlerinden birinin senedinde, üçünün metninde birer şüphe ifadesi vardır. Metinlerde olan şüphe ifadelerinin hepsi *es-Sünen*’de yer almaktadır.[3435] Senedde olan “İbn Ebî Müleyke veya başkasından” şeklindeki şüphe ifadesi *es-Sünen*’de “İbn Ebî Müleyke’den” diye belirtilerek ortadan kaldırılmaktadır.

İbn Ebî Müleyke’de şüpheye düşülen hadis İbn Ebî Müleyke’ye genelde Abdürrezzâk -- Ma‘mer -- Eyyûb es-Sahtiyânî tarikiyle ulaşmaktadır. Abdürrezzâk’tan nakleden Ahmed b. Hanbel ve İshâk b. Râhûye, Abdürrezzâk’ın eserinde olduğu gibi şüphe ifadesini kullanmaktadır.[3436] Abdürrezzâk’ın bu hadisini ondan nakleden Müemmel b. İhâb (öl. 254/868)[3437] ile -Tirmizî’nin naklettiği- Yahyâ b. Mûsâ rivayetlerinde şüphe ifadesi zikredilmemektedir. Şüphe ifadesi bulunmayan diğer eserlerde Abdürrezzâk’ın hadisine İbn Hibbân, Muhammed b. Abdilmelik b. Zencûye’ye (öl. 258/872); Beyhakī ise Ahmed b. Mansûr er-Remâdi’ye (öl. 265/878) ulaşan tarikleri aracılığıyla ulaşmaktadır.[3438] Bu hadisin Abdürrezzâk tariki dışında gelen varyantlarında Eyyûb’dan Ma‘mer dışında Muhammed b. Müslim (öl. 126/743-44);[3439] yine Eyyûb aracılığıyla

[3435] (1) Tirmizî, “el-Birr ve’ṣ-ṣıla”, 26 (No. 1938); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11 (No. 20196): 158; (2) Tirmizî, “Fiten”, 79 (No. 2268); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/463 (No. 21016); (3) Tirmizî, “Îmân”, 8 (No. 2616); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/194 (No. 20303).
[3436] İbn Hanbel, *el-Müsned*, 42/100 (No. 25183); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/158 (No. 20195); İbn Râhûye, *el-Müsned*, 3/654 (No. 1245).
[3437] Ebû Abdirrahmân el-Müemmel b. Îhâb b. Abdilazîz er-Rib’î el-İclî el-Kûfî, *Cüz’ü’l-Müemmel b. Îhâb*, işrâf: Ebû Abdillâh Mahmûd b. Muhammed b. el-Haddâd (Beyrut: Dârü’l-Buhârî, 1413/1992), 96 (No. 25).
[3438] İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 13/44 (No. 5736) (Muhammed b. Abdilmelik b. Zencûye) Beyhakī, *es-Sünenü’l-kübrâ*, 10/196 (No. 21342).
[3439] Beyhakī, *es-Sünenü’l-kübrâ*, 10/196 (No. 21343).

Ma‘mer’e ulaşan diğer bir varyantında ise Ma‘mer’den Halef b. Eyyûb (öl. 215/830)[3440] da nakletmekte ve bu nakillerinde şüphe ifadesi bulunmamaktadır. Diğer varyantları bilen râviler Abdürrezzâk’ın nakliyle gelen seneddeki şüphe ifadesini kaldırmış olabilirler.

• Sened zincirinin bazı kısımlarında değişme bulunan rivayetler şunlardır:

(1) İki eserdeki ortak rivayetlerden manaca aynı ve lafızca çok az farklı olan iki rivayetten Tirmizî’nin senedce aynı olmakla birlikte 1 fazla râvi içerdiği rivayeti şöyledir:[3441]

حدثنا سويد بن نصر أخبرنا ابن المبارك عن معمر عن الزهري عن عبد الرحمن بن ماعز عن سفيان بن عبد الله الثقفي قال : قلت يا رسول الله حدثني بأمر أعتصم به. قال: "قل: ‘ربي الله’ ثم استقم. قلت: يا رسول الله ما أخوف ما تخاف علي فأخذ بلسان نفسه ثم قال هذا

Bu rivayet *el-Câmi‘*de şu şekilde aktarılmaktadır:[3442]

أخبرنا عبد الرزاق عن معمر عن الزهري أن سفيان بن عبد الله الثقفي قال قلت حدثني بحديث أنتفع به قال قل آمنت بالله ثم استقم قال قلت ما أخوف ما تتخوف علي قال فأخذ بلسانه ثم قال هذا

Burada Resûlullah, sımsıkı tutunacağı bir tavsiye isteyen kişiye “‘Rabbim Allah’tır’ (bazı rivayetlerde ‘Allah’a inandım’) de,[3443] sonra dosdoğru ol” buyurmakta; bu kişinin, kendisi için en korkulacak şeyi sorması üzerine ise ağızdan çıkan ifadelere dikkat etmesine yönelik diline işaret etmektedir. *es-Sünen*’de *el-Câmi‘*deki rivayetin senedine göre Abdurrahmân b. Mâiz (öl. ?)[3444] fazladan bulunmakta ve *el-Câmi‘*deki inkıtâ durumu ortadan kalkmaktadır. Abdurrahmân b. Mâiz, Süfyân b. Abdillâh’ın öğrencileri içinde sayılmakla birlikte Zührî zikredilmemektedir.[3445] Abdurrahmân b. Mâiz’in

[3440] Beyhakī, *Şuʿabü’l-Îmân*, 6/457 (No. 4475).
[3441] Tirmizî, “Zühd”, 60 (No. 2410).
[3442] Abdürrezzâk, *el-Muṣannef,* 11/128 (No. 20111).
[3443] Saîd b. er-Rebî’in naklettiği “Şu‘be -- Yaʿlâ b. Atâ -- Abdullâh b. Süfyân -- babası” senedi aracılığıyla naklettiği bir rivayette bu ifadeler yerine Hz. Peygamber’in “Allah’tan kork, sonra dosdoğru ol” ifadesi geçmektedir [Dârimî, “Riḳāḳ”, 4 (No. 2752)]. Muhammed b. Ca‘fer’in naklettiği Şu‘be -- Yaʿlâ b. Atâ -- Abdullâh b. Süfyân -- babası -- Resûlullah senedli bir rivayette ise ilgili hadisin “‘allah’a inandım’ de” ve “‘Rabbim Allah’tır’ de” ifadelerinin ikisi de yer almaktadır [Buhârî, *et-Târîḫu’l-kebîr,* 5/100 (No. 289)].
[3444] Abdurrahmân b. Mâiz’e Muhammed b. Abdirrahmân b. Mâiz ve Mâiz b. Abdirrahmân da denildiğine dair bk. Mizzî, *Tehẕîbü’l-Kemâl,* 17/377.
[3445] Mizzî, *Tehẕîbü’l-Kemâl,* 11/170.

hocaları içinde Süfyân b. Abdillâh, öğrencileri içinde Zührî bulunmaktadır.[3446] Zührî'nin hocaları içinde Abdurrahmân b. Mâiz yer almakta, Süfyân b. Abdillâh bulunmamaktadır.[3447] Bu nedenle âlî ve nâzil senedden ziyade inkıtâ durumu vardır.

Diğer kaynaklara bakıldığında ilgili rivayetlerin tamamına yakını Süfyân b. Abdillâh'tan (öl. ?) gelmektedir.[3448] Bazı rivayetlerde dille ilgili kısım zikredilmemektedir.[3449] Bu hadisi "Allah'a inandım' de" ibaresiyle nakledenlerden Zührî bazen doğrudan,[3450] bazen Muhammed b. Abdirrahmân b. Mâiz (öl. ?)[3451] veya Abdurrahmân b. Mâiz (öl. ?)[3452] aracılığıyla Süfyân b. Abdillâh'tan rivayet etmektedir. Hişâm b. Urve,[3453] babası Urve; Ya'lâ b. Atâ (öl. 120/738 c.)[3454] ve Abdülmelik b. Umeyr (öl. 136/753)[3455] ise Abdullâh b. Süfyân (öl. ?) aracılığıyla nakletmektedir.

Zührî'den bu hadis "'Rabbim Allah'tır' de" ibaresiyle de aktarılmaktadır. Burada Zührî doğrudan olmamakla birlikte Muhammed b. Abdirrahmân b. Mâiz,[3456] Abdurrahmân b.

[3446] Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 17/377-378.
[3447] Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 26/424.
[3448] Hz. Ali'den nakledilen varyant için bk. Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr İbnü'l-Bahterî el-Bağdâdî, *Mecmû'un fîhi Muṣannefâtü Ebî Ca'fer İbni'l-Bahterî*, thk. Nebîl Sa'düddîn Cerrâr (Amman: Dârü'l-Beşîri'l-İslâmiyye, ts.), 191 (No. 161).
[3449] Müslim, "İmân", 62 (No. 38); İbn Hanbel, *el-Müsned*, 24/141 (No. 15416); İbn Ebî Şeybe, *el-Müsned*, 2/194 (No. 679); İbn Ebî Âsım, *el-Âḥâd ve'l-meṯânî*, 3/222 (No. 1584); Taberânî, *Müsnedü'ş-Şâmiyyîn*, 3/52-53 (No. 1792); Ebû Nuaym, *Müsnedü'l-Müstaḫrec*, 1/129 (No. 154), Muhâmilî, *el-Emâlî*, 1/353-354 (No. 392), İbn Ebî Âsım, *es-Sünne*, 1/50-51 (No. 21), Mecmûun fîhi Muṣannefâtü Ebî Ca'fer İbn el-Bahterî, 191 (No. 161), Buhârî, *et-Târîḫu'l-kebîr*, 5/100.
[3450] Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/128 (No. 20111); *el-Câmi' liŞuʿabi'l-îmân*, 7/10-11 (No. 4576) (Zührî'ye Abdürrezzâk-Ma'mer tarikiyle ulaşılmaktadır.).
[3451] Beyhakī, *el-Câmi' liŞuʿabi'l-îmân*, 7/8 (No. 4572); a. mlf., *el-Âdâb*, 121 (No. 363) (Yezîd b. Hârûn -- İbrâhîm b. Sa'd)
[3452] Tayâlisî, *el-Müsned*, 2/558 (No. 1327) (Tayâlisî -- İbrâhîm b. Sa'd); Beyhakī, *el-Câmi' liŞuʿabi'l-îmân*, 7/9-10 (No. 4574) (Ebü'l-Yemân -- Şuayb aracılığıyla gelmektedir)
[3453] Müslim, "İmân", 62 (No. 38), İbn Ebî Şeybe, *el-Müsned*, 2/194 (No. 679), İbn Ebî Âsım, *el-Âḥâd ve'l-meṯânî*, 3/222 (No. 1584); Muhâmilî, *el-Emâlî*, 1/353-354 (No. 392), İbn Hanbel, *el-Müsned*, 24/141 (No. 15416); Ebû Nuaym, *Müsnedü'l-Müstaḫrec*, 1/129 (No. 154).
[3454] Yaʿlâ b. Atâ'ın rivayetini Şu'be ve Hüşeym nakletmektedir. Hüşeyme'den Ahmed b. Hanbel (İbn Hanbel, *el-Müsned*, 32/170 (No. 19431) ve en-Nüfeylî rivayet etmektedir (Beyhakī, *el-Câmi' liŞuʿabi'l-îmân*, 7/11-12 (No. 4578). Şu'be'den nakledenler Bişr b. el-Mufaddal [Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 10/256 (No. 11425)], Muhammed b. Ca'fer (İbn Hanbel, *el-Müsned*, 24/142 (No. 15417) ve Yahyâ b. Saîd'dir (Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 7/79 (No. 6398). Bişr b. el-Mufaddal tarikinden gelen rivayette taklîb bulunmaktadır: Abdullâh b. Süfyân -- babası" şeklinde olacak kısım Süfyân b. Abdillâh -- babası şeklindedir.
[3455] Bu rivayeti de Şu'be nakletmektedir. Burada taklîb edilen kısım "Süfyân b. Abdirrahmân veya Abdurrahmân b. Süfyân" denilerek iki türlü zikredilmektedir. Ancak burada da Abdullâh ismi muhtemelen sonraki râvilerin veya istinsahın etkisiyle Abdurrahmân şeklindedir [İbn Ebî Âsım, *el-Âḥâd ve'l-meṯânî*, 3/245 (No. 1606)].
[3456] Zührî'den bu hadisi İbrâhîm b. Sa'd'ın aktardığına dair bk. İbn Mâce, "Fiten", 12 (No. 3972); İbn Hanbel, *el-Müsned*, 24/143 (No. 15418); İbn Ebî Âsım, *el-Âḥâd ve'l-meṯânî*, 3/223 (No. 1585); İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 13/7 (No. 5700); Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 7/78 (No. 6396); Hâkim, *el-Müstedrek*, 4/313. Bu rivayeti İbrâhîm b. Sa'd'dan aktaranlar ise Ahmed b. Ebân (öl. ?), Ka'nebî (öl. 221/836),

Mâiz,[3457] Abdurrahmân b. Muâz (öl. ?),[3458] Mâiz b. Abdirrahmân (öl. ?)[3459] ve Muhammed b. Ebî Süveyd (öl. ?)[3460] aracılığıyla Süfyân'dan nakletmektedir. Hişâm b. Urve -- babası aracılığıyla da Süfyân'dan bu hadis rivayet edilmektedir.[3461]

Bir rivayette ilgili hadisin "'Allah'a inandım' de" ve "'Rabbim Allah'tır' de" ifadelerinden ikisi de yer almaktadır. Bu rivayet Şu'be -- Ya'lâ b. Atâ (öl. 120/738 c.) -- Abdullâh b. Süfyân (öl. ?) -- babası -- Resûlullah senediyle gelmektedir.[3462]

"Allah'a inandım" ve "Rabbim Allah'tır" ifadelerinin senedin belli bir kısmında aynı olduğu rivayetler bulunmaktadır. Mesela Zührî -- Muhammed b. Abdirrahmân b. Mâiz -- Süfyân b. Abdillâh -- Resûlullah tarikinden gelenleri İbrâhîm b. Sa'd (öl. 183/799) nakletmektedir. İbrâhîm b. Sa'd'dan Yezîd b. Hârûn'un (öl. 206/821)[3463] naklinde metin "Allah'a inandım"; Ahmed b. Ebân (öl. ?),[3464] Muhammed b. Osmân b. Mervân (öl. ?),[3465] Yezîd b. Hârûn (öl. 206/821),[3466] Ya'kūb b. Humeyd (öl. 240-241/854-855),[3467] Ka'nebî (öl. 221/836),[3468] Nuaym b. Hammâd (öl. 228/843),[3469] Tayâlisî[3470] ve Yahyâ el-Leysî[3471] ve Ebû Kâmil (öl. 207/822)[3472] nakillerinde metin "Rabbim Allah'tır" şeklindedir.

Muhammed b. Osmân b. Mervân (öl. ?), Nuaym b. Hammâd (öl. 228/843), Tayâlisî (öl. 204/819), Yahyâ b. Yahyâ (öl. 234/849), Ya'kūb b. Humeyd (öl. 240-241/854-855), Yezîd b. Hârûn (öl. 206/821) ve Ebû Kâmil'dir (öl. 207/822).

[3457] Tirmizî, "Zühd", 60 (No. 2410); İbn Hanbel, *el-Müsned*, 24/145 (No. 15419); İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 13/6 (No. 5699) (Abdullâh b. el-Mübârek -- Ma'mer), Dârimî, "Riḳāḳ", 4 (No. 2753) (İbrâhîm b. İsmâîl b. Mücemmi'); Beyhakī, *el-Câmi' liŞu'abi'l-îmân*, 7/9 (No. 4573), a. mlf., *el-Âdâb*, 121-122 (No. 364) (Şuayb b. Ebî Hamza).

[3458] Dârimî, "Riḳāḳ", 4 (No. 2753).

[3459] İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 13/9 (No. 5702); Taberânî, *Müsnedü'ş-şâmiyyîn*, 3/52-53 (No. 1792) (ez-Zübeydî). Bu râvi Abdurrahmân b. Mâiz'in isminde taklîb yapıldığı bir râvidir. Çünkü ricâl tanıtımında hususi olarak geçmemekte Abdurrahmân b. Mâiz'in tanıtımında kendisine Muhammed b. Abdirrahmân b. Mâiz ve Mâiz b. Abdirrahmân denildiği ifade edilirken zikredilmektedir (Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 17/377).

[3460] İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 13/5 (No. 5698); İbn Vehb, *el-Câmi'*, 1/307 (No. 296).

[3461] İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 3/221-222 (No. 942); İbn Ebî Âsım, *es-Sünne*, 1/50-51 (No. 21); *Müsnedü'l-Müstaḫrec*, 1/129 (No. 154).

[3462] Buhârî, *et-Târîḫu'l-kebîr*, 5/100 (No. 289) (Muhammed b. Ca'fer).

[3463] Beyhakī, *el-Câmi' liŞu'abi'l-îmân*, 7/8 (No. 4572), a. mlf., *el-Âdâb*, 121 (No. 363).

[3464] İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 13/7 (No. 5700).

[3465] İbn Mâce, "Fiten", 12 (No. 3972).

[3466] İbn Hanbel, *el-Müsned*, 24/143 (No. 15418).

[3467] İbn Ebî Âsım, *el-Âḥâd ve'l-meṯânî*, 3/245 (No. 1606).

[3468] Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, 7/78 (No. 6396).

[3469] Taberânî, a.g.e, 7/78 (No. 6396).

[3470] Taberânî, a.g.e, 7/78 (No. 6396).

[3471] Hâkim, *el-Müstedrek*, 4/313.

[3472] İbn Hanbel, *el-Müsned*, 24/143 (No. 15418).

"Allah'a inandım" ve "Rabbim Allah'tır" ifadelerinin senedin belli bir kısmında aynı olduğu diğer bir rivayet Zührî -- Abdurrahmân b. Mâiz -- Süfyân b. Abdillâh -- Resûlullah tarikidir. Zührî'den bu hadisi İbrâhîm b. Sa'd'ın (öl. 183/799) rivayetinde[3473] metin "Allah'a inandım" de; Ma'mer,[3474] İbrâhîm b. İsmâîl b. Mücemmi' (öl. ?)[3475] ve Şuayb b. Ebî Hamza'nın[3476] nakillerinde metin "Rabbim Allah'tır" şeklindedir.

"Allah'a inandım" ve "Rabbim Allah'tır" ifadelerinin senedin belli bir kısmında aynı olduğu diğer bir rivayetin senedi Hişâm b. Urve -- babası -- Süfyân -- Resûlullah şeklindedir. Hişâm'dan, Abdullâh b. Nümeyr,[3477] Cerîr b. Abdilhamîd (öl. 188/804),[3478] Ebû Üsâme (öl. 201/817);[3479] Vekî' b. el-Cerrâh[3480] ve Ebû Muâviye'nin[3481] nakillerinde metin "Allah'a inandım", Vüheyb b. Hâlid (öl. 165/781);[3482] Abdullâh b. Nümeyr;[3483] Amr b. el-Hâris (öl. 150/767 ö.)[3484] ve el-Leys b. Sa'd'ın[3485] nakillerinde "Rabbim Allah'tır" şeklindedir. Abdullâh b. Nümeyr'den "Allah'a inandım" şeklinde nakleden Muhammed b. Abdillâh b. Nümeyr'dir, kendisinden hem "'Rabbim Allah'tır' de" şeklinde hem de "'Allah'a inandım' de" şeklinde rivayet eden Ebû Bekr b. Ebî Şeybe'dir. Ebû Bekr b. Ebî Şeybe'den bunu nakleden ise İbn Ebî Âsım'dır (öl. 287/900). İbn Ebî Âsım, İbn Ebî Şeybe'den *el-Âḥâd ve'l-meṯânî* adlı eserinde "'Allah'a inandım' de",[3486] *es-Sünne* adlı eserinde "'Rabbim Allah'tır' de" ifadesiyle aktarmaktadır.[3487]

[3473] Tayâlisî, *el-Müsned,* 2/558 (No. 1327)
[3474] Tirmizî, "Zühd", 60 (No. 2410); İbn Hanbel, *el-Müsned,* 24/145 (No. 15419); İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ,* 13/6 (No. 5699).
[3475] Dârimî, "Riḳāḳ", 4 (No. 2753). Bu rivayette Abdurrahmân b. Mâiz yerine Abdurrahmân b. Muâz ismi geçmektedir.
[3476] Beyhakī *el-Câmi' liŞuʿabi'l-îmân,* 7/9 (No. 4573); a. mlf,, *el-Âdâb,* 121-122 (No. 364).
[3477] İbn Ebî Âsım, *el-Âḥâd ve'l-meṯânî,* 3/222 (No. 1584); Ebû Nuaym, *Müsnedü'l-müstaḫrec* 1/129 (No. 154).
[3478] Müslim, "Îmân", 62 (No. 38), Muhâmilî, *el-Emâlî,* 1/353-354 (No. 392); *Müsnedü'l-Müstaḫrec,* 1/129 (No. 154).
[3479] Müslim, "Îmân", 62 (No. 38); Ebû Nuaym, *Müsnedü'l-Müstaḫrec,* 1/129 (No. 154).
[3480] İbn Hanbel, *el-Müsned,* 24/141 (No. 15416).
[3481] İbn Hanbel, *el-Müsned,* 24/141 (No. 15416).
[3482] İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ,* 3/221-222 (No. 942).
[3483] İbn Ebî Âsım, *es-Sünne,* 1/50-51 (No. 21).
[3484] Ebû Nuaym, *Müsnedü'l-müstaḫrec,* 1/129 (No. 154).
[3485] Ebû Nuaym, *Müsnedü'l-müstaḫrec,* 1/129 (No. 154).
[3486] İbn Ebî Âsım, *el-Âḥâd ve'l-meṯânî,* 3/222 (No. 1584).
[3487] İbn Ebî Âsım, *es-Sünne,* 1/50-51 (No. 21).

Lafız farklılıklarına takılmadan Ma‘mer’in de naklinin yer aldığı Zührî rivayetlerine biraz daha yakından bakıldığında onun Süfyân’dan doğrudan naklini Ma‘mer,[3488] Muhammed b. Ebî Süveyd aracılığıyla naklini Yûnus b. Yezîd el-Eylî (öl. 159/776);[3489] Mâiz b. Abdirrahmân aracılığıyla naklini Zübeydî (öl. 146-149/763-766);[3490] Muhammed b. Abdirrahmân b. Mâiz aracılığıyla naklini İbrâhîm b. Sa‘d (öl. 183/799);[3491] Abdurrahmân b. Muâz aracılığıyla naklini İbrâhîm b. İsmâîl b. Mücemmi‘ (öl. ?);[3492] Abdurrahmân b. Mâiz aracılığıyla naklini ise Ma‘mer,[3493] İbrâhîm b. Sa‘d[3494] ve Şuayb b. Ebî Hamza[3495] aktarmaktadır.

Ma‘mer’in Zührî’den naklettiği bu hadisin varyantlarına bakıldığında senedde Abdurrahmân b. Mâiz’i içerenleri Ma‘mer’den sadece Abdullâh b. el-Mübârek; İbnü’l-Mübârek’ten ise Süveyd b. Nasr,[3496] Alî b. İshâk (öl. 213/828)[3497] ve Hibbân b. Mûsâ (öl. 233/847)[3498] nakletmektedir. Ma‘mer’in, Zührî’nin doğrudan Süfyân’dan naklettiği aktarımını ise kendisinden sadece Abdürrezzâk;[3499] Abdürrezzâk’tan ise İshâk b. İbrâhîm ed-Deberî (öl. 285/898)[3500] nakletmektedir. Bu nedenle *es-Sünen* ve *el-Câmi‘*deki Abdurrahmân b. Mâiz’in nakledilip nakledilmemesinde ihtilaf Ma‘mer’den hadisi nakleden Abdullâh b. el-Mübârek ve Abdürrezzâk’ın rivayet şeklindeki farktan kaynaklanmaktadır.

(2) Tirmizî’nin, Ma‘mer’in *Câmi‘-i Ma‘mer*’e göre senedinde 1 râvisinin fazla olduğu, manaca aynı, lafızca biraz farklı olan rivayeti şudur:[3501]

[3488] Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/128 (No. 20111); Beyhakī, *el-Câmi‘ liŞuabi’l-îmân*, 7/10-11 (No. 4576).
[3489] İbn Vehb, *el-Câmi‘*, 1/307 (No. 296); İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 13/5 (No. 5698).
[3490] İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 13/9 (No. 5702); Taberânî, *Müsnedü’ş-Şâmiyyîn*, 3/52-53 (No. 1792).
[3491] İbn Mâce, “Fiten”, 12 (No. 3972); İbn Hanbel, *el-Müsned*, 24/143 (No. 15418); İbn Ebî Âsım, *el-Âḥâd ve’l-meŞânî*, 3/223 (No. 1585); İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 13/7 (No. 5700); Taberânî, *el-Muʿcemü’l-kebîr*, 7/78 (No. 6396); Hâkim, *el-Müstedrek*, 4/313; Beyhakī, *el-Câmi‘ liŞuabi’l-îmân*, 7/8 (No. 4572); a. mlf., *el-Âdâb*, 1/384 (No. 291).
[3492] Dârimî, “Riḳāḳ”, 4 (No. 2753).
[3493] İbn Hanbel, *el-Müsned*, 24/145 (No. 15419); İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 13/6 (No. 5699).
[3494] Tayâlisî, *el-Müsned*, 2/558 (No. 1327).
[3495] Beyhakī, *Şuabü’l-Îmân*, 7/9-10 (No. 4574); a. mlf., *el-Âdâb*, 1/385 (No. 292).
[3496] Tirmizî, “Zühd”, 60 (No. 2410).
[3497] İbn Hanbel, *el-Müsned*, 24/145 (No. 15419).
[3498] İbn Hibbân, eṣ-*eṣ-Ṣaḥîḥ*, 13/6 (No. 5699).
[3499] Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/128 (No. 20111).
[3500] Beyhakī, *el-Câmi‘ liŞuabi’l-îmân*, 7/10-11.
[3501] Tirmizî, “el-Birr ve’ṣ-ṣıla”, 13 (No. 1915).

حدثنا أحمد بن محمد أخبرنا عبد الله بن المبارك أخبرنا معمر عن ابن شهاب حدثنا عبد الله بن أبي بكر بن حزم عن عروة عن عائشة دخلت امرأة معها ابنتان لها فسألت فلم تجد عندي شيئا غير تمرة فأعطيتها إياها فقسمتها بين ابنتيها ولم تأكل منها ثم قامت : قالت فخرجت فدخل النبي صلى الله عليه و سلم فأخبرته فقال النبي صلى الله عليه و سلم من ابتلي بشيء من هذه البنات كن له سترا من النار

Bu hadisi Ma'mer, *el-Câmi'in*de şu şekilde nakletmektedir:[3502]

أخبرنا عبد الرزاق قال أخبرنا معمر عن الزهري عن عروة بن الزبير عن عائشة قالت جاءت امرأة ومعها ابنتان لها تسألني فلم تجد عندي شيئا غير تمرة واحدة فأعطيتها إياها فأخذتها فشقتها بين بنتيها ولم تأكل منها شيئا ثم قامت فخرجت هي وابنتيها فدخل رسول الله صلى الله عليه و سلم على هيئته ذلك فحدثته حديثها فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم من ابتلي من هذه البنات بشيء فأحسن إليهن كن له سترا من النار

Bu hadiste yanında iki kız çocuğu bulunan bir kadının yardım istemesi üzerine Hz. Âişe'nin ona evindeki tek yiyecek olan bir hurmayı vermesi, kadının da onu iki kızı arasında bölüştürüp kendisinin yemediği ifade edilmektedir. Hz. Âişe'nin, gelince Resûlullah'a (s.a.s) durumu haber vermesi üzerine Resûl-i Ekrem'in "Her kim kız çocuklarından bir şeyle imtihan olunursa onlar ateşe karşı kendisine perde olurlar." buyurduğu belirtilmektedir. [3503]

İlgili rivayetin senedi *Câmi'*de Zührî -- Urve b. ez-Zübeyr -- Âişe bint Ebî Bekr es-Sıddîk şeklinde iken *es-Sünen*'de Zührî ile Urve'nin arasında Abdullâh b. Ebî Bekr b. Hazm (öl. 130/747-748) zikredilmektedir. Bu durum, inkıtâ olmayan bir senede bir râvinin ilave edildiği *el-mezîd fî muttasıli'l-esânîd* kavramıyla değerlendirilebilir. Ancak Zührî'nin bu hadisi Urve'den hem doğrudan hem de Abdullâh b. Ebî Bekr b. Hazm aracılığıyla aldığı ve iki şekilde de rivayet ettiği söylenebilir.[3504] Tirmizî de diğer bir rivayetinde Abdullâh b. Ebî Bekr b. Ebî Hazm'ı zikretmemektedir. Tirmizî'nin *es-*

[3502] Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 10/457 (No. 19693).
[3503] Bu hadisin nakledildiği diğer kaynakların bazısında Hz. Peygamber'in hadis-i şerifini ifade etmesine vesile olan kadının hurmaları alıp çocuklarına paylaştırmasıyla ilgili kısım zikredilmemektedir. Tirmizî, "el-Birr ve'ṣ-ṣıla", 13 (No. 1913); Taberânî, *el-Muʿcemü'l-evsaṭ*, 7/109 (No. 7000); Kudâî, *Müsnedü'ş-Şihâb,* 1/311 (No. 522); Temmâm, *el-Fevâ'id*, 2/146 (No. 1384).
[3504] Zührî'nin hem Urve hem de Abdullâh b. Ebî Bekr b. Hazm'dan nakilde bulunduğuna dair bk. Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 26/422, 424.

Sünen'de taktî' yaptığı bu rivayetin manası aynı olmakla birlikte lafzı biraz farklılık içermektedir:[3505]

حدثنا العلاء بن مسلمة البغدادي حدثنا عبد المجيد بن عبد العزيز عن معمر عن الزهري عن عروة عن عائشة قالت : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم من ابتلي بشيء من البنات فصبر عليهن كن له حجابا من النار

Abdullâh b. Ebî Bekr b. Hazm'ın zikredilmediği rivayetler Zührî'den Ma'mer b. Râşid, Muhammed b. el-Velîd ez-Zübeydî (öl. 146/763-149/766) ve Yûnus b. Yezîd el-Eylî (öl. 159/776) aracılığıyla gelmektedir. Ma'mer'den Abdüla'lâ (öl. 189/805),[3506] Abdülmecîd b. Abdilazîz (öl. 206/821)[3507] ve Abdürrezzâk b. Hemmâm;[3508] Yûnus b. Yezîd'den İbn Vehb;[3509] ez-Zübeydî'den el-Cerrâh b. Melîh (öl. 175/791)[3510] aktarmaktadır.

Abdullâh b. Ebî Bekr b. Hazm'ın senedde zikredildikleri Zührî'den Ma'mer, Şuayb b. Ebî Hamza ve Muhammed b. Ebî Hafsa (öl. ?) aracılığıyla gelmektedir. Ma'mer'den Abdullâh b. el-Mübârek[3511] ve Abdürrezzâk;[3512] Şuayb'dan oğlu Bişr (öl. 213/828)[3513] ve Ebü'l-Yemân (öl. 222/837);[3514] Muhammed b. Ebî HafSa'dan Ravh b. Ubâde (öl. 205/820)[3515] aracılığıyla ulaşmaktadır.

Dolayısıyla Tirmizî'nin iki naklinde olduğu gibi bu rivayette iki türlü aktarım bulunmaktadır. Burada iki türlü aktarımın olduğunu Abdürrezzâk da dile getirmektedir.[3516]

(3) *es-Sünen* ve *el-Câmi'*deki ortak rivayetlerden manaca aynı, lafızca biraz farklı olan, senedce *es-Sünen*'de 1 fazla râvi bulunan rivayet şudur:[3517]

[3505] Tirmizî, "el-Birr ve's-ṣıla", 13 (No. 1913).
[3506] İbn Hanbel, *el-Müsned,* 40/61 (No. 24055).
[3507] Tirmizî, "el-Birr ve's-ṣıla", 13 (No. 1913),
[3508] Abdürrezzâk, *el-Muṣannef,* 10/457 (No. 19693); İbn Hanbel, *el-Müsned,* 42/202 (No. 25332); Abd b. Humeyd, *el-Münteḫab,* 429 (No. 1473); Temmâm, *el-Fevâid,* 2/146 (No. 1384); Kudâî, *Müsnedü'ş-şihâb,* 1/311 (No. 522), Beyhakī, *el-Câmi' liŞu'abi'l-îmân,* 11/142 (No. 8308).
[3509] İbn Hibbân, *es-eṣ-Ṣaḥîḥ,* 7/201 (No. 2939).
[3510] Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsaṭ,* 7/109 (No. 7000); a. mlf., Müsnedü'ş-şâmiyyîn, 3/33 (No. 1752).
[3511] Buhârî, Zekât, 9 (No. 1148), Müslim, "el-Birr ve's-ṣıla", 147 (No. 2629), Tirmizî, "el-Birr ve's-ṣıla", 13 (No. 1915), Ebû Abdillâh el-Hüseyn b. el-Hasen b. Harb el-Mervezî, Mervezî, el-Hüseyn b. el-Hasen, *Kitâbü'l-Birr ve's-ṣıla,* thk. Muhammed Saîd Muhammed Hasen Buhârî (Riyad: Dârü'l-Vatan li'n-Neşr, 1419/1998), 77 (No. 148); Kudâî, *Müsnedü's-Şihâb*, 1/311-312 (No. 523)
[3512] İbn Hanbel, *el-Müsned,* 42/202 (No. 25332).
[3513] İbn Hanbel, *el-Müsned,* 41/120-121 (No. 24572).
[3514] Taberânî, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, 4/244 (No. 3193); Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ,* 4/478 (No. 16152) (2 rivayet); a. mlf., *el-Câmi' liŞu'abi'l-îmân,* 13/381 (No. 10507), a. mlf., *el-Âdâb,* 11 (No. 17).
[3515] İbn Hanbel, *el-Müsned,* 43/181 (No. 26060).
[3516] İbn Hanbel, *el-Müsned,* 42/202 (No. 25332).

حدثنا الحسين بن محمد حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن الزهري عن عبيد الله بن عبد الله عن ابن عباس قال كان أبو هريرة : يحدث أن رجلا جاء إلى النبي صلى الله عليه و سلم فقال إني رأيت الليلة ظله ينطف منها السمن والعسل ورأيت الناس يستقون بأيدهم فالمستكبر والمستقل ورأيت سببا واصلا من السماء إلى الأرض وأراك يا رسول الله أخذت به فعلوت ثم أخذ به واصلا من السماء إلى الأرض وأراك يا رسول الله أخذت به فعلوت ثم أخذ به رجل بعدك فعلا ثم أخذ به رجل بعده فعلا ثم أخذ به رجل فقطع به ثم وصل له فعلا به فقال أبو بكر أي رسول الله بأبي أنت وأمي والله لتدعني أعبرها فقال اعبرها فقال أما الظلة فضلة الإسلام وأما ما ينظف من السمن والعسل فهو القرآن لينه وحلاوته وأما المستكثر والمستقل فهو المستكثر من القرآن والمستقل من وأما السبب الواصل من السماء إلى الأرض فهو الحق الذي أنت عليه فأخذت به فيعليك الله ثم يأخذ به رجل آخر فيعلوا به ثم يأخذه بعده رجل آخر فيعلو به ثم يأخذ رجل آخر فينقطع به ثم يوصل له فيعلوا أي رسول الله لتحدثني أصبت أو أخطأت فقال النبي صلى الله عليه و سلم أصبت بعضا وأخطأت بعضا قال أقسمت بأبي أنت وأمي لتخبرني ما الذي أخطأت فقال النبي صلى الله عليه و سلم لا تقسم

*el-Câmi'*de bu hadis şöyle nakledilmektedir:[3518]

أخبرنا عبد الرزاق عن معمر عن الزهري عن عبيد الله بن عبد الله عن أبي هريرة أن رجلا أتى رسول الله صلى الله عليه و سلم فقال إني أرى الليلة الظلة ينطف منها السمن والعسل فأرى الناس يتكففون منها بأيديهم فالمستكثر والمستقل وأرى سببا واصلا من السماء إلى الأرض فأراك يا رسول الله أخذت به فعلوت ثم أخذ به رجل آخر فعلا ثم أخذ به رجل آخر فانقطع به ثم وصل له فعلا به فقال أبو بكر يا رسول الله بأبي أنت وأمي والله لتدعني فلأعبرنها فقال أعبرها فقال اما الظلة فظلة الإسلام وأما ما ينطف من السمن والعسل فهو القرآن لينه وحلاوته وأما المستكثر والمستقل فهو المستكثر من القرآن والمستقل منه وأما السبب الواصل من السماء إلى الأرض فهو الحق الذي أنت عليه تأخذ به فيعليك الله ثم يأخذ به رجل آخر بعدك فيعلو به ثم يأخذ به رجل آخر بعده فيعلو به ثم يأخذ به رجل آخر فينقطع به ثم يوصل له فيعلو به أي رسول الله لتحدثني أصبت أم أخطأت قال أصبت بعضا وأخطأت بعضا قال أقسمت يا رسول الله لتخبرني بالذي أخطأت قال لاتقسم

Bu hadiste bir kişi Allah Resûlü'ne rüyasında bir buluttan bal ve yağ aktığını, insanların bazısının çok, bazısının ise az olarak o bal ve yağdan elleriyle aldıklarını gördüğünü söylemektedir. Ayrıca gökten yere uzatılmış bir ipi sırayla Allah Rasûlü'nün ve iki kişinin tutup yükseldiklerini, sonra bir kişinin daha o ipi tuttuğunu; ancak ipin koptuğunu, sonrasında ipin bağlanıp o kişinin de yükseldiğini ifade etmektedir. Hz. Ebû Bekir; bulutu İslam, akan yağ ve balı Ḳur'ân'ın yumuşaklığı ve tadı, gökten yere doğru

[3517] Tirmizî, "Rü'yâ", 10 (No. 2293).
[3518] Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/214-215 (No. 20360).

uzatılan ipi ise hak ve hakikat, bu nedenle ona tutunanları Allah'ın yükselteceği şeklinde tabir etmektedir. Tabirinin doğruluğunu sorunca da Resûlullah'ın bir kısmının doğru olduğunu söylemesi[3519] üzerine Hz. Ebû Bekir'in "Anam babam sana feda olsun" deyip yemin ederek yanıldığı tarafı söylemesini Hz. Peygamber'den istemesi üzerine Allah'ın Elçisi'nin "Yemin etme" buyurduğu bildirilmektedir. Tirmizî bu hadisin hasen-sahîh olduğunu ifade etmekle birlikte, senedinde *el-Câmi'*deki nakle göre fazladan İbn Abbâs'ı içermesi durumuyla ilgili bir bilgi vermemektedir.

Bu merfû rivayet genelde İbn Abbâs'tan veya İbn Abbâs aracılığıyla Ebû Hüreyre'den nakledilmektedir. Bazen şüphe ifadesiyle İbn Abbâs veya Ebû Hüreyre'den denilerek aktarımın ikisinden birinden olduğu ifade edilmektedir. Tüm bu rivayetler Zührî -- Ubeydullâh b. Utbe (öl. 98/716) tariki aracılığıyla gelmektedir.

İbn Abbâs'ın Hz. Peygamber'den nakli şeklinde gelen rivayetleri Zührî'den Süfyân b. Hüseyn (öl. 170/786 c.), Süleymân b. Kesîr (öl. 133/750) ve Yûnus b. Yezîd (öl. 159/776) nakletmektedir. Bu rivayetler Süfyân b. Hüseyn'den Ahmed b. Mansûr er-Remâdî (öl. 265/878),[3520] İbn Ebî Ömer (öl. 243/858),[3521] Muhammed b. Mansûr (öl. 254/868)[3522] ve Yezîd b. Hârûn (öl. 206/821)[3523] Süleymân b. Kesîr'den Muhammed b. Kesîr el-Abdî (öl. 223/838);[3524] Yûnus b. Yezîd'den Abdullâh b. Vehb[3525] ve el-Leys b. Sa'd[3526] aracılığıyla gelmektedir.

Senedinin son kısmı "İbn Abbâs veya Ebû Hüreyre'den" şeklinde gelen nakilleri Ma'mer b. Râşid ve Muhammed b. el-Velîd ez-Zübeydî (öl. 146-149/763-766) rivayet

[3519] Tahâvî, İbn Amr'ın parmaklarından birinde bal, diğerinde yağ olduğunu ve bunları yalar gibi olduğunu gördüğü bir rüyayı anlatması üzerine Allah Resûlü'nün iki kitabı Tevrat'ı ve Furkân'ı okuyorsun" dediği rivayeti aktarmaktadır. Hz. Ebû Bekir'in, iki şey yerine, bir şeyin iki vasfını aktarmasının tabirinde yanıldığı yer olabileceğini bildirmektedir [Tahâvî, *Şerḥu müşkil*, 2/152 (No. 672)].
[3520] Ahmed b. Hanbel, *Kitâbü Fezâ'ili'ṣ-ṣaḥâbe*, 1/389-390 (No. 590).
[3521] Müslim, "Rü'yâ", 17 (No. 2269).
[3522] Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 7/504-505 (No. 7593).
[3523] İbn Ebî Şeybe, *el-Muṣannef*, 16/39 (No. 31121).
[3524] Müslim, "Rü'yâ", 17 (No. 2269).
[3525] Bu rivayetler Abdullâh b. Vehb'den Bahr b. Nasr [Ebû Avâne, *el-Müsned*, 4/49 (No. 5986); *Şerḥu müşkili'l-âṯâr*, 2/148 (No. 665), Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 10/39 (No. 20379)] ve Harmele b. Yahyâ [İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 1/315-316 (No. 111)] aracılığıyla gelmektedir.
[3526] Buhârî, "Ta'bîr", 47 (No. 6639); Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 10/39 (No. 20379). Leys'ten bu rivayetleri nakleden ise Yahyâ b. Bükeyr'dir.

etmektedir. Zübeydî'den Muhammed b. Harb (öl. 194/810);[3527] Ma'mer'den Abdürrezzâk[3528] nakletmektedir.[3529]

İbn Abbâs'ın Ebû Hüreyre aracılığıyla naklettiği rivayetler Abdürrezzâk -- Ma'mer -- Zührî tariki vasıtasıyla gelmektedir. Bu rivayetleri Abdürrezzâk'tan el-Hüseyn b. Muhammed b. Ca'fer (öl. ?),[3530] İshâk b. Ebî Müslim Deberî (öl. ?),[3531] Muhammed b. Yahyâ b. Fâris (öl. ?),[3532] Seleme b. Şebîb (öl. 240/854 c.)[3533] ve Ahmed b. Mansûr er-Remâdî (öl. 265/878)[3534] nakletmektedir.

Sonuçta ilgili rüya hadisi İbn Abbâs ve/veya Ebû Hüreyre'den nakledilmektedir. Bu rivayetin Ma'mer tarikinden gelen varyantlarında İbn Abbâs aracılığıyla Ebû Hüreyre'den nakilde bulunulmaktadır. Ma'mer'in rivayetlerini nakleden Abdürrezzâk'tan sadece Muhammed b. Râfi'in "İbn Abbâs veya Ebû Hüreyre" demesi şâz durumunda kalmaktadır. Ma'mer'in *el-Câmi'*inde zikredildiği gibi İbn Abbâs zikredilmeden Ebû Hüreyre'nin zikredildiği bir rivayet[3535] diğer kaynaklarda yoktur. Bu nedenle Abdürrezzâk'ın eserinin sonunda yer alan *el-Câmi'*de bu rivayette bir müşkil olduğu gözlenmektedir.

(4) Manaca aynı, lafızca çok az farklı iki rivayetten Tirmizî'nin senedce 1 fazla sahâbî içerdiği diğer bir rivayet şudur:[3536]

حدثنا سفيان بن وكيع حدثنا حميد بن عبد الرحمن عن داود العطار عن معمر عن قتادة عن أنس بن مالك قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم أرحم أمتي بأمتي أبو بكر وأشدهم في أمر الله عمر وأصدقهم حياء عثمان وأعلمهم بالحلال والحرام معاذ بن جبل وأفرضهم زيد بن ثابت وأقرؤهم أبي ولكل أمة أمين وأمين هذه الأمة أبو عبيد بن الجراح

[3527] Müslim, "Rü'yâ", 17 (No. 2269), Taberânî, *Müsnedü'ş-Şâmiyyîn*, 3/35 (No. 1756). Bu rivayetleri Muhammed b. Harb'den nakleden Hâcib b. el-Velîd (öl. 228/843) ve Amr b. Osmân'dır (öl. 250/864).
[3528] Müslim, "Rü'yâ", 17 (No. 2269). Bu rivayeti Abdürrezzâk'tan Muhammed b. Râfi' nakletmektedir.
[3529] İbn Asâkir'in naklettiği bir rivayette "İbn Abbâs veya Ebû Hüreyre" yerine "İbn Abbâs veya başkası" ifadesi geçmektedir. Bu rivayet kendisinden "İbn Abbâs'tan" şeklinde gelen rivayetin nakledildiği Süfyân'dan aktarılmaktadır. Süfyân'dan rivayet eden ise Ebû Abdillâh b. Ebî Bekr ez-Zübeyr b. Bekkâr'dır [İbn Asâkir, *el-Muʿcem*, 2/936-937 (No. 1193)].
[3530] Tirmizî, "Rü'yâ", 10 (No. 2293).
[3531] Beyhakī, *el-Câmi' liŞuʿabi'l-îmân*, 3/366-367 (No. 1825).
[3532] Ebû Dâvûd, "Sünne", 9 (No. 4632).
[3533] İbn Ebî Âsım, *es-Sünne*, 767-768 (No. 1177); Bezzâr, *el-Müsned*, 14/115 (No. 7610); Tahâvî, *Şerḥu müşkili'l-âṯâr*, 2/150 (No. 671).
[3534] Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 10/38 (No. 20378); a. mlf., *el-Câmi' liŞuʿabi'l-îmân*, 3/366-367 (No. 1825).
[3535] Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/214-215 (No. 20360).
[3536] Tirmizî, "Menâḳıb", 33 (No. 3790).

Bu rivayet *el-Câmi'*de şöyle nakledilmektedir:[3537]

أخبرنا عبد الرزاق عن معمر عن عاصم بن سليمان عن أبي قلابة قال معمر وسمعت قتادة يقول قال رسول الله صلى الله عليه و سلم ارحم أمتي بأمتي أبو بكر وأقواهم في أمر الله عمر وأصدقهم حياء عثمان وأمين أمتي أبو عبيدة بن الجراح وأعلم أمتي بالحلال والحرام معاذ وأقرؤهم أبي وأفرضهم زيد قال قتادة في حديثه وأقضاهم علي

Allah Resûlü bu hadisinde, ümmetinin ümmetine en merhametlisinin Hz. Ebû Bekir, Allah'ın emri konusunda en şiddetlisinin Hz. Ömer, hayâ bakımından en doğrusunun Hz. Osman, helal ve haram konusunda Muâz b. Cebel, ferâizde Zeyd b. Sabit ve kıraatte Übey b. Kâ'b'ın en bilgili kişiler olduğunu belirtmektedir. Devamında her ümmetin emin bir şahsının olduğunu, bu ümmetin emininin ise Ebû Ubeyde b. Cerrâh olduğunu beyan etmektedir. *el-Câmi'* ve *es-Sünen*'de ortak olan bu rivayetin senedinde *es-Sünen*'de *el-Câmi'*deki Ma'mer -- Katâde -- Resûlullah tarikinden farklı olarak Katâde ile Hz. Peygamber'in arasında Hz. Enes bulunmakta ve inkıtâ'/irsâl durumu ortadan kalkmaktadır. Tirmizî, bu rivayetinin ardından Katâde'nin rivayetini ancak bu vecihten bildiklerini ifade etmektedir. Bu rivayetin benzerini Ebû Kılâbe'nin Hz. Enes'ten rivayet ettiğini ve meşhur olanın Ebû Kılâbe'nin hadisi olduğunu bildirmektedir.[3538]

Bu rivayet genelde Enes b. Mâlik'ten, bazen İbn Ömer[3539] ve Câbir b. Abdillâh'tan[3540] nakledilmektedir. Hz. Enes'ten nakledilen rivayetler genelde muttasıl olmakla birlikte bazen Hz. Enes zikredilmeden mürsel olarak bulunmaktadır. Hz. Enes'ten bu hadisi nakledenler Katâde ve Ebû Kılâbe'dir (öl. 104/722). Katâde'den Saîd b. Ebî Arûbe'nin naklettikleri merfû muttasıl iken,[3541] Ma'mer'in naklettiklerinin biri merfû muttasıl,[3542] diğeri mürseldir.[3543] Ma'mer bu rivayeti iki türlü de nakletmiş olabileceği gibi Tirmizî'nin Ma'mer'e ulaştığı Süfyân b. Vekî' (öl. ?) -- Humeyd b. Abdirrahmân (öl. 189/805) -- Dâvûd el-Attâr (öl. 174/790-175/791) tarikindeki râvilerden birinin; yahut Ma'mer'in eserini nakleden Abdürrezzâk'ın bir hatası olmuş olabilir.

[3537] Abdürrezzâk, *el-Muṣannef,* 11/225 (No. 20387).
[3538] Tirmizî, "Menâḳıb", 33 (No. 3790).
[3539] Hâkim, *el-Müstedrek*, 3/535; Ebû Yaʿlâ, *el-Müsned,* 10/141 (No. 5763); Ebû Alî el-Hasen b. Ahmed b. İbrâhîm İbn Şâzân, *el-Meşyeẖatü'ş-şuġrâ*, thk. İsâm Mûsâ Hâdî (Medine: Mektebetü'l-Gurabâi'l-Eseriyye, 1419/1998), 39 (No. 49).
[3540] Taberânî, *el-Muʿcemü'ş-ṣaġīr*, 1/335 (No. 556).
[3541] İbn Ebî Âsım, *es-Sünne*, 840 (No. 1287), 857 (No. 1318).
[3542] Tirmizî, "Menâḳıb", 33 (No. 3790).
[3543] Abdürrezzâk, *el-Muṣannef,* 11/225 (No. 20387).

Ebû Kılâbe'nin nakillerinin çoğu Hâlid el-Hazzâ'dan (öl. ?) gelmektedir. Hâlid el-Hazzâ'dan Süfyân-ı Sevrî[3544] ve Vüheyb b. Hâlid'in (öl. 165/781)[3545] rivayetleri hep merfû muttasıl olarak; Abdülvehhâb b. Abdilmecîd'in (öl. 194/809) rivayetleri ise büyük çoğunlukla merfû muttasıl olarak;[3546] İbn Uleyye'nin (öl. 193/809)[3547] nakli ise mürsel olarak gelmektedir. Abdülvehhâb'dan Alî b. el-Medînî,[3548] Fellâs,[3549] Muhammed b. Beşşâr,[3550] Muhammed b. el-Müsennâ Ebû Mûsâ (öl. ?),[3551] Muhammed b. Ebî Bekr el-Mukaddemî (öl. 234/848),[3552] Muhammed b. Hâlid b. Abdillâh (öl. 240/854),[3553] Müsedded b. Müserhed (öl. 228/843),[3554] Muhammed b. Yahyâ b. Eyyûb (öl. ?),[3555] ve Ebû Bekr b. Hallâd el-Bâhilî'nin (öl. 240/854)[3556] nakilleri merfû iken Kāsım b. Sellâm'ın nakli mürseldir. Ebû Kılâbe'den bu hadisi nakleden diğer bir râvi Âsım b. Süleymân'dır (öl. 142/759). Ondan Süfyân-ı Sevrî'nin nakli merfû;[3557] Ma'mer'in nakli ise mürsel[3558] olarak ulaşmaktadır. Burada da Âsım b. Süleymân'ın iki türlü aktarımda bulunmuş olduğu söylenebilir. Yahut merfû rivayeti nakleden Bezzâr ve Beyhakī'nin, senedin Süfyân'a kadar olan râvilerinden birinin; yahut mürsel naklin geldiği Ma'mer'den eserini nakleden Abdürrezzâk'ın yanılmış olabileceği veya istinsah/tahkik kaynaklı bir hata ihtimali ileri sürülebilir.

[3544] İbn Hanbel, *el-Müsned*, 20/252 (No. 12904); a. mlf., *Kitâbü Feżâ'ili'ṣ-ṣaḥâbe*, 1/446 (No. 716), Bezzâr, *el-Müsned*, 13/259-260 (No. 6787), Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 6/210; Ebü'l-Hasen Hayseme b. Süleymân el-Etrâblusî, *Min Ḥadîṯi Ḫayṯeme el-Ḳureşî el-Eṭrâblusî*, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-Garbî, 1400/1980), 134. Hayseme'nin rivayetinde tereddüt ifadesi bulunmaktadır. "Hâlid el-Hazzâ' veya Âsım ya da her ikisinden" denilmektedir.

[3545] Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 7/345 (No. 8185); İbn Hanbel, *el-Müsned*, 21/405-406 (No. 13990); Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/567 (No. 2210), Tahâvî, Şerḥu müşkil, 2/279 (No. 808), Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 6/210 (No. 12549); a. mlf., *Ma'rifetü's-sünen*, 9/106 (No. 12515).

[3546] Kāsım b. Sellâm'ın Abdülvehhâb b. Abdilmecîd aracılığıyla nakli mürseldir (Kāsım b. Sellâm, *Feżâ'ilü'l-Ḳur'ân*, 2/208 (No. 835).

[3547] İbn Ebî Şeybe, *el-Muṣannef*, 17/30 (No. 32594).

[3548] İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 16/74 (No. 7131).

[3549] Bezzâr, *el-Müsned*, 13/259 (No. 6786).

[3550] Tirmizî, "Menâḳıb", 33 (No. 3791), İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 16/85 (No. 7137), 16/238 (No. 7252).

[3551] İbn Mâce, "İftitâḥ", 11 (No. 154); İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 16/85-86 (No. 7137).

[3552] İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 16/85-86 (No. 7137).

[3553] İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 16/85-86 (No. 7137).

[3554] Hâkim, *el-Müstedrek*, 3/422; Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 6/210.

[3555] Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 7/363.

[3556] Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 6/210.

[3557] Bezzâr, *el-Müsned*, 13/259-260 (No. 6787); Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 6/210.

[3558] Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/225 (No. 20387).

(5) Senedde birer râvileri farklı olmakla birlikte iki eserde manaca aynı, lafızca çok az farklı bir rivayet daha bulunmaktadır. Bu hadis *es-Sünen*'de şöyle rivayet edilmektedir:[3559]

حدثنا سويد بن نصر حدثنا عبد الله بن المبارك أخبرنا معمر عن الزهري عن أبي سلمة عن عائشة رضي الله عنها قالت : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم يا عائشة هذا جبريل وهو يقرأ عليك السلام قالت قلت وعليه السلام ورحمة الله وبركاته ترى ما لا نرى

Bu rivayet *el-Câmi'*de şu şekilde aktarılmaktadır:[3560]

أخبرنا عبد الرزاق قال أخبرنا معمر عن الزهري عن عروة عن عائشة أن النبي صلى الله عليه و سلم قال لها هذا جبريل وهو يقرأ عليك السلام فقالت وعليه السلام ورحمة الله وبركاته ترى ما لانرى

Bu hadiste Hz. Âişe, Rasûlullah'ın "Ey Âişe! Bu gelen Cibril'dir, sana selam ediyor" buyurduğunu, kendisinin de: "Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi de onun üzerine olsun" dediğini belirtmektedir. İki kaynakta Zührî'den sonraki râvi için bir eserde Urve, diğer eserde Ebû Seleme'nin zikredilmesi dışında senedler de aynıdır.

Diğer kaynaklara bakıldığında bu hadisi Hz. Âişe'den, Urve ve Ebû Seleme başta olmak üzere Mesrûk b. el-Ecda' (öl. 63/683)[3561] ve Sâlih b. Rebîa b. Hüdeyr'in (öl. ?)[3562] de içinde bulunduğu birçok kişinin[3563] naklettiği görülmektedir. Ebû Seleme'nin rivayetleri Zührî,[3564] Şa'bî[3565] ve en-Nu'mân b. Râşid (öl. ?)[3566] aracılığıyla gelmektedir. Urve'nin

[3559] Tirmizî, "Menâḳıb", 63 (No. 3881).
[3560] Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/429-430 (No. 20917).
[3561] İbn Ebî Şeybe, *el-Muṣannef*, 17/219 (No. 32945), İbn Ebî Âsım, *el-Âḥâd ve'l-meṯânî*, 5/392-393 (No. 3013), Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 23/37 (No. 94), 38 (No. 95), Hâkim, *el-Müstedrek*, 4/7.
[3562] Nesâî, "'İşretü'n-nisâ'", 3 (No. 3952), Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 7/403 (No. 8324), 8/149 (No. 8849), 150 (No. 8850); Ebû Yaʿlâ, *el-Müsned*, 8/215 (No. 4781); Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 23/38 (No. 97).
[3563] Bu rivayeti mezkûr senedle nakleden diğer râviler için bk. Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 23/37 (No. 93), 25/127-128 (No. 310), Taberânî, *el-Muʿcemü'l-evsaṭ*, 1/239 (No. 782); İbn Mende, *et-Tevḥîd*, 2/69 (No. 209).
[3564] Tirmizî, Menâḳıb, 63 (No. 3881; Buhârî, "Bed'ü'l-ẖalḳ", 6 (No. 3217), "*Feżâ'ilü'ṣ-ṣaḥâbe*", 30 (No. 3768), "Edeb", 111 (No. 6201), "İsti'ẕân", 16 (No. 6249); a. mlf., *el-Edebü'l-Müfred*, 445 (No. 827), 577-578 (No. 1036); Müslim, "*Feżâ'ilü'ṣ-ṣaḥâbe*", 91 (No. 2447), Nesâî, "'İşretü'n-nisâ'", 3 (No. 3954), Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 9/146 (No. 10136), 147 (No. 10137); a. mlf., *'amelü'l-yevm*, 302 (No. 376, 377); Dârimî, "İsti'ẕân", 10 (No. 2680); İbn Hanbel, *el-Müsned*, 41/122 (No. 24574), 351 (No. 24857); İbn Ebî Âsım, *el-Âḥâd ve'l-meṯânî*, 5/395-396 (No. 3018); İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 16/11-12 (No. 7098), Taberânî, *el-Muʿcemü'l-evsaṭ*, 3/337 (No. 3328); a. mlf., *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 23/36 (No. 88, 89).

nakilleri de Zührî aracılığıyla ulaşmaktadır.[3567] Zührî'den Ma'mer, Ma'mer'den de Abdürrezzâk'ın nakli aracılığıyla rivayet edilmektedir.

Ma'mer, bu hadisi Zührî aracılığıyla Ebû Seleme ve Urve'den rivayet etmektedir. Urve'nin, bu hadisi Zührî aracılığıyla rivayeti sadece Ma'mer; Ma'mer'den de sadece Abdürrezzâk aracılığıyla gelmektedir.[3568] Ebû Seleme'nin, bu hadisi Zührî aracılığıyla nakli ise çoğunlukla Ma'mer[3569] ve Şuayb b. Ebî Hamza[3570] aracılığıyla ulaşmaktadır.[3571] İlgili hadisin Zührî -- Ebû Seleme aracılığıyla gelen tarikini Ma'mer'den Abdullâh b. el-Mübârek[3572] ve Hişâm b. Yûsuf (öl. 197/813)[3573] aktarmaktadır.

Neticede Ma'mer, Zührî aracılığıyla bu hadisi -*Sünen-i Tirmiẕî*'de olduğu üzere- Ebû Seleme'den naklettiği gibi Abdürrezzâk'ın naklettiği kendi eseri *el-Câmi'*deki gibi Urve b. ez-Zübeyr'den de nakletmektedir. Zira Zührî, hem Urve'nin hem de Ebû Seleme'nin

---

[3565] Buhârî, "İsti'ẕân", 19 (No. 6253), a. mlf., *el-Edebü'l-Müfred*, 626 (No. 1116); Müslim, "*Feżâ'ilü'ṣ-ṣaḥâbe*", 90 (No. 2447), Ebû Dâvûd, "Edeb", 166 (No. 5232), Tirmizî, "İsti'ẕân", 5 (No. 2693), Tirmizî, "Menâḳıb", 63 (No. 3882), İbn Mâce, "Edeb", 12 (No. 3696), İbn Hanbel, *el-Müsned*, 40/325 (No. 24281), 41/9 (No. 24462), 318 (No. 24815), 42/63 (No. 25131), 486-487 (No. 25746), 43/63 (No. 25880); a. mlf., *Kitâbü Feżâ'ili'ṣ-ṣaḥâbe*, 2/871-872 (No. 1634, 1635); Humeydî, *el-Müsned*, 1/298-299 (No. 279), İshâk b. Râhûye, *el-Müsned*, 1/573 (No. 1070); İbn Ebî Şeybe, *el-Muṣannef*, 13/178 (No. 26208), 17/223 (No. 32952), İbn Ebî Âsım, *el-Âḥâd ve'l-meṯânî*, 5/392 (No. 3012); Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 23/36-37 (No. 90, 91, 92); Beyhakī, *el-Câmi' liŞuʿabi'l-îmân*, 11/266-267 (No. 8523); İbn Asâkir, *el-Muʿcem*, 2/583 (No. 719); İbnü'l-Bahterî, *Mecmû'*, 261-262 (No. 265),

[3566] Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 23/35 (No. 86).

[3567] Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/429-430 (No. 20917), Nesâî, "'İşretü'n-nisâ'", 3 (No. 3953) ve Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 8/155 (No. 8850), 9/146 (No. 10135), a. mlf., *'amelü'l-yevm*, 301 (No. 375); İbn Hanbel, *el-Müsned*, 42/91 (No. 25173); a. mlf., *Kitâbü Feżâ'ili'ṣ-ṣaḥâbe*, 2/869 (No. 1627); Abd b. Humeyd, *el-Münteḫab*, 430 (No. 1480); İshâk b. Râhûye, *el-Müsned*, 1/509 (No. 853); Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 23/36 (No. 87), Ebû Arûbe, Hüseyn b. Muhammed b. Mevdûd el-Harrânî, *Eḥâdîs*, thk. Abdürrahîm Muhammed Ahmed el-Kaşkarî (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1419/1998), 1/46 (No. 32).

[3568] Nesâî, "'İşretü'n-nisâ'", 3 (No. 3953); İbn Hanbel, *el-Müsned*, 42/91 (No. 25173); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/429-430 (No. 20917); Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 8/155 (No. 8850); 9/146 (No. 10135); Nesâî, *'amelü'l-yevm*, 301 (No. 375); Ahmed b. Hanbel, *Feżâ'il*, 2/869 (No. 1627); İshâk b. Râhûye, *el-Müsned*, 1/509 (No. 853); Abd b. Humeyd, *el-Münteḫab*, 430 (No. 1480); Ebû Arûbe el-Harrânî, *Eḥâdîs*, 1/46 (No. 32); Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 23/36 (No. 87).

[3569] Tirmizî, "Menâḳıb", 63 (No. 3881), Buhârî, "Bed'ü'l-ẖalḳ", 6 (No. 3217), Buhârî, "İsti'ẕân", 16 (No. 6249), Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 9/146 (No. 10136), a. mlf., *'amelü'l-yevm*, 302 (No. 376), İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ*, 16/11-12 (No. 7098).

[3570] Buhârî, "Edeb", 111 (No. 6201); a. mlf., *el-Edebü'l-Müfred*, 445 (No. 827), Müslim, "*Feżâ'ilü'ṣ-ṣaḥâbe*", 91 (No. 2447), Nesâî, "İşretü'n-nisâ", 3 (No. 3954), a. mlf., *'amelü'l-yevm*, 302 (No. 377), Dârimî, "İsti'ẕân", 10 (No. 2680); İbn Hanbel, *el-Müsned*, 41/122 (No. 24574).

[3571] Diğer nakledenler için bk. Yûnus: Buhârî, "*Feżâ'ilü'ṣ-ṣaḥâbe*", 30 (No. 3768); Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred*, 577-578 (No. 1036); İbn Hanbel, *el-Müsned*, 41/351 (No. 24857); Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 23/36 (No. 89). Nu'mân: İbn Ebî Âsım, *el-Âḥâd ve'l-meṯânî*, 3/395-396 (No. 3018). Zekeriyyâ b. Îsâ eş-Şa'bî: Taberânî, *el-Muʿcemü'l-evsaṭ*, 3/337 (No. 3328). Abdurrahmân b. Hâlid b. Müsâfir: Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 23/36 (No. 88).

[3572] Buhârî, "İsti'ẕân", 16 (No. 6249); Tirmizî, "Menâḳıb", 63 (No. 3881); Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 9/146 (No. 10136); a.mlf., Nesâî, *'amelü'l-yevm*, 1/302 (No. 376).

[3573] Buhârî, "Bed'ü'l-ẖalḳ", 6 (No. 3217); İbn Hibbân, *eṣ-Ṣaḥîḥ* 16/11-12 (No. 7098).

öğrencisidir ve bu iki hocasından da hadis dinlemiştir.[3574] Bu nedenle söz konusu hadisin senedlerindeki farklılığın sebebi değiştirme değil, aynı râvinin 2 tarikten aldığı rivayetten birini, öğrencisinin ise diğerini eserine alması şeklinde değerlendirilebilir. Ama bu durum iki farklı râvinin, rivayet lafızlarındaki değişikliklerde etkili olduklarını da göstermektedir.

• İki eserdeki ortak 44 hadisin yer aldığı tercemeler kıyaslandığında aynı bâb ismi bulunmamaktadır. 16 terceme farklıdır, 28 terceme manaca az da olsa yakınlık içermektedir (Bk. Tablo 71). Aynı adlı terceme ise bulunmamaktadır. Bu da Tirmizî'nin Ma'mer'in *Câmi'*inden bâb başlıklarını isimlendirmede yararlanmadığını göstermektedir. Ma'mer'in tercemelerinin sade olduğu, tercemeleri bir veya iki kelimeyle çokça zikrettiği müşahade edilmektedir. *el-Câmi'*deki tercemelerin *es-Sünen*'deki tercemelerle benzerliği ondaki bir kelimeyi içermesi şeklindedir. Tirmizî tercemeleri daha hususî ifade etmişken Ma'mer genel ifadeler kullanmıştır. Benzerlik içeren tercemeler ve kıyası şu şekildedir:

Tablo 71: *es-Sünen* ve *el-Câmi'*deki Ortak Rivayetlerin Tercemelerinin Mukayesesi

Sıra	Bâb Başlığı		Benzerlik
	es-Sünen	***el-Câmi'***	
1	Men emseke kelben mâ yenḳusu min ecrih	Ḳatlü'l-kilâb	Farklı
2	Cerru z̲üyûli'n-nisâ'	İsbâlü'l-îzâr	Yakın
3	Kerâhiyyetü ḫâtimi'z̲-z̲eheb	Mâ yükrahü mine'l-ḫavâtim	Yakın
4	Lebsü'l-ḫâtim fi'l-yemîn	el-Ḫâtim	Yakın
5	en-Nehyü ani'l-ekli ve'ş-şürbi bi'ş-şimâl	el-Eklü bi yemînih ve'l-eklü ve şimâlühû fi'l-arż	Yakın
6	Eklü'z-zeyt	ez-Zeyt	Yakın
7	Eyyü'ş-şerâbi kâne eḥabbe ilâ Resûlillâh -s.a.s-	eş-Şerâbü etyeb	Yakın
8	en-Nafaḳatü 'ale'l-benâti ve'l-eḫavât	Nafaḳatü'r-racül 'alâ ehlih	Yakın
9	en-Nafaḳatü 'ale'l-benâti ve'l-eḫavât	Nafaḳatü'r-racül 'alâ ehlih	Yakın
10	Işlâḥu z̲âti'l-beyn	el-Kez̲ib ve'ṣ-ṣıdk ve ḫutbetü İbn Mes'ûd	Farklı

[3574] Mizzî, *Teh̲zîbü'l-Kemâl*, 26/424, 426.

11	eṣ-Ṣıdk ve'l-kezib	el-Kezib ve'ṣ-ṣıdk ve ḫutbetü İbn Mes'ûd	Yakın
12	el-Faḥşü ve't-tefaḥḥuş	el-Ḥayâü ve'l-faḥş	Yakın
13	Setekûnü fiten ke-ḳaṭ'ı'l-leyli'l-muẓlim	el-Fiten	Yakın
14	'Alâmetü'd-Deccâl	ed-Deccâl	Yakın
15	'Alâmetü'd-Deccâl	ed-Deccâl	Yakın
16	Zikru İbn Ṣâid	ed-Deccâl	Farklı
17	Bâb. 1 öncesindeki terceme: Zikru İbn Ṣâid	Mie sene	Farklı
18	Bâb. Öncesindeki isimli terceme: en-Nehyü an sebbi'r-riyâḥ	el-Meşrıḳ ve'l-ḫalḳ	Farklı
19	Ru'ye'n-Nebî -s.a.s- el-lebene ve'l-ḳumuş	Aṣḥâbü'n-Nebî	Farklı
20	Ru'ye'n-Nebî -s.a.s- el-mîzâne ve'd-delv	er-Ru'yâ	Yakın
21	Ru'ye'n-Nebî -s.a.s- el-mîzâne ve'd-delv	er-Ru'yâ	Yakın
22	Ḥıfẓu'l-lisân	el-Îmân ve'l-İslâm	Farklı
23	Bâb. Öncesindeki isimli ilk terceme: Ṣıfatü evâni'l-Havż	el- Ġınâ' ve'd-def	Farklı
24	Ṣıfatü ehli'l-Cenne	el-Cennetü ve ṣıfatühâ	Yakın
25	İnne nâraküm hâzihî cüz'ün min seb'îne cüz'en min nâri Cehennem	Ṣıfatü ehli'n-Nâr	Yakın
26	Bâb. Bir öncesindeki terceme: İnne li'n-nâri nefseyn ve mâ zükira men yaḫrucü mine'n-Nâri min ehli't-tevḥîd	Men yaḫrucü mine'n-Nâr	Yakın
27	Ḥurmetü'ṣ-ṣalât	el-Mefrûżu mine'l-a'mâli ve'n-nevâfil	Farklı
28	es-Selâmü 'alâ meclisin fîhi'l-müslimûne ve ġayruhüm	es-Selâmü 'alâ ehli'ş-şirki ve'd-duâi lehüm	Yakın
29	Teslîmü'r-râkib 'ale'l-mâşî	Selâmü'l-ḳalîl 'ale'l-kesîr	Farklı
30	Kerâhiyyetü en yuḳāme'r-racülü min meclisihî sümme yüclese fîh	er-Racülü ehaḳḳu bivechih	Farklı
31	Taḳlîmü'l-eẓfâr	el-Fıṭratü ve'l-ḫıtân	Farklı
32	el-Müştebihâtü bi'r-ricâli mine'n-nisâ'	el-Muḫanneṯûn ve'l-Müzekkerât	Yakın
33	İnne'l-faḫze 'avre	eş-Şehâdetü ve ġayruhâ ve'l-faḫz	Yakın
34	İnne'l-melâikete lâ tedḫulü beyten fîhi ṣûretün ve lâ kelb	et-Temâṯîlü ve mâ câe fîh	Farklı
35	Meselü'l-mü'mini'l-ḳāri' li'l-Ḳur'ân ve gayri'l-ḳāri'	el-Maraż ve mâ yusîbü'r-racül	Farklı

36	Meṯelü ibni Âdem ve ecelihî ve emelih	Naḳṣu'l-İslâm ve naḳṣu'n-nâs	Farklı
37	Ünzile'l-Ḳur'ânü alâ seb'ati aḥruf	'Alâ kem ünzile'l-Ḳur'ânü min ḥarf	Yakın
38	Min Sûreti'l-Vâḳı'a	el-Cennetü ve ṣıfatühâ	Farklı
39	Menâḳıbü'l-Ḥasen ve'l-Ḥuseyn 'aleyhime's-selâm	Ẕikru'l-Ḥasen -r.a-	Yakın
40	Menâḳıbü Muâẕ b. Cebel ve Zeyd b. Ṣâbit ve Übey ve Ebî 'Ubeyde b. el-Cerrâh -r.a-	Aṣḥâbü'n-Nebî -s.a.s-	Yakın
41	Menâḳıbü Sa'd b. Muâẕ -r.a-	Aṣḥâbü'n-Nebî -s.a.s-	Yakın
42	Fażlü Ḫadîce -r.a-	Ezvâcü'n-Nebî -s.a.s-	Yakın
43	Fażlü 'Âişe -r.a-	Ezvâcü'n-Nebî -s.a.s-	Yakın
44	Fażlü ezvâci'n-Nebî -s.a.s-	Ezvâcü'n-Nebî -s.a.s-	Yakın

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

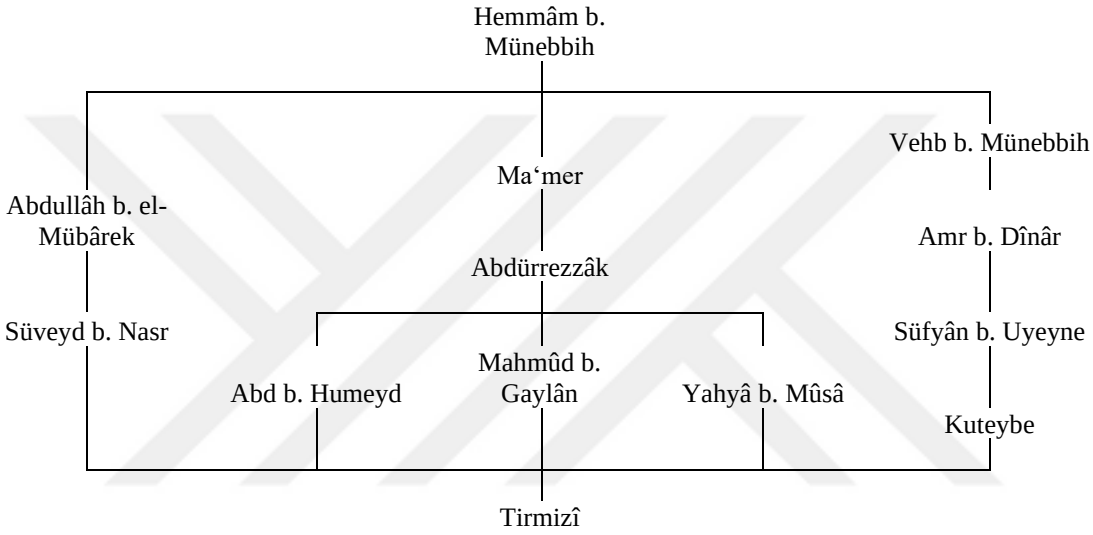
* Tirmizî ile Ma'mer "Bâbün fî …",[3575] "Bâbün/Bâbü …",[3576] "Bâbü mâ …"[3577] ve "Bâbü men …"[3578] kalıplarını kullanmakta müşterektirler. Ma'mer bu kalıplar içinde büyük çoğunlukla "Bâbün/Bâbü…"yü kullanmakla birlikte az da olsa sırasıyla "Bâbü men…", "Bâbü mâ…" ve "Bâbün fî…"yi de kullanmaktadır. Bununla birlikte Ma'mer Tirmizî'nin kullandığı "Ebvâb" ıstılahı ile "Bâbü mâ câe fî …", "Bâb", "Bâbü mâ câe …", "Ve min Sûreti ...", "Bâbü mâ câe enne …", "Bâbün minh", "Bâbü mâ yeḳūlü …", "Menâḳıbü …", "Bâbü mâ ẕükira ...", "Bâbü menâḳıbi …", "Bâbün âḫar", "Bâbün minhü eyḍan", "Bâbün minhü âḫar", "Bâbün âḫar fî fażli…", "Eḥâdîsün şettâ min ebvâbi…" ve "Sûretü…" terceme kalıplarına eserinde yer vermemektedir.

3.2.9. Hemmâm b. Münebbih

Hemmâm b. Münebbih (öl. 132/750) tâbiûndan olan sika bir hadis âlimidir.[3579] *es-Sünen*'de 12 hadisi aktarılmaktadır.[3580] *eṣ-Ṣaḥîfetü'ṣ-ṣaḥîḥa*'sı günümüze ulaşan ilk

[3575] Abdürrezzâk, *el-Muṣannef,* 11:59, 201, 204, 317) (Toplam: 4)
[3576] Abdürrezzâk, *el-Muṣannef,* 10/379, 380, 382, 383, 384, 385, 387… (geri kalan)
[3577] Abdürrezzâk, *el-Muṣannef,* 10/395, 11/45, 89, 280). Bir yerde Ma'mer "Bâbü mâ yuḳāl" kalıbını kullanmaktadır (Abdürrezzâk, *el-Muṣannef,* 11/89). (Toplam: 5) '
[3578] Abdürrezzâk, *el-Muṣannef,* 10/462, 11/137, 138, 184, 187, 344, 407, 425, 466 (Toplam: 9).
[3579] Ma'mer hakkında bk. Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl,* 30/298-299; İbn Ḥacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb,* 11/67; a. mlf, *Taḳrîb,* 574.
[3580] 68, 76, 330, 2218, 2537, 2589, 2668, 2704, 2956, 2956MR, 3151, 3841. hadis.

yazılı hadis metinlerindendir.[3581] Ebû Hüreyre, Muâviye b. Ebî Süfyân, İbn Abbâs gibi sahâbîlerden rivayet eden Hemmâm'ın öğrenci ve râvilerinin en meşhuru Ma'mer b. Râşid, kendisinden *eṣ-Ṣaḥîfe*si'nin bir kısmını semâ, bir kısmını ise kıraat yoluyla tahammül etmiştir.[3582] Ma'mer'den talebesi Abdürrezzâk'ın, ondan da Ahmed b. Hanbel, Buhârî ve Müslim gibi muhaddislerin rivayet ettikleri bu mecmuada Allah'ın sıfatları, sünnetin önemi, iman esasları ve ibadetler gibi konularda 136-139 arası hadis bulunmaktadır.[3583] *es-Sünen*'de Tirmizî'yi Hemmâm'a bağlayan biri iki, biri dört, üçü ise üçer râvili olan sened zincirlerinde yer alan râvilerin hepsi sikadır (Bk. Şekil 15).

Şekil 15: *es-Sünen*'de Tirmizî'yi Hemmâm b. Münebbih'e Ulaştıran Sened Zincirleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

es-Sünen'de Mahmûd b. Gaylân -- Abdürrezzâk -- Ma'mer tarikinden 4, Süveyd b. Nasr -- Abdullâh b. el-Mübârek -- Ma'mer tarikinden 3, diğer tariklerden bir veya ikişer rivayet nakledilmektedir. 12 rivayetin 10'u Hemmâm'ın öğrencisi Ma'mer, bunların da 7'si Ma'mer'in öğrencisi Abdürrezzâk aracılığıyla aktarılmaktadır (Bk. Tablo 72).

[3581] Kemal Sandıkçı, "Hemmâm b. Münebbih", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 17/189. Yazmalarının bulunduğu yerler hakkında bk. Sezgin, *Târîḫu't-türâs*, 1/158. Ayrıca bk. Kettânî, *er-Risâle*, 228, dn. 10'un devamı; Ziriklî, *el-A'lâm*, 8/94.
[3582] Sezgin, *Târîḫu't-türâs*, 1/157.
[3583] Sandıkçı, "Hemmâm b. Münebbih", 17/189. Hemmâm'ın *Ṣaḥîfe*si'ndeki rivayetler ile Buhârî, Müslim, Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel'e aracılarla ulaşan Hemmâm rivayetlerdeki uyuma dair bk. Hamidullah, *Muhtasar Hadis Tarihi*, 72, 84-86.

Tablo 72: Tirmizî'nin Hemmâm'dan Rivayetlerini Aldığı Tarikler, Râvilerin Cerh-Ta'dîl Durumları, Bu Tariklerden Gelen Rivayet Sayısı

Sıra No	Tirmizî'nin Hemmâm'dan Rivayetlerini Aldığı Tarikler ve Râvilerin Cerh-Ta'dîl Durumları	Hemmâm'dan Rivayet Sayısı
1	Mahmûd b. Gaylân (öl. 239/853) (3) -- Abdürrezzâk (öl. 211/826-827) (2) -- Ma'mer (öl. 153/770) (2)	4
2	Süveyd b. Nasr (öl. 240/854) (3) -- Abdullâh b. el-Mübârek (2) -- Ma'mer (2)	3
3	Abd b. Humeyd (öl. 249/853-864) (2) -- Abdürrezzâk (2) -- Ma'mer (2)	2
4	Kuteybe b. Saîd (öl. 240/855) (2) -- Süfyân b. Uyeyne (öl. 198/814) (2) -- Amr b. Dînâr (öl. 126/744) (2) -- Vehb b. Münebbih (öl. 114/732) (3)	2
5	Yahyâ b. Mûsâ (öl. 240/854) (3) -- Abdürrezzâk (2) -- Ma'mer (2)	1
	TOPLAM	12

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tirmizî'nin Hemmâm'dan aktardığı nakillerinin -biri tekrar olmak üzere- ikisi Ebû Hureyre'nin "Abdullâh b. Amr dışında Resûlullâh'tan benden daha çok hadis rivayet eden yoktur. Çünkü o yazardı, ben ise yazmadım" ifadesidir.[3584] Kalan on rivayet ise aslında dokuz rivayettir. Tirmizî Hemmâm'ın bir rivayetini 2 parçada nakletmektedir. Bu dokuz rivayetin ikisi sened, mana ve lafızca aynıdır. Sened ve manası aynı olan dördünün lafzında çok az farklılık mevcuttur. Sened ve manası aynı olan 2 rivayetin lafzı biraz farklılık içermektedir ve bunların birinde *es-Sünen*'de ihtisar bulunmaktadır. Sened ve manası aynı diğer bir rivayetin lafzı çok farklıdır (Bk. Tablo 73 ve Ek 4.10).

Tablo 73: Tirmizî'nin *es-Sünen*'i ile Hemmâm'ın *eṣ-Ṣaḥîfe*si'nde Ortak Geçen Rivayetlerin Mukayesesi

Rivayet Sayısı	Rivayetin Senedi	Rivayetin Manası	Rivayetin Lafzı
2	Aynı	Aynı	Aynı
4	Aynı	Aynı	Çok az farklı
1	Aynı	Aynı	Orta derecede
1	Aynı	Aynı	Çok farklı
1	Aynı	Aynı	Orta derecede -ihtisar-

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

[3584] Tirmizî, "'İlm", 12 (No. 2668); "Menâḳıb", 47 (No. 3841).

3.3. Kaynaklar Arası Mukayese

Tirmizî'nin rivayetlerinin kaynaklarıyla birebir değerlendirilmesi yanında karşılaştırılma imkânı elde edilen ortak rivayetlerin birden fazla kaynağıyla birlikte kıyaslanması da yerinde olacaktır. Tirmizî'nin bu şekilde karşılaştırılacak rivayetlerinin sekizi hocası Abd ile onun hocası Abdürrezzâk'ın (bunların da biri aynı zamanda Ma'mer'in *el-Câmi'*inde bulunmaktadır); dördü hocasının hocası Abdürrezzâk ile onun hocası Ma'mer'in, diğer ikisi Abdürrezzâk ile onun hocasının hocası Hemmâm'ın, üçü ise Ma'mer ile onun hocası Hemmâm'ın eserlerinde birlikte geçmektedir. Rivayetlerin manalarında bir değişme olmadığı görülmekle birlikte bu karşılaştırma Tirmizî'nin üst kaynaklarından gelen rivayetlerin lafızlarındaki değişimde kimlerin etken olduğunun anlaşılmasını sağlayacaktır. Birbirleriyle alt-üst kaynak ilişkisi olmamakla birlikte bir rivayet ise Tirmizî'nin hocalarının hocalarından hem Abdürrezzâk'ın hem de Tayâlisî'nin eserlerinde zikredilmektedir. Bu da aynı rivayeti iki farklı râvinin eserinde nasıl zikrettiklerini gösterecektir.

• Tirmizî, Abd ve Abdürrezzâk'ın eserlerinde ortak geçen sekiz rivayet şu şekilde değerlendirilebilir: Bunların beşinde rivayet Abdürrezzâk'ın eserinden öğrencisi Abd'ın eserine geçtiğinde çok az farklılaşmaktadır. Abd'ın eserinden öğrencisi Tirmizî'nin eserine geldiğinde lafızlar bu beş rivayetin üçünde Abd'ınkine uygun şekilde, ikisinde yine Abd'ınkine uygun olmakla birlikte bir-iki lafzında üst kaynağı Abdürrezzâk'ın lafzına uygunluk taşımaktadır. Ortak sekiz rivayetten üçü ise Tirmizî, Abd ve Abdürrezzâk'ın eserlerinde lafızca tam uyumlu olarak zikredilmektedir. Bu rivayetlerin biri aynı zamanda Ma'mer'in de eserinde yer almakta ve Hz. Peygamber'e ait ifade sened zincirinde peşpeşe bulunan bu dört hadis âliminin eserlerinde aynı şekilde yer almaktadır.

Tablo 74: Tirmizî, Abd b. Humeyd ve Abdürrezzâk'ın Eserlerinde Ortak Geçen İlk Rivayet

Tirmizî	Abd b. Humeyd	Kaynak ve Değerlendirme
حدثنا عبد بن حميد أخبرنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن الزهري عن أبي سلمة بن عبد الرحمن عن جابر بن عبد الله قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم إذا وقعت الحدود وصرفت الطرق فلا شفعة	أنا عبد الرزاق أنا معمر عن الزهري عن أبي سلمة عن جابر بن عبد الله قال : إنما جعل رسول الله صلى الله عليه و سلم الشفعة في كل ما لم يقسم فإذا وقعت الحدود وصرفت الطرق فلا شفعة	Tirmizî, "Aḥkâm", 33 (No. 1370); Abd, *el-Münteḫab*, 326 (No. 1080) ***sened aynı, mana aynı --taktî'-, lafız aynı --taktî'-

Tirmizî	Abdürrezzâk	Kaynak ve Değerlendirme
حدثنا عبد بن حميد أخبرنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن الزهري عن أبي سلمة بن عبد الرحمن عن جابر بن عبد الله قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم إذا وقعت الحدود وصرفت الطرق فلا شفعة	أخبر عبد الرزاق قال أخبرنا معمر عن الزهري عن أبي سلمة عن جابر بن عبد الله قال إنما جعل رسول الله صلى الله عليه و سلم الشفعة في كل ما لم يقسم فإذا وقعت الحدود وصرفت الطرق فلا شفعة	Tirmizî, "Aḥkâm", 33 (No. 1370); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 8/79 (No. 14391) ***sened aynı, mana aynı -taktî'-, lafız aynı -taktî'-

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tirmizî, Abd'ın Abdürrezzâk'tan aynı şekilde naklettiği hadiste taktî yapmaktadır.

Tablo 75: Tirmizî, Abd b. Humeyd ve Abdürrezzâk'ın Eserlerinde Ortak Geçen İkinci Rivayet

Tirmizî	Abd b. Humeyd	Kaynak ve Değerlendirme
بسم الله الرحمن الرحيم حدثنا يحيى بن موسى و عبد بن حميد وغير واحد المعنى واحد قالوا حدثنا عبد الرزاق عن يونس بن سليم عن الزهري عن عروة بن الزبير عن عبد الرحمن بن عبد القاري قال : سمعت عمر بن الخطاب رضي الله عنه يقول كان النبي صلى الله عليه و سلم إذا أنزل عليه الوحي سمع عند وجهه كدوي النحل فأنزل عليه يوما فمكثنا ساعة فسري عنه فاستقبل القبلة ورفع يديه وقال اللهم زدنا ولا تنقصنا وأكرمنا ولا تهنا وأعطنا ولا تحرمنا وآثرنا ولا تؤثر علينا وارضنا وارض عنا ثم قال صلى الله عليه و سلم أنزل علي عشر آيات من أقامهن دخل الجنة ثم قرأ{قد أفلح المؤمنون}حتى ختم عشرآيات	أخبرنا عبد الرزاق قال أنا يونس بن سليمان عن بن شهاب عن عروة بن الزبير عن عبد الرحمن بن عبد القاري قال سمعت عمر بن الخطاب يقول : كان رسول الله صلى الله عليه و سلم إذا نزل عليه الوحي يسمع عند وجهه كدوي النحل فأنزل عليه يوما فسكتنا ساعة فسري عنه فاستقبل القبلة ورفع يديه وقال اللهم زدنا ولا تنقصنا واكرمنا وى تهنا وأعطنا ولا تحرمنا وآثرنا ولا تؤثر علينا وأرضنا وارض عنا ثم قال قد أنزل علي عشر آيات من أقامهن دخل الجنة ثم قرأ { قد أفلح المؤمنون } حتى ختم عشر آيات	Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 23 (No. 3173); Abd, *el-Münteḫab*, 34 (No. 15) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı
Tirmizî	**Abdürrezzâk**	**Kaynak ve Değerlendirme**
بسم الله الرحمن الرحيم حدثنا يحيى بن موسى و عبد بن حميد وغير واحد المعنى واحد قالوا حدثنا عبد الرزاق عن يونس بن سليم عن الزهري عن عروة بن الزبير عن عبد الرحمن بن عبد القاري قال : سمعت عمر بن الخطاب رضي الله عنه يقول كان النبي صلى الله عليه و سلم إذا أنزل عليه الوحي سمع عند وجهه كدوي النحل فأنزل عليه يوما فمكثنا ساعة فسري عنه فاستقبل القبلة ورفع يديه وقال اللهم زدنا ولا تنقصنا وأكرمنا ولا تهنا وأعطنا ولا تحرمنا وآثرنا ولا تؤثر علينا وارنا وارض عنا ثم قال صلى الله عليه و سلم أنزل علي عشر آيات من أقامهن دخل الجنة ثم قرأ {قد أفلح المؤمنون}حتى ختم عشر آيات حدثنا محمد بن أبان حدثنا عبد الرزاق عن يونس بن سليم عن يونس بن يزيد عن الزهري بهذا الإسناد نحوه بمعناه	عبد الرزاق عن يونس بن سليم الصنعاني عن الزهري عن عروة عن عبد الرحمن بن عبدالقاري قال سمعت عمر بن الخطاب يقول كان إذا نزل على النبي صلى الله عليه و سلم الوحي سمع عند وجهه كدوي النحل فنزل عليه فمكثنا ساعة فاستقبل القبلة ورفع يديه وقال اللهم زدنا ولا تنقصنا وأكرمنا ولا تهنا وأعطنا ولا تحرمنا وآثرنا ولا تؤثر علينا وارض عنا ثم قال أنزل علي عشر آيات من أقامهن دخل الجنة ثم قرأ علينا { قد أفلح المؤمنون } حتى ختم العشر	Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 23 (No. 3173); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 3/383 (No. 6038) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Abdürrezzâk'ın *el-Muṣannef*i'ndeki bu rivayet râvisi Abd b. Humeyd'in *el-Münteḫab*ı'nda "يوما / bir gün", "فسري عنه / ondan kalktı" ve "آيات / ayetler" kelimeleri fazladan zikredildiği şekliyle yer almaktadır. "مكثنا / bekledik" kelimesi yerine ise "سكتنا / sustuk" yüklemi kullanılmaktadır." Abd b. Humeyd'in eserinde meydana gelen ilave lafızlar *Sünen-i Tirmizî*'ye gelindiğinde aynen zikredilmektedir. Abd'ın eserinde değişen kelime "سكتنا/مكثنا" Abdürrezzâk'ın eserindeki rivayete uymaktadır (Bk. Tablo 75). Abdürrezzâk'tan Abd'a geçerken farklılaşan rivayetin Abdürezzâk'tan Tirmizî'ye geçerken daha da farklılaşması; ya da aynı farklılığı koruması beklenirken daha uzak kaynağı ile olan farklılık azalmaktadır. Şekilce benzerlik sebebiyle "سكتنا/مكثنا" kelimelerinde istinsah veya tahkik kaynaklı bir değişimin olmuş olması muhtemeldir.

Tablo 76: Tirmizî, Abd b. Humeyd ve Abdürrezzâk'ın Eserlerinde Ortak Geçen Üçüncü Rivayet

Tirmizî	Abd b. Humeyd	Kaynak ve Değerlendirme
حدثنا سلمة بن شبيب و عبد بن حميد قالا حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن أيوب عن أبي قلابة عن ابن عباس قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم أتاني الليلة ربي تبارك وتعالى في أحسن صورة قال أحسبه في المنام فقال يا محمد هل تدري فيم يختصم الملأ الأعلى ؟ قال قلت لا قال فوضع يده بين كتفي حتى وجدت بردها بين ثديي أو قال في نحري فعلمت ما في السموات وما في الأرض قال يا محمد هل تدري فيم يختصم الملأ الأعلى ؟ قلت نعم قال في الكفارات والكفارات المكث في المساجد بعد الصلوات والمشي على الأقدام إلى الجماعات وإسباغ الوضوء في المكاره ومن فعل ذلك عاش بخير ومات بخير وكان من خطيئته كيوم ولدته أمه وقال يا محمد إذا صليت فقل اللهم إني أسألك فعل الخيرات وترك المنكرات وحب المساكين وإذا أردت بعبادك فتنة فاقبضني إليك غير مفتون قال والدرجات إفشاء السلام وإطعام الطعام والصلاة بالليل والناس نيام	أنا عبد الرزاق أنا معمر عن أيوب عن أبي قلابة عن بن عباس قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم : أتاني الليلة ربي في أحسن صورة قال أحسبه قال في المنام فقال لي يا محمد هل تدري فيم يختصم الملأ الأعلى قال قلت لا فوضع يده بين كتفي حتى وجدت بردها بين ثدي أو نحري فعلمت ما في السماوات والأرض قال لي يا محمد هل تدري فيم يختصم الملأ الأعلى قلت نعم في الكفارات والكفارات المكث في المساجد بعد الصلوات والمشي على الأقدام إلى الجماعات وإسباغ الوضوء في المكاره ومن فعل ذلك عاش بخير ومات بخير وكان من خطيئته كيوم ولدته أمه وقل يا محمد إذا صليت اللهم إني أسألك الخيرات وترك المنكرات وحب المساكين وإذا أردت بعبادك فتنة فاقبضني إليك غير مفتون قال والدرجات العلى إفشاء السلام وإطعام الطعام والصلاة بالليل والناس نيام	Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 39 (No. 3233); Abd, *el-Münteḫab*, 228 (No. 682) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı

Tirmizî	Abdürrezzâk	Kaynak ve Değerlendirme
حدثنا سلمة بن شبيب و عبد بن حميد قالا حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن أيوب عن أبي قلابة عن ابن عباس قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم أتاني الليلة *ربي* تبارك وتعالى في أحسن صورة *قال* أحسبه في المنام فقال يا محمد هل تدري فيم يختصم الملأ الأعلى ؟ قال قلت لا قال فوضع يده بين كتفي حتى وجدت بردها بين ثديي أو قال في نحري فعلمت ما في السموات وما في الأرض قال يا محمد هل تدري فيم يختصم الملأ الأعلى ؟ قلت نعم قال في الكفارات والكفارات المكث في المساجد بعد الصلوات والمشي على الأقدام إلى الجماعات وإسباغ الوضوء في المكاره ومن فعل ذلك عاش بخير ومات بخير وكان من خطيئته كيوم ولدته أمه وقال يا محمد إذا صليت فقل اللهم إني أسألك فعل الخيرات وترك المنكرات وحب المساكين وإذا أردت بعبادك فتنة فاقبضني إليك غير مفتون قال والدرجات *إفشاء السلام* وإطعام الطعام والصلاة بالليل والناس نيام قال أبو عيسى وقد ذكروا بين أبي قلابة وبين ابن عباس في هذا الحديث رجلا وقد رواه قتادة عن أبي قلابة عن خالد بن اللجلاج عن ابن عباس	نا عبد الرزاق عن معمر ، عن أيوب ، عن أبي قلابة ، عن ابن عباس : أن النبي صلى الله عليه وسلم قال : « أتاني *ربي* الليلة في أحسن صورة – أحسبه *قال* يعني في المنام – فقال : يا محمد ، هل تدري فيم يختصم الملأ الأعلى ؟ قال النبي صلى الله عليه وسلم قلت : » لا « قال النبي صلى الله عليه وسلم : » فوضع يده بين كتفي فوجدت بردها بين ثديي – أو قال نحري – فعلمت ما في السموات والأرض ، ثم قال : يا محمد ، هل تدري فيم يختصم الملأ الأعلى ؟ قال : قلت : نعم ، يختصمون في الكفارات ، والدرجات ، فالكفارات المكث في المساجد يعني بعد الصلوات ، والمشي على الأقدام إلى الجماعات ، وإسباغ الوضوء في المكاره ، وانتظار الصلاة بعد الصلاة ، ومن فعل ذلك عاش بخير ومات بخير ، وكان من ذنوبه كيوم ولدته أمه ، وقال : يا محمد ، إذا صليت فقل : « اللهم إني أسألك الخيرات وترك المنكرات ، وحب المساكين ، وإذا أردت بقوم فتنة أن تقبضني إليك غير مفتون ، والدرجات : بذل الطعام و*إفشاء السلام* والصلاة بالليل والناس نيام »	Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 39 (No. 3233); Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, 3/126 (No. 2612) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı -takdim-tehir-

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

es-Sünen'deki bu rivayet gerek hocası Abd b. Humeyd'in gerekse hocasının hocası Abdürrezzâk'ın eserlerindeki rivayetler ile çok az farklılığı muhtevidir. Ancak Abd'ın eserinde "**وإفشاء السلام** / selamı yaymak" ifadesinin cümledeki yerinde takdim-tehir durumu da vardır ve Tirmizî'ye de rivayet bu şekilde geçmektedir. Bu hadis Abdürrezzâk'ın *et-Tefsîr*i'nden öğrencisi Abd'ın el-Münteḫâbı'na geçerken "**ذنوب** / günahlar" yerine "**خطيئة** / hata", "**قوم** / topluluk" yerine "**عبادك** / kulların", "**بذل** / sarf etmek" yerine "**إطعام** / doyurmak" lafzı kullanılmaktadır. "**يختصمون** / tartılıyorlar" (ikincisi) ve "**قل** / de ki" fiilleri ile kelimesi bulunmamaktadır. "**وانتظار الصلاة بعد الصلاة** / namazın ardından diğer namazı beklemek" ifadesi zikredilmemekle birlikte zikredilmemesinde " **المكث في المساجد** / mescidde beklemek" ile yakın anlam içermesi ve bunun bir râvi hatası

olduğunun düşünülmesi etkili olmuş olabilir. "الدرجات / dereceler" kelimesi ise fazladan "العلى / yüksek" sıfatıyla nitelenmektedir. Abd'ın eserindeki bu rivayet *es-Sünen*'de nakledilirken Abd'dan farklı olarak daha üst kaynağı Abdürrezzâk'ın eserindekine uygun şekilde "العلى / yüksek" sıfatı kullanılmadan ve "قل / de" yüklemi zikredilerek verilmektedir. "فعل / yapmayı" kelimesi ise Abd ve Abdürrezzâk'ın eserinde yer almayan fazladan bir kelimedir.

Ayrıca *el-Muṣannef*'te "ثدي / kürek kemiği" veya "نحر / göğüs" kelimelerinin kullanılmasında yaşanan şüphe hem Abd'ın eserinde hem de onun öğrencisi Tirmizî'nin *es-Süneni*'nde aynen yer almaktadır (Bk. Tablo 76).

Tablo 77: Tirmizî, Abd b. Humeyd ve Abdürrezzâk'ın Eserlerinde Ortak Geçen Dördüncü Rivayet

Tirmizî	**Abd b. Humeyd**	**Kaynak ve Değerlendirme**
حدثنا عبد بن حميد حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن قتادة عن أنس قال : سأل أهل مكة النبي صلى الله عليه و سلم آية فانشق القمر بمكة مرتين فنزلت { اقتربت الساعة وانشق القمر } إلى قوله { سحر مستمر } يقول ذاهب	أخبرنا عبد الرزاق أنا معمر عن قتادة عن أنس قال : سأل أهل مكة النبي صلى الله عليه و سلم آية فانشق القمر بمكة مرتين فنزلت اقتربت الساعة وانشق القمر إلى قوله سحر مستمر يقول ذاهب	Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 54 (No. 3286); Abd, *el-Münteḫab*, 356-357 (No. 1184) ***sened, mana ve lafız aynı
Tirmizî	**Abdürrezzâk**	**Kaynak ve Değerlendirme**
حدثنا عبد بن حميد حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن قتادة عن أنس قال : سأل أهل مكة النبي صلى الله عليه و سلم آية فأنشق القمر بمكة مرتين فنزلت { اقتربت الساعة وانشق القمر } إلى قوله { سحر مستمر } يقول ذاهب	نا عبد الرزاق عن معمر ، عن قتادة ، عن أنس ، قال : سأل أهل مكة النبي صلى الله عليه وسلم ، آية فانشق القمر بمكة مرتين ، « فقال النبي صلى الله عليه وسلم : { اقتربت الساعة وانشق القمر ، وإن يروا آية يعرضوا ويقولوا سحر مستمر } يقول : أي ذاهب »	Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 54 (No. 3286); Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, 3/258 (No. 3057) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Abdürrezzâk'ın eserindeki rivayet, öğrencisi Abd'ın eserinde "قال النبي / Nebî (s.a.s) buyurdu (âyeti zikretti)" ifadesi yerine "نزلت / (âyeti) nazil oldu" fiili kullanılarak geçmektedir. Abd'ın eserindeki rivayet, öğrencisi Tirmizî'nin *es-Süneni*'ne geçerken lafızda hiçbir değişiklik geçirmemektedir (Bk. Tablo 77).

Tablo 78: Tirmizî, Abd b. Humeyd ve Abdürrezzâk'ın Eserlerinde Ortak Geçen Beşinci Rivayet

Tirmizî	Abd b. Humeyd	Kaynak ve Değerlendirme
بسم الله الرحمن الرحيم حدثنا عبد بن حميد حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن قتادة عن أنس { إنا أعطيناك الكوثر } : أن النبي صلى الله عليه و سلم قال هو نهر في الجنة قال فقال النبي رأيت نهرا في الجنة حافتاه قباب اللؤلؤ قلت ما هذا يا جبريل ؟ قال هذا الكوثر الذي قد أعطاكه الله	ثنا عبد الرزاق عن معمر عن قتادة عن أنس : في قوله { إنا أعطيناك الكوثر } أن النبي صلى الله عليه و سلم قال هو نهر في الجنة أو قال النبي رأيت نهرا في الجنة حافتاه قباب اللؤلؤ قلت ما هذا يا جبريل قال هذا الكوثر الذي أعطاك الله	Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 89 (No. 3359); Abd, *el-Münteḫab*, 359 (No. 1189) ***sened, mana ve lafız aynı
Tirmizî	**Abdürrezzâk**	**Kaynak ve Değerlendirme**
بسم الله الرحمن الرحيم حدثنا عبد بن حميد حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن قتادة عن أنس في قوله تعالى { إنا أعطيناك الكوثر } أن النبي صلى الله عليه و سلم قال هو نهر في الجنة قال فقال النبي صلى الله عليه وسلم : « رأيت نهرا في الجنة حافتاه قباب اللؤلؤ قلت ما هذا يا جبريل ؟ قال هذا الكوثر الذي قد أعطاكه الله	عبد الرزاق عن أنس بن مالك ، في قوله تعالى : { إنا أعطيناك الكوثر } أن النبي صلى الله عليه وسلم قال : « هو نهر في الجنة » ، قال النبي صلى الله عليه وسلم : « رأيت نهرا في الجنة حافتيه قباب اللؤلؤ » قلت : « ما هذا يا جبريل ؟ » قال : « هذا الكوثر الذي أعطاك الله »	Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 89 (No. 3359); Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, 3/466 (No. 3715) ***sened aynı -Tirmizî 2 fazla-, mana aynı, lafız aynı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Abdürrezzâk'tan Abd'a, Abd'dan Tirmizî'ye nakli esnasında bu rivayet lafızca korunarak nakledilmektedir. Ancak senedce Abdürrezzâk'tan Abd'a nakli esnasında sened zincirindeki ta'lîk durumu 2 ravi ziyadesiyle ortadan kalkmaktadır. Abdürezzâk bu rivayeti eserine ta'lîk yaparak almış olmakla birlikte muhtemelen Abd'a senedli olarak aktarmaktadır. Ona da ta'lîk ile aktarsa bile Abd'ın bu rivayetin senedini hocasından öğrenme ihtimali fazladır.

İlgili rivayette şüphe edilen lafzın kullanımında dikkat çeken bir hadise vardır. Abdürrezzâk'ın naklinde Kevser ile ilgili Hz. Peygamber'in "**هو نهر في الجنة** / O Cennet'te bir nehirdir" ifadesi ile "**رأيت نهرا في الجنة حافتيه قباب اللؤلؤ » قلت : « ما هذا يا جبريل ؟ » قال : « هذا الكوثر الذي أعطاك الله** » / Cennet'te bir nehir gördüm. İki yanında inciden kubbeler vardı. Cibrîl'e 'Bu nedir?' dedim. O da 'Bu, Allah'ın sana verdiği Kevser'dir' dedi." Buyruğu arasında "**و** / ve" atıf edatı kullanılmaktadır. Abdürrezzâk'ın öğrencisi Abd'ın eserinde bu iki ifade arasında "**أو** / veya" atıf edatı kullanılmaktadır. Tirmizî ise bu hadisi aktarımında iki ifade arasında hocasının zikrettiği gibi "veya" atıf edatını değil; hocasının hocası

Abdürrezzâk'ın kullandığı "ve" atıf edatını kullanmaktadır (Bk. Tablo 78).[3585] Burada Abd'ın eserinin istinsah veya tahkikinde bir hata olma durumu gündeme gelmektedir.

Tablo 79: Tirmizî, Abd b. Humeyd ve Abdürrezzâk'ın Eserlerinde Ortak Geçen Altıncı Rivayet

Tirmizî	**Abd b. Humeyd**	**Kaynak ve Değerlendirme**
حدثنا عبد بن حميد أخبرنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن قتادة عن أنس بن مالك قال : لما حملت جنازة سعد بن معاذ قال المنافقون ما أخف جنازته وذلك لحكمه في بني قريظة فبلغ ذلك النبي صلى الله عليه و سلم فقال إن الملائكة كانت تحمله	أنا عبد الرزاق أنا معمر عن قتادة عن أنس قال : لما حملت جنازة سعد بن معاذ قال المنافقون ما أخف جنازته وذلك لحكمه في بني قريظة فبلغ ذلك النبي صلى الله عليه و سلم فقال إن الملائكة كانت تحمله	Tirmizî, "Menâḳıb", 51 (No. 3849); Abd, *el-Münteḫab*, 360 (No. 1194) ***sened, mana ve lafız aynı
Tirmizî	**Abdürrezzâk**	**Kaynak ve Değerlendirme**
حدثنا عبد بن حميد أخبرنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن قتادة عن أنس بن مالك قال : لما حملت جنازة سعد بن معاذ قال المنافقون ما أخف جنازته وذلك لحكمه في بني قريظة فبلغ ذلك النبي صلى الله عليه و سلم فقال إن الملائكة كانت تحمله	أخبرنا عبد الرزاق قال أخبرنا معمر عن قتادة عن أنس قال لما حملت جنازة سعد بن معاذ قال المنافقون ما أخف جنازته لحكمه في قريظة فبلغ ذلك رسول الله صلى الله عليه و سلم فقال لا ولكن الملائكة كانت تحمله	Tirmizî, Menâḳıb, 51 (No. 3849); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/235 (No. 20414) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Abdürrezzâk'ın eserindeki bu rivayet Abd'ın eserine geçtiğinde fazladan "**ذلك** / bu" ve "**بني** / oğulları" kelimeleri yer almaktadır. Abd'ın eserinden *Sünen-i Tirmiẕî*'ye aktarımında ise lafızlar aynen korunmaktadır (Bk. Tablo 79).

Tablo 80: Tirmizî, Abd b. Humeyd ve Abdürrezzâk'ın Eserlerinde Ortak Geçen Yedinci Rivayet

Tirmizî	**Abd b. Humeyd**	**Kaynak ve Değerlendirme**
حدثنا إسحق بن منصور وعبد بن حميد قالا أخبرنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن ثابت عن أنس قال : بلغ صفية أن حفصة قالت بنت يهودي فبكت فدخل عليها النبي صلى الله عليه و سلم وهي تبكي فقال ما يبكيك ؟ فقالت قالت لي حفصة إني بنت يهودي فقال النبي صلى الله عليه و سلم إنك لابنة نبي وإن عمك لنبي وإنك لتحت نبي ففيم تفخر عليك ؟ ثم قال آتقي الله يا حفصة	أنا عبد الرزاق أنا معمر عن ثابت البناني عن أنس بن مالك بلغ صفية أن حفصة قالت : يا بنت يهودي فبكت فدخل عليها النبي صلى الله عليه و سلم وهي تبكي فقال ما يبكيك فقالت قالت حفصة إني ابنة يهودي قال النبي صلى الله عليه و سلم إنك لابنة نبي وإن عمك لنبي وإنك لتحت نبي فبم تفخر عليك ثم قال اتقي الله يا حفصة	Tirmizî, "Menâḳıb", 64 (No. 3894); Abd, *el-Münteḫab*, 373-374 (No. 1248) ***sened, mana ve lafız aynı

[3585] Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 89 (No. 3359); Abd, *el-Münteḫab*, 359 (No. 1189).

Tirmizî	Abdürrezzâk	Kaynak ve Değerlendirme
حدثنا إسحق بن منصور وعبد بن حميد قالا أخبرنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن ثابت عن أنس قال : بلغ صفية أن حفصة قالت بنت يهودي فبكت فدخل عليها النبي صلى الله عليه و سلم وهي تبكي فقال ما يبكيك ؟ فقالت قالت لي حفصة إني بنت يهودي فقال النبي صلى الله عليه و سلم إنك لابنة نبي وإن عمك لنبي وإنك لتحت نبي ففيم تفخر عليك ؟ ثم قال آتقي الله يا حفصة	أخبرنا عبد الرزاق قال أخبرنا معمر عن ثابت عن أنس قال بلغ صفية أن حفصة قالت بنت يهودي فبكت فدخل عليها النبي صلى الله عليه و سلم وهي تبكي فقال لها ما شأنك فقالت قالت لي حفصة إني بنت يهودي فقال النبي صلى الله عليه و سلم إنك لبنت نبي وإنك لتحت نبي فبم تفخر عليك ثم قال اتقي الله يا حفصة	Tirmizî, Menâḳıb, 64 (No. 3894); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/430 (No. 20921) ***sened, mana ve lafız çok az farklı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Abdürrezzâk'ın eserinde "**ما شأنك** / bu halin ne?" şeklinde yer alan ifade Abd'ın eserine geçerken "**ما يبكيك** / seni ağlatan nedir?" şeklinde ifade edilmektedir. Abd'dan Tirmizî'ye aktarımı esnasında ise lafızlar aynen korunmaktadır (Bk. Tablo 80). Bu nedenle Abdürrezzâk'ın eserindeki rivayetin *es-Sünen*'de lafızca çok az farklı olma sebebi ara kaynak Abd b. Humeyd'dir.

Tablo 81: Tirmizî, Abd b. Humeyd, Abdürrezzâk ve Ma'mer'in Eserlerinde Ortak Geçen Bir Rivayet

Tirmizî	Abd b. Humeyd	Kaynak ve Değerlendirme
حدثنا عبد بن حميد حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن قتادة عن أنس : أن النبي صلى الله عليه و سلم قال إن في الجنة لشجرة يسير الراكب في ظلها مائة عام لا يقطعها وإن شئتم فاقرءوا { وظل ممدود وماء مسكوب }	أخبرنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن قتادة عن أنس أن النبي صلى الله عليه و سلم قال : إن في الجنة لشجرة يسير الراكب في ظلها مائة عام لا يقطعها	Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 56 (No. 3293); Abd, *el-Müntehab*, 356 (No. 1183) ***sened, mana ve lafız aynı - Tirmizî de bir cümlelik fazlalık bulunmakta-
Tirmizî	**Abdürrezzâk (*et-Tefsîr*)**	**Kaynak ve Değerlendirme**
حدثنا عبد بن حميد حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن قتادة عن أنس : أن النبي صلى الله عليه و سلم قال إن في الجنة لشجرة يسير الراكب في ظلها مائة عام لا يقطعها وإن شئتم فاقرءوا { وظل ممدود وماء مسكوب }	عبد الرزاق عن معمر ، عن قتادة ، في قوله تعالى : { وظل ممدود } عن أنس أن النبي صلى الله عليه وسلم قال إن في الجنة شجرة يسير الراكب في ظلها مائة عام لا يقطعها	Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 56 (No. 3293); Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, 3/278 (No. 3129) ***sened aynı, mana aynı, lafız aynı

Tirmizî	Ma‘mer	Kaynak ve Değerlendirme
حدثنا عبد بن حميد حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن قتادة عن أنس : أن النبي صلى الله عليه و سلم قال إن في الجنة لشجرة يسير الراكب في ظلها مائة عام لا يقطعها وإن شئتم فاقرءوا { وظل ممدود وماء مسكوب }	أخبرنا عبد الرزاق قال أخبرنا معمر عن قتادة عن أنس أن النبي صلى الله عليه و سلم قال إن في الجنة لشجرة يسير الراكب في ظلها مئة عام لايقطعها	Tirmizî, Tefsîrül'l-Kur'ân, 56 (No. 3293); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/417 (No. 20876) ***sened aynı, mana aynı, lafız aynı -Tirmizî de bir cümlelik fazlalık bulunmakta-

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bu rivayet Tirmizî, Abd b. Humeyd, Abdürrezzâk ve Ma‘mer’in eserlerinde aynı şekilde aktarılmaktadır. Ancak hadisin “**وظل ممدود وماء مسكوب** / …uzamış gölgeler, çağlayarak akan sular…” ayet-i kerîmesi (el-Vâḳıa 56/30-31) ile irtibatı Ma‘mer ile Abd’ın eserlerinde bildirilmemektedir. Abdürrezzâk *et-Tefsîr*i’nde rivayetin öncesinde Katâde’ye atıfla, bu hadisi onun söz konusu ayetle ilgili olarak aktardığını belirtmektedir. Tirmizî ise rivayeti Ma‘mer’in sunduğu gibi nakletmekte; ancak rivayetinin sonunda Ma‘mer’in bu hadisi naklettiği diğer bir varyantta geçtiği üzere hadisi pekiştirme anlamında “**وإن شئتم فاقرءوا { وظل ممدود وماء مسكوب}** / Dilerseniz ‘Sağdakiler… uzamış gölgeler, çağlayarak akan sular…içindedirler’ ayetini okuyun” demektedir (Bk. Tablo 81).

• Sadece Tirmizî, Abdürrezzâk ve Ma‘mer’in eserlerinde müştereken geçen dört hadis bulunmaktadır. Abdürrezzâk bu rivayetleri Ma‘mer’den doğrudan tahammül etmektedir. Abdürrezzâk’tan ise Tirmizî bunların birincisini Seleme b. Şebîb, el-Hasen b. Alî ve diğer birçok kişi, ikincisini Yahyâ b. Mûsâ, üçüncüsünü Seleme b. Şebîb ve dördüncüsünü Ebû Bekr b. Zencûye aracılığıyla almaktadır. Ortak rivayetlerden ilkinde lafızlar üç eserde de aynıdır. Ancak Ma‘mer’in nakli Abdürrezzâk’a geçerken takdim-tehir meydana gelmekte ve hadisin devamında merfû kısma dahil gözüken bir kelime açıklaması zikredilmektedir. Abdürrezzâk’tan Tirmizî’ye geçerken ise bu farklılıklar kaybolmakta ve rivayet Ma‘mer’inkine uygun aktarılmaktadır. İkinci rivayette lafız bakımından Tirmizî’nin yakın kaynağı Abdürrezzâk ile olan çok az fark, daha uzak kaynağı Ma‘mer’de biraz farklıdır. Üçüncüsünde Ma‘mer’in eserindeki rivayet, Abdürrezzâk’ın eserinde ihtisarla birlikte lafızca biraz farklıdır. Tirmizî’nin *es-Süneni*’nde ise rivayet Abdürrezzâk’ın eserindeki ile lafızca aynıdır. Dördüncüsünde üç müellifin eserinde de aynı lafızla zikredilmekle birlikte Ma‘mer’in eserindekine göre

Abdürrezzâk'ın eserinde takdim-tehir bulunmaktadır. *es-Sünen*'de ise bu rivayet uzak kaynağı Ma'mer'inkine uygun şekilde takdim-tehirsiz yer almaktadır.

Tablo 82: Tirmizî, Abdürrezzâk ve Ma'mer'in Eserlerinde Ortak Geçen İlk Rivayet

Tirmizî	**Abdürrezzâk**	**Kaynak ve Değerlendirme**
حدثنا سلمة بن شبيب و الحسن بن علي وغير واحد قالوا حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن الزهري عن إبراهيم بن عبد الله بن حنين عن أبيه عن علي بن أبي طالب قال : نهاني النبي صلى الله عليه و سلم عن التختم بالذهب وعن لباس القسي وعن *القراءة في الركوع والسجود* وعن لباس المعصفر	عبد الرزاق عن معمر عن الزهري عن إبراهيم بن عبد الله بن حنين عن أبيه عن علي قال نهاني رسول الله صلى الله عليه و سلم عن *القراءة في الركوع والسجود* وعن التختم بالذهب وعن لباس القسي وعن لباس المعصفر قلت له أي شيء القسي قال الحرير	Tirmizî, "Libâs", 13 (No. 1737); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 2/144 (No. 2832) ***sened, mana ve lafız aynı -ihtisar ve takdim-tehir-
Tirmizî	**Ma'mer**	**Kaynak ve Değerlendirme**
حدثنا سلمة بن شبيب و الحسن بن علي وغير واحد قالوا حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن الزهري عن إبراهيم بن عبد الله بن حنين عن أبيه عن علي بن أبي طالب قال : نهاني النبي صلى الله عليه و سلم عن التختم بالذهب وعن لباس القسي وعن القراءة في الركوع والسجود وعن لباس المعصفر	أخبرنا عبد الرزاق قال أخبرنا معمر عن الزهري عن إبراهيم بن عبد الله بن حنين عن أبيه عن علي بن أبي طالب قال نهاني رسول الله صلى الله عليه و سلم عن التختم بالذهب وعن لباس القسي وعن القراءة في الركوع والسجود وعن لباس المعصفر	Tirmizî, Libâs, 13 (No. 1737); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 10/395 (No. 19476) ***sened, mana ve lafız aynı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ma'mer'in eserindekine göre Abdürrezzâk'ın eserinde oluşan takdim-tehir (rükû ve secdede kıraat yasağının ikinci değil birinci sırada zikredilmesi) *es-Sünen*'de ortadan kaldırılmaktadır. Yine Abdürrezzâk'ın eserinde zikredilen metnin sonundaki "**القسي** / ipek" lafzının açıklanmasına yönelik soru-cevap kısmı Ma'mer'in eserinde bulunmayan bir fazlalıktır (Bk. Tablo 82). Bu kısmı Ma'mer rivayet etmekle birlikte eserinde ihtisar düşüncesiyle zikretmemiş olmalıdır. Tirmizî'nin Abdürrezzâk'tan aldığı rivayette bu kısmı zikretmemesi de onu daha üst kaynağı Ma'mer'in rivayetiyle lafızca tam uyumlu hale getirmektedir.

Tablo 83: Tirmizî, Abdürrezzâk ve Ma'mer'in Eserlerinde Ortak Geçen İkinci Rivayet

Tirmizî	**Abdürrezzâk**	**Kaynak ve Değerlendirme**
حدثنا يحيى بن موسى حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن الزهري عن عروة أن أسامة بن زيد أخبره : أن النبي صلى الله عليه و سلم مر بمجلس وفيه أخلاط من المسلمين واليهود فسلم عليهم	أخبرنا عبد الرزاق قال أخبرنا معمر عن الزهري عن عروة أن أسامة بن زيد أخبره أن النبي صلى الله عليه و سلم مر بمجلس فيه أخلاط من المسلمين واليهود والمشركين فسلم عليهم	Tirmizî, "İsti'ẕân", 13 (No. 2702); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 6/12 (No. 9844) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az

Tirmizî	Ma‘mer	Kaynak ve Değerlendirme
حدثنا يحي بن موسى حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن الزهري عن عروة أن أسامة بن زيد أخبره : أن النبي صلى الله عليه و سلم مر بمجلس وفيه أخلاط من المسلمين واليهود فسلم عليهم	اخبرنا عبد الرزاق عن معمر عن الزهري عن عروة بن الزبير أن اسامة بن زيد أخبره ان النبي صلى الله عليه و سلم مر بمجلس فيه أخلاط من المسلمين واليهود والمشركين وعبدة الأوثان فسلم عليهم	Tirmizî, İsti’zân, 13 (No. 2702); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 10/392 (No. 19463) ***sened aynı, mana aynı, lafız biraz farklı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ma‘mer’in bu rivayeti Abdürrezzâk’ın eserinde “**وعبدة الأوثان** / putperestler” kısmı zikredilmeden nakledilmektedir. Abdürrezzâk’ın eserinden Tirmizî’nin eserine geçiş sürecinde bu farka ilave olarak “**والمشركين** / müşrikler” kelimesinin kullanımı da ortadan kalkmaktadır (Bk. Tablo 83).

Tablo 84: Tirmizî, Abdürrezzâk ve Ma‘mer’in Eserlerinde Ortak Geçen Üçüncü Rivayet

Tirmizî	Abdürrezzâk (*et-Tefsîr*)	Kaynak ve Değerlendirme
حدثنا سلمة بن شبيب حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن زيد بن أسلم عن عطاء بن يسار عن أبي سعيد الخدري : أن النبي صلى الله عليه و سلم قال يخرج من النار من كان في قلبه مثقال ذرة من الإيمان قال أبو سعيد فمن شك فليقرأ { إن الله لا يظلم مثقال ذرة }	عبد الرزاق قال : أنا معمر ، عن زيد بن أسلم ، عن عطاء بن يسار ، عن أبي سعيد الخدري ، أن النبي صلى الله عليه وسلم قال : « يخرج من النار من كان في قلبه مثقال ذرة من الإيمان » قال أبو سعيد : فمن شك فليقرأ : { إن الله لا يظلم مثقال ذرة }	Tirmizî, “Ṣıfatü Cehennem”, 10 (No. 2598); Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, 1/457 (No. 587) ***sened, mana ve lafız aynı
Tirmizî	**Ma‘mer**	**Kaynak ve Değerlendirme**
حدثنا سلمة بن شبيب حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن زيد بن أسلم عن عطاء بن يسار عن أبي سعيد الخدري : أن *النبي* صلى الله عليه و سلم قال يخرج من النار من كان في قلبه مثقال ذرة *من الإيمان* قال أبو سعيد فمن شك فليقرأ { إن الله لا يظلم مثقال ذرة }	أخبرنا عبد الرزاق قال أخبرنا معمر عن زيد بن أسلم عن عطاء بن يسار عن أبي سعيد الخدري قال قال *رسول الله* صلى الله عليه و سلم ... ثم يقول أخرجوا من كان في قلبه مثقال دينار *من الإيمان* ثم من كان في قلبه وزن نصف دينار حتى يقول أخرجوا من كان في قلبه مثقال ذرة قال أبو سعيد فمن لم يصدق بهذا الحديث فليقرأ هذه الآية { إن الله لا يظلم مثقال ذرة } ... رضائي عنكم فلا أسخط عليكم أبدا	Tirmizî, Ṣıfatü Cehennem, 10 (No. 2598); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/409 (20587) ***sened aynı, mana aynı; lafız biraz farklı -ihtisar-

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bu rivayet Ma‘mer’den Abdürrezzâk’ın eserine geçerken ihtisar edilmekte, ayrıca “**من لم يصدق** / Kim kabul etmezse” ifadesi yerine “**من شك** / Kim şüphe ederse” denilmekte ve “**هذا**

الحديث / bu hadisi" ibaresi zikredilmemektedir. Hz. Peygamber'in ifadesi ise aynıdır. *es-Sünen*'de ise bu rivayet Abdürrezzâk'ın *et-Tefsîr*i'nde zikrettiği ile tamamen aynı lafza sahiptir (Bk. Tablo 84).

Tablo 85: Tirmizî, Abdürrezzâk ve Ma'mer'in Eserlerinde Ortak Geçen Dördüncü Rivayet

Tirmizî	**Abdürrezzâk (*et-Tefsîr*)**	**Kaynak ve Değerlendirme**
حدثنا أبو بكر بن زنجوية حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن قتادة عن أنس رضي الله عنه : أن النبي صلى الله عليه و سلم قال حسبك من نساء العالمين مريم ابنة عمران و خديجة بنت خويلد و فاطمة بنت محمد و*آسية امرأة فرعون*	عبد الرزاق قال : نا معمر ، عن قتادة ، عن أنس بن مالك ، أن النبي صلى الله عليه وسلم قال : « حسبك من نساء العالمين مريم ابنة عمران ، و*آسية امرأة فرعون* ، وخديجة ابنة خويلد ، وفاطمة ابنة محمد صلى الله عليه وسلم »	Tirmizî, "Menâḳıb", 62 (No. 3878); Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, 1/394 (No. 403) ***sened, mana ve lafız aynı - takdim-tehir-
Tirmizî	**Ma'mer**	**Kaynak ve Değerlendirme**
حدثنا أبو بكر بن زنجوية حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن قتادة عن أنس رضي الله عنه : أن النبي صلى الله عليه و سلم قال حسبك من نساء العالمين مريم ابنة عمران و خديجة بنت خويلد و فاطمة بنت محمد و آسية امرأة فرعون	أخبرنا عبد الرزاق قال أخبرنا معمر عن قتادة عن أنس أن النبي صلى الله عليه و سلم قال حسبك من نساء العالمين مريم بنت عمران وخديجة بنت خويلد وفاطمة بنت محمد صلى الله عليه و سلم وآسية امرأة فرعون	Tirmizî, Menâḳıb, 62 (No. 3878); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/430 (No. 20919) ***sened, mana ve lafız aynı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Dört örnek kadının zikredildiği bu hadis-i şerif Ma'mer'in *el-Câmi'*inden Abdürrezzâk'ın *el-Muṣannef*i'ne geçerken takdim-tehir meydana gelmekte ve Hz. Âsiye dördüncü sıradayken ikinci sırada zikredilmektedir. Bu hadisi Abdürrezzâk kanalıyla elde eden Tirmizî'nin aktarımında ise bu takdim-tehir durumu ortadan kalkmaktadır (Bk. Tablo 85).

• Tirmizî, Abdürrezzâk ve Hemmâm'ın eserlerinde müşterek yer alan iki hadis bulunmaktadır. Abdürrezzâk'a Hemmâm'ın rivayetleri Ma'mer aracılığıyla ulaşmaktadır. Tirmizî ise Abdürrezzâk'tan bu rivayetleri Mahmûd b. Gaylân vasıtasıyla almaktadır. Lafız bakımında Tirmizî'nin bu rivayetlerin ilkinde Abdürrezzâk ile farkı çok az iken Hemmâm ile çoktur. İkincisinde lafız farkı Abdürrezzâk ile yine çok az iken Hemmâm ile olan fark orta derecededir. Sonuçta bu iki rivayette lafız farklılığı Hemmâm'dan Abdürrezzâk'a, Abdürrezzâk'tan Tirmizî'ye doğru artarak gelmektedir. Ancak ikinci rivayette *es-Sünen*'deki bir lafız yakın kaynağı Abdürrezzâk'ın eserindekine değil, uzak kaynağı Hemmâm'ın eserindekine uygundur.

Tablo 86: Tirmizî, Abdürrezzâk ve Hemmâm'ın Eserlerinde Ortak Geçen İlk Rivayet

Tirmizî	Abdürrezzâk	Kaynak ve Değerlendirme
حدثنا محمود بن غيلان حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن همام بن منبه عن أبي هريرة : عن النبي صلى الله عليه و سلم قال لا يبولن أحدكم في الماء الدائم ثم يتوضأ منه	عبد الرزاق عن معمر عن همام بن منبه قال سمعت أبا هريرة يقول قال رسول الله صلى الله عليه و سلم لا يبولن أحدكم في الماء الدائم الذي لا يجري ثم يتوضأ منه	Tirmizî, "Ṭahâret", 51 (No. 68); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 1/89 (No. 299) ***sened aynı, mana aynı, lafız biraz farklı
Tirmizî	**Hemmâm**	**Kaynak ve Değerlendirme**
حدثنا محمود بن غيلان حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن همام بن منبه عن أبي هريرة : عن النبي صلى الله عليه و سلم قال لا يبولن أحدكم في الماء الدائم ثم يتوضأ منه	وقال رسول الله صلى الله عليه و سلم : لا يبال في الماء الدائم الذي لا يجري ثم يغتسل به	Tirmizî, Ṭahâret, 51 (No. 68); Hemmâm, *eṣ-Ṣaḥîfe*, 47 (No. 73) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok farklı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Hemmâm'ın rivayeti Abdürrezzâk'a ulaştığında "**يغتسل** / yıkanıp gusledebilir" yerine "**يتوضأ** / sonra abdest alabilir" fiili verilmekte, "**أحدكم** / Herhangi biriniz" ifadesi zikredilmemektedir. Abdürrezzâk'tan Tirmizî'ye vasıl olduğunda "**الذي لا يجري** / akmayan" ibaresi kullanılmayarak lafız biraz daha farklılaşmaktadır. Ancak tüm farklılıklar birlikte değerlendirilse bile mana aynı kalmaktadır. Zira "**الذي لا يجري**" kısmı "**الدائم** / sabit, durgun" lafzını açıklamaktadır. "**أحدكم**" lafzı ise cümlenin edilgenden etkene çevrilmesinden kaynaklı olarak ortaya çıkmaktadır (Bk. Tablo 86). Birbirlerinin yerinde kullanılan "**يغتسل**" ve "**يتوضأ**" yüklemlerinin ikisi de hadesten taharet kapsamındadır.

Tablo 87: Tirmizî, Abdürrezzâk ve Hemmâm'ın Eserlerinde Ortak Geçen İkinci Rivayet

Tirmizî	Abdürrezzâk	Kaynak ve Değerlendirme
حدثنا محمود بن غيلان حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن همام بن منبه عن أبي هريرة قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم لا يزال أحدكم في صلاة ما دام ينتظرها ولاتزال الملائكة تصلي على أحدكم ما دام في المسجد اللهم اغفر له ؟ اللهم ارحمه ما لم يحدث فقال رجل من حضرموت وما الحدث يا أبا هريرة ؟ قال فساء أو ضراط	عبد الرزاق عن معمر عن همام بن منبه أنه سمع أبا هريرة يقول قال رسول الله صلى الله عليه و سلم لا يزال أحدكم في صلاة ما دام ينتظرها ولا تزال الملائكة تصلي على أحدكم ما كان في المسجد تقول اللهم اغفر له اللهم ارحمه ما لم يحدث فقال رجل من أهل حضرموت وما الحدث يا أبا هريرة قال فساء أو ضراط	Tirmizî, "Ṣalât", 133 (No. 330); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 1/580 (No. 2211) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı

Tirmizî	Hemmâm	Kaynak ve Değerlendirme
حدثنا محمود بن غيلان حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن همام بن منبه عن أبي هريرة قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم لا يزال أحدكم في صلاة ما دام ينتظرها ولاتزال الملائكة تصلي على أحدكم ما دام في المسجد اللهم اغفر له اللهم ارحمه ما لم يحدث فقال رجل من حضرموت وما الحدث يا أبا هريرة ؟ قال فساء أو ضراط	وقال رسول الله صلى الله عليه و سلم : الملائكة تصلي على أحدكم ما دام في مصلاه الذي صلى فيه وتقول اللهم اغفر له اللهم ارحمه ما لم يحدث	Tirmizî, Ṣalât, 133 (No. 330); Hemmâm, *eṣ-Ṣaḥîfe*, 30 (No. 9) ***sened aynı, mana aynı, lafız orta derecede farklı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Hemmâm'ın rivayeti Abdürrezzâk'a ulaştığında "**مصلاه الذي صلى فيه** / içinde namaz kıldığı yer" ifadesi "**المسجد** / mescid" şeklinde zikredilmekte ve başta açıklayıcı mahiyette " **لا يزال أحدكم في صلاة ما دام ينتظرها ولاتزال** / Sizden biri namazı beklemeye devam ettiği sürece namazdaymış gibi ecir kazanır" ifadesi yer almaktadır. Rivayetin devamındaki Ebû Hüreyre'nin "hades"in sorulması üzerine yaptığı abdesti bozan durumları açıkladığı kısım fazladan zikredilmektedir. Hemmâm burada naklettiği rivayetin merfû kısmını eserinde zikretmekle yetinmektedir.

Rivayetin Abdürrezzâk'tan Tirmizî'ye vasıl olduğu kısımda "**كان** / oldu" yerine "**دام** / devam etti" fiili kullanılmakta, "**تقول** / der" ve "**أهل** / ehlinden" lafızları zikredilmemektedir. Dolayısıyla Tirmizî'nin rivayet lafzı daha üstteki kaynağı Hemmâm'ınkinden biraz daha farklılaşmaktadır. Tirmizî Abdürrezzâk'ın rivayetindeki gibi fazlalık mevkūf açıklamayı zikretmektedir. Ancak bu mevkūf kısımda "**أهل**" lafzını belirtmemektedir. Merfû kısımda ise "**تقول**" yüklemine yer vermemektedir. Bu rivayette dikkat çeken kısım olarak Tirmizî daha yakın kaynağı olan Abdürrezzâk'ın rivayetindeki "**كان**" lafzını değil; daha üst kaynağı Hemmâm'ın eserindeki "**دام**" yüklemini *es-Süneni*'nde zikretmektedir (Bk. Tablo 87).

• Tirmizî, Ma'mer ve Hemmâm'ın eserlerinde ortak geçen üç hadis bulunmaktadır. Ma'mer bu hadisleri doğrudan Hemmâm'dan almaktadır. Tirmizî ise Süveyd b. Nasr -- Abdullâh b. Mübârek aracılığıyla Hemmâm'a nispetle yakın kaynağı Ma'mer'in rivayetlerine vasıl olmaktadır. Üç rivayetin ilki üç eserde de aynı lafızlara sahiptir.

İkincisinde Tirmizî'nin iki kaynağıyla arasındaki lafız farkı çok azdır. Hemmâm'dan Ma'mer'e nakli esnasında üç kelimede yaşanan değişim *es-Sünen*'de ortadan kalkmaktadır. Ancak *es-Sünen*, iki kaynağında da bulunmayan iki kelimelik fazlalık içermektedir. Burada da Tirmizî'nin daha üst kaynağıyla uyumlu olduğu bir durumla karşılaşılmaktadır. Üçüncü rivayette de Tirmizî'nin iki kaynağıyla lafız farkı çok azdır. Hemmâm'dan öğrencisi Ma'mer'e geçerken lafızları korunan rivayet, Ma'mer'den peş peşe iki râvi aracılığıyla Tirmizî'ye ulaşırken fazladan kullanılan iki kelimelik bir tamlama ile lafızca çok az farklılaşmaktadır.

Tablo 88: Tirmizî, Ma'mer ve Hemmâm'ın Eserlerinde Ortak Geçen İlk Rivayet

Tirmizî	**Ma'mer**	**Kaynak ve Değerlendirme**
حدثنا سويد بن نصر أنبأنا عبد الله بن المبارك أنبأنا معمر عن همام بن منبه عن أبي هريرة : عن النبي صلى الله عليه و سلم قال يسلم الصغير على الكبير والمار على القاعد والقليل على الكثير	أخبرنا عبد الرزاق عن معمر عن همام بن منبه أنه سمع أبا هريرة يقول قال رسول الله صلى الله عليه و سلم ليسلم الصغير على الكبير والمار على القاعد والقليل على الكثير	Tirmizî, İsti'zân, 14 (No. 2704); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 10/388 (No. 19445) ***sened, mana ve lafız aynı
Tirmizî	**Hemmâm**	**Kaynak ve Değerlendirme**
حدثنا سويد بن نصر أنبأنا عبد الله بن المبارك أنبأنا معمر عن همام بن منبه عن أبي هريرة : عن النبي صلى الله عليه و سلم قال يسلم الصغير على الكبير والمار على القاعد والقليل على الكثير	وقال رسول الله صلى الله عليه و سلم : يسلم الصغير على الكبير والمار على القاعد والقليل على الكثير	Tirmizî, "İsti'zân", 14 (No. 2704); Hemmâm, *eṣ-Ṣaḥîfe*, 40 (No. 49) ***sened, mana ve lafız aynı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Söz konusu rivayet, lafzı aynen korunarak gelen rivayetlerin olduğuna bir örnektir. Değişik tariklerde çeşitli sebeplerle değişik versiyonları da olabilir. Ancak en üst düzeyde güvenilir durumda olan râvilerin eser ve rivayetleri bu şekilde karşılaştırılarak doğru lafızlar bulunabilir (Bk. Tablo 88).

• Tirmizî'nin rivayeti sened zincirinde üç sonrasındaki Ma'mer ve 4 sonrasındaki Hemmâm'ın rivayetleriyle karşılaştırıldığında ikisiyle de lafızca çok az farklı olduğu görülmektedir. Burada da daha uzak kaynağı Hemmâm ile rivayet lafızları daha yakındır. Hemmâm'dan Ma'mer'e geçerken "**صورة** / suret" yerine "**وجوه** / yüzler", "**واحد** / biri" yerine "**امرئ** / bir kişi" kelimesi kullanılmaktadır. Bu farklılaşma *es-Sünen*'de yer almamakta ve bu lafızlar Hemmâm'ınkine uygun şekilde gelmektedir. *es-Sünen*'deki

"رجل / kişinin" ve "فيها الذهب / orada (kap kacakları) altındır" ifadeleri ise iki kaynağına göre de fazladan zikredilen kelimelerdir (Bk. Tablo 89).

Tablo 89: Tirmizî, Ma'mer ve Hemmâm'ın Eserlerinde Ortak Geçen İkinci Rivayet

Tirmizî	Ma'mer	Kaynak ve Değerlendirme
حدثنا سويد بن نصر أخبرنا عبد الله بن المبارك أخبرنا معمر عن همام بن منبه عن أبي هريرة قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم أول زمرة تلج الجنة صورتهم على صورة القمر ليلة البدر لا يبصقون فيها ولا يمخطون ولا يتغوطون آنيتهم فيها الذهب وأمشاطهم من الذهب والفضة ومجامرهم من الألوة ورشحهم المسك ولكل واحد منهم زوجتان يرى مخ سوقهما من وراء اللحم من الحسن لا اختلاف بينهم ولا تباغض قلوبهم قلب رجل واحد يسبحون الله بكرة وعشيا	قرأنا على عبد الرزاق عن معمر عن همام بن منبه قال سمعت أبا هريرة يقول قال أبو القاسم رسول الله صلى الله عليه و سلم إن أول زمرة تلج في الجنة وجوههم على صورة القمر ليلة البدر لا يمتخطون ولا يبصقون ولا يتغوطون آنيتهم وأمشاطهم من الذهب والفضة ومجامرهم الألوة ورشحهم المسك لكل امرئ منهم زوجتان يرى مخ ساقها من وراء اللحم من الحسن لااختلاف بينهم ولا تباغض قلوبهم على قلب واحد يسبحون الله بكرة وعشيا	Tirmizî, Şıfatü'l-Cenne, 7 (No. 2537); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/413-414 (No. 20866) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı
Tirmizî	**Hemmâm**	**Kaynak ve Değerlendirme**
حدثنا سويد بن نصر أخبرنا عبد الله بن المبارك أخبرنا معمر عن همام بن منبه عن أبي هريرة قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم أول زمرة تلج الجنة صورتهم على صورة القمر ليلة البدر لا يبصقون فيها ولا يمخطون ولا يتغوطون آنيتهم فيها الذهب وأمشاطهم من الذهب والفضة ومجامرهم من الألوة ورشحهم المسك ولكل واحد منهم زوجتان يرى مخ سوقهما من وراء اللحم من الحسن لا اختلاف بينهم ولا تباغض قلوبهم قلب رجل واحد يسبحون الله بكرة وعشيا	وقال رسول الله صلى الله عليه و سلم : أول زمرة تلج الجنة صورهم على صورة القمر ليلة البدر لا يبصقون فيها ولا يمتخطون ولا يتغوطون فيها آنيتهم وأمشاطهم من الذهب والفضة ومجامرهم من الألوة ورشحهم المسك ولكل واحد منهم زوجتان يرى مخ ساقهما من وراء اللحم من الحسن لا اختلاف بينهم ولا تباغض قلوبهم على قلب واحد يسبحون الله بكرة وعشيا	Tirmizî, Şıfatü'l-Cenne, 7 (No. 2537); Hemmâm, *eṣ-Ṣaḥîfe*, 51 (No. 85) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

• Aşağıdaki rivayette Ma'mer ile hocası Hemmâm'ın lafızları, önemsenmeyecek bir fark olan ve "o ki" anlamındaki "ما" yerine "التي" ism-i mevsûlünün zikredilmesi dışında aynıdır. *es-Sünen*'de ise Ma'mer'in kullandığı "التي" ism-i mevsûlü zikredilmekte; ayrıca bu iki kaynağından farklı olarak "بنو آدم / Âdem oğulları" lafzı zikredilmeden "onlar"a yönelik hitap, "siz" kalıbına çevrilmektedir (Bk. Tablo 90).

Tablo 90: Tirmizî, Ma‘mer ve Hemmâm’ın Eserlerinde Ortak Geçen Üçüncü Rivayet

Tirmizî	Ma‘mer	Kaynak ve Değerlendirme
حدثنا سويد أخبرنا معمر عن همام بن منبه عن أبي هريرة : عن *النبي* صلى الله عليه و سلم قال ناركم هذه التي توقدون جزء واحد من سبعين جزءا من حر جهنم قالوا والله إن كانت لكافية يا رسول الله قال فإنها فضلت بتسعة وستين جزءا كلهن مثل حرها	أخبرنا عبد الرزاق عن معمر عن همام بن منبه عن أبي هريرة قال قال *رسول الله* صلى الله عليه و سلم ناركم هذه التي يوقد بنو آدم جزء واحد من سبعين جزأ من حر جهنم قالوا والله إن كانت لكافية يا رسول الله قال فإنها فضلت عليها بتسعة وستين جزأ كلها مثل حرها	Tirmizî, Ṣıfatü Cehennem, 7 (No. 2589); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11 (No. 20897): 423 ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı
Tirmizî	**Hemmâm**	**Kaynak ve Değerlendirme**
حدثنا سويد أخبرنا عبد الله أخبرنا معمر عن همام بن منبه عن أبي هريرة : عن النبي صلى الله عليه و سلم قال ناركم هذه التي توقدون جزء واحد من سبعين جزءا من حر جهنم قالوا والله إن كانت لكافية يا رسول الله قال فإنها فضلت بتسعة وستين جزءا كلهن مثل حرها	وقال رسول الله صلى الله عليه و سلم : ناركم هذه ما يوقد بنو آدم جزء من سبعين جزءا من حر جهنم فقالوا والله إن كانت لكافيتنا يا رسول الله قال فإنها فضلت عليها بتسعة وستين جزءا كلهن مثل حرها	Tirmizî, “Ṣıfatü Cehennem”, 7 (No. 2589); Hemmâm, *eṣ-Ṣaḥîfe*, 31 (No. 12) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

• Abdürrezzâk ve Tayâlisî; Tirmizî’nin ortak bir rivayetlerini naklettiği; ama aralarında alt-üst ilişkisi olmayan iki kaynağıdır. Tirmizî ile birlikte bu iki kaynağının müşterek naklettikleri hadis, aynı tabakadaki eser sahiplerinin, aynı hadisi naklederken lafızda oluşturdukları değişiklikleri göstermektedir. *es-Sünen*’deki rivayet Abdürrezzâk’ın eserindeki rivayet ile lafızca aynı iken, Tayâlisî’ninki ile lafızca çok az farklıdır. Aynı senedle zikrettikleri rivayette Abdürrezzâk ve Tayâlisî’nin lafızları da çok az farklıdır.

Tablo 91: Tirmizî, Tayâlisî ve Abdürrezzâk’ın Eserlerinde Ortak Yer Alan Bir Rivayet

Tirmizî	Abdürrezzâk	Kaynak ve Değerlendirme
حدثنا محمد بن بشار حدثنا أبو داود الطيالسي حدثنا سفيان بن سعيد ح وحدثنا محمود بن غيلان حدثنا عبد الرزاق أخبرنا سفيان عن سعد بن إبراهيم عن ريحان بن يزيد عن عبد الله بن عمرو عن النبي صلى الله عليه و سلم : *قال* لا تحل الصدقة لغني ولا ذي مرة سوي	عبد الرزاق عن الثوري عن سعد بن ابراهيم عن ريحان بن يزيد العامري عن عبد الله بن عمرو قال *قال* رسول الله صلى الله عليه و سلم لا تحل الصدقة لغني ولا لذي مرة سوي	Tirmizî, “Zekât”, 5 (No. 652); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 4/110 (No. 7155) ***sened, mana ve lafız aynı
Tirmizî	**Tayâlisî**	**Kaynak ve Değerlendirme**
حدثنا محمد بن بشار حدثنا أبو داود الطيالسي حدثنا سفيان بن سعيد ح وحدثنا محمود بن غيلان حدثنا عبد الرزاق أخبرنا سفيان عن سعد بن إبراهيم عن ريحان بن يزيد عن عبد الله بن عمرو عن النبي صلى الله عليه و سلم : قال لا تحل الصدقة لغني ولا ذي مرة سوي	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ ، عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ ، عَنْ رَيْحَانَ بْنِ يَزِيدَ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو ، عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ : لاَ تَحِلُّ الصَّدَقَةُ لِغَنِيٍّ وَلاَ لِذِي مِرَّةٍ قَوِيٍّ.	Tirmizî, “Zekât”, 23 (No. 652); Tayâlisî, *el-Müsned*, 4/29 (No. 2385) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tirmizî'nin hocasının hocası konumunda olan Tayâlisî ve Abdürrezzâk bu rivayeti aynı tarikle nakletmektedirler. Rivayetleri arasındaki tek fark bir kelimededir. Bu kelimeyi Tayâlisî "قويّ / güçlü", Abdürrezzâk "سوي / sağlam" şeklinde belirtmektedir. Tirmizî'nin rivayeti lafız bakımından Tayâlisî'ye kıyasla çok az farklı iken Abdürrezzâk ile aynıdır. Tirmizî bu rivayetin lafzında "سوي" lafzını kullanarak Abdürrezzâk'a uymaktadır. Ancak baştaki rivayet tarzında "قال : عن النبي صلى الله عليه و سلم / Nebî'den (s.a.s) rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu" demek suretiyle Tayâlisî'ye tabi olmaktadır. Abdürrezzâk'ın eserinde bu hadisteki rivayet üslubu ise "قال *قال* رسول الله صلى الله عليه و سلم / Resûlullah'ın (s.a.s) şöyle buyurduğunu söyledi" şeklindedir (Bk. Tablo 91). Mana yakın olmakla birlikte "قوي" ve "سوي" kelimeleri arasındaki bir harflik fark istinsah veya tahkikte bir farklılaşma olmuş olabileceğini de düşündürmektedir.

3.4. Değerlendirme

Tirmizî'nin gerek hocalarıyla gerek hocalarının üst tabakasındaki kaynaklarıyla ortak rivayetleri kıyaslandığında rivayetlerin metin bakımından manaca tamamının aynı, lafızca büyük çoğunluğunun aynı veya çok az farklı olduğu görülmektedir. Ancak uzak kaynağa doğru gidildikçe lafız yakınlığı azalmaktadır. Senedlerin de tamamına yakını aynı olmakla birlikte çok azında seneddeki râvilerde artma, eksilme veya farklılık vardır. Bunların da bir kısmı öğrencisine senedli aktardığı rivayeti, eserinde sadece bilgi verme amaçlı olarak nakleden hocaların rivayetindendir. Bir kısmı eser râvilerinin fiillerindendir. Bir kısmı istinsah veya tahkik kaynaklı durumlardır. Tirmizî hadisini herhangi bir bölüme yerleştirmede ve hadisini koyduğu tercemeyi isimlendirmede özgün bir şekilde davranmaktadır. Terceme kalıplarını kullanmada ise hoca ve üst kaynaklarıyla bazı benzerlikleri bulunmaktadır.

3.4.1. Sened Tahlili

Tirmizî'nin kaynaklarıyla ortak rivayetlerinin sened zincirleri büyük çoğunlukla aynıdır. Ancak çeşitli sebeplerle çok az da olsa ilave-eksik veya farklılıklar bulunmaktadır. Tirmizî'nin, hocalarından Dârimî ve Abd b. Humeyd; etbeu't-tâbiîn kaynaklarından İsmâîl b. Ca'fer ve tâbiî kaynağı Hemmâm ile ortak rivayetlerinde senedde böyle bir durum hiç bulunmamaktadır. Tirmizî'nin, hocası Buhârî ile etbeu't-tâbiînden kaynakları

Abdürrezzâk ve Mâlik ile ortak rivayetlerinde senedde ilave-eksik râvi bulunan örnekler varken, senedde farklılık durumuna örnek bulunmamaktadır.

Tablo 92: Tirmizî'nin, Rivayet Senedlerinde Geçen Kaynaklarıyla Eserlerindeki Ortak Rivayetlerinde Senedde Değişiklik Olanlara Genel Bakış

	Tirmizî'nin Hocaları (Etbe Etbeı't-Tâbiîn)		**Tirmizî'nin Etbeu't-Tâbiînden Kaynakları**			
Metin	**Buhârî**	**Hennâd**	**Abdürrezzâk**	**Tayâlisî**	**Mâlik**	**Ma'mer**
Aynı	15	23	29	33	61	20
Çok az	7	21	33	54	51	18
Biraz fark	2	1	7	15	9	5
Orta derecede farklı	0	1	0	0	1	1
Çok farklı	0	0	0	1	1	0
Toplam	24	46	69	103	123	44
Sened	**Buhârî**	**Hennâd**	**Abdürrezzâk**	**Tayâlisî**	**Mâlik**	**Mamer**
İlave-Noksan ve Metne Etkisi	Buhârî'nin 1 rivayeti muallak olup baştan 2 ravisi yok, diğerinde de Tirmizî'nin 1 râvisi eksik ***Metince ilki çok az farklı, ikincisi aynı	*ez-Zühd*'deki 1 rivayet, hükmen merfû olsa da mevkūf ***Metince çok az farklı	Abdürrezzâk'ın 1 rivayeti muallak olup baştan 2 ravisi yok ***Metince aynı	*es-Sünen*'de 1 rivayette 1 râvi eksik, 2 rivayette birer râvi fazla, 1 rivayette "an" yerine "ve" var ***Metince Tirmizî'nin 1 râvisinin eksik olduğu aynı; fazla râvili olanların 1'i aynı, 1'i biraz farklı; "an" yerine "ve" yazılan biraz farklı	2 rivayette *es-Sünen*'de birer râvi fazla; 1 rivayetin senedinde iki râvinin arasında *es-Sünen*'de an; *el-Muvaṭṭa'*da "ve" var ***Metince ilki çok az farklı; ikincisi aynı	4 rivayette *es-Sünen*'de birer râvi fazla ***Metince 2'si çok az farklı, diğer 2'si biraz farklı
Fark ve Metne Etkisi	Yok	2 rivayette birer râvileri farklı ***Metince biri çok az farklı; diğeri orta derecede farklı	Yok	1 rivayette birer râvileri farklı ***Metince biraz farklı	Yok	1 rivayette iki eserde birer râvi farklı ***Metince çok az farklı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

• Tirmizî'nin, Buhârî ile ortak rivayetinden birini hocası Buhârî, eserinde baştan iki râviyi zikretmeyerek muallak nakletmektedir. Zaman zaman Buhârî ve Tirmizî'nin bilgi verme amacıyla rivayeti muallak verdikleri, ayrıca Tirmizî'nin Buhârî'ye her konuda danıştığı da malumdur. Bu nedenle Tirmizî'nin bu nakli üstadı Buhârî'den senedli bir şekilde aldığı ya da muallak rivayetinin senedini ona sorarak öğrendiği söylenebilir. Bu rivayetler iki eserde lafızca çok az farklıdır.

İki müellifin ortak rivayetlerden birinde ise Tirmizî sened zincirinde Buhârî'den bir sonraki râviyi (İshâk b. Râhûye) zikretmemekte ve ondan sonraki Abdullâh b. Yezîd el-Mukrî'yi belirtmektedir.[3586] Çeşitli ihtimallerin düşünülebileceği bu rivayetin iki hâlinde de inkıtâ yoktur. Çünkü hem Buhârî hem de İshâk b. Râhûye, Abdullâh b. Yezîd el-Mukrî'den hadis tahammül etmiş birer râvidirler. Buhârî, iki türlü alıp rivayet ettiği bu hadisin âlî, Tirmizî ise nâzil isnadlı olanını eserinde vermektedir. Yahut Buhârî rivayet hakkına sahip olduğu bu iki rivayetten sadece âlî olanı Tirmizî'ye haber vermektedir. Bu rivayet iki müellifin eserinde lafızca aynı olarak yer almaktadır. Bu rivayette, Buhârî'nin, âlimlerin ilgili senede baktıklarında anlayacakları şekilde sadece el-Mukrî diye zikrettiği râviyi Tirmizî, hadis öğrencilerinin de anlayacağı şekilde Abdullâh b. Yezîd el-Mukrî diye belirterek kapalılığı gidermektedir.

• Tirmizî, hocası Hennâd ile naklettiği ortak rivayetlerden birinin senedinde Hz. Peygamber'i fazladan zikretmiş gözükmektedir. Diğer kaynaklara bakıldığında da bu rivayetin senedinde Allah Resûlü istisnasız olarak zikredilmektedir. Dikkatli bakıldığında Hennâd'ın eserinde de Allah Resûlü'nün zikredildiği; ancak istinsah veya tahkikteki hata neticesinde bu kısmın düştüğü anlaşılmaktadır. Zira Hennâd'ın naklinde "سمعت بلال بن الحارث المزني صاحب رسول الله / Resûlullah'ın (s.a.s) arkadaşı Bilâl b. el-Hâris'i işittim" ifadesinin akabinde metne geçerken "kâle / dedi ki", "ahbera / haber verdi kli" gibi bir ifade kullanılmamakta, Tirmizî'nin *es-Sünen*'deki naklinde ise " سمعت رسول الله : يقول صلى الله عليه و سلم يقول / Resûlullah'ın şöyle buyurduğunu söylerken" ifadesi yer almaktadır. Bu şekilde Bilâl b. el-Hâris'in ne dediğinin belirtilerek başlanması cümledeki anlam düşüklüğünü ortadan kaldırmaktadır. Ayrıca Bilâl b. el-Hâris dışında bu hadisi nakleden diğer sahâbî Ebû Hüreyre'nin nakilleri de hep merfûdur. Bu da Hennâd'ın eserindeki

[3586] Tirmizî, "Deʿavât", 56 (No. 3458); krş. Buhârî, *et-Târîḫu'l-kebîr*, 7:360-361.

düşme durumunu pekiştiren bir gerçekliktir. Bu rivayet Tirmizî ve Hennâd'ın eserlerinde lafızca çok az farklı olarak bulunmaktadır.

Tirmizî ile Hennâd'ın ortak rivayetlerinden ikisinde ise senedde Hennâd'dan bir sonraki râviler iki müellifin eserlerinde farklıdır. Bu farklı râviler Hennâd'ın hocası, senedde kendilerinden sonra gelen râvilerin de öğrencileri konumundadırlar. Bu nedenle Hennâd'ın ikişer hocasından dinlediği bu rivayetlerden birinin nakline eserinde yer verdiği; Tirmizî'ye de bunlardan birinin hadisini rivayet ettiği; yahut tümünü de aktarmakla birlikte Tirmizî'nin, Hennâd'ın eserine koymadığı aktarımını eserine aldığı dile getirilebilir. İki müellifin eserinde lafızları açısından bu rivayetlerden biri çok az, diğeri orta derecede farklıdır.

• Tirmizî ile tâbiu't-tâbiî kaynağı Abdürrezzâk'ın, eserlerindeki ortak rivayetlerin hiçbirinde senedde farklılık yoktur. Ancak Abdürrezzâk'ın *et-Tefsîr*i'nde kendisinden sonraki iki râviyi atlayarak muallak naklettiği bir rivayet Tirmizî'nin eserinde muttasıl olarak yer almaktadır. Bu eksikleri Tirmizî'nin tamamlaması mümkün değildir. Tirmizî bu hadisi Abdürrezzâk'tan Abd b. Humeyd aracılığıyla nakletmektedir. Abd'ın *el-Münteḫab*ı'nda da bu rivayet bulunmakta ve Abdürrezzâk'ın bildirmediği iki râvi zikredilmektedir. Bu nedenle Abdürrezzâk'ın eserinde muallak olarak yer verdiği bu rivayeti senedli olarak da naklettiği söylenebilir. Zira Abdürrezzâk'ın Abd dışında diğer bir öğrencisi Ahmed b. Hanbel de Abdürrezzâk'tan bu rivayeti Abd b. Humeyd'in naklettiği şekilde aktarmaktadır. Tirmizî ve Abdürrezzâk'ın bu rivayetleri lafızca aynıdır.

• Tirmizî ile etbeu't-tâbiînden olan kaynaklarından Tayâlisî'nin eserlerinde ortak yer alan 103 rivayet içinde *es-Sünen*'deki rivayetlerin sened bakımından birinde bir râvi eksik, ikisinde birer râvi fazladır. Diğer bir rivayette ise iki eserde Tayâlisî'den bir sonraki râviler farklıdır. Bir eksik râvinin olduğu rivayet, *el-Müsned*'de Tayâlisî'den iki sonra gelen râvinin *es-Sünen*'de zikredilmemesi şeklindedir. Tayâlisî'den bu rivayeti nakleden çoktur. Ancak öğrencilerinden sadece eserinin de râvisi olan Yûnus b. Habîb ondan bu rivayeti naklederken Tayâlisî'den iki sonraki râviyi zikretmektedir. Ahmed b. Hanbel, Ahmed b. İbrâhîm ed-Devrakī, Mahmûd b. Gaylân, Seleme b. Şebîb ve Yahyâ b. Mûsâ gibi öğrencileri ise Tirmizî'nin naklettiği gibi nakletmektedir. Tirmizî ise bu nakildeki ihtilafa dikkat çekercesine rivayetinde bunu Tayâlisî'den alan hocalarını

“Yahyâ b. Mûsâ, Mahmûd b. Gaylân, Ahmed b. İbrâhîm ve diğerleri” ifadesini kullanarak dile getirmektedir. Ayrıca ricâl kitaplarında Muhammed b. Müslim’in dedesinden rivayet ettiği bildirilmekle birlikte - ilgili rivayette kaynakların çoğunda zikredilmeyen-babasından hadis naklettiği belirtilmemektedir. Bu bilgi de Tayâlisî’nin Yûnus b. Habîb dışındaki râvilerinden gelen rivayetiyle uyum arz etmektedir. Bu rivayet lafızca *es-Sünen* ve *el-Müsned*’de aynıdır.

Tirmizî’nin Tayâlisî rivayetlerine göre birer râvi fazla içerdiği 2 rivayetten ilkinde Tirmizî’nin *es-Süneni*’nde, Tayâlisî’den 4 sonra zikredilen râvi, Tayâlisî’nin *el-Müsned*i’nde yer almamaktadır. Şu‘be b. el-Ḥaccâc -- Simâk b. Harb -- Alkame b. Vâil aracılığıyla gelen bu hadisi Şu‘be’den nakleden çoktur. Şu‘be’den Tayâlisî dışında Abdullâh b. el-Mübârek, Amr b. Merzûk, Ḥaccâc b. Muhammed, Hâşim b. el-Kāsım, Muâz b. Muâz, Muhammed b. Ca‘fer Gander, Müslim b. İbrâhîm, Osmân b. Ömer, Ravh b. Ubâde, Sehl b. Hammâd, Şebâbe b. Sevvâr, Vehb b. Cerîr, Vekî‘ b. el-Cerrâh ve Ebû Âmir el-Akadî gibi pek çok râvi bu hadisi nakletmektedir. Bu aktarımlardan sadece Tayâlisî’nin eserindeki sened zincirinde Tayâlisî’den 4 sonraki râvi yer almamaktadır. Bu durum Tayâlisî’nin eserinin râvisinin burada bir hata yapmış olabileceğini veya istinsah veya tahkikte bir yanılma meydana gelmiş olabileceğini düşündürmektedir.

Tirmizî’nin Tayâlisî rivayetlerine göre bir râvi fazla içerdiği ikinci hadisin, diğer kaynaklardaki değişik varyantları da dikkate alındığında hem sened hem de Üseyd b. Hudayr’ın görev talebini içermesi sebebiyle sadece Şu‘be -- Katâde -- Enes tariki aracılığıyla gelenlerle *es-Sünen* ve *el-Müsned*’deki rivayet uyumludur. Şu‘be’den bu hadisi nakledenlerden Tayâlisî dışındaki Affân b. Müslim, Bişr b. Ömer, Ḥaccâc b. Muhammed el-A‘ver, Hâlid b. el-Hâris, Muhammed b. Ca‘fer Gander ve Yezîd b. Hârûn’un içinde bulunduğu tüm râvilerin rivayetinde senedde Üseyd yer almaktadır. Tayâlisî’den Tirmizî’nin *es-Sünen*’deki naklinde de Üseyd b. Hudayr bulunmakla birlikte Tayâlisî’nin kendi eserinde bu râvi bulunmamaktadır. Bu da diğer rivayetlerde olduğu gibi *el-Müsned*’i kendisinden nakleden râvilerden kaynaklanıyor olmalıdır.

Müsned-i Tayâlisî’de bir rivayetin senedinde “Hammâd an Âsım b. Behdele” yazan yerde *es-Sünen*’de “Hammâd ve Âsım” ifadesi bulunmaktadır. Bu rivayeti Tayâlisî’den nakleden diğer râvisi Ammâr b. Recâ’nın naklinde de senedde bu kısımda “an” harf-i

cerri zikredilmektedir. Burada "an"ın olması durumunda senedde kopukluk oluşmamaktadır. Bu da *el-Müsned*'deki naklin doğruluğuna delalet etmektedir. Tirmizî ise Tayâlisî'nin bu hadis naklini Mahmûd b. Gaylân aracılığıyla almaktadır. Bu nedenle Tirmizî'nin naklindeki farklılık Mahmûd b. Gaylân'dan veya eserinin istinsah veya tahkikindeki bir hatadan meydana gelmiş olabilir.

Allah'ın kulları, kullarının da Rableri üzerindeki hakkını açıklayan ve Tirmizî ile Tayâlisî'nin ortak rivayetlerinden olan bir hadiste de Tayâlisî'den bir sonraki râviler farklıdır. Tayâlisî'den sonra *es-Sünen*'de Süfyân; Tayâlisî'nin eserinde Şu'be ve Sellâm yer almaktadır. Bu rivayetin kendisinden nakledildiği Ebû İshâk'tan bu hadisi nakledenler içinde Süfyân-ı Sevrî, Şu'be ve Ebü'l-Ahvas'la birlikte İsrâîl b. Yûnus ve Ma'mer b. Râşid de yer almaktadır. Tayâlisî bu rivayeti bunların üçünden almaktadır. Ancak *el-Müsned*i'nde ikisini, Tirmizî ise bunların dışındaki üçüncü râviyi zikretmektedir. Bu üç râvi Tayâlisî'nin hocaları ve Ebû İshâk'ın öğrencilerindendir. Bu rivayet iki müellifin eserinde lafızca biraz farklıdır.

• Tirmizî ile tâbiu't-tâbiî kaynağı Mâlik arasında eserlerindeki ortak rivayetlerinden birinin senedinde sahâbeden önceki iki râvi *el-Muvaṭṭa'*da "an", *es-Sünen*'de ise "ve" ile ayrılmaktadır ve bu durum *es-Sünen*'de sened zincirinin bir halkasında eksiklik meydana getirmektedir. Mâlik -- Zührî'den sonra birinde sened "Urve an Amre", diğerinde "Urve ve Amre" şeklinde devam etmekte ve hadis Hz. Âişe'den aktarılmaktadır. Diğer kaynaklara bakıldığında bu hadisin Mâlik'ten iki türlü de aktarıldığı görülmektedir. Bu hadisi "Urve an Amre" şeklindeki senedle Mâlik'ten Abdullâh b. Mesleme, Abdullâh b. Vehb, Ahmed b. İsmâîl, Âmir b. Sâlih, Hâlid b. Mahled, İshâk b. Îsâ, Şâfiî, Şeybânî, Yahyâ el-Kattân ve Ebû Seleme nakletmektedir. Urve ve Amre şeklindeki varyant ile Mâlik'ten nakleden ise Abdullâh b. Vehb, Ahmed b. Ebî Bekr; Ebû Mus'ab el-Medenî ve İbnü'l-Kāsım, el-Leys b. Sa'd ve Yûnus b. Yezîd'dir. Tirmizî'nin dediği gibi Mâlik'ten iki türlü aktarım da vardır; ancak baktığımız kaynaklarda bunların çoğunluğu "Urve an Amre" şeklinde olanlardır. Mâlik'in dışındaki râvilerden Yûnus da Mâlik gibi iki türlü nakilde bulunmaktadır, Ubeydullâh b. Ömer ve el-Leys b. Sa'd ise sadece "Urve an Amre" şeklinde nakletmektedir. Zührî'nin Urve ve Amre'den, Urve'nin ise Amre ve Hz. Âişe'den hadis naklettiği malumdur. Bu iki rivayet *el-Muvaṭṭa'* ve *es-Sünen*'de lafızca aynıdır.

Tirmizî ile Mâlik'in ortak hadislerinden biri Ebû Hüreyre'nin aktardığı merfu bir rivayettir. Keysân adlı râviyi, bu hadisi Saîd el-Makbürî'den aktaran Mâlik, el-*Muvaṭṭa*'da Saîd el-Makbürî ile Ebû Hüreyre arasında zikretmemekte, Tirmizî ise *es-Süneni*'nde zikretmektedir. Keysân, bu hadisi Mâlik'ten nakledenlerden Abdullâh b. Vehb, Şâfiî, Ahmed b. Ebî Bekr, Bişr b. Ömer ve Ka'nebî'nin rivayetlerinde yer almakta; el-*Muvaṭṭa*'ı'nı rivayet eden Yahyâ el-Leysî'nin rivayetinde ise yer almamaktadır. Tirmizî'nin senedi de Mâlik'in öğrencilerinden Bişr b. Ömer'e ulaşmaktadır. Burada Yahyâ yanılmış gibi gözükmektedir. Ancak Yahyâ'nın yanıldığı söylenemez. Zira Mâlik'in dışında bu hadisi Saîd el-Makbürî'den aktaranlardan bazısı Keysân'ı zikretmekte, bazısı zikretmemektedir. Hem Keysân'dan hem de Ebû Hüreyre'den hadis alan Saîd el-Makbürî muhtemelen bu hadisi ikisinden de nakletmiştir. Saîd'in iki varyantını da nakleden Mâlik'in el-*Muvaṭṭa*ı'na ise âlî isnadlı olanı aldığı anlaşılmaktadır. Tirmizî ise bu varyantlardan -âlî senedlinin kendisine ulaşıp ulaşmadığı bilinmemekle birlikte- Mâlik'in öğrencilerinin çoğunun naklettiği nâzil isnadlıya *es-Süneni*'nde yer vermektedir.

Müşterek rivayetlerden diğer birinde *es-Sünen, el-Muvaṭṭa'*daki nakle göre fazladan bir râvi içermektedir. Mâlik -- Zührî -- es-Sâib b. Yezîd şeklinde olan senedde *el-Muvaṭṭa'*da es-Sâib zikredilmemekte, Zührî "beleğanî" ifadesini kullanarak doğrudan Hz. Peygamber'den nakletmektedir. Zührî'nin rivayetleri incelendiğinde o, bu rivayeti doğrudan veya Saîd b. el-Müseyyib ya da es-Sâib b. Yezîd aracılığıyla Allah Resûlü'nden nakletmektedir. Mâlik'in rivayetleri incelendiğinde o, ilgili rivayetini hep Zührî'den ve onun naklettiği üç şekilde aktarmaktadır. Zührî'nin bu üç şekildeki naklinden ikisini Mâlik dışındaki öğrencilerinden de aktaranlar vardır. Ancak es-Sâib b. Yezîd aracılığıyla aktardığı nakli sadece Mâlik, ondan ise Abdurrahmân b. Mehdî ve İbn Ebî Taybe adlı öğrencileri rivayet etmektedir. Tirmizî'nin de senedinde es-Sâib'i içeren rivayeti diğer kaynaklarla uygunluk arz etmektedir. Bu rivayet iki müellifin eserinde lafızca çok az farklıdır.

• Tirmizî'nin tâbiu't-tâbiî kaynağı Ma'mer ile eserlerindeki müşterek rivayetlerinin dördünde Tirmizî'nin birer râvî fazladan içerdiği, bir rivayette ise birer râvilerinin farklı olduğu gözlenmektedir. Bunların ilkinde *es-Sünen*'de *el-Câmi'*dekine göre Ma'mer'den bir ve iki sonraki râvi (Zührî ve Süfyân b. Abdillâh) arasında bir râvi (Abdurrahmân b. Mâiz) daha zikredilmektedir ve *el-Câmi'*deki inkıtâ' durumu ortadan kalkmaktadır.

Süfyân b. Abdillâh'ın bu hadisini Zührî bazen doğrudan, bazen Muhammed b. Abdirrahmân b. Mâiz (öl. ?), Abdurrahmân b. Mâiz, Abdurrahmân b. Muâz, Mâiz b. Abdirrahmân veya Muhammed b. Ebî Süveyd aracılığıyla rivayet etmektedir. Ayrıca Hişâm b. Urve, babası; Ya'lâ b. Atâ ve Abdülmelik b. Umeyr ise Abdullâh b. Süfyân (öl. ?) aracılığıyla Süfyân b. Abdillâh'ın hadisini nakletmektedir. Ma'mer'in Zührî'den naklettiği bu hadisin varyantlarına bakıldığında senedde Abdurrahmân b. Mâiz'i içerenleri Ma'mer'den sadece Abdullâh b. el-Mübârek nakletmektedir. Ma'mer'in, Zührî'nin doğrudan Süfyân'dan naklettiği aktarımını ise kendisinden sadece Abdürrezzâk nakletmektedir. Bu nedenle *es-Sünen* ve *el-Câmi'*deki Abdurrahmân b. Mâiz'in nakledilip nakledilmemesinde ihtilaf, Ma'mer'den hadisi nakleden Abdullâh b. el-Mübârek ve Abdürrezzâk'ın rivayet şeklindeki farktan kaynaklanmaktadır. İbnü'l-Mübârek'ten Süveyd b. Nasr, Alî b. İshâk ve Hibbân b. Mûsâ; Abdürrezzâk'tan ise İshâk b. İbrâhîm[3587] nakletmektedir. Bu rivayet iki müellifin eserinde lafızca çok az farklı olarak yer almaktadır.

Tirmizî ile Ma'mer'in eserlerinde ortak olan ve Tirmizî'nin sened bakımından yine bir fazla râvi bulundurduğu rivayette fazlalık, Ma'mer'in *el-Câmi'*indeki rivayete göre bir ve iki sonraki râvilerin (Zührî ve Urve) arasındadır (Abdullâh b. Ebî Bekr b. Hazm). Bu durum, inkıtâ olmayan bir senede bir râvinin ilave edildiği *el-mezîd fî muttasıli'l-esânîd* kavramıyla değerlendirilebilir. Ancak Zührî'nin bu hadisi Urve b. ez-Zübeyr'den hem doğrudan hem de Abdullâh b. Ebî Bekr b. Hazm (öl. 130/747-48) aracılığıyla aldığı ve iki şekilde de rivayet ettiği söylenebilir.[3588] Tirmizî de diğer bir rivayetinde Abdullâh b. Ebî Bekr b. Ebî Hazm'ı zikretmemektedir. Abdullâh b. Ebî Bekr b. Hazm'ın zikredilmediği rivayetler Zührî'den Ma'mer b. Râşid, Muhammed b. el-Velîd ez-Zübeydî ve Yûnus b. Yezîd el-Eylî aracılığıyla gelmektedir. Ma'mer'den Abdüla'lâ, Abdülmecîd b. Abdilazîz, Abdürrezzâk; Yûnus b. Yezîd'den İbn Vehb ve ez-Zübeydî'den el-Cerrâh b. Melîh aktarmaktadır. Abdullâh b. Ebî Bekr b. Hazm'ın senedde zikredildikleri Zührî'den Ma'mer, Şuayb b. Ebî Hamza ve Muhammed b. Ebî Hafsa (öl. ?) aracılığıyla gelmektedir. Ma'mer'den Abdullâh b. el-Mübârek ve Abdürrezzâk; Şuayb'dan oğlu Bişr (öl. 213/828) ve Ebü'l-Yemân (öl. 222/837); Muhammed b. Ebî HafSa'dan Ravh b. Ubâde aracılığıyla ulaşmaktadır. Dolayısıyla

[3587] Beyhakī, *el-Câmi' liŞuabi'l-îmân*, 7/10-11 (No. 4576).
[3588] Zührî'nin hem Urve hem de Abdullâh b. Ebî Bekr b. Hazm'dan nakilde bulunduğuna dair bk. Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 26/422, 424.

Zührî'den iki türlü de nakleden başka râviler de bulunmaktadır. Tirmizî'nin iki naklinde olduğu gibi bu rivayette de iki türlü aktarım olduğu söylenebilir. Bu rivayette iki türlü aktarım olduğunu Abdürrezzâk da dile getirmektedir. Bu rivayet iki müellifin eserinde lafızca biraz farklıdır.

Tirmizî ve Ma'mer'in müşterek rivayetleri içinde *es-Sünen*'de *el-Câmi'*dekine göre bir fazla râvi, Ma'mer'den 2 ve 3 sonraki râvilerin (Ubeydullâh b. Abdillâh ve Ebû Hüreyre) arasındadır (İbn Abbâs). Bu rivayet genelde İbn Abbâs'tan veya İbn Abbâs aracılığıyla Ebû Hüreyre'den nakledilmektedir. Bazen şüphe ifadesiyle İbn Abbâs veya Ebû Hüreyre'den denilerek aktarımın ikisinden birinden olduğu ifade edilmektedir. Tüm bu rivayetler Zührî -- Ubeydullâh b. Utbe (öl. 98/716) tariki aracılığıyla gelmektedir. İbn Abbâs'ın Hz. Peygamber'den nakli şeklinde gelen rivayetleri Zührî'den Süfyân b. Hüseyn (öl. 170/786 c.), Süleymân b. Kesîr (öl. 133/750) ve Yûnus b. Yezîd (öl. 159/776) nakletmektedir. Senedinin son kısmı "İbn Abbâs veya Ebû Hüreyre'den" şeklinde gelen nakilleri Ma'mer ve ez-Zübeydî rivayet etmektedir. Ma'mer'den bunu nakleden ise Abdürrezzâk'tır. İbn Abbâs'ın Ebû Hüreyre aracılığıyla naklettiği rivayetler Abdürrezzâk -- Ma'mer -- Zührî tariki vasıtasıyla gelmektedir. Sonuçta bu rivayetin Ma'mer tarikinden gelen varyantlarında İbn Abbâs aracılığıyla Ebû Hüreyre'den nakilde bulunulmaktadır. Ma'mer'in rivayetlerini nakleden Abdürrezzâk'tan sadece Muhammed b. Râfi'in "İbn Abbâs veya Ebû Hüreyre" demesi şâz durumunda kalmaktadır. Ma'mer'in *el-Câmi'*inde zikredildiği gibi İbn Abbâs zikredilmeden Ebû Hüreyre'nin zikredildiği bir rivayet diğer kaynaklarda yoktur. Bu nedenle Abdürrezzâk'ın eserinin sonunda yer alan *el-Câmi'*de bu rivayette bir müşkül olduğu gözlenmektedir. *es-Sünen* ve *el-Câmi'*deki ortak rivâyet lafızca biraz farklıdır.

es-Sünen ve *el-Câmi'*de müşterek olan diğer bir rivayette, *es-Sünen*'de bir sahâbî fazladan bulunmaktadır. *el-Câmi'*deki rivayet Katâde'nin Resûlullah'tan nakli şeklinde mürseldir. *es-Sünen*'deki rivayet ise muttasıldır ve Katâde'den sonra Enes b. Mâlik zikredilmektedir. Hz. Enes'ten bu hadisi nakledenler Katâde ve Ebû Kılâbe'dir. Katâde'den Saîd b. Ebî Arûbe'nin naklettikleri merfû muttasıl iken, Ma'mer'in naklettiklerinin biri merfû muttasıl, diğeri mürseldir. Ma'mer bu rivayeti iki türlü de nakletmiş olabileceği gibi Tirmizî'nin Ma'mer'e ulaştığı Süfyân b. Vekî' -- Humeyd b. A.Rahmân -- Dâvûd el-Attâr tarikindeki râvilerden birinin; yahut Ma'mer'in eserini nakleden Abdürrezzâk'ın bir hatası da olmuş olabilir. Ebû Kılâbe'nin nakillerinin çoğu

Hâlid el-Hazzâ'dan (öl. ?) gelmektedir. Hâlid el-Hazzâ'dan Süfyân-ı Sevrî ve Vüheyb b. Hâlid'in rivayetleri hep merfû olarak; Abdülvehhâb b. Abdilmecîd'in rivayetleri ise büyük çoğunlukla merfû olarak; İbn Uleyye'nin nakli ise mürsel olarak gelmektedir. Abdülvehhâb'dan Alî b. el-Medînî, Fellâs, Muhammed b. Beşşâr, Muhammed b. el-Müsennâ, Muhammed b. Ebî Bekr el-Mukaddemî, Muhammed b. Hâlid b. Abdillâh, Müsedded b. Müserhed, Muhammed b. Yahyâ b. Eyyûb ve Ebû Bekr b. Hallâd el-Bâhilî'nin nakilleri merfû iken Kāsım b. Sellâm'ın nakli mürseldir. Ebû Kılâbe'den bu hadisi nakleden diğer bir râvi Âsım b. Süleymân'dır. Ondan Süfyân-ı Sevrî'nin nakli merfû; Ma'mer'in nakli ise mürsel olarak ulaşmaktadır. Burada da Âsım b. Süleymân'ın iki türlü aktarımda bulunmuş olduğu söylenebileceği gibi merfû rivayeti nakleden Bezzâr ve Beyhakī'nin senedin Süfyân'a kadar olan râvilerinden birinin; yahut mürsel naklin geldiği Ma'mer'den eserini nakleden Abdürrezzâk'ın yanılmış olabileceği veya istinsah/tahkik kaynaklı bir hata olduğu ileri sürülebilir. Katâde'nin naklini ortak olarak aktaran Tirmizî ve Ma'mer'in eserlerinde bu rivayetin lafzı çok az farklıdır.

es-Sünen ve *el-Câmi'*de ortak ve lafızca çok az farklı diğer bir rivayette senedde sahâbîden bir önceki râviler farklıdır. Senedde Hz. Âişe'den önce *es-Sünen*'de Ebû Seleme, *el-Câmi'*de Urve b. ez-Zübeyr zikredilmektedir. Ebû Seleme ve Urve'den nakleden ise Zührî'dir. Diğer kaynaklarda bu hadisi Hz. Âişe'den, Urve ve Ebû Seleme dışında Mesrûk b. el-Ecda' ve Sâlih b. Rebîa b. Hüdeyr'in de içinde bulunduğu birçok kişi rivayet etmektedir.

Ma'mer, Zührî aracılığıyla Ebû Seleme ve Urve'den bu hadisi rivayet etmektedir. Urve'nin Zührî aracılığıyla bu hadisi rivayeti sadece Ma'mer aracılığıyla gelmektedir. Ebû Seleme'nin Zührî aracılığıyla bu hadisi nakli ise çoğunlukla Ma'mer ve Şuayb b. Ebî Hamza aracılığıyla ulaşmaktadır. Neticede Ma'mer, Zührî aracılığıyla bu hadisi *es-Sünen*'de geçtiği üzere Ebû Seleme'den naklettiği gibi Abdürrezzâk'ın naklettiği kendi eseri *el-Câmi'*de geçtiği üzere Urve b. ez-Zübeyr'den de nakletmektedir. Zira Zührî, hem Urve'nin hem de Ebû Seleme'nin öğrencisidir ve bu iki hocasından da hadis dinlemiştir. Bu nedenle iki eserin, bu hadisi naklettikleri senedlerindeki farklılık değiştirme değil, aynı râvinin 2 tarikten aldığı rivayeti eserine alırken birinin bir rivayetini, öğrencisinin ise diğer rivayetini eserine alması şeklinde değerlendirilebilir. Ama bunlar, iki farklı râvinin rivayet lafızlarındaki değişikliklerde etkili olduklarına da delalet etmektedir.

Sonuçta ortak rivayetler bağlamında Tirmizî ile kaynaklarının sened durumlarındaki farklılıklar hakkında şunlar dile getirilebilir: Senedlerde birer râvilerinin farklı olduğu rivayetlerde bu farklı râviler, senedde kendilerinden önce ve sonrakilerle hoca-öğrenci ilişkisi bakımından uyum olduğundan, ayrıca bunların bazısında iki türlü aktarımı da destekleyen rivayetler bulunduğundan bir problem gözükmemektedir. Tirmizî'nin hocalarından sadece Hennâd'da ve ondan iki rivayetinde senedde birer râvide farklılık yer almaktadır. Hocalarının üst tabakasındakiler içinde Tayâlisî ve Ma'mer'den birer rivayetinde seneddeki birer râvisinde farklılığı bulunmaktadır.

Seneddeki râvilerde artma eksilme olanların bir kısmı bazı hâdis âlimlerinin, öğrencilerine senedli naklettikleri bazı hadisleri eserlerine bilgi amaçlı muallak koymalarından kaynaklanmaktadır. Bazılarında eserin râvisinin yanılması veya istinsah-tahkik kaynaklı hatalar artma-eksilmeye sebep olmaktadır. Bazen de rivayetin nakledilişi şekli yanlış anlaşılmaya kapı aralamaktadır. *es-Sünen*'de senedlerin gerek yakın gerek uzak kaynaklarıyla büyük çoğunlukla aynı olması da bazı oryantalistlerin senedde merfûlaştırma ve mükemmelleştirme yapıldığı iddiasının doğru olmadığını göstermektedir.

Müsteşriklerin isnadlarla alakalı rivayetlerin tâbiî veya tâbiu't-tâbiî olan müşterek râvilerde ortaya çıktığı görüşünü de *es-Sünen* ortadan kaldırmaktadır. Bu görüş hadislerin Hz. Peygamber'den en az üç râvi sonra yer alan müşterek râvilerde ortaya çıktığını iddia etmekte ve bu, gerçeği yansıtmamaktadır. İlk asırdaki rivayet usulü gereği ilk dönemde müdevvinler bir hadisi bir sened zinciriyle rivayet etmeyi benimsemiş olabilir. Ancak yine de her tabakada birçok kişinin naklettiği hadisler vardır. Müsteşriklerin işlerine gelenleri seçerek naklettikleri hadislerin aksini gösteren birçok hadis vardır. *es-Sünen*'de sınırlı kaynak kullanılarak gözden geçirilen birkaç rivayette bile buna örnekler bulunmaktadır. Mesela Cennet'teki büyük bir ağacı tasvir eden hadis sahâbeden Enes b. Mâlik, Ebû Hüreyre, Sehl b. Sa'd ve Ebû Saîd el-Hudrî'den nakledilmektedir. Ebû Saîd el-Hudrî'nin nakli en-Nu'mân b. Ebî Ayyâş ez-Zürakī, Atıyye el-Avfî, Atâ b. Ebî Rebâh ve Ebû Nadre el-Abdî'den gelmektedir.

Mezkûr hadisin en çok nakledildiği Ebû Hüreyre tarikine ise Ebû Hâzim, Saîd el-Makbürî, Hemmâm, Ebü'd-Dahhâk, Ebû Yûnus ed-Devsî, Hılâs b. Amr, Muhammed b. Sîrîn, Abdurrahmân el-A'rec, Muhammed b. Ziyâd el-Cumahî, Abdurrahmân b. Ebî

Amre, Ebû Seleme el-Eşcaî, Saîd b. el-Müseyyib, Aclân el-Medenî ve Ziyâd el-Mahzûmî aracılığıyla ulaşılmaktadır. Söz konusu hadisi birçok sahâbînin aktardığı, bu sahâbîlerden Ebû Hüreyre ve Ebû Saîd el-Hudrî'den en az dörder kişinin naklettiği görülmektedir.

Torpil ve kayırma konulu hadis söz konusu duruma diğer bir örnektir. Bu hadis Abdullâh b. Zeyd b. Âsım, el-Berâ b. Âzib, Enes b. Mâlik, Râfi‘ b. Hadîc, Üseyd b. Hudayr, Ebû Hüreyre ve Ebû Saîd el-Hudrî gibi birçok sahâbî tarafından nakledilmektedir. Bu rivayeti Enes b. Mâlik doğrudan veya Üseyd b. Hudayr aracılığıyla Hz. Peygamber'den nakletmektedir. Üseyd b. Hudayr'ı zikretmediği ve Ensâr'dan bazılarının ganimet taksimiyle alakalı ifadelerini belirttiği rivayeti, kendisinden Yahyâ b. Saîd, Zührî ve Hişâm b. Zeyd nakletmektedir. Yahyâ b. Saîd'den ise bunu Mâlik, Züheyr b. Muâviye ve Yahyâ b. Saîd el-Kattân; Zührî'den Şuayb b. Ebî Hamza, Ma‘mer, Yûnus, Sâlih b. Keysân ve İbn Ehı'z-Zührî; Hişâm b. Utbe'den ise Şu‘be nakletmektedir. Dolayısıyla birçok sahâbînin, onlardan birçok tâbiînin, onlardan da birçok kişinin naklettiği bu rivayetin benzeri hadisler, oryantalistlerin bu metotlarını da boşa çıkarmaktadır. Kaldı ki kaynak sayısı sınırlandırılarak bakıldığında ortaya çıkan bu durum, müracaat edilen kaynak sayısı artırıldığında bu hadislerin senedlerindeki sahâbî, tâbiî gibi her bir tabakadan râvi sayısının daha fazla olduğu görülecektir. Tirmizî'nin; *es-Sünen*'i muhtasar tutmak amacıyla, zikretmediği o konudaki diğer hadisleri nakleden sahâbîleri "Ve fi'l-bâb" kısmında sıralaması da bu durumu desteklemektedir.

Tirmizî'nin senedleri zikretmede kaynaklarından etkilendiği durumların bulunduğu görülmektedir. Bu genelde senedli ve tahammül usullerine uygun nakletmesi, bazen bilgi verme amaçlı ta‘lîke başvurması dışında senedi zikrediş şeklinde de olmaktadır. Bu konuda Tirmizî'nin bazen rivayetin senedini ortasından itibaren verip sonra baş kısmını paylaşma şeklindeki uygulaması önceki muhaddislerde görülmektedir. Mesela Buhârî *et-Târîḫu'l-kebîr*i'nde râvi tanıtımında çoğu zaman o kişinin rivayetini aktarmakta, sonrasında o kişiye kadar olan senedi zikretmektedir.[3589]

[3589] Buhârî, *et-Târîḫu'l-kebîr*, 1/32, 44, 49, 62, 111, 201, 4/145-146…

3.4.2. Metin Tahlili

Tirmizî'nin *es-Sünen*'i ile *es-Sünen*'deki kaynakları içinde yer alan eserler ortak rivayetler açısından kıyaslandığında rivayetlerin mana açısından hiçbir değişikliğe uğramadan aktarıldığı görülmektedir. Ancak uzak kaynağa doğru gidildikçe lafızda farklılaşma genelde artmaktadır. Ancak yakın veya uzak hiçbir kaynağındaki metinlerinde ileri derecede veya tam farklı olan bulunmamaktadır. Tirmizî'nin her biri etbeu etbeı't-tâbiînden olan dört hocası ile eserlerinde ortak naklettikleri toplam 122 rivayet içinde lafızca çok farklı olan yoktur. Lafızca orta derecede farklı olan tek rivayet vardır ve bu, Hennâd'dan yapılan bir nakildir.[3590] Lafızca biraz farklı olan 3 rivayeti vardır ve bunların 1'i Hennâd'dan,[3591] 2'si Buhârî'den aktarılmaktadır. Buhârî'nin bu iki nakli *eṣ-Ṣaḥîḥ*'te olanlardan değildir; bunların biri *et-Târîḫu'l-kebîr*,[3592] diğeri *el-Edebü'l-Müfred*'de[3593] yer almaktadır. Geriye kalan 118 rivayetin hepsi lafızca aynı veya çok az farklıdır. Bu dört hocasının her birinde lafızca aynı rivayetler, çok az farklı rivayetlerden fazladır. Lafız bakımından Buhârî rivayetlerinin %62,5'i (sadece *eṣ-Ṣaḥîḥ*'tekiler dikkate alındığında %66,667) aynı,[3594] %29,167'si çok az farklıdır. Dârimî rivayetlerinin %75'i aynı, %25'i çok az farklıdır. Abd b. Humeyd rivayetlerinin %58,824 aynı, %41,176'sı çok az farklıdır. Hennâd rivayetlerinin %50'si aynı, %45,652'si çok az farklıdır (Bk. Tablo 92).

[3590] Tirmizî, "Ṣıfatü Cehennem", 10 (No. 2596); Hennâd, *ez-Zühd*, 1/155 (No. 211).
[3591] Tirmizî, "Ṣıfatü Cehennem", 3 (No. 2580); Hennâd, *ez-Zühd*, 1/189 (No. 301).
[3592] Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 23 (No. 3170); Buhârî, *et-Târîḫu'l-kebîr*, 1/201.
[3593] Tirmizî, "Menâḳıb", 74 (No. 3946); Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, 307 (No. 596).
[3594] *es-Sünen*'deki *Ṣaḥîḥ-i Buḫârî* rivayetlerinin %66,667'si aynı iken, %33,333'ü çok az farklıdır. Lafızca biraz, orta derecede veya çok farklı rivayet bulunmamaktadır. Lafızca aynı rivayetler için bk. Tirmizî, "Menâḳıb", 21 (No. 3716); Buhârî, "Ṣulḥ", 6 (No. 2699); "Meġāzî", 43 (No. 4251); Tirmizî, "Menâḳıb", 30 (No. 3765); Buhârî, "Ṣulḥ", 6 (No. 2699); "Meġāzî", 43 (No. 4251). Lafızca çok az farklı rivayet için bk. Tirmizî, "Emṡâl", 2 (No. 2862); Buhârî, "Menâḳıb", 18 (No. 3534); Tirmizî, "Feżâ'ilü'l-Ḳur'ân", 11 (No. 2901); Buhârî, "Eẕân", 106 (No. 774).

Tablo 93: Tirmizî'nin, Rivayet Senedlerinde Geçen Kaynaklarıyla Ortak Rivayetlerinin Metin Karşılaştırması

Benzerlik	Tirmizî'nin Hocaları (Etbeu Etbeı't-Tâbiîn)				Tirmizî'nin Etbeu't-Tâbiînden Kaynakları					Tirmizî' nin Tâbiî Kaynağı
	Buhârî	Dârimî	Abd b. Humeyd	Hennâd	Abdürrezzâk	Tayâlisî	İsmâîl b. Ca'fer	Mâlik	Ma'mer	Hemmam
Aynı	15	6	20	23	28	33	18	60	20	2
Çok az farklı	7	2	14	21	34	54	12	52	18	4
Biraz farklı	2	0	0	1	7	15	1	9	5	0
Orta derecede farklı	0	0	0	1	0	0	0	1	1	2
Çok farklı	0	0	0	0	0	1	0	1	0	1
İleri derecede farklı	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Tam farklı	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Toplam	24	8	34	46	69	103	31	123	44	9

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tirmizî'nin etbeu't-tâbiînden olan beş kaynağı ile eserlerinde ortak aktardıkları toplam 370 rivayet içinde lafızca çok farklı olan 2 nakil vardır. Bunların biri Mâlik'ten,[3595] diğeri Tayâlisî'den[3596] nakledilmektedir. Lafızca orta derecede farklı olan da 2 rivayet vardır. Bunların biri Ma'mer'den,[3597] diğeri yine Mâlik'ten[3598] aktarılmaktadır. Lafızca biraz farklı olan 37 rivayet vardır ve bunların 7'si Abdürrezzâk, 15'i Tayâlisî, 1'i İsmâîl b. Ca'fer, 9'u Mâlik, 5'i Ma'mer'den yapılan nakillerdir. Beş etbeu't-tâbiîn kaynağının hepsinde de biraz farklı rivayet bulunmakla birlikte hiçbirinde bu oran %15'e ulaşmamaktadır. Biraz farklı olma oranı Abdürrezzâk rivayetlerinde %10,145, Tayâlisî rivayetlerinde %14,563, İsmâîl b. Ca'fer rivayetlerinde %3,226; Mâlik rivayetlerinde %7,317, Ma'mer rivayetlerinde %11,364'tür. Geriye kalan 329 rivayetin hepsi lafızca aynı veya çok az farklıdır. *es-Sünen* ile ortak rivayetlerde etbeu't-tâbiînden beş kaynağının üçünde, hocalarında olduğu gibi lafızca aynı rivayetler, çok az farklı rivayetlerden fazladır. Bu kaynakları İsmâîl b. Ca'fer, Mâlik b. Enes ve Ma'mer b.

[3595] Tirmizî, "Ḥac", 34 (No. 857); Muvaṭṭa', "Ḥac", 107 (No. 839); *Muvaṭṭa'* (Şeybânî), "Ḥac", 76 (No. 455).
[3596] Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 15 (No. 3120); Tayâlisî, *el-Müsned,* 2/109 (No. 781).
[3597] Tirmizî, "el-Birr ve'ṣ-ṣıla", 13 (No. 1913); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef,* 10/457 (No. 19693).
[3598] Tirmizî, "Eṭ'ime", 3 (No. 1790); Muvaṭṭa', "İsti'ẕân", 11 (No. 1867); Muvaṭṭa' (Şeybânî), "Ḍaḥâyâ ve mâ yüczeü minhâ", 18 (No. 646).

Râşid'dir. Bunlar Tirmizî'nin diğer iki tâbiu't-tâbiî kaynağı olan Abdürrezzâk ve Tayâlisî ile kıyaslandığında Tirmizî'ye daha uzak olmakla birlikte lafızca aynı rivayet oranları, bu iki âlimin rivayetlerine nispetle daha yüksektir. Lafız bakımından İsmâîl b. Ca'fer rivayetlerinin %58,065'i aynı, %38,71'i çok az farklıdır. Mâlik rivayetlerinin %48,78'i aynı, %42,276'sı çok az farklıdır. Ma'mer rivayetlerinin %45,455'i aynı, %40,909'u çok az farklıdır. Tirmizî'nin iki tâbiu't-tâbiî kaynağında lafızca aynılar, çok az farklı olanlardan azdır. Abdürrezzâk rivayetlerinin %40,58'i aynı, %49,275'i çok az farklıdır. Tayâlisî rivayetlerinin %32,039'u aynı, %52,427'si çok az farklıdır.

Tirmizî'nin, tâbiûndan kaynağı Hemmâm b. Münebbih ile eserlerinde ortak naklettikleri toplam 9 rivayet vardır. Tâbiûndan kaynak olarak bir kişinin ve sadece 9 rivayetinin kıyaslanması, Tirmizî ve tâbiûndan kaynaklarının eserlerinde ortak rivayetlerin benzerlik derecesini yeterli düzeyde göstermeyecektir; ancak bir fikir oluşmasına yardımcı olacaktır. Zira Hemmâm ile ortak rivayetlerden biri lafızca çok farklıdır. Lafızca biraz farklı rivayet bulunmamaktadır. Lafızca çok az farklı hadis sayısı dört olup lafızca aynıların iki katını oluşturmaktadır.

Kıyaslanan 501 rivayet içinde Tirmizî'nin üç nakli, kaynaklarına göre lafızca çok farklıdır. Bunların ikisi etbeu't-tâbiîn (Tayâlisî ve Mâlik), biri de tâbiî kaynağından (Hemmâm) gelmektedir. Yine tüm rivayetler içinde Tirmizî'nin, orta derecede farklı 5 rivayetinden biri etbeu etbeı't-tâbiîn (Hennâd), birer tanesi iki etbeu't-tâbiîn (Mâlik ve Ma'mer), ikisi ise tâbiînden (Hemmâm) olan kaynağından gelmektedir. Ayrıca rivayetlerde lafızca aynıların çok az farklılara oranla en az olduğu kaynak da Hemmâm'dır. Hemmâm'ın rivayetlerinde lafızca aynılar %22,222 oranında ilen, lafızca çok az farklılar bunun 2 katı düzeyindedir (%44,444) (Bk. Tablo 93).

Tirmizî'nin kaynakları ile eserlerindeki ortak rivayetlere bakıldığında lafızca aynı rivayetler etbeu etbeı't-tâbiîn tabakasında %57,143, etbeu't-tâbiîn tabakasında %42,973, tâbiîn tabakasında %22,222 oranındadır. Lafızca çok az farklı rivayetlerin oranı ise etbeu etbeı't-tâbiîn tabakasında %39,286, etbeu't-tâbiîn tabakasında %45,95, tâbiûn tabakasında %44,444'tür. Lafızca biraz farklı rivayetlerin oranı etbeu etbeı't-tâbiîn tabakasında %2,679, etbeu't-tâbiÎnde %1, tâbiûnda %0'dır. Lafızca orta derecede farklı ricayetlerin oranı etbeu etbeı't-tâbiîn tabakasında %0,893, etbeu't-tâbiîn tabakasında %0,541, tâbiûn tabakasında %22,222'dir. Lafızca çok farklı rivayet etbeu etbeı't-tâbiîn

tabakasında yok iken etbeu't-tâbiîn tabakasında %0,541, tâbiûn tabakasında %11,111 oranında bulunmaktadır (Bk. Tablo 94).

Tablo 94: Tirmizî'nin, Rivayet Senedlerinde Geçen Kaynaklarıyla Ortak Rivayetlerinin Metin Karşılaştırması - 1

	Etbeu Etbeı't-Tâbiîn Dört Hocası		**Etbeu't-Tâbiînden Beş Kaynağı**		**Tâbiî Kaynağı**	
	Rivayet	**Oran**	**Rivayet**	**Oran**	**Rivayet**	**Oran**
Aynı	64	%57,143	159	%42,973	2	%22,222
Çok az farklı	44	%39,286	170	%45,95	4	%44,444
Biraz farklı	3	%2,679	37	%1	0	0
Orta derecede farklı	1	%0,893	2	%0,541	2	%22,222
Çok farklı	0	0	2	%0,541	1	%11,111
Toplam	112		370		9	

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Birbirlerine yakın olmaları ve kıyaslamayı sadeleştirme sebebiyle lafızca aynı rivayetler, çok az farklılar ile; lafızca biraz farklılar, orta derecede farklılar ile, lafızca çok farklılar da daha farklılar bulunmaması sebebiyle kendi içinde değerlendirildiğinde Tirmizî'nin etbeu etbeı't-tâbiîn, etbeu't-tâbiîn ve tâbiûn kaynakları arasındaki genel durum şu şekildedir: Lafızca aynı veya çok az farklı rivayet oranı etbeu etbeı't-tâbiînde %96,429; etbeu't-tâbiînde %88,919; tâbiûnda %66,667'dir. Lafızca biraz veya orta derecede farklı rivayet oranı etbeu etbeı't-tâbiînde %3,571; etbeu't-tâbiînde %10,541; tâbiûnda %22,222'dir. Lafızca ileri derecede veya tam farklı rivayetler hiçbir tabakada bulunmamakla birlikte çok farklı rivayetler etbeu etbeı't-tâbiîn tabakasında %0, etbeu't-tâbiîn tabakasında %0,541, tâbiûn tabakasında %11,111'dir (Bk. Tablo 95).

Elde edilen sonuç benzerliğin en büyük göstergesi olan lafızca aynı veya çok az farklı rivayet oranının Tirmizî'den itibaren daha uzak kaynağına doğru gidildikçe azaldığını göstermektedir. Bu gerçeğin diğer cephesi de gerek biraz ve orta derecede farklı rivayetlerin gerekse de çok farklı rivayet oranlarının Tirmizî'den itibaren daha uzak kaynağa doğru gidildikçe arttığını ortaya koymaktadır. Önemli bir husus da mananın

korunduğu tüm bu rivayetlerde lafızların da büyük oranda korunarak rivayet edilmesidir. Kaynaklar arası ortak rivayetlerin her birinde metni aynı olanların bulunması da buna delalet etmektedir.

Tablo 95: Tirmizî'nin, Rivayet Senedlerinde Geçen Kaynaklarıyla Ortak Rivayetlerinin Metin Karşılaştırması - 2

	Etbeu Etbeı't-Tâbiîn Dört Hocası		**Etbeu't-Tâbiînden Beş Kaynağı**		**Tâbiî Kaynağı**	
	Rivayet	**Oran**	**Rivayet**	**Oran**	**Rivayet**	**Oran**
Aynı veya çok az farklı	108	%96,429	329	%88,919	6	%66,667
Biraz veya orta derecede farklı	4	%3,571	39	%10,541	2	%22,222
Çok farklı	0	0	2	%0,541	1	%11,111
Toplam	112		370		9	

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Sünen-i Tirmiẕî'yi kaynak eserleriyle gerek birebir gerekse birkaç kaynağıyla birlikte karşılaştırınca şu hususlar göze çarpmaktadır:

1. Kaynaklar arası karşılaştırma yapınca lafızdaki farklılaşma, taktî', ihtisar, takdim-tehirlerin sebebinin Tirmizî'den mi, yoksa kaynağıyla arasındaki râvilerden mi kaynaklandığı anlaşılabilmektedır. Mesela Tirmizî, Abd b. Humeyd ve Abdürrezzâk'ın ortak naklettikleri 8 rivayetin 4'ünde, Tirmizî'nin rivayetinin Abdürrezzâk'tan farklılaşması Abd b. Humeyd'den onun hadisini alması sebebiyledir. Zira Tirmizî bunların 3'ünü Abd ile lafızca aynı nakletmekte; ancak Abd'ın Abdürrezzâk'tan alırken rivayet lafzını farklılaştırması sebebiyle Tirmizî'nin lafzı da Abdürrezzâk'tan çok az farklı olmaktadır.[3599] Bunların birinde ise Abd'ın Abdürrezzâk'tan alırken yaptığı farklılaştırmaya Tirmizî bir kelimelik fark daha eklemektedir.[3600] Tirmizî, Abd b. Humeyd ve Abdürrezzâk'ın ortak bir naklinde Tirmizî'nin naklinin Abdürrezzâk'ın rivayetine göre takdim-tehir içermesi, bu

[3599] (1) Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 54 (No. 3286); krş. Abd, *el-Münteḫab*, 356-357 (No. 1184); Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, 3/258 (No. 3057); (2) Tirmizî, "Menâḳıb", 51 (No. 3849); krş. Abd, *el-Münteḫab*, 360 (No. 1194); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/235 (No. 20414); (3) Tirmizî, "Menâḳıb", 64 (No. 3894); Abd, *el-Münteḫab*, 373-374 (No. 1248); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/430 (No. 20921).

[3600] Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 23 (No. 3173); krş. Abd, *el-Münteḫab*, 34 (No. 15); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 3/383 (No. 6038).

rivayeti aldığı Abd'a uyması sebebiyledir.[3601] Tirmizî'nin Abd ve Abdürrezzâk ile ortak bir rivayetinde iki eserde de olmayan taktî' içermesi, bunun kendi uygulaması olduğunu göstermektedir.[3602]

Tirmizî, Tayâlisî ve Abdürrezzâk'ın eserlerinde ortak zikrettikleri bir rivayet de lafız farklılıklarında râvi etkisinin varlığını somutlaştırmaktadır. *es-Sünen*'de bu rivayet aynı tabakadaki farklı birer râvi olan Tayâlisî ve Abdürrezzâk'tan nakledilmektedir. Bu iki râviden itibaren sened zinciri Hz. Peygamber'e kadar aynı şekilde devam etmektedir. Bu rivayette Tayâlisî'nin *el-Müsned*i'nde diğer iki eserden farklı olarak bir kelime farklı ("**سوي** / sağlam" yerine "**قوي** / güçlü") zikredilmektedir.[3603] Burada dikkat çeken diğer bir durum *Sünen-i Tirmiẕî*'de, iki kaynağının söz konusu rivayetteki farklı hususiyetlerinin bir araya getirilmesidir. Metne başlangıç tarzında Tayâlisî'nin rivayetine uygun şekilde "**قال** *قال* **رسول الله صلى الله عليه و سلم** / Resûlullâh'ın (s.a.s) şöyle buyurduğunu söyledi" yerine "**عن النبي صلى الله عليه و سلم** : **قال** / Nebî'den (s.a.s) rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu" denilmekte, Abdürrezzâk'ın rivayetine uygun şekilde "**قوي** / güçlü" yerine "**سوي** / sağlam" lafzı kullanılmaktadır.[3604]

2. Aynı hâdis âlimi aynı hadisi farklı eserlerinde;[3605] hatta bazen aynı eserinin farklı yerinde[3606] bazı lafzî farklılıklarla rivayet etmektedir. Mesela Abdürrezzâk'ın bu şekilde olan bazı nakilleri vardır. Abdürrezzâk'ın iki eserinde de bulunan *es-Sünen*'deki bazı hadislerin metinleri, farklılık çok olmamakla birlikte bazen Abdürrezzâk'ın *et-Tefsîr*i'ne, bazen *el-Muṣannef*i'ne daha uygundur. Bazen *el-Muṣannef* veya *et-Tefsîr*'in ikisinden birinde tekrar eden hadisler de olabilmekte ve

---

[3601] Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 39 (No. 3233); krş. Abd, *el-Münteḫab*, 228 (No. 682); Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, 3/126 (No. 2612). Tirmizî'nin Ma'mer'den naklettiği ve lafızca biraz farklı olan rivayetindeki farklılık ise bu rivayetin geldiği Abdürrezzâk'ın naklinden kaynaklanmaktadır. Zira Tirmizî'nin nakli Abdürrezzâk'ın eserindekinin aynıdır (Tirmizî, "Ṣıfatü Cehennem", 10 (No. 2598); Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, 1/457 (No. 587); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/409 (20587)).

[3602] Tirmizî, "Aḥkâm", 33 (No. 1370); Abd, *el-Münteḫab*, 326 (No. 1080); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 8/79 (No. 14391).

[3603] İki kelime arasında bir harflik fark Tayâlisî'nin eserinde istinsah veya tahkik kaynaklı bir hata olma ihtimalini de taşımaktadır.

[3604] Tirmizî, "Zekât", 5 (No. 652); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 4/110 (No. 7155); Tayâlisî, *el-Müsned*, 4/29 (No. 2385).

[3605] Tirmizî, "Ṣavm", 72 (No. 792); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 4/252 (No. 7699); a. mlf., *et-Tefsîr*, 3/445 (No. 3663).

[3606] Tirmizî, "Ṣalât", 36 (No. 202); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 1/475 (No. 1830); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 1/477 (No. 1837).

bu hadislerin bazısında az da olsa farklılıklar olabilmektedir. *es-Sünen*'deki rivayet ise aynı eserde tekrar eden bu hadislerden birine daha uygun olmaktadır.

3. Tirmizî'nin sebep olduğu lafız farklılıklarının bazısı zarurettendir. Bilhassa taktî' yaptığı rivayetlerde zikrettiği kısımda, çıkardığı kısımla ilgili bir yer varsa anlam düşüklüğünü önlemek için, çıkardığı kısımdaki ilgili lafızları eklemektedir. Mesela Abd'den naklettiği bir rivayette metnin ilk kısmında geçen ve iki kısmı da etkileyen "fîhi'l-kâfir" ifadesini taktî' ederek tek zikrettiği ikinci kısımda vermektedir. Bu nedenle normalde taktî' yapılan kısımlar aynı olmakla birlikte yapılan ilave sebebiyle lafızlarda çok az da olsa farklılık oluşmaktadır.[3607]
4. Rivayet farklılaşmasına Tirmizî veya kaynaklarının eserlerinde meydana gelen istinsah veya tahkik kaynaklı etkenler de sebep olabilmektedir. Mesela Tirmizî ile Hennâd'ın müşterek naklettikleri uzun bir rivayette iki farklılıklarından biri *es-Sünen*'de "**جرعت**" şeklinde yer alan ifadenin *ez-Zühd*'de "**كرعت**" şeklinde geçmesidir. *ez-Zühd*'ün muhakkiki de bu konuda şüpheye düşmekte ve "(*ez-Zühd*)'ün iki nüshasında da "keri'tü"; Tirmizî'de "cera'tü" lafzı geçmektedir" demektedir. İkisi de "yudumlamak" anlamındaki bu fiillerden bir eserde "kef", diğerinde "cîm" harfiyle başlayanı verilmektedir.[3608] Bu rivayette ayrıca farklılık sayılmasa da hurma ağacı yaprağı anlamındaki ibare, *ez-Zühd*'de "**خوص النخيل**", *es-Sünen*'de "**خوص النخل**" şeklinde verilmektedir.[3609]

   Tirmizî bir hadiste Abd'ın rivayetini aynı lafızlarla zikretmektedir. Ancak hadisin "**وليس من شيء إلا وهو يسبح الله تللك الساعة**" / O saatte Allah'ı tesbih etmeyen hiçbir varlık yoktur" şeklinde yer alan kısmındaki "**هو**" zamiri *es-Sünen*'in Mustafâ Elbânî Baskısı'nda yokken Meârif ve Risâle Baskılarında yer almaktadır.[3610]

[3607] Taktî sebebiyle zaruretten eklenen ""من الركوع / rükûdan" ifadesi için bk. Tirmizî, "Ṣalât", 85 (No. 266); Tayâlisî, *el-Müsned,* 1/129 (No. 147). Yine taktî' sebebiyle hamdelenin yapılacağı başın kaldırılma anının secde veya rükû sonrası mı olacağı anlaşılmadığından ve *el-Müsned*'de rükûda olduğu rivayetin bütünlüğü içinde belli olduğundan Tirmizî "من الركوع" açıklamasını eklemektedir. Hz. Peygamber'in ifadeleri ise aynen yer almaktadır (Tirmizî, "Ṣalât", 85 (No. 266); Tayâlisî, *el-Müsned,* 1/129).

[3608] Tirmizî, "Ṣıfatü'l-ḳıyâme ve'r-reḳāiḳ ve'l-vera'", 34 (No. 2473); Hennâd, *ez-Zühd,* 2/385 (No. 749). Rivayetteki diğer fark "Her bir kova su çekip hurmalarını sulamak karşılığında bir hurmaya razı mısın?" anlamındaki cümlede Tirmizî'nin *ez-Zühd*'de yer almayan "كل / her" kelimesini içermesidir.

[3609] Tirmizî, "Ṣıfatü'l-ḳıyâme ve'r-reḳāiḳ ve'l-vera', 34 (No. 2473); Hennâd, *ez-Zühd,* 2/385 (No. 749).

[3610] Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 17 (No. 3128) (Mustafâ Elbânî, 5/299; Meârif, 702-703, Risâle, 1062); Abd, *el-Münteḫab,* 38 (No. 24). Bir rivayette de *es-Sünen*'in Mustafâ Elbânî Baskısı'nda "an ebîh" kısmı düşerek sened bir eksik duruma gelmektedir.[Tirmizî, "Aḥkâm", 36 (No. 1376) [Mustafa Elbânî

es-Sünen'in bazı rivayetlerinde nüshalar arasında lafız farklılıklarının bulunması, Hennâd'ın *ez-Zühd*ü'nde bir satırın zikredilmemesi sebebiyle Hz. Peygamber'in senedde zikredilmemesi ve ifadede anlam düşüklüğünün meydana gelmesi, istinsah ve tahkikin birçok nüshaya dayandırılarak yapılmasının önemini göstermektedir. Tayâlisî'nin *el-Müsned*i'nin râvisi Yûnus'un, Tayâlisî'nin diğer öğrencilerinden rivayetin sened ve lafzında farklılaştığı birçok örnek bulunmaktadır. Bu nedenle nüshaların tahkikinde en eskiden itibaren en sonrakilere doğru tüm nüshalara atıf yapılması; ayrıca eserin müellifinden rivayetlerini ondan nakleden sonraki kaynakların rivayetlerine de atıf yapılması rivayetteki sened ve lafız farklılıklarında râvi ve müstensih kaynaklı durumların da anlaşılmasını sağlayacaktır.

5. Tirmizî açısından bakıldığında iki asırlık süreçte lafızları aynen korunarak gelen rivayetler vardır. Tirmizî'nin Ma'mer ve Hemmâm ile eserlerinde ortak rivayet ettikleri bir hadisin lafızlarındaki tam uyum, bu şekilde birçok hadisin olabileceğine işaret etmektedir.[3611]
6. Tirmizî rivayet hakkına sahip olduğu rivayetlerin sened zincirinde yer alan kaynaklarının eser nüshalarına da muhtemelen sahiptir veya vâkıf olup onlara da müracaat edebilmektedir. Tirmizî, Abd b. Humeyd ve Abdürrezzâk'ın müştereken naklettikleri iki rivayet buna örnektir. *es-Sünen*'de genelde Abd'ın lafızlarına bağlı kalınmakla birlikte bazı lafızlarda Abd'ın değil üst kaynak Abdürrezzâk'ın lafızları kullanılmaktadır. Bunların birinde bir,[3612] diğerinde iki[3613] kelime; hocası Abd'ın değil, üst kaynağı Abdürrezzâk'ın rivayet lafzıyla uyumludur. Bu durum Tirmizî'nin Abdürrezzâk'ın eserine de sahip olabileceğini düşündürmektedir.

   Tirmizî'nin Abdürrezzâk ve Ma'mer ile birlikte eserlerinde ortak rivayet ettikleri iki hadisten ilkinde de Tirmizî, *el-Muṣannef*'te meydana gelen takdim-tehiri uygulamayarak ve rivayetteki kelime açıklamasını içeren kısmı zikretmeyerek

---

Baskısı'nda senedde bir kişi "an ebîh" kısmı eksiktir. (3/651). Meârif (325) ve Risâle Baskılarında (610 dn. 3)]:

[3611] Tirmizî, İsti'ẕân, 14 (No. 2704); krş. Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 10/388 (No. 19445); Hemmâm, *eṣ-Ṣaḥîfe*, 40 (No. 49).

[3612] Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 23 (No. 3173); krş. Abd, *el-Münteḫab*, 34 (No. 15); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 3/383 (No. 6038).

[3613] Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 39 (No. 3233); Abd, *el-Münteḫab*, 228 (No. 682); Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 39 (No. 3233); Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, 3/126 (No. 2612).

Ma‘mer ile aynı şekilde rivayet etmektedir.[3614] Bu da Tirmizî’nin elinde *Câmi‘-i* Ma‘mer’in bulunma ihtimalinin olduğunu göstermektedir.

Tirmizî’nin Ma‘mer ve Hemmâm ile birlikte eserlerinde ortak rivayet ettikleri üç hadisten ikincisinde de benzer bir durum vardır. Hemmâm’dan Ma‘mer’e geçişte yaşanan iki kelimelik değişim, *es-Sünen*’de ortadan kalkmaktadır.[3615] *es-Sünen*’in bu iki kaynağında yer almayan başka iki kelimede fazlalığı olmakla birlikte, metninin iki kelimede kaynaklarından daha üsttekine uygun olması Tirmizî’nin elinde Hemmâm’ın *eṣ-Ṣaḥîfe*si’nin de olduğunu akla getirmektedir. Elinde *el-Câmi‘*in de olduğu varsayılırsa burada neden ona değil de *eṣ-Ṣaḥîfe*’ye başvurduğu ve bunlara rağmen niye iki kelime fazlalığı oluştuğu sorulabilir. Bu hususta Tirmizî’nin rivayette tahammül kaidelerine uyduğu söylenebilir. Bununla birlikte elindeki en eski kaynak nüshalarına bakarak bazı düzeltmeler yapıp yapmadığı da hatıra gelmektedir. Ancak bu, ayrı bir araştırma mevzusudur.

Hatıra gelen bu durumlarla birlikte Tirmizî’nin rivayet kaidelerine titiz bir şekilde bağlı kalarak nakilde bulunduğu malumdur. Bu sebeple Tirmizî elinde daha uzak kaynaklarının nüshaları olsa bile bu nüshalara göre değil, hadisi tahammül kaidelerine göre aldığı şekilde rivayet edecektir. Tirmizî’nin bu şekilde bazı rivayetlerinin lafızlarında yakın değil uzak kaynağıyla uyumlu olması, yakın kaynaklarının rivayetlerini nakleden müstensihlerden kaynaklanıyor olmalıdır. Zira eserin râvileri de önemli bir konumdadır. Mâlik’in *el-Muvaṭṭa’*ı’nın müstensihleri olan Yahyâ el-Leysî ve Şeybânî nüshalarındaki farklılıklar, bu duruma örnek teşkil etmektedir.

7. *es-Sünen*’deki nakillerde Tirmizî’nin, hocalarının ve üst tabakalardaki kaynaklarının yazıyla hadis tahammül ettiklerine örnekler vardır. Tirmizî, *es-Sünen*’de sahâbe dönemine kadarki kaynaklarından bazısının eserlerine işaret etmektedir. Hatta bazı kaynaklarının hadisleri eserlerinde bâblara göre tasnif ettiklerine dair açıklamalarını aktarmaktadır. Bu nedenle hadis ilmiyle ilk ilgilenen bazı oryantalistlerin, hadislerin “üçüncü asırda yazılmaya başladığı” veya “ilk defa üçüncü asırda tasnif edildiği”

[3614] Tirmizî, “Libâs”, 13 (No. 1737); krş. Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 2/144 (No. 2832); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 10/395 (No. 19476). Abdürrezzâk’ın Ma‘mer’den naklettiği diğer bir rivayette yine başvurduğu takdim-tehiri Tirmizî’nin uygulamamasına dair bk. Tirmizî, “Menâḳıb”, 62 (No. 3878); Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, 1/394 (No. 403); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/430 (No. 20919).

[3615] Tirmizî, “Ṣıfatü’l-Cenne”, 7 (No. 2537); krş Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/413-414 (No. 20866); Hemmâm, *eṣ-Ṣaḥîfe*, 51 (No. 85)

şeklindeki iddialarının anlamsızlığı bariz şekilde görülmektedir. Ayrıca birinci ve ikinci asra uzanan birçok nüshaya günümüzde ulaşılabilmektedir. Bunlardan birçoğu Tirmizî'nin de kaynağıdır. Yine oryantalistlerin en zayıf yöntemi olan "kaynak esaslı tarihlendirme" metodunun yanlışlığı Tirmizî özelinde de açıkça müşahede edilmektedir. Zira birçok rivayetin, bunları nakleden bazı muhaddis râvilerin eserinde olmaması bu sonucu göstermektedir. Mesela Tirmizî, Abdürrezzâk ve Hemmâm'ın eserlerinde müştereken yer alan bazı rivayetlerin senedinde, Ma'mer de yer almaktadır. Sened zincirinde Ma'mer'in öncesi ve sonrasındakinin eserinde olan bir hadis, Ma'mer'in *el-Câmi'*inde bulunmamaktadır.[3616] Bu da hadis âlimlerinin tüm bildikleri rivayetleri eserlerine koymadıklarını, bir konu planı çerçevesinde seçerek bazı rivayetlerini çalışmalarına aldıklarını göstermektedir. Tirmizî'ye bakıldığında zaten ta'lîkler ve bundan daha fazla bir şekilde ta'lîkin ta'lîki denebilecek "Ve fi'l-bâb"ların varlığı, aktarılan rivayetlerin aktarılmayandan çok daha fazla olduğunu gözler önüne sermektedir. Büyük muhaddislerin birçoğunun, ezberlerindeki yüzbinlerce hadisten birkaç binini eserlerinde zikrettikleri malumdur.

8. *Sünen-i Tirmiẕî*'deki rivayet metinleri sened zincirlerinde yer alan kaynaklarının metinleriyle karşılaştırıldığında oryantalistlerin "metin kaynaklı tarihlendirme" yönteminin de geçersizliği ortaya çıkmaktadır. Bu metoda göre rivayet metinleri zamanla daha da detaylandırılarak uzamaktadır, en kısa hali en erken döneme aittir. Halbuki *es-Sünen*'de birçok rivayet metni kaynağındakine göre ihtisar veya taktîe uğrayarak kısalmaktadır. Mesela Tirmizî, Buhârî'den yaptığı 5 nakilde taktî'; Hennâd'dan yaptığı 4 nakilde ihtisar, diğer 3 nakilde taktî'; Abd'dan yaptığı 6 nakilde ise taktîe başvurmaktadır. Hocalarının üst tabakalarındaki kaynaklarla karşılaştırıldığında ise Tirmizî'nin metinleri Abdürrezzâk'ınkine göre 4 nakilde taktî', 8 nakilde ihtisar; Tayâlisi'ninkine göre 10 nakilde ihtisar, 4'ünde taktî'; İsmâîl b. Ca'feri'nkine göre 3 naklinde ihtisar; Mâlik'inkine göre 21'inde ihtisar, 7'sinde taktî', 1'inde ihtisar ve taktî'; Ma'mer'inkine göre 2'sinde ihtisar, 3'ünde taktî; Hemmâm'ınkine göre 1'inde ihtisar içermektedir.

   Tirmizî'nin kaynaklarıyla ortak naklettikleri hadisler, metin lafızları açısından, çoğunlukla aynı veya çok az farklı konumundadır. Ancak metindeki meramı ifade

[3616] (1) Tirmizî, "Ṭahâret", 51 (No. 68); krş. Abdürrezzâk, *el-Muṣannef,* 1/89 (No. 299); Hemmâm, *eṣ-Ṣaḥîfe,* 47 (No. 73); (2) Tirmizî, "Ṣalât", 133 (No. 330); krş. Abdürrezzâk, *el-Muṣannef,* 1/580 (No. 2211); Hemmâm, *eṣ-Ṣaḥîfe,* 30 (No. 9).

ederken lafızlarda yaşanan farklılıkların çoğunda, kelimelerde artma-eksilme ve değişmeler birlikte bulunmaktadır. Lafzın detaylandırıldığı sonucu çıkarılabilecek bazı rivayetler yok değildir. Ancak bunlar da incelendiğinde müsteşriklerin iddiasının aksi bir sonuç çıkmaktadır. Metindeki müdrec olarak nitelenebilecek rivayetlerden birinin sonunda *es-Sünen*'de, bu hadisi aldığı hocası Buhârî'nin eserindekine göre fazladan "savaştan kaçsa da" ifadesi yer almaktadır. Ancak Buhârî'nin bu rivayeti aldığı kaynaklara bakıldığında ilgili ifadenin bulunduğu görülmektedir. Dolayısıyla Buhârî bu hadisi tam rivayet etmekle birlikte eserine ihtisar ederek koymaktadır.

Bir hadiste Tirmizî, hocasının hocası Tayâlisî'nin rivayetine göre onun eserinde hadisin devamında yer almayan "Men kezebe…" hadisini zikretmektedir. Tayâlisî'nin üstündeki kaynaklara bakıldığında bu kısmın hadisin devamında yer aldığı görülmektedir. Tayâlisî bu hadiste metnin ikinci kısmını eserinin başka bir yerinde vererek taktî' ile eserine koymayı seçmektedir. Ancak öğrencilerine hadisi taktîe başvurmadan bütün olarak rivayet etmektedir.

Tirmizî'nin üst kaynaklarından İsmâîl b. Ca'fer'den kayıp mal, koyun ve deve ile ilgili naklettiği hadis, İsmâîl b. Ca'fer'in eserinde kayıp koyun ile ilgili kısım olmadan aktarılmaktadır. Ancak İsmâîl b. Ca'fer'in naklettiği senedle nakleden birçok râvinin, senedin üst kısımlarında farklı kişilerin; hatta en üstte farklı sahâbîlerin nakillerinde de kayıp koyun ile ilgili kısım bulunmaktadır. İsmâîl b. Ca'fer'den bu hadisi nakleden diğer birçok râvinin de ilgili kısmı zikretmesi İsmâîl b. Ca'fer'in bu hadisi tam aktarmakla birlikte eserine taktî' ile aldığını göstermektedir.

Mâlik'e uzanan bir rivayetinde Tirmizî, *el-Muvaṭṭa*'da olmayan "O gün Cennet'e yerleştirildi" ifadesine yer vermektedir. Bunu Mâlik de hocasından bu şekilde almaktadır. Bakılan kaynaklardaki rivayetler, Mâlik'ten Ma'n dışındaki râviler aracılığıyla geldiğinden *es-Sünen*'de bunu, Mâlik'e ulaşan seneddeki râvilerden İshâk b. Mûsâ veya Ma'n b. Îsâ'dan kimin zikrettiği tespit edilememektedir. Bu da ilgili cümlenin, hadise dahil olma ihtimalini artırmaktadır.

es-Sünen'de bir rivayetin sonunda, Tirmizî'nin hocası Abd, Abd'ın hocası Abdürrezzâk ve Abdürrezzâk'ın hocası Ma'mer'in naklinde zikredilmeyen "Dilerseniz '…' ayetini okuyun" açıklaması fazladan yer almaktadır. İlgili kısım bu dört müellifin rivayetinin geldiği Ma'mer -- Katâde -- Enes tarikinde mevcut

değildir.[3617] Ancak Ma‘mer bu hadisi Muhammed b. Ziyâd aracılığıyla Ebû Hüreyre’den de nakletmektedir. Bu tarikten gelen rivayetin metninde ise ilgili açıklama rivayetin sonunda zikredilmektedir. *es-Sünen*’deki bu farklılık da üç üstteki kaynağının diğer bir tarikinden gelen rivayetinden kaynaklanmaktadır.

Detaylandırılmış ve manaca içeriği artmış gözüken bu hadislerin daha üst kaynağın rivayetleriyle yakın ilişkisi gözükmektedir. Aslında metinde detaylandırmanın olmadığı bazı sonraki kaynakların, rivayetleri eserlerine alırken ihtisar veya taktîe başvurdukları; ama rivayeti öğrencilerine tam aktardıkları, bu öğrencilerinin de rivayeti eserlerine metni tam olarak koydukları anlaşılmaktadır. Ancak bu sonraki kaynakların da birçok rivayette ihtisar ve taktî‘ metotlarını kullandıkları da görülmektedir. Sonuçta kaynaklarıyla rivayet ilişkisi açısından bakıldığında *es-Sünen*’de lafızlarda detaylandırmadan ziyade bilhassa taktî‘ ve ihtisara başvurulmak suretiyle sadeleştirmenin olduğu gözlenmektedir. Taktî’ ve ihtisar Tirmizî’nin hoca ve üst kaynaklarının eserlerinde de müşahede edilmektedir. Bu da oryantalistlerin “metin esaslı tarihlendirme” yöntemini geçersiz kılmaktadır.

9. Yine bazı oryantalistler “metin esaslı tarihlendirme” yöntemlerinde hadisin çıkışı için mezhepler arası ihtilaflara işaret etmektedirler. *es-Sünen*’deki hadislerin çoğu böyle bir ihtilafın söz konusu olmadığı hadislerdir. İhtilafın söz konusu olduğu konularda ise Tirmizî, benimsediği görüşe uygun nakli vermekle yetinmemekte, muhakkak bu konulardaki ihtilaflara değinmekte; sahâbe, tâbiûn etbeu’t-tâbiînden iki farklı görüşü benimseyen kişileri tek tek zikretmekte, sonra da tercihini belirtmektedir. Bu nedenle oryantalistlerin “metin esaslı tarihlendirme” yöntemlerinde kullandıkları bu tez de *es-Sünen* özelinde başarısız gözükmektedir.

3.4.3. Bölüm İsmi ve Terceme Tahlili

Her eser bölüm ve tercemelerden oluşmamaktadır (*et-Târîḫu’l-kebîr* ve *el-Müsned* gibi). Terceme bulunan bazı eserlerde ise üst başlık olarak bölüm ismi bulunmamaktadır (*el-Edebü’l-müfred* ve *ez-Zühd* gibi). Tirmizî’nin hocalarından Buhârî ve Dârimî ile üst kaynaklarından Abdürrezzâk ve Mâlik’in eserlerinde bölüm ve bâblar yer almaktadır. Hocalarından Hennâd ile üst kaynaklarından Ma‘mer’in eserlerinde ise bölümler olmasa

[3617] Abdürrezzâk’ın eserinde hadisin sonunda bu kısım verilmese de sened kısmında Katâde zikredilirken onun bu hadisin ilgili kısımda zikredilen ayet hakkında olduğunu belirten açıklaması bildirilmektedir [Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, 3/278 (No. 3129)].

da tercemeler bulunmaktadır. Tirmizî'nin kaynaklarından eserlerinde bölüm ismi veya terceme zikredenler dikkate alınarak karşılaştırma yapıldığında ortak rivayetlerde, Tirmizî'nin hadisi bir bölümde zikretmede müstakil davrandığı ve ilgili hadise yer verdiği tercemelerinin de özgün olduğu gözlenmektedir.

Tablo 96: Tirmizî'nin, Kaynaklarıyla Ortak Rivayetlerinin Yer Aldığı Bölüm ve Tercemelerinin Karşılaştırılması

Tirmizî'nin Kaynakları	Kıyaslanan Bölüm İsmi Sayısı	Aynı Bölüm İsmi Sayısı	Farklı Bölüm İsmi Sayısı	Kıyaslanan Terceme Sayısı	Aynı Terceme Sayısı	Benzer Terceme Sayısı	Farklı Terceme Sayısı
Buhârî	6	0	6	10	0	0	10
Dârimî	8	5	3	8	1	2	5
Hennâd	0	0	0	46	3	4	39
Abdürrezzâk	49	21	28	49	3	22	24
Mâlik	123	47	76	123	5	66	52
Ma'mer	0	0	0	44	0	28	16

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tirmizî, bölüm ve terceme bakımından kıyas imkânı olan kaynaklarından Buhârî ile ortak rivayet ettikleri 6 hadisin tümünü de, Buhârî'nin zikrettiğinden farklı bölümlerde nakletmektedir. Buhârî ile ortak rivayetlerinin yer aldığı 10 tercemenin tamamı farklıdır. Dârimî ile ortak rivayetlerinde ise 8 bölüm isminden beşini aynı, 3'ünü farklı bölüm ismi altında zikretmektedir. Tercemelerinin biri aynı, 2'si benzer, 5'i ise farklıdır. Hocalarının üst tabakalarında yer alan kaynaklarından Abdürrezzâk ile müşterek rivayetlerinin 21'ini aynı, 28'ini farklı bölüm altında nakletmektedir. Tercemelerinin de 3'ü aynı, 22'si benzer, 24'ü ise farklıdır. Mâlik ile ortak nakillerinin 47'si aynı, 76'sı farklı bölüm altındadır. Ortak rivayetlerin tercemelerinin 5'i aynı, 66'sı benzer, 52'si ise farklıdır. Sadece terceme açısından karşılaştırılabilenler içinde ise Hennâd ile ortak rivayetlerinin 3'ü aynı, 4'ü benzer, 39'u farklıdır, Ma'mer ile müşterek rivayetlerinin ise 28'i benzer, 16'sı farklı tercemeler altındadır (Bk. Tablo 96).

Neticede Tirmizî rivayetlerini eserine yerleştirirken bölüm tercihlerinde özgün davranmaktadır. Tercemelerinin de büyük çoğunluğu kendi isimlendirmeleridir. Tirmizî'nin tercemelerinde bazı kalıpların olduğu beyan edilmişti. Rivayetlerinin

karşılaştırıldığı kaynaklara, bu kalıpları kullanıp kullanmadıkları açısından bakıldığında az da olsa bu kalıpların bazısını kaynaklarının da kullandığı, bazısının ise Tirmizî'ye has olduğu müşahede edilmektedir.

Tablo 97: Tirmizî ile Kaynaklarının Terceme Kalıplarının Karşılaştırılması

Terceme Şekli	Tirmizî	Buhârî	Ebû Dâvûd	Dârimî	Hennâd	Abdürrezzâk	Mâlik (Leysî / Şeybânî)	Ma'mer
"Bâbü mâ câe fî …"	en çok (1185)	9	89	10	3	9	176/45	0
"Bâb"	306	72	7	2	0	0	0	0
"Bâbü mâ câe …"	161	0	1	0	0	0	0	0
"Bâbün fî …"	152	25	893	530	2	8	1/0	4
"Ve min Sûreti ..."	98	0	0	0	0	0	0	0
"Bâbün/Bâbü: …"	98	en çok (kalan)	en çok (kalan)	en çok (kalan)	en çok (kalan)	en çok (kalan)	en çok (414/390)	en çok (kalan)
"Bâbü mâ câe enne …"	85	1	0	0	0	0	0	0
"Bâbün minh"	36	0	0	0	0	0	0	0
"Bâbü mâ yeḳūlü …"	34	8	26	11	0	3	1/1	0
"Menâḳıbü …"	27	0	0	0	0	0	0	0
"Bâbü mâ ẕükira ..."	22	7	0	0	0	0	0	0
"Bâbü mâ …"	15	9	52	16	2	69	83/30	5
"Bâbü men …"	11	334	106	77	7	86	11/17	9
"Bâbü menâḳıbi …"	9	26	0	0	0	0	0	0
"Bâbün âḫar"	5	0	0	0	0	0	0	0
"Bâbün minhü eyḍan"	5	0	0	0	0	0	0	0
"Bâbün minhü âḫar"	3	0	0	0	0	0	0	0
"Bâbün âḫar fî faẓli..."	1	0	0	0	0	0	0	0
"Eḥâdîsün şettâ min Ebvâbi..."	1	0	0	0	0	0	0	0
"Sûretü..."	1	42	0	0	0	0	0	0
"Ebvâb"	48	11	5	0	0	0	0/4	0

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Terceme şekilleri bakımından karşılaştırıldığında Tirmizî bunların bazısında hem hocaları hem de daha üst tabakalardaki kaynaklarının çoğu ile kullanım bakımından müşterektir. "Bâbü mâ câe fî…", "Bâbün fî…", "Bâbün/Bâbü…", "Bâbü mâ yeḳūlü…", "Bâbü mâ…" ve "Bâbü men…" bunlardandır. Tirmizî, en çok "Bâbü mâ câe fî…" kalıbını kullanmaktadır. Tirmizî'nin 1185 kez zikrettiği "Bâbü mâ câe fî…" kalıbını hocalarından Ebû Dâvûd 89, Dârimî 10, Buhârî 9 ve Hennâd 3 kez; üst kaynaklarından Mâlik -Leysî rivayetine göre- 176, -Şeybânî rivayetine göre- 45 kez kullanmaktadır. Bu kalıba sadece Ma'mer eserinde yer vermemektedir. "Bâbün fî…", "Bâbün/Bâbü…", "Bâbü mâ…" ve "Bâbü men…" kalıplarını tüm kaynakları kullanmaktadır. Tirmizî'nin 152 kere kullandığı "Bâbün fî" kalıbını hocalarından Ebû Dâvûd 893, Dârimî 530, Buhârî 25 ve Hennâd 2, üst kaynaklarından Abdürrezzâk 8, Ma'mer 4 ve Mâlik -Leysî rivayetine göre- 1 kez zikretmektedir. Tirmizî'nin diğer kullanım şekilleri dışında 98 kez zikrettiği "Bâbün/Bâbü…" kalıbı ise diğer kaynaklarının en çok başvurduğu kalıptır. Tirmizî'nin 34 kez eserinde kullandığı "Bâbü mâ yeḳūlü…" kalıbına hocalarından Ebû Dâvûd 26, Dârimi 11, Buhârî 8, üst kaynaklarından Abdürrezzâk 3, Mâlik 1 kez başvurmaktadır. Hocalarından Hennâd ve üst kaynaklarından Ma'mer bu kalıbı kullanmamaktadır. Tirmizî'nin 15 kez zikrettiği "Bâbü mâ…" kalıbını hocalarından Ebû Dâvûd 52, Dârimî 16, Buhârî 9, Hennâd 2; üst kaynaklarından Mâlik -Leysî rivayetine göre- 83, -Şeybânî rivayetine göre- 30, Abdürrezzâk 69, Ma'mer ise 5 kez kullanmaktadır. Tirmizî'nin eserinde 11 kez yer verdiği "Bâbü men…" kalıbını hocalarından Buhârî 334, Ebû Dâvûd 106, Dârimî 77, Hennâd 7; üst kaynaklarından Abdürrezzâk 86, Mâlik -Leysî rivayetine göre- 11, -Şeybânî rivayetine göre- 17; Ma'mer 9 kez zikretmektedir.

Tirmizî bazı terceme kalıplarının kullanımında hocalarının en az biriyle müşterektir; ama üst kaynakları bunları hiç kullanmamaktadır. "Bâb", "Bâbü mâ câe…", "Bâbü mâ câe enne…", "Bâbü mâ ẕükira", "Bâbü menâkıbi…", "Sûretü…" kalıpları bunlardandır. *es-Sünen'de* Tirmizî'nin 306 kez zikrettiği "Bâb" kalıbına Buhârî 72, Ebû Dâvûd 7 ve Dârimî 2 kez başvurmaktadır. Hocalarından Hennâd bu kalıba eserinde yer vermemektedir. Tirmizî'nin 161 kez zikrettiği "Bâbü mâ câe…" kalıbına yer veren hocası sadece Ebû Dâvûd'dur ve o da 1 kez kullanmaktadır. Tirmizî dört terceme kalıbının kullanımında ise hocalarından sadece Buhârî ile ortaklık taşımaktadır. Bunlardan "Bâbü mâ câe enne…" kalıbına Tirmizî 85, Buhârî 1 kez; "Bâbü mâ

ẕükira…” kalıbına Tirmizî 22, Buhârî 7 kez, “Bâbü menâkıbi…” kalıbına Tirmizî 9, Buhârî 26, “Sûretü…” kalıbına Tirmizî 1, Buhârî 42 kez başvurmaktadır.

Bazı terceme kalıpları ise Tirmizî’ye has olarak bulunmaktadır. “(Ve) min Sûreti…”, “Bâbün minh”, “Menâḳıbü…”, “Bâbün âḫâr”, “Bâbün minhü eyḍan”, “Bâbün minhü âḫâr”, “Bâbün âhar fî faẓli…” ve “Eḥâdîsün şettâ min ebvâbi…” kalıplarını Tirmizî’nin ne hocaları ne de üst kaynakları kullanmaktadır.

Tirmizî’nin bölüm başlıklarını ifade etmek için kullandığı “Ebvâbü…” tabirini hocalarından Buhârî 11, Ebû Dâvûd 5; üst kaynaklarından Mâlik -Şeybânî rivayetine göre- 4 yerde zikretmektedir (Bk. Tablo 97).

Netice olarak Tirmizî’nin bölüm isimlerinde “Ebvâb” kullanımını sistematik hale getirdiği söylenebilir. Bu ıstılahı kendinden önce de bölüm ismi veya bölüm ile terceme arasında alt ana başlık şeklinde kullananlar olsa da, Tirmizî bölüm başlıklarında düzenli olarak kullanmaktadır. “Bâbü mâ câe fî…” kalıbı, kaynaklarından farklı olarak en çok tercih ettiği kalıptır. Terceme kalıplarının bazısında hem hocalarıyla hem de daha üst kaynaklarıyla; diğer bazısında ise sadece hocalarıyla ortaklık taşımaktadır. Bazı kalıplar ise kendine özgüdür. Bu da terceme kalıplarında zamanla yaşanan değişim ve tercih şeklini göstermektedir.

3.4.4. Genel Karşılaştırma

Tirmizî ile kaynakları eserlerindeki ortak rivayetler açısından karşılaştırıldığında birbirlerine uygunlukları bariz bir şekilde görülmektedir. Aynı sened zincirinde yer akan kaynakların eserlerindeki rivayetler sened ve metin açısından birbirleriyle uyumludur. Metinler manaca hep korunmakla birlikte lafızca az da olsa farklılaşabilmektedir. Hadislerin sened ve metnini titiz bir şekilde sonrakilere aktarma gayretinde olan Tirmizî ile kaynaklarının -ortak rivayetleri bağlamında- birbirlerinden ayrıldıkları noktalar da vardır. Mesela ortak rivayetleri eserlerinde koydukları bâba verdikleri isimler farklıdır. Hatta ortak naklettikleri hadisleri -bâblardan daha kapsamlı bir tasnif olmasına rağmen- farklı bölümlerde zikredebilmektedirler.

- Tirmizî ile kaynaklarının, eserlerinde ortak naklettikleri rivayetlerin tamamına yakını sened açısından aynıdır, çok azında çeşitli sebeplerle sened zincirindeki râvilerde artma, eksilme veya farklılık bulunmaktadır. Artma-eksilme durumu açısından bakıldığında

Tirmizî'nin, hocalarından iki rivayetinde seneddeki râvilerde artma, birinde ise eksilme var gibi gözükmektedir. Artma durumunun biri hocası Buhârî'nin iki râviyi zikretmemek suretiyle muallak naklettiği hadistir ve Tirmizî'nin bunun muttasıl hâlini sıklıkla bir arada bulunduğu üstadı Buhârî'den almış olması kuvvetle muhtemeldir. Diğer seneddeki râvi zincirinde artma durumu hocası Hennâd'ın bir rivayetinin senedinde Hz. Peygamber'in istinsah veya tahkik esnasında düşme yaşanması ve bu nedenle *es-Sünen*'in senedinde fazladan zikredilmiş gibi olması sebebiyledir. Bu nedenle bu hadislerin ilki için senedde mükemmelleştirme yapıldığı, diğerinde ise merfûlaştırma yapıldığı iddia edilemez. Ayrıca Tirmizî hocası Buhârî'nin bir rivayetindeki senedinde bir râviyi eksik zikretmektedir. Bu da hocasının hem âlî hem de nâzil isnadla naklettiği rivayetlerden Tirmizî'nin nâzil isnadlı olanı seçmesindendir.

Tirmizî'nin hocalarının üst tabakaları içinde yer alan kaynaklarından Abdürrezzâk'ın bir rivayetine göre inkıtâ'ın kalktığı bir rivayeti vardır. Bu da Abdürrezzâk'ın senedli naklettiği bir rivayeti eserine muallak koymasındandır. Zira Abdürrezzâk'ın öğrencisi Abd, eserinde bu hadisi Abdürrezzâk'tan muttasıl olarak nakletmektedir. Tirmizî de Abdürrezzâk'ın hadisini Abd'dan almaktadır. Tirmizî'nin Tayâlisî nakillerinde ise iki rivayette fazla zikretmiş gözükmekle birlikte bunların birinde Tayâlisî'den nakledenlerin tümü, diğerinde de Tayâlisî'den nakledenler fazla olmadığı için kıyaslanamamakla birlikte[3618] Tayâlisî dışındakilerin hepsi, rivayeti *es-Sünen*'deki gibi nakletmektedir. Tayâlisî'ye göre *es-Sünen*'deki rivayetlerin birisinde ise seneddeki bir râvi eksiktir. Bunda da Tayâlisî'den nakleden diğer râvilerin senedinin *es-Sünen*'e uygun olması, Tayâlisî'nin *el-Müsned*i'nin istinsah veya tahkikinde bazı müşkillerin olduğunu düşündürmektedir. Ancak *Müsned-i Tayâlisî*'de bir rivayetin senedinde "an" yazan yerde *es-Sünen*'de "ve" bulunmaktadır. Bu rivayette ise Tayâlisî'den nakleden diğer râvinin naklinin de "an" şeklinde gelerek senedde kopukluğa neden olmaması, *el-Müsned*'deki naklin doğruluğuna delalet etmektedir.

es-Sünen'in, üst kaynaklarından Mâlik'inkine göre senedinde fazladan birer râvi içerdiği iki nakil vardır. Bunların biri Mâlik'ten iki türlü de nakledilmekte; hatta Mâlik'ten nakleden öğrencilerinin *el-Muvaṭṭa*'ı nakleden Yahyâ el-Leysî dışında hepsinin zikrettiği sened Tirmizî'nin belirttiği şekildedir. *el-Muvaṭṭa* ve *es-Sünen*'de ortak nakledilen diğer hadiste ise durum Mâlik'ten nakledilen üç türlü aktarımdan ikisini

[3618] Bunu Tayâlisî'den nakledenler *es-Sünen*'de Mahmûd b. Gaylân, *el-Müsned*'de Yûnus b. Habîb'dir.

teşkil etmektedir. Bir rivayette ise *el-Muvaṭṭa'*da iki râvi arasında "an" geçerken *es-Sünen*'de "ve" kullanılarak Mâlik'inkine göre sened zincirindeki bir halka eksilmiş gibi gözükmektedir. Diğer kaynaklara bakıldığında Mâlik'ten bu iki türlü aktarımın da nakledildiği müşahede edilmektedir.

Tirmizî'nin hocalarının üst tabakaları içinde yer alan kaynaklarından Ma'mer'inkine göre seneddeki râvi sayısında fazlalığının olduğu dört rivayeti vardır. Bunların üçünde inkıtâ vardır. İnkıtâ' olanların ilki için kaynaklarda inkıtâ'ın, sonrasında meydana geldiği Zührî'den çeşitli şekillerde nakiller yapılmakta; Ma'mer'den bu hadisi nakleden râvileri içinde *es-Sünen* veya *el-Câmi'*dekini destekleyecek farklı bir nakil bulunmamaktadır. Diğer inkıtâ' olan rivayette de buna benzer bir durum vardır ve Ma'mer'den iki farklı şekilde aktarım yapıldığı söylenebilir. İnkıtâ' olan diğer rivayette de sahâbînin zikredilerek irsâlin ortadan kaldırıldığı gözükmektedir. Bu rivayet diğer varyantlarında genelde merfû muttasıl iken Ma'mer'den gelen rivayetlerde, Ma'mer'in iki râvisinden birini destekleyecek farklı bir nakil bulunmamaktadır. İnkıtâ' olmayan rivayette ise *es-Sünen*'de âlî/nâzil isnad şeklinde değerlendirilebilecek rivayetin iki türlü naklini de destekleyen çeşitli nakiller olduğundan iki türlü rivayetin de mümkün olduğu söylenebilir.

Neticede Tirmizî'ye kaynaklarının sened zincirleri değişmeden gelmektedir. Ortak rivayetler bağlamında kıyaslanma imkânı bulunan eserlerde hocalarından Dârimî ve Abd b. Humeyd ile üst kaynaklarından İsmâîl b. Ca'fer ve Hemmâm ile sened zincirleri tam uyumludur. Karşılaştırılan diğer eserlerin senedlerine yönelik de mükemmelleştirme veya merfûlaştırma yapıldığı söylenebilecek bir rivayet yoktur. Dört rivayette ise Tirmizî ile kaynakları arasında senedde birer râvide farklılık bulunmaktadır. Bunların ikisi Hennâd, biri Tayâlisî ve diğer biri Ma'mer'in eserindeki rivayete nispetledir. 10 rivayette *Sünen-i Tirmiẕî*'de kaynaklarına göre senedde artma var gibi gözükmektedir. Bunların birinde Hz. Peygamber de ilave edilmiş gibidir. Merfûlaştırma olarak algılanabilecek bu durum Hennâd'ın eserindeki istinsah veya tahkikindeki bâriz hatadan kaynaklanmaktadır. Bu rivayetlerin ikisinde ise ikişer râvi ziyade edilmiş gibi gözükmektedir. Bunların biri Buhârî, diğeri Abdürrezzâk'ın rivayetindedir. Bunlara da dikkatle bakıldığında Buhârî'nin muallak naklettiğini öğrencisi Tirmizî'nin; Abdürrezzâk'ın muallak naklettiğini de öğrencisi Abd b. Humeyd'in bizzat onlardan öğrenerek senedli olarak naklettiği açıktır. *Sünen-i*

Tirmiẕî'de kaynaklarına göre birer râvinin fazla olduğu kalan 7 rivayetin ikisi Tayâlisî'nin rivayetinde, birisi Mâlik'in, dördü Ma'mer'in rivayetindedir. Bu iki rivayete diğer hadis kitaplarından, Tayâlisî'den nakledenler veya Tayâlisî ile birlikte zikredenler açısından bakıldığında Tayâlisî'nin istinsah veya tahkikinde hata olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Mâlik'in iki rivayetine diğer kaynaklar açısından bakıldığında ondan iki türlü naklin de aktarıldığı söylenebilir. Ma'mer'den yapılan dört naklin üçünde inkıtâ' durumu ortadan kalkmakta, birinde de âlî veya nâzil aktarım farklılığı bulunmaktadır. Bu rivayetler diğer kaynaklarla birlikte değerlendirildiğinde bunların hepsinde aktarımda ihtilafların olduğu gözükmektedir. İnkıtâ' olan rivayetlerde de durum Ma'mer ile Tirmizî arasındaki râvilerin ihtilafından kaynaklanmaktadır.

Senedde artma dışında eksilmenin olduğu durumlar da vardır. Bunlar Buhârî, Tayâlisî ve Mâlik'in rivayetine nispetledir. Buhârî'nin rivâyetinde âlî/nâzil rivayet farklılığı mevcuttur. Tayâlisî'nin rivayetine bakıldığında diğer kaynaklarda ondan nakleden diğer öğrencilerinin tamamının Tirmizî'nin naklettiği şekilde aktardığı görülmektedir. Tayâlisî'den diğer bir naklinde ise *el-Müsned*'de "an" yazan yerde *es-Sünen*'de "ve" yazılmaktadır. Bunu Tayâlisî'den nakleden diğer bir râvinin de "an" edatını kullanması, *el-Müsned*'deki naklin doğruluğuna delalet etmektedir. Mâlik'ten yapılan rivayette ise diğer kaynaklara bakıldığında iki türlü nakil de yaygın olarak bulunmaktadır. Metin lafızları bakımından bu rivayetlerin üçü aynı, Tayâlisî'nin rivayetinde "an" / "ve" farklılığı olan ise biraz farklıdır.

Senedde birer râvinin farklı olduğu dört rivayetten metince ikisi çok az farklı, biri biraz farklı, diğer biri orta derece farklıdır. Bu, bir râvinin bile değişmesinin metinlerdeki uyum oranında düşüklüğe sebep olduğunu göstermektedir. Senedde artma-eksilme gibi gözüken; ama çoğunun öyle olmadığı anlaşılan bu rivayetlerin metin lafızları bakımından 6'sı aynı, 5'i çok az farklı, 3'ü biraz farklıdır.

- Tirmizî'nin hocaları ve üst tabakadaki tüm kaynaklarıyla ortak rivayetlerinde metinlerin manaları hep aynı şekilde gelmektedir. Ancak metinlerin lafızları az da olsa değişebilmekte ve bu değişimin oranı araya giren râvi sayısının artması sebebiyle uzak kaynaklara doğru gidildikçe artmaktadır. Tirmizî'nin, kaynaklarıyla ortak rivayetlerinin lafızca aynı veya çok az farklı olma oranı hocalarında %96,429 iken, etbeu't-tâbiînden

olan kaynaklarında %88,919; karşılaştırılan tek tâbiî kaynağında %66,667'dir. Biraz veya orta derece farklı olma oranı hocalarında %3,571 iken etbeu't-tâbiîn kaynaklarında %10,541, tâbiî kaynağında %22,222'dir. Çok farklı olanı hocalarında %0, etbeu't-tâbiînde %0,541, tâbiî kaynağında %11,111'dir. Ayrıca Tirmizî kaynaklarındaki şüphe ifadelerinin de büyük çoğunluğunu eserine aynen almaktadır. Sened zincirindeki birkaç müellifin her birinin eserinde şüpheye düşülen bir lafzın hepsinde de aynen aktarıldığı olmaktadır. Bu da âlimlerin mana ile rivayeti tecviz etmekle birlikte mümkün olduğunca lafızları da aynen nakletmeye gayret ettiklerini göstermektedir.

Aynı hadisin sened zincirinin farklı halkalarında yer alan kaynaklarının eserleri ile *es-Sünen* kıyaslandığında Tirmizî'nin üst kaynaklarından gelen rivayetlerin lafızlarındaki değişimlerde etken olan râviler tespit edilebilmektedir. Tirmizî'nin sebep olduğu lafız farklılıklarının bazısı taktîe başvurması gibi sebeplerle oluşan anlam düşüklüğünü önlemek için yaptığı eklemeleridir. Bu eklemelerin de bir kısmı ilgili rivayetin almadığı kalan kısmındadır. Gerek Tirmizî gerek kaynaklarının nüshalarında istinsah veya tahkik kaynaklı değişiklikler de olabilmektedir. Tirmizî'nin Ma'mer'den aynı lafızlarla naklettiği hadis, en az tâbiûn döneminden itibaren lafzı korunarak gelen hadislerin olduğuna işaret etmektedir.

Tirmizî, hadis tahammül usullerine uygun şekilde, hadis aldığı kaynağının rivayet lafızlarına büyük çoğunlukla uymaktadır. Az da olsa bazen üst kaynaklarının lafızlarına uygun rivayeti olması, onların nüshalarını da eli altında bulundurduğunu düşündürmektedir. Ancak bu nüshalara sahip olsa da hadisleri aldığı gibi nakleden Tirmizî'nin, hocasından aldığı şekle müdahale etmeyeceği açıktır. Bu nedenle ilgili rivayetlerde üst kaynağından nakleden alt kaynağının rivayetinin istinsah veya tahkik aşamasında değişikliğe uğrama ihtimali ağır basmaktadır.

• Burada Tirmizî özelinde oryantalistlerin iddialarına da değinmek yerinde olacaktır. Mesela bazı oryantalistlerin "Hadislerin üçüncü asırda yazılmaya başladığı" şeklindeki iddiaları *es-Sünen*'e bakıldığında asılsız kalmaktadır. Zira Tirmizî, hocalarından sahâbîlere kadar eser sahiplerinden bahsetmekte, birçok yerde kendisinin ve kaynaklarının hadis tahammülünde eserlerden de istifade ettiklerini gösteren ifadeler aktarmaktadır. Ayrıca hadislerin yazımı ilk dönemden itibaren yaygın olmakla birlikte eserleri meşhur olan her tabakadan bazı âlimlere ilgili yerlerde değinildi.

• *es-Sünen*'de senedlerin kaynaklarıyla büyük çoğunlukla aynı şekilde yer aldığı, seneddeki bir râvinin eksik veya fazla zikredilmiş gözüktüğü çok az sayıdaki rivayetin ise râviler, istinsah veya tahkik kaynaklı olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca ikinci bölümde belirtildiği üzere *es-Sünen*'de oranı %80 olan makbul isnadlı hadisler içinde sahihler (%36), derecesi kendisinden düşük olan hasenlerden (%44) azdır. En sahih isnadlı hadislerin oranı ise %4'e ulaşmamaktadır. Rivayetlerin %20'si makbuliyet derecesine haiz değildir; hatta çok zayıf râvi içeren hadislerin oranı %2'dir. vardır. Elinde birçok tarik bulunan ve hadislerin varyantlarına vâkıf olan Tirmizî, bazı bâblarda sadece zayıf rivayet aktarmakta, bazı bâblarda ise ilgili konuda nakledilen hiçbir şeyin sahih olmadığını belirtmektedir. Bu ve benzeri durumlar senedde oryantalistlerin iddia ettiği şekilde merfûlaştırma ve mükemmelleştirme olmadığını göstermektedir.

Oryantalistlerin ileri sürdükleri diğer bir iddia ise aslında kendi aleyhlerine bir delildir. Bu iddia, müşterek râvilere kadar senedin bir sahâbî ve bir tâbiî aracılığıyla geldiğidir. Zira isnadları mükemmelleştirmekle itham edilenler hadisin sıhhatini artırmak için senede başka sahâbî ve tâbiîler de ekleyebilirlerdi; ama eklemediler. Bu şekilde bir sahâbî ve bir tâbiî aracılığıyla gelen isnadlar vardır. Tirmizî'nin garîb dediği hadislerin bazısı böyledir.[3619] Ancak senedi bu şekilde olmakla birlikte sıhhat kriterlerini taşıyan birçok hadis vardır. Tirmizî de bu şekildeki hadislere "sahîh garîb" demektedir. Bu bilgilerin dışında *es-Sünen*'de birçok sahâbînin ve bu sahâbîlerden birçok tâbiînin naklettiği hadislerin de bulunması; ayrıca birçok yerde "Ve fi'l-bâb" denilerek o konudaki hadisi nakleden diğer sahâbîlerin zikredilmesi, bu iddianın geçersizliğini ortaya koymaktadır.

• *es-Sünen* özelinde oryantalistlerin ileri sürdükleri metni uzun ve amacı kesin ifade eden hadislerin daha geç tarihli olduğu şeklinde bir sonuca ulaşılmamaktadır. *es-Sünen* ile kaynaklarının ortak rivayetlerine bakıldığında bu kaynaklarda hadis metninin büyük çoğunlukla lafızca aynı veya çok az farklı nakledildiği görülmektedir. Lafız farklılıklarının bir kısmı ise nüsha farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Tirmizî birçok hadisi kaynaklarından aktarırken ihtisar veya taktî yapmaktadır. Bazı kaynaklarının daha üst kaynaklarından ihtisar veya taktî ile naklettiği rivayetleri bazen yakın kaynağına uygun şekilde ihtisar ve taktî ile nakledilmekte, bazen uzak kaynağına uygun

[3619] Mesela bk. 1620, 1659, 1880, 1992, 2004. hadis. 1699.hadiste "Ve fi'l-bâb" var.

şekilde ihtisar veya taktî yapmadan nakletmektedir. Bunlar da aynı sened zincirinde yer alan kaynakların rivayeti aldıkları şekilde öğrencilerine aktarmaya çalıştıklarını; ancak eserlerine alırken ihtisar veya taktîe baş vurabildiklerini göstermektedir. Mana ile rivayet uygun görülse de âlimler, rivayetleri lafızlarına uygun şekilde nakletmeye çalışmakta; hatta kaynaklarının metindeki şüpheye düştükleri bazı kelime ve ibareleri bile o şüphe ifadesini belirterek aktarmaktadırlar.

Sünen-i Tirmizî, hadis âlimlerinin de uydurma alameti saydığı mezhepleri öven veya yeren rivayetlerden uzak durmaktadır. *es-Sünen*'deki binlerce hadis içinde sadece -her biri zayıf olan üç tarikiyle nakledilen- bir rivayette iki mezhep yerilmektedir.[3620] Ayrıca *es-Sünen*'de bazen birbirine zıt veya birbirinden farklı içerikte rivayetler veya fıkhî çıkarımlara -bazısı aynı metodik yaklaşımı benimseyen kişi ve mezhepler arasındadır- yer verilmektedir. Bu da *Sünen-i Tirmizî* özelinde oryantalistlerin görüşlerini doğru çıkarmamaktadır.

• Gerek isnada dayalı gerekse metne dayalı metotlarının geçersizliği nedeniyle oryantalistlerin hem isnad hem metne dayalı yöntemleri de doğru sonuç vermemektedir. Nitekim bu metodu sistematik hale getiren Motzki, bu yöntemin de problemleri olduğunu söylemektedir. Ayrıca Tirmizî'nin naklettiği hadisler kaynaklarının dışındaki otorite âlimlerin eserlerine bakıldığında da farklı bölge ve zamanda yaşamış bu âlimlerin naklettikleri hadislerin sened ve metinlerindeki uyum açık bir şekilde müşahede edilmekte ve hadislerin korunarak geldiğini göstermektedir.

• Oryantalistlerin kaynak esaslı tarihlendirme yöntemleri de hâdis âlimlerinin bildikleri tüm hadisleri eserlerine koymadıklarının âşikar olması sebebiyle asılsızdır. Tirmizî'nin sened zincirinde peş peşe gelen ve her birinin arasında hoca-öğrenci ilişkisi olan kaynaklarından Abd b. Humeyd, Abdürrezzâk, Ma'mer ve Hemmâm'ın naklettikleri rivayetlere bakıldığında bunların her birinde ortak olarak nakledilen bir hadisin olmadığı görülmektedir. Tirmizî -- Abd b. Humeyd -- Abdürrezzâk arasında 7; Tirmizî -- Abd b. Humeyd -- Abdürrezzâk -- Ma'mer arasında 1, Tirmizî -- Abdürrezzâk -- Ma'mer arasında 4; Tirmizî -- Abdürrezzâk -- Hemmâm arasında 2; Tirmizî -- Ma'mer -- Hemmâm arasında 3 ortak rivayet vardır. Bunlardan Tirmizî -- Abd b. Humeyd --

[3620] 2149. hadis. Bu rivayet "Ümmetimden iki sınıfın İslam'da bir payı yoktur: Mürcie ve Kaderiyye" şeklindedir. Hadisleri yorumlamak suretiyle görüşleri desteklenen veya yerilen mezhepler bile az sayıdadır. Mesela bk. 2229, 2952. hadis.

Abdürrezzâk arasındaki rivayetler Ma‘mer ve Hemmâm; Tirmizî -- Abd b. Humeyd -- Abdürrezzâk -- Ma‘mer arasındaki rivayet Hemmâm; Tirmizî -- Abdürrezzâk -- Ma‘mer arasındaki rivayetler Abd b. Humeyd ve Hemmâm; Tirmizî -- Abdürrezzâk -- Hemmâm arasındaki rivayetler Abd b. Humeyd ve Ma‘mer; Tirmizî -- Ma‘mer -- Hemmâm arasındaki rivayetler Abd b. Humeyd ve Abdürrezzâk’ın eserlerinde yoktur.

Eserlerinde olmadığı belirtilen ilgili rivayetlerinde bu râviler, Ma‘mer hariç sened zincirinde de bulunmamaktadır. Bu; râvilerin, kaynaklarının tüm hadislerini öğrenmediklerini ya da öğrenseler de her bir rivayeti eserlerine almadıklarını göstermektedir. Mesela Ma‘mer, Tirmizî -- Abd b. Humeyd -- Abdürrezzâk arasında ortak geçen 8 rivayetin 7’sinin senedinde yer almaktadır. Ma‘mer’in *el-Câmi‘*inde bu 7 rivayetten biri bulunmakta, altısı ise zikredilmemektedir. Tirmizî -- Abdürrezzâk -- Hemmâm arasında ortak iki rivayetin senedinde de Ma‘mer vardır; ancak *el-Câmi‘*de bu iki hadise de yer verilmemektedir. Bu rivayetlerin abdest, namaz, günahlara kefaret olan faziletli ameller, şüf‘a, kıyamet, Cennet’teki Kevser Irmağı gibi megāzî dışı konularda olması Ma‘mer’in günümüze ulaşıp ulaşmadığı bilinmeyen *Kitâbü’l-Meġāzî* adlı eserinde de olmayacağını düşündürmektedir. Dolayısıyla da bu durum, oryantalistlerin kaynak esaslı hadis tarihlendirme yöntemlerine muhaliftir. Zira onlar bu metotlarında bir hadis âliminin bildiği tüm hadisleri eserine koyduğunu ifade etmektedirler.

es-Sünen’de Tirmizî’nin, hocalarından nakillerine bakıldığında Buhârî’den 53 rivayetinin 19’u onun bakılan yedi eserinde, Dârimî’den 68 rivayetinin 8’i onun *es-Süneni*’nde, Hennâd’dan 302 rivayetinin 50’si onun *ez-Zühd*ü’nde, Abd b. Humeyd’den 180 rivayetinin 34’ü eksik olarak ulaşan *el-Münteḫab*ı’nda yer almaktadır. Müslim’den 1 rivayeti onun *eṣ-Ṣaḥîḥ*i’nde ve Ebû Dâvûd’dan 3 rivayeti onun *es-Sünen* ve *el-Merâsil*i’nde bulunmamaktadır.

es-Sünen’de, Tirmizî’nin hocalarının üst tabakalarında bulunan kaynaklarına bakıldığında Abdürrezzâk’tan 143 rivayetinin 66’sı onun *el-Muṣannef* ile *et-Tefsîr*i’nde (44 rivayeti ise *el-Muṣannef*i’nin *el-Câmi‘* kısmındadır), Tayâlisî’den 147 rivayetinin 103’ü onun *el-Müsned*i’nde, İsmâîl b. Ca‘fer’den 36 rivayetinden 31’i onun *el-Hadîs*i’nde, Mâlik’ten 144 rivayetinin 123’ü onun *el-Muvaṭṭa’*ında, Ma‘mer’den 140 rivayetinin 44’ü onun *el-Câmi‘*inde, Hemmâm’dan 9 rivayetin tamamı *eṣ-Ṣaḥîfesi*’nde yer almaktadır. Abdullâh b. Vehb’den 25 naklinin hiçbiri onun *el-Câmi‘* ve *Kitâbü’l-*

*Ḳader*i'nde, İbrâhîm b. Tahmân'dan 2 rivayetinden hiçbiri onun *el-Meşyeẖa*sı'nda; Saîd b. Ebî Arûbe'den 62 rivayetinin hiçbiri onun *Kitâbü'l-Menâsik*i'nde bulunmamaktadır. Dolayısıyla hoca ve üst kaynaklarının Hemmâm hariç hiçbirinden naklettiklerinin tümü o kaynaklarının eserlerinde bulunmamaktadır.

Tirmizî'nin kaynaklarının eserlerinde bulunmayan rivayetlerinin bir kısmı, bu kaynaklarının günümüze ulaşmayan veya hakkında bilgi sahibi olunmayan diğer kaynaklarında da olabilir. Mesela Tirmizî'nin Dârimî ve Abd b. Humeyd'den yaptığı tefsirle ilgili -Dârimî'nin *es-Sünen*'i ile Abd'ın *el-Münteẖab*ı'nda yer almayan- nakillerin bazısı, onların ulaşmayan *et-Tefsîr*lerinde olabileceğini akla getirmektedir. Nitekim Tirmizî'nin hocalarının hocalarından Abdürrezzâk'ın eserlerinde bu durum gözlenmektedir. *es-Sünen*'de Abdürrezzâk'tan aktarılan ve onun *el-Muṣannef*i'nde bulunmayan tefsirle ilgili bazı hadisler, onun *et-Tefsîr* adlı eserinde nakledilmektedir. *es-Sünen*'de Abdürrezzâk'tan nakledilen tefsirle ilgili 29 rivayetin 7'sinin onun *el-Muṣannef*i'nde, 15'inin *et-Tefsîr*i'nde yer alması Abdürrezzâk'ın bu iki eserinde diğer bazı tefsirle ilgili hadislerini zikretmediğini göstermektedir. Abdürrezzâk'tan nakledilen tefsirle ilgili tüm rivayetlerin *et-Tefsîr*'de de zikredilmemesi, onun da tüm hadis malumatını eserlerine yerleştirmediğini göstermektedir.

Bu durum *es-Sünen*'de sened zincirinde geçen râvilerin, bildikleri tüm hadisleri eserlerine koymadıklarını bazılarını sadece öğrencilerine nakletmekle yetindiklerini göstermektedir. Zira Tirmizî de eserini uzatarak istifadeyi azaltmamak için birçok hadisi zikretmemekte; bazen bilgi amaçlı -bazısında birçok tariki olduğuna işaret ederek- ta'lîk rivayetlere yer vermekte, pek çok yerde de "Ve fi'l-bâb" diyerek o hadisi nakleden diğer sahâbîleri dile getirmekle iktifa etmektedir.

SONUÇ

Kütüb-i Sitte müelliflerinden biri olan Tirmizî, dünyaya hicrî üçüncü asrın ilk çeyreğinde gelmiş, son çeyreğinde ise veda etmiştir. Rivayet asrının altın çağını yaşadığı bu dönemde hadis öğretiminin yaygın olduğu Horasan, Irak ve Hicaz gibi bölgelerde yer alan birçok ilim merkezindeki pek çok hocadan ders almıştır. En çok istifade ettiği hocası ise en sahih hadis kitabının müellifi olan Buhârî'dir. Tirmizî, hadislerin illetleri ve fıkhı konusundaki derinleşmesinde bilhassa Buhârî'nin etkisini dile getirmektedir.

Tirmizî, hadisin kaynağına daha az râvi aracılığıyla âlî senedli olarak ulaşmasını sağlayan ve güvenilir olan hocalardan hadis almaya öncelik vermektedir. Tirmizî; Buhârî, Ahmed b. Hanbel ve Mâlik gibi kaynaklarının yaptığı üzere sahip olduğu hadis malumatının az bir kısmını eserinde sunmaktadır. Sunamadığı hadislerin bazısına sadece senedin son kısımlarını gösteren muallak tarikler veya "Ve fi'l-bâb" kısmı ile işaret etmektedir. Bu şekilde belirttiklerini bazen ayrıca senedli olarak da zikretmektedir.

Tirmizî, *es-Süneni*'nde çoğu yerde hadislerin sıhhat durumunu belirtmektedir. Senedde zayıf râviler veya inkıtâ olduğunda izah etmektedir. Sened veya metindeki şâz ve illet durumlarını göstermektedir. Çoğu yerde hadisler için kullandığı sahih ve hasen gibi çeşitli ıstılahlardan sadece haseni eserinin sonunda yer verdiği 'İlel Bölümü'nde tanımlamaktadır. Ancak tanımı, kendisinden sonra genel kabul görmüş hasen ıstılahından farklılık arz etmektedir. Tirmizî, hadis usulüne dair ilk çalışmalardan biri olan 'İlel Bölümü'nde ayrıca senedin önemi, cerh-ta'dîlin gerekliliği, mana ile rivayetin geçerliliği ve hadis öğrenme yolları gibi konularda bilgiler aktarmaktadır.

Tirmizî, hayata aktarılması gereken sünnet-i seniyye malumatını, sahih ve hasen hadisleri belirtmekle bırakmamaktadır. Bu malumatın anlaşılıp uygulanmasına yönelik açıklamalara da eserinde yer vermektedir. Hadiste manası bilinmeyen kelimeler varsa bunları izah etmekte, bazen hadisin şerhine yönelik yapılan beyanatı aktarmaktadır. Bilhassa fıkhî konularda, sahâbeden itibaren dönemine kadar yaşamış birçok âlimin açıklamasını nakletmektedir.

Tirmizî'nin *es-Süneni*'ndeki kaynakları onun bu eserinin neden en kıymetli altı hadis eserinden biri olduğunu göstermektedir. Tirmizî'nin *es-Sünen*'de senedli olarak merfû veya mevkūf hadis naklettiği 211 hocasının çoğunluğu önde gelen güvenilir hadis âlimleridir. *es-Sünen*'deki hadislerin çoğunu bu güvenilir hocalarının içindeki az bir kısmından naklettiği rivayetler oluşturmaktadır. Makbuliyet derecesine ulaşamamış 8 hocasından ise hadis nakli sınırlı sayıdadır.

Tirmizî'nin *es-Süneni*'ndeki hocalarının üst tabakalarında yer alan kaynaklarında da güvenilirlik açısından benzer bir durum görülmektedir. Çünkü güvenilir hocalarını güvenilir yapan vasıfları; hadisleri kendileri gibi güvenilir hocalarından almaları ve aldıkları şekilde rivayet etme çabalarıdır. Bu nedenle Tirmizî'nin hocaları da dahil olmak üzere *es-Sünen*'de hadis nakli bulunan etbeu etbeı't-tâbiîn, etbeu't-tâbiîn ve tâbiûn tabakasındaki makbul râvilerden nakledilen rivayetlerin oranı her tabakada %93'ün üzerindedir. Makbuliyet derecesinin yüksekliğini gösteren sika seviyesinde olanlardan nakledilen rivayet oranı ise her tabakada %71'in üzerindedir.

Güvenilir râvilerden rivayet etmede titizlik göstermeleri sebebiyle *Kütüb-i Sitte* müellifleri, kaynaklarının birçoğunda müşterektir. Tabaka tabaka olarak değerlendirildiğinde Tirmizî'nin hocalarından itibaren sahâbeye kadar *Ṣaḥîḥayn* ile ortak rivayette bulunduğu kaynaklarından aktardığı rivayetlerin oranı her tabakada %54'ün üzerindedir. *Ṣaḥîḥayn*'dan en az birinde rivayeti olmasına bakıldığında bu oran her tabakada %81'in üzerine çıkmaktadır. *Kütüb-i Sitte*'nin en az birinde rivayetinin bulunması dikkate alındığında ise bu oran her tabakada %93'ü geçmektedir.

Yaşadıkları dönemler dikkate alınarak kıyaslandığında Tirmizî'nin kaynaklarındaki farklılık, bölgelerindedir. *Sünen-i Tirmiẕî*'de sahâbe, tâbiûn, etbeu't-tâbiîn ve etbeu etbeı't-tâbiîn dönemlerini içeren her bir tabakada Hicaz, Irak, Horasan ve Şam Bölgelerindeki râvilerden nakledilen hadisler bulunmaktadır. Ancak nakledilen hadislerin oranı Hicâz Bölgesi'nde sahâbe döneminde %62, tâbiûn döneminde %43, etbeu't-tâbiîn döneminde %17, hocalarının etbeu't-tâbiînden olan hocalarında %37, Tirmizî'nin hocalarında ise %8'dir. Bu şekilde hadislerin oranı Irak Bölgesi'nde sahâbe döneminde %29 iken Tirmizî'nin hocalarında %56'ya, Horasan Bölgesi'nde sahâbe döneminde %1 iken Tirmizî'nin hocalarında %29'a yükselmektedir. Şam Bölgesi'nde

ise Hicaz'daki gibi rivayet oranı Tirmizî'ye doğru azalmaktadır. Sahâbe döneminde %6'lık hadis rivayet oranı Tirmizî'nin hocalarında %1'in altına düşmektedir.

Sünen-i Tirmiẕî'de hadis rivayet oranı Kuzey Afrika Bölgesi'nde sahâbe döneminde %3, tâbiûn döneminde %4, etbeu't-tâbiîn döneminde %5 iken Tirmizî'nin hocaları içinde bu bölgeden hiçbir kimse yoktur. Tirmizî Kuzey Afrika Bölgesi'ndekilerin hadis nakillerini, hocalarının etbeu't-tâbiîn ve etbeu etbeı't-tâbiînden olan hocalarından almaktadır. Nitekim Tirmizî'nin hocalarının etbeu etbeı't-tâbiînden olan hocaları içinde bu bölgedekilerden nakledilen hadislerin oranı %5'tir. Sahâbe ve tâbiûn dönemlerinde hadis nakli bulunmayan Mâverâünnehir Bölgesi'nden hadis rivayet oranı etbeu't-tâbiîn ve Tirmizî'nin etbeu etbeı't-tâbiînden olan hocalarında %1'in altında iken Tirmizî'nin hocalarında %6'nın üzerine çıkmaktadır.

İlmî merkezler olarak ele alındığında *Sünen-i Tirmiẕî*'de hadis rivayet oranının en çok olduğu yer sahâbe (%52) ve tâbiûn (%37) döneminde Medine, etbeu't-tâbiîn (%28) döneminde Kûfe ve etbeu etbeı't-tâbiîn (%21) dönemlerinde Basra'dır. Sahâbe, tâbiûn, etbeu't-tâbiîn ve etbeu etbeı't-tâbiîn dönemlerinde bu merkezdekilerden hadis rivayet oranı Medinelilerde %7 ile %52, Kûfelilerde %15 ile %28 ve Basralılarda %13 ile %28 arasında değişmektedir.

Sonradan kurulan bir şehir olması nedeniyle sahâbe ve tâbiûn rivayetinin yer almadığı Bağdat, kurulmasından itibaren ilmî bir merkez vasfını kazanmaktadır. *Sünen-i Tirmiẕî*'de Bağdatlılardan nakledilen hadislerin oranı etbeu't-tâbiîn tabakasında %2 iken etbeu etbeı't-tâbiîn tabiîn döneminde %17'ye yükselmektedir. İki kısımda değerlendirilen etbeu etbeı't-tâbiînden Bağdatlıların rivayet oranı, nakledilen hadislerin çok olduğu Tirmizî'nin hocaları olan kısmında %18, az rivayetin olduğu hocalarının hocaları olan kısmında %7'dir. Çünkü Tirmizî'nin Bağdatlı hocaları hadislerini genelde etbeu't-tâbiînden almaktadır. Etbeu etbeı't-tâbiînden öğrendikleri ise çok azdır.

Hadis rivayet oranı Mekke'de sahâbe döneminde %9, tâbiûn döneminde %5, etbeu't-tâbiîn döneminde %10, etbeu etbeı't-tâbiîn döneminde %0,07'dir. İki kısımda değerlendirilen etbeu etbeı't-tâbiînden Mekke Bölgesi'ndekilerin rivayet oranı nakledilen hadislerin çok olduğu Tirmizî'nin hocaları olan kısmında %0,4, az rivayetin olduğu hocalarının hocaları olan kısmında %35'tir. Tirmizî Mekke Bölgesi'ndeki

ulaşamadığı önde gelen etbeu etbeı't-tâbiîn âlimlerinin nakillerini, bu kaynaklardan nakletmiş diğer hocaları aracılığıyla almaktadır.

Sünen-i Tirmiẕî'deki hadis senedlerinde yer alan hanım râvilerin rivayet oranları sahâbe döneminde %10,6; tâbiûn döneminde %1, etbeu't-tâbiîn döneminde %0,05'tir. Tirmizî'nin hocalarını da içeren etbeu etbeı't-tâbiîn dönemindekiler içinde hanım râvi bulunmamaktadır. Sahâbe dönemindeki rivayetlerin çoğunluğu Hz. Âişe'den gelmektedir (%67). Kalan kısım diğer 49 sahâbî hanımdan nakledilmektedir.

Hadisle ilgili konularda çalışma yapan ilk oryantalistlerden bazısınca hadislerin ilk defa Buhârî ile yazılmaya başladığı, Buhârî'den önce sözlü aktarımın olduğu, hadislerin konulara göre tasnifini ilk defa Buhârî'nin yaptığı şeklindeki iddialar geçersiz kalmaktadır. Zira Buhârî'den önce hadisleri içeren eser yazanlar ile hadisleri ravilere ve konulara göre tasnif eden pek çok kişi bulunmaktadır ve kaynaklarda bunlardan bahsedilmektedir. Bununla birlikte Sezgin ve Hamidullah gibi âlimlerin bu eserlerden günümüze ulaşanları belirten ve Buhârî'nin ve öncesindeki diğer birçok âlimin yazılı malzemelerden istifade ettiğini gösteren çalışmaları, oryantalistlerin bu konudaki yanlışlıklarını anlamalarını ve iddialarını gündemden kaldırmalarını sağlamıştır.

Tirmizî, sened ve metinde bir kusur olduğunda bunu belirtmekle birlikte sened veya metne müdahale etmemekte, hadisleri aldığı gibi aktarmaya çalışmaktadır. Tirmizî'nin *es-Sünen*'i gerek hocalarından gerekse hocalarının üst tabakalarındaki kaynaklarından eseri ulaşanların eserleri ile ortak hadisleri açısından karşılaştırıldığında, rivayetlerin sened ve metince uyumlu olduğu görülmektedir.

Ortak hadisleri açısından Tirmizî'nin *es-Süneni*'nde, kaynaklarının eserlerine göre senedindeki râvilerde artma veya eksilme var gibi gözüken çok az bir yer vardır. Ancak bunlara yakından bakıldığında durumun böyle olmadığı net bir şekilde anlaşılmaktadır. Mesela Tirmizî, bazen hocasının muallak naklettiği rivayeti kendisi senedli naklederek hocasından o hadisin tam senedini aldığını göstermektedir. Bazen de Tirmizî'nin hocasının hocasının muallak bıraktığı bazı hadisleri bu kaynağın öğrencisi -Tirmizî'nin hocası-, hocasından senedli olarak alıp Tirmizî'ye senedli olarak nakletmektedir. Seneddeki râvi sayısında artma ve eksilme gibi gözüken diğer bazı durumların ise gerek Tirmizî'nin, gerekse kaynaklarının eserlerindeki istinsah veya baskı kaynaklı hatalardan veya ilgili kaynaktan farklı şekillerde nakledilmesinden kaynaklandığı görülmektedir.

Oryantalistlerin iddiasının aksine senedde mükemmelleştirme ve merfûlaştırma yapılmamaktadır.

Sünen-i Tirmiẕî'deki senedli 5003 hadisin %36'sı sahih, %44'ü hasen, %18'i zayıf, %2'si çok zayıftır. *es-Sünen*'de uydurma bir rivayet ise bulunmamaktadır. Bu oranlar sahih lizâtih ve hasen lizâtih olan hadisler içindir. Bu hadislerin içinde desteklenen rivayetlerle "li gayrih" vasfıyla çok sayıda hadisin zayıflıktan hasenliğe, hasenlikten sahihliğe çıkabilecek vasıfta olduğu ifade edilmelidir. Bu da *es-Sünen*'deki sahih ve hasen oranının zikredilenden daha fazla olduğunu göstermektedir. Ayrıca şu husus da gözden kaçırılmamalıdır ki Tirmizî, meşhur sahîh hadisler varken zayıf râvilerin rivayetini de verebilmektedir. Bu davranışıyla onun, zayıf râvilerin de doğru rivayet edebildiğini göstermek istediği söylenebilir.

En sahih hadisler olarak nitelenebilecek olan, her biri en üst ta'dîl lafızlarıyla nitelenmiş muttasıl hadislerin *es-Sünen*'deki oranı sahih hadisler içinde %10'a, tüm hadisler içinde %4'e ulaşmamaktadır. Bu oranlar bile isnadların mükemmelleştirilmediğine açıkça delalet etmektedir. Zira elinde binlerce isnad varken en değerli isnadlarla naklettiği hadislerin oranı %4'e varmamaktadır. Hasen hadislerin sahihlerden daha fazla olması ile makbul olmayan hadislerin, eserin beşte birini oluşturması da bu durumu desteklemektedir.

es-Sünen'deki senedli olan ve olmayanlar birlikte değerlendirildiğinde 345 mevkūf ve daha fazla sayıda maktu rivayet vardır. Makbul olmayan %20'lik senedli rivayetin 199'u da munkatı'dır. Tirmizî birçok rivayetinin akabinde merfû muttasılı varken mürsel, mevkūf, maktu veya munkatı rivayetin daha doğru olduğunu söylemektedir. Elindeki verilere göre bunun tersine hükmettiği yerler de vardır. Bunlardan da Tirmizî'nin sorumluluk şuuruyla en doğru sonuca ulaşmaya çalıştığı ve senedleri merfûlaştırma ve mükemmelleştirme gibi bir düşüncesinin olmadığı bariz bir şekilde anlaşılmaktadır.

es-Sünen'de kaynak eserleriyle ortak hadislerinin metinleri de çoğunlukla korunmaktadır. Metnin manası hiç değişmemekle birlikte lafızlarında bazı değişiklikler meydana gelebilmektedir. Lafız farklılığı olma durumu hocalarından itibaren uzak kaynaklarına doğru artmaktadır. Ancak uzak kaynağa gidilse de lafızlar çoğunlukla aynı veya çok az farklıdır. Birebir karşılaştırıldığında ortak rivayetlerde *Sünen-i Tirmiẕî* ile

kaynaklarının eserlerindeki lafızların aynı veya çok yakın olma oranı hocalarında %97, etbeu't-tâbiînden olan kaynaklarında %89, karşılaştırması yapılan tek tâbiî kaynağında %67'dir.

Metin lafızlarındaki farklılaşmada da râvi, istinsah veya baskı kaynaklı hatalar vardır. Gerek *Sünen-i Tirmiẕî*'nin gerekse kaynaklarının -mesela *el-Muvaṭṭa'*ın farklı nüsha veya rivayetlerine bakıldığında ortak nakillerindeki bazı farklılıklar ortadan kalkmaktadır. Bu durum eserlerin -bilhassa en eski tarihlileri dikkate alınarak- nüsha farklılıklarını detaylı şekilde ortaya koyan tahkiklerin yapılmasının faydalı olacağını göstermektedir.

Bazı oryantalistlerin, hadis metinlerinin zamanla detaylandırılarak nakledildiği görüşü de Tirmizî özelinde doğrulanmamaktadır. Zira Tirmizî'nin ve kaynaklarının, hocalarından aldıkları nakillerde ihtisar ve taktîe başvurdukları pek çok hadis bulunmaktadır. Taktî ve ihtisar ise hadisin manasını bozmadığı sürece âlimlerce caiz görülen uygulamalardır. Tirmizî'nin, hocasının rivayetine göre daha detaylı nakletmiş gözüktüğü bazı hadislere bakıldığında Tirmizî'nin hocasının hocasının metninin, Tirmizî'nin naklettiği gibi olduğu görülmektedir. Buradan Tirmizî'nin hocasının, kendi hocasından tam aldığı rivayeti ihtisar veya taktî' ile eserine koyduğu; ancak hadisi öğrencilerine hocasından aldığı gibi naklettiği anlaşılmaktadır. Bu şekilde kaynaklar arası karşılaştırma yapıldığında lafızlardaki farklılaşma, taktî' veya takdim-tehir gibi durumların kimden kaynaklandığı anlaşılabilmektedir.

Ortak rivayetleri kendi eserleri üzerinden karşılaştırıldığında Tirmizî ve kaynaklarının, metinleri aynı şekilde nakletmeye çalıştıkları ve metne müdahaleden sakındıkları görülmektedir. Onlar, hadis metnini naklederken detaylandırmadan ziyade -manayı tam koruyarak- ihtisâr ve taktî' gibi sadeleştirmektedirler. Hadis metni içindeki kullanılan lafızlarda şüpheye düşüldüğünde bunları bile aynı şekilde aktarmaktadırlar. Mezhepleri öven veya yeren zayıf ve uydurma rivayetlerden kaçınmaktadırlar. Bunlar da oryantalistlerin metin kaynaklı tarihlendirme yöntemini nakzeden hususlardandır.

Senede dayalı ve metne dayalı metotlarının teyit edilmediğini anlayan oryantalistlerin bazısı bu iki metodu birlikte uygulama usulünü geliştirmişlerdir. Böylelikle bu metotların ayrı ayrı uygulanmasıyla ulaşılan hatalı sonuçları engellemişlerdir. Ancak iki metodundan öncülleri geçerliliği yitirdiğinden bu metotla da doğru sonuçlara

ulaşılamamaktadır. Nitekim bu metodu en sistematik şekilde uygulayan Motzki, bu metodun da problemleri olduğunu söylemektedir.

Bazen bir hadis bir yazarın iki farklı eserinde veya aynı eserinin başka bir yerinde tekrar ederken lafızca bazı farklılıklar içerebilmektedir. Bilhassa uzun rivayetlerde bu duruma rastlanmaktadır. Bunlar eserin müstensihlerinden kaynaklanmış olabilir. Yahut müellifin kendisi bilhassa aynı eserinde bir rivayeti tekrar naklederken lafızda şüpheye düştüğü kısımları eserinin farklı yerlerinde farklı şekillerde zikretmiş olabilir.

Sünen-i Tirmiẕî, bazı oryantalistlerin, âlimlerin bildikleri bütün hadisleri eserlerine koydukları, bu nedenle hadislerin ilk defa zikredildiği kaynakta ortaya çıktığı iddiasını da geçersiz kılmaktadır. Zira Tirmizî'nin gerek hocalarından gerekse hocalarının üst tabakalarındakilerden yaptığı nakillerin hepsi, ilgili kaynaklarının eser veya eserlerinde yoktur. Mesela ricâl eserlerinde, Tirmizî'nin en çok hadis naklettiği üçüncü hocası olan Mahmûd b. Gaylân'ın bir eserinden bahsedilmemektedir. Ancak Tirmizî'nin onun aracılığıyla Abdürrezzâk b. Hemmâm ve Ebû Dâvûd et-Tayâlisî gibi kaynaklarından naklettiği rivayetler, Abdürrezzâk ve Tayâlisî'nin diğer râviler aracılığıyla nakledilmiş olan eserlerinde bulunmaktadır. Tirmizî'nin, hocası Hennâd b. es-Serî'den naklettiği 299 hadisten 50'si onun bilinen ve günümüze ulaşan tek eseri *ez-Zühd*'de yer almaktadır.

Ortak rivayet ettikleri hadislerin bulunduğu bâblara verilen isimler açısından Tirmizî, hocalarından ve hocalarının üst tabakalarındaki kaynaklarından bağımsız davranmaktadır. Hatta bölüm isimleri kaynaklarda genelde aynı olmakla birlikte Tirmizî'nin kaynağından naklettiği hadise yer verdiği bölüm bile, birçok yerde kaynağının zikrettiği bölümden farklıdır. Eserin tümünde kullandıkları bâb başlıkları açısından ise Tirmizî'nin kendine has kullandığı bazı kalıplar olmakla birlikte, hocaları ve hocalarının üst tabakalarındaki kaynakları ile benzerlik taşıdığı birçok kalıp da vardır.

Sonuçta Tirmizî, muhtasar tuttuğu *es-Sünen* adlı eserinde râvilerinin güvenilirliği, senedinin muttasıllığı, şâz ve illet durumu olmaması gibi hadislerin sıhhati için gereken vasıflara riayet etmektedir. Bu vasıflara halel getiren durumları açıklamaktadır. Hadisleri -lafızlarına da son derece dikkat ederek- aldığı şekliyle rivayet etmeye hassasiyet göstermektedir. Nitekim günümüze ulaşan kaynaklarının eserlerinden

Tirmizî'nin, hadisleri lafzî olarak da aynı şekilde rivayet etmedeki titizliği görülmektedir. Bu, birden fazla kaynağının naklettiği rivayetlerde kaynaklarının metin lafızlarında farklı zikrettiği kelime ve ibarelere dikkat çekmesinden de anlaşılmaktadır. Bu gibi nedenlerle Tirmizî'nin *es-Sünen*'i, sahih hadis konusunda önemli kaynaklar arasında yerini almıştır.

KAYNAKÇA

Abd b. Humeyd, Ebû Muhammed el-Kissî. *el-Münteḫab min Müsnedi 'Abd b. Ḥumeyd*. thk. es-Seyyid Subhî el-Bedrî es-Sâmirî - Mahmûd Muhammed Halîl es-Saîdî. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1408/1988.

Abdullâh b. Vehb, Ebû Muhammed el-Mısrî. *el-Câmi' fi'l-ḥadîs̲*. thk. Mustafâ Hasan Hüseyn Muhammed Ebü'l-Hayr. 2 Cilt. Demmam: Dârü İbni'l-Cevzî, 1416/1995.

Abdullâh b. Vehb, Ebû Muhammed el-Mısrî. *Kitâbü'l-Ḳader ve mâ verade fî z̲âlike mine'l-âs̲âr*. thk. Abdülazîz Abdurrahmân Muhammed el-Useym. Mekke: Dârü's-Sultân li'n-Neşri ve't-Tevzî', 1406/1986.

Abdullâh b. el-Mübârek, Ebû Abdirrahmân el-Mervezî. *ez-Zühd*. thk. Habîburrahmân el-A'zamî. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.

Abdürrezzâk, Ebû Bekir b. Hemmâm es-San'ânî. *el-Muṣannef*. thk. Habîburrahmân el-A'zamî. 12 Cilt. Karaçi: el-Meclisü'l-İlmî, el-Mektebü'l-İslâmî, 1390/1970-1403/1983.

Abdürrezzâk, Ebû Bekir b. Hemmâm es-San'ânî. *et-Tefsîr*. thk. Mahmûd Muhammed Abduh. 3 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1999.

Ahatlı, Erdinç - Murad, Selvi Raif. *Sünen-i Tirmiz̲î*'de "Hüve Hadîsü Fülân" Kavramı Üzerine, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17 / 35 (Haziran 2017): 1-26.

Ahatlı, Erdinç. "Velîd b. Müslim". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 43/34-35. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Ahatlı, Erdinç. "Yahyâ b. Saîd el-Kattân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 43/262. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Akgün, Hüseyin. *Sahâbe Coğrafyası.* Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999.

Akgün, Hüseyin. "Tirmizî'nin Kullandığı 'Hadîsün Garîbun' Kavramı". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi,* 17 / 3 (Aralık 2017): 107-124.

Akyüz, Ali. "Abdürrezzâk es-San'ânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1/298-299. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

Akyüz, Ali. *Kaynak Tetkikleri Açısından Abdürrezzâk-Buhârî İlişkisi Üzerine Bir Mukayese*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1997.

Alî el-Kārî, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn b. Sultân Muhammed el-Herevî. *Cemʿu'l-vesâʾil fî şerḥi'ş-Şemâʾil.* thk. Âişe bint Âbid b. Müflih el-Hüzelî. 2 Cilt. Mekke: Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi, 1429/2008.

Aljaad, Anas. "İmam Tirmizî'nin Sünen'inde Hocası İmam Buhârî'ye Muhalefet Ettiği Hususlar". Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 2 / 2 (Haziran 2015): 151-176.

Altıkulaç, Tayyar, "Ebû Bekir b. Ayyâş", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 10/109-110, İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Altıkulaç, Tayyar. "Hammâd b. Seleme". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 15/488-489. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Altıkulaç, Tayyar. "Hişâm b. Ammâr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 18/151, İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Altıkulaç, Tayyar. "İkrime el-Berberî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22/40-42, İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Aras, M. Özgü. "Hammâd b. Ebû Süleymân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 15/484-486. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Arık, M. Selim. *Tirmizi'nin es-Sünen'inde Fukahanın Delil Olmada İhtilaf Ettiği Hadisler*. Yüksek Lisans, Uludağ Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Hadis Bilim Dalı, 1994.

Âşıkkutlu, Emin. "İbn Ebî Ömer", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 19/438, İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

Atar, Fahrettin, "Sefer", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 36/294-298. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Aybakan, Bilal, "Za'ferânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 44/68-69, İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Aybakan, Bilal, "Şâfiî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 38/223-233, İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Aycan, İrfan. "Muâviye b. Ebû Süfyân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 30/332-334. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.

Aycan, İrfan. "Mugīre b. Şu'be". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 30/376-377. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.

Aycan, İrfan. "Urve b. Zübeyr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42/183-185. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Aydemir, Abdullah. "Atâ b. Dînâr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 4/35. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

Aydemir, Halis. “A Theoretical Approach to the System of Transmission of Hadith Based on Probability Calculations”. *Hadis Tetkikleri Dergisi* 3 / 1 (Haziran 2005): 39-72.

Aydemir, Halis. “Hadis Rivayet Sisteminde Râvi Modelleri”. *Hadis Tetkikleri Degisi* 5/1 (Haziran 2007): 85-100.

Aydemir, Halis. “Ömer b. Abdullâh b. Urve’nin Güvenilirlik Katsayısı: İhtimal Hesapları Merkezli Hadis Rivayet Sistemi Teorisine Bir Uygulama”. *Hadis Tetkikleri Dergisi* 3 / 2 (Aralık 2005): 7-36.

Aydınlı, Abdullah. “Amre bint Abdurrahman”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 3/95-96, İstanbul: TDV Yayınları, 1991

Aydınlı, Abdullah. “Dârimî, Abdullâh b. Abdurrahman”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 8/494-495. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Aydınlı, Abdullah. *Hadis Istılahları Sözlüğü.* İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2009.

Aydınlı, Abdullah. “İbn Ebû Leylâ, Abdurrahman”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 19/435-436. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

Aydınlı, Abdullah. “Ebû Râfi‘”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10/211. İstanbul: TDV Yayınları,1994.

Aydınlı, Abdullah. “Ebû Şâh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10/232-233. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Aydınlı, Abdullah. “Ehl-i Hadis”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 10/507-508. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Aydınlı, Abdullah. “Mansûr b. Zâzân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 28/13, Ankara, 2003.

A‘zamî, Muhammed Mustafa, “Buhârî, Muhammed b. İsmâîl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* İstanbul: TDV Yayınları, 1992, 6/368-372.

A‘zamî, Muhammed Mustafa. *Dirâsât fi’l-ḥadîṯi’n-nebevî ve târîḫi tedvînih*. Beyrut: el-Mektebü’l-İslâmî, 1400/1980.

Azimli, Mehmet. “Sa‘d b. Ubâde”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 35/377-378. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Bağdatlı, Babanzade İsmâîl Paşa, *Hediyyetü’l-‘ârifîn, esmâ’ü’l-mü’ellifîn ve âṯârü’l-muṣannifîn. 2 Cilt. Beyrut: Dârü İhyâi’t-Türâsi‘l-Arabî ve* İstanbul: MEB Matbaası, 1951-1955.

Bardakoğlu, Ali. “Abdullah b. Nâfi‘”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1/124. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

Başaran, Selman. “Amr b. Hazm”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 3/84-85. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

Başaran, Selman. “Devrakī, Ya‘kūb b. İbrâhim”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 9/248. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Başaran, Selman. “Ebû Ma‘şer es-Sindî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10/184-185, İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Başaran, Selman. “Fellâs”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12/309. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Başaran, Selman. “Tirmizî ve İbn Mâce’yi İbn Hazm’ın Mechûl Olarak Vasıflandırması”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 / 1 (Ocak 1987): 19-26.

Başoğlu, Tuncay. “Yezîd b. Ebî Habîb”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 43/519. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Beyhakī, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. *el-Âdâb. itina ve ta‘lîk: Ebû Abdillâh es-Saîd el-Mendûh. Beyrût:* Müessesetü’l-Kütübi’s-Sekāfiyye, 1408/1988.

Beyhakī, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. *el-Câmi‘ li-Şu‘abi’l-‘îmân.* thk. Abdülalî Abdülhamîd Hâmid. 13 Cilt. Riyad: Mektebetü’r-Rüşd, 1423/2003.

Beyhakī, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. *Kitâbü’l-Ba‘ş ve’n-nüşûr.* thk. Âmir Ahmed Haydar. Beyrut: Merkezü’l-Hıdmât ve’l-Ebhâsi‘s-Sekāfiyye, 1406/1986.

Beyhakī, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. *Ma‘rifetü’s-Sünen ve’l-âṯâr*. ta‘lîk: Abdülmu‘tî Emîn Kal‘acî, 15 Cilt. Karaçi: Câmiatü’d-Dirâsâti’l-İslâmiyye, 1412/1991.

Beyhakī, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. *es-Sünenü’l-kübrâ*. 10 Cilt. Haydarâbâd: Meclisü Dâireti’l-Meârifi’n-Nizâmiyye, 1344-1355/1925-1936.

Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâliḳ el-Basrî. *el-Baḥrü’z-zeḫḫâr el-ma‘rûf bi Müsnedi’l-Bezzâr*. thk. Mahfûzurrahmân Zeynullâh ve Âdil b. Sa‘d. 18 Cilt. Beyrut: Müessesetü Ulûmi’l-Ḳur’ân - Medine: Mektebetü’l-Ulûm ve’l-Hikem, 1409/1988-1430-2009.

Birışık, Abdülhamit. “Katâde b. Diâme”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 25/22-23. İstanbul: TDV Yayınları, 2002.

Bozkurt, Nahide. “Mansûr”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 28/5-6. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Brockelmann, Carl. *Târîḫu’l-edebi’l-‘Arabî*. Arapça’ya trc. Abdülhalîm en-Neccâr. 6 Cilt. Kahire: Dârü’l-Meârif, ts.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *Cüz'ü'l-Ḳırâ'ati ḫalfe'l-imâm,* thk. Fażlurrahmân es-Sevrî. Lahor: el-Matbaatü'l-Arabiyye, 1400/1980.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. el-*Edebü'l-müfred*. thk. Semîr b. Emîn ez-Zührî. Riyad: Mektebetü'l-Meârif, 1419/1998.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *Ḫalḳu ef'âli'l-'ibâd*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1411/1990.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *Ref'u'l-yedeyn fi'ṣ-ṣalât*. tahrîc. Bedîuddîn er-Râşidî. Beyrut: Dârü İbn Hazm, 1416/1996.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *eṣ-Ṣaḥîḥ*. itina. Ebû Suheyb el-Keremî?, Riyad: Beytü'l-Efkâr, 1419/1998.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *eṣ-Ṣaḥîḥ*. thk. Abdülkadir Şeybe Ahmed, Şirketü'l-Alûke, 1429/2008.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *et-Târîḫu'l-evsaṭ*. thk. Mahmûd İbrâhîm Zeyd. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1406/1986.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *et-Târîḫu'l-kebîr*. 9 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1407/1986.

Canan, İbrahim. "Enes b. Mâlik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 11/234-235. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Cebeci, Lütfullah. "İmam-ı Tirmizî", *Atatürk Üniversitesi İslamî İlimler Fakültesi* / 4 (1980): 287-311.

Cerrahoğlu, İsmail. "Abdullâh b. Mes'ûd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 1/114-117. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

Cerrahoğlu, İsmail. "Atâ b. Ebî Rebâh". 4/35-36. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

Cerrahoğlu, İsmail. "Kelbî, Muhammed b. Sâib". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 25/205-206. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Cerrahoğlu, İsmail. "Süddî". 38/17-18. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Cevherî, Ebü'l-Kāsım Abdurrahmân b. Abdillâh b. Muhammed (öl. 381) *Müsnedü'l-Muvaṭṭa'*. thk. Lütfî b. Muhammed es-Sağîr -- Tâhâ b. Alî. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1417/1997.

Cirit, Hasan. "Sâbit el-Bünânî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 35/350. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Çakan, İsmail Lütfi - Eroğlu, Muhammed. "Abdullâh b. Abbas". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1/76-79. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

Çakan, İsmail Lütfi. "Atâ b. Ebû Rebâh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 4/36. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

Çakan, İsmail Lütfi. "Atıyye el-Avfî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 4/63. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

Çakan, İsmail Lütfi. "Berâ b. Âzib". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 5/469. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Çakan, İsmail Lütfi. "el-Câmiu's-sahîh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 7/129-132. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Çakan, İsmail Lütfi. "Cevherî, İbrâhîm b. Saîd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 7/458-459. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Çakan, İsmail Lütfi. "Dahhâk b. Süfyân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 8/411-412. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Çakan, İsmail Lütfi. *Hadis Edebiyatı*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2008.

Çeker, Orhan. "Süleymân b. Yesâr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 38/109-110. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Çetin, Osman. "Horasan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 18/234-241. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Çetres, Recai. "İmam-ı Tirmizî'nin Şahsiyeti ve İlmî Hüviyeti". *Diyanet İlmî Dergi* 28 / 3 (Temmuz 1992): 67-72.

Dabbî, Ebû Abdirrahmân Muhammed b. Fudayl. *Kitâbü'd-Duâ'*. thk. Abdülazîz b. Süleymân b. İbrâhîm. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1419/1999.

Dalgın, Nihat. "İbn Lehîa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 20/158-159. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

Dârekutnî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed. *es-Sünen*. thk. Şuayb el-Arnaût vd. 6 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1424/2004.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdirrahmân. *Müsnedü'd-Dârimî -el-Ma'rûf bi es-Süneni'd-Dârimî-*. thk. Hüseyn Selîm Esed ed-Dârânî. 4 Cilt. Riyad: Dârü'l-Muğnî li'n-Neşri ve't-Tevzî', 1421/2000.

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. "Âdem b. Ebî İyâs". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1/364. İstanbul: TDV Yayınları,1988.

Dihlevî, Abdülazîz b. Şâh Veliyyillâh Ahmed. *Bustânü'l-muḥaddiṣîn,* Farsçadan Arapçaya tercüme. Muhammed Ekrem en-Nedvî. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1423/2002.

Dinçoğlu, Mehmet. *Ebû Dâvûd'un Sünen'i -Kaynakları ve Tasnif Metodu-*. Ankara: TDV Yayınları, 2012.

Dönmez, İbrahim Kâfi. "İslam Dini". *İlmihal*. 1/15-31. 2 Cilt. Ankara: TDV Yayınları, 9. Basım, 2001.

Dûrî, Abdülazîz. "Bağdat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 4/425-433. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

Durmuş, İsmail. "Nadr b. Şümeyl". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32/281-282. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Ebû Arûbe, Hüseyn b. Muhammed b. Mevdûd el-Harrânî. *Eḥâdîs̲*. thk. Abdürrahîm Muhammed Ahmed el-Kaşkarî. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1419/1998.

Ebû Avâne, Ya'kūb b. İshâk b. İbrâhîm el-İsferâyînî. *el-Müsned*. thk. Eymen b. Ârif ed-Dımaşkī. 5 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1419/1998.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî. el-*Merâsîl*. thk. Abdülazîz İzzüddîn es-Seyrevân. Beyrut: Dârü'l-Kalem, 1406/1986.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî. *es-Sünen.* itina: Ebû Abîde Meşhûr b. Hasen Âli Selmân, Riyâd: Mektebetü'l-Meârif, ts.

Ebü'l-Fidâ', İmâdüddîn İsmâîl b. Alî el-Eyyûbî. 3 Cilt. *Kitâbü'l-Muḫtaṣar fî aḫbâri'l-beşer*. Mısır: Matbaatü'l-Hüseyniyye, ts.

Ebû Hanîfe, Nu'mân b. Sâbit. el-'*Âlim ve'l-müte'allim*. thk. Muhammed Zâhir el-Kevserî, Kahire: Matbaatü'l-Envâr, 1367/1948.

Ebû Hanîfe, Nu'mân b. Sâbit. *er-Risâle ilâ Osmân el-Bettî*. thk. Muhammed Zâhir el-Kevserî. Kahire: Matbaatü'l-Envâr, 1367/1948.

Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî. *el-Müsnedü'l-müstaḫrec 'alâ eṣ-Ṣaḥîḥi'l-İmâm Müslim*. thk. Muhammed Hasen eş-Şâfiî. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.

Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî. *Ṣıfatü'l-Cenne*. thk. Alî Rızâ b. Abdillâh b. Alî Rızâ. 3 Cilt. Dârü'l-Mâsûn li't-Türâs, 2. Basım, 1415/1995.

Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ el-Mevsılî. *el-Müsned*. thk. Hüseyn Selîm Esed. 14 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Me'mûn li't-türâs. 2. Basım, 1409/1988-1410/1990.

Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ el-Mevsılî. el-*Mefârîd 'an Resûlillâh ṣallellāhu 'aleyhi ve sellem*. thk. Abdullâh b. Yûsuf el-Cüdey', Kahire: Dârü'l-Aksâ, 1405/1885.

Ebû Zehv, Muhammed Muhammed. *el-Hadîs ve'l-muhaddisûn İnâyetü'l-ümmeti'l-İslâmiyye bi's-sünnei'n-nebeviyye*. Riyad: Şirketü't-Tıbâati'l-Arabiyyeti's-Suûdiyye, 2. Basım, 1404/1984.

Efendioğlu, Mehmet. "Saîd b. Cübeyr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 35/552-554. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Elmalı, Hüseyin. "Ebû Zeyd el-Ensârî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10/270-271. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Engin, Sezai. "Bir Kavramın Analizi: Hadis İlimleri Açısından 'Sâhibu Hadis'", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20 / 38 (Aralık 2018): 57-85.

Erkal, Mehmet, "Cizye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 8/42-45. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Erkaya. Musa. *İbn Mâce'nin Hadis Kültüründeki Yeri*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004.

Ertaş, Hikmetullah, *Fıkıh Mezhepleriyle Karşılaştırmalı Olarak Tirmizî'nin Hukukçuluğu,* 2007, (Yüksek Lisans), Selçuk Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı.

Ertürk, Mustafa. "Hüşeym b. Beşîr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 19/64. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

Erul, Bünyamin. "Übey b. Kâ'b". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42/272-274. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Erul, Bünyamin. "Zeyd b. Sâbit". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44/321-322. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Erul, Bünyamin. "Semüre b. Cündeb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 36/501-502. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Esin, Emel. *İslâmiyet'ten Önceki Türk Kültür Târîhi ve İslâm'a Giriş*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1978.

Esin, Emel. "Tirmiz". *İslam Ansiklopedisi*. 12/1/382-386. Eskişehir: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1997.

Fâkihî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Abbâs. *Aḫbâru Mekke fî ḳadîmi'd-dehr ve ḥadîṯih.* thk. Abdülmelik b. Abdillâh b. Dehyeş. 6 Cilt. Beyrut: Dârü Hadır, 2. Basım, 1414/1994.

Fayda, Mustafa. "Abdullah b. Ebî Bekir b. Muhammed". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1/95. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Fayda, Mustafa. "Abdullâh b. Selâm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1/134-135. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Fayda, Mustafa. “Âişe”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 2/201-205. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

Fayda, Mustafa. “İbn İshak”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 20/93-96. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

Fayda, Mustafa. “Ömer”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 34/44-51. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Fayda, Mustafa. “Seyf b. Ömer”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 37/27-28. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Fığlalı, Ethem Ruhi. “Câbir el-Cu‘fî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 6/532. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Fığlalı, Ethem Ruhi. “Hasan b. Muhammed b. Hanefiyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 16/331-332. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Gölcük, Şerafettin. “Cehmiyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 7/234-236. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Görmez, Mehmet. “Vâsile b. Eska‘”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42/550-551. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Güleç, Hasan. “Fezârî, Ebû İshâk”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12/539. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Güler, Zekeriya. “Müsedded b. Müserhed”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32/82-83. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Güler, Zekeriya. “Yezîd b. Hârûn”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 43/521-522. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Günaltay, Şemseddin. *Mufassal Türk Tarihi*. 5 Cilt. İstanbul: Âmire Matbaası, ilk cilt: 2. Basım. 1341/1922-1343/1924, 2. cilt, ts; 3-5. cilt: 1339/1920-1340/1921.

Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh en-Nîsâbûrî. *Ma‘rifetü ‘ulûmi’l-ḥadîṯ*. thk. Ahmed b. Fâris es-Sellûm. Beyrût: Dârü İbn Hazm, 1424/2003.

Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh en-Nîsâbûrî. *el-Müstedrek ‘ale’ṣ-Ṣaḥîḥayn*. işrâf: Yûsuf Abdurrahmân el-Mar‘aşlî. 4 Cilt. Beyrut: Dârü’l-Ma‘rife, ts.

Halîlî, Ebû Ya‘lâ el-Halîl b. Abdillâh b. Ahmed. *el-İrşâd fî ma‘rifeti ‘ulemâ’i’l-ḥadîṯ*. thk. Muhammed Saîd b. Ömer İdrîs. 3 Cilt. Riyâd: Mektebetü’r-Rüşd li’n-Neşri ve’t-Tevzî‘. 1409/1989.

Hamidullah, Muhammed. *Muhtasar Hadis Tarihi ve Sahife-i Hemmam ibn Münebbih.* İstanbul: Beyan Yayınları, 2004.

Hamş, Adâb Mahmûd. *el-İmâm et-Tirmiẕî ve Menhecühû fî Kitâbi'l-Câmi' -Dirâse Naḳdiyye Taṭbîḳiyye*. 3 cilt. Amman: Dâru'l-Feth, 1424/2003.

Harâitî, Ebû Bekr Muhammed b. Ca'fer b. Muhammed es-Sâmerrî. *Mesâvi'l-aḫlâḳ ve meẕmûmühâ*. thk. Mustafâ b. Ebi'n-Nasr eş-Şelebî. Cidde: Mektebetü's-Sevâdâ, 1412/1992.

Harekât, İbrahim. "Ebû Mus'ab". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10/193-194. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Hart, Michael H., *Dünya Tarihine Yön Veren En Etkin 100*. trc. Nurşan Üstüntaş. İstanbul: Neden Kitap, 2. Basım, 2008.

Hatîb, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî, *el-Câmi' li-aḫlâḳı'r-râvî ve âdâbi's-sâmi'*. Tahric ve talik: Ebû Abdirrahmân Salâh b. Muhammed. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1417/1996.

Hatîb, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî. el-*Kifâye fî 'ilmi'r-rivâye*. Haydarâbâd: Dâiretü'l-Meârifi'l-Osmâniyye, 1357/1938.

Hatîb, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî, *Şerefü aṣḥâbi'l-ḥadîs ve naṣîḥatü ehli'l-ḥadîs*. thk. Amr Abdülmün'im Selîm. 2 Cilt. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1417/1996.

Hatîb, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî, *Tâlî Telḫîṣü'l-müteşâbih*. nşr. Ebû Ubeyde Meşhûr b. Hasen -- Ebû Huzeyfe Ahmed eş-Şakîrât, 2 Cilt. Riyad: Dârü's-Sumayʿî, 1417/1997.

Hatiboğlu, İbrahim. "İbn Ebî Zi'b". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 19/453-454. İstanbul, 1999.

Hatiboğlu, İbrahim. "Ma'mer b. Râşid". 27/552-554. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Hatiboğlu, İbrahim. "Nu'mân b. Beşîr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 33/233-234. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Hatiboğlu, İbrahim. "Selmân-ı Fârisî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 36/441-443. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Hatiboğlu, İbrahim. "Süfyân b. Uyeyne". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 38/28-29. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Hatiboğlu, İbrahim. "Şu'be b. Haccâc". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 39/225. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Hayseme, Ebü'l-Hasen b. Süleymân b. Haydere el-Etrâblusî. *Min Ḥadîsi Ḫayseme el-Ḳureşî el-Eṭrâblusî*. thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-Garbî, 1400/1980.

Hâzimî, Ebû Bekr Zeynüddîn Muhammed b. Mûsâ b. Osmân el-Hâzimî. *Şürûṭü'l-e'immeti'l-ḫamse*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1405/1984.

Hazrecî, Safiyyüddîn Ahmed b. Abdillâh. *Ḫulâṣatü Teẕhîbi Tehẕîbi'l-Kemâl*. Halep: Mektebü'l-Matbûati'l-İslâmiyye. 2. Basım, 1391/1971.

Hemmâm b. Münebbih, Ebû Ukbe es-San'ânî. *eṣ-Ṣaḥîfetü'ṣ-ṣaḥîḥa*. thk. Alî Hüseyn Alî Abdülhamîd. Beyrût: el-Mektebetü'l-İslâmî - Amman: Dârü Ammâr, 1407/1987.

Hennâd b. es-Serî, Ebü's-Serî et-Temîmî. *Kitâbü'z-Zühd*. thk. Abdurrahmân b. Abdilcebbâr el-Ferîvâî. 2 Cilt. Kuveyt: Dârü'l-Hulefâ' li'l-Kitâbi'l-İslâmî, 1406/1985.

Heysemî, Ebü'l-Hasen Nûreddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân. *Buġyetü'r-râ'id fî taḫḳīḳi Mecma'i'z-zevâ'id*. 10 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1414/1994.

Hıdır, Özcan. "Şarkiyatçıların Hadisi Tarihlendirme Metotları". *Hadis Tetkikleri Dergisi* 1 / 1 (Haziran 2003), 97-115.

Hıdır, Özcan. *Tirmizi'nin Câmi'indeki Mevkūf ve Maktû Rivayetler ve Değerlendirilmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1995.

Humeydî, Ebû Bekr Abdullah b. ez-Zübeyr b. Îsâ. *el-Müsned*. thk. Hüseyn Selîm Esed ed-Dârânî. 2 Cilt. Dımaşk: Dârü's-Sikâ, 1996.

Itr, Nûreddîn. el-*İmâm et-Tirmizî ve'l-müvâzene beyne Câmiıhî ve beyne'ṣ-Ṣaḥîḥayn*. Mısır: Matbaatü'l-Cenne, 1390/1970.

İbn Abdilber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed en-Nemerî, *Câmi'u beyâni'l-'ilm ve faẓlih*. thk. Ebü'l-Eşbâl ez-Züheyrî. 2 Cilt. Dammam: Dârü İbni'l-Cevzî, 1414/1994.

İbnü'l-A'râbî, Ebû Saîd Ahmed b. Muhammed b. Ziyâd el-Basrî. *Kitâbü'l-Mu'cem*. thk. Abdülmuhsin b. İbrâhîm b. Ahmed el-Hüseynî. 3 Cilt. Riyad: Dârü İbni'l-Cevzî, 1418/1997.

İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî. '*Âriżatü'l-aḥveẕî fî şerḥi't-Tirmiẕî*. 13 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.

İbn Asâkir, Ebü'l-Kāsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh ed-Dımaşkī. *Mu'cemü'ş-şüyûḫ*. thk. Vefâ Takıyyüddîn. 3 Cilt. Dımaşk: Dârü'l-Beşâir, 1421/2000.

İbnü'l-Bahterî. Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr el-Bağdâdî. *Mecmûun fîhi Muṣannefâtü Ebî Ca'fer İbni'l-Bahterî*. thk. Nebîl Sa'düddîn Cerrâr. Amman: Dârü'l-Beşîri'l-İslâmiyye, ts.

İbn Bişrân, Abdülmelik b. Muhammed b. Abdillâh, *el-Emâlî*. nşr. Ebû Abdirrahmân Âdil b. Yûsuf el-Azâzî. 2 Cilt. Riyad: Dârü'l-Vatan, 1418/1997.

İbnü'l-Ca'd, Ebü'l-Hasen Alî b. Ubeyd el-Bağdâdî, *el-Müsned*. thk. Abdülmehdî b. Abdilkâdir b. Abdilhâdî. 2 Cilt. Kuveyt: Mektebetü'l-Felâh, 1405/1985.

İbnü'l-Cârûd, Ebû Muhammed Abdullâh b. Alî en-Nîsâbûrî. el-*Münteḳā mine's-Süneni'l-müsnede 'an Resûlillâh ṣallallāhü 'aleyhi ve sellem*. nşr. Abdullâh Ömer el-Bârûdî, Beyrut: Müessesetü'l-Kütbi's-Sekāfiyye ve Dârü'l-Cinân, 1408/1988.

İbn Cemâa, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. İbrâhîm b. Sa'dîllâh el-Kinânî el-Hamevî. *Meşyeḫatü ḳāḍi'l-ḳuḍât İbn Cemâ'a*. thk. Muvaffak b. Abdillâh b. Abdilkâdir. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1408/1988.

İbn Cüreyc, Ebü'l-Velîd Abdülmelik b. Abdilazîz el-Kureşî. *Cüz'ü İbn Cüreyc rivâyetü İbn Şâẕân*. nşr. Abdullâh b. İbrâhîm b. er-Reşîd. Riyad: Mektebetü'l-Kevser, 1412/1991.

İbn Ebî Arûbe, Ebü'n-Nadr Saîd b. Mihrân el-Adevî, *Kitâbü'l-Menâsik*. thk. Âmir Hasen Basrî. Beyrut: Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1421/2000.

İbn Ebî Âsım, Ebû Bekr Ahmed b. Amr eş-Şeybânî. *es-Sünne*. thk. Bâsim Faysal el-Cevâbire. Riyad: Dârü's-Sumayʿî, 1419/1998.

İbn Ebî Âsım, Ebû Bekr Ahmed b. Amr eş-Şeybânî. el-*Âḥâd ve'l-meṣânî*. thk. Bâsim Faysal Ahmed el-Cevâbire. 6 Cilt. Riyad: Dârü'r-Râye, 1411/1991.

İbn Ebî Dâvûd, Ebû Bekr Abdullah b. Eş'as es-Sicistânî, *el-Ba's*. thk. Ebû Hâcir Muhammed es-Saîd b. Besyûnî Zağlûl. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1407/1987.

İbn Ebi's-Sakr, Ebû Tâhir Muhammed b. Ahmed el-Enbârî. *Mecmû'un fîhi Meşyeḫatü Ebî Ṭâhir İbn Ebi's- Ṣaḳr*. nşr. Hâtim b. Ârif el-Avnî. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1418/1997.

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed el-Absî. *el-Muṣannef*. thk. Muhammed Avvâme. 26 Cilt. Cidde: Dârü'l-Ḳıble. 1427/2006.

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed el-Absî. *el-Müsned*. thk. Âdil b. Yûsuf el-Gazâvî - Ahmed Ferîd el-Mezîdî. 2 Cilt. Riyad: Dârü'l-Vatan, 1418/1997.

İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Ali b. Muhammed el-Cezerî. *el-Kâmil fi't-târîḫ*. thk. Muhammed Yûsuf Dekâka - Ebü'l-Fidâ' Abdullâh el-Gāzî. 11 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1407/1987.

İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Ali b. Muhammed el-Cezerî. *el-Lübâb fî Tehẕîbi'l-Ensâb*. 3 Cilt. Bağdat: Mektebetü'l-Müsennâ, ts.

İbnü'l-Esîr, Ebü's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Muhammed el-Cezerî. *Câmi'u'l-uṣûl li-eḥâdîṯi'r-Resûl*. thk. Abdülkâdir el-Arnaût. 12 Cilt. Dımaşk: Mektebetü Dâri'l-Beyân vd, 1389/1969-1392/1972.

İbnü'l-Gazzî, Ebü'l-Meâlî Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân, *Dîvânü'l-İslâm*. thk. Seyyid Kesrevî Hasen, 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411/1990.

İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *el-İṣâbe fî temyîzi'ṣ-ṣaḥâbe*. 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1269/1853.

İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Nüzhetü'n-naẓar fî tavżîḥi Nuḫbeti'l-fiker*. thk. Nûreddîn Itr. 3.Baskı. Dımaşk: Matbaatü's-Sabâh, 1421/2000.

İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Taġlîḳu't-ta'lîḳ*. thk. Saîd b. Abdirrahmân b. Mûsâ el-Kazakî, 5 Cilt. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, Amman: Dârü Ammâr,1405/1985.

İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Taḳrîbü't-Tehẕîb*. thk. Muhammed Avvâme. Halep: Dârü'r-Reşîd, 3. Basım, 1411/1991.

İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Tehẕîbü't-Tehẕîb*. 12 Cilt. Haydarâbâd: Matbaatü Meclisi Dâireti'l-Meârifi'n-Nizâmiyye, 1325-1327/1907-1909.

İbn Hallikân, Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr el-İrbilî. *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâ'ü ebnâ'i'z-zamân*. thk. İhsân Abbâs. 7 Cilt. Beyrut: Dârü Sâdır, 1388/1968-1398/1978.

İbn Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî. *Kitâbü Feżâ'ili'ṣ-ṣaḥâbe*. thk. Vasiyyullâh b. Muhammed Abbâs. 2 Cilt. Cidde: Tab'u Bihâri'l-İlmi ve'n-Neşr, 1403/1983.

İbn Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî. *el-Müsned*. thk. Şuayb el-Arnaût - Âdil Mürşid. 50 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1416/1995-1421/2001.

İbn Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybân. *ez-Zühd*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1403/1983.

İbn Hayr, Ebû Bekr Muhammed el-İşbîlî. *Fehresetü mâ revâhü 'an şüyûḫihî mine'd-devâvîni'l-muṣannefe fî ḍurûbi'l-'ilm ve envâ'i'l-ma'ârif*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1998.

İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Ahmed el-Büstî. *Kitâbü's-Siḳāt*. thk. Muhammed Abdülmuîd Han. 9 Cilt. Haydarabad: Dâiretü'l-Meârifi'l-Osmâniyye, 1393/1973.

İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Ahmed el-Büstî. *Ṣaḥîḥu İbn Ḥibbân bi tertîbi İbn Balbân.* thk. Şuayb el-Arnaût. 18 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1414/1993.

İbn Huzeyme, Ebû Bekir Muhammed b. İshâk es-Sülemî. *eṣ-Ṣaḥîḥ*. thk. Muhammed Mustafâ el-A'zamî. 4 Cilt. Beyrut: Mektebü'l-İslâmî, 1400/1980.

İbnü'l-İmâd, Şihâbüddîn Ebü'l-Felâh Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed ed-Dımaşkī. *Şeẕerâtü'ẕ-ẕeheb fî aḫbâri men ẕeheb,* 10 Cilt. Beyrut: Dârü İbn Kesîr, 1406/1986-1414/1993.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn b. Ömer el-Kureşî ed-Dımaşkī. *el-Bidâye ve'n-nihâye.* thk. Abdullâh b. Abdilmuhsin et-Türkî. 20 Cilt. Cize: Dârü Hicr. 1417/1997-1419/1999.

İbn Kunfüz, Ahmed b. Hasen b. Ali b. el-Hatîb Ebü'l-Abbâs el-Kustantînî. el-*Vefeyât*. thk. Âdil Nüveyhız. Beyrut: Dârü'l-Âfâkı'l-Cedîde, 4. Basım, 1403/1983.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed el-Kazvînî. *es-Sünen*. thk. Ebû Abîde Meşhûr b. Hasen Âli Selmân. Riyad: Mektebetü'l-Meârif, 1417/1996.

İbn Mâkûlâ, Ebû Nasr Alî b. Hibetillâh b. Alî el-İclî. *el-İkmâl fî refʿi'l-irtiyâb ʿani'l-müʾtelif ve'l-muḫtelif mine'l-esmâʾ ve'l-künâ ve'l-ensâb*. tashih ve ta'lîk. Abdurrahmân b. Yahyâ el-Muallimî. 7 Cilt. Kahire: Dârü'l-Kitâbi'l-İslâmî, 2. Basım, ts.

İbn Mende, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Muhammed el-İsfahânî. *Kitâbü't-Tevḥîd ve ma'rifeti esmâ'illâhi 'azze ve celle ve ṣıfâtihî 'ale'l-ittifâḳ ve't-teferrüd*. 3 Cilt. thk. Alî b. Muhammed b. Nâsır el-Fakīhî. Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem - Dımaşk: Dârü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1423/2002.

İbnü'l-Münzir, Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm en-Nîsâbûrî. el-*Evsaṭ fi's-sünen ve'l-icmâ' ve'l-iḫtilâf*. thk. Ebû Hammâd Ahmed b. Muhammed Huneyf. 2 Cilt. Riyâd: Dârü Taybe, 1405/1985-1420/1999.

İbnü'n-Nedîm, Ebü'l-Ferec Muhammed b. Ebî Ya'kūb İshâk b. Muhammed. *Kitâbü'l-Fihrist*. thk. Rıza Teceddüd, 1391/1971.

İbn Nukta, Ebû Bekr Muhammed b. Abdilganî el-Bağdâdî. *Kitâbüt-Takyîd li-ma'rifeti ruvâti's-sünen ve'l-mesânîd,* 2 Cilt. Haydarâbâd: Matbaatü Meclisi Dâireti'l-Osmâniyye, 1403/1983.

İbn Receb, Ebü'l-Ferec Zeynüddîn Abdurrahmân b. Ahmed b. Abdirrahmân el-Bağdâdî ed-Dımaşkī. *Şerḥu 'İleli't-Tirmiẕî*. 2 Cilt. thk. Nûreddîn Itr. Dımaşk: Dârü'l-Mellâh, 1398/1978.

İbnü's-Salâh, Ebû Amr Takıyyüddîn Osmân b. Salâhiddîn Abdirrahmân b. Mûsâ eş-Şehrezûrî. '*Ulûmü'l-ḥadîs el-Ma'rûf bi Muḳaddimeti İbni'ṣ-Ṣalâḥ*. nşr. Muhammed Râgib et-Tabbâh. Halep: el-Matbaatü'l-İlmiyye, 1350/1931.

İbnü's-Sünnî, Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. İshâk ed-Dîneverî. *'Amelü'l-yevm ve'l-leyle*. thk. Beşîr Muhammed Uyûn. Dımaşk: Mektebetü Dâri'l-Beyân - Taif: Mektebetü'l-Müeyyed, 1407/1987.

İbn Şâzân, Ebû Alî el-Hasen b. Ahmed el-Bağdâdî, el-*Meşyeḫatü'ṣ-ṣuġrâ*. nşr. İsâm Mûsâ Hâdî, Medine: Mektebetü'l-Gurabâi'l-Eseriyye, 1419/1998.

İbn Tağrîberdî, Ebü'l-Mehâsin Cemâlüddîn Yûsuf el-Atekî. *en-Nücûmü'z-Zâhire fî Mülûki Mısr ve'l-Kahire*. 16 Cilt. Kahire: Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye. 1348/1929-1392/1972.

İbn Zencûye, Ebû Ahmed Humeyd b. Mahled b. Kuteybe el-Horasânî, Kitâbü'l-Emvâl, thk. Şâkir Zîb Feyyâz. 4 Cilt. Riyad: Merkezü'l-Melik Faysal li'l-Buhus ve'd-Dirasati'l-İslâmiyye, ts.

İbrâhîm b. Tahmân, Ebû Saîd b. Şu'be el-Herevî *Meşyeẖatü İbn Tahmân*. thk. Muhammed Tâhir Mâlik. Dımaşk: Matbûâtü Mecmai'l-Lügati'l-Arabiyye. 1403/1983.

İsmâîl b. Ca'fer, Ebû İshâk b. Ebî Kesîr, *Ḥadîṯü Alî b. Ḥucr es-Sa'dî an İsmâîl b. Ca'fer el-Medenî.* thk. Ömer b. Rüfûd b. Rüfeyd es-Süfyânî, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1418/1998.

İsmâîlî, Ebû Bekr Ahmed b. İbrâhîm b. İsmâîl el-Cürcânî el-İsmâîlî, *Kitâbü'l-Mu'cem fî esâmî şüyûẖi Ebî Bekr el-İsmâ'îlî,* thk. Ziyâd Muhammed Mansûr. 3 Cilt. Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1410/1990.

İshâk b. Râhûye, Ebû Ya'kūb b. İbrâhîm b. Mahled el-Mervezî, *el-Müsned*. 4 Cilt. Beyrut: Dârü't-Te'sîl, 1437/2016.

Kādî İyâz, Ebü'l-Fazl b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *el-Ġunye: Fihristü şüyûẖi'l-Ḳāḍî 'İyâż,* thk. Mâhir Züheyr Cerrâr (Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1402/1982.

Kādî İyâz, Ebü'l-Fazl b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, el-*İlmâ' ilâ ma'rifeti uṣûli'r-rivâye ve taḳyîdi's-semâ',* thk. es-Seyyid Ahmed Sakr, Kahire: Dârü't-Türâs -- Tûnis: el-Mektebetü'l-Atîka, 1389/1970.

Kahraman, Abdullah. "Ubeydullah b. Ömer b. Hafs". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42/26, İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Kallek, Cengiz. "İbn Receb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 20/243-247. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

Kallek, Cengiz. "Kāsım b. Muhammed b. Ebî Bekir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 24/545. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Kallek, Cengiz. "Yahyâ b. Âdem". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 43/234-237. İstanbul: TDV Yayınları. 2013.

Karahan, Abdullah. "Yûnus b. Ubeyd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 43/611. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Kandemir, M. Yaşar. "Abdullah b. Amr b. Âs". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1/85-86: İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

Kandemir, M. Yaşar. "Abdullah b. Ömer b. Hattâb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1/126-128. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

Kandemir, M. Yaşar. “Ahmed b. Hanbel”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 2/75-80. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

Kandemir, M. Yaşar. “Ali”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 2/375-378. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

Kandemir, M. Yaşar. “Amr b. Şuayb”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 3/92. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

Kandemir, M. Yaşar. “Câbir b. Abdullâh”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 6/530-532. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Kandemir, M. Yaşar. “*el-Câmi‘u’ş-ṣaḥîḥ*”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 7/124-129. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Kandemir, M. Yaşar. “Devrakī, Ahmed b. İbrâhîm”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 9/247-248. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Kandemir, M. Yaşar. “Ebû Âmir el-Akadî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10/94. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Kandemir, M. Yaşar. “Ebû Âsım en-Nebîl”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10/99-100. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Kandemir, M. Yaşar. “Ebû Bürde, Büreyd b. Abdillâh”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10/115. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Kandemir, M. Yaşar. “Ebû Dâvûd es-Sicistânî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10/121. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Kandemir, M. Yaşar. “Ebû Hüreyre”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10/160-167. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Kandemir, M. Yaşar. “Fesevî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12/424-426. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Kandemir, M. Yaşar. “İbn Hacer”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 19/514-531. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

Kandemir, M. Yaşar. “Sebîî, İsrâîl b. Yûnus”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 36/249. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Kandemir, M. Yaşar. “Ebû Mûsâ el-Eş‘arî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10/190-192. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Kandemir, M. Yaşar. “Fâtıma”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12/219-223. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Kandemir, M. Yaşar. “Kâ‘b el-Ahbâr”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 24/1-3. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Kandemir, M. Yaşar. "Mu'temir b. Süleyman". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 31/390. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Kandemir, M. Yaşar. "Saîd b. Müseyyeb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 35/563-564. İstanbul: TDV Yayınları. 2008.

Kandemir, M. Yaşar. "*Sünen*". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 38/142. İstanbul: TDV Yayınları. 2010.

Kandemir, M. Yaşar. "Şa'bî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 38/217-218. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Kandemir, M. Yaşar. "Tirmizî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 41/202-204. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Kandemir, M. Yaşar. "Muâz b. Cebel". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 30/338-339. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.

Kandemir, M. Yaşar. "Müslim b. Ḥaccâc". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32/93-94. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Karataş, Mustafa. "Ravh b. Ubâde". 34/472. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Kāsım b. Sellâm, Ebû Ubeyd b. Miskîn el-Herevî. *Kitâbü'l-Emvâl*. thk. Ebû Enes Seyyid b. Receb. 2 Cilt. Kâhire: Dârü'l-Hüdâ - Riyad: Dârü'l-Fazîle, 1428/2008.

Kāsım b. Sellâm, Ebû Ubeyd b. Miskîn el-Herevî. *Feżâ'ilü'l-Ḳur'ân ve me'âlimuh ve edebüh*. thk. Ahmed b. Abdilvâhid el-Hayyâtî. 2 Cilt. Rabat: Vizâretü'l-Evkāf ve'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, 1995/1415.

Kâtib Çelebi. Hâcî Halîfe Mustafâ b. Abdillâh. *Keşfü'ẓ-ẓunûn 'an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*. thk. Muhammed Şerefüddîn Yaltkaya. 2 Cilt. Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî.

Kaya, Eyyüp Said. "Mekhûl b. Ebî Müslim". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 28/552-553, Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Kaya, Eyyüp Said. "Muallâ b. Mansûr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 30/309. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.

Kehhâle, Ömer Rızâ. *Mu'cemü'l-mü'ellifîn: Terâcimü muṣannifi'l-kütübi'l-'Arabiyye*. nşr. Mektebü Tahkîki't-Türâs. 4 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1414/1993.

Kesler, Muhammed Fatih. "Mücâhid b. Cebr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 31/442-443. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Kesler, Muhammed Fatih. "Zeyd b. Eslem". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44/318-319. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Kettânî, Muhammed Abdülhay b. Abdilkebîr. *Fihrisü'l-fehâris ve'l-eṣbât ve mu'cemü'l-me'âcim ve'l-meşyaḫât ve'l-müselselât*. thk. İhsân Abbâs. 3 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 2. Basım, 1402/1982.

Kettânî, Muhammed b. Ca'fer. *er-Risâletü'l-müsteṭrafe*. Dipnot ve ilaveleri ile tercüme eden. Yusuf Özbek. İstanbul: İz Yayıncılık, 1994.

Makdisî. Ebü'l-Fazl Muhammed b. Tâhir. *Şürûṭu'l-eimmeti's-sitte*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1405/1984.

Kılavuz, Ahmet Saim. "Zeynelâbidîn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44/365-366. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Kılıçer, M. Esat. "Ehl-i Rey". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10/520-524. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Kızıl, Fatma. *Müşterek Râvi Teorisi ve Tenkidi*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2013.

Kızıl, Fatma. *Oryantalistlerin Hadisin Menşeini Tespite Yönelik Yöntemleri*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005.

Koçak, Muhsin. "Ömer". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 34/51-53. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Koçinkağ, Mansur. "Abdülaziz b. Abdullah b. Ebî Seleme el-Mâcişûn ve Ḳadere Dair İki Risâlesi". *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* / 9 (Eylül 2016): 81-108.

Koçkuzu, Ali Osman. "Ebü'z-Zinâd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10/354. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Koçkuzu, Ali Osman. "Firyâbî, Muhammed b. Yûsuf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 13/146. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

Koçyiğit, Talat. "Abd b. Humeyd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1/58. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

Koçyiğit, Talat. *Hadis Usûlü*. Ankara: Elif Matbaa, ts.

Köse, Saffet. "Hafs b. Gıyâs". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 15/118. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Köse, Saffet. "İbn Ebû Leylâ, Muhammed b. Abdurrahman". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 19/436-437. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

Köse, Saffet. "İbn Vehb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 20/441-442. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

Köse, Saffet. "Zeyd b. Alî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44/313-316. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Köten, Akif. "Dûlâbî, Muhammed b. Sabâh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 9/552. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Köycü, Erdoğan. *es-Sünenü't-Tirmiẕî'nin Metot Yönünden İncelenmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 1993.

Kudâî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Selâme b. Ca'fer, *Müsnedü'ş-şihâb*. thk. Ḥamdî Abdülmecîd es-Selefî. 2 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1405/1985.

Küçük, Raşit. "Ebû Saîd el-Hudrî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10/223-224. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Leknevî, Ebü'l-Hasenât Muhammed Abdülhay b. Muhammed Abdilhalîm. el-*Ecvibetü'l-Fâżıla li'l-es'ileti'l-'aşereti'l-kâmile*. ta'lîk. Abdülfettâh Ebû Gudde. Halep: Mektebetü'l-Matbûâti'l-İslâmiyye, 2. Basım, 1404/1984.

Leknevî, Ebü'l-Hasenât Muhammed Abdülhay b. Muhammed Abdilhalîm. *er-Ref'u ve't-tekmîl fi'l-cerḥi ve't-ta'dîl.*btahkik ve ta'lîk: Abdülfettâh Ebû Gudde. Halep: Mektebetü İbn Teymiyye, 1383/1963.

Mâlik b. Enes, *el-Muvaṭṭa' -bi rivâyeti Yahyâ b. Yahyâ el-Leysî-*. thk. Külâl Hasen Alî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1434/2013.

Mâlik b. Enes. *el-Muvaṭṭa' -rivâyetü Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî-*. thk. Abdülvehhâb Abdüllatîf. Kahire: Vizâretü'l-Evkāf, 1414/1994.

Martı, Huriye. "Tirmizî'nin Zevâidi ve Sıhhat Analizi -*Kütüb-i Sitte* Merkezli Bir Mukayese-". *Hadis Tetkikleri Dergisi* 7 / 2 (Aralık 2009): 7-17.

Maşalı, Mehmet Emin. "Muhammed b. Kâ'b el-Kurazî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 30/545-546, İstanbul: TDV Yayınları, 2005.

Mervezî, Ebû Abdillâh el-Hüseyn b. el-Hasen b. Harb. *Kitâbü'l-Birr ve's-sıla*. thk. Muhammed Saîd Muhammed Hasen Buhârî, Riyad: Dârü'l-Vatan li'n-Neşr, 1419/1998.

Mizzî, Ebü'l-Ḥaccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdirrahmân. *Tehẕîbü'l-Kemâl fî esmâ'i'r-ricâl*. thk. Dr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 35 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle İlk 2 cilt: 1415/1994 (6. baskı)-kalan ciltler: 1413/1992 (1. baskı).

Mollamehmetoğlu, Osman Zeki. *Sünen-i Tirmiẕî Tercümesi*. 6 Cilt. İstanbul: Yunus Emre Yayınları, 1975.

Motzki, Harald. *Batı'da Süren Hadis Çalışmalarının Tarihi Seyri.* editör: Bülent Uçar. İstanbul: Hadisevi Yayınları, 2006.

Muhâmilî, Ebû Abdillâh el-Hüseyn b. İsmâîl. *Emâli'l-Muḥâmilî rivâyetü İbn Yaḥyâ el-Beyyi'*. thk. İbrâhîm İbrâhîm el-Kaysî. Amman: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1412/1991.

Muhammedcanow, Abdullah. "Tirmiz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 41/200-202. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Murad, Selvi Raif. *Sünen-i Tirmiẕî'de "Hadîsü Fülân" Kavramı.* Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Mübârekpûrî, Ebü'l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdirrahîm. *Muḳaddimetü Tuḥfeti'l-aḥveẕî şerḥi Câmi'i't-Tirmiẕî*. thk. Abdurrahmân Muhammed Osmân, Dârü'l-Fikr, ts.

Müemmel, Ebû Abdirrahmân b. Îhâb b. Abdilazîz er-Rib'î el-İclî el-Kûfî. *Cüz'ü'l-Müemmel b. Îhâb*. işrâf: Ebû Abdillâh Mahmûd b. Muhammed b. el-Haddâd. Beyrut: Dârü'l-Buhârî, 1413/1992.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn b. el-Ḥaccâc el-Kuşeyrî. *Kitâbü't-Temyîz*. thk. Muhammed Mustafâ el-A'zamî. Riyad: Vizâretü'l-Meârif, 2. Basım, 1402/1982.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn b. el-Ḥaccâc el-Kuşeyrî. el-*Künâ ve'l-esmâ'*. thk. Abdürrahîm Muhammed Ahmed el-Kaşkarî. Medine: el-Câmiatü'l-İslâmiyye-İhyâü't-Türâsi'l-İslâmî. 1404/1984.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn b. el-Ḥaccâc el-Kuşeyrî. el-*Münferidât ve'l-vuḥdân*. thk. Abdülgaffâr Süleymân el-Bündârî - Muhammed es-Saîd Besyûnî Zağlûl. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1408/1988.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn b. el-Ḥaccâc el-Kuşeyrî. *eṣ-Ṣaḥîḥ*. Riyâd: Beytü'l-Efkâr, 1419/1998.

Naim, Ahmed, "Muḳaddime". *Ṣaḥîḥ-i Buḫârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*. Ankara: DİB Yayınları, 8. Basım, 1984.

Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb, *'Amelü'l-yevm ve'l-leyle*. thk. Fârûk Hamâde. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1399/1979.

Nesâî. Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb. *es-Sünen*. thk. Ebû Abîde Meşhûr b. Hasen Âli Selmân. Riyad: Mektebetü'l-Meârif, 1417/1996.

Nesâî. Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb. *es-Sünenü'l-kübrâ*. thk. Hasen Abdülmün'im Şelebî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001.

Nevevî, Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *et-Taḳrîb ve't-teysîr li(fî)-ma'rifeti süneni'l-beşîri'n-neẕîr*. thk. Muhammed Osmân el-Haşt?. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1405/1985.

Okiç, M. Tayyib, *Bazı Hadis Meseleleri Üzerinde Tetkikler,* İstanbul: Osman Yalçın Matbaası - Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1959.

Ortaylı, İlber, *Türklerin Tarihi -Orta Asya'nın Bozkırlarından Avrupa'nın Kapılarına-*. editör: Tuğçe Ertuğrul. İstanbul: Timaş Yayınları, 9. Basım, 2015.

Öğüt, Salim. “Ehl-i Hadis”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 10/508-512. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Öğüt, Salim. “Evzâî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 11/546-548. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Öngören, Reşat. “İbrâhîm b. Edhem”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 21/293-295. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Önkal, Ahmet, “Kays Aylân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 25/91-92. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Öz, Şaban, “Mûsâ b. Ukbe”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Ek-2/323-324. İstanbul: TDV Yayınları, 2016.

Özafşar, Mehmet Emin. “Rivâyet İlimlerinde Eser Karizması ve Müslim’in el-Câmiu’ṣ-Ṣaḥîḥ’i”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39 / 1 (Haziran 1999): 287-356.

Özafşar, Mehmet Emin. “Zühlî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44/543. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Özafşar, Mehmet Emin - Mahmut Demir. “Vehb b. Münebbih”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42/608-610. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Özdilek, Recep - Çavuşoğlu, Ali Hakan. “Süfyân es-Sevrî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 38/23-28. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Özel, Ahmet. “Mâlik b. Enes”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 27/506-513. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Özen, Şükrü. “Leys b. Sa‘d”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 27/164-168. İstanbul: TDV Yayınları, 2003.

Özen, Şükrü. “Rebîa b. Ebî Abdurrahman”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 34/499-500. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Özen, Şükrü. “Yahyâ b. Eksem”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 43/249-251. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Özgüdenli, Osman Gazi “Mâverâünnehir”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 28/177-180. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Özkan, Halit. “Yahyâ b. Eksem”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 43/251. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Özkan, Halit. “Zeyd b. Vehb”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44/324, İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Özkan, Halit. "Zührî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44/544-549. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Özşenel, Mehmet. "Bir Kemâlin Hikayesi -Makdisî'nin "el-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl'inin Dört Asırlık Serüveni". *Dîvân: İlmî Araştırmalar* 6/11 (2001): 155-161.

Özşenel, Mehmet. *Ebû Yûsuf'un Hadis Anlayışı*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2. Basım, 2011.

Öztürk, Mustafa. "Tirmizî'nin Sünen'inde 'Ve fi'l-bâbi an fülân" İfadesini Kullandığı Rivayetler Üzerine Bir Tetkik -Kitâbü'l-İlim Örneği-"

Polat, Salahattin. "Ebân b. Osman b. Affân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10/66-67, İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Râmhürmüzî, Ebû Muhammed İbn Hallâd el-Hasen b. Abdirrahmân, el-*Muḥaddiṣü'l-fâṣıl beyne'r-râvî ve'l-vâ'î*. thk. Muhammed Accâc el-Hatîb, Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1391/1971.

Rebî', Ebû Amr b. Habîb el-Ferâhîdî. *el-Câmi'u's-ṣaḥîḥ -Müsnedü'l-İmâm'ir-Rebî' b. Habîb el-Ferâhîdî-*. Amman: Vizâretü'l-Evkāf ve'ş-Şüûnü'd-Dîniyye. 1432/2011.

Robson, James, "*Câmi'u't-Tirmizî* Nüshalarının Rivayeti = The Transmission of Tirmidhi's 'Jâmi'", tercüme: Tuğberk Uğurlu, İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi 1 / 4 (Haziran 2016): 659-675.

Rûyânî, Ebû Bekr Muhammed b. Hârûn. *el-Müsned*. 3 Cilt. ta'lîk. Eymen Alî Ebû Yemânî, Kahire: Müessesetü Kurtuba, 1416/1995.

Safedî, Ebü's-Safâ Salâhuddîn Halîl b. İzziddîn Aybeg. *Nektü'l-himyân fî nüketi'l-'umyân*. thk. Ahmed Zekî Bek, Kâhire: Dârü'l-Medîne, el-Matbaatü'l-Cemâliyye, 1329/1911.

Safedî, Ebü's-Safâ Salâhuddîn Halîl b. İzziddîn Aybeg. *Kitâbü'l-Vâfî bi'l-vefeyât*. 29 Cilt. thk. Ahmed Arnaût - Türkî Mustafâ. Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1420/2000.

Sakallı, Talat. "Saîd b. Abdülazîz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 35/548. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Saklan, Bilal. "Süleymân b. Tarhân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 38/109. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Sâmi, Şemseddin, *Kāmûsü'l-a'lâm.* 6 Cilt. İstanbul: Mihrân Matbaası. 1306/1889-1316/1898.

Sandıkçı, S. Kemal. "Ebû Ümâme". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 10/251. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Sarı, Mehmet Ali. "Âsım b. Behdele". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 3/475-476. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

Sehâvî, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân b. Muhammed. *Fetḥu'l-muġīṯ bi-şerḥi Elfiyyeti'l-ḥadîṯ li'l-'Irâḳī*. thk. Abdülkerîm b. Abdillâh b. Abdirrahmân b. Hudayr -- Muhammed b. Abdillâh b. Füheyd Âl-i Füheyd. 5 Cilt. Riyad: Dârü'l-Minhâc, 1426.

Sem'ânî, Ebû Sa'd Abdülkerîm b. Muhammed b. Mansûr. *el-Ensâb*. thk. Abdullâh Ömer el-Bârûdî. 5 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Cinân, 1408/1998.

Sezgin, Fuat. *Buhârî'nin Kaynakları*. Ankara: Avrasya Yayınları, 2001.

Sezgin, Fuat. "Hadis Muṣannefatının Mebdei ve Ma'mer b. Raşid'in Cami'i". *Türkiyat Mecmuası* 12 (1955): 115-134.

Sezgin, Fuat. *Târîḫu't-türâṯi'l-'Arabî.* Arapça'ya tercüme: Mahmûd Fehmî Hicâzî. 3 Cilt. Riyad: Câmiatü'l-İmam Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, 1411/1991.

Sofuoğlu, M. Cemal. "Zayıf ve Mevzû Hadisler Açısından Tirmizî'nin *es-Sünen*'i Üzerine Bir İnceleme". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* / 6 (1989): 43-87.

Sönmez, Mehmet Ali. "Ahmed b. Menî'". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 2/100. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

Sönmez, Mehmet Ali. "Ali b. Hucr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 2/399. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

Sönmez, Mehmet Ali. "Asbağ b. Ferec". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 3/463. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

Suiçmez, Yusuf. *Hadiste Ref Problemi (Mevkūf ve Maktû Hadislerin Resûlullah'a İzafesi)*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005.

Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed. *Ḳūtü'l-muġteẕî 'alâ Câmi'i't-Tirmiẕî*. thk. Nâsır b. Muhammed b. Hâmid el-Garîbî. Mekke: Câmiatü Ümmi'l-Kurâ, 1424/2003.

Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed. *Ṭabaḳātü'l-ḥuffâẓ*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1403/1983.

Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed. *Tedrîbü'r-râvî fî şerḥi Taḳrîbi'n-Nevevî*. thk. Ebû Abdirrahmân Salâh b. Muhammed b. Avîda. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1417/1996.

Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs, *el-Müsned*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.

Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs. *es-Sünenü'l-me'sûre*. thk. Abdülmu'tî Emîn Kal'acî. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife,1406/1986.

Şah Veliyyullâh, Ebû Abdilazîz Ahmed b. Abdirrahîm Dihlevî. *Ḥüccetullāhi'l-bâliġa*. thk. es-Seyyid Sâbık. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Cîl, 1426/2005.

Şahyar, Ataullah, "Muhammed b. Mesleme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 30/555-556, İstanbul: TDV Yayınları, 2005.

Şahyar, Ayşe Esra. "Sâcî, Mü'temen b. Ahmed". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 35/363. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Şahyar, Ayşe Esra. "Ümmü'd-Derdâ el-Vassâbiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42/316-317. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Şâşî, Ebû Saîd el-Heysem b. Küleyb. *el-Müsned*. thk. Mahfûzurrahmân Zeynullâh, 3 Cilt. Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1410-1414/1989-1993.

Şenel, Abdülkadir. "Kabîsa b. Ukbe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 24/38-39. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Şenel, Abdülkadir. "Râfi' b. Hadîc". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/391-392. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Taberânî, Ebü'l-Kāsım Süleymân b. Ahmed. *Kitâbü'd-Duâ'*. thk. Muhammed Saîd b. Muhammed Hasen el-Buhârî. 3 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Beşîri'l-İslâmiyye, 1407/1987.

Taberânî, Ebü'l-Kāsım Süleymân b. Ahmed. *el-Mu'cemü'l-evsaṭ*. thk. Târık b. İvazullah b. Muhammed Ebû Muâz - Abdülmuhsin b. İbrâhîm Ebü'l-Fazl el-Hüseynî. 10 Cilt. Kâhire: Dârü'l-Harameyn, 1415-6/1995.

Taberânî, Ebü'l-Kāsım Süleymân b. Ahmed. *el-Mu'cemü'l-kebîr*. thk. Ḥamdî Abdülmecîd Ebû Mustafâ es-Selefî. 25 Cilt. Kâhire: Mektebetü İbn Teymiyye, 2. Basım, 1404/1983.

Taberânî, Ebü'l-Kāsım Süleymân b. Ahmed. *Müsnedü'ş-Şâmiyyîn*. thk. Ḥamdî Abdülmecîd es-Selefî. 4 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1409/1989.

Taberânî, Ebü'l-Kāsım Süleymân b. Ahmed. *er-Ravżü'd-dânî ile'l-Mu'cemi'ş-ṣaġīr li'ṭ-Ṭaberânî*. thk. Muhammed Şekûr Mahmûd el-Hâc Emîr. 2 Cilt. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1405/1985.

Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed. *Şerḥu Me'âni'l-âṯâr*. thk. Muhammed Zührî en-Neccâr -- Muhammed Seyyid Câru'l-Hak. 5 Cilt. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1414/1994.

Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed. *Şerḥu Müşkili'l-âṯâr*. thk. Şuayb el-Arnaût. 16 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1415/1994.

Taşağıl, Ahmet, "Türkistan", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/556-560.

Tayâlîsî, Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd. *el-Müsned*. thk. Muhammed b. Abdilmuhsin et-Türkî. 4 Cilt. Cize: Hicr li't-Ṭıbâa ve'n-Neşr, 1420/1999.

Temmâm, Ebü'l-Kāsım b. Muhammed b. Abdillâh el-Becelî er-Râzî. el-*Fevâ'id*. thk. Ḥamdî b. Abdilmecîd es-Selefî. 2 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1412/1992.

Tekin, Dilek. *Yazılı-Şifâhî Rivayet Bağlamında Müslim'in Eser Sahibi Hocalarından Rivayetleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.

Terzi, Mustafa Zeki. "Âsım b. Ömer b. Katâde". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 3/479. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

Terzi, Mustafa Zeki. "Dağfel b. Hanzale". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 8/403-404. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Terzi, Mustafa Zeki. "Dâvûd b. Husayn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 9/28-29. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Tirmizî, Muhammed b. Îsâ Ebû Îsâ. *el-Câmi'u'ş-ṣaḥîḥ ve hüve es-Sünenü't-Tirmiẕî*. thk. A. Muhammed Şâkir - Muhammed Fuâd Abdülbâkī - İbrâhîm Utve Avd. 5 Cilt. Kahire: Mektebetü ve Matbaatü Mustafa Elbânî, 2. Basım, 1388/1968-1398/1978.

Tirmizî, Muhammed b. Îsâ Ebû Îsâ. *es-Sünenü't-Tirmiẕî ve hüve el-Câmi'u'l-muḫtaṣar mine's-süneni 'an Resûlillâh ṣallallâhu 'aleyhi ve sellem ve ma'rifeti'ṣ-ṣaḥîḥi ve'l-ma'lûli ve mâ 'aleyhi'l-'amel*. tahrîc ve ta'lîk: İzzüddîn Dalî?. İmâd et-Tayyâr ve Yâsir Hasen, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1432/2011, 1488 s.

Tirmizî, Muhammed b. Îsâ Ebû Îsâ. *es-Sünenü't-Tirmiẕî ve hüve el-Câmi'u'l-muḫtaṣar mine's-süneni 'an Resûlillâh ṣallallâhu 'aleyhi ve sellem ve ma'rifeti'ṣ-ṣaḥîḥi ve'l-ma'lûli ve mâ 'aleyhi'l-'Amel el-ma'rûf bi Câmi'i't-Tirmiẕî*. hadislere hüküm ve ta'lîk: Muhammed Nâsıruddîn Elbânî. itina: Ebû Ubeyde Haşhûr b. Hasen. Riyâd: Mektebetü'l-Meârif, 1417/1996.

Tirmizî, Muhammed b. Îsâ Ebû Îsâ. '*İlelü't-Tirmiẕiyyi'l-kebîr*. tertip. Ebû Tâlib el-Kâdî. thk. es-Seyyid Seyyid Subhî es-Sâmerrâî - es-Seyyid Ebü'l-Muâtî en-Nûrî - Mahmûd Muhammed Halîl es-Saîdî. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1409/1989.

Togan, A. Zeki Velidî. *Umumî Türk Tarihi'ne Giriş*. 2 Cilt. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları - Enderun Kitabevi, 3. Baskı, 1981.

Toksarı, Ali. "İbnü'l-Müsennâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 21/160. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Tüccar, Zülfikar. "Ebû Ubeyd, Kāsım b. Sellâm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10/224-226. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Tülücü, Süleyman. "Asmaî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 3/499-500. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

Öztürk, Mustafa. "Tirmizî'nin Süneni'nde 'Ve Fi'l-Bâbi an Fulân' İfadesini Kullandığı Rivayetler Üzerinde Bir Tetkik (Kitâbu'l-İlim Örneği)" *İslâmî İlimler Dergisi* 15 / 1 (Mart 2020): 7-33.

Uğur, Mücteba. "Abdurrahman b. Ebü'z-Zinâd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1/159. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

Uğur, Mücteba. "Abdurrahmân b. Mehdî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1/167-168. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

Uğur, Mücteba. "Esmâ ve Künâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 11/419-420. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Uludağ, Süleyman. "Hasan-ı Basrî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 16/291-293. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Ömerî, Ekrem Ziyâ', *Türâsü't-Tirmizî el-'ilmî*, Medine: Mektebetü'd-Dâr, ts.

Ünal, İsmail Hakkı. *İmam Ebû Hanîfe'nin Hadis Anlayışı ve Hanefî Mezhebi'nin Hadis Metodu*. Ankara: TDV Yayınları, 5. Basım, 2018.

Vâdîâşî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Câbir b. Muhammed el-Kaysî. thk. Muhammed el-Habîb el-Heyle. *Bernâmecü İbn Câbir el-Vâdî'âşî*. Mekke: Câmiatü Ümmi'l-Kurâ, 1401/1981.

Vekî' b. el-Cerrâh, Ebû Süfyân b. Melîh er-Ruâsî, *Kitâbü'z-Zühd*. thk. Abdurrahmân Abdülcebbâr el-Ferîvâî. 2 Cilt. Medine: Mektebetü'd-Dâr, 1404/1984.

Uzunpostalcı, Mustafa. "Amr b. Dînâr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 3/83. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Uzunpostalcı, Mustafa. "Ebû Hanîfe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10/131-138. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Yâfiî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Es'ad b. Ali el-Mekkî. *Mir'âtü'l-cenân ve 'ibretü'l-yaḳẓân fî ma'rifeti ḥavâdiṯi'z-zamân*. Haşiye: Halil el-Mansûr. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1417/1997.

Yâkūt, Ebû Abdillâh b. Abdillâh el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Buldân*. 5 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1397/1977.

Yaman, Ahmet. "Yahyâ b. Zekeriyyâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 43/270. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Yardım, Ali. "Abdullâh b. Yezîd el-Adevî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1/143. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

Yardım, Ali. “Eşec el-Kindî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 11/461-462. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Yardım, Ali. “Ashâb Bilgisinin Kaynakları ve Tirmizî’nin “Tesmiyetü Ashâbi’n-Nebî”si”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* / 2 (1985): 247-348.

Yardım, Ali. “Şemâil Nev’inin Doğuşu ve Tirmizî’nin Kitâbü’ş-Şemâil’i”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* / 1 (1983): 349-410.

Yatkın, Nihat. *Ebû Bekr İbn Ebî Şeybe ve Kitâbü’l-Musannef’i.* Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998.

Wensick, A. Jan. “Tirmizî”. *İslam Ansiklopedisi.* 12/1/388-389. Eskişehir: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1997.

Yıldırım, Enbiya. “Beyhakî ve Hadis Rivayetinde Rüyaya Verdiği Değer”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 / 1 (Haziran 2001): 169-190.

Yıldız, Hakkı Dursun. “Abdullah b. Zübeyr b. Avvâm”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1/145-146. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

Yıldız, Hakkı Dursun. “Berberîler”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 5/478-483. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Yıldız, Hakkı Dursun. “Dahhâk b. Kays”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 8/409-410. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Yıldız, Oğuzhan, *Tirmizî’nin Câmi‘inde Fıkhü’l-Hadîs ve Fakīh Muhadisler*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisan Tezi, 2017.

Yılmaz, Hayati. *Hz. Muhammed’in Aile ve Akraba Atlası*. İstanbul: BSR Yayınları, 2012.

Yılmaz, Hayati. “Peygamberimiz’i Rüyada Görmek: -Mahiyeti ve Bilgi Değeri-“, *Usûl: İslam Araştırmaları* 32 / 32 (Ekim 2019): 9-38.

Yılmaz, Hayati. “Zâide b. Kudâme”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44/103. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Yiğit, İsmail. “Ömer b. Abdülazîz”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 34/53-55. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Yücel, Ahmet. *Hadis Tarihi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 6. Basım, 2012.

Yücel, Ahmet. “İbn Sîrîn”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 20/358-359, İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

Yücel, Ahmet. *Oryantalistler ve Hadis*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2013.

Yücel, Fatih. "Zeydiyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44/331-338. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Yüksel Uysal, Şule. "Men Teşebbehe bi Kavmin" Hadisini Küresel Giyim Kültürü Açısından Yeniden Okumak". *Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 11/7 (İlkbahar 2016): 293-314.

Zehebî, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osmân ed-Dımaşkī. el-'*İber fî ḫaberi men ġaber.* thk. Muhammed es-Saîd b. Besyûnî Zağlûl. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1405/1985.

Zehebî, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osmân ed-Dımaşkī. el-*Kâşif fî ma'rifeti men lehû rivâye fi'l-Kütübi's-sitte*. thk. Muhammed Avvâme - Ahmed Muhammed Nemr el-Hatîb, 2 Cilt. Cidde: Dârü'l-Ḳıble li's-Sekāfeti'l-İslâmiyye ve Müessesetü Ulûmi'l-Ḳur'ân, 1413/1992.

Zehebî, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osmân ed-Dımaşkī. *Kitâbü Tezkireti'l-ḥuffâẓ*. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.

Zehebî, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osmân ed-Dımaşkī. *Mîzânü'l-iʿtidâl fî naḳdi'r-ricâl*. thk. Ali Muhammed Muavvad - Âdil Ahmed Abdülmevcûd - Abdülfettâh Ebû Gudde. 7 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1416/1995.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ed-Dımaşkī. el-*Mûḳıẓa fî 'ilmi muṣṭalaḥi'l-ḥadîṯ*. İtina. Abdülfettâh Ebû Gudde. Halep: Mektebü'l-Matbûâti'l-İslâmiyye, 2. Basım, 1412/1991.

Zehebî, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osmân ed-Dımaşkī. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*. thk. Şuayb el-Arnaût, Sâlih Ali Ebû Zeyd vd. 23 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1401-1405/1981-1985.

Zehebî, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osmân ed-Dımaşkī. *Târîḫu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-a'lâm.* 52 Cilt. thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1408-1421/1988-2000.

Zeylaî, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullāh b. Yûsuf b. Muhammed, *Naṣbü'r-râye li-taḫrîci eḥâdîṯi'l-Hidâye*, thk. Muhammed Avvâme, Cidde: Dârü'l-Kıble.

Ziriklî, Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd ed-Dımaşkī. el-*A'lâm ḳāmûṣü terâcimi li-eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ' mine'l-'arab ve'l-müsta'ribîn ve'l-müsteşrikīn.* 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn, 1422/2002.

EK

Ek 1: *Sünen-i Tirmiẕî*'de Hadislerin Senedlerinde Geçen Kaynaklar

Burada *Sünen-i Tirmiẕî*'deki senedli olarak zikredilen merfû veya mevkûf hadislerin senedlerinde geçen râviler hakkında bilgi verilecektir. Tirmizî'nin *es-Süneni*'ndeki bu kaynakları senedlerde geçtikleri şekilde zikredileceklerdir. İsim, künye ve nisbelerine dair rical kitaplarında zikredilen ilave malumat yeşil renkle yazılacaktır.

Ek 1.1: Tirmizî'nin Hocaları, Cerh-Ta'dîl ve Dönem Tabakaları ile *Kütüb-i Sitte*'de Rivayet Durumları

TİRMİZÎ'NİN HOCALARI							
Sıra	Adı	Nisbesi	Cerh-Ta'dîl Durumu		Tabaka	Vefat Tarihi	*Kütüb-i Sitte*'de Rivayeti
1	Abbâd b. Ya'kūb Ebû Saîd	er-Revâcinî el-Kûfî	5	sadûk râfizî (hadîsühû fi'l-Buhârî makrûn bâleğa İbn Hibbân fe kāle yestehıkkü't-terk)	10	250/864	BTİ
2	Abbâs b. Abdilazîm b. İsmâîl Ebü'l-Fazl	el-Anberî el-Basrî	2	sika hâfız	11	240/854	METNİ, B -muallak-
3	Abbâs b. Muhammed b. Hâtim Ebü'l-Fazl	ed-Dûrî el-Bağdâdî	2	sika hâfız	11	271/884	ETNİ
4	Abd b. Humeyd b. Nasr Ebû Muhammed	el-Kissî (el-Keşşî)	2	sika hâfız	11	249/863-64	MT, B -muallak-
5	Abde b. Abdillâh b. Abde Ebû Sehl	el-Huzâî el-Kûfî el-Basrî	3	sika	11	258/871	BETNİ
6	Abdula'lâ b. Vâsıl b. Abdila'lâ b. Hilâl	el-Esedî el-Kûfî	3	sika	10	249/863	TN
7	Abdullâh b. Abdirrahmân b. el-Fazl Ebû Muhammed	ed-Dârimî	2	sika (fâzıl) mütkın	11	255/869	MET
8	Abdullâh b. Ahmed b. Abdillâh b. Yûnus Ebû Hasîn	el-Yerbûî el-Kûfî	3	sika	11	248/862	TN
9	Abdullâh b. el-Hakem b. Ebî Ziyâd Ebû Abdirrahmân	el-Katavânî el-Kûfî	4	sadûk	10	255/869	ETİ
10	Abdullâh b. İmrân b. Rezîn Ebü'l-Kāsım	el-Kureşî el-Mekkî	4	sadûk	10	245/859	T
11	Abdullâh b. İshâk Ebû Muhammed	el-Cevherî el-Basrî	2	sika hâfız	11	257/871	ETNİ
12	Abdullâh b. Muâviye Ebû Ca'fer - er-racülü's-sâlih-	el-Cumahî el-Basrî	3	sika	10	243/857	ETİ
13	Abdullâh b. Muhammed b. Abdirrahmân b. el-Misver	ez-Zührî el-Basrî	4	sadûk	10	256/870	METNİ
14	Abdullâh b. Muhammed b. el-Haccâc Ebû Yahyâ es-Savvâf	el-Basrî	4	sadûk	11	255/869	T
15	Abdullâh b. Münîr Ebû Abdirrahmân ez-Zâhid	el-Mervezî	3	sika (âbid)	11	241/855	BTN
16	Abdullâh b. es-Sabbâh b. Abdillâh el-Attâr	el-Hâşimî el-Basrî	3	sika	11	250/864	BMETN

17	Abdullâh b. Saîd b. Husayn Ebû Saîd el-Eşec	el-Kindî el-Kûfî	3	sika	10	257/871	KS
18	Abdullâh b. el-Vaddâh b. Saîd (Sa'd) Ebû Muhammed	el-Kûfî el-Lü'lüî	6	makbul	11	250/864	T
19	Abdurrahmân b. el-Esved Ebû Amr el-Verrâk	el-Hâşimî el-Basrî	6	makbul	11	240/854 s.	TN
20	Abdurrahmân b. Vâkıd b. Müslim Ebû Müslim	es-Sa'dî el-Vâkıdî	5	sadûk yeğlat	10	247/861	Tİ
21	Abdülcebbâr b. el-Alâ' b. Abdilcebbâr Ebû Bekr	el-Basrî el-Mekkî	4	lâ be'se bih	10	248/862	MTN
22	Abdülkuddûs b. Muhammed Ebû Bekr el-Attâr	el-Basrî	4	sadûk	11	?	BTNİ
23	Abdülvâris b. Abdissamed b. Abdilvâris Ebû Ubeyde	et-Tennûrî el-Basrî	4	sadûk	11	252/866	MTNİ
24	Abdülvâris b. Ubeydillâh	el-Atekî el-Mervezî	4	sadûk	10	239/853	T
25	Abdülvehhâb b. Abdilhakem Ebü'l-Hasen el-Verrâk	el-Bağdâdî	3	sika	11	250/864	ETN
26	Abdüssamed b. Süleymân b. Ebî Mutarrif Ebû Bekr	el-Atekî el-Belhî	2	sika hâfız	11	246/860	T
27	Ahmed b. Abde b. Mûsâ Ebû Abdillâh	ed-Dabbî el-Basrî	3	sika rumiye bi'n-nasb	10	245/859	METNİ
28	Ahmed b. el-Hakem Ebü'l-Hüseyn	el-Hâşimî el-Basrî	3	sika	10	247/861	MTN
29	Ahmed b. Abdillâh b. Ebi's-Sefer Ebû Ubeyde	el-Hemdânî el-Kûfî	5	sadûk yehim	11	258/872	TNİ
30	Ahmed b. Abdirrahmân b. Bekkâr Ebü'l-Velîd	ed-Dımaşkī el-Bağdâdî	4	sadûk tüküllime fîh bilâ hücce	10	248/862	Tİ
31	Ahmed b. Büdeyl b. Kureyş Ebû Ca'fer	el-Yâmî el-Kûfî	5	sadûk lehû evhâm	10	258/872	Tİ
32	Ahmed b. Ebî Bekr b. el-Hâris b. Zürâre Ebû Mus'ab	ez-Zührî el-Medenî	4	sadûk (âbehû Ebû Hayseme li'l-fetvâ bi'r-re'y)	10	242/856	KS
33	Ahmed b. Ebî Ubeydillâh Bişr Ebû Abdillâh	es-Selîmî el-Basrî	3	sika	10	240/854 s.	TN
34	Ahmed b. Hâlid el-Hallâl Ebû Ca'fer	el-Bağdâdî el-Askerî	3	sika	10	247/861	TN
35	Ahmed b. el-Hasen b. Cüneydib Ebü'l-Hasen	et-Tirmizî	2	sika hâfız	11	250/864 c.	BT
36	Ahmed b. el-Hasen b. Hırâş Ebû Ca'fer	el-Horasânî el-Bağdâdî	4	sadûk	11	242/856	MT
37	Ahmed b. İbrâhîm b. Kesîr	ed-Devrakī en-Nükrî	2	sika hâfız	10	246/860	METİ
38	Ahmed b. Menî' b. Abdirrahmân Ebû Ca'fer	el-Begavî el-Bağdâdî	2	sika hâfız	10	244/858-59	KS
39	Ahmed b. el-Mikdâm Ebü'l-Eş'as	el-İclî el-Basrî	4	sadûk sâhibü hadîs (taane Ebû Dâvûd fî mürûetih)	10	253/867	BTNİ
40	Ahmed b. Muhammed b. Alî b. Neyzek Ebû Ca'fer	el-Bağdâdî et-Tûsî	5	sadûk fî hıfzıhî şey'	11	248/862	T
41	Ahmed b. Muhammed b. Mûsâ el-ma'rûf bi Merdûye	el-Mervezî	2	sika hâfız	10	235/849	BTN
42	Ahmed b. Nasr b. Ziyâd Ebû Abdillâh	en-Nîsâbûrî	2	sika fakîh hâfız	11	245/859	TN
43	Ahmed b. Osmân b. Abdinnûr Ebû Osmân	en-Nevfelî el-Basrî	3	sika	11	246/860	MTN

44	Ahmed b. Saîd b. İbrâhîm Ebû Abdillâh el-Eşkar	el-Murâbıtî/er-Ribâtî	2	sika hâfız	11	246/860	BMETN
45	Ahmed b. Saîd b. Sahr Ebû Ca'fer	ed-Dârimî es-Serahsî	2	sika hâfız	11	253/867	BMETİ
46	el-Alâ' b. Mesleme b. Osmân Ebû Sâlim	el-Bağdâdî	10	metrûk (ve remâhü İbn Hibbân bi'l-vaz')	10	?	T
47	Alî b. el-Hasen Ebü'l-Hasen	el-Kûfî	4	sadûk	10	?	TN
48	Alî b. Haşrem	el-Mervezî	3	sika	10	257/870 c.	MTN
49	Alî b. Hucr b. İyâs Ebü'l-Hasen	es-Sa'dî el-Mervezî	2	sika hâfız	9	244/858-59	BMTN
50	Alî b. Îsâ b. Yezîd	el-Bağdâdî el-Kerâcikî	6	makbul	11	247/861	T
51	Alî b. el-Münzir	et-Tarîkī el-Kûfî	5	sadûk yeteşeyye'	10	256/870	TNİ
52	Alî b. Nasr b. Alî b. Nasr b. Alî Ebü'l-Hasen	el-Cehdamî el-Basrî	2	sika hâfız	11	250/864	METN
53	Alî b. Saîd b. Mesrûk	el-Kindî el-Kûfî	4	sadûk	10	249/863	TN
54	Amr b. Alî b. Bahr Ebû Hafs el-Fellâs	es-Sayrafî el-Basrî	2	sika hâfız	10	249/864	KS
55	Amr b. Mâlik Ebû Osmân	er-Râsibî el-Basrî	8	zayıf	10	240/854 s.	T
56	Bişr b. Âdem b. bint Ezher es-Semmân	el-Basrî	5	sadûk fîhi lîn	10	254/868	ETİ,N - *Müsnedü 'Alî-*
57	Bişr b. Hilâl es-Savvâf Ebû Muhammed	en-Nümeyrî el-Basrî	3	sika	10	247/861	METNİ
58	Bişr b. Muâz Ebû Sehl	el-Akadî el-Basrî	4	sadûk	10	240/854 s.	TNİ
59	Ca'fer b. Muhammed b. el-Fudayl Ebü'l-Fazl	el-Cezerî er-Res'anî	4	sadûk hâfız	11	?	T
60	Ca'fer b. Muhammed b. İmrân	es-Sa'lebî el-Kûfî	4	sadûk	11	?	TN
61	el-Cârûd b. Muâz Ebû Dâvûd (Ebû Muâz)	es-Sülemî et-Tirmizî	3	sika rumiye bi'l-ircâ'	10	244/858	T
62	el-Cerrâh b. Mahled	el-İclî el-Basrî	3	sika	10	250/864 c.	T, E -*el-Ķader-*
63	Ezher b. Mervân	er-Rekāşî el-Basrî	4	sadûk	10	243/857	Tİ
64	el-Fazl b. Ebî Tâlib Ca'fer b. Abdillâh Ebû Sehl	el-Vâsıtî el-Bağdâdî	3	sika	11	252/866	T
65	el-Fazl b. es-Sabbâh Ebü'l-Abbâs	en-Nihâvendî el-Bağdâdî	3	sika (âbid)	10	245/859	Tİ
66	el-Fazl b. Sehl b. İbrâhîm Ebü'l-Abbâs el-A'rec	el-Horasânî el-Bağdâdî	4	sadûk	11	255/869	BMETN
67	Fedâle b. el-Fazl b. Fedâle Ebü'l-Fazl	et-Teymî el-Kûfî	5	sadûk rubemâ ehtae	10	250/864	T
68	Hallâd b. Eslem Ebû Bekr	el-Mervezî el-Bağdâdî	3	sika	10	249/863	TN
69	Hârûn b. Abdillâh b. Mervân Ebû Mûsâ el-Bezzâz	el-Müstemlî el-Bağdâdî	3	sika	10	243/857	METNİ
70	Hârûn b. İshâk b. Muhammed Ebü'l-Kāsım	el-Hemdânî el-Kûfî	4	sadûk	10	258/872	TNİ, B -*el-Ķırâ'at-*

71	Hârûn b. Mûsâ b. Ebî Alkame	el-Fervî el-Medenî	4	lâ be'se bih	10	253/867	TN
72	el-Hasen b. Ahmed b. Ebî Şuayb Ebû Müslim	el-Harrânî el-Bağdâdî	3	sika yuğrib	11	250/864	MT, E *-el-Merâsîl-*
73	el-Hasen b. Alî Ebû Alî el-Hallâl	el-Hulvânî el-Mekkî	2	sika hâfız	11	242/856	BMETN
74	el-Hasen b. Arefe b. Yezîd Ebû Alî	el-Abdî el-Bağdâdî	4	sadûk	10	257/871	TNİ
75	el-Hasen b. Bekr b. Abdirrahmân Ebû Alî	el-Mervezî el-Mekkî	4	sadûk	11	?	T
76	el-Hasen b. Kazea b. Ubeyd Ebû Alî (Ebû Muhammed)	el-Hâşimî el-Basrî	4	sadûk	10	250/864 c.	TNİ
77	el-Hasen b. Muhammed b. es-Sabâh Ebû Alî	ez-Za'ferânî el-Bağdâdî	3	sika	10	260/874	BETNİ
78	el-Hasen b. es-Sabbâh el-Bezzâr Ebû Alî	el-Vâsıtî el-Bağdâdî	5	sadûk yehim ve kâne âbiden fâzılen	10	249/863	BTN
79	Hâşim b. el-Velîd	el-Herevî	3	sika	10	?	T
80	Hâtim b. Siyâh Ebû Ahmed	el-Mervezî	6	makbul	11	?	T
81	Hennâd b. es-Serî b. Mus'ab Ebü's-Serî'	et-Temîmî el-Kûfî	3	sika	10	243/857	METNİ, B *-Ḫalḳ-*
82	Hişâm b. Yûnus b. Vâbil Ebü'l-Kāsım	et-Temîmî en-Nehşelî el-Kûfî	3	sika	10	252/866	T
83	Humeyd b. Mes'ade b. el-Mübârek Ebû Alî	el-Basrî	4	sadûk	10	244/858	METNİ
84	Hüreym b. Mis'ar Ebû Abdillâh	el-Ezdî et-Tirmizî	6	makbul	10	?	T
85	el-Hüseyn b. Alî b. el-Esved Ebû Abdillâh	el-İclî el-Kûfî el-Bağdâdî	5	sadûk yuhtıü kesîran (lem yesbüt enne Ebâ Dâvûd revâ anh)	11	254/868	T
86	el-Hüseyn b. Alî b. Yezîd	es-Sudâî el-Bağdâdî	4	sadûk	11	246 veya 248/860 veya 862	TN
87	el-Hüseyn b. el-Hasen b. Harb Ebû Abdillâh	el-Mervezî el-Mekkî	4	sadûk	10	246/860	Tİ
88	el-Hüseyn b. Hureys b. el-Hasen Ebû Ammâr	el-Huzâî el-Mervezî	3	sika	10	244/858	BMETN
89	el-Hüseyn b. Mehdî b. Mâlik Ebû Saîd	el-Übüllî el-Basrî	4	sadûk	11	247/861	Tİ
90	el-Hüseyn b. Muhammed b. Ca'fer Ebû Alî	el-Cerîrî el-Belhî	7	mestûr	11	?	T
91	el-Hüseyn b. Muhammed b. Eyyûb Ebû Alî	es-Sa'dî el-Basrî	4	sadûk	10	247/861	TN
92	el-Hüseyn b. Seleme b. İsmâîl b. Yezîd b. Ebî Kebşe	el-Ezdî el-Basrî	4	sadûk	9	250/864 c.	Tİ
93	el-Hüseyn b. Yezîd b. Yahyâ et-Tahhân Ebû Alî	el-Ensârî el-Kûfî	8	leyyinü'l-hadîs	10	244/858	ET
94	İbrâhîm b. Abdillâh b. Hâtim Ebû İshâk	el-Herevî el-Bağdâdî	4	sadûk hâfız tüküllime fîh bisebebi'l-Kur'ân	10	244/858	Tİ
95	İbrâhîm b. Abdillâh b. el-Münzir	el-Bâhilî es-San'ânî	7	mestûr	11	?	T
96	İbrâhîm b. İsmâîl b. Yahyâ b. Seleme b. Küheyl Ebû İshâk	el-Hadramî el-Kûfî	8	zayıf	11	258/872	T
97	İbrâhîm b. Saîd Ebû İshâk	el-Cevherî	2	sika hâfız tüküllime fîh bilâ hücce	10	247/861	METNİ

98	İbrâhîm b. Ya‘kūb b. İshâk	el-Cûzcânî	2	sika hâfız rumiye bi’n-nasb	11	259/873	ETN
99	İmrân b. Mûsâ el-Kazzâz Ebû Amr	el-Leysî el-Basrî	4	sadûk	10	240/854 s.	TNİ
100	Îsâ b. Ahmed b. Îsâ Ebû Yahyâ	el-Askalânî el-Belhî	3	sika (yuğrib)	11	268/881	TN
101	Îsâ b. Osmân b. Îsâ İbn Ehî Yahyâ b. Îsâ	er-Remlî el-Kûfî el-Kisâî	4	sadûk	11	251/865	T
102	İshâk b. İbrâhîm b. Habîb b. eş-Şehîd es-Savvâf	eş-Şehîdî el-Basrî	3	sika	10	257/871	TNİ, E *-el-Merâsîl-*
103	İshâk b. Mansûr b. Behrâm el-Kevsec Ebû Ya‘kūb	et-Temîmî el-Mervezî	2	sika sebt	11	251/865	BMTNİ
104	İshâk b. Mûsâ b. Abdillâh Ebû Mûsâ	el-Ensârî el-Hatmî	2	sika mütkın	10	244/858	MTNİ
105	İsmâîl b. Mûsâ b. bint es-Süddî Ebû Muhammed	el-Fezârî el-Kûfî	5	sadûk yuhtı’ rumiye bi’r-rafz	10	245/859	ETİ, B *-Ḫalḳ-*
106	el-Kāsım b. Zekeriyyâ b. Dînâr Ebû Muhammed	el-Kureşî el-Kûfî	3	sika	11	250/864 c.	MTNİ
107	Kuteybe b. Saîd b. Cemîl Ebû Recâ’	es-Sekafî el-Bağlânî	2	sika sebt	10	240/855	KS
108	Mahmûd b. Gaylân Ebû Ahmed	el-Adevî	3	sika	10	239/853	BMTNİ
109	Mahmûd b. Hıdâş	et-Tâlekānî el-Bağdâdî	4	sadûk	10	250/864	TİN *-Müsnedü ‘Alî-*
110	Mektûm b. el-Abbâs Ebü’l-Fazl	et-Tirmizî el-Mervezî	6	makbul	12	?	T
111	Muhammed b. Abdila‘lâ Ebû Abdillâh	es-San‘ânî el-Basrî	3	sika	10	245/859	MTNİ, E *-el-Ḳader-*
112	Muhammed b. Abdilazîz b. Ebî Rizme Ebû Amr	el-Mervezî	3	sika	10	241/855	BETNİ
113	Muhammed b. Abdillâh b. Bezî’ Ebû Bekr	el-Basrî	3	sika	10	247/861	MTN
114	Muhammed b. Abdillâh b. İsmâîl b. Ebi’s-Selc	er-Râzî el-Bağdâdî	4	sadûk	11	257/871	BT
115	Muhammed b. Abdilmelik b. Ebi’ş-Şevârib Ebû Abdillâh	el-Ümevî el-Basrî	4	sadûk	10	244/858	MTNİ
116	Muhammed b. Abdilmelik b. Zencûye Ebû Bekr	el-Bağdâdî	3	sika	11	258/872	ETNİ
117	Muhammed b. Abdirrahîm b. Ebî Züheyr Ebû Yahyâ	el-Bağdâdî	2	sika hâfız	11	255/869	BETN
118	Muhammed b. Ahmed b. Meddüveyh	el-Kureşî et-Tirmizî	4	sadûk	11	?	T
119	Muhammed b. Ahmed b. Nâfi‘ Ebû Bekr	el-Basrî	4	sadûk	10	240/854 s.	MTN
120	Muhammed b. el-Alâ’ b. Küreyb Ebû Küreyb	el-Hemdânî el-Kûfî	2	sika hâfız	10	247/861	KS
121	Muhammed b. Alî b. el-Hasen Ebû Abdillâh	eş-Şakīkī	3	sika (sâhibü hadîs)	11	250/864	TN
122	Muhammed b. Amr b. Nebhân b. Safvân	es-Sekafî el-Basrî	6	makbul	11	?	T
123	Muhammed b. Amr es-Sevvâk Ebû Abdillâh	el-Belhî	4	sadûk	10	236/850	BT
124	Muhammed b. Beşşâr b. Osmân Ebû Bekr Bündâr	el-Abdî el-Basrî	3	sika	10	252/866	KS

125	Muhammed b. Ca‘fer Ebû Ca‘fer	es-Simnânî el-Kūmisî	3	sika	11	220/835 ö.	BTİ
126	Muhammed b. Ebân b. Vezîr Ebû Bekr	el-Belhî	2	sika hâfız	10	244/858	BETNİ
127	Muhammed b. Ebî Ma‘şer Ebû Abdilmelik	es-Sindî el-Medenî	4	sadûk	10	247/861	T
128	Muhammed b. Firâs Ebû Hüreyre	el-Basrî	4	sadûk	11	245/859	Tİ
129	Muhammed b. Halîfe Ebû Abdillâh	el-Basrî es-Sayrafî	6	makbul	10	240/854 s.	T
130	Muhammed b. Hâtim el-Müeddib el-Müktib	el-Basrî el-Bağdâdî	3	sika	10	246/860	TN
131	Muhammed b. Humeyd b. Hayyân Ebû Abdillâh	et-Temîmî er-Râzî	8	zayıf (hâfız; kâne İbn Maîn husne’r-re’yi fîh)	10	?	ETİ
132	Muhammed b. el-Hüseyn b. Ebî Halîme	el-Basrî	6	makbul	11	?	T
133	Muhammed b. İbrâhîm b. Sudrân Ebû Ca‘fer	el-Ezdî es-Selîmî el-Basrî	4	sadûk	10	247/861	ETN
134	Muhammed b. İshâk b. Ca‘fer Ebû Bekr	es-Sâgānî el-Bağdâdî	2	sika sebt	11	270/883	METNİ
135	Muhammed b. İsmâîl b. el-Bahterî Ebû Abdillâh	el-Vâsıtî el-Bağdâdî	4	sadûk	11		Tİ
136	Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm Ebû Abdillâh	el-Cu‘fî el-Buhârî	2	cebelü’l-hıfz ve imâmü’d-dünyâ fî fıkhi’l-hadîs	11	256/870	TN
137	Muhammed b. İsmâîl b. Semüre Ebû Ca‘fer	el-Ahmesî el-Kûfî	3	sika	10	260/874	TNİ
138	Muhammed b. İsmâîl b. Yûsuf Ebû İsmâîl	et-Tirmizî el-Bağdâdî	2	sika hâfız (lem yettezıh kelâmü Ebî Hâtim fîh)	11	280/893	TN
139	Muhammed b. Kâmil	el-Mervezî	3	sika	10	?	TN
140	Muhammed b. Ma‘mer b. Rib‘î Ebû Abdillâh	el-Kaysî el-Basrî	4	sadûk	11	250/864	KS
141	Muhammed b. Meymûn Ebû Abdillâh	el- Mekkî	5	sadûk rubemâ ehtae	10	252/866	TNİ
142	Muhammed b. Muhammed b. Merzûk Ebû Abdillâh	el-Bâhilî el-Basrî	5	sadûk lehû evhâm	11	248/862	MTİ
143	Muhammed b. Mûsâ b. Nüfey‘ Ebû Abdillâh	el-Haraşî el-Basrî	8	leyyin	10	248/862	TN
144	Muhammed b. el-Müsennâ b. Ubeyd Ebû Mûsâ	el-Anezî el-Basrî	2	sika sebt	10	252/866	KS
145	Muhammed b. Osmân b. Kerâme Ebû Ca‘fer	el-İclî el-Kûfî el-Bağdâdî	3	sika	11	256/870	BETİ
146	Muhammed b. Ömer b. Alî b. Atâ Ebû Abdillâh	el-Mukaddemî el-Basrî	4	sadûk	10	?	ETNİ
147	Muhammed b. Ömer b. Heyyâc Ebû Abdillâh	el-Hemdânî (el-Esedî) el-Kûfî	4	sadûk	11	255/869	TNİ
148	Muhammed b. Ömer b. el-Velîd Ebû Ca‘fer	el-Kindî el-Kûfî	4	sadûk	11	256/870	TNİ
149	Muhammed b. Râfi‘ b. Ebî Zeyd Sâbûr Ebû Abdillâh	el-Kuşeyrî en-Nîsâbûrî	3	sika (âbid)	11	245/859	BMETN
150	Muhammed b. Sehl b. Asker Ebû Bekr	et-Temîmî el-Bağdâdî	3	sika	11	251/865	MTN
151	Muhammed b. Şucâ’ Ebû Abdillâh	el-Mervezî el-Bağdâdî	3	sika	10	244/858	TN

152	Muhammed b. Tarîf b. Huleyf Ebû Ca'fer	el-Becelî el-Kûfî	4	sadûk	10	242/856	METİ
153	Muhammed b. Ubeyd b. Abdilmelik	el-Esedî el-Hemezânî	3	sika	10	249/863	T
154	Muhammed b. Ubeyd b. Muhammed Ebû Ca'fer	el-Muhâribî el-Kûfî	4	sadûk	10	251/865	ETN
155	Muhammed b. el-Vezîr b. Kays Ebû Abdillâh	el-Abdî el-Vâsıtî	3	sika (âbid)	10	257/871	T
156	Muhammed b. Yahyâ b. Abdilkerîm Ebû Abdillâh	el-Ezdî el-Basrî	3	sika	11	252/866	Tİ, E *-el-Ḳader-*
157	Muhammed b. Yahyâ b. Abdillâh Ebû Abdillâh	ez-Zühlî en-Nîsâbûrî	2	sika hâfız celîl	11	258/872	BETNİ
158	Muhammed b. Yahyâ b. Ebî Hazm Ebû Abdillâh	el-Kutaî el-Basrî	4	sadûk	10	253/867	METN
159	Muhammed b. Yahyâ b. Ebî Ömer Ebû Abdillâh	el-Adenî el-Mekkî	4	sadûk (kâne lâzeme Süfyân b. Uyeyne lâkin kāle Ebû Hâtim kânet fîhi gafle)	10	243/858	MTNİ
160	Muhammed b. Yahyâ b. Eyyûb Ebû Yahyâ	es-Sekafî el-Mervezî	2	sika hâfız	10	?	TN
161	Muhammed b. Yezîd b. Muhammed Ebû Hişâm	er-Rifâî el-Kûfî	8	leyse bi'l-kavî	10	248/862	MTİ
162	Mûsâ b. Abdirrahmân b. Saîd Ebû Îsâ	el-Kindî el-Kûfî	3	sika	11	258/872	TNİ
163	Mûsâ b. Hizâm Ebû İmrân -er-racülü's-sâlih-	et-Tirmizî el-Belhî	3	sika (fakīh âbid)	11	250/864 s.	BTN
164	Mücâhid b. Mûsâ Ebû Alî	el-Havârizmî el-Bağdâdî	3	sika	10	244/858	METNİ
165	Müslim b. Amr b. Müslim Ebû Amr el-Hazzâ'	el-Medînî	4	sadûk	11	?	TN
166	Müslim b. el-Haccâc b. Müslim Ebü'l-Hüseyn	el-Kuşeyrî en-Nîsâbûrî	2	sika hâfız imâm (musannif; âlim bi'l-fıkh)	11	261/875	T
167	Müslim b. Hâtim Ebû Hâtim	el-Ensârî el-Basrî	5	sadûk rubemâ vehime	10	?	ET
168	Nasr b. Abdirrahmân b. Bekkâr Ebû Süleymân	en-Nâcî el-Kûfî	3	sika	10	248/862	Tİ
169	Nasr b. Alî b. Nasr b. Ali Ebû Amr	el-Cehdamî el-Basrî	2	sika sebt (tulibe li'l-kazâ fe'mtenea)	10	250/864	KS
170	Ömer b. Hafs b. Subeyh Ebü'l-Hasen	eş-Şeybânî el-Basrî	4	sadûk	11	250/864 c.	T
171	Ömer b. İsmâîl b. Mücâlid b. Saîd	el-Hemdânî	10	metrûk	10	?	T
172	Recâ b. Muhammed b. Recâ Ebü'l-Hasen	el-Uzrî el-Basrî	3	sika	11	240/854 s.	T
173	Recâ b. Müreccâ b. Râfi' Ebû Muhammed	el-Gıfârî	2	hâfız sika	11	249/863	ETİ
174	Saîd b. Abdirrahmân b. Hassân Ebû Ubeydillâh	el-Mahzûmî	3	sika	10	249/863	TN
175	Saîd b. Yahyâ b. Saîd Ebû Osmân	el-Ümevî el-Bağdâdî	3	sika (rubemâ ehtae)	10	249/863	BMETN
176	Saîd b. Ya'kūb Ebû Bekr	et-Tâlekānî	3	sika (sâhibü hadîs kāle İbn Hibbân rubemâ ehtae)	10	244/858	ETN
177	Sâlih b. Abdillâh b. Zekvân Ebû Abdillâh	el-Bâhilî et-Tirmizî	3	sika	10	231/846 c.	T
178	Sâlih b. Mismâr Ebü'l-Fazl (Ebü'l-Abbâs)	el-Mervezî el-Küşmîhenî	4	sadûk	10	250/864 ö.	MT

179	Seleme b. Şebîb	el-Mismaî	3	sika	11	240/854 s.	METNİ
180	Selm b. Cünâde b. Selm Ebü's-Sâib	es-Süvâî el-Kûfî	3	sika (rubemâ hâlefe)	10	254/868	Tİ
181	Sevâr b. Abdillâh b. Sevâr Ebû Abdillâh	et-Temîmî el-Anberî	3	sika, galeta men tekelleme fih	10	245/859	ETN
182	Süfyân b. Vekî' b. el-Cerrâh Ebû Muhammed	er-Rüâsî el-Kûfî	5	kâne sadûkan illâ ennehû übtüliye biverrâkıh fe edhale aleyhi mâ leyse min hadîsih fe nesaha fe lem yakbel fe sükıta hadîsüh	10	247/861	Tİ
183	Süleymân b. Abdilcebbâr b. Ruzeyk Ebû Eyyûb	el-Bağdâdî	4	sadûk	11	?	T
184	Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk Ebû Dâvûd	el-Ezdî es-Siczî	2	sika hâfız (min kibâri'l-ulemâ)	11	275/888	TN
185	Süleymân b. Ma'bed b. Kevsecân? Ebû Dâvûd	el-Mervezî es-Sincî	3	sika (sâhibü hadîs rahhâl edîb)	11	257/871	MTN
186	Süleymân b. Selm b. Sâbık Ebû Dâvûd	el-Masâhifî el-Belhî	3	sika	11	?	ETN
187	Süveyd b. Nasr b. Süveyd Ebü'l-Fazl	el-Mervezî	3	sika	10	240/854	TN
188	Ubeyd b. Esbât b. Muhammed Ebû Muhammed	el-Kureşî el-Kûfî	4	sadûk	11	250/864	Tİ, B *-el-Ḳırâ'at-*
189	Ubeydullâh b. Abdilkerîm b. Yezîd Ebû Zür'a	er-Râzî	2	imâm hâfız sika (meşhûr)	11	264/878	MTNİ
190	Ubeydullâh b. Sa'd b. İbrâhîm b. Sa'd Ebü'l-Fazl	ez-Zührî el-Bağdâdî	3	sika	11	260/873	BETN
191	Ukbe b. Mükrem b. Eflah Ebû Abdilmelik	el-Ammî el-Basrî	3	sika	11	250/864	METİ
192	Vâsıl b. Abdila'lâ b. Hilâl Ebü'l-Kāsım (Ebû Ahmed)	el-Esedî el-Kûfî	3	sika	10	244/858	METNİ
193	el-Velîd b. Şücâ' b. el-Velîd Ebû Hemmâm	el-Kûfî el-Bağdâdî	3	sika	10	243/857	METİ
194	Yahyâ b. Dürüst b. Ziyâd Ebû Zekeriyyâ	el-Basrî	3	sika	10	?	TNİ
195	Yahyâ b. Eksem b. Muhammed Ebû Muhammed	et-Temîmî el-Mervezî	4	sadûk (illâ ennehû rumiye biserekati'l-hadîs ve lem yeka' zâlike lehû ve innemâ kâne hiye er-rivâyete bi'l-icâze ve'l-vicâde)	10	242/857	T
196	Yahyâ b. Habîb b. Arabî Ebû Zekeriyyâ	el-Basrî	3	sika	10	248/862	METNİ
197	Yahyâ b. Halef Ebû Seleme	el-Cûbârî el-Bâhilî el-Basrî	4	sadûk	10	242/856	MTİ
198	Yahyâ b. el-Mugīre b. İsmâîl Ebû Seleme	el-Mahzûmî el-Medenî	4	sadûk	11	253/867	T
199	Yahyâ b. Mûsâ b. Abdirabbih Ebû Zekeriyyâ	el-Belhî es-Sahtiyânî	3	sika	10	240/854	BETN
200	Yahyâ b. Talha b. Ebî Kesîr Ebû Zekeriyyâ	el-Yerbûî el-Kûfî	8	leyyinü'l-hadîs	10	?	T
201	Ya'kūb b. İbrâhîm b. Kesîr Ebû Yûsuf	ed-Devrakī el-Bağdâdî	3	sika	10	252/866	KS
202	Ya'kūb b. Süfyân b. Cüvvân (Cüvân) Ebû Yûsuf	el-Fârisî el-Fesevî	2	sika hâfız	11	277/890	TN

203	Yûsuf b. Hammâd	el-Ma‘nî el-Basrî	3	sika	10	245/859	MTNİ
204	Yûsuf b. Îsâ b. Dînâr Ebû Ya‘kūb	ez-Zührî el-Mervezî	3	sika (fâzıl)	10	249/863	BMTN
205	Yûsuf b. Mûsâ b. Râşid Ebû Ya‘kūb el-Kattân	el-Bağdâdî	4	sadûk	10	253/867	BETİ,N - *Müsnedü ‘Alî-*
206	Yûsuf b. Selmân Ebû Ömer	el-Basrî	4	sadûk	10	?	T,N - *Müsnedü ‘Alî-*
207	Yûsuf b. Ya‘kūb es-Saffâr Ebû Ya‘kūb	el-Kûfî	3	sika	10	231/846	BMT
208	Zeyd b. Ahzem Ebû Tâlib	et-Tâî el-Basrî en-Nebhânî	2	sika hâfız	11	250/864	BETNİ
209	Ziyâd b. Eyyûb b. Ziyâd Ebû Hâşim	et-Tûsî el-Bağdâdî	2	sika hâfız	10	252/866	BMTN
210	Ziyâd b. Yahyâ b. Hassân Ebü’l-Hattâb	el-Hassânî en-Nükrî el-Basrî	3	sika	10	254/868	KS
211	Ebû Bekr b. en-Nadr b. Ebi’n-Nadr b. el-Kāsım	el-Bağdâdî	3	sika	11	245/859	MTN

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ek 1.2: Tirmizî’nin Hocalarının Bölgeleri ve *es-Sünen*’deki Rivayet Sayıları[3621]

TİRMİZÎ’NİN HOCALARI						
Sıra	Adı	Nisbesi	Bölgesi	Rivayet	Ta‘lîk	Maktû
1	Abbâd b. Ya‘kūb Ebû Saîd	er-Revâcinî el-Kûfî	Irak - Kûfe	3	0	0
2	Abbâs b. Abdilazîm b. İsmâîl Ebü’l-Fazl	el-Anberî el-Basrî	Irak - Basra	14	0	1
3	Abbâs b. Muhammed b. Hâtim Ebü’l-Fazl	Havârizmî ed-Dûrî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	25	0	0
4	Abd b. Humeyd b. Nasr Ebû Muhammed	el-Kissî (el-Keşşî)	Mâverâünnehir - Kis	177	0	3
5	Abde b. Abdillâh b. Abde Ebû Sehl	el-Huzâî el-Kûfî el-Basrî	Irak - Basra	9	0	0
6	Abdula‘lâ b. Vâsıl b. Abdila‘lâ b. Hilâl	el-Esedî el-Kûfî	Irak - Kûfe	5	0	0
7	Abdullâh b. Abdirrahmân b. el-Fazl Ebû Muhammed	ed-Dârimî es-Semerkandî	Mâverâünnehir - Semerkant	68	1	0
8	Abdullâh b. Ahmed b. Abdillâh b. Yûnus Ebû Hasîn	el-Yerbûî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0
9	Abdullâh b. el-Hakem b. Ebî Ziyâd Ebû Abdirrahmân	el-Katavânî el-Kûfî	Irak - Kûfe	24	0	0
10	Abdullâh b. İmrân b. Rezîn Ebü’l-Kāsım	el-Kureşî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	1	0	0
11	Abdullâh b. İshâk Ebû Muhammed	el-Cevherî el-Basrî	Irak - Basra	3	0	0

[3621] Rivayet sayıları verilirken “Rivayet” ile senedli merfû ve mevkūf aktarımları, “Ta‘lîk” ile muallak olarak nakledilen merfû ve mevkūf nakilleri, “Maktû” ile tâbiûn ve sonrasındakilerden senedli olarak nakledilen ifadeler kastedilmektedir.

12	Abdullâh b. Muâviye b. Mûsâ Ebû Ca'fer - er-racülü's-sâlih-	el-Cumahî el-Basrî	Irak - Basra	12	0	0
13	Abdullâh b. Muhammed b. Abdirrahmân b. el-Misver b. Mahrame	ez-Zührî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0
14	Abdullâh b. Muhammed b. el-Haccâc Ebû Yahyâ es-Savvâf	el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0
15	Abdullâh b. Münîr Ebû Abdirrahmân ez-Zâhid	el-Mervezî	Horasan - Merv	6	0	1
16	Abdullâh b. es-Sabbâh b. Abdillâh el-Attâr	el-Hâşimî el-Basrî	Irak - Basra	6	0	0
17	Abdullâh b. Saîd b. Husayn Ebû Saîd el-Eşec	el-Kindî el-Kûfî	Irak - Kûfe	60	0	0
18	Abdullâh b. el-Vaddâh b. Saîd (Sa'd) Ebû Muhammed	el-Kûfî el-Lü'lüî	Irak - Kûfe	2	0	0
19	Abdurrahmân b. el-Esved b. el-Me'mûl Ebû Amr el-Verrâk	el-Hâşimî el-Basrî	Irak - Basra	6	0	0
20	Abdurrahmân b. Vâkıd b. Müslim Ebû Müslim	es-Sa'dî el-Vâkıdî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	3	0	0
21	Abdülcebbâr b. el-Alâ' b. Abdilcebbâr el-Attâr Ebû Bekr	el-Basrî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	4	0	0
22	Abdülkuddûs b. Muhammed b. Abdilkebîr Ebû Bekr el-Attâr	el-Basrî	Irak - Basra	9	0	0
23	Abdülvâris b. Abdissamed b. Abdilvâris Ebû Ubeyde	et-Tennûrî el-Basrî	Irak - Basra	5	0	0
24	Abdülvâris b. Ubeydillâh	el-Atekî el-Mervezî	Horasan - Merv	1	0	0
25	Abdülvehhâb b. Abdilhakem b. Nâfi' Ebü'l-Hasen el-Verrâk	el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	5	0	0
26	Abdüssamed b. Süleymân b. Ebî Mutarrif Ebû Bekr	el-Atekî el-Belhî	Horasan - Belh	1	0	0
27	Ahmed b. Abde b. Mûsâ Ebû Abdillâh	ed-Dabbî el-Basrî	Irak -- Basra	34	0	1
28	Ahmed b. Abdillâh b. el-Hakem Ebü'l-Hüseyn el-ma'rûf bi İbni'l-Kürdî	el-Hâşimî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0
29	Ahmed b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdillâh b. Ebi's-Sefer Ebû Ubeyde	el-Hemdânî el-Kûfî	Irak - Kûfe	5	0	0
30	Ahmed b. Abdirrahmân b. Bekkâr Ebü'l-Velîd min veledi Büsr b. Ertât sâhıbi'n-Nebî (s.a.s)	el-Büsrî ed-Dımaşkī el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	7	0	0
31	Ahmed b. Büdeyl b. Kureyş Ebû Ca'fer	el-Yâmî el-Kûfî	Irak - Kûfe	3	0	0
32	Ahmed b. Ebî Bekr b. el-Hâris b. Zürâre b. Mus'ab b. Abdirrahmân b. Avf Ebû Mus'ab	ez-Zührî el-Medenî	Hicaz - Medine	9	0	çok
33	Ahmed b. Ebî Ubeydillâh Bişr Ebû Abdillâh	es-Selîmî el-Basrî	Irak - Basra	3	0	0
34	Ahmed b. Hâlid el-Hallâl Ebû Ca'fer	el-Bağdâdî el-Askerî	Irak - Bağdat	1	0	0
35	Ahmed b. el-Hasen b. Cüneydib Ebü'l-Hasen	et-Tirmizî	Mâverâünnehir - Tirmiz	14	0	0
36	Ahmed b. el-Hasen b. Hırâş Ebû Ca'fer	el-Horasânî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	3	0	0
37	Ahmed b. İbrâhîm b. Kesîr	ed-Devrakī en-Nükrî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	12	0	0
38	Ahmed b. Menî' b. Abdirrahmân Ebû Ca'fer	el-Begavî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	274	0	0

39	Ahmed b. el-Mikdâm Ebü'l-Eş'as	el-İclî el-Basrî	Irak - Basra	4	0	0
40	Ahmed b. Muhammed b. Alî b. Neyzek Ebû Ca'fer	el-Bağdâdî et-Tûsî	Horasan - Tûs	2	0	0
41	Ahmed b. Muhammed b. Mûsâ Ebü'l-Abbâs el-ma'rûf bi Merdûye	el-Mervezî	Horasan - Merv	40	0	1
42	Ahmed b. Nasr b. Ziyâd Ebû Abdillâh	en-Nîsâbûrî	Horasan - Nîşâbur	2	0	0
43	Ahmed b. Osmân b. Ebî Osmân Abdinnûr Ebû Osmân	en-Nevfelî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0
44	Ahmed b. Saîd b. İbrâhîm Ebû Abdillâh el-Eşkar	el-Murâbıtî/er-Ribâtî el-Mervezî	Horasan - Merv	6	0	0
45	Ahmed b. Saîd b. Sahr Ebû Ca'fer	ed-Dârimî es-Serahsî	Horasan - Serahs	5	0	0
46	el-Alâ' b. Mesleme b. Osmân Ebû Sâlim	el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	1	0	0
47	Alî b. el-Hasen Ebü'l-Hasen	el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0
48	Alî b. Haşrem	el-Mervezî	Horasan - Merv	27	3	0
49	Alî b. Hucr b. İyâs Ebü'l-Hasen	es-Sa'dî el-Mervezî	Horasan - Merv	182	0	2
50	Alî b. Îsâ b. Yezîd	el-Bağdâdî el-Kerâcikî	Irak - Vâsıt - Kerâcik	7	0	0
51	Alî b. el-Münzir	et-Tarîkī el-Kûfî	Irak - Kûfe	5	0	0
52	Alî b. Nasr b. Alî b. Nasr b. Alî Ebü'l-Hasen	el-Cehdamî el-Basrî	Irak - Basra	5	0	0
53	Alî b. Saîd b. Mesrûk	el-Kindî el-Kûfî	Irak - Kûfe	9	0	0
54	Amr b. Alî b. Bahr Ebû Hafs el-Fellâs	el-Bâhilî es-Sayrafî el-Basrî	Irak - Basra	21	0	0
55	Amr b. Mâlik Ebû Osmân	er-Râsibî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0
56	Bişr b. Âdem b. bint Ezher es-Semmân Ebû Abdirrahmân	el-Basrî	Irak - Basra	4	0	0
57	Bişr b. Hilâl es-Savvâf Ebû Muhammed	en-Nümeyrî el-Basrî	Irak - Basra	10	0	0
58	Bişr b. Muâz Ebû Sehl	el-Akadî el-Basrî	Irak - Basra	12	0	0
59	Ca'fer b. Muhammed b. el-Fudayl Ebü'l-Fazl	el-Cezerî er-Res'anî	Anadolu -- Res'an	1	0	0
60	Ca'fer b. Muhammed b. İmrân	es-Sa'lebî el-Kûfî	Irak - Kûfe	3	0	0
61	el-Cârûd b. Muâz Ebû Dâvûd (Ebû Muâz)	es-Sülemî et-Tirmizî	Mâverâünnehir - Tirmiz	4	0	4
62	el-Cerrâh b. Mahled	el-İclî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0
63	Ezher b. Mervân	er-Rekāşî el-Basrî	Irak - Basra	4	0	0
64	el-Fazl b. Ebî Tâlib Ca'fer b. Abdillâh Ebû Sehl	el-Vâsıtî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	2	0	0
65	el-Fazl b. es-Sabbâh Ebü'l-Abbâs	en-Nihâvendî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	7	0	0
66	el-Fazl b. Sehl b. İbrâhîm Ebü'l-Abbâs el-A'rec	el-Horasânî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	5	0	0

67	Fedâle b. el-Fazl b. Fedâle Ebü'l-Fazl	et-Teymî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0
68	Hallâd b. Eslem Ebû Bekr	el-Mervezî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	5	0	0
69	Hârûn b. Abdillâh b. Mervân Ebû Mûsâ el-Bezzâz	el-Müstemlî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	7	0	1
70	Hârûn b. İshâk b. Muhammed Ebü'l-Kāsım	el-Hemdânî el-Kûfî	Irak - Kûfe	23	0	0
71	Hârûn b. Mûsâ b. Ebî Alkame	el-Fervî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0
72	el-Hasen b. Ahmed b. Ebî Şuayb Ebû Müslim	el-Harrânî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	2	0	0
73	el-Hasen b. Alî b. Muhammed Ebû Alî el-Hallâl	el-Hulvânî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	109	0	0
74	el-Hasen b. Arefe b. Yezîd Ebû Alî	el-Abdî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	20	0	0
75	el-Hasen b. Bekr b. Abdirrahmân Ebû Alî	el-Mervezî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	1	0	0
76	el-Hasen b. Kazea b. Ubeyd Ebû Alî (Ebû Muhammed)	el-Hâşimî el-Basrî	Irak - Basra	3	0	1
77	el-Hasen b. Muhammed b. es-Sabâh Ebû Alî	ez-Za'ferânî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	18	0	çok
78	el-Hasen b. es-Sabbâh el-Bezzâr Ebû Alî	el-Vâsıtî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	13	0	0
79	Hâşim b. el-Velîd	el-Herevî	Horasan - Sîstan - Herat	1	0	0
80	Hâtim b. Siyâh Ebû Ahmed	el-Mervezî	Horasan - Merv	2	0	0
81	Hennâd b. es-Serî b. Mus'ab Ebü's-Serî'	et-Temîmî el-Kûfî	Irak - Kûfe	299	0	3
82	Hişâm b. Yûnus b. Vâbil Ebü'l-Kāsım	et-Temîmî en-Nehşelî el-Lü'lüî el-Kûfî	Irak - Kûfe	4	0	0
83	Humeyd b. Mes'ade b. el-Mübârek Ebû Alî (Ebü'l-Abbâs)	es-Sâmî (el-Bâhilî) el-Basrî	Irak - Basra	28	0	0
84	Hüreym b. Mis'ar Ebû Abdillâh	el-Ezdî et-Tirmizî	Mâverâünnehir - Tirmiz	2	0	1
85	el-Hüseyn b. Alî b. el-Esved Ebû Abdillâh	el-İclî el-Kûfî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	2	0	1
86	el-Hüseyn b. Alî b. Yezîd	es-Sudâî el-Ekfânî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	1	0	0
87	el-Hüseyn b. el-Hasen b. Harb Ebû Abdillâh	es-Sülemî el-Mervezî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	2	0	0
88	el-Hüseyn b. Hureys b. el-Hasen Ebû Ammâr	el-Huzâî el-Mervezî	Horasan - Merv	67	0	1
89	el-Hüseyn b. Mehdî b. Mâlik Ebû Saîd	el-Übüllî el-Basrî	Irak - Basra - Übül	2	0	1
90	el-Hüseyn b. Muhammed b. Ca'fer Ebû Alî (Ebû Muhammed)	el-Cerîrî el-Belhî	Horasan - Belh	5	0	0
91	el-Hüseyn b. Muhammed b. Eyyûb Ebû Alî	es-Sa'dî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0
92	el-Hüseyn b. Seleme b. İsmâîl b. Yezîd b. Ebî Kebşe	el-Ezdî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0
93	el-Hüseyn b. Yezîd b. Yahyâ et-Tahhân Ebû Alî (Ebû Abdillâh)	el-Ensârî el-Kûfî	Irak - Kûfe	6	0	0
94	İbrâhîm b. Abdillâh b. Hâtim Ebû İshâk	el-Herevî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	2	0	0

95	İbrâhîm b. Abdillâh b. el-Münzir	el-Bâhilî es-San‘ânî	Yemen - San‘a	1	0	0
96	İbrâhîm b. İsmâîl b. Yahyâ b. Seleme b. Küheyl Ebû İshâk	el-Hadramî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0
97	İbrâhîm b. Saîd Ebû İshâk	el-Cevherî et-Taberî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	13	0	0
98	İbrâhîm b. Ya‘kūb b. İshâk	es-Sa‘dî el-Cûzcânî ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	13	0	0
99	İmrân b. Mûsâ el-Kazzâz Ebû Amr	el-Leysî el-Basrî	Irak - Basra	4	0	0
100	Îsâ b. Ahmed b. Îsâ Ebû Yahyâ	el-Askalânî el-Belhî	Horasan – Belh - Askalân	4	0	0
101	Îsâ b. Osmân b. Îsâ İbn Ehî Yahyâ b. Îsâ	en-Nehşelî er-Remlî el-Kûfî el-Kisâî	Irak - Kûfe	2	0	0
102	İshâk b. İbrâhîm b. Habîb b. eş-Şehîd Ebû Ya‘kūb es-Savvâf	eş-Şehîdî el-Basrî	Irak - Basra	5	0	0
103	İshâk b. Mansûr b. Behrâm el-Kevsec Ebû Ya‘kūb	et-Temîmî el-Mervezî	Horasan - Merv	59	1	çok, 2’si açık
104	İshâk b. Mûsâ b. Abdillâh Ebû Mûsâ	el-Ensârî el-Hatmî	Horasan - Nîşâbur	103	0	çok
105	İsmâîl b. Mûsâ b. bint es-Süddî Ebû Muhammed (Ebû İshâk)	el-Fezârî el-Kûfî	Irak - Kûfe	16	0	0
106	el-Kāsım b. Zekeriyyâ b. Dînâr Ebû Muhammed	el-Kureşî el-Kûfî	Irak - Kûfe	15	0	0
107	Kuteybe b. Saîd b. Cemîl Ebû Recâ’	es-Sekafî el-Bağlânî	Horasan - Belh - Bağlân	635	0	1
108	Mahmûd b. Gaylân Ebû Ahmed	el-Adevî el-Mervezî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	354	0	1
109	Mahmûd b. Hıdâş	et-Tâlekānî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	4	0	0
110	Mektûm b. el-Abbâs Ebü’l-Fazl	et-Tirmizî el-Mervezî	Horasan - Merv	1	0	çok
111	Muhammed b. Abdila‘lâ Ebû Abdillâh	es-San‘ânî el-Kaysî el-Basrî	Irak - Basra	32	0	0
112	Muhammed b. Abdilazîz b. Ebî Rizme Ebû Amr	el-Mervezî	Horasan - Merv	1	0	0
113	Muhammed b. Abdillâh b. Bezî’ Ebû Bekr	el-Basrî	Irak - Basra	8	0	0
114	Muhammed b. Abdillâh b. İsmâîl b. Ebi’s-Selc Ebû Abdillâh Sâhibü Ahmed b. Hanbel	er-Râzî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	3	0	0
115	Muhammed b. Abdilmelik b. Ebi’ş-Şevârib Ebû Abdillâh	el-Ümevî el-Basrî	Irak - Basra	19	0	1
116	Muhammed b. Abdilmelik b. Zencûye Ebû Bekr	el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	3	0	0
117	Muhammed b. Abdirrahîm b. Ebî Züheyr Ebû Yahyâ	el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	2	0	0
118	Muhammed b. Ahmed b. el-Hüseyn b. Meddüveyh Ebû Abdirrahmân	el-Kureşî et-Tirmizî	Mâverâünnehir - Tirmiz	8	0	0
119	Muhammed b. Ahmed b. Nâfi‘ Ebû Bekr	el-Basrî	Irak - Basra	8	0	0
120	Muhammed b. el-Alâ’ b. Küreyb Ebû Küreyb	el-Hemdânî el-Kûfî	Irak - Kûfe	197	0	1
121	Muhammed b. Alî b. el-Hasen Ebû Abdillâh	eş-Şakīkī el-Mervezî el-Muttaviî	Horasan - Merv	1	0	0
122	Muhammed b. Amr b. Nebhân b. Safvân	es-Sekafî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0

123	Muhammed b. Amr es-Sevvâk Ebû Abdillâh	el-Belhî	Horasan - Belh	8	0	0
124	Muhammed b. Beşşâr b. Osmân Ebû Bekr Bündâr	el-Abdî el-Basrî	Irak - Basra	514	0	4
125	Muhammed b. Ca'fer Ebû Ca'fer	es-Simnânî el-Kūmisî	İran - Kūmis - Simnân	4	0	0
126	Muhammed b. Ebân b. Vezîr Ebû Bekr	el-Belhî	Horasan - Belh	14	0	1
127	Muhammed b. Ebî Ma'şer b. Abdirrahmân Ebû Abdilmelik	es-Sindî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0
128	Muhammed b. Firâs Ebû Hüreyre	ed-Dubaî es-Sayrafî el-Basrî	Irak - Basra	3	0	0
129	Muhammed b. Halîfe Ebû Abdillâh	el-Basrî es-Sayrafî	Irak - Basra	1	0	0
130	Muhammed b. Hâtim b. Süleymân el-Müeddib el-Müktib	ez-Zimmî el-Horasânî el-Basrî el-Bağdâdî el-Askerî	İran - Hûzistan - Askerimükrem	11	0	0
131	Muhammed b. Humeyd b. Hayyân Ebû Abdillâh	et-Temîmî er-Râzî	İran - Rey	27	0	2
132	Muhammed b. el-Hüseyn b. Ebî Halîme Ebû Ca'fer min Kasri'l-Ahnef	el-Basrî	Irak - Basra	1	0	1
133	Muhammed b. İbrâhîm b. Sudrân Ebû Ca'fer	el-Ezdî es-Selîmî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0
134	Muhammed b. İshâk b. Ca'fer Ebû Bekr	es-Sâgānî el-Horasânî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	2	0	0
135	Muhammed b. İsmâîl b. el-Bahterî Ebû Abdillâh	el-Bahterî el-Hassânî el-Vâsıtî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	3	0	0
136	Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm Ebû Abdillâh	el-Cu'fî el-Buhârî	Mâverâünnehir - Buhara	50	22	1
137	Muhammed b. İsmâîl b. Semüre Ebû Ca'fer	el-Ahmesî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0
138	Muhammed b. İsmâîl b. Yûsuf Ebû İsmâîl	es-Sülemî et-Tirmizî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	3	0	çok
139	Muhammed b. Kâmil	el-Mervezî	Horasan - Merv	3	0	0
140	Muhammed b. Ma'mer b. Rib'î Ebû Abdillâh	el-Kaysî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0
141	Muhammed b. Meymûn Ebû Abdillâh	el- Mekkî	Hicaz - Mekke	2	0	0
142	Muhammed b. Muhammed b. Merzûk Ebû Abdillâh	el-Bâhilî el-Basrî	Irak - Basra	5	0	0
143	Muhammed b. Mûsâ b. Nüfey' Ebû Abdillâh	el-Haraşî el-Basrî	Irak - Basra	10	0	0
144	Muhammed b. el-Müsennâ b. Ubeyd Ebû Mûsâ	el-Anezî el-Basrî	Irak - Basra	80	0	1
145	Muhammed b. Osmân b. Kerâme Ebû Ca'fer (Ebû Abdillâh)	el-İclî el-Kûfî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	1	0	çok
146	Muhammed b. Ömer b. Alî b. Atâ b. Mukaddem Ebû Abdillâh	el-Mukaddemî el-Basrî	Irak - Basra	5	0	0
147	Muhammed b. Ömer b. Heyyâc Ebû Abdillâh	el-Hemdânî (el-Esedî) el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0
148	Muhammed b. Ömer b. el-Velîd Ebû Ca'fer	el-Kindî el-Kûfî	Irak - Kûfe	4	0	0
149	Muhammed b. Râfi' b. Ebî Zeyd Sâbûr Ebû Abdillâh	el-Kuşeyrî en-Nîsâbûrî	Horasan - Nîşâbur	17	0	0
150	Muhammed b. Sehl b. Asker Ebû Bekr	et-Temîmî el-Buhârî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	5	0	0

151	Muhammed b. Şucâ' Ebû Abdillâh	el-Mervezî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	1	0	0
152	Muhammed b. Tarîf b. Huleyf Ebû Ca'fer	el-Becelî el-Kûfî	Irak - Kûfe	4	0	0
153	Muhammed b. Ubeyd b. Abdilmelik	el-Esedî el-Hemezânî	İran - Hemedan	1	0	0
154	Muhammed b. Ubeyd b. Muhammed Ebû Ca'fer (Ebû Ya'lâ)	el-Muhâribî el-Kûfî	Irak - Kûfe	9	0	0
155	Muhammed b. el-Vezîr b. Kays Ebû Abdillâh	el-Abdî el-Vâsıtî	Irak - Vâsıt	9	0	0
156	Muhammed b. Yahyâ b. Abdilkerîm Ebû Abdillâh	el-Ezdî el-Basrî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	5	0	0
157	Muhammed b. Yahyâ b. Abdillâh Ebû Abdillâh	ez-Zühlî en-Nîsâbûrî	Horasan - Nîşâbur	41	0	0
158	Muhammed b. Yahyâ b. Ebî Hazm Ebû Abdillâh	el-Kutaî el-Basrî	Irak - Basra	5	0	0
159	Muhammed b. Yahyâ b. Ebî Ömer Ebû Abdillâh er-racülü's-sâlih	el-Adenî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	202	0	1
160	Muhammed b. Yahyâ b. Eyyûb Ebû Yahyâ	es-Sekafî el-Mervezî	Horasan - Merv	2	0	0
161	Muhammed b. Yezîd b. Muhammed Ebû Hişâm	er-Rifâî el-Kûfî el-Medâinî	Irak - Medâin	16	0	0
162	Mûsâ b. Abdirrahmân b. Saîd Ebû Îsâ	el-Kindî es-Semerkandî el-Kûfî	Irak - Kûfe	8	0	0
163	Mûsâ b. Hizâm Ebû İmrân -er-racülü's-sâlih-	et-Tirmizî el-Belhî	Horasan - Belh	3	0	çok
164	Mücâhid b. Mûsâ Ebû Alî	el-Havârizmî el-Huttelî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	1	0	0
165	Müslim b. Amr b. Müslim Ebû Amr el-Hazzâ'	el-Medînî	Hicaz - Medine	6	0	0
166	Müslim b. el-Haccâc b. Müslim Ebü'l-Hüseyn	el-Kuşeyrî en-Nîsâbûrî	Horasan - Nîşâbur	1	0	0
167	Müslim b. Hâtim Ebû Hâtim	el-Ensârî el-Basrî	Irak - Basra	3	0	0
168	Nasr b. Abdirrahmân b. Bekkâr el-Veşşâ' Ebû Süleymân (Ebû Saîd)	en-Nâcî el-Kûfî	Irak - Kûfe	10	0	0
169	Nasr b. Alî b. Nasr b. Ali Ebû Amr	el-Cehdamî el-Basrî	Irak - Basra	62	0	0
170	Ömer b. Hafs b. Subeyh Ebü'l-Hasen	eş-Şeybânî el-Yemânî el-Basrî	Irak - Basra	6	0	0
171	Ömer b. İsmâîl b. Mücâlid b. Saîd	el-Hemdânî el-Kûfî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	5	0	0
172	Recâ b. Muhammed b. Recâ Ebü'l-Hasen	el-Uzrî el-Basrî es-Sekatî	Irak - Basra	2	0	0
173	Recâ b. Müreccâ b. Râfi' Ebû Muhammed	el-Gıfârî el-Mervezî es-Semerkandî	Mâverâünnehir - Semerkant	2	0	0
174	Saîd b. Abdirrahmân b. Hassân Ebû Ubeydillâh	el-Mahzûmî	Hicaz - Mekke	39	0	0
175	Saîd b. Yahyâ b. Saîd Ebû Osmân	el-Ümevî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	9	0	0
176	Saîd b. Ya'kūb Ebû Bekr	et-Tâlekānî	Horasan - Nîşâbur	6	0	1
177	Sâlih b. Abdillâh b. Zekvân Ebû Abdillâh	el-Bâhilî et-Tirmizî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	14	0	2
178	Sâlih b. Mismâr Ebü'l-Fazl (Ebü'l-Abbâs)	es-Sülemî el-Mervezî el-Küşmîhenî	Horasan - Merv - Küşmîhen	1	0	0

179	Seleme b. Şebîb	el-Mismaî en-Nîsâbûrî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	17	0	0
180	Selm b. Cünâde b. Selm Ebü's-Sâib	es-Süvâî el-Kûfî	Irak - Kûfe	7	0	0
181	Sevâr b. Abdillâh b. Sevâr Ebû Abdillâh	et-Temîmî el-Anberî	Şam - Rusâfe	2	0	0
182	Süfyân b. Vekî' b. el-Cerrâh Ebû Muhammed	er-Rüâsî el-Kûfî	Irak - Kûfe	65	0	0
183	Süleymân b. Abdilcebbâr b. Ruzeyk Ebû Eyyûb	el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	2	0	0
184	Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk Ebû Dâvûd	el-Ezdî es-Siczî	Horasan - Sîstan	3	0	0
185	Süleymân b. Ma'bed b. Kevsecân? Ebû Dâvûd	el-Mervezî es-Sincî	Horasan - Merv	1	0	0
186	Süleymân b. Selm b. Sâbık Ebû Dâvûd	el-Masâhifî el-Belhî	Horasan - Belh	1	0	0
187	Süveyd b. Nasr b. Süveyd Ebü'l-Fazl	el-Mervezî	Horasan - Merv	90	0	0
188	Ubeyd b. Esbât b. Muhammed Ebû Muhammed	el-Kureşî el-Kûfî	Irak - Kûfe	12	0	0
189	Ubeydullâh b. Abdilkerîm b. Yezîd Ebû Zür'a	er-Râzî	İran - Rey	4	2	0
190	Ubeydullâh b. Sa'd b. İbrâhîm b. Sa'd b. İbrâhîm b. Abdirrahmân b. Avf Ebü'l-Fazl	ez-Zührî el-Bağdâdî Kādî Esbahân	İran - İsfahan	1	0	0
191	Ukbe b. Mükrem b. Eflah Ebû Abdilmelik	el-Ammî el-Basrî	Irak - Basra	11	0	0
192	Vâsıl b. Abdila'lâ b. Hilâl Ebü'l-Kāsım (Ebû Ahmed)	el-Esedî el-Kûfî	Irak - Kûfe	14	0	0
193	el-Velîd b. Şücâ' b. el-Velîd Ebû Hemmâm	el-Kûfî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	1	0	0
194	Yahyâ b. Dürüst b. Ziyâd Ebû Zekeriyyâ	el-Basrî	Irak - Basra	5	0	0
195	Yahyâ b. Eksem b. Muhammed Ebû Muhammed	et-Temîmî el-Mervezî	Horasan - Merv	5	0	0
196	Yahyâ b. Habîb b. Arabî Ebû Zekeriyyâ	el-Hârisî (eş-Şeybânî) el-Basrî	Irak - Basra	5	0	0
197	Yahyâ b. Halef Ebû Seleme	el-Cûbârî el-Bâhilî el-Basrî	Irak - Basra	17	0	0
198	Yahyâ b. el-Mugīre b. İsmâîl Ebû Seleme	el-Mahzûmî el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0
199	Yahyâ b. Mûsâ b. Abdirabbih Ebû Zekeriyyâ	el-Belhî es-Sahtiyânî	Horasan - Belh	60	0	0
200	Yahyâ b. Talha b. Ebî Kesîr Ebû Zekeriyyâ	el-Yerbûî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0
201	Ya'kūb b. İbrâhîm b. Kesîr Ebû Yûsuf	el-Abdî ed-Devrakī el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	9	0	0
202	Ya'kūb b. Süfyân b. Cüvvân (Cüvân) Ebû Yûsuf	el-Fârisî el-Fesevî	İran - Fesâ	2	0	0
203	Yûsuf b. Hammâd	el-Ma'nî el-Basrî	Irak - Basra	10	0	0
204	Yûsuf b. Îsâ b. Dînâr Ebû Ya'kūb	ez-Zührî el-Mervezî	Horasan - Merv	26	0	0
205	Yûsuf b. Mûsâ b. Râşid Ebû Ya'kūb el-Kattân	el-Kûfî er-Râzî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	5	0	0
206	Yûsuf b. Selmân Ebû Ömer	el-Bâhilî (el-Mâzinî) el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0

207	Yûsuf b. Ya‘kūb es-Saffâr Ebû Ya‘kūb	el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0
208	Zeyd b. Ahzem Ebû Tâlib	et-Tâî el-Basrî en-Nebhânî	Irak - Basra	10	0	0
209	Ziyâd b. Eyyûb b. Ziyâd Ebû Hâşim	et-Tûsî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	14	0	0
210	Ziyâd b. Yahyâ b. Hassân Ebü'l-Hattâb	el-Hassânî en-Nükrî el-Basrî	Irak - Basra	6	0	0
211	Ebû Bekr b. en-Nadr b. Ebi'n-Nadr Hâşim b. el-Kāsım	el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	7	0	0

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ek 1.3: Tirmizî'nin Hocalarının Etbeu Etbeı't-Tâbiînden Hocaları, Cerh-Ta‘dîl ve Dönem Tabakaları ile *Kütüb-i Sitte*'de Rivayet Durumları

ETBEU ETBEI'T-TÂBİÎN							
Sıra	Adı	Nisbesi	Cerh-Ta‘dîl Durumu		Tabaka	Vefat Tarihi	*Kütüb-i Sitte*'de Rivayeti
1	Abdullâh b. Amr b. Ebi'l-Haccâc Ebû Ma‘mer	el-Minkarî	2	sika sebt (rumiye bi'l-kader)	10	224/839	KS
2	Abdullâh b. Ca‘fer b. Gaylân Ebû Abdirrahmân	el-Kureşî er-Rakkī	3	sika (lâkinnehû teğayyera biühra fe lem yefhuş ihtilâtuh)	10	220/835	KS
3	Abdullâh b. İbrâhîm b. Ebî Amr Ebû Muhammed	el-Gıfârî el-Medenî	10	metrûk (ve nesebehû İbn Hibbân ile'l-vaz‘)	10	?	ET
4	Abdullâh b. Muhammed b. Abdillâh Ebû Ca‘fer	el-Cu‘fî el-Buhârî	2	sika hâfız	10	229/844	BT
5	Abdullâh b. Muhammed b. Alî Ebû Ca‘fer	en-Nüfeylî el-Harrânî	2	sika hâfız	10	234/848	BETNİ
6	Abdullâh b. Nâfi‘ es-Sâiğ Ebû Muhammed	el-Mahzûmî el-Medenî	3	sika (sahîhu'l-kitâb fi hıfzıhî lîn)	10	206/822	METNİ, B *-el-Edeb-*
7	Abdullâh b. Sa‘d b. Osmân Ebû Abdirrahmân	ed-Deştekî el-Mervezî	4	sadûk	10	?	ETN
8	Abdullâh b. Sâlih b. Muhammed Ebû Sâlih	el-Cühenî el-Mısrî	5	sadûk kesîru'l-galat sebtün fi kitâbih ve kânet fîhi gaflet	10	223/838	ETİ, B -muallak-
9	Abdullâh b. el-Velîd b. Meymûn Ebû Muhammed	el-Adenî el-Mekkî	5	sadûk rubemâ ehtae	10	?	ETN, B -muallak-
10	Abdullâh b. Yûsuf Ebû Muhammed	el-Kelâî	2	sika mütkın (min esbeti'n-nâsi fi'*l-Muvaṭṭa'*)	10	218/833	BETN
11	Abdullâh b. ez-Zübeyr b. Îsâ Ebû Bekr	el-Humeydî el-Kureşî	2	sika hâfız (fakīh ecellü ashâbi Süfyân b. Uyeyne)	10	219/834	BMETN, İ *-et-Tefsîr-*
12	Abdurrahmân b. Abdillâh b. Sa‘d Ebû Muhammed	ed-Deştekî er-Râzî	3	sika	10	?	ETNİ, B *-el-Ḳırâ'at-*
13	Abdüla‘lâ b. Müshir b. Abdila‘lâ Ebû Müshir	el-Gassânî ed-Dımaşkī	3	sika (fâzıl)	10	218/833	KS
14	Abdülazîz b. Abdillâh b. Yahyâ Ebü'l-Kāsım	el-Üveysî el-Medenî	3	sika	10	?	BETİ,N -*Müsnedü ḥadîşi Mâlik-*
15	Affân b. Müslim Ebû Osmân es-Saffâr	el-Bâhilî el-Basrî	2	sika sebt (kāle İbnü'l-Medînî kâne izâ şekke fî harfin mine'l-hadîs terakehû ve rubemâ vehime; kāle İbn Maîn	10	220/835	KS

				enkernâhü fî safer senete 219 ve mâte ba'dehâ biyesîr)			
16	Ahmed b. Abdillâh b. Ebî Şuayb Ebü'l-Hasen	el-Harrânî	3	sika	10	233/847	BMTN
17	Ahmed b. Abdillâh b. Yûnus	et-Temîmî el-Yerbûî el-Kûfî	2	sika hâfız	10	227/842	KS
18	Ahmed b. Ebi't-Tayyib Süleymân Ebû Süleymân	el-Bağdâdî el-Mervezî	5	sadûk hâfız lehû eğlât (za'afehû bisebebihâ Ebû Hâtim vemâ lehû fi'l-Buhârî sivâ hadîsin vâhidin mütâbaaten)	10	230/845 c.	BT
19	Ahmed b. Muhammed b. Hanbel Ebû Abdillâh	eş-Şeybânî	2	sika hâfız fakīh hücce	10	241/855	KS
20	Alî b. Abdilhamîd b. Mus'ab	el-Ma'nî el-Kûfî	3	sika	10	222/836	TN, B -muallak-
21	Alî b. Abdillâh b. Ca'fer Ebü'l-Hasen b. el-Medînî	el-Basrî	2	sika sebt imâm (a'lemü ehli asrihî bi'l-hadîs ve ilelih hattâ kāle el-Buhârî me'stesğartü nefsî illâ ınde Alî b. el-Medînî)	10	234/848-9	BTN, İ *-et-Tefsîr-*
22	Alî b. Bahr b. Berrî	el-Fârisî el-Bağdâdî	3	sika (fâzıl)	10	234/848	ET, B -muallak-
23	Alî b. Ca'fer b. Muhammed b. Alî Ebü'l-Hasen	el-Alevî	6	makbul	10	210/825	T
24	Alî b. el-Hasen b. Şakīk Ebû Abdirrahmân	el-Mervezî	2	sika hâfız	10	215/830	KS
25	Alî b. el-Hüseyn b. Vâkıd	el-Mervezî	5	sadûk yehim	10	211/826	METNİ, B *-el-Edeb-*
26	Alî b. İshâk Ebü'l-Hasen	es-Sülemî	3	sika	10	213/828	T
27	Alî b. Ma'bed b. Şeddâd	er-Rakkī el-Mısrî	3	sika fakīh	10	218/833	TN
28	Amr b. Avn b. Evs Ebû Osmân	el-Vâsıtî el-Basrî	2	sika sebt	10	225/840	KS
29	Amr b. Ebî Seleme Ebû Hafs	et-Tinnîsî ed-Dımaşkī	5	sadûk lehû evhâm	10	213/828 s.	KS
30	Asbağ b. el-Ferec b. Saîd Ebû Abdillâh	el-Ümevî el-Mısrî	3	sika	10	225/840	BETN
31	Âsım b. Yûsuf Ebû Amr	el-Yerbûî el-Kûfî	3	sika	10	220/835	BTN
32	Bişr b. Şuayb b. Ebî Hamza Ebü'l-Kāsım	el-Kureşî el-Hımsî	3	sika	10	213/828	BTN
33	Ferve b. Ebi'l-Megrâ' Ebü'l-Kāsım	el-Kindî Kûfî	4	sadûk	10	225/840	BT
34	Hafs b. Ömer b. el-Hâris Ebû Ömer	el-Ezdî en-Nemerî el-Havzî	2	sika sebt (îbe biahzi'l-ücre ale'l-hadîs)	10	225/840	BETN
35	Hafs b. Ömer b. Ubeyd	et-Tanâfisî el-Kûfî	3	sika	10	?	T
36	el-Hakem b. el-Mübârek Ebû Sâlih	el-Bâhilî el-Hâşitî	5	sadûk rubemâ vehime	10	213/828 c.	T, B *-el-Edeb-*
37	el-Hakem b. Nâfi' Ebü'l-Yemân	el-Behrânî el-Hımsî	2	sika sebt (yükāl: inne eksera hadîsihî an Şuayb münâvele)	10	222/837	KS
38	Hâlid b. Mahled Ebü'l-Heysem	el-Katavânî el-Becelî	5	sadûk yeteşeyye' ve lehû efrâd	10	213/828	BMTNİ, E -*Müsnedü Mâlik-*
39	Hallâd b. Yezîd	el-Cu'fî el-Kûfî	5	sadûk rubemâ vehime	10	220/835	T

40	Hârûn b. Muâviye b. Abdillâh	el-Eş'arî	4	sadûk	10	?	T
41	Hârûn b. Sâlih b. İbrâhîm	et-Talhî el-Medenî	4	sadûk	10	220/835 ö.	T
42	el-Hasen b. Bişr b. Selm Ebû Alî	el-Hemdânî el-Becelî	5	sadûk yuhtı'	10	221/836	BTN
43	el-Hasen b. Şücâ' Recâ Ebû Alî	el-Belhî	3	ehadü'l-huffâz	11	244/858	T
44	el-Hasen b. Vâki' b. el-Kāsım Ebû Alî	el-Horasânî er-Remlî	3	sika	10	220/835	T, B *-el-Edeb-*
45	Hayve b. Şüreyh b. Yezîd Ebü'l-Abbâs	el-Hadramî el-Hımsî	3	sika	10	224/839	BETİ
46	Hişâm b. Ammâr b. Nusayr Ebü'l-Velîd	es-Sülemî ed-Dımaşkī	5	sadûk (mukrî) kebüra fe sâra yetelekkan fe hadîsühü'l-kadîm esah	10	245/859?	BETNİ
47	Hişâm b. İsmâîl b. Yahyâ Ebû Abdilmelik el-Attâr	ed-Dımaşkī	3	sika fakīh âbid	10	216/831	ETN
48	İbrâhîm b. Abdirrahmân b. Mehdî	el-Basrî	5	sadûk lehû menâkîr (kīle innehâ min kıbeli'r-râvî anh)	10	?	ETN
49	İbrâhîm b. Beşşâr Ebû İshâk	er-Remâdî el-Basrî	3	hâfız lehû evhâm	10	230/845 c.	ET
50	İbrâhîm b. el-Münzir b. Abdillâh	el-Esedî el-Hızâmî	4	sadûk (tekelleme fîhi Ahmed li ecli'l-Kur'ân)	10	236/850	BTNİ
51	İbrâhîm b. Mûsâ b. Yezîd Ebû İshâk el-Ferrâ'	et-Temîmî er-Râzî	2	sika hâfız	10	220/835 s.	KS
52	İbrâhîm b. Yahyâ b. Muhammed b. Abbâd	el-Medenî eş-Şecerî	8	leyyinü'l-hadîs	10	?	T
53	İshâk b. Muhammed b. İsmâîl	el-Fervî	5	sadûk küffe fe sâe hıfzuh	10	226/841	BTİ
54	İsmâîl b. Ebî Üveys Abdillâh Ebû Abdillâh	el-Esbahî el-Medenî	5	sadûk ehtae fi ehâdîse min hıfzih	10	226/841	BMETİ
55	İsmâîl b. Yahyâ b. Seleme	el-Hadramî el-Kûfî	10	metrûk	10	?	T
56	el-Kāsım b. Kesîr b. en-Nu'mân Ebü'l-Abbâs	el-Mısrî el-İskenderânî	4	sadûk	10	220/835	TN
57	Katan b. Nüseyr Ebû Abbâd	el-Basrî el-Guberî	5	sadûk yuhtı'	10	?	MET
58	Ma'kıl b. Mâlik Ebû Şerîk	el-Basrî el-Bâhilî	6	makbul	10	?	T, B *-el-Ķırâ'at-*
59	Ma'n b. Îsâ b. Yahyâ Ebû Yahyâ el-Kazzâz	el-Eşcaî el-Medenî	2	sika sebt (kāle Ebû Hâtim hüve esbetü ashâbi Mâlik)	10	198/814	KS
60	Muallâ b. Esed Ebü'l-Heysem	el-Ammî el-Basrî	2	sika sebt (kāle Ebû Hâtim lem yuhtı' illâ fî hadîsin vâhid)	10	218/833	BMTNİ, E *-el-Ķader-*
61	Muallâ b. Mansûr Ebû Ya'lâ	er-Râzî el-Bağdâdî	3	sika (sünnî fakīh tulibe li'l-kazâ fe'mtenea ehtae men zeame enne Ahmed remâhü bi'l-kezib)	10	211/826	KS
62	Muâz b. Hâni' Ebû Hâni'	el-Yeşkürî el-Kaysî el-Basrî	3	sika	10	209/824	BETNİ
63	Muhammed b. Abbâd b. Zibrikān	el-Mekkî el-Bağdâdî	5	sadûk yehim	10	234/848	BMTNİ
64	Muhammed b. Abdillâh b. Nümeyr Ebû Abdirrahmân	el-Hemdânî el-Kûfî	2	sika hâfız (fâzıl)	10	234/849	KS
65	Muhammed b. Ebî Attâb Ebû Bekr el-A'yen	el-Bağdâdî	4	sadûk	11	240/854	MT

66	Muhammed b. Hâlid b. Asme	el-Hanefî el-Basrî	5	sadûk yuhtı'	10	?	ETNİ
67	Muhammed b. İmrân b. Ebî Leylâ Ebû Abdirrahmân	el-Kûfî	4	sadûk	10	?	T, B *-el-Edeb-*
68	Muhammed b. Kesîr	el-Abdî el-Basrî	3	sika (lem yüsıb men za'afehû)	10	223/838	KS
69	Muhammed b. el-Mübârek	el-Kalânisî el-Kureşî	3	sika	10	215/830	KS
70	Muhammed b. Ömer b. Abdillâh	er-Rûmî el-Bâhilî	8	leyyinü'l-hadîs	10	?	T
71	Muhammed b. es-Sabbâh Ebû Ca'fer	ed-Dûlâbî el-Bağdâdî	2	sika hâfız	10	227/841	KS
72	Muhammed b. Sâbık Ebû Ca'fer (Ebû Saîd)	et-Temîmî	4	sadûk	10	213/828	BMETN
73	Muhammed b. Saîd b. Süleymân Ebû Ca'fer	el-Kûfî	2	sika sebt	10	220/835	BTN
74	Muhammed b. es-Salt b. el-Haccâc Ebû Ca'fer	el-Esedî el-Kûfî	3	sika	10	220/835 c.	BMTNİ
75	Muhammed b. Sinân Ebû Bekr	el-Bâhilî	2	sika sebt	10	223/838	BETİ
76	Muhammed b. et-Tufeyl b. Mâlik Ebû Ca'fer	en-Nehaî	4	sadûk	10	222/837	T, B *-el-Edeb-*
77	Muhammed b. Ubeyd b. Ebî Ümeyye	et-Tanâfisî el-Kûfî	3	sika (yahfez)	11	204/819	KS
78	Muhammed b. Uyeyne	el-Fezârî el-Missîsî	6	makbul	10	?	T
79	Mutarrif b. Abdillâh b. Mutarrif Ebû Mus'ab	el-Medenî	3	sika (lem yüsıb İbn Adî fî taz'îfih)	10	220/835	BTİ
80	Müsedded b. Müserhed b. Müserbel Ebü'l-Hasen	el-Esedî el-Basrî	2	sika hâfız	10	228/843	BETN
81	Müzâhim b. Zevvâd b. Uleyye	el-Kûfî	4	lâ be'se bih	10	?	T
82	Nuaym b. Hammâd b. Muâviye Ebû Abdillâh	el-Huzâî	5	sadûk yuhtı' kesîran (fakīh; ârifün bi'l-ferâiz)	10	228/843	BETİ, M -Muḳaddime-
83	Osmân b. Züfer b. Müzâhim Ebû Züfer	et-Teymî el-Kûfî	4	sadûk	10	218/833	TN
84	Ömer b. Hafs b. Gıyâs	el-Kûfî	3	sika (rubemâ vehime)	10	222/837	BMETN
85	Sa'd b. Abdilhamîd b. Ca'fer Ebû Muâz	el-Ensârî	5	sadûk lehû eğālît	10	219/834	TNİ
86	Safvân b. Sâlih b. Safvân Ebû Abdilmelik	es-Sekafî ed-Dımaşkī	3	sika (kâne yüdellis tedlîse't-tesviye kālehû Ebû Zür'a ed-Dımaşkī)	10	237-39/851-53	ETN, İ *-et-Tefsîr-*
87	Saîd b. el-Hakem b. Ebî Meryem Ebû Muhammed	el-Cumahî el-Mısrî	2	sika sebt fakīh	10	224/839	KS
88	Saîd b. Mansûr b. Şu'be Ebû Osmân	el-Horasânî el-Mekkî	3	sika musannif ve kâne lâ yerciu ammâ fî kitâbih lişiddeti vüsûkıhî bih	10	227/842	KS
89	Saîd b. Süleymân Ebû Osmân	ed-Dabbî el-Vâsıtî	2	sika hâfız	10	225/840	KS
90	Sâid b. Ubeyd Ebû Muhammed (Ebû Saîd)	el-Becelî el-Harrânî	6	makbul	10	?	Tİ
91	Sâlih b. Abdilkebîr b. Şuayb b. el-Habhâb	el-Basrî	9	mechûl	10	?	T
92	Süleymân b. Abdirrahmân b. Îsâ Ebû Eyyûb	et-Temîmî ed-Dımaşkī	5	sadûk yuhtı'	10	233/847	BETNİ

93	Süleymân b. Dâvûd b. Dâvûd Ebû Eyyûb	el-Bağdâdî el-Hâşimî	2	sika celîl (kāle Ahmed b. Hanbel yaslehu li'l-hilâfe)	10	219/834	ETNİ, B -*Ḫalḳ*-
94	Süleymân b. Ubeydillâh Ebû Eyyûb	el-Ensârî er-Rakkī	5	sadûk leyse bi'l-kavî	10	?	Tİ
95	Süreyc b. en-Nu'mân b. Mervân Ebü'l-Hasen	el-Cevherî	3	sika (yehimü kalîlen)	10	217/832	BETNİ
96	Süveyd b. Amr Ebü'l-Velîd	el-Kelbî el-Kûfî	3	sika (efhaşe İbn Hibbân el-kavle fîh ve lem ye'ti bi delîl)	10	203-4/818-19	MTNİ
97	Şihâb b. Abbâd Ebû Ömer	el-Abdî el-Kûfî	3	sika	10	224/839	BMTİ
98	Talk b. Gannâm b. Talk	en-Nehaî el-Kûfî	3	sika	10	211/826	BETNİ
99	Ubeydullâh b. Muhammed b. Âişe Ebû Abdirrahmân	et-Teymî el-Ayşî	3	sika (cevâd; rumiye bi'l-kader ve lem yesbüt)	10	228/843	ETN
100	Ümeyye b. el-Kāsım el-Hazzâ'	el-Basrî	4	sadûk (za'afehû İbn Hibbân bilâ müstened)	10	?	T
101	Yahyâ b. Gaylân b. Abdillâh Ebü'l-Fazl	el-Huzâî	3	sika	10	210/825	MTN
102	Yahyâ b. İshâk Ebû Zekeriyyâ (Ebû Bekr)	es-Seylehînî el-Bağdâdî	4	sadûk	10	210/825	METNİ
103	Yahyâ b. Maîn b. Avn Ebû Zekeriyyâ	el-Gatafânî el-Bağdâdî	2	sika hâfız (meşhûr; imâmü'l-cerh ve't-ta'dîl)	10	233/848	KS
104	Yahyâ b. Muhammed b. Abdillâh Mevlâ Bemî Nevfel	el-Medenî	5	sadûk yuhtı'	10	?	ETN
105	Yahyâ b. Yahyâ b. Bekr (Bükeyr) Ebû Zekeriyyâ	et-Temîmî en-Nîsâbûrî	2	sika sebt imâm	10	226/840	BMTN
106	Yezîd b. Hâlid b. Yezîd Ebû Hâlid	er-Remlî	3	sika (âbid)	10	232/846 c.	ETNİ
107	Zekeriyyâ b. Adî b. es-Salt Ebû Yahyâ	et-Teymî	2	sika celîl (yahfez)	10	211-12/826-27	BMTNİ, E -*el-Merâsîl*-
108	Zekeriyyâ b. Ebî Zekeriyyâ Yahyâ b. Sâlih Ebû Yahyâ	el-Belhî el-Lü'lüî	2	sika hâfız	11	232-33/846-47	BT
109	Ebü'l-Câriye	el-Abdî el-Basrî	9	mechûl	10	?	ET

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ek 1.4: Tirmizî'nin Hocalarının Etbeu Etbeı't-Tâbiînden Olan Hocalarının Bölgeleri ve *es-Sünen*'deki Rivayet Sayıları

ETBEU ETBEI'T-TÂBİÎN						
Sıra	Adı	Nisbesi	Bölgesi	Rivayet	Ta' lîk	Maktû
1	Abdullâh b. Amr b. Ebi'l-Haccâc Ebû Ma'mer	el-Minkarî	Irak - Basra	1	0	0
2	Abdullâh b. Ca'fer b. Gaylân Ebû Abdirrahmân	el-Kureşî er-Rakkī	Irak - Cezîre - Rakka	2	0	0
3	Abdullâh b. İbrâhîm b. Ebî Amr Ebû Muhammed	el-Gıfârî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0
4	Abdullâh b. Muhammed b. Abdillâh Ebû Ca'fer	el-Cu'fî el-Buhârî	Mâverâünnehir - Buhara	2	0	0
5	Abdullâh b. Muhammed b. Alî Ebû Ca'fer	en-Nüfeylî el-Harrânî	Anadolu - Harran	1	0	0

6	Abdullâh b. Nâfi‘ es-Sâiğ Ebû Muhammed	el-Mahzûmî el-Medenî	Hicaz - Medine	11	0	0
7	Abdullâh b. Sa‘d b. Osmân Ebû Abdirrahmân	ed-Deştekî el-Mervezî	Horasan - Merv	1	0	0
8	Abdullâh b. Sâlih b. Muhammed Ebû Sâlih	el-Cühenî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	7	2	0
9	Abdullâh b. el-Velîd b. Meymûn Ebû Muhammed	el-Adenî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	2	0	0
10	Abdullâh b. Yûsuf Ebû Muhammed	el-Kelâî eş-Şâmî et-Tinnîsî	Kuzey Afrika - Mısır - Tinnîs	1	0	0
11	Abdullâh b. ez-Zübeyr b. Îsâ Ebû Bekr	el-Humeydî el-Kureşî el-Esedî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	3	2	0
12	Abdurrahmân b. Abdillâh b. Sa‘d Ebû Muhammed	ed-Deştekî er-Râzî	İran - Rey	5	0	0
13	Abdüla‘lâ b. Müshir b. Abdila‘lâ Ebû Müshir	el-Gassânî ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	5	0	0
14	Abdülazîz b. Abdillâh b. Yahyâ Ebü’l-Kāsım	el-Üveysî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0
15	Affân b. Müslim b. Abdillâh Ebû Osmân es-Saffâr	el-Bâhilî el-Basrî	Irak - Basra	25	0	0
16	Ahmed b. Abdillâh b. Ebî Şuayb Ebü’l-Hasen	el-Harrânî	Anadolu - Harran	1	0	0
17	Ahmed b. Abdillâh b. Yûnus	et-Temîmî el-Yerbûî el-Kûfî	Irak - Kûfe	3	0	0
18	Ahmed b. Ebi’t-Tayyib Süleymân Ebû Süleymân	el-Bağdâdî el-Mervezî	Horasan - Merv	1	0	0
19	Ahmed b. Muhammed b. Hanbel Ebû Abdillâh	eş-Şeybânî el-Mervezî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	1	4	0
20	Alî b. Abdilhamîd b. Mus‘ab	el-Ma‘nî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0
21	Alî b. Abdillâh b. Ca‘fer b. Necîh Ebü’l-Hasen b. el-Medînî	el-Basrî	Irak - Basra	2	9	0
22	Alî b. Bahr b. Berrî	el-Fârisî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	1	0	0
23	Alî b. Ca‘fer b. Muhammed b. Alî b. el-Hüseyn b. Alî Ebü’l-Hasen	el-Alevî	Hicaz - Medine	1	0	0
24	Alî b. el-Hasen b. Şakīk Ebû Abdirrahmân	el-Mervezî	Horasan - Merv	5	1	çok
25	Alî b. el-Hüseyn b. Vâkıd	el-Mervezî	Horasan - Merv	6	0	0
26	Alî b. İshâk Ebü’l-Hasen	es-Sülemî et-Tirmizî el-Mervezî	Horasan - Merv	1	0	0
27	Alî b. Ma‘bed b. Şeddâd	er-Rakkī el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	1	0	0
28	Amr b. Avn b. Evs Ebû Osmân	el-Vâsıtî el-Basrî	Irak - Basra	3	0	0
29	Amr b. Ebî Seleme Ebû Hafs	et-Tinnîsî ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	2	0	0
30	Asbağ b. el-Ferec b. Saîd Ebû Abdillâh	el-Ümevî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	1	0	0
31	Âsım b. Yûsuf Ebû Amr	el-Yerbûî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0
32	Bişr b. Şuayb b. Ebî Hamza Ebü’l-Kāsım	el-Kureşî el-Hımsî	Şam - Humus	1	0	0
33	Ferve b. Ebi’l-Meğrâ’ Ebü’l-Kāsım	el-Kindî Kûfî	Irak - Kûfe	1	1	0

34	Hafs b. Ömer b. el-Hâris Ebû Ömer	el-Ezdî en-Nemerî el-Havzî	Irak - Basra	2	0	0
35	Hafs b. Ömer b. Ubeyd	et-Tanâfisî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0
36	el-Hakem b. el-Mübârek Ebû Sâlih	el-Bâhilî el-Hâşitî	Horasan - Belh - Hâşit	1	0	0
37	el-Hakem b. Nâfi‘ Ebü'l-Yemân	el-Behrânî el-Hımsî	Şam - Humus	1	1	0
38	Hâlid b. Mahled Ebü'l-Heysem	el-Katavânî el-Becelî el-Kûfî	Irak - Kûfe	4	0	0
39	Hallâd b. Yezîd	el-Cu‘fî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0
40	Hârûn b. Muâviye b. Abdillâh	el-Eş‘arî	Anadolu - Misis	1	0	0
41	Hârûn b. Sâlih b. İbrâhîm	et-Talhî el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0
42	el-Hasen b. Bişr b. Selm Ebû Alî	el-Hemdânî el-Becelî el-Kûfî	Irak - Kûfe	3	0	0
43	el-Hasen b. Şücâ‘ b. Recâ Ebû Alî	el-Belhî	Horasan - Belh	1	0	0
44	el-Hasen b. Vâki’ b. el-Kāsım Ebû Alî	el-Horasânî er-Remlî	Şam - Filistin - Remle	1	0	0
45	Hayve b. Şüreyh b. Yezîd Ebü'l-Abbâs	el-Hadramî el-Hımsî	Şam - Humus	18	0	0
46	Hişâm b. Ammâr b. Nusayr Ebü'l-Velîd	es-Sülemî ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	1	0	0
47	Hişâm b. İsmâîl b. Yahyâ Ebû Abdilmelik el-Attâr	ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	1	0	0
48	İbrâhîm b. Abdirrahmân b. Mehdî	el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0
49	İbrâhîm b. Beşşâr Ebû İshâk	er-Remâdî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0
50	İbrâhîm b. el-Münzir b. Abdillâh	el-Esedî el-Hızâmî	Hicaz - Medine	1	0	0
51	İbrâhîm b. Mûsâ b. Yezîd Ebû İshâk el-Ferrâ’	et-Temîmî er-Râzî	İran - Rey	3	0	0
52	İbrâhîm b. Yahyâ b. Muhammed b. Abbâd	el-Medenî eş-Şecerî	Hicaz - Medine - Zülhuleyfe - Şecer	1	0	0
53	İshâk b. Muhammed b. İsmâîl	el-Fervî el-Medenî el-Ümevî	Hicaz - Medine	1	0	0
54	İsmâîl b. Ebî Üveys Abdillâh b. Abdillâh b. Üveys Ebû Abdillâh	el-Esbahî el-Medenî	Hicaz - Medine	7	0	0
55	İsmâîl b. Yahyâ b. Seleme	el-Hadramî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0
56	el-Kāsım b. Kesîr b. en-Nu‘mân Ebü'l-Abbâs	el-Mısrî el-İskenderânî	Kuzey Afrika - Mısır - İskenderiye	1	0	0
57	Katan b. Nüseyr Ebû Abbâd	el-Basrî el-Guberî	Irak - Basra	1	0	0
58	Ma‘kıl b. Mâlik Ebû Şerîk	el-Basrî el-Bâhilî	Irak - Basra	1	0	0
59	Ma‘n b. Îsâ b. Yahyâ Ebû Yahyâ el-Kazzâz	el-Eşcaî el-Medenî	Hicaz - Medine	95	0	çok
60	Muallâ b. Esed Ebü'l-Heysem	el-Ammî el-Basrî	Irak - Basra	4	0	0
61	Muallâ b. Mansûr Ebû Ya‘lâ	er-Râzî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	3	0	0

62	Muâz b. Hâni' Ebû Hâni'	el-Yeşkürî el-Kaysî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0
63	Muhammed b. Abbâd b. Zibrikān	el-Mekkî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	1	0	0
64	Muhammed b. Abdillâh b. Nümeyr Ebû Abdirrahmân	el-Hemdânî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0
65	Muhammed b. Ebî Attâb Ebû Bekr el-A'yen	el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	1	0	0
66	Muhammed b. Hâlid b. Asme	el-Hanefî el-Basrî	Irak - Basra	7	0	0
67	Muhammed b. İmrân b. Muhammed b. Ebî Leylâ Ebû Abdirrahmân	el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0
68	Muhammed b. Kesîr	el-Abdî el-Basrî	Irak - Basra	6	0	0
69	Muhammed b. el-Mübârek	el-Kalânisî el-Kureşî ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	1	0	0
70	Muhammed b. Ömer b. Abdillâh	er-Rûmî el-Bâhilî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0
71	Muhammed b. es-Sabbâh Ebû Ca'fer	ed-Dûlâbî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	1	0	0
72	Muhammed b. Sâbık Ebû Ca'fer (Ebû Saîd)	et-Temîmî el-Kûfî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	1	0	0
73	Muhammed b. Saîd b. Süleymân Ebû Ca'fer	el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0
74	Muhammed b. es-Salt b. el-Haccâc Ebû Ca'fer	el-Esedî el-Kûfî	Irak - Kûfe	3	0	0
75	Muhammed b. Sinân Ebû Bekr	el-Bâhilî el-Basrî el-Avekī	Irak - Basra	1	0	0
76	Muhammed b. et-Tufeyl b. Mâlik Ebû Ca'fer	en-Nehaî	Necid - Feyd	1	0	0
77	Muhammed b. Ubeyd b. Ebî Ümeyye	et-Tanâfisî el-Kûfî	Irak - Kûfe	4	0	0
78	Muhammed b. Uyeyne	el-Fezârî el-Missîsî	Anadolu - Misis	1	0	0
79	Mutarrif b. Abdillâh b. Mutarrif Ebû Mus'ab	el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0
80	Müsedded b. Müserhed b. Müserbel Ebü'l-Hasen	el-Esedî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0
81	Müzâhim b. Zevvâd b. Uleyye	el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0
82	Nuaym b. Hammâd b. Muâviye Ebû Abdillâh	el-Huzâî el-Mervezî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	2	0	0
83	Osmân b. Züfer b. Müzâhim Ebû Züfer (Ebû Ömer)	et-Teymî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0
84	Ömer b. Hafs b. Gıyâs	el-Kûfî	Irak - Kûfe	3	0	0
85	Sa'd b. Abdilhamîd b. Ca'fer Ebû Muâz	el-Ensârî el-Medenî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	1	0	0
86	Safvân b. Sâlih b. Safvân Ebû Abdilmelik	es-Sekafî ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	3	0	0
87	Saîd b. el-Hakem b. Muhammed b. Sâlim b. Ebî Meryem Ebû Muhammed	el-Cumahî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	3	0	0
88	Saîd b. Mansûr b. Şu'be Ebû Osmân	el-Horasânî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	1	0	0
89	Saîd b. Süleymân Ebû Osmân	ed-Dabbî el-Vâsıtî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	2	0	0

90	Sâid b. Ubeyd Ebû Muhammed (Ebû Saîd)	el-Becelî el-Harrânî	Anadolu - Harran	2	0	0
91	Sâlih b. Abdilkebîr b. Şuayb b. el-Habhâb	el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0
92	Süleymân b. Abdirrahmân b. Îsâ Ebû Eyyûb	et-Temîmî ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	3	0	0
93	Süleymân b. Dâvûd b. Dâvûd Ebû Eyyûb	el-Bağdâdî el-Hâşimî	Irak - Bağdat	2	0	0
94	Süleymân b. Ubeydillâh Ebû Eyyûb	el-Ensârî er-Rakkī	Irak - Cezîre - Rakka	1	0	0
95	Süreyc b. en-Nu'mân b. Mervân Ebü'l-Hasen	el-Cevherî el-Horasânî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	1	0	0
96	Süveyd b. Amr Ebü'l-Velîd	el-Kelbî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	1	0
97	Şihâb b. Abbâd Ebû Ömer	el-Abdî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0
98	Talk b. Gannâm b. Talk	en-Nehaî el-Kûfî	Irak - Kûfe	3	0	0
99	Ubeydullâh b. Muhammed b. Âişe Ebû Abdirrahmân	et-Teymî el-Ayşî	Irak - Basra	2	0	0
100	Ümeyye b. el-Kāsım el-Hazzâ'	el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0
101	Yahyâ b. Gaylân b. Abdillâh Ebü'l-Fazl	el-Huzâî (el-Eslemî) el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	1	0	0
102	Yahyâ b. İshâk Ebû Zekeriyyâ (Ebû Bekr)	es-Seylehînî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	4	0	0
103	Yahyâ b. Maîn b. Avn Ebû Zekeriyyâ	el-Gatafânî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	2	0	0
104	Yahyâ b. Muhammed b. Abdillâh b. Mihrân Mevlâ Benî Nevfel	el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0
105	Yahyâ b. Yahyâ b. Bekr (Bükeyr) b. Abdirrahmân Ebû Zekeriyyâ	et-Temîmî en-Nîsâbûrî	Horasan - Nîşâbur	1	0	0
106	Yezîd b. Hâlid b. Yezîd Ebû Hâlid	er-Remlî	Şam - Filistin - Remle	1	0	0
107	Zekeriyyâ b. Adî b. es-Salt Ebû Yahyâ	et-Teymî el-Kûfî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	4	0	0
108	Zekeriyyâ b. Ebî Zekeriyyâ Yahyâ b. Sâlih Ebû Yahyâ	el-Belhî el-Lü'lüî	Horasan - Belh	1	0	0
109	Ebü'l-Câriye	el-Abdî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ek 1.5: Etbeu't-Tâbiîn, Cerh-Ta'dîl ve Dönem Tabakaları ile *Kütüb-i Sitte*'de Rivayet Durumları

ETBEU'T-TÂBİÎN							
Sıra	Adı	Nisbesi	Cerh-Ta'dîl Durumu		Tabaka	Vefat Tarihi	*Kütüb-i Sitte*'de Rivayeti
1	Abbâd b. Abbâd b. Habîb b. el-Mühelleb Ebû Muâviye	el-Ezdî el-Basrî	3	sika (rubemâ vehime)	7	179/795 c.	KS
2	Abbâd b. Avvâm b. Ömer Ebû Sehl	el-Kilâbî el-Vâsıtî	3	sika	8	185/801 c.	KS
3	Abbâd b. Leys sâhibü'l-Kerâbîsî	el-Basrî	5	sadûk yuhtı'	9	?	TNİ

	Ebü'l-Hasen						
4	Abbâd b. Mansûr Ebû Seleme	en-Nâcî el-Basrî	5	sadûk rumiye bi'l-kader ve kâne yüdellis ve teğayyera biühra	6	152/769	ETNİ, B -muallak-
5	Abbâd b. Yûsuf	Kûfî	9	mechûl	6	?	T
6	Abbâs b. Abdirrahmân b. Mînâ'	el-Eşcaî	6	makbul	6	?	Tİ, E -*el-Merâsîl*-
7	Abbâs b. Ferrûh Ebû Muhammed	el-Cüreyrî el-Basrî	3	sika	6	120/738 s.	KS
8	Abbâs b. Sâlim	el-Lahmî ed-Dımaşkī	3	sika	6	?	ETİ
9	Abde b. Süleymân Ebû Muhammed	el-Kilâbî el-Kûfî	2	sika sebt	8	187/802	KS
10	Abdullâh b. Abdilkuddûs	et-Temîmî es-Sa'dî el-Kûfî	5	sadûk rumiye bi'r-rafz ve kâne eydan yuhtı'	9	?	T, B -muallak-
11	Abdullâh b. Abdillâh b. el-Esved Ebû Abdirrahmân	el-Hârisî el-Kûfî	4	sadûk	9	?	T
12	Abdullâh b. Abdillâh b. Üveys Ebû Üveys	el-Esbahî el-Medenî	5	sadûk yehim	7	783	METNİ
13	Abdullâh b. Abdirrahmân Ebû Saîd	el-Cumahî el-Medenî	9	kāle Osmân ed-Dârimî kultü liİbn Maîn "Keyfe hüve?" fe kāle "Lâ a'rifüh" ve zekerahû İbn Hibbân fî *es-Siḳāt* ve kāle İbn Adî mechûl	7	?	T
14	Abdullâh b. Abdirrahmân b. Yezîd b. Câbir Ebû İsmâîl	el-Ezdî ed-Dımaşkī	3	sika	8	?	MTN, E -*el-Ḳader*-
15	Abdullâh b. Akīl Ebû Akīl	es-Sekafî	4	sadûk	8	?	ETNİ
16	Abdullâh b. el-Alâ' b. Zebr	ed-Dımaşkī er-Rebeî	3	sika	7	164/781	BETNİ
17	Abdullâh b. Alî el-Ezrak Ebû Eyyûb	el-İfrîkī el-Kûfî	5	sadûk yuhtı'	6	?	ET
18	Abdullâh b. Alî b. Yezîd b. Rükâne	el-Muttalibî	8	leyyinü'l-hadîs	6	?	ETN
19	Abdullâh b. Amr b. Alkame	el-Kinânî el-Mekkî	3	sika	7	?	T, E -*el-Merâsîl*-
20	Abdullâh b. Atâ'	el-Kûfî et-Tâifî	5	sadûk yuhtı' ve yüdellis	6	?	METNİ
21	Abdullâh b. Avn b. Ertabân Ebû Avn	el-Basrî	2	sika sebt (fâzıl)	6	151/768	KS
22	Abdullâh b. Bahîr b. Reysân Ebû Vâil	es-San'ânî	3	vessekahû İbn Maîn ve'zdarabe fîhi kelâmü İbn Hibbân	6	?	ETİ
23	Abdullâh b. Bekr b. Habîb Ebû Vehb	es-Sehmî el-Bâhilî	3	sika	9	208/823	KS
24	Abdullâh b. Câbir Ebû Hamza	el-Basrî	6	makbul	6	?	ET
25	Abdullâh b. Ca'fer b. Abdirrahmân b. el-Misver b. Mahrame Ebû Muhammed	el-Mahramî el-Medenî	4	leyse bihî be's	8	70/689	METNİ, B -muallak-
26	Abdullâh b. Ca'fer b. Necîh Ebû Ca'fer	es-Sa'dî	8	zayıf (yükālü teğayyera hıfzuh biühra)	8	178/794	Tİ
27	Abdullâh b. Dâvûd b. Âmir Ebû	el-Hemdânî el-Hureybî	3	sika âbid	9	213/828	BETNİ

	Abdirrahmân						
28	Abdullâh b. Dâvûd Ebû Muhammed	el-Vâsıtî	8	zayıf	9	?	T
29	Abdullâh b. Ebî Bekr b. Zeyd b. el-Muhâcir		9	mechûl	6	?	T,N -*Ḫaṣâ'işu 'Alî-*
30	Abdullâh b. Ebî Necîh Ebû Yesâr	el-Mekkî es-Sekafî	3	sika (rumiye bi'l-kader ve rubemâ dellese)	6	131/748 c.	KS
31	Abdullâh b. Ebî Sâlih	el-Medenî	8	leyyinü'l-hadîs	6	?	METİ
32	Abdullâh b. el-Eclah b. Abdillâh Ebû Muhammed	el-Kindî el-Kûfî	4	sadûk	9	?	Tİ
33	Abdullâh b. Hafs Ebû Hafs	el-Ertubânî el-Basrî	4	sadûk	7	?	T
34	Abdullâh b. el-Hâris b. Abdilmelik Ebû Muhammed	el-Mahzûmî el-Mekkî	3	sika	8	?	METNİ
35	Abdullâh b. Hassân Ebü'l-Cüneyd	et-Temîmî el-Anberî	6	makbul	7	?	ET, B -*el-Edeb-*
36	Abdullâh b. Hüseyn Ebû Harîz	el-Ezdî	5	sadûk yuhtı'	6	?	ETNİ, B -muallak-
37	Abdullâh b. İdrîs b. Yezîd Ebû Muhammed	el-Evdî el-Kûfî	3	sika (fakīh âbid)	8	192/807-8	KS
38	Abdullâh b. İmrân	et-Teymî et-Talhî	6	makbul	6	?	T
39	Abdullâh b. Îsâ b. Abdirrahmân Ebû Muhammed	el-Ensârî el-Kûfî	3	sika fîhi teşeyyu'	6	130/748	KS
40	Abdullâh b. Îsâ b. Hâlid el-Hazzâz Ebû Halef	el-Basrî	8	zayıf	9	?	T, B -*el-Ḳırâ'at-*
41	Abdullâh b. İsmâîl b. Ebî Hâlid		9	mechûl	9	?	Tİ
42	Abdullâh b. Kesîr Ebû Ma'bed	ed-Dârî el-Mekkî	4	sadûk	6	120/738	KS
43	Abdullâh b. Lehîa b. Ukbe Ebû Abdirrahmân	el-Hadramî el-Mısrî	4	sadûk (halleta ba'de ihtirâkı kütübih ve rivâyetü İbni'l-Mübârek ve İbn Vehb anhü a'delü min gayrihimâ)	7	174/790	METİ
44	Abdullâh b. Melâz	el-Eş'arî ed-Dımaşkī	9	mechûl	7	?	T
45	Abdullâh b. Mesleme b. Ka'neb Ebû Abdirrahmân	el-Ka'nebî el-Hârisî	3	sika (âbid; kâne İbn Maîn ve İbnü'l-Medînî lâ yükaddimâni aleyhi fi'*l-Muvaṭṭa'* ehaden)	9	221/836	BMETN
46	Abdullâh b. Meymûn	el-Mahzûmî el-Mekkî	10	münkerü'l-hadîs metrûk	8	147/764 c.	T
47	Abdullâh b. Muâz b. Neşît	es-San'ânî	4	sadûk (tehâmele aleyhi Abdürrezzâk)	9	190/806 ö.	Tİ
48	Abdullâh b. el-Muhâcir	eş-Şüaysî en-Nasrî ed-Dımaşkī	6	makbul	6	?	TNİ
49	Abdullâh b. el-Mübârek b. Vâzıh Ebû Abdirrahmân Mevlâ Benî Hanzale	el-Hanzalî el-Mervezî	2	sika sebt (fakīh âlim cevâd mücâhid)	8	181/797	KS
50	Abdullâh b. el-Müemmel b. Vehbillâh	el-Mahzûmî el-Mekkî	8	zaîfü'l-hadîs	7	160/777	Tİ, B -*el-Edeb-*

51	Abdullâh b. el-Müsennâ b. Abdillâh Ebü'l-Müsenna	el-Ensârî el-Basrî	5	sadûk kesîru'l-galat	6	?	BTİ
52	Abdullâh b. Müslim b. Cündeb	el-Hüzelî el-Medenî	4	lâ be'se bih	8	?	T
53	Abdullâh b. Müslim Ebû Taybe	es-Sülemî el-Mervezî	5	sadûk yehim	8	?	ETN
54	Abdullâh b. Müslim b. Hürmüz	el-Mekkî	8	zayıf	6	?	Tİ, B *-el-Edeb-*, E *-el-Merâsîl-*
55	Abdullâh b. en-Nu'mân	es-Sühaymî el-Yemâmî	6	makbul	6	?	ET
56	Abdullâh b. Nümeyr Ebû Hişâm	el-Hemdânî el-Kûfî	3	sika (sâhibü hadîs; min ehli's-sünne)	9	199/814	KS
57	Abdullâh b. Ömer b. Hafs b. Âsım b. Ömer b. el-Hattâb Ebû Abdirrahmân	el-Ömerî el-Medenî	8	zayıf (âbid)	7	171/787	METNİ
58	Abdullâh b. Râşid Ebü'd-Dahhâk	ez-Zevfî el-Mısrî	7	mestûr	6	?	Tİ
59	Abdullâh b. Rebîa b. Yezîd	ed-Dımaşkī	9	mechûl	6	?	T
60	Abdullâh b. Saîd b. Abdilmelik Ebû Safvân	el-Ümevî ed-Dımaşkī el-Mekkî	3	sika	9	200/815	BMETN
61	Abdullâh b. Saîd b. Cübeyr	el-Esedî el-Kûfî	3	sika (fâzıl)	6	?	BMTN
62	Abdullâh b. Saîd b. Ebî Hind Ebû Bekr	el-Fezârî el-Medenî	5	sadûk rubemâ vehime	6	140/757 c.	KS
63	Abdullâh b. Saîd b. Ebî Saîd Ebû Abbâd	el-Makberî el-Leysî	10	metrûk	7	?	Tİ
64	Abdullâh b. Suhbân Ebü'l-Anbes	el-Esedî el-Kûfî	8	leyyinü'l-hadîs	7	?	T
65	Abdullâh b. Süleymân	en-Nevfelî	6	makbul	7	?	T
66	Abdullâh b. Süleymân b. Cünâde b. Ebî Ümeyye	el-Ezdî	8	zayıf	6	?	ETİ
67	Abdullâh b. Şevzeb Ebû Abdirrahmân	el-Horasânî	4	sadûk (âbid)	7	156-57/772-74	ETNİ, B *-el-Edeb-*
68	Abdullâh b. Tâvûs b. Keysân Ebû Muhammed	el-Yemânî	3	sika (fâzıl âbid)	6	132/749	KS
69	Abdullâh b. Ubeyd el-Müeddib	el-Himyerî el-Basrî	3	sika	7	?	TNİ
70	Abdullâh b. Vehb b. Müslim Ebû Muhammed	el-Kureşî el-Mısrî	2	sika hâfız (âbid)	9	197/813	KS
71	Abdullâh b. el-Velîd b. Abdillâh	el-Müzenî el-Kûfî (el-İclî)	3	sika	7	?	TN
72	Abdullâh b. Ya'kūb b. İshâk	el-Medenî	7	mechûlü'l-hâl	9	?	ET
73	Abdullâh b. Yezîd	ed-Dımaşkī	8	zayıf	6	?	Tİ
74	Abdullâh b. Yezîd Ebû Abdirrahmân el-Mukrî	el-Adevî el-Mekkî	3	sika (fâzıl; ekrae'l-Kur'ân neyyifen ve seb'îne sene)	9	213/828	KS
75	Abdullâh b. Yezîd Mevle'l-Esved b. Süfyân	el-Mahzûmî el-Medenî	3	sika	6	149/766	KS
76	Abdullâh b. Zeyd b. Eslem Ebû Muhammed	el-Adevî el-Medenî	5	sadûk fihi lîn	7	164/781	TN, B *-el-Edeb-*

77	Abdurrahmân b. Abdillâh b. Dînâr Mevlâ İbn Ömer		5	sadûk yuhtı'	7	?	BETN
78	Abdurrahmân b. Abdillâh b. Utbe b. Abdillâh b. Mes'ûd	el-Mes'ûdî el-Kûfî	5	sadûk ihteleta kable mevtih	7	160/777	ETNİ, B *-el-Edeb-*
79	Abdurrahmân b. el-Alâ' b. el-Leclâc	el-Halebî	6	makbul	7	?	T
80	Abdurrahmân b. Amr b. Ebî Amr Yuhmid Ebû Amr	el-Evzâî	2	sika celîl	7	157/774	KS
81	Abdurrahmân b. Atâ Ebû Muhammed	el-Kureşî el-Medînî	5	sadûk fihi lîn	6	143/760	ET
82	Abdurrahmân b. Ebân b. Osmân b. Affân	el-Ümevî el-Medenî	3	sika (mukıl; âbid)	6	?	ETNİ
83	Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Ubeydillâh	el-Kureşî el-Müleykî	8	zayıf	7	?	Tİ
84	Abdurrahmân b. Ebi'l-Mevâl Ebû Muhammed	el-Müzenî	5	sadûk rubemâ ehtae	7	173/789	BETNİ
85	Abdurrahmân b. Ebi'r-Ricâl Muhammed b. Abdirrahmân	el-Ensârî el-Medenî	5	sadûk rubemâ ehtae	8	?	ETNİ
86	Abdurrahmân b. Ebî Şümeyle	el-Ensârî el-Medenî el-Kubâî	6	makbul	7	?	Tİ, B *-el-Edeb-*, E *-Feżâ'il-*
87	Abdurrahmân b. Ebi'z-Zinâd Abdillâh Ebû Muhammed	el-Medenî	5	sadûk teğayyera hıfzuh lemmâ kadime Bağdâd (ve kâne fakîhen)	7	174/790	METNİ, B *-muallak-*
88	Abdurrahmân b. Ehî Muhammed b. el-Münkedir	el-Kureşî et-Teymî	9	mechûl	8	?	T
89	Abdurrahmân b. Gazvân Ebû Nûh	ed-Dabbî	3	sika (lehû efrâd)	9	187/803	BETN
90	Abdurrahmân b. Habîb b. Erdek -ve "Habîb b. Abdirrahmân" denir-	el-Medenî el-Mahzûmî	8	leyyinü'l-hadîs	6	?	ETİ
91	Abdurrahmân b. Hâlid b. Müsâfir	el-Fehmî el-Mısrî	4	sadûk	7	127/745	BMTN, B *-el-Edeb-*
92	Abdurrahmân b. Hammâd b. Şuays Ebû Seleme	eş-Şuaysî el-Anberî el-Basrî	5	sadûk rubemâ ehtae	9	212/827	BT
93	Abdurrahmân b. el-Hâris b. Abdillâh b. Ayyâş b. Ebî Rebîa	el-Mahzûmî el-Medenî	5	sadûk lehû evhâm	7	143/760	ETNİ, B *-el-Edeb-*
94	Abdurrahmân b. Harmele b. Amr Ebû Harmele	el-Eslemî el-Medenî	5	sadûk rubemâ ehtae	6	145/762	METNİ
95	Abdurrahmân b. Humeyd b. Abdirrahmân b. Avf	ez-Zührî el-Medenî	3	sika	6	37/657	KS
96	Abdurrahmân b. İshâk b. Abdillâh	el-Kureşî el-Âmirî	5	sadûk rumiye bi'l-kader	6	?	METNİ, B *-el-Edeb-*
97	Abdurrahmân b. İshâk b. el-Hâris Ebû Şeybe	el-Vâsıtî	8	zayıf	7	?	ET
98	Abdurrahmân b. el-Kāsım b. Muhammed Ebû Muhammed	et-Teymî el-Medenî	2	sika celîl (kāle Süfyân b. Uyeyne kâne efdale ehli zemânih)	6	126/744	KS
99	Abdurrahmân b. Mağrâ' Ebû Züheyr	ed-Devsî el-Kûfî er-Râzî	4	sadûk (tüküllime fî hadîsihî ani'l-A'meş) - Tirmizî'deki tek rivayeti A'meş'ten ve "5" dendi.	9	190/806 s.	ETNİ, B *-el-Edeb-*
100	Abdurrahmân b. Mehdî b. Hassân Ebû	el-Anberî el-Basrî	2	sika sebt hâfız (ârifün bi'r-ricâli ve'l-hadîs;	9	198/813-14	KS

	Saîd			kāle İbnü'l-Medînî mâ raeytü a'leme minh)			
101	Abdurrahmân Mevlâ Kays	Basrî	9	mechûl	8	?	T
102	Abdurrahmân b. Muhammed b. Ziyâd Ebû Muhammed	el-Muhâribî el-Kûfî	5	lâ be'se bih ve kâne yüdellis (kālehû Ahmed)	9	195/811	KS
103	Abdurrahmân b. Mus'ab b. Yezîd Ebû Yezîd	el-Ezdî el-Ma'nî el-Kûfî er-Râzî	6	makbul	9	?	Tİ,N -*Müsnedü 'Alî*-
104	Abdurrahmân b. Sâbit b. Sevbân	el-Ansî ed-Dımaşkī	5	sadûk yuhtı' ve rumiye bi'l-kader ve teğayyera biühra	7	165/781	ETNİ, B -*el-Edeb*-
105	Abdurrahmân b. Servân Ebû Kays	el-Evdî el-Kûfî	5	sadûk rubemâ hâlefe	6	120/738	BETNİ
106	Abdurrahmân b. Şüreyh b. Ubeydillâh Ebû Şüreyh	el-Meâfirî el-İskenderânî	3	sika (fâzıl; lem yüsıb İbn Sa'd fî taz'îfih)	7	167/783	KS
107	Abdurrahmân b. Yezîd b. Câbir Ebû Utbe	el-Ezdî	3	sika	7	150/767 c.	KS
108	Abdurrahmân b. Zeyd b. Eslem	el-Adevî	8	zayıf	8	182/798	Tİ
109	Abdurrahmân b. Ziyâd b. En'um	el-İfrîkī Kādîhâ	8	zayıf fî hıfzıhî (kâne racülen sâlihan)	7	156/773	ETİ, B -*el-Edeb*-
110	Abdüla'lâ b. Abdila'lâ Ebû Muhammed	el-Basrî	3	sika	8	189/805	KS
111	Abdüla'lâ b. Âmir	es-Sa'lebî el-Kûfî	5	sadûk yehim	6	?	ETNİ
112	Abdülazîz b. Abdillâh b. Ebî Seleme el-Mâcişûn	el-Medenî el-Bağdâdî	3	sika (fakīh)	7	164/780	KS
113	Abdülazîz b. Abdillâh Ebû Yahyâ	el-Kureşî en-Nermakī	10	münkerü'l-hadîs	8	?	Tİ
114	Abdülazîz b. Abdilmelik b. Ebî Mahzûre	el-Cumahî el-Mekkî	6	makbul	6	?	ETNİ
115	Abdülazîz b. Abdissamed Ebû Abdillâh	el-Ammî el-Basrî	2	sika hâfız	9	187/803	KS
116	Abdülazîz b. Ebî Hâzim Seleme b. Dînâr	el-Medenî	4	sadûk fakīh	8	184/800	KS
117	Abdülazîz b. Ebî Revvâd		5	sadûk (âbid) rubemâ vehime ve rumiye bi'l-ircâ'	7	159/776	ETNİ, B -muallak-
118	Abdülazîz b. Ebî Rizme Ebû Muhammed	el-Yeşkürî el-Mervezî	3	sika	9	206/821	ET
119	Abdülazîz b. Ebî Süleymân Ebû Mevdûd	el-Medenî el-Hüzelî el-Medenî	6	makbul	6	?	ETN
120	Abdülazîz b. İmrân b. Abdilazîz b. Ömer b. Abdirrahmân b. Avf	ez-Zührî el-Medenî	10	metrûk (ihterekat kütübüh fe haddese min hıfzih fe'ştedde ğaletuh)	8	197/813	T
121	Abdülazîz b. Muhammed b. Ubeyd Ebû Muhammed	ed-Derâverdî	4	sadûk (kâne yuhaddisü min kütübi gayrih fe yuhtı'; kāle en-Nesâî hadîsühû an Ubeydullâh el-Ömerî münker) - Ubeydullâh el-Ömerî'den 3 rivayeti var, onlara "6" dendi-	8	186-87/802-3	KS
122	Abdülazîz b. el-Muhtâr Ebû İshâk (Ebû İsmâîl) Mevlâ Hafsa bint Sîrîn	el-Basrî	3	sika	7	?	KS

123	Abdülazîz b. el-Muttalib b. Abdillâh Ebû Tâlib	el-Mahzûmî el-Medenî	4	sadûk	7	148/765 c.	MTİ, B -muallak-
124	Abdülazîz b. Müslim Ebû Zeyd	el-Kasmelî	3	sika (âbid; rubemâ vehime)	7	167/783	BMETN
125	Abdülazîz b. Ömer b. Abdilazîz Ebû Muhammed	el-Ümevî	5	sadûk yuhtı'	7	150/767 c.	KS
126	Abdülazîz b. Rebîa Ebû Rebîa	el-Bünânî el-Basrî	6	makbul	9	?	T
127	Abdülazîz b. Siyâh	el-Esedî el-Kûfî	5	sadûk yeteşeyye'	7	?	BMTNİ
128	Abdülcebbâr b. el-Abbâs	eş-Şibâmî	5	sadûk yeteşeyye'	7	?	T, B -*el-Edeb-*, E -*el-Ḳader-*
129	Abdülcebbâr b. Ömer Ebû Ömer	el-Eylî el-Ümevî	8	zayıf	7	160/777 s.	Tİ
130	Abdülhakîm b. Mansûr Ebû Sehl (Ebû Süfyân)	el-Huzâî el-Vâsıtî	10	metrûk kezzebehû İbn Maîn	7	?	T
131	Abdülhamîd b. Abdillâh b. Abdillâh Ebû Bekr b. Ebî Üveys	el-Esbahî	3	sika, vekaa ınde'l-Ezdî Ebû Bekr el-A'şâ fî isnâdi hadîs fe nesebehû ile'l-vaz' fe lem yüsıb)	9	?	BMETN
132	Abdülhamîd b. Abdirrahmân Ebû Yahyâ	el-Hımmânî el-Kûfî	5	sadûk yuhtı' ve rumiye bi'l-ircâ'	9	202/817	BMETİ
133	Abdülhamîd b. Behrâm	el-Fezârî el-Medâinî	4	sadûk	6	?	Tİ, B -*el-Edeb-*
134	Abdülhamîd b. Ca'fer b. Abdillâh	el-Ensârî	5	sadûk rumiye bi'l-kader ve rubemâ vehime	6	153/770	METNİ, B -muallak-
135	Abdülhamîd b. Habîb b. Ebi'l-Işrîn Ebû Saîd	ed-Dımaşkī el-Beyrûtî	5	sadûk rubemâ ehtae (kāle Ebû Hâtim kâne kâtibe dîvân ve lem yekün sâhibe hadîs)	9	?	Tİ, B -muallak-
136	Abdülhamîd b. el-Hasen Ebû Ömer (Ebû Şeybe)	el-Hilâlî	5	sadûk yuhtı'	8	?	T
137	Abdülhamîd b. Süleymân Ebû Ömer	el-Huzâî	8	zayıf	8	?	Tİ
138	Abdülkâhir b. Şuayb b. el-Habhâb Ebû Saîd	el-Basrî	4	lâ be'se bih	9	?	ET
139	Abdülkebîr b. Abdilmecîd b. Ubeydillâh Ebû Bekr	el-Hanefî el-Basrî	3	sika	9	204/819	KS
140	Abdülkerîm b. Ebi'l-Muhârık Ebû Ümeyye	el-Basrî el-Mekkî	8	zayıf	6	126/744	BMTNİ, E -*Mesâ'il-*
141	Abdülkerîm b. Mâlik Ebû Saîd	el-Cezerî el-Hadramî	2	sika mütkın	6	127/745	KS
142	Abdülkerîm b. Muhammed	el-Cürcânî	6	makbul	9	180/796 c.	T
143	Abdülkuddûs b. Bekr b. Huneys Ebü'l-Cehm	el-Kûfî	4	kāle Ebû Hâtim lâ be'se bih	9	?	Tİ
144	Abdülkuddûs b. el-Haccâc Ebü'l-Mugīre	el-Havlânî el-Hımsî	3	sika	9	212/827	KS
145	Abdülmecîd b. Abdilazîz b. Ebî Ravvâd		5	sadûk yuhtı' ve kâne mürcien (efreta İbn Hibbân fe kāle metrûk)	9	206/821	METNİ
146	Abdülmelik b. Abdilazîz b. Cüreyc Ebü'l-Velîd	el-Ümevî el-Mekkî	3	sika (fakīh fâzıl; kâne yüdellis ve yürsil)	6	150/767	KS
147	Abdülmelik b. Amr Ebû Âmir	el-Akadî	3	sika	9	204/819-20	KS

148	Abdülmelik b. A'yen Mevlâ Benî Şeybân	el-Kûfî	5	sadûk şîî (lehû fi'ş-*Ṣaḥîḥayn* hadîsün vâhid mütâbeaten)	6	?	KS
149	Abdülmelik b. Ebî Beşîr	el-Basrî el-Medâinî	3	sika	6	?	ETNİ, B -*el-Edeb*-
150	Abdülmelik b. Ebî Cemîle		9	mechûl	7	?	T
151	Abdülmelik b. Humeyd b. Ebî Ganiyye	el-Huzâî el-Kûfî	3	sika	7	?	KS
152	Abdülmelik b. İbrâhîm Mevlâ Benî Abdiddâr	el-Cüddî el-Mekkî	4	sadûk	9	204-5/819-20	BETN
153	Abdülmelik b. Îsâ b. Abdirrahmân	es-Sekafî	6	makbul	6	?	T
154	Abdülmelik b. Müslim b. Sellâm	el-Hanefî el-Kûfî	3	sika şîî	7	?	TN
155	Abdülmelik b. er-Rebî' b. Sebre	el-Cühenî	3	vessekahû el-İclî	7	?	METİ
156	Abdülmelik b. Saîd b. Cübeyr	el-Esedî el-Kûfî	4	lâ be'se bih	6	?	BET
157	Abdülmelik b. Saîd b. Hayyân b. Ebhur	el-Kûfî	3	sika (âbid)	6	?	METN
158	Abdülmelik b. el-Velîd b. Ma'dân	ed-Dubaî el-Basrî	8	zayıf	7	?	Tİ
159	Abdülmüheymin b. Abbâs b. Sehl b. Sa'd	es-Sâidî el-Ensârî	8	zayıf	8	170/786 s.	Tİ
160	Abdülmü'min b. Hâlid Ebû Hâlid	el-Hanefî el-Mervezî	4	lâ be'se bih	7	?	ETN
161	Abdülmün'im b. Nuaym Ebû Saîd sâhıbü's-sikâ'	el-Esvârî el-Basrî	10	metrûk	8	?	T
162	Abdülvâhid b. Hamza b. Abdillâh Ebû Hamza	el-Esedî el-Medenî	4	lâ be'se bih	6	?	MTN
163	Abdülvâhid b. Süleym	el-Mâlikî el-Basrî	8	zayıf	7	?	T
164	Abdülvâhid b. Vâsıl Ebû Ubeyde el-Haddâd	el-Basrî el-Bağdâdî	3	sika (tekelleme fihi'l-Ezdî bigayri hücce)	9	190/805	BETN
165	Abdülvâhid b. Ziyâd	el-Abdî el-Basrî	3	sika (fî hadîsihî ani'l-A'meş vahdehû makāl)-Tirmizî'de 1 rivayeti A'meş'ten ve orada "4" dendi-	8	176/792	KS
166	Abdülvâris b. Saîd b. Zekvân Ebû Ubeyde	el-Anberî et-Tennûrî	2	sika sebt (rumiye bi'l-kader ve lem yesbüt anh)	8	180/795	KS
167	Abdülvehhâb b. Abdilmecîd b. es-Salt Ebû Muhammed	es-Sekafî el-Basrî	3	sika (teğayyera kable mevtih biselâsi sinîn)	8	194/809	KS
168	Abdülvehhâb b. Atâ Ebû Nasr el-Haffâf	el-İclî	5	sadûk rubemâ ehtae (enkerû aleyhi hadîsen fi'l-Abbâs yükālü dellesehû an Sevr) - Tirmizî'de Sevr'den gelen Hz. Abbâs hakkındaki hadis 3762'de geçti. Bu rivayetinde "6" dendi-	9	204/819-20	METNİ, B -*Ḫalḳ*-
169	Abdürabbih b. Bârık Ebû Abdillâh	el-Hanefî	5	sadûk yuhtı'	8	?	T
170	Abdürabbih b. Ubeyd Ebû Kâ'b sâhibü'l-harîr	el-Ezdî	3	sika	7	?	T

171	Abdürrahîm b. Hârûn Ebû Hişâm	el-Gassânî	8	zayıf kezzebehû ed-Dârekutnî	9	200/815 s.	T
172	Abdürrahîm b. Meymûn Ebû Merhûm	el-Medenî el-Mısrî	4	sadûk zâhid	6	143/760	ETNİ
173	Abdürrahîm b. Süleymân Ebû Alî	el-Kinânî (et-Tâî)	3	sika	8	187/803	KS
174	Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi‘ Ebû Bekr	el-Himyerî es-San‘ânî	2	sika hâfız (amiye fî âhiri umrih fe teğayyera ve kâne yeteşeyye‘)	9	211/826-27	KS
175	Abdüssamed b. Abdilvâris b. Saîd Ebû Sehl	el-Anberî et-Tennûrî	4	sadûk (sebt fî Şu‘be)- Tirmizî’deki Şu‘be’den 2 rivayetinde “3” olarak değerlendirildi-	9	207/822	KS
176	Abdüsselâm b. Hafs Ebû Mus‘ab	el-Medenî el-Leysî	3	vessekahû İbn Maîn	7	?	ETİ
177	Abdüsselâm b. Harb b. Selm Ebû Bekr	en-Nehdî el-Mülâî	2	sika hâfız (lehû menâkîr)	8	187/803	KS
178	Abdüsselâm b. Şuayb b. el-Habhâb	el-Basrî	4	sadûk	9	184/800	T
179	Abîde b. Ebî Râita	el-Mücâşiî el-Kûfî	4	sadûk	8	?	T
180	Abîde b. Humeyd Ebû Abdirrahmân	el-Kûfî et-Teymî	5	sadûk (nahvî) rubemâ ehtae	8	190/805	BETNİ
181	Abser b. el-Kāsım Ebû Zübeyd	ez-Zübeydî el-Kûfî	3	sika	8	179/795	KS
182	Âdem b. Ebî İyâs Abdirrahmân Ebü’l-Hasen	el-Askalânî	3	sika âbid	9	220/835	BTNİ, E *-Nâsiḫ-*
183	Âdem b. Süleymân vâlidü Yahyâ	el-Kureşî el-Kûfî	4	sadûk	7	?	MTN
184	Ahmed b. Beşîr Ebû Bekr	el-Kureşî el-Mahzûmî	5	sadûk lehû evhâm	9	197/813	BTİ
185	Ahmed b. Hâlid b. Mûsâ Ebû Saîd	el-Hımsî el-Vehbî	4	sadûk	9	214/829	ETNİ, B *-el-Ḳırâ’at-*
186	Ahmed b. İshâk b. Zeyd Ebû İshâk	el-Hadramî el-Basrî	3	sika (kâne yahfaz)	9	211/826	METN
187	el-Ahvas b. Cevvâb Ebü’l-Cevvâb	ed-Dabbî el-Kûfî	5	sadûk rubemâ vehime	9	211/826	METN
188	el-Alâ’ b. Abdilcebbâr el-Attâr	el-Ensârî	3	sika	9	212/827	BTNİ
189	el-Alâ’ b. el-Fazl b. Abdilmelik Ebü’l-Hüzeyl	el-Minkarî el-Basrî	8	zayıf	9	220/835	Tİ
190	el-Alâ’ b. Hâlid	el-Kâhilî el-Esedî	4	sadûk	6	?	MT
191	el-Alâ’ b. Hâlid	el-Kureşî	8	zayıf (remâhü Ebû Seleme bi’l-kezib ve tenâkaza fîhi İbn Hibbân)	7	?	T
192	el-Alâ’ b. Sâlih	el-Esedî	5	sadûk lehû evhâm	7	?	ETN
193	Alî b. Abdila‘lâ	es-Sa‘lebî el-Kûfî	5	sadûk rubemâ vehime	6	?	ETNİ
194	Alî b. Âbis	el-Esedî el-Kûfî	8	zayıf	9	?	T
195	Alî b. Alî b. Necâd Ebû İsmâîl	er-Rifâî el-Yeşkürî el-Basrî	5	lâ be’se bih rumiye bi’l-kader (kâne âbiden ve yükālü kâne yeşbehü’n-Nebiyye sallallâhu aleyhi ve sellem)	7	?	ETNİ, B *-el-Edeb-*

196	Alî b. Âsım b. Suheyb Ebü'l-Hasen	el-Vâsıtî et-Teymî	5	sadûk yuhtı' ve yüsır ve rumiye bi't-teşeyyu'	9	201/816	ETİ
197	Alî b. Ayyâş	el-Elhânî el-Hımsî	2	sika sebt	9	219/834	BETNİ
198	Alî b. Bezîme Ebü'l-Hasen	el-Cezerî	3	sika (rumiye bi't-teşeyyu')	6	130/747 s.	ETNİ
199	Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân Ebü'l-Hasen	el-Esfezmî	5	sadûk rubemâ ehtae (ve kâne âbiden)	9	?	Tİ
200	Alî b. Hafs	el-Medâinî el-Bağdâdî	4	sadûk	9	?	METN
201	Alî b. Hâşim b. el-Berîd	el-Kûfî	5	sadûk yeteşeyye'	8	180/796	METNİ, B *-el-Edeb-*
202	Alî b. Kādim	el-Huzâî el-Kûfî	5	sadûk yeteşeyye'	9	213/828 ö.	ETN
203	Alî b. MEs'ade Ebû Habîb	el-Bâhilî el-Basrî	5	sadûk lehû evhâm	7	?	Tİ, B *-el-Edeb-*
204	Alî b. el-Mübârek	el-Hünâî	3	sika (kâne lehû an Yahyâ b. Ebî Kesîr kitâbâni ehadühümâ semâ' ve'l-âhar irsâl fe hadîsü'l-Kûfiyyîne anhü fîhi şey')	7	?	KS
205	Alî b. Müshir Ebü'l-Hasen	el-Kureşî	3	sika (lehû garâib) ba'de en edarr	8	189/805	KS
206	Alî b. Nasr b. Alî	el-Cehdamî el-Basrî	3	sika	9	189/805	KS
207	Alî b. Nizâr b. Hayyân	el-Esedî el-Kûfî	8	zayıf	6	?	Tİ
208	Alî b. Sâbit Ebû Ahmed	el-Cezerî el-Hâşimî	5	sadûk rubemâ ehtae (ve kad za'afehû el-Ezdî bilâ hücce)	9	?	ET
209	Alî b. Sâlih	el-Mekkî	6	makbul	8	?	T
210	Alî b. Sâlih b. Sâlih b. Hay Ebû Muhammed	el-Hemdânî el-Kûfî	3	sika (âbid)	7	151/768	METNİ
211	Alî b. Yezîd b. Ebî Ziyâd Ebû Abdilmelik	el-Elhânî ed-Dımaşkī	8	zayıf	6	110/728 s.	Tİ
212	Alkame b. Mersed Ebü'l-Hâris	el-Hadramî el-Kûfî	3	sika	6	?	KS
213	Âmir b. Abdilvâhid el-Ahvel	el-Basrî	5	sadûk yuhtı'	6	?	METNİ, B *-el-Ḳırâ'at-*
214	Âmir b. Ebî Âmir Sâlih el-Hazzâz Ebû Bekr	el-Müzenî el-Basrî	5	sadûk seyyiü'l-hıfz (efreta İbn Hibbân fe kāle yedau)	8	?	T, İ *-et-Tefsîr-*
215	Âmir b. Sâlih b. Abdillâh min veledi'z-Zübeyr Ebü'l-Hâris	el-Kureşî el-Esedî ez-Zübeyrî	10	metrûkü'l-hadîs (efreta fîhi İbn Maîn fe kezzebeh)	8	190/806 c.	T
216	Âmir b. Şakīk b. Cemre	el-Kûfî	8	leyyinü'l-hadîs	6	?	ETİ
217	Âmir b. Yahyâ b. Habîb Ebû Huneys	el-Meâfirî	3	sika	6	120/738 ö.	MTİ
218	Ammâr b. Muhammed Ebü'l-Yakzân b. Uhti Süfyân es-Sevrî	es-Sevrî el-Kûfî el-Bağdâdî	5	sadûk yuhtı' (ve kâne âbiden)	8	182/798	MTİ
219	Ammâr b. Seyf Ebû Abdirrahmân	ed-Dabbî el-Kûfî	8	zaîfü'l-hadîs (âbid)	8	180/796 s.	Tİ
220	Amr b. Abdillâh b. Kâ'b b. Mâlik	es-Sülemî el-Ensârî	3	sika	6	?	ETNİ

221	Amr b. Alkame b. Vakkās	el-Leysî el-Medenî	6	makbul	6	?	TNİ
222	Amr b. Âsım b. Ubeydillâh Ebû Osmân	el-Kilâbî el-Kaysî	5	sadûk fî hıfzıhî şey'	9	213/828	KS
223	Amr b. Câriye	el-Lahmî Şâmî	6	makbul	7	?	ETİ, B -*Ḫalḳ*-
224	Amr b. Dînâr Kahramân âlü'z-Zübeyr Ebû Yahyâ	el-Basrî	8	zayıf	6	?	Tİ
225	Amr b. Ebî Kays	el-Kûfî er-Râzî	5	sadûk lehû evhâm	8	?	ETNİ, B -muallak-
226	Amr b. el-Hâris b. Ya'kūb Ebû Eyyûb	el-Ensârî el-Mısrî	2	sika (fakīh) hâfız	7	148/765	KS
227	Amr b. Herim	el-Ezdî el-Basrî	3	sika	6	116/734	MTNİ, B -muallak-
228	Amr b. el-Heysem b. Katan Ebû Katan	el-Bağdâdî el-Kutaî el-Basrî	3	sika	9	200/815	METNİ, B -*el-Edeb*-
229	Amr b. Kays Ebû Abdillâh	el-Mülâî el-Kûfî	2	sika mütkın (âbid)	6	146/763	METNİ, B -*el-Edeb*-
230	Amr b. Mâlik Ebû Yahyâ (Ebû Mâlik)	en-Nükrî el-Basrî	5	sadûk lehû evhâm	7	129/747	ETNİ, B -*Ḫalḳ*-
231	Amr b. Meymûn b. Mihrân Ebû Abdillâh		3	sika (fâzıl)	6	147/764	KS
232	Amr b. Muhammed b. Ebî Razîn Ebû Osmân	el-Huzâî el-Basrî	5	sadûk rubemâ ehtae	9	206/821	T
233	Amr b. Muhammed Ebû Saîd	el-Ankazî el-Kûfî	3	sika	9	199/814	METNİ, B -muallak-
234	Amr b. Müslim	el-Cenedî el-Yemenî	5	sadûk lehû evhâm	6	?	METN, B -*Ḫalḳ*-
235	Amr b. Müslim b. Umâre	el-Leysî el-Medenî	4	sadûk	6	?	METNİ
236	Amr b. Osmân b. Ya'lâ b. Mürre	es-Sekafî	7	mestûr	7	?	T
237	Amr b. Vâkıd Ebû Hafs	ed-Dımaşkī	10	metrûk	6	130/748 s.	Tİ
238	Amr b. Yahyâ b. Umâre	el-Mâzinî el-Medenî	3	sika	6	130/748 s.	KS
239	Anbese b. Abdirrahmân b. Anbese	el-Kureşî el-Ümevî	10	metrûk (remâhü Ebû Hâtim bi'l-vaz')	8	?	Tİ
240	Anbese b. Saîd b. ed-Dureys Ebû Bekr	el-Esedî	3	sika	8	?	TN, B -muallak-
241	Asbağ b. Zeyd b. Alî Ebû Abdillâh	el-Cühenî el-Vâsıtî	4	sadûk yuğrib	6	157/774	TNİ
242	Âsım b. Abdilazîz b. Âsım	el-Eşcaî el-Medenî	5	sadûk yehim	8	?	Tİ
243	Âsım b. Alî b. Âsım Ebü'l-Hasen (Ebü'l-Hüseyn)	el-Vâsıtî et-Teymî	5	sadûk rubemâ vehime	9	221/836	BTİ
244	Âsım b. Behdele Ebi'n-Necûd Ebû Bekr	el-Esedî el-Kûfî	5	sadûk lehû evhâm (hadîsühû fi'ş-*Ṣaḥîḥayn* makrûn)	6	127/745	KS
245	Âsım b. Muhammed b. Zeyd b. Abdillâh	el-Ömerî el-Medenî	3	sika	7	?	KS
246	Âsım b. Ömer b. Hafs b. Âsım Ebû Ömer	el-Ömerî el-Medenî	8	zayıf	7	?	Tİ
247	Âsım b. Recâ b. Hayve	el-Kindî el-Filestînî	5	sadûk yehim	8	?	ETİ

248	Assâm b. Alî b. Hüceyr Ebû Alî	el-Âmirî el-Kilâbî	4	sadûk	9	194-95/809-10	BETNİ
249	Atâ' b. Dînâr Ebü'r-Reyyân	el-Hüzelî el-Mısrî	4	sadûk illâ enne rivâyetehû an Saîd b. Cübeyr min sahîfe - Tirmizî'de rivayeti Saîd b. Cübeyr'den değil-	6	126/744	ET, B *-el-Edeb-*
250	Atâ' b. Kurre	es-Selûlî	4	sadûk	6	132/749	Tİ
251	Attâb b. Beşîr Ebü'l-Hasen (Ebû Sehl)	el-Cezerî	5	sadûk yuhtı'	8	100/718 ö.	BETN
252	Attâf b. Hâlid b. Abdillâh Ebû Safvân	el-Mahzûmî el-Medenî	5	sadûk yehim	7	170/786 ö.	TN, B *-el-Edeb-*, E *-el-Ḳader-*
253	Avf b. Ebî Cemîle	el-A'râbî el-Abdî	3	sika (rumiye bi'l-kader ve bi't-teşeyyu')	6	146-47/763-64	KS
254	el-Avvâm b. Havşeb b. Yezîd Ebû Îsâ	eş-Şeybânî el-Vâsıtî	2	sika sebt (fâzıl)	6	148/765	KS
255	Ayyâş b. Abbâs	el-Kıtbânî el-Mısrî	3	sika	6	133/750	METNİ, B *-el-Ḳırâ'at-*
256	Azre b. Abdirrahmân b. Zürâre	el-Huzâî el-Kûfî	3	sika	6	?	METN
257	Bahîr b. Sa'd Ebû Hâlid	es-Sehûlî el-Hımsî	2	sika sebt	6	?	ETNİ, B *-el-Edeb-*
258	Bakıyye b. el-Velîd b. Sâid Ebû Yuhmid	el-Kelâî	5	sadûk kesîru't-tedlîs ani'd-duafâ'	8	197/812	METNİ, B -muallak-
259	Bedel b. el-Muhabbar Ebü'l-Münîr	et-Temîmî el-Basrî	2	sika sebt illâ fî hadîsihî an Zâide (Tirmizî'deki rivayetleri Zâide'den değil)	9	210/825 s.	BETNİ
260	Behz b. Esed Ebü'l-Esved	el-Ammî el-Basrî	2	sika sebt	9	200/815 s.	KS
261	Behz b. Hakîm b. Muâviye Ebû Abdilmelik	el-Kuşeyrî	4	sadûk	6	159/776	ETNİ, B -muallak-
262	Bekkâr b. Abdilazîz b. Ebî Bekre Ebû Bekre	el-Basrî	5	sadûk yehim	7	?	ETİ, B -muallak-
263	Bekr b. Amr	el-Meârifî el-Mısrî	4	sadûk âbid	6	140/757 s.	BMETN, İ *-et-Tefsîr-*
264	Bekr b. Huneys	el-Kûfî el-Bağdâdî	5	sadûk lehû eğlât (efreta fîhi İbn Hibbân)	7	?	Tİ
265	Bekr b. Mudar b. Muhammed Ebû Muhammed	el-Kureşî el-Mısrî	2	sika sebt	8	173-74/789-790	BMETN
266	Bekr b. Vâil b. Dâvûd	et-Teymî el-Kûfî	4	sadûk	8	?	METNİ
267	Bekr b. Yûnus b. Bükeyr	eş-Şeybânî el-Kûfî	8	zayıf	9	?	Tİ
268	Beşîr b. Sâbit	el-Ensârî Basrî	3	sika	6	?	ETN
269	Beşîr b. Selmân Ebû İsmâîl	el-Kindî el-Kûfî	3	sika yuğrib	6	?	METNİ, B *-el-Edeb-*
270	Bilâl b. Mirdâs	el-Fezârî el-Missîsî	6	makbul	7	?	ETİ
271	Bilâl b. Yahyâ b. Talha b. Ubeydillâh	et-Teymî el-Medenî	8	leyyin	7	?	T
272	Bilâl b. Yesâr b. Zeyd Mevle'n-Nebî (s.a.s)	el-Kureşî Basrî	6	makbul	7	?	ET
273	Bişr b. Âsım b. Süfyân	es-Sekafî et-Tâifî	3	sika	6	?	ETİ

274	Bişr b. el-Mufaddal b. Lâhık Ebû İsmâîl	er-Rekāşî el-Basrî	2	sika sebt âbid	8	187/803?	KS
275	Bişr b. Ömer b. el-Hakem Ebû Muhammed	ez-Zehrânî el-Ezdî	3	sika	9	207/822	KS
276	Bişr b. Râfi‘ Ebü’l-Esbât	el-Hârisî en-Necrânî	8	fakīh zaîfü’l-hadîs	7	?	ETİ, B *-el-Edeb-*
277	Bişr b. es-Serî Ebû Amr	el-Basrî el-Mekkî	2	vâiz sika mütkın (tuıne fîhi bi re’yi’l-Cehm sümme i‘tezera ve tâbe)	9	196/812	KS
278	Bükeyr b. Şihâb	el-Kûfî	6	makbul	6	?	TN
279	Büreyd b. Abdillâh b. Ebî Bürde Ebû Bürde	el-Eş‘arî el-Kûfî	3	sika yuhtı’ kalîlen	6	140/757?	KS
280	Câbir b. Nûh	el-Hımmânî el-Kûfî	8	zayıf	9	203/818	TN
281	Câbir b. Subh Ebû Bişr	er-Râsibî el-Basrî	4	sadûk	7	?	ETN
282	Ca‘de min veledi Ümmi Hâni’	el-Mahzûmî	6	makbul	6	?	TN
283	Ca‘fer b. Avn b. Ca‘fer	el-Mahzûmî	4	sadûk	9	206/821	KS
284	Ca‘fer b. Burkân Ebû Abdillâh	el-Kilâbî er-Rakkī	4	sadûk (yehim fî hadîsi’z-Zührî) -Zührî’den rivayeti “5” olarak değerlendirildi-	7	150/767	METNİ, B *-el-Edeb-*
285	Ca‘fer b. Hâlid b. Sâre	el-Mahzûmî	3	sika	7	?	ETNİ
286	Ca‘fer b. Hayyân Ebü’l-Eşheb	es-Sa‘dî el-Utâridî	3	sika	6	165/781	KS
287	Ca‘fer b. Meymûn Ebû Alî (Ebü’l-Avvâm) sâhibü’l-Enmât	et-Temîmî	5	sadûk yuhtı’	6	?	ETNİ, B *-el-Ḳırâ’at-*
288	Ca‘fer (es-Sâdık) b. Muhammed b. Alî b. el-Hüseyn Ebû Abdillâh	el-Hâşimî	4	sadûk fakīh imâm	6	148/765	METNİ, B *-el-Edeb-*
289	Ca‘fer b. Süleymân	ed-Dubaî el-Basrî	5	sadûk zâhid lâkinnehû kâne yeteşeyye‘	8	178/794	METNİ, B *-el-Edeb-*
290	Ca‘fer b. Ziyâd el-Ahmer	el-Kûfî	5	sadûk yeteşeyye‘	7	167/783	TN, E *-Mesâ’il-*
291	Cehdam b. Abdillâh b. Ebi’t-Tufeyl	el-Kaysî el-Yemâmî	5	sadûk yüksiru ani’l-mecâhîl	8	?	Tİ
292	Cerîr b. Abdilhamîd b. Kurt Ebû Abdillâh	ed-Dabbî el-Kûfî er-Râzî	3	sika (sahîhu’l-kitâb; kīl kâne fî âhiri umrihî yehimü min hıfzih)	8	188/804	KS
293	Cerîr b. Hâzim b. Zeyd Ebü’n-Nadr vâlidü Vehb	el-Ezdî el-Basrî	3	sika lâkin fî hadîsihî an Katâde za‘f ve lehû evhâm izâ haddese min hıfzih, mâte ba‘de mâ ihteleta lâkin lem yuhaddis fî hâli ihtilâtih) -Katâde’den olan 2 rivayetinde “6” dendi-	6	170/786	KS
294	el-Cerrâh b. ed-Dahhâk b. Kays	el-Kindî el-Kûfî	4	sadûk	7	?	T
295	el-Cerrâh b. Melîh b. Adî vâlidü Vekî‘	er-Rüâsî	5	sadûk yehim	7	175/791	METİ, B *-el-Edeb-*
296	el-Cülâh Ebû Kesîr	el-Mısrî	4	sadûk	6	120/738	METN

297	Cünâde b. Selm b. Hâlid Ebü'l-Hakem	es-Süvâî el-Kûfî	5	sadûk lehû eğlât	9	?	T
298	ed-Dahhâk b. Hamza	el-Ümlûkî el-Vâsıtî	8	zayıf	6	?	T
299	ed-Dahhâk b. Mahled b. Müslim Ebû Âsım en-Nebîl	eş-Şeybânî el-Basrî	2	sika sebt	9	212/828	KS
300	ed-Dahhâk b. Osmân b. Abdillâh Ebû Osmân	el-Esedî el-Hızâmî	5	sadûk yehim	7	?	METNİ
301	Damre b. Rebîa Ebû Abdillâh	el-Filestînî	5	sadûk yehim kalîlen	9	202/817	ETNİ, B *-el-Edeb-*
302	Dâvûd b. Abdillâh Ebü'l-Alâ'	el-Evdî ez-Zeâfirî el-Kûfî	3	sika	6	?	KS
303	Dâvûd b. Abdirrahmân el-Attâr Ebû Süleymân	el-Mekkî	3	sika (lem yesbüt enne'bne Maîn tekelleme fih)	8	174-75/790-91	KS
304	Dâvûd b. Alî b. Abdillâh b. Abbâs Ebû Süleymân	el-Hâşimî	6	makbul	6	133/750	T, B *-el-Edeb-*
305	Dâvûd b. Âmir b. Sa'd b. Ebî Vakkās	ez-Zührî el-Medenî	3	sika	6	?	MET
306	Dâvûd b. Bekr b. Ebi'l-Fürât	el-Eşcaî el-Medenî	4	sadûk	7	?	ETİ
307	Dâvûd b. Ebî Abdillâh Mevlâ Benî Hâşim		6	makbul	7	?	T, B *-el-Edeb-*
308	Dâvûd b. Ebî Avf Süveyd Ebü'l-Cehhâf	et-Temîmî el-Bürcümî	5	sadûk şîî rubemâ ehtae	6	?	TNİ
309	Dâvûd b. Ebi'l-Fürât Amr b. el-Fürât	el-Kindî el-Mervezî	3	sika	8	?	BTNİ
310	Dâvûd b. el-Husayn Ebû Süleymân	el-Ümevî el-Medenî	3	sika illâ fî İkrime (ve rumiye bi re'yi'l-Havâric) -İkrime rivayetlerine "5" dendi	6	135/752-53	KS
311	Dâvûd b. Şâbûr Ebû Süleymân	el-Mekkî	3	sika	6	?	TN, B *-el-Edeb-*
312	Dâvûd b. Yezîd b. Abdirrahmân Ebû Yezîd	el-Evdî ez-Zeâfirî el-Kûfî	8	zayıf	6	151/768	Tİ, B *-el-Edeb-*
313	Dâvûd b. ez-Zibrikān	er-Rekāşî	10	metrûk (ve kezzebehû el-Ezdî)	8	180/796 s.	Tİ
314	Delhem b. Sâlih	el-Kindî el-Kûfî	8	zayıf	6	?	ETİ
315	Dırâr b. Mürre Ebû Sinân	eş-Şeybânî el-Kûfî	2	sika sebt	6	132/749	MTN, B *-el-Edeb-*, E *-el-Merâsîl-*
316	Dureyb b. Nukayr Ebü's-Selîl	el-Kaysî el-Cüreyrî	3	sika	6	?	METNİ
317	Ebân b. Abdillâh b. Ebî Hâzim Ebû Saîd (Ebû Abdillâh)	el-Becelî el-Ahmesî	5	sadûk fî hıfzıhî lîn	7	148/765 c.	ETNİ
318	Ebân b. İshâk	el-Esedî en-Nahvî	3	sika tekelleme fîhi'l-Ezdî bilâ hücce	6	?	T
319	Ebân b. Tağlib Ebû Sa'd	el-Kûfî	3	sika tüküllime fîh li't-teşeyyu'	7	240/854	METNİ
320	Ebân b. Yezîd el-Attâr Ebû Yezîd	el-Basrî	3	sika lehû efrâd	7	163/779-80?	BMETN
321	Eclah b. Abdillâh b. Huceyye Ebû Huceyye	el-Kindî	5	sadûk şîî	7	145/762	ETNİ, B *-el-Edeb-*
322	el-Egar b. es-Sabbâh	et-Temîmî el-Minkarî	3	sika	6	?	ETN

323	Esbât b. Muhammed b. Abdirrahmân Ebû Muhammed	el-Kureşî	3	sika (zu'ife fi's-Sevrî) - Sevrî'den rivayeti 1 tane Ona "8" dendi.	9	200/815	KS
324	Esbât b. Nasr Ebû Yûsuf	el-Hemdânî	5	sadûk kesîru'l-hata' yuğrib	8	?	METNİ, B -muallak-
325	el-Esved (Şâzân) b. Âmir Ebû Abdirrahmân	eş-Şâmî el-Bağdâdî	3	sika	9	208/823	KS
326	Eş'as b. Abdilmelik Ebû Hâni'	el-Humrânî Basrî	3	sika fakīh	6	142/759	ETNİ, B -muallak-
327	Eş'as b. Abdirrahmân	el-Cermî	4	sadûk	7	?	ETN
328	Eş'as b. Abdirrahmân b. Zübeyd	el-İyâmî	5	sadûk yuhtı'	9	?	T
329	Eş 'as b. Ebi'ş-Şa'sâ' Süleym	el-Muhâribî el-Kûfî	3	sika	6	125/743	KS
330	Eş'as b. Saîd Ebü'r-Rebî' es-Semmân	el-Basrî	10	metrûk	6	?	Tİ
331	Eş'as b. Sevvâr	el-Kindî el-Ehvâzî	8	zayıf	6	136/754	MTNİ, B *-el-Edeb-*
332	Eşhel b. Hâtim Ebû Amr	el-Cumahî	5	sadûk yuhtı'	9	823	BT
333	Evfâ b. Delhem	el-Adevî el-Basrî	4	sadûk	6	?	T
334	Eyyûb b. Abdirrahmân b. Sa'saa		4	sadûk	6	?	ETİ
335	Eyyûb b. Âiz b. Müdlic	et-Tâî el-Buhtürî	3	sika rumiye bi'l-ircâ'	6	?	BMTN
336	Eyyûb b. Câbir b. Seyyâr Ebû Süleymân	es-Sühaymî	8	zayıf	8	?	ET
337	Eyyûb b. Ebî Miskîn Ebü'l-Alâ'	et-Temîmî el-Vâsıtî	5	sadûk lehû evhâm	7	140/757	ETN
338	Eyyûb b. Habîb	ez-Zührî el-Medenî	3	sika	6	131/748	T,N *-Müsnedü ḥadîşi Mâlik-*
339	Eyyûb b. Mûsâ b. Amr Ebû Mûsâ	el-Mekkî el-Ümevî	3	sika	6	132/749	KS
340	Eyyûb b. Süleymân b. Bilâl Ebû Yahyâ	el-Kureşî el-Medenî	3	sika leyyenehü es-Sâcî bilâ delîl	9	224/839	BETN
341	Eyyûb b. Süveyd Ebû Mes'ûd	er-Remlî	5	sadûk yuhtı'	9	193/809	ETİ
342	Eyyûb b. Vâkıd Ebü'l-Hasen	el-Kûfî el-Basrî	10	metrûk	8	?	T
343	Ezher b. Sa'd es-Semmân Ebû Bekr	el-Bâhilî	3	sika	9	203/818	BMETN
344	Ezher b. Sinân Ebû Hâlid	el-Kureşî el-Basrî	8	zayıf	7	?	T
345	Fâid Mevlâ li Âli Ebî Râfi'		4	sadûk	7	?	ETİ
346	Fâtik b. Fedâle b. Şerîk	el-Esedî el-Kûfî	7	mechûlü'l-hâl	6	?	T
347	el-Fazl b. Amr (Dükeyn) b. Hammâd Ebû Nuaym	et-Teymî el-Mülâî	2	sika sebt	9	219/834	KS
348	el-Fazl b. Delhem	el-Vâsıtî el-Basrî	8	leyyin (ve rumiye bi'l-i'tizâl)	7	?	ETİ
349	el-Fazl b. Mûsâ Ebû Abdillâh	es-Sînânî el-Mervezî	2	sika sebt (ve rubemâ eğrabe)	9	192/808	KS

350	el-Fazl b. Yezîd	es-Sümâlî	4	sadûk	6	?	T
351	Ferec b. Fedâle b. en-Nu'mân Ebû Fedâle	et-Tenûhî eş-Şâmî	8	zayıf	8	177/793	ETİ
352	Fezâ' b. Hâlid	el-Cehdamî el-Basrî	9	mechûl	7	?	ETİ
353	Firâs b. Yahyâ Ebû Yahyâ	el-Hemdânî el-Hârifî	5	sadûk rubemâ vehime	6	129/747	KS
354	Fizza Ebû Mevdûd	el-Horasânî el-Basrî	8	fihi lîn	8	?	T
355	Fudayl b. Amr Ebü'n-Nadr	el-Fukaymî el-Kûfî	3	sika	6	110/728	MTNİ, E *-el-Ḳader-*
356	Fudayl b. Ebî Abdillâh	el-Medenî el-Mehrî	3	sika	6	?	METN
357	Fudayl b. Gazvân Ebü'l-Fazl	ed-Dabbî el-Kûfî	3	sika	7	140/757	KS
358	Fudayl b. İyâz b. Mes'ûd Ebû Alî	et-Temîmî	2	sika (âbid) imâm	8	187/803	BMETN
359	Fudayl b. Merzûk Ebû Abdirrahmân	er-Rekāşî el-Kûfî	5	sadûk yehim ve rumiye bi't-teşeyyu'	7	160/777	METNİ, B *-Ref'-*
360	Fudayl b. Süleymân Ebû Süleymân	en-Nümeyrî el-Basrî	5	sadûk lehû hataün kesîr	8	183/799	KS
361	Füleyh (Abdülmelik) b. Süleymân Ebû Yahyâ	el-Medenî el-Huzâî	5	sadûk kesîru'l-hata'	7	168/784	KS
362	Gālib b. Hatâf el-Kattân Ebû Süleymân	el-Basrî	4	sadûk	6	?	KS
363	Gālib b. Nüceyh b. Bişr Ebû Bişr	el-Kûfî	6	makbul	7	?	T
364	Gaylân b. Abdillâh	el-Âmirî	8	leyyin	7	?	T
365	Gutayf b. A'yen	eş-Şeybânî el-Cezerî	8	zayıf	7	?	T
366	Habîb b. Ebî Amre	el-Hımmânî el-Kûfî	3	sika	6	142/759	BMTNİ, E *-Nâsiḫ-*
367	Habîb b. Ebî Merzûk	er-Rakkī	3	sika fâzıl	7	133-38/750-55	TN
368	Habîb el-Muallim Ebû Muhammed	el-Basrî	4	sadûk	6	130/748	KS
369	Habîb b. Sâlih (b. Ebî Mûsâ) Ebû Mûsâ	et-Tâî el-Hımsî	3	sika	7	147/764	ETİ
370	Habîb b. Süleym	el-Absî el-Kûfî	6	makbul	7	?	Tİ
371	Habîb b. Zeyd b. Hallâd	el-Ensârî el-Medenî	3	sika	7	?	ETNİ
372	Habîb b. ez-Zübeyr b. Müşkân	el-Hilâlî	3	sika	6	?	T, E *-el-Merâsîl-*
373	Haccâc b. Dînâr	el-Vâsıtî	4	lâ be'se bih (ve lehû zikrun fî Mukaddimeti Müslim)	7	?	ETNİ
374	Haccâc b. Ebî Osmân es-Savvâf Ebü's-Salt	el-Kindî el-Basrî	2	sika hâfız	6	143/760	KS
375	Haccâc b. Ertât b. Sevr Ebû Ertât	en-Nehaî el-Kûfî	5	sadûk kesîru'l-hatai ve't-tedlîs	7	145/762	METNİ, B *-el-Edeb-*
376	Haccâc b. el-Minhâl Ebû Muhammed	el-Enmâtî es-Sülemî	3	sika fâzıl	9	210-17/825-32	KS

377	Haccâc b. Muhammed el-A'ver Ebû Muhammed	el-Missîsî	2	sika sebt (lâkinnehû ihteleta fî âhiri umrihî lemmâ kadime Bağdâd kable mevtih)	9	200/815	KS
378	Haccâc b. Nusayr Ebû Muhammed	el-Fesâtîtî el-Kaysî	8	zayıf kâne yakbelü't-telkīn	9	213-14/828-29	T
379	Hâcib b. Ömer Ebû Huşeyne	es-Sekafî en-Nahvî	3	sika rumiye bi re'yi'l-Havâric	6	158/775	MET
380	Hadramî b. Aclân min Âli'l-Cârûd		6	makbul	7	?	T
381	Hafs b. Gıyâs b. Talk Ebû Ömer	en-Nehaî el-Kûfî	3	sika (fakīh teğayyüru hıfzıhî kalîl fi'l-âhir)	8	194/810	KS
382	Hafs b. Ömer b. Mürre	eş-Şennî el-Basrî	6	makbul	7	?	ET
383	Hafs b. Süleymân b. el-Mugīre Ebû Ömer	el-Esedî el-Gādırî	10	metrûkü'l-hadîs (mea imâmetih fi'l-kırâe)	8	180/796	Tİ,N *-Müsnedü 'Alî-*
384	el-Hakem b. Abdillâh	en-Nasrî	6	makbul	6	?	Tİ
385	el-Hakem b. Abdillâh Ebü'n-Nu'mân	el-İclî el-Basrî	3	sika (lehû evhâm)	9	?	BMTN
386	el-Hakem b. Abdilmelik	el-Kureşî el-Basrî el-Kûfî	8	zayıf	7	?	TNİ, B *-el-Edeb-*
387	el-Hakem b. Atıyye	el-Ayşî el-Basrî	5	sadûk lehû evhâm	7	?	T, E *-el-Merâsîl-*
388	el-Hakem b. Beşîr b. Selmân Ebû Muhammed	en-Nehdî el-Kûfî	4	sadûk	8	?	Tİ
389	el-Hakem b. Cahl	el-Ezdî el-Basrî	3	sika	6	?	T
390	el-Hakem b. Ebân Ebû Îsâ	el-Adenî	5	sadûk (âbid ve) lehû evhâm	6	154/771	ETNİ, B *-el-Ḳırâ'at-*
391	el-Hakem b. Zuheyr Ebî Leylâ Ebû Muhammed	el-Fezârî	10	metrûk (rumiye bi'r-rafz ve'ttehemehû İbn Maîn)	8	180/796 c.	T
392	Hakîm b. ed-Deylem	el-Medâinî	4	sadûk	6	?	ETN, B *-el-Edeb-*
393	Hakîm el-Esrem	el-Basrî	8	fîhi lîn	6	?	ETNİ
394	Hakkâm b. Selm Ebû Abdirrahmân	el-Kinânî er-Râzî	3	sika (lehû garâib)	8	190/806	METNİ, B -muallak-
395	Halef b. Eyyûb Ebû Saîd	el-Âmirî el-Belhî	8	za'afehû Yahyâ b. Maîn (ve rumiye bi'l-ircâ')	9	215/830	T
396	Halef b. Halîfe b. Sâıd Ebû Ahmed	el-Eşcaî	5	sadûk ihteleta fi'l-âhir	8	181/797	METNİ, B *-el-Edeb-*
397	Hâlid b. Abdillâh b. Abdirrahmân	el-Vâsıtî el-Müzenî	2	sika sebt	8	182/798	KS
398	Hâlid b. Abdirrahmân b. Bükeyr Ebû Ümeyye	es-Sülemî el-Basrî	5	sadûk yuhtı'	8	?	BTN
399	Hâlid b. Ebî Bekr b. Abdillâh b. Abdillâh b. Ömer b. el-Hattâb	el-Adevî el-Medenî	8	fîhi lîn	7	162/778	T
400	Hâlid b. el-Hâris b. Ubeyd Ebû Osmân	el-Hüceymî el-Basrî	2	sika sebt	8	186/802	KS
401	Hâlid b. İlyâs (İyâs) b. Sahr Ebü'l-Heysem	el-Adevî el-Medenî	10	metrûkü'l-hadîs	7	?	Tİ
402	Hâlid b. Yezîd	el-Atekî el-Ezdî el-Basrî	5	sadûk yehim	8	?	ET
403	Hâlid b. Yezîd Ebû Abdirrahîm	el-Cumahî el-Mısrî	3	sika (fakīh)	6	139/756	KS

404	Hâlid b. Ziyâd Ebû Abdillâh	el-Ezdî et-Tirmizî	4	sadûk	8	?	TN
405	el-Halîl b. Mürre	ed-Dubaî	8	zayıf	7	160/777	T
406	Hallâd b. Îsâ es-Saffâr Ebû Müslim	el-Kûfî	4	lâ be'se bih	7	?	Tİ
407	Hallâd b. Yahyâ b. Safvân Ebû Muhammed	es-Sülemî	5	sadûk rumiye bi'l-ircâ'	9	213/828	BET
408	Hammâd b. Hâlid el-Hayyât Ebû Abdillâh	el-Kureşî	3	sika (ümmî)	9	?	METNİ
409	Hammâd b. Îsâ b. Ubeyde	el-Cühenî	8	zayıf	9	208/823	Tİ
410	Hammâd b. MEs'ade Ebû Saîd	et-Temîmî el-Basrî	3	sika	9	202/817	KS
411	Hammâd b. Seleme b. Dînâr Ebû Seleme	el-Basrî	3	sika âbid esbetü'n-nâs fî Sâbit (ve teğayyera hıfzuhû biühra) - Sâbit'ten rivayetlerine "2" yazıldı, Ama senede tesiri yok; çünkü Sâbit'in derecesi "3"-	8	167/784	METNİ, B -muallak-
412	Hammâd b. Üsâme Ebû Üsâme	el-Kureşî el-Kûfî	2	sika sebt (rubemâ dellese ve kâne bi'l-ühra yuhaddisü men ketebe gayruh)	9	201/816	KS
413	Hammâd b. Vâkıd Ebû Ömer es-Saffâr	el-Ayşî el-Basrî	8	zayıf	8	?	T
414	Hammâd b. Yahyâ el-Ebah Ebû Bekr	es-Sülemî el-Basrî	5	sadûk yuhtı'	8	?	T, E *-el-Ḳader-*
415	Hammâd b. Zeyd b. Dirhem Ebû İsmâîl el-Ezrak	el-Ezdî el-Cehdamî el-Basrî	2	sika sebt (fakīh)	8	179/795	KS
416	Hamza b. Ebî Hamza	el-Cu'fî	10	metrûk müttehem bi'l-vaz'	7		T
417	Hamza b. Ebî Muhammed	el-Medenî	8	zayıf	7		T
418	Hamza b. Habîb ez-Zeyyât Ebû Umâre	el-Kûfî et-Teymî	5	sadûk zâhid rubemâ vehime	7		METNİ
419	Hanân ammü Müsedded	el-Esedî	6	makbul	6	?	T, E *-el-Merâsîl-*
420	Hâni' b. Osmân Ebû Osmân	el-Kûfî	6	makbul	6	?	ET
421	Hanzale b. Ebî Süfyân b. Abdirrahmân	el-Cumahî el-Mekkî	2	sika hücce	6	151/768	KS
422	Hanzale b. Ubeydillâh Ebû Abdirrahîm	es-Sedûsî	8	zayıf	7	?	Tİ
423	Harb b. Meymûn Ebü'l-Hattâb	el-Ensârî el-Basrî	5	sadûk rumiye bi'l-kader	7	160/777 c.	MT, İ *-et-Tefsîr-*
424	Harb b. Şeddâd Ebü'l-Hattâb	el-Yeşkürî el-Basrî	3	sika	7	161/778	BMETN
425	Hârice b. Abdillâh b. Süleymân b. Zeyd b. Sâbit Ebû Zeyd	el-Ensârî el-Medenî	5	sadûk lehû evhâm	7	165/781	TN
426	Hârice b. Mus'ab b. Hârice Ebü'l-Haccâc	es-Serahsî	10	metrûk (ve kâne yüdellis ani'l-kezzâbîn ve yükāl inne İbn Maîn kezzebeh)	8	168/784	Tİ
427	el-Hâris b. Amr b. Ehı'l-Mugīre b. Şu'be	es-Sekafî	9	mechûl	6	100/718 s.	ET
428	el-Hâris b. Nebhân Ebû Muhammed	el-Cermî el-Basrî	10	metrûk	8	160/777 s.	Tİ

429	el-Hâris b. Ubeyd Ebû Kudâme	el-İyâdî el-Basrî	5	sadûk yuhtı'	8	?	MET, B -muallak-
430	el-Hâris b. Umeyr Ebû Umeyr	el-Basrî el-Mekkî	5	vessekahû el-cumhûr ve fî ehâdîsihî menâkîr za'afehû bisebebihâ el-Ezdî ve İbn Hibbân ve gayruhümâ fe leallehû teğayyere hıfzuhû fi'l-âhir	8	?	ETNİ, B -muallak-
431	el-Hâris b. Vecîh Ebû Muhammed	er-Râsibî el-Basrî	8	zayıf	8	?	ETİ
432	Hârise b. Ebi'r-Ricâl	el-Ensârî en-Neccârî	8	zayıf	6	148/765	Tİ
433	Harmele b. Abdilazîz b. er-Rebî' b. Sebre Ebû Ma'bed	el-Cühenî	4	lâ be'se bih	8	?	T
434	Hârûn Ebû Muhammed şeyhun lil-Hasen b. Sâlih b. Hay		9	mechûl	7	?	T
435	Hârûn b. İsmâîl Ebü'l-Hasen el-Hazzâz	el-Basrî	3	sika	9	206/821	BMTNİ
436	Hârûn b. el-Mugīre b. Hakîm Ebû Hamza	el-Becelî el-Mervezî	3	sika	9	?	ET
437	Hârûn b. Mûsâ el-A'ver el-Mukriü'l-Kārî	el-Ezdî el-Atekî	3	sika (mukrî; illâ ennehû rumiye bi'l-kader)	7	?	BMETN
438	Hârûn b. Selmân Ebû Mûsâ	el-Mahzûmî el-Kûfî	4	lâ be'se bih	7	?	ETN
439	el-Hasen b. Alî b. Muhammed	el-Hâşimî en-Nevfelî	8	zayıf	6	?	Tİ
440	el-Hasen b. Atıyye b. Necîh Ebû Alî	el-Kureşî el-Kûfî	4	sadûk	9	211/826	T
441	el-Hasen b. Ayyâş b. Sâlim Ebû Muhammed	el-Esedî el-Kûfî	4	sadûk	8	172/788	MTN
442	el-Hasen b. Ebî Ca'fer	el-Cüfrî el-Basrî	8	zaîfü'l-hadîs (mea ibâdetihî ve fazlih)	7	167/783	Tİ
443	el-Hasen b. el-Fürât b. Ebî Abdirrahmân el-Kazzâz	et-Temîmî el-Kûfî	5	sadûk yehim	7	?	MTİ
444	el-Hasen b. el-Hakem Ebü'l-Hakem	en-Nehaî el-Kûfî	5	sadûk yuhtı'	6	149/766	ETİ,N -*Müsnedü 'Alî*-
445	el-Hasen b. Muhammed b. Ubeydillâh b. Ebî Yezîd	el-Mekkî	6	makbul	9	?	Tİ
446	el-Hasen b. Mûsâ Ebû Alî	el-Bağdâdî	3	sika	9	209-10/824-25	KS
447	el-Hasen b. Sâlih b. Sâlih Ebû Abdillâh	el-Hemdânî es-Sevrî	3	sika fakīh âbid rumiye bi't-teşeyyu'	7	168/784-85	METNİ, B -*el-Edeb*-
448	el-Hasen b. Selm b. Sâlih	el-İclî	9	mechûl	8	?	T
449	el-Hasen b. Sevvâr Ebü'l-Alâ'	el-Begavî el-Mervezî	4	sadûk	9	210-17/825-32	ETN
450	el-Hasen b. Ubeydillâh b. Urve Ebû Urve	en-Nehaî el-Kûfî	3	sika fâzıl	6	139/756	METNİ
451	el-Hasen b. Umâre Ebû Muhammed	el-Becelî	10	metrûk	7	153/770	Tİ
452	el-Hasen b. Zekvân Ebû Üsâme	el-Basrî	5	sadûk yuhtı' ve rumiye bi'l-kader ve kâne	6	?	BTİ

				yüdellis			
453	Hâşim b. Hâşim b. Utbe	ez-Zührî el-Medenî	3	sika	6	140/757 ö.	KS
454	Hâşim b. el-Kāsım b. Müslim Ebü'n-Nadr	el-Leysî el-Bağdâdî	2	sika sebt	9	207/822	KS
455	Hâşim b. Saîd Ebû İshâk	el-Kûfî el-Basrî	8	zayıf	8	?	T
456	Haşrec b. Nübâte	el-Eşcaî	5	sadûk yehim	8	?	T
457	Hâtim b. Ebî Sağīre Ebû Yûnus (Ebû Sağîra)	el-Basrî	3	sika	6	?	KS
458	Hâtim b. İsmâîl Ebû İsmâîl	el-Hârisî el-Medenî	5	sadûk yehim	8	186-87/802-3	KS
459	Hâtim b. Meymûn Ebû Sehl	el-Kilâbî el-Basrî	8	zayıf	8	?	T
460	Hâtim b. Verdân b. Mihrân Ebû Sâlih	es-Sa'dî el-Basrî	3	sika	8	184/800	BMTN
461	Hemmâm b. Nâfi' vâlidü Abdirrezzâk	el-Himyerî es-San'ânî	6	makbul	6	?	T
462	Hemmâm b. Yahyâ b. Dînâr Ebû Abdillâh	el-Avzî el-Basrî	3	sika (rubemâ vehime)	7	164-65/781-82	KS
463	el-Heysem b. Humeyd Ebû Ahmed	el-Gassânî	5	sadûk rumiye bi'l-kader	7	?	ETNİ
464	el-Heysem b. er-Rebî' Ebü'l-Müsennâ	el-Ukaylî	8	zayıf	7	?	T
465	Hıdâş b. Ayyâş	el-Abdî el-Basrî	8	leyyinü'l-hadîs	6	?	T
466	Hibbân b. Hilâl Ebû Habîb	el-Basrî	2	sika sebt	9	210/825	KS
467	Hikl b. Ziyâd Ebû Abdillâh	es-Seksekî	3	sika	9	179/795 c.	METNİ
468	Hilâl b. Abdillâh Ebû Hâşim Mevlâ Rebîa b. Amr b. Müslim	el-Bâhilî el-Basrî	10	metrûk	7	?	T
469	Hilâl Mevlâ Rib'î b. Hırâş		6	makbul	6	?	Tİ
470	Hilâl b. Miklâs	es-Sayrafî el-Cühenî el-Kûfî	3	sika	6	?	BMETN
471	Hişâm b. Abdilmelik Ebü'l-Velîd	el-Bâhilî et-Tayâlisî	2	sika sebt	9	227/842	KS
472	Hişâm b. Ebî Abdillâh Senber Ebû Bekr	el-Basrî ed-Destüvâî	2	sika sebt (ve kad rumiye bi'l-kader)	7	153/770	KS
473	Hişâm b. el-Gâz b. Rebîa	el-Cüreşî	3	sika	7	150/767 s.	ETNİ, B -muallak-
474	Hişâm b. Hassân Ebû Abdillâh	el-Ezdî el-Kurdûsî	3	sika (min esbeti'n-nâs fî İbn Sîrîn ve fî rivâyetihî an el-Hasen ve Atâ makāl liennehû kīle kâne yürsilü anhümâ) -Tirmizî'de rivayetlerinin çoğu İbn Sîrîn'den ve "2" dendi, Atâ'dan nakli yok, Hasen'den 5 nakli münkatı' olarak değerlendirildi.-	6	147-48/764-65	KS
475	Hişâm b. İshâk b. Abdillâh b. el-Hâris b.	el-Medenî el-Kureşî	6	makbul	7	?	ETNİ

	Kinâne Ebû Abdirrahmân						
476	Hişâm b. Sa‘d Ebû Abbâd (Ebû Saîd)	el-Medenî	5	sadûk lehû evhâm ve rumiye bi’t-teşeyyu‘	7	160/777 c.	METNİ, B -muallak-
477	Hişâm b. Yûsuf Ebû Abdirrahmân	es-San‘ânî	3	sika	9	197/813	BETNİ
478	Hişâm b. Ziyâd b. Ebî Yezîd Ebü’l-Mikdâm	el-Medenî	10	metrûk	6	?	Tİ
479	Huceyn b. el-Müsennâ	el-Horasânî	3	sika	9	205/820	BMETN
480	Huceyr b. Abdillâh	el-Kindî	6	makbul	8	?	ETİ
481	Huleyd b. Ca‘fer b. Tarîf Ebû Süleymân	el-Hanefî el-Basrî	4	sadûk (lem yesbüt enne İbn Maîn za‘afehû)	6	?	MTN
482	Humeyd b. Abdirrahmân b. Humeyd Ebû Avf	er-Ruâsî el-Kûfî	3	sika	8	189/805	KS
483	Humeyd el-A‘rec	el-Kûfî el-Mülâî	8	zayıf	6	?	T
484	Humeyd b. Ebî Humeyd Mihrân	el-Kindî	3	sika	7	?	TN
485	Humeyd b. el-Esved b. el-Eşkar Ebü’l-Esved	el-Basrî el-Kerâbîsî	5	sadûk yehim kalîlen	8	?	BETNİ
486	Humeyd b. Kays el-A‘rec Ebû Safvân	el-Mekkî	4	leyse bihî be’s	6	130/748	KS
487	Humeyd Mevlâ İbn Alkame	el-Mekkî	9	mechûl	7	?	T
488	Humeyd b. Ziyâd Ebû Sahr b. Ebi’l-Muhârık	el-Medenî el-Mısrî	5	sadûk yehim	6	189/805	METİ, B *-el-Edeb-* ,N *-Müsnedü ‘Alî-*
489	Hureys b. Ebî Matar Ebû Amr	el-Fezârî el-Kûfî	8	zayıf	6	?	Tİ, B -muallak-
490	Hureys b. es-Sâib el-Müezzin	et-Temîmî el-Basrî	5	sadûk yuhtı’	7	?	T,B *-el-Edeb-*, E *-el-Merâsîl-*
491	Husayn b. Nümeyr Ebû Mihsan	el-Kûfî el-Vâsıtî	5	lâ be’se bih rumiye bi’n-nasb	8	?	BETN
492	Husayn b. Ömer	el-Ahmesî el-Kûfî	10	metrûk	8	?	T
493	Huyey b. Abdillâh b. Şüreyh	el-Meâfirî el-Mısrî	5	sadûk yehim	6	148//765	ETNİ
494	Huzeyme		9	lâ yu‘raf	7	?	ETN
495	Hüreym b. Süfyân Ebû Muhammed	el-Becelî el-Kûfî	4	sadûk	9	?	KS
496	Hüsâm b. Misak Ebû Sehl	el-Ezdî el-Basrî	8	zayıf yekâdü en yütrake	7	?	ETNİ
497	el-Hüseyn b. Alî b. el-Hüseyn b. Alî b. Ebî Tâlib	el-Hâşimî el-Medenî	4	sadûk mukıl	7	160/777 c.	TN
498	el-Hüseyn b. Alî b. el-Velîd	el-Cu‘fî	3	sika âbid	9	203-4/818-19	KS
499	el-Hüseyn b. Kays Ebû Alî lakabühû Haneş	er-Rahabî el-Vâsıtî	10	metrûk	6	?	Tİ
500	el-Hüseyn b. Muhammed b. Behrâm Ebû Ahmed	el-Bağdâdî	3	sika	9	213-15/828-30	KS
501	el-Hüseyn b. Vâkıd Ebû Abdillâh	el-Mervezî	3	sika lehû evhâm	7	159/776	METNİ, B -muallak-

502	el-Hüseyn b. Zekvân el-Muallim el-Müktib	el-Avzî el-Basrî	3	sika rubemâ vehime	6	145/762	KS
503	Hüşeym b. Beşîr b. el-Kāsım Ebû Muâviye (Ebû Hâzim)	es-Sülemî el-Vâsıtî	2	sika sebt (kesîru't-tedlîs ve'l-irsâli'l-hafi)	7	183/799	KS
504	İbrâhîm b. Abdilazîz b. Abdilmelik b. Ebî Mahzûre Ebû İsmâîl	el-Cumahî el-Mekkî	5	sadûk yuhtı'	7	?	TN, B *-Ḫalḳ-*
505	İbrâhîm b. Abdillâh b. el-Hâris b. Hâtıb	el-Cumahî	4	sadûk revâ merâsîl	7	?	T
506	İbrâhîm b. Abdilmelik Ebû İsmâîl	el-Basrî	5	sadûk fî hıfzıhî şey'	7	?	TN
507	İbrâhîm b. Abdirrahmân b. Yezîd b. Ümeyye	el-Medenî	9	mechûl	7	?	T
508	İbrâhîm b. Ebî Amr	el-Gıfârî el-Medenî	9	mechûl	8	?	T
509	İbrâhîm b. Ebî Meymûne	el-Hicâzî	7	mechûlü'l-hâl	8	?	ETİ
510	İbrâhîm b. el-Fazl Ebû İshâk	el-Mahzûmî el-Medenî	10	metrûk	8	?	Tİ
511	İbrâhîm b. Humeyd b. Abdirrahmân Ebû İshâk	el-Kûfî	3	sika	8	178/794	BMTN, E *-el-Merâsîl-*
512	İbrâhîm b. İshâk b. Îsâ Ebû İshâk	el-Bünânî et-Tâlekānî	4	sadûk yuğrib	9	215/830	MET
513	İbrâhîm b. İsmâîl b. Ebî Habîbe Ebû İsmâîl	el-Ensârî el-Eşhelî	8	zayıf	7	165/781	TN
514	İbrâhîm b. Meymûn	es-San'ânî	3	sika	8	?	T
515	İbrâhîm b. Muhammed b. el-Hâris Ebû İshâk	el-Fezârî	2	sika hâfız	8	188/804?	KS
516	İbrâhîm b. Muhammed b. Sa'd	el-Medenî el-Kûfî	3	sika (kāle İbn Hibbân: lem yesma' min sahâbî)	6	?	TN
517	İbrâhîm b. el-Muhtâr Ebû İsmâîl	et-Temîmî er-Râzî	5	sadûk zaîfü'l-hıfz	8	182/798	Tİ, B *-el-Edeb-*
518	İbrâhîm b. Nâfi'	el-Mahzûmî el-Mekkî	2	sika hâfız	7	?	KS
519	İbrâhîm b. Osmân Ebû Şeybe	el-Absî	10	metrûkü'l-hadîs	7	169/785	Tİ
520	İbrâhîm b. Ömer b. Ebi'l-Vezîr Ebû İshâk	el-Mekkî el-Basrî	4	sadûk	9	?	BETNİ
521	İbrâhîm b. Ömer b. Sefîne		7	mestûr	7	?	ET
522	İbrâhîm b. Sa'd b. İbrâhîm Ebû İshâk	ez-Zührî	2	sika hücce (tüküllime fih bilâ kâdih)	8	183/799	KS
523	İbrâhîm b. Sadeka	el-Basrî	4	sadûk	9	?	T
524	İbrâhîm b. Süleymân el-Eftas	ed-Dımaşkī	2	sika sebt illâ ennehû yürsil	8	?	Tİ
525	İbrâhîm b. Süveyd	en-Nehaî	3	sika (lem yesbüt enne'n-Nesâiyye za'afeh)	6	?	METNİ
526	İbrâhîm b. Tahmân Ebû Saîd	el-Horasânî	3	sika yuğrib tekellemû fîh li'l-ircâ ve yükāl racea anh	7	163/780	KS
527	İbrâhîm b. Yezîd Ebû İsmâîl	el-Hûzî el-Mekkî	10	metrûkü'l-hadîs	7	151/768	Tİ
528	İbrâhîm b. Yûsuf b. İshâk b. Ebî İshâk	es-Sebîî	5	sadûk yehim	7	198/813	BMETN

529	İdrîs b. Yezîd b. Abdirrahmân	el-Evdî	3	sika	7	?	KS
530	İmrân b. Dâver Ebü'l-Avvâm el-Kattân	el-Basrî	5	sadûk yehim ve rumiye bi re'yi'l-Havâric	7	165/781 c.	ETNİ, B -muallak-
531	İmrân b. Enes Ebû Enes	el-Mekkî	8	zayıf	7	?	ET
532	İmrân b. Muhammed b. Abdirrahmân	el-Ensârî el-Kûfî	6	makbul	8	?	Tİ
533	İmrân b. Mûsâ b. Amr b. Saîd b. el-Âs	el-Kureşî el-Ümevî	6	makbul	7	?	ET
534	İmrân b. Müslim el-Kasîr Ebû Bekr	el-Minkarî el-Basrî	5	sadûk rubemâ vehime	6	?	BMETN
535	İmrân b. Uyeyne b. Ebî İmrân Ebü'l-Hasen Ehû Süfyân b. Uyeyne	el-Hilâlî el-Kûfî	5	sadûk lehû evhâm	8	?	ETNİ
536	İmrân b. Zâide b. Neşît	el-Kûfî	3	sika	7	?	ETİ
537	İmrân b. Zeyd Ebû Yahyâ	es-Sa'lebî el-Mülâî	8	leyyin	7	?	Tİ
538	Îsâ b. Alî b. Abdillâh b. Abbâs	el-Hâşimî	5	sadûk (mukıl; kâne mu'tezilen li's-sultân)	7	163/780	ET
539	Îsâ b. Dînâr Ebû Alî	el-Huzâî el-Kûfî	3	sika	7	?	ET, B -*Ḫalḳ*-
540	Îsâ b. Ebî Azze Mevlâ Abdillâh b. el-Hâris	el-Kûfî	5	sadûk rubemâ vehime	6	?	TN, E -*el-Merâsîl*-
541	Îsâ b. Ebî Îsâ Abdillâh b. Mâhân Ebû Ca'fer	er-Râzî	5	sadûk seyyiü'l-hıfz husûsan an Mugīre - Tirmizî'de Mugīre'den rivayeti yok-	7	160/777 s.	ETNİ, B -*el-Edeb*-
542	İsâ b. İsâm	el-Esedî el-Kûfî	3	sika	6	?	ETİ, B -*el-Edeb*-
543	Îsâ b. Meymûn Mevle'l-Kāsım b. Muhammed	el-Ensârî el-Medenî	8	zayıf	6	?	Tİ
544	Îsâ b. Ömer Ebû Ömer	el-Esedî	3	sika	7	156/773	TN
545	Îsâ b. Sinân Ebû Sinân	el-Kasmelî eş-Şâmî	8	leyyinü'l-hadîs	6	?	Tİ, B -*el-Edeb*-, E -*el-Ḳader*-
546	Îsâ b. Ubeyd b. Mâlik Ebü'l-Münîb	el-Kindî	4	sadûk	8	?	ETN
547	Îsâ b. Yûnus b. Ebî İshâk Ebû Amr	es-Sebîî	2	sika me'mûn	8	187/803	KS
548	İshâk b. Ca'fer b. Muhammed b. Alî b. el-Hüseyn b. Alî	el-Hâşimî el-Ca'ferî	4	sadûk	9	?	Tİ, B -el-*Ḳırâ'at*-
549	İshâk b. İbrâhîm Ebû Ya'kūb	es-Sekafî	8	vessekahû İbn Hibbân ve fihi za'f	8	?	ETN
550	İshâk b. Îsâ b. Necîh Ebû Ya'kūb	el-Bağdâdî el-Ezemî	4	sadûk	9	214/829	MTNİ
551	İshâk b. Mansûr	es-Selûlî el-Kûfî	5	sadûk tüküllime fih li't-teşeyyu'	9	204/819	KS
552	İshâk b. Râşid Ebû Süleymân	el-Cezerî	5	sika (fî hadîsihî ani'z-Zührî ba'zu'l-vehm) (Tirmizî'de tek rivayeti olup Zührî'den naklettiği için "5" dendi	7	138/755 c.	BETNİ
553	İshâk b. Süleymân Ebû Yahyâ	el-Kûfî er-Râzî	3	sika fâzıl	9	200/815	KS
554	İshâk b. Yezîd	el-Hüzelî el-Medenî	9	mechûl	6	?	ETİ

555	İshâk b. Yûsuf b. Mirdâs el-ma'rûf bi'l-Ezrak	el-Mahzûmî el-Vâsıtî	3	sika	9	195/811	KS
556	İsl b. Süfyân Ebû Kurre	et-Temîmî el-Basrî	8	zayıf	6	?	ET
557	İsmâîl b. Abdillâh b. Semâa	el-Adevî er-Remlî	3	sika	8	?	ETN
558	İsmâîl b. Abdimelik b. Ebi's-Sufeyr Ebû Abdilmelik	el-Esedî	5	sadûk kesîru'l-vehm	6	?	ETİ, B *-Ref'-*
559	İsmâîl b. Ayyâş b. Süleym Ebû Utbe	el-Ansî el-Hımsî	4	sadûk fi rivâyetihî an ehli beledih, muhallit fi gayrihim (Cerh-ta'dîl derecesi Şamlılardan rivayetinde "4", diğer yerlerden rivayetinde "6" olarak değerlendirildi.	8	181/797	ETNİ, B *-Ref'-*
560	İsmâîl b. Ca'fer b. Ebî Kesîr Ebû İshâk	el-Ensârî ez-Zürakī	2	sika sebt	8	180/796	KS
561	İsmâîl b. Ebân Ebû İshâk el-Verrâk	el-Ezdî	3	sika tüküllime fîh li't-teşeyyu'	9	210/825	BT, E *-Feżâ'il-*
562	İsmâîl b. Halîfe Ebû İsrâîl	el-Absî el-Mülâî	5	sadûk seyyiü'l-hıfz nüsibe ile'l-gulüv fi't-teşeyyu'	7	169/785	Tİ
563	İsmâîl b. Hammâd b. Ebî Süleymân	el-Eş'arî el-Kûfî	4	sadûk	8	?	ETN
564	İsmâîl b. İbrâhîm Ebû Yahyâ	et-Teymî el-Kûfî	8	zayıf	8	?	Tİ
565	İsmâîl b. İbrâhîm b. Muhâcir	el-Becelî el-Kûfî	8	zayıf	7	?	Tİ
566	İsmâîl b. İbrâhîm b. Miksem Ebû Bişr el-ma'rûf bi İbn Uleyye	el-Esedî el-Basrî	2	sika hâfız	8	193/809	KS
567	İsmâîl b. Kesîr Ebû Hâşim	el-Hicâzî el-Mekkî	3	sika	6	?	ETNİ, B *-Ref'-*
568	İsmâîl b. Muhammed b. Cühâde	el-Kûfî	5	sadûk yehim	9	?	T
569	İsmâîl b. Mücâlid b. Saîd Ebû Ömer	el-Hemdânî el-Bağdâdî	5	sadûk yuhtı'	8	?	BT,N *-Müsnedü 'Alî-*
570	İsmâîl b. Müslim Ebû Muhammed	el-Abdî el-Basrî	3	sika	6	?	MTN
571	İsmâîl b. Râfi' b. Uveymir	el-Ensârî	8	zaîfü'l-hıfz	7	150/767 c.	Tİ, B *-el-Edeb-*
572	İsmâîl b. Saîd b. Ubeydillâh	es-Sekafî el-Basrî	4	sadûk	9	?	T
573	İsmâîl b. Süleymân el-Kehhâl Ebû Süleymân	ed-Dabbî	5	sadûk yuhtı'	7	?	ET
574	İsmâîl b. Ubeydillâh b. Rifâa	el-Aclânî	6	makbul	6	?	Tİ, B *-el-Edeb-*
575	İsmâîl b. Ümeyye b. Amr	el-Ümevî	2	sika sebt	6	144/761	KS
576	İsmâîl b. Zekeriyyâ b. Mürre	el-Hulkānî el-Kûfî	5	sadûk yuhtı' kalîlen	8	194/810	KS
577	İsrâîl b. Yûnus b. Ebî İshâk Ebû Yûsuf	es-Sebîî el-Hemdânî	3	sika tüküllime fîh bilâ hücce	7	160/777?	KS
578	Kabîsa b. el-Leys b. Kabîsa	el-Kûfî	4	sadûk	9	?	T
579	Kabîsa b. Ukbe b. Muhammed b. Süfyân Ebû Âmir	es-Süvâî el-Kûfî	5	sadûk rubemâ hâlefe	9	215/830	KS

580	Kābûs b. Ebî Zabyân	el-Cenbî el-Kûfî	8	fîhi lîn	6	?	ETİ, B *-el-Edeb-*
581	Kâmil b. el-Alâ' Ebü'l-Alâ'	et-Temîmî el-Kûfî	5	sadûk (yuhtı')	7	?	ETİ
582	el-Kāsım b. el-Abbâs b. Muhammed Ebü'l-Abbâs	el-Hâşimî el-Medenî	3	sika	6	130/748 c.	METNİ
583	el-Kāsım b. Abdilvâhid b. Eymen	el-Mekkî	6	makbul	7	?	TNİ, B *-el-Edeb-*
584	el-Kāsım b. el-Fazl b. Ma'dân Ebü'l-Mugīre	el-Huddâî el-Basrî	3	sika (rumiye bi'l-ircâ')	7	167/783	METNİ, B *-el-Edeb-*
585	el-Kāsım b. Habîb	el-Kûfî	8	leyyin	6	?	T
586	el-Kāsım b. el-Hakem b. Kesîr Ebû Ahmed	el-Urenî	5	sadûk fîhi lîn	9	208/823	T, B *-el-Edeb-*
587	el-Kāsım b. Mâlik Ebû Ca'fer	el-Mâzinî el-Kûfî	5	sadûk fîhi lîn	8	190/806 s.	BMTNİ
588	Kays b. el-Haccâc	el-Kelâî el-Mısrî	4	sadûk	6	129/747	Tİ
589	Kays b. Müslim Ebû Amr	el-Cedelî el-Kûfî	3	sika (rumiye bi'l-ircâ')	6	120/738	KS
590	Kays b. er-Rebî' Ebû Muhammed	el-Esedî el-Kûfî	5	sadûk teğayyera lemmâ kebüra ve edhale aleyhi ibnühû mâ leyse min hadîsihî fe haddese bih	7	160/777 s.	ETİ
591	Kazea b. Süveyd b. Huceyr Ebû Muhammed	el-Bâhilî el-Basrî	8	zayıf	8	?	Tİ
592	Kesîr b. Abdillâh b. Amr b. Avf b. Zeyd b. Milha	el-Medenî	8	zayıf efreta men nesebehû ile'l-kezib	7	?	ETİ, B *-el-Ḳırâ'at-*
593	Kesîr b. Fâid	el-Basrî	6	makbul	7	?	T
594	Kesîr b. el-Hâris	ed-Dımaşkī	6	makbul	6	?	T, B *-el-Edeb-*
595	Kesîr b. Hişâm Ebû Sehl	el-Kilâbî	3	sika	9	207/822	METNİ, B *-el-Edeb-*
596	Kesîr b. İsmâîl Ebû İsmâîl en-Nevvâ'	et-Teymî el-Kûfî	8	zayıf	6	?	T
597	Kesîr b. Şınzîr Ebû Kurre	el-Mâzinî el-Basrî	5	sadûk yuhtı'	6	?	BMETİ
598	Kesîr b. Zâzân	en-Nehaî el-Kûfî	9	mechûl	7	?	Tİ
599	Kesîr b. Zeyd Ebû Muhammed	el-Eslemî el-Medenî	5	sadûk yuhtı'	7	148/765 c.	ETİ, B *-el-Ḳırâ'at-*
600	Kesîr b. Ziyâd Ebû Sehl	el-Bursânî	3	sika	6	?	ETİ
601	Kidâm b. Abdirrahmân	es-Sülemî	9	mechûl	6	?	T
602	Kureyş b. Enes Ebû Enes	el-Ensârî (el-Ümevî)	5	sadûk teğayyera biühra kadre sitti sinîn	9	208/823	BMETN
603	Kurrân b. Temmâm	el-Esedî	5	sadûk rubemâ ehtae	8	181/797	ETN
604	Kurre b. Abdirrahmân b. Hîvîl	el-Meâfirî el-Mısrî	5	sadûk lehû menâkîr	7	147/764	METNİ
605	Kurre b. Hâlid	es-Sedûsî el-Basrî	2	sika zâbit	6	155/772	KS
606	Kutbe b. Abdilazîz b. Siyâh	el-Esedî el-Kûfî	4	sadûk	8	?	METNİ

607	el-Leys b. Ebî Süleym b. Züneym	el-Kûfî	5	sadûk ihteleta cidden ve lem yetemeyyez hadîsühû fe türike	6	148/765	METNİ, B -muallak-
608	el-Leys b. Sa'd b. Abdirrahmân Ebü'l-Hâris	el-Fehmî el-Mısrî	2	sika sebt (fakîh imâm meşhûr)	7	175/791	KS
609	Mahbûb b. Muhriz Ebû Muhriz	el-Kavârîrî	8	leyyinü'l-hadîs	9	?	T, B -*el-Edeb*-
610	Mâlik b. Enes b. Mâlik Ebû Abdillâh	el-Asbahî el-Yemenî	2	re'sü'l-mütkınîn ve kebîru'l-müsebbitîn (hattâ kāle el-Buhârî esahhu'l-esânîd küllühâ Mâlik an Nâfi' an İbn Ömer)	7	179/795	KS
611	Mâlik b. İsmâîl Ebû Gassân	en-Nehdî el-Kûfî	2	sika mütkın (sahîhu'l-kitâb; âbid)	9	217/832	KS
612	Mâlik b. Mesrûh	eş-Şâmî	6	makbul	6	?	T
613	Mâlik b. Miğvel Ebû Abdillâh	el-Kûfî	2	sika sebt	7	159/776	KS
614	Mâlik b. Süayr Ebû Muhammed	et-Temîmî el-Kûfî	4	lâ be'se bih	9	200/815	BMTNİ
615	Ma'mer b. Râşid Ebû Urve	el-Ezdî	2	sika sebt (fâzıl; illâ enne fî rivâyetihî an Sâbit ve'l-A'meş ve Hişâm b. Urve şey'en ve kezâ mimmâ haddese bihî bi'l-Basra)	7	153/770	KS
616	Ma'n b. Muhammed b. Ma'n b. Ebî Nadle	el-Gıfârî	6	makbul	6	?	BTNİ
617	Mansûr b. Ebi'l-Esved	el-Leysî el-Kûfî	5	sadûk rumiye bi't-teşeyyu'	8	?	ETN
618	Mansûr b. Verdân	el-Esedî el-Kûfî	6	makbul	9	?	TİN -*Müsnedü 'Alî*-
619	Mansûr b. Zâzân Ebü'l-Mugīre	el-Vâsıtî es-Sekafî	2	sika sebt (âbid)	6	129/747	KS
620	Matar b. Tahmân el-Verrâk Ebû Recâ'	es-Sülemî	5	sadûk kesîru'l-hata' (ve hadîsühû an Atâ zaîf) -Tirmizî'de Atâ'dan rivayeti yok-	6	125/743	METNİ, B -muallak-
621	Meaddî b. Süleymân Ebû Süleymân	el-Basrî	8	zayıf (ve kâne âbiden)	8	?	Tİ
622	Mehdî b. Meymûn Ebû Yahyâ	el-Ezdî el-Mi'velî el-Basrî	3	sika	6	172/788	KS
623	Mekkî b. İbrâhîm b. Beşîr Ebü's-Seken	et-Temîmî el-Belhî	2	sika sebt	9	215/830	KS
624	Merhûm b. Abdilazîz b. Mihrân el-Attâr Ebû Muhammed	el-Basrî	3	Sika	8	188/804	KS
625	Mervân b. Muâviye b. el-Hâris Ebû Abdillâh	el-Fezârî	2	sika hâfız (ve kâne yüdellis esmâe'ş-şüyûh)	8	193/809	KS
626	Mervân b. Şücâ' Ebû Amr ve Ebû Abdillâh	el-Cezerî el-Bağdâdî	5	sadûk lehû evhâm	8	184/800	BETİ
627	Merzûk Ebû Abdillâh	eş-Şâmî	4	lâ be'se bih	6	?	T
628	Merzûk Ebû Bekr	et-Teymî	6	makbul	6	?	T
629	Merzûk Ebû Bekr	el-Bâhilî el-Basrî	4	sadûk	7	?	T
630	Mesleme b. Alkame Ebû Muhammed	el-Basrî	5	sadûk lehû evhâm	8	?	MTNİ, E -*Feżâ'il*-

631	Mes‘ûd b. Vâsıl	el-Basrî	8	leyyinü’l-hadîs	9	?	Tİ
632	Meymûn Ebû Hamza		8	zayıf	6	?	Tİ
633	Meymûn b. Mûsâ Ebû Mûsâ	el-Mereî el-Basrî	5	sadûk müdellis	7	?	Tİ
634	Meysere b. Habîb Ebû Hâzim	en-Nehdî el-Kûfî	4	sadûk	7	?	ETN, B *-el-Edeb-*
635	el-Mikdâm b. Şüreyh b. Hâni’	el-Hârisî el-Kûfî	3	sika	6	?	METNİ, B *-el-Edeb-*
636	el-Minhâl b. Halîfe Ebû Kudâme	el-İclî el-Kûfî	8	zayıf	7	?	ETİ
637	Mis‘ar b. Kidâm b. Zuheyr Ebû Seleme	el-Kûfî	2	sika sebt (fâzıl)	7	155/772	KS
638	Muallâ b. Râşid Ebü’l-Yemân	el-Hüzelî el-Basrî	6	makbul	8	?	Tİ
639	Muallâ b. Ziyâd Ebü’l-Hasen	el-Kurdûsî el-Basrî	4	sadûk (kalîlü’l-hadîs zâhid; ihtelefe kavlü İbn Maîn fih)	7	?	METNİ, B -muallak-
640	Muammer b. Süleymân Ebû Abdillâh	en-Nehaî er-Rakkī	3	sika (fâzıl ehtae el-Ezdî fî telyînih ve ehtae men zeame enne’l-Buhârîyye ehrace leh)	9	191/807	TNİ
641	Muârik b. Abbâd (Abdillâh)	el-Abdî el-Basrî	8	zayıf	7	?	T
642	Muâviye b. Amr b. el-Mühelleb Ebû Amr	el-Ezdî el-Ma‘nî	3	sika	9	214/829	KS
643	Muâviye b. Hişâm Ebü’l-Hasen	el-Kûfî	5	sadûk lehû evhâm	9	204/819	METNİ, B *-el-Edeb-*
644	Muâviye b. Sâlih b. Hudeyr Ebû Amr	el-Hadramî	5	sadûk lehû evhâm	7	158/775	METNİ, B *-el-Ḳırâ’at-*
645	Muâviye b. Yahyâ Ebû Ravh	es-Sadefî	8	zayıf (ve mâ haddese bi’ş-Şâm ahsenü mimmâ haddese bi’r-Rey)	7	?	Tİ
646	Muâz b. el-Alâ’ b. Ammâr Ebû Gassân	el-Mâzinî el-Basrî	4	sadûk	7	?	T, B -muallak-
647	Muâz b. Hişâm b. Ebî Abdillâh	ed-Destevâî el-Basrî	5	sadûk rubemâ vehime	9	200/815	KS
648	Muâz b. Muâz b. Nasr Ebü’l-Müsennâ	el-Anberî el-Basrî	2	sika mütkın	9	190/806	KS
649	el-Mufaddal b. Fedâle b. Ebî Ümeyye Ebû Mâlik	el-Basrî	8	zayıf	7	?	ETİ
650	el-Mufaddal b. Fedâle b. Ubeyd Ebû Muâviye	el-Kıtbânî el-Mısrî	3	sika (fâzıl âbid; ehtae İbn Sa‘d fî taz‘îfih)	8	201/816	KS
651	el-Mufaddal b. Sâlih en-Nahhâs	el-Esedî el-Kûfî	8	zayıf	8	?	T
652	el-Mugīre b. Abdirrahmân b. Abdillâh	el-Hızâmî el-Medenî	3	sika (lehû garâib)	7	?	KS
653	el-Mugīre b. Miksem Ebû Hişâm	ed-Dabbî el-Kûfî	2	sika mütkın (illâ ennehû kâne yüdellis ve lâ siyyemâ an İbrâhîm) - Tirmizî’de bir yerde İbrâhîm en-Nehaî’den nakli bulunmakta-	6	136/753	KS
654	el-Mugīre b. Müslim Ehû Abdilazîz el-Kasmelî	el-Kasmelî el-Medâinî	4	sadûk	6	?	TNİ, B *-el-Edeb-*
655	el-Mugīre b. en-Nu‘mân	en-Nehaî el-Kûfî	3	sika	6	?	BMETN

656	el-Mugīre b. Ziyâd Ebû Hişâm (Ebû Hâşim)	el-Becelî el-Mevsılî	5	sadûk lehû evhâm	6	152/769	ETNİ
657	Muhâcir b. Mahled Ebû Mahled	el-Bekrî	6	makbul	6	?	TNİ
658	Muhammed b. Abbâd Ebû Abbâd	el-Hünâî el-Basrî	4	sadûk	9	?	TNİ
659	Muhammed b. Abdilazîz Ebû Ravh	er-Râsibî el-Cermî el-Basrî	3	sika	7	?	MT, B *-el-Edeb-*
660	Muhammed b. Abdillâh b. Ebî Atîk	et-Teymî el-Medenî	6	makbul	7	?	BETN
661	Muhammed b. Abdillâh b. Ebî Ya'kūb	et-Temîmî el-Basrî	3	sika	6	?	KS
662	Muhammed b. Abdillâh b. Hasen Ebû Alî el-Mehdî	el-Hâşimî el-Medenî	3	sika	7	145/762	ETN
663	Muhammed b. Abdillâh b. el-Muhâcir	eş-Şuaysî	4	sadûk	7	150/767 s.	ETNİ
664	Muhammed b. Abdillâh b. el-Müsennâ	el-Ensârî el-Basrî	3	sika	9	215/830	KS
665	Muhammed b. Abdillâh b. Müslim b. Ehî İbn Şihâb	ez-Zührî el-Medenî	5	sadûk lehû evhâm	7	152/769	KS
666	Muhammed b. Abdillâh b. ez-Zübeyr Ebû Ahmed	ez-Zübeyrî el-Kûfî	2	sika sebt (illâ ennehû kad yuhtı' fî hadîsi's-Sevrî)	9	203/818	KS
667	Muhammed b. Abdilvehhâb Ebû Yahyâ	el-Kûfî es-Sükkerî	3	sika (âbid)	9	212/827	TNİ
668	Muhammed b. Abdirrahmân b. Ebî Leylâ	el-Ensârî el-Kûfî	5	sadûk seyyiü'l-hıfz cidden	7	148/765	ETNİ
669	Muhammed b. Abdirrahmân Ebü'l-Münzir	et-Tufâvî el-Basrî	5	sadûk yehim	8	?	BTN
670	Muhammed b. Abdirrahmân el-ma'rûf bi İbn Ebî Zi'b	el-Kureşî el-Âmirî	3	sika (fakīh; fâzıl)	7	159/776	KS
671	Muhammed b. Abdirrahmân b. Nevfel Ebü'l-Esved	el-Esedî el-Medenî	3	sika	6	130/748 s.	KS
672	Muhammed b. Abdirrahmân b. Nübeyh		9	mechûl	7	?	T
673	Muhammed b. Abdirrahmân b. Sa'd b. Zürâre	el-Ensârî	3	sika	6	124/742	KS
674	Muhammed b. Abdirrahmân b. Ubeyd Mevlâ Âli Talha	el-Kureşî Kûfî	3	Sika	6	?	METNİ, B *-el-Edeb-*
675	Muhammed b. Abdirrahmân b. Yezîd Ebû Ca'fer	en-Nehaî el-Kûfî	3	Sika	6	?	ETNİ, B *-el-Edeb-*
676	Muhammed b. Alî b. Abdillâh b. Abbâs	el-Hâşimî	3	sika	6	124-25/742-43	METNİ
677	Muhammed b. Ammâr b. Hafs	el-Medenî	4	lâ be'se bih	7	?	T
678	Muhammed b. Amr b. Alkame	el-Leysî el-Medenî	5	sadûk lehû evhâm	6	145/762	KS
679	Muhammed b. Bekkâr b. Bilâl Ebû Abdillâh	el-Âmülî ed-Dımaşkī	4	sadûk	9	216/831	ETN

680	Muhammed b. Bekr b. Osmân Ebû Osmân	el-Bürsânî	5	sadûk kad yuhtı'	9	204/819	KS
681	Muhammed b. Bişr Ebû Abdillâh	el-Abdî	2	sika hâfız	9	203/818	KS
682	Muhammed b. Ca'fer b. Ebî Kesîr	el-Ensârî	3	sika	7	?	KS
683	Muhammed b. Ca'fer el-ma'rûf bi "Gander"	el-Mahramî el-Hüzelî	3	sika (sahîhu'l-kitâb illâ enne fihi gafle)	9	193-194/812-813	KS
684	Muhammed b. Ca'fer Ebû Ca'fer	el-Medâinî	5	sadûk fihi lîn	9	206/821	MT
685	Muhammed b. Ca'fer b. ez-Zübeyr	el-Medenî	3	sika	6	110/728 s.	KS
686	Muhammed b. Dînâr Ebû Bekr	el-Ezdî et-Tâhî	5	sadûk seyyiü'l-hıfz ve rumiye bi'l-kader ve teğayyera kable mevtih	8	?	ET
687	Muhammed b. Ebî Harmele	el-Kureşî	3	sika	6	130/748 s.	BMETN
688	Muhammed (Hammâd) b. Ebî Humeyd	el-Ensârî ez-Zürakī	8	zayıf	7	?	Tİ
689	Muhammed b. Ebi'l-Kāsım	el-Kûfî	3	sika	6	?	ET, B -muallak-
690	Muhammed b. Ebî Rezîn		6	makbul	8	?	T
691	Muhammed b. Ebî Süfyân Ebû Bekr	es-Sekafî ed-Dımaşkī	6	makbul	6	?	T
692	Muhammed b. el-Fazl b. Atıyye	el-Abdî	11	kezzebûh	8	180/796	Tİ
693	Muhammed (Ârim) b. el-Fazl Ebü'n-Nu'mân	es-Sedûsî el-Basrî	2	sika sebt (teğayyera fî âhiri umrih)	9	223-24/838-39	KS
694	Muhammed b. Fezâ' Ebû Bahr	el-Ezdî el-Basrî	8	zayıf	6	?	ETİ
695	Muhammed b. Fudayl b. Gazvân	ed-Dabbî el-Kûfî	5	sadûk (ârif) rumiye bi't-teşeyyu'	9	195/811	KS
696	Muhammed b. Hâlid	el-Kureşî	9	mechûl	6	?	T, E -*Mesâ'il*-
697	Muhammed b. Harb	el-Havlânî el-Hımsî	3	sika	9	194/810	KS
698	Muhammed b. el-Hasen b. Ebî Yezîd	el-Hemdânî	8	zayıf	9	?	T
699	Muhammed (Mahbûb) b. el-Hasen Ebû Ca'fer	el-Kureşî el-Basrî	5	sadûk fihi lîn ve rumiye bi'l-kader	9	?	BT
700	Muhammed b. Hâzim Ebû Muâviye	el-Kûfî	3	sika ehfazu'n-nâs lihadîsi'l-A'meş ve kad yehimü fî hadîsi gayrih (ve kad rumiye bi'l-ircâ') -Tirmizî'deki 3'ü ta'lîk 87 A'meş rivayetinde "2" olarak değerlendirildi-	9	195/811	KS
701	Muhammed b. Humrân b. Abdilazîz	el-Kaysî el-Basrî	5	sadûk fihi lîn	9	?	TN, E -*el-Ḳader*-
702	Muhammed b. el-Husayn	et-Temîmî	9	mechûl	6	?	Tİ
703	Muhammed b. İbrâhîm	el-Bâhilî el-Basrî	9	mechûl	7	?	Tİ
704	Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Adî Ebû Amr	el-Basrî	3	sika	9	194/810	KS

705	Muhammed b. İbrâhîm b. Müslim b. Mihrân	el-Kûfî	5	sadûk yuhtı'	7	?	ETN
706	Muhammed b. İsmâîl b. Müslim b. Ebî Füdeyk	ed-Dîlî el-Medenî	4	sadûk	8	200/815	KS
707	Muhammed b. el-Kāsım Ebü'l-Kāsım	el-Esedî eş-Şâmî el-Kûfî	11	kezzebûh	9	207/822	T
708	Muhammed b. Kays Kāssu Ömer b. Abdilazîz	el-Medenî	3	sika (hadîsühû ani's-sahâbe mürsel) - Tirmizî'deki tek rivayetinde sahâbeden rivayet etmiştir-	6	?	MTNİ
709	Muhammed b. Kesîr b. Ebî Atâ Ebû Yûsuf	es-Sekafî	5	sadûk kesîru'l-galat	9	210/825 s.	ETN
710	Muhammed b. Ma'n b. Muhammed Ebû Yûnus	el-Gıfârî el-Medenî	3	sika	8	190/806 s.	BETİ
711	Muhammed b. Meymûn Ebû Hamza	es-Sükkerî el-Mervezî	3	sika (fâzıl)	7	167-68/783-84	KS
712	Muhammed b. el-Muallâ b. Abdilkerîm	el-Hemdânî el-Yâfî	4	sadûk	8	?	T
713	Muhammed b. Muhâcir Ehû Amr	el-Ensârî eş-Şâmî	3	sika	7	170/786	METNİ, B *-el-Edeb-*
714	Muhammed b. Mûsâ b. Ebî Abdillâh	el-Mahzûmî el-Medenî	5	sadûk rumiye bi't-teşeyyu'	7	?	METNİ
715	Muhammed b. Mus'ab b. Sadaka Ebû Abdillâh	el-Kurkusâî	5	sadûk kesîru'l-galat	9	208/823	Tİ
716	Muhammed b. Mutarrif Ebû Gassân	el-Leysî	3	sika	7	160/777 s.	KS
717	Muhammed b. Müslim	et-Tâifî	5	sadûk yuhtı' min hıfzih	8	190/806 ö.	METNİ, B -muallak-
718	Muhammed b. Müslim b. Ebi'l-Vaddâh Ebû Saîd el-Müeddib	el-Kudâî	5	sadûk yehim	8	180/796 s.	METNİ, B -muallak-
719	Muhammed b. Müyesser Ebû Saîd	es-Sâgānî	8	zayıf (ve rumiye bi'l-ircâ')	9	?	T
720	Muhammed b. Ömer b. Alî b. Ebî Tâlib	el-Kureşî el-Hâşimî	4	sadûk	6	130/748	ETNİ
721	Muhammed b. Râşid	el-Mekhûlî el-Huzâî	5	sadûk yehim ve rumiye bi'l-kader	7	160/777 s.	ETNİ
722	Muhammed b. Rebîa	el-Kilâbî el-Kûfî	4	sadûk	9	190/806	ETNİ, B *-el-Edeb-*
723	Muhammed b. Rifâa b. Sa'lebe	el-Kurazî Medenî	6	makbul	7	?	Tİ, E *-el-Ķader-*
724	Muhammed b. Sâbit		9	mechûl	6	?	Tİ
725	Muhammed b. Sâbit b. Eslem	el-Bünânî el-Basrî	8	zayıf	7	?	T
726	Muhammed b. Sa'd	el-Ensârî eş-Şâmî	4	sadûk	6	?	T, B *-el-Edeb-*, İ *-et-Tefsîr-*
727	Muhammed b. es-Sâib b. Bereke	el-Mekkî	3	sika	6	?	TNİ
728	Muhammed b. es-Sâib b. Bişr Ebü'n-Nadr	el-Kelbî el-Kûfî	11	müttehem bi'l-kezib (ve rumiye bi'r-rafz)	6	146/763	T, İ *-et-Tefsîr-*
729	Muhammed b. Saîd b. Hassân Ebû Abdirrahmân (Ebû Abdillâh/Kays) -el-Maslûb-	el-Kureşî el-Esedî	11	kezzebûh (ve kāle Ahmed b. Sâlih vedaa erbea âlâf hadîsin; kāle Ahmed katelehû el-Mansûr ale'z-Zendeka	6	?	Tİ

				ve sallebeh)			
730	Muhammed b. Sâlih b. Dînâr et-Temmâr	el-Medenî	5	sadûk yuhtı'	7	168/784	ETNİ
731	Muhammed b. Sâlim	er-Rebeî el-Basrî	6	makbul	7	?	T
732	Muhammed b. Sâlim Ebû Sehl	el-Hemdânî el-Kûfî	8	zayıf	6	?	T
733	Muhammed b. Seleme b. Abdillâh	el-Bâhilî el-Harrânî	3	sika	9	191/807	METNİ, B *-el-Ḳırâ'at-*
734	Muhammed b. Sevâ' Ebü'l-Hattâb	es-Sedûsî el-Anberî	5	sadûk rumiye bi'l-kader	9	180/796	BMTNİ, E *-Nâsiḫ-*
735	Muhammed b. Süleym Ebû Hilâl	er-Râsibî el-Basrî	5	sadûk fihi lîn	6	167/783	ETNİ, B -muallak-
736	Muhammed b. Süleymân Ebû Alî	el-Esbehânî el-Kûfî	5	sadûk yuhtı'	8	181/797	TNİ
737	Muhammed b. Şuayb b. Şâbûr	el-Ümevî	4	sadûk (sahîhu'l-kitâb)	9	200/815	ETNİ
738	Muhammed b. Talha b. Musarrif	el-Yâmî el-Kûfî	5	sadûk lehû evhâm (ve enkerû semâahû min ebîh lısığarih) - Tirmizî'de babasından rivayeti yok-	7	167/783	BMETİ,N - *Müsnedü 'Alî-*
739	Muhammed b. Ubeydillâh Ebû Abdirrahmân	el-Arzemî el-Fezârî	10	metrûk	6	150/767 s.	Tİ
740	Muhammed b. Umâre b. Amr	el-Ensârî el-Medenî	5	sadûk yuhtı'	7	?	ETNİ
741	Muhammed b. Yahyâ b. Kays Ebû Ömer	es-Sebâî el-Yemânî el-Me'ribî	8	leyyinü'l-hadîs	9	199/814 c.	ETN
742	Muhammed b. Ya'lâ Ebû Leylâ	es-Sülemî el-Kûfî	8	zayıf	9	200/815	Tİ
743	Muhammed b. Yezîd b. Ebî Ziyâd Mevle'l-Mugîre b. Şu'be	es-Sekafî el-Mısrî	7	mechûlü'l-hâl	6	?	ETİ
744	Muhammed b. Yezîd Ebû Saîd	el-Kelâî el-Vâsıtî	2	sika sebt (âbid)	9	190/806	ETN
745	Muhammed b. Yezîd b. Huneys	el-Mahzûmî el-Mekkî	6	makbul (ve kâne mine'l-abbâd)	9	220/835 s.	Tİ
746	Muhammed b. Yûsuf b. Vâkıd Ebû Abdillâh	ed-Dabbî el-Firyâbî	3	sika fâzıl (yükālü ehtae fî şey'in min hadîsi Süfyân ve hüve mukaddemün fihi mea zâlike ındehüm alâ Abdirrezzâk)	9	212/827	KS
747	Muhammed b. Zeyd	el-Abdî	6;9	leallehû İbn Ebi'l-Kamûs ve illâ fe mechûl	6	?	Tİ
748	Muhammed b. Ziyâd	el-Yeşkürî el-Meymûnî	11	kezzebûh	7	?	T
749	Muhârik b. Abdillâh (b. Halîfe) Ebû Saîd	el-Kûfî	3	sika	6	?	BTN, E *-el-Ḳader-*
750	Muharrer b. Hârûn b. Abdillâh	et-Teymî	10	metrûk	7	?	T
751	Muhavvel b. Râşid Ebû Râşid	en-Nehdî el-Kûfî	3	sika (nüsibe ile't-teşeyyu')	6	140/757 s.	KS
752	Muhtâr b. Nâfi' Ebû İshâk	et-Teymî	8	zayıf	6	?	T
753	Mukātil b. Hayyân Ebû Bistâm	en-Nebatî	4	sadûk (fâzıl; ehtae el-Ezdî fî za'mihî enne Vekîan kezzebehû ve innemâ kezzebe'llezî	6	150/767 ö.	METNİ

				ba‘deh)			
754	Mûsâ b. Abdillâh Ebû Seleme	el-Cühenî el-Kûfî	3	sika (âbid; lem yesıhh enne’l-Kattân taane fih)	6	144/761	MTNİ
755	Mûsâ b. Amr b. Saîd b. el-Âs Vâlidü Eyyûb	el-Ümevî el-Mekkî	7	mestûr	6	?	T
756	Mûsâ b. Ca‘fer b. Muhammed Ebü’l-Hasen	el-Hâşimî	4	sadûk (âbid)	7	183/799	Tİ
757	Mûsâ b. Ebî Alkame	el-Ferevî el-Medenî	9	mechûl	9	?	T
758	Mûsâ b. Fülân (Hamza) b. Enes b. Mâlik	el-Ensârî	9	mechûl	6	?	Tİ
759	Mûsâ b. İbrâhîm b. Kesîr	el-Ensârî	5	sadûk yuhtı’	8	?	TNİ
760	Mûsâ b. İsmâîl Ebû Seleme	el-Minkarî et-Tebûzekî	2	sika sebt (lâ iltifâte ilâ kavli İbn Hırâş tekelleme’n-nâsü fih)	9	?	KS
761	Mûsâ b. Mes‘ûd Ebû Huzeyfe	en-Nehdî el-Basrî	5	sadûk seyyiü’l-hıfz ve kâne yusahhıf	9	220/835 s.	BETİ
762	Mûsâ b. Muhammed b. İbrâhîm Ebû Muhammed	et-Teymî el-Medenî	10	münkerü’l-hadîs	6	151/768	Tİ
763	Mûsâ b. Sâlim Ebû Cehdam Mevlâ Âli’l-Abbâs		4	sadûk	6	?	ETNİ
764	Mûsâ b. Sercis	el-Medenî	7	mestûr	6	?	TNİ
765	Mûsâ b. Ubeyde b. Neşît Ebû Abdilazîz	er-Rebezî el-Medenî	8	zayıf (lâ siyyemâ fî Abdullâh b. Dînâr ve kâne âbiden)	6	153/770	Tİ
766	Mûsâ b. Uley b. Rebâh Ebû Abdirrahmân	el-Lahmî el-Mısrî	5	sadûk rubemâ ehtae	7	163/780	METNİ, B *-el-Edeb-*
767	Mûsâ b. Ya‘kūb Ebû Muhammed	ez-Zem’î el-Muttalibî	5	sadûk seyyiü’l-hıfz	7	140/757 s.	ETNİ, B *-el-Edeb-*
768	Mûsâ b. Yesâr	el-Ürdünnî	6	makbul	6	?	T, B *-el-Edeb-*
769	Mus‘ab b. el-Mikdâm Ebû Abdillâh	el-Has‘amî el-Kûfî	5	sadûk lehû evhâm	9	203/818	MTNİ
770	Mus‘ab b. Sellâm	et-Temîmî	5	sadûk lehû evhâm	8	?	T
771	Mutarrif b. Tarîf Ebû Bekr	el-Kûfî	3	sika (fâzıl)	6	141/758	KS
772	Mu‘temir b. Süleymân b. Tarhân Ebû Muhammed	et-Teymî el-Basrî	3	sika	9	187/803	KS
773	Muzâhir b. Eslem	el-Mahzûmî el-Medenî	8	zayıf	6	?	ETİ
774	Mübârek b. Fedâle Ebû Fedâle	el-Basrî	5	sadûk yüdellis ve yüsevvî	6	166/782	ETİ, B -muallak-
775	Mübârek b. Saîd Ebû Abdirrahmân Ehû Süfyân b. Saîd es-Sevrî	es-Sevrî	4	sadûk	8	180/796	ETN
776	Mübeşşir b. İsmâîl Ebû İsmâîl	el-Halebî el-Kelbî	4	sadûk	9	200/815	KS
777	Mücâhid b. Verdân	el-Medenî	4	sadûk	7	?	ETNİ
778	Mücâlid b. Saîd b. Umeyr Ebû Amr	el-Hemdânî el-Kûfî	8	leyse bi’l-kavî (ve kad teğayyera fî âhiri umrih)	6	144/761	METNİ

779	Müemmel b. İsmâîl Ebû Abdirrahmân	el-Basrî el-Mekkî	5	sadûk seyyiü'l-hıfz	9	206/821	TNİ, B -muallak-, E -*el-Ḳader*-
780	Mülâzim b. Amr b. Abdillâh Ebû Amr	el-Yemâmî	4	sadûk	8	?	ETNİ
781	Müsâvir	el-Himyerî	9	mechûl	6	?	Tİ
782	Müslim b. Ebî İmrân el-Bıttîn Ebû Abdillâh	el-Kûfî	3	sika	6	?	KS
783	Müslim b. Ebî Sehl en-Nebbâl		6	makbul	6	?	TN
784	Müslim b. İbrâhîm Ebû Amr	el-Ezdî el-Ferâhîdî	2	sika me'mûn (müksir; amiye biühra)	9	222/837	KS
785	Müstelim b. Saîd	es-Sekafî el-Vâsıtî	5	sadûk (âbid) rubemâ vehime	9	?	ETNİ
786	el-Muttalib b. Abdillâh b. Kays b. Mahrame	el-Muttalibî	6	makbul	6	?	T
787	el-Münkedir b. Muhammed b. el-Münkedir	el-Kureşî et-Teymî	8	leyyinü'l-hadîs	8	180/796	T, B -*el-Edeb*-
788	el-Münzir b. Ya'lâ Ebû Ya'lâ	el-Kûfî	3	sika	6	?	KS
789	el-Müsennâ b. es-Sabbâh Ebû Abdillâh	el-Yemânî el-Enbâvî	8	zayıf (ihteleta biühra ve kâne âbiden)	7	149/766	ETİ
790	el-Müsennâ b. Saîd (Sa'd) Ebû Gıfar	et-Tâî	4	leyse bihî be'sen	6	?	ETN, B -*el-Edeb*-
791	el-Müsennâ b. Saîd Ebû Saîd	ed-Dubaî el-Basrî	3	sika (kāle Ebû Hâtim hüve evsak minellezî kableh)	6	?	KS
792	el-Müstemir b. er-Reyyân Ebû Abdillâh	el-İyâdî ez-Zehrânî	3	sika âbid	6	?	METN
793	Müzâhim b. Ebî Müzâhim Mevlâ Ömer b. Abdilazîz	el-Mekkî	6	makbul	6	?	ETN
794	en-Nadr b. Abdirrahmân Ebû Ömer el-Hazzâz		10	metrûk	6	?	T
795	en-Nadr b. Hammâd Ebû Abdillâh	el-Kûfî	8	zayıf	9	?	T
796	en-Nadr b. İsmâîl b. Hâzim Ebü'l-Mugīre	el-Becelî el-Kûfî	8	leyse bi'l-kavî	8	182/798	TN
797	en-Nadr b. Mansûr Ebû Abdirrahmân	el-Anezî el-Kûfî	8	zayıf	9	?	T
798	en-Nadr b. Muhammed Ebû Muhammed	el-Cüruşî el-Yemâmî	3	sika (lehû efrâd)	9	?	BMETİ
799	en-Nadr b. Şümeyl b. Hareşe Ebü'l-Hasen	el-Mâzinî en-Nahvî	2	sika sebt	9	204/820	KS
800	Nâfi' b. Ömer b. Abdillâh b. Cemîl	el-Cumahî el-Mekkî	2	sika sebt	7	199/814	KS
801	Nâsıh b. Abdillâh Ebû Abdillâh	et-Temîmî el-Muhallimî	8	zayıf	7	?	T
802	Nasr b. Alî b. Suhbân ceddü Nasr b. Alî	el-Ezdî el-Cehdamî	3	sika	7	150/767 ö.	ETNİ
803	Necîh b. Abdirrahmân Ebû Ma'şer	es-Sindî el-Medenî	8	zayıf (esene ve'hteleta)	6	170/787	ETNİ
804	en-Nehhâş b. Kahm Ebü'l-Hattâb	el-Kaysî el-Basrî	8	zayıf	6	?	Tİ, B -*el-Edeb*-
805	Nizâr b. Hayyân Mevlâ Benî Hâşim	el-Esedî	8	zayıf	6	?	Tİ

806	Nuaym b. Meysere Ebû Ömer	en-Nahvî el-Kûfî er-Râzî	4	sadûk (nahvî)	8	174/790	T, İ *-et-Tefsîr-*
807	Nûh b. Kays b. Riyâh Ebû Ravh	el-Huddânî el-Ezdî	5	sadûk (rumiye bi't-teşeyyu')	8	83-84/702-3	METNİ
808	en-Nu'mân b. Râşid Ebû İshâk	el-Cezerî er-Rakkī	5	sadûk seyyiü'l-hıfz	6	?	METNİ, B *-muallak-*
809	Osmân b. Abdillâh b. Hürmüz		8	fîhi lîn	6	?	T,N *-Müsnedü 'Alî-*
810	Osmân b. Abdirrahmân b. Abdillâh	el-Cühamî el-Basrî	8	leyse bi'l-kavî	8	?	Tİ
811	Osmân b. Abdirrahmân b. Ömer Ebû Amr	ez-Zührî el-Vakkāsî	10	metrûk (ve kezzebehû İbn Maîn)	7	182/798 c.	T
812	Osmân b. ed-Dahhâk	el-Medenî el-Hizâmî	8	zayıf	7	?	T
813	Osmân b. el-Esved b. Mûsâ	el-Mekkî	2	sika sebt	7	150/767 ö.	KS
814	Osmân b. Ferkad	el-Basrî	5	sadûk rubemâ hâlefe	8	?	BT
815	Osmân b. el-Mugīre Ebü'l-Mugīre	es-Sekafî el-Kûfî	3	sika	6	?	BETNİ
816	Osmân b. Muhammed b. el-Mugīre	el-Ahnesî Hicâzî	5	sadûk lehû evhâm	6	?	ETNİ
817	Osmân b. Nâciye	el-Horasânî	7	mestûr	8	?	T
818	Osmân b. Ömer b. Fâris	el-Abdî	3	sika (kīle kâne Yahyâ b. Saîd lâ yerdâh)	9	?	KS
819	Osmân eş-Şahhâm Ebû Seleme	el-Adevî el-Basrî	4	lâ be'se bih	6	?	METN
820	Osmân b. Ubeyd Ebû Devs	el-Yahsubî	6	makbul	7	?	T
821	Osmân b. Umeyr Ebü'l-Yakzân	el-Kûfî	8	zayıf (ihteleta ve kâne yüdellis; yağlû fi't-teşeyyu')	6	150/767 ö.	ETİ
822	Osmân b. Vâkıd b. Muhammed	el-Ömerî	5	sadûk rubemâ vehime	7	?	ET
823	Ömer b. Abdillâh b. Ebî Has'am		8	zayıf	7	?	Tİ
824	Ömer b. Alî b. Atâ Ebû Hafs	el-Mukaddemî	3	sika (ve kâne yüdellis şedîden)	8	190/806	KS
825	Ömer b. Alî b. el-Hüseyn b. Alî	el-Hâşimî el-Medenî	4	sadûk (fâzıl)	7	?	MTN, B *-el-Edeb-*, E *-el-Merâsîl-*
826	Ömer b. Ebî Seleme b. Abdirrahmân b. Avf	el-Medenî	5	sadûk yuhtı'	6	132/749	ETNİ, B *-muallak-*
827	Ömer b. Hamza b. Abdillâh b. Ömer	el-Ömerî el-Medenî	8	zayıf	6	?	METİ, B *-muallak-*
828	Ömer b. Hârûn b. Yezîd	es-Sekafî el-Belhî	10	metrûk (ve kâne hâfızan)	9	194/810	Tİ
829	Ömer b. Hayyân	ed-Dımaşkī	9	mechûl	7	?	T
830	Ömer b. İbrâhîm	el-Abdî el-Basrî	4	sadûk fî hadîsihî an Katâde za'f - Tirmizî'deki rivayeti Katâde'dendir ve "5" olarak değerlendirildi.	7	?	TNİ, E *-el-Ḳader-*
831	Ömer b. İshâk b. Abdillâh b. Ebî Talha	el-Medenî	7	mechûlü'l-hâl	7	?	T
832	Ömer b. Meymûn er-Remmâh Ebû Alî	el-Belhî	3	sika	7	171/787	T

833	Ömer b. Râşid b. Şecere	el-Yemâmî	8	zayıf	7	?	Tİ
834	Ömer b. Sa'd b. Ubeyd Ebû Dâvûd	el-Haferî	3	sika (âbid)	9	203/818	METNİ
835	Ömer b. Saîd b. Ebî Hüseyn	en-Nevfelî el-Mekkî	3	sika	6	?	BMTNİ, E *-el-Merâsîl-*
836	Ömer b. Süleymân b. Âsım b. Ömer		3	sika	6	?	ETNİ
837	Ömer b. Ubeyd b. Ebî Ümeyye	et-Tanâfisî el-Kûfî	4	sadûk	8	185/801	KS
838	Ömer b. Yûnus b. el-Kāsım	el-Yemâmî	3	sika	9	206/821	KS
839	Ömer b. Zer b. Abdillâh Ebû Zer	el-Hemdânî el-Mürhibî el-Kûfî	3	sika (rumiye bi'l-ircâ')	6	153/770	BMTN, İ *-et-Tefsîr-*
840	Ömer b. Zeyd	es-San'ânî	8	zayıf	7	?	ETİ
841	Ravh b. Cenâh	el-Ümevî ed-Dımaşkī	8	zayıf (ittehemehû İbn Hibbân)	7	?	Tİ
842	Ravh b. Eslem Ebû Hâtim	el-Bâhilî el-Basrî	8	zayıf	9	200/815	T
843	Ravh b. Ubâde b. el-Alâ' Ebû Muhammed	el-Kaysî el-Basrî	3	sika fâzıl	9	205/820	KS
844	er-Rebî' b. Bedr b. Amr Ebü'l-Alâ'	et-Temîmî es-Sa'dî	10	metrûk	8	178/794	Tİ
845	er-Rebî' b. Müslim Ebû Bekr	el-Cumahî el-Basrî	3	sika	7	167/783	METN, B *-el-Edeb-*
846	er-Rebî' b. Sabîh	es-Sa'dî el-Basrî	5	sadûk seyyiü'l-hıfz (ve kâne âbiden mücâhiden)	7	160/777	Tİ, B -muallak-
847	Rebîa b. Süleym (Ebî Süleym) Ebû Merzûk	et-Tücîbî	6	makbul	7	?	T
848	Recâ b. Subeyh Ebû Yahyâ	el-Haraşî el-Basrî	8	zayıf	7	?	T
849	Rezîn b. Habîb	el-Cühenî (el-Bekrî)	3	ehrace lehü't-Tirmizî ve vessekahû Ahmed ve İbn Maîn	7	?	T
850	Rib'î b. İbrâhîm b. Miksem Ebü'l-Hasen	el-Esedî el-Basrî	3	sika sâlih	9	197/813	T, B *-el-Edeb-*, E *-el-Ḳader-*
851	Rifâa b. Yahyâ b. Abdillâh b. Rifâa b. Râfi'	ez-Zürakī el-Ensârî	4	sadûk	8	?	ETN
852	Rişdîn b. Küreyb b. Ebî Müslim Ebû Küreyb	el-Hâşimî el-Medenî	8	zayıf	6	?	Tİ
853	Rişdîn b. Sa'd b. Müflih Ebü'l-Haccâc	el-Mehrî el-Mısrî	8	zayıf (racceha Ebû Hâtim aleyhi İbn Lehîa ve kāle İbn Yûnus kâne sâlihan fî dînih fe edrakethü gafletü's-sâlihîn fe halleta fi'l-hadîs)	7	188/804	Tİ
854	Ruhayl b. Muâviye b. Hudeyc Ehû Züheyr	el-Cu'fî	4	sadûk	7	?	T
855	es-Sabbâh b. Muhammed	el-Becelî el-Ahmesî	8	zayıf efreta fîhi İbn Hibbân	7	?	T
856	Sâbit b. Muhammed el-Âbid Ebû Muhammed	el-Kûfî	5	sadûk zâhid yuhtı' fî ehâdîs	9	215/830	BT
857	Sâbit b. Sevbân vâlidü Abdirrahmân	el-Ansî eş-Şâmî	3	sika	6	?	ETİ, B *-el-Edeb-*

858	Sâbit b. Umâre Ebû Mâlik	el-Hanefî el-Basrî	5	sadûk fîhi lîn	6	766	ETN
859	Sâbit b. Yezîd min Hilâl b. Habbâb	el-Basrî	2	sika sebt	7	169/785	KS
860	Sa'd Ebû Mücâhid	et-Tâî el-Kûfî	4	lâ be'se bih	6	?	BETİ
861	Sa'd b. Evs Ebû Muhammed	el-Absî el-Kûfî	3	sika (lem yüsıb el-Ezdî fî taz'îfih)	7	?	ETNİ, B *-el-Edeb-*
862	Sa'd b. Tarîf	el-Hanzalî el-Kûfî	10	metrûk (ve remâhü İbn Hibbân bi'l-vaz' ve kâne râfizîyyen)	6	?	Tİ
863	Sa'dân b. Bişr	el-Kubbî el-Cühenî	4	sadûk	8	?	BTİ
864	Sadeka b. Abdillâh Ebû Muâviye	ed-Dımaşkī	8	zayıf	7	166/782	TNİ
865	Sadeka b. Mûsâ Ebû Muhammed sâhibü'd-Dakīk	ed-Dakīkî	5	sadûk lehû evhâm	7	?	ET, B *-el-Edeb-*
866	Safvân b. Îsâ Ebû Muhammed	ez-Zührî	3	sika	9	200/815	METNİ, B -muallak-
867	Sahr b. Abdillâh b. Harmele	el-Müdlicî	6	makbul (galeta İbnü'l-Cevzî fe nekale an İbn Adî ennehû ittehemehû ve inneme'l-müttehem Sahr b. Abdillâh el-Hâcibî)	6	?	T
868	Sahr b. Cüveyriye Ebû Nâfi'		3	kāle Ahmed sika sika ve kāle el-Kattân zehebe kitâbüh sümme vecedeh fe tüküllime fih lizâlik	7	?	BMETN
869	Saîd b. Abdilazîz Ebû Muhammed	et-Tenûhî	2	sika imâm (sevvâhü Ahmed bi'l-Evzâî ve kaddemehû Ebû Müshir lâkinnehû ihteleta fî âhiri emrih)	7	167/783	METNİ, B *-el-Edeb-*
870	Saîd b. Abdillâh	el-Cühenî	6	makbul	7	?	TİN *-Müsnedü 'Alî-*
871	Saîd b. Abdirrahmân b. Mükmil el-A'şâ	ez-Zührî	6	makbul	6	?	ET, B *-el-Edeb-*
872	Saîd b. Âmir Ebû Muhammed	ed-Dubaî	3	sika sâlih (ve kāle Ebû Hâtim rubemâ vehime)	9	208/823	KS
873	Saîd b. Amr b. Eşva'	el-Hemdânî	3	sika (rumiye bi't-teşeyyu')	6	120/738 c.	BMT
874	Saîd b. Atıyye Ebû Seleme	el-Leysî	6	makbul	6	?	T
875	Saîd b. Beşîr Ebû Abdirrahmân (Ebû Seleme)	el-Ezdî	8	zayıf	8	68-69/687-688	ETNİ
876	Saîd b. Ebî Arûbe Mihrân Ebü'n-Nadr	el-Yeşkürî	2	sika hâfız (kesîru't-tedlîs ve'hteleta ve kâne min esbeti'n-nâs fî Katâde)	6	156/773	KS
877	Saîd b. Ebî Eyyûb Ebû Yahyâ	el-Huzâî	2	sika sebt	7	161/778	KS
878	Saîd b. Ebî Hilâl Ebü'l-Alâ'	el-Leysî	5	sadûk lem era li İbn Hazm fî taz'îfih selefen illâ enne es-Sâcî hakâ an Ahmed ennehû ihteleta	6	130/748 s.	KS
879	Saîd b. Evs b. Sâbit Ebû Zeyd	el-Ensârî	5	sadûk lehû evhâm ve rumiye bi'l-kader	9	215/830	ET
880	Saîd b. Hassân	el-Mahzûmî	5	sadûk lehû evhâm	6	?	MTNİ

881	Saîd b. Huseym b. Râşid Ebû Ma'mer	el-Hilâlî	5	sadûk rumiye bi't-teşeyyu' lehû eğālît	9	180/796	TN
882	Saîd b. Mesleme b. Hâşim	el-Ümevî	8	zayıf	8	190/706 s.	Tİ
883	Saîd b. Mesrûk vâlidü Süfyân	es-Sevrî	3	sika	6	126/744	KS
884	Saîd b. Muhammed el-Verrâk Ebü'l-Hasen	es-Sekafî	8	zayıf	8	?	Tİ
885	Saîd b. er-Rebî' Ebû Zeyd	el-Âmirî	3	sika (akdemü şeyhın li'l-Buḫârî vefâten)	9	211/826	BMTN
886	Saîd b. Seleme min Âli İbnü'l-Ezrak	el-Mahzûmî	3	vessekahû en-Nesâî	6	?	ETNİ
887	Saîd b. Selmân (Süleymân)	er-Rebeî	6	makbul	7	?	T
888	Saîd b. Sinân Ebû Sinân	eş-Şeybânî	5	sadûk lehû evhâm	6	?	METNİ, B *-el-Ḳırâ'at-*
889	Saîd b. Süfyân	el-Cahderî el-Basrî	5	sadûk yuhtı'	9	204-5/819-20	T
890	Saîd b. Ubeyd	el-Hünâî	4	lâ be'se bih	6	?	TN
891	Saîd b. Ubeyd Ebü'l-Hüzeyl	et-Tâî	3	sika	6	?	BETN
892	Saîd b. Ubeyd Ehû Muhammed		9	mechûl	7	?	T, E *-el-Merâsîl-*
893	Saîd b. Ubeydillâh b. Cübeyr	es-Sekafî	5	sadûk rubemâ vehime	6	?	BTNİ
894	Saîd b. Yahyâ b. Mehdî Ebû Süfyân	el-Himyerî el-Vâsıtî	5	sadûk vasat eydan	9	202/817	BT
895	Saîd b. Yezîd Ebû Şücâ'	el-Himyerî	3	sika âbid	7	154/771	METN
896	Saîd b. Zekeriyyâ	el-Kureşî	4	sadûk lem yekün bi'l-hâfız	9	?	Tİ
897	Saîd b. Zerbî Ebû Ubeyde (Ebû Muâviye)	el-Huzâî	10	münkerü'l-hadîs	7	?	T
898	Saîd b. Zeyd b. Dirhem Ebü'l-Hasen Ehû Hammâd	el-Ezdî	5	sadûk lehû evhâm	7	169/785	METİ, B -muallak-
899	Sâlih b. Beşîr b. Vâdi' Ebû Bişr	el-Mürrî	8	zayıf	7	172/788	T
900	Sâlih b. Ebi'l-Ahdar	el-Yemâmî el-Basrî	8	zayıf yu'teberu bih	7	140/757 s.	ETNİ
901	Sâlih b. Ebî Cübeyr	el-Gıfârî	6	makbul	8	?	T
902	Sâlih b. Ebî Meryem Ebü'l-Halîl	ed-Dubaî	3	vessekahû İbn Maîn ve'n-Nesâî ve eğrabe İbn Abdilber fe kāle lâ yuhteccü bih	6	?	KS
903	Sâlih b. Hassân Ebü'l-Hâris	en-Nadrî	10	metrûk	7	?	Tİ, E *-el-Merâsîl-*
904	Sâlih b. Mûsâ b. İshâk min veledi Talha b. Ubeydillâh	et-Talhî	10	metrûk	8	?	Tİ
905	Sâlih b. Rüstüm Ebû Âmir el-Hazzâz	el-Müzenî	5	sadûk kesîru'l-hata'	6	152/769	METNİ, B -muallak-
906	Sâlih b. Sâlih b. Hay Ebû Hayyân	es-Sevrî	3	kāle Ahmed sika sika, vessekahû el-İclî ve za'afe Sâlih b. Hayyân el-Kureşî	6	153/770	KS

907	Sâlim b. Abdillâh el-Hayyât Mevlâ Âişe	el-Basrî el-Mekkî	5	sadûk seyyiü'l-hıfz	6	?	Tİ
908	Sâlim b. Abdilvâhid Ebü'l-Alâ'	el-Murâdî el-Kûfî	6	makbul (ve kâne şîiyyen)	6	?	T
909	Sâlim b. Gaylân	et-Tücîbî	4	leyse bihî be's	7	151-153/768-70	ETN
910	Sâlim b. Nûh b. Ebî Atâ Ebû Saîd	el-Basrî	5	sadûk lehû evhâm	9	200/815 s.	METN, B *-el-Edeb-*
911	es-Salt b. Abdillâh b. Nevfel	el-Hâşimî	6	makbul	6	?	ET
912	es-Salt b. Dînâr Ebû Şuayb	el-Ezdî	10	metrûk nâsıbî	6	?	Tİ
913	Sayfî b. Rib'î Ebû Hişâm	el-Ensârî	5	sadûk yehim	9	?	T
914	Sehl b. Eslem Ebû Saîd	el-Adevî	4	sadûk	8	181/797	T
915	Sehl b. Hammâd Ebû Attâb	el-Basrî	4	sadûk	9	208/823	METNİ
916	Sehl b. Yûsuf	el-Enmâtî	3	sika rumiye bi'l-kader	9	190/806	ETNİ, B *-el-Edeb-*
917	es-Seken b. el-Mugīre Ebû Muhammed Mevlâ li Âli Osmân	el-Ümevî	4	sadûk	7	?	T
918	Seleme b. el-Fazl Mevle'l-Ensâr	el-Ensârî er-Râzî	5	sadûk kesîru'l-hata'	9	190/806	ET, İ *-et-Tefsîr-*
919	Seleme b. Recâ Ebû Abdirrahmân	et-Teymî	4	sadûk (yuğrib)	8	?	BTİ
920	Seleme b. Vehrâm	el-Yemânî	4	sadûk	6	?	Tİ
921	Selîm b. Hayyân	el-Hüzelî el-Basrî	3	sika	7	?	KS
922	Sellâm b. Ebî Amre Ebû Alî	el-Horasânî	8	zayıf	6	?	T
923	Sellâm b. Ebî Mutî' Ebû Saîd	el-Huzâî	3	sika (sâhibü sünne fî rivâyetihî an Katâde za'f) -Tirmizî'deki tek nakli Katâde'den olup bu rivayetinde cerh-ta'dîl tabakası "4" olarak değerlendirildi.	7	164/781	BMTNİ, E -*Mesâ'il-*
924	Sellâm b. Süleym Ebü'l-Ahvas	el-Hanefî el-Kûfî	2	sika mütkın (sâhibü hadîs)	7	179/795	KS
925	Sellâm b. Süleymân Ebü'l-Münzir	en-Nahvî	5	sadûk yehim	7	171/788	TN
926	Selm b. Abdirrahmân Ehû Husayn	en-Nehaî el-Kûfî	4	sadûk (lehû ındehüm hadîsün vâhid)	6	?	METNİ
927	Selm b. Ca'fer Ebû Ca'fer	el-Bekrâvî	4	sadûk (tekelleme fihi el--Ezdî bigayri hücce)	8	?	ET
928	Selm b. Kuteybe Ebû Kuteybe	eş-Şaîrî	4	sadûk	9	200/815 s.	BETNİ
929	Sevâb b. Utbe	el-Mehrî el-Basrî	6	makbul	6	?	Tİ
930	Sevr b. Yezîd Ebû Hâlid	el-Hımsî	2	sika sebt (illâ ennehû yera'l-kader)	7	150/767	KS
931	Sevr b. Zeyd	ed-Dîlî	3	sika	6	135/752	KS
932	Seyf b. Hârûn Ebü'l-Verkā'	el-Bürcümî	8	zayıf (efhaşe İbn Hibbân el-kavle fîh)	8	?	Tİ

933	Seyf b. Muhammed b. Uhti Süfyân es-Sevrî	es-Sevrî	11	kezzebûh	8	190/806 c.	T
934	Seyf b. Ömer	et-Temîmî	8	zaîfü'l-hadîs (efhaşe İbn Hibbân el-kavle fîh)	8	180/796	T
935	Seyyâr Ebü'l-Hakem (Ebû Seyyâr)	el-Anezî	3	sika	6	122/740	KS
936	Seyyâr b. Hâtim Ebû Seleme	el-Anezî	5	sadûk lehû evhâm	9	200/815 c.	TNİ
937	Simâk b. el-Fazl	el-Havlânî	3	sika	6	?	ETN
938	Sinân b. Hârûn Ebû Bişr	el-Bürcümî	5	sadûk fîhi lîn	8	?	T
939	Subeyh Mevlâ Ümmi Seleme		6	makbul	6	?	Tİ
940	Süayr b. el-Hıms Ebû Mâlik (Ebü'l-Ahvas)	et-Temîmî	4	sadûk (lehû ında Müslim hadîsün vâhid fi'l-vesvese)	7	?	MTN
941	Süfyân b. Habîb Ebû Muhammed	el-Basrî	3	sika	9	202/817	ETNİ, B *-el-Edeb-*
942	Süfyân b. el-Hüseyn b. Hasen Ebû Muhammed	el-Vâsıtî	3	sika (fî gayri'z-Zührî bi'ttifâkātihim) -2 rivayeti Zührî'den, onlar da ittifak olmasa da "3" olarak değerlendirilebilir-	7	170/786 c.	METNİ, B -muallak-
943	Süfyân b. Saîd b. Mesrûk Ebû Abdillâh	es-Sevrî	2	sika hâfız fakīh âbid imâm hücce (kâne rubemâ dellese)	7	161/778	KS
944	Süfyân b. Ukbe Ehû Kabîsa	es-Süvâî	4	sadûk	9	?	METNİ
945	Süfyân b. Uyeyne b. Ebî İmrân Ebû Muhammed	el-Hilâlî	2	sika hâfız fakīh imâm hücce (illâ ennehû teğayyera hıfzuh biühra ve kâne rubemâ dellese lâkin ani's-sikāt, kâne esbete'n-nâs fî Amr b. Dînâr)	8	198/814	KS
946	Süfyân b. Ziyâd Ebü'l-Verkā'	el-Usfurî	3	sika	6	?	BETNİ
947	Süheyl b. Ebî Hazm Mihrân Ebû Bekr Ehû Hazm b. Ebî Hazm	el-Kutaî	8	zayıf	7	?	KS
948	Süheyl b. Ebî Sâlih Ebû Yezîd	el-Medenî	5	sadûk teğayyera hıfzuh biühra (revâ lehû el-Buhârî makrûnen ve ta'lîkan)	6	148/765 c.	KS
949	Süleym b. Ahdar	el-Basrî	2	sika zâbit	8	180/796	MTN
950	Süleym b. Esved b. Hanzale Ebü'ş-Şa'sâ'	el-Muhâribî	3	sika (bi'ttifâk)	8	183/799	KS
951	Süleymân b. Abdirrahmân b. Îsâ	el-Horasânî el-Basrî	3	sika	6	?	ETNİ
952	Süleymân b. Bilâl Ebû Muhammed	et-Teymî	3	sika	8	172/788	KS
953	Süleymân b. Cünâde b. Ebî Ümeyye	el-Ezdî	10	münkerü'l-hadîs	6		ETİ
954	Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd Ebû Dâvûd	et-Tayâlisî	2	sika hâfız (galeta fî ehâdîs)	9	204/819	METNİ, B -muallak-
955	Süleymân b. Erkam Ebû Muâz	el-Basrî	8	zayıf	7	?	ETN

956	Süleymânü'l-Esved Ebû Muhammed	en-Nâcî el-Basrî	4	sadûk	6	?	ET
957	Süleymân b. Harb b. Becîl Ebû Eyyûb	el-Ezdî el-Vâşıhî	2	sika imâm hâfız	9	224/839	KS
958	Süleymân b. Hayyân Ebû Hâlid el-Ahmer	el-Ezdî	5	sadûk yuhtı'	8	190/806 c.	KS
959	Süleymân b. Karm b. Muâz Ebû Dâvûd	ed-Dabbî	8	seyyiü'l-hıfz yeteşeyye'	7	?	ETN, B -muallak-
960	Süleymân b. Kesîr Ebû Dâvûd (Ebû Muhammed)	el-Abdî	4	lâ be'se bih fî gayri'z-Zührî -Tirmizî'de Zührî'den rivayeti yok-	7	133/750	KS
961	Süleymân b. el-Mugīre Ebû Saîd	el-Kaysî	2	sika sika (kālehû Yahyâ b. Maîn, ehrace lehû el-Buhârî makrûnen ve ta'lîkan	7	165/781	KS
962	Süleymân b. Süfyân Ebû Süfyân	et-Teymî	8	zayıf	8	?	T
963	Süleymân b. Süleym Ebû Seleme	el-Hımsî eş-Şâmî	3	sika âbid	7	147/764	ETNİ
964	Sümey b. Kays	el-Yemânî	9	mechûl	6	?	ETN
965	Sümey Mevlâ Ebî Bekr b. Abdirrahmân		3	sika	6	130/748	KS
966	Süveyd b. Abdilazîz b. Nümeyr	es-Sülemî	8	zayıf	9	194/810	Tİ
967	Şebâbe b. Sevvâr	el-Horasânî el-Medâinî	2	sika hâfız rumiye bi'l-ircâ'	9	204-6/819-21	KS
968	Şebîb b. Şeybe b. Abdillâh Ebû Ma'mer	et-Temîmî	5	sadûk yehim fi'l-hadîs	7	170/786?	T
969	Şeddâd b. Saîd Ebû Talha	er-Râsibî	5	sadûk yuhtı'	8	?	MTN, E *-Feżâ'il-*
970	Şerîk b. Abdillâh b. el-Hâris Ebû Abdillâh	en-Nehaî el-Kûfî	5	sadûk yuhtı' kesîran teğayyera hıfzuh münzü vellâ el-kazâe bi'l-Kûfe (ve kâne âdilen fâzılen âbiden şedîden alâ ehli'l-bide')	8	177/794	METNİ, B -muallak-
971	Şeybân b. Abdirrahmân Ebû Muâviye	et-Temîmî en-	3	sika sâhibü kitâb	7	164/781	KS
972	Şimr b. Atıyye	el-Esedî	4	sadûk	6	?	TN, E *-el-Merâsîl-*
973	Şuayb b. Ebî Hamza Dînâr Ebû Bişr	el-Ümevî	3	sika (âbid ve kāle İbn Maîn min esbeti'n-nâs fi'z-Zührî) -Tirmizî'de Zührî'den 4 rivayeti bulunmakta ve hepsi ta'lîktir-	7	162/779	KS
974	Şuayb b. Safvân b. er-Rebî' Ebû Yahyâ el-Kâtib	es-Sekafî	6	makbul	7	?	MTN
975	Şuayb b. Züreyk Ebû Şeybe	eş-Şâmî	5	sadûk yuhtı'	7	?	T, E *-el-Ķader-*
976	Şu'be b. el-Haccâc b. el-Verd Ebû Bistâm	el-Atekî	2	sika hâfız mütkın (kâne es-Sevrî yekūl hüve emîrü'l-mü'minîn fi'l-hadîs)	7	160/776	KS
977	Şücâ' b. el-Velîd b. Kays Ebû Bedr	es-Sekûnî	5	sadûk veri' lehû evhâm	9	204/819	KS
978	Şürahbîl b. Şerîk Ebû Muhammed	el-Meâfirî	4	sadûk	6	?	METN, B *-el-Edeb-*
979	Talha b. Abdilmelik	el-Eylî	3	sika	6	?	BETNİ

980	Talha b. Yahyâ b. Talha	et-Teymî	5	sadûk yuhtı'	6	148/765	METNİ
981	Tâlib b. Huceyr	el-Abdî	4	sadûk	7	?	T, B *-el-Edeb-*
982	Tarîf b. Şihâb (Sa'd) Ebû Süfyân	el-Basrî	8	zayıf	6	?	Tİ
983	Telîd b. Süleymân Ebû Süleymân ev Ebû İdrîs	el-Muhâribî	8	râfizî zayıf	8	190/806 s.	T
984	Temmâm b. Necîh	el-Esedî	8	zayıf	7	?	ET, B *-Ref'-*
985	Tu'me b. Amr	el-Ca'ferî	4	sadûk (âbid)	7	?	ET
986	Ubâde b. Müslim Ebû Yahyâ	el-Fezârî	3	sika izdarabe fîhi kavlü İbn Hibbân	6	?	ETNİ, B *-el-Edeb-*
987	Ubeyd b. Ebî Ümeyye Ebü'l-Fazl	el-Hanefî	4	sadûk	6	?	T, B *-el-Edeb-*
988	Ubeyd b. Vâkıd Ebû Abbâd	el-Kaysî	8	zayıf	9	?	T
989	Ubeyde b. el-Esved b. Saîd	el-Hemdânî	5	sadûk rubemâ dellese	8	?	Tİ
990	Ubeyde b. Muattib Ebû Abdirrahîm	ed-Dabbî	8	zayıf (ve'hteleta biühra, mâ lehû fi'l-Buhârî sivâ mevziin vâhid fi'l-Edâhî)	8	?	ETİ, B -muallak-
991	Ubeydullâh b. Abdillâh		4	sadûk (kāle Ebû Hâtim şeyh ve hadîsühû müstakīm)	6	?	ETN
992	Ubeydullâh b. Abdilmecîd Ebû Alî	el-Hanefî	4	sadûk (lem yesbüt enne Yahyâ b. Maîn za'afeh)	9	209/824	KS
993	Ubeydullâh b. Abdirrahmân Ebû Abdirrahmân	el-Eşcaî	2	sika me'mûn (esbetü'n-nâs kitâben fi's-Sevrî)	9		BMTNİ
994	Ubeydullâh b. el-Ahnes Ebû Mâlik	en-Nehaî	5	sadûk kāle İbn Hibbân kâne yuhtı'	7	?	KS
995	Ubeydullâh b. Alî b. Ebî Râfi'	el-Medenî	8	leyyinü'l-hadîs	6		ETİ
996	Ubeydullâh b. Amr b. Ebi'l-Velîd Ebû Vehb	el-Esedî er-Rakkī	3	sika (fakīh; rubemâ vehime)	8	180/796	KS
997	Ubeydullâh b. Ebî Abdillâh el-Eğar		3	sika	6	?	BTİ,N *-Müsnedü ḥadîşi Mâlik-*
998	Ubeydullâh b. İyâd b. Lakīt Ebü's-Selîl	es-Sedûsî	5	sadûk leyyenehû el-Bezzâr vahdeh	7	169/785	MTNİ, B *-el-Edeb-*
999	Ubeydullâh b. Mûsâ b. Bâzâm Ebû Muhammed	el-Absî	3	sika (kâne yeteşeyye'; kāle Ebû Hâtim kâne esbete fî İsrâîl min Ebî Nuaym ve'stesğara fî Süfyân es-Sevrî) -Ebû Nuaym "2" olduğu için bunun da İsrâîl rivayetlerine "2" dendi, İsrâîl "3" olduğu için senede tesiri yok-	9	213/828	KS
1000	Ubeydullâh b. Şümeyt b. Aclân	eş-Şeybânî	3	sika	8	181/797	T
1001	Ubeydullâh b. el-Vâzi'	el-Kilâbî	9	mechûl	7	?	TN
1002	Ubeydullâh b. el-Velîd Ebû İsmâîl	el-Vassâfî	8	zayıf	6	?	Tİ, B *-el-Edeb-*
1003	Ubeydullâh b. Zahr	ed-Damrî	5	sadûk yuhtı'	6	?	ETNİ, B *-el-Edeb-*

1004	Ufeyr b. Ma‘dân	el-Hımsî	8	zayıf	7	?	Tİ
1005	Ukayl b. Hâlid b. Ukayl Ebû Hâlid	el-Eylî	2	sika sebt	6	144/761	KS
1006	Ukbe b. Hâlid b. Ukbe Ebû Mes‘ûd	es-Sekûnî	4	sadûk (sâhibü hadîs)	8	188/803	KS
1007	Umâre b. Ebî Hafsa		3	sika	6	132/749	BETNİ
1008	Umâre b. Gaziyye b. el-Hâris	el-Ensârî el-Mâzinî	4	lâ be’se bih (ve rivâyetühû an Enes mürsele) -Tirmizî’de bir ta‘lîk rivayeti Enes’tendir-	6	140/757	METNİ, B -muallak-
1009	Umâre b. el-Ka‘kā‘ b. Şübrüme	ed-Dabbî	3	sika (ersele an İbn Mes‘ûd) -Tirmizî’de İbn Mes‘ûd’dan doğrudan rivayeti bulunmamakta-	6	?	KS
1010	Umâre b. Zâzân Ebû Seleme	es-Saydalânî	5	sadûk kesîru’l-hata’	7	?	ETİ, B *-el-Edeb-*
1011	Umeyr b. Yezîd b. Umeyr Ebû Ca‘fer	el-Hatmî	4	sadûk	6	?	ETNİ
1012	Urve b. Sâbit b. Ebî Zeyd	el-Ensârî	3	sika	7	?	BMTNİ, E *-el-Ḳader-*
1013	Utbe b. Abdillâh (Ubeydillâh)		9	mechûl	6	?	T
1014	Utbe b. Abdillâh b. Utbe Ebü’l-Umeys	el-Hüzelî	3	sika	7	?	KS
1015	Utbe b. Ebî Hakîm Ebü’l-Abbâs	el-Hemdânî	5	sadûk yuhtı’ kesîran	6	140/757 s.	ETNİ, B *-Ḫalḳ-*
1016	Utbe b. Humeyd Ebû Muâz (Ebû Muâviye)	ed-Dabbî	5	sadûk lehû evhâm	6	?	ETİ
1017	Uyeyne b. Abdirrahmân b. Cevşen	el-Gatafânî	4	sadûk	7	150/767 c.	ETNİ, B *-el-Edeb-*
1018	Übey b. el-Abbâs b. Sehl b. Sa‘d	el-Ensârî	8	fîhi za‘f (mâ lehû fi’l-Buhârî sivâ hadîs)	7	?	BTİ
1019	Ümeyye b. Hâlid b. el-Esved Ebû Abdillâh	el-Kaysî	4	sadûk	9	201/816	MTN
1020	Üneys b. Ebî Yahyâ b. Sem‘ân Ebû Yûnus	el-Eslemî	3	sika	7	?	ET
1021	Üsâme b. Zeyd	el-Leysî	5	sadûk yehim	7	153/770	METNİ, B -muallak-
1022	Vaddâh b. Abdillâh Ebû Avâne	el-Yeşkürî	2	sika sebt	7	176/792	KS
1023	Vâil b. Dâvûd vâlidü Bekr	et-Teymî	3	sika	6	?	ETNİ, B *-el-Edeb-*
1024	Vâsıl b. Hayyân el-Ahdeb	el-Esedî	2	sika sebt	6	120/738	KS
1025	Vâsıl b. es-Sâib Ebû Yahyâ	er-Rekāşî	8	zayıf	6	144/761	Tİ
1026	Vehb b. Cerîr b. Hâzim Ebû Abdillâh	el-Ezdî	3	sika	9	206/821	KS
1027	Vehb b. Hâlid Ebû Hâlid	el-Himyerî	3	sika	7	?	ETİ
1028	Vehb b. el-Verd Ebû Osmân (Ebû Ümeyye)	el-Kureşî	3	sika (âbid)	7	?	METN
1029	Vekî‘ b. el-Cerrâh b. Melîh Ebû Süfyân	er-Rüâsî	2	sika hâfız (âbid)	9	197/812	KS

1030	el-Velîd b. Abdillâh b. Ebî Sevr	el-Hemdânî	8	zayıf	8	172/788	ETİ, B *-el-Edeb-*
1031	el-Velîd b. Cemîl Ebü'l-Haccâc	el-Filestînî	5	sadûk yuhtı'	6	?	Tİ, B *-el-Edeb-*
1032	el-Velîd b. Ebî Hişâm	el-Medenî	4	sadûk	6	?	METNİ
1033	el-Velîd b. Hişâm b. Muâviye Ebû Yaîş	el-Muaytî	3	sika	6	?	ET
1034	el-Velîd b. el-Kāsım b. el-Velîd	el-Hemdânî el-Kûfî	5	sadûk yuhtı'	8	183/799	TNİ
1035	el-Velîd b. Kesîr Ebû Muhammed	el-Mahzûmî	5	sadûk (ârifün bi'l-megāzî) rumiye bi re'yi'l-havâric	6	151/768	KS
1036	el-Velîd b. Muhammed Ebû Bişr	el-Mûkarî	10	metrûk	8	182/798	Tİ
1037	el-Velîd b. Müslim Ebü'l-Abbâs	el-Kureşî	3	sika (lâkinnehû kesîru't-tedlîsi ve't-tesviye)	8	195/810	ETNİ
1038	el-Velîd b. Süfyân b. Ebî Meryem	el-Gassânî	9	mechûl	6	?	ETİ
1039	Verkā' b. Ömer Ebû Bişr	el-Yeşkürî	4	sadûk (fi hadîsihî an Mansûr leyyin) - Tirmizî'de Mansûr'dan rivayeti mevcut değil-	7	?	KS
1040	Vüheyb b. Hâlid b. Aclân Ebû Bekr	el-Bâhilî e	2	sika sebt (lâkinnehû teğayyera kalîlen biühra)	7	165/781	KS
1041	Yahyâ b. Abbâd Ebû Abbâd	ed-Dubaî	4	sadûk	9	198/813	BMTN
1042	Yahyâ b. Abdillâh b. el-Hâris Ebü'l-Hâris İmâmü Benî Teymillâh	el-Kûfî	8	leyyinü'l-hadîs (rivâyetühû ani'l-Mikdâm mürsele) - Tirmizî'deki rivayeti Mikdâm'dan değil-	6	?	ETİ
1043	Yahyâ b. Abdillâh b. Muhammed b. Yahyâ b. Sayfî	el-Mekkî	3	sika	6	?	KS
1044	Yahyâ b. Abdilmelik b. Humeyd b. Ebî Ganiyye	el-Huzâî	4	sadûk lehû efrâd	9	180/796 s.	BMTNİ, E *-el-Ḳader-*
1045	Yahyâ b. Abdirrahmân b. Mâlik	el-Erhabî	5	sadûk rubemâ ehtae	9	?	TNİ
1046	Yahyâ b. Âdem b. Süleymân Ebû Zekeriyyâ	el-Kûfî	2	sika hâfız (fâzıl)	9	203/818	KS
1047	Yahyâ b. Alî b. Yahyâ b. Hallâd b. Râfi'	ez-Zürakī el-Ensârî	6	makbul	6	129/747	ETN
1048	Yahyâ b. Amr b. Mâlik	en-Nükrî el-Basrî	8	zayıf (ve yükālü inne Hammâd b. Zeyd kezzebeh)	7	?	T
1049	Yahyâ b. Câbir b. Hassân Ebû Amr	et-Tâî el-Hımsî	3	sika (ersele kesîran)	6	126/744	METNİ, B *-el-Edeb-*
1050	Yahyâ b. ed-Dureys	el-Becelî er-Râzî	4	sadûk	9	203/818	MT
1051	Yahyâ b. Ebî Amr Ebû Zür'a	es-Seybânî el-Hımsî	3	sika (rivâyetühû ani's-sahâbe mürsele) - Tirmizî'deki rivayeti sahâbeden değil)	6	148/765 s.	ETNİ
1052	Yahyâ b. Ebî Bükeyr	el-Kirmânî	3	sika	9	208-9/823-24	KS
1053	Yahyâ b. Ebi'l-Haccâc Ebû Eyyûb	el-Minkarî el-Ehtemî el-Basrî	8	leyyinü'l-hadîs	9	?	TN

1054	Yahyâ b. Ebî Hayye Ebû Cenâb	el-Kelbî	8	za'afûhü likesreti tedlîsih	6	150/767 c.	ETİ
1055	Yahyâ b. Ebî Sâlih	el-Medenî	9	mechûl	6	?	T
1056	Yahyâ b. Ebî Süleymân Ebû Sâlih	el-Medenî	8	leyyinü'l-hadîs	6	?	ETN, B *-el-Edeb-*
1057	Yahyâ b. Ebî Üneyse Ebû Zeyd	el-Cezerî	8	zayıf	6	146/763	T
1058	Yahyâ b. Eyyûb b. Ebî Zür'a	el-Becelî el-Kûfî	4	lâ be'se bih	7	?	ET, B -muallak-
1059	Yahyâ b. Eyyûb Ebü'l-Abbâs	el-Gāfikī	5	sadûk rubemâ ehtae	7	168/784	KS
1060	Yahyâ b. Hammâd b. Ebî Ziyâd	eş-Şeybânî	3	sika (âbid)	9	215/830	BMTNİ, E *-Nâsiḫ-*
1061	Yahyâ b. Hamza b. Vâkıd Ebû Abdirrahmân	el-Hadramî ed-Dımaşkī	3	sika (rumiye bi'l-kader)	8	183/799	KS
1062	Yahyâ b. Hassân	el-Basrî et-Tinnîsî	3	sika	9	208/823	BMETN
1063	Yahyâ b. Îsâ	et-Temîmî er-Remlî	5	sadûk yuhtı' ve rumiye bi't-teşeyyu'	9	?	METİ, B *-el-Edeb-*
1064	Yahyâ b. Kesîr b. Dirhem Ebû Gassân	el-Anberî	3	sika	9	206/821	KS
1065	Yahyâ b. Muhammed b. Abbâd b. Hâni'	eş-Şecerî	8	zayıf (ve kâne darîran yetelekkan)	9	?	T
1066	Yahyâ b. Muhammed b. Kays Ebû Muhammed	el-Muhâribî	5	sadûk yuhtı' kesîran	8	?	METNİ, B *-el-Edeb-*
1067	Yahyâ b. el-Mühelleb Ebû Küdeyne	el-Becelî	4	sadûk	7	?	BTN
1068	Yahyâ b. Müslim	el-Basrî	9	mechûl	6	?	T
1069	Yahyâ b. Saîd b. Ebân Ebû Eyyûb	el-Ümevî	4	sadûk (yuğrib)	9	194/810	KS
1070	Yahyâ b. Saîd b. Ferrûh Ebû Saîd el-Kattân	et-Temîmî	2	sika mütkın hâfız imâm kudve	9	198/813	KS
1071	Yahyâ b. Saîd b. Hayyân Ebû Hayyân	et-Teymî	3	sika (âbid)	6	145/762	KS
1072	Yahyâ b. Sâlih Ebû Zekeriyyâ (Ebû Sâlih)	el-Vuhâzî	4	sadûk (min ehli'r-re'y)	9	222/837	BMETİ
1073	Yahyâ b. Seleme b. Küheyl Ebû Ca'fer	el-Hadramî	10	metrûk (ve kâne şîiyyen)	9	179/795	T
1074	Yahyâ b. Süleym	et-Tâifî el-Mekkî	5	sadûk seyyiü'l-hıfz	9	193/809 c.	KS
1075	Yahyâ b. Ubeyd (an Atâ b. Ebî Rebâh)		3;9	yuhtemelü en yekûne Yahyâ b. Ubeyd el-Mekkî ve illâ fe mechûl	6	?	T
1076	Yahyâ b. Ubeydillâh b. Abdillâh b. Mevhib	et-Teymî	10	metrûk (ve efhaşe el-Hâkim fe remâhü bi'l-vaz')	6	?	Tİ
1077	Yahyâ b. Vâzıh Ebû Tümeyle	el-Ensârî	3	sika	9	?	KS
1078	Yahyâ b. Ya'lâ	el-Eslemî	8	zayıf şîî	9	?	T, B *-el-Edeb-*
1079	Yahyâ b. Ya'lâ b. Atâ Ebü'l-Muhayyât	et-Teymî	3	sika	8	?	MTNİ
1080	Yahyâ b. Yemân	el-İclî	5	sadûk (âbid) yuhtı' kesîran ve kad teğayyera	9	189/805	METNİ, B *-el-Edeb-*

1081	Yahyâ b. Zekeriyyâ b. Ebî Zâide Ebû Saîd	el-Hemdânî el-Kûfî	2	sika mütkın	9	182/798	KS
1082	Ya'kūb b. Abdillâh b. Sa'd Ebü'l-Hasen	el-Eş'arî	5	sadûk yehim	8	174/790	ETNİ, B -muallak-
1083	Ya'kūb b. Abdirrahmân b. Muhammed	el-Medenî el-İskenderânî	3	sika	8	181/797	BMETN
1084	Ya'kūb b. İbrâhîm b. Sa'd Ebû Yûsuf	ez-Zührî	3	sika (fâzıl)	9	208/823	KS
1085	Ya'kūb b. el-Velîd b. Abdillâh Ebû Yûsuf (Ebû Hilâl)	el-Medenî el-Bağdâdî	11	kezzebehû Ahmed ve gayruh	8	?	Tİ
1086	Ya'lâ b. Müslim b. Hürmüz	el-Basrî el-Mekkî	3	sika	6	?	BMETN
1087	Ya'lâ b. Şebîb Mevlâ Âli'z-Zübeyr	el-Mekkî	8	leyyinü'l-hadîs	8	?	Tİ
1088	Ya'lâ b. Ubeyd b. Ebî Ümeyye Ebû Yûsuf	eet-Tanâfisî	3	sika (illâ fî hadîsihî ani's-Sevrî fe fihi lîn) -Tirmizî'de Sevrî'den rivayeti mevcut değil-	9	200/815 s.	KS
1089	Yemân b. el-Mugīre Ebû Huzeyfe	el-Anezî	8	zayıf	6	160/777 s.	T
1090	Yezîd b. Abdillâh Ebû Abdillâh	eş-Şeybânî	3	sika	7	?	Tİ
1091	Yezîd b. Beyân Ebû Hâlid	el-Ukaylî	8	zayıf	9	?	T
1092	Yezîd b. Ebî Hakîm Ebû Abdillâh	el-Adenî	4	sadûk	9	220/835 s.	BTNİ
1093	Yezîd b. Ebî Meryem Ebû Abdillâh	el-Ensârî	4	lâ be'se bih	6	140/757	BETNİ
1094	Yezîd b. Ebî Yezîd Ebü'l-Ezher er-Rişk	ed-Dubaî	3	sika (âbid; vehime men leyyeneh)	6	130/748	KS
1095	Yezîd b. Hârûn b. Zâzân Ebû Hâlid	es-Sülemî	2	sika mütkın (âbid)	9	206/821	KS
1096	Yezîd b. Hayyân	en-Nebatî	5	sadûk yuhtı'	7	?	Tİ, E *-el-Ḳader-*
1097	Yezîd b. İbrâhîm Ebû Saîd	et-Tüsterî	2	sika sebt (illâ fî rivâyetihî an Katâde fe fîhâ leyyin) -bir rivayeti Katâde'den, o rivayette "4" dendi.	7	163/780	KS
1098	Yezîd b. İyâz Ebü'l-Hakem	el-Leysî	11	kezzebehû Mâlik ve gayruh	6	?	Tİ
1099	Yezîd b. Keysân Ebû İsmâîl (Ebû Müneyn)	el-Yeşkürî	5	sadûk yuhtı'	6	?	METNİ, B *-el-Edeb-*
1100	Yezîd b. Kutayb	es-Sekûnî	6	makbul	6	?	ETİ
1101	Yezîd b. Sinân b. Yezîd Ebû Ferve	et-Temîmî el-Cezerî	8	zayıf	7	155/772	Tİ
1102	Yezîd b. Yezîd b. Câbir	el-Ezdî ed-Dımaşkī	3	sika (fakīh)	6	134/751	METİ
1103	Yezîd b. Yûsuf	er-Rahabî es-San'ânî	8	zayıf	9	?	T
1104	Yezîd b. Ziyâd (Ebî Ziyâd)	el-Kureşî ed-Dımaşkī	10	metrûk	7	?	Tİ
1105	Yezîd b. Ziyâd b. Ebî Ziyâd	el-Medenî	3	sika	6	?	T, B *-el-Edeb-*,N *-Müsnedü ḥadîşi Mâlik-*
1106	Yezîd b. Zürey' b. Yezîd Ebû Muâviye	el-Basrî	2	sika sebt	8	182/798	KS

1107	Yûnus b. Bükeyr b. Vâsıl Ebû Bekr	eş-Şeybânî	5	sadûk yuhtı'	9	199/814	METİ, B -muallak-
1108	Yûnus b. Ebi'l-Fürât Ebü'l-Fürât	el-Kureşî	3	sika	6	?	BTNİ
1109	Yûnûs b. Habbâb	el-Üseydî	5	sadûk yuhtı' ve rumiye bi'r-rafz	6	?	ETNİ, B *-el-Edeb-*
1110	Yûnus b. el-Hâris	es-Sekafî	8	zayıf	6	?	ETİ
1111	Yûnus b. Muhammed Ebû Muhammed	el-Bağdâdî	2	sika sebt	9	207/822	KS
1112	Yûnus b. Süleym	es-San'ânî	9	mechûl	9	?	TN
1113	Yûnus b. Yahyâ b. Nebâte Ebû Nebâte	el-Ümevî	4	sadûk	9	207/822	TNİ, B *-el-Edeb-*
1114	Yûnus b. Yezîd b. Ebi'n-Nicâd Ebû Yezîd	el-Eylî el-Ümevî	3	sika (illâ enne fî rivâyetihî ani'z-Zührî vehmen kalîlen ve fî gayri'z-Zührî hata')	7	159/776	KS
1115	Yûsuf b. Ebî Bürde b. Ebî Mûsâ	el-Eş'arî	6	makbul	6	?	ETNİ, B *-el-Edeb-*
1116	Yûsuf b. İshâk b. Ebî İshâk	es-Sebîî	3	sika	7	157/774	KS
1117	Yûsuf b. Suheyb	el-Kindî	3	sika	6	?	ETN
1118	Yûsuf b. Ya'kūb b. Ebi'l-Kāsım Ebû Ya'kūb	es-Sedûsî ed-Dubaî el-Basrî	4	sadûk	9	201/816	BTNİ
1119	Yûsuf b. Ya'kūb b. Ebî Seleme Mâcişûn Ebû Seleme	el-Medenî	3	sika	8	185/801	BMTNİ
1120	Zâfir b. Süleymân Ebû Süleymân	el-Kuhüstânî	5	sadûk kesîru'l-evhâm	9	?	TNİ
1121	Zâide b. Kudâme Ebü's-Salt	es-Sekafî	2	sika sebt (sâhibü sünne)	7	161/777	KS
1122	Zâide b. Neşît	el-Kûfî	6	makbul	6	?	KS
1123	Zebân b. Fâid Ebû Cüveyn	el-Hamrâvî	8	zaîfü'l-hadîs (mea salâhıhî ve ibâdetih)	6	?	ETİ, B *-el-Edeb-*
1124	Zekeriyyâ b. Ebî Zâide Hâlid b. Meymûn Ebû Yahyâ	el-Hemdânî	3	sika (ve kâne yüdellis ve semâuhû min Ebî İshâk biühra)	6	47-49/667-69	KS
1125	Zekeriyyâ b. İshâk	el-Mekkî	3	sika (rumiye bi'l-kader)	6	?	KS
1126	Zem'a b. Sâlih	el-Cenedî	8	zayıf (ve hadîsühû ınde Müslim makrûn)	6	?	MTNİ, E *-el-Merâsîl-*
1127	Zenfel b. Abdillâh Ebû Abdillâh	el-Arafî el-Mekkî	8	zayıf	6	?	T
1128	Zer b. Abdillâh Ebû Ömer	el-Mürhibî	3	sika (âbid rumiye bi'l-ircâ')	6	100/718 ö.	KS
1129	Zevvâd b. Ulbe Ebü'l-Nünzir	el-Hârisî	8	zayıf âbid	8	?	Tİ
1130	Zeyd b. Atâ b. es-Sâib	es-Sekafî	6	makbul	7	?	TN
1131	Zeyd b. Cebîre b. Mahmûd Ebû Cebîre	el-Ensârî	10	metrûk	7	?	Tİ
1132	Zeyd b. Ebî Üneyse Ebû Üsâme	el-Kûfî	3	sika (lehû efrâd)	6	125/743?	KS
1133	Zeyd b. el-Hasen Ebü'l-Hüseyn	el-Enmâtî el-Kureşî	8	zayıf	8	?	T

1134	Zeyd b. el-Hubâb b. er-Reyyân Ebü'l-Hüseyn	el-Uklî	4	sadûk (yuhtı' fî hadîsi's-Sevrî) -Sevrî'den naklettiği 3 rivayetinde "5" olarak değerlendirildi-	9	203/819	METNİ, B -*el-Ḳırâ'at-*
1135	Zeyd b. Rebâh	el-Medenî	3	sika	6	?	BTİ
1136	Zeyd b. Sellâm b. Ebî Sellâm	el-Habeşî	3	sika	6	?	METNİ, B -*el-Edeb-*
1137	Ziyâd	et-Tâî	9	mechûl (ersele an Ebî Hüreyre) -Tirmizî'deki tek rivayeti Ebû Hüreyre'den-	6	?	T
1138	Ziyâd		9	mechûl -çünkü bir râvisi var, hakkında cerh-ta'dîl değerlendirmesi yok. Ayrıca Mizzi'nin muhtemelen olabileceğini bildirdiği Ziyad et-Tâî de mechûldür ve o da Ebû Hüreyre'den rivayet eder-	6	?	T
1139	Ziyâd b. Abdillâh b. et-Tufeyl Ebû Muhammed	el-Bekkâî el-Âmirî	4	sadûk (sebt fi'l-megāzî ve fi hadîsihî an gayri İbn İshâk leyyin ve lem yesbüt enne Vekîan kezzebeh ve lehû fi'l-Buhârî mevziun vâhid mütâbaaten) -Tirmizî'de İbn İshâk'tan rivayeti yok-	8	183/799	BMTİ
1140	Ziyâd b. Abdillâh b. Ulâse Ebû Süheyl	el-Ukaylî	3	vessekahû İbn Maîn	8	?	Tİ
1141	Ziyâd b. el-Hasen b. Fürât el-Kazzâz	et-Temîmî	5	sadûk yuhtı'	9	?	T
1142	Ziyâd b. Hayseme	el-Cu'fî	3	sika	7	?	METNİ
1143	Ziyâd b. İsmâîl Ebü's-Sehmî	el-Mahzûmî	5	sadûk seyyiü'l-hıfz	6	?	MTİ, B -*Ḫalḳ-*
1144	Ziyâd b. Küleyb Ebû Ma'şer	el-Hanzalî	3	sika	6	110-120/728-738	METN
1145	Ziyâd b. el-Münzir Ebü'l-Cârûd el-A'mâ	el-Hemdânî el-Kûfî	11	râfizî kezzebehû Yahyâ b. Maîn	7	150/767 s.	T
1146	Ziyâd b. er-Rebî' Ebû Hıdâş	el-Yuhmidî	3	sika	8	185/801	BTİ
1147	Ziyâd b. Sa'd b. Abdirrahmân	el-Horasânî	2	sika sebt (kāle Süfyân b. Uyeyne kâne esbete ashâbi'z-Zührî)	6	?	KS
1148	Zübeyd b. el-Hâris Ebû Abdirrahmân	el-İyâmî	2	sika sebt âbid	6	122/740	KS
1149	ez-Zübeyr b. Cünâde	el-Hecerî	6	makbul	6	?	T
1150	ez-Zübeyr b. Saîd b. Süleymân	el-Hâşimî	8	leyyinü'l-hadîs	7	150/767 s.	ETİ
1151	Züheyr b. Muâviye b. Hudeyc Ebû Hayseme	el-Cu'fî	2	sika sebt (illâ enne semâahû an Ebî İshâk biühra) -Tirmizî'de Ebû İshâk'tan nakli 2 ta'lîk rivayette mevcuttur. Ebû İshâk için "teğayyera biühra" dendiğinden buralarda Ebû İshâk'a "3" yerine	7	173/789	KS

				"5" dendi; ancak mütabilerle zikredildikleri gözlendi. Tirmizî'nin titizliğini gösterir-			
1152	**Züheyr b. Muhammed Ebü'l-Münzir**	**et-Temîmî**	**5**	**rivâyetü ehli'ş-Şâm anhü gayru müstakīme fe zu'ife bisebebihâ (kāle'l-Buhârî an Ahmed: Keenne Züheyran ellezî yervî anhü'ş-Şâmiyyûn âhar, kāle Ebû Hâtim haddese bi'ş-Şâm min hıfzih fe kesüra galatüh) Zehebî: sika yuğrib ve ye'tî bimâ yünker**	**7**	**162/779**	**KS**
1153	**Ebû Alî b. Yezîd**	**el-Eylî**	**9**	**mechûl**	**7**	**?**	**ET**
1154	**Ebû Bekr**	**en-Nehşelî**	**5**	**sadûk rumiye bi'l-ircâ'**	**7**	**166/782**	**MTNİ**
1155	**Ebû Bekr b. Abdillâh b. Ebî Meryem**	**el-Gassânî**	**8**	**zayıf (ve kâne kad sürika beytüh fe'hteleta)**	**7**	**156/773**	**ETİ**
1156	**Ebû Bekr b. Nâfi'**	**el-Adevî**	**4**	**sadûk (ve rivâyetühû an Safiyye bint Ebî Ubeyd mürsele) -Tirmizî'deki rivayeti Safiyye'den değil-**	**7**	**?**	**MET,N -*Müsnedü ḥadîşi Mâlik*-**
1157	**Ebû Bekr b. Ömer b. Abdirrahmân**	**el-Adevî**	**3**	**sika (rivâyetühû an ceddi ebîh münkatıa)**	**7**	**?**	**BMTNİ**
1158	**Ebû Bekr b. Şuayb b. el-Habhâb**	**el-Ezdî**	**3**	**sika**	**7**	**?**	**MT**
1159	**Ebû Bekr Şu'be b. Ayyâş el-Hannât**	**el-Esedî**	**3**	**sika âbid (illâ ennehû lemmâ kebüra sâe hıfzuh ve kitâbühû *Şaḥîḥ*; rivâyetühû fî Mukaddimeti Müslim)**	**7**	**193/809**	**BETNİ, M -Mukaddimesi'nde-**
1160	**Ebû Bişr sâhibü Ebî Vâil**		**9**	**mechûl**	**6**	**?**	**T**
1161	**Ebû Ca'fer b. Muhammed b. Rükâne**	**el-Muttalibî**	**9**	**mechûl**	**6**	**?**	**ET**
1162	**Ebü'l-Cerrâh**	**el-Behzî**	**9**	**mechûl**	**7**	**?**	**T**
1163	**Ebû Hâlid Yezîd b. Abdirrahmân**	**ed-Dâlânî el-Esedî**	**5**	**sadûk yuhtı' kesîran ve kâne yüdellis**	**7**	**?**	**ETNİ**
1164	**Ebü'l-Hasen**	**el-Askalânî**	**9**	**mechûl**	**7**	**?**	**ET**
1165	**Ebü'l-Hasen**	**el-Cezerî**	**9**	**mechûl**	**6**	**?**	**ET**
1166	**Ebü'l-Hasnâ'**		**9**	**mechûl**	**7**	**?**	**ET,N -*Müsnedü 'Alî*-**
1167	**Ebû Hâşim Yahyâ b. Dînâr**	**er-Rummânî el-Vâsıtî**	**3**	**sika**	**6**	**122/740**	**KS**
1168	**Ebü'l-Hattâb şeyhun li Leys b. Ebî Süleym**		**9**	**mechûl**	**6**	**?**	**T**
1169	**Ebû Kurre**	**el-Esedî**	**9**	**mechûl**	**6**	**?**	**T**
1170	**Ebû Ma'dân Abdullâh b. Ma'dân**	**el-Mekkî**	**6**	**makbul**	**7**	**?**	**T**
1171	**Ebû Matar şeyhun li Haccâc b. Ertât**		**9**	**mechûl**	**6**	**?**	**TN, B -*el-Edeb*-**

1172	Ebü'l-Melîh Subeyh	el-Fârisî	3	sika	7	?	Tİ, B *-el-Edeb-*
1173	Ebû Muân (Ebû Muâz)	el-Basrî	9	mechûl	6	?	Tİ
1174	Ebü'l-Muhtâr	et-Tâî	9	mechûl	6	?	T,N *-Müsnedü 'Alî-*
1175	Ebû Mûsâ	el-Basrî	9	mechûl	6	?	ETN
1176	Ebü'l-Mutavvis Yezîd		8	leyyinü'l-hadîs	6	?	ETNİ
1177	Ebü'l-Mübârek		9	mechûl (rivâyetühû an Suheyb mürsele) -Tirmizî'deki tek rivayeti Suheyb'den-	6	?	Tİ
1178	Ebü'l-Müsennâ Süleymân b. Yezîd	el-Huzâî	8	zayıf	6	?	Tİ
1179	Ebû Neâme Abdürabbih	es-Sa'dî	3	sika	6	?	METN
1180	Ebü'n-Nu'mân		9	mechûl	6	?	ET
1181	Ebû Rebîa	el-İyâdî	6	makbul	6	?	ETİ
1182	Ebü's-Sahbâ'	el-Kûfî	6	makbul	6	?	T, İ *-et-Tefsîr-*
1183	Ebû Târık	es-Sa'dî el-Basrî	9	mechûl	7	?	T
1184	Ebû Üsâme şeyhun li Zeyd b. el-Hubâb	el-Kindî	9	mechûl	7	?	T
1185	Ebü'l-Verd b. Sümâme b. Hazn	el-Kuşeyrî el-Basrî	6	makbul	6	?	ET, B *-el-Edeb-*,N *-Müsnedü 'Alî-*
1186	Ebû Yahyâ el-Kattât	el-Kûfî	8	leyyinü'l-hadîs	6	?	ETİ, B *-el-Edeb-*
1187	İbn Ehı'l-Hâris el-A'ver		9	mechûl	6	?	T
1188	İbn Vehb b. Münebbih		9	mechûl	6	?	T
1189	Hafsa bint Ebî Kesîr	el-Mahzûmiyye	9	lâ tu'raf	6	?	T
1190	Ümmü'l-Esved	el-Huzâiyye	3	sika	7	?	T
1191	Ümmü Sâlih bint Sâlih		7	lâ yu'rafü hâlühâ	7	?	Tİ
1192	Vâlidetü Muhammed b. Ebî Rezîn		9	mechûle -	6	?	T

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ek 1.6: Etbeu't-Tâbiînin Bölgeleri, *es-Sünen*'deki Rivayet ile "Ve fi'l-Bâb"larda Geçme Sayıları

ETBEU'T-TÂBİÎN							
Sıra	Adı	Nisbesi	Bölgesi	Rivayet	Ta' lîk	Ve fi' l-Bâb	Maktû
1	Abbâd b. Abbâd b. Habîb b. el-Mühelleb Ebû Muâviye	el-Ezdî el-Basrî	Irak - Basra	6	0	0	0
2	Abbâd b. Avvâm b. Ömer Ebû Sehl	el-Kilâbî el-Vâsıtî	Irak - Vâsıt	8	0	0	0
3	Abbâd b. Leys sâhibü'l-Kerâbîsî Ebü'l-Hasen	el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
4	Abbâd b. Mansûr Ebû Seleme	en-Nâcî el-Basrî	Irak - Basra	5	1	0	0
5	Abbâd b. Yûsuf	Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
6	Abbâs b. Abdirrahmân b. Mînâ'	el-Eşcaî	Hicaz	1	0	0	0
7	Abbâs b. Ferrûh Ebû Muhammed	el-Cüreyrî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
8	Abbâs b. Sâlim	el-Lahmî ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	1	0	0	0
9	Abde b. Süleymân Ebû Muhammed	el-Kilâbî el-Kûfî	Irak - Kûfe	70	1	0	0
10	Abdullâh b. Abdilkuddûs	et-Temîmî es-Sa'dî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
11	Abdullâh b. Abdillâh b. el-Esved Ebû Abdirrahmân	el-Hârisî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
12	Abdullâh b. Abdillâh b. Üveys Ebû Üveys	el-Esbahî el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
13	Abdullâh b. Abdirrahmân Ebû Saîd	el-Cumahî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
14	Abdullâh b. Abdirrahmân b. Yezîd b. Câbir Ebû İsmâîl	el-Ezdî ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	1	0	0	0
15	Abdullâh b. Akīl Ebû Akīl	es-Sekafî el-Kûfî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	3	0	0	0
16	Abdullâh b. el-Alâ' b. Zebr	ed-Dımaşkī er-Rebeî	Şam - Dımaşk	1	0	0	0
17	Abdullâh b. Alî el-Ezrak Ebû Eyyûb	el-İfrîkī el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
18	Abdullâh b. Alî b. Yezîd b. Rükâne	el-Muttalibî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
19	Abdullâh b. Amr b. Alkame	el-Kinânî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	1	1	0	0
20	Abdullâh b. Atâ'	el-Kûfî et-Tâifî	Hicaz - Tâif	3	0	0	0
21	Abdullâh b. Avn b. Ertabân Ebû Avn	el-Basrî	Irak - Basra	8	5	0	0
22	Abdullâh b. Bahîr b. Reysân Ebû Vâil	es-San'ânî	Yemen - San'a	2	0	0	0
23	Abdullâh b. Bekr b. Habîb Ebû Vehb	es-Sehmî el-Bâhilî el-Basrî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	4	0	0	0
24	Abdullâh b. Câbir Ebû Hamza	el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0

25	Abdullâh b. Ca‘fer b. Abdirrahmân b. el-Misver b. Mahrame Ebû Muhammed	el-Mahramî el-Medenî	Hicaz - Medine	4	0	0	0
26	Abdullâh b. Ca‘fer b. Necîh Ebû Ca‘fer	es-Sa‘dî el-Medînî el-Basrî	Irak - Basra	9	0	0	0
27	Abdullâh b. Dâvûd b. Âmir Ebû Abdirrahmân	el-Hemdânî el-Hureybî	Irak - Basra - Hureybe	1	0	0	0
28	Abdullâh b. Dâvûd Ebû Muhammed	el-Vâsıtî	Irak - Vâsıt	1	0	0	1
29	Abdullâh b. Ebî Bekr b. Zeyd b. el-Muhâcir		Hicaz - Medine	1	0	0	0
30	Abdullâh b. Ebî Necîh Ebû Yesâr	el-Mekkî es-Sekafî	Hicaz - Mekke	10	4	0	0
31	Abdullâh b. Ebî Sâlih	el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
32	Abdullâh b. el-Eclah b. Abdillâh Ebû Muhammed	el-Kindî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
33	Abdullâh b. Hafs Ebû Hafs	el-Ertubânî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
34	Abdullâh b. el-Hâris b. Abdilmelik Ebû Muhammed	el-Mahzûmî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0
35	Abdullâh b. Hassân Ebü’l-Cüneyd	et-Temîmî el-Anberî	Irak - Basra	2	0	0	0
36	Abdullâh b. Hüseyn Ebû Harîz	el-Ezdî	Horasan - Sîstan	1	0	0	0
37	Abdullâh b. İdrîs b. Yezîd Ebû Muhammed	el-Evdî el-Kûfî	Irak - Kûfe	20	2	0	0
38	Abdullâh b. İmrân	et-Teymî et-Talhî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
39	Abdullâh b. Îsâ b. Abdirrahmân Ebû Muhammed	el-Ensârî el-Kûfî	Irak - Kûfe	3	0	0	0
40	Abdullâh b. Îsâ b. Hâlid el-Hazzâz Ebû Halef	el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
41	Abdullâh b. İsmâîl b. Ebî Hâlid		Irak	1	0	0	0
42	Abdullâh b. Kesîr Ebû Ma‘bed	ed-Dârî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0
43	Abdullâh b. Lehîa b. Ukbe Ebû Abdirrahmân	el-Hadramî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır - Kahire	35	5	0	1
44	Abdullâh b. Melâz	el-Eş‘arî ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	1	0	0	0
45	Abdullâh b. Mesleme b. Ka‘neb Ebû Abdirrahmân	el-Ka‘nebî el-Hârisî el-Basrî	Irak - Basra	5	0	0	çok
46	Abdullâh b. Meymûn	el-Mahzûmî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0
47	Abdullâh b. Muâz b. Neşît	es-San‘ânî	Yemen - San‘a	1	0	0	0
48	Abdullâh b. el-Muhâcir	eş-Şüaysî en-Nasrî ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	1	0	0	0
49	Abdullâh b. el-Mübârek b. Vâzıh Ebû Abdirrahmân Mevlâ Benî Hanzale	el-Hanzalî el-Mervezî	Horasan - Merv	154	6	0	7
50	Abdullâh b. el-Müemmel b. Vehbillâh	el-Mahzûmî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0
51	Abdullâh b. el-Müsennâ b. Abdillâh Ebü’l-Müsenna	el-Ensârî el-Basrî	Irak - Basra	7	0	0	0
52	Abdullâh b. Müslim b. Cündeb	el-Hüzelî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0

53	Abdullâh b. Müslim Ebû Taybe	es-Sülemî el-Mervezî	Horasan - Merv	2	1	0	0
54	Abdullâh b. Müslim b. Hürmüz	el-Mekkî	Hicaz - Mekke	2	0	0	0
55	Abdullâh b. en-Nu‘mân	es-Sühaymî el-Yemâmî	Necid - Yemâme	1	0	0	0
56	Abdullâh b. Nümeyr Ebû Hişâm	el-Hemdânî el-Kûfî	Irak - Kûfe	29	4	0	0
57	Abdullâh b. Ömer b. Hafs b. Âsım b. Ömer b. el-Hattâb Ebû Abdirrahmân	el-Ömerî el-Medenî	Hicaz - Medine	8	2	0	0
58	Abdullâh b. Râşid Ebü’d-Dahhâk	ez-Zevfî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	1	0	0	0
59	Abdullâh b. Rebîa b. Yezîd	ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	1	0	0	0
60	Abdullâh b. Saîd b. Abdilmelik Ebû Safvân	el-Ümevî ed-Dımaşkī el-Mekkî	Hicaz - Mekke	5	0	0	0
61	Abdullâh b. Saîd b. Cübeyr	el-Esedî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
62	Abdullâh b. Saîd b. Ebî Hind Ebû Bekr	el-Fezârî el-Medenî	Hicaz - Medine	6	2	0	0
63	Abdullâh b. Saîd b. Ebî Saîd Ebû Abbâd	el-Makberî el-Leysî el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
64	Abdullâh b. Suhbân Ebü’l-Anbes	el-Esedî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
65	Abdullâh b. Süleymân	en-Nevfelî	???	1	0	0	0
66	Abdullâh b. Süleymân b. Cünâde b. Ebî Ümeyye	el-Ezdî	Şam	1	0	0	0
67	Abdullâh b. Şevzeb Ebû Abdirrahmân	el-Horasânî el-Basrî eş-Şâmî	Şam - Filistin - Kudüs	1	1	0	0
68	Abdullâh b. Tâvûs b. Keysân Ebû Muhammed	el-Yemânî	Yemen - Cened	4	4	0	0
69	Abdullâh b. Ubeyd el-Müeddib	el-Himyerî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
70	Abdullâh b. Vehb b. Müslim Ebû Muhammed	el-Kureşî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	25	3	0	0
71	Abdullâh b. el-Velîd b. Abdillâh	el-Müzenî el-Kûfî (el-İclî)	Irak - Kûfe	1	0	0	0
72	Abdullâh b. Ya‘kūb b. İshâk	el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
73	Abdullâh b. Yezîd	ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	2	0	0	0
74	Abdullâh b. Yezîd Ebû Abdirrahmân el-Mukrî’	el-Adevî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	15	0	0	0
75	Abdullâh b. Yezîd Mevle’l-Esved b. Süfyân	el-Mahzûmî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
76	Abdullâh b. Zeyd b. Eslem Ebû Muhammed	el-Adevî el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
77	Abdurrahmân b. Abdillâh b. Dînâr Mevlâ İbn Ömer		Hicaz - Medine	3	1	0	0
78	Abdurrahmân b. Abdillâh b. Utbe b. Abdillâh b. Mes‘ûd	el-Mes‘ûdî el-Kûfî	Irak - Kûfe	12	2	0	0
79	Abdurrahmân b. el-Alâ’ b. el-Leclâc	el-Halebî	Şam - Halep	1	0	0	0
80	Abdurrahmân b. Amr b. Ebî Amr Yuhmid Ebû Amr	el-Evzâî	Şam - Dımaşk	29	8	0	1

81	Abdurrahmân b. Atâ Ebû Muhammed	el-Kureşî el-Medînî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
82	Abdurrahmân b. Ebân b. Osmân b. Affân	el-Ümevî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
83	Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Ubeydillâh	el-Kureşî el-Müleykî et-Teymî el-Medenî	Hicaz - Medine	4	0	0	0
84	Abdurrahmân b. Ebi'l-Mevâl Ebû Muhammed	el-Müzenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
85	Abdurrahmân b. Ebi'r-Ricâl Muhammed b. Abdirrahmân	el-Ensârî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
86	Abdurrahmân b. Ebî Şümeyle	el-Ensârî el-Medenî el-Kubâî	Hicaz - Medine - Kubâ	1	0	0	0
87	Abdurrahmân b. Ebi'z-Zinâd Abdillâh b. Zekvân Ebû Muhammed	el-Medenî	Hicaz - Medine	14	0	0	0
88	Abdurrahmân b. Ehî Muhammed b. el-Münkedir	el-Kureşî et-Teymî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
89	Abdurrahmân b. Gazvân Ebû Nûh	ed-Dabbî	Irak - Bağdat	2	0	0	0
90	Abdurrahmân b. Habîb b. Erdek -ve "Habîb b. Abdirrahmân" denir-	el-Medenî el-Mahzûmî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
91	Abdurrahmân b. Hâlid b. Müsâfir	el-Fehmî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	1	0	0	0
92	Abdurrahmân b. Hammâd b. Şuays Ebû Seleme	eş-Şuaysî el-Anberî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
93	Abdurrahmân b. el-Hâris b. Abdillâh b. Ayyâş b. Ebî Rebîa Ebü'l-Hâris	el-Mahzûmî el-Medenî	Hicaz - Medine	4	1	0	0
94	Abdurrahmân b. Harmele b. Amr Ebû Harmele	el-Eslemî el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
95	Abdurrahmân b. Humeyd b. Abdirrahmân b. Avf	ez-Zührî el-Medenî	Hicaz - Medine	4	0	0	0
96	Abdurrahmân b. İshâk b. Abdillâh	el-Kureşî el-Âmirî el-Medenî el-Basrî	Irak - Basra	3	1	0	0
97	Abdurrahmân b. İshâk b. el-Hâris Ebû Şeybe	el-Vâsıtî	Irak - Vâsıt	11	0	0	0
98	Abdurrahmân b. el-Kāsım b. Muhammed Ebû Muhammed	et-Teymî el-Medenî	Hicaz - Medine	8	0	0	0
99	Abdurrahmân b. Mağrâ' Ebû Züheyr	ed-Devsî el-Kûfî er-Râzî	İran - Rey	1	0	0	0
100	Abdurrahmân b. Mehdî b. Hassân Ebû Saîd	el-Anberî el-Basrî	Irak - Basra	124	7	0	2
101	Abdurrahmân Mevlâ Kays	el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
102	Abdurrahmân b. Muhammed b. Ziyâd Ebû Muhammed	el-Muhâribî el-Kûfî	Irak - Kûfe	14	1	0	0
103	Abdurrahmân b. Mus'ab b. Yezîd Ebû Yezîd	el-Ezdî el-Ma'nî el-Kûfî er-Râzî	İran - Rey	1	0	0	0
104	Abdurrahmân b. Sâbit b. Sevbân	el-Ansî ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	5	0	0	0
105	Abdurrahmân b. Servân Ebû Kays	el-Evdî el-Kûfî	Irak - Kûfe	4	0	0	0
106	Abdurrahmân b. Şüreyh b. Ubeydillâh Ebû Şüreyh	el-Meâfirî el-İskenderânî	Kuzey Afrika - Mısır - İskenderiye	1	0	0	0
107	Abdurrahmân b. Yezîd b. Câbir Ebû Utbe	el-Ezdî eş-Şârânî ed-Dârânî	Şam - Dımaşk - Dâriyâ	5	1	0	0
108	Abdurrahmân b. Zeyd b. Eslem	el-Adevî	Hicaz - Medine	4	0	0	0

109	Abdurrahmân b. Ziyâd b. En‘um	el-İfrîkī Kādîhâ el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	10	1	0	0
110	Abdüla‘lâ b. Abdila‘lâ Ebû Muhammed	el-Basrî	Irak - Basra	24	0	0	0
111	Abdüla‘lâ b. Âmir	es-Sa‘lebî el-Kûfî	Irak - Kûfe	9	1	0	0
112	Abdülazîz b. Abdillâh b. Ebî Seleme el-Mâcişûn	el-Medenî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	3	1	0	0
113	Abdülazîz b. Abdillâh Ebû Yahyâ	el-Kureşî en-Nermakī	İran - Rey - Nermak	1	0	0	0
114	Abdülazîz b. Abdilmelik b. Ebî Mahzûre	el-Cumahî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0
115	Abdülazîz b. Abdissamed Ebû Abdillâh	el-Ammî el-Basrî	Irak - Basra	3	0	0	0
116	Abdülazîz b. Ebî Hâzim Seleme b. Dînâr	el-Medenî	Hicaz - Medine	7	0	0	0
117	Abdülazîz b. Ebî Revvâd		Hicaz - Mekke	1	1	0	0
118	Abdülazîz b. Ebî Rizme Ebû Muhammed	el-Yeşkürî el-Mervezî	Horasan - Merv	4	0	0	2
119	Abdülazîz b. Ebî Süleymân Ebû Mevdûd	el-Medenî el-Hüzelî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
120	Abdülazîz b. İmrân b. Abdilazîz b. Ömer b. Abdirrahmân b. Avf	ez-Zührî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
121	Abdülazîz b. Muhammed b. Ubeyd Ebû Muhammed	ed-Derâverdî el-Cühenî el-Medenî	Hicaz - Medine	69	5	0	0
122	Abdülazîz b. el-Muhtâr Ebû İshâk (Ebû İsmâîl) Mevlâ Hafsa bint Sîrîn	el-Basrî	Irak - Basra	4	0	0	0
123	Abdülazîz b. el-Muttalib b. Abdillâh Ebû Tâlib	el-Mahzûmî el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
124	Abdülazîz b. Müslim Ebû Zeyd	el-Kasmelî el-Mervezî el-Basrî	Irak - Basra	3	0	0	0
125	Abdülazîz b. Ömer b. Abdilazîz Ebû Muhammed	el-Ümevî el-Medenî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	1	0	0
126	Abdülazîz b. Rebîa Ebû Rebîa	el-Bünânî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
127	Abdülazîz b. Siyâh	el-Esedî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
128	Abdülcebbâr b. el-Abbâs	eş-Şibâmî	Irak - Kûfe	3	0	0	0
129	Abdülcebbâr b. Ömer Ebû Ömer	el-Eylî el-Ümevî	Şam - Ürdün - Eyle/Akabe	1	0	0	0
130	Abdülhakîm b. Mansûr Ebû Sehl (Ebû Süfyân)	el-Huzâî el-Vâsıtî	Irak - Vâsıt	1	0	0	0
131	Abdülhamîd b. Abdillâh b. Abdillâh Ebû Bekr b. Ebî Üveys	el-Esbahî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
132	Abdülhamîd b. Abdirrahmân Ebû Yahyâ	el-Hımmânî el-Kûfî	Irak - Kûfe	4	1	0	0
133	Abdülhamîd b. Behrâm	el-Fezârî el-Medâinî	Irak - Medâin	2	0	0	0
134	Abdülhamîd b. Ca‘fer b. Abdillâh	el-Ensârî	Hicaz - Medine	9	0	0	0
135	Abdülhamîd b. Habîb b. Ebi’l-Işrîn Ebû Saîd	ed-Dımaşkī el-Beyrûtî	Şam - Beyrut	1	0	0	0
136	Abdülhamîd b. el-Hasen Ebû Ömer (Ebû Şeybe)	el-Hilâlî	İran - Rey	1	0	0	0

137	Abdülhamîd b. Süleymân Ebû Ömer	el-Huzâî	Irak - Bağdat	2	0	0	0
138	Abdülkâhir b. Şuayb b. el-Habhâb Ebû Saîd	el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
139	Abdülkebîr b. Abdilmecîd b. Ubeydillâh Ebû Bekr	el-Hanefî el-Basrî	Irak - Basra	6	0	0	0
140	Abdülkerîm b. Ebi'l-Muhârık Ebû Ümeyye	el-Basrî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	2	1	0	0
141	Abdülkerîm b. Mâlik Ebû Saîd	el-Cezerî el-Hadramî	Yemen - Hadramut	6	0	0	0
142	Abdülkerîm b. Muhammed	el-Cürcânî	Horasan - Cürcan	1	0	0	0
143	Abdülkuddûs b. Bekr b. Huneys Ebü'l-Cehm	el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
144	Abdülkuddûs b. el-Haccâc Ebü'l-Mugîre	el-Havlânî el-Hımsî	Şam - Humus	3	0	0	0
145	Abdülmecîd b. Abdilazîz b. Ebî Ravvâd		Hicaz - Mekke	2	0	0	0
146	Abdülmelik b. Abdilazîz b. Cüreyc Ebü'l-Velîd	el-Ümevî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	59	9	0	1
147	Abdülmelik b. Amr Ebû Âmir	el-Akadî	Irak - Basra	39	0	0	0
148	Abdülmelik b. A'yen Mevlâ Benî Şeybân	el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
149	Abdülmelik b. Ebî Beşîr	el-Basrî el-Medâinî	Irak - Medâin	1	0	0	0
150	Abdülmelik b. Ebî Cemîle		???	1	0	0	0
151	Abdülmelik b. Humeyd b. Ebî Ganiyye	el-Huzâî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	1	0	0
152	Abdülmelik b. İbrâhîm Mevlâ Benî Abdiddâr	el-Cüddî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	2	0	0	0
153	Abdülmelik b. Îsâ b. Abdirrahmân	es-Sekafî	Hicaz	1	0	0	0
154	Abdülmelik b. Müslim b. Sellâm	el-Hanefî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
155	Abdülmelik b. er-Rebî' b. Sebre	el-Cühenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
156	Abdülmelik b. Saîd b. Cübeyr	el-Esedî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
157	Abdülmelik b. Saîd b. Hayyân b. Ebhur	el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	2	0	0
158	Abdülmelik b. el-Velîd b. Ma'dân	ed-Dubaî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
159	Abdülmüheymin b. Abbâs b. Sehl b. Sa'd	es-Sâidî el-Ensârî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
160	Abdülmü'min b. Hâlid Ebû Hâlid	el-Hanefî el-Mervezî	Horasan - Merv	2	0	0	0
161	Abdülmün'im b. Nuaym Ebû Saîd sâhıbü's-sikâ'	el-Esvârî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
162	Abdülvâhid b. Hamza b. Abdillâh Ebû Hamza	el-Esedî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
163	Abdülvâhid b. Süleym	el-Mâlikî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
164	Abdülvâhid b. Vâsıl Ebû Ubeyde el-Haddâd	el-Basrî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	1	1	0	0

165	Abdülvâhid b. Ziyâd	el-Abdî el-Basrî	Irak - Basra	7	0	0	0
166	Abdülvâris b. Saîd b. Zekvân Ebû Ubeyde	el-Anberî et-Tennûrî el-Basrî	Irak - Basra	21	3	0	0
167	Abdülvehhâb b. Abdilmecîd b. es-Salt Ebû Muhammed	es-Sekafî el-Basrî	Irak - Basra	33	4	0	2
168	Abdülvehhâb b. Atâ Ebû Nasr el-Haffâf	el-İclî	Irak - Bağdat	4	0	0	0
169	Abdürabbih b. Bârık Ebû Abdillâh	el-Hanefî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
170	Abdürabbih b. Ubeyd Ebû Kâ'b sâhibü'l-harîr	el-Ezdî	Irak - Basra	1	0	0	0
171	Abdürrahîm b. Hârûn Ebû Hişâm	el-Gassânî	Irak - Bağdat	1	0	0	0
172	Abdürrahîm b. Meymûn Ebû Merhûm	el-Medenî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	6	0	0	0
173	Abdürrahîm b. Süleymân Ebû Alî	el-Kinânî (et-Tâî)	Irak - Kûfe	7	0	0	0
174	Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' Ebû Bekr	el-Himyerî es-San'ânî	Yemen - San'a	145	3	0	2
175	Abdüssamed b. Abdilvâris b. Saîd Ebû Sehl	el-Anberî et-Tennûrî el-Basrî	Irak - Basra	30	3	0	0
176	Abdüsselâm b. Hafs Ebû Mus'ab	el-Medenî el-Leysî (es-Sülemî)	Hicaz - Medine	1	0	0	0
177	Abdüsselâm b. Harb b. Selm Ebû Bekr	en-Nehdî el-Mülâî	Irak - Kûfe	10	1	0	0
178	Abdüsselâm b. Şuayb b. el-Habhâb	el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
179	Abîde b. Ebî Râita	el-Mücâşiî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
180	Abîde b. Humeyd Ebû Abdirrahmân	el-Kûfî et-Teymî	Irak - Kûfe	8	1	0	0
181	Abser b. el-Kāsım Ebû Zübeyd	ez-Zübeydî el-Kûfî	Irak - Kûfe	6	0	0	0
182	Âdem b. Ebî İyâs Abdirrahmân Ebü'l-Hasen	el-Mervezî el-Bağdâdî el-Askalânî	Şam - Filistin - Askalân	2	1	0	0
183	Âdem b. Süleymân vâlidü Yahyâ	el-Kureşî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
184	Ahmed b. Beşîr Mevlâ Amr b. Hureys Ebû Bekr	el-Kureşî el-Mahzûmî el-Kûfî	Irak - Kûfe	6	0	0	0
185	Ahmed b. Hâlid b. Mûsâ Ebû Saîd	el-Hımsî el-Vehbî el-Kindî	Şam - Humus	2	0	0	0
186	Ahmed b. İshâk b. Zeyd Ebû İshâk	el-Hadramî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
187	el-Ahvas b. Cevvâb Ebü'l-Cevvâb	ed-Dabbî el-Kûfî	Irak - Kûfe	3	0	0	0
188	el-Alâ' b. Abdilcebbâr el-Attâr	el-Ensârî el-Basrî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0
189	el-Alâ' b. el-Fazl b. Abdilmelik Ebü'l-Hüzeyl	el-Minkarî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
190	el-Alâ' b. Hâlid	el-Kâhilî el-Esedî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
191	el-Alâ' b. Hâlid	el-Kureşî	Irak - Vâsıt	1	0	0	0
192	el-Alâ' b. Sâlih	et-Teymî (el-Esedî) el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0

193	Alî b. Abdila'lâ	es-Sa'lebî el-Kûfî	Irak - Kûfe	5	0	0	0
194	Alî b. Âbis	el-Esedî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
195	Alî b. Alî b. Necâd Ebû İsmâîl	er-Rifâî el-Yeşkürî el-Basrî	Irak - Basra	2	1	0	0
196	Alî b. Âsım b. Suheyb Ebü'l-Hasen	el-Vâsıtî et-Teymî	Irak - Vâsıt	2	0	0	0
197	Alî b. Ayyâş	el-Elhânî el-Hımsî	Şam - Humus	2	0	0	0
198	Alî b. Bezîme Ebü'l-Hasen	el-Cezerî	Irak - Cezîre	2	0	0	0
199	Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân Ebü'l-Hasen	el-Esfeznî	Horasan - Merv - Esfezn	2	0	0	0
200	Alî b. Hafs	el-Medâinî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	1	0	0	0
201	Alî b. Hâşim b. el-Berîd	el-Kûfî	Irak - Kûfe	3	0	0	0
202	Alî b. Kādim	el-Huzâî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	1	0	0
203	Alî b. MEs'ade Ebû Habîb	el-Bâhilî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
204	Alî b. el-Mübârek	el-Hünâî	Irak - Basra	7	2	0	0
205	Alî b. Müshir Ebü'l-Hasen	el-Kureşî	Irak - Musul	22	1	0	0
206	Alî b. Nasr b. Alî	el-Cehdamî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
207	Alî b. Nizâr b. Hayyân	el-Esedî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
208	Alî b. Sâbit Ebû Ahmed	el-Cezerî el-Hâşimî	Irak - Cezîre	2	0	0	0
209	Alî b. Sâlih	el-Mekkî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0
210	Alî b. Sâlih b. Sâlih b. Hay Ebû Muhammed	el-Hemdânî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	1	0	0
211	Alî b. Yezîd b. Ebî Ziyâd Ebû Abdilmelik	el-Elhânî ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	6	1	0	0
212	Alkame b. Mersed Ebü'l-Hâris	el-Hadramî el-Kûfî	Irak - Kûfe	15	1	0	0
213	Âmir b. Abdilvâhid el-Ahvel	el-Basrî	Irak - Basra	4	2	0	0
214	Âmir b. Ebî Âmir Sâlih el-Hazzâz Ebû Bekr	el-Müzenî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
215	Âmir b. Sâlih b. Abdillâh b. Urve min veledi'z-Zübeyr Ebü'l-Hâris	el-Kureşî el-Esedî ez-Zübeyrî	Irak - Bağdat	1	0	0	0
216	Âmir b. Şakīk b. Cemre	el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
217	Âmir b. Yahyâ b. Habîb Ebû Huneys	el-Meâfirî	Kuzey Afrika - Mısır	1	0	0	0
218	Ammâr b. Muhammed Ebü'l-Yakzân b. Uhti Süfyân es-Sevrî	es-Sevrî el-Kûfî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	2	0	0	0
219	Ammâr b. Seyf Ebû Abdirrahmân	ed-Dabbî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
220	Amr b. Abdillâh b. Kâ'b b. Mâlik	es-Sülemî el-Ensârî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0

221	Amr b. Alkame b. Vakkās	el-Leysî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	1	0	0
222	Amr b. Âsım b. Ubeydillâh Ebû Osmân	el-Kilâbî el-Kaysî el-Basrî	Irak - Basra	18	0	0	0
223	Amr b. Câriye	el-Lahmî eş-Şâmî	Şam	1	0	0	0
224	Amr b. Dînâr Kahramân âlü'z-Zübeyr Ebû Yahyâ	el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
225	Amr b. Ebî Kays	el-Kûfî er-Râzî	İran - Rey	4	1	0	0
226	Amr b. el-Hâris b. Ya'kūb Ebû Eyyûb	el-Ensârî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	18	1	0	0
227	Amr b. Herim	el-Ezdî el-Basrî	Irak - Basra	1	1	0	0
228	Amr b. el-Heysem b. Katan Ebû Katan	el-Bağdâdî el-Kutaî el-Basrî	Irak - Basra	3	0	0	0
229	Amr b. Kays Ebû Abdillâh	el-Mülâî el-Kûfî	Irak - Kûfe	5	0	0	0
230	Amr b. Mâlik Ebû Yahyâ (Ebû Mâlik)	en-Nükrî el-Basrî	Irak - Basra	2	1	0	0
231	Amr b. Meymûn b. Mihrân Ebû Abdillâh (Ebû Abdirrahmân)		Irak - Rakka	3	0	0	0
232	Amr b. Muhammed b. Ebî Razîn Ebû Osmân	el-Huzâî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
233	Amr b. Muhammed Ebû Saîd	el-Ankazî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
234	Amr b. Müslim	el-Cenedî el-Yemenî	Yemen - Cened	2	0	0	0
235	Amr b. Müslim b. Umâre	el-Leysî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
236	Amr b. Osmân b. Ya'lâ b. Mürre	es-Sekafî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
237	Amr b. Vâkıd Ebû Hafs	ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	2	0	0	0
238	Amr b. Yahyâ b. Umâre	el-Mâzinî el-Medenî	Hicaz - Medine	7	1	0	0
239	Anbese b. Abdirrahmân b. Anbese	el-Kureşî el-Ümevî	???	4	0	0	0
240	Anbese b. Saîd b. ed-Dureys Ebû Bekr	el-Esedî	İran - Rey	2	0	0	0
241	Asbağ b. Zeyd b. Alî Ebû Abdillâh	el-Cühenî el-Vâsıtî	Irak - Vâsıt	1	0	0	0
242	Âsım b. Abdilazîz b. Âsım	el-Eşcaî el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
243	Âsım b. Alî b. Âsım Ebü'l-Hasen (Ebü'l-Hüseyn)	el-Vâsıtî et-Teymî	Irak - Vâsıt	1	0	0	0
244	Âsım b. Behdele Ebi'n-Necûd Ebû Bekr	el-Esedî el-Kûfî	Irak - Kûfe	34	4	0	0
245	Âsım b. Muhammed b. Zeyd b. Abdillâh b. Ömer b. el-Hattâb	el-Ömerî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
246	Âsım b. Ömer b. Hafs b. Âsım b. Ömer b. el-Hattâb Ebû Ömer	el-Ömerî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	1	0	0
247	Âsım b. Recâ b. Hayve	el-Kindî el-Filestînî	Şam - Filistin	1	1	0	0
248	Assâm b. Alî b. Hüceyr Ebû Alî	el-Âmirî el-Kilâbî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0

249	Atâ' b. Dînâr Ebü'r-Reyyân	el-Hüzelî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	1	1	0	0
250	Atâ' b. Kurre	es-Selûlî	Şam - Dımaşk	1	0	0	0
251	Attâb b. Beşîr Ebü'l-Hasen (Ebû Sehl)	el-Cezerî	Irak - Cezîre	1	0	0	0
252	Attâf b. Hâlid b. Abdillâh Ebû Safvân	el-Mahzûmî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
253	Avf b. Ebî Cemîle	el-A'râbî el-Abdî el-Basrî	Irak - Basra	15	3	0	0
254	el-Avvâm b. Havşeb b. Yezîd Ebû Îsâ	eş-Şeybânî el-Vâsıtî	Irak - Vâsıt	2	0	0	0
255	Ayyâş b. Abbâs	el-Kıtbânî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	2	1	0	0
256	Azre b. Abdirrahmân b. Zürâre	el-Huzâî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
257	Bahîr b. Sa'd Ebû Hâlid	es-Sehûlî el-Hımsî	Şam - Humus	10	0	0	0
258	Bakıyye b. el-Velîd b. Sâid Ebû Yuhmid	el-Kelâî	Şam - Humus	7	1	0	0
259	Bedel b. el-Muhabbar Ebü'l-Münîr	et-Temîmî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
260	Behz b. Esed Ebü'l-Esved	el-Ammî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
261	Behz b. Hakîm b. Muâviye Ebû Abdilmelik	el-Kuşeyrî	Irak - Basra	10	0	1	1
262	Bekkâr b. Abdilazîz b. Ebî Bekre Ebû Bekre	el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
263	Bekr b. Amr	el-Meârifî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	2	0	0	0
264	Bekr b. Huneys	el-Kûfî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	2	0	0	0
265	Bekr b. Mudar b. Muhammed Ebû Muhammed (Ebû Abdilmelik)	el-Kureşî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	10	0	0	0
266	Bekr b. Vâil b. Dâvûd	et-Teymî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
267	Bekr b. Yûnus b. Bükeyr	eş-Şeybânî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
268	Beşîr b. Sâbit	el-Ensârî Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
269	Beşîr b. Selmân Ebû İsmâîl	el-Kindî el-Kûfî	Irak - Kûfe	3	0	0	0
270	Bilâl b. Mirdâs	el-Fezârî el-Missîsî	Anadolu - Misis	1	0	0	0
271	Bilâl b. Yahyâ b. Talha b. Ubeydillâh	et-Teymî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
272	Bilâl b. Yesâr b. Zeyd Mevle'n-Nebî (s.a.s)	el-Kureşî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
273	Bişr b. Âsım b. Süfyân	es-Sekafî et-Tâifî	Hicaz - Tâif	1	0	0	0
274	Bişr b. el-Mufaddal b. Lâhık Ebû İsmâîl	er-Rekāşî el-Basrî	Irak - Basra	26	0	0	0
275	Bişr b. Ömer b. el-Hakem Ebû Muhammed	ez-Zehrânî el-Ezdî el-Basrî	Irak - Basra	5	1	0	0
276	Bişr b. Râfi' Ebü'l-Esbât	el-Hârisî en-Necrânî	Yemen - Necran	2	0	0	0

277	Bişr b. es-Serî Ebû Amr	el-Basrî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	10	0	0	0
278	Bükeyr b. Şihâb	el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
279	Büreyd b. Abdillâh b. Ebî Bürde Ebû Bürde	el-Eş‘arî el-Kûfî	Irak - Kûfe	9	1	0	0
280	Câbir b. Nûh	el-Hımmânî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
281	Câbir b. Subh Ebû Bişr	er-Râsibî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
282	Ca‘de min veledi Ümmi Hâni’	el-Mahzûmî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
283	Ca‘fer b. Avn b. Ca‘fer	el-Mahzûmî	Irak - Kûfe	5	0	0	0
284	Ca‘fer b. Burkân Ebû Abdillâh	el-Kilâbî er-Rakkī	Irak - Cezîre - Rakka	4	0	0	0
285	Ca‘fer b. Hâlid b. Sâre	el-Mahzûmî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0
286	Ca‘fer b. Hayyân Ebü’l-Eşheb	es-Sa‘dî el-Utâridî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
287	Ca‘fer b. Meymûn Ebû Alî (Ebü’l-Avvâm) sâhibü’l-Enmât	et-Temîmî	Irak - Basra	2	0	0	0
288	Ca‘fer (es-Sâdık) b. Muhammed b. Alî b. el-Hüseyn Ebû Abdillâh	el-Hâşimî	Hicaz - Medine	20	1	0	1
289	Ca‘fer b. Süleymân	ed-Dubaî el-Basrî	Irak - Basra	27	2	0	0
290	Ca‘fer b. Ziyâd el-Ahmer	el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
291	Cehdam b. Abdillâh b. Ebi’t-Tufeyl	el-Kaysî el-Yemâmî	Necid - Yemâme	2	0	0	0
292	Cerîr b. Abdilhamîd b. Kurt Ebû Abdillâh	ed-Dabbî el-Kûfî er-Râzî	İran - Rey	25	0	0	0
293	Cerîr b. Hâzim b. Zeyd Ebü’n-Nadr vâlidü Vehb	el-Ezdî el-Basrî	Irak - Basra	18	3	0	1
294	el-Cerrâh b. ed-Dahhâk b. Kays	el-Kindî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
295	el-Cerrâh b. Melîh b. Adî vâlidü Vekî‘	er-Rüâsî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
296	el-Cülâh Ebû Kesîr	el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır - İskenderiye	1	0	0	0
297	Cünâde b. Selm b. Hâlid Ebü’l-Hakem	es-Süvâî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
298	ed-Dahhâk b. Hamza	el-Ümlûkî el-Vâsıtî	Irak - Vâsıt	1	0	0	0
299	ed-Dahhâk b. Mahled b. Müslim Ebû Âsım en-Nebîl	eş-Şeybânî el-Basrî	Irak - Basra	31	2	0	0
300	ed-Dahhâk b. Osmân b. Abdillâh Ebû Osmân	el-Esedî el-Hızâmî el-Medenî	Hicaz - Medine	8	0	0	0
301	Damre b. Rebîa Ebû Abdillâh	el-Filestînî	Şam - Filistin	1	1	0	0
302	Dâvûd b. Abdillâh Ebü’l-Alâ’	el-Evdî ez-Zeâfirî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
303	Dâvûd b. Abdirrahmân el-Attâr Ebû Süleymân	el-Mekkî	Hicaz - Mekke	5	0	0	0
304	Dâvûd b. Alî b. Abdillâh b. Abbâs b. Abdilmuttalib Ebû Süleymân	el-Hâşimî	Hicaz - Mekke	2	1	0	0

305	Dâvûd b. Âmir b. Sa‘d b. Ebî Vakkās	ez-Zührî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
306	Dâvûd b. Bekr b. Ebi’l-Fürât	el-Eşcaî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
307	Dâvûd b. Ebî Abdillâh Mevlâ Benî Hâşim		Irak - Kûfe	1	0	0	0
308	Dâvûd b. Ebî Avf Süveyd Ebü’l-Cehhâf	et-Temîmî el-Bürcümî	Irak - Kûfe	3	0	0	0
309	Dâvûd b. Ebi’l-Fürât Amr b. el-Fürât	el-Kindî el-Mervezî	Horasan - Merv	1	0	0	0
310	Dâvûd b. el-Husayn Ebû Süleymân	el-Ümevî el-Medenî	Hicaz - Medine	6	0	0	0
311	Dâvûd b. Şâbûr Ebû Süleymân	el-Mekkî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0
312	Dâvûd b. Yezîd b. Abdirrahmân Ebû Yezîd	el-Evdî ez-Zeâfirî el-Kûfî	Irak - Kûfe	3	1	0	0
313	Dâvûd b. ez-Zibrikān	er-Rekāşî	Irak - Bağdat	2	0	0	0
314	Delhem b. Sâlih	el-Kindî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
315	Dırâr b. Mürre Ebû Sinân	eş-Şeybânî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
316	Dureyb b. Nukayr Ebü’s-Selîl	el-Kaysî el-Cüreyrî	Irak - Basra	1	0	0	0
317	Ebân b. Abdillâh b. Ebî Hâzim Ebû Saîd (Ebû Abdillâh)	el-Becelî el-Ahmesî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
318	Ebân b. İshâk	el-Esedî en-Nahvî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
319	Ebân b. Tağlib Ebû Sa‘d	el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
320	Ebân b. Yezîd el-Attâr Ebû Yezîd	el-Basrî	Irak - Basra	4	1	0	0
321	Eclah b. Abdillâh b. Huceyye Ebû Huceyye	el-Kindî	Irak - Kûfe	4	0	0	0
322	el-Egar b. es-Sabbâh	et-Temîmî el-Minkarî Kûfî	Irak - Kûfe	3	0	0	0
323	Esbât b. Muhammed b. Abdirrahmân Ebû Muhammed	el-Kureşî	Irak - Kûfe	14	0	0	0
324	Esbât b. Nasr Ebû Yûsuf	el-Hemdânî	Yemen - Hemdân	1	0	0	0
325	el-Esved (Şâzân) b. Âmir Ebû Abdirrahmân	eş-Şâmî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	5	0	0	0
326	Eş‘as b. Abdilmelik Ebû Hâni’	el-Humrânî el-Basrî	Irak - Basra	2	2	0	1
327	Eş‘as b. Abdirrahmân	el-Cermî	Irak - Basra	1	0	0	0
328	Eş‘as b. Abdirrahmân b. Zübeyd	el-İyâmî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
329	Eş ‘as b. Ebi’ş-Şa’sâ’ Süleym	el-Muhâribî el-Kûfî	Irak - Kûfe	4	1	0	0
330	Eş‘as b. Saîd Ebü’r-Rebî‘ es-Semmân	el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
331	Eş‘as b. Sevvâr	el-Kindî el-Ehvâzî	İran - Ahvaz	8	4	0	0
332	Eşhel b. Hâtim Ebû Amr	el-Cumahî	Irak - Basra	1	0	0	0

333	Evfâ b. Delhem	el-Adevî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
334	Eyyûb b. Abdirrahmân b. Sa‘saa		Hicaz - Medine	1	0	0	0
335	Eyyûb b. Âiz b. Müdlic	et-Tâî el-Buhtürî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
336	Eyyûb b. Câbir b. Seyyâr Ebû Süleymân	es-Sühaymî el-Yemâmî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
337	Eyyûb b. Ebî Miskîn Ebü’l-Alâ’	et-Temîmî el-Vâsıtî	Irak - Vâsıt	2	0	0	0
338	Eyyûb b. Habîb	ez-Zührî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
339	Eyyûb b. Mûsâ b. Amr Ebû Mûsâ	el-Mekkî el-Ümevî	Hicaz - Mekke	5	1	0	0
340	Eyyûb b. Süleymân b. Bilâl Ebû Yahyâ	el-Kureşî el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
341	Eyyûb b. Süveyd Ebû Mes‘ûd	el-Himyerî es-Seybânî er-Remlî	Şam - Filistin - Remle	1	0	0	0
342	Eyyûb b. Vâkıd Ebü’l-Hasen	el-Kûfî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
343	Ezher b. Sa‘d es-Semmân Ebû Bekr	el-Bâhilî	Irak - Basra	4	0	0	0
344	Ezher b. Sinân Ebû Hâlid	el-Kureşî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
345	Fâid Mevlâ li Âli Ebî Râfi‘		Hicaz - Medine	2	0	0	0
346	Fâtik b. Fedâle b. Şerîk	el-Esedî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
347	el-Fazl b. Amr (Dükeyn) b. Hammâd Ebû Nuaym	el-Kûfî et-Teymî el-Mülâî	Irak - Kûfe	22	1	0	0
348	el-Fazl b. Delhem	el-Vâsıtî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
349	el-Fazl b. Mûsâ Ebû Abdillâh	es-Sînânî el-Mervezî	Horasan - Merv	39	0	0	0
350	el-Fazl b. Yezîd	es-Sümâlî (el-Beceli) el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
351	Ferec b. Fedâle b. en-Nu‘mân Ebû Fedâle	et-Tenûhî eş-Şâmî	Şam - Humus	2	0	0	0
352	Fezâ’ b. Hâlid	el-Cehdamî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
353	Firâs b. Yahyâ Ebû Yahyâ	el-Hemdânî el-Hârifî el-Kûfî	Irak - Kûfe	5	0	0	0
354	Fizza Ebû Mevdûd	el-Horasânî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
355	Fudayl b. Amr Ebü’n-Nadr	el-Fukaymî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
356	Fudayl b. Ebî Abdillâh	el-Medenî el-Mehrî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
357	Fudayl b. Gazvân Ebü’l-Fazl	ed-Dabbî el-Kûfî	Irak - Kûfe	6	0	0	0
358	Fudayl b. İyâz b. Mes‘ûd Ebû Alî	et-Temîmî	Hicaz - Mekke	3	1	0	2
359	Fudayl b. Merzûk Ebû Abdirrahmân	er-Rekāşî el-Kûfî	Irak - Kûfe	7	0	0	0
360	Fudayl b. Süleymân Ebû Süleymân	en-Nümeyrî el-Basrî	Irak - Basra	4	0	0	0

361	Füleyh (Abdülmelik) b. Süleymân b. Ebi'l-Mugīre Ebû Yahyâ	el-Medenî el-Huzâî (el-Eslemî)	Hicaz - Medine	9	1	0	0
362	Gālib b. Hatâf el-Kattân Ebû Süleymân	el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
363	Gālib b. Nüceyh b. Bişr Ebû Bişr	el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
364	Gaylân b. Abdillâh	el-Âmirî	???	1	0	0	0
365	Gutayf b. A'yen	eş-Şeybânî el-Cezerî	Irak - Cezîre	1	0	0	0
366	Habîb b. Ebî Amre	el-Hımmânî el-Kûfî	Irak - Kûfe	4	0	0	0
367	Habîb b. Ebî Merzûk	er-Rakkī	Irak - Cezîre - Rakka	1	0	0	0
368	Habîb el-Muallim Ebû Muhammed	el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
369	Habîb b. Sâlih (b. Ebî Mûsâ) Ebû Mûsâ	et-Tâî el-Hımsî	Şam - Humus	2	0	0	0
370	Habîb b. Süleym	el-Absî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
371	Habîb b. Zeyd b. Hallâd	el-Ensârî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
372	Habîb b. ez-Zübeyr b. Müşkân	el-Hilâlî (el-Hanefî) el-Basrî el-Esbehânî	İran - İsfahan	1	0	0	0
373	Haccâc b. Dînâr	el-Vâsıtî	Irak - Vâsıt	3	0	0	0
374	Haccâc b. Ebî Osmân es-Savvâf Ebü's-Salt	el-Kindî el-Basrî	Irak - Basra	8	2	0	0
375	Haccâc b. Ertât b. Sevr Ebû Ertât	en-Nehaî el-Kûfî	Irak - Kûfe	32	9	0	0
376	Haccâc b. el-Minhâl Ebû Muhammed	el-Enmâtî es-Sülemî el-Basrî	Irak - Basra	8	0	0	0
377	Haccâc b. Muhammed el-A'ver Ebû Muhammed	el-Missîsî	Anadolu - Misis	9	0	0	1
378	Haccâc b. Nusayr Ebû Muhammed	el-Fesâtîtî el-Kaysî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
379	Hâcib b. Ömer Ebû Huşeyne	es-Sekafî en-Nahvî	Irak - Basra	1	0	0	0
380	Hadramî b. Aclân min Âli'l-Cârûd		???	1	0	0	0
381	Hafs b. Gıyâs b. Talk Ebû Ömer	en-Nehaî el-Kûfî	Irak - Kûfe	26	2	0	0
382	Hafs b. Ömer b. Mürre	eş-Şennî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
383	Hafs b. Süleymân b. el-Mugīre Ebû Ömer	el-Esedî el-Kûfî el-Gādırî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
384	el-Hakem b. Abdillâh	en-Nasrî	???	1	0	0	0
385	el-Hakem b. Abdillâh Ebü'n-Nu'mân	el-İclî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
386	el-Hakem b. Abdilmelik	el-Kureşî el-Basrî el-Kûfî	Irak - Kûfe	3	0	0	0
387	el-Hakem b. Atıyye	el-Ayşî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
388	el-Hakem b. Beşîr b. Selmân Ebû Muhammed	en-Nehdî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0

389	el-Hakem b. Cahl	el-Ezdî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
390	el-Hakem b. Ebân Ebû Îsâ	el-Adenî	Yemen - Aden	3	0	0	0
391	el-Hakem b. Zuheyr Ebî Leylâ Ebû Muhammed	el-Fezârî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
392	Hakîm b. ed-Deylem	el-Medâinî	Irak - Medâin	1	0	0	1
393	Hakîm el-Esrem	el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
394	Hakkâm b. Selm Ebû Abdirrahmân	el-Kinânî er-Râzî	İran - Rey	3	0	0	0
395	Halef b. Eyyûb Ebû Saîd	el-Âmirî el-Belhî	Horasan - Belh	1	0	0	0
396	Halef b. Halîfe b. Sâıd Ebû Ahmed	el-Eşcaî el-Kûfî el-Vâsıtî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	1	0	0	0
397	Hâlid b. Abdillâh b. Abdirrahmân	el-Vâsıtî el-Müzenî	Irak - Vâsıt	6	0	0	0
398	Hâlid b. Abdirrahmân b. Bükeyr Ebû Ümeyye	es-Sülemî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
399	Hâlid b. Ebî Bekr b. Abdillâh b. Abdillâh b. Ömer b. el-Hattâb	el-Adevî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
400	Hâlid b. el-Hâris b. Ubeyd Ebû Osmân	el-Hüceymî el-Basrî	Irak - Basra	17	0	0	0
401	Hâlid b. İlyâs (İyâs) b. Sahr Ebü'l-Heysem	el-Adevî el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
402	Hâlid b. Yezîd	el-Atekî el-Ezdî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
403	Hâlid b. Yezîd Ebû Abdirrahîm	el-Cumahî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	4	0	0	0
404	Hâlid b. Ziyâd Ebû Abdillâh	el-Ezdî et-Tirmizî	Mâverâünnehir - Tirmiz	2	0	0	0
405	el-Halîl b. Mürre	ed-Dubaî el-Basrî er-Rakkī	Irak - Cezîre - Rakka	2	0	0	0
406	Hallâd b. Îsâ es-Saffâr Ebû Müslim	el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
407	Hallâd b. Yahyâ b. Safvân Ebû Muhammed	es-Sülemî el-Kûfî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0
408	Hammâd b. Hâlid el-Hayyât Ebû Abdillâh	el-Kureşî el-Basrî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	3	0	0	0
409	Hammâd b. Îsâ b. Ubeyde	el-Cühenî el-Vâsıtî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
410	Hammâd b. MEs'ade Ebû Saîd	et-Temîmî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
411	Hammâd b. Seleme b. Dînâr Ebû Seleme	el-Basrî	Irak - Basra	84	11	0	0
412	Hammâd b. Üsâme Ebû Üsâme	el-Kureşî el-Kûfî	Irak - Kûfe	42	4	0	2
413	Hammâd b. Vâkıd Ebû Ömer es-Saffâr	el-Ayşî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
414	Hammâd b. Yahyâ el-Ebah Ebû Bekr	es-Sülemî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
415	Hammâd b. Zeyd b. Dirhem Ebû İsmâîl el-Ezrak	el-Ezdî el-Cehdamî el-Basrî	Irak - Basra	75	10	0	2+1
416	Hamza b. Ebî Hamza	el-Cu'fî el-Cezerî en-Nasîbî	Irak - Cezîre - Nasîb	1	0	0	0

417	Hamza b. Ebî Muhammed	el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
418	Hamza b. Habîb ez-Zeyyât Ebû Umâre	el-Kûfî et-Teymî	Irak - Kûfe	4	0	0	0
419	Hanân ammü Müsedded	el-Esedî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
420	Hâni' b. Osmân Ebû Osmân	el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
421	Hanzale b. Ebî Süfyân b. Abdirrahmân	el-Cumahî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	3	0	0	0
422	Hanzale b. Ubeydillâh Ebû Abdirrahîm	es-Sedûsî	Irak - Basra	1	0	0	0
423	Harb b. Meymûn Ebü'l-Hattâb	el-Ensârî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
424	Harb b. Şeddâd Ebü'l-Hattâb	el-Yeşkürî el-Basrî	Irak - Basra	3	1	0	0
425	Hârice b. Abdillâh b. Süleymân b. Zeyd b. Sâbit Ebû Zeyd	el-Ensârî el-Medenî	Hicaz - Medine	3	0	0	0
426	Hârice b. Mus'ab b. Hârice Ebü'l-Haccâc	es-Serahsî	Horasan - Serahs	1	0	0	0
427	el-Hâris b. Amr b. Ehı'l-Mugīre b. Şu'be	es-Sekafî	Şam - Humus	2	0	0	0
428	el-Hâris b. Nebhân Ebû Muhammed	el-Cermî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
429	el-Hâris b. Ubeyd Ebû Kudâme	el-İyâdî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
430	el-Hâris b. Umeyr Ebû Umeyr	el-Basrî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0
431	el-Hâris b. Vecîh Ebû Muhammed	er-Râsibî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
432	Hârise b. Ebi'r-Ricâl	el-Ensârî en-Neccârî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
433	Harmele b. Abdilazîz b. er-Rebî' b. Sebre Ebû Ma'bed	el-Cühenî	Hicaz - Vâdilkurâ - Zülmerve	1	0	0	0
434	Hârûn Ebû Muhammed şeyhun lil-Hasen b. Sâlih b. Hay		???	1	0	0	0
435	Hârûn b. İsmâîl Ebü'l-Hasen el-Hazzâz	el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
436	Hârûn b. el-Mugīre b. Hakîm Ebû Hamza	el-Becelî el-Mervezî	Horasan - Merv	1	0	0	0
437	Hârûn b. Mûsâ el-A'ver el-Mukriü'l-Kārî	el-Ezdî el-Atekî en-Nahvî el-Basrî	Irak - Basra	3	0	0	0
438	Hârûn b. Selmân Ebû Mûsâ	el-Mahzûmî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	1	0	0
439	el-Hasen b. Alî b. Muhammed	el-Hâşimî en-Nevfelî	???	1	0	0	0
440	el-Hasen b. Atıyye b. Necîh Ebû Alî	el-Kureşî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
441	el-Hasen b. Ayyâş b. Sâlim Ebû Muhammed	el-Esedî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
442	el-Hasen b. Ebî Ca'fer	el-Cüfrî el-Basrî	Irak - Basra	1	1	0	0
443	el-Hasen b. el-Fürât b. Ebî Abdirrahmân el-Kazzâz	et-Temîmî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
444	el-Hasen b. el-Hakem Ebü'l-Hakem	en-Nehaî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0

445	el-Hasen b. Muhammed b. Ubeydillâh b. Ebî Yezîd	el-Mekkî	Hicaz - Mekke	3	0	0	0
446	el-Hasen b. Mûsâ Ebû Alî	el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	10	0	0	1
447	el-Hasen b. Sâlih b. Sâlih Ebû Abdillâh	el-Hemdânî es-Sevrî	Irak - Kûfe	4	0	0	1
448	el-Hasen b. Selm b. Sâlih	el-İclî	Irak - Basra	1	0	0	0
449	el-Hasen b. Sevvâr Ebü'l-Alâ'	el-Begavî el-Mervezî	Horasan - Merv	1	0	0	0
450	el-Hasen b. Ubeydillâh b. Urve Ebû Urve	en-Nehaî el-Kûfî	Irak - Kûfe	4	2	0	0
451	el-Hasen b. Umâre Ebû Muhammed	el-Becelî el-Kûfî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	1	1	0	0
452	el-Hasen b. Zekvân Ebû Üsâme	el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
453	Hâşim b. Hâşim b. Utbe	ez-Zührî el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
454	Hâşim b. el-Kāsım b. Müslim Ebü'n-Nadr	el-Leysî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	15	0	0	0
455	Hâşim b. Saîd Ebû İshâk	el-Kûfî el-Basrî	Irak - Basra	3	0	0	0
456	Haşrec b. Nübâte	el-Eşcaî	Irak - Vâsıt	1	0	0	0
457	Hâtim b. Ebî Sağīre Ebû Yûnus (Ebû Sağîra)	el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
458	Hâtim b. İsmâîl Ebû İsmâîl	el-Hârisî el-Medenî	Hicaz - Medine	22	0	0	0
459	Hâtim b. Meymûn Ebû Sehl	el-Kilâbî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
460	Hâtim b. Verdân b. Mihrân Ebû Sâlih	es-Sa'dî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
461	Hemmâm b. Nâfi' vâlidü Abdirrezzâk	el-Himyerî es-San'ânî	Yemen - San'a	1	0	0	0
462	Hemmâm b. Yahyâ b. Dînâr Ebû Abdillâh (Ebû Bekr)	el-Avzî el-Basrî	Irak - Basra	34	7	0	0
463	el-Heysem b. Humeyd Ebû Ahmed (Ebü'l-Hâris)	el-Gassânî	Şam - Dımaşk	1	0	0	0
464	el-Heysem b. er-Rebî' Ebü'l-Müsennâ	el-Ukaylî	Irak - Basra	1	0	0	0
465	Hıdâş b. Ayyâş	el-Abdî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
466	Hibbân b. Hilâl Ebû Habîb	el-Basrî	Irak - Basra	13	1	0	0
467	Hikl b. Ziyâd Ebû Abdillâh	es-Seksekî	Şam - Beyrut	3	0	0	0
468	Hilâl b. Abdillâh Ebû Hâşim Mevlâ Rebîa b. Amr b. Müslim	el-Bâhilî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
469	Hilâl Mevlâ Rib'î b. Hırâş		Irak - Kûfe	1	1	0	0
470	Hilâl b. Miklâs	es-Sayrafî el-Cühenî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
471	Hişâm b. Abdilmelik Ebü'l-Velîd	el-Bâhilî et-Tayâlisî el-Basrî	Irak - Basra	12	0	0	0
472	Hişâm b. Ebî Abdillâh Senber Ebû Bekr	el-Basrî ed-Destüvâî	İran - Ahvaz - Destüvâ	47	7	0	1

473	Hişâm b. el-Gâz b. Rebîa	el-Cüreşî	Irak - Bağdat	1	0	0	0
474	Hişâm b. Hassân Ebû Abdillâh	el-Ezdî el-Kurdûsî	Irak - Basra	28	2	0	3
475	Hişâm b. İshâk b. Abdillâh b. el-Hâris b. Kinâne Ebû Abdirrahmân	el-Medenî el-Kureşî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
476	Hişâm b. Sa'd Ebû Abbâd (Ebû Saîd)	el-Medenî	Hicaz - Medine	11	2	0	0
477	Hişâm b. Yûsuf Ebû Abdirrahmân	es-San'ânî	Yemen - San'a	3	1	0	0
478	Hişâm b. Ziyâd b. Ebî Yezîd Ebü'l-Mikdâm	el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
479	Huceyn b. el-Müsennâ	el-Horasânî el-Yemâmî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	1	0	0	0
480	Huceyr b. Abdillâh	el-Kindî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
481	Huleyd b. Ca'fer b. Tarîf Ebû Süleymân	el-Hanefî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
482	Humeyd b. Abdirrahmân b. Humeyd Ebû Avf	er-Ruâsî el-Kûfî	Irak - Kûfe	5	0	0	0
483	Humeyd el-A'rec	el-Kûfî el-Mülâî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
484	Humeyd b. Ebî Humeyd Mihrân	el-Kindî (el-Mâlikî)	Irak - Basra	1	0	0	0
485	Humeyd b. el-Esved b. el-Eşkar Ebü'l-Esved	el-Basrî el-Kerâbîsî	Irak - Basra	1	0	0	0
486	Humeyd b. Kays el-A'rec Ebû Safvân	el-Mekkî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0
487	Humeyd Mevlâ İbn Alkame	el-Mekkî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0
488	Humeyd b. Ziyâd Ebû Sahr b. Ebi'l-Muhârık	el-Medenî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	2	0	0	0
489	Hureys b. Ebî Matar Ebû Amr	el-Fezârî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
490	Hureys b. es-Sâib el-Müezzin	et-Temîmî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
491	Husayn b. Nümeyr Ebû Mihsan	el-Kûfî el-Vâsıtî	Irak - Vâsıt	2	0	0	0
492	Husayn b. Ömer	el-Ahmesî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
493	Huyey b. Abdillâh b. Şüreyh	el-Meâfirî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	3	0	0	0
494	Huzeyme		Hicaz - Medine	1	0	0	0
495	Hüreym b. Süfyân Ebû Muhammed	el-Becelî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
496	Hüsâm b. Misak Ebû Sehl	el-Ezdî el-Basrî	Irak - Basra	1	1	0	0
497	el-Hüseyn b. Alî b. el-Hüseyn b. Alî b. Ebî Tâlib	el-Hâşimî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
498	el-Hüseyn b. Alî b. el-Velîd	el-Cu'fî el-Kûfî	Irak - Kûfe	11	0	0	1
499	el-Hüseyn b. Kays Ebû Alî lakabühû Haneş	er-Rahabî el-Vâsıtî	Irak - Vâsıt	4	0	0	0
500	el-Hüseyn b. Muhammed b. Behrâm Ebû Ahmed (Ebû Alî)	et-Temîmî el-Merrûzî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	7	0	0	0

501	el-Hüseyn b. Vâkıd Ebû Abdillâh	el-Mervezî	Horasan - Merv	16	0	0	0
502	el-Hüseyn b. Zekvân el-Muallim el-Müktib	el-Avzî el-Basrî	Irak - Basra	11	0	0	0
503	Hüşeym b. Beşîr b. el-Kāsım Ebû Muâviye (Ebû Hâzim)	es-Sülemî el-Vâsıtî	Irak - Vâsıt	69	6	0	0
504	İbrâhîm b. Abdilazîz b. Abdilmelik b. Ebî Mahzûre Ebû İsmâîl	el-Cumahî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0
505	İbrâhîm b. Abdillâh b. el-Hâris b. Hâtıb	el-Cumahî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
506	İbrâhîm b. Abdilmelik Ebû İsmâîl	el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
507	İbrâhîm b. Abdirrahmân b. Yezîd b. Ümeyye	el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
508	İbrâhîm b. Ebî Amr	el-Gıfârî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
509	İbrâhîm b. Ebî Meymûne	el-Hicâzî	Hicaz	1	0	0	0
510	İbrâhîm b. el-Fazl Ebû İshâk	el-Mahzûmî el-Medenî	Hicaz - Medine	3	0	0	0
511	İbrâhîm b. Humeyd b. Abdirrahmân Ebû İshâk	el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
512	İbrâhîm b. İshâk b. Îsâ Ebû İshâk	el-Bünânî et-Tâlekānî	Horasan - Merv	1	0	0	0
513	İbrâhîm b. İsmâîl b. Ebî Habîbe Ebû İsmâîl	el-Ensârî el-Eşhelî el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
514	İbrâhîm b. Meymûn	es-San‘ânî (ez-Zebîdî)	Yemen - San‘a	1	0	0	0
515	İbrâhîm b. Muhammed b. el-Hâris Ebû İshâk	el-Fezârî	Anadolu - Misis (bugün Adana merkez ilçesine bağlı Yakapınar bucağı)	1	1	0	1
516	İbrâhîm b. Muhammed b. Sa‘d	el-Medenî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
517	İbrâhîm b. el-Muhtâr Ebû İsmâîl	et-Temîmî er-Râzî	İran - Rey	3	0	0	0
518	İbrâhîm b. Nâfi‘	el-Mahzûmî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0
519	İbrâhîm b. Osmân Ebû Şeybe	el-Absî	Irak - Vâsıt	1	0	0	0
520	İbrâhîm b. Ömer b. Ebi'l-Vezîr Ebû İshâk	el-Mekkî el-Basrî	Irak - Basra	3	0	0	0
521	İbrâhîm b. Ömer b. Sefîne		Hicaz - Medine	1	0	0	0
522	İbrâhîm b. Sa‘d b. İbrâhîm Ebû İshâk	ez-Zührî el-Medenî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	15	3	0	0
523	İbrâhîm b. Sadeka	el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
524	İbrâhîm b. Süleymân el-Eftas	ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	1	0	0	0
525	İbrâhîm b. Süveyd	en-Nehaî	Irak - Kûfe	1	1	0	0
526	İbrâhîm b. Tahmân Ebû Saîd	el-Horasânî	Horasan - Nîşâbur	2	0	0	0
527	İbrâhîm b. Yezîd Ebû İsmâîl	el-Hûzî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	2	0	0	0

528	İbrâhîm b. Yûsuf b. İshâk b. Ebî İshâk	es-Sebîî	Irak - Kûfe	3	0	0	0
529	İdrîs b. Yezîd b. Abdirrahmân	el-Evdî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
530	İmrân b. Dâver Ebü'l-Avvâm el-Kattân	el-Basrî	Irak - Basra	12	1	0	0
531	İmrân b. Enes Ebû Enes	el-Mekkî	Hicaz - Mekke	2	0	0	0
532	İmrân b. Muhammed b. Abdirrahmân	el-Ensârî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
533	İmrân b. Mûsâ b. Amr b. Saîd b. el-Âs	el-Kureşî el-Ümevî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0
534	İmrân b. Müslim el-Kasîr Ebû Bekr	el-Minkarî el-Basrî	Irak - Basra	1	1	0	0
535	İmrân b. Uyeyne b. Ebî İmrân Ebü'l-Hasen Ehû Süfyân b. Uyeyne	el-Hilâlî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
536	İmrân b. Zâide b. Neşît	el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
537	İmrân b. Zeyd Ebû Yahyâ	es-Sa'lebî el-Mülâî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
538	Îsâ b. Alî b. Abdillâh b. Abbâs	el-Hâşimî el-Hicâzî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	1	0	0	0
539	Îsâ b. Dînâr Ebû Alî	el-Huzâî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
540	Îsâ b. Ebî Azze Mevlâ Abdillâh b. el-Hâris	el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
541	Îsâ b. Ebî Îsâ Abdillâh b. Mâhân Ebû Ca'fer	et-Temîmî el-Mervezî er-Râzî	İran - Rey	4	0	0	0
542	İsâ b. İsâm	el-Esedî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
543	Îsâ b. Meymûn Mevle'l-Kāsım b. Muhammed	el-Ensârî el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
544	Îsâ b. Ömer Ebû Ömer	el-Esedî el-Hemdânî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
545	Îsâ b. Sinân Ebû Sinân	el-Hanefî el-Kasmelî eş-Şâmî el-Filestînî el-Basrî	Irak - Basra - Kasâmel	2	0	0	0
546	Îsâ b. Ubeyd b. Mâlik Ebü'l-Münîb	el-Kindî	Horasan - Merv	2	0	0	0
547	Îsâ b. Yûnus b. Ebî İshâk Ebû Amr (Ebû Muhammed)	es-Sebîî	Şam	35	5	0	0
548	İshâk b. Ca'fer b. Muhammed b. Alî b. el-Hüseyn b. Alî	el-Hâşimî el-Ca'ferî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
549	İshâk b. İbrâhîm Ebû Ya'kūb	es-Sekafî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
550	İshâk b. Îsâ b. Necîh Ebû Ya'kūb	el-Bağdâdî el-Ezenî	Anadolu - Ezene/Adana	4	0	0	0
551	İshâk b. Mansûr	es-Selûlî el-Kûfî	Irak - Kûfe	10	0	0	0
552	İshâk b. Râşid Ebû Süleymân	el-Cezerî	Irak - Cezîre	1	0	0	0
553	İshâk b. Süleymân Ebû Yahyâ	el-Kûfî er-Râzî	İran - Rey	4	0	0	0
554	İshâk b. Yezîd	el-Hüzelî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
555	İshâk b. Yûsuf b. Mirdâs el-ma'rûf bi'l-Ezrak	el-Mahzûmî el-Vâsıtî	Irak - Vâsıt	16	0	0	0

556	İsl b. Süfyân Ebû Kurre	et-Temîmî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
557	İsmâîl b. Abdillâh b. Semâa	el-Adevî er-Remlî	Şam - Filistin - Remle	1	0	0	0
558	İsmâîl b. Abdimelik b. Ebi's-Sufeyr Ebû Abdilmelik	el-Esedî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0
559	İsmâîl b. Ayyâş b. Süleym Ebû Utbe	el-Ansî el-Hımsî	Şam - Humus	24	1	0	1
560	İsmâîl b. Ca'fer b. Ebî Kesîr Ebû İshâk (Ebû İbrâhîm)	el-Ensârî ez-Zürakī	Hicaz - Medine	36	1	0	0
561	İsmâîl b. Ebân Ebû İshâk (Ebû İbrâhîm) el-Verrâk	el-Ezdî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
562	İsmâîl b. Halîfe Ebî İshâk Ebû İsrâîl	el-Absî el-Mülâî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
563	İsmâîl b. Hammâd b. Ebî Süleymân	el-Eş'arî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
564	İsmâîl b. İbrâhîm Ebû Yahyâ	et-Teymî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
565	İsmâîl b. İbrâhîm b. Muhâcir	el-Becelî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
566	İsmâîl b. İbrâhîm b. Miksem Ebû Bişr el-ma'rûf bi İbn Uleyye	el-Esedî el-Basrî	Irak - Basra	66	4	0	0
567	İsmâîl b. Kesîr Ebû Hâşim	el-Hicâzî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	2	0	0	0
568	İsmâîl b. Muhammed b. Cühâde	el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
569	İsmâîl b. Mücâlid b. Saîd Ebû Ömer	el-Hemdânî el-Kûfî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	3	0	0	0
570	İsmâîl b. Müslim Ebû Muhammed	el-Abdî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
571	İsmâîl b. Râfi' b. Uveymir	el-Ensârî el-Medenî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
572	İsmâîl b. Saîd b. Ubeydillâh	es-Sekafî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
573	İsmâîl b. Süleymân el-Kehhâl Ebû Süleymân	ed-Dabbî (el-Yeşkürî) el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
574	İsmâîl b. Ubeydillâh b. Rifâa	el-Aclânî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
575	İsmâîl b. Ümeyye b. Amr	el-Ümevî	Hicaz - Mekke	4	0	0	0
576	İsmâîl b. Zekeriyyâ b. Mürre	el-Hulkānî el-Kûfî (nezîlü Bağdâd)	Irak - Bağdat	1	0	0	0
577	İsrâîl b. Yûnus b. Ebî İshâk Ebû Yûsuf	es-Sebîî el-Hemdânî el-Kûfî	Irak - Kûfe	78	7	0	0
578	Kabîsa b. el-Leys b. Kabîsa	el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
579	Kabîsa b. Ukbe b. Muhammed b. Süfyân Ebû Âmir	es-Süvâî el-Kûfî	Irak - Kûfe	13	0	0	0
580	Kābûs b. Ebî Zabyân	el-Cenbî el-Kûfî	Irak - Kûfe	6	1	0	0
581	Kâmil b. el-Alâ' Ebü'l-Alâ'	et-Temîmî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	1	0	0
582	el-Kāsım b. el-Abbâs b. Muhammed Ebü'l-Abbâs	el-Hâşimî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
583	el-Kāsım b. Abdilvâhid b. Eymen Mevlâ Benî Mahzûm	el-Mekkî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0

584	el-Kāsım b. el-Fazl b. Ma‘dân Ebü’l-Mugīre	el-Huddâî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
585	el-Kāsım b. Habîb	el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
586	el-Kāsım b. el-Hakem b. Kesîr Ebû Ahmed	el-Urenî el-Kûfî el-Hemezânî	İran - Hemedan	1	0	0	0
587	el-Kāsım b. Mâlik Ebû Ca‘fer	el-Mâzinî el-Kûfî	Irak - Kûfe	3	0	0	0
588	Kays b. el-Haccâc	el-Kelâî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	1	0	0	0
589	Kays b. Müslim Ebû Amr	el-Cedelî el-Kûfî	Irak - Kûfe	3	0	0	0
590	Kays b. er-Rebî‘ Ebû Muhammed	el-Esedî el-Kûfî	Irak - Kûfe	5	3	0	0
591	Kazea b. Süveyd b. Huceyr Ebû Muhammed	el-Bâhilî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
592	Kesîr b. Abdillâh b. Amr b. Avf b. Zeyd b. Milha	el-Medenî	Hicaz - Medine	5	0	1	0
593	Kesîr b. Fâid	el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
594	Kesîr b. el-Hâris	ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	1	0	0	0
595	Kesîr b. Hişâm Ebû Sehl	el-Kilâbî er-Rakkī el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	2	0	0	0
596	Kesîr b. İsmâîl Ebû İsmâîl en-Nevvâ’	et-Teymî el-Kûfî	Irak - Kûfe	3	0	0	0
597	Kesîr b. Şınzîr Ebû Kurre	el-Mâzinî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
598	Kesîr b. Zâzân	en-Nehaî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
599	Kesîr b. Zeyd Ebû Muhammed	el-Eslemî el-Medenî	Hicaz - Medine	5	0	0	0
600	Kesîr b. Ziyâd Ebû Sehl	el-Bursânî el-Basrî el-Belhî	Horasan - Belh	2	0	0	0
601	Kidâm b. Abdirrahmân	es-Sülemî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
602	Kureyş b. Enes Ebû Enes	el-Ensârî (el-Ümevî)	Irak - Basra	2	0	0	0
603	Kurrân b. Temmâm	el-Esedî el-Kûfî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	3	0	0	0
604	Kurre b. Abdirrahmân b. Hîvîl	el-Meâfirî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	2	0	0	0
605	Kurre b. Hâlid	es-Sedûsî el-Basrî	Irak - Basra	2	1	0	0
606	Kutbe b. Abdilazîz b. Siyâh	el-Esedî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
607	el-Leys b. Ebî Süleym b. Züneym	el-Kûfî	Irak - Kûfe	23	5	0	1
608	el-Leys b. Sa‘d b. Abdirrahmân Ebü’l-Hâris	el-Fehmî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	168	8	0	1
609	Mahbûb b. Muhriz Ebû Muhriz	el-Kavârîrî et-Temîmî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
610	Mâlik b. Enes b. Mâlik Ebû Abdillâh	el-Asbahî el-Yemenî	Hicaz - Medine	146	40	0	0
611	Mâlik b. İsmâîl Ebû Gassân	en-Nehdî el-Kûfî	Irak - Kûfe	3	0	0	0

612	Mâlik b. Mesrûh	eş-Şâmî	Şam - Dımaşk	1	0	0	0
613	Mâlik b. Miğvel Ebû Abdillâh	el-Kûfî	Irak - Kûfe	8	0	0	0
614	Mâlik b. Süayr Ebû Muhammed	et-Temîmî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
615	Ma'mer b. Râşid Ebû Urve	el-Ezdî el-Basrî es-San'ânî	Yemen - San'a	142	23	0	3
616	Ma'n b. Muhammed b. Ma'n b. Ebî Nadle	el-Gıfârî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
617	Mansûr b. Ebi'l-Esved	el-Leysî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
618	Mansûr b. Verdân	el-Esedî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
619	Mansûr b. Zâzân Ebü'l-Mugīre	el-Vâsıtî es-Sekafî	Irak - Vâsıt	8	0	0	0
620	Matar b. Tahmân el-Verrâk Ebû Recâ'	es-Sülemî el-Horasânî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
621	Meaddî b. Süleymân Ebû Süleymân	el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
622	Mehdî b. Meymûn Ebû Yahyâ	el-Ezdî el-Mi'velî el-Basrî	Irak - Basra	2	1	0	0
623	Mekkî b. İbrâhîm b. Beşîr Ebü's-Seken	et-Temîmî el-Belhî	Horasan - Belh	1	0	0	0
624	Merhûm b. Abdilazîz b. Mihrân el-Attâr Ebû Muhammed	el-Basrî	Irak - Basra	3	0	0	0
625	Mervân b. Muâviye b. el-Hâris Ebû Abdillâh	el-Fezârî el-Kûfî el-Mekkî ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	12	1	0	0
626	Mervân b. Şücâ' Ebû Amr ve Ebû Abdillâh	el-Ümevî el-Cezerî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	1	0	0	0
627	Merzûk Ebû Abdillâh	eş-Şâmî el-Hımsî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
628	Merzûk Ebû Bekr	et-Teymî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
629	Merzûk Ebû Bekr	el-Bâhilî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
630	Mesleme b. Alkame Ebû Muhammed	el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	1
631	Mes'ûd b. Vâsıl	el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
632	Meymûn Ebû Hamza		Irak - Kûfe	5	0	0	0
633	Meymûn b. Mûsâ Ebû Mûsâ	el-Mereî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
634	Meysere b. Habîb Ebû Hâzim	en-Nehdî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
635	el-Mikdâm b. Şüreyh b. Hâni'	el-Hârisî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
636	el-Minhâl b. Halîfe Ebû Kudâme	el-İclî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
637	Mis'ar b. Kidâm b. Zuheyr Ebû Seleme	el-Kûfî	Irak - Kûfe	8	5	0	0
638	Muallâ b. Râşid Ebü'l-Yemân	el-Hüzelî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
639	Muallâ b. Ziyâd Ebü'l-Hasen	el-Kurdûsî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0

640	Muammer b. Süleymân Ebû Abdillâh	en-Nehaî er-Rakkī	Irak - Cezîre - Rakka	2	0	0	0
641	Muârik b. Abbâd (Abdillâh)	el-Abdî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
642	Muâviye b. Amr b. el-Mühelleb Ebû Amr	el-Ezdî el-Ma'nî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	6	0	0	0
643	Muâviye b. Hişâm Ebü'l-Hasen	el-Kûfî	Irak - Kûfe	11	0	0	0
644	Muâviye b. Sâlih b. Hudeyr Ebû Amr (Ebû Abdirrahmân)	el-Hadramî el-Hımsî el-Endelüsî	Kuzey Afrika - Endülüs	23	3	0	0
645	Muâviye b. Yahyâ Ebû Ravh	es-Sadefî ed-Dımaşkī er-Râzî	İran - Rey	1	0	0	0
646	Muâz b. el-Alâ' b. Ammâr Ebû Gassân	el-Mâzinî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
647	Muâz b. Hişâm b. Ebî Abdillâh	ed-Destevâî el-Basrî	Irak - Basra	25	2	0	1
648	Muâz b. Muâz b. Nasr Ebü'l-Müsennâ	el-Anberî el-Basrî	Irak - Basra	5	0	0	0
649	el-Mufaddal b. Fedâle b. Ebî Ümeyye Ebû Mâlik	el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
650	el-Mufaddal b. Fedâle b. Ubeyd Ebû Muâviye	el-Kıtbânî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	1	0	0	0
651	el-Mufaddal b. Sâlih en-Nahhâs	el-Esedî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
652	el-Mugīre b. Abdirrahmân b. Abdillâh	el-Hızâmî el-Medenî	Hicaz - Medine	5	0	0	0
653	el-Mugīre b. Miksem Ebû Hişâm	ed-Dabbî el-Kûfî	Irak - Kûfe	4	1	0	0
654	el-Mugīre b. Müslim Ehû Abdilazîz el-Kasmelî	el-Kasmelî el-Medâinî	Irak - Medâin	1	3	0	0
655	el-Mugīre b. en-Nu'mân	en-Nehaî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
656	el-Mugīre b. Ziyâd Ebû Hişâm (Ebû Hâşim)	el-Becelî el-Mevsılî	Irak - Musul	1	0	0	0
657	Muhâcir b. Mahled Ebû Mahled	el-Bekrî	Irak - Basra	1	0	0	0
658	Muhammed b. Abbâd Ebû Abbâd	el-Hünâî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
659	Muhammed b. Abdilazîz Ebû Ravh	er-Râsibî el-Cermî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
660	Muhammed b. Abdillâh b. Ebî Atîk	et-Teymî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
661	Muhammed b. Abdillâh b. Ebî Ya'kūb	et-Temîmî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
662	Muhammed b. Abdillâh b. Hasen Ebû Alî el-Mehdî	el-Hâşimî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
663	Muhammed b. Abdillâh b. el-Muhâcir	eş-Şuaysî	Şam - Dımaşk	1	0	0	0
664	Muhammed b. Abdillâh b. el-Müsennâ Ebû Abdillâh	el-Ensârî el-Basrî	Irak - Basra	11	0	0	0
665	Muhammed b. Abdillâh b. Müslim b. Ehî İbn Şihâb	ez-Zührî el-Medenî	Hicaz - Medine	2	1	0	0
666	Muhammed b. Abdillâh b. ez-Zübeyr Ebû Ahmed	ez-Zübeyrî el-Kûfî	Irak - Kûfe	48	1	0	0
667	Muhammed b. Abdilvehhâb Ebû Yahyâ	el-Kûfî es-Sükkerî	Irak - Kûfe	4	0	0	0

668	Muhammed b. Abdirrahmân b. Ebî Leylâ Ebû Abdirrahmân	el-Ensârî el-Kûfî	Irak - Kûfe	22	2	0	0
669	Muhammed b. Abdirrahmân Ebü'l-Münzir	et-Tufâvî el-Basrî	Irak - Basra	3	0	0	0
670	Muhammed b. Abdirrahmân Ebü'l-Hâris el-ma'rûf bi İbn Ebî Zi'b	el-Kureşî el-Âmirî el-Medenî	Hicaz - Medine	21	0	0	0
671	Muhammed b. Abdirrahmân b. Nevfel Ebü'l-Esved	el-Esedî el-Medenî	Hicaz - Medine	3	0	0	0
672	Muhammed b. Abdirrahmân b. Nübeyh		Hicaz - Medine	1	0	0	0
673	Muhammed b. Abdirrahmân b. Sa'd b. Zürâre	el-Ensârî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
674	Muhammed b. Abdirrahmân b. Ubeyd Mevlâ Âli Talha	el-Kureşî el-Kûfî	Irak - Kûfe	6	0	0	0
675	Muhammed b. Abdirrahmân b. Yezîd Ebû Ca'fer	en-Nehaî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
676	Muhammed b. Alî b. Abdillâh b. Abbâs	el-Hâşimî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
677	Muhammed b. Ammâr b. Hafs	el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
678	Muhammed b. Amr b. Alkame	el-Leysî el-Medenî	Hicaz - Medine	49	4	0	0
679	Muhammed b. Bekkâr b. Bilâl Ebû Abdillâh	el-Âmülî ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	1	0	0	0
680	Muhammed b. Bekr b. Osmân Ebû Osmân	el-Bürsânî el-Basrî	Irak - Basra	7	0	0	0
681	Muhammed b. Bişr Ebû Abdillâh	el-Abdî el-Kûfî	Irak - Kûfe	8	0	0	0
682	Muhammed b. Ca'fer b. Ebî Kesîr	el-Ensârî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
683	Muhammed b. Ca'fer Ebû Abdillâh el-ma'rûf bi "Gander"	el-Mahramî el-Hüzelî el-Basrî	Irak - Basra	82	1	0	0
684	Muhammed b. Ca'fer Ebû Ca'fer	el-Medâinî	Irak - Medâin	1	0	0	0
685	Muhammed b. Ca'fer b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm	el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
686	Muhammed b. Dînâr Ebû Bekr	el-Ezdî et-Tâhî el-Basrî	Irak - Basra	1	1	0	0
687	Muhammed b. Ebî Harmele Mevlâ İbn Huveytıb	el-Kureşî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
688	Muhammed (Hammâd) b. Ebî Humeyd Ebû İbrâhîm	el-Ensârî ez-Zürakī el-Medenî	Hicaz - Medine	5	0	0	0
689	Muhammed b. Ebi'l-Kāsım	el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
690	Muhammed b. Ebî Rezîn şeyhun li Süleymân b. Harb		Irak - Basra	1	0	0	0
691	Muhammed b. Ebî Süfyân b. el-Alâ' Ebû Bekr	es-Sekafî ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	1	0	0	0
692	Muhammed b. el-Fazl b. Atıyye	el-Abdî el-Kûfî el-Buhârî	Mâverâünnehir - Buhara	1	0	0	0
693	Muhammed (Ârim) b. el-Fazl Ebü'n-Nu'mân	es-Sedûsî el-Basrî	Irak - Basra	3	0	0	0
694	Muhammed b. Fezâ' Ebû Bahr	el-Ezdî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
695	Muhammed b. Fudayl b. Gazvân Ebû Abdirrahmân	ed-Dabbî el-Kûfî	Irak - Kûfe	42	2	0	0

696	Muhammed b. Hâlid	el-Kureşî	???	1	0	0	0
697	Muhammed b. Harb	el-Havlânî el-Hımsî	Şam - Humus	1	0	0	0
698	Muhammed b. el-Hasen b. Ebî Yezîd Ebü'l-Hasen	el-Hemdânî el-Kûfî el-Vâsıtî	Irak - Vâsıt	2	0	0	0
699	Muhammed (Mahbûb) b. el-Hasen b. Hilâl Ebû Ca'fer (Ebü'l-Hasen)	el-Kureşî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
700	Muhammed b. Hâzim Ebû Muâviye	el-Kûfî	Irak - Kûfe	124	4	0	0
701	Muhammed b. Humrân b. Abdilazîz	el-Kaysî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
702	Muhammed b. el-Husayn	et-Temîmî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
703	Muhammed b. İbrâhîm	el-Bâhilî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
704	Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Adî Ebû Amr	el-Basrî	Irak - Basra	41	0	0	1
705	Muhammed b. İbrâhîm b. Müslim b. Mihrân	el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
706	Muhammed b. İsmâîl b. Müslim b. Ebî Füdeyk	ed-Dîlî el-Medenî	Hicaz - Medine	10	1	0	0
707	Muhammed b. el-Kāsım Ebü'l-Kāsım	el-Esedî eş-Şâmî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
708	Muhammed b. Kays Kāssu Ömer b. Abdilazîz	el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
709	Muhammed b. Kesîr b. Ebî Atâ Ebû Yûsuf	es-Sekafî es-San'ânî el-Missîsî	Anadolu - Misis	1	0	0	0
710	Muhammed b. Ma'n b. Muhammed Ebû Yûnus	el-Gıfârî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
711	Muhammed b. Meymûn Ebû Hamza	es-Sükkerî el-Mervezî	Horasan - Merv	3	0	0	0
712	Muhammed b. el-Muallâ b. Abdilkerîm	el-Hemdânî el-Yâfî el-Kûfî er-Râzî	İran - Rey	1	0	0	0
713	Muhammed b. Muhâcir Ehû Amr	el-Ensârî eş-Şâmî	Şam	1	0	0	0
714	Muhammed b. Mûsâ b. Ebî Abdillâh	el-Mahzûmî el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
715	Muhammed b. Mus'ab b. Sadaka Ebû Abdillâh	el-Kurkusâî	Irak - Bağdat	1	0	0	0
716	Muhammed b. Mutarrif b. Dâvûd Ebû Gassân	el-Leysî el-Medenî el-Askalânî	Şam - Filistin - Askalân	1	0	0	0
717	Muhammed b. Müslim	et-Tâifî	Hicaz - Tâif	1	0	0	0
718	Muhammed b. Müslim b. Ebi'l-Vaddâh Ebû Saîd el-Müeddib	el-Kudâî el-Cezerî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	2	0	0	0
719	Muhammed b. Müyesser Ebû Saîd	es-Sâgānî el-Belhî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	2	0	0	0
720	Muhammed b. Ömer b. Alî b. Ebî Tâlib	el-Kureşî el-Hâşimî	Hicaz - Medine	3	0	0	0
721	Muhammed b. Râşid	el-Mekhûlî el-Huzâî ed-Dımaşkī el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
722	Muhammed b. Rebîa	el-Kilâbî el-Kûfî	Irak - Kûfe	7	3	0	0
723	Muhammed b. Rifâa b. Sa'lebe	el-Kurazî Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0

724	Muhammed b. Sâbit		Hicaz - Medine	2	0	0	0
725	Muhammed b. Sâbit b. Eslem	el-Bünânî el-Basrî	Irak - Basra	3	0	0	0
726	Muhammed b. Sa'd	el-Ensârî eş-Şâmî	Şam	1	0	0	0
727	Muhammed b. es-Sâib b. Bereke	el-Mekkî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0
728	Muhammed b. es-Sâib b. Bişr Ebü'n-Nadr	el-Kelbî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
729	Muhammed b. Saîd b. Hassân Ebû Abdirrahmân (Ebû Abdillâh/Kays) -el-Maslûb-	el-Kureşî el-Esedî eş-Şâmî	Şam - Dımaşk	1	0	0	0
730	Muhammed b. Sâlih b. Dînâr et-Temmâr	el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
731	Muhammed b. Sâlim	er-Rebeî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
732	Muhammed b. Sâlim Ebû Sehl	el-Hemdânî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
733	Muhammed b. Seleme b. Abdillâh	el-Bâhilî el-Harrânî	Anadolu - Harran	4	0	0	0
734	Muhammed b. Sevâ' Ebü'l-Hattâb	es-Sedûsî el-Anberî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
735	Muhammed b. Süleym Ebû Hilâl	er-Râsibî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
736	Muhammed b. Süleymân b. Abdillâh Ebû Alî	el-Esbehânî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
737	Muhammed b. Şuayb b. Şâbûr	el-Ümevî ed-Dımaşkī el-Beyrûtî	Şam - Beyrut	1	0	0	0
738	Muhammed b. Talha b. Musarrif	el-Yâmî el-Kûfî	Irak - Kûfe	3	0	0	0
739	Muhammed b. Ubeydillâh b. Ebî Süleymân Ebû Abdirrahmân	el-Arzemî el-Fezârî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
740	Muhammed b. Umâre b. Amr	el-Ensârî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	1	0	0
741	Muhammed b. Yahyâ b. Kays Ebû Ömer	es-Sebâî el-Yemânî el-Me'ribî	Yemen - Me'rib	1	0	0	0
742	Muhammed b. Ya'lâ Ebû Leylâ	es-Sülemî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
743	Muhammed b. Yezîd b. Ebî Ziyâd Mevle'l-Mugīre b. Şu'be	es-Sekafî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	1	0	0	0
744	Muhammed b. Yezîd Ebû Saîd (Ebû Yezîd veya Ebû İshâk)	el-Kelâî el-Vâsıtî	Irak - Vâsıt	6	1	0	0
745	Muhammed b. Yezîd b. Huneys	el-Mahzûmî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	3	0	0	0
746	Muhammed b. Yûsuf b. Vâkıd Ebû Abdillâh	ed-Dabbî el-Firyâbî	Şam - Kaysâriye	22	1	0	çok
747	Muhammed b. Zeyd	el-Abdî	Irak - Basra	1	0	0	0
748	Muhammed b. Ziyâd	el-Yeşkürî el-Meymûnî er-Rakkī el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
749	Muhârik b. Abdillâh (b. Halîfe) Ebû Saîd	el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
750	Muharrer b. Hârûn b. Abdillâh	et-Teymî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
751	Muhavvel b. Râşid Ebû Râşid	en-Nehdî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0

752	Muhtâr b. Nâfi‘ Ebû İshâk	et-Teymî (el-Uklî) el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
753	Mukātil b. Hayyân Ebû Bistâm	en-Nebatî el-Belhî	Horasan - Belh	3	0	0	0
754	Mûsâ b. Abdillâh Ebû Seleme	el-Cühenî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
755	Mûsâ b. Amr b. Saîd b. el-Âs Ehû Saîd Vâlidü Eyyûb	el-Ümevî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0
756	Mûsâ b. Ca‘fer b. Muhammed b. Alî b. el-Hüseyn b. Alî Ebü’l-Hasen	el-Hâşimî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
757	Mûsâ b. Ebî Alkame	el-Ferevî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
758	Mûsâ b. Fülân (Hamza) b. Enes b. Mâlik	el-Ensârî	Irak - Basra	1	0	0	0
759	Mûsâ b. İbrâhîm b. Kesîr	el-Ensârî el-Harrânî el-Medenî	Hicaz - Medine	3	0	0	0
760	Mûsâ b. İsmâîl Ebû Seleme	el-Minkarî et-Tebûzekî	Irak - Basra	4	0	0	0
761	Mûsâ b. Mes‘ûd Ebû Huzeyfe	en-Nehdî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
762	Mûsâ b. Muhammed b. İbrâhîm b. el-Hâris Ebû Muhammed	et-Teymî el-Medenî	Hicaz - Medine	3	0	0	0
763	Mûsâ b. Sâlim Ebû Cehdam Mevlâ Âli’l-Abbâs		Irak - Basra	1	1	0	0
764	Mûsâ b. Sercis	el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
765	Mûsâ b. Ubeyde b. Neşît Ebû Abdilazîz	er-Rebezî el-Medenî	Hicaz - Medine - Rebeze	10	1	0	0
766	Mûsâ b. Uley b. Rebâh Ebû Abdirrahmân	el-Lahmî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	4	0	0	0
767	Mûsâ b. Ya‘kūb b. Abdillâh Ebû Muhammed	ez-Zem’î el-Muttalibî el-Medenî	Hicaz - Medine	5	0	0	0
768	Mûsâ b. Yesâr	el-Ürdünnî	Şam - Ürdün	1	0	0	0
769	Mus‘ab b. el-Mikdâm Ebû Abdillâh	el-Has‘amî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
770	Mus‘ab b. Sellâm	et-Temîmî el-Kûfî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	1	0	0	0
771	Mutarrif b. Tarîf Ebû Bekr (Ebû Abdirrahmân)	el-Kûfî	Irak - Kûfe	5	0	0	0
772	Mu‘temir b. Süleymân b. Tarhân Ebû Muhammed	et-Teymî el-Basrî	Irak - Basra	23	1	0	0
773	Muzâhir b. Eslem	el-Mahzûmî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
774	Mübârek b. Fedâle Ebû Fedâle	el-Basrî	Irak - Basra	4	1	0	0
775	Mübârek b. Saîd Ebû Abdirrahmân Ehû Süfyân b. Saîd es-Sevrî	es-Sevrî el-Kûfî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	1	0	0	0
776	Mübeşşir b. İsmâîl Ebû İsmâîl	el-Halebî el-Kelbî	Anadolu - Halep	2	0	0	0
777	Mücâhid b. Verdân	el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
778	Mücâlid b. Saîd b. Umeyr Ebû Amr	el-Hemdânî el-Kûfî	Irak - Kûfe	20	1	0	0
779	Müemmel b. İsmâîl Ebû Abdirrahmân	el-Basrî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	11	0	0	0

780	Mülâzim b. Amr b. Abdillâh Ebû Amr	el-Yemâmî	Necid - Yemâme	4	0	0	0
781	Müsâvir	el-Himyerî	???	2	0	0	0
782	Müslim b. Ebî İmrân (İmrân) el-Bıttîn Ebû Abdillâh	el-Kûfî	Irak - Kûfe	7	0	0	0
783	Müslim b. Ebî Sehl en-Nebbâl		Hicaz - Medine	1	0	0	0
784	Müslim b. İbrâhîm Ebû Amr	el-Ezdî el-Ferâhîdî el-Basrî	Irak - Basra	6	0	0	0
785	Müstelim b. Saîd	es-Sekafî el-Vâsıtî	Irak - Vâsıt	1	0	0	0
786	el-Muttalib b. Abdillâh b. Kays b. Mahrame	el-Muttalibî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
787	el-Münkedir b. Muhammed b. el-Münkedir	el-Kureşî et-Teymî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
788	el-Münzir b. Ya'lâ Ebû Ya'lâ	el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
789	el-Müsennâ b. es-Sabbâh Ebû Abdillâh (Ebû Yahyâ)	el-Yemânî el-Enbârî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	4	2	0	0
790	el-Müsennâ b. Saîd (Sa'd) Ebû Gıfar	et-Tâî	Irak - Basra	1	1	0	0
791	el-Müsennâ b. Saîd Ebû Saîd	ed-Dubaî el-Basrî	Irak - Basra	4	0	0	0
792	el-Müstemir b. er-Reyyân Ebû Abdillâh	el-İyâdî ez-Zehrânî el-Basrî	Irak - Basra	1	1	0	0
793	Müzâhim b. Ebî Müzâhim Mevlâ Ömer b. Abdilazîz	el-Mekkî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0
794	en-Nadr b. Abdirrahmân Ebû Ömer el-Hazzâz		Irak - Kûfe	1	0	0	0
795	en-Nadr b. Hammâd Ebû Abdillâh	el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
796	en-Nadr b. İsmâîl b. Hâzim Ebü'l-Mugīre	el-Becelî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
797	en-Nadr b. Mansûr Ebû Abdirrahmân	el-Anezî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
798	en-Nadr b. Muhammed b. Mûsâ Ebû Muhammed	el-Cüruşî el-Yemâmî	Necid - Yemâme	3	0	0	0
799	en-Nadr b. Şümeyl b. Hareşe Ebü'l-Hasen	el-Mâzinî en-Nahvî el-Basrî el-Mervezî	Horasan - Merv	14	1	0	1
800	Nâfi' b. Ömer b. Abdillâh b. Cemîl	el-Cumahî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	4	0	0	0
801	Nâsıh b. Abdillâh (Abdirrahmân) Ebû Abdillâh	et-Temîmî el-Muhallimî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
802	Nasr b. Alî b. Suhbân ceddü Nasr b. Alî	el-Ezdî el-Cehdamî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
803	Necîh b. Abdirrahmân Ebû Ma'şer	el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
804	en-Nehhâş b. Kahm Ebü'l-Hattâb	el-Kaysî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
805	Nizâr b. Hayyân Mevlâ Benî Hâşim	el-Esedî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
806	Nuaym b. Meysere Ebû Ömer	en-Nahvî el-Kûfî er-Râzî	İran - Rey	2	0	0	0
807	Nûh b. Kays b. Riyâh Ebû Ravh	el-Huddânî el-Ezdî el-Basrî	Irak - Basra	5	0	0	0

808	en-Nu‘mân b. Râşid Ebû İshâk	el-Cezerî er-Rakkī	Irak - Cezîre - Rakka	1	0	0	0
809	Osmân b. Abdillâh b. Hürmüz		Hicaz - Mekke	1	0	0	0
810	Osmân b. Abdirrahmân b. Abdillâh	el-Cühamî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
811	Osmân b. Abdirrahmân b. Ömer b. Sa‘d b. Ebî Vakkās Ebû Amr	ez-Zührî el-Vakkāsî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
812	Osmân b. ed-Dahhâk	el-Medenî el-Hizâmî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
813	Osmân b. el-Esved b. Mûsâ	el-Mekkî	Hicaz - Mekke	2	0	0	0
814	Osmân b. Ferkad	el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
815	Osmân b. el-Mugīre Ebü’l-Mugīre	es-Sekafî el-Kûfî	Irak - Kûfe	5	1	0	0
816	Osmân b. Muhammed b. el-Mugīre	el-Ahnesî Hicâzî	Hicaz - Medine	3	0	0	0
817	Osmân b. Nâciye	el-Horasânî	Horasan	1	0	0	0
818	Osmân b. Ömer b. Fâris	el-Abdî el-Buhârî el-Basrî	Irak - Basra	12	0	0	0
819	Osmân eş-Şahhâm Ebû Seleme	el-Adevî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
820	Osmân b. Ubeyd Ebû Devs	el-Yahsubî	Şam	1	0	0	0
821	Osmân b. Umeyr Ebü’l-Yakzân	el-Kûfî	Irak - Kûfe	6	0	0	0
822	Osmân b. Vâkıd b. Muhammed	el-Ömerî el-Medenî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
823	Ömer b. Abdillâh b. Ebî Has’am		Necid - Yemâme	2	0	0	0
824	Ömer b. Alî b. Atâ Ebû Hafs	el-Mukaddemî el-Vâsıtî el-Basrî	Irak - Basra	8	0	0	0
825	Ömer b. Alî b. el-Hüseyn b. Alî	el-Hâşimî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
826	Ömer b. Ebî Seleme b. Abdirrahmân b. Avf	el-Medenî	Hicaz - Medine	6	0	0	0
827	Ömer b. Hamza b. Abdillâh b. Ömer b. el-Hattâb	el-Ömerî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
828	Ömer b. Hârûn b. Yezîd	es-Sekafî el-Belhî	Horasan - Belh	2	0	0	1
829	Ömer b. Hayyân	ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	2	0	0	0
830	Ömer b. İbrâhîm	el-Abdî el-Basrî	Irak - Basra	1	1	0	0
831	Ömer b. İshâk b. Abdillâh b. Ebî Talha	el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
832	Ömer b. Meymûn b. Bahr b. Sa‘d er-Remmâh Ebû Alî	el-Belhî	Horasan - Belh	1	0	0	0
833	Ömer b. Râşid b. Şecere	el-Yemâmî	Necid - Yemâme	1	0	0	0
834	Ömer b. Sa‘d b. Ubeyd Ebû Dâvûd	el-Haferî	Irak - Kûfe - Hafer	13	0	0	0
835	Ömer b. Saîd b. Ebî Hüseyn	en-Nevfelî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	2	0	0	0

836	Ömer b. Süleymân b. Âsım b. Ömer b. el-Hattâb		Hicaz - Medine	1	0	0	0
837	Ömer b. Ubeyd b. Ebî Ümeyye	et-Tanâfisî el-Kûfî	Irak - Kûfe	3	0	0	0
838	Ömer b. Yûnus b. el-Kāsım	el-Yemâmî	Necid - Yemâme	6	0	0	0
839	Ömer b. Zer b. Abdillâh Ebû Zer	el-Hemdânî el-Mürhibî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
840	Ömer b. Zeyd	es-San‘ânî	Yemen - San‘a	1	0	0	0
841	Ravh b. Cenâh	el-Ümevî ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	1	0	0	0
842	Ravh b. Eslem Ebû Hâtim	el-Bâhilî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
843	Ravh b. Ubâde b. el-Alâ’ Ebû Muhammed	el-Kaysî el-Basrî	Irak - Basra	36	1	0	1
844	er-Rebî‘ b. Bedr b. Amr Ebü’l-Alâ’	et-Temîmî es-Sa‘dî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
845	er-Rebî‘ b. Müslim Ebû Bekr	el-Cumahî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
846	er-Rebî‘ b. Sabîh	es-Sa‘dî el-Basrî	Irak - Basra	2	1	0	0
847	Rebîa b. Süleym (Ebî Süleym) Ebû Merzûk (Ebû Abdirrahmân)	et-Tücîbî	Kuzey Afrika - Mısır	1	0	0	0
848	Recâ b. Subeyh Ebû Yahyâ	el-Haraşî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
849	Rezîn b. Habîb	el-Cühenî (el-Bekrî) el-Kûfî er-Rummânî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
850	Rib‘î b. İbrâhîm b. Miksem Ebü’l-Hasen	el-Esedî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
851	Rifâa b. Yahyâ b. Abdillâh b. Rifâa b. Râfi‘	ez-Zürakī el-Ensârî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
852	Rişdîn b. Küreyb b. Ebî Müslim Ebû Küreyb	el-Hâşimî el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
853	Rişdîn b. Sa‘d b. Müflih Ebü’l-Haccâc	el-Mehrî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	18	1	0	0
854	Ruhayl b. Muâviye b. Hudeyc Ehû Züheyr b. Muâviye	el-Cu‘fî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
855	es-Sabbâh b. Muhammed b. Ebî Hâzim	el-Becelî el-Ahmesî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
856	Sâbit b. Muhammed el-Âbid Ebû Muhammed	el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
857	Sâbit b. Sevbân vâlidü Abdirrahmân	el-Ansî eş-Şâmî	Şam - Dımaşk	2	0	0	0
858	Sâbit b. Umâre Ebû Mâlik	el-Hanefî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
859	Sâbit b. Yezîd Ebû Zeyd min Hilâl b. Habbâb	el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
860	Sa‘d Ebû Mücâhid	et-Tâî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
861	Sa‘d b. Evs Ebû Muhammed	el-Absî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
862	Sa‘d b. Tarîf	el-Hanzalî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
863	Sa‘dân b. Bişr	el-Kubbî el-Cühenî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0

864	Sadeka b. Abdillâh Ebû Muâviye (Ebû Muhammed)	ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	1	0	0	0
865	Sadeka b. Mûsâ Ebû Muhammed (Ebü'l-Mugīre) sâhibü'd-Dakīk	ed-Dakīkî es-Sülemî el-Basrî	Irak - Basra	5	0	0	0
866	Safvân b. Îsâ Ebû Muhammed	ez-Zührî el-Basrî	Irak - Basra	5	0	0	0
867	Sahr b. Abdillâh b. Harmele	el-Müdlicî el-Hicâzî	Hicaz	1	0	0	0
868	Sahr b. Cüveyriye Ebû Nâfi'		Irak - Basra	2	0	0	0
869	Saîd b. Abdilazîz Ebû Muhammed	et-Tenûhî ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	2	0	0	0
870	Saîd b. Abdillâh	el-Cühenî el-Hicâzî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
871	Saîd b. Abdirrahmân b. Mükmil el-A'şâ	ez-Zührî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
872	Saîd b. Âmir Ebû Muhammed	ed-Dubaî el-Basrî	Irak - Basra	7	0	0	0
873	Saîd b. Amr b. Eşva'	el-Hemdânî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
874	Saîd b. Atıyye Ebû Seleme	el-Leysî	???	1	0	0	0
875	Saîd b. Beşîr Ebû Abdirrahmân (Ebû Seleme)	el-Ezdî eş-Şâmî	Şam - Dımaşk	3	0	0	0
876	Saîd b. Ebî Arûbe Mihrân Ebü'n-Nadr	el-Yeşkürî el-Basrî	Irak - Basra	54	7	0	1
877	Saîd b. Ebî Eyyûb Ebû Yahyâ	el-Huzâî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	10	1	0	0
878	Saîd b. Ebî Hilâl Ebü'l-Alâ'	el-Leysî el-Medenî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	8	0	0	0
879	Saîd b. Evs b. Sâbit Ebû Zeyd	el-Ensârî en-Nahvî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
880	Saîd b. Hassân	el-Mahzûmî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0
881	Saîd b. Huseym b. Râşid Ebû Ma'mer	el-Hilâlî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
882	Saîd b. Mesleme b. Hâşim	el-Ümevî	Irak - Cezîre	1	0	0	0
883	Saîd b. Mesrûk vâlidü Süfyân	es-Sevrî	Irak - Kûfe	12	0	0	0
884	Saîd b. Muhammed el-Verrâk Ebü'l-Hasen	es-Sekafî	Irak - Bağdat	2	0	0	0
885	Saîd b. er-Rebî' Ebû Zeyd	el-Âmirî el-Haraşî er-Heravî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
886	Saîd b. Seleme min Âli İbnü'l-Ezrak	el-Mahzûmî	???	1	0	0	0
887	Saîd b. Selmân (Süleymân)	er-Rebeî	Irak - Basra	1	0	0	0
888	Saîd b. Sinân Ebû Sinân	eş-Şeybânî el-Kûfî er-Râzî	İran - Rey	2	0	0	0
889	Saîd b. Süfyân	el-Cahderî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
890	Saîd b. Ubeyd	el-Hünâî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
891	Saîd b. Ubeyd Ebü'l-Hüzeyl	et-Tâî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0

892	Saîd b. Ubeyd Ehû Muhammed		Hicaz	1	0	0	0
893	Saîd b. Ubeydillâh b. Cübeyr	es-Sekafî el-Cübeyrî Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
894	Saîd b. Yahyâ b. Mehdî Ebû Süfyân	el-Himyerî el-Vâsıtî	Irak - Vâsıt	1	0	0	0
895	Saîd b. Yezîd Ebû Şücâ‘	el-Himyerî el-Kıtbânî el-İskenderânî	Kuzey Afrika - Mısır - İskenderiye	5	0	0	0
896	Saîd b. Zekeriyyâ	el-Kureşî el-Medâinî	Irak - Medâin	2	0	0	0
897	Saîd b. Zerbî Ebû Ubeyde (Ebû Muâviye)	el-Huzâî el-Basrî el-Abbâdânî	Irak - Basra - Abadan	2	0	0	0
898	Saîd b. Zeyd b. Dirhem Ebü'l-Hasen Ehû Hammâd	el-Ezdî el-Cehdamî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
899	Sâlih b. Beşîr b. Vâdi' Ebû Bişr	el-Mürrî el-Basrî	Irak - Basra	5	0	0	0
900	Sâlih b. Ebi'l-Ahdar Mevlâ Hâşim b. Abdilmelik	el-Yemâmî el-Basrî	Irak - Basra	1	1	0	0
901	Sâlih b. Ebî Cübeyr	el-Gıfârî	Irak - Basra	1	0	0	0
902	Sâlih b. Ebî Meryem Ebü'l-Halîl	ed-Dubaî el-Basrî	Irak - Basra	5	0	0	0
903	Sâlih b. Hassân Ebü'l-Hâris	en-Nadrî el-Medenî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
904	Sâlih b. Mûsâ b. İshâk min veledi Talha b. Ubeydillâh	et-Talhî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
905	Sâlih b. Rüstüm Ebû Âmir el-Hazzâz	el-Müzenî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
906	Sâlih b. Sâlih b. Hay Ebû Hayyân	es-Sevrî el-Hemdânî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
907	Sâlim b. Abdillâh el-Hayyât Mevlâ Âişe	el-Basrî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0
908	Sâlim b. Abdilvâhid Ebü'l-Alâ'	el-Murâdî el-Kûfî el-En‘umî	Irak - Kûfe	1	1	0	0
909	Sâlim b. Gaylân	et-Tücîbî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	1	0	0	0
910	Sâlim b. Nûh b. Ebî Atâ Ebû Saîd	el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
911	es-Salt b. Abdillâh b. Nevfel	el-Hâşimî	Hicaz	1	0	0	0
912	es-Salt b. Dînâr Ebû Şuayb	el-Ezdî el-Hünâî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
913	Sayfî b. Rib‘î Ebû Hişâm	el-Ensârî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
914	Sehl b. Eslem Ebû Saîd	el-Adevî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
915	Sehl b. Hammâd Ebû Attâb	el-Basrî	Irak - Basra	4	0	0	0
916	Sehl b. Yûsuf	el-Enmâtî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
917	es-Seken b. el-Mugīre Ebû Muhammed Mevlâ li Âli Osmân	el-Ümevî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
918	Seleme b. el-Fazl Mevle'l-Ensâr	el-Ensârî er-Râzî	İran - Rey	2	0	0	0
919	Seleme b. Recâ Ebû Abdirrahmân	et-Teymî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0

920	Seleme b. Vehrâm	el-Yemânî	Yemen	2	0	0	0
921	Selîm b. Hayyân	el-Hüzelî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
922	Sellâm b. Ebî Amre Ebû Alî	el-Horasânî	Horasan	1	0	0	0
923	Sellâm b. Ebî Mutî' Ebû Saîd	el-Huzâî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
924	Sellâm b. Süleym Ebü'l-Ahvas	el-Hanefî el-Kûfî	Irak - Kûfe	53	1	0	1
925	Sellâm b. Süleymân Ebü'l-Münzir	en-Nahvî el-Basrî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
926	Selm b. Abdirrahmân Ehû Husayn	en-Nehaî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
927	Selm b. Ca'fer Ebû Ca'fer	el-Bekrâvî	Yemen	2	0	0	0
928	Selm b. Kuteybe Ebû Kuteybe	eş-Şaîrî el-Horasânî el-Basrî	Irak - Basra	13	0	0	0
929	Sevâb b. Utbe	el-Mehrî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
930	Sevr b. Yezîd Ebû Hâlid	el-Hımsî	Şam - Humus	7	2	0	0
931	Sevr b. Zeyd	ed-Dîlî el-Medenî	Hicaz - Medine	5	0	0	0
932	Seyf b. Hârûn Ebü'l-Verkā'	el-Bürcümî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
933	Seyf b. Muhammed b. Uhti Süfyân es-Sevrî	el-Kûfî es-Sevrî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	1	0	0	0
934	Seyf b. Ömer	et-Temîmî (ed-Dabbî) el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
935	Seyyâr Ebü'l-Hakem (Ebû Seyyâr)	el-Anezî	Irak - Basra	2	0	0	0
936	Seyyâr b. Hâtim Ebû Seleme	el-Anezî el-Basrî	Irak - Basra	7	0	0	0
937	Simâk b. el-Fazl	el-Havlânî el-Yemânî	Yemen - Havlân	1	0	0	0
938	Sinân b. Hârûn Ebû Bişr	el-Bürcümî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
939	Subeyh Mevlâ Ümmi Seleme		Hicaz - Medine	1	0	0	0
940	Süayr b. el-Hımıs Ebû Mâlik (Ebü'l-Ahvas)	et-Temîmî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
941	Süfyân b. Habîb Ebû Muhammed	el-Basrî	Irak - Basra	6	0	0	0
942	Süfyân b. el-Hüseyn b. Hasen Ebû Muhammed (Ebü'l-Hasen)	el-Vâsıtî	Irak - Vâsıt	5	0	0	0
943	Süfyân b. Saîd b. Mesrûk Ebû Abdillâh	es-Sevrî el-Kûfî	Irak - Kûfe	291	75	0	2
944	Süfyân b. Ukbe Ehû Kabîsa	es-Süvâî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
945	Süfyân b. Uyeyne b. Ebî İmrân Meymûn Ebû Muhammed	el-Hilâlî el-Kûfî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	304	15	0	3
946	Süfyân b. Ziyâd Ebü'l-Verkā'	el-Usfurî el-Ahmerî (el-Esedî)	Irak - Kûfe	2	0	0	0
947	Süheyl b. Ebî Hazm Mihrân Ebû Bekr Ehû Hazm b. Ebî Hazm	el-Kutaî el-Basrî	Irak - Basra	3	0	0	0

948	Süheyl b. Ebî Sâlih Ebû Yezîd	el-Medenî	Hicaz - Medine	44	5	0	0
949	Süleym b. Ahdar	el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
950	Süleym b. Esved b. Hanzale Ebü'ş-Şa'sâ'	el-Muhâribî el-Kûfî	Irak - Kûfe	4	1	0	0
951	Süleymân b. Abdirrahmân b. Îsâ	el-Horasânî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
952	Süleymân b. Bilâl Ebû Muhammed (Ebû Eyyûb)	et-Teymî el-Medenî	Hicaz - Medine	7	2	0	0
953	Süleymân b. Cünâde b. Ebî Ümeyye	el-Ezdî ed-Devsî	Şam	1	0	0	0
954	Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd Ebû Dâvûd	et-Tayâlisî el-Basrî	Irak - Basra	148	0	0	0
955	Süleymân b. Erkam Ebû Muâz	el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
956	Süleymânü'l-Esved Ebû Muhammed	en-Nâcî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
957	Süleymân b. Harb b. Becîl Ebû Eyyûb	el-Ezdî el-Vâşıhî el-Basrî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	9	0	0	0
958	Süleymân b. Hayyân Ebû Hâlid el-Ahmer	el-Ezdî el-Kûfî	Irak - Kûfe	26	0	0	0
959	Süleymân b. Karm b. Muâz Ebû Dâvûd	ed-Dabbî el-Basrî en-Nahvî	Irak - Basra	3	0	0	0
960	Süleymân b. Kesîr Ebû Dâvûd (Ebû Muhammed)	el-Abdî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
961	Süleymân b. el-Mugīre Ebû Saîd	el-Kaysî el-Basrî	Irak - Basra	3	1	0	0+2
962	Süleymân b. Süfyân Ebû Süfyân	et-Teymî el-Medenî	Hicaz - Medine	3	0	0	0
963	Süleymân b. Süleym Ebû Seleme	el-Hımsî eş-Şâmî	Şam - Humus	2	0	0	0
964	Sümey b. Kays	el-Yemânî	Yemen - Me'rib	1	0	0	0
965	Sümey Mevlâ Ebî Bekr b. Abdirrahmân		Hicaz - Medine	13	1	0	0
966	Süveyd b. Abdilazîz b. Nümeyr	es-Sülemî ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	2	0	0	0
967	Şebâbe b. Sevvâr	el-Horasânî el-Medâinî	Irak - Medâin	12	1	0	0
968	Şebîb b. Şeybe b. Abdillâh Ebû Ma'mer	et-Temîmî el-Minkarî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
969	Şeddâd b. Saîd Ebû Talha	er-Râsibî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
970	Şerîk b. Abdillâh b. el-Hâris Ebû Abdillâh	en-Nehaî el-Kûfî	Irak - Kûfe	56	9	0	0
971	Şeybân b. Abdirrahmân Ebû Muâviye	et-Temîmî en-Nahvî el-Basrî el-Kûfî	Irak - Kûfe	19	5	0	0
972	Şimr b. Atıyye	el-Esedî el-Kâhilî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	1	0	0
973	Şuayb b. Ebî Hamza Dînâr Ebû Bişr	el-Ümevî el-Hımsî	Şam - Humus	4	5	0	0
974	Şuayb b. Safvân b. er-Rebî' Ebû Yahyâ el-Kâtib	es-Sekafî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	1	0	0
975	Şuayb b. Züreyk Ebû Şeybe	eş-Şâmî	Şam - Filistin - Kudüs	1	0	0	0

976	Şu'be b. el-Haccâc b. el-Verd Ebû Bistâm	el-Atekî el-Vâsıtî el-Basrî	Irak - Basra	255	88	0	0
977	Şücâ' b. el-Velîd b. Kays Ebû Bedr	es-Sekûnî el-Kûfî	Irak - Kûfe	4	0	0	0
978	Şürahbîl b. Şerîk Ebû Muhammed	el-Meâfirî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	2	0	0	0
979	Talha b. Abdilmelik	el-Eylî	Şam - Ürdün - Eyle/Akabe	1	0	0	0
980	Talha b. Yahyâ b. Talha	et-Teymî el-Medenî el-Kûfî	Irak - Kûfe	6	0	0	0
981	Tâlib b. Huceyr	el-Abdî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
982	Tarîf b. Şihâb (Sa'd) Ebû Süfyân	el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
983	Telîd b. Süleymân Ebû Süleymân (Ebû İdrîs)	el-Muhâribî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
984	Temmâm b. Necîh	el-Esedî ed-Dımaşkī el-Halebî	Şam - Halep	1	0	0	0
985	Tu'me b. Amr	el-Ca'ferî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
986	Ubâde b. Müslim Ebû Yahyâ	el-Fezârî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
987	Ubeyd b. Ebî Ümeyye Ebü'l-Fazl	el-Hanefî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
988	Ubeyd b. Vâkıd Ebû Abbâd	el-Kaysî (el-Leysî)	Irak - Basra	2	0	0	0
989	Ubeyde b. el-Esved b. Saîd	el-Hemdânî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
990	Ubeyde b. Muattib Ebû Abdirrahîm	ed-Dabbî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	2	0	0
991	Ubeydullâh b. Abdillâh		Hicaz - Medine	1	0	0	0
992	Ubeydullâh b. Abdilmecîd Ebû Alî	el-Hanefî el-Basrî	Irak - Basra	5	0	0	0
993	Ubeydullâh b. Abdirrahmân Ebû Abdirrahmân	el-Eşcaî el-Kûfî	Irak - Kûfe	4	0	0	0
994	Ubeydullâh b. el-Ahnes Ebû Mâlik	en-Nehaî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
995	Ubeydullâh b. Alî b. Ebî Râfi' ("Alî b. Ubeydillâh" da denir)	el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
996	Ubeydullâh b. Amr b. Ebi'l-Velîd Ebû Vehb	el-Esedî er-Rakkī	Irak - Cezîre - Rakka	7	1	0	0
997	Ubeydullâh b. Ebî Abdillâh Selmân el-Eğar		Hicaz - Medine	1	0	0	0
998	Ubeydullâh b. İyâd b. Lakīt Ebü's-Selîl	es-Sedûsî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
999	Ubeydullâh b. Mûsâ b. Bâzâm Ebû Muhammed	el-Absî el-Kûfî	Irak - Kûfe	39	0	0	çok 1'i açık
1000	Ubeydullâh b. Şümeyt b. Aclân	eş-Şeybânî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
1001	Ubeydullâh b. el-Vâzi'	el-Kilâbî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
1002	Ubeydullâh b. el-Velîd Ebû İsmâîl	el-Vassâfî el-Kûfî el-İclî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
1003	Ubeydullâh b. Zahr	ed-Damrî el-İfrîkī	Kuzey Afrika - İfrîkıye	8	1	0	0

1004	Ufeyr b. Ma‘dân	el-Hımsî	Şam - Humus	2	0	0	0
1005	Ukayl b. Hâlid b. Ukayl Ebû Hâlid	el-Eylî el-Ümevî	Kuzey Afrika - Mısır - Fustat	11	3	0	0
1006	Ukbe b. Hâlid b. Ukbe Ebû Mes‘ûd	es-Sekûnî el-Kûfî	Irak - Kûfe	9	0	0	0
1007	Umâre b. Ebî Hafsa		Irak - Basra	1	0	0	0
1008	Umâre b. Gaziyye b. el-Hâris	el-Ensârî el-Mâzinî el-Medenî	Hicaz - Medine	6	1	0	0
1009	Umâre b. el-Ka‘kā‘ b. Şübrüme	ed-Dabbî el-Kûfî	Irak - Kûfe	3	0	0	0
1010	Umâre b. Zâzân Ebû Seleme	es-Saydalânî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
1011	Umeyr b. Yezîd b. Umeyr Ebû Ca‘fer	el-Hatmî el-Medenî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
1012	Urve b. Sâbit b. Ebî Zeyd	el-Ensârî el-Basrî	Irak - Basra	4	0	0	0
1013	Utbe b. Abdillâh (Ubeydillâh)		Hicaz - Medine	1	0	0	0
1014	Utbe b. Abdillâh b. Utbe b. Abdillâh b. Mes‘ûd Ebü’l-Umeys	el-Hüzelî el-Mes‘ûdî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
1015	Utbe b. Ebî Hakîm Ebü’l-Abbâs	el-Hemdânî el-Ürdünnî	Şam - Ürdün	1	0	0	0
1016	Utbe b. Humeyd Ebû Muâz (Ebû Muâviye)	ed-Dabbî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
1017	Uyeyne b. Abdirrahmân b. Cevşen	el-Gatafânî	Irak - Basra	2	0	0	0
1018	Übey b. el-Abbâs b. Sehl b. Sa‘d	el-Ensârî es-Sâidî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
1019	Ümeyye b. Hâlid b. el-Esved Ebû Abdillâh	el-Kaysî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
1020	Üneys b. Ebî Yahyâ b. Sem‘ân Ebû Yûnus	el-Eslemî	Hicaz - Medine	1	1	0	0
1021	Üsâme b. Zeyd	el-Leysî el-Medenî	Hicaz - Medine	11	1	0	0
1022	Vaddâh b. Abdillâh Ebû Avâne	el-Yeşkürî el-Vâsıtî	Irak - Vâsıt	65	6	0	0
1023	Vâil b. Dâvûd vâlidü Bekr	et-Teymî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
1024	Vâsıl b. Hayyân el-Ahdeb	el-Esedî el-Kûfî	Irak - Kûfe	3	0	0	0
1025	Vâsıl b. es-Sâib Ebû Yahyâ	er-Rekāşî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
1026	Vehb b. Cerîr b. Hâzim Ebû Abdillâh	el-Ezdî el-Basrî	Irak - Basra	27	0	0	0
1027	Vehb b. Hâlid Ebû Hâlid	el-Himyerî el-Hımsî	Şam - Humus	2	0	0	0
1028	Vehb b. el-Verd Ebû Osmân (Ebû Ümeyye)	el-Kureşî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0
1029	Vekî‘ b. el-Cerrâh b. Melîh Ebû Süfyân	er-Rüâsî el-Kûfî	Irak - Kûfe	208	14	0	4
1030	el-Velîd b. Abdillâh b. Ebî Sevr	el-Hemdânî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	1	0	0
1031	el-Velîd b. Cemîl Ebü’l-Haccâc	el-Filestînî	Şam - Filistin	4	1	0	0

1032	el-Velîd b. Ebî Hişâm	el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
1033	el-Velîd b. Hişâm b. Muâviye Ebû Yaîş	el-Muaytî	Irak - Cezîre - Kınnesrîn	5	0	0	0
1034	el-Velîd b. el-Kāsım b. el-Velîd	el-Hemdânî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
1035	el-Velîd b. Kesîr Ebû Muhammed	el-Mahzûmî el-Medenî el-Kûfî	Irak - Kûfe	3	0	0	0
1036	el-Velîd b. Muhammed Ebû Bişr	el-Mûkarî el-Belkāvî	Şam - Ürdün - Belkā	2	0	0	0
1037	el-Velîd b. Müslim Ebü'l-Abbâs	el-Kureşî ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	35	2	0	0
1038	el-Velîd b. Süfyân b. Ebî Meryem	el-Gassânî eş-Şâmî	Şam - Humus	1	0	0	0
1039	Verkā' b. Ömer Ebû Bişr	el-Yeşkürî el-Kûfî el-Medâinî	Irak - Medâin	2	2	0	0
1040	Vüheyb b. Hâlid b. Aclân Ebû Bekr	el-Bâhilî el-Basrî	Irak - Basra	3	2	0	0
1041	Yahyâ b. Abbâd Ebû Abbâd	ed-Dubaî el-Basrî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	1	0	0	0
1042	Yahyâ b. Abdillâh b. el-Hâris Ebü'l-Hâris İmâmü Benî Teymillâh	el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
1043	Yahyâ b. Abdillâh b. Muhammed b. Yahyâ b. Sayfî	el-Mekkî	Hicaz - Mekke	2	0	0	0
1044	Yahyâ b. Abdilmelik b. Humeyd b. Ebî Ganiyye	el-Huzâî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	1	0	0
1045	Yahyâ b. Abdirrahmân b. Mâlik	el-Erhabî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
1046	Yahyâ b. Âdem b. Süleymân Ebû Zekeriyyâ	el-Kûfî	Irak - Kûfe	30	0	0	1
1047	Yahyâ b. Alî b. Yahyâ b. Hallâd b. Râfi'	ez-Zürakī el-Ensârî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
1048	Yahyâ b. Amr b. Mâlik	en-Nükrî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
1049	Yahyâ b. Câbir b. Hassân Ebû Amr	et-Tâî el-Hımsî	Şam - Humus	3	0	0	0
1050	Yahyâ b. ed-Dureys	el-Becelî er-Râzî	İran - Rey	1	0	0	0
1051	Yahyâ b. Ebî Amr Ebû Zür'a	es-Seybânî el-Hımsî	Şam - Humus	1	0	0	0
1052	Yahyâ b. Ebî Bükeyr	el-Kirmânî el-Kûfî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	3	0	0	0
1053	Yahyâ b. Ebi'l-Haccâc Ebû Eyyûb	el-Minkarî el-Ehtemî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
1054	Yahyâ b. Ebî Hayye Ebû Cenâb	el-Kelbî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
1055	Yahyâ b. Ebî Sâlih	el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
1056	Yahyâ b. Ebî Süleymân Ebû Sâlih	el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
1057	Yahyâ b. Ebî Üneyse Ebû Zeyd	el-Cezerî	Irak - Cezîre	1	0	0	0
1058	Yahyâ b. Eyyûb b. Ebî Zür'a	el-Becelî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
1059	Yahyâ b. Eyyûb Ebü'l-Abbâs	el-Gāfikī el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	12	6	0	0

1060	Yahyâ b. Hammâd b. Ebî Ziyâd	eş-Şeybânî el-Basrî	Irak - Basra	3	0	0	0
1061	Yahyâ b. Hamza b. Vâkıd Ebû Abdirrahmân	el-Hadramî ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	1	1	0	0
1062	Yahyâ b. Hassân	el-Basrî et-Tinnîsî	Kuzey Afrika - Mısır - Tinnîs	3	0	0	0
1063	Yahyâ b. Îsâ	et-Temîmî en-Nehşelî el-Fâhûrî el-Kûfî er-Remlî	Şam - Filistin - Remle	2	1	0	0
1064	Yahyâ b. Kesîr b. Dirhem Ebû Gassân	el-Anberî el-Basrî	Irak - Basra	6	0	0	0
1065	Yahyâ b. Muhammed b. Abbâd b. Hâni'	el-Medenî eş-Şecerî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
1066	Yahyâ b. Muhammed b. Kays ed-Darîr Ebû Muhammed (Ebû Zükeyr)	el-Muhâribî el-Medenî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
1067	Yahyâ b. el-Mühelleb Ebû Küdeyne	el-Becelî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
1068	Yahyâ b. Müslim	el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
1069	Yahyâ b. Saîd b. Ebân Ebû Eyyûb	el-Ümevî el-Kûfî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	10	0	0	0
1070	Yahyâ b. Saîd b. Ferrûh Ebû Saîd el-Kattân	et-Temîmî el-Basrî	Irak - Basra	109	6	0	0
1071	Yahyâ b. Saîd b. Hayyân Ebû Hayyân	et-Teymî el-Kûfî	Irak - Kûfe	4	0	0	0
1072	Yahyâ b. Sâlih Ebû Zekeriyyâ (Ebû Sâlih)	el-Vuhâzî el-Hımsî	Şam - Humus	1	0	0	0
1073	Yahyâ b. Seleme b. Küheyl Ebû Ca'fer	el-Hadramî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
1074	Yahyâ b. Süleym	et-Tâifî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	4	4	0	0
1075	Yahyâ b. Ubeyd (an Atâ b. Ebî Rebâh)		Hicaz - Mekke	2	0	0	0
1076	Yahyâ b. Ubeydillâh b. Abdillâh b. Mevhib	et-Teymî el-Medenî	Hicaz - Medine	5	0	0	0
1077	Yahyâ b. Vâzıh Ebû Tümeyle	el-Ensârî el-Mervezî	Horasan - Merv	5	1	0	0
1078	Yahyâ b. Ya'lâ	el-Eslemî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
1079	Yahyâ b. Ya'lâ b. Atâ Ebü'l-Muhayyât	et-Teymî el-Kûfî	Irak - Kûfe	3	0	0	0
1080	Yahyâ b. Yemân	el-İclî el-Kûfî	Irak - Kûfe	7	0	0	0
1081	Yahyâ b. Zekeriyyâ b. Ebî Zâide Ebû Saîd	el-Hemdânî el-Kûfî	Irak - Kûfe	19	0	0	0
1082	Ya'kūb b. Abdillâh b. Sa'd Ebü'l-Hasen	el-Eş'arî el-Kummî	İran - Kum	1	0	0	0
1083	Ya'kūb b. Abdirrahmân b. Muhammed	el-Medenî el-İskenderânî	Kuzey Afrika - Mısır -İskenderiye	7	0	0	0
1084	Ya'kūb b. İbrâhîm b. Sa'd b. İbrâhîm b. Abdirrahmân b. Avf Ebû Yûsuf	ez-Zührî el-Medenî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	12	0	0	0
1085	Ya'kūb b. el-Velîd b. Abdillâh Ebû Yûsuf (Ebû Hilâl)	el-Ezdî el-Medenî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	2	0	0	0
1086	Ya'lâ b. Müslim b. Hürmüz	el-Basrî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0
1087	Ya'lâ b. Şebîb Mevlâ Âli'z-Zübeyr	el-Mekkî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0

1088	Ya'lâ b. Ubeyd b. Ebî Ümeyye Ebû Yûsuf	el-Kûfî et-Tanâfisî	Irak - Kûfe	5	0	0	0
1089	Yemân b. el-Mugīre Ebû Huzeyfe	el-Anezî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
1090	Yezîd b. Abdillâh Ebû Abdillâh	eş-Şeybânî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
1091	Yezîd b. Beyân Ebû Hâlid	el-Ukaylî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
1092	Yezîd b. Ebî Hakîm Ebû Abdillâh	el-Adenî	Yemen - Aden	1	0	0	0
1093	Yezîd b. Ebî Meryem Ebû Abdillâh	el-Ensârî ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	2	0	0	0
1094	Yezîd b. Ebî Yezîd Ebü'l-Ezher er-Rişk	ed-Dubaî el-Basrî	Irak - Basra	3	0	0	0
1095	Yezîd b. Hârûn b. Zâzân Ebû Hâlid	es-Sülemî el-Vâsıtî	Irak - Vâsıt	91	3	0	0
1096	Yezîd b. Hayyân	en-Nebatî el-Belhî el-Medâinî	Irak - Medâin	1	0	0	0
1097	Yezîd b. İbrâhîm Ebû Saîd	et-Tüsterî el-Basrî	Irak - Basra	4	1	0	0
1098	Yezîd b. İyâz Ebü'l-Hakem	el-Leysî el-Medenî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
1099	Yezîd b. Keysân Ebû İsmâîl (Ebû Müneyn)	el-Yeşkürî el-Kûfî	Irak - Kûfe	4	0	0	0
1100	Yezîd b. Kutayb	es-Sekûnî	Şam - Humus	1	0	0	0
1101	Yezîd b. Sinân b. Yezîd Ebû Ferve	et-Temîmî el-Cezerî er-Ruhâvî	Anadolu - Ruhâ (Urfa)	5	0	0	0
1102	Yezîd b. Yezîd b. Câbir	el-Ezdî ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	2	0	0	0
1103	Yezîd b. Yûsuf	er-Rahabî es-San'ânî	Şam - San'a	2	0	0	0
1104	Yezîd b. Ziyâd (Ebî Ziyâd)	el-Kureşî ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	3	0	0	0
1105	Yezîd b. Ziyâd b. Ebî Ziyâd Mevlâ Benî Mahzûm	el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
1106	Yezîd b. Zürey' b. Yezîd Ebû Muâviye	el-Basrî	Irak - Basra	28	0	0	1
1107	Yûnus b. Bükeyr b. Vâsıl Ebû Bekr	eş-Şeybânî el-Kûfî	Irak - Kûfe	18	2	0	0
1108	Yûnus b. Ebi'l-Fürât Ebü'l-Fürât	el-Kureşî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
1109	Yûnûs b. Habbâb	el-Üseydî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
1110	Yûnus b. el-Hâris	es-Sekafî et-Tâifî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
1111	Yûnus b. Muhammed Ebû Muhammed	el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	13	1	0	0
1112	Yûnus b. Süleym	es-San'ânî	Yemen - San'a	2	0	0	0
1113	Yûnus b. Yahyâ b. Nebâte Ebû Nebâte	el-Ümevî el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
1114	Yûnus b. Yezîd b. Ebi'n-Nicâd Ebû Yezîd	el-Eylî el-Ümevî	Şam - Ürdün - Eyle/Akabe	25	11	0	0
1115	Yûsuf b. Ebî Bürde b. Ebî Mûsâ	el-Eş'arî	Irak - Kûfe	1	0	0	0

1116	Yûsuf b. İshâk b. Ebî İshâk	es-Sebîî	Irak - Kûfe	3	0	0	0
1117	Yûsuf b. Suheyb	el-Kindî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
1118	Yûsuf b. Ya'kūb b. Ebi'l-Kāsım Ebû Ya'kūb	es-Sedûsî ed-Dubaî es-Sileî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
1119	Yûsuf b. Ya'kūb b. Ebî Seleme Mâcişûn Ebû Seleme	el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
1120	Zâfir b. Süleymân Ebû Süleymân	el-Kuhüstânî er-Râzî el-Bağdâdî	Irak - Bağdat	1	0	0	0
1121	Zâide b. Kudâme Ebü's-Salt	es-Sekafî el-Kûfî	Irak - Kûfe	19	5	0	0
1122	Zâide b. Neşît	el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
1123	Zebân b. Fâid Ebû Cüveyn	el-Mısrî el-Hamrâvî	Kuzey Afrika - Mısır - Fustat	1	0	0	0
1124	Zekeriyyâ b. Ebî Zâide Hâlid b. Meymûn Ebû Yahyâ	el-Hemdânî el-Vâdiî el-Kûfî	Irak - Kûfe	18	2	0	0
1125	Zekeriyyâ b. İshâk	el-Mekkî	Hicaz - Mekke	6	0	0	0
1126	Zem'a b. Sâlih	el-Cenedî el-Yemânî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	2	0	0	0
1127	Zenfel b. Abdillâh Ebû Abdillâh	el-Arafî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0
1128	Zer b. Abdillâh Ebû Ömer	el-Mürhibî	Irak - Kûfe	4	0	0	0
1129	Zevvâd b. Ulbe Ebü'l-Nünzir	el-Hârisî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
1130	Zeyd b. Atâ b. es-Sâib	el-Kûfî es-Sekafî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
1131	Zeyd b. Cebîre b. Mahmûd Ebû Cebîre	el-Ensârî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
1132	Zeyd b. Ebî Üneyse Ebû Üsâme	el-Kûfî el-Cezerî er-Ruhâvî	Anadolu - Ruhâ (Urfa)	5	1	0	0
1133	Zeyd b. el-Hasen Ebü'l-Hüseyn	el-Enmâtî el-Kureşî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
1134	Zeyd b. el-Hubâb b. er-Reyyân Ebü'l-Hüseyn	el-Uklî el-Horasânî el-Kûfî	Irak - Kûfe	42	0	0	1
1135	Zeyd b. Rebâh	el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
1136	Zeyd b. Sellâm b. Ebî Sellâm	el-Habeşî	Kuzey Afrika - Habeşistan	3	0	0	0
1137	Ziyâd	et-Tâî	???	1	0	0	0
1138	Ziyâd		???	1	0	0	0
1139	Ziyâd b. Abdillâh b. et-Tufeyl Ebû Muhammed	el-Bekkâî el-Âmirî el-Kûfî	Irak - Kûfe	6	0	0	0
1140	Ziyâd b. Abdillâh b. Ulâse Ebû Süheyl	el-Ukaylî el-Harrânî	Anadolu - Harran	2	0	0	0
1141	Ziyâd b. el-Hasen b. Fürât el-Kazzâz	et-Temîmî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
1142	Ziyâd b. Hayseme	el-Cu'fî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
1143	Ziyâd b. İsmâîl Ebü's-Sehmî	el-Mahzûmî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	2	0	0	0

1144	Ziyâd b. Küleyb Ebû Ma‘şer	el-Hanzalî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	1	0	0
1145	Ziyâd b. el-Münzir Ebü’l-Cârûd el-A‘mâ	el-Hemdânî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
1146	Ziyâd b. er-Rebî‘ Ebû Hıdâş	el-Yuhmidî el-Basrî	Irak - Basra	3	0	0	0
1147	Ziyâd b. Sa‘d b. Abdirrahmân	el-Horasânî el-Mekkî el-Yemenî	Yemen	2	3	0	0
1148	Zübeyd b. el-Hâris b. Abdilkerîm Ebû Abdirrahmân	el-İyâmî el-Kûfî	Irak - Kûfe	7	1	0	0
1149	ez-Zübeyr b. Cünâde	el-Hecerî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
1150	ez-Zübeyr b. Saîd b. Süleymân	el-Hâşimî el-Medenî el-Medâinî	Irak - Medâin	1	0	0	0
1151	Züheyr b. Muâviye b. Hudeyc Ebû Hayseme	el-Cu‘fî el-Kûfî el-Cezerî	Irak - Cezîre	7	10	0	0
1152	Züheyr b. Muhammed Ebü’l-Münzir	et-Temîmî el-Horasânî eş-Şâmî el-Hicâzî	Hicaz - Mekke	11	0	0	0
1153	Ebû Alî b. Yezîd	el-Eylî	Şam - Ürdün - Eyle/Akabe	1	0	0	0
1154	Ebû Bekr	en-Nehşelî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
1155	Ebû Bekr b. Abdillâh b. Ebî Meryem	el-Gassânî eş-Şâmî	Şam - Humus	4	0	0	0
1156	Ebû Bekr b. Nâfi‘	el-Adevî Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
1157	Ebû Bekr b. Ömer b. Abdirrahmân b. Abdillâh b. Ömer	el-Kureşî el-Adevî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
1158	Ebû Bekr b. Şuayb b. el-Habhâb	el-Ezdî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
1159	Ebû Bekr Şu‘be b. Ayyâş b. Sâlim el-Hannât	el-Esedî el-Kûfî	Irak - Kûfe	37	1	0	0
1160	Ebû Bişr sâhibü Ebî Vâil		Irak - Kûfe	1	0	0	0
1161	Ebû Ca‘fer b. Muhammed b. Rükâne	el-Muttalibî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
1162	Ebü’l-Cerrâh	el-Behzî	Irak - Basra	1	0	0	0
1163	Ebû Hâlid Yezîd b. Abdirrahmân	ed-Dâlânî el-Esedî el-Kûfî	Irak - Kûfe	4	0	0	0
1164	Ebü’l-Hasen	el-Askalânî	Şam - Filistin - Askalân	1	0	0	0
1165	Ebü’l-Hasen	el-Cezerî	Irak - Cezîre	1	0	0	0
1166	Ebü’l-Hasnâ’		Irak - Kûfe	1	0	0	0
1167	Ebû Hâşim Yahyâ b. Dînâr	er-Rummânî el-Vâsıtî	Irak - Vâsıt	1	0	0	0
1168	Ebü’l-Hattâb şeyhun li Leys b. Ebî Süleym		Irak - Kûfe	1	0	0	0
1169	Ebû Kurre	el-Esedî	Necid - Yemâme - Bâdiye	1	0	0	0
1170	Ebû Ma‘dân Abdullâh b. Ma‘dân	el-Mekkî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0
1171	Ebû Matar şeyhun li Haccâc b. Ertât		???	1	0	0	0

1172	Ebü'l-Melîh Subeyh	el-Fârisî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
1173	Ebû Muân (Ebû Muâz)	el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
1174	Ebü'l-Muhtâr	et-Tâî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
1175	Ebû Mûsâ	el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
1176	Ebü'l-Mutavvis Yezîd		Irak - Kûfe	1	0	0	0
1177	Ebü'l-Mübârek		???	1	0	0	0
1178	Ebü'l-Müsennâ Süleymân b. Yezîd	el-Huzâî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
1179	Ebû Neâme Abdürabbih	es-Sa'dî	Irak - Basra	3	0	0	0
1180	Ebü'n-Nu'mân		Irak - Kûfe	1	0	0	0
1181	Ebû Rebîa	el-İyâdî	???	3	0	0	0
1182	Ebü's-Sahbâ'	el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
1183	Ebû Târık	es-Sa'dî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
1184	Ebû Üsâme şeyhun li Zeyd b. el-Hubâb	el-Kindî	Irak - Basra	1	0	0	0
1185	Ebü'l-Verd b. Sümâme b. Hazn	el-Kuşeyrî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
1186	Ebû Yahyâ el-Kattât	el-Kûfî	Irak - Kûfe	4	0	0	0
1187	İbn Ehı'l-Hâris el-A'ver		Irak - Kûfe	1	0	0	0
1188	İbn Vehb b. Münebbih		Yemen - San'a	1	0	0	0
1189	Hafsa bint Ebî Kesîr	el-Mahzûmiyye	Hicaz - Medine	1	0	0	0
1190	Ümmü'l-Esved	el-Huzâiyye	Irak - Kûfe	1	0	0	0
1191	Ümmü Sâlih bint Sâlih		Hicaz - Mekke	1	0	0	0
1192	Vâlidetü Muhammed b. Ebî Rezîn		Irak - Basra	1	0	0	0

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ek 1.7: Tâbiûnun Cerh-Ta'dîl ve Dönem Tabakaları ile *Kütüb-i Sitte*'de Rivayet Durumları

TÂBİÛN							
Sıra	Adı	Nisbesi	Cerh-Ta'dîl Durumu		Tabaka	Vefat Tarihi	*Kütüb-i Sitte*'de Rivayeti
1	Abâye b. Rifâa b. Râfi' b. Hadîc Ebû Rifâa	el-Ensârî ez-Zürakī el-Medenî	3	sika	3	?	KS
2	Abbâd b. Abdillâh b. ez-Zübeyr		3	sika	3	?	KS
3	Abbâd b. Ebî Yezîd	el-Kûfî	9	mechûl	3	?	T
4	Abbâd b. Hubeyş	el-Kûfî	6	makbul	3	?	T
5	Abbâd b. Temîm b. Gaziyye	el-Ensârî el-Mâzinî	3	sika	3	?	KS
6	Abbâs b. Abdillâh	el-Cüşemî	6	makbul	3	?	ETNİ
7	Abbâs b. Cüleyd	el-Hacrî	3	sika	4	100/718	ET
8	Abbâs b. Sehl b. Sa'd	es-Sâidî	3	sika	4	120/738 c.	BMETİ
9	Abde b. Ebî Lübâbe Ebü'l-Kāsım	el-Esedî	3	sika	4	?	BMTNİ,E - *Mesâ'il-*
10	Abdullâh b. Abdillâh b. Cebr	el-Ensârî el-Medenî	3	sika	4	?	KS
11	Abdullâh b. Abdillâh Mevlâ Benî Hâşim Ebû Ca'fer	el-Kûfî er-Râzî	4	sadûk	4	?	ETİ,N - *Müsnedü 'Alî-*
12	Abdullâh b. Abdillâh b. Ömer b. el-Hattâb Ebû Abdirrahmân	el-Medenî	3	sika	3	105/723	BMETN
13	Abdullâh b. Abdirrahmân	el-Ensârî el-Eşhelî	6	makbul	3	?	Tİ
14	Abdullâh b. Abdirrahmân b. Ebî Hüseyn	el-Mekkî en-Nevfelî	3	sika (âlim bi'l-menâsik)	5	?	KS
15	Abdullâh b. Abdirrahmân Ebû Nasr	ed-Dabbî el-Kûfî	3	sika	5	?	Tİ
16	Abdullâh b. Abdirrahmân b. el-Hâris b. Sa'd b. Ebî Zübâb		3	sika	3	?	ETN
17	Abdullâh b. Abdirrahmân b. Ma'mer Ebû Tuvâle	el-Ensârî	3	sika	5	134/751	KS
18	Abdullâh b. Alî b. el-Hüseyn b. Alî b. Ebî Tâlib		6	makbul	5	?	TN
19	Abdullâh b. Âmir b. Rebîa Ebû Muhammed	el-Anezî el-Medenî	3	vessekahû el-İclî	2	80/699 s.	KS
20	Abdullâh b. Âmir b. Yezîd Ebû İmrân	el-Yahsabî ed-Dımaşkī	3	sika	3	118/736	MT
21	Abdullâh b. Amîre	el-Kûfî	6	makbul	2	?	ETİ
22	Abdullâh b. Amr	el-Evdî el-Kûfî	6	makbul	3	?	T

23	Abdullâh b. Amr b. Avf vâlidü Kesîr	el-Müzenî el-Medenî	6	makbul	3	?	ETİ,B *-el-Ḳırâ'at-*
24	Abdullâh b. Amr b. Hind	el-Cemelî el-Murâdî	4	sadûk (lem yesbüt semâuhû min Alî) -Tirmizî'deki tek rivayeti Hz. Alî'dendir-	3	?	TN
25	Abdullâh b. Amr b. Osmân	el-Ümevî	3	sika (şerîf)	3	96/715	METN
26	Abdullâh b. Bâbâh	el-Mekkî	3	sika	3	?	METNİ
27	Abdullâh b. Bedr b. Amîre	el-Hanefî es-Sühaymî	3	sika	4	?	ETNİ
28	Abdullâh b. Bişr Ebû Umeyr	el-Has'amî el-Kûfî	4	sadûk	4	?	TN
29	Abdullâh b. Büreyde b. el-Hasîb Ebû Sehl	el-Eslemî el-Mervezî	3	sika	3	105/723	KS
30	Abdullâh b. Büsr Ebû Saîd	el-Hımsî el-Basrî	8	zayıf	5	?	Tİ,E *-el-Merâsîl-*
31	Abdullâh b. Cerhed	el-Eslemî	6	makbul	4	?	T
32	Abdullâh b. Damre	es-Selûlî	3	vessekahû el-İclî	3	?	Tİ,N *-'Amelü'l-yevm-*
33	Abdullâh b. Dînâr Ebû Abdirrahmân	el-Adevî el-Medenî	3	sika	4	127/745	KS
34	Abdullâh b. Ebî Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm	el-Ensârî el-Medenî	3	sika	5	130/747-48	KS
35	Abdullâh b. Ebî Bilâl	el-Huzâî eş-Şâmî	6	makbul	4	?	ETN
36	Abdullâh b. Ebi'l-Hüzeyl Ebü'l-Mugīre	el-Kûfî	3	sika	2	113/731	MTN,B *-el-Ḳırâ'at-*
37	Abdullâh b. Ebî Katâde	el-Ensârî el-Medenî	3	sika	3	95/714	KS
38	Abdullâh b. Ebî Kays Ebü'l-Esved	en-Nasrî el-Hımsî	3	sika	2	?	METNİ,B *-el-Edeb-*
39	Abdullâh b. Ebî Mürre	ez-Zevfî	4	sadûk (eşâre el-Buhârî ilâ enne fî rivâyetihî inkıtâan) -Tirmizî'deki tek rivayeti münkatı' sayıldı-	3	?	ETİ
40	Abdullâh Ebû Bekr	el-Hanefî el-Basrî	7	lâ yu'rafü hâlüh	4	?	ETNİ
41	Abdullâh Ebû Muhammed Mevlâ Mus'ab b. ez-Zübeyr	el-Behî	5	sadûk yuhtı'	3	?	METNİ,B *-el-Edeb-*
42	Abdullâh b. Evs	el-Huzâî	8	leyyinü'l-hadîs	4	?	ET
43	Abdullâh b. el-Fazl b. el-Abbâs b. Rebîa b. el-Hâris b. Abdilmuttalib	el-Hâşimî el-Medenî	3	sika	4	?	KS
44	Abdullâh b. Fîrûz	ed-Deylemî el-Makdisî	3	sika (min kibâri't-tâbiîn ve minhüm men zekerahû fi's-sahâbe)	2	?	ETNİ
45	Abdullâh b. Gālib	el-Huddânî el-Basrî	4	sadûk (kalîlü'l-hadîs)	3	83/702	T,B *-el-Edeb-*
46	Abdullâh b. Habbâb	el-Ensârî en-Neccârî el-Medenî	3	sika	3	100/718 s.	KS
47	Abdullâh b. Habbâb b. el-Eret	el-Medenî	3	vessekahû el-İclî fe kāle sika min kibâri't-tâbiîn	2	38/658	TN

48	Abdullâh b. Habîb b. Rubeyyia Ebû Abdirrahmân	es-Sülemî el-Kûfî	2	sika sebt	2	73/692?	KS
49	Abdullâh b. Hafs b. Ömer b. Sa'd b. Ebî Vakkās Ebû Bekr	ez-Zührî el-Medenî	3	sika	5	?	KS
50	Abdullâh b. el-Halîl (Ebî Halîl) Ebü'l-Halîl	el-Hadramî el-Kûfî	6	makbul	2	?	ETNİ
51	Abdullâh b. Hâni' Ebü'z-Ze'râ'	el-Kûfî	3	vessekahû el-İclî	2	?	TN
52	Abdullâh b. el-Hâris	el-Ensârî el-Basrî	3	sika	3	?	KS
53	Abdullâh b. el-Hâris el-Müktib	ez-Zübeydî el-Bahrânî	3	sika	3	?	METNİ,B *-el-Edeb-*
54	Abdullâh b. el-Hâris b. Nevfel b. el-Hâris Ebû Muhammed	el-Hâşimî el-Medenî el-Basrî	3	ecmeû alâ sikatih	2	84/703	KS
55	Abdullâh b. el-Hasen b. el-Hasen b. Alî b. Ebî Tâlib Ebû Muhammed	el-Hâşimî el-Medenî	2	sika celîlü'l-kadr	5	145/762	ETNİ
56	Abdullâh b. Huneyn	el-Hâşimî Medenî	3	sika	2	101/719	KS
57	Abdullâh b. Hübeyre b. Es'ad Ebû Hübeyre	es-Sebeî	3	sika	3	126/744	METNİ
58	Abdullâh b. el-Kāsım şeyhun li Abdillâh b. Şevzeb		4	sadûk	3	?	T
59	Abdullâh b. Kays Ebû Bahriyye sâhibu Muâz	el-Kindî es-Sekûnî et-Terâgımî	3	sika	2	77/696	ETNİ
60	Abdullâh b. Kays b. Mahrame b. el-Muttalib	el-Muttalibî	3	sika - (min kibâri't-tâbiîn)	2	76/695	METNİ
61	Abdullâh b. Keysân Ebû Ömer Mevlâ Esmâ bint Ebî Bekr	et-Teymî el-Medenî	3	sika	3	?	KS
62	Abdullâh b. Keysân Mevlâ Talha b. Abdillâh b. Avf	ez-Zührî	6	makbul	5	?	T
63	Abdullâh b. Ma'bed	ez-Zimmânî	3	sika	3	?	METNİ
64	Abdullâh b. Ma'kıl b. Mukarrin Ebü'l-Velîd	el-Müzenî el-Kûfî	3	sika	3	88/707	KS
65	Abdullâh b. Mâlik	el-Yahsubî	4	sadûk	3	?	ETNİ
66	Abdullâh b. Mâlik b. Ebi'l-Esham Ebû Temîm	el-Ceyşânî el-Mısrî	3	sika	2	77/696	BMTNİ,E *-el-Ķader-*
67	Abdullâh b. Mâlik b. el-Hâris	el-Hemdânî	6	makbul	3	?	ET
68	Abdullâh b. Matar Ebû Reyhâne	el-Basrî	5	sadûk teğayyera biühra	3	?	METİ
69	Abdullâh b. Mevhib Ebû Hâlid	eş-Şâmî	3	sika (lâkin lem yesma' min Temîmi'd-Dârî) - Tirmizî'de bir rivayeti Temîm'den ve buna işaret edilmiş-	3	?	ETNİ
70	Abdullâh b. Muhammed b. Akīl Ebû Muhammed	el-Hâşimî	5	sadûk fî hadîsihî leyyin ve yükālü teğayyera biühra	4	140/757 s.	ETİ,B *-el-Edeb-*
71	Abdullâh b. Muhammed b. Alî b. Ebî Tâlib Ebû Hâşim b. el-Hanefiyye	el-Alevî	3	sika (karanehû ez-Zührî biehîhı'l-Hasen)	4	99/717	KS

72	Abdullâh b. Muhayrîz b. Cünâde	el-Cumahî el-Makdisî	3	sika (âbid)	3	99/717	KS
73	Abdullâh b. Mürre	el-Hemdânî el-Hârifî	3	sika	3	100/718	KS
74	Abdullâh b. Müslim b. Ubeydillâh Ebû Muhammed	ez-Zührî el-Medenî	3	sika	3	?	METNİ,B -muallak-
75	Abdullâh b. Nâfi‘ b. el-Amyâ’		9	mechûl	3	?	ETNİ
76	Abdullâh b. Niyâr b. Mükrem	el-Eslemî	3	sika	3	?	METN
77	Abdullâh b. Osmân b. Huseym Ebû Osmân	el-Mekkî	4	sadûk	5	132/749	METNİ,B -muallak-
78	Abdullâh b. Râfi‘ Ebû Râfi‘	el-Mahzûmî el-Medenî	3	sika	3	?	METNİ
79	Abdullâh b. Rebâh Ebû Hâlid	el-Ensârî	3	sika	3	?	METNİ
80	Abdullâh b. es-Sâib b. Yezîd Ebû Muhammed	el-Kindî el-Medenî	3	vessekahû en-Nesâî	4	126/744	ET,B *-el-Edeb-*
81	Abdullâh b. es-Sâmit	el-Gıfârî el-Basrî	3	sika	3	70/689 s.	METNİ,B -muallak-
82	Abdullâh b. Sahbere		9	mechûl	4	?	T
83	Abdullâh b. Sahbere Ebû Ma‘mer	el-Kûfî	3	sika	2	?	KS
84	Abdullâh b. Selime	el-Murâdî el-Kûfî	5	sadûk teğayyera hıfzuh	2	?	ETNİ
85	Abdullâh b. Sevâde b. Hanzale	el-Kuşeyrî	3	sika	4	?	METNİ
86	Abdullâh b. Sürâka	el-Ezdî el-Basrî	3	vessekahû el-İclî (ve kāle el-Buhârî lâ yu‘rafü lehû semâun min Ebî Ubeyde) -Tirmizî’deki tek rivayeti Ebû Ubeyde’den-	3	?	ET
87	Abdullâh b. Süveb Ebû Müslim	el-Havlânî eş-Şâmî	3	sika (âbid)	2	62/682	METNİ
88	Abdullâh b. Şakīk	el-Ukaylî	3	sika (fihi nasb)	3	108/726	METNİ,B *-el-Edeb-*
89	Abdullâh b. Şeddâd Ebü’l-Hasen el-A‘rec	el-Medenî el-Vâsıtî	4	sadûk	5	?	ETNİ
90	Abdullâh b. Şeddâd b. el-Hâd Ebü’l-Velîd	el-Leysî el-Medenî	3	ve zekerahû el-İclî min kibâri’t-tâbiîni’s-sikāt	2	82/701	KS
91	Abdullâh b. Ubeyd b. Umeyr	el-Leysî el-Mekkî	3	sika	3	113/731	METNİ
92	Abdullâh b. Ubeydillâh b. Abbâs b. Abdilmuttalib	el-Hâşimî	3	sika	4	?	KS
93	Abdullâh b. Ubeydillâh b. Abdillâh b. Ebî Müleyke	et-Teymî el-Medenî	3	sika fakīh	3	117/735	KS
94	Abdullâh b. Ukeym Ebû Ma‘bed	el-Cühenî el-Kûfî	3	sika	2	?	METNİ
95	Abdullâh b. Urve b. ez-Zübeyr Ebû Bekr	el-Esedî	2	sika sebt (fâzıl)	3	41/661 c.	BMTNİ
96	Abdullâh b. Usm Ebû Ulvân	el-Hanefî	5	sadûk yuhtı’ (efreta İbn Hibbân fihi ve tenâkaza)	5	?	ETİ
97	Abdullâh b. Vehb b. Zem‘a	el-Esedî	3	sika	3	?	TNİ

98	Abdullâh b. Yezîd Ebû Abdirrahmân el-Hublâ	el-Meâfirî	3	sika	3	100/718	METNİ,B *-el-Edeb-*
99	Abdullâh b. Yezîd Redîu Âişe	Basrî	3	vessekahû el-İclî	3	?	METNİ
100	Abdullâh b. Zâlim	el-Mâzinî et-Temîmî	5	sadûk leyyenehû el-Buhârî	3	?	ETNİ
101	Abdullâh b. Zekvân Ebû Abdirrahmân Ebü'z-Zinâd	el-Kureşî el-Medenî	3	sika (fakīh)	5	130/748	KS
102	Abdullâh b. Zeyd b. Amr Ebû Kılâbe	el-Cermî el-Basrî	3	sika (fâzıl; kesîru'l-irsâl; kāle el-İclî fîhi nasbün yesîr)	3	104/722	KS
103	Abdullâh b. Zeyd el-Ezrak		6	makbul	4	?	Tİ
104	Abdullâh b. Ziyâd Ebû Meryem	el-Esedî el-Kûfî	3	sika	3	?	BT,E *-Mesâ'il-*
105	Abdurrahmân b. Abd el-Kārî	el-Medenî	3	yükālü lehû ru'ye ve zekerahû el-İclî fî sikāti't-tâbiîn (ve'htelefe kavlü'l-Vâkıdî fîhi kāle târaten lehû suhbe ve târaten tâbiî)	2	88/707	KS
106	Abdurrahmân b. Abdillâh b. Ebî Ammâr	el-Mekkî	3	sika (âbid)	3	?	METNİ
107	Abdurrahmân b. Abdillâh b. el-Esbahânî	el-Kûfî el-Cühenî	3	sika	4	113/731	KS
108	Abdurrahmân b. Abdillâh b. Mes'ûd	el-Hüzelî el-Kûfî	3	sika	2	79/698	KS
109	Abdurrahmân b. el-Ahnes	el-Kûfî	7	mestûr	3	?	ET
110	Abdurrahmân b. Âiş	el-Hadramî (es-Seksekî)	3	sika	2	?	T
111	Abdurrahmân b. Âiz	el-Yahsubî	3	sika (vehime men zekerahû fi's-sahâbe; kāle Ebû Zür'a lem yüdrik Muâzen) - Tirmizî'deki nakli Muâz'dan değil-	3	?	ETNİ
112	Abdurrahmân b. Amr b. Abese	es-Sülemî eş-Şâmî	6	makbul	3	110/728	ETİ
113	Abdurrahmân b. Amr b. Sehl	el-Ensârî el-Medenî	3	sika	3	?	BT,N *-Müsnedü ḥadîşi Mâlik-*
114	Abdurrahmân b. Avsece	el-Hemdânî el-Kûfî	3	sika	3	85/704	ETNİ,B *-el-Edeb-*
115	Abdurrahmân b. Beylemânî Mevlâ Ömer b. el-Hattâb	el-Medenî el-Harrânî	8	zayıf	3	?	ETNİ
116	Abdurrahmân b. Büceyd b. Vehb	el-Ensârî el-Hârisî	3	sika - (lehû ru'ye ve zekerahû ba'zuhüm fi's-sahâbe; lehû hadîsün mürsel)	2	?	ETN
117	Abdurrahmân b. Câbir b. Abdillâh Ebû Atîk	el-Ensârî el-Medenî	3	sika (lem yüsıb İbn Sa'd fî taz'îfih)	3	?	KS
118	Abdurrahmân b. Cevşen	el-Gatafânî	3	sika	3	?	ETNİ,B *-el-Edeb-*
119	Abdurrahmân b. Cübeyr	el-Mısrî el-Âmirî	3	sika (ârifün bi'l-ferâiz)	3	97/716	METN
120	Abdurrahmân b. Cübeyr b. Nüfeyr	el-Hadramî el-Hımsî	3	sika	4	118/736	METNİ,B *-el-Edeb-*

121	Abdurrahmân b. Ebî Amre	el-Ensârî en-Neccârî	3	sika - yükālü vülide fî ahdi'n-Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem (ve kāle İbn Ebî Hâtim leyset lehû suhbe)	2	?	KS
122	Abdurrahmân b. Ebî Bekre Nüfey' b. el-Hâris	es-Sekafî el-Basrî	3	sika	2	96/715	KS
123	Abdurrahmân b. Ebî Kerîme vâlidü İsmâîl	es-Süddî	7	mechûlü'l-hâl	3	?	ET
124	Abdurrahmân b. Ebî Leylâ Yesâr Ebû Îsâ	el-Ensârî	3	sika (ühtülife fî semâıhî min Umer)	2	83/702	KS
125	Abdurrahmân b. Ebî Nu'm Ebü'l-Hakem	el-Becelî el-Kûfî	4	sadûk	3	99/717 c.	KS
126	Abdurrahmân b. Ebî Râfi'		6	makbul	4	?	ETNİ
127	Abdurrahmân b. Ebî Saîd	el-Hudrî el-Hazrecî	3	sika	3	112/730	METNİ,B *-el-Edeb-*
128	Abdurrahmân b. el-Esved b. Yezîd Ebû Hafs	en-Nehaî	3	sika	3	99/717	KS
129	Abdurrahmân b. Ganm b. Küreyb	el-Eş'arî	3	muhtelefün fî suhbetih ve zekerahû el-İclî fî kibâri sikāti't-tâbiîn	2	78/697	ETNİ, B -muallak-
130	Abdurrahmân b. el-Hâris b. Hişâm Ebû Muhammed	el-Mahzûmî el-Medenî	3	lehû ru'ye ve kâne min kibâri sikāti't-tâbiîn	2	43/663	BETNİ
131	Abdurrahmân b. Huceyre	el-Mısrî	3	sika	3	83/702	METNİ
132	Abdurrahmân b. Hürmüz el-A'rec Ebû Dâvûd	el-Medenî	2	sika sebt (âlim)	3	117/735	KS
133	Abdurrahmân b. Kâ'b b. Mâlik Ebü'l-Hattâb	el-Ensârî el-Medenî	3	sika (min kibâri't-tâbiîn; yükālü vülide fî ahdi'n-Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem)	2	97/716 c.	KS
134	Abdurrahmân b. Mâiz		6	makbul	3	?	TN
135	Abdurrahmân b. Mes'ûd b. Niyâr	el-Ensârî el-Medenî	6	makbul	4	?	ETN
136	Abdurrahmân b. Mil (Mül, Mel) b. Amr Ebû Osmân	en-Nehdî	2	sika sebt (âbid)	2	100/718-19	KS
137	Abdurrahmân b. Muhammed b. Cüd'ân		3	vessekahû en-Nesâî	4	?	T,B *-el-Edeb-*
138	Abdurrahmân b. Muhayrîz	el-Cumahî	3	kīle vülide fî ahdi'n-Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem ve zekerahû İbn Hibbân fî sikāti't-tâbiîn	2	?	ETNİ
139	Abdurrahmân b. Mut'im Ebü'l-Minhâl	el-Bünânî	3	sika	3	106/724	KS
140	Abdurrahmân b. Nâfi'	et-Tenûhî	8	zayıf	4	113//31	ETİ,B *-el-Edeb-*
141	Abdurrahmân b. Sâbıt	el-Cumahî el-Mekkî	3	sika (kesîru'l-irsâl)	3	118/736	METNİ
142	Abdurrahmân b. Saîd b. Vehb	el-Hemdânî	3	sika	4	?	MTİ,B *-el-Edeb-*
143	Abdurrahmân b. Saîd b. Yerbû' Ebû Muhammed	el-Mahzûmî el-Medenî	3	sika	3	?	ET,B *-el-Edeb-*
144	Abdurrahmân b. Şimâse	el-Mehrî el-Mısrî	3	sika	3	101/719 c.	METNİ

145	Abdurrahmân b. Tarafe b. Arfece	et-Temîmî	3	vessekahû el-İclî	4	?	ETN
146	Abdurrahmân b. Ubeyd b. Nistâs Ebû Ya‘fûr	Kûfî	3	sika	5	?	KS
147	Abdurrahmân b. Useyle Ebû Abdillâh	es-Sunâbihî el-Murâdî	3	sika (min kibâri't-tâbiîn)	2	79/698 c.	KS
148	Abdurrahmân b. Va‘le	el-Mısrî	4	sadûk	4	?	METNİ
149	Abdurrahmân b. Ya‘kūb	el-Cühenî el-Medenî	3	sika	3	?	METNİ,B *-el-Ḳırâ'at-*
150	Abdurrahmân b. Yezîd b. Câriye min Benî Amr b. Avf Ebû Muhammed	el-Ensârî el-Medenî	3	yükālü vülide fî hayâti'n-Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem ve zekerahû İbn Hibbân fî sikāti't-tâbiîn	2	98/716-17	BETNİ
151	Abdurrahmân b. Yezîd Ebû Muhammed	el-Yemânî es-San‘ânî	4	sadûk	3	?	T
152	Abdurrahmân b. Yezîd b. Kays Ebû Bekr	el-Kûfî	3	sika	3	83/702	KS
153	Abdurrahmân b. Ziyâd		6	makbul	4	?	T
154	Abdühayr b. Yezîd Ebû Umâre	el-Hemdânî el-Kûfî	3	sika (lem yesıhh lehû suhbe)	2	?	ETNİ
155	Abdülazîz b. Abdillâh b. Hâlid b. Esîd	el-Ümevî	3	sika (vehime men zekerahû fi's-sahâbe)	3	?	ETN
156	Abdülazîz b. Cüreyc	el-Mekkî	8	leyyin (kāle el-İclî lem yesma‘ min Âişe ve ehtae Husayf fe sarraha bi semâıh) -Tirmizî'deki tek rivayeti Hz. Âişe'den-	4	?	ETNİ
157	Abdülazîz b. Ebî Bekre	es-Sekafî el-Basrî	4	sadûk	3	?	ETİ,B -muallak-
158	Abdülazîz b. Rufey‘ Ebû Abdillâh	el-Esedî	3	sika	4	130/748	KS
159	Abdülazîz b. Suheyb	el-Bünânî el-Basrî	3	sika	4	130/748	KS
160	Abdülcebbâr b. Vâil b. Hucr Ebû Muhammed		3	sika (lâkinnehû ersele an ebîh) -Tirmizî'de de bildirilmekte-	3	112/730	METNİ
161	Abdülhamîd b. Abdirrahmân b. Zeyd b. el-Hattâb Ebû Ömer	el-Adevî el-Medenî	3	sika	4	116/734 c.	KS
162	Abdülhamîd b. Cübeyr b. Şeybe	el-Abderî el-Hacebî el-Mekkî	3	sika	5	?	KS
163	Abdülhamîd b. Mahmûd	el- Ma'velî	3	sika (mukıl)	4	?	ETN
164	Abdülmecîd b. Ebî Yezîd Vehb	el-Ukaylî el-Basrî	3	vessekahû İbn Maîn	4	?	ETNİ
165	Abdülmelik b. Allâk		9	mechûl	5	?	T
166	Abdülmelik b. Câbir b. Atîk	el-Ensârî el-Medenî	3	sika	4	?	ET
167	Abdülmelik b. Ebî Bekr b. Abdirrahmân	el-Mahzûmî el-Medenî	3	sika	5	116/734	KS
168	Abdülmelik b. Ebî Mahzûre	el-Cumahî	6	makbul	3	?	ETN,B *-Ḫalḳ-*

169	Abdülmelik b. Ebî Süleymân Ebû Abdillâh	el-Arzemî	5	sadûk lehû evhâm	5	145/762-63	METNİ,B -muallak-
170	Abdülmelik b. Habîb Ebû İmrân	el-Ezdî (el-Kindî) el-Cevnî	3	sika	4	128/745	KS
171	Abdülmelik b. Meysere Ebû Zeyd	el-Hilâlî el-Âmirî	3	sika	4	?	KS
172	Abdülmelik b. el-Mugīre	et-Tâifî	6	makbul	4	?	T,E *-el-Merâsîl-*
173	Abdülmelik b. Nevfel b. Müsâhık Ebû Nevfel	el-Âmirî	6	makbul	3	?	ETN
174	Abdülmelik b. Umeyr b. Süveyd	el-Lahmî el-Kûfî	3	sika (fasîh âlim; teğayyera hıfzuh ve rubemâ dellese)	4	136/753	KS
175	Abdülvâhid b. Abdillâh b. Kâ'b Ebû Büsr	en-Nasrî ed-Dımaşkī	3	sika	5	?	BETNİ
176	Abdülvehhâb b. Yahyâ b. Abbâd b. Abdillâh b. ez-Zübeyr		6	makbul	5	?	T
177	Abdürabbih b. Saîd b. Kays	el-Ensârî el-Medenî	3	sika	5	139/756	KS
178	Abîde b. Amr Ebû Amr (Ebû Müslim)	es-Selmânî el-Murâdî	3	sebt (fakīh; kâne Şüreyh izâ eşkele aleyhi şey'ün yes'eleh)	2	72/691	KS
179	Âbis b. Rebîa	en-Nehaî el-Kûfî	3	sika	2	?	KS
180	Aclân Mevlâ Fâtıma bint Utbe	el-Medenî	4	lâ be'se bih	4	?	METNİ,B -muallak-
181	Adî b. Sâbit	el-Ensârî el-Kûfî	3	sika (rumiye bi't-teşeyyu')	4	116/734	KS
182	el-Ahnef Sahr b. Kays b. Muâviye Ebû Bahr	et-Temîmî es-Sa'dî	3	sika	2	67/686-87	KS
183	Âizüllâh b. Abdillâh b. Amr Ebû İdrîs	el-Havlânî	3	sika - (vülide fî hayâti'n-Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem yevme Huneyn)	2	80/699	KS
184	Akkār b. el-Mugīre b. Şu'be	es-Sekafî	3	sika	3	?	TNİ
185	el-Alâ' b. Abdirrahmân b. Ya'kūb	el-Cühenî el-Hurakī	5	sadûk rubemâ vehime	5	130/748	METNİ,B *-el-Ḳırâ'at-*
186	el-Alâ' b. el-Hâris b. Abdilvâris Ebû Vehb	el-Hadramî ed-Dımaşkī	5	sadûk (fakīh; lâkin) rumiye bi'l-kader ve kad ihteleta	5	136/753	METNİ
187	el-Alâ' b. el-Leclâc	el-Gatafânî eş-Şâmî	3	sika	4	?	T
188	Alî b. Abdillâh b. Abbâs Ebû Muhammed	el-Hâşimî	3	sika (âbid)	3	118/736	METNİ,B *-el-Edeb-*
189	Alî b. Abdillâh Ebû Abdillâh	el-Bârikī el-Ezdî	5	sadûk rubemâ ehtae	3	?	METNİ
190	Alî b. el-Akmer b. Amr Ebü'l-Vâzi'	el-Hemdânî el-Vâdiî	3	sika	4	?	KS
191	Alî b. Alkame	el-Enmârî el-Kûfî	6	makbul	3	?	TN
192	Alî b. Dâvûd Ebü'l-Mütevekkil	en-Nâcî el-Basrî	3	sika	3	108/726	KS
193	Alî b. el-Hakem Ebü'l-Hakem	el-Bünânî el-Basrî	3	sika (za'afehû el-Ezdî bilâ hücce)	5	131/748	BETNİ
194	Alî b. el-Hüseyn b. Alî Zeynelâbidîn Ebü'l-Hasen	el-Hâşimî	2	sika sebt (âbid fakīh fâzıl meşhûr; kāle Süfyân b. Uyeyne ani'z-Zührî mâ	3	94/712	KS

				raeytü Kureşiyyen efdale minh)			
195	Alî b. Müdrik Ebû Müdrik	en-Nehaî el-Kûfî	3	sika	4	120/738	KS
196	Alî (Uley) b. Rebâh b. Kasîr Ebû Abdillâh	el-Lahmî el-Mısrî	3	sika	3	114/732	METNİ,B *-el-Edeb-*
197	Alî b. Rebîa b. Nadle Ebü'l-Mugīre	el-Esedî el-Kûfî	3	sika	3	?	KS
198	Alî b. Yahyâ b. Hallâd	ez-Zürakī el-Ensârî	3	sika	4	129/747	BETNİ
199	Alî b. Yezîd b. Rükâne	el-Muttalibî	7	mestûr	4	?	ETİ
200	Alî b. Zeyd b. Abdillâh b. Züheyr b. Abdillâh b. Cüd'ân	el-Kureşî et-Teymî el-Basrî	8	zayıf	4	131/748	METNİ,B *-el-Edeb-*
201	Alkame b. Abdillâh b. Sinân	el-Müzenî el-Basrî	3	sika	3	100/718	ETNİ
202	Alkame b. Ebî Alkame Mevlâ Âişe	el-Medenî	3	sika (allâme)	5	130/747 s.	KS
203	Alkame b. Kays b. Abdillâh Ebû Şibl	en-Nehaî el-Kûfî	2	sika sebt (fakīh; âbid)	2	62/682	KS
204	Alkame b. Vâil b. Hucr	el-Kindî el-Hadramî el-Kûfî	4	sadûk (illâ ennehû lem yesma' min ebîh) -Tirmizî'deki nakilleri biri hariç babasından-	3	?	METNİ,B *-el-Ḳırâ'at-*
205	Alkame b. Vakkās b. Mihsan	el-Leysî el-Medenî	2	sika sebt (ehtae men zeame enne lehû suhbe ve kīle innehû vülide fî ahdi'n-Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem)	2	86/705?	KS
206	Âmir b. Abdillâh b. ez-Zübeyr Ebü'l-Hâris	el-Medenî	3	sika (âbid)	4	121/739	KS
207	Âmir b. Ebî Âmir	el-Eş'arî	3	sika	2	79/695 c.	T
208	Âmir Ebû Remle şeyhun li İbn Avn		9	lâ yu'raf	3	?	ETNİ
209	Âmir b. Mes'ûd b. Ümeyye	el-Cumahî	3	sika	2	?	T
210	Âmir b. Sa'd	el-Becelî	6	makbul	3	?	METN
211	Âmir b. Sa'd b. Ebî Vakkās	ez-Zührî el-Medenî	3	sika	3	104/722	KS
212	Âmir b. Şerâhîl b. Abd(illâh) Ebû Amr	eş-Şa'bî el-Hemdânî	3	sika (meşhûr fakīh fâzıl)	3	104/722	KS
213	Âmir b. Ukbe	el-Ukaylî	6	makbul	4	?	T
214	Ammâr b. Ebî Ammâr Mevlâ Benî Hâşim Ebû Ömer		5	sadûk rubemâ ehtae	3	120/738 s.	METNİ
215	Ammâr b. Muâviye Ebû Muâviye	ed-Dühnî el-Becelî	5	sadûk yeteşeyye'	5	133/750	METNİ
216	Amr b. Abdillâh b. Safvân	el-Cumahî el-Mekkî	4	sadûk (şerîf)	4	?	ETNİ,B *-el-Edeb-*
217	Amr b. Abdillâh b. Ubeyd Ebû İshâk	el-Hemdânî es-Sebîî	3	sika (müksir âbid; ihteleta biühra)	3	127/745	KS
218	Amr b. Âmir	el-Ensârî el-Kûfî	3	sika	5	?	KS
219	Amr b. Âsım b. Süfyân	es-Sekafî	3	sika	3	?	ETN,B *-el-Edeb-*

220	Amr b. Bücdân	el-Âmirî el-Basrî	7	lâ yu'rafü hâlüh (teferrade anhü Ebû Kılâbe)	2	?	ETNİ
221	Amr b. Câbir Ebû Zür'a	el-Hadramî el-Mısrî	8	zayıf şîî	4	120/738 s.	Tİ
222	Amr b. Dînâr Ebû Muhammed	el-Mekkî el-Cumahî	2	sika sebt	4	126/744?	KS
223	Amr b. Ebî Amr Meysere Mevle'l-Muttalib Ebû Osmân	el-Medenî	3	sika (rubemâ vehime)	5	150/767 s.	KS
224	Amr b. Ebî Süfyân b. Abdirrahmân	el-Cumahî	3	sika	5	?	ETN,B *-el-Edeb-*
225	Amr b. Evs b. Ebî Evs	es-Sekafî et-Tâifî	3	sika - (tâbiiyyün kebîr)	2	90/709 s.	KS
226	Amr b. Gālib	el-Hemdânî el-Kûfî	6	makbul	3	?	TN
227	Amr b. el-Hâris b. Ehî Zeyneb es-Sekafiyye		3	sika	2	?	KS
228	Amr b. Kays b. Sevr Ebû Sevr	el-Kindî el-Hımsî	3	sika	3	140/757	ETNİ
229	Amr b. Mâlik Ebû Alî	el-Hemdânî el-Cenbî	3	sika	3	103/721	ETNİ,B *-el-Edeb-*
230	Amr b. Mersed Ebû Esmâ'	er-Rehabî ed-Dımaşkī	3	sika	3	76/695 c.	METNİ,B *-el-Edeb-*
231	Amr b. Meymûn Ebû Abdillâh (Ebû Yahyâ)	el-Evdî	3	sika (meşhûr; âbid)	2	74/693?	KS
232	Amr b. Mürre b. Abdillâh Ebû Abdillâh	el-Cemelî el-Murâdî el-Kûfî	3	sika (âbid kâne lâ yüdellisü ve rumiye bi'l-ircâ')	5	116/734?	KS
233	Amr b. Osmân b. Affân b. Ebi'l-Âs Ebû Osmân	el-Ümevî	3	sika	3	?	KS
234	Amr b. Râşid Ebû Râşid	el-Eşcaî el-Kûfî	6	makbul	3	?	ET
235	Amr b. Saîd b. el-Âs b. Saîd b. el-Âs b. Ümeyye Ebû Ümeyye el-Eşdak	el-Kureşî el-Ümevî	6	makbul - (tâbiî, vellâ imrate'l-Medîne liMuâviye ve libnihî katelehû Abdilmelik b. Mervân senete seb'în; vehime men zeame enne lehû suhbe ve innemâ liebîhi ru'ye; kâne Amr müsrifen alâ nefsih)	3	70/690	MTNİ,E *-el-Merâsîl-*
236	Amr b. Saîd Ebû Saîd	el-Kureşî	3	sika	5	?	METNİ,B *-el-Edeb-*
237	Amr b. Süleym b. Halde	ez-Zürakī el-Ensârî	3	sika	2	104/722	KS
238	Amr b. eş-Şerîd Ebü'l-Velîd	es-Sekafî et-Tâifî	3	sika	3	?	KS
239	Amr b. Şuayb b. Muhammed b. Abdillâh b. Amr b. el-Âs Ebû İbrâhîm		4	sadûk	5	118/736	ETNİ,B *-el-Ḳırâ'at-*
240	Amr b. Şürahbîl Ebû Meysere	el-Hemdânî el-Kûfî	3	sika (âbid)	2	63/683	BMETN
241	Anbese b. Ebî Süfyân b. Harb Ebü'l-Velîd	el-Kureşî el-Ümevî	3	zekerahû İbn Hibbân fî sikāti't-tâbiîn	3	59/679	METNİ
242	Âsım	el-Adevî el-Kûfî	3	vessekahû en-Nesâî	3	?	TN
243	Âsım b. Amr (Ömer)	el-Hicâzî	3	sika	3	?	TN

244	Âsım b. Damre	es-Selûlî el-Kûfî	4	sadûk	3	74/693	ETNİ
245	Âsım b. Küleyb b. Şihâb	el-Cermî el-Kûfî	5	sadûk rumiye bi'l-ircâ'	5	130/748	METNİ,B -muallak-
246	Âsım b. Lakīt b. Sabira	el-Ukaylî	3	sika	3	?	ETNİ,B *-el-Edeb-*
247	Âsım b. Ömer b. el-Hattâb Ebû Ömer (Ebû Amr)	el-Adevî	3	sika -	2	70/689	BMETN
248	Âsım b. Ömer b. Katâde Ebû Ömer	el-Evsî el-Ensârî	3	sika	4	120/738	KS
249	Âsım b. Süfyân b. Abdillâh	es-Sekafî	4	sadûk	3	?	ETNİ
250	Âsım b. Süleymân el-Ahvel Ebû Abdirrahmân	el-Basrî	3	sika (lem yetekellem fihi illâ el-Kattân keennehû bisebebi dühûlihî fi'l-vilâye)	4	142/759	KS
251	Âsım b. Ubeydillâh b. Âsım b. Ömer b. el-Hattâb	el-Adevî el-Medenî	8	zayıf	4	132/749	ETNİ,B *-Ḫalḳ-*
252	Atâ'	el-Âmirî et-Tâifî	6	makbul	3	?	ETN,B *-el-Edeb-*
253	Atâ'	eş-Şâmî	6	makbul	4	?	TN
254	Atâ' b. Aclân Ebû Muhammed	el-Hanefî el-Basrî	10	metrûk (bel etleka aleyhi İbn Maîn ve'l-Fellâs el-kezib)	5	?	T
255	Atâ' b. Ebî Müslim Ebû Osmân	el-Horasânî	5	sadûk yehim kesîran; yürsil ve yüdellis	5	135/752	METNİ
256	Atâ' b. Ebî Rebâh Eslem Ebû Muhammed	el-Kureşî el-Mekkî	3	sika (fakīh fâzıl lâkinnehû kesîru'l-irsâl; kīle innehû teğayyera biühra ve lem yeksür zâlik minh)	3	114/732	KS
257	Atâ' Mevlâ Ebî Ahmed b. Cahş		6	makbul	3	?	TNİ
258	Atâ' b. Mînâ Ebû Muâz	el-Medenî	4	sadûk	3	?	KS
259	Atâ' b. Nâfi'	el-Keyhârânî	3	sika	4	?	ET,B *-el-Edeb-*
260	Atâ' b. es-Sâib b. Yezîd Ebû Yezîd	el-Hüceymî es-Sekafî	5	sadûk ihteleta	5	136/753	BETNİ
261	Atâ' b. Yesâr Ebû Muhammed	el-Hilâlî el-Medenî	3	sika (fâzıl; sâhibü mevâiz ve ibâde)	2	103/721	KS
262	Atâ' b. Yezîd	el-Leysî	3	sika	3	105 veya 107/723 veya 725	KS
263	Atıyye b. Kays Ebû Yahyâ	el-Kilâbî eş-Şâmî	3	sika	3	121/739	METNİ,B -muallak-
264	Atıyye b. Sa'd b. Cünâde Ebü'l-Hasen	el-Avfî el-Cedelî	5	sadûk yuhtı' kesîran ve kâne şîiyyen müdellisen	3	111/729	ETİ,B *-el-Edeb-*
265	Avf b. Mâik b. Nadle Ebü'l-Ahvas	el-Cüşemî el-Kûfî	3	sika	3	85/704 c.	METNİ,B *-el-Edeb-*
266	Avn b. Abdillâh b. Utbe Ebû Abdillâh	el-Hüzelî el-Kûfî	3	sika (âbid)	4	120/738	METNİ
267	Avn b. Ebî Cühayfe	es-Süvâî el-Kûfî	3	sika	4	110/728	KS
268	Avsece Mevlâ İbn Abbâs	el-Mekkî	7	leyse bimeşhûr	4	?	ETNİ
269	el-Ayzâr b. Hureys	el-Abdî el-Kûfî	3	sika	3	110/728 s.	METN

270	Ba'ce b. Abdillâh b. Bedr	el-Cühenî	3	sika	3	100/718	BMTNİ,E *-el-Ḳader-*
271	Bâzâm Ebû Sâlih Mevlâ Ümmü Hâni'		8	zayıf yürsil	3	?	ETNİ
272	Becâle b. Abde	et-Temîmî el-Anberî	3	sika	2	?	BETN
273	Bekr b. Abdillâh b. Amr Ebû Abdillâh	el-Müzenî el-Basrî	2	sika sebt celîl	3	108/726	KS
274	Bekr b. Amr Ebü's-Sıddîk	en-Nâcî	3	sika	3	108/726	KS
275	Bekr b. Sevâde b. Sümâme Ebû Sümâme	el-Cüzâmî	3	sika fakīh	3	120/738 s.	METNİ,B -muallak-
276	Beşîr b. el-Muhâcir	el-Kûfî el-Ganevî	5	sadûk leyyinü'l-hadîs rumiye bi'l-ircâ'	5	?	METNİ
277	Beşîr b. Nehîk Ebü'ş-Şa'sâ'	es-Sedûsî es-Selûlî	3	sika	3	?	KS
278	Beyân b. Bişr Ebû Bişr	el-Ahmesî el-Kûfî	2	sika sebt	5	?	KS
279	Bilâl b. Ebî Bürde b. Ebî Mûsâ	el-Eş'arî	6	makbul - mukıl	5	120/738 s.	T, B -muallak-
280	Bilâl b. Yahyâ	el-Absî el-Kûfî	4	sadûk	3	?	ETNİ,B *-el-Edeb-*
281	Bişr		9	mechûl	5	?	T
282	Bişr b. Şegâf	ed-Dabbî el-Basrî	3	sika	3	?	ETN
283	Büdeyl b. Meysere	el-Ukaylî el-Basrî	3	sika	5	125 veya 130/743 veya 748	METNİ
284	Bükeyr b. Abdillâh b. el-Eşec Ebû Abdillâh (Ebû Yûsuf)	el-Medenî el-Mısrî	3	sika	5	120/738	KS
285	Bükeyr b. Atâ'	el-Leysî el-Kûfî	3	sika	4	?	ETNİ
286	Bükeyr b. Fîrûz	er-Ruhâvî	6	makbul	3	?	T
287	Bükeyr b. Mismâr Ebû Muhammed	ez-Zührî el-Medenî	4	sadûk	4	153/770	MTN
288	Bürd b. Sinân Ebü'l-Alâ'	ed-Dımaşkī el-Basrî	5	sadûk rumiye bi'l-kader	5	?	ETNİ,B *-el-Edeb-*
289	Büreyd b. Ebî Meryem Mâlik b. Rebîa	es-Selûlî el-Basrî	3	sika	4	144/761	ETNİ,B *-el-Edeb-*
290	Büsr b. Saîd Mevlâ b. el-Hadramî	el-Medenî	2	sika celîl	2	100/718	KS
291	Büsr b. Ubeydillâh	el-Hadramî eş-Şâmî	2	sika hâfız	4	?	KS
292	Büşeyr b. Kâ'b	el-Adevî	3	sika	2	?	BETNİ
293	Büşeyr b. Yesâr Mevlâ Benî Hârise	el-Hârisî el-Ensârî	3	sika fakīh	3	?	KS
294	Câbir b. Amr Ebü'l-Vâzi'	er-Râsibî	5	sadûk yehim	3	?	MTİ,B *-el-Edeb-*
295	Câbir b. Yezîd b. el-Esved	el-Âmirî es-Süvâî	4	sadûk	3	?	ETN
296	Câbir b. Yezîd b. el-Hâris Ebû Abdillâh	el-Cu'fî el-Kûfî	8	zayıf râfizî	5	128/746	ETİ

297	Câbir b. Zeyd Ebü'ş-Şa'sâ'	el-Ezdî el-Cevfî	3	sika fakīh	3	93/711-12	KS
298	el-Ca'd b. Abdirrahmân b. Evs		3	sika	5	144/761	BMETN
299	el-Ca'd b. Dînâr Ebû Osmân	el-Yeşkürî es-Sayrafî	3	sika	4	?	BMETN
300	Ca'fer b. Abdillâh b. el-Hakem	el-Ensârî	3	sika	3	?	METNİ,B *-el-Edeb-*
301	Ca'fer b. Amr b. Ümeyye	ed-Damrî el-Medenî	3	sika	3	95-96/714-15	BMETN
302	Ca'fer b. Ebi'l-Mugīre	el-Huzâî el-Kummî	5	sadûk yehim	5	?	ETN,B *-el-Edeb-* ,İ *-et-Tefsîr-*
303	Ca'fer b. İyâs Ebî Vahşiyye Ebû Bişr	el-Yeşkürî	3	sika min esbeti'n-nâs fî Saîd b. Cübeyr ve za'afehû Şu'be fî Habîb b. Sâlim ve fî Mücâhid -Saîd b. Cübeyr rivayetlerine "2" dendi-	5	125/743	KS
304	Ca'fer b. Rebîa b. Şürahbîl Ebû Şürahbîl	el-Kindî el-Mısrî	3	sika	5	136/753	KS
305	Câmi' b. Ebî Râşid	el-Kâhilî es-Sayrafî	3	sika fâzıl	5	?	KS
306	Câmi' b. Şeddâd Ebû Sahra	el-Muhâribî el-Kûfî	3	sika	5	107/725	KS
307	Cebele b. Sühaym	el-Kûfî	3	sika	3	125/743	KS
308	Cebr b. Nevf Ebü'l-Veddâk	el-Hemdânî el-Bikâlî	5	sadûk yehim	4	?	METNİ
309	Cübeyr b. Hayye	es-Sekafî	2	sika celîl	3	76/695 c.	BETNİ
310	Cübeyr b. Nüfeyr b. Mâlik	el-Hadramî el-Hımsî	2	sika celîl	2	80/699	METNİ,B *-el-Edeb-*
311	Cümey' b. Umeyr Ebü'l-Esved	et-Teymî el-Kûfî	5	sadûk yuhtı' ve yeteşeyya'	3	?	ETNİ
312	Cünâde b. Ebî Ümeyye Ebû Abdillâh	el-Ezdî eş-Şâmî	3	sika	3	80/699	KS
313	Cündebü'l-Hayr Ebû Abdillâh	el-Ezdî	3	sika	2	37/657	T
314	Cüneyd		7	mestûr	5	?	T
315	Cürey b. Küleyb	es-Sedûsî el-Basrî	6	makbul	3	?	ETNİ
316	Cürey b. Küleyb	en-Nehdî el-Kûfî	6	makbul	3	?	T
317	Cü'sül b. Hâân Ebû Saîd	er-Ruaynî el-Mısrî	4	sadûk fakīh	4	215/830 c.	ETNİ
318	Dabbe b. Mihsan	el-Anezî	4	sadûk	3	?	MET
319	ed-Dahhâk b. Abdirrahmân b. Arzeb Ebû Abdirrahmân (Ebû Zür'a)	el-Eş'arî et-Taberânî	3	sika	3	105/723	Tİ,E *-el-Ḳader-*
320	ed-Dahhâk b. Fîrûz	ed-Deylemî el-Filestînî	6	makbul	3	?	ETİ
321	ed-Dahhâk b. Müzâhim Ebü'l-Kāsım (Ebû Muhammed)	el-Hilâlî el-Horasânî	5	sadûk kesîru'l-irsâl	5	105/723	ETNİ

322	Damdam b. Cevs	el-Yemâmî	3	sika	3	?	ETNİ
323	Damre b. Habîb b. Suheyb Ebû Utbe	ez-Zübeydî el-Hımsî	3	sika	4	130/748	ETNİ
324	Damre b. Saîd b. Ebî Hanne	el-Mâzinî el-Ensârî el-Medenî	3	sika	4	?	METNİ
325	Dâvûd b. Ebî Hind Ebû Bekr (Ebû Muhammed)	el-Kuşeyrî el-Basrî	2	sika mütkın (kâne yehim biühra)	5	140/757	METNİ,B -muallak-
326	Dâvûd b. Kays Ebû Süleymân	el-Kureşî el-Medenî	3	sika fâzıl	5	158/775	METNİ,B -muallak-
327	Derrâc (Abdurrahmân) b. Sem'ân Ebü's-Semh	es-Sehmî el-Mısrî	4	sadûk (fî hadîsihî an Ebi'l-Heysem za'f) -3 rivayeti Hâriç Ebü'l-Heysem'den ve bunlara "5" dendi-	4	126/744	ETNİ,B *-el-Edeb-*
328	Dînâr vâlidü Îsâ	el-Kûfî	6	makbul	3	?	ET,B *-Ḫalḳ-*
329	Ebân b. Osmân b. Affân Ebû Saîd	el-Ümevî el-Medenî	3	sika	3	105/723	METNİ,B *-el-Edeb-*
330	Ebân b. Sâlih b. Umeyr	el-Kureşî	3	vessekahü'l-eimme ve vehime İbn Hazm fecehheleh ve İbn Abdilberr fe za'afeh	5	110/728 s.	ETNİ,B -muallak-
331	el-Egar Ebû Müslim	el-Medînî el-Kûfî	3	sika	3	?	METNİ,B *-el-Edeb-*
332	el-Ehdar b. Aclân	eş-Şeybânî el-Basrî	4	sadûk	4	?	ETNİ
333	Enes b. Sîrîn Ebû Mûsâ	el-Ensârî el-Basrî	3	sika	3	118/736	KS
334	Eslem	el-İclî	3	sika	4	?	ETN
335	Eslem Ebû Hâlid Mevlâ Ömer b. el-Hattâb	el-Adevî	3	sika	2	80/699	KS
336	Eslem b. Yezîd Ebû İmrân	et-Tücîbî el-Mısrî	3	sika	3	?	ETN
337	Esmâ' b. el-Hakem Ebû Hassân	el-Fezârî el-Kûfî	4	sadûk	3	?	ETNİ
338	el-Esved b. Kays Ebû Kays	el-Abdî el-İclî el-Kûfî	3	sika	4	?	KS
339	el-Esved b. Yezîd b. Kays Ebû Amr (Ebû Abdirrahmân)	en-Nehaî	3	sika müksir fakīh	2	75/694	KS
340	Eş'as b. Abdillâh b. Câbir Ebû Abdillâh	el-Huddânî el-Ezdî	4	sadûk	5	?	ETNİ,B -muallak-
341	Evs b. Abdillâh Ebü'l-Cevzâ'	er-Rabaî	3	sika	3	83/702	KS
342	Evs b. Dam'ac	el-Kûfî	3	sika	2	74/693	METNİ
343	Evs b. Hâlid Ebî Evs Ebû Hâlid	el-Hicâzî	9	mechûl	4	?	Tİ
344	Eymen b. Hureym b. el-Ahrem Ebû Atıyye	el-Esedî eş-Şâmî	3	sika	2	80/699	T
345	Eymen b. Nâbil Ebû İmrân (Ebû Amr)	el-Mekkî	5	sadûk yehim	5	?	BTNİ
346	Eyyûb b. Beşîr b. Sa'd Ebû Süleymân	el-Ensârî el-Muâvî	3	lehû ru'ye ve vessekahû Ebû Dâvûd ve gayruh	2	65/684	ET
347	Eyyûb b. Ebî Temîme Keysân Ebû Bekr	es-Sahtiyânî el-Basrî	2	sika sebt hücce min kibâri'l-fukahâi'l-abbâd	5	131/749	KS

348	Eyyûb b. Hâlid b. Safvân	el-Ensârî el-Berkī	8	fîhi lîn	4	?	MTN
349	Ezher b. Abdillâh b. Cümey‘	el-Harâzî	5	sadûk tekellemû fîh li’n-nasb	5	?	ETN
350	Fâid b. Abdirrahmân Ebü’l-Verkā’	el-Kûfî	10	metrûk (ittehemûh)	5	160/777	Tİ
351	Ferkad Ebû Talha		9	mechûl	4	?	T
352	Ferkad b. Ya‘kūb Ebû Ya‘kūb	es-Sebahî el-Basrî	5	sadûk (âbid; lâkinnehû) leyyinü’l-hadîs kesîru’l-hata’	5	131/748	Tİ
353	Ferve b. Nevfel	el-Eşcaî	3	muhtelefün fî suhbetih ve’s-savâb enne’s-suhbe liebîhi; ez-Zehebî: vüssika ve kīle lehû suhbe	3	51/671 c.	METNİ
354	Fıtr b. Halîfe Ebû Bekr	el-Mahzûmî	5	sadûk rumiye bi’t-teşeyyu‘	5	150/767 s.	BETNİ
355	Fürât b. Ebî Abdirrahmân el-Kazzâz	el-Kûfî	3	sika	5	?	KS
356	Gaylân b. Cerîr	el- Ma’velî el-Ezdî	3	sika	5	129/747	KS
357	Gazvân Ebû Mâlik	el-Gıfârî el-Kûfî	3	sika	3	?	ETN,B -muallak-
358	Guneym b. Kays Ebü’l-Anber	el-Mâzinî el-Basrî	3	sika	2	90/709	METNİ
359	Habîb b. Ebî Habîb	el-Becelî el-Basrî el-Kûfî	6	makbul	4	?	T
360	Habîb b. Ebî Sâbit Kays b. Dînâr Ebû Yahyâ	el-Esedî el-Kûfî	2	sika fakīh celîl ve kâne kesîra’l-irsâli ve’t-tedlîs	3	119/737	KS
361	Habîb b. en-Nu‘mân	el-Esedî	6	makbul	3	?	ETN
362	Habîb b. Sâlim Mevlâ en-Nu‘mân b. Beşîr	el-Ensârî	4	lâ be’se bih	3	?	METNİ
363	Habîb b. eş-Şehîd Ebû Muhammed	el-Ezdî el-Basrî	2	sika sebt	5	145/762	KS
364	Habîb b. Ubeyd	er-Rahabî el-Hımsî	3	sika	3	?	METNİ,B *-el-Edeb-*
365	Habîb b. Yesâr	el-Kindî el-Kûfî	3	sika	3	?	TN
366	Haccâc b. Haccâc b. Mâlik	el-Eslemî	6	makbul	3	?	ETN
367	Hafs b. Abdillâh	el-Leysî el-Basrî	6	makbul	3	?	TN
368	Hafs b. Âsım b. Ömer b. el-Hattâb	el-Ömerî	3	sika	3	?	KS
369	Hafs b. Ubeydillâh b. Enes	el-Ensârî	4	sadûk	3	?	BMTNİ
370	el-Hakem b. Abdillâh b. İshâk b. el-A‘rec	el-Basrî	3	sika (rubemâ vehime)	3	?	METN
371	el-Hakem b. Uteybe Ebû Muhammed	el-Kindî el-Kûfî	2	sika sebt fakīh (illâ ennehû rubemâ dellese)	5	113/731	KS
372	Hakîm b. Abdillâh b. Kays	el-Muttalibî	4	sadûk	4	118/736	METNİ
373	Hakîm b. Cübeyr	el-Esedî el-Kûfî	8	zayıf rumiye bi’t-teşeyyu‘	5	?	ETNİ

374	Hakîm b. Hakîm b. Abbâd b. Huneyf	el-Ensârî el-Evsî	4	sadûk	5	?	ETNİ
375	Hakîm b. Muâviye	en-Nümeyrî	3	muhtelefün fî suhbetih lehû hadîsün ve kīl: innemâ yervî an ebîh ev an ammih ve's-savâb ennehû tâbiî	2	?	TN
376	Hakîm b. Muâviye vâlidü Behz	el-Kuşeyrî	4	sadûk	3	?	ETNİ,B -muallak-
377	Hâlid b. Dînâr Ebû Halde	et-Temîmî es-Sa'dî	4	sadûk	5	?	BETN
378	Hâlid b. Düreyk		3	sika yürsil	3	?	ETNİ
379	Hâlid b. Ebî İmrân Ebû Ömer	et-Tücîbî	4	sadûk	5	105/723	METN
380	Hâlid b. el-Leclâc Ebû İbrâhîm	el-Âmirî Hımsî	4	sadûk fakīh	2	?	ETN
381	Hâlid b. Ma'dân Ebû Abdillâh	el-Kelâî el-Hımsî	3	sika âbid (yürsil kesîran)	3	103/721	KS
382	Hâlid b. Mihrân Ebü'l-Menâzil el-Hazzâ'	el-Basrî	3	sika yürsil (eşâre Hammâd b. Zeyd ilâ enne hıfzahû teğayyera lemmâ kadime mine'ş-Şâm ve âbe aleyhi ba'zuhüm dühûlehû fî ameli's-sultân)	5	?	KS
383	Hâlid b. Sâre	el-Mahzûmî el-Mekkî	4	sadûk	3	?	ETNİ
384	Hâlid b. Seleme b. el-Âs	el-Mahzûmî el-Medenî el-Kûfî	5	sadûk rumiye bi'l-ircâ' ve bi'n-nasb	5	132/749	METNİ,B *-el-Edeb-*
385	Hâlid b. Tahmân Ebü'l-Alâ'	el-Kûfî	5	sadûk rumiye bi't-teşeyyu' sümme ihteleta	5	?	T
386	Hâlid b. Zekvân	el-Medenî el-Basrî	4	sadûk	5	?	KS
387	Halîfe b. Husayn b. Kays	et-Temîmî el-Minkarî	3	sika	3	?	ETN
388	Hallâd b. es-Sâib b. el-Hallâd	el-Hazrecî	3	sika	3	?	ETNİ
389	Hammâd b. Ebî Süleymân Ebû İsmâîl	el-Eş'arî el-Kûfî	5	fakīh sadûk lehû evhâm, rumiye bi'l-ircâ'	5	120/738	METNİ,B *-el-Edeb-*
390	Hamza b. Abdillâh b. Ömer b. el-Hattâb	el-Medenî	3	sika	3		KS
391	Haneş b. Abdillâh b. Amr Ebû Rişdîn	es-San'ânî	3	sika	3	100/718	METNİ
392	Haneş b. el-Mu'temir Ebü'l-Mu'temir	el-Kinânî el-Kûfî	5	sadûk lehû evhâm (ve yürsil)	3	?	ETN
393	Hâni' Ebû Saîd Mevlâ Osmân	el-Berberî	4	sadûk	3	?	ET
394	Hâni' b. Hâni'	el-Hemdânî el-Kûfî	7	mestûr	3	?	ETNİ,B *-el-Edeb-*
395	Harâm b. Muâviye	el-Ensârî	3	sika	3	?	ETNİ,B *-el-Ḳırâ'at-*
396	Harâm b. Sa'd (Sâide) İbn Muhayyisa Ehî Benî Hârise	el-Ensârî	3	sika	3	?	ETNİ
397	Hareşe b. el-Hür	el-Fezârî	3	kāle Ebû Dâvûd lehû suhbe ve kāle'l-İclî sika min kibâri't-tâbiîn (feyekûnü mine's-sâniye)	2	74/693	KS

398	Hârice b. Zeyd b. Sâbit Ebû Zeyd	el-Ensârî el-Medenî	3	sika (fakīh)	3	100/718-19	KS
399	el-Hâris b. Abdillâh el-A'ver Ebû Züheyr	el-Hemdânî el-Hûtî el-Kûfî	8	kezzebehü'ş-Şa'bî fi re'yih ve rumiye bi'r-rafz ve fi hadîsihî za'f, leyse lehû ınde'n-Nesâî sivâ hadîseyn	2	69/688 c.	ETNİ
400	el-Hâris b. Abdillâh b. Evs	et-Tâifî	3	sika	2	?	ETN
401	el-Hâris b. Abdirrahmân	el-Kureşî el-Âmirî	4	sadûk	5	129/747	ETNİ
402	el-Hâris b. Abdirrahmân b. Abdillâh b. Sa'd b. Ebî Zübâb	ed-Devsî el-Medenî	5	sadûk yehim	5	146/763	MTNİ,B *-Ḫalḳ-*, E *-el-Merâsîl-*
403	el-Hâris b. en-Nu'mân b. Sâlim	el-Leysî el-Kûfî	8	zayıf	5	?	Tİ
404	el-Hâris b. Süveyd Ebû Âişe	et-Teymî el-Kûfî	2	sika sebt	2	70/689	KS
405	el-Hâris b. Şübeyl Ebü't-Tufeyl	el-Becelî	3	sika	5	?	BMETN
406	el-Hâris b. Ya'kūb vâlidü Amr	el-Ensârî el-Mısrî	3	sika âbid	5	130/748	MTN,B *-Ḫalḳ-*
407	Hârise b. Mudarrib	el-Abdî el-Kûfî	3	sika, galeta men nekale an İbni'l-Medînî ennehû terakeh	2	?	ETNİ,B *-el-Edeb-*
408	Harîz b. Osmân	er-Rahabî el-Hımsî	2	sika sebt rumiye bi'n-nasb	5	163/780	BETNİ
409	Hârûn b. Ümmi Hâni'		9	mechûl -	3	?	TN
410	el-Hasen b. Câbir	el-Lahmî el-Kindî	6	makbul	3	128/746	Tİ
411	el-Hasen b. Ebi'l-Hasen Yesâr Ebû Saîd	el-Ensârî el-Basrî	3	sika fakīh fâzıl meşhûr ve kâne yürsilü kesîran ve yüdellis, kāle'l-Bezzâr ve kâne yervî an cemâatin lem yesma' minhüm fe yetecevvez ve yekūl "haddesenâ" ve "hatabenâ" ya'nî kavmehüllezî haddesû ve hatabû bi'l-Basra	3	110/728	KS
412	el-Hasen b. Muhammed b. Alî b. Ebî Tâlib Ebû Muhammed	el-Hâşimî el-Medenî	3	sika fakīh (yükālü innehû evvelü men tekelleme bi'l-ircâ')	3	100/718?	KS
413	el-Hasen b. Üsâme b. Zeyd	el-Kelbî el-Medenî	6	makbul	3	?	TN
414	Hassân b. Atıyye Ebû Bekr	el-Muhâribî ed-Dımaşkī	3	sika fakīh âbid	4	130/748?	KS
415	Hassân b. Bilâl	el-Müzenî el-Basrî	4	sadûk	3	?	TNİ
416	Hayseme b. Abdirrahmân b. Ebî Sebre	el-Cu'fî el-Kûfî	3	sika (ve kâne yürsil)	3	80/699	KS
417	Hayseme b. Ebî Hayseme Ebû Nasr	el-Basrî	8	leyyinü'l-hadîs	4	?	TN
418	Hayye b. Hâbis	et-Temîmî	6	makbul	3	?	T,B *-el-Edeb-*
419	Hemmâm b. el-Hâris b. Kays	en-Nehaî el-Kûfî	3	sika (âbid)	2	65/684	KS
420	Hemmâm b. Münebbih b. Kâmil	es-San'ânî	3	sika	4	132/750	KS

	Ebû Utbe						
421	Hılâs b. Amr	el-Hecerî el-Basrî	3	sika (ve kâne yürsil)	2	?	KS
422	Hışf b. Mâlik	et-Tâî	3	vessekahû en-Nesâî	2	?	ETNİ
423	Hıttân b. Abdillâh	er-Rekāşî el-Basrî	3	sika	2	70/689 s.	METNİ
424	Hibbân b. Cez'	es-Sülemî	4	sadûk	3	?	Tİ
425	Hibbân b. Vâsi' b. Hibbân	el-Ensârî el-Mâzinî	4	sadûk	5	?	METİ
426	Hilâl b. Alî Ebî Meymûne	es-Sa'lebî el-Âmirî	3	sika	5	110/728 s.	KS
427	Hilâl b. Ebî Hilâl Ebû Zılâl	el-Basrî	8	zayıf	5	?	T,B -muallak-
428	Hilâl b. Habbâb Ebü'l-Alâ'	el-Abdî	5	sadûk teğayyera biühra	5	144/761	KS
429	Hilâl b. Yisâf	el-Eşcaî el-Kûfî	3	sika	3	?	METNİ,B -muallak-
430	Himyerî b. Beşîr Ebû Abdillâh	el-Cesrî	3	sika (yürsil)	3	?	MTN,B *-el-Edeb-*
431	Hişâm b. Amr	el-Fezârî	6	makbul	5	?	KS
432	Hişâm b. Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm Ebü'l-Münzir (Ebû Abdillâh)	el-Esedî	3	sika (fakīh; rubemâ dellese)	5	146/763	KS
433	Hişâm b. Zeyd b. Enes b. Enes	el-Ensârî	3	sika	5	?	KS
434	Hubeyb b. Abdirrahmân b. Hubeyb Ebü'l-Hâris	el-Ensârî el-Medenî	3	sika	4	132/749	KS
435	Huceyye b. Adî	el-Kindî	5	sadûk yuhtı'	3	?	T
436	Hucr	el-Adevî	5; 9	kīle hüve Huceyye b. Adî ve illâ fe mechûl	3	?	T
437	Hucr b. el-Anbes	el-Hadramî el-Kûfî	4	sadûk	2	?	ET,B *-el-Ḳırâ'at-*
438	Hûd b. Abdillâh b. Sa'd	el-Abdî	6	makbul	4	?	T,B *-el-Edeb-*
439	Humeyd b. Abdirrahmân	el-Himyerî el-Basrî	3	sika fakīh	3	?	KS
440	Humeyd b. Abdirrahmân b. Avf	ez-Zührî el-Medenî	3	sika	2	105/723	KS
441	Humeyd b. Ebî Humeyd et-Tavîl Ebû Ubeyde	el-Basrî	3	sika müdellis (ve âbehû Zâide lidühûlihî fî şey' min emri'l-ümerâ')	5	143/760	KS
442	Humeyd b. Hâni' Ebû Hâni'	el-Havlânî el-Mısrî	4	lâ be'se bih	5	142/759	METNİ,B *-el-Edeb-*
443	Humeyd b. Hilâl Ebû Nasr	el-Adevî el-Basrî	3	sika (âlim, tevekkafe fihi İbn Sîrîn lidühûlihî fî ameli's-sultân)	3	?	KS
444	Humeyd b. Nâfi' Ebû Eflah	el-Ensârî el-Medenî	3	sika	3	?	KS
445	Humrân b. Ebân Mevlâ Osmân b. Affân	en-Nemerî	3	sika	2		KS
446	Husayf b. Abdirrahmân Ebû Avn	el-Cezerî	5	sadûk seyyiü'l-hıfz (halleta biühra ve rumiye bi'l-ircâ')	5	137/754	ETNİ

447	Husayn b. Abdirrahmân Ebü'l-Hüzeyl	es-Sülemî el-Kûfî	3	sika (teğayyera hıfzuhû fi'l-âhir)	5	136/753	KS
448	Husayn b. Cündeb b. el-Hâris Ebû Zabyân	el-Cenbî el-Kûfî	3	sika	2	90/709	KS
449	Husayn b. Mâlik	el-Becelî el-Kûfî	4	sadûk	3	?	T
450	Huyey b. Hâni' b. Nâdır Ebû Kabîl	el-Meâfirî el-Mısrî	5	sadûk yehim	3	128/746	TN,B -*Ḫalḳ-*,E -*el-Ḳader-*
451	Hübeyre b. Yerîm Ebü'l-Hâris	eş-Şeybânî	5	lâ be'se bih ve kad îbe bi't-teşeyyu'	2	?	ETNİ
452	el-Hür b. es-Sayyâh	en-Nehaî el-Kûfî	3	sika	3	?	ETN
453	Hüzeyl b. Şürahbîl	el-Evdî el-Kûfî	3	sika	2	?	BETNİ
454	Irâk b. Mâlik	el-Gıfârî el-Kinânî	3	sika (fâzıl)	3	100/718 s.	KS
455	İbrâhîm (an Kâ'b b. Ucre)		9	mechûl	3	?	T
456	İbrâhîm b. Abdillâh b. Huneyn Ebû İshâk	el-Hâşimî el-Medenî	3	sika	3	100/718 s.	KS
457	İbrâhîm b. Abdillâh b. Kāriz	el-Kinânî el-Medenî	4	sadûk	3	?	METN,B -*el-Edeb-*
458	İbrâhîm b. Meysere	et-Tâifî el-Mekkî	2	sebt hâfız	5	132/749	KS
459	İbrâhîm b. Muhâcir b. Câbir	el-Becelî el-Kûfî	5	sadûk leyyinü'l-hıfz	5	?	METNİ
460	İbrâhîm b. Muhammed b. Alî b. Ebî Tâlib	el-Hâşimî	4	sadûk	5	?	Tİ,N -*Müsnedü 'Alî-*
461	İbrâhîm b. Muhammed b. el-Münteşir	el-Hemdânî el-Kûfî	3	sika	5	?	KS
462	İbrâhîm b. Muhammed b. Talha Ebû İshâk	et-Teymî el-Medenî	3	sika	3	110/728	METNİ
463	İbrâhîm b. Yezîd b. Kays Ebû İmrân	en-Nehaî el-Kûfî	3	sika illâ ennehû yürsil kesîran	5	96/714	KS
464	İbrâhîm b. Yezîd b. Şerîk Ebû Esmâ'	et-Teymî el-Kûfî	3	sika illâ ennehû yürsil ve yüdellis	5	92/710-11	KS
465	İkrime b. Abdillâh Ebû Abdillâh Mevlâ İbn Abbâs	el-Berberî	2	sika sebt (âlim bi't-tefsîr; lem yesbüt tekzîbühû an İbn Ömer ve lâ tesbüt anhü bid'a)	3	105/723	KS
466	İkrime b. Ammâr Ebû Ammâr	el-İclî el-Basrî el-Yemâmî	5	sadûk yeğlat (ve fî rivâyetihî an Yahyâ b. Ebî Kesîr ızdırâb ve lem yekün lehû kitâb) - Tirmizî'de Yahyâ b. Ebî Kesîr'den bir rivayeti var ve orada cerh-ta'dîl derecesine "6" dendi-	5	160/776 ö.	METNİ,B -muallak-
467	İkrime b. Hâlid b. el-Âs	el-Mahzûmî	3	sika	3	115/733	BMETN
468	İlbâ' b. Ahmer	el-Yeşkürî	4	sadûk (min el-kurrâ')	4	?	MTNİ
469	İmrân b. Ebî Atâ Ebû Hamza	el-Esedî el-Vâsıtî	5	sadûk lehû evhâm	4	?	M,B -*Ref'-*
470	İmrân b. Ebî Enes	el-Kureşî el-Âmirî	3	sika	5	117/735	METN,B -*el-Edeb-*
471	İmrân b. İsâm Ebû Umâre	ed-Dubaî el-Basrî	3	sika	2	82/701	T

472	İmrân b. Milhân (Teym) Ebû Recâ'	el-Utâridî	3	sika	2	105/723-24	KS
473	İmrân b. Talha b. Ubeydillâh	et-Teymî el-Medenî	3	lehû ru'ye; zekerahû el-İclî fî sikāti't-tâbiîn	2	?	ETİ,B *-el-Edeb-*
474	Îsâ b. Abdillâh b. Üneys	el-Ensârî el-Medenî	6	makbul	4	?	ET
475	Îsâ b. Abdirrahmân b. Ebî Leylâ	el-Ensârî el-Kûfî	3	sika	4	?	ETNİ
476	Îsâ b. Hıttân	er-Rekāşî	6	makbul	3	?	ETN
477	Îsâ b. Hilâl	es-Sadefî el-Mısrî	4	sadûk	4	?	ETN,B *-el-Edeb-*
478	Îsâ b. Talha b. Ubeydillâh Ebû Muhammed	et-Teymî el-Medenî	3	sika fâzıl	3	100/718	KS
479	İshâk b. Abdillâh b. Ebî Ferve	el-Ümevî el-Medenî	10	metrûk	4	144/761	ETİ
480	İshâk b. Abdillâh b. Ebî Talha Ebû Yahyâ	el-Ensârî el-Medenî	2	sika hücce	4	132/749	KS
481	İshâk b. Abdillâh b. el-Hâris	el-Âmirî es-Sekafî	4	sadûk	3	?	ETNİ
482	İshâk b. Kâ'b b. Ucre	el-Belevî	7	mechûlü'l-hâl	3	63/683	ETN
483	İshâk b. Ömer		10	terakehû ed-Dârekutnî	3	?	T
484	İshâk b. Talha b. Ubeydillâh	et-Teymî	6	makbul	3	56/676	Tİ
485	İshâk b. Yahyâ b. Talha b. Ubeydillâh	et-Teymî	8	zayıf	5	?	Tİ
486	İsmâîl b. Abdirrahmân b. Ebî Kerîme Ebû Muhammed	es-Süddî el-Kûfî	5	sadûk yehim ve rumiye bi't-teşeyyu'	4	127/745	METNİ
487	İsmâîl b. Ebî Hâlid	el-Ahmesî el-Becelî	2	sika sebt	4	146/763	KS
488	İsmâîl b. Muhammed b. Sa'd b. Ebî Vakkās Ebû Muhammed	ez-Zührî el-Medenî	2	sika hücce	4	134/751	BMETN
489	İsmâîl b. Müslim Ebû İshâk	el-Basrî el-Mekkî	8	zaîfü'l-hadîs	5	?	Tİ
490	İsmâîl b. Recâ b. Rebîa Ebû İshâk	ez-Zübeydî el-Kûfî	3	sika tekelleme fîhi'l-Ezdî bilâ hücce	5	?	METNİ
491	İyâd b. Lakīt	es-Sedûsî	3	sika	4	?	METN,B *-el-Edeb-*
492	İyâs b. Seleme b. el-Ekva' Ebû Seleme (Ebû Bekr)	el-Eslemî el-Medenî	3	sika	3	119/737	KS
493	İyâz b. Abdillâh b. Sa'd b. Ebî Serh	el-Kureşî el-Âmirî	3	sika	3	100/718	KS
494	İyâz b. Hilâl	el-Ensârî	9	mechûl (teferrade Yahyâ b. Ebî Kesîr bi'r-rivâyeti anh)	3		ETNİ
495	Kâ'b b. Alkame b. Kâ'b Ebû Abdilhamîd	et-Tenûhî el-Mısrî	4	sadûk	5	127/745	METN,B *-el-Edeb-*
496	Kâ'b Ebû Âmir	el-Medenî	9	mechûl	4	?	Tİ
497	Kabîsa b. Hureys b. Kabîsa	el-Ensârî el-Basrî	4	sadûk	3	167/783	ETN
498	Kabîsa b. el-Hülb	et-Tâî el-Kûfî	6	makbul	3	?	ETİ

499	Kabîsa b. Züeyb b. Halhale Ebû Saîd	el-Huzâî	3	sika - (min evlâdi's-sahâbe ve lehû ru'ye)	2	86/705	KS
500	el-Ka'kā' b. Hakîm	el-Kinânî el-Medenî	3	sika	4	?	METNİ,B *-el-Edeb-*
501	Kasâme b. Züheyr	el-Mâzinî el-Basrî	3	sika	3	80/699 s.	ETN
502	el-Kāsım b. Abdirrahmân b. Abdillâh b. Mes'ûd Ebû Abdirrahmân	el-Mes'ûdî el-Kûfî	3	sika (âbid)	4	120/738 c.	BETNİ
503	el-Kāsım b. Abdirrahmân Ebû Abdirrahmân	ed-Dımaşkī	4	sadûk (yuğrib kesîran)	3	112/730	ETNİ,B *-el-Edeb-*
504	el-Kāsım b. Ebî Bezze Mevlâ Benî Mahzûm	el-Mekkî	3	sika	5	115/733	KS
505	el-Kāsım b. Gannâm	el-Ensârî el-Beyâzî el-Medenî	5	sadûk muzdaribü'l-hadîs	4	?	ET
506	el-Kāsım b. Muhammed b. Ebî Bekr es-Sıddîk Ebû Muhammed	et-Teymî	3	sika (ehadü'l-fukahâ' bil'l-Medîne; kāle Eyyûb mâ raeytü efdale minh)	3	107/725?	KS
507	el-Kāsım b. Muhaymire Ebû Urve	el-Hemdânî	3	sika (fâzıl)	3	100/718	METNİ,B -muallak-
508	Katâde b. Diâme b. Katâde Ebü'l-Hattâb	es-Sedûsî el-Basrî	2	sika sebt	4	117/735	KS
509	Kays b. Abâye Ebû Neâme	el-Hanefî	3	sika	3	110/728	ETNİ,B *-el-Ḳırâ'at-*
510	Kays b. Ebî Hâzim Avf (Husayn) b. Abdilvâris Ebû Abdillâh (Ebû Ubeydillâh)	el-Becelî el-Kûfî	3	sika	2	97/715?	KS
511	Kays b. Kesîr	eş-Şâmî	8	zayıf (vehime İbn Kāni' fe evradehû fi's-sahâbe)	3	?	ETİ
512	Kays b. Talk b. Alî	el-Hanefî el-Yemâmî	4	sadûk	3	?	ETNİ
513	Kazea b. Yahyâ	el-Basrî	3	sika	3	?	KS
514	Kehmes b. el-Hasen Ebü'l-Hasen	et-Temîmî el-Basrî	3	sika	5	149/766	KS
515	Kesîr b. Cümhân Ebû Ca'fer	es-Sülemî (el-Eslemî)	6	makbul	3	?	ETNİ
516	Kesîr b. Ebî Kesîr Mevlâ Abdirrahmân b. Semüre	el-Basrî	6	makbul	3	?	ETN,İ *-et-Tefsîr-*
517	Kesîr b. Eflah Mevlâ Ebî Eyyûb el-Ensârî	el-Medenî el-Ensârî	3	sika	2	?	TN
518	Kesîr b. Mürre	el-Hadramî el-Mısrî	3	sika	2	?	ETNİ,B *-el-Ḳırâ'at-*
519	Keysân Ebû Saîd Mevlâ Ümmi Şerîk	el-Makbürî el-Medenî	2	sika sebt	2	100/718	KS
520	Kırfe b. Büheys Ebü'd-Dehmâ'	el-Basrî	3	sika	3	?	METNİ
521	Kinâne Mevlâ Safiyye		6	makbul za'afehû el-Ezdî bilâ hücce	3	?	T,B *-el-Edeb-*
522	Kudâme b. Mûsâ b. Ömer	el-Cumahî el-Medenî	3	sika	5	153/770	METİ,B -muallak-
523	Küleyb b. Şihâb		4	sadûk	2	?	ETNİ,B *-Ref'-*
524	Küleyb b. Vâil	et-Teymî el-Bekrî	4	sadûk	4	?	BET

525	Küreyb b. Ebî Müslim Ebû Rişdîn Mevlâ İbn Abbâs	el-Hâşimî el-Medenî	3	sika	3	98/716	KS
526	Lâhık b. Humeyd b. Saîd Ebû Miclez	es-Sedûsî el-Basrî	3	sika	3	106/724	KS
527	Limâze b. Ziyâd Ebû Lebîd	el-Cehdamî el-Basrî	5	sadûk (nâsıbî)	3	?	ETİ
528	Ma'bed b. Hâlid b. Müreyn	el-Cedelî el-Kûfî	3	sika (âbid)	3	118/736	KS
529	Ma'dân b. Ebî Talha b. Talha	el-Ya'merî Şâmî	3	sika	2	?	METNİ
530	Mahled b. Hufâf	el-Gıfârî	6	makbul	3	?	ETNİ
531	Mahrame b. Süleymân	el-Esedî el-Vâlibî el-Medenî	3	sika	5	130/748	KS
532	Mâlik b. Dînâr Ebû Yahyâ	el-Basrî	4	sadûk (âbid)	5	130/748	ETNİ,B -muallak-
533	Mâlik b. Ebî Âmir	el-Asbahî	3	sika	2	74/693	KS
534	Mâlik b. Evs b. el-Hadesân Ebû Saîd	en-Nasrî el-Medenî	3	sika - (lehû ru'ye ve revâ an Ömer)	2	92/711	KS
535	Mâlik b. Mersed b. Abdillâh	el-Yemânî	3	sika	3	?	TNİ,B *-el-Edeb-*
536	Mâlik b. Yahâmir	es-Seksekî el-Hımsî	3	sika	2	70/689	BETNİ
537	Ma'mer b. Ebî Habîbe	el-Adevî	3	sika	5	?	T
538	Mansûr b. el-Mu'temir b. Abdillâh Ebû Attâb	es-Sülemî el-Kûfî	2	sika sebt (ve kâne lâ yüdellisü min tabakati'l-A'meş)	5	132/750	KS
539	el-Ma'rûr b. Süleymân Ebû Ümeyye	el-Esedî el-Kûfî	3	sika	2	?	KS
540	Mekhûl b. Ebî Müslim Şehrâb b. Şâzel Ebû Abdillâh	eş-Şâmî	3	sika (fakīh; kesîru'l-irsâl; meşhûr)	5	112/730	METNİ,B *-el-Ķırâ'at-*
541	Memtûr Ebû Sellâm	el-Habeşî	3	sika yürsil	2	?	METNİ,B *-el-Edeb-*
542	Mersed b. Abdillâh	ez-Zimmânî	6	makbul	3	?	TNİ,B *-el-Edeb-*
543	Mersed b. Abdillâh Ebü'l-Hayr	el-Yezenî el-Mısrî	3	sika fakīh	3	90/809	KS
544	Mervân Ebû Lübâbe	el-Basrî	3	sika	4	?	T
545	Mervân el-Esfar Ebû Halîfe	el-Basrî	3	sika	4	?	BMET
546	Mervân b. el-Hakem b. Ebi'l-Âs b. Ümeyye Ebû Abdilmelik	el-Ümevî el-Medenî	3	sika - (lâ tesbütü lehû suhbe)	2	65/685	BETNİ
547	Mesrûk b. el-Ecda' b. Mâlik Ebû Âişe	el-Hemdânî el-Vâdiî	3	sika (fakīh; âbid)	2	63/683?	KS
548	Meş'ûd b. el-Hakem b. er-Rebî' Ebû Hârûn	el-Ensârî ez-Zürakī	3	sika - (lehû ru'ye ve lehû rivâyetün an ba'zı's-sahâbe)	2	?	METNİ
549	Meş'ûd b. Mâlik Ebû Rezîn	el-Esedî el-Kûfî	3	sika (fâzıl)	2	85/704	METNİ,B *-el-Edeb-*
550	Meymûn b. Ebî Şebîb Ebû Nasr	er-Rebaî el-Kûfî	5	sadûk kesîru'l-irsâl	3	83/702	METNİ,B *-el-Edeb-*
551	Meymûn Ebû Abdillâh Mevlâ İbn Semüre	el-Basrî	8	zayıf	4	?	TNİ

552	Meymûn b. Mihrân Ebû Eyyûb	el-Cezerî	3	sika (fakīh; kâne yürsil)	4	117/735	METNİ,B *-el-Edeb-*
553	Miksem b. Bücre Ebü'l-Kāsım		5	sadûk ve kâne yürsil	4	101/719	BETNİ
554	Mînâ b. Ebî Mînâ Mevlâ Abdirrahmân b. Avf		10	metrûk ve rumiye bi'r-rafz ve kezzebehû Ebû Hâtim	2	?	T
555	el-Minhâl b. Amr	el-Esedî el-Kûfî	5	sadûk rubemâ vehime	5	?	BETNİ
556	Misda' Ebû Yahyâ		6	makbul	3	?	METNİ
557	Mişrah b. Hâân Ebû Mus'ab	el-Meâfirî el-Mısrî	6	makbul	4	128/746	ETİ,B *-Ḫalḳ-*
558	Mîzân Ebû Sâlih	el-Basrî	6	makbul	3	?	T
559	Muâviye b. Hakîm b. Muâviye	en-Nümeyrî	6	makbul	3	?	T
560	Muâviye b. Kurre b. İyâs Ebû İyâs	el-Müzenî el-Basrî	3	sika	3	213/828	KS
561	Muâviye b. Süveyd b. Mukarrin Ebû Süveyd	el-Müzenî el-Kûfî	3	sika	3	?	KS
562	Muâz b. Abdillâh b. Hubeyb	el-Cühenî el-Medenî	5	sadûk rubemâ vehime	4		ETNİ,B *-el-Edeb-*
563	Muâz b. Rifâa b. Rifâa	el-Ensârî ez-Zürakī	4	sadûk	4	?	BETN
564	el-Mugīre b. Ebî Bürde min Benî Abdi'd-Dâr	el-Kinânî	3	vessekahû en-Nesâî	3	100/718 s.	ETNİ
565	el-Mugīre b. Ebî Kurre	es-Sedûsî	7	mestûr	5	?	T,E *-el-Ḳader-*
566	el-Mugīre b. Sa'd b. el-Ahzem	et-Tâî	6	makbul	5	?	T
567	el-Mugīre b. Sübey'	el-İclî	3	sika	5	?	TNİ
568	el-Mugīre b. Şübeyl (Şibl) Ebü't-Tufeyl	el-Becelî el-Ahmesî	3	sika	4	?	ETNİ
569	Muhâcir Ebü'l-Hasen	et-Teymî el-Kûfî	3	sika	4	?	BMETN
570	Muhâcir b. İkrime b. Abdirrahmân	el-Mekkî el-Mahzûmî	6	makbul	4	?	ETN
571	Muhammed b. Abbâd b. Ca'fer	el-Mahzûmî el-Mekkî	3	sika	3	?	KS
572	Muhammed b. Abdillâh b. Amr	es-Sehmî et-Tâifî	6	makbul	3	?	ETN
573	Muhammed b. Abdillâh b. el-Hâris b. Nevfel	el-Hâşimî en-Nevfelî	6	makbul	3	?	TN
574	Muhammed b. Abdillâh b. Saîd Ebû Avn	es-Sekafî el-Kûfî	3	sika	4	?	BMETN
575	Muhammed b. Abdillâh b. Zeyd	el-Ensârî el-Medenî	3	sika	3	?	METNİ,B *-Ḫalḳ-*
576	Muhammed b. Abdirrahmân b. Sevbân	el-Âmirî el-Medenî	3	sika	3	?	KS

577	Muhammed b. Aclân Ebû Abdillâh	el-Medenî	4	sadûk (illâ ennehû ihteletat aleyhi ehâdîsü Ebî Hüreyre)[3622]	5	148/765	METNİ,B -muallak-
578	Muhammed b. Alî Ebü'l-Kāsım b. el-Hanefiyye	el-Hâşimî el-Medenî	3	sika (âlim)	2	80/699 s.	KS
579	Muhammed b. Alî b. el-Hüseyn b. Alî b. Ebî Tâlib Ebû Ca'fer	el-Kureşî el-Hâşimî	3	sika (fâzıl)	4	115/733	KS
580	Muhammed b. Ammâr b. Sa'd el-Karaz		7	mestûr	4	?	T
581	Muhammed b. Amr b. Atâ'	el-Kureşî el-Âmirî el-Medenî	3	sika (vehime men kāle inne'l-Kattân tekelleme fîh)	3	120/738 c.	KS
582	Muhammed b. Cübeyr b. Mut'im b. Adî b. Nevfel	en-Nevfelî	3	sika (ârifün bi'n-neseb)	3	100/718	KS
583	Muhammed b. Cühâde	el-Evdî	3	sika	5	131/748	KS
584	Muhammed b. Ebî Süveyd	es-Sekafî et-Tâifî	9	mechûl	4	?	T
585	Muhammed b. Hâlid Ebü'r-Rehhâl	el-Ensârî el-Basrî	8	zayıf	5	?	T
586	Muhammed b. İbrâhîm b. el-Hâris Ebû Abdillâh	et-Teymî el-Medenî	3	sika (lehû efrâd)	4	120/738	KS
587	Muhammed b. İshâk b. Yesâr Ebû Abdillâh	el-Muttalibî	5	sadûk, yüdellis; rumiye bi't-teşeyyu' ve'l-kader	5	151/768	METNİ,B -muallak-
588	Muhammed b. Kâ'b b. Süleym Ebû Hamza	el-Kurazî el-Medenî	3	sika (âlim)	3	108/726?	KS
589	Muhammed b. Kays b. Mahrame	el-Muttalibî	3	kad vessekahû Ebû Dâvûd ve gayruh	2	?	MTN,E *-el-Merâsîl-*
590	Muhammed b. el-Münkedir b. Abdillâh Ebû Abdillâh	et-Teymî el-Medenî	3	sika (fâzıl)	3	131/748	KS
591	Muhammed b. el-Münteşir b. el-Ecda'	el-Hemdânî el-Kûfî	3	sika	4	?	KS
592	Muhammed b. Müslim Ebü'z-Zübeyr	el-Esedî el-Mekkî	5	sadûk illâ ennehû yüdellis	4	126/743-44	KS
593	Muhammed b. Müslim b. Ubeydillâh b. Abdillâh b. Şihâb	el-Kureşî ez-Zührî	2	müttefekun alâ celâletih ve itkānih	4	124/742	KS
594	Muhammed b. en-Nu'mân b. Beşîr Ebû Saîd	el-Ensârî	3	sika	3	?	BMTNİ
595	Muhammed b. Rükâne b. Abdiyezîd	el-Muttalibî	9	mechûl	3	?	ET
596	Muhammed b. Sâbit b. Sibâ'	el-Huzâî	4	sadûk	3	?	T
597	Muhammed b. Sa'd b. Ebî Vakkās Ebü'l-Kāsım	ez-Zührî el-Medenî el-Kûfî	3	sika	3	80/699 s.	BMTNİ,E *-el-Merâsîl-*
598	Muhammed b. Sîrîn Ebû Bekr	el-Ensârî el-Basrî	2	sika sebt (âbid kebîru'kadr; kâne lâ yerâ er-rivâyete bi'l-Ma'nâ)	3	110/729	KS

[3622] Saîd el-Makbûrî'nin Ebû Hüreyre hadislerini bazen bir kişi aracılığıyla, bazen doğrudan nakletmesi sebebiyle karıştırdığı ve bunların hepsini Saîd el-Makbürî'nin Ebû Hüreyre'den nakline çevirdiğini söylediği belirtilmektedir (2747. hadis). *Sünen-i Tirmiẕî*'de Senedli 37 rivayetinin 21'i Ebû Hüreyre'den gelmekle birlikte bunların 5'i Saîd el-Makbürî aracılığıyladır. Saîd el-Makbürî'nin Ebû Hüreyre'den bunların dördünü doğrudan (1655, 2706, 2746, 3401. hadis), birini ise babası aracığıyla (2841. hadis) naklettiği görülmektedir.

599	Muhammed b. Sûka Ebû Bekr	el-Ganevî el-Kûfî	3	sika (merzâ)	5	?	KS
600	Muhammed b. Ubeyd		9	mechûl	5	?	T,E -*Mesâ'il-*
601	Muhammed b. Urve b. ez-Zübeyr	el-Esedî	4	sadûk	4	?	T,E -*Mesâ'il-*
602	Muhammed b. Üsâme b. Zeyd b. Hârise	el-Medenî	3	sika	3	90/709	TN
603	Muhammed b. Vâsi‘ b. Câbir Ebû Bekr (Ebû Abdillâh) el-Ahnes	el-Ezdî el-Basrî	3	sika (âbid; kesîru'l-menâkıb)	5	123/741	METN
604	Muhammed b. Yahyâ b. Habbân	el-Ensârî el-Medenî	3	sika (fakīh)	4	121/739	KS
605	Muhammed b. Yûsuf b. Abdillâh	el-Kindî el-Medenî	2	sika sebt	5	140/757 c.	BMTN
606	Muhammed b. Yûsuf b. Abdillâh b. Selâm	el-İsrâîlî el-Medenî	6	makbul	4	?	T
607	Muhammed b. Zâzân	el-Medenî	10	metrûk	5	?	Tİ
608	Muhammed b. Zeyd b. Abdillâh b. Ömer	el-Medenî	3	sika	3	?	KS
609	Muhammed b. Zeyd b. el-Muhâcir b. Kunfüz	et-Teymî el-Medenî	3	sika	5	?	METNİ
610	Muhammed b. Ziyâd Ebû Süfyân	el-Elhânî el-Hımsî	3	sika	4	?	BETNİ
611	Muhammed b. Ziyâd Ebü'l-Hâris	el-Cumahî el-Basrî	2	sika sebt (rubemâ ersele)	3	?	KS
612	Muhârib b. Disâr	es-Sedûsî el-Kûfî	2	sika imâm (zâhid)	4	116/734	KS
613	Muhtâr b. Fülfül Mevlâ Amr b. Hureys		5	sadûk lehû evhâm	5	?	METN
614	Mûsâ b. Ebî Âişe Ebü'l-Hasen	el-Hemdânî el-Kûfî	3	sika (âbid; kâne yürsil)	5	?	KS
615	Mûsâ b. Ebî Mûsâ	el-Eş‘arî el-Kûfî	6	makbul	3	?	Tİ
616	Mûsâ b. Enes b. Mâlik	el-Ensârî	3	sika	4	?	KS
617	Mûsâ b. Eyyûb Ebü'l-Feyz	el-Mehrî el-Hımsî	3	sika	4	?	ETN
618	Mûsâ b. Talha b. Ubeydillâh Ebû Îsâ	et-Teymî	2	sika celîl	2	103/721	KS
619	Mûsâ b. Ukbe b. Ebî Ayyâş Ebû Muhammed	el-Esedî	3	sika (fakīh; imâm fi'l-megāzî; lem yesıhh enne İbn Maîn leyyeneh)	5	141/758	KS
620	Mûsâ b. Verdân Ebû Ömer	el-Âmirî el-Mısrî	5	sadûk rubemâ ehtae	3	117/735	ETNİ,B -*el-Edeb-*
621	Mus‘ab b. Sa‘d b. Ebî Vakkās Ebû Zürâre	ez-Zührî el-Medenî	3	sika (ersele an İkrime b. Ebî Cehl) -Tirmizî'deki rivayetlerinin biri böyle ve o rivayet münkatı‘ olarak değerlendirlldi-	3	103/721	KS
622	Mus‘ab b. Şeybe b. Cübeyr	el-Abderî el-Hacebî	8	leyyinü'l-hadîs	5	?	METNİ
623	Mutarrif b. Abdillâh b. eş-Şıhhîr Ebû Abdillâh	el-Âmirî el-Haraşî el-Basrî	3	sika (âbid fâzıl)	2	95/713-14	KS
624	el-Mutavvis		9	mechûl	4	?	ETNİ

625	el-Muttalib b. Abdillâh b. Muttalib b. Hantab	el-Mahzûmî	5	sadûk kesîru't-tedlîsi ve'l-irsâl	4	?	ETNİ,B *-el-Ḳırâ'at-*
626	Mücâhid b. Cebr Ebü'l-Haccâc	el-Mahzûmî el-Mekkî	3	sika (imâm fi't-tefsîr ve fi'l-ilm)	3	103/721	KS
627	el-Mühelleb b. Ebî Sufre Zâlim b. Sârik Ebû Saîd	el-Atekî el-Ezdî	3	min sikāti'l-ümerâ' (ve kâne ârifen bi'l-harb fe kâne a'dâûhû yermûnehû bi'l-kezib; lehû rivâyetün mürsele; kāle Ebû İshâk es-Sebîî mâ raeytü emîran efdale minh)	2	82/702	ETN
628	el-Münzir b. Mâlik b. Kutaa Ebû Nadre	el-Abdî el-Avekī	3	sika	3	108 veya 109/726 veya 727	METNİ,B *-muallak-*
629	Mürey b. Katarî	el-Kûfî	6	makbul	3	?	ETNİ
630	Mürre b. Şerâhîl Ebû İsmâîl et-Tayyib	el-Hemdânî el-Kûfî	3	sika âbid	2	76/695	KS
631	Müsâfi' b. Abdillâh b. Şeybe el-Hâcib		3	sika	3	91/710 c.	MET
632	el-Müseyyib b. Necebe	el-Kûfî	6	makbul	2	65/684	T
633	el-Müseyyib b. Râfi' Ebü'l-Alâ'	el-Esedî el-Kâhilî el-Kûfî	3	sika	4	105/723	KS
634	Müslim b. Cündeb	el-Hüzelî el-Medenî	3	sika (fasîh; kārî)	3		T,B *-Ḫalḳ-*
635	Müslim b. Ebî Bekre b. el-Hâris	es-Sekafî el-Basrî	4	sadûk	3		METN
636	Müslim b. Keysân Ebû Abdillâh	el-Mülâî ed-Dabbî	8	zayıf	5	?	Tİ
637	Müslim b. el-Müsennâ b. Mihrân	el-Kûfî	3	sika	4	?	ETN
638	Müslim b. Nezîr Ebû İyâz	el-Kûfî	6	makbul	3	?	TNİ,B *-el-Edeb-*
639	Müslim b. Safvân		9	mechûl	3	?	Tİ
640	Müslim b. Sellâm Ebû Abdilmelik	el-Hanefî	6	makbul	4	?	ETN
641	Müslim b. Subeyh Ebü'd-Duhâ	el-Hemdânî el-Kûfî	3	sika (fâzıl)	4	100/718	KS
642	Müslim b. Ubeydillâh	el-Kureşî	6	makbul (ve zekerahû İbn Hibbân fi'*ş-Şiḳāt*) - bir rivayette Ubeydullâh b. Müslim, diğerinde Müslim b. Ubeydullâh olarak zikredilmiştir. İsminin kalb edilmiş bu şekline "tercihe şayan" denildiğinden bu değerlendirmeye alındı-	3		T
643	Müslim b. Yesâr	el-Cühenî	6	makbul	3	?	ETN
644	Müslim b. Yesâr Ebû Osmân	el-Mısrî et-Tunbüzî	6	makbul	4	?	METİ,B *-el-Edeb-*
645	Müslim b. Ziyâd	el-Hımsî	6	makbul	4	?	ETN,B *-el-Edeb-*
646	el-Müstevrid b. el-Ahnef	el-Kûfî	3	sika	2	?	METNİ

647	Müverrik b. Müşemric b. Abdillâh	el-İclî	3	sika (âbid)	3	100/718 s.	KS
648	Nâbil Sâhibü'l-Abâ'		6	makbul	3	?	ETN
649	Nâciye b. Kâ'b	el-Esedî	3	sika	3	?	ETN
650	en-Nadr b. Enes b. Mâlik Ebû Mâlik	el-Ensârî el-Basrî	3	sika	3	100/718 s.	KS
651	Nâfi' b. Abbâs Ebû Muhammed Mevlâ Ebî Katâde	el-Medenî	3	sika	3	?	KS
652	Nâfi' b. Cübeyr b. Mut'im Ebû Muhammed (Ebû Abdillâh)	en-Nevfelî el-Medenî	3	sika (fâzıl)	3	99/717	KS
653	Nâfi' b. Ebî Nâfi' Ebû Abdillâh el-Bezzâr		3	sika	3	?	ETN
654	Nâfi' Ebû Abdillâh Mevlâ İbn Ömer	el-Medenî	2	sika sebt (fakīh; meşhûr)	3	117/735 c.	KS
655	Nâfi' b. Mâlik b. Ebî Âmir Ebû Süheyl	et-Teymî el-Medenî	3	sika	4	140/757 s.	KS
656	Nâfiz Ebû Ma'bed Mevlâ İbn Abbâs	el-Mekkî	3	sika	4	104/722	KS
657	Nasr b. İmrân b. İsâm Ebû Cemre	ed-Dubaî el-Basrî el-Horasânî	2	sika sebt	3	128/746	KS
658	Nebhân Ebû Yahyâ Mevlâ Ümmi Seleme	el-Mahzûmî el-Medenî	6	makbul	3	?	ETNİ
659	Nimyer b. Arîb	el-Hemdânî el-Kûfî	6	makbul	3	?	T
660	Nuaym b. Abdillâh Mücmir	el-Medenî	3	sika	3	?	KS
661	Nuaym b. Ebî Hind b. Eşyem	el-Eşcaî el-Kûfî	3	sika (rumiye bi'n-nasb)	4	110/728	MTNİ,B -muallak-,E -*Feżâ'il-*
662	en-Nu'mân b. Ebî Ayyâş Ebû Seleme	ez-Zürakī el-Ensârî	3	sika	4	?	BMTNİ
663	en-Nu'mân b. Sa'd b. Habte	el-Ensârî el-Kûfî	6	makbul	3	?	T
664	en-Nu'mân b. Sâlim	et-Tâifî	3	sika	4	?	METNİ
665	Nübayh b. Abdillâh Ebû Amr	el-Anezî el-Kûfî	6	makbul	3	?	ETNİ
666	Nübeyh b. Vehb b. Osmân	el-Abderî el-Medenî	3	sika (revâ anhü Nâfi')	3	126/744	METNİ
667	Nüfey' Ebû Râfi'	el-Medenî el-Basrî	2	sika sebt	2	?	KS
668	Nüfey' b. el-Hâris Ebû Dâvûd	Kûfî	10	metrûk (ve kad kezzebehû İbn Maîn)	5	?	Tİ
669	Nümeyr b. Evs	el-Eş'arî	3	sika	3	121-22/739-40	T,B -*el-Edeb-*
670	Osmân b. Abdillâh b. Mevhib	et-Teymî el-Medenî	3	sika	4	160/777	BMTNİ
671	Osmân b. Abdirrahmân b. Osmân	et-Teymî el-Medenî	3	sika	5	?	BET
672	Osmân b. Âsım b. Husayn Ebû Husayn	el-Esedî el-Kûfî	2	sika sebt (sünnî) (ve rubemâ dellese)	4	127/744	KS
673	Osmân b. Ebî Sevde	el-Makdisî	3	sika	3	?	ETİ,B -*el-Edeb-*

674	Osmân b. Hakîm b. Abbâd Ebû Sehl	el-Ensârî el-Evsî	3	sika	5	140/757 ö.	METNİ,B -muallak-
675	Osmân b. İshâk b. Hareşe	el-Kureşî el-Âmirî	3	vessekahû İbn Maîn fî rivâyeti'd-Dûrî	5	?	ETNİ
676	Osmân b. Müslim Ebû Amr	el-Bettî el-Basrî	4	sadûk âbû aleyhi el-iftâe bi'r-re'y	5	143/760	ETNİ
677	Osmân b. Rebîa b. Abdillâh	et-Teymî el-Medenî	6	makbul	4	?	T
678	Osmân b. Sa'd Ebû Bekr	el-Basrî	8	zayıf	5	?	ET
679	Osmân b. Ya'lâ b. Mürre	es-Sekafî	9	mechûl	4	?	T
680	Ömer b. Abdilazîz b. Mervân Ebû Hafs	el-Ümevî	2	udde mine'l-hulefâi'r-râşidîn	4	101/720	KS
681	Ömer b. Abdillâh Mevlâ Gufre	el-Medenî	8	zayıf (ve kâne kesîra'l-irsâl)	5	145-46/762-63	ET
682	Ömer b. Abdirrahmân b. Muhaysın Ebû Hafs	es-Sehmî	6	makbul	5	123/741	MTN
683	Ömer b. Alî b. Ebî Tâlib	el-Hâşimî	3	sika	3	91/710 c.	ETNİ
684	Ömer b. el-Hakem b. Râfi'	el-Medenî el-Ensârî	3	sika	3	?	METN,B -muallak-
685	Ömer b. Harmele		9	mechûl	4	?	ET,N -*'Amelü'l-yevm-*
686	Ömer b. Katâde b. en-Nu'mân	ez-Zaferî el-Ensârî	6	makbul	3	?	T
687	Ömer b. Kesîr b. Eflah	el-Medenî	3	sika	4	?	BMETİ,N -*Müsnedü ḥadîşi Mâlik-*
688	Ömer b. Mürre	eş-Şennî Basrî	6	makbul	4	?	ET
689	Ömer b. Rûbe	et-Tağlibî el-Hımsî	4	sadûk	4	?	ETNİ
690	Ömer b. Sâbit	el-Ensârî el-Hazrecî	3	sika	3	?	METNİ
691	Ömer b. Sefîne Mevlâ Ümmi Seleme		4	sadûk	3	?	ET
692	Ömer b. Şâkir	el-Basrî	8	zayıf	5	?	T
693	Râfi' b. İshâk Mevle'ş-Şifâ'	el-Medenî	3	sika	3	?	Tİ
694	Râfi' Mevlâ Mervân b. el-Hakem		6	makbul	3	?	BMTN
695	Râşid b. Keysân Ebû Fezâre	el-Absî el-Kûfî	3	sika	5	?	METİ,B -*el-Edeb-*
696	Râşid b. Sa'd	el-Makriî el-Hımsî	3	sika (kesîru'l-irsâl)	3	108/726	ETNİ,B -*el-Edeb-*
697	Rebâh b. Abdirrahmân b. Ebî Süfyân b. Huveytıb	el-Kureşî el-Âmirî	6	makbul	5	132/749	Tİ
698	er-Rebî' b. el-Berâ b. Âzib	el-Ensârî el-Kûfî	3	sika	3	?	TN
699	er-Rebî' b. Enes	el-Bekrî	5	sadûk lehû evhâm ve rumiye bi't-teşeyyu'	5	140/757	ETNİ
700	er-Rebî' b. Huseym b. Âiz Ebû Yezîd	el-Kûfî	3	sika (âbid)	2	65/685?	BMTNİ,E -*el-Ķader-*

701	er-Rebî‘ b. Sebre b. Ma‘bed	el-Cühenî el-Medenî	3	sika	3	?	METNİ
702	er-Rebî‘ b. Umeyle	el-Fezârî	3	sika	2	?	METNİ
703	Rebîa b. Amr Ebü’l-Gâz	el-Cüraşî ed-Dımaşkī	3	vessekahû ed-Dârekutnî ve gayruh (ve kâne fakīhen)	2	?	ETNİ
704	Rebîa b. Ebî Abdirrahmân Ebû Osmân el-ma’ûf bi Rebîatü’r-Rey	et-Teymî el-Medenî	3	sika (fakīh meşhûr kāle İbn Sa‘d kânû yettekūnehû li mevzii’r-re’y)	5	136/753?	KS
705	Rebîa b. Seyf b. Mâti‘	el-Meâfirî	5	sadûk lehû menâkîr	4	120/738 c.	ETN
706	Rebîa b. Şeybân Ebü’l-Havrâ’	es-Sa‘dî el-Basrî	3	sika	3	?	ETNİ
707	Rebîa b. Yezîd Ebû Şuayb	ed-Dımaşkī el-İyâdî	3	sika (âbid)	4	121 veya 123/739 veya 741	KS
708	Recâ b. Hayve Ebü’l-Mikdâm	el-Kindî el-Filistînî	3	sika (fakīh)	3	112/730	METNİ,B -muallak-
709	Reyhân b. Yezîd	el-Âmirî	6	makbul	3	?	ET
710	Rib‘î b. Hırâş Ebû Meryem	el-Absî el-Kûfî	3	sika âbid	2	100/718	KS
711	Rifâa b. Râfi‘ b. Hadîc	el-Ensârî el-Hârisî	3	sika	3	42/662	BETN
712	Riyâh b. Abîde	es-Sülemî el-Kûfî	3	sika	4	?	ETİ,N -*‘Amelü’l-yevm-*
713	Rufey‘ b. Mihrân Ebü’l-Âliye	er-Riyâhî	3	sika (kesîru’l-irsâl)	2	90/709	KS
714	Rukeyn b. er-Rebî‘ b. Amîle Ebü’r-Rebî‘	el-Fezârî el-Kûfî	3	sika	4	131/749	METNİ,B *-el-Edeb-*
715	Rumeyh	el-Cüzâmî	9	mechûl	3	?	T
716	Sâbit b. Ebî Safiyye Ebû Hamza	es-Sümâlî	8	zayıf râfizî	5	138/755 c.	Tİ,N *-Müsnedü ‘Alî-*
717	Sâbit b. Eslem Ebû Muhammed	el-Bünânî el-Basrî	3	sika âbid	4	127/744	KS
718	Sâbit b. Ubeyd Mevlâ Zeyd b. Sâbit	el-Ensârî	3	sika	3	?	METNİ,B *-el-Edeb-*
719	Sâbit vâlidü Adî	el-Ensârî	7	mechûlü’l-hâl	3	?	ETNİ
720	Sa‘d b. el-Ahrem	et-Tâî el-Kûfî	3	sika	2	?	T
721	Sa‘d b. Evs	el-Adevî	5	sadûk lehû eğālît	5	?	ETN
722	Sa‘d b. Hişâm b. Âmir	el-Ensârî el-Medenî	3	sika	3	?	KS
723	Sa‘d b. İbrâhîm b. Abdirrahmân Ebû İshâk	el-Kureşî ez-Zührî	3	sika (fâzıl âbid)	5	125/743	KS
724	Sa‘d b. İshâk b. Kâ‘b b. Ucre	el-Belevî el-Medenî	3	sika	5	140/757 s.	ETNİ
725	Sa‘d b. İyâs Ebû Amr	eş-Şeybânî el-Kûfî	3	sika	2	95-96/714-715	KS
726	Sa‘d (Saîd) Mevlâ Talha		9	mechûl	4	?	T
727	Sa‘d b. Osmân vâlidü Abdillâh ed-Deştekî	er-Râzî ed-Deştekî	6	makbul	5	?	ETN

728	Sa'd b. Saîd b. Kays Ebû Yahyâ	el-Ensârî	5	sadûk seyyiü'l-hıfz	4	141/758	METNİ,B -muallak-
729	Sa'd b. Sinân	el-Kindî el-Mısrî	4	sadûk (lehû efrâd)	5	?	ETİ
730	Sa'd b. Târık b. Eşyem Ebû Mâlik	el-Eşcaî el-Kûfî	3	sika	4	140/757 c.	METNİ,B -muallak-
731	Sa'd b. Ubeyd Mevlâ Abdirrahmân b. Ezher (Avf) Ebû Ubeyd	ez-Zührî	3	sika	2	?	KS
732	Sa'd b. Ubeyde Ebû Hamza	es-Sülemî el-Kûfî	3	sika	3	103/722 c.	KS
733	Safvân b. Amr b. Herim Ebû Amr	es-Seksekî el-Hımsî	3	sika	5	55/675 c.	METNİ,B *-el-Edeb-*
734	Safvân b. Muhriz b. Ziyâd	el-Mâzinî (el-Bâhilî)	3	sika âbid	4	174/790	BMTNİ
735	Safvân b. Süleym Ebû Abdillâh	el-Medenî ez-Zührî	3	sika (müftî âbid rumiye bi'l-kader)	4	132/749	KS
736	Safvân b. Ya'lâ b. Ümeyye	et-Temîmî el-Mekkî	3	sika	3	?	KS
737	es-Sâib b. Ferrûh Ebü'l-Abbâs	el-Mekkî	3	sika	3	?	KS
738	es-Sâib b. Mâlik (Zeyd) vâlidü Atâ'	el-Kûfî	3	sika	2	?	ETNİ,B *-el-Edeb-*
739	Saîd b. Abdillâh b. Cüreyc	el-Eslemî Basrî	5	sadûk rubemâ vehime	5	?	ET
740	Saîd b. Abdirrahmân b. Ebzâ	el-Huzâî el-Kûfî	3	sika	3	?	KS
741	Saîd b. Cemhân Ebû Hafs	el-Eslemî el-Basrî	4	sadûk (lehû efrâd)	4	136/753	ETNİ
742	Saîd b. Cübeyr b. Hişâm Ebû Abdillâh	el-Esedî el-Kûfî	2	sika sebt (fakīh, rivâyetühû an Âişe ve Ebî Mûsâ ve nahvihimâ mürsele) -*Tehzîbü't-Tehzîb*'de mürsel rivayet ettiği bildirilen diğer sahâbî hocaları Abdullah b. Ma'kıl, Adî b. Hâtim, Hz. Alî ve Ebû Hüreyre'dir- -Tirmizî'de 1 ta'lîk rivayeti Hz. Âişe'den, 1'i ta'lîk 2 rivayeti de Adî b. Hâtim'dendir-	3	94/713?	KS
743	Saîd b. Ebî Bürde b. Ebî Mûsâ	el-Eş'arî el-Kûfî	2	sika sebt (ve rivâyetühû an İbn Ömer mürsele) -Tirmizî'deki rivayeti İbn Ömer'den değil-	5	?	KS
744	Saîd b. Ebi'l-Hasen Ehu'l-Hasen	el-Basrî	3	sika	3	100/718	KS
745	Saîd b. Ebî Hind	el-Fezârî	3	sika (ersele an Ebî Mûsâ) -Tirmizî'de bir rivayeti Ebû Mûsâ'dan gelmiştir-	3	116/734	KS
746	Saîd b. Ebî Râşid		6	makbul	3	?	Tİ
747	Saîd b. Ebî Saîd Keysân Ebû Sa'd	el-Makbürî el-Medenî	3	sika (teğayyera kable mevtih bierbeı sinîn ve rivâyetühû an Âişe ve Ümmi Seleme mürsele) -Tirmizî'de bu iki sahâbîden rivayeti yoktur-	3	125/743	KS

748	Saîd b. Ebî Saîd Mevlâ Ebî Bekr b. Muhammed b. Amr ibn Hazm	el-Ensârî el-Medenî	9	mechûl (*Tehẕib*'de İbn Hibban'ın onu *eṣ-Ṣiḳāt*'ta zikrettiği bildirilmiş)	3	?	Tİ
749	Saîd b. Fîrûz Ebü'l-Bahterî	et-Tâî el-Kûfî	2	sika sebt (fîhi teşeyyuun kalîl, kesîru'l-irsâl)	3	82/701?	KS
750	Saîd b. el-Hâris b. Ebî Saîd	el-Ensârî el-Medenî	3	sika	3	?	KS
751	Saîd b. Hayyân vâlidü Yahyâ	et-Teymî el-Kûfî	3	vessekahû el-İclî	3	?	ET
752	Saîd b. İlâka Ebû Fâhıta	el-Hâşimî el-Kûfî	3	sika	3	90/709 c.	Tİ
753	Saîd b. İyâs Ebû Mes'ûd	el-Cüreyrî el-Basrî	3	sika (ihteleta kable mevtih biselâsi sinîn)	5	144/761	KS
754	Saîd b. Mercâne Ebû Osmân	el-Hicâzî	3	sika fâzıl	3	97/716	BMTN,E -*Nâsiḫ*-
755	Saîd b. el-Merzübân Ebû Sa'd	el-Absî el-Kûfî	8	zayıf müdellis	5	140/757 s.	Tİ,B -*el-Edeb*-
756	Saîd b. Mînâ Ebü'l-Velîd	el-Hicâzî	3	sika	3	?	BMETN
757	Saîd b. el-Müseyyib b. Hazn Ebû Muhammed	el-Kureşî el-Mahzûmî	2	ittefekū alâ enne mürselâtihî esahhu'l-merâsîl (ve kāle İbnü'l-Medînî lâ a'lemü fi't-tâbiîne evsea ilmen minh)	2	94/713	KS
758	Saîd b. Sem'ân	el-Ensârî ez-Zürakī	3	sika lem yüsıb el-Ezdî fî taz'îfih	3	?	ETN,B -*el-Ḳırâ'at*-
759	Saîd b. Ubeyd b. es-Sebbâk Ebü's-Sebbâk	es-Sekafî el-Medenî	3	sika	4	?	ETİ
760	Saîd b. Yesâr Ebü'l-Hubâb	el-Medenî	2	sika mütkın	3	117/735	KS
761	Saîd b. Yezîd b. Mesleme Ebû Mesleme	el-Ezdî et-Tâhî	3	sika	4	?	KS
762	Saîd b. Yuhmid Ebü's-Sefer	el-Hemdânî es-Sevrî	3	sika	3	112-13/730-31	KS
763	Saîd b. Zür'a racülün min Ehli'ş-Şâm	el-Hımsî	7	mestûr	3	?	ETNİ
764	Sa'lebe b. İbâd	el-Abdî el-Basrî	6	makbul	4	?	ETNİ,B -*Ḫalḳ*-
765	Sâlih b. Ebî Hassân	el-Medenî	4	sadûk	5	?	TN
766	Sâlih b. Ebî Sâlih Ebû Abdirrahmân	el-Medenî	3	sika	5	?	MT
767	Sâlih b. Ebî Sâlih Mevlâ Amr b. Hureys	el-Kûfî	8	zayıf	4	?	T,E -*el-Merâsîl*-
768	Sâlih b. Havvât b. Cübeyr	el-Ensârî el-Medenî	3	sika	4	?	KS
769	Sâlih b. Keysân Ebû Muhammed (Ebü'l-Hâris)	el-Medenî	2	sika sebt fakīh	4	130 veya 140/747 veya 757 s.	KS
770	Sâlih b. Muhammed b. Zâide Ebû Vâkıd	el-Medenî el-Leysî	8	zayıf	5	140/757	ETNİ
771	Sâlih b. Nebhân Mevle't-Tev'eme	el-Medenî	5	sadûk ihteleta (kāle İbn Adî lâ be'se bi rivâyeti'l-kudemâ anh ke'bni Ebî Zi'b ve'bni Cüreyc)	4	125-26/743-44	ETİ
772	Sâlim b. Abdillâh b. Ömer Ebû Ömer	el-Kureşî el-Adevî	3	sebt (ehadü'l-fukahâi's-seb'a âbid fâzıl)	3	106/725	KS

	(Ebû Abdillâh)						
773	Sâlim b. Ebî Hafsa Ebû Yûnus	el-İclî el-Kûfî	5	sadûk fi'l-hadîs illâ ennehû şîî ğâl	4	40/660	T,B *-el-Edeb-*
774	Sâlim b. Ebî Ümeyye Ebü'n-Nadr Mevlâ Ömer b. Ubeydillâh	et-Teymî el-Medenî	2	sika sebt (ve kâne yürsil)	5	129/747	KS
775	Sâlim b. Ebi'l-Ca'd	el-Gatafânî el-Eşcaî	3	sika (ve kâne yürsilü kesîran)	3	97-98/716-17	KS
776	Sâlim Ebü'l-Gays Mevlâ Abdillâh b. Mutî'	el-Medenî	3	sika	3	?	KS
777	Sayfî b. Ziyâd Ebû Ziyâd (Ebû Saîd)	el-Medenî	3	sika	4	?	METN
778	Sehl b. Ebî Ümâme b. Sehl b. Huneyf	el-Ensârî	3	sika	5	?	METNİ
779	Sehl b. Muâz b. Enes	el-Cühenî	4	lâ be'se bih illâ fî rivâyeti Zebân anh - Zebân'dan tek rivayetinde "6" olarak değerlendirildi, Zaten Zebân "8" ol için "8" de dense senede etkisi yok-	4	?	ETİ,B *-el-Edeb-*
780	Seleme b. Abdillâh b. Ömer -racülün min Veledi Ümmi Seleme	el-Mahzûmî	6	makbul	3	?	T
781	Seleme b. Dînâr Ebû Hâzim	el-Medenî	3	sika (âbid)	5	135/752	KS
782	Seleme b. Küheyl Ebû Yahyâ	el-Hadramî el-Kûfî	3	sika	4	?	KS
783	Seleme b. Suheyb Ebû Huzeyfe -min ashâbi'bni Mes'ûd-	el-Erhabî	3	sika	3	?	METN
784	Seleme b. Ubeydillâh b. Mihsan	el-Ensârî el-Hatmî	9	mechûl	4	?	Tİ,B *-el-Edeb-*
785	Seleme b. Verdân Ebû Ya'lâ	el-Leysî el-Medenî	8	zayıf	5	150/767 k.	Tİ,B *-el-Edeb-*
786	Selmân Ebû Hâzim	el-Eşcaî el-Kûfî	3	sika	3	100/718	KS
787	Selmân el-Egar Ebû Abdillâh	el-Esbehânî el-Medenî	3	sika	3	?	KS
788	Sem'ân Ebû Yahyâ	el-Eslemî el-Medenî	4	lâ be'se bih	3	?	ETNİ
789	Sevâde b. Âsım Ebû Hâcib	el-Anezî el-Basrî	4	sadûk (yükāl inne Müslimen ehrace lehû)	3	?	METNİ
790	Sevâde b. Hanzale	el-Kuşeyrî el-Basrî	4	sadûk	3	?	METİ
791	Seyyâr	el-Ümevî	4	sadûk	3	?	T
792	Seyyâr Ebû Hamza	el-Kûfî	6	makbul	5	?	ETİ,B *-el-Edeb-*
793	Seyyâr b. Selâme Ebü'l-Minhâl	er-Riyâhî el-Basrî	3	sika	4	129/747	KS
794	Sıla b. Züfer Ebü'l-Alâ' (Ebû Bekr)	el-Absî el-Kûfî	2	sika celîl	2	70/689 c.	KS
795	Sibâ' b. Sâbit hâlîfü Benî Zühre	ez-Zührî	3	addehü'l-Begavî ve gayruh fi's-sahâbe ve İbn Hibbân fî sikāti't-tâbiîn	2	?	ETNİ
796	Simâk b. Harb b. Evs Ebü'l-Mugīre	ez-Zühlî el-Bekrî	5	sadûk ve rivâyetühû an İkrime hâssaten muzdaribe ve kad	4	123/741	METNİ,B -muallak-

				teğayyera biühra fe kâne rubemâ telekkane			
797	Simâk b. el-Velîd Ebû Zümeyl	el-Yemâmî el-Kûfî	4	leyse bihî be's	3	?	METNİ,B *-el-Edeb-*
798	Sinân b. Ebî Sinân	ed-Dîlî el-Medenî	3	sika	3	105/723	BMTN
799	Sinân b. Rebîa Ebû Rebîa	el-Bâhilî el-Basrî	5	sadûk fihi lîn, ehrace lehû el-Buhârî makrûnen	4	?	BETİ
800	Süleym b. Âmir Ebû Yahyâ	el-Kelâî	3	sika	3	130/748	METNİ,B *-el-Edeb-*
801	Süleym b. Cübeyr Ebû Yûnus	ed-Devsî el-Mısrî	3	sika	3	123/741	MET,B *-el-Edeb-*
802	Süleymân b. Amr b. el-Ahvas	el-Cüşemî el-Kûfî	6	makbul	3	?	ETNİ
803	Süleymân b. Amr Ebü'l-Heysem	el-Utvârî el-Leysî	3	sika	4	?	ETNİ,B *-el-Edeb-*
804	Süleymân b. Büreyde b. el-Husayb	el-Eslemî el-Mervezî	3	sika	3	105/723	METNİ
805	Süleymân b. Câbir	el-Hecerî	9	mechûl	5	?	TN
806	Süleymân b. Ebî Süleymân	el-Hâşimî	6	makbul	3	?	T
807	Süleymân b. Ebî Süleymân Ebû İshâk	eş-Şeybânî el-Kûfî	3	sika	5	?	KS
808	Süleymân b. Kays	el-Yeşkürî el-Basrî	3	sika	3	79/698 c.	Tİ
809	Süleymân b. Mihrân Ebû Muhammed el-A'meş	el-Esedî el-Kâhilî el-Kûfî	2	sika hâfız (ârifün bi'l-kırâât veri' lâkinnehû yüdellis)	5	148/765	KS
810	Süleymân b. Mûsâ	el-Ümevî ed-Dımaşkī	5	sadûk fakīh fî hadîsihî ba'zu lîn ve hûlita kable mevtih bikalîl	5	?	METNİ
811	Süleymân b. Tarhân Ebü'l-Mu'temir	et-Teymî el-Basrî	3	sika âbid	4	143/761	KS
812	Süleymân b. Yesâr Ebû Eyyûb	el-Hilâlî el-Medenî	3	sika (fâzıl ehadü'l-fukahâi's-seb'a)	3	107/725	KS
813	Sümâme b. Abdillâh b. Enes b. Mâlik	el-Ensârî el-Basrî	4	sadûk	4	110/728 s.	KS
814	Sümâme b. Hazn	el-Kuşeyrî el-Basrî	3	sika	2	?	MTN,B *-el-Edeb-*
815	Sümâme b. Şerâhîl	el-Yemânî	6	makbul	3	?	ET,N *-es-Sünenü'l-kübrâ-*
816	Sümâme b. Vâil b. Husayn Ebû Sifâl	el-Mürrî	6	makbul	5	?	Tİ
817	Sümeyr b. Nehâr	el-Abdî el-Basrî	4	sadûk	3	?	ET
818	Süveyd b. Gafele Ebû Ümeyye	el-Cu'fî el-Kûfî	3	sika - (min kibâri't-tâbiîn)	2	80/699	KS
819	Süveyd b. Huceyr Ebû Kazea	el-Bâhilî el-Basrî	3	sika (kāle Ebû Dâvûd lem yesma' min İmrân b. Husayn) -Tirmizî'deki rivayeti İmrân'dan değil-	4	?	METNİ
820	Süveyr b. Ebî Fâhite Saîd b. İlâka Ebü'l-Cehm	el-Kûfî	8	zayıf rumiye bi'r-rafz	4	?	T
821	Şakīk b. Seleme Ebû Vâil	el-Esedî el-Kûfî	3	sika	2	82/701	KS

822	Şebîb b. Bişr (Beşîr) Ebû Bişr	el-Becelî el-Kûfî	5	sadûk yuhtı'	5	?	Tİ
823	Şebîb b. Garkade		3	sika	4	?	KS
824	Şeddâd b. Abdillâh Ebû Ammâr	el-Kureşî ed-Dımaşkī	3	sika (yürsil)	4	?	METNİ,B *-el-Edeb-*
825	Şeddâd b. Hay Ebû Hay	el-Hımsî	4	sadûk	3	?	ETİ,B *-el-Edeb-*
826	Şehr b. Havşeb Mevlâ Esmâ' bint Yezîd b. es-Seken	el-Eş'arî eş-Şâmî	5	sadûk kesîru'l-irsâl ve'l-evhâm	3	112/730	METNİ,B *-el-Edeb-*
827	Şerâhîl b. Âdet Ebü'l-Eş'as	es-San'ânî	3	sika	2	?	METNİ,B *-el-Edeb-*
828	Şerîk b. Hanbel	el-Absî el-Kûfî	3	sika	2	?	ET
829	Şiyeym b. Beytân	el-Kıtbânî el-Mısrî	3	sika	3	?	ETN
830	Şuayb b. el-Habhâb Ebû Sâlih	el-Ezdî el-Basrî	3	sika	4	131/748 c.	BMETN
831	Şuayb b. Muhammed b. Abdillâh b. Amr		4	sadûk	3	?	ETNİ,B *-el-Ḳırâ'at-*
832	Şüfey b. Mâti' Ebû Osmân	el-Asbahî	3	sika	3	116/734 c.	ETN,B *-Ḥalḳ-*,İ *-et-Tefsîr-*
833	Şümeyr b. Abdilmedân	el-Yemâmî	6	makbul	3	?	ETN
834	Şürahbîl b. Müslim b. Hâmid	el-Havlânî eş-Şâmî	5	sadûk fihi lîn	3	?	ETİ
835	Şüreyh b. Hâni' b. Yezîd Ebü'l-Mikdâm	el-Mezhicî el-Kûfî	3	sika	2	?	METNİ,B *-el-Edeb-*
836	Şüreyh b. en-Nu'mân	es-Sudâî el-Hemdânî	4	sadûk	3	?	ETNİ
837	Şüteyr b. Şekel	el-Absî el-Kûfî	3	sika	2	?	METNİ,B *-el-Edeb-*
838	Talha b. Abdillâh b. Avf Ebû Abdillâh	ez-Zührî el-Medenî	3	sika (müksir fakīh)	3	97/715	BETNİ
839	Talha b. Hırâş b. Abdirrahmân	el-Ensârî el-Medenî	4	sadûk	4	?	TNİ
840	Talha b. Musarrif b. Amr	el-Yâmî el-Kûfî	3	sika (kārî fâzıl)	5	112/730 c.	KS
841	Talha b. Nâfi' Ebû Süfyân	el-Vâsıtî el-Mekkî	4	sadûk	4	?	KS
842	Talha b. Yezîd Ebû Hamza	el-Ensârî el-Eylî	3	vessekahû en-Nesâî	3	?	BETNİ
843	Talîk b. Kays	el-Hanefî el-Kûfî	3	sika	3	?	ETNİ,B *-el-Edeb-*
844	Talk b. Habîb	el-Anezî Basrî	5	sadûk (âbid) rumiye bi'l-ircâ'	3	90/709 s.	METNİ,B *-el-Edeb-*
845	Târık b. Abdirrahmân	el-Becelî el-Ahmesî	5	sadûk lehû evhâm	5	?	KS
846	Tarîf b. Mücâlid Ebû Temîme	el-Hüceymî el-Basrî	3	sika	3	97/716	BETNİ
847	Tâvûs b. Keysân Ebû Abdirrahmân	el-Yemânî	3	sika fakīh fâzıl	3	106/725	KS
848	et-Tufâvî Şeyhun li Ebî Nadre		9	lâ yu'raf	3	?	ET
849	et-Tufeyl b. Übey b. Kâ'b	el-Ensârî el-Hazrecî	3	sika	2	?	Tİ,B *-el-Edeb-*

850	Ubâde b. Nüsey Ebû Ömer	el-Kindî eş-Şâmî	3	sika (fâzıl)	3	118/736	ETNİ
851	Ubeyd b. Ebî Meryem	el-Mekkî	6	makbul	3	?	BETN
852	Ubeyd b. Fîrûz Ebü'd-Dahhâk	eş-Şeybânî	3	sika	3	?	ETNİ
853	Ubeyd b. Huneyn Ebû Abdillâh Mevlâ (li Âli) Zeyd b. el-Hattâb	el-Medenî	3	sika (kalîlü'l-hadîs)	3	105/723	KS
854	Ubeyd b. Nadle Ebû Muâviye	el-Huzâî el-Kûfî	3	sika (vehime men zekera enne lehû suhbe)	2	74/693	METNİ
855	Ubeyd b. Rifâa B. Râfi'	ez-Zürakī el-Ensârî	3	vessekahû el-İclî	2	?	ETNİ,B *-el-Edeb-*
856	Ubeyd b. es-Sebbâk Ebû Saîd	el-Medenî es-Sekafî	3	sika	3	?	KS
857	Ubeyd Senûtâ Ebü'l-Velîd	el-Medenî	3	vessekahû el-İclî	3	?	T
858	Ubeyd b. Umeyr b. Katâde Ebû Âsım	el-Leysî el-Mekkî	3	mücmeun alâ sikatih	2	72/692	KS
859	Ubeyde b. Süfyân b. el-Hâris	el-Hadramî el-Medenî	3	sika	3	?	METNİ
860	Ubeydullâh	el-Kureşî	9	mechûl -	3	?	T
861	Ubeydullâh b. Abdillâh b. Ebî Sevr Mevlâ Benî Nevfel	el-Medenî	3	sika	3	?	KS
862	Ubeydullâh b. Abdillâh b. Ekram	el-Huzâî	3	sika	3	?	TNİ
863	Ubeydullâh b. Abdillâh b. Mevhib Ebû Yahyâ	et-Teymî el-Medenî	6	makbul	3	?	ETİ,B *-el-Edeb-* ,N *-Müsnedü 'Alî-*
864	Ubeydullâh b. Abdillâh b. Ömer b. el-Hattâb Ebû Bekr	el-Adevî el-Medenî	3	sika	3	106/724	KS
865	Ubeydullâh b. Abdillâh (Abdirrahmân) b. Râfi'	el-Ensârî el-Adevî	7	mestûr	4	?	ETN
866	Ubeydullâh b. Abdillâh b. Sa'lebe	el-Ensârî el-Medenî	9	lâ yu'raf (ve'htülife aleyhi fî isnâdi hadîsih)	3	?	T
867	Ubeydullâh b. Abdillâh b. Utbe b. Mes'ûd Ebû Abdillâh	el-Hüzelî el-Medenî	2	sika (fakīh) sebt	3	98/716	KS
868	Ubeydullâh b. Büsr	Hımsî	9	mechûl	4	?	T
869	Ubeydullâh b. Ebî Bekr b. Enes Ebû Muâz	el-Ensârî	3	sika	4	?	KS
870	Ubeydullâh b. Ebî Ca'fer Ebû Bekr	el-Mısrî	3	sika (kīle an Ahmed innehû leyyenehû ve kâne fakīhen âbiden; kāle Ebû Hâtim hüve mislü Yezîd b. Ebî Habîb)	5	132/749	KS
871	Ubeydullâh b. Ebî Râfi' Mevle'n-Nebî (s.a.s) Kâtibü Alî	el-Medenî	3	sika	3	?	KS
872	Ubeydullâh b. Ebî Yezîd	el-Mekkî	3	sika (kesîru'l-hadîs)	4	126/743	KS
873	Ubeydullâh b. Ebî Ziyâd el-Kaddâh Ebü'l-Husayn	el-Mekkî	8	leyse bi'l-kavî	5	150/767	ETİ
874	Ubeydullâh b. İkrâş b. Züeyb	et-Temîmî	8	kāle el-Buhârî lâ yesbütü hadîsüh	3		Tİ

875	Ubeydullâh b. el-Mugīre b. Muaykıb	es-Sebeî	4	sadûk	4	131/748	Tİ
876	Ubeydullâh b. Ömer b. Hafs b. Âsım b. Ömer b. el-Hattâb Ebû Osmân	el-Ömerî el-Medenî	2	sika sebt (kaddemehû Ahmed b. Sâlih alâ Mâlik fi Nâfi‘ ve kaddemehû İbn Maîn fi’l-Kāsım an Âişe ale’z-Zührî an Urve anhâ)	5	147/764	KS
877	Ukbe	el-Ukaylî	6	makbul	3	?	T
878	Ukbe b. Alkame Ebü’l-Cenûb	el-Yeşkürî	8	zayıf	3	?	T
879	Ukbe b. Müslim Ebû Muhammed	et-Tücîbî el-Mısrî	3	sika	4	120/737 c.	ETN,B *-el-Edeb-*
880	Umâre b. Abdillâh b. Sayyâd Ebû Eyyûb	el-Medenî	3	sika fâzıl	4	130/748 s.	Tİ
881	Umâre b. Cüveyn Ebû Hârûn	el-Abdî	10	metrûk (ve minhüm men kezzebeh; şîî)	4	134/751	Tİ,B *-Ḫalḳ-*
882	Umâre b. Hadîd	el-Becelî	9	mechûl	3	?	ETNİ
883	Umâre b. Huzeyme b. Sâbit Ebû Abdillâh	el-Ensârî el-Evsî	3	sika	3	105/723	ETNİ
884	Umâre b. Şebîb	es-Sebeî	3	sika	2	?	TN
885	Umâre b. Umeyr	et-Teymî	2	sika sebt	4	100/718 s.	KS
886	Umâre b. Ükeyme Ebü’l-Velîd	el-Leysî el-Medenî	3	sika	3	101/719	ETNİ,B *-el-Ḳırâ’at-*
887	Umeyr b. Hâni’ Ebü’l-Velîd	el-Ansî	3	sika	4	127/745	KS
888	Umeyr b. Me’mûn (Me’mûm) b. Zürâre	et-Teymî el-Kûfî	6	makbul	4	?	T
889	Urve b. Âmir Ebû Hâtim	el-Mekkî	3	muhtelefün fi suhbetih, zekerahû İbn Hibbân fi sikāti’t-tâbiîn	2	?	ETNİ
890	Urve b. el-Mugīre b. Şu‘be Ebû Ya‘fûr	es-Sekafî el-Kûfî	3	sika	3	90/708	KS
891	Urve şeyhun li Habîb b. Ebî Sâbit	el-Müzenî	9	mechûl	4	?	ETİ
892	Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm Ebû Abdillâh	el-Esedî el-Medenî	3	sika (fakīh; meşhûr)	3	94/713	KS
893	Utey b. Damre	es-Sa‘dî et-Temîmî el-Basrî	3	sika	3	?	TNİ,B *-el-Edeb-*
894	Üseyd b. Ebî Üseyd el-Berrâd Ebû Saîd	el-Medînî	4	sadûk	5	136/754	ETNİ,B *-el-Edeb-*
895	Vakdân Ebû Ya‘fûr	el-Abdî el-Kûfî	3	sika	4	120/738 s.	KS
896	Vâkıd b. Amr b. Sa‘d b. Muâz Ebû Abdillâh	el-Ensârî el-Eşhelî el-Medenî	3	sika	4	120/738	METN
897	Vehb b. Keysân Ebû Nuaym	el-Kureşî el-Medenî	3	sika	4	127/745	KS
898	Vehb b. Münebbih b. Kâmil Ebû Abdillâh	el-Yemânî el-Ebnâvî	3	sika	3	114/732	BMETN,İ *-et-Tefsîr-*
899	Vehb b. Rebîa	el-Kûfî	6	makbul	3	?	MT
900	Vekî‘ b. Udüs Ebû Mus‘ab	el-Ukaylî et-Tâifî	6	makbul	4	?	ETNİ

901	el-Velîd b. Abdillâh b. Cümey‘	ez-Zührî	5	sadûk yehim ve rumiye bi’t-teşeyyu‘	5	?	METN,B *-el-Edeb-*
902	el-Velîd b. Abdirrahmân	el-Cüruşî el-Hımsî	3	sika	4	?	METNİ,B *-Ḫalḳ-*
903	el-Velîd b. Abdirrahmân b. Ebî Mâlik Ebü’l-Abbâs	el-Hemdânî ed-Dımaşkī el-Kûfî	3	sika	5	125/743	TN
904	el-Velîd b. el-Ayzâr	el-Abdî el-Kûfî	3	sika	5	?	BMTN
905	el-Velîd b. Ebi’l-Veîd Ebû Osmân	el-Medenî	8	leyyinü’l-hadîs	4	?	METNİ,B *-el-Edeb-*
906	el-Velîd b. Kays b. el-Ahrem	et-Tücîbî el-Mısrî	6	makbul	5	100/718	ET,B *-Ḫalḳ-*
907	el-Velîd b. Rebâh	el-Medenî	4	sadûk	3	117/735	ETİ,B -muallak-
908	el-Velîd b. Ubâde b. es-Sâmit Ebû Ubâde	el-Ensârî el-Medenî	3	sika	2	70/689	BMTNİ
909	Verrâd Ebû Saîd (Ebü’l-Verd) Kâtibü’l-Mugīre	el-Kûfî	3	sika	3	?	KS
910	Yahyâ b. Abbâd b. Abdillâh b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm	el-Medenî	3	sika	5	100/718 s.	ETNİ,B *-el-Ḳırâ’at-*
911	Yahyâ b. Abbâd b. Şeybân Ebû Hübeyre	el-Ensârî el-Kûfî	3	sika	4	120/738 s.	METNİ,B *-el-Edeb-*
912	Yahyâ b. Abdirrahmân b. Hâtıb b. Ebî Beltea Ebû Muhammed (Ebû Bekr)	el-Medenî	3	sika	3	104/722	METNİ
913	Yahyâ b. el-Cezzâr	el-Uremî el-Kûfî	5	sadûk rumiye bi’l-gulüvvi fi’t-teşeyyu‘	3	?	METNİ
914	Yahyâ b. Ebî İshâk	el-Hadramî el-Basrî	5	sadûk rubemâ ehtae	5	136/753	KS
915	Yahyâ b. Ebî Kesîr Sâlih Ebû Nasr	et-Tâî el-Yemâmî	2	sika sebt (lâkinnehû yüdellis ve yürsil)	5	129/747	KS
916	Yahyâ b. Hallâd b. Râfi‘	el-Ensârî ez-Zürakī	3	lehû ru’ye ve zekerahû İbn Hibbân fî sikāti’t-tâbiîn	2	70/689 c.	BETNİ
917	Yahyâ b. Hâni’ b. Urve Ebû Dâvûd	el-Murâdî el-Kûfî	3	sika	5	?	ETN
918	Yahyâ b. el-Hâris Ebû Amr	ez-Zimârî es-Sâmî	3	sika	5	145/762	ETNİ
919	Yahyâ b. İshâk (Ebî İshâk)	el-Ensârî	3	sika	4	?	TN
920	Yahyâ b. Kays	es-Sebâî el-Yemenî	3	sika	5	?	ETN
921	Yahyâ b. Müslim (Süleym) el-ma‘rûf bi Yahyâ el-Bekkâ’	el-Basrî el-Huddânî	8	zayıf	4	130/748	Tİ
922	Yahyâ b. Saîd b. Kays Ebû Saîd	el-Ensârî el-Medenî	2	sika sebt	5	143/760	KS
923	Yahyâ b. Sâm b. Mûsâ	ed-Dabbî	6	makbul	4	?	Tİ
924	Yahyâ b. Talha b. Ubeydillâh	et-Teymî el-Medenî	3	sika	3	?	TNİ
925	Yahyâ b. Umâre (Abbâd)	el-Kûfî	6	makbul	4	?	TN
926	Yahyâ b. Umâre b. Ebî Hasen	el-Ensârî el-Medenî	3	sika	3	?	KS

927	Yahyâ b. Vessâb el-Mukrî	el-Esedî el-Kûfî	3	sika âbid	4	103/721	BMTNİ
928	Yahyâ b. Ya‘mer Ebû Süleymân	el-Advânî	3	sika (fasîh ve kâne yürsil)	3	89/708	KS
929	Yeîş b. el-Velîd b. Hişâm	el-Mahzûmî el-Ümevî	3	sika	3	?	ETN
930	Ya‘kūb b. Abdillâh b. el-Eşec Ebû Yûsuf	el-Medenî	3	sika	5	122/740	MTNİ,B *-Ḫalḳ-*
931	Ya‘kūb b. Ebî Seleme Ebû Yûsuf	et-Teymî el-Medenî	4	sadûk	4	120/738 s.	METİ
932	Ya‘kūb b. Ebî Ya‘kūb	el-Medenî	4	sadûk	3	?	ETİ
933	Ya‘kūb Mevle’l-Harka	el-Medenî	6	makbul	2	?	T
934	Ya‘lâ b. Atâ’	el-Âmirî	3	sika	4	120/738 c.	METNİ,B *-el-Ḳırâ’at-*
935	Ya‘lâ b. Memlek	el-Mekkî	6	makbul	3	?	ETN,B *-el-Edeb-*
936	Yesâr Ebû Nüceyh Mevlâ Sakîf	el-Mekkî	3	sika	3	109/727	METN
937	Yesâr Mevlâ İbn Ömer	el-Medenî	3	sika	4	?	ETİ
938	Yesâr b. Zeyd Ebû Bilâl Mevle’n-Nebî (s.a.s)		6	makbul	4	?	ET
939	Yezîd	el-Fârisî el-Basrî	6	makbul	4	?	ETN
940	Yezîd b. Abdillâh b. Husayfe	el-Kindî el-Medenî	3	sika	5	?	KS
941	Yezîd b. Abdillâh b. Kuseyt Ebû Abdillâh	el-Leysî el-Medenî	3	sika	4	122/740	KS
942	Yezîd b. Abdillâh b. Mugaffel		7	mestûr -	2	?	METNİ,B *-el-Ḳırâ’at-*
943	Yezîd b. Abdillâh b. eş-Şıhhîr Ebü’l-Alâ’	el-Âmirî el-Basrî	3	sika	2	111/729 c.	KS
944	Yezîd b. Abdillâh b. Üsâme b. el-Hâd Ebû Abdillâh	el-Leysî el-Medenî	3	sika (müksir)	5	139/756	KS
945	Yezîd b. Abdirrahmân b. el-Esved Ebû Dâvûd	el-Evdî	6	makbul	3	?	Tİ,B *-el-Edeb-*
946	Yezîd b. Amîre	ez-Zübeydî	3	sika	2	?	ETN
947	Yezîd b. Amr	en-Nahvî el-Meâfirî	4	sadûk	4	?	ETİ
948	Yezîd b. Ebân Ebû Amr el-Kâs	er-Rekāşî el-Basrî	8	zayıf	5	120/738 ö.	Tİ,B *-el-Edeb-*
949	Yezîd b. Ebî Habîb Ebû Recâ	el-Mısrî	3	sika (fakīh ve kâne yürsil)	5	128/745	KS
950	Yezîd b. Ebî Mansûr Ebû Ravh	el-Ezdî el-Basrî	4	lâ be’se bih	5	?	MT
951	Yezîd b. Ebî Ubeyd Mevlâ Seleme b. el-Ekva‘	el-Eslemî	3	sika	4	140/757 s.	KS
952	Yezîd b. Ebî Ziyâd	el-Hâşimî el-Kûfî	8	zayıf (kebüra fe teğayyera ve sâra yetelekkan ve kâne şîiyyen)	5	136/753	METNİ,B *-muallak-*
953	Yezîd Ebû Mürre Mevlâ Akīl b. Ebî Tâlib (Mevlâ Ümmü	el-Medenî	3	sika	3	?	KS

	Hâni')						
954	Yezîd b. el-Esam b. Ubeyd Ebû Avf	el-Bekkâî	3	sika	3	103/721	METNİ,B *-el-Edeb-*
955	Yezîd b. Humeyd Ebü't-Teyyâh	ed-Dubaî	2	sika sebt	5	128/746	KS
956	Yezîd b. Humeyr Ebû Ömer	eş-Şâmî el-Hımsî	4	sadûk	5	?	METNİ,B *-el-Edeb-*
957	Yezîd b. Hürmüz	el-Medenî	3	sika	3	100/718	METN
958	Yezîd Mevle'l-Münbeıs	el-Medenî	4	sadûk	3	?	KS
959	Yezîd b. Neâme Ebû Mevdûd	ed-Dabbî el-Basrî	6	makbul	3	?	T
960	Yezîd b. Rûmân Ebû Ravh Mevlâ Âli'z-Zübeyr	el-Medenî	3	sika (rivâyetühû an Ebî Hüreyre mürsele) -Tirmizî'de Ebû Hüreyre'den rivayeti bulunmamakta-	5	130/748	KS
961	Yezîd b. Şerîk b. Târık	et-Teymî el-Kûfî	3	sika	2	76/695 c.	KS
962	Yezîd b. Şüreyh	el-Hadramî el-Hımsî	6	makbul (rivâyetühû an Nuaym b. Hemmâr mürsele) -Tirmizî'de Nuaym'dan rivayeti yok-	3	?	ETİ,B *-el-Edeb-*
963	Yuhmid Ebû Ümeyye	eş-Şa'bânî ed-Dımaşkī	6	makbul	2	?	ETİ,B *-Ḫalḳ-*
964	Yûnus b. Cübeyr Ebû Gallâb	el-Bâhilî el-Basrî	3	sika	3	90/709 s.	KS
965	Yûnus b. Ebî İshâk Ebû İsrâîl	es-Sebîî el-Kûfî	5	sadûk yehimü kalîlen	5	152/769	METNİ,B *-el-Ḳırâ'at-*
966	Yûnus b. Meysere b. Halbes	el-Cüblânî	3	sika (âbid; muammer)	3	132/749	ETİ
967	Yûnus b. Ubeyd b. Dînâr Ebû Ubeyd (Ebû Abdillâh)	el-Abdî el-Basrî	2	sika sebt (fâzıl veri')	5	139/756	KS
968	Yûnus b. Ubeyd Mevlâ Muhammed b. el-Kāsım	es-Sekafî	6	makbul	4	?	ETN
969	Yûsuf b. Abdillâh b. el-Hâris Ebü'l-Velîd	el-Ensârî el-Basrî	3	sika	5	?	MTNİ
970	Yûsuf b. el-Hakem b. Ebî Akīl	es-Sekafî	6	makbul	3	?	T
971	Yûsuf b. İbrâhîm Ebû Şeybe	et-Temîmî el-Cevherî el-Vâsıtî	8	zayıf	5	?	Tİ
972	Yûsuf b. Mâhik b. Bühzâd	el-Fârisî el-Mekkî	3	sika	3	106/724	KS
973	Yûsuf b. Mihrân	el-Basrî	3	sika (lem yervi anhü illâ İbn Cüd'ân ve hüve leyyinü'l-hadîs)	4	?	T,B *-el-Edeb-*
974	Yûsuf b. Sa'd	el-Cumahî el-Basrî	3	sika	3	?	TN
975	Yüsey' b. Ma'dân	el-Hadramî el-Kindî	3	sika	3	?	ETNİ,B *-el-Edeb-*
976	Yüseyr b. Amîle	el-Fezârî	3	sika	3	?	TN
977	Zâlim b. Amr b. Süfyân Ebü'l-Esved	ed-Dîlî el-Basrî	3	sika (fâzıl)	2	69/688	KS
978	Zâzân Ebû Ömer (Ebû Abdillâh)	el-Kindî	5	sadûk yürsil ve fihi şîiyye	2	82/701	METNİ,B *-el-Edeb-*

979	Zehdem b. Mudarrib Ebû Müslim	el-Cermî el-Basrî	3	sika	3	?	BMTN
980	Zekvân b. Abdillâh Ebû Sâlih es-Semmân	et-Teymî el-Medenî	2	sika sebt	3	101/719-20	KS
981	Zerbî b. Abdillâh Ebû Yahyâ	el-Ezdî el-Basrî	8	zayıf	5	?	Tİ
982	Zeyd b. Alî b. el-Hüseyn b. Alî b. Ebî Tâlib Ebü'l-Hüseyn	el-Medenî	3	sika	4	122/740	ETİ,N - *Müsnedü 'Alî-*
983	Zeyd b. Atıyye	el-Has'amî (es-Sülemî)	9	mechûl	3	?	T
984	Zeyd b. Ayyâş Ebû Ayyâş	el-Medenî	4	sadûk	3	?	ETNİ
985	Zeyd b. Cübeyr b. Harmel	et-Tâî	3	sika	4	?	KS
986	Zeyd b. el-Havârî Ebü'l-Havârî	el-Ammî	8	zayıf	5	?	ETNİ
987	Zeyd b. Ukbe	el-Fezârî el-Kûfî	3	sika	3	?	ETN
988	Zeyd b. Vehb Ebû Süleymân	el-Cühenî el-Kûfî	2	sika celîl (lem yüsıb men kāle fî hadîsihî halel)	2	83/702	KS
989	Zeyd b. Yüsey' (Üsey')	el-Hemdânî el-Kûfî	3	sika	2	?	TN
990	Zeyd b. Zabyân	el-Kûfî	6	makbul	2	?	TN
991	Zeyd b. Zâide		6	makbul	2	?	ET
992	Zir b. Hubeyş b. Hubâşe Ebû Meryem	el-Esedî el-Kûfî	2	sika celîl	3	82/701	KS
993	Ziyâd b. Abdillâh	en-Nümeyrî el-Basrî	8	zayıf	5	?	T
994	Ziyâd b. Cübeyr b. Hayye	es-Sekafî el-Basrî	3	sika ve kâne yürsil	3	?	KS
995	Ziyâd b. Ebi'l-Ca'd Râfi'	el-Kûfî	6	makbul	4	?	T
996	Ziyâd b. Ebî Ziyâd Meysere Mevlâ İbn Ayyâş	el-Mahzûmî el-Medenî	3	sika âbid	5	135/752	MTİ
997	Ziyâd Ebü'l-Ebred Mevlâ Benî Hatme	el-Medenî	6	makbul	3	?	Tİ
998	Ziyâd b. Ertât	el-Fezârî ed-Dımaşkī	3	sika âbid	5	?	ETN
999	Zeyd b. Eslem Mevlâ Ömer Ebû Abdillâh (Ebû Üsâme)	el-Adevî el-Medenî	3	sika âlim (ve kâne yürsil)	3	136/754	KS
1000	Ziyâd b. İlâka Ebû Mâlik	es-Sa'lebî el-Kûfî	3	sika rumiye bi'n-nasb	3	135/752	KS
1001	Ziyâd b. Küseyb	el-Adevî el-Basrî	6	makbul	3	?	TN
1002	Ziyâd b. Minâ		6	makbul	3	?	Tİ
1003	Ziyâd b. Rebîa b. Nuaym	el-Hadramî el-Mısrî	3	sika	3	95/714	ETİ
1004	Ziyâd b. Sîmîn Kûş (Süleym) Ebû Ümâme	el-Abdî	6	makbul	3	?	ETİ
1005	Ziyâd vâlidü Süfyân	el-Usfurî	6	makbul	3	?	TN
1006	ez-Zübeyr b. Adî Ebû Abdillâh	el-Hemdânî el-Yâmî	3	sika	5	131/748	KS

1007	ez-Zübeyr b. Arabî	en-Nemerî el-Basrî	4	leyse bihî be'sen	4	?	BTN
1008	ez-Zübeyr b. el-Hırrît	el-Basrî	3	sika	5	?	BMETN
1009	Züfer b. Vesîme b. Mâlik b. Evs	en-Nasrî ed-Dımaşkī	6	makbul	3	?	ET
1010	Züheyr b. el-Akmer Ebû Kebşe	ez-Zübeydî el-Kûfî	6	makbul	3	?	ETN,B *-Ḫalḳ-*
1011	Zühre b. Ma'bed b. Abdillâh Ebû Akīl	el-Kureşî et-Teymî	3	sika âbid	4	127/745	BETNİ
1012	Zür'a b. Müslim b. Cerhed	el-Eslemî el-Medenî	3	vessekahû en-Nesâî	3	?	ET,N *-Müsnedü Mâlik-*
1013	Zürâre b. Evfâ Ebû Hâcib	el-Âmirî el-Haraşî	3	sika (âbid)	3	93/712	KS
1014	Zürâre b. Mus'ab b. Abdirrahmân	ez-Zührî el-Medenî	3	sika	3	?	T
1015	Ebû Abdillâh	el-Cedelî	3	sika rumiye bi't-teşeyyu'	3	?	ETN
1016	Ebü'l-Acfâ'	es-Sülemî el-Basrî	6	makbul	2	90/709 s.	ETNİ
1017	Ebü'l-Ahvas Mevlâ Benî Leys (Gıfâr)		6	makbul (lem yervi anhü gayru'z-Zührî)	3	?	ETNİ
1018	Ebü'l-Alâ	eş-Şâmî	9	mechûl	5	?	Tİ
1019	Ebû Alkame Mevlâ Benî Hâşim	el-Hâşimî el-Fârisî	3	sika (ve kâne Kādî İfrîkıyye)	3	?	METNİ,B *-el-Ḳırâ'at-*
1020	Ebû Atıyye	el-Vâdiî el-Hemdânî	3	sika	2	70/689 c.	BMETN
1021	Ebû Atıyye		6	makbul	3	?	ETN
1022	Ebû Âtike Tarîf b. Süleymân veya Süleymân b. Tarîf	el-Basrî	8	zayıf (ve bâleğa es-Süleymânî fîh)	5	?	T
1023	Ebü'l-Beddâh b. Âsım b. Adî	el-Belevî el-Ensârî	3	sika (vehime men kāle lehû suhbe)	3	110/728	ETNİ
1024	Ebû Bekr b. Abdillâh b. Ebi'l-Cehm	el-Adevî	3	sika (fakīh)	4	?	MTNİ,B *-el-Ḳırâ'at-*
1025	Ebû Bekr b. Abdirrahmân b. el-Hâris b. Hişâm	el-Mahzûmî el-Medenî	3	sika (fakīh âbid)	3	94/713	KS
1026	Ebû Bekr b. Ebî Mûsâ	el-Eş'arî	3	sika	3	106/724	KS
1027	Ebû Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm	el-Ensârî en-Neccârî	3	sika (âbid)	5	120/738	KS
1028	Ebû Bekr b. el-Münkedir b. Abdillâh	et-Teymî el-Medenî	3	sika (ve kâne esenne min ehîhi Muhammed)	4	?	BMTN
1029	Ebû Bekr b. Süleymân b. Ebî Hasme		3	sika (ârifün bi'n-neseb)	3	?	BMETN
1030	Ebû Bekr b. Ubeydillâh b. Abdillâh b. Ömer b. el-Hattâb		3	sika	4	130/748 s.	METN
1031	Ebû Bekr b. Ubeydillâh b. Enes b. Mâlik		7	mechûlü'l-hâl	5	?	T,B *-el-Edeb-*
1032	Ebû Belc	el-Fezârî	5	sadûk rubemâ ehtae	5	?	METNİ
1033	Ebû Bürde Âmir b. Ebî Mûsâ Abdillâh b.	el-Eş'arî	3	sika	3	104/722	KS

	Kays						
1034	Ebû Büsre	el-Gıfârî	6	makbul	4	?	ET
1035	Ebû Ca'fer	el-Ensârî el-Medenî	6	makbul	3	?	ETNİ,B *-el-Edeb-*
1036	Ebû Ca'fer (an Umâre b. Huzeyme)	el-Medenî	3	sika	4	124/742	TNİ
1037	Ebû Cübeyr Mevle'l-Hakem b. Amr	el-Gıfârî	6	makbul	3	?	T
1038	Ebû Gālib	el-Bâhilî el-Basrî	3	sika	5	?	ETİ
1039	Ebû Gālib sâhıbü Ebî Ümâme	el-Basrî el-Esbahânî	5	sadûk yuhtı'	5	?	ETNİ,B *-el-Edeb-*
1040	Ebû Gutayf	el-Hüzelî	9	mechûl	3	?	ETİ
1041	Ebû Habîbe	et-Tâî	6	makbul	3	?	ETN
1042	Ebû Hafs b. Ömer		9	mechûl	4	?	TN
1043	Ebû Hakîm Mevle'z-Zübeyr		9	mechûl	3	?	T
1044	Ebû Hâlid	el-Vâlibî el-Kûfî	6	makbul	2	?	ETİ
1045	Ebû Hâlid	el-Becelî el-Ahmesî	6	makbul	3	?	ETİ,B *-el-Edeb-*
1046	Ebû Harb b. Ebi'l-Esved	ed-Dîlî el-Basrî	3	sika	3	108/726	METNİ
1047	Ebû Hassân Müslim b. Abdillâh el-A'rec	el-Basrî	5	sadûk rumiye bi re'yi'l-Havâric	4	130/748	METNİ,B *-el-Edeb-*
1048	Ebû Hayye b. Kays	el-Vâdiî el-Kûfî	6	makbul	3	?	ETNİ
1049	Ebû İbrâhîm	el-Eşhelî el-Medenî	6	makbul	3	?	TN
1050	Ebû İdrîs	el-Mürhibî el-Kûfî	5	sadûk yeteşeyye'	4	?	Tİ
1051	Ebû İsâm	el-Basrî	6	makbul	5	?	METN
1052	Ebû Kābûs Mevlâ Abdillâh b. Amr b. el-Âs		6	makbul	4	?	ET
1053	Ebû Kays Abdurrahmân b. Sâbit Mevlâ Amr b. el-Âs		3	sika	2	54/674	KS
1054	Ebû Kebbâş	es-Sülemî (el-Absî)	9	mechûl	3	?	T
1055	Ebû Kebşe	es-Selûlî eş-Şâmî	3	sika	2	?	BETN
1056	Ebû Kesîr	es-Sühaymî el-Guberî	3	sika	3	?	METNİ,B *-el-Edeb-*
1057	Ebû Kesîr Mevlâ Ümmi Seleme		6	makbul	4	?	T
1058	Ebû Mâcid	el-Hanefî el-İclî el-Kûfî	9	mechûl (lem yervi anhü gayru Yahyâ el-Câbir)	2	?	ETİ
1059	Ebü'l-Melîh b. Üsâme b. Umeyr (Âmir)	el-Hüzelî	3	sika	3	98/716	KS

1060	Ebû Meryem	el-Ensârî	3	sika	2	?	ET,B *-el-Edeb-*
1061	Ebû Meymûne	el-Fârisî el-Medenî	3	sika	3	?	ETNİ
1062	Ebû Muhammed Mevlâ Ömer b. el-Hattâb		9	mechûl	5	?	Tİ
1063	Ebü'l-Muhârık		9	mechûl	4	?	T
1064	Ebû Müdille Mevlâ Âişe		6	makbul	3	?	Tİ
1065	Ebü'l-Mühelleb	el-Cermî el-Basrî	3	sika	2	?	METNİ,B *-el-Edeb-*
1066	Ebü'l-MühezzimYezîd	et-Temîmî el-Basrî	10	metrûk	3	?	ETİ
1067	Ebü'l-Müsennâ	el-Cühenî el-Medenî	6	makbul	3	?	Tİ
1068	Ebû Müslim	el-Cezmî	6	makbul	3	?	TN
1069	Ebû Nasr	el-Esedî Basrî	9	mechûl	4	?	T,B -muallak-
1070	Ebû Nusayre Müslim b. Ubeyd	el-Vâsıtî	3	sika	5	?	ET
1071	Ebû Osmân	el-Ensârî	6	makbul	4	?	T,B *-el-Ḳırâ'at-*
1072	Ebû Osmân Mevle'l-Mugīre b. Şu'be		6	makbul	3	?	ETN,B -muallak-
1073	Ebû Osmân şeyhun li Abdirrahmân b. Ziyâd		6; 9	hüve Müslim b. Yesâr ve illâ fe mechûl	3 veya 4	?	T
1074	Ebû Osmân şeyhun li Rebîa b. Yezîd	ed-Dımaşkī	3; 6	kīle hüve Saîd b. Hâni' el-Havlânî ve kīle Harîz b. Osmân ve illâ fe makbûl	2,3 veya 6	?	METN
1075	Ebû Râşid	el-Hubrânî eş-Şâmî	3	sika	2	?	ETİ,B *-el-Edeb-*
1076	Ebü'r-Rebî'	el-Medenî	6	makbul	3	?	T,B *-el-Edeb-*
1077	Ebû Recâ Mevlâ Ebî Bekr es-Sıddîk		9	mechûl	2	?	ET
1078	Ebû Sa'd	el-Ezdî el-Kûfî	6	makbul	3	?	Tİ
1079	Ebü's-Sâib Mevlâ Hişâm b. Zühre	el-Ensârî el-Medenî	3	sika	3	?	METNİ,B *-el-Ḳırâ'at-*
1080	Ebû Saîd b. el-Muallâ	el-Medenî	6	makbul	3	?	T
1081	Ebû Sâlih	el-Eş'arî eş-Şâmî	6	makbul	3	?	Tİ
1082	Ebû Sâlih	el-Hûzî	8	leyyinü'l-hadîs	3	?	Tİ,B *-el-Edeb-*
1083	Ebû Sâlih Mevlâ Dubâa		8	leyyinü'l-hadîs	3	?	T
1084	Ebû Sâlih Mevlâ Osmân		6	makbul	3	?	TN
1085	Ebû Sâlih Mevlâ Talha (Mevlâ Ümmi Seleme)		6	makbul	3	?	T
1086	Ebû Sebre	en-Nehaî el-Kûfî	6	makbul	3	?	ETİ

1087	Ebû Sehle Mevlâ Osmân b. Affân		3	sika	3	?	Tİ
1088	Ebû Seleme Abdillâh b. Abdirrahmân b. Avf	ez-Zührî el-Medenî	3	sika müksir	3	94/712-13	KS
1089	Ebû Sevr	el-Ezdî el-Huddânî	6	makbul	2	?	T
1090	Ebû Sevre b. Ehî Ebî Eyyûb	el-Ensârî	8	zayıf	3	?	ETİ
1091	Ebû Süfyân Mevlâ İbn Ebî Ahmed		3	sika	3	?	KS
1092	Ebû Şeybe		4;6; 8;9;11	yuhtemelü en yekûne ehade hâülâ' (Ebû Şeybe künyeli 7 kişi zikredilir) ve illâ fe mechûl	5, 6 veya 7	?	Tİ
1093	Ebü'ş-Şimâl b. Dıbâb		9	mechûl	3	?	T
1094	Ebû Şimr	ed-Dubaî el-Basrî	6	makbul	4	?	MTN
1095	Ebû Talha	el-Havlânî	6	makbul (hadîsühû ani'n-Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem mürsel) -Tirmizî'de Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'den rivayeti 2 râvi aracılığıyladır-	3	?	T
1096	Ebû Tâlût	eş-Şâmî	9	mechûl	5	?	T
1097	Ebû Ubeyde b. Abdillâh b. Mes'ûd	el-Kûfî	3	sika (er-râcih ennehû lâ yesıhhu semâuhû min ebîh) -Tirmizî'deki rivayetlerinin biri annesi aracılığıyla babasından, bir diğeri doğrudan Hz. Peygamber'den, bir ta'lîk rivayeti Berâ'dan, kalanı babasından-	3	80/699 s.	KS
1098	Ebû Ubeyde b. Muhammed b. Ammâr b. Yâsir	el-Ansî	6	makbul	4	?	ETNİ
1099	Ebü'l-Uşerâ'	ed-Dârimî	9	mechûl	4	?	ETNİ
1100	Ebû Uzre		9	mechûl	2	?	ETİ
1101	Ebû Vakkâs şeyhun li Ebi'n-Nu'mân		9	mechûl	3	?	ET
1102	Ebû Vehb	el-Ceyşânî el-Mısrî	6	makbul	4	?	ETİ
1103	Ebû Yezîd	el-Havlânî el-Mısrî	9	mechûl	4	?	T
1104	Ebû Yezîd halîfü Benî Zühre	el-Mekkî	3	vessekahû İbn Hibbân	2	?	ETİ
1105	Ebû Yûnus Mevlâ Âişe		3	sika	3	?	METN,B *-el-Edeb-*
1106	Ebû Zeyd Mevlâ Amr b. Hureys	el-Mahzûmî	9	mechûl	3	?	ETİ
1107	Ebû Zür'a		3; 9	kîle hüve İbn Amr b. Cerîr ve illâ fe hüve mechûl	3; 5	?	T
1108	Ebû Zür'a b. Amr b. Cerîr	el-Becelî el-Kûfî	3	sika	3	?	KS

1109	İbn Atâ b. Ebî Rebâh Şeyhun li Ebî Ferve		8; 9	keennehû Ya‘kūb ve illâ fe mechûl	5 veya 7	?	TN
1110	İbn Ebî Huzâme		9	mechûl	3	?	Tİ
1111	İbn Ebi’l-Muallâ	el-Ensârî	9	lâ yu‘raf	3	?	T
1112	İbn Ehî Abdillâh b. Sellâm		9	mechûl	3	?	Tİ
1113	İbn Ehî Ebî Saîd (Mevlâ liEbî Saîd)		9	mechûl -	3	?	T
1114	İbn İsâm	el-Müzenî	7	lâ yu‘rafü hâlüh	3	?	ETN
1115	Mevlâ İbn Sibâ‘		9	mechûl	4	?	T
1116	Vâlidü Ebî İbrâhîm el-Eşhelî		9	mechûl -	2	?	T
1117	Âişe bint Sa‘d b. Ebî Vakkās	ez-Zühriyye	3	sika	4	?	BETN
1118	Âişe bint Talha b. Ubeydillâh	et-Teymiyye	3	sika	3	?	KS
1119	Amre bint Abdirrahmân b. Sa‘d b. Zürâre	el-Ensâriyye	3	sika (ekserat an Âişe)	3	106/724	KS
1120	Dühaybe bint Uleyye	el-Anberiyye	6	makbûle	3	?	ET,B *-el-Edeb-*
1121	Fâtıma bint el-Hüseyn b. Alî b. Ebî Tâlib Ümmü Abdillâh	el-Hâşimiyye	3	sika	4	110/728	ETİ,N - *Müsnedü ‘Alî-*
1122	Fâtıma bint el-Münzir b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm	el-Esediyye	3	sika	3	?	KS
1123	Hafsa bint Abdirrahmân b. Ebî Bekr es-Sıddîk		3	sika	3	?	METİ
1124	Hafsa bint Sîrîn Ümmü’l-Hüzeyl	el-Ensâriyye	3	sika	3	100/718 s.	KS
1125	Hayra Ümmü’l-Hasen Mevlâtü Ümmi Seleme	el-Basrî	6	makbûle	2	?	METNİ
1126	Hind bint el-Hâris	el-Firâsiyye	3	sika	3	?	BETNİ
1127	Humeyda bint Yesâr		6	makbûle	4	?	ET
1128	Humeyde bint Ubeyd b. Rifâa	el-Ensâriyye	6	makbûle	5	?	ETNİ
1129	Hüceyme bint Huyey Ümmü’d-Derdâ	el-Vassâbiyye	3	sika (fakīhe)	3	81/701?	KS
1130	Leylâ Mevlâtü Ümmi Umâre	el-Ensâriyye	6	makbûle	3	?	TNİ
1131	Lü’lüe mevlatü’l-Ensâr		6	makbûle	4	?	ETİ,B *-el-Edeb-*
1132	Mercâne Ümmü Alkame		6	makbûle	3	?	ETN,B *-Ref’-*
1133	Muâze bint Abdillâh Ümmü’s-Sahbâ’	el-Adeviyye el-Basriyye	3	sika	3	?	KS
1134	Münye bint Ubeyd b. Ebî Berze		7	lâ yu‘rafü hâlühâ	4	?	T
1135	Müseyke	el-Mekkiyye	7	lâ yu‘rafü hâlühâ	3	?	ETİ

1136	Müsse Ümmü Büsse	el-Ezdiyye	6	makbûle	3	?	ETİ
1137	er-Rebâb bint Suley' Ümmü'r-Râih	ed-Dabbiyye	6	makbûle	3	?	ETNİ,B -muallak-
1138	Safiyye bint Şeybe b. Osmân	el-Abderiyye	3	sika - (lehâ ru'ye; haddeset an Âişe ve gayrahâ mine's-sahâbe; fi'l-Buhâriyyi't-tasrîh bi semâıhâ mine'n-Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem ve enkera'd-Dârekutnî idrâkehâ)	2	?	KS
1139	Safiyye bint Uleyye		6	makbûle	3	?	ET,B *-el-Edeb-*
1140	Selmâ	el-Bekriyye	9	lâ tu'raf	3	?	T
1141	Udeyse bint Ühbân	el-Gıfâriyye	6	makbûle	3	?	Tİ
1142	Ümeyye bint Abdillâh Ümmü Muhammed		9	?	3	?	T
1143	Zeyneb bint Kâ'b b. Ucre zevcü Ebî Saîd el-Hudrî		6	makbûle	2	?	ETNİ
1144	Ümmü Âsım Ümmü Veledi İbn Sinân b. el-Muhabbak		6	makbûle	3	?	Tİ
1145	Ümmü Habîbe bint el-İrbâd b. Sâriye		6	makbûle	3	?	T
1146	Ümmü'l-Hureyr		7	lâ yu'rafü hâlühâ	4	?	T
1147	Ümmü Külsûm	el-Leysiyye el-Mekkiyye	7	mestûre - (ve revâ Haccâc b. Ertât an Ümmi Külsûm an Âişe fi'l-istihâza ve revâ Ömer b. Âmir an Ümmi Külsûm an Âişe fî bevli'l-gulâm fe mâ edrî hel el-cemîu vâhidetün em lâ)	2	?	ETN
1148	Ümmü Muhammed Vâlidetü Muhammed b. es-Sâib b. Berke		6	makbûle	3	?	Tİ
1149	Ümmü Müsâvir	el-Himyeriyye	7	lâ yu'rafü hâlühâ	4	?	Tİ
1150	Ümmü Şerâhîl		7	lâ yu'rafü hâlühâ	3	?	T
1151	Ümmü Veledi Abdirrahmân b. Avf		9	lâ tu'raf	3	?	ET
1152	Ammetü Umâre b. Umeyr		9	lâ tu'raf	4	?	T
1153	Ceddetü İbn Cüd'ân		9	lâ tu'raf	3	?	T
1154	Vâlidetü Abdullâh b. Büreyde		9	mechûle - (tek rivayeti var; rical eserlerinde hakkında bilgi yok)	2	?	T

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ek 1.8: Tâbiûnun Bölgeleri, *es-Sünen*'deki Rivayetlerde ve "Ve fi'l-Bâb"larda Geçme Sayıları

TÂBİÛN							
Sıra	Adı	Nisbesi	Bölgesi	Rivayet	Ta' lîk	Ve fi' l-Bâb	Maktû
1	Abâye b. Rifâa b. Râfi' b. Hadîc Ebû Rifâa	el-Ensârî ez-Zürakī el-Medenî	Hicaz - Medine	8	0	0	0
2	Abbâd b. Abdillâh b. ez-Zübeyr		Hicaz - Mekke	5	1	0	0
3	Abbâd b. Ebî Yezîd	el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
4	Abbâd b. Hubeyş	el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
5	Abbâd b. Temîm b. Gaziyye	el-Ensârî el-Mâzinî el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
6	Abbâs b. Abdillâh	el-Cüşemî	???	1	0	0	0
7	Abbâs b. Cüleyd	el-Hacrî	Kuzey Afrika - Mısır	1	1	0	0
8	Abbâs b. Sehl b. Sa'd	es-Sâidî	Hicaz - Medine	4	0	0	0
9	Abde b. Ebî Lübâbe Ebü'l-Kāsım	el-Esedî el-Kûfî ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	1	0	0	0
10	Abdullâh b. Abdillâh b. Cebr	el-Ensârî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	2	0	0
11	Abdullâh b. Abdillâh Mevlâ Benî Hâşim Ebû Ca'fer	el-Kûfî er-Râzî	İran - Rey	2	4	0	0
12	Abdullâh b. Abdillâh b. Ömer b. el-Hattâb Ebû Abdirrahmân	el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
13	Abdullâh b. Abdirrahmân	el-Ensârî el-Eşhelî	Hicaz	3	0	0	0
14	Abdullâh b. Abdirrahmân b. Ebî Hüseyn	el-Mekkî en-Nevfelî	Hicaz - Mekke	3	0	0	0
15	Abdullâh b. Abdirrahmân Ebû Nasr	ed-Dabbî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
16	Abdullâh b. Abdirrahmân b. el-Hâris b. Sa'd b. Ebî Zübâb		Hicaz - Medine	1	0	0	0
17	Abdullâh b. Abdirrahmân b. Ma'mer Ebû Tuvâle	el-Ensârî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
18	Abdullâh b. Alî b. el-Hüseyn b. Alî b. Ebî Tâlib		Hicaz - Medine	1	0	0	0
19	Abdullâh b. Âmir b. Rebîa Ebû Muhammed	el-Anezî el-Medenî	Hicaz - Medine	5	0	0	0
20	Abdullâh b. Âmir b. Yezîd Ebû İmrân	el-Yahsabî ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	1	0	0	0
21	Abdullâh b. Amîre	el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	1	0	0
22	Abdullâh b. Amr	el-Evdî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
23	Abdullâh b. Amr b. Avf vâlidü Kesîr	el-Müzenî el-Medenî	Hicaz - Medine	5	0	1	0

24	Abdullâh b. Amr b. Hind	el-Cemelî el-Murâdî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
25	Abdullâh b. Amr b. Osmân	el-Ümevî	Hicaz - Medine	3	0	0	0
26	Abdullâh b. Bâbâh	el-Mekkî	Hicaz - Mekke	2	0	0	0
27	Abdullâh b. Bedr b. Amîre	el-Hanefî es-Sühaymî el-Yemâmî	Necid - Yemâme	4	0	0	0
28	Abdullâh b. Bişr Ebû Umeyr	el-Has‘amî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	1	0	0
29	Abdullâh b. Büreyde b. el-Hasîb Ebû Sehl	el-Eslemî el-Mervezî	Horasan - Merv	30	2	0	0
30	Abdullâh b. Büsr Ebû Saîd	es-Seksekî el-Hubrânî el-Hımsî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
31	Abdullâh b. Cerhed	el-Eslemî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
32	Abdullâh b. Damre	es-Selûlî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
33	Abdullâh b. Dînâr Ebû Abdirrahmân	el-Adevî el-Medenî	Hicaz - Medine	27	3	0	0
34	Abdullâh b. Ebî Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm	el-Ensârî el-Medenî	Hicaz - Medine	11	0	0	0
35	Abdullâh b. Ebî Bilâl	el-Huzâî eş-Şâmî	Şam - Humus	2	0	0	0
36	Abdullâh b. Ebi’l-Hüzeyl Ebü’l-Mugīre	el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
37	Abdullâh b. Ebî Katâde	el-Ensârî el-Medenî	Hicaz - Medine	5	2	0	0
38	Abdullâh b. Ebî Kays Ebü’l-Esved	en-Nasrî el-Hımsî	Şam - Humus	2	0	0	0
39	Abdullâh b. Ebî Mürre	ez-Zevfî	Kuzey Afrika - Mısır	1	0	0	0
40	Abdullâh Ebû Bekr	el-Hanefî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
41	Abdullâh Ebû Muhammed Mevlâ Mus‘ab b. ez-Zübeyr	el-Behî	???	2	0	0	0
42	Abdullâh b. Evs	el-Huzâî	Irak - Basra	1	0	0	0
43	Abdullâh b. el-Fazl b. el-Abbâs b. Rebîa b. el-Hâris b. Abdilmuttalib	el-Hâşimî el-Medenî	Hicaz - Medine	3	0	0	0
44	Abdullâh b. Fîrûz	ed-Deylemî el-Makdisî	Şam - Filistin - Kudüs	1	0	0	0
45	Abdullâh b. Gālib	el-Huddânî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
46	Abdullâh b. Habbâb	el-Ensârî en-Neccârî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
47	Abdullâh b. Habbâb b. el-Eret	el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
48	Abdullâh b. Habîb b. Rubeyyia Ebû Abdirrahmân	es-Sülemî el-Kûfî	Irak - Kûfe	12	2	0	0
49	Abdullâh b. Hafs b. Ömer b. Sa‘d b. Ebî Vakkās Ebû Bekr	ez-Zührî el-Medenî	Hicaz - Medine	3	0	0	0
50	Abdullâh b. el-Halîl (Ebî Halîl) Ebü’l-Halîl	el-Hadramî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
51	Abdullâh b. Hâni’ Ebü’z-Ze‘râ’	el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0

52	Abdullâh b. el-Hâris	el-Ensârî el-Basrî	Irak - Basra	3	0	0	0
53	Abdullâh b. el-Hâris el-Müktib	ez-Zübeydî el-Bahrânî el-Kûfî	Irak - Kûfe	3	0	0	0
54	Abdullâh b. el-Hâris b. Nevfel b. el-Hâris Ebû Muhammed	el-Hâşimî el-Medenî el-Basrî	Irak - Basra	8	0	0	0
55	Abdullâh b. el-Hasen b. el-Hasen b. Alî b. Ebî Tâlib Ebû Muhammed	el-Hâşimî el-Medenî	Hicaz - Medine	3	0	0	0
56	Abdullâh b. Huneyn	el-Hâşimî Medenî	Hicaz - Medine	3	0	0	0
57	Abdullâh b. Hübeyre b. Es‘ad Ebû Hübeyre	es-Sebeî el-Hadramî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	1	0	0	0
58	Abdullâh b. el-Kāsım şeyhun li Abdillâh b. Şevzeb		???	1	0	0	0
59	Abdullâh b. Kays Ebû Bahriyye sâhibu Muâz	el-Kindî es-Sekûnî et-Terâgımî	Şam - Humus	2	0	0	0
60	Abdullâh b. Kays b. Mahrame b. el-Muttalib	el-Muttalibî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
61	Abdullâh b. Keysân Ebû Ömer Mevlâ Esmâ bint Ebî Bekr	et-Teymî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
62	Abdullâh b. Keysân Mevlâ Talha b. Abdillâh b. Avf	ez-Zührî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
63	Abdullâh b. Ma‘bed	ez-Zimmânî	Irak - Basra	3	0	0	0
64	Abdullâh b. Ma‘kıl b. Mukarrin Ebü’l-Velîd	el-Müzenî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
65	Abdullâh b. Mâlik	el-Yahsubî	Kuzey Afrika - Mısır	1	0	0	0
66	Abdullâh b. Mâlik b. Ebi’l-Esham Ebû Temîm	el-Ceyşânî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	1	0	0	0
67	Abdullâh b. Mâlik b. el-Hâris	el-Hemdânî (el-Esedî) el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
68	Abdullâh b. Matar Ebû Reyhâne	el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
69	Abdullâh b. Mevhib Ebû Hâlid	eş-Şâmî	Şam - Filistin	2	1	0	0
70	Abdullâh b. Muhammed b. Akīl Ebû Muhammed	el-Hâşimî el-Medenî	Hicaz - Medine	17	1	0	0
71	Abdullâh b. Muhammed b. Alî b. Ebî Tâlib Ebû Hâşim b. el-Hanefiyye	el-Alevî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
72	Abdullâh b. Muhayrîz b. Cünâde	el-Cumahî el-Mekkî el-Makdisî	Şam - Filistin - Kudüs	2	0	0	0
73	Abdullâh b. Mürre	el-Hemdânî el-Hârifî el-Kûfî	Irak - Kûfe	4	2	0	0
74	Abdullâh b. Müslim b. Ubeydillâh Ebû Muhammed	ez-Zührî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
75	Abdullâh b. Nâfi‘ b. el-Amyâ’		Hicaz - Medine	1	0	0	0
76	Abdullâh b. Niyâr b. Mükrem	el-Eslemî	Hicaz	1	0	0	0
77	Abdullâh b. Osmân b. Huseym Ebû Osmân	el-Mekkî	Hicaz - Mekke	12	0	0	0
78	Abdullâh b. Râfi‘ Ebû Râfi‘	el-Mahzûmî el-Medenî	Hicaz - Medine	4	0	0	0
79	Abdullâh b. Rebâh Ebû Hâlid	el-Ensârî el-Medenî el-Basrî	Irak - Basra	3	1	0	0

80	Abdullâh b. es-Sâib b. Yezîd Ebû Muhammed	el-Kindî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
81	Abdullâh b. es-Sâmit	el-Gıfârî el-Basrî	Irak - Basra	5	0	0	0
82	Abdullâh b. Sahbere		Irak - Kûfe	1	0	0	0
83	Abdullâh b. Sahbere Ebû Ma‘mer	el-Kûfî	Irak - Kûfe	5	0	0	0
84	Abdullâh b. Selime	el-Murâdî el-Kûfî	Irak - Kûfe	5	0	0	0
85	Abdullâh b. Sevâde b. Hanzale	el-Kuşeyrî	Irak - Basra	1	0	0	0
86	Abdullâh b. Sürâka	el-Ezdî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
87	Abdullâh b. Süveb Ebû Müslim	el-Havlânî eş-Şâmî	Şam - Dımaşk - Dâriyâ	1	0	0	0
88	Abdullâh b. Şakīk	el-Ukaylî	Irak - Basra	14	2	0	0
89	Abdullâh b. Şeddâd Ebü’l-Hasen el-A‘rec	el-Medenî el-Vâsıtî	Irak - Vâsıt	1	0	0	0
90	Abdullâh b. Şeddâd b. el-Hâd Ebü’l-Velîd	el-Leysî el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
91	Abdullâh b. Ubeyd b. Umeyr	el-Leysî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	4	3	0	0
92	Abdullâh b. Ubeydillâh b. Abbâs b. Abdilmuttalib	el-Hâşimî	Hicaz - Medine	1	2	0	0
93	Abdullâh b. Ubeydillâh b. Abdillâh b. Ebî Müleyke	et-Teymî el-Medenî	Hicaz - Medine	30	7	0	0
94	Abdullâh b. Ukeym Ebû Ma‘bed	el-Cühenî el-Kûfî	Irak - Kûfe	3	1	0	0
95	Abdullâh b. Urve b. ez-Zübeyr Ebû Bekr	el-Esedî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
96	Abdullâh b. Usm Ebû Ulvân	el-Hanefî el-Yemâmî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	1	0	0
97	Abdullâh b. Vehb b. Zem‘a	el-Esedî	???	2	0	0	0
98	Abdullâh b. Yezîd Ebû Abdirrahmân el-Hublâ	el-Meâfirî	Kuzey Afrika - İfrîkıye	14	0	0	0
99	Abdullâh b. Yezîd Redîu Âişe	el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
100	Abdullâh b. Zâlim	el-Mâzinî et-Temîmî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
101	Abdullâh b. Zekvân Ebû Abdirrahmân Ebü’z-Zinâd	el-Kureşî el-Medenî	Hicaz - Medine	35	2	0	0
102	Abdullâh b. Zeyd b. Amr Ebû Kılâbe	el-Cermî el-Basrî	Irak - Basra	37	12	0	1
103	Abdullâh b. Zeyd el-Ezrak		Şam - Dımaşk	1	0	0	0
104	Abdullâh b. Ziyâd Ebû Meryem	el-Esedî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
105	Abdurrahmân b. Abd el-Kārî	el-Medenî	Hicaz - Medine	3	0	0	0
106	Abdurrahmân b. Abdillâh b. Ebî Ammâr	el-Mekkî	Hicaz - Mekke	3	2	0	0
107	Abdurrahmân b. Abdillâh b. el-Esbahânî	el-Kûfî el-Cühenî	Irak - Kûfe	1	1	0	0

108	Abdurrahmân b. Abdillâh b. Mes‘ûd	el-Hüzelî el-Kûfî	Irak - Kûfe	6	0	0	0
109	Abdurrahmân b. el-Ahnes	el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
110	Abdurrahmân b. Âiş	el-Hadramî (es-Seksekî)	Yemen - Hadramut	1	3	1	0
111	Abdurrahmân b. Âiz	el-Yahsubî es-Sümâlî el-Hımsî	Şam - Humus	1	0	0	0
112	Abdurrahmân b. Amr b. Abese	es-Sülemî eş-Şâmî	Şam - Humus	1	0	0	0
113	Abdurrahmân b. Amr b. Sehl	el-Ensârî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
114	Abdurrahmân b. Avsece	el-Hemdânî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
115	Abdurrahmân b. Beylemânî Mevlâ Ömer b. el-Hattâb	el-Medenî el-Harrânî	Anadolu - Harran	1	0	0	0
116	Abdurrahmân b. Büceyd b. Vehb	el-Ensârî el-Hârisî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
117	Abdurrahmân b. Câbir b. Abdillâh Ebû Atîk	el-Ensârî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	1	0	0
118	Abdurrahmân b. Cevşen	el-Gatafânî	Irak - Basra	2	0	0	0
119	Abdurrahmân b. Cübeyr	el-Mısrî el-Âmirî	Kuzey Afrika - Mısır	1	0	0	0
120	Abdurrahmân b. Cübeyr b. Nüfeyr	el-Hadramî el-Hımsî	Şam - Humus	6	1	0	0
121	Abdurrahmân b. Ebî Amre	el-Ensârî en-Neccârî	Hicaz - Medine	3	1	1	0
122	Abdurrahmân b. Ebî Bekre Nüfey‘ b. el-Hâris	es-Sekafî el-Basrî	Irak - Basra	8	1	0	0
123	Abdurrahmân b. Ebî Kerîme vâlidü İsmâîl	es-Süddî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
124	Abdurrahmân b. Ebî Leylâ Yesâr b. Bilâl Ebû Îsâ	el-Ensârî el-Medenî el-Kûfî	Irak - Kûfe	29	8	0	1+2
125	Abdurrahmân b. Ebî Nu’m Ebü’l-Hakem	el-Becelî el-Kûfî	Irak - Kûfe	6	0	0	0
126	Abdurrahmân b. Ebî Râfi‘		Hicaz - Medine	1	0	0	0
127	Abdurrahmân b. Ebî Saîd	el-Hudrî el-Ensârî el-Hazrecî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
128	Abdurrahmân b. el-Esved b. Yezîd Ebû Hafs	en-Nehaî	Irak - Kûfe	4	1	0	0
129	Abdurrahmân b. Ganm b. Küreyb	el-Eş‘arî	Şam - Humus	6	0	0	0
130	Abdurrahmân b. el-Hâris b. Hişâm Ebû Muhammed	el-Mahzûmî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
131	Abdurrahmân b. Huceyre	el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	2	0	0	0
132	Abdurrahmân b. Hürmüz el-A‘rec Ebû Dâvûd	el-Medenî	Hicaz - Medine	36	3	0	0
133	Abdurrahmân b. Kâ‘b b. Mâlik Ebü’l-Hattâb	el-Ensârî el-Medenî	Hicaz - Medine	5	1	0	0
134	Abdurrahmân b. Mâiz		Hicaz	1	0	0	0
135	Abdurrahmân b. Mes‘ûd b. Niyâr	el-Ensârî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0

136	Abdurrahmân b. Mil (Mül, Mel) b. Amr Ebû Osmân	en-Nehdî	Irak - Basra	22	3	0	0
137	Abdurrahmân b. Muhammed b. Cüd‘ân		???	1	0	0	0
138	Abdurrahmân b. Muhayrîz	el-Cumahî	???	1	0	0	0
139	Abdurrahmân b. Mut‘im Ebü’l-Minhâl	el-Bünânî el-Basrî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	2	0	0	0
140	Abdurrahmân b. Nâfi‘	et-Tenûhî el-Mısrî el-İfrîkī	Kuzey Afrika - İfrîkıye	1	0	0	0
141	Abdurrahmân b. Sâbıt	el-Cumahî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	4	1	0	0
142	Abdurrahmân b. Saîd b. Vehb	el-Hemdânî	Irak - Kûfe	1	1	0	0
143	Abdurrahmân b. Saîd b. Yerbû‘ Ebû Muhammed	el-Mahzûmî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
144	Abdurrahmân b. Şimâse	el-Mehrî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	1	0	0	0
145	Abdurrahmân b. Tarafe b. Arfece	et-Temîmî	Irak - Basra	1	0	0	0
146	Abdurrahmân b. Ubeyd b. Nistâs Ebû Ya‘fûr	Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
147	Abdurrahmân b. Useyle Ebû Abdillâh	es-Sunâbihî el-Murâdî	Hicaz - Medine	2	0	5	0
148	Abdurrahmân b. Va‘le	el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	1	0	0	0
149	Abdurrahmân b. Ya‘kūb	el-Cühenî el-Medenî	Hicaz - Medine	30	0	0	0
150	Abdurrahmân b. Yezîd b. Câriye min Benî Amr b. Avf Ebû Muhammed	el-Ensârî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
151	Abdurrahmân b. Yezîd Ebû Muhammed	el-Yemânî es-San‘ânî	Yemen - San‘a	1	0	0	0
152	Abdurrahmân b. Yezîd b. Kays Ebû Bekr	el-Kûfî	Irak - Kûfe	12	2	0	0+1
153	Abdurrahmân b. Ziyâd		Irak	1	0	0	0
154	Abdühayr b. Yezîd Ebû Umâre	el-Hemdânî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
155	Abdülazîz b. Abdillâh b. Hâlid b. Esîd	el-Ümevî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0
156	Abdülazîz b. Cüreyc	el-Mekkî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0
157	Abdülazîz b. Ebî Bekre	es-Sekafî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
158	Abdülazîz b. Rufey‘ Ebû Abdillâh	el-Esedî el-Mekkî el-Kûfî	Irak - Kûfe	5	0	0	0
159	Abdülazîz b. Suheyb	el-Bünânî el-Basrî	Irak - Basra	8	0	0	0
160	Abdülcebbâr b. Vâil b. Hucr Ebû Muhammed		Irak - Kûfe	1	0	0	0
161	Abdülhamîd b. Abdirrahmân b. Zeyd b. el-Hattâb Ebû Ömer	el-Adevî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
162	Abdülhamîd b. Cübeyr b. Şeybe	el-Abderî el-Hacebî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0
163	Abdülhamîd b. Mahmûd	el- Ma’velî	Irak - Basra	1	0	0	0

164	Abdülmecîd b. Ebî Yezîd Vehb	el-Ukaylî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
165	Abdülmelik b. Allâk		???	1	0	0	0
166	Abdülmelik b. Câbir b. Atîk	el-Ensârî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
167	Abdülmelik b. Ebî Bekr b. Abdirrahmân	el-Mahzûmî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
168	Abdülmelik b. Ebî Mahzûre	el-Cumahî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0
169	Abdülmelik b. Ebî Süleymân Ebû Abdillâh	el-Arzemî	Irak - Kûfe - Cebânet-i Arzem	10	0	0	0
170	Abdülmelik b. Habîb Ebû İmrân	el-Ezdî (el-Kindî) el-Cevnî	Irak - Basra	10	0	0	0
171	Abdülmelik b. Meysere Ebû Zeyd	el-Hilâlî el-Âmirî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	2	0	0
172	Abdülmelik b. el-Mugīre	et-Tâifî	Hicaz - Tâif	1	0	0	0
173	Abdülmelik b. Nevfel b. Müsâhık Ebû Nevfel	el-Âmirî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
174	Abdülmelik b. Umeyr b. Süveyd	el-Lahmî el-Kûfî	Irak - Kûfe	26	5	0	0
175	Abdülvâhid b. Abdillâh b. Kâ'b Ebû Büsr	en-Nasrî ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	1	0	0	0
176	Abdülvehhâb b. Yahyâ b. Abbâd b. Abdillâh b. ez-Zübeyr		Hicaz - Medine	1	0	0	0
177	Abdürabbih b. Saîd b. Kays	el-Ensârî el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
178	Abîde b. Amr Ebû Amr (Ebû Müslim)	es-Selmânî el-Murâdî el-Kûfî	Irak - Kûfe	9	0	1	0
179	Âbis b. Rebîa	en-Nehaî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
180	Aclân Mevlâ Fâtıma bint Utbe	el-Medenî	Hicaz - Medine	4	1	0	0
181	Adî b. Sâbit	el-Ensârî el-Kûfî	Irak - Kûfe	12	2	0	0
182	el-Ahnef Sahr b. Kays b. Muâviye Ebû Bahr	et-Temîmî es-Sa'dî	Irak - Basra	1	1	0	0
183	Âizüllâh b. Abdillâh b. Amr Ebû İdrîs	el-Havlânî	Şam - Dımaşk	14	0	0	0
184	Akkār b. el-Mugīre b. Şu'be	es-Sekafî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
185	el-Alâ' b. Abdirrahmân b. Ya'kūb	el-Cühenî el-Hurakī el-Medenî	Hicaz - Medine	32	0	0	0
186	el-Alâ' b. el-Hâris b. Abdilvâris Ebû Vehb	el-Hadramî ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	3	1	0	0
187	el-Alâ' b. el-Leclâc	el-Gatafânî eş-Şâmî	Şam - Humus	1	0	0	0
188	Alî b. Abdillâh b. Abbâs Ebû Muhammed	el-Hâşimî	Hicaz - Medine	3	1	0	0
189	Alî b. Abdillâh Ebû Abdillâh	el-Bârikī el-Ezdî	Irak - Kûfe	2	1	0	0
190	Alî b. el-Akmer b. Amr Ebü'l-Vâzi'	el-Hemdânî el-Vâdiî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
191	Alî b. Alkame	el-Enmârî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0

192	Alî b. Dâvûd Ebü'l-Mütevekkil	en-Nâcî el-Basrî	Irak - Basra	6	0	0	0
193	Alî b. el-Hakem Ebü'l-Hakem	el-Bünânî el-Basrî	Irak - Basra	3	0	0	0
194	Alî b. el-Hüseyn b. Alî b. Ebî Tâlib Zeynelâbidîn Ebü'l-Hasen	el-Hâşimî	Hicaz - Medine	8	1	0	0
195	Alî b. Müdrik Ebû Müdrik	en-Nehaî el-Kûfî	Irak - Kûfe	3	0	0	0
196	Alî (Uley) b. Rebâh b. Kasîr Ebû Abdillâh (Ebû Mûsâ)	el-Lahmî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	6	0	0	0
197	Alî b. Rebîa b. Nadle Ebü'l-Mugīre	el-Esedî el-Kûfî	Irak - Kûfe	4	2	0	0
198	Alî b. Yahyâ b. Hallâd	ez-Zürakī el-Ensârî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
199	Alî b. Yezîd b. Rükâne	el-Muttalibî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
200	Alî b. Zeyd b. Abdillâh b. Züheyr b. Abdillâh b. Cüd'ân	el-Kureşî et-Teymî el-Basrî	Irak - Basra	26	3	0	0
201	Alkame b. Abdillâh b. Sinân	el-Müzenî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
202	Alkame b. Ebî Alkame Mevlâ Âişe	el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
203	Alkame b. Kays b. Abdillâh Ebû Şibl	en-Nehaî el-Kûfî	Irak - Kûfe	25	3	0	0
204	Alkame b. Vâil b. Hucr	el-Kindî el-Hadramî el-Kûfî	Irak - Kûfe	6	1	0	0
205	Alkame b. Vakkās b. Mihsan	el-Leysî el-Medenî	Hicaz - Medine	2	1	0	0
206	Âmir b. Abdillâh b. ez-Zübeyr Ebü'l-Hâris	el-Medenî	Hicaz - Medine	1	1	0	0
207	Âmir b. Ebî Âmir	el-Eş'arî	Şam - Dımaşk	1	0	0	0
208	Âmir Ebû Remle şeyhun li İbn Avn		Irak	1	0	0	0
209	Âmir b. Mes'ûd b. Ümeyye	el-Cumahî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
210	Âmir b. Sa'd	el-Becelî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
211	Âmir b. Sa'd b. Ebî Vakkās	ez-Zührî el-Medenî	Hicaz - Medine	11	1	0	0
212	Âmir b. Şerâhîl b. Abd(illâh) Ebû Amr	eş-Şa'bî el-Hemdânî	Irak - Kûfe	64	8	0	1
213	Âmir b. Ukbe	el-Ukaylî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
214	Ammâr b. Ebî Ammâr Mevlâ Benî Hâşim Ebû Ömer		Hicaz - Mekke	3	0	0	0
215	Ammâr b. Muâviye Ebû Muâviye	ed-Dühnî el-Becelî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
216	Amr b. Abdillâh b. Safvân	el-Cumahî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	2	0	0	0
217	Amr b. Abdillâh b. Ubeyd Ebû İshâk	el-Hemdânî es-Sebîî	Irak - Kûfe	146	31	0	0+1
218	Amr b. Âmir	el-Ensârî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
219	Amr b. Âsım b. Süfyân	es-Sekafî	Hicaz	1	0	0	0

220	Amr b. Bücdân	el-Âmirî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
221	Amr b. Câbir Ebû Zür'a	el-Hadramî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	1	0	0	0
222	Amr b. Dînâr Ebû Muhammed	el-Mekkî el-Cumahî	Hicaz - Mekke	59	5	0	0
223	Amr b. Ebî Amr Meysere Mevle'l-Muttalib Ebû Osmân	el-Medenî	Hicaz - Medine	11	0	0	0
224	Amr b. Ebî Süfyân b. Abdirrahmân	el-Cumahî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0
225	Amr b. Evs b. Ebî Evs	es-Sekafî et-Tâifî	Hicaz- Tâif	3	0	0	0
226	Amr b. Gālib	el-Hemdânî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
227	Amr b. el-Hâris b. Ehî Zeyneb es-Sekafiyye		Irak - Kûfe	1	0	0	0
228	Amr b. Kays b. Sevr Ebû Sevr	el-Kindî el-Hımsî	Şam - Humus	2	0	0	0
229	Amr b. Mâlik Ebû Alî	el-Hemdânî el-Cenbî	Kuzey Afrika - Mısır	5	0	0	0
230	Amr b. Mersed Ebû Esmâ'	er-Rehabî ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	8	4	0	0
231	Amr b. Meymûn Ebû Abdillâh (Ebû Yahyâ)	el-Evdî	Irak - Kûfe	11	1	0	0
232	Amr b. Mürre b. Abdillâh Ebû Abdillâh	el-Cemelî el-Murâdî el-Kûfî	Irak - Kûfe	26	1	0	0
233	Amr b. Osmân b. Affân b. Ebi'l-Âs Ebû Osmân	el-Ümevî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
234	Amr b. Râşid Ebû Râşid	el-Eşcaî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
235	Amr b. Saîd b. el-Âs b. Saîd b. el-Âs b. Ümeyye Ebû Ümeyye el-Eşdak	el-Kureşî el-Ümevî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
236	Amr b. Saîd Ebû Saîd	el-Kureşî (es-Sekafî) el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
237	Amr b. Süleym b. Halde	ez-Zürakī el-Ensârî	Hicaz - Medine	2	1	0	0
238	Amr b. eş-Şerîd Ebü'l-Velîd	es-Sekafî et-Tâifî	Hicaz- Tâif	1	2	0	0
239	Amr b. Şuayb b. Muhammed b. Abdillâh b. Amr b. el-Âs Ebû İbrâhîm		Hicaz - Medine	41	4	0	0
240	Amr b. Şürahbîl Ebû Meysere	el-Hemdânî el-Kûfî	Irak - Kûfe	4	1	0	0
241	Anbese b. Ebî Süfyân b. Harb Ebü'l-Velîd	el-Kureşî el-Ümevî	Hicaz - Medine	2	1	0	0
242	Âsım	el-Adevî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
243	Âsım b. Amr (Ömer)	el-Hicâzî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
244	Âsım b. Damre	es-Selûlî el-Kûfî	Irak - Kûfe	6	0	0	0
245	Âsım b. Küleyb b. Şihâb	el-Cermî el-Kûfî	Irak - Kûfe	6	1	0	0
246	Âsım b. Lakīt b. Sabira	el-Ukaylî	Hicaz - Mekke	2	0	0	0
247	Âsım b. Ömer b. el-Hattâb Ebû Ömer (Ebû Amr)	el-Adevî	Hicaz - Medine	1	0	0	0

248	Âsım b. Ömer b. Katâde Ebû Ömer	el-Evsî el-Ensârî el-Medenî	Hicaz - Medine	5	1	0	0
249	Âsım b. Süfyân b. Abdillâh	es-Sekafî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0
250	Âsım b. Süleymân el-Ahvel Ebû Abdirrahmân	el-Basrî	Irak - Basra	25	4	0	0
251	Âsım b. Ubeydillâh b. Âsım b. Ömer b. el-Hattâb	el-Adevî el-Medenî	Hicaz - Medine	8	0	0	0
252	Atâ’	el-Âmirî et-Tâifî	Hicaz- Tâif	4	0	0	0
253	Atâ’	eş-Şâmî	Şam	1	0	0	0
254	Atâ’ b. Aclân Ebû Muhammed	el-Hanefî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
255	Atâ’ b. Ebî Müslim Ebû Osmân	el-Horasânî el-Belhî eş-Şâmî	Şam	2	0	0	0
256	Atâ’ b. Ebî Rebâh Eslem Ebû Muhammed	el-Kureşî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	49	7	0	1
257	Atâ’ Mevlâ Ebî Ahmed b. Cahş		Hicaz - Medine	2	0	0	0
258	Atâ’ b. Mînâ Ebû Muâz	el-Medenî (el-Basrî)	Hicaz - Medine	1	0	0	0
259	Atâ’ b. Nâfi‘	el-Keyhârânî	Yemen - Keyhârân	1	0	0	0
260	Atâ’ b. es-Sâib b. Yezîd (Mâlik veya Zeyd) Ebû Yezîd	el-Hüceymî es-Sekafî el-Kûfî	Irak - Kûfe	28	3	0	0
261	Atâ’ b. Yesâr Ebû Muhammed	el-Hilâlî el-Medenî	Hicaz - Medine	23	3	0	1
262	Atâ’ b. Yezîd	el-Leysî el-Medenî eş-Şâmî	Şam - Filistin - Remle	5	0	0	0
263	Atıyye b. Kays Ebû Yahyâ	el-Kilâbî eş-Şâmî	Şam - Dımaşk	2	0	0	0
264	Atıyye b. Sa‘d b. Cünâde Ebü’l-Hasen	el-Avfî el-Cedelî el-Kûfî	Irak - Kûfe	29	4	0	0
265	Avf b. Mâik b. Nadle Ebü’l-Ahvas	el-Cüşemî el-Kûfî	Irak - Kûfe	10	2	1	0
266	Avn b. Abdillâh b. Utbe Ebû Abdillâh	el-Hüzelî el-Kûfî	Irak - Kûfe	3	0	0	0
267	Avn b. Ebî Cühayfe	es-Süvâî el-Kûfî	Irak - Kûfe	3	0	0	0
268	Avsece Mevlâ İbn Abbâs	el-Mekkî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0
269	el-Ayzâr b. Hureys	el-Abdî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
270	Ba’ce b. Abdillâh b. Bedr	el-Cühenî	Necid - Yemâme - Bâdiye	1	0	0	0
271	Bâzâm Ebû Sâlih Mevlâ Ümmü Hâni’		Hicaz - Mekke	4	0	0	0
272	Becâle b. Abde	et-Temîmî el-Anberî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
273	Bekr b. Abdillâh b. Amr Ebû Abdillâh	el-Müzenî el-Basrî	Irak - Basra	5	0	0	0
274	Bekr b. Amr Ebü’s-Sıddîk	en-Nâcî	Irak - Basra	3	2	0	0
275	Bekr b. Sevâde b. Sümâme Ebû Sümâme	el-Cüzâmî	Kuzey Afrika - İfrîkıye	1	0	0	0

276	Beşîr b. el-Muhâcir	el-Kûfî el-Ganevî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
277	Beşîr b. Nehîk Ebü'ş-Şa'sâ'	es-Sedûsî es-Selûlî el-Basrî	Irak - Basra	4	1	0	0
278	Beyân b. Bişr Ebû Bişr	el-Ahmesî el-Kûfî	Irak - Kûfe	4	2	0	0
279	Bilâl b. Ebî Bürde b. Ebî Mûsâ	el-Eş'arî	Irak - Basra	2	0	0	0
280	Bilâl b. Yahyâ	el-Absî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
281	Bişr		Irak	2	1	0	0
282	Bişr b. Şegâf	ed-Dabbî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
283	Büdeyl b. Meysere	el-Ukaylî el-Basrî	Irak - Basra	5	0	0	0
284	Bükeyr b. Abdillâh b. el-Eşec Ebû Abdillâh (Ebû Yûsuf)	el-Medenî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	7	2	0	0
285	Bükeyr b. Atâ'	el-Leysî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
286	Bükeyr b. Fîrûz	er-Ruhâvî	Anadolu - Ruhâ (Urfa)	1	0	0	0
287	Bükeyr b. Mismâr Ebû Muhammed	ez-Zührî el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
288	Bürd b. Sinân Ebü'l-Alâ'	ed-Dımaşkī el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
289	Büreyd b. Ebî Meryem Mâlik b. Rebîa	es-Selûlî el-Basrî	Irak - Basra	3	3	0	0
290	Büsr b. Saîd Mevlâ b. el-Hadramî	el-Medenî	Hicaz - Medine	8	2	0	0
291	Büsr b. Ubeydillâh	el-Hadramî eş-Şâmî	Şam	2	0	0	0
292	Büşeyr b. Kâ'b	el-Himyerî el-Basrî el-Adevî	Irak - Basra	1	0	0	0
293	Büşeyr b. Yesâr Mevlâ Benî Hârise	el-Hârisî el-Ensârî el-Medenî	Hicaz - Medine	4	0	0	0
294	Câbir b. Amr Ebü'l-Vâzi'	er-Râsibî	Irak - Basra	1	0	0	0
295	Câbir b. Yezîd b. el-Esved	el-Âmirî es-Süvâî	Hicâz - Tâif	1	0	0	0
296	Câbir b. Yezîd b. el-Hâris Ebû Abdillâh	el-Cu'fî el-Kûfî	Irak - Kûfe	3	5	0	0
297	Câbir b. Zeyd Ebü'ş-Şa'sâ'	el-Ezdî el-Cevfî el-Basrî	Irak - Basra	8	1	0	0
298	el-Ca'd b. Abdirrahmân b. Evs		Hicaz - Medine	1	0	0	0
299	el-Ca'd b. Dînâr Ebû Osmân	el-Yeşkürî es-Sayrafî el-Basrî	Irak - Basra	3	0	0	0
300	Ca'fer b. Abdillâh b. el-Hakem vâlidü Abdilhamîd	el-Ensârî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
301	Ca'fer b. Amr b. Ümeyye	ed-Damrî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
302	Ca'fer b. Ebi'l-Mugīre	el-Huzâî el-Kummî	İran - Kum	1	0	1	0
303	Ca'fer b. İyâs Ebî Vahşiyye Ebû Bişr	el-Yeşkürî	Irak - Vâsıt	13	2	0	0

304	Ca‘fer b. Rebîa b. Şürahbîl Ebû Şürahbîl	el-Kindî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	1	1	0	0
305	Câmi‘ b. Ebî Râşid	el-Kâhilî es-Sayrafî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
306	Câmi‘ b. Şeddâd Ebû Sahra	el-Muhâribî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
307	Cebele b. Sühaym	el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
308	Cebr b. Nevf Ebü'l-Veddâk	el-Hemdânî el-Bikâlî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
309	Cübeyr b. Hayye	es-Sekafî	Irak - Basra	1	0	0	0
310	Cübeyr b. Nüfeyr b. Mâlik	el-Hadramî el-Hımsî	Şam - Humus	15	3	0	0
311	Cümey‘ b. Umeyr Ebü'l-Esved	et-Teymî el-Kûfî	Irak - Kûfe	3	0	0	0
312	Cünâde b. Ebî Ümeyye Ebû Abdillâh	el-Ezdî eş-Şâmî	Şam - Ürdün	3	0	0	0
313	Cündebü'l-Hayr Ebû Abdillâh	el-Ezdî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
314	Cüneyd		???	1	0	0	0
315	Cürey b. Küleyb	es-Sedûsî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
316	Cürey b. Küleyb	en-Nehdî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
317	Cü‘sül b. Hâân Ebû Saîd	er-Ruaynî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	1	0	0	0
318	Dabbe b. Mihsan	el-Anezî	Irak - Basra	1	0	0	0
319	ed-Dahhâk b. Abdirrahmân b. Arzeb Ebû Abdirrahmân (Ebû Zür‘a)	el-Eş‘arî et-Taberânî	Şam - Ürdün - Taberiye	2	0	0	0
320	ed-Dahhâk b. Fîrûz	ed-Deylemî el-Filestînî	Şam - Filistin	1	0	0	0
321	ed-Dahhâk b. Müzâhim Ebü'l-Kāsım (Ebû Muhammed)	el-Hilâlî el-Horasânî	Horasan	3	0	0	1
322	Damdam b. Cevs	el-Yemâmî	Necid - Yemâme	1	0	0	0
323	Damre b. Habîb b. Suheyb Ebû Utbe	ez-Zübeydî el-Hımsî	Şam - Humus	2	0	0	0
324	Damre b. Saîd b. Ebî Hanne	el-Mâzinî el-Ensârî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
325	Dâvûd b. Ebî Hind Ebû Bekr (Ebû Muhammed)	el-Kuşeyrî el-Basrî	Irak - Basra	22	4	0	1
326	Dâvûd b. Kays Ebû Süleymân	el-Kureşî el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
327	Derrâc (Abdurrahmân) b. Sem‘ân Ebü's-Semh	es-Sehmî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	24	0	0	0
328	Dînâr vâlidü Îsâ	el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
329	Ebân b. Osmân b. Affân Ebû Saîd	el-Ümevî el-Medenî	Hicaz - Medine	4	0	0	0
330	Ebân b. Sâlih b. Umeyr	el-Kureşî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
331	el-Egar Ebû Müslim	el-Medînî el-Kûfî	Irak - Kûfe	8	1	0	0

332	el-Ehdar b. Aclân	eş-Şeybânî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
333	Enes b. Sîrîn Ebû Mûsâ	el-Ensârî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
334	Eslem	el-İclî	Irak - Basra	2	0	0	0
335	Eslem Ebû Hâlid Mevlâ Ömer b. el-Hattâb	el-Adevî	Hicaz - Medine	8	1	0	0
336	Eslem b. Yezîd Ebû İmrân	et-Tücîbî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	1	0	0	0
337	Esmâ' b. el-Hakem Ebû Hassân	el-Fezârî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	2	0	0
338	el-Esved b. Kays Ebû Kays	el-Abdî el-İclî el-Kûfî	Irak - Kûfe	5	0	0	0
339	el-Esved b. Yezîd b. Kays Ebû Amr (Ebû Abdirrahmân)	en-Nehaî	Irak - Kûfe	28	4	0	0
340	Eş'as b. Abdillâh b. Câbir Ebû Abdillâh	el-Huddânî el-Ezdî	Irak - Basra	3	0	0	0
341	Evs b. Abdillâh Ebü'l-Cevzâ'	er-Rabaî	Irak - Basra	2	1	0	0
342	Evs b. Dam'ac	el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
343	Evs b. Hâlid Ebî Evs Ebû Hâlid	el-Hicâzî	Hicaz	2	0	0	0
344	Eymen b. Hureym b. el-Ahrem Ebû Atıyye	el-Esedî eş-Şâmî	Şam	1	0	2	0
345	Eymen b. Nâbil Ebû İmrân (Ebû Amr)	el-Habeşî el-Mekkî el-Askalânî	Şam - Filistin - Askalân	1	1	0	0
346	Eyyûb b. Beşîr b. Sa'd Ebû Süleymân	el-Ensârî el-Muâvî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
347	Eyyûb b. Ebî Temîme Keysân Ebû Bekr	es-Sahtiyânî el-Basrî	Irak - Basra	89	27	0	2
348	Eyyûb b. Hâlid b. Safvân	el-Ensârî el-Medenî el-Berkī	Kuzey Afrika - Berka	2	1	0	0
349	Ezher b. Abdillâh b. Cümey'	el-Harâzî	Şam - Humus	1	0	0	0
350	Fâid b. Abdirrahmân Ebü'l-Verkā'	el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
351	Ferkad Ebû Talha		Hicaz - Medine	1	0	0	0
352	Ferkad b. Ya'kūb Ebû Ya'kūb	es-Sebahî el-Basrî	Irak - Basra	4	0	0	0
353	Ferve b. Nevfel	el-Eşcaî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
354	Fıtr b. Halîfe Ebû Bekr	el-Mahzûmî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
355	Fürât b. Ebî Abdirrahmân el-Kazzâz	el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
356	Gaylân b. Cerîr	el- Ma'velî el-Ezdî el-Basrî	Irak - Basra	4	0	0	0
357	Gazvân Ebû Mâlik	el-Gıfârî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
358	Guneym b. Kays Ebü'l-Anber	el-Mâzinî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
359	Habîb b. Ebî Habîb	el-Becelî el-Basrî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0

360	Habîb b. Ebî Sâbit Kays b. Dînâr Ebû Yahyâ	el-Esedî el-Kûfî	Irak - Kûfe	25	2	0	0
361	Habîb b. en-Nu‘mân	el-Esedî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
362	Habîb b. Sâlim Mevlâ en-Nu‘mân b. Beşîr	el-Ensârî	Irak - Kûfe	3	1	0	0
363	Habîb b. eş-Şehîd Ebû Muhammed	el-Ezdî el-Basrî	Irak - Basra	5	1	0	0
364	Habîb b. Ubeyd	er-Rahabî el-Hımsî	Şam - Humus	1	0	0	0
365	Habîb b. Yesâr	el-Kindî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
366	Haccâc b. Haccâc b. Mâlik	el-Eslemî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
367	Hafs b. Abdillâh	el-Leysî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
368	Hafs b. Âsım b. Ömer b. el-Hattâb	el-Ömerî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
369	Hafs b. Ubeydillâh b. Enes	el-Ensârî	Irak - Basra	1	0	0	0
370	el-Hakem b. Abdillâh b. İshâk b. el-A‘rec	el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
371	el-Hakem b. Uteybe Ebû Muhammed	el-Kindî el-Kûfî	Irak - Kûfe	25	6	0	1
372	Hakîm b. Abdillâh b. Kays	el-Muttalibî	Kuzey Afrika - Mısır	1	0	0	0
373	Hakîm b. Cübeyr	el-Esedî el-Kûfî	Irak - Kûfe	4	2	0	0
374	Hakîm b. Hakîm b. Abbâd b. Huneyf	el-Ensârî el-Evsî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
375	Hakîm b. Muâviye	en-Nümeyrî	Şam - Humus	1	0	0	0
376	Hakîm b. Muâviye vâlidü Behz	el-Kuşeyrî	Irak - Basra	11	0	1	0
377	Hâlid b. Dînâr Ebû Halde	et-Temîmî es-Sa‘dî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	1
378	Hâlid b. Düreyk		Şam - Filistin - Askalân	1	0	0	0
379	Hâlid b. Ebî İmrân Ebû Ömer	et-Tücîbî	Kuzey Afrika - İfrîkıye	2	1	0	0
380	Hâlid b. el-Leclâc Ebû İbrâhîm	el-Âmirî Hımsî	Şam - Humus	1	1	0	0
381	Hâlid b. Ma‘dân Ebû Abdillâh	el-Kelâî el-Hımsî	Şam - Humus	14	1	0	0
382	Hâlid b. Mihrân Ebü’l-Menâzil el-Hazzâ’	el-Basrî	Irak - Basra	29	3	0	0
383	Hâlid b. Sâre	el-Mahzûmî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0
384	Hâlid b. Seleme b. el-Âs	el-Mahzûmî el-Medenî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
385	Hâlid b. Tahmân Ebü’l-Alâ’	el-Kûfî	Irak - Kûfe	4	0	0	0
386	Hâlid b. Zekvân	el-Medenî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
387	Halîfe b. Husayn b. Kays	et-Temîmî el-Minkarî	Irak - Basra	3	0	0	0

388	Hallâd b. es-Sâib b. el-Hallâd	el-Hazrecî	Hicaz - Medine	1	1	1	0
389	Hammâd b. Ebî Süleymân Müslim b. Yezîd Ebû İsmâîl	el-Eş‘arî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	2	0	0
390	Hamza b. Abdillâh b. Ömer b. el-Hattâb	el-Medenî	Hicaz - Medine	4	0	0	0
391	Haneş b. Abdillâh b. Amr Ebû Rişdîn	es-Sebeî es-San‘ânî el-İfrîkī	Kuzey Afrika - İfrîkıye	2	0	0	0
392	Haneş b. el-Mu‘temir Ebü’l-Mu‘temir	el-Kinânî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
393	Hâni’ Ebû Saîd Mevlâ Osmân	el-Berberî	Şam - Dımaşk	1	0	0	0
394	Hâni’ b. Hâni’	el-Hemdânî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
395	Harâm b. Muâviye	el-Ensârî (el-Ansî) ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	1	0	0	0
396	Harâm b. Sa‘d (Sâide) İbn Muhayyisa Ehî Benî Hârise	el-Ensârî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
397	Hareşe b. el-Hür	el-Fezârî	???	1	0	1	0
398	Hârice b. Zeyd b. Sâbit Ebû Zeyd	el-Ensârî el-Medenî	Hicaz - Medine	3	1	0	0
399	el-Hâris b. Abdillâh el-A‘ver Ebû Züheyr	el-Hemdânî el-Hûtî el-Kûfî	Irak - Kûfe	17	2	0	0
400	el-Hâris b. Abdillâh b. Evs	et-Tâifî	Hicaz - Tâif	1	0	0	0
401	el-Hâris b. Abdirrahmân	el-Kureşî el-Âmirî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
402	el-Hâris b. Abdirrahmân b. Abdillâh b. Sa‘d b. Ebî Zübâb	ed-Devsî el-Medenî	Hicaz - Medine	5	0	0	0
403	el-Hâris b. en-Nu‘mân b. Sâlim	el-Leysî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
404	el-Hâris b. Süveyd Ebû Âişe	et-Teymî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	1	0	0
405	el-Hâris b. Şübeyl Ebü’t-Tufeyl	el-Becelî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
406	el-Hâris b. Ya‘kūb vâlidü Amr	el-Ensârî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	1	0	0	0
407	Hârise b. Mudarrib	el-Abdî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
408	Harîz b. Osmân	er-Rahabî el-Hımsî	Şam - Humus	1	0	0	0
409	Hârûn b. Ümmi Hâni’		Hicaz - Mekke	1	1	0	0
410	el-Hasen b. Câbir	el-Lahmî el-Kindî	Şam - Humus	1	0	0	0
411	el-Hasen b. Ebi’l-Hasen Yesâr Ebû Saîd	el-Ensârî el-Basrî	Irak - Basra	77	12	0	4
412	el-Hasen b. Muhammed b. Alî b. Ebî Tâlib Ebû Muhammed	el-Hâşimî el-Medenî	Hicaz - Medine	3	0	0	0
413	el-Hasen b. Üsâme b. Zeyd	el-Kelbî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
414	Hassân b. Atıyye Ebû Bekr	el-Muhâribî ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	3	0	0	0
415	Hassân b. Bilâl	el-Müzenî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0

416	Hayseme b. Abdirrahmân b. Ebî Sebre	el-Cu‘fî el-Kûfî	Irak - Kûfe	4	1	1	0
417	Hayseme b. Ebî Hayseme Ebû Nasr	el-Basrî	Irak - Basra	3	0	0	0
418	Hayye b. Hâbis	et-Temîmî	Irak - Basra	1	1	0	0
419	Hemmâm b. el-Hâris b. Kays	en-Nehaî el-Kûfî	Irak - Kûfe	4	0	0	0
420	Hemmâm b. Münebbih b. Kâmil Ebû Utbe	es-San‘ânî	Yemen - San‘a	12	0	0	0
421	Hılâs b. Amr	el-Hecerî el-Basrî	Irak - Basra	6	0	0	0
422	Hışf b. Mâlik	et-Tâî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
423	Hıttân b. Abdillâh	er-Rekāşî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
424	Hibbân b. Cez’	es-Sülemî	???	1	0	0	0
425	Hibbân b. Vâsi‘ b. Hibbân	el-Ensârî el-Mâzinî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
426	Hilâl b. Alî Ebî Meymûne	es-Sa‘lebî el-Âmirî el-Medenî	Hicaz - Medine	2	1	0	0
427	Hilâl b. Ebî Hilâl Ebû Zılâl	el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
428	Hilâl b. Habbâb Ebü’l-Alâ’	el-Abdî el-Basrî el-Medâinî	Irak - Medâin	2	0	0	0
429	Hilâl b. Yisâf	el-Eşcaî el-Kûfî	Irak - Kûfe	13	1	0	0
430	Himyerî b. Beşîr Ebû Abdillâh	el-Cesrî	Irak - Basra	1	0	0	0
431	Hişâm b. Amr	el-Fezârî	???	1	0	0	0
432	Hişâm b. Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm Ebü’l-Münzir (Ebû Abdillâh)	el-Esedî	Hicaz - Medine	81	14	0	0
433	Hişâm b. Zeyd b. Enes b. Enes	el-Ensârî	Irak - Basra	1	0	0	0
434	Hubeyb b. Abdirrahmân b. Hubeyb Ebü’l-Hâris	el-Ensârî el-Medenî	Hicaz - Medine	3	0	0	0
435	Huceyye b. Adî	el-Kindî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
436	Hucr	el-Adevî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
437	Hucr b. el-Anbes	el-Hadramî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	1	0	0
438	Hûd b. Abdillâh b. Sa‘d	el-Abdî	Irak - Basra	1	0	0	0
439	Humeyd b. Abdirrahmân	el-Himyerî el-Basrî	Irak - Basra	3	0	0	0
440	Humeyd b. Abdirrahmân b. Avf	ez-Zührî el-Medenî	Hicaz - Medine	14	0	0	0
441	Humeyd b. Ebî Humeyd et-Tavîl Ebû Ubeyde	el-Basrî	Irak - Basra	51	2	0	0
442	Humeyd b. Hâni’ Ebû Hâni’	el-Havlânî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	7	1	0	0
443	Humeyd b. Hilâl Ebû Nasr	el-Adevî el-Basrî	Irak - Basra	3	1	0	0

444	Humeyd b. Nâfi‘ Ebû Eflah	el-Ensârî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
445	Humrân b. Ebân Mevlâ Osmân b. Affân	en-Nemerî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
446	Husayf b. Abdirrahmân Ebû Avn	el-Cezerî	Irak - Cezîre	7	2	0	1
447	Husayn b. Abdirrahmân Ebü'l-Hüzeyl	es-Sülemî el-Kûfî	Irak - Kûfe	14	2	0	0
448	Husayn b. Cündeb b. el-Hâris Ebû Zabyân	el-Cenbî el-Kûfî	Irak - Kûfe	7	3	0	0
449	Husayn b. Mâlik	el-Becelî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
450	Huyey b. Hâni' b. Nâdır Ebû Kabîl	el-Meâfirî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır - İskenderiye - Berallüs	1	0	0	0
451	Hübeyre b. Yerîm Ebü'l-Hâris	eş-Şeybânî (el-Hârifî) el-Kûfî	Irak - Kûfe	3	0	0	0
452	el-Hür b. es-Sayyâh	en-Nehaî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
453	Hüzeyl b. Şürahbîl	el-Evdî el-Kûfî	Irak - Kûfe	4	0	0	0
454	Irâk b. Mâlik	el-Gıfârî el-Kinânî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
455	İbrâhîm (an Kâ'b b. Ucre)		Irak - Kûfe	1	0	0	0
456	İbrâhîm b. Abdillâh b. Huneyn Ebû İshâk	el-Hâşimî el-Medenî	Hicaz - Medine	3	0	0	0
457	İbrâhîm b. Abdillâh b. Kāriz	el-Kinânî el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
458	İbrâhîm b. Meysere	et-Tâifî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	2	1	0	0
459	İbrâhîm b. Muhâcir b. Câbir	el-Becelî el-Kûfî	Irak - Kûfe	4	0	0	0
460	İbrâhîm b. Muhammed b. Alî b. Ebî Tâlib	el-Hâşimî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
461	İbrâhîm b. Muhammed b. el-Münteşir	el-Hemdânî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	1	0	0
462	İbrâhîm b. Muhammed b. Talha Ebû İshâk	et-Teymî el-Medenî	Hicaz - Medine	2	1	0	0
463	İbrâhîm b. Yezîd b. Kays Ebû İmrân	en-Nehaî el-Kûfî	Irak - Kûfe	54	7	0	0
464	İbrâhîm b. Yezîd b. Şerîk Ebû Esmâ'	et-Teymî el-Kûfî	Irak - Kûfe	5	2	0	0
465	İkrime b. Abdillâh Ebû Abdillâh Mevlâ İbn Abbâs	el-Berberî	Hicaz - Medine	95	8	0	0
466	İkrime b. Ammâr Ebû Ammâr	el-İclî el-Basrî el-Yemâmî	Necid - Yemâme	14	1	0	0
467	İkrime b. Hâlid b. el-Âs	el-Mahzûmî	Hicaz - Mekke	2	1	0	0
468	İlbâ' b. Ahmer	el-Yeşkürî	Irak - Basra	3	0	0	0
469	İmrân b. Ebî Atâ Ebû Hamza	el-Esedî el-Vâsıtî	Irak - Vâsıt	1	0	0	0
470	İmrân b. Ebî Enes	el-Kureşî el-Âmirî el-Medenî el-İskenderânî	Kuzey Afrika - Mısır - İskenderiye	1	0	0	0
471	İmrân b. İsâm Ebû Umâre	ed-Dubaî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0

472	İmrân b. Milhân (Teym) Ebû Recâ’	el-Utâridî	Irak - Basra	5	0	0	0
473	İmrân b. Talha b. Ubeydillâh	et-Teymî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
474	Îsâ b. Abdillâh b. Üneys	el-Ensârî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
475	Îsâ b. Abdirrahmân b. Ebî Leylâ	el-Ensârî el-Kûfî	Irak - Kûfe	4	0	0	0
476	Îsâ b. Hıttân	er-Rekāşî	???	1	0	0	0
477	Îsâ b. Hilâl	es-Sadefî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	1	0	0	0
478	Îsâ b. Talha b. Ubeydillâh Ebû Muhammed	et-Teymî el-Medenî	Hicaz - Medine	7	0	0	0
479	İshâk b. Abdillâh b. Ebî Ferve	el-Ümevî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
480	İshâk b. Abdillâh b. Ebî Talha Ebû Yahyâ	el-Ensârî el-Medenî	Hicaz - Medine	11	1	0	0
481	İshâk b. Abdillâh b. el-Hâris	el-Âmirî es-Sekafî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
482	İshâk b. Kâ‘b b. Ucre	el-Belevî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
483	İshâk b. Ömer		Kuzey Afrika - Mısır	1	0	0	0
484	İshâk b. Talha b. Ubeydillâh	et-Teymî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
485	İshâk b. Yahyâ b. Talha b. Ubeydillâh	et-Teymî	Hicaz - Medine	4	0	0	0
486	İsmâîl b. Abdirrahmân b. Ebî Kerîme Ebû Muhammed	es-Süddî el-Kûfî	Irak - Kûfe	14	2	0	0
487	İsmâîl b. Ebî Hâlid	el-Ahmesî el-Becelî	Irak - Kûfe	27	4	0	0
488	İsmâîl b. Muhammed b. Sa‘d b. Ebî Vakkās Ebû Muhammed	ez-Zührî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
489	İsmâîl b. Müslim Ebû İshâk	el-Basrî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	10	1	0	0
490	İsmâîl b. Recâ b. Rebîa Ebû İshâk	ez-Zübeydî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
491	İyâd b. Lakīt	es-Sedûsî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
492	İyâs b. Seleme b. el-Ekva‘ Ebû Seleme (Ebû Bekr)	el-Eslemî el-Medenî	Hicaz - Medine	3	0	0	0
493	İyâz b. Abdillâh b. Sa‘d b. Ebî Serh	el-Kureşî el-Âmirî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	3	0	0	0
494	İyâz b. Hilâl	el-Ensârî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
495	Kâ‘b b. Alkame b. Kâ‘b Ebû Abdilhamîd	et-Tenûhî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	2	0	0	0
496	Kâ‘b Ebû Âmir	el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
497	Kabîsa b. Hureys b. Kabîsa	el-Ensârî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
498	Kabîsa b. el-Hülb	et-Tâî el-Kûfî	Irak - Kûfe	3	0	1	0
499	Kabîsa b. Züeyb b. Halhale Ebû Saîd (Ebû İshâk)	el-Huzâî el-Medenî ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	3	3	0	0

500	el-Ka‘kā‘ b. Hakîm	el-Kinânî el-Medenî	Hicaz - Medine	7	0	0	0
501	Kasâme b. Züheyr	el-Mâzinî el-Basrî	Irak - Basra	2	1	0	0
502	el-Kāsım b. Abdirrahmân b. Abdillâh b. Mes‘ûd Ebû Abdirrahmân	el-Mes‘ûdî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	2	0	0
503	el-Kāsım b. Abdirrahmân Ebû Abdirrahmân	ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	12	1	0	0
504	el-Kāsım b. Ebî Bezze Mevlâ Benî Mahzûm	el-Mekkî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0
505	el-Kāsım b. Gannâm	el-Ensârî el-Beyâzî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
506	el-Kāsım b. Muhammed b. Ebî Bekr es-Sıddîk Ebû Muhammed (Ebû Abdirrahmân)	et-Teymî	Hicaz - Medine	23	0	0	0
507	el-Kāsım b. Muhaymire Ebû Urve	el-Hemdânî el-Kûfî eş-Şâmî	Şam - Dımaşk	1	0	0	0
508	Katâde b. Diâme b. Katâde Ebü’l-Hattâb[3623]	es-Sedûsî el-Basrî	Irak - Basra	205	26	0	3
509	Kays b. Abâye Ebû Neâme	el-Hanefî	Irak - Basra	1	0	0	0
510	Kays b. Ebî Hâzim Avf (Husayn) b. Abdilvâris Ebû Abdillâh (Ebû Ubeydillâh)	el-Becelî el-Kûfî	Irak - Kûfe	20	4	0	0
511	Kays b. Kesîr	eş-Şâmî	Şam - Dımaşk	1	0	0	0
512	Kays b. Talk b. Alî	el-Hanefî el-Yemâmî	Necid - Yemâme	4	0	0	0
513	Kazea b. Yahyâ	el-Basrî	Irak - Basra	3	0	0	0
514	Kehmes b. el-Hasen Ebü’l-Hasen	et-Temîmî el-Basrî	Irak - Basra	3	0	0	0
515	Kesîr b. Cümhân Ebû Ca‘fer	es-Sülemî (el-Eslemî)	Irak - Kûfe	1	0	0	0
516	Kesîr b. Ebî Kesîr Mevlâ Abdirrahmân b. Semüre	el-Basrî	Irak - Basra	3	0	0	0
517	Kesîr b. Eflah Mevlâ Ebî Eyyûb el-Ensârî	el-Medenî el-Ensârî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
518	Kesîr b. Mürre	el-Hadramî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	3	0	0	0
519	Keysân Ebû Saîd Mevlâ Ümmi Şerîk	el-Makbürî el-Medenî	Hicaz - Medine	8	2	0	0
520	Kırfe b. Büheys Ebü’d-Dehmâ’	el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
521	Kinâne Mevlâ Safiyye		Irak - Kûfe	2	0	0	0
522	Kudâme b. Mûsâ b. Ömer	el-Cumahî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
523	Küleyb b. Şihâb		Irak - Kûfe	4	1	0	0
524	Küleyb b. Vâil	et-Teymî el-Bekrî el-Medenî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
525	Küreyb b. Ebî Müslim Ebû Rişdîn Mevlâ İbn Abbâs	el-Hâşimî el-Medenî	Hicaz - Medine	10	1	0	0

[3623] *es-Sünen*’de Şu‘be’nin Katâde için Ebü’l-Âliye’den sadece şu 3 hadisi semâ ettiği ilgili hadisler belirtilerek aktarılmaktadır (183. hadis). Bu nedenle Katâde’nin Ebü’l-Âliye’den naklettiği üç hadis (77, 1978, 3435. hadisler) munkatı, bir hadis ise (183. hadis) muttasıl olarak değerlendirildi..

526	Lâhık b. Humeyd b. Saîd Ebû Miclez	es-Sedûsî el-Basrî	Irak - Basra	3	0	0	0
527	Limâze b. Ziyâd Ebû Lebîd	el-Cehdamî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
528	Ma'bed b. Hâlid b. Müreyn	el-Cedelî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
529	Ma'dân b. Ebî Talha b. Talha	el-Ya'merî Şâmî	Şam	6	1	0	0
530	Mahled b. Hufâf	el-Gıfârî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
531	Mahrame b. Süleymân	el-Esedî el-Vâlibî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
532	Mâlik b. Dînâr Ebû Yahyâ	el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
533	Mâlik b. Ebî Âmir	el-Asbahî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
534	Mâlik b. Evs b. el-Hadesân Ebû Saîd	en-Nasrî el-Medenî	Hicaz - Medine	3	0	0	0
535	Mâlik b. Mersed b. Abdillâh	el-Yemânî	Yemen	2	0	0	0
536	Mâlik b. Yahâmir	es-Seksekî el-Hımsî	Şam - Humus	3	0	0	0
537	Ma'mer b. Ebî Habîbe	el-Adevî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
538	Mansûr b. el-Mu'temir b. Abdillâh Ebû Attâb	es-Sülemî el-Kûfî	Irak - Kûfe	52	15	0	1
539	el-Ma'rûr b. Süleymân Ebû Ümeyye	el-Esedî el-Kûfî	Irak - Kûfe	3	0	0	0
540	Mekhûl b. Ebî Müslim Şehrâb b. Şâzel Ebû Abdillâh	eş-Şâmî	Şam - Dımaşk	13	3	0	0
541	Memtûr Ebû Sellâm	el-Habeşî	Şam - Dımaşk	6	1	0	0
542	Mersed b. Abdillâh	ez-Zimmânî	Yemen	2	0	0	0
543	Mersed b. Abdillâh Ebü'l-Hayr	el-Yezenî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	7	0	0	0
544	Mervân Ebû Lübâbe	el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
545	Mervân el-Esfar Ebû Halîfe	el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
546	Mervân b. el-Hakem b. Ebi'l-Âs b. Ümeyye Ebû Abdilmelik	el-Ümevî el-Medenî	Hicaz - Medine	3	0	0	0
547	Mesrûk b. el-Ecda' b. Mâlik Ebû Âişe	el-Hemdânî el-Vâdiî Kûfî	Irak - Kûfe	25	2	0	0+1
548	Mes'ûd b. el-Hakem b. er-Rebî' Ebû Hârûn	el-Ensârî ez-Zürakī el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
549	Mes'ûd b. Mâlik Ebû Rezîn	el-Esedî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
550	Meymûn b. Ebî Şebîb Ebû Nasr	er-Rebaî el-Kûfî	Irak - Kûfe	6	0	0	0
551	Meymûn Ebû Abdillâh Mevlâ İbn Semüre	el-Basrî	Irak - Basra	2	1	0	0
552	Meymûn b. Mihrân Ebû Eyyûb	el-Cezerî	Irak - Cezîre - Rakka	1	0	1	0
553	Miksem b. Bücre Ebü'l-Kāsım		Irak - Basra	14	1	0	0

554	Mînâ b. Ebî Mînâ Mevlâ Abdirrahmân b. Avf		Hicaz - Medine	1	0	0	0
555	el-Minhâl b. Amr	el-Esedî el-Kûfî	Irak - Kûfe	6	0	0	0
556	Misda‘ Ebû Yahyâ		Hicaz - Medine	1	0	0	0
557	Mişrah b. Hâân Ebû Mus‘ab	el-Meâfirî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	3	0	0	0
558	Mîzân Ebû Sâlih	el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
559	Muâviye b. Hakîm b. Muâviye	en-Nümeyrî	Şam - Humus	1	0	0	0
560	Muâviye b. Kurre b. İyâs Ebû İyâs	el-Müzenî el-Basrî	Irak - Basra	4	0	0	0
561	Muâviye b. Süveyd b. Mukarrin Ebû Süveyd	el-Müzenî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
562	Muâz b. Abdillâh b. Hubeyb	el-Cühenî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
563	Muâz b. Rifâa b. Rifâa	el-Ensârî ez-Zürakī el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
564	el-Mugīre b. Ebî Bürde min Benî Abdi’d-Dâr	el-Kinânî	Hicaz	1	0	0	0
565	el-Mugīre b. Ebî Kurre	es-Sedûsî	Irak - Basra	1	0	0	0
566	el-Mugīre b. Sa‘d b. el-Ahzem	et-Tâî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
567	el-Mugīre b. Sübey‘	el-İclî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
568	el-Mugīre b. Şübeyl (Şibl) Ebü’t-Tufeyl	el-Becelî el-Ahmesî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	1	0	0
569	Muhâcir Ebü’l-Hasen	et-Teymî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
570	Muhâcir b. İkrime b. Abdirrahmân	el-Mekkî el-Mahzûmî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0
571	Muhammed b. Abbâd b. Ca‘fer	el-Mahzûmî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	4	0	0	0
572	Muhammed b. Abdillâh b. Amr b. el-Âs	es-Sehmî et-Tâifî	Hicaz- Tâif	1	0	0	0
573	Muhammed b. Abdillâh b. el-Hâris b. Nevfel b. el-Hâris b. Abdilmuttalib	el-Hâşimî en-Nevfelî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
574	Muhammed b. Abdillâh b. Saîd Ebû Avn	es-Sekafî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
575	Muhammed b. Abdillâh b. Zeyd	el-Ensârî el-Medenî	Hicaz - Medine	3	0	0	0
576	Muhammed b. Abdirrahmân b. Sevbân	el-Âmirî el-Medenî	Hicaz - Medine	3	0	0	0
577	Muhammed b. Aclân Ebû Abdillâh	el-Medenî	Hicaz - Medine	37	9	0	0
578	Muhammed b. Alî b. Ebî Tâlib Ebü’l-Kāsım b. el-Hanefiyye	el-Hâşimî el-Medenî	Hicaz - Medine	4	0	0	0
579	Muhammed b. Alî b. el-Hüseyn b. Alî b. Ebî Tâlib Ebû Ca‘fer	el-Kureşî el-Hâşimî	Hicaz - Medine	24	2	0	0
580	Muhammed b. Ammâr b. Sa‘d el-Karaz		Hicaz - Medine	2	0	0	0
581	Muhammed b. Amr b. Atâ’	el-Kureşî el-Âmirî el-Medenî	Hicaz - Medine	4	1	0	0

582	Muhammed b. Cübeyr b. Mut'im b. Adî b. Nevfel	en-Nevfelî	Hicaz - Medine	4	0	0	0
583	Muhammed b. Cühâde	el-Evdî	Irak - Kûfe	5	1	0	0
584	Muhammed b. Ebî Süveyd	es-Sekafî et-Tâifî	Hicaz- Tâif	1	0	0	0
585	Muhammed b. Hâlid Ebü'r-Rehhâl	el-Ensârî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
586	Muhammed b. İbrâhîm b. el-Hâris Ebû Abdillâh	et-Teymî el-Medenî	Hicaz - Medine	20	2	0	0
587	Muhammed b. İshâk b. Yesâr Ebû Abdillâh	el-Muttalibî el-Medenî el-Irâkī el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır - İskenderiye	51	9	0	0
588	Muhammed b. Kâ'b b. Süleym Ebû Hamza (Ebû Abdillâh)	el-Kurazî el-Medenî	Hicaz - Medine	9	0	0	0
589	Muhammed b. Kays b. Mahrame	el-Muttalibî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
590	Muhammed b. el-Münkedir b. Abdillâh Ebû Abdillâh (Ebû Bekr)	et-Teymî el-Medenî	Hicaz - Medine	36	5	0	0
591	Muhammed b. el-Münteşir b. el-Ecda'	el-Hemdânî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	1	0	0
592	Muhammed b. Müslim b. Tedrüs Ebü'z-Zübeyr	el-Esedî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	71	9	0	0
593	Muhammed b. Müslim b. Ubeydillâh b. Abdillâh b. Şihâb Ebû Bekr	el-Kureşî ez-Zührî	Hicaz - Medine	298	50	0	2
594	Muhammed b. en-Nu'mân b. Beşîr Ebû Saîd	el-Ensârî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
595	Muhammed b. Rükâne b. Abdiyezîd	el-Muttalibî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
596	Muhammed b. Sâbit b. Sibâ'	el-Huzâî	Hicaz	1	0	0	0
597	Muhammed b. Sa'd b. Ebî Vakkās Ebü'l-Kāsım	ez-Zührî el-Medenî el-Kûfî	Irak - Kûfe	4	0	0	0
598	Muhammed b. Sîrîn Ebû Bekr	el-Ensârî el-Basrî	Irak - Basra	42	6	0	2
599	Muhammed b. Sûka Ebû Bekr	el-Ganevî el-Kûfî	Irak - Kûfe	7	1	0	0
600	Muhammed b. Ubeyd		Hicaz	1	0	0	0
601	Muhammed b. Urve b. ez-Zübeyr	el-Esedî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
602	Muhammed b. Üsâme b. Zeyd b. Hârise	el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
603	Muhammed b. Vâsi' b. Câbir Ebû Bekr (Ebû Abdillâh) el-Ahnes	el-Ezdî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
604	Muhammed b. Yahyâ b. Habbân	el-Ensârî el-Medenî	Hicaz - Medine	5	0	0	0
605	Muhammed b. Yûsuf b. Abdillâh	el-Kindî el-Medenî	Hicaz - Medine	3	0	0	0
606	Muhammed b. Yûsuf b. Abdillâh b. Selâm	el-İsrâîlî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
607	Muhammed b. Zâzân	el-Medenî	Hicaz - Medine	3	0	0	0
608	Muhammed b. Zeyd b. Abdillâh b. Ömer	el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
609	Muhammed b. Zeyd b. el-Muhâcir b. Kunfüz	et-Teymî el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0

610	Muhammed b. Ziyâd Ebû Süfyân	el-Elhânî el-Hımsî	Şam - Humus	2	0	0	0
611	Muhammed b. Ziyâd Ebü'l-Hâris	el-Cumahî el-Basrî	Irak - Basra	4	0	0	0
612	Muhârib b. Disâr	es-Sedûsî el-Kûfî	Irak - Kûfe	3	1	0	0
613	Muhtâr b. Fülfül Mevlâ Amr b. Hureys		Irak - Kûfe	2	0	0	0
614	Mûsâ b. Ebî Âişe Ebü'l-Hasen	el-Hemdânî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
615	Mûsâ b. Ebî Mûsâ	el-Eş'arî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
616	Mûsâ b. Enes b. Mâlik	el-Ensârî	Irak - Basra	1	1	0	0
617	Mûsâ b. Eyyûb Ebü'l-Feyz	el-Mehrî el-Hımsî	Şam - Humus	1	0	0	0
618	Mûsâ b. Talha b. Ubeydillâh Ebû Îsâ (Ebû Muhammed)	et-Teymî el-Medenî el-Kûfî	Irak - Kûfe	10	1	0	0
619	Mûsâ b. Ukbe b. Ebî Ayyâş Ebû Muhammed Mevlâ Âli'z-Zübeyr	el-Esedî	Hicaz - Medine	16	2	0	0
620	Mûsâ b. Verdân Ebû Ömer	el-Âmirî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	2	0	0	0
621	Mus'ab b. Sa'd b. Ebî Vakkās Ebû Zürâre	ez-Zührî el-Medenî	Hicaz - Medine	9	0	0	0
622	Mus'ab b. Şeybe b. Cübeyr	el-Abderî el-Mekkî el-Hacebî	Hicaz - Mekke	2	0	0	0
623	Mutarrif b. Abdillâh b. eş-Şıhhîr Ebû Abdillâh	el-Âmirî el-Haraşî el-Basrî	Irak - Basra	5	0	0	0
624	el-Mutavvis		Irak - Kûfe	1	0	0	0
625	el-Muttalib b. Abdillâh b. Muttalib b. Hantab	el-Mahzûmî	Hicaz - Medine	4	0	0	0
626	Mücâhid b. Cebr Ebü'l-Haccâc	el-Mahzûmî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	45	8	0	4
627	el-Mühelleb b. Ebî Sufre Zâlim b. Sârik Ebû Saîd	el-Atekî el-Ezdî el-Basrî	Irak - Basra	1	1	0	0
628	el-Münzir b. Mâlik b. Kutaa Ebû Nadre	el-Abdî el-Avekī el-Basrî	Irak - Basra	25	1	0	0
629	Mürey b. Katarî	el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
630	Mürre b. Şerâhîl Ebû İsmâîl et-Tayyib	el-Hemdânî el-Kûfî	Irak - Kûfe	11	0	0	0
631	Müsâfi' b. Abdillâh b. Şeybe Ebû Süleymân el-Hâcib	el-Abderî el-Mekkî el-Hacebî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0
632	el-Müseyyib b. Necebe	el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
633	el-Müseyyib b. Râfi' Ebü'l-Alâ'	el-Esedî el-Kâhilî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
634	Müslim b. Cündeb	el-Hüzelî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
635	Müslim b. Ebî Bekre b. el-Hâris	es-Sekafî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
636	Müslim b. Keysân Ebû Abdillâh	el-Mülâî ed-Dabbî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	1	0	0
637	Müslim b. el-Müsennâ b. Mihrân	el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0

638	Müslim b. Nezîr Ebû İyâz	el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
639	Müslim b. Safvân		???	1	0	0	0
640	Müslim b. Sellâm Ebû Abdilmelik	el-Hanefî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
641	Müslim b. Subeyh Ebü'd-Duhâ	el-Hemdânî el-Kûfî	Irak - Kûfe	6	0	0	0
642	Müslim b. Ubeydillâh	el-Kureşî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
643	Müslim b. Yesâr	el-Cühenî	Hicaz - Medine	1	1	0	0
644	Müslim b. Yesâr Ebû Osmân	el-Mısrî et-Tunbüzî	Kuzey Afrika - Mısır - Tunbüz	1	0	0	0
645	Müslim b. Ziyâd	el-Hımsî	Şam - Humus	1	0	0	0
646	el-Müstevrid b. el-Ahnef	el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
647	Müverrik b. Müşemric b. Abdillâh (el-Mu'temir)	el-İclî (el-Basrî)	Irak - Basra	2	0	0	0
648	Nâbil Sâhibü'l-Abâ'		Hicaz - Medine	1	0	0	0
649	Nâciye b. Kâ'b	el-Esedî	Irak - Kûfe	1	1	0	0
650	en-Nadr b. Enes b. Mâlik Ebû Mâlik	el-Ensârî el-Basrî	Irak - Basra	5	3	0	0
651	Nâfi' b. Abbâs Ebû Muhammed Mevlâ Ebî Katâde	el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
652	Nâfi' b. Cübeyr b. Mut'im Ebû Muhammed (Ebû Abdillâh)	en-Nevfelî el-Medenî	Hicaz - Medine	9	1	0	0
653	Nâfi' b. Ebî Nâfi' Ebû Abdillâh el-Bezzâr Mevlâ Ebî Ahmed		???	2	0	0	0
654	Nâfi' Ebû Abdillâh Mevlâ İbn Ömer	el-Medenî	Hicaz - Medine	131	26	0	1
655	Nâfi' b. Mâlik b. Ebî Âmir Ebû Süheyl	et-Teymî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
656	Nâfiz Ebû Ma'bed Mevlâ İbn Abbâs	el-Mekkî	Hicaz - Mekke	2	0	0	0
657	Nasr b. İmrân b. İsâm Ebû Cemre	ed-Dubaî el-Basrî el-Horasânî	Horasan - Serahs	5	0	0	0
658	Nebhân Ebû Yahyâ Mevlâ Ümmi Seleme	el-Mahzûmî el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
659	Nimyer b. Arîb	el-Hemdânî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
660	Nuaym b. Abdillâh Mücmir	el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
661	Nuaym b. Ebî Hind b. Eşyem	el-Eşcaî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
662	en-Nu'mân b. Ebî Ayyâş Ebû Seleme	ez-Zürakī el-Ensârî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	1	0	0
663	en-Nu'mân b. Sa'd b. Habte	el-Ensârî el-Kûfî	Irak - Kûfe	7	0	0	0
664	en-Nu'mân b. Sâlim	et-Tâifî	Hicaz- Tâif	1	0	0	0
665	Nübayh b. Abdillâh Ebû Amr	el-Anezî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0

666	Nübeyh b. Vehb b. Osmân	el-Abderî el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
667	Nüfey‘ Ebû Râfi‘	el-Medenî el-Basrî	Irak - Basra	3	1	0	0
668	Nüfey‘ b. el-Hâris Ebû Dâvûd	Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
669	Nümeyr b. Evs	el-Eş‘arî	Şam - Dımaşk	1	0	0	0
670	Osmân b. Abdillâh b. Mevhib	et-Teymî el-Medenî	Hicaz - Medine	3	0	0	0
671	Osmân b. Abdirrahmân b. Osmân	et-Teymî el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
672	Osmân b. Âsım b. Husayn Ebû Husayn	el-Esedî el-Kûfî	Irak - Kûfe	10	1	0	0
673	Osmân b. Ebî Sevde	el-Makdisî	Şam - Filistin - Kudüs	1	0	0	0
674	Osmân b. Hakîm b. Abbâd Ebû Sehl	el-Ensârî el-Evsî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
675	Osmân b. İshâk b. Hareşe	el-Kureşî el-Âmirî el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
676	Osmân b. Müslim Ebû Amr	el-Bettî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
677	Osmân b. Rebîa b. Abdillâh	et-Teymî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
678	Osmân b. Sa‘d Ebû Bekr	el-Basrî	Irak - Basra	2	1	0	0
679	Osmân b. Ya‘lâ b. Mürre	es-Sekafî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
680	Ömer b. Abdilazîz b. Mervân Ebû Hafs	el-Ümevî	Hicaz - Medine	3	0	0	1
681	Ömer b. Abdillâh Mevlâ Gufra	el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
682	Ömer b. Abdirrahmân b. Muhaysın Ebû Hafs	es-Sehmî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0
683	Ömer b. Alî b. Ebî Tâlib	el-Hâşimî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
684	Ömer b. el-Hakem b. Râfi‘	el-Medenî el-Ensârî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
685	Ömer b. Harmele		Irak - Basra	1	0	0	0
686	Ömer b. Katâde b. en-Nu‘mân	ez-Zaferî el-Ensârî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
687	Ömer b. Kesîr b. Eflah	el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
688	Ömer b. Mürre	eş-Şennî Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
689	Ömer b. Rûbe	et-Tağlibî el-Hımsî	Şam - Humus	1	0	0	0
690	Ömer b. Sâbit	el-Ensârî el-Hazrecî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	1	0	0
691	Ömer b. Sefîne Mevlâ Ümmi Seleme		Hicaz - Medine	1	0	0	0
692	Ömer b. Şâkir	el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
693	Râfi‘ b. İshâk Mevle’ş-Şifâ’	el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0

694	Râfi‘ Mevlâ Mervân b. el-Hakem		Hicaz - Medine	1	0	0	0
695	Râşid b. Keysân Ebû Fezâre	el-Absî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
696	Râşid b. Sa‘d	el-Makrîî el-Hımsî	Şam - Humus	2	0	0	0
697	Rebâh b. Abdirrahmân b. Ebî Süfyân b. Huveytıb Ebû Bekr	el-Kureşî el-Âmirî el-Huveytıbî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
698	er-Rebî‘ b. el-Berâ b. Âzib	el-Ensârî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
699	er-Rebî‘ b. Enes	el-Bekrî (el-Hanefî)	Horasan	5	0	0	0
700	er-Rebî‘ b. Huseym b. Âiz Ebû Yezîd	el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
701	er-Rebî‘ b. Sebre b. Ma‘bed	el-Cühenî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
702	er-Rebî‘ b. Umeyle	el-Fezârî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
703	Rebîa b. Amr Ebü’l-Gâz	el-Cüraşî ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	1	0	0	0
704	Rebîa b. Ebî Abdirrahmân Ebû Osmân el-ma’ûf bi Rebîatü’r-Rey	et-Teymî el-Medenî	Hicaz - Medine	5	1	0	0
705	Rebîa b. Seyf b. Mâti‘	el-Meâfirî el-İskenderânî	Kuzey Afrika-Mısır - İskenderiye	1	0	0	0
706	Rebîa b. Şeybân Ebü’l-Havrâ’	es-Sa‘dî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
707	Rebîa b. Yezîd Ebû Şuayb	ed-Dımaşkī el-İyâdî	Şam - Dımaşk	10	2	0	0
708	Recâ b. Hayve Ebü’l-Mikdâm	el-Kindî el-Filistînî	Şam - Filistin	1	1	0	0
709	Reyhân b. Yezîd	el-Âmirî	Hicaz - Medine	1	1	0	0
710	Rib‘î b. Hırâş Ebû Meryem	el-Absî el-Kûfî	Irak - Kûfe	11	0	0	0
711	Rifâa b. Râfi‘ b. Hadîc	el-Ensârî el-Hârisî el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
712	Riyâh b. Abîde	es-Sülemî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
713	Rufey‘ b. Mihrân Ebü’l-Âliye	er-Riyâhî	Irak - Basra	12	2	0	1
714	Rukeyn b. er-Rebî‘ b. Amîle Ebü’r-Rebî‘	el-Fezârî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
715	Rumeyh	el-Cüzâmî	???	1	0	0	0
716	Sâbit b. Ebî Safiyye Ebû Hamza	es-Sümâlî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
717	Sâbit b. Eslem Ebû Muhammed	el-Bünânî el-Basrî	Irak - Basra	69	6	0	0+2
718	Sâbit b. Ubeyd Mevlâ Zeyd b. Sâbit	el-Ensârî	Irak - Kûfe	1	1	0	0
719	Sâbit vâlidü Adî	el-Ensârî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
720	Sa‘d b. el-Ahrem	et-Tâî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
721	Sa‘d b. Evs	el-Adevî (el-Abdî) el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0

722	Sa‘d b. Hişâm b. Âmir	el-Ensârî el-Medenî	Hicaz - Medine	5	1	0	0
723	Sa‘d b. İbrâhîm b. Abdirrahmân Ebû İshâk	el-Kureşî ez-Zührî	Hicaz - Medine	12	1	0	0
724	Sa‘d b. İshâk b. Kâ‘b b. Ucre	el-Belevî el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
725	Sa‘d b. İyâs Ebû Amr	eş-Şeybânî el-Kûfî	Irak - Kûfe	6	0	0	0
726	Sa‘d (Saîd) Mevlâ Talha		???	1	1	0	0
727	Sa‘d b. Osmân vâlidü Abdillâh ed-Deştekî	er-Râzî ed-Deştekî	İran - Rey - Deştek	1	0	0	0
728	Sa‘d b. Saîd b. Kays Ehû Yahyâ	el-Ensârî	Hicaz - Medine	3	1	0	0
729	Sa‘d b. Sinân	el-Kindî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	5	0	0	0
730	Sa‘d b. Târık b. Eşyem Ebû Mâlik	el-Eşcaî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	1	0
731	Sa‘d b. Ubeyd Mevlâ Abdirrahmân b. Ezher (Avf) Ebû Ubeyd	ez-Zührî	Hicaz - Medine	2	1	0	0
732	Sa‘d b. Ubeyde Ebû Hamza	es-Sülemî el-Kûfî	Irak - Kûfe	9	1	0	0
733	Safvân b. Amr b. Herim Ebû Amr	es-Seksekî el-Hımsî	Şam - Humus	2	0	0	0
734	Safvân b. Muhriz b. Ziyâd	el-Mâzinî (el-Bâhilî)	Irak - Basra	1	0	0	0
735	Safvân b. Süleym Ebû Abdillâh	el-Medenî ez-Zührî	Hicaz - Medine	4	1	0	1
736	Safvân b. Ya‘lâ b. Ümeyye	et-Temîmî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	3	0	0	0
737	es-Sâib b. Ferrûh Ebü’l-Abbâs	el-Mekkî	Hicaz - Mekke	2	0	0	0
738	es-Sâib b. Mâlik (Zeyd) vâlidü Atâ’	el-Kûfî	Irak - Kûfe	5	0	0	0
739	Saîd b. Abdillâh b. Cüreyc	el-Eslemî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
740	Saîd b. Abdirrahmân b. Ebzâ	el-Huzâî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
741	Saîd b. Cemhân Ebû Hafs	el-Eslemî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
742	Saîd b. Cübeyr b. Hişâm Ebû Abdillâh (Ebû Muhammed)	el-Esedî el-Kûfî	Irak - Kûfe	60	11	0	1
743	Saîd b. Ebî Bürde b. Ebî Mûsâ	el-Eş‘arî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
744	Saîd b. Ebi’l-Hasen Ehu’l-Hasen	el-Basrî	Irak - Basra	1	1	0	0
745	Saîd b. Ebî Hind	el-Fezârî	Hicaz - Medine	3	1	0	0
746	Saîd b. Ebî Râşid		???	1	0	0	0
747	Saîd b. Ebî Saîd Keysân Ebû Sa‘d	el-Makbürî el-Medenî	Hicaz - Medine	53	9	0	0
748	Saîd b. Ebî Saîd Mevlâ Ebî Bekr b. Muhammed b. Amr ibn Hazm	el-Ensârî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
749	Saîd b. Fîrûz Ebü’l-Bahterî	et-Tâî el-Kûfî	Irak - Kûfe	5	0	0	0

750	Saîd b. el-Hâris b. Ebî Saîd	el-Ensârî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	1	0	0
751	Saîd b. Hayyân vâlidü Yahyâ	et-Teymî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
752	Saîd b. İlâka Ebû Fâhıta	el-Hâşimî el-Kûfî	Irak - Kûfe	4	0	0	0
753	Saîd b. İyâs Ebû Mes‘ûd	el-Cüreyrî el-Basrî	Irak - Basra	26	2	0	0
754	Saîd b. Mercâne Ebû Osmân	el-Hicâzî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
755	Saîd b. el-Merzübân Ebû Sa‘d	el-Absî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
756	Saîd b. Mînâ Ebü’l-Velîd	el-Hicâzî (Mekkî veya Medenî)	Hicaz	1	0	0	0
757	Saîd b. el-Müseyyib b. Hazn Ebû Muhammed	el-Kureşî el-Mahzûmî	Hicaz - Medine	63	5	1	0
758	Saîd b. Sem‘ân	el-Ensârî ez-Zürakī el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
759	Saîd b. Ubeyd b. es-Sebbâk Ebü’s-Sebbâk	es-Sekafi el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
760	Saîd b. Yesâr Ebü’l-Hubâb	el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
761	Saîd b. Yezîd b. Mesleme Ebû Mesleme	el-Ezdî et-Tâhî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
762	Saîd b. Yuhmid Ebü’s-Sefer	el-Hemdânî es-Sevrî el-Kûfî	Irak - Kûfe	3	0	0	0
763	Saîd b. Zür‘a racülün min Ehli’ş-Şâm	el-Hımsî	Şam - Humus	1	0	0	0
764	Sa‘lebe b. İbâd	el-Abdî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
765	Sâlih b. Ebî Hassân	el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
766	Sâlih b. Ebî Sâlih Ebû Abdirrahmân	el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
767	Sâlih b. Ebî Sâlih Mevlâ Amr b. Hureys	el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
768	Sâlih b. Havvât b. Cübeyr	el-Ensârî el-Medenî	Hicaz - Medine	2	1	0	0
769	Sâlih b. Keysân Ebû Muhammed (Ebü’l-Hâris)	el-Medenî	Hicaz - Medine	7	1	0	0
770	Sâlih b. Muhammed b. Zâide Ebû Vâkıd	el-Medenî el-Leysî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
771	Sâlih b. Nebhân Mevle’t-Tev’eme	el-Medenî	Hicaz - Medine	4	0	0	0
772	Sâlim b. Abdillâh b. Ömer Ebû Ömer (Ebû Abdillâh)	el-Kureşî el-Adevî	Hicaz - Medine	55	9	0	0
773	Sâlim b. Ebî Hafsa Ebû Yûnus	el-İclî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
774	Sâlim b. Ebî Ümeyye Ebü’n-Nadr Mevlâ Ömer b. Ubeydillâh	et-Teymî el-Medenî	Hicaz - Medine	12	2	0	0
775	Sâlim b. Ebi’l-Ca‘d	el-Gatafânî el-Eşcaî el-Kûfî	Irak - Kûfe	16	1	0	0
776	Sâlim Ebü’l-Gays Mevlâ Abdillâh b. Mutî’	el-Medenî	Hicaz - Medine	3	0	0	0
777	Sayfî b. Ziyâd Ebû Ziyâd (Ebû Saîd)	el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0

778	Sehl b. Ebî Ümâme b. Sehl b. Huneyf	el-Ensârî el-Medenî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	1	0	0	0
779	Sehl b. Muâz b. Enes	el-Cühenî	Kuzey Afrika - Mısır	7	0	0	0
780	Seleme b. Abdillâh b. Ömer - racülün min Veledi Ümmi Seleme	el-Mahzûmî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
781	Seleme b. Dînâr Ebû Hâzim	el-Medenî	Hicaz - Medine	14	0	0	0
782	Seleme b. Küheyl Ebû Yahyâ	el-Hadramî el-Kûfî	Irak - Kûfe	12	4	0	0
783	Seleme b. Suheyb Ebû Huzeyfe - min ashâbi'bni Mes'ûd-	el-Erhabî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
784	Seleme b. Ubeydillâh b. Mihsan	el-Ensârî el-Hatmî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
785	Seleme b. Verdân Ebû Ya'lâ	el-Leysî el-Medenî	Hicaz - Medine	5	0	0	0
786	Selmân Ebû Hâzim	el-Eşcaî el-Kûfî	Irak - Kûfe	14	2	0	0
787	Selmân el-Egar Ebû Abdillâh	el-Esbehânî el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
788	Sem'ân Ebû Yahyâ	el-Eslemî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	1	0	0
789	Sevâde b. Âsım Ebû Hâcib	el-Anezî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
790	Sevâde b. Hanzale	el-Kuşeyrî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
791	Seyyâr	el-Ümevî ed-Dımaşkī el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
792	Seyyâr Ebû Hamza	el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
793	Seyyâr b. Selâme Ebü'l-Minhâl	er-Riyâhî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
794	Sıla b. Züfer Ebü'l-Alâ' (Ebû Bekr)	el-Absî el-Kûfî	Irak - Kûfe	3	0	0	0
795	Sibâ' b. Sâbit hâlîfü Benî Zühre	ez-Zührî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0
796	Simâk b. Harb b. Evs Ebü'l-Mugīre	ez-Zühlî el-Bekrî el-Kûfî	Irak - Kûfe	66	7	0	0
797	Simâk b. el-Velîd Ebû Zümeyl	el-Yemâmî el-Kûfî	Irak - Kûfe	6	0	0	0
798	Sinân b. Ebî Sinân	ed-Dîlî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
799	Sinân b. Rebîa Ebû Rebîa	el-Bâhilî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
800	Süleym b. Âmir Ebû Yahyâ	el-Kelâî (el-Habâirî) el-Hımsî	Şam - Humus	6	0	0	0
801	Süleym b. Cübeyr Ebû Yûnus	ed-Devsî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	1	0	0	0
802	Süleymân b. Amr b. el-Ahvas	el-Cüşemî el-Kûfî	Irak - Kûfe	3	0	2	0
803	Süleymân b. Amr Ebü'l-Heysem	el-Utvârî el-Leysî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	22	0	0	0
804	Süleymân b. Büreyde b. el-Husayb	el-Eslemî el-Mervezî	Horasan - Merv	10	2	0	0
805	Süleymân b. Câbir	el-Hecerî	Yemen - Hecer	1	0	0	0

806	Süleymân b. Ebî Süleymân	el-Hâşimî	???	1	0	0	0
807	Süleymân b. Ebî Süleymân Ebû İshâk	eş-Şeybânî el-Kûfî	Irak - Kûfe	5	2	0	0
808	Süleymân b. Kays	el-Yeşkürî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
809	Süleymân b. Mihrân Ebû Muhammed el-A'meş	el-Esedî el-Kâhilî el-Kûfî	Irak - Kûfe	227	23	0	3+1
810	Süleymân b. Mûsâ	el-Ümevî ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	6	0	0	0
811	Süleymân b. Tarhân Ebü'l-Mu'temir	et-Teymî el-Basrî	Irak - Basra	26	3	0	0
812	Süleymân b. Yesâr Ebû Eyyûb	el-Hilâlî el-Medenî	Hicaz - Medine	13	3	0	0
813	Sümâme b. Abdillâh b. Enes b. Mâlik	el-Ensârî el-Basrî	Irak - Basra	7	0	0	0
814	Sümâme b. Hazn	el-Kuşeyrî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
815	Sümâme b. Şerâhîl	el-Yemânî	Yemen - Me'rib	1	0	0	0
816	Sümâme b. Vâil b. Husayn Ebû Sifâl	el-Mürrî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
817	Sümeyr b. Nehâr	el-Abdî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
818	Süveyd b. Gafele Ebû Ümeyye	el-Cu'fî el-Kûfî	Irak - Kûfe	3	1	0	0
819	Süveyd b. Huceyr Ebû Kazea	el-Bâhilî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
820	Süveyr b. Ebî Fâhite Saîd b. İlâka Ebü'l-Cehm	el-Kûfî	Irak - Kûfe	9	1	0	0
821	Şakīk b. Seleme Ebû Vâil	el-Esedî el-Kûfî	Irak - Kûfe	48	4	0	0
822	Şebîb b. Bişr (Beşîr) Ebû Bişr	el-Becelî el-Kûfî	Irak - Kûfe	3	0	0	0
823	Şebîb b. Garkade		Irak - Kûfe	3	0	0	0
824	Şeddâd b. Abdillâh Ebû Ammâr	el-Kureşî ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	4	0	0	0
825	Şeddâd b. Hay Ebû Hay	el-Hımsî	Şam - Humus	1	0	0	0
826	Şehr b. Havşeb Mevlâ Esmâ' bint Yezîd b. es-Seken	el-Eş'arî eş-Şâmî	Şam - Humus	26	3	0	0
827	Şerâhîl b. Âdet Ebü'l-Eş'as	es-San'ânî	Şam - San'a	6	0	0	0
828	Şerîk b. Hanbel	el-Absî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	1	0	0
829	Şiyeym b. Beytân	el-Kıtbânî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	1	0	0	0
830	Şuayb b. el-Habhâb Ebû Sâlih	el-Ezdî el-Basrî	Irak - Basra	3	0	0	0
831	Şuayb b. Muhammed b. Abdillâh b. Amr b. el-Âs		Hicaz - Tâif	36	3	0	0
832	Şüfey b. Mâti' Ebû Osmân	el-Asbahî	Kuzey Afrika - Mısır	2	0	0	0
833	Şümeyr b. Abdilmedân	el-Yemâmî	Necid - Yemâme	1	0	0	0

834	Şürahbîl b. Müslim b. Hâmid	el-Havlânî eş-Şâmî	Şam - Dımaşk - Havlân	3	0	0	0
835	Şüreyh b. Hâni' b. Yezîd Ebü'l-Mikdâm	el-Mezhicî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	3	0
836	Şüreyh b. en-Nu'mân	es-Sudâî el-Hemdânî el-Kûfî	Irak - Kûfe	3	0	0	0
837	Şüteyr b. Şekel	el-Absî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
838	Talha b. Abdillâh b. Avf Ebû Abdillâh	ez-Zührî el-Medenî	Hicaz - Medine	3	1	0	0
839	Talha b. Hırâş b. Abdirrahmân	el-Ensârî el-Medenî	Hicaz - Medine	3	0	0	0
840	Talha b. Musarrif b. Amr	el-Yâmî el-Kûfî	Irak - Kûfe	3	0	0	0+1
841	Talha b. Nâfi' Ebû Süfyân	el-Vâsıtî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	11	1	0	0
842	Talha b. Yezîd Ebû Hamza	el-Ensârî el-Eylî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
843	Talîk b. Kays	el-Hanefî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
844	Talk b. Habîb	el-Anezî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
845	Târık b. Abdirrahmân	el-Becelî el-Ahmesî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
846	Tarîf b. Mücâlid Ebû Temîme	el-Hüceymî el-Basrî	Irak - Basra	4	0	0	0
847	Tâvûs b. Keysân Ebû Abdirrahmân	el-Yemânî el-Himyerî el-Fârisî	Yemen - Cened	30	6	0	0
848	et-Tufâvî Şeyhun li Ebî Nadre		???	1	0	0	0
849	et-Tufeyl b. Übey b. Kâ'b	el-Ensârî el-Hazrecî	Hicaz - Medine	6	0	0	0
850	Ubâde b. Nüsey Ebû Ömer	el-Kindî eş-Şâmî	Şam - Ürdün - Taberiye	2	0	0	0
851	Ubeyd b. Ebî Meryem	el-Mekkî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0
852	Ubeyd b. Fîrûz Ebü'd-Dahhâk	eş-Şeybânî el-Kûfî el-Cezerî	Irak - Cezîre	1	0	0	0
853	Ubeyd b. Huneyn Ebû Abdillâh Mevlâ (li Âli) Zeyd b. el-Hattâb	el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
854	Ubeyd b. Nadle Ebû Muâviye	el-Huzâî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
855	Ubeyd b. Rifâa B. Râfi'	ez-Zürakī el-Ensârî	Hicaz - Medine	3	0	0	0
856	Ubeyd b. es-Sebbâk Ebû Saîd	el-Medenî es-Sekafî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
857	Ubeyd Senûtâ Ebü'l-Velîd	el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
858	Ubeyd b. Umeyr b. Katâde Ebû Âsım	el-Leysî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	2	0	0	0
859	Ubeyde b. Süfyân b. el-Hâris	el-Hadramî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
860	Ubeydullâh	el-Kureşî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
861	Ubeydullâh b. Abdillâh b. Ebî Sevr Mevlâ Benî Nevfel	el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0

862	Ubeydullâh b. Abdillâh b. Ekram	el-Huzâî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
863	Ubeydullâh b. Abdillâh b. Mevhib Ebû Yahyâ	et-Teymî el-Medenî	Hicaz - Medine	6	1	0	0
864	Ubeydullâh b. Abdillâh b. Ömer b. el-Hattâb Ebû Bekr	el-Adevî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
865	Ubeydullâh b. Abdillâh (Abdirrahmân) b. Râfi‘	el-Ensârî el-Adevî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
866	Ubeydullâh b. Abdillâh b. Sa‘lebe	el-Ensârî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
867	Ubeydullâh b. Abdillâh b. Utbe b. Mes‘ûd Ebû Abdillâh	el-Hüzelî el-Medenî	Hicaz - Medine	25	7	0	0
868	Ubeydullâh b. Büsr	el-Hımsî	Şam - Humus	1	0	0	0
869	Ubeydullâh b. Ebî Bekr b. Enes Ebû Muâz	el-Ensârî	Irak - Basra	5	0	0	0
870	Ubeydullâh b. Ebî Ca‘fer Ebû Bekr	el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	2	0	0	1
871	Ubeydullâh b. Ebî Râfi‘ Mevle’n-Nebî (s.a.s) Kâtibü Alî	el-Medenî	Hicaz - Medine	9	0	0	0
872	Ubeydullâh b. Ebî Yezîd	el-Mekkî	Hicaz - Mekke	4	0	0	0
873	Ubeydullâh b. Ebî Ziyâd el-Kaddâh Ebü’l-Husayn	el-Mekkî	Hicaz - Mekke	2	0	0	0
874	Ubeydullâh b. İkrâş b. Züeyb	et-Temîmî	Irak - Basra	1	0	0	0
875	Ubeydullâh b. el-Mugīre b. Muaykıb	es-Sebeî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	1	0	0	0
876	Ubeydullâh b. Ömer b. Hafs b. Âsım b. Ömer b. el-Hattâb Ebû Osmân (Ebû Ömer)	el-Ömerî el-Medenî	Hicaz - Medine	63	16	0	2
877	Ukbe	el-Ukaylî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
878	Ukbe b. Alkame Ebü’l-Cenûb	el-Yeşkürî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
879	Ukbe b. Müslim Ebû Muhammed	et-Tücîbî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	1	0	0	0
880	Umâre b. Abdillâh b. Sayyâd Ebû Eyyûb	el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
881	Umâre b. Cüveyn Ebû Hârûn	el-Abdî	Irak - Basra	3	0	0	0
882	Umâre b. Hadîd	el-Becelî	Hicaz - Tâif	1	0	0	0
883	Umâre b. Huzeyme b. Sâbit Ebû Abdillâh (Ebû Muhammed)	el-Ensârî el-Evsî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
884	Umâre b. Şebîb	es-Sebeî	Kuzey Afrika - Mısır	1	0	0	0
885	Umâre b. Umeyr	et-Teymî	Irak - Kûfe	8	2	0	0
886	Umâre b. Ükeyme Ebü’l-Velîd	el-Leysî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
887	Umeyr b. Hâni’ Ebü’l-Velîd	el-Ansî ed-Dımaşkī ed-Dârânî	Şam - Dımaşk - Dâriyâ	1	0	0	1
888	Umeyr b. Me’mûn (Me’mûm) b. Zürâre	et-Teymî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
889	Urve b. Âmir Ebû Hâtim	el-Mekkî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0

890	Urve b. el-Mugīre b. Şu'be Ebû Ya'fûr	es-Sekafî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
891	Urve şeyhun li Habîb b. Ebî Sâbit	el-Müzenî	Hicaz - Medine	4	0	0	0
892	Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm Ebû Abdillâh	el-Esedî el-Medenî	Hicaz - Medine	125	22	0	0
893	Utey b. Damre	es-Sa'dî et-Temîmî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
894	Üseyd b. Ebî Üseyd el-Berrâd Ebû Saîd	el-Medînî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
895	Vakdân Ebû Ya'fûr	el-Abdî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
896	Vâkıd b. Amr b. Sa'd b. Muâz Ebû Abdillâh	el-Ensârî el-Eşhelî el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
897	Vehb b. Keysân Ebû Nuaym	el-Kureşî el-Medenî	Hicaz - Medine	4	0	0	0
898	Vehb b. Münebbih b. Kâmil Ebû Abdillâh	el-Yemânî el-Ebnâvî	Yemen - San'a	5	1	0	0
899	Vehb b. Rebîa	el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
900	Vekî' b. Udüs Ebû Mus'ab	el-Ukaylî et-Tâifî	Hicaz- Tâif	2	0	0	0
901	el-Velîd b. Abdillâh b. Cümey'	ez-Zührî el-Mekkî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
902	el-Velîd b. Abdirrahmân	el-Cüruşî el-Hımsî	Şam - Humus	3	0	0	0
903	el-Velîd b. Abdirrahmân b. Ebî Mâlik Ebü'l-Abbâs	el-Hemdânî ed-Dımaşkī el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
904	el-Velîd b. el-Ayzâr	el-Abdî el-Kûfî	Irak - Kûfe	3	0	0	0
905	el-Velîd b. Ebi'l-Veîd Ebû Osmân	el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
906	el-Velîd b. Kays b. el-Ahrem	et-Tücîbî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	1	0	0	0
907	el-Velîd b. Rebâh	el-Medenî	Hicaz - Medine	3	0	0	0
908	el-Velîd b. Ubâde b. es-Sâmit Ebû Ubâde	el-Ensârî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	1	0	0
909	Verrâd Ebû Saîd (Ebü'l-Verd) Kâtibü'l-Mugīre	el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	1	0	0
910	Yahyâ b. Abbâd b. Abdillâh b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm	el-Medenî	Hicaz - Medine	3	0	0	0
911	Yahyâ b. Abbâd b. Şeybân Ebû Hübeyre	el-Ensârî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
912	Yahyâ b. Abdirrahmân b. Hâtıb b. Ebî Beltea Ebû Muhammed (Ebû Bekr)	el-Medenî	Hicaz - Medine	4	0	0	0
913	Yahyâ b. el-Cezzâr	el-Urenî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
914	Yahyâ b. Ebî İshâk	el-Hadramî el-Basrî en-Nahvî	Irak - Basra	1	0	0	0
915	Yahyâ b. Ebî Kesîr Sâlih Ebû Nasr	et-Tâî el-Yemâmî	Necid - Yemâme	59	19	0	0
916	Yahyâ b. Hallâd b. Râfi'	el-Ensârî ez-Zürakī el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
917	Yahyâ b. Hâni' b. Urve Ebû Dâvûd	el-Murâdî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0

918	Yahyâ b. el-Hâris Ebû Amr	ez-Zimârî es-Sâmî	Şam - Dımaşk	1	0	0	0
919	Yahyâ b. İshâk (Ebî İshâk)	el-Ensârî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
920	Yahyâ b. Kays	es-Sebâî el-Yemenî	Yemen - Me'rib	1	0	0	0
921	Yahyâ b. Müslim (Süleym) el-ma'rûf bi Yahyâ el-Bekkâ'	el-Basrî el-Huddânî	Irak - Basra	2	0	0	0
922	Yahyâ b. Saîd b. Kays Ebû Saîd	el-Ensârî el-Medenî	Hicaz - Medine	35	11	0	0
923	Yahyâ b. Sâm b. Mûsâ	ed-Dabbî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
924	Yahyâ b. Talha b. Ubeydillâh	et-Teymî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
925	Yahyâ b. Umâre (Abbâd)	el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
926	Yahyâ b. Umâre b. Ebî Hasen	el-Ensârî el-Medenî	Hicaz - Medine	7	1	0	0
927	Yahyâ b. Vessâb el-Mukrî	el-Esedî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
928	Yahyâ b. Ya'mer Ebû Süleymân	el-Advânî el-Basrî el-Mervezî	Horasan - Merv	2	0	0	0
929	Yeîş b. el-Velîd b. Hişâm	el-Mahzûmî el-Ümevî el-Muaytî	Irak - Cezîre	2	2	0	0
930	Ya'kūb b. Abdillâh b. el-Eşec Ebû Yûsuf	el-Medenî	Hicaz - Medine	1	1	0	0
931	Ya'kūb b. Ebî Seleme Ebû Yûsuf	et-Teymî el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
932	Ya'kūb b. Ebî Ya'kūb	el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
933	Ya'kūb Mevle'l-Harka	el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
934	Ya'lâ b. Atâ'	el-Âmirî (el-Leysî) et-Tâifî	Hicaz- Tâif	12	2	0	0
935	Ya'lâ b. Memlek	el-Mekkî	Hicaz - Mekke	3	1	0	0
936	Yesâr Ebû Nüceyh Mevlâ Sakîf	el-Mekkî	Hicaz - Mekke	1	1	0	0
937	Yesâr Mevlâ İbn Ömer	el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
938	Yesâr b. Zeyd Ebû Bilâl Mevle'n-Nebî (s.a.s)		???	1	0	0	0
939	Yezîd	el-Fârisî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
940	Yezîd b. Abdillâh b. Husayfe	el-Kindî el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
941	Yezîd b. Abdillâh b. Kuseyt Ebû Abdillâh	el-Leysî el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
942	Yezîd b. Abdillâh b. Mugaffel		Irak - Basra	1	0	0	0
943	Yezîd b. Abdillâh b. eş-Şıhhîr Ebü'l-Alâ'	el-Âmirî el-Basrî	Irak - Basra	6	1	0	0
944	Yezîd b. Abdillâh b. Üsâme b. el-Hâd Ebû Abdillâh	el-Leysî el-Medenî	Hicaz - Medine	9	0	0	0
945	Yezîd b. Abdirrahmân b. el-Esved Ebû Dâvûd	el-Evdî	Irak - Kûfe	3	0	0	0

946	Yezîd b. Amîre	el-Hımsî ez-Zübeydî (el-Kindî) el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
947	Yezîd b. Amr	en-Nahvî el-Meâfirî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	3	0	0	0
948	Yezîd b. Ebân Ebû Amr el-Kâs	er-Rekāşî el-Basrî	Irak - Basra	7	0	0	0
949	Yezîd b. Ebî Habîb Ebû Recâ	el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	26	2	0	0
950	Yezîd b. Ebî Mansûr Ebû Ravh	el-Ezdî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
951	Yezîd b. Ebî Ubeyd Mevlâ Seleme b. el-Ekva‘	el-Eslemî	Hicaz - Medine	3	0	0	0
952	Yezîd b. Ebî Ziyâd	el-Hâşimî el-Kûfî	Irak - Kûfe	13	1	0	0
953	Yezîd Ebû Mürre Mevlâ Akīl b. Ebî Tâlib (Mevlâ Ümmü Hâni’)	el-Medenî	Hicaz - Medine	3	0	0	0
954	Yezîd b. el-Esam b. Ubeyd Ebû Avf	el-Bekkâî	Irak - Cezîre - Rakka	3	2	0	0
955	Yezîd b. Humeyd Ebü’t-Teyyâh	ed-Dubaî	Irak - Basra	5	1	0	0
956	Yezîd b. Humeyr Ebû Ömer	er-Rahbî eş-Şâmî el-Hımsî	Şam - Humus	2	0	0	0
957	Yezîd b. Hürmüz	el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
958	Yezîd Mevle’l-Münbeıs	el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
959	Yezîd b. Neâme Ebû Mevdûd	ed-Dabbî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
960	Yezîd b. Rûmân Ebû Ravh Mevlâ Âli’z-Zübeyr	el-Medenî	Hicaz - Medine	1	2	0	0
961	Yezîd b. Şerîk b. Târık	et-Teymî el-Kûfî	Irak - Kûfe	4	0	0	0
962	Yezîd b. Şüreyh	el-Hadramî el-Hımsî	Şam - Humus	1	2	0	0
963	Yuhmid Ebû Ümeyye	eş-Şa’bânî ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	1	0	0	0
964	Yûnus b. Cübeyr Ebû Gallâb	el-Bâhilî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
965	Yûnus b. Ebî İshâk Ebû İsrâîl	es-Sebîî el-Kûfî	Irak - Kûfe	13	2	0	0
966	Yûnus b. Meysere b. Halbes	el-Cüblânî	Şam - Dımaşk	2	0	0	0
967	Yûnus b. Ubeyd b. Dînâr Ebû Ubeyd (Ebû Abdillâh)	el-Abdî el-Basrî	Irak - Basra	13	2	0	0
968	Yûnus b. Ubeyd Mevlâ Muhammed b. el-Kāsım	es-Sekafî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
969	Yûsuf b. Abdillâh b. el-Hâris Ebü’l-Velîd	el-Ensârî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
970	Yûsuf b. el-Hakem b. Ebî Akīl	es-Sekafî	Hicaz	1	0	0	0
971	Yûsuf b. İbrâhîm Ebû Şeybe	et-Temîmî el-Cevherî el-Vâsıtî	Irak - Vâsıt	1	0	0	0
972	Yûsuf b. Mâhik b. Bühzâd	el-Fârisî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	4	1	0	0
973	Yûsuf b. Mihrân	el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0

974	Yûsuf b. Sa‘d	el-Cumahî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
975	Yüsey’ b. Ma‘dân	el-Hadramî el-Kindî el-Kûfî	Irak - Kûfe	3	0	0	0
976	Yüseyr b. Amîle	el-Fezârî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
977	Zâlim b. Amr b. Süfyân Ebü’l-Esved	ed-Dîlî el-Basrî	Irak - Basra	4	1	0	0
978	Zâzân Ebû Ömer (Ebû Abdillâh)	el-Kindî	Irak - Kûfe	5	0	0	0
979	Zehdem b. Mudarrib Ebû Müslim	el-Cermî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
980	Zekvân b. Abdillâh Ebû Sâlih es-Semmân	et-Teymî el-Medenî	Hicaz - Medine	139	3	0	0
981	Zerbî b. Abdillâh Ebû Yahyâ	el-Ezdî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
982	Zeyd b. Alî b. el-Hüseyn b. Alî b. Ebî Tâlib Ebü’l-Hüseyn	el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
983	Zeyd b. Atıyye	el-Has‘amî (es-Sülemî)	Irak - Kûfe	1	0	0	0
984	Zeyd b. Ayyâş Ebû Ayyâş	el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
985	Zeyd b. Cübeyr b. Harmel	et-Tâî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
986	Zeyd b. el-Havârî Ebü’l-Havârî	el-Ammî	Horasan - Sîstan - Herat	5	0	0	0
987	Zeyd b. Ukbe	el-Fezârî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
988	Zeyd b. Vehb Ebû Süleymân	el-Cühenî el-Kûfî	Irak - Kûfe	5	0	0	0
989	Zeyd b. Yüsey’ (Üsey’)	el-Hemdânî el-Kûfî	Irak - Kûfe	3	0	0	0
990	Zeyd b. Zabyân	el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
991	Zeyd b. Zâide		Irak	1	0	0	0
992	Zir b. Hubeyş b. Hubâşe Ebû Meryem	el-Esedî el-Kûfî	Irak - Kûfe	23	2	0	0
993	Ziyâd b. Abdillâh	en-Nümeyrî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
994	Ziyâd b. Cübeyr b. Hayye	es-Sekafî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
995	Ziyâd b. Ebi’l-Ca‘d Râfi‘	el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
996	Ziyâd b. Ebî Ziyâd Meysere Mevlâ İbn Ayyâş	el-Mahzûmî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
997	Ziyâd Ebü’l-Ebred Mevlâ Benî Hatme	el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
998	Ziyâd b. Ertât	el-Fezârî ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	3	0	0	0
999	Zeyd b. Eslem Mevlâ Ömer Ebû Abdillâh (Ebû Üsâme)	el-Adevî el-Medenî	Hicaz - Medine	36	6	1	0
1000	Ziyâd b. İlâka Ebû Mâlik	es-Sa‘lebî el-Kûfî	Irak - Kûfe	7	1	0	0
1001	Ziyâd b. Küseyb	el-Adevî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0

1002	Ziyâd b. Minâ		???	1	0	0	0
1003	Ziyâd b. Rebîa b. Nuaym	el-Hadramî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	1	0	0	0
1004	Ziyâd b. Sîmîn Kûş (Süleym) Ebû Ümâme	el-Abdî	Yemen	1	1	0	0
1005	Ziyâd vâlidü Süfyân	el-Usfurî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
1006	ez-Zübeyr b. Adî Ebû Abdillâh	el-Hemdânî el-Yâmî el-Kûfî er-Râzî	İran - Rey	1	0	0	0
1007	ez-Zübeyr b. Arabî	en-Nemerî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
1008	ez-Zübeyr b. el-Hırrît	el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
1009	Züfer b. Vesîme b. Mâlik b. Evs	en-Nasrî ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	1	0	0	0
1010	Züheyr b. el-Akmer Ebû Kebşe	ez-Zübeydî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
1011	Zühre b. Ma'bed b. Abdillâh Ebû Akīl	el-Kureşî et-Teymî el-Medenî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	1	0	0	0
1012	Zür'a b. Müslim b. Cerhed	el-Eslemî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
1013	Zürâre b. Evfâ Ebû Hâcib	el-Âmirî el-Haraşî el-Basrî	Irak - Basra	10	0	0	1
1014	Zürâre b. Mus'ab b. Abdirrahmân	ez-Zührî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
1015	Ebû Abdillâh	el-Cedelî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
1016	Ebü'l-Acfâ'	es-Sülemî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
1017	Ebü'l-Ahvas Mevlâ Benî Leys (Gıfâr)		Hicaz - Medine	1	0	0	0
1018	Ebü'l-Alâ	eş-Şâmî	Şam	1	0	0	0
1019	Ebû Alkame Mevlâ Benî Hâşim	el-Hâşimî el-Fârisî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	3	0	0	0
1020	Ebû Atıyye	el-Vâdiî el-Hemdânî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
1021	Ebû Atıyye		Irak - Basra	1	0	0	0
1022	Ebû Âtike Tarîf b. Süleymân veya Süleymân b. Tarîf	el-Kûfî -ve "el-Basrî" denir-	Irak - Kûfe	1	0	0	0
1023	Ebü'l-Beddâh b. Âsım b. Adî	el-Belevî el-Ensârî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
1024	Ebû Bekr b. Abdillâh b. Ebi'l-Cehm	el-Adevî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
1025	Ebû Bekr b. Abdirrahmân b. el-Hâris b. Hişâm	el-Mahzûmî el-Medenî	Hicaz - Medine	9	0	0	0
1026	Ebû Bekr b. Ebî Mûsâ	el-Eş'arî	Irak - Kûfe	5	0	0	0
1027	Ebû Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm	el-Ensârî en-Neccârî el-Medenî	Hicaz - Medine	8	0	0	0
1028	Ebû Bekr b. el-Münkedir b. Abdillâh	et-Teymî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
1029	Ebû Bekr b. Süleymân b. Ebî Hasme		Hicaz - Medine	1	0	0	0

1030	Ebû Bekr b. Ubeydillâh b. Abdillâh b. Ömer b. el-Hattâb		Hicaz - Medine	1	0	0	0
1031	Ebû Bekr b. Ubeydillâh b. Enes b. Mâlik		Irak - Basra	1	0	0	0
1032	Ebû Belc	el-Fezârî el-Kûfî el-Vâsıtî	Irak - Vâsıt	5	0	0	0
1033	Ebû Bürde Âmir b. Ebî Mûsâ Abdillâh b. Kays	el-Eş‘arî	Irak - Kûfe	22	1	0	0
1034	Ebû Büsre	el-Gıfârî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
1035	Ebû Ca‘fer	el-Ensârî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
1036	Ebû Ca‘fer (an Umâre b. Huzeyme)	el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
1037	Ebû Cübeyr Mevle’l-Hakem b. Amr	el-Gıfârî	Irak - Basra	1	0	0	0
1038	Ebû Gālib	el-Bâhilî el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
1039	Ebû Gālib sâhıbü Ebî Ümâme	el-Basrî el-Esbahânî	İran - İsfahan	3	0	0	0
1040	Ebû Gutayf	el-Hüzelî	???	1	0	0	0
1041	Ebû Habîbe	et-Tâî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
1042	Ebû Hafs b. Ömer		Irak - Kûfe	1	0	1	0
1043	Ebû Hakîm Mevle’z-Zübeyr		Hicaz - Medine	2	1	0	0
1044	Ebû Hâlid	el-Vâlibî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
1045	Ebû Hâlid	el-Becelî el-Ahmesî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
1046	Ebû Harb b. Ebi’l-Esved	ed-Dîlî el-Basrî	Irak - Basra	2	1	0	0
1047	Ebû Hassân Müslim b. Abdillâh el-A‘rec	el-Basrî	Irak - Basra	2	0	0	0
1048	Ebû Hayye b. Kays	el-Vâdiî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
1049	Ebû İbrâhîm	el-Eşhelî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
1050	Ebû İdrîs	el-Mürhibî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
1051	Ebû İsâm	el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
1052	Ebû Kābûs Mevlâ Abdillâh b. Amr b. el-Âs		Hicaz - Mekke	1	0	0	0
1053	Ebû Kays Abdurrahmân b. Sâbit Mevlâ Amr b. el-Âs		Kuzey Afrika - Mısır	2	0	0	0
1054	Ebû Kebbâş	es-Sülemî (el-Absî)	Hicaz - Medine	1	0	0	0
1055	Ebû Kebşe	es-Selûlî eş-Şâmî	Şam - Dımaşk	1	0	0	0
1056	Ebû Kesîr	es-Sühaymî el-Guberî	Necid - Yemâme	1	0	0	0
1057	Ebû Kesîr Mevlâ Ümmi Seleme		Hicaz - Medine	1	0	0	0

1058	Ebû Mâcid	el-Hanefî el-İclî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
1059	Ebü'l-Melîh b. Üsâme b. Umeyr (Âmir)	el-Hüzelî	Irak - Basra	5	1	2	1
1060	Ebû Meryem	el-Ensârî	Şam - Dımaşk	2	0	0	0
1061	Ebû Meymûne	el-Fârisî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
1062	Ebû Muhammed Mevlâ Ömer b. el-Hattâb		Irak	1	0	0	0
1063	Ebü'l-Muhârık		Irak - Kûfe	1	0	0	0
1064	Ebû Müdille Mevlâ Âişe		Hicaz - Medine	1	1	0	0
1065	Ebü'l-Mühelleb	el-Cermî el-Basrî	Irak - Basra	5	0	0	0
1066	Ebü'l-MühezzimYezîd	et-Temîmî el-Basrî	Irak - Basra	3	1	0	0
1067	Ebü'l-Müsennâ	el-Cühenî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
1068	Ebû Müslim	el-Cezmî	Irak - Basra	1	0	0	0
1069	Ebû Nasr	el-Esedî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
1070	Ebû Nusayre Müslim b. Ubeyd	el-Vâsıtî	Irak - Vâsıt	1	0	0	0
1071	Ebû Osmân	el-Ensârî	Horasan - Merv	1	0	0	0
1072	Ebû Osmân Mevle'l-Mugīre b. Şu'be		Hicaz - Medine	1	1	0	0
1073	Ebû Osmân şeyhun li Abdirrahmân b. Ziyâd		Kuzey Afrika - Mısır	1	0	0	0
1074	Ebû Osmân şeyhun li Rebîa b. Yezîd	ed-Dımaşkī	Şam - Dımaşk	1	1	0	0
1075	Ebû Râşid	el-Hubrânî eş-Şâmî	Şam - Humus	1	0	0	0
1076	Ebü'r-Rebî'	el-Medenî	Hicaz - Medine	3	0	0	0
1077	Ebû Recâ Mevlâ Ebî Bekr es-Sıddîk		Hicaz - Medine	1	0	0	0
1078	Ebû Sa'd	el-Ezdî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
1079	Ebü's-Sâib Mevlâ Hişâm b. Zühre	el-Ensârî el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
1080	Ebû Saîd b. el-Muallâ	el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0
1081	Ebû Sâlih	el-Eş'arî eş-Şâmî	Şam - Dımaşk	1	0	0	0
1082	Ebû Sâlih	el-Hûzî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
1083	Ebû Sâlih Mevlâ Dubâa		???	1	0	0	0
1084	Ebû Sâlih Mevlâ Osmân		Kuzey Afrika - Mısır	1	0	0	0
1085	Ebû Sâlih Mevlâ Talha (Mevlâ Ümmi Seleme)		Hicaz - Medine	1	0	0	0

1086	Ebû Sebre	en-Nehaî el-Kûfî	Irak - Kûfe	2	0	0	0
1087	Ebû Sehle Mevlâ Osmân b. Affân		Hicaz - Medine	1	0	0	0
1088	Ebû Seleme Abdillâh b. Abdirrahmân b. Avf	ez-Zührî el-Medenî	Hicaz - Medine	127	19	0	0
1089	Ebû Sevr	el-Ezdî el-Huddânî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
1090	Ebû Sevre b. Ehî Ebî Eyyûb	el-Ensârî	???	1	0	0	0
1091	Ebû Süfyân Mevlâ İbn Ebî Ahmed		Hicaz - Medine	1	0	0	0
1092	Ebû Şeybe		Irak - Kûfe	1	0	0	0
1093	Ebü'ş-Şimâl b. Dıbâb		???	1	0	0	0
1094	Ebû Şimr	ed-Dubaî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0
1095	Ebû Talha	el-Havlânî	Şam - Dımaşk - Havlân	1	0	0	0
1096	Ebû Tâlût	eş-Şâmî	Şam	1	0	0	0
1097	Ebû Ubeyde b. Abdillâh b. Mes'ûd	el-Kûfî	Irak - Kûfe	10	4	0	0
1098	Ebû Ubeyde b. Muhammed b. Ammâr b. Yâsir	el-Ansî	???	2	0	0	0
1099	Ebü'l-Uşerâ'	ed-Dârimî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	1	0
1100	Ebû Uzre		Bahreyn	1	0	0	0
1101	Ebû Vakkās şeyhun li Ebi'n-Nu'mân		Irak - Kûfe	1	0	0	0
1102	Ebû Vehb	el-Ceyşânî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	1	0	0	0
1103	Ebû Yezîd	el-Havlânî el-Mısrî	Kuzey Afrika - Mısır	1	0	0	0
1104	Ebû Yezîd halîfü Benî Zühre	el-Mekkî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0
1105	Ebû Yûnus Mevlâ Âişe		Hicaz - Medine	1	0	0	0
1106	Ebû Zeyd Mevlâ Amr b. Hureys	el-Mahzûmî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
1107	Ebû Zür'a		Irak - Kûfe	1	0	0	0
1108	Ebû Zür'a b. Amr b. Cerîr	el-Becelî el-Kûfî	Irak - Kûfe	11	0	0	0
1109	İbn Atâ b. Ebî Rebâh Şeyhun li Ebî Ferve		Hicaz - Mekke	1	0	0	0
1110	İbn Ebî Huzâme		Hicaz - Medine	2	0	0	0
1111	İbn Ebi'l-Muallâ	el-Ensârî	Irak - Kûfe	1	0	0	0
1112	İbn Ehî Abdillâh b. Sellâm		Hicaz - Medine	2	0	0	0
1113	İbn Ehî Ebî Saîd (Mevlâ liEbî Saîd)		Hicaz - Medine	1	0	0	0

1114	İbn İsâm	el-Müzenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0
1115	Mevlâ İbn Sibâ‘		Hicaz - Medine	1	0	0	0
1116	Vâlidü Ebî İbrâhîm el-Eşhelî		Hicaz - Medine	1	0	0	0
1117	Âişe bint Sa‘d b. Ebî Vakkās	ez-Zühriyye el-Medeniyye	Hicaz - Medine	1	0	0	0
1118	Âişe bint Talha b. Ubeydillâh	et-Teymiyye	Hicaz - Medine	3	0	0	0
1119	Amre bint Abdirrahmân b. Sa‘d b. Zürâre	el-Ensâriyye el-Medeniyye	Hicaz - Medine	9	4	0	0
1120	Dühaybe bint Uleyye	el-Anberiyye	???	1	0	0	0
1121	Fâtıma bint el-Hüseyn b. Alî b. Ebî Tâlib Ümmü Abdillâh	el-Hâşimiyye el-Medeniyye	Hicaz - Medine	1	0	0	0
1122	Fâtıma bint el-Münzir b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm	el-Esediyye	Hicaz - Medine	3	0	0	0
1123	Hafsa bint Abdirrahmân b. Ebî Bekr es-Sıddîk		Hicaz - Medine	2	0	0	0
1124	Hafsa bint Sîrîn Ümmü'l-Hüzeyl	el-Ensâriyye el-Basriyye	Irak - Basra	6	2	0	0
1125	Hayra Ümmü'l-Hasen Mevlâtü Ümmi Seleme	el-Basriyye	Irak - Basra	2	0	0	0
1126	Hind bint el-Hâris	el-Firâsiyye	Hicaz - Medine	1	0	0	0
1127	Humeyda bint Yesâr		Irak - Kûfe	1	0	0	0
1128	Humeyde bint Ubeyd b. Rifâa zevcü İshâk b. Ebî Talha	el-Ensâriyye el-Medeniyye	Hicaz - Medine	2	0	0	0
1129	Hüceyme bint Huyey Ümmü'd-Derdâ zevcü Ebi'd-Derdâ	el-Vassâbiyye	Şam - Dımaşk	7	1	0	0
1130	Leylâ Mevlâtü Ümmi Umâre	el-Ensâriyye	Hicaz - Medine	1	0	0	0
1131	Lü'lüe mevlatü'l-Ensâr		Hicaz - Medine	1	0	0	0
1132	Mercâne Ümmü Alkame		Hicaz - Medine	1	0	0	0
1133	Muâze bint Abdillâh Ümmü's-Sahbâ'	el-Adeviyye el-Basriyye	Irak - Basra	3	1	0	0
1134	Münye bint Ubeyd b. Ebî Berze		Irak	1	0	0	0
1135	Müseyke	el-Mekkiyye	Hicaz - Mekke	1	0	0	0
1136	Müsse Ümmü Büsse	el-Ezdiyye	???	1	0	0	0
1137	er-Rebâb bint Suley' Ümmü'r-Râih	ed-Dabbiyye el-Basriyye	Irak - Basra	3	0	0	0
1138	Safiyye bint Şeybe b. Osmân	el-Abderiyye	Hicaz - Mekke	2	0	0	0
1139	Safiyye bint Uleyye		???	1	0	0	0
1140	Selmâ	el-Bekriyye	Hicaz - Medine	1	0	0	0
1141	Udeyse bint Ühbân	el-Gıfâriyye	Irak - Basra	1	0	0	0

1142	Ümeyye bint Abdillâh Ümmü Muhammed		Hicaz - Medine	1	0	0	0
1143	Zeyneb bint Kâ'b b. Ucre zevcü Ebî Saîd el-Hudrî		Hicaz - Medine	1	0	0	0
1144	Ümmü Âsım Ümmü Veledi İbn Sinân b. el-Muhabbak		Irak - Basra	1	0	0	0
1145	Ümmü Habîbe bint el-İrbâd b. Sâriye		Şam - Humus	2	0	0	0
1146	Ümmü'l-Hureyr		Irak - Basra	1	0	0	0
1147	Ümmü Külsûm	el-Leysiyye el-Mekkiyye	Hicaz - Mekke	2	0	0	0
1148	Ümmü Muhammed Vâlidetü Muhammed b. es-Sâib b. Berke		Hicaz - Mekke	1	0	0	0
1149	Ümmü Müsâvir	el-Himyeriyye	???	2	0	0	0
1150	Ümmü Şerâhîl		Irak - Basra	1	0	0	0
1151	Ümmü Veledi Abdirrahmân b. Avf		Hicaz - Medine	1	0	0	0
1152	Ammetü Umâre b. Umeyr		Irak - Kûfe	1	0	0	0
1153	Ceddetü İbn Cüd'ân		Hicaz - Medine	1	0	0	0
1154	Vâlidetü Abdullâh b. Büreyde		???	1	0	0	0

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ek 1.9: Sahâbenin Bölgeleri, *es-Sünen*'deki Rivayet, Fıkhî Görüş[3624] ile "Ve fi'l-Bâb"larda Geçme Sayıları, Vefat Tarihleri ve *Kütüb-i Sitte*'de Rivayet Durumları

SAHÂBÎ									
Sıra	Adı	Nisbesi	Bölgesi	Rivayet	Ta' lîk	Ve fi' l-bâb	Fıkhî Görüş	Vefat Tarihi	*Kütüb-i Sitte*'de Rivayeti
1	el-Abbâs b. Abdilmuttalib b. Hâşim Ebü'l-Fazl		Hicaz - Medine	7	2	2	0	27/653	KS
2	Âbi'l-Lahm	el-Gıfârî	Hicaz - Medine	1	0	1	0	8/630	TN
3	Abdullâh b. el-Abbâs b. Abdilmuttalib Ebü'l-Abbâs	el-Kureşî el-Hâşimî	Hicaz - Mekke	310	47	248	9	68/687-88	KS
4	Abdullâh b. Abdilesed b. Hilâl Ebû Seleme	el-Mahzûmî	Hicaz - Medine	1	0	0	0	4/625	TNİ
5	Abdullâh b. Adî b. el-Hamrâ Ebû Ömer (Ebû Amr)	ez-Zührî	Hicaz - Kadîd	1	0	0	0	?	TNİ
6	Abdullâh b. Amr b. el-Âs Ebû Muhammed	es-Sehmî	Kuzey Afrika - Mısır - Fustat	93	11	125	2	65/684-85	KS
7	Abdullâh b. Büsr Ebû Safvân	el-Mâzinî	Şam	5	0	3	0	88/707	KS

[3624] "Fıkhî Görüş" ifadesiyle bir meselede senedsiz olarak zikredilen sahâbenin görüşleri kastedilmektedir.

8	Abdullâh b. Ca'fer b. Ebî Tâlib	el-Hâşimî	Hicaz - Medine	4	0	6	0	80/699	KS
9	Abdullâh b. Ebi'l-Cez'â'	el-Kinânî	Irak - Basra	1	0	0	0		Tİ
10	Abdullâh b. Ebî Evfâ b. Hâlid Ebû Muâviye	el-Eslemî	Irak - Kûfe	6	0	19	0	86/705	KS
11	Abdullâh b. el-Ekram b. Zeyd Ebû Ma'bed	el-Huzâî	Hicaz - Medine	1	0	0	0	?	TNİ
12	Abdullâh b. el-Erkam	el-Kureşî ez-Zührî	Hicaz - Medine	1	0	0	0	20/641 c.	ETNİ
13	Abdullâh b. Hantab b. el-Hâris	el-Mahzûmî	Hicaz - Medine	1	0	0	0	?	T
14	Abdullâh b. el-Hâris b. Cez' Ebü'l-Hâris	ez-Zübeydî	Kuzey Afrika - Mısır	2	0	5	0	87/706 c.	ETİ
15	Abdullâh b. Hâzim b. Esmâ' Ebû Sâlih	es-Sülemî	Horasan	1	0	0	0	72/691	ETN
16	Abdullâh b. Hubeyb	el-Cühenî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0	?	ETNİ, B *-el-Edeb-*
17	Abdullâh b. Kays b. Süleym Ebû Mûsâ	el-Eş'arî	Irak - Kûfe	34	1	53	1	42/662-63	KS
18	Abdullâh b. Mâlik b. el-Kışb Ebû Muhammed yu'rafü bi İbn Buhayne	el-Esdî	Hicaz - Medine - Batn-ı Rîm	1	1	4	0	50/670 s.	KS
19	Abdullâh b. Mes'ûd b. Gāfil Ebû Abdirrahmân	el-Hüzelî	Irak - Kûfe	134	20	108	11	32/652-53	KS
20	Abdullâh b. Mugaffel Ebû Saîd (Ebû Ziyâd)	el-Müzenî	Irak - Basra	8	0	10	0	59/679	KS
21	Abdullâh b. Osmân Ebî Kuhâfe b. Âmir Ebû Bekr es-Sıddîk	et-Teymî	Hicaz - Medine	22	14	17	9	13/634	KS
22	Abdullâh b. Ömer b. el-Hattâb Ebû Abdirrahmân	el-Adevî	Hicaz - Medine	282	49	239	16	73/693	KS
23	Abdullâh b. Sa'd	el-Ensârî	Şam	1	0	1	0	?	ETİ
24	Abdullâh b. es-Sâib b. Ebi's-Sâib	el-Mahzûmî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	2	0	1	0	61/680 c.	ETNİ, B - muallak-
25	Abdullâh b. Selâm b. el-Hâris Ebû Yûsuf	el-İsrâîlî el-Ensârî	Hicaz - Medine	5	0	4	0	43/663-64	KS
26	Abdullâh b. Sercis	el-Müzenî	Irak - Basra	2	0	3	0	?	METNİ
27	Abdullâh b. Sinân b. Nübeyşe vâlidü Alkame	el-Müzenî	Irak - Basra	1	0	0	0	50/670 [?]	ETİ
28	Abdullâh b. eş-Şıhhîr b. Avf Ebû Mutarrif (Ebû Yezîd)	el-Âmirî	Irak - Basra	4	0	3	0	?	METNİ
29	Abdullâh b. Üneys	el-Ensârî	Hicaz - Medine	1	0	0	0	?	ET
30	Abdullâh b. Üneys Ebû Yahyâ	el-Cühenî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	3	0	54/674	METNİ, B - *el-Edeb-*
31	Abdullâh b. Yezîd b. Zeyd	el-Ensârî el-Hatmî	Irak - Kûfe	6	2	1	0	70/690 [?]	KS
32	Abdullâh b. Zem'a b. el-Esved	el-Kureşî el-Esedî	Hicaz - Medine	1	0	1	0	35/656	KS
33	Abdullâh b. Zeyd b. Abdirabbih Ebû Muhammed	el-Ensârî el-Hazrecî	Hicaz - Medine	3	0	0	0	32/652	ETNİ, B - *Ḫalḳ-*
34	Abdullâh b. Zeyd b. Âsım Ebû Muhammed	el-Ensârî el-Mâzinî	Hicaz - Medine	7	0	5	0	?	KS
35	Abdullâh b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm Ebû Bekr (Ebû	el-Kureşî el-Esedî	Hicaz - Mekke	13	3	13	2	73/692	KS

	Hubeyb)								
37	Abdurrahmân b. Avf b. Abdiavf Ebû Muhsmmed	el-Kureşî ez-Zührî	Hicaz - Medine	6	1	10	0	32/652	KS
38	Abdurrahmân b. Ebî Amîre	el-Müzenî	Şam - Humus	1	0	0	0	?	T
39	Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Sıddîk Ebû Abdillâh	el-Kureşî et-Teymî	Hicaz - Medine	1	0	0	0	53/673	KS
40	Abdurrahmân b. Ebzâ	el-Huzâî	Horasan	2	4	4	0	70/689 c.	KS
41	Abdurrahmân b. Habbâb	es-Sülemî	Irak - Basra	1	0	0	0	?	T
42	Abdurrahmân b. Semüre b. Habîb Ebû Saîd	el-Abşemî	Irak - Basra	2	0	5	0	50/670	KS
43	Abdurrahmân b. Ya'mer	ed-Dîlî	Irak - Kûfe	2	0	1	0	?	ETNİ
44	Abdülmuttalib b. Rebîa b. el-Hâris b. Abdilmuttalib	el-Hâşimî	Şam - Dımaşk	1	0	0	0	61/680-81	METN
45	el-Addâ' b. Hâlid b. Hevze	el-Âmirî	Irak - Basra	1	0	0	0	100/718 s.	ETNİ, B - muallak-
46	Adî b. Hâtim b. Abdillâh Ebû Tarîf	et-Tâî	Irak - Kûfe	13	0	7	0	67/686	KS
47	el-Alâ' b. Abdillâh b. İmâd	el-Hadramî	Bahreyn	1	0	0	0	21/642	KS
48	Alî b. Ebî Tâlib b. Abdilmuttalib Ebü'l-Hasen	el-Hâşimî	Irak - Kûfe	125	27	119	16	40/661	KS
49	Alî b. Talk b. el-Münzir	el-Hanefî el-Yemâmî	Necid - Yemâme	1	0	1	0	?	ETN
50	Âmir b. Abdillâh b. b. el-Cerrâh Ebû Ubeyde	el-Kureşî el-Fihrî	Hicaz - Medine	2	0	2	0	18/639	KS
52	Âmir b. Rebîa b. Kâ'b	el-Anzî	Hicaz - Medine	5	0	6	0	35/656	KS
53	Ammâr b. Yâsir b. Âmir Ebü'l-Yakzân Mevlâ Benî Mahzûm	el-Ansî	Irak - Kûfe	8	3	13	1	37/657	KS
54	Amr b. Abese b. Âmir Ebû Necîh	es-Sülemî	Şam	3	1	7	0	?	METNİ
55	Amr b. Ahtab Ebû Zeyd	el-Ensârî	Irak - Basra	1	0	2	0	?	METNİ
56	Amr b. el-Ahvas Ebû Süleymân	el-Cüşemî	Irak - Kûfe	3	0	1	0	?	ETNİ
57	Amr b. el-Âs b. Vâil	es-Sehmî	Kuzey Afrika - Mısır	4	1	8	0	43/664	KS
58	Amr b. Avf -halîfü Benî Amr b. Lüey-	el-Ensârî	Hicaz - Medine	1	0	0	0	19/639 c.	BMTNİ
59	Amr b. Avf Ebû Abdillâh ceddü Kesîr b. Abdillâh	el-Müzenî	Hicaz - Medine	5	0	7	0	29/649 c.	ETİ, B - muallak-
60	Amr b. Hârice b. el-Müntefık	el-Esedî	Şam	1	0	2	0	?	TNİ
61	Amr b. el-Hâris b. Ebî Dırâr	el-Huzâî el-Mustalikī	Irak - Kûfe	3	0	0	0	51/671 [?]	KS
62	Amr b. Hureys b. Amr	el-Kureşî el-Mahzûmî	Irak - Kûfe	2	0	3	0	85/704	KS
63	Amr b. Mürre b. Abs Ebû Talha (Ebû Meryem)	el-Cühenî	Şam - Dımaşk	1	0	0	0	51/671 c.	T
64	Amr b. Ümeyye b. Huveylid Ebû Ümeyye	ed-Damrî	Hicaz - Medine	1	1	4	0	51/671 c.	KS

65	Amr b. Vâsile b. Abdillâh Ebü't-Tufeyl	el-Leysî	Hicaz - Mekke	7	1	2	0	110/728	KS
66	Arfece b. Es'ad b. Kerib	et-Teymî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	0	0	?	ET
67	Âsım b. Adî b. el-Cid Ebû Amr	el-Ensârî	Hicaz - Medine	1	0	0	0	51/671 c.	ETNİ
68	Atıyye	el-Kurazî	Irak - Kûfe	1	0	1	0	?	ETNİ
69	Atıyye b. Urve	es-Sa'dî	Şam	1	0	1	0	?	ETİ
70	Attâb b. Esîd b. Ebi'l-Îs Ebû Abdirrahmân (Ebû Muhammed)	el-Ümevî el-Kureşî	Hicaz - Mekke	2	0	1	0	13/634	ETNİ
71	Avf b. Mâlik b. Ebî Avf Ebû Hammâd	el-Eşcaî	Şam - Dımaşk	2	1	6	0	73/692	KS
72	el-Berâ b. Âzib b. el-Hâris Ebû Umâre	el-Ensârî el-Evsî	Irak - Kûfe	48	2	32	0	71/690 [?]	KS
73	Bilâl b. el-Hâris b. Usm Ebû Abdirrahmân	el-Müzenî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0	60/680	ETNİ
74	Bilâl b. Rebâh Ebû Abdillâh Mevlâ Ebî Bekr es-Sıddîk		Hicaz - Medine	6	0	7	0	20/640	KS
75	Büreyde b. el-Husayb b. Abdillâh Ebû Abdillâh	el-Eslemî	Irak - Basra	32	1	40	0	63/682-83 [?]	KS
76	Büsr b. Umeyr b. Ertât Ebû Abdirrahmân	el-Kureşî el-Âmirî	Şam	1	0	0	0	86/705 [?]	ETN
77	Câbir b. Abdillâh b. Amr Ebû Abdillâh	el-Ensârî es-Selemî	Hicaz - Medine	173	12	238	6	78/697	KS
78	Câbir b. Semüre b. Cünâde	es-Süvâî	Irak - Kûfe	18	0	19	0	72/691 c.	KS
79	Câbir b. Süleym Ebû Cürey	el-Hüceymî	Irak - Basra	1	0	0	0	?	ETN
80	el-Cârûd Bişr b. Amr b. Haneş b. el-Muallâ Ebü'l-Münzir		Irak - Basra	1	0	1	0	20/641 [?]	TN
81	Cebele b. Hârise Ehû Zeyd	el-Kelbî	Yemen	1	0	0	0	?	TN
82	Cerhed b. Zirâh	el-Eslemî	Hicaz - Medine	1	0	0	0	61/681	ETİ, B - muallak-
83	Cerîr b. Abdillâh b. Câbir Ebû Amr	el-Becelî	Irak - Kûfe	13	0	13	0	51/671	KS
84	Cübeyr b. Mut'im b. Adiy	el-Kureşî en-Nevfelî	Hicaz - Medine	6	0	13	0	59/678-79	KS
86	Cündeb b. Abdillâh b. Süfyân Ebû Abdillâh	el-Becelî el-Alakī	Irak - Kûfe	4	1	6	0	60/680 s.	KS
88	ed-Dahhâk b. Süfyân b. Avf Ebû Saîd	el-Kilâbî el-Âmirî	Hicaz - Medine	1	0	0	0	11/632 [?]	ETNİ
89	Ebyâz b. Hammâl	el-Me'ribî	Yemen	1	0	0	0	?	ETNİ
90	Enes b. Mâlik Ebû Ümeyye raclün min Benî Abdillâh b. Kâ'b	el-Kuşeyrî el-Kâ'bî	Irak - Basra	1	0	0	0	?	ETNİ
91	Enes b. Mâlik b. en-Nadr	el-Ensârî el-Hazrecî	Irak - Basra	352	23	250	4	93/711-712	KS
92	el-Eş'as b. Kays b. Ma'dîkerîb Ebû Muhammed	el-Kindî	Irak - Kûfe	2	0	3	0	?	KS
93	Evs b. Evs	es-Sekafî	Şam - Dımaşk	1	0	2	0	?	ETNİ

95	el-Fazl b. Abbâs b. Abdilmuttalib	el-Hâşimî	Şam	3	1	8	0	19/630 c.	KS
96	Fedâle b. Ubeyd b. Nâfiz (Nâkıd) Ebû Muhammed	el-Ensârî el-Evsî	Şam - Dımaşk	8	1	5	0	53/673	METNİ, B - *el-Edeb-*
97	Ferve b. Müseyk	el-Murâdî el-Gutayfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0	?	ET
98	Feyrûz	ed-Deylemî el-Yemânî	Yemen	1	0	0	0	30/650 c.	ETNİ
99	Habbâb b. el-Eret b. Cendele Ebû Abdillâh	et-Temîmî	Irak - Kûfe	5	0	4	0	37/657-58	KS
100	Hâbis b. Rebîa Ebû Hayye	et-Temîmî	Irak - Basra	1	1	1	0	?	T, B - muallak-
101	el-Haccâc b. Amr b. Gaziyye	el-Ensârî el-Mâzinî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0	?	ETNİ
102	Haccâc b. Mâlik b. Uveymir Ebû Hadred	el-Eslemî	Hicaz - Medine	1	0	0	0	?	ETN
103	el-Hakem b. Amr b. Mücedda' Ebû Amr (Ebû Berze)	el-Gıfârî	Irak - Basra	1	0	3	0	50/670 [?]	BETNİ
104	Hakîm b. Hizâm b. Huveylid Ebû Hâlid	el-Esedî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	4	0	0	0	54/674	KS
105	Hâlid b. Urfuta	el-Kudâî	Irak - Kûfe	1	0	1	0	64/683	TN
106	Hâlid b. Zeyd b. Küleyb Ebû Eyyûb	el-Ensârî	Hicaz - Medine	15	1	36	0	49/669	KS
107	Hanzale b. er-Rebî' b. Sayfî Ebû Rib'î	el-Üseydî et-Temîmî	Irak - Kûfe	2	0	1	0	45/665 [?]	MTNİ
108	Hârice b. Huzâfe b. Gânim	el-Kureşî el-Adevî	Kuzey Afrika - Mısır	1	0	0	0	40/661	ETİ
110	el-Hâris b. el-Hâris Ebû Mâlik	el-Eş'arî eş-Şâmî	Şam	2	0	4	0	?	MTN
111	el-Hâris b. Mâlik b. Kays el-ma'rûf bi İbnü'l-Barsâ'	el-Leysî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0	?	T
112	el-Hâris b. Yezîd	el-Bekrî	Necid - Bâdiye	1	0	1	0	?	TNİ
113	Hârise b. Vehb	el-Huzâî	Irak - Kûfe	2	0	2	0	?	KS
114	el-Hasen b. Alî sibtu Resûlillâh (s.a.s) ve reyhânetih	el-Hâşimî	Hicaz - Medine	5	0	2	0	49/669	ETNİ
115	Hişâm b. Âmir b. Ümeyye	el-Ensârî en-Neccârî	Irak - Basra	1	0	2	0	?	METNİ, B - *el-Edeb-*
116	Hubşî b. Cünâde	es-Selûlî	Irak - Kûfe	2	0	3	0	?	TNİ
117	Hureym b. Fâtik Ebû Yahyâ	el-Esedî	Irak - Kûfe	2	0	0	0	51/671 c.	ETNİ
118	Huzeyfe b. Esîd Ebû Serîha	el-Gıfârî	Irak - Kûfe	2	0	7	0	42/662	METNİ
119	Huzeyfe b. el-Yemân Huseyl b. Câbir Ebû Abdillâh	el-Absî	Irak - Medâin	24	1	27	0	36/656	KS
120	Huzeyme b. Cez'	el-Esedî	Irak - Basra	1	0	0	0	?	Tİ
121	Huzeyme b. Sâbit b. el-Fâkih Ebû Umâre zü'ş-Şehâdeteyn	el-Hatmî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	1	5	0	37/657	METNİ
122	Hülb -Vâlidü Kabîsa-	et-Tâî	Irak - Kûfe	3	1	0	0	?	ETN

123	el-Hüseyn b. Alî Ebû Abdillâh sibtu Resûlillâh (s.a.s)	el-Hâşimî el-Medenî	Hicaz - Medine	3	0	2	0	61/680	KS
124	İkrâş b. Züeyb b. Harkūs Ebü's-Sahbâ'	es-Sa'dî	Irak - Basra	1	0	0	0	?	Tİ
125	İkrime b. Ebî Cehl Amr b. Hişâm Ebû Osmân	el-Mahzûmî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0	13/634	T
126	İmrân b. Husayn b. Ubeyd Ebû Nüceyd	el-Huzâî	Irak - Basra	33	1	37	1	52/672	KS
128	İrbâd b. Sâriye Ebû Necîh	es-Sülemî	Şam - Humus	6	0	8	0	75/694	ETNİ
129	İsâm	el-Müzenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0	?	ETN
130	İyâs b. Abd	el-Müzenî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0	?	ETNİ
131	İyâz b. Himâr	et-Temîmî el-Mücâşiî	Irak - Basra	1	0	1	0	50/670 c.	METNİ, B -*el-Edeb-*
132	Kâ'b b. Amr b. Abbâd Ebü'l-Yeser	es-Selemî el-Ensârî	Hicaz - Medine	1	0	3	0	?	METNİ, B -*el-Edeb-*
133	Kâ'b b. İyâz	el-Eş'arî	Şam	1	0	0	0	?	TN
134	Kâ'b b. Mâlik b. Ebî Kâ'b Ebû Abdillâh	el-Ensârî es-Selemî	Hicaz - Medine	3	0	5	0	50/670	KS
135	Kâ'b b. Mürre	es-Sülemî	Şam - Ürdün	2	0	3	0	59/679	ETNİ
136	Kâ'b b. Ucre b. Ümeyye Ebû Muhammed	el-Ensârî el-Medenî	Hicaz - Medine	9	1	8	0	52/672	KS
137	Kabâs b. Eşyem b. Âmir	el-Kinânî el-Leysî	Şam	1	0	0	0	76/695 c.	T
138	Katâde b. en-Nu'mân b. Zeyd Ebû Amr	el-Ensârî ez-Zaferî	Hicaz - Medine	2	0	2	0	23/643	BTNİ
139	Kays b. Amr b. Sehl	el-Ensârî	Hicaz - Medine	1	0	0	0	?	ETİ
140	Kays b. Âsım b. Sinân Ebû Alî	el-Minkarî	Irak - Basra	1	0	2	0	47/667	ETN, B *-el-Edeb-*
141	Kays b. Ebî Garaze	el-Gıfârî	Irak - Kûfe	1	0	0	0	?	ETNİ
142	Kays b. Mahrame b. el-Muttalib	el-Muttalibî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0	?	T
143	Kays b. Sa'd b. Ubâde Ebü'l-Fazl	el-Hazrecî el-Ensârî	Hicaz - Medine	1	0	2	0	60/680	KS
144	Kelede b. el-Hanbel	el-Cumahî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0	8/630 s.	ETN, B *-el-Edeb-*
145	Kennâz b. el-Husayn b. Yerbû' Ebû Mersed	el-Ganevî	Hicaz - Medine	1	0	1	0	12/633	METN
146	Kudâme b. Abdillâh b. Ammâr	el-Âmirî el-Kilâbî	Necid	1	0	1	0	?	TNİ
147	Kurre b. İyâs b. Hilâl Ebû Muâviye	el-Müzenî	Irak - Basra	1	1	6	0	64/683	ETNİ, B *-el-Edeb-*
148	Kutbe b. Mâlik	es-Sa'lebî	Irak - Kûfe	2	0	0	0	?	MTNİ, B -*Ḫalḳ-*
149	Lakīt b. Âmir b. Sabira Ebû Rezîn	el-Ukaylî	Hicaz - Mekke	5	1	4	0	9/630 s.	ETNİ, B *-el-Edeb-*
150	Leclâc	el-Âmirî	Şam - Dımaşk	1	0	0	0	?	ETN, B *-el-Edeb-*
151	Mahmûd b. Lebîd b. Ukbe Ebû Nuaym	el-Evsî el-Eşhelî el-Medenî	Hicaz - Medine	5	0	0	0	96/715	METNİ, B -*el-Edeb-*

152	Mahmûd b. er-Rebî‘ b. Sürâka Ebû Nuaym (Ebû Muhammed)	el-Hazrecî el-Medenî	Hicaz - Medine	2	0	0	0	?	KS
153	Ma‘kıl b. Ebî Ma‘kıl (el-Heysem); İbn Ümmi Ma‘kıl	el-Esedî	Hicaz - Medine	1	0	1	0	?	ETNİ
154	Ma‘kıl b. Sinân b. Muzahhir (Muzâhir) Ebû Muhammed	el-Eşcaî	Irak - Kûfe	1	0	1	0	63/683	ETNİ
155	Ma‘kıl b. Yesâr b. Abdillâh Ebû Alî	el-Müzenî	Irak - Basra	3	0	7	0	59/679 [?]	KS
156	Mâlik b. el-Huveyris Ebû Süleymân	el-Leysî	Irak - Basra	3	0	2	0	74/693	KS
157	Mâlik b. Hübeyre b. Hâlid Ebû Sa‘d	es-Sekûnî veya el-Kindî	Kuzey Afrika - Mısır	1	0	0	0	66/685 c.	ETİ
158	Mâlik b. Kıhtım	et-Temîmî	Irak - Basra	1	0	1	0	?	T
159	Mâlik b. Nadle vâlidü Ebi'l-Ahvas	el-Cüşemî	Irak - Kûfe	1	0	1	0	?	ETNİ, B -*Ḫalḳ-*
160	Mâlik b. Rebîa b. el-Beden Ebû Üseyd	es-Sâidî	Hicaz - Medine	1	0	7	0	40/660-61 [?]	KS
161	Mâlik b. Sa‘saa	el-Ensârî el-Mâzinî	Hicaz - Medine	1	1	2	0	?	BMTN
163	Ma‘mer b. Abdillâh b. Nâfi‘ b. Nadle	el-Adevî	Hicaz - Medine	1	0	0	0	?	MTİ
164	Matar b. Ukâmis	es-Sülemî	Irak - Kûfe	1	0	0	0	?	T, E *-el-Ḳader-*
165	Mersed b. Ebî Mersed	el-Ganevî	Hicaz - Medine	1	0	0	0	3/625	ETN
166	Mezîde b. Mâlik -Hûd b. Abdillâh b. Sa‘d'ın dedesi-	el-Asarî el-Abdî	Irak - Basra	1	0	0	0	?	T, B *-el-Edeb-*
167	Mihnef b. Süleym b. el-Hâris	el-Ezdî el-Gāmidî	Irak - Kûfe	1	0	1	0	64/683	ETNİ
168	el-Mikdâd b. Amr Ebû Ma‘bed; el-Mikdâd b. el-Esved	el-Behrânî el-Kindî ez-Zührî	Hicaz - Medine	3	0	2	0	33/653	KS
169	el-Mikdâd b. Ma‘dîkerib b. Amr	el-Kindî	Şam	4	0	3	0	87/706	BETNİ
170	el-Misver b. Mahreme b. Nevfel Ebû Abdirrahmân	ez-Zührî	Hicaz - Mekke	4	1	2	0	64/683	KS
171	Muâviye b. Ebî Süfyân Sahr b. Harb Ebû Abdirrahmân	el-Ümevî	Şam - Dımaşk	7	0	9	0	60/680	KS
172	Muâviye b. Hayde b. Muâviye	el-Kuşeyrî	Irak - Basra	11	0	1	0	?	ETNİ, B -muallak-
173	Muaykīb b. Ebî Fâtıma	ed-Devsî	Hicaz - Medine	1	0	2	0	35/656 c.	KS
174	Muâz b. Cebel b. Amr Ebû Abdirrahmân	el-Ensârî el-Hazrecî	Şam - Dımaşk	25	0	12	0	17/638	KS
175	Muâz b. Enes	el-Cühenî el-Ensârî	Kuzey Afrika - Mısır	7	0	2	0	76/695 c.	Tİ, B *-el-Edeb-*
176	el-Mugīre b. Şu‘be b. Ebî Âmir Ebû Îsâ (Ebû Abdillâh)	es-Sekafî	Irak - Kûfe	20	2	15	0	50/670	KS
177	Muharriş b. Abdillâh	el-Kâ‘bî el-Huzâî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0	?	ETN
178	Muhammed b. Hâtıb b. el-Hâris Ebü'l-Kāsım	el-Cumahî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0	74/693	TNİ
179	Muhammed b. Mesleme b. Seleme Ebû Abdirrahmân	el-Ensârî el-Evsî	Hicaz - Medine	1	0	5	0	43/663	KS

180	Muhayyisa b. Mes'ûd b. Kâ'b Ebû Sa'd	el-Hazrecî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0	?	ETNİ
181	el-Muttalib b. Ebî Vedâa el-Hâris b. Subeyra Ebû Abdillâh	es-Sehmî	Hicaz - Medine	3	0	0	0	8/630	METNİ
182	el-Mücemmi' b. Câriye b. Câriye	el-Ensârî el-Evsî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	2	0	51/671 c.	ETİ
183	Müslim b. Ubeydillâh	el-Kureşî	Irak - Kûfe	1	0	0	0	?	ETN
184	el-Müstevrid b. Şeddâd b. Amr	el-Fihrî el-Kureşî	Irak - Kûfe	4	0	3	0	665	METNİ, B -muallak-
185	Nâciye b. Cündeb b. Kâ'b	el-Huzâî	Hicaz - Medine	1	0	0	0	?	ETNİ
186	Nadle b. Ubeyd b. el-Hâris Ebû Berze	el-Eslemî	Irak - Basra	3	2	14	0	65/685 s.	KS
187	Nevfel	el-Eşcaî	Irak - Kûfe	1	0	0	0	?	ETN
188	en-Nevvâs b. Sem'ân b. Hâlid	el-Kilâbî (el-Ensârî)	Şam	4	0	4	0	?	METNİ, B -*el-Edeb*-
189	Niyâr b. Mükrim	el-Eslemî	Hicaz - Medine	1	0	0	0	41/661	T
190	en-Nu'mân b. Beşîr b. Sa'd Ebû Abdillâh (Ebû Muhammed)	el-Ensârî el-Hazrecî	Şam - Humus	15	1	10	0	64/684	KS
191	en-Nu'mân b. Mukarrin b. Âiz Ebû Amr (Ebû Hakîm)	el-Müzenî	Irak - Kûfe	2	0	2	0	21/642	ETNİ
192	Nübeyşe b. Abdillâh (Nübeyşetü'l-Hayr)	el-Hüzelî	Irak - Basra	1	0	3	0	?	METNİ
193	Nüfey' b. el-Hâris b. Kelede Ebû Bekre	es-Sekafî	Irak - Basra	17	0	23	1	51/671 [?]	KS
194	Osmân b. Affân b. Ebi'l-Âs Ebû Abdillâh (Ebû Amr)	el-Ümevî	Hicaz - Medine	15	9	17	5	35/656	KS
195	Osmân b. Ebi'l-Âs b. Bişr Ebû Abdillâh	es-Sekafî et-Tâifî	Hicaz - Tâif	2	0	6	0	51/671	METNİ
196	Osmân b. Huneyf b. Vâhib Ebû Amr -ehû Sehl b. Huneyf-	el-Ensârî el-Evsî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0	51/671 c.	TNİ, B -*el-Edeb*-
197	Ömer b. Ebî Seleme b. Abdilesed Ebû Hafs Rebîbü'n-Nebî (s.a.s)		Hicaz - Medine	5	0	4	0	83/702	KS
198	Ömer b. el-Hattâb b. Nüfeyl Ebû Hafs	el-Kureşî el-Adevî	Hicaz - Medine	71	40	51	24	23/644	KS
199	Râfi' b. Amr Ebû Cübeyr	el-Gıfârî	Irak - Basra	1	0	1	0	?	METİ
200	Râfi' b. Hadîc b. Râfi' Ebû Abdillâh (Ebû Hadîc)	el-Hârisî el-Evsî el-Ensârî	Hicaz - Medine	15	2	11	0	73/692	KS
201	Rebîa b. el-Hâris b. Abdilmuttalib Ebû Ervâ ibnü ammi'n-Nebî (s.a.s)	el-Hâşimî	Hicaz - Medine	1	0	0	0	23/644	TN
202	Rebîa b. Kâ'b b. Mâlik	el-Eslemî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0	63/683	METNİ, B -*el-Edeb*-
203	Rifâa b. Râfi' b. Mâlik Ebû Muâz	ez-Zürakī el-Ensârî	Hicaz - Medine	4	0	3	0	42/662	BETNİ
204	Rukâne b. Abdiyezîd b. Hâşim	el-Muttalibî	Hicaz - Medine	2	0	1	0	42/662?	ETİ
205	Ruveyfi' b. Sâbit b. es-Seken	el-Ensârî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	1	0	56/676	ETN, B -*el-Edeb*-
206	es-Sa'b b. Cessâme b. Kays	el-Leysî el-Kinânî	Hicaz - Medine	2	0	2	0	25/646 [?]	KS

207	Sâbit b. ed-Dahhâk b. Halîfe	el-Ensârî el-Eşhelî	Irak - Basra	3	0	1	0	64/683	KS
209	Sa'd b. Ebî Vakkās Mâlik b. Vüheyb (Üheyb/Vehb) Ebû İshâk		Irak - Kûfe	30	0	31	0	55/675	KS
210	Sa'd b. Mâlik b. Sinân Ebû Saîd	el-Hudrî	Hicaz - Medine	148	6	146	0	74/693-94	KS
211	Sa'd b. Ubâde b. Düleym Ebû Sâbit (Ebû Kays)		Hicaz - Medine	2	0	1	0	14/635 [?]	ETNİ
212	Safvân b. Assâl	el-Murâdî	Irak - Kûfe	5	0	3	0	?	TNİ
213	Safvân b. Ümeyye b. Halef Ebû Vehb (Ebû Ümeyye)	el-Kureşî el-Cumahî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	2	0	3	0	41/661 [?]	METNİ, B -muallak-
214	Sahbere		Irak - Kûfe	1	0	0	0	?	T
215	Sahr b. Harb b. Ümeyye Ebû Süfyân	el-Ümevî	Hicaz - Medine	1	0	0	0	34/654	BMETN
216	Sahr b. Vedâa	el-Gāmidî el-Hicâzî	Hicaz - Tâif	1	0	0	0	?	ETNİ
217	es-Sâib b. Hallâd		Hicaz - Medine	1	0	1	0	71/690	ETNİ
218	es-Sâib b. Yezîd b. Saîd Ebû Yezîd	el-Kindî	Hicaz - Medine	12	0	5	0	91/710	KS
219	Saîd b. Zeyd b. Amr Ebü'l-A'ver (Ebû Sevr)		Hicaz - Medine	7	0	5	0	51/671 [?]	KS
220	Sâlim b. Ubeyd	el-Eşcaî	Irak - Kûfe	1	0	2	0	?	ETNİ
221	Sebre b. Ma'bed	el-Cühenî	Hicaz - Medine	1	0	3	0	51/671 c.	METNİ, B -muallak-
222	Sefîne Ebü'l-Bahterî (Ebû Abdirrahmân) Mevle'n-Nebî (s.a.s)		Hicaz - Batn-ı Nahle	3	0	0	0	80/699 [?]	METNİ
223	Sehl b. Ebî Hasme b. Sâide	el-Ensârî el-Hazrecî	Hicaz - Medine	5	0	2	0	42/662 c.	KS
224	Sehl b. Huneyf b. Vâhib Ebû Sa'd (Ebû Abdillâh)	el-Ensârî el-Evsî	Hicaz - Medine	2	0	7	0	658-659	KS
225	Sehl b. Sa'd b. Mâlik Ebü'l-Abbâs	el-Ensârî el-Hazrecî es-Sâidî	Hicaz - Medine	18	0	23	0	88/707	KS
226	Selmân b. Âmir b. Evs	ed-Dabbî	Irak - Basra	3	1	2	0	?	BETNİ
227	Selmân Ebû Abdillâh	el-Fârisî	Irak - Medâin	9	1	8	0	36/656 [?]	KS
228	Seleme b. Amr b. el-Ekva' Ebû Müslim (Ebû İyâs)	el-Eslemî	Hicaz - Medine	5	0	12	0	74/693	KS
229	Seleme b. Kays	el-Eşcaî	Irak - Kûfe	1	0	0	0	?	TNİ
230	Seleme b. Sahr b. Selmân	el-Beyâdî el-Ensârî	Hicaz - Medine	3	0	0	0	?	ETİ
231	Semüre b. Cündeb b. Hilâl Ebû Saîd	el-Fezârî	Irak - Basra	32	3	35	0	60/680	KS
232	Sevbân b. Bücdüd (Cahder) Ebû Abdillâh Mevle'n-Nebî (s.a.s)	el-Hâşimî el-Himyerî	Şam - Humus	17	5	10	0	54/674	METNİ, B -*el-Edeb*-
233	Sudey b. Aclân b. Vehb Ebû Ümâme	el-Bâhilî	Şam - Humus	37	2	43	0	86/705	KS
234	Suheyb b. Sinân b. Mâlik Ebû Yahyâ	er-Rûmî	Hicaz - Medine	5	0	1	0	38/659	KS

235	Süfyân b. Abdillâh	es-Sekafî et-Tâifî	Hicaz - Tâif	1	0	0	0	?	MTNİ
236	Süleymân b. Surad b. el-Cevn Ebû Mutarrif	el-Huzâî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	4	0	65/685	KS
237	Sürâka b. Mâlik b. Cü'şüm Ebû Süfyân	el-Kinânî el-Müdlicî	Hicaz - Medine	1	0	2	0	24/645	BETNİ
238	Süveyd b. Kays	el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	1	0	?	ETNİ
239	Süveyd b. Mukarrin	el-Müzenî	Irak - Kûfe	1	0	1	0	?	METN, B *-el-Edeb-*
240	Şeddâd b. Evs b. Sâbit Ebû Ya'lâ (Ebû Abdirrahmân)	el-Ensârî	Şam - Filistin - Kudüs	4	1	3	0	58/678	KS
241	Şekel b. Humeyd	el-Absî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0	?	ETN, B *-el-Edeb-*
242	Şihâb b. Mecnûn el-Cermî - Ceddü Âsım b. Küleyb -		Irak - Kûfe	1	0	0	0	?	T
243	Şukrân Mevlâ Resûlillâh		Hicaz - Medine	1	0	0	0	29/650 c.	T
244	Talha b. Mâlik	el-Huzâî veya es-Sülemî	Irak - Basra	1	0	0	0	?	T
245	Talha b. Ubeydillâh b. Osmân Ebû Muhammed	et-Teymî el-Medenî	Hicaz - Medine	8	0	9	0	36/656	KS
246	Talk b. Alî b. el-Münzir Ebû Alî	el-Hanefî el-Yemâmî	Necid - Yemâme	4	0	3	0	?	ETNİ
247	Târık b. Abdillâh	el-Muhâribî el-Kûfî	Irak - Kûfe	1	0	0	0	?	ETNİ, B *-Ḫalḳ-*
248	Târık b. Eşyem b. Mes'ûd	el-Eşcaî	Irak - Kûfe	1	0	1	0	?	MTNİ, B *-el-Edeb-*
249	Târık b. Şihâb Ebû Abdillâh	el-Kûfî	Irak - Kûfe	5	0	0	0	83/702	KS
250	Temîm b. Evs b. Hârice Ebû Rukıyye	ed-Dârî	Şam - Filistin - Kudüs	3	0	2	0	40/661	METNİ, B - muallak-
251	Ubâde b. es-Sâmit b. Kays Ebü'l-Velîd	el-Ensârî el-Hazrecî	Şam - Humus	18	3	17	0	34/654	KS
252	Ubeydullâh b. Mihsan Ebû Seleme	el-Ensârî	Hicaz - Medine	1	0	0	0	?	Tİ, B *-el-Edeb-*
253	Ukbe b. Âmir b. Abs Ebû Hammâd	el-Cühenî	Kuzey Afrika - Mısır	20	0	25	0	58/678	KS
254	Ukbe b. Amr b. Sa'lebe Ebû Mes'ûd	el-Ensârî el-Bedrî	Irak - Kûfe	11	0	14	0	40/660 c.	KS
255	Ukbe b. el-Hâris b. Âmir	en-Nevfelî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0	50/670 s.	BETN
256	Umâre b. Ruveybe Ebû Züheyr	es-Sekafî	Irak - Kûfe	1	0	1	0	70/689 s.	METN
258	Umâre b. Za'kere Ebû Adî	el-Kindî el-Hımsî	Şam - Humus	1	0	0	0	?	T
259	Umeyr Mevlâ Âbi'l-Lahm	el-Gıfârî	Hicaz - Medine	2	0	1	0	70/689 c.	METNİ
260	Umeyr b. Sa'd b. Ubeyd	el-Ensârî el-Evsî	Şam - Humus	1	0	0	0	?	TN
261	Urve b. el-Ca'd	el-Bârikī	Irak - Kûfe	2	0	0	0	?	KS
262	Urve b. Mudarris b. Evs b. Hârise	et-Tâî	Irak - Kûfe	1	0	0	0	?	ETNİ
263	Utbe b. Gazvân b. Câbir Ebû Abdillâh	el-Mâzinî	Irak - Basra	1	0	1	0	17/638	MTNİ

264	Uveymir b. Zeyd b. Kays Ebü'd-Derdâ'	el-Ensârî el-Hazrecî	Şam - Dımaşk	23	3	23	0	32/652 [?]	KS
265	Übey b. Kâ'b b. Kays Ebü'l-Münzir (Ebü't-Tufeyl)	el-Ensârî el-Hazrecî	Hicaz - Medine	24	2	24	2	33/654 [?]	KS
266	Ühbân b. Sayfi Ebû Müslim	el-Gıfârî	Irak - Basra	1	0	0	0	?	Tİ
267	Üsâme b. Şerîk	es-Sa'lebî	Irak - Kûfe	2	0	3	0	?	ETNİ
268	Üsâme b. Umeyr b. Âmir	el-Hüzelî el-Basrî	Irak - Basra	1	0	2	0	?	ETNİ
269	Üsâme b. Zeyd b. Hârise Ebû Muhammed (Ebû Zeyd)	el-Kelbî	Hicaz - Medine	7	0	9	0	54/674	KS
270	Üseyd b. Hudayr b. Simâk Ebû Yahyâ	el-Ensârî el-Eşhelî	Hicaz - Medine	1	1	2	1	20/641	KS
271	Üseyd b. Zuheyr b. Râfi'	el-Ensârî el-Evsî	Hicaz - Medine	1	0	0	0	?	ETNİ
272	Vâbisa b. Ma'bed b. Utbe	el-Esedî	Irak - Cezîre	1	0	0	0	90/709	ETİ
273	Vâil b. Hucr b. Sa'd	el-Hadramî	Irak - Kûfe	8	0	15	0	29/649 c.	METNİ, B -*el-Ḳırâ'at-*
274	Vâsi' b. Hibbân b. Münkız	el-Ensârî el-Mâzinî	Hicaz - Medine	4	0	0	0	?	KS
275	Vâsile b. el-Eska' b. Kâ'b Ebü'l-Eska'	el-Leysî	Şam	4	0	8	0	85/704 [?]	KS
276	Vehb b. Abdillâh Ebû Cühayfe	es-Süvâî	Irak - Kûfe	9	1	14	0	74/693	KS
277	Vehb b. Huzeyfe	el-Gıfârî	Hicaz - Medine	1	0	0	0	51/671 c.	T
278	Ya'lâ b. Mürre b. Vehb Ebû Mürâzim	es-Sekafî	Irak - Kûfe	3	0	2	0	?	TNİ, B -*el-Edeb-*, E -*el-Ḳader-*
279	Ya'lâ b. Ümeyye b. Ebî Ubeyde Ebû Hâlid	et-Temîmî	Hicaz - Mekke	4	0	2	0	60/679-80 [?]	KS
280	Ya'mer vâlidü Ebî Hizâme		Hicaz - Medine	1	1	2	0	?	T
281	Yesâr b. Abd Ebû Azze	el-Hüzelî	Irak - Basra	1	0	0	0	?	T, B -*el-Edeb-* E -*el-Ḳader-*
282	Yezîd b. el-Esved	el-Huzâî	Hicaz - Tâif	1	0	1	0	?	ETN
283	Yezîd b. Saîd b. Sümâme		Hicaz - Medine	1	0	0	0	?	ET, B -*el-Edeb-*
284	Yezîd b. Seleme b. Yezîd	el-Cu'fî	Irak - Kûfe	1	0	0	0	?	T
285	Yezîd b. Şeybân	el-Ezdî	Hicaz	1	0	0	0	?	ETNİ
286	Yûsuf b. Abdillâh b. Sellâm Ebû Ya'kūb	el-İsrâîlî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0	?	ETNİ, B -*el-Edeb-*
287	Zeyd b. Hâlid	el-Cühenî el-Medenî	Hicaz - Medine	6	2	15	0	68/687	KS
288	Zeyd b. Hârise b. Şerâhîl Ebû Üsâme Mevlâ Resûlillâh (s.a.s)	el-Kelbî	Hicaz - Medine	1	0	0	0	8/629	TNİ
289	Zeyd b. Mirba' b. Kayzî	el-Ensârî	Hicaz - Medine	1	0	0	0	11/632 s.	ETNİ
290	Zeyd b. Sâbit b. ed-Dahhâk Ebû Hârice (Ebû Saîd)	el-Ensârî en-Neccârî	Hicaz - Medine	13	6	22	3	45/665 [?]	KS

291	Zeyd b. Sehl b. el-Esved Ebû Talha	el-Ensârî en-Neccârî	Hicaz - Medine	10	0	3	0	34/654-55	KS
292	Ziyâd b. Erkam b. Zeyd Ebû Amr	el-Ensârî el-Hazrecî	Hicaz - Medine	15	2	10	0	68/688	KS
293	Ziyâd b. el-Hâris	es-Sudâî	Kuzey Afrika - Mısır	1	0	2	0	?	ETİ
294	ez-Zübeyr b. el-Avvâm b. Huveylid Ebû Abdillâh	el-Kureşî el-Esedî	Hicaz - Medine	9	3	8	0	36/656	KS
295	Ebû Abs Abdurrahmân b. Cebr b. Zeyd	el-Ensârî	Hicaz - Medine	1	0	0	0	34/654	BTN
296	Ebû Âmir b. Süleym b. Haddâr	el-Eş'arî	Şam - Dımaşk	1	0	0	0	8/630	T, B -muallak-
297	Ebû Bürde b. Niyâr	el-Belevî	Hicaz - Medine	3	0	1	0	41/661	KS
298	Ebü'l-Ca'd	ed-Damrî	Hicaz - Medine	1	0	0	0	?	ETNİ
299	Ebû Cebîre b. ed-Dahhâk	el-Ensârî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0	?	ETNİ, B *-el-Edeb-*
300	Ebû Cüheym b. el-Hâris b. es-Samme	el-Ensârî	Hicaz - Medine	1	0	1	0	51/671 c.	KS
301	Ebû Hâşim b. Utbe b. Rebîa	el-Kureşî el-Abşemî	Şam - Dımaşk	1	0	2	0	30/650 c.	TNİ
302	Ebû Hâtim	el-Müzenî	Hicaz - Medine	1	0	1	0	?	T, E *-Mesâ'il-*
303	Ebû Hızâme	es-Sa'dî	Hicaz - Medine	3	1	2	0	?	Tİ, E *-el-Ḳader-*
304	Ebû Humeyd el-Münzir b. Sa'd b. el-Münzir	es-Sâidî	Hicaz - Medine	4	0	11	0	60/680	KS
305	Ebû Hüreyre Abdurrahmân b. Sahr	ed-Devsî	Hicaz - Medine	566	40	538	4	58/678	KS
306	Ebû Katâde el-Hâris b. Rib'î b. Beldeme	el-Ensârî es-Selemî	Irak - Kûfe	19	2	21	0	54/674	KS
307	Ebû Kebşe Ömer b. Sa'd	el-Enmârî	Şam - Humus	2	0	1	0	13/634	ETİ
308	Ebû Leylâ	el-Ensârî	Irak - Kûfe	1	0	2	0	39/659 c.	ETNİ
309	Ebû Mahzûre Evs b. Mi'yer b. Levzân	el-Cumahî el-Mekkî	Hicaz - Mekke	2	1	1	0	59/678-79	METNİ, B *-el-Edeb-*
310	Ebü'l-Muallâ b. Levzân	el-Ensârî	Irak - Kûfe	1	0	0	0	?	T
311	Ebû Râfi' İbrâhîm (Eslem) Mevlâ Resûlillâh (s.a.s)	el-Kıbtî	Hicaz - Medine	7	1	17	0	40/660	KS
312	Ebû Rimse	el-Belevî	Irak - Kûfe	1	0	2	0	?	ETN
313	Ebû Sa'd b. Ebî Fedâle	el-Ensârî	Hicaz - Medine	1	0	0	0	?	Tİ
314	Ebû Sa'lebe	el-Huşenî	Şam	7	1	2	0	75/694	KS
315	Ebü's-Senâbil b. Ba'kek b. el-Hâris	el-Kureşî	Hicaz - Mekke	1	0	0	0	?	TNİ
316	Ebû Sırme Mâlik b. Kays	el-Mâzinî el-Ensârî	Hicaz - Medine	2	0	0	0	28/648 s.	METNİ, B *-el-Edeb-*
317	Ebû Şüreyh el-Huveylid b. Amr	el-Huzâî el-Adevî el-Kâ'bî	Hicaz - Medine	4	0	5	0	68/687	KS
318	Ebû Ümâme b. Sa'lebe	el-Ensârî el-Belevî	Hicaz - Medine	1	0	2	0	?	METNİ

319	Ebû Üseyd b. Sâbit	el-Ensârî el-Medenî	Hicaz - Medine	1	0	0	0	?	TN
320	Ebû Vâkıd el-Hâris b. Avf	el-Leysî	Hicaz - Medine	4	0	4	0	68/687-88	KS
321	Ebû Zer	el-Gıfârî	Hicaz - Medine - Rebeze	28	3	39	1	32/653	KS
322	İbn Ehî Zeyneb es-Sekafiyye zevceti Abdillâh b. Mes'ûd	es-Sekafî	Irak - Kûfe	1	0	0	0	?	TNİ
323	Âişe bint Ebî Bekr es-Sıddîk Ümmü'l-Mü'minîn	el-Kureşiyye	Hicaz - Medine	285	27	220	6	58/678	KS
324	Büsra bint Safvân b. Nevfel	el-Esediyye	Hicaz - Medine	1	0	0	0	51/671 c.	ETNİ
325	Cüdâme bint Vehb	el-Esediyye	Hicaz - Medine	1	0	0	0	?	METNİ
326	Cüveyriye bint el-Hâris b. Ebî Dırâr Ümmü'l-Mü'minîn	el-Huzâiyye	Hicaz - Medine	1	0	2	0	56/676	KS
327	Esmâ' bint Ebî Bekr es-Sıddîk b. Ebî Kuhâfe Zâtü'n-Nitâkayn	et-Teymiyye	Hicaz - Medine	5	1	13	0	73/692	KS
328	Esmâ' bint Saîd b. Zeyd		Hicaz - Medine	1	0	0	0	?	Tİ
329	Esmâ' bint Umeys b. Ma'bed (Ma'd) Ümmü Abdillâh	el-Has'amiyye	Irak - Kûfe	3	0	0	0	40/661 [?]	BETNİ
330	Esmâ' bint Yezîd b. es-Seken Ümmü Seleme (Ümmü Âmir)	el-Ensâriyye	Hicaz - Medine	5	0	6	0	30/650 [?]	ETNİ, B *-el-Edeb-*
331	Fâtıma bint Kays b. Hâlid	el-Fihriyye	Irak - Kûfe	4	0	1	0	54/674 [?]	KS
332	Fâtımatü'z-Zehrâ bint Resûlillâh (s.a.s) Ümmü'l-Haseneyn		Hicaz - Medine	1	0	0	0	11/632	KS
333	Fürey'a bint Mâlik b. Sinân uhtü Ebî Saîd el-Hudrî	el-Ensâriyye	Hicaz - Medine	1	0	1	0	?	ETNİ
334	Habîbe bint Abdillâh b. Cahş	el-Esediyye	Hicaz - Medine	1	1	0	0	?	MTNİ
335	Hafsa bint Ömer b. El-Hattâb Ümmü'l-Mü'minîn		Hicaz - Medine	4	1	10	0	45/665	KS
336	Hamne bint Cahş b. Riâb - Resûlullâh (s.a.s)'in baldızı-	es-Sülemiyye el-Esediyye	Hicaz - Medine	1	0	0	0	?	ETİ, B *-el-Edeb-*
337	Havle bint Hakîm b. Ümeyye Ümmü Şerîk	es-Sülemiyye	Hicaz - Medine	2	0	1	0	?	MTNİ, B *-Ḫalḳ-*
338	Havle bint Kays b. Kahd	el-Ensâriyye	Hicaz - Medine	1	0	0	0	?	BT
339	Hind bint Ebî Ümeyye Ümmü Seleme Ümmü'l-Mü'minîn	el-Ensâriyye el-Mahzûmiyye	Hicaz - Medine	44	2	50	0	62/681	KS
340	Kayle bint Mahrame	el-Anberiyye	Hicaz - Medine	1	0	1	0	8/629 s.	ET, B *-el-Edeb-*
341	Kebşe bint Kâ'b b. Mâlik	el-Ensâriyye	Hicaz - Medine	1	0	0	0	?	ETNİ
342	Kebşe bint Sâbit b. El-Münzir	el-Ensâriyye	Hicaz - Medine	1	0	0	0	6/628 s.	Tİ
343	Lübâbe bint el-Hâris b. Hazn Ümmü'l-Fazl	el-Hilâliyye	Hicaz - Medine	1	0	3	0	30/650 c.	KS
344	Meymûne (Berre) bint el-Hâris b. Hazn Ümmü'l-Mü'minîn	el-Hilâliyye	Hicaz - Medine	4	2	11	0	51/671	KS

345	Meymûne bint Sa‘d		Şam	1	1	0	0	?	ETNİ
346	Nüseybe bint Kâ‘b Ümmü Atıyye	el-Ensâriyye	Irak - Basra	3	0	3	0	13/634 c.	KS
347	Remle bint Ebî Süfyân b. Harb Ümmü Habîbe Ümmü’l-Mü’minîn	el-Ümeviyye	Hicaz - Medine	5	1	14	0	44/664	KS
348	er-Rubeyyi‘ bint Muavviz b. Hâris (Afrâ’)	el-Ensâriyye en-Neccâriyye	Hicaz - Medine	4	0	6	0	70/689 s.	KS
349	Safiyye bint el-Hâris b. Talha	el-Abderiyye	Hicaz - Mekke	1	0	0	0		ETİ
350	Safiyye bint Huyey b. Ahtab Ümmü’l-Mü’minîn	el-İsrâîliyye	Hicaz - Medine	3	0	2	0	670	KS
351	es-Sammâ’ bint Büsr	el-Mâziniyye	Şam	1	0	0	0	?	ETNİ
352	Selmâ zevcü Ebî Râfi‘ Ümmü Râfi‘		Hicaz - Medine	1	0	1	0	11/632 s.	ETİ
353	Ümeyme bint Rukayka		Şam - Dımaşk	1	0	0	0	?	ETNİ
354	Yüseyre Ümmü Yâsir	el-Ensâriyye	Hicaz - Medine	1	0	0	0	?	ET
355	Zeyneb bint Cahş b. Riâb Ümmü’l-Mü’minîn	el-Esediyye	Hicaz - Medine	2	0	0	0	20/641	KS
356	Zeyneb bint Ebî/Ümmi Seleme b. Abdilesed	el-Mahzûmiyye	Hicaz - Medine	6	2	1	0	73/693	KS
357	Zeyneb bint Muâviye b. Attâb zevcü İbn Mes‘ûd	es-Sekafiyye	Irak - Kûfe	1	1	2	0	32/653 s.	KS
358	Ümmü Büceyd	el-Ensâriyye	Hicaz - Medine	1	0	0	0	?	ETN
359	Ümmü Eyyûb bint Kays b. Sa‘d	el-Ensâriyye	Hicaz - Medine	2	0	0	0	?	Tİ
360	Ümmü Ferve	el-Ensâriyye	Hicaz - Medine	1	0	0	0	?	ET
361	Ümmü Hânî Fâhite (Hind) bint Ebî Tâlib	el-Hâşimiyye	Hicaz - Mekke	11	0	6	0	50/670 s.	KS
362	Ümmü’l-Husayn	el-Ahmesiyye	Hicaz - Medine	1	0	1	0	?	METNİ
363	Ümmü Kays bint Mıhsan	el-Esediyye	Hicaz - Medine	1	0	1	0	?	KS
364	Ümmü Külsûm bint Ukbe b. Ebî Muayt	el-Ümeviyye	Hicaz - Medine	1	0	0	0	32/652 s.	BMETN
365	Ümmü Kürz	el-Kâ‘biyye el-Mekkiyye	Hicaz - Mekke	1	0	2	0	?	ETNİ
366	Ümmü Ma‘kıl	el-Esediyye (el-Eşcaiyye)	Hicaz - Medine	1	0	0	0	?	ETN
367	Ümmü Mâlik	el-Behziyye	Yemen	1	0	1	0	?	T
368	Ümmü’l-Münzir bint Kays	el-Ensâriyye	Hicaz - Medine	1	0	1	0	?	ETİ
369	Ümmü Sa‘d zevcü Zeyd b. Sâbit	el-Ensâriyye	Hicaz - Medine	1	0	0	0	?	Tİ
370	Ümmü Süleym Gumeysâ bint Milhân b. Hâlid	el-Ensâriyye	Hicaz - Medine	1	0	3	0	30/650 c.	BMETN
371	Ümmü Şerîk Guzeyye bint Câbir b. Hakîm	el-Âmiriyye	Hicaz - Medine	1	0	1	0	?	BMTNİ
372	Ümmü Umâre Nesîbe bint Kâ‘b b. Amr	el-Ensâriyye	Hicaz - Medine	2	0	0	0	13/634 [?]	ETNİ

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ek 2: *Sünen-i Tirmiẕî*'de Senedli Hadislerin Râvileri Dışındaki Kaynaklar

Burada isimlerine dair rical kitaplarında zikredilen ilave malumat farklı bir renkle yazılmayacaktır. Önce *es-Sünen*'de senedli rivayetlerde zikredilmeyen sahâbîler zikredilecektir. Sonra sadece senedli maktû veya muallak olarak sadece merfû veya mevkūf rivayetlerde zikredilen sahâbenin alt tabakalarındaki râviler belirtilecektir.

Ek 2.1: Sahâbenin *es-Sünen*'deki Rivayetleri ve *Kütüb-i Sitte*'de Rivayet Durumu[3625]

Sıra	İsim	Geçtiği Yer ve Şekil			*Kütüb-i Sitte*'de Rivayeti
		Ta'lîk	Ve fi'l-Bâb	Fıkhî Görüş	
1	Abbâd b. Şurahbîl el-Yeşkürî (öl. ?)	0	0	1	ENİ
2	Abdullâh b. Ebî Habîbe el-Edra' b. Ez'ar el-Ensârî el-Evsî (öl. 6/628 s.)	0	1	0	Yok
3	Abdullâh b. Havâle Ebû Havâle el-Ezdî (öl. 58/678)	0	1	0	E
4	Abdullâh b. Hubşî Ebû Kuteyle el-Has'amî (öl. ?)	0	4	0	EN
5	Abdullâh b. Huzâfe b. Kays b. Adî Ebû Huzâfe es-Sehmî (öl. 35/655)	0	1	0	N
6	Abdullâh b. Mâlik el-Ensârî el-Evsî (öl. ?)	1	1	0	N
7	Abdullâh b. Mes'ade b. Hikme Sâhibü'l-Cüyûş el-Fezârî (öl. ?)	0	1	0	Yok
8	Abdullâh b. Rubeyyia b. Ferkad es-Sülemî (öl. ?)	0	1	0	EN, B *-el-Edeb-*
9	Abdurrahmân b. Ebî Akīl b. Mes'ûd (öl. ?)	1	0	0	Yok
10	Abdurrahmân b. Ebî Kurâd İbnü'l-Fâkih el-Ensârî (öl. ?)	0	2	0	Nİ
11	Abdurrahmân b. Ebî Sebre (öl. ?)	0	1	0	Yok
12	Abdurrahmân b. Ezher b. Avf Ebû Cübeyr ez-Zührî el-Medenî (öl. 63/683)	0	2	0	EN
13	Abdurrahmân b. Hasene (öl. ?)	0	2	0	ENİ
14	Abdurrahmân b. Muâz b. Osmân et-Teymî (öl. ?)	0	1	0	EN
15	Abdurrahmân b. Osmân b. Ubeydillâh et-Teymî (öl. 73/692)	0	1	0	MEN
16	Abdurrahmân b. Şibl b. Amr el-Ensârî el-Evsî (öl. ?)	0	2	0	ENİ, B *-el-Edeb-*
17	Adî b. Amîre Ebû Zürâre el-Kindî (51/671 c.)	0	3	0	M,ENİ
18	Ahmer b. Cez' (öl. ?)	0	1	0	Eİ
19	Âiz b. Amr b. Hilâl Ebû Hübeyre el-Müzenî (öl. 61/680-681)	0	1	0	BMN

[3625] *es-Sünen*'in diğer bölümlerinde zikredilmeyip sadece 'İlel Bölümü'nde zikredilen bir sahâbî bulunmamaktadır.

20	**Akīl b. Ebî Tâlib el-Hâşimî (öl. 60/680)**	**0**	**1**	**0**	**EN**
21	**Akkâf b. Vedâa el-Hilâlî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**Yok**
22	**Alî b. Şeybân b. Muhriz Ebû Yahyâ el-Yemâmî el-Hanefî**	**0**	**2**	**0**	**İ, B *-el-Edeb-***
23	**Alkame b. el-Fagvâ' b. Ubyed el-Huzâî (öl. ?)**	**0**	**2**	**0**	**Yok**
24	**Amr b. Hazm b. Zeyd Ebü'd-Dahhâk el-Ensârî el-Hazrecî (öl. 53/673?)**	**0**	**4**	**0**	**Nİ, E *-el-Merâsîl-***
25	**Amr b. Selime b. Kays Ebû Büreyd el-Cermî (öl. 85/704)**	**0**	**1**	**0**	**BEN**
26	**Amr b. Taglib en-Nemerî (öl. 40/660 s.)**	**0**	**1**	**0**	**BNİ**
27	**Atâ' eş-Şeybî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**Yok**
28	**Benne el-Cühenî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**T**
29	**Beşîr (Rifâa) b. Abdilmünzir Ebû Lübâbe el-Ensârî el-Evsî (öl. 36/656)**	**1**	**1**	**0**	**BMEİ**
30	**Beşîr b. Ma'bed el-ma'rûf bi ibnil-Hasâsıye es-Sedûsî (öl. ?)**	**0**	**3**	**0**	**ENİ, B *-el-Edeb-***
31	**Bişr b. Sühaym el-Gıfârî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**Nİ**
32	**Câbir b. Atîk b. Kays el-Ensârî (öl. 61/681)**	**0**	**1**	**0**	**EN**
33	**Câbir b. Târık b. Avf Ebû Hakîm el-Ahmesî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**Yok**
34	**Ca'de b. Hâlid b. es-Sımme el-Cüşemî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**N**
35	**Cehcâh b. Saîd el-Gıfârî el-Medînî (öl. 36/657)**	**0**	**1**	**0**	**Yok**
36	**el-Cerrâh b. Ebi'l-Cerrâh el-Eşcaî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**E**
37	**Cünâde b. Ebî Ümeyye el-Ezdî (öl. 67/686)**	**0**	**1**	**0**	**N**
38	**Cünâde b. Mâlik Ebû Abdillâh el-Ezdî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**Yok**
39	**Deylem el-Himyerî el-Ceyşânî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**E**
40	**Esed b. Kürz (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**Yok**
41	**el-Esved b. Serî' et-Temîmî es-Sa'dî (öl. 42/662)**	**0**	**2**	**0**	**N, B *-el-Edeb-*, E *-el-Ḳader-***
42	**Evs b. Huzeyfe Ebî Evs es-Sekafî (öl. ?)**	**0**	**2**	**0**	**Tİ**
43	**el-Feletân b. Âsım el-Cermî (öl. ?)**	**0**	**2**	**0**	**Yok**
44	**el-Firâsî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**Yok**
45	**Gudayf b. el-Hâris Ebû Esmâ' es-Sekûnî (öl. 61/681)**	**0**	**1**	**0**	**ENİ, B *-el-Edeb-***
46	**Habîb b. Mesleme b. Mâlik Ebû Abdirrahmân (Ebû Mesleme) el-Kureşî el-Fihrî (öl. 42/662)**	**0**	**1**	**0**	**Yok**
47	**el-Hakem b. Saîd b. el-Âs Ebû Hâlid (öl. 12/633)**	**0**	**1**	**0**	**Yok**
48	**el-Hakem b. Umeyr es-Sümâlî (öl. 2/624 s.)**	**0**	**1**	**0**	**Yok**

49	**Hâlid b. el-Velîd b. el-Mugīre Ebû Süleymân el-Mahzûmî (öl. 21/642)**	**0**	**4**	**0**	**BMNİ**
50	**Hamel b. Mâlik b. en-Nâbiga Ebû Nadle el-Hüzelî (öl. 17/638 s.)**	**0**	**1**	**0**	**ENİ**
51	**Hamîl b. Basra b. Vakkās Ebû Basra el-Gıfârî (öl. ?)**	**0**	**4**	**0**	**MEN, B *-el-Edeb-***
52	**Hamza b. Amr b. Uveymir Ebû Sâlih (Ebû Muhammed) el-Eslemî el-Medenî (öl. 61/681)**	**0**	**3**	**0**	**MEN**
53	**Hâni' b. Yezîd Ebû Şüreyh el-Mezhicî (öl. ?)**	**0**	**3**	**0**	**EN, B *-el-Edeb-***
54	**Hassân b. Sâbit b. el-Münzir Ebû Abdirrahmân (Ebü'l-Velîd) el-Ensârî el-Hazrecî (öl. 60/680)**	**0**	**1**	**0**	**BMENİ**
55	**Havvât b. Cübeyr el-Ensârî (öl. 40/661)**	**0**	**1**	**0**	**B *-el-Edeb-***
56	**Hezzâl b. Yezîd el-Eslemî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**N**
57	**Hilâl b. Ebî Hilâl el-Eslemî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**İ**
58	**Hilâl b. el-Hâris (Zafer) Ebü'l-Hamrâ' Mevla'n-Nebî (s.a.s) (öl. ?)**	**0**	**3**	**0**	**İ**
59	**Hind b. Esmâ' b. Hârise el-Eslemî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**Yok**
60	**Hizyem b. Amr es-Sa'dî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**N**
61	**Hufâf b. Îmâ' b. Rahada el-Gıfârî (öl. 19/639 c.)**	**0**	**1**	**0**	**M**
62	**Husayn b. Avf el-Has'amî (öl. ?)**	**1**	**1**	**0**	**İ**
63	**Huveylid b. Büceyr Ebû Akrab -vâlidü Ebî Nevfel- el-Kinânî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**N, B *-el-Edeb-***
64	**Hübeyb b. Mugaffel el-Gıfârî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**Yok**
65	**Kâ'b b. Amr b. Huceyr Ceddü Talha b. Musarrif el-Yâmî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**E**
66	**Kâ'b b. Âsım Ebû Mâlik el-Eş'arî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**Nİ**
67	**Kabîsa b. el-Muhârık b. Abdillâh el-Hilâlî (öl. 17/638 s.)**	**0**	**2**	**0**	**MEN**
68	**Karaza b. Kâ'b el-Ensârî (öl. 50/670 c.)**	**0**	**1**	**0**	**Yok**
69	**Katâde b. Milhân el-Kaysî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**ENİ**
70	**Keysân b. Abdillâh b. Târık el-Yemânî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**Yok**
71	**Keysân b. Cerîr el-Ümevî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**İ**
72	**Kürz b. Alkame b. Hilâl el-Huzâî (öl. 45/665)**	**0**	**1**	**0**	**Yok**
73	**Ma'n b. Yezîd b. el-Ahnes Ebû Büreyd es-Sülemî (öl. 64/683)**	**0**	**1**	**0**	**BE**
74	**Mâlik b. Abdillâh el-Huzâî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**Yok**
75	**Mâlik b. Amîre Ebû Safvân (öl. ?)**	**1**	**0**	**0**	**ENİ**
76	**Mâlik b. Rebîa Ebû Meryem es-Selûlî (öl. ?)**	**0**	**4**	**0**	**N**
77	**Mârib b. el-Esved b. Mes'ûd (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**Yok**

78	**Mes‘ûd b. Amr (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**Yok**
79	**Mes‘ûd b. el-Esved b. Hârise yu‘rafü bi İbnil-Acmâ’ el-Adevî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**İ**
80	**Mihcen b. Ebî Mihcen ed-Dîlî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**N**
81	**Mihcen b. el-Edra‘ el-Eslemî (öl. 60/680)**	**0**	**1**	**0**	**EN, B *-el-Edeb-***
82	**Muâviye b. el-Hakem es-Sülemî (öl. ?)**	**0**	**10**	**0**	**MEN, B *-el-Ḳırâ’at-***
83	**Muâz b. el-Hâris b. Rifâa el-ma‘rûf bi İbn Afrâ’ el-Ensârî (öl. 39/659)**	**0**	**1**	**0**	**N**
84	**Muhâcir b. Kunfüz b. Umeyr et-Teymî (öl. ?)**	**0**	**2**	**0**	**ENİ**
85	**Muhammed b. Abdillâh b. Cahş el-Esedî (öl. 20/641 s.)**	**0**	**2**	**0**	**Nİ, B -muallak-**
86	**Muhammed b. Abdillâh b. Sellâm el-Hazrecî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**Yok**
87	**Muhammed b. Safvân Ebû Merhab (öl. ?)**	**1**	**2**	**0**	**ENİ**
88	**Muhammed b. Sayfî b. Sehl el-Ensârî el-Hatmî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**Yok**
89	**Münka’ b. el-Husayn b. Yezîd et-Temîmî es-Sa‘dî (öl. 17/638 s.)**	**0**	**1**	**0**	**Yok**
90	**el-Münzir b. Âiz b. El-Münzir el-Eşec el-Asrî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**N, B *-el-Edeb-***
91	**Mürre b. Amr b. Habîb el-Fihrî el-Medenî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**B *-el-Edeb-***
92	**el-Müseyyib b. Hazn b. Ebî Vehb Ebû Saîd el-Mahzûmî (öl. 24/645 c.)**	**0**	**1**	**0**	**BMEN**
93	**Müslim -vâlidü Reyta- (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**Yok**
94	**Nâfi‘ b. Utbe b. Ebî Vakkās ez-Zührî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**Mİ**
95	**Nevfel b. Muâviye b. Urve Ebû Muâviye ed-Dîlî (öl. 60/680)**	**0**	**1**	**0**	**BMN**
96	**Nuaym b. Hemmâr Ebû Hemmâr el-Gatafânî (öl. ?)**	**0**	**2**	**0**	**EN**
97	**Nümeyr b. Ebî Nümeyr Ebû Mâlik el-Huzâî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**ENİ**
98	**Osmân b. Talha b. Ebî Talha el-Abderî el-Hacebî (öl. 42/662)**	**0**	**1**	**0**	**ME**
99	**Râfi‘ b. Sinân Ebü’l-Hakem el-Evsî el-Medenî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**EN**
100	**Rebâh b. er-Rebî‘ el-Üseyyidî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**ENİ**
101	**Rifâa b. Arâbe el-Cühenî el-Medenî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**Nİ**
102	**Rüşeyd b. Mâlik Ebû Amîre es-Sa‘dî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**Yok**
103	**Sa‘d Mevlâ Ebî Bekr (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**İ**
104	**Sa‘lebe b. Ebî Suayr el-Uzrî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**E**
105	**Sa‘lebe b. el-Hakem el-Leysî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**İ**
106	**Sâbit b. Vedîa Ebû Saîd el-Hazrecî el-Medenî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**ENİ**

107	**Safvân b. Mahreme el-Kureşî ez-Zührî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**Yok**
108	**Selâme b. Kaysar el-Hadramî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**Yok**
109	**Seleme b. el-Muhabbık Ebû Sinân el-Hüzelî (öl. ?)**	**0**	**3**	**0**	**ENİ**
110	**Seleme b. Ümeyye b. Ebî Ubeyde et-Temîmî el-Kûfî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**Nİ**
111	**Sinân b. Abdillâh el-Cühenî (öl. ?)**	**1**	**0**	**0**	**Yok**
112	**es-Sunâbih b. el-A'ser el-Ahmesî (öl. ?)**	**1**	**0**	**0**	**İ**
113	**Süfyân b. Ebî Züheyr el-Ezdî (öl. ?)**	**0**	**2**	**0**	**BMNİ**
114	**Sürrak b. Esed el-Cühenî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**İ**
115	**Süveyd b. en-Nu'mân b. Mâlik el-Ensârî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**BNİ**
116	**Şem'ûn b. Zeyd Ebû Reyhâne el-Ezdî (14/635 s.)**	**0**	**5**	**0**	**ENİ**
117	**eş-Şerîd b. Süveyd Ebû Amr es-Sekafî (öl. 60-64/680-683)**	**1**	**4**	**0**	**ME, B *-el-Edeb-*,T *-eş-Şemâ'il-***
118	**Şeybe b. Osmân b. Ebî Talha el-Abderî el-Hacebî el-Mekkî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**Bİ**
119	**Şürahbîl b. Evs el-Kindî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**Yok**
120	**Şürahbîl b. Hasene el-Kindî (öl. 18/639)**	**0**	**1**	**0**	**İ**
121	**Şürahbîl b. es-Simt b. el-Esved Ebû Yezîd (Ebü's-Sımt) el-Kindî eş-Şâmî (öl. 40/660)**	**1**	**0**	**0**	**METNİ**
122	**Tıhfe b. Kays -vâlidü Yaîş- el-Gıfârî (öl. ?)**	**1**	**1**	**0**	**Yok**
123	**et-Tufeyl b. Sahbere (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**İ**
124	**Ubeyd b. Ruhey el-Cehdamî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**Yok**
125	**Umâre b. Evs b. Hâlid el-Ensârî el-Hatmî (öl. 2/623 s.)**	**0**	**1**	**0**	**Yok**
126	**Umeyr b. Katâde b. Sa'd el-Leysî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**ENİ**
127	**Umeyr ceddü Harb b. Ubeydillâh es-Sekafî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**E**
128	**el-Urs b. Amîre el-Kindî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**EN**
129	**Utbe b. Abd Ebü'l-Velîd es-Sülemî (öl. 87/706)**	**0**	**3**	**0**	**Eİ**
130	**Uveymir b. Eşkar el-Ensârî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**İ**
131	**Üsâme b. Ahderî et-Temîmî eş-Şakarî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**Yok**
132	**Vehb (Herim) b. Hanbeş et-Tâî (öl. ?)**	**1**	**1**	**0**	**Nİ**
133	**Yaîş b. Tıhfe**	**1**	**0**	**0**	**Yok**
134	**Yâsir Ebü'r-Rebdâ' el-Belevî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**Yok**
135	**Yezîd b. Âmir b. el-Esved Ebû Hâcir el-Âmirî es-Selûlî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**E**

136	**Yezîd b. Ebî Süfyân b. Harb el-Ümevî (öl. 18/639)**	**0**	**1**	**0**	**İ**
137	**Yezîd b. Sâbit b. ed-Dahhâk el-Ensârî (öl. 12/633)**	**0**	**3**	**0**	**Nİ, B -muallak-**
138	**Zeyd b. Ebî Evfâ Alkame b. Hâlid el-Eslemî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**Yok**
139	**Zeyd b. el-Hattâb b. Nüfeyl Ebû Abdirrahmân el-Adevî (öl. 12/633)**	**1**	**0**	**0**	**ME, B -muallak-**
140	**Zeyd b. Hârice b. Ebî Züheyr el-Ensârî el-Hazrecî (öl. 30/650 c.)**	**0**	**2**	**0**	**N**
141	**Zeyd b. es-Sâmit Ebû Ayyâş ez-Zürakī (öl. 40/660 s.)**	**0**	**1**	**0**	**EN**
142	**Ziyâd b. Lebîd b. Sa'lebe Ebû Abdillâh el-Ensârî el-Hazrecî (öl. 41/661)**	**0**	**1**	**0**	**İ**
143	**Zuheyr b. Râfi' b. Adî el-Ensârî el-Evsî (öl. ?)**	**1**	**0**	**0**	**BMNİ**
144	**Zü'l-Gurre el-Cühenî (öl. ?)**	**1**	**0**	**0**	**T**
145	**Zü'l-Yedeyn es-Sülemî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**Yok**
146	**Züeyb b. Halhala b. Amr Ebû Kabîsa el-Huzâî (öl. 51/671 c.)**	**0**	**1**	**0**	**Mİ, E *-et-Teferrüd-***
147	**Züheyr b. Osmân es-Sekafî (öl. 17/638 s.)**	**0**	**1**	**0**	**EN**
148	**Ebû Abdirrahmân el-Cühenî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**İ**
149	**Ebû Amre el-Ensârî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**Yok**
150	**Ebû Büheyse el-Fezârî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**EN**
151	**Ebû Ervâ ed-Devsî (öl. 59/679 c.)**	**0**	**1**	**0**	**Yok**
152	**Ebû Fâtıma el-Leysî (ed-Devsî) (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**ENİ**
153	**Ebû Hadred el-Eslemî el-Medenî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**B *-el-Edeb-***
154	**Ebû Hind ed-Dârî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**Yok**
155	**Ebû Inebe el-Havlânî (öl. 76/695)**	**0**	**1**	**0**	**İ**
156	**Ebû Meryem el-Esdî (öl. ?)**	**0**	**4**	**0**	**ET**
157	**Ebû Sa'lebe el-Eşcaî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**Yok**
158	**Ebû Saîdi'l-Hayr el-Enmârî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**Yok**
159	**Ebû Seyyâre el-Müteî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**İ**
160	**Ebû Yezîd -vâlidü Hakîm- (öl. ?)**	**0**	**2**	**0**	**Yok**
161	**Ebü'l-Hakem b. Süfyân es-Sekafî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**ENİ**
162	**Ebü'l-Muallâ es-Sülemî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**Yok**
163	**Ebü's-Semh Hâdimü Resûlillâh (s.a.s) (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**ENİ**
164	**Ammü Abdirrahmân b. Seleme el-Huzâî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**Yok**

165	**İbn Hadîde el-Cühenî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**Yok**
166	**el-Cehdeme imraetü Beşîr b. el-Hasâsıye (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**T *-eş-Şemâ'il-***
167	**Ervâ' bint Üneys (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**Yok**
168	**Esmâ' bint Yezîd b. es-Seken Ümmü Âmir el-Ensâriyye (öl. 30/650 c.)**	**0**	**1**	**0**	**ETNİ, B *-el-Edeb-***
169	**Fâtıma bint el-Yemân Uhtü Huzeyfe b. el-Yemân el-Absiyye (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**N**
170	**Kuteyle bint Sayfî el-Ensâriyye (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**N**
171	**er-Rumeysâ' (el-Gumeysâ') bint Milhân b. Hâlid Ümmü Süleym el-Ensâriyye (öl. 30/650 c.)**	**0**	**1**	**0**	**BMETN**
172	**Rumeyse bint Amr el-Ensâriyye (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**N, T *-eş-Şemâ'il-***
173	**Serrâ' bint Nebhân el-Ganeviyye (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**E, B *-Ḫalḳ-***
174	**Sevde bint Zem'a b. Kays Ümmü'l-Mü'minîn el-Âmiriyye el-Kureşiyye (öl. 23/644)**	**1**	**1**	**0**	**BEN**
175	**Sübey'a bint el-Hâris el-Eslemiyye (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**BMENİ**
176	**Sü'dâ bint Avf -imraetü Talha b. Ubeydillâh el-Mürriyye- (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**Nİ**
177	**eş-Şifâ' (Leylâ) bint Abdillâh b. Abdişems Ümmü Süleymân el-Adeviyye el-Kureşiyye (öl. 20/641 c.)**	**0**	**1**	**0**	**EN, B *-el-Edeb-***
178	**Üneyse bint Hubeyb b. Yesâf el-Ensâriyye (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**N**
179	**Ümmü'l-Alâ' bint el-Hâris b. Sâbit el-Ensâriyye (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**BN**
180	**Ümmü Cündeb -vâlidetü Süleymân b. Amr- el-Ezdiyye (öl. ?)**	**0**	**2**	**0**	**Eİ**
181	**Ümmü'l-Hakem bint ez-Zübeyr b. Abdilmuttalib (öl. 7/628 s.)**	**0**	**1**	**0**	**E**
182	**Ümmü İshâk el-Ganeviyye (öl. 2/623 s.)**	**0**	**1**	**0**	**Yok**
183	**Ümmü Külsûm bint Ebî Seleme b. Abdilesed el-Mahzûmiyye (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**Yok**
184	**Ümmü Ma'bed bint Kâ'b zevcü Kâ'b b. Mâlik el-Ensâriyye**	**0**	**1**	**0**	**Yok**
185	**Ümmü Mübeşşir zevcetü Zeyd b. Hârise el-Ensâriyye (öl. ?)**	**0**	**2**	**0**	**MNİ**
186	**Ümmü Subeyye el-Cüheniyye (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**Eİ, B *-el-Edeb-***
187	**Ümmü Târık Mevlâtü Sa'd b. Ubâde el-Ensârî (öl. ?)**	**0**	**1**	**0**	**Yok**
188	**Ammetü Sinân b. Abdillâh el-Cühenî (öl. ?)**	**1**	**0**	**0**	**Yok**
189	**İmraetü'z-Zübeyr**	**0**	**1**	**0**	**BEN**

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ek 2.2: *es-Sünen*'de Sadece Maktû, Muallak Rivayetlerin Senedinde veya "Ve fi'l-Bâb" Kısmında ya da Sadece 'İlel Bölümü'nde Geçen Sahâbî Olmayan Râviler

"Maktû rivayetler" ile senedli olan maktû rivayetler, "muallak rivayetler" ile merfû veya mevkūf olan muallak rivayetler kastedilmektedir. Bu nedenle etbeu't-tâbiînden sika bir râvi olan İsmâîl b. Sâlim Ebû Yahyâ el-Esedî (öl. ?)[3626] gibi muallak olarak maktû rivayeti aktarılanlar ya da etbeu etbeı't-tâbiînden sika hâfız bir râvi olan Abdullâh b. Ebi'l-Esved (öl. 223/838)[3627] gibi sadece râvi değerlendirmesi veya hadis usulüyle ilgili bilgi aktarımında nakilde bulunulanlar zikredilmemektedir.

Sıra	İsim	Tabaka ve Cerh-Ta'dîl Durumu	Geçtiği Yer ve Şekil				*Kütüb-i Sitte*'de Rivayeti	Açıklama
			'İlel	Ve fi' l-bâb	Ta'lîk	Maktû		
1	Abbâd b. Meysere el-Muallim el-Minkarî el-Basrî (öl. ?)	tâbiu't-tâbiî - leyyinü'l-hadîs	0	0	1	0	TN, İ *-et-Tefsir-*	2678. hadisin devamındaki muallak rivayetin senedinde yer almaktadır.
2	Abdân Abdullâh b. Osmân Ebû Abdirrahmân el-Atekî (öl. 221/836)	tâbiu etbeı't-tâbiîn - sika hâfız	2	0	0	çok	BMETN	Abdullâh b. el-Mübârek'in fıkhî görüşlerine ulaştığı kaynaklarındandır ('İlel, 1280). Abdullâh b. el-Mübârek'in isnad ve bir râvi ile ilgili birer değerlendirmesinde senedde ismi açıkça verilmektedir ('İlel, 1283)
3	Abdullâh b. Abdirrahmân b. Ebzâ el-Kûfî (öl. ?)	tâbiî - makbul	0	0	2	0	EN, B-muallak-	3793 ve 3898. hadislerin -aynı hadis- devamındaki muallak rivayetlerin senedindedir.
4	Abdullâh b. Hanzale el-Gasîl b. Ebî Âmir Ebû Abdirrahmân (Ebû Bekr) (öl. 63/683)	tâbiî - sika	0	3	0	0	E	Ve fi'l-bâb kısmında geçmektedir (22, 90, 903. hadis)
5	Abdullâh b. Kâ'b b. Mâlik el-Ensârî el-Medenî (öl. 97/716-98/717)	tâbiî - sika	0	0	1	0	BMENİ	3102. hadisin devamındaki muallak rivayetin senedindedir.
6	Abdullâh b. Osmân el-Basrî (159/776 c.)	tâbiu't-tâbiî - sika sebt	1	0	0	0	TNİ	Bir hadisin senedindeki râvi hakkında Süfyân b. Uyeyne ile müzakeresine yer verilmektedir ('İlel, 1295).
7	Abdullâh b. Sa'lebe Ebû Muhammed el-Uzrî (öl. 87/706-89/708)	tâbiî - sika	0	0	2	0	BEN	1016 ve 1036. hadislerde nakli mevcuttur.
8	Abdurrahmân b. Abdillâh b. Kâ'b b. Mâlik Ebü'l-Hattâb el-Ensârî	tâbiî - sika	0	0	1	0	BMEN	3102. hadisin devamındaki muallak rivayetin senedindedir.

[3626] Muallak olarak malda zekât dışında da hak olduğunu belirten maktû bir rivayetin senedinde geçmektedir (660. hadis).
[3627] Abdurrahmân b. Mehdî'nin bir râvi hakkındaki değerlendirmesini nakletmektedir (571, 1256, 2660 ve 3715. hadis).

	el-Medenî (öl. 116/734 c.)							
9	**Abdurrahmân b. Alkame (öl. ?)**	**tâbiî - sika**	**0**	**2**	**1**	**0**	**EN**	**Bir yerde "Ve fi'l-bâb" kısmında ve mualak rivayetin senedinde (656. hadis), diğer bir yerde sadece "Ve fi'l-bâb" kısmında zikredilmektedir (1338. hadis).**
10	**Abdurrahmân b. Humeyd b. Abdirrahmân er-Ruâsî (öl. ?)**	**tâbiu't-tâbiî - sika**	**0**	**0**	**1**	**0**	**MEN**	**290. hadisin devamındaki muallak naklin senedindedir.**
11	**Abdurrahmân b. Nevfel el-Eşcaî (öl. ?)**	**tâbiî - makbul**	**0**	**0**	**1**	**0**	**Yok**	**3403. hadisin devamındaki muallak rivayetin senedindedir.**
12	**Abdurrahmân b. Seleme Ebü'l-Minhâl el-Huzâî (öl. ?)**	**tâbiî - makbul**	**0**	**0**	**1**	**0**	**EN**	**"Ve fi'l-bâb" kısmında amcasından naklettiği belirtilerek zikredilmektedir (752. hadis)**
13	**Abdülazîz b. Mihrân el-Basrî (öl. ?)**	**tâbiu etbeı't-tâbiîn - makbul**	**1**	**0**	**0**	**0**	**T**	**Hasan-ı Basrî'nin bir râvi değerlendirmesini nakletmektedir ('İlel, 1293).**
14	**Abdülmelik b. Kureyb Ebû Saîd el-Asmaî (öl. 216/831)**	**tâbiu't-tâbiî - sadûk**	**0**	**0**	**0**	**1**	**ET, M -*Muḳaddi-me-***	**Bir hadiste geçen kelimelerin izahına yönelik açıklamaları Ebû Ca'fer el-Basrî (öl. ?) aracılığıyla nakledilmektedir (3638. hadis).**
15	**Ahmed b. Abde Ebû Ca'fer el-Âmülî (öl. ?)**	**tâbiu etbeı't-tâbiîn- sadûk**	**0**	**0**	**0**	**çok[3628]**	**ET**	**Bir yerde de iki râvi aracılığıyla merfû bazı hadislerin sıhhati hakkında İbnü'l-Mübârek'in değerlendirmesini aktarmaktadır (256. hadis).**
16	**el-Alâ' b. Ebî Hakîm Yahyâ eş-Şâmî (öl. ?)**	**tâbiî - sika**	**0**	**0**	**1**	**0**	**TN, B -*Ḫalḳ-***	**2832. hadisin devamındaki muallak naklin senedindedir.**
17	**Alî b. Mücâhid el-Kâbülî (öl. 180/ 796 s.)**	**tâbiu't-tâbiî - metrûk**	**0**	**0**	**0**	**1**	**T**	**Sa'lebe aracılığıyla Zührî'nin fıkhû bir açıklamasınnı zikretmektedir (54. hadis)**
18	**Ammâr b. Ruzeyk Ebü'l-Ahvas ed-Dabbî (öl. 159/776)**	**tâbiu't-tâbiî - lâ be'se bih**	**0**	**0**	**1**	**0**	**M,ENİ**	**17. hadisin devamındaki muallak naklin senedindedir.**
19	**Amr b. Hâşim el-Beyrûtî**	**tâbiu't-tâbiî - sadûk yuhtı'**	**0**	**0**	**0**	**1**	**İ[3629]**	**İbn Lehîa -- Atâ b. Yesâr tarikiyle Saîd b. Cübeyr'in bir ayetin tefsiriyle alakalı açıklamasını aktarmaktadır (3603. hadis).**
20	**Attâb b. el-Müsennâ Ebü'l-Müsennâ el-Basrî (öl. ?)**	**tâbiu't-tâbiî - makbul**	**0**	**0**	**0**	**1**	**T**	**Behz b. Hakîm aracılığıyla Basra Kadısı Zürâre b. Evfâ'nın sabah namazını kıldırırken okuduğu bir âyetin akabinde vefat ettiğini nakletmektedir (445. hadis).**
21	**Avf b. el-Hâris b. et-Tufeyl (öl. ?)**	**tâbiî - makbul**	**0**	**0**	**1**	**0**	**BENİ**	**3879. hadisin devamındaki muallak naklin senedindedir.**
22	**Bişr b. Bekr Ebû Abdillâh et-Tinnîsî el-Becelî (öl. ?)**	**tâbiu't-tâbiî - sika**	**0**	**0**	**1**	**0**	**BENİ**	**3235. hadisin devamındaki muallak naklin senedindedir.**
23	**Cübeyr b. Muhammed b. Cübeyr b. Mut'im el-Kureşî en-Nevfelî (öl. ?)**	**tâbiu't-tâbiî - makbul**	**0**	**0**	**1**	**0**	**E**	**3289. hadisin devamındaki muallak naklin senedindedir.**
24	**Dağfel b. Hanzale (öl. 60/680 ö.)**	**tâbiî - sika**	**0**	**1**	**0**	**0**	**T -*eş-Şemâ'il-***	**"Ve fi'l-bâb" kısmında kendisi zikredilmektedir (3652. hadis).**
25	**ed-Dahhâk b. Şürahbîl Ebû Abdillâh el-Gāfikī**	**sadûk yehim**	**0**	**0**	**1**	**0**	**ETİ**	**42. hadisin devamındaki muallak rivayetin senedindedir.**

[3628] Bunların bazısında senedde açıkça zikredilmektedir (21, 481. hadis).

[3629] Tirmizî'de geçtiğinin belirtilmemesi mevsûk nüshalarda, dolayısıyla Tirmizî şerhlerinde ve Tuhfetü'l-Eşrâf'ta geçmemesidir (Meârif Baskısı, 819, dn. 1). Diğer baskılarda bir açıklama yapılmamaktadır.

	el-Mısrî (öl. ?)							
26	**Dırâr b. Surad Ebû Nuaym et-Teymî el-Kûfî (öl. 229/844)**	**tâbiu etbeı't-tâbiîn - sadûk lehû evhâm**	**0**	**0**	**1**	**0**	**B -*Ḫalḳ-***	**828. hadisin devamındaki muallak rivayetin senedindedir.**
27	**Enes b. Hakîm el-Basrî (öl. ?)**	**tâbiî - mestûr**	**0**	**0**	**1**	**0**	**Eİ**	**413. hadisin devamındaki muallak naklin senedindedir.**
28	**Enes b. İyâz Ebû Damre el-Leysî (öl. 200/815)**	**tâbiu't-tâbiî - sika**	**1**	**0**	**0**	**0**	**KS**	**Zührî'nin Ubeydullâh b. Ömer'e rivayet izni vermesini aktarmaktadır ('İlel, 1292).**
29	**Eyyûb b. Utbe Ebû Yahyâ el-Yemâmî (öl. 160/777)**	**tâbiu't-tâbiî - zayıf**	**0**	**0**	**1**	**0**	**İ**	**85. hadisin devamındaki muallak naklin senedindedir.**
30	**Fedâle b. İbrâhîm en-Nesâî (öl. ?)**	**tâbiu etbeı't-tâbiîn - sikâ zâbit**	**0**	**0**	**0**	**çok**	**T**	**Abdullâh b. el-Mübârek'in fıkhî görüşlerine ulaştığı kaynaklarındandır ('İlel, 1281).**
31	**Habbe b. Cüveyn Ebû Kudâme el-Urenî el-Kûfî (öl. 76/695)**	**tâbiî - sadûk lehû eğlât**	**0**	**0**	**1**	**0**	**N**	**3728. hadisin devamındaki muallak aktarımın isnadındadır.**
32	**Hakîm b. Ebî Yezîd (öl. ?)**	**tâbiî - sika**	**0**	**2**	**0**	**0**	**Yok**	**"Ve fi'l-bâb" kısmında babasından rivayet ettiği belirtilerek zikredilmektedir (1222, 1926. hadis).**
33	**Hâlid b. Alkame Ebû Hayye el-Vâdiî (öl. ?)**	**tâbiu't-tâbiî - sadûk**	**0**	**0**	**1**	**0**	**ENİ**	**49. hadisin devamındaki muallak naklin senedindedir.**
34	**Hâlid b. Kays b. Rebâh (öl. ?)**	**tâbiu't-tâbiî - sadûk**	**0**	**0**	**1**	**0**	**M,ENİ, T-*eş-Şemâ'il-***	**3342. hadisin devamındaki muallak naklin senedindedir.**
35	**Hâlid b. Mâlik el-Hemdânî (öl. ?)**	**tâbiî - mechûl**	**0**	**0**	**1**	**0**	**Yok**	**888. hadisin devamındaki muallak hadisin senedindedir.**
36	**Hamza b. Sefîne el-Basrî (öl. ?)**	**tâbiî - makbul**	**1**	**0**	**0**	**0**	**T**	**İlel kısmında nakledilen bir hadisin senedinde geçmektedir ('İlel, 1298).**
37	**el-Hasen b. er-Rebî' Ebû Alî el-Becelî (öl. 220/835-221/836)**	**tâbiu etbeı't-tâbiîn - sika**	**0**	**0**	**0**	**1**	**KS**	**İki râvi aracılığıyla Mücâhid b. Cebr'in Ramazan Ayı'yla ilgili bir açıklamasını rivayet etmektedir (683. hadis).**
38	**Hibbân b. Alî Ebû Alî el-Anezî el-Kûfî (öl. 171/787-172/788)**	**tâbiu't-tâbiî - zayıf**	**0**	**0**	**1**	**0**	**İ**	**1555. hadisin devamındaki muallak rivayetin isnadındadır.**
39	**Hibbân b. Mûsâ b. Sevvâr Ebû Muhammed es-Sülemî el-Mervezî (öl. 233/847)**	**tâbiu etbeı't-tâbiîn - sika**	**1**	**0**	**0**	**çok**	**BMTN**	**Abdullâh b. el-Mübârek'in fıkhî görüşlerine ulaştığı kaynaklarındandır ('İlel, 1280). Bunların birinde senedde açıkça zikredilmektedir (21. hadis). Abdullâh b. el-Mübârek'in isnadın önemiyle alakalı bir açıklamasını da bildirmektedir ('İlel, 1283).**
40	**Hucr b. Hucr el-Kelâî el-Hımsî (öl. ?)**	**tâbiî - makbul**	**0**	**0**	**1**	**0**	**E**	**3728. hadisin devamındaki muallak rivayetin isnadındadır.**
41	**İbrâhîm b. Abdillâh el-Ensârî (öl. ?)**	**tâbiu etbeı't-tâbiîn - mestûr**	**1**	**0**	**0**	**0**	**T**	**Mâlik b. Enes'in hadis öğreniminde riayet ettiği bir tutumunu belirtmektedir ('İlel, 1290).**
42	**İbrâhîm b. Ebi'n-Nadr Sâlim b. Ebî Ümeyye Ebû Ishâk et-Temîmî el-Medenî (öl. 153/770)**	**tâbiu't-tâbiî - sadûk**	**0**	**0**	**1**	**0**	**E**	**450. hadiste rivayeti zikredilmektedir.**
43	**İbrâhîm b. Edhem b. Mansûr Ebû İshâk el-İclî el-Belhî (öl. 161/778?)**	**tâbiu't-tâbiî - sadûk**	**0**	**0**	**1**	**0**	**T, B -*el-Edeb-***	**94. hadiste nakli yer almaktadır.**

44	**İmrân b. Hudeyr Ebû Ubeyde es-Sedûsî el-Basrî (öl. 149/766)**	**tâbiu't-tâbiî - sika sika**	**0**	**0**	**1**	**0**	**METN**	**1880. hadisin devamındaki muallak rivayetin senedindedir.**
45	**İshâk b. İbrâhîm Ebû Alî es-Semerkandî (öl. ?)**	**tâbiu't-tâbiî - makbul**	**0**	**0**	**1**	**0**	**Yok**	**2032. hadiste aktarımı vardır.**
46	**İshâk b. Râhûye Ebû Muhammed el-Mervezî (öl.238/853)**	**tâbiu etbeı't-tâbiîn - sika hâfız**	**0**	**0**	**2**	**çok**	**BMETN**	**Birçok yerde fıkhî görüşlerine başvurduğu kaynaklarındandır ('İlel, 1281). İki yerde muallak olarak hadis nakli verilmektedir (1705, 3173. hadis). Bazı hadis değerlendirmelerine de yer verilmektedir (144, 599. hadis)**
47	**İsrâîl b. Mûsâ Ebû Mûsâ el-Basrî (öl. ?)**	**tâbiu't-tâbiî - sika**	**0**	**0**	**0**	**1**	**BETN**	**Hasan-ı Basrî'nin şevval orucuyla alakalı ifadesini nakletmektedir (759. hadis).**
48	**Kâ'b b. Mâti' b. Heynû' Ebû İshâk el-ma'rûf bi Kâ'bi'l-Ahbâr el-Himyerî (öl. 32/652-53?)**	**tâbiî - sika**	**0**	**0**	**1**	**0**	**BMETN, İ *-et-Tefsir-***	**2934. hadisin devamındaki muallak naklin senedindedir.**
49	**el-Kāsım b. Avf eş-Şeybânî (öl. ?)**	**tâbiî sadûk**	**0**	**0**	**1**	**0**	**Mİ, N -evm**	**5. hadisin devamındaki muallak rivayetin senedindedir.**
50	**el-Kāsım b. Safvân b. Mahreme el-Kureşî (öl. ?)**	**tâbiî - mechûl**	**0**	**1**	**0**	**0**	**Yok**	**"Ve fi'l-bâb" kısmında babasından rivayet ettiği belirtilerek zikredilmektedir (157. hadis).**
51	**el-Kāsım b. Sellâm Ebû Ubeyd el-Bağdâdî (öl. 224/838)**	**tâbiu etbeı't-tâbiîn - sika**	**0**	**0**	**0**	**6**	**ET, B -muallak-**	**Kelime izahları (1533, 2757. hadis) yanında bazı fıkhî görüşlerine (128, 1543. hadis) ve kıraatle ilgili hadise uygun uygulamalarına (2927,2929. hadis) yer erilmektedir.**
52	**Kays b. Ebî Kays Mervân el-Cu'fî (öl. ?)**	**tâbiî - sadûk**	**0**	**0**	**1**	**0**	**N**	**169. hadisin devamındaki muallak rivayetin senedinde zikredilmektedir.**
53	**Ma'bed b. Kâ'b b. Mâlik es-Selemî el-Medenî (öl. ?)**	**tâbiî - makbul**	**0**	**1**	**0**	**0**	**BMNİ, E -*Nâsiḫ-***	**Ve fi'l-bâb kısmında annesinden naklettiği belirtilerek zikredilmektedir (1877. hadis)**
54	**Mervân b. Muhammed b. Hassân el-Esedî (öl. 210/825)**	**tâbiu't-tâbiî - sika**	**1**	**0**	**0**	**0**	**METNİ**	**Bir hadisin isnadındaki garîblik incelenirken nakledilen hadislerin birinin senedinde geçmektedir ('İlel, 1298).**
55	**Meseleme b. Amr Ebû Amr eş-Şâmî (öl. ?)**	**tâbiu't-tâbiî - mechûl**	**0**	**0**	**0**	**1**	**T**	**Nakledilen bir hadisin akabinde Umeyr b. Hâni'in bu hadise uygun davrandığını söylemektedir (3415. hadis).**
56	**Muâviye b. Sellâm b. Ebî Sellâm Ebû Sellâm ed-Dımaşkī (öl. 170/786)**	**tâbiu't-tâbiî - sika**	**0**	**0**	**1**	**0**	**KS**	**940. hadisin devamındaki muallak rivayetin senedindedir.**
57	**el-Mugīre b. Hakîm es-San'ânî (öl. ?)**	**tâbiî - sika**	**0**	**0**	**0**	**1**	**MTN, B -muallak-**	**Balın zekâtıyla ilgili açıklaması nakledilmektedir (630. hadis).**
58	**Muhâcir b. Mismâr ez-Zührî el-Medenî (öl. ?)**	**tâbiu't-tâbiî - makbul**	**0**	**0**	**1**	**0**	**MT, İ *-et-Tefsir-***	**2799. hadisin devamındaki muallak naklin senedindedir.**
59	**Muhammed b. Câbir b. Seyyâr el-Hanefî (öl. 170/786 s.)**	**tâbşu't-tâbiî - sadûk lehû ehlât**	**0**	**0**	**1**	**0**	**Eİ**	**85. hadisin devamındaki muallak rivayetin senedindedir.**
60	**Muhammed b. Ebî Hafsa Ebû Seleme el-Basrî (öl. ?)**	**tâbiu't-tâbiî - sadûk yuhtı'**	**0**	**0**	**1**	**0**	**BMN, E *-el-Merâsîl-***	**735. hadisin deamındaki muallak rivayetin senedindedir.**
61	**Muhammed b. Ebî Sâlih es-Semmân (öl. ?)**	**tâbiu't-tâbiî - sadûk yehim**	**0**	**0**	**1**	**0**	**T**	**207. hadisin deamındaki muallak rivayetin senedindedir.**

62	**Muhammed b. Ebî Süveyd es-Sekafî (öl. ?)**	**tâbiî - mechûl**	**0**	**0**	**1**	**0**	**T**	**1128. hadisin senedinin son kısmı Zührî -- Sâlim -- İbn Ömer şeklindedir. Ancak Buhârî, bunun mahfûz olmadığını, doğrusunun Zührî'nin Muhammed b. Süveyd es-Sekafî'den nakli olduğunu ifade etmektedir.**
63	**Muhammed b. Eflah en-Nîsâbûrî (öl. ?)**	**tâbiu etbeı't-tâbiîn - makbul**	**0**	**0**	**0**	**çok**	**T**	**Aracılığıyla İshâk b. Râhûye'nin fıkhî görüşlerini elde ettiği hocalarındandır ('İlel, 1281).**
64	**Muhammed b. İdrîs b. el-Abbâs Ebû Abdillâh eş-Şâfiî (öl. 204/820)**	**tâbiu't-tâbiî – dönemindekile-rin başı**	**0**	**0**	**1**	**çok**	**ETNİ, B -muallak-**	**Birçok yerde fıkhî görüşlerine başvurduğu kaynaklarındandır ('İlel, 1281). Görüşünün açık bir şekilde senedli olarak verildiği (8. hadis) veya doğrudan Hz. Peygamber'in ifadesini naklettiği (174. hadis) yerler vardır.**
65	**Muhammed b. Mansûr Ebû Ca'fer el-Mekkî (öl. 254-56/ 868-70)**	**tâbiu etbeu't-tâbiîn - sika**	**0**	**0**	**0**	**1**	**EN[3630]**	**Süfyân b. Uyeyne aracılığıyla Ca'fer b. Muhammed'in fıkhî bir açıklamasını zikretmektedir (34. hadis).**
66	**Muhammed b. Mûsâ el-Esam (öl. ?)**	**tâbiu etbeı't-tâbiî - sadûk**	**0**	**0**	**0**	**çok**	**T**	**Ahmed b. Hanbel ve İbn Râhûye'nin fıkhî kavillerine ulaştığı kaynaklarındandır ('İlel, 1281).**
67	**Muhammed b. Müzâhim Ebû Vehb el-Âmirî (öl. 209/)**	**tâbiu etbeu't-tâbiîn - sika**	**0**	**0**	**0**	**çok**	**T**	**Abdullâh b. el-Mübârek'in fıkhî görüşlerine ulaştığı kaynaklarındandır ('İlel, 1280). Abdullâh b. el-Mübârek'in tesbih namazı ile ilgili iki açıklamasını ve güzel ahlak tanımlamasını verirken senedde yer almaktadır (481/2,2005. hadis), Tesbih namazı ile ilgil açıklamalardan birini Abdülazîz aracılığıyla Abdullâh b. el-Mübârek'ten nakletmektedir (481/3. hadis)**
68	**Muhammed b. el-Velîd b. Âmir Ebü'l-Hüzeyl ez-Zübeydî el-Hımsî (öl. 148/765)**	**tâbiu't-tâbiî - sika sebt**	**0**	**0**	**1**	**0**	**BM,ENİ**	**1433. hadisin devamındaki muallak rivayetin senedindedir.**
69	**Muhammed b. Yezîd b. Sinân Ebû Abdillâh el-Cezerî er-Ruhâvî (öl. 220/835)**	**tâbiu't-tâbiî - leyse bi'l-kavî**	**0**	**0**	**1**	**0**	**N -*Müsnedü 'Alî*-; İ -*et-Tefsîr*-**	**2918. hadisin devamındaki muallak naklin senedindedir.**
70	**Mûsâ b. Dâvûd Ebû Abdillâh ed-Dabbî et-Tarsûsî (öl. 217/832)**	**tâbiu't-tâbiî - makbul**	**0**	**0**	**1**	**0**	**M,ENİ**	**789. hadisin devamındaki muallak naklin senedindedir.**
71	**Mûsâ b. Ebi'l-Cârûd Ebü'l-Velîd el-Mekkî (öl. ?)**	**tâbiu etbeı't-tâbiîn - sadûk**	**0**	**0**	**1**	**çok**	**T**	**Şâfiî'nin fıkhî görüşlerine ulaştığı kaynaklarındandır ('İlel, 1281). Biri Şâfiî'nin muallak nakli olmak üzere iki yerde senedde açıkça zikredilmektedir (8, 174. hadis).**
72	**Mûsâ b. Ebî Osmân Mevla'l-Mugīre el-Medenî (öl. ?)**	**tâbiu't-tâbiî - makbul**	**0**	**0**	**1**	**0**	**N, B -muallak-**	**782. hadisin devamındaki muallak rivayetin senedindedir.**
73	**el-Münzir b. Cerîr b. Abdillâh el-Becelî el-Kûfî (öl. ?)**	**tâbiî - makbul**	**0**	**0**	**1**	**0**	**M,ENİ**	**2675. hadisin devamındaki muallak rivayetin senedindedir.**

[3630] Ricâl eserlerinde rivayetinin geçtiği kaynaklar içinde Tirmizî belirtilmemekte, sadece Ebû Dâvûd ve Nesâî zikredilmektedir (Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 26/499; İbn Ḥacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 9/417; a. mlf, *Taḳrîb*, 508). *Sünen-i Tirmizî*'nin üç baskısında da bu rivayet nakledilmekle birlikte onun mevsûk nüshalarda olup olmadığına değinilmemektedir.

74	**Müslim b. Hâlid ez-Zencî (öl. 179/795 c.)**	**tâbiu't-tâbiî - kesîru'l-evhâm**	**0**	**0**	**1**	**0**	**Eİ**	**1286. hadisin devamındaki muallak naklin senedindedir.**
75	**Müşâş Ebû Süleymân (Ebü'l-Ezher) el-Basrî veya el-Mervezî (öl. ?)**	**tâbiu't-tâbiî - makbul**	**0**	**0**	**1**	**0**	**N**	**895. hadisin devamındaki muallak rivayetin senedindedir.**
76	**en-Nadr b. Abdillâh el-Esam (öl. 200/815 c.)**	**tâbiu etbeu't-tâbiîn - sika**	**1**	**0**	**0**	**0**	**T**	**İki râvi aracılığıyla Muhammed b. Sîrîn'in isnadın önemiyle ilgili açıklamasını aktarmaktadır ('İlel, 1283).**
77	**en-Nadr b. Arabî el-Bâhilî (öl. 168/784)**	**tâbiu't-tâbiî - lâ be'se bih**	**0**	**0**	**0**	**1**	**ET**	**Mücâhid b. Cebr'in bir ayetin tefsirine yönelik açıklamasını bildirmektedir (2958. hadis)**
78	**Nâfi' b. Süleymân el-Kureşî (öl. ?)**	**tâbiu't-tâbiî - sadûk**	**0**	**0**	**1**	**0**	**Yok**	**207. hadisin devamındaki muallak rivayetin senedindedir.**
79	**Nuh b. Ebî Meryem Ebû İsme el-Mervezî (öl. 173/789)**	**tâbiu't-tâbiî - müttehem bi'l-kezib**	**1**	**0**	**0**	**0**	**T, İ *-et-Tefsîr-***	**Yezîd en-Nahvi (öl. ?) aracılığıyla İbn.Abbas'ın hadis rivayetnde kıraat metoduna bakışını gösteren ifadesini aktarmaktadır ('İlel, 1290).**
80	**Ömer b. Muhammed b. Abdillâh b. Sellâm (öl. ?)**	**tâbiî - mechûl**	**0**	**0**	**2**	**0**	**Yok**	**3256 ve 3803. hadislerin -aynı hadis- devamındaki muallak rivayetlerin senedinde bulunmaktadır.**
81	**Ömer b. Sa'd b. Ebî Vakkās el-Medenî nezîlü'l-Kûfe (öl. 65/684 s.)**	**tâbiî - sadûk**	**0**	**0**	**1**	**0**	**N**	**2538. hadisin devamındaki muallak rivayetin senedindedir.**
82	**er-Rebî' b. Süleymân Ebû Muhammed el-Murâdî (öl. 270/884)**	**tâbiu etbeı't-tâbiîn- sika**	**0**	**0**	**0**	**çok**	**ETNİ**	**Şâfiî'nin fıkhî kavillerine ulaştığı kaynaklarındandır ('İlel, 1281).**
83	**Safvân b. Abdillâh b. Safvân el-Kureşî (öl. ?)**	**tâbiî - sika**	**0**	**0**	**2**	**0**	**MNİ, B *-el-Edeb-***	**2892 ve 3404. hadislerin devamındaki muallak rivayetlerin senedinde bulunmaktadır.**
84	**Saîd b. Abdirrahmân b. Yerbû' (öl. ?)**	**tâbiî - mechûl**	**0**	**0**	**1**	**0**	**Yok**	**828. hadisin devamındaki muallak rivayetin senedindedir.**
85	**Sa'lebe b. Süheyl et-Tuhevî (öl. ?)**	**tâbiu't-tâbiî - sadûk**	**0**	**0**	**0**	**1**	**Tİ**	**Zührî'nin, abdestten sonra mendil kullanmanın mekruh olduğunu söylediğini dile getirmektedir (54. hadis).**
86	**Sâlim vâlidü Habîb mevlâ en-Nu'mân b. Beşîr (öl. ?)**	**tâbiî - mechûl**	**0**	**0**	**1**	**0**	**T**	**533. hadisin devamındaki muallak naklin senedindedir.**
87	**es-Sefr b. Nüseyr el-Ezdî el-Hımsî (öl. ?)**	**tâbiu't-tâbiî - zayıf**	**0**	**0**	**1**	**0**	**İ**	**357. hadisin devamındaki muallak naklin senedindedir.**
88	**Selm b. Zerîr Ebû Bişr el-Utâridî el-Basrî (öl. 160/777 c.)**	**tâbiu't-tâbiî - makbul**	**0**	**0**	**1**	**0**	**BMN**	**1770. hadisin devamındaki muallak naklin senedindedir.**
89	**Semüre b. Sehm el-Kureşî el-Esedî (öl. ?)**	**tâbiî - mechûl**	**0**	**0**	**1**	**0**	**TNİ**	**2327. hadisin devamındaki muallak rivayetin senedindedir.**
90	**Sibâ' b. en-Nadr Ebû Müzâhim es-Semerkandî (öl. ?)**	**tâbiu etbeı't-tâbiî - makbûl**	**0**	**0**	**0**	**1**	**T**	**Alî b. el-Medînî'nin Süfyân b. Uyeyne'nin bir hadisini dinlemek için yaptığı bir hac yolculuğundan bahsetmektedir (3149. hadis).**
91	**Süfyân b. Abdilmelik el-Mervezî (öl. 200/815 ö.)**	**tâbiu etbeı't-tâbiîn - sika**	**0**	**0**	**0**	**çok**	**MET**	**Abdullâh b. el-Mübârek'in fıkhî görüşlerine ulaştığı kaynaklarındandır ('İlel, 1280). Bir yerde de merfû bazı hadislerin sıhhati hakkında Abdullâh b. el-Mübârek'in değerlendirmesini bildirmektedir (256. hadis).**

92	**Şibl b. Hâlid (Hâmid) el-Müzenî (öl. ?)**	**tâbiî - makbul**	**0**	**1**	**1**	**0**	**N**	**Aslında senedli olan 1433. hadisi mürsel olarak Hz. Peygamber'den aktarmaktadır. Ancak devamında muallak olarak onun bu hadisi Abdullâh b. Mâlik el-Evsî'den rivayet ettiği, ilgili senedli rivayette Süfyân b. Uyeyne'nin yanıldığı gösterilmektedir. 1440. hadisin devamındaki "Ve fi'l-bâb" kısmında da bu râvi, devamında Abdullâh b. Mâlik el-Evsî'den naklettiği gösterilerek zikredilmektedir.**
93	**Temîm b. Atıyye el-Ansî**	**tâbiu't-tâbiî - sadûk yehim**	**0**	**0**	**0**	**1**	**T**	**Mekhûl'ün soru sorulduğunda çoğu zaman "Bilmiyorum" dediğini işittiğini söylemektedir (2506. hadis).**
94	**Temmâm b. el-Abbâs b. Abdilmuttalib el-Hâşimî (öl. ?)**	**muhadram - sika**	**0**	**1**	**0**	**0**	**Yok**	**Ve fi'l-bâb kısmında geçmektedir (22. hadis).**
95	**Ubeydullâh b. Cerîr b. Abdillâh el-Becelî (öl. ?)**	**tâbiî - makbul**	**0**	**0**	**1**	**0**	**İ**	**2675. hadisin devamındaki muallak naklin senedindedir.**
96	**Ümeyye b. Safvân b. Ümeyye el-Cumahî el-Mekkî (öl. ?)**	**tâbiî - makbul**	**0**	**0**	**1**	**0**	**ETN, B *-el-Edeb-***	**2710. hadisin devamındaki muallak rivayetin senedindedir.**
97	**Vehb b. Zem'a Ebû Abdillâh et-Temîmî el-Mervezî (öl. ?)**	**tâbiu etbeu't-tâbiîn - sika**	**0**	**0**	**0**	**çok**	**TN, B *-el-Ḳırâ'at-*, M - *Muḳaddi-me-***	**Abdullâh b. el-Mübârek'in fıkhî görüşlerine ulaştığı kaynaklarındandır ('İlel, 1281). Birer râvi aracılığıyla İbnü'l-Mübârek'in tesbih namazında sehiv secdesinin nasıl olacağıyla ilgili bir açıklamasını (481/3. hadis), merfû bazı hadislerin sıhhati hakkında değerlendirmesini nakletmektedir (256. hadis).**
98	**Yahyâ b. Abdillâh b. Bükeyr el-Mahzûmî mevlâhüm el-Mısrî (öl. ?)**	**10:tâbiu etbeı't-tâbiîn sika**	**0**	**0**	**1**	**0**	**BMİ**	**1070. hadisin devamındaki muallak rivayetin senedindedir.**
99	**Yahyâ b. Süleymân b. Yahyâ Ebû Saîd el-Cu'fî (öl. 237-38/851-52)**	**tâbiu etbeu't-tâbiîn - sadûk yuhtı'**	**1**	**0**	**0**	**0**	**BT**	**Abdullâh b. Vehb'in tahammül lafızlarıyla ilgili bir açıklamasını nakletmektedir ('İlel, 1291).**
100	**Yahyâ b. Ubeyd b. Ruhey (öl. ?)**	**tâbiî - mechûl**	**0**	**1**	**0**	**0**	**Yok**	**"Ve fi'l-bâb" kısmında babasından rivayet ettiği belirtilerek zikredilmektedir (20. hadis).**
101	**Yezîd b. el-Berâ b. Âzib el-Ensârî el-Kûfî (öl. ?)**	**tâbiî - sadûk**	**0**	**0**	**2**	**0**	**EN**	**1362. hadisin devamındaki muallak rivayetlerin ikisinin senedinde yer almaktadır.**
102	**Yezîd b. Ubeyd Ebû Vecze es-Sa'dî (öl. 130/748)**	**tâbiî - sika**	**0**	**0**	**1**	**0**	**EN**	**1857. hadisin devamındaki muallak rivayetin senedindedir.**
103	**Yezîd b. Ebî Saîd Ebü'l-Hasen en-Nahvî (öl. 131/748)**	**tâbiu't-tâbiî - sika**	**1**	**0**	**0**	**0**	**ETNİ, B *-el-Edeb-***	**İkrime aracılığıyla İbn.Abbas'ın kıraatle ilgili yaklaşımını aktarmaktadır ('İlel, 1290).**
104	**Yûsuf b. Yahyâ Ebû Ya'kūb el-Kureşî el-Büveytî (öl. 231-32/846-47)**	**tâbiu etbeı't-tâbiîn- sika**	**0**	**0**	**0**	**çok**	**T, E *-Mesâ'il-***	**Şâfiî'nin fıkhî görüşlerine ulaştığı kaynaklarındandır ('İlel, 1281).**
105	**Ebû Bekr el-Medînî (öl. ?)**	**tâbiu't-tâbiî - zayıf**	**0**	**0**	**1**	**0**	**Tİ**	**789. hadisin devamındaki muallak naklin senedindedir.**
106	**Ebü'l-Bezrî es-Sedûsî (öl. 120/738 s.)**	**tâbiu't-tâbiî - makbul**	**0**	**0**	**1**	**0**	**T**	**1880. hadisin devamındaki muallak naklin senedindedir.**

107	**Ebû Bişr el-Balkāvî (öl. ?)**	**tâbiu't-tâbiî - mechûl**	**0**	**0**	**0**	**1**	**T**	**Zührî'nin Ramazan Ayı'nın faziletiyle alakalı bir ifadesini aktarmaktadır (3472. hadis).**
108	**Ebû Müzâhim (öl. ?)**	**tâbiî - mechûl**	**1**	**0**	**0**	**0**	**T**	**Garîb isnadla ilgili açıklama yapılırken zikredilen hadislerin bazısının senedinde geçmektedir ('İlel, 1298).**
109	**Ebû Saîd Mevla'l-Mehrî (öl. ?)**	**tâbiî - makbul**	**1**	**0**	**0**	**0**	**METN**	**'İlel kısmında nakledilen bir hadisin senedinde geçmektedir ('İlel, 1298).**
110	**Hâlü Yezîd b. el-Berâ b. Âzib (öl. ?)**	**tâbiî - mechûl**	**0**	**0**	**1**	**0**		**1362. hadisin devamındaki muallak naklin senedindedir.**
111	**Ebû Zabye el-Kelâî Hıms (öl. ?)**	**tâbiî - makbul**	**0**	**0**	**1**	**0**	**ENİ, B -*el-Edeb*-**	**3526. hadisin devamındaki muallak rivayetin senedindedir.**
112	**Büheyse el-Fezâriyye (öl. ?)**	**tâbiî - mechûle**	**0**	**1**	**0**	**0**	**EN**	**"Ve fi'l-bâb" kısmında babasından naklettiği belirtilerek zikredilmektedir (1271. hadis)**
113	**Rumeyse bint el-Hâris b. et-Tufeyl el-Ezdiyye (öl. ?)**	**tâbiî - makbûle**	**0**	**0**	**1**	**0**	**N**	**3879. hadisin devamındaki muallak rivayetin senedindedir.**
114	**Ümmü Bilâl bint Hilâl el-Eslemiyye (öl. ?)**	**tâbiî - sika**	**0**	**1**	**0**	**0**	**İ**	**"Ve fi'l-bâb" kısmında babasından naklettiği belirtilerek zikredilmektedir (1499. hadis)**
115	**Ümmü Veledi İbrâhîm b. Abdirrahmân b. Avf (öl. ?)**	**tâbiî - makbûle**	**0**	**0**	**1**	**0**	***Müsnedü Mâlik***	**143. hadisin devamındaki muallak naklin senedindedir.**

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ek 3: *Sünen-i Tirmiẕî*'deki En Değerli Sened Zincirleri

Burada *Sünen-i Tirmiẕî*'deki senedi muttasıl olan ve râvilerinin tamamı en üst ta'dîl lafızlarıyla vasfedilmiş olan merfû ve mevkūf hadis senedleri zikredilecektir. İçerdikleri râvi sayılarına göre sınıflandırılacaklardır. Yer aldıkları hadis numaraları ile birlikte *es-Sünen*'de kaçar kez zikredildikleri hakkında bilgi verilecektir. Tüm râvileri için en üst ta'dîl lafızları kullanılan 177'si merfû, 3'ü mevkūf 180 muttasıl hadisin 46'sı dörder, 94'ü beşer, 34'ü altışar, 6'sı yedişer râvilidir. Mevkūf olan üçü de dörder râvilidir.

Ek 3.1: Dörder Râvili Olanlar

- Ahmed b. Menî' -- Süfyân b. Uyeyne -- Amr b. Dînâr -- Câbir b. Abdillâh -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (1675. hadis)
- Ahmed b. Menî' -- Yezîd b. Hârûn -- İsmâîl b. Ebî Hâlid -- İbn Ebî Evfâ -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (1678. hadis)
- Kuteybe b. Saîd -- Hammâd b. Zeyd -- Amr b. Dînâr -- Abdullâh b. Ömer -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (1488. hadis)
- Kuteybe b. Saîd -- Hammâd b. Zeyd -- Amr b. Dînâr -- Câbir b. Abdillâh -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(3)** (510, 583, 1100. hadis)
- Kuteybe b. Saîd -- Hammâd b. Zeyd -- Eyyûb es-Sahtiyânî -- Muhammed b. Sîrîn -- Ebû Hüreyre (Mevkūf) **(2)** (2162MR, 2367. hadis)
- Kuteybe b. Saîd -- Hammâd b. Zeyd -- Muhammed b. Ziyâd Ebü'l-Hâris el-Basrî -- Ebû Hüreyre -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (582. hadis)
- Kuteybe b. Saîd -- Hammâd b. Zeyd -- Ebû Cemre -- İbn Abbâs -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(2)** (1599MR, 2611MR. hadis)
- Kuteybe b. Saîd -- Leys b. Sa'd -- Nâfi' -- İbn Ömer -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(13)** (175, 437, 522, 826, 833, 913, 1292, 1446, 1509, 1552, 1569, 1705, 3302. hadis)
- Kuteybe b. Saîd -- Leys b. Sa'd -- Yahyâ b. Saîd el-Ensârî -- Enes b. Mâlik -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (3910. hadis).
- Kuteybe b. Saîd -- Leys b. Sa'd -- Zührî -- Enes b. Mâlik -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(2)** (361, 2661. hadis)
- Kuteybe b. Saîd -- Mâlik b. Enes -- Nâfi' -- İbn Ömer -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(2)** (1203, 1730. hadis)

• Kuteybe b. Saîd -- Mâlik b. Enes -- İbn Şihâb -- Enes b. Mâlik -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(2)** (1693, 1893. hadis)

• Kuteybe b. Saîd -- Süfyân b. Uyeyne -- Amr b. Dînâr -- Câbir b. Abdillâh -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (1793. hadis)

• Kuteybe b. Saîd -- Süfyân b. Uyeyne -- Zührî -- Enes b. Mâlik -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (353. hadis)

• Kuteybe b. Saîd - Süfyân b. Uyeyne -- Zührî -- Ubeydullâh b. Abdillâh b. Utbe -- Ebû Saîd (Mevkūf) **(1)** (1890. hadis)

• Kuteybe b. Saîd -- Ebû Avâne -- Katâde -- Enes b. Mâlik -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(10)** (178, 237, 246, 572, 911, 1115, 1382, 1494, 2339, 2455. hadis)

• Nasr b. Ali -- Süfyân b. Uyeyne -- Amr b. Dînâr -- Câbir b. Abdillâh -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(2)** (1675, 1793. hadis)

Ek 3.2: Beşer Râvili Olanlar

• Abd b. Humeyd -- Abdürrezzâk -- Ma‘mer -- Katâde - Enes b. Mâlik -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(5)** (3263, 3286, 3293, 3359, 3849. hadis)

• Ahmed b. Menî‘ -- Hüşeym b. Beşîr -- Hişâm b. Hassân -- Muhammed b. Sîrîn -- Ebû Hüreyre -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (394. hadis)

• Ahmed b. Menî‘ -- Hüşeym b. Beşîr -- Hişâm b. Hassân -- Muhammed b. Sîrîn -- Ümmü Atıyye -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(2)** (539, 990. hadis)

• Ahmed b. Menî‘ -- Hüşeym b. Beşîr -- Mansûr b. Zâzân -- İbn Sîrîn -- Ümmü Atıyye -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(2)** (539, 990. hadis)

• Ahmed b. Menî‘ -- İsmâîl b. İbrâhîm -- Eyyûb -- Nâfi‘ -- İbn Ömer -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(8)** (425, 432, 825, 831, 1226, 1227, 1346, 1487. hadis)

• Ahmed b. Menî‘ -- İsmâîl b. Uleyye -- Eyyûb -- İkrime -- İbn Abbâs -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (750. hadis)

• Ahmed b. Menî‘ -- Süfyân b. Uyeyne -- Zührî -- Saîd b. el-Müseyyib -- ed-Dahhâk b. Süfyân -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (1415. hadis)

• Ahmed b. Menî‘ -- Süfyân b. Uyeyne -- Zührî -- Saîd b. el-Müseyyib -- Hz. Ömer -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (2110. hadis)

• Ahmed b. Menî‘ -- Süfyân b. Uyeyne -- Zührî -- Saîd b. el-Müseyyib -- Ebû Hüreyre -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(6)** (1015, 1134, 1157, 1222, 1304, 1377. hadis)

• Ahmed b. Menî‘ -- Süfyân b. Uyeyne -- Zührî -- Ubeydullâh b. Abdillâh b. Utbe -- Ümmü Kays bint Mihsan -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (71. hadis)

• Ahmed b. Menî‘ -- Yahyâ b. Zekeriyyâ b. Ebî Zâide -- Ubeydullâh b. Abdillâh -- Nâfi‘ -- İbn Ömer -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (467. hadis)

• Ali b. Hucr -- Îsâ b. Yûnus -- Hişâm b. Hassân -- Muhammed b. Sîrîn -- Ebû Hüreyre -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (720. hadis)

• Ali b. Hucr -- İsmâîl b. İbrâhîm -- Eyyûb es-Sahtiyânî -- Nâfi‘ -- İbn Ömer -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (950. hadis)

• Ali b. Hucr -- İsmâîl b. İbrâhîm -- İbn Avn -- Nâfi‘ -- İbn Ömer -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (1375. hadis)

• Alî b. Hucr -- Süfyân b. Uyeyne -- Zührî -- Mahmûd b. er-Rebî‘ -- Ubâde b. es-Sâmit -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (247. hadis)

• el-Hasen b. Ali el-Hulvânî -- Abdürrezzâk -- Ma‘mer -- Zührî -- Enes b. Mâlik -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (156. hadis)

• İbrâhîm b. Saîd el-Cevherî -- Süfyân b. Uyeyne -- Yahyâ b. Saîd -- Saîd b. el-Müseyyib -- Hz. Ali -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (2828. hadis)

• İshâk b. Mansûr -- Abdürrezzâk -- Ubeydullâh b. Ömer -- Nâfi‘ -- İbn Ömer -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (921. hadis)

• İshâk b. Mûsâ -- Ma‘n b. Îsâ -- Mâlik -- İshâk b. Abdillâh b. Ebî Talha -- Enes b. Mâlik -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(3)** (234, 1645, 3631. hadis)

• İshâk b. Mûsâ -- Ma‘n b. Îsâ -- Mâlik -- Nâfi‘ -- İbn Ömer -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(4)** (676, 1124, 1436, 1730. hadis)

• İshâk b. Mûsâ -- Ma‘n b. Îsâ -- Mâlik -- İbn Şihâb -- Enes b. Mâlik -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (1893. hadis)

• İshâk b. Mansûr -- Abdürrezzâk -- Ma‘mer -- Katâde -- Enes b. Mâlik-- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (3131. hadis)

• İshâk b. Mansûr -- Yahyâ b. Saîd -- Ubeydullâh -- Nâfi‘ -- İbn Ömer -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (1383. hadis)

• Kuteybe b. Saîd -- Hammâd b. Zeyd -- Amr b. Dînâr -- İbn Ömer -- Bilâl -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (874. hadis)

• Kuteybe b. Saîd -- Hammâd b. Zeyd -- Eyyûb es-Sahtiyânî -- Nâfi‘ -- İbn Ömer -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(3)** (675, 1229, 2749. hadis)

• Kuteybe b. Saîd -- Hammâd b. Zeyd -- Eyyûb es-Sahtiyânî -- İkrime -- İbn Abbâs -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(3)** (843, 892, 1751. hadis)

• Kuteybe b. Saîd -- Hüşeym -- Mansûr b. Zâzân -- İbn Sîrîn -- İbn Abbâs -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (547. hadis)

• Kuteybe b. Saîd -- Leys b. Sa‘d -- Ubeydullâh b. Ömer -- Nâfi‘ -- İbn Ömer -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (1707. hadis)

• Kuteybe b. Saîd -- Leys b. Sa‘d -- Yahyâ b. Saîd -- Saîd b. el-Müseyyib -- Sa‘d b. Ebî Vakkās -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(2)** (2830, 3754. hadis)

• Kuteybe b. Saîd -- Leys b. Sa‘d -- İbn Şihâb -- A‘rec -- Abdullâh b. Büceyne el-Esedî -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (391. hadis)

• Kuteybe b. Saîd -- Leys b. Sa‘d -- İbn Şihâb -- Saîd b. el-Müseyyib -- Ebû Hüreyre -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(2)** (2111, 2233. hadis)

• Kuteybe b. Saîd -- Leys b. Sa‘d -- Nâfi‘ -- Abdullâh b. Ömer -- Âmir b. Rebîa -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (1042. hadis)

• Kuteybe b. Saîd -- Leys b. Sa‘d -- İbn Şihâb -- Ubeydullâh b. Abdillâh -- İbn Abbâs -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (1546. hadis)

• Kuteybe b. Saîd -- Leys b. Sa‘d -- İbn Şihâb -- Ubeydullâh b. Abdillâh -- Zeyd b. Hâlid -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (1433M2R2. hadis)

• Kuteybe b. Saîd -- Leys b. Sa‘d -- İbn Şihâb -- Ubeydullâh b. Abdillâh -- Ebû Hüreyre -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (1433M2R2. hadis)

• Kuteybe b. Saîd -- Mâlik -- İbn Şihâb -- Saîd b. el-Müseyyib -- Ebû Hüreyre -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(2)** (1060, 3921. hadis)

• Kuteybe b. Saîd -- Süfyân b. Uyeyne -- Zührî -- Ubeydullâh b. Abdillâh b. Utbe -- Ümmü Kays bint Mihsan -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (71. hadis)

• Kuteybe b. Saîd -- Süfyân b. Uyeyne -- Zührî -- Saîd b. el-Müseyyib -- ed-Dahhâk b. Süfyân -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (1415. hadis)

• Kuteybe b. Saîd -- Süfyân b. Uyeyne -- Zührî -- Saîd b. el-Müseyyib -- Hz. Ömer -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (2110. hadis)

• Kuteybe b. Saîd - Süfyân b. Uyeyne -- Zührî -- Saîd b. el-Müseyyib -- Ebû Hüreyre -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(4)** (1134, 1190, 1222, 1304. hadis)

• Kuteybe b. Saîd -- Yahyâ b. Zekeriyyâ b. Ebî Zâide -- Dâvûd b. Ebî Hind -- İkrime -- İbn Abbâs -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (3140. hadis)

• Kuteybe b. Saîd -- Ebû Avâne -- A‘meş -- Ebû Sâlih -- Ebû Hüreyre -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (1425. hadis)

• Kuteybe b. Saîd -- Ebû Avâne -- Katâde -- Enes b. Mâlik -- Ebû Mûsâ el-Eş‘arî -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (2865. hadis)

• Muhammed b. el-Alâ’ Ebû Küreyb -- Vekî‘ -- A‘meş -- Zeyd b. Vehb -- Abdullâh b. Mes‘ûd -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (2137M2R2. hadis)

• Muhammed b. el-Alâ’ Ebû Küreyb -- Vekî‘ -- A‘meş -- Ebû Sâlih -- Ebû Hüreyre -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(3)** (2044MR, 2138MR, 2513. hadis)

• Muhammed b. el-Alâ’ Ebû Küreyb -- Vekî‘ -- Şu‘be -- Ebû Cemre -- İbn Abbâs -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (442. hadis)

• Muhammed b. el-Alâ’ Ebû Küreyb -- Ebû Muâviye -- A‘meş -- Ebû Sâlih -- Ebû Hüreyre -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(3)** (2044MR, 2513, 3600. hadis)

• Muhammed b. el-Alâ’ Ebû Küreyb -- Ebû Üsâme -- A‘meş -- Ebû Sâlih -- Ebû Hüreyre -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (3481. hadis)

• Muhammed b. el-Alâ’ Ebû Küreyb -- Ebû Üsâme - Hişâm b. Hassân - Muhammed b. Sîrîn - Ebû Hüreyre - Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (383. hadis)

• Muhammed b. el-Müsennâ -- Ebû Üsâme -- Ubeydullâh b. Ömer -- Nâfi‘ -- İbn Ömer -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (531. hadis)

• Muhammed b. Yahyâ ez-Zühlî -- Abdürrezzâk -- Ma‘mer -- Zührî -- Enes b. Mâlik -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(2)** (213, 3776. hadis)

• Nasr b. Ali -- Bişr b. el-Mufaddal -- Saîd b. Ebî Arûbe -- Katâde -- Enes b. Mâlik -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (778. hadis)

• Nasr b. Ali -- Hâlid b. el-Hâris -- Saîd b. Ebî Arûbe -- Katâde -- Enes b. Mâlik -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (778. hadis)

• Nasr b. Ali -- Süfyân b. Uyeyne -- Zührî -- Ubeydullâh b. Abdillâh -- Şibl b. Hâlid -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (1433)

• Nasr b. Ali -- Süfyân b. Uyeyne -- Zührî -- Ubeydullâh b. Abdillâh -- Zeyd b. Hâlid -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (1433. hadis)

• Nasr b. Ali -- Süfyân b. Uyeyne -- Zührî -- Ubeydullâh b. Abdillâh b. Utbe -- Ebû Hüreyre -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (1433. hadis)

Ek 3.3: Altışar Râvili Olanlar

• Abd b. Humeyd -- Abdürrezzâk -- Ma‘mer -- Abdülkerîm el-Cezerî -- İkrime -- İbn Abbâs -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (3348. hadis)

• Abd b. Humeyd -- Süleymân b. Dâvûd -- Şu‘be -- Ebû Bişr -- Saîd b. Cübeyr -- İbn Abbâs -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (3362. hadis)

• Abd b. Humeyd -- Ebü’l-Velîd -- Ebû Avâne -- Ebû Bişr -- Saîd b. Cübeyr -- İbn Abbâs -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (3323, 3323MR. hadis)

• Abdullâh b. Abdirrahmân ed-Dârimî -- Ebû Ma‘mer Abdullâh b. Amr -- Abdülvâris -- Saîd b. Ebî Arûbe -- Katâde -- Enes b. Mâlik -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (2363. hadis)

• Ahmed b. Menî‘ -- Abdullâh b. el-Mübârek -- Ma‘mer -- Zührî -- Sehl b. Sa‘d -- Übey b. Kâ‘b -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (111. hadis)

• Ahmed b. Menî‘ -- İsmâîl b. İbrâhîm -- Eyyûb -- Nâfi‘ -- İbn Ömer -- Hafsa -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (3825. hadis)

• Ahmed b. Menî‘ -- İsmâîl b. İbrâhîm -- Ma‘mer -- Zührî -- Saîd b. el-Müseyyib -- Ebû Hüreyre -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (1022. hadis)

• el-Hasen b. Ali el-Hulvânî -- Abdürrezzâk -- Ma‘mer -- Eyyûb -- İkrime -- İbn Abbâs -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (2785. hadis)

• el-Hasen b. Ali el-Hulvânî -- Abdürrezzâk -- Ma‘mer -- Eyyûb -- İbn Sîrîn -- Ebû Hüreyre -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (2291. hadis)

• el-Hasen b. Ali el-Hulvânî -- Abdürrezzâk -- Ma‘mer -- Eyyûb -- Nâfi‘ -- İbn Ömer -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(2)** (433, 1731. hadis)

• el-Hasen b. Ali el-Hulvânî -- Abdürrezzâk -- Ma‘mer -- Yahyâ b. Ebî Kesîr -- İkrime -- İbn Abbâs -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (2785. hadis)

• el-Hasen b. Ali el-Hallâl -- Abdürrezzâk -- Ma‘mer -- Zührî -- Saîd b. el-Müseyyib -- Sa‘d b. Ebî Vakkās -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (1083. hadis)

• el-Hasen b. Ali el-Hulvânî -- Abdürrezzâk -- Ma‘mer -- Zührî -- Saîd b. el-Müseyyib -- Ebû Hüreyre - Hz. Peygamber (s.a.s) **(3)** (328, 2756, 2866. hadis)

• İshâk b. Mansûr -- Yahyâ b. Saîd el-Kattân -- Ubeydullâh -- Nâfi‘ -- İbn Ömer -- Hz. Ömer -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (1539. hadis)

• İshâk b. Mûsâ el-Ensârî - Ma‘n b. Îsâ -- Mâlik -- Eyyûb es-Sahtiyânî -- Muhammed b. Sîrîn -- Ebû Hüreyre -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (399. hadis)

• İshâk b. Mûsâ - Ma‘n b. Îsâ -- Mâlik -- İshâk b. Abdillâh b. Ebî Talha -- Enes b. Mâlik -- Ebû Talha -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (3630. hadis)

• İshâk b. Mûsâ - Ma‘n b. Îsâ -- Mâlik -- İbn Şihâb -- Saîd b. el-Müseyyib -- Ebû Hüreyre -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(3)** (216, 1060, 3921. hadis.)

• İshâk b. Mûsâ el-Ensârî - Ma‘n b. Îsâ -- Mâlik -- İbn Şihâb -- Ubeydullâh b. Abdillâh b. Utbe -- Zeyd b. Hâlid -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (1433M1R1. hadis)

• İshâk b. Mûsâ el-Ensârî - Ma‘n b. Îsâ -- Mâlik -- İbn Şihâb -- Ubeydullâh b. Abdillâh b. Utbe -- Ebû Hüreyre -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (1433M1R1. hadis)

• İshâk b. Mûsâ -- Ma‘n b. Îsâ -- Mâlik -- Ebü’n-Nadr -- Büsr b. Saîd -- Ebû Cüheym **(1)** (336. hadis)

• İshâk b. Mûsâ -- Ma‘n b. Îsâ -- Mâlik - Ebü’n-Nadr -- Ubeydullâh b. Abdillâh b. Utbe -- Sehl b. Huneyf -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (1750. hadis)

• İshâk b. Mûsâ -- Ma‘n b. Îsâ -- Mâlik -- Ebü’n-Nadr -- Ubeydullâh b. Abdillâh b. Utbe -- Ebû Talha el-Ensârî -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (1750. hadis)

• Kuteybe b. Saîd -- Hammâd b. Zeyd -- Eyyûb -- Nâfi‘ -- İbn Ömer -- Zeyd b. Sâbit -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (1302. hadis)

• Kuteybe b. Saîd -- el-Leys b. Sa‘d -- Ukayl b. Hâlid -- ez-Zührî -- Saîd b. el-Müseyyib -- Ebû Hüreyre -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (512. hadis)

• Kuteybe b. Saîd -- el-Leys b. Sa‘d -- Ukayl b. Hâlid -- ez-Zührî -- Ubeydullâh b. Abdillâh -- Ebû Hüreyre -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (2607. hadis)

• Kuteybe b. Saîd -- el-Leys -- İbn Şihâb -- Ubeydullâh b. Abdillâh -- İbn Abbâs -- es-Sa‘b b. Cessâme -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (849. hadis)

• Kuteybe b. Saîd -- Muâz b. Muâz -- Saîd b. Ebî Arûbe -- Katâde -- Enes b. Mâlik -- Ebû Talha -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (1551. hadis)

• Muhammed b. el-Müsennâ -- Yahyâ b. Saîd -- Ubeydullâh b. Ömer -- Nâfi‘ -- İbn Ömer -- Hz. Ömer -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (120. hadis)

• Nasr b. Ali -- Süfyân b. Uyeyne -- Zührî -- Ubeydullâh b. Abdillâh b. Utbe -- İbn Abbâs -- es-Sa‘b b. Cessâme -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (1570. hadis)

Ek 3.4: Yedişer Râvili Olanlar

- Abd b. Humeyd -- Abdürrezzâk -- Ma‘mer -- Zührî -- Ubeydullâh b. Abdillâh b. Utbe -- İbn Abbâs -- Ebû Talha -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (2804. hadis).
- el-Hasen b. Ali el-Hulvânî -- Abdürrezzâk -- Ma‘mer -- Eyyûb es-Sahtiyânî -- Nâfi‘ -- İbn Ömer -- Hz. Hafsa -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (433/2. hadis)
- el-Hasen b. Ali -- Abdürrezzâk -- Ma‘mer -- Zührî -- Ubeydullâh b. Abdillâh b. Utbe -- İbn Abbâs -- Ömer b. el-Hattâb -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (1432. hadis)
- el-Hasen b. Alî -- Abdürrezzâk -- Ma‘mer -- Zührî -- Ubeydullâh b. Abdillâh b. Utbe -- İbn Abbâs -- Ebû Talha -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (2804. hadis)
- İshâk b. Mansûr -- Abdürrezzâk -- Ma‘mer -- Zührî -- Ubeydullâh b. Abdillâh b. Utbe -- İbn Abbâs -- Hz. Ömer -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (1432. hadis).
- İshâk b. Mûsâ el-Ensârî -- Ma‘n b. Îsâ -- Mâlik -- İbn Şihâb -- es-Sâib b. Yezîd -- el-Muttalib b. Ebî Vedâa -- Hz. Hafsa -- Hz. Peygamber (s.a.s) **(1)** (373. hadis)

Ek 4: *Sünen-i Tirmiẕî* ile Kaynaklarındaki Kıyasa Konu Olan Ortak Rivayetlerin Metinleri

Sünen-i Tirmiẕî ile kaynak eserleri rivayetleri açısından karşılaştırılırken farklı kısımlar kırmızı renkte gösterilecek, takdim-tehirlere italik olarak işaret edilecektir.[3631]

Ek 4.1: Tirmizî ve Buhârî Rivâyetleri

Sıra	Tirmizî	Buhârî	Kaynak ve Değerlendirme
1 (1)	حدثنا محمد بن اسماعيل حدثنا مالك بن اسماعيل عن اسرائيل [بن يونس] عن يوسف بن أبي بردة عن أبيه عن عائشة رضي الله عنها قالت : كان النبي صلى الله عليه و سلم إذا خرج من الخلاء قال غفرانك	قال (نا) مالك بن اسمعيل قال نا اسراءيل عن يوسف بن أبي بردة عن أبيه أن عائشة حدثته ان رسول الله صلى اله عليه وسلم كان إذا خرج من الخلاء قال غفرانك.	Tirmizî, "Ṭahâret", 5 (No. 7); Buhârî, *et-Târîḫu'l-kebîr*, 8/386 ***sened, mana ve lafız aynı
1 (2)		حدثنا مالك بن إسماعيل قال حدثنا إسرائيل عن يوسف بن أبي بردة عن أبيه عن عائشة رضي الله عنها قالت : كان رسول الله صلى الله عليه و سلم إذا خرج من الخلاء قال غفرانك	Tirmizî, "Ṭahâret", 5 (No. 7); Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, 363 (No. 693) ***sened, mana ve lafız aynı[3632]
2	حدثنا محمد بن إسمعيل حدثنا إبراهيم بن موسى أخبرنا الوليد بن مسلم حدثنا روح بن جناح عن مجاهد عن ابن عباس قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم فقيه أشد على الشيطان من ألف عابد	روح بن جناح أبو سعد الشامي، قال ابراهيم بن موسى اخبرنا الوليد بن مسلم قال حدثنا أبو سعد روح عن مجاهد عن ابن عباس قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: فقيه واحد اشد على الشيطان من الف عابد.	Tirmizî, "'İlm", 19 (No. 2681); Buhârî, *et-Târîḫu'l-kebîr*, 3/308 ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3633]
3	حدثنا محمد بن إسماعيل حدثنا محمد بن سنان حدثنا سليم بن حيان بصري حدثنا سعيد بن ميناء عن جابر بن عبد الله قال : قال النبي صلى الله عليه و سلم إنما مثلي ومثل الأنبياء قبلي كرجل بني دارا فأكملها وأحسنها إلا موضع لبنة فجعل النّاس يدخلونها منها ويقولون لولا موضع اللّبنة	حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سِنَانٍ حَدَّثَنَا سَلِيمُ بْنُ حَيَّانَ حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مِينَاءَ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَثَلِي وَمَثَلُ الْأَنْبِيَاءِ كَرَجُلٍ بَنَى دَارًا فَأَكْمَلَهَا وَأَحْسَنَهَا إِلَّا مَوْضِعَ لَبِنَةٍ فَجَعَلَ النَّاسُ يَدْخُلُونَهَا وَيَتَعَجَّبُونَ وَيَقُولُونَ لَوْلَا مَوْضِعُ اللَّبِنَةِ	Tirmizî, "Emṡâl", 2 (No. 2862); Buhârî, "Menâḳıb", 18 (No. 3534) ***sened aynı, mana aynı; lafız çok az farklı[3634]
4	حدثنا محمد بن إسماعيل أخبرنا هشام بن إسماعيل أبو عبد الملك العطار حدثنا محمد بن شعيب حدثنا إبراهيم بن سليمان عن الوليد بن عبد الرحمن أنهم حدثهم عن جبير بن نفير عن نواس بن	قال هشام بن اسمعيل أبو عبد الملك العطار نا محمد ابن شعيب قال نا ابراهيم بن سليمان عن الوليد بن عبد الرحمن انه حدثهم عن جبير بن نفير عن النواس بن سمعان عن النبي صلى الله	Tirmizî, "Feżâ'ilü'l-Ḳur'ân", 5 (No. 2883); Buhârî, *et-Târîḫu'l-kebîr*, 8/147-148

[3631] Dipnotlarda genel itibariyle ihtisar ve taktî edilen, takdim-tehir yapılan kısımlar ile hangi lafız veya ibarenin söylendiğinde tereddüd edilen yerlere değinilmeyecektir.

[3632] Bu hadis Buhârî'nin iki eserinde aynı lafızlarla yer almakla birlikte rivayete başlangıç tarzında farklılık ("حدثته ان رسول الله صلى الله عليه وسلم كان" yerine "قالت : كان رسول الله صلى الله عليه و سلم") bulunmaktadır.

[3633] *es-Sünen*'de "واحد" kelimesi yoktur.

[3634] *es-Sünen*'de "قبلي" kelimesi fazladan zikredilmektedir.

	سمعان : عن النبي صلى الله عليه و سلم قال يأتي القرآن وأهله الذين يعملون به في الدنيا تقدمه سورة البقرة وآل عمران قال نواس وضرب لهما رسول الله صلى الله عليه و سلم ثلاثة أمثال ما نسيتهن بعد قال تأتيان كأنهما غيايتان وبينهما شرف أو كأنهما غمامتان سودوان أو كأنهما ظلة من طير صواف تجادلان عن صاحبهما	عليه وسلم قال يأتي القرآن وأهله الذين كانوا يعملون به في الدنيا تقدمه البقرة وآل عمران، قال نواس وضرب لهما رسول الله صلى الله عليه وسلم (مثلا – 1) ثلاثة أمثال ما نسيتهن بعد، قال تأتيان كأنهما غيابتان وبينهما برق أو كأنهما غمامتان سوداوان أو كأنهما ظلة من طير (صواف) تجادلان عن صاحبهما	***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3635]
5	حدثنا محمد بن إسماعيل حدثنا إسماعيل بن أبي أويس حدثنا عبد العزيز بن محمد عن عبيد الله بن عمر عن ثابت البناني عن أنس بن مالك قال : كان رجل من الأنصار يؤمهم في مسجد قباء فكان كلما افتتح سورة يقرأ لهم في الصلاة *فقرأ بها* افتتح بقل هو الله أحد حتى يفرغ منها ثم يقرأ بسورة أخرى معها وكان يصنع ذلك في كل ركعة فكلمه أصحابه فقالوا إنك *تقرأ* بهذ السورة ثم لا ترى أنها تجزيك حتى تقرأ بسورة أخرى فإما أن تقرأ بها وإما أن تدعها وتقرأ بسورة أخرى قال ما أنا بتاركها إن أحببتم أن أؤمكم *بها* فعلت وإن كرهتم تركتكم وكانوا يرونه أفضلهم وكرهوا أن يؤمهم غيره فلما أتاهم النبي صلى الله عليه و سلم أخبروه الخبر فقال يا فلان ما يمنعك مما يأمر به أصحابك وما يحملك أن تقرا هذه السورة في كل ركعة ؟ فقال يا رسول الله إني أحبها فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم إن حبها أدخلك الجنة	م / وَقَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَانَ رَجُلٌ مِنْ الْأَنْصَارِ يَؤُمُّهُمْ فِي مَسْجِدِ قُبَاءٍ وَكَانَ كُلَّمَا افْتَتَحَ سُورَةً يَقْرَأُ بِهَا لَهُمْ فِي الصَّلَاةِ مِمَّا يُقْرَأُ بِهِ افْتَتَحَ بِقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ حَتَّى يَفْرُغَ مِنْهَا ثُمَّ يَقْرَأُ سُورَةً أُخْرَى مَعَهَا وَكَانَ يَصْنَعُ ذَلِكَ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ فَكَلَّمَهُ أَصْحَابُهُ فَقَالُوا إِنَّكَ تَفْتَتِحُ بِهَذِهِ السُّورَةِ ثُمَّ لَا تَرَى أَنَّهَا تُجْزِئُكَ حَتَّى تَقْرَأَ بِأُخْرَى فَإِمَّا تَقْرَأُ بِهَا وَإِمَّا أَنْ تَدَعَهَا وَتَقْرَأَ بِأُخْرَى فَقَالَ مَا أَنَا بِتَارِكِهَا إِنْ أَحْبَبْتُمْ أَنْ أَؤُمَّكُمْ بِذَلِكَ فَعَلْتُ وَإِنْ كَرِهْتُمْ تَرَكْتُكُمْ وَكَانُوا يَرَوْنَ أَنَّهُ مِنْ أَفْضَلِهِمْ وَكَرِهُوا أَنْ يَؤُمَّهُمْ غَيْرُهُ فَلَمَّا أَتَاهُمْ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخْبَرُوهُ الْخَبَرَ فَقَالَ يَا فُلَانُ مَا يَمْنَعُكَ أَنْ تَفْعَلَ مَا يَأْمُرُكَ بِهِ أَصْحَابُكَ وَمَا يَحْمِلُكَ عَلَى لُزُومِ هَذِهِ السُّورَةِ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ فَقَالَ إِنِّي أُحِبُّهَا فَقَالَ حُبُّكَ إِيَّاهَا أَدْخَلَكَ الْجَنَّةَ	Tirmizî, “Feżâ’ilü’l-Ḳur’ân”, 11 (No. 2901); Buhârî, “Ezân”, 106 (No. 774) ***sened aynı; ama Buhârî, *eṣ-Ṣaḥîḥ*’te iki hocasını atlayarak talik yapmış; mana aynı, lafız çok az farklı[3636]
6 (2)	حدثنا محمد بن إسماعيل قال حدثنا محمد بن كثير أخبرنا إسرائيل حدثنا عثمان بن المغيرة عن سالم بن أبي الجعد عن جابر قال : كان النبي صلى الله عليه و سلم يعرض نفسه بالموقف فقال ألا رجل يحملني إلى قومه ؟ فإن قريشا قد منعوني أن أبلغ كلام ربي	حدثنا محمد بن كثير حدثنا إسرائيل حدثنا عثمان بن المغيرة عن سالم عن جابر رضي الله عنه قال : كان النبي صلى الله عليه و سلم يعرض نفسه بالموقف فقال ألا رجل يحملني إلى قومه فإن قريشا قد منعوني أن أبلغ كلام ربي	Tirmizî, “Feżâ’ilü’l-Ḳur’ân”, 24 (No. 2925); Buhârî, *Ḫalḳu ef‘âli’l-‘ibâd*,18, 41 ***sened, mana ve lafız aynı[3637]
7	حدثنا محمد بن إسماعيل حدثنا أحمد بن أبي الطيب حدثنا مصعب بن سلام عن عمرو بن قيس عن عطية عن أبي سعيد الخدري قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم اتقوا فراسة المؤمن	قال احمد بن سليمان نا مصعب بن سلام عن عمرو بن قيس عن عطية عن ابى سعيد قال قال النبي صلى الله عليه وسلم اتقوا فراسة المؤمن فانه ينظر بنور الله ثم قرأ (ان في ذلك لآيات	T,”Tefsîrü’l-Ḳur’ân”, 16 (No. 3127); Buhârî, *et-Târîḫu’l-kebîr*, 7/354 ***sened, mana ve lafız aynı

[3635] *es-Sünen*’de “**برق**” yerine “**شرف**” lafzı kullanılmaktadır. “**سورة**” kelimesi fazladan yer almaktadır.

[3636] *es-Sünen*’de “**ان تفعل ما يامرك**” yerine “**مما ياسر**”, “**على لزوم**” yerine “**ان تقرا**” ifadesi geçmektedir. “**سورة**” (2 kez) ve “**يا رسول الله**” hitabı fazladan kullanılmaktadır.

[3637] *Ḫalḳu ef‘âli’l-‘ibâd*’daki iki rivayet de aynıdır.

	للمتوسمين)	فإنه ينظر بنور الله ثم قرأ { إن في ذلك لآيات للمتوسمين }	
Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 23 (No. 3170); Buhârî, *et-Târîḫu'l-kebîr*, 1/201 ***sened aynı, mana aynı, lafız biraz farklı[3638]	حمد بن عروة بن الزبير بن العوام الاسدي القرشى عن عبد الله بن الزبير عن النبي صلى الله عليه وسلم قال انما سمى الله البيت العتيق لانه اعتقه من الجبابرة، *قاله لنا عبد الله بن صالح عن الليث عن عبد الرحمن بن خالد عن الزهري*.	حدثنا محمد بن إسماعيل وغير واحد قالوا *حدثنا عبد الله بن صالح قال حدثني الليث عن عبد الرحمن بن خالد عن ابن شهاب عن* محمد بن عروة بن الزبير عن عبد الله بن الزبير قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم إنما سمي البيت العتيق لأنه لم يظهر عليه جبار	8
Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 31 (No. 3194); Buhârî, *et-Târîḫu'l-kebîr*, 8/139 ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3639]	نيار بن مكرم الاسلمي نا محمد قال نا اسمعيل ابن أبي اويس قال نا ابن أبي الزناد عن أبيه عن عروة بن الزبير عن نيار بن مكرم قال لما أنزل الله { آلم غلبت الروم في أدنى الارض وهم من بعد غلبهم سيغلبون في بضع سنين } وكانت فارس يوم نزلت هذه الآية قاهرين الروم وكان المسلمون يحبون ظهور الروم لانهم واياهم أهل الكتاب وفي ذلك أنزل الله عز وجل { ويومئذ يفرح المؤمنون بنصر الله ينصر من يشاء وهو العزيز الرحيم } وكانت قريش تحب ظهور فارس لانهم واياهم ليسوا أهل كتاب ولا ايمان فلما أنزل الله هذه الآية خرج أبو بكر يصيح في نواحي مكة { آلم } { غلبت الروم } في أدنى الارض وهم من بعد غلبهم سيغلبون في بضع سنين } { فقال ناس من قريش لابي بكر فذلك بيننا وبينكم زعم صاحبكم أن الروم ستغلب فارسا في بضع سنين أفلا نراهنك على ذلك ؟ قال بلى ! قبل تحريم الرهان، فارتهن أبو بكر والمشركون وتواضعوا الرهان وقالوا لابي بكر كيف تجعل البضع ؟ فان البضع ثلاث سنين إلى تسع سنين فسم بيننا وبينك وسطا ننتهي إليه فسموا ست سنين فمضت الست سنين قبل أن تظهر الروم على فارس وأخذ المشركون رهن أبي بكر فلما دخلت السنة السابعة ظهرت الروم على فارس فعاب المشركون على أبي بكر ست سنين لان الله قال	حدثنا محمد بن إسماعيل حدثنا إسماعيل بن أبي أويس حدثني ابن أبي الزناد عن أبي الزناد عن عروة بن الزبير عن نيار بن مكرم الأسلمي قال : لما نزلت { الم } { غلبت الروم } { في أدنى الأرض وهم من بعد غلبهم سيغلبون } { في بضع سنين } فكانت فارس يوم نزلت هذه الآية قاهرين للروم وكان المسلمون يحبون ظهور الروم عليهم لأنهم وإياهم أهل كتاب وفي ذلك قول الله تعالى { ويومئذ يفرح المؤمنون } { بنصر الله ينصر من يشاء وهو العزيز الرحيم } فكانت قريش تحب ظهور فارس لأنهم وإياهم ليسوا بأهل كتاب ولا إيمان ببعث فلما أنزل الله تعالى هذه الآية خرج أبو بكر الصديق رضي الله عنه يصيح في نواحي مكة { الم } { غلبت الروم } { في أدنى الأرض وهم من بعد غلبهم سيغلبون } { في بضع سنين } قال ناس من قريش لأبي بكر فذلك بيننا وبينكم زعم صاحبكم أن الروم ستغلب فارسا في بضع سنين أفلا نراهنك على ذلك ؟ قال بلى وذلك قبل تحريم الرهان فارتهن أبو بكر والمشركون وتواضعوا الرهان وقالوا لأبي بكر كم تجعل ؟ البضع ثلاث سنين إلى تسع سنين فسم بيننا وبينك وسطا تنتهي إليه قال فسموا بينهم ست سنين قال فمضت الست سنين قبل أن يظهروا فأخذ المشركون رهن أبي بكر فلما دخلت السنة السابعة ظهرت الروم على فارس فعاب المسلمون على أبي	9

[3638] *es-Sünen*'de cümle edilgene çevrildiğinden "الله" lafzı bulunmamaktadır. "اعتقه" yerine "لم يظهر عليه" ifadesi geçmektedir.

[3639] *es-Sünen*'de "انزل الله { الم }" ifadesi "نزلت { الم }" şeklinde gelmektedir. "كيف" yerine "كم" soru edatı, "المشركون" yerine "المسلمون" kelimesi gelmektedir. "البضع", "الروم" ve "على فارس" ifadeleri yoktur.

	في بضع سنين	بكر تسمية ست سنين لأن الله تعالى قال في بضع سنين قال وأسلم عند ذلك ناس كثير	
Tirmizî, "Deʿavât", 56 (No. 3458); Buhârî, *et-Târîḫu'l-kebîr*, 7:360-361 ***sened 1 eksik -- Buhârî'den 1 sonraki *es-Sünen*'de yok-, mana aynı taktî', lafız aynı --taktî'	نا اسحق عن المقرى عن سعيد بن أبي ايوب انه حدثهم قال حدثني أبو مرحوم عن سهل بن معاذ بن انس عن أبيه عن النبي صلى الله عليه وسلم قال من أكل طعاما فقال الحمد لله الذى اطعمني هذا ورزقنيه من غير حول منى ولا قوة غفر له ما تقدم من ذنبه، ومن لبس ثوبا فقال الحمد لله الذى كسانى هذا من غير حول منى ولا قوة غفر له ما تقدم من ذنبه.	حدثنا محمد بن إسمعيل حدثنا عبد الله بن يزيد المقرئ حدثنا سعيد بن أبي أيوب حدثني أبو مرحوم عن سهل بن معاذ بن أنس عن أبيه قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم من أكل طعاما فقال الحمد لله الذي أطعمني هذا ورزقنيه من غير حول مني ولا قوة غفر له ما تقدم من ذنبه	10
Tirmizî, "Deʿavât", 118 (No. 3577); Buhârî, *et-Târîḫu'l-kebîr*, 3:379-380 ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3640]	زيد مولى النبي صلى الله عليه وسلم، قال موسى حدثنا حفص بن عمر الشنى قال حدثنى ابى عمر بن مرة سمعت بلال ابن يسار بن زيد قال حدثنى ابى عن جدى سمع النبي صلى الله عليه وسلم يقول: من قال: استغفر الله الذى لا الله الا هو الحى القيوم وأتوب إليه غفر له.	حدثنا محمد بن إسماعيل حدثنا موسى بن إسماعيل حدثنا حفص بن عمر الشني حدثني أبو عمر بن مرة قال سمعت بلال بن يسار بن زيد مولى النبي صلى الله عليه و سلم حدثني أبي عن جدي : سمع النبي صلى الله عليه و سلم يقول من قال استغفر الله الذي لا إله إلا هو الحي القيوم وأتوب إليه غفر له وإن كان فر من الزحف	11
Tirmizî, "Menâḳıb", 1 (No. 3606); Buhârî, *et-Târîḫu'l-evsaṭ*, 1/35; a. mlf, *et-Târîḫu'l-kebîr*, 1/4 ***sened, mana ve lafız aynı[3641]	حدثني سليمان بن عبد الرحمن الدمشقي قال حدثنا الوليد بن مسلم وشعيب بن إسحاق قالا حدثنا الاوزاعي قال حدثني شداد أبو عمار قال حدثني واثلة بن الاسقع قال قال النبي صلى الله عليه وسلم إن الله اصطفى كنانة من ولد إسماعيل واصطفى قريشا من كنانة واصطفى هاشما من قريش واصطفاني من بني هاشم	حدثنا محمد بن إسمعيل حدثنا سليمان بن عبد الرحمن الدمشقي حدثنا الوليد بن مسلم حدثنا الأوزاعي حدثني شداد أبو عمار حدثني واثلة بن الأسقع قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم إن الله اصطفى كنانة من ولد إسمعيل واصطفى قريشا من كنانة واصطفى هاشما من قريش واصطفاني من بني هاشم	12 (1)
Tirmizî, "Menâḳıb", 1 (No. 3606); Buhârî, *et-Târîḫu'l-kebîr*, 1/3-4 ***sened, mana ve lafız aynı[3642]	حدثنى سليمان بن عبد الرحمن الدمشقي قال حدثنا الوليد ابن مسلم وشعيب بن اسحاق قالا حدثنا الاوزاعي قال حدثنى شداد أبو عمار قال حدثنى واثلة بن الاسقع قال قال النبي صلى الله عليه وسلم: ان الله عز وجل اصطفى كنانة من ولد اسمعيل، واصطفى قريشا من كنانة، واصطفى هاشما من قريش، واصطفانى من بنى هاشم.		12 (2)

[3640] Tirmizî'de yarım cümlelik "**وان كان فر من الزحف**" fazlalık bulunmaktadır.

[3641] *et-Târîḫu'l-evsaṭ*'taki senedde el-Velîd b. Müslim'in olduğu yerde bir kişi daha zikredilmekle birlikte *es-Sünen*'de sadece el-Velîd geçmektedir.

[3642] *et-Târîḫu'l-kebîr*'deki senedde el-Velîd b. Müslim'in olduğu yerde bir kişi daha zikredilmekle birlikte *es-Sünen*'de sadece el-Velîd geçmektedir.

13	حدثنا محمد بن إسمعيل حدثنا محمد بن بشار حدثنا ابن أبي عدي عن هشام بن حسان عن عكرمة عن ابن عباس قال : أنزل على رسول الله صلى الله عليه و سلم وهو ابن أربعين فأقام بمكة ثلاث عشرة وبالمدينة عشرا وتوفي وهو ابن ثلاث وستين	حدثني محمد بن بشار قال حدثنا محمد بن أبي عدى عن هشام عن عكرمة عن ابن عباس قال انزل على رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو ابن اربعين فأقام بمكة ثلاث عشرة وبالمدينة عشرا وتوفى وهو ابن ثلاث وستين.	Tirmizî, “Menâḳıb”, 4 (No. 3621), Buhârî, *et-Târîḫu’l-kebîr*, 1/8 ***sened, mana ve lafız aynı
14	حدثنا محمد بن إسمعيل حدثنا محمد بن سعيد حدثنا شريك عن سماك عن أبي ظبيان عن ابن عباس قال : جاء أعرابي إلى رسول الله صلى الله عليه و سلم فقال بم أعرف أنك نبي ؟ قال إن دعوت هذا العذق من هذه النخلة أتشهد إني رسول الله ؟ فدعاه رسول الله صلى الله عليه و سلم فجعل ينزل من النخلة حتى سقط إلى النبي صلى الله عليه و سلم ثم قال ارجع فعاد فأسلم الأعرابي	حصين بن جندب أبو ظبيان الجنبى الكوفى، سمع سلمان وعليا، سمع منه ابراهيم والاعمش، قال محمد بن سعيد حدثنا شريك عن سماك عن ابى ظبيان عن ابن عباس قال: جاء اعرابي إلى النبي صلى الله عليه وسلم فقال: بما اعرف انك نبى ؟ فقال: ان دعوت هذا العذق من هذه النخلة أتشهد انى رسول الله ؟ فدعا، فجعل ينزل من النخلة حتى سقط إلى النبي صلى الله عليه وسلم ثم قال: ارجع ! فعاد، فأسلم الاعرابي.	Tirmizî, “Menâḳıb”, 6 (No. 3628); Buhârî, *et-Târîḫu’l-kebîr*, 3/3 ***sened, mana ve lafız aynı
15	حدثنا محمد بن إسماعيل حدثنا أبو نعيم حدثنا المسعودي عن عثمان بن مسلم بن هرمز عن نافع بن جبير بن مطعم عن علي قال : لم يكن رسول الله صلى الله عليه و سلم بالطويل ولا بالقصير شثن الكفين والقدمين ضخم الرأس ضخم الكراديس طويل المسربة إذا مشى تكفأ تكفؤا كأنما انحط من صبب لم أر قبله ولا بعده مثله	حدثنا محمد بن اسمعيل قال حدثنا أبو نعيم قال حدثنا المسعودي عن عثمان بن مسلم بن هرمز عن نافع بن جبير بن مطعم عن على رضى الله عنه قال لم يكن النبي صلى الله عليه بالطويل ولا بالقصير شثن الكفين والقدمين ضخم الرأس ضخم الكراديس طويل المسربة، إذا مشى تكفأ تكفؤا كأنما نحط من صبب، لم ارقبله ولا بعده مثله صلى الله عليه وسلم.	Tirmizî, “Menâḳıb”, 8 (No. 3637); Buhârî, *et-Târîḫu’l-kebîr*, 1/8 ***sened, mana ve lafız aynı
16 (2)	حدثنا سفيان بن وكيع حدثنا أبي عن إسرائيل وحدثنا محمد بن إسماعيل حدثنا عبيد الله بن موسى عن إسرائيل عن أبي إسحق عن البراء بن عازب : أن النبي صلى الله عليه و سلم قال لعلي بن أبي طالب : أنت مني وأنا منك وفي الحديث قصة	حدثنا عبيد الله بن موسى عن إسرائيل عن أبي إسحاق عن البراء رضي الله عنه قال اعتمر النبي صلى الله عليه و سلم في ذي القعدة فأبى أهل مكة أن يدعوه يدخل مكة حتى قاضاهم على أن يقيم بها ثلاثة أيام فلما كتبوا الكتاب كتبوا هذا ما قاضى عليه محمد رسول الله صلى الله عليه و سلم فقالوا لا نقر بها فلو نعلم أنك رسول الله ما منعناك لكن أنت محمد بن عبد الله قال (أنا رسول الله وأنا محمد بن عبد الله) . ثم قال لعلي (امح رسول الله) ... وقال لعلي (أنت مني وأنا منك) . وقال لجعفر (أشبهت خلقي وخلقي) . وقال لزيد (أنت أخونا ومولانا)	Tirmizî, “Menâḳıb”, 21 (No. 3716); Buhârî, “Ṣulḥ”, 6 (No. 2699); “Meġāzî”, 43 (No. 4251) ***sened aynı, mana aynı -taktî‘-, lafız aynı -taktî‘-

17 (2)	حدثنا محمد بن إسماعيل حدثنا عبيد الله بن موسى عن إسرائيل عن أبي إسحق عن البراء بن عازب : أن النبي صلى الله عليه و سلم قال لجعفر بن إبي طالب أشبهت خلقي وخلقي وفي الحديث قصة	حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى عَنْ إِسْرَائِيلَ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ عَنْ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ اعْتَمَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي ذِي الْقَعْدَةِ فَأَبَى أَهْلُ مَكَّةَ أَنْ يَدَعُوهُ يَدْخُلُ مَكَّةَ حَتَّى قَاضَاهُمْ عَلَى أَنْ يُقِيمَ بِهَا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ فَلَمَّا كَتَبُوا الْكِتَابَ كَتَبُوا هَذَا مَا قَاضَى عَلَيْهِ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ فَقَالُوا لَا نُقِرُّ بِهَا فَلَوْ نَعْلَمُ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ مَا مَنَعْنَاكَ لَكِنْ أَنْتَ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ ..... وَقَالَ لِعَلِيٍّ أَنْتَ مِنِّي وَأَنَا مِنْكَ وَقَالَ لِجَعْفَرٍ أَشْبَهْتَ خَلْقِي وَخُلُقِي وَقَالَ لِزَيْدٍ أَنْتَ أَخُونَا وَمَوْلَانَا	Tirmizî, “Menâḳıb”, 30 (No. 3765); Buhârî, “Ṣulḥ”, 6 (No. 2699); “Meġāzî”, 43 (No. 4251) ***sened aynı, mana aynı -taktî‘-, lafız aynı -taktî‘-
18	حدثنا محمد بن إسمعيل حدثنا عبد الله بن محمد حدثنا عبيد الله بن موسى و الحسين بن محمد عن إسرائيل عن السدي عن الوليد بن أبي هشام عن زيد بن زائد عن عبد الله بن مسعود رضي الله عنه : عن النبي صلى الله عليه و سلم قال : لا يبلغني أحد عن أحد شيئا	زيد بن زائد، قال أبو جعفر عن عبيد الله والحسين ابن محمد قالا حدثنا اسرائيل عن السدى عن الوليد بن ابى هاشم عن زيد بن زائد عن عبد الله بن مسعود: قال النبي صلى الله عليه وسلم: لا يبلغني احد عن احد شيئا، ولم يذكر محمد بن يوسف السدى.	Tirmizî, “Menâḳıb”, 64 (No. 3897); Buhârî, *et-Târîḫu ’l-kebîr*, 3/394 ***sened, mana ve lafız aynı
19	حدثنا محمد بن إسمعيل حدثنا أحمد بن خالد الحمصي حدثنا محمد بن إسحاق عن سعيد بن أبي سعيد المقبري عن أبيه عن أبي هريرة قال : أهدى رجل من بني فزارة إلى النبي صلى الله عليه و سلم ناقة من إبله التي كانوا أصابوا بالغابة فعوضه منها بعض العوض فتسخطه فسمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم على هذا المنبر يقول إن رجالا من العرب يهدي أحدهم الهدية فأعوضه منها بقدر ما عندي ثم يتسخطه فيظل يتسخط علي وآيم الله لا أقبل بعد مقامي هذا من رجل من العرب هدية إلا من قرشي أو أنصاري أو ثقفي أو دوسي	حدثنا أحمد بن خالد قال حدثنا محمد بن إسحاق عن سعيد بن أبي سعيد عن أبيه عن أبي هريرة قال : أهدى رجل من بنى فزارة للنبي صلى الله عليه و سلم ناقة فعوضه فتسخطه فسمعت النبي صلى الله عليه و سلم على المنبر يقول يهدى أحدهم فأعوضه بقدر ما عندي ثم يسخطه وأيم الله لا أقبل بعد عامى هذا من العرب هدية إلا من قرشي أو أنصارى أو ثقفى أو دوسى	Tirmizî, “Menâḳıb”, 74 (No. 3946); Buhârî, *el-Edebü ’l-müfred*, 307 (No. 596) ***sened aynı; mana aynı; lafız biraz farklı[3643]

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

[3643] *es-Sünen*’de “عامى” yerine “مقامي” lafzı bulunmaktadır. “من ابله التي كانوا اصابوا بالغابة”, “منها بعض العوض”, “هذا”, “ ان ”, “رجالا من العرب”, “الهدية”, “فيظل يتسخط علي” ve “من رجل” ifadeleri fazladan yer almaktadır.

Ek 4.2: Tirmizî ve Dârimî Rivayetleri

Tirmizî ve Dârimî'nin Eserlerinde Ortak Naklettikleri Rivayetler			
Sıra	**Tirmizî**	**Dârimî**	**Kaynak ve Değerlendirme**
1	حدثنا عبد الله بن عبد الرحمن أخبرنا يزيد بن هارون عن المسعودي عن زياد بن علاقة قال : صلى بنا المغيرة بن شعبة فلما صلى ركعتين قام ولم يجلس فسبح به من خلفه فأشار إليهم أن قوموا فلما فرغ من صلاته سلم وسجد سجدتي السهو وسلم وقال هكذا صنع رسول الله صلى الله عليه و سلم	أخبرنا يزيد بن هارون عن المسعودي عن زياد بن علاقة قال : صلى بنا المغيرة بن شعبة فلما صلى ركعتين قام ولم يجلس فسبح به من خلفه فأشار إليهم ان يقوموا فلما فرغ من صلاته سلم وسجد سجدتي السهو وسلم وقال هكذا صنع بنا رسول الله صلى الله عليه و سلم	Tirmizî, "Ṣalât", 157 (No. 365); Dârimî, "Ṣalât, 176 (No. 1542) ***sened, mana ve lafız aynı
2	حدثنا عبد الله بن عبد الرحمن أخبرنا محمد بن الطفيل عن شريك عن أبي حمزة عن عامر الشعبي عن فاطمة بنت قيس عن النبي صلى الله عليه و سلم : قال إن في المال حقا سوى الزكاة	أخبرنا محمد بن الطفيل ثنا شريك عن أبي حمزة عن عامر عن فاطمة بنت قيس قالت سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم يقول : إن في أموالكم حقا سوى الزكاة	Tirmizî, "Zekât", 27 (No. 660); Dârimî, "Zekât", 13 (No. 1677) ***sened, mana ve lafız aynı
3	حدثنا عبد الله بن عبد الرحمن أخبرنا سعيد بن منصور حدثنا إسماعيل بن زكريا عن الحجاج بن دينار عن الحكم بن عتيبة عن حجية بن عدي عن علي : أن العباس سأل رسول الله صلى الله عليه و سلم في تعجيل صدقته قبل أن تحل فرخص له في ذلك	أخبرنا سعيد بن منصور ثنا إسماعيل بن زكريا عن الحجاج بن دينار عن الحكم بن عتيبة عن حجية بن عدي عن علي : ان العباس سأل رسول الله صلى الله عليه و سلم عن تعجيل صدقته قبل أن تحل فرخص له في ذلك قال أبو محمد آخذ به ولا أرى في تعجيل الزكاة بأسا	Tirmizî, "Zekât", 37 (No. 678); Dârimî, "Zekât", 12 (No. 1676); ***sened, mana ve lafız aynı
4	حدثنا عبد الله بن عبد الرحمن أخبرنا يحيى بن حسان عن سليمان بن بلال بهذا الإسناد نحوه إلا أنه قال نعم الإدام أو الأدم الخل	حدثني يحيى بن حسان ثنا سليمان بن بلال عن هشام بن عروة عن أبيه عن عائشة عن النبي صلى الله عليه و سلم قال : نعم الإدام أو الأدم الخل	Tirmizî, "Eṭʿime", 35 (No. 1840); Dârimî, "Eṭʿime", 18 (No. 2093) ***sened, mana ve lafız aynı[3644]
5	حدثنا عبد الله بن عبد الرحمن أخبرنا مسلم بن إبراهيم حدثنا وهيب حدثنا ابن طاووس عن أبيه عن ابن عباس : عن النبي صلى الله عليه و سلم قال ألحقوا الفرائض بأهلها فما بقي فهو لأولى رجل ذكر	حدثنا مسلم بن إبراهيم ثنا وهيب ثنا بن طاوس عن أبيه عن بن عباس عن النبي صلى الله عليه و سلم قال : الحقوا الفرائض بأهلها فما بقي فهو لأولى رجل ذكر	Tirmizî, "Ferâiż", 8 (No. 2098); Dârimî, "Ferâiż", 28 (No. 3030) ***sened, mana ve lafız aynı
6	حدثنا عبد الله بن عبد الرحمن أخبرنا الأسود بن عامر حدثنا أبو بكر بن عياش عن الأعمش عن سعيد بن عبد الله بن جريج عن ابي برزة الاسلمي قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم لا تزول قدما عبد يوم القيامة حتى يسئل عن عمره فيم أفناه	أخبرنا أسود بن عامر ثنا أبو بكر عن الأعمش عن سعيد بن عبد الله بن جريج عن أبي برزة الأسلمي قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لا تزول قدما عبد يوم القيامة حتى يسأل عن عمره فيما أفناه وعن علمه ما فعل به وعن	Tirmizî, "Ṣıfatü'l-ḳıyâme ve'r-reḳāiḳ ve'l-vera'", 1 (No. 2417), Dârimî, "Muḳaddime", 45 (No. 554) ***sened, mana ve lafız aynı

[3644] *es-Sünen*'de şüphe lafzı "الادام او الادم" korunmaktadır.

	ماله من أين اكتسبه وفيما أنفقه وعن جسمه فيما أبلاه	وعن علمه فيم فعل وعن ماله من أين اكتسبه وفيم أنفقه وعن جسمه فيم أبلا	
Tirmizî, "'İlm", 5 (No. 2653); Dârimî, "Muḳaddime", 29 (No. 296) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3645]	أخبرنا عبد الله بن صالح حدثني معاوية عن عبد الرحمن بن جبير بن نفير عن أبيه جبير بن نفير عن أبي الدرداء قال كنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم فشخص ببصره إلى السماء ثم قال هذا أوان يختلس العلم من الناس حتى لا يقدروا منه على شيء فقال زياد بن لبيد الأنصاري يا رسول الله وكيف يختلس منا وقد قرأنا القرآن فوالله لنقرأنه ولنقرئنه نساءنا وأبناءنا فقال ثكلتك أمك يا زياد إن كنت لأعدك من فقهاء أهل المدينة هذه التوراة والإنجيل عند اليهود والنصارى فماذا يغني عنهم قال جبير فلقيت عبادة بن الصامت قال قلت الا تسمع ما يقول أخوك أبو الدرداء فأخبرته بالذي قال قال صدق أبو الدرداء ان شئت لأحدثنك بأول علم يرفع من الناس الخشوع يوشك ان تدخل مسجد الجماعة فلا ترى فيه رجلا خاشعا	حدثنا عبد الله بن عبد الرحمن أخبرنا عبد الله بن صالح حدثني معاوية بن صالح عن عبد الرحمن بن جبير بن نفير عن أبيه جبير بن نفير عن أبي الدرداء : قال كنا مع رسول الله صلى الله عليه و سلم فشخص ببصره إلى السماء ثم قال هذا أوان يختلس العلم من الناس حتى لا يقدروا منه على شيء فقال زياد بن لبيد الأنصاري كيف يختلس العلم منا وقد قرأنا القرآن فوالله لنقرأنه ولنقرئنه نساءنا وأبناءنا فقال ثكلتك أمك يا زياد إن كنت لأعدك من فقهاء أهل المدينة هذه التوراة والإنجيل عند اليهود والنصارى فماذا تغني عنهم قال جبير فلقيت عبادة بن الصامت قلت ألا تسمع إلى مايقول أخوك أبو الدرداء ؟ فأخبرته بالذي قاله أبو الدرداء قال صدق أبو الدرداء إن شئت لأحدثنك بأول علم يرفع من الناس ؟ الخشوع يوشك أن تدخل مسجد جماعة فلا ترى فيه رجلا خاشعا	7
Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 61 (No. 3309); Dârimî, "Cihâd", 1 (No. 2435) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3646]	أخبرنا محمد بن كثير عن الأوزاعي عن يحيى بن أبي كثير عن أبي سلمة عن عبد الله بن سلام قال قعدنا نفر من أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم فتذاكرنا فقلنا لو نعلم أي الأعمال أحب إلى الله تعالى لعملناه فأنزل الله تعالى { سبح لله ما في السماوات وما في الأرض وهو العزيز الحكيم * يا أيها الذين آمنوا لم تقولون ما لا تفعلون كبر مقتا } حتى ختمها قال عبد الله فقرأها علينا رسول الله صلى الله عليه وسلم حتى ختمها قال أبو سلمة فقرأها علينا بن سلام قال يحيى فقرأها علينا أبو سلمة وقرأها علينا يحيى وقرأها علينا الأوزاعي وقرأها علينا محمد	بسم الله الرحمن الرحيم حدثنا عبد الله بن عبد الرحمن أخبرنا محمد بن كثير عن الأوزاعي عن يحيى بن أبي كثير عن أبي سلمة عن عبد الله بن سلام قال : قعدنا نفر من أصحاب رسول الله صلى الله عليه و سلم فتذاكرنا فقلنا لو نعلم أي الأعمال أحب إلى الله لعملناه فأنزل تعالى { سبح لله ما في السموات وما في الأرض وهو العزيز الحكيم * يا أيها الذين آمنوا لم تقولون ما لا تفعلون } قال عبد الله بن سلام فقرأها علينا رسول الله صلى الله عليه و سلم قال أبو سلمة فقرأها علينا ابن سلام قال يحيى فقرأها علينا أبو سلمة قال ابن كثير فقرأها علينا الأوزاعي قال عبد الله فقرأها علينا ابن كثير	8

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

[3645] *es-Sünen*'de "**العلم**" kelimesi fazladan geçmektedir.

[3646] *es-Sünen*'de ikinci "**حتى ختمها**" zikredilmemektedir.

Ek 4.3: Tirmizî ve Hennâd Rivayetleri

Sıra	Tirmizî	Hennâd	Kaynak ve Değerlendirme
1	حدثنا هناد و قتيبة و أبو كريب قالوا حدثنا وكيع عن الأعمش قال سمعت مجاهدا يحدث عن طاوس عن ابن عباس : أن *النبي* صلى الله عليه و سلم مر على قبرين فقال إنهما يعذبان وما يعذبان في كبير أما هذا فكان لا يستتر من بوله وأما هذا فكان يمشي بالنميمة	حدثنا وكيع عن الأعمش قال سمعت مجاهدا يحدث عن طاوس عن ابن عباس قال مر *رسول الله* على قبرين فقال إنهما ليعذبان وما يعذبان في كبير أما هذا فكان لا *يستبرىء* من البول وأما هذا فكان يمشي بالنميمة قال ثم دعا بعسيب رطب فشقه فغرس على هذا واحدا وعلى هذا واحدا ثم قال لعله أن يخفف عنهما مالم ييبسا	Tirmizî, “Ṭahâret”, 53 (No. 70); Hennâd, *ez-Zühd*, 1/218 (No. 360) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı - ihtisar-[3647]
2	حدثنا هناد بن السري التميمي الكوفي حدثنا أبو معاوية عن الأعمش عن المعرور بن سويد عن أبي ذر : قال جئت إلى رسول الله صلى الله عليه و سلم وهو جالس في ظل الكعبة قال فرآني مقبلا فقال هم الأخسرون ورب الكعبة ! يوم القيامة قال فقلت مالي ! لعله أنزل في شيء قال قلت من هم ؟ فداك أبي وأمي فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم هم الأكثرون إلا من قال هكذا وهكذا وهكذا فحثا بين يديه وعن يمينه وعن شماله ثم قال والذي نفسي بيده ! لا يموت رجل فيدع إبلا أو بقرا لم يؤد زكاتها إلا جاءته يوم القيامة أعظم ما كانت وأسمنه تطؤه بأخفافها وتنطحه بقرونها كلما نفدت أخراها عادت عليه أولاها حتى يقضى بين الناس	حدثنا أبو معاوية عن الأعمش عن المعرور بن سويد عن أبي ذر قال جئت إلى النبي وهو جالس في ظل الكعبة فلما رآني مقبلا قال هم الأخسرون ورب الكعبة قال فقلت مالي لعلي أنزل في شيء قال قلت من هم فداك أبي وأمي فقال رسول الله الأكثرون أموالا إلا من قال هكذا وهكذا قال فحثا بين يديه وعن يمينه وعن شماله قال ثم قال والذي نفسي بيده لا يموت رجل فيدع إبلا ولا بقرا لم يؤد زكاتها إلا جاءته يوم القيامة أعظم ما كانت وأسمنه تطؤه بأخفافها وتنطحه بقرونها كلما نفذت أخراها عادت عليه أولاها حتى يقضي بين الناس	Tirmizî, “Zekât”, 2 (No. 617); Hennâd, *ez-Zühd*, 1/332 (No. 607) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3648]
3	حدثنا هناد حدثنا أبو معاوية عن الأعمش عن إبراهيم عن الأسود عن عائشة قالت : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم لا يصيب المؤمن شوكة فما فوقها إلا رفعه الله بها درجة وحط عنه بها خطيئة	حدثنا أبو معاوية عن ألأعمش عن ابراهيم عن الأسود عن عائشة قالت قال رسول الله لا يصيب المؤمن شوكة فما فوقها إلا رفعه الله بها درجة أو حط عنه بها خطيئة	Tirmizî, “Cenâiz”, 1 (No. 965); 965; Hennâd, *ez-Zühd*, 1/244 (No. 419) ***sened, mana ve lafız aynı
4	حدثنا هناد حدثنا عبدة بن عبيد الله عن نافع عن ابن عمر قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم إذا مات الميت عرض عليه مقعده بالغداة والعشي فإن كان من أهل الجنة فمن أهل الجنة وإن كان من أهل النار فمن أهل النار ثم يقال	حدثنا عبدة عن عبيد الله بن عمر عن نافع عن ابن عمرقال سمعت رسول الله يقول إذا مات أحدكم أرى مقعده بالغداة والأصال إن كان من أهل الجنة فمن أهل الجنة وإن كان من أهل النار فمن أهل النار ثم يقال هذا مقعدك حتى يبعثك	Tirmizî, “Cenâiz”, 71 (No. 1072); Hennâd, *ez-Zühd*, 1/220 (364). ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3649]

[3647] *es-Sünen*’de “**يستبرىء**” yerine “**يستتر**” fiili kullanılmaktadır.

[3648] *es-Sünen*’de “**اموالا**” kelimesi yoktur, “**يوم القيامة**” ve “**وهكذا**” ifadeleri fazladan yer almaktadır.

[3649] *es-Sünen*’de “**ارى**” yerine “**عرض عليه**” yüklemi, “**الاصال**” yerine “**العشي**” kelimesi kullanılmaktadır.

	هذا مقعدك حتى يبعثك الله يوم القيامة	الله يوم القيامة	
5	حدثنا هناد حدثنا أبو معاوية عن الأعمش عن شقيق عن أبي مسعود قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم حوسب رجل ممن كان قبلكم فلم يوجد له من الخير شيء إلا أنه كان رجلا موسرا وكان يخالط الناس وكان يأمر غلمانه أن يتجاوزوا عن المعسر فقال الله عز و جل نحن أحق بذلك منه تجاوزوا عنه	حدثنا أبو معاوية عن الأعمش عن عن شقيق عن أبي مسعود قال قال رسول الله حوسب رجل ممن كان قبلكم فلم يوجد له من الخير شيء إلا أنه كان رجلا مؤسرا وكان يخالط الناس وكان يأمر غلمانه أن يتجاوزوا عن المعسر فقال الله تبارك وتعالى نحن أحق بذلك منه تجاوزوا عنه	Tirmizî, “Büyû‘”, 67 (No. 1307); Hennâd, *ez-Zühd*, 2/522 (No. 1076) ***sened, mana ve lafız aynı
6 (1)	حدثنا هناد حدثنا ابن المبارك عن عبد الرحمن بن عبد الله المسعودي عن محمد بن عبد الرحمن عن عيسى بن طلحة عن أبي هريرة قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم لا يلج النار رجل بكي من خشية الله حتى يعود اللبن في الضرع ولا يجتمع غبار في سبيل الله ودخان جنهم	حدثنا ابن المبارك عن المسعودي عن محمد بن عبد الرحمن عن عيسى بن طلحة عن أبي هريرة عن النبي قال لا يلج النار رجل بكى من خشية الله حتى يعود اللبن في الضرع ولا يجتمع غبار في سبيل الله ونار جهنم	Tirmizî, “Feżâ’ilü’l-cihâd”, 8 (No. 1633); Hennâd, 1/268 (No. 465) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3650]
6 (2)	حدثنا هناد حدثنا عبد الله بن المبارك عن عبد الرحمن بن عبد الله المسعودي عن محمد بن عبد الرحمن عن عيسى بن طلحة عن أبي هريرة قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم لا يلج النار رجل بكى من خشية الله حتى يعوده اللبن في الضرع ولا يجتمع غبار في سبيل الله ودخان جهنم	حدثنا ابن المبارك عن المسعودي عن محمد بن عبد الرحمن عن عيسى بن طلحة عن أبي هريرة عن النبي قال لا يلج النار رجل بكى من خشية الله حتى يعود اللبن في الضرع ولا يجتمع غبار في سبيل الله ونار جهنم	Tirmizî, “Zühd”, 37 (H. 2311); Hennâd, *ez-Zühd*, 1/268 (No. 465) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı
7	حدثنا هناد و محمود بن غيلان قالا حدثنا أبو أسامة عن زكريا ابن أبي زائدة عن سعيد بن أبي بردة عن أنس بن مالك : أن النبي صلى الله عليه و سلم قال إن الله ليرضى عن العبد أن يأكل الأكلة أو يشرب الشربة فيحمده عليها	حدثنا أبو أسامة عن زكريا عن سعيد بن أبي بردة عن أنس بن مالك قال قال رسول الله إن الله ليرضى عن العبد أن يأكل الأكلة أو يشرب الشربة فيحمده عليها	Tirmizî, “Eṭ‘ime”, 18 (No. 1816); Hennâd, 2/399 (No. 775) ***sened, mana ve lafız aynı
8	حدثنا أبو بكر محمد بن أبان حدثنا محمد بن فضيل عن محمد ابن إسحق عن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم ليس منا من لم يرحم صغيرنا ويعرف شرف كبيرنا حدثنا هناد حدثنا عبدة عن محمد بن إسحق نحوه إلا أنه قال ويعرف حق كبيرنا	حدثنا عبيدة عن محمد بن إسحاق عن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده قال قال رسول الله ليس منا من لم يرحم صغيرنا ويعرف حق كبيرنا	Tirmizî, “el-Birr ve’ṣ-ṣıla”, 15 (No. 1920); Hennâd, *ez-Zühd*, 2/615 (No. 1321) ***sened, mana ve lafız aynı
9	حدثنا هناد حدثنا أبو معاوية عن ابن أبي ليلى وحدثنا سفيان بن وكيع حدثنا حميد بن عبد الرحمن الرواسي عن ابن أبي ليلى عن عطية عن	حدثنا أبو معاوية عن ابن أبي ليلى عن عطية عن أبي سعيد الخدري قال قال رسول الله من لم يشكر الناس لم يشكر الله	Tirmizî, “el-Birr ve’ṣ-ṣıla”, 35 (No. 1955); Hennâd, *ez-Zühd*, 2/400 (No. 780). ***sened,

[3650] *es-Sünen*’de “نار” yerine “دخان” lafzı mevcuttur.

	أبي سعيد قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم من لم يشكر الناس لم يشكر الله		mana ve lafız aynı
10	حدثنا هناد حدثنا ابو معاوية عن الأعمش عن شقيق بن سلمة عن عبد الله بن مسعود قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم عليكم بالصدق فإن الصدق يهي إلى البر وإن البر يهدي إلى الجنة وما يزال الرجل يصدق ويتحرى الصدق حت يكتب عند الله صديقا *وإياكم والكذب فإن الكذب يهدي إلى الفجور وإن الفجور يهدي إلى النار وما يزال العبد يكذب ويتحرى الكذب حتى يكتب عند الله كذابا*	حدثنا أبو معاوية عن الأعمش عن أبي وائل عن عبدالله قال قال رسول الله *إياكم والكذب فإن الكذب يهدي إلى الفجور وإن الفجور يهدي إلى النار وإن الرجل ليكذب ويتحرى الكذب حتى يكتب عند الله كذابا* وعليكم بالصدق فإن الصدق يهدي إلى البر وإن البر يهدي إلى الجنة وإن الرجل ليصدق ويتحرى الصدق حتى يكتب عند الله صديقا	Tirmizî, “el-Birr ve’ṣ-ṣıla”, 46 (No. 1971); Hennâd, *ez-Zühd*, 2/531 (No. 1365) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı -takdim-tehir-[3651]
11	حدثنا هناد حدثنا ابو معاوية عن الأعمش عن أبي صالح عن أبي هريرة قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم إن من شر الناس عند الله يوم القيامة ذا الوجهين	حدثنا يعلي عن الأعمش عن أبي صالح عن أبي هريرة قال قال رسول الله تجد من شرار الناس عند الله يوم القيامة ذا الوجهين قال الأعمش يجيء إلى هؤلاء فيقول قولا ويجيء إلى هؤلاء فيقول قولا أبي شيبة	Tirmizî, “el-Birr ve’ṣ-ṣıla”, 78 (No. 2025); Hennâd, *ez-Zühd*, 2/550 (No. 1139) ***sened aynı --Hennâd’dan 1 sonraki farklı, Ya‘lâ yerine Ebû Muâviye var-, mana aynı, lafız çok az farklı[3652]
12	حدثنا هناد حدثنا أبو الأحوص عن سعيد بن مسروق عن عباية ابن رفاعة عن جده رافع بن خديج قال : عن النبي صلى الله عليه و سلم قال الحمى فور من النار فأبردوها بالماء	حدثنا أبو الأحوص عن سعيد بن مسروق عن عباية ابن رفاعة عن جده رافع بن خديج قال سمعت رسول الله يقول إن الحمى فور من جهنم فأبردوها بالماء	Tirmizî, “Ṭıb”, 25 (No. 2073); Hennâd, *ez-Zühd*, 1/240 (No. 408) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3653]
13	حدثنا هناد حدثنا يحي بن معين حدثنا هشام بن يوسف حدثني عبد الله بن بحير أنه سمع هانئا مولى عثمان قال : كان عثمان إذا وقفه على قبر بكى حتى يبل لحية فقيل له تذكر الجنة والنار فلا تبكي وتبكي من هذا ؟ فقال إن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال إن القبر أول منازل الآخرة فإن نجا منه فما بعده أيسر منه وإن لم ينج منه فما بعده أشد منه قال وقال رسول الله صلى الله	حدثنا يحي بن معين ثنا هشام بن يوسف قال حدثني عبدالله بن بحير أنه سمع هانيا مولى عثمان يقول كان عثمان إذا وقف على قبر بكى حتى يبل لحيته قال فقيل له تذكر الجنة والنار فلا تبكي وتبكي من هذا فقال إن رسول الله قال إن القبر أول منزل من منازل الآخرة فإن نجا منه فما بعده أيسر منه وإن لم ينج منه فما بعده أشد منه قال وقال رسول الله ما رأيت منظرا إلا القبر أفظع منه	Tirmizî, “Zühd”, 5 (No. 2308); Hennâd, *ez-Zühd*, 1/211 (No. 344); ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3654]

[3651] *es-Sünen*’de “**ان الرجل**” yerine “**وما يزال العبد**” kullanılmaktadır. İkinci “**وما يزال**” kelimesi fazladan zikredilmektedir.

[3652] *es-Sünen*’de Hennâd’dan bir sonraki râvi Yaʿlâ yerine Ebû Muâviye vardır. Ancak Hennâd gerek Yaʿlâ b. Ubeyd et-Tanâfisî’den gerekse Muhammed b. Hâzim Ebû Muâviye ed-Darîr’den rivayet etmektedir (Mizzî, *Tehẕîbü’l-Kemâl*, 30/312). *es-Sünen*’de “**تجد**” yüklemi yerine “**ان**” nasb adetı mevcuttur. Merfû hadisin devamında A‘meş’in açıklamasının verilmemesi değerlendirmeye alınmadı.

[3653] *es-Sünen*’de “**جهنم**” yerine “**النار**” kelimesi vardır.

[3654] *es-Sünen*’de “**منزل**” ve “**منظرا**” ifadeleri yoktur. “**قط**” lafzı fazladan yer almaktadır.

	عليه و سلم ما رأيت قط إلا القبر أفظع منه		
14	حدثنا هناد حدثنا عبدة عن محمد بن عمرو حدثني أبي عن جدي قال سمعت بلال بن الحارث المزني صاحب رسول الله صلى الله عليه و سلم يقول : سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم يقول إن أحدكم ليتكلم بالكلمة من رضوان الله ما يظن أن تبلغ ما بلغت فيكتب الله لها بها رضوانه إلى يوم يلقاه وإن أحدكم ليتكلم بالكلمة من سخط الله ما يظن أن تبلغ ما بلغت فيكتب الله عليه بها سخطه إلى يوم يلقاه	حدثنا عبدة عن محمد بن عمرو حدثني أبي عن جدي قال سمعت بلال بن الحارث المزني صاحب رسول الله إن أحدكم ليتكلم بالكلمة من رضوان الله ما يظن أن تبلغ ما بلغت فيكتب الله له بها رضوانه إلى يوم القيامة وإن أحدكم ليتكلم بالكلمة من سخط الله ما يظن أن تبلغ ما بلغت فيكتب الله عليه بها سخطه إلى يوم يلقاه	Tirmizî, "Zühd", 12 (No. 2319); Hennâd, *ez-Zühd*, 2/551 (No. 1141) ***Sened aynı - Hennâd'ınki hükmen, Tirmizî'ninki aslen merfû-, mana aynı, lafız çok az farklı[3655]
15	حدثنا هناد حدثنا ابو معاوية عن الأعمش عن أبي السفر عن عبد الله بن عمرو قال : مر علينا رسول الله صلى الله عليه و سلم ونحن نعالج خصا لنا فقال ما هذا ؟ فقلنا قد وهي فنحن نصلحه قال ما أرى الأمر إلا أعجل من ذلك	حدثنا أبو معاوية عن الأعمش عن أبي السفر عن عبدالله بن عمرو قال مر علينا رسول الله ونحن نعالج خصا لنا فقال ما هذا قلنا خص وهي فنحن نصلحه فقال ما أرى الأمر إلا أعجل من ذلك	Tirmizî, "Zühd", 25 (No. 2335); Hennâd, *ez-Zühd*, 1/294 (No. 515) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3656]
16	حدثنا هناد و قتيبة قالا حدثنا حاتم بن إسمعيل عن عمران بن مسلم القصير عن سعيد بن سلمان عن يزيد بن نعامة الضبي قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم إذا أحب الرجل الرجل فليسأله عن اسمه واسم أبيه وممن هو فإنه أوصل للمودة	حدثنا حاتم بن إسماعيل عن عمران بن مسلم القصير قال أخبرني سعيد بن سليمان عن يزيد بن نعامة الضبي قال قال رسول الله إذا أحب الرجل الرجل فليسأله عن اسمه واسم أبيه وممن هو فإنه أوصل للمودة	Tirmizî, "Zühd", 53 (No. 2392); Hennâd, *ez-Zühd*, 1/275-276 (No. 486) ***sened, mana ve lafız aynı
17	حدثنا هناد حدثنا عبدة عن سعيد عن قتادة عن أبي المليح عن عوف بن مالك الأشجعي قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم أتاني آت من عند ربي فخيرني بين أن يدخل نصف أمتي الجنة وبين الشفاعة فاخترت الشفاعة وهي لمن مات لا يشرك بالله شيئا وقد روي عن أبي المليح عن رجل آخر من أصحاب النبي صلى الله عليه و سلم عن النبي صلى الله عليه و سلم ولم يذكر عن عوف بن مالك وفي الحديث قصة طويلة	حدثنا عبدة عن سعيد بن أبي عروبة عن قتادة عن أبي مليح عن عوف بن مالك الأشجعي قال كنا مع رسول الله في بعض أسفاره فعرس نبي الله وعرسنا معه وتوسد كل إنسان منا ذراع راحلته قال فقمت بعض الليل فإذا أنا لا أرى رسول الله عند راحلته فطلبته فبينا أنا كذلك إذ أنا بمعاذ بن جبل وأبي موسى الأشعري وقد أفزعهما ما أفزعني فبينا نحن كذلك إذ سمعنا هزيزا كهزيز الرحا بأعلى الوادي وإن نبي الله جاءنا فأخبرته فقال رسول الله أتاني الليلة آت من ربي يخيرني بين الشفاعة وبين أن يدخل نصف أمتي الجنة فاخترت الشفاعة فقلنا يا رسول الله الصحبة اجعلنا في شفاعتك	Tirmizî, "Ṣıfatü'l-ḳıyâme ve'r-reḳāiḳ ve'l-vera', 10 (No. 2441); Hennâd, *ez-Zühd*, 1/138 (No. 181) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı - ihtisar-[3657]

[3655] *es-Sünen*'de "**يوم القيامة**" yerine "**يوم يلقاه**" ifadesi kullanılmaktadır.

[3656] *es-Sünen*'de "**خص**" kelimesi zikredilmemektedir.

[3657] *es-Sünen*'de "**الليلة**" ve "**من امتي**" ifadeleri yoktur. "**عند**" ve "**هي**" lafızları fazladan geçmektedir.

	قال إنكم من أهل شفاعتي ثم أقبلنا مع رسول الله إلى الناس فأخبروا رسول الله بما كان من أمرهم فقال إنه أتاني الليلة آت من ربي فخيرني بين الشفاعة وبين أن يدخل نصف أمتي الجنة فاخترت الشفاعة قالوا يا رسول الله اجعلنا من اهل شفاعتك فما أضبوا قال رسول الله أشهد من حضرني أن شفاعتي لمن مات من أمتي لا يشرك بالله شيئا		
Tirmizî, "Şıfatü'l-ḳıyâme ve'r-reḳāiḳ ve'l-vera', 15 (No. 2465); Hennâd, 2/355 (No. 669) ***sened, mana ve lafız aynı	حدثنا وكيع عن الربيع بن صبيح عن يزيد بن أبان عن أنس بن مالك قال قال رسول الله من كانت الآخرة همه جعل الله غناه في قلبه وجمع الله عز و جل له شمله وأتته الدنيا وهي راغمة ومن كانت الدنيا همه جعل الله فقره بين عينيه وفرق عليه شمله ولم يأته من الدنيا إلا ما قدر له	حدثنا هناد حدثنا وكيع عن الربيع بن صبيح عن يزيد بن أبان وهو الرقاشي عن أنس بن مالك قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم من كانت الآخرة همه جعل الله غناه في قلبه وجمع له شمله وأتته الدنيا وهي راغمة ومن كانت الدنيا همه جعل الله فقره بين عيينه وفرق عليه شمله ولم يأته من الدنيا إلا ما قدر له	18
Tirmizî, "Şıfatü'l-ḳıyâme ve'r-reḳāiḳ ve'l-vera', 31 (No. 2467); Hennâd, *ez-Zühd*, 2/379 (No. 736) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3658]	حدثنا أبو معاوية عن هشام بن عروة عن أبيه عن عائشة قالت توفي رسول الله وعندنا شطر من شعير فأكلنا منه ما شاءالله ثم قلت للجارية كيليه فكالته فلم يلبث أن فني قالت ولو كنا تركناه لأكلنا منه فيما أحسب أكثر من ذلك	حدثنا هناد حدثنا ابو معاوية عن هشام بن عروة عن أبيه عن عائشة قالت : توفي رسول الله صلى الله عليه و سلم وعندنا شطر من شعير فأكلنا منه ما شاء الله ثم قلت للجارية كيليه فكالته فلم يلبث أن فني قالت فلو كنا تركناه لأكلنا منه أكثر من ذلك	19
Tirmizî, "Şıfatü'l-ḳıyâme ve'r-reḳāiḳ ve'l-vera', 32 (No. 2468); Hennâd, *ez-Zühd*, 2/383 (No. 745) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3659]	حدثنا أبو معاوية عن داود بن أبي هند عن عزرة عن حميد بن عبدالرحمن الحميري عن سعد بن هشام عن عائشة قالت كان لنا قرام ستر فيه تماثيل طير فعلقته على بابي فرآه رسول الله فقال انزعيه فإنه يذكرني الدنيا قالت وكان لنا سمل قطيفة نقول علمها من حرير فكنا نلبسها	حدثنا هناد حدثنا أبو معاوية عن داود بن أبي هند عن عزرة عن حميد بن عبد الرحمن الحميري عن سعد بن هشام عن عائشة قالت : كان لنا قرام ستر فيه تماثيل على بابي فرآه رسول الله صلى الله عليه و سلم فقال انزعيه فإنه يذكرني الدنيا قالت وكان لنا سمل قطيفة تقول علمها من حرير كنا نلبسها	20
Tirmizî, "Şıfatü'l-ḳıyâme ve'r-reḳāiḳ ve'l-vera', 32 (No. 2469); Hennâd, *ez-Zühd*, 2/381 (No. 741) ***sened, mana ve lafız aynı	حدثنا عبدة عن هشام بن عروة عن أبيه عن عائشة قالت كان وساد رسول الله الذي يضطجع عليه من أدم حشوه ليف	حدثنا هناد حدثنا عبدة عن هشام بن عروة عن أبيه عن عائشة قالت : كانت وسادة رسول الله صلى الله عليه و سلم التي يضطجع عليها من أدم حشوها ليف	21
Tirmizî, "Şıfatü'l-ḳıyâme ve'r-reḳāiḳ ve'l-vera', 34 (No.	حدثنا يونس بن بكير عن محمد بن اسحاق قال حدثني يزيد بن زياد عن محمد بن كعب القرظي	حدثنا هناد حدثنا يونس بن بكير عن محمد بن إسحق حدثنا يزيد بن زياد عن محمد بن كعب	22

[3658] *es-Sünen*'de "**فيما احسب**" ifadesi bulunmamaktadır.

[3659] *es-Sünen*'de "**طير فعلقته**" ifadesi zikredilmemektedir.

	القرظي حدثني من سمع علي بن أبي طالب يقول : خرجت في يوم شات من بيت رسول الله صلى الله عليه و سلم وقد أخذت إهابا معطونا فجوبت وسطه فأدخلته عنقي وشددت وسطي فحزمته بخوص النخل وإني لشديد الجوع ولو كان في بيت رسول الله صلى الله عليه و سلم طعام لطعمت منه فخرجت ألتمس شيئا فمررت بيهودي في مال له وهو يسقي ببكرة له فاطلعت من ثلمة في الحائط فقال ما لك يا أعرابي ؟ هل لك في كل دلو بتمرة ؟ قلت نعم فافتح الباب حتى أدخل ففتح فدخلت فأعطاني دلوه فكلما نزعت دلوا أعطاني تمرة حتى إذا امتلأت كفي أرسلت دلو وقلت حسبي فأكلتها ثم جرعت من الماء فشربت ثم جئت المسجد فوجدت رسول الله صلى الله عليه و سلم فيه	قال حدثني من سمع علي بن أبي طالب كرم الله وجهه يقول خرجت في يوم شات من بيت رسول الله قد أخذت إهابا معطونا فجوبت وسطه فأدخلته عنقي وشددت وسطي فحزمته بخوص النخيل وإني لشديد الجوع ولو كان في بيت رسول الله طعام لطعمت منه فخرجت ألتمس شيئا فمررت بيهودي في مال له وهو يسقي ببكرة له فاطلعت من ثلمة في الحائط فقال مالك يا أعرابي هل لك في دلو بتمرة قلت نعم فافتح الباب حتى أدخل ففتح فدخلت فأعطاني دلوه فكلما نزعت دلوا أعطاني تمرة حتى إذا امتلأت كفي أرسلت الدلو وقلت حسبي فأكلتها ثم كرعت في الماء فشربت ثم جئت المسجد فوجدت رسول الله فيه	2473); Hennâd, *ez-Zühd*, 2/385 (No. 749) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3660]
23	حدثنا هناد حدثنا عبدة عن هشام بن عروة عن أبيه عن وهب بن كيسان عن جابر بن عبد الله قال : بعثنا رسول الله صلى الله عليه و سلم ونحن ثلثمائة نحمل زادنا على رقابنا ففني زادنا حتى إن كان يكون للرجل منا كل يوم تمرة فقيل له يا أبا عبد الله وأين كانت تقع التمرة من الرجل ؟ فقال لقد وجدنا فقدها حين فقدناها وأتينا البحر فإذا نحن بحوت قد قذفه البحر فأكلنا منه ثمانية عشر يوما ما أحببنا	حدثنا عبدة عن هشام عن عروة عن وهب بن كيسان عن جابر ابن عبدالله قال بعثنا رسول الله ونحن ثلاثمائة نحمل زادنا على رقابنا ففني زادنا حتى إن كان يكون للرجل منا كل يوم تمرة فقيل يا أبا عبدالله وأين كانت تقع التمرة من الرجل فقال لقد وجدنا فقدها حين فقدناها فأتينا البحر فإذا نحن بحوت قد قذفه البحر فأكلنا منه ثمانية عشر يوما ما أحببنا	Tirmizî, “Şıfatü’l-ḳıyâme ve’r-reḳāiḳ ve’l-vera‘, 34 (No. 2475); Hennâd, *ez-Zühd*, 2/395 (No. 769) ***sened, mana ve lafız aynı
24	حدثنا هناد حدثنا يونس بن بكير عن محمد بن إسحق حدثني يزيد بن زياد عن محمد بن كعب القرظي حدثني من سمع علي بن أبي طالب يقول : إنا لجلوس مع رسول الله صلى الله عليه و سلم في المسجد إذا طلع مصعب ابن عمير ما عليه إلا بردة له مرقوعة بفرو فلما رآه رسول الله صلى الله عليه و سلم بكى للذي كان فيه من النعمة والذي هو اليوم فيه ثم قال رسول الله صلى الله عليه و سلم كيف بكم إذا غدا أحدكم في حلة وراح في حلة ووضعت بين يديه صحفة ورفعت	حدثنا يونس عن ابن اسحاق حدثني يزيد بن زياد عن محمد بن كعب القرظي قال حدثني من سمع علي بن أبي طالب يقول إنا لجلوس مع النبي في المسجد إذ طلع علينا مصعب بن عمير ما عليه إلا بردة له مرقوعة بفرو فلما رآه رسول الله بكى للذي كان فيه اليوم وما رآه من النعم قبل ثم قال رسول الله كيف بكم إذا غدا أحدكم في حلة وراح في حلة ووضعت بين يديه صحفة ورفعت أخرى وسترتم بيوتكم كما تستر الكعبة قالوا يا رسول الله نحن يومئذ خير منا اليوم نتفرغ للعبادة وتكفي	Tirmizî, “Şıfatü’l-ḳıyâme ve’r-reḳāiḳ ve’l-vera‘, 35 (No. 2476); Hennâd, *ez-Zühd*, 2/389 (No. 758) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı

[3660] *es-Sünen*’de “**كرعت**” yerine “**جرعت**” fiili mevcuttur (Farklılığın istinsah veya tahkik kaynaklı olma ihtimali fazladır). “**كل**” lafzı fazladandır.

	المؤنة فقال رسول الله لا أنتم اليوم خير منكم يومئذ	أخرى وسترتم بيوتكم كما تستر الكعبة ؟ قالوا يا رسول الله نحن يومئذ خير منا اليوم نتفرغ للعبادة ونكفي المؤنة فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم لأنتم اليوم خير منكم يومئذ	
Tirmizî, "Ṣıfatü'l-ḳıyâme ve'r-reḳāiḳ ve'l-vera', 35 (No. 2477); Hennâd, *ez-Zühd*, 2/393 (No. 764) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı - ihtisar-[3661]	حدثنا يونس بن بكير قال حدثني عمر بن ذر ثنا مجاهد عن أبي هريرة قال كان أهل الصفة أضياف الإسلام لا يأوون على أهل ولا مال ووالله الذي لا إله إلا هو إن كنت لأعتمد بكبدي على الأرض من الجوع وأشد الحجر على بطني من الجوع ولقد قعدت يوما على طريقهم الذي يخرجون فيه فمر بي أبو بكر فسألته عن آية من كتاب الله عز و جل ما أسأله إلا ليشبعني فمر ولم يفعل ثم مر عمر فسألته عن آية من كتاب الله عز و جل ما أسأله إلا ليشبعني فمر ولم يفعل ثم مر بي أبو القاسم فتبسم حين رآني وقال يا أبا هر قلت لبيك يا رسول الله فقال الحق ومضى فأتبعته ودخل منزله فاستأذنت فأذن لي فوجد قدحا من لبن فقال من أين هذا اللبن لكم قيل أهداه لنا فلان فقال رسول الله أبا هر قلت لبيك قال الحق إلى أهل الصفة فادعهم وهم أضياف الإسلام ولا يأوون على أهل ولا مال وإذا أتته صدقة بعث بها إليهم ولم يتناول منها شيئا وإذا أتته هدية أرسل إليهم فأصاب منها وأشركهم فيها فساءني ذلك وقلت وما هذا القدح بين أهل الصفة وأنا رسوله إليهم فسيأمرني أن أديره عليهم فما عسى أن يصيبني منه وقد كنت أرجو أن أصيب منه ما يغنيني ولم يكن بد من طاعة الله وطاعة رسوله فأتيتهم فدعوتهم فلما دخلوا عليه وأخذوا مجالسهم قال يا أبا هر خذ القدح فاعطهم فأخذت القدح فجعلت أناوله الرجل فيشرب حتى يروى ثم يرده وأناوله الآخر حتى انتهيت به إلى رسول الله وقد روي القوم كلهم فأخذ رسول الله القدح فوضعه على يديه ثم رفع رأسه إلى السماء فتبسم فقال يا أبا هر فقلت لبيك يا رسول الله قال اقعد فاشرب فقعدت	حدثنا هناد حدثنا يونس بن بكير حدثني عمر بن ذر حدثنا مجاهد عن أبي هريرة قال : كان أهل الصفة أضياف أهل الإسلام لا يأوون على أهل ولا مال والله الذي لا إله هو إن كنت لأعتمد بكبدي على الأرض من الجوع وأشد الحجر على بطني من الجوع ولقد قعدت يوما على طريقهم الذي يخرجون فيه فمر بي أبو بكر فسألته عن آية من كتاب الله ما أسأله إلا ليشبعني فمر ولم يفعل ثم مر أبو القاسم صلى الله عليه و سلم حين رآني وقال أبو هريرة قلت لبيك يا رسول الله ! قال الحق ومضى فاتبعته ودخل منزله فاستأذنت فأذن لي فوجد قدحا من لبن فقال من اين هذا اللبن لكم ؟ قيل أهداه لنا فلان فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم أبا هريرة قلت لبيك فقال الحق إلى أهل الصفة فادعهم وهم أضياف الإسلام لا يأوون على أهل ومال إذا أتته صدقة بعث بها إليهم ولم يتناول منها شيئا وإذا أتته هدية أرسل إليهم فأصاب منها وأشركهم فيها فساءني ذلك وقلت وما هذا القدح بين أهل الصفة وأنا رسوله إليهم فسيأمرني أن أديره عليهم فما عسى أن يصيبني منه وقد كنت أرجو أن أصيب منه ما يغنيني ولم يكن بد من طاعة الله وطاعة رسوله فأتيتهم فدعوتهم فلما دخلوا عليه فقال أبو هريرة خذ القدح وأعطهم فأخذت القدح فجعلت أنا وله الرجل فيشرب حتى يروى ثم يرده فأناوله الآخر حتى انتهيت به إلى رسول الله صلى الله عليه و سلم وقد روي القوم كلهم فأخذ رسول الله صلى الله عليه و سلم القدح فوضعه على يديه ثم رفع رأسه فتبسم فقال أبا هريرة اشرب فشربت ثم قال اشرب فلم أزل أشرب ويقول اشرب حتى قلت والذي بعثك بالحق ما	25

[3661] *es-Sünen*'de "اهل" kelimesi fazladan kullanılmaktadır.

	فشربت ثم قال اشرب فشربت ثم قال اشرب فشربت ثم قال اشرب فلم أزل أشرب ويقول اشرب حتى قلت والذي بعثك بالحق ما أجد له مسلكا فأخذ القدح فحمد الله عز و جل وسمى ثم شرب	أجد له مسلكا فأخذ القدح فحمد الله وسمى ثم شرب	
Tirmizî, "Ṣıfatü'l-ḳıyâme, 45 (No. 2488); Hennâd, *ez-Zühd*, 2/596 (No. 1263) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı - takdim-tehir-[3662]	حدثنا عبدة عن هشام بن عروة عن موسى بن عقبة عن عبدالله بن عمرو الأودي عن عبدالله بن مسعود قال قال رسول الله ألا أخبركم بمن يحرم على النار أو بمن تحرم عليه النار على كل هين لين قريب سهل	حدثنا هناد حدثنا عبدة بن هشام بن عروة عن موسى بن عقبة عن عبد الله بن عمرو الأودي عن عبد الله بن مسعود قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم ألا أخبركم بمن يحرم على النار أو بمن تحرم عليه النار على كل قريب هين سهل	26
Tirmizî, "Ṣıfatü'l-ḳıyâme", 45 (No. 2489); Hennâd, *ez-Zühd*, 2:408 (No. 790) ***sened, mana ve lafız aynı	حدثنا وكيع عن شعبة عن الحكم عن إبراهيم عن الأسود بن يزيد قال قلت لعائشة أي شيء كان يصنع النبي إذا دخل بيته قالت كان يكون في مهنة أهله فإذا حضرت الصلاة قام فصلى	حدثنا هناد حدثنا وكيع عن شعبة عن الحكم عن إبراهيم عن الأسود بن يزيد قال : قلت لعائشة أي شيء كان النبي صلى الله عليه و سلم يصنع إذا دخل بيته ؟ قالت كان يكون في مهنة أهله فإذا حضرت الصلاة قام فصلى	27
Tirmizî, "Ṣıfatü'l-ḳıyâme", 47 (No. 2491); Hennâd, *ez-Zühd*, 2/430 (No. 842) ***sened, mana ve lafız aynı	حدثنا أبو الأحوص عن عطاء بن السائب عن أبيه عن عبدالله بن عمرو قال قال رسول الله خرج رجل ممن كان قبلكم في حلة له يختال فيها فأمرالله عز و جل الأرض فأخذته فهو يتجلجل أو قال يتلجلج فيهاإلى يوم القيامة	حدثنا هناد حدثنا أبو الأحوص عن عطاء بن السائب عن أبيه عن عبد الله بن عمرو : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال خرج رجل ممن كان قبلكم في حلة له يختال فيها فأمر الله الأرض فأخذته فهو يتجلجل فيها أو قال يتلجلج فيها إلى يوم القيامة	28
Tirmizî, "Ṣıfatü'l-ḳıyâme", 48 (No. 2495); Hennâd, *ez-Zühd*, 2/456 (No. 905) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3663]	حدثنا أبو الأحوص عن ليث عن شهر بن حوشب عن عبدالرحمن بن غنم عن أبي ذر قال قال رسول الله يقول الله تبارك وتعالى يا عبادي كلكم ضال إلا من هديت فسلوني الهدى أهدكم وكلكم فقير إلا من أغنيت فسلوني الغنى أرزقكم وكلكم مذنب إلا من عافيت فمن علم منكم أني ذو قدرة على المغفرة فاستغفرني غفرت له ولا أبالي ولو أن أولكم وآخركم وحيكم وميتكم ورطبكم ويابسكم اجتمعوا على أتقى عبد من عبادي ما زاد ذلك في ملكي جناح بعوضة ولو أن أولكم وآخركم وحيكم وميتكم ورطبكم ويابسكم اجتمعوا على أشقى عبد من عبادي ما نقص	حدثنا هناد حدثنا أبو الأحوص عن ليث عن شهر بن حوشب عن عبد الرحمن بن غنم عن أبي ذر قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم يقول الله تعالى يا عبادي كلكم ضال إلا من هديته فسلوني الهدى أهدكم وكلكم فقير إلا من أغنيت فسلوني أرزقكم وكلكم مذنب إلا من عافيت فمن علم منكم أني ذو قدرة على المغفرة فاستغفرني غفرت له ولا أبالي ولو أن أولكم وآخركم وحيكم وميتكم ورطبكم ويابسكم اجتمعوا على أتقى قلب عبد من عبادي ما زاد ذلك في ملكي جناح بعوضة ولو أن أولكم وآخركم وحيكم وميتكم ورطبكم ويابسكم	29

[3662] *es-Sünen*'de "لين" kelimesi yer almamaktadır.

[3663] *es-Sünen*'de "الغنى" kelimesi yoktur. "قلب" kelimesi (iki kez) fazladan bulunmaktadır.

	ذلك من ملكي جناح بعوضة ولو أن أولكم وآخركم وحيكم وميتكم ورطبكم ويابسكم اجتمعوا على صعيد واحد فسأل كل إنسان منهم ما بلغت أمنيته فأعطيت كل سائل منهم ما سأل ما نقص ذلك من ملكي إلا كما لو أن أحدكم مر بالبحر فغمس فيه إبرة ثم رفعها إليه ذلك بأني جواد ماجد واجد أفعل ما أريد عطائي كلام وعذابي كلام إنما أمري لشيء إذا أردته أن أقول له كن فيكون	اجتمعوا على أشقى قلب عبد من عبادي ما نقص ذلك من ملكي جناح بعوضة ولو أن أولكم وآخركم وحيكم وميتكم ورطبكم ويابسكم اجتمعوا في صعيد واحد فسأل كل إنسان منكم ما بلغت أمنية فأعطيت كل سائل منكم ما سأل ما نقص ذلك من ملكي إلا كما لو أن أحدكم مر بالبحر فغمس فيه إبرة ثم رفعها إليه ذلك بأني جواد ماجد أفعل ما أريد عطائي كلام وعذابي كلام إنما أمري لشيء إذا أردته أن أقول له كن فيكون	
Tirmizî, “Ṣıfatü’l-ḳıyâme”, 49 (No. 2497); Hennâd, *ez-Zühd*, 2/448 (No. 888) ***sened aynı, mana aynı - taktî‘-, lafız aynı - taktî‘-	حدثنا أبو معاوية عن الأعمش عن عمارة بن عمير عن الحارث بن سويد قال حدثنا عبدالله بحديثين أحدهما عن نفسه والآخر عن النبي قال قال عبدالله المؤمن يرى ذنوبه كأنه في أصل جبل يخاف أن يقع عليه وإن الفاجر يرى ذنوبه كذباب وقع على أنفه فقال به هكذا فطار قال قال رسول الله لله أفرح بتوبة أحدكم من رجل بأرض دوية مهلكة معه راحلته عليها زاده وطعامه وشرابه وما يصلحه فأضلها فخرج في طلبها حتى إذا أدركه الموت قال أرجع إلى مكاني الذي أضللتها فيه فأموت قال فرجع إلى مكانه فغلبته عيناه فاستيقظ فإذا راحلته عند رأسه عليها طعامه وشرابه وما يصلحه	حدثنا هناد أخبرنا أبو معاوية عن الأعمش عن عمارة بن عمير عن الحارث بن سويد حدثنا عبد الله بن مسعود بحديثين أحدهما عن نفسه والآخر عن النبي صلى الله عليه و سلم قال عبد الله : إن المؤمن يرى ذنوبه كأنه في أصل جبل يخاف أن يقع عليه وإن الفاجر يرى ذنوبه كذباب وقع على أنفه قال به هكذا	30
Tirmizî, “Ṣıfatü’l-ḳıyâme”, 51 (No. 2503); Hennâd, *ez-Zühd*, 2/568 (No. 1189) ***sened, mana ve lafız aynı	حدثنا وكيع عن سفيان عن علي بن الأقمر عن أبي حذيفة عن عائشة قالت قال النبي ما أحب أني حكيت أحدا وأن لي كذا وكذا	حدثنا هناد حدثنا وكيع عن سفيان عن علي بن الأقمر عن أبي حذيفة عن عائشة قالت : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم ما أحب أني حكيت أحدا وأن لي كذا وكذا	31
Tirmizî, “Ṣıfatü’l-ḳıyâme”, 51 (H. 2509); Hennâd, *ez-Zühd*, 2/568 (No. 1310) ***sened, mana ve lafız aynı	دثنا أبو معاوية عن الأعمش عن عمرو بن مرة عن سالم بن أبي الجعد عن م الدرداء عن أبي الدرداء قال قال رسول الله ألا أخبركم بأفضل من درجة الصوم والصلاة والصدقة قالوا بلى قال صلاح ذات البين وإن فساد ذات البين هي الحالقة	حدثنا هناد حدثنا أبو معاوية عن الأعمش عن عمرو بن مرة عن سالم بن أبي الجعد عن أم الدرداء عن أبي الدرداء قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم ألا أخبركم بأفضل من درجة الصيام والصلاة والصدقة قالوا بلى قال صلاح ذات البين فإن فساد ذات البين هي الحالقة	32
Tirmizî, “Ṣıfatü’l-ḳıyâme”, 60 (No. 2520); Hennâd, *ez-Zühd*, 2/548 (No. 1136) ***sened, mana ve lafız aynı	حدثنا قبيصة عن إسرائيل عن هلال بن مقلاص الصيرفي عن أبي بشر عن أبي وائل عن أبي سعيد الخدري قال قال رسول الله من أكل طيبا وعمل في سنة وأمن الناس بوائقه دخل الجنة قال فقال	حدثنا هناد و أبو زرعة و غير واحد قالوا أخبرنا قبيصة عن إسرائيل عن هلال بن مقلاص الصيرفي عن أبي بشر عن أبي وائل عن أبي سعيد الخدري قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم من	33

	رجل يارسول الله إن هذا اليوم في الناس لكثير قال وسيكون في قرون بعدي	أكل طيبا وعمل في سنة وأمن الناس بوائقه دخل الجنة فقال رجل يا رسول الله إن هذا اليوم في الناس لكثير قال وسيكون في قرون بعدي	
Tirmizî, “Şıfatü’l-Cenne”, 15 (No. 2550); Hennâd, *ez-Zühd*, 1/52 (No. 9) ***sened aynı, mana aynı --taktî‘-, lafız aynı --taktî‘-	حدثنا أبو معاوية عن عبدالرحمن بن اسحاق عن النعمان بن سعد عن علي قال قال رسول الله إن في الجنة لسوقا مالا فيها بيع ولا شراء إلا الصور من الرجال النساء فإذا اشتهى الرجل صورة دخل فيها وإن فيها لمجتمع الحور العين يرفعن بأصوات لم تسمع الخلائق مثلها يقلن نحن الخالدات فلا نبيد ونحن الناعمات فلا نبؤس ونحن الراضيات فلا نسخط فطوبى لمن كان لنا وكنا له	حدثنا أحمد بن منيع و هناد قالا حدثنا أبو معاوية حدثنا عبد الرحمن بن إسحق عن النعمان بن سعد عن علي قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم إن في الجنة لسوقا ما فيها شراء ولا بيع إلا الصور من الرجال والنساء فإذا اشتهى الرجل صورة دخل فيها	34
Tirmizî, “Şıfatü’l-Cenne”, 24 (No. 2564); Hennâd, *ez-Zühd*, 1/52 (No. 9) ***sened aynı, mana aynı --taktî‘-, lafız aynı --taktî‘-	حدثنا أبو معاوية عن عبدالرحمن بن اسحاق عن النعمان بن سعد عن علي قال قال رسول الله إن في الجنة لسوقا مالا فيها بيع ولا شراء إلا الصور من الرجال النساء فإذا اشتهى الرجل صورة دخل فيها وإن فيها لمجتمع الحور العين يرفعن بأصوات لم تسمع الخلائق مثلها يقلن نحن الخالدات فلا نبيد ونحن الناعمات فلا نبؤس ونحن الراضيات فلا نسخط فطوبى لمن كان لنا وكنا له	حدثنا هناد و أحمد بن منيع قالا حدثنا أبو معاوية قال حدثنا عبد الرحمن بن إسحق عن النعمان بن سعد عن علي قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم إن في الجنة لمجتمعا للحور العين يرفعن بأصوات لم يسمع الخلائق مثلها قال يقلن نحن الخالدات فلا نبيد ونحن الناعمات فلا نبؤس ونحن الراضيات فلا نسخط طوبى لمن كان لنا وكنا له	35
Tirmizî, “Şıfatü’l-Cenne”, 27 (No. 2572); Hennâd, *ez-Zühd*, 1/133 (No. 173) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3664]	حدثنا أبو الأحوص عن أبي اسحاق عن بريد بن أبي مريم عن أنس ابن مالك قال قال رسول الله من سأل الجنة ثلاث مرات قالت الجنة اللهم أدخله الجنة ومن استجار بالله تعالى من النار ثلاث مرات قالت النار اللهم أجره من النار	حدثنا هناد حدثنا أبو الأحوص عن أبي إسحق عن بريد بن أبي مريم عن أنس بن مالك قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم من سأل الله الجنة ثلاث مرات قالت الجنة اللهم أدخله الجنة ومن استجار من النار ثلاث مرات قالت النار اللهم أجره من النار	36
Tirmizî, “Şıfatü Cehennem”, 3 (No. 2580); Hennâd, *ez-Zühd*, 1/189 (No. 301) ***sened aynı, mana aynı, lafız bir[3665]az farklı	حدثنا علي بن مسهر عن الفضل بن يزيد عن أبي المخارق عن ابن عمر قال قال رسول الله إن الكافر يسحب لسانه يوم القيامة الفرسخ والفرسخين يتوطؤه الناس	حدثنا هناد حدثنا علي بن مسهر عن الفضل بن يزيد عن أبي المخارق عن ابن عمر قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم إن الكافر ليسحب لسانه الفرسخ والفرسخين يتوطؤه الناس	37
Tirmizî, “Şıfatü Cehennem”, 10 (No. 2595); Hennâd, *ez-Zühd*, 1/154 (No. 207) ***sened aynı,	حدثنا أبو معاوية عن الأعمسش عن إبراهيم عن عبيدة عن عبدالله قال قال رسول الله إني لأعرف آخر أهل النار خروجا من النار رجل يخرج منها زحفا فيقال له انطلق فادخل الجنة قال فيذهب	حدثنا هناد حدثنا أبو معاوية عن الأعمش عن إبراهيم عن عبيدة السلماني عن عبد الله بن مسعود قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم إني لأعرف آخر أهل النار خروجا رجل يخرج	38

[3664] *es-Sünen*’de “**بالله تعالى**” lafz-ı celili yer almamaktadır.

[3665] *es-Sünen*’de “**يوم القيامة**” ifadesi bulunmamaktadır.

	منها زحفا فيقول يا رب قد أخذ الناس المنازل قال فيقال له انطلق فادخل الجنة قال فيذهب ليدخل فيجد الناس قد أخذوا المنازل فيرجع فيقول يا رب قد أخذ الناس المنازل قال فيقال له أتذكر الزمان الذي كنت فيه ؟ فيقول نعم فيقال له تمن قال فيتمنى فيقال له فإن لك ما تمنيت وعشرة أضعاف الدنيا ؟ قال فيقول أتسخر بي وأنت الملك قال فلقد رأيت رسول الله صلى الله عليه و سلم ضحك حتى بدت نواجذه	ليدخل الجنة فيجد الناس قد أخذوا المنازل فيرجع فيقول يا رب قد أخذ الناس المنازل قال فيقال له أتذكر الزمان الذي كنت فيه فيقول نعم فيقال له تمن فيتمنى فيقال له إن لك الذي تمنيت وعشرة أضعاف الدنيا قال فيقول أتسخر بي وأنت الملك قال فلقد رأيت رسول الله ضحك حتى بدت نواجذه	mana aynı, lafız çok az farklı[3666]
39	حدثنا هناد حدثنا أبو معاوية عن الأعمش عن المعرور بن سويد عن أبي ذر قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم إني لأعرف آخر أهل النار خروجا من النار وآخر أهل الجنة دخولا الجنة يؤتى برجل فيقول سلوا عن صغار ذنوبه واخبئوا كبارها فيقال له عملت كذا وكذا يوم كذا وكذا عملت كذا وكذا في يوم كذا وكذا قال فيقال له فإن لك مكان كل سيئة حسنة قال فيقول يا رب لقد عملت أشياء ما أراها ههنا قال فلقد رأيت رسول الله صلى الله عليه و سلم ضحك حتى بدت نواجذه	حدثنا وكيع عن الأعمش عن المعرور بن سويد عن أبي ذر قال قال رسول الله يؤتى بالرجل يوم القيامة فيقال أعرضوا عليه صغار ذنوبه فيعرض عليه صغارها ويخبأ عنه كبارها فيقال له عملت يوم كذا وكذا وهو مشفق من الكبار فيقال أعطوه من كل سيئة عملها حسنة قال فيقول إن لي ذنوبا لا أراها ها هنا قال ولقد رأيت رسول الله ضحك حتى بدت نواجذه	Tirmizî, “Şıfatü Cehennem”, 10 (No. 2596); Hennâd, *ez-Zühd*, 1/155 (No. 211) ***sened aynı -- Hennâd’dan 1 sonraki kişi farklı-, mana aynı, lafız orta derecede farklı -ihtisar-[3667]
40	حدثنا هناد حدثنا أبو معاوية عن الأعمش عن أبي سفيان عن جابر قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم يعذب ناس من أهل التوحيد في النار حتى يكونوا فيها حمما ثم تدركهم الرحمة فيخرجون ويطرحون على أبواب الجنة قال فترش عليهم أهل الجنة الماء فينبتون كما ينبت الغثاء في حمالة السيل ثم يدخلون الجنة	حدثنا أبو معاوية عن الأعمش عن أبي سفيان عن جابر قال قال رسول الله يعذب ناس من أهل التوحيد في النار حتى يكونوا فيها حمما ثم تدركهم الرحمة فيخرجون فيطرحون على أبواب الجنة فيرش عليهم أهل الجنة الماء فينبتون كما تنبت الغثاء في حمالة السيل ثم يدخلون الجنة	Tirmizî, “Şıfatü Cehennem”, 8 (No. 2597); Hennâd, *ez-Zühd*, 1/153 (No. 206) ***sened, mana ve lafız aynı
41	حدثنا هناد حدثنا أبو الأحوص عن سعيد بن مسروق عن ابن أشوع عن يزيد بن سلمة الجعفي قال قال يزيد بن سلمة : يا رسول الله إني قد	حدثنا أبو الأحوص عن سعيد بن مسروق عن ابن أشوع عن يزيد ابن سلمة الجفي قال قال يزيد لرسول الله إني قد سمعت منك حديثا كثيرا أخاف	Tirmizî, “‘İlm”, 19 (No. 2683); Hennâd, *ez-Zühd*, 2/466 (No. 936) ***sened, mana ve

[3666] *es-Sünen*’de “من النار” ve “الجنة” lafızları geçmemektedir. “فيقول يا رب قد اخذ الناس المنازل قال” cümlesi fazladan zikredilmektedir.

[3667] *es-Sünen*’de ilk cümle “عملت كذا وكذا في يوم كذا وكذا” ve “اني لاعرف اخر اهل النار خروجا من النار واخر اهل الجنة دخولا الجنة” ifadesi ile “يا رب” niyazı fazladan yer almaktadır. “يوم القيامة” lafzı ve “وهو مشفق من الكبار” hal cümlesi yer almamaktadır. “اعرضوا” yerine “سلوا”, “اعطوه من” yerine “فان لك مكان”, “ان لي ذنوبا” yerine “لقد عملت اشياء” ifadesi kullanılmaktadır. Hennâd hem Ebû Muâviye hem de Vekî‘den hadis almakla birlikte (Mizzî, *Tehẕîbü’l-Kemâl*, 30/312) bu rivayet râvi değişiminin rivayet lafızlara etkisinin fazla olabildiğini göstermektedir. “فيعرض عليه صغارها” cümlesi, ihtisar sebebiyle zikredilmemektedir.

	سمعت منك حديثا كثيرا اخاف أن ينسيني أوله أخره فحدثني بكلمة تكون جماعا قال اتق الله فيما تعلم	أن ينسيني أوله آخره فحدثني بكلمة تكون جماعا قال اتق الله فيما تعلم	lafız aynı
42	حدثنا هناد حدثنا أبو الأحوص عن أبي إسحاق عن الحارث عن علي قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم للمسلم على المسلم ست بالمعروف يسلم عليه إذا لقيه ويجيبه إذا دعاه ويشمته إذا عطس ويعوده إذا مرض ويتبع جنازته إذا مات ويحب له ما يحب لنفسه	حدثنا أبو الأحوص عن أبي أسحاق عن الحارث عن علي قال قال رسول الله للمسلم على المسلم ست بالمعروف يسلم عليه إذا لقيه ويجيبه إذا دعاه ويشمته إذا عطس ويعوده إذا مرض ويتبع جنازته إذا مات ويحب له ما يحب لنفسه	Tirmizî, “İsti’zân ve Âdâb”, 44 (No. 2736); Hennâd, *ez-Zühd*, 2/497 (No. 1022) ***sened, mana ve lafız aynı
43	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا قبيصة حدثنا سفيان عن حبيب بن الشهيد عن أبي مجلز قال : خرج معاوية فقام عبد الله بن الزبير و ابن صفوان حين رأوه فقال : اجلسا سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم يقول : من سره أن يتمثل له الرجال قياما فليتبوأ مقعده من النار حدثنا هناد حدثنا أبو أسامة عن حبيب بن الشهيد عن أبي مجلز عن معاوية عن النبي صلى الله عليه و سلم مثله	حدثنا أبو أسامة عن حبيب بن الشهيد ثنا أبو مجلز قال دخل معاوية بيتا فيه عبدالله بن جعفر وعبدالله بن الزبير فقام له عبدالله بن جعفر ولم يقم له ابن الزبير فقال معاوية اجلس فإني سمعت رسول الله يقول من سره أن يتمثل له الرجال قياما فليتبوأ مقعده من النار	Tirmizî, “İsti’zân ve Âdâb”, 9 (No. 2755); Hennâd, *ez-Zühd*, 2/427 (No. 837) ***sened, mana ve lafız aynı
44	حدثنا هناد حدثنا عيسى بن يونس عن ابن عون عن نافع عن ابن عمر : عن النبي صلى الله عليه و سلم { يوم يقوم الناس لرب العالمين } قال : يقوم أحدهم في الرشح إلى أنصاف أذنيه	حدثنا عيسى بن يونس عن ابن عون عن نافع عن ابن عمر عن النبي في قوله عز و جل { يوم يقوم الناس لرب العالمين المطففين } قال يقوم أحدهم في رشحه إلى أنصاف أذنيه	Tirmizî, “Tefsîrü’l-Ḳur’ân”, 74 (No. 3336); Hennâd, *ez-Zühd*, 1/199-200 (No. 326) ***sened, mana ve lafız aynı
45	حدثنا هناد حدثنا محمد بن فضيل عن عطاء بن السائب عن محارب بن دثار عن عبد الله بن عمر قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم الكوثر نهر في الجنة حافتاه من ذهب ومجراه على الدر والياقوت تربته أطيب من المسك وماؤه أحلى من العسل وأبيض من الثلج	حدثنا محمد بن فضيل عن عطاء بن السائب عن محارب بن دثار عن ابن عمر قال قال رسول الله الكوثر نهر في الجنة حافتاه من الذهب ومجراه على الدر والياقوت تربته أطيب من المسك وماؤه أحلى من العسل وأبيض من الثلج	Tirmizî, “Tefsîrü’l-Ḳur’ân”, 89 (No. 3361); Hennâd, *ez-Zühd*, 1/108 (No. 132) ***sened, mana ve lafız aynı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ek 4.4: Tirmizî ve Abd b. Humeyd Rivayetleri

Sıra	Tirmizî	Abd b. Humeyd	Kaynak ve Değerlendirme
1	حدثنا عبد بن حميد أخبرنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن الزهري عن أبي سلمة بن عبد الرحمن عن جابر بن عبد الله قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم إذا وقعت الحدود وصرفت الطرق فلا شفعة	أنا عبد الرزاق أنا معمر عن الزهري عن أبي سلمة عن جابر بن عبد الله قال : إنما جعل رسول الله صلى الله عليه و سلم الشفعة في كل ما لم يقسم فإذا وقعت الحدود وصرفت الطرق فلا شفعة	Tirmizî, "Aḥkâm", 33 (No. 1370); Abd, *el-Münteḫab*, 326 (No. 1080) ***sened aynı, mana aynı --taktî'-, lafız aynı --taktî'-
2	حدثنا عبد بن حميد قال أخبرني يعقوب بن إبراهيم بن سعد حدثنا ابي عن ابيه عن ابي عبيدة بن محمد بن عمار بن ياسر عن طلحة بن عبد الله بن عوف عن سعد بن زيد قال : سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم يقول من قتل دون ماله فهو شهيد *ومن قتل دون دينه فهو شهيد* ومن قتل دون دمه فهو شهيد ومن قتل دون أهله فهو شهيد	حدثنا يعقوب بن إبراهيم ثنا أبي عن أبيه عن أبي عبيدة بن محمد بن عمار عن طلحة بن عبد الله بن عوف عن سعيد بن زيد رضي الله عنه سمعت النبي صلى الله عليه و سلم يقول : *من قتل دون دينه فهو شهيد* ومن قتل دون ماله فهو شهيد ومن قتل دون دمه فهو شهيد ومن قتل دون أهله فهو شهيد	Tirmizî, "Diyât", 22 (No. 1421); Abd, *el-Münteḫab*, 66 (No. 106) ***sened aynı, mana aynı, lafız aynı -takdim-tehir-[3668]
3	حدثنا عبد بن حميد حدثنا قبيصة عن سفيان عن عبد الرحمن بن زياد بن أنعم عن عبد الله بن يزيد عن عبد الله بن عمرو : عن النبي صلى الله عليه و سلم قال ما دعوة أسرع إجابة من دعوة غائب لغائب	حدثنا قبيصة ثنا سفيان عن عبد الرحمن بن زياد عن عبد الله بن يزيد عن عبد الله بن عمرو قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم : الدنيا متاع وخير متاعها المرأة الصالحة وما من دعوة أسرع إجابة من دعوة غائب لغائب	Tirmizî, "el-Birr ve's-ṣıla", 50 (No. 1980); Abd, *el-Münteḫab*, 1/133 (No. 327) ***sened aynı, mana aynı --taktî'-, lafız aynı --taktî'-
4	حدثنا عبد بن حميد حدثنا عبد الصمد بن عبد الوارث حدثنا حريث بن السائب قال سمعت الحسن يقول حدثني حمران بن أبان عن عثمان ابن عفان : أن النبي صلى الله عليه و سلم قال ليس لابن آدم حق في سوى هذه الخصال بيت يسكنه وثوب يواري عورته وجلف الخبز والماء	حدثنا عبد الصمد بن عبد الوارث قال ثنا حريث بن السائب قال سمعت الحسن يقول حدثني حمران عن عثمان بن عفان أن النبي صلى الله عليه و سلم قال : ليس لابن آدم حق في سوى هذه الخصال بيت يسكنه وثوب يواري به عورته وجلف الخبز والماء	Tirmizî, "Zühd", 30 (No. 2341); Abd, *el- Münteḫab*, 46 (No. 46) ***sened, mana ve lafız aynı
5	حدثنا عبد بن حميد أخبرني شبابة عن إسرائيل عن ثوير قال سمعت ابن عمر يقول : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم إن أدنى أهل الجنة منزلة لمن ينظر إلى جنانه وأزواجه ونعيمه وخدمه وسرره مسيرة ألف سنة وأكرمهم على الله من ينظر إلى وجهه غدوة وعشية ثم قرأ رسول الله صلى الله عليه و سلم { وجوه يومئذ ناضرة * إلى ربها ناظرة }	أخبرني شبابة بن سوار ثنا إسرائيل بن يونس عن ثوير بن أبي فاختة قال سمعت بن عمر يقول قال رسول الله صلى الله عليه و سلم : إن أدنى أهل الجنة منزلة لمن ينظر إلى جنانه وأزواجه ونعيمه وخدمه وسرره مسيرة ألف سنة وأكرمهم على الله عز و جل من ينظر إلى وجهه غدوة وعشية ثم قرأ رسول الله صلى الله عليه و سلم { وجوه يومئذ ناظرة إلى ربها ناظرة }	Tirmizî, "Ṣıfatü'l-Cenne", 17 (No. 2553); Abd, *el-Münteḫab*, 260 (No. 819) ***sened, mana ve lafız aynı

[3668] *es-Sünen*'de dört şehirlik vesilesinden ilki ikinci sırada zikredilmektedir.

6 (2)	حدثنا عبد بن حميد حدثنا الحسن بن موسى عن ابن لهيعة عن دراج عن أبي الهيثم عن أبي سعيد : عن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال الصعود جبل من نار يتصعد فيه الكافر سبعين خريفا ويهوي به كذلك منه أبدا	نا الحسن بن موسى ثنا بن لهيعة ثنا دراج أبو السمح عن أبي الهيثم عن أبي سعيد عن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال : ويل واد يهوي فيه الكافر أربعين خريفا قبل أن يبلغ قعره والصعود جبل من نار جهنم يتصعد سبعين خريفا ثم يهوي به كذلك منه أبدا	Tirmizî, "Ṣıfatü Cehennem", 2 (No. 2576), "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 70 (No. 3326); Abd, *el-Münteḫab*, 289 (No. 924) ***sened aynı, mana aynı --taktî'-; lafız çok az farklı --taktî'-
7	حدثنا أحمد بن منيع حدثنا أبو معاوية حدثنا الأعمش عن أبي صالح عن أبي سعيد : عن النبي صلى الله عليه و سلم في قوله { وكذلك جعلناكم أمة وسطا } قال قال أبو عيسى هذا حديث حسن صحيح **حدثنا عبد بن حميد** أخبرنا جعفر بن عون أخبرنا الأعمش عن أبي صالح عن أبي سعيد قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم يدعى نوح فيقال هل بلغت ؟ فيقول نعم فيدعى قومه فيقال هل بلغكم ؟ فيقولون ما أتانا من نذير وما أتانا من أحد فيقول من شهودك ؟ فيقول محمد وأمته قال فيؤتى بكم تشهدون أنه قد بلغ فذلك قول الله { وكذلك جعلناكم أمة وسطا لتكونوا شهداء على الناس ويكون الرسول عليكم شهيدا } *والوسط العدل*	أنا جعفر بن عون ثنا الأعمش عن أبي صالح عن أبي سعيد قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم : يدعى نوح فيقال هل بلغت فيقول نعم فيدعى قومه فيقال هل بلغكم فيقولون ما اتانا من نذير وما أتانا من أحد فيقول من شهودك فيقول محمد عليه السلام وأمته فيؤتى بكم تشهدون أنه قد بلغ وذلك قول الله عز و جل { وكذلك جعلناكم أمة وسطا *والوسط العدل* لتكونوا شهداء على الناس ويكون الرسول عليكم شهيدا }	Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 3 (No. 2961); Abd, *el-Münteḫab*, 286 (No. 913) ***sened, mana ve lafız aynı
8	حدثنا عبد بن حميد حدثنا يزيد بن أبي حكيم عن سفيان عن عاصم الأحول قال سألت أنس بن مالك عن الصفا والمروة فقال : كانا من شعائر الجاهلية فلما كان الإسلام أمسكنا عنهما فأنزل الله { إن الصفا والمروة من شعائر الله فمن حج البيت أو اعتمر فلا جناح عليه أن يطوف بهما } قال هما تطوع { ومن تطوع خيرا فإن الله شاكر عليم }	ثنا يزيد بن أبي حكيم ثنا سفيان عن عاصم الأحول قال : سألت أنسا عن الصفا والمروة فقال كانا من شعائر الجاهلية فلما كان الإسلام أمسكنا عنهما فأنزل الله عز و جل { إن الصفا والمروة من شعائر الله فمن حج البيت أو اعتمر فلا جناح عليه أن يطوف بهما } قال هما تطوع { ومن تطوع خيرا فإن الله شاكر عليم }	Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 3 (No. 2966); Abd, *el-Münteḫab*, 368 (No. 1226) ***sened, mana ve lafız aynı[3669]
9	حدثنا عبد بن حميد حدثنا عبد الرحمن بن سعد عن أبي جعفر الرازي عن عطاء بن السائب عن أبي عبد الرحمن السلمي عن علي بن أبي طالب قال : صنع لنا عبد الرحمن بن عوف طعاما فدعانا وسقانا من الخمر فأخذت الخمر منا وحضرت الصلاة فقدموني فقرأت قل أيها	أخبرنا عبد الرحمن بن سعد قال أنا أبو جعفر الرازي عن عطاء بن السائب عن أبي عبد الرحمن السلمي عن علي بن أبي طالب قال : صنع لنا عبد الرحمن بن عوف طعاما فدعانا وسقانا من الخمر فأخذت الخمر منا وحضرت الصلاة فقدموني فقرأت قل يا أيها الكافرون لا أعبد ما	Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 5 (No. 3026); Abd, *el-Münteḫab*, 1/56 (No. 82) ***sened, mana ve lafız aynı

[3669] *es-Sünen*'de hadisin ilk kısmı taktî' edildiği için ikinci kısmında "**فيه الكافر**" ilavesi bulunmaktadır.

	تعبدون ونحن نعبد ما تعبدون قال فأنزل الله عز و جل يا أيها الذين آمنوا لا تقربوا الصلاة وأنتم سكارى حتى تعلموا ما تقولون	الكافرون لا أعبد ما تعبدون ونحن نعبد ما تعبدون قال فأنزل الله تعالى { يا أيها الذين آمنوا لا تقربوا الصلاة وأنتم سكارى حتى تعلموا ما تقولون }	
Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 5 (No. 3039); Abd, *el-Münteḫab*, 31 (No. 7) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3670]	حدثنا روح بن عبادة ثنا موسى بن عبيدة الربذي قال أخبرني مولى بن سباع قال سمعت عبد الله بن عمر يحدث عن أبي بكر الصديق قال : كنت عند رسول الله صلى الله عليه و سلم فأنزلت هذه الآية { من يعمل سوءا يجز به } فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم يا أبا بكر ألا أقرئك آية أنزلت علي قال قلت بلى يا رسول الله قال فأقرأنيها قال فلا أعلم إلا أني وجدت انفصاما في ظهري حتى تمطأت لها فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم ما شأنك يا أبا بكر فقلت يا رسول الله بأبي أنت وأمي وأينا لم يعمل سوءا وإنا لمجزون بما عملنا ؟ فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم أما أنت يا أبا بكر وأصحابك المؤمنون فتجزون بذلك في الدنيا حتى تلقوا الله عز و جل وليست لكم ذنوب وأما الآخرون فيجمع ذلك لهم حتى يجزوا به يوم القيامة	حدثنا يحيى بن موسى و عبد بن حميد قالا حدثنا روح بن عبادة عن موسى بن عبيدة أخبرني مولى ابن سباع قال سمعت عبد الله بن عمر يحدث عن أبي بكر الصديق قال : كنت عند رسول الله صلى الله عليه و سلم فأنزلت عليه هذه الآية { من يعمل سوءا يجز به ولا يجد له من دون الله وليا ولا نصيرا } فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم يا أبا بكر ألا أقرئك آية أنزلت علي ؟ قلت بلى يا رسول الله قال فأقرأنيها فلا أعلم إلا أني قد كنت وجدت انقصاما في ظهري فتمطأت لها فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم ما شأنك يا أبا بكر ؟ قلت يا رسول الله بأبي أنت وأمي وأينا لم يعمل سوءا وإنا لمجزون بما عملنا ؟ فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم أما أنت يا أبا بكر والمؤمنون فتجزون بذلك في الدنيا حتى تلقوا الله وليس لكم ذنوب وأما الآخرون فيجمع ذلك لهم حتى يجزوا به يوم القيامة	10
Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 10 (No. 3097); Abd, *el-Münteḫab*, 35-36 (No. 19) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3671]	حدثني يعقوب بن إبراهيم عن أبيه عن محمد بن إسحاق قال حدثني الزهري عن عبيد الله بن عبد الله بن عتبة عن بن عباس قال سمعت عمر بن الخطاب يقول : لما توفي عبد الله بن أبي دعي رسول الله صلى الله عليه و سلم للصلاة عليه فقام إليه فلما وقف عليه يريد الصلاة تحولت حتى قمت في صدره فقلت يا رسول الله أعلى عدوة الله عبد الله بن أبي القائل يوم كذا وكذا أتعدد أيامه قال ورسول الله صلى الله عليه و سلم يتبسم حتى إذا أكثرت عليه قال أخر عني يا عمر إني خيرت فاخترت قد قيل لي { استغفر لهم أو لا تستغفر لهم سبعين مرة فلن يغفر الله لهم } لو أعلم أني إن زدت على السبعين غفر له لزدت	حدثنا عبد بن حميد حدثنا يعقوب بن إبراهيم بن سعد عن أبيه عن محمد بن إسحاق عن الزهري عن عبيد الله بن عبد الله بن عتبة عن ابن عباس قال : سمعت عمر بن الخطاب يقول لما توفي عبد الله بن أبي دعي رسول الله صلى الله عليه و سلم للصلاة عليه فقام إليه فلما وقف عليه يريد الصلاة تحولت حتى قمت في صدره فقلت يا رسول الله أعلى عدو الله عبد الله بن أبي القائل يوم كذا كذا وكذا ؟ يعد أيامه قال ورسول الله صلى الله عليه و سلم يتبسم حتى إذا أكثرت عليه قال أخر عني يا عمر إني خيرت فاخترت قد قيل لي { استغفر لهم أو لا تستغفر لهم إن تستغفر لهم سبعين مرة فلن يغفر الله لهم } لو أعلم أني لو	11

[3670] *es-Sünen*'de "**قد كنت**" nakıs fiili fazladan zikredilmektedir.

[3671] *es-Sünen*'de "**مضى**" yerine "**قبض**" fiili geçmektedir.

	قال ثم صلى عليه ومشى معه فقام على قبره حتى فرغ منه قال فعجب لي وجرأتي على رسول الله صلى الله عليه و سلم والله ورسوله أعلم فو الله ما كان إلا يسيرا حتى نزلت هاتان الآيتان { ولا تصل على أحد منهم مات أبدا ولا تقم على قبره } إلى آخر الآية فما صلى رسول الله صلى الله عليه و سلم بعده على منافق ولا قام على قبره حتى مضى لله عز و جل	زدت على السبعين غفر له لزدت قال ثم صلى عليه ومشى معه فقام على قبره حتى فرغ منه قال فعجب لي وجرأتي على رسول الله صلى الله عليه و سلم والله ورسوله أعلم فو الله ما كان إلا يسيرا حتى نزلت هاتان الآيتان { ولا تصل على أحد منهم مات أبدا ولا تقم على قبره } إلى آخر الآية قال فما صلى رسول الله صلى الله عليه و سلم بعده على منافق ولا قام على قبره حتى قبضه الله	
Tirmizî, “Tefsîrü’l-Ḳur’ân”, 11 (No. 3107); Abd, *el-Münteḫab*, 222 (No. 664); sened, mana ve lafız aynı	حدثنا حجاج بن منهال ثنا حماد بن سلمة عن علي بن زيد عن يوسف بن مهران عن بن عباس أن النبي صلى الله عليه و سلم قال : لما أغرق الله عز و جل فرعون قال آمنت أنه لا إله إلا الذي آمنت به بنو إسرائيل فقال جبريل يا محمد لو رأيتني وأنا آخذ من حال البحر فأدسه في فيه مخافة أن تدركه الرحمة	حدثنا عبد بن حميد حدثنا الحجاج بن منهال حدثنا حماد بن سلمة عن علي بن زيد عن يوسف بن مهران عن ابن عباس : أن النبي صلى الله عليه و سلم قال لما أغرق الله فرعون قال آمنت أنه لا إله إلا الذي آمنت به بنو إسرائيل فقال جبريل يا محمد فلو رأيتني وأنا آخذ من حال البحر فأدسه في فيه مخافة أن تدركه الرحمة	12
Tirmizî, “Tefsîrü’l-Ḳur’ân”, 12 (No. 3113); Abd, *el-Münteḫab*, 1/67-68 (No. 110) ***sened, mana ve lafız aynı	حدثنا حسين الجعفي وهو بن علي عن زائدة عن عبد الملك بن عمير عن عبد الرحمن بن أبي ليلى عن معاذ بن جبل أتى رجل النبي صلى الله عليه و سلم فقال : يا رسول الله أرأيت رجلا لقي امرأة ليس بينها معرفة فليس يأتي الرجل شيئا إلى امرأته إلا أتى هو إليها إلا أنه لم يجامعها قال فأنزل الله عز و جل وأقم الصلاة طرفي النهار وزلفا من الليل إن الحسنات يذهبن السيئات ذلك ذكرى للذاكرين فأمره أن يتوضأ ويصلي قال معاذ فقلت يا رسول الله أهي له خاصة أم للمؤمنين عامة قال بل للمؤمنين عامة	حدثنا عبد بن حميد حدثنا حسين الجعفي عن زائدة عن عبد الملك بن عمير عن عبد الرحمن بن أبي ليلى عن معاذ قال : أتى النبي صلى الله عليه و سلم رجل فقال يا رسول الله أرأيت رجلا لقي امرأة وليس بينهما معرفة فليس يأتي الرجل شيئا إلى امرأته إلا قد أتى هو إليها إلا أنه لم يجامعها قال فأنزل الله { أقم الصلاة طرفي النهار وزلفا من الليل إن الحسنات يذهبن السيئات ذلك ذكرى للذاكرين } فأمره أن يتوضأ ويصلي قال معاذ فقلت يا رسول الله أهي له خاصة أم للمؤمنين عامة ؟ قال بل للمؤمنين عامة	13
Tirmizî, “Tefsîrü’l-Ḳur’ân”, 17 (No. 3128); Abd, *el-Münteḫab*, 38 (No. 24) ***sened, mana ve lafız aynı	حدثنا علي بن عاصم عن يحيى البكاء قال أخبرني عبد الله بن عمر قال سمعت عمر بن الخطاب يقول قال رسول الله صلى الله عليه و سلم : أربع قبل الظهر بعد الزوال يحسب بمثلهن في صلاة السحر قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم وليس من شيء إلا وهو يسبح الله تللك الساعة ثم قرأ يتفيأ ظلاله عن اليمين والشمائل سجدا الآية كلها	بسم الله الرحمن الرحيم حدثنا عبد بن حميد حدثنا علي بن عاصم عن يحيى البكاء حدثني عبد الله بن عمر قال : سمعت عمر بن الخطاب يقول قال رسول الله صلى الله عليه و سلم أربع قبل الظهر بعد الزوال تحسب بمثلهن في صلاة السحر قال رسول الله صلى الله عليه و سلم وليس من شيء إلا ويسبح الله تلك الساعة ثم قرأ { يتفيأ ظلاله عن اليمين والشمائل سجدا لله } الآية كلها	14
Tirmizî, “Tefsîrü’l-Ḳur’ân”, 22 (No. 3164); Abd, *el-*	ثنا الحسن بن موسى ثنا بن لهيعة ثنا دراج أبو السمح عن أبي الهيثم عن أبي سعيد عن رسول	بسم الله الرحمن الرحيم حدثنا عبد بن حميد حدثنا الحسن بن موسى حدثنا ابن لهيعة عن دراج عن	15

	أبي الهيثم عن أبي سعيد : عن النبي صلى الله عليه و سلم قال الويل واد في جهنم يهوي فيه الكافر أربعين خريفا قبل أن يبلغ قعره	الله صلى الله عليه و سلم قال : ويل واد يهوي فيه الكافر أربعين خريفا قبل أن يبلغ قعره والصعود جبل من نار جهنم يتصعد سبعين خريفا ثم يهوي به كذلك منه أبدا	*Münteḫab*, 288 (No. 922) ***sened aynı, mana aynı -taktî‘-; lafız çok az farklı -taktî‘-[3672]
16	بسم الله الرحمن الرحيم حدثنا يحي بن موسى و عبد بن حميد وغير واحد المعنى واحد قالوا حدثنا عبد الرزاق عن يونس بن سليم عن الزهري عن عروة بن الزبير عن عبد الرحمن بن عبد القاري قال : سمعت عمر بن الخطاب رضي الله عنه يقول كان النبي صلى الله عليه و سلم إذا أنزل عليه الوحي سمع عند وجهه كدوي النحل فأنزل عليه يوما فمكثنا ساعة فسري عنه فاستقبل القبلة ورفع يديه وقال اللهم زدنا ولا تنقصنا وأكرمنا ولا تهنا وأعطنا ولا تحرمنا وآثرنا ولا تؤثر علينا وارضنا وارض عنا ثم قال صلى الله عليه و سلم أنزل علي عشر آيات من أقامهن دخل الجنة ثم قرأ { قد أفلح المؤمنون } حتى ختم عشر آيات	أخبرنا عبد الرزاق قال أنا يونس بن سليمان عن بن شهاب عن عروة بن الزبير عن عبد الرحمن بن عبد القاري قال سمعت عمر بن الخطاب يقول : كان رسول الله صلى الله عليه و سلم إذا نزل عليه الوحي يسمع عند وجهه كدوي النحل فأنزل عليه يوما فسكتنا ساعة فسري عنه فاستقبل القبلة ورفع يديه وقال اللهم زدنا ولا تنقصنا واكرمنا وى تهنا وأعطنا ولا تحرمنا وآثرنا ولا تؤثر علينا وأرضنا وارض عنا ثم قال قد أنزل علي عشر آيات من أقامهن دخل الجنة ثم قرأ { قد أفلح المؤمنون } حتى ختم عشر آيات	Tirmizî, “Tefsîrü’l-Ḳur’ân”, 23 (No. 3173); Abd, *el-Münteḫab*, 1/34 (No. 15) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3673]
17	حدثنا عبد بن حميد حدثنا يزيد بن هارون أخبرنا حميد الطويل عن أنس بن مالك : أن عمه غاب عن قتال بدر فقال غبت عن أول قتال قاتله رسول الله صلى الله عليه و سلم المشركين لئن الله أشهدني قتالا للمشركين ليرين الله كيف أصنع فلما كان يوم أحد انكشف المسلمون فقال اللهم إني أبرأ إليك مما جاء به هؤلاء يعني المشركين واعتذر إليك مما يصنع هؤلاء يعني أصحابه ثم تقدم فلقيه سعد فقال يا أخي ما فعلت أنا معك فلم أستطع أن أصنع ما صنع فوجد فيه بضع وثمانون من ضربة بسيف وطعنة برمح ورمية بسهم فكنا نقول فيه وفي أصحابه نزلت { فمنهم من قضى نحبه ومنهم من ينتظر }	أنا يزيد بن هارون أنا حميد الطويل عن أنس : أن عمه غاب عن قتال بدر فقال غبت عن أول قتال قاتله رسول الله صلى الله عليه و سلم المشركين لئن الله تعالى أشهدني قتالا ليرين الله كيف أصنع فلما كان يوم أحد انكشف المسلمون فقال اللهم إني أبرأ إليك مما جاء به هؤلاء يعني المشركين وأعتذر إليك مما صنع هؤلاء يعني أصحابه ثم تقدم فلقيه سعد بأخراها دون أحد قلت أنا معك قال فلم أستطع أن أصنع ما صنع فوجد فيه بضع وثمانون ضربة بسيف وطعنة برمح ورمية بسهم قال وكنا نقول فيه وفي أصحابه نزلت { فمنهم من قضى نحبه ومنهم من ينتظر } قال يريد يعني الآية	Tirmizî, “Tefsîrü’l-Ḳur’ân”, 34 (No. 3201); Abd, *el-Münteḫab*, 410 (No. 1396) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3674]
18	حدثنا عبد بن حميد حدثنا عفان بن مسلم حدثنا حماد بن سلمة أخبرنا علي بن زيد عن	دثنا عفان بن مسلم ثنا حماد بن سلمة عن علي بن زيد عن أنس بن مالك : أن رسول الله صلى	Tirmizî, “Tefsîrü’l-Ḳur’ân”, 34 (No. 3206); Abd, *el-*

[3672] *es-Sünen*’de “**في جهنم**” lafzı fazladan kullanılmaktadır.

[3673] *es-Sünen*’de “**سكتنا**” yerine “**مكثنا**” fiili yer almaktadır.

[3674] *es-Sünen*’de “**باخراها دون احد قلت**” ifadesi yerine “**فقال يا اخي ما فعلت**” denilmektedir. “**للمشركين**” kelimesi fazladan bulunmaktadır.

Münteḫab, 367-368 (No. 1223) ***sened, mana ve lafız aynı	الله عليه و سلم كان يمر بباب فاطمة ستة أشهر إذا خرج إلى صلاة الفجر يقول الصلاة يا أهل البيت { إنما يريد الله ليذهب عنكم الرجس أهل البيت ويطهركم تطهيرا }	أنس بن مالك : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم كان يمر بباب فاطمة ستة أشهر إذا خرج إلى صلاة الفجر يقول الصلاة يا أهل البيت { إنما يريد الله ليذهب عنكم الرجس أهل البيت ويطهركم تطهيرا }	
Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 39 (No. 3233); Abd, *el-Münteḫab*, 228 (No. 682) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3675]	أنا عبد الرزاق أنا معمر عن أيوب عن أبي قلابة عن بن عباس قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم : أتاني الليلة ربي في أحسن صورة قال أحسبه قال في المنام فقال لي يا محمد هل تدري فيم يختصم الملأ الأعلى قال قلت لا فوضع يده بين كتفي حتى وجدت بردها بين ثدي أو نحري فعلمت ما في السماوات والأرض قال لي يا محمد هل تدري فيم يختصم الملأ الأعلى قلت نعم في الكفارات والكفارات المكث في المساجد بعد الصلوات والمشي على الأقدام إلى الجماعات وإسباغ الوضوء في المكاره ومن فعل ذلك عاش بخير ومات بخير وكان من خطيئته كيوم ولدته أمه وقل يا محمد إذا صليت اللهم إني أسألك الخيرات وترك المنكرات وحب المساكين وإذا أردت بعبادك فتنة فاقبضني إليك غير مفتون قال والدرجات العلى إفشاء السلام وإطعام الطعام والصلاة بالليل والناس نيام	حدثنا سلمة بن شبيب و عبد بن حميد قالا حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن أيوب عن أبي قلابة عن ابن عباس قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم أتاني الليلة ربي تبارك وتعالى في أحسن صورة قال أحسبه في المنام فقال يا محمد هل تدري فيم يختصم الملأ الأعلى ؟ قال قلت لا قال فوضع يده بين كتفي حتى وجدت بردها بين ثديي أو قال في نحري فعلمت ما في السموات وما في الأرض قال يا محمد هل تدري فيم يختصم الملأ الأعلى ؟ قلت نعم قال في الكفارات والكفارات المكث في المساجد بعد الصلوات والمشي على الأقدام إلى الجماعات وإسباغ الوضوء في المكاره ومن فعل ذلك عاش بخير ومات بخير وكان من خطيئته كيوم ولدته أمه وقال يا محمد إذا صليت فقل اللهم إني أسألك فعل الخيرات وترك المنكرات وحب المساكين وإذا أردت بعبادك فتنة فاقبضني إليك غير مفتون قال والدرجات إفشاء السلام وإطعام الطعام والصلاة بالليل والناس نيام	19
Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 40 (No. 3237); Abd, *el-Münteḫab*, 456 (No. 1577) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3676]	حدثني حبان بن هلال وسليمان بن حرب وحجاج بن منهال قالوا حدثنا حماد بن سلمة عن ثابت عن شهر بن حوشب عن أسماء بنت يزيد قالت سمعت النبي صلى الله عليه و سلم يقول : { يا عبادي الذين أسرفوا على أنفسهم لا تقنطوا من رحمة الله إن الله يغفر الذنوب جميعا } ولا يبالي	حدثنا عبد بن حميد حدثنا حبان بن هلال و سليمان بن حرب و حجاج بن منهال قالوا حدثنا حماد بن سلمة عن ثابت عن شهر بن حوشب عن أسماء بنت يزيد قالت : سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم يقرأ { يا عبادي الذين أسرفوا على أنفسهم لا تقنطوا من رحمة الله إن الله يغفر الذنوب جميعا } ولا يبالي	20
Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 48 (No. 3264); Abd, *el-Münteḫab*, 362-363 (No. 1206) ***sened aynı,	حدثني سليمان بن حرب أنا حماد بن سلمة عن ثابت عن أنس : أن ثمانين رجلا هبطوا على رسول الله صلى الله عليه و سلم وأصحابه من	حدثنا عبد بن حميد حدثني سليمان بن حرب حدثنا حماد بن سلمة عن ثابت عن أنس : أن ثمانين هبطوا على رسول الله صلى الله عليه و	21

[3675] *es-Sünen*'de "**العلى**" sıfatı yoktur. "**فقل**" ve "**فعل**" kelimeleri fazladan geçmektedir.

[3676] *es-Sünen*'de "**يقول**" yerine "**يقرا**" yüklemi vardır.

mana aynı, lafız çok az farklı[3677]	جبل التنعيم عند صلاة الصبح وهم يريدون أن يقتلوه فأخذوا أخذا فأعتقهم رسول الله صلى الله عليه و سلم فأنزل الله { وهو الذي كف أيديهم وأيديكم عنهم ببطن مكة من بعد أن أظفركم عليهم }	سلم وأصحابه من جبل التنعيم عند صلاة الصبح وهم يريدون إن يقتلوه فأخذوا أخذا فأعتقهم رسول الله صلى الله عليه و سلم فأنزل الله { وهو الذي كف أيديهم عنكم وأيديكم عنهم } الآية	
Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 50 (No. 3272); Abd, *el-Münteḫab*, 356 (No. 1182) ***sened, mana ve lafız aynı	حدثنا يونس بن محمد ثنا شيبان عن قتادة ثنا أنس بن مالك أن نبي الله صلى الله عليه و سلم قال : لا تزال جهنم تقول { هل من مزيد} حتى يضع فيها رب العزة قدمه فنقول قط قط وعزتك ويزوي بعضها إلى بعض	بسم الله الرحمن الرحيم حدثنا عبد بن حميد حدثنا يونس بن محمد حدثنا شيبان عن قتادة حدثنا أنس بن مالك أن نبي الله صلى الله عليه و سلم قال : لا تزال جهنم تقول { هل من مزيد } حتى يضع فيها رب العزة قدمه فتقول قط قط وعزتك ويزوي بعضها إلى بعض	22
Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 54 (No. 3286); Abd, *el-Münteḫab*, 356-357 (No. 1184) ***sened, mana ve lafız aynı	أخبرنا عبد الرزاق أنا معمر عن قتادة عن أنس قال : سأل أهل مكة النبي صلى الله عليه و سلم آية { فانشق القمر} بمكة مرتين فنزلت اقتربت الساعة وانشق القمر إلى قوله { سحر مستمر } يقول ذاهب	حدثنا عبد بن حميد حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن قتادة عن أنس قال : سأل أهل مكة النبي صلى الله عليه و سلم آية فانشق القمر بمكة مرتين فنزلت { اقتربت الساعة وانشق القمر } إلى قوله { سحر مستمر } يقول ذاهب	23
Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 56 (No. 3293); Abd, *el-Münteḫab*, 356 (No. 1183) ***sened, mana ve lafız aynı[3678]	أخبرنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن قتادة عن أنس أن النبي صلى الله عليه و سلم قال : إن في الجنة لشجرة يسير الراكب في ظلها مائة عام لا يقطعها	حدثنا عبد بن حميد حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن قتادة عن أنس : أن النبي صلى الله عليه و سلم قال إن في الجنة لشجرة يسير الراكب في ظلها مائة عام لا يقطعها وإن شئتم فاقرءوا { وظل ممدود وماء مسكوب }	24
Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 63 (No. 3312); Abd, *el-Münteḫab*, 113 (No. 262) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı	أخبرنا عبيد الله بن موسى عن إسرائيل عن أبي إسحاق عن زيد بن أرقم قال : كنت مع عمى فسمعت عبد الله بن أبي بن سلول يقول لأصحابه { لا تنفقوا علي من عند رسول الله حتى ينفضوا } و { لئن رجعنا الى المدينة ليخرجن الأعز منها الأذل } فذكرت ذلك لعمى فذكره للنبي صلى الله عليه و سلم فدعانى النبي صلى الله عليه و سلم فحدثته فأرسل رسول الله صلى الله عليه و سلم الى عبد الله بن أبي بن سلول وأصحابه فحلفوا ما قالوا فكذبني رسول الله صلى الله عليه و سلم وصدقه فأصابنى هم لم يصبنى قط مثله وجلست في البيت فقال لي عمى ما أردت الا ان كذبك رسول الله صلى الله عليه	بسم الله الرحمن الرحيم حدثنا عبد بن حميد حدثنا عبيد الله بن موسى عن إسرائيل عن أبي إسحاق عن زيد بن أرقم قال : كنت مع عمي فسمعت عبد الله بن أبي بن سلول يقول لأصحابه { لا تنفقوا على من عند رسول الله حتى ينفضوا } و { لئن رجعنا إلى المدينة ليخرجن الأعز منها الأذل } فذكرت ذلك لعمي فذكر ذلك عمي للنبي صلى الله عليه و سلم فدعاني النبي صلى الله عليه و سلم فحدثته فأرسل رسول الله صلى الله عليه و سلم إلى عبد الله بن أبي و أصحابه فحلفوا ما قالوا فكذبني رسول الله صلى الله عليه و سلم وصدقه فأصابني شيء لم يصبني قط مثله فجلست في البيت فقال عمي ما أردت إلا أن	25

[3677] *es-Sünen*'de "رجلا" lafzı mevcut değildir.

[3678] *es-Sünen*'de "وان شئتم فاقرءوا { وظل ممدود وماء مسكوب }" şeklindeki cümle fazladan yer almaktadır.

	و سلم ومقتك فأنزل الله عز و جل { إذا جاءك المنافقون } فبعث الي رسول الله صلى الله عليه و سلم فقرأها ثم قال ان الله عز و جل قد صدقك	كذبك رسول الله صلى الله عليه و سلم ومقتك فأنزل الله تعالى { إذا جاءك المنافقون } فبعث إلي رسول الله صلى الله عليه و سلم فقرأها ثم قال إن الله قد صدقك	
Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 71 (No. 3330); Abd, *el-Münteḫab*, 260 (No. 819) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3679]	أخبرني شبابة بن سوار ثنا إسرائيل بن يونس عن ثوير بن أبي فاختة قال سمعت بن عمر يقول قال رسول الله صلى الله عليه و سلم : إن أدنى أهل الجنة منزلة لمن ينظر إلى جنانه وأزواجه ونعيمه وخدمه وسرره مسيرة ألف سنة وأكرمهم على الله عز و جل من ينظر إلى وجهه غدوة وعشية ثم قرأ رسول الله صلى الله عليه و سلم { وجوه يومئذ ناضرة إلى ربها ناظرة }	حدثنا عبد بن حميد أخبرني شبابة عن إسرائيل عن ثوير قال سمعت ابن عمر يقول : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم إن أدنى أهل الجنة منزلة لمن ينظر إلى جنانه وأزواجه وخدمه وسرره مسيرة ألف سنة وأكرمهم على الله من ينظر إلى وجهه غدوة وعشية ثم قرأ رسول الله صلى الله عليه و سلم { وجوه يومئذ ناضرة * إلى ربها ناظرة }	26
Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 89 (No. 3359); Abd, *el-Münteḫab*, 359 (No. 1189) ***sened, mana ve lafız aynı	ثنا عبد الرزاق عن معمر عن قتادة عن أنس : في قوله { إنا أعطيناك الكوثر } أن النبي صلى الله عليه و سلم قال هو نهر في الجنة أو قال *النبي* رأيت نهرا في الجنة حافتاه قباب اللؤلؤ قلت ما هذا يا جبريل قال هذا الكوثر الذي أعطاك الله	بسم الله الرحمن الرحيم حدثنا عبد بن حميد حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن قتادة عن أنس { إنا أعطيناك الكوثر } : أن النبي صلى الله عليه و سلم قال هو نهر في الجنة قال فقال النبي رأيت نهرا في الجنة حافتاه قباب اللؤلؤ قلت ما هذا يا جبريل ؟ قال هذا الكوثر الذي قد أعطاكه الله	27
Tirmizî, "Deʿavât", 117 (No. 3575); Abd, *el-Münteḫab*, 178 (No. 494) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3680]	أنا بن أبي فديك ثنا بن أبي ذئب عن أبي سعيد البراد عن معاذ بن عبد الله بن خبيب عن أبيه قال : خرجنا في ليلة مطيرة مظلمة شديدة فطلب رسول الله صلى الله عليه و سلم ليصلي لنا قال فأدركته فقال قل فلم أقل شيئا ثم قال قل فلم أقل شيئا قال قل قلت يا رسول الله وما أقول قال قل { هو الله أحد } والمعوذتين حين تمسي وحين تصبح ثلاث مرات تكفيك من كل شيء	حدثنا عبد بن حميد حدثنا محمد بن إسماعيل بن أبي فديك حدثنا ابن أبي ذئب عن أبي سعيد البراد عن معاذ بن عبد الله بن خبيب عن أبيه قال : خرجنا في ليلة مطيرة وظلمة شديدة نطلب رسول الله صلى الله عليه و سلم يصلي لنا قال فأدركته فقال قل فلم أقل شيئا ثم قال قل فلم أقل شيئا قال قل قلت ما أقول ؟ قال قل { هو الله أحد } والمعوذتين حين تمسي وتصبح ثلاث مرات تكفيك من كل شيء	28
Tirmizî, "Deʿavât", 121 (No. 3583); Abd, *el-Münteḫab*, 454 (No. 1570) ***sened aynı, mana aynı, lafız aynı --takdim-tehir-	حدثنا محمد بن بشر ثنا هاني بن عثمان عن أمه حميضة ابنة ياسر عن جدتها يسيرة وكانت من المهاجرات قالت قال لنا رسول الله صلى الله عليه و سلم : عليكن بالتهليل والتسبيح والتقديس ولا تغفلن فتنسين الرحمة واعقدن بالأنامل فإنهن مسؤولات مستنطقات	حدثنا موسى بن خزام و عبد بن حميد وغير واحد قالوا حدثنا محمد بن بشر فقال سمعت هانئ بن عثمان عن أمه حميضة بنت ياسر عن جدتها يسيرة وكانت من المهاجرات قالت : قال لنا رسول الله صلى الله عليه و سلم عليكن بالتسبيح والتهليل والتقديس واعقدن بالأنامل فإنهن مسئولات مستنطقات ولاتغفلن فتنسين	29

[3679] *es-Sünen*'de "**نعيمه**" kelimesi bulunmamaktadır.

[3680] *es-Sünen*'de "**يا رسول الله**" hitabı zikredilmemektedir.

	الرحمة		
30	حدثنا عبد بن حميد أخبرنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن قتادة عن أنس بن مالك قال : لما حملت جنازة سعد بن معاذ قال المنافقون ما أخف جنازته وذلك لحكمه في بني قريظة فبلغ ذلك النبي صلى الله عليه و سلم فقال إن الملائكة كانت تحمله	أنا عبد الرزاق أنا معمر عن قتادة عن أنس قال : لما حملت جنازة سعد بن معاذ قال المنافقون ما أخف جنازته وذلك لحكمه في بني قريظة فبلغ ذلك النبي صلى الله عليه و سلم فقال إن الملائكة كانت تحمله	Tirmizî, "Menâḳıb", 51 (No. 3849); Abd, *el-Münteḫab*, 360 (No. 1194) ***sened, mana ve lafız aynı
31	حدثنا إسحق بن منصور و عبد بن حميد قالا أخبرنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن ثابت عن أنس قال : بلغ صفية أن حفصة قالت بنت يهودي فبكت فدخل عليها النبي صلى الله عليه و سلم وهي تبكي فقال ما يبكيك ؟ فقالت قالت لي حفصة إني بنت يهودي فقال النبي صلى الله عليه و سلم إنك لابنة نبي وإن عمك لنبي وإنك لتحت نبي ففيم تفخر عليك ؟ ثم قال آتقي الله يا حفصة	أنا عبد الرزاق أنا معمر عن ثابت البناني عن أنس بن مالك بلغ صفية أن حفصة قالت : يا بنت يهودي فبكت فدخل عليها النبي صلى الله عليه و سلم وهي تبكي فقال ما يبكيك فقالت قالت حفصة إني ابنة يهودي قال النبي صلى الله عليه و سلم إنك لابنة نبي وإن عمك لنبي وإنك لتحت نبي فبم تفخر عليك ثم قال اتقي الله يا حفصة	Tirmizî, "Menâḳıb", 64 (No. 3894); Abd, *el-Münteḫab*, 373-374 (No. 1248) ***sened, mana ve lafız aynı
32	حدثنا عبد بن حميد حدثنا محمد بن بشر العبدي حدثنا عبد الله بن عبد الله بن الأسود عن حصين بن عمر الأحمسي عن مخارق بن عبد الله عن طارق بن شهاب عن عثمان بن عفان قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم من غش العرب لم يدخل في شفاعتي ولم تنله مودتي	حدثنا محمد بن بشر ثنا عبد الله بن عبد الله بن الأسود عن حصين بن عمر عن مخارق بن عبد الله بن جابر عن طارق بن شهاب عن عثمان بن عفان قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم : من غش العرب لم يدخل في شفاعتي ولم تنله مودتي	Tirmizî, "Menâḳıb", 70 (No. 3928); Abd, *el-Münteḫab*, 48 (No. 53) ***sened, mana ve lafız aynı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ek 4.5: Tirmizî ve Abdürrezzâk Rivayetleri

Sıra	Tirmizî	Abdürrezzâk (*el-Muṣannef*)	Kaynak ve Değerlendirme
1	حدثنا يحي بن موسى حدثنا عبد الرزاق عن إسرائيل عن عامر بن شقيق عن أبي وائل عن عثمان بن عفان : أن *النبي* صلى الله عليه و سلم كان يخلل لحيته	عبد الرزاق عن إسرائيل عن عامر بن شقيق ظ عن شقيق بن سلمة قال رأيت عثمان بن عفان توضأ فغسل كفيه ثلاثا ثلاثا – ظ ومضمض واستنشق واستنثر وغسل وجهه ثلاثا قال وحسبته قال وذراعيه ثلاثا ثلاثا ثم مسح برأسه وأذنيه ظاهرهما وباطنهما وغسل قدميه ثلاثا ثلاثا وخلل أصابعه وخلل لحيته حين غسل وجهه قبل أن يغسل قدميه ثم قال رايت *رسول الله* صلى الله عليه و سلم يفعل كالذي رأيتموني فعلت	Tirmizî, "Ṭahâret", 23 (No. 31); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 1/41 (No. 125) ***sened aynı, mana aynı --taktî'-, lafız çok az farklı --taktî'-[3681]
2	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن همام بن منبه عن أبي هريرة : عن النبي صلى الله عليه و سلم قال لا يبولن أحدكم في الماء الدائم ثم يتوضأ منه	عبد الرزاق عن معمر عن همام بن منبه قال سمعت أبا هريرة يقول قال رسول الله صلى الله عليه و سلم لا يبولن أحدكم في الماء الدائم الذي لا يجري ثم يتوضأ منه	Tirmizî, "Ṭahâret", 51 (No. 68); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 1/89 (No. 299) ***sened aynı, mana aynı, lafız biraz farklı[3682]
3	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا عبد الرزاق أخبرنا سفيان [الثوري] عن عون بن أبي جحيفة عن أبيه قال : رأيت بلال يؤذن ويدور ويتبع فاه هاهنا وهاهنا وإصبعاه في أذنيه ورسول الله صلى الله عليه و سلم في قبة له حمراء أراه قال *من أدم* فخرج بلال بين يديه بالعنزة فركزها بالبطحاء فصلى إليها *النبي* صلى الله عليه و سلم يمر بين يديه الكلب والحمار وعليه حلة حمراء كأني أنظر الى بريق ساقيه قال سفيان تراه حبرة	عبد الرزاق عن الثوري عن عون بن أبي جحيفة عن أبيه قال رأيت بلالا يؤذن ويدور فأتتبع فاه ها هنا وها هنا وإصبعاه في أذنيه قال ورسول الله صلى الله عليه و سلم في قبة له حمراء قال فخرج بلال بين يديه بالعنزة فركزها بالأبطح فصلى *رسول الله* صلى الله عليه و سلم إليها الظهر والعصر يمر بين يديه الكلب والحمار والمرأة وعليه حلة حمراء كأني أنظر إلى بريق ساقيه قال سفيان نرى القبة *من أدم* والحلة حبرة	Tirmizî, "Ṣalât", 32 (No. 197); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 1/467 (No. 1806) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3683]
4 (1)	حدثنا يحي بن موسى حدثنا عبد الرزاق أخبرنا إسرئيل أخبرني سماك بن حرب سمع من جابر بن سمرة يقول : كان مؤذن رسول الله صلى الله عليه و سلم يمهل فلا يقيم حتى إذا رأى رسول الله صلى الله عليه و سلم قد خرج أقام الصلاة حين يراه	حدثنا عبد الرزاق عن إسرائيل عن سماك بن حرب أنه سمع جابر بن سمرة يقول كان مؤذن النبي صلى الله عليه و سلم يمهل فلا يقيم حتى إذا رأى النبي صلى الله عليه و سلم قد خرج أقام الصلاة حين يراه	Tirmizî, "Ṣalât", 36 (No. 202); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 1/475 (No. 1830) ***sened, mana ve lafız aynı

[3681] *es-Sünen*'de "**خلل**", "**كان يخلل**" olarak verilmektedir.

[3682] *es-Sünen*'de "**الذي لا يجري**" ifadesi zikredilmemektedir.

[3683] *es-Sünen*'de "**الظهر والعصر**", "**المراة**" ve sondaki "**القبة**" lafızları zikredilmemektedir. "**اراه**" ifadesi ise fazladan yer almaktadır.

4 (2)		عبد الرزاق عن إسرائيل عن سماك بن حرب أنه سمع جابر بن سمرة يقول كان مؤذن رسول الله صلى الله عليه و سلم يؤذن ثم يمهل فلا يقيم حتى إذا رأى نبي الله صلى الله عليه و سلم قد خرج أقام الصلاة حين يراه	Tirmizî, "Ṣalât", 36 (No. 202); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 1/477 (No. 1837) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3684]
5	حدثنا محمود [بن غيلان] حدثنا وكيع و عبد الرزاق و أبو أحمد و أبو نعيم قالوا حدثنا سفيان عن زيد العمى عن أبي إياس معاوية بن قرة عن أنس بن مالك قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم *الدعاء* لا يرد بين الأذان والإقامة	عبد الرزاق عن الثوري عن زيد العمي عن أبي أياس عن أنس بن مالك قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم لا يرد *الدعاء* بين الأذان والإقامة	Tirmizî, "Ṣalât", 46 (No. 212); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 1/495 (No. 1909) ***sened, mana ve lafız aynı
6	حدثنا محمد بن يحيى [النيسابوري] حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن الزهري عن أنس بن مالك قال : فرضت على النبي صلى الله عليه و سلم ليلة أسرى به الصلوات خمسين ثم نقصت حتى جعلت خمسا ثم نودى يا محمد إنه لا يبدل القول لدي وإن لك بهذه الخمس خمسين	أخبرنا عبد الرزاق قال أخبرنا معمر عن الزهري عن أنس بن مالك قال فرضت الصلاة خمسين ثم نقصت حتى جعلت خمسا ثم نودي يا محمد إنه (لا يبدل القول لدي) وإن لك بهذه الخمس خمسين	Tirmizî, "Ṣalât", 47 (No. 213); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 1/452 (No. 1768) ***sened aynı, mana aynı ve lafız çok az farklı[3685]
7	حدثنا يحي بن موسى حدثنا عبد الرزاق أخبرنا ابن جريج أخبرني أبو الزبير أنه سمع طاوسا يقول : قلنا لابن عباس في الإقعاء على القدمين ؟ قال هي السنة فقلنا إنا لنراه جفاء بالرجل ؟ قال بل هي سنة نبيكم [صلى الله عليه و سلم]	عبد الرزاق عن بن جريج قال أخبرني أبو الزبير أنه سمع طاووسا يقول قلنا لابن عباس في الإقعاء على القدمين قال هي السنة فقلنا إنا لنراه جفاء بالرجل قال بن عباس بل هي سنة نبيك صلى الله عليه و سلم	Tirmizî, "Ṣalât", 98 (No. 283); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 2/192 (No. 3035) ***sened, mana ve lafız aynı
8	حدثنا محمود بن غيلان و يحي بن موسى وغير واحد قالوا حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن عبيد الله بن عمر عن نافع عن ابن عمر : أن النبي صلى الله عليه و سلم كان إذا جلس في الصلاة وضع يده اليمنى على ركبته ورفع إصبعه التي تلي الإبهام [*اليمنى*] يدعو بها ويده اليسرى على ركبته باسطها عليه	أخبرنا عبد الرزاق قال أخبرنا معمر عن عبيد الله بن عمر عن نافع عن بن عمر أن رسول الله صلى الله عليه و سلم كان إذا جلس في الصلاة وضع يديه على ركبتيه ورفع إصبعه *اليمنى* التي تلي الإبهام فدعا بها ويده اليسرى على ركبته باسطها عليها	Tirmizî, "Ṣalât", 108 (No. 294); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 2/248 (No. 3238) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3686]
9	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن همام بن منبه عن أبي هريرة قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم لا يزال أحدكم	عبد الرزاق عن معمر عن همام بن منبه أنه سمع أبا هريرة يقول قال رسول الله صلى الله عليه و سلم لا يزال أحدكم في صلاة ما دام ينتظرها ولا	Tirmizî, "Ṣalât", 133 (No. 330); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 1/580 (No. 2211) ***sened aynı,

[3684] *es-Sünen*'de "**يؤذن ثم**" ifadesi zikredilmemektedir.

[3685] *es-Sünen*'de "**على النبي**" ve "**ليلة اسرى به**" ifadeleri fazladan yer almaktadır.

[3686] *es-Sünen*'de ikinci "**اليمنى**" kelimesi fazladan bulunmaktadır. Sadece Mustafa Elbânî Baskısı'nda bunun sadece iki nüshada geçen bir fazlalık ol bildirilmiş (88, dn. 4). Risâle Baskısı'nda (309) açıklama yapılmamakla birlikte zikredilmemektedir. Meârif Baskısı'nda (82, dn. 2) ise Mustafa Elbânî Baskısı'ndaki gibi bir nüshadaki ilave ol bildirilerek metinde yer verilmektedir.

	في صلاة ما دام ينتظرها ولاتزال الملائكة تصلي على أحدكم ما دام في المسجد اللهم اغفر له ؟ اللهم ارحمه ما لم يحدث فقال رجل من حضرموت وما الحدث يا أبا هريرة ؟ قال فساء أو ضراط	تزال الملائكة تصلي على أحدكم ما كان في المسجد تقول اللهم اغفر له اللهم ارحمه ما لم يحدث فقال رجل من أهل حضرموت وما الحدث يا أبا هريرة قال فساء أو ضراط	mana aynı, lafız çok az farklı[3687]
10	حدثنا يحي بن موسى حدثنا عبد الرزاق أخبرنا ابن جريج عن عمران بن موسى عن سعيد بن أبي سعيد المقبري عن أبيه عن أبي رافع : أنه مر بالحسن بن علي وهو يصلي وقد عقص ضفرته في قفاه فحلها فالتفت إليه الحسن مغضبا فقال أقبل على صلاتك ولا تغضب فإني سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم يقول ذلك كفل الشيطان	عبد الرزاق عن بن جريج قال حدثني عمران بن موسى عن سعيد بن أبي سعيد عن أبيه أنه رأى أبا رافع مولى النبي صلى الله عليه و سلم مر بحسن بن علي وحسن يصلي قائما وقد غرز ضفرته في قفاه فحلها أبو رافع فالتفت إليه مغضبا فقال له أبو رافع أقبل على صلاتك ولا تغضب فإني سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم يقول ذلك كفل الشيطان يقول مقعد الشيطان يعني مغرز ضفرته	Tirmizî, “Ṣalât”, 170 (No. 384); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 2/183 (No. 2991) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3688]
11	حدثنا الحين بن علي الحلواني [الخلال] حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن أيوب عن نافع عن ابن عمر قال : حفظت عن رسول الله صلى الله عليه و سلم عشر ركعات كان يصليها بالليل والنهار ركعتين قبل الظهر وركعتين بعدها وركعتين بعد المغرب وركعتين بعد العشاء الآخرة وحدثتني حفصة أنه كان يصلي قبل الفجر ركعتين	أخبرنا عبد الرزاق قال أخبرنا معمر عن أيوب عن نافع عن بن عمر قال حفظت عن رسول الله صلى الله عليه و سلم عشر ركعات كان يصليها بالليل والنهار ركعتين قبل الظهر وركعتين بعدها وركعتين بعد المغرب وركعتين بعد العشاء الآخرة وحدثني حفصة أنه كان يصلي بعد الصبح ركعتين	Tirmizî, “Ṣalât”, 208 (No. 433); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 3/65 (No. 4811) ***sened, mana ve lafız aynı
12	حدثنا الحسن بن علي الخلال حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن يحي بن أبي كثير عن أبي نضرة عن أبي سعيد الخدري قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم أوتروا قبل أن تصبحوا	عبد الرزاق عن معمر عن يحي بن أبي كثير عن أبي نضرة عن أبي سعيد قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم أوتروا قبل أن تصبحوا	Tirmizî, “Ṣalât”, 231 (No. 468); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 3/8 (No. 4589) ***sened, mana ve lafız aynı
13	[و] رواه يونس ومعمر عن الزهري عن سالم عن أبيه : بينما [عمر بن الخطاب] يخطب يوم الجمعة إذ دخل رجل من أصحاب النبي صلى الله عليه و سلم فقال أية ساعة هذه ؟ ! فقال ماهو إلا أن سمعت النداء وما زدت على أن توضأت قال والوضوء أيضا وقد علمت رسول الله صلى الله عليه و سلم أمر بالغسل ؟ ! حدثنا بذلك [	أخبرنا عبد الرزاق قال أخبرنا معمر عن الزهري عن سالم عن أبيه أن عمر بن الخطاب بينا هو قائم يخطب يوم الجمعة فدخل رجل من اصحاب النبي صلى الله عليه و سلم فناداه عمر أية ساعة هذه فقال إني شغلت اليوم فلم أنقلب إلى اهلي حتى سمعت النداء فلم أزد على أن توضأت فقال عمر والوضوء أيضا وقد علمت ان رسول الله	Tirmizî, “Ṣalât”, 243 (No. 494); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 3/195 (No. 5292) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı - ihtisar-[3689]

[3687] *es-Sünen*'de "كان" yerine "دام" kullanılmakta, "تقول" ve "اهل" lafızları zikredilmemektedir.

[3688] *es-Sünen*'de "غرز" yerine "عقص" denmektedir. "قائما" zikredilmemektedir. Râvilere ait metnin son kısmındaki kelime açıklaması verilmemektedir.

[3689] *es-Sünen*'de "ناداه" yerine "قال" kelimesi, "اني شغلت اليوم فلم انقلب الى اهلي حتى" yerine "ماهو الا ان" ifadesi kullanılmaktadır "قائم" ve "كان" zikredilmemektedir. Sondaki Ma'mer'in rivayette geçen kişinin kim olduğuna dair açıklaması zikredilmemektedir.

	صلى الله عليه و سلم كان يامر بالغسل قال معمر الرجل عثمان بن عفان	أبو بكر] محمد بن أبان حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن الزهري	
Tirmizî, "Ṣalât", 261 (No. 518); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 1/504 (No. 1931) ***sened aynı, mana aynı, lafız biraz farklı[3690]	أخبرنا عبد الرزاق قال أخبرنا معمر عن ثابت عن أنس قال كانت الصلاة تقام فيكلم الرجل النبي صلى الله عليه و سلم في الحاجة تكون له فيقوم بينه وبين القبلة فما يزال قائما يكلمه فربما رأيت بعض القوم ينعس من طول قيام النبي صلى الله عليه و سلم	حدثنا الحسن بن علي الخلال حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن ثابت عن أنس قال : لقد رأيت النبي صلى الله عليه و سلم بعد ما تقام الصلاة يكلمه الرجل يقوم بينه وبين القبلة فما يزال يكلمه فلقد رأيت بعضنا ينعس من طول قيام النبي صلاى الله عليه وسلم [له]	14
Tirmizî, "Ṣalât", 283 (No. 556); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 3/83 (No. 4889) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3691]	عبد الرزاق عن معمر عن الزهري عن عباد بن تميم عن عمه قال خرج رسول الله صلى الله عليه و سلم بالناس يستسقي فصلى بهم ركعتين جهرا بالقراءة فيهما وحول رداءه ودعا واستقبل القبلة	حدثنا يحي بن موسى حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن الزهري عن عباد بن تميم عن عمه : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم خرج بالناس يستسقي فصلى بهم ركعتين جهر بالقراءة فيهما وحول رداءة ورفع يديه واستسقى واستقبل القبلة	15
Tirmizî, "Zekât", 5 (No. 623); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 4/21 (No. 6841) ***sened, mana ve lafız aynı[3692]	عبد الرزاق قال أخبرنا معمر والثوري عن الأعمش عن أبي وائل عن مسروق عن معاذ بن جبل قال بعثه النبي صلى الله عليه و سلم (إلى) اليمن فأمره أن يأخذ من كل ثلاثين بقرة تبيعا أو تبيعة ومن كل أربعين مسنة ومن كل حالم دينارا أو عدله معافر	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا عبد الرزاق أخبرنا سفيان عن الأعمش عن أبي وائل عن مسروق عن معاذ بن جبل : قال بعثني النبي صلى الله عليه و سلم إلى اليمن فأمرني أن آخذ من كل ثلاثين بقرة تبيعا أو تبيعة ومن كل أربعين مسنة ومن كل حالم دينارا أو عدله معافر	16
Tirmizî, "Zekât", 5 (No. 652); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 4/110 (No. 7155) sened, mana ve lafız aynı	عبد الرزاق عن الثوري عن سعد بن ابراهيم عن ريحان بن يزيد العامري عن عبد الله بن عمرو قال *قال* رسول الله صلى الله عليه و سلم لا تحل الصدقة لغني ولا لذي مرة سوى	حدثنا أبو بكر محمد بن بشار حدثنا أبو داود الطيالسي حدثنا سفيان بن سعيد ح وحدثنا محمود بن غيلان حدثنا عبد الرزاق أخبرنا سفيان عن سعد بن إبراهيم عن ريحان بن يزيد عن عبد الله بن عمرو عن النبي صلى الله عليه و سلم : *قال* لا تحل الصدقة لغني ولا ذي مرة سوي	17
Tirmizî, "Zekât", 5 (No. 668); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 9/117 (No. 16572) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3693]	عبد الرزاق عن معمر عن الزهري عن سالم عن بن عمر أن عمر حمل رجلا على فرس في سبيل الله ثم رآها تباع فأراد عمر أن يشتريها فقال له رسول الله صلى الله عليه و سلم لا تعد في صدقتك	حدثنا هارون بن إسحق الهمداني حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن الزهري عن سالم عن ابن عمر عن عمر : أنه حمل على فرس في سبيل الله ثم رآها تباع فأراد أن يشتريها فقال النبي صلى الله عليه و سلم لا تعد في صدقتك	18

[3690] *es-Sünen*'de "**لقد رايت النبي صلى الله عليه و سلم بعد ما**" kısmı fazladan bulunmaktadır. Bu başlangıç sebebiyle "**كانت**" nâkıs fiili, "**في الحاجة تكون له**" kısmı ve "**قائما**" lafzı zikredilmemektedir

[3691] *es-Sünen*'de "**دعا**" ifadesi "**رفع يديه واستسقى**" şeklinde uzunca zikredilmiş.

[3692] *es-Sünen*'de dolaylı anlatımın doğrudan anlatıma çevrilmesi lafızlar aynen korunduğu için dikkate alınmadı.

[3693] *es-Sünen*'de "**رجلا**" kelimesi yoktur.

19	حدثنا محمد بن يحيى و محمد بن رافع النيسابوري و محمود بن غيلان و يحيى بن موسى قالوا حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن يحيى بن أبي كثير عن إبراهيم بن عبد الله بن قارظ عن السائب بن يزيد عن الرافع بن خديج عن النبي صلى الله عليه و سلم : قال أفطر الحاجم والمحجوم	أخبرنا عبد الرزاق قال أخبرنا معمر عن يحيى بن أبي كثير عن إبراهيم بن عبد الله بن قارظ عن السائب بن يزيد عن رافع بن خديج قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم أفطر الحاجم والمحجوم	Tirmizî, "Ṣavm", 60 (No. 774); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 4/210 (No. 7523) ***sened, mana ve lafız aynı
20	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن الزهري عن سعيد بن المسيب عن أبي هريرة و عروة عن عائشة : أن النبي صلى الله عليه و سلم كان يعتكف العشر الأواخر من رمضان حتى قبضه الله	عبد الرزاق عن معمر وبن جريج أنهما سمعا بن شهاب يحدث عن عروة عن عائشة وعن سعيد بن المسيب عن أبي هريرة أن رسول الله صلى الله عليه و سلم كان يعتكف العشر الأواخر من رمضان حتى توفاه الله	Tirmizî, "Ṣavm", 71 (No. 790); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 4/247 (No. 7682) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3694]
21	... وروي عن أبي قلابة أنه قال ليلة القدر تنتقل في العشر الأواخر حدثنا بذلك عبد بن حميد أخبرنا عبد الرزاق عن معمر عن أيوب عن أبي قلابة بهذا	عبد الرزاق عن معمر عن أيوب عن أبي قلابة قال ليلة القدر ينتقل في العشر الأواخر في وتر	Tirmizî, "Ṣavm", 72 (No. 792); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 4/252 (No. 7699) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3695]
22	حدثنا عبد بن حميد حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن الزهري عن أبي سلمة عن أبي هريرة : قال كان رسول الله صلى الله عليه و سلم يرغب في قيام رمضان من غير أن يأمرهم بعزيمة ويقول من قام رمضان إيمانا واحتسابا غفر له ما تقدم من ذنبه فتوفي رسول الله صلى الله عليه و سلم والأمر على ذلك ثم كان الأمر كذلك في خلافة أبي بكر وصدرا من خلافة عمر على ذلك	عبد الرزاق عن معمر ومالك عن الزهري عن أبي سلمة بن عبد الرحمن عن أبي هريرة أن رسول الله صلى الله عليه و سلم كان يرغب في قيام رمضان من غير أن يأمرهم بعزيمة ويقول من قام رمضان إيمانا واحتسابا غفر له ما تقدم من ذنبه فتوفي رسول الله صلى الله عليه و سلم والأمر على ذلك ثم كان الأمر كذلك في خلافة أبي بكر وصدرا من خلافة عمر على ذلك	Tirmizî, "Ṣavm", 83 (No. 808); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 4/258 (No. 7719) ***sened, mana ve lafız aynı[3696]
23	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا عبد الرزاق أخبرنا سفيان و معمر عن ابن خشيم عن أبي الطفيل قال : كنت مع ابن عباس و معاوية لا يمر بركن إلا استلمه فقال له ابن عباس إن النبي صلى الله عليه و سلم لم يكن يستلم إلا الحجر الأسود والركن اليماني فقال معاوية ليس شيء من البيت مهجورا	أخبرنا عبد الرزاق عن معمر والثوري عن بن خثيم عن أبي الطفيل قال كنت مع بن عباس ومعاوية وهما يطوفان بالبيت فكان معاوية لا يمر بركن إلا استلمه قال له بن عباس إن رسول الله صلى الله عليه و سلم لم يكن يستلم إلا الحجر اليماني فقال معاوية ليس من البيت شيء مهجور	Tirmizî, "Ḥac", 35 (No. 858); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 5/45 (No. 8944) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı - ihtisar-[3697]

[3694] *es-Sünen*'de "**توفي**" yerine "**قبض**" fiili zikredilmektedir.

[3695] *es-Sünen*'de "**في وتر**" ibaresi bulunmamaktadır.

[3696] *el-Muṣannef*'te Ma'mer'in olduğu tabakada Mâlik de yer almakla birlikte lafızlar aynıdır.

[3697] *es-Sünen*'de "**الاسود**" ve "**الركن**" lafızları açıklayıcı mahiyette fazladan yer almaktadır. İhtisar sebebiyle "**وهما يطوفان بالبيت فكان معاوية**" kısmı zikredilmemektedir.

24 (1)	حدثنا الحسن بن علي الخلال وغير واحد قالوا أخبرنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن الزهري عن سعيد بن المسيب عن سعد بن أبي وقاص قال : رد رسول الله صلى الله عليه و سلم على عثمان بن مظعون التبتل ولو أذن له لاختصينا	عبد الرزاق عن معمر عن الزهري عن عروة وعمرة عن عائشة قالت دخلت امرأة عثمان بن مظعون واسمها خولة بنت حكيم على عائشة وهي باذة الهيئة فسألتها ... قال الزهري وأخبرني بن المسيب قال سمعت سعد بن أبي وقاص يقول لقد رد يعني رسول الله صلى الله عليه و سلم على عثمان بن مظعون التبتل ولو أحله له لاختصينا	Tirmizî, "Nikâḥ", 2 (No. 1083); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 6/167 (No. 10375) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3698]
24 (2)		عبد الرزاق عن معمر عن الزهري قال أخبرني عروة بن الزبير قال دخلت خولة ابنة حكيم امرأة عثمان بن مظعون على عائشة وهي باذة الهيئة فسألتها ... قال الزهري وأخبرني سعيد بن المسيب أنه سمع سعد بن ابي وقاص لقد رد رسول الله صلى الله عليه و سلم على عثمان التبتل ولو أحله له لاختصينا	Tirmizî, "Nikâḥ", 2 (No. 1083); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 7/150 (No. 12591 ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3699]
25	حدثنا يحيى بن موسى حدثنا عبد الرزاق أخبرنا عمر بن زيد الصنعاني عن أبي الزبير عن جابر قال : نهى النبي صلى الله عليه و سلم عن أكل الهر وثمنه	عبد الرزاق عن عمر بن زيد قال أخبرني أبو الزبير أنه سمع جابر بن عبد الله يقول نهى رسول الله صلى الله عليه و سلم عن أكل الهر وأكل ثمنه	Tirmizî, "Büyû'", 49 (No. 1280); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 4/530 (No. 8749) ***sened, mana ve lafız aynı
26	حدثنا عبد بن حميد أخبرنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن الزهري عن أبي سلمة بن عبد الرحمن عن جابر بن عبد الله قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم إذا وقعت الحدود وصرفت الطرق فلا شفعة	أخبر عبد الرزاق قال أخبرنا معمر عن الزهري عن أبي سلمة عن جابر بن عبد الله قال إنما جعل رسول الله صلى الله عليه و سلم الشفعة في كل ما لم يقسم فإذا وقعت الحدود وصرفت الطرق فلا شفعة	Tirmizî, "Aḥkâm", 33 (No. 1370); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 8/79 (No. 14391) ***sened aynı, mana aynı -taktî'-, lafız aynı -taktî'-
27	حدثنا سلمة بن شبيب و حاتم بن سياه المروزي وغير واحد قالوا حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن الزهري عن طلحة بن عبد الله بن عوف عن عبد الرحمن بن عمر بن سهل عن سعيد بن عمرو بن نفيل : عن النبي صلى الله عليه و سلم قال من قتل دون ماله فهو شهيد ومن سرق من الأرض شبرا طوقه يوم القيامة من سبع أرضين وزاد حاتم بن سياه المروزي في هذا الحديث قال معمر بلغني	عبد الرزاق عن معمر عن الزهري عن طلحة بن عبد الله بن عوف عن عبد الرحمن بن عمرو بن سهل عن سعيد بن زيد بن عمرو بن نفيل قال سمعت النبي صلى الله عليه و سلم يقول من سرق من الأرض شبرا طوقه من سبع أرضين قال معمر وبلغني عنه أنه قال ومن قتل دون ماله فهو شهيد	Tirmizî, "Diyât", 22 (No. 1418); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 10/114 (No. 18564) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3700]

[3698] *es-Sünen*'de "احل" yerine "اذن" fiili kullanılmaktadır.

[3699] *es-Sünen*'de "احل" yerine "اذن" fiili kullanılmaktadır.

[3700] *es-Sünen*'de "يوم القيامة" fazladan yer almaktadır. "دون ماله" kısmının yer aldığı cümle ise hem "دون ماله" hem de "دون الله" şeklinde zikredilen cümlelerde yer almaktadır. Bu, Tirmizî'nin Seleme b. Şebîb, Hâtim b. Siyâh ve birçok kişi aracılığıyla Abdürrezzâk'tan nakletmesi sebebiyle hocalarının birinden kaynaklanmış olmalıdır.

	عن الزهري ولم أسمع منه زاد في هذا الحديث من قتل دون الله فهو شهيد		
28	حدثنا بذلك الحسن بن علي ن حدثنا عبد الرزاق انبأنا معمر عن الزهري عن أبي سلمة بن عبد الرحمن عن جابر بن عبد الله : أن رجلا من أسلم جاء إلى النبي صلى الله عليه و سلم فاعترف بالزنا فأعرض عنه ثم اعترف فاعرض عنه حتى شهد على نفسه أربع شهادات فقال النبي صلى الله عليه و سلم إبك جنون ؟ قال لا قال أحصنت ؟ قال نعم فأمر به فرجم بالمصلى فلما أذلقته الحجارة فر فأدرك فرجم حتى مات فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم خيرا ولم يصل عليه	عبد الرزاق عن معمر عن الزهري عن أبي سلمة بن عبد الرحمن عن جابر بن عبد الله أن رجلا من أسلم جاء النبي صلى الله عليه و سلم فاعترف بالزنى فأعرض عنه ثم اعترف فأعرض عنه حتى شهد على نفسه اربع مرات فقال النبي صلى الله عليه و سلم ابك جنون قال لا قال أحصنت قال نعم قال فأمر به النبي صلى الله عليه و سلم فرجم بالمصلى فلما أذلقته الحجارة فر فأدرك فرجم حتى مات فقال النبي صلى الله عليه و سلم خيرا ولم يصل عليه قال معمر وأخبرني بن طاووس عن أبيه قال لما أخبر رسول الله صلى الله عليه و سلم أنه فر قال فهلا تركتموه أو قال فلولا تركتموه قال معمر وأخبرني أيوب عن حميد بن هلال قال لما رجم النبي صلى الله عليه و سلم الأسلمي قال واروا عني من عوراتكم ما وارى الله منها ومن أصاب منها شيئا فليستتر	Tirmizî, “Ḥudûd”, 5 (No. 1429); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 7/320-321 (No. 13337) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3701]
29	حدثنا سلمة بن شبيب و إسحق بن منصور و الحسن بن علي الخلال وغير واحد قالوا حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن الزهري عن عبيد الله بن عبد الله بن عتبة عن ابن عباس عن عمر بن الخطاب قال : إن الله بعث محمدا صلى الله عليه و سلم بالحق وأنزل عليه الكتاب فكان فيما أنزل عليه آية الرجم فرجم رسول الله صلى الله عليه و سلم ورجمناه بعده وإني خائف أن يطول بالناس زمان فيقول قائل لا نجد الرجم في كتاب الله فيضلوا بترك فريضة أنزلها الله ن ألا وإن الرجم حق على من زنى إذا حصن وقامت البينة أو كان حمل أو اعتراف	عبد الرزاق عن معمر عن الزهري عن عبيد الله بن عبد الله عن بن عباس قال سمعت عمر يقول إن الله عز و جل بعث محمدا صلى الله عليه و سلم بالحق وأنزل معه الكتاب فكان مما أنزل عليه آية الرجم فرجم رسول الله صلى الله عليه و سلم ورجمنا بعده وإني خائف أن يطول بالناس الزمان فيقول قائل والله ما نجد الرجم في كتاب الله فيضلوا بترك فريضة أنزلها الله ألا وإن الرجم حق على من زنى إذا أحصن وقامت البينة أو كان الحمل أو الاعتراف	Tirmizî, “Ḥudûd”, 7 (No. 1432); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 7/315 (No. 13329) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3702]
30	حدثنا الحسن بن علي حدثنا عبد الرزاق حدثنا معمر عن يحيى بن أبي كثير عن ابي قلابة عن أبي المهلب عن عمران بن حصين : أن امرأة من جهينة اعترفت عند النبي صلى الله عليه و سلم	عبد الرزاق عن معمر عن يحيى بن أبي كثير عن ابي قلابة عن أبي المهلب عن عمران بن حصين أن امرأة من جهينة اعترفت عند النبي صلى الله عليه و سلم بالزنى وقالت أنا حبلى فدعا النبي	Tirmizî, “Ḥudûd”, 9 (No. 1435); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 7/325 (No. 13348) ***sened aynı,

[3701] *es-Sünen*’de “**مرات**” yerine “**شهادات**” zikredilmektedir.

[3702] *es-Sünen*’de “**والله**” şeklindeki yemin ifadesi belirtilmemektedir.

	بالزنا فقالت إني حبلى فدعا النبي صلى الله عليه و سلم وليها فقال أحسن إليها فإذا وضعت حملها فأخبرني ففعل فامر بها فشدت عليها ثيابها ثم أمر برجمها فرجمت ثم صلى عليها فقال له عمر بن الخطاب يا رسول الله رجمتها ثم تصلي عليها فقال لقد تابت توبة لو قسمت بين سبعين من أهل المدينة لوسعتهم وهل وجدت شيئا افضل من أن جادت بنفسها لله	صلى الله عليه و سلم وليها فقال أحسن إليها فإذا وضعت فأخبرني ففعل فأمر بها النبي صلى الله عليه و سلم فشكت عليها ثيابها ثم أمر بها فرجمت ثم صلى عليها فقال عمر يا رسول الله رجمتها وتصلي عليها قال لقد تابت توبة لو قسمت بين سبعين من أهل المدينة وسعتهم وهل وجدت أفضل من أن جادت بنفسها لله عز و جل	mana aynı, lafız çok az farklı[3703]
31	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن الزهري عن ابن المسيب عن أبي هريرة قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم لا فرع ولا عتيرة والفرع أول النتاج كان ينتج لهم فيذبحونه	عبد الرزاق عن معمر عن الزهري عن بن المسيب عن أبي هريرة قال رسول الله صلى الله عليه و سلم لا فرع ولا عتيرة والفرع أول النتاج كان ينتج لهم فيذبحونه	Tirmizî, “Eḍâḥî”, 15 (No. 1512); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 4/341 (No. 7998) ***sened, mana ve lafız aynı
32	حدثنا الحسن بن علي الخلال حدثنا عبد الرزاق أخبرنا هشام بن حسان عن حفصة بنت سيرين عن الرباب عن سلمان بن عامر الضبي قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم مع الغلام عقيقة فأهريقوا عنه دما وأميطوا عنه الأذى	عبد الرزاق عن هشام بن حسان عن حفصة بنت سيرين عن الرباب عن سلمان بن عامر الضبي قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم مع الغلام عقيقة فأهريقوا عنه دما وأميطوا عنه الأذى	Tirmizî, “Eḍâḥî”, 17 (No. 1515); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 4/329 (No. 7958) ***sened, mana ve lafız aynı
33	حدثنا الحسن بن علي الخلال حدثنا عبد الرزاق عن ابن جريج أخبرنا عبيد الله بن أبي يزيد عن سباع بن ثابت أن محمد بن ثابت بن سباع أخبره أن ام كرز أخبرته أنها سألت رسول الله صلى الله عليه و سلم عن العقيقة فقال : عن الغلام شاتان وعن الأنثى واحدة ولا يضركم ذكرانا كن أم إناثا	أخبرنا عبد الرزاق قال اخبرني بن جريج قال اخبرني عبيد الله بن أبي يزيد أن سباع بن ثابت يزعم أن محمد بن ثابت بن سباع أخبره أن أم كرز أخبرته أنها سألت رسول الله صلى الله عليه و سلم عن العقيقة فقال نعم على الغلام اثنتان وعلى الجارية الأنثى واحدة ولا يضركم ذكرانا كن أم أناثا	Tirmizî, “Eḍâḥî”, 17 (No. 1516); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 4/328 (No. 7954) ***sened aynı, mana aynı, lafız biraz farklı[3704]
34	حدثنا يحي بن موسى حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن أيوب ابن طاوس عن ابيه عن أبي هريرة : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال من حلف على يمين فقال إن شاء الله لم يحنث	عبد الرزاق (عن معمر) عن بن طاووس عن أبيه عن أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه و سلم قال من حلف فقال إن شاء الله لم يحنث	Tirmizî, “en-Nüẕûr ve’l-eymân”, 7 (No. 1532); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 8/517 (No. 16118) ***sened, mana ve lafız aynı
35	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن ثابت عن أنس قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم من انتهب فليس منا	عبد الرزاق عن معمر عن ثابت النباني عن أنس بن مالك قال أخذ النبي صلى الله عليه و سلم على النساء حين بايعن أن لا ينحن فقلن يا	Tirmizî, “Siyer”, 40 (No. 1601); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 6690

[3703] *es-Sünen*’de “شكت” yerine “شدت” kullanılmaktadır. “حملها” ve “رجم” kelimeleri fazladan yer almaktadır. “شكت” ve “شدت” şeddet fiillerindeki yazım benzerliği bu rivayette istinsah veya tahkik kaynaklı bir hata yapılmış olabileceğini mümkün kılmaktadır.

[3704] *es-Sünen*’de “اثنتان” yerine “شاتان” kelimesi bulunmaktadır. “نعم” ve “على الجارية” ifadeleri zikredilmemektedir.

		رسول الله إن نساء أسعدننا في الجاهلية فنسعدهن في الإسلام قال لا إسعاد في الإسلام ولا شغار في الإسلام ولا عقر في الاسلام ولا جلب ولا جنب ومن انتهب فليس منا	***sened aynı, mana aynı -taktî‘-, lafız aynı -taktî‘-
36	حدثنا سلمة بن شبيب و الحسن بن علي وغير واحد قالوا حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن الزهري عن إبراهيم بن عبد الله بن حنين عن أبيه عن علي بن أبي طالب قال : نهاني النبي صلى الله عليه و سلم عن التختم بالذهب وعن لباس القسي وعن *القراءة في الركوع والسجود* وعن لباس المعصفر	عبد الرزاق عن معمر عن الزهري عن إبراهيم بن عبد الله بن حنين عن أبيه عن علي قال نهاني رسول الله صلى الله عليه و سلم عن *القراءة في الركوع والسجود* وعن التختم بالذهب وعن لباس القسي وعن لباس المعصفر قلت له أي شيء القسي قال الحرير	Tirmizî, “Libâs”, 13 (No. 1737); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 2/144 (No. 2832) ***sened, mana ve lafız aynı -ihtisar ve takdim-tehir-[3705]
37	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن الزهري عن جعفر بن عمرو بن أمية الضمري عن أبيه : أنه رأى النبي صلى الله عليه و سلم احتز من كتف شاة فأكل منها ثم مضى إلى الصلاة ولم يتوضأ	عبد الرزاق عن معمر عن الزهري عن عمرو بن أمية الضمري عن أبيه أنه راى رسول الله صلى الله عليه و سلم احتز من كتف فأكل فأتاه المؤذن فألقى السكين ثم قام إلى الصلاة ولم يتوضأ	Tirmizî, “Eṭ‘ime”, 33 (No. 1836); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 1/163 (No. 634) ***sened aynı, mana aynı, lafız biraz farklı -ihtisar-[3706]
38	حدثنا يحي بن موسى حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن الزهري عن عروة أن أسامة بن زيد أخبره : أن النبي صلى الله عليه و سلم مر بمجلس وفيه أخلاط من المسلمين واليهود فسلم عليهم	أخبرنا عبد الرزاق قال أخبرنا معمر عن الزهري عن عروة أن أسامة بن زيد أخبره أن النبي صلى الله عليه و سلم مر بمجلس فيه أخلاط من المسلمين واليهود والمشركين فسلم عليهم	Tirmizî, “İsti’zân”, 13 (No. 2702); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 6/12 (No. 9844) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3707]
39	حدثنا عبد بن حميد أخبرنا عبد الرزاق أخبرنا ابن جريج قال سمعت عبد الرحمن بن عبد الله بن أبي عمار يحدث عن عبد الله بن باباه عن يعلى بن أمية قال : قلت لعمر بن الخطاب إنما قال الله { أن تقصروا من الصلاة إن خفتم أن يفتنكم } وقد أمن الناس فقال عمر عجبت مما عجبت منه فذكرت ذلك لرسول الله صلى الله عليه و سلم فقال صدقة تصدق الله بها عليكم فاقبلوا صدقته	عبد الرزاق عن بن جريج قال سمعت عبد الرحمن بن عبد الله بن أبي عمار يحدث عن عبد الله بن باباه عن يعلى بن أمية قال قلت لعمر بن الخطاب إنما الله قال { أن تقصروا من الصلاة إن خفتم أن يفتنكم الذين كفروا } فقد أمن الناس فقال عمر عجبت مما عجبت منه فسألت رسول الله صلى الله عليه و سلم فقال صدقة تصدق الله بها عليكم فاقبلوا صدقته	Tirmizî, “Tefsîrü’l-Ḳur’ân”, 5 (No. 3034); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 2/517 (No. 4275) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3708]

[3705] *es-Sünen*’de rükû ve secdede kıraat yasağı birinci değil ikinci sırada verilmektedir. Sondaki soru-cevap kısmı ise ihtisar edilmektedir.

[3706] *es-Sünen*’de “**قام**” yerine “**مضى**” fiili vardır. Fazlalık olarak “**شاة**” kelimesi kullanılmaktadır. İhtisar sebebiyle “**فاتاه المؤذن فالقى السكين**” ifadesi zikredilmemektedir.

[3707] *es-Sünen*’de “**والمشركين**” kelimesi bulunmamaktadır.

[3708] *es-Sünen*’de “**سالت**” yerine “**ذكرت**” ifadesi kullanılmaktadır. “**ذلك**” işaret ismi de fazladan kullanılmaktadır. Hz. Peygamber’in ifadesi ise aynıdır.

	عبد الرزاق عن معمر عن الزهري قال أخبرني عبد الرحمن بن كعب بن مالك عن أبيه قال لم أتخلف عن النبي صلى الله عليه و سلم في غزاة غزاها حتى كانت غزوة تبوك إلا بدرا ولم يعاتب النبي صلى الله عليه و سلم أحدا تخلف عن بدر إنما خرج يريد العير فخرجت قريش مغوثين لعيرهم فالتقوا عن غير موعد كما قال الله ولعمري إن أشرف مشاهد رسول الله صلى الله عليه و سلم في الناس لبدر وما أحب أني كنت شهدت مكان بيعتي ليلة العقبة حيث تواثقنا على الإسلام ثم لم أتخلف بعد عن النبي صلى الله عليه و سلم في غزاة غزاها حتى كانت غزوة تبوك وهي آخر غزوة غزاها وآذن النبي صلى الله عليه و سلم الناس بالرحيل وأراد أن يتأهبوا أهبة غزوهم ..... فانطلقت إلى النبي صلى الله عليه و سلم فإذا هو جالس في المسجد وحوله المسلمون وهو يستنير كاستنارة القمر وكان إذا سر بالأمر استنار فجئت فجلست بين يديه فقال أبشر يا كعب بن مالك بخير يوم أتى عليك منذ ولدتك أمك قال قلت يا نبي الله أمر من عند الله أم من عندك قال بل من عند الله ثم تلا عليهم { لقد تاب الله على النبي والمهاجرين والأنصار } حتى بلغ { التواب الرحيم } قال وفيما أنزلت أيضا { اتقوا الله وكونوا مع الصادقين } قال قلت يا نبي الله إن من توبتي إذا ألا أحدث إلا صدقا وأن أنخلع من مالي كله صدقة إلى الله وإلى رسوله فقال أمسك عليك بعض مالك فهو خير لك فقلت إني أمسك سهمي الذي بخيبر قال فما أنعم الله علي نعمة بعد الإسلام أعظم في نفسي من صدقي رسول الله صلى الله عليه و سلم حين صدقته أنا وصاحباي أن لا نكون كذبناه فهلكنا كما هلكوا وإني لأرجو أن لا يكون الله عز و جل ابتلى أحدا في الصدق مثل الذي ابتلاني ما تعمدت لكذبة بعد وإني لأرجو أن يحفظني الله فيما بقي قال الزهري فهذا ما انتهى إلينا من	حدثنا عبد بن حميد أخبرنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن الزهري عن عبد الرحمن بن كعب بن مالك عن أبيه قال : لم أتخلف عن رسول الله صلى الله عليه و سلم في غزوة غزاها حتى كانت غزوة تبوك إلا بدرا ولم يعاتب النبي صلى الله عليه و سلم أحدا تخلف عن بدر إنما خرج يريد العير فخرجت قريش مغوثين لعيرهم فالتقوا عن غير موعد كما قال الله عز و جل ولعمري إن أشرف مشاهد رسول الله صلى الله عليه و سلم في الناس لبدر وما أحب أني كنت شهدتها مكان بيعتي ليلة العقبة حيث تواثقنا على الإسلام ثم لم أتخلف بعد عن النبي صلى الله عليه و سلم حتى كانت غزوة تبوك وهي آخر غزوة غزاها وآذن النبي صلى الله عليه و سلم بالرحيل فذكر الحديث بطوله قال فانطلقت إلى النبي صلى الله عليه و سلم فإذا هو جالس في المسجد وحوله المسلمون وهو يستنير كاستنار [ة] القمر وكان إذا سر بالأمر استنار فجئت فجلست بين يديه فقال ابشر يا كعب بن مالك بخير يوم أتى عليك منذ ولدتك أمك فقلت يا نبي الله أمن عند الله أم من عندك ؟ قال بل من عند الله ثم تلا هؤلاء الآيات { لقد تاب الله على النبي والمهاجرين والأنصار الذين اتبعوه في ساعة العسرة } حتى بلغ { إن الله هو التواب الرحيم } قال وفينا أنزلت أيضا { اتقوا الله وكونوا مع الصادقين } قال قلت يا نبي الله إن من توبتي أن لا أحدث إلا صدقا وأن أنخلع من مالي كله صدقة إلى الله وإلى رسوله فقال النبي صلى الله عليه و سلم امسك عليك بعض مالك فهو خير لك فقلت فإني أمسك سهمي الذي بخيبر قال فما أنعم الله علي نعمة بعد الإسلام أعظم في نفسي من صدقي رسول الله صلى الله عليه و سلم حين صدقته أنا وصاحباي لا نكون كذبنا فهلكنا كما هلكوا وإني لأرجو أن لا يكون الله أبلى أحدا في الصدق مثل الذي أبلاني ما تعمدت لكذبة بعد وإني لأرجو	Tirmizî, "Tefsîrü'l-Kur'ân", 10 (No. 3102); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 5/397 (No. 9744) ***sened aynı, mana aynı --ihtisar-, lafız çok az farklı -ihtisar-[3709]

[3709] *es-Sünen*'de "امر" kelimesi yerine "ا" soru edatı gelmektedir, "في غزاة غزاها", "الناس", "اذا" ifadeleri yer almamaktadır. "هؤلاء الايات" tamlaması fazladan zikredilmektedir.

	حديث كعب بن مالك	أن يحفظني الله فيما بقي قال وقد روي عن الزهري هذا الحديث بخلاف هذا الإسناد وقد قيل عن عبد الرحمن بن عبد الله بن كعب بن مالك عن عمه عبيد الله عن كعب وقد قيل غير هذا وروى يونس هذا الحديث عن الزهري عن عبد الرحمن بن عبد الله بن كعب بن مالك أن أباه حدثه عن كعب بن مالك	
Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 18 (No. 3130); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 5/328-330 (No. 9719) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3710]	عبد الرزاق قال أخبرنا معمر قال أخبرنا الزهري قال أخبرني عروة عن عائشة قالت أول ما بدىء به رسول الله صلى الله عليه و سلم من الوحي الرؤيا الصادقة ... قال النبي صلى الله عليه و سلم قمت في الحجر حين كذبني قومي فرفع لي بيت المقدس حتى جعلت أنعت لهم قال معمر قال الزهري فأخبرني سعيد بن المسيب عن أبي هريرة قال قال النبي صلى الله عليه و سلم – حين أسرى به – لقيت موسى قال فنعته فإذا رجل – حسبته قال – مضطرب رجل الرأس كأنه من رجال شنوءة قال ولقيت عيسى عليه السلام فنعته فقال ربعة أحمر كأنما خرج من ديماس قال ورأيت إبراهيم وأنا أشبه ولده به قال وأتي بإنائين في أحدهما لبن وفي الآخر خمر فقال خذ أيهما شئت فأخذت اللبن فشربته فقيل لي هديت للفطرة – أو أصبت الفطرة – أما أنك لو أخذت الخمر غوت أمتك	بسم الله الرحمن الرحيم حدثنا محمود بن غيلان حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن الزهري أخبرني سعيد بن المسيب عن أبي هريرة قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم حين أسري بي لقيت موسى قال فنعته فإذا رجل حسبته قال مضطرب رجل الرأس كأنه من رجال شنوءة قال ولقيت عيسى قال فنعته قال ربعة أحمر كأنما خرج من ديماس يعني الحمام ورأيت إبراهيم قال وأنا أشبه ولده به قال وأتيت بإناءين أحدهما لبن والآخر خمر فقال لي خذ أيهما شئت فأخذت اللبن فشربته فقيل هديت الفطرة أو أصبت الفطرة أما إنك لو أخذت الخمر غوت أمتك	41
Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 23 (No. 3173); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 3/383 (No. 6038) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3711]	عبد الرزاق عن يونس بن سليم الصنعاني عن الزهري عن عروة عن عبد الرحمن بن عبدالقاري قال سمعت عمر بن الخطاب يقول كان إذا نزل على النبي صلى الله عليه و سلم الوحي سمع عند وجهه كدوي النحل فنزل عليه فمكثنا ساعة فاستقبل القبلة ورفع يديه وقال اللهم زدنا ولا تنقصنا وأكرمنا ولا تهنا وأعطنا ولا تحرمنا وآثرنا ولا تؤثر علينا وارض عنا ثم قال أنزل علي عشر آيات من أقامهن دخل الجنة ثم قرأ علينا { قد أفلح المؤمنون } حتى ختم العشر	بسم الله الرحمن الرحيم حدثنا يحيى بن موسى و عبد بن حميد وغير واحد المعنى واحد قالوا حدثنا عبد الرزاق عن يونس بن سليم عن الزهري عن عروة بن الزبير عن عبد الرحمن بن عبد القاري قال : سمعت عمر بن الخطاب رضي الله عنه يقول كان النبي صلى الله عليه و سلم إذا أنزل عليه الوحي سمع عند وجهه كدوي النحل فأنزل عليه يوما فمكثنا ساعة فسري عنه فاستقبل القبلة ورفع يديه وقال اللهم زدنا ولا تنقصنا وأكرمنا ولا تهنا وأعطنا ولا تحرمنا وآثرنا ولا تؤثر علينا وارنا وارض	42

[3710] *es-Sünen*'de bir kelimenin açıklaması olarak yer alan "**الحمام**" kelimesi fazladan bulunmaktadır.

[3711] *es-Sünen*'de "**يوما**", "**فسري عنه**" ve "**ايات**" kelimeleri fazladan yer almaktadır.

	عنا ثم قال صلى الله عليه و سلم أنزل علي عشر آيات من أقامهن دخل الجنة ثم قرأ { قد أفلح المؤمنون } حتى ختم عشر آيات حدثنا محمد بن أبان حدثنا عبد الرزاق عن يونس بن سليم عن يونس بن يزيد عن الزهري بهذا الإسناد نحوه بمعناه		
43	بسم الله الرحمن الرحيم حدثنا عبد بن حميد أخبرنا عبد الرزاق حدثنا معمر عن الزهري عن أبي سلمة عن جابر بن عبد الله رضي الله عنهما قال : سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم وهو يحدث عن فترة الوحي فقال في حديثه بينما أنا أمشي سمعت صوتا من السماء فرفعت رأسي فإذا الملك الذي جاءني بحراء جالس على كرسي بين السماء والأرض فجئثت منه رعبا فرجعت فقلت زملوني زملوني فدثروني فأنزل الله عز و جل { يا أيها المدثر * قم فأنذر } إلى قوله { والرجز فاهجر } قبل أن تفرض الصلاة	عبد الرزاق قال أخبرنا معمر قال أخبرنا الزهري قال أخبرني عروة عن عائشة قالت .... قال معمر قال الزهري فأخبرني أبو سلمة بن عبد الرحمن عن جابر بن عبد الله قال سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم وهو يحدث عن فترة الوحي فقال في حديثه بينا أنا أمشي سمعت صوتا من السماء فرفعت رأسي فإذا الذي جاءني بحراء جالسا على كرسي بين السماء والأرض فجئثت منه رعبا ثم رجعت فقلت زملوني زملوني ودثروني فأنزل الله تعالى { يا أيها المدثر } إلى { والرجز فاهجر } قبل أن تفرض الصلاة وهي الأوثان	Tirmizî, “Tefsîrü’l-Ḳur’ân”, 70 (No. 3325); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 5/321 (No. 9719) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3712]
44	حدثنا محمود بن غيلان و عبد بن حميد المعنى واحد قالا حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن ثابت البناني عن عبد الرحمن بن أبي ليلى عن صهيب قال : كان رسول الله صلى الله عليه و سلم إذا صلى العصر همس والهمس في بعض قولهم تحرك شفتيه كأنه يتكلم فقيل له إنك يا رسول الله إذا صليت العصر همست قال إن نبيا من الأنبياء كان أعجب بأمته فقال من يقوم لهؤلاء ؟ فأوحى الله إليه أن خيرهم بين أن أنتقم منهم وبين أن	عبد الرزاق عن معمر عن ثابت البناني عن عبد الرحمن بن أبي ليلى عن صهيب قال كان رسول الله صلى الله عليه و سلم إذا صلى العصر همس – والهمس في قول بعضهم يحرك شفتيه كأنه يتكلم بشيء – فقيل له يا نبي الله إنك إذا صليت العصر همست فقال إن نبيا من الأنبياء كان أعجب بأمته فقال من يقوم لهؤلاء فأوحى إليه أن خيرهم بين أن أنتقم منهم أو أسلط عليهم عدوهم فاختاروا النقمة فسلط الله عليهم الموت	Tirmizî, “Tefsîrü’l-Ḳur’ân”, 76 (No. 3340); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 5/420-423 (No. 9751) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı - ihtisar-[3713]

[3712] *es-Sünen*’de “وهي الاوثان” açıklaması yoktur. Fazladan “الملك” kelimesi mevcuttur. “جئثت” yerine “جثثت” (Mustafâ Elbânî Baskısı, 5/428; Meârif Baskısı, 154) fiili zikredilmektedir (Farklılığın istinsah veya tahkik kaynaklı olma ihtimali fazladır). Risâle Baskısı’nda (1122 ve dn.2) “جثثت” olarak verilip, dipnotta matbuda “جثثت” şeklinde geçtiği, bunun da *Müsned* ve Müslim’in rivayetine uygun olduğu, her ikisinin de “korktum” anlamında ol bildirilmektedir

[3713] *es-Sünen*’de “قل” yerine “اخبرهم انك”, “كبيرة” yerine “كثير”, “رد” yerine “رجع” kelimeleri geçmektedir. “بشيء”, “ذلك”, “غلاما”, “كنت”, “جاءه”, ikinci “ذلك” ve “كان” kelimeleri bulunmamaktadır. “الله” lafz-ı celili, ikinci “الحديث” kelimesi, “فهما” sıfatı, “هذا” (2 kez) ve “هذه” ism-i işaretleri ile “فجعل يختلف اليه” ve “ارايت” ifadeleri, “الى ذلك الجبل فلما انتهوا به”, “ان يلقوه منه”, “للملك”, “حين رمي”, “”, “حين قتل” ifadeleri fazladan yer almaktadır. İhtisar sebebiyle “وان كان ما يقول الكاهن حقا فاسالك ان لا اقتلها” ifadesi zikredilmemektedir. Şüphe ifadelerinin biri (بين ان انتقم منهم او اسلط عليهم) ise kaldırılmaktadır. Diğer şüphe lafzı ise “غلاما فطنا او قال لقنا / غلاما فهما او قال فطنا لقنا” korunmaktadır.

	فمات منهم في يوم سبعون ألفا قال وكان إذا حدث بهذا الحديث حدث بهذا الآخر قال وكان ملك من الملوك وكان لذلك الملك كاهن يتكهن له فقال ذلك الكاهن انظروا لي غلاما فطنا – أو قال لقنا – أعلمه علمي هذا فإني أخاف أن أموت فينقطع منكم هذا العلم ولا يكون فيكم من يعلمه قال فنظروا له غلاما على ما وصف فأمروه أن يحضر ذلك الكاهن وأن يختلف إليه قال وكان على طريق الغلام راهب في صومعة قال معمر وأحسب أن أصحاب الصوامع كانوا يومئذ مسلمين قال فجعل الغلام يسأل ذلك الراهب كلما مر به فلم يزل حتى أخبره فقال إنما أعبد الله وجعل الغلام يمكث عند الراهب ويبطىء عن الكاهن قال فأرسل الكاهن إلى أهل الغلام أنه لا يكاد يحضرني فأخبر الغلام الراهب بذلك فقال له الراهب إذا قال الكاهن أين كنت فقل كنت عند أهلي وإذا قال لك أهلك أين كنت فقل كنت عند الكاهن قال فبينا الغلام على ذلك إذ مر بجماعة من الناس كبيرة قد حبستهم دابة قال بعضهم إن تلك الدابة يعني الأسد وأخذ الغلام حجرا فقال اللهم إن كان ما يقول الراهب حقا فأسألك أن أقتل هذه الدابة وإن كان ما يقول الكاهن حقا فأسألك أن لا أقتلها قال ثم رماها فقتل الدابة فقالوا الناس من قتلها فقالوا الغلام ففزع إليه الناس وقالوا قد علم هذا الغلام علما لم يعلمه أحد فسمع به أعمى فجاءه فقال له إن أنت رددت علي بصري فلك كذا وكذا فقال له الغلام لا أريد منك هذا ولكن إن رد إليك بصرك أتؤمن بالذي رده عليك قال نعم قال فدعا الله فرد عليه بصره قال فآمن الأعمى فبلغ ذلك الملك أمرهم فبعث إليهم فأتي بهم فقال لأقتلن كل واحد منكم قتلة لا أقتلها صاحبها قال فأمر بالراهب وبالرجل الذي كان أعمى فوضع المنشار على مفرق أحدهما فقتل وقتل الآخر بقتلة أخرى ثم أمر بالغلام فقال انطلقوا به إلى جبل كذا وكذا فألقوه من رأسه فانطلقوا به إلى ذلك الجبل فلما انتهوا به إلى ذلك المكان الذي أرادوا	أسلط عليهم عدوهم فاختار النقمة فسلط عليهم الموت فمات منهم في يوم سبعون ألفا قال وكان إذا حدث بهذا الحديث حدث بهذا الحديث الآخر قال كان ملك من الملوك وكان لذلك الملك كاهن يكهن له فقال الكاهن انظروا لي غلاما فهما أو قال فطنا لقنا فأعلمه علمي هذا فإني أخاف أن أموت فينقطع منكم هذا العلم ولا يكون فيكم من يعلمه قال فنظروا له على ما وصف وصف فأمره أن يحضر ذلك الكاهن وأن يختلف إليه فجعل يختلف إليه وكان على طريق الغلام راهب في صومعة قال معمر أحسب أن أصحاب الصوامع كانوا يومئذ مسلمين قال فجعل الغلام يسأل ذلك الراهب كلما مر به فلم يزل به حتى أخبره فقال إنما أعبد الله قال فجعل الغلام يمكث عند الراهب ويبطئ على الكاهن فأرسل الكاهن إلى أهل الغلام إنه لا يكاد يحضرني فأخبر الغلام الراهب بذلك فقال له الراهب إذا قال لك الكاهن أين كنت ؟ فقل عند أهلي وإذا قال لك أهلك أين كنت فأخبرهم أنك كنت عند الكاهن قال فبينما الغلام على ذلك إذ مر بجماعة من الناس كثير قد حبسهم دابة فقال بعضهم إن تلك الدابة أسدا قال فأخذ الغلام حجرا قال اللهم إن كان ما يقول الراهب حقا فأسألك أن أقتلها قال ثم رمي فقتل الدابة فقال الناس من قتلها ؟ قالوا الغلام ففزع الناس وقالوا لقد علم هذا الغلام علما لم يعلمه أحد قال فسمع به أعمى فقال له إن أنت رددت بصري فلك كذا وكذا قال له لا أريد منك هذا ولكن أرأيت إن رجع إليك بصرك أتؤمن بالذي يرده عليك ؟ قال نعم قال فدعا الله فرد عليه بصره فآمن الأعمى فبلغ الملك أمرهم فبعث إليهم فأتي بهم فقال لأقتلن كل واحد منكم قتلة لا أقتل بها صاحبه فأمر بالراهب والرجل الذي كان أعمى فوضع المنشار على مفرق أحدهما فقتله وقتل الآخر بقتلة آخرى ثم أمر بالغلام فقال انطلقوا به إلى جبل كذا وكذا فألقوه من رأسه فانطلقوا به إلى ذلك الجبل فلما انتهوا به إلى ذلك المكان الذي أرادوا أن يلقوه منه جعلوا	

	جعلوا يتهافتون من ذلك الجبل ويتردون منه حتى لم يبق إلا الغلام فرجع فأمر به الملك فقال انطلقوا به إلى البحر فألقوه فيه فانطلق به إلى البحر فغرق الله من كان معه وأنجاه الله فقال الغلام إنك لن تقتلني حتى تصلبني وترميني وتقول إذا رميتني باسم رب الغلام أو قال بسم الله رب الغلام فأمر به فصلب ثم رماه وقال بسم الله رب الغلام قال فوضع الغلام يده على صدغه ثم مات فقال الناس لقد علم هذا الغلام علما ما علمه أحد فإنا نؤمن برب هذا الغلام قال فقيل للملك أجزعت أن خالفك ثلاثة فهذا العالم كلهم قد خالفوك قال فخد الأخدود ثم ألقى فيها الحطب والنار ثم جمع الناس فقال من رجع إلى دينه تركناه ومن لم يرجع ألقيناه في النار فجعل يلقيهم في تلك ألأخدود قال فذلك قول الله { قتل أصحاب الأخدود النار ذات الوقود } حتى بلغ { العزيز الحميد } قال فأما الغلام فإنه دفن قال فيذكر أنه أخرج في زمن عمر بن الخطاب – رحمه – الله وإصبعه على صدغه كما كان وضعها قال عبد الرزاق والأخدود بنجران	يتهافتون من ذلك الجبل ويتردون حتى لم يبق منهم إلا الغلام قال ثم رجع فأمر به الملك أن ينطلقوا به إلى البحر فيلقونه فيه فانطلق به إلى البحر فغرق الله الذين كانوا معه وأنجاه فقال الغلام للملك إنك لا تقتلني حتى تصلبني وترميني وتقول إذا رميتني بسم الله رب هذا الغلام قال فأمر به فصلب ثم رماه فقال بسم الله رب هذا الغلام قال فوضع الغلام يده على صدغه حين رمي ثم مات فقال الناس لقد علم هذا الغلام علما ما علمه أحد فإنا نؤمن برب هذا الغلام قال فقيل للملك أجزعت أن خالفك ثلاثة فهذا العالم كلهم قد خالفوك قال فخد أخدودا ثم ألقى فيها الحطب والنار ثم جمع الناس فقال من رجع عن دينه تركناه ومن لم يرجع ألقيناه في هذه النار فجعل يلقيهم في تلك الأخدود قال يقول الله تعالى { قتل أصحاب الأخدود * النار ذات الوقود } حتى بلغ { العزيز الحميد } قال فأما الغلام فإنه دفن فيذكر أنه أخرج في زمن عمر بن الخطاب وأصبعه على صدغه كما وضعها حين قتل	
45	عبد الرزاق عن الثوري عن زيد العمي عن أبي أياس عن أنس بن مالك قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم لا يرد الدعاء بين الأذان والإقامة	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا وكيع وعبد الرزاق و أبو أحمد و أبو نعيم عن سفيان عن زيد العمي عن معاوية بن قرة عن أنس بن مالك : عن النبي صلى الله عليه و سلم قال الدعاء لا يرد بين الأذان والإقامة	Tirmizî, “Deʿavât”, 129 (No. 3595); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 1/495 (No. 1909) ***sened, mana ve lafız aynı
46	عبد الرزاق عن بن جريج عن بن شهاب عن عروة بن الزبير عن عائشة ان النبي صلى الله عليه و سلم مات على رأس ثلاث وستين قال بن شهاب وقالت عائشة وتوفي أبو بكر على رأس ثلاث قال بن شهاب ومات عمر على رأس خمس وخمسين انقضى	حدثنا العباس العنبري و الحسين بن مهدي قالا حدثنا عبد الرزاق عن ابن جريج قال أخبرت عن ابن شهاب الزهري عن عروة عن عائشة وقال الحسين بن مهدي في حديثه ابن جريج عن الزهري عن عروة عن عائشة رضي الله عنها : أن النبي صلى الله عليه و سلم مات وهو ابن ثلاث وستين	Tirmizî, “Menâḳıb”, 13 (No. 3654); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 3/600 (No. 6791) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı - taktîʿ-[3714]
47	عبد الرزاق عن بن جريج قال أخبرني أبو الزبير أنه سمع جابر بن عبد الله يقول سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم يقول وجنازة سعد بن معاذ	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا عبد الرزاق أخبرنا ابن جريج أخبرني أبو الزبير أنه سمع جابر بن عبد الله يقول : سمعت رسول الله صلى الله عليه و	Tirmizî, “Menâḳıb”, 51 (No. 3848); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 3/586

[3714] *es-Sünen*'de "على راس" yerine "وهو ابن" lafzı zikredilmektedir.

	سلم يقول وجنازة سعد بن معاذ بين أيديهم اهتز له عرش الرحمن	بين أيديهم اهتز لها عرش الرحمن	(No. 6747) ***sened, mana ve lafız aynı
Sıra	**Tirmizî**	**Abdürrezzâk (*et-Tefsîr*)**	**Kaynak ve Değerlendirme**
1	حدثنا هارون بن إسحق الهمداني حدثنا عبدة بن سليمان عن هشام بن عروة عن أبيه عن عائشة : قالت كان رسول الله صلى الله عليه و سلم يجاور في العشر الأواخر من رمضان ... وروي عن أبي قلابة أنه قال ليلة القدر تنتقل في العشر الأواخر حدثنا بذلك عبد بن حميد أخبرنا عبد الرزاق عن معمر عن أيوب عن أبي قلابة بهذا	نا عبد الرزاق عن معمر ، عن أيوب ، عن أبي قلابة قال : ليلة القدر تتفقد في العشر الأواخر	Tirmizî, "Ṣavm", 72 (No. 792); Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, 3/445 (No. 3663) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az fark[3715]
2	حدثنا يحي بن موسى حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن أيوب ابن طاوس عن ابيه عن أبي هريرة : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال من حلف على يمين فقال إن شاء الله لم يحنث قال ابو عيسى سألت محمد بن إسمعيل عن هذا الحديث فقال هذا حديث خطأ أخطأ فيه عبد الرزاق اختصره من حديث معمر عن ابن طاوس عن ابيه عن ابي هريرة عن النبي صلى الله عليه و سلم قال إن سليمان بن داود قال لأطوفن الليلة على سبعين امرأة تلد كل امرأة غلاما فطاف عليهن فلم تلد امرأة منهن إلا امرأة نصف غلام فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم لو قال إن شاء الله لكان كما قال -- -هكذا روي عن عبد الرزاق عن معمر عن ابن طاوس عن ابيه هذا الحديث بطوله وقال سبعين امرأة وقد روي هذا الحديث من غير وجه عن ابي هريرة عن النبي صلى الله عليه و سلم قال قال سليمان بن داود لأطوفن الليلة على مائة امرأة	نا عبد الرزاق قال : أرنا معمر ، عن ابن طاوس ، عن أبيه ، عن أبي هريرة ، قال : قال سليمان بن داود : لأطيفن الليلة على سبعين امرأة تلد كل امرأة منهن غلاما يقاتل في سبيل الله ، فقيل له : قل : إن شاء الله فلم يقل ، فأطاف بهن فلم تلد منهن إلا امرأة واحدة نصف إنسان ، قال : فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « لو قال : إن شاء الله لم يحنث وكان دركا لحاجته »	Tirmizî, "en-Nüẕûr ve'l-eymân", 7 (No. 1532); Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, 2/330 (No. 1669) **sened aynı -*es-Sünen*'deki merfû-, mana aynı, lafız biraz farklı -ihtisar-[3716]
3	حدثنا سلمة بن شبيب حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن زيد بن أسلم عن عطاء بن يسار عن أبي سعيد الخدري : أن النبي صلى الله عليه و سلم قال يخرج من النار من كان في قلبه مثقال	عبد الرزاق قال : أنا معمر ، عن زيد بن أسلم ، عن عطاء بن يسار ، عن أبي سعيد الخدري ، أن النبي صلى الله عليه وسلم قال : « يخرج من النار من كان في قلبه مثقال ذرة من الإيمان »	Tirmizî, "Ṣıfatü Cehennem", 10 (No. 2598); Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, 1/457 (No. 587) ***sened, mana ve lafız aynı

[3715] *es-Sünen*'de "**تتفقد**" yerine "**تنتقل**" fiili kullanılmaktadır.

[3716] *es-Sünen*'de "**انسان**" yerine "**غلام**" lafzı, "**لم يحنث وكان دركا لحاجته**" yerine "**لكان كما قال**" ifadesi kullanılmaktadır. "**فقيل له قل ان شاء الله فلم يقل**" cümleleri "**واحدة**" sıfatları" zikredilmemektedir. İhtisar sebebiyle "**يقاتل في سبيل الله**" ve yer almamaktadır.

	ذرة من الإيمان قال أبو سعيد فمن شك فليقرأ { إن الله لا يظلم مثقال ذرة }	قال أبو سعيد : فمن شك فليقرأ : { إن الله لا يظلم مثقال ذرة }	
4	حدثنا عبد بن حميد حدثنا حبان بن هلال حدثنا سهيل بن عبد الله وهو ابن أبي حزم أخو حزم القطعي حدثنا أبو عمران الجوني عن جندب بن عبد الله قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم : ..... أخبرنا عبد الرزاق عن معمر عن قتادة قال : ما في القرآن آية إلا وقد سمعت فيها شيء	عبد الرزاق قال : نا معمر قال : سمعت قتادة يقول : ما في القرآن آية إلا وقد سمعت فيها شيئا	Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 1 (No. 2952); Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, 1/255 (No. 8) ***sened, mana ve lafız aynı
5 (1)	حدثنا عبد بن حميد حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن بهز بن حكيم عن أبيه عن جده : أنه سمع النبي صلى الله عليه و سلم يقول في قوله { كنتم خير أمة أخرجت للناس } قال إنكم تتمون سبعين أمة أنتم خيرها وأكرمها على الله	عبد الرزاق قال : نا معمر ، عن بهز بن حكيم بن معاوية القشيري ، عن أبيه ، عن جده ، قال : سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : « أنتم تتممون سبعين أمة ، أنتم خيرها ، وأكرمها على الله »	Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 4 (No. 3001); Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, 1/268-269 (No. 48) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az fark[3717]
5 (2)	حدثنا عبد بن حميد حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن بهز بن حكيم عن أبيه عن جده : أنه سمع النبي صلى الله عليه و سلم يقول في قوله { كنتم خير أمة أخرجت للناس } قال إنكم تتمون سبعين أمة أنتم خيرها وأكرمها على الله	عبد الرزاق قال : أنا معمر ، عن بهز بن حكيم بن معاوية ، عن أبيه ، عن جده ، أنه سمع النبي صلى الله عليه وسلم يقول في قوله تعالى : { كنتم خير أمة أخرجت للناس } قال : « إنكم تتمون سبعين أمة ، أنتم خيرها وأكرمها على الله »	Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 4 (No. 3001); Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, 1/409 (No. 446) ***sened, mana ve lafız aynı
6	حدثنا عبد بن حميد حدثنا عبد الرزاق عن إسرائيل عن سماك عن عكرمة عن ابن عباس قال : لما فرغ رسول الله صلى الله عليه و سلم من بدر قيل له عليك العير ليس دونها شيء قال فناداه العباس وهو في وثاقه لا يصلح وقال لأن الله وعدك إحدى الطائفتين وقد أعطاك ما وعدك قال صدقت	نا عبد الرزاق عن إسرائيل بن يونس ، عن سماك بن حرب ، عن عكرمة ، عن ابن عباس ، قال : قيل للنبي صلى الله عليه وسلم حين فرغ من بدر عليك العير ليس دونها شيء ، قال : فناداه العباس وهو في وثاقه : لا يصلح ، فقال له النبي صلى الله عليه وسلم : « لم ؟ » قال : لأن الله وعدك إحدى الطائفتين ، وقد أعطاك ما وعدك قال : « صدقت »	Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 9 (No. 3080); Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, 2/116 (No. 996) ***sened aynı, mana aynı, lafız aynı -ihtisar-[3718]
7	حدثنا إسحاق بن منصور أخبرنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن قتادة عن أنس : أن النبي صلى الله عليه و سلم أتي بالبراق ليلة أسري به ملجما مسرجا فاستصعب عليه فقال له جبريل أبمحمد تفعل هذا ؟ فما ركبك أحد أكرم على الله منه	نا عبد الرزاق عن معمر ، عن قتادة ، عن أنس ، قال : « أتي النبي صلى الله عليه وسلم بالبراق ليلة أسري به مسرجا ملجما ليركبه فاستصعب عليه ، فقال له جبريل : ما يحملك على هذا ؟ فوالله ما ركبك أحد أكرم على الله منه فارفض	Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 18 (No. 3131); Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, 2/289 (No. 1533) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az fark[3719]

[3717] *es-Sünen*'de "**في قوله**" ifadesiyle birlikte ayet de verilmektedir.

[3718] *es-Sünen*'de ihtisara başvurularak "**فقال له النبي صلى الله عليه وسلم: لم ؟**" kısmı zikredilmemektedir.

[3719] *es-Sünen*'de "**ما يحملك على**" ifadesi yerine "**ابمحمد تفعل**" denilmektedir. "**ليركبه**" lafzı ve "**والله**" yemin ifadesi eksiktir.

	عرقه »	قال فارفض عرقا	
Tirmizî, “Tefsîrü’l-Ḳur’ân”, 39 (No. 3233); Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, 3/126 (No. 2612) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı - takdim-tehir-[3720]	نا عبد الرزاق عن معمر ، عن أيوب ، عن أبي قلابة ، عن ابن عباس : أن النبي صلى الله عليه وسلم قال : « أتاني ربي الليلة في أحسن صورة – أحسبه قال يعني في المنام – فقال : يا محمد ، هل تدري فيم يختصم الملأ الأعلى ؟ قال النبي صلى الله عليه وسلم قلت : » لا « قال النبي صلى الله عليه وسلم : » فوضع يده بين كتفي فوجدت بردها بين ثديي – أو قال نحري – فعلمت ما في السموات والأرض ، ثم قال : يا محمد ، هل تدري فيم يختصم الملأ الأعلى ؟ قال : قلت : نعم ، يختصمون في الكفارات ، والدرجات ، فالكفارات المكث في المساجد يعني بعد الصلوات ، والمشي على الأقدام إلى الجماعات ، وإسباغ الوضوء في المكاره ، وانتظار الصلاة بعد الصلاة ، ومن فعل ذلك عاش بخير ومات بخير ، وكان من ذنوبه كيوم ولدته أمه ، وقال : يا محمد ، إذا صليت فقل : « اللهم إني أسألك الخيرات وترك المنكرات ، وحب المساكين ، وإذا أردت بقوم فتنة أن تقبضني إليك غير مفتون ، والدرجات : بذل الطعام وإفشاء السلام والصلاة بالليل والناس نيام »	حدثنا سلمة بن شبيب و عبد بن حميد قالا حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن أيوب عن أبي قلابة عن ابن عباس قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم أتاني الليلة ربي تبارك وتعالى في أحسن صورة قال أحسبه في المنام فقال يا محمد هل تدري فيم يختصم الملأ الأعلى ؟ قال قلت لا قال فوضع يده بين كتفي حتى وجدت بردها بين ثديي أو قال في نحري فعلمت ما في السموات وما في الأرض قال يا محمد هل تدري فيم يختصم الملأ الأعلى ؟ قلت نعم قال في الكفارات والكفارات المكث في المساجد بعد الصلوات والمشي على الأقدام إلى الجماعات وإسباغ الوضوء في المكاره ومن فعل ذلك عاش بخير ومات بخير وكان من خطيئته كيوم ولدته أمه وقال يا محمد إذا صليت فقل اللهم إني أسألك فعل الخيرات وترك المنكرات وحب المساكين وإذا أردت بعبادك فتنة فاقبضني إليك غير مفتون قال والدرجات إفشاء السلام وإطعام الطعام والصلاة بالليل والناس نيام قال أبو عيسى وقد ذكروا بين أبي قلابة وبين ابن عباس في هذا الحديث رجلا وقد رواه قتادة عن أبي قلابة عن خالد بن اللجلاج عن ابن عباس	8
Tirmizî, “Tefsîrü’l-Ḳur’ân”, 40 (No. 3246); Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, 3/137 (No. 2648) ***sened, mana ve lafız aynı[3721]	نا عبد الرزاق عن الثوري ، عن أبي إسحاق ، أن الأغر ، حدثه ، عن أبي سعيد الخدري ، وأبي هريرة ، أن النبي صلى الله عليه وسلم قال : ثم ينادي مناد : إن لكم أن تحيوا فلا تموتوا أبدا ، وإن لكم أن تصحوا فلا تسقموا أبدا ، وإن لكم أن تشبوا ، فلا تهرموا أبدا ، وإن لكم أن تنعموا فلا تبتئسوا أبدا فذلك قوله تعالى { ونودوا أن تلكم الجنة أورثتموها بما كنتم تعملون }	حدثنا محمود بن غيلان وغير واحد قالوا حدثنا عبد الرزاق أخبرنا الثوري أخبرني أبو إسحاق أن الأغر أبا مسلم حدثه عن أبي سعيد و أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه و سلم قال : ينادي مناد إن لكم أن تحيوا فلا تموتوا أبدا وإن لكم أن تصحوا فلا تسقموا أبدا وإن لكم أن تشبوا فلا تهرموا أبدا وإن لكم أن تنعموا فلا تبأسوا أبدا فذلك قوله تعالى { وتلك الجنة التي أورثتموها بما	9

[3720] *es-Sünen*’de “ذنوب” yerine “خطيئ”, “قوم” yerine “عبادك”, “بذل” yerine “اطعام” kelimesi kullanılmaktadır. İkinci “يختصمون” fiili ile “الدرجات” ve “فعل” lafızları bulunmamaktadır. “وانتظار الصلاة بعد الصلاة” ifadesi zikredilmemekle birlikte zikredilmemesinde “المكث في المساجد”ile yakın anlam içermesi ve bunun bir râvi hatası olduğunun düşünülmesi etkili olmuş olabilir.

[3721] Aynı içerikli olmakla birlikte *et-Tefsîr*’de A‘râf,Sûresi’nin 43.; *es-Sünen*’de Zuhruf Sûresi’nin 72. ayet-i kerimesi zikredilmektedir.

	كنتم تعملون }		
10	حدثنا عبد بن حميد حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن قتادة عن أنس رضي الله عنه قال : نزلت على النبي صلى الله عليه و سلم { ليغفر لك الله ما تقدم من ذنبك وما تأخر } مرجعه من الحديبية فقال النبي صلى الله عليه و سلم لقد نزلت علي آية أحب إلي مما على الأرض ثم قرأها النبي صلى الله عليه و سلم عليهم فقالوا هنيئا مريئا يا نبي الله قد بين الله لك ماذا يفعل بك فماذا يفعل بنا فنزلت عليه { ليدخل المؤمنين والمؤمنات جنات تجري من تحتها الأنهار } حتى بلغ { فوزا عظيما }	نا عبد الرزاق عن معمر ، عن قتادة ، عن أنس ، قال : نزلت على النبي صلى الله عليه وسلم { ليغفر لك الله ما تقدم من ذنبك وما تأخر } مرجعه من الحديبية فقال النبي صلى الله عليه وسلم : « لقد نزلت علي آية أحب إلي مما على الأرض » ، ثم قرأها عليهم النبي صلى الله عليه وسلم ، فقالوا : هنيئا مريئا قد بين الله لك ماذا يفعل بك فما يفعل بنا ؟ فنزلت عليه { ليدخل المؤمنين والمؤمنات جنات تجري من تحتها الأنهار } حتى (فوزا عظيما }	Tirmizî, “Tefsîrü’l-Ḳur’ân”, 48 (No. 3263); Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, 3/210-211 (No. 2895) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3722]
11	حدثنا عبد بن حميد حدثنا عبد الرزاق و ابن أبي رزمة و أبو نعيم عن إسرائيل عن سماك عن عكرمة عن ابن عباس : { ما كذب الفؤاد ما رأى } قال رآه بقلبه	نا عبد الرزاق عن إسرائيل ، عن سماك ، عن عكرمة ، عن ابن عباس ، في قوله تعالى : { ما كذب الفؤاد ما رأى } قال : « رآه بقلبه »	Tirmizî, “Tefsîrü’l-Ḳur’ân”, 53 (No. 3281); Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, 3/250 (No. 3029) ***sened, mana ve lafız aynı
12	حدثنا عبد بن حميد حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن قتادة عن أنس قال : سأل أهل مكة النبي صلى الله عليه و سلم آية فأنشق القمر بمكة مرتين فنزلت { اقتربت الساعة وانشق القمر } إلى قوله { سحر مستمر } يقول ذاهب	نا عبد الرزاق عن معمر ، عن قتادة ، عن أنس ، قال : سأل أهل مكة النبي صلى الله عليه وسلم ، آية فانشق القمر بمكة مرتين ، « فقال النبي صلى الله عليه وسلم : { اقتربت الساعة وانشق القمر ، وإن يروا آية يعرضوا ويقولوا سحر مستمر } يقول : أي ذاهب »	Tirmizî, “Tefsîrü’l-Ḳur’ân”, 54 (No. 3286); Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, 3/258 (No. 3057) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3723]
13	حدثنا عبد بن حميد حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن قتادة عن أنس : أن النبي صلى الله عليه و سلم قال إن في الجنة لشجرة يسير الراكب في ظلها مائة عام لا يقطعها وإن شئتم فاقرءوا { وظل ممدود * وماء مسكوب }	عبد الرزاق عن معمر ، عن قتادة ، في قوله تعالى : { وظل ممدود } عن أنس أن النبي صلى الله عليه وسلم قال : « إن في الجنة شجرة يسير الراكب في ظلها مائة عام لا يقطعها »	Tirmizî, “Tefsîrü’l-Ḳur’ân”, 56 (No. 3293); Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, 3/278 (No. 3129) ***sened aynı, mana aynı, lafız aynı[3724]
14	حدثنا عبد بن حميد حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن الزهري عن عروة عن عائشة قالت : ما كان رسول الله صلى الله عليه و سلم يمتحن إلا بالآية التي قال الله { إذا جاءك المؤمنات يبايعنك	عن معمر ، عن الزهري ، عن عروة ، عن عائشة ، قالت : ما كان النبي صلى الله عليه وسلم ، إذا بايع النساء يمتحنهن إلا بالآية التي قال : { إذا جاءك المؤمنات يبايعنك على أن لا يشركن بالله	Tirmizî, “Tefsîrü’l-Ḳur’ân”, 60 (No. 3306); Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, 3/304 (No. 3201) ***sened

[3722] *es-Sünen*’de “**يا نبي الله**” hitabı fazladan geçmektedir.

[3723] *es-Sünen*’de “**قال النبي**” ifadesi yerine “**نزلت**” fiili kullanılmaktadır.

[3724] *es-Sünen*’de sondaki kısım hadis metninden gibi gözükmektedir. *et-Tefsîr*’de ise senedin içinde sadece ayet kısmı zikredilmektedir.

	الآية قال معمر فأخبرني ابن طاووس عن أبيه قال ما مست يد رسول الله صلى الله عليه و سلم يد امرأة إلا امرأة يملكها	شيئا ولا . . . ولا . . . . }	aynı, mana aynı, lafız biraz fark[3725]
15	بسم الله الرحمن الرحيم حدثنا عبد بن حميد أخبرنا عبد الرزاق حدثنا معمر عن الزهري عن أبي سلمة عن جابر بن عبد الله رضي الله عنهما قال : سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم وهو يحدث عن فترة الوحي فقال في حديثه بينما أنا أمشي سمعت صوتا من السماء فرفعت رأسي فإذا الملك الذي جاءني بحراء جالس على كرسي بين السماء والأرض فجئثت منه رعبا فرجعت فقلت زملوني زملوني فدثروني فأنزل الله عز و جل { يا أيها المدثر * قم فأنذر } إلى قوله { والرجز فاهجر } قبل أن تفرض الصلاة	نا عبد الرزاق قال معمر : قال الزهري : أخبرني أبو سلمة بن عبد الرحمن ، عن جابر ، قال : كان النبي صلى الله عليه وسلم ، يحدث عن فترة الوحي ، قال : فبينما أنا أمشي يوما إذ رأيت الملك الذي كان أتاني بحراء على كرسي بين السماء والأرض ، فجئثت منه رعبا فرجعت إلى خديجة فقلت : زملوني زملوني زملوني ، قالت خديجة : فدثرناه ، فأنزل الله تعالى عليه { يا أيها المدثر قم فأنذر وربك فكبر وثيابك فطهر }	Tirmizî, “Tefsîrü’l-Ḳur’ân”, 70 (No. 3325); Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, 3/361 (No. 3377) ***sened aynı, mana aynı, lafız biraz fark[3726]
16	حدثنا محمود بن غيلان و عبد بن حميد المعنى واحد قالا حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن ثابت البناني عن عبد الرحمن بن أبي ليلى عن صهيب قال : كان رسول الله صلى الله عليه و سلم إذا صلى العصر همس والهمس في بعض قولهم تحرك شفتيه كأنه يتكلم فقيل له إنك يا رسول الله إذا صليت العصر همست قال إن نبيا من الأنبياء كان أعجب بأمته فقال من يقوم لهؤلاء ؟ فأوحى الله إليه أن خيرهم بين أن أنتقم منهم وبين أن أسلط عليهم عدوهم فاختار النقمة فسلط عليهم الموت فمات منهم في يوم سبعون ألفا قال وكان إذا حدث بهذا الحديث حدث بهذا الحديث الآخر قال كان ملك من الملوك وكان لذلك الملك كاهن يكهن له فقال الكاهن انظروا لي غلاما فهما أو قال فطنا لقنا فأعلمه علمي هذا فإني	نا عبد الرزاق عن معمر ، عن ثابت البناني ، عن عبد الرحمن بن أبي ليلى ، عن صهيب ، قال : كان النبي صلى الله عليه وسلم : إذا صلى العصر همس – والهمس ، في قول بعضهم ، تحرك شفتيه كأنه يتكلم بشيء – فقيل له : يا نبي الله إنك إذا صليت العصر همست ، فقال : « إن نبيا من الأنبياء كان أعجب بأمته ، فقال : من يقوم لهؤلاء ؟ فأوحى الله إليه أن خيرهم بين أن أنتقم منهم ، وبين أن أسلط عليهم عدوهم ، فاختاروا النقمة ، قال : فسلط الله عليهم الموت ، قال فمات منهم في يوم سبعون ألفا ، قال : وكان إذا حدث هذا الحديث ، حدث بهذا الحديث الآخر ، قال : كان ملك من الملوك له كاهن يتكهن لهم ، فقال ذلك الكاهن : انظروا إلي غلاما فهما فطنا أو قال : لقينا فأعلمه	Tirmizî, “Tefsîrü’l-Ḳur’ân”, 76 (No. 3340); Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, 3/413 (No. 3568) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az fark - ihtisar-[3727]

[3725] *es-Sünen*’de “اذا بايع النساء” ifadesi yer almamaktadır. Sondaki diğer aktarım Ma‘mer’den farklı bir tarikle aktarılan diğer bir açıklama olduğundan kıyas değerlendirmesine dahil edilmedi.

[3726] *es-Sünen*’de “يوما اذ رايت” yerine “سمعت صوتا من السماء فرفعت راسي” ifadesi, “اتاني” yerine “جاءني” fiili zikredilmektedir. “كان” nâkıs fiili yoktur. “سمعت”, “في حديثه”, “جالس” ifadeleri fazladan kullanılmaktadır.

[3727] *es-Sünen*’de “كبيرة” yerine “كثير”, “الموضع” yerine “المكان” lafzı gelmektedir. “بشيء”, “ذلك” (2 kez), “غلاما”, “كانت”, “جاءه” ve “كان” kelimeleri bulunmamaktadır. “الله” lafz-ı celili (2 kez), “هذا” işaret ismi (2 kez), kelimeleri ile “ان يلقوه منه” ve “للملك” ifadeleri fazladan yer almaktadır. İhtisar sebebiyle “وان كان ما يقول الكاهن حقا فاسالك ان لا اقتلها” cümlesi zikredilmemektedir.

	علمي هذا ، فإني أخاف أن أموت ، فينقطع منكم هذا العلم ، فلا يكون منكم من يعلمه ، قال : فنظروا له غلاما على ما وصف ، فأمروه أن يحضر ذلك الكاهن ، وأن يختلف إليه ، قال : فجعل الغلام يختلف إليه ، قال : وكان على طريق الغلام راهب في صومعة له – قال معمر : وأحسب أن أصحاب الصوامع يومئذ كانوا مسلمين – قال : فجعل الغلام يسأل الراهب كلما مر به ، فلم يزل به حتى أخبره ، فقال : إنما أعبد الله ، قال : فجعل الغلام يمكث عند الراهب ، ويبطئ عن الكاهن ، قال : فأرسل الكاهن إلى أهل الغلام ، إنه لا يكاد يحضرني ، قال : فأخبر الغلام الراهب بذلك ، فقال له الراهب : إذا قال لك الكاهن أين كنت ؟ فقل : عند أهلي ، وإذا قال أهلك : أين كنت ؟ فأخبرهم إنك كنت عند الكاهن ، قال : فبينما الغلام على ذلك إذ مر بجماعة من الناس كبيرة ، قد حبستهم دابة ، قال بعضهم : إن هذه الدابة كانت أسدا ، قال : فأخذ الغلام حجرا فقال : اللهم إن كان ما يقول الراهب حقا فأسألك أن أقتل هذه الدابة ، وإن كان ما يقول الكاهن حقا فأسألك أن لا أقتلها ، ثم رمى فقتل الدابة ، فقال الناس : من قتلها ؟ فقالوا الغلام ، ففزع الناس إليه ، وقالوا قد علم هذا الغلام علما لم يعلمه أحد ، قال : فسمع به أعمى ، فجاءه فقال له الأعمى : إن أنت رددت بصري فإن لك كذا وكذا ، فقال الغلام : لا أريد منك هذا ولكن أرأيت إن رجع إليك بصرك أتؤمن بالذي رده عليك ؟ قال : نعم ، قال : فدعا الله فرد إليه بصره ، قال : فآمن الأعمى ، قال : فبلغ الملك أمرهم ، فبعث إليهم فأتي بهم ، فقال : لأقتلن كل واحد منكم قتلة ، لا أقتل بها صاحبه ، قال : فأمر بالراهب ، وبالرجل الذي كان أعمى فوضع المنشار على مفرق أحدهما فقتله ، وقتل الآخر بقتلة أخرى ، ثم أمر بالغلام فقال انطلقوا به إلى جبل كذا وكذا فألقوه من رأسه ، قال : فانطلقوا به إلى ذلك الجبل ، فلما انتهوا به إلى	أخاف أن أموت فينقطع منكم هذا العلم ولا يكون فيكم من يعلمه قال فنظروا له على ما وصف فأمره أن يحضر ذلك الكاهن وأن يختلف إليه فجعل يختلف إليه وكان على طريق الغلام راهب في صومعة قال معمر أحسب أن أصحاب الصوامع كانوا يومئذ مسلمين قال فجعل الغلام يسأل ذلك الراهب كلما مر به فلم يزل به حتى أخبره فقال إنما أعبد الله قال فجعل الغلام يمكث عند الراهب ويبطئ على الكاهن فأرسل الكاهن إلى أهل الغلام إنه لا يكاد يحضرني فأخبر الغلام الراهب بذلك فقال له الراهب إذا قال لك الكاهن أين كنت ؟ فقل عند أهلي وإذا قال لك أهلك أين كنت فأخبرهم أنك كنت عند الكاهن قال فبينما الغلام على ذلك إذ مر بجماعة من الناس كثير قد حبسهم دابة فقال بعضهم إن تلك الدابة أسدا قال فأخذ الغلام حجرا قال اللهم إن كان ما يقول الراهب حقا فأسألك أن أقتلها قال ثم رمي فقتل الدابة فقال الناس من قتلها ؟ قالوا الغلام ففزع الناس وقالوا لقد علم هذا الغلام علما لم يعلمه أحد قال فسمع به أعمى فقال له إن أنت رددت بصري فلك كذا وكذا قال له لا أريد منك هذا ولكن أرأيت إن رجع إليك بصرك أتؤمن بالذي يرده عليك ؟ قال نعم قال فدعا الله فرد عليه بصره فآمن الأعمى فبلغ الملك أمرهم فبعث إليهم فأتي بهم فقال لأقتلن كل واحد منكم قتلة لا أقتل بها صاحبه فأمر بالراهب والرجل الذي كان أعمى فوضع المنشار على مفرق أحدهما فقتله وقتل الآخر بقتلة آخرى ثم أمر بالغلام فقال انطلقوا به إلى جبل كذا وكذا فألقوه من رأسه فانطلقوا به إلى ذلك الجبل فلما انتهوا به إلى ذلك المكان الذي أرادوا أن يلقوه منه جعلوا يتهافتون من ذلك الجبل ويتردون حتى لم يبق منهم إلا الغلام قال ثم رجع فأمر به الملك أن ينطلقوا به إلى البحر فيلقونه فيه فانطلق به إلى البحر فغرق الله الذين كانوا معه وأنجاه فقال الغلام للملك إنك لا تقتلني حتى تصلبني وترميني وتقول إذا رميتني بسم الله رب هذا الغلام قال فأمر به	

	ذلك الموضع الذي أرادوا جعلوا يتهافتون من ذلك الجبل ، ويردون منه ، حتى لم يبق منهم إلا الغلام ، قال ثم رجع الغلام فأمر به الملك فقال : انطلقوا به إلى البحر فألقوه فيه ، فانطلقوا به إلى البحر فغرق الله الذين كانوا معه وأنجاه ، فقال الغلام : أنت لا تقتلني حتى تصلبني ، ثم ترميني فتقول إذا رميتني : بسم رب الغلام ، قال : فأمر به فصلب ، ثم رماه فقال : بسم رب الغلام ، قال : فوضع الغلام يده على صدغه حين رمي ثم مات ، قال : فقال الناس : لقد علم هذا الغلام علما ما علمه أحد ، وإنا نؤمن برب هذا الغلام ، فقيل للملك أجزعت ، أن خالفك ثلاثة فهذا العالم كلهم قد خالفوك ، فخد أخدودا ، ثم ألقى فيها الحطب والنار ، ثم جمع الناس عليها فقال : من رجع إلى دينه تركناه ، ومن لم يرجع ألقيناه في هذه النار ، فجعل يلقيهم في ذلك الأخدود فيقول الله تبارك وتعالى : { قتل أصحاب الأخدود النار ذات الوقود إذ هم عليها قعود وهم على ما يفعلون بالمؤمنين شهود وما نقموا منهم إلا أن يؤمنوا بالله العزيز الحميد } قال : » فأما الغلام فإنه دفن « فذكر أنه أخرج في زمان عمر بن الخطاب وأصبعه على صدغه ، كما كان وضعها حين قتل	فصلب ثم رماه فقال بسم الله رب هذا الغلام قال فوضع الغلام يده على صدغه حين رمي ثم مات فقال الناس لقد علم هذا الغلام علما ما علمه أحد فإنا نؤمن برب هذا الغلام قال فقيل للملك أجزعت أن خالفك ثلاثة فهذا العالم كلهم قد خالفوك قال فخد أخدودا ثم ألقى فيها الحطب والنار ثم جمع الناس فقال من رجع عن دينه تركناه ومن لم يرجع ألقيناه في هذه النار فجعل يلقيهم في تلك الأخدود قال يقول الله تعالى { قتل أصحاب الأخدود * النار ذات الوقود } حتى بلغ { العزيز الحميد } قال فأما الغلام فإنه دفن فيذكر أنه أخرج في زمن عمر بن الخطاب وأصبعه على صدغه كما وضعها حين قتل	
Tirmizî, “Tefsîrü’l-Ḳur’ân”, 84 (No. 3348); Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, 3/443 (No. 3656) ***sened, mana ve lafız aynı	نا عبد الرزاق عن معمر ، عن عبد الكريم الجزري ، عن عكرمة ، عن ابن عباس ، في قوله تعالى { سندع الزبانية } قال أبو جهل : لئن رأيت محمدا يصلي لأطأن على عنقه ، قال : فقال النبي صلى الله عليه وسلم : « لو فعل لأخذته الملائكة عيانا »	بسم الله الرحمن الرحيم حدثنا عبد بن حميد أخبرنا عبد الرزاق عن معمر عن عبد الكريم الجزري عن عكرمة عن ابن عباس رضي الله عنهما : { سندع الزبانية } قال قال أبو جهل لئن رأيت محمدا يصلي لأطأن على عنقه فقال النبي لو فعل لأخذته الملائكة عيانا	17
Tirmizî, “Tefsîrü’l-Ḳur’ân”, 89 (No. 3359); Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, 3/466 (No. 3715) ***sened aynı -Tirmizî 2 fazla-, mana aynı, lafız aynı	عبد الرزاق عن أنس بن مالك ، في قوله تعالى : { إنا أعطيناك الكوثر } أن النبي صلى الله عليه وسلم قال : « هو نهر في الجنة » ، قال النبي صلى الله عليه وسلم : « رأيت نهرا في الجنة حافتيه قباب اللؤلؤ » قلت : « ما هذا يا جبريل ؟ » قال : « هذا الكوثر الذي أعطاك الله »	بسم الله الرحمن الرحيم حدثنا عبد بن حميد حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن قتادة عن أنس في قوله تعالى { إنا أعطيناك الكوثر } أن النبي صلى الله عليه و سلم قال هو نهر في الجنة قال فقال النبي صلى الله عليه وسلم : « رأيت نهرا في الجنة حافتاه قباب اللؤلؤ قلت ما هذا يا جبريل ؟ قال هذا الكوثر الذي قد أعطاكه الله	18

19	حدثنا أبو بكر بن زنجوية حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن قتادة عن أنس رضي الله عنه : أن النبي صلى الله عليه و سلم قال حسبك من نساء العالمين مريم ابنة عمران و خديجة بنت خويلد و فاطمة بنت محمد و*آسية امرأة فرعون*	عبد الرزاق قال : نا معمر ، عن قتادة ، عن أنس بن مالك ، أن النبي صلى الله عليه وسلم قال : « حسبك من نساء العالمين مريم ابنة عمران ، و*آسية امرأة فرعون* ، وخديجة ابنة خويلد ، وفاطمة ابنة محمد صلى الله عليه وسلم «	Tirmizî, "Menâḳıb", 62 (No. 3878); Abdürrezzâk, *et-Tefsîr*, 1/394 (No. 403) ***sened, mana ve lafız aynı -takdim-tehir-[3728]

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

[3728] *es-Sünen*'de Hz. Âsiye ikinci değil dördüncü sırada zikredilmektedir.

Ek 4.6: Tirmizî ve Ebû Dâvûd et-Tayâlisî Rivayetleri

Sıra	Tirmizî	Tayâlisî	Kaynak ve Değerlendirme
1	حدثنا محمد بن بشار حدثنا أبو داود الطيالسي حدثنا خارجة بن مصعب عن يونس بن عبيد عن الحسن عن عتى بن ضمرة السعدي عن أبي بن كعب : عن النبي صلى الله عليه و سلم قال إن للوضوء شيطانا يقال له الولهان فاتقوا وسواس الماء	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا خَارِجَةُ بْنُ مُصْعَبٍ ، قَالَ : حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ عُبَيْدٍ ، عَنِ الْحَسَنِ ، عَنِ عُتَيٍّ السَّعْدِيِّ ، عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ ، عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ : لِلْوُضُوءِ شَيْطَانٌ يُقَالُ لَهُ : الْوَلَهَانُ فَاحْذَرُوه ، أَوْ قَالَ : فَاتَّقُوهُ.	Tirmizî, “Ṭahâret”, 43 (No. 57); Tayâlisî, *el-Müsned*, 1/442 (No. 549) ***sened aynı, mana aynı, lafız biraz farklı[3729]
2	حدثنا محمد بن بشار و محمود بن غيلان قالا حدثنا أبو داود عن شعبة عن عاصم قال سمعت أبا حاجب يحدث عن الحكم بن عمرو الغفاري : أن النبي صلى الله عليه و سلم نهى أن يتوضأ الرجل بفضل طهور المرأة أو قال بسؤرها قال أبو عيسى هذا حديث حسن و أبو حاجب اسمه سوادة بن عاصم وقال محمد بن بشار في حديثه نهى رسول الله صلى الله عليه و سلم أن يتوضأ الرجل بفضل طهور المرأة ولم يشك فيه محمد بن بشار	حَدَّثَنَا يُونُسُ ، قَالَ : حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنْ عَاصِمٍ الأَحْوَلِ ، قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا حَاجِبٍ ، يُحَدِّثُ عَنْ رَجُلٍ ، مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم نَهَى أَنْ يُتَوَضَّأَ مِنْ فَضْلِ وَضُوءِ الْمَرْأَةِ . هَكَذَا حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، وَقَالَ عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ عَبْدِ الْوَارِثِ : عَنْ شُعْبَةَ	Tirmizî, “Ṭahâret”, 47 (No. 64); Tayâlisî, *el-Müsned*, 2/581 (No. 1348) ***sened aynı, mana aynı, lafız biraz farklı[3730] *Tayâlisî’de adı zikredilmeyen bir sahâbî Tirmizî’de isimli
3	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود [الطيالسي] قال أنبأنا شعبة عن مهاجر أبي الحسن عن زيد بن وهب عن أبي ذر : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم كان في سفر ومعه بلال فأراد أن يقيم فقال أبرد ثم أراد أن يقيم فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم أبرد في الظهر قال حتى رأينا فيء التلول ثم أقام فصلى فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم إن شدة الحر من فيح جهنم فأبردوا عن الصلاة	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنْ مُهَاجِرٍ أَبِي الْحَسَنِ ، قَالَ : دَخَلْنَا عَلَى زَيْدِ بْنِ وَهْبٍ فَحَدَّثَنَا ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم كَانَ فِي سَفَرٍ وَمَعَهُ بِلاَلٌ فَأَرَادَ أَنْ يُقِيمَ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم : أَبْرِدْ ، ثُمَّ أَرَادَ أَنْ يُقِيمَ فَقَالَ : أَبْرِدْ ، ثُمَّ أَرَادَ أَنْ يُقِيمَ فَقَالَ : أَبْرِدْ ، ثَلاَثًا يَعْنِي فِي الظُّهْرِ حَتَّى رَأَيْنَا فَيْءَ التُّلُولِ ثُمَّ أَقَامَ فَصَلَّى رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم ثُمَّ قَالَ : إِنَّ شِدَّةَ الْحَرِّ مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ فَأَبْرِدُوا عَنِ الصَّلاَةِ.	Tirmizî, “Ṣalât”, 7 (No. 158); Tayâlisî, *el-Müsned*, 1/357 (No. 446) ***sened aynı, mana aynı, lafız aynı -ihtisar-[3731]

[3729] *Müsned*’de “**فاتقوه**” derken zamir “**الولهان**”a gidiyor. Bu nedenle *es-Sünen*’deki “**وسواس الماء**” tamlaması açıklama kabilinden bir fazlalıktır. *Müsned*’de ayrıca “**فاحذروه**” ve “**فاتقوه**” lafızları arasında düşülen şüphe *es-Sünen*’de sadece “**فاتقوه**” ifadesi kullanılmak suretiyle kaldırılmıştır.

[3730] *es-Sünen*’de cümle ma‘lûm/etkene çevrildiğinden “**الرجل**” kelimesi fazladan yer almakta; “**وضوء**” yerine de “**طهور**” lafzı kullanılmaktadır. *es-Sünen*’de 2 râvi aracılığıyla Tayâlisî’den nakledilen bu rivayetteki bir lafızda *Müsned*’de olmayan bir şüpheye (“**فضل**” ve “**سؤر**” lafızlarında) ve bunun Mahmûd b. Gaylân’dan kaynaklandığına işaret edilmektedir. Bu rivayette ayrıca *Müsned*’de ashâbdan biri olarak bahsedilen sahâbînin el-Hakem b. Amr el-Gıfârî olduğu *es-Sünen*’de beyan edilmektedir.

[3731] *Müsned*’de üç kez geçen “**اراد ان يقيم فقال : ابرد**” cümlesi *es-Sünen*’de iki kez zikredilmektedir.

4	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود الطيالسي و أبو النضر عن محمد بن طلحة بن مصرف عن زبيد عن مرة الهمذاني عن عبد الله بن مسعود قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم صلاة الوسطى صلاة العصر	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ طَلْحَةَ ، عَنْ زُبَيْدٍ ، عَنْ مُرَّةَ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم : شَغَلُونَا عَنِ الصَّلاَةِ الْوسْطَى صَلاَةِ الْعَصْرِ مَلأَ اللَّهُ بُيُوتَهُمْ وَقُبُورَهُمْ نَارًا.	Tirmizî, “Ṣalât”, 21 (No. 181); Tayâlisî, *el-Müsned*, 1/285 (No. 364) ***sened aynı, mana aynı -taktî‘-, lafız aynı -taktî‘-
5	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود قال أنبأنا شعبة عن الأعمش قال سمعت سعد بن عبيدة يحدث عن المستورد عن صلة بن زفر عن حذيفة : أنه صلى مع النبي صلى الله عليه و سلم فكان يقول في ركوعه سبحان ربي العظيم وفي سجوده سبحان ربي الأعلى وما أتى على آية رحمة إلا وقف وسأل وما أتى على آية عذاب إلا وقف وتعوذ	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا دَاوُدَ قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنِ الأَعْمَشِ ، قَالَ : سَمِعْتُ سَعْدَ بْنَ عُبَيْدَةَ ، يُحَدِّثُ عَنِ الْمُسْتَوْرِدِ بْنِ الأَحْنَفِ ، عَنْ صِلَةَ بْنِ زُفَرَ الْعَبْسِيِّ ، عَنْ حُذَيْفَةَ ، أَنَّهُ صَلَّى مَعَ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم بِاللَّيْلِ فَكَانَ يَقُولُ فِي رُكُوعِهِ : سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ ، وَكَانَ يَقُولُ فِي سُجُودِهِ : سُبْحَانَ رَبِّيَ الأَعْلَى ، وَمَا أَتَى عَلَى آيَةِ رَحْمَةٍ إِلاَّ وَقَفَ فَسَأَلَ وَلاَ أَتَى عَلَى آيَةِ عَذَابٍ إِلاَّ وَقَفَ فَتَعَوَّذَ.	Tirmizî, “Ṣalât”, 82 (No. 262); Tayâlisî, *el-Müsned*, 1/331 (No. 415) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3732]
6	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود الطيالسي حدثنا عبد العزيز بن عبد الله بن أبي سلمة الماجشون حدثني عمي عن عبد الرحمن الأعرج عن عبيد الله بن أبي رافع عن علي بن أبي طالب قال : كان رسول الله صلى الله عليه و سلم إذا رفع رأسه من الركوع قال سمع الله لمن حمده ربنا ولك الحمد ملء السموات و [ملء] الأرض ومل ما بينهما وملء ما شئت من شيء بعد	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ ، قَالَ : حَدَّثَنِي عَمِّي الْمَاجِشُونُ عَبْدُ اللهِ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الأَعْرَجِ ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ ، عَنْ عَلِيٍّ ، قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم إِذَا اسْتَفْتَحَ الصَّلاَةَ كَبَّرَ ثُمَّ قَالَ : وَجَّهْتُ وَجْهِي لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ إِنَّ صَلاَتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لاَ شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ اللَّهُمَّ أَنْتَ الْمَلِكُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ ، أَنْتَ رَبِّي وَأَنَا عَبْدُكَ ظَلَمْتُ نَفْسِي وَاعْتَرَفْتُ بِذَنْبِي فَاغْفِرْ لِي ذُنُوبِي جَمِيعًا إِنَّهُ لاَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلاَّ أَنْتَ وَاهْدِنِي لأَحْسَنِ الأَخْلاَقِ لاَ يَهْدِي لأَحْسَنِهَا إِلاَّ أَنْتَ وَاصْرِفْ عَنِّي سَيِّئَهَا لاَ يَصْرِفُ سَيِّئَهَا إِلاَّ أَنْتَ ، لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ وَالْخَيْرُ كُلُّهُ فِي يَدَيْكَ وَالشَّرُّ لَيْسَ إِلَيْكَ أَنَا بِكَ وَإِلَيْكَ تَبَارَكْتَ وَتَعَالَيْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ ، وَإِذَا رَكَعَ قَالَ : اللَّهُمَّ لَكَ رَكَعْتُ وَبِكَ آمَنْتُ وَلَكَ أَسْلَمْتُ خَشَعَ لَكَ سَمْعِي وَبَصَرِي وَعِظَامِي وَمُخِّي	Tirmizî, “Ṣalât”, 85 (No. 266); Tayâlisî, *el-Müsned*, 1/129 (147) ***sened aynı, mana aynı -taktî‘-, lafız çok az farklı -taktî‘-[3733]

[3732] *es-Sünen*’de ikinci “كان يقول” ifadesi belirtilmemektedir.

[3733] *es-Sünen*’de taktî‘ sebebiyle, hamdelenin yapılacağı başın kaldırılma anının secde veya rükû sonrası mı olacağı anlaşılmadığından ve *Müsned*’de rükûda olduğu belirtildiğinden “من الركوع” açıklaması eklenmektedir. Hz. Peygamber’in ifadeleri ise aynen yer almaktadır.

	وَعَصَبِي ، وإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ قَالَ : سَمِعَ اللَّهُ لِمَن حَمِدَهُ اللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ مِلْءَ السَّمَاوَاتِ ، وَمِلْءَ الأَرْضِ ، وَمِلْءَ مَا بَيْنَهُمَا ، وَمِلْءَ مَا شِئْتَ مِنْ شَيْءٍ بَعْدُ ، وَإِذَا سَجَدَ قَالَ : اللَّهُمَّ لَكَ سَجَدْتُ وَبِكَ آمَنْتُ وَلَكَ أَسْلَمْتُ سَجَدَ وَجْهِي لِلَّذِي خَلَقَهُ وَصَوَّرَهُ فَأَحْسَنَ صُوَرَهُ وَشَقَّ سَمْعَهُ وَبَصَرَهُ تَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ ، وَإِذَا سَلَّمَ قَالَ : اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي أَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ.		
7	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود أخبرنا شعبة عن قتادة قال : سمعت أنسا [يقول] إن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال اعتدلوا في السجود ولا يبسطن أحدكم ذراعيه في الصلاة بسط الكلب	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ أَنَسٍ ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ : اعْتَدِلُوا فِي السُّجُودِ ، وَلاَ يَبْسُطْ أَحَدُكُمْ ذِرَاعَيْهِ انْبِسَاطَ الْكَلْبِ.	Tirmizî, “Ṣalât”, 93 (No. 276); Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/478 (No. 2089) ***sened, mana ve lafız aynı
8	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود [هو الطيالسي] حدثنا شعبة أخبرنا سعد بن إبراهيم قال سمعت أبا عبيدة بن عبد الله [بن مسعود] يحدث عن أبيه قال : كان رسول الله صلى الله عليه و سلم إذا جلس في الركعتين الأوليين كأنه على الرضف قال شعبة ثم حرك سعد شفتيه بشيء فأقول حتى يقوم ؟ فيقول حتى يقوم	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ ، قَالَ : سَمِعْتُ أبا عُبَيْدَةَ ، يُحَدِّثُ عَنْ عَبْدِ اللهِ ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم كَانَ فِي الرَّكْعَتَيْنِ الأُولَيَيْنِ كَأَنَّهُ عَلَى الرَّضْفِ قَالَ : فَيُحَرِّكُ شَفَتَيْهِ بِشَيْءٍ فَأَقُولُ : حَتَّى يَقُومَ ؟ فَيَقُولُ : حَتَّى يَقُومَ.	Tirmizî, “Ṣalât”, 158 (No. 366); Tayâlisî, *el-Müsned*, 1/260 (No. 329) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3734]
9	حدثنا أبو حفص عمرو بن علي البصري حدثنا أبو داود الطيالسي حدثنا زهير بن معاوية عن أبي الزبير عن جابر قال : كنا مع النبي صلى الله عليه و سلم في سفر فأصابنا مطر فقال النبي صلى الله عليه و سلم من شاء فليصل في رحله	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ ، عَنْ جَابِرٍ ، قَالَ : كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللهِ صلى الله عليه وسلم فِي سَفَرٍ فِي يَوْمٍ مَطِيرٍ ، فَقَالَ : مَنْ شَاءَ مِنْكُمْ فَلْيُصَلِّ فِي رَحْلِهِ	Tirmizî, “Ṣalât”, 189 (No. 409); Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/298-299 (No. 1842) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3735]
10	حدثنا يحي بن موسى [ومحمود بن غيلان] وأحمد بن إبراهيم [الدروقي] وغير واحد قالوا حدثنا أبو داود الطيالسي حدثنا محمد بن مسلم بن مهران سمع جده عن ابن عمر : عن النبي صلى الله عليه و سلم قال رحم الله امرأ صلى قبل العصر أربعا	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا أَبُو إِبْرَاهِيمَ مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ جَدِّهِ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ الله صلى الله عليه وسلم : رَحِمَ اللَّهُ امْرَأً صَلَّى قَبْلَ الْعَصْرِ أَرْبَعًا.	Tirmizî, “Ṣalât”, 206 (No. 430); Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/444 (No. 2048) ***sened, mana ve lafız aynı - Tirmizî’nin senedi 1 eksik-

[3734] *es-Sünen*’de “**اذا جلس**” lafzı fazladan kullanılmaktadır. Meârif (100) ve Risâle (330) baskılarında yer alan bu ifade Mustafâ Elbânî Baskısı’nda da zikredilmekle birlikte dipnotta (2/202, dn. 3) Tayâlisî’nin naklettiği gibi Tirmizî nüshalarının birinde bu ilavenin olmadığı ifade edilmektedir.

[3735] *es-Sünen*’de “**في يوم**” lafzı yer almamakta “**فاصابنا**” ifadesi ise fazladan kullanılmaktadır.

11	حدثنا محمد بن بشار حدثنا أبو داود الطيالسي حدثنا جرير بن حازم عن ثابت عن أنس بن مالك قال : كان النبي صلى الله عليه و سلم يكلم بالحاجة إذا نزل عن المنبر	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا جَرِيرُ بْنُ حَازِمٍ ، عَنْ ثَابِتٍ ، عَنْ أَنَسٍ ، قَالَ : كَانَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم يُكَلِّم يَوْمَ الْجُمُعَة إِذَا نَزَلَ مِنَ الْمِنْبَرِ.	Tirmizî, “Cum‘a”, 21 (No. 517); Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/524 (No. 2155) ***sened aynı, mana aynı, lafız biraz farklı[3736]
12	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود قال أنبأنا شعبة عن الأعمش قال سمعت أبا وائل قال : سأل رجل عبد الله عن هذا الحرف { غير آسن } أو ياسين قال كل القرآن قرأت غير هذا [الحرف] ؟ قال نعم قال إن قوما يقرؤونه ينثرونه نثر الدقل لا يجاوز تراقيهم إني لأعرف السور النظائر التي كان رسول الله صلى الله عليه و سلم يقرن بينهن قال فأمرنا علقمة فسأله فقال عشرون سورة من المفصل كان النبي صلى الله عليه و سلم يقرن بين كل سروتين في ركعة	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنِ الأَعْمَشِ ، قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا وَائِلٍ ، يَقُولُ : سَأَلَ رَجُلٌ عَبْدَ اللهِ عَنْ قَوْلِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ {مِنْ مَاءٍ غَيْرِ آسِنٍ} ، أَوْ يَاسِنٍ ، فَقَالَ عَبْدُ اللهِ : كُلُّ الْقُرْآنِ قَدْ قَرَأْتَ غَيْرَ هَذَا ؟ قَالَ : نَعَمْ قَالَ : إِنَّ قَوْمًا يَقْرَءُونَهُ يَنْثُرُونَهُ نَثْرَ الدَّقَلِ لاَ يُجَاوِزُ تَرَاقِيَهُمْ إِنِّي لأَعْرِفُ السُّوَرَ النَّظَائِرَ الَّتِي كَانَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم يَقْرِنُ بَيْنَهُنَّ قَالَ : فَأَمَرَنَا عَلْقَمَةَ فَسَأَلَهُ فَقَالَ : عِشْرِينَ سُورَةً مِنَ الْمُفَصَّلِ كَانَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم يَقْرِنُ بَيْنَ كُلِّ سُورَتَيْنِ فِي رَكْعَةٍ.	Tirmizî, “Sefer”, 32 (No. 602); Tayâlisî, *el-Müsned*, 1/208 (No. 257) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3737]
13	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود قال أنبأنا شعبة عن الأعمش سمع ذكوان عن أبي هريرة : عن النبي صلى الله عليه و سلم قال إذا توضأ الرجل فأحسن الوضوء ثم خرج إلى الصلاة لا يخرجه أو [قال] لا ينهزه إلا إياها لم يخط خطوة إلا رفعه الله بها درجة أو حط عنه بها خطيئة	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنِ الأَعْمَشِ ، قَالَ : سَمِعْتُ ذَكْوَانَ ، يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ : إِذَا تَوَضَّأَ الرَّجُلُ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ ثُمَّ خَرَجَ إِلَى الصَّلاَةِ ، لاَ يُخْرِجُهُ ، أَوْ لاَ يَنْهَزُهُ إِلاَّ إِيَّاهَا لَمْ يَخْطِ خُطْوَةً إِلاَّ رَفَعَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِهَا دَرَجَةً ، أَوْ حَطَّ عَنْهُ بِهَا خَطِيئَةً.	Tirmizî, “Sefer”, 33 (No. 603); Tayâlisî, *el-Müsned*, 4/165 (No. 2536) ***sened, mana ve lafız aynı
14	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود الطيالسي أخبرنا شعبة أخبرني خبيب بن عبد الرحمن : قال سمعت عبد الرحمن بن مسعود بن نيار يقول جاء سهل بن أبي حثمة إلى مجلسنا فحدث أن رسول الله صلى الله عليه و سلم كان يقول إذا خرصتم فخذوا ودعوا الثلث فإن لم تدعوا الثلث فدعوا الربع	حَدَّثَنَا يُونُسُ ، قَالَ : حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنْ خُبَيْبِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ ، قَالَ : سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ مَسْعُودِ بْنِ نِيَارٍ ، قَالَ أَتَانَا سَهْلُ بْنُ أَبِي حَثْمَةَ إِلَى مَجْلِسِنَا فَحَدَّثَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ : إِذَا خَرَصْتُم فَدَعُوا الثُّلُثَ فَإِنْ لَمْ تَدَعُوا الثُّلُثَ فَدَعُوا الرُّبُعَ.	Tirmizî, “Zekât”, 17 (No. 643); Tayâlisî, *el-Müsned*, 2/561 (No. 1330) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3738]

[3736] *es-Sünen*’de “**يوم الجمعة**” tamlaması zikredilmedi, yerine farklı olarak “**بالحاجة**” lafzı zikredildi.

[3737] “**قول الله عز وجل**” ifadesi yerine “**هذا الحرف**” kullanılması dikkate alınmasa bile devamında yer alan diğer “el-harf” lafzı *es-Sünen*’de fazladan yer almaktadır. “**يخرجه**” ve “**ينهزه**” lafızları arasında yaşanan şüphe ifadesi *es-Sünen*’de korunmaktadır.

[3738] *es-Sünen*’de “**اتانا**” yerine “**جاء**” fiilinin geldiği baş kısmın hadisle doğrudan irtibatı yoktur. “**كان**” ve “**خذوا**” lafızları ise fazladan zikredilmektedir.

15	حدثنا أبو بكر محمد بن بشار حدثنا أبو داود الطيالسي حدثنا سفيان بن سعيد ح وحدثنا محمود بن غيلان حدثنا عبد الرزاق أخبرنا سفيان عن سعد بن إبراهيم عن ريحان بن يزيد عن عبد الله بن عمرو عن النبي صلى الله عليه و سلم : قال لا تحل الصدقة لغني ولا ذي مرة سوي	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ ، عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ ، عَنْ رَيْحَانَ بْنِ يَزِيدَ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو ، عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ : لاَ تَحِلُّ الصَّدَقَةُ لِغَنِيٍّ وَلاَ لِذِي مِرَّةٍ قَوِيٍّ.	Tirmizî, “Zekât”, 23 (No. 652); Tayâlisî, *el-Müsned*, 4/29 (No. 2385) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3739]
16	حدثنا يحي بن موسى حدثنا أبو داود الطيالسي حدثنا هشام الدستوائي عن قتادة عن أنس بن مالك عن زيد بن ثابت : قال تسحرنا مع النبي صلى الله عليه و سلم ثم قمنا إلى الصلاة قال قلت كم كان قدر ذلك ؟ قال قدر خمسين آية	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا هِشَامٌ ، عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ أَنَسٍ ، عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ ، قَالَ : تَسَحَّرْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ صلى الله عليه وسلم ، ثُمَّ خَرَجْنَا إِلَى الصَّلاَةِ	Tirmizî, “Ṣavm”, 14 (No. 703); Tayâlisî, *el-Müsned*, 1/496 (No. 604) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3740]
17	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود حدثنا شعبة : قال كنت أسمع سماك بن حرب يقول أحد ابني أم هانئ حدثني فلقيت أنا أفضلهما وكان إسمه جعدة وكانت أم هانئ جدته فحدثني عن جدته أن رسول الله صلى الله عليه و سلم دخل عليها فدعى بشراب فشرب ثم ناولها فشربت فقالت يا رسول الله أما إني كنت صائمة فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم الصائم المتطوع أمين نفسه إن شاء صام وإن شاء فطر قال شعبة فقلت له أأنت سمعت هذا من أم هانئ ؟ قال لا أخبرني أبو صالح و أهلنا عن أم هانئ وروى حماد بن سلمة هذا الحديث عن سماك بن حرب فقال عن هارون بن بنت أم هانئ عن أم هانئ ورواية شعبة أحسن هكذا حدثنا محمود بن غيلان عن أبي داود فقال أمين نفسه وحدثنا غير محمود عن أبي داود فقال أمير نفسه أو أمين نفسه على الشك وهكذا روي من غير وجه عن شعبة أمين أو أمير نفسه عن الشك قال وحديث أم هانئ في إسناده مقال	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، قَالَ : أَخْبَرَنِي جَعْدَةُ رَجُلٌ مِنْ قُرَيْشٍ وَهُوَ ابْنُ أُمِّ هَانِئٍ ، وَكَانَ سِمَاكُ بْنُ حَرْبٍ يُحَدِّثُهُ يَقُولُ : أَخْبَرَنِي ابْنَا أُمِّ هَانِئٍ ، قَالَ شُعْبَةُ : فَلَقِيتُ أَنَا أَفْضَلَهُمَا جَعْدَةَ فَحَدَّثَنِي عَنْ أُمِّ هَانِئٍ ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم دَخَلَ عَلَيْهَا ، فَنَاوَلْتُهُ شَرَابًا فَشَرِبَ ، ثُمَّ نَاوَلَهَا فَشَرِبَتْ ، فَقُلْتُ : يَا رَسُولَ اللهِ ، كُنْتُ صَائِمَةً ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم : الصَّائِمُ الْمُتَطَوِّعُ أَمِينُ نَفْسِهِ ، أَوْ أَمِيرُ نَفْسِهِ إِنْ شَاءَ صَامَ ، وَإِنْ شَاءَ أَفْطَرَ قَالَ شُعْبَةُ : فَقُلْتُ لِجَعْدَةَ : أَسَمِعْتَهُ أَنْتَ مِنْ أُمِّ هَانِئٍ ؟ قَالَ : أَخْبَرَنِي أَهْلُنَا وَأَبُو صَالِحٍ مَوْلَى أُمِّ هَانِئٍ عَنْ أُمِّ هَانِئٍ.	Tirmizî, “Ṣavm”, 34 (No. 732); Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/189 (No. 1723) ***sened, mana ve lafız aynı

[3739] *es-Sünen*’de “**قوي**” yerine “**سوي**” lafzı kullanılmaktadır. Ancak bu rivayetin Abdürrezzâk’a uzanan bir senedi daha vardır ve bu rivayetin lafzında (**سوي**) Abdürrezzâk’a uyulmaktadır. Rivayetin sunuluş tarzında ise (**عن النبي صلى الله عليه وسلم قال**) ise Tayâlisî’ye tabi olunmaktadır. Abdürrezzâk’ın rivayeti takdimi ise “ ***قال*** **قال رسول الله صلى الله عليه و سلم**” şeklindedir [Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 4/110 (No. 7155)]. “**سوي**” ve “**قوي**” lelimelerinin benzerliği burada istinsah veya tahkik kaynaklı bir hata olabileceğini de düşündürmektedir.

[3740] *es-Sünen*’de “**خرجنا**” yerine “**قمنا**” kullanıldı. Devamındaki imsak ve namaz vakti arası süreyi ifade eden mevkūf açıklama fazladan yer almaktadır. Muhtemelen Tayâlisî, naklettiği bu rivayetin sadece merfû kısmını eserine almış olmalıdır.

18	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود قال أنبأنا شعبة عن الأعمش قال سمعت يحيى بن بسام يحدث عن موسى بن طلحة قال سمعت أبا ذر : يقول قال رسول الله صلى الله عليه و سلم يا أبا ذر ! إذا صمت من الشهر ثلاثة أيام فصم ثلاث عشرة وأربع عشرة وخمس عشرة	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنِ الأَعْمَشِ ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَامٍ ، قَالَ : سَمِعْتُ مُوسَى بْنَ طَلْحَةَ ، يَقُولُ : سَمِعْتُ أَبَا ذَرٍّ بِالرَّبَذَةِ يَقُولُ : قَالَ لِي رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم : يَا أَبَا ذَرٍّ إِذَا صُمْتَ مِنَ الشَّهْرِ ثَلاَثَةَ أَيَّامٍ فَصُمْ ثَلاَثَ عَشْرَةَ وَأَرْبَعَ عَشْرَةَ وَخَمْسَ عَشْرَةَ.	Tirmizî, “Ṣavm”, 54 (No. 761); Tayâlisî, *el-Müsned*, 1/381 (No. 477) ***sened, mana ve lafız aynı
19	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود أخبرنا شعبة عن يزيد الرشك : قال سمعت معاذة قالت قلت لعائشة أكان رسول الله صلى الله عليه و سلم يصوم ثلاثة أيام من كل شهر ؟ قالت نعم قلت من أيه كان يصوم ؟ قالت كان لا يبالي من أيه صام	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنْ يَزِيدَ ، سَمِعْتُ مُعَاذَةَ ، قُلْتُ لِعَائِشَةَ : هَلْ كَانَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم يَصُومُ ثَلاَثًا مِنَ الشَّهْرِ ؟ قَالَتْ : نَعَمْ قُلْتُ : مِنْ أَيِّ الشَّهْرِ ؟ قَالَتْ : كَانَ لاَ يُبَالِي مِنْ أَيِّهِ صَامَ.	Tirmizî, “Ṣavm”, 54 (No. 763); Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/151 (No. 1677) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3741]
20	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود أخبرنا شعبة عن حبيب بن زيد : قال سمعت مولاة لنا يقال لها ليلى تحدث عن جدته أم عمارة بنت كعب الأنصارية أن النبي صلى الله عليه و سلم دخل عليها فقدمت إليه طعاما فقال كلي فقالت إني صائمة فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم إن الصائم تصلي عليه الملائكة إذا أكل عنده حتى يفرغوا وربما قال حتى يشبعوا	حَدَّثَنَا يُونُسُ ، قَالَ : حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، قَالَ : أَخْبَرَنِي حَبِيبُ بْنُ زَيْدٍ الأَنْصَارِيُّ ، قَالَ : سَمِعْتُ مَوْلاَةً لَنَا يُقَالُ لَهَا لَيْلَى ، تُحَدِّثُ عَنْ جَدَّتِهَا أُمِّ عُمَارَةَ الأَنْصَارِيَّةِ ، أَنَّهَا سَمِعَتِ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ : مَا مِنْ صَائِمٍ يُؤْكَلُ عِنْدَهُ إِلاَّ صَلَّتْ عَلَيْهِ الْمَلاَئِكَةُ حَتَّى يَشْبَعُوا وَقَالَ مَرَّةً : حَتَّى يَفْرُغُوا.	Tirmizî, “Ṣavm”, 67 (No. 785); Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/244 (No. 1771) ***sened aynı, mana aynı, lafız biraz farklı - takdim-tehir-[3742]
21	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود عن شعبة عن أبي إسحق عن الأسود بن يزيد : أن ابن الزبير قال له حدثني بما كانت تقضي إليك أم المؤمنين يعني عائشة فقال حدثتني أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال لها لولا أن قومك حديثوا عهد بالجاهلية لهدمت الكعبة وجعلت لها بابين قال فلما ملك ابن الزبير هدمها وجعل لها بابين	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ ، عَنِ الأَسْوَدِ بْنِ يَزِيدَ ، أَنَّ ابْنَ الزُّبَيْرِ ، قَالَ لَهُ : أَخْبِرْنِي بِمَا ، كَانَتْ تَقْضِي إِلَيْكَ أُمُّ الْمُؤْمِنِينَ ، فَقَالَ الأَسْوَدُ : أَخْبَرَتْنِي أَنَّ رَسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ لَهَا : لَوْلاَ أَنَّ قَوْمَكِ حَدِيثُ عَهْدٍ بِجَاهِلِيَّةٍ لَهَدَمْتُ الْكَعْبَةَ وَجَعَلْتُ لَهَا بَابَيْنِ فَلَمَّا مَلَكَ ابْنُ الزُّبَيْرِ هَدَمَهَا وَجَعَلَ لَهَا بَابَيْنِ.	Tirmizî, “Ḥac”, 47 (No. 875); Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/14 (No. 1479) ***sened, mana ve lafız aynı[3743]
22	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود قال أنبأنا شعبة عن أبي إسحق قال : سمعت عمرو بن ميمون يحدث يقول كنا وقوفا بجمع فقال عمر بن	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ ، قَالَ : سَمِعْتُ عَمْرَو بْنَ مَيْمُونٍ ، يَقُولُ : شَهِدْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بِجَمْعٍ	Tirmizî, “Ḥac”, 60 (No. 896); Tayâlisî, *el-Müsned*, 1/64 (No. 63) ***sened aynı, mana aynı,

[3741] *es-Sünen*'de "ايام", "كل" ve "كان يصوم" ifadeleri fazladan yer almaktadır.

[3742] *es-Sünen*'de "**مرة**" yerine "**ربما**" lafzı geçmektedir, ayrıca metnin öncesinde olayın öncesini anlatan ve *Müsned*'de yer almayan 4 cümlelik kısım bulunmaktadır. Muhtemelen Tayâlisî naklettiği rivayetin Hz. Peygamber'in sözlerini içeren kısmını eserine almayı tercih etmiş olmalıdır. Bu rivayet Hz. Peygamber'in de hadis-i şeriflerinde bazen farklı lafızlar ("**يشبعوا**" ve "**يفرغوا**") kullanabildiğini göstermektedir.

[3743] *es-Sünen*'de "Ümmü'l-Müm'minîn" ifadesi ile kast edilenin Hz. Âişe olduğu bildirilmektedir.

	الخطاب إن المشركين كانوا لا يفيضون حتى تطلع الشمس وكانوا يقولون أشرق ثبير وإن رسول الله صلى الله عليه و سلم خالفهم فأفاض عمر قبل طلوع الشمس	بعْدَمَا صَلَّى الصُّبْحَ وَقَفَ فَقَالَ : إِنَّ الْمُشْرِكِينَ كَانُوا لاَ يُفِيضُونَ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ وَيَقُولُونَ : أَشْرِقْ ثَبِيرُ وَإِنَّ رَسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم خَالَفَهُم فَأَفَاض عُمَرُ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ.	lafız çok az farklı -ihtisar-[3744]
23	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود وشبابة قالا : حدثنا شعبة عن خليد بن جعفر سمع أبا نضرة يحدث عن أبي سعيد الخدري قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم أطيب الطيب المسك	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنْ خُلَيْدِ بْنِ جَعْفَرٍ ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم : أَطْيَبُ الطِّيبِ الْمِسْكُ.	Tirmizî, “Cenâiz”, 16 (No. 991); Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/623 (No. 2283) ***sened,[3745] mana ve lafız aynı
24	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود أنبأنا شعبة و المسعودي عن علقمة بن مرثد عن أبي الربيع عن أبي هريرة قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم أربع في أمتي من أمر الجاهلية لن يدعهن الناس *النياح* والطعن في الأحساب والعدوى (أجرب بعير فأجرب مائة بعير من أجرب البعير الأول) ؟ *والأنواء* (مطرنا بنوء كذا وكذا)	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، وَالْمَسْعُودِيُّ ، عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ مَرْثَدٍ الْحَضْرَمِيِّ ، عَنْ أَبِي الرَّبِيعِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ : أَرْبَعٌ مِنْ أَمْرِ الْجَاهِلِيَّةِ لَنْ يَدَعَهُن النَّاسُ : الطَّعْنُ فِي الأَحْسَابِ ، *وَالنِّيَاحَة* عَلَى الْمَيِّتِ ، *وَالأَنْوَاءُ* ، وَالإِعْدَاءُ ، جَرِبَ بَعِيرٌ فَأَجْرَبَ مِئَةً ، فَمَنْ أَجْرَبَ الْبَعِيرَ الأَوَّلَ ؟.	Tirmizî, “Cenâiz”, 23 (No. 1001); Tayâlisî, *el-Müsned*, 4/148 (No. 2517) ***sened aynı, mana aynı, lafız biraz farklı -takdim-tehir-[3746]
25	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود حدثنا شعبة عن سماك قال : سمعت جابر بن سمرة يقول كنا مع النبي صلى الله عليه و سلم في جنازة ابن الدحداح وهو على فرس له يسعى ونحن حوله وهو يتوقص به	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنْ سِمَاكٍ ، قَالَ : سَمِعْتُ جَابِرًا ، يَقُولُ : كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللهِ صلى الله عليه وسلم فِي جِنَازَةِ ابْنِ الدَّحْدَاحَةِ وَهُوَ عَلَى فَرَس يَتَوَقَّصُ بِهِ ونَحْنُ نَسْعَى حَوْلَهُ.	Tirmizî, “Cenâiz”, 29 (No. 1013); Tayâlisî, *el-Müsned*, 2/123 (No. 796) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3747] -Tayâlisî’de ismi mübhem bir sahâbî Tirmizî’de isimli
26	حدثنا يحي بن موسى و هارون بن عبد الله البزار قالا حدثنا أبو داود الطيالسي حدثنا داود بن أبي الفرات حدثنا عبد الله بن بريدة عن أبي الأسود	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا دَاوُدُ بْنُ أَبِي الْفُرَاتِ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ بُرَيْدَةَ ، عَنْ أَبِي الأَسْوَدِ الدُّؤَلِيِّ ، قَالَ : جَلَسْتُ إِلَى عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ	Tirmizî, “Cenâiz”, 64 (No. 1059); Tayâlisî, *el-Müsned*, 1/26 (No. 22) ***sened aynı,

[3744] *es-Sünen*’de “كانوا” nâkıs fiili fazladan yer almaktadır. “شهدت عمر بن الخطاب رضي الله عنه بجمع بعدما صلى الصبح” cümlesi ihtisar sebebiyle zikredilmemektedir.

[3745] *es-Sünen*’de senedin Tayâlisî’nin olduğu kısmında bir râvi daha vardır. Ama lafızda herhangi bir farklılık bulunmamaktadır.

[3746] *es-Sünen*’de “في امتي” lafzı ve “مطرنا بنوء كذا وكذا” açıklama cümlesi fazladan zikredilmekte, “على الميت” lafzı ise kullanılmamaktadır.

[3747] *es-Sünen*’de “سعى” fiilinin faili farklılaşmaktadır; Câbir olarak mübhem zikredilen sahâbînin ise Câbir b. Semüre olduğu beyan edilmektedir.

mana aynı, lafız çok az farklı[3748]	رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَقَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم : مَا مِنْ رَجُلٍ يَمُوتُ فَيَشْهَدُ لَهُ ثَلاَثَةٌ بِخَيْرٍ إِلاَّ وَجَبَتْ لَه الْجَنَّةُ ، فَقُلْتُ : يَا رَسُولَ اللهِ وَاثْنَانِ ؟ قَالَ : وَاثْنَانِ وَلَمْ يُسْأَلْ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم عَنِ الْوَاحِدِ.	الديلي قال : قدمت المدينة فجلست إلى عمر بن الخطاب فمروا بجنازة فأثنوا عليها خيرا فقال عمر وجبت فقلت لعمر وما وجبت ؟ قال أقول كما قال رسول الله صلى الله عليه و سلم قال ما من مسلم يشهد له ثلاثة إلا وجبت له الجنة قال قلنا واثنان ؟ قال واثنان قال ولم نسأل رسول الله صلى الله عليه و سلم عن الواحد	
Tirmizî, “Nikâḥ”, 37 (No. 1135); Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/214 (No. 1750) ***sened aynı, mana aynı, lafız biraz farklı -ihtisar ve takdim-tehir-[3749]	حَدَّثَنَا يُونُسُ ، قَالَ : حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، قَالَ : أَخْبَرَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي الْجَهْمِ ، قَالَ : دَخَلْتُ أَنَا وَأَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ عَلَى فَاطِمَةَ بِنْتِ قَيْسٍ فِي مُلْكِ آلِ الزُّبَيْرِ ، فَسَأَلْنَاهَا عَنِ الْمُطَلَّقَةِ ثَلاَثًا ، هَلْ لَهَا نَفَقَةٌ ؟ فَقَالَتْ : طَلَّقَنِي زَوْجِي ثَلاَثًا ، لَمْ يَجْعَلْ لِي سُكْنَى ، وَلاَ نَفَقَةً ، فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم ، فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لَهُ ، فَقُلْتُ : إِنَّهُ لَمْ يَجْعَلْ لِي سُكْنَى ، وَلاَ نَفَقَةً ، قَالَ : صَدَقَ ثُمَّ قَالَ : اعْتَدِّي فِي بَيْتِ أُمِّ شَرِيكٍ ثُمَّ قَالَ : إِنَّ الْمُهَاجِرِينَ يَأْتُونَهَا وَلَكِنِ اعْتَدِّي فِي بَيْتِ ابْنِ أُمِّ مَكْتُومٍ ، فَإِنَّهُ رَجُلٌ ضَرِيرُ الْبَصَرِ ، وعَسَى أَنْ تُلْقِيَ عَنْكِ ثِيَابَكِ ، أَوْ بَعْضَ ثِيَابِكِ قَالَتْ : فَفَعَلْتُ ، فَلَمَّا انْقَضَتْ عِدَّتِي خَطَبَنِي أَبُو الْجَهْمِ رَجُلٌ مِنْ قُرَيْشٍ وَمُعَاوِيَةُ بْنُ أَبِي سُفْيَانَ ، فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم ، فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم : أَمَّا *أَبُو الْجَهْمِ فَهُوَ رَجُلٌ شَدِيدٌ عَلَى النِّسَاءِ* ، وَأَمَّا مُعَاوِيَةُ فَرَجُلٌ لاَ مَالَ لَهُ قَالَتْ : ثُمَّ خَطَبَنِي أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ ، فَتَزَوَّجْتُهُ ، فَبَارَكَ اللَّهُ لِي فِي أُسَامَةَ.	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود قال أنبأنا شعبة قال أخبرني أبو بكر بن أبي الجهم قال : دخلت أنا و أبو سلمة بن عبد الرحمن على فاطمة بنت قيس فحدثتنا أن زوجها طلقها ثلاثا ولم يجعل لها سكنى ولا نفقة قالت ووضع لي عشرة أقفزة عند ابن عم له خمسة شعيرا وخمسة برا قالت فأتيت رسول الله صلى الله عليه و سلم فذكر ذلك له قالت فقال صدق قالت فأمرني أن أعتد في بيت أم شريك ثم قال لي رسول الله صلى الله عليه و سلم إن بيت أم شريك بيت يغشاه المهاجرون ولكن اعتدي في بيت ابن أم مكتوم فعسى أن تلقي ثيابك ولا يراك فإذا انقضت عدتك فجاء أحد يخطبك فآذنيني فلما انقضت عدتي خطبني أبو جهم و معاوية قالت فأتيت رسول الله صلى الله عليه و سلم فذكرت ذلك له فقال أما معاوية فرجل لا مال له و*أما أبو جهم فرجل شديد على النساء* قالت فخطبني أسامة بن زيد فتزوجني فبارك الله لي في أسامة	27
Tirmizî, “Büyû‘”, 5 (No. 1211); Tayâlisî, *el-Müsned*, 1/374 (No. 469)	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُدْرِكٍ ، قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا زُرْعَةَ بْنَ عَمْرِو بْنِ جَرِيرٍ ، يُحَدِّثُ عَنْ خَرَشَةَ بْنِ الْحُرِّ ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ ،	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود قال أنبأنا شعبة قال أخبرني علي بن مدرك قال سمعت أبا زرعة بن عمرو بن جرير يحدث عن خرشة بن	28

[3748] *es-Sünen*’de “**رجل يموت**” yerine “**مسلم**” lafzı zikredilmektedir. “**يا رسول الله**” hitabı verilmemektedir. Baş kısmındaki başındaki sonrasındaki merfû rivayetle ilgili olsa da kendisi mevkūf olan “ **فمروا بجنازة فاثنوا عليها خيرا فقال عمر وجبت فقلت لعمر وما وجبت ؟ قال اقول كما**” kısım ise Tayâlisî tarafından eserinde zikredilmemektedir.

[3749] *es-Sünen*’de “**إِنَّهُ رَجُلٌ ضَرِيرُ الْبَصَرِ**” ve “**إِنَّهُ لَمْ يَجْعَلْ لِي سُكْنَى ، وَلاَ نَفَقَةً**”, “**في ملك ال الزبير ، فسالناها عن المطلقة ثلاثا ، هل لها نفقة**”, “**ووضع لي عشرة اقفزة عند ابن عم له خمسة**” cümleleri “**ياتونها**”, “**قالت : ففعلت**” fiilleri ve “**رجل من قريش**” ibaresi bulunmamakta; “**بيت أم شريك بيت يغشاه**” ve “**ولا يراك فاذا انقضت عدتك**”, “**ولا يراك فإذا انقضت عدتك فجاء أحد يخطبك فآذنيني**”, “**فأمرني**”, “**شعيرا وخمسة برا**” ifadeleri fazladan yer almaktadır.

	الحر عن أبي ذر : عن النبي صلى الله عليه و سلم قال ثلاثة لا ينظر الله إليهم يوم القيامة ولا يزكيهم ولهم عذاب أليم قلنا من هم ؟ يا رسول الله ! فقد خابوا وخسروا فقال المنان المسبل إزاره والمنفق سلعته بالحلف الكاذب	قَالَ : قَالَ لِي رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم : ثَلاَثَةٌ لاَ يَنْظُرُ اللَّهُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلاَ يُكَلِّمُهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ، قُلْت : يَا رَسُولَ اللهِ فَمَنْ هَؤُلاَءِ فَقَدْ خَابُوا وَقَدْ خَسِرُوا ؟ فَقَالَ : الْمَنَّانُ وَالْمُسْبِلُ إِزَارَهُ وَالْمُنَفِّقُ سِلْعَتَهُ بِالْحَلِفِ الْكَاذِبِ.	***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3750]
29	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود أخبرنا شعبة عن سماك قال سمعت علقمة بن وائل يحدث عن أبيه : أن النبي صلى الله عليه و سلم أقطعه أرضا بحضرموت -- -قال محمود أخبرنا النضر عن شعبة وزاد فيه (وبعث له معاوية ليقطعها إياه)	حَدَّثَنَا يُونُسُ ، قَالَ : حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ ، قَالَ : سَمِعْتُ عَلْقَمَةَ بْنَ وَائِلٍ الْحَضْرَمِيَّ ، يُحَدِّثُ عَنْ أَبِيهِ ، أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم أَقْطَعَهُ أَرْضًا لاَ أَعْلَمُهُ إِلاَّ قَالَ : بِحَضْرَمَوْت.	Tirmizî, “Aḥkâm”, 39 (No. 1381); Tayâlisî, *el-Müsned*, 2/356 (No. 1110) ***sened, mana ve lafız aynı[3751]
30	حدثنا الحسن بن علي الخلال حدثنا أبو داود الطيالسي حدثنا زائدة بن قدامة عن السدي عن سعد بن عبيدة عن ابي عبد الرحمن السلمي قال : خطب علي فقال يا أيها الناس أقيموا الحدود على أرقائكم من أحصن منهم ومن لم يحصن وإن أمة لرسول الله صلى الله عليه و سلم زنت فأمرني أن أجلدها فإذا هي حديثة عهد بنفاس فخشيت إن أنا جلدتها أن أقتلها أو قال تموت فأتيت رسول الله صلى الله عليه و سلم فذكرت ذلك له فقال أحسنت	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا زَائِدَةُ ، عَنِ السُّدِّيِّ ، عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَيْدَةَ ، عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ السُّلَمِيِّ ، قَالَ : خَطَبَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، فَقَالَ : يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَقِيمُوا الْحُدُودَ عَلَى أَرِقَّائِكُمْ مَنْ أَحْصَنَ مِنْهُمْ وَمَنْ لَمْ يُحْصِنْ فَإِنَّ أَمَةً لِرَسُولِ اللهِ صلى الله عليه وسلم زَنَتْ فَأَمَرَنِي أَنْ أَجْلِدَهَا فَأَتَيْتُهَا فَإِذَا هِيَ حَدِيثَةُ عَهْدٍ بِالنِّفَاسِ فَخَشِيتُ إِنْ أَنَا جَلَدْتُهَا أَنْ تَمُوتَ فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم فَأَخْبَرْتُهُ فَقَالَ : أَحْسَنْت.	Tirmizî, “Ḥudûd”, 13 (No. 1441); Tayâlisî, *el-Müsned*, 1/107-108 (No. 114) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3752]
31	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا ابو داود أخبرنا شعبة عن ابي بشر قال سمعت سعيد بن جبير يحدث عن عدي بن حاتم قال : قلت يا رسول الله أرمي الصيد فأجد فيه من الغد سهمي ؟ قال إذا علمت أن سهمك قتله ولم تر فيه أثر سبع فكل	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، وَهُشَيْمٌ ، عَنْ أَبِي بِشْرٍ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ ، قَالَ : قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللهِ ، أَرْمِي الصَّيْدَ فَأَجِدُهُ مِنَ الْغَدِ فِيهِ سَهْمِي قَالَ : إِذَا وَجَدْتَ فِيهِ سَهْمَك وَعَلِمْتَ أَنَّهُ قَتَلَهُ وَلَمْ تَرَ فِيهِ أَثَرَ سَبُعٍ فَكُلْ.	Tirmizî, “Ṣayd”, 4 (No. 1468); Tayâlisî, *el-Müsned*, 2/173 (No. 1136) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3753]
32	حدثنا محمد بن بشار حدثنا ابو داود عن عمران القطان عن قتادة عن يزيد بن عبد الله (هو ابن	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا عِمْرَانُ ، عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ عَبْدِ اللهِ ، عَنْ عِيَاضِ بْنِ	Tirmizî, “Siyer”, 24 (No. 1577); Tayâlisî, *el-Müsned*, 2/410

[3750] *es-Sünen*’de “**يكلمهم**” yerine “**يزكيهم**” fiili yer almaktadır.

[3751] “**لا اعلمه الا قال**” ifadesi seneddekilere ait olan ve metinde bulunmayan bir kısım olduğundan dikkate alınmadı.

[3752] *es-Sünen*’de “**فاتيتها**” fiili zikredilmemekte, “**اخبرته**” fiili yerine ise “**ذكرت ذلك**” ifadesi kullanılmaktadır. Ayrıca *es-Sünen*’deki rivayetin metninin bir kelimesinde (**اقتلها او قال تموت**) *Müsned*’de bulunmayan bir şüphenin meydana geldiği gözlenmektedir.

[3753] *es-Sünen*’de “**وجدت فيه سهمك**” kısmı yoktur. *Müsned*’de Tayâlisî’nin bu rivayeti iki hocadan zikrettiği; *es-Sünen*’de ise Tayâlisî’nin bu hocalarından biri verilmektedir. Buradaki fark da Tayâlisî’nin -ortak metin zikretmekle birlikte- diğer hocasının rivayetini eserine almış olmasından kaynaklanmış olabilir.

	الشخير) عن عياض بن حمار : أنه اهدى للنبي صلى الله عليه و سلم هدية له أو ناقة فقال النبي صلى الله عليه و سلم أسلمت ؟ قال لا قال فإني نهيت عن زبد المشركين	حِمَارٍ ، قَالَ : أَهْدَيْتُ إِلَى رَسُولِ اللهِ صلى الله عليه وسلم نَاقَةً ، أَوْ قَالَ : هَدِيَّةً فَقَالَ : أَسْلَمْتَ ؟ قُلْتُ : لاَ قَالَ : إِنِّي نُهِيتُ عَنْ زَبْدِ الْمُشْرِكِينَ.	(No. 1179) ***sened, mana ve lafız aynı[3754]
33	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا ابو داود قال أنبأنا شعبة قال أخبرني أبو الفيض قال سمعت سليم بن عامر يقول : كان بين معاوية وبين أهل الروم عهد وكان يسير في بلادهم حتى إذا انقضى العهد أغار عليهم فإذا رجل على دابة أو على فرس وهو يقول الله أكبر وفاء لا غدر وإذا هو عمرو بن عبسة فسأله معاوية عن ذلك فقال سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم يقول من كان بينه وبين قوم عهد فلا يحلن عهدا ولا يشدنه حتى يمضي أمده أو ينبذ إليهم على سواء قال فرجع بالناس	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنْ أَبِي الْفَيْضِ الشَّامِيِّ ، قَالَ : سَمِعْتُ سُلَيْمَ بْنَ عَامِرٍ ، يَقُولُ : كَانَ بَيْنَ مُعَاوِيَةَ وَبَيْنَ الرُّومِ عَهْدٌ فَكَانَ يَسِيرُ فِي بِلاَدِهِمْ حَتَّى إِذَا انْقَضَى الْعَهْدُ أَغَارَ عَلَيْهِمْ وَإِذَا رَجُلٌ عَلَى دَابَّةٍ ، أَوْ عَلَى فَرَسٍ وَهُوَ يَقُولُ : اللَّهُ أَكْبَرُ وَفَاءٌ لاَ غَدْرٌ ، مَرَّتَيْنِ ، وَإِذَا هُوَ عَمْرُو بْنُ عَبَسَةَ السُّلَمِيُّ فَقَالَ لَهُ مُعَاوِيَةُ : مَا تَقُولُ ؟ فَقَالَ عَمْرٌو : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ : مَنْ كَانَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ قَوْمٍ عَهْدٌ فَلاَ يَحُلَّنَّ عُقْدَةً وَلاَ يَشُدَّهَا حَتَّى يَمْضِيَ أَمَدُهَا ، أَوْ يَنْبِذَ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ فَرَجَعَ مُعَاوِيَةُ بِالنَّاسِ.	Tirmizî, “Siyer”, 27 (No. 1580); Tayâlisî, *el-Müsned*, 2/471 (No. 1251) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3755]
34	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا وهب بن جرير وابو داود الطيالسي قالا حدثنا شعبة عن أبي إسحق قال : كنت إلى جنب زيد بن أرقم فقيل له كم غزا النبي صلى الله عليه و سلم من غزوة ؟ قال تسع عشرة فقلت كم غزوت أنت معه ؟ قال سبع عشرة قلت أيتهن كان أول ؟ قال ذات العُشير أو العُشيرة	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ ، قَالَ : قُلْتُ لِزَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ : كَمْ غَزَا رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم مِنْ غَزْوَةٍ ؟ قَالَ : تِسْعَ عَشْرَةَ غَزْوَةً -- -حدّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ ، قَالَ : قُلْتُ لِزَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ : كَمْ غَزَوْتَ أَنْتَ مَعَ رَسُولِ اللهِ صلى الله عليه وسلم ؟ قَالَ : سَبْعَ عَشْرَةَ غَزْوَةً. -- -حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ ، قَالَ : قُلْتُ لِزَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ : مَا أَوَّلُ غَزْوَةٍ غَزَاهَا رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم ؟ قَالَ : ذُو الْعُشَيْرَةِ ، أَوْ ذُو الْعُسَيْرَةِ.	Tirmizî, “Cihâd”, 6 (No. 1676); Tayâlisî, *el-Müsned*, 2/64-65 (No. 717-719) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı - ihtisar- [3756]
35	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود الطيالسي قال أنبأنا شعبة عن قتادة حدثنا أنس بن مالك قال : ركب النبي صلى الله عليه و سلم فرسا لأبي طلحة يقال له مندوب فقال ما كان من فزع وإن	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنْ قَتَادَةَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا أَنَسٌ ، قَالَ : كَانَ فَزَعٌ بِالْمَدِينَةِ ، فَرَكِبَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم فَرَسًا لأَبِي طَلْحَةَ يُقَالُ لَهُ : مَنْدُوبٌ ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صلى	Tirmizî, “Cihâd”, 14 (No. 1685); Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/479 (No. 2091) ***sened aynı,

[3754] *es-Sünen*'de *Müsned*'in metnindeki bir kelimede yer alan şüphe ifadesi (ناقة او قال هدية) korunmaktadır.

[3755] *es-Sünen*'de "اهل" kelimesi fazladan zikredilmekte; "عقدةً" yerine "عهدا" kelimesi kullanılmaktadır.

[3756] Burada Tirmizî *el-Müsned*'deki üç rivayeti cem etmektedir. *es-Sünen*'de "كنت الى جنب" lafzı fazladan olmakla birlikte rivayet metniyle bir bağlantısı bulunmamaktadır. Metinle alakalı olarak *es-Sünen*'de *el-Müsned*'in ilk iki rivayetindeki "غزوةً" kelimelerinden birer tanesi zikredilmemektedir. Üçüncüsünde ise "ما" yerine "اي". yerine de Uşeyr kullanılmış. "كان" lafzı fazladan bulunmaktadır. Şüpheye düşülen lafız kısım da (ذو العشيرة او ذو العسيرة) korunmaktadır. *es-Sünen*'de Tayâlisî'nin olduğu tabakada bir kişi daha zikredilerek ortak metin verildiğinden lafız farklılığında diğer râvinin de etkisi olma ihtimali vardır.

mana aynı, lafız aynı -ihtisar-	الله عليه وسلم : إِن كَانَ مِنْ فَزَع ، وَإِنْ وَجَدْنَاهُ لَبَحْرًا.	وجدنا لبحرا	
Tirmizî, “Cihâd”, 14 (No. 1686); Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/479 (No. 2091) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3757]	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنْ قَتَادَةَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا أَنَسٌ ، قَالَ : كَانَ فَزَعٌ بِالْمَدِينَةِ ، فَرَكِبَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم فَرَسًا لأَبِي طَلْحَةَ يُقَالُ لَهُ : مَنْدُوبٌ ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم : إِنْ كَانَ مِنْ فَزَع ، وَإِنْ وَجَدْنَاهُ لَبَحْرًا.	حدثنا محمد بن بشار حدثنا محمد بن جعفر وابن أبي عدي وأبو داود قالوا حدثنا شعبة عن قتادة عن أنس بن مالك قال : كان فزع بالمدينة فاستعار رسول الله صلى الله عليه و سلم فرسا لنا يقال له مندوب فقال ما رأينا من فزع وإن وجدناه لبحرا	36
Tirmizî, “Cihâd”, 37 (No. 1717); Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/330 (No. 1889) ***sened aynı, mana aynı, lafız biraz farklı[3758]	حَدَّثَنَا يُونُسُ ، قَالَ : حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنِ الأَسْوَدِ بْنِ قَيْسٍ ، قَالَ : سَمِعْتُ نُبَيْحًا الْعَنَزِيَّ ، يُحَدِّثُ عَنْ جَابِرٍ ، أَنَّ قَتْلَى أُحُدٍ حُمِلُوا حِينَ قُتِلُوا مِنْ مَضَاجِعِهِم ، فَنَادَى مُنَادِي النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم أَنْ رُدُّوا الْقَتْلَى إِلَى مَضَاجِعِهَا وَقَالَ أَبُو دَاوُدَ مَرَّةً : إِلَى مَصَارِعِهَا قَالَ : فَلَمَّا وَقَّيْتُ الرَّجُلَ التَّمْرَ الَّذِي كَانَ لَهُ عَلَى أَبِي جِئْتُ أَسْعَى كَأَنِّي شَرَارَةٌ .	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود أخبرنا شعبة عن الأسود بن قيس قال نبيحا العنزي يحدث عن جابر قال : لما كان يوم أحد جاءت عمتي بأبي لتدفنه في مقابرنا فنادى منادى رسول الله صلى الله عليه و سلم ردوا القتلى إلى مضاجعهم	37
Tirmizî, “Libâs”, 23 (No. 1757); Tayâlisî, *el-Müsned*, 4/401-402 (No. 2803) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3759]	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا عَبَّادٌ ، عَنْ عِكْرِمَةَ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ، أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم قَالَ : عَلَيْكُمْ بِالإِثْمِدِ ؛ فَإِنَّهُ يَجْلُو الْبَصَرَ وَيُنْبِتُ الشَّعَرَ وَزَعَمَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم كَانَتْ لَهُ مُكْحُلَة يَكْتَحِلُ مِنْهَا كُلَّ لَيْلَةٍ ثَلاَثًا فِي هَذِهِ وَثَلاَثًا فِي هَذِهِ.	حدثنا محمد بن حميد حدثنا ابو داود هو الطيالسي عن عباد بن منصور عن عكرمة عن ابن عباس : أن النبي صلى الله عليه و سلم قال اكتحلوا بالإثمد فإنه يجلو البصر وينبت الشعر وزعم أن النبي صلى الله عليه و سلم كانت له مكحلة يكتحل بها كل ليلة ثلاثة في هذه وثلاثة في هذه	38
Tirmizî, “Et‘ime”, 2 (No. 1789); Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/544 (No. 2179) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı -takdim-tehir-[3760]	حَدَّثَنَا يُونُسُ ، قَالَ : حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنْ هِشَامِ بْنِ زَيْدٍ ، عَنْ أَنَسٍ ، قَالَ : أَنْفَجْنَا أَرْنَبًا بِمَرِّ الظَّهْرَانِ ، فَسَعَى خَلْفَهَا أَصْحَابُ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم ، فَلَغَبُوا ، وَأَدْرَكْتُهَا أَنَا فَذَبَحْتُهَا بِمَرْوَةٍ ، فَأَتَيْتُ بِهَا أَبَا طَلْحَةَ ، فَبَعَثَ إِلَى النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم بِفَخِذٍ مِنْهَا ، أَوْ وَرِكَيْهَا فَأَكَلَهُ قُلْتُ : أَكَلَه ؟ قَالَ :	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود أخبرنا شعبة عن هشام ابن زيد بن أنس قال سمعت أنسا يقول : أنفجنا أرنبا بمر الظهران فسعى أصحاب النبي صلى الله عليه و سلم خلفها فأدركتها فأتيت بها أبو طلحة فذبحها بمروة فبعث معي بفخذها أو بوركها إلى النبي صلى الله عليه و سلم فأكله قال قلت أكله ؟ قال قبله	39

[3757] *es-Sünen*’de “ان كان” yerine “ما راين” denmektedir. *es-Sünen*’de senedde Tayâlisî’nin olduğu yerde iki kişi daha olduğundan ve ortak metin verildiğinden farklılığının sebebi diğer râviler olabilir.

[3758] *es-Sünen*’de “ان قتلى احد حملوا حين قتلوا من مضاجعهم” yerine “لما كان يوم احد جاءت عمتي بابي لتدفنه في مقابرنا” ifadesi kullanılmaktadır. Böylelikle bu rivayete *Müsned*’de genel, *es-Sünen*’de ise muşahhas bir olay zikredilerek rivayete başlanmaktadır. Bu, Tayâlisî’nin uzun naklettiği rivayeti eserine kısaltarak veya genel bir ifadeye çevirerek naklettiğini düşündürmektedir.

[3759] *es-Sünen*’de “عليكم” yerine “اكتحلوا” ifadesi yer almaktadır.

[3760] *es-Sünen*’de “لغبوا” fiili bulunmamaktadır.

	قِبَلَهُ.		
Tirmizî, “Et῾ime”, 13 (No. 1807); Tayâlisî, *el-Müsned*, 1/481 (No. 590) ***sened aynı , mana aynı, lafız biraz farklı -ihtisar-[3761]	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، وَحَمَّادٌ ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ ، قَالَ : سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ سَمُرَةَ ، يَقُولُ : نَزَلَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم عَلَى أَبِي أَيُّوبَ الأَنْصَارِيِّ فَكَانَ إِذَا أَكَلَ طَعَامًا بَعَثَ إِلَيْهِ بِفَضْلِهِ فَيَنْظُرُ إِلَى مَوْضِعِ يَدِ رَسُولِ اللهِ صلى الله عليه وسلم فَيَضَعُ يَدَهُ فِيهِ فَبَعَثَ يَوْمًا إِلَيْهِ بِطَعَامٍ فَلَمْ يَرَ فِيهِ أَثَرَ أَصَابِعِ رَسُولِ اللهِ صلى الله عليه وسلم فَأَتَى النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم فَقَالَ : يَا رَسُولَ الله لَمْ أَرَ أَثَرَ أَصَابِعِكَ فَقَالَ : إِنَّهُ كَانَ فِيهِ ثُوم قَالَ شُعْبَةُ فِي حَدِيثِهِ : أَحَرَامٌ هُوَ ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم : لاَ وَقَالَ حَمَّادٌ فِي حَدِيثِهِ : يَا رَسُولَ اللهِ بَعَثْتَ إِلَيَّ بِمَا لَمْ تَأْكُلْ ، فَقَالَ : إِنَّكَ لَسْتَ مَثَلِي إِنَّهُ يَأْتِينِي الْمَلَكُ وَلَسْتُ مِثْلَكَ.	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود أنبأنا شعبة عن سماك بن حرب ن سمع جابر بن سمرة يقول : نزل رسول الله صلى الله عليه و سلم على أبي أيوب و كان إذا أكل طعاما بعث إليه بفضله فبعث إليه بطعام يوما ولم يأكل منه النبي صلى الله عليه و سلم فلما أتى ابو أيوب النبي صلى الله عليه و سلم فذكر ذلك له فقال فيه ثوم فقال يا رسول الله أحرام هو ؟ قال لا ولكني أكرهه من أجل ريحه	40
Tirmizî, “Eşribe”, 5 (No. 1868); Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/447 (No. 2051) ***sened aynı, mana aynı, lafız aynı -takdim-tehir-[3762]	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، قَالَ : أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ مُرَّةَ ، قَالَ : سَمِعْتُ زَاذَانَ ، يَقُولُ : قُلْتُ لاِبْنِ عُمَرَ : أَخْبِرْنَا مَا نَهَى عَنْهُ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم مِنَ الأَوْعِيَةِ ، أَخْبِرْنَا بِلُغَتِكُمْ وَفَسِّرْهُ لَنَا بِلُغَتِنَا ، قَالَ : نَهَى عَنِ الْحَنْتَمِ وَهِيَ الْجَرَّةُ ، وَنَهَى عَنِ الْمُزَفَّتِ وَهُوَ الْمُقَيَّرُ ، وَنَهَى عَنِ الدُّبَّاءِ وَهُوَ الْقَرْعُ ، وَنَهَى عَنِ النَّقِيرِ وَهِيَ أَصْلُ النَّخْلَةِ ، تُنقَرُ نَقْرًا ، وتُنْسَحُ نَسْحًا ، وَأَمَرَ أَنْ يُنْتبذَ فِي الأَسْقِيَةِ.	حدثنا أبو موسى محمد بن المثنى حدثنا أبو داود الطيالسي حدثنا شعبة عن عمرو بن مرة قال سمعت زاذان يقول سألت ابن عمر عما نهى عنه رسول الله صلى الله عليه و سلم من الأوعية أخبرناه بلغتكم وفسره لنا بلغتنا فقال : نهى رسول الله صلى الله عليه و سلم عن الحنتمة وهي الجرة ونهى عن الدباء وهي القرعة ونهى عن النقير وهو أصل النخل ينقر نقرا أو ينسح نسحا ونهى عن المزفت وهي المقير وأمر أن ينبذ في الأسقية	41
Tirmizî, “el-Birr ve’ṣ-ṣıla”, 16 (No. 1923); Tayâlisî, *el-Müsned*, 4/261 (No. 2652) ***sened, mana ve lafız aynı	حَدَّثَنَا يُونُسُ ، قَالَ : حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنْ مَنْصُورٍ ، قَالَ : كَتَبَ بِهِ إِلَيَّ وَقَرَأْتُهُ عَلَيْهِ ، سَمِعَ أَبَا عُثْمَانَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : سَمِعْتُ صَاحِبَ هَذِهِ الْحُجْرَةِ الصَّادِقَ الْمَصْدُوقَ أَبَا الْقَاسِمِ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ : لاَ تُنْزَعُ الرَّحْمَةُ إِلاَّ مِنْ شَقِيٍّ.	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود أخبرنا شعبة قال كتب إلي منصور وقرأته عليه سمع أبا عثمان مولى المغيرة بن شعبة عن أبي هريرة قال : سمعت أبا القاسم صلى الله عليه و سلم يقول لا تنزع الرحمة إلا من شقي	42
Tirmizî, “el-Birr ve’ṣ-ṣıla”, 41 (No.	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا صَدَقَةُ بْنُ مُوسَى	حدثنا ابو حفص عمرو بن علي أخبرنا ابو داود	43

[3761] *es-Sünen*’de “فينظر الى موضع يد رسول الله صلى الله عليه وسلم فيضع يده فيه” ve “انه كان” ifadesi yoktur. “لم ير فيه اثر اصابع رسول الله” ifadesi yerine “لم ياكل منه النبي” denilmektedir. “لم ار اثر اصابعك” yerine “فذكر ذلك له” var. “يا رسول الله” hitabı ve “ولكني اكرهه من اجل ريحه” ifadesi fazladan yer almaktadır. *el-Müsned*’de senedin bir tabakasında zikredilen 2 kişiden 1’i *es-Sünen*’de zikredilmektedir.

[3762] *el-Müsned*’de ikinci sırada yasaklanan *es-Sünen*’de dördüncü sıradadır.

	حدثنا صدقة بن موسى حدثنا مالك بن دينار عن عبد الله بن غالب الحداني عن ابي سعيد الخدري قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم خصلتان لا تجتمعان في مؤمن البخل وسوء الخلق	، قَالَ : حَدَّثَنِي مَالِكُ بْنُ دِينَارٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ غَالِبٍ الْحُدَّانِيِّ ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ، أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم قَالَ : خَصْلَتَانِ لاَ تَجْتَمِعَانِ فِي مُؤْمِنٍ ؛ الْبُخْلُ وَسُوءُ الْخُلُقِ.	1962); Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/660 (No. 2322) ***sened, mana ve lafız aynı
44	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود قال أنبأنا شعبة عن الأعمش قال سمعت أبا وائل يحدث عن مسروق عن عبد الله بن عمرو قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم خياركم أحاسنكم أخلاقا ولم يكن النبي صلى الله عليه و سلم فاحشا ولا متفحشا	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنِ الأَعْمَشِ ، قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا وَائِلٍ ، يُحَدِّثُ عَنْ مَسْرُوقٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم : أَحَبُّكُمْ إِلَيَّ أَحَاسِنُكُمْ أَخْلاَقًا وَلَمْ يَكُنْ رسُولُ الله صلى الله عليه وسلم فَاحِشًا وَلاَ مُتَفَحِّشًا .	Tirmizî, “el-Birr ve’ṣ-ṣıla”, 47 (No. 1975); Tayâlisî, *el-Müsned*, 4/6 (No. 2360) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3763]
45	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود قال أنبأنا شعبة عن أبي إسحاق قال سمعت أبا عبد الله الجدلي يقول سألت عائشة عن خلق رسول الله صلى الله عليه و سلم فقالت : لم يكن فاحشا ولا متفحشتا ولا صخابا في الأسواق ولا يجزي بالسيئة السيئة ولكن يعفو ويصفح	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ ، قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللهِ الْجَدَلِيَّ ، يَقُولُ : سَأَلْتُ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنْ خُلُقِ رَسُولِ اللهِ صلى الله عليه وسلم ، فَقَالَتْ : لَمْ يَكُنْ فَاحِشًا ، وَلاَ مُتَفَحِّشًا ، وَلاَ سَخَّابًا فِي الأَسْوَاقِ ، لاَ يَجْزِي بِالسَّيِّئَةِ السَّيِّئَةَ ، وَلَكِنْ يَعْفُو وَيَصْفَحُ ، أَوْ قَالَتْ : يَعْفُو وَيَغْفِرُ ، شَكَّ أَبُو دَاوُدَ	Tirmizî, “el-Birr ve’ṣ-ṣıla”, 69 (No. 2016); Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/114 (No. 1623) ***sened aynı, mana aynı ve lafız çok az farklı[3764]
46	حدثنا عباس العنبري حدثنا أبو داود الطيالسي عن عبد العزيز بن عبد الله بن أبي سلمة عن عبد الله بن دينار عن ابن عمر : عن النبي صلى الله عليه و سلم قال الظلم ظلمات يوم القيامة	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ دِينَارٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم قَالَ : الظُّلْمُ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.	Tirmizî, “el-Birr ve’ṣ-ṣıla”, 83 (No. 2030); Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/408 (No. 2002) ***sened, mana ve lafız aynı
47	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا ابو داود عن شعبة عن الأعمش قال سمعت أبا صالح عن ابي هريرة : أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال من قتل نفسه بحديدة فحديدته في يده يتوجأ بها في بطنه في نار جهنم خالدا مخلدا فيها أبدا ومن قتل نفسه بسم فسمه في يده يتحساه في نار جهنم خالدا مخلدا فيها أبدا ومن تردى من جبل فقتل	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنِ الأَعْمَشِ ، عَنْ ذَكْوَانَ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ : مَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِحَدِيدَةٍ فَحَدِيدَتُهُ فِي يَدِهِ يَجَأُ بِهَا بَطْنَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدًا مُخَلَّدًا فِيهَا أَبَدًا وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِسُمٍّ فَسُمُّهُ فِي يَدِهِ يَتَحَسَّاهُ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدًا مُخَلَّدًا فِيهَا أَبَدًا وَمَنْ تَرَدَّى مِنْ جَبَلٍ	Tirmizî, “Ṭıb”, 7 (No. 2044); Tayâlisî, *el-Müsned*, 4/166 (No. 2538) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3765]

[3763] *es-Sünen*’de “احبكم الي” yerine “خياركم” ifadesi vardır.

[3764] *es-Sünen*’de ikisi de “bağıran, çağıran” anlamındaki kelimelerden “سخابا” yerine “صخابا” kullanılmaktadır. Bu, dinlenerek de alınsa, yazıdan da istinsah edilse karıştırılma ihtimali yüksek olan ve gayet normal karşılanması gereken bir durumdur. Râvisinin, Tayâlisî’nin şüpheye düştüğünü belirttiği *el-Müsned*’deki bir lafız (يغفر / يصفح) *es-Sünen*’de şüphe ifadesi olmadan nakledilmektedir. Tayâlisî’nin bu şüphesi Tirmizî’ye nakletmesinden sonra meydana gelmiş de olabilir.

[3765] *es-Sünen*’de “يوم القيامة” ifadesi bulunmamaktadır.

	فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَهُوَ يَتَرَدَّى فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدًا مُخَلَّدًا فِيهَا أَبَدًا.	نفسه فهو يتردى في نار جهنم خالدا مخلدا فيها أبدا	
Tirmizî, "Ṭıb", 8 (No. 2046); Tayâlisî, *el-Müsned*, 2/356 (No. 1111) ***sened aynı -- Tirmizî 1 fazla ravi içerir: "Vâil", mana aynı, lafız biraz farklı -ihtisar-[3766]	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ ، قَالَ : سَمِعْتُ عَلْقَمَةَ بْنَ وَائِلٍ الْحَضْرَمِيَّ ، يُحَدِّثُ أَنَّ سُوَيْدَ بْنَ طَارِقٍ ، سَأَلَ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم ، فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللهِ ، إِنَّ لَنَا أَعْنَابًا نَعْتَصِرُهَا ، فَذَكَرَ الْخَمْرَ فَنَهَاهُ فَقَالَ : إِنَّهَا دَوَاءٌ ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم : بَلْ هِيَ دَاء. (قَالَ أَبُو بِشْرٍ : لَيْسَ فِي كِتَابِي هَذَا عَنْ أَبِيهِ وَقَالَ أَبُو مَسْعُودٍ : عَنْ أَبِيهِ.)	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود عن شعبة عن سماك أنه سمع علقمة بن وائل عن أبيه : أنه شهد النبي صلى الله عليه و سلم وسأله سويد بن طارق أو طارق بن سويد عن الخمر فنهاه عنه فقال إننا نتداوى بها فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم إنها ليست بدواء ولكنها داء	48
Tirmizî, "Ḳader", 9 (No. 2145); Tayâlisî, *el-Müsned*, 1/103 (No. 108) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3767]	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، وَوَرْقَاءُ ، عَنْ مَنْصُورٍ ، عَنْ رِبْعِيِّ بْنِ حِرَاشٍ ، قَالَ شُعْبَةُ : عَنْ عَلِيٍّ ، وَقَالَ وَرْقَاءُ ، عَنْ رِبْعِيٍّ ، عَنْ رَجُلٍ ، عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ : لاَ يُؤْمِنُ عَبْد حَتَّى يُؤْمِنَ بِأَرْبَعٍ يَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَأَنِّي رَسُولُ اللهِ بَعَثَنِي بِالْحَقِّ وَيُؤْمَنُ بِالْمَوْتِ وَيُؤْمَنُ بِالْبَعْثِ وَيُؤْمَنُ بِالْقَدَرِ.	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود قال أنبأنا شعبة عن منصور عن ربعي بن خراش عن علي قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم لا يؤمن عبد حتى يؤمن بأربع يشهد أن لا إله إلا الله وأني محمد رسول الله بعثني بالحق ويؤمن بالموت وبالبعث بعد الموت ويؤمن بالقدر	49
Tirmizî, "Ḳader", 17 (No. 2155); Tayâlisî, *el-Müsned*, 1/471 (No. 578) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3768]	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ سُلَيْمٍ ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ ، قَالَ : حَدَّثَنِي الْوَلِيدُ بْنُ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ ، قَالَ : دَعَانِي أَبِي فَقَالَ : يَا بُنَيَّ اتَّقِ اللَّهَ وَاعْلَمْ أَنَّكَ لَنْ تَتَّقِيَ اللَّهَ حَتَّى تُؤْمِنَ بِاللَّهِ وَتُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ كُلِّهِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ إِنْ مِتَّ عَلَى غَيْرِ هَذَا دَخَلْتَ النَّارَ إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ : إِنَّ أَوَّلَ مَا خَلَقَ اللَّهُ الْقَلَمَ فَقَالَ : اكْتُبْ فَقَالَ : يَا رَبِّ مَا أَكْتُبُ ؟ قَالَ : اكْتُبِ الْقَدَرَ مَا كَانَ وَمَا هُوَ كَائِنٌ إِلَى الأَبَدِ.	حدثنا يحي بن موسى حدثنا ابو داود الطيالسي حدثنا عبد الواحد بن سليم قال : قدمت مكة فلقيت عطاء بن رباح فقلت له يا أبا محمد إن أهل البصرة يقولون في القدر قال يابني أتقرأ القرآن ؟ قلت نعم قال فأقرأ الزخرف قال فقرأت { حم * والكتاب المبين * إنا جعلناه قرآنا عربيا لعلكم تعقلون * وإنه في أم الكتاب لدينا لعلي حكيم } فقال أتدري ما أم الكتاب ؟ قلت الله ورسوله أعلم قال فإنه كتاب كتبه الله قبل أن يخلق السموات وقبل أن يخلق الأرض وفيه إن فرعون من أهل النار وفيه تبت يدا أبي لهب وتب قال عطاء فلقيت الوليد بن عبادة بن الصامت	50 (1)

[3766] *es-Sünen*'de metin öncesi metinle ilgisi olmayan "انه شهد النبي صلى الله عليه و سلم" ifadesi fazladan yer almaktadır. Metinle alakalı olarak " انها ليست بدواء ولكنها" cümlesi fazladan bulunmaktadır. *es-Sünen*'de " يا رسول الله" hitabı ve "ان لنا اعنابا نعتصرها ، فذكر" cümlesi ise zikredilmemektedir. Seneddeki Süveyd b. Târık'ın ismindeki şüphe ifadesi ise *Müsned*'de değil, Tirmizî'de.geçmektedir.

[3767] *es-Sünen*'de *Müsned*'deki "يؤمن" ifadelerinden biri öncekine atfedilerek zikredilmemektedir.

[3768] *es-Sünen*'de "يا رب" niyazı bulunmamaktadır. Ayrıca Atâ b. Ebî Rebâh'ın kader ile ilgili açıklamaları ve el-Velîd b. Ubâde'ye sorduğu soru cümlesi *Müsned*'de yer almamaktadır. Muhtemelen Tayâlisî burda da merfû dışındaki kısımları eserine almamayı tercih etmiştir.

	صاحب رسول الله صلى الله عليه و سلم فسألته ما كان وصية أبيك عند الموت ؟ قال دعاني أبي فقال لي يا بني أتق الله واعلم أنك لن تتقي الله حتى تؤمن بالله وتؤمن بالقدر كله خيره وشره فإن مت على غير هذا دخلت النار إني سمعت رسول الله عليه وسلم يقول إن أول ما خلق الله القلم فقال اكتب فقال ما أكتب ؟ قال اكتب القدر ما كان وما هو كائن إلى الأبد		
50 (2)	بسم الله الرحمن الرحيم حدثنا يحي بن موسى حدثنا أبو داود الطيالسي حدثنا عبد الواحد بن سليم قال : قدمت مكة فلقيت عطاء بن أبي رباح فقلت له يا أبا محمد إن أناسا عندنا يقولون في القدر فقال عطاء لقيت الوليد بن عبادة بن الصامت قال حدثني أبي قال سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم يقول إن أول ما خلق الله القلم فقال له اكتب فجرى بما هو كائن إلى الأبد	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ سُلَيْمٍ ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ ، قَالَ : حَدَّثَنِي الْوَلِيدُ بْنُ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ ، قَالَ : دَعَانِي أَبِي فَقَالَ : يَا بُنَيَّ اتَّقِ اللَّهَ وَاعْلَمْ أَنَّكَ لَنْ تَتَّقِيَ اللَّهَ حَتَّى تُؤْمِنَ بِاللَّهِ وَتُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ كُلِّهِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ إِنْ مِتَّ عَلَى غَيْرِ هَذَا دَخَلْتَ النَّارَ إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ : إِنَّ أَوَّلَ مَا خَلَقَ اللَّهُ الْقَلَمَ فَقَالَ : اكْتُبْ فَقَالَ : يَا رَبِّ مَا أَكْتُبُ؟ قَالَ : اكْتُبِ الْقَدَرَ مَا كَانَ وَمَا هُوَ كَائِنٌ إِلَى الأَبَدِ.	Tirmizî, “Tefsîrü’l-Ḳur’ân”, 66 (No. 3319); Tayâlisî, *el-Müsned*, 1/471 (No. 578) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az fark -ihtisar-[3769]
51	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود عن شعبة عن الأعمش عن مجاهد عن ابن عمر قال : انفلق القمر على عهد رسول الله صلى الله عليه و سلم فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم اشهدوا	حَدَّثَنَا يُونُسُ ، قَالَ : حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، قَالَ : أَخْبَرَنِي الأَعْمَشُ ، عَنْ مُجَاهِدٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ : انْشَقَّ الْقَمَرُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ صلى الله عليه وسلم ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم : اشْهَدُوا.	Tirmizî, “Fiten”, 20 (No. 2182); “Tefsîrü’l-Ḳur’ân”, 54; Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/408 (No. 2003) ***es-*Sünen**’de 2182 ve 3288’de aynen geçti ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3770]
52	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود حدثنا شعبة عن قتادة حدثنا أنس بن مالك عن أسيد بن حضير : أن رجلا من الأنصار قال يا رسول الله استعملت فلانا ولم تستعملني فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم إنكم سترون بعدي أثره فاصبروا حتى تلقوني على الحوض	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ أَنَسٍ ، أَنَّ رَجُلاً مِنَ الأَنْصَارِ قَالَ لِلنَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم يَا رَسُولَ اللهِ ، اسْتَعْمَلْتَ فُلاَنًا وَلَمْ تَسْتَعْمِلْنِي فَقَالَ : إِنَّكُمْ سَتَرَوْنَ بَعْدِي أَثَرَةً ، فَاصْبِرُوا حَتَّى تَلْقَوْنِي عَلَى الْحَوْضِ	Tirmizî, “Fiten”, 25 (No. 2189); Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/473 (No. 2081) ***sened aynı -- Tirmizî 1 fazla ravi (sahâbî) içerir-, mana aynı, lafız aynı

[3769] *es-Sünen*’de merfû metin öncesi râviler arası konuşmalar ve “**فجرى**” kısmı fazladan zikredilmektedir. Ubâde b. es-Sâmit’in merfû rivayeti öncesi *Müsned*’de yer alan ve oğluna yaptığı nasihatleri içeren kısım ise ihtisar sebebiyle zikredilmemektedir.

[3770] *es-Sünen*’de “**انشق**” yerine “**انفلق**” fiili kullanılmaktadır. Hz. Peygamber’in ifadesi ise aynen geçmektedir.

53	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود حدثنا شعبة عن معاوية ابن قرة عن أبيه قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم : إذا فسد أهل الشام فلا خير فيكم لا تزال طائفة من أمتي منصورين لا يضرهم من خذلهم حتى تَقُومَ الساعة -- -قال محمد بن إسمعيل : قال علي بن المديني هم أصحاب الحديث	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، قَالَ : حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ قُرَّةَ ، عَنْ أَبِيهِ ، قَالَ : قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم : إِذَا فَسَدَ أَهْلُ الشَّامِ فَلاَ خَيْرَ فِيكُمْ ، لاَ تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي مَنْصُورِينَ لاَ يَضُرُّهُمْ مَنْ خَذَلَهُمْ حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ.	Tirmizî, “Fiten”, 27 (No. 2192); Tayâlisî, *el-Müsned*, 2/402 (No. 1172) ***sened, mana ve lafız aynı
54	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود أنبأنا شعبة عن قتادة عن أنس قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم بعثت أنا والساعة كهاتين واشار أبو داود بالسبابة والوسطى فما فضل إحدهما على الأخرى	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنْ قَتَادَةَ ، وَأَبِي التَّيَّاحِ ، سَمِعَا أَنَسًا ، أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ : بُعِثْتُ أَنَا وَالسَّاعَةَ كَهَاتَيْنِ وَزَادَ قَتَادَةُ : فَمَا فَضْلُ إِحْدَاهُمَا عَلَى الأُخْرَى. -- -- حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ ، قَالَ : سَمِعْتُ أَنَسًا ، يُحَدِّثُ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ : بُعِثْتُ أَنَا وَالسَّاعَةُ كَهَاتَيْنِ وَأَشَارَ بِالسَّبَّابَةِ وَالْوُسْطَى .	Tirmizî, “Fiten”, 39 (No. 2214); Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/480-481 (No. 2092-2093) ***sened, mana ve lafız aynı[3771]
55	حدثنا بندار حدثنا ابو داود حدثنا حميد بن مهران عن سعد بن أوس عن زياد بن كسيب العدوي قال كنت مع أبي بكرة تحت منبر ابن عامر وهو يخطب وعليه ثياب رقاق فقال أبو بلال : أنظروا إلى أميرنا يلبس ثياب الفساق فقال أبو بكرة اسكت سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم يقول من أهان سلطان الله في الأرض أهانه الله	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا حُمَيْدُ بْنُ مِهْرَانَ ، عَنْ سَعْدِ بْنِ أَوْسٍ ، عَنْ زِيَادِ بْنِ كُسَيْبٍ ، قَالَ : خَرَجَ ابْنُ عَامِرٍ فَصَعِدَ الْمِنْبَرَ وَعَلَيْهِ ثِيَابٌ رِقَاقٌ فَقَالَ أَبُو بِلاَلٍ : انْظُرُوا إِلَى أَمِيرِكُمْ يَلْبَسُ لِبَاسَ الْفُسَّاقِ فَقَالَ أَبُو بَكْرَةَ مِنْ تَحْتِ الْمِنْبَرِ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ : مَنْ أَهَانَ سُلْطَانَ اللهِ أَهَانَهُ اللَّهُ.	Tirmizî, “Fiten”, 47 (No. 2224); Tayâlisî, *el-Müsned*, 2/210 (No. 928) ***sened aynı, mana aynı, lafız biraz farklı[3772]
56	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود أنبأنا شعبة عن سماك بن حرب قال سمعت عبد الرحمن بن عبد الله بن مسعود يحدث عن أبيه قال : سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم يقول إنكم منصورون ومصيبون ومفتوح لكم فمن أدرك ذلك منكم فليتق الله وليأمر بالمعروف ولينه عن المنكر ومن كذب علي متعمدا فليتبوأ مقعده من	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، قَالَ : أَخْبَرَنِي سِمَاكُ بْنُ حَرْبٍ ، قَالَ : سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ ، يُحَدِّثُ عَنْ أَبِيهِ ، أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ : إِنَّكُمْ مُصِيبُونَ وَمَنْصُورُونَ وَمَفْتُوحٌ لَكُمْ فَمَنْ أَدْرَكَ ذَلِكَ مِنْكُمْ فَلْيَتَّقِ اللَّهَ وَلْيَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَلْيَنْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ. -- -حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا	Tirmizî, “Fiten”, 70 (No. 2257); Tayâlisî, *el-Müsned*, 1/264 (No. 335)(ilk hadis); 268 (No. 340) (ikinci hadis) ***sened, mana ve lafız aynı

[3771] *el-Müsned*’deki rivayette Katâde’nin olduğu tabakada bir râvi daha vardır. *es-Sünen*’de sadece Katâde bulunmaktadır. *es-Sünen*’de Tayâlisî’nin nakli esnasında “işaret ve orta parmağını işaret ederek” dediği kısım *es-Sünen*’de zikredilmeyen râvinin ifadesinde geçmektedir. Ancak bu ifade lafızda zaten geçmediği ve diğer hadis-i şeriflerde de bu kullanım tarzı bilindiği için lafız dışı bu açıklamanın olup olmaması fark olarak değerlendirilmedi.

[3772] *es-Sünen*’de “خرج” fiili ve “فَصَعِدَ الْمِنْبَرَ” bulunmamaktadır. “لباس” yerine “ثياب” kelimesi kullanılmakta, sondaki “قال ابو بكرة من تحت المنبر” ifadesi başta “كنت مع ابي بكرة تحت المنبر” şeklinde ifade edilmektedir. “وهو يخطب”, “اسكت” ve “في الارض” fazladan yer almaktadır.

	شُعْبَةُ ، قَالَ : أَخْبَرَنَا سِمَاكٌ ، قَالَ : سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ عَبْدِ اللهِ ، يُحَدِّثُ عَنْ أَبِيهِ ، أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم قَالَ : مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّدًا فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ.	النار	
Tirmizî, “Fiten”, 71 (No. 2258); Tayâlisî, *el-Müsned*, 1/325-326 (No. 408) ***sened aynı - Tayâlisî’nin senedinde garabet var-; mana aynı, lafız biraz farklı - ihtisar-[3773]	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنِ الأَعْمَشِ ، وَحَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ ، عَنْ عَاصِمٍ ، كِلَيْهِمَا عَنْ أَبِي وَائِلٍ ، قَالَ : قَالَ عُمَرُ : مَنْ يُحَدِّثُنَا عَنِ الْفِتْنَةِ ؟ فَقَالَ حُذَيْفَةُ : أَنَا ، قَالَ : أَنْتَ ؟ فَقَالَ : يا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ، فِتْنَةُ الرَّجُلِ فِي أَهْلِهِ وَمَالِهِ يُكَفِّرُهَا الصَّوْمُ وَالصَّدَقَةُ وَالأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيُ عَنِ الْمُنْكَرِ ، قَالَ : لَسْتُ عَنْ هَذَا أَسْأَلُكَ ، إِنَّمَا أَسْأَلُكَ عَنِ الْفِتْنَةِ الَّتِي تَمُوجُ كَمَوْجِ الْبَحْرِ ، فَقَالَ : يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ بَيْنَكَ وَبَيْنَهَا بَابٌ مُغْلَقٌ قَالَ : فَقَالَ عُمَرُ : فَأَحْرِيٌ عَنِ الْبَابِ يُكْسَرُ كسرًا أَمْ يُفْتَحُ فَتْحًا ؟ قَالَ : بَلْ يُكْسَرُ كَسْرًا فَقَالَ عُمَرُ : إِذًا لاَ يُغْلَقُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ قَالَ أَبُو وَائِلٍ : قُلْنَا لِمَسْرُوقٍ : سَلْ حُذَيْفَةَ عَنِ الْبَابِ مَنْ هُوَ فَسَأَلَهُ فَقَالَ : الْبَابُ عُمَرُ وَرَوَى النَّاسُ هَذَا الْحَدِيثَ أَنَّ عُمَرَ قَالَ : مَنْ يُحَدِّثُنَا عَنْ حَدِيثِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم فِي الْفِتْنَةِ ؟	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود أنبأنا شعبة عن الأعمش و حماد و عاصم بن بهدلة سمعوا أبا وائل عن حذيفة قال قال عمر : أيكم يحفظ ما قال رسول الله صلى الله عليه و سلم في الفتنة ؟ فقال حذيفة أنا قال حذيفة فتنة الرجل في أهله وماله وولده وجاره يكفرها الصلاة والصوم والصدقة والأمر بالمعروف والنهي عن المنكر فقال عمر لست عن هذا أسألك ولكن عن الفتنة التي تموج كموج البحر ؟ قال يا أمير المؤمنين إن بينك وبينها بابا مغلقا قال عمر أيفتح أم يكسر ؟ قال بل يكسر قال إذا لا يغلق إلى يوم القيامة قال أبو وائل في حديث حماد فقلت لمسروق سل حذيفة عن الباب فسأله فقال عمر	57
Tirmizî, “Rü’yâ”, 1 (No. 2271); Tayâlisî, *el-Müsned*, 1/469 (No. 576) ***sened, mana ve lafız aynı	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ أَنَسٍ ، عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ ، أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم قَالَ : رُؤْيَا الْمُؤْمِنِ جُزْءٌ مِنْ سِتَّةٍ وَأَرْبَعِينَ جُزْءًا مِنَ النُّبُوَّةِ.	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود عن شعبة عن قتادة أنه سمع أنسا عن عبادة بن الصامت : أن النبي صلى الله عليه و سلم قال رؤيا المؤمن جزء من ستة وأربعين جزءا من النبوة	58
Tirmizî, “Rü’yâ”, 3 (No. 2275); Tayâlisî, *el-Müsned*, 1/477 (No. 584) ***sened aynı,	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا حَرْبُ بْنُ شَدَّادٍ ، قَالَ : حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ ، قَالَ : حَدَّثَنَا أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ ، قَالَ : نُبِّئْتُ أَنَّ عُبَادَةَ بْنَ الصَّامِتِ ، سَأَلَ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم	حدثنا محمد بن بشار حدثنا ابو داود حدثنا حرب بن شداد وعمران القطان عن يحيى بن أبي كثير عن أبي سلمة قال : نبئت عن عبادة بن الصامت قال سألت رسول الله صلى الله عليه و	59

[3773] *es-Sünen*’de “من يحدثنا عن” yerine “ايكم يحفظ ما قال رسول الله صلى الله عليه و سلم في” vardır. “قال : انت ؟”, “يا امير” kısmı, “الباب”, “من هو”, “فتحا”, “كسرا” (2 kez), “فاخبرني عن الباب”, “قبل الساعة”, “انما اسالك”, hitabı, “المؤمنين” ifadeleri yoktur. “وولده وجاره” ile “الصلاة” lafızları fazladan zikredilmektedir. *es-Sünen*’de sondaki mevkūf kısım ihtisar sebebiyle zikredilmemektedir. İki eserde de sened zincirinin bir halkasında iki râvi vardır. Lafız farklılığının sebebi rivayetlerin bu halkadaki iki farklı râvinin farklı metinlerinin eserlere yerleştirmelerinden kaynaklanması da bir olasılıktır.

	سلم عن قوله { لهم البشرى في الحياة الدنيا } ؟ قال هي الرؤيا الصالحة يراها المؤمن أو ترى له	عَنْ قَوْلِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ { لَهُمُ الْبُشْرَى فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الآخِرَةِ } قَالَ : هِيَ الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ يَرَاهَا الرَّجُلُ الْمُسْلِمُ ، أَوْ تُرَى لَهُ.	mana aynı, lafız çok az farklı[3774]
60	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود قال أنبأنا شعبة قال أخبرني يعلى بن عطاء قال سمعت وكيع بن عدس عن أبي رزين العقيلي قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم رؤيا جزء من أربعين جزءا من النبوة وهي على رجل طائر ما لم يتحدث بها فإذا تحدث بها سقطت قال واحسبه قال ولا يحدث بها إلا لبيبا أو حبيبا	حَدَّثَنَا يُونُسُ ، قَالَ : حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنْ يَعْلَى بْنِ عَطَاءٍ ، قَالَ : سَمِعْتُ وَكِيعَ بْنَ عُدُسٍ ، يُحَدِّثُ عَنْ عَمِّهِ أَبِي رَزِينٍ الْعُقَيْلِيِّ ، أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم قَالَ : رُؤْيَا الْمُؤْمِنِ جُزْءٌ مِنْ أَرْبَعِينَ جُزْءًا مِنَ النُّبُوَّةِ وَهِيَ عَلَى رِجْلِ طَائِرٍ مُعَلَّقَةٌ مَا لَمْ يُحَدِّثْ بِهَا فَإِذَا حَدَّثَ بِهَا سَقَطَتْ قَالَ : وَأَحْسَبُهُ قَالَ : وَلاَ تُحَدِّثْ بِهَا إِلاَّ حَبِيبًا ، أَوْ لَبِيبًا.	Tirmizî, “Rü’yâ”, 6 (No. 2278); Tayâlisî, *el-Müsned*, 2/414 (No. 1184) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3775]
61	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود أخبرنا شعبة عن قتادة قال سمعت أنسا يحدث عن عبادة بن الصامت : عن النبي صلى الله عليه و سلم قال من أحب لقاء الله أحب الله لقاءه ومن كره لقاء الله كره الله لقاءه	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ أَنَسٍ ، عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ ، أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم قَالَ : مَنْ أَحَبَّ لِقَاءَ اللهِ أَحَبَّ اللَّهُ لِقَاءَهُ ، وَمَنْ كَرِهَ لِقَاءَ اللهِ كَرِهَ اللَّهُ لِقَاءَهُ.	Tirmizî, “Zühd”, 6 (No. 2309); Tayâlisî, *el-Müsned*, 1/468 (No. 575) ***sened, mana ve lafız aynı
62	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود أنبأنا شعبة عن أبي إسحق قال سمعت عبد الرحمن بن يزيد يحدث عن الأسود بن يزيد عن عائشة قالت : ما شبع رسول الله صلى الله عليه و سلم من خبز شعير يومين متتابعين حتى قبض	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ ، قَالَ : سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ يَزِيدَ ، يُحَدِّثُ عَنِ الأَسْوَدِ ، عَنْ عَائِشَةَ ، قَالَتْ : مَا شَبِعَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم مِنْ خُبْزِ شَعِيرٍ يَوْمَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ حَتَّى قُبِضَ.	Tirmizî, “Zühd”, 38 (No. 2357); Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/20 (No. 1492) ***sened, mana ve lafız aynı
63	حدثنا محمد بن بشار حدثنا أبو عامر وأبو داود قالا حدثنا زهير ابن محمد حدثني موسى بن وردان عن أبي هريرة قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم الرجل على دين خليله فلينظر أحدكم من يخالل	حَدَّثَنَا يُونُسُ ، قَالَ : حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ ، قَالَ : أَخْبَرَنِي مُوسَى بْنُ وَرْدَانَ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم الْمَرْءُ عَلَى دِينِ خَلِيلِهِ ، فَلْيَنْظُرْ أَحَدُكُمْ مَنْ يُخَالِل	Tirmizî, “Zühd”, 45 (No. 2378); Tayâlisî, *el-Müsned*, 4/299 (2696) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3776]
64	حدثنا محمد بن المثنى حدثنا أبو داود حدثنا أبو سنان الشيباني عن حبيب بن أبي ثابت عن أبي صالح عن أبي هريرة قال قال رجل : يا رسول الله الرجل يعمل العمل فيسره فإذا اطلع عليه أعجبه	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ سِنَانٍ أَبُو سِنَانٍ ، قَالَ : حَدَّثَنَا حَبِيبُ بْنُ أَبِي ثَابِتٍ ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، قَالَ : قِيلَ : يَا رَسُولَ اللهِ ، الرَّجُلُ يَعْمَلُ الْعَمَلَ يُسِرُّهُ ، فَإِذَا اطُّلِعَ	Tirmizî, “Zühd”, 49 (No. 2384); Tayâlisî, *el-Müsned*, 4/176 (No. 2552) ***sened aynı,

[3774] *es-Sünen*’de “**الرجل**” lafzı yoktur. “**المسلم**” yerine “**المؤمن**” kelimesi geçmektedir. Ayrıca Harb’in olduğu tabakada 1 râvi daha içermektedir.

[3775] *es-Sünen*’de “**المؤمن**” ve “**معلقة**” lafızları bulunmamaktadır. Lafızdaki şüphe ifadesi ise korunmaktadır.

[3776] *es-Sünen*’de “**المرء**” yerine “**الرجل**” kelimesi bulunmaktadır. Senedde ise Tayâlisî’nin olduğu tabakada bir ravi daha zikredilmektedir, farkın bu râviden kaynaklanması da ihtimaller arasındadır.

	ذلك ؟ قال رسول الله صلى الله عليه و سلم له أجران أجر السر وأجر العلانية	عَلَيْهِ سَرَّه ذَلِكَ وأَعْجَبَهُ فقَالَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم : لَه أَجْرَان ؛ أَجْرُ الْعَلاَنِيَةِ وَأَجْرُ السِّرِّ قَالَ أَبُو بِشْرٍ : ذُكِرَ عَنْ أَبِي عُبَيْدٍ أَنَّهُ سَرَّهُ أَنْ لاَ يَكُونَ اطُّلِعَ عَلَيْهِ عَلَى عَمَلِ سُوءٍ.	mana aynı, lafız çok az farklı[3777]
65	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود أخبرنا شعبة عن الأعمش قال سمعت أبا وائل يقول : قالت عائشة ما رأيت الوجع على أحد أشد منه على رسول الله صلى الله عليه و سلم	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنِ الأَعْمَشِ ، قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا وَائِلٍ ، يَقُولُ : قَالَتْ عَائِشَةُ : مَا رَأَيْتُ أَحَدًا كَانَ الْوَجَعُ أَبْيَنَ عَلَيْهِ مِنْهُ عَلَى رَسُولِ اللهِ صلى الله عليه وسلم.	Tirmizî, “Zühd”, 56 (No. 2397); Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/123 (No. 1640) ***sened aynı, mana aynı, lafız biraz farklı[3778]
66	حدثنا محمد بن بشار حدثنا أبو داود الطيالسي عن محمد بن ثابت البناني عن جعفر بن محمد عن أبيه عن جابر بن عبد الله قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم شفاعتي لأهل الكبائر من أمتي قال محمد بن علي فقال لي جابر يا محمد من لم يكن من أهل الكبائر فما له وللشفاعة	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ ثَابِتٍ ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم : شَفَاعَتِي لأَهْلِ الْكَبَائِرِ مِنْ أُمَّتِي ، قَالَ : فَقَالَ لِي جَابِرٌ : مَنْ لَمْ يَكُنْ مِنْ أَهْلِ الْكَبَائِرِ فَمَا لَهُ وَلِلشَّفَاعَةِ.	Tirmizî, “Ṣıfatü’l-ḳıyâme ve’r-reḳāiḳ ve’l-vera‘”, 11 (No. 2436), Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/250 (No. 1774) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3779]
67	حدثنا عباس العنبري حدثنا أبو داود حدثنا عمران القطان عن قتادة عن يزيد بن عبد الله بن الشخير عن حنظلة الاسيدي قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم لو أنكم تكونون كما تكونون عندي لأظلتكم الملائكة بأجنحتها	حَدَّثَنَا يُونُسُ ، قَالَ : حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا عِمْرَانُ ، عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ الشِّخِّيرِ ، عَنْ حَنْظَلَةَ الأُسَيْدِيِّ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم : لَوْ كُنْتُمْ تَكُونُونَ كَمَا تَكُونُونَ عِنْدِي لأَظَلَّتْكُم الْمَلاَئِكَةُ بِأَجْنِحَتِهَا.	Tirmizî, “Ṣıfatü’l-ḳıyâme ve’r-reḳāiḳ ve’l-vera‘”, 20 (No. 2452); Tayâlisî, *el-Müsned*, 2/681 (No. 1442) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3780]
68	حدثنا محمد بن بشار و محمود بن غيلان قالا حدثنا أبو دود الطيالسي عن عمران القطان عن قتادة عن أنس : عن النبي صلى الله عليه و سلم قال يعطى المؤمن في الجنة قوة كذا وكذا من الجماع قيل يا رسول الله أو يطيق ذلك ؟ قال يعطى قوة مائة	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا عِمْرَانُ ، عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ أَنَسٍ ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ : يُعْطَى الْمُؤْمِنُ فِي الْجَنَّةِ قُوَّةَ كَذَا وَكَذَا مِنَ النِّسَاءِ قِيلَ : يَا رَسُولَ اللهِ ، وَيُطِيقُ ذَاكَ ، قَالَ يُعْطَى قُوَّةَ مِئَةٍ.	Tirmizî, “Ṣıfatü’l-Cenne”, 6 (No. 2536); Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/503 (No. 2124) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3781]
69	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود أنبأنا شعبة عن أبي إسحق قال سمعت عمرو بن ميمون يحدث عن عبد الله بن مسعود قال : كنا مع النبي	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، قَالَ : أَخْبَرَنِي أَبُو إِسْحَاقَ ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ، قَالَ : كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللهِ صلى الله عليه	Tirmizî, “Ṣıfatü’l-Cenne”, 13 (No. 2547); Tayâlisî, *el-Müsned*, 1/254

[3777] *es-Sünen*’de edilgen ifade etkene çevrildiğinden “رجل” lafzı fazladan zikredilmektedir. “سره” kelimesi ise noksandır.

[3778] *es-Sünen*’de “كان” yoktur; “ابين” yerine “اشد” lafzı vardır.

[3779] *es-Sünen*’de “يا محمد” hitabı zikredilmemektedir.

[3780] *es-Sünen*’de “كنتم” yerine “انكم” lafzı kullanılmaktadır.

[3781] *es-Sünen*’de “الجماع” yerine “النساء” ifadesi kullanılmaktadır.

	صلى الله عليه و سلم في قبة نحوا من أربعين فقال لنا رسول الله صلى الله عليه و سلم أترضون أن تكونوا ربع أهل الجنة قالوا نعم قال أترضون أن تكونوا ثلث أهل الجنة قالوا نعم قال أترضون أن تكونوا شطر أهل الجنة إن الجنة لا يدخلها إلا نفس مسلمة ما أنتم في الشرك إلا كالشعرة البيضاء في جلد الثور الأسود أو كالشعرة السوداء في جلد الثور الأحمر	وسلم فِي قُبَّةٍ نَحْوًا مِنْ أَرْبَعِينَ فَقَالَ : أَتَرْضَوْنَ أَنْ تَكُونُوا رُبُعَ أَهْلِ الْجَنَّةِ ؟ قَالُوا : نَعَمْ ، قَالَ : أَتَرْضَوْنَ أَنْ تَكُونُوا ثُلُثَ أَهْلِ الْجَنَّةِ ؟ قَالُوا : نَعَمْ ، قَالَ : فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنِّي لأَرْجُو أَنْ تَكُونُوا نِصْفَ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَذَاكَ أَنَّ الْجَنَّةَ لاَ يَدْخُلُهَا إِلاَّ نَفْسٌ مُسْلِمَةٌ وَمَا أَنْتُمْ فِي الشِّرْكِ إِلاَّ كَالشَّعْرَةِ الْبَيْضَاءِ فِي جِلْدِ الثَّوْرِ الأَسْوَدِ ، أَوْ كَالشَّعْرَةِ السَّوْدَاءِ فِي جِلْدِ الثَّوْرِ الأَحْمَرِ.	(No. 322) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3782]
70	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود أخبرنا شعبة عن الأعمش عن مجاهد عن ابن عباس : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قرأ هذه الآية { اتقوا الله حق تقاته ولا تموتن إلا وأنتم مسلمون } قال رسول الله صلى الله عليه و سلم لو أن قطرة من الزقوم قطرت في دار الدنيا لأفسدت على أهل الدنيا معايشهم فكيف بمن يكون طعامه	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنِ الأَعْمَشِ ، عَنْ مُجَاهِدٍ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم تَلاَ هَذِهِ الآيَةَ { اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلاَ تَمُوتُنَّ إِلاَّ وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ } فَلَوْ أَنَّ قَطْرَةً مِنَ الزَّقُّومِ قُطِرَتْ فِي بِحَارِ الدُّنْيَا أَفْسَدَتْ عَلَى أَهْلِ الدُّنْيَا مَعَايِشَهُمْ ، كَيْفَ مَنْ يَكُونُ طَعَامَهُ ؟.	Tirmizî, “Şıfatü Cehennem”, 4 (No. 2585); Tayâlisî, *el-Müsned*, 4/367 (No. 2765) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3783]
71	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود حدثنا شعبة و هشام عن قتادة عن أنس : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال يخرج من النار وقال شعبة أخرجوا من النار من قال لا إله إلا الله وكان في قلبه من الخير ما يزن شعيرة أخرجوا من النار من قال لا إله إلا الله وكان في قلبه من الخير ما يزن برة أخرجوا من النار من قال لا إله إلا الله وكان في قلبه من الخير ما يزن ذرة وقال شعبة ما يزن ذرة مخففة	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، وَهِشَامٌ ، عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ أَنَسٍ ، أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم قَالَ : يَخْرُجُ مِنَ النَّارِ مَن قَالَ : لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ ، وَكَانَ فِي قَلْبِهِ مِنَ الْخَيْرِ مَا يَزِنُ شَعِيرَةً ، وَيخْرُجُ مِنَ النَّارِ مَن قَالَ : لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ ، وَكَانَ فِي قَلْبِهِ مِنَ الْخَيْرِ مَا يَزِنُ بُرَّةً ، وَيَخْرُجُ مِنَ النَّارِ مَن قَالَ : لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ ، وَكَانَ فِي قَلْبِهِ مِنَ الْخَيْرِ مَا يَزِنُ ، قَالَ هِشَامٌ : ذَرَّةً وَقَالَ شُعْبَةُ ذُرَّةً.	Tirmizî, “Şıfatü Cehennem”, 9 (No. 2593); Tayâlisî, *el-Müsned*, 4/369 (No. 2078) ***sened, mana ve lafız aynı[3784]
72	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود حدثنا سفيان عن أبي إسحق عن عمرو بن ميمون عن معاذ بن جبل قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم أتدرون ما حق الله على العباد ؟ قلت الله ورسوله أعلم قال فإن حقه عليهم أن	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، وَسَلاَّمٌ ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ الأَوْدِيِّ ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ ، أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم قَالَ لَهُ : أَتَدْرِي مَا حَقُّ اللهِ عَلَى الْعِبَادِ ؟ قَالَ : اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ : فَإِنَّ حَقّ اللهِ عَلَى الْعِبَادِ	Tirmizî, “Îmân”, 18 (No. 2643); Tayâlisî, *el-Müsned*, 1/459 (No. 566) ***sened aynı -1 ravi farklı-, mana

[3782] *es-Sünen*’de “**فوالذي نفسي بيده**” yemin ifadesi ve “**ذاك**” işaret ismi yoktur; “**اني لارجو**” yerine “**اترضون**”, “**نصف**” yerine “**شطر**” lafzı yer almaktadır.

[3783] *es-Sünen*’de “**تلا**” yerine “**قرا**” fiili kullanılmış; “**قال رسول الله صلى الله عليه و سلم**” ifadesi açık bir şekilde zikredilmektedir.

[3784] Tirmizî ve Tayâlisî’nin senedlerinin bir halkasında ikişer râvi bulunmaktadır. Bu iki râvinin rivayet lafızlarındaki farkları hususunda *es-Sünen*’de 2 fark zikredilirken, *el-Müsned*’de bunlardan biri belirtilmektedir.

aynı, lafız biraz farklı[3785]	أَنْ يَعْبُدُوهُ وَلاَ يُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا ، وَحَقُّهُمْ عَلَى اللهِ عَزَّ وَجَلَّ إِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ أَنْ لاَ يُعَذِّبَهُمْ.	يعبدوه ولا يشركوا به شيئا قال أتدري ما حقهم عليه إذا فعلوا ذلك ؟ قلت الله ورسوله أعلم قال أن لا يعذبهم	
Tirmizî, "'İlm", 7 (No. 2656); Tayâlisî, *el-Müsned*, 1/505 (No. 618) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3786]	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنْ عُمَرَ بْنِ سُلَيْمَانَ ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبَانَ ، عَنْ أَبِيهِ ، قَالَ : سَمِعْتُ زَيْدَ بْنَ ثَابِتٍ ، يَقُولُ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ : نَضَّرَ اللَّهُ امْرَأً سَمِعَ مِنَّا حَدِيثًا حَفِظَهُ حَتَّى يُبَلِّغَهُ فَرُبَّ حَامِلِ فِقْهٍ إِلَى مَنْ هُوَ أَفْقَهُ مِنْهُ ، وَرُبَّ حَامِلِ فِقْهٍ لَيْسَ بِفَقِيهٍ.	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود أخبرنا شعبة أخبرنا عمر بن سليمان من ولد عمر بن الخطاب قال سمعت عبد الرحمن بن أبان بن عثمان يحدث عن أبيه : قال خرج زيد بن ثابت من عند مروان نصف النهار قلنا بما بعث إليه في هذه الساعة إلا لشيء سأله عنه فسألناه فقال نعم سألنا عن أشياء سمعناها من رسول الله صلى الله عليه و سلم سمعت من رسول الله صلى الله عليه و سلم يقول نضر الله امرأ سمع منا حديثا فحفظه حتى يبلغه غيره فرب حامل فقه إلى من هو أفقه منه ورب حامل فقه ليس بفقيه	73
Tirmizî, "'İlm",14 (No. 2671); Tayâlisî, *el-Müsned*, 2/8 (No. 645) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3787]	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنِ الأَعْمَشِ ، قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا عَمْرٍو الشَّيْبَانِيَّ ، يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ ، أَنَّ رَجُلاً أَتَى رَسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم فَقَالَ : احْمِلْنِي فَإِنَّهُ قَدْ أُبْدِعَ بِي فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم : ائْتِ فُلاَنًا فَاسْأَلْهُ فَأَتَاهُ فَسَأَلَهُ فَحَمَلَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم : مَنْ دَلَّ عَلَى خَيْرٍ فَلَهُ مِثْلُ أَجْرِ فَاعِلِهِ ، أَوْ قَالَ : عَامِلِهِ.	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود أنبأنا شعبة عن الأعمش قال سمعت أبا عمرو الشيباني يحدث عن أبي مسعود البدري : أن رجلا أتى النبي صلى الله عليه و سلم يستحمله فقال إنه قد أبدع بي فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم ائت فلانا فأتاه فحمله فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم من دل على خير فله مثل أجر فاعله أو قال عامله	74
Tirmizî, "İsti'zân", 30 (No. 2726); Tayâlisî, *el-Müsned*, 2/86 (No. 746) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az fark[3788]	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ ، عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ ، قَالَ : قُلْتُ : سَمِعْتَهُ مِنْهُ ؟ قَالَ : لاَ ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم أَتَى عَلَى قَوْمٍ جَلَسُوا فِي الطَّرِيقِ فَقَالَ : إِنْ كُنْتُمْ لاَبُدَّ فَاعِلِينَ فَرُدُّوا السَّلاَمَ وَأَعِينُوا الْمَظْلُومَ وَاهْدُوا السَّبِيلَ.	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود حدثنا شعبة عن أبي إسحاق عن البراء ولم يسمعه منه : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم مر بناس من الأنصار وهم جلوس في الطريق فقال إن كنتم لا بد فاعلين فردوا السلام وأعينوا المظلوم واهدوا السبيل	75
Tirmizî, "Edeb", 3 (No. 2741); Tayâlisî, *el-Müsned*, 1/483	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى ، عَنْ أَخِيهِ ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى ، عَنْ أَبِي أَيُّوبَ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود أخبرنا شعبة أخبرني ابن أبي ليلى عن أخيه عيسى بن عبد الرحمن عن عبد الرحمن عن عبد الرحمن بن	76

[3785] *es-Sünen*'de "**قال اتدري ما**" ve "**قلت الله ورسوله اعلم قال**" ifadeleri fazladan yer almaktadır.

[3786] *es-Sünen*'deki "**غيره**" lafzı ilave bir kelimedir. Hadis öncesi açıklama ise hadisle doğrudan ilgisi olmadığından dikkate alınmadı. Ancak bu kısım için Tayâlisî'nin rivayetini eserine ihtisar ederek ve genelde yaptığı üzere merfû olmayan kısmı zikretmeyerek koyduğu yorumu yapılabilir.

[3787] *es-Sünen*'de "**فاساله**" ve "**فساله**" fiilleri kullanılmamaktadır.

[3788] *es-Sünen*'de "**تى على قوم**" yerine "**مر بناس من الانصار**" ifadelerini kullanılmaktadır. "**هم**" zamiri ise "**جلسوا**" fiilinin içinde mündemiç olduğundan dikkate alınmadı. Resûlullah'ın ifadeleri ise aynen zikredilmektedir.

	أبي ليلى عن أبي أيوب : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال إذا عطس أحدكم فليقل الحمد لله على كل حال وليقل الذي يرد عليه يرحمك الله وليقل هو يهديكم الله ويصلح بالكم	صلى الله عليه وسلم : إِذَا عَطَسَ أَحَدُكُمْ فَلْيَقُلِ : الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ وَلْيَقُلِ : الَّذِي يُشَمِّتُهُ : يَرْحَمُكُمُ اللَّهُ وَلْيَقُلْ : يَهْدِيكُمُ اللَّهُ وَيُصْلِحُ بَالَكُم.	(No. 592) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3789]
77	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود الطيالسي حدثنا شعبة و همام عن قتادة عن عكرمة عن ابن عباس قال : لعن رسول الله صلى الله عليه و سلم المتشبهات بالرجال من النساء والمتشبهين بالنساء من الرجال	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، وَهِشَامٌ ، عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ عِكْرِمَةَ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ، أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم لَعَنَ الْمُتَشَبِّهِينَ مِنَ الرِّجَالِ بِالنِّسَاءِ ، وَالْمُتَشَبِّهَاتِ مِنَ النِّسَاءِ بِالرِّجَالِ.	Tirmizî, “Edeb”, 34 (No. 2784); Tayâlisî, *el-Müsned*, 4/400 (No. 2801) ***sened aynı, mana aynı, lafız aynı --takdim-tehir-[3790]
78	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود أنبأنا شعبة عن منصور قال سمعت سالم بن أبي الجعد يحدث عن أبي المليح الهذلي : أن نساء من أهل حمص أو من أهل الشام دخلن على عائشة فقالت أنتن اللاتي يدخلن نساؤكن الحمامات ؟ سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم يقول ما من امرأة تضع ثيابها في غير بيت زوجها إلا هتكت الستر بينها وبين ربها	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنْ مَنْصُورٍ ، عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ ، عَنْ أَبِي مَلِيحٍ الْهُذَلِيِّ ، أَنَّ نِسَاءً مِنْ أَهْلِ حِمْصٍ ، أَوْ مِنْ أَهْلِ الشَّامِ دَخَلْنَ عَلَى عَائِشَةَ ، فَقَالَتْ : أَنْتُنَّ اللاَّتِي يَدْخُلْنَ نِسَاؤُكُنَّ الْحَمَّامَاتِ ، سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ : مَا مِنِ امْرَأَةٍ تَضَعُ ثِيَابَهَا فِي غَيْرِ بَيْتِ زَوْجِهَا إِلاَّ هَتَكَتِ السِّتْرَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ اللهِ.	Tirmizî, “Edeb”, 43 (No. 2803); Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/112 (No. 1621) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3791]
79	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود أنبأنا شعبة عن أبي إسحاق قال سمعت البراء يقول : بينما رجل يقرأ سورة الكهف إذ رأى دابته تركض فنظر فإذا مثل الغمامة أو السحابة فأتى رسول الله صلى الله عليه و سلم فذكر ذلك له فقال النبي صلى الله عليه و سلم تلك السكينة نزلت مع القرآن أو نزلت على القرآن	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ ، عَنِ الْبَرَاءِ ، يَقُولُ : بَيْنَمَا رَجُلٌ يَقْرَأُ سُورَةَ الْكَهْفِ لَيْلَةً إِذْ رَأَى دَابَّتَهُ تَرْكُضُ ، أَوْ قَالَ : فَرَسَهُ تَرْكُضُ ، فَنَظَرَ فَإِذَا مِثْلُ الضَّبَابَةِ ، أَوْ قَالَ : مِثْلُ الْغَمَامَةِ ، فَذَكَرَ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللهِ صلى الله عليه وسلم فَقَالَ : تِلْكَ السَّكِينَةُ نَزَلَتْ لِلْقُرْآنِ ، أَوْ تَنَزَّلَتْ عَلَى الْقُرْآنِ.	Tirmizî, “Feżâ’ilü’l-Ḳur’ân”, 6 (No. 2885); Tayâlisî, *el-Müsned*, 2/88 (No. 749) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3792]
80	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود حدثنا شعبة و هشام عن قتادة عن زرارة بن أوفى عن سعد بن هشام عن عائشة قالت : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم الذي يقرأ القرآن وهو ماهر	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، وَهِشَامٌ ، عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ زُرَارَةَ بْنِ أَوْفَى ، عَنْ سَعْدِ بْنِ هِشَامٍ ، عَنْ عَائِشَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ : الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَهُوَ مَاهِرٌ بِهِ مَعَ	Tirmizî, “Feżâ’ilü’l-Ḳur’ân”, 13 (No. 2904); Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/98 (No. 1602) ***sened,

[3789] *es-Sünen*’de “**يشمت**” yerine “**يرد علي**” kullanılmaktadır.

[3790] *es-Sünen*’de takdim-tehir edilen kısımların içinde de takdim-tehir bulunmaktadır.

[3791] *es-Sünen*’de “**الله**” lafz-ı celîli yerine “**ربها**” kelimesi kullanılmaktadır.

[3792] *es-Sünen*’de “**ليلةً**” lafzı yoktur; “**فاتى رسول الله صلى الله عليه و سلم**” ifadesi ise fazladan zikredilmektedir. Tayâlisî’nin metninden üç yerde şüphe ifadesi vardır. Tirmizî’de bunların ikisi yer almaktadır. Bu Tirmizî’nin doğru lazı bulmuş olmasına hamledilmesinin dışında Tayâlisî’nin Tirmizî’nin hocasına bu şekilde rivayet etmiş olmasından da kaynaklanabilir. *es-Sünen*’de zikredilen şüphe lafzında da (**السحابة**/**الضبابة**) farklılık mevcuttur.

	به مع السفرة الكرام البررة والذي يقرؤه قال هشام وهو شديد عليه قال شعبة وهو عليه شاق فله أجران	السَّفَرَةِ الْكِرَامِ الْبَرَرَةِ ، وَالَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ ، قَالَ هِشَامٌ : وَهُوَ عَلَيْهِ شَدِيدٌ وَقَالَ شُعْبَةُ : وَهُوَ عَلَيْهِ شَاقٌّ ، فَلَهُ أَجْرَانِ.	mana ve lafız aynı[3793]
81	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود أنبأنا شعبة أخبرني علقمة بن مرثد قال سمعت سعد بن عبيدة يحدث عن أبي عبد الرحمن عن عثمان بن عفان : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال خيركم من تعلم القرآن وعلمه قال أبو عبد الرحمن فذاك الذي أقعدني مقعدي هذا -- -وعلم القرآن في زمن عثمان حتى بلغ الحجاج بن يوسف	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، قَالَ : أَخْبَرَنِي عَلْقَمَةُ بْنُ مَرْثَدٍ الْحَضْرَمِيُّ ، قَالَ : سَمِعْتُ سَعْدَ بْنَ عُبَيْدَةَ ، عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ السُّلَمِيِّ ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ : خَيْرُكُمْ مَن تعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ ، قَالَ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ : فَذَاكَ أَقْعَدَنِي مَقْعَدِي هَذَا.	Tirmizî, “Feżâ’ilü’l-Ḳur’ân”, 15 (No. 2907); Tayâlisî, *el-Müsned*, 1/73 (No. 73) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3794]
82	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود قال أنبأنا شعبة عن منصور سمعت أبا وائل عن عبد الله : عن النبي صلى الله عليه و سلم قال بئس ما لأحدكم أن يقول نسيت آية كيت وكيت بل هو نسي فاستذكروا القرآن فو الذي نفسي بيده لهو أشد تفصيا من صدور الرجال من النعم من عقله	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنْ مَنْصُورٍ ، قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا وَائِلٍ ، يُحَدِّثُ عَنْ عَبْدِ اللهِ ، عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ : بِئْسَ مَا لأَحَدِهِمْ أَنْ يَقُولَ : نَسِيتُ آيَةَ كَيْت وَكَيْتَ بَلْ هُوَ نُسِّيَ ، وَاسْتَذْكِرُوا الْقُرْآنَ فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَهُوَ أَشَدُّ تَفَصِّيًا مِنْ صُدُورِ الرِّجَالِ مِنَ النَّعَمِ مِنْ عُقُلِهِ.	Tirmizî, “Ḳırâât”, 10 (No. 2942); Tayâlisî, *el-Müsned*, 1/209 (No. 259) ***sened, mana ve lafız aynı
83	حدثنا محمد بن بشار حدثنا أبو داود الطيالسي حدثنا أبو عامر وهو الحذاء ويزيد بن إبراهيم كلاهما عن ابن أبي مليكة قال يزيد عن ابن أبي مليكة عن القاسم بن محمد عن عائشة ولم يذكر أبو عامر القاسم قالت : سألت رسول الله صلى الله عليه و سلم عن قوله : { فأما الذين في قلوبهم زيغ فيتبعون ما تشابه منه ابتغاء الفتنة وابتغاء تأويله } قال : فإذا رأيتهم فاعرفيهم وقال يزيد : فإذا رأيتموهم فاعرفوهم قالها مرتين أو ثلاثا	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ ، عَنِ الْقَاسِمِ ، عَنْ عَائِشَةَ ، قَالَتْ : سَأَلْتُ رَسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم عَنْ هَذِهِ الآيَةِ { فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ } الآيَةَ فَقَالَ قَدْ سَمَّاهُمُ اللَّهُ لَكُمْ فَإِذَا رَأَيْتُمُوهُمْ فَاحْذَرُوهُمْ.	Tirmizî, “Tefsîrü’l-Ḳur’ân”, 4 (No. 2993); Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/51 (No. 1536) ***sened aynı, mana biraz faklı, lafız biraz farklı[3795]
84	حدثنا عبد بن حميد أخبرنا أبو داود الطيالسي	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ ،	Tirmizî, “Tefsîrü’l-Ḳur’ân”, 4 (No.

[3793] İki eserde de bir tabakada Hişâm ve Şu‘be’nin naklettikleri rivayetin lafızlarındaki birer kelimelik fark (**شاق/شديد**) belirtilmektedir.

[3794] *es-Sünen*’de “**الذي**” ism-i mevsûlü fazladan yer almaktadır. Rivayetin devamında râvi Ebû Abdirrahmân’ın rivayet ettiği bu hadise uygun bir hayat sürdüğünü belirten ifade *el-Müsned*’de yer almamaktadır. Tayâlisî rivayet ettiği hadisin merfû olmayan kısmını eserine almama tasarrufunda bulunmuş olabilir.

[3795] *es-Sünen*’de “**فاحذروهم**” yerine “**فاعرفوهم**” fiili “geçmektedir. “**قد سماهم الله لكم**” cümlesi zikredilmemektedir. Tirmizî senedden Yezîd b. İbrâhîm’in olduğu tabakada *el-Müsned*’den farklı olarak Ebû Âmir el-Hazzâ’ adlı râviiyi de içermektedir. Ancak sondaki cümle için Yezîd’in Allah Resûlü’nün iki veya üç defa bu ifadeyi söylediği belirtilmekle birlikte *el-Müsned*’de bir kere verilmektedir. Burada Yezîd’in bu cümleyi üç defa söylediği şeklinde de anlaşılabilir.

2994); Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/50 (No. 1535) ***sened bir ravi farklı; mana aynı, lafız biraz farklı[3796]	عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ ، عَنْ عَائِشَةَ ، قَالَتْ : تَلاَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم هَذِهِ الآيَةِ : { آيَاتٌ مُحْكَمَات هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ } الآيَةَ ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم : قَدْ سَمَّاهُمُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَكُمْ ، فَإِذَا رَأَيْتُمُوهُمْ فَاحْذَرُوهُمْ قَالَهَا ثَلاَثًا.	حدثنا يزيد بن إبراهيم حدثنا ابن أبي مليكة عن القاسم بن محمد عن عائشة قالت : سئل رسول الله صلى الله عليه و سلم عن هذه الآية { هو الذي أنزل عليك الكتاب منه آيات محكمات } إلى آخر الآية فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم إذا رأيتم الذين { يتبعون ما تشابه منه } فأولئك الذين سماهم الله فاحذروهم	
Tirmizî, “Tefsîrü’l-Ḳur’ân”, 5 (No. 3040); Tayâlisî, *el-Müsned*, 4/403 (No. 2805) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az fark[3797]	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ مُعَاذٍ ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ ، عَنْ عِكْرِمَةَ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ، قَالَ : خَشِيَتْ سَوْدَةُ أَنْ يُطَلِّقَهَا ، رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم فَقَالَتْ : يَا رَسُولَ اللهِ ، لاَ تُطَلِّقْنِي ، وَأَمْسِكْنِي ، وَاجْعَلْ يَوْمِي لِعَائِشَةَ فَفَعَلَ ، فَنَزَلَتْ هَذِهِ الآيَةُ : {وَإِنِ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا ، أَوْ إِعْرَاضًا} الآيَةَ ، قَالَ : فَمَا اصْطَلَحَا عَلَيْهِ مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ جَائِزٌ	حدثنا محمد بن المثنى حدثنا أبو داود حدثنا سليمان بن معاذ عن سماك عن عكرمة عن ابن عباس قال : خشيت سودة أن يطلقها النبي صلى الله عليه و سلم فقالت لا تطلقني وأمسكني واجعل يومي لعائشة ففعل فنزلت { فلا جناح عليهما أن يصلحا بينهما صلحا والصلح خير } فما اصطلحا عليه من شيء فهو جائز كأنه من قول ابن عباس	85
Tirmizî, “Tefsîrü’l-Ḳur’ân”, 15 (No. 3120); Tayâlisî, *el-Müsned*, 2/109 (No. 781) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok farklı[3798]	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ مَرْثَدٍ ، عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَيْدَةَ ، عَنِ الْبَرَاءِ ، عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم فِي قَوْلِهِ { يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ } قَالَ : فِي الْقَبْرِ إِذَا سُئِلَ.	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود حدثنا شعبة أخبرني علقمة بن مرثد قال سمعت سعد بن عبيدة يحدث عن البراء : عن النبي صلى الله عليه و سلم في قول الله { يثبت الله الذين آمنوا بالقول الثابت في الحياة الدنيا وفي الآخرة } قال في القبر إذا قيل له من ربك وما دينك ومن نبيك ؟	86
Tirmizî, “Tefsîrü’l-Ḳur’ân”, 18 (No. 3144); Tayâlisî, *el-Müsned*, 2/483 (No. 1260) ***sened aynı, mana aynı, lafız biraz farklı -- takdim-tehir-[3799]	حَدَّثَنَا يُونُسُ ، قَالَ : حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، قَالَ : أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ مُرَّةَ ، سَمِعَ عَبْدَ اللهِ بْنَ سَلِمَةَ ، يُحَدِّثُ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ عَسَّالٍ الْمُرَادِيِّ ، أَنَّ رَجُلَيْنِ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ قَالَ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ : اذْهَبْ بِنَا إِلَى هَذَا النَّبِيِّ فَقَالَ	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود و يزيد بن هارون و أبو الوليد واللفظ لفظ يزيد والمعنى واحد عن شعبة عن عمرو بن مرة عن عبد الله بن سلمة عن صفوان بن عسال : أن يهوديين قال أحدهما لصاحبه أذهب بنا إلى هذا النبي	87

[3796] *es-Sünen*’de Hammâd b. Seleme’nin ol tabakada Yezîd b. İbrâhîm bulunmaktadır. “تلا” yerine “سئل” denilmektedir; “قد” yerine “فاولئك الذين” ifadesi kullanılmaktadır. Diğer “الذين” ism-i mevsûlü de fazladan bulunmaktadır. Burada rivayet yine Yezîd’den gelmekle birlikte son cümle bir kez geçmekte, *el-Müsned*’de ise devamına “Bunu üç kez söyledi” denilerek verilmektedir.

[3797] *es-Sünen*’de “يا رسول الله” hitabı mevcut değildir. Tirmizî, sondaki cümlenin İbn Abbâs’ın sözü olabileceğine dair düşüncesini paylaşmaktadır.

[3798] *es-Sünen*’de “سئل” lafzı “قيل له من ربك وما دينك ومن نبيك ؟” şeklinde uzunca zikredilmektedir. Bu, *es-Sünen*’deki metinde sorgu ifadelerinin zikredildiği dört cümlelik bir izahı göstermektedir.

[3799] *es-Sünen*’de “رجلين من اهل الكتاب” ifadesi yerine “يهوديين”, “لا يسمعن هذا فيصير” yerine “لا تقل نبي فانه ان سمعها تقول أَوْ “نبي”, “من اتباعي” yerine “ان تسلما”, “نخشى” yerine “نخاف” ve “تبعناك” yerine “ان تسلما” ifadesi kullanılmaktadır. “يُهْلِكُوهُ” kelimesi bulunmamaktadır. “نساله”, “كانت”, “النفس التي حرم الله الا بالحق” ifadeleri “يا معشر” hitabı ve “الله”

	: لاَ يَسْمَعَنَّ هَذَا فيَصِير لَهُ أَرْبَعَةُ أَعْيُنٍ ، فَأَتَيَاهُ فَسَأَلاَهُ عَنْ { تِسْعِ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ } فَقَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم : لاَ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ شَيْئًا ، وَلاَ تَقْتُلُوا ، وَلاَ تَسْرِقُوا ، وَلاَ تَزْنُوا ، وَلاَ تَسْحَرُوا ، وَلاَ تَأْكُلُوا الرِّبَا ، وَلاَ تَقْذِفُوا الْمُحْصَنَةَ ، وَلاَ تَفِرُّوا مِنَ الزَّحْفِ ، وَلاَ تَمْشُوا بِبَرِيءٍ إِلَى ذِي سُلْطَانٍ لِيَقْتُلُوهُ ، أَوْ لِيُهْلِكُوهُ ، وَعَلَيْكُمْ خَاصَّةً يَهُودُ أَنْ لاَ تَعْدُوا فِي السَّبْتِ فَقَبَّلاَ يَدَيْهِ وَرِجْلَيْهِ وَقَالاَ : نَشْهَدُ أَنَّكَ نَبِيٌّ قَالَ : فَمَا يَمْنَعُكُمَا مِنَ اتِّبَاعِي ؟ فَقَالاَ : إِنَّ دَاوُدَ دَعَا أَنْ لاَ يَزَالَ فِي ذُرِّيَّتِهِ نَبِيٌّ وَإِنَّا نَخْشَى إِنْ تَبِعْنَاكَ أَنْ يَقْتُلَنَا الْيَهُودُ وَقَالَ أَبُو دَاوُدَ مَرَّةً : وَلاَ تَقْذِفُوا الْمُحْصَنَةَ ، أَوْ لاَ تَفِرُّوا مِنَ الزَّحْفِ.قال ابو داود؟ شك شعبة	نسأله فقال لا تقل نبي فإنه إن سمعها تقول نبي كانت له أربعة أعين فأتينا النبي صلى الله عليه و سلم فسألاه عن قول الله عز و جل { ولقد آتينا موسى تسع آيات بينات } فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم لا تشركوا بالله شيئا ولا تزنوا ولا تقتلوا النفس التي حرم الله إلا بالحق ولا تسرقوا ولا تسحروا ولا تمشوا ببريء إلى سلطان فيقتله ولا تأكلوا الربا ولا تقذفوا محصنة ولا تفروا من الزحف شك شعبة وعليكم يا معشر اليهود خاصة لا تعدو في السبت فقبلا يديه ورجليه وقالا نشهد أنك نبي قال فما يمنعكما أن تسلما ؟ قالا إن داود دعا الله أن لايزال في ذريته نبي وإنا نخاف إن أسلمنا أن تقتلنا اليهود	
88	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، قَالَ : انْطَلَقْتُ أَنَا وَسُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ ، إِلَى الْمُغِيرَةِ بْنِ النُّعْمَانِ فَأَمْلاَهُ عَلَى سُفْيَانَ وَأَنَا مَعَهُ ، فَلَمَّا قَامَ نَسَخْتُهُ مِنْ سُفْيَانَ ، فَحَدَّثَنَا قَالَ : سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ جُبَيْرٍ ، يُحَدِّثُ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ، قَالَ : قَامَ فِينَا رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم بِمَوْعِظَةٍ فَقَالَ : يَا أَيُّهَا النَّاسُ ، إِنَّكُمْ مَحْشُورُونَ إِلَى اللهِ عَزَّ وَجَلَّ حُفَاةً عُرَاةً غُرْلاً ، { كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ } الآيَةَ ، وَإِنَّ أَوَّلَ الْخَلاَئِقِ يُكْسَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِبْرَاهِيمُ عَلَيْهِ السَّلاَمُ أَلا وَإِنَّهُ يُجَاءُ بِرِجَالٍ مِنْ أُمَّتِي فَيُؤْخَذُ بِهِمْ ذَاتَ الشِّمَالِ فَأَقُولُ : أُصَيْحَابِي فَيُقَالُ : إِنَّكَ لاَ تَدْرِي مَا أَحْدَثُوا بَعْدَكَ ، فَأَقُولُ كَمَا قَالَ الْعَبْدُ الصَّالِحُ : {وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْ} الآيَةَ إِلَى آخِرِهَا ، فَيُقَالُ لِي : إِنَّ هَؤُلاَءِ لَمْ يَزَالُوا مُرْتَدِّينَ عَلَى أَعْقَابِهِمْ مُنْذُ فَارَقْتَهُمْ.	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا وكيع ووهب بن جرير وأبو داود قالوا حدثنا شعبة عن المغيرة بن النعمان عن سعيد بن جبير عن ابن عباس قال : قام رسول الله صلى الله عليه و سلم بالموعظة فقال يا أيها الناس إنكم محشورون إلى الله عراة غرلا ثم قرأ { كما بدأنا أول خلق نعيده وعدا علينا } إلى آخر الآية قال أول من يكسى يوم القيامة إبراهيم وإنه سيؤتى برجال من أمتي فيؤخذ بهم ذات الشمال فأقول رب أصحابي فيقال إنك لا تدري ما أحدثوا بعدك فأقول كما قال العبد الصالح { وكنت عليهم شهيدا ما دمت فيهم فلما توفيتني كنت أنت الرقيب عليهم وأنت على كل شيء شهيد } { إن تعذبهم فإنهم عبادك وإن تغفر لهم } إلى آخر الآية فيقال هؤلاء لم يزالوا مرتدين على أعقابهم منذ فارقتهم	Tirmizî, “Tefsîrü’l-Ḳur’ân”, 22 (No. 3167); Tayâlisî, *el-Müsned*, 4/362 (No. 2760) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3800]
89	حَدَّثَنَا يُونُسُ ، قَالَ : حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا عِمْرَانُ ، عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي الْحَسَنِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم : لَيْسَ شَيْءٌ أَكْرَم عَلَى اللهِ عَزَّ وَجَلَّ مِنَ الدُّعَاءِ.	حدثنا عباس بن عبد العظيم العنبري وغير واحد قالوا حدثنا أبو داود الطيالسي حدثنا عمران القطان عن قتادة عن سعيد بن أبي الحسن عن أبي هريرة رضي الله عنه : عن النبي صلى الله عليه و سلم قال ليس شيء أكرم على الله تعالى من	Tirmizî, “Deʿavât”, 1 (No. 3370); Tayâlisî, *el-Müsned*, 4/311 (No. 2708) ***sened, mana ve lafız aynı

lafz-ı celîli fazladan yer almaktadır. Ayrıca iki eserde de yer alan bir şüphe ifadesi hakkında Tirmizî, Tayâlisî zikretmemekle birlikte metinde onun üstündeki ravilerden şüpheye düşeni bildirmektedir.

[3800] *es-Sünen*'de "الخلائق" yerine "من"; "يجاء" yerine "سيؤتى" zikredilmekte, "حفاة" kelimesi kullanılmamakta "رب" hitabı ise fazladan bulunmaktadır. Senedde iseTayâlisî'nin yanında iki râvi daha yer almaktadır.

		الدعاء	
Tirmizî, “Deʿavât”, 13 (No. 3388); Tayâlisî, *el-Müsned*, 1/77 (No. 79) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي الزِّنَادِ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ أَبَانَ بْنِ عُثْمَانَ ، قَالَ : سَمِعْتُ عُثْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، يَقُولُ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ : مَا مِنْ عَبْد يَقُولُ فِي صَبَاحِ كُل يَوْمٍ ، أَوْ مَسَاءِ كُلّ لَيْلَةٍ : بِسْمِ اللهِ الَّذِي لاَ يَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ شَيْءٌ فِي الأَرْضِ وَلاَ فِي السَّمَاءِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ إِلاَّ لَمْ يَضُرَّهُ شَيْءٌ ، قَالَ : و كَانَ أَبَانُ قَدْ أَصَابَهُ رِيحٌ مِنَ الْفَالِجِ فَدَخَلَ عَلَيه رجُلٌ فَرَأَى مَا بِهِ فَفَطِن لَهُ أَبَانُ بْنُ عُثْمَانَ فَقَالَ : إِنَّ الْحَدِيثَ كَمَا حَدَّثْتُكَ وَلَكِنْ لَمْ أَقُلْهُ يَوْمَئِذٍ لِيَمْضِيَ قَدَرُ اللَّهِ.	حدثنا محمد بن بشار حدثنا أبو داود حدثنا عبد الرحمن بن أبي الزناد عن أبيه عن أبان بن عثمان قال : سمعت عثمان بن عفان رضي الله عنه يقول قال رسول الله صلى الله عليه و سلم ما من عبد يقول في صباح كل يوم ومساء كل ليلة بسم الله الذي لا يضر مع اسمه شيء في الأرض ولا في السماء وهو السميع العليم ثلاث مرات لم يضر بشيء فكان أبان قد أصابه طرف فالج فجعل الرجل ينظر إليه فقال له أبان ما تنظر ؟ أما إن الحديث كما حدثتك ولكني لم أقله يومئذ ليمضي الله علي قدره	90
Tirmizî, “Deʿavât”, 14 (No. 3392); Tayâlisî, *el-Müsned*, 1/11; 4/308 (No. 9 ve 2705) ***sened, mana ve lafız aynı	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنْ يَعْلَى بْنِ عَطَاءٍ ، قَالَ سَمِعْتُ عَمْرَو بْنَ عَاصِمٍ الثَّقَفِيَّ ، قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ ، يَقُولُ : قَالَ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ : يَا رَسُولَ اللهِ مُرْنِي بِشَيْءٍ أَقُولُهُ إِذَا أَصْبَحْتُ وَإِذَا أَمْسَيْتُ قَالَ : قُلِ : اللَّهُمَّ عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ رَبَّ كُلِّ شَيْءٍ وَمَلِيكَهُ ، أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ نَفْسِي ، وَمِنْ شَرِّ الشَّيْطَانِ وَشِرْكِهِ قُلْهُ إِذَا أَصْبَحْتَ وَإِذَا أَمْسَيْتَ وَإِذَا أَخَذْتَ مَضْجَعَكَ.	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود قال أنبأنا شعبة عن يعلى بن عطاء قال سمعت عمرو بن عاصم الثقفي يحدث عن أبي هريرة رضي الله عنه قال : قال أبو بكر يا رسول الله مرني بشيء أقوله إذا أصبحت وإذا أمسيت ؟ قال قل اللهم عالم الغيب والشهادة فاطر السموات والأرض رب كل شيء ومليكه أشهد أن لا إله إلا أنت أعوذ بك من شر نفسي ومن شر الشيطان وشركه قال قله إذا أصبحت وإذا أمسيت وإذا أخذت مضجعك	91
Tirmizî, “Deʿavât”, 43 (No. 3440); Tayâlisî, *el-Müsned*, 2/89 (No. 751) ***sened, mana ve lafız aynı	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ ، قَالَ : أَخْبَرَنِي الرَّبِيعُ بْنُ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم كَانَ إِذَا قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ قَالَ : آيِبُون تائِبُونَ عَابِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ.	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود أنبأنا شعبة عن أبي إسحق قال سمعت الربيع بن البراء بن عازب يحدث عن أبيه : أن النبي صلى الله عليه و سلم كان إذا قدم من سفر قال آيبون تائبون عابدون لربنا حامدون	92
Tirmizî, “Deʿavât”, 73 (No. 3489); Tayâlisî, *el-Müsned*, 1/241 (No. 301) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3801]	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ ، سَمِعَ أَبَا الأَحْوَصِ ، يُحَدِّثُ عَنْ عَبْدِ اللهِ ، أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم كَانَ يَدْعُو بِهَذَا الدُّعَاءِ : اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْهُدَى وَالتُّقَى وَالْعَفَافَ وَالْغِنَى.	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود قال أنبأنا شعبة عن أبي إسحق قال سمعت أبا الأحوص يحدث عن عبد الله : أن النبي صلى الله عليه و سلم كان يدعو اللهم إني أسألك الهدى والتقى والعفاف والغنى	93
Tirmizî, “Menâḳıb”, 5 (No. 3624); Tayâlisî, *el-Müsned*, 2/134	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ مُعَاذٍ ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ ، عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ ، أَنَّ	حدثنا محمد بن بشار و محمود بن غيلان قالا أنبأنا أبو داود الطيالسي حدثنا سليمان بن معاذ	94

[3801] *es-Sünen*’de “بهذا الدعاء” ibaresi zikredilmemektedir. Resûl-i Ekrem’in ifadesi ise aynıdır.

(No. 818) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3802]	رَسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ : إِنَّ بِمَكَّةَ حَجَرًا كَانَ يُسَلِّمُ عَلَيَّ لَيَالِي بُعِثْتُ إِنِّي لأَعْرِفُهُ إِذَا مَرَرْتُ عَلَيْهِ.	الضبي عن سماك بن حرب عن جابر بن سمرة قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم إن بمكة حجرا كان يسلم علي ليالي بعثت إني لأعرفه الآن	
Tirmizî, "Menâḳıb", 17 (No. 3677); Tayâlisî, *el-Müsned*, 4/111 (No. 2475) ***sened aynı, mana aynı, lafız aynı --taktî'-	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنْ سَعْدٍ ، قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا سَلَمَةَ ، يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم : بَيْنَا رَجُلٌ رَاكِبٌ بَقَرَةً إِذْ قَالَتْ : إِنِّي لَمْ أُخْلَقْ لِهَذَا ، إِنَّمَا خُلِقْتُ لِلْحَرْثِ ، فَآمَنْتُ بِذَلِكَ أَنَا وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ قَالَ أَبُو سَلَمَةَ : وَمَا هُمَا فِي الْقَوْمِ يَوْمَئِذٍ. قَالَ : وَقَالَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم : بَيْنَمَا رَجُلٌ يَرْعَى غَنَمًا لَهُ إِذْ جَاءَ الذِّئْبُ فَأَخَذَ مِنْهَا شَاةً فَانْتَزَعَهَا مِنْهُ ، فَقَالَ : كَيْفَ تَصْنَعُ بِهَا يَوْمَ السَّبُعِ ، يَوْمَ لاَ رَاعِيَ لَهَا غَيْرِي ، فَآمَنْتُ بِذَلِكَ أَنَا وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ قَالَ أَبُو سَلَمَةَ : وَمَا هُمَا يَوْمَئِذٍ فِي الْقَوْمِ .	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود قال أنبأنا شعبة عن سعد بن إبراهيم قال سمعت أبا سلمة بن عبد الرحمن يحدث عن أبي هريرة قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم بينا رجل راكب بقرة إذ قالت لم أخلق لهذا إنما خلقت للحرث فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم آمنت بذلك أنا و أبو بكر و عمر قال أبو سلمة وما هما في القوم يومئذ والله أعلم	95
Tirmizî, "Menâḳıb", 18 (No. 3695); Tayâlisî, *el-Müsned*, 4/111 (No. 2475) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı - taktî'-[3803]	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنْ سَعْدٍ ، قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا سَلَمَةَ ، يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم : بَيْنَا رَجُلٌ رَاكِبٌ بَقَرَةً إِذْ قَالَتْ : إِنِّي لَمْ أُخْلَقْ لِهَذَا ، إِنَّمَا خُلِقْتُ لِلْحَرْثِ ، فَآمَنْتُ بِذَلِكَ أَنَا وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ قَالَ أَبُو سَلَمَةَ : وَمَا هُمَا فِي الْقَوْمِ يَوْمَئِذٍ. قَالَ : وَقَالَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم : بَيْنَمَا رَجُلٌ يَرْعَى غَنَمًا لَهُ إِذْ جَاءَ الذِّئْبُ فَأَخَذَ مِنْهَا شَاةً فَانْتَزَعَهَا مِنْهُ ، فَقَالَ : كَيْفَ تَصْنَعُ بِهَا يَوْمَ السَّبُعِ ، يَوْمَ لاَ رَاعِيَ لَهَا غَيْرِي ، فَآمَنْتُ بِذَلِكَ أَنَا وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ قَالَ أَبُو سَلَمَةَ : وَمَا هُمَا يَوْمَئِذٍ فِي الْقَوْمِ .	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود الطيالسي عن شعبة عن سد بن إبراهيم عن أبي سلمة عن أبي هريرة : عن النبي صلى الله عليه و سلم قال بينما رجل يرعى غنما له إذا جاء ذئب فأخذ شاة فجاء صاحبها فانتزعها منه فقال الذئب كيف تصنع بها يوم السبع يوم لا راعي لها غيري ؟ قال رسول الله صلى الله عليه و سلم فآمنت بذلك أنا و أبو بكر و عمر قال أبو سلمة وما هما في القوم يومئذ	96
Tirmizî, "Menâḳıb", 19 (No. 3700); Tayâlisî, *el-Müsned*, 2/512 (No. 1285) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3804]	حَدَّثَنَا يُونُسُ ، قَالَ : حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا سَكَنُ بْنُ الْمُغِيرَةِ ، عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ أَبِي هِشَامٍ ، عَنْ فَرْقَدٍ أَبِي طَلْحَةَ ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ خَبَّابٍ ، قَالَ : سَمِعْتُ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم حَضَّ عَلَى جَيْشِ الْعُسْرَةِ فَقَامَ عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ	حدثنا محمد بن بشار حدثنا أبو داود حدثنا السكن بن المغيرة ويكنى أبا محمد مولى لآل عثمان حدثنا الوليد بن أبي هشام عن فرقد أبي طلحة عن عبد الرحمن بن خباب قال : شهدت النبي صلى الله عليه و سلم وهو يحث على جيش	97

[3802] *es-Sünen*'de "اذا مررت عليه" ifadesi yerine "الان" denilmektedir.

[3803] *es-Sünen*'de "فجاء صاحبها", "الذئب" ifadeleri fazladan kullanılmaktadır.

[3804] *es-Sünen*'de "حض" yerine "يحث", "الثانية" yerine "على الجيش", "الثالثة" yerine de "على الجيش" var. "شهدت" fiili ve iki kez yer alan "يا رسول الله" hitabı fazladan yer almaktadır. Sonda iki veya üç kez söylendiği belirtilen

	فَقَالَ : مِئَةَ بَعِيرٍ بِأَحْلاَسِهَا وَأَقْتَابِهَا فِي سَبِيلِ اللهِ ، ثُمَّ حَضَّ الثَّانِيَةَ فَقَامَ عُثْمَانُ فَقَالَ : مِائَتَيْ بَعِيرٍ بِأَحْلاَسِهَا وَأَقْتَابِهَا فِي سَبِيلِ اللهِ ، ثُمَّ حَضَّ الثَّالِثَةَ فَقَامَ عُثْمَانُ فَقَالَ : ثَلاَثَمِئَةِ بَعِيرٍ بِأَحْلاَسِهَا وَأَقْتَابِهَا فِي سَبِيلِ اللهِ قَالَ : فَرَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم يَنْزِلُ عَنِ الْمِنْبَرِ وَهُوَ يَقُولُ : مَا عَلَى عُثْمَانَ مَا عَمِلَ بَعْدَ هَذَا مَرَّتَيْنِ ، أَوْ ثَلاَثًا.	العسرة فقام عثمان بن عفان فقال يا رسول الله علي مائة بعير بأحلاسها وأقتابها في سبيل الله ثم حض على الجيش فقام عثمان بن عفان فقال يا رسول الله علي مائتا بعير بأحلاسها وأقتابها في سبيل الله ثم حض على الجيش فقام عثمان بن عفان فقال يا رسول الله لله علي ثلثمائة بعير بأحلاسها وأقتابها في سبيل الله فأنا رأيت رسول الله صلى الله عليه و سلم ينزل عن المنبر وهو يقول ما على عثمان ما عمل بعد هذه ما على عثمان ما عمل بعد هذه	
Tirmizî, “Menâḳıb”, 33 (No. 3793); Tayâlisî, *el-Müsned*, 1/435 (No. 541) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3805]	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، قَالَ : أَخْبَرَنِي عَاصِمُ ابْنُ بَهْدَلَةَ ، عَنْ زِرِّ بْنِ حُبَيْشٍ ، عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ ، أَنّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم قَالَ : إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وجَلَّ أَمَرَنِي أَنْ أَقْرَأَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ ، قَالَ : فَقَرَأَ عَلَيْهِ { لَمْ يَكُنْ } وَقَرَأَ عَلَيْهِ : إِنَّ دَأْبَ الدِّينِ عِنْدَ اللهِ الْحَنِيفِيَّة لاَ الْمُشْرِكَةُ ولا الْيَهُودِيَّةُ وَلاَ النَّصْرَانِيَّةُ ، ومَنْ يَعْمَلْ خَيْرًا فَلَنْ يُكْفَروهُ ، وَقَرَأَ عَلَيْهِ : لَوْ كَانَ لاِبْنِ آدَمَ وَادٍ لاَبْتَغَى إِلَيْهِ ثَانِيًا وَلَوْ أُعْطِيَ ثَانِيًا لاَبْتَغَى إِلَيْهِ ثَالِثًا وَلاَ يَمْلأُ جَوْفَ ابْنِ آدَمَ إِلاَّ التُّرَابُ وَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَى مَنْ تَابَ.	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود أخبرنا شعبة عن عاصم قال : سمعت زر بن حبيش يحدث عن أبي بن كعب أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال له : إن الله أمرني أن اقرأ عليك فقرأ عليه { لم يكن الذين كفروا من أهل الكتاب } فقرأ فيها : إن ذات الدين عند الله الحنيفية المسلمة لا اليهودية ولا النصرانية من يعمل خيرا فلن يكفره وقرأ عليه : ولو أن لابن آدم واديا من مال لابتغى إليه ثانيا ولو كان له ثانيا لابتغى إليه ثالثا ولا يملأ جوف ابن آدم إلا التراب ويتوب الله على من تاب	98
Tirmizî, “Menâḳıb”, 59 (No. 3861); Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/637 (No. 2297) ***sened, mana ve lafız aynı	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، عَنِ الأَعْمَشِ ، قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا صَالِحٍ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ : لاَ تَسُبُّوا أَصْحَابِي ، فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ ، لَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ أَنْفَقَ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَبًا مَا أَدْرَكَ مُدَّ أَحَدِهِمْ ، وَلاَ نَصِيفَهُ.	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود قال أنبأنا شعبة عن الأعمش قال سمعت ذكوان أبا صالح عن أبي سعيد الخدري قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم لا تسبوا أصحابي فو الذي نفسي بيده لو أن أحدكم أنفق مثل أحد ذهبا ما أدرك مد أحدهم ولا نصيفه	99
Tirmizî, “Menâḳıb”, 66 (No. 3903); Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/530 (No. 2162) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı -ihtisar-[3806]	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ ثَابِتٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ أَنَسٍ ، قَالَ : دَخَلَ أَبُو طَلْحَةَ عَلَى النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم فِي شَكْوَاهُ الَّذِي قُبِضَ فِيهِ ، فَقَالَ : أَقْرِئْ قَوْمَكَ السَّلاَمَ فَإِنَّهُمْ أَعِفَّةٌ صُبُر	حدثنا عبدة بن عبد الله الخزاعي البصري حدثنا أبو داود و عبد الصمد قالا حدثنا محمد بن ثابت البناني عن أبيه عن أنس بن مالك عن أبي طلحة قال : قال لي رسول الله صلى الله عليه و سلم اقرئ قومك السلام فإنهم ما علمت أعفة صبر	100

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

---

ifade *es-Sünen*'de ikinci kez tekrar yazılarak ifade edilmekte; "veya üç kez" şeklindeki şüphe ifadesi kaldırılmaktadır.

[3805] *es-Sünen*'de "داب" yerine "ذات", "لا المشركةُ" yerine "المسلمة", "kâne" yerine "en", "اعطي" yerine "كان له" ifadesi kullanılmaktadır. "القران" kelimesi zikredilmemekte; "من مال" lafzı ise fazladan yer almaktadır.

[3806] *es-Sünen*'de baştaki kısım ihtisaren zikredilmemektedir. "ما علمت" ifadesi ise fazladan yer almaktadır.

Ek 4.7: Tirmizî ve İsmâîl b. Ca‘fer Rivayetleri

Sıra	Tirmizî	İsmâîl b. Ca‘fer	Kaynak ve Değerlendirme
1	حدثنا علي بن حجر أخبرنا إسماعيل بن جعفر عن العلاء بن عبد الرحمن عن أبيه عن أبي هريرة : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال ألا أدلكم على ما يمحو الله به الخطايا ويرفع به الدرجات ؟ قالوا بلى يا رسول الله قال إسباغ الوضوء على المكاره وكثرة الخطا إلى المساجد وانتظار الصلاة بعد الصلاة فذلكم الرباط	حدثنا العلاء ، عن أبيه ، عن أبي هريرة ، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « ألا أدلكم على ما يمحو الله به الخطايا ، ويرفع به الدرجات » ؟ قالوا : بلى يا رسول الله ، قال : « إسباغ الوضوء على المكاره ، وكثرة الخطا إلى المساجد ، وانتظار الصلاة بعد الصلاة فذلكم الرباط»	Tirmizî, “Ṭahâret”, 39 (No. 51); İsmâîl b. Ca‘fer, *Ḥadîs̲*, 327 (No. 262) ***sened, mana ve lafız aynı
2	حدثنا على بن حجر حدثنا إسمعيل بن جعفر عن العلاء بن عبد الرحمن أنه دخل على أنس بن مالك في داره بالبصرة حين أنصرف من الظهر وداره بجنب المسجد فقال قوموا فصلوا العصر قال فقمنا فصلينا فلما انصرفنا قال : سمعت النبي صلى الله عليه و سلم يقول تلك صلاة المنافق يجلس يرقب الشمس حتى إذا كانت بين قرني الشيطان قام فنقر أربعا لا يذكر الله فيها إلا قليلا	حدثنا العلاء ، أنه دخل على أنس بن مالك في داره بالبصرة حين انصرف من الظهر ، قال : وداره بجنب المسجد ، فلما دخلنا عليه قال : صليتم العصر ؟ قلنا له : إنما انصرفنا الساعة من الظهر قال : فصلوا العصر فقمنا وصلينا ، فلما انصرفنا قال : سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : « تلك صلاة المنافق ، يجلس يرقب الشمس ، حتى إذا كانت بين قرني الشيطان قام فنقر أربعا ، لا يذكر الله فيها إلا قليلا »	Tirmizî, “Ṣalât”, 8 (No. 160); İsmâîl b. Ca‘fer, *Ḥadîs̲*, 354 (No. 297) ***sened, mana ve lafız aynı -ihtisar-
3	حدثنا على بن حجر أخبرنا إسمعيل بن جعفر عن العلاء بن عبد الرحمن عن أبيه عن أبي هريرة : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم الصلوات الخمس والجمعة إلى الجمعة كفارات لما بينهن ما لم تغش الكبائر	حدثنا العلاء بن عبد الرحمن ، عن أبيه ، عن أبي هريرة أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « الصلوات الخمس ، والجمعة إلى الجمعة كفارات لما بينهن ، ما لم تغش الكبائر	Tirmizî, “Ṣalât”, 48 (No. 214); İsmâîl b. Ca‘fer, *Ḥadîs̲*, 318 (No. 244) ***sened, mana ve lafız aynı
4	حدثنا علي بن حجر أخبرنا إسماعيل بن جعفر عن يحيى بن علي بن يحيى بن خلاد بن رافع الزرقي [عن أبيه] عن جده عن رفاعة بن رافع : أن الرسول صلى الله عليه و سلم بينما هو جالس في المسجد يوما قال رفاعة ونحن معه إذ جاءه رجل كالبدوي فصلى فأخف صلاته ثم انصرف فسلم على النبي صلى الله عليه و سلم فقال النبي صلى الله عليه و سلم وعليك فارجع فصل فإنك لم تصل فرجع فصلى ثم جاء فسلم عليه فقال وعليك فارجع فصل فإنك لم تصل [ففعل ذلك] مرتين أو ثلاثا كل ذلك يأتي النبي صلى الله عليه و سلم فيسلم على النبي صلى الله عليه و	حدثنا علي ، ثنا إسماعيل ، ثنا يحيى بن علي بن يحيى بن خلاد بن الزرقي ، عن أبيه ، عن جده ، عن رفاعة بن رافع أن رسول الله صلى الله عليه وسلم بينما هو جالس في المسجد يوما ، قال رفاعة : ونحن معه إذ جاء رجل كالبدوي فصلى فأخف صلاته ، ثم انصرف فسلم على النبي صلى الله عليه وسلم ، فقال النبي صلى الله عليه وسلم : « وعليك ، فارجع فصل فإنك لم تصل » فرجع فصلى ، ثم جاء فسلم على النبي صلى الله عليه وسلم ، فرد عليه وقال : « ارجع فصل فإنك لم تصل » ففعل ذلك مرتين ، أو ثلاثا كل ذلك يأتي النبي صلى الله عليه وسلم فيسلم عليه	Tirmizî, “Ṣalât”, 114 (No. 302); İsmâîl b. Ca‘fer, *Ḥadîs̲*, 499-501 (No. 441) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3807]

[3807] *es-Sünen*’de “**رد عليه**” yerine “**قال وعليك**” ifadesi geçmektedir.

	ويقول : « وعليك فارجع فصل فإنك لم تصل » فخاف الناس ، وكبر عليهم أن يكون من أخف صلاته لم يصل ، فقال له الرجل في آخر ذلك : فأرني أو علمني فإنما أنا بشر أصيب وأخطئ ، فقال : « أجل إذا قمت إلى الصلاة فتوضأ كما أمرك الله ، ثم تشهد ، فأقم ثم كبر ، فإن كان معك قرآن فاقرأ به وإلا فاحمد الله وكبره وهلله ، ثم اركع فاطمئن راكعا ، ثم اعتدل قائما ، ثم اسجد فاعتدل ساجدا ، ثم اجلس فاطمئن جالسا ، ثم قم ، فإذا فعلت ذلك فقد تمت صلاتك ، وإن انتقصت منها شيئا انتقص من صلاتك » قال : فكانت هذه أهون عليهم من الأولى ، أن من انتقص من ذلك شيئا انتقص من صلاته ولم تذهب كلها	سلم فيقول النبي صلى الله عليه و سلم وعليك فارجع فصل فإنك لم تصل فخاف الناس وكبر عليهم أن يكون من أخف صلاته لم يصل فقال الرجل في آخر ذلك فأرني وعلمني فإنما أنا بشر أصيب وأخطئ فقال أجل إذا قمت إلى الصلاة فتوضأ كما أمرك الله ثم تشهد وأقم فإن كان معك قرآن فاقرأ وإلا فاحمد الله وكبره وهلله ثم اركع فاطمئن راكعا ثم اعتدل قائما ثم اسجد فاعتدل ساجدا ثم اجلس فاطمئن جالسا ثم قم فإذا فعلت ذلك فقد تمت صلاتك وإن انتقصت منه شيئا انتقصت من صلاتك قال وكان هذا أهون عليهم من الأول أنه من انتقص من ذلك شيئا انتقص من صلاته ولم تذهب كلها	
Tirmizî, “Ṣalât”, 161 (No. 370); İsmâîl b. Ca‘fer, *Ḥadîs*, 321 (No. 253) ***sened, mana ve lafız aynı	حدثنا العلاء ، عن أبيه ، عن أبي هريرة أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « التثاؤب في الصلاة من الشيطان فإذا تثاءب أحدكم فليكظم ما استطاع »	حدثنا علي بن حجر أخبرنا إسماعيل بن جعفر عن العلاء بن عبد الرحمن عن أبيه عن أبي هريرة : أن النبي صلى الله عليه و سلم قال التثاؤب في الصلاة من الشيطان فإذا تثاءب أحدكم فليكظم ما استطاع	5
Tirmizî, “Vitr”, 21 (No. 485); İsmâîl b. Ca‘fer, *Ḥadîs*, 321 (No. 252) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3808]	حدثنا العلاء ، عن أبيه ، عن أبي هريرة ، قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « من صلى علي واحدة صلى الله عليه عشرا »	حدثنا علي بن حجر أخبرنا إسماعيل بن جعفر عن العلاء بن عبد الرحمن عن أبيه عن أبي هريرة قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم من صلى علي صلى الله عليه [بها] عشرا	6
Tirmizî, “Ṣavm”, 6 (No. 690); İsmâîl b. Ca‘fer, *Ḥadîs*, 156 (No. 43) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı -ihtisar-[3809]	حدثنا حميد ، عن أنس ، قال : آلى رسول الله صلى الله عليه وسلم من نسائه شهرا وكانت انفكت رجله ، فأقام في مشربة تسعا وعشرين ليلة ، ثم نزل فقالوا : يا رسول الله ، آليت شهرا ، قال : « الشهر تسع وعشرون »	حدثنا علي بن حجر حدثنا إسماعيل بن جعفر عن حميد عن أنس : أنه قال آلى رسول الله صلى الله عليه و سلم من نساءه شهرا فأقام في مشربة تسعا وعشرين يوما قالوا يا رسول الله إنك آليت شهرا ؟ فقال الشهر تسع وعشرون	7
Tirmizî, “Ṣavm”, 9 (No. 693); İsmâîl b. Ca‘fer, *Ḥadîs*, 373-374 (No. 319) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı -ihtisar-[3810]	حدثنا محمد ، قال : وأخبرني كريب أن أم الفضل بنت الحارث بعثته إلى معاوية بالشام قال : « فقدمت الشام فقضيت حاجتها واستهل علي هلال رمضان ، وأنا بالشام ، فرأيت الهلال ليلة الجمعة ، ورآه الناس وصاموا وصام معاوية ،	حدثنا علي بن حجر حدثنا إسماعيل بن جعفر حدثنا محمد بن أبي حرملة أخبرني كريب : أن أم الفضل بنت الحارث بعثته إلى معاوية بالشام قال فقدمت الشام فقضيت حاجتها واستهل علي هلال رمضان وأنا بالشام فرأينا الهلال ليلة الجمعة	8

[3808] *es-Sünen*’de “واحدة” kelimesi yoktur.

[3809] *es-Sünen*’de “ليلة” yerine “يوما” kelimesi mevcuttur.

[3810] *es-Sünen*’de “يوما” kelimesi fazladan bulunmaktadır.

	فقدمت المدينة في آخر الشهر ، فسألني عبد الله بن عباس ثم ذكر الهلال فقال : متى رأيت الهلال ؟ فقلت : رأيناه ليلة الجمعة قال : أنت رأيته ليلة الجمعة ؟ فقلت : نعم رأيته ليلة الجمعة ، ورآه الناس وصاموا وصام معاوية فقال : لكنا رأيناه ليلة السبت ، فلا نزال نصوم حتى نكمل ثلاثين أو نراه فقلت : أولا تكتفي برؤية معاوية وصيامه ؟ فقال : لا هكذا أمرنا رسول الله صلى الله عليه وسلم »	ثم قدمت المدينة في آخر الشهر فسألني ابن عباس ثم ذكر الهلال فقال متى رأيتم الهلال ؟ فقلت رأيناه ليلة الجمعة فقال أأنت رأيته ليلة الجمعة ؟ فقلت رآه الناس وصاموا وصام معاوية قال لكن رأيناه ليلة السبت فلا نزال نصوم حتى نكمل ثلاثين يوما أو نراه فقلت ألا تكتفي برؤية معاوية وصيامه ؟ قال لا هكذا أمرنا رسول الله صلى الله عليه و سلم	
Tirmizî, “Ṣavm”, 57 (No. 769); İsmâîl b. Ca‘fer, *Ḥadîs*, 158 (No. 46) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3811]	حدثنا حميد ، قال : سئل أنس عن صوم النبي صلى الله عليه وسلم فقال : « كان يصوم من الشهر حتى نرى أنه لا يريد يفطر منه شيئا ، ويفطر من الشهر حتى نرى أنه لا يريد يصوم منه شيئا ، وكنت لا تشاء أن تراه من الليل مصليا إلا رأيته ، ولا نائما إلا رأيته »	حدثنا علي بن حجر حدثنا إسماعيل بن جعفر عن حميد عن أنس بن مالك : أنه سئل عن صوم النبي صلى الله عليه و سلم قال كان يصوم من الشهر حتى نرى أنه لا يريد أن يفطر منه ويفطر حتى نرى أنه لا يريد أن يصوم منه شيئا وكنت لا تشاء أن تراه من الليل مصليا إلا رأيته مصليا ولا نائما إلا رأيته نائما	9
Tirmizî, “Büyû‘”, 48 (No. 1278); İsmâîl b. Ca‘fer, *Ḥadîs*, 175 (No. 64) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3812]	حدثنا حميد ، قال : سئل أنس ، عن كسب الحجام ، فقال : احتجم رسول الله صلى الله عليه وسلم ، حجمه أبو طيبة ، فأمر له بصاعين من طعام ، وكلم أهله فرفعوا عنه من خراجه ، وقال : « إن أفضل ما تداويتم به الحجامة » ، أو « من أمثل دوائكم »	حدثنا علي بن حجر أخبرنا إسماعيل بن جعفر عن حميد قال : سئل أنس عن كسب الحجام ؟ فقال أنس احتجم رسول الله صلى الله عليه و سلم وحجمه أبو طيبة فأمر له بصاعين من طعام وكلم أهله فوضع عنه من خراجه وقال إن أفضل ما تداويتم به الحجام او إن من أمثل دوائكم الحجام	10
Tirmizî, “Büyû‘”, 74 (No. 1315); İsmâîl b. Ca‘fer, *Ḥadîs*, 348 (No. 289) ***sened, mana ve lafız aynı	حدثنا العلاء ، عن أبيه ، عن أبي هريرة أن رسول الله صلى الله عليه وسلم مر على صبرة طعام ، فأدخل يده فيها ، فنالت أصابعه بللا ، فقال : « *ما هذا* يا صاحب الطعام » ؟ فقال : أصابته السماء يا رسول الله ، قال : « أفلا جعلته فوق الطعام حتى يراه الناس » ثم قال : « من غش فليس منا »	حدثنا علي بن حجر أخبرنا إسماعيل بن جعفر عن العلاء بن عبد الرحمن عن أبيه عن أبي هريرة : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم مر على صبرة من طعام فأدخل يده فيها فنالت أصابعه بللا فقال يا صاحب الطعام ! *ما هذا* ؟ قال أصابته السماء يا رسول الله ! قال أفلا جعلته فوق الطعام حتى يراه الناس ؟ ثم قال من غش فليس منا	11
Tirmizî, “Aḥkâm”, 13 (No. 1345); İsmâîl b. Ca‘fer,	حدثنا جعفر بن محمد ، عن أبيه « أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قضى باليمين مع الشاهد	حدثنا علي بن حجر أخبرنا إسماعيل بن جعفر حدثنا جعفر بن محمد عن أبيه : أن النبي صلى	12

[3811] *es-Sünen*’de “**شيئا**” ve “**من الشهر**” ifadeleri yoktur. ilave olarak “**مصليا**” ve “**نائما**” kelimeleri zikredilmektedir. Ayrıca girişte Hz. Enes’in bir soru üzerine bu hadisi aktardığı görülmektedir. İki sonraki rivayetinde ismâîl b. Ca‘fer de rivayetinde Hz. Enes’in soru üzerine aktardığı bir hadis nakledilmektedir.

[3812] *es-Sünen*’de “**رفع**” yerine “**وضع**” fiili kullanılmaktadır. “**الحجام**” kelimesi fazladan geçmektedir.

Ḥadîs, 396 (No. 340) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3813]	الواحد ، وأن *عليا* قضى بها بالعراق »	الله عليه و سلم قضى باليمين مع الشاهد الواحد قال وقضى بها *علي* فيكم	
Tirmizî, "Aḥkâm", 35 (No. 1372); İsmâîl b. Ca'fer, *Ḥadîs*, 399-400 (No. 341) ***sened aynı, mana aynı, lafız biraz farklı[3814]	حدثنا علي ، ثنا إسماعيل ، ثنا ربيعة بن أبي عبد الرحمن مولى ربيعة بن عبد الله بن الهدير التيمي ، عن يزيد مولى المنبعث ، عن زيد بن خالد الجهني أن رجلا سأل رسول الله صلى الله عليه وسلم عن اللقطة ، فقال : « عرفها سنة ، ثم اعرف *عفاصها* ووكاءها ، ثم استنفقها فإن جاء ربها فأدها إليه » قال : يا رسول الله ، فضالة الإبل ؟ قال : فغضب رسول الله صلى الله عليه وسلم حتى احمرت وجنتاه ، أو احمر وجهه ، ثم قال ، « ما لك ولها ؟ معها حذاؤها وسقاؤها حتى يلقاها ربها »	حدثنا قتيبة حدثنا إسماعيل بن جعفر عن ربيعة بن أبي عبد الرحمن عن يزيد مولى المنبعث عن زيد بن خالد الجهمي : أن رجلا سأل النبي صلى الله عليه و سلم عن اللقطة ؟ فقال عرفها سنة ثم اعرف وكاءها *ووعاها* و*عفاصها* ثم استنفق بها فإن جاء ربها فأدها إليه فقال له يا رسول الله ! فضالة الغنم ؟ فقال خذها فإنما هي لك أو لأخيك أو للذئب فقال يا رسول الله ! فضالة الإبل ؟ قال فغضب النبي صلى الله عليه و سلم حتى احمرت وجنتاه أو احمر وجهه فقال مالك ولها ؟ معها حذاؤها وسقاؤها حتى تلقى ربها	13
Tirmizî, "Aḥkâm", 36 (No. 1376); İsmâîl b. Ca'fer, *Ḥadîs*, 318 (No. 243) ***sened, mana ve lafız aynı[3815]	حدثنا علي بن حجر قال : ثنا إسماعيل بن جعفر قال : ثنا العلاء بن عبد الرحمن بن يعقوب ، عن أبيه ، عن أبي هريرة أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « إذا مات الإنسان انقطع عمله إلا من ثلاث : صدقة جارية ، أو علم ينتفع به ، أو ولد صالح يدعو له »	حدثنا علي بن حجر أخبرنا إسماعيل بن جعفر عن العلاء بن عبد الرحمن عن أبيه عن أبي هريرة رضي الله عنه : أن النبي صلى الله عليه و سلم قال إذا مات الإنسان انقطع عمله إلا من ثلاث صدقة جارية وعلم ينتفع به وولد صالح يدعو له	14
Tirmizî, "Siyer", 5 (No. 1553); İsmâîl b. Ca'fer, *Ḥadîs*, 320 (No. 249) ***sened, mana ve lafız aynı	حدثنا العلاء ، عن أبيه ، عن أبي هريرة أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « فضلت على الأنبياء بست : أعطيت جوامع الكلم ، ونصرت بالرعب ، وأحلت لي الغنائم ، وجعلت لي الأرض مسجدا وطهورا ، وأرسلت إلى الخلق كافة ، وختم بي النبيون »	...حدثنا علي بن حجر حدثنا إسماعيل بن جعفر عن العلاء بن عبد الرحمن عن أبيه عن أبي هريرة أن النبي صلى الله عليه و سلم قال فضلت على الأنبياء بست أعطيت جوامع الكلم ونصرت بالرعب وأحلت لي الغنائم وجعلت لي الأرض مسجدا وطهورا وأرسلت إلى الخلق كافة وختم بي النبيون	15
Tirmizî, "Siyer", 34 (No. 1593); İsmâîl b. Ca'fer, *Ḥadîs*, 144-145 (No. 26) ***sened, mana ve lafız aynı	حدثنا عبد الله بن دينار ، أنه سمع ابن عمر ، يقول : كنا نبايع رسول الله صلى الله عليه وسلم على السمع والطاعة فيقول لنا : « فيما استطعتم »	حدثنا علي بن حجر أخبرنا إسماعيل بن جعفر عن عبد الله بن دينار عن ابن عمر قال : كنا نبايع رسول الله صلى الله عليه و سلم على السمع والطاعة فيقول لنا فيما استطعتم	16

[3813] *es-Sünen*'de "**بالعراق**" ifadesi zikredilmemektedir.

[3814] *es-Sünen*'de "**وعاها**" fiili ile "**فقال له يا رسول الله! فضالة الغنم ؟ فقال خذها فانما هي لك او لاخيك او للذئب**" şeklindeki iki cümlelik ifade fazladan bulunmaktadır. Bu ifadeler manen rivayet esnasında meydana gelen bir fazlalıktan ziyade ayrı bir açıklamadır. Burada İsmâîl b. Ca'fer bu kısmı eserine alırken taktî' yapmakta yahut Tirmizî'nin hocaları farklı hadislerdeki açıklamayı yanlışlıkla buna dahil etmektedir.

[3815] Tirmizî, "Aḥkâm", 36 (No. 1376) [Mustafa Elbânî Baskısı'nda (3/651) senedde bir kişi eksiktir. Meârif (325) ve Risâle Baskılarında (610) seneddeki "an ebîh" kısmı mevcuttur].

17	حدثنا علي بن حجر أخبرنا إسماعيل بن جعفر عن عبد الله بن دينار عن ابن عمر قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم إن اليهود إذا سلم عليكم *أحدهم* فإنما يقول السام عليكم فقل عليك	حدثنا عبد الله بن دينار ، أنه سمع ابن عمر ، قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « إن اليهود إذا سلموا عليكم ، إنما يقول *أحدهم* : السام عليكم فقل : عليكم »	Tirmizî, “Siyer”, 41 (No. 1603); İsmâîl b. Ca‘fer, *Ḥadîs*, 145 (No. 27) ***sened, mana ve lafız aynı
18	حدثنا علي بن حجر أخبرنا إسماعيل بن جعفر عن حميد عن انس : عن النبي صلى الله عليه و سلم *أنه* قال ما من عبد يموت له عند الله خير يحب أن يرجع إلى الدنيا وأن له الدنيا وما فيها إلا الشهيد لما يرى من فضل الشهادة فإنه يحب أن يرجع إلى الدنيا فيقتل مرة أخرى	حدثنا حميد ، عن أنس *أن* النبي صلى الله عليه وسلم قال : « ما من عبد يموت له عند الله خير يحب أن يرجع إلى الدنيا وأن له الدنيا وما فيها إلا الشهيد ؛ لما يرى من فضل الشهادة فإنه يحب أن يرجع إلى الدنيا ، فيقتل مرة أخرى »	Tirmizî, “Feżâ’ilü’l-cihâd”, 13 (No. 1643); İsmâîl b. Ca‘fer, *Ḥadîs*, 194 (No. 90) ***sened, mana ve lafız aynı
19	حدثنا علي بن حجر حدثنا إسماعيل بن جعفر عن حميد عن انس : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال لغدوة في سبيل الله أو روحة خير من الدنيا وما فيها ولقاب قوس أحدكم أو موضع قدمه في الجنة خير من الدنيا وما فيها لو أن امرأة من نساء أهل الجنة أطلعت إلى الأرض لأضاءت ما بينها ولملأت ما بينهما ريحا ولنصيفها على رأسها خير من الدنيا وما فيها	حدثنا حميد ، عن أنس أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « غدوة في سبيل الله ، أو روحة خير من الدنيا وما فيها ، ولقاب قوس أحدكم في الجنة أو موضع قده في الجنة خير من الدنيا ، ولو أن امرأة من نساء أهل الجنة اطلعت إلى الدنيا لملأت ما بينهما ريحا ، ولنصيفها على رأسها خير من الدنيا وما فيها »	Tirmizî, “Feżâ’ilü’l-cihâd”, 17 (No. 1651); İsmâîl b. Ca‘fer, *Ḥadîs*, 168 (No. 56) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3816]
20	حدثنا قتيبة حدثنا إسمعيل بن جعفر وحدثنا علي بن حجر أخبرنا إسمعيل بن جعفر عن داود بن بكر بن أبي الفرات عن ابن المنكدر عن جابر بن عبد الله : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال ما أسكر كثيره فقليله حرام	حدثنا علي ، ثنا إسماعيل ، ثنا داود بن بكر بن أبي الفرات ، عن محمد بن المنكدر ، عن جابر بن عبد الله أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « ما أسكر كثيره ، فقليله حرام »	Tirmizî, “Eşribe”, 3 (No. 1865); İsmâîl b. Ca‘fer, *Ḥadîs*, 493 (No. 437) ***sened, mana ve lafız aynı
21	حثنا علي بن حجر حدثنا إسماعيل بن جعفر عن حميد عن أنس قال : *قال* رسول الله صلى الله عليه و سلم إذا أراد الله بعبد خيرا استعمله فقيل كيف يستعمله يا رسول الله ؟ قال يوفقه لعمل صالح قبل الموت	حدثنا علي بن حجر ، ثنا إسماعيل ، ثنا حميد ، عن أنس أن النبي صلى الله عليه وسلم *قال* : « إذا أراد الله بعبد خيرا استعمله » قال : فقيل : كيف يستعمله يا رسول الله ؟ قال : « يوفقه للعمل الصالح قبل أن يموت »	Tirmizî, “Ḳader”, 8 (No. 2142); İsmâîl b. Ca‘fer, *Ḥadîs*, 182 (No. 73) ***sened, mana ve lafız aynı
22	حدثنا قتيبة بن سعد حدثنا عبد العزيز بن محمد عن عمرو بن أبي عمرو قال وحثنا علي بن حجر أخبرنا إسمعيل بن جعفر عن عمرو بن أبي عمرو عن عبد الله وهو ابن عبد الرحمن الأنصاري	حدثنا عمرو ، عن عبد الله بن عبد الرحمن ، عن حذيفة أن النبي صلى الله عليه وسلم قال : « لا تقوم الساعة حتى يكون أسعد الناس بالدنيا لكع ابن لكع »	Tirmizî, “Fiten”, 37 (No. 2209); İsmâîl b. Ca‘fer, *Ḥadîs*, 443 (No. 380) ***sened, mana ve lafız aynı

[3816] *es-Sünen*’de “في الجنة” ibaresi yok, “الدنيا” yerine “الارض” kelimesi var, fazladan “وما فيها” ve “لاضاءت ما بينها” ifadeleri var. İsmâîl b. Ca‘fer’in rivayetinde “قده” şeklinde geçen kelime için muhakkik dipnotta hadisin bazı tariklerinde “قدمه”, bazısında “يده” geçtiğini, aralarında aykırılık olmadığını belirtmektedir (İsmâîl b. Ca‘fer, *Ḥadîs*, 168, dn.4).

	الأشهلي عن حذيفة بن اليمان قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم لا تقوم الساعة حتى يكون أسعد الناس بالدنيا لكع ابن لكع		
23	حدثنا علي بن حجر أخبرنا إسمعيل بن جعفر عن حميد عن أنس أنه قال : جاء رجل إلى رسول الله صلى الله عليه و سلم فقال يا رسول الله متى قيام الساعة ؟ فقام النبي صلى الله عليه و سلم إلى الصلاة فلما قضى صلاته قال أين السائل عن قيام الساعة ؟ فقال الرجل أنا يا رسول الله قال ما أعددت لها ؟ قال يا رسول الله ما أعددت لها كبير صلاة ولا صوم إلا أني أحب الله ورسوله فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم المرء مع من أحب وأنت مع من أحببت فما رأيت فرح المسلمون بعد الإسلام فرحهم بهذا	حدثنا حميد ، عن أنس ، قال : جاء رجل إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : يا رسول الله ، متى قيام الساعة ؟ فقام النبي صلى الله عليه وسلم إلى الصلاة ، فلما قضى الصلاة قال : « أين السائل عن قيام الساعة ؟ » قال : أنا ذا يا رسول الله ، قال : « ما أعددت لها » ؟ قال : يا رسول الله ، والذي بعثك بالحق ما أعددت لها كبير صلاة ولا صوم إلا أني أحب الله ورسوله ، قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « المرء مع من أحب ، وأنت مع من أحببت » . قال أنس : فما رأيت المسلمين فرحوا بشيء بعد إسلامهم كفرحهم بها	Tirmizî, “Zühd”, 50 (No. 2385); İsmâîl b. Ca‘fer, *Ḥadîs*, 192-193 (No. 88) sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3817]
24	حدثنا علي بن حجر حدثنا إسماعيل بن جعفر حدثني عبد الله بن سعيد بن أبي هند عن أبيه عن ابن عباس : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال من يرد الله به خيرا يفقهه في الدين	حدثنا علي ، ثنا إسماعيل ، ثنا عبد الله بن سعيد بن أبي هند ، عن أبيه ، عن ابن عباس أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « من يرد الله به خيرا يفقه في الدين »	Tirmizî, “‘İlm”, 1 (No. 2645); İsmâîl b. Ca‘fer, *Ḥadîs*, 491 (No. 435); sened, mana ve lafız aynı
25	حدثنا علي بن حجر أخبرنا إسماعيل بن جعفر عن العلاء بن عبد الرحمن عن أبيه عن أبي هريرة قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم من دعا إلى هدى كان له من الأجر مثل أجور من يتبعه لا ينقص ذلك من أجورهم شيئا ومن دعا إلى ضلالة كان عليه من الإثم مثل آثام من يتبعه لا ينقص ذلك من آثامهم شيئا	حدثنا العلاء ، عن أبيه ، عن أبي هريرة أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « من دعا إلى الهدى كان له من الأجر مثل أجور من تبعه ، لا ينقص ذلك من أجورهم شيئا ، ومن دعا إلى ضلالة كان عليه من الإثم مثل آثام من تبعه ، لا ينقص ذلك من آثامهم شيئا »	Tirmizî, “‘İlm”, 15 (No. 2674); İsmâîl b. Ca‘fer, *Ḥadîs*, 319 (No. 247) ***sened, mana ve lafız aynı
26	حدثنا علي بن حجر أنبانا إسماعيل بن جعفر حدثنا عبد الله بن جعفر بن نجيح عن العلاء بن عبد الرحمن عن أبيه عن أبي هريرة أنه قال *قال* ناس من أصحاب رسول الله صلى الله عليه و سلم : يا رسول الله من هؤلاء الذين ذكر الله إن تولينا استبدلوا بنا ثم لم يكونوا أمثالنا قال وكان سلمان بجنب رسول الله صلى الله عليه و سلم قال فضرب رسول الله صلى الله عليه و سلم فخذ	حدثني عبد الله بن جعفر بن نجيح ، عن العلاء ، عن أبيه ، عن أبي هريرة أن ناسا من أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم *قالوا* : يا رسول الله ، من هؤلاء الذين ذكر الله في القرآن إن تولينا استبدلوا بنا ، ثم لا يكونوا أمثالنا ؟ قال : وكان سلمان إلى جنب رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : فضرب رسول الله صلى الله عليه وسلم يده على فخذ سلمان فقال : هذا وقومه ، والذي	Tirmizî, “Tefsîrü’l-Ḳur’ân”, 47 (No. 3261); İsmâîl b. Ca‘fer, *Ḥadîs*, 322-323 (No. 257) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3818]

[3817] *es-Sünen*’de “**والذي بعثك بالحق**” yemin cümlesi yoktur. Hz. Peygamber’in ifadesi aynı şekildedir.

[3818] *es-Sünen*’de “**في القران**” ve “**يده على**” ifadeleri zikredilmemektedir. “**قومه**” yerine de “**أصحابه**” kelimesi vardır.

	نفسي بيده لو كان الإيمان منوطا بالثريا لتناوله رجال من فارس ، قال علي : ولم أسمع هذا الحديث من عبد الله بن جعفر ولم أحدث به	سلمان قال هذا وأصحابه والذي نفسي بيده لو كان الإيمان منوطا بالثريا لتناوله رجال من فارس -- - قال أبو عيسى وعبد الله بن جعفر بن نجيح هو والد علي بن المديني وقد روى علي بن حجر عن عبد الله بن جعفر الكثير وحدثنا علي بهذا الحديث عن إسماعيل بن جعفر عن عبد الله بن جعفر وحدثنا بشر بن معاذ حدثنا عبد الله بن جعفر عن العلاء نحوه إلا أنه قال معلق بالثريا	
Tirmizî, “Deʿavât”, 43 (No. 3441); İsmâîl b. Ca‘fer, *Ḥadîs*, 189 (No. 82) ***sened, mana ve lafız aynı	حدثنا حميد ، عن أنس أن رسول الله صلى الله عليه وسلم كان إذا قدم من سفر فنظر إلى جدران المدينة أوضع راحلته ، وإن كان على دابة حركها من حبها	حدثنا علي بن حجر حدثنا إسماعيل بن جعفر عن حميد عن أنس : أن النبي صلى الله عليه و سلم كان إذا قدم من سفر فنظر إلى جدران المدينة أوضع راحلته وإن كان على دابة حركها من حبها	27
Tirmizî, “Deʿavât”, 71 (No. 3485); İsmâîl b. Ca‘fer, *Ḥadîs*, 192 (No. 87) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3819]	حدثنا حميد ، عن أنس أن النبي صلى الله عليه وسلم كان يقول : « اللهم إني أعوذ بك من الكسل ، والهرم ، والجبن ، وفتنة المسيح ، وعذاب القبر »	حدثنا علي بن حجر حدثنا إسمعيل بن جعفر عن حميد عن أنس : عن النبي صلى الله عليه و سلم كان يدعو يقول اللهم إني أعوذ بك من الكسل والهرم والجبن والبخل وفتنة المسيح وعذاب القبر	28
Tirmizî, “Menâḳıb”, 18 (No. 3688); İsmâîl b. Ca‘fer, *Ḥadîs*, 157 (No. 44) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı	حدثنا حميد ، عن أنس ، قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « دخلت الجنة فإذا أنا بقصر من ذهب ، فقلت : لمن هذا القصر ؟ فقالوا : لشاب من قريش قال : فظننت أني أنا هو قال : فقلت : ومن هو ؟ قالوا : عمر بن الخطاب »	حدثنا علي بن حجر حدثنا إسماعيل بن جعفر عن حميد عن أنس : أن النبي صلى الله عليه و سلم قال دخلت الجنة فإذا أنا بقصر من ذهب فقلت لمن هذا القصر ؟ قالوا لشاب فظننت أني أنا هو فقلت ومن هو ؟ فقالوا عمر بن الخطاب	29
Tirmizî, “Menâḳıb”, 63 (No. 3887); İsmâîl b. Ca‘fer, *Ḥadîs*, 388 (No. 333) ***sened, mana ve lafız aynı	حدثنا علي ، قال : ثنا إسماعيل بن جعفر ، ثنا عبد الله بن عبد الرحمن بن معمر بن حزم أنه سمع أنس بن مالك ، يقول : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « فضل عائشة على النساء كفضل الثريد على سائر الطعام »	حدثنا علي بن حجر حدثنا إسماعيل بن جعفر عن عبد الله بن عبيد الرحمن بن معمر الأنصاري عن أنس : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال فضل عائشة على النساء كفضل الثريد على سائر الطعام	30
Tirmizî, “Menâḳıb”, 73 (No. 3941); İsmâîl b. Ca‘fer, *Ḥadîs*, 142-143 (No. 22) ***sened, mana ve lafız aynı	حدثنا عبد الله بن دينار ، أنه سمع ابن عمر ، يقول : *قال* رسول الله صلى الله عليه وسلم : « غفار غفر الله لها ، *وأسلم سالمها الله* ، وعصية عصت الله ورسوله »	حدثنا علي بن حجر حدثنا إسماعيل بن جعفر عن عبد الله بن دينار عن ابن عمر : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم *قال أسلم سالمها الله* وغفار غفر الله لها وعصية عصت الله ورسوله	31

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

[3819] *es-Sünen*’de “**يقول**” yerine “**يدعو**” fiili kullanılmaktadır. Fazladan da “**البخل**” kelimesi yer almaktadır.

Ek 4.8: Tirmizî ve Mâlik b. Enes Rivayetleri

Sıra	Tirmizî	Mâlik	Kaynak ve Değerlendirme
1	حدثنا اسحق بن موسى الأنصاري حدثنا معن بن عبسى [القزاز] حدثنا مالك بن أنس و حدثنا قتيبة عن مالك عن سهيل بن أبي صالح عن أبيه عن أبي هريرة قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم اذا توضأ العبد المسلم أو المؤمن فغسل وجهه خرجت من وجهه كل خطيئة نظر اليها بعينيه مع الماء أو مع آخر قطر الماء أو نحو هذا و اذا غسل يديه خرجت من يديه كل خطيئة بطشتها يداه مع الماء او مع آخر قطر الماء حتى يخرج نقيا من الذنوب	وحدثني عن مالك عن سهيل بن أبي صالح عن أبيه عن أبي هريرة أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال : إذا توضأ العبد المسلم أو المؤمن فغسل وجهه خرجت من وجهه كل خطيئة نظر إليها بعينيه مع الماء أو مع آخر قطر الماء فإذا غسل يديه خرجت من يديه كل خطيئة بطشتها يداه مع الماء أو مع آخر قطر الماء فإذا غسل رجليه خرجت كل خطيئة مشتها رجلاه مع الماء أو مع آخر قطر الماء حتى يخرج نقيا من الذنوب	Tirmizî, “Ṭahâret”, 2 (No. 2); Muvaṭṭa’, “Ṭahâret”, 31 (No. 66) ***sened aynı, mana aynı, lafız aynı --ihtisar-
2	حدثنا إسحق بن موسى الأنصاري حدثنا معن [بن عيسى القزاز] حدثنا مالك بن أنس عن عمرو بن يحيى عن أبيه عن عبد الله بن زيد : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم مسح رأسه بيديه فأقبل بهما وأدبر بدأ بمقدم رأسه ثم ذهب بهما الى قفاه ثم ردهما [حتى رجع] الى المكان الذي بدأ منه ثم غسل رجليه	حدثني يحيى عن مالك عن عمرو بن يحيى المازني عن أبيه أنه قال لعبد الله بن زيد بن عاصم وهو جد عمرو بن يحيى المازني وكان من أصحاب رسول الله صلى الله عليه و سلم : هل تستطيع أن تريني كيف كان رسول الله صلى الله عليه و سلم يتوضأ فقال عبد الله بن زيد بن عاصم نعم فدعا بوضوء فأفرغ على يده فغسل يديه مرتين مرتين ثم تمضمض وأستنثر ثلاثا ثم غسل وجهه ثلاثا ثم غسل يديه مرتين مرتين إلى المرفقين ثم مسح رأسه بيديه فأقبل بهما وأدبر بدأ بمقدم رأسه ثم ذهب بهما إلى قفاه ثم ردهما حتى رجع إلى المكان الذي بدأ منه ثم غسل رجليه	Tirmizî, “Ṭahâret”, 24 (No. 32), Muvaṭṭa’, “Ṭahâret”, 1 (No. 33) ***sened aynı, mana aynı --taktî‘-, lafız aynı --taktî‘-
3	حدثنا قتيبة عن مالك و حدثنا الأنصاري [إسحق بن موسى] حدثنا معن حدثنا مالك عن صفوان بن سليم عن سعيد بن سلمة من آل ابن الأزرق أن المغيرة بن أبي بردة – وهو من بني عبد الدار – أخبره أنه سمع أبا هريرة يقول : سأل رجل رسول الله صلى الله عليه و سلم فقال يا رسول الله إنا نركب البحر ونحمل معنا القليل من الماء فإن توضأنا به عطشنا أفنتوضأ من [ماء] البحر ؟ فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم هو الطهور ماؤه الحل ميتته	أخبرنا مالك حدثنا صفوان بن سليم عن سعيد بن سلمة بن الأزرق عن المغيرة بن أبي بردة عن أبي هريرة : أن رجلا سأل رسول الله صلى الله عليه و سلم فقال : إنا نركب البحر ونحمل معنا القليل من الماء فإن توضأنا به عطشنا أفنتوضأ بماء البحر ؟ فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم : هو الطهور ماؤه الحلال ميتته	Tirmizî, “Ṭahâret”, 52 (No. 69); Muvaṭṭa’, “Ṭahâret”, 12 (No. 46); Muvaṭṭa’, “Ṣalât”, 46 (No. 46) ***sened, mana ve lafız aynı
4	حدثنا إسحق بن موسى الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك بن أنس عن إسحق بن عبد الله بن	وحدثني عن مالك عن إسحاق بن عبد الله بن أبي طلحة عن حميدة بنت أبي عبيدة بن فروة عن	Tirmizî, “Ṭahâret”, 69 (No. 92); Muvaṭṭa’, “Ṭahâret”, 13 (No.

47); Muvaṭṭa', "Ṣalât", 90 (No. 90) ***sened, mana ve lafız aynı[3820]	خالتها كبشة بنت كعب بن مالك وكانت تحت بن أبي قتادة الأنصاري أنها أخبرتها :أن أبا قتادة دخل عليها فسكبت له وضوءا فجاءت هرة لتشرب منه فأصغى لها الإناء حتى شربت قالت كبشة فرآني أنظر إليه فقال أتعجبين يا ابنة أخي قالت فقلت نعم فقال إن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال إنها ليست بنجس إنما هي من الطوافين عليكم أو الطوافات قال يحي قال مالك لا بأس به إلا أن يري على فمها نجاسة	أبي طلحة عن حميدة بنت عبيد بن رفاعة عن كبشة بنت كعب بن مالك وكانت عند ابن أبي قتادة أن أبا قتادة دخل عليها قالت فسكبت له وضوءا قالت فجاءت هرة تشرب فأصغى لها الإناء حتى شربت قالت كبشة فرآني أنظر إليه فقال أتعجبين يا بنت أخي ؟ فقلت نعم قال : إن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال إنها ليست بنجس إنما هي من الطوافين عليكم أو الطوافات [وقد روى بعضهم عن مالك وكانت عند أبي قتادة والصحيح ابن أبي قتادة] ... وقد جود مالك هذا الحديث عن عبد الله بن أبي طلحة ولم يأت به أحد أتم من مالك	
Tirmizî, "Ṭahâret", 109 (No. 143); Muvaṭṭa', "Ṭahâret", 16 (No. 50); Muvaṭṭa', "Ṣalât", 299 (No. 299) ***sened, mana ve lafız aynı	حدثني يحي عن مالك عن محمد بن عمارة عن محمد بن إبراهيم عن أم ولد لإبراهيم بن عبد الرحمن بن عوف أنها سألت أم سلمة زوج النبي صلى الله عليه و سلم فقالت :إني امرأة أطيل ذيلي وأمشي في المكان القذر قالت أم سلمة قال رسول الله صلى الله عليه و سلم يطهره ما بعده	حدثنا [أبو رجاء] قتيبة حدثنا مالك بن أنس عن محمد بن عمارة عن محمد بن إبراهيم عن أم ولد لعبد الرحمن بن عوف قالت قلت لأم سلمة : إني امرأة أطيل ذيلي وأمشي في المكان القذر ؟ فقالت قال رسول الله صلى الله عليه و سلم يطهره ما بعده	5
Tirmizî, "Ṣalât", 4 (No. 153); Muvaṭṭa', "Vuḳūtü'ṣ-ṣalât", 4 (No. 4) ***sened, mana ve lafız aynı[3821]	وحدثني يحي عن مالك عن يحي بن سعيد عن عمرة بنت عبد الرحمن عن عائشة زوج النبي صلى الله عليه و سلم أنها قالت :إن كان رسول الله صلى الله عليه و سلم ليصلي الصبح فينصرف النساء متلفعات بمروطهن ما يعرفن من الغلس	حدثنا قتيبة عن مالك بن أنس قال و حدثنا الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك عن يحي بن سعيد عن عمرة عن عائشة قالت : إن كان رسول الله صلى الله عليه و سلم ليصلي الصبح فينصرف النساء قال الأنصاري فيمر النساء متلففات بمروطهن ما يعرفن من الغلس وقال قتيبة متلفعات	6
Tirmizî, "Ṣalât", 25 (No. 186); Muvaṭṭa', "Vuḳūtü'ṣ-ṣalât", 5 (No. 5); Muvaṭṭa', "Ṣalât", 185 (No. 185) ***sened, mana ve lafız aynı	وحدثني عن مالك عن زيد بن أسلم عن عطاء بن يسار وعن بسر بن سعيد وعن الأعرج كلهم يحدثونه عن أبي هريرة أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال :من أدرك ركعة من الصبح قبل أن تطلع الشمس فقد أدرك الصبح ومن أدرك ركعة من العصر قبل أن تغرب الشمس فقد أدرك العصر	حدثنا [إسحق بن موسى الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك بن أنس عن زيد بن أسلم عن عطاء بن يسار وعن بسر بن سعيد وعن الأعرج يحدثونه عن أبي هريرة : أن النبي صلى الله عليه و سلم قال من أدرك من الصبح ركعة قبل أن تطلع الشمس فقد أدرك الصبح ومن أدرك من العصر ركعة قبل أن تغرب الشمس فقد أدرك العصر	7

[3820] *es-Sünen*'de Muvaṭṭa'daki şüphe edilen lafız (**الطوافين او الطوافات**) aynen korunmaktadır. Aynı kökten, aynı manada olmakla birlikte çoğul lafzının zikredilişinde düşülen şüpheyi bile dile getirmektedirler.

[3821] *es-Sünen*'de burada Tirmizî'nin bir hocasının bunu Muvaṭṭa'daki ile aynı lafızlarla naklettiği görülmekle birlikte diğer hocasının bir kelimenin bir harfini farklı zikrettiği ("**متلفعات**" yerine "**متلففات**") de dile getirilmektedir. Bu, lafızdaki harf farklılıklarına bile dikkat edildiğine dair örneklerden biridir.

8	حدثنا [إسحق بن موسى] الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك [قال] و حدثنا قتيبة عن مالك عن الزهري عن عطاء بن يزيد [الليثي] عن أبي سعيد قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم إذا سمعتم النداء فقولوا مثل ما يقول المؤذن	وحدثني عن مالك عن بن شهاب عن عطاء بن يزيد الليثي عن أبي سعيد الخدري أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال :إذا سمعتم النداء فقولوا مثل ما يقول المؤذن	Tirmizî, “Ṣalât”, 42 (No. 208); Muvaṭṭa’, “Ṣalât”, 2 (No. 153); Muvaṭṭa’, “Ṣalât”, 91 (No. 91) ***sened, mana ve lafız aynı
9	حدثنا إسحق بن موسى الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك عن ابن شهاب عن سعيد بن المسيب عن أبي هريرة : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال إن صلاة الرجل في الجماعة تزيد على صلاته وحده بخمسة وعشرين جزءا	وحدثني عن مالك عن بن شهاب عن سعيد بن المسيب عن أبي هريرة أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال :صلاة الجماعة أفضل من صلاة أحدكم وحده بخمسة وعشرين جزءا	Tirmizî, “Ṣalât”, 49 (No. 216); Muvaṭṭa’, “Ṣalâtü’l-cemâ’a”, 2 (No. 297) ***sened aynı, mana aynı, lafız biraz farklı[3822]
10	حدثنا بذلك إسحق بن موسى الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك عن سمى عن أبي صالح عن أبي هريرة : وقال النبي صلى الله عليه و سلم لو أن الناس يعلمون ما في النداء والصف الأول ثم لم يجدوا إلا أن يستهموا عليه لاستهموا عليه [قال] حدثنا بذلك إسحق بن موسى الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك عن سمى عن أبي صالح عن أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه و سلم مثله	وحدثني عن مالك عن سمي مولى أبي بكر بن عبد الرحمن عن أبي صالح عن أبي هريرة أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال :بينما رجل يمشي بطريق إذ وجد غصن شوك على الطريق فأخره فشكر الله له فغفر له وقال الشهداء خمسة المطعون والمبطون والغرق وصاحب الهدم والشهيد في سبيل الله وقال لو يعلم الناس ما في النداء والصف الأول ثم لم يجدوا إلا أن يستهموا عليه لاستهموا ولو يعلمون ما في التهجير لاستبقوا إليه ولو يعلمون ما في العتمة والصبح لأتوهما ولو حبوا	Tirmizî, “Ṣalât”, 54 (No. 225); Muvaṭṭa’, “Ṣalâtü’l-cemâ’a”, 6 (No. 301);[3823] Muvaṭṭa’, “Ṣalât”, 303 (No. 303) ***sened aynı, mana aynı --taktî‘-, lafız aynı --taktî‘-[3824]
11	حدثنا [إسحق] الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك [بن أنس] عن إسحق بن عبد الله بن أبي طلحة عن أنس بن مالك : أن جدته مليكة دعت رسول الله صلى الله عليه و سلم لطعام صنعته فأكل منه ثم قال قوموا فلنصل بكم قال أنس فقمت إلى حصير لنا قد اسود من طول ما لبس فنضحته بالماء فقام عليه رسول الله صلى الله عليه و سلم وصففت عليه أنا واليتيم وراءه والعجوز من ورائنا فصلى بنا ركعتين ثم انصرف	حدثني يحي عن مالك عن إسحاق بن عبد الله بن أبي طلحة عن أنس بن مالك أن جدته مليكة :دعت رسول الله صلى الله عليه و سلم لطعام فأكل منه ثم قال رسول الله صلى الله عليه و سلم قوموا فلأصلي لكم قال أنس فقمت إلى حصير لنا قد أسود من طول ما لبس فنضحته بماء فقام عليه رسول الله صلى الله عليه و سلم وصففت أنا واليتيم وراءه والعجوز من ورائنا فصلى لنا ركعتين ثم انصرف	Tirmizî, “Ṣalât”, 61 (No. 234); Muvaṭṭa’, “Ḳaṣrü’ṣ-ṣalât fi’s-sefer”, 31 (No. 369); Muvaṭṭa’, “Ṣalât”, 178 (No. 178) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3825]
12	حدثنا أبو كريب [محمد بن العلاء] حدثنا زيد بن حباب حدثني مالك بن أنس حدثنا الزهري	حدثني يحي عن مالك عن بن شهاب عن سعيد بن المسيب وأبي سلمة بن عبد الرحمن أنهما	Tirmizî, “Ṣalât”, 73 (No. 250); Muvaṭṭa’, “Ṣalât”, 44-45 arası (No.

[3822] *es-Sünen*’de “**احدكم**” yerine “**الرجل**”, “**افضل**” yerine “**تزيد**” kelimesi kullanılmaktadır.

[3823] Mâlik de eserinde diğer bir yerde bu rivayeti taktî‘ ile aktarmakta ve metne “**لو يعلم الناس**” kısmından başlamaktadır (Muvaṭṭa’, “Ṣalât”, 3).

[3824] Tirmizî Muvaṭṭa’daki bu hadisi eserindeki çeşitli yerlerde üç parçada sunmaktadır.

[3825] *es-Sünen*’de “**طعام**” kelimesi fazladan zikredilen “**صنعته**” sıfatı ile nitelendirilmektedir.

	عن سعيد بن المسبب وأبي سلمة عن أبي هريرة : عن النبي صلى الله عليه و سلم قال إذا أمن الإمام فأمنوا فإنه من وافق تأمينه تأمين الملائكة غفر له ما تقدم من ذنبه	أخبراه عن أبي هريرة أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال :إذا أمن الإمام فأمنوا فإنه من وافق تأمينه تأمين الملائكة غفر له ما تقدم من ذنبه قال بن شهاب وكان رسول الله صلى الله عليه و سلم يقول آمين	199); Muvaṭṭa', "Ṣalât", 135 (No. 135) ***sened, mana ve lafız aynı
13	حدثنا إسحق بن موسى الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك [ح] وحدثنا قتيبة عن مالك عن نافع عن إبراهيم بن عبد الله بن حنين عن أبيه عن علي بن أبي طالب : أن النبي صلى الله عليه و سلم نهى عن لبس القسى والمعصفر وعن تختم الذهب وعن قراءة القرآن في الركوع	أخبرنا مالك أخبرنا نافع مولى ابن عمر عن إبراهيم بن عبد الله بن حنين عن عبد الله بن حنين عن علي بن أبي طالب رضي الله عنه : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم نهى عن لبس القسي وعن لبس المعصفر وعن تختم الذهب وعن قراءة القرآن في الركوع	Tirmizî, "Ṣalât", 83 (No. 264); Muvaṭṭa', "Ṣalât, 28 (No. 181); Muvaṭṭa', "Ṣalât", 287 (No. 287) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3826]
14	حدثنا [إسحق بن موسى] الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك عن سمي عن أبي صالح عن أبي هريرة : أن رسول الله عليه وسلم قال إذا قال الإمام سمع الله لمن حمده فقولوا ربنا ولك الحمد فإنه من وافق قوله قول الملائكة غفر له ما تقدم من ذنبه	وحدثني عن مالك عن سمي مولى أبي بكر عن أبي صالح السمان عن أبي هريرة أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال :إذا قال الإمام سمع الله لمن حمده فقولوا اللهم ربنا لك الحمد فإنه من وافق قوله قول الملائكة غفر له ما تقدم من ذنبه	Tirmizî, "Ṣalât", 86 (No. 267); Muvaṭṭa', "Ṣalât", 47 (No. 202) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3827]
15	حدثنا الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك [بن أنس] عن ابن شهاب عن ابن أكيمة الليثي عن أبي هريرة : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم انصرف من صلاة جهر فيها بالقراءة فقال هل قرأ معي أحد منكم آنفا ؟ فقال رجل نعم يا رسول الله قال إني أقول مالي أنازع القرآن ؟ قال فانتهى الناس عن القراءة مع رسول الله صلى الله عليه و سلم فيما جهر فيه رسول الله صلى الله عليه و سلم من الصلوات بالقراءة حين سمعوا ذلك من رسول الله صلى الله عليه و سلم	وحدثني يحيى عن مالك عن بن شهاب عن بن أكيمة الليثي عن أبي هريرة :أن رسول الله صلى الله عليه و سلم انصرف من صلاة جهر فيها بالقراءة فقال هل قرأ معي منكم أحد آنفا فقال رجل نعم أنا يا رسول الله قال فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم إني أقول ما لي أنازع القرآن فانتهى الناس عن القراءة مع رسول الله صلى الله عليه و سلم فيما جهر فيه رسول الله صلى الله عليه و سلم بالقراءة حين سمعوا ذلك من رسول الله صلى الله عليه و سلم	Tirmizî, "Ṣalât, 121 (No. 312); Muvaṭṭa', "Ṣalât", 44 (No. 198); Muvaṭṭa', "Ṣalât", 111 (No. 111) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3828]
16	حدثنا إسحق بن موسى الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك عن أبي نعيم وهب بن كيسان أنه سمع جابر بن عبد الله يقول : من صلى ركعة لم يقرأ فيها بأم القرآن فلم يصل إلا أن يكون وراء الإمام	وحدثني عن مالك عن أبي نعيم وهب بن كيسان أنه سمع جابر بن عبد الله يقول :من صلى ركعة لم يقرأ فيها بأم القرآن فلم يصل إلا وراء الإمام	Tirmizî, "Ṣalât", 121 (No. 313); Muvaṭṭa', "Ṣalât", 38 (No. 192); Muvaṭṭa', "Ṣalât", 113 (No. 113) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3829]

[3826] *es-Sünen*'de ikinci kez geçen "لبس" kelimesi zikredilmemektedir; ama yapılan vurgu kaybolmaktadır.

[3827] *es-Sünen*'de "اللهم" hitabı bulunmamaktadır.

[3828] *es-Sünen*'de "من الصلوات" fazladan zikredilmektedir.

[3829] *es-Sünen*'de "ان يكون" lafzı fazladan geçmektedir.

17	حدثنا قتيبة [بن سعيد] حدثنا مالك بن أنس عن عامر بن عبد الله بن الزبير عن عمرو بن سليم الزرقي عن أبي قتادة قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم إذا جاء أحدكم المسجد فليركع ركعتين قبل أن يجلس	وحدثني عن مالك عن عامر بن عبد الله بن الزبير عن عمرو بن سليم الزرقي عن أبي قتادة الأنصاري أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال :إذا دخل أحدكم المسجد فليركع ركعتين قبل أن يجلس	Tirmizî, "Ṣalât", 123 (No. 316); Muvaṭṭa', "Ḳaṣrü's-ṣalât fi's-sefer", 57 (No. 397); Muvaṭṭa', "Ṣalât", 276 (No. 276) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3830]
18	حدثنا الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك [ح] وحدثنا قتيبة عن مالك عن زيد بن رباح وعبيد الله بن أبي عبد الله الأغر عن أبي عبد الله الأغر عن أبي هريرة : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال صلاة في مسجدي هذا خير من ألف صلاة فيما سواه إلا المسجد الحرام	حدثني يحيى عن مالك عن زيد بن رباح وعبيد الله بن أبي عبد الله عن أبي عبد الله سلمان الأغر عن أبي هريرة أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال :صلاة في مسجدي هذا خير من ألف صلاة فيما سواه إلا المسجد الحرام	Tirmizî, "Ṣalât", 131 (No. 325); Muvaṭṭa', "Ḳıble", 9 (No. 473) ***sened, mana ve lafız aynı
19	حدثنا [إسحق بن موسى] الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك بن أنس ‘ن أبي النضر عن بسر بن سعيد أن زيد بن خالد الجهني أرسله إلى إبي جهيم يسأله ماذا سمع من رسول الله صلى الله عليه و سلم في المار بين يدي المصلي ؟ فقال أبو جهيم : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم لو يعلم المار بين يدي المصلي ماذا عليه لكان أن يقف أربعين خير له من أن يمر بين يديه قال أبوالنضر لا أدري قال أربعين يوما أو شهرا أو سنة ؟	وحدثني عن مالك عن أبي النضر مولى عمر بن عبيد الله عن بسر بن سعيد أن زيد بن خالد الجهني أرسله إلى أبي جهيم يسأله ماذا سمع من رسول الله صلى الله عليه و سلم في المار بين يدي المصلي فقال أبو جهيم قال رسول الله صلى الله عليه و سلم :لو يعلم المار بين يدي المصلي ماذا عليه لكان أن يقف أربعين خيرا له من أن يمر بين يديه قال أبو النضر لا أدري أقال أربعين يوما أو شهرا أو سنة	Tirmizî, "Ṣalât", 139 (No. 336); Muvaṭṭa', "Ḳaṣrü's-ṣalât fi's-sefer", 34 (No. 372); Muvaṭṭa', "Ṣalât", 272 (No. 272) ***sened, mana ve lafız aynı
20	حدثنا الأنصاري ححدثنا معن حدثنا مالك بن أنس عن ابن شهاب عن السائب بن يزيد عن المطلب بن أبي وداعة [السهمي] عن حفصة زوج النبي صلى الله عليه و سلم أنها قال : ما رأيت رسول الله صلى الله عليه و سلم صلى في سبحته قاعدا حتى كان قبل وفاته بعام فإنه كان يصلي في سبحته قاعدا ويقرأ بالسورة ويرتلها حتى تكون أطول من أطول منها	دثني يحيى عن مالك عن بن شهاب عن السائب بن يزيد عن المطلب بن أبي وداعة السهمي عن حفصة زوج النبي صلى الله عليه و سلم أنها قالت :ما رأيت رسول الله صلى الله عليه و سلم صلى في سبحته قاعدا قط حتى كان قبل وفاته بعام فكان يصلي في سبحته قاعدا ويقرأ بالسورة فيرتلها حتى تكون أطول من أطول منها	Tirmizî, "Ṣalât", 163 (No. 373); Muvaṭṭa', "Ṣalâtü'l-cemâ'a", 21 (No. 317); Muvaṭṭa', "Ṣalât", 154 (No. 154) ***sened, mana ve lafız aynı
21	حدثنا الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك عن أبي النضر عن أبي سلمة عن عائشة : أن النبي صلى الله عليه و سلم كان يصلي جالسا فيقرأ	وحدثني عن مالك عن عبد الله بن يزيد المدني وعن أبي النضر عن أبي سلمة بن عبد الرحمن عن عائشة زوج النبي صلى الله عليه و سلم :أن	Tirmizî, "Ṣalât", 163 (No. 374); Muvaṭṭa', "Ṣalâtü'l-cemâ'a", 23 (No. 319)

[3830] *es-Sünen*'de "دخل" yerine "جاء" fiili yer almaktadır.

	وهو جالس فإذا بقي من قراءته قدر ما يكون ثلاثين أو أربعين آية قام فقرأ وهو قائم ثم ركع وسجد ثم صنع في الركعة الثانية مثل ذلك	رسول الله صلى الله عليه و سلم كان يصلي جالسا فيقرأ وهو جالس فإذا بقي من قراءته قدر ما يكون ثلاثين أو أربعين آية قام فقرأ وهو قائم ثم ركع وسجد ثم صنع في الركعة الثانية مثل ذلك	***sened, mana ve lafız aynı[3831]
22	حدثنا الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك عن أيوب بن أبي تميمة وهو [أيوب] السختياني عن محمد بن سيرين عن أبي هريرة : أن النبي صلى الله عليه و سلم انصرف من اثنتين فقال له ذو اليدين أقصرت الصلاة أم نسيت يارسول الله ؟ فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم أصدق ذو اليدين ؟ فقال الناس نعم فقام رسول الله صلى الله عليه و سلم فصلى اثنتين أخريين ثم سلم ثم كبر فسجد مثل سجوده أو أطول ثم كبر فرفع ثم سجد مثل سجوده أو أطول	حدثني يحيى عن مالك عن أيوب بن أبي تميمة السختياني عن محمد بن سيرين عن أبي هريرة :أن رسول الله صلى الله عليه و سلم انصرف من اثنتين فقال له ذو اليدين أقصرت الصلاة أم نسيت يا رسول الله فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم أصدق ذو اليدين فقال الناس نعم فقام رسول الله صلى الله عليه و سلم فصلى ركعتين أخريين ثم سلم ثم كبر فسجد مثل سجوده أو أطول ثم رفع ثم كبر فسجد مثل سجوده أو أطول ثم رفع	Tirmizî, “Ṣalât”, 180 (No. 399); Muvaṭṭa’, “Ṣalât”, 58 (No. 214) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3832]
23	حدثنا إسحق بن موسى الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك عن سعيد بن أبي المقبري عن أبي سلمة أنه [أخبره أنه] سأل عائشة : كيف كانت صلاة رسول الله صلى الله عليه و سلم [بالليل] في رمضا ؟ فقالت ما كان رسول الله صلى الله عليه و سلم يزيد في رمضان ولا في غيره على إحدى عشرة ركعة يصلي أربعا فلا تسأل عن حسنهن وطولهن ثم يصلي أربعا فلا تسأل عن حسنهن وطولهن ثم يصلي ثلاثا فقالت عائشة فقلت يا رسول الله أتنام قبل أن توتر ؟ فقال يا عائشة إن عيني تنامان ولا ينام قلبي	وحدثني عن مالك عن سعيد بن أبي سعيد المقبري عن أبي سلمة بن عبد الرحمن بن عوف :أنه سأل عائشة زوج النبي صلى الله عليه و سلم كيف كانت صلاة رسول الله صلى الله عليه و سلم في رمضان فقالت ما كان رسول الله صلى الله عليه و سلم يزيد في رمضان ولا في غيره على إحدى عشرة ركعة يصلي أربعا فلا تسأل عن حسنهن وطولهن ثم يصلي أربعا فلا تسأل عن حسنهن وطولهن ثم يصلي ثلاثا فقالت عائشة فقلت يا رسول الله أتنام قبل أن توتر فقال يا عائشة إن عيني تنامان ولا ينام قلبي	Tirmizî, “Ṣalât”, 213 (No. 439); Muvaṭṭa’, “Ṣalâtü’l-leyl”, 9 (No. 271); Muvaṭṭa’, “Ṣalât”, 239 (No. 239) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3833]
24	حدثنا إسحق بن موسى الأنصاري حدثنا معن [بن عيسى] حدثنا مالك عن ابن شهاب عن عروة عن عائشة : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم كان يصلي من الليل إحدى عشر ركعة يوتر منها واحدة فإذا فرغ منها اضطجع على شقه الأيمن	حدثني يحيى عن مالك عن بن شهاب عن عروة بن الزبير عن عائشة زوج النبي صلى الله عليه و سلم :أن رسول الله صلى الله عليه و سلم كان يصلي من الليل إحدى عشرة ركعة يوتر منها بواحدة فإذا فرغ اضطجع على شقه الأيمن	Tirmizî, “Ṣalât”, 213 (No. 440); Muvaṭṭa’, “Ṣalâtü’l-leyl”, 8 (No. 270); Muvaṭṭa’, “Ṣalât”, 165 (No. 165) ***sened, mana ve lafız aynı
25	حدثنا قتيبة حدثنا مالك بن أنس عن أبي بكر بن عمر بن عبد الرحمن عن سعيد بن يسار قال	وحدثني عن مالك عن أبي بكر بن عمر عن سعيد بن يسار قال :كنت أسير مع عبد الله بن	Tirmizî, “Vitr”, 14 (No. 472); Muvaṭṭa’,

[3831] Senedde Muvaṭṭa’da Mâlik’ten sonra aynı halkada iki kişi zikredilirken *es-Sünen*’de bir kişi belirtilmektedir.

[3832] *es-Sünen*’de “**كعتين**” yerine “**اثنتين**” denilmektedir. Sondaki mükerrer “**ثم رفع**” ifadesi zikredilmemektedir.

[3833] *es-Sünen*’de fazladan “**بالليل**” lafzı mevcuttur.

	: كنت [أمشي] مع ابن عمر في سفر فتخلفت عنه فقال أين كنت؟ فقلت أوترت فقال أليس لك في رسول الله إسوة ؟ رأيت رسول الله صلى الله عليه و سلم يوتر على راحلته	عمر بطريق مكة قال سعيد فلما خشيت الصبح نزلت فأوترت ثم أدركته فقال لي عبد الله بن عمر أين كنت فقلت له خشيت الصبح فنزلت فأوترت فقال عبد الله أليس لك في رسول الله أسوة ؟ فقلت بلى والله فقال إن رسول الله صلى الله عليه و سلم كان يوتر على البعير	"Ṣalâtü'l-leyl", 15 (No. 277); Muvaṭṭa', "Ṣalât", 206 (No. 206) ***sened aynı, mana aynı, lafız biraz farklı -ihtisar-[3834]
26	حدثنا عباس العنبري حدثنا عبد الرحمن بن مهدي عن مالك بنأنس عن العلاء بن عبد الرحمن بن يعقوب عن أبيه عن جده قال : قال عمر بن الخطاب لا يبع في سوقنا إلا من [قد] تفقه في الدين	أخبرنا مالك أخبرنا العلاء بن عبد الرحمن بن يعقوب أن أباه أخبره قال : أخبرني أبي قال : كنت أبيع البز في زمان عمر بن الخطاب وإن عمر قال : لا يبيعه في سوقنا أعجمي فإنهم لم يفقهوا في الدين ولم يقيموا في الميزان والمكيال...	Tirmizî, "Vitr", 21 (No. 487); Muvaṭṭa', "el-Büyû' fi't-ticârâti ve's-selem", 47 (No. 803) ***sened aynı, mana aynı, lafız aynı -ihtisar-[3835]
27	حدثنا إسحق بن موسى الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك بن أنس عن يزيد بن عبدالله بن الهاد عن محمد بن إبراهيم عن أبي سلمة عن أبي هريرة قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم خير يوم طلعت فيه الشمس يوم الجمعة فيه خلق آدم وفيه أدخل الجنة وفيه أهبط منها وفيه ساعة لا يوافقها عبد مسلم فيسأل الله فيها شيئا إل أعطاه إياه قال أبو هريرة فلقيت عبد الله بن سلام فذكرت له هذا الحديث فقال أنا أعلم بتلك الساعة فقلت أخبرني بها ولا تضنن بها علي ؟ قال هي بعد العصر إلى أن تغرب الشمس فقلت كيف تكون بعد العصر وقد قال رسول الله صلى الله عليه و سلم لا يوافقها عبد مسلم وهو يصلي وتلك الساعة لا يصلى فيها ؟ فقال عبد الله بن سلام أليس قد قال رسول الله صلى الله عليه و سلم من جلس [مجلسا] ينتظر الصلاة فهو في صلاة ؟ قلت بلي قال فهو ذاك	وحدثني عن مالك عن يزيد بن عبد الله بن الهاد عن محمد بن إبراهيم بن الحارث التيمي عن أبي سلمة بن عبد الرحمن بن عوف عن أبي هريرة أنه قال خرجت إلى الطور فلقيت كعب الأحبار فجلست معه فحدثني عن التوراة وحدثته عن رسول الله صلى الله عليه و سلم فكان فيما حدثته أن قلت قال رسول الله صلى الله عليه و سلم :خير يوم طلعت عليه الشمس يوم الجمعة فيه خلق آدم وفيه أهبط من الجنة وفيه تيب عليه وفيه مات وفيه تقوم الساعة وما من دابة إلا وهي مصيخة يوم الجمعة من حين تصبح حتى تطلع الشمس شفقا من الساعة إلا الجن والإنس وفيه ساعة لا يصادفها عبد مسلم وهو يصلي يسأل الله شيئا إلا أعطاه إياه قال كعب ذلك في كل سنة يوم فقلت بل في كل جمعة فقرأ كعب التوراة فقال صدق رسول الله صلى الله عليه و سلم قال أبو هريرة فلقيت بصرة بن أبي بصرة الغفاري فقال من أين أقبلت فقلت من الطور فقال لو أدركتك قبل أن تخرج إليه ما خرجت سمعت رسول الله	Tirmizî, "Cum'a", 2 (No. 491); Muvaṭṭa', "Cum'a", 16 (No. 248) ***sened aynı, mana aynı --taktî'-, lafız biraz farklı --taktî' ve ihtisar-[3836]

[3834] *es-Sünen*'de "اسير" yerine "امشي", "لبعير" yerine "راحلت" lafzı vardır. "كان" lafzı zikredilmemektedir. İhtisar edilen kısımda ise aynı mana farklı kelimelerle "في سفر فتخلفت عنه..." şeklinde verilmektedir.

[3835] Bu rivayet aynı zamanda manen rivayete örnektir.

[3836] *es-Sünen*'de "اية" yerine "تلك", iki yerde "يصادف" yerine "يوافق" lafzı kullanılmaktadır. "لقيت عبد الله بن سلام" ifadesinden sonraki uzun kısmı kendi farklı lafızlarıyla "فذكرت له هذا" diyerek kısaltmaktadır, iki kez zikredilen "اخر ساعة في يوم الجمعة" yerine birinde "بعد العصر الى ان تغرب الشمس", diğerinde "بعد العصر" denilmektedir. *es-Sünen*'de ilave bir cümle "وفيه ادخل الجنة" vardır.

	صلى الله عليه و سلم يقول لا تعمل المطي إلا إلى ثلاثة مساجد إلى المسجد الحرام وإلى مسجدي هذا وإلى مسجد إيلياء أو بيت المقدس يشك قال أبو هريرة ثم لقيت عبد الله بن سلام فحدثته بمجلسي مع كعب الأحبار وما حدثته به في يوم الجمعة فقلت قال كعب ذلك في كل سنة يوم قال قال عبد الله بن سلام كذب كعب فقلت ثم قرأ كعب التوراة فقال بل هي في كل جمعة فقال عبد الله بن سلام صدق كعب ثم قال عبد الله بن سلام قد علمت أية ساعة هي قال أبو هريرة فقلت له أخبرني بها ولا تضن علي فقال عبد الله بن سلام هي آخر ساعة في يوم الجمعة قال أبو هريرة فقلت وكيف تكون آخر ساعة في يوم الجمعة وقد قال رسول الله صلى الله عليه و سلم لا يصادفها عبد مسلم وهو يصلي وتلك الساعة ساعة لا يصلى فيها فقال عبد الله بن سلام ألم يقل رسول الله صلى الله عليه و سلم من جلس مجلسا ينتظر الصلاة فهو في صلاة حتى يصلي قال أبو هريرة فقلت بلى قال فهو ذلك		
28	حدثني يحيى عن مالك عن سمي مولى أبي بكر بن عبد الرحمن عن أبي صالح السمان عن أبي هريرة أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال :من اغتسل يوم الجمعة غسل الجنابة ثم راح في الساعة الأولى فكأنما قرب بدنة ومن راح في الساعة الثانية فكأنما قرب بقرة ومن راح في الساعة الثالثة فكأنما قرب كبشا أقرن ومن راح في الساعة الرابعة فكأنما قرب دجاجة ومن راح في الساعة الخامسة فكأنما قرب بيضة فإذا خرج الإمام حضرت الملائكة يستمعون الذكر	حدثنا إسحق بن موسى [الأنصاري] حدثنا معن حدثنا مالك عن سمي عن أبي صالح عن أبي هريرة : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال من اغتسل يوم الجمعة غسل الجنابة ثم راح فكأنما قرب بدنه ومن راح في الساعة الثانية فكأنما قرب بقرة ومن راح في الساعة الثالثة فكأنما قرب كبشا أقرن ومن راح في الساعة الرابعة فكأنما قرب دجاجة ومن راح في الساعة الخامسة فكأنما قرب بيضة فإذا خرج الإمام حضرت الملائكة يستمعون الذكر	Tirmizî, “Cum‘a”, 6 (No. 499); Muvaṭṭa’, “Cum‘a”, 1 (No. 231) ***sened, mana ve lafız çok az farklı[3837]
29	حدثني يحيى عن مالك عن ضمرة بن سعيد المازني عن عبيد الله بن عبد الله بن عتبة بن مسعود :أن عمر بن الخطاب سأل أبا واقد الليثي ما كان يقرأ به رسول الله صلى الله عليه و سلم في الأضحى والفطر فقال كان يقرأ ب { ق والقرآن المجيد } و { اقتربت الساعة وانشق القمر }	حدثنا إسحق بن موسى الأنصاري حدثنا معن بن عيسى حدثنا مالك [بن أنس] عن ضمرة بن سعيد المازني عن عبيد الله بن عبد الله بن عتبة : أن عمر بن الخطاب سأل أبا واقد الليثي ما كان رسول الله صلى الله عليه و سلم يقرأ [به] في الفطر والأضحى ؟ قال كان يقرأ ب { ق	Tirmizî, “‘Îdeyn”, 4 (No. 534); Muvaṭṭa’, “‘Îdeyn”, 8 (No. 444); Muvaṭṭa’, “Ṣalât”, 236 (No. 236) ***sened, mana ve lafız aynı

[3837] *es-Sünen*’de “**في الساعة الاولى**” kısmı verilmemektedir.

	والقرآن المجيد } و { اقتربت الساعة وانشق القمر }		
30	حدثنا محمد بن بشار حدثنا عبد الرحمن بن مهدي عن سفيان عن أبي حازم ح قال وأخبرنا أبو مصعب قراءة عن مالك عن أبي حازم عن سهل بن سعد : قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم لا يزال الناس بخير ما عجلوا الفطر	حدثني يحيى عن مالك عن أبي حازم بن دينار عن سهل بن سعد الساعدي أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال :لا يزال الناس بخير ما عجلوا الفطر	Tirmizî, "Ṣavm", 13 (No. 699); Muvaṭṭa', "Ṣıyâm", 6 (No. 652); Muvaṭṭa', "Ṣıyâm", 19 (No. 364) ***sened, mana ve lafız aynı
31	حدثنا أبو مصعب المدني قراءة عن مالك بن أنس عن ابن شهاب عن عروة و عمرة عن عائشة : أنها قالت كان رسول الله صلى الله عليه و سلم إذا اعتكف أدنى إلى رأسه فأرجله وكان لا يدخل البيت إلا لحاجة الإنسان	حدثني يحيى عن مالك عن بن شهاب عن عروة بن الزبير عن عمرة بنت عبد الرحمن عن عائشة زوج النبي صلى الله عليه و سلم أنها قالت :كان رسول الله صلى الله عليه و سلم إذا اعتكف يدني إلي رأسه فأرجله وكان لا يدخل البيت إلا لحاجة الإنسان	Tirmizî, "Ṣavm", 80 (No. 804); Muvaṭṭa', "İ'tikâf", 1 (No. 710); Muvaṭṭa', "Ṣıyâm", 32 (No. 377) ***sened aynı: Tirmizî'de Urve ve Amre denen yer *el-Muvaṭṭa'*da Urve an Amre şeklinde, lafız ve mana aynı
32	حدثنا أبو مصعب قراءة عن مالك بن أنس عن عبد الرحمن بن قاسم عن أبيه عن عائشة : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم أفرد الحج	وحدثني عن مالك عن عبد الرحمن بن القاسم عن أبيه عن عائشة أم المؤمنين :ان رسول الله صلى الله عليه و سلم افرد الحج	Tirmizî, "Ḥac", 10 (No. 820); Muvaṭṭa', "Ḥac", 37 (No. 764) ***sened, mana ve lafız aynı
33	حدثنا قتيبة عن مالك بن أنس عن ابن شهاب عن محمد بن عبد الله بن الحارث بن نوفل : أنه سمع سعد بن أبي وقاص و الضحاك بن قيس وهما يذكران التمتع بالعمرة إلى الحج فقال الضحاك بن قيس لا يصنع ذلك إلا من جهل أمر الله فقال سعد بئس ما قلت يا ابن أخي ! فقال الضحاك بن قيس فإن عمر بن الخطاب قد نهى عن ذلك فقال سعد قد صَنَعَهَا رسول الله صلى الله عليه و سلم وصنعناها معه	حدثني يحيى عن مالك عن بن شهاب عن محمد بن عبد الله بن الحارث بن نوفل بن عبد المطلب انه حدثه انه سمع سعد بن أبي وقاص والضحاك بن قيس عام حج معاوية بن أبي سفيان وهما يذكران التمتع بالعمرة إلى الحج فقال الضحاك بن قيس :لا يفعل ذلك الا من جهل أمر الله عز و جل فقال سعد بئس ما قلت يا بن أخي فقال الضحاك فإن عمر بن الخطاب قد نهى عن ذلك فقال سعد قد صنعها رسول الله صلى الله عليه و سلم وصنعناها معه	Tirmizî, "Ḥac", 12 (No. 823); Muvaṭṭa', "Ḥac", 60 (No. 789); Muvaṭṭa', "Ḥac", 17 (No. 396) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3838]
34	حدثنا قتيبة عن مالك بن أنس عن أبي النضر عن نافع مولى أبي قتادة عن أبي قتادة : أنه كان مع النبي صلى الله عليه و سلم حتى إذا كان ببعض طريق مكة تخلف مع أصحاب له محرمين وهو غير محرم فرأى حمارا وحشيا فاستوى على فرسه فسأل أصحابه أن يتناولوه سوطه فأبوا	حدثني يحيى عن مالك عن أبي النضر مولى عمر بن عبيد الله التيمي عن نافع مولى أبي قتادة الأنصاري عن أبي قتادة :انه كان مع رسول الله صلى الله عليه و سلم حتى إذا كانوا ببعض طريق مكة تخلف مع أصحاب له محرمين وهو غير محرم فرأى حمارا وحشيا فاستوى على فرسه فسأل	Tirmizî, "Ḥac", 25 (No. 847); Muvaṭṭa', "Ḥac", 76 (No. 805); Muvaṭṭa', "Ḥac", 64 (No. 443) ***sened, mana ve lafız aynı

[3838] *es-Sünen*'de "**يفعل**" yerine "**يصنع**" zikredilmektedir. Rivayet öncesi "Muâviye'nin haccettiği sene" şeklinde müzakerenin yapıldığı tarihin belirtilmemesi dikkate alınmadı.

	اصحابه ان يناولوه سوطه فأبوا عليه فسألهم رمحه فأبوا فأخذه ثم شد على الحمار فقتله فأكل منه بعض أصحاب رسول الله صلى الله عليه و سلم وأبى بعضهم فلما أدركوا رسول الله صلى الله عليه و سلم سألوه عن ذلك فقال إنما هي طعمة اطعمكموها الله	فسألهم رمحه فأبوا عليه فأخذه ثم شد على الحمار فقتله فأكل منه بعض أصحاب النبي صلى الله عليه و سلم وأبى بعضهم فأدركوا النبي صلى الله عليه و سلم فسألوه عن ذلك فقال إنما هي طعمة أطعمكموها الله	
Tirmizî, “Ḥac”, 25 (No. 848); Muvaṭṭa’, “Ḥac”, 78 (No. 807) ***sened, mana ve lafız aynı	وحدثني عن مالك عن زيد بن اسلم ان عطاء بن يسار أخبره عن أبي قتادة في الحمار الوحشي مثل حديث أبي النضر الا ان في حديث زيد بن اسلم :ان رسول الله صلى الله عليه و سلم قال هل معكم من لحمه شيء	حدثنا قتيبة عن مالك عن زيد بن أسلم عن عطاء بن يسار عن أبي قتادة : في حمار الوحش مثل حديث أبي النضر غير أن في حديث زيد بن أسلم أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال هل معكم من لحمه شيء ؟	35
Tirmizî, “Ḥac”, 34 (No. 857); Muvaṭṭa’, “Ḥac”, 107 (No. 839); Muvaṭṭa’, “Ḥac”, 76 (No. 455) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok farklı[3839]	حدثني يحيى عن مالك عن جعفر بن محمد عن أبيه عن جابر بن عبد الله انه قال :رأيت رسول الله صلى الله عليه و سلم رمل من الحجر الأسود حتى انتهى إليه ثلاثة أطواف	حدثنا علي بن خشرم أخبرنا عبد الله بن وهب عن مالك بن أنس عن جعفر بن محمد عن أبيه عن جابر : أن النبي صلى الله عليه و سلم رمل من الحجر إلى الحجر ثلاثا ومشى أربعا	36
Tirmizî, “Ḥac”, 66 (No. 904); Muvaṭṭa’, “Ḍaḥâyâ, 9 (No. 1079); Muvaṭṭa’, “Ḍaḥâyâ ve mâ yüczeü minhâ”, 7 (No. 635) ***sened aynı, mana aynı, lafız aynı --takdim-tehir-	حدثني يحيى عن مالك عن أبي الزبير المكي عن جابر بن عبد الله انه قال :نحرنا مع رسول الله صلى الله عليه و سلم عام الحديبية *البدنة عن سبعة* والبقرة عن سبعة	حدثنا قتيبة حدثنا مالك بن أنس عن أبي الزبير عن جابر قال : نحرنا مع النبي صلى الله عليه و سلم عام الحديبية البقرة عن سبعة و*البدنة عن سبعة*	37
Tirmizî, “Ḥac”, 108 (No. 955); Muvaṭṭa’, “Ḥac”, 218 (No. 959); Muvaṭṭa’, “Ḥac”, 116 (No. 495) ***sened aynı, mana --aynı, lafız biraz farklı[3840]	أخبرنا مالك حدثنا عبد الله بن أبي بكر أن أباه أخبره أن أبا البداح بن عاصم بن عدي أخبره عن أبيه عاصم بن عدي عن رسول الله صلى الله عليه و سلم : أنه رخص لرعاء الإبل في البيتوتة يرمون يوم النحر ثم يرمون من الغد أو من بعد الغد ليومين ثم يرمون يوم النفر	حدثنا الحسن بن علي الخلال حدثنا عبد الرزاق أخبرنا مالك بن أنس حدثني عبد الله بن أبي بكر عن أبيه عن أبي البداح بن عاصم بن عدي عن أبيه قال : رخص رسول الله صلى الله عليه و سلم لرعاء الإبل في البيتوتة أن يرموا يوم النحر ثم يجمعوا رمي يومين بعد يوم النحر فيرمونه في أحدهما قال مالك ظننت أنه قال في الأول منها (ثم يرمونه يوم النفر)	38

[3839] *es-Sünen*’de “**رايت**”, “**الاسود**”, “**حتى انتهى**” ve “**اطواف**” ifadeleri yoktur. Açıklayıcı mahiyette “**ومشى اربعا**” ibaresi fazladan bulunmaktadır.

[3840] *es-Sünen*’de “**من الغد او من بعد الغد ليومين**” ifadesi “**يجمعوا رمي يومين بعد يوم النحر فيرمونه في احدهما**” şeklinde geçmektedir. Sonunda da Mâlik’in Muvaṭṭa’da zikredilmeyen şüphe ifadesi aktarılmaktadır

39	حدثنا قتيبة بن مالك قال وحدثنا إسحق بن موسى حدثنا معن حدثنا مالك عن عبد الله بن أبي بكر بن محمد بن عمرو بن حزم عن أبيه عن عمرة : أنها أخبرته أنها سمعت عائشة وذكر لها أن ابن عمر يقول (إن الميت ليعذب ببكاء الحي عليه) فقالت عائشة غفر الله لأبي عبد الرحمن ! أما إنه لم يكذب ولكنه نسي أو أخطأ إنما مر رسول الله صلى الله عليه و سلم على يهودية يبكي عليها فقال إنهم ليبكون عليها وإنها لتعذب في قبرها	وحدثني عن مالك عن عبد الله بن أبي بكر عن أبيه عن عمرة بنت عبد الرحمن أنها أخبرته أنها سمعت عائشة أم المؤمنين تقول وذكر لها أن عبد الله بن عمر يقول :إن الميت ليعذب ببكاء الحي فقالت عائشة يغفر الله لأبي عبد الرحمن أما إنه لم يكذب ولكنه نسي أو أخطأ إنما مر رسول الله صلى الله عليه و سلم بيهودية يبكي عليها أهلها فقال إنكم لتبكون عليها وإنها لتعذب في قبرها	Tirmizî, “Cenâiz”, 25 (No. 1006); Muvaṭṭa’, “Cenâiz”, 37 (No. 566); Muvaṭṭa’, “Cenâiz”, 17 (No. 320) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3841]
40	حدثنا قتيبة عن مالك بن أنس ح وحدثنا الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك بن أنس عن ابن شهاب عن سعيد بن المسيب عن أبي هريرة : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال لا يموت لأحد من المسلمين ثلاثة من الولد فتمسه النار إلا تحلة القسم	حدثني يحيى عن مالك عن بن شهاب عن سعيد بن المسيب عن أبي هريرة أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال :لا يموت لأحد من المسلمين ثلاثة من الولد فتمسه النار إلا تحلة القسم	Tirmizî, “Cenâiz”, 65 (No. 1060); Muvaṭṭa’, “Cenâiz”, 38 (No. 567) ***sened, mana ve lafız aynı
41	حدثنا الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك ح وحدثنا قتيبة عن مالك عن سمي عن أبي صالح عن أبي هريرة : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال الشهداء خمس المطعون والمبطون والغرق وصاحب الهدم والشهيد في سبيل الله	وحدثني عن مالك عن سمي مولى أبي بكر بن عبد الرحمن عن أبي صالح عن أبي هريرة أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال :بينما رجل يمشي بطريق إذ وجد غصن شوك على الطريق فأخره فشكر الله له فغفر له وقال الشهداء خمسة المطعون والمبطون والغرق وصاحب الهدم والشهيد في سبيل الله وقال لو يعلم الناس ما في النداء والصف الأول ثم لم يجدوا إلا أن يستهموا عليه لاستهموا ولو يعلمون ما في التهجير لاستبقوا إليه ولو يعلمون ما في العتمة والصبح لأتوهما ولو حبوا	Tirmizî, “Cenâiz”, 66 (No. 1063); Muvaṭṭa’, “Ṣalâtü’l-cemâ’a”, 6 (No. 301); Muvaṭṭa’, “Ṣalât”, 303 (No. 303) sened aynı, mana aynı, lafız aynı -taktî‘-
42	حدثنا قتيبة بن سعيد حدثنا مالك بن أنس عن عبد الله بن الفضل عن نافع بن جبير بن مطعم عن ابن عباس : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال الأيم أحق بنفسها من وليها والبكر تستأذن في نفسها وإذنها صماتها	حدثني مالك عن عبد الله بن الفضل عن نافع بن جبير بن مطعم عن عبد الله بن عباس أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال :الأيم أحق بنفسها من وليها والبكر تستأذن في نفسها وأذنها صماتها	Tirmizî, “Nikâḥ”, 17 (No. 1108); Muvaṭṭa’, “Nikâḥ”, 4 (No. 1141); Muvaṭṭa’, “Nikâḥ”, 17 (No. 540) ***sened, mana ve lafız aynı
43	حدثنا الحسن بن علي الخلال حدثنا إسحق بن عيسى و عبد الله بن نافع الصائغ قالا أخبرنا مالك بن أنس عن أبي حازم بن دينار عن سهل	حدثني يحيى عن مالك عن أبي حازم بن دينار عن سهل بن سعد الساعدي :ان رسول الله صلى الله عليه و سلم جاءته امرأة فقالت يا	Tirmizî, “Nikâḥ”, 22 (No. 1114); Muvaṭṭa’, “Nikâḥ”, 8 (No. 1145) ***sened aynı,

[3841] *es-Sünen*’de “**اهلها**” kelimesi zikredilmemektedir.

	بن سعد الساعدي : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم جاءته امرأة فقالت إني وهبت نفسي لك فقامت طويلا فقال رجل يا رسول الله ! فزوجنيها إن لم تكن لك بها حاجة فقال هل عندك من شيء تصدقها ؟ فقال ما عندي إلا إزاري هذا فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم إزارك إن أعطيتها جلست ولا إزار لك فالتمس شيئا قال ما أجد قال فالتمس ولو خاتم من حديد قال فالتمس فلم يجد شيئا فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم هل معك من القرآن شيء ؟ قال نعم سورة كذا وسورة كذا لسور سماها فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم زوجتكها بما معك من القرآن	رسول الله اني قد وهبت نفسي لك فقامت قياما طويلا فقام رجل فقال يا رسول الله زوجنيها ان لم تكن لك بها حاجة فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم هل عندك من شيء تصدقها إياه فقال ما عندي الا إزاري هذا فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم ان أعطيتها إياه جلست لا إزار لك فالتمس شيئا فقال ما أجد شيئا قال التمس ولو خاتما من حديد فالتمس فلم يجد شيئا فقال له رسول الله صلى الله عليه و سلم هل معك من القرآن شيء فقال نعم معي سورة كذا وسورة كذا لسور سماها فقال له رسول الله صلى الله عليه و سلم قد انكحتكها بما معك من القرآن	mana aynı, lafız çok az farklı[3842]
44	حدثنا إسحق بن موسى الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك عن نافع عن ابن عمر : أن النبي صلى الله عليه و سلم نهى عن الشغار	حدثني يحيى عن مالك عن نافع عن عبد الله بن عمر :أن رسول الله صلى الله عليه و سلم نهى عن الشغار والشغار ان يزوج الرجل ابنته على ان يزوجه الآخر ابنته ليس بينهما صداق	Tirmizî, “Nikâḥ”, 29 (No. 1124); Muvaṭṭa’, “Nikâḥ”, 24 (No. 1162); Muvaṭṭa’, “Nikâḥ”, 10 (No. 533) ***sened, mana ve lafız aynı
45	حدثنا بندار حدثنا يحيى بن سعيد القطان حدثنا مالك ح وحدثنا إسحق بن موسى الأنصاري قال حدثنا معن قال حدثنا مالك عن عبد الله بن دينار عن سليمان بن يسار عن عروة بن الزبير عن عائشة قالت : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم إن الله حرم من الرضاعة ما حرم من الولادة	وحدثني يحيى عن مالك عن عبد الله بن دينار عن سليمان بن يسار وعن عروة بن الزبير عن عائشة أم المؤمنين أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال :يحرم من الرضاعة ما يحرم من الولادة	Tirmizî, “Raḍâ’”, 1 (No. 1147); Muvaṭṭa’, “Raḍâ’”, 15 (No. 1335); Muvaṭṭa’, “Ṭalâḳ”, 65 (No. 617) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3843]
46	حدثنا قتيبة حدثنا مالك ح وحدثنا الأنصاري حدثنا معن قال حدثنا مالك عن ابن شهاب عن عمرو بن الشريد عن ابن عباس : أنه سئل عن رجل له جاريتان أرضعت إحداهما جارية والآخرى غلاما أيحل للغلام أن يتزوج بالجارية ؟ فقال لا اللقاح واحد	وحدثني عن مالك عن بن شهاب عن عمرو بن الشريد :أن عبد الله بن عباس سئل عن رجل كانت له امرأتان فأرضعت إحداهما غلاما وأرضعت الأخرى جارية فقيل له هل يتزوج الغلام الجارية فقال لا اللقاح واحد	Tirmizî, “Raḍâ’”, 2 (No. 1149); Muvaṭṭa’, “Raḍâ’”, 5 (No. 1324); Muvaṭṭa’, “Ṭalâḳ”, 67 (No. 619) ***sened aynı, mana aynı, lafız biraz farklı[3844]

[3842] *es-Sünen*’de “انكح” yerine “زوج” yüklemi bulunmaktadır. “يا رسول الله” hitap cümlesi, “قياما”, “قام”, “شيئا” ve “معي” kelimeleri yoktur.

[3843] *es-Sünen*’de başta “ان الله” lafzı fazladan yer almaktadır. Mâlik’in Leysî rivayetinde ilave bir tarik daha bulunmaktadır ve Şeybânî rivayetiyle lafızları aynıdır.

[3844] *es-Sünen*’de “امرا” yerine “جاريت”, “قيل” yerine “ايحل” denilmektedir. “كانت” ve ikinci “ارضعت” ifadeleri zikredilmemektedir.

47	حدثنا الحسن بن علي الخلال حدثنا بشر بن عمر حدثنا مالك بن أنس عن سعيد بن أبي سعيد عن أبيه عن أبي هريرة قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم لا تسافر *امرأة* مسيرة يوم وليلة إلا ومعها ذو محرم	وحدثني مالك عن سعيد بن أبي سعيد المقبري عن أبي هريرة ان رسول الله صلى الله عليه و سلم قال :لا يحل *لامرأة* تؤمن بالله واليوم الآخر تسافر مسيرة يوم وليلة الا مع ذي محرم منها	Tirmizî, "Raḍâ'", 15 (No. 1170); Muvaṭṭa', "İsti'zân", 37 (No. 1894) ***sened aynı --Tirmizî 1 fazla-, mana aynı, lafız aynı -ihtisar-
48	حدثنا الأنصاري حدثنا معن بن عيسى أنبأنا مالك بن أنس عن عبد الله بن أبي بكر بن محمد بن عمرو بن حزم عن حميد بن نافع عن زينب بنت أبي سلمة قالت زينب : دخلت على أم حبيبة زوج النبي صلى الله عليه و سلم حين توفي أبوها أبو سفيان بن حرب فدعت بطيب في صفرة خلوق أو غيره فدهنت به جارية ثم مست بعارضيها ثم قالت : والله ! مالي بالطيب من حاجة غير أني سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم يقول لا يحل لامرأة تؤمن بالله واليوم الآخر أن تحد على ميت فوق ثلاثة أيام إلا على زوج أربعة أشهر وعشرا	حدثني يحيى عن مالك عن عبد الله بن أبي بكر بن محمد بن عمرو بن حزم عن حميد بن نافع عن زينب بنت أبي سلمة أنها أخبرته هذه الأحاديث الثلاثة قالت زينب :دخلت على أم حبيبة زوج النبي صلى الله عليه و سلم حين توفي أبوها أبو سفيان بن حرب فدعت أم حبيبة بطيب فيه صفرة خلوق أو غيره فدهنت به جارية ثم مسحت بعارضيها ثم قالت والله ما لي بالطيب من حاجة غير أني سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم يقول لا يحل لامرأة تؤمن بالله واليوم الآخر أن تحد على ميت فوق ثلاث ليال إلا على زوج أربعة أشهر وعشرا	Tirmizî, "Ṭalâḳ", 18 (No. 1195); Muvaṭṭa', "Ṭalâḳ", 101 (No. 1311) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3845]
49	قالت زينب : فدخلت على زينب بنت جحش حين توفي أخوها فدعت بطيب فمست منه ثم قالت والله ! مالي في الطيب من حاجة غير أني سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم يقول لا يحل لامرأة تؤمن بالله واليوم الآخر أن تحد على ميت فوق ثلاث ليال إلا على زوج أربعة أشهر وعشرا	قالت زينب ثم دخلت على زينب بنت جحش زوج النبي صلى الله عليه و سلم حين توفي أخوها فدعت بطيب فمست منه ثم قالت والله ! ما لي بالطيب حاجة غير أني سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم :يقول لا يحل لامرأة تؤمن بالله واليوم الآخر أن تحد على ميت فوق ثلاث ليال إلا على زوج أربعة أشهر وعشرا	Tirmizî, "Ṭalâḳ", 18 (No. 1196); Muvaṭṭa', "Ṭalâḳ", 102 (No. 1312) ***sened, mana ve lafız aynı
50	قالت زينب : وسمعت أمي أم سلمة تقول جاءت امرأة إلى رسول الله صلى الله عليه و سلم فقالت يا رسول الله ! إن ابنتي توفي عنها زوجها وقد اشتكت عينيها أفنكحلها ؟ فقال لا مرتين أو ثلاث مرات كل ذلك يقول لا ثم قال إنما هي { أربعة أشهر وعشرا } وقد كانت إحداكن في الجاهلية ترمي بالبعرة على رأس الحول	قالت زينب وسمعت أمي أم سلمة زوج النبي صلى الله عليه و سلم تقول :جاءت امرأة إلى رسول الله صلى الله عليه و سلم فقالت يا رسول الله ! إن ابنتي توفي عنها زوجها وقد اشتكت عينيها أفتكحلهما ؟ فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم لا مرتين أو ثلاثا كل ذلك يقول لا ثم قال إنما هي { أربعة أشهر وعشرا } وقد كانت إحداكن في الجاهلية ترمي بالبعرة على رأس الحول قال حميد بن نافع فقلت لزينب وما ترمي بالبعرة على رأس الحول فقالت زينب كانت المرأة إذا توفي عنها زوجها دخلت حفشا ولبست شر ثيابها ولم تمس طيبا ولا شيئا حتى تمر بها سنة ثم تؤتى بدابة حمار أو شاة أو طير فتفتض به فقلما تفتض بشيء	Tirmizî, "Ṭalâḳ", 18 (No. 1197); Muvaṭṭa', "Ṭalâḳ", 103 (No. 1313) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı -ihtisar-[3846]

[3845] *es-Sünen*'de "**ليال**" yerine "**ايام**", "**مسحت**" yerine "**مست**" kelimeleri kullanılmaktadır.

[3846] *es-Sünen*'de "**مرات**" kelimesi fazladan yer almaktadır.

		إلا مات ثم تخرج فتعطى بعرة فترمي بها ثم تراجع بعد ما شاءت من طيب أو غيره قال مالك والخفش البيت الرديء وتفتض تمسح به جلدها كالنشرة	
51	أنبأنا قتيبة أنبأنا مالك بن أنس عن نافع عن ابن عمر قال : لا عن رجل امرأته وفرق النبي صلى الله عليه و سلم بينهما وألحق الولد بالأم	وحدثني عن مالك عن نافع عن عبد الله بن عمر :ان رجلا لاعن امرأته في زمان رسول الله صلى الله عليه و سلم وانتفى من ولدها ففرق رسول الله صلى الله عليه و سلم بينهما وألحق الولد بالمرأة	Tirmizî, "Ṭalâḳ", 22 (No. 1203); Muvaṭṭa', "Ṭalâḳ", 35 (No. 1236); Muvaṭṭa', "Ṭalâḳ", 35 (No. 587) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı -- ihtisar-[3847]
52	حدثنا الأنصاري أنبأنا معن أنبأنا مالك عن سعد بن إسحق بن كعب بن عجرة عن عمته زينب بنت كعب بن عجرة أن الفريعة بنت مالك بن سنان وهي أخت أبي سعيد الخدري : أخبرتها أنها جاءت رسول الله صلى الله عليه و سلم تسأل أن ترجع إلى أهلها في بني خدرة وأن زوجها خرج في طلب أعبد له أبقوا حتى إذا كان بطرف القدوم لحقهم فقتلوه فقالت فسألت رسول الله صلى الله عليه و سلم أن أرجع إلى أهلي فإن زوجي لم يترك لي مسكنا يملكه ولا نفقة قالت فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم نعم قالت فانصرفت حتى إذا كنت في الحجرة (أو في المسجد) ناداني رسول الله صلى الله عليه و سلم (أو أمر بي فنوديت له) فقال كيف قلت ؟ قالت فرددت عليه القصة التي ذكرت له من شأن زوجي قال اسكني في بيتك حتى يبلغ الكتاب أجله قالت فاعتددت فيه أربعة أشهر وعشرا قالت فلما كان عثمان أرسل إلي فسألني عن ذلك فأخبرته فأتبعه وقضى بي	حدثني يحيى عن مالك عن سعد بن إسحاق بن كعب بن عجرة عن عمته زينب بنت كعب بن عجرة أن الفريعة بنت مالك بن سنان وهي أخت أبي سعيد الخدري أخبرتها :أنها جاءت إلى رسول الله صلى الله عليه و سلم تسأله أن ترجع إلى أهلها في بني خدرة فإن زوجها خرج في طلب أعبد له أبقوا حتى إذا كانوا بطرف القدوم لحقهم فقتلوه قالت فسألت رسول الله صلى الله عليه و سلم أن أرجع إلى أهلي في بني خدرة فإن زوجي لم يتركني في مسكن يملكه ولا نفقة قالت فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم نعم قالت فانصرفت حتى إذا كنت في الحجرة ناداني رسول الله صلى الله عليه و سلم أو أمر بي فنوديت له فقال كيف قلت فرددت عليه القصة التي ذكرت له من شأن زوجي فقال أمكثي في بيتك حتى يبلغ الكتاب أجله قالت فاعتددت فيه أربعة أشهر وعشرا قالت فلما كان عثمان بن عفان أرسل إلي فسألني عن ذلك فأخبرته فأتبعه وقضى به	Tirmizî, "Ṭalâḳ", 23 (No. 1204); Muvaṭṭa', "Ṭalâḳ", 87 (No. 1295); Muvaṭṭa', "Ṭalâḳ", 41 (No. 593) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3848]
53	حدثنا قتيبة حدثنا مالك بن أنس عن عبد الله بن يزيد : أن زيدا أبا عياش سأل سعدا عن البيضاء بالسلت فقال أيهما أفضل ؟ قال البيضاء فنهى	وحدثني عن مالك عن عبد الله بن يزيد أن زيدا أبا عياش أخبره أنه سأل سعد بن أبي وقاص عن البيضاء بالسلت فقال له سعد أيتهما أفضل قال	Tirmizî, "Büyû", 14 (No. 1225); Muvaṭṭa', "Büyû'", 22 (No. 1360) ***sened aynı,

[3847] *es-Sünen*'de "بالمراة" yerine "بالام" kelimesi bulunmaktadır.

[3848] *es-Sünen*'de "امكثي"nin yerine "اسكني" fiili kullanılmaktadır. "في بني خدرة" ifadesi yoktur. *es-Sünen*'de 2 şüphe (ev) ifadesi vardır. Biri (او امر بي) Muvaṭṭa'da da bulunmaktayken, diğer (او في المسجد) *es-Sünen*'de ortaya çıkmaktadır.

	عن ذلك وقال سعد سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم يسأل عن اشتراء التمر بالرطب فقال لمن حوله أينقص الرطب إذا يبس ؟ قالوا نعم فنهى عن ذلك	البيضاء فنهاه عن ذلك وقال سعد :سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم يسأل عن اشتراء التمر بالرطب فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم أينقص الرطب إذا يبس فقالوا نعم فنهى عن ذلك	mana aynı, lafız çok az farklı[3849]
54	حدثنا قتيبة عن مالك بن أنس عن ابن شهاب عن محيصة أخي بني حارثة عن أبيه : أنه استأذن النبي صلى الله عليه و سلم في إجارة الحجام فنهاه عنها فلم يزل يسأله ويستأذنه حتى قال أعلفه ناضحك وأطعمه رقيقك	وحدثني مالك عن بن شهاب عن بن محيصة الأنصاري أحد بني حارثة :انه استأذن رسول الله صلى الله عليه و سلم في إجارة الحجام فنهاه عنها فلم يزل يسأله ويستأذنه حتى قال اعلفه نضاحك يعني رقيقك	Tirmizî, “Büyû‘”, 47 (No. 1277); Muvaṭṭa’, “İsti’zân”, 28 (No. 1884) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3850]
55	حدثنا هناد حدثنا عبدة عن محمد بن إسحق عن نافع عن عمر عن زيد بن ثابت : أن النبي صلى الله عليه و سلم نهى عن المحاقلة والمزابنة إلا أنه قد أذن لأهل العرايا أن يبيعوها بمثل خرصها ... وروى أيوب و عبيد الله بن عمر و مالك بن أنس عن نافع عن ابن عمر أن النبي صلى الله عليه و سلم نهى عن المحاقلة والمزابنة وبهذا الإسناد عن ابن عمر عن زيد بن ثابت عن النبي صلى الله عليه و سلم أنه رخص في العرايا	حدثني يحيى عن مالك عن نافع عن عبد الله بن عمر :ان رسول الله صلى الله عليه و سلم نهى عن المزابنة والمزابنة بيع الثمر بالتمر كيلا وبيع الكرم بالزبيب كيلا	Tirmizî, “Büyû‘”, 63 (No. 1300); Muvaṭṭa’, “Büyû‘”, 23 (No. 1361); Muvaṭṭa’, “Büyû‘ ve ticârât”, 22 (No. 778) ***sened aynı, mana aynı, biraz farklı -- ihtisar-[3851]
56	حدثنا أبو كريب حدثنا زيد بن حباب عن مالك بن أنس عن داود بن حصين عن أبي سفيان مولى ابن أبي أحمد عن أبي هريرة : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم رخص في بيع العرايا فيما دون خمسة أوسق أو كذا -- -حدثنا قتيبة عن مالك عن داود بن حصين نحوه -- -وروى هذا الحديث عن مالك أن النبي صلى الله عليه و سلم أرخص في بيع العرايا في خمسة أوسق أو **فيما** دون خمسة أوسق	وحدثني عن مالك عن داود بن الحصين عن أبي سفيان مولى بن أبي أحمد عن أبي هريرة :أن رسول الله صلى الله عليه و سلم أرخص في بيع العرايا بخرصها فيما دون خمسة أوسق أو في خمسة أوسق يشك داود قال خمسة أوسق أو دون خمسة أوسق -- - أخبرنا مالك أخبرنا داود بن الحصين أن أبا سفيان مولى ابن أبي أحمد أخبره عن أبي هريرة : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم رخص في بيع العرايا فيما دون خمسة أوسق أو في خمسة أوسق . شك داود لا يدري أقال خمسة أو فيما دون خمسة ؟	Tirmizî, “Büyû‘”, 63 (No. 1301); Muvaṭṭa’, “Büyû‘”, 14 (No. 1352); Muvaṭṭa’, “el-”Büyû‘ ve ticârât” ve’s-selem”, 2 (No. 758) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3852]
57	حدثنا عبد بن حميد حدثنا روح بن عبادة حدثنا مالك بن أنس عن زيد بن أسلم عن عطاء بن	حدثني يحيى عن مالك عن زيد بن اسلم عن عطاء بن يسار عن أبي رافع مولى رسول الله صلى	Tirmizî, “Büyû”, 75 (No. 1318); Muvaṭṭa’, “Büyû‘”,

[3849] *es-Sünen*’de “**لمن حوله**” ifadesi fazladan yer almaktadır.

[3850] *es-Sünen*’de “**يعني**” yerine “**وأطعمه**” ifadesi geçmektedir.

[3851] *es-Sünen*’de “**المحاقلة**” kelimesi fazladan kullanılmaktadır. Ancak *es-Sünen*’deki bu rivayette Mâlik ile birlikte Eyyûb ve Ubeydullâh b. Ömer’in de nakilleri birleştirildiğinden bu fazlalığın oluştuğu anlaşılmaktadır.

[3852] *es-Sünen*’de “**بخرصها**” lafzı yer almamaktadır. İki eserde de yer alan şüphe lafzında (**كذا / خمسة اوسق**) şüphe eden kişi Muvaṭṭa’da bildirilirken *es-Sünen*’de belirtilmemektedir.

	يسار عن أبي رافع مولى رسول الله صلى الله عليه و سلم قال : استسلف رسول الله صلى الله عليه و سلم بكرا فجاءته إبل من الصدقة قال أبو رافع فأمرني رسول الله صلى الله عليه و سلم أن أقضي الرجل بكره فقلت لا أجد في الإبل إلا جملا خيارا رباعيا فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم أعطه	الله عليه و سلم انه قال :استسلف رسول الله صلى الله عليه و سلم بكرا فجاءته إبل من الصدقة قال أبو رافع فأمرني رسول الله صلى الله عليه و سلم ان أقضي الرجل بكره فقلت لم أجد في الإبل الا جملا خيارا رباعيا فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم أعطه إياه فإن خيار الناس أحسنهم قضاء	89 (No. 1429); Muvaṭṭa', "Ṣarf", 8 (No. 820) ***sened, mana ve lafız aynı
58	حدثنا الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك عن ابن شهاب عن أبي سلمة عن جابر : أن النبي صلى الله عليه و سلم قال أيما رجل أعمر عمرى له ولعقبه فإنها للذي يعطاها لا ترجع إلى الذي أعطاها لأنه أعطى عطاء وقعت فيه المواريث	حدثني مالك عن بن شهاب عن أبي سلمة بن عبد الرحمن بن عوف عن جابر بن عبد الله الأنصاري أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال :أيما رجل أعمر عمرى له ولعقبه فإنها للذي يعطاها لا ترجع إلى الذي أعطاها لأنه أعطى عطاء وقعت فيه المواريث	Tirmizî, "Büyû'", 75 (No. 1350); Muvaṭṭa', "Aḳḍıye", 43 (No. 1515); Muvaṭṭa', "el-Büyû' fi't-ticârât ve's-selem", 55 (No. 811) ***sened, mana ve lafız aynı[3853]
59	حدثنا احمد بن الحسن حدثنا عبد الله بن مسلمة عن مالك بن أنس عن ابن شهاب عن ابي إدريس الخولاني عن أبي ثعلبة الخشني قال : نهى رسول الله صلى الله عليه و سلم عن كل ذي ناب من السباع	أخبرنا مالك أخبرنا ابن شهاب عن أبي إدريس الخولاني عن أبي ثعلبة الخشني : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم نهى عن أكل كل ذي ناب من السباع ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ فَإِنْ بَدَا لَكُمْ بَعْدَ ذَلِكَ فَاقْتُلُوهُ فَإِنَّمَا هُوَ شَيْطَانٌ	Tirmizî, "Eṭ'ime", 3 (No. 1477); Muvaṭṭa', "Ṣayd", 13 (No. 1107); Muvaṭṭa', "ed-Ḍaḥâyâ ve mâ yüczeü minhâ", 15 (No. 643) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı -taktî'-[3854]
60	حدثنا قتيبة حدثنا مالك بن أنس عن ابي الزبير عن جابر قال : نحرنا مع رسول الله صلى الله عليه و سلم بالحديبية البدنة عن سبعة والبقرة عن سبعة	أخبرنا مالك أخبرنا أبو الزبير المكي عن جابر بن عبد الله قال : نحرنا مع رسول الله صلى الله عليه و سلم بالحديبية البدنة عن سبعة والبقرة عن سبعة	Tirmizî, "Eḍâḥî", 8 (No. 1502); Muvaṭṭa', "Ḍaḥâyâ", 9 (No. 1079); Muvaṭṭa', "ed-Ḍaḥâyâ ve mâ yüczeü minhâ", 7 (No. 635) ***sened, mana ve lafız aynı
61	حدثنا قتيبة بن سعيد عن مالك بن أنس عن طلحة بن عبد الملك الأيلي ن عن القاسم بن محمد عن عائشة : عن النبي صلى الله عليه و سلم قال من نذر أن يطيع الله فليطعه ومن نذر أن يعصي الله فلا يعصه	وحدثني عن مالك عن طلحة بن عبد الملك الأيلي عن القاسم بن محمد بن الصديق عن عائشة ان رسول الله صلى الله عليه و سلم قال :من نذر ان يطيع الله فليطعه ومن نذر ان يعصي الله فلا يعصه	Tirmizî, "en-Nüẕûr ve'l-eymân", 2 (No. 1526); Muvaṭṭa', "el-Eymân ve'n-nüẕûr", 15 [3855] ***sened, mana ve lafız aynı

[3853] Muvaṭṭa'ın Yahya el-Leysî rivayeti "اعطاها" fiilinden sonra "ابدا" lafzını içermektedir.

[3854] *es-Sünen*'de "اكل" kelimesi zikredilmemektedir.

[3855] *el-Muvaṭṭa*'ın Leysî rivayetinde 1060 nolu hadisin akabinde dipnotta bu hadisin Şeybânî nüshasında geçtiğine atıf yapılmaktadır (Muvaṭṭa', "en-Nüẕûr ve'l-eymân", 8 dn 1).

62	حدثنا قتيبة عن مالك بن أنس عن سهيل بن أبي صالح عن ابيه عن ابي هريرة : عن النبي صلى الله عليه و سلم وقال من حلف على يمين فرأى غيرها خيرا منها فليكفر عن يمينه وليفعل	أخبرنا مالك أخبرنا سهيل بن أبي صالح عن أبيه عن أبي هريرة أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال : من حلف على يمين فرأى غيرها خيرا منها فليكفر عن يمينه وليفعل	Tirmizî, "en-Nüẕûr ve'l-eymân", 2 (No. 1530); Muvaṭṭa', "en-Nüẕûr ve'l-eymân", 11 (No. 1063); Muvaṭṭa', "Ferâiż", 32 (No. 753) ***sened, mana ve lafız aynı
63	حدثنا الأنصاري حدثنا معن حدثني مالك بن أنس عن حميد عن انس : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم حين خرج إلى خيبر أتاها ليلا وكان إذا جاء قوما بليل لم يغز عليهم حتى يصبح فلما أصبح خرجت يهود بمساحيهم ومكاتلهم فلما رأوه قالوا محمد والله محمد الخميس فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم الله أكبر خربت خيبر إنا إذا نزلنا بساحة قوم فساء صباح المنذرين	وحدثني عن مالك عن حميد الطويل عن أنس بن مالك عن رسول الله صلى الله عليه و سلم حين خرج إلى خيبر أتاها ليلا وكان إذا أتى قوما بليل لم يغر حتى يصبح فخرجت يهود بمساحيهم ومكاتلهم فلما رأوه قالوا محمد والله محمد والخميس فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم :الله أكبر خربت خيبر إنا إذا نزلنا بساحة قوم فساء صباح المنذرين	Tirmizî, "Siyer", 3 (No. 1550); Muvaṭṭa', "Cihâd", 48 (No. 1049) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3856]
64	حدثنا الأنصاري حدثنا معن ن حدثنا مالك بن أنس عن يحيى بن سعيد عن عمر بن كثير بن أفلح عن ابي محمد مولى أبي قتادة عن ابي قتادة قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم من قتل قتيلا له عليه بينه فله سلبه	حدثني يحيى عن مالك عن يحيى بن سعيد عن عمر بن كثير بن افلح عن أبي محمد مولى أبي قتادة عن أبي قتادة بن ربعي انه قال :خرجنا مع رسول الله صلى الله عليه و سلم عام حنين فلما التقينا كانت للمسلمين جولة قال فرأيت رجلا من المشركين قد علا رجلا من المسلمين قال فاستدرت له حتى أتيته من ورائه فضربته بالسيف على حبل عاتقه فأقبل علي فضمني ضمة وجدت منها ريح الموت ثم أدركه الموت فأرسلني قال فلقيت عمر بن الخطاب فقلت ما بال الناس فقال أمر الله ثم ان الناس رجعوا فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم من قتل قتيلا له عليه بينة فله سلبه قال فقمت ثم قلت من يشهد لي ثم جلست ثم قال من قتل قتيلا له عليه بينة فله سلبه قال فقمت ثم قلت من يشهد لي ثم جلست ثم قال ذلك الثالثة فقمت فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم مالك يا أبا قتادة قال فاقتصصت عليه القصة فقال رجل من القوم صدق يا رسول الله وسلب ذلك القتيل عندي فأرضه عنه يا رسول الله فقال أبو بكر لا هاء الله إذا لا يعمد إلى أسد من أسد الله يقاتل عن الله	Tirmizî, "Siyer", 13 (No. 1562); Muvaṭṭa', "Cihâd", 18 (No. 1019) ***sened aynı, mana aynı, lafız aynı --ihtisar-

[3856] *es-Sünen*'de "اتى" yerine "جاء" fiili gelmektedir. "وافق" yüklemi ise fazladan kullanılmaktadır.

		ورسوله فيعطيك سلبه فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم صدق فأعطه إياه فأعطانيه فبعت الدرع فاشتريت به مخرفا في بني سلمة فإنه لأول مال تأثلته في الإسلام	
65	حدثني الحسين بن أبي كبشة البصري حدثنا عبد الرحمن بن مهدي عن مالك عن الزهري عن السائب بن يزيد قال : أخذ *رسول الله* صلى الله عليه و سلم الجزية من مجوس البحرين وأخذها عمر من فارس وأخذها *عثمان* من الفرس وسألت محمدا عن هذا ؟ فقال هو مالك عن الزهري عن النبي صلى الله عليه و سلم	حدثني يحي عن مالك عن بن شهاب قال بلغني :أن *رسول الله* صلى الله عليه و سلم أخذ الجزية من مجوس البحرين وأن عمر بن الخطاب أخذها من مجوس فارس وأن *عثمان* بن عفان أخذها من البربر -- -أخبرنا مالك حدثنا الزهري : أن النبي صلى الله عليه و سلم أخذ من مجوس البحرين الجزية وأن عمر أخذها من مجوس فارس وأخذها عثمان بن عفان من البربر	Tirmizî, “Siyer”, 31 (No. 1588); Muvaṭṭa’, “Zekât”, 41 (No. 630); Muvaṭṭa’, “Zekât”, 10 (No. 332) ***sened: Mâlik’in belağ rivayetlerinden, Tirmizî’ninki ilave 1 ravili; mana aynı, lafız çok az farklı[3857]
66	حدثنا قتيبة ن حدثنا سفيان بن عيينة عن ابن المنكدر سمع أميمة بنت رقيقة تقول : بايعت رسول الله صلى الله عليه و سلم *في نسوة* فقال لنا فيما أستطعتن وأطقتن قلت الله ورسوله أرحم بنا منا بأنفسنا قلت *يا رسول الله* بايعنا قال سفيان تعني صافحنا فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم إنما قولي لمائة امرأة كقولي لا مرأة واحدة	وحدثني مالك عن محمد بن المنكدر عن أميمة بنت رقيقة انها قالت :أتيت رسول الله صلى الله عليه و سلم *في نسوة* بايعنه على الإسلام فقلن يا رسول الله نبايعك على ان لا نشرك بالله شيئا ولا نسرق ولا نزني ولا نقتل اولادنا ولا نأتي ببهتان نفتريه بين أيدينا وأرجلنا ولا نعصيك في معروف فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم فيما استطعتن وأطقتن قالت فقلن الله ورسوله ارحم بنا من أنفسنا هلم نبايعك *يا رسول الله* فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم اني لا أصافح النساء إنما قولي لمائة امرأة كقولي لامرأة واحدة أو مثل قولي لامرأة واحدة	Tirmizî, “Siyer”, 37 (No. 1597); Muvaṭṭa’, “Bey‘a”, 2 (No. 1903); Muvaṭṭa’, “Siyer”, 81 (No. 942) ***sened aynı, mana aynı, lafız aynı --ihtisar-[3858]
67	حدثنا إسحق بن موسى الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك عن إسحق بن عبد الله بن أبي طلحة عن انس بن مالك أنه سمعه يقول : كان رسول الله صلى الله عليه و سلم يدخل على أم حرام بنت ملحان فتطعمه وكانت أم حرام تحت عبادة بن الصامت فدخل عليها رسول الله صلى	حدثني يحي عن مالك عن إسحاق بن عبد الله بن أبي طلحة عن أنس بن مالك قال :كان رسول الله صلى الله عليه و سلم إذا ذهب إلى قباء يدخل على أم حرام بنت ملحان فتطعمه وكانت أم حرام تحت عبادة بن الصامت فدخل عليها رسول الله صلى الله عليه و سلم يوما	Tirmizî, “Feżâ’ilü’l-cihâd”, 15 (No. 1645); Muvaṭṭa’, “Cihâd”, 39 (No. 1040) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3859]

[3857] *es-Sünen*’de ikinci “**مجوس**” kelimesi yoktur. “**البربر**” yerine “**الفرس**” kelimesi vardır. Senedde 1 râvisi fazla görülmekle birlikte Buhârî’ye bunu sorduğunu, onun da bu fazlalığın olmadığını söylediğini aktarmaktadır.

[3858] *es-Sünen*’de ihtisar dışında sadece Süfyân’ın “**بايعنا**” fiilini “**صافحنا**” diyerek açıkladığı aktarılmaktadır. Ayrıca sondaki şüphe (**كقولي او مثل قولي**) ifadesi kaldırılmaktadır. Burada da “**ك**” ve “**مثل**” lafızları arasındaki ufak bir farklılıktaki şüphenin bile dile getirilmesi lafza gösterilen ihtimamı göstermektedir.

[3859] *es-Sünen*’de “**اذا ذهب الى قباء**” ifadesi zikredilmemektedir. Şüphe ifadesi (**ملوكا او مثل الملوك**) korunmakla birlikte kimden kaynaklandığı (İshâk b. Abdillâh) belirtilmemektedir.

	فأطعمته وجلست تفلي في رأسه فنام رسول الله صلى الله عليه و سلم يوما ثم استيقظ وهو يضحك قالت فقلت ما يضحكك يا رسول الله قال ناس من أمتي عرضوا علي غزاة في سبيل الله يركبون ثبج هذا البحر ملوكا على الأسرة أو مثل الملوك على الأسرة يشك إسحاق قالت فقلت له يا رسول الله ادع الله ان يجعلني منهم فدعا لها ثم وضع رأسه فنام ثم استيقظ يضحك قالت فقلت له يا رسول الله ما يضحكك قال ناس من أمتي عرضوا علي غزاة في سبيل الله ملوكا على الأسرة أو مثل الملوك على الأسرة كما قال في الأولى قالت فقلت يا رسول الله ادع الله ان يجعلني منهم فقال أنت من الأولين قال فركبت البحر في زمان معاوية فصرعت عن دابتها حين خرجت من البحر فهلكت	الله عليه و سلم يوما فأطعمته وجلست تفلي رأسه فنام رسول الله صلى الله عليه و سلم ثم استيقظ وهو يضحك قالت فقلت ما يضحكك يا رسول الله ؟ قال ناس من أمتي عرضوا علي غزاة في سبيل الله يركبون ثبج هذا البحر ملوك على الأسرة أو مثل الملوك على لأسرة قلت يا رسول الله أدع الله أن يجعلني منهم فدعا لها ثم وضع رأسه فنام ثم استيقظ وهو يضحك قالت فقلت ما يضحكك يا رسول الله ؟ قال ناس من أمتي عرضوا على غزاة في سبيل الله نحو ما قال في الأول قالت فقلت يا رسول الله ادع الله أن يجعلني منهم قال أنت من الأولين قال فركتب أم حرام البحر في زمان معاوية بن ابي سفيان فصرعت عن دابتها حين خرجت من البحر فهلكت	
68	حدثني مالك عن عبد الرحمن بن حرملة عن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده ان رسول الله صلى الله عليه و سلم قال :الراكب شيطان والراكبان شيطانان والثلاثة ركب	حدثنا إسحق بن موسى الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك بن عبد الرحمن بن حرملة عن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال الراكب شيطان والراكبان شيطانان والثلاثة ركب	Tirmizî, “Cihâd”, 4 (No. 1674); Muvaṭṭa’, “İsti’zân”, 35 (No. 1892) ***sened, mana ve lafız aynı
69	وحدثني عن مالك عن بن شهاب عن أنس بن مالك :ان *رسول الله* صلى الله عليه و سلم دخل مكة عام الفتح وعلى رأسه المغفر فلما نزعه جاءه رجل فقال له يا رسول الله بن خطل متعلق بأستار الكعبة فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم اقتلوه قال مالك ولم يكن رسول الله صلى الله عليه و سلم يومئذ محرما والله اعلم	حدثنا قتيبة حدثنا مالك بن أنس عن شهاب عن أنس بن مالك قال : دخل *النبي* صلى الله عليه و سلم عام الفتح وعلى رأسه المغفر فقيل له ابن خطل متعلق بأستار الكعبة فقال اقتلوه	Tirmizî, “Cihâd”, 18 (No. 1693); Muvaṭṭa’, “Ḥac”, 247 (No. 990); Muvaṭṭa’, “Ḥac”, 144 (No. 523) ***sened aynı, mana aynı, lafız aynı --ihtisar-
70	أخبرنا مالك أخبرنا نافع مولى ابن عمر عن إبراهيم بن عبد الله بن حنين عن عبد الله بن حنين عن علي بن أبي طالب رضي الله عنه : أن *رسول الله* صلى الله عليه و سلم نهى عن لبس القسي وعن لبس المعصفر وعن تختم الذهب وعن قراءة القرآن في الركوع	حدثنا قتيبة حدثنا مالك بن أنس عن نافع عن إبراهيم بن عبد الله بن حنين عن أبيه عن علي قال : نهاني *النبي* صلى الله عليه و سلم عن لبس القسي والمعصفر	Tirmizî, “Libâs”, 5 (No. 1725); Muvaṭṭa’, “Ṣalât”, 28 (No. 181); Muvaṭṭa’, “Ṣalât”, 287 (No. 287) ***sened aynı, mana aynı -taktî‘-, lafız çok az farklı -taktî‘-[3860]
71	وحدثني عن مالك عن نافع وعبد الله بن دينار وزيد بن اسلم كلهم يخبره عن عبد الله بن عمر ان	حدثنا الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك وحدثنا قتيبة عن مالك عن نافع و عبد الله بن دينار و	Tirmizî, “Libâs”, 8 (No. 1730); Muvaṭṭa’, “Libâs”,

[3860] *es-Sünen*’de ikinci “لبس” kelimesi yer almamaktadır.

	زيد بن أسلم كلهم يخبر عن عبد الله بن عمر : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال لا ينظر الله يوم القيامة إلى من جر ثوبه خيلا	رسول الله صلى الله عليه و سلم قال :لا ينظر الله يوم القيامة إلى من يجر ثوبه خيلاء	11 (No. 1754) ***sened, mana ve lafız aynı
72	حدثنا إسحاق بن موسى الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك عن أبي النضر عن عبيد الله بن عتبة أنه دخل على ابي طلحة الأنصاري يعوده قال : فوجدت عنده سهل بن حنيف قال فدعا أبو طلحة إنسانا ينزع نمطا تحته فقال له سهل لم تنزعه ؟ فقال لأن فيه تصاوير وقد قال فيه النبي صلى الله عليه و سلم ما قد علمت قال سهل أَوَ لم يقل الا ما كان رقما في ثوب ؟ فقال بلى ولكنه أطيب لنفسي	وحدثني مالك عن أبي النضر عن عبيد الله بن عبد الله بن عتبة بن مسعود :انه دخل على أبي طلحة الأنصاري يعوده قال فوجد عنده سهل بن حنيف فدعا أبو طلحة انسانا فنزع نمطا من تحته فقال له سهل بن حنيف لم تنزعه قال لأن فيه تصاوير وقد قال رسول الله صلى الله عليه و سلم فيها ما قد علمت فقال سهل ألم يقل رسول الله صلى الله عليه و سلم الا ما كان رقما في ثوب قال بلى ولكنه اطيب لنفسي	Tirmizî, “Libâs”, 18 (No. 1750); Muvaṭṭa’, “İsti’ẕân”, 7 (No. 1863); Muvaṭṭa’, “Siyer”, 43 (No. 904) ***sened, mana ve lafız aynı
73	حدثنا قتيبة عن مالك ح وحدثنا الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك عن أبي الزناد عن الأعرج عن ابي هريرة : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال لا يمشي أحدكم في نعل واحدة لينعلهما جميعا أو ليخفهما جميعا	وحدثني عن مالك عن أبي الزناد عن الأعرج عن أبي هريرة أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال :لا يمشين أحدكم في نعل واحدة لينعلهما جميعا أو ليحفهما جميعا	Tirmizî, “Libâs”, 34 (No. 1774); Muvaṭṭa’, “Libâs”, 14 (No. 1757) ***sened, mana ve lafız aynı[3861]
74	حدثنا الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك ح وحدثنا قتيبة عن مالك عن أبي الزناد عن الأعرج عن أبي هريرة : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال إذا انتعل أحدكم فليبدأ باليمين وإذا نزع فليبدأ بالشمال فلتكن اليمنى أولهما تنعل وآخرهما تنزع	حدثني عن مالك عن أبي الزناد عن الأعرج عن أبي هريرة أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال :إذا انتعل أحدكم فليبدأ باليمين وإذا نزع فليبدأ بالشمال ولتكن اليمنى أولهما تنعل وأخرهما تنزع	Tirmizî, “Libâs”, 37 (No. 1779); Muvaṭṭa’, “Libâs”, 15 (No. 1758) ***sened, mana ve lafız aynı
75	حدثنا قتيبة حدثنا مالك بن أنس عن عبد الله بن دينار عن ابن عمر : أن النبي صلى الله عليه و سلم سئل عن أكل الضب فقال لا آكله ولا أحرمه	وحدثني مالك عن عبد الله بن دينار عن عبد الله بن عمر ان رجلا نادى رسول الله صلى الله عليه و سلم فقال :يا رسول الله ما ترى في الضب فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم لست بآكله ولا بمحرمه	Tirmizî, “Eṭʿime”, 3 (No. 1790); Muvaṭṭa’, “İsti’ẕân”, 11 (No. 1867); Muvaṭṭa’, “Ḍaḥâyâ ve mâ yüczeü minhâ”, 18 (No. 646) ***sened aynı, mana aynı, lafız orta derecede farklı -ihtisar-[3862]
76	حدثنا محمد بن بشار حدثنا عبد الوهاب الثقفي عن يحيى بن سعيد الأنصاري عن مالك بن أنس ‘ن الزهري وحدثنا ابن أبي عمر حدثنا سفيان بن عيينة عن الزهري عن عبد الله و الحسن بن محمد	حدثني يحيى عن مالك عن بن شهاب عن عبد الله والحسن ابني محمد بن علي بن أبي طالب عن أبيهما عن علي بن أبي طالب رضي الله عنه :ان رسول الله صلى الله عليه و سلم نهى عن متعة	Tirmizî, “Eṭʿime”, 6 (No. 1794); Muvaṭṭa’, “Nikâḥ”, 41 (No. 1180); Muvaṭṭa’, “Ṭalâḳ”, 32 (No. 584)

[3861] *es-Sünen*’de bir kelimelik şüphe ifadesi (**لينعلهما او ليحفهما**) aynen korunmaktadır.

[3862] *es-Sünen*’de “**قال :يا رسول الله ما ترى**” cümlesi “**سئل عن اكل**” şeklinde geçmektedir.

	بن علي عن أبيهما عن علي قال : نهى رسول الله صلى الله عليه و سلم عن متعة النساء زمن خيبر وعن لحوم الحمر الأهلية	النساء يوم خيبر وعن أكل لحوم الحمر الإنسية	***sened aynı --T 1 tarik daha zikrediyor-, mana aynı, lafız biraz farklı[3863]
77	حدثنا قتيبة عن مالك بن أنس عن أبي الزبير عن جابر قال : النهي صلى الله عليه و سلم أغلقوا الباب وأوكوا[3864] السقاء وأكفئوا الإناء أو خمروا الإناء وأطفئوا المصباح فإن الشيطان لا يفتح غلقا ولا يحل وكاء ولا يكشف آنية وإن الفويسقة تضرم على الناس بيتهم	وحدثني عن مالك عن أبي الزبير المكي عن جابر بن عبد الله أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال :أغلقوا الباب وأوكوا السقاء وأكفئوا الإناء أو خمروا الإناء وأطفئوا المصباح فإن الشيطان لا يفتح غلقا ولا يحل وكاء ولا يكشف إناء وإن الفويسقة تضرم على الناس بيتهم	Tirmizî, “Eṭʿime”, 15 (No. 1812); Muvaṭṭa’, “Ṣıfatü’n-Nebî”, 21 (No. 1783); Muvaṭṭa’, “Siyer”, 96 (No. 957) ***sened, mana ve lafız aynı
78	حدثنا إسحق بن موسى الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك عن سهيل بن أبي صالح عن أبيه عن أبي هريرة : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم ضافه ضيف كافر فأمر له رسول الله صلى الله عليه و سلم بشاة فحلبت فشرب ثم أخرى فشربه ثم أخرى فشربه حتى شرب حلاب سبع شياه ثم أصبح من الغد فأسلم فأمر له رسول الله صلى الله عليه و سلم بشاة فحلبت فشرب حلابا ثم أمر له بأخرى فلم يستتمها فقال رسول الله صلى عليه وسلم المؤمن يشرب في معي واحد والكافر يشرب في سبعة أمعاء	وحدثني عن مالك عن سهيل بن أبي صالح عن أبيه عن أبي هريرة :أن رسول الله صلى الله عليه و سلم ضافه ضيف كافر فأمر له رسول الله صلى الله عليه و سلم بشاة فحلبت فشرب حلابا ثم أخرى فشربه ثم أخرى فشربه حتى شرب حلاب سبع شياه ثم إنه أصبح فأسلم فأمر له رسول الله صلى الله عليه و سلم بشاة فحلبت فشرب حلابا ثم أمر له بأخرى فلم يستتمها فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم المؤمن يشرب في معي واحد والكافر يشرب في سبعة أمعاء	Tirmizî, “Eṭʿime”, 20 (No. 1819); Muvaṭṭa’, “Ṣıfatü’n-Nebî”, 10 (1772) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3865]
79	حدثنا الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك ح وحدثنا قتيبة عن مالك عن أبي الزناد عن الأعرج عن أبي هريرة قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم طعام الاثنين كافي الثلاثة وطعام الثلاثة كافي الأربعة	وحدثني عن مالك عن أبي الزناد عن الأعرج عن أبي هريرة أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال :طعام الإثنين كافي الثلاثة وطعام الثلاثة كافي الأربعة	Tirmizî, “Eṭʿime”, 21 (No. 1820); Muvaṭṭa’, “Ṣıfatü’n-Nebî”, 20 (No. 1782); Muvaṭṭa’, “Siyer”, 29 (No. 890) ***sened, mana ve lafız aynı
80	حدثنا محمد بن ميمون المكي حدثنا سفيان بن عيينة حدثني مالك بن أنس عن إسحق بن عبد الله بن أبي طلحة عن أنس بن مالك قال : رأيت رسول الله صلى الله عليه و سلم يتتبع في الصحفة يعني الدباء فلا أزال أحبه	وحدثني عن مالك عن إسحاق بن عبد الله بن أبي طلحة انه سمع أنس بن مالك يقول :إن خياطا دعا رسول الله صلى الله عليه و سلم لطعام صنعه قال أنس فذهبت مع رسول الله صلى الله عليه و سلم إلى ذلك الطعام فقرب إليه خبزا من شعير ومرقا فيه دباء قال أنس فرأيت	Tirmizî, “Eṭʿime”, 24 (No. 1850); Muvaṭṭa’, “Nikâḥ”, 51 (No. 1190); Muvaṭṭa’, “Siyer”, 25 (No. 888) ***sened aynı, mana aynı, lafız aynı --ihtisar-

[3863] *es-Sünen*’de “**يوم**” yerine “**زمن**” ve “**الانسية**” yerine “**الاهلية**” kelimesi kullanılmaktadır “**اكل**” kelimesi ise zikredilmemektedir.

[3864] Risâle Baskısında (725) Mâlik’in 2 râvisinin rivayet lafzına uygun şekilde bu rivayette lafız “**واوكوا**” şeklindedir. Diğer iki baskısında (Mustafâ Elbânî, 4/263; Meârif, 419) ise bu yüklem “**واوكئوا**” şeklindedir.

[3865] *es-Sünen*’de “**من الغد**” ifadesi fazladan yer almaktadır .

		رسول الله صلى الله عليه و سلم يتتبع الدباء من حول القصعة فلم أزل أحب الدباء بعد ذلك اليوم	
81	حدثنا الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك بن أنس عن ابن شهاب عن أبي سلمة عن عائشة : أن النبي صلى الله عليه و سلم سئل عن البتع فقال كل شراب أسكر فهو حرام	وحدثني يحي عن مالك عن بن شهاب عن أبي سلمة بن عبد الرحمن عن عائشة زوج النبي صلى الله عليه و سلم انها قالت :سئل رسول الله صلى الله عليه و سلم عن البتع فقال كل شراب أسكر فهو حرام	Tirmizî, "Eşribe", 2 (No. 1863); Muvaṭṭa', "Eşribe", 9 (No. 1632); Muvaṭṭa', "Ḥudûd", 20 (No. 711) ***sened, mana ve lafız aynı
82	حدثنا علي بن خشرم أخبرنا عيسى بن يونس عن مالك بن أنس عن أيوب وهو ابن حبيب أنه سمع ابا المثنى الجهني يذكر عن أبي سعيد الخدري : أن النبي صلى الله عليه و سلم نهى عن النفخ في الشرب فقال رجل القداة أراها في الإناء ؟ قال اهرقها قال فإني لا أروى من نفس واحد ؟ قال فأبن القدح إذن عن فيك	وحدثني عن مالك عن أيوب بن حبيب مولى سعد بن أبي وقاص عن أبي المثنى الجهني أنه قال كنت عند مروان بن الحكم فدخل عليه أبو سعيد الخدري فقال له مروان بن الحكم :أسمعت من رسول الله صلى الله عليه و سلم أنه نهى عن النفخ في الشراب فقال له أبو سعيد نعم فقال له رجل يا رسول الله إني لا أروى من نفس واحد فقال له رسول الله صلى الله عليه و سلم فأبن القدح عن فيك ثم تنفس قال فإني أرى القذاة فيه قال فأهرقها	Tirmizî, "Eşribe", 15 (No. 1887); Muvaṭṭa', "Ṣıfatü'n-Nebî", 12 (No. 1774); Muvaṭṭa', "Siyer", 79 (No. 940) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı - ihtisar ve takdim-tehir-[3866]
83	حدثنا الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك قال وحدثنا قتيبة عن مالك عن ابن شهاب عن أنس : أن النبي صلى الله عليه و سلم أتي بلبن قد شيب بماء وعن يمينه أعرابي وعن يساره أبو بكر فشرب ثم أعطى الأعرابي وقال الأيمن فالأيمن	حدثني عن مالك عن بن شهاب عن أنس بن مالك :أن رسول الله صلى الله عليه و سلم أتي بلبن قد شيب بماء من البئر وعن يمينه أعرابي وعن يساره أبو بكر الصديق فشرب ثم أعطى الأعرابي وقال الأيمن فالأيمن	Tirmizî, "Eşribe", 19 (No. 1893); Muvaṭṭa', "Ṣıfatü'n-Nebî", 17 (No. 1779); Muvaṭṭa', "Siyer", 23 (No. 884) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3867]
84	حدثنا قتيبة عن مالك بن أنس عن سمي عن ابي صالح عن أبي هريرة : عن النبي صلى الله عليه و سلم قال بينما رجل بمشي وجد غصن شوك فأخره فشكر الله له فغفر له	أخبرنا مالك حدثنا سمي عن أبي صالح عن أبي هريرة أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال : بينما رجل يمشي وجد غصن شوك على الطريق فأخره فشكر الله له فغفر له وقال : الشهداء خمسة : المبطون شهيد والمطعون شهيد والغريق وصاحب الهدم والشهيد في سبيل الله . وقال : لو يعلم الناس ما في النداء والصف الأول ثم لم يجدوا إلا أن يستهموا عليه لاستهموا ولو يعلمون ما في التهجير لاستبقوا إليه ولو يعلمون ما في العتمة والصبح لأتوهما ولو حبوا	Tirmizî, "el-Birr ve's-ṣıla", 38 (No. 1958); Muvaṭṭa', "Ṣalâtü'l-cemâ'a", 6 (No. 301), "Ṣıfatü'n-Nebî", 23; Muvaṭṭa', "Ṣalât", 303 (No. 303) ***sened aynı, mana aynı -- taktî'-, lafız aynı -- taktî'

[3866] *es-Sünen*'de "اذن" lafzını fazladan bulunmaktadır.

[3867] *es-Sünen*'de "من البئر" lafzı yer almamaktadır.

85	حدثنا الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك عن صفوان بن سليم : يرفعه إلى النبي صلى الله عليه و سلم قال الساعي على الأرملة والمسكين كالمجاهد في سبيل الله أو كالذي يصوم النهار ويقوم الليل	أخبرنا مالك أخبرنا صفوان بن سليم يرفعه إلى رسول الله صلى الله عليه و سلم أنه قال : الساعي على الأرملة والمسكين كالذي يجاهد في سبيل الله أو كالذي يصوم النهار ويقوم الليل	Tirmizî, “el-Birr ve’ṣ-ṣıla”, 44 (No. 1969); Muvaṭṭa’, “Siyer”, 98 (No. 959) ***sened aynı --ikisi de eksik-, mana aynı, lafız aynı
86	حدثنا الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك بن أنس عن الزهري عن عطاء بن يزيد عن أبي سعيد : أن ناسا من الانصار سألوا النبي صلى الله عليه و سلم فأعطاهم ثم سألوه فأعطاهم ثم قال ما يكون عندي من خير فلن أدخره عنكم ومن يستغن يغنه الله ومن يستعفف يعفه الله ومن يتصبر يصبره الله وما أعطي أحد شيئا هو خير وأوسع من الصبر	وحدثني عن مالك عن بن شهاب عن عطاء بن يزيد الليثي عن أبي سعيد الخدري :ان ناسا من الأنصار سألوا رسول الله صلى الله عليه و سلم فأعطاهم ثم سألوه فأعطاهم حتى نفد ما عنده ثم قال ما يكون عندي من خير فلن أدخره عنكم ومن يستعفف يعفه الله ومن يستغن يغنه الله ومن يتصبر يصبره الله وما أعطي أحد عطاء هو خير وأوسع من الصبر	Tirmizî, “el-Birr ve’ṣ-ṣıla”, 77 (No. 2024); Muvaṭṭa’, “Ṣadaḳa”, 7 (No. 1941); Muvaṭṭa’, “Siyer”, 37 (No. 898) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı --takdim-tehir-[3868]
87	حدثنا عيسى بن أحمد حدثنا ابن وهب حدثني مالك عن أبي الأسود محمد بن عبد الرحمن بن نول عن عروة عن عائشة عن جدامة بنت وهب الأسدية : أنها سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم يقول لقد هممت أن أنهى عن الغيلة حتى ذكرت أن الروم وفارس يصنعون ذلك فلا يضر أولادهم قال مالك والغيلة أن يمس الرجل امرأته وهي ترضع قال عيسى بن أحمد وحدثنا إسحق بن عيسى حدثني مالك عن أبي الأسود نحوه	وحدثني عن مالك عن محمد بن عبد الرحمن بن نوفل أنه قال أخبرني عروة بن الزبير عن عائشة أم المؤمنين عن جذامة بنت وهب الأسدية أنها أخبرتها أنها سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم يقول :لقد هممت أن أنهى عن الغيلة حتى ذكرت ان الروم وفارس يصنعون ذلك فلا يضر أولادهم قال مالك والغيلة أن يمس الرجل امرأته وهي ترضع	Tirmizî, “Ṭıb”, 27 (No. 2077); Muvaṭṭa’, “Raḍâ’”, 16 (No. 1332) ***sened, mana ve lafız aynı
88	حدثنا إسحق بن موسى الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك عن زيد بن خصيفة عن عمرو بن عبد الله بن كعب السملي أن نافع بن جبير بن مطعم أخبره عن عثمان بن أبي العاصي أنه قال : أتاني رسول الله صلى الله عليه و سلم وبي وجع وقد كاد يهلكني فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم أمسح بيمينك سبع مرات وقل أعوذ بعزة الله وقوته من شر ما أجد قال ففعلت فأذهب الله ما كان بي فلم أزل آمر به أهلي وغيرهم	حدثني عن مالك عن يزيد بن خصيفة أن عمرو بن عبد الله بن كعب السلمي أخبره أن نافع بن جبير أخبره عن عثمان بن أبي العاص :أنه أتى رسول الله صلى الله عليه و سلم قال عثمان وبي وجع قد كاد يهلكني قال فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم امسحه بيمينك سبع مرات وقل أعوذ بعزة الله وقدرته من شر ما أجد ففعلت ذلك فأذهب الله ما كان بي فلم أزل آمر بها أهلي وغيرهم	Tirmizî, “Ṭıb”, 29 (No. 2080); Muvaṭṭa’, “‘Ayn”, 9 (No. 1812); Muvaṭṭa’, “Siyer”, 17 (No. 878) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3869]
89	حدثنا الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك عن ابن شهاب عن عثمان بن إسحق بن خرشة عن قبيصة بن ذؤيب قال : جاءت الجدة إلى أبي بكر	حدثني يحيى عن مالك عن بن شهاب عن عثمان بن إسحاق بن خرشة عن قبيصة بن ذؤيب انه قال :جاءت الجدة إلى أبي بكر الصديق تسأله	Tirmizî, “Ferâiż”, 10 (No. 2101); Muvaṭṭa’, “Ferâiż”, 4 (No. 1124); Muvaṭṭa’, “Ferâiż”, 2 (No. 723)

[3868] *es-Sünen*’de “**عطاء**” yerine “**شيئا**” kelimesi zikredilmektedir.

[3869] *es-Sünen*’de “ذلك” işaret ismi bulunmamaktadır. Hz. Peygamber’in sözü aynıdır.

	تسأله ميراثها قال فقال لها ما لك في كتاب الله شيء وما لك في سنة رسول الله صلى الله عليه و سلم شيء فارجعي حتى أسأل الناس فسأل الناس فقال المغيرة ابن شعبة حضرت رسول الله صلى الله عليه و سلم فأعطاها السدس فقال أبو بكر هل معك غيرك ؟ فقام محمد بن مسلمة الأنصاري فقال مثل ما قال المغيرة بن شعبة فأنفذه لها أبو بكر قال ثم جاءت الجدة الأخرى إلى عمر بن الخطاب تساله ميراثها فقال ما لك في كتاب الله شيء ولكن هو ذاك السدس فإن اجتمعتما فيه فهو بينكما وأيتكما خلت به فهو لها	ميراثها فقال لها أبو بكر مالك في كتاب الله شيء وما علمت لك في سنة رسول الله صلى الله عليه و سلم شيئا فارجعي حتى اسأل الناس فسأل الناس فقال المغيرة بن شعبة حضرت رسول الله صلى الله عليه و سلم أعطاها السدس فقال أبو بكر هل معك غيرك فقام محمد بن مسلمة الأنصاري فقال مثل ما قال المغيرة فأنفذه لها أبو بكر الصديق ثم جاءت الجدة الأخرى إلى عمر بن الخطاب تسأله ميراثها فقال لها مالك في كتاب الله شيء وما كان القضاء الذي قضي به الا لغيرك وما أنا بزائد في الفرائض شيئا ولكنه ذلك السدس فإن اجتمعتما فهو بينكما وأيتكما خلت به فهو لها	***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı -- ihtisar-[3870]
90	حدثنا الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك عن عبد الله بن أبي بكر بن محمد بن عمرو بن حزم عن أبيه عن عبد الله بن عمرو بن عثمان عن ابي عمرة الأنصاري عن زيد بن خالد الجهني : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال ألا أخبركم بخير الشهداء ؟ الذي يأتي بالشهادة قبل أن يسألها	حدثنا يحيى عن مالك عن عبد الله بن أبي بكر بن محمد بن عمرو بن حزم عن أبيه عن عبد الله بن عمرو بن عثمان عن أبي عمرة الأنصاري عن زيد بن خالد الجهني ان رسول الله صلى الله عليه و سلم قال :الا أخبركم بخير الشهداء الذي يأتي بشهادته قبل ان يسألها أو يخبر بشهادته قبل ان يسألها. شك عبد الله بن ابي بكر أيتهما.	Tirmizî, “Şehâdât”, 1 (No. 2295); Muvaṭṭa’, “Aḳḍıye”, 3 (No. 1472); Muvaṭṭa’, “Ṣarf”, 37 (No. 849) ***sened, mana ve lafız aynı[3871]
91	حدثنا قتيبة حدثنا مالك بن أنس عن الزهري عن علي بن حسين قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم إن من حسن إسلام المرء تركه ما لا يعنيه قال أبو عيسى وهكذا روى غير واحد من أصحاب الزهري عن الزهري عن علي بن حسين عن النبي صلى الله عليه و سلم نحو حديث مالك مرسلا وهذا عندنا أصح من حديث أبي سلمة عن أبي هريرة و علي بن حسين لم يدرك علي ابن أبي طالب	وحدثني عن مالك عن بن شهاب عن علي بن حسين بن علي بن أبي طالب ان رسول الله صلى الله عليه و سلم قال :من حسن إسلام المرء تركه ما لا يعنيه	Tirmizî, “Zühd”, 11 (No. 2318); Muvaṭṭa’, “Ḥusnü’l-ḫuluḳ”, 3 (No. 1728); *el-Muvaṭṭa’* (Şeybânî), Siyer, 88 (No. 949) ***sened, mana ve lafız aynı[3872]
92	حدثنا الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك عن خبيب بن عبد الرحمن عن حفص بن عاصم عن أبي هريرة أو عن أبي سعيد : أن رسول الله صلى	وحدثني عن مالك عن خبيب بن عبد الرحمن الأنصاري عن حفص بن عاصم عن أبي سعيد الخدري أو عن أبي هريرة أنه قال قال رسول الله	Tirmizî, “Zühd”, 53 (No. 2391); Muvaṭṭa’, “Şe‘ar”, 14 (No. 1836) ***sened aynı,

[3870] *es-Sünen*’de iki cümlelik ihtisarın dışında Şeybânî rivayetindeki “علمنا / علمت” fiili zikredilmemektedir.

[3871] Bu rivayette *Muvaṭṭa’*ın Şeybânî nüshasında yer alan bir fiildeki şüphe ifadesi (يأتي او يخبر) ve lafızda şüpheye düşen râvi belirtilmektedir. Leysî nüshasında ise bu bilgiler yer almamaktadır.

[3872] İki eserde de rivayet mürseldir. Seneddeki kusur devam etmektedir.

mana aynı, lafız çok az farklı[3873]	صلى الله عليه و سلم :سبعة يظلهم الله في ظله يوم لا ظل إلا ظله إمام عادل وشاب نشأ في عبادة الله ورجل قلبه معلق بالمسجد إذا خرج منه حتى يعود إليه ورجلان تحابا في الله اجتمعا على ذلك وتفرقا عليه ورجل ذكر الله خاليا ففاضت عيناه ورجل دعته ذات حسب وجمال فقال إني أخاف الله ورجل تصدق بصدقة فأخفاها حتى لا تعلم شماله ما تنفق يمينه	الله عليه و سلم قال سبعة يظلهم الله في ظله يوم لا ظل إلا ظله إمام عادل وشاب نشأ بعبادة الله ورجل كان قلبه معلقا بالمسجد إذا خرج منه حتى يعود إليه ورجلان تحابا في الله فاجتمعا على ذلك وتفرقا ورجل ذكر الله خاليا ففاضت عيناه ورجل دعته امرأة ذات حسب وجمال فقال إني أخاف الله ورجل تصدق بصدقة فأخفاها حتى لا تعلم شماله ما تنفق يمينه	
Tirmizî, “Îmân”, 16 (No. 2637); Muvaṭṭa’, “Siyer”, 58 (No. 919) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3874]	أخبرنا مالك أخبرنا عبد الله بن دينار عن ابن عمر قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم : أيما امرئ قال لأخيه : كافر فقد باء بها أحدهما	حدثنا قتيبة عن مالك عن عبد الله بن دينار عن ابن عمر : عن النبي صلى الله عليه و سلم قال أيما رجل قال لأخيه كافر فقد باء به أحدهما	93
Tirmizî, “İsti’zân”, 29 (No. 2724); Muvaṭṭa’, “Selâm”, 4 (No. 1852) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3875]	حدثني عن مالك عن إسحاق بن عبد الله بن أبي طلحة عن أبي مرة مولى عقيل بن أبي طالب عن أبي واقد الليثي :أن رسول الله صلى الله عليه و سلم بينما هو جالس في المسجد والناس معه إذ أقبل نفر ثلاثة فأقبل اثنان إلى رسول الله صلى الله عليه و سلم وذهب واحد فلما وقفا على مجلس رسول الله صلى الله عليه و سلم سلما فأما أحدهما فرأى فرجة في الحلقة فجلس فيها وأما الآخر فجلس خلفهم وأما الثالث فأدبر ذاهبا فلما فرغ رسول الله صلى الله عليه و سلم قال ألا أخبركم عن النفر الثلاثة أما أحدهم فأوى إلى الله فآواه الله وأما الآخر فاستحيا فاستحيا الله منه وأما الآخر فأعرض فأعرض الله عنه	حدثنا الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك عن إسحاق بن عبد الله بن أبي طلحة عن أبي مرة مولى عقيل بن أبي طالب عن أبي واقد الليثي : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم بينما هو جالس في المسجد والناس معه إذا أقبل ثلاثة نفر فأقبل اثنان إلى رسول الله صلى الله عليه و سلم وذهب واحد فلما وقفا على رسول الله صلى الله عليه و سلم سلما فأما أحدهما فرأى فرجة في الحلقة فجلس فيها وأما الآخر فجلس خلفهم وأما الآخر فأدبر ذاهبا فلما فرغ رسول الله صلى الله عليه و سلم قال ألا أخبركم عن النفر الثلاثة ؟ أما أحدهم فأوى إلى الله فأواه الله وأما الآخر فاستحيا فاستحيا الله منه وأما الآخر فأعرض فأعرض الله عنه	94
Tirmizî, “İsti’zân”, 34 (No. 2734); Muvaṭṭa’, “Ḳaṣrü’ṣ-ṣalât fi’s-sefer, 28 (No. 366); Muvaṭṭa’, “Salât”, 162 (No. 162) ***sened aynı, mana aynı --taktî‘-, lafız aynı --taktî‘-	وحدثني عن مالك عن أبي النضر مولى عمر بن عبيد الله أن أبا مرة مولى عقيل بن أبي طالب أخبره أنه سمع أم هانئ بنت أبي طالب تقول :ذهبت إلى رسول الله صلى الله عليه و سلم عام الفتح فوجدته يغتسل وفاطمة ابنته تستره بثوب قالت فسلمت عليه فقال من هذه فقلت أم هانئ بنت أبي طالب فقال مرحبا بأم هانئ فلما	حدثنا إسحاق بن موسى الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك عن أبي النضر أن أبا مرة مولى أم هانئ بنت أبي طالب أخبره أنه سمع أم هانئ تقول : ذهبت إلى رسول الله صلى الله عليه و سلم عام الفتح فوجدته يغتسل و فاطمة تستره بثوب قالت فسلمت فقال من هذه ؟ قلت أنا أم هانئ قال مرحبا بأم هانئ قال فذكر في الحديث	95

[3873] *es-Sünen*’de “امراة” kelimesi fazladandır.

[3874] *es-Sünen*’de “امرئ” yerine “رجل” kelimesi vardır.

[3875] *es-Sünen*’de “مجلس” kelimesi yoktur. “الثالث” yerine “الاخر” lafzı zikredilmektedir.

	فرغ من غسله قام فصلى ثماني ركعات ملتحفا في ثوب واحد ثم انصرف فقلت يا رسول الله زعم بن أمي علي أنه قاتل رجلا أجرته فلان بن هبيرة فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم قد أجرنا من أجرت يا أم هانئ قالت أم هانئ وذلك ضحى	قصة طويلة	
Tirmizî, “Edeb”, 8 (No. 2764); Muvaṭṭa’, “Şe‘ar”, 1 (No. 1823) ***sened, mana ve lafız aynı	وحدثني عن مالك عن أبي بكر بن نافع عن أبيه نافع عن عبد الله بن عمر :أن رسول الله صلى الله عليه و سلم أمر بإحفاء الشوارب وإعفاء اللحى	حدثنا الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك عن أبي بكر بن نافع عن ابن عمر : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم أمرنا بإحفاء الشوارب وإعفاء اللحى	96
Tirmizî, “Edeb”, 44 (No. 2805), Muvaṭṭa’, “İsti’zân, 6 (No. 1862) ***sened, mana ve lafız aynı[3876]	حدثني مالك عن إسحاق بن عبد الله بن أبي طلحة ان رافع بن إسحاق مولى الشفاء أخبره قال دخلت انا وعبد الله بن أبي طلحة على أبي سعيد الخدري نعوده فقال لنا أبو سعيد أخبرنا رسول الله صلى الله عليه و سلم :ان الملائكة لا تدخل بيتا فيه تماثيل أو تصاوير شك إسحاق لا يدري ايتهما قال أبو سعيد	حدثنا أحمد بن منيع حدثنا روح بن عبادة حدثنا مالك بن أنس عن إسحاق بن عبد الله بن أبي طلحة أن رافع بن إسحاق أخبره قال : دخلت أنا و عبد الله بن أبي طلحة على أبي سعيد الخدري نعوده فقال أبو سعيد أخبرنا رسول الله صلى الله عليه و سلم أن الملائكة لا تدخل بيتا فيه تماثيل أو صورة شك إسحق لا يدري أيهما قال	97
Tirmizî, “Emsâl”, 4 (No. 2867); Muvaṭṭa’, “Siyer”, 103 (No. 964) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı - ihtisâr-[3877]	أخبرنا مالك أخبرنا عبد الله بن دينار عن ابن عمر : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال : إن من الشجر شجرة لا يسقط ورقها وإنها مثل المسلم فحدثوني ما هي ؟ قال عبد الله بن عمر : فوقع الناس في شجر البوادي فوقع في نفسي أنها النخلة قال : فاستحييت فقالوا : حدثنا يا رسول الله ما هي ؟ قال : النخلة قال عبد الله : فحدثت عمر بن الخطاب بالذي وقع في نفسي من ذلك فقال عمر : والله لأن تكون قلتها أحب إلي من أن يكون لي كذا وكذا	حدثنا إسحاق بن موسى الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك عن عبد الله بن دينار عن ابن عمر : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال إن من الشجر شجرة لا يسقط ورقها وهو مثل المؤمن حدثوني ما هي ؟ قال عبد الله فوقع الناس في شجر البوادي ووقع في نفسي أنها النخلة فقال النبي صلى الله عليه و سلم هي النخلة فاستحييت أن أقول قال عبد الله فحدثت عمر بالذي وقع في نفسي فقال لأن تكون قلتها أحب إلي من أن يكون لي كذا وكذا	98
Tirmizî, “Emsâl”, 7 (No. 2871); Muvaṭṭa’, “Siyer”, 147 (No. 1008) ***sened aynı, mana aynı, lafız	أخبرنا مالك حدثنا عبد الله بن دينار أن عبد الله بن عمر أخبره : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال : إنما أجلكم فيما خلا من الأمم كما بين صلاة العصر إلى مغرب الشمس ؟ وإنما	حدثنا إسحاق بن موسى حدثنا معن حدثنا مالك عن عبد الله بن دينار عن ابن عمر : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال إنكم أجلكم فيما خلا من الأمم كما بين صلاة العصر إلى	99

[3876] *es-Sünen*’de şüphe ifadesi (**تماثيل او تصاوير/ صورة**) ve şüpheyi yapan kişi (İshâk b. Abdillâh) korunmaktadır.

[3877] *es-Sünen*’de “**المسلم**” yerine “**المؤمن**” kelimesi kullanılmaktadır. “**فقالوا : حدثنا يا رسول الله ما هي**” ifadesini ihtisaren zikredilmemektedir. “**ان اقول**” lafzı fazladan yer almaktadır.

çok az farklı -ihtisar-[3878]	مثلكم ومثل اليهود والنصارى كرجل استعمل عمالا فقال : من يعمل لي إلى نصف النهار على قيراط قيراط ؟ قال : فعملت اليهود ثم قال : من يعمل لي من نصف النهار إلى العصر على قيراط قيراط ؟ فعملت النصارى على قيراط قيراط ثم قال : من يعمل لي من الصلاة العصر إلى المغرب الشمس على قيراطين قيراطين ألا فأنتم الذين يعملون من صلاة العصر إلى مغرب الشمس على قيراطين قيراطين قال : فغضب اليهود والنصارى وقالوا : نحن أكثر عملا وأقل عطاء قال : هل ظلمتكم من حقكم شيئا ؟ قالوا : لا قال : فإنه فضلي أعطيه من شئت	مغارب الشمس وإنما مثلكم ومثل اليهود والنصارى كرجل استعمل عمالا فقال من يعمل لي إلى نصف النهار على قيراط قيراط ؟ فعملت اليهود على قيراط قيراط فقال من يعمل لي من نصف النهار إلى العصر على قيراط قيراط فعلمت النصارى على قيراط قيراط ثم أنتم تعملون من صلاة العصر إلى مغارب الشمس على قيراطين قيراطين فغضبت اليهود والنصارى وقالوا نحن أكثر عملا وأقل عطاء قال هل ظلمتكم من حقكم شيئا ؟ قالوا لا قال فإنه فضلي أوتيه من أشاء	
Tirmizî, “Feżâ’ilü’l-Ḳur’ân”, 11 (No. 2897); Muvaṭṭa’, “Ḳur’ân”, 18 (No. 497) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı -ihtisar-[3879]	وحدثني عن مالك عن عبيد الله بن عبد الرحمن عن عبيد بن حنين مولى آل زيد بن الخطاب أنه قال سمعت أبا هريرة يقول :أقبلت مع رسول الله صلى الله عليه و سلم فسمع رجلا يقرأ { قل هو الله أحد } فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم وجبت فسألته ماذا يا رسول الله فقال الجنة فقال أبو هريرة فأردت أن أذهب إليه فأبشره ثم فرقت أن يفوتني الغداء مع رسول الله صلى الله عليه و سلم فآثرت الغداء مع رسول الله صلى الله عليه و سلم ثم ذهبت إلى الرجل فوجدته قد ذهب	حدثنا أبو كريب حدثنا إسحاق بن سليمان عن مالك بن أنس عن عبيد الله بن عبد الرحمن عن أبي حنين مولى لآل زيد بن الخطاب أو مولى زيد بن الخطاب عن أبي هريرة قال : أقبلت مع رسول الله صلى الله عليه و سلم فسمع رجلا يقرأ { قل هو الله أحد الله الصمد } فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم وجبت قلت ما وجبت ؟ قال الجنة	100
Tirmizî, “Tefsîrü’l-Ḳur’ân”, 3 (No. 2982); Muvaṭṭa’, “Ṣalâtü’l-cemâ’a”, 25 (No. 321); Muvaṭṭa’, “Siyer”, 139 (No. 1000) ***sened, mana ve lafız aynı	حدثني يحيى عن مالك عن زيد بن أسلم عن القعقاع بن حكيم عن أبي يونس مولى عائشة أم المؤمنين أنه قال :أمرتني عائشة أن أكتب لها مصحفا ثم قالت إذا بلغت هذه الآية فآذني { حافظوا على الصلوات والصلاة الوسطى وقوموا لله قانتين } فلما بلغتها آذنتها فأملت علي { حافظوا على الصلوات والصلاة الوسطى } وصلاة العصر { وقوموا لله قانتين } قالت عائشة سمعتها من رسول الله صلى الله عليه و سلم	حدثنا قتيبة عن مالك بن أنس قال وحدثنا الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك عن زيد بن أسلم عن القعقاع بن حكيم عن أبي يونس مولى عائشة : أمرتني عائشة رضي الله عنها أن أكتب لها مصحفا فقالت إذا بلغت هذه الآية فآذني { حافظوا على الصلوات والصلاة الوسطى } فلما بلغتها أذنتها فأملت علي (حافظوا على الصلوات والصلاة الوسطى وصلاة العصر وقوموا لله قانتين) وقالت سمعتها من رسول الله صلى الله عليه و سلم	101
Tirmizî, “Tefsîrü’l-Ḳur’ân”, 8 (No. 3075); Muvaṭṭa’,	وحدثني يحيى عن مالك عن زيد بن أبي أنيسة عن عبد الحميد بن عبد الرحمن بن زيد بن الخطاب	حدثنا الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك بن أنس عن ابن أبي أنس عن عبد الحميد بن عبد	102

[3878] *es-Sünen*’de ihtisârın dışında “**أعطي**” yerine “**أوتي**” fiili zikredilmektedir. “**على قيراط قيراط**” lafzı tekraren fazladan geçmektedir.

[3879] *es-Sünen*’de “**سالته**” yerine “**قلت**” ifadesi verilmektedir. “**يا رسول الله**” hitabı yoktur.

	الرحمن بن زيد بن الخطاب عن مسلم بن يسار الجهني : أن عمر بن الخطاب سئل عن هذه الآية { وإذ أخذ ربك من بني آدم من ظهورهم ذريتهم وأشهدهم على أنفسهم ألست بربكم قالوا بلى شهدنا أن تقولوا يوم القيامة إنا كنا عن هذا غافلين } قال عمر بن الخطاب سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم يسئل عنها فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم إن الله خلق آدم ثم مسح ظهره بيمينه فأخرج منه ذرية فقال خلقت هؤلاء للجنة وبعمل أهل الجنة يعملون ثم مسح ظهره فاستخرج منه ذرية فقال خلقت هؤلاء للنار وبعمل أهل النار يعملون فقال رجل يا رسول الله ففيم العمل ؟ قال فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم إن الله إذا خلق العبد للجنة استعمله بعمل أهل الجنة حتى يموت على عمل من أعمال أهل الجنة فيدخله الجنة وإذا خلق العبد للنار استعمله بعمل أهل النار حتى يموت على عمل من أعمال أهل النار فيدخله الله النار	انه أخبره عن مسلم بن يسار الجهني :ان عمر بن الخطاب سئل عن هذه الآية { وإذ أخذ ربك من بني آدم من ظهورهم ذريتهم وأشهدهم على أنفسهم ألست بربكم قالوا بلى شهدنا أن تقولوا يوم القيامة إنا كنا عن هذا غافلين } فقال عمر بن الخطاب سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم يسأل عنها فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم ان الله تبارك وتعالى خلق آدم ثم مسح ظهره بيمينه فاستخرج منه ذرية فقال خلقت هؤلاء للجنة وبعمل أهل الجنة يعملون ثم مسح ظهره فاستخرج منه ذرية فقال خلقت هؤلاء للنار وبعمل أهل النار يعملون فقال رجل يا رسول الله ففيم العمل قال فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم ان الله إذا خلق العبد للجنة استعمله بعمل أهل الجنة حتى يموت على عمل من أعمال أهل الجنة فيدخله به الجنة وإذا خلق العبد للنار استعمله بعمل أهل النار حتى يموت على عمل من أعمال أهل النار فيدخله به النار	“Kader”, 2 (No. 1717) ***sened, mana ve lafız aynı
103	حدثنا إسحاق بن موسى الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك عن نعيم بن عبد الله المجمر : أن محمد بن عبد الله بن زيد الأنصاري و عبد الله بن زيد الذي كان أري النداء بالصلاة أخبره عن أبي مسعود الأنصاري أنه قال أتانا رسول الله صلى الله عليه و سلم ونحن في مجلس سعد بن عبادة فقال له بشير بن سعد أمرنا الله أن نصلي عليك فكيف نصلي عليك ؟ قال فسكت رسول الله صلى الله عليه و سلم حتى تمنينا أنه لم يسأله ثم قال رسول الله صلى الله عليه و سلم قولوا اللهم صل على محمد وعلى آل محمد كما صليت على إبراهيم وبارك على محمد وعلى آل محمد كما باركت على إبراهيم في العالمين إنك حميد مجيد والسلام كما قد علمتم	وحدثني عن مالك عن نعيم بن عبد الله المجمر عن محمد بن عبد الله بن زيد إنه أخبره عن أبي مسعود الأنصاري أنه قال :أتانا رسول الله صلى الله عليه و سلم في مجلس سعد بن عبادة فقال له بشير بن سعد أمرنا الله أن نصلي عليك يا رسول الله فكيف نصلي عليك قال فسكت رسول الله صلى الله عليه و سلم حتى تمنينا أنه لم يسأله ثم قال قولوا اللهم صل على محمد وعلى آل محمد كما صليت على إبراهيم وبارك على محمد وعلى آل محمد كما باركت على آل إبراهيم في العالمين إنك حميد مجيد والسلام كما قد علمتم	Tirmizî, “Tefsîrü’l-Ḳur’ân”, 34 (No. 3220); Muvaṭṭa’, “Ḳaṣrü’ṣ-ṣalât fi’s-sefer”, 67 (No. 407); Muvaṭṭa’, “Ṣalât”, 293 (No. 293) ***sened aynı,mana aynı, lafız çok az farklı[3880]
104	بسم الله الرحمن الرحيم حدثنا محمد بن بشار حدثنا محمد بن خالد بن عثمة حدثنا مالك بن أنس عن زيد بن أسلم عن أبيه قال سمعت عمر	وحدثني عن مالك عن زيد بن اسلم عن أبيه :أن رسول الله صلى الله عليه و سلم كان يسير في بعض أسفاره وعمر بن الخطاب يسير معه ليلا	Tirmizî, “Tefsîrü’l-Ḳur’ân”, 48 (No. 3262); Muvaṭṭa’, “Ḳur’ân”, 9 (No. 488) ***sened

[3880] *es-Sünen*’de “**يا رسول الله**” hitabı zikredilmemektedir. “**ونحن**” lafzı ise fazladan kullanılmaktadır.

aynı, mana aynı, lafız biraz farklı -ihtisar-[3881]	فسأله عمر عن شيء فلم يجبه ثم سأله فلم يجبه ثم سأله فلم يجبه فقال عمر ثكلتك أمك عمر نزرت رسول الله صلى الله عليه و سلم ثلاث مرات كل ذلك لا يجيبك قال عمر فحركت بعيري حتى إذا كنت أمام الناس وخشيت أن ينزل في قرآن فما نشبت أن سمعت صارخا يصرخ بي قال فقلت لقد خشيت أن يكون نزل في قرآن قال فجئت رسول الله صلى الله عليه و سلم فسلمت عليه فقال لقد أنزلت علي هذه الليلة سورة لهي أحب إلي مما طلعت عليه الشمس ثم قرأ { إنا فتحنا لك فتحا مبينا}	بن الخطاب رضي الله عنه يقول : كنا مع رسول الله صلى الله عليه و سلم في بعض أسفاره فكلمت رسول الله صلى الله عليه و سلم فسكت ثم كلمته فسكت ثم كلمته فسكت فحركت راحلتي فتنحيت وقلت ثكلتك أمك يا بن الخطاب نزرت رسول الله صلى الله عليه و سلم ثلاث مرات كل ذلك لا يكلمك ما أخلقك أن ينزل فيك قرآن قال فما نشبت أن سمعت صارخا يصرخ بي قال فجئت رسول الله صلى الله عليه و سلم فقال يا بن الخطاب لقد أنزل علي هذه الليلة سورة ما أحب أن لي بها ما طلعت عليه الشمس { إنا فتحنا لك فتحا مبينا }	
Tirmizî, “Deʿavât”, 12 (No. 3387); Muvaṭṭa’, “Ḳur’ân”, 29 (No. 508) ***sened, mana ve lafız aynı	وحدثني عن مالك عن ابن شهاب عن أبي عبيد مولى بن أزهر عن أبي هريرة أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال :يستجاب لأحدكم ما لم يعجل فيقول قد دعوت فلم يستجب لي	حدثنا الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك عن ابن شهاب عن أبي عبيد مولى ابن أزهر عن أبي هريرة : عن النبي صلى الله عليه و سلم قال يستجاب لأحدكم مالم يعجل يقول دعوت فلم يستجب لي	105
Tirmizî, “Deʿavât”, 29 (No. 3418); Muvaṭṭa’, “Ḳur’ân”, 34 (No. 513) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3882]	وحدثني عن مالك عن أبي الزبير المكي عن طاوس اليماني عن عبد الله بن عباس :أن رسول الله صلى الله عليه و سلم كان إذا قام إلى الصلاة من جوف الليل يقول اللهم لك الحمد أنت نور السماوات والأرض ولك الحمد أنت قيام السماوات والأرض ولك الحمد أنت رب السماوات والأرض ومن فيهن أنت الحق وقولك الحق ووعدك الحق ولقاؤك حق والجنة حق والنار حق والساعة حق اللهم لك أسلمت وبك آمنت وعليك توكلت وإليك أنبت وبك خاصمت وإليك حاكمت فأغفر لي ما قدمت وأخرت وأسررت وأعلنت أنت إلهي لا إله إلا أنت	حدثنا الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك بن أنس عن أبي الزبير عن طاووس عن عبد الله بن عباس رضي الله عنهما : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم كان إذا قام إلى الصلاة من جوف الليل يقول اللهم لك الحمد أنت نور السموات والأرض ولك الحمد أنت قيام السموات والأرض ولك الحمد أنت رب السموات و الأرض ومن فيهن أنت الحق ووعدك الحق ولقاؤك حق والجنة حق والنار حق والساعة حق اللهم لك أسلمت وبك آمنت وعليك توكلت وإليك أنبت وبك خاصمت وإليك حاكمت فاغفر لي ما قدمت وما أخرت وما أسررت وما أعلنت إنك إلهي لا إله إلا أنت	106
Tirmizî, “Deʿavât”, 54 (No. 3454); Muvaṭṭa’, “Câmi‘“, 2 (No. 1691)	وحدثني يحيى عن مالك عن سهيل بن أبي صالح عن أبيه عن أبي هريرة انه قال :كان الناس إذا رأوا أول الثمر جاؤوا به إلى رسول الله صلى الله	حدثنا الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك عن سهيل بن أبي صالح عن أبيه عن أبي هريرة رضي الله عنه قال : كان الناس إذا رأوا أول الثمر جاءوا	107

[3881] *es-Sünen*’de üçer kez geçen “**ساله فلم يجبه**” ifadesi yerine “**كلمته فسكت**”, “**بعير**” yerine “**راحلت**”, “**وخشيت**” ifadesi yerine “**فتنحيت**” denilmektedir. “**ليلا**” ve “**قرا**” kelimeleri ile “**حتى اذا كنت امام الناس**” ifadesi yoktur. “ **ما اخلقك**” taaccüb ifadesi ile “**يا بن الخطاب**” hitabı fazladan zikredilmektedir.

[3882] *es-Sünen*’de “**وقولك الحق**” ifadesi mevcut değildir.

	به إلى رسول الله صلى الله عليه و سلم فإذا أخذه رسول الله صلى الله عليه و سلم قال اللهم بارك لنا في ثمارنا وبارك لنا في مدينتنا وبارك لنا في صاعنا ومدنا واللهم إن إبراهيم عبدك وخليلك ونبيك وإني عبدك ونبيك وإنه دعاك لمكة وأنا أدعوك للمدينة بمثل ما دعاك به لمكة ومثله معه ثم يدعو أصغر وليد يراه فيعطيه ذلك الثمر	عليه و سلم فإذا أخذه رسول الله صلى الله عليه و سلم قال اللهم بارك لنا في ثمرنا وبارك لنا في مدينتنا وبارك لنا في صاعنا وبارك لنا في مدنا اللهم ان إبراهيم عبدك وخليلك ونبيك وإني عبدك ونبيك وإنه دعاك لمكة وإني أدعوك للمدينة بمثل ما دعاك به لمكة ومثله معه ثم يدعو أصغر وليد يراه فيعطيه ذلك الثمر	***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3883]
108	حدثنا نصر بن عبد الرحمن الكوفي حدثنا المحاربي عن مالك بن أنس عن سمي عن أبي صالح عن أبي هريرة : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال من قال سبحان الله وبحمده مائة مرة غفرت له ذنوبه وإن كانت مثل زبد البحر	وحدثني عن مالك عن سمي مولى أبي بكر عن أبي صالح السمان عن أبي هريرة أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال :من قال سبحان الله وبحمده في يوم مائة مرة حطت عنه خطاياه وإن كانت مثل زبد البحر	Tirmizî, “Deʿavât”, 60 (No. 3466); Muvaṭṭa’, “Ḳur’ân”, 21 (No. 500) ***sened aynı, mana aynı, lafız biraz farklı[3884]
109	حدثنا إسحق بن موسى الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك عن سمي عن أبي صالح عن أبي هريرة : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال : من قال لا إله إلا الله وحده لا شريك له له الملك وله الحمد يحيي ويميت وهو على كل شيء قدير في يوم مائة مرة كانت له عدل عشر رقاب وكتبت له مائة حسنة ومحيت عنه مائة سيئة وكان له حرزا من الشيطان يومه ذلك حتى يمسي ولم يأت أحد بأفضل مما جاء به إلا أحد عمل أكثر من ذلك	حدثني يحيى عن مالك عن سمي مولى أبي بكر عن أبي صالح السمان عن أبي هريرة أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال :من قال لا إله إلا الله وحده لا شريك له له الملك وله الحمد وهو على كل شيء قدير في يوم مائة مرة كانت له عدل عشر رقاب وكتبت له مائة حسنة ومحيت عنه مائة سيئة وكانت له حرزا من الشيطان يومه ذلك حتى يمسي ولم يأت أحد بأفضل مما جاء به إلا أحد عمل أكثر من ذلك	Tirmizî, “Deʿavât”, 60 (No. 3468); Muvaṭṭa’, “Ḳur’ân”, 20 (No. 499) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3885]
110	دثنا الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك عن يحيى بن سعيد عن محمد بن إبراهيم التيمي أن عائشة قالت : كنت نائمة إلى جنب رسول الله صلى الله عليه و سلم ففقدته من الليل فلمسته فوقعت يدي على قدميه وهو ساجد وهو يقول : أعوذ برضاك من سخطك وبمعافاتك من عقوبتك لا أحصي ثناء عليك أنت كما أثنيت على نفسك	حدثني عن مالك عن يحيى بن سعيد عن محمد بن إبراهيم بن الحارث التيمي أن عائشة أم المؤمنين قالت :كنت نائمة إلى جنب رسول الله صلى الله عليه و سلم ففقدته من الليل فلمسته بيدي فوضعت يدي على قدميه وهو ساجد يقول أعوذ برضاك من سخطك وبمعافاتك من عقوبتك وبك منك لا أحصي ثناء عليك أنت كما أثنيت على نفسك	Tirmizî, “Deʿavât”, 76 (No. 3493); Muvaṭṭa’, “Ḳur’ân”, 31 (No. 510) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3886]
111	حدثنا الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك عن أبي الزبير المكي عن طاووس اليماني عن عبد الله	وحدثني عن مالك عن أبي الزبير المكي عن طاوس اليماني عن عبد الله :أن رسول	Tirmizî, “Deʿavât”, 77 (No. 3494); Muvaṭṭa’,

[3883] *es-Sünen*’de ikinci “بارك لنا” kısmı zikredilmemektedir.

[3884] *es-Sünen*’de “حطت” yerine “غفرت”; “خطايا” yerine “ذنوب” kelimesi kullanılmaktadır. “في يوم” kısmı yoktur.

[3885] *es-Sünen*’de “يحيى ويميت” ifadesi fazladan yer almaktadır.

[3886] *es-Sünen*’in üç baskısında “وضعت” yerine “وقعت” fiili geçmektedir. Burada da İstinsah veya tahkik kaynaklı bir hata olma ihtimali yüksektir. “بيدي” lafzı bulunmamaktadır.

	بن عباس : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم كان يعلمهم هذا الدعاء كما يعلمهم السورة من القرآن اللهم إني أعوذ بك من عذاب جهنم وعذاب القبر وأعوذ بك من فتنة المسيح الدجال وأعوذ بك من فتنة المحيا والممات	اللهم صلى الله عليه و سلم كان يعلمهم هذا الدعاء كما يعلمهم السورة من القرآن يقول اللهم إني أعوذ بك من عذاب جهنم وأعوذ بك من عذاب القبر وأعوذ بك من فتنة المسيح الدجال وأعوذ بك من فتنة المحيا والممات	"Kur'ân", 33 (No. 512) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3887]
112	حدثنا الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك عن أبي الزناد عن الأعرج عن أبي هريرة : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال لا يقول أحدكم اللهم اغفر لي إن شئت اللهم ارحمني إن شئت ليعزم المسئلة فإنه لا مكره له	حدثني عن مالك عن أبي الزناد عن الأعرج عن أبي هريرة أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال :لا يقل أحدكم إذا دعا اللهم اغفر لي إن شئت اللهم ارحمني إن شئت ليعزم المسألة فإنه لا مكره له	Tirmizî, "Deʿavât", 78 (No. 3497); Muvaṭṭa', "Kur'ân", 28 (No. 507) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3888]
113	حدثنا الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك عن ابن شهاب عن أبي عبدالله الأغر وعن أبي سلمة بن عبد الرحمن عن أبي هريرة : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال ينزل ربنا كل ليلة إلى السماء الدنيا حين يبقى ثلث الآخر فيقول من يدعوني فأستجيب له ؟ ومن يسألني فأعطيه ؟ ومن يستغفرني فأغفر له	وحدثني عن مالك عن بن شهاب عن أبي عبد الله الأغر وعن أبي سلمة عن أبي هريرة :أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال ينزل ربنا تبارك وتعالى كل ليلة إلى السماء الدنيا حين يبقى ثلث الليل الآخر فيقول من يدعوني فأستجيب له من يسألني فأعطيه من يستغفرني فأغفر له	Tirmizî, "Deʿavât", 79 (No. 3498); Muvaṭṭa', "Kur'ân", 30 (No. 509) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3889]
114	حدثنا قتيبة عن مالك بن أنس وحدثنا الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك بن أنس عن ربيعة بن أبي عبد الرحمن أنه سمع أنسا يقول : لم يكن رسول الله صلى الله عليه و سلم بالطويل البائن ولا بالقصير ولا بالأبيض الأمهق ولا بالآدم وليس بالجعد القطط ولا بالسبط بعثه الله على رأس أربعين سنة فأقام بمكة عشر سنين وبالمدينة عشرا وتوفاه الله على رأس ستين سنة وليس في رأسه ولحيته عشرون شعرة بيضاء	حدثني عن مالك عن ربيعة بن أبي عبد الرحمن عن أنس بن مالك أنه سمعه يقول :كان رسول الله صلى الله عليه و سلم ليس بالطويل البائن ولا بالقصير وليس بالابيض الأمهق ولا بالآدم ولا بالجعد القطط ولا بالسبط بعثه الله على رأس أربعين سنة فأقام بمكة عشر سنين وبالمدينة عشر سنين وتوفاه الله عز و جل على رأس ستين سنة وليس في رأسه ولحيته عشرون شعرة بيضاء صلى الله عليه و سلم	Tirmizî, "Menâḳıb", 4 (No. 3623); Muvaṭṭa', "Şıfatü'n-Nebî", 1 (No. 1763); Muvaṭṭa', "Siyer", 86 (No. 947) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3890]
115	حدثنا إسحق بن موسى الأنصاري حدثنا معن قال عرضت على مالك بن أنس عن إسحق بن عبد الله بن أبي طلحة أنه سمع أنس بن مالك يقول قال أبو طلحة لأم سليم : لقد سمعت صوت رسول الله صلى الله عليه و سلم يعني	حدثني عن مالك عن إسحاق بن عبد الله بن أبي طلحة أنه سمع أنس بن مالك يقول قال أبو طلحة لأم سليم :لقد سمعت صوت رسول الله صلى الله عليه و سلم ضعيفا أعرف فيه الجوع فهل عندك من شيء فقالت نعم فأخرجت	Tirmizî, "Menâḳıb", 6 (No. 3630); Muvaṭṭa', "Şıfatü'n-Nebî", 19 (No. 1781); Muvaṭṭa', "Siyer", 28 (No. 889) ***sened aynı,

[3887] *es-Sünen*'de ikinci "اعوذ بك" yüklemi zikredilmemektedir.

[3888] *es-Sünen*'de "اذا دعا" kısmı mevcut değildir.

[3889] *es-Sünen*'de "الليل" lafzı yoktur.

[3890] *es-Sünen*'de "سنين" lafzı zikredilmemektedir. Mustafa Elbânî Baskısı'nda (5/592) "القصير" kelimesinden sonra yer alan "المتردد" lafzı Meârif (824) ve Risâle (1202) Baskılarında bulunmamaktadır. Üç baskıda da bu kelimeye dair bir açıklama yapılmamaktadır.

mana aynı, lafız çok az farklı -- ihtisar-[3891]	أقراصا من شعير ثم أخذت خمارا لها فلفت الخبز ببعضه ثم دسته تحت يدي وردتني ببعضه ثم أرسلتني إلى رسول الله صلى الله عليه و سلم قال فذهبت به فوجدت رسول الله صلى الله عليه و سلم جالسا في المسجد ومعه الناس فقمت عليهم فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم آرسلك أبو طلحة قال فقلت نعم قال للطعام فقلت نعم فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم لمن معه قوموا قال فانطلق وانطلقت بين أيديهم حتى جئت أبا طلحة فأخبرته فقال أبو طلحة يا أم سليم قد جاء رسول الله صلى الله عليه و سلم بالناس وليس عندنا من الطعام ما نطعمهم فقالت الله ورسوله أعلم قال فانطلق أبو طلحة حتى لقي رسول الله صلى الله عليه و سلم فأقبل رسول الله صلى الله عليه و سلم وأبو طلحة معه حتى دخلا فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم هلمي يا أم سليم ما عندك فأتت بذلك الخبز فأمر به رسول الله صلى الله عليه و سلم ففت وعصرت عليه أم سليم عكة لها فأدمته ثم قال رسول الله صلى الله عليه و سلم ما شاء الله أن يقول ثم قال ائذن لعشرة بالدخول فأذن لهم فأكلوا حتى شبعوا ثم خرجوا ثم قال ائذن لعشرة فأذن لهم فأكلوا حتى شبعوا ثم خرجوا ثم قال ائذن لعشرة فأذن لهم فأكلوا حتى شبعوا ثم خرجوا ثم قال ائذن لعشرة حتى أكل القوم كلهم وشبعوا والقوم سبعون رجلا أو ثمانون رجلا	ضعيفا أعرف فيه الجوع فهل عندك من شيء ؟ فقالت نعم فأجرجت أقراصا من شعير ثم أخرجت خمارا لها فلفت الخبز ببعضه ثم دسته في يدي وردتني ببعضه ثم أرسلتني إلى رسول الله صلى الله عليه و سلم قال فذهبت به إلى فوجدت رسول الله صلى الله عليه و سلم جالسا في المسجد ومعه الناس قال فقمت عليهم فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم أرسلك أبو طلحة ؟ فقلت نعم قال بطعام ؟ فقلت نعم فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم لمن معه قوموا قال فانطلقوا فانطلقت بين أيديهم حتى جئت أبا طلحة فأخبرته فقال أبو طلحة يا أم سليم قد جاء رسول الله صلى الله عليه و سلم والناس معه وليس عندنا ما نطعمهم قالت أم سليم الله ورسوله أعلم قال فانطلق أبو طلحة حتى لقي رسول الله صلى الله عليه و سلم فأقبل رسول الله صلى الله عليه و سلم و أبو طلحة معه حتى دخلا فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم هلمي يا أم سليم ما عندك ؟ فأتت بذلك الخبز فأمر به رسول الله صلى الله عليه و سلم ففت وعصرت أم سليم عكة لها فآدمته ثم قال فيه رسول الله صلى الله عليه و سلم ما شاء الله أن يقول ثم قال ائذن لعشرة فأذن لهم فأكلوا حتى شبعوا ثم خرجوا ثم قال ائذن لعشرة فأذن لهم فأكلوا حتى شبعوا ثم خرجوا فأكل القوم كلهم وشبعوا والقوم سبعون أو ثمانون رجلا	
Tirmizî, “Menâḳıb”, 6 (No. 3631); Muvaṭṭa’, “Ṭahâret”, 32 (No. 67) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3892]	حدثني عن مالك عن إسحاق بن عبد الله بن أبي طلحة عن أنس بن مالك أنه قال :رأيت رسول الله صلى الله عليه و سلم وحانت صلاة العصر فالتمس الناس وضوءا فلم يجدوه فأتى رسول الله صلى الله عليه و سلم بوضوء في إناء فوضع رسول الله صلى الله عليه و سلم في ذلك الإناء يده ثم أمر الناس يتوضؤون منه قال أنس فرأيت	حدثنا إسحق بن موسى الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك بن أنس عن إسحق بن عبد الله بن أبي طلحة عن أنس بن مالك قال : رأيت رسول الله صلى الله عليه و سلم وحانت صلاة العصر والتمس الناس الوضوء فلم يجدوه فأتي رسول الله صلى الله عليه و سلم بوضوء فوضع رسول الله صلى الله عليه و سلم يده في ذلك الإناء وأمر	116

[3891] *es-Sünen*’de “**من الطعام**” ve “**بالدخول**” ifadeleri yoktur. “**معه**” lafzı fazladan kullanılmaktadır.

[3892] *es-Sünen*’de “**في اناء**” ibaresi bulunmamaktadır.

	الماء ينبع من تحت أصابعه فتوضأ الناس حتى توضئوا من عند آخرهم	الناس أن يتوضئوا منه قال فرأيت الماء ينبع من تحت أصابعه فتوضأ الناس حتى توضئوا من عند آخرهم	
Tirmizî, Menâḳıb, 7 (No. 3634); Muvaṭṭa', "Ḳur'ân", 7 (No. 486) ***sened aynı, mana aynı, çok az farklı -ihtisar-[3893]	وحدثني عن مالك عن هشام بن عروة عن أبيه عن عائشة زوج النبي صلى الله عليه و سلم :أن الحارث بن هشام سأل رسول الله كيف يأتيك الوحي فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم أحيانا يأتيني في مثل صلصلة الجرس وهو أشده علي فيفصم عني وقد وعيت ما قال وأحيانا يتمثل لي الملك رجلا فيكلمني فأعي ما يقول قالت عائشة ولقد رأيته ينزل عليه في اليوم الشديد البرد فيفصم عنه وإن جبينه ليتفصد عرقا	حدثنا إسحق بن موسى الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك عن هشام بن عروة عن أبيه عن عائشة أن الحارث بن هشام : سأل رسول الله صلى الله عليه و سلم كيف يأتيك الوحي ؟ فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم أحيانا يأتيني في مثل صلصلة الجرس وهو أشد علي وأحيانا يتمثل لي الملك رجلا قد كلمني فأعي ما يقول قالت عائشة فلقد أيت رسول الله صلى الله عليه و سلم ينزل عليه الوحي في اليوم ذي البرد الشديد فيفصم عنه وإن جبينه ليتفصد عرقا	117
Tirmizî, "Menâḳıb", 15 (No. 3660); Muvaṭṭa', "Siyer", 82 (No. 945) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3894]	أخبرنا مالك عن أبي النضر مولى عمر بن عبد الله بن معمر عن عبيد يعني ابن حنين عن أبي سعيد الخدري : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم جلس على المنبر فقال : إن عبدا خيره اللع تعالى بين أن يؤتيه من زهرة الدنيا ما شاء وبين ما عنده فاختار العبد ما عنده فبكى أبو بكر رضي الله عنه وقال : فديناك بآبائنا وأمهاتنا قال : فعجبنا له وقال الناس : انظروا إلى هذا الشيخ يخبر رسول الله صلى الله عليه و سلم بخبر عبد خيره الله تعالى وهو يقول : فديناك بآبائنا وأمهاتنا . فكان رسول الله صلى الله عليه و سلم هو المخير وكان أبو بكر رضي الله عنه أعلمنا به . وقال رسول الله صلى الله عليه و سلم : إن أمن الناس علي في صحبته وماله أبو بكر ولو كنت متخذا خليلا لاتخذت أبا بكر خليلا ولكن أخوة الإسلام ولا يبقين في المسجد خوخة إلا خوخة أبي بكر	حدثنا أحمد بن الحسن حدثنا عبد الله بن مسلمة عن مالك بن أنس عن أبي النضر عن عبيد بن حنين عن أبي سعيد الخدري : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم جلس على المنبر قال إن عبدا خيره الله بين أن يؤتيه من زهرة الدنيا ما شاء وبين ما عنده فاختار ما عنده فقال أبو بكر فديناك يا رسول الله بآبائنا وأمهاتنا قال فعجبنا فقال الناس انظروا إلى هذا الشيخ يخبر رسول الله عن عبد خيره الله بين أن يؤتيه من زهرة الدنيا ما شاء وبين ما عند الله وهو يقول فديناك بآبائنا وأمهاتنا قال فكان رسول الله هو المخير وكان أبو بكر هو أعلمنا به فقال النبي صلى الله عليه و سلم إن من أمن الناس علي في صحبته وماله أبو بكر ولو كنت متخذا خليلا لاتخذت أبا بكر ولكن أخوة الإسلام لا تبقين في المسجد خوخة إلا خوخة أبي بكر	118
Tirmizî, "Menâḳıb", 16 (No. 3672); Muvaṭṭa', "Ḳaṣrü'ṣ-ṣalât fi's-sefer", 83 (No. 423) ***sened,	وحدثني عن مالك عن هشام بن عروة عن أبيه عن عائشة زوج النبي صلى الله عليه و سلم أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال :مروا أبا بكر فليصل للناس فقالت عائشة إن أبا بكر يا رسول الله إذا قام في مقامك لم يسمع الناس من	حدثنا إسحق بن موسى الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك عن هشام بن عروة عن أبيه عن عائشة : أن النبي صلى الله عليه و سلم قال مروا أبا بكر فليصل بالناس فقالت عائشة يا رسول الله إن أبا بكر إذا قام مقامك لم يسمع الناس من	119

[3893] *es-Sünen*'de "**ذي**" ve "**الوحي**" kelimeleri fazladan yer almaktadır.

[3894] *es-Sünen*'de "**العبد**", "**بكى**", "**خير**" ve "**خليل**" kelimeleri yoktur. "**يا رسول الله**" hitabı ile "**ما بين ان يؤتيه من زهرة الدنيا شاء وبين ما عند الله**" ifadesi fazladan yer almaktadır.

	البكاء فأمر عمر فليصل بالناس قالت فقال مروا أبا بكر فليصل للناس قالت عائشة فقلت لحفصة قولي له إن أبا بكر إذا قام مقامك لم يسمع الناس من البكاء فأمر عمر فليصل بالناس ففعلت حفصة فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم إنكن لأنتن صواحبات يوسف مروا أبا بكر فليصل بالناس فقالت حفصة لعائشة ما كنت لأصيب منك خيرا	البكاء فمر عمر فليصل للناس قال مروا أبا بكر فليصل للناس قالت عائشة فقلت لحفصة قولي له إن أبا بكر إذا قام في مقامك لم يسمع الناس من البكاء فمر عمر فليصل للناس ففعلت حفصة فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم إنكن لأنتن صواحب يوسف مروا أبا بكر فليصل للناس فقالت حفصة لعائشة ما كنت لأصيب منك خيرا	mana ve lafız aynı[3895]
120	حدثنا الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك بن أنس عن الزهري عن حميد بن عبد الرحمن عن أبي هريرة : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال من أنفق زوجين في سبيل الله نودي في الجنة يا عبد الله هذا خير فمن كان من أهل الصلاة دعي من باب الصلاة ومن كان من أهل الجهاد دعي من باب الجهاد ومن كان من أهل الصدقة دعي من باب الصدقة ومن كان من أهل الصيام دعي من باب الريان فقال أبو بكر بأبي أنت وأمي ما على من دعي من هذه الأبواب من ضرورة فهل يدعى أحد من تلك الأبواب كلها ؟ قال نعم وأرجو أن تكون منهم	وحدثني عن مالك عن بن شهاب عن حميد بن عبد الرحمن بن عوف عن أبي هريرة :ان رسول الله صلى الله عليه و سلم قال من انفق زوجين في سبيل الله نودي في الجنة يا عبد الله هذا خير فمن كان من أهل الصلاة دعي من باب الصلاة ومن كان من أهل الجهاد دعي من باب الجهاد ومن كان من أهل الصدقة دعي من باب الصدقة ومن كان من أهل الصيام دعي من باب الريان فقال أبو بكر الصديق يا رسول الله ما على من يدعى من هذه الأبواب من ضرورة فهل يدعى أحد من هذه الأبواب كلها قال نعم وأرجو ان تكون منهم	Tirmizî, “Menâḳıb”, 16 (No. 3674); Muvaṭṭa’, “Cihâd,” 49 (No. 1050) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3896]
121	حدثنا الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك بن أنس وحدثنا قتيبة عن مالك بن أنس عن محمد بن المنكدر عن جابر : أن إعرابيا بايع رسول الله صلى الله عليه و سلم على الإسلام فأصابه وعك بالمدينة فجاء الأعرابي إلى رسول الله صلى الله عليه و سلم ثم جاءه فقال أقلني بيعتي فأبى رسول الله صلى الله عليه و سلم ثم جاءه فقال أقلني بيعتي فأبى فخرج الأعرابي فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم إنما المدينة كالكير تنفي خبثها وتنصع طيبها	وحدثني يحي عن مالك عن محمد بن المنكدر عن جابر بن عبد الله :ان اعرابيا بايع رسول الله صلى الله عليه و سلم على الإسلام فأصاب الأعرابي وعك بالمدينة فأتى رسول الله صلى الله عليه و سلم فقال يا رسول الله اقلني بيعتي فأبى رسول الله صلى الله عليه و سلم ثم جاءه فقال اقلني بيعتي فأبى ثم جاءه فقال اقلني بيعتي فأبى فخرج الأعرابي فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم إنما المدينة كالكير تنفي خبثها وينصع طيبها	Tirmizî, “Menâḳıb”, 68 (No. 3920); Muvaṭṭa’, “Câmi‘“, 4 (No. 1693); Muvaṭṭa’, “Siyer”, 30 (No. 891) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı -ihtisar-[3897]
122	حدثنا الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالتك وحدثنا قتيبة عن مالك عن ابن شهاب عن سعيد بن المسيب عن أبي هريرة أنه كان يقول :	حدثني مالك عن بن شهاب عن سعيد بن المسيب عن أبي هريرة انه كان يقول :لو رأيت الظباء بالمدينة ترتع ما ذعرتها قال رسول الله صلى	Tirmizî, “Menâḳıb”, 68 (No. 3921); Muvaṭṭa’, “Câmi‘“, 11 (No. 700)

[3895] *es-Sünen*’de “**قال مروا ابا بكر فليصل للناس**” cümlesi Mustafa Elbânî Baskısı’nda (5/613) yoktur, Meârif (834) ve Risâle (1214) Baskılarında vardır. Ancak üç baskıda da buna dair bir açıklama sunulmamaktadır.

[3896] *es-Sünen*’de “**يا رسول الله**” yerine “**باي انت وامي**” şeklindeki hitap zikredilmektedir.

[3897] *es-Sünen*’de “**اتى**” yerine “**جاء**” fiili kullanılmaktadır.

	لو رأيت الظباء ترتع بالمدينة ما ذعرتها إن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال ما بين لابنتيها حرام	الله عليه و سلم ما بين لابتيها حرام	***sened, mana ve lafız aynı
123	حدثنا قتيبة عن مالك وحدثنا الأنصاري حدثنا معن حدثنا مالك عن عمرو بن أبي عمرو عن أنس بن مالك : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم طلع له أحد فقال هذا جبل يحبنا ونحبه اللهم إن إبراهيم حرم مكة وإني أحرم ما بين لا بتيها	حدثني يحي عن مالك عن عمرو مولى المطلب عن أنس بن مالك :أن رسول الله صلى الله عليه و سلم طلع له أحد فقال هذا جبل يحبنا ونحبه اللهم ان إبراهيم حرم مكة وأنا احرم ما بين لابتيها	Tirmizî, “Menâḳıb”, 68 (No. 3921); Muvaṭṭa’, “Câmi‘“, 10 (No. 1699) ***sened, mana ve lafız aynı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ek 4.9: Tirmizî ve Ma‘mer b. Râşid Rivayetleri

Sıra	Tirmizî	Ma‘mer	Kaynak ve Değerlendirme
1	حدثنا الحسن بن علي الحلواني وغير واحد قالوا أخبرنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن الزهري عن أبي سلمة بن عبد الرحمن عن أبي هريرة : أن النبي صلى الله عليه و سلم قال من اتخذ كلبا إلا كلب ماشية أو صيد أو زرع انتقص من أجره كل يوم قيراط	أخبرنا عبد الرزاق عن معمر عن الزهري عن أبي سلمة عن أبي هريرة أن النبي صلى الله عليه و سلم قال من اتخذ كلبا إلا كلب ماشية أو صيد أو زرع انتقص من أجره كل يوم قيراط قال الزهري فذكر لابن عمر قول أبي هريرة قال يرحم الله أبا هريرة كان صاحب زرع	Tirmizî, “el-Aḥkâm ve’l-fevâid”, 4 (No. 1490); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 10/432 (No. 19612) ***sened, mana ve lafız aynı[3898]
2	حدثنا الحسن بن علي الخلال حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن أيوب عن نافع عن ابن عمر قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم من جر ثوبه خيلاء لم ينظر الله إليه يوم القيامة فقالت أم سلمة فكيف يصنعن النساء بذيولهن ؟ قال يرخين شبرا فقالت إذا تنكشف أقدامهن قال فيرخينه ذراعا لا يزدن عليه	أخبرنا عبد الرزاق قال أخبرنا معمر عن أيوب عن نافع عن بن عمر قال قال النبي صلىالله عليه وسلم من جر ثوبه من الخيلاء لم ينظر الله إليه يوم القيامة فقالت أم سلمة فكيف يصنع النساء يا رسول الله بذيولهن قال يرخين شبرا قالت إذا تنكشف أقدامهن قال فيرخينه ذراعا ولا يزدن عليه	Tirmizî, “Libâs”, 9 (No. 1731); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/82 (No. 19984) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3899]
3	حدثنا سلمة بن شبيب و الحسن بن علي وغير واحد قالوا حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن الزهري عن إبراهيم بن عبد الله بن حنين عن أبيه عن علي بن أبي طالب قال : نهاني النبي صلى الله عليه و سلم عن التختم بالذهب وعن	أخبرنا عبد الرزاق قال أخبرنا معمر عن الزهري عن إبراهيم بن عبد الله بن حنين عن أبيه عن علي بن أبي طالب قال نهاني رسول الله صلى الله عليه و سلم عن التختم بالذهب وعن لباس القسي وعن القراءة في الركوع والسجود وعن لباس المعصفر	Tirmizî, “Libâs”, 13 (No. 1737); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 10/395 (No. 19476) ***sened, mana ve lafız aynı

[3898] *el-Câmi‘*de merfû rivayetin devamında yer alan açıklama ilgili metinle ilgili olmakla birlikte farklı bir rivayet olduğu için taktî‘ yapıldığı değerlendirmesinde bulunulmadı.
[3899] *es-Sünen*’de “**يا رسول الله**” hitabı mevcut değildir.

	لباس القسي وعن القراءة في الركوع والسجود وعن لباس المعصفر		
4	حدثنا الحسن بن علي الخلال حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن ثابت عن أنس بن مالك : أن النبي صلى الله عليه و سلم صنع خاتما من ورق فنقش فيه محمد رسول الله ثم قال لا تنقشوا عليه	أخبرنا عبد الرزاق قال أخبرنا معمر عن ثابت البناني عن أنس بن مالك أن النبي صلى الله عليه و سلم صنع خاتما من ورق فنقش فيه محمد رسول الله ثم قال لا تنقشوا عليه	Tirmizî, "Libâs", 16 (No. 1745); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 10/393 (No. 19465) ***sened, mana ve lafız aynı
5	حدثنا عبد الله بن عبد الرحمن قال : حدثنا جعفر بن عون عن سعيد بن أبي عروبة عن معمر عن الزهري عن سالم عن أبيه : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال : إذا أكل أحدكم فليأكل بيمينه وليشرب بيمينه فإن الشيطان يأكل بشماله ويشرب بشماله	أخبرنا عبد الرزاق عن معمر عن الزهري عن سالم أن بن عمر قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم إذا أكل أحدكم فليأكل بيمينه فإن الشيطان يأكل بشماله ويشرب بشماله	Tirmizî, "Eṭʿime", 9 (No. 1800); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 10/414 (No. 19541) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3900]
6	حدثنا يحي بن موسى حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن زيد بن أسلم عن أبيه عن عمر بن الخطاب قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم كلوا الزيت وادهنوا به فإنه من شجرة مباركة	أخبرنا عبد الرزاق قال أخبرنا معمر عن زيد بن أسلم عن ابيه أن النبي صلى الله عليه و سلم قال ائتدموا بالزيت وادهنوا به فإنه يخرج من شجرة مباركة	Tirmizî, "Eṭʿime", 43 (No. 1851); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 10/422 (No. 19568) ***sened aynı, mana aynı, lafız biraz farklı[3901]
7	حدثنا أحمد بن محمد أخبرنا عبد الله بن المبارك أخبرنا معمر و يونس عن الزهري : أن رسول الله صلى الله وسلم سئل أي الشراب أطيب ؟ قال الحلو والبارد	أخبرنا عبد الرزاق عن معمر عن الزهري قال سئل رسول الله صلى الله عليه و سلم أي الشراب أطيب قال الحلو البارد	Tirmizî, "Eşribe", 21 (No. 1896); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 10/426 (No. 19583) ***sened, mana ve lafız aynı
8	حدثنا العلاء بن مسلمة البغدادي حدثنا عبد المجيد بن عبد العزيز عن معمر عن الزهري عن عروة عن عائشة قالت : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم من ابتلي بشيء من البنات فصبر عليهن كن له حجابا من النار	أخبرنا عبد الرزاق قال أخبرنا معمر عن الزهري عن عروة بن الزبير عن عائشة قالت جاءت امرأة ومعها ابنتان لها تسألني فلم تجد عندي شيئا غير تمرة واحدة فأعطيتها إياها فأخذتها فشقتها بين بنتيها ولم تأكل منها شيئا ثم قامت فخرجت هي وابنتيها فدخل رسول الله صلى الله عليه و سلم على هيئته ذلك فحدثته حديثها فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم من ابتلي من هذه البنات بشيء فأحسن إليهن كن له سترا من النار	Tirmizî, "el-Birr ve'ṣ-ṣıla", 13 (No. 1913); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 10/457 (No. 19693)sened aynı, mana aynı - taktî'-, lafız orta derecede farklı - taktî'-[3902]

[3900] *es-Sünen*'de "**وليشرب بيمينه**" cümlesi fazladan zikredilmektedir. Ancak ifadeye bakıldığında bu kısmın cümlenin devamından olma ihtimalinin yüksek olduğu görülmektedir. Bu da Ma'mer'in el-Câmii'nde rivayet veya istinsah esnasında ilgili kısmın düşmüş olabileceğini düşündürmektedir.

[3901] *es-Sünen*'de "**ائتدموا**" yerine "**كلوا**" fiili bulunmaktadır. "**يخرج**" fiili ise kullanılmamaktadır.

[3902] *es-Sünen*'de "**احسن**" yerine "**صبر**" fiili, "**سترا**" yerine "**حجابا**" kelimesi geçmektedir. "**هذه**" ve "**بشيء**" kelimeleri zikredilmemektedir.

9	حدثنا أحمد بن محمد أخبرنا عبد الله بن المبارك أخبرنا معمر عن ابن شهاب حدثنا عبد الله بن أبي بكر بن حزم عن عروة عن عائشة قالت : دخلت امرأة معها ابنتان لها فسألت فلم تجد عندي شيئا غير تمرة واحدة فأعطيتها إياها فقسمتها بين ابنتيها ولم تأكل منها ثم قامت فخرجت فدخل النبي صلى الله عليه و سلم فأخبرته فقال النبي صلى الله عليه و سلم من ابتلي بشيء من هذه البنات كن له سترا من النار صحيح	أخبرنا عبد الرزاق قال أخبرنا معمر عن الزهري عن عروة بن الزبير عن عائشة قالت جاءت امرأة ومعها ابنتان لها تسألني فلم تجد عندي شيئا غير تمرة واحدة فأعطيتها إياها فأخذتها فشقتها بين بنتيها ولم تأكل منها شيئا ثم قامت فخرجت هي وابنتيها فدخل رسول الله صلى الله عليه و سلم على هيئته ذلك فحدثته حديثها فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم من ابتلي من هذه البنات بشيء فأحسن إليهن كن له سترا من النار	Tirmizî, “el-Birr ve’ṣ-ṣıla”, 13 (No. 1915); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 10/457 (No. 19693) ***sened aynı - Tirmizî’de 1 fazla-, mana aynı, lafız biraz farklı[3903]
10	حدثنا أحمد بن منيع حدثنا إسماعيل بن إبراهيم عن معمر عن الزهري عن حميد بن عبد الرحمن عن امه أم كلثوم بنت عقبة قالت : سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم يقول ليس بالكاذب من أصلح بين الناس فقال خيرا أو نمى خيرا	أخبرنا عبد الرزاق عن معمر عن الزهري عن حميد بن عبد الرحمن عن أمه أم كلثوم ابنة عقبة وكانت من المهاجرات الأول قالت سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم يقول ليس بالكاذب من أصلح بين الناس فقال خيرا أو نمى خيرا	Tirmizî, “el-Birr ve’ṣ-ṣıla”, 26 (No. 1938); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11 (No. 20196): 158 ***sened, mana ve lafız aynı
11	حدثنا يحيى بن موسى حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن أيوب عن ابن أبي ملكية عن عائشة قالت : ما كان خلق أبغض إلى رسول الله صلى الله عليه و سلم من الكذب ولقد كان الرجل يحدث عند النبي صلى الله عليه و سلم بالكذبة فما يزال في نفسه حتى يعلم أنه قد أحدث منها توبة	أخبرنا عبد الرزاق قال أخبرنا معمر عن أيوب عن بن أبي مليكة أو غيره عن عائشة قالت ما كان خلق أبغض إلى أصحاب رسول الله صلى الله عليه و سلم من الكذب ولقد كان الرجل يكذب عند رسول الله صلى الله عليه و سلم الكذبة فما تزال في نفسه حتى يعلم أنه أحدث منها توبة	Tirmizî, “el-Birr ve’ṣ-ṣıla”, 46 (No. 1973); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11 (No. 20195): 158 ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3904]
12	حدثنا محمد بن عبد الأعلى الصنعاني وغير واحد قالوا حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن ثابت عن أنس قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم ما كان الفحش في شيء إلا شانه وما كان الحياء في شيء إلا زانه	أخبرنا عبد الرزاق قال اخبرنا معمر عن ثابت عن أنس بن مالك قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم ما كان الفحش في شيء قط إلا شانه ولا كان الحياء في شيء قط إلا زانه	Tirmizî, “el-Birr ve’ṣ-ṣıla”, 47 (No. 1974); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11 (No. 20145): 141 ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3905]
13	حدثنا سويد بن نصر حدثنا عبد الله بن المبارك أخبرنا معمر عن الزهري عن هند بنت الحرث عن أم سلمة : أن النبي صلى الله عليه و سلم	أخبرنا عبد الرزاق عن معمر عن الزهري عن هند بنت الحارث – قال الزهري وكان لهند إزار في كمها – عن أم سلمة قالت استيقظ رسول الله صلى الله	Tirmizî, “Fiten”, 30 (No. 2196); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/370 (No. 20748) ***sened aynı,

[3903] *es-Sünen*’de “**جاءت**” yerine “**دخلت**”, “**فشقتها**” yerine “**قسمتها**”, “**حدثته**” yerine “**اخبرته**” fiili kullanılmaktadır. “**واحدة**”, “**فاخذتها**”, “**شيئا**”, “**وابنتيها**”, “**على هيئته ذلك**”, “**حديثها**” ve “**فاحسن اليهن**” ifadeleri yer almamaktadır.

[3904] *es-Sünen*’de “**اصحاب**” kelimesi yok. Bu lafız, rivayeti mevkūf/merfû farklılığı durumuna getirse de devamındaki merfû ifadeler iki nakli uyumlu hale getirmektedir. Ayrıca bu rivayette *el-Câmi*‘in senedindeki bir râvide “**او غيره**” denilerek zikredilen şüphe *es-Sünen*’de kaldırılmaktadır.

[3905] *el-Câmi*‘deki rivayette 2 kez zikredilen “**قط**” lafzına *es-Sünen*’de yer verilmemektedir.

	استيقظ ليلة فقال سبحان الله ماذا أنزل الليلة من الفتنة *ماذا أنزل من الخزائن* ؟ من يوقظ صواحب الحجرات ؟ يا رب كاسية في الدنيا عارية في الآخرة	عليه و سلم ذات ليلة وهو يقول لا إله إلا الله *ما فتح الليلة من الخزائن* لا إله إلا الله ما أنزل الليلة من الفتن من يوقظ صواحب الحجرة يا رب كاسية في الدنيا عارية في الآخرة	mana aynı, lafız biraz farklı -1 cümlede takdim-tehir-[3906]
14	حدثنا عبد بن حميد أخبرنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن الزهري عن سالم عن ابن عمر قال : قام رسول الله صلى الله عليه و سلم فأثنى على الله بما هو أهله ثم ذكر الدجال فقال إني لأنذركموه وما من نبي إلا وقد أنذر قومه ولقد أنذره نوح قومه ولكني سأقول لكم فيه قولا لم يقله نبي لقومه تعلمون أنه أعور وإن الله ليس بأعور قال الزهري وأخبرني عمر بن ثابت الأنصاري أنه أخبره بعض أصحاب النبي صلى الله عليه و سلم أن النبي صلى الله عليه و سلم قال يومئذ للناس وهو يحذرهم فتنة تعلمون أنه لن يرى أحد منكم ربه حتى يموت وإنه مكتوب بين عينيه ك ف ر يقرأه من كره عمله	أخبرنا عبد الرزاق عن معمر عن الزهري عن سالم عن بن عمر قال قام رسول الله صلى الله عليه و سلم في الناس فأثنى على الله بما هو أهله ثم ذكر الدجال فقال إني لأنذركموه وما من نبي إلا قد أنذره قومه لقد أنذره نوح قومه ولكني سأقول لكم فيه قولا لم يقله نبي لقومه تعلمون أنه أعور وأن الله ليس بأعور قال الزهري وأخبرني عمر بن ثابت الأنصاري أنه أخبره بعض أصحاب النبي صلى الله عليه و سلم أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال يومئذ للناس وهو يحذرهم فتنة الدجال إنه لن يرى أحد منكم ربه حتى يموت وإنه مكتوب بين عينيه كافر يقرأه من كره عمله	Tirmizî, “Fiten”, 56 (No. 2235); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/390-391 (No. 20820) ***sened aynı, mana aynı ve lafız çok az farklı[3907]
15	حدثنا عبد بن حميد حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن الزهري عن سالم عن ابن عمر : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال تقاتلكم اليهود فتسلطون عليهم حتى يقول الحجر يا مسلم هذا يهودي ورائي فاقتله	أخبرنا عبد الرزاق عن معمر عن الزهري عن سالم عن بن عمر أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال يقاتلكم اليهود فتسلطون عليهم حتى يقول الحجر يا مسلم هذا يهودي ورائي فاقتله	Tirmizî, “Fiten”, 56 (No. 2236); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/390 (No. 20837) ***sened, mana ve lafız aynı
16	حدثنا عبد بن حميد أخبرنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن الزهري عن سالم عن أبن عمر : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم : مر بآبن صياد في نفر من أصحابه فيهم عمر بن الخطاب وهو يلعب مع الغلمان عند أطم بني مغالة وهو غلام : فلم يشعر حتى ضرب رسول الله صلى الله عليه و سلم ظهره بيده ثم قال : أتشهد أني رسول الله فنظر إليه ابن صياد قال : أشهد أنك رسول الأميين ثم قال ابن صياد للنبي صلى الله عليه و سلم : أتشهد أنت أني	أخبرنا عبد الرزاق عن معمر عن الزهري عن سالم عن بن عمر أن رسول الله صلى الله عليه و سلم مر بابن صياد في نفر من أصحابه منهم عمر بن الخطاب وهو يلعب مع الغلمان عند أطم بني مغالة وهو غلام فلم يشعر حتى ضرب رسول الله صلى الله عليه و سلم ظهره بيده فقال أتشهد أني رسول الله فنظر إليه بن صياد فقال أشهد أنك رسول الأميين قال بن صياد للنبي صلى الله عليه و سلم أتشهد أني رسول الله فقال النبي صلى الله عليه و سلم آمنت بالله ورسوله فقال له النبي صلى الله	Tirmizî, “Fiten”, 63 (No. 2249); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/389 (No. 20817) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3908]

[3906] *es-Sünen*’de ilk “لا اله الا الله” tevhid cümlesi yerine “سبحان الله” teşbih ifadesi; “فتح الليلة” yerine “انزل” yüklemi yer almaktadır. “ذات” kelimesi ve İkinci kez geçen “لا اله الا الله” tevhid lafzı yoktur.

[3907] *es-Sünen*’de “في الناس” ve “الدجال” kelimeleri bulunmamaktadır.

[3908] *es-Sünen*’de “حقا” kelimesi fazladan zikredilmektedir. Ayrıca metnin sonunda *el-Câmi‘*de yer almayan “ه” zamirini Abdürrezzâk’ın Deccâl olarak açıklaması yer almaktadır.

	عليه و سلم ما يأتيك قال بن صياد يأتيني صادق وكاذب فقال النبي صلى الله عليه و سلم خلط عليك الأمر ثم قال رسول الله صلى الله عليه و سلم إني قد خبأت لك خبيئا وخبأ له يوم تأتي السماء بدخان مبين فقال بن صياد هو الدخ فقال النبي صلى الله عليه و سلم اخسأ فلم تعدو قدرك فقال عمر يا رسول الله ائذن لي فيه فأضرب عنقه فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم إن يك هو فلن تسلط عليه وإن لا يكن هو فلا خير لك في قتله	رسول الله فقال النبي صلى الله عليه و سلم : آمنت بالله وبرسله ثم قال النبي صلى الله عليه و سلم : ما يأتيك ؟ قال ابن صياد : يأتيني صادق وكاذب فقال النبي صلى الله عليه و سلم : خلط عليك الأمر ثم قال رسول الله صلى الله عليه و سلم : إني خبأك لك خبيئا وخبأ له { يوم تأتي السماء بدخان مبين } فقال ابن صياد : هو الدخ فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم : اخسأ فلن تعدو قدرك قال عمر : يا رسول الله ائذن لي فأضرب عنقه فقال صلى الله عليه و سلم : إن يك حقا فلن تسلط عليه وإن لا يكنه فلا خير لك في قتله قال عبد الرزاق : يعني الدجال	
17	أخبرنا عبد الرزاق عن معمر عن الزهري قال أخبرني سالم بن عبد الله وأبو بكر بن سليمان أن عبد الله بن عمر قال صلى بنا رسول الله صلى الله عليه و سلم ذات ليلة صلاة العشاء في آخر حياته فلما سلم قام فقال أرأيتكم ليلتكم فإن على رأس مئة سنة منها لا يبقى ممن هو على ظهر الأرض أحد قال بن عمر فوهل الناس في مقالة رسول الله صلى الله عليه و سلم فيما يتحدثون من هذه الأحاديث عن مئة سنة وإنما قال *النبي* صلى الله عليه و سلم لا يبقى ممن هو اليوم على ظهر الأرض أحد يريد بذلك أن ينخرم ذلك القرن	حدثنا عبد بن حميد أخبرنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن الزهري عن سالم بن عبد الله و أبي بكر بن سليمان وهو أبي حثمة أن عبد الله بن عمر قال : صلى بنا رسول الله صلى الله عليه و سلم ذات ليلة صلاة العشاء في آخر حياته فلما سلم قال أرأيتكم ليلتكم هذه على رأس مائة سنة منها لا يبقى ممن هو على ظهر الأرض أحد قال ابن عمر فوهل الناس في مقالة رسول الله صلى الله عليه و سلم تلك فيما يتحدثونه من هذه الأحاديث عن مائة سنة وإنما قال رسول الله صلى الله عليه و سلم لا يبقى ممن هو اليوم على ظهر الأرض أحد يريد بذلك أن ينخرم ذلك القرن	Tirmizî, “Fiten”, 64 (No. 2251); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/275 (No. 20534) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3909]
18	أخبرنا عبد الرزاق عن معمر عن الزهري عن سالم عن بن عمر قال قام رسول الله صلى الله عليه و سلم على المنبر فقال ها هنا أرض الفتن وأشار إلى المشرق وحيث يطلع قرن *الشيطان* أو قال قرن الشمس	دثنا عبد بن حميد حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن الزهري عن سالم عن ابن عمر قال : قام رسول الله صلى الله عليه و سلم على المنبر فقال ههنا أرض الفتن واشار إلى المشرق حيث يطلع قرن الشمس أو قال قرن *الشيطان*	Tirmizî, “Fiten”, 79 (No. 2268); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/463 (No. 21016) ***sened, mana ve lafız aynı[3910]

[3909] *es-Sünen*’de “**قام**” fiili zikredilmemektedir. “**هذه**” ve “**تلك**” ism-i işaretleri ise fazladan bulunmaktadır.

[3910] Metnin sonundaki şüphe lafızlarında Tirmizî’nin üç baskısında farklı kullanımlar mevcuttur. Burası Mustafa Elbânî Baskısı’nda (4/530) “**يعني حيث يطلع جذل الشيطان او قال قرن الشيطان**” şeklindedir. Meârif Baskısı’nda (514 ve dn. 1) “**يعني حيث يطلع قرن الشيطان او قال قرن الشمس**” şeklinde geçmekte ve dipnotta nüshaların bazısında Şâkir baskısında geçtiği gibi olduğu belirtilmektedir. Risâle Baskısı’nda (841) ise son kısım “ **حيث يطلع قرن الشيطان او قال قرن الشمس**” şeklinde zikredilmektedir. Şâkir ve Risâle Baskılarında bir açıklama yapılmamaktadır.

19	حدثنا الحسين بن محمد الجريري البلخي حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن الزهري عن أبي أمامة بن سهل بن حنيف عن بعض أصحاب النبي صلى الله عليه و سلم قال : بينما أنا نائم رأيت الناس يعرضون علي وعليهم قمص منها ما يبلغ الثدي ومنها ما يبلغ أسفل من ذلك فعرض علي عمر وعليه قميص يجره قالوا فما أولته يا رسول الله ؟ قال الدين	قال معمر عن الزهري عن أبي أمامة بن سهل بن حنيف عن بعض أصحاب رسول الله صلى الله عليه و سلم أن النبي صلى الله عليه و سلم قال بينا أنا نائم رأيت الناس يعرضون علي وعليهم قمص منها ما يبلغ الثدي ومنها ما يبلغ أسفل من ذلك فعرض علي عمر وعليه قميص يجره قالوا فما أولت ذلك يا رسول الله قال الدين	Tirmizî, “Rü’yâ”, 9 (No. 2285); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11 (No. 20385): 224 ***sened, mana ve lafız aynı
20	حدثنا الحسن بن علي الخلال حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن أيوب عن ابن سيرين عن أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه و سلم قال : في آخر الزمان لا تكاد رؤيا المؤمن تكذب وأصدقهم رؤيا أصدقهم حديثا والرؤيا ثلاث الحسنة بشرى من الله والرؤيا يحدث الرجل بها نفسه والرؤيا تحزين من الشيطان فإذا رأى أحدكم رؤيا يكرهها فلا يحدث بها أحد وليقم فليصل قال أبو هريرة يعجبني القيد وأكره الغل القيد ثابت في الدين قال وقال النبي صلى الله عليه و سلم رؤيا المؤمن جزء من ستة وأربعين جزءا من النبوة	أخبرنا عبد الرزاق قال أخبرنا معمر عن أيوب عن بن سيرين عن أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه و سلم قال في آخر الزمان لا تكاد رؤيا المؤمن تكذب وأصدقهم رؤيا أصدقهم حديثا والرؤيا ثلاث الرؤيا الحسنة بشرى من الله والرؤيا يحدث بها الرجل نفسه والرؤيا تحزين من الشيطان فإذا رآى أحدكم رؤيا يكرهها فلا يحدث بها أحدا وليقم فليصل قال أبو هريرة يعجبني القيد وأكره الغل القيد ثبات في الدين وقال النبي صلى الله عليه و سلم رؤيا المؤمن جزء من ستة وأربعين جزءا من النبوة	Tirmizî, “Rü’yâ”, 10 (No. 2291); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/211 (No. 20352) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3911]
21	حدثنا الحسين بن محمد حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن الزهري عن عبيد الله بن عبد الله عن ابن عباس قال كان أبو هريرة : يحدث أن رجلا جاء إلى النبي صلى الله عليه و سلم فقال إني رأيت الليلة ظله ينطف منها السمن والعسل ورأيت الناس يستقون بأيدهم فالمستكبر والمستقل ورأيت سببا واصلا من السماء إلى الأرض وأراك يا رسول الله أخذت به فعلوت ثم أخذ به فعلا ثم أخذ به رجل بعده فعلا ثم أخذ به رجل فقطع به ثم وصل له فعلا به فقال أبو بكر أي رسول الله بأبي أنت وأمي والله لتدعني أعبرها فقال اعبرها فقال أما الظلة فظلة الإسلام وأما ما ينظف من السمن والعسل فهو	أخبرنا عبد الرزاق عن معمر عن الزهري عن عبيد الله بن عبد الله عن أبي هريرة أن رجلا أتى رسول الله صلى الله عليه و سلم فقال إني أرى الليلة الظلة ينطف منها السمن والعسل فأرى الناس يتكففون منها بأيديهم فالمستكثر والمستقل وأرى سببا واصلا من السماء إلى الأرض فأراك يا رسول الله أخذت به فعلوت ثم أخذ به رجل آخر فعلا ثم أخذ به رجل آخر فانقطع به ثم وصل له فعلا به فقال أبو بكر يا رسول الله بأبي أنت وأمي والله لتدعني فلأعبرنها فقال أعبرها فقال اما الظلة فظلة الإسلام وأما ما ينطف من السمن والعسل فهو القرآن لينه وحلاوته وأما المستكثر والمستقل فهو المستكثر من القرآن والمستقل منه	Tirmizî, “Rü’yâ”, 10 (No. 2293); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/214-215 (No. 20360) ***sened aynı - Tirmizî 1 fazla-, mana aynı, lafız çok az farklı[3912]

[3911] *es-Sünen*’de “**الرؤيا**” kelimelerinden biri kullanılmamaktadır.

[3912] *es-Sünen*’de “**اتى**” yerine “**جاء**”, “**يتكففون**” yerine “**يستقون**” fiili yer almaktadır. Diğer bir “**اخر**” kelimesi yerine “**بعده**” denilmektedir. “**يا رسول الله**” hitabı yerine “**بابي انت وامي**” cümlesi geçmektedir. “**اخر**” ve “**بعدك**” kelimeleri yoktur.

	وأما السبب الواصل من السماء إلى الأرض فهو الحق الذي أنت عليه تأخذ به فيعليك الله ثم يأخذ به رجل آخر بعدك فيعلو به ثم يأخذ به رجل آخر بعده فيعلو به ثم يأخذ به رجل آخر فينقطع به ثم يوصل له فيعلو به أي رسول الله لتحدثني أصبت أم أخطأت قال أصبت بعضا وأخطأت بعضا قال أقسمت يا رسول الله لتخبرني بالذي أخطأت قال لاتقسم	القرآن لينه وحلاوته وأما المستكثر والمستقل فهو المستكثر من القرآن والمستقل منه وأما السبب الواصل من السماء إلى الأرض فهو الحق الذي أنت عليه فأخذت به فيعليك الله ثم يأخذ به رجل آخر فيعلوا به ثم يأخذه بعده رجل آخر فيعلو به ثم يأخذ رجل آخر فينقطع به ثم يوصل له فيعلوا أي رسول الله لتحدثني أصبت أو أخطأت فقال النبي صلى الله عليه و سلم أصبت بعضا وأخطأت بعضا قال أقسمت بأبي أنت وأمي لتخبرني ما الذي أخطأت فقال النبي صلى الله عليه و سلم لا تقسم	
Tirmizî, “Zühd”, 60 (No. 2410); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/128 (No. 20111) ***sened aynı - Tirmizî 1 kişi fazla içerir-, mana aynı, lafız biraz farklı[3913]	أخبرنا عبد الرزاق عن معمر عن الزهري أن سفيان بن عبد الله الثقفي قال قلت حدثني بحديث أنتفع به قال قل آمنت بالله ثم استقم قال قلت ما أخوف ما تتخوف علي قال فأخذ بلسانه ثم قال هذا	حدثنا سويد بن نصر أخبرنا ابن المبارك عن معمر عن الزهري عن عبد الرحمن بن ماعز عن سفيان بن عبد الله الثقفي قال : قلت يا رسول الله حدثني بأمر أعتصم به. قال: ‘‘قل: ‘ربي الله’ ثم استقم. قلت: يا رسول الله ما أخوف ما تخاف علي فأخذ بلسان نفسه ثم قال هذا	22
Tirmizî, “Ṣıfatü’l-ḳıyâme ve’r-reḳāiḳ ve’l-vera‘”, 50 (No. 2500); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/7 (No. 19746) ***sened aynı, mana aynı -taktî‘-, lafız aynı -taktî‘-	أخبرنا عبد الرزاق عن معمر عن الزهري عن أبي سلمة عن أبي هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم من كان يؤمن بالله واليوم الآخر فليكرم ضيفه من كان يؤمن بالله واليوم الآخر فلا يؤذين جاره من كان يؤمن بالله واليوم الآخر فليقل خيرا أو ليصمت	حدثنا سويد أخبرنا عبد الله بن المبارك عن معمر عن الزهري عن أبي سلمة عن أبي هريرة : عن النبي صلى الله عليه و سلم قال من كان يؤمن بالله واليوم والآخر فليكرم ضيفه ومن كان يؤمن بالله واليوم الآخر فليقل خيرا أو ليصمت	23
Tirmizî, “Ṣıfatü’l-Cenne”, 7 (No. 2537); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/413-414 (No. 20866) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3914]	قرأنا على عبد الرزاق عن معمر عن همام بن منبه قال سمعت أبا هريرة يقول قال أبو القاسم رسول الله صلى الله عليه و سلم إن أول زمرة تلج في الجنة وجوههم على صورة القمر ليلة البدر لا يمتخطون ولا يبصقون ولا يتغوطون آنيتهم وأمشاطهم من الذهب والفضة ومجامرهم الألوة ورشحهم المسك لكل امرئ منهم زوجتان يرى مخ ساقها من وراء اللحم من الحسن لااختلاف بينهم ولا تباغض قلوبهم على قلب واحد يسبحون الله بكرة وعشيا	حدثنا سويد بن نصر أخبرنا عبد الله بن المبارك أخبرنا معمر عن همام بن منبه عن أبي هريرة قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم أول زمرة تلج الجنة صورتهم على صورة القمر ليلة البدر لا يبصقون فيها ولا يمخطون ولا يتغوطون آنيتهم فيها الذهب وأمشاطهم من الذهب والفضة ومجامرهم من الألوة ورشحهم المسك ولكل واحد منهم زوجتان يرى سوقهما من وراء اللحم من الحسن لا اختلاف بينهم ولا	24

[3913] *es-Sünen*’de “**حديث**” yerine “**امر**”, “**انتفع**” yerine “**اعتصم**”, “**امنت**” yerine “**ربي**” lafızları kullanılmaktadır. “ **يا رسول الله**” hitabı (iki kez) ve “**نفس**” kelimesi fazladan bulunmaktadır.

[3914] *es-Sünen*’de “**وجوه**” yerine “**صورة**”, “**امرئ**” yerine “**واحد**” kullanılmaktadır. “**رجل**” ve “**فيها الذهب**” ifadeleri fazladan verilmektedir.

	تباغض قلوبهم قلب رجل واحد يسبحون الله بكرة وعشيا		
25	حدثنا سويد أخبرنا معمر عن همام بن منبه عن أبي هريرة : عن *النبي* صلى الله عليه و سلم قال ناركم هذه التي توقدون جزء واحد من سبعين جزءا من حر جهنم قالوا والله إن كانت لكافية يا رسول الله قال فإنها فضلت بتسعة وستين جزءا كلهن مثل حرها	أخبرنا عبد الرزاق عن معمر عن همام بن منبه عن أبي هريرة قال قال *رسول الله* صلى الله عليه و سلم ناركم هذه التي يوقد بنو آدم جزء واحد من سبعين جزأ من حر جهنم قالوا والله إن كانت لكافية يا رسول الله قال فإنها فضلت عليها بتسعة وستين جزأ كلها مثل حرها	Tirmizî, "Ṣıfatü Cehennem", 7 (No. 2589); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11 (No. 20897): 423 ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3915]
26	حدثنا سلمة بن شبيب حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن زيد بن أسلم عن عطاء بن يسار عن أبي سعيد الخدري : أن *النبي* صلى الله عليه و سلم قال يخرج من النار من كان في قلبه مثقال ذرة من *الإيمان* قال أبو سعيد فمن شك فليقرأ { إن الله لا يظلم مثقال ذرة }	أخبرنا عبد الرزاق قال أخبرنا معمر عن زيد بن أسلم عن عطاء بن يسار عن أبي سعيد الخدري قال قال *رسول الله* صلى الله عليه و سلم ... ثم يقول أخرجوا من كان في قلبه مثقال دينار من *الإيمان* ثم من كان في قلبه وزن نصف دينار حتى يقول أخرجوا من كان في قلبه مثقال ذرة قال أبو سعيد فمن لم يصدق بهذا الحديث فليقرأ هذه الآية { إن الله لا يظلم مثقال ذرة } ... رضائي عنكم فلا أسخط عليكم أبدا	Tirmizî, "Ṣıfatü Cehennem", 10 (No. 2598); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/409 (20587) ***sened aynı, mana aynı; lafız biraz farklı - ihtisar-[3916]
27	حدثنا ابن أبي عمر حدثنا عبد الله بن معاذ الصنعاني عن معمر عن عاصم بن أبي النجود عن أبي وائل عن معاذ بن جبل : قال كنت مع النبي صلى الله عليه و سلم في سفر فأصبحت يوما قريبا منه ونحن نسير فقلت يا رسول الله أخبرني بعمل يدخلني الجنة ويباعدني من النار قال لقد سألتني عن عظيم وإنه ليسير على من يسره الله عليه تعبد الله ولا تشرك به شيئا وتقيم الصلاة وتؤتي الزكاة وتصوم رمضان وتحج البيت ثم قال ألا أدلك على أبواب الخير الصوم جنة والصدقة تطفئ الخطيئة كما تطفئ الماء النار وصلاة الرجل من جوف الليل قال ثم تلا { تتجافى جنوبهم عن المضاجع } حتى بلغ { يعملون } ثم قال ألا أخبرك برأس الأمر كله وعموده وذروته وسنامه ؟ قلت بلى يا نبي الله	أخبرنا عبد الرزاق قال أخبرنا معمر عن عاصم بن أبي النجود عن أبي وائل عن معاذ بن جبل قال كنت مع رسول الله صلى الله عليه و سلم في سفر فأصبحت قريبا منه ونحن نسير فقلت يا رسول الله ألا تخبرني بعمل يدخلني الجنة ويباعدني من النار قال لقد سألت عن عظيم وإنه ليسير على من يسره الله عليه تعبد الله لا تشرك به شيئا وتقيم الصلاة وتؤتي الزكاة وتصوم شهر رمضان وتحج البيت ثم قال ألا أدلك على أبواب الخير الصوم جنة والصدقة تطفيء الخطيئة وصلاة الرجل من جوف الليل ثم قرأ { تتجافى جنوبهم عن المضاجع } - حتى - { جزاء بما كانوا يعملون } ثم قال ألا أخبرك برأس الأمر وعموده وذروه سنامه فقلت بلى يا رسول الله قال راس الأمر الإسلام وعموده الصلاة وذروة سنامه الجهاد ثم قال ألا أخبرك بملاك	Tirmizî, "Îmân", 8 (No. 2616); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11 (No. 20303): 194 ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3917]

[3915] *es-Sünen*'de "بنو ادم" lafzı zikredilmeden "onlar"a yönelik hitap "siz" kalıbına çevrilmektedir.

[3916] *es-Sünen*'de "لم يصدق" yerine "شك" denilmektedir. "هذا الحديث" ibaresi zikredilmemektedir. Hz. Peygamber'in ifadesi ise aynıdır.

[3917] *es-Sünen*'de "قرأ" yerine "تلا" kelimesi zikredilmektedir. "شهر" kelimesi yoktur. "يوما" kelimesi ile " كما تطفئ الماء النار" açıklaması fazladan yer almaktadır.

	ذلك كله قال قلت بلى يا نبي الله فأخذ بلسانه قال اكفف عليك هذا فقلت يا رسول الله أو إنا لمأخوذون بما نتكلم قال ثكلتك أمك يا معاذ وهل يكب الناس في النار على وجوههم – أو قال على مناخرهم – إلا حصائد ألسنتهم	فأخذ بلسانه قال كف عليك هذا فقلت يا نبي الله وإنا لمؤاخذون مما نتكلم به ؟ فقال ثكلتك أمك يا معاذ وهل يكب الناس في النار على وجوههم أو على مناخرهم إلا حصائد ألسنتهم	
Tirmizî, “İsti’zân”, 13 (No. 2702); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 10/392 (No. 19463) ***sened aynı, mana aynı, lafız biraz farklı[3918]	اخبرنا عبد الرزاق عن معمر عن الزهري عن عروة بن الزبير أن اسامة بن زيد أخبره ان النبي صلى الله عليه و سلم مر بمجلس فيه أخلاط من المسلمين واليهود والمشركين وعبدة الأوثان فسلم عليهم	حدثنا يحي بن موسى حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن الزهري عن عروة أن أسامة بن زيد أخبره : أن النبي صلى الله عليه و سلم مر بمجلس وفيه أخلاط من المسلمين واليهود فسلم عليهم	28
Tirmizî, “İsti’zân”, 14 (No. 2704); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 10/388 (No. 19445) ***sened, mana ve lafız aynı	أخبرنا عبد الرزاق عن معمر عن همام بن منبه أنه سمع أبا هريرة يقول قال رسول الله صلى الله عليه و سلم ليسلم الصغير على الكبير والمار على القاعد والقليل على الكثير	حدثنا سويد بن نصر أنبأنا عبد الله بن المبارك أنبأنا معمر عن همام بن منبه عن أبي هريرة : عن النبي صلى الله عليه و سلم قال يسلم الصغير على الكبير والمار على القاعد والقليل على الكثير	29
Tirmizî, “Edeb”, 9 (No. 2750); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/23 (No. 19793) ***sened, mana ve lafız aynı -ihtisar-[3919]	أخبرنا عبد الرزاق قال أخبرنا معمر عن الزهري عن سالم عن بن عمر قال قال النبي صلى الله عليه و سلم لا يقيم أحدكم أخاه من مجلسه ثم يجلس فيه قال وكان الرجل يقوم لابن عمر من نفسه فما يجلس في مجلسه	حدثنا الحسن بن علي أخبرنا عبدالرزاق أخبرنا معمر عن الزهري عن سالم عن ابن عمر قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم لايقم أحدكم أخاه من مجلسه ثم يجلس فيه	30
Tirmizî, “Edeb”, 14 (No. 2756); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/174 (No. 20243) ***sened, mana ve lafız aynı	أخبرنا معمر عن الزهري عن بن المسيب عن أبي هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم خمس من الفطرة الاستحداد والختان وقص الشارب ونتف الإبط وتقليم الأظفار	حدثنا الحسن بن علي الخلال وغير واحد قالوا حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن الزهري عن سعيد بن المسيب عن أبي هريرة : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم خمس من الفطرة الاستحداد والختان وقص الشارب ونتف الإبط وتقليم الأظفار	31
Tirmizî, “Edeb”, 34 (No. 2785); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/242 (No. 20433) ***sened, mana ve lafız aynı	حدثنا أحمد بن خالد قال حدثنا أبو يعقوب قال أخبرنا عبد الرزاق قال أخبرنا معمر عن يحي بن أبي كثير وايوب عن عكرمة عن بن عباس قال لعن رسول الله صلى الله عليه و سلم المخنثين من الرجال والمترجلات من النساء	حدثنا الحسن بن علي الخلال حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن يحي بن أبي كثير و أيوب عن عكرمة عن ابن عباس قال : لعن رسول الله صلى الله عليه و سلم المخنثين من الرجال والمترجلات من النساء	32
Tirmizî, “Edeb”, 40 (No. 2798); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/27	أخبرنا عبد الرزاق قال أخبرنا معمر عن أبي الزناد قال أخبرني بن جرهد عن أبيه أن رسول الله صلى الله عليه و سلم مر برجل وهو كاشف عن فخذه	حدثنا الحسن بن علي الخلال حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن أبي الزناد أخبرني ابن جرهد عن أبيه : أن النبي صلى الله عليه و سلم	33

[3918] *es-Sünen*’de “**المشركين**” ve “**عبدة الاوثان**” ifadeleri bulunmamaktadır.

[3919] Hadis metninin ardından zikredilen ve hadisi nakleden İbn Ömer’in bu hadise uygun davrandığını belirten mevkūf ifade *es-Sünen*’de ihtisar sebebiyle zikredilmemektedir.

	مر به وهو كاشف عن فخذه فقال النبي صلى الله عليه و سلم غط فخذك فإنها من العورة	فقال النبي صلى الله عليه و سلم غط فخذك فإنها من العورة	(No. 19808) ***sened, mana ve lafız aynı
34	حدثنا سلمة بن شبيب و الحسن بن علي الخلال و عبد بن حميد و غير واحد واللفظ للحسن بن علي قالوا حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن الزهري عن عبيد الله بن عبد الله بن عتبة : أنه سمع ابن عباس يقول سمعت أبا طلحة يقول سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم يقول لا تدخل الملائكة بيتا فيه كلب ولا صورة ولا تماثيل	أخبرنا عبد الرزاق قال أخبرنا معمر عن الزهري قال أخبرني عبيد الله بن عبد الله بن عتبة أنه سمع بن عباس يقول سمعت أبا طلحة يقول سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم يقول لا تدخل الملائكة بيتا فيه كلب ولا صورة تماثيل	Tirmizî, “Edeb”, 44 (No. 2804); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 10/397 (No. 19483) ***sened, mana ve lafız aynı
35	حدثنا الحسن بن علي الخلال وغير واحد قالوا حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن الزهري عن سعيد بن المسيب عن أبي هريرة قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم مثل المؤمن كمثل الزرع لا تزال الرياح تفيئه ولا يزال المؤمن يصيبه بلاء ومثل المنافق مثل الشجرة الأرز لا تهتز حتى تستحصد	أخبرنا معمر عن الزهري عن بن المسيب عن أبي هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم مثل المؤمن كمثل الزرع لا تزال الريح تفيئه ولا يزال المؤمن يصيبه بلاؤه ومثل المنافق كمثل شجرة الأزرة تقيم حتى تتحصد	Tirmizî, “Emṡâl”, 4 (No. 2866); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/196 (No. 20307) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3920]
36	حدثنا الحسن بن علي الخلال وغير واحد قالوا حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن الزهري عن سالم عن ابن عمر قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم إنما الناس كإبل مائة لا يجد الرجل فيها راحلة	أخبرنا عبد الرزاق عن معمر عن الزهري عن سالم عن بن عمر قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم الناس كإبل مئة لا يجد الرجل فيها راحلة	Tirmizî, “Emṡâl”, 7 (No. 2872); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/246 (No. 20447) ***sened, mana ve lafız aynı
37	حدثنا الحسن بن علي الخلال وغير واحد قالوا حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن الزهري عن عروة بن الزبير عن المسور بن مخرمة و عبد الرحمن بن القاري أخبراه أنهما سمعا عمر بن الخطاب يقول : مررت بهشام بن حكيم بن حزام يقرأ سورة الفرقان في حياة رسول الله صلى الله عليه و سلم فاستمعت قراءته فإذا هو يقرأ على حروف كثيرة لم يقرئنيها رسول الله صلى الله عليه و سلم فكدت أساوره في الصلاة فنظرته حتى سلم فلما سلم لببته بردائه فقلت من أقرأك هذه السورة التي سمعتك تقرؤها فقال أقرأنيها رسول الله صلى الله عليه و سلم قال قلت له كذبت والله إن رسول الله صلى الله	أخبرنا عبد الرزاق عن معمر عن الزهري عن عروة بن الزبير عن المسور بن مخرمة وعبد الرحمن بن عبد القارىء أنهما سمعا عمر بن الخطاب يقول مررت بهشام بن حكيم بن حزام يقرأ سورة الفرقان في حياة رسول الله صلى الله عليه و سلم فاستمعت قراءته فإذا هو يقرأ على حروف كثيرة لم يقرئنيها رسول الله صلى الله عليه و سلم فكدت أن اساوره في الصلاة فنظرته حتى سلم فلما سلم لببته بردائه فقلت من أقرأك هذه السورة التي أسمعك تقرؤها قال أقرأنيها رسول الله صلى الله عليه و سلم قال قلت له كذبت فوالله إن رسول الله صلى الله عليه و سلم لهو أقرأني هذه السورة التي تقرؤها قال فانطلقت أقوده إلى النبي صلى الله عليه و سلم	Tirmizî, “Ḳırâât”, 11 (No. 2943); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/218-219 (No. 20369) ***sened, mana ve lafız aynı

[3920] *es-Sünen*’de “**تقيم**” yerine “**لا تهتز**” fiili zikredilmektedir.

	فقلت يا رسول الله إني سمعت هذا يقرأ سورة الفرقان على حروف لم تقرئنيها وأنت أقرأتني سورة الفرقان فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم أرسله يا عمر أقرا يا هشام فقرأ عليه القراءة التي سمعت فقال النبي صلى الله عليه و سلم هكذا أنزلت ثم قال إقرأ يا عمر فقرأت القراءة التي أقرأني النبي صلى الله عليه و سلم ثم قال هكذا أنزلت ثم قال رسول الله صلى الله عليه و سلم إن هذا القرآن أنزل على سبعة أحرف فاقرأوا منه ما تيسر	عليه و سلم لهو أقرأني هذه السورة التي تقرؤها فانطلقت أقوده إلى النبي صلى الله عليه و سلم فقلت يا رسول الله إني سمعت هذا يقرأ سورة الفرقان على حروف لم تقرئنيها وأنت اقرأتني سورة الفرقان فقال النبي صلى الله عليه و سلم أرسله يا عمر إقرأ يا هشام فقرأ القراءة التي سمعته فقال النبي صلى الله عليه و سلم هكذا أنزلت ثم قال النبي صلى الله عليه و سلم أقرأ يا عمر فقرأت القراءة التي أقرأني النبي صلى الله عليه و سلم فقال النبي صلى الله عليه و سلم هكذا أنزلت ثم قال النبي صلى الله عليه و سلم إن القرآن أنزل على سبعة أحرف فاقرءوا ما تيسر	
Tirmizî, “Tefsîrül’l-Ḳur’ân”, 56 (No. 3293); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/417 (No. 20876) ***sened aynı, mana aynı, lafız aynı	أخبرنا عبد الرزاق قال أخبرنا معمر عن قتادة عن أنس أن النبي صلى الله عليه و سلم قال إن في الجنة لشجرة يسير الراكب في ظلها مئة عام لايقطعها	حدثنا عبد بن حميد حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن قتادة عن أنس : أن النبي صلى الله عليه و سلم قال إن في الجنة لشجرة يسير الراكب في ظلها مائة عام لا يقطعها وإن شئتم فاقرءوا { وظل ممدود وماء مسكوب }	38
Tirmizî, “Menâḳıb”, 31 (No. 3776); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/453 (No. 20984) ***sened, mana ve lafız aynı	أخبرنا عبد الرزاق قال أخبرنا معمر عن الزهري قال أخبرني أنس بن مالك قال لم يكن فيهم أحد أشبه برسول الله صلى الله عليه و سلم من الحسن بن علي	حدثنا محمد بن يحيى حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن الزهري عن أنس بن مالك قال : لم يكن منهم أحد أشبه برسول الله من الحسن بن علي	39
Tirmizî, “Menâḳıb”, 33 (No. 3790); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/225 (No. 20387) ***sened aynı --T, 1 fazla-, mana aynı -taktî‘-, lafız çok az farklı -taktî‘-[3921]	أخبرنا عبد الرزاق عن معمر عن عاصم بن سليمان عن أبي قلابة قال معمر وسمعت قتادة يقول قال رسول الله صلى الله عليه و سلم ارحم أمتي بأمتي أبو بكر وأقواهم في أمر الله عمر وأصدقهم حياء عثمان وأمين أمتي أبو عبيدة بن الجراح وأعلم أمتي بالحلال والحرام معاذ وأقرؤهم أبي وأفرضهم زيد قال قتادة في حديثه وأقضاهم علي	حدثنا سفيان بن وكيع حدثنا حميد بن عبد الرحمن عن داود العطار عن معمر عن قتادة عن أنس بن مالك قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم أرحم أمتي بأمتي أبو بكر وأشدهم في أمر الله عمر وأصدقهم حياء عثمان وأعلمهم بالحلال والحرام معاذ بن جبل وأفرضهم زيد بن ثابت وأقرؤهم أبي ولكل أمة أمين وأمين هذه الأمة أبو عبيد بن الجراح	40
Tirmizî, “Menâḳıb”, 51 (No. 3849); Abdürrezzâk, *el-*	أخبرنا عبد الرزاق قال أخبرنا معمر عن قتادة عن أنس قال لما حملت جنازة سعد بن معاذ قال المنافقون ما أخف جنازته لحكمه في قريظة فبلغ	حدثنا عبد بن حميد أخبرنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن قتادة عن أنس بن مالك قال : لما حملت جنازة سعد بن معاذ قال المنافقون ما	41

[3921] *es-Sünen*’de “**اقوي**” yerine “**اشد**” ifadesi kullanılmaktadır. Fazladan “**ولكل امة امين**” ifadesi vardır.

	أخف جنازته وذلك لحكمه في بني قريظة فبلغ ذلك النبي صلى الله عليه و سلم فقال إن الملائكة كانت تحمله	ذلك رسول الله صلى الله عليه و سلم فقال لا ولكن الملائكة كانت تحمله	*Muṣannef*, 11/235 (No. 20414) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3922]
42	حدثنا أبو بكر بن زنجوية حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن قتادة عن أنس رضي الله عنه : أن النبي صلى الله عليه و سلم قال حسبك من نساء العالمين مريم ابنة عمران و خديجة بنت خويلد و فاطمة بنت محمد و آسية امرأة فرعون	أخبرنا عبد الرزاق قال أخبرنا معمر عن قتادة عن أنس أن النبي صلى الله عليه و سلم قال حسبك من نساء العالمين مريم بنت عمران وخديجة بنت خويلد وفاطمة بنت محمد صلى الله عليه و سلم وآسية امرأة فرعون	Tirmizî, "Menâḳıb", 62 (No. 3878); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/430 (No. 20919) ***sened, mana ve lafız aynı
43	حدثنا سويد بن نصر حدثنا عبد الله بن المبارك أخبرنا معمر عن الزهري عن أبي سلمة عن عائشة رضي الله عنها قالت : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم يا عائشة هذا جبريل وهو يقرأ عليك السلام قالت قلت وعليه السلام ورحمة الله وبركاته ترى ما لا نرى	أخبرنا عبد الرزاق قال أخبرنا معمر عن الزهري عن عروة عن عائشة أن النبي صلى الله عليه و سلم قال لها هذا جبريل وهو يقرأ عليك السلام فقالت وعليه السلام ورحمة الله وبركاته ترى ما لانرى	Tirmizî, "Menâḳıb", 63 (No. 3881); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/429-430 (No. 20917) ***senedde 1 kişi farklı -Urve yerine Ebû Seleme var-, mana aynı, lafız çok az farklı[3923]
44	حدثنا إسحق بن منصور و عبد بن حميد قالا أخبرنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن ثابت عن أنس قال : بلغ صفية أن حفصة قالت بنت يهودي فبكت فدخل عليها النبي صلى الله عليه و سلم وهي تبكي فقال ما يبكيك ؟ فقالت قالت لي حفصة إني بنت يهودي فقال النبي صلى الله عليه و سلم إنك لابنة نبي وإن عمك لنبي وإنك لتحت نبي ففيم تفخر عليك ؟ ثم قال آتقي الله يا حفصة	أخبرنا عبد الرزاق قال أخبرنا معمر عن ثابت عن أنس قال بلغ صفية أن حفصة قالت بنت يهودي فبكت فدخل عليها النبي صلى الله عليه و سلم وهي تبكي فقال لها ما شأنك فقالت قالت لي حفصة إني بنت يهودي فقال النبي صلى الله عليه و سلم إنك لبنت نبي وإنك لتحت نبي فبم تفخر عليك ثم قال اتقي الله يا حفصة	Tirmizî, "Menâḳıb", 64 (No. 3894); Abdürrezzâk, *el-Muṣannef*, 11/430 (No. 20921) ***sened, mana ve lafız çok az farklı[3924]

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

[3922] *es-Sünen*'de fazladan "ذلك" ve "بني" kelimeleri yer almaktadır.

[3923] *es-Sünen*'de fazladan "يا عائشة" hitabı bulunmaktadır.

[3924] *es-Sünen*'de "ما شانك" yerine "ما يبكيك" ifadesi geçmektedir.

Ek 4.10: Tirmizî ve Hemmâm b. Münebbih Rivayetleri

Sıra	Tirmizî	Hemmâm	Kaynak ve Değerlendirme
1	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن همام بن منبه عن أبي هريرة : عن النبي صلى الله عليه و سلم قال لا يبولن أحدكم في الماء الدائم ثم يتوضأ منه	وقال رسول الله صلى الله عليه و سلم : لا يبال في الماء الدائم الذي لا يجري ثم يغتسل به	Tirmizî, "Ṭahâret", 51 (No. 68); Hemmâm, *eṣ-Ṣaḥîfe*, 47 (No. 73) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok farklı[3925]
2	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن همام بن منبه عن أبي هريرة : عن النبي صلى الله عليه و سلم قال إن الله لا يقبل صلاة أحدكم إذا أحدث حتى يتوضأ	وقال رسول الله صلى الله عليه و سلم : لا تقبل صلاة أحدكم إذا أحدث حتى يتوضأ	Tirmizî, "Ṭahâret", 56 (No. 76); Hemmâm, *eṣ-Ṣaḥîfe*, 56 (No. 108) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3926]
3	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن همام بن منبه عن أبي هريرة قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم لا يزال أحدكم في صلاة ما دام ينتظرها ولاتزال الملائكة تصلي على أحدكم ما دام في المسجد اللهم اغفر له اللهم ارحمه ما لم يحدث فقال رجل من حضرموت وما الحدث يا أبا هريرة ؟ قال فساء أو ضراط	وقال رسول الله صلى الله عليه و سلم : الملائكة تصلي على أحدكم ما دام في مصلاه الذي صلى فيه وتقول اللهم اغفر له اللهم ارحمه ما لم يحدث	Tirmizî, "Ṣalât", 133 (No. 330); Hemmâm, *eṣ-Ṣaḥîfe*, 30 (No. 9) ***sened aynı, mana aynı, lafız orta derecede farklı[3927]
4	حدثنا محمود بن غيلان حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن همام ابن منبه عن ابي هريرة قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم لا تقوم الساعة حتى يبعث دجالون كذابون قريب من ثلاثين كلهم يزعم أنه رسول الله	وقال رسول الله صلى الله عليه و سلم : لا تقوم الساعة حتى ينبعث دجالون كذابون قريب من ثلاثين كلهم يزعم أنه رسول الله	Tirmizî, "Fiten", 43 (No. 2218); Hemmâm, *eṣ-Ṣaḥîfe*, 34 (No. 24) ***sened, mana ve lafız aynı
5	حدثنا سويد بن نصر أخبرنا عبد الله بن المبارك أخبرنا معمر عن همام بن منبه عن أبي هريرة قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم أول زمرة تلج الجنة صورتهم على صورة القمر ليلة البدر لا يبصقون فيها ولا يمخطون ولا يتغوطون آنيتهم فيها الذهب وأمشاطهم من الذهب والفضة	وقال رسول الله صلى الله عليه و سلم : أول زمرة تلج الجنة صورهم على صورة القمر ليلة البدر لا يبصقون فيها ولا يمتخطون ولا يتغوطون فيها آنيتهم وأمشاطهم من الذهب والفضة ومجامرهم من الألوة ورشحهم المسك ولكل واحد منهم زوجتان يرى مخ ساقهما من وراء اللحم من	Tirmizî, "Ṣıfatü'l-Cenne", 7 (No. 2537); Hemmâm, *eṣ-Ṣaḥîfe*, 51 (No. 85) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3928]

[3925] *es-Sünen*'de "يغتسل" yerine "يتوضا" yüklemi vardır. "الذي لا يجري" ibaresi zikredilmemektedir. "احدكم" kelimesi fazladan yer almaktadır.

[3926] *es-Sünen*'de fiil edilgenden etkene çevrildiği için "الله" lafz-ı celili fazladan zikredilmektedir.

[3927] *es-Sünen*'de "مصلاه الذي صلى فيه" yerine "المسجد" kelimesi kullanılmaktadır. "تقول" kelimesi mevcut değildir. En başta "لا يزال احدكم في صلاة ما دام ينتظرها ولاتزال" ifadesi fazladan yer almaktadır. Hadisin devamındaki merfû kısımdaki bir lafzın açıklamasını içeren mevkūf kısım dikkate alınmadı.

[3928] *es-Sünen*'de "فيها الذهب" ve "رجل" ifadeleri fazladandır.

	ومجامرهم من الألوة ورشحهم المسك ولكل واحد منهم زوجتان يرى مخ سوقهما من وراء اللحم من الحسن لا اختلاف بينهم ولا تباغض قلوبهم قلب رجل واحد يسبحون الله بكرة وعشيا	الحسن لا اختلاف بينهم ولا تباغض قلوبهم على قلب واحد يسبحون الله بكرة وعشيا	
6	حدثنا سويد أخبرنا عبد الله أخبرنا معمر عن همام بن منبه عن أبي هريرة : عن النبي صلى الله عليه و سلم قال ناركم هذه التي توقدون جزء واحد من سبعين جزءا من حر جهنم قالوا والله إن كانت لكافية يا رسول الله قال فإنها فضلت بتسعة وستين جزءا كلهن مثل حرها	وقال رسول الله صلى الله عليه و سلم : ناركم هذه ما يوقد بنو آدم جزء من سبعين جزءا من حر جهنم فقالوا والله إن كانت لكافيتنا يا رسول الله قال فإنها فضلت عليها بتسعة وستين جزءا كلهن مثل حرها	Tirmizî, "Ṣıfatü Cehennem", 7 (No. 2589); Hemmâm, *eṣ-Ṣaḥîfe*, 31 (No. 12) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3929]
7	حدثنا سويد بن نصر أنبأنا عبد الله بن المبارك أنبأنا معمر عن همام بن منبه عن أبي هريرة : عن النبي صلى الله عليه و سلم قال يسلم الصغير على الكبير والمار على القاعد والقليل على الكثير	وقال رسول الله صلى الله عليه و سلم : يسلم الصغير على الكبير والمار على القاعد والقليل على الكثير	Tirmizî, "İsti'zân", 14 (No. 2704); Hemmâm, *eṣ-Ṣaḥîfe*, 40 (No. 49) ***sened, mana ve lafız aynı
8	حدثنا عبد بن حميد أخبرنا عبد الرزاق عن معمر عن همام بن منبه عن أبي هريرة قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم في قوله { ادخلوا الباب سجدا } قال دخلوا متزحفين على أوراكهم وبهذا الإسناد عن النبي صلى الله عليه و سلم { فبدل الذين ظلموا قولا غير الذي قيل لهم } قال قالوا حبة في شعرة	وقال رسول الله صلى الله عليه و سلم : قيل لبني إسرائيل { ادخلوا الباب سجدا وقولوا حطة يغفر لكم خطاياكم } فبدلوا فدخلوا الباب يزحفون على أسناههم وقالوا حبة في شعيرة	Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 3 (No. 2956); Hemmâm, *eṣ-Ṣaḥîfe*, 57-58 (No. 115) ***sened aynı, mana aynı, orta derecede farklı - ihtisar-[3930]
9	حدثنا يحيى بن موسى حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن همام بن منبه عن أبي هريرة قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم إنما سمي الخضر لأنه جلس على فروة بيضاء فاهتزت تحته خضراء	وقال رسول الله صلى الله عليه و سلم : إنما سمي الخضر لأنه جلس على فروة بيضاء فإذا هي تهتز تحته خضراء	Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 19 (No. 3151); Hemmâm, *eṣ-Ṣaḥîfe*, 57 (No. 113) ***sened aynı, mana aynı, lafız çok az farklı[3931]

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

[3929] *es-Sünen*'de "o" kalıbı "siz"e çevrildiği için "بنو ادم" ifadesi yoktur.

[3930] *es-Sünen*'de "اسناه" yerine "اوراك" lafzı yer almaktadır. "فبدلوا" ve "الباب" kelimeleri yoktur. "قيل لبني اسرائيل" cümlesi ihtisaren zikredilmemektedir.

[3931] *es-Sünen*'de "اذا هي" ibaresi yoktur.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Aziz GÖKÇE	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Cumhuriyet
Fakülte	İlahiyat
Bölümü	İlahiyat
Yüksek Lisans	
Üniversite	Sakarya
Enstitü Adı	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Temel İslam Bilimleri
Programı	Hadis
Makale ve Bildiriler	

1. Gökçe, Aziz. "İbn Ebî Hayseme'nin *Târîḫ*i'nde Sahâbî Olarak Gözüken Bazı Kişiler". *Usûl: İslam Araştırmaları Dergisi* 21 / 21 (Haziran 2014): 103-128.

2. Gökçe, Aziz – Yılmaz, Hayati. "Sahâbe Edebiyatı Kaynağı Olarak İbn Ebî Hayseme'nin et-*Târîḫ* Adlı Eseri". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21 / 40 (Aralık 2019): 335-344.